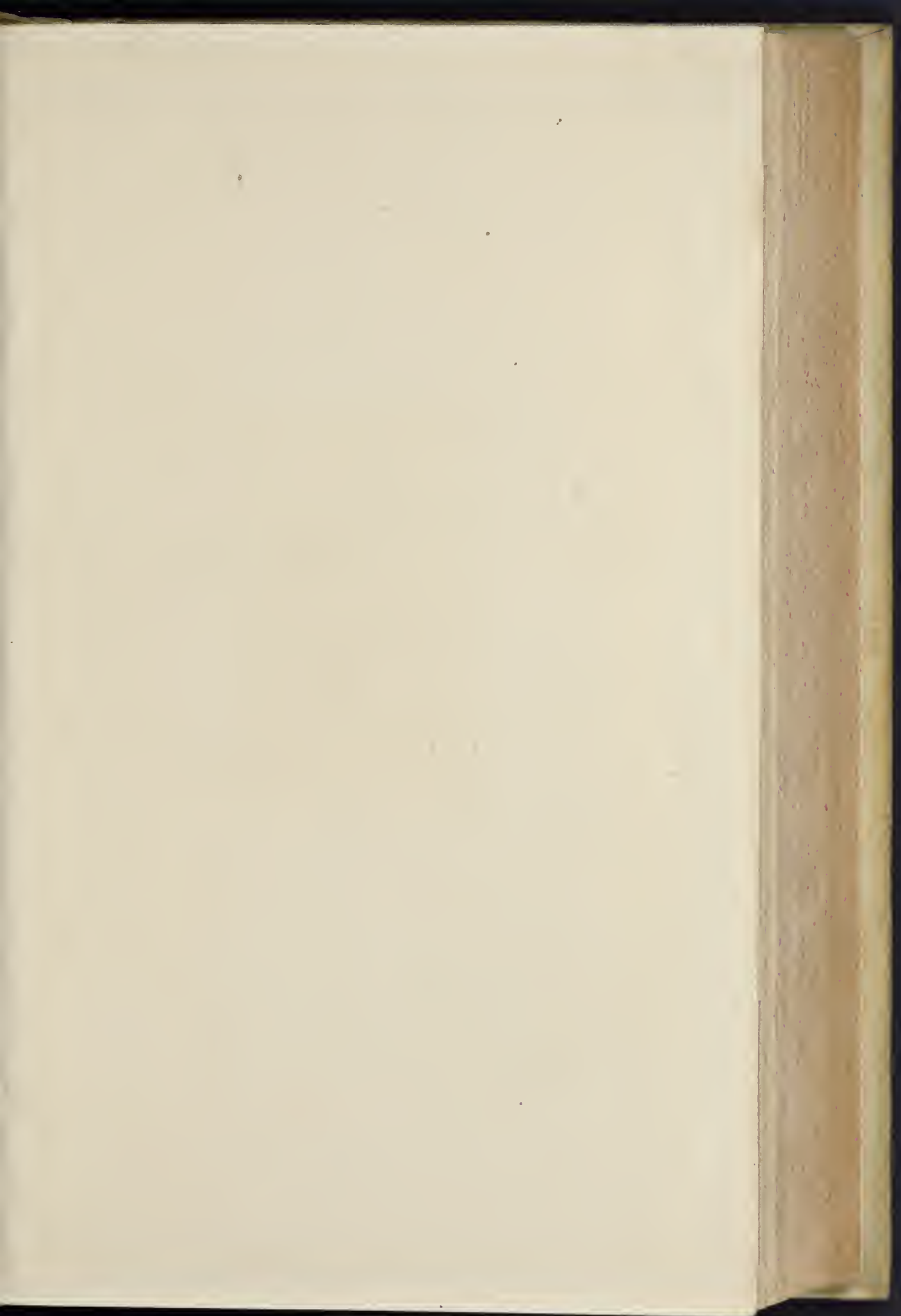
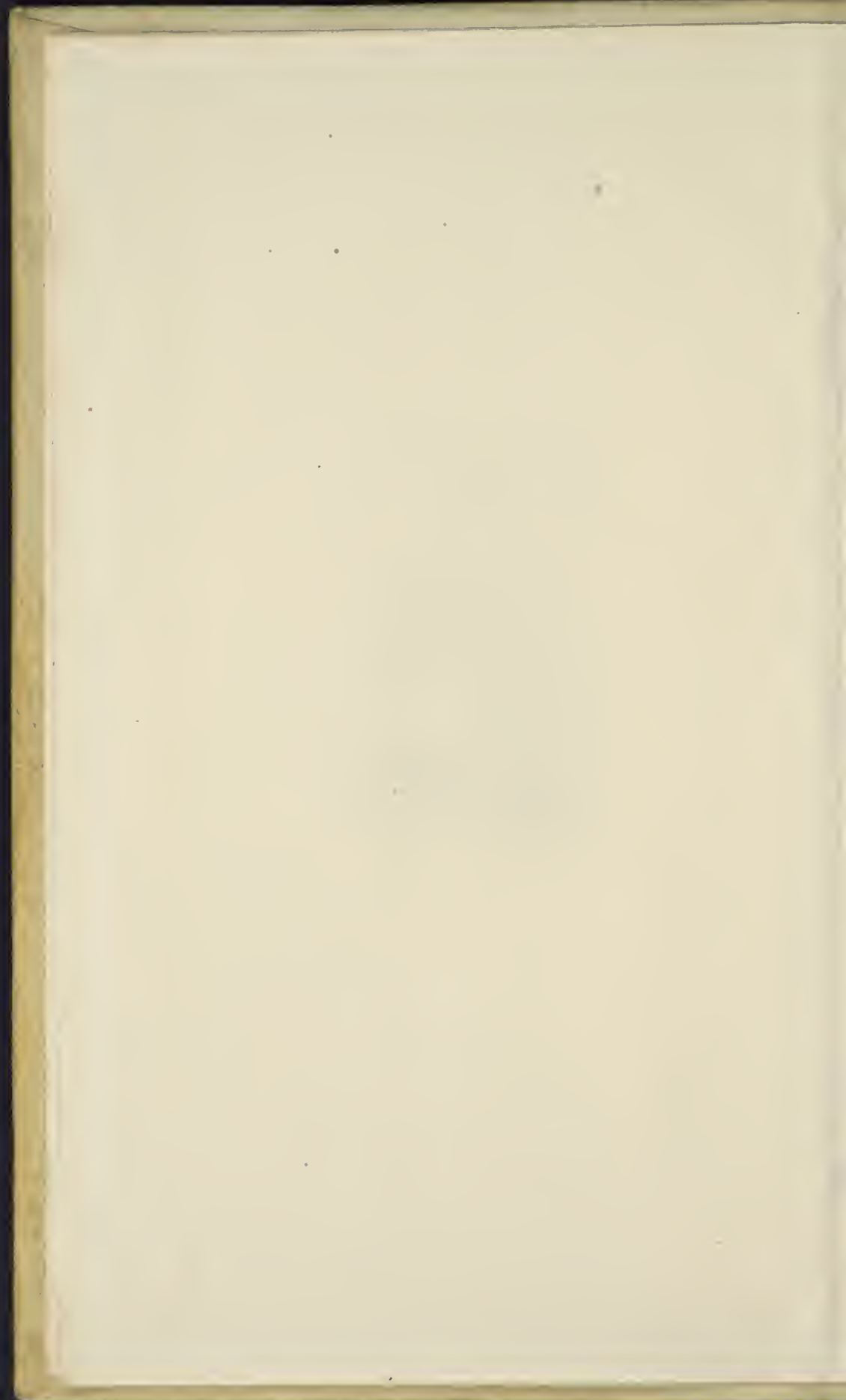
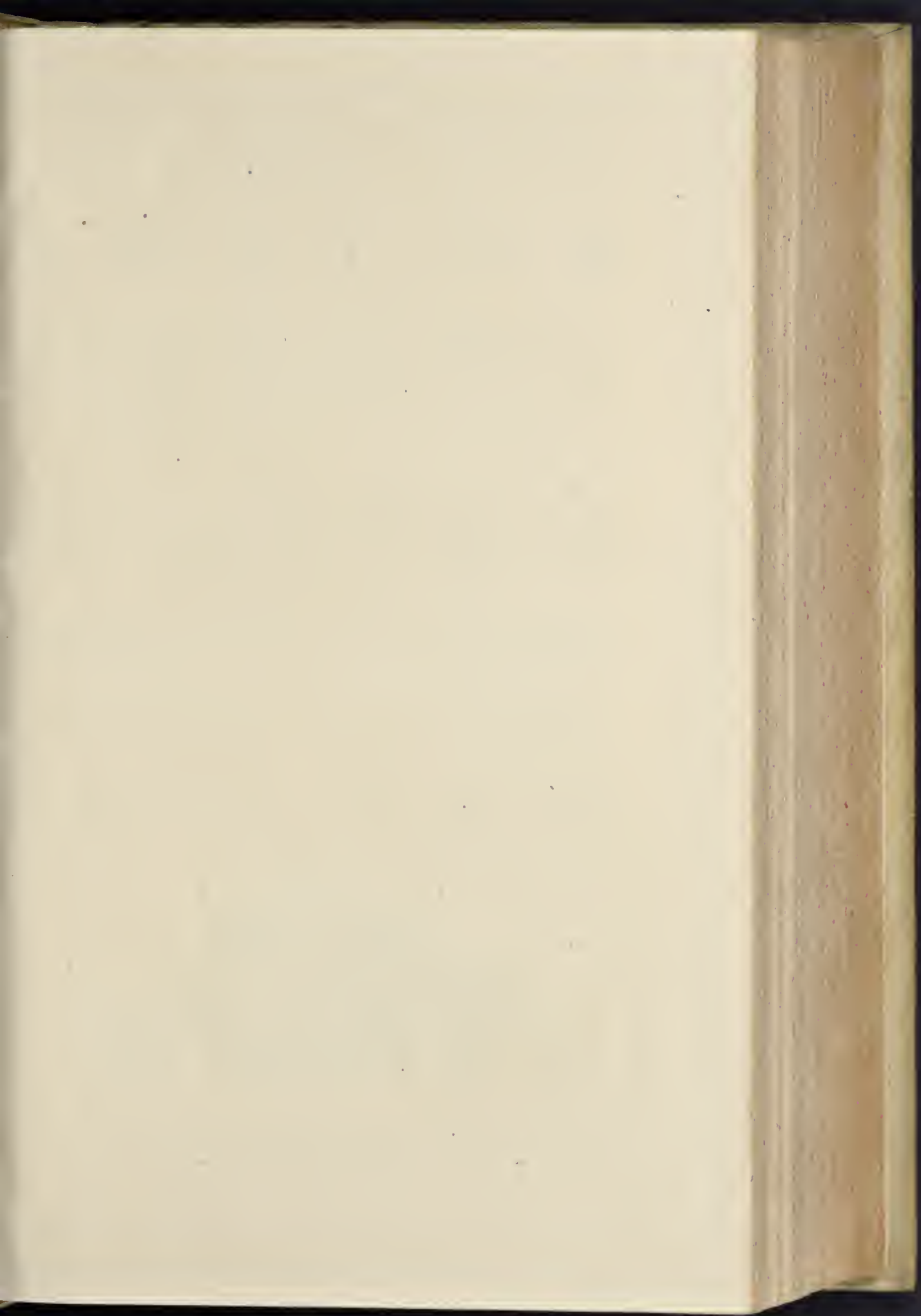

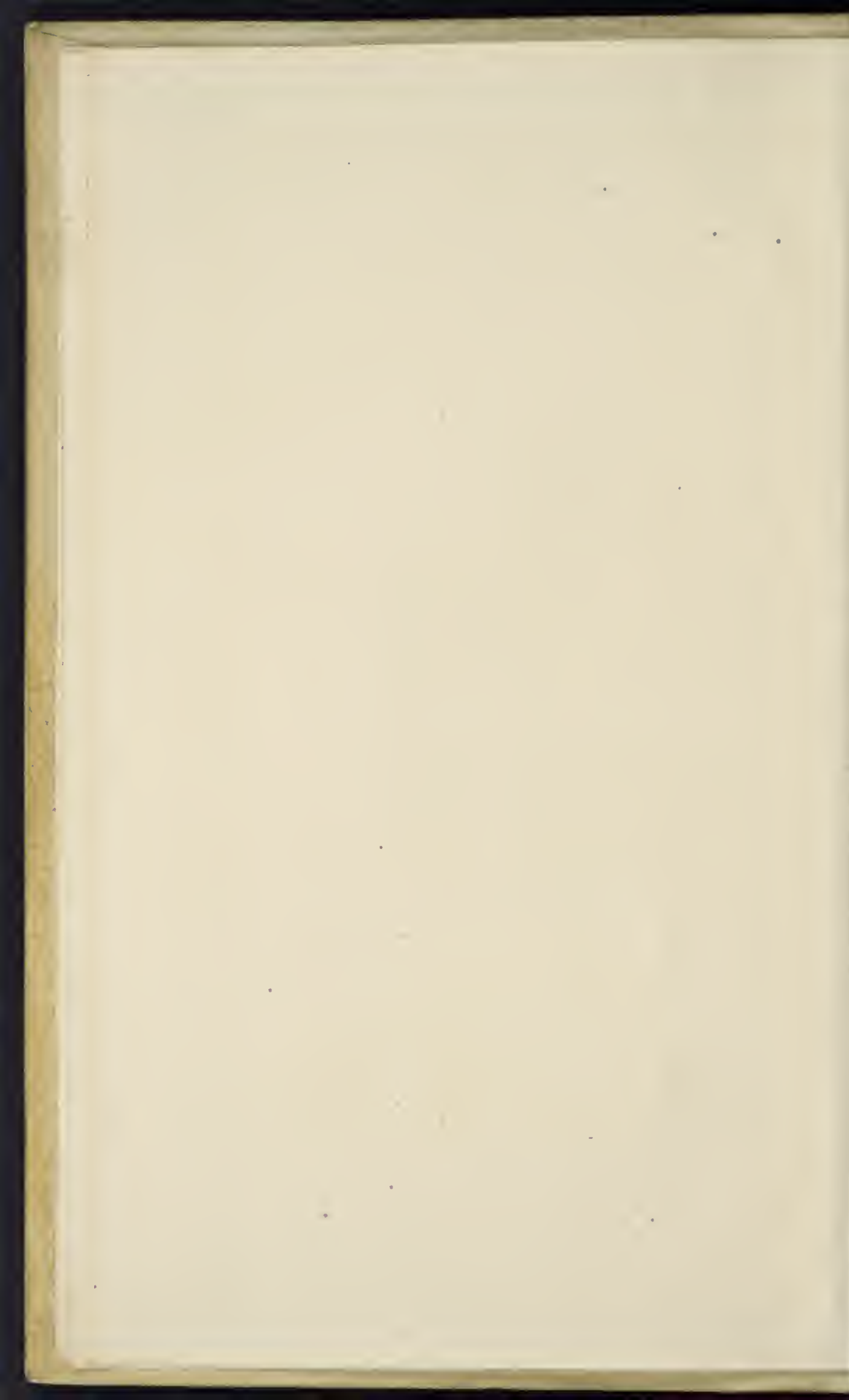
163.

B E S C H R Y V I N G
V A N
A M B O I N A ,

V E R V A T T E N D E

Een wydluftige Verhandeling van het zelve, en van alle de Eylanden, daar
onder behoorende, te weten, van 't groot Eiland

CERAM, BOERO, AMBOINA, HONIMOA, NOESSA-LAOET,
OMA, MANIPA, BONOVA, KELANG,

En meer andere EYLANDEN, in het WERK voorkomende;

Behelzende een treffelyke

LANDBESCHRYVING van alle die EYLANDEN,

Volgens zeer nette Kaarten; mitsgaders een verhaal van de Gewoonten, Zeden,
en Plegtigheden van de Inwoonders der zelve.

En een omftandig Verhaal van de oudfte

WERELDYKE GESCHIEDENISSEN,

En ZAAKEN, in AMBOINA,

En in alle de voorschreven EYLANDEN, tot nu toe voorgevallen.

Met zeer veel nette Prentverbeeldingen verciert, en opgeheldert

D O O R

FRANÇOIS VALENTYN,

Onlangs Bedienaar des Goddelyken Woords in AMBOINA, BANDA, enz.

T W E E D E D E E L .

Tc {DORDRECHT,} by {JOANNES VAN BRAAM,} } Bockverkoopers.
{AMSTERDAM,} {GERARD ONDER DE LINDEN,}

M D C C X X I V .

M E T P R I V I L E G I E .

REPRINTED

AMERICAN

...

...

...

...

...

...

...

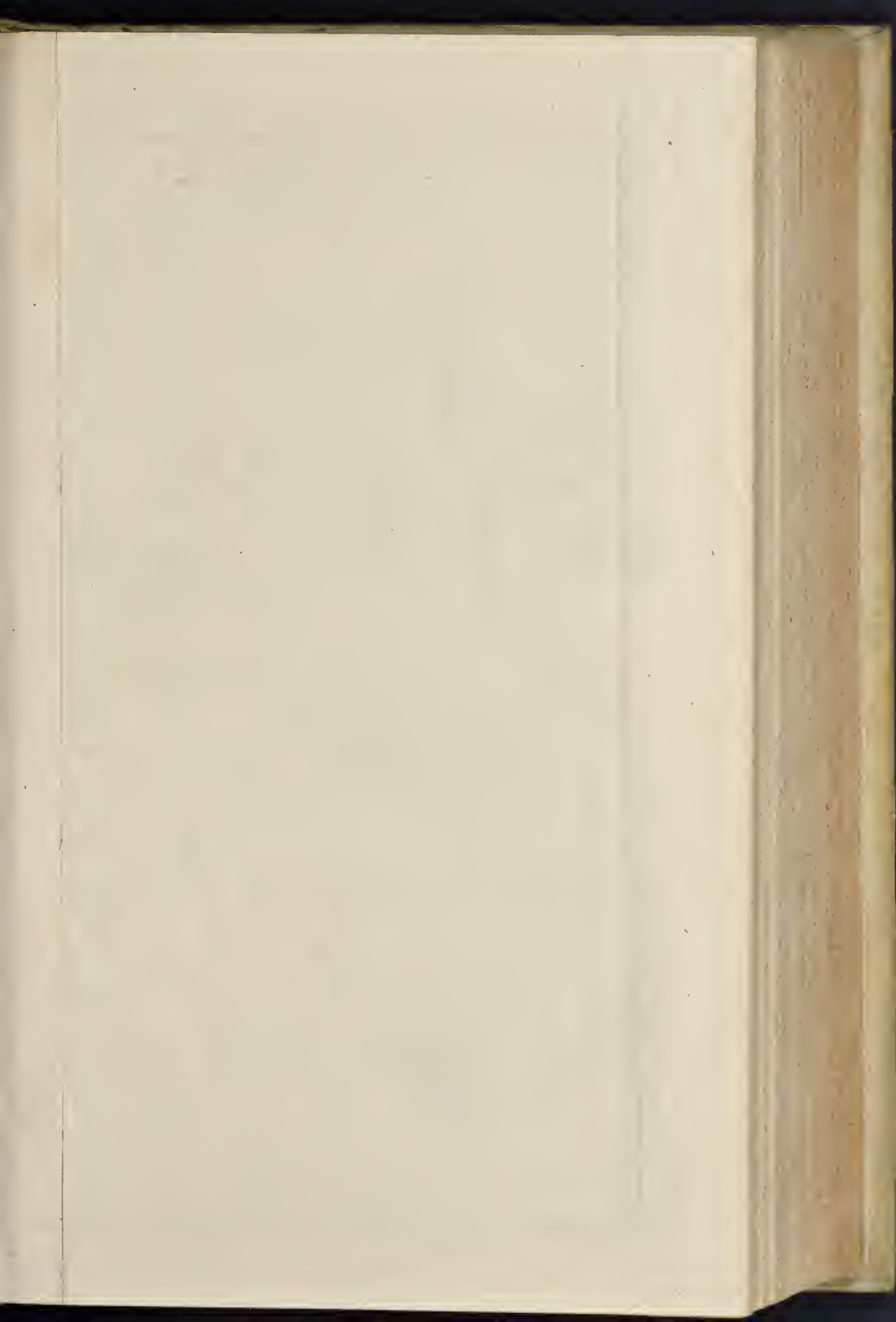
...

...

...

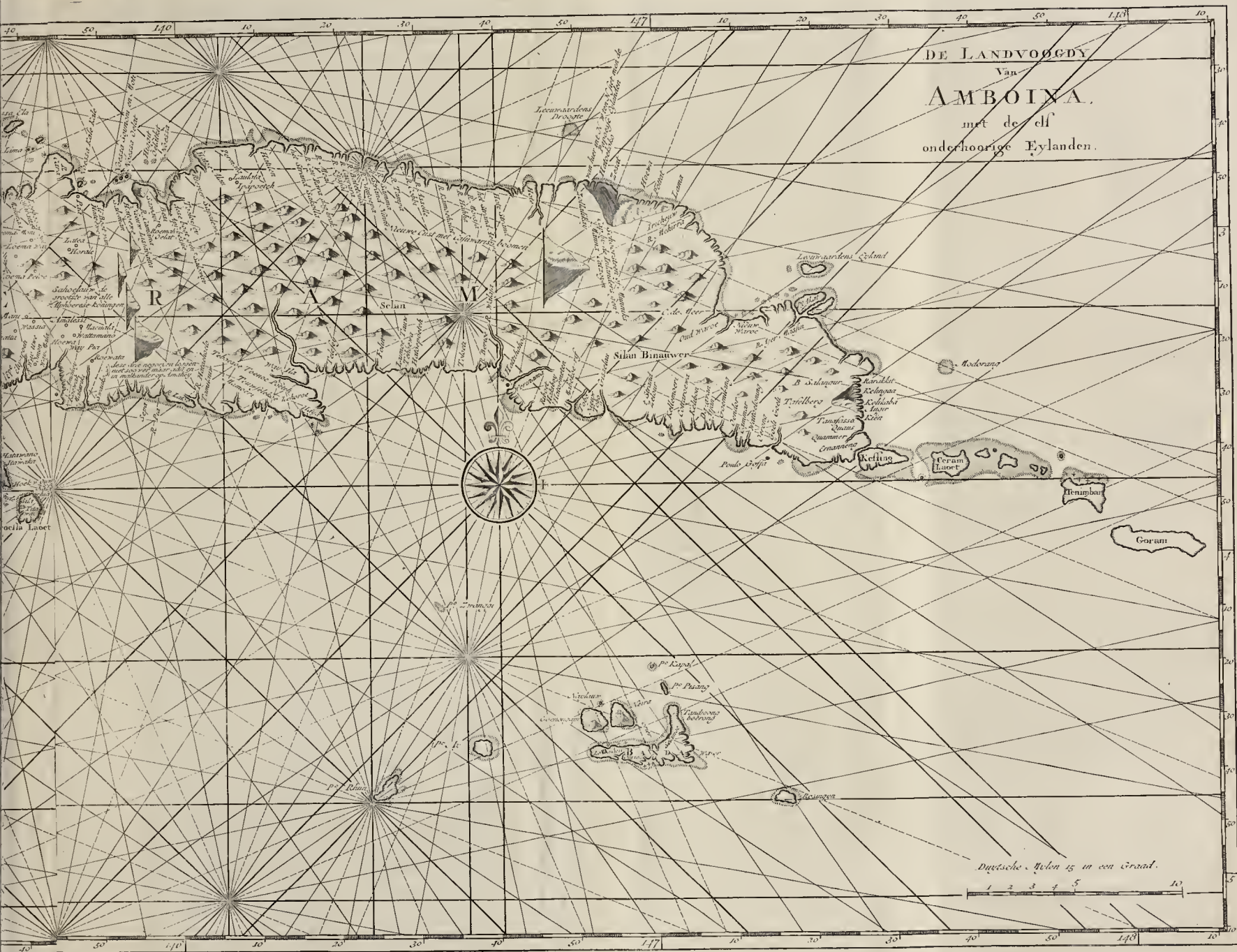
...

...

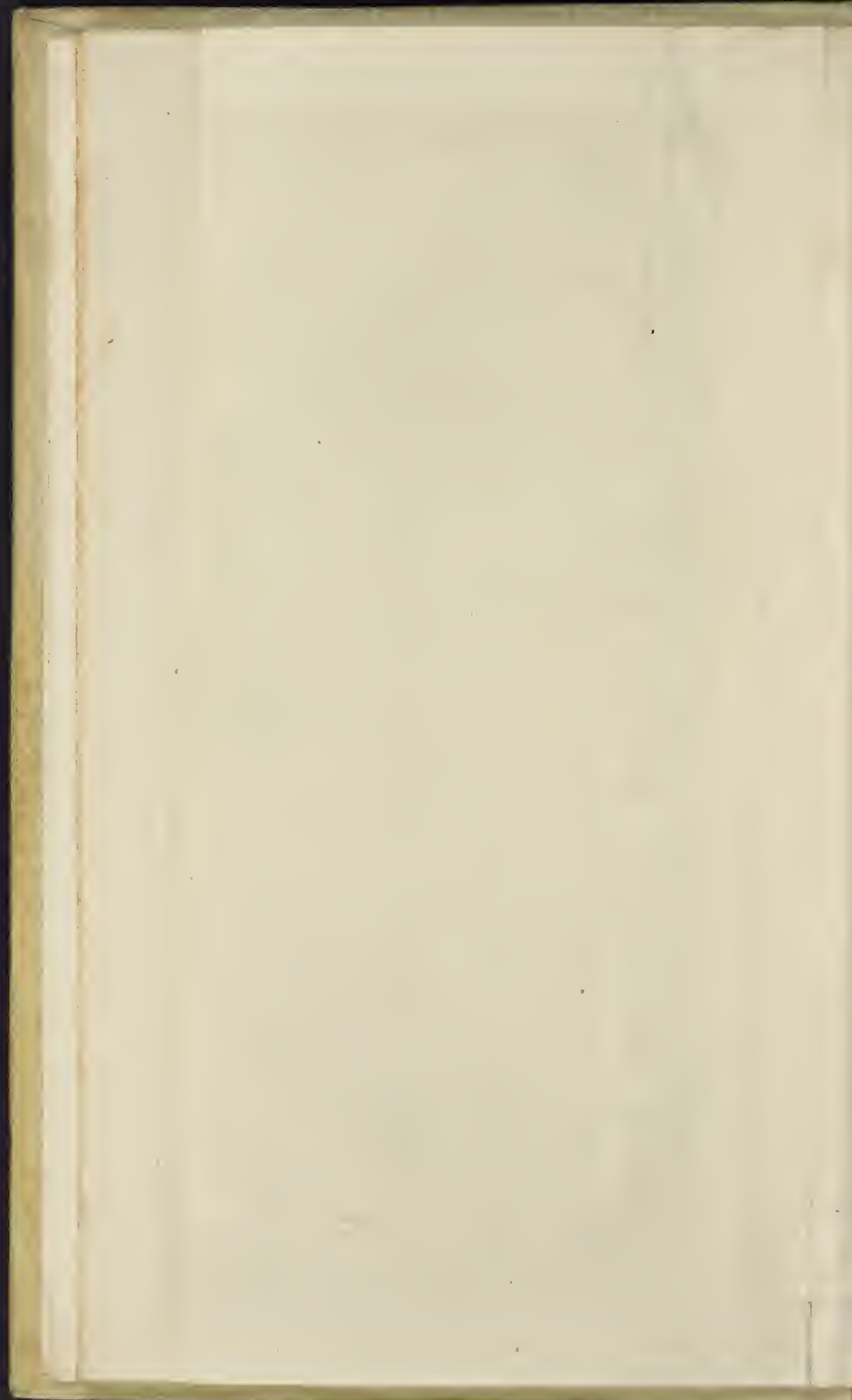

DE LANDVOEGDY
Van
AMBOINA.
met de elf
onderhoorige Eylanden.

Duitsche Nelen 15 in een Graad.

BESCHRYVINGE

V A N

A M B O I N A,

Bevattende een wydluftige Beschryving
van het zelve, en van alle de Eylan-
den, daar onder behoorende, te
weten, van 't Groot Eyland

Ceram.

Boero.

Amboina.

Honimoa.

Noeffa-Laoet.

Oma.

Manipa.

Bonoa.

Kelang.

En meer andere Eylanden in het Werk gemeldt.

T W E E D E D E E L.

E E R S T E B O E K.

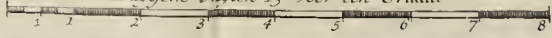
E E R S T E H O O F D S T U K.

Beschryving der Landvoogdy van Amboina. Best door eenige Portugeezen, maar verwart van hun, en anderen voorgesteld. Netter ontwerp van den Schryver. Verdeeling van dit Werk in vier Hoofd-Deelen. Landbeschryving van Amboina, in 't gemein. Elf Eilanden, daar onder hoorende. Hoofd-Kaart van Amboina. Waar de Schryver dit Werk aanvangt. De voornaamte dezer Eilanden. Op wat lengte, en breedte, dit Land legt. Beschryving van Boero. Kaart van 't Zelve. Dat nader van buiten, en langs zyn Stranden, beschreven word. Zoorten van Hout, hier vallende. Den Berg Tomahoe beschreven. Het Dorp Tomahoe, welcer de Zetel der Ternataansche Stadhouders, met zyn Rivier. Ambonich Verdictzel van het Jongmakend Lagondi-Hout. Verplaatsing van den Stadhouderyken Zetel na Gammafongi. Tomahoe in Kimelaha Fakiri's tyd. Dorpen, daar ontrent. De Rivier Way Nitoe. Dorp Foggi. Goede Waterplaats Way Niha. De Eilandekens Moamkoe, en Noambgul. De Dorpen Behorno, en Balamatta. De Rivieren Way Silia, en Way Tilin. Den Hoek Bolatetto, waar gelegen. Het Dorp Hoecomina. Rivier Way Matta. Schoon Ebben-Hout, en andere Zoorten. De Rivieren Way koddi, en Parvalek. Dorp Bara, Rivier Way Tima, welke Dorpen onder Tomahoe stonden, en den weg na 't Binnen-Meir baanen. De Rivieren Way Bara, Way Modi, Way Lää, Way Samma, Way Hela, en Way Ila. De Noord-Hoek, en verscheide Rivieren. Way Madjapait, na de Javaanen, zoo genaamt. Oorsprong, en nader Beschryving van Way Ila. De Rivier Way Nipel, en oorsprong. Het Dorp Lissella, ontrent Way Ila, en Way Lota. Tagalissa, en de Rivieren Way Lere, Way Poetch, enz. Het Dorp Leliali en Way Ocrfa, en Maroelat by de Rivier Samalaki. Die ider eene Coracora uitleveren. Alfoerefen hier. De Bogt, Tsjico Marassa. De Rivieren Way Salon, en Way Lama. Tidorefen onder Kaytsjili Salama, door Roebohongi verjaagt,

ARCHIPELAGO DI

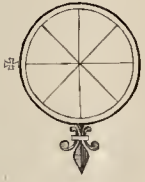
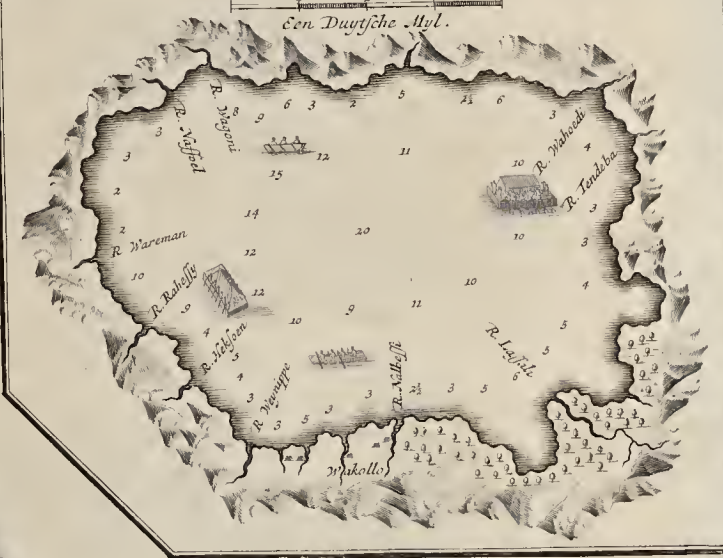
Duifche Mylen 15 voor een Graadt

St LAZARO

Het Binnen-Meir boven op het Gebergte van BOERO.

Een Duurfche Myl.

T. Oudens sculp. aere

alle onder de zelve behooren; en waar af dit de naamen zyn.

- 1 Boero.
- 2 Amblau.
- 3 Manipa.
- 4 Kelang.
- 5 Bonoa.
- 6 Ceram.
- 7 Ceram-Laoc.
- 8 Noessa-Laoc.
- 9 Houmoa, of Liase.
- 10 Boang-Besi, of Oma.
- 11 Amboina.

Elf Eilanden, daar onder behooren de.

Hoofdkaart van Amboina.

Waar de Schryver dit Werk aanvangt.

't Voor-naamste dezer Eilanden.

Op wat lengte, en breedte, dit Land legt.

Beschryving van Boero.

Kaart van het zelve.

Uit de Hoofdkaart, No. 1. die wy hier byvoegen, blykt, dat wy van het westelyke Eiland eerst beginnen, en dan al zo Noord aan, en benoorden Ceram omloopen, om dan beoosten om, langs Ceram-Laoc, en de drie volgende Eilanden, met Amboina by na op zulk een wyze te eindigen, gelyk de Landvoogden van Amboina jaarlyks gewoon zyn, wanneer zy met de Hongi, of de Ambonsche Coracora vloot, uitgaan, die Boero, en de Eilanden Manipa, Kelang en Bonoa, eerst op haar zelve, en dan, 't zy dat zelve jaar, of wel 't jaar daar aan, benoorden Ceram om scheppen, en dan zo weer, langs die oostelyke Eilanden, aan 't Hoofd-kasteel verschynen.

Van deze elf Eilanden, is Ceram zeer verre het grootste, daar na Boero, en dan Amboina, dat ook het aanzienlykste, en de hoofdplaats dezer Landvoogdy is.

Amboina legt in die Zee, die de Portugeezen van ouds her *Archipelago di St. Lazaro* noemden, omtrent hondert twintig mylen beoosten Batavia, op 't Eiland Java, op de zuider breedte van 3 graad, of tusschen de drie en vier graaden; en op de lengte van 145 graaden, van de Canarische Eilanden te rekenen.

Dit zo voor af in 't gemeen gezegt hebbende, gaan wy nu over van ider Eiland in 't byzonder te spreken.

Het eerste dat ons volgens ons bestek te beschryven staat, is

Het Eiland B O E R O.

Dit legt van 't Eiland Amboina, of wel van den hoek van het Dorp Larike, twaalf of zo andere willen, veertien mylen na 't Westen toe, hebbende oost en west de lengte van ruim agtien, en de breedte van ruim dertien mylen, gelyk men aan de hier nevens gaande Kaart, No. 2. zien kan.

Dit Eiland is vry groot, niet zo zeer om zyn wyde uitbreiding, als wel om zyn menigvuldige, en zwaare Gebergten; dog na evenmatigheit van dien is het niet bevolkt, gelyk aan het klein

getal Dorpen, die wy daar op zullen vinden, blyken zal, buiten dat 'er veel Volkeren, en Dorpen, door de menigvuldige oorlogen, uit de Wereld geraakt zyn.

Het is ook een Land vol schoone Rivieren, en lommerryke Bosschen, alwaar men de schoonste zoorten van allerlei Houten, die men bedenken kan, en de beste van geheel Amboina vindt, waar onder men zwart- en wit Ebbenhout, ider een byzondere soort, als mede bastart Ebbenhout, yzer, en meer andere houten, waar van aldaar veele schoone Orembaejen gemaakt worden, tellen moet.

Om dit Eiland nu in het bysonder te beschryven, zullen wy met het westelyk deel, omtrent den berg Tomahoe, beginnen, en zo al noorden op, om dan weer in het westen omtrent dat zelve gebergte te eindigen, aangaan.

Wanneer men van Batavia komt, word men allereerst van dit Eiland het zwaar Gebergte van Tomahoe gewaar, een Berg, die om zyne hoogte van zeer verre, gezien kan werden; de inlanders noemen hem Saniac, of ook wel Kapala Lemadang, dat is, een Dorado's kop. Ons volk noemt hem gemeenlyk, of den Tafelberg, om dat hy boven op een tafel gelykt, of wel den berg van Tomahoe. Hy vertoont zig, wanneer men 'er ontrent komt, zeer bar, om dat hy meest uit afgryfselyke rotfen, en steile klippen bestaat, om welke reden men hem niet, dan met het uiterste gevaar, beklimmen kan. Zelf zullen de Alfocrozen hem aan die kant noit afkomen, maar zieh altyd van de andere zeide na beneden begeven, houdende de Westzyde van de dorpen Foggi af tot Bara toe, voor een ongenaakbare muur, die geen mensch beklimmen, en van welke kant hun ook niemand benadeelen kan.

De inlanders zeggen, dat hy achter 't eiland Moamkoe, 't geen omtrent de water-plaats by de rivier, Way Niha, legt, op zyn hoogste is.

Niet verre van hier had men, op 't strand Saha, en Bolelo, de vermaarde Negry Tomahoe, in oude tyden de allergrootste van gansch Boero, by 't riviertje, Way Floemat, daar wel eer de Zetel van de eerste Ternataansche Stadhouders plag te zyn, waar toe hen het schoone zandstrand, dat men daar vindt, schynt uitgelokt te hebben.

Hier was het, daar zich *Samarau*, de eerste koninklyke Ternataansche Stadhouder, ter nederzette, wanneer hy van koning *Bajang Ullab* uitgezonden, om vreemde Landen te veroveren, zich zelve meester van 't eiland Boero, en meer andere, gemaakt hadt, waar

Dat na-der, ceent van buiten, en langs zyne Stranden beschreven word.

Zoorten van Hout, hiervallende.

De Berg van Tomahoe beschreven.

Het dorp Tomahoe, wel eer de Zetel der Ternataansche Stadhouders. Met zyn Rivier.

hoek van wel anderhalf myl, zynde alle aan een vlak strand, waar op de Noorder Oceaan affluit, dog hy legt wat meer na binnen toe, en steekt zo verre in zee niet uit, als den hoek van Balatetto. Van den hoek van Way Heha Oost aan met een flauwe bogt, tot aan de rivier Way Ila, dat is, 't groot water in 't Amboines, heeft men geen dorpen; maar een menigte van kleine rivierkens, of spruitkens langs strand, vervolgens de naamen draagende van Way Rafiat, Way Kocfa, Way Pepe, Way Lana, Way Eli, Way Silinay, Way Soela, Way Baa, Way Teliba, Way Befa, Way Mami, Way Poere, Way Nanan, en Way Maslapait, welke laatste eigentlyk Madjapait genaamt word, ten bewyze, dat aan dit water, zig wel cer Javanen, van het Koninkryk Madjapait op Java afkomstig, onthouden hebben, hoedanig een water van die zelve naam wy ook in 't beschryven van de Kust van Hitoe, tusschen de dorpen Roema Tiga, en Hitoe Lama, ontrent half wege de korte land-weg, ontmoeten zullen.

Na alle deze Rivierkens voor by geraakt te zyn, komt men eindelyk aan Way Ila, beslaande dit rak van Way Heha tot Way Ila ontrent zes mylen.

Dit Way Ila is een groote breede rivier, die met twee takken, de eene ten Noord-Oosten uit den berg Wasfering, en de andere vlak in 't midden ten Noorden uit het binnen-meir langs eenige andere bergen, ontrent drie en een half myl af loopt, alwaar zig die twee takken weer verenigen, tot dat men een myl verder weër een nieuwe tak krygt, die een stuk weegs West aan, dood loopt; dan stroomt hy verder zonder eenige takken, dan twee mylen lager, te maken, na beneeden, daar een groote spruit, by na Zuid-Oost aanloopt, die zig een myl verder in twee takken verdeelt, die eigentlyk uit een klein gebergte daat ontrent ontspringen, en de naam van Way Nipel dragen, die dan ontrent een myl van strand in de rivier Way Ila vallen, zich daarmede verenigen en te zaamen in de Noorder zee ontlafsen. Het water van deze rivier Way Ila, is zeer dik en drabbig, komende met een groot geraas van boven na beneden storten.

Pas beoosten deze rivier legt het dorp Lisfella, van andere ook Lucella genaamt, tusschen Way Ila, en Way Lota in 't midden geplaatst, een fray dorp, dat uit 430 zielen, 165 weerbare mannen, en 54 Dati's, onder 't bewind van den *Orangkaja Abdul*, bestaat.

Twee mylen Oostelyker, had men in een kleenen inbogt, het dorpje Taga-

liffa aan 't spruitje Way Lere, tusschen welk Tagaliffa en Way Nipel, men de rivierkens Way Poeteh, Way Opela, Way Sahawa, Way Hatawana, en 't gemield Way Lere ontmoet; dog ik moct hier byvoegen, dat de rivier Way Nipel niet uit het binnen-meir, maar uit een klein gebergte, zynen oorsprong heeft.

Een myl Oostelyker in een andre bogt, die een nieuwen hoek maakt, gelyk zig dit Land by alle de rivierkens als verlichide uitpuilende hoeken vertoont, had men het dorp Leliali, ontrent Way Oerfa, dat van ouds in twee dorpen verdeelt was, te weten, in 't oude Leliali, en in Maroelat, 't geen by 't riviertje Samrlaki, tusschen Leliali en tusschen Tagaliffa, in 't midden legt. Elk van deze dorpen hadt zyn byzonder hoofd. Leliali stont, onder den *Orangkaja*, of *Pati*, *Mantei*, gelyk onder den *Orangkaja Tassei*, die van Manelat, *Pati Tagaliffa Simau*, genaamt, had onder zig 250 zielen, 79 weerbare mannen, en 48 Dati's; maar Leliali, onder *Pati Mantei*, 512 zielen, 170 weerbare mannen, en 80 Dati's.

Ontrent een quartier van Leliali, ziet men een klein rond rifje, een half myl lang, en een quartier uurs breed, beneoorden de wal leggen, en heeft men tusschen 't land, en 't rif, dog digt by 't laatste, aan 't Oost-einde vier en een halve, in 't midden een, en een halve, en aan de West-hoek een vadem water.

Beide de voornoemde dorpen, *Tagaliffa*, en *Leliali*, leveren tot de Hongi of Coracora Vloot, icer een Coracora uyt. Ook heeft men in die twee dorpen, en in Maroelat, de meeste *Alfoerccen*, dat is, berg-boeren, of wilden, die zelden met Europeers, en zelf zeer omzigtig met de strand Boeronezen, om gaan, van hen alles wat zy nodig hebben, en op 't gebergte niet vinden, inhandelende.

Van Way Oerfa, of Leliali, een myl of anderhalf verder Oost op is een plaats of bogt, *Tsjico Marassa* genaamt. Hier loopt het Land met een groote ronde hoek na 't Noorden uit, in 't midden voor welke breede hoek Noord-Oost, wat dwars, of niet verre van de wal mede een rifje een half myl lang, en ontrent half zo breed legt, op 't welke men aan de Noord-Oost zyde vyf, in 't midden vier, en aan de Zuid-West zyde drie vadem waters heeft, zoo dat men 'er gemakkelyk, als 't vaartuig niet te groot is, over heen zeilen kan.

Pas voor by dezen grooten ronden hoek heeft men een kleine inbuiging van land, by 't spruitje Way Salom, tusschen welken 't spruitje Way Lama, waar

Verfcheide rivieren.

Way Madjapait, na de Javanen zo genaamt.

Oorsprong, en nader beschryving van Way Ila.

De rivier Way Nipel, en oorsprong.

Het dorp Lisfella, ontrent Way Ila, en Way Lota.

Tagaliffa, en de

Het dorp Leliali by Way Oerfa, en Maroelat, by de rivier Samalaki.

Die ieder eene Coracora uitleveren.

Alfoerccen hier.

De bogt Tsjico Marassa.

De rivieren 't Way Salom, en Way Lama, waar aan

kleener eilandje, Noambgul genaamt, beide zeer klein, onbewoont, en rondom met kleine riffen bezet, behalven dat men nog een klein byzonder rifje beweften het noordelykte ziet.

De dorpen, Behorro, en Balamata. Pas benoorden deze eilandkens heeft men het riviertje Way Tilin, voor welkers mond mede een klein rifje is, dat den ingang zeer gevaarelyk by quaar weder maakt.

Derivieren Way Silia, en Way Tilin. Al wat Noordelyker aan heeft men een plaats Behorro, genaamt, benoorden welke men nog twee rivieren heeft, waar van de eerste, Way Silia, ontrent een half uur van Way Tilin, en de andre, Way Saha genaamt, mede ontrent zo verre van Way Silia gelegen is.

Daar na komt men by het dorpje Balamata, 't geen by een riviertje van dien zelfven naam, en ontrent drie mylen benoorden het dorp Foggi legt.

Hier plagt een Orangkaja, *Pati Lima* genaamt, het opper bewind te hebben, over een getal van 240 zielen, waar onder zich 64 weerbaare mannen, en 46 Dati's, bevonden.

De Hoek Balatetto. Een myl ten Noord-Oosten van Balamata, komt men by den Noord-Oostelyken Hoek, Balatetto, rondom welken Hoek een rif loopt, vlak van voren wel een quartier uurs buiten de wal, en van daar maar een weinig beoosten, die hoek, hoewel ten Zuid-Westen van den zelfven, zich tot aan de rivier van Balamata uitstrekken, dog maar met een zeer smalle en allengskens meer en meer verfluwende zoom.

Waar gelegen. Deze Hoek legt recht Zuiden en Noorden van Way Nitoe op Xoela Bessi, van waar men in korte tyd daar komen kan.

Als men dezen Hoek om is, schiet de Kust na het dorp Bara toe, Oostelyk op met een vlakke bocht in, die wel twee mylen lang, en een myl breed is.

De rivier Way Matta. Wat voorby Ballatetto ontmoet men het riviertje, Way Matta, en even daar voor by heeft men aan strand, hoedanig de meeste dorpen geplaatst zyn, het dorp Hoekomina, over het welke wel eer de *Orangkaja Routina*, plagt te gebieden.

Het dorp Hoekomina. Het was 220 zielen sterk, en men had 'er 70 weerbaare mannen, en 50 Dati's, zynde hofdiensnaars, die de inlander van ouds her, aan de E. Maatschappij geven moest, om jaarlyks een maand, of meer, na dat de tyden van oproer, of oorlog vereifchten, hofdienst te doen, het zy om met de Hongi Ceram rond te scheppen, of wel om eenige andere dienst om niet, en op eigen kosten te verrigten. Een zaak, die wy hier na breeder zullen ophaalen.

Schoon Ebben. Men had wel eer op dezen hoek van Balatetto, en tusschen Hoekomina zeer

schoone en by uitnemenheid dikke Ebben-houte boomen, welker stammen wel 100 voeten hoog waren, die door Capitein *Jacob Verbeiden*, wanneer hy tusschen A. 1646, en 1652, in de Ambonsche oorlogen daar zwoof, op aanwyzing van den *Iman*, of Priester van Divi, omgekapt zyn. Ook had men langs strand daar veel andre, en voornamelyk Lolan, bastard-Ebben-houte, en wilde Tandjong boomen; dog voor al wiesch, hier de Bala-boom ook, waar van de Boeronfen hunne houte spiesen eertyds plagten te maken, en waar na ook die Hoek genaamt is. Die zelve boom valt ook op de kust van Hitoe; maar men noemt hem daar Haan, en hy word van ons volk tot het maken van smids koolen gebruikt.

De rivier Way Koedi, en Parvalek. Wanneer men Zuid-Oostelyk aan pas voorby Hoekomina is, ontmoet men het riviertje Way Koedi, en wat verder een andere diergelyke rivier, Way Parvalek, beide van weinig belang, en de Oostelykte ontrent een klein uur van Hoekomina geleegen.

De rivier Way Timma. Een uur verder, aan 't einde van die bogt, na 't Zuiden toe, vondt men het dorp Bara, hoewel andere meinen, dat het op den Oost-hoek van deze bogt gelegen zou hebben. Het was geplaatst aan de schoone groote Rivier, Way Timma, en stondt onder den *Orangkaja Jabessoe*, die over 84 zielen gebood, onder welke 35 weerbaare mannen, en 26 Dati's waren.

Alle deze dorpkens hoorden onder 't oppergezag van die van Tomahoe, 't geen eertyds vier Coracora's uitleverde.

Hier van daan kan men de rivier Welke dorpen onder Tomahoeftonden, en dedegweg na tbinnen-meirbaanen. Hier langs, even gelyk ook langs de voornoemde rivier Way Nitoe, tot aan 't Tomabinnen-meir, komen, alzo die rivier al mede zyn oorspronk daar uit heeft.

Derivieren Way Bara, Way Moei, Way Lää, Way Samma, Way Heha, en Way Ila. Wat Oostelyk van hier heeft men een klein riviertje Way Bara, en in de Oost-hoek van dezen inbegt mede een kleene rivier, Way Moei, genaamt.

Van deze rivier af loopt het Land met een ombuiging na het Noorden toe, welke eigentlyk de baay hare gedaante van een diepen inham geeft.

De Noord-hoek. Ontrent vyf quartier uurs van Way Moei heeft men een kleene Noord-hoek, beoosten welken 't riviertje Way Lää lag, gelyk men een half uur verder, pas binnen een breeder Noord-hoek, 't riviertje Way Samma, en wat verder Oost aan, beoosten nog een andere Hoek, wat smalder dan de middelste, met het spruitje Way Heha heeft, alle te zamen waterkens van zeer weinig belang. Deze drie Noord-hoeken maken te zamen eenen Noord-

door ook al de handel van het eiland te dier tydt niet alleen hier gedreeven wiert, maar ook zeer veel Kooplieden van buiten, en daar onder veel Javaanen herwaarts getrokken wierden, waar van wy hier en daar nog klare overblyfzelen, en teekenen van hun aanwezigzen op dit eiland, vinden zullen.

Am-
bonich
verdicht-
zel van
het jong-
makend
Lagon-
di-hout.

Indien men de verdichtzelen der Amboinezen geloven mag, zy weten ons 'er een in de vuift te douwen, die vry kragtig, na hun oordeel, dienen moet, om ons van den koophandel der Javaanen alhier te verzekeren. Zy zeggen, dat hier een oud Javaansch koopman op zekere tydt zou gekomen zyn, die aan dit strand dagelyks een potje met Ryft kokende, en die Ryft met een flokje, dat hy in 't bosch van een onbekenden boom, gehakt had, omroerende, metter tydt bevondt, dat hy weer t'eenemaal jong, en zoo fris van kragten wierd, dat hy, en alle, die hem bevorens als een oud, en grys man gekent hadden, en hem nu zo jeugdige, en kragtige zagen, daar over ten uiterften verbaaft stonden. Men stelde vast, dat hier van deze of gene reden zyn moest. Men vorschte die na, en ontdekte, dat dit houtje, waar mede hy de Ryft omgeroert had, van eenen boom, die zy Lagondi Hitam, of den zwarten Lagondi-boom, noemen, afgesneden, en het derhalven geen wonder was, dat hy zo schielijk, van grys, dus jeugdige geworden was, alzo dit hout, volgens verhaal van hunne Voorouders, de kragt had, niet alleen om iemand jeugdige te maaken, maar ook zeer lang te doen leeven. Zy vraagden dierhalven aan dezen koopman, of hy hun niet wist aan te wyzen van welken boom, hy die tak, of dat houtje in 't bosch afgesneden had. Hy zeide, dat hem dit ontgaan, maar dat hy egter genegen was, om 'er met hen na te zoeken. Zy gingen dan heenen; maar het was zo verre van daar, dat zy dien gewenschten boom toen vonden, dat hunne kinds-kinds-kinderen, nu al in 't vyfde, of zesde, gelid, 'er nog zeer yverig na zoeken, zonder tot nog toe dien boom gevonden te hebben. Is dit nu waar, zo valt 'er immers geen woort tegen te spreken, dat die Javaansche koopman, daar te dier tydt moet geweest zyn.

Ver-
plaatsing
van de
stadhou-
derlyke
Setel, na
Gammal-
fongi.

Behalven *Samarau*, heeft ook zyn Zoon, de groote *Roebobongi*, hier in 't eerst zyn verblyf gehad; hoewel hy naderhand na Ceram vertrokken is, en zynen stadhouderlyken Setel na Loehoe, of Gammalongi, verplaatst heeft.

Egter heeft naderhand de byzondere stadhouder van Boero, *Fakiri*, een oud

agbaar man, van welke wy hier na meenigmaal spreken, wanneer de Nederlanders eerst hier te Land quamen, hier nog de laatste van hen gewoont. Het was een zeer groot, en welbebouwt dorp, dat in die oude tyden bloeide, dog hoe veel zielen 'er in geweest zyn, is nu onbekent.

Deze *Kimelaba Fakiri*, had het gezag toen niet alleen over dit schoon en wyduitgestrekte Tomahoe, maar te gelyk ook over de kleene dorpen, *Divi*, *Saylani* en *Wadan*, die yder ook hunne byzondere *Orangkaja*'s hadden, van welke *Wadan* alleen nog maar in wezen gebleeven is, kennende in 't geheel niet boven de 400. zielen, en die daar onder geen 140. mannen, en geen 80. *Dati*'s, of menschen, die *Hofdient* doen, nitmaken.

Tomahoe in
Kimelaba
Fakiri's tyd.

Wadan legt wat Zuidelyker, als *Tomahoe*, en *Saylani* plagt daar dicht by, dog wat Oostelyker, en *Divi* wat Benoorden de Rivier *Way Floemat* te leggen.

Dorpen,
daar ontrent.

Pas voor by de plaats daar *Divi* lag, ontmoet men een bogtje, by de inlanders *Focassie* genaamt, waar in zy by stormen en onweder met hunne vaartuigen gewoon zyn te loopen, en die daar op strand te halen, om tegen 't onweer gedekt te zyn.

Een weinig voor by *Focassie*, komt men by de rivier, *Way Nitoe*, dat is, het duivels water, of de duivels rivier, zynde een fraye groote rivier, die haaren oorspronk uit een groot meir heeft, dat binnen in het land legt, en waar van wy hier na breeder zullen spreken.

Derivier
Way Nitoe.

Wat Noordelyker, als *Way Nitoe*, heeft men het Dorp *Foggi* gehad, dat nu onder het dorp *Tomahoe* gesteken, en waar door ook by zommigen, *Tomahoe* hier ontrent, of nog een weinig Noordelyker, geplaatst is; maar dan kan *Way Nitoe* niet zodanig tusschen *Foggi*, en *Tomahoe*, gelegen hebben, dat *Foggi* Benoorden het zelve, gelyk nochtans een onfeilbare waarheit is, geweest zy.

Dorp
Foggi.

Pas Benoorden het dorp *Foggi*, heeft men weer een klein rivierte *Way Niha* genaamt, 't geen na giffing, anderhalf myl van *Tomahoe* af legt. Het is een zeer goede waterplaats, om de uitnemende deugd, en helderheid van 't water, dat men daar in vindt.

Goede
water-
plaats,
Way
Niha.

Niet verre van dit rivierte, dicht ontrent het strand, ten West-Noordwesten van 't zelve, heeft men eerst een klein eilandje, zig maar als een klip in zee, dicht by de wal vertoonende, en nog wat Noordelyker het eiland *Moamkoe*, en nog weinig Noordelyker een kleene

De eiland-
dekkens
Moam-
koe, en
Noamb-
gul.

aan Tsjico Marassa legt, men een kleender en ronden hoek ziet, die ten Noorden ook zo verre niet uitsteekt.

Hier plagten wel eer, in den tyd van den Ternataanschen Koning, *Bajang Ullab*, terwyl zyn Stadhouder *Roebobong*, na de kust van Celebes was, om de bogt van Tomini te veroveren, Tidorezen te nestelen, die hier met eenen *Kaytsjili Salama* ingevallen waren, en zig met de Portugeezen, (die het toen met hun hielden,) hoewel maar voor een korten tyd, met een Pallissade-pagge vast maakten, also zy by *Roebobong*'s te rugkomt van Celebes, van daar ten eersten verjaagt wierden, gelyk wy elders breeder aanhaalen, dog na dat zy van daar verdreven waren, hebben zy zig ontrent het dorp Zehit, beoosten Cajelis bogt, ter neder gezet.

Dit Tsjiko Marassa is een zeer moerasige strecks lands, vol Mangi-Mangi-boomen, die men wel in de moerassen hier te land heeft. Uit dit moeras kan men door kreekken, en eenige gemaakte gachten zelf tot in Cajeli's bogt komen, waar van de wederspannige Ternataanen in den Oorlog A°. 1651. klaare blyken aan ons gegeven hebben, met hunne vaartuigen, wanneer de onze de bogt van Cajeli bezet hadden, van daar tot in die bogt over te halen, en het zoo te ontkomen.

Van de rivier Way Lama, of wel van deze bogt van Tsjico Marassa, heeft men Ooit op weder een kleenen hoek, *Boa Tetoe* genaamt, met een kleenen inbegt, van waar het land zig wel twee mylen ver van 't Noorden na 't Oost-Zuid-Oosten inbuigt, tot aan den hoek *Liffatetto*, die van *Leliali*, 6 a 7 mylen legt.

Tussen *Boa Tetoe*, en dezen hoek van *Liffatetto* heeft men eerst *Owaa*, dan *Lanna*, en *Enti*, drie schone stranden, langs welke van *Owaa* tot wat bezuiden den hoek *Liffatetto* een smal rifje loopt. Op dezen hoek valt veel Timmer-hout, ook Ebben-hout, en hier is ook een bequame Timmerwerf voor schepen, ontrent *Way Boy*, en een klein bogtje, *Lollee Kitsjil* genaamt.

Dan volgt de groote bogt van *Cajeli*, die in de mond een en een halve myl breed, en twee diep is.

Van den hoek van *Liffatetto* af, buigt het land zig na 't Zuiden, of Zuid-westen om, en loopt zo door 't Oosten tot aan het Noorden toe, makende by *Way Lapia* den Oost-hoek die wat meer na binnen, dan de West-hoek *Liffatetto* legt.

Een myl van den hoek van *Liffatetto*, de bogt in, begint langs strand een rif, dat allengskens verbreed, een quartier uurs in zee, tot aan *Batoe Boy*, bestaan-

de uyt eenige klippen, zo genaamt, die twee en een half myl van de hoek van *Liffatetto* leggen.

Pas voor by welke klippen men een rivier heeft, komende ten deele uit den berg wassering, ten deele uit een ander bergje, daar boven leggende. Deze Rivier wert *Way Sanellat Toello* genaamt; dog ontrent drie mylen van boven afgedaalt, scheid zy zig in twee takken, waar van de eene, haar naam behoudende, in de groote rivier van *Cajeli*, of de *Way Abbo* valt, en de andere *Tak*, *Way Boy*, (die veel takken, ook een binnen eilandje, en wat Noordlyker een bogtje, *Labocan Besar*, dat is, de groote haven, of ankerplaats, heeft,) stort ontrent *Batoe Boy* in de bogt in zee, van waar vyf quartier uurs van strand, het dorpje *Namlea* plagt te leggen, van 't welke de inlanders verhaalen, dat het door een Weerwolf, of een *Reus*, (zo veel verseecht het hen) opgegeeten is, die zig daar na, in zee loopende, zou verdronken hebben.

Pas voor by deze rivier *Way Boy* begint het rif hoe langer hoe smalder te worden, loopende langs strand voor by de rivierkens *Way Zemoe*, en *Way Ibi*, tot *Way Bini* toe, daar het eindigt, zynde in 't geheel wel twee mylen, en een half lang, also *Way Bini* een myl van *Way Boy*, en wel drie mylen van den Hoek *Liffatetto* legt. Langs dit rif kan men aan 't begin des zelfs, zo als men laastgemelden hoek omkomt, op vyfthien, wat dieper in op zes, nog wat dieper in op vyf, by *Batoe Boy* op zes, by *Way Zemoe* op vyf, en by *Way Bini*, en pas voor by *Way Sanellat Toello*, (een tak van de groote rivier *Way Abbo*, door de inlanders, of eigentlyk door de *Malleyers* gegraven,) op drie vadem waters ten anker komen.

Een half myl verder heeft men de groote rivier van *Cajeli*, *Way Abbo*. Zy komt van zeer verre uit het voornoemt binnen-meir, gelyk wy in de tochten derwaart gedaan, zullen zien, en vercenigt zig ook met de groote rivier *Way Oloe*, by het dorp *Way Samma*, aan *Boero*'s West-zyde gelegen.

Een groote myl beoosten *Way Abbo*, heet men de rivier *Way Soewel*, dog wat beoosten *Way Abbo* komt men eerst by *Way Snollot*, of *Way Sa-lolo*, een rivier, zeer drabbig van water, en wat Oostlyker by de rivier *Way Wamlabo*.

Tusschen deze rivier *Wamlabo*, en tusschen *Way Soewel* heeft men de Hoofd-plaats van *Boero* in de bogt van *Cajeli*, welk vak lands van de groote rivier, *Way Abbo* tot aan *Way Soewel*, meer als een groote myl, beslaat, zynde

Way Sandel-lat, Toello, en haar takken.

Het dorp Namlea. Verdigtsel van een Weerwolf daar.

Way Boy, Zemoe, Way Ibi, en Way Bini.

Way Abbo, of de groote rivier van Cajeli.

Way Soewel, Way Snollot, Way Sa-lolo, en Way Wamlabo, Boero's Hoofd-plaats hier by.

Tidoreezen onder Kaytsjili Salama, door Roebobong verjaagt, en waar zy verwoeren.

Nader beschryving van Tsjico Marassa.

De hoek Boa Tetoe, en die van Liffatetto.

Verfcheid van stranden en soorten van Hout.

Way Boy, en de bogt Lollee Kitsjil.

De bogt van Cajeli.

Batoe Boy, zekere klippen.

zynde al vlak land van den hoek van Liffatetto af, dog wat moerasfig, maar meest voor aan, 't geen door al de rivieren, die hier vry groot zyn, en by zware overstromingen het Land dikwils onder water zetten, en met veel flyk bedekken, veroorzaakt word, belyttende verder landwaart in te gaan, om dat men niet dan moerassen ontmoet. Van de groote rivier, Way Abbo af, tot aan 't Oost-cinde van het dorp, heeft men een final rif, voor 't welk men op vyftien vadem aan de West-zyde, en in 't midden, en op twintig vadem aan

Moeras-
fen, en 't
rif.

de Oost-zyde ankeren kan, dat aan de Oostzyde zeevaart aan, tot ontrent een myl, of vyf quartier uurs van de wal af, Noordwaard aan tot op 25, 28, en 35, vadem waters opklimt; dog ontrent een kleene myl benoorden Wamlako heeft men 16 vadem, en wat Noord-Oostelyker, tot by na aan de hoek van Liffatetto, geen quart myl buiten de Noordwal, vervolgens 46, 42, en 35 vadem, dat Zuiden en Noorden van de groote rivier Cajeli, tot digt aan de Noordwal, op 16, 18, en 25, en 20 vadem, alle anker grond, loopt.

TWEDE HOOFDSTUK.

CAjeli nader beschreeven. En in Prent verbeeldt met des zelfs Hoofd-Vesting, en de Pagger, Defensie. Alle de Dorpen hier by een getrokken. Verscheide Vestingen. Naamen der by een gelogen Dorpen. Rivier Way Abbo. Manschap van Boero en Bukel, en de Pagger, Siasse. Gelegenheit van 't Opperhoofd. En zyne voordeelen. Lyft van 't gene by onder zich heeft. Verdichtsel van Obsclams Dochter, met een Cayman gepaart. Kinderen, uit dit Huwelyk voortgesprooten. En verder Verdichtsel. Way Soewel. Macfella, Way Lapia, Way Lea. Poelo Ocka. De Hoek, Roeba. Zehit, de vlugplaats der Portugeezen. Timmerwerf by Way Lea. Berg Karammat. Way Nobi. Hoek van Pela. Way Soena, Way Poetch, en Way Maja, een groote Rivier. 't Dorp Laffiali, en Way Boero Heli, en Way Sanialla, Way Laba, Way Auw, Way Batoc Toebang, en Way Mole. Hoek, Batoc Rea. Way Lifa, Way Hame. Dorp Ilat, Way Namlea, Way Sefia, Way Nanam, Way Sabelewa, Way Sami. Way Makatita, Way Serama, Way Tawa, Way Pekac, een groote Rivier. Andere Rivierkens. Als, Way Selia, Way Samana, Way Sena, Way Eela, Way Nila, Way Hefam. Dorp, Roemah Ite, en de groote Rivier Way Poli. Ilat levert een Coracora uit. Rivierkens beweelen Way Poli. Als, Way Laffiata, Way Lia, Way Nala, Way Apaja, Way Guffi. Dorp Way Samma, groote Rivier, Way Olo. Way Tiboe, Way Nanoc, Way Labat, Way Latoc, Way Kea, Way Ocki. Dorp Ocki, Way Soclatoc, Way Toctabare, Way Lao, Way Wale, Way Kola. Hoek, Batoc Pegge. Way Nana. Way Solo, Way Boela, Way Tina. Dorp, Way Tina, Way Stamita, Way Naja. Way Soelat, Way Kirikille, Way Besi, Way Lekfoelo, Way Wammala, een groote Rivier. Dorpen, Rebbe, en Mafierette. Embotje, Way Hia, Way Mepa. Hoek, Faloc. Bogt Thioe. Way Karike. Dorp, Karike, Way Pea, Way Kocna, een reedelyk groote Rivier. Den Hoek, Liffateke, Way Safie, Way Zawapat, Way Boa, Way Mata, Way Fastou. Dorp, Fogileko, Wadan, en Saylani. Verandering van Boero's bedensdaagse staat, na den Oorlog met de Koning van Ternate. Rang der tegenwoordige Orangkajen. Boero in zyn Binnenste. Vol zwaar gebergte, en gevaarlyke weegen. Door 't Ongedierte, nog gevaarelyker. Berichten der Alfocreefen van dit Land van Binnen. Voor al van zeker binnen-meir, op 't gebergte gelegen. A°. 1668. eerst bezocht door Johan Leyffig. Bericht daar van. De Rivieren Waha, en Waori, in Way Ila stortende. Way Werain. De Berg, Coak Nieffe, en Way Tobii. Hoe verre dit Meir van 't N. Strand is. Wat by onder weeg vond. Alfocreefen, die by hem komen. Zyn komst by 't Meir. Wat by daar gezien heeft. Elendige gevolgen van deze Tocht. Verder bericht wegens deze Alfocreefen. Hy raakt zyne weg-wyders quyt. En in 't uiterste gevaar Komt nog eindelyk weer aan strand. Bericht van den Equipagie-meester Mars, wegens een Tocht, A°. 1710. door hem derwaards gedaan. Nette Teekening van dit Binnen-Meir. Bericht wegens de Tocht, van de Heer vander Stel, A°. 1710. Bericht van een Orang Toeha, aan zyn Ed. wegens de weg daar na toe. Waar op zyn Ed. die Tocht van Way Poetch begon. De berg Flehit. Zyn Ed. keerd te rug, om grooter gevaar te myden. Sergeant Keller vervolgt met eenige Europiaanen de Reize. Zyn Ed. komt weer aan de Pagger Defensie. Verrichting van D. Parent alhier. Die na Manipa vertrok, om de Kerck, en Scholen te Visiteren. Vertrek van zyn Ed. van Boero na Manipa. 't Verder voorgoallene alhier. D. Parent 's vertrek na Bonoa. Antwoord op een brief van de Heer Sipman.

Zyn

en

l.

N° III

De Pagger Dede

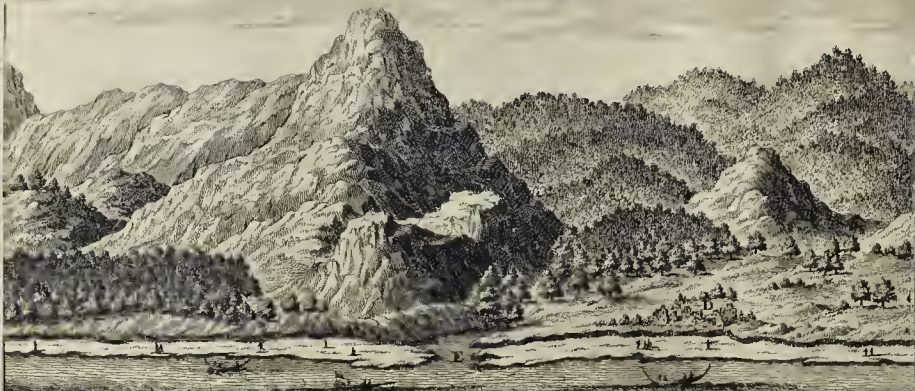
N^o V

De Dorpen op MA

N° VII

CAMBELLO EN DE VESTING

T. Ovens fecit.

A 7 Fort B Ruine van d'oude Logie C Een halve Maan D Plaats

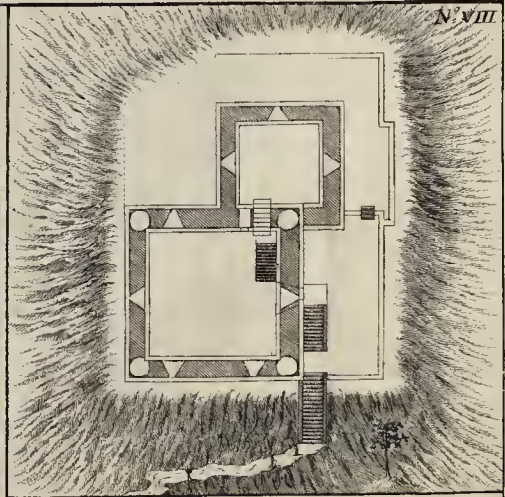
e op BOERO, en Dorpen.

PA. by de Velling WANTROUW.

t Oude Fort E Rivier benoorden t Fort.

Platte grond dezer Vesting.

8

Z
I
n
v
v
v
f
l

Moeras-
fen, en t
rif.

1
1

Zyn Ed. ontflaat den Pati van Liliboy, van zyn verder Banniffement. *Ferrek van zyn Ed. van hier.* En komt weer aan 't Casteel. Bericht van Keller's verdre Optocht na het Binnen-Meir. Die twee aardige Bergjens, en zeldfame Vogels, vind. Het Dorpen Wakaholo, by 't Meir gelegen. Zyne bevinding van 't Meir zelf. De Rivier Reyfale, in het zelve vallende. Zyn verder wedervaaren. Te Rugge-Tocht. Geen Nagelen hier ontdekt. Het Dorp Fnabo, ontrent den Berg Flehit. En nog eenige nadere byfonderheeden over Cajeli's Bogt. Nagelen, wel eer hier. Hoe, en wanner de Boeronefen onder de Kroon van Ternate geraakt zyn.

Cajeli nader be- fchree- ven.

Cajeli was eertyds een groot Dorp, twee dag-reizen te water en te land, boven aan de groote rivier Way Abbo gelegen, en uyt verfeheide kleene dorpen, die zig daar by den anderen gevoegt hadden, beftaande, al welke dorpen jegenwoordig onder de naam van Cajeli in een geimolten, en tuffchen Way Wamlaba, en Way Soewel, ontrent een groot half uur van Way Abbo beneden aan ftrand geplaatft zyn, daar het Land heel vlak, wel een dag van 't geberge, en vry moerasfig; dog voor 't Padi-planten zeer goed is.

En in Prent verbeeld met des zels Hoofd-vefting, en de Pagger, Defenfie.

Men kan de gedaante van dit dorp enigermaaten, zo als het A°. 1711. was, in deeze afteekening N°. 111. zien.

Alle de dorpen hier by een getrokken.

Dat de E. Maatschappy hier A°. 1657. een houtte Vefting, Mandarsjah genaamt gehad heeft, zullen wy in 't verhaalen der Ambonfche gefchiedeniffen zien. By deze vefting trok men toen al de dorpen van dat land, om ze te beter te be- teugelen te zamen, 't geen, als zy zo wyd en zyd verfpreit lagen, niet wel gefchieden kon; behalven dat zy zich in 't geberge veel meer, dan beneden, verfterken konden, waar van wy in den Ternataanfchen Oorlog, door de wederfpannigen tegen hunnen Koning opgeruyt zynde, klaare voorbeelden gehad hebben, dat ook de oorzaak is, dat het geheel land van Boero, woest en ontvolkt is, uitgenomen van Alfocrefen, en de volkeren, die zig in Cajeli's bocht onder de vefting ter neder gezet hebben.

Verfeheide Veftingen.

Naderhand heeft de Landvoogd, *Simon Cos*, in de plaats van die houtte Pagger, aan de mond der rivier Way Soewel, A°. 1664. een fteene Vefting ge- legt, die eerst na hem Cosburg, dog daar na Ooffburg genaamt is, die A°. 1668. ten tyde van de Landvoogd, *Jacob Cops*, door onvoorfichtigheit van eenen Sr. *Bou- dewynsz.* die 'er als Sergeant lag, van zyn flaven afgelooopen, en niet dan na veel mocite, door hem weer verover- werd. Hoewel zyn 't Jaar 1688, of 1689. onder den Landvoogd, *Dirk de Haas*, in de lugt gefprongen is, op wel- ke tyd zyn Ed. daar ten eerste een nieu- we Pagger van Paliffaden heett laten ma- ken, die Defenfie genaamt, en de zelve is, die hier afgeteekent met de Holland- fche Prinfe Vlag, vertoont word.

II. Deel.

Onder het Opperhoofd, legt in deze Pagger nog een Sergeant, met dertig man, waar over hy te gebieden heeft, als ook een Chirurgyn, en weinig an- dere.

Men ziet daar in de wooning van het Opperhoofd ('t geen nu een Boekhouder is) het waghuis van de foldaten, mits- gaders een groot getal huifen, zo der Christenen, als der Mooren, zynde die der laafte ter regterhand van de *Vef- fting*, dat men aan de twee Moorfche Tempels ziet, alle van Gabba Gabba, na de wyze dezer inlanderen vry net op- gebouwt, die daar een fraay aanzien on- der de lommer van een menigte Clap- pus en Capoc-boomen, die daar ontrent geplant zyn, komen te geven.

Na dat hier in de bogt van Cajeli een vefting gebouwt was, heeft men al 't volk belaft, rondom die Vefting zig zel- ven te komen nederflaan, alwaar men zedert in het eerst 13, en wanner 'er zommige van de ingezetenen van Boero, Christenen wierden, 14 dorpen in dee- ze ordre heeft geplaatft gezien.

Ten Oofften van de Vefting, vondt Naamen men goed Roemah lte, Hoekomina, der by Balamatta, Tomahoe, en Mafferette te een ge- leggen dorpen. leggen. WaySamma nam de plaats ag- ter de Vefting, vlak in 't Zuiden, in. In 't Weften heeft men de dorpen Ma- roelat, een deel van Leliali, Tagaliffa, llat, Cajeli, Bara, en Liffella by een gefchikt, en de Christenen, die meede een byzondere Orangkaja hebben, die over 103 zielen, en 30 weerbare man- nen gebied, zyn aan de andere zyde van de Vefting geplaatft, in welke ftaat het tot nog toe is. Uit het welke men klaar ziet, niet alleen wat een gering getal van dorpen zig nu op dat groot Eiland bevint; maar hoe weinig het ook bevolkt is, aangezien al de zielen, by malkanderen getrokken, volgens on- ze aanteekening van ider dorp, in 't Man- byzonder, pas 3734 zielen, en 1321 fchap van weerbaare mannen kunnen uitmaken, van Boero. die met malkanderen 604 Dati's, of Hofdienftdoende Perfoonen, uitlever- den, dat zeer gering voor zulk een groot land is.

De rivier Way Abbo, die pas een Rivier groot half uur Beweffen dit dorp Ca- Way jeli legt, is zeer dik en drabbig, dog Abbo. ftil van water, ten ware in 't Regen- zaifoen,

B

zaifoen, wanneer zy vervaarlyk en met een groot geweld na beneden komt fforten, en alles dreigt onder water te zetten en weg te fleepen. Zy is de grootfte rivier, op dit land bekend, gelyk zy zich in haaren loop ook het verfte van allen uitftrekt, dog met zo veel bogten en kromten, dat zommige, die 't geluft heeft die te tellen, de zelve wel op 388 begrooten; ook kan men wel drie dagen verre, de rivier opfcheppen, eer men aan de grond raakt, of genootzaakt werd aan land te treden, 't geen in een bogt, die zeer verre uit het geberge haren oorfpronk heeft, na dat men door veel kromten nog drie uren hooger opgefchept is, gefehiet, daar men by Bukel, begint te vernemen, dat het drooger werd: Een plaats, daar ons volk, A^o. 1655. een Pagger van Paliflâden Siffie genaamt had, alwaar zy de rivier met touwen, voor de Ternatanen, die nog wel een dag varens hooger lagen, toefloten, om te beletten, dat hunne vaartuigen ontfnappen mogten. Aan wederzyden is deze rivier meeft met Nipa-en Mangi Mangi-boomen befet, door welke zy met verfehiede fpruiten, en takken, waar in zich veel Kaymans onthouden, allengskens in zee loopt.

Bukel, en
de Pag-
ger Sias-
ze.

Gelegen-
heid van
't Opper-
hoofd.

Die hier als Opperhoofd legt, is een behouden man, en heeft het wonder wel; want behalven de voordeelen van de menigvuldige Hout-werken, 't zy tot Cabinetten (waar toe de Linggoa planken, het Ebben-hout, het baftard Ebben-hout, Kajoe Loling, en meer andre, dienen) 't zy tot het timmeren van vaartuigen gebruikelijk, daar de inlander hem geen geld voor zou durven afvorderen, zo heeft hy van wegen den E. Maarfchappy ook een ftal, met 60 à 70 fehooone Koebeeften, die hem melk, en de keurlykfte boter, die men eeten kan, uitleveren, alzo die zeer ftyf, byzonder aangenaam van fmaak, en heel geel uyt de natuur is. Het is waar, dat hy daar van nu en dan den Landvoogd voorfiet; dog daar fehiet rykelyk zo veel over, dat hy 'er zyn gebruik en nog wel wat meer van over heeft. Ook valt hier ryft, en Padi, (die de inlander al zedert A^o. 1669. begon te planten) ook Ottong, een zoort van zeer goede Gierft, en Sago-Borneo, een zoort van kleen zaad, waar af lekkere inlandfebry gekookt, en welk zelf wel tot een gefchenk aan de grootfte van Batavia, gezonden word, al welke dingen, hoe gering ook in fehyn, hare voordeelen geven. Zyn voordeelen van 't Guarnifoen, met Arak, Ryft, en andere dingen, wel dier, maar nog dierder aan den inlander, te

En zyne
voordec-
len.

verkoopen, zyn niet minder, dan die van andre Kooplieden op de buitenpotten; behalven dat Boero zo na niet onder het bereik van den Landvoogt legt, waar door zy hunne zaaken vry wat onbevreesder, dan wel andre, die na by leggen, kunnen doen.

Wat Opperhoofden hier van tyd tot tyd gelegen hebben, zullen wy hier na by een byzondere Lyft vertoonen.

Wat Goederen zy onder zich hebben, blykt ten naaften by uit dit *Transport*.

Transport ofte Overgifte,

van alle zodanige Contanten, *Vi-
vres, Koopmanschappen, Ammunitie* het Op-
van Oorlog, *Equipagie-Goederen* van Boe-
*Gereedschappen, Boeken, en Papie-
ren, &c.* Als ter ordre van den Wel-
zich
heeft.
Ed. Agtb. Heer, Adriaan van der
Stel, Raad Extraordinaris van
Nederlands India, mitsgaders Gou-
verneur en Directeur dezer Provin-
tie Amboina, met den reforte van
dien, &c. Overgegeeven ende Ge-
transporteert zyn, door Nicolaas
Valk, Assistent in dienst der Ed.
Comp. en naar 't overlyden van het
geweezen Subaltern Hoofd, Pieter de
Meyer, 't gezag tot Boero provifio-
nelyk waargenomen hebbende, ende
zults aan het nieuw aangefield on-
dersfeld Hoofd, den Boekhouder,
Herman Christiaan Dove, in pre-
fentie, ende ten overftaan van ons
ondergefchreeve, als daar toe door
Wel-Gemeelde Ed. Agtb. Heer Gou-
verneur, expreffelyk Gecommitteert,
te wecten:

- 558½ Rds. of f 1675-10-Contant.
2320 ₰ Ryft.
863 ₰ Spek.
1331 ₰ Vlees.
47 ps. Guinees gem. geb.
28 ps. Caricams groote roode.
10 ps. Percallen gem. geb.
1 ps. Zyldoek enk. kuft.
39 ps. Salempoeris br. Bl.
84 ps. Dongris met roode hoofden.
40 Dekens, enkelde kuft.
1 ₰ Garen, Hollands.
91½ K. Oly van Clappus.
356 ₰ Spykers.
1828 ₰ Buskruit.
1 ps. Silver Signet, of Tsjap.
70 Koebeeften.
1500 ₰ Sout.
65 Boff. Lont; Inlands.
35 ps. Bandrolliers.
26 Musquetten, waer van een on-
bequaam.
7 Snaphanen.

- 6 Patroontaffen.
- 17 Houwers.
- 16 Picken, waar van 5 onbequaam.
- 17 Draagbanden.
- 1 Hellebaard.
- 1 Metale Klok.
- 8 Gedrukte Boeken; tot kerk en school-dienst.
- 6 Balkjes, by de boekjes gedebiteert voor f. 3.
- 14 stukken Yzer kanon.
- 14 Rampaarden, waar op voor 1 Md. kanon legt, dog door ouderdom meest onbequaam.
- 10 Hoeden, koddebeks, waar van 2 ps. onbequaam.
- 176 K. Arac, Bataviaf.
- 447 Ɔ Yfer.
- 70 Ɔ Wafch.
- 2 ps. Martavaanen.
- 19 Ɔ Loot, Artillery-goederen.
- 1199 ps. Rond fcharp.
- 188 ps. Lang fcharp.
- 100 ps. Musquet-kogels.
- 100 ps. Gevulde hand-granaten.
- 1 Kopere kruis-lantaarn.
- 4 Schut-booren.
- 7 Kopere laatpriemen.
- 2 Tromvellen.
- 1 Trommel, onbequaam.
- 60 Snaphaan-fteenen.
- 28 Ruim-naalden.
- 1 Schut-kraffer.
- 8 Aanzetters.

Equipagie-Goederen.

- 4 ps. Bocibouts.
- 21 Beugels.
- 5 Hang-flooten.
- 1 Yzere Dreg.
- 4 Half-uurs-glaafen.
- 1 Tinne flapkan.
- 2 Rys-maaten.
- 1 Padi-maat.
- 1 Kram-bal.
- 1 Kompas.
- 4 Kopere Hang-lampen.
- 1 Kruit-tregter.
- 1 ½ Wiel-tros.
- 1 ps. roll. Hollands Zcil-dock.
- 5 ps. Ledige Kruit-kisten.
- 8 Bloks in zoort aan twee groote takels.
- 1 Groote Tobbe.
- 6 Water-balies.
- 2 Emmers.
- 15 Kan Teer.
- 2 ps. Preferning.

Gereetschappert.

- 1 Dommekragt.
- 5 Yzere Koevoeten.
- 1 Avegaar.

- 1 Bruincer-ftaal.
- 2 Spyker-hamers.
- 1 Yzere Balans.
- 7 Metaal gewigt, als:
 - 1 ps. wegende 50 Ɔ.
 - 1 ————— 10 —
 - 1 ————— 5 —
 - 1 ————— 4 —
 - 1 ————— 3 —
 - 1 ————— 2 —
 - 1 ————— 1 —

7 ps. wegende 75 Ɔ

- 1 ps. Kalk-houweel.
- 1 Metale Vyfel.
- 1 Trek-zaag.
- 1 Vyl.
- 1 Mets-hamer.
- 1 Kuipers-diffel.
- 1 ps. Ploeg-fchaver.
- 3 Draag-bytels.
- 1 Guds.
- 1 Span-zaag.
- 1 Kerf-byl.
- 1 Hand-zaag.
- 18 Koks-bylen.
- 7 Houweelen.
- 4 Breede beflage fchoppen, meest onbequaam.
- 7 Spitfe Spaden.
- 4 Yzere Schoppen.
- 14 Boor-yzers.
- 1 Slyp-fteen.

Boeken.

- 24 Negotie boeken van A°. 1685. tot nu toe.
- 24 d°. Journalen van, en tot dato als boven.
- 24 d°. Speciatie boeken als boven.
- 9 Afgaande brief boeken van 1691. tot nu toe.
- 5 Bondels aankomende brieven van 1692. tot nu toe.
- 7 Rol-boeken van 1681. tot nu toe.
- 1 Statuten van Batavia.
- 1 Dagregifter van den 25. Feb. 1689. tot nu toe.
- 7 Prothocollen van 1692. tot nu toe.
- 2 Ziel-befchryvingen van 1706. en 1707.
- 2 Cognofcment-boekjes.
- 1 Factuur-boekje.
- 10 Quitantie-rol-boeken der verftrekte goede maanden aan 't guarnifoen.
- 1 Inftitutie voor Boero.
- Nog eenige andere zoo boekjes, als papieren in zoort.

Ongetaxeerde Goederen.

- 12 ps. Kruit-hoorens.
- 11 Lont-ftocken.

B z

1 Takel

- 1 Takel-Tros.
 2 Kraffers.
 7 Schut-lepels, waar van 1. onbequaam.
 12 Wiffers met hare aanzetters.
 10 Houde Kardocfen, onbequaam.
 12 Morgen-iteren D'.

Boero, aan de Pagger Defensie,
 Ady Juny 1708.

1 Onzer presentie als
 Geecommitteerders

J^r. L^r. MUNNICKS,

J^r. HqENDERLAAG.

by my overgeven

NICOLAAS VALK

by my ontfangen

H^r. C^m. DOVE.

Verdichtfel
 van Ob-
 filan's
 dochter
 met een
 Kayman
 gepaart.

Wel eer was in dit dorp Cajeli, een *Orangkaja*, die den inlanderen, gront tot het verhaal van zekere fabel, daar zy vol van zyn,gegeven heeft. Wy verhalen 't volgens hunne opgave; dog zeggen te gelyk, dat het een verdichtfel is van dien aard; waar van wy veele voetflappen by wyfer volken dan dese vinden. Dese *Obfilan* genaamt, had een dochter, die lange tyd met een Kayman, die zig eerst in de gedaante van een jongeling aan haar vertoonde, geboeleert had; dog die gedwongen wiert naderhant in zyn rechte gedaante op haare befweeringe, (dat zy meefferlyk doen kunnen,) te verschynen; waar over hy niet alleen beschaamt, maar ook zoo vergramt wiert, dat hy na een ganfche troep Kaymans by een gefamelt te hebben, dit ganfch dorp dreigde aanftonds te vernielen, by aldien men hem dese dogter niet tot zyn vrouw geven wilde.

De inlanders dit uiterfte niet willende afwagten, en doodelyk voor de woede van dit gedrogt verfehrikt, baden den vader, om tog zyn dogter, tot 's lands behoudenis aan den Kayman ten eerften over te geven, dat de vader, na veel bidden en smeeken, en uit vreesse voor zig zelf, mogelyk meer van wegen die blinde Boeronesen, als van den Kayman, toetfont. Men pronkte de dogter zoo cierlyk op als men kon, en leverde haar by een statelyk gelcide van het ganfche dorps-volk aan den Kayman over, die ze op zyn rug nam, en met haar eerst wat dieper in zee, en daar na naar de gront swom. In het uitgaan aan de rivier Way Wamlabo liet zy haren Toedong, of inlandfchen hoed vallen, van de welke een Nipa-Boom gegroeit is, die nog voor weinig jaaren als een eilandje in de mond van die rivier te zien was. Uit dit huwelyk nu, zyn drie princeen voortgekomen, die, zoo de inlander al verder in zyn blindheit en bygelooove opgeeft, onder de Kaymans met byzondre namen bekend zyn.

De eerste *Pati-Labean*, of Graaf

van de haven genaamt, plagt zyn verblyf ontrent twee kleine eilandekens, wat beoosten Cajeli, op een rif dat wy nog beschryven zullen, Poclou Oeka genaamt, te houden.

De tweede prins *Hhoekom*, (dat is de richter) Kalchali genaamt, hielt zig op in de groote rivier Way Abbo, een uur opvarens; en de derde *Saleman*, onthielt zig omtrent en in de bogt, in de zelve heen en weer fwemmende.

Op dit verhaal, stonden zelf de verftandigfte Boeronesen voor 30 a 40. jaaren, en later, nog zoo vast, dat zy ter bevestiging van dit onnoozel verdichtfel zeggen dorsten, dat zy den prins *Saleman* menigmaal by zyn naam geroepen, en hem, na dat hy by 't vaartuig zagtekens opquam kyken, uit hunne handen te eeten gegeven hadden. Ook verhalen zy, dat deze prins *Saleman* eindelyk van een Nederlands zoldaat, daar gevallen met een fchip gekomen, dood gefchoten, en de dader over dit wanbedryf weer door een andre Kayman omgebragt is.

Dit is ook de oorzaak, dat geen Boeronesen een Kayman, alzo zy zich inbeelden, uit dat doorlugtig huwelyk mede gefproten te zyn, dooden zal, uit vreesse, dat hy iemand van zyn naaste bloed onweetende zou kunnen ombren-gen.

Dat dit een fabel is, leid geen tegenfpraak; maar dat deze Boeronesen, (door wat konft weet ik niet,) en ook andre inlanders, als die van Manipa, Amblau, wonderlyk met de Kaymans of Krocodillen weten om te gaan, zonder dat zy hen eenig leed fullen doen, daar af zyn my door geloofwaardige lieden, meer dan eens verhalen, waar over ik verbaast stont, gedaan; die ik mogelyk elders beter te pas brengen zal.

Na dat wy in onze beschryving van 't lant van Boero desen kleinen buitensprong gedaan hebben, fcheiden wy van Cajeli af, daar alleen maar by voegende, dat hare tegenwoordige *Orangkaja* het bewind heeft over 600 zielen, waar onder zoo weerbare mannen, en 50 Dati's zyn.

Wanneer men van Cajeli nu langs strand de bogt Ooft aan uitvaren wil, ontmoet men eerst de groote rivier Way Soewel, die boven verfehiede takken en kromtens heeft, loopende etelyke mylen West aan, en daar in de Way Abbo vallende; een half uurtje van Way Soewel legt de rivier of spruit *Macfella*, by welke een groot riflegt, dat zig by na tot Way Lapia Ooftwaart, welen uur in de lengte, en wat minder in de breedte, na zee toe tegen een bogt uitftrekt, van Way Lapia met een smallen soom, nog twee mylen langs strand tot voor

Kinderen
 uit dit
 huwelyk
 voortge-
 sproten.

En ver-
 dre ver-
 dichtfe-
 len.

Way
 Soewel.

Macfella,
 Way
 Lapia.

Way voor by de rivier Way Lea lopende.
Lea. Op dit rif leggen niet verre van de rivier Maefella, digt by strand twee kleene eilandekens, Poeloe Oeka genaamt, by welke die voornoemde prins der Kaymans, *Pati Laboan* huishielt. Ook heeft men Suiden en Noorden langs dit rif, zoo als men van 't sfrant na zee sehept, drie, dan twee, dan weer drie, en dan vyf vadem waters.

Van Way Maefella Oostwaart aan, is dit land vry bergagtiger, en zoo moerassig niet als elders, alzoo men daar, en verder op tot aan den hoek van Pela, by na geen rivieren van eenig belang heeft.

Hoek Een myl of anderhalf van Way Maefella, heeft men Oost aan een spruitje Roeba. Way Lapia genaamt, dicht by 't welke de steenagtige hoek Roeba legt.

Zehit, de vliegt-plaats der Portugeesen. Naast aan Roeba, ontrent een myl van Way Lapia, lag in een kleene bogt Zehit, of Zeit, een plaats aan welke de Portugeesen, toen zy Tsjeo Marassa verlieten, door *Roebobongi* verdreven, de vlugt namen, hebbende zich daar met de dorpen Ilat, Tagalissa, en Leliali, die als de Tidorcen, ook Oeifiva's waren versterkt; hoewel zy naderhand door d'inlanders van daar ook verdreven wierden.

Ontrent een myltje Oostelyker dan Zehit, ontmoet men in een groote bogt de rivier Way Lea, die vry groot is in opzigt van de andere spruitkens, en hoedanig 'er geen van Way Soewel af tot aan den hoek van Pela, (zynde den Oost-hoek aan de Noord-zyde, en ontrent drie groote mylen van den hoek van Roeba, daar die zyn begin neemt,) gelegen is.

Timmerwerf By dit Way Lea plegen de Boerone-merwerf fen al van oudsher een zeer bequame by Way Timmer-werf, en veel thui-
Lea. nen te hebben.

Berg Ka- Pas een half uurtje Oostelyker, heeft rammat. men den berg Karammat, dat is, de Heilige berg, zig vry kaal vertoonende. Hy word zoo genaamt, om dat een Moorsche Priester, die 'er aandryven quam, aan de voet van die berg begraven legt, gelyk dat graf daar ook nog te zien is.

Way Van dezen berg af langs strand loopt Nobl. Oost aan, een smal rifje ontrent een half uur verre, wanneer men de rivier Way Nobl, maar een spruitje, dat van Way Lea ontrent twee mylen gelegen, ontmoer.

Hoek van Pela. Even buiten dit spruitje begint de hoek van Pela, de Oost of Noord-Oost hoek, van Boero, die drie mylen omvarens, en van 't Noorden tot aan de Oost-zyde twee mylen breed is, van Cajeli 's bogt, tot daar hy begint, wel vier

mylen gelegen; hoewel andre hem maar een myl van den Heiligen berg, dat my egter wat verder voorkomt, afplaatfen.

Hier is gemeenlyk een sware stroom by dien hoek; om dat het landt ront loopt, en vry wat sehielyk na 't Suiden omwaeit. Men heeft daarop ook groote Hout-zageryen zedert eenige jaaren gehad, 't geen veel vaartuigen derwaarts lokte, gelyk dese hoek het ook is, daar de vaartuigen, die van Manipa na Boero of na de bogt van Cajeli willen, gemeenelyk eerst aanleggen.

Van de rivier Way Zehoe, pas besuiden den hoek van Pela, tot aan Ilat, rekent men gemeenlyk maar ses, hoewel het wel seven mylen ver is.

Een myl Zuid aan van Way Zehoe heeft men Way Soena, anderhalf myl nog Suidelyker Way Poeteh, zynde maar spruitkens; dog een myltje verder de groote rivier Maja, die na een langen loop om de Welt, zig mede met de groote rivier Way Abbo by Cajeli vermengt.

Een half myl van Way Maja, ont- 't Dorp moete men wel eer op het sfrand van Boenoe Heli, by een waterken van die zelve naam, Laffiali een magtig dorp te dier tyd, welkers grenspaalen zig tot aan en in Cajeli 's bogt uittrekten, zynde haar *Orangkaja Oefelan* doen de magtigste op Boero, maar het is in vermogen zoo afgenomen, dat het nu by het dorp Ilat ondergesteken, en te zamen maar een dorp is. Van Way Boenoe Heli al Suid aan tot Way Lifa toe, 't geen wel vier mylen verre is, heeft men verscheide kleene rivierkens, als Way Samalla, Way Laba, welke laatste een myl van 't eerste, gelyk Way Samalla ontrent in 't midden tusschen die beide gelegen is, waar op een myl verder Way Auw, een half myl nog Zuidelyker Way Batoe Loebang, en Way Mole zodanig vertoont, dat men in 't midden nog een spelonk of iots Batoe Mole genaamt, te zien heeft.

Een myl van daar sehiet de kust met een zeldsamen hoek, die voor niet zeer dik, maar in 't midden wel een myl breedt is, met een bogt na het Oost ten Zuiden uit, vlak voor welks hoek, Batoe Rea genaamt, een rifje legt van anderhalf myl in 't rond, dat zich rondom dezen hoek, by na als een hoofd op een lichaam vertoont. Ook heeft men op dat rif naast aan 't landt ten Noorden vier, ten Zuiden zes, en naast aan zee ten Noorden zes, en ten Zuiden vyf vadem waters.

En grootehalve myl van dit rifje voor dien hoek is Way Lifa, die na veel

omwègen en kromtens, na 't Westen, zig mede als een van de grootste rivieren van dit land, met Way Abbo, dog nog verre boven Cajeli na 't gebergte toe, vereenigt, van welke rivier, een half uurtje verder midden in een groote bogt van twee mylen men 't riviertje Way Hame, en een halve myl van daar het dorp Ilat heeft, alwaar men een half myltje verder Way Namlea, en ruim nog eens zoo verre Way Sefia, een myl verder Way Nanam, nog een myl verder Way Sabelewa, nog een myltje verder Way Sami by een kleen bogtje, en dan weder een kleene hoek, die ront is, vint, die tot aan Way Makatita, ontrent een myl van Way Sami loopt, van waar men tot aan Way Pekae, een groote rivier, in opzigt dezer kleene waterkens nog Way Serama een half myl van Way Makatita, daar de kust wat inloopt tot aan Way Pekae, en nog een halve myl verder Way Tawa heeft, dat by na een myl van Way Pekae aflegt; van waar het landt wel wat uitpuilende, tot aan het dorp Roemah Ite ontrent de groote rivier, Way Poli zoo West aan loopt, dat men by na op ieder half of quartier myls, de spruitjes Way Selia, Way Samana, Way Sena, Way Eela, Way Nila, Way Hefam, en dan het dorp Roemah Ite digt by de rivier Way Poli binnen de spatie van drie mylen ontmoet. Van het dorp Ilat, op een schorren hoek geplaatst, legt langs strand een kleene steenagtige soom tot aan het bogtje van Way Sami, makende van Ilat tot Way Nanam een flauwe bogt, en van Way Nanam tot Way Sami, nog een diergelyke bogt ieder van anderhalf myl; ook rekent men de verheite van Ilat tot Roemah Ite wel zes mylen te zyn.

Dit dorp Ilat komt alleen met een *Coracora* voordendag, en deszelfs Orangkaja gebied over 108 zielen, waar onder 30 weerbare mannen, en 24 Dati's zyn.

Van Ilat na Roemah Ite, by den inlander Loema Ite genaamt, daar de kust zig wel anderhalf myl na 't Westen draeit, heeft men een groot vlak land, 't geen ons eindelyk tot aan Roemah Ite brengt, een dorp, waar over een Sengadji, of Hertog heerseht, die de eerste in rang van alle de Orankaja's op 't land van Boero is, en 't bewint heeft over 300 zielen, onder welke men 112 weerbare mannen, en 56 Dati's telt.

Van de groote rivier, Way Poli, die 2 a 3 tacken heeft, en de grootste tot aan Way Olo is, loopt men al West ten Zuiden aan, alwaar men tusschen 't dorp Way Samma en Way Poli, dat ontrent twee en een halve myl van een legt, verscheide kleine spruitkens ont-

moet, die ieder ongeveer een half myl van een leggen. Eerst na Way Poli, heeft men, een quartier myl 'er af, Way Lafiata, dan zo veel verder, Way Lia, een halve myl verder Way Nala, een halve myl van daar way Apaja, nog een halve myl voor by dit riviertje Way Gusli, van waar tot voor by Way Olo men een smal rif langs strand heeft, puilende hier de kust van Way Gusli tot aan Way Samma met een hoek van een myl in 't ront uit, voor welke dat rifje op zyn breedste, en na gissing een quartier myl's in zee is.

Van Way Gusli nog een halve myl verder, komt men by Way Salia, en een groote halve myl verder daar 't land weer wat inbuigt, heeft men het dorp Way Samma; pas aan deze zyde of beoosten Way Olo. Het is een van de grootste dorpen, staande onder een Pati, of Grave, die de eerste in rang van de vier Pati's van Boero is, en die 't opperbevel over 360 zielen voert, waar onder 120 weerbare mannen, en 40 Dati's zyn.

Deze rivier Way Olo is wel wat nauw in 't inkomen, maar van binnen zeer wydt, en een van de grootste, zoo niet de aller grootste van 't geheel eiland, alzoort zy zich van 't Zuiden tot aan de Noort-zyde uitstrekt, alwaar zy zich met de grote rivier van Cajeli, Way Abbo, ook vereenigt.

Van Way Olo meest West, met een kleene buiging na het Zuiden aangaande, ontmoet men tot het dorp Oeki, dat pas bewest en een riviertje van die zelve naam bat, Way Latoe, ontrent ieder half myl de kleene rivierkens, Way Tiboe, Way Nanoe, Way Labat, Way Latoe, (voor welke een kleen rifje pas in zee, een half myl lang, en ontrent half zo breedt legt,) en Way Kea, waar voor een zeer kleen eilandje, ook met een zeer kleen rifje, gelyk 'er zich ook een, wat groter voor Way Latoe vertoont, dog die van Way Oeki legt wel een kleene myl van Way Kea.

Van Oeki, 't geen men zes mylen van 't binnen-meir zegt te leggen, tot aan Way Kola, buigt zich het land weer wat in, alwaar zig, een quart myl van Oeki, Way Soelatoe (ontrent welke zig 't zeevaart vlak in 't Zuiden een rifje van een half myl lang, en ontrent half zoo breed, met een smal lang eilandje 'er op vertoont) en een myltje verder Way Toetabare, een quartier verder Way Lao, nog een quart myl verder Way Wale, en nog een half myltje verder, met wat meerder buiging na het Zuiden, Way Kola opdoet, een rivier, die al fraai groot is, en veel tacken na boven toe heeft.

Daar

De hoek Batoe Pegge. Daar na puilt het land met een groote hoek, vlak na 't Zuiden uit, zynde van Way Kola af, tot beweften dezen hoek, Batoe Pegge genaamt, met een rif befet, dat allengskens tot vlak voor de hoek, op ontrent een quart myl verbreet, maar van daar tot aan 't rivierken Way Nana, allensskens afneemt, daar de kufft weer na 't Noordweften infehiet.

Way Nana.

Als men van Way Kola, dien hoek van Batoe Pegge tot aan Way Nana omfchept, heeft men twee en een half myl van nooden, en een quart myl buiten 't Rif wat Weftelyker, dan vlak voor den hoek, heeft men nog een rifje, dat van het Zuid-Ooften ontrent een halve myl ver, hoe langer hoe fmaller na 't Noord-Weften loopt, zynde in 't Zuid-Ooften geen quart myl, en in 't Noord-Weften pas half zo breed.

Way Solo, Way Boela, Way Tina.

Een half myltje weftelyker, ontmoet men 't Riviertje Solo, vlak voor 't welke pas in zee ook een zeer kleen rifje legt, bencorden 't welke men drie, en ten Zuiden vier vadem water heeft.

Het dorp Way Tina, Way Stamita, Way Baja.

Een half myl verder ziet men Way Boela, nog zo veel verder, al Noordweft aan een dorp landwaard in, en een rivier, beide Way Tina genaamd, en een vierde myl 's verder, een spruit, Way Stamita, een half myl verder, Way Baja, nog een quart myl verder, Way Soelat, nog zo veel verder Way Kirikille, een weinig verder Way Befi, en nog zo veel verder, dat zamen ontrent een halve myl uytmaakt, Way Lekfoelo, en dan Way Wammala, een groote rivier met veele Takken, aan welkers Ooftelyke tak na boven toe, landwaard in het dorp Rebbe, en aan de Weftzyde het dorp Mafferette, mede landewaard in, wel drie mylen van ftrand legt. Het laafte dorp heeft een Orangkaja, die onder zich 460 zielen, 136 weerbare mannen, en 50 Dati's, heeft. Deze twee dorpen gelyk ook Way Tina, en Oeki, plagten onder Way Sama te ftaan, dog 1672. in twifft geraakt, hebben zy zich by Roemah lte (uitgenomen Mafferette, dat op zig zelve bleef) gevoegt.

Way Soelat, Way Kirikille, Way Befi, Way Lekfoelo, Way Wammala een grote Rivier. De dorpen Rebbe, en Mafferette.

Vlak voor deze rivier Wammala, legt ook een rif, dat by na Zuid-Ooft, en Noord-Weft ftrekt, een groote myl lang, en een quart myl breed, met verfehiede kleene eilandjes 'er op, gelyk nog zulk een eilandje wat Noordweftelyker in een revige bogt legt, behalven dat ook langs ftrand, van Way Baja, tot Way Mepa, een final rifje, als een foom loopt.

Embotje, Way Ha.

Van Way Wammala, een myl Noord-Ooft aan, komt men by een plaats Embotje genaamt, en weinig verder by

Way Ha-a, vlak voor welk Riviertje, die fteenagtige zoom langs ftrand merkelyk breeder is, pas buiten tegen welk rif aan, het voornoomd kleen eilandje legt. Een half myl verder, daar 't land in, en dan tot Way Mepa toe met een hoek weer uitloopt, heeft men Way Mepa, dat een myl van Faloe legt, alwaar het land eerst een hoekje, dan weer een kleen bogtje, dan weer een hoek die wat grooter is, en dan een diepen fmallen inbogt maakt, die meeft Ooft aan loopt, by Faloe, zynde de naam van die hoek van welke bogt van Faloe, ook een final rifje, meeft Weft aan een groote myl verre langs ftrand fchiet, van waar men Noord-Weft aan, een myltje verre weer een hoek, en dan een diepen inbogt heeft, als een ronde fak, wel een groote myl diep en breed, Tihoe genaamt, wien opening na zee toe, geen quart myl breedte beflaat.

Way Mepa.

De hoek Faloe.

De Bogt Tihoe.

Van daar al Noord-Weft, hoe langs hoe meer aan loopende, komt men een half myl verder, by Way Karike, drie groote mylen beweften de troeble rivier Way Wammala, die uyt een binnenwater, Tifoe genaamt, haren oorprongk heeft.

Way Karike.

Vandit Way Karike, waar by ook het dorpje Karike legt, loopt men een halve myl verder, by Way Pea, en een myl verder, by Way Koena, dat een fraije groote rivier is.

Het dorp Karike.

Way Pea.

Way Koena.

een rede-lyk groot Rivier.

Van Karike, tot het dorp Fogigi, dat ontrent fes mylen van een legt, buigt zich de kufft weer Weft-Noord-Weft, voor al van Liffateke.

De eerste plaats na Way Koena, daar men verder na het dorp, en den berg Tomahoe voortgaan komt, is de fteenagtigen hoek Liffateke, die daar vyf quartier myl's aflegt, en met een kleen rifje, half maans wyze bezet is.

De hoek Liffateke.

Way Safie.

Way Sawapat.

Way Boa.

Way Maffou.

Een halve myl verder heeft men Way Safie, ontrent nog de helft verder Way Zawapat, nog zo verre Way Boa, een groote myl verder Way Mata, een myltje verder Way Maffou, nog een myltje verder, wel eer het dorp Fogileko, en dan nog een myltje verder, na dat men de dorpen Wadan, en Saylani, voor by geraakt is, komt men weder by het Dorp Tomahoe, waar mede wy begonnen hebben, en waar by wy dan dit eiland Boero, in zyne ftrekking, die ik ontrent 64 mylen, in het rond gifte te zyn, (by andere op fehaars 60 mylen gefteft) rond gewandelt hebben. Dog zo men de lengte (gelyk zommige) maar op 18 mylen neemt, zal 't pas 54 mylen in 't rond haalen. Zo nu was de ftaat van dit land wel eer; maar zedert de oorlogen, en wederfpannigheid tegen den Koning van

Het dorp Fogileko.

Way Wadan, en Saylani.

van

van Ternate, (waar van wy in dezaken van dat Ryk, gefchreeven hebben, en van welke wy in die van Amboina nog verder fehryven zullen) zyn zy, heulende met zyne vyanden, door onze wapenen zeer vernedert, en eindlyk gedwongen, om zig A°. 1657. weer met ons te bevreedigen; dog zo, dat zy te gelyk van 't gezag der Ternataanfche Kimelaha's ontlagen, en onder den Landvoogd van Amboina, als Stadhouder van wegen den Koning van Ternate, gefelt zyn; onder voorwaarde, dat zy geen Ternataanen meer op hun land dulden, veel min onder 't gezag van enig Ternataan ftaan zouden, blyvende ider Orangkaja vollagen meefter en gebieder van zyn dorp.

Zedert dien tyd heeft men hen een geheel anderen, en wel dezen rang gegeven.

Rang der tegenwoordige Orangkajen.

De 1ste was de Sengadja van 't dorp Roemah Ite. De 2de, de Pati van Way Samma. De 3de, de Orangkaja van Cajeli. De 4de, de Pati van Leliali. De 5de, de Pati van Tagaliffa. De 6de, de Pati van Liffella. De 7de, de Orangkaja van Tomahoe. De 8ste, die van Balamatta. De 9de, die van Ilat. De 10de, die van Bara. De 11de, die van Hoekomina. De 12, die van Marroelat, en Marlattang, zynde de een helft van Leliali. En de 13de, die van Maffarette. Ook is 'er na dien tyd, zynde Kimelaha Hafi, met zyn broeders, gelyk wy onder Ternate zien, ondertuffchen na de Laha, niet verre van 't Casteel Victoria, op Amboina verplaatft, een Nederlands Comptoir, op Boero opgerecht, met laft, om 'er een Onderkoopman, of Boekhouder, te leggen, om den handel, 't zy van Padi, 't zy van kleden, en wat verder wegens de *E. Maatschappy* te verzorgen mogt vallen, waar te nemen; hoewel zy daar weinig voordeel heeft, dan van de Padien 't Hout dat 'er valt, zynde de winft op de kleden niet groot.

Dus verre dit Land van buiten befchouwt hebbende, daar het zig alomme meeft met fchoone ftranden, lomerryke Boffchen en menigvuldige Rivieren en fpruitjens, die 'er wel 120 zyn, vertoont, weten wy nu hoedanig het in zyn omtrek, en langs dezelfs ftranden is.

Nu dienden wy nog ict van het getal hunner Coracora's te fpreken, maar zullen dat uit ftellen, tot daar wy in 't byzonder van de Hongi-vloot handelen.

Wat nu het Land in zyn binnenfte aangaat, het is vol akelige bergen, welker namen zelf niet eens bekend zyn, alzo niet, dan Alfoerefen, en die nog zo weinig in getal, daar op wonen, dat het

Boero in zyn binnenfte.

naulyks weerdig is 'er van te fpreken.

De Boffchen, hoewel fchoon in opzigt van de fchone en nuttige Houtwerken, zyn ontoegankelyk, naar, en zo dicht van berg-mofch begroeit, dat men werk heeft, om, zelf met levens-gevaar, 'er door te komen, zo dat iemand de luft om eenige reize derwaarts te onderneemen vergaat; want behalven 't gevaar van de wegen, daar pas een man op 't fteijfte der bergen gaan kan, en de fware afftortende rivieren, kan men ook licht door buitengemeene grote Slangen, Kaimans, en ander ongedierte, zig of in de rivieren, of te landt onder de ftruelen, en 't berg-mofch onthoudende, eer men 't denkt of verwacht, aan zyn einker. Door 't onge-dierte nog gevaarlyker.

Schoon nu ider Dorp zyne byzondere Berich-Alfoerefen, waar mede het handelt, heeft, waar ontrent Liffella, aan de Noordkant alle andre overtreft, zo weet men egter, door de berichten dezer Bergwilden aan de ftrand-bewooners, niet anders wegens dit Landt van binnen te zeggen, dan dat het alomme zonder volk, woeft, vol vervaarlyke bergen, en zeer vol grote Slangen is. Maar het zeldfaamfte van binnen, is een groot Binnen-Meir boven op zeker gebergte ontrent midden in 't Landt, 't geendeze en geene nog uitgelokt heeft, om een reisje derwaarts te doen, om den oorfpronk van de meefte grote rivieren van dit Land, die vry dik en troebel van water zyn, en meer andre zaken na te fpeuren, en of in dat Meir ook andre zeldzaamheden, die men daar van opgegeven heeft, waarlyk te vinden zyn.

De eerste, die met openbare laft mynes wetens, daar na toe geweest is, was de Vaandrig *Johan Leipfig*, die zedert A°. 1659. Opperhoofd van Boero zynde, A°. 1668. een Reisje derwaart ondernomen heeft, waar van dit zyn Bericht is. A°. 1668 eerste door Johan Leipfig.

Den 3de Januari vertrok hy van de Vefting met een Orembaai, vier Zoldaten, en eenige Orangkaja's na de Zuidzyde van Boero, om, volgens zyn ontwerp, van die kant na 't Meir te trekken; dog verfehede onverwachte veranderingen deden hem dit voornemen ftaken, en na Liffella gaan, om dat de Pati van dit Dorp hem verzerkede, dat dit nader was, en een veel korter reisje geven zoude. Bericht daar van.

Dierhalven trok hy den 9de die de grote Rivier van Liffella, of Liffiella, Way Ila genaamt, Zuid-waard op, brekende (om zo te fpreken) door een groot vlak, dog donker Bofch, 't geen door zyn vogtigheit, en digte lommer niet alleen naar en yffelyk, maar daar het 's nagts ook zo kout was, dat men nau-lyks

Ijks vuur maken, en gemaakt zynde, niet wel aanhouden kon; de bomen met mofch, dikker als een man in zyn midden, bewaffchen, waar tegen willende leunen, bevonden zy menigmaal maar dunne, en zo dik begroeide boomkens van 1 duim a 2 dik te zyn, die felielyk en tegen hunne gedagten brekende, hen dus wel eens met groot gevaar om verre deden vallen.

De grote flangen, waar van men zoo veel opgegeven had, nog ander ongedierte, ook geen gevogelte, hebben zy in dit bosch vernomen, maar wel een groot getal Bosch-verkens, die daar zeer vermengvuldigt zyn, zedert de Mohammedaanen, die eenafgryfen van fpek hebben, daar plegen huis te houden. Ook zagen zy in 't zelve geen Kajoe Poeteh- of Cafuwaris-bomen, een klaar bewys, dat de gront daar al te vogtig, en voor zulke boomen niet bequaam was.

Den rode vervolgden zy haren weg nog langs deze Rivier door dit naar het Bosch.

Den 11de quamen zy aan 't riviertje, Waha en nog twee mylen verder de rivier Waori, die beide zig ter rechter hant in Way Ila ontlafsten; nog drie mylen voortgetrokken, lieten zy Way Ila aan de linkerhant leggen, en quamen ter rechter hant in een fraje valley, alwaar zy zich den derden nacht neder floegen, om wat uit te rusten.

Den 12de trokken zy over die valley, en quamen ter linker hant by een hoog gebergte, daar zy met veel moeite dien dag opquamen, blyvende die nacht daar boven op rusten.

Den 13de moesten zy dat gebergte weer afzakken, met veel moeite, en gevaar, ontmoetden Way Ila weder, blyvende nog wel vier mylen lang by die rivier, die zy eindelyk ter linker hant verlieten. Van daar quamen zy by 't riviertje Weraïn, waar langs zy ontrent anderhalve myl opgingen, tot zy eindelyk op den hogen berg Coak Niefse quamen, van den welke zy ontrent den avont niet verre van 't klein riviertje Way Tabi afdaalden, genootfaakt zynde daar hunnen nacht-rust te nemen.

Den 14de langs dit riviertje nog drie mylen verre den berg af gegaan, quamen zy by een groote vlakte, die zig tot aan het Meir uittrekte.

Zy waren wel zes dagen onder weg geweest, hoewel zy den enen dag door den anderen niet boven een groote myl af leggen konden, zo wegens de kromte, en 't gevaar van de fmalheit der wegen, als wegens de moeite, om door de rivieren te geraken.

Zy hadden bevonden, dat het binnen-
II. Deel.

meir, maar tuffchen de 5 a 6 mylen van het Noorder strandt is, en waren van oordeel, dat den weg nog wel nader zou te vinden zyn, by aldien men die recht toe recht aan zoeken, of den inlander, die maar wat nader opgeven wilde, 't geen men meinde dat hy na liet, om de Nederlanders van diergelijken tocht meer af te fhrikken, en om die nare wilderniffen in tydt van noodd te zekerder tot fchuilhoeken voor zig zelve te houden.

Zy vonden de laatstgemelde vlakte met eenige thuienen, op zyn Ambonfch beplant, en hier en daar een Alfoerces bosch-huisje ftaan, in welke zy die laatste nacht rustten.

Ook vonden zy in die thuienen veel Batatas, en in die huiskens veel Pisang, Kaladi, en tamme verkens; maar de Alfoerces voor de Nederlanders bevreest, hadden de vlugt genomen, hoewel zy daags 'er aan weder quamen, toonnende aan Leipzig, hoe zy met die tamme verkens, de wilde wiffen te vangen.

Zy vonden daar ook veel Saguweerboomen, waar van zy de drank hem aanboden.

Die nacht daar uitgeruft hebbende, quamen den 16de agt Alfoerces af van 't naaste gebergte, die uit laft van het Opperhoofd door *Orangkaja Nala Besi* te gemoet gegaan, en met eenige kleeden, om hen aan te lokken, begiftigt wierden, 't geen de onzen die nacht daar nog blyven dede.

Den 17de trok men gefamentlyk met *Orangkaja Nala Besi* na 't Meir, daar zy tegen de middag eerst by quamen.

Zy vonden in 't zelve zeer helder water, hoewel de zoldaten, die de Reis met hem gedaan hebben, dit loochenden, en giften dit meir wel ruim zo breed als den inham van Amboina, tegen over het kasteel Victoria, die op anderhalve myl uit komt.

Zy vonden 'er ook veel wilde endvogels, en duikers in, maar geen andre vifch, dan Aal, en zagen dat de zoom, of 't strand van dit meir over al week, en flykerig, ook hier en daar met Bamboefen bewaffchen was.

De onze waren voornemens, om van eenig hout een vlot te maken, om het van binnen nader te ontdekken; maar de Alfoerces wilden dit niet toeftaan, ja beletteden hen zich daar in maar te waffchen.

Zy vonden 'er een fchuitje in, hebbende de gedaante van een bakkers trog, en uit een ftuk van een boom gemaakt, maar 't was zoo tuitelig, dat het een zoldaat, die 'er in vaaren wilde, haaf na de gront geholpen zou hebben.

Het Opperhoofd deed wel alle moeite,
C

te dit
meir van
't N.
strandt is.

Wat hy
onder-
wegen
vont.

Alfoer-
ces die by
hem ko-
men.

Zyn
komst by
't meir.

Wat hy
daar ge-
zien
heeft.

De rivie-
ren Wa-
ha, en
Waori, in
Way Ila
floeten-
de.

Way
Weraïn.

Den berg
Coak
Niefse,
en Way
Tabi.

Hoe ver-

om

om meer Alfoereefen door beleeftheit by zich te lokken, maar kon 'er geen meer, dan de voornoemde agt Perfoonen, toe bewegen, behalven dat ook die zeer woest, en zelfs zo onkundig in de tale des lands waren, dat men 'er niet veel bericht door bekomen, en diehalven ook niets van dat opgeven van zommige inlanders hooren kon; te weten, of 'er midden in 't land nog een byzonder eiland, en hooger op, een zeldfame boom, die allerlei bladeren droeg, zyn zoude, 't geen andere weer van een eilandje in 't midden van 't meir, en van een boom daar op, voorgeven.

Maar dit is zeker, dat de onze toen daar in geen ander, dan een klein eilandje, waar op maar wat ruigte, en kreupel-bosch groeide, gezien hebben.

Aan de eene zyde van 't meir, daar men 't gebergte afkomt, hadden zy ook veel bloedfuigers vernomen, die, een halve vinger lang, en by na een pink dik, hen in 't op en af klimmen, voor al als zy stilhielden, debenen opgekropen waren, dan ten eerften aan 't bloedfuijen begonnen; dat egter de onze zo veel schade niet toebragt, als wel de koude en vogtige gront, waar door verscheide lam geworden, in 't vervolg alle andre afgeschrikt hebben, die gevaarlyke en doodelyke Reize, waar van zy, ten besten genomen, niet dan een lam lichaam t' huis konden brengen, weer te onderneemen, behalven dat ook alles, 't geen zy daar gezien hebben, niet van die weerde was, om iemand, die zyn gezontheit beminde, daar na toe uit te lokken.

Ellendi-
geevol-
gen van
deze
Tocht.

Verder
bericht
wegens
deze Al-
foereefen.

De Alfoereefen, die men kleederen, en daar na ook geld aanbod, maakten zo weinig werk van 't een en ander dat het te verwonderen was, dat menschen die geheel naakt gingen, behalven een Tsjdako, of swagtel, van basten van boomen om hunne schamelheit, al was 't maar om zig voor de koude van de boschen te dekken, daar toe niet begeriger waren; dog de gewoonte is by hen, gelyk by alle menschen, de tweede nature, en heeft hen het quaat, dat andre van die bosch-koude hebben, al van jongs af doen te boven komen. Ons volk zag hen ook svaarden en parangs hebben, een klaar bewys, dat de inlanders van de stranden met hen in goet verstant waren, en met hen, als zy maar wilden, verstaanbaar spreken konden, alzo zy dit geweer van geen andren konden bekomen, nog stoffe, nog middel, nog kennis, om die zelf te maken hadden.

Zy verzogten 't Opperhoofd ook, om hun Matakau met hen te drinken, 't geen zoo veel is, als by ons den Eed te doen,

ter verzekering, dat zy daar niet als verspieters van haar land, maar ten goede gekomen waren, vrezende dat het inzicht van die tocht niet anders was, dan om hun alle meester te werden, en in slaverny te brengen, waar voor zy een doodelyk afgryfen hebben.

Men vraagde aan die Alfoereefen ook, of zy in dit meir by storm of onweder eenige verandering vernamen, waar op zy tot antwoord gaven, dat zy 'er golven en baren als in de openbare zee, en niet anders van eenige opmerking daar in vernomen hadden.

Dewyl de onze dan hier niet meer te doenzagen, begon men weer van de te rug-reize te spreken. Men passierde langs het meir veel thuijn der Alfoereefen, zo als men na 't Oosten ging, en ontmoette een sterk afloopende rivier, die na alle schyn zig in de bogt van Cajeli ontlafte. Zy namen hunne nachtruft by die rivier, dog raakten ten eerften al de Alfoereefche Weg-wyzers quyt, 't geen hen grooter belemmering gaf, als men denken zou. Men giste echter nog maar twee sware bergen over te moeten, en dat men dan verder wel gemaklyker aan strand geraken zou.

Hy raakt
zine
Weg-
wyzers
quyt.

Den 18de wierden zy van de Gidsen die zy nog by zig hadden, tot aan de rivier Way Nipel, die ook uit het meir zyn oorspronk heeft, over akelige bergen, en langs afgryzelyke wegen, voor geen Nederlander te passeren, gebragt; maar wat raad, de noot brak hier de wet, en men moest met het uiterste gevaar van lyf en leven, wilde men in 't bosch niet van honger en ongemak vergaan, 'er zien door te raken, en langs steilten, die hen de hairen te bergen deden ryzen, na beneden afzakken. Vernemende toen het te laat, en 'er geen middel om te rug te keeren was, dat men hen een verkeerden weg, en mogelijk al willens aangewezen had.

En in 't
uiterste
gevaar.

Den 19de wierden zy zeer door de sware regen in 't gebergte belet, waar door zy pas drie mylen op die dag voorttrekken konden.

Den 20ste konden zy mede niet veel spoeden, deordien *Leipfzig* onpasselyk geworden, en vry swak was, weshalven zy zich by een kleene spruit nederfloegen.

Den 21, 22, en 23ste hielden zy met een brave marfch door het dichte bosch, hier en daar wat uitrustende, zoo sterk aan, vrezende het 'er anders niet af te zullen brengen, dat zy eindelyk op die laatste dag weer aan 't Noorder-strant by de rivier Way Nipel ontrent Tagaliffa quamen, van waar zy met een Tsjampan van Liffella na Cajeli vertrokken, daar zy die zelve dag, na twintig dagen van huis geweest te zyn, aanquamen.

Koomt
nog ein-
delyk
weer aan
t strand.

Zedert

Zedert deze Reize van *Johan Leipfig* wete ik niet, dat oit iemand de lust bekroep heeft, om die gevaarlyke Tocht te ondernemen, te veel door zyn bericht, en de gevaaren door hem, en de zynen geleden, afgêschrikt zynde.

Dus hoorde men in een lange reeks van jaaren hier af niet spreken, dan dat de Heer Landvoogt, *Adriaan van der Stel*, A°. 1710. in de maant October die Reize zelf in perzoon ondernam.

De Equipagie Meester *Mars*, die 'er ook na toe ging, heeft my 'er deze omstandigheden in 't korté af verhaalt.

Voor eerst, had hy van 't Noordstrand opgaande, dit meir twee mylen Zuidelyker, als het in de Kaart legt, en maar twee mylen en een halve van 't strand bevonden. Hy zeide na dat hy van *Cajeli* in een dag tot *Way Nipel* gefchept hadt, van dat strandt maar vier dagen onder weg geweest te zyn, en by zyn komst daar ontrent den *Orangkaja* van 't dorp *Wakkabolo*, of *Wakkollo*, die de Reis ook met den Vaandrig *Leipfig* derwaarts gedaan hadt, nog in 't leven gevonden te hebben.

Het meir zelf had hy zes mylen in zynen omtrek, of in 't ront, twee mylen lang, anderhalf myl breedt, en zo vadem diep in 't midden bevonden, en geen andre visch dan Aal; maar geen eilandeken, nog eenigen boom daar op, (hoewel de inlanders 'er nog veel van ramelden, zeggende, dat het eilandt nu onder water, en de boom daar op was,) vernomen.

Hy hadt ook verscheide dorpken by dat meir, ider van 15 a 20 Alfoereesen, en boven by 't zelve het zoo koudt bevonden, dat zy malkanders adem gemakkelyk zien kónde.

Hy zeide ook veel Talingen en Endvogels in dit meir gezien te hebben, van welke verscheide, schoón de Alfoereesen het tegendeel verzogten, gefchoten zyn; zonder dat 'er eger eenig onweder, gelyk de Alfoerees, toen hy dat afbad, zeide te vreezen, op volgde.

Ider *Orangkaja*, zoo der Alfoereesen, als der strand *Orangkaja*'s moest ook, by de komst der onze aldaar een riet, of een stok ten teeken, dat zy daar in vrientchap quamen, in 't meir steeken.

De situatie van 't meir quam hem ook niet fraai nog vermakkelyk voor, voor zoo verre het rondom tuschen hemel-hooge en ákelige gebérgten, zonder eenige vlakke gelegen, en wegens zyne naarheit, de moeite niet werd was, die hy met zyn Reisgezel *Herman Christiaan Dove*, toen daar Opperhoofd zynde, 'er om gedaan hadt.

Hy zeide ook, dat al het volk, ontrent het meir woonende, by hun aan-

wesen daar te zamen gekomen was; en dat hy ruim 160 mannen, in de 70 vrouwen, en 50 kinderen gezien hadt.

Dit alles gezien, en zeer nette opmerkingen ontrent alles op dit meir genomen hebbende; is hy aan de Zuidzyde, in twee dagen weer afgekomen; moettende zoo veel langer nu scheppen, om weer aan de Vesting by de rivier *Way Abbo* te komen.

By zyn te rug komst aan 't kasteel *Victoria* is 'er volgens dit zyn bericht, een tekening van dit meir voor den Landvoogt gemaakt, waar van men de wedergera hier N°. IV. afgebeelt ziet.

Eindelyk meinde gemelde *Mars* ook; dat *Way Nipel*, die hy hier en daar in 't opgaan maar een knie diep bevonden hadt, de eenigste rivier was, waar in zich dat meir ontlastte.

Om nu nog netter kennis van dezen tocht van den Heer *vander Stel* na dit binnen-meir te krygen, oordeelen wy niet ondienstig een bericht van zyne bevinding te dier tydt volgens de aantekening, van dag tot dag op die gansche Tocht gedaan, hier mede opte geven.

Dag - Register , van het

voornaamsje voorgevallene op de Hongi- of Corcorre Tocht, gedaan in de Provincie van *Ambaina*, door den Ed. Achib. Heer *Adriaan van der Stel*, Raad Extraordinaris van *Nederlants India*, mitsgaders Gouverneur, en Directeur deser Provincie, in den jare 1710. begonnen op Maandag den 27. October.

„ De Ed. Heer Gouverneur op eer-
 „ gisteren na de middag alle de hoofden
 „ der presente Hongi-vloot, in de Maleit-
 „ sische Tale duidelyk hebbende laten
 „ voorleesen 't Reglement op het schep-
 „ pen der *Coreorren* beraamt, en vervol-
 „ gens ook aangeftelt den Boekhouder,
 „ en *P. Winkelier, Carolus Schulerus*, tot
 „ Fiscaal van de genoemde Hongi Togt
 „ en wyders de *Corcorhoofden* in beden-
 „ kingh gegeeven, of niet liever eni-
 „ ge der zelve met hun *Coreorren* hier
 „ wilden blyven leggen, om eenige
 „ boomen tot reparering van het zee-
 „ hoofd te kappen; in plaatse van met de
 „ Hongi te scheppen, en dezelve alle
 „ verklaart hebbende zyn Ed. met hun
 „ *Coreorren* op de Hongi Togt te wil-
 „ len volgen, en dan naderhant geza-
 „ mentlyk de benodigde boomen nog te
 „ kappen, zoo verklaart zyn Ed. zeer
 „ vergenoegt te zyn, over hunne be-
 „ toonde bereidwilligheid, in het pre-
 „ C 2

Netté teeke- ning van dit bin- nen-meir

Bericht wegens de Tocht van de Heer van der Stel, A°. 1710.

Bericht van den Equipagie Meester *Mars*, wegens een Tocht A°. 1710 door hem derwaarts gedaan.

„ steeren van 's Comps. diensten , en
 „ waarfchoude verders van mcening te
 „ zyn , op heden te vertrekken.
 „ In gevolgc dan van welke waar-
 „ fchouwing welgemelde zyn Ed. des
 „ agtermiddags de klok ontrent half
 „ twee uren van zyn Ed. wooning bin-
 „ nen 't kasteel Victoria , door de Lant-
 „ poort naar buiten , en zoo de ring-
 „ muur om , en naar 't zee-hoofd af-
 „ gaande tusschen de binnen het kasteel
 „ in de ringmuur gerangeerde Militai-
 „ ren , en daar buiten in 't geweer staan-
 „ de Kompagnien Burgers , verzelt van
 „ alle de gequalificeerde Ministers die
 „ dezen Tugt staan by te woonen , en
 „ van veele andre blyvende vrienden en
 „ vriendinnen , welke afscheit van zyn
 „ Ed. genoomen hebben , daar op in
 „ de Corcor van Titaway overgestapt is ,
 „ met veele vrienden geaccompagneert ,
 „ om zyn Ed. tot in de Portugeesche
 „ Bacy uitgeleide te doen.
 „ Kort daar op wierd de ordinare zcin-
 „ schoot uit de Corcorre van Titaway
 „ gedaan , waar op de geheele vloot ,
 „ bestaande maar in 19. Corcorren aan
 „ 't scheppen geraakte , onder een salvo
 „ van 19 kanonschoten zoo uit het ka-
 „ steel , als van het waterpas , verzelt van 3
 „ chargies der militairen in 't kasteel , als
 „ mede der burgers ; die zyn Ed. tot
 „ aan 't hoofd gevolgt waaren , schep-
 „ pende zoo voort , tot dat ontrent vier
 „ uren in de Portugeesche Bacy ten
 „ anker quamen , alwaar alle de vrien-
 „ den van zyn Ed. deftig onthaalt zynde ,
 „ en verders afscheit genoomen
 „ hebbende , bleef de vloot alhier leg-
 „ gen tot
 „ Dingsdag den 28. October , wan-
 „ neer 's morgens ontrent drie uren op
 „ de gewoone zcinschoot wederom aan
 „ 't scheppen zynde geraakt , pafteerden
 „ met heel lieffelyk weer , ende stil wa-
 „ ter ongevaar ontrent zes uren zeer
 „ gemakkelyk den klippigen hoek van
 „ Alang , van welkers berg de gewoone
 „ eerschooten zynde gedaan , zo pafteer-
 „ den wy ontrent agt uren Larike , al-
 „ waar zyn Ed. met drie chargies mus-
 „ quetterye , en elf kanonschooten wiert
 „ gefalveert , fcheppende zodanig voort ,
 „ dat ontrent half tien uren in de Lei ,
 „ of Kalkbaei ten anker quamen , al-
 „ waar zyn Ed. door den Onderkoop-
 „ man , en 't Subaltern hoofd van Larike ,
 „ *Fredrik Twyffel* , deszelfs huisvrouw ,
 „ en alle de Larikeese Orangkajen be-
 „ leefdelyk , onder 't lossen van eenige
 „ kleine stukjens verwelkomt wiert ,
 „ komende alhier mede met een Orem-
 „ bai de Koopman en Subaltern hoofd
 „ te Hilaoet *Jacob Bottendorp* , om zyn Ed.
 „ te begroeten , blyvende zyn Ed. hier
 „ verders den geheelen dag over , tot
 „ dat des avonts ontrent zeven uren zig
 „ van landt , na genoomen afscheid van
 „ den Onderkoopman *Fredrik Twyffel* ,
 „ en deszelfs huisvrouw , nevens den
 „ Koopman *Jacob Bottendorp* , en de
 „ Larikeese Orangkajen , naar boord van
 „ de alhier ter reede leggende Chaloup
 „ Hitoe begaf , om met de zelve naar
 „ 't eiland Boero over te steken . Naar
 „ dat zyn Ed. dan alhier op alles in de
 „ vloot nodige ordre gestelt , en bevo-
 „ len hadt hem na Boero te volgen ;
 „ wiert kort daar na de zcinschoot ge-
 „ daan , gerakende vervolgens de Cha-
 „ loup met de Corcorre-vloot , en een
 „ Orembai van *Orangkaja Ibrahim* van
 „ *Affaloelo* , die gneegen was zyn Ed.
 „ te volgen , onder zeil , 't welk deri
 „ gehcelen nacht continueerde , tot
 „ dat
 „ Woensdag den 29ste met den dag
 „ de vloot redelyk van den anderen ver-
 „ spreit was ; want d'cene party om de
 „ Zuid , en de andere om de Noord , en
 „ West ; gelopen waren , egter tegens
 „ den avontstont geraakte de Chaloup Hi-
 „ toe , met den Ed. Heer Gouverneur ,
 „ en verders de geheele Corcorre-vloot
 „ behouden in de bogt van Cajcli , voor
 „ den Pagger Defensie ten anker , uitge-
 „ zondert de Corcor van Tomilehoe , en
 „ de Tsjampan van Boero ; op welke
 „ de Predikant *Abrahamus Parent* , van
 „ zyn Corcor van Bonoa in de Lei was
 „ overgegaan , die nog agter bleven .
 „ Kort daar na begaf zig zyn Ed.
 „ naar landt , werdende door het Sub-
 „ altern hoofd , aldaar , den Boekhouder
 „ *Herman Christiaan Dove* beleefdelyk
 „ ontfangen , en door een Comp^e. in-
 „ landers met schilden en swaarden ge-
 „ wapent naar 's Comp^e. woning bege-
 „ leit , en met drie chargies van 't guar-
 „ nisoen , en dertien kanonschooten uit
 „ de Pagger Defensie begroet .
 „ Donderdag den 30ste Octob. be-
 „ handde hier mede de Eerw. Predi-
 „ kant *Abrahamus Parent* , met Comp^e.
 „ Tsjampan , zynde door de felle te-
 „ genstroom belet geweest gisteren
 „ avont tot dus verre te komen . Wiert
 „ ook heden een briefje af gevaardigt ,
 „ aan den Ed. Opperkoopman *Johan-
 „ nes Philippus Sipman* , en verdre Le-
 „ den van den Ed. Agtb. Politiquen
 „ Raad , luidende als volgt :

A M B O I N A.

Aan den Ed. JOHANNES
PHILIPPUS SIPMAN,
Opperkoopman, en Secun-
de perfoon, nevens de ver-
dere Leden van den E.
Agtb. Politiquen Raadt.

*E. Ernffeste, Welwyze, Voorfenige,
en zeer Discrete.*

„ Na dat op Maandag voorleden,
den 27ste dezes van Amboina was
vertrokken, en den 28ste dito 'smor-
gens vroeg met de vloot de Portugee-
sche Baey had verlaten, zyn wy die
morgen ontrent negen uren met de
geheele vloot in de Lei baey ten anker
gekomen, alwaar dien dag geruſt heb-
bende, heb ik my tegens den avont
op de Chaloup Hitoe begeven; en
ben daar mede ontrent zeven uren,
gevolgt van de ganſche Corcorre-
vloot in zee geftoken, direct naar
Boero toe, om dat het aangename
weder en voordelige wind ons daar
toe noodigden, zynde alzo heel ge-
makkelyk op woensdag tegens den a-
vont, alhier aan de Pagger Defenſie
op Boero gearriveert, 't welk nodig
hebbe geagt UEd. mits dezen te ad-
viſeeren, om UEd. van ons arrivement
tot dus verre kenniſſe te doen heb-
ben.

„ En alzo deze ten geenem anderen
einde gerigt is, zal ik naar UEd. per-
ſonen met Comps. dienſtbaaren omme-
ſlag in de veilige Hoede Godes bevolen
te hebben, blyven (onderſtont) UEd.
geneegen vriend, en dienaar (was ge-
teekent) *Adriaan van der Stel* (in Mar-
gine) Boero Defenſie, Donderdag
den 30. Octob. A°. 1710.

„ De Ed. Heer Gouverneur van mee-
ninge zynde, zig te begeven naar een
groot binnen-meir op dit eiland gele-
gen, waar uit door de ingezetenen
gezegt wierd dat alle de rivieren op dit
eiland haren oorſpronk zouden trek-
ken, deed daar ontrent by verſcheide
Boeroneefen en Alfoereefen onder-
zoek, hoedanig het met het zelve
gelegen was, en wat weg men beſt
zou moeten kiezen om derwaarts te
geraken, mitsgaders hoe veel tyd
men met die reize wel zou moeten
doorbrengen, te meer daar ontrent
zelfs ondervraagt hebbende den Pati,
of Orangkaja van Liſſela, nevens zyn
Orangtoeha's, onder wiens limiet-

ſcheiding 't zelve binne-meir gezegt
wierd gelegen te zyn, dog quam zyn
Ed. met zeer groote verwondering te
voren, dat geene van hen allen, (niet
tegenſtaande daar onder veel bejaarde
lieden waren) oit in hun leven ontrent
dito meir geweest waren, alleen maar
van hooren zeggen, wetende, dat 'er
zodanigen meir moeft zyn; niemant
wiſt ook zyn Ed. eenige opening van
de weg derwaarts te geven, tot dat
ten laatten naar lang omvragen, te
voorſchyn quam eenen *Liſſoelan* Orang-
Toeha van Liſſela, de welke verklaar-
de zelfs noit aan het bewuſte binnen-
meir geweest te zyn, maar wel ge-
hoort te hebben, dat de weg der-
waarts begon aan de rivier Way Ni-
pel, op de ſtrand van Liſſela; dat men
zodanig moeft marcheeren twee da-
gen lang, tot dat men quam by een
Alfoerees Negrytje Fnabo genaamt,
van waar men verders zoude moeten
vertrekken na de Alfoereefen van Wa-
kaholo, zynde die gene, die rontom
het meir woonden, 't geen ook wel
ruim twee dagen weg 's zoude uit
maken. Hy zeide verders, dat de
Alfoereefen van Wakaholo daar koop-
manſchappen afbragten tot die van
Fnabo, met de welke zy handelden, en
die van Fnabo weder met de ſtrand-
Alfoereefen van Wannebo. Dat het
egter zomwylen, maar zeer zelden, ge-
beurde, dat de Alfoereefen van Wa-
kaholo zelfs af quamen tot aan de ſtrand
toe, dat hy *Liſſoelan* zulks niet alleen
gezien had, maar zelfs ook had ge-
ſproken met het hoofd of de Orang-
kaja van de zelve Alfoereefen van
Wakaholo, zynde een oudt en grys
man, dat de koopmanſchappen die
zy afbragten, ten meeſten deelen be-
ſtonden uit Tabac, Catsjang, Boont-
jesen Ottong, verders ons aanwyzende
dat een ſtrand Alfoerees, genaamt
Wannebo, die veeltyts gewoon was
naar Fnabo te gaan, ons aan de ſtrand
van Liſſela van alles wel nader opening
zou geven, waar op ook zyn Ed. laſt
gaf, om den zelve voor af te waar-
ſchouwen dat zyn Ed. derwaarts ſtont
te komen, met aanzegging dat hy zig
dan by zyn Ed. konde vervoegen.

„ Voorts wierden de Aſſiſtenten,
Chriſtiaan Spelt, en *Pieter Pik*, door
zyn Ed. gecommittcert, om 's Comp.
eſteeten ten dezen Comptoire beru-
ſtende, op te nemen, en de bevin-
ding van dien tegens de handel-boek-
jes, daar van gehouden wordende, te
confronteren.

„ Ook komt alhier tegens den avont
Pr. Tſjampan te arriveeren *Adriaan*
Paya Orangkaja van Tomilehoe, op
C 3 „ Manipa

Bericht
van een
Orang-
Toeha
aan zyn
Ed. we-
gens den
weg daar
na toe.

„ Manipa gelegén, te meer, reets een
 „ van de Gnadjos zyner Corcorre ge-
 „ broken was, en dat hy daarom zyn
 „ Corcorre op Manipa had gelaten om
 „ de zelve zo spoedig doenlyk was te
 „ repareeren, en ondertuffchen met deze
 „ Tsjampan, nevens de opgehad heb-
 „ bende Europeanen ten eerften de Hongi
 „ was gevolgt, 't welk zodanig door zyn
 „ Ed. voor gerapporteert gehouden wierd.
 „ Des avonts begaf zig zyn Ed. door
 „ de gerangeerde Kompagnie gewapen-
 „ de inlanders wederom na boord, van
 „ waar ontrent tien uren uit de corcor
 „ van Titawai de gewoone zeinfchoot
 „ gefchiede, wanneer de geheele vloot
 „ aan 't fcheppen raakte, verzelt van
 „ het Subaltern hoofd van Boero, en
 „ meest alle de Boerofche en Amblauw-
 „ fche Orangkaja's, met hunne Orem-
 „ bajen de Noorthoek van de bogt van
 „ Cajeli om, zodanig den geheelen nagt
 „ met fcheppen continuerende, tot dat
 „ Vrydag den 31ste October, den
 „ geheelen dag noch al met fcheppen
 „ wierdt doorgebragt, wanneer wy des
 „ avonts aan de strand ten anker quamen
 „ niet ver van de rivier Way Poeteh
 „ onder Tagaliffa reforteerende, alwaar
 „ zyn Ed. aan strand zyn avontmaal,
 „ met zyn byhebbent gezelschap quam
 „ te nuttigen. Hier verfcheen ook by
 „ zyn Ed. de Alfoerees *Wannebo*, waar
 „ van op gisteren dato vermeld staat,
 „ die aannam de beste weg naar het meir
 „ aan zyn Ed. te toonen.
 „ Naar ghewoen avontmaal, begaf
 „ zig zyn Ed. weder naar boord, laten-
 „ de de fcheppers wat uitrusten, tot
 „ „ Saturday den 1ste November, wan-
 „ „ neer 's morgens ontrent tien uren,
 „ „ de dreggen wierden geligt, fcheppen-
 „ „ de de vloot voort, tot dat men met
 „ „ het opgaan der Zon, aan de strand
 „ „ van Liffella, by de rivier Way Nip-
 „ „ pel quam, alwaar de zelve weder
 „ „ ten anker raakte. De Ed. Heer Gou-
 „ „ verneur alhier aan land zynde gefapt,
 „ „ en by de rivier Way Nipel den Alfoe-
 „ „ rees *Wannebo* ontboden hebbende,
 „ „ om met hem te beraatflagen wegens
 „ „ de weg, die men naar het binnen-meir
 „ „ zou moeten houden, zo quam zyn
 „ „ Ed. met groote bevreending te vo-
 „ „ ren, dat hy *Wannebo*, nu zeide, dat
 „ „ de weg na het binne-meir langs deze
 „ „ rivier Way Nipel moejelyk was, om
 „ „ door Europeanen gebruikt te wor-
 „ „ den, en dat hy derhalven zyn Ed.
 „ „ aanrade, om met de vloot weder te
 „ „ rug te fcheppen tot de rivier Way
 „ „ Poeteh, van waar in de morgenftont
 „ „ vertrokken waren, en van daar liever
 „ „ op te marcheeren, onder verzekering
 „ „ dat die weg veel gemakkeliker, en

„ alzo kort was, waar op zyn Ed. herá
 „ „ *Wannebo* deed afvragen, waarom hy
 „ „ zulks gisteren aan zyn Ed. ontrent
 „ „ Way Poeteh niet had geopenbaart,
 „ „ wanneer hy by zyn Ed. was gekomen,
 „ „ want dat door deze zyne begane mis-
 „ „ flag, nu de geheele vloot die weg van
 „ „ Way Poeteh tot Way Nipel, en van
 „ „ hier weder derwaarts, onnutteyk
 „ „ zoude gefchept hebben, dog op
 „ „ alle deze verftoningen kon zyn Ed.
 „ „ geen ander antwoord van den zelve
 „ „ bekomen, als dat hy dom was, en
 „ „ zulks vergeten had aan zyn Ed. te
 „ „ zeggen, als daar niet om gedagt heb-
 „ „ bende.

„ „ Zyn Ed. dan egter tot deze resolu-
 „ „ tie komende, om weder te rug naar
 „ „ de rivier Way Poeteh te fcheppen,
 „ „ egter bevorens die van Fnabo hebben-
 „ „ de laten gelaften, om met eenig volk
 „ „ zyn Ed. op de weg van de rivier Way
 „ „ Nipel te ontmoeten; zond aanftonts
 „ „ noch twee Alfoereesen na die van Fna-
 „ „ bo, om hun hier ontrent kenniffe te
 „ „ geven, en met een aan te zeggen,
 „ „ dat hy in plaats van de weg van der-
 „ „ vier Way Nipel, die van Way Poe-
 „ „ teteh zoude afkomen, om dat de zelve
 „ „ wegen in 't gebergte by malkander lie-
 „ „ pen; dit dan zodanig zynde geordon-
 „ „ neert, begeeft zig zyn Ed. weder
 „ „ naar boord, en laat op gedanc zein-
 „ „ fchoot aanftonts de dreggen ligten,
 „ „ fcheppende de vloot vervolgens we-
 „ „ der naar Way Poeteh, alwaar het an-
 „ „ ker weder in de gront wierd gefme-
 „ „ ten. Alhier hield zyn Ed. het mid-
 „ „ dagmaal met de by hem hebbende
 „ „ vrienden; en om den Alfoerees *Wan-
 „ „ nebo* aan te moedigen, liet zyn Ed.
 „ „ hem nevens zig aan tafel zitten, hem
 „ „ nevens noch een van zyn makkers van
 „ „ zyn Ed. tafel fpyfigende.

„ „ Daar na ontrent vyf uren naar de
 „ „ middag, begeeft zig zyn Ed. met al-
 „ „ le zyn Ed. Hongi-gezelschap, 't Sub-
 „ „ altern Hoofd van Boero, de hoofden
 „ „ der Corcorren en Negrys hoofden van
 „ „ Boero, en Amblauw, onder geleide
 „ „ van den wegwyzers *Wannebo*, met
 „ „ ontrent 20 man van ieder Negry op
 „ „ weg, beginnende ontrent een mus-
 „ „ quetschoot beweften de rivier Way
 „ „ Poeteh, die wy in 't marcheeren veel-
 „ „ malen paffeerden. Zodanig conti-
 „ „ nuerden wy ontrent anderhalf uur,

„ „ zyn Ed.
 „ „ dien
 „ „ Tocht
 „ „ van Way
 „ „ Poeteh
 „ „ begon.

„ „ noorden

noorden de zelve rivier Way Poeteh, om den aanstaanden dag te verwagten, en om met meerder veiligheid de weg te kunnen vervolgen.

In middels komt hier van Boero aan, een Post-houder, genaam *Jan Jansz.* mede brengende een *Missive* van den Opperkoopman *Johannes Philippus Sipman*, en verdere Leden van den Ed. Agtb. Politiquen Raadt, aan de Ed. Heer Gouverneur, sub dato 29. October passato geschreven, principalyk dienende tot bekendmaking, van den continueerendengeruften toefstant op Amboina.

Zyn Ed. bleef dan verder alhier onder een opgelage Tent zyn nagt-rust houden tot

Zondag den 2de Novemb. na dat met het aanbreken van den dag, alles tot den verderen optogt vervaardigt, en de bagacie reets voor uit getrokken was, zo geraakte des morgens ten zeven uren den Ed. Heer Gouverneur met zyn Edel. byhebbende gezelschap mede op weg, al continueel over en weder over de zelve rivier Way Poeteh marcherende, die met continueele kromtens omliiep, vindende wy na ontrent een uur gaans op de regter hant, een Alfoerees huis en thuin, zynde dit huis noch redelyk wel gebouwt, naar den aard en gewoonte der zelve menschen; de thuin was ook wel voorzien met *Pisang-boomen*, *Oebi's*, *Pompoenen* en ander aardgewasch meer, dog was 't huis van menschen en huisraat ledig, zullende de bewoonders mogelyk op onze aannadering daar uit vertrokken zyn, en zig boschwaart in begeven hebben. Noeh ontrent een groot half uur verder onze weg vervolgt hebbende, verlieten wy de zelve rivier Way Poeteh, die aan de linker hant bleef leggen, en quamen toen in de rivier Roang genaamt, welke weg wy vervolgden, tot door gants moejelyke en bekommerlyke steenklippen, in de zelve rivier Roangleggende, dit wylang met veel gevaar, en niet minder vermoetheit quamen aan de voet van een steilen berg, door de

Den berg Flehit.

Alfoereesen genaamt *Foede Flehit*, of den berg *Flehit*, also 't woort *Foede* in 't Alfoerees een berg betekent. Den opgang van dezen berg was gansch moejelyk en gevaarlyk, ja voor Europeanen als genoegzaam ongenaakbaar, alleen om deszelfs steile hoogte, maar wel ten principalen, om dat het was een losse aard-grond, vermengt met kleine keisteenen, waar door men in 't opklimmen de voeten qualyk vast kon zetten, en in 't uit-

glyden de zelve steenen van boven neder op de volgende quamen te rollen, egter wierd den opgang in 't werk gestelt; die met zeer veel moeite en gevaar tot een redelyke hoogte wierd gecontinueert, dog de weg hoe langer hoe slimmer en steilder wordende, en niet tegenstaande alle aangewende devoiren, de bagacie den berg niet konnende werden opgebracht, also ieder genoeg aan zyn eigen lighaam te dragen had, waar by nog quam, dat de Alfoerees *Wannebo* den Ed. Heer Gouverneur berigte, dat deze nog wel de beste was, maar dat na dezen berg een andere zou komen, welkers opgang met nog meer moeite en gevaar zou vermengt zyn, waarom zyn Ed. oordeelende het onmogelyk te zyn, om die reis naar 't binnen-meir te volbrengen, resolveerde om te retourneeren, gelyk op zyn Ed. bevel ook aanstonts den aftogt ondernomen wierd; dog de *Serg. Conraad Keller*, met nog zes *Euro-peanen*, verzogten permiffie om met eenige iulanders verzeld, de weg te mogen vervolgen, 't welk zyn Ed. haar toestont, te meer, om eens te ervaren hoedanig het daarbinnen in 't Land van Boero, en voornamentlyk ontrent het zelve binnen-meir gelegen was, en voor al, of daarontrent geen *Speeceryboomen* zouden mogen groeien, also zyn Ed. daar grote bedugtheit voor had, die nog vermeedert was door de agterhoudentheit der Boeroneesen, in gansch geen opening te willen geven, van de gesteltheit binnen 't Land; om 't welke dan grondig te onderzoeken, zyn Ed. had doen resolveeren deze Reize derwaart aan te nemen.

Gedagte *Keller* dan met de zyne naar boven, en de Ed. Heer Gouverneur, en byhebbent gezelschap langs hun bevorens gehoudene weg weder naar beneden zynde gemarcheert, zo vervolgden wy zodanig de weg, tot dat ontrent een uur naar de middag wederom quamen ter plaatse, daar wy des nagts onze nagt-rust hadden gehouden, alwaar mits vermoetheit wat moetende rusten, zo hield zyn Ed. alhier met zyn byhebbent gezelschap het middagmaal, en naar verrigting van het zelve, geraakte het gezelschap wederom op weg, naar de strand by Way Poeteh, alwaar tegens den avond ontrent ten vyf uren aanquamen, en waar mede die optogt dan een einde neemt, zynde opmerkelyk, dat meest alle de Boeronesche *Orangkaja's* verklaarden, nog noit hun leven den weg zo hoog of zo ver op

Zyn Ed. keert te rug om groter gevaar te myden
De Sergeant Keller vervolgt met eenige Euro-peanen de reize.

geweeft

„ geweest te zyn, als op heden met de Ed. „
 „ Heer Gouverneur, t welk dan aan wyft „
 „ hun kleine nieuwsgierigheit, om het „
 „ binnenfte des landte doorzoeken, of „
 „ wel det zeer presumptif is, dat dat zeg- „
 „ gen van hun maar veinferye is, op dat „
 „ zy niet gehouden zoude zyn opening te „
 „ geven van t gene binnen s lands ge- „
 „ fchied, waar van zeer weinig terken- „
 „ niffe van de Ed. Comp. of haar Die- „
 „ naren komt. „
 „ Van deze frant begeeft zig zyn „
 „ Ed. weder aan boort, latende op de „
 „ gewoone zeinfchoot de dreg ligten, „
 „ wanneer de geheele vloot aan t fchep- „
 „ pen raakte; continueerende zoo de „
 „ geheele nagt door, tot dat „
 „ Maandag, den 3. dito, fmorgens „
 „ ten negen uren, by Tsjiko Ma- „
 „ raffa, ten anker quamen, zynde „
 „ Tsjiko Maraffa een Inham met fout „
 „ water, en rondom met Mangi-Man- „
 „ gi befet, waar in niet alleen chaloe- „
 „ pen, en mindere vaartuigen, maar „
 „ zelfs verfeide kapitale fchepen zou- „
 „ den konnen ten anker leggen. De „
 „ ftrand rondsom was belet met veel „
 „ kafuaris-boomen. Hier nuttigde de „
 „ Ed. Heer Gouverneur, en t by heb- „
 „ bent gefelfchap, het middagmaal, en „
 „ begaf zig tegens den avont weder aan „
 „ boord van de corcore van Titaway, „
 „ wanneer naar een ordinare zeinfchoot „
 „ de dreggen wederom geligt wierden, „
 „ fchepende zoodanig den geheelen „
 „ nagt door, tot „
 „ Dingsdag den 4. dito, wanneer s „
 „ morgens even naar den opgang van „
 „ de Son met de geheele vloot weder „
 „ voor de Pagger defenfie aanquamen, „
 „ alwaar zyn Ed. weder met een Com- „
 „ pagnie gewapende inlanders aan ftrand „
 „ werd opgewagt, en door t midden „
 „ der zelve, tot in s Comp. wooning „
 „ geconduficeert, en vervolgens met „
 „ drie chargies musquetterye, ende ge- „
 „ woone kanon-fchooten gefaluert, „
 „ hebbende geduurende deeze uittogt „
 „ de Eerw. Predicant, *Abrahamus Pa-* „
 „ *rent*, geaffiteert met den Inlandfchen „
 „ Ouderling, *Pieter Lopis*, Orangkaja „
 „ van Hatala, inmidde de kerk, en „
 „ fchoolvifite alhier afgedaan. „
 „ Ondertuffchen was mede alhier wer- „
 „ den in de vloot gearriveert, de cor- „
 „ cor van Tomilehoe, zynde van hare „
 „ defecten op Manipa weder behoorlyk „
 „ gereparcirt, en nu in staat om de Hon- „
 „ gi te konnen volgen. „
 „ Tegens den avond gaat zyn Ed. zig „
 „ vermaaken met een kleine wandeling „
 „ naar de Negeryen, alhier beoofden de „
 „ Pagger Defenfie gelegen, werdende „
 „ verliet van een compagnie inlanders, „
 „ die zyn Ed. met ftaande trommels, „
 „ en vliegende Vaandels, navolgden, „
 „ en naar hun retour, eenige exercitien, „
 „ op hun lands wyze deeden. „
 „ Des avonds ontrent half tien ver- „
 „ trekt van hier *Pr. Tsampan*, naar *Ma-* „
 „ *nipa* den Eerw. Predikant, *Abrahamus* „
 „ *Parent*, verzelt van den *Inlandfchen* „
 „ Ouderling, *Pieter Lopis*, om aldaar „
 „ de kerk - en fchoolvifite waar te ne- „
 „ men, en dan de komft van den Ed. „
 „ Heer Gouverneur, met de hongri- „
 „ vloot aldaar af te wagten. „
 „ Woensdag, den 5. dito, begeeft „
 „ zig de Ed. Heer Gouverneur, bene- „
 „ vens de ordinary leeden, en verdere „
 „ corcors Hoofden, naar een opgeflla- „
 „ ge Saboa aan de ftrand ftaande, al- „
 „ waar in de belegde vergaderinge zoo- „
 „ danige eiffchen zyn gedaan, ende zul- „
 „ ke vonniffen gedeecneert, als by de „
 „ daar van gehoudene rolle kan confte- „
 „ ren. „
 „ Voor het fcheiden der Vergade- „
 „ ring, ftaat het Subaltern hoofd de- „
 „ zes Comtoirs, ter ordre van den Ed. „
 „ Hcer Gouverneur, buiten, terwyl „
 „ zyn Ed. de Inlandfche hoofden, zoo „
 „ van dit eiland, als t eiland Amblauw, „
 „ afvraagt, of hun ook eenig onge- „
 „ noegen ontrent het comportement „
 „ van hun Subaltern hoofd toegebracht „
 „ wiert, wanneer de zelve eenvoudig „
 „ verklaarden, dat zy volkomen met „
 „ dezelfs gedrag vergenoegt waren, en „
 „ geen redenen van klagten hadden, „
 „ waar op gemelte Opperhoofd weder „
 „ binnen groepen zynde, mede be- „
 „ tuigt, dat de inlandfche hoofden, zig „
 „ in alles wel gedroegen, en hem gene „
 „ reden van misnoegen gaven, by wel- „
 „ ke goede harmonie, en eenigheid, „
 „ zyn Ed. de zelve wederzyden recom- „
 „ manderde, te continueeren. „
 „ Het avondmaal gehouden zynde, „
 „ neemt den Ed. Gouverneur van het „
 „ fubaltern hoofd en deffels huisvrouw, „
 „ zyn affcheit, begevende zig tuffchen „
 „ de gerangerde gewapende eilanders, „
 „ naar de corcore van Titaway, van „
 „ waar ontrent agt uren de gewoone „
 „ zeinfchoot werd gedaan, waar op de „
 „ vloot aan t fcheppen raakt, onder „
 „ een faluade van drie chargies musquet- „
 „ terye, en 13 kanonfchoten, wer- „
 „ dende door de Boeronefe, en Am- „
 „ blauwfe Negerys-hoofden, met een „
 „ opgemaakte Gilala, uitgeleide ge- „
 „ daan, tot in de bogt van Pela, al- „
 „ waar de vloot wederom ten anker „
 „ komt, blyvende alhier de Maffenayers „
 „ uitruften, tot „
 „ Donderdag, den 6. dito, wanneer „
 „ met het opgaan van de Son, het fu- „
 „ baltern hoofd van Boero, neevens de „
 „ onder hem refortceerende Orangkaja's, „
 „ „ hun

Zyn Ed.
 komt
 weer
 aan de
 Pagger
 Defenfie.

Verrich-
 ting van
 D. Pa-
 rent, al-
 hier.

Die na
 Manipa
 vertrok,
 om de
 kerk en
 Schoolen
 te vifite-
 ren.

Vertrek
 van zyn
 Ed. van
 Boero,
 na Ma-
 nipa.

hun affcheit van den Ed. Heer Gouverneur, hebbende genomen, om naar hun woonplaatfen te retourneren, zo laat zyn Ed. de gewoone zeynfchoot doen, waar op de vloot wederom aan 't fcheppen en zeilen geraakt, wendende de fteevens naar het eiland Manipa, alwaar met redelyke goede voortgang des naarmiddags ontrent een uur, voor de velting Wantrouw ten anker quamen. De Ed. Heer Gouverneur, alhier aan land gefapt zynde, werd door den Sergeant Commandant, *Jacobus Schravelaar*, en de Orangkaja's dezès eilands, als mede die van 't eiland Bonoa, verwelkomt, zynde door twee Compagnien met fchilden, en zwaarden, gewapende inlanders, tot aan 's Compag^e. woonning geonduifect, zoo mede met elf kanonfchooten uit de reduct, verfelt van drie ehargies Musquetterye, van 't Guarnifoen begroet, gevende zyn Ed. aanftonds naar zyn aankomft ordres, om in alle onderhoorige Negryen te laten waarfchouwen, dat alle de geene, die enigje queftien, of verfehillen onder malkander hadden, tegen s' anderendaags 's morgens, in de vergadering, die als dan ftond gehouden te worden, zouden hebben te verfehynen, ten einde defelve aldaar zouden konnen beflit worden.

Wordende verders na gehouden middagmaal, zyn Ed. alhier verluftigt; zo met de exereitien der in de wapenen zynde Compagnien inlanders, als met het gedans van eenige jongelingen, en jonge dogters, van dit eiland, ten dien einde voor het huis van den Sergeant Commandant, verfeheneen.

In den avondftont, wierd zyn Ed. toegebracht een Miffive van den E. Opperkoopman, *Jobannes Philippus Sipman*, en verdere leeden van den E. Agtb. politiquen Raad, aan zyn Ed. geaddrefseert, van dato 4. deefer Maand, ten principalen gerigt, tot het bekennt maaken, dat haar E. het fchryvens van zyn Ed. in dato 30. October, van Boero afgegaan, wel was inhandigt, en dat zy daar uyt dezelfde behouden reis tot daar toe hadden verftaan, zyn Ed. daar over feliciteerende.

Verders adviseerden haar Ed. den continueerenden welftand aan de hoofdplaats op Amboina, en den voortgang der onderhandfche werken, mitsgaders dat, een Tsjampan van den Chinees *Oeintjoko* naar Banda ten handel fttaande te vertrekken, haar Ed. van meening waaren, een pakket Papieren voor die Regeering, uit Ter-II. Deel.

't Verder
voorge-
vallene
alhier.

nate ontfangen, derwaarts te fehikken, met een gelei-briefje, waar van het concept, deze Miffive was verellende.

De Eerw. Predikant *Abrahamus Parent*, neevens den ouderling, *Pieter Lapis*, op heden alhier de kerk, en fchool-vifite, naar behooren hebbende verrigt, vértrekt op heeden met de Corcor, van Bonoa, na 't eiland van dien naam, om dien dienft daar mede te verrigten, om na gedaan werk, met de defelve de Hongi-vloot wederom te komen vinden, ter plaatze daar hy de zelve zou konnen aantreffen.

De Ed. Heer Gouverneur verders gelast hebbende, dat een briefje zoude werden vervaardigt, in antwoord van de geene, die zyn Ed. deezen avond van den E. Opperkoopman, *Joannes Philippus Sipman*, en verdere leeden van den E. Agtb. politiquen Raad tot Amboina, was ter hand gekomen, neemt zyn Ed. zyn nagtrufft in Compagnies wooning alhier, tot

Vrydag, den 7. dito, wanneer met den dag afgezonden werd, het fchryvens aan den E. Opperkoopman, *Joannes Philippus Sipman*, en verdere leeden van den E. Agtb. politiquen Raad, tot Amboina, 't geen op gisteren avond geordonneert was te vervaardigen, zynde van dezen inhoud.

Aan den E. *Joannes Philippus Sipman*, Opperkoopman, en secunde perfoon, neevens de verdere leeden vanden Ed. Agtb. Politiquen Raad.

D. Pa-
rent's
vertrek
na Bo-
noa.

E. Ernstfeste, Welwyfe, Voorfienige, en zeer Discrete:

Sedert myn laafte afgegane fchryvens van den 30. der voorleden maand October, alle nodige affairen op Boero verrigt hebbende, zyn wy op gisteren avond van de Pagger Defenie vertrokken, en op heeden dezen naar de middag alhier op Manipa gearriveert, alwaar tegens den avond ontfangen hebben, U. E. aangename fchryvens van eergisteren, dato, verfeld van de concept Miffive, die met de ehialoup van den Chinees *Oeintjoko*, naar Banda ftaat verzonden te werden, dewelke naar refumptie volkomen met myn intentie overeenkomende is; boven dien niets verders op U. E. Miffive te referibeeren vallende, zal ik niets daar op zeggen, maar na myn retour, 't geen binnen korte dagen weezen zal, U. E. van alles nader opening doen, waar mede naar U. E. met Comp^s. dierbaren omme-

D

,, slag

Ant-
woord
op een
Brief
van den
Heer
Sipman.

„ flag in de veilige hoede Godes bevo-
 „ len te hebben, zal ik blyven, (onder-
 „ font) UE. E. genegen Vrient (was
 „ geteekent, *Adriaan van der Stel*, (in
 „ margine) Manipa, Wantrouw, den
 „ 9. November, Ao. 1710.

„ Des morgens, de klok agt uren,
 „ begeeft zig de Ed. Heer Gouverneur,
 „ benevens de ordinaris Leden, en de
 „ verdere Corcors-hoofden, naar de or-
 „ dinaire vergaderplaats alhier, om de
 „ belegde landvergadering te houden,
 „ alwaar zodanige quetticuse zaaken be-
 „ pleit ende afgedaan zyn, als de Rol,
 „ daar van gehouden, aanwyft.

Zyn Ed.
 ontflaat
 den Pati-
 van Lili-
 boy, van
 zyn ver-
 der ban-
 niffe-
 ment.

„ Tegens den avond, de Ed. Heer
 „ Gouverneur, al het noodige alhier
 „ verrigt hebbende, zo neemt zyn Ed.
 „ afscheit van den Sergeant Comman-
 „ mandant, en de Orangkaja's dezes
 „ Districts, na dat zyn Ed. op veel
 „ sineckingingen en gedaane instantien den
 „ geweezen Pati van Liliboy, *David*
 „ *Waes*, nu over de vier jaren op dit eil-
 „ land gebannen geweest, van den over-
 „ rigen tyd zyns banniffements gratieu-
 „ selyk had gelargeert, en toegestaan,
 „ weder in stult in zyn Negrye te woon-
 „ nen, begevende zig zyn Ed. also tus-
 „ schen de in de wapenen staande twee
 „ Compagnien inlanders, naar boord van
 „ de Corcor van Titaway, terwyl zyn
 „ Ed. met drie chargijs Musquetterye,
 „ en elf kanonschoten, gefaluert, en
 „ behoude reise nagewenst werd, la-
 „ tende zyn Ed. daar op aanstonds de
 „ gewoone zeinshoot doen tot het anker
 „ ligten, waar op de vloot aan 't
 „ scheppen raakt tot de eilandjes, voor
 „ Manipa gelegen, alwaar de vloot we-
 „ derom ten anker komt, en de geheele
 „ nacht verblyft, tot

Vertrek
 van zyn
 Ed. van
 hier.

„ Saterdag den 8. dito, Wanneer
 „ van hier weder met Zons ondergang
 „ vertrokken, scheppende also den
 „ geheelen dag door, onder favcur
 „ van een moy koeltje, tot dat tegens
 „ den avond ontrent vyf uren in de
 „ Leibay ten anker quamen, alwaar
 „ ontrent een uur of drie wierdt ver-
 „ toeft, tot dat 's avonts ten agt uren
 „ de dreggen weder gelygt wierden,
 „ scheppende also Lariké voor by, al-
 „ waar by zyn Ed. aan boord quam, t'on-
 „ dersteld-hoofd *Fredrik Twyffel*, om
 „ zyn Ed. over zyn volbragte Reise tot
 „ dus verre te complimenteeren, naar
 „ verrigting van 't welke, den zelven
 „ weder van boord wiert gedimiteert,
 „ scheppende de vloot vervolgens voort,
 „ die, een swaare tegenstroom op den
 „ hoek van Alang ontmoetende, de zel-
 „ ve in 't passeren van dien wel over de
 „ drie uren deed sukkelén, tot dat
 „ egter

„ Sondag den 9. October, met den ^{En}
 „ dag voor de Negrye Hatoc geankert ^{komt}
 „ wiert, van waar zyn Ed. aanstonds ^{weer aan}
 „ met de grootte Orembay, naar Am- ^{t Kasteel.}
 „ bon vertrekt, alwaar ontrent negen
 „ uren aan 't Kasteel Victoria komt te
 „ arrivieren, werdende zyn Ed. met drie
 „ charges der Militairen, ende daar op
 „ gevolgde 19 kanonschooten, gefeliciteert
 „ en verwelkomt, blyvende de
 „ Corcorren op Hatoc leggen, om eenige
 „ boomen ter reparatie van het Zee-
 „ hoofd, voor 't Kasteel Victoria te
 „ kappen, en quamen de Meft^{is}, die de
 „ Hongi hadden by gewoont, 's naarmiddags
 „ hier ook te arrivieren, waar
 „ mede die togt deesen Jaare zynde ge-
 „ eindigt, zo wert de *Almogende Hart-*
 „ grondig gedankt, en geloofst, dat hy
 „ welgemelte zyn Ed., en by zyn Ed.
 „ geweest zynde Gezelschap, tot dus
 „ verre voor alle rampen en ongcluk-
 „ ken, genadiglyk heeft gelieven te be-
 „ waren, *Amen*.

„ Hier nevens, voegen wy nog een
 „ Berigt van *Hans Coenraad Keller*, Bericht
 „ Corporaal *Lambert Vos*, nog een Cor- ^{van Kel-}
 „ poraal, en 6 Man, na 't Meir van ^{ler's ver-}
 „ Boero vertrokken. Den 2de Novemb. ^{de op-}
 „ is hy met 2 Corporaals, en 6 Man van ^{na 't Bin-}
 „ strand vertrokken, bevont, na dat hy ^{nen-}
 „ dieneerftenberg, tot aan welke de ^{Meir.}
 „ Gouverneur gekomen was, passeerde, de ver-
 „ dere weg nog onzelyk moeilyker was,
 „ zodanig dat zy menigmaal met han-
 „ den en voeten 'er op klouteren moe-
 „ sten, vooral by zekere zeer hooge
 „ rots, daar onmogelyk niet meer dan
 „ een man te gelyk gaan, en maar met
 „ eenige last aan een stok, en onmogelyk
 „ twee gelyk, die icts droegen, 'er
 „ over konden. Daar gekomen zyn-
 „ de, zeiden de inlanders, dat, zo zy
 „ 'er kans toe zagen, dien berg over te
 „ geraken, dat 2 dagen uithaalen zou:
 „ zy *probeerden 't*, en volvoerden het,
 „ en quamen dus na de 4de dag aan 't
 „ Meir, op den 6de Novemb. 1710.
 „ als zy op plaatfen quamen, daar geen
 „ water was, kaptén de swarten maar
 „ een bamboes, die 'er by menigte zyn,
 „ en was daar uittreemnt schoon water
 „ in, gelyk de inlanders ook by na niet
 „ anders drinken. Zagen geen *Padi-*
 „ *velden*; vonden geen Moerassen nog
 „ fulke dik bewassche boomen, als in
 „ de togt van *van Leypsig*, voorko-
 „ men; dog alleen eene van deese een
 „ duim dik bewassche boomen; waar van
 „ men moet considereren, dat het in
 „ de tyd van *van Leypsig*, de Regentyd,
 „ en nu de drooge Moefon was, 't geen
 „ veel verschild. Hadden 's snagts onder
 „ der weg zulke ongemeene koude, dat
 „ zy van vooren schier, van de vuuren
 „ „ die

Die twee aardige Bergjens, en zeldfame Vogels vind.

Het dorpken Wakaholo, by't Meir gelegen.

Zyne bevinding van't Meir zelf.

De rivier Reylale, in 't zelve valende.

Zyne verderwervaren.

„ die zy flookten, brandten, en van agteren van de koude verfyfden. Vonden 't remarcabelste onder weg, twee bergjes, rontom met mosch digt be-
 „ wasschen, de gedaante van Altaren hebbende, en van binnen vol water, dat het mosch deed groejen, en een aangenaam gesigt gaf. Ook sagen ze een curicule soort van vogels, van groote als een kanarivogel, bysonder moy singende, en van gedaante sehoon, goudgeel van lyf, rood van hals, met een witte kring'er om, en swart van kop. Vonden onder weg hier en daar, en ontrent 't Meir, huisen; dog maar twee of drie by een.
 „ 't Dorp by't Meir, is genaamd, Wakaholo.
 „ 't Meir is ontrent 3; myl wyt, overal ront, uitgenomen by't huis van den Orangkaja van Wakaholo, daar 't met een kreek wat inloopt; is op zyn diepste 15 a 16 vadem. Hy voer 'er met een baktrog in; maar moest wegens de wint daar na te rug, also 'er swaarte golven inbegonnen te gaan. Men viint 'er niet in als aalen, van de dikte van een mansdye. Het Meir legt op 't hoogste byna van 't gebergte; dog egrer in een Valey, ontfangt 't water van hooger gebergte, en loopt de rivier Reylale daar sterker in, dan de uitwatering des zelfs, weer in de rivier Waynipel is. Hy zocht hooger op die rivier te gaan, te meer, alzo de Orangkaja van die rivier, by hem afgekomen was; dog de inlanders raaden hem dit niet alleen af, onder voorgeven dat hem iets quaats overkomen mogt; maar wilden hem ook den weg niet wyfen. Die Alfoereesen zagen 'er handelbaar uit, en waren gespraaksam; leven van enkele oebi's, aal en pisang, zagen 'er anders geen vrugten, nog vrugboomen, ook geen vee, nog hoenders, hebbende alleen twee varkens van hen gekogt; dog wilden die wegwysers met hen daar af niet eten, zeggende, 't was onredelyk dat zy zouden eten van't

gene daar zy geld, of de waarde, voor genoten hadden. Dies gingen zy, den 7de, alles besigtigt hebbende, den 8de weerna beneden, quamen den 11de aan strand, den 12de aan de Pagger, daar ze nog 1 a 2 dagen bleven, en den 18. aan't Kalteel. Nagelen zyn 'er niet gevonden. Daar boven moet evenwel iets schuilen, dat de inlander niet bekennt wil hebben.

In de bogt van Cajeli, daar veel schepen zouden kunnen leggen, moct men wel ter helft zyn, eer men in 't midden zou mogen zeilen, alzo 'er be- zuiden een groot rif is. 't Geen men dan eerst passeert.

De middelste der drie Alfoereesehe Negeryen, tusschen Foede Flehit, en't Meir gelegen, heet Fnabo, en legt na giffing 3; a 4 mylen, van strand, en de 3de Negry, aan 't Meir zelfs gelegen, hiet Way Kole, of Wakkaholo, welkers volkeren met die middelste Alfoereesen handelen; en nog hooger boven 't Meir, zyn weer andere Alfoereesen; die tot het zelve atkomen.

Dat hier al mede, gelyk heel Ambon door, Nagelen geteelt zyn, zullen wy elders aanhaalen, daar wy in 't bysonder van alles, dat daar toe betrekking heeft, handelen zullen.

Hoe dese Boeronesen wel eer onderdanen van den Koning van Ternate, by de verovering van den Kimelaha Samarau, onder *Bajang Ullab*, geworden, en onder den grooten Stadhouder *Roebobongi* en andere, gebleven zyn, tot zy door de dienaaren van de E. Maatschappij, helpende den Koning *Mandarsjab*, tegen zyne wedertpannige onderdanen, (waar onder ook zy waren) door't zwaard des oorlogs getemt, en onder haare macht gebragt zyn, kan men omstandig in 't verhaal der Ternataansehe, of Molukse Saaken, onder 't jaar 1655, en daar ontrent zien; waar mede wy van dit Eiland Boero afcheiden, om verder tot het beschryven van het eiland Amblauw over te gaan.

Te rugge Tocht.

Geen Nagelen hier ontdekt.

Nadere byzonnen wel ter helft zyn, eer men in 't over Cajeli's Bogt.

Nagelen wel eer hier.

Hoe, en wanneer, de Boeronesen onder de Kroon van Ternate ge- taakt zyn.

DERDE HOOFDSTUK.

Het Eiland *Amblaw*, en deszelfs kaart. De dorpen Scylaffi, Eylare, Siwar, Namma, Hataboro. De hoek Hoewen, en Elreboe, of Salatti, Limoy, Kowan, Loffafili, Massavoy, en Boetoc. De dorpen Namkatti; Boy, Belociti, Moncfani, en Silhoc. Dog welke daar van nog maar bekend zyn. Manfchap en Dati's. Wat Land dit zy. En 't verdere aanmerkenfwaardig, een arm eiland. Verscheide rivieren. Het eiland *Manipa*, deszelfs groote. En verbeit der naburige eilanden. Dorpen hier op. *Toeban*, en deszelfs *Gehugten*. Duiven-eiland. De hoek *Oewane*. Het strand *Samabo*, en 't dorp *Sela*. Dorp *Tomilehoc*, en deszelfs buurtén: *Sengadji Cowafa* beschreven. Onze *Vesting* afgelopen. De *Vesting Wantrouw* hier geleg. Afteekening der zelve, met de dorpen 'er ontrent. 't *Opperhoofd* hier. Verder bericht van 't geen hier te zien is in *Tomilehoc*. Dorp *Tomocwara*, in vier gehugten verdeelt, *Colaurc Sengadji*, over de eerste buurt. 't *Miskiten eiland*. 't Dorp *Tabaula*. *Noeffa Affa*. De dorpen *Massavoy*, en *Noerocilla*. De vlugt-berg *Sameana*. Het Dorp *Loehoe*. *Ajer Sompah*, of 't *Eedwater*, en plegtelykheit daar ontrent. *Straf der Meyneedigen*. 't *Batatas-eiland*. *Manipa* door *Samarau* voor *Ternate* veroverd en befiert, door *Hhamza* weer vry verklaart. En onder een *Sengadji* gestelt, welke gunst zy wel verdient hadden. Verscheide zaken, hen betreffende. Staat van dit eiland. Manfchap hier in oude tyden. Tekening van 't eiland *Manipa*, en van twee *Manipeefen*. Het eiland *Kelang*. *Straat Sole*, en 't *Verkens-eiland*. Het *Nassausche Gat*. Het dorp *Hatapoeteh*. Het *Binnen-water Ala*. Het dorp *Salatti*, en vlugt-berg. Op welke de *Heer Demmer* en andere geweest zyn. *Rivier albier*. De hoek *Talolo*, 't dorp *Tono*, nog een onbekent dorpje. 't dorp *Henneloa*, ook en 't dorp *Koli*, en 't dorp *Kelang*. Ook *Henneloewa*, *Henneloc*, en *Taholocboe*. Hoek *Saniane*. Manfchap van *Kelang*. Gewasch, vrugten en schoon hout. Vaartuigen, voor *Tol* aan *Ternate* gegeven. *Veel Hars*. *Verkens-eiland*, en veel verkens'er op. *Plaatsing* dezer *Ingezetenen* op *Manipa*. Het eiland *Bonoa*. *Noeffa Boan*. 't *Strand Ammilatoe*, en *Binnen-water*. De dorpen *Tochocfoe*, *Boway* en *Tean*. *Hatoellilli*; *Hoeloe* en *Sea*. *Senay* en een *Binnen-water*. *Hatapoeteh* en *Tean*. De *Kapitein Radja*; *Tahalile*, en zyn voorrecht. Eenige nu onbekende dorpen. Manfchap op dit eiland. *Schatting* der *Bonôers* aan die van *Ternate* gegeven, wat hier viel. Die van *Bonoa* groote *Zee-lieden*, en wel eer *Zee-Rovers*. *Waarom* zy op *Manipa* geplaatst zyn. Manfchap van *Affahoedi*. Dat 't eiland *Bona* in twee deelen beftaat; onlangs ontdekt. Het eiland *Ceram*, in groot en klein *Ceram* verdeelt. Van klein *Ceram* en deszelfs wonderlyke naam, rede daar van. *Ceram's* groote. *Waarom* wy ons in 't beschryven van *Ceram* na de groote kaart van *Amboina* richten. *Hoewamohels* grootte. Hoek van *Sihel*. Dorp van dien naam. *Droge Ryft-hoek* genaamt; zeltzaam verhaal wegens de koning van *Sihel*. *Mocloet*, *Hennetawali*, en *Hatoeaba*. *Hoewamohels* Manfchap. *Batoc Loebang*. *Breedte* van *Hoewamohel* hier. *Essan* en *Ammahols*, *ingezetenen* wel eer *Draad-trekkers*. *Way Latoc*. De steen *Hatoeowa*. Oud *Lefidi* hier. *Cambello* en *Afbeelding*, als ook der *Vesting*. *Vermogen* van dit dorp in oude tyden. *Strand Sebekiri*. Naam en *Bouheer* dezer *Vesting*. *Platte gront* van *Cambello's* *Vesting*. *Kipati Tehelia*, *Hoofd* van *Cambello*, en *Manfchap*, zeer *walryk* van *vreemdelingen*. En beroemt wegens 't eerst *overbrengen* der *Nagelen* hier uit *Ternate*. En de *blyken* by de *komst* der *Nederlanders* nog *vertoond*, *planckenwooning* der onze onder den *Landvoogt* *Houtman*. En in *Leliatô's* tyd *ingetrokken*. *Waarom* de *Vesting Hardenberg* hier geleg is. En *waarom* zy ons van ouds her al *hateden*. *Erang*, *Nochatoc*, en *Massili* onder hen, *Massili* de *Moeder-gront* der *Ambonfche* *Nagelboomen*.

Het Eiland AMBLAUW.

Het eiland Amblauw en deszelfs kaart.

Het tweede eiland, onder de *Landvoogdy* van *Amboina* behorende, is *Amblauw*, van den *inlander* ook wel *Belauw* genaamt. De *nette* kaart van 't zelve vertonen wy te gelyk in de kaart van 't eiland *Boero*.

Het legt tegen over *Boero's* *oostelyken* hoek, over 't dorp *Ilat*, en met zyn *West-hoek* ontrent af en aan *Way Pekae*, ruim twee groote *mylen* van *Boero*.

Het vertoont zig byna net op de vier *winden*; dog een weinig *gedraait* in 't *Zuid-Westen*, en in 't *Noord-Oosten*. Het is by na *oवाल* of *ei-ront* van *gedaante*,

en ontrent anderhalf myl Z. W. en N. O. lang, en een myl Ooft en Weft breedt; dog het beftke van het kaartje alhier is ontrent eens zoo groot in 't geheel, als 't in der daad is, genomen.

De dorpen Seylaffi, Eylare. Het was in oude tyden zeer volkryk, alzo men'er 15 dorpen had, alwaar zig in 't Zuiden het dorp Seylaffi, op het strand Way Loewa, op deed, nevens het dorp Eylare, welke beide wel eer onder een Sengadji, of Hertog ftonden, die toen ook de voornaamfte der Orangkaja's op dit eiland was. Dit Seylaffi ftaat nu onder een Orangkaja regerende over 490 zielen, waar onder zig 120 weerbare mannen, en 44 Dati's bevinden.

Eylare's Orangkaja gebied over 410 zielen, hebbende 98 weerbare mannen, en 36 Dati's onder zig.

Siwar, Namma, en Hataboro. Na de Zuid-Weft hoek lagen de dorpen Siwar, Namma en Hataboro, op een smallen klippigen hoek, die van verre een byzonder eiland gelykt. De onze noemen het de Munniks-kap; dog by de inlanders draagt het den naam van Hoewen; ook lag daar Breboe, of Elreboe; 't geen te zamen onder den naam van Salatti nu bekend is, fttaande onder een Orangkaja, die 't bewint heeft over 208 zielen, onder welke 47 weerbare mannen en 20 Dati's zyn.

Limoy, Kowan, Loffaffi, Maffavoy, en Boetoet. Aan de Ooft-zyde lagen Limoy; en voorts benoorden om Kowan, Loffaffi, Maffavoy en Boetoet, alle te zamen in die oude tyden (gelyk meeft al de Amboinefen) in 't gebergte wonende; dog egter toen, al mede van 't gefchil der Oeli Siva's en Oeli Lima's weteende, alzo zy Oeli Siva's waren. Van deze ftaat Limoy onder een Orangkaja, die 284 zielen, 61 weerbare mannen, en 33 Dati's, onder zig heeft.

Maffavoy had een Orangkaja, die 't gebied voerde over 233 zielen, waar onder men 44 weerbare mannen; en 32 Dati's vint.

De dorpen Namkatti, Boy, Beloeti, Monefani en Silehoe. De dorpen Namkatti, Boy, Beloeti, Monefani en Silehoe, deden zig in 't Noord-weften op; deze zyn naderhant in vermogen zodanig vermindert, dat die vyf maar een dorp uitmaakten. Ook is 't laafte van die vyf geheel uitgefiorven.

Ja de verandering is metter tyd hier zoo groot gevallen, dat men daar in 't geheele eiland maar negen dorpen telde; te weten Seilaffi, en Eylare, die onder den Sengadji van Way Oela ftonden, Maffavoy en Boetoet, onder den Pati van Maffavoy, de vyf Oelilimafe dorpen, met den naam van Liffael bekend, en welkers Orangkaja 't bewind had over 190 zielen, 49 weerbare mannen, en 18 Dati's; Ilara, Sa-

latti op den hoek in het Zuid-Weften, en Limoy welke drie laafte ook onder hunne Orangkaja's ftonden. Al welke volkeren te zamen 1815 zielen, 419 weerbare mannen en 183 Dati's uitmaakten.

In oude tyden plagten zy onder die van Roemah Ite op Boero te ftaan, dog in 't jaar 1638. heeft Koning *Hbamza* hun voor vrye volkeren verklaart, en hen een byzonderen *Sengadji* gegeven. Het is een bergagtig Land, van 't welk niet veel te zeggen valt, dan dat het een van de ftechte in Amboina is.

Wat fpel men met dit kleen eiland, en dezelfs volkeren van tyd tot tyd in de Ambonfche oorlogen gehad heeft, zullen wy daar, of onder de zaaken der Molueeos konnen zien.

Men heeft verfeheide Veftingen, nevens behoorlyk Guarnifoen, op verfeheide tyden daar gehad, om den fluik-handel, en andere liftige aanflagen van den inlander, te ontdekken, en voor te komen, waar van wy onder die zaken mede fpreken, behalven dat wy daar te gelyk toonen zullen, hoe de Amblauwers meer dan eens onze Veftingen hier afgelopen; en ons volk vermoort hebben. Naderhant is hier maar een waecht, van een Korporaal met een man 3 of 4 geweeft; die dan eens weer in getrokken, en dan eens weer uit gezet is; gelyk haar Edelheden dit in 't jaar 1680. ordonneerden, en nu nog in praetyk is.

Wy zullen ook op zyn plaats zien; dat hier al mede nagelen geweeft, en wanneer die uitgeroeit zyn.

Het Land is arm in zig zelven; geeft niet veel Sagoe, dat het broot van den inlander, en zyn beffe voedzel is, weshalven zy hun meefte behoefte van Boero, en wel van Way Samma, of Roemah Ite, halen moeten.

Men heeft 'er egter veel Rivieren, hoe wel alle klein; ten Ooften heeft men 'er vyf, Way Ela, Way Lapia, Way So-noe; Way Selaria of Selaffia en Way Sale genaamt, en aan de Weft-zyde, Way Boy, Way Loene, Way Loewa, Way Nitoe, Way Silehoe en Way Boate. Waarfchynelyk zyn 'er meer; dog hare naamen zyn my onbekent. Ook is 'er rontom 't eiland een fteenagtig zoomken.

Het Eyland MĀNIPĀ.

Het derde eiland; tot Amboina's Landvoogdy behorende, is Manipa, by de Amboinefen van ouds Herrea, van de Boeronefen Bafia, dog van anderen ook wel Condea genoemt.

Het is meer dan de helft langer, als 't eiland Amblauw; alzo het drie quart

D 3 myl's

Manfchap en Dati's hier zyn.

Wat land dit zy.

En't verdere aandemerkenswaardig.

Een arm eiland.

Verfeide rivieren.

Het eiland Manipa.

Deszelfs grootte

myl's Ooft en West meer, of drie en drie quart myl halen kan; dog 't is niet de helft breeder, en strekt zig Zuiden en Noorden ontrent anderhalf myl uit.

Verheit van de naburige eilanden.

Van klein Ceram, of Hoewamohel, word het gegift vyf mylen ten Westen, en beoosten Boero ook vyf mylen, doch van 't eiland Klang Noordaan, maar twee schaars af te leggen.

Dorpen hier op.

De voorname dorpen op dit eiland waren van ouds her deze vyf, Toeban, Tomilehoe, Tomoewara, Tebalat en Loehoe.

Toeban en deszelsgehugten.

Toeban legt in het Zuiden, in een kleine bogt, dragende waarfchynelyk den naam na iemand der Amboincefen, die in het Ryk van Toeban, op Java geweest, of wel van een Javaan of Toebanees, die daar aan, of hier woonagtig geweest is, en mogelyk wel van dien Pati Toeban, die met den Ternataanfchen koning *Zeinulabeden* van Java gekomen, daar kan aangegiert hebben. Dit dorp bestaat uit twee Gehugten, of Buurten. Het eerste Liffa-mahoe, wiens Orangkaja, Liffa-besi genaamt, in 't jaar 1629. door den Prins of Kaytsjili Aali tot Sengadji of Hertog verheven, en de eerste in rang zedert geweest is.

Het tweede Gehugt Soelleloe, is wel eer beftiert door een *Orangkaja Welleboerwa*, dat is Kaymanskløver, genaamt, vermits hy eens een Kayman midden door geklooft had.

Dit dorp wascertyts volkryk, konnende met 't dorpje Loehoe in 't jaar 1657. nog wel 750 weerbare mannen opbrengen; dog is zedert zeer vermindert door den oorlog. Waarom het in de later jaren niet boven de 500 zielen, 160 weerbare mannen en 80 Dati's uitleveren kon.

Wat bezyden Toeban, heeft men een swaren berg Heli-befar, dat is den groten berg, genaamt, waar op zig die van Toeban in den oorlog versterkten, gelyk ook op den berg Siffa onder Tomilehoe gelegen.

Duiven-eiland.

Een halve myl buiten de wal, ziet men recht voor Toeban's bogtje een klein vlak eilandje in zee leggen, het Duiven-eiland genaamt, alzo'er zig veel van die vogels op houden. Het is rondom met een groot rif, uitgenomen aan de Noord-zyde, omzet, daar men een fraai laag of breed strand, en een inham vol Mangi-Mangi-boomen heeft.

De hoek Oewane.

Anderhalf myl Oostelyker, dan Toeban, legt een finalle strook lands, mede met een groot rif bezet, uitgenomen benoorden, daar het ook een laag strand, en een inham met Mangi-Mangi-boomen heeft, aan deszels einde met een fcherpen hoek, Oewane genaamt, uitlopende, die recht over Cambello legt; dog wat meer na 't Noorden heeft men

nog een ander strand, Samabo genaamt. Het Ook plagt wel eer op dat smal stuk lands een klein dorpje Sela te leggen, waar van de ingezetenen meest uitgestorven zyn.

Het strand Samabo, en 't dorp Sela.

Het tweede dorp van aanzien is Tomilehoe. Dit legt wel een myl Westelyker, dan Toeban, by na op 't midden van de Zuidzyde, en plagt zig aan weerzyden der Vesting uit te breyden.

Het dorp Tomilehoe, en deszels buurten.

Het is ook in twee buurten verdeelt, de eene Tomilehoe, en de andre Foat genaamt. Het was wel 670 zielen sterk, leverde 150 weerbare mannen, en 93 Dati's uit, dog zy zyn mede door de Ambonsche oorlogen zeer gesmolten. Zy hadden mede een swaren vlugtberg in hun dorp, waar op *Kimelaba Madjira* in 't jaar 1651 zyne hooftvastigheid maakte, die door den wakkeren Heer *de Vlaming* in 't jaar 1652. (gelyk wy zien zullen,) vervoert wierd.

In dit dorp is beroemt geweest *Sengadji Cowafa*, een byzonder Regcerzugtig man, van zekeren Orang Toeha of oudite, in dit dorp Hellecottat of Iholeoca genaamt, gesproten, die veel wonderlyke sprongen gemaakt, en over al blyken van zyne groote staat-zugt gegeven heeft, alzo hy ook een van de voornaamste aanzetters van het afloopen onzer Vesting, en 't vermoorden van ons volk geweest is.

Sengadji Cowafa beichreven.

Hy wist koning *Hbamza* in 't jaar 1638. wonderlyk te believeen, en 't eindelyk zoo verre te brengen, dat hy hem, niet tegenstaande zyn handen met het bloed van eenen *Manzea*, zynen bloedverwant, besmet waren, egter Sengadji maakte, verheffende ook den regten Orangkaja van *Wellehoelans* geflagt tot die zelve weerdigheid, om tusfchen deze twee geen scheele oogten te geven.

Die Vorst gaf aan het geflagt van *Cowafa* ook den tytel van Xallehoewa, dog aan hem voor zyn persoon maar, zonder verder gevolg, den certitel van Sengadji, die hy zoo verre trok, dat hy zig boven den regten Orangkaja, eindelyk volflagen opperbestierder maakte, trekkende al het gezag aan zich.

Hoe de Reduit hier door den Landvoogt *Demmer* gelegd, nevens een Onderkoopman daar op, om de Nagelen, die daar mede overvloedig vielen, in te wegen, in 't jaar 1651. afgelopen, en ons volk vermoort is, zullen wy in 't verhaal van de zaaken van Amboina wydlustig zien.

Onze vesting 1651. afgelopen.

Naderhant is 'er het houte *Wambais*, *Wantrouw*, wat meer na 't Noorden gelegd, en in 't jaar 1657. is de Reduit met de zelve naam van *Wantrouw* weder opgebout, en meteen *Fausse-bray*, of onderwal omringt; waar van men de aftekening hier onder N^o. V. ziet.

De vesting Wantrouw hier gelegt.

Zy is nu met een Sergiant, die 20 Afteke-zoldaten

zing der zoldaten onder zig heeft, en daar heeft
zelve is, voorzien, en van alles niet minder dan
met de Boero, 't gene tot verdediging dienen
dorpen kan; dog dat Comptoir brengt voor het
'er om- Opperhoofd zo veel niet op; als Boero,
tent. behalven dat het Opperhoofd van Boero
't Op- zulk een Sergeant nog onder zig heeft.

perhoof- De ophaal-brug by de steene Vesting,
hier. de menigte van loofsen, en Gabbe-Gab-
En't ver- be huizen, de Moorſche Tempel aan
dere de eene, en d'andre zyde zich vertonen-
dat 'er de, mitsgaders de lommer van verſeide-
te zien is in Tomilchoe. de zeer fraaje boomen hier en daar ge-
plant, graeven van buiten een zeer fraai
gezicht aan den beſchouwer. Rond-
om de zelve leggen nu de dorpen Tomi-
lehoe, waar over nu een Chriſten-Orang-
kaja hooft is, Toeban en Tomoewara,
waar over nog Sengadji's gebieden,
Maſſavoy en Noerelilli, waar by ook
de dorpen van d'eilanden Kelang en Bo-
noa, als mede die van Aſſahoedi, geplaatſt
zyn, in een ordre, die wy na 't beſchry-
ven van Bonoa hier by zullen voegen.

Van voor dit dorp Tomilchoe, tot
aan het Duiven-eiland, is een groot
rif, 't geen oorzaak is, dat de ſche-
pen wel een myl van de wal ten an-
ker moeten komen. Wat Weſtelyker
aan, heeft men ook een ſteenagtigen
hoek, Siël, of Noeroe genaamt (hoe-
wel men meest rondom Manipa een rif
heeft) vlak voor welke in zee een ſtey-
le klip, Poeloe Sowinggi, of het To-
ver-eiland, ook wel Poeloe Sjethan, 't
Duivels eiland, in 't Maleits, en by den
inlander Noeſſa Nitoe, dat met het
laaſte van een en de zelve betekenis is, in
't Amboineſch genaamt, zich op doet.

Het dorp Tomoewara in vier Gehugten verdeelt.

Het derde dorp Tomoewaroe, of To-
moewara, ziet men in het Weſten van
't eiland leggen aan een zeer fraai ſtrand.
Het was eertyts in vier Gehugten of
buurten verdeelt, volgens de oudſte
Ambonſche regerings-wyſe, Sopoloe-
wa, Tapoeloewa, Renel Hocala, en Se-
hit; over welke eerſte buurt een Orang-
kaja plag te gebieden, die in 't jaar 1638.
door den Ternataanſchen koning *Hbam-
za*, Sengadji gemaakt is; welke weer-
digheit Sengadji *Cowaſa*, die tog woel-
len moeft, was 't niet voor zich zelve,
ten minſten dan voor een ander, ook op
Calaure den navolger van Sengadji *Oelim
Beſi*, dog op een onwettige wyze heeft
weten over te brengen.

Dit dorp is 418 zielen ſterk, en geeft
100 weerbare mannen, en 83 Dati's.

In 't Noord-Weſten ontrent dien hoek
legt een klein laag eilandje, van we-
gen de menigte muggen, het Miskiten-
of Muggen-eiland, by den inlander
Noeſſa Wena, en ook wel Noeſſa Ni-
toe, of het Duivels-eiland, genaamt. Het
is niet alleen zeer laag, maar ook moeras-

ſig, ſchynende by laag water aan 't groot
eiland vaſt te zyn; dog met hoog
water heeft men 'er een kil tuſſchen bei-
den, daar men met een klein vaartuig
doorvaaren kan. Ook legt 'er dicht
aan nog een ander klein eilandje, Noeſſa
Noeſſa Aſſa. Beide deze Eilandjes hebben
Aſſa. kleine riſjes. In oude tyden was hier
't Dorp, ontrent ook 't dorp, en ſtrand, Ta-
Tabaula. baula.

En in 't Noorden had men toen een
Oeli, of geſpanſchap, van vier dorpen,
Maſſavoy, Noeroelilla, Haloewa, en
Maſſa genaamt, van welke zedert
De dor- lange tyden de twee eerſte nog maar in
pen, weezen geweest zyn, die 480 zielen,
Maſſa- 119 weerbare mannen, en 75 Dati's
voy, en uitmaakten.

Het eerſte is een van de Sagoe-rykſte
dorpen van dit eiland, waar op de inge-
De vlugt- zetenen vry trots zyn, gelyk zy van ouds
berg, her ook op hunnen vlugt-berg Sameana,
Sanda- die zy in 't Jaar 1651. mede zeer verſterkt
na. hadden, en ons veel volk gekoſt heeft,
plagten te zyn.

Aan deeze zelve Noord-zyde des ei-
lands, in een klein bogtje, plagt het
Het dorp Loehoe. dorpje Loehoe te leggen; dog het is
door den oorlog in manſchap zodanig
vermindert, dat het eindelyk met Toe-
ban tot een dorp gemaakt is.

Wat weſtelyker, dan daar Loehoe
Ajer Ajer Sompah, of 't Eed-water, en de plegt-lykheid daar ontrent.
plagt te leggen, is dicht by des zelfs
ſtrand een klein waterken of ſpruitje,
by den inlander Ajer Sompah, dat is 't
Eed-water, genaamt, om dat zy gewoon
waren hunne plegtelykſte eeden by 't
zelve te doen. Men ziet daar gras nog
loof ontrent, dan 't geen zeer dor is,
hoedanig zig ook al de bladeren der
boomen, daar over hangende, vertoo-
nen. Het was ook een byzonder voor-
recht, maar aan een perſoon in 't dorp
eigen, om dit eed-water uit dat riviert-
je te ſcheppen, en in een bamboes, of
riet, ter plaatſe, daar men 'er by ſwee-
ren zou, te brengen.

Die valſch ſvoer, wiert zichtbaar
De ſtraffe der Meyneedigen. geſtraft, en ten eerſten of Melaatſch,
of vol booſe ſweeren en puiſten, gelyk
zy zeiden menigmaal die ſtraffe gezien,
en beleeft te hebben, die den leider, zo
zy vaſt ſtelden, om een valſchen eed,
maar waarſchynelyk uit een quade ge-
ſteltenis van zyn lichaam, was overge-
komen.

Niet verre van dit bogtje Loehoe, Batata-
legt ook een klein eilandje, het Batata-
tas ei- land. ciland genaamt; zynde zekere eetbare
wortels, die men kookt en eet, waar
na het die naam draagt; dog de inlander
noemt het in 't Amboineſch Noeſſa Loehoe,
of 't Loehoe's eiland.

Dit ganſch eiland wiert in oude ty-
den mede door den Ternataanſchen Zee-
Manipa; door Sa- marau
Held,

't Miski- ten eiland.

voor
Ternate
veroveret,
en be-
stierd.

Dog
door
Hhämza
weer vry
ver-
klaart.

En onder
een Sen-
gadji ge-
ield.

Welke
gunst zy
wel ver-
diend
hadden.

Van ver-
scheide
staaken,
hen be-
treffende.

Staat van
dit Eil-

Man-
schap
hier in
oude ty-
den.

Teek-
ning van
't eiland
Manipa,
en van
twee
Mani-
peefen.

Held, *Samarau*, nevens andere Lan-
den van Amboina veroveret, op 't welk
hy, en zyne opvolgers, Koninklyke
Ternataanſche Stadhouders geweest zyn.
Zy plagten ook onder die van *Leſſidi*,
op Hoewamohel of kleen Ceram leg-
gende, te ſtaan, dog in 't Jaar 1638, heeft
Koning *Hhamza*, om dat zy hem, by zyne
aankomſt aldaar, wonderlyk hebben
weten te believen, hun mede voor vrye
lieden verklaart, en daar van bewys ge-
geven, met een eigen Sengadji, of
Hertog, over hun aan te ſtellen, en dus
eene eigen Regeering buiten hem toe te
ſtaan. Zy hadden dit ook wel verdient,
vermits geen Amboineefen hem zo veel
cer, en vriendſchap, ten tyde zyn Hoog-
heid in Amboina by den Heer Generaal
van Diemen was, dan de Manipefen, be-
weſen hebben.

Op wat manier nu zy, eerſt by Con-
tracten over de Nagelen, aan, en nader-
hand door hunne moorden, en trouw-
loosheden, onder de E. Maatſchappy
geraakt, en door hunnen Koning aan
de zelve geſchonken zyn, zullen wy in
't verhaalen der Amboniſche gevallen, en
geſchiedeniſten melden.

Het plagt voor dezen een vermakelyk
eiland te zyn; dog is zedert den Oorlog
met het omvellen van Nagel, en andere
vrugt-boomen, zoodanig vewoeſt, dat
het na 't vorige niet meer gelykt; ge-
vende, na 't uitroeyen der Nagelen geen
voordeel meer aan de E. Maatſchappy;
zo dat het garnizoen, daar alleen leg-
gende, om op de inlanders, of anderen,
die 'er komen mogten om Nagelen te
ſluynen, te paſſen, nu maar een groote
en vrugtelooſe laſt is.

Het ganſch eiland, over 't welke zig
in vorige tyden het volk by dorpen ver-
ſpreit had, legt, zedert hare beweſene
ontrouw aan de E. Maatſchappy, woest
en ontvolkt, alzo men daar na beſt ge-
keurt heeft, om ze allen, onder het ge-
ſehut van de veſting Wantrouw te plaat-
zen, om die belhamels, en oproerige
gaſten, te gemakkeliker te beteuge-
len.

Zy konden in oude tyden, nog 1588
zielen, 410 weerbare mannen, en 256
Dati's uitleveren, dog zy zyn door den
oorlog zo gekortwiekt, dat het daar
ganſch niet na gelykt. Waar mede wy
van de beſchryving van dit eiland af-
ſecheiden.

Eindelyk voegen wy hier een zeer
net Kaartje, geteekent No. VI. by, 't
geen de vermaarde Heer *Georgius Ever-
hardus Rumphius*, (een Man, van wiens
nette aantekeningen over dit land van
Amboina, wy ons veel bedienen.) In 't
Jaar 1654. toen hy nog zeer wel zien
kon, wonderlyk fray afgeteekent, en

beneden het welke hy ook een Orang-
kaja van Manipa, die tegen een gemeen-
nen Manipees Tſjacialit, of ſchermtuſelt,
met al zyne toebereidfelen 'er byge-
voegt, en nog een Manipees in zyn dragt
vertoont heeft.

Het Eiland K E L A N G.

Het vierde eiland, onder Amboina's Het ei-
Landvoogdy, is Kelang; waar van wy land Ke-
geen ander kaartje geven, dan in de lang.
Hoofdkaart van alle de eilanden by een.

Het wort in zommige oude kaarten,
Hatepoeti genaamt, maar de inlander
noemt het in zyn taal Noeſſa Ijal; dat
is, het Canari- of Amandel-eiland.

Men ziet het twee mylen ſehaars be-
noorden Manipa leggen, vertoonende
zig zelve byna vierkant.

Het ſtrekt zig in de lengte ander half, De ſtraat
en in de breedte ruim twee mylen in 't Sole, en
Noord-Ooſten uit, werdende door een het ver-
nauwe kil, of ſtraat, (zo men 't zo kens ei-
noemen mag) Sole genaamt, van het land.
verkens-eiland, dat tuſſchen Kelang, en

Ceram, of Hoewamohel, ontrent Ajer
Mira legt, afgefeheiden; door welkers
rif het aan Hoewamohel, of kleen Ce-
ram, ſchyn als vaſt, en maar een land
geweſt te zyn. Ook is 'er na de zyde
van Kelang een kleene kil, wat ſmaller
als deze, welke eerſte ſtraat ook met de
naam van 't Naſſauſche gat bekend is, om
dat die vloot, in 't Jaar 1625. daar door
gekomen is.

Zo als men maar in de ſtraat quam, Het
zag men het dorp Hatapoeteh, (aldus dorp Ha-
ten deelen in 't Amboineeſch, ten dee- tapoeteh.
len in 't Maleiſch, na de witte klip,

waar op het zig vertoont) genaamt,
zeer voordeelg geplaatſt leggen, al-
zoo die klip zeer ſtyl en niet te genaken
is. Agter de zelve, of dieht by het Het bin-
dorp, is het binnen-water, Ala, waar- nen wa-
in zy de vaartuigen der Nagel-ſluyners, ter, Ala.
en van onze vyanden, plagten te ver-
bergen.

Het had ook vier Orangkaja's, die
't zelve, in vier Campons, of buurten,
na de oude Regeer-wyſe der Amboineef-
en, beſtieſden.

Het plagt wel eer ontrent twee hon-
dert zielen, zestig weerbare mannen, en
dertig Dati's, uit te leveren, die door
den oorlog mede zeer vermindert zyn.

Behalven dit dorp, heeft men 'er nog
zeven op dit eiland gehad. Nog ſe-
ven an-
dere dor-
pen.

Het dorp Salatti lag aan d'Ooſt-zyde
des eilands, in 't hangen van een hoog
gebergte, en ten ooſten van dien berg,
zodanig geplaatſt, dat het zig ten deel-
len ook beneden nog wyd uittrekte.

Dit was het vermoogenſte van alle de
dorpen op Kelang, en des zelfs inge- Het dorp
zetenen Salatti, en

Back of
Foldout
Not Imaged

vngt-
berg.

zetenen vry trots op een vastigheid, die zy boven op dien berg hadden, waar op zy in tyden van oorlog hunne sehatten plagten te bergen, tot welke vastigheid de Ternataanfche Stadhouders ook wel toe- vlugt namen, om hunne dierbaarste goe- deren in veiligheid te brengen, verskerkt, dat die berg van geen mensch, als men het van boven beletten wilde, dan met het uiterste gevaar, kon beklommen worden. De tyt heeft egter geleert, dat de Hollanders'er raad toe wisten, alzo'er de Landvoogt *Demmer*, en na hem nog een Duitseher (hoewel met veel ge- vaar) op geweest is, die deze Vesting der in- landers aldaar toen afgebrant hebben.

Op wel-
de Heer
Dem-
mer,
en ande-
re, ge-
weest
zyn.
Rivier
alhier.

Men heeft aan de voet van dezen berg ontrent Salatti, een fraaje groote rivier, waar inde inlanders hunne vaartuigen, en zelfs jonken ophalen, en zoo wel ver- bergen konden, dat'er de onzemet geen vaartuigen wisten by te komen, om dat men voor aan die rivier verscheide rifjes heeft, die den ingang voor onkundigen zeer gevaarlyk maken.

De hoek,
Talolo,
Dorp
Tono,
nog een
onbekent
dorpje.

Wat beneden het dorp Salatti, was de hoek Talolo ontrent welke het dorpe Tono lag; dog het behoorde eigent- lyk onder Hata-Poetch.

Agter dit Tono lag een berg, die zeer hoog en zoo steil was, dat men niet anders, dan met touwen van bosch- rotang, 'er wift op te komen. Op deze berg lag ook een kleen dorpje in oude tyden; diens naan zelf niet meer be- kent is.

'tDorp
Henne-
loa, den
hoek, en
't dorp
Koli, en
het dorp
Kelang.

Wanneer men van Salatti zig Zuid- waart op begaf, vertoonde zig het dorp Henneloa, en nog wat Zuidelyker de hoek Koli, met een dorp van de zelve naam.

Van daar na 't Westen omdrajende, ontmoet men in een bogtje het dorp Kelang; het voornaamste op dit ganfch eiland, waar na het zelve schynt zyn naam te dragen.

Ook
Henne-
loewa,
Henne-
loehoe,
en Toe-
hoe-
loe-
boe.

Onder dit hooft-dorp stonden ver- scheide andre kleene dorpjes, die hier en daar verspreit lagen. Dus had men Henneloewa in 't Oosten, en nog twee andre dorpen, Henneheloe en Taho- loeboe in 't Westen, alle welke te za- men met Kelang, 520 zielen, 127 weer- bare mannen, en 63 Dati's plaecten uit te leveren.

Hoek
Saniane.

In het Zuid-Westen heeft men een scherpen hoek, Saniane genaamt; men zegt, dat in de tyden der Portugeesen, hier nog drie dorpen aan drie byzondere stranden, aan de West- en aan de Noord- zyde van dit eiland gelegen hebben, dog dat die door de zelve van daar verdre- ven zyn.

Man-
fchap van
Kelang.

Dus ziet men, dat dit eiland in oude tyden pas 720 zielen, 187 weerbare II. Deel.

mannen, en 93 Dati's in 't geheel heeft kunnen uitmaken, die Hata-Poetch en Kelang toen uitleverden; dog nu mede zeer vermindert, zedert zy als weder- spannige door onze wapenen verwonnen zyn. Hunne voornaamste Hoofden zyn na Batavia gezonden, en vorder op Manipa onder die Vesting geplaatst; hoewel 'er de E. Maatschappy in 't jaar 1668. nog een vlaggestok, ten teken van eigendom, oprichtte. Het is anders in zig zelve een arm eilandje, 't geen wyng Sagoe, en van ouds her geen Nagelen had, die eigentlyk voor een Amboinees de twee Hoof- boomen van voetzelen en winst zyn; en hoewel zy naderhand eenige Nagel-boomen, ten tyde der Neder- landers, hier aangeplant hebben, zoo hout. Gewaschi; vrugten en schoon hout.

Het beste, dat men op dit eiland heeft, is zeer goet timmer-hout, als Cofallo, Oelassi, Yzerhout, en meer andre dier- gelyke nuttige hout-wrken, waar van Vaartui- gen, voor Tolaan Ternate gegeven. zy veel kleene vaartuigen, en ook wel Coracora's maakten, weshalven zy aan den koning van Ternate, zoo lang zy onder die kroon stonden, zulke groote en kleene vaartuigen, in plaats van tol, gegeven hebben, om dat 'er in dit eiland niet veel anders viel, dat zy missen konden.

De berg van Salatti is ook vol Ca- nari-boomen, van waar de inlander de naam aan 't ganfch eiland, gelyk wy be- vorens reets aangemerkt hebben, geeft.

Men vint 'er ook veel witte Damar- of Hars-boomen, die voor den inlander van een groote nuttigheit zyn, en waar van zy goede flambauwen voor zich zel- ven maken, behalven dat zy die ook wel verhandelen; of de hars in mandekens verkoopen.

Tusschen dit eiland, en kleen Ceram, Het Ver- kens- ei- land, en veel ver- kens'er op. legt, gelyk wy reets gezegt hebben, het Verkens eiland, dat by gebrek van wa- ter, geen inwoonders, maar zeer veel wilde verkens heeft, die daar sterk, om dat zy niet gemoeit worden, voortelen.

Het Eiland B O N O A.

Het vyfde eiland, waar over de Gou- Het ei- land Boi- noa. verneur van Amboina het opper gebied voert, is Bonoa, dat anders ook wel Boan, en veeltyts Boano, en Boannoa genaamt

genaamt wort. Wy geven daar van ook geen andre kaart, dan 't geen men in de groote kaart No. 1. of anders wel het net ste in Cerams byzondere kaart ziet.

Het legt ontrent het Westen van Ceram, twee mylen van den hoek Talanocroe of Tanoeroe, ontrent de bogt van Cawa, en ontrent drie mylen noorden of N. O. van Kelang. Het is lang drie mylen, en schaars drie mylen breedt, zo dat het in lengte en breedte malkanderen niet verre ontloopt

Het geheel eiland is vry bergagtig, vol rotzen, en zeer steenagtig na de West zyde, 't geen oorzaak is, dat men het niet over al bewoont heeft.

Aan de West-zyde is een grooten inham, daar een dwars eilandje voor legt, Noeffa Boan genaamt, een hoog bergagtig eiland, waar op van ouds vyf dorpen lagen, die zig van daar naderhand twee dorpen, na 't hooge Land begeven hebben, namelyk Soecoc, en Noeroeloa, die in den ingang van het naauw leggen.

Noeffa
Boan.

't Strand
Ammila-
toe, en
deszelfs
binnen-
water.

De dor-
pen Toe-
hoefoc,
Boway
en Tean.

Hatoelil-
li, Hoc-
loe en
Sea.

Senay, en
een bin-
nen-wa-
ter.

Hata-
poeteh,
en Tean.

De Kapi-
tein Rad-
ja, Taha-
lile,
en zyn
voor-
recht.

Men heeft daar een binnen-water, welkers strand, Ammilatoe genaamt, twee rivierkens heeft, die beneden brak zyn.

Aan het Zuidelykft riviertjen lagen de drie andre dorpen, Tochoefoc, Boway en Tean, alwaar de overheden van dit land te dier tyd, *Sengadji Tabakeke*, en *Latoe Hakeke*, plagten te wonen.

Aan het Noordelykfte riviertje lagen Hatoelilli en Hocloe, mede onder de voornoemde behorende. Als men van 't Westen na 't Zuiden gaat, ontmoet men een hoek, en ook een dorp, beide Sea genaamt, dog wat meer na 't Oosten heeft men Senanoy of Senay, een scherpen hoek, agter welken een kleene Talaga of binnen-water is, gelyk boven op den berg ook een dorpje van weinig belang plagt te leggen.

Nog wat verder ontmoet men een witte klip, die zig als een vervallene Vefting vertoont, en daar by een dorpje, na die klip Hata-Poeteh genaamt.

Wat Oostelyker op vertoont zig het land vlak, alwaar men op het strand Manan een dorpje Tean ontmoet.

Dit Tean plagt de buurt te zyn, waar over zeker Kapitein *Radja*, of koninklyke Hooftman *Tabalile*, het bewint had, een man, die door zyne trouw, aan de E. Maatschappy bewezen, alleen het voorregt verkregen heeft, om met zyn buurt op dit eiland te blyven wonen, in een tyt dat al de andere wederspanning geweest zynde, na 't verkrygen van vergiffenis, van dit eiland genomen wierden, en hunne Hoofden verfonden, en 't gemeene volk al mede op Manipa onder de Vefting Wantrouw geplaatft, hoewel de berg-boeren, eertyts

onderdanen van de vyf voornaamfte dorpen, zich in 't gebergebleven onthouden; dat egter niet langer duurde, als tot in 't jaar 1667. wanneer zy afgekomen zyn, om Christenen te worden.

Men heeft in oude tyden in het geberge, nog eenige dorpen gehad, Oefflan, Olan, Hatoewahoen en Seloebatten genaamt, dog die zyn metter tyt vermolten, en in 't vergeet-boek geraakt.

Alle de ingezetenen op dit eiland plagten ontrent 1200 zielen uit te maken, de Christenen 500, en de Moren 700, onder hunne Sengadji (op welke haar Edelheden, by schryvens van den 28. Febr. 1673. in verfwaring van tyden belaften te letten) onder welke de Christenen ontrent 150, en de Moren 180 weerbare mannen uitleverden, waar onder 54 Dati's van de Christenen, en 80 van de Moren; over welke verfeide hoofden waren, waar onder de Sengadji boven alle andre in vermogen uititak. Wy moeten egter hier by voegen, dat dit geel door den oorlog zeer vermindert is.

Dit volk plagt van ouds meeft van zyne thuijen te bestaan, hebbende mede wel eenige Nagelen, maar die zeer weinig, gehad. Ook wilden haar Edelheden, dat men het tot den Landbou, maar niet tot 't plukken der zelve, in 't jaar 1686. 16 Maart by hun Schryvers aannemoedigen zou. Dit was ook de reden dat zy arm zyn, ook geen schatting aan den Koning van Ternate, onder welke zy mede stonden, dan eenige Toedong en Toetombo's voor zyn Hof-houding, betaalden.

Zy staan onder de Amboineezen voor de wakkere zee-lui, en zelf voor stoutere Rovers, bekend, het geen hun de Landvoogt de Hr. *Harmen Speult*, in zyn tyt al verleet, en by zeker verbond verplicht heeft, niet meer te gaan roven.

Al deze ingezetenen nu van Bonoa, gelyk ook die van Kelang, zyn, zedert hunne wederspanning, tegen de E. Maatschappy, na dat hunne Hoofden na Batavia, en elders verzonden waren, onder het gefehut van de Vefting Wantrouw op Manipa zodanig geplaatft, dat men nu in het Westen de dorpen HataPoeteh, Bonoa en Tomoewara, regt agter en rontom de Vefting Tomilehoe, en beoosten de zelve Affahoedi, Kelang, Masfavoy, Toeban en Lehoe gefehikt, en in een verdeeling, ganfeh niet onaangenaam voor het oog, leggen ziet.

Vermits wy nu de sterkte van alle de vorige dorpen reets opgetelt hebben, zedert de draat dezès werks, dat wy van die van Affahoedi ook zeggen, dat zy 230 zielen plachten sterk te zyn, onder welke

Enige
nu onbe-
kende
dorpen.

Man-
fchap op
dit ei-
land.

Schatting
der Bo-
noers
aan die
van Ter-
nate ge-
geven, en
wat hier
viel.

Die vari
Bonoa
groote
zee-lui-
tyden, en
wel eer
zee-
rovers.

Waarom
zy op
de E.
Manipa
geplaatft
zyn.

Man-
fchap van
die Affa-
hoedi,
zig

zig 70 weerbare mannen, en 32 Dati's bevonden.

Dat 't eiland Bonoa in twee delen bestaat, onlangs ontdekt

Tot slot mochten wy, eer wy 'er afscheiden, hier nog by voegen, dat, schoon men dit eiland Bonoa zo lang bezeten, en van onzen 't wegen beflieft heeft, men egter in deze latere tyden, by gelegenheit van een Hongi-tocht eerst ontdekt heeft, dat de inlander, tot onze groote verwondering, tot nog toe voor ons zeer luttig bedekt heeft gehouden, te weten, dat dit eiland waarlyk in twee deelen verdeelt, en aldus, gelyk men altyt gemeent heeft, geen een eiland is, maar dat Bonoa uit twee eilanden, die door de zee volkomen van een gefcheiden zyn, bestaat, waar op de Christenen, en Mooren plagten te woonen.

Het grootste deel, of 't eiland Loehoe genaamt, legt tegen over het dorp Asahoe, dat op klein Ceram of Hoewamohel legt. Het ander eiland is het regte Bonoa, 't geen maar uit zeer weinig thuijen van den inlander, en vorder by na niet dan uit klippen en rotzen bestaat, 't geen ook de oorzaak is, dat het altyt onbewoont gebleven, en meest voor een vuile schuil- en sluik-hock van den inlander gehouden is, waar by men nu ook klaar bespeurt, hoe hy met zyne aldaar verborgene vaartuigen de onze, die maar op eene plaats de wagt hielden, met tuschen die twee eilanden door te varen, heeft weten te ontduiken, dat men in voorige tyden niet begrypen kon.

Het Eiland CERAM, en in 't byzonder HOEWAMOHEL.

Het eiland Ceram.

Het zesde eiland, tot de Landvoogdy van Amboina behorende, is Ceram, het grootste van alle de Ambonische eilanden, en waar over dierhalven al vry wat zal te zeggen vallen.

Het legt twee mylen benoorden Amboina, en ontrent zo veel bezuiden Bonoa.

In groot en klein Ceram verdeelt.

Om met een nette ordre daar van te spreken, moeten wy voor af zeggen, dat het in groot en klein Ceram verdeelt word, werdende groot Ceram dan weer in drie deelen, waar van wy hier na breder zullen spreken, afgedeelt: wy beginnen dan eerst van klein Ceram, om dat het naast na het Westen met zynen hoek Sihel legt.

Van klein Ceram, en deszelfs wonderlyke naam.

Klein Ceram wort anders gemeenelyk Hoewamohel genaamt, en is het zelve land, dat de Portugeefche Schryvers in hunne schriften van Amboina, Veranola of Veranula, en de onze al zo legt Warnoela noemen, zonder dat ik begrypen kan, waar de eene en de andre Natie die naamen, aan dit land gegeven, zal kunnen t' huis brengen.

Daar zyn 'er, die meinen, dat zy van eene Bay Warnoela, zekere valsch opgegevene dogter van den Pati, of Grave van Loehoe (waar van onder Loehoe breder gesproken zal werden) dien naam ontleent zouden hebben, waar aan andre weer niet veel geloof slaan, om dat die dogter noit in de werelt geweest is.

Reden daar van.

Veel waarfchynelyker is het, dat zy het zo genaamt hebben, om dat zy den inlander veel van Waran Ela, dat is, groot Banda hebben hooren spreken, een naam, die zy aan het geheel eiland Ceram gaven, om dat zich veel Bandancfen daar op hebben neder gezet; hoewel dit dan weder geenzins op klein Ceram, of Hoewamohel kon toegepast worden.

Gelyk wy nu met Hoewamohel, of 't kleinste deel van Ceram, een begin zullen maken, om dit groot land te beschryven, 't geen wy oordeelen 60 mylen Oost en West, en tuschen de 12, en schaars 15 mylen op zyn breedste Noorden en Zuiden zich uit te strekken; alzo zullen wy ons in de beschryving van 't zelve na de kaart van Ceram, gelyk die in de groote Kaart van alle de eilanden van Amboina No. I. gemerkt, voorkomt, geheel en al richten, zo, om dat de byzondere kaart van Ceram, die wy buiten dien nog onder ons hebben, met de zelve over een komt, als wel, om dat men daar by nog een byzonder kaartje van Hoewamohel heeft, 't geen een liefhebber te meer tot opmerking en verlustiging dienen kan, om dat het vry grooter van bestek is, als Hoewamohel, 't geen aan groot Ceram vast is, behalven dat het nog veel oude naamen van dorpen, nu niet meer bekend, en ook veel andre zaken zeer net aanwyft, die in het kleene bestek, 't geen wy volgen zullen zoo niet konden worden uitgedrukt, te weerdiger zynde, om dat men wil, dat de oude Heer Rumpsius, die te gelyk een Land-meter, en zeer net Tekenaar was, (gelyk ons eenigzins gebleken is, en nog verder blyken zal) het zelve zodanig opgestelt en afgetekent heeft.

Waarom wy ons, in 't beschryven van Ceram, na de groote kaart van Amboina richten.

Wat dit Hoewamohel dan op zich zelve aangaat, het strekt zig 10 mylen Oost en West, en ruim 4 mylen Noorden en Zuiden uit; en vertoont zig by na als een eiland op zig zelve, of als een half-eiland, dat met een strook lands, naulyx een myl breed, ontrent het dorp Tanoeno, en daarom de pas van Tanoeno genaamt, aan 't groot eiland Ceram vast is.

Hoewamohels grootte.

De Zuid-Westelyke hoek van 't zelve naast aan Amboina, en maar twee mylen van de kust van Hitoe in 't West-Noord-Westen is de hoek van Sihel, meest in de wandeling de drooge ryfthoek

Hoek van Sihel.

hoek genaamt , en by die naam beft bekend . Hy beftaat uit enkele rotfen en klippen, die zig aan wederzyden al een muur vertoonen , zonder dat men al verre daar ontrent eenig strand heeft , dat den inlander met reden vry bekomert maakt , om den zelven by het minfte quaat weder te genaken, te meer , alzo men ook blinde klippen ontrent dezen hoek , en een fellen ftroom te wagten heeft.

't Dorp van die naam.

Agter dezen hoek heeft men in oude tyden een dorpje gehad , mede Sihel of Siël genaamt , waar na die hoek zynen naam draagt . Zy plagt op eenen heuvel of uittekende klip te leggen , zo dat het zorgelyk was , die van Siël daar aan te taften ; dog dit dorp is al voor onze tyden , of uitgeftorven , of verlopen , en die 'er overig gebleven zyn , hebben zig op Way Poeteh ter nedergezetz met eenige huisgezinnen , die metter tyt mede verftroit , of ten einde geraakt zyn .

Droge ryft-hoek genaamt.

Waarom hy de ryft-hoek genaamt word , kan ik niet bedenken , ten zy men 'er door verftaat , dat 'er niet minder als ryft , maar overvloed van gladde klippen en rotfen valt , maar dat hy droog genaamt word , heeft zyn reden , alzo 'er ontrent dien hoek geen eene rivier is , om het welke nog kragtiger te bewyzen , de inlanders verhalen , dat die van Siël in oude tyden een koning gehad hebben , dien zy den Saguweer-koning noemden , om dat hy , by gebrek van water aldaar , gewoon was zich in Saguweer (een drank , die uit de Saguweer-boom zypelt) te wafſſchen .

Zeltzaam verhaal wegens den koning van Sihel.

Naaft aan den hoek vertoont zig wel de naam van Way Poeteh ; dog dat dorp is 'er niet meer .

Moeloet, Hennitawali en Hatoeaha.

Het eerste dorp dan benoorden Siëls-hoek , dat men ontmoet , was Moeloet , een myl van den hoek aan een fraai strand . Het was niet zeer volk-nog Nagel-ryk , en kon geen 200 zielen , en pas 60 of 70 weerbare mannen uitmaken .

Een weinig Noordelyker lag nog een klein dorpje Hennitawali genaamt , vlak agter het zelve , dog op een hogen heuvel , diep in 't gebergte , zynde van ſterkte even als 't vorige dorp .

Naaft hier aan was Eli Hatoeaha of klein Hatoeaha . Het lag twee mylen van den hoek op een klippigen heuvel , die vry hoog , en in vorige tyden zeer Nagel-ryk was , die men om de hoogte des bergs , in de eerste tyden , zo gemakke-lyk , als wel andre Nagelen , niet heeft konnen uitroejen . Deze drie dorpkens ſtonden eigentlyk onder Lefidi , gelyk wy in 't vervolg zullen zien .

Hoewamohels manſchap.

Wy plagten , om 't ſluiken der Nagelen te beletten , hier ook een houte

pagger , en daarin een Corporaal en twee zoldaten te leggen ; maar de laafte die 'er gelegen hebben , zyn door d'inlanders ten tyde dat de Ternataanſche Stadhouder *Madjira* , zig tegen zynen koning en de E. Maatſehappy opwierp , jammerlyk vermoort , om 't welke te wrecken , men hun , gelyk ook daar na geheel Hoewamohel , zodanig heeft uitgeroecit , dat 'er van 500 zielen , en 170 weerbare mannen , die 80 Dati 's uitleverden , zeer weinig overgebleven zyn .

Een half myltje verder om den Noord heeft men een plaats , met den naam van Batoe Loebang bekend , zynde een groote rots , waar in de natuur , van buiten aan te zien , zo als men 'er voorby vaart , verſcheide gaten , als deuren of ſtads-poorten , daar men diep in ziet , gemaakt heeft , welke ſpelonk dezen en genen ook wel dient , om 'er een nagtje in over te blyven , hoewel het wat naar , en wegens ſlangen en ander ongedierte , ook wat gevaarlyk is . Het land van Hoewamohel is hier ; en van den hoek af tot digt by Cambello toe pas een myl breedt .

Batoe Loebang.

Men had hier ontrent , nog een dorpje Eſſan genaamt , 't geen goede aard tot potten en teilen gaf ; en een half myltje verder om de Noord , nog een ander , Amaholo , dat al voor menige jaren onder Lefidi getrokken is , wanneer het hier nog tuſſchen beiden lag , en zich die van Lefidi wat verder , daar wy het aanſtoats vinden zullen , verplaatſt hadden .

Breette van Hoewamohel hier.

Eſſan en Ammaholo's ingezetenen wel eer draat-trekkers.

Al deze dorpkens op de Weſt-zyde van deze ſmalle ſtrook lants , brengen wy om 't klein bettek , al mede niet in de kaart , als zullende met Cambello eerſt beginnen .

Ontrent dit Amaholo is een riviertje geweſt , Way , of Wei-Latoc , dat is het water des konings , genaamt , 't welk zeer koel en aangenaam is , niet tegenſtaande 't zant en de gront zich root vertoont .

Way Latoc

Het droeg zyn naam , van dat koning *Hbamza* zig verſcheide malen in dit water gewaſſchen heeft .

De ingezetenen van dit dorp plagten fraje draat-trekkers of gout-ſmeden te zyn , wat zeltzaams onder deze volkeren . Ook valt 'er ontrent Lefidi een gryze zagte ſteen , die wonderlyk wel dient , om ſornuizen voor deze gout-ſmeden te maken , en 'er de pyp van hunnen blaasbalg in te leggen , om dat die ſteen , Hatoeoeowa genaamt , het vuur kan uitſtaan zonder te ſpringen .

De ſteen Hatoeowa

Tuſſchen Ammaholo en Eſſan plagt oud Lefidi te leggen , zo zommige willen ; dog andre plaatzen 't verder .

Out Lefidi hier.

Ontrent twee kleine mylen van Batoe Loebang meer om de Noord , en ver van de hoek van Siël , doet zich

Cambello en afbeelding

het

als ook der vesting.

het vermaart en lustig dorp Cambello, zo als het voor de verwoesting van Hoewamohel was, op.

Wy vertoonen het, zo als het de Heer *Rumphius*, in 't Jaar 1654. zelf zeer net geteekent heeft, in het plaatje, N^o. vii.

Dit plagt een van de voornaamste, en vermakelykste dorpen van gansch Hoewamohel te zyn, 't geen ons ook in de verhandeling der Ambonsche zaaken, menigmaal stofte geven zal, om 'er van te spreken.

Vernomen van dit Dorp in oude tyden.

Het is in 't eerst zo vermogend, nog volkryk niet geweest, als *Lefidi*, dog by verloop van tyd, voornamelyk zedert daar de vreemdelingen, te weten, Javanen, Maleyers, Portugeesen, Ternataanen, Macassaren, Engelschen, en meer andere volkeren, met een grooten stroom quamen toevloegen, en na dat de *Kimclaha's* of Koninklyke Ternataansche Stadhouders, zig op *Gammafongi* ter nederzettekeden, is het een plaats geweest, die wonderlyk, en verre boven *Lefidi*, gebloet heeft.

Het legt in een sloopve bogt, met welke het land zig schielyk, dog dan allengskens wel tot twee mylen en meer, hoe men noordelyker, en noord-westelyker komt, tot *Ajer Mira*, en de waterplaats toe, (daar het op zyn wydfte is, en wel vier mylen in de breedte haalen kan,) begint te verbreden, en uyt te zetten.

Het strand Sebekiri.

Het fraay strand, niet verre van het welke het in een schoone valleey, aan een kleene rivier legt, word *Sebekiri* genaamt.

Aan de Noord-en Zuid-zyde van dit vermogend, en wyd langs strand uytgebreid dorp, had men het gebergte, dat zig van strand af zeer fraay aan het oog vertoonde.

Naam, en Bouheer dezer vesting.

Ten Noorden lag de *Kaale-berg*, en ten Zuiden een andere berg, op wiens voorgebergte, *Baycole*, of de *Quikstaart* (in 't Ambonsch) genaamt, in 't Jaar 1646. een fraaye dubbele steene Vesting, door de Landvoogt, *Denmer*, gemaakt, en *Hardenberg* by ons, dog *Baycole* van den inlander genoemt, zich vry lustig, vertoonde; langs strand daar en boven, met een steene borstweering, en beneden, pas in 't opgaan van desen heuvel, nog met een halve maan versterkt, zoo dat het wel een stoot uytstaan kan. De afteekening dezer Vesting, ziet men onder N^o. viii. van die zelve hand.

Platte grond van Cambello's Vesting.

Cambello plagt onder een *Kipati*, of Graaf, *Tehelia* genaamt, te staan, een trots man, die dezen nieuwen Javanischen, dog een weinig verdraaiden titel van *Kijai Pati*, by uitsftek boven veel andere *Orangkaja's* voerde, en die wy onder de Regeering van den Heer *Denmer*, een

Kipati, Tehelia hoofd van Cambello.

wonderlyke rolle van oproer en verraad zullen zien speelen, die hem in 't begin van 1644. zynen gryfen kop gekost heeft.

Dit dorp, in drie Gehugten verdeelt, *Saboy Tehelia*, *Saboy Hatela*, en *Saboy Hennebele*, genaamt, en die onder haare bysondere hoofden stonden, waar van het derde alleen drie *Orangkaja's* had, was met ter tyd zo magtig toegenomen, dat het verre over de 1000, of 1200, zielen uitmaakte, en wel 450 weerbaare mannen, en ruim 150 *Dati's*, nitleveren kon, 't geen door den toevloet der vreemdelingen, van tyd tot tyd zodanig toenam, dat 'er geen nette bepaling van zielen meer op viel. Zy waaren van de party der *Oeliffa's*, en dierhalven groote vyanden der *Oeliffa's*; gelyk nu ider van deze vreemdelingen, het zyne tot het vergrooten van den handel, en de uittrekking van dit dorp toebragt, alzo vermeerderden zy ook wonderlyk het fraaye gezicht daar van, doordien zy verscheide nettigheden, en cieraaden, die men in andere dorpen niet vond, aan 't zelve byzettekeden, en ook een menigte van vreemde, zeer aangename en lommerryke, zo vrugt-als andere boomen, daar aangeplant hebben; een zaak die te meer verwondering verdient, dat die vreemdelingen met zulken stroom na *Cambello* juist geraakt zyn, vermits het gantsch geen voordeelige reede hadt, wiens oever wat steil, en ook ontrent de rivier, daar zy hunne vaartuigen ophaalen moesten, al vry wat steenagtig was, 't geen hen veel moeite gaf, om ze in de rivier op te rukken.

Manfchap van Cambello.

Seer

volkryk van Vreemdelingen.

Men wil dat die van *Cambello* ook de allereerste *Amboineesen* geweest zyn, die de *Moer-Nagelboomen* van 't eiland *Makjan* uyt *Ternate* over, en hier op het Land van *Hoewamohel*, ontrent de komst der *Portugeesen* in *Amboina*, gebragt hebben, van waar zy verder op dat land, en de overkuffen der andere eilanden zouden voortgezekt zyn.

En beroemd wegens 't eerst overbrengen der Nagelen hier uyt Ternate.

En om te toonen, dat dit nog zo lang niet geleden was, heeft men, by de eerste komst der *Nederlanders* aldaar, nog eenige van die eerstgeplante boomen weten aan te wyzen, die agter den *berg Massili* stonden, en daar zo wel tierden, dat gansch *Hoewamohel*, in korten tydt, volgens zeggen van den inlander, en na gijsing, in 50 a 60 jaaren, daar mede is vervult geworden.

Deblyken nog by de komst der Nederlanders hier vertoont.

Dit heerlyk gewas der *Nagelen* alhier trok ten eerste de *Nederlanders*, en de *Engelschen*, derwaart, welke eerste al zedert de tyd van den Heer *Houtman*, den eersten Landvoogt van *Amboina*, hier een

Planke Wooden onze onder den

Land-voogd Houtman.

En in Leliato's tyd ingetrokken.

Waarom de vesting Hardenberg hier gelegd is.

En waarom zy ons van ouds haatten.

planke woning, om hunne goederen te bergen gehad hebben, die onder de Koninklyke Stadhouders, *Bassi Frangi*, *Sabadyn*, en *Daja*, het daar nog gehouden heeft, maar onder den barften *Leliato* ingetrokken is, waar op toen Oorlog met dit volk, en eindelyk weer een Vrede gevolgt is, die de onsen naderhandt bewoogen heeft, om de voornoemde vesting Hardenberg boven, en beneden aan strand ook een sterke logie te leggen, om dit oproerig en trouloos volk, te beteugelen, dat egter van geen hangen duur geweest is, alzo zy die logie, eer zy noch recht voltoid was, in 't jaar 1651. afgeloopen, en de onzen, gelyk wy elders zien zullen, trouwloos en jammerlyk vermoord hebben, heulende zeer schandelyk met de vyanden van hunnen Koning, *Mandarsjab*, en met zynen trouwelloozen Stadhouder, *Madjira*, en zynen aanhang, waar toe zy, die uit den aard boos, en door het bloejen van den handel, ongemeen trots waren, nog meer aanleiding kregen, door zoo veelerey vreemdelingen, en vooral door de *Macassaeren*, die hen aanboden, in allen deele te willen ondersteunen, gelyk zy dat ook van tyd tot tyd, zo aan hun, als aan de *Hitocëfen*, getoont hebben, te meer, alzo zy, behalven de smaak, die zy in de Nagelen vonden, ook de party van den Prins *Calamatta*, 's Konings broeder, en andere wederspannelingen, vry sterk trokken.

Al van ouds her, egter heeft dit volk geen goed oog op ons gehad, voor al zedert wy, by de komst der *Nassausche* Vloot, hunne Nagelboomen omgekapt, en dus hunne winit en inkomen benomen hebben, dat egter, gelyk wy op zyn plaats zullen zien, niet zonder reden geschiedt is. Dog men hadt beter gedaan,

dat men hen maar geheel uitgeroeit had, dan fouw men 'er daar na zo veel spel niet mede gehad hebben, alzo van een ydele kas en beurs, niet anders dan beroyde zinnen, en wanhopige aanslagen, te wagten zyn, gelyk dat de tyd ons tot onte finert, by dit volk, 't geen allereerst ons bloed zeer moordadig, al ten tyde van de Heer *Jan van Gorcom*, vergieten dorst, niet dan al te veel geleert heeft, waarom ook na 't oordeel der wyfte mannen hier te lande, in die en de volgende tyd, de oppergevolmagtigde en dappere Veld-Heer *Arnold de Vlaming* vry beter gedaan heeft, met niet alleen hunne boomen, maar ook dit *boos*, en met ons onverfoenelyk volk, geheel en al uyt te roejen.

Behalven dat zy een groot gezag over die van Erang voerden, die by na geheel van hun athingen, alzo zy de aanvoerders en leveranciers van Nagelen waren, die daar als ter Markt quamen, zo stonden ook nog de dorpkens *Noehatoe* en *Maffili*, wel eer in 't gebergte, 't laatste ontrent een myl na 't Noord-Oosten, en 't eerste een halve myl Ooft op gelegen, onder hun, van beide welke dorpen *Maffili*, by de onze met de naam *Maffilyn* bekend, de Moedergrond van alle de *Ambonse* Nagelboomen, en in Oorlogs-tyden ook wel de woonplaats der *Cambellefen*, geweest is, alzo dit gewest, en voor al 't gebergte van *Noehatoe*, zeer moeijelyk te beklimmen, of te naderen was.

Van de Nagel-rykheid dezer dorpkens, of van *Cambello*, zullen wy hier niet verder spreken, alzo dat ter plaatze, daar wy van de Nagelen in 't byzonder, als de goud-ader van *Amboina*, handelen, gevoeglyker geschieden zal.

Erang, Noehatota, en Maffili, onder hen gestaan hebben.

Maffili, de moedergrond der Ambonische Nagelboomen.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE Wenteltrap, een sware berg, tusschen *Lochoc*, en *Cambello*. Het Dorp *Lessidi*. Way *Lissa*, heestlyk gewest. Schoone Jacht op wilde Koebeesten, &c. *Lessidi* 's drie Hoofd-Orangkaja's. En Manschap. Oud *Lessidi*. Wat benoorden *Cambello*. Die van *Cambello* en *Lessidi* groote Nagel-sluikers, en Voorvegters. Vesting, en Nagel-Comptoir in *Lessidi* opgericht. *Lessidi*, *Cambello*, en *Loehoe*, drie Hoofd-dorpen op *Hoewamohel*. Way *Pihoe*. Konings *Valley*. Vesting *Toetop Moeloet*. Dorp *Erang*, gespanschap *Henneoehoe*. *Erang* 's Manschap. *Noelaa*, *Tabinolo*, en *Hochlong*, onder *Erang*. Seer Nagelryk. Manschap dezer drie dorpen. 't Gebugt *Alatoc*, en Manschap. 't Gebugt *Temi*, dorp *Nibono*, en *Toelobeli*, onder *Erang*. Schoon gewest op *Erang*. *Lessidi* gemeene Markt-plaats dezer Dorpen. *Ajer Mira*. Het *Nassausche* Gat. Reden van die benaming. *Poelo Babi*. De straat *Sole*. Hoe 't op dit Verkens-eiland gestelt is. Waterplaats. Dorp *Affahoe*. Berg *Kelilatoc*. De *Rixieren Solopa*, en *Waypore*. Houde Vesting, in 't Jaar 1640. op de Strand *Arigoena* gelegd. In 't Jaar 1651. door die van *Affahoe* afgeloopen. Oud *Affahoe*. Berg *Oele*, en de *Bacy Haloe*. *Affahoe*.

Affahoe di door de Heer de Vlaming veroverst. Vier Soa's, of Buurten. Waren groote Zee-roovers. Een oud Ambagt, zo berispelyk niet in deze Lieden. Door den Heer van Speult beteugelt. Voor eenigen tyd. Noessa Ela, en Noessa Nitoc. Noessa Malawa, en andere eilanden. Moejelykbeden met die van Affahoe di van 't jaar 1651. tot 1658. Door de Heer de Vlaming ten einde gebragt. Die van Affahoe di op Manipa geplaast. 't Gebergte Tapi, Baey Peisela. Dorp Hennetello. Bogt Hattahoeli. Binnen-meir, Tchoemina. Way Lapo, Poelo Tikos. Loehoe, 't voornaamste der drie Hoofd-dorpen. Dorpen daar onder. Dorp Noam, volk-ryk. Het dorp Serolauw, zeer Volk-en Nagel-ryk. Sware Nagelboomen hier, reden van dien. Alle boomen, tot den hoek van Sihel uitgerooit. Onnossele daad van die van Serolauw. 't Dorp Noelehoe. Hennetocban, en Manschap. Hennekelang, en Manschap. Het dorp Laäla, en Afbeelding. De Rivieren Walela; en Wamoela. Manschap van Laäla. Houte vastigheid van ons. Macassaarsche Vesting. Het Dorp Pawayl, en Manschap. Het Dorp Anin, en Manschap. Groote Nagelboom. 't Gebergte Kalike. 'Dorp Soetcla, en Manschap. Dorp Locki, Rivier Tenian. Dorpen tot Anin behoorende. De Hoek Hoelong. Dorp van dien naam. Dorp Lucicla. Berg Saloc, strand Haamoeli. Dorp Rora, daar Hidajat zig in 't jaar 1620. nederzette. Lucicla door de Heer van Diemen, in 't jaar 1637. veroverst. Dorp Salockoc, en Manschap. Magtig Dorp Loehoe. Rivier Way Oelat. Hoofden en Buurten van Loehoe. Afkomst deser Hoofden. En wel van den Kipati. Amala Ela's buurt. Huwelyk, en Gellacht. Verdere Takken. Pati Nayla 's Kinderen. Gellacht-lyft van het tweede Campon, Samaneri. Van het derde Campon, Makatita. Mahhdoem, eerste Planter van 't Mohhammedaanfch Geloove of Loehoe. Gellacht der vierde Campon. Het Dorp Kalike. Dese vier Hoofden van Loehoe Bestieters van Hoewamohel. Hunne bestiering ouder, als die van Hitoe. Moeite tusschen den Kipati en Mahhdoem 's Soonen. Die zich tegen den zelven sterk maken. Oude Setel der Koninklyke Stadhouders hier. De Spek-berg, Begraafplaats der Kimclaha's. Engelsche, en Hollanders hier. Houte Logie der laatste. De Vesting Overburg, hier gebouwt. 't Rivierken Beerau. Loehoe's afteekening, met hare Vesting. Nagel-komptoir hier van ouds, onder een aansienlyk Opperhoofd. Wie hier nu als Hoofd legt. Die van Loehoe de Beste, en die van Cambello de Trotte deser Inlanders. Verder Gedrag der Loehoeneesen ontrent ons. Van welke verscheide om bunne trouw geleden hebben. Door de Heer de Vlaming wel beloont. Waar de Loehoeneesen vervaaren zyn. Kusle Samenrotting of Hitoe, en Gevolgen. Oude Manschap van Hoewamohel. Dorp Liela, en Manschap. Hoek Lauwa. Coefcoes Baey. Vergaderplaats der Hongi. Rivier Poeteh Lessi. Batoe Caloway. Oude Seltfaame gewoonte. De hoek Lauma. 't Dorp Way Poeteh; zeer Volk- en Nagel-ryk. Manschap. Moed op bunnen ouden Adel. En op andere Saaken. Voorwending van de Nagelen, hier gebragt te hebben. Hoewamohel de Oudste Nagel-plaats, in Amboina, en ook der Nederlanders. Way Poeteh geeft aan die van Hitoe de Nagelen allereerst.

DeWenteltrap, een swaere berg tusschen Loehoe, en Cambello.

Het dorp Lessidi.

Tusschen Cambello, en Loehoe, lag een swaar gebergte, en onder 't selve een berg, door de onzen de Wenteltrap, en by den inlander Helat, genaamt, ovr welken-hoogen berg, die van Cambello in anderhalf myl na de overzyde van Hoewamohel tot op Loehoe gewoon waren over te lopen. Tusschen Cambello en Lessidi, waren ook twee hooge bergen, van welke de kleinste naast 'er aan, en op strand gelegen, de voornoemde Calenberg, van d' onze, dog Awalahoe van den inlander genaamt wert, en de andre, de grootste zynde, dicht by Lessidi lag, en die wy aanstonds noemen zullen. Anderhalf myl benoorden Cambello, ontrent twee mylen en een halve van 't Nassausche gat, en anderhalf myl bezuiden Erang, plagt het dorp Lessidi te leggen, alwaar 't land na 't Westen,

allenskens meer uitpuilt, en wel drie mylen breeder wort. Het lag aan de rivier Way Liffa, in een schoone en aangename valley, aan de voet in 't Noorden van een hoogen berg, Maloca Tapame Hoehoe genaamt, zo lustig en vermakelyk, dat alle, die dit gewest van Hocwamohel, in zynen bloey, ja zelfs na de verwoesting van dat land, beschout hebben, zig genootzaakt vonden te bekennen, noit aanlokkelyker gewest ontmoet te hebben, behalven dat ook de jacht op wilde koebeesten en herten, die men op Cambello, Lessidi, Erang, en op Ajer Mira heeft (waar na toe veel vrylieden, met een pas-cedul, van den Landvoogd, die beesten gaan schieten) zeer veel vermaak, en een lustige oeffening aan de liefhebbers toebrengt. Het plagt in zyn meesten bloey, mag-

Way Liffa; heelyk gewest. Schoone jacht op wilde koebeesten, &c;

tiger

Lessidi's tigger dan Cambello te zyn. Ook hadt die drie Hoofd-Orangkaja's, het drie Hoofd-Orangkaja's, by uitstek, *Iman Swacki*, de eerste in rang by ons bekend geweest is, gelyk by ook meermalen voorkomen zal. De tweede was, *Latoecole*, die met een Ternataanfche Prinee, Sufter van *Kaytzjili Sibori*, getrouwt, en dierhalven door den Prins *Aali*, tot Sengadji, of Hertog, en eindelyk tot hoofd van Lessidi, verheven is. De derde Orangkaja, is Pati *Waran*, wiens Campon, of gehugt, in zes Soa's, of onderbuurten bestond, waar onder de voornoemde dorpen, *Essan* en *Amaholo* mede waren, konnende dit derdedeel van Lessidi alleen wel 500 zielen, 230 mannen, 60 Dati's, en by verdere uitrekening, ganfeh Lessidi wel 1400 zielen, waar onder wel 700 weerbare mannen, en 200 Dati's uitleveren, alle mede Oeli Siva's zynde, gelyk ook de voornoemde drie dorpkens, Moeloet, Hennaawali, en Elitocaba, die onder Lessidi stonden.

En Manschap.

Oud Lessidi, wat benoorden Cambello.

Die van Cambello, en Lessidi, groote Nagelstuikers, en Voorvegters.

Vesting en Nagelkomptoir in Lessidi opgericht.

Lessidi, Cambello, en Loehoe, Hoofd-dorpen op Hoewamohel.

Behalven dit Lessidi, plagt 'er nog een oud Lessidi, ontrent de voornoemde rots *Batooe Loebang*, tusschen de dorpkens *Essan*, en *Amaholo*, te leggen, dog also zy daar te veel door de *Loehoefen*, en anderen, gequelt wierden, zyn zy van daar na een andere plaats, een halve myl benoorden Cambello, verhuisd.

Behalven dit Lessidi, plagt 'er nog een oud Lessidi, ontrent de voornoemde rots *Batooe Loebang*, tusschen de dorpkens *Essan*, en *Amaholo*, te leggen, dog also zy daar te veel door de *Loehoefen*, en anderen, gequelt wierden, zyn zy van daar na een andere plaats, een halve myl benoorden Cambello, verhuisd.

Waren die van Cambello in hun tyd grote Nagelstuikers, en dappere voorvegters in de oorlogen, met die van *Hoewamohel* gevoert, deze zyn het niet minder geweest, hoewel 'er gevallen waren, dat zy hunne landslieden verlieten, en ons toegefallen zyn, 't geen de oorzaak geweest is, dat men, om hun tegen de woede der *Cambelleefen*, en *Erangers*, hier over zeer op hen verbittert te dekken, daar een Vesting van oopengelegde zeeftenen, rontom met pallisaden bezet, gelegt, en een Nagelkomptoir heeft opgericht, hoewel dat mede, volgens den ongestadigen aart van dezen inlander, van geen langer duur geweest is, dan dat zy met de rest, by den algemeinen opstand, onder *Madjira*, weder van ons afgevallen zyn, en zich opentlyk tegen hunnen Koning, en de E. Maatschappy aangekant, en ons volk jammerlyk vermoort hebben, welker bloed hun, en hunne makkers, naderhand vry duur betaalt gezet is.

Dit Lessidi, Cambello, en Loehoe, waren de drie hooftdorpen van gantsch *Hoewamohel*, waar onder al de mindere dorpkens stonden.

Behalven de rivier *Way Lissa*, heeft men ontrent Lessidi nog een klein riviertje, *Way Pihoc*, dat tusschen den

Kälenberg, (wel eer ook de verblyf- Way Plaats van *Kimelaba Loeboe*,) en *Maloca* hooft. *Tapane Mahoeme*, zagtkens doorstroomde in een valley, waar in Koning *Hbbwza* zyn leger gepostteert had, wanneer die van Cambello, hem niet ontfangen wilden; na welk geval deze valleye des Koning's valleye genaamt is.

Ontrent dit rivierken plagt ook een steene sterkte, *Toetop Moeloet*, dat is, houd den bek, te leggen, om de *Cambelleefen* het uitvallen op de *Lessidiërs*, toen zy nog onze bondgenooten waren, te beletten; die anders op de *Lessidiërs* loerden, en hun ook wel van den berg *Maloca Tapane Mahoeme* met steenen in hun *Negry* bestormt hebben.

Anderhalf myl ten noorden van *Cambello* heeft men het dorp *Erang*, zo dat *Lessidi* ontrent in 't midden tusschen *Erang* en *Cambello* lag; makende in oude tyden het *Oeli*, of *gespanfchap*, *Hennaechoe*.

Schoon dit dorp juist niet eigentlyk onder *Cambello* behoorde, hing het egter veel van 't zelve af, gelyk ze ook genootzaakt wierden, hunne zyde te volgen, want zonder die van *Cambello*, die hunne *Nagelen* aannamen, of hen toetstonden die daar te venten, zouden zy van al hun inkomsten berooft geweest zyn, zo dat de eene vrientschap de andere weerdig was.

Zy stonden onder een *Pati*, *Aali*, genaamt, en waren in vier *Soa's* of *onderbuurten* verdeelt, die te zamen 462 zielen, 159 weerbare mannen, en 68 *Dati's* uitmaakten.

Onder hen stonden drie kleene dorpkens, *Noelaä*, *Tabinolo*, en *Hoelong*. Het eerste lag na 't Noord-Oosten, een uur in 't gebergte, een sterk nest, dat veelen van ons volk gekost heeft eer het veroverd is, waar toe hun *Orangkaja*, *Mackanobal Leasfoe*, veel gewigt toe gebragt heeft.

Tobinalo lag wat dieper 't gebergte in, en stond zo veel als onder *Noelaä*, maar *Hoelong* lag midden in 't land ontrent twee groote uren van *Erang*, en een groot uur van *Tabinolo*. Het stond onder eenen *Pati* *Nipa*, ook wel den *I-mam* van *Hoelong* genaamt.

Deze drie dorpkens konden zeer veel *Nagelen* leveren, en waren ider zo sterk van volk, dat zy samen wel 1000 zielen, 330 weerbare mannen, en 122 *Dati's* te voorfeyn konden brengen.

Tusschen *Erang* en *Ajer Mira*, is een klippig gebergte, 't geen egter een weinig strand, en een klein gehugtje, *Alatoc* genaamt, plag te hebben, dat ontrent 100 zielen, 30 weerbare mannen,

Way Plaats van Kimelaba Loeboe, en Maloca hooft. Tapane Mahoeme, zagtkens doorstroomde in een valley, waar in Koning Hbbwza zyn leger gepostteert had, wanneer die van Cambello, hem niet ontfangen wilden; na welk geval deze valleye des Koning's valleye genaamt is.

De vesting, Toetop Moeloet.

Dorp Erang, gespanfchap, Hennaechoe.

Erang onderbuurten verdeelt, die te zamen 462 zielen, 159 weerbare mannen, en 68 Dati's uitmaakten.

Noelaä; Tabinolo, en Hoelong, een uur in 't gebergte, een sterk nest, dat veelen van ons volk gekost heeft eer het veroverd is, waar toe hun Orangkaja, Mackanobal Leasfoe, veel gewigt toe gebragt heeft.

Zeer Naagelyk.

Manschap der drie dorpen.

Gehugtje, Alatoc, en Manschap.

en 15 Dati's uitleveren kon, zynde meest Erangers, derwaarts gevlugt, en naderhant onder Noelaa geteeken.

't Gehugt Tami, en 't dorp Nibono, en 't Nacloeheli, onder Erang.

Dus lag 'er wat bezuiden Erang, nog een kleen gehugtje Tami, dat naderhant ook onder Erang getrokken is. Het Dorpje *Nibono*, het vyfde van 't Oeli Henneohoe, lag een myltje bezuiden Erang, tusschen twee groote rivieren, op een langen rug, dog was mede al voor langen tyd onder Erang, als een Soa, of onder-gehugt gestoken, gelyk ook Toeloheli, wat dieper in 't gebergte gelegen.

Schoon gewest op Erang.

Erang was mede van ouds her, en is nog, een heerlyk en utnemenet vermakelyk gewest, ja een aardich Paradys, en weergaloof Lufthof, zo van Nagel- als Nooteboomen geweest, dat men van tyd tot tyd nog wel gewaar is geworden, wanneer men genootzaakt wierd, ettelijke hondert Amboincefen, en Hollanders, tot het uitrocjen der Nagel- en Nootenboomen, daar omstreeks uit zenden. Ook was het bosch van Erang met allerlei schoone vrugt- en lommerboomen, zo rykelyk voorzien, dat men zich geen lustiger streck lands, dan deze, verbeelden kan.

Lefidi, gemeene markt-plaats dezer dorpen.

De gemeene markt-plaats, daar deze laatste gehugtjens hare Nagelen, en Nooten na toe bragten, was Lefidi, zoo lang, die van Lefidi van Erang en Cambello niet afvielen, om het met ons te houden.

Ajer Mira.

Een half myl noordelyker, dan Erang, en anderhalf myl ten Zuid-Oosten van het Nassausche Gat, heeft men een schoone rivier, Ajer Mira, in de wandeling, dog eigentlyk Ajer Merah, dat is, het root Water, of anders de Moordenaars rivier, na 't vermoorden van eenige Hollanders, genaamt, die met een groote witte straal in zee stort, komende van 't naaste gebergte afrollen; dog iu de Westermocilon, als 't regent, zig zeer root, en drabbig, vertoont, daar zy in de drooge tyd zo klaar, als kristal, ja byna weergaloos in helderheid is. Hier loopt het land nog, meer na 't westen uit, en is wel drie en een halve myl breed.

In deze rivier was 't, daar de Macasfaaren met hunne vloot, toen zy in 't Jaar 1653. na Amboina overquamen, inliepen, en zig vast maakten, ter tyd zy zich daar na wat na Assahoedi-begaven.

't Nassausche Gat.

Anderhalf myl van dese voornamc rivier, ontrent een myl Noorden, en dan nog een half myl Noord-Oost op, daar dit land wel tot de vyf mylen in de breedte zig uitbreit, heeft men eenen hoek, die vlak na 't Westen op Poeloe Babi, of het varkens eiland, zoodaanig aanloopt, dat het Nassausche gat tus-

sehen dien hoek, en tusschen dat eilandje, doortroomt.

Deze hoek (die ontrent een half myl lang, en een quart myl breed is, en waar in men in een hoek ter linker-hand twee kreeken, als beslotene meirkens, ziet, waar uyt men de vaartuigen zeer licht aan de overzeide overhaalen kan,) ver- toont zig vlak van vooren, en niet alleen een stuk weegs benoorden en be- zuiden den zelve, maar van daar ook tot aan de Hoek van Siel, eenigzins ruffig.

De Straat tusschen dezen hoek, en Poeloe Babi, werd by ons het Nassausche gat genoemd, om dat de Nassausche vloot, in 't Jaar 1623. met de Zeevoogt, *Jaques l'Heremite* uitgezeilt, na zyn dood met zynen Onder-Zeevoogd, *Eugenius*, in 't gemeen *Geen Huigen Schapenham*, in 't Jaar 1625. met vier schepen, door dit gat in Amboina quam, 't geen ontrent een quart myl breed is. In het Nassausche gat ter linkerhand, zoo als men het van buiten doorvaart, ziet men een witte klip, Alang genaamt, alwaar 't oude Alang, zou gelegen hebben.

Het eilandje, dat ten Westen van dit Nassausche gat, en van dezen Westhoek Babi. van Hoewamohel, legt, werd gemee- nelyk Poeloe Babi, of het verken- eiland, na de menigte der bosch-verkens, die men 'er op heeft, genaamt. Het legt tusschen desen hoek, en het eilandje Kelang, zynde van Kelang door een kromme guyl, ontrent half zo wyd, als het Nassausche gat, en Sole, of ook wel het gat van Hatapoeteh, genaamt, af- gesecheiden, in welk gat, zoo sterken stroom gaat, dat 'er geen kleene vaar- tuigen, zonder 't uiterste gevaar, weten door te geraken, ten deele om dat de stroom daer zo geweldig maakt, ten deele, om dat zy ten eersten, of op de wal van Kelang, of op die van dit eiland, in flarden geslagen worden, voor- al, zo 'er maar wat wind by kooft.

Straat Sole.

Dit eilandje is ontrent een myl lang, en ontrent een quart myl breed. Aan dit Ver- de Zuid-zyde heeft het byna in 't mid- den, dog wat Oostelyker, een kleene inbegt, Sona genaamt, van welke af, Oost om, de gansche Oost- en Noord- zyde, wat ruffig is, 't geen men ook eenigzins bewesten dit inbegtje ver- neemt.

Het is na zyne kleenheid al vry berg- en bosch-agtig, dog zonder rivieren, dan dat men een kleen spruitje bewesten het bogtje heeft.

Van dit eiland weder af op 't land van Hoewamohel, en ter zyden uyt na 't Oosten, op den West-hoek van kleen Ceram, of wel den hoek om stappende, loopt het land weder een groote ander-

Water-
plaats.

anderhalf myl na 't Oosten, puilende, na dat men een kleen bogtje voorby is, een weinig uit, en dan zo regt Oost op, tot aan de zoo genaamde Waterplaats met een riffig strand loopende.

Het heeft in het Oosten mede een kleen inbogtje, dat ten Noorden van Ajer Mira ontrent anderhalf myl, en ten Westen van Affahoe di een myl legt; dragende zyn naam, van dat ons volk in oorlogstyden daar nu en dan wel plagt water te halen.

Hier is het land van Hoewamohel ontrent weer van de zelve breedte, als 't by de rivier Ajer Mira was, giffende dit mede ontrent drie en een halve myl breed; dog van hier verfmalt het land hoe langer hoe meer, en loopt van de Waterplaats Noord-Oost aan.

Gelyk nu de dorpen van *Hoewamohel*, tot nog toe van ons beschreeven, alle op de Oost-zyde van dit land leggen, alzo zal het volgende, dat wy nu nog tot aan de pas van Tanoeno toe beschryven zullen, in 't Noord-Oosten, of in 't Noorden van kleen Ceram, voorkomen.

Dorp
Affahoe-
di.

De eerste plaats na de Waterplaats, die wy ontmoeten, ontrent een myl ten Noord-Oosten van de zelve, is het vermaarde dorp Affahoe di, al waar zig eerst een smalle inbogt, en even daar aan een uitpuilende hoek, en dan weer een inbogt, en een andere reevige hoek vertoont, ontrent welken men verscheide moerassen onder den rotzigen berg Kelilatoe ziet, dien de onsen den rooden Berg noemen, by welken aan des zelfs ene zyde, zig een onderaardsche Wooning, of Celle, vertoont, die wel eer onse vyanden tot een vaste vlugplaats diende, te meer, alzo zy van anderen, door eenen nauwen en verborgen toegang, daar op wisten te komen, daar hen niemand, zonder groot gevaar, genaken kon.

Rivieren
Solopa,
en Way
Pore.

Beneden langs dezen berg ziet men de rivier Solopa; dog wat Suydelyker de rivier Way Pore, die wel veel groter, maar brak van Water, en daarom door ons volk de Zoute rivier genaamt is, 't geen ook wel te gelooven is, alzo zy haaren oorspronk uyt een vuil Moeras, of kleen binnen-meir, heeft.

Houte
Vesting
in 't jaar
1640. op
't strand
Angoe-
na geleg.

Op het strand Arigoena, tusschen deze twee rivieren, heeft de Landvoogt *Jan Ottens*, in 't jaar 1640. een Houte Vesting, met noodige besetting, gelegd, om de vreemde Nagel-fluikers, die zig veel herwaards om de schoone reede begaven, waar te nemen; dog deze Vesting is al mede (gelyk wy zien zullen,) in 't jaar 1651. door die van Affahoe di, na dat zy al ons volk vermoort hadden, afgehoopen.

Dog in 't
jaar
1651.
door die
van Affa-
hoe di af-
gehoopen.

Agter dit dorp plagt, in de tyden

van de Heer *Artus Gysels*, oud Affahoe-hoe di te leggen, met welk dorp die Heer groote moeite kreeg, zo verre, dat hy in 't jaar 1632. genoodsaakt was het den Oorlog aan te doen, en alle boomen om verre te hakken.

Oud As-
fahoe di.

Beoosten Affahoe di, legt de Berg, Oele, door ons volk de Bonoafche berg genaamt, om dat die van Bonoa, in de laatste Oorlogen derwaarts gevlugt, zig op dien berg versterkt hadden.

Berg Oe-
le, Baay,
Haloc.

Tusschen deze twee bergen is een kleene vlakke, en agter de zelve de beflootene kleene bay, Haloe, waar in men tegen alle winden zeker legt; dog voor de zelve is het wat riffig, zo dat men moeite heeft om 'er in te komen; 't geen egter onze vyanden niet belette in de laatste Oorlog menigvuldige uitvallen hier uit te doen, eer wy eens wisten, waar zy van daan quamen. Hoe egter de wakkere en onvermoeide Heer, *Arnold de Vlaming*, in 't jaar 1655. dit vuil gebroed der Affahoe diers hier heeft weten te vernestelen, en hunne schuilhoeken te ontdekken, zullen wy omstandig elders zien.

Affahoe-
di door
de H. de
Vlaming
veroverd.

Dit dorp stondt wel eer onder eenen *Radja*, of *Latoe Assanke*, die wel een groot Koning moet geweest zyn, vermits *Radja*, in 't Maleits, en *Latoe*, in 't Amboinees, Koning beteekent.

Het dorp bestondt uyt vier Soa's, of onder-buurten, waar van de eerste, *Noeroe Latoe*, onder den Koning stont, wiens geslagt geheel uitgestorven, waar na het gezag op *Tamaela* (dat is Jonker) *Hatela* vervallen is, uyt welk *Itamhuis* zig nog lang daar na de *Orangkaja Camera*, (of Land-Raad) *Laulata*, op *Manipa* aan de Vesting, met nog een andere *Orangkaja Amanitoe*, onthouden heeft.

Vier So-
a's of
buurten.

De tweede Soa, *Noeroe Assal*, stont onder eenen *Tamaela Oewen*, die ook in de Land-raad als een lid zat. De derde zynde nog een minder *Tamaela Assal*, van welken nog een nazaat aan den rooden berg, ontrent 't Kasteel Victoria, leefde, waar van wy hier na nog spreken zullen; en het vierde, van eenen *Cajoon*, mede meest uitgestorven.

Deze Ingezetenen van Affahoe di, waren van ouds her stoutte Zee-roovers, gelyk die van Bonoa, en meer andere eilanden, en gelyk de *Papoewa's* nog zyn; een *Ambacht*, 't geen aanleiding tot den oudsten handel, in de wereld, te weten, den slavenhandel, gegeven heeft; en dat men voor zo oneerlyk en berispelyk in deze onnosele en domme Cerammers, en andere eilanders, niet keuren moet, alzo de aloude Helden der

Waren
grootte
Zee-roo-
vers.

Een oud
Am-
bacht, zo
berispelyk
niet
in deze
sieden.

Gric.

Grieken, gelyk wy in 't eerste Deel van dit werk uitvoerig toonen, daar van niet vry waren, ja hun werk maakten van menschen te rooven.

Door de Hr. van Speult betrouwend. Zy deden met hun Zee-rooven onze vrienden veel afbreuk, 't geen de Heer Herman van Speult in 't jaar 1619. noodzaakte deze Hoewamohelafen dit Ambagt te verleen, en hen in hun nest aan te taffen, waar op zy beloofden, dit menschen-rooven te zullen nalaten; maar 't en duurde niet lang, alzo dit het eenigste middel was, waar op deze stoute en luye gasten bestonden, zig van geen winst der Nagelen konnende voeden, en zig verder enkel met de visschery, en het Sagoe kloppen, bezig houdende, waar van niet veel overrchiedende, dwong hen de nood weer aan 't zee-rooven te gaan, zig op de ontogankelyke vlugt-bergen, die zy voor ongenaakbaar hielden, vertrouwende.

Noessa Ela, en Noessa Nitoe. Voor, en rondom, den berg van Assahoedi, heeft men na zee toe cttelyke kleine eilandkens, van welke het grootste, zeer rotzig en scherp, Noessa Ela, recht voor Assahoedi zig vertoont. Andere noemen dit Noessa Nitoe, of het Duivels eiland, waar op een Vesting, Nabi genaamt, plagt te staan. In 't Noord-Oosten heeft men 't eilandeken, Malawa, na 't welke, Ooft aan, nog eenige andre volgen, die Oeka Choeway, Oeka Talla, Oeka Nitoe, enz. genaamt werden.

Moejelykheid, met die van Assahoedi, van 't jaar 1651. tot 't jaar 1656. Wat gevallen de E. Maatschappy, met deze stoute gasten in den Oorlog, by Madjira's afval, van 't jaar 1651. tot 't jaar 1656, gehad heeft, alzo de vyanden, met een groote onderstand van Maccaffaaren, Malleyers, Ternataanen, &c. gedekt, zig met zeven sterkten boven malanderen vast gemaakt hadden, en hoe zy mede door de dapperheid van den Heer de Vlaming getemt zyn, zullen wy omstandig op zyn plaats verhaalen, en te gelyk dan aan wyfen, hoe ditschoon land tot een woestyn gemaakt, en geheel ontvolkt is, om aan anderen te leeren, niet wederspanning te zyn.

Door de Hr. de Vlaming ten einde gebracht. Men heeft hen zedert mede op 't eiland Manipa, agter de Vesting Wantrou, op Tomilehoe, of wel Beoosten by die van Kelang, Massavoy, Toeban en Loehoe, gelyk wy in de beschryving van Manipa, en Bonoa, reeds aangeliaalt hebben, geplaatst.

Die van Assahoedi op Manipa geplaatst. Gebergte Tapi, Baay, Peifela. Een myl beoosten Assahoedi, ziet men het scherp voor uitsteekende gebergte, Tapi, naast aan 't welke een diepe Baay, Peifela by den inlander, dog by d' onze Gysels Baay, genaamt, na 't Zuiden vry diep inschiet, van voren ook met een rife bezet, alwaar het land niet boven anderhalve myl breed is.

Wanneer men van hier een halve dag Zuid-Ooft aan land-waart ingaat, komt men by het wel cer vermaarde dorp, Hennenello, diep lantwaart in gelegen, dat in zynen bloey wel in drie bysondere dorpen bestont, 't geen ook hunne naam in 't Amboines te kennen geeft; dog zyn die drie, naderhand tot een dorp zamen gesmolten.

Ontrent midden in 't land, tusschen Peifela in 't Noorden, en het Meir Noan in het Zuid-Oosten, drie mylen beoosten Assahoedi, lag dit groot dorp, dog bestond meest uyt Alfoercesen, of wilde berglieden, die in 't eerst onder geen strand-dorpen stonden, hoewel zy daar na met die van Laala vriendschap hielden, dog eindelyk zig by die van Assahoedi, als de naast gelegene, voegden, om met hen te scheppen.

Hoe hen de Landvoogd Gysels te vergeefs aangetaft heeft, en hoe zy zedert van daar verstroyt zyn, zullen wy elders zien.

Pas beoosten dezen scherpen hoek, Tapi, ontmoet men een andren, diep in bogt, Hattahoeli genaamt, die weer in verscheide zeldzame binnen-wateren, even als of ieder een vertrek op zig zelve was, verdeelt word. Even agter die binnen-wateren, heeft men een groot binnen-meir, Tehoemina, dat door zekere klippen, zig van buiten als een onderaardsch hol vertoonende, in Zee uit-watert.

In alle deze wateren is het vol Kaymans, dat wel te gelooven is, alzo die de Moerassen en binnen-wateren zoeken, en hier niet gemoeit nog verdreven worden.

Op den Ooft-hoek, heeft men nog een versche rivier, Way Lapo genaamt, en dicht daar by Poeloe Tikos, of 't Muifen-eiland, zynde dit strand verder Ooft aan, tot den pas van Tanoeno, meest moerassig, woest, en onbewoont, en schiet het land daar Noord-Ooft en Ooft aan zoodanig in, dat het by Poeloe Tikos, maar vyf quart, of anderhalf myl, en by de pas zelf maar een myl, wyd is.

Dus verre nu tot aan den naauwen hals, of de pas van Tanoeno, die klein Ceram van het groote scheit, genadert, zo zullen wy by die zelve, nu na de overzyde, of het Oostelyk deel van Hoewamohel, overstappen, en zo Zuiden aan, weer na den Hoek van Siel, om ook de dorpen, die aan de Ooft-zyde leggen, te beschryven, voortgaan.

Dog moeten wy voor af zeggen, dat, gelyk Loehoe een van de drie hoofddorpen op Hoewamohel was, het, zo in opzigt van 't getal der dorpen, daar onder staande, als dat daar de Ternataanen

Dorp Hennenello.

Bogt; Hattahoeli.

Binnen-meir, Tehoemina.

Way Lapo, Poeloe Tikos.

Loehoe; tvoor-naamte der drie hoofddorpen.

fche Stadhouders op Gammafongi, hunden Zetel geplaatft hadden, en ook in opzigt van veele andere zaaken, het voornaamfte van deze drie geweest is.

De dorpen nu, die onder Loehoe ftonden, of liever hare Nagelen daar ter markt bragten, alzo die mindere dorpen altyd ftyf loochenden, onderdi van Loehoe oit geftaan te hebben, waren Seroelau, Nocheloe, Laala, Hennekelang, Hennewali, Hennetoeban, Henneleffi, Pauwayl, Locki, Soetela, Hoelongs, Rora, Lefßela, Saloekoc, Liela, Way Poeteh, en Siel.

Naaft aan de pas van Tanoeno plagt in oude tyden de volkryke Negry Noam aan een Talaga, of Binnenwater, te leggen, dog daar is geen menfch van overgefchooten, alzo dit dorp genootzaak geweeft is, wegens de ongezonderheid van 't land te dier plaatze, te verhuizen, of uitgefcorven, en verfmolten is.

Het dorpken, Seroelauw, dat meer na 't Zuiden legt, (waar na toe het land zich met een flauwe bogt buigt, gelyk het al, eer men aan dat meir komt, hoe langer hoe meer verbreed) is in oude tyden een zeer volk-en Nagel-ryke Negry geweest, zodanig, dat 'er in haare Oeli, of gefpanfchap, enkele boomen waren, die een Bahara, of 550 pond Nagelen, in eenen Nagel-oogft, konden opbrengen, waar van men oordeelt oorzaak te zyn, dat zy, by 't uitrocjen der Nagel-boomen in de eerfte tyden, ongemoeit bleven ftaan, en aldus vry groter, dan die aan ftrand ftonden, geworden zyn, hoedaanige boomen men hier en daar op afgelcege gebergten meer gevonden heeft. Van dit Seroelauw af, tot de hoek van Siel toe, wierden in 't jaar 1625. alle de Nagelboomen, zoo verre men komen kon, door hulp der Naflapfche Vloot verwoeft, gelyk in 't jaar 1633, onder de Heer Gyfels nog eens gefchied is.

Men zegt, dat het volk van dit dorp zo dom was, dat zy, een vaartuig uit Banda voorheen, daar ten handel gekomen, ziende zeilen, roejen, en als een blixem voorby het ftrand vliegen, de proef wilende nemen, of zy dit niet na konden doen, kloekmoedig ten groote getale op een hooge Waringin-boom, met pang-gajen of fchep-riemen in de hant tot aanden top geklommen zyn, alwaar ze eerst het zeil opgehaalt zich op de takken verdeelt, en alle fterk hebben beginnen te zingen, en fcheppen; dog het fchip niet voortgaande, is 'er een, nog wat fmediger als de andre, na beneden gelopen, zeggende, dat dit geen wonder was, dat het niet voortging, alzo de boom, waar op de Bandanelen zaten, los, en deze nog

aan zyn wortel vast was; maar dat hy wel raat wift, om dit te helpen; daar op hakte hy met zyn parang (of hakmes) dien boom zo fchielyk ter neder, dat al die verftandige fcheppers met boom met al, eer zy 'er om dagten, na beneden quamen, waar door veelen arm en been braken, en zommige jammerlyk het leven lieten.

De naafte Negry, die aan Seroelauw volgde, was Noelchoe, die in 't Noord Weften, en van Laäla ontrent een myl lag, dog die is metter tyt mede verfmolten, fchoon men wil, dat zy in oude tyden 200 zielen, wel 82 weerbare mannen, en 30 Dati's uitleveren kon.

Daar aan volgde, wat Zuidelyker aan, Hennetoeban, een dorp, dat mede eenige betrekking tot de Javaanen van Toeban fchynt gehad te hebben, alzo het dien naam niet vergeefs gedragen heeft. Ook was het redelyk magtig, alzo het 400 zielen, 190 weerbare mannen, en 67 Dati's, optelde.

Wat meer Landwaard in, een myl van ftrand tuffchen Hennetoeban en Laäla, recht agter 't laafte lag Hennekelang, een fraai dorp, en al vry vermogend, alfoe men hier 390 zielen, 160 weerbare mannen, en 58 Dati's had.

Naaft hier aan volgde het dorp Laäla, de Hooft-plaats van een byfonder gefpanfchap, beftaande uit dit, en de vier laafte gemelde dorpen. Ook begon dit Land hier wecr breder na 't Zuiden te worden. Men ziet dit kleen dorp zeer lufftig inde plaat N^o. ix. by 't Sagoe-bofch leggen. Het lag ontrent twee mylen van de Pas van Tanoeno, en wat verder het dorp Lokki, diens evenmatigheit hier aan de Ooft-zyde, even eens als 't land aan de Weft-zyde was.

Dit dorp is aan een vlakken oever geplaatft, ten wederzyden een fchoone rivier hebbende, de ene Walela, en de andere Wamoelc genaamt. Het was verdeelt in drie Soa's, en wel 600 zielen fterk, en 90 Dati's, uitleveren kon.

Ontrent de laafte rivier is in vorige tyden een houte vaffigeit van de Nederlanders geweest, die onder *Madjira's* regering in 't moordjaar 1651. mede is afgeloopen.

Twee jaaren daar na, hebben de Macaffaren hier wecr een groote vefting geboud, om dese tot een fpyk-kamer voor hunne troepen op Affahodi te houden, vermits tuffchen Laäla en Lokki veel Sagoe valt; dog in 't jaar 1654. is de zelve door de onzen veroverd.

Naaft aan Laäla lag het dorp Pawayl, ontrent een myl van Lokki, op ftrand konnende 200 zielen 80 weerbare mannen, en 26 Dati's, uitleveren.

Dorpen
daar on-
der ftaan-
de.

Dorp
Noam,
volkryk.

2 Dorp
Sero-
lauw,
zeer
volk-
en Na-
gelryk.

Swaaere
Nagel-
boomen
hier, Re-
den van
dien.

Alle
boomen
tot den
hoek van
Siel uit-
geroeit.

Onnoze-
le daad
van die
van Se-
roelauw.

'Dorp
Noel-
hoe.

Henne-
toeban,
en man-
fchap.

Henne-
kelang,
en man-
fchap.

Dorp
Laäla, en
afbeel-
ding.

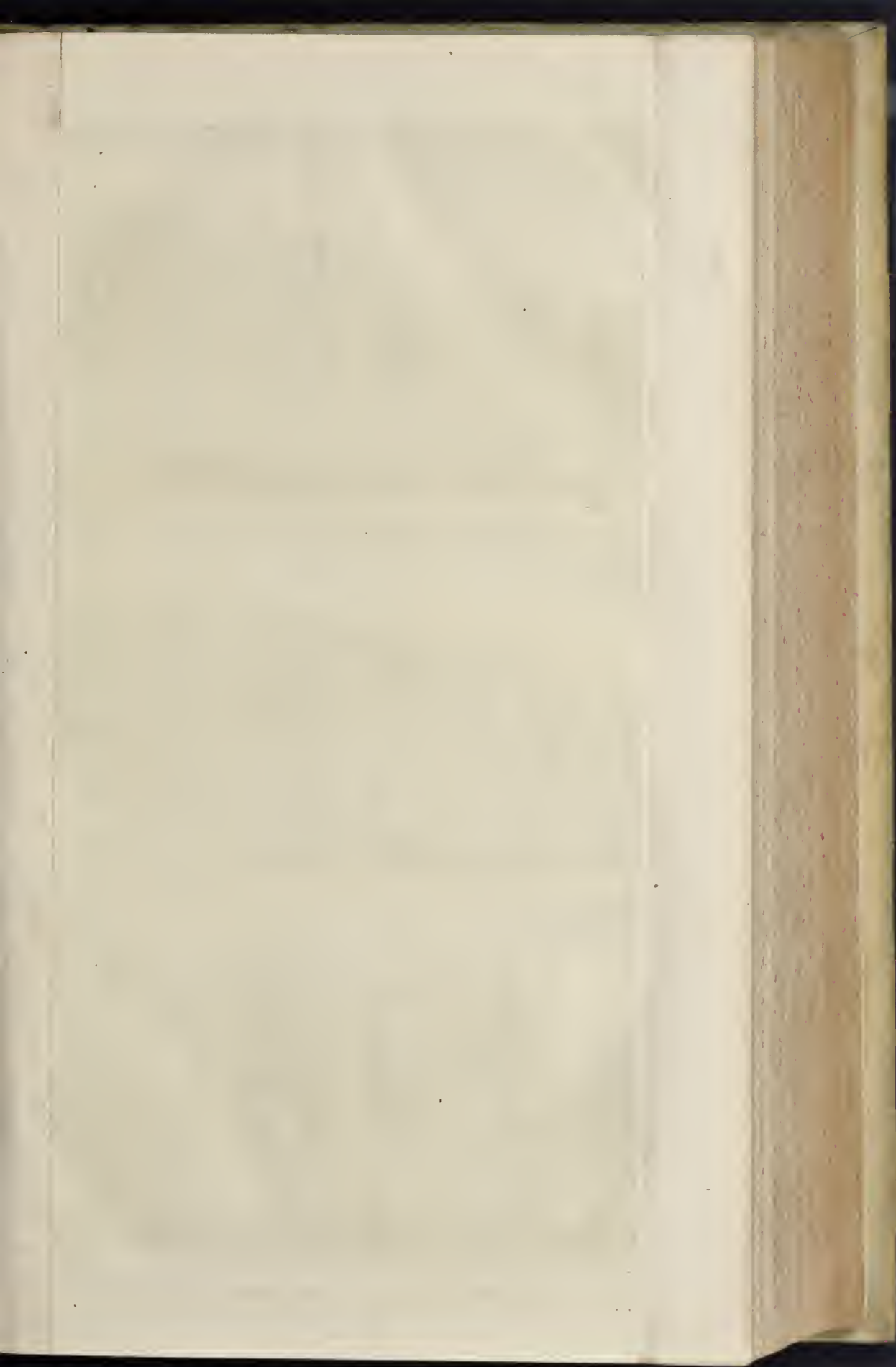
Rivieren
Walela,
en Wa-
moelc.

Man-
fchap van
Laäla.

Houte
vaffigeit
van ons.

Macas-
faarf-
vefting.

Het dorp
Pawayl,
en man-
fchap.

N° IX

LAÄLA BY

N^o X

LOEHOE, EN

N° XII

HET

MPAGNIES SAGOE-BOSCH.

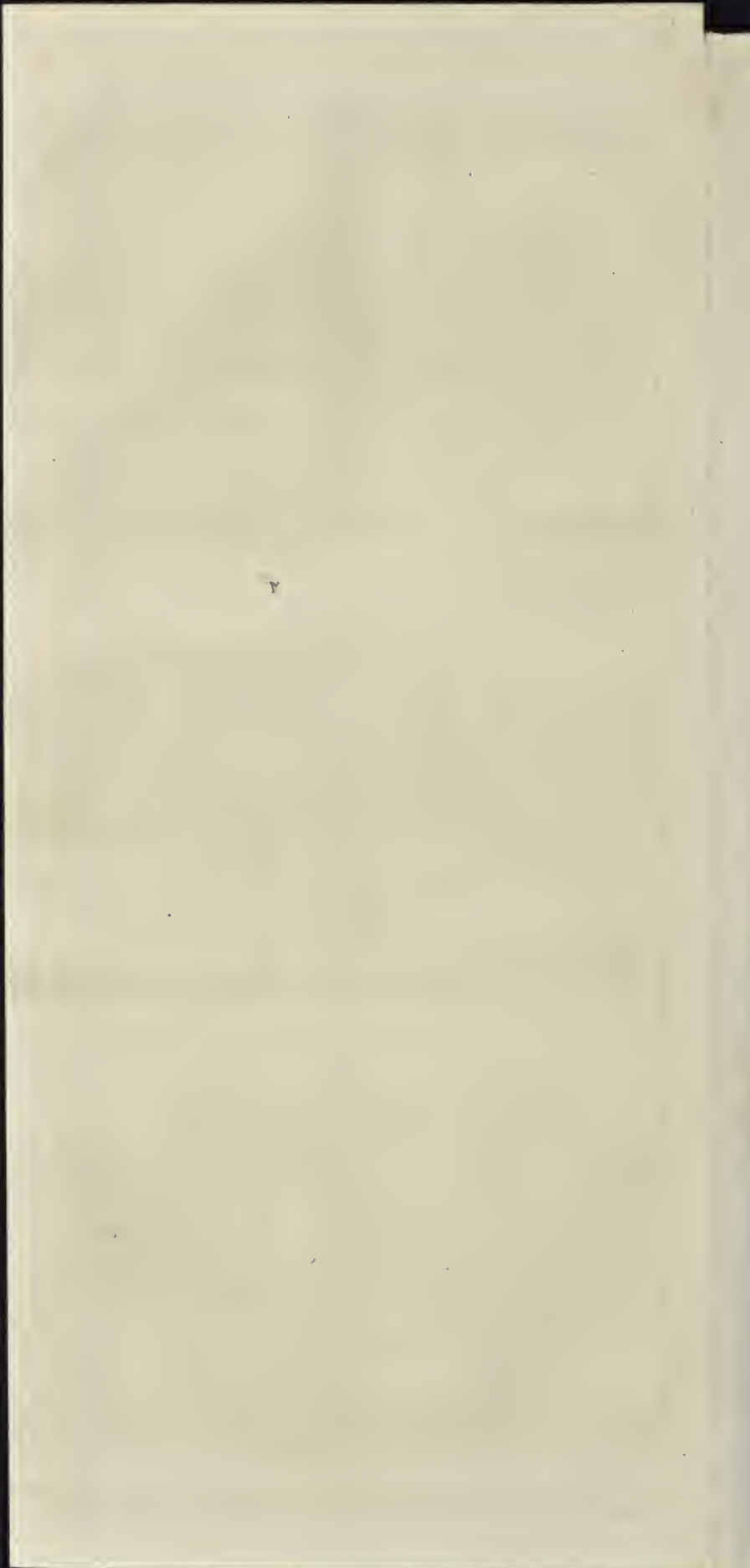

E FORTRES OVERBURG.

ORP SAWAY.

F. Steens Jett

Het dorp Anin, en dorp Anin, anders ook wel Hennemelss genaamt, digt by 't strand, sterk 230 zielen, waar onder men 103 weerbare mannen, en 33 Dati's telde. Hier plagt ook een Nagelboom te zyn, die weleen Bahaar Nagelen gaf, waar mede de Hitoeëse gesanten de Hollanders lokten.

Groote Nagelboom.

't Gebergte Calike.

Tusschen dit Anin, zynde het hoofd van 't gespanschap van vyf dorpen, dat wy nu beschryven, en tusschen Ajer Mirra, aan de West-zyde van Hoewamohel, lag het rotzig en ongemakkelyk gebergte Calike, by de onzen het spellewerk-kussen, van wegen de scherpheit der klippen die men over moest, genaamt, van 't welke in 't vervolg meer zal gesproken worden.

Daar dit Land tot aan Laála meest Zuid-West gestrekt had, begon het nu van Laála af meest regt Zuiden aan te loopen, en zig van Anin, tot aan Lokki, weer op zyn breedte te vertoonen.

't Dorp Soetela, en manschap.

Naast aan Hennemelss of Anin, een half myl Zuidelyker en een half myl Noordelyker, dan Lokki, hoewel wat landwaart in, lag het dorp Soetela, 't geen wel 180 zielen, 70 weerbare mannen, en 22 Dati's, gewoon was op te geven.

En half myl Zuidelyker, en een myl benoorden het dorp Hoelong, lag het dorp Lokki in een kleene inbogn, aan 't strand Tanamma Timul, alwaar men ook de rivier Tenian had. De Kimelaha's hadden de zelve wel eer versterkt, plaatzende daar, uit verscheide bygelegene dorpen, eenig volk. Het lag drie mylen benoorden Loehoe, en 't was die plaats, daar Kimelaha Madjira zo veel vastigheden boven malkanderen gemaakt had, en daar hy zo sehandelyk met al de zynen uit gejaagt wiert, gelyk wy elders zullen zien.

Dorp Lokki, rivier Tenian.

Het behoorde mede onder het gespanschap van Anin, gelyk ook Soetela, Hennemelss en Pawayl.

Verdre dorpen tot Anin behorende.

Hoek Hoelong, dorp van dien naam.

Een myl hooger na 't Zuiden lag de grootte dog zeer vlakke hoek Hoelong, alom met Mangi-Mangi-boomen bezet, waar agter wel eer ontrent een myl een dorp van den zelve naam lag, diens volk meest uitgestorven, en vermolten is.

De naaste plaats hier aan strand is Lesiëla, by ons Luciëla genaamt, een dorp ontrent een half myl Zuid-Westelyker op, hoewel aan de Zuidzyde des lands. Het lag aan een scherp afgaanden berg, die zig in zee als een kasteel of Borstweering van rotzen vertoonde, die men Saloe noemde. Ook had men daar ontrent geen strand, dan 't strand Hatamoeli, aan de Zuidzyde gelegen.

Dorp Luciëla.

Berg Saloe, en 't strand Hatamoeli.

Een half myl na het gebergte, wat nader aan Hoelong, dan aan Luciëla, had men het dorpje Rora, dat mede onder

't Dorp Rora, daar Hidayat jagt.

Luciëla behoorde, waar heen de Ternataansche Stadhouder *Hidayat*, met het Opperhoofd van Loehoe gefehil over siet wegen der Nagelen hebbende, in 't jaar 1620. van Gammafongi opkraamde, met voornemen om zig hoe langer hoe meer van ons te verwyderen, en zig op dien berg tegen ons sterk te maken, 't geen voornamelyk onder de Kimelaha's Leliato en Loehoe gefchiede; weshalven dit Luciëla in 't jaar 1637. door den Oppèr Landvoogt van Indiën, de Heer *Antoni van Diemen*, aangetast, veroverd, en zodanig verwoest is, dat het zedert onbewoont gebleven, en 't oude Gammafongi weer tot een Setel der Ternataansche Stadhouders gebrüikt is.

1620. no. 4 der zette.

Luciëla door de Heer van Diemen in 't jaar 1637. veroverd.

Naast aan Luciëla, Zuid-West aan, boog dit land zig zeer schielyk na 't Zuid-Westen, en dan verder na het Zuiden, tot dicht aan den hoek van Siël, daar het weer wat Zuid-westelyker strekte, om dat de hoek van Siël vlak Zuiden aanliep.

Een weinig verder als Luciëla, waar dit land Zuid-West aanloopt, en een begin maken wil, om zich tot op een myl breedte te versmallen, plagt men het dorp Saloekoe op een steilen berg, die vol rotzen en klippen en niet wel te genaken was, te hebben, dat ontrent 200 zielen, 98 weerbare mannen, en 20 Dati's, uitleveren kon.

't dorp Saloekoe en manschap.

Naast hier aan, drie en een half myl benoorden Siël's hoek; deed zig de derde Hooft-Negrÿ van Hoewamohel, en het voornaamste dorp aan deze zyde van het geheel land op kleen Ceram; het wydvermaarde Loehoe op.

Magtig dorp Loehoe.

Het lag aan de rivier Way Oelat, en verspreide zig wyd en zyd ten deele na het klippig gebergte, ten deele na 't strand, daar ontrent gelegen.

Rivier Way Oelat.

Over dit dorp had men vier Hooft-Orangkaja's, die weer over vier Campons of buurten regeerden; onder alle welke de Kipati van Loehoe de aanzienlykste, en de eerste in rang was.

Hooft en buurten van Loehoe.

Het eerste Campon; genaamt Waran Leytoe, was onder den Kipati, waar nevens nog drie kleene Orangkaja's waren, te weten Waran Besi, Mahoe Besi, en Loehoe Tican, benevens des Kipati's broeder, Loehoe Besi.

Het tweede, Samaneri stont onder Kottaulima, wienst tweede mede-beslieder Caloewa was.

Het derde, Nocröe Makatita, stont onder Nagaroo Lamoe, Pati Halat en Kelitoewa.

Het vierde Timul Pawayl, stont onder Lojata, en zynen Orang *Toeba*, of oudite, *Loebes*.

Deze vier verhalen hun afkomst aldus.

Afkomst dezer hoofden.

En wel
van den
Kipati.

In opzigt van den Kipati vertelt men, dat van oudshier twee broeders uit Waran, of Banda, *Oeloe Ela*, en *Amala Ela*, op het strand van Loehoe zyn komen aandryven, van welke de jongste tot zyn verblyf het verheven en klippig strand by het riviertje Waran (na hun land zo genaamt) verkoos, gelyk hy zich aldaar metter woon ook goet vont neder te zetten.

Zyn broeder *Oeloe Ela* wilde hem wat verder hebben; dog hy antwoorde: wat verder? het is hier goet voor my. Het is wel, zeide *Oeloe Ela*, men zal uw Campon dan ook Samaneri, dat is, wat verder, noemen; waar van dit Campon dien naam behouden heeft. *Oeloe Ela* begaf zich wat hooger op, en zette zig ontrent de rivier Way Oelat neder, welk strand en plaats hy Tommolale noemde.

Amala
Ela's
buurt,
huwelyk,
en ge-
slacht.

Boven aan deze rivier vond hy eenige wilde berg-luiden, met welke hy door een hond, die hem eerst overtuigde, dat 'er menschen waren, in gesprek quam, verstaande, dat hun *Orangkaja Tamaëla Oelat* genaamt was, uit welk volk hy een vrouw troude, by welke hy vier zoonen kreeg.

Van den eersten, *Pati Anoen*, zyn 'er geen meer overig.

Verdre
takken.

De tweede was *Pati Nayla*, de derde *Pati Keker*, en de vierde, *Loehoe Bessi* genaamt.

Pati
Nayla's
kinderen.

Pati Nayla won een zoon, *Pati Wali*, diens zoon weer *Haroe Seke* was, die twee zoonen, *Tagalissa* en *Patil*, naliet.

Tagalissa had een zoon, *Pati Lekage* genaamt, die aan 't kasteel Victoria onthalt is, nalatende eenen *Panil*, die eenen *Wali* gewan, wiens zoon *Ticali* was.

Geflagts-
Lyft van
het twee-
de Cam-
pon, Sa-
maneri.

Het geslacht nu van *Samaneri*, 't geen anders *Kottaulima* genaamt is, wort aldus opgetelt, *Amala Ela* liet een zoon na, *Tay Mattaena* wiens zoon, *Mattaena Heloe* geweest is. Van deze quam *Hoewa Lindy* voort wiens zoon *Oenos* genaamt wierd, die eenen *Perotanna* naliet. Deze had twee zoonen, *Kaki Tarroe* en *Sekeronea*, van welke de jongste een zoon *Bagadat*, dog de oudste vier zoonen, *Ticos*, *Parmata*, *Pati Holit*, en *Larwaliboe* genaamt, naliet. *Parmata* had twee zoonen, die na Batavia gezonden, en *Adjaran* en *Tanna* genaamt zyn, behalven welke hy nog eenen *Tommatalla* had. *Pati Holit* liet *Hadji* na (die nu op Hila is) als ook *Poerifane*, en *Berhannio*, die ook na Batavia verzonden is. *Larwaliboe* liet na eenen *Koëla*, die nog lang 'er na op Mamalo gevonden wierd.

Van het
derde
Campon
Makati-
ta.

Het derde Campon of buurt *Makati-ta*, verhaalt zyne afkomst zodanig, dat *Naroelamoe*, de eerste van dit stamhuis, gesproten is van eenen *Kelitoewa*, die

van Roeman, by *Lisfabatta*, hier is komen aandryven, nalatende een zoon *Soelissa*. Deze bragt eenen *Mahhdoem* voort, die Priester en eerste voortzetter van het Mohhammedaanse gelove op Loehoe geworden is. Hy liet vier zoonen na, *Oessen*, *Habiboe*, *Hidajat* en *Alarwadyn*. *Oessen* liet na, eenen *Coelipa*, en deze weer eenen *Kackialija*, wiens zoon *Boeime*, of anders *Orangkaja Moeda*, genaamt wierd. Deze gewan een zoon *Latuehoelia*, en drie zuiters. *Habiboe* liet ook een zoon na, *Tingal*, van welke *Tenoebesi* en *Kiboeba*, (anders ook wel *Imam Wayleola* genaamt,) voortgesproten zyn, die weer eenen *Maœl*, gelyk die eenen *Lisfaele* naliet.

Timoel Pawayl's des *Orangkaja's* nazaten waren deze volgende, *Laubesi* was gesproten van *Gilolo*, alwaar hy hoofd van *Timulen* Lojata geweest was. Hy was geboren en ook hooft geweest tot *Pawayl*, *Timoel* nalatende een zoon *Paca Paca*, diens zoon *Maradja Goena* was. *Lojata's* geflagtis al voor lange jaeren uit de werelt geweest, dog hy is vervangen door eenen *Hatio Mamalo*, ook wel *Tamaëla Kalike* genaamt, en door *Patiija*, anders *Kramer* genaamt, die twee broeders waren. Dat zy hem vervingen, geschiede, om dat hunne voorvaderen aan een zuster van *Lojata* waren getrouwt geweest; want anders waren zy hoofden van *Kalike*, een dorp der *Alfoereesen*, wel eer agter *Gamma-Songi* op den berg Helat gelegen. *Hatieb Mamalo* liet drie zoonen na, *Hadji*, *Abdul Rabbman*, en *Barbamme*. *Abdul Rabbman* liet *Gorma* en *Tigatalla* na. *Kramer* had twee zoonen, *Sekebire* en *Warna Beë*.

Wy haalen deze geflagten wat nader op, om aan te wyzen, wie in elk van deze stamhuizen, in vervolg van tyt by versterf, de naaste tot de regeering is, waar uit men anders noit, zo daar van, in opzigt van de voornaamste geflagten, geen nette aantekening gehouden wierd, zou konnen geraken.

Deze vier Opperften van Loehoe zyn de bestierders niet alleen van het dorp Loehoe, maar ook van de ganfche Oostzyde van Hoewamohel geweest, en hebben zich in het stuk van 's lands bestier geheel na den trant der *Hitoeësen* gedragen; hoewel deze regering vry ouder dan die van *Hitoe*, is, alzo zy de zelve tot in 't jaar 1400. weten op te rekenen, en zaken verhalen, die daar mede beginnen.

De Kipati was altyd onder hen de eerste, en voorzitter in de Vergadering, dat al vry eendragtig henen schokte, tot hy eens gefchil kreeg met de zoonen van *Imam Mahhdoem*, over een zaak van weinig belang, 't geen dit geflagt, kort te voren

Mahh-
doem,
eerste
planter
van 't
Mohh-
aanme-
daanse
gelove
op Loehoe.

Geflacht
van 't
vierde
Campon,
of van
Timoel
Pawayl.

Het dorp
Kalike.

Deze
vier
Hoofden
van Loehoe
bestierders
van Hoewamohel
van Oostzyde.

Hunne
bestiering
ouder, als
die van
Hitoe.

Moeite
tuffchen
den Kipati,
en
Mahh-
voren

doems
zoncn.
voren in kennis met de Tidorefen ge-
raakt, aanleiding gaf, om zich tegenden
Kipati sterk te maken, 't geen zy eg-
ter niet by den koning van Tidore, die
die hen den titel gaf van Gnaroë la-
moe, dat is 't groot dorp, maar by den
koning van Ternate, als de magtigste
vorst der Moluccos, om dat hy met de
Portugeesen in verbond was, gingen
zoeken, gelyk wy elders omstandiger
zullen voorstellen.

Die zich
tegen
den zel-
ve sterk
maken.
Oude
Setel der
konink-
lyke
Stadhou-
ders hier.
Dit Loehoe plagt, gelyk meermaals
gezezt is, ook de Setel der aloude kon-
ninklyke Ternataanfche Stadhouders, van
Roebobongi's tyd af in 't jaar 1570, tot
den opstant onder *Madjira*, in 't jaar
1651, te zyn, uitgenomen dat *Hidajat*
voor een tyd na Rora en Lucielā week.

Spek-
berg, be-
graaf-
plaats der
Kimclā-
ha's.
Zy hielden huis op 't groene veld
Gamma Songi, dat een half myl van oud
Loehoe legt, waar ontrent een heuvel,
by de onzen de Spek-berg genaamt, ge-
weeft is, waar op de Kimclāha's begrā-
ven zyn.

Engel-
fche en
Hollan-
ders hier.
Dat hier ook Engelschen geweest zyn,
zullen wy elders zien, gelyk mede wan-
neer de Hollanders zig hier terneder ge-
zet hebben.

Houte
Loge
der laa-
ten.
In de oudste tyden hadden de Hollan-
ders hier ook een houte logie op oud
Loehoe, die by ongeluk afbrandde, zedert
welke 'er geen weer opgericht is,
tot dat eindelyk de Heer *Demmer* hier

De Ve-
fing
Over-
burg hier
gebouwt.
Rivier-
ken Be-
rau.
een steenc vesting van 54 voeten in 't
vierkant, hoedanige van grootte 'er ge-
ne in Amboina is, liet opbouwen, Over-
burg genaamt, ontrent Gamma Songi,
by het kleen riviertje Bccrau geplaatst,
en rondom van een steene borstwering
met twee punten voorzien, waar ontrent

Loehoe's
afteke-
ning, met
hare Ve-
fing.
ook 't ganfch dorp uitgebreid is, gelyk
wy hier in de plaat No. X. vertoonen,
zo als zy in 't jaar 1714. nog in wezen
was.

Nagel-
Comp-
toir van
ouds on-
der een
aanzie-
nyk-
Opper-
hoofd.
Men had hier van wegen de E. Maat-
fchappy van ouds een Comptoir, het
aanzienelykste op dit land, alwaar een
Opperkoopman als Opperhoofd plagt te
leggen, die hier hare zaken, en voor al
die van 't inwegen en ontfangen der Na-
gelen, waamam, gelyk 'er in de vesting
ook een sterke bezetting was, over wel-
ke hy gebod, dat tot in 't jaar 1651.
duurde, na welke tyd hier een krygs-
hoofd gelegen heeft, tot dat in 't jaar
1655 a 1656. dit ganfche land Hoe-
wamohel ontvolkt, en verwoeft is, hoe-
wel na die tyt de vesting nog staande ge-
bleven, en zedert daar een Sergeant met
20 zoldaten gelegd is, zo om een wakend

Wie hier
nu als
Hoofd
legt.
oog op de vreemdelingen te houden, als
wel voornamelyk om dit land gedurig te
doorlopen, en alle specery-boomen, die
'er nog al veel gevonden werden, uitte
roeyen. Ook legt hy hier, om op het

Sagoë-bosch, 't geen de E. Maatschap-
py, als overwinnaar van dit land, zich
toegedigent heeft, en dat zy gewoon is
voor drie jaren aanecnen van de vry-bor-
gers aan 't kasteel Victoria te verpach-
ten, uit haren naam te letten.

Deze Sergeant staat onder het Opper-
hoofd van Hitoe.

Wat verdre ommeslag en gevallen de
E. Maatschappy hier gehad heeft, en
wat Opperhoofden hier vervolgens ge-
weeft zyn, zullen wy by een byzonde-
re Lyft onder de Bedienden van Amboi-
na opgeven.

Onder alle de Hoewamohelēfen wier-
den dic van Loehoe voor de beste, en
die het gemakkelykst te behandelen wa-
ren, gehouden, daar die van Cambello
in tegendeel onverdragelyk trots en fors
warcn.

Ook oordeelmen, dat zy meer uit
vreeze, en door verleiding en dwang van
Madjira en zynen aanhang, als wel uit
eigen beweging tot afval geraakt, en
wederfpanning tegen hunnen eigen vorst,
en ons geworden zyn, met dit onder-
fcheid egter, dat de Kipati, en zyn
aanhang, tegen de onzen atyd geveinfst,
dog de andre drie buurten meest voor
ons, en tegen die van *Madjira's* aan-
hang, geweest zyn, gelyk zy onze be-
fcherming ook gedurig verzogt, en ons
van veel dingen tydig gewaarfchout heb-
ben, hoewel zy eindelyk genootzaakt
wierden, mede na Lokki te vlugten, van
welke plaats egter veelen, als zy maar
konden, tot ons weer over liepen; eg-
ter is het naderhant verfcheiden van hen
zuur opgebroken, dat zy den onzen
trouw gebleven, en van hunne landslie-
den afgeweken waren, 't geen *Boene*,
den Orangkaja *Moeda*, *Abdul Rabbman*,
en meer anderen het leven gekoft heeft,
behalven dat deze arme Loehoerefen, nu
by ons weer overgelopen, en op Loehoe
wonende, in 't jaar 1654. by ze-
keren fchielyken uitval der Macaffāren,
zeer veel, gelyk wy verder tonen, gele-
den hebben.

De oude Orangkaja *Samsammoe* uit
het Campon Makkatita, en de oude
Orangkaja *Kramer* van Timul Pawayl,
zyn, om hunne byzondere trouw aan
ons bewezen, door den Heer *Arnold de*
Vlaming met een maandelyk onderhoud
beguntigt, gelyk zy ook nevens andre
verlof gckregen hebben, op hun oud
land ontrent de vesting weer te mogen
woonen, voor welk laatste de oude
Samsammoe bedankt heeft; dog de an-
dre Loehoerefen zyn meest hier en daar
op de kuff van Hitoe ondergefteken, die
ook wel met het een of 't ander begun-
stigt zyn, dog 't geen zy zich in 't jaar
1671. weer onweerdig gemaakt hadden,
door

Die van
Loehoe
de beste
en die
van
Cambello
lo de
trotte
dezer in-
landers.

Verder
gedrag
der Loc-
hoerefen
ontrent
ons.

Van wel-
ke ver-
fcheiden
om hun
trouwge-
leden
hebben.

Door den
Heer de
Vlaming
wel be-
loent.

Waar de
Loehoe-
nefen
vervaren
zyn.

door een vuile zamenrotting, by eenen *Djabat*, zoon van *Kiay Tomelale*, gewezen Markt-meester op Lochoe begonnen, en verder door eenige stoutte op-roermakers van *Lefidi* en *Cambello* voortgezetz, waar aan zy mede de hant geleent hadden, met een opzet en dulle drift, om van hunne bescheide plaatsen op *Hitoe* weg te lopen, en de E. Maatschappy te dwingen, om hen toe te staan, weer op hun oud land te mogen wonen, of wel hen in een byzonder dorp by malkander te plaatsen, over welk werk de voornaamste belhamels na *Batavia* gebannen, en de andre nog erger, dan bevorens, verstroit zyn, terwyl de overige onder den *Gnato-boedi* aan het kasteel *Victoria* bescheiden blyven.

Men giff, dat de zielen van *Hoewamohel* wel 12000 in 't geheel sterck geweest zyn, waar onder 2030 weerbare mannen, en 1045 *Dati's* waren.

Dus verre nu *Lochoe* beschreven hebbende, zullen wy van daar al verder *Zuiden* aan, na den hoek van *Siël*, met onze beschryving der verdere dorpen, die tot de 17 onder *Lochoe* behoorden, voortgaan, dog moeten 'er by zeggen, dat wy die onmogelyk in de kaart, alzo 't bestek zo groot niet valt, vertonen kunnen.

Het naaste dan aan *Lochoe* is *Liëla*, 't geen ontrent een myl *Zuidelyker*, en een myl benoorden het dorp *Way Poeteh* legt; dit was maar een kleen dorpje, in een zant-bogtje gelegen, en kon pas 170 zielen, 80 weerbare mannen, en 22 *Dati's* uitleveren.

Een half myl van *Liëla*, pas bezuiden den hoek van *Lauwa*, die anderhalf myl benoorden den hoek van *Siel* legt, was een fraje baay, by den inlander *Pica*, en van de onzen de *Coescoes-baay*, om de menigte van die dieren, genaamt. Dit plagt ook de vergader-plaats van de *Hongi* te zyn; dog 't was voor de *Coracora's* daar niet lang te harden, alzo 'er maar twee kleene spruitjens zoet water vielen.

Een weinig verder, pas benoorden de rivier *Poeteh Lefsi*, of de rivier van *Way Poeteh*, ontmoet men de klip *Batoc Caloway*, alzo genaamt na een oude gewoonte der *Hoewamohelers*, volgens welke de mans der bevrugte vrouwen met *Calowayen* na deze klip wierpen, verzekert dat, als de *Calloway*, 't geen wel gevallig eens gebeurde, in die klip steken bleef, dan buiten alle twyffel hunne vrouwen geen dochters, maar zonen, ter wereld zouden brengen.

Weinig verder in 't *Zuid-Zuid-Westen* doet zich de hoek *Lauma* anderhalf myl van den hoek van *Siël* op, even

benoorden welken hoek het dorp *Way Poeteh* op een hoog gebergte lag, alwaar het land zig vry verheft, en zeer hoog vertoont.

Dit was een dorp vol volk, hebbende overvloed van *Nagelboomen*, en konnen de in oude tyden wel 400 zielen, 190 volk- en weerbare mannen, en 34 *Dati's*, opbrengen.

Het droeg zig vry stout, en was zeer moedig, zo op zyn *Edele afkomst*, alzo de *Orangkaja Salatta*, die dit dorp als *Capitein Laoet* (of *Zec-voogd*) regeerde, met de vloot van *Prins Djamiloe* van *Gilolo* hier aanquam, als wel op de menigte van *Nagelboomen*, en op hunnen sterken en ongenaakbaren berg, die, waar men hem ook opklommen wilde, zeer styl, en smal van opgang, inzonderheid van voren, was.

Maar 't maakte hen voornamelyk trots, dat men hun het water niet affnyden kon, alzo de rivier *Poeteh Lefsi*, met een sware en sterkschuimende straal, die zig zeer wit vertoont, en waar na dit dorp in 't *Ambonfeh* den naam van wit water, of de witte rivier, draagt, van de hemelhooge rotsen, tusschen de *Sagoeboomen*, die 'er overvloedig zyn, komt afbruisen, stortende van een sware klip, die men van buiten in *Zec* zeer wel onderscheiden kan, met groot gedruis verder in *Zec*.

Zy twiften ook met die van *Lefidi* en *Cambello*, om de eere, zeggende, dat zy eerder, dan deeze twee dorpen, de *Nagelen* uit *Ternate* gebragt hebben, hoewel het zeker is, dat die eere die bragt te van *Cambello* toekomt, die, met hunne *Coracora* na *Makjan* geweest zynde de zelve in *Bamboesfen*, met sware aarde gevuld, op de te rug reise, ontrent de komst der *Portugeelen* in *Amboina*, of een weinig eer, hebben mede gebragt, en in haar dorp geplant.

Gelyk nu de *Hoewamohelers*, ook lang voor andere *Amboinesen*, *Nagelen* gehad hebben, alzo is *Hoewamohel* ook de oudste *Nagel*plaats der *Nederlanders* geweest; van waar de *Nagelen*, en *Nagelboomen*, zich verder over ganseh *Amboina* verspreit hebben; maar dit kan men egter tot eere van *Way Poeteh* zeggen, dat die van de kuff *Hitoe*, de *Nagelen* eerst van hun bekomen hebben.

Hoe zeer men nu al van de tyden van den Heer *Herman van Speult af*, getragt heeft, de *Nagel* en *Nootboomen*, op dit Land, niet alleen by verscheide oerlogen, maar zelf nog later, uit te roejen, zoo heeft men daar van tot heden allezeker, waar van wy elders redenen zullen geven, geen meester kunnen worden.

Vuile zamenrotting op *Hitoe*, en gevolgen.

Oude Manschap van *Hoewamohel*.

Dorp *Liëla*.

Manschap.

Hoek *Lauwa*.

De *Coescoes-baai* een goede plaats der *Hongi*.

Rivier *Poeteh Lefsi*.

Batoc Caloway, oude zeltzame gewoonte.

Hoek *Lauma*.

't Dorp *Way Poeteh*; zeer volk- en *Nagel*-ryk.

Manschap, en moet op hunnen ouden Adel.

En andere zaken.

Voorzending van de *Nagelen* hier gebragt te hebben.

Hoewamohel oudste *Nagel*plaats in *Amboina*, en ook der *Nederlanders*.

Way Poeteh geeft aan die van *Hitoe* de *Nagelen* aller eerst.

T W E E D E B O E K .

E E R S T E H O O F D S T U K .

Beschryving van Groot Ceram. En verdeling deszelfs. Ceram's Noord-kust beschreven. Grootte Inham by de pas van Tanoeno. Noessa Ela. Swaar Rif Hatocassa. Dorpen Poepelowi, en Somocri. Bogt, en Rivier van Cawa. Doenjongs hier. De rivier Wayholo. Noessa Camoe. Hoek Caloway. Dorp Tanoeroe. Berg Maffa Ohy. Dorp Caloway. Hoek Iha; en Way Iha. Dorp Nuniali. Hoofd van een der Ceramse vergaderingen. De rivieren Way Lewa, en Way Naman. Berg Lakka Ela. Vol Alfoeresen, onder Radja Sifeoeloe. Het Oeli Soeri. Rivier Sapalewa nader beschreven. Het Dorp Liffabatta. En deszelfs negen Camps, of Buurten. Verplaatsingen van dit dorp. Waar het nu is. Pati Roemaray, Djamiloe's broeder, een Gilolo's Prins, hier aangedreven. En Hoofd van 't Soa Noroelatoe, geworden. Waar zyn broeder Djamiloe gebleven is. Dezen Kipati Liffabata's tweede Eertitel. Andere houden hem qualyk voor een Batsjans Prins. Slecht Recht der Batsjanders op de Ceramse dorpen. Slechte getuigenis van 't gedrag der Liffabatters, en waar men hen plaatzen moest. De Bogt, en Rivier Boas. Kayfoekoe, by Liffabatta ondergesteken. Berg Hoelong. Kapitein Matocan, zyne bedryven, en slecht einde. De rivier Boas Grenspaal van Radja Sifeoeloe. 't Dorp Koroloewe. Den berg Hatoeptola. De rivieren Maloan, en Alaye. Alfoeres dorp Wattafoelo, onder Radja Soemiet, door geweld onder Liffabatta geraakt. Berg Oewen. De bogt, en strand Takala. De dorpen Roemah Ela, en Hatoenocroec, onder Radja Sahoelauw. De rivier Makinan Grenspaal tusschen Radja Sahoelauw, en de Oelilima's. Strand Loeboe, of oud Liffabatta. De Alfoeresehe dorpen Loema Way, Loema Moni, en Loema Peloc. De koningen van Horal, en Latea, beoefen de Makinan. Zeldzame brug ontrent de plaats daar Radja Sahoelauw aan strand komt. Coli, en Wau-matta. Hoek Cara, en dorp Paä. Poelo Mata Lima, en Noessa Ela. Cara nest-plaats der Papoewa's. De Bogt van Hatoewe. De kleine eilanden Cale cale, Soynoni, en Moti. De dorpen Saleman, Hatoewe, en nieuw Liffabatta. Tekening van 't laatste. Oude plaats van Hatoewe. De bergen Hatoe Nimanoewa, Hatoe-Moroli-Hoejon, en Ahinoessa. 't Strand Assinahoe. Grootte Sagoe-handel op Hatoewe, deszelfs Soa's. Verdre zaken van dit Dorp, en Liffabatta, zynde het eerste een Colonie van Batsjan, zoo zy voorgeven. Kimelaha Hafi's verhaal wegens Liffabatta, Hatoewe, Saway, en Saleman, door Sabadyn, en Hidajat veroverd. De Kimelaha's Leliato, en Loehoe door de Papoewa's gevangen genomen. Verder bericht daar over. En over 't slecht Recht der Batsjanders. Permata wel eer onder Hatoewe. Het dorp Nocoeloc, en Obin. Het dorp Saway, en deszelfs Aftekening. De rivier Camama. De dorpen Roemah Oelat, en Besi. Noessa Oelat, en twee droogtens Higgit, en Oelatkit. Bogt van Saloway. Dorp Toelocsey. De rivier Sapalewa. Hoek Hatoc-Alau. Dorp Permata, en Batsjan's eisch 'er op. Waar onder de dorpen Hatilen, Ipapoetch, Laulata, en Toelocsey, staan. Handel der Papoewa's met deze Dorpen. Sterke Sagoehandel. Sakolla, en de rivieren Cayrara, Moal, Byssal, Batetoika, en Cayrara. De rivieren Nintoepa, Samma, Tampa, Cobbi, Asselle, Kamoehalat, Hahha, Moessa. 't Strand Aeloepe, en dat van Hote. Casuwaris-boomen. Rivier van Hote, en 't dorp van die naam. Kryt-bergen. Hote de vergader-plaats der Papoewa's van Messowal; hun grenspaal. Oude woonplaats dezer volken. Alle de dorpen van Hote af, tot Hatoemeten toe, onder Tidore in 't jaar 1699. geselt. Leeuwaardens-droogte. Rivieren en stranden. Het dorp ond Waroe. Poelo Sarong. Nieuw Waroe. Die van Waroe nader beschreven. De zoute rivier, en 't bosch met Casuwaris-boomen. Poelo Akat. Leenwaardens-eiland. Het dorp Rarakkit, en deszelfs Aftekening. Een vergader-plaats der Papoewa's, en gevugte Bandancefen. Verder bericht van dit volk. Berg, Salangur. Dorpen Kelingaa, Kelikaba, Angir, en Kien, onder het dorp Quaus. De dorpen, Tanafasoe, Quaus, Quammer, en Ernanneng.

GROOT CERAM.

Beschryving van groot Ceram.

NA dat wy Hoewamohel het eerste, en 't kleinste deel van Ceram, afgehandelt hebben, staat ons nu

II. Deel.

verder van 't grootste deel te spreken, En verder 't geen weer in twee grootte deelen, te deeling deszelfs: weten, in de Noord-kust en in de Zuid-kust verdeelt wort, welke de lengte van 50. mylen Oost en West, en van veertien

G

tién

30 B E S C H R Y V I N G E V A N

tien en een halve myl in de breedte, of Zuiden en Noorden, beslaan.

De NOORD-KUST van CERAM.

Cerams Noord-kust beschreven. Om dan van de Noord-of buiten-kust van Ceram, ter plaatze daar wy het met de beschryving van Hoewamohel, by de pas van Tanoeno, gelaten hadden, te beginnen; zullen wy van 't land Asfahoei, zynde ontrent het Oostelyk deel van de Pas, langs het Oostelyk deel van Ceram Noord opgaan, alwaar ons allereerst tot aan die Pas een Inham, vol rissen, en eilandkens ontmoet, waar van het grootste Noeffa Ela genaamt wort, zynde een myl lang, en aan zyn buiten-zyde, na de kant van Bonoa toe, met een rif omzct. Het heeft geen rivieren, en is daarom waarfchynelyk onbewoont.

Swaar rif Hatocaffa. Een half myl van de Pas, heeft men een diepen, dog smallen inbogt, Noord-Oost aangaande, naaft aan welke men weer een spitzen uithoek, Zuid-West aan langs een swaar rif, dat 'er voorlegt, heeft, wel ter lengte van een myl, zoo lang ook die inbogt is, lopende dit rif, dat vlak in 't Weiten van Ceram legt, Zuiden en Noorden wel vyf quart myl, dog Oost en West zig maar een myl uitstreckende, en wort van den inlander Hatocaffa genaamt.

Even na dit rif ontmoet men een riffige baay of inham, die wel een kleene myl in 't vierkant meest Noord-West en Zuid-Oost gestrekt legt, zynde het land daar een halve myl ingebogen na 't Oosten toe, van waar het dan een kleene myl Noord-Oost, dan weer een myl West aan, met een stompe dog smalle hoek uitloopt; gelyk dan 't land van daar weder na 't Noord-Oosten nog een groote myl verre loopt, zynde die baay langs hare Oost en Noord-zyde, gelyk ook die hoek wel een groot myl ver Noord-Oost aan, tot pas voorby de rivier van Cauwa, of Cawa, met een smal riffje bezet, waar op, gelyk in de riffige inbogt, veel Doejongs, of zee-koejen, by andere voor meerminnen gehouden, in 't groen zee-wier, dat daar veel is, zig in een stille zee onthouden.

De dorpen Poepelowi, en Somoeri. Eer men van de Pas van Tanoeno na deze bogt van Cawa gaat, heeft men agt mylen van strand boven aan de rivier het dorp Poepelowi, en wat Zuidelyker het dorp Somoeri, die onder Tanoeno staan.

De bocht en rivier van Cawa. De bogt, en rivier van Cawa legt van de Pas van Tanoeno ontrent drie mylen. Zy is vry groot, zoo dat 'er verscheide sehepen kunnen inleggen. Hier maakt het land een bogt, wat kleiner dan de vorige, dog byna mede zoo gestrekt,

en van Cawa een myltje verre tot aan de rivier van Wayholo lopende, daar men weer een smalle stompe hoek heeft, die Noord-Westelyk uitschiet.

Als men dien hoek pas om is, komt men by Tanoeroe, waar na deze Noord-Westhoek van Ceram genaamt is.

Recht daarvoor, of wat bezuiden, heeft men een klein eilandje, het Toppershoedje, of Noeffa Camoc genaamt, den hoek om heeft men ook niet dan een bar en riffig strand zonder inwooners, gelyk de Noord-kust op veel plaatzen is.

Van daar tot den uitstekenden hoek Caloeway, loopt de kust, die daar eerst recht de Noordkust van Ceram word, Oost aan; beslaande een streck van vier mylen.

Op den hoek van Tanoeroe plagt even na 't Oosten, een dorp van die zelve naam, in een klein bogtje te leggen, welkers huizen wonderlyk onder overhangende en verwaarlyke rotzen gemaakt waren, van welke men de yzer-houte stylen nog gaaf en onverteert ziet; sehoon het dorp, en deszelfs volk al voor lang uit de geheugenis geraakt is; alleen vint men nog verscheide doodshoofden by die stylen leggen.

Recht agter Tanoeroe's hoek; landwaart in, heeft men den hoogen berg, Massa Ohy, die rondom steil, vol witte plekken, en zeer verre in zee te zien is, alzoo op die kust geen hoger te vinden is, gelyk men hem ook, uit 't Noorden, boven alle andre bergen ziet uitsteken.

Caloeway, legt vier mylen van Tanoeroe, hoewel andre dit zoo niet stellen, en was in vorige tyden ten deelen by Lissabatta gevoegt, waar by het nog een byzonder gehugt, of buurt, uitmaakt, dog het ander deel stont onder eenen Lanoeroe, dog heeft zig al voor lange jaren na Bonoa begeven, daar hare nazaten nog onder dezen Lanoeroe, als twede van dat eiland woonen.

Tusschen Caloeway, en Nuniali, heeft men den hoek Iha, en de rivier Way Iha, dog van Caloeway, twee mylen Oostelyker Nuniali, een volkryk dorp, niet verre van strand op een heuvel, waar op zy zeer stout en trots zyn, in 't hangen van 't gebergte, gelegen, zynde onveranderlyk hier altydt gebleven, daar anders veel Ceramse dorpen, van plaats plagten te verwisselen.

Zy is het hoofd van een der Ceramse algemeine Vergaderingen, en wel van een die Patan, of Vergadering, die ontrent den Stroom Sapalewa, by een komt.

Ook voert haar Orangkaja, den erftitel van Elae Capiracan, dat is, groten bestierder. Toen zy nog met die van Lissabatta, dicht by den anderen

De rivier Wayholo.

Noeffa Camoc.

Hoek Caloeway.

Dorp Tanoeroe.

Berg Massa Ohy.

Dorp Caloeway.

De hoek Iha en Way Iha.

Dorp Nuniali.

Hoofd van een der vergaderingen.

woonden, plagten zy onder de Ternaanfche Kimelaha's een Coracora t'zamen te fcheppen, dog nu weeten zy niet meer van een Hongi, of Coracora-tocht, en zeggen vlak uit, dat zy onder niemand willen ftaan, zo dat het een flout en bars volk is.

Die van Liffabatta, plagten bevoorens ontrent Way Iha, doe Way Liffabatta, genaamd, te woonen, dog, met de Alfoereelen, in gefchil geraakt, zyn zy Ooftelyker op na een plaats, door hunne voorouders wel eer bewoont, in weerwil van die van Nuniali, verhuift, die daar over altyd nog tegen hen wrokken.

Riviere
Wayle-
wa, en
way Na-
man.

De
berg,
Lacka
Ela.

Vol Al-
foe-
reefen,
nader
Radja
Sifeoeloc

Het
OeliSoe-
ri.

De Ri-
vier Sa-
palewa
nader
befchre-
ven.

Dorp,
Liffabat-
ta.

En des
felts ne-
gen
Cam-
pons, of
buunten.

Ontrent een myl van Nuniali, heeft men Boela, dat in een vlak bogtje, tuffchen twee hoeken in, aan de groote rivier Way Lcwa, ten Weften, en Way Naman ten Ooften, legt, agter welk dorp zig een hooge berg, van een wonderlyke gedaante, Lacka Ela, genaamt, en als een out vervallen Katteel, vertoonende, opdoet, op welk geberge te veel Alfoereelen hunne dorpen hebben, ftaande onder den Koning van Liffcoeloe, of Sifeoeloe, die ook ontrent het ftrand van Boela afkomen, te werten, zo op Lacka Ela, als wat meer ftrandwaard op.

Recht agter dien berg, landwaard in, legt Oeli Soeri. Deze verkoopen aan vreemdelingen, Sagoe, Boontjes, Padi, &c.

De voornoemde rivier Sapalewa, is een van de grootfte op die Kufft, afkomftig, van Maccahala, van welke de tweede groote Vergadering der Alfoerêfen, by de froom Sapalewa, gemaakt word, waar van de voornoemde Radja Nuniali, 't hoofd, en Manemeten, Kapitein is, waar van wy nader in de Befchryving van de Saaken der Alfoerêfen, zullen fpreken.

Een groote myl Ooftelyker, dan Boelala, lag het dorp Liffabatta, dat de Mooren Lefli Bate, noemen.

Het rechte Liffabatta, plagt wel eer, gelyk wy bevoorens gezegt hebben, by Way Iha, dicht by, of beweften Nuniali, te leggen, waar van men nog opmerkensweerdige overblyfzelen van muufen, en graven, zien kan.

Dit vermoogend dorp, 't geen meeft uit uitlanders daar te zamen gevloeid is, beftaat uit negen Soa's, of Campons, te weten, dat van Noeroe Latoe, Tamalima, Paliti, Tamal, Kapoelo, Roeway, Caloeway, en nog twee Batsjanfe Soa's, onder haren byzonderen, Sengadji, of Hertog.

De ingezetenen waren ten deelen volk van Gilolo, ten deelen Javaanen, Boeroncefen, Batsjanders, en andere landslieden; fchoon andere het Soa Tamal voor

't oudfte en 't oorfpronkelyk Liffabatta dat by Way Iha plagt te leggen, houden.

Van Way Iha zyn zy, door gefchillen, die zy met de Alfoereelen hadden, eerst na Nuniali, en, in de tyd van den Heer Demmer, na Hatoe Petola verhuift, verftroyende zich na den Oorlog met Madjira, hier en daar, hoewel zig de meefte op het ftrand Loeboe, 't geen twee mylen beooften de groote rivier Makinan lag, ter nederzettefen.

Naderhand wierden zy door de Landvoogden, Hufhaart, en Cos, op dit zelve ftrand by een gefameld, ontrent het riviertje Nihoe, dog in de later tyden vonden zy goed, na 't dorp Hatoewe te verhuizen; dog terwyl zy nog op Loeboe woonden, zogten zy zich meefter van de drie Alfoereefche dorpen, Roemah-Way, Roemah-Moni, en Roemah-Peloe, ftaande onder Radja Soewela, de oudfte Radja der Oelilima's, (gelyk Radja Liffcoeloe, dus onder de Oeliliva's is) te maken; daar zy ook de befte ruft gehad hebben, om dat al de Alfoerêfen daar Oelilima's waren.

Van het eerste dezer negen Soa's, Noeroelatoe genaamt, waar over de Kipati gebood, verhalen zy, dat de eerste fiamhouder van dit geflagt, Pati Roemaray, jonger broeder, van Prins Djamiloe, geweest zy, welke met zynen oudften Broeder, toen koning van Gilolo, gefchil over de kroon gekregen hebbende, voor den zelve met een vaartuig gevlugt, en allereerst hier op Liffabatta, aangedreven is, alwaar deze jongfte Prins te land getreden, zig op Takala ter nederzettefe, en zig eerst met de naam van Kipati over dit Soa Noeroelatoe voorftelde, dog te zwak

tegen de Alfoereelen bevonden, heeft zig naderhand het tweede Soa, Tamalima, of Tonimalima, by hem gevoegt, 't welk nog niet genoeg zynde, hebben zy zig met twee kleene andere dorpkens, Caloeway, en Roeway, vereenigt, waar by naderhand nog een Soa van Javaanen, Paliti genaamt, en nog een van Boero, met de naam van Kapoelo, na den Orangkaja, Ela Kapoelo, waar onder het flond, en eindelyk nog een zevende, Tamal, gekomen is, by welke zeven zig nog twee Batsjanfche Soa's gevoegt hebben, uit al het welke klaar te zien is, dat dit meefstendeel vreemdelingen van andre geweften waren.

Terwyl nu Pati Roemaray hier als eerste Kipati bleef, is zyn oudfte broeder, de Prins Djamiloe, voortgefchept, en op Hitoe aangekomen, daar hy (zoo ons de Ambonfche Historie Schryver, en Moorfche Priefter van Hitoe Ridjali

Verplaat-
fingen,
van dt
dorp.

Waar het
nu is.

Pati
Roema-
ray, Dja-
miloe's
broeder,
een Gilo-
lo's prins
hier aan-
gedre-
ven.

En
Hoofd
van 't
Soa Noe-
roelatoe
gewor-
den.

Waar
zyn
Broeder
Djami-
loe ge-
bleven is.

in zyne historie van Hitoc, verhaalt) de stamhouder van een der vier eerste hoofd-geslachten, Noefatapi genaamt, geworden is, gelyk wy, over de kuit van Hitoc handelende, nader zullen toonen. Na dat zig de jongste broeder, van de reyze vermoeit, en 't vaaren soo verre over zee niet gewoon, hier dus ter nedergezet, en het dorp Lissabatta zyn eerste gedaante gegeven had, gaf hy zig zelven, boven de titel van Kipati, nog die van Oelilima Sitanija, dat is, vrager, of spreker van de Oelilima's, om dat hy, ytt aller naam sprekende, als hunne aller mont was. Andere zeggen, dat die Prins, door stormmet een Coracora op Lissabatta vervallen, Bakar, zoon des koninks van Batsjan geweest zou zyn, die zig met zyn broeder, die daar eerst Orangkaja wierd, zou hebben ter nedergezet. Dog 't is zeker, dat lang daar na de koningen van Batsjan herwaart eerst enig volk zonden, die zig hier mede geplaatst, de twee bovengemelde Batsjanze Soa's uytgemaakt, een Sengadji daar over gezet, en daar door aanleiding tot alle die cyfehen van dezen Vorst zoo op dit, als op andre Ceramze dorpen, gegeven hebben, waar toe hy echter weinig recht heeft, alzoo lang na dien tyd de Portugeesen Ceram's Noord-kust beheerschten, en wy, by hare verovering, een onbetwistelyk recht daar op kregen, behalven dat wy onder de zaaken van Batsjan reeds klaar getoont hebben, dat de ingezetenen zelf zyn recht stout loochenden, en vlak uit zeiden, onder hem niet te willen staan. Dit Lissabata, waar van wy onder Hatoewe (daar zy nu wonen, nog zullen spreken) is een dorp, van wiens volk de E. Maatfehappij zeer veel moeite te wagten heeft, gelyk aan eenen *Orangkaja Salabaloe* gebieken is, over welken al in de tyd van den Heer *Jacob Cops*, alle de Alfoereezen, van Nuniali, Lisseoeloe, Maloan, en Sahoelauw, zoodanig klaagden, dat die Heer in 't jaar 1671. genoodzaakt was hem gevangen te nemen, in welke gevangenis hy ook gestorven is.

Kipati
Lissabatta's
tweede
eerste
titel.

Andre
houdt
hem
qualyk
voor een
Batsjans
Prins.

Slecht
Recht
der Bats-
janders
op de
Ceram-
ze dor-
pen.

Slegt
getuige-
nis van 't
gedrag
der Lissabatters,
en waar
men hen
plaatfen
moest.

Bogt,
en rivier
Boas.

Het zou dierhalven best zyn, dat men hun van Ceram maar lichtte, en elders, daar zy minder quaad konden doen, plaatsfe, alzoo zy geduurig met de Alfoereezen over hoop leggen, (die de Oelilimaze Mooren doodelyk haaten) en zich in tyden van Oorlog altyd by onze vyanden gevoegt hebben, weshalven zy niet te vertrouwen zyn.

Een halve myl van Boeza, dog als andere stellen, zoo verre ten Oosten van Lissabatta, legt een bogtje Boas, met een Rieviertje van dezelve naam, alwaar de Alfoereezen van Lisseoeloe's koning ook

plagten af, en aan frant te komen, waar ontrent wel eer ook Soekoe, of Kayfoekoe, lag, 't geen naderhand mede by Lissabatta gevoegt is.

Recht agter dit Boas legt het gebergte Hoelong, waar op veel dorpkens zyn, die men beneden op frant zien kan, over welke certyds zekere *Mattoean* als Kapitein plagt te gebieden, een wakker voor-vechter, die ons in den bitteren oorlog met *Madjira*, in 't jaar 1656. veel dienst gedaan, en veele *Maessiaeren* ontrent Hatoepectola in de pan gehakt heeft, waar over hem de *Heer de Vlaming* ook in 't byzonder begiftigde; hoewel hy naderhant, in de tyd van den *Heer Hufsaart*, zich te veel gezag aangematigt, en daar over zyn cinde in de gevangenis aan 't Kaftel gevonden de heeft.

De voornoemde rivier Boas, maakt ook de grenspaal van Radja Lisseoeloe's land, wiens hoofd-dorp, Koroloewe, anderhalve dag reizens Landtwaard in boven op het gebergte legt.

Een halve myl Oostelyker aan, ontmoet men de wonderlyke klip, of berg, Hatoepectola, die zig van buiten met veel witte plekken, by na als zeker kleed, by den inlander met de naam van Petola-kleed bekend, vertoont, waar na men hem ook de Petola-klip genoemd heeft; een plaats, daar die van Lissabatta ook wel zeven of agt jaeren gewoont hebben, van waar zy weer, om de gedurige gefehillen met de Olifivafe Alfoereezen, die deze Oelilima's niet konden dulden, na Loeboe verhuist zyn.

Een quart myltje Oostelyker ziet men het rivierte Maloan, met een kleene bogt van den zelve naam, alwaar een groot dorp der Alfoereezen is, ontrent de rivier Alaye, op de plaats, *Wattafoelo*, staande onder twee koningen, en bestaande uit zeven Campons, die het met den koning van Somiet houden, hoewel een der Campons, Noekolay, zich van hen afgefcheiden, en haeren toevlucht tot den koning van Sisseoeloe, woonagtig ontrent de rivier Roa, genomen heeft.

Die van Lissabatta hebben dit dorp, door een soort van geweld, en door de onnoozelheid dezer wilden, zich onderdanig gemaakt, en in 't jaar 1666. ook een ganse Soa *Loema Sokat* genaamt, van daar na Hatoewe, daar de Lissabatters nu wonen, vervoert, voorgevonden, dat zy met die van Maloan niet wel over een konden komen, weshalven zy die onder hunne andre Soa's te Hatoewe ondergestoken hebben.

Agter Maloan leggen drie groote bergen, die zig van alle de andere onderscheidentlyk doen kennen, dragende de naam

Koroloewe,
by Lissabatta
onder
geteeken.
Berg
Hoelong.
Capitein
Mattoean,
syn be-
druyven.

En ein
de.

De Kivier
Boas,
Sisseoeloe's,
grens-
paal.

't Dorp
Koroloewe.
De berg
Hatoepectola

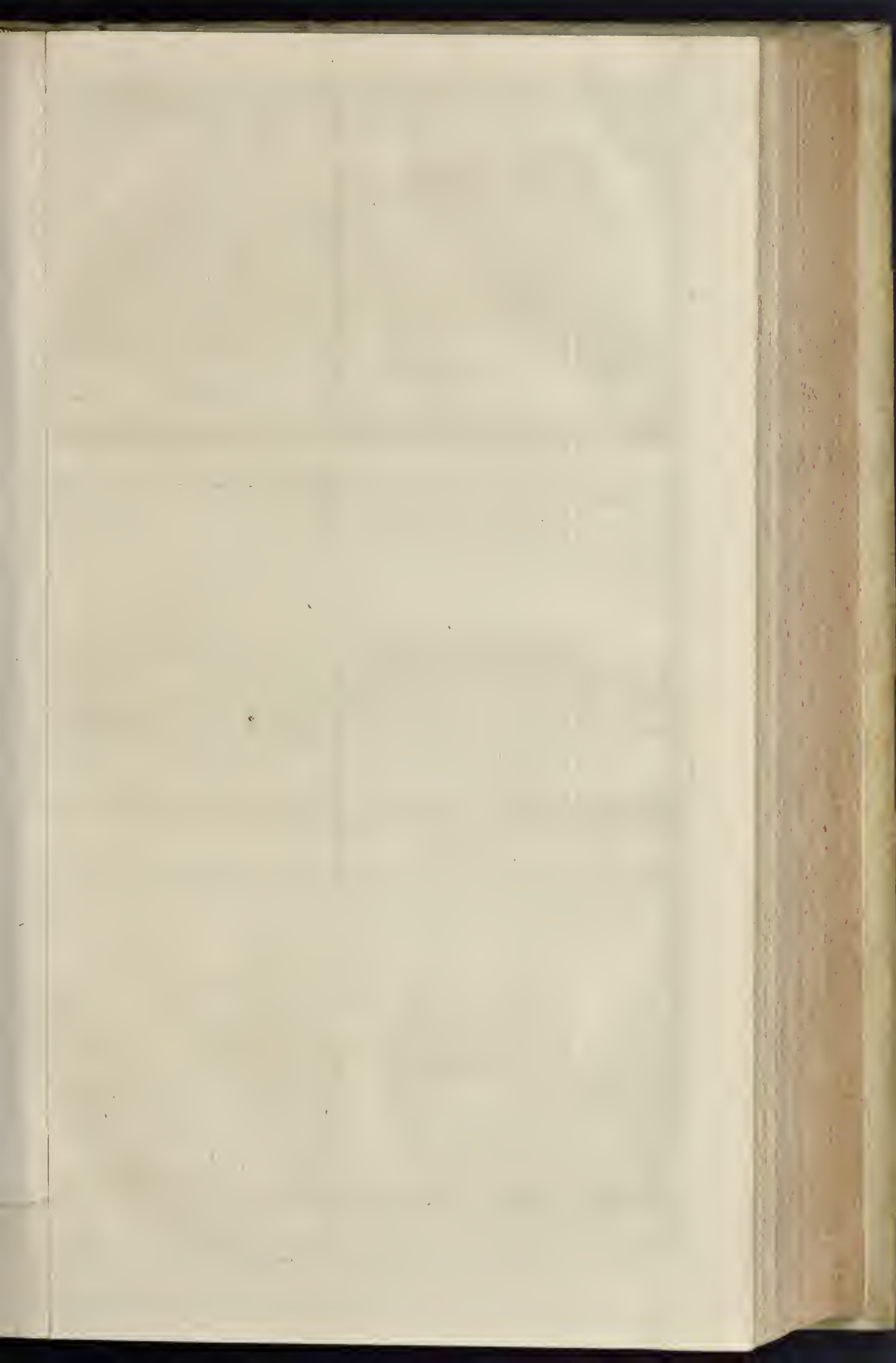
De Rivieren
Maloan,
en Alaye.

Het Alfoer-
dorp,
Wattafoelo,
onder
Radja
Somiet.

Door
geweld
onder
Lissabatta
gemaakt.

Berg Oewen.

naam

NIEUW LISSABATTA.

KEFFING.

KAMARIËN.

XIII

RARACKIT.

XV

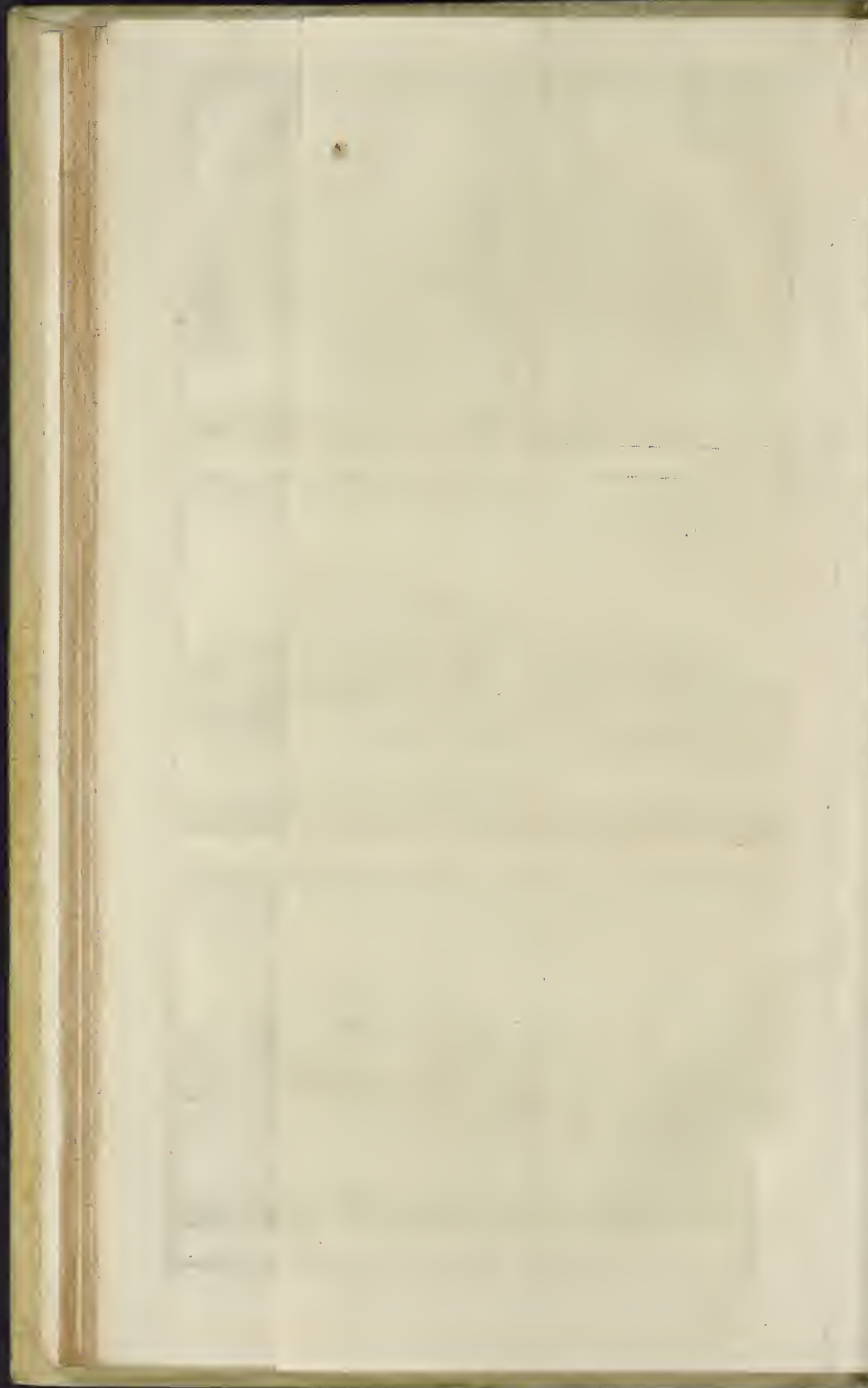
ROEMAKAY.

XVII

CAYBOBO.

L. Otens fecit.

nam van Oewen, waar over drie koningen, *Loema Latoe*, *Batoeboewe*, en *Tamasean*, 't gebied voeren.

Bogt, en 't strand, Takala.
Een half myl Oostelyker doct zig het strand Takala op, gelyk mede een bogt van den zelve naam. Dit was de plaats, daar die van Liffabatta in oude tyden eerst plagten te woonen. Agter dit strand heeft men vlak land, en een binnen-meir, aan welkers west-zyde men het voornoemde landje en gebergte Oewen heeft, staande onder twee koningen. Land-
Dorpen, Roemah Ela, en Hatoe-noeroe, onder Rajja Sahoelau.
waard in leggen ook twee sterke dorpen, Roemah Ela, en Hatoe-noeroe, op steile bergen vol rotzen, die onwinbaar gehouden werden, en noit veroverd zyn.

Over de zelve, gelyk verder landwaard in, heerscht *Radja Sahoelau*, hoewel zy zich weinig aan hem laten gelegen zyn, doende in alles vollagen hun zin.
De Rivier Makinan, grenspaal tusschen Radja Sahoelau, en de Oeililima's.
Drie mylen en een halve Oostelyker, dan Takala legt het strand Loeboe, een myl beoosten de groote rivier Makinan, tusschen de zes en zeven mylen van Boela, alwaar in 't jaar 1667. oud Liffabatta plagt te leggen.

Agter dit strand zyn verscheide dorpen der Alfoerezen, als Loemaway, Loemamoni, en Loema Peloe, alle Oeililima's, onder den koning van Sahoelau: want de rivier Makinan maakt de scheiding tusschen Radja Sahoelau Oeililima's, en tusschen 't land der Oeililima's aan de west-zyde, zynde beoosten deze rivier de koningen van Horale, en Latea, die over de Oeililima's gebieden.

Die van Sahoelau komen af beweften die rivier, welke landwaard in door een steile valley, tusschen twee bergen loopt, die zoo na by malkanderen staan, dat een Waringin-boom zich met zyn wortels op een anderen boom, zoo aardig geslingert heeft, dat de in een gewarde takken een byzonder geestige natuurlyke brug, van den enen berg tot den anderen gemaakt hebben, daar de voornoemde rivier met een swaar gedruis doorloopt; welke brugge gemeenlyk overtrekken alle, die van Coli na Waumatta gaan.

Coli, en Waumatta.
Van hier begint de kust Noorst-Oost op te loopen met een groote vlakke hoek, Cara genaamt, dog ten Oosten van den zelve is een groote rivier, en wat Oostelyker het dorp Paa, waar na die gansche strek lands den naam draagt.
Hoeck, Cara, in 't dorp Paa.
Landwaart in leggen de Oeililimase koningen van Latea en Horale, die het met de Mooren houden.

Vlak voor dezen hoek vind men vyf kleine eilandkens, Poelo Mata Lima, of Noessa Lima, dat is, de vyf eilandkens, genaamt, dog in 't Noord-Westen legt 'er een wat grooter, met een Rif

omzet, en Noessa Ela geheeten; van den hoek van Tanoeroe tot dezen hoek van Cara, rekent men gemeenlyk een lengte van 15 mylen Oost op, hoewel men 'er in 't scheppen door de sterke stroom; wel twintig mylen over bezigt wezen kan. Cara word ook vyf mylen van de rivier Makinan gerekent, een strek lands, daar geen menschen woonen, doch die wel tot een schuilplaats der Papoewa's, of Tidorische roovers, dient.

Pas dien hoek om heeft men de groote bogt van Hatoewe, twee mylen diep, en vier of vyf mylen lang.

Men ziet daar op strand een hoog gebergte, en ter regherhand in 't invaren een eylandje, Cale Cale, na de menigte Tsjaumpedaha-boomen, daar groeiende, genaamt.

Van daar een myl Oostelyker, dicht by de wal, ziet men twee kleine eilandkens, Soynoni, en Moti, en daar agter het dorp Saleman leggen.

Een myl gaans Oostelyker legt nu het dorp Hatoewe, en wat verder nieu Liffabatta, gelyk het in de plaat, No. XI. afgeteekent is; vertoonende zig aan een schoone strand, onder de lommer van schoone boomen met een zeer fraai gezigt van 't naburig gebergte, en niet verre van een inbogt, aan een schoone rivier gelegen.

Deze twee dorpen, zyn de Hoofd-Negryen, op de Noord-kust van Ceram, leggende tusschen Saleman, en Sawayl.

Hatoewe werd nu ook wel het nieuwe Hatoewe genaamt, om dat haare inwooners wel eer by den hoek van Hatilen of Permata huis hielden, van waar zy vier mylen Westelyker afzakten, om van de Papose roovers wat meer bevryd te zyn. Zy leggen nu vlak in de bogt, en plagten op den berg Hatoenimaroe, wa te woonen, dog hebben zich naderhand dichter by 't strand aan 't afgaan van het steenagtig gebergte Hatoemoroli-Hoejon nedergeilagen, langs 't welke zy met verscheide steile trappen boven malkander gewoon zyn na hun dorp, dat meest uit inboorlingen bestaat, op te klauteren, welke opgang vry moejelyk; egter zoodanig in vorige tyden tot meeste zekerheid geschikt is, maar in 't jaar 1671. zyn zy op last van den *Heer Cops* aan strand, een half myl Oostelyker op de vlakke Affinahoe, daar zy nog leggen, komen woonen.

Landwaart in ziet men een andren hoogenberg Ahinocssa genaamd, leggende recht achter en tusschen de twee voorschreven eilandkens.

Op deezen berg plagt Liffabatta ten deele ook te leggen, dog is zedert
G 3 't jaar

papoewa's

Bogt van Hatoewe

Klein eylandje, Calecale, Soynoni, en Moti.

Dorp Saleman, Hatoewe en nieuw Liffabatta.

Tekening van 't laatste dorp.

Oude plaats van Hatoewe.

De bergen Hatoemmaroe, Hatoemoroli-Hoejon, en Ahinocssa.

't Strand Affinahoe.

Kryt-
bergen.

Het wort gegift vyftien mylen, van den hoek van Hatoe Aloe te leggen, en was geplaatst aan een wyde en groote rivier, die men verscheide mylen op kan scheppen; gelyk my zeker vrient, die nog leeft, gezegt heeft zelf gedaan te hebben; dog 't water is meest brak, en ondrinkbaar, 't geen, by zware afwatering, veroorzaakt wort door de Krytbergen Mali Mala genaamt, die landwaart inleggen, van welke deze rivier in 't roegen moesson met groot geweld afstroomende, het water zeer wit en drabbig maakt, hoewel het, in 't jaar 1707. voor een reis wel eens goet, en drinkbaar bevonden is.

Naderhand zyn die van Hote van daar wat Oostelyker op, na een kleen heuveltje ontrent strand, dog in later tyd drie of vier myl meer na 't Westen, ontrent de rivier Kamohalat verhuist, die mede van de witte bergen haren oorspronk heeft, hoewel ze goet water geeft, 't geen te meer te verwonderen is, om dat die bergen daar naaft by 't strand zyn, en 'er weer na toe draagen.

Boven op die bergen vertoont zig een hooge steile klip, die de Papoewa's Froan Saä noemen, die zeer wel na een Munniks-kap gelykt, hoedanig de onzen die gemeenelyk noemen, hoewel andre die by een schoorsteen vergelyken. Men kan die in 't voorbyvaaren gemakkelyk zien, schynende zig naby strand te vertoonen.

Hote, de
verga-
derplaats
der Pa-
poewa's
van Mes-
sowal, en
hun
grens-
paal.

Dit Hote is de vergader-plaats van die van Messowal, dat meest Noorden hier van aflegt; en verschynen deze Papoewa's dan hier, om, met die in de bogt van Hatowe komen, te handelen. Het is ook de grens-paal van de Papoewa's aldaar.

Want die van Messowal, en hunne aanhang, plagten van ouds op de andre Papoewa's, ten Oosten en Noord-Oosten van Hote woonende, te rooven, en daarom hebben zy deze plaats Hote, (in hunne taal een grens-paal, of scheiding) genoemd.

Dit rooven hebben die van Messowal nu al eenige jaren, het by den Sahoehandel houdende, nagelaten, dog de Papoewa's beoosten, en ten Noord-Oosten van Hoti, plagden den inlander nog menigmaal daar mede, van waar zoo menigvuldige klagten van die van Amboina, aan haar Edelheden gekomen zyn, die dat eerst met goedheit by den koning van Tidore al in Saifoddien's tyd hebben zoeken voor te komen, die als een fyne gaff, daar dan wel wat ordre opstelde, maar hen naderhand weer anderen last gaf, om onze bondgenooten te quellen, en op hun te rooven, 't geen haar Edelheden (gelyk wy onder de zaken van

Tidore zien) genoodsaakt heeft aan die van Amboina te gelaften, om de Papoewa's niet alleen op onze stranden, maar zelf in hun eigen nest, op de kust van Maba, Weda, en Salatti, aan te taffen.

De oude woonplaats der ingezetenen van Hote was ook, gelyk die van andre Papoewa's, immers zoo lang zy een stuk weegs de rivier op huis hielden, in 't bosch, daar zy, volgens een oude inlandsche gewoonte, hunne huizen op hooge stylen, en op Waringin-boomen, zoo hoog plagten te maken, en uit de gront te verheffen, dat men 'er met ladders by klimmen moest, 't geen zy waarfchynelyk deden, om tegen een schielyke opkomst van vyanden verzekert te zyn. Dog in 't jaar 1673. zyn zy van daar na om laag, wat beoosten de rivier verhuist, daar zy zedert gebleven zyn. Deze rivier van Hote werd by den inlander ook wel de groote rivier van Bockey genaamt, dog is best met den eersten naam bekend. Al het land of de dorpen van Hote tot Hatocmeten, hebben haar Edelheden in 't jaar 1699. aan den koning van Tidore, op zyn voorgeven, zonder eenig recht 'er op te hebben, en zelf tegen het getuigenis der inlanders aen, geschonken, hoewel hy het niet voor in 't jaar 1709. in bezit genomen heeft.

Twee en een halve myl in zec, Noord Noord-Oost van de rivier van Hote, heeft men de gevaarlyke droogte, by ons Leeuwaardens droogte genaamt. Andere plaatzen die wel vier mylen van de rivier van Hote, dog zy is waarlyk hier gelegen.

Van de bogt of de rivier van Hote drie mylen Oost aan, draait zig de kust weder na 't Zuid-Oosten, en na 't Zuiden met twee uitstekende hoofden, by zommige Caap de Meer genaamt.

Men heeft onderweg nog verscheide rivieren, en stranden, als Zollalikay, Hatohoko, Zefat, Hoewa, Portat, Lama, Iricheuw, en Mehira, alle welke vervolgens al Zuid-Oostop leggen, en zich vry riffig vertonen, tot dat men aan een groote bogt, de bogt van Waroe genaamt, komt, in wiens binnenste hoek wel eer het dorp oud Waroe lag aan een rivier, daar grote Sagoehandel was, een weinig Zuid-Oostelyker, dan daar het oude nu tusfchen twee rivieren is, dog wegens de riffen zeer ongemakkelyk, om 'er aan te komen, alzo zig die langs die ganfche bogt, die drie of vier myl wyd, en wel twee groote mylen diep is, hier en daar verspreiden.

Twee mylen Noord-Oost van 't land af, dog by na vier mylen van Waroe, vertoont zig het riffig eilandje by den

Oude
woon-
plaats
dezer
volken.Alle
dorpen;
van Ho-
te af,
tot Ha-
toemc-
ten toe;
onder
Tidore
in 't jaar
1699. ge-
stelt.Leeu-
waar-
dens
droogte.Rivieren
en fran-
den.Het dorp
oud Wa-
roe.Poeloe
Sarong.
inlan-

inlander Poelo Sarong, dat is, het scheede-Eiland, daar 't wat na gelykt, dog by de onsen Leeuwarden's Eiland, genaamt, een myltje lang, en een quart myl op zommige plaatsen breed, dog voor aan breeder.

Oud Waroe word van Hote, op agt mylen, gefchat, hoewel het in 't fcheppen wel op tien mylen uytkomt.

Nieuw Waroe.

Hier van daan loopt de Kust weer wel ruim vier mylen verre Oost-aan, in welkers midden 't dorp nieuw Waroe legt.

Die van Waroe, nader beschreven.

In het Ooster-faizoen, wanneer het sterk regent, staat hier een holle zee, alzo 't hier vry diep is, door 't uitwateren van zes groote rivieren, die sig in deze bogt ontlaffen; in welke tydt het water hier groen en drabbig is.

De zoute rivier, en 't bosch met Casuaris-boomen.

Het volk van Waroe is nog zeer wild, waarom zy ook met de Hongi nooit hebben willen scheppen, vlugtende, zoo ras die aankomt, boschwaart in, hoewel hun Orangkaja's in 't jaar 1671. die vloot bleven inwagten, zonder dat egter de smalle gemeente daar toe te brengen was.

Poelo Akat.

Van den Oosthoek van deze bogt, van Waroe, of wel van Ajer Masin, dat is, de soute rivier, daar veel Casuaris-boomen zyn, loopt de kust weder vier mylen Zuiden aan. Vlak voor die zoute rivier heeft men twee eilandjes, ider een myl lang, en een half myltje breed, dog 't naaste aan Waroe, Poelo Akat genaamt, wel het langste en 't breedste, zynde beide met een breed rif omfoomt, dat zig met een flauwerzoom, tot voorby Rarakkit uitstreckte, en zig met des zelfs hoogen hoek bepaalt. Digt by die twee eilandkens, die onbewoont zyn, legt vlak in 't Noorden, ontrent een myl'er af, 't voornoemt Leeuwardens, eiland.

Leeuwardens Eiland.

Hier van daan, tot het dorp Rarakkit toe, dat vier mylen verder Zuidaan legt, is een groote en flauwe, dog zeer riffige, bogt, die mede onbewoont is.

Het dorp Rarakkit, en des zelfs afteekening.

Dan komt men aan een grooten hoogen uitsteekenden hoek, waar op het dorp Rarakkit legt.

Het lag van ouds op den hoek in 't hangen van een steil gebergte, met verscheide gehugten boven een, hoewel het nu aan strand legt, zo als men het in de plaat, N°. XIII. al vry groot, zich ter linkerhand met veel groote huizen, en ter regtermet een pragtigen Moorschen Tempel, en andere wooningen uytbreidende, aan de voet van een zwaar gebergte, onder veel boomen, afgetekent ziet.

Vergaderplaats der Papoewa's, en der gevulgte

De inwooners waren, in 't jaar 1619. al in vyf Campons onder zo veel Orangkaja's, afgedect, een boos volk in zich zelve, en een gemeene toevluchtplaats, daar de Papoewa's haren roof quamen

venten, behalven dat het ook gedient heeft, om de wederspannige Bandanesen, na hun vlugt, daar te ontfangen, die zich zedert meest daar, of daar ontrent, onthouden hebben.

Banda neesten.

Zy waren van ouds ook onderdaanen, Verder des konings van Tidore, onder welken bericht van dit Volk.

zy ons, wanneer wy met dien Vorst in oorlog waren, veel ondiens deden, trekkende al de volkeren, daar ontrent gelegen, van de E. Maatschappy af, behalven dat zy ook allerlei gespuis van wegloopers, en misnoegde, plagten aan te haalen, en toegang te geven, dog zy zyn door den Heer de *Planning*, in 't jaar 1649. overwonnen, en door een byzonder Contract zodanig bepaalt, dat men hope van beterichap had; dog by den ooflog ten tyde van *Madjira*, en daarna, zy zy weer uitgespat, en hebben zig zedert zo weinig aan de E. Maatschappy, of haren Landvoogd in Amboina, laten gelegen leggen, dat zy meinden overvloedig haar pligt na te komen, wanneer zy, zonder verder na de *Hongi* om te zien (wel verre van daar onder mede te komen scheppen) een stapeltje of twee Sagoe, tot verquikking van die magtige vloot, en tot erkenenis van den Landvoogd, op strand lieten staan, vlugtende verder met alle man het Bosch in; schoon men niet gewoon is, hun daar over eenige moeite aan te doen, maar hun dorp in volkomen rust te laten, in hope hun door diegelyke bewysen van vrindschap, en door den tyd, nog eens te winnen. Dog het is een volk, daar geen zalf is aan te stryken, wier dorp een roof-nest is, en blyven zal, zo lang men deze weerbarstige gasten, met geen harde spooren beryd, en met geweld tot reden brengt.

Wat moeite de Landvoogden nu en dan met hun gehad hebben, zullen wy in 't vervolg breeder zien.

Landwaard in, niet verre van strand, Berg Saziet men een hoogen platten berg, de Berg Saziet men een hoogen platten berg, de tafelberg, die van andre bergen daar ontrent afgezondert is, en by den inlander Salangur genaamt is, dien men op Waroe in 't Zuiden gemakkelyk kan zien leggen.

Van dit dorp Rarakkit loopt de kust met een rechten inwyk, Zuiden en Noorden tusschen de vier en vyf mylen, tot Keffing toe, vertoonende zig als een vlakke bogt, alwaar mooy strand is, daar op het dorp zig uitgebreid heeft, en waar langs nog verscheide fraaje dorpen leggen, waar onder Kelingaa, Kellikaba, Angir, en de magtige Alfoereesehe Negry Kien, die wat meer verstrooit, en ten deelen Landwaard in legt, dragende dit Kien, ook wel den naam van Pafar Besar, dat is, de groote markt,

De dorpen Kelingaa, Kellikaba, Angir, en Kien, onder het dorp Quaus.

om dat hier alle zeven dagen de groote markt van 't geheele Land gehouden word, tot welke dan de volkren van alle de Alfocreefche dorpen aan die kant van 't gebergte afvloejen. Alle deze dorpen, alleen Kelingaa uitgezondert, ftaan onder Quaus; maar Kelingaa behoort onder het gezag van die van Rarakkit.

Dorpen
Tanafas-
foe, Qua-
us,
Quam-
mer, en
Ernan-
neng.

Men ziet verder bezuiden Kien, ontrent twee mylen van Rarakkit, de dorpen Tanafasfoe, en Quaus, en wat verder de dorpkens Quammer en Ernanneng, die dicht by een kreek leggen,

die den hoek van Keffing van 't groot Land van Ceram afscheiden, hoewel die beide dorpen onder Keffing mede behooren.

Vlak voor deze bogt in het Oosten, ontrent vier mylen van de wal, legt een droogte, by den inlander Modrang genaamt, op welke de onkundigen ligt een ongemak kunnen krygen.

Hier mede nu van de Noord-kust van Ceram afscheid nemende, gaan wy over, om de Zuid-of Binnen-kust te beschryven.

TWEDE HOOFDSTUK.

Cerams Zuid-Kust, in 't brede beschreven. Het eiland, en dorp Keffing. En wat daar onder ftaat. Goeli Goeli's Veffing. Keffing in Preni verbeelt. Klip Solothay, by 't dorp Goeli Goeli. 't Dorp Oerong. Poelo Goffa: Onder wie de Keffingers ftaan. Hun handel en bedryf. Van 't eiland Ceram-Laoet. Poelo Gelfer. Keffings elf Buurten, en iders byzondere voorrechten. Eigentlyk Ceramlauwers. Door den Heer Gysels overwonnen. Waar de Masloy, en door wie die ingebandelt wort. Droogte, waar op verfehiede eilandekens beoeffen Ceram-Laoet. De eilanden Tenimbar en Goram. Afkomst der Ceramlauwers. Hun beftaan. Zuiderdeed van groot Ceram in vyf deelen. Met hare namen. Het eerste deel Goemilan. Hoe verre zich dat uitfprekt. Berg, de Koorn-fchuur genaamt. Verdichtzelen der inlanders. Dorpen met hare Rivieren van de zelve naam, meest onbewoont. Het tweede deel, Cottaroewa. Dorpen Kellibon, Cottaroewa en Kellimoeri. Na hun Manfchap, en verder beschreven. Ongehoorzaam volk hier ontrent. Geval des Konings van Kellibon, Het dorp Tobo. En Nieuw Tobo. Magt van dezen Sen-gadj. Verdre aanmerking over hem. Manfchap. En waar over hy gebiet. In 't jaar 1633. door den Heer Gysels overwonnen. Het dorp Giffclauw. Het Mabekoe-Rif, Het derde deel, Selan Binauwer. Dorp Hatoemeten, met Riboe, en Hakiboy, een Oeli. Manfchap. Veel Sagoe, en certyds ook Speeryen hier. Deze dorpen door wie veroverd, onder wie zy nu ftaan. Dorp Werinama, daar Selan Binauwer afscheid. Deszelfs Soa's, en Manfchap. Speery-Handel der Javaanen, Macallären, enz. op Keffing. Speery-Boffchen hier in 't jaar 1648. ontdekt. Vierde deel van Zuider Ceram, Selan, genaamt. Rivier Beiroe. Dorp Hatteha-hoe, en Manfchap. Rivier Walaja of Jan Compaans Rivier. Rivier Bemoe. Magtig dorp, Tolocti. Manfchap. Klip Hatepoeteh, een fcheids-paal. Het dorp Tehoewa. En Laymoe, en beider Manfchap. Folin, en Manfchap. Telefey, en Manfchap. Schoone Boffchen en Hout-werken. De hooge Bergen, Noeffa Heli, Way Ila, Teboefoe Tenoe Poeteh en Lehoroe. De Bogt van Haja, en 't dorp. Manfchap. Verfehiede Rivieren. Dorp Tamilauw. En Manfchap. Schoone Boffchen. Rivieren Hatochoelo en Latoc. Touw, Befi, Tamilau, Sepa Noekauloe, Obin. Totohatoc door die van Touw geholpen. Rivier Pia. Sepa, en Manfchap. Dorpen onder den Koning Lauliffa. 't Dorp Coak en Swauko. Makariki en Amahey. Sterkte Harderwyk. De Bogt van Elipapoeteh. 't Dorp. Bogt van Amahey, Rivieren aldaar. Wanneer die van Amahey, Makariki &c. Christen wierden. Manfchap. Alfocreefche Dorpen, en Rivieren hier. Het vyfde Deel van Cerams Zuiderdeed. Manfchap van Elipapoeteh. Voorige en jegenwoordige ftaat. De Lachcroy in 't jaar 1686 hier, met zoldaten. De Rivier Epc. Hoek Hatoe-Sili. Rivier Ajer Talla. Vergader-plaats der Alfocreefen aan de Zuid-kant van Ceram. Takken dezer Rivier. 't Dorp Tomilchoe. Verdichte afkomst der Oclilima's, en Ocliffivale koningen. Hoewaloy en Latoc, en Manfchap. Drie Kimlaha's hier dood gebleven. Iha en Mahoe, en Manfchap. Coelor en Pia, Manfchap. Roemakay, deszelfs teekening, en Manfchap. Camarien, deszelfs Teekening, en Tihoelale, met beyder Manfchap. Het laatste dorp zeer van de Alfocreefen gequelt. Hatoefoewa, en Manfchap. Paunoessa, Kayratoe, en de Manfchap

van't laatste. Capitein Macoreffi, *Hooft der Rivier Riffeari*. Seroewawan, en Way Samoc. *Manschap van 't laatste*. Hier ontrent komt Radja Siscoeloe aan strand af. Wayfariffa. 't Dorp Caybobo, en Asteekening, en Manschap. Noeffa Oela en Noeffa Caffa. *Droevige nacht des Schryvers*. Druiven en Schildpadden hier. De bogt Hennawail. Van Tanoeno. Kolle Kolle. *De Rivier Riffetti*, en 't dorp Tanoeno, en Manschap. Laffilchoe en Piroe, en Manschap. Popeloewi en Somoeri, met hunne Manschap. *De rivier Eri*, derde vergaderplaats der Alfocreefen. 't Dorp Kering, en Manschap. 't Dorp Lakamay, en Manschap. *Rivier Goli Goli*. Twee droogtens ontrent Caybobo. Seroelau en Saaroc. *Manschap op Groot Ceram*. En 't versjubil met dat van kleen Ceram.

De ZUID-KUST van CERAM.

Van Cerams Zuidkust, die in 't breedte beschreven word.

Schoon Keffing niet eigentlyk tot de Zuidkust van Ceram behoort, werd het 'er gemeenelyk mede, hoewel qualyk, onder betrokken; daar het eigentlyk op den Zuid-Oost hoek, van groot Ceram, als een eiland van het zelve, met een doorgaande kreek, Kedda-Kedda genaamt, afgescheiden legt. Deze kreek, agter Goeli Goeli ingaande, komt aan de Noord-zyde by Ernanneng uit, en loopt met verscheide andre kreeken doorfeden, tusschen het groot eiland Ceram, en tusschen Keffing, in.

Het eiland en dorp Keffing.

Op dezen zandigen en moerassigen hoek lands, ten deele by laag water zig als een cilandje op zig zelve, ten Oosten ontrent anderhalf myl, en ten Zuiden op zyn breedste een halve myl uitstreckende, (hoewel die halve myl eindelyk tot niet loopt) en op liet verdere land van Cerams Oosthoek, onthouden zig die van Keffing, Goeli Goeli, en Ceram Laoet, als ook zeer veel gevugte Bandancesen, en allerlei ander gespuis, dat zig van tyd tot tyd hier neder gezet, en zig altyd zeer weerbarstig, wrevelmoedig, en wantrouwig ontrent de E. Maatschappy gedragen heeft. Het zyn kloeke mannen; ganfch na geen Cerammers, maar beter na Makassaaren, gelykende, en wakkere kooplieden, die sterk op Onin, het voorste gedeelte van Nova Guinea, dat ontrent 30. mylen Noord-Oost van Keffing legt, ten handel varen, om Maffoy, Toetombo's (of doozen, door de wilden gemaakt, en met witte horenkens bezet) en andre waren, daar in te ruilen, in welken handel de Ceramlauwers, wel het meeste deel hebben. Die verre togten derwaards, en ook na 't Westen, hebben hun metter tyd stoute zee-lieden, en de groote winsten op de goederen, die zy te rug bragten, hen zeer trots en moedig gemaakt. Gelyk de verkeerzing met de Westersche volken, hen ook zeer ervaren in de Maleitische taal heeft doen worden.

En wat daar ontfstaat.

Onder Keffing, dat naast de Ceramlauwers legt, staan vier dorpen, Kes-

songat, Kelila, Quaus, en Ernanneng; die alle vier aande Oost-zyde leggen. In 't Westen leggen vier andere; te weten, Quammer beoosten de kreek, Kedda Kedda, Goeli Goeli, en Keliwalanga, dicht by een; en in den West-hoek van het bogtje 't dorp Oerong, die ook onder den Orangkaja van Oerong staan.

In oude tyden maakten die agt dorpen een gefpanschap uit.

Salaboean ('t geen wel 't eigentlykste Keffing is) Keffongat, en Goeli Goeli, legt van oud Keffing af, op den uitersten Oost-hoek twee en een half myl na het Westen, in een rond bogtje, dat een naeuwen ingang heeft, aan welkers Oost-zyde zig een ronde klip op strand vertoont, waar op die van Goeli Goeli, in vorige tyden, byzonder in 't jaar 1659. (wanneer de Heer *Hulstaart* hun met de Hongi-vloot, en drie grote schepen van de E. Maatschappy, verneftelen quam) een Vesting van groote op een gelegde zee-steen, waar in zich hun Orangkaja versterkte, gemaakt hadden, welke klip ons volk toen ook in bezetting had, waar op zy de geringe Vesting Oostende gelegd, en naderhand ook by de vrede weer verlaten hebben.

Goeli Goeli's Vesting.

Om een netter verbeelding van dit Keffing te geven, voegen wy 't zelye hier zeer net afgetekent, in de plaat No. XIV. waar in wy zien, hoe het zig nu met twee gehele Tempels, behalven eenen gebroken, en een groot getal huizen, zeer lustig onder het geboomte vertoont.

Een halve myl beoosten Goeli-Goeli, ontrent den voorschreven hoek, zict men een klip Solothay genaamt, waar op zig dit volk in 't jaar 1660. zeer versterkt had, dog wierden wel haast door den voornoemden Landvoogt belegert, en de Vesting veroverd en vernielt.

De klip Solothay by 't dorp Goeli Goeli.

Aan de West-zyde van het bogtje lag het dorp Oerong; dat nu wat meer de bogt in legt; voor welken West-hoek het kleen eilandeken, Poello Goffa zig vertoont; dog van Goeli-Goeli, tot Keffing strekt zig een groot rif, byna een groote myl breed, dat op zommige plaatzen by laag water geheel droog loopt.

Poello Goffa.

Die van Goeli-Goeli wonen nu ook H 2 v dede

weder op de voornoemde klip, hun oude schuilplaats, waar op hun Orang-kaja zyn verblyf heeft.

Onder
tween de
Keffin-
gers
staan.

Men wil, dat de Keffingers in oude tyden onder de kroon *Tidore* stonden. Nu staan zy onder de E. Maatschappij zedert veele jaren, onder beloften van geen Nagelen aan vreemden, maar wel de Maffoy te mogen inruilen; doch dat zy gehouden blyven, die weder aan de E. Maatschappij alleen tot zekeren bepaaldenpryste verkoopen, en verder ook wel Toetombo's, en andre snuisteryen, op Nova Guinea te mogen inhandelen, zonder zig tot eenigen sluik-handel in te laten; maar het is zo overre van daar, dat zy die Contracten nagekomen zyn, dat zy in tegendeel de vreemdelingen zelf aanhalen, niet allen om aan hen ook Maffoy, maar zelf ook veel gestokene Nagelen en Nooten te verhandelen, die men meint dat hier of daar in een hoek op hun land nog verborgen zyn. Om welken sluik-handel, zoo veel mogelyk, te beletten, de Landvoogden van Amboina en Banda daar ontrent by na alle jaar chaloeppen doen kruiffen, dat hen een groote bril op de neus, maar ook de reden is, dat zy zich noch meer tegen de E. Maatschappij aankanten; en met hare Hongri niet scheppen willen, ziende haar aan als haar voornaamsten vyand, die hen de keel toebindt, aangezien zy van de zeevaart moeten leven.

Haren
handel
en be-
dryf.

Nu zou het wel tydt worden, om tot de beschryving van de Zuid-kust over te gaan; maar alzo het Eiland Ceram-Laoet, een van de elf Ambonsche eilanden, hier ontrent, en van geen groot belang is, zullen wy, alvorens voort te gaan, een korten uitprong van groot Ceram maken, om voor at dit Ceram-Laoet te beschryven.

Het Eiland CERAM-LAOET.

Het zevende Eiland, dat onder de Landvoogdy van Amboina behoort, is Ceram-Laoet, 't geen zoo veel als Ceram in zee betekent, een kleen eiland, dat ons niet lang ophouden zal.

Van 't
eilant
Ceram-
Laoer.

Het legt beootten den hoek van Keffing ontrent een myl, en is rondom als bebolwerkt met een swaar wyt-uitgebreit rif, waar op buiten dit nog vier of vyf kleene eilandekens al Ooft op leggen, een van welke byna in 't midden legt, en Poelo Gessir genaamt is.

Poelo
Gessir.

Het eiland zelf beslaat ontrent twee mylen Ooft en West in de lengte, en ontrent een myl in de breedte, Zuiden en Noorden, aan welke laatste zyde het een fraai bogtje vlak in 't midden heeft. Het is hoog, smal en bergagtig, gely-

kende na een Oor. Het heeft geen water, dan dat men uit putten haalt.

Het is nu onbewoont, alzo al de ingezetenen zig al voor lange jaren metter woon na Keffing begeven hebben, daar zy elf Campons sterck zyn, met namen: Keliwaro, Kelitay, Roemah Tamery, die de eerste Coracora byhen uitnaken, welker Orangkaja's *Cabressi*, *Djoemat* en *Oewan* genaamt zyn, welke *Oewan* wel eer ook over de eerste Campon, voor *Cabressi*'s tyd, plagt te gebiedden.

Keffings
elf buur-
ten, en
iders by-
zondere
voor-
regten.

Ider van deze drie Orangkaja's mag niet over al handelen, daar hy wil. Het byzonder voorrecht van *Cabressi* is, om Slaven op Onin, maar dat van den Orangkaja van Roemah Tamery, om Maffoy daar te halen. Ook heeft *Cabressi* *Djoemat* gedwongen na Oerong te wyken.

Behalven die drie eerste Campons, heeft men nog Keliloeboe, waar over Capitein *Oewas* 't opper gezag heeft, Eun, onder Orangkaja *Morin*, (die de tweede Coracora uitmaken) *Kelibia*, onder Lana, hun Orangkaja) *Keliboro*, (onder den Orangkaja *Tawaan*, waar uit de derde Coracora bestaat) *Roemah Effi* (onder Orangkaja *Nessi*) *Roemah Maro* (onder Orangkaja *soebus*) *Kelimala* (onder Orangkaja *Sobok*) en *Roemah Lolas*, onder den Orangkaja *Margay*, welk laatste de vierde Coracora uitmaken.

Eigent-
lyk Cer-
ramlau-
wers.

Zy plagten wel eer op hun eigen eiland te woonen, dog zyn van daar na Keffing verhuist, alwaar *Oewen*, en *Oewas* nu over de elf Campons volslagen heerschen.

De Heer *Arius Gysels* (gelyk wy elders zien zullen) heeft hun in 't jaar 1633. beoorlogt, en onder de gehoorzaamheit der E. Maatschappij gestelt, hunne Nagelboomen uitgeroeit, en hen tot reden gebragt, dog naderhant hebben zy zich in alles na die van Keffing geschikt, voor al zedert zy om by hen te woonen, hun eigen land verlaten hebben.

Door de
Heer
Gysels
over-
wonnen!

De twee dorpen *Keliloeboe*, en *Roemah Tamery* handelen Maffoy, op het eiland *Cubiai*, en op *Onin*, in, daar van wy breder onder *Tidore* spreken, gelyk ook van de wyze en aanleg van hunne reize derwaart, en van hunnen handel aldaar. De Maffoy valt ook op *Poelo Adi*, of 't *Wezels-eiland*; maar aangezien deszelfs ingezetenen zeer wild, en doodslagers zyn, valt daar geen handel. Het eenigste, dat men daar van heeft, is, dat zy van dezze engene Maffoy-boomen, niet verre van strand staande, nu en dan wel een plantje bekomen, om die metter tydt zelf aan te planten, en dus meerter van die schors op hun eigen land te worden.

Waar
de Maf-
foy, en
door wie
die inge-
handelt
werd.

Beoosten

Droogte . Bzoosten Ceram-Laoet is een door-
 waar op gaande droogte, meer dan vier mylen lang,
 verichei Maar-Laoet na 't naafte eilandje aan Ce-
 de eilan ram-Laoet genaamt, waar op zig nog
 dekens ertelyke andre eilandekens, als Warlau,
 beoofte Noeffa Ngarat, Kivar, Kanali, Ma-
 Ceram- koka, Watteoc Matta, Matta Woeli,
 Laoet. Kidan, Nedin, Nockoes, Gragas, Ko-
 an, Magat, en recht benoorden Serowaki
 (zynde alle fehulplaatzen voor de
 Papoewa's) opdoen.

Wel eer wierd dit Serowaki door fla-
 ven van Goram bewoont, die 'er nader-
 hand, ten deelen door de Gorammers,
 ten deelen door de Papoewa's, afgeligt,
 en verkogt zyn.

Ten Ooften van deze droogte leggen
 twee kleene eilandekens in 't Noorden
 van 't eiland Salowaki, en in 't Zuid-
 Ooften heeft men de eilanden Tenimbar,
 en Goram, die eigentlyk tot de land-
 voogdy van Banda behooren.

De ingezetenen van Ceram-laoet, zyn
 meest uitlanders. Doeh die van het
 Campon Keliwaro zyn oorspronkelyke
 Noord-Ceramers van Waroe; maar
 de andere tien Campons, zyn afkomstig
 van de eilanden Java, Key, Celebes, &c.
 daar onder verſcheide lieden van het dorp
 Lauwers. Tamboeko; gelyk zy nog met alle die
 volkeren handel dryven, alzo het ſchraal
 en zandig eiland Keſſing hun niet voeden
 kan; zoo dat zy het ter zee moeten zoe-
 ken, om haare Toetombo's, die zy zeer
 net weten te maken, en methoorenkens
 te bezetten, aan vreemdelingen (al was
 het met Speeryen) te verhandelen. Ook
 zegt men, dat zy een vond hebben,
 om groene ſtukjes glas van bottels in
 een uitgeholde houts-kool te ſmelten,
 en daar uit geſteenten te maken, die
 zeer wel na een Topás gelyken; hoewel
 zy, voor al uit de kas zynde, licht te
 kennen zyn.

Dit het voornaamſte zynde, dat wy
 van het eiland Ceram-Laoet, zoo verre
 als hier te pas komt, weten te zeggen,
 keeren wy, nu weder tot de Zuid-kuft
 van Ceram, om te zien, wat dorpen
 ons daar zullen voorkomen.

Eer wy nogtans daar toe treden,
 moeten wy voor afzeggen, dat dit Zui-
 der-deel van Groot-Ceram, weer in 4 a
 5 byzondere deelen afgedeeft word.

De land ſtreck van 't Ooften, of van
 Goeli Goeli af na 't Weſten, tot aan
 Kellibon's deel, word Goemilan, dat van
 Kellibon, tot Kellemoeri toe, word Kot-
 taroewa, dat van Kellemoeri tot Werin-
 amma Winauwer, of Sielan Binauwer,
 en dat van Werinama tot Elipapoeteh,
 of Kelkepoeti's bogt, Sielan genaamt,
 welk Sielan of Selan, ook het rechte
 aloude en eigentlykſte Ceram is, hoewel
 andre Ceram-Laoet daar voorhouden, dat

my niet waarſchynelyk voorkomt, al-
 zoo dat Ceram-Laoet zynen naam van
 een ander, dat 'er te voren al, en het
 rechte was ('t geen dit Selan is) ſehynt
 ontleent te hebben. Buiten deze vier is
 'er nog een vyfde deel van Elipapoeteh
 af; tot aan de pas van Tanoeno, dat een
 fraei rak uitmaakt, zig uitſtrekkende.

Wy maaken dan een begin, met het
 Ooſtelykſt deel, Goemilan, en zeggen, dat
 ſie Cerams-kuft, in opſigt van die land-
 ſtrek; van Goeli Goeli af, of van Keſ-
 ſing tot Werinama, 16 mylen verre
 Weſt-Noord-Weſt, en Ooſt-Zuid-Ooſt
 ſtrekt.

Men heeft in dit geweft een berg,
 de hoogſte daar ontrent, op welken
 weinig inlanders, dan, die wat ſlouter
 zyn, komen durven, die 'er dan de an-
 dren, die zeer licht, en by-geloovig zyn;
 van wys maken, wat zy willen, verha-
 lende, dat zy, afkomende, 's nagts vuur-
 rige menſchen gezien hadden, dat by
 daag dikwils op vermoltde boomen,
 ſteenen, en wat dies meer is, uit quam.

Dezen berg noemen de onzen de Koren-
 ſchuur, waarſchynelyk om de Sagoe, die
 'er valt. Aan de voet des zelfs twerven
 de geeften van de voorouders dezer in-
 landers, die getuigen, dat zy de ſtem
 van hun vrienden daar dikwils gehoort,
 zonder datze egter imant gezien heb-
 ben.

Mert ziet hier ook Wattoeloning,
 Cammar, Oendor, en Goemilang,
 kleine dorpkens, en men heeft een wei-
 nig na 't Weſten dan twee kleene dorp-
 kens, Affan, en Da-avan, leggende aan
 fraeje rivieren van dien zelve naam,
 zonder dat men van 't land hier ontrent
 veel anders zeggen kan, dan dat het
 woeft, bergagtig, en zeer weinig be-
 woont is.

Het eerſte dorp hier aan is Kelibon,
 of Kellibon, ontrent een rivier, en een
 quart myl verder, de rivier van Cotta-
 roewa, (die de naam aan die landſtrek
 geeft) en wat verder dan Kellemoeri,
 beide op ſtrand, aan de rivier, die haar
 van een ſcheid; dog ider op een byzon-
 dere hoek, en hoogte, zes mylen van
 Goeli Goeli, gelegen, en met muuren,
 die zy van opgezette ſteenen, even als
 een veſting genaakt hebben, geſterkt.

Kelibon ſtond eertyds onder een O-
 rangkaja; dog nu onder een Koning, de
 magtigſte hier ontrent. Kellimoeri is
 mede van een Koning voorzien, en
 ſehoon meer in volk, egter zoo gevreeft
 niet. Men heeft voor den hoek van 't
 laaſte Dorp een riſje, gelyk 'er ook een
 kleen nog Weſtelyker is.

Zy waren in oude tyden veel ſterker,
 dan nu, en plagten wel 700 zielen waar
 onder 400 weerbare mannen, hoewel

De eilan-
 den Te-
 nimbar,
 en Go-
 ram.

Afkomst
 der Ce-
 ram
 Lauwers.

Hun
 beſtaan.

Zuider-
 deel van
 Groot-
 Ceram
 in vyf
 deelen.

Met hare
 naamen.

Her
 eerſte
 deel,
 Goemi-
 lan, hoe
 verre zig
 dat uit-
 ſtrekt.

Berg, de
 Koom-
 ſchuur
 genaamt,
 verlicht-
 zelen der
 inlanders.

Dorpen
 met haar
 rivieren
 van de
 zelve
 naam,
 meest
 onbe-
 woond.

Her
 tweede
 deel,
 Cotta-
 roewa;
 dorpen,
 Kelibon
 Cotta-
 roewa,
 en Kel-
 moeri.

Na haar
 man-
 ſchap, en
 verder
 beſchre-
 ven.

pas 20 of 30 Dati's, op te brengen; dog zyn nu maar vierde part zoo sterk. Altoos Kelibon kon naauwlyk 140 zielen, waar onder 54 weerbare mannen, en 9 Dati's, en Kellimoeri, 180 zielen, waar onder 48 weerbare mannen, en 10 Dati's, uit leveren.

Het zyn stoute menschen, die zig enkelyk met den Sagoe-handel, en met het verhandelen van Loeris, en Kakatoewa's, geneeren, hoewel men 'er nu en dan wel een Casuaris, en des zelfs eyeren, bekomt, dog Hoenders, nog Pisang-boomen, vind men 'er niet, dat zeldzaam is, wyl die by andere Ceramers, of Amboinezen, overvloedig zyn.

Zy plagten in vorige tyden mede met een Coracora te scheppen; dog dat doen zy, als het hun in 't hoofd schiet, zig nergens aanbindende; hoewel zy door den tyd wat handelbaarder worden, aangezien zy goed Maleits spreken, dat men meer by de Mooren, gelyk zy ook zyn, dan by Heidenen, of Christenen, op Ceram bespeurt.

Ongehoorzaam volk hier ontrent.

Van daar af na den Oost-kant toe mag de E. Maatschappy wel gebieden, dog de Inlander luijtert 'er zeer weinig na, en het komt ons niet gelegen gedurig volk, en vaartuigen, daar te zenden, om hun te belegeren, dewyl zy gemeenelyk, eer men 'er is, al in 't bosch, en na ontôegankelyke bergen, met al hunne meubelen gevlugt zyn; zoo dat het best is, hun maar zagt te behandelen, en niet te streng te gebieden, wanneer men 'er nog iets van heeft; alzo zy zich anders ten eersten door de weerbarstige Goeli Goeliers en Keffingers tegen ons laten opruyen.

Geval des Konings van Kellibon.

Wat geval de Koning van Kelibon met eenen *Naja Taroen*a gehad heeft, zien wy onder *Tidore*.

Het dorp Tobo.

Wanneer men zes mylen verder op na het Westen gaat, ontmoet men na 't passieren van het strand Zelour het dorp Tobo, leggende op een zeer steile en hooge rots, die men met een ladder beklimmen moet, en al van verre in zee uitsteekt. Waar door het wel een eiland gelykt, te meer, alzo het van de zee by na rondom bekabbeld word. Het plagt zig van ouds, als een sterke vesting te vertoonen, dog de *Heer Cojett* heeft de inwoonders belast om laag aan strand te komen, daar zy een dorp, nieuw Tobo genaamt, dat 'er vry wel uitziet, gemaakt hebben.

En nieu Tobo.

Zy staan onder een Sengadji, of Hertog, die, na de gedagten van zommige, magtiger, dan den Koning van Kelibon, is, die zyn gebied wel tot Waroc's bogt uitstrekt, meinende, dat hy nu wel 4000 mannen van wapenen zou konnen opbrengen, dat zeer veel van zyn

oude tax, die pas 2 a 300 mannen uitleverde, verschildt, zoo dat dit niet dan Tobose Rodomontados, en snorkeryen van deze hoogmoedige Mooren zyn, enkelyk, om de daar omherleggende volkeren, en landwaart in, een schrik aan te jagen, uitgevonden.

Magt van dezen Sengadji.

Dat hy egter veel magtiger; is, dan wel eer, schynt eenigfins waar te zyn uit de eere, die hem *Naja Taroen*a in 't jaar 1709. Gezant des Koninks van Tidore, bewees, met hem een vergulde stoel te zenden, om hem na Keffing, daar hy toen was, te brengen, hoewel hy dat Edelmoedig afloeg, verschynende aldaar met een troep van 400 wel gewapende mannen, die alle met schietgeweer voorzien waren.

Hy kan wel 800 zielen, 500 gewapende mannen, 60 Dati's, uitleveren.

Man-schap.

Zy zyn gewoon de Hongi, met een Coracora te volgen; dog hun Sengadji is anders vry trots, en moedig; alzo wel 15 a 16 Alfoereze dorpen zedert lange jaaren onder hem stonden, 't geen metter tyd merkelyk toegenomen heeft, alzo men 'er nu wel in de 20 opnoemt, dat nogtans na onze gedagten zo breed niet is.

En waar over hy gebied.

Zy waren in oude tyden zeer weerbarstig, dog hoe zy in 't jaar 1633. door den *Heer Gysfels* overwonnen, en onder de magt der E. Maatschappy gebragt zyn, zullen wy onder de regering van dien Ambonschen Landvoogd breeder aanhaalen.

In 't jaar 1633. door den Hr. Gysfels overwonnen.

Onder dit Tobo behoort ook het dorpje Gisselau, dat in vorige tyden beoosten Tobo in de bogt lag, dog nu by Tobo gevoegt is.

Het dorp Gisselau.

Beoosten en Bewesten de rivier van Tobo heeft men mede een rif, dat byna tot Hatoemeten loopt, en 't Mabekoe-rif genaamt word.

Het Mabekoe-Rif.

Glyk nu het Deel, onder den Koning van Kelibon, Kotaroen genaamt word, alzo voerd dit, van Kellimoeri tot aan het dorp Werinama, den naam van Selan Binawer, een oude bekende landstreek, gelyk ons dat blyken zal uit de eerste beginzelen, dat Amboina opgekomen, of bekent geweest is.

Het derde deel, Selan Binawer.

Een groote myl van Tobo na het Westen (hoewel zig deze kust van Kellimoeri af met meer na 't Noord-Westen buigt) heeft men het dorp Hatoemeten, een zand-strand, dat wat steenagtig is, het is een Oeli, of gespanfchap van drie dorpen, alzo Riboet, en Hakiboy met Hatoemeten, dat Oeli uitmaken, zy leggen dicht byeen aan een gebergte, dog Hakiboy in 't midden, konnende die twee dorpen zamen wel 500 zielen, 180 weerbaare mannen, en 60 Dati's opbrengen.

Dorp Hatoemeten, met Riboet, en Hakiboy een Oeli.

Man- Dog Hatoemeten alleen heeft 350 zie-
 fchap. len, 120 weerbare mannen, en 50 Dati's.

Veel Het land hier ontrent geeft zeer veel
 Sagoe, en Sagoe, die de Bandanezen, fterk hier
 eertyds van daan haalen; ook plagten hier Na-
 ook Spe- ceryen, gel-en Nooten-boomen te vallen, die
 hier. uitgeroeit zyn.

Deze In oude tyden ftond dit dorp onder
 dorpen die van Hitoe, die 't eens by Kapitein
 door wie Tepilos tyd afgeloopen hebben; maar de
 veroverst, Heer, *Artus Gyzels*, heeft ze weder onder
 onder wie zy onze magt gebragt.
 nu ftaan. Tot Hatoemeten bezuiden Ceram,
 gelyk Benoorden tot Waroe toe, ftaan
 al deze dorpen onder den Koning van
 Tidore.

Het dorp Drie mylen van Hatoemeten, legt
 Werina- het magtig Moorfch dorp Werinama,
 ma, daar een van de voornaamfte hier ontrent,
 Selan Bi- met het welke de landftreke, Selan Bi-
 nauwer nauwer eindigt.
 afzcheid.

Het legt op den Ooft-hoek van Ha-
 ja's, grooten dog vlakken inbegt, een
 quart myl gaans van ftrand op een heu-
 vel die zeer fterk gemaakt, van een
 dikke borftweering voorzien, en met een
 groot rif, wel een myl na het Ooften
 bezet is.

Des zelfs Zy worden beheerscht van eenen Kon-
 Soa's, ning, die over twee Soa's 't opperge-
 en Man- bied voert, waar van 't eerste, *Nama*,
 fchap. op ftrand, en 't ander, *Tanafora*, op
 een berg of grooten heuvel, gelegen is,
 fterk zynde 362 zielen, 107 weerbare
 mannen, en 58 Dati's.

In oude tyden quamen de Javanen,
 Handel en Macaffaren, om Nagelen en Nooten
 der Ja- op Keffing ten handel, die de Keffin-
 vaanen, gers, en die van Ceram-laonet, hier van
 Macaffa- daan, en van Hatoemeten, en daar om
 ren op ftreeks, met een bosch, dat lang onbe-
 Keffing. kend gebleven is, plagten te halen, 't

Specery- geen egter maar tot in 't jaar 1648. zyn-
 Boffchen nen gang gegaan heeft, wanneer die van
 hier in 't Werinama ons eindelyk, na veel verzoeken,
 jaar 1648 vier fchoone Nooten-boffchen aan
 ontdekt. gewezen en toegeltaan hebben, dezelve
 wel ten getale van 4000 Noten of Nagel-
 boomen, om te hakken, 't geen
 ons lange jaaren daar na, en zelf nu nog,
 gedagten gegeven heeft, dat in die boff-
 fchen, die groot en ontoegankelyk voor
 ons zyn, meer Specery-boomen, ver-
 borgten mochten zyn, alzoodie van Kef-
 fing door hunne vaart, ons daar zeer in
 verfterken.

Af en aan Kelibon, of tuffchen Keli-
 bon, en Werinama's wal, leggen vlak
 in 't Zuiden der eilanden van Banda, van
 waar men deze bergrten, die zig zeer
 blauw vertoonen, gemakkelyk zien kan,
 alzoo zy 'er pas 14 a 15 mylen, de eene
 wal van de andere gerekend afleggen;
 hoewel het land van Werinama zig nog

wat verder van 't eiland Niema opdoet.

Van Werinama af, na de bogt van Het
 Haja, die even om den hoek na 't wes- vierde
 ten begint, begint ook het deel van deel van
 ram, dat Selan, genaamt, en na 't Zuid-
 zeggen van den Inlander, het aloude en Ceram,
 rechte Ceram is, daar 't ganfche eiland Selan
 na genoemt word. genaamt.

Pas den hoek om heeft men defehoo- Rivier
 ne rivier Beiroe, voor welke een klein Beiroe,
 eilandeken is, twee mylen van ftrand, en 't dorp
 hier ontrent, legt Hattchahoe een dorp, Hattcha-
 dat al redelyk magtig is, breidende zig hoe, en
 uit aan de voornoemde rivier. Het man-
 vert 330 zielen, 160 weerbare mannen, fchap.
 en 53 Dati's uit; dog 't zou zoo ver-
 mogen niet zyn, zoo niet verfehiede
 Alfoereefche dorpen daar van afhingen,
 die hier en daar landwaart, by enkele
 huizen, en gehugten, zonder enig
 hoofd, verftrooit leggen, ftrekkende zig
 tot digt agter Hote uit, gelyk zy ook
 den naam van Hattihahoe's Alfoereefche
 dorpen dragen; hoewel men langs die
 bogt landwaart in nog veel andre dorp-
 kens heeft.

Ontrent een myl van Werinama, daar Rivier
 de vlakke bogt, na deze infchieting van Walaja,
 't land na 't Noord-Westen, eerst regt of Jan
 begint, heeft men de rivier Walaja, Com-
 ook wel Jan Compaans rivier by abuis paans
 genaamt, om dat zeker Amboinees vry- Rivier.
 man, *Jan de Ruiter*, dog in oude ty-
 den, wel *Jan Compaan* (by wien men wil
 dat hy in zyn jeugd gevaren zou heb-
 ben) geheeten, daar met zyn Chaloeep wel
 plagt te komen. Zy heeft een goede an-
 ker-plaats in een bogtje, *Tehoro* ge-
 naamt.

Tuffchen deze en de andere rivier, Rivier
 Bemoe, verthoont zig het land met een Bemoe.
 fraejen hoek, dog zig zoo ver niet uit-
 ftrekkende, als die van Werinama.

Een groote myl weftelyker ontmoet Magnif
 men, na nog drie fpruitkens gepaffeert dorp To-
 te zyn, het dorp Toloeti, het eerste in loeti.
 dezen bogt, die van de rivier Walaja af
 tot Wayila meeft recht weft aan ftrekt.

Dit dorp legt een quart myl gaans van Man-
 ftrand op een heuvel, die vry hoog is, fchap.
 waar op dit trots volk van Toeloeti
 zeer stout is, behalven dat het ook tal-
 ryk van volk is, alfoe zy 1003 zielen, 409
 weerbare mannen, en 90 Dati's kon-
 nen uitbrengen.

Wat meer na 't Ooften, tegen het Clip
 bergrte aan, heeft men verfehiede dor- Hatoe-
 pen, dog eer men daar by komt, heeft poeteh,
 men midden in de bogt van Laymoe, een
 ontrent twee mylen van Tolactien klip, fcheid-
 Hatoepoeteh genaamt, die te gelyk ook paal.
 dient om de fcheiding tuffchen het ge-
 bied van Haja, en die van Hattihahoe,
 aan te wyfen.

Een quart myl verder, Weft op, Het
 heeft boewa.

heeft men het dorp Tchoewa, dat 310 zielen, 105 weerbare mannen, en 59 Dati's, uitlevert.

En t
dorp
Lay-
moe, en
beider
man-
fchap.

Een weinig Westelyker legt het vermogent dorp Laymoe, dat zig zeer vermakelyk, nevens Tchoewa, in een bogt vertoont, daar de Hongi wel gewoon is nu en dan wat te rnsen.

Het heeft wel 1200 ingesetenen, waar onder zeer veel vrouwen en kinderen zyn, en maar 492 weerbare mannen, en pas 70 Dati's.

Folin
en man-
fchap.

Het dorp Folin, legt een halve myl Westelyker, konnende 384 zielen, 85 weerbare mannen, en 11 Dati's, opbrengen.

Tele-
fey, en
man-
fchap.

Twee mylen Westelyker doct zig het dorp Telefey, (ook wel Toniffi genaamt,) aan een vermakelyk strand, mede tegen het gebergte op. Het is 923 zielen sterk, konnende 209 weerbare mannen, en 44 Dati's uitleveren.

Schoo-
ne Bos-
fchen, en
hout-
werken

De bosfchen, die hier dicht aan strand leggen geven een zeer vermakelyk landgezicht, behalven dat zy ook veel boomen, tot het bouwen van huysen, en vaartuigen, uit leveren, waar van daan die van Banda ook haar meeste yferhout, en andere hout-werken voor de werf, gewoon zyn te doen haalen.

De
hooge
bergen,
Noeffa
Heli.

Men vint ook geen hooger land op Ceram, dan agter deze dorpen, welkers Hemel-hooge blauwe bergen, Noeffa Heli, dat is, het Berg-Eyland genaamt, men zeer gemakkelyk van 't Eyland Nenia, 16 of 17 mylen 'er af, zien kan, gelyk ik die zelf menigmaal zeer klaar gezien heb, loopende dit gebergte meest ichuins door het land al Noord-Ooft op, en in 't Noorden ontrent Hote uitkomende, daar het de hooge witte Krytbergen, Mali Mala genaamt, uitmaakt.

Way Ila,
Teboc-
foe Te-
noe Poc-
tch, en
Lchoioe.

Vlak op den West-hoek van deze bogt van Haja, die zich zeven en een halve myl van 't Oosten na 't Westen uitstrekt, heeft men het dorp Haja; dog eer men daar by komt, passeert men, een groote myl van Telefey, eerst de rivier Way Ila, daar het land, zig om de Zuyd draejende, een dikken binnenhoek maakt. Een klein myltje van deze Rivier ontmoet men nog wat zuydelyker op een andere, Teboefoe Toenoe Poeteh genaamt, en een quart myl nog al Zuydelyker, of wel Zuyd-Ooft op, het spruitje Lehoroe, loopende dit land nog al Zuyd-Ooftelyker voor een korte wyl, en dan tot den hoek van Haja toe, met een klein bogtje weer wat Zuydelyker, aan, daar men dan twee mylen van de rivier Way Ila, Zuyd op, het dorp Haja vind op een hoek, die niet zeer groot, maar redelyk hoog, met een Rif, dat met laag water droog loopt, en agt mylen van den West-hoek

De
bogat van
Haja, en
1 dorp.

van Werinama gelegen is.

Dit is een fracy dorp, en het volk gauwer en ervarener in de Maleytsche taal, dan andre Cerammers, zynde Mooren, van Godsdienst, die gemeenlyk wel de sehranderste op deze Kust zyn; ook pronken zy boven andren met een zeer fraeyen Moorfschen Tempel. Zy zyn ruym 1000 zielen sterk, waar onder 400 weerbare mannen, en 112 Dati's.

Man-
fchap.

Ver-
fcheide
rivieren

Vyf en een halve myl West ten Noorden van den hoek Hoja, heeft men het dorp Tamilau.

Dorp
Tami-
louw.

Men passeert, eer men zoo verre komt verfcheide spruitkens, en wel eerst die van Touwfelecoe, dat van Haja ontrent twee mylen is, beoosten welk riviertje een Rif legt. Wat Westelyker heeft men 'er nog twee dicht by een; voor welke laatste Mamocri genaamt, mede een Rif legt, dat al verre henen tot ontrent Amahen loopt.

Een groote halve myl van de rivier Mamocri maakt het land een kleene Riffigen inbogat, daar men ook twee kleene spruitjes, in 't Westen en in 't Noord-Oosten ziet, van welken inham men in een myl tot Tamilau komt.

Dit dorp legt dicht aan strand, op een schoonen heuvel, die dit volk zeer moedig maakt, 't geen een heel andre gedaante, dan de gemeene Cerammers, heeft, alsoo zy kloeker van gestalte, en doorgaans witter zyn, sprekende het Maleyts zeer wel, waarom zy geoordeelt worden van de Westersche landen daar na toe gezakt, en 'er soo gebleven te zyn. Het zyn mede meest Mohhammedaanen.

En man-
fchap.

Zy zyn 440 zielen sterk, en leveren 113 weerbare mannen, en 60 Dati's uit, staande onder een koning.

Men ziet hier mede schoone bosfchen, voorzien van treffelyke vrugtboomen van allerley soort, Tsjampedaha, Nangka, Jamboes-boomen, en meer andre, die schoone lommer en aangename vrugten geven; dog of 'er Nagelboomen vallen, weet men niet, immers tot nog toe heeft men 'er daar, of daar ontrent geene ontdekt. Sy scheppen onder die van Toloeti mede in de Hongi, of Ambofche Oorlogs-vloet.

Schoone
Bos-
fchen.

Pas beweften Tamilau heeft men ook een kleen Riffige baaitje, met een rivier in 't Noorden, of Noord-Oosten Hatochoelo genaamt, en een in 't Westen, die den naam van Latoe na een dorp van dien naam draagt, die wel een myl van Tamilau legt.

Rivier
en Ha-
tochoe-
lo, en
Latoe.

Het dorp Besi plag wel eer aan Cerams Zuid-Zyde wat aan deze zyde van Sepa te leggen, sterk zynde vier dorpen, te weten, Touw (naderhand onder Latoe gesmolten) Besi, Tamilau,

Touw,
Besi, Ta-
milau,
Sepa,
Noekau-
loc,
en
Obin.

en Sepa; dog na eenige gefchillen met die van Sepa, verhuisden zy na de Noord-kant, alwaar zy zich, ontrent anderhalve dag reizens landwaard in, in 't gebergte ter nederzetterden, rekenende, behalven die van Sepa, ook die van Noekauloe (die, tusschen Sepa en Besi, al mede in 't gebergte, dog nader aan Sepa, en Obin leggen,) voor hunne onderdaanen.

Dit Obin legt nog een halve dag reifens, dieper in 't gebergte, dan Besi, en wat beoosten Noekauloe, vry meer na de zyde van Sepa, dat van Noekauloe negen mylen legt. Zy maken te zamen een Coracora, met die van Tamilau, Sepa, en Toloeti uyt, scheppende die van Tamilau en Toloeti, aan de eene, en die van Besi en Sepa, aan de andere zyde van de Coracora:

Totohatoc, door die van Touw geholpen.

Het dorpken Tonro (dat van een vry oude geheugenis is) plag tusschen Haja en Tamilau te leggen, daar het zig niet verre van strand opdeed.

De Koning van dit dorp, quam in oude tyden Totohatoc (een van de vier oudste Stamhouders der kust Hitoe) te hulp, als hy met *Perdana Moolay*, den eerste van het geslachte *Tanabbitoe Messing*, Oorloogde, gelyk dat de Moorsche Priester, en Ambonsche Schryver, van de geschiedenis der kust Hitoe, *Ridjali*, in zyne beschryving dusaanhaalt.

Van Tamilau, twee groote mylen west aan ontmoet men het dorp Sepa, in een groote vlakke en riffige bogt, die het land daar maakt.

Rivier Pia.

Het doct zig op, zo als men de rivier Pia voorby is, hebbende wel eer op de Noordkust van Ceram, in de bogt van Hatoewe, niet verre van Besi, gelegen; dog 't is, om gefchillen met die van Besi na de Zuid-zyde verhuist, daar het, bevoorens wel drie mylen in 't gebergte geplaatst was.

Sepa; en Manschap.

Dit dorp is al redelyk magtig, zynde wel 500 zielen sterk, waar onder men 243 weerbaare mannen; en 90 Dati's, heeft.

Dorpen onder den Koning Lauiffa.

Deze zyn nog lang Heidenen gebleven, dog naderhand ten deele Mooren geworden, hebben zy zich niet ontzien verseide Christenen te vermoorden, waar over zy na 't gebergte gevluht, en tot nog toe niet bevreedigt zyn. Van dit dorp tot Besi, heeft men veel dorpen Landwaard in, die al te zamen maar onder eenen Koning, *Lauiffa*, staan.

Dorp Koak, en Swauko.

Van Sepa West aan, heeft men een hoek, Koak genaamt, vyf mylen 'er af, en een dorp van dien naam, dat wel eer daar op lag, en nu onder Swauko ondergeitoken.

Makariki, en Amahey.

Van Sepa tot het dorp Swauko (ook wel Swehoko genaamt) ontmoet men

twee mylen verre, veel riyierkens, pas na welke men in het laatste dorp komt, 't geen zig nu by Makariki en Amahey, in een inbogt gevoegt heeft. Het plagt den naam van Amahono te dragen, dog Oostelyker; dan nu, in oude tyden te leggen.

Op den Hoek van Koak, die zig wat Sterkte omkromt, plag ten tyde van den Land-Harderwyk. voogd, *Philip Lucasz*, de houde sterke, Harderwyk, te leggen, dog nu heeft men 'er geen vesting.

Hier van daan maakt deze binnenkust De bogt van Elipapoeteh, en 't weer een grooten inbogt, die eerst van Elipapoeteh, en 't twee mylen Noorden, daar na vier mylen West en Zuid-west loopt, en dorp. dan nog een myltje na 't Zuiden draait. Het word de bogt van Elipapoeteh genaamt, na een dorp, dat by na midden in die bogt legt.

Dicht agter den hoek van Koak, heeft Bogt van Amahey; rivieren aldaar. men eenen inwyk, die pas in de groote bogt van Elipapoeteh komt, de bogt van Amahey, genaamt, die van alle kanten byna besloten, en een goede reede zelf voor een vloot schepen is, alzoo men 'er byna voor alle winden bevydt legt.

In den binnensten hoek van deze bogt plagt men de dieldorpen, Amahey, Makariki, en Swauko, tusschen de rivieren Makariki en Roewatta, wel twee mylen landwaart in te zien leggen, zo als zy zich, ider op zig zelve, en boven malkanderen vertoonden; dog nu leggen zy dicht aan strand by een, hoewel ider op zig zelve.

Het waren certyds mede Heidenen; waarom zy ons ook van den Koning van Ternate geschonken zyn; dog wierden in 't jaar 1647. op hun verzoek Makariki, &c. Christen wierden. Christen

Het waren certyds mede Heidenen; waarom zy ons ook van den Koning van Ternate geschonken zyn; dog wierden in 't jaar 1647. op hun verzoek Makariki, &c. Christen wierden. Christen

In oude tyden zyn hier mede Nagelen geweest, hoewel weinig, alzoo zy eerst begonnen hadden die te planten, die; na dat zy onze onderdaanen wierden, mede uitergeroet zyn.

Amahey is 650 zielen sterk, en kan 190 weerbaare mannen, en 32 Dati's opbrengen.

Makariki heeft 192 zielen, 70 weerbaare mannen, en 19 Dati's.

Swauko levert 172 zielen, 55 weerbaare mannen, en 15 Dati's uyt.

Deze drie dorpen scheppen te zamen een Coracora.

Hier van daan tot Elipapoeti toe is een zeer riffig strand, 't geen een quart myl buiten den hoek Koak begint, en aan deze zyde Way Sia ophoud. Niet tegen

tegenstaande, men hier verscheide rivierkens heeft, waar onder Way Pia wat uitsteekt ingroote, boven Way Mala, en Way Uwe, zo ziet men langs deze ganse strand, geen menschen wonen, hoewel men landwaard in, veel Alfoerische dorpen heeft, voor al ontrent Makariki's rivier, Roewatta, dewelke van Noaula komt, en agter Haja zyn oorspronk heeft. Tussen Noauloc, of Noekauloc, en tusschen Obin, legt der rivier Noa, die in de Roewatta stort, loopende agter Toeloeti, en van daar onder het gebergte van Noekauloc, ter plaats daar men in 't dorp Warea, en Wattamau opgaat, alwaar men een andere rivier, Ruis genaamd, passeert. Deze Liedien zyn mede Oelilima's, volgende de zyde van Bessi; dog die van Tamilau, Haja en Toeloeti zyn Oelifiva's.

Alfoerische dorpen.

Men heeft ook in 't gebergte, agter Toeloeti, nog het dorp Macuala, dat op Toeloeti zynen uitgang heeft.

Ruim drie uren gaans van strand had men de dorpen Hoewa, en Amaleffi, die al voor lange jaaren door die van Waffia verniet zyn; dog hare Landeryn werden nu door die van Makariki, al zedert 't jaar 1673. bezeten.

De eerste groote rivier na 't Noorden, die men ontmoet (om van verscheide kleene zonder naam niet te spreken) is Way Pia, aan de welke, een halve dag zeilens Landwaard in, het dorp Wattamano legt.

En rivieren, hier.

Wat Noordelyker is 't riviertje Roewis, aan welkers Oost-zyde, al mede Landwaard in, het dorp Warka, dat Oelilima's is, zig opdoet.

Een weinig Noordelyker heeft men de dorpen Roemahlait, en Titaleffi, die 't ook met de Mohammedaanen, of de Oelilima's, houden.

In de Noord-hoek is de rivier Mala, die zeer groot plag te zyn, en wel eer met twee armen in zee liep, tusschen beide welke armen, een groot stuk lands gelegen heeft, dat in 't jaar 1664. in Julius, by een sterken Regen-tyd, waar onder zig wat aardbeving mengde, gezonken is, makende een grooten inbogt, die metter tyd allenskens weer meest gevuld wierd, zodanig, dat aan de Oostkant ook nog een uitsteekende hooge hoek gebleven is.

Wanneer men negen uren verre boven deze rivier, beoosten de zelve, opgaat, ontmoet men het dorp Lian, dat onder een ander Alfoerisch dorp staat.

Hier van daan drait de bogt na 't Westen, en een myl gaans van daar na 't Zuiden, een uur gaans van de rivier Mala, heeft men de groote rivier Uwe, die zig boven in twee takken verdeelt, aan welkers Oostelyke spruit, men het dorp

Mani, en aan de Westelyke het dorp Waffia, boven in 't gebergte, wel drie mylen van strand afziet. Deze staan wel onder een Koning der Alfoeressen; maar die van den Oppervorst der Alfoeressen aan die kant, Radja Sahoelau, afhangt.

Vier mylen van strand, pas agter Waffia, heeft men het dorp Waumatta, of Waymatta, over 't welke in 't gemeen een van de naaste bloedverwanten van Radja Sahoelau gebiedt. Hier komen de Alfoeressen aan de Zuid-zyde ook gemeenlyk van 't gebergte af, zynde dit aan deze zyde de deur, door welke zy tot de strandvolkeren komen, gelyk de rivier Makinan de deur aan de Noord-zyde is.

Ook ziet men tusschen Waffia, en Elipapoeteh, een myl van strand, nog een dorpje, Omon genaamt.

Aan gene zyde de rivier Uwe, ontmoet men het dorp Elipapoeteh, dat is de witte hooge rots, 't geen de onze gemeenlyk Kelkepoeti noemen. Dit dorp word zo genaamt, om dat het in oude tyden op een hoogen witten Heuvel gelegen heeft, gelyk meest al de Ambonische, Ceramische, Boeronische, en andre dorpen, in deze Landvoogly, op deze of gene hoogte tot hare zekerheit geplaatst zyn geweest; dog tegenwoordig legt dit dorp aan strand ontrent drie mylen van Koak na 't Westen, en ontrent twee groote, zo geen drie, mylen van den hoek van Latoc Haloy, ontrent midden in de Bogt, met welke het deel, Selan genaamt, een einde neemt, alzo zich dat maar tot die bogt uittrekt, en hier van daan nu het vyfde deel, van Ceram's binnen-kust begint.

Deze volkeren van Elipapoeti wierden eertyds zeer wegens hunne magt geroemt, konnende toen wel tien Coracora's bemannen, waar van hun dorp te diertyd Eli Tahilane, genaamt wierd.

Jegenwoordig konnen zy niet meer als 500 zielen uitmaken, waar onder 147 weerbaare mannen, en 57 Dati's, scheppende eene Coracora.

Zy waren van ouds her, de E. Maatschappy zeer getrouw, en hebben haar als gezanten gedient, om de Alfoeressen, als men die van nooden had, van het gebergte ter hulpe af te roepen.

Zy waren eertyds Heidenen; dog zyn nu Christenen, die ons vry goede diensten doen; om welke reden men van hun ook veel werk van tyd tot tyd gemaakt heeft, om hen tegen die van Sepa, die menigen kop van daar haalen, te dekken, om welke reden, ik in 't jaar 1686. daar den Sergeant, *Daniel de Lacheroij*, met ettelijke Soldaten heb vinden leggen, by voorval van een schandelyke daad, aan die van

Het vyfde deel van Ceram's Zuider-deel.

Manfchap van Elipapoeteh.

Vorige en jegenwoordige staat.

De Lacheroij, in 't jaar 1686. Sepa

hier met Sepa gepleegt , en door hen met het
Soldaa- weghaalen van ettelijke koppen gewro-
ten. ken, en ook daar gelegd, om een wakent
oog, op die van Sepa te houden. Een
geval, waar van wy mogelyk nog zul-
len spreken, als wy van de zaaken van
den Godsdienst handelen.

Der rivier Pas bewesten Elipapoeteh , ontmoet
Epe. men het rivierteje Epe , en een groote
myl verder, daar zig de bogt Zuid-west
aan draait, een hock, Hatoe Sili, na
de groote en hooge steenen, die men 'er
ziet, zo genaamt, vlak voor welke hock
een rif is, hoewel zig anders het strand
van Elipapoeti, tot dezen hock, zeer
zuiver, en zonder enigste steenen, ver-
toont.

Hoek, Hatoe Sili.
Rivier, Ajer Talla.
Aan de West-zyde van deze bogt, een
groote myl van Elipapoeteh, heeft men
de groote rivier, Ajer Talla, die met
een andre Tak ook een halve myl Oost-
telyker in Zee loopt, makende daar
als een kleen eilandeken, dat anderhalf
myl lang, en een half myl op zyn breed-
te is, en na het Noord-Westen, hoe
langer hoe spitter uitloopt. Dog vlak
voor die Oostelyke Tak, vertoont zig
een groot rif, dat al voor by den hock
van Hoewaloy loopt, en tot Camariën
toc, met een smalle zoom vervolgt.

Vergader- Dit is de vermaarde stroom, aan wel-
der plaats ke de groote Saniri, of vergadering der
der Alfoerecefen, aan de Zuid-zyde is.

Aan dezen stroom, legt een myl lant-
waart in, het Alfoerees dorp Tomil-
hoe, onder een geringen Koning, en
anderhalve dag ryzens van strand, heeft
men landwaard in de landeryn der Al-
foerecefen, die onder *Radja Somiet*, staan.

Deze stroom heeft boven drietakken.
De Oostelyke hiet Noy, die van Sisse-
naroe, en Wattoewi, afkomt, dog bo-
ven is nog een andere tak, die van So-
miet afzakt, wiens twee dorpen 'er aan
leggen. Hooger op zyn Maloecka,
Moeroctetto, en dan komt men by de
middellste tak, 'Waloe, die van Hoekoe
komt, en onder de groote Waringin-
boom, en die wonderlyke brugge
doorloopt, welke boom, Noenoelak-
ko genaamt, den oorspronk aan alle de
Radja's Oelilima's, en *Oeli Siva's*, na
hun voorgeven, zou gegeven hebben.

De derde Tak, is de Ajer Talla zelf,
die agter Paunoessa, voorby Kayratoe,
stroomt.

't Voornoemt dorp Hockoc, legt een
halve dag reizens van Riffeari.

Pas voorby deze rivier, heeft men de
hoek, Toewa, zynde de West-hock
van de bogt van Elipapoeteh, die van
Amahey, of van den Oost-hock dezer
begt Koak, drie mylen gelegen is.
Hier strekt zig de kust vyf mylen Zuid-
west, tot de hock van Camariën toe.

By deze hock, pas bewesten de zel-
ve, of 'er nog op, heeft men de dor-
pen Hoewaloy, en Latoe, dicht by een.
Op den hock zelf, legt Hoewaloy, dat
ook wel Haloy genaamt word, en even
'er agter, na 't vaste land toe, het dorp-
ken Latoe, die zamen 608 zielen, 190
weerbare mannen, en 122 Dati's, uit-
leveren.

In oude tyden, toen Latoe nog op 't
gebergte lag, plagten hier Portugeesen
in bezetting te leggen, 't geen egter
niet belettende, dat de Ternataanen hen
daar quamen vernestelen, dog dit be-
quam hen zeer qualyk, alzo in zeker
gevegt, de *Kimelaha's Djamali*, *Ang-
sara*, en *Lawadyn*, dood bleven, na
welken tyd, Latoe en Hoewaloy, onder
onze magt geraakten.

Een myl bewesten Latoe, heeft men
de dorpkens Iha en Mahoe, die wel eer
op Hatoewano plagten te woonen, en
herwaards gevlugt zyn.

Het zyn Mooren van Godsdienst,
gelyk ook de twee voorige dorpen,
Draad-trekkers, en Goud-smids, van
Ambagt, die al fraeje dingen in Goud,
met zeer weinig gereedschap weeten te
maken. De laatste schynen Javaanen van
afkomst, alzo Mahoe, Java beteekent.

Zy zyn te zamen 550 zielen sterk,
waar onder zig 162 weerbare mannen,
en 69 Dati's bevinden, die te zamen een
Coracora scheppen.

Anderhalf myl verder na 't Westen,
heeft men Coelor, en Pia, certyds van
Honimoa's Land-streek, zo genaamt,
of van des zelfs Noord-zyde, mede her-
waards gevlugt, nevens die van Iha Ma-
hoe, die zamen heulden.

Deze dorpen hebben zamen 380 ziele-
n, 127 weerbare mannen, en 75 Dati's.
Hier ontrent heeft men ook verscheide
rivierkens zonder naam.

Wat meer na 't Westen, vertoont
zig het dorp Roemahkay, niet verre
van 't strand, zo als het in de Plaat,
N^o. xv. zeer fraay in 't verfehiet afge-
beeld is, daar de wooning van den Pati,
of Grave, boven al de andre, vry eier-
lyk na de inlandfche wyze geboud, uit-
steekt. Het draagt zyn naam van de
menigte Houts, daar vallende, alzo Roe-
mah Ay een huis des houts beteekent.

Wel eer plagten zy verre van strand,
wel vier myl landwaart in, te woonen,
dog leven nu hier vry beter, hoewel zy
nu en dan aanstoot van de Alfoerecefen
lyden.

Zy konnen 415 zielen uitleveren,
waar onder 141 weerbare mannen, en
67 Dati's; zy scheppen nu alleen een
Corocora, daar zy in vorige tyden, on-
der den Gnatohoedi plagten te scheppen.

Hoewa-
loy, en
Latoe,
en Man-
fchap.

Drie Ki-
melaha's
hier
dood
geble-
ven.

Iha, en
Mahoe,

Man-
fchap.

Coelor,
en Pia,
Man-
fchap.

Roema-
kay, des
zelfs tee-
kening
en Man-
fchap.

Nog twee kleene mylen Westelyker, legt het dorp Camariën, tusschen 't welk men nog een dorpie, Tihoelale, in 't midden leggen heeft.

Het eerste is een schoon groot dorp, gelyk men uyt de plaat, No. xvi. zien kan. Het kan 347 zielen, 90 weerbare mannen, en 52 Dati's opbrengen, staande onder hunnen Orangkaja *Tommatalla*. *Tihoelale* is een zeer klein dorpie, dat daar nog niet lang geweest is, en wiens inwoonders, door de Alfoereesen zodanig gequelt zyn, dat zy nacht en dag, in kleene vastigheden, die zy daar tegen gemaakt hebben, waken moeten, gelyk ik daar van oog-geuige geweest ben. Zy plagten onderdaanen der Alfoereesen te wezen, en zedert zy zig onder ons begeven hebben, en Christenen geworden zyn, willen de Alfoereesen hen met geweld dwingen, om weer heidens te worden, en onder hun te staan.

Zy zyn pas 108 zielen sterk, en leveren 59 weerbaare mannen, en 15 Dati's, uyt.

Een myl na 't Noord-westelyke, van den hoek van Camariën te rekenen, heeft men het dorpen *Hatifoä*, of *Hatoefoewa*, sterk 170 zielen, waar onder 54 weerbare mannen, en 23 Dati's, staande ook onder hun Orangkaja.

Tusschen Camariën en *Hatoefoewa*, word het strand *Hatoemeten*, van wegen de droogte en swarte key-steenen, daar ontrent vallende, genaamt. Zeven mylen landwaard in, van dit strand afgaande, ontmoet men in het Noord-Oosten het oud *Paunoëfa*.

Als men van daar nog vyf à zes mylen verder, van een steilen en hoogen berg afdaalt, komt men in een schoone valy, daar het dorp *Kayratoe*, aan de riviere *Ajer Talla* legt. Dit *Kayratoe* is magtig, 141 zielen, 52 weerbare mannen, en 28 Dati's, op te brengen.

Een weinig beneden dit dorp is de rivier *Lissëali* of *Rissëari*, over welke de beroemde Capitein, *Makoreffi*, 't op- pergezag heeft.

Een halve dag reizens van dit dorp, legt *Hoëcoc*. Deze rivier word met een menigte vaartuigen bevaren, wanneer zy gewoon zyn de *Sagoe* uit de *Sagoe-boom* te kappen.

Als men van *Rissëari* afgaat, komt men te *Wattohi*, of *Wattoewi*, en daar na te *Mani*, niet verre van strand af, staande deze dorpen onder Orangkaja, *Hatifoä Bëfi*.

Deze vyf dorpkens schepten wel eer onder den *Gnato-Hoedi*, hoofd der *Mardykers*, of der swarte vrylieden (zo het de naam heeft, hoewel 't inlanders zyn) te weten. *Roemahkay*, *Tihoelale*, *Camariën*, *Paunoëfa*, en *Kayratoe*, dog

hoe zy nu scheppen, zullen wy elders zien; maar van den *Gnatohoedi* zyn zy afgezondert.

Seroewawan, was wel eer een byzonder dorp, dog is nu onder *Camariën* ondergestoken. Ook plagt *Hatoefoewa*, voor desen anderhalf myl landwaart in te leggen, dog is nu aan strand, zedert 't jaar 1668. geplaatst, ontrent een quart myl van de rivier *Rihocwappa*, endigt by de rivier *Nila* gelegen. Deze hebben wel eer ook met den *Gnatohoedi* gesehept, dog doen het nu onder die van *Caibobo*, onder welke zy van ouds stonden.

Wanneer men een groote halve myl Noordelyker, of Noordwestelyker, aangaat komt men by het dorpie *Way Samoe*, dat 104 zielen, 39 weerbare mannen, en 25 Datis, sterk is, scheppende samen met die van *Caibobo*, en staande onder een geringen Orangkaja, hoewel het mede onder *Caybobo* plagt te staan, leggende nu ook aan strand, dog wel een myl 'er af, ontrent de rivier, en hoek, *Toeloeryn*, daar het te voren drie a vier mylen in 't gebergte lag. Het staat onder een Orangkaja. Ontrent des zelfs strand, zyn veel kats-koppen, en steenen, wel een myl Westaan.

Hier ontrent komen de *Alfoereesen*, staande onder *Radja Sisseoeloe* (of *Lisseoeloe*) ook aan strand, en van 't gebergte af, hoewel hunne naaste dorpen, *Hoëcoc*, en *Waylamoe*, wel vyf dagen reizens van daar gelegen, en niet dan over een woest en onbewoont gebergte te genaken zyn.

Twee mylen verder, daar de kust weer westelyker begint te strekken, heeft men 't rivierte *Way Sariffa*. Men ziet daar om streeks geen inwoonders; maar wel verscheide krekken, die een hoog voorgebergte maken, dat drie à vier hoeken in zee geeft, rondom welke men een groot rif heeft, dat wel drie mylen lang te scheppen gaf, eer men in oude tyden by het dorp *Caybobo* quam, dat in twaalf *Campons* onder twaalf *Orangkaja's*, verdeelt was, alle welke *Campons* de twee hoofd-dorpen, *Ley-Halal*, en *Ley-Timor*, uitmaakten, die naast *malkanderen*, tegen over het *Kilandeken* *Noëfa Oela* lagen.

Het legt nu een groote myl bezuiden de bogt van *Tanoeno*, en ontrent zoo verre ten Noord-westen van *Way Sariffa*, aan een zeer rissig strand, waar door men veel moeite heeft, om tusschen de klippen in, by dit dorp te koomen, dat my echter by donkere nacht eens te beurt gevallen is; moettende toen myn groote *Orenbaey* verlaten, en in een kleene *Prahoe* overgaan, alzo wy anders wegens het vallende water,

met

Kamariën, des zelfs teekening, en *Tihoelale*, met beide *Manfchap*.

Het laatste dorp zeer van de *Alfoereesen* gequeld.

Hatoefoewa, en *Manfchap*.

Paunoëfa, *Kayratoe*, ende *Manfchap* van 't laatste,

Capitein *Makoreffi*, hoofd der rivier *Rissëari*.

Seroewawan, en *Way Samoe*.

Manfchap van 't laatste.

Hier ontrent komt *Radja Sisseoeloe* aan strand af.

Way Sariffa.

't Dorp *Caybobo*.

het groot vaartuig, tuffchen de guilen door, de wal niet zouden hebben konnen naderen.

En afteekening. Het dorp Caybobo in zich zelven is een fchoon dorp, rondom zeer fraay, hoewel een woest en onbewoont, gebergte, van agteren, en ter zyden, hebbende. Ook heeft men rotfen ter rechthand, die een aardig gezicht geven, gelyk ons de Plaat No. xvii. dit klaar toont.

Wat 't volk van Kaybobo betreft, het zyn wakkere timmerlieden, ook foute zee-lieden, en getrouwe mannen, die zig zeer wel by ons gehouden hebben, zelf in den laatften oorlog met Madjira, wanneer zy iterk tot afval genoodigt wierden; dog na dat zy ons bericht daar af gegeven hadden, zyn zy van dat land gelicht, en eerst op Loehoe, en doen op Haroko geplaatft, daar zy lang gewoont hebben; dog nu leggen zy weer op hun oude plaats, op Ceram.

En Manfchap. Zy zyn 733 zielen fterk, onder welke 193 weerbare mannen, en 81 Dati's zyn.

Van Caybobo af, kan men langs het woest gebergte, dat 'er agter legt, wel vyf dagen verre reifen, tuffchen Hoekoe, een dorp van Radja *Sifaeoloe*, in 't Noord-wefden, en 't dorp Samoe, in het Zuiden.

Noeffa Oela, en Noeffa Caffa. Digt by de Zuid-zyde van Caybobo, geen muquetfchoot van de wal, heeft men Noeffa Oela, een klein eilandje, meeft uyt klippen, en een woefden berg beftaande, en een groote myl bezuiden het dorp, ontmoet men, na 't pafferen van een kleene rif, een ander eilandje, Noeffa Caffa, of het Duiveneiland, van de menigte der wilde Duiven, die 'er zyn, genaamt. Het is ontrent een half myl in 't rond, rondom met een rif bezet, waar op eens met een Orembaey, vervallen zynde, was ik genoodzaakt, een ganfchen nacht daar zeer elendig zonder eeten of drinken, te blyven: want een onweder, 't geen ons, pas anderhalf myl van de wal, overviel, en de zee zeer fterk had doen overwateren, had al myn eeten bedorven; en water was op dit ganfche eilandje niet te vinden, en fchoon 'er jonge wilde Duiven genoeg waren, had ik geen gelegenheid, om die daar te laten gereed maken. De twee Soldaten egter, my als oppaffers meede gegeven, om my tegen de Alfocrefen, by deze of gene onverwagte voorvallen, te befchermen, vonden 'er geen fwaarigheid in, om ze, maar half op de koolen gebraden, te eeten.

Menigte van Duiven, en Of dit nu nog niet ongeluks genoeg voor my was, quam 'er nog een tweede by, te weten, het breken van myn

Zonnefcherm, zoo als myn jongen met het zelve te land flapte, dat my geweldig hinderde, alzo 't op dit eiland, daar maar zeer weinig lage boomen waren, doodelyk heet was, en ik nu niets had, om my tegen de hitte der zonne te dekken; zoo dat ik dat Duiven-eiland zeer wel heb leeren kennen. Ook valt 'er op dat Rif een groote menigte Schildpadden, hoewel ik die toen aldaar niet gezien heb, zynde het toen mogelyk haar tyd niet geweest, om zich daar te onthouden.

Tuffchen deze twee eilanden, ontrent net in 't midden, is een Rif, dat regt in de zelve ftreek legt, vertoonende zig als een halve Maan, zynde een witte bank, by den inlander Meti Ela genaamt, die zig wel vyf mylen beoofden Noeffa Oela uitftrekt.

Aan 't vaste land is een moeraffige inbogy, vol kreeken, by den inlander met de naam van Hennawayl bekennt, alwaar die van Leihalat hunne Plantagien, en Moesthuinen, hadden.

Hier draeit zig van Caybobo na Tanoeno het land al meer en meer na 't Noorden, wel anderhalf myl verre, dan buigt het zig Ooft wel een myl om, en dan nog wel een myl na 't Noorden, over al met een Rif, waar mede de ganfche bogt van Tanoeno, meeft met een finalle zoom, bezet is.

Als men in die bogt pas gekomen is, om van 't Zuiden Noord op na Tanoeno te gaan, heeft men eerst eenige kleine fpruiten, en waterkens in den hoek, en in den draei van die bocht, ontrent een ftrand Kolle Kolle genaamt, dan paffert men het rivierken Rifetti, waar na men in 't dorp Tanoeno komt, dat ontrent vier myl van Caybobo, en twee mylen van den Zuid-hoek, van de bogt van dien zelve naam, nu aan ftrand midden in de zelve legt, daar het bevorens wel zeven mylen in 't gebergte, beoofden de Pas van dien naam, plagt te leggen, op een fteilen en fterken heuvel, waar op zig nu nog het hoofd van de omleggende dorpen, Jan Oeroe, dat is, het hoofd van de Vifch, in 't Ceramfch genaamt, onthoud.

Dit dorp is in ftaat, om 187 zielen, 78 weerbare mannen, 29 Dati's, uit te leveren.

Ontrent Tanoeno legt nog een dorpken Laffilhoe, dog wat Zuidelyker op, 't geen pas 60 zielen fterk is, waarom het niet meer dan 27 weerbare mannen, en 7 Dati's, uitleveren kan.

Het dorp Piroe lag wel eer tuffchen oud Tanoeno, en het ftrand, by een moeraffige rievier, Capoeti genaamt, waar by nu ook een gedeelte van Tanoeno legt; dog Piroe legt nu wel een quart

myl Noordelyker, als Tanoeno.

Van dit Piroe nog een myl verder na de Pas van Tanoeno, West of Zuid-West aangaande, komt men weer by die Pas.

Popeloc-
wi, en
Somoc-
ri, met
haar
Man-
fchap.

Deze bogt van Tanoeno is wel twee mylen byna diep, en twee mylen Zuiden en Noorden breed. Het strand is 'er vlak, hoewel met een smal Riffiff soomtje, en de zee hier meest dood-stil.

Van Tanoeno Noord op gaande, ontmoet men een dorp Poppeloy, of Popelocwi, genaamt, dat 159 zielen, 65 weerbare mannen, en 19 Dati's sterks is. Tusschen deze twee is Soemoli, of Soemeri, dat 70 zielen, 30 weerbare mannen, en 9 Dati's heeft.

Een myl verder heeft men Passalehoe, en wat Noordelyker, oud Sole.

De Rivier Eri, van de rivier van Cawa, die tegen over Bonoa legt, uit.

Dit dorp Popeloy, komt niet verre van de rivier van Cawa, die tegen over Bonoa legt, uit.

Dorp Kering, en Manfchap.

Na het Zuiden heeft men het dorp Kering, aan de Noord-kant van de groote rivier Eri, alwaar de derde Saniti ofte vergadering der Alfoereesen is, zynde ontrent vyf mylen van strand, hoewel ze nu wat nader na 't strand afgezakt zyn.

Dit dorp heeft 124 zielen, waar onder 26 weerbare mannen, en 13 Dati's getelt worden.

't Dorp Lakamay, en Manfchap.

Wat Zuidelyker heeft men de groote rivier Goli Goli, aan wiens mond wel eer het dorp Lakamay lag, 't geen men nu aan strand ontrent 't dorp Piroe heeft,

sterk zynde 68 zielen, 27 weerbare mannen, en 8 Dati's.

De rivier Goli Goli, die voor aan breed is, loopt boven schieklyk zeer smal toe tot een kleene spruit, en in de zelve rivier houden zig zeer veel Caymans. Deze alle staan onder Tanoeno's hoofd.

Rievier Goli Goli

De Alfoereesen hier ontrent, genege zynde van 't groote Ceram, in het kleene een inval te doen, moeten daar toe eerst verlof aan die van Tanoeno vragen, die de deur, door welke zy passeren moeten, kunnen sluiten, en niemant tegen hun wil behoeven deur te laten.

Wanneer men van Caybobo na Laala vaaren wil, zoo ontmoet men twee droogtens, de eene Saaroo, de andere Seroelau genaamt.

Twee droogtens ontrent Caybobo Seroelau, en Saaroo.

Die van Piroe, Lackamay, en Lasselehoe, scheppen ook met die van Caybobo te zamen.

Dus verre nu alles, 't geen 'er van groot Ceram te zeguen viel, aangemerkt en opgegeven hebbende, zoo hebben wy daar niet anders by te voegen, dan dat op 't zelve in 't geheel 15092 zielen, 4943 weerbare mannen, en 1590 Dati's zyn; waar tegen die van Hoewamohel 11612 zielen, 2030 weerbare mannen, en 1045 Dati's, in oude tyden (dewyl nu alles weg, of veritrooid is) plagten uyt te maken; uit het welke dan blykt, hoe volk-ryk dat kleen land, in vergelyking van 't groote Ceram, dat wel vier maal zoo lang, en by na nog driemaal zoo breed, was, gewest zy.

De Manfchap op groot Ceram zynde.

En 't verschil met dat van kleen Ceram.

DERDE HOOFDSTUK.

Bericht van de Alfoereesen. Hun gewaad. Twee sehermutzelende Alfoereesen afgebeeld. Gewoonte, om hunne vyanden kleen te maken, Jonge Dogters, al van ouds ten prys van dappere Helden gesteld. Hier kost een Jonge Dochter den Bruidgom veel hoofden ten Bruidfchat. Hun wapenen. Snelheid van gesicht, en in 't loopen. Hoe zy hunne vyanden aandoen. Zeegepraal der Singende en dansfende Maagden. Humme Schatten, en glaze Arm-Ringen. En verscheide Zoorten daar van. Hare Waerdy. Oorlogen daar om gevoerd. Van wat stoffe zy zyn. Seldzaam geval met een der zelve, na 't Vaderland gezonden. Eigenfchap dezer Armringen. Hoe gebruikt als een middel van Raadpleging. En hoe men die bewaart. Zekere Porcelyne Gift-Schotels zyn mede onder hare Schatten gerekend. Die zy begraven. Wanneer zy die voor den dag haalen. Een andre soort. Waarde der zelve. Zonder grond voor Gift-Schotels gehouden. Spylf der Alfoereesen. Waar in die gekookt word. Hun Drank. Zeldzaam voorval van D. Montanus met Radja Sahoelau. Hoe zy kunnen drank bewaren. Humme Slaap-plaatzten. Zy hebben maar eene Vrouw. Laten geen vreemde, dan na zeker teeken, in hun land komen. Weiterman by hen bemind. Drie Opperkoningen der Alfoereesen. Brug, en Binnen-Meir, hier. En 't groot vermogen dezes Konings. Radja Soemiet beschreven. Zy zyn de Kinder-Pokken onderworpen. Andre Alfoereesen, wilder dan deze. Dorpen, onder den Koning van Sahoelau. Dorpen, onder den Koning van Siseocloc. Dorpen, onder den Koning van Soemiet, wel eer drie Capiteins hier. Dorpen, onder Capitein Macoereffi, onder Manocmeten, en onder Toepafauw. Alfoereese dorpen aan de Zuid-Zyd in 't byzonder. En de Strand-dorpen 'er tegen over. De verdre Alfoereesen. Onder wat Landvoogden men de Alfoereesen eerst begon te kennen.

Waar

Waar door hunne Koningen eerst opgekomen zyn. Merkteekeken van Radja Sahoc-lau, Radja Soemiet, en Radja Sifeocloc, als onze Bondgenooten. Wie van hen de Voorrang heeft. Verdre Zeden der Alfoereesen. Hoe men zich dragen moet, om hen te bezoeken. En hoe zy verzoend worden, of den oorlog verklaaren. Verdre plegtlykheden daar ontrent. Middel van Raadpleging, of zy in den oorlog gelukkig zullen zyn. Goede, en Quade, voorteekeken. Op wat wyze de Duivel hen de tyd, van aanvallen aanwyft. Hoe de verkregene Koppen ingebaalt werden. Hoe zy met de Lyken van hunne vrienden handelen. Het Eiland Noeffa Laet, kaart van 't zelve. Groote, en Dorpen daar op, ende zelve manschap Titaway. Abobo. Akoon, oud Akoon, de berg Erric. Amet, heete rivier tusschen Amet, en Nalahia. Marka-fita, en koper-iteen, hier vallende. Nalahia, Sila, en Leynitoe. Wat dorpen onder den Koning van Titaway scheppen. Pati Leynitoe uitgeschildert na Holland gezonden. Terra Sigillata. Waylatoc, tusschen Leynitoe en Titaway. De Noeffa-lauwers waren Zee-Roovers. Hun oude dragt, zynde Menschen-Eeters, geweest. Voorbeelden 'er af. Uyt een gesprek des Schryvers, met zeker Koning van Titaway opgebeldert. Ander voorbeeld dat verscher is. Van eenen Jan Willemsloon, Bode van den Land-Raad. Die over 't eeten van een Arm, in een Boete gedoemt wierd. De Manschap van dit Eiland by een, is zeer Nagel-ryk.

Van de ALFOEREESSEN.

Bericht van de Alfoereesen.

DUs verre hebben wy nu ganfeh Ceram rond gewandelt, om te zien, wat dorpen men op deszelfs stranden had, en om de volkeren, die de zelve bewoonen, te leeren kennen; dog binnen in het zelve heeft men mede zeer vele dorpen, en gehugten, die van een geheel ander soort van volkeren bewoont, en door hunne byzondere Koningen beheerscht worden. Men noemt deze volkeren Alfoereesen, of berg-wilden, van welke zommige noit, andere zeer zelden, van de gebergten af na de stranden komen, 't geen dan nog meest gefchied, om yser, zout, groote Schotelen, gemeene Goude Slangen, Gongen, enz. te koopn, of in te ruilen.

Zy zyn doorgaans veel grooter van gestalte, vetter, en sterker dan de strandvolkeren, dog zeer woest en wild van leven.

Zy gaan ten meesten deele naakt, zonder onderscheid hier in tusschen mannen, of vrouwen, te maken; dog dragen om hun middel een breede Tsjidak, of Gordel, die zeer dik, met verscheide streepen geverft, van een melkagtige schorze des booms Sakka gemaakt is, (die wy ook voor den witten Sicomorus houden,) waar mede hare scharmelheid alleen bedekt word.

Op hun hoofd zetten zy een Calappus of Cocos dop, over welke zy hun hair henen haalen, bindende dat daar over, of ook wel over een stuk hout vast, dat hen dan met een, voor een kammen-huisje dient, alzooy men die gemeenlyk daar in ziet steeken, behalven dat zich daar boven op nog een vremde Pluy-magie, drie a vier hoog, en om 't hair een krans van witte horenkens, (de wit-

te Porcellana) vertoont; welke Porcellana's men ook aan hunne teenen, gelyk ook in haren hair-band, voeren ziet.

Zy voeren tot cieraat gemeenelyk of een Glazen-Paternoster, of wel meest een Tour van de voornoemde witte Porcellana-horenkens, of van eenige geslepen stukken der zelve, om den hals, dragende ook eenige gele groote ringen, aan de ooren. Aan de armen, gelyk ook aan de knyen, hebben zy, voor al als zy op hun best zig opschikken, en sehermutzelen zullen, jonge Calappus, of andere gele takjens gebonden. Al welke cieraaden op die naakte bruine glimmende huid wonderlyk fraci afsteken, gelyk men dat in deze plaat, No. XVIII. waar in wy 'er twee met hunne wapenen tegen malkandere sehermutzelende vertoonen, kan zien:

Twee sehermutzelende Alfoereesen, afgebeeld.

Alle deze volkeren, schoon zy al mede hunne partysehappen hebben, en zich zoo wel, als de strandlingen, in Oelilima's, en Oelifiva's verdeelen, zyn van eennerlei dragt, Zeden en Godsdienst.

Zy hebben een versoejelyke gewoonte, hoewel in zig zelve zeer ryn, om metter tyd, en gemakkelyk, hun vyanden te verminderen, en de wicken te korten.

Het is een staale wet onder hun, dat geen Jongman zyn scharmelheid, nog geene der zelve zyn huis dekken, ne vyandrouwen, nog aan 't maken, of dekken, van hun Baileoc, of Raadhuis, de hand slaan mag, ten zy hy voor ider van deze instellingen, en Lands-bevelen, een vyandelyk hoofd in zyn dorp gebragt, dat op zekere daar toegewyde steen gelegd, en zich door die verscheide Heldagtige bedryven weerdig gemaakt heeft, om na een vrouw uit te mogen zien, alzooy zy in 't haalen

Gewoonte, om hunne vyanden kleen te maken.

Hun gewaad.

Twee Alfoereelen, of Wilde Schermers.

G. Goussier del. J. B. de Meunier sculp.

Van deze koppen den hoogsten roem stellen, en hem die de meeste koppen gehaalt, en in zyn dorp op de voornoemde plaats gebragt heeft, voor den grootsten Edelman; en Held, houden, zonder dat zy 'er na zien, of 't hoofden van mannen of van vrouwen zyn, behalven dat 'er ook wel kinder-hoofden onder loopen, alzoo een kop een kop is, en 't getal maar moet vervult worden, al 't welke ons toont, hoe groote en dappere helden het zyn, die een kind, of een zieke vrouw, durven dood slaan.

Nu kan men egter wel bezeffen, dat het een looze, en onder die wilden, vry Staatkundige vond is, om in korten tyd een gansch vyandlyk dorp uit te roeyen, wanneer men door een wet, ieder Jonkman tot het weghaalen van zoo veel hoofden, door de prys van als dan eerst een vrouw te mogen nemen, weet te verplichten, dat hy, om daar niet van versterken te zyn; geen levens-gevaar ontziet, om zoo veel koppen, als de wet van hem eiseht, van zyn vyand te haalen.

Men leeft in de H: Schriftuur endaar buiten, wel enkele gevallen, dat men deze of gene beroemde dochter, tot een prys van dappere Helden, die iet groots ten besten van den Staat bedreven, of of bedryven zouden, gestelt heeft. Zelf is dit al iet ouds.

Achza; Calebs Dochter, wierd ten prys aan die *Kiriath-Sepher* slaan zou beloofd, gelyk zy den dapperen *Othniel*, zoo als

wy Jof. xv: 16. 17. lezen, ook ten deel viel.

De stryd van *Turnus* en *Aneas* om de sehoone *Lavinia*, zoo als die de Dichter, *Virgilius*, in het twaalfde Boek van *Aneas* befehryft, daar de laatste Helden na 't verlaan van *Turnus*, Koning *Latinus* Dochter ten prys verkreeg, geeft een groot licht hier aan, om ons zeggen te bevestigen.

Dat was maar kop om kop, maar hier stelt men op een vrouwen-hoofd, o Edel en dierbaar schepsel! by deze veragte wilden, die men onder ons voor verstandeloos houd, den prys niet van een, maar ten minsten van vyf of zes, (zoo niet meer) vyandelyke hoofden, 't welk ik van geen volk in de wereld ooit gehoord, of gelezen heb. Zynde het zeker, dat, zoo die prys by ons op 't verkrygen van een vrouw gestelt was, de jonge Juffers, 'er met reden wel een voet te hooger opgaan, maar dat ook veel jonge Heeren, 'er wat meer swarigheid in vinden zouden, om een vrouw, die men zoo dier, er met zoo veel gevaar koopen, en met een Bruid-schat van zoo veel koppen haalen moest, te nemen. Immers, die van een bloeden aard zyn, zouden zich zekerder in een Klooster bevinden, en dien adel, en roem, veel liever aan een onbetuisden Alfoerees laten, dan zich vyf of zesmaal om een zoete Juffer, in doods-gevaar te stellen.

Jongé
Dogters;
al van
ouds ten
prys van
dappere
Helden
gesteld.

Hier
kost, een
jonge
Dogter
den Bruid-
degom
veel
hoofden;
tot Bruid-
schat.

Uyt die fynen, en staat-kundigen vond der Alfoereefen nu maken wy deze fomma op, dat, indien een nabuurig dorp van dezen of genen Alfoereefchen Koning, uyt 5 of 600 zielen (dat zeer veel is) beftaat, en in 't zyne maar 100 jongelingen, die geerne een Vrouw hadden, vind, hy zonder de allerminfte onkosten van 't gemeen, met 'er tyd, en op een gemakkelyke wyfe, meefter van zoo een ganfeh vyandelyk dorp word, zonder dat hy nog van iets, dat na een oorlog gelykt, behoeft te reppen.

Hunne Wapenen.

Om dit heldagtig werk uyt te voeren, hebben zy ook hunne wapenen, die in Tamboekfche breede zwaarden, Hafagacjen van Bamboefen, of in Torana's, of werppieften met yfer beflagen, die weerhaken hebben, ook in pylen, en zeer groote boogen beftaan, daar zy zeer net mee weten te fchieten, waar by men ook hun Parang, of Houwmes, 't geen buiten den oorlog wel hun meeste en befte geweer is, ftellen mag, alzo zy gemeenelyk daar mede, en met hun Sagoe Sagoe, of Bamboefe Spies, in 't bofeh gaan, voerende hun Maffakeke of breed korffe, waar in voorraad van Spys, Pinang, &c. geborgen werd, en 't geen van Rotang gevlogten is, by zich.

Snelheid van gezicht, en in vloopen.

Zy zyn byzonder snel van gezicht, en zoo snel in 't loopen, dat zy een wild verken, of ander dier, in vollen ren weten te vangen; welke snelheid hen ook in veel gevaren te ftade komt, en red.

Wanneer zy uyt moeskoppen gaan zullen, om eenige koppen te halen, zyn zy gewoon met 8 of 10 jongelingen gelyk daar op uyt te fnuiven, en zig zodanig met groente, mofeh en takken te bewinden, dat het onmogelyk is, om hen, zoo als zy hier of daar, op de wegen, in 't bofeh, verborgen ftaan, te ontdekken, of anders, dan voor boomen aan te zien, konnende zig, als het waeyt, wel zo aardig ook met die takken aan 't lyf bewegen, dat imand, die 'er al op letten mogt, zeer licht daar door bedrogen zou konnen worden.

Hoe zy hunne vyanden aandoen.

In dit postuur fullen fy hunne vyanden noit van voren aantaften (want fy zyn, gelyk wy reeds gefegt hebben, niet nunder als dapper) maar die eerst laten voorbygaan, en hen dan de Sagoe-Sagoe, of Torana, van agteren in 't lyf fetten, en hen, in die belemmering, met een fprong, gefwind de hoofden afstaan, die fy, dan snel onvlugtende, na hunne dorpen brengen, en op de voor-noemde fteen leggen, van de vrouwen, en jonge dochters, plechtelyk ingehaalt werdende, daarfy dan nagten en dagen om dansen, fpringen, en vrolyk zyn, met eeten

Zegen-piaal der zingende en Dansen.

en drinken, hangende die naderhand tot fende gedenkteekenen aan de Baileoes, of Raadhuiſen, of wel elders op, hoewel andre die ook wel op sekere plaatfen en heuvels op 't gebergte gewoon fyn te werpen, om daar meede hunnen duyvelsdienst te plegen.

Zoo gaat dit in fyn werk, als 't hen wel gelukt, maar het gebeurt ook, dat van die 10 of 12 gaften, die 'er op uyt gaan, en die 'er wel een maand of twee dikwils om fwerfen moeten, eer zy iemand van de vyanden voordeelig ontmoeten (alfo fy anders niet het minfte ondernemen fullen,) maar twee of drie haar eigen hoofden alleen, en die niet ongewond, 't huis brengen, en dat met een fchrik op 't lyf, die hen de bruid wel een tyd lang doet vergeten.

Hunne fchatten, en glafe Arm-ringgen.

Hare grootfte fchatten, zyn goude flangen, Gongen, fteene fchotels, mola's, of fteene potten, met figuuren, van draaken, en bloemwerk, op het porceelyn, en meer andere geringe dingen,

Onder hunne arm-cieraaden hebben zy zekere glafe arm-ringgen, die zy in groote waarde houden, van welke wy gedagt hadden in een byfonder Hoofdstuk, handelende van de Juweelen, Kleinodien, en Hoofd-fieraden der Ambonfe Vrouwen, te fpreken; dog vermids die arm-ringgen van de meeste waarde onder de Alfoereefen zyn, en tot de felve een byfondere betrekking hebben, zullen wy, alfo wy hier in 't byfonder van hen handelen, ook nu, het gene wy daar van by een gefamelt hebben, zeggen.

Zy noemen die in 't Alfoerees, Mamacur, zynde dikke, ftechte glafe arm-ringgen, van een zeer flecht fatfoen, en van welke men niet anders oordeelen kan, dan dat ze van Glaskonftenaars gemaakt zyn. Zy zyn na binnen toe niet wel een duim breed, en hebben van buiten wel een driekantige rug, die ook wel rond valt, die glad, en doorfchynent, gelyk de bodem van binnen zeer donker is.

Zy fyn voor defe berg-lieden van een groote waarde, maar buiten hen ook by andere Oofterfche en Wefterfche inlandfche volkeren, gelyk ook by den Amboinees, zeer hoog geagt.

De Maceffaaren, Javaanen, (die aan hun Vorften daar een groot gefchenk mede doen,) en Zuid-Oofterlingen, zoeken die mede zeer fterk; maar by geen volkeren fteigeren zy in prys zoo hoog, als by de Alfoereefen, hoewel zy de eene veel dierbaarder, fchoonder, en veel hooger in weerde, dan de andere, fehatten: want men heeft drie zoorten, die zy zeer net weten te onderfcheiden.

En ver-
scheide
soorten
daar van.

De beste is glas-groen, half doorfchynende, dog zo, dat men, als men ze tegen 't licht houdt, 'er wolkjes of een watering, of golfjes, Camelots gewyfe, in moet zien speelen.

Buyten dese is 'er ook een, die donker-blaeuw, met wat peers gemengt, doorfchynent, ook gewolkt, en mede rondagtig van rug is. Over dese twee zyn zy het self nog niet eens, welke de beste zyn. alzo sommige dese, andere gene, kiesen, dat van iders finlykheid maar afhangt, weshalven wy de beide op een en de zelve weerde stellen, om dat zy ook zo van den Alfoerees betaald werden, zynde echter in beide soorten, die de meeste en klaarste watering hebben, de beste.

Dan is 'er nog een soort, vry slegter, en hier ook zo veel niet, als wel op 't eiland Timor, geagt, die ook wel van groen, blaauw, en bruyn Glas, dog vol gaatjes, met Lak aangevult is, welk Lak, van een geele en roode kouleur, en met twee geele, en dan met een roode vlek 'er tusschen beiden, en zo vervolgens gefchakeert zynde, zeer licht 'er komt uyt te vallen.

Ook zyn deze al mede driekantig, en met een ronde rug boven, van binnen ontrent een vinger breed, en alle die drie soorten ontrent zoo groot, dat men 'er pas de hand doorfteken, en die aan de zelve dragen kan.

Hare
waarde.

Men geeft voor de gemeene zeven, en voor de beste, vooral als zy wat blaeuw, of violet van wolking, zyn, wel van 16 tot 20, en meer ryksdaal- ders. Daar zyn 'er zelf, voor welke zy niet alleen eenen, maar verfeheide Sla- ven, zullen geven, en die voor on- waardeerlyk houden, tot zoo verre, dat de groote Alfoereefche Koningen, om sulck een Mamaeur te bezitten, jaaren aan den anderen, even als in oude tyden de Koningen van Pegu, en Siam, om het besit van den witten Olifant, zul- len oorlogen. Voor die Mamaeurs, die zy Ditter Radja, noemen, werden wel 20 of 30 slaven betaalt.

Oorlo-
gen daar
om ge-
voerd.

De Ambonsche Heeren Landvoogden, hebben daar over veel moejelykheden met deze Alfoereefen gehad, en zyn zomtyds genoodzaakt geweest, zulke Mamakurs, waar over zy oorloogden, na zig te nemen, en dus een einde van zulck een oorlog te maken.

Van wat
stoffezy
zyn.

Wat nu de stoffe van deze Mamakurs is heeft niemand nog regt weten te zeg- gen. De inlander oordeelt die zoo uit de natuur gegroeit, maar wy oordeelen dat die met handen zo gemaakt zyn, zonder dat wy egter de nette stoffe wete- ten; hoewel het waarfchynelyk een za- menmengfel is, van glas, en doorfchy-

nende fteenkens, die te zamengefmol- ten zyn.

Dog zy mogen van zulck een stoffezyn, als zy willen, 't is zeker dat de Alfoe- reefen tusschen de rechte, en de nage- maakte, zo veel onderscheid weeten te maken, dat zy zulck een rechte aan- stonds uyt thien andre zullen onderschei- den, zonder dat wy echter hier of daar, eenig onderscheid 'er in, kunnen be- fpeuren.

Men heeft dat aan zekere Mamaeur, wel cer door *Radja Saboclan*, een van de drie opperste Koningen der Alfoe- refen, bezeten, en waar over lange ja- ren oorlog gevoert is, gezien.

Zy viel eindelyk, by een klugtig voorval, in handen van ons volk, die ze by de Landvoogd bragten, welke goedvont, dezelve na Batavia te zen- den, van waar ze na het Vaderland, gezonden is, om 'er andre na te ma- ken.

Als deze regte met eenige zeer net Seldzaam nagemaaakte weer overgezonden was, geval bevond men die zo fraay, dat men oor- met een deelde, voor ieder der zelve, alzo 'er derfelve, geen onderscheid tusschen de eene, of na 't Va- derland de andre, by de onse te vinden was, zo gefon- veel, als voor de rechte, te fullen kry- den.

Men toonde ze derhalven alle onder malkanderen, aan de Alfoereefen, dog die wisten de rechte aantonds uyt de nagemaaakte, tot onse groote verbaafing, te onderscheyden, zonder dat zy een van de andere begeerden te hebben, mogelyk, om dat sig in de nagemaaakte hier en daar wat fand opdeed.

Ook heeft men dien arm-ring aan de- sen Koning, wilde men rust met hem hebben, weer ter hand moeten stellen, in hope dat men de andre door de tyd wel quyt raaken zou, dat echter noit gevolgt is, alzo zy te fcherp van gefigt, en in 't onderscheyden van dit Juweel, 't geen hen zo eigen is, te net, en te bedreven zyn.

Men zegt dat het ook een eigenschap van de rechte Mamaeur is, dat zy by Eigen- nacht moeten vuuren, en met het fchap der van eenig ftaal 'er op, vuur, even als gen. een vuur-fteen, van zig zullen geven, hoewel my zulke nooit voorgekomen zyn.

Men meint dat ze in deze Landen, eerst door de Maceffaaren, en Javan- en, die ze van Afien, op de Westkust van Sumatra, wisten te bekoomen, en daar opfogten, allereerst, en nader- hand ook door de Portugeefen, hier ge- bragt zyn. Andere houden staande, dat ze in Bengale, en op de Kust van Chormandel van allerlei geouleurte glas, dat men eerst onder malkanderen fmelt, ge-

gemaakt, en aldaar als geschenken der Priesters aan die offerhande in hunne Tempels komen doen, gebruikt werden.

Hoegebruikt, als een middel van Raadpleging.

De Alfoereefen gebruiken die op verscheide wysen; niet alleen tot sieraat der armen (gelyk ook andre volkeren doen) maar ook tot een middel van raadpleging, als zy ten oorlog zullen uittrekken, aan die Mamaeur konnende zien, of zy behooren te gaan, en gelukkig zullen zyn, dan of 't hen geraden is, niet te gaan. Een raadpleging, die ook hare voor-entoe-bereidelen vereifeht: want dan zullen zy de Mamakur by de nieuwe Maan van den balk, waar aan hy hangt (alzo zy in geen kist wil besloten zyn) afhalen, aan den zelven offerhanden doen met een hoen, en ook zomtyds de Mamakur wel in 't bloed van dat hoen indompelen, om zyne eou-leuren (immers zo zy zeggen) te beter te doen doorschynen, en om zo uit dien helderschynenden arming dan te klaarder af te zien, wat hen in 't vervolg van tyd te doen staat, en wat geluk, of ongeluk, hen over 't hoofd hangt.

En hoe men die bewaart.

Zy zyn gewoon die met rotang, katoen en gamoeto (zekere draaden, of hair aan de Gamotoet-boom vallende) te bewinden, en zoo sterk te omwoelen, dat men lang werk heeft, om ze los te krygen. Deze zyn zy dan gewoon, ofaan een balk op te hangen, of in de aarde te begraven; 't geen men beide dus onder hen ondervonden, en ontdekt heeft.

By 't afloopen van Lissabatta, op Cerams Noord-kust, ten tyde van den Landvoogt, Herman van Speult, vond men 'er een aan een balk hangen, gelyk men 'er ook by andere oorloggen, op 't bericht van overloopers, in de aarde begraven gevonden, en die daar uitgehaalt heeft.

Sekere Porcelyne gift-schotels, zyn mede onder hare schatten gerekent.

Een van hunne voornaame Juweelen, en dierbaare sehatten, is ook de Pinggan Batoc, zynde zeer dikke, grove, graauwagtige Porcelyne Schotels, die ook wel wat na den bleekgroenen trekken, beneden wel een vinger, dog aan de kanten; maar een halve dik, hebbende gladdes omgewelde kanten. Men ziet ook wel somtyds eenig bloemwerk 'er doorspeelen. Ook moeten zy glad, en zonder eenige seheurkens zyn, alzo die de waarde geheel verminderen.

Men oordeelt, dat die sehoteles, zoo ras 'er vergif in komt, aansfonds bersten, en seheuren zullen; dog al zyn 'er maar zulke seheurkens in, zoo meent men, datze dan door eenig vergif hare kraecht al verloren hebben, en daarom wil niemand zulke gescheurde Pinggan Batoc koopen. Zy wierden in oude tyden in China gemaakt, en daar maar voor slecht Porcelyn verkogt; dog al

zoo dat zoort van Porcelyn, even gelyk het oud Kraakwerk, hedendags niet meer uit China gevoert, en door een uitdrukkelyk bevel der Tartaaren, zoo men zegt, (hoewel 'er een andre reden af is,) verboden werd, 't zelve uit te mogen voeren, zoo is het geweldig in waarde gesteigert, en by veele Oosterlingen, in zeer hooge agting gekomen, waar van de Amboineefen, en onder hen de Ceramse Alfoereefen, geenfins vande minste zyn; die de zelve by hunne dierbaarste sehatten onder de Aarde begraven, niet in hunne huizen, maar hier of daar in 't bosch, of in de thuienen, stellende daar een merk by, dat zy wel weten te onderscheiden, en dit alles, op dat dog die sehatten van hunne vyanden niet ontdekt, of, by 't verbranden van hunne huizen, niet bedorven mogten worden.

Die zy begraven.

Zy bewinden en bewoelen die, eer zy ze begraven, ook eerst met Rotang, en Gamotoet, gelyk wy van den Mamaeur gezegt hebben; en zullen die ook niet, dan op zeer groote Feesten, of wanneer zy den Duivel offeren, voor den dag brengen, of uit de Aarde haalen, hoewel 'er ook veel in de aarde verborgen blyven, om dat zy hunne kinderen zelf niet zeggen zullen, waar zy die begraven hebben. Komen zy nu te sterven, zoo blyft die sehatar daar ter tyd toe, datze door een swaare afwating, of door een groote Aardbeving ontdekt werd; gelyk die nu en dan van ons volk wel in 't gebergte gevonden zyn.

Wanneer zy die voor der dag haalen.

Nog is 'er een ander veel kostelyker soort van deze dikke sehoteles, ook vlak, glad, en met bloemwerk, en draken, kleener als de voorige, wel met breede, dog geen omgekrulde randen, geelagtig van grond, en wat paarsagtig, met een kring van binnen op den bodem, die licht blaeuw is, hier en daar met bruine spiekels 'er op, en van buiten afschverwig, en na den blauewen trekkende, zynde vol fyne seheurkens.

Een ander soort.

Zulke komen wel 100 Ryxdaalders te gelden, hoewel de gemeene voor twintig Ryxdaalders te krygen zyn.

Waarde der zelve.

Was het waar, dat zy 't vergif ontdekten, 't was niet te veel, al gaf men 'er dan altyd 100 Ryxdaalders voor; Maar 't is maar een bloote inbeelding van den inlander.

Sonder grond voor Gift-Schotels gehouden.

Dit nu zyn sehatten, die men niet by alle de Alfoereefen vind, want het moet wel een groot Koning zyn, die zoo eenen Schotel, of een enkelen Mamaeur, bezit.

Wonderlyk is ook hungemeene spys: want sehoon zy nu en dan wel wat ryft (die zy zelf al begonnen te plantén,) of ook wel een stuk van een wild Verken

Spyse der Alfoereefen.

eten, zoo beftaat nogtans hun gemeene fpy, in Slangen, Coelcoefen (zeker dier) Aard-rotten, Kikvorffchen, en wat dies meer is. Zy hebben ook veel Oebi-wortels, dog geen Combili, of Caladi. Sagoe is een lekkerny, die zy in Bamboefen vullen, als zy 'er Papedo, of een dikke bry afgemaakt hebben, die zy 'op de reis maar zoo koud eten.

Ook gebruiken zy tot hun fpy, meer van 't Ambonfch zout in klompen, als van eenig kleen, of gekorrelt zout.

Waar
in die
gekookt
werd.

De fpy, die zy koken, werd niet bereid in potten (dewyl zy die niet hebben) maar in Bamboefen, die mede hun vaten, en drinkglafen zyn: want in de grooten bergen zy den drank, die zy mede voeren, en de kleener verftrekken hen voor Glazen, om 'er uit te drinken.

Hun
Drank.

Hun drank is water, of anders, als zy joelen willen, Saguweer; maar zy kennen ook wel Brandewyn uit Spaanfche wyn, en zyn gek na den eerften drank.

De Predicant *Montanus* op Elipapoteh, een Kerkelyke-bezoeeking doende, om daar de H. Sacramenten te bedienen, heeft, zoo my door een Schoolmeester, die 'er tegenwoordig was, verhaalt is, eens een wonderlyk geval daar mede gehad.

Seldzaam
vooral
van D.
Montanus
met
Radja Sa-
hoelau.

Zoo als zyn Eerw: tegen den Avond in dat dorp vermoeid, en afgesloofd gekomen was, en zig een weinig tot rusten begeven had, geen luft hebbende om te eten, zoo wierd hem door dezen Schoolmeester gezegt, dat Radja *Sahoelau*, een van de magtigste berg-koningen dezer Alfoerefen, gehoord hebbende dat zyn Eerw: ftond te komen, al voor eenige dagen afgezakt, en nu in dit dorp met een zeer groot gevolg verfehceen was, en verzoeken liet zyn Eerw: te mogen verwelkomen.

De Heer *Montanus*, die defen vorst nit berichten al had leeren kennen, en wel wift, dat zyn magt zeer groot was, vont goet, hoe weinig luft hy ook had, hem maar ten eerften te ontfangen, om te eer van hem ontflogen te zyn; hoewel dat geweldig buiten zyne gifling ging.

Hy belafte dan den meester, te zegen, dat hy maar ten eerften wilde komen; maar de meester verzogt zyn Eerw. dat hy dog voorzigtig wilde zyn, en niet laten blyken, dat hy brandewyn had, alzoo de koning hem zekerlyk daar na vragen, en het dan niet wel affopen zou. Daar op quam Radja *Sahoelau* binnen, en verwelkomde den Heer *Montanus*.

Het eerfte, daar hy na vraagde (want daarom quam hy, en niet om den Pre-

dikant,) was brandewyn, zeggende in gebroken *Malciſch*, dat hy een groot liefhebber daar van was.

De Heer *Montanus* antwoordde, dat zyne *Kerk-bezoeeking* hier zoo goet als ten einde was, en dat hy dierhalven zeer weinig brandewyn ovcrig had.

Daar quam evenwel nog een *ſtaartje*, geen brandewyn, maar oude *Spaanfche wyn*, te voorſchyn, en myn Heer *Montanus* bracht liet den *Koning* van *Sahoelau* eens toc.

Zoo ras hy de fles in zyn hant kreeg, en 'er wat uit geproeft had, zeide hy: dat is geen mannen, maar vrouwen-drank; is dat brandewyn, dan ben ik het wergeten, daar is immer gansſch geen kracht by, en 't is niet anders, dan zoet. Dat is goet voor de vrouwen, maar de mannen moeten iets hebben, dat kragtiger is.

Daar was *Pater Montanus* met zyn *Spaanfche wyn* wel deerlyk aan de gront, verlegen wat hier in verder te doen; egter, om niet befchaamt uit te komen, bragt hy een fles brandewyn, die ontrent half vol was, voor den dag. De *Radja* kreeg zoo ras den reuk van die fles niet, of hy zeide, itoe *minoman laki laki*, dat is mannen-drank. En 't bleek ook: want de fles quam ledig wederom.

Terwyl de brandewyn begon te werken, bragt *Radja Sahoelau*, tuſſchen welken, en zyne onderdanen, geen onderſcheit ter wereld te vernemen was, zyn *Maſſake* voor den dag; haalde daar eenige ſtukken van *slangen* en *Sagoe* uit, biedende die den Heer *Montanus* aan, die, om dit te ontgaan, voorbragt, dat hy zoo laat inden nacht niet gewoon was te eten; waar over die koning, niet wel voldaan zynde, aanbod ter zynere ere, en om dat hy hem zoo wel onthaalt had, een *ſpiegel-gevegt* van *Alfoerefen* aan te rechten. Wat nu de Heer *Montanus* zeide, dat hy vermoeit, en dat het te laat in de nacht was, dit moeft evenwel zyn voortgang hebben, alzoo de brandewyn, die zy wat ſchie-lyk gedronken hadden, begon te werken.

Hy ſtond dan eindelyk dit *ſpiegel-gevegt*, by een menigte van *ſtambauwen* (die zy van *Hars* maken) aangerecht, toe. Het ging in 't eerſt vermakelyk, en wel; dog naderhant, toen het bloet, begon gaande te raken, zoo kapten zy 'er op zyn *Alfoerees* zodanig in, dat 'er 't bloet by neder gudſde.

De Heer *Montanus* dit ziende, en voor groter ongeval vreefende, verzogt den *Radja* hier mede op te houden. Ondertuſſchen wierden 'er verſcheiden nedergeſabelt, dat zy 'er by bleven leggen; waar toe *Radja Sahoelau* hen, ter eere van den Heer *Montanus*

tanus, met allen ernst nog meer aanzette; dog dit begon dien Heer zodanig te verveelen, dat hy eindelyk tegen dien koning veel ernstiger taal begon te voeren. Hier op gaf die vorst tot antwoord, dat deze zyne onderdanen, en altemaal maar doode bonden waren, aan welke niets gelegen was, en dathy voor zyn Eerw. zoo veel agting had, dat het 'er op geen duizent van hun aanquam. Dit nam echter een einde, wanneer hy hem vertoonde, dat het wel een groote eer voor hem, maar volgens de *Nederlantsche wetten* niet geoorloft was, onnoodig bloet te vergieten, en dat hy dat by den Heer *Landvoogt* in 't bysonder zou moeten verantwoorden, die zekerlyk door zyn Spions vernemen zou, dat 'er ter eere van hem zoo veel Alfoereesen nedergesabelt waren; door welke laatste reden hy bewogen wierd, om dit *bloedig spiegelgeweg* te eindigen, waar over de Heer *Montanus* uitmement verblyt was, in vreeze geweest zynde, dat het van de Alfoereesen wel eens op hem, en de zynen, had kunnen uitdragen.

Hoe fy hunne drank be- waren.

Hun gemeenen drank van Saguweer zyn zy ook gewoon in moerassen te begraven, om ze sterker te doen worden. Ook neemt de dan een geelder kouleur aan, en word vry kragtiger, en koelder, hoe wel zy al hare aangenaamheit verliest, en vry straffer van smaak word; ja 't gebeurt wel, dat zy vergeten, dat zy die Saguweer daar begraven hebben, waar van dan wel eens een nieuwe Bamboes-foel voor den dag gekomen is.

Hunne slaap- plaatsen.

Zy weten van geen ledekanten, maar wel van Dego Dego's, zynde folderingen van gespletene Bamboesen, waar op zy slapen; dog om te lekkerder te rusten, zoo stoken zy daar een slaau vuur onder, dat maar wat legt en smeult, 't geen zy voornamelyk om de sterke nagtkoude op die hooge gebergten doen.

Zy hebben maar eene vrouw.

Zy hebben ieder maar eene vrouw, die, schoon zy 's nagts al vry beroekt worden, nog al redelyk blank zyn.

Van overipel, schoon zy zoo naakt gaan, hoort men onder hen niet spreken, en hoe Heidenfch zy ook zyn, moet men hen echter nageven, dat zy die genen, die zy eens kennen, redelyk getrouw blyven; waar van wy onders veel overtuigende bewyzen hebben; alzoo zy veel Hollanders, daar zy zich op vertrouwen dorsten, zelf alomme door hun land geleid hebben.

Laten geen vreemde dan na fe- kerten, in hun land komen.

Men moet egter weten, dat niemant vreemts in hun land komt, of zy geven door zeker kenbaar teeken van een horen, waar op zy blazen, alomme kennis daar af, hoe hy 'er komt, als vriend' of als vyand; 't geen mede zoo geschiet, als hy 'er uit vertrekt.

In oude tyden heeft men een Hollands Westerman genaamt dien zy op de handen zouden gedragen hebben, gelyk die ook over al door hun land gereist heeft.

Wester- man by hen be- mint.

Wat dienften wy van tyd tot tyd van hen gehad hebben, zullen wy elders, in 't verhalen van de Ambonfche zaken, zien; alwaar wy ook van hunnen Godsdienst, en zeldzaamheden, zullen spreken.

Onder deze Alfoereesen heeft men drie Opperkoningen, waar onder alle mindere bergkoningen staan.

Drie Op- perko- ningen der Al- foereesen.

Radja *Siseeloe*, die de oudste van de Oelisivase Alfoereesen is, heeft zyn land in 't Noorden agter Boiela, loopende dit tot Tanoeno, en nog Zuidelyker. Ook komen zy af aan het strand van Boiela, een myl Oostelyker te Boas, op de Noord-kust van Ceram. Hy is een van de magtigste koningen in volk, hoe wel 'er magtiger in land zyn.

Als men van daar Oost aan gaat, begint het gebied van Radja *Saboelau*, van de rivier Makinan. Deze wort voor de grootste koning der Alfoereesen gehouden.

Hy is van afkomst een Ternataan, die op Boero by Tomahoe is komen aandryven, en van daar na Ceram verhuift zynde, te Tehala, daar hy aanlandde, door de Cerammers tot hunnen koning verheven is, gelyk hy alleen ook tot nog toe *Kolano*, dat is, koning in 't Ternataansch, genaamt wort. Hy onthout zig gemeenelyk diep in 't gebergte in het dorp Warmoela, leggende tusschen de dorpen Loeboe of Koema Ela, en Elipapoeteh, rykelyk vier mylen van 't Noorder strand, niet verre van de rivier Makinan. Een myl van Warmoela legt het dorp Koli, nevens verscheide andre dorpen, en als men van daar na Elipapoeteh wil, gaat men over de brug van dien Waringin-boom, tusschen twee gebergten, onder welke de rivier doorstroomt, gelyk wy bevorens gezegt hebben.

Brug en binnen- meir hier.

Ook heeft deze koning ontrent een van die dorpen een groot binnen-meir boven op een hoogen berg.

De plaats, daer deze koning aan strand uit, en na beneden komt, is, of by Elipapoeteh aan de Zuid-kant, of by Soeboe na de Noord-kant.

Zyn broeder of neef voert gemeenelyk, met de naam van de kleene *Saboelau*, het oppergebied te Waumatta, dat twee mylen van Elipapoeteh legt, schuins 'er agter, wat na het Noord-Oosten toe.

Van alle de Alfoereesche koningen, is 'er geen, die zoo veel land besit, en die zoo ontzien is.

De derde oppermagtige koning is die Radja van

Soemiet
befehe-
ven.

van Somi-it, of Soemiet; dog de min-
fte van dedrie in vermogen. Hyonthout
zig ontrent de rivier Ajer Talla, en
komt beweften de bogt van Elipapoet-
teh aan strand uit.

Aan deze rivier legt ook de koning
van Tomilchoe, en aan de Ooft-zyde
der bogt nog de koningen van Waffia,
Llian en meer andere dorpen; dog die
ftaan onder den koning van Sahoelau.

Zyn de
kinder-
pokken
onder-
wopen.

't Is een algemeine ziekte onder deze
volkeren, dat zy nu en dan de kinder-
pokken krygen, die dan al fterk onder
hen woeden, en hen dikwils dwingen,
om zulk een plaats (die zy voor onge-
lukkig houden) te verlaten, om welke
reden men ook zoo net niet bepalen kan,
waar deze of gene van die Radja's nu
leggen, alzooy om die, en andre re-
denen, zeer licht van plaats veranderen.

Ook zyn deze Radja's alle drie Oeli-
fiva's, en doodvyanden van de Mooren,
die Oelilima's zyn, om 't welke te toon-
nen zy fpek eten, gelyk zy ons van
hunne trouw, en genegenheid, en van
hunne verbittering tegen de Mooren,
en Ternataanen, veel doortftekende preu-
ven van dezen aart gegeven hebben.

Andre
Alfoe-
reefen
wilder
dan defe.

Men heeft na de Ooftkant van Ceram
nog veel andre Alfoereefen, als die van
Wafoä, Marihocnoe, agter Sepa en Ta-
milau, ook agter Haja, en de Landftreek
Selan Binauwer, maar daar zyn 'er ook
nog veel, als agter Cottaroewa en el-
ders, die nog niet bekend zyn, gelyk
ook die op de Noord-kuft van Ceram
achter de bogt van Hatoewe zig ont-
houden; een volk zoo wild, dat zy noit
met iemand tot eenig gefprek hebben
willen komen, woonende meeft op ho-
ge Waringin en andere bomen, hoeda-
nig zy by geflagten, ieder op zulk een
boom, woonen, om dat de een zelf den
andren onder hen niet vertroud, ftande
malkandren niet alleen dood, maar de
een den andren ook wel opeetende.

Ook heeft men Radja *Latea* hier ont-
trent, en agter in die bogt 'er meer andre.

Dorpen
onder
den Ko-
ning van
Sahoel-
lau.

Onder den koning van Sahoelau ftaan,
volgens het nette opgeven ook deze dor-
pen: Warmoeh of Waramala, zyn Hoof-
of Hofplaats, Catalane (dat wat Noord-
lyker legt) Sawalette, Liffaloewa, Ta-
biali, Loela-Ale, Waymatta of Aumat-
ta, twee mylen van Elipapoeteh wat na
het Noord-Ooften, Roemah Ela, Ha-
toenockoe, achter Oewen, niet verre van
de laatftgenoemde dorpen, hoewel die
eigentlyk maar bondgenoten van hem
zyn, en Kole. Ook ftaan onder hem de
koningen van Kohati, Pokoele, Rifa-
roewa, Tiatoe, Tiwi-Ari, Rifaroewa-
heroc, Kapaja, Kapaja-api-oloh, Roe-
mah Ahil, Roemah Sokate, en meer andre.

Dorpen

Onder den koning van Sifeoeloc,

ftaan deze dorpen, Nuniali, Hatoewa-
hoel, ontrent de rivier Sapalewa, bo-
ven op 't gebergte, Hatoepoeteh, Ta-
nawa, dat na 't ftrand legt, Lahiale
dat wat meer na 't Ooften legt, Hoe-
long, Payfoekoe, ontrent de rivier
Coas gelegen, en de grens-paal van Lis-
fecoeloc in 't Ooften, Kaffia, daar ontrent
aan die zelve rivier, dog wat landwaart
in, Noekohay, eertyts een Campon
van Maloan, onder Radja *Somiet* beho-
rende, Eriela, Latoepeloc, Locma Eloc,
of Loema Eli, Loema Batal, Korloe-
we, of Sifeoeloc, de Hof-plaats des
konings, Okkoet, of Maffaleoc, Sala-
wane, Oleferi (onder Radja *Tanoewel*)
kleen Oelcloeli (onder Terinoeroe) Mac-
canobal, Wanoeëla, en Hatoc; wel-
ke drie laatfte Mackahala genaamt wer-
den, ftande onder een byzonderen ko-
ning, Hoekoe, Sapon Sojaffoe; dat
door de Oelilima's al voor lange tyd ge-
dwongen is na Hoeloc en Loemahelo,
daar zy noch woenen, te vlugten.

Ook ftaat onder hem (inmeis zoo hy
voorgeeft) het ganfch gefpanfchap van
Tanoeno.

Onder Radja *Somiet* (of *Sobomi-it*)
ftaan deze dorpen; Somiet (daar hy zich
onthoud) Carioe, Malala, Scroewolo,
Niwel Tetoe, Watoewi, leggende
alle twee dagreizen van Ajer Talla's ri-
vier, Siffenaroc, Amacoewa, Noeffa-
tehoe, en Tomaleloe, dat twee mylen van
ftand af legt.

In oude tyde plagten 'er drie Kapiteins
te zyn, die, even als defe drie koningen,
volftrekt over al de Alfoereefen heerfch-
ten.

De eerste Kapitein op de West-hoek
was *Makoereffi*, de voornaamfte van allen.
Defe woonde op Liffali, aan d'Ajer
Talla, en gebood over de ganfche land-
ftreek Tallalale, dat is, binnen de Talla,
en langs de zeekant ftrekt zig zyn ge-
bied, van Caybobo tot Elipapoeteh,
Mani, en der Alfoereefen Haffia uit;
van welke landftreek, Talehata ge-
naamt, Caybobo 't hoofd was; en in
die tyd ftont Radja *Somiet* maar, als een
gemeen koning, nevens de andere on-
der hem.

Defe *Makoereffi* vergaderde al de Al-
foereefen van die ftreek, als men orlo-
gen moeft, op de groote Patan, of Sa-
niri, aan de Ajer Talla.

De tweede Kapitein was *Manoemeten*
(dat is de *fwarte Vogel*) die zig op Ha-
toewael onthielt, niet verre van de groo-
te rivier Sapalewa, aen Cerams Noord-
kant. Van defe vergadering was de ko-
ning van Nuniali het hoofd, en de land-
ftreek, onder defen Kapitein ftande,
ftrekte zig van den hoek van Tanoeno
tot aan Roemala, en Hatoenoeeroe, en lan-
dewaart

onder
den Ko-
ning van
Sifeoel-
loc.

Dorpen
onder
den Ko-
ning van
Soemiet.

Wel eer
drie Ka-
piteins
hier.

dewaart in tot aan Hoeway Makkahala, en Oelefoeli; en onder desen Kapitein was Radja *Sifeoeloe* (die nu een van de magtigste is) ook maar een klein koninkje, zonder eenig geloof, dat is nog Heidens, nog Moorich, gelyk hy ook nog is.

De derde Kapitein was *Toepasauw*, die in 't dorp Sole woonde. Het hoofd van zyne vergadering was Jaenoeloe, en zyn gebied strekte van 't Oeli van Laäla tot aan de rivier Goli Goli, vergaderende zyne Alfoereefen aan de rivier Eti, die benoorden het dorp Goli Goli uitkomt.

Ieder van dese Kapiteinen wist, wat dorpen tot zyne Landstreke, en vergadering behoorden.

Makoerëffi, die by Ajer Talla vergaderde, had onder zich dese dorpen: Riffeari, of Liffeari, Caybobo, Kayratoe, Watoewi, Siffenaroe, Malala, Somiet, Seroewolo, Amakowa, Noeffelehoe, Tomilehoe (wel naast aan strand, dog nog wel twee mylen landewaart in leggende) Mani, Affa, Kalioe of Karihoe, Elipapoeteh, Latoe, Hoewaloy, Roemakay, Tihocale, Kamarien, Seroewawan, Painoessa, en Hatocfoa.

Onder *Manoemeten*, die aan den froom Sapalewa zig onthield, stonden dese dorpen: Nuniali, Hatocwal, (een klein dorpje aan Ajer Talla) Nacea Ela, Hatopoeteh, groot Oelefoeri; (waar over een Radja heerscht) klein Oelefoeri, Lahiali, Tanawa, Hoelong, Kasfia, Eriela, Noekohoy, Siremala, Maloan, Paffinaroe, Hatoenoeroe, Roemah Ela, Maceahale (dat uit drie dorpen bestaat) Hocko (dat uit twee dorpen bestaat) behalven nog eenige andre kleine dorpen.

Onder Kapitein *Toepasau*, die zig in 't gebied van Tanoeno ophielt, stonden deze dorpen: Tanoeno, (onder Jauoeloe als hoofd) Sole (een kleine Negry aan de rivier Eti, de verblyf-plaats van desen Kapitein) Poppeloewe, Pinoe Somoenin, Lackamay, Laffalehoe, Kelling, Pianape, Wayfamoe, en alle de land-dorpen onder Laäla staande tot Hoelong en Tabinolo, op klein Ceram toe.

Ook leggen 'er van Caybobo na 't Noord-Oosten nog eenige dorpen, als Hoekoe, en meer andre, die onder geen van deze drie Kapiteins stonden, en die Radja *Schoelau* volgen, hoewel Radja *Sifeoeloe* de zelve als onder hem behorende, opgegeven heeft, gelyk hy ook Riffeari zegt onder hem te hooren, en nog andre dorpen, die eerlyts onder Kapitein *Makoerëffi* stonden.

Onder de Oelilima's heeft men de koningen van Watamanoe, Latca, Soc-

Ela, Horale, Koeloetais, Makehoenoe, Siri, Hatocpa-Eti, Roemah Pelloe, Nakane, en Roemah Weia.

In de oudste tyden der E. Maatschappyy, plagten wy van dese Alfoereefen niet te weten, dog onder de Heeren *Philip Lucasz*, en *Artus Giffels* is Radja *Saboelau*, en Radja *Somiet*, tot ons afgekomen, die ons toen goeden dienst dedden, en daar tegen weer groote weldaden genooten, die ook gedient hebben, om hen groot aenzien onder alle de Alfoereefche koningen, en zulken krak aan 't gezag van deze kapiteins te geven (die zy by de minste voorvallen met de magt van den Landvoogt, hunne vriend, dreigden) dat zy zedert meer en meer hun magt verloren, en met smerte gezien hebben, dat dese driekoningen zoo magtig geworden zyn, als zy hedendaags bevonden worden.

Niet weinig heeft daar toe geholpen, dat Radja *Saboelau*, ten bewyze, dat hy onze bontgenoot was, een zilver wapen van de E. Maatschappyy, Radja *Somiet* een Rotang met een zilveren knop, en Radja *Sifeoeloe* een Ebbenhouten stoel kreeg.

Wanneer nu dese koningen op zekere tyt geschild over den rang kregen, zoo bragten zy, om te weten, wie de opperste was, ieder zyn bewys van wegen de E. Maatschappyy voor den dag; dog de twee, ziende dat Radja *Saboelau* het zegel der E. Maatschappyy of immers zulk een wapen voerde, zoo gaven zy hem aanstonts den rang, oordeelende, dat hy als groot Zegel-bewaarder der E. Maatschappyy, de eerste van hun allen was, en dat hy, die dit wapen bezat, boven die gene, die maar den stoel en rotang hadden, behoorde aangemerkt, en ge-eerbied te werden.

Schoon nu deze drie koningen zoo hoog in magt, boven die drie kapiteins gestegen zyn, gebruiken zy de zelve egter nog als hunne kapiteins, om die drie groote vergaderingen, ieder aan zyn rivier, te beleggen.

Om myne nieuwsgierigheid ontrent het leggen, en strekken van de dorpen dezer Alfoereefche koningen, in opzicht van de strand-dorpen, te voldoen, heeft my zeker ervaren Cerammer, dezelve zoo als zy nu leggen, in dit Tafereel, met de strand-dorpen der Zuid-zyde aan de eene, en de Alfoereefche dorpen aan de andre kant, zoo als die van Sole beginnen, aangewesen.

Alfoereefche dorpen aan de Zuidzyde.

De strand-dorpen. Alfoereefche dorpen aan de Zuidzyde. Poploewe of Pop-peloy. Sellof of het meir, alzoo 'er geen dorp is. Lakamay

Onder Landvoogden men de Alfoereefen eerst be-
gon te kennen.

Waar door hunne koningen eerst opgekomen zyn.

Merkteken van Radja Sahoe-lau, Radja Somiet, als onse bontgenooten, als ook van Radja Sifeoeloe.

Wie van hen de voorrang heeft.

Dorpen onder Kapitein Makoerëffi.

Onder Manoemeten.

En onder Toepasauw.

de Zuid- zyde in 't byfon- der.	Lakamay - - - - Piroc	Boloto	}	- Folin.
	Keling - - - - Tanoeno	Wayfohi		
	O. - - - - Caibobo	Lihama	}	- Toeloefey.
	Kayratoc } - -	Oclalahan		
En de strand- dorpen 'er tegen over.	Hockoc } - - Wayfamoc	Soepaloen	}	- Toeloefey.
	O. - - - - Hatocfoewa	Waymotty		
	O. - - - - Camarian }	Elinocfa	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	O. - - - - Zeroewawan }	Woca Woca		
	O. - - - - Tihoclale	Thial	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	O. - - - - Roemahkay	Maylata		
	O. - - - - Koelcor	Lomit	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	Tomilchoe	Soha		
	Noeffatchoc } - Latochocwaloy.	Tyan Touw	}	- Werinama
	Amakoewa	Oeppa		
	Liffajali	Etyloec	}	- Tanafora. Moccalaja.
	Niwel Tetoc	Lahobo		
	Seliwaloc	O. - - - -	}	- Riboct. Hatoemeten.
	Wayffanaroc	O. - - - -		
	Malala	Talea }	}	- Lipat.
	Carioe	Nayaba }		
	Waytoewi	Bitoto }	}	- Tobo.
	Sohomiit	Talaliwat }		
	Mani	Kifalaan, een hoek	}	by Cottaroewa.
	Wafia			
	Waoemat			
	Liang			
	Hitaleffi			
	Laumalay			
	Walaka			
	Matawanoe			
	Latea			
	Marihoene			
	Holoto			
	Sihi			
	Nacan			
	Waoeloc			
	Pefioelang			
	Omo			
	Soaecko			
	Jalhatan }		}	- Amahey.
	Ayloti }			
	Makariki			
	Liffanitoc			
	Noewahoeloc } - Sepa.			
	Ilipoy			
	Opin			
De ver- dre Al- foerefen.	Latah			
	Namafatoc } - Tomilau.			
	Alla			
	Touw, dog is ver- huift na Latoc			
	Hocwaloy - -	Toene.		
	Befy is verhuift na Hatoewe - -	Befy.		
	1. Tohoroc }		}	- Ajer.
	2. Mahoc }			
	3. Ijapoeteh			
	Haja en Mahoc is verhuift na Walaya.			
	Oeppa - - -	Tchoewa.		
	Aha }	Laymoe. Hier is		
	Haffa }	een Toverwater.		

Onder de zeltzame zeden dezer Alfoerefen moet men ook dit rekenen, dat het een volk is zeer teer te behandelen onder malkanderen, also de geringste zaken redenen geven, om malkanderen aan te taffen en te vermoorden.

Indien de een Alfoerees den anderen komt bezoeken, moet de Heer van dat huis, die bezogt word, 'er wel op letten, dat hy den andren wel ontfangt, en dat 'er ook niets aan 't onthaal ontbreekt.

Dit onthaal bestaat gemeenelyk eerst in 't aanbieden van Pinang, en Tabak; dog zo hy hem de Pinang-vrugt, en kalk alleen geeft, en by ongeluk (of al willens, na het valt) vergect de Siribladen, die men 'er toe van noden heeft, 'er by te voegen, zo zal die Alfoerees, die hem bezoekt, zeer moejelyk daar over werden, en dit voor een grooten hoon en schimp opnemen, en om den Heer van de huise daar van te verzekefen, zo zal hy buiten dat huis gaan dansfen en schermutfeeren, met het bloot zwaart in de hant, tot de huisheer die smaet door een moi kleedje, of eenig ander geschenk, wegneemt en bevredigt.

Indien ook by zo een bezoek, de kleine kinderen van den huisheer, na buiten spuwen, of den neus dan juist snuiten, dat is een dodelyke hoon, gelyk zo zy met kleene itenkens, of iet anders, na hem werpen, of tegen hem lacchen, zo moet dat weder met een byzonder geschenk vergoed, en de gehoonde verzoent werden.

Doet de huisheer dat aantonts, zo Hoemen

figdra-
gen moet
om hen
te befoe-
ken.

is de vrede gemaakt; maar zoo niet, gaat de gehoonde na huis, klaagt het zyn vrienden, en komt twee of drie jaren daar na weer by dien heer, om herstelling van gehoonde eer te eifchen. Bevredigt hem die dan met een gefchenk, zoo is de zaak afgedaan, anders gaat hy na huis, en befluit wraak te nemen over de halferrigheit van dezen Alfoerees die hem zoo hoonen, en drie jaren'er na nog zoo verachten dorft, van hem niets tot verzoening aan te bieden; dog komt hy, eer hy dit uitvoeren kan, te fterven, zoo gaat die wraak van hem tot zyn kinderen, en kinds-kinderen, over, zonder te vergeten, dit op zyn tyd te wreken, gaande wel met hun geheel dorp uit, om van daar dan een of twee koppen zonder onderscheit te halen; waar op gemeenelyk een openbare oorlog volgt.

Euhoc
fy ver-
foent
werden,
en den
oorlog
verkla-
ren.

Eer zy nogtans daar toekomen, verheft een van hen zyn ftem, roepende hemel, en aarde, de zee en al de rivieren, en alle hunne voorouders, om hulp aan, en verzoekende, dat die henkracht en dapperheit gelieven te verleenen, om tegen hunne vyanden gelukkig te mogen zyn. Daar na fchreeuwt hy tegen den vyand luitkeels uit de reden, waarom zy gedwongen worden, hen te beoorlogen, betuigende dat zy niet heimelyk als dieven, maar in 't openbaar, komen, enkelyk om het gefchenk van verzoening, dat hen zoo onregtveerdig van hen onthouden werd, met geweld te halen, dewyl het met gemak niet heeft willen volgen.

Verdere
plegte-
lykheeden
daar ont-
rent.

Indien het Oclifiva's zyn, die den oorlog beginnen, zoo word dit gefchreeuw negenmaal herhaalt, na 't welk men met de een of twee afgekaptte hoofden uit het open veld, daar deze luidrugtige aanspraak, of uitschreeuwing gefchiet is, na het dorp trekt, daar de vrouwen die hoofden zeer ftatelyk komen inhalen, zingende en dansfende, en dezelve aan de Baileoe, of 't Raadhuis, ophangende, daar dan een groot feest op de Baileoe, is niet alleen voor hun, maar ook voor die afgekaptte hoofden, die zy quansuis wakker onthalen, doende ieder van de zelve door een byzonder man oppaffen, die by ieder hoofd ook negen ftukken Pinang, met de behoorlyke Siri-bladen, als ook zoo veel bondelkens Tabak legt, doende op ider hoofd ook negen druppels olie druppen. Daar na nemen die twee mannen die hoofden, en werpen die tegen de ftylen van de Baileoe, 't welk verzuimende, zouden zy tegen hunne vyanden zeer ongelukkig zyn.

Middel
van raad-
pleging.

Om nu vooraf ook te weten, of zy voorfpoedig zyn zullen, of niet, zo ge-
II. Deel.

bruiken zy eerst een middel van raadpleging daar in beftaande, dat zy een Parang, of houw-mes, in een boom fteken, of werpen, indien die zich van zelf beweegt, is 't een goet voorteken, voorzeggende het wel drillen van hunne fpeeren op de vyanden; maar blyft die ftill ftaan, zoo houden zy zich ook ftill.

of zy in
dien oor-
log ge-
lukkig
zullen
zyn.

Schoon zy nu vooraf al een goet teeken hebben, dat is nog niet genoeg. Zy gaan dan met hun legertje wel op de vyanden uit; dog ontrent hun dorp gekomen zynde, houden zy zig twee dagen ftill, en raadplegen den Duivel op de voornoemde wyfe weder, om te zien, of hy hen nu ten tweedemaal een gelukkig voorteken geven zal; vertoont zig dat even eens, zo is 'er een grote vreugde; dog dan gaan zeven of agt mannen, nevens een ervaren voorvegter, of dapper Held onder hen, zig in reyen en gelederen tien vadem van het leger, en vlak voor het zelve, poftceeren, om daar met het ondergaan van de Zon, en met het aanbrekken van den dag, (want anders zeggen zy kan het niet gezien werden) het voorteken des doods, uit het vliegen van eenige vogelen, te zien. Indien dan een uil, of kleene vledermuis, of een andre ongeluks-vogel, de konings-vogel, in hun taal Manoe Salewane genaamt, vlak na hen toekomt, over hen henen, en dan weer te rug vliegt, dat is een quaat voorteken, dat zy van hun volk, of verliefen, of dat eenige van hen gequetft zullen werden; daar het in tegendeel een goet voorteken is, zoo hy over hen na agteren doorvliegt, en dan roepen zy met alle man, Ria Ria Ria, luidrugtig, ten teken van blydfchap uit.

Goede
en quade
voorteken.

Daar op keeren die agt luiden wecr na 't leger (alfoo zy alleen, en niemand anders dit voortekken zien kunnen) en brengen de tyding, dat het voortekken goet is.

Dus verre nu weten zy wel, dat zy gelukkig in hunne onderneming, dog niet op wat tyd zy dat zullen zyn.

Om hier van ook verfekert te wesen, of zy den vyand in de morgenftont, op den middag, of tegen den avond zullen ftaan, vragen zy den Duivel eens raad, die hen dan op zeker vast teken van de Parang (welke zy driemaal in den boom werpen, om een van die drie ftonden daar by uit te zien) klaar den tyd, om aan te vallen, aanwyft, mits dat fy dan ook sekere Ster op dien tyd ontrent de maan fien dalen. Als alle die voortekkens dan foonet overeenftemmen, maakt men een begin van den aanval op den vyand, eerst

Op wat
wyfe de
Duivel
hen de
tyd van
aanvallen
aanwyft.

maar met een voortroep van drie of vier, die hen van verre ſil bekruipen, om te zien, of zy niet deſen of genen eerst in hunne thuiſen konnen overvallen. Indien deſe nu wat voortpoet hebben, zoo vallen ook de andere 'er op in, dog zoo niet, komen zy zeer ſchielyk, hoewel al druipſteertende, te rug, daar zy anders met de hoofden, die zy bekomen hebben, zeeghaſtig na hun dorp afzakken, alwaar zy door een kenbaar teken, met blazen op de horens, beken maken, dat zy de zege bevogten, en veel koppen mede gebragt hebben, ten einde de vrouwen al zingende, en danſſende hun met die koppen zouden komen inhalen, om die met de voornoemde ſtagie na 't raathuis te geleiden, en daar dan dagen en nachten aan een vrolyk te zyn.

Hoe de verkregen koppen gehaalt worden.

Hoe ſij met de lijken van hunne vrienden handelen.

Indien zy eenige vrienden in dien ſtryd verloren hebben, welker hoofden door den vyant afgekapt, en mede genomen zyn, zoo zetten of leggen zy hen maar op eenen boom, kennende hen onweerdig om begraven te werden; maar zoo zy hunne hoofden nog hebben, dan mogen de vrienden hen begraven, op dat de vyand geen gelegenheit hebben mogt, om hunne hoofden weg te nemen, en daar mede te pronken.

Het gene wy nu verder van deſe Alfoerſen te ſeggen hebben, zullen wy uitſtellen, tot dat wy in 't verhaal van de zaken van Amboina gelegenheit krygen, om hier en daar nog een woort daar af te ſpreken.

Dus hebben wy nu dat groot en ſchoon Eiland Ceram, een Land, dat zig alomme door zyn ſchoone boſſchen, heerlyke rivieren, en aangename gebergten, die zig ten hemel verheffen, zeer luſtig voor 't oog vertoont, niet alleen van buiten, maar ook van binnen, zo verre ons dat eenigſins mogelyk was, geſien, en ook 't voornaamſte, dat daar van by ons bekend is, hier opgegeven, van waar wy nu tot de drie volgende Eilanden zullen overſtappen, die onszoo lang niet zullen ophouden, om vervolgens met het Eiland Amboina, waar van al wat te zeggen zal vallen, te eindigen.

Het Eiland NOESSA LAOET.

Het eiland Noeſſa Laoet.

Wy zullen een begin maken met het Eiland Noeſſa Laoet, dat is, het zeeiland (in 't Amboineſch, en Maleiſch, alzo 't eerste Amboineſch is) een verkieſing, die wy zoo maken, om dat dit eiland wel het verſte na buiten legt.

Wy vertoonen het in het kaartje No. XIX.

Kaart van 't zelve.

Het ſtaat onder het Opperhoofd van Honimoa, en legt van dat Eiland Zuid-

Ooſt op anderhalf myl, hoewel men 'er wel twee, om de ſware ſtroom, die 'er tuſſchen beiden gaat, over ſcheppen kan. Het wort geſteit, Zuiden en Noorden anderhalve myl lang, en Ooſt en Weſt, een myl breed te zyn.

Men ziet op dit eiland zeven dorpen, Titaway, Abobo, Sila, Lenitoc, Nalahia, Amet, en Akoon genaamt, zynde meest over al vol bergen, waar op aldeſe volkeren in oude tyden hunne woonplaatſen hadden, hoewel zy nu alle om laag aan de ſtranden woonen.

Groote dorpen, en derſelve manſchap daar op.

Op de Weſt-zyde van 't zelve ziet men het dorp Titaway, alwaar in de tyd van de Heer *Speuli* al beſetting van ons in een houten huis lag.

Dit dorp ſtaat onder een koning, die nog een Graaf onder zig heeft, en is in drie Soa's verdeelt, konnende 1600 zielen, 492 weerbare mannen, en 125 Dati's, opbrengen.

Tuſſchen dit en 't naaſte dorp na 't Zuiden heeft men drie hoeken, de eerste Roefſoefinna, en de twee andre Roehhoe, (waar ontrent eenige klippen in zee zyn) en Hoelnain genaamt, na welke men de rivier Way Lapi paſſeert.

Abobo legt op den Zuid-hoek van dit eiland, een halve myl, of wat meer, van Titaway. Het ſtaat onder een Pati, die over 697 zielen, 188 weerbare mannen, 125 Dati's, gebied.

Abobo.

Als men van daar Ooſt op na het dorp Akoon gaat, ontmoet men eerst den hoek Iroc, daar na den berg Noeſſa Hoehoen, dan niet verre van dat dorp den hoek Moela-an. Akoon zelf heeft men in 't Ooſten, ontrent drie quart myl van Abobo. Het behoort eigentlyk onder den koning van Amet, dog 't ſtaat onder een byzonderen Graaf, die van hem afhangt, en die onder zig 270 zielen, 42 weerbare mannen, en 29 Dati's, heeft.

Akoon.

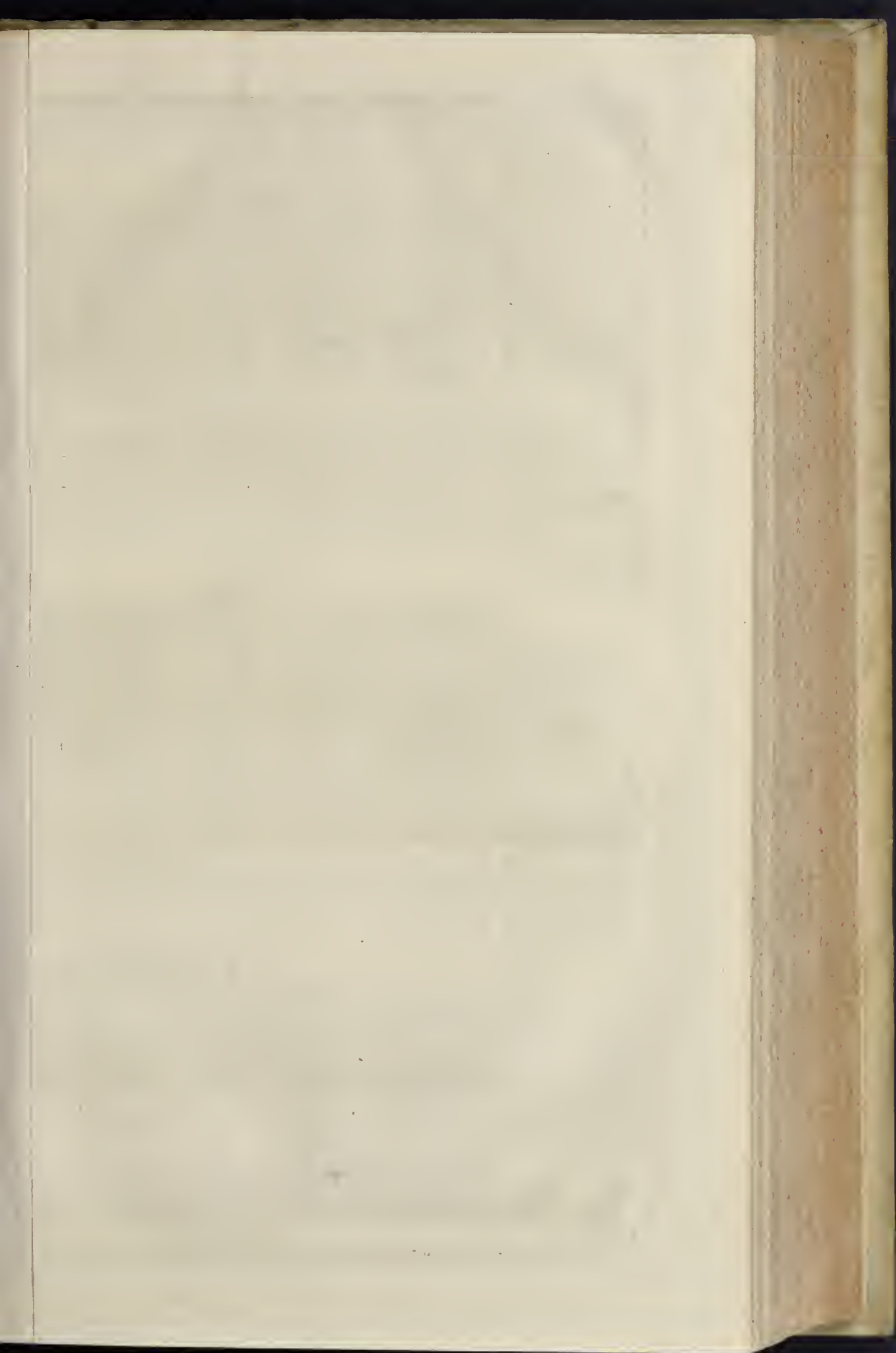
Van Akoon Noord-Ooſt aan gaande, na het dorp Amet, trekt men eerst voor by oud Akoon, en dan wat Noordelyker ontmoet men den berg Errie, daar zy zich wel eer op verſterkt hadden. In 't Noord-Ooſten paſsbuiten de wal, wat voorby oud Akoon, ziet men een klip in zee leggen, Hatoc Noeſſa Oew genaamt.

Oud Akoon, en den berg Errie.

Dan komt men by het dorp Amet, dat op de Noord-Ooſt-hoek even voor by den voornoemden berg, ontrent een halve myl van Akoon, en ontrent zoo verre van Nalahia, legt. Het word beheerſcht van een koning, die ook te gebieden heeft over den Pati van Akoon, en de naalte in rang na den koning van Titaway is.

Amet.

Dit dorp is ſterk 1009 zielen, waar onder men 319 weerbare mannen, en

XX.

De Vesting BEVERWYK op het Eiland Noessa-Laoet , met de D

XXII. A.

De Fortres DUURST.

XXIV.

HAROEKO , en de V

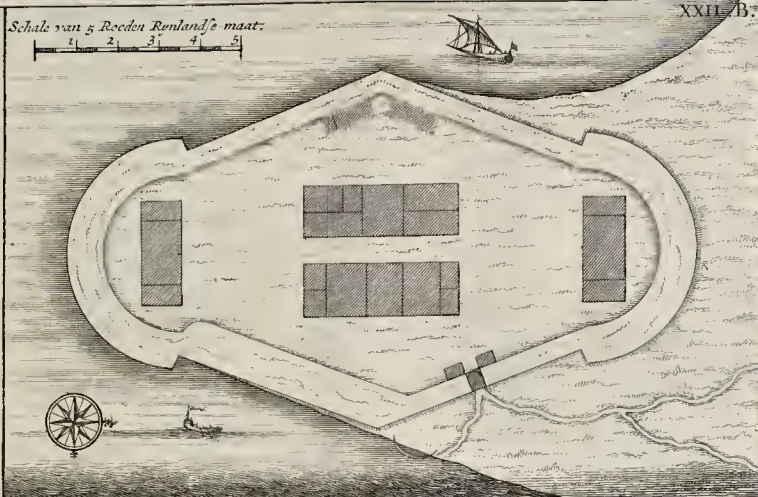

pen Sila en Leynitoe .

Schale van g. Roeden Renland's maat.

1 2 3 4 5

XXII B.

Plattegrond der Vesting Duurstede .

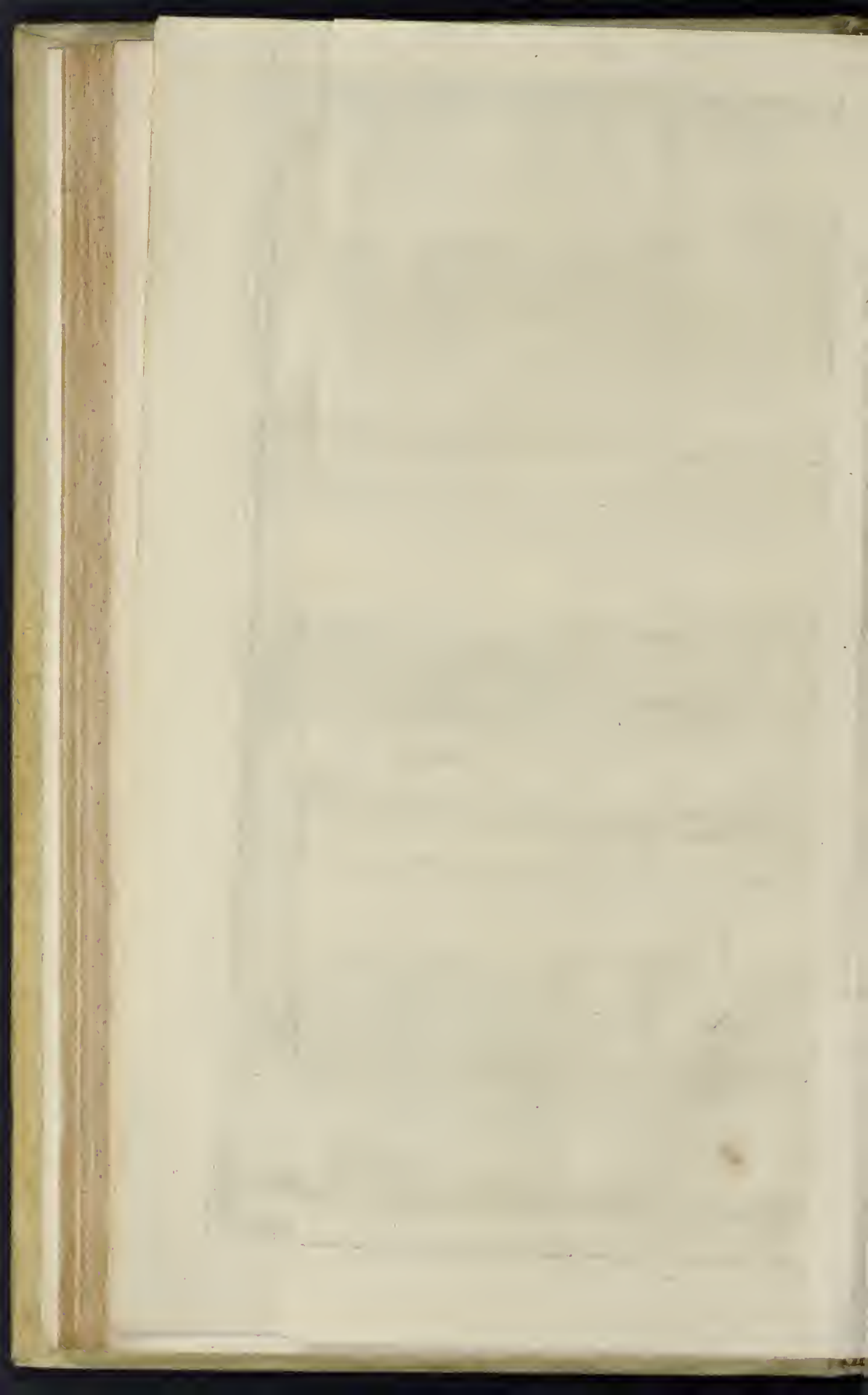

DE op het Eiland Honimoa .

ting ZEELANDIA .

E. Cuena fecit.

197 Dati's, telt, de welke met die van Nalahia en Akoon nu een Coracora fcheppen, daar zy'er in de tyden der Portugefen (zoo men wil) wel vyf zouden in zee gebragt hebben.

Eenheer rivier, tuffchen Ameten Nalahia.

Van Amet na Nalahia, dat ontrent een halve myl van Amet in 't Noorden legt, ontmoet men niet aanmerkenswaardig, dan deszelfs rivier, die zig even benoorden Nalahia vlak in 't Noorden van dit eiland vertoont, alwaar men een fwaar gebergte heeft, daar het land een groote bogt in dien berg maakt, dog het zeldzaamfte is, dat uit dien berg een fraeje rivier van boven komt ftoomen, in welke wat lager een ander warm riviertje, uit een ander deel van defen berg zyn oorfpronk hebbende, zig ontlaft, 't geen die eerste rivier, van daar verder aflopende, zoo heet maakt, dat men'er in zeer korten tyd een ey in gaarkoken kan, gelyk wy dat zelf ondervonden hebben. De berg daar ontrent vertoont zig zeer geel, en als fwavel-aarde. Men zegt, dat hy ook koper-steen, en witte fcherpe Marcafita-steenken, zoo hart, dat men'er glas mede fnyden kan, welke berg-ftof men gemeenelyk by de kopersteen ontmoet, uitlevert.

Marcafita, en kopersteen, hier valende.

Nalahia.

Van Nalahia af, en na Sila en Leynitoe, twee dorpen, die by een leggen, gaande, heeft men den dikken hoek Tholloh, op welkers Ooft-zyde Nalahia legt, zonder dat zig tuffchen beide iet anders op doet, dan dat men voor de Weft-zyde van dien hoek eenige klippen in zee dicht by de wal ziet leggen. Nalahia zelf legt in een bogtje, een quart myl van Sila na 't N. O. en ftaat onder een Pati, die over 636 zielen, 154 weerbare mannen gebied, en 70 Dati's heeft.

Sila en Leynitoe.

Dan komt men aan Sila, en Leynitoe, gelegen ontrent een groot quart myls benoorden Titaway, en niet wel half zoo verre beweften Nalahia in een bogtje, voor 't welke een groot rif legt. Sila ftaat onder een Pati, die 203 zielen, 54 weerbare mannen, en 27 Dati's, onder zich heeft. Leynitoe heeft ook een Pati, die over 399 zielen, 100 weerbare mannen, en 73 Dati's, het gezag heeft.

Wat dorpen onder den koning van Titaway, jo's, of vier Roei-banken hoog.

Deze vier dorpen, te weten Titaway, Abobo, Sila, en Leynitoe, fcheppen te zamen onder den koning van Titaway een Coracora van vier Ngahaars, of vier Roei-banken hoog.

In 't jaar 1659. liet de Landvoogt Hu-pati Leynitoe uitgefchildert, en beëddel na Holland gefonden, en op het Ooftindifch Huis te Amsterdam geplaatft is.

In 't jaar 1659. liet de Landvoogt Hu-pati Leynitoe uitgefchildert, en beëddel na Holland gefonden, en op het Ooftindifch Huis te Amsterdam geplaatft is.

Op de Zuid-hoek van den rotzigen Weft-hoek van het voornoemde bogtje, plagt in oude tyden maar een hout huis te ftaan, waar in zig een Schoolmeester onthielt, dog 1654 is hier een fteene Vefting gelegd, die met vierftukken, 20 zoldaten, en een Wontheeler bezet is, over welke een Sergeant, die onder 't Opperhoofd van Honimoa ftaat, gebied, hoewel haar Edelheden 1673. den 20 Febr. laft gaven, hier een Onderkoopman of Boekhouder te leggen. Het ergfte van defe plaats is, dat men hier ontrent geen drinkwater heeft, dan 't geen men een fnaphaan-fchoot van de Vefting uit eenige kuikjes dicht aan ftrand haalt.

Wy vertoonen deze Vefting, nevens de twee dorpen Sila en Leynitoe, zoo kort, als zy onder het Nagel-ryk gebergte leggen, vry luftig onder een menigte van Calappus-boomen in de plaat No. XX.

In Sila, en in Titaway, graaft men zekere vette witte aarde, die veel na den gryzen trekt, en in 't water gefmolten zynde, als zee, en een zoort van Terra Sigillata is.

Terna Sigillata.

De inlandfche vrouwen, houden 'er veel af, eetende die, als de Batoe Poan; hoewel andere op de andere eilanden, die weer veragten, om dat zy te vet, en te flymerig is.

Van Leynitoe, nu weer af gaande, na Titaway, daar wy begonnen hadden, ontmoet men den hoek, Lelmenerie, ontrent welken ook eenige katfchoppen leggen, en dus Zuidaan voortgaande, heeft men de fotte klip tegen de wal aan, een weinig verder, Waylatoe, een kleen watertje, waar af gefproken is, dienende tot drinkwater, en dan het ftrand, Riaoeritta, na 't welke men te Titaway, komt. Al de ingezetenen van dit eiland plagten in oude tyden, toen zy nog geen Nagelen hadden, die hier nu overvloedig zyn, fchoon in de tyd van de Heer Herman van Spult, eerft aangeplant, op den roof uyt te gaan, zee ro-gelyk de volkeren van veel andere eilanden hier ontrent mede van outs plagten te doen. Die van Noeffa-Laoet hadden daar te beter gelegenheid toe, om dat zy in hunne bofchen niet alleen fchoon hout hebben, maar ook zeer vernuftig zyn, om hegten fterke vaartuigen op te bouwen. Zy plagten ook, even als de Alfoereifchen, nog lang na de komft der Portugeeffen, met een Tsjidaco, of Alfoereifchen gordel, en verder naakt, te gaan, daar zy metter tyd door de Portugeeffen van afgebragt zyn. Zy waren toen ook gewoon, hunne vyanden niet alleen te rooven, maar de zelve verflaagen zynde, zeer graag op te kluiven, dat zy

Waylatoe tusfchen Leynitoe en Titaway.

De Noeffa-falauwers waren zee rovers.

Hun oudte dragt.

Zynde menfchen, cetera geveeft.

nog wel in onze eerste tyden gedaan hebben, hoewel zy nu, Christenen zynde, zieh daar van geheel onthouden, 't geen egter niet belet, dat de oude aart, nu en dan nog wel eens boven gekomen, en dit nog wel, terwyl zy Christenen waren, zelf maar weinig jaaren geleden, voorgevallen, is.

Het heugt my, dat ik in 't jaar, 1687. eenen *Latoe Lori*, koning van Titaway, een man van 60 jaaren, heb hooren zeggen, dat hy in zyn jeugt vele van zyn vyanden niet alleen gedood, maar ook menigen kop van hen op koolen gebraden, en meenig lekker beetje menschen-vleesch gegeten had. Op dit verhaal, nam ik de vryheid van hem te vragen, of 't menschen-vleesch, lekkerder, dan ander vleesch, was. Hy zyde, dat men geen vleesch van eenig beest daar by vergelyken kon, hoewel het ook waar was, dat zy dit ten grooten deelen uyt wraake tegen hunne vyanden deeden. Ik vraagde hem nader, wat deel aan een mensch, hy voor hem 't lekkerste gevonden had? hy zeide, dat 'er niets zo lekker was, dan de wangen, en de handen, en dat daar niet anders by haalen kon.

Die koning was niet alleen een zeer gematigt, vriendelyk, en zedig man, maar ook zoo Godvrugtig van gedrag, dat hy te dier tyd inlantsche Ouderling was.

In 't jaar 1708. heb ik zeer wel, en ook lang te voeren, gekent enen *Jan Willem'sz*, een Noessa Lauwer van geboorte, daar de oude aard van 't menschen-eeten, hoewel al bejaard, en anders een vermakelyk man, en van een goed gedrag, weer in quam opborlen. Deeze had in 't jaar 1702. in Januari, een wonderlyk geval, ontrent dit menschen-eeten. Een weg-geloopte vette Slaaf, van zekere *Juffr. Duryu*, had zekeren borger, *Baltus Schoone*, genaamt, vermoort; waar over hy van een anderen Slaaf aangetaft, de kop hem afgellaagen, en aan 't Kasteel gebragt zynde, zo vond men in den Land-Raad goed, het lichaam ook derwaards te brengen, en 't selve daar na op 't land, aan de overzyde van 't Kasteel, dus zonder kop in een mik op den weg te zetten, op dat andere wegloopers zieh daar aan mogten spiegelen.

Van een *Jan Willemsen*, dit wetende, alzoo

hy bode van dien raad was, en op dien vetten gaff, dien hy gezien had, beluif geworden, gaat zonder zig aan 't Plaacaat, daar tegen, en dat haar Edelheden, in 't jaar 1683. in Juli, by zyn tyd belast hadden te vernieuwen, te kreunen, na de overzyde toe, hakt by donker een arm af, en neemt dien mede; waar over hy mogelyk nog geen nood, zo hy zig maar wat voorzigtiger gedragen had, gehad zou hebben.

Daar waren 'er dan, die wiffen, dat hy het gedaan, en hem vraagden, waarom hy dit bestaan had. Hy dorst niet zeggen, om myn hart eens op te haalen, dewyl het geen daad was, een Christen passende. Om dan op de gemakkelykite wyse, die menschen maar af te zetten, zeide hy, dat hy zulks uyt lust van den Landraad, en als boode gedaan had. Hadden die menschen dat nu gezweegen, geen haan zou daar na gekraait hebben, maar de nieuwsgierigheid, om te weten, wat men met dien arm verriecht had, dreef hen aan, om daar verder na te vernemen, en daar van zelf tegen leden van den Raad te spreken, vragende aan hen, waar nu dien arm was, en wat men daar mede doen zou.

Dit quam eindelyk den Heer Landvoogt ter ooren, gelyk ook den Fiscaal, die desen *Jan Willemsen* daar over dagvaarde, zoo om over dese leugen gestraft te worden, als wel voornamelyk om ook te zeggen, waar die arm gebleven was.

Hy beleed zynen misflag van de naam van den Raad hier in misbruikt, bekent de dezen arm opgegeten te hebben, en werd over het een en 't ander in een boete van 500 ryxdaalders verwefen bly zynde dat hy 'er zoo zagt afquam, hoewel die maaltyd hem dier quam te te staan, en hy noit vleesch, dat hem zoo veel koste, gegeten had. Dese man is in 't jaar 1713. aldaar overleden.

Al de zielen van dit eiland, belopen een getal van 4178 menschen, waar onder 1195 weerbare mannen, en 397 Dati's zyn, dat voor zulk een kleen eiland al vry veel is.

Dat het vry Nagel-ryk is, zal ons ter plaatze, daar wy van de Nagelen spreken, genoeg blyken; waar mede wy dan van dit eiland afscheiden.

Voorbeelden daar van.

Uit een gesprek des Schryvers met zekere koning van Titaway op geheel.

Ander voorbeeld dat verfehert is.

nen Jan Willemszoon; bode van de Land-Raad.

Die over t eten van een arm in een boete gedooemt werd.

De manschap van dit eiland by een.

Is zeer Nagel-ryk.

VIERDE HOOFDSTUK.

Het Eiland Honimoo, en deszelfs Kaart. En groote. Den Hoek van Tetoewaroc. En wel eer een dorp van dien naani. Strand van Hatoewana. De Vesting 't Huis te Velsen. Tochaha's oude en tegeerwoordige plaats. Pape-roec, met baren Vrouwten-koning. Itawacka. Nollot. Alle welke dorpen nu Christen zyn. De Vesting 't Huis te Velsen. Oude dorpen hier wel eer. Ihamahoe. Afkomst der koningen van Iha uit een kleene Cocosboom. Hare Soa's. Veel Goudsmits hier. Dog maken slecht werk. Korte weg van Ihamahoe na Siriforri. Caymans hier ontrent, en gevallen daar van. Rivieren, en een Rif hier ontrent, waar op 't Schip, 't Kasteel Batavia, 1707 siet. 't Dorp Porto, en Vesting Delft, Haria. Slecht water hier. Boy, Tijouw. Saparoewa, baar aanzien, door 't plaatzen van 't Opperhoofd, en de nieuwe Vesting Duurstedede. Teekening daar van, en platte gront. 't Strand Honimoo, en 't dorp Siriforri. Vestingen hier gebouwt. De Vesting Hollandia, wel eer hier. Oelat, d'eerste bezetting, en eerste Predikant dezee Eilands hier geplaatst. Ouw. Potte-bakkers en Nootenboomen hier. Al de Manfchap van 't Eiland Honimoo by een. 't Eilandeken Moelana. Onnozelheit van de ingezetenen. Schoone beurs-krabben. Veel Clappus-olie en Lont op Honimoo. Ook veel Nagelen; een van de beste buiten-Comptoiren voor een Opperhoofd. Deszelfs voordeelen. Rang van den Predikant, en van dit Opperhoofd. Verdre voorrechten van 't Opperhoofd. Swavel wel eer hier vallende. En Batoe Poan. Laeuw water by Porto. Een groot deel van Ceram onder dit Opperhoofd, en zyn werk. Waar in by door een Assistent ondersteunt werd. Het Eiland Oma, en Kaart daar van, en dorpen. Oma, en deszelfs Manfchap. Vesting hier. Warm water op Sila. Geval van een jigtige. Gevaar des Schryvers op Oma's gebergte. Ander diergelyk geval. Waffoe en Karihoe. Oud Waffoe. Aboro, van ouds drie dorpen uitmakende. Rivieren hier. Holalioe. Rivieren hier. Karihoe. De Vesting Hoorn. Oude staat van dit Gespanfchap. De berg Alacca. Moejelykbeden by de Heer van Diemens tydt Dieze aan Koning Hhamza in 't jaar 1638. overgaf. Pelauw. Trots koninkje. En rivieren hier. Caybobo. De overblyfzelen van 't woord Ambon, hier alleen nog te vinden. Cabauw, Rivieren daar ontrent. Houte Logie wel eer hier. Rochoemoni. Samet. Harocko. Afteekening van 't zelve, en van de Vesting Zelandia, een schoon Nagel-Comptoir hier. Aanzien, voordeelen, en werk van 't Opperhoofd, rang des Predikants. Dorpen van Ceram, onder hem staande. Caybobers wel eer hier geplaatst. Manfchap van 't Eiland Oma by een getrokken.

Het Eiland HONIMOO.

Het eiland Honimoo, en deszelfs Kaart.

VAn Noeffa-Laoet, ftappen wy over na het naaste Eiland (waar onder het ook staat) Honimoo genaamt, het welk wy in het kaartje No. XXI. in zyne strekking-vertoonen. Het is het negende, 't geen tot de Landvoogdy van Amboina behoort.

Het wort ook veeltyds van den inlander Liafe, en van de onzen, doch gebroken, 't Uliafar eiland geheeten; een naam, die gemeenlyk ook aan de eilanden Oma, en Noeffa Laoet, gegeven werd.

Het legt ontrent Noord-West van Noeffa-Laoet, dat anderhalf myl van Tetoewaroc, den Zuid-Ooft-hoek van Honimoo, gelyk het van den Ooft-hoek van 't eiland Amboina vyf mylen, en dan van 't kasteel nog wel vier mylen gelegen is. Hoewel men wel tien mylen fcheppen in 't geheel daar toe nodig heeft.

Aan de West-kant heeft men 't eiland

Oma, tuffchen 't welk en 't land van Honimoo men een opening of ftraat, van een halve myl breedte, gelyk men in 't Zuid-Westen het eilandje Moelana heeft.

Het is tuffchen de twee en drie mylen lang, dog in breedte zeer ongelyk, zynde van den Zuid-hoek van Tetoewaroc, tot aan den Noord-hoek aan die kant, ruim anderhalf, in 't midden drie quart myls, en van den Zuid-hoek van Boy, tot aan de Noord-zyde aan die kant, mede ontrent anderhalve myl breed.

Wy zullen dan van den hoek van Tetoewaroc beginnen, die vlak in 't Zuid-Ooften, en in die ftrek recht tegen over Noeffa-Laoet legt; dit is een vry gevaarlyke hoek, om by harde wint om te varen, alzo hy fteit is, en men daar doorgaans een tellen ftroom heeft. Hier op plagt wel eer een dorp van dezelve naam te leggen, dog 't volk daar van is na 't dorp Ouw verhuift, daar zy nu wonen.

Dezen Ooft-hoek nu omgaande, ontmoet men daar langs tot aan den Noord-Ooft-hoek niet dan fwaar gebergte, en hier

en daar buiten de Oofter-wal eenige kaskoppen, gelyk ook op den Noord-Oofterhoek zelf. Den laatften hoek pas om zynde, vint men het vermakelyk strand van Hatoewana, daar van ouds al een Hoofd plagt te leggen, om aan die kant van 't eiland een wakend oog op alles te houden.

Strand
van Ha-
toewana.

Men heeft een fraaje vlakte ontrent dat strand, en daar op een schoonen boom in 't midden, die ontrent het huis van den Korporaal een friffche fchaduwe en aangename zit-plaats geeft, alzo men na de zee-kant een fchoon gezigt, zoo na de zee, als na 't Land van Ceram, heeft, dat zeer hoog is, en 'er ontrent twee mylen af legt.

De Ve-
fting 't
Huis te
Velfen.

Hier plagt in oude tyden ook een fteene Vefting te leggen, 't Huis te Velfen genaamt, met vyf flukken gefehut, een Scergeant, en zo zoldaten voorzien. Nu is 'er maar een Pagger van Palliffaden, die men ook Velfen noemt, waar in een Korporaal over vier man 't gezag heeft, die mede over al de inlanders daar ontrent, onder 't hogger gezag van 't Opperhoofst, gebied. Op dit Hatoewana, en zoo vervolgens ontrent dat strand, en ten deele een weinig landwaard in na den korten weg, die na Sirifori dwars over het land loopt, heeft men verfcheide Chriften-dorpen.

Toeha-
ha's ou-
de en te-
gen-
woor-
dige
plaats.

Eerft ontmoeten wy daar het dorp Toehaha. Dit lag wel eer tuffchen Itawacka (toen 't nog aan de Zuid-zyde dezès lands lag) Oelat en Sirifori, midden in 't land op een klip, ontrent een fnel afvlicende froom, dog is daar na op 't land van Hatoewana, ter plaats daar het nu nog is, verlegt. Het ftaat onder een Pati, die 446 zielen, 143 weerbare mannen, en 89 Dati's fterk is.

Paperoe,
met ba-
ren
vrou-
wen-ko-
ning.

Naaft 'er aan Weft op, heeft men Paperoe. Dit lag wel eer op een hooge berg agter Boy en Haria, dicht by de bogt van Tigouw, dog is nu mede op Hatoewana geplaatit. Het ftaat onder een koning, die de tweede in rang der Orangkaja's is, hebbende nog een Pati onder zig, behalven welke men hier nog eenen Latoe Mahina, dat is koning der vrouwen, plagt te hebben, zoo genaamt, om dat hy altyd van de dochter van dezen koning gefproten moet zyn, en omdat hy, als de vrouwen iets te verzoeken hadden, hare mond en voorfpraak was, hoewel hy over lang al om zyn mislagen afgezet is. Zulke vrouwekoningen waren op meer andre plaatzen in Amboina, en met name op Titaway, en Porto. Dit dorp is al vry vermogent, zynde 550 zielen fterk, waar onder 153 weerbare mannen, en 76 Dati's zyn.

Itawacka

Na dit dorp, dicht daar aan, volgt 't dorp Itawacka, 't geen wel eer een hal-

ve myl benoorden Oelat lag, maar nu al mede hier op Hatoewana geplaatit is; ftaande onder een Pati, die over 449 zielen, 140 weerbare mannen, en 93 Dati's, 't gezag voert. Een fchoon dorp, leggende al mede in die ftreek op den korten weg, na de over zyde des lands.

Het dorp Nollot legt daar dicht aan, ftaande onder een koning, die onder zig 970 zielen, 462 weerbare mannen, en 138 Dati's, heeft. Zy plagten wel eer wat nader na de Oofter-zyde van dezen hoek te leggen, dog zyn in 't jaar 1655 hier op 't strand van Iha, daar zy nog woonen, geplaatit. Zy zyn in de tyd van *Madjira's* oorlog aan onze zyde gebleven, en voegden zig by die van Oelat, tot dat de wederfpannigen na Ceram vlugten, na welke tyd zy van die van Oelat weer afgefcheiden, en hier gelegt zyn.

Het is het vermogenfte dorp aan dezen kant, en wel eens zoo fterk, als een van de andre, die by 't zelve leggen. Ook plagten alle deze dorpen, (gelyk ook Iha, en Ihamahoe,) Oelilima'ste zyn; dog deze gelyk ook de vorige dorpen, zyn nu Chriftenen. In dit dorp is in 't

Alle
welke
dorpen
nu Chri-
stenen
zyn.

jaar 1655 de voorname Vefting het Huis te Velfen, op een zeer ftecnachtige gront gelegd. Een weinig Zuidelyker aan 't eerste rivierte, lag het dorpje Hatala, (dat is halfwegen) en nog wat Zuidelyker het groot dorp Mahoe (zoo na de Javaanen, die daar gewoont hebben, alzo Mahoe in 't Amboines Java betekent, genaamt) en een kleen myltje Zuidelyker, aan het Caymans-gat, had men het dorp Wattlette, en op de Noord-zyde van het middelste land was Pia, en wat meer na 't Wefen Oehoe, of Koeloe. Dog alle deze dorpen, zyn al ten tyde der Portugeezen, na den berg Oekoe Kaloe, die boven vlak, en van alle bergen daar ontrent afgezonderd is, uit eigen beweging verhuift, en daar gebleven, tot dat zy ten tyde van de *Heer de Vlaming* na Ceram gevlugt zyn, alwaar zig die van Iha en Mahoe, een myl beooften het dorp Latoe, recht tegen haar oud land van Coeloe en Pia, welkers volk nu op Ceram nog anderhalve myl Weftefelyker legt, nedergezet hebben, gelyk zy 'er nog zyn. In dit door hun verlaten land, woonen die van Toehaha, Papero, Itawacka, en Nollot, nu al te zamen Chriftenen, daar 'er voorheen niet dan Mooren plagten te leggen.

Een quart myl van Nollot na 't Zuiden toe heeft men het dorp Ihamahoe, bestaande mede uit Chriftenen, leggende aan het strand Patah Hitoe, onder een Pati, die 1260 zielen, 380 weerbare mannen, en 175 Dati's, onder zig heeft.

Ihama-
hoe.

De

Afkomst der koningen van Iha uit een kleine Cocos-boom.

Hare Soa's. Veel Goudsmids hier.

Dog maken slecht werk.

Korte weg van Ihamahoe na Sirifori.

Kaymans hier ontrent, en gevallen daar van.

De oude koningen van Iha geven voor uit een Calapa Radja, zynde een kleene en lage zoort van Calappus-of Cocos-boomen, geleert hebben. Het Soa van den Pati, die zyn dogter aan een van deze Choromandelsche Goudsmiden ten huwelyk gaf, munt daar in alleen, en wel zodanig uit, dat zy dit goutsmeden onder hen, gelyk als in erfenis in dier voege houden, dat zy dat zelfaan geen andre Campon, of gehugt van hun dorp, leeren willen. Zy hebben weinig, en zulken kleenen gereetschap, dat zy al hunne werktuigen in een kleene zak met zig voeren; maar zy zyn zeer bedriegelyk, en maken slecht werk, 't geen veel ontrent de goude slangen, hun voornaamste werk, bevonden wort, also die van binnen zilver, en van buiten maar met wat dun gout als overblazen zyn, 't geen veelen in het toetsen misleyd.

Van Ihamahoe loopt dwars over van 't Noorden na 't Zuiden, een weg na Sirifori, of Sirifori, gemeenelyk de korte weg genaamt, die ontrent een uur of vyf quart myls lang is, zonder dat men daar iet anders, dan een Kaymanskreek, ontmoet, daar 'er ook veel in zyn. De Post-houders, die dezen korten weg wel eer by nacht en ontyde plagten over te loopen, en over die guyl maar henen sprongen, hebben die nu en dan wel by nacht ontmoet. Zeker zoldaat, daar by donkeren nacht over zullende springen, viel wat voor over, in welk vallen zyn eene hant zodanig op de kop van een grooten Kayman quam, dat hy met een van zyn vingeren vry diep in zyn een oog sleet; de Kayman, die daar van ontzettende, sprong met zulken geweld op, dat de zoldaat aan de andre zyde weer agter over geraakte, zonder dat hy verder eenig ongemak van dien Kayman leed, also die ten eerste wegvlugtte; dog de zoldaat bleef daar ook niet lang, vermits het 'er niet te zeker was; maar naderhand is hier over een brug gelegd.

De koning van Toehaha, *Kornelis Pieterszen* genaamt, heeft my verhaalt, dat hy met zyn vrouw en dogter, in zyn Prahoe zittende, 't ongeluk had, om niet verre van daar in een vandiekreken, door een grooten Kayman aangedaan te worden, die 't vaartuigje, met zyn poeten, eerst besprong, en daar na 't onder-

ste boven haalde, zoo dat die koning met zyn vrouw en dogter in 't water raakten. Terwyl nu ieder van hen ge-noeg met zig zelven te doen had, en die koning bezig was, om zyn vaartuig weer om te keeren, en zyn vrouw te helpen, ging de Kayman met zyn dochter na zee toe, zonder dat hy of iemand dezelve reddden kon, ofze oit weer gezien heeft.

Wanneer men van 't strand van Ihamahoe West aan gaat, ontmoet men geen dorpen meer, maar alleen die rivier, in welke de voornoemde koning zyn dochter zoo ongelukkig verloor, waar na nog een kleen riviertje volgt. Van Ihamahoe, na die rivieren toe, is een groote inbogy, en pas voorby de zelve puilt het land, dat van daar by na in 't vierkant woest en onbewoont is, heel veel uit, ontrent welke uitpuiling men weer een rivier heeft. Van daar tot aan den stompen West-hoek, en van de zelve dan weder Zuid-Oost aan, wel een myl verre, en tot Porto, ontmoet men mede geen dorpen, dan alleen dat het land van dien West-hoek tot Porto toe met een vlakke langwerpige bogt indraait; voor welke bogt men eenig gebergte heeft. Deze woeste streck lands langs 't strand, van Ihamahoe af, tot Porto toe, beslaat wel drie mylen; lopende langs dat strand een breed rif, dat met een smaller zoom rondom dat gansch eiland loopt, gelyk men dat ook zoo ontrent de eilanden Noeffa-Laoet, en Oma, heeft. Op dit rif sleet in myn tyd 1707. het schip 't kasteel Batavia, dat door dit ka-naal liep.

Tegen over den West-hoek van dit eiland ziet men ook den Oost-hoek van Oma, ter plaatse waar ontrent zich het dorp Holalioc vertoont, alwaar veel Mangi Mangi zyn. Deze zandige streck, die wit zant geeft, noemt men Oeme Poeteh, alwaar men veel visch vangt.

Na dat men nu die vlakke bocht langs dat gebergte geheel voorby gemaakt is, komt men by het dorp Porto, 't welk aan een kleen diepe bogt legrt, in 't diepste van welke men een kleen riviertje heeft. Eer-tyds lag dit dorp op den kleenen heuvel Opal, dog nu legt het aan 't strand, by de Vesting, die 'er in 't jaar 1655. gelegd is. Het staat onder een koning, die over 510 zielen, 116 weerbare mannen, en 58 Dati's, 't gezag had. Hier legt ook een Sergeant, en 20 zoldaten, in de Vesting Delft genaamt, is van zes stukken geschut voorzien, alle welke onder den Koopman van Honimoa staan.

Allernaast Porto legt het dorp Haria, dicht by den anderen, hoewel 't in oude tyden op 't land, by Boy plag teleggen, dat zig byna als een eilandje ver-toont.

Rivieren.

En een rif hier ontrent, waar op 't schip 't kasteel Batavia 1707. sleet.

't Dorp Porto, en Vesting Delft.

Haria.

toont. *Haria* staat onder een *Orangkaja*, die onder zig 1008 zielen, 300 weerbare mannen, en 96 *Dati's*, heeft. Beide deze dorpen hebben geen ander drinkwater, dan 't geen zy uit die rivier, die een quart myl van de *Vesting* legt, halen: want schoon'er by laag water nog wel een plaats is, daar eenig zoet water valt, zo hebben zy daar niet veel nut van, om dat het by hoog water brak is.

Boy.

Van *Haria* langs dat bogtje omgaande, of de *West-hoek* deszelfs omschepende, komt men, na een weg van drie quart myls na de *Zuid-hoek* van 't eiland afgelegd te hebben, op het dorp *Boy*, dat op 't voornoemt scheinbaar eilandje ('t geen ontrent drie quart myls lang, en een halve myl breed is) wel eer op een steilen berg lag, en nu aan strand zig vertoont. By dezen hoek gaat ook een sterke stroom, dat veel moeite aan den inlander geeft, om 'er voorby te geraken. Het staat onder een *Pati*, die over 506 zielen, 153 weerbare maanen, en 74 *Dati's*, gezag heeft.

Tijouw.

Van *Boy* tot *Tijouw*, heeft men ruim drie quart myls ter zee, dog te land wat minder tyd van noden, om 'erte komen; men passeert daar niets, dan oud *Pape-roe*, dog anders, 't geen vry gemakkelijker valt, is men gewoon zig over een korten landweg van een kleene halve myl van *Porto*, of *Haria* na *Tijouw* in een draag-stoel te laten dragen. Het legt aan een bogtje, niet verre van strand, daar een rif voor legt. Het staat ook onder een *Pati*, die onder zig 480 zielen, 147 weerbare mannen, en 59 *Dati's*, heeft.

Saparoc-wa.

Zeer dicht by *Tijouw* legt het dorp *Paparoewa*. Het lag wel eer tusschen *Tijouw* en *Siriforri*. Naderhant in de *Heer Vlaming's* tyd wierd het by *Pape-roe* gelegd, dog zedert 1670 hebben zy zich een weinig Oostelyker dan *Tijouw* aan strand geplaatst, daar zy nog leggen. Zy hadden eertyds een koning, naderhant een *Cavalhero*, *Nissawatta* genaamt, dog nu is 't een *Pati*, die over hen gebied. Zy zyn 182 zielen sterk, onder welke 45 weerbare mannen, en 21 *Dati's*, zyn.

En haar aanzien, door 't plaatsen van 't Opperhoofd, en nieuwe *Vesting* Duursted.

Deze plaats is in aanzien merkelyk toegenomen, zedert het *Opperhoofd*, dat een *Koopman* is, by het bouwen van de *Vesting Duursted*, van *Siriforri*, daar wel eer ook de *Vesting Hollandia* plag te zyn, hier is verplaatst. De *Heer Schagben* lietze, op ordre van haar *Edelheden*, hier ontrent den jare 1691. op een rots bouwen, van waar zig de zelve, gelyk ook het dorp *Saparoewa*, zeer vermakelyk van buiten vertoont. Men ziet daar ook het dorp zelf al vry wyd uitgebreid, alwaar aan

de ene kant de *Mooren* van 't dorp *Siriforri*, dat wat Oostelyker na de kant *Teke-van Ouw* legt, en aan de andere kant de *Christenen*, in 't verschiet leggen, gelyk ons de plaat No. XXII. A. vertoont. De *Vesting* is rykelyk van geschut, en van een bezetting van 40 mannen, staande onder een *Sergeant*, voorzien. Wat ruimte men in dezelve heeft, konnen wy aan de platte gront No. XXII. B. zien.

En platte gront.

Hier ontrent, daar het land op zyn smalste, en maar een mylbreed is, heeft men het strand *Honimoa*, waar na dit gansch eiland den naam draagt.

Hier lag eertyds niet verre van strand 't Strand het dorp *Siriforri*, vertoocnde zig toen op een klip. Men wil, dat deze *Lieden* van *Nova Guinea*, of van *Onin*, deszelfs voorste deel, leggende ontrent 26 mylen ten Noord-Oosten van *Ceram*, hier gekomen zyn. Zy staan nu onder eenen *Pati*, en zyn sterk 2340 zielen, 630 weerbare mannen, en 129 *Dati's*.

Honi-moa, en dorp Siriforri.

Hier was eerst maar een plankenhuis, en een *Pagger*, doch na dat ons volk bevoens op *Oelat* eenige tyd onder *Kapitein Westerman* gelegen had, na wien *Kapitein Pieter Christiaan* zoon volgde, quam 'er eindelyk onder de *Heer Jan van Gorcum* een kleene *Vesting*, toen ook *Baguala* en *Oma* een *Vesting* kregen, dog in 't jaar 1654 bouwde *Heer de Vlaming* hier de *Vesting Hollandia*, die niet groot was, en die 'er tot de *Heer Schagbens* tyd geslaan heeft; maar zy kreeg 1669, behalven de gracht, die zy reets had, wat hoger muuren. Het was maar lapwerk, en daarom is zy 1691 of 1692 afgebroken, en nu een beter werk, dat vry sterker, frajer en van meer gemak is, op *Saparoewa* gemaakt, waar na toe het *Comptoir* met al den omme-slag, gelyk ook het meeste volk van dit dorp, verplaatst is.

Vestingen hier gebouwt.

De *Vesting* Hollandia wel eertier.

Niet ver van hier Oost ten Zuiden aan, na de hoek van *Tetoewaroe*, heeft men het dorp *Oelat*, dat eertyds mede op 't gebergte lag, dog nu legt het een halve myl van *Saparoewa*, aan een rotzig strand, een weinig na 't hangen van een gebergte. Het staat onder een koning, die van al de *Uliaserse Orangkaja's* de eerste en aanzienlyste is, hebbende nog een *Pati* onder zig, die *Hoofd* van een der *Soa's* van dit dorp is. Men heeft in dit *Oelat* 1324 zielen, 307 weerbare mannen, en 102 *Dati's*. Zy plagten met die van *Ouw* en *Itawaeka* te scheppen, dog *Ouw* scheidt nu niet meer met hun.

Oelat.

Dit was ook de eerste plaats op *Honimoa*, daar onze bezetting lag, en daar ook de eerste *Predikant* op dit eiland stont, om dat men doe op 't zelve geen *Vesting* had.

Eerste bezetting, en eerste *Predikant* dez eiland.

Een

lands hier ge-
plaat. Een weinig verder, na den hoek van Tetoewaroc, ziet men het dorp Owu. Het plagt wel eer op een heuvel, niet verre van Sirifori, of des zelfs strand, te leggen. Waar ontrent het nu nog legt. Het is een dorp van veel magt, sterk zynde, 1428 zielen, hebbende 384 weerbaare mannen, en 89 Dati's.

Ouw. Dit dorp is gansch Amboina door ver-
maart, wegens de menigte van goede potten, en teylen, die daar gebakken, en redelyk wel verglaaft worden, hoedanige men nergens anders heeft, waarom men die na alle de andere eilanden vervoert. Ook hebben zy hier beter aarde daar toe, dan andren, en daar beneven de konst, om de stoffe, waar mede zy verglaaf, beter te doen houden.

Potten-
bakkers, Ook heeft men in dit dorp 2 of 3
schoone Nootenboomen. Tusschen Tetoewaroc, en Owu, legt nog een hoek, de hoek van Owu genaamt, langs welke van Saparocewa af, tot de hoek van Tetoewaroc toe, een vlakke inbogt van een groote myl is.

En Noo-
tenboo-
men hier. Alle de zielen van het eiland Honi-
moa, maken uyt 11453 menschen; 3300 weerbare mannen, en 1198 Dati's 't geen voor een eiland dat zo klein is in zyn omtrek, en nog meest woest, en onbewoont, al vry veel is.

Al de
Maats-
schap
van 't
eiland
Honi-
moa, by
een. Buiten dit Eiland heeft men voor het land van Boy na het Zuid-Westen, en bezuiden 't eiland Oma, ontrent een halve myl (andre stellen vry meer) van 't land van Boy, en wat minder van Oma, het klein eilandeken Moelana leggen, zynde drie quart myl breed, rond van gedaante, en met een rifje omst. Daar woont geen volk op, also 'er geen drinkwater, en het wat moeijelyk, om 'er aan te komen is. Egter plagt men 'er in oude tyden een dorpije, en een Orangkaja, op te hebben. In oude tyden, lang voor de Portugeesen, hadden de Ternataanen het belegert, doch, met hun beleg niet veel winnende, een touw aan eenige rots-steenen gebonden, en hen gedreigt met dit hun gansch eiland weg te scheppen, waar op die van Moelana, bevrees geworden, zich aanstonds opgaven, verlatende zedert dat klein eiland, uyt vrees dat nog eens deze of geene vyant hen by nagt of ontyde die pots, van met dit eilandje weg te roejen, speelen mogt, gelyk zy ook zedert op Haria gewoont hebben, houdende daar eenelyk hunne thuynen, ontrent welke men zeer schoone beurskrabben heeft, die by uytstek Moelana'se beurskrabben gemaant worden.

't Eilan-
deken
Moela-
na. Op het eiland Honimóa, valt zeer veel Clappus-olie, also 'er veel van die boomen zyn, van welke Olie (gelyk H. Decl.

Onnoo-
selheid
van die
ingeste-
tenen. Schoone
Beurs-
krabben.

Veel
Clappus-
Olie, en

ook van Lont) Amboina meest zodanig Lont is voorzien werd, dat het weinig meer van op Honimoo.

Dit is nu ook een heerlyk Nagel-
Comptoir, hoewel ze daar pas na de Nagelen. komst der Hollanders eerst gekomen zyn. En het is een van de beste buiten-
Comptoioren van Amboina, gevende aan 't Opperhoofd, die als Koopman hier legt, en die, zo hy de oudite in dienst is, voor die van Hitoe gaat, een groote winst jaarlyks, zo van het overwigt der Nagelen, als ook van 't ver-
koop van Rys, Linnen, Sout, Arak, Vifch, (alzo hy alleen daar de vrye Vifery voor die Velling heeft) en andere dingen, vooral van 't geld tegen swaren interett op 't Nagelgewas (hoewel dat verboden is) te geven, zo dat zuik een man in korte jaaren zyne schapjes op drooge heeft. Ik heb een Opperhoofd van vier maanden hier gekent, dien voor zyn winst van die tyd, in myne tegenwoordigheid 10000 Ryksdaalders geboden wierd; dog hy zeide, die daar voor niet te willen geven. En de Heer, die dit bood, leest nog. Van wegen de E. Maatschappy heeft hy als Koopman alle maand 60 gulden (en by zyn tweede verband meer) agt Ryksdaalders kostgeld, zeven kannen wyn, zeven pond kaarsen, en een zekere taks lamp-olie, en woont inde Vesting, daar in hy een schoone Wooning heeft.

Onder dit Hooft legt ook (hoewel Rang van den niet altyd) een Predikant, die hem daar, dog niet aan 't Casteel, en ook niet als Predikant, en van de Landvoogt op Honimoo komt, den rang geven moet. Anders plagt hier, dit Opperhoofd. gelyk ook op Noessa Laoet toen de Menage nog zo sterk, als nu, by de E. Maatschappy niet gezogt wierd, een Krank-befoeker te leggen, maar dat kan men nu niet langer draagen. En die last is te swaar.

Ten dienst van dit Opperhoofd geeft de E. Maatschappy ook een fraay getal van Koebeesten, waar van hy oervloet van boter en melk heeft, verkoopcnde (zo hy karig is: want anders moet hy die voor niet geven) de gekaarnde melk aan de Soldaaten. Het Land, daar zeer vermakelyk zynde, lokt hem menigmaal uyt, om dan eens na Ceram, waar van ook een groot deel onder Honimoo staat, dan eens na Hatoewana, dan eens na Noessa-Laoet, om een playfietje te gaan. Ook geeft hem de E. Maatschappy een schoone Orembaey, waar op een Hollandsch Bosfschietter met 40 Inlanders vaart, welke zy al mede betaalt, te weten, de inlanders, zo lang zy op een tocht zyn, dog de de bosfschietter is in vasten dienst; behalven deze legt hier ook een Wondheeler, die

Verdere
voorreg-
ten van 't
Opper-
hoofd.

M op

op de zieken dagelijks pakt , en hier voor Dokter speelt , gelyk alle Chirur- gyn's in Indiën doen , alsoe een Dokter , of Advocaat (want die heeft men 'er nu mede niet) de E. Maatschappy , te veel zoude kosten . Dat 'er egter plagten te wesen , zullen wy onder Batavia zien . Als hy uitgaat , volgen hem twee oppas- sers met geweer (zynde de zelve eer , die men een Raad van Indiën op Bata- via aandoet) en als zyn Vrouw uitgaat , volgt haar een Soldaat met zyn geweer . Hy heeft ook (even als de Landvoogt aan 't Kasteel) 't recht van de Jacht , en niemant mag , buiten zyn verlof , gaan jagen . Dus ziet men , dat zulk een Opperhoofd , die hier als Oppervorst des Lands van allen aangemerkt , en meer als de Landvoogt , hoewel hy daar onder staat , gevreesd word , (om dat dit Comptoir wat verre van 't Hooft-ka- steel legt ,) als een klein Prinsje leeft , konnende meer geld , als de Landvoogt zelf , in een jaar opleggen , hoewel hy gemeenclyk , (zo men gift) wil hy 'er gerust blyven , en niet gezogt worden , heimelyk bloeden , of met den Landvoogt t'zamen doen moet , zynde het zeker , dat hy 'er zonder kleerlecheuren niet af- komt , wil hy aan 't Hof op Amboina in gunst blyven ; want schoon Honi- moa wat verder , dan Hila , van 't Cas- teel legt , de Landvoogt , die overal zyn Spions heeft , weet wat 'er omgaat , en kan hem daar zo wel , als dien van Hi- toc , vinden .

Swavel ,
welaar
hiervan
lende .

En Batoo
Poan .

De Gebergten alhier plagten wel eer zo men zegt , op een vlakke plaats , Camcy genaamt , Swavel uyt te leveren , die men nu egter niet meer vind . Ook valt hier Batoo Poan in 't Oostelyk deel van dit Eiland , zynde een graauwe steen , die zegt is , en die de inlandsehe swan- gere Vrouwen zeer geerne eeten , na dat zy die eerst enigen tyd in den rook gehangen hebben , also zy zich vast in- beelden , dat zy dan blanke kinderen baaren zullen , dat hen de meeste tyd geweldig ontschiet .

Lauw
Water ,
by Porto .

Men wil , dat de beste op Itawakka , en Oelat , valt , en op Ouw mede , dog daar vertoont hy zig rood , met wit ge- mengt , welke roodite stukken zy uit- zoeken om hunne potten rood te ver- wen . Tusschen Tijouw en Porto valt ook laeuw water , en by 't Dorp Pia , of daar het wel eer was , witte aarde , Oence Pia genaamt , die zeer vet , en voor de Goudsmids dienstlig tot vormen en kroesen , gelyk ook voor Sagoe-vo- men , is .

Een
groot
Deel van
Ceram ,

Gelyk nu een groot deel van Ceram , immers van Iha , en Coeloer , tot We- rinama toe , zoo niet verder , mede onder dit Opperhoofd staat , zo is hy ge-

woon jaarlyks tot het beschryven der zie- ^{onder} len , den Corporaal van Hatoewana , ^{dit Op-} met een Orembaay af te zenden . De ^{perhoofd} voorname reden van de plaatfing van dit ^{en zyn} Opperhoofd , en zyn meeste werk alhier , ^{werk} is , om de Nagelen van den Inlander in te wegen , en te betaalen , dat wel ten overstaan van eenige bedienden ge- schiet , om te beletten , dat de inlan- der niet verongelykt werde ; maar wy zullen elders aan eenen Pitavin zien , wat listen daar toe zodanig een Opperhoofd op zig zelven , behalven nog veel van een andren aart , het zy alleen , het zy met deze twee gecommiteerden te za- men , als zy malkanderen verstaan , ge- bruiken kan .

Daar beneven legt hy hier , om een groot deel van de Kleeden , Sout , Ryft , enz. van de E. Maatschappy , aan den inlander te verpaffen . Hy heeft een Thuyn , en Thuynier , buiten eenige kosten ; en hy spreekt by na groote nog kleene , zonder eerst een smal geschenk te ontfangen .

Hier van nu moet hy wel boek hou- ^{Waar in} den ; dog daar toe geeft hem de E. Maat- ^{hy door} schappy een Assistent , om alles voor ^{een Affi-} hem te schryven , zo dat hy 't werk , ^{stent on-} (t geen ons hier na breeder by instructie ^{dersteun-} blyken zal) maar na te zien , een briefje ^{word} aan de Landvoogt zelf te schryven , en verder maar op zyn muiltjes te gaan heeft .

Ook legt dit Opperhoofd hier om een wakent oog op alles te houden , zo in opzigt van den inlander , en zyne geheime aanslagen , als in opzigt van den sluik-handel met inlanders , of Euro- peers , die daar mogten komen , hoewel hy daar toe meest de oogten van andere gebruik ; voor al , zo hem het uitgaan in de hitte , die men in deze Gewesten , op den dag al wat sterk heeft , verveelt , hoewel de winden het zeer veel matigen .

Eindelyk zo is dit Opperhoofd ook (de oudste in dienst zynde) het naaste lid na den Capitein , en aldus de vierde in rang , in den Politiken raad , en in meer andre vergaderingen aan 't Kasteel , daar hy als een lid zit ; dog in de vergadering der Koningen en Vorsten , of Graven van Honimoo is hy de eerste , also hy daar den Landvoogt verbeelt .

Welke inlandsehe Vergaderinge , op Saparoewa gehouden wordende , bestaat in 13 Persoonen , in rang gezeten , als hier volgt . Namentlyk na 't Opper- hoofd , als Voorzitter , zit :

Radja van Oelat .	-	-	1
Radja Paperoe .	-	-	2
Radja Toeha .	-	-	3
Pati Suifori .	-	-	4
			Pari

Pati Ouw.	- - -	5
Pati Harin.	- - -	6
Pati Boy.	- - -	7
Pati Tiouw.	- - -	8
Pati Itawakka.	- - -	9
Radja Porto.	- - -	10
Orangkay Nollot.	- - -	11
Radja Saparoewa.	- - -	12
Pati Ihamahoe.	- - -	13

Op 't Eiland NOESSALAOET, te weten:

Radja Titaway.	- - -	1
Radja Amet.	- - -	2
Pati Abobo.	- - -	3
Pati Nalahia.	- - -	4
Pati Lecyitoe.	- - -	5
Pati Sila.	- - -	6
Orangkay Akoon.	- - -	7

Hy mag ook (gelyk alle andre Opperhoofden) alle zaaken van boetens onder den inlander, tot 6 Ryxdaalders toe, dog verder niet, (hoewel dat zo effen niet gaat) afdoen. Waar mede wy van Honimoa afscheiden.

Het Eiland O M A.

Het eiland Oma, kaart daar van.

Van Honimoa gaan wy over tot de beschryving van 't eiland Oma, zynde het thiende, waar van wy een byzonder kaartje, in de Plaat N^o. xxiii. vertoon.

Dit is het naaste van de drie Uliassersche eilanden (want Moelana rekent men niet) die beoosten Amboina leggen, anders ook wel Bowang Bessi, dat is, werpt het ysler weg, genaamt, hoewel die naam eigentlyk maar tot het deel, dat de Christenen bewoonen, betrekkekyk is.

Het legt niet wel twee mylen van de oost-hoek, van 't eiland Amboina; en tusschen dit land, en dat van Honimoa, is by Holalioe en Porto, maar een guil of opening, die nog geen halve myl wyd is.

Het is twee mylen breed, en drie mylen lang, en ook in twee deelen verdeelt, waar van het Zuidelyke, Bowang Bessi, en het Noordelyke (daar de Mooren wonen) Hatoehaha, of Hatoehaha, genaamt is.

En dorpen.

Eertyds waren 'er maar zeven dorpen, nu heeft men 'er elf op, te weten: Oma, Aboro, Wassloe, Holalioe, Karihoc, Pelauw, Rochemoni, of Roehoemoni, Cabauw, Kailolo, Samet, en Haroeko.

Wy zullen van het dorp Oma, waar na het eiland genaamt is, en dat op de Suid-West-hoek in een bogtje legt, beginnen; alwaar op den Hoek van Sa-

met zelf oud Samet plagt te leggen. Een hoek, die zeer quaad is, om wegens de sterke stroom 'er voor by te geraaken.

Het dorp Oma zelf legt geen half myl binnen dien hoek, na het Oosten toe. Hier plagt van 't jaar 1627. een Vesting te zyn, die in 't jaar 1656. weer afgebroken is, om dat ze te na onder 't

gebergte lag, en diehalven weinig dienst, ja zelf ondienst, dede. Ook is de plaats zelf zeer ongemakkekyk om aan te komen, wegens een rif, dat men 'er heeft, en plagt ook Oma bevorens boven op den berg te leggen; dog nu legt het beneden aan strand, dat zeer riffsig is.

Hier gebiet een Pati over een slegt dorp, dat zeer kort onder het gebergte legt. Hy is de eerste in rang, onder al de Orangkaja's, konnende dit dorp 750 zielen, 157 gewapende mannen, en 117 Dati's, opbrengen. Zy scheppen met Wassloe (dat tegen Haroeko veruult is) nu een Coraeora met Samet, plagten in oude tyden een groote Coraeora, waar op de zeven Christen dorpen waren, te voeren; dog men heeft 'er in de Heer de *Flaming's* tyd twee van gemaakt, zo dat de vier andre met Aboro scheppen.

Een half myl beoosten Oma, legt de plaats Sila, daar men aan den Oost-hoek van een bogtje, een rivier, en ontrent welke men een zwavelagtige put met warm water heeft, dat daar in staat en borrelt. Zy is ontrent een mans-lengte diep, en legt een dik hout roosterwerk daar over henen, om 'er op te kunnen staan, ten einde het voor lamme en jigtige menschen als een bad te kunnen gebruiken.

Dog zekere jigtige, de proef daar af willende nemen, en juist met zyn lichaam op een verrot hout gezeten zynde, raakte 'er met een stuk van zyn bil in, die, eer men hem 'er uyt had, byna gaar was; dog de Jigt was voor dien tyd over, waarschynelyk door de schrik, en groote pyn aan 't gebrande deel. Maar schoon zy naderhand weer quam, hy was niet weerna 't bad te krygen, vreesende met zyn andere bil 'er ook in te geraaken, waar op hy nu maar alleen zitten kon.

By die eene put heeft men ook nog een andre, boven op rondom vol geele aarde, daar uit het water overloopt in dat riviertje, dat 'er mede, dog verdragelyk, warm van is. Ook is de aarde daar ontrent, als men maar een weinig graaft, zeer warm; dat egter niet belet, dat men daar om freeks veel Sagoen andre boomen heeft, die zeer iris staan. Ook ziet men aan strand verscheide plaatfen, daar mede warm water uyt de grond opwelt, dat men eg-

Oma, en des zelfs Manfchap. Jaar 1627.

Warm Water op Sila.

Geval van een jigtige.

ter by hoog water, alzo 'er de Zee dan over henen loopt, niet gewaar word. Vooral ontdekt men dit ontrent den Oosthoek niet verre van het dorp Oma.

Dit dorp legt gelyk wy hier voor zeiden, van de Zuid-West-hoek van Samet, niet wel een halve myl, en van daar tot Haroeko toe wat verder als een halve myl, van waar men te water den hoek, (dog niet zonder gevaar, als het wacyt) omkomen kan. Vele laten zig ook wel over den berg, die boven op vlak, en vol Cocfoes, (zynde lang sny-gras) is, met een draagstoel langs een zeer vermakelyke weg, ontrent een uur lang dragen; dog noit zal ik vergeten, in wat gevaar ik my daar op zekere tyd bevond, van, zo ik my niet zeer haastig gered had, en de wint niet gekeert was, te zullen verbranden.

Het wayde, terwylik gedragen wierd, een heldre wind, en ik had in myn draagstoel, die rondom bekleed was, (om tegen de zon gedekt te wezen) niet de minste gedagten van quaad; maar ik was geen quartieruurs voor de wind gedragen, of wy geraakten alle in het uiterste gevaar, alzo dat groot velt agter ons, door de sterke wind in een oogeblik tyds alomme in brand stond, 't geen, al voortgaande, zo schieelyk agter ons toenam; dat ik, op 't waarfchouwen van myn ouderling en verder volk, die wel veertig man sterk waren, nauyls tyd had, om uyt myn stoel te geraken.

De Vlam, en stom, of rook van de vlam, steeg hemelhoog, en deed ons zidderen, als wy maar te rug keken; zo dat lopen hier best was. Wy zouden het egter met hard loopen niet ontkomen hebben, zo oifs de Heere niet wonderbaarlyk geholpen had; ten deele door het draajen van den wind, en ten deele door dat 'er tusschen beiden, een kaale plek was, daar de vlam zoo schieelyk niet vatten kon. Wy dankten, na dat wy zo gelukkig ontkomen waren, Godt voor zyne groote genade; maar ik schrikte nog zeer, wanneer de Meeſter van Oma my verhaalde, dat hy op die zelve plaats nog eens in 't eygen gevaar, dog veel groter dan nu, geweest was, alzo hy het toen niet hadden konnen ontloopen, en genoodzaakt waren, om van de swaren rook niet te verſtikken, met hunne aangezigten tegen de gront te gaan leggen, latende branden dat branden wilde. Hoewel toen 't dorre gras niet zo hoog, en den brandierhalven hen zo nadeelig niet, als de rook, was; maar zy waren egter niet weinig van de vlam aan hunne kleederen, en in 't aangezicht, geteekent, behalven dat al hun hair weg was. In zulk een gevaar ben ik nog eens, op een ander gebergte van

Gevaar
des
Schry-
vers op
Oma's
Geberg-
te.

Ander
dierge-
lyk geval.

het eiland Oma, tusschen Roehoemoni; en Samet, geweest; dog toen woey het zo sterk niet, ook waren wy veel ergered; hoewel wy anders in het zelve ongemak waren, alzo de wint schieelyk toenemen kan.

Van Oma gaat men Ooft aan na het dorp Waffoe-oe, of Waffoe, 't geen een groote halve myl van 't warm water, een groote myl van 't dorp Oma, en pas een agtste van een myl van Aboro legt. Pas na dat men van 't warm water afgaat, heeft men wel een kleene bogt, in welke, gelyk ook in de vorige, zig hier en daar katskopen op een smal rijze, en ook op het strand Toppea, dat men eerst voorby moet; opdoen. Wat verder op, byna midden in 't land, had men gebergte van 't oud Krioe, of Karihoe, wiens inwoonders na de Noord-zyde by de Heer *Huffaaris* tyd al verhuift zyn. Men heeft daar wel een fraje rivier, die hen daar had konnen houden; dog hun vyanden queldreven hen, door menigvuldige quellagien, 't geen hen te eerder bewoog, om den goeden raat van dezen Landvoogt te volgen, en zig by de Vesting Hoorn neder te zetten.

Die van Karihoe, welke Christenen; gelyk ook die van Oma, zyn, bevinden zig onder dat Mooren-nest, 't geen men daar ontrent heeft, niet al te wel, hebbende met die van Hatochaha gedurig gefchil over de grenspalen, hoewel 't verschil van den Godsdiensf de rechte gront daar van is. Zy zyn onder 't gezag van een Pati, en konnen 283 zielen, 91 weerbare mannen, en 44 Dati's, uitleveren.

Een weinig voorby de rivier van oud Karihoe lag wel eer oud Waffoe, en wat Oostelyker, dog vlak in 't Zuiden van 't eiland Oma, het rechte Waffoe, zoo als 't zich tegenwoordig op een steile klip als een kleen dorpje vertoont, leggende aan een riffig strand, onder de lommer van fraje Calappus-bomen. Het staat onder een Pati, en is sterk 181 zielen, 51 weerbare mannen, en 29 Dati's, makende met die van Oma en Samet eene Coracora uit.

Van Waffoe Ooft-aan gaat men na het dorp Aboro, dat een quart myl verder legt, in een klippig diep bogtje, en daar het wel eer in 't gebergte op den heuvel Ama Ila plagt te leggen, zoo legt het nu ontrent een boogſcheut van strand. Het staat onder een Pati, de tweede van de Christen Orang-kaja's in rang, voerende het bevel over 384 zielen, 85 weerbare mannen, en 64 Dati's. In oude tyden waren deszelfs drie Soa's drie byzondere dorpen Ama Ila, Amaica, en Amatoeli genaamt.

Waffoe
en Kari-
hoe.

Oud
Waffoe.

Aboro.

Van ouds
drie dor-
pen uit-
maken,
dc.

En

Rivieren hier. Een weinig Ooftelyker komt men by de rivier Waytahoc, en ontrent een half myl van Aboro, Ooft-aan, heeft men het ftrand Nayla, dat eenparig tot aan den Ooft-hoek van 't eiland voortloopt, zonder dat men iet anders, dan nog een rivier, een half myl van de rivier Waytahoe Ooft-aan leggende, ontmoet.

Holalioe. Pas voorby den Ooft-hoek heeft men de rivier Wayhoka; na welke deze hoek genaamt is, en een quart myl beweften den Ooft-hoek ziet men het dorp Holalioe, dat eertyds diep in 't Ooftelyk gebergte lag, dog nu is het aan een fchoon wit ftrand geplaatft, vlak in 't gezigte van 't eiland Honimoa (dat'er Ooftelyk van af legt) zich opdoende; de inwoonders behoorden wel eer onder de Mooren van Hatoeaha, dog zyn nu Chriftenen, en ftaan onder een Orangkaja, fterk 302 zielen, 88 weerbare mannen, en 47 Dati's; fcheppende mede onder Aboro.

Rivieren. Van Holalioe al Weft aan, gaat men een groote halve myl verder langs een vlak ftrand over een rivier, en een quart myl verder over de groote rivier Way Lapia, die uit zeker gebergte diep landwaart in ontpringt, en zig hier in zee ontlafst; alwaar men het begin van een groote vlakke bogt heeft, die pas beoosten de rivier Way Lapia begint; en zig ontrent een halve myl verre; tot een hoek in 't Noord-Noord-Weften gelegen, daar men weder een rivier by heeft, uitftrekt. In deze bogt, even voorby Way Lapia, heeft men een kleene rivier, en niet verre beweften de zelve heeft men nu het dorp Karihoe, bevorens by ons befchreven, alwaar men ook zedert 't jaar 1655. de fteene Veffing Hoorn gehad heeft, die met een Sergeant en 20 zoldaten bezet is, om de Moorente betugelen, die het gefpanfchap van Hatoeaha, beftaande in die van Pelau, Kaylolo, Kabauw, en Roehomoni uitmaken, welke laafte zeggen, dat haar ftrand Oeriffa 't rechte ftrand; en haar land het recht land van Hatoeaha is.

Oude ftaat van dit gefpanfchap. Alle, die van dit gefpanfchap waren, plagten in oude tyden zeer verftrooit, by huisgezinnen van 10 of 20, in 't gebergte te woonen, fcharende in de tyden der Portugeefen wel nader by een; dog eindelyk verzamelden zy wat fterker by malkanderen, maakten met die van Rehoemoni een dorpken uit, en namen hunnen toevlugt tot den fterken en onwinbaren berg Alacca, die anderhalf myl agter Rehoemoni legt. Zy wierden daar door de Portugeefen eerst belegert, en eindelyk overwonnen, na 't verdryven van welke zy wel onder onze magt geraakt zyn, dog hebben niet nagelaten ons van tyd tot tyd veel moeite aan te

doen, daar van de Heer Opperlandvoogd van Diemen in 't jaar 1637. getuige geweest is, gelyk wy op zyn plaats zullen zien, die hen wel belegert, dog niet overwonnen heeft. Zy gaven zich naderhand wel over, dog de Heer van Diemen vond 1638 goet, hen aan koning Hbamza weg te fchenken, om met de Mooren geen hoofdbreken meer te hebben, alzo 't een quaftig volk is.

De koning van Pelauw; diens dorp zeer dicht by de Veffing Hoorn legt, is de eerfte onder hun, voerende het gebied over 775 zielen, waar onder 240 weerbare mannen; en 112 Dati's zyn. Hy laat zig ook, trotsheits halven, wel koning van Hatoeaha noemen; dat hem die van Roehoemoni betwitten, zeggende, dat zy 't rechte Hatoeaha (gelyk wy bevorens zeiden) en 't ftrand dat dien naam voert, in eigendom bewoonen; een gefchil daar geen einde aan is, alzo zy met haken en oogen aan een hangen; zy plagten eertyds een myl landwaart in, agter het ftrand Oeniffa te leggen, dog zyn hier, ontrent de Veffing Hoorn, door de Heer Vlaming by malkanderen, daar zy nu nog leggen.

Van Pelauw Weft aangaande; en by die rivier, die op 't einde van deze vlakke bogt ontrent een hoek legt, gekomen zynde, heeft men, byna een quart myl van de wal in 't Noord-Noord-Weften een rif, dat wel een groote quart myl breed is, en zig Noord-Ooft henen uitftrekt.

Dus dan van dien hoek by die vier byna een half myl verder Weft-aan gaande, ontmoet men een rivier, dog geen dorpen; maar een half uurtje verder, daar 't land wat inbuigt; en verfcheide kleene hoeken maakt, komt men by Caylolo, een dorp, dat byna vlak in 't Weften van dit eiland in een kleen bogtje legt.

Het plagt wel eer een half myl verder in 't gebergte te leggen, dog nu legt het ontrent een quart myl benoorden Cabauw, en ontrent anderhalf myl van Haroeko.

Dit is een fchoon dorp, van 't welk wy elders, met cenig bewys zeggen zullen, dat hier alleen de overblyzels van de naam Ambon (waar na deze Landvoogdy, en in 't byzonder ook 't eiland genaamt is) te vinden zyn, zonder dat wy'er ergens iets meer af hebben weten op te fchommelen. Dit dorp is fterk 632 zielen; onder welke men 178 weerbare mannen, en 73 Dati's, ftaande alle onder een Orangkaja; telt.

Het dorp Cabauw legt een quart myl Zuidelyker; zeer dicht by Roehomoni

Mocieflykheden by de Heer van Diemens tyd. Die dit volk aan koning Hbamza overgaf.

Pelauw. Trots koninkje.

Rivieren hier.

Caylolo.

De overblyzels van 't woort Ambon; hier alleen nog te vinden.

Cabauw 7.

Rivieren
daar on-
trent.

moni, dat 'er allernaast, bezuiden het zelve legt, Cabau aan een rivier, en Roehoemoni aan een andere rivier, die een weinig Westelyker, en derhalven midden in, tussehen die twee rivieren legt.

Cabau lag eertyds wel een halve myl van strand, mede op 't gebergte, op een scherpe heuvel; dog nu legt het ook aan het strand Oenassa, pas in een bogt, die zyn begin voorby den hoek van Caylolo neemt, en eerst wat dieper, en daar na wat vlakker, Zuid-West aan loopt; zynde deze bogt wel een halve myl in de lengte. Die van Cabauw plagten wel eer onder eenen Imam of Priester, te staan. Zy zyn nu 470 zielen, 142 weerbare mannen, en 38 Dati's sterk.

Houte
Logie
wel eer
hier.

Hier plagt in oude tyden een houte Logie aan strand te zyn; dog die is naderhand weggenomen.

Roehoe-
moni.

Het dorp Roehemoni, dat 'er naast, op het zelve strand legt, staat onder een Orangkaja, die 't gezag heeft over 600 zielen, 142 weerbare mannen, en 38 Dati's.

Dit gespanfchap is van ouds een zeer wederfpannig en kitteloorig volk geweest, dat ons veel moeite, voor al in de eerste oorlogen met Kakiali en Leliato, aangedaan heeft. Zy scheppen met haar vier dorpen eene Coracora.

Samet.

Van Roehemoeni tot Samet, dat een klein half uurtje Nood-West aan legt, ontmoet men niet dan een stompen hoek, die regt in 't Westen legt, pas bezuiden de welke men Samet heeft. Dit is weer een Christen-dorp, dat wel eer in 't gebergte na de Zuid-West-hoek toe, bezuiden Haroeko, (gelyk wy bevorens zeiden) plagt te leggen, dog nu vertoon het zig pas benoorden Haroeko, ontrent een kleene halve myl van den Zuid-hoek van Oma, hier aan strand in een kleene bogt, leggende naast Haroeko, dat wat Zuidelyker by een schoone rivier legt. Het is een klein dorp, hebbende 320 zielen, 73 weerbare mannen, en 56 Dati's, alle welke onder een koning staan, die de tweede in rang van de Christen Orangkaja's, en de naaste aan den Pati van Oma is, daar anders de koningen altyd voor de Graven gaan.

Haroe-
ko.

Het dorp Haroeko, dat wel eer in 't gebergte lag, is nu aan 't strand Nanoroko genaamt, niet verre van de rivier Lykrifa gelegen. Het staat mede onder een koning, die de derde in rang is, en diens gezag zig uitstrekt over 370 zielen, 92 weerbare mannen, en 43 Dati's. Zy scheppen nu met die van Aboro; dog plagten dat met die van Oma te doen.

Het dorp is zeer fraei, en vry wyd uitgetrekt. Ook is hier in 't jaar 1655 een kloeke Vesting Zeelandia genaamt,

gebout, waar in gewoonlyk een bezetting van 24 zoldaten onder een Sergeant, gelyk die alle weer onder het Opperhoofd van 't eiland Oma staan.

Deze Vesting, met het dorp, ziet men hier in de plaat, No. XXIV: zeer net afgetekent.

Alhier heeft de E. Maatschappy mede een sehoon Nagel-Comptoir, alwaar een Opperhoofd legt, die, sehoon maar een Onderkoopman, en in rang veel minder als een Koopman; echter in zynen Rechtsban, dat is op het eiland Oma, zo veel in alles; als 't Opperhoofd van Honimoa op Honimoa, is. Dus geeft hy als Hooft der Vesting ook hier (gelyk alle Opperhoofden) het woort.

Hy heeft ook by de zynen het zelve aanzien, en in alles een en de zelve voordeelen zonder onderseheit, als alleen, dat Honimoa nog een Nagel-eiland, te weten Noefla Laeot, onder zig heeft, en dat daarom zyn voordeelen in dezen opzigt ook zo groot niet zyn, hoewel zy van den zelve aart zyn, en uit eenerlei voortkomen, gelyk in den gront zeer vele Indische winsten van de Opperhoofden op de buiten-komptoiren, hoewel de een zyne zaken nog wel wat fynder, en edelmoediger, als de ander weet te bescikken.

Even zo is 't ook met de vermaken van een Opperhoofd zo hier, als elders, gestelt, dewyl de E. Maatschappy hem even, als die van Honimoa, ook eeri sehoone Orembaei met een boschchicter, en 40 mannen 'er toe, bestelt.

Hier lag ook in vorige tyden een Predikant, en dan had hier 't Opperhoofd al mede de rang van hem, in voegen als wy van 't Opperhoofd van Honimoa befehreven hebben. Ook geeft hem de E. Maatschappy een Wondheeler, om op alle zieken te passen. Hy is hier ook Hooft in de vergadering der Inlandsche Orangkaja's van dit eiland; dog hy zit in geen vergadering aan 't Kasteel. Zyn werk is een en 't zelve, als dat van 't Opperhoofd van Honimoa; dog hy heeft daar mede een Assistent toe. Gaat hy, of zyn vrouw uit, zy genieten het zelve eer-bewys, als 't Opperhoofd van Honimoa. Heeft die zyn thuin, en thuinier, deze mede. Heeft die zyn koebeesten, melk, en boter, vry; deze ook. Moet hy een wakent oog op alles houden, het is hier mede de post van dit Opperhoofd; zo dat zy in veel zaken groote overeenkomst hebben; hoewel zy in eenige trappen van eer, en ook in de grootheid van winsten, verschillen. Hy heeft ook een fraje woning buiten de steene Vesting, dog binnen een Pagger van palissaden, en geniet van Comp. wegen

Afteeke-
ning van
't zelve,
en van de
vesting
Zeelandia.

Een
sehoon
Nagel-
Comptoir
hier.

Aanzien;
en
voordee-
len, en
werk van
't Opper-
hoofd.

Rang des
Predi-
kants.

Dorpen van Ceram onder hem staande.

wegen maandelijks, veertig gulden zoldy, vyf Ryxdrs. en een quart kostgelt, vier kannen wyn, en lamp-olie ook een zekere tax; ik geloof, dat hy ook keersfen geniet. Ook weet dit Opperhooff, wat dorpen op Ceram onder hem staan, te weten die van Roemakay af tot Caybobo toe, en daar om streeks.

Het is ook een groot vermaak voor hem, dat hy nu en dan onder zyn gebied op een Hart, en op Ceram ook wel op een schoon wilt Koebeest, op de jagt of zelf kan gaan, of cenander laten gaan. Het laatste kan die van Honimoo mede op Ceram doen, dog tot het eerste geeft syn gebied zoo veel gelegenheit niet, als wel 't Eiland Oma, alzo daar onder ook, in opzigt van 't Nagel-wegen, Toecheoe, en meer andre plaatzen op Amboina's Ooſt-hoek, daar hy al mede de vrye jagt heeft, behoren. Uit alle welke zaken men ziet, dat het Opperhooff alhier, ge-

lyk op alle andre buiten-plaatsen der E. Maatschappy, een groot Heer is.

In de voorgaande tyden van oorlog, onder Madjira, plagten die van Caybobo ook hier benoorden de Vesting geplaatst te zyn; dog die zyn nu al zedert 1679. weder na Ceram, en op Caybobo, gaan woonen.

De Lyft van de Opperhooffden van Honimoo, Oma, en van alle andre Hooffden en bedienden van eenig belang, zullen wy hier na in 't byzonder opgeven, als wy de geheele Landbeschryving met den aankleve van dien, als ook de zaken en geschiedenissen van Amboina, zullen hebben afgehandelt, waar mede wy dan van dit Eiland Oma afcheiden, om tot het Eiland Amboina over te gaan, alleen hier nog maar by voegende, dat 'er op 't Eiland Oma 4995 zielen, 1338 weerbare mannen, en 675 Dati's zyn.

De Caybobers wel eer hier geplaatst.

Manſchap van 't eiland Oma by een getrokken.

DERDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Het Eiland Amboina, en deszelfs groote. Kaart van 't zelve. Van de Kust Hitoe. Reden van die naam. 't Getal der Gespanſchappen en dorpen, hier onder bebeyende. Naamen der Gespanſchappen en dorpen, ider byzonder. Die buiten elk dorps-hooft nog een Hooft van elk Oeli hebben. Die ook Orangkaja Camera is. Het Oeli Helawan. Waar de vier oudſte Hooffden van Hitoe zich ontielden. Die daar na maar een dorp Hitoe Lama maakten. Dat qualyk van zommige een stad genaamt werd. Het Spellewerks-kuffen, door den Koopman Moris weggenomen. Tot groot gemak der Reizigers. Tomoe. Hoenoe, met de dorpen, wel eer daar onder staande. En deszelfs koning. Verandering ontrent die dorpen. Ajer Goeroe Goeroe, twee korte Land-wegen. Ajer Madjapait op de eene weg. Die zeer wermakelyk is. De Vesting Leiden hier gelegd. 't Werk van den Sergeant op Hitoe Lama. Hila. Rivierken hier. Kapitein Hitoe's oude verblyfsplaats Hila de Hoofplaats en 't Comptoir. De Vesting Amsterdam afgetekent. Zynde 't wermakelykste gewest van Amboina. Het Mangga's-bosch, en de ſchoone Herten-jacht. Het Opperhooff van deze kust. Deszelfs aanzien, gezag, voordeelen en werk. Die hier een Princen-leven heeft. Hila's Manſchap. Mofappal. De Hitocelen een trots volk, en al-om Mooren, uitgenoomen een dorp. Zy werden tot 't planten van Nagel-boomen gedwongen. Aftekening van den nieuwen Tempel op Hila. Het Oeli Sayleſſi. Mamalo. Rivieren en Nooten-boomen. Poeloot. Lojen. Haufihol. Den berg Capahia. En 't gebergte Tanita, daar veel weglopers zich werbergen. Swaar Hoofd-hair van een der zelve. Hoe 't op dit gebergte is. Sware Hars-boomen. 't Strand Tommol, en Indigo daar geplant. Lien, Manſchap. Grenspaal van 't gebied des Opperhooffs van de kust Hitoe. Mamalo's volk. En het Oeli Sawani. Hoekonaloe Chriſten geworden. Wackal, en Orangkaja Tamaleſſi in de Ketten. Peliffa. Verſcheiderly Oker. Eli. En het Oeli Hatocnoeko Kaytetto. Rivieren hier. Eerste Hollandſche Vesting op Hatocnoeko. Nokohali. Thealäi, Wawani, en Eſſen. Swavel-aarde by Eſſen. Gevolgen van de ſware aardbeving. De rots Sipel. Radja Ulaul wel eer hier. Het Oeli Leala. Ceyt. Steene Vesting Libalehoe en Wauſcläi. Nootenboomen hier. Verplaatsing van dit Volk Layn. Het Oeli van Nau, en Binau. De Vesting Haarlem op Negri. Lima. Veel Rivieren. Nau. Binau. Henneneloe. Henneneloe. Het Oeli Solemata. Toehoe. Schoone Herten-jacht,

ten-jacht, en Rivieren *bier*. Tiel. Christenen *bier*. Tengah Tengah. Hoek van Tiel zeer *gevaarlyk*. Heet water. *Waar die van Tengah Tengah de Nage-len wegen. Al de Manschap der kust van Hitoe byeen getrokken.*

Het Eiland AMBOINA.

Het ei-
land
Amboi-
na, en
deszelfs
gootte.

Wat dit Eiland aangaat, 't is het elfde, en daarom by ons het laatste in rang, om dat dit het aanzien-lykste, het fraaiste, en dierhalven ook het voornaamste van de Landvoogdy van Amboina is.

Het legt van Ceram, of van Hoewamohel, by Lebelehoc, op de kust van Hitoe na 't Noorden, twee mylen, en in 't Oosten van 't eiland Oma, een en drie quart myls. Het is, in opzigt van de kust van Hitoe agt mylen en een halve, en in opzigt van Leytimor vier mylen en een halve, of ten uitersten vyf lang, in opzigt van 't eerste twee en een halve op zyn breedste, en in opzigt van Leytimor, ontrent twee mylen breed, giffende, dat het in de rondte ontrent 20 of 21 mylen beslaat.

Om het ordentelyk te beschryven, moeten wy vóór af weten, dat het in twee deelen afgescheiden is, van welke 't Noorderdeel, of de kust Hitoe, wel het grootste, maar het kleinste, of Leytimor, in 't Zuid-Oosten gelegen, het aanzienlykste is, om dat op 't zelve de stad Ambon, en de Hoof-vesting legt, en dierhalven de Heer Landvoogt aldaar zyn verbyf hout.

Wy geven voor af een kaart van 't eiland Amboina in het byzonder, of op zich zelve buiten de groote kaart, om daar uit de nette strekking, in een grooter bestek, dan in de groote kaart, te zien, zodanig als wy dat in de plaat No. XXV, vertoonen.

Van de Kust HITOE.

Van de
kust
Hitoe.

Reden
van die
naam.

't Getal
der ge-
span-
schap-
pen, en
dorpen
hier on-
der beho-
rende.

Wat de naam van dit Land aangaat, Hitoe betekent in 't Amboineesch, zeven. Een naam, waarfchynelyk aan die kust, en ook aan twee dorpen op 't zelve, gegeven, of om dat dit gansch landschap in zeven Oeli's, of gefpanfchappen, of wel, om dat het eerste Oeli in zeven Campons, of gehugten, verdeelt was.

Dit land nu, in zeven gefpanfchappen, ider gemeenelyk vyf dorpen uitmakende, bestont in 't geheel uit deze vyf of 36 dorpen, te weten, wanneer men de Campons van 't Oeli Helawan, of 't goude gefpanfchap mede voor dorpen rekent, dat zy in 't eerst ook wel geweest zyn, dog naderhant zyn zy tot een dorp zamen gefmolten, waar by toen nog drie andre gevoegt zyn, om met haar het goude gefpanfchap van zeven uit te ma-

ken, 't geen eigentlyk het Oeli van de Princeen, en Opperbestieters van 't gansche landschap Hitoe, was.

De naamen dezer gefpanfchappen, en dorpen derzelve, zyn deze.

Het eerste gefpanfchap, Oeli Helawan genaamt, bestont uit deze zeven dorpen, Sople, daar in oude tyde Toctohatoc, Waypaliti, daar Tanahhitoc-messen, Latim, daar Noeflatapi, en Olon, daar *Pati Toeban*, de vierde van de vier eerste Princeen des lands, plagten te woonen. Hier by quamen nog drie dicht by hen gelegene dorpkens, die zy wel mede by hun Oeli, om zeven dorpen uit te maken, voegen, dog zonder dat nogtans de Hoofden van deze dorpen, in hunnen Raad, die de Hoofdvergadering des Lands uitmaakte, mogten komen. Zy waren Hoenoet, Tomoe en Mofappal genaamt.

Hier na volgde het tweede Oeli Saylessi, bestaande in deze vyf dorpen, Latoc, (of eigentlyk Mamalo) Poloot, Hausihol, Loyen en Lien, welke laatste zy Tamooeli, dat is, het vulzel des gefpanfchaps, noemen.

Het derde gefpanfchap Sawani, bestont uit deze vyf dorpen, Wackal, Peliffa, Eli, Senalo, en Hoekonoloc.

Het Oeli Hatoenoekoc, zynde het vierde, bestont uit deze vyf dorpen, Kaytetto, Nochohali, Thechala-a, Wawakni, en Essen.

Het vyfde Oeli Ala genaamt, bestont uit deze vyf, Ceyt, Hahoetoena, Libbalehoc, Wausela-a, en Layn.

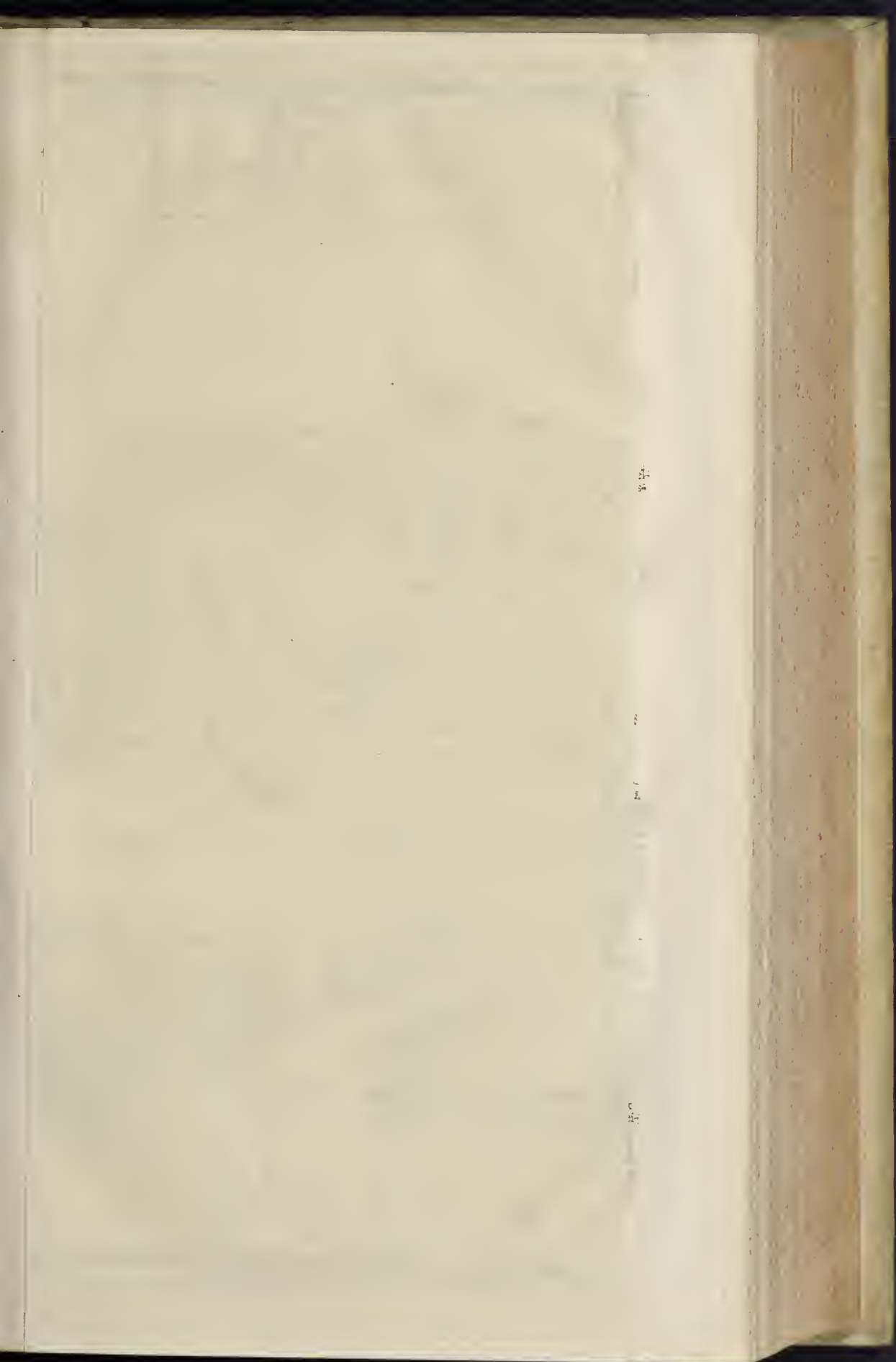
Het zesde was 't Oeli, Nau Binau genaamt, in deze vyf dorpen, Nau, Binau, Hennelehoc, Hennelale, en Hennelatoea bestaande.

Nu waren 'er nog de dorpen Tolehoc, en Thiel, nevens nog twee andre al over lang uitgestorvene dorpkens, die het Oeli Solematte uitmaakten, hoewel andre die twee dorpen, in de plaats van Tomoe en Hoenoet, mede onder der Hitoeëfen dorpen, en Tomoe en Hoenoet 'er niet onder tellen, om dat zy al voor de verdeeling der andre dertig Hitoeëse dorpen onder het dorp Waypaliti, als twee Campons, onder geitken waren; en dan maken alle de dorpen der kust Hitoe, buiten het Oeli Helawan, een getal van dertig uit; alle welke wel ider haren byzonderen Orangkaja hadden; maar buiten dien was 'er in ider Oeli nog een byzonder Hoofd, die 't gezag ider over zyn Oeli voerde, waar toe men gemeenelyk de aanzienlykste verkoort, die zedert het jaar 1656 ook als een

Orang-

Naamen
der ge-
span-
fchappen
en dor-
pen, ider
byzon-
der.

Die bue-
ten elk
dorp-
hoofd,
nog een
Hoofd
van elk
Oeli
hadden.

CAART
van
het EYLAND AMBOINA
in 't bijzonder.

Twee Duytſche Mylen

Schaal van 90 Rooden Rijnlandse Maat.

Het
CASTEEL VICTORIA
met de
RING-MUUR.

Die ook Orangkaja Camera, of Raads-heer, in de groote vergadering, of Land-raad, van die kust, zat.

Het Oeli Hechawau. Om met de Befehyring nu een begin van het eerste, of 't Goud Oeli te maken, dat bestond (gelyk wy gezegt hebben) uyt die vier dorpen van de eerste Princen des lands, en uit de drie daar nog by gevoegde dorpen.

Waar de vier oudde hoofden van Hitoezicht onthielden, Wat de vier eerste betreft, zy maaken vier byzondere verblyfplaatsen dezer Princen in de oudde tyden uit, waar van de allereersten van de stam Tanahhitoe Messen, wat bewelten de rivier Way Paliti, Totohatoc op den heuvel Tamocfla, Noeflatapi op de hoogte Toemoe, naast daar aan gelegen, en Pati Toeban wat lager by 't rivierteje Olon, (dat nu door Hitoe Lama, midden door het dorp loopt) plagten te woonen.

En daar na maar een dorp Hitoe Lama, maakten. Deze vier eerste dorpen, vonden zy naderhand goet tot een dorp in een te smelten, na dat Capitein Hitoc, met zyne Campons, Latim, en de twee Campons van Pati Toeban, en Totohatoc, zig van daar afgescheiden, en twee mylen meer na 't Westen zyn gaan woonen, en hebben daar af het dorp Hitoc Lama, dat is, het oude Hitoc, gemaakt; waar by dan Tomoe, en Hoenoet, zig ook gevoegt hebben.

Wat nu het dorp Hitoe Lama betreft, (dat onder het gezag van Tanahhitoe Messen, en den koning van Hitoc, stond, en dat het Campon Way Paliti uytmaakte,) het is dat vermaard dorp, waar van de Portugeesen, mede zeer veel weten te spreken, en dat zy ons met de naam van Emporium Itense, dat is, de Hitoeëese koop-plaats, en van Itum, of Hitoc, beschryven. De koop-plaats noemen zy 't, om dat het toen de algemeene markt, en de hoofdplaats was, waar heen zich de Iavaanen, Maleyers, Macassaaren, en andere volken, die van 't Westen daar na toe vloeiden, om de Nagelhandel (die toen maar pas opquam) begaven. Dog men moet dit geen stad, en veel min de Hoofd-Stad noemen, gelyk zomnige zo Hitoe Lama, en naderhand ook Hila, wel plagten op te hullen, want geen van beide gelykt nu na een Stad, ten tyde dat men stellen wilde, dat zy metter tyd verandert zyn, en van haar eerste luister veel verlooren hebben, dat my noit bebleken is; behalven dat men ook, waren dit Steden geweest, wel deze of gene overblyffelen nog hier, of daar, zien zoude, die dit zeggen eenigzins zouden kunnen bevestigen.

Dit Hitoe Lama legt op de Noordzyde van de kust Hitoc, in eenen hock, II. Deel.

daar zich het land na het Noorden begint te buigen, hebbende 't zelve daar een groote vlakke bogt, die al beooften Mamalo begint, en zig tot Hila uittrekt. Het dorp zelf legt nu aan een riffig strand, daar men met een vaartuig by quaat weder niet wel leggen kan, hoewel het anders een vlakken, en aangenaamen oever geeft, van welke men een schoon gezicht na 't eiland Ceram heeft, dat 'er een schoon stuk weegs van daan legt.

Behalven nu dat het strand rondom de gansche kust van Hitoc meest reevig, en steenagtig is, zoo trekt zig hier voor dit dorp nog een rifje, dat zig wat breeder opdoet, een wynig ter zyden het dorp, uyt.

Het legt aan de voet van een zeer scherp gebergte, dat even agter dit dorp begint, dicht ontrent welk dorp, men op den korten weg, na de overzyde van dat land, of na de Drie huysen gaande, een plaats had, wegens de scherpte der rotfen, daar men te peerd, of te voet, over moest gaan, het Spellewerks-kuffen, genaamt, waar op wegens de slechte menige staart-riem der peerden gebroken, dog 't geen naderhand, door beffel van den Koopman, *Juannes Moris*, door den inlander weggenomen is, terwyl hy als hoofd op de kust Hitoc lag. Het koste wel veel moeite, om alle die klippen, door gaten, die men 'er in boorde, en met kruut vulde, te laten springen; ook zag 'er de inlander, die luy in den aard is, wel geweldig tegen; maar hy deed hen begrypen, dat geen menschen daar van naderhand meer dienst, dan zy zelfs, genieten zouden, alzo zy dien weg gedurig, en met veel moeite, in 't draagen der Opperhoofden, Predikanten, en andere menschen, betreden moesten, niet zonder hun leven op die rotfen, zo scherp als naalden, met een draagstoel op hunne schouders, en een mensch 'er in, te waagen, daar zy die anders (gelyk de volgende tyd geleert heeft) met groot gemak, en zonder eenig gevaar, zouden kunnen gebruiken. Dit haalde hen over om 't werk te beginnen, dat in korten tyd zeer voorspoedig, en tot groot nut van 't gemein, ook veleindigt is.

Ik heb die plaats menigmaal, toen 'er 't Spellewerks-kuffen, nog op lag, te peerd, met veel gevaar, en ongemak over gereden, waarom ik my naderhand, in hope dat dit beter zyn zou, (hoewel 't erger was) daar met een stoel over draagen liet, dog heb, toen 't 'er van daan genomen was, bevonden, dat het nu zeer vergemakkelykt was, en buiten eenig gevaar, om zig te laten

Het Spellewerks-kuffen:

Door den Koopman Mons weggenomen.

Tot groot gemak der Reizigers.

dragen, of 'er te peerd over te ryden, alzo de weg nu glad gemaakt, en geen een rots, die dit hinderen kon, daar meer te vinden is.

Door dien het dorp zo kort onder dat gebergte legt, zo heeft het niet veel plaats, om zig in de breedte uyt te breiden, weshalven de huifen, die zonder ordre wyd en zyd aan wederzyden, dog meest na 't oosten uytgespreid, en vry slecht van Gabba Gabba, (zynde takken van Sagoe-boomen) gebouwd zyn, een slechte vertooning doen.

Hier in dit beroemd Hitoe Lama, plagten in oude tyden, de vier oudste Stamhouders van de vier Hoofd-geilagen, (van welke we hier na breeder spreken) als Oppervorsten van dit land Hitoe, hunnen Setel, en de Vergadering des lands, te hebben.

By dit dorp nu hebben zig (gelyk wy bevorens in opzigt van 't Oeli, vandrie dorpen nog zeiden) ook de twee dorpen Tomoe en Hoenoet gevoegt.

Tomoe plagt even agter Hitoe Lama, op die klippige berg, zo even by ons bechreven, te leggen. Waar van men nog eenige stukken van borstweeringen, huifen, muuren, en wat dies meer is, ziet, van 't welke hen voor vestingen tegen de Portugeesen, die stukken en brokken gedient hebben, die men van zeesteen, en groote klippen, nog opgezet ziet staan. Dit volk, dat wel eer een eigen Orangkaja had, is nu een deel van Hitoe Lama geworden, onder welke wy dit dierhalven mede zullen opbrengen.

Het dorpen Hoenoet plagt in oude tyden uyt verscheide dorpen te bestaan, die wel klein, dog vier of vyf in getal, waren. Een van de zelve, Loeloen genaamt, lag na de kant van Baguala, in 't Oosten, aan des zelfs strand Hoehoe en alwaar ook haar koning, Noesfa Hochoel, dat is, 't eiland (zy willen zeggen, de koning) der Alfoereesen, en naderhand Toemocloe-Halat, dat is, Oost en West (mede in 't Amboineesch) genaamt, zich zelve onthield. Den laatsten naam voerde hy, om dat hy negen eens op zee te vaaren, en niet durvende, 't zelve gestadig van 't Ooster tot het Wester Zaizoen, en dus zo lang uytstelde, dat 'er eindelyk niets van quam. Onder dezen Koning, plagten nog twee dorpkens te staan, wat meer na 't strand Hoehoe gelegen, welker naamen Iris, en Sahoelau, waren; dog die zyn lang voor de tyden der Portugeesen, door de Oeli Siva's van Halong, Hoetemoeri, Baguala, Mamalo, en Hative, afgeloopen, en zodaanig uitgeroeit, dat alles by stukken en brokken in de gemelde dorpen versmolten is.

Die van Halang, hebben dit Land genadert, en niets daar af aan die van Mamalo gegeven, die daar over zoo vertoornt wierden, dat zy van Oeli Siva's nu Oeli Lima's geworden zyn.

Het vierde dorpje, daar toe behoorende, was het rechte Hoenoet, wat ten Oosten van de ouden, of voorgien landweg, in 't gebergte gelegen. Het quam aan 't strand Tochoetsama uit, (by welke stranden de Amboineesen hunne dorpen best kennen, en in de oude liederen, die zy dagelyks nog zingen, alles gewoon zyn te melden, ten Oosten van welke strand de rivier Ajer Goeroe Goeroe, met een schoon bruyfende waternal, met groot geweld in zee komt nederstorten, en alwaar de booten der scheepen gewoon zyn drinkwater valt, met zeer veel gemak te haalen.

Van deze Hoenoeters leven 'er nog eenige, ja nog wel de meeste op Hitoe Lama. Nog was een dorpje, Pari genaamt, 't geen wel eer wat boven de Poka gelegen was, dog dat nu meest versmolten is.

Alles, dat van deze dorpen nog overgeschoten is, behoort nu onder Hitoe Lama, 't geen onder den koning, Radja Hitoe, en onder eenen Orangkaja, staat, die in staat zyn om 69 zielen, 152 weerbare mannen, en 59 Dati's, op te brengen. Zy scheppen met Hila een Coraora.

Men heeft van dit Hitoe Lama twee korte landweegen, over het gebergte, van 't Noorden na de Zuidzyde der kust Hitoe, of na den inham van Amboina, om op Hoekonoloc, of op de drie huifen, recht tegen over 't Kasteel Victoria, spoedig te konnen komen, en bericht over en weder na Hitoe Lama, en Hila, te geven, alzo de weg te water, buiten den hoek van Alang, en Larike, om, wat te verre, en wel thien mylen scheppens is.

De oudste dezer twee wegen is wel de kortste, die op 't frant van Hoenoet uyt komt, daar het land wel op zyn smalste is, loopende na 't Zuid-Oosten toe; maar de andre, schoon wat langer, is veel gemakkelijker, bestaande ontrent de lengte van drie uren gaans, en egter niet zonder reden (gelyk ook de andere) den naam van den korten weg dragende, alzo de weg ter Zee, wel driemaal zo lang is.

Deze laatste weg is hier, in 't jaar 1656. gemaakt. Hy is uytneemt vermakelyk, hoewel eerst wat moeijelyk aan wederzyde, om boven op het gebergte te komen, dat vry hoog, en alom door een digt bosch van Nagel- en andre

Ajer
Goeroe
Goeroe.

Twoe
korte
Land-
weegen.

Ver-
scheiden:
erlei
Oker.

Tomoe.

Hoer
noet,
metde
dorpen,
welcer
daar on-
der staan-
de.

En des
zelfs Ko-
ning.

Veran-
dering
ontrent
die dor-
pen.

andre boomen zo schoon belommert is, dat men zig geen aangener, nog koelder plaats zou kunnen verbeelden, tot dat men boven op de hoogte gekomen, en daar eenige tyd, onder schoone en hooge hars-boomen (die men 'er uyt druppen ziet) gedragen is, wanneer men eindelijk van dat hoog gebergte, weer na het water, Ajer Massapayt, zeer styl, en vry lang, nederdaalt, om daar wat halte te houden.

Dit water is eigentlyk Ajer Madjapait genaamt, een klaar bewys, dat zich hier wel eer Javaanen, van 't beroemt Ryk Madjapait aldaar herkomstig, gelyk ons hier na nader blyken zal, terneer gezet, of versterkt hebben. Van dit water, dat een schoone rivier is, trekt men den berg, die even als de vorige, die men afquam, met trappen gemaakt is, om te vaster te staan, met een nieuwen moed weder op, aangezien deze berg zo hoog is, dat men al zyn geduld wel van nooden heeft, om 'er behouden op te komen; hoewel die dragers (gemeenlyk agt aan een stoel, dog ik nam 'er daar wel meer, om de zekerheid) dit op en afklimmen zoo gewoon zyn, dat zy geen eene treede zullen haperen, want gebeurde dat, de buitel zou wat van te hoog, en de val te gevaarlyk wesen, waar van nogtans geen een voorbeeld is.

Na dat men nu boven op de tweede hoogte der bergen gekomen is, vervolgt men dien weg weer zeer vermakelyk, onder de Nagel-en andre boomen, tot men zig weer genoodzaakt vind te dālen, dat wel wat steylis, maar egter gemakkelek gaat, also die menschen het lyf zo na de steilten, en wegen, weten te buigen, dat men naauwlyks voelt, dat men gedragen word, veel min dat men schokt, uit oorzaak dat hun tred eenpaarig is, lichtende de voeten gelyk op, en die gelyk weer nederzettende, behalven dat zy, ter plaatse daar het zeer steil is, malkanderen ook waarnemen. Eindelyk benedengkomen zynde, gaat men voorby eenige Sagoe-boomen, daar het land wat nat is, 't geen egter niet lang duurt, endan komt men op een zeer steenagtig strand ontrent het dorp Hoekonaloe, of de drie huifen, recht tegen over 't Kasteel Victoria, uyt, daar men een uytnemend schoon gezigt, van de Stad Ambon, en het zierlyk van agteren rondom leggend gebergte, en van de zee heeft.

Na Hitoe Lama nu te rugge gaande, valt alvorens van het zelve nog te zeggen, dat de Hollanders meesters van dit gewest geworden zynde, op dit Hitoe Lama, ontrent de rivier Tohokole, 1656. een steene Vetting, Leiden genaamt, van

34 voet in 't vierkant, ten tyde van de Heer *de Vlaming*, gelegd hebben, waar over een Sergeant het gezag over 20 soldaaten, doch onder 't hooger gezag van 't Opperhoofd van Hitoe, heeft. De soldaaten onthouden zig op de Vetting, doch de Sergeant heeft daar naast aan een byzonder Woonhuys. Hy heeft veel te doen, met uyt den inlander de stoel dragers by een te doen komen, om hen met stoelen na Hoekonaloe te zenden, of om die van Hila derwaarts gaan, te dragen, behalven dat het beitel der brieven, over en weder, hem mede veel werk geeft. Ook is 't wel te denken, dat hy, die daar recht in den doortocht woont, van ieder een veel aanfoort lyd, om dat zyn wooning een Compagnies huis is; egter hebben de Sergeanten, die wel oppassen, en hun tyd waarnemen, het daar niet qualyk, voor al, wanneer zy by den inlanders wel staan; want de nagelen moeten 't alles hier, by grooten en kleenen, goedmaken, die zy dog, 't gaan zo 't wil, aan den eenen of den anderen, weer uytsweten moeten.

Het derde dorpken, mede tot dit Oeli Helawan, of 't Goud gefanschap, behoorende, en Mossāppal genaamt, zullen wy aanstonds onder Hila, daar het nu onder behoort, vinden.

Van Hitoe Lama dan verder tot het gene, dat nog tot dit Oeli behoort, overgaande, komt ons Hila, dat ook wel nieuw Hitoe genaamt word, en 'er twee groote mylen aflegt, eerst voor. Dit was wel eer maar een steenagtig strand, daar niemand woonde. Het behoorde onder Thealāa, en lag op een vlakke hoek op 't eynde van die groote vlakke bogt, in welkers midden Hitoe Lama legt, bewesten die laatste plaats ontrent vyf quart myls. Tusschen Hitoe Lama, en de rivier Mamoā, heeft men de rivieren Wakkahoeli, en Way Tomo, die beide vry breed zyn. Hier had zig in oude tyden, de eerste Capitein Hitoe, met de drie voornoemde Camps nedergelecht; dog van de Portugeesen te hard gedrukt, namen zy hunne toevlucht na 't gebergte van Kaytetto, ontrent de rots, Hatoe Noekoe, dat evenwel niet lang duurde, want zy wierden door *Don Andrea Furtado de Mendosa*, ook hier van daan verstroyt, en bleven zo, tot dat wy meesters van Amboina wierden.

Hier op dit Hila, of nieuw Hitoe, schynen my de eerste Hollanders ten anker gekomen te zyn, gelyk zy daar na ook eenig volk, op Hatoe Noekoe gelaten hebben, die egter nog tydige de buy van *Andrea Furtado's* komt ontweeken, na welke tyd *Steven van der Hagen*, met eenige schepen voor 't Kasteel

^{t Werk van den Sergeant op Hitoeclama.}

Hila

^{Rivieren hier.}

^{Capitein Hitoe's oude verblyfplaats.}

Ajer Madjapait, op de eene weg.

Die zeer vermakelyk is.

De Vetting Leiden, hier 1656. gelegd.

steel gekomen, en Amboina in onze handen geraakt is, 't geen den Amboinees ook gelegentheid gaf, om weer na zyne oude landen, van welke hy gevlugt was, af te zakken, gelyk ook Capitein Hitoc, met de twee andere Campons, Olon, en Sople, weer op Hila quam, alwaar hy een dorp, niet verre van strand op een vlak en zeer vermakelyk land, pas beoosten de rivier Wallohi, aanley.

Hila de
Hoofd-
plaats, en
Comptoir.

Ook heeft de E. Maatschappy, wat nader aan strand een houtte Logie opgefagen, en van dit Hila zedert de hoofplaats dezer kust gemaakt, ook alhier een vast Comptoir opgericht, dat een van de vermakelykste buitenplaatsen geworden is.

Men heeft om deze Logie in 't jaar 1637. eerst maar een houtte Pagger gemaakt; naderhand heeft de Heer Ottens daar een steene Logie gelegd, door de Heer Demmer in een steene vesting verandert; dog die de Heer de *Flaming* tot 50 voeten in 't vierkant vergroot, en met een steene borstweering, 10 voeten hoog, en met tegens eenitaande punten voorzien heeft. Op deze vesting, Amsterdam genaamt, die wy in de plaat, N^o. xxvi. nevens 't Quaartshuys aan de eene, en 't gebergte aan de andere zyde vertoonen, leggen 16 stukken geschut, en 40 soldaaten, onder een Sergeant, die weder van 't Opperhoofd afhangt, zynde nu van een hegte Pagger en Corps du Garde voorzien.

De vesting
Amsterdam,
afgeteekent.

't Ver-
makelyk-
ste ge-
west op
Amboina.

Dit is het vermakelykste land van ganseh Amboina, zo wegens de schoone vlaktens, en heerlyke rivier, daar men zich wasschen gaat, als wegens de vermakelyke heuvels, die mendaar rondom heeft, op welke men gewoon is te peerd op de Hertejacht te gaan. Men heeft 'er ook nu verscheide Moorische dorpen, behalven nog een Christen dorp, dicht by een, en zeer na by de Pagger van 't Opperhoofd. Maar een ongemeen vermaak, en de grootste verlustiging geeft ook een zeer schoon en groot Mangga's-bosch, dat maar pas buiten deze dorpen, en zeer dicht by de Vesting is, dat die van Hila, en veelen van Amboina overvloedig van die schoone Mangga's vrugt voorziet. Ik heb de tyd beleefd, dat een groot geselschap van Heeren, en Juffers, op 't midden van den dag, onder de frische lommer deser boomen, niet alleen van de hitte der zonne bevryd saten, maar ook 't vermaak hadden, om de harte-beesten, en boschverkens, die wy van het naby gelegen gebergte, en ongemeene lustige heuvels, zagtjens afdreven, voor by zich henen onder en door dit Mangga's-bosch ver-

Mangga's
Bosch,
en de
schoone
Herten-
jacht.

baaft na de Zee-kant te zien loopen, en dan de zelve daar te zien vangen, en nederfchieten, dat eerst geschiedt als wy maar pas voorby 't gezelschap waren, daar men die beesten dan zag neder-vallen. Een vermaak, dat met geen pen te beschryven is. Weshalven ook veel vrienden van 't Casteel, pas vier en een halve myl hier van daan, zeer licht na Hila om een uitvlugtje komen.

Hier legt een Koopman als Opperhoofd, die 't bewind over de ganiche kust van Hitoc, mitsgaders over Loehoe's Vesting, en 't geen daar onder behoort, heeft, dog men moet door de kust van Hitoc hier niet het land in 't ronde, maar alleen de Noord-zyde, en die nog bepaalt, verstaan, dat wy hier na zullen onderscheiden, en hoe verre zig zyn gezag uitstrekt.

Hy is hier gesteld, om alle de zaaken van de E. Maatschappy, hier voorval-lende, en vooral die van het Nagel-ontfangen, en vertieren van kleeden, ryst, fout, en wat des meer is, even als wy van 't Opperhoofd van Honimoo gezegt hebben, waar te nemen.

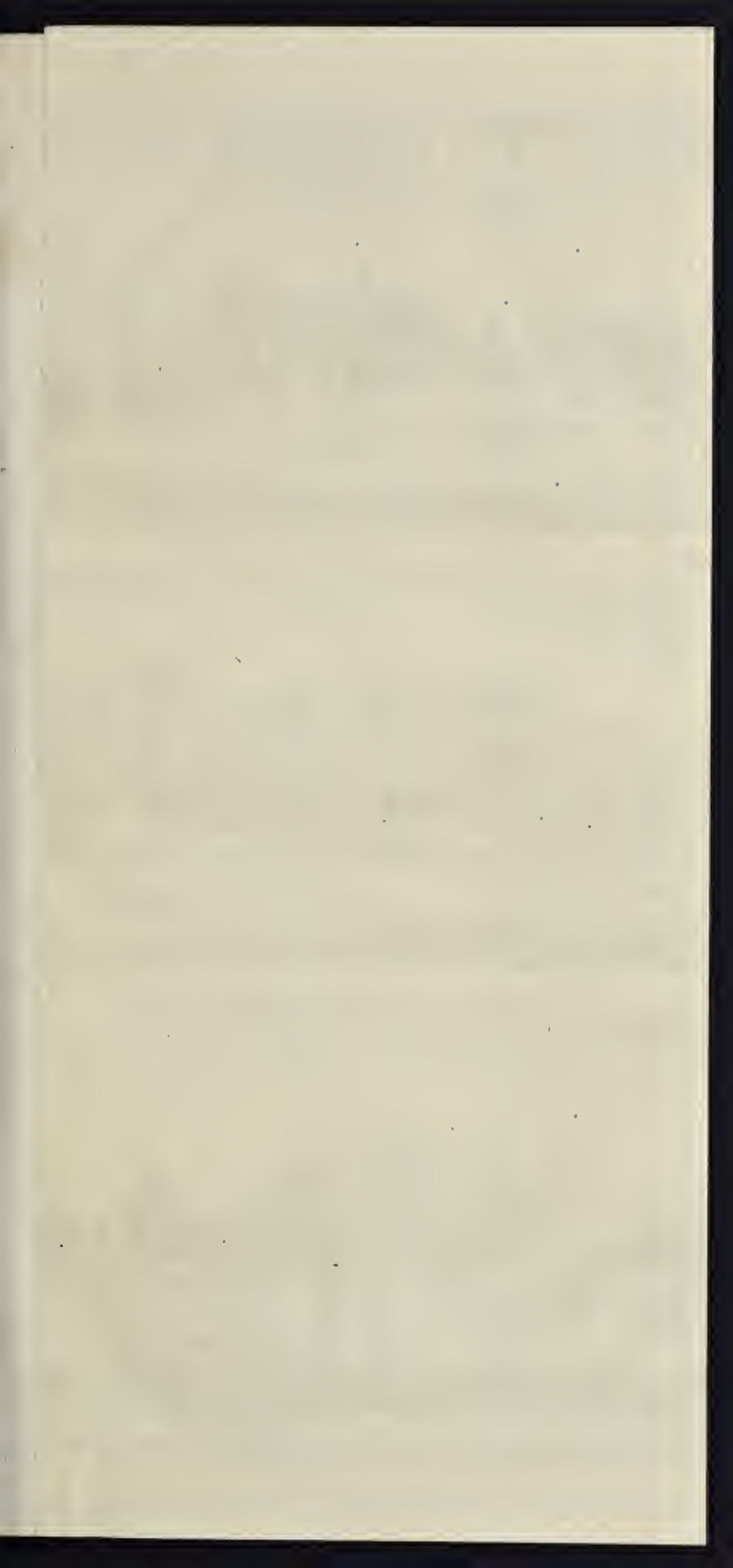
Hy is, zoo hy de oudste in dienst is, de naaste in rang aan den Capitein, en zit dus ook als een lid in den Polityken Raad, en in eenige andere vergaderingen. Hy geniet het zelve van de E. Compagnie, als 't Opperhoofd van Honimoo. Zyn werk is in alles by na 't zelve. Zyn voordeelen niet minder. Zyn vermaak, en zyn inkomit van de visschery, veel grooter; behalven dat 'er ook alle morgen een verfeh harte-beest voor hem, en een voor den Landvoogt, al vroeg voor zyn deur leggen moet, 't geen zyne jagers, die 'er met de honden op uytgaan, hem bestellen, die in groote menigte, aldaar met gansehe troepen by een loopen, en van welke ik 'er gegeten heb, zo ongemeen lekker, en zo syn doorregen van vet, dat zy den allerbesten os in Holland, zeer verre overtroffen; hoedanig zy meest vallen, wanneer de horens weer uytgebot zyn, en beginnen ruig te werden, waar na men die ook ruig-hoorens noemt. Hier mag ook niemand, dan met zyn verlos, gaan jagen, alzo dat van zyn recht is, gelyk het ook zoo met 't recht van de Landvoogt alleen aan 't Casteel, die hy hier verbeeld, gelegen is.

Wil hy een wild jong Koebeestje hebben, hy belast den Sergeant van Loehoe maar, om 'er hem een of meer te bezorgen, alzo het gewest, daar zy overvloedig vallen, onder die Sergeant, en dit weer onder dit Opperhoofd staat.

Dus heeft hy tot zyn verlustiging, ook een schoone Orembay, met een bosch-

Het Opperhoofd van deze Kust.

Des zelve aanzien, gezag, voordeelen, en werk.

Nº XXVI

HILA. EN DE FORTRES AMSTERDAM .

Nº XXVII.

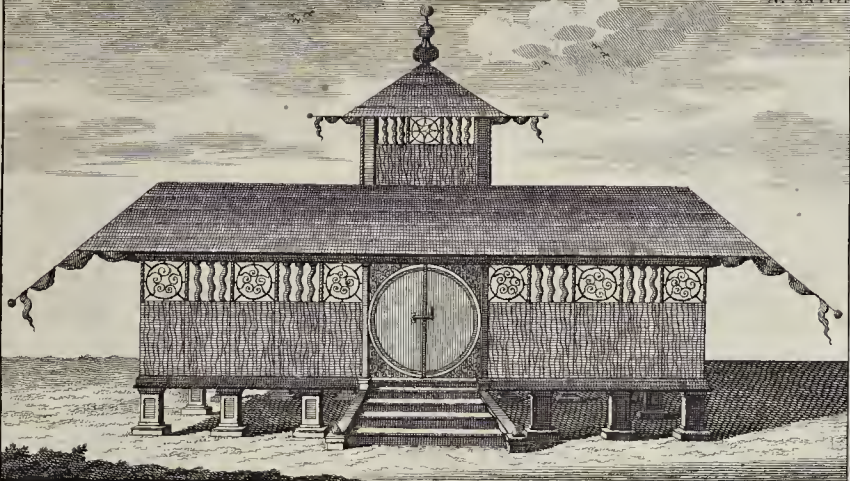

DE FORTRES RO

Nº XXIX

DE PAS BAGUWALA 71

NIEUWE MOORSCH E TEMPEL VAN HILA .

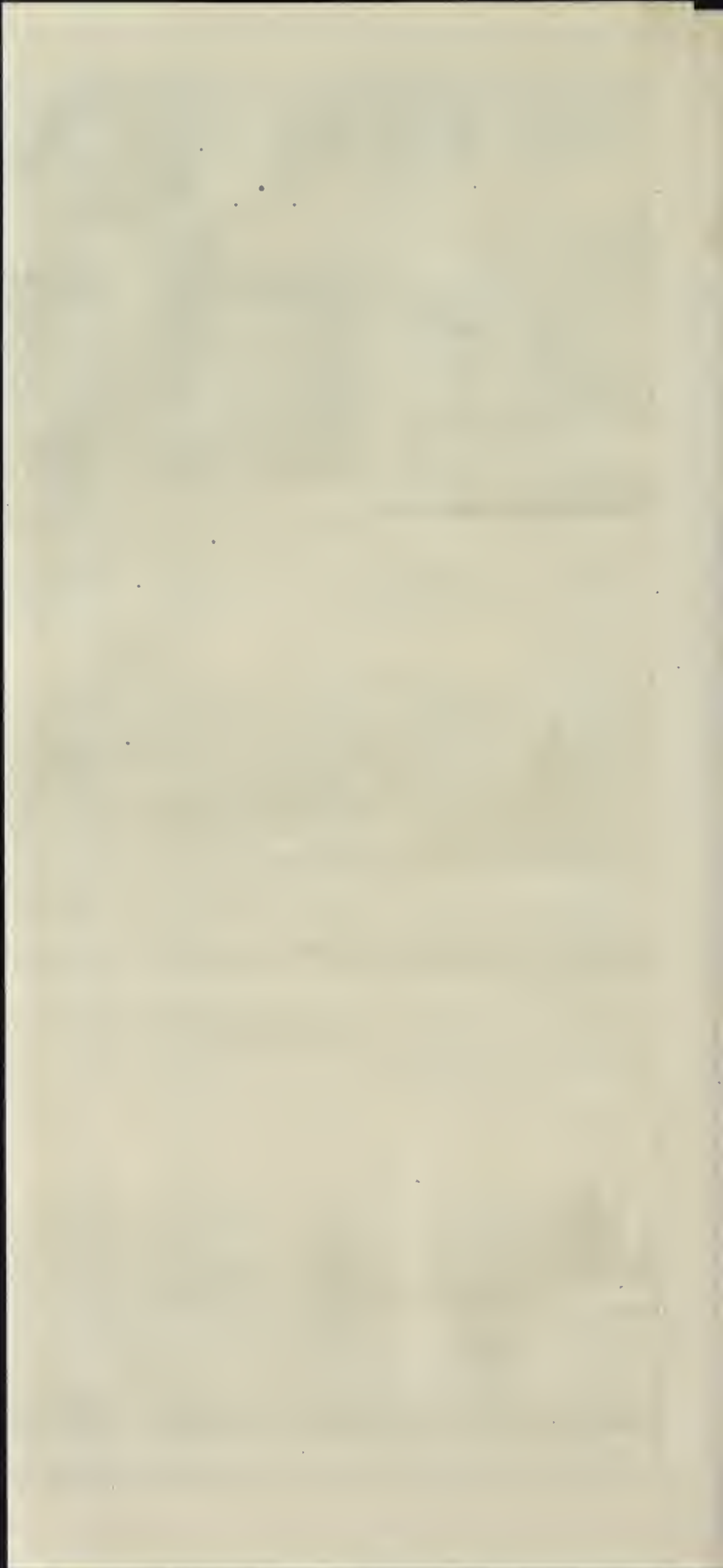

VERDAM OP LARIKE .

DE VESTING MIDDELBURG .

F. V. de Vries fecit.

bofch-fchietcr, en 40 mannen 'er toe, die op zyn bevel klaar moeten ftaan, zonder dat hy een fluiwer onkosten daar van heeft, hoewel men het den naam geeft, dat het tot dienst van de E. Maatfchappy is.

Ter zyde de Vefling, in de Pagar, heeft hy ook een fchoon huys, dat zierlyk, en niet alleen tot zyn byzonder gebruik, maar ook van die grootte is, dat hy zeer gemakkelyk verfehiede vrienden 'er in huisveften kan. Ter zyden de Pagar heeft hy een zeer groote en fraije Thuin, waar op zyn thuinier pafst, om hem van fchoone kool, endivie, uitnemende malfé filade, veel aangenaamer, als zommige hollandfche, fchoone Pieterfelie, Chinéfche Radys, en andere dientlige Moes-kruiden, te voorzien; behalven dat die ook met veel fraije boomtjens, en andre gewaffen, bezet is.

Pas agter, of ter zyde de Pagar, heeft hy een diergaarde van levende Herten, en andre gedierten, die hy tot zyn vermaak houd. Hy heeft een groot getal Koebeeften, jonge en oude, waar van hy niet alleen melk, en boter, maar als 't hen belieft ook een kalfje voor niet, en maar voor 't flachten bekomt, dat alles op zyn tafel verfehynst, zonder dat het hem iet anders, dan de Bengalfé boter, kost; want wat de fpeceryenaangaat, daar geeft hy ook niet veel geld voor uyt, vermits zy die nu en dan, al mede Franco, van den inlander bekommen, alzo 'er ook hier en daar Nootten-boomen op Amboina zyn.

Hy heeft ook fchapen, gansen, endvogels, hoenderen, en duiven, in overvloed, dog voor zyn geld, hoewel 't zelve mede niet veel van voeder kost, alzo de ftof van de ryft, en padi, voor hem is, immers zoo verre als hem voor 't laxeren is toegeftaan.

Ook heeft hy verfehiede Paarden op ftal, met kostelyke Engelfé en met Franfche Zadels, en van heerlyke tuigen voorzien, waar onder zomyds eenige van louter zilver zyn; met welke paarden men by heele gezelfchappen van Heeren en Juffers, die daar nu en dan van Amboina komen, met 't aanbreeken van den dag, na 't een of ander dorp uytgaat, en niet, dan na groot vermaak in 't bofch genooten te hebben, tegen de avond in de fchoone manfchyn naar huis keert.

Dus ziet men dat dit Opperhoofd hier een Princen leven heeft, dat hem met veel meer rust, dan meenig Vorft, gebeurt; alzo de meefte laft van zyn Comptoir op zynen Assistent, en op den Sergeant aankomt, voor al zoo die na zyn genoegen zyn; zo niet,

verzoekt hy andren in de plaats; waar voor zy zo veel in hen is zorg dragen, om dat dit Comptoir hen veel voordeelen, voornamelyk als 't Opperhoofd hun gunftig is, geven kan.

In de latere zielbefchryvingen heeft Hila's Hila, met zyn Campons uitgeleevert, Man- 541 zielen, 145 weerbare mannen, en fchap. 64 Dati's.

Het dorp Moflappal, dat nu mede Moflappal onder Hila gerekent word, lag eertyds een half myl van ftrand, agter den heuk van Mamoa, op een heuvel, dog een myl beoofden Hila; maar nu leggen de Campons, Latim, Olon, en Sople, met het dorpje Moflappal dicht bezuiden de Vefling by malkanderen, over welke 't geflagt van Intfje Tay, als voogd van den jongen Tepil, lang 't gezag gehad heeft, tot dat het zig daar meer en meer in gedrongen heeft; dat eindelyk nog tot andere van zyn nazaten, gelyk wy zien zullen, overgegaan is.

Moflappal is fterk 136 zielen, waar onder men 57 weerbare mannen, en 29 Dati's, telt.

Is 'er een bars en wederfpannig volk De Hit op die gansche kuit, zoo zyn 't die van toefen; Hila en Hitoclama, waar van wy onder cen trots de zaken van Amboina verfehiede voor- volken, beelden zullen ontmoeten. Ook waren alom Mooren; zy te trots, om zelf bomen aan te planten, uitgenomen waar om zy (dit voor fchande houdende,) niet veel Nagelen van zich zelve, maar 'er daarom echter geen gebrek hadden, alzo zy die, ryp zynde van andre wiften op te kopen, en verkogtenze dan aan andre; houdende de kleene dorpen voor hunne boeren en flaven.

Men heeft egter, na 't afschaffen van de oude Land-Regearing der vier Hoofden van de kuit Hitoc, hier ontrent verplanten andering gemaakt, en hen gedwongen van Nagel-boomkens, dat ider huisgezin 80 Nagel-boomkens, gel-boomkens, moest planten, dat egter (gelyk ook 't dwon- gen. afschaffen van die Regearing) niet zonder gen. groote moeite, gelyk elders blyken zal, gefchiet is.

Hier omftreeks zyn het al Mooren, of Mohammedanen, uitgenomen dat men een kleen Chriften-dorp ontrent de Vefling heeft.

Als een van de fraje gebouwen der Mooren op de kuit, daar veel van hunne Tempels zyn, munt de nieuwe Tempel van Hila boven alle andren uit. Wy vertoon den dien in de Plaat, No. XXVII. van buiten, van binnen valt 'er niets te zien, dan de matten, waar op zy nederzitten, en een kleen huisken met linnen bekleet, waar in de Priester is. Het gebouw is zeer net, en 't zou veel hoger opgetrokken zyn, indien men dat

Die hier een Princen leven heeft.

Hila's Man- fchap.

Moflappal.

De Hit toefen; cen trots volken; alom Mooren; uitgenomen een dorp.

Zy werden tot 't planten van Nagel-boomkens; dwongen.

Aftekening van de nieuwe tempel van Hila.

uit vreeze voor de aardbevingen niet gelaten had. De tralien, en andre zieraden 'er nevens, gelyk ook de neuten, daar de bollen op rusten, zyn appel-bloezem, de deuren en bollen zyn geelagtig, de pilasters der Tempel-deuren, benevens de kleene, die beneden langs den trap lopen, waar mede men na den Tempel opgaat, gelyk ook al de pilasterkens tusschen het trali-werk, zyn zee-groen geverwt, 't geen ook de koulcur der geflingerde onder- en boven-lyften is, die in 't midden met een effen geele platte lyft onderscheiden zyn.

Men gaat met vier brede trappen op, alwaar men dan twee deuren ziet, die op een rood-geverwde styl sluyten, op de welke, geel van verw zynde, een brede rode kring gemaakt is, die zich met zyn andren zwarten ronden binnenkring, als ook met de swarte geverwde zieraden van snywerk, op de vier hoeken der deuren zeer frai van verre aan het oog vertoonen; behalven dat ook het dak, en de kap des Tempels, ieder met zyne zieraden aan de zyden, (die zeegroen, dan root, en dan groen geverwt zyn,) zeer het oog van den beschouwer verlustigen; en voor al vertonen zig de drie bollen boven op de hoogste kap des Tempels zeer frai, waarvan de middelste peer gezegt werd van zuiver zilver, en de twee andre van gout te zyn, doch ik gelove dat het eene maar verzilverd, en 't ander vergult hout wezen zal, dat al genoeg is, om in de oogen der mindere Mooren te blinken; hoewel *Hassan Soeleiman*, eerst een van de fynste en vermogenste Priesters op deze kust geweest, daarna Orangkaja van Hila, met de naam van Orangkaja *Boelan* geworden, die ontwerper en besteller van den bouw dezès tempels geweest is, syn genoeg was, om 'er van den onnozelen inlander gout en zilver voor te ontfangen, aangezien grooten en kleenen hem als een Godheit (zelf toen hy nog maar Priester was) voor al na dat hy van Batavia met zulk een pragtige statie gekomen was, aanbaden: want al wat hy deed was goet, en al wat uit zyn handen quam was heilig.

Het Oeli Saylessi. Na dat wy dit Oeli Helawan, (dat zy ook wel 't onvervalschte noemen) en de dorpen, daar onder staande, dus verre beschreven hebben, zo gaan wy tot het Oeli Selessi, of Saylessi over. Het legt in 't Noorden, en in 't Noord-Oosten van Hitoe Lama, en bestaat uit de dorpen Latoe (anders eigentlyk Mamalo) Poloet, Hausihol, Lojen, en Lien, dat 'er nu van afgescheiden is.

Mamalo. Latoe of Mamalo, een groot dorp, lag eertyts wel anderhalf myl landwaart in op 't gebergte, of zekeren vasten heu-

vel, Jaloeli genaamt, niet verre van de groote rivier Way Ela, of Solopay, dog nu legt het aan strand, ontrent anderhalf myl benoord-oosten Hitoe Lama, tusschen het welke en dit dorp, men de voornoemde rivier Way Ela een half myl ten Noord-Oosten Hitoe Lama, en dan nog twee kleene waterkens heeft. Het legt met de drie andere dorpkens van dit geïspanfchap aan 't zant-strand ^{Rivieren.} Lebeliffa; aan een riviertje Way Oeme, dat is, de rivier des lands genaamt, en een weinig beneden Way Ela. Het bestaat uit drie Campons, zamen sterck 271 zielen, 84 weerbare mannen, en 28 Dati's, staande onder een koning, gemeenlyk *Latopolooenoeno* genaamt. Op dit Mamalo vallen benevens de Nagelen ^{Nooten-} ook zo schoone Nooten-musschaat-bobomen. men, als in Banda, gelyk mede op Lebelchoe.

Het dorp Poloet of Poroet, het tweede ^{Poloet.} van dit Oeli, lag een half myl Noord-Oostelyker, dan Mamalo in 't eerst lag, dog legt nu mede beneden aan strand by die van Mamalo. Zy staan onder een Hooft, dat *Latowiloeoe* genaamt werd. Men zegt, dat zy van Porto af komftig, en herwaarts gevlugt zyn, om de wreedheit van den koning van Porto, op Honimoa, te ontwyken. Zy zyn sterck 120 zielen, 62 weerbare mannen, en 15 Dati's.

Lojen, het derde dorp, legt niet ver- ^{Lojen:} re van Poloet, na 't Noorden of Noord-Oosten, dog 't rivierken Way Oeme legt 'er tusschen beide, hebbende (gelyk ook Poloet plagt te hebben) een moevelyken opgang, zynde in de oorlogen van Kakiali een vastigheid van hun geweest. Nu legt 't mede aan strand en is sterck 140 zielen, 47 weerbare mannen, en 19 Dati's, onder haren Orangkaja.

Hausihol, 't vierde dorp van dit ^{Hausihol.} geïspanfchap, lag nader aan strand, langs een laag dog zeer scherp gebergte, dat al mede een zeer steilen opgang, en ook tot een Vesting der Hitoeësen gedient had, en was een halve myl benoorden Mamalo zodanig, dat het op 't strand Zaylapi uitquam, gelegen. Het had drie grôte Campons, die met hare huizen tot aan den berg Capaha zig uitstrekten. Zy zyn onder hunne Orangkaja nu 422 zielen, 123 weerbare mannen, en 50 Dati's sterck.

Ontrent een halve myl na 't Noord- ^{Berg} Oosten dicht aan strand, heeft men den steilen berg Capaha, waar op zig de weerspannigen in 't jaar 1643 onder den Orangkaja *Toeloecebesi* zeer versterkten, en dagten dat die post onwinbaar was, ten ware de Hollanders vliegen konden, wat daar van gevallen zy, en of die plaats zonder vleugels te veroveren was, zul-

len

wy op zyn plaats zien. Dit is geen dorp, maar een woest gebergte, dat anderhalf myl in 't ront niet bewoont, en in de tyt van den Heer Philip Lucaszen aan *Tahalile*, *Toeban Besi's* derde zoon, en vader van den voornoemden *Toeloecabesi*, maar tot een woonplaats gegeven was, zonder eenige selynbare gedagten, dat men daar in de later tyd met de zoon van die man zoo veel spels hebben zou.

Tusschen Capaha en Way, of pas achter Capaha, heeft men het gebergte Tanita, zynde 't hoogte van 't ganse eiland, en ontoegankelijk, ja zelf de bomen zyn met een zeer dik mosch (even als de bomen in 't bosch na 't groot binnen-meir op Boero) zodanig bewaschen, en dit gebergte ook altyt zoo kout en dyzig, dat de menschen schrikken om 'er na toe te gaan, weshalven daar niemant in tyden van vrede komt, maar by oorlog, of wanneer men op de weglopers uittrekt, dan zyn 'er wel menschen na toe en boven op geweest, en dat zig ook weglopers jaren lang daar verschuilen, is zeker. Altoos ik heb 'er een gezien, die van daar afgebragt wierd, zeggende, dat hy daar wel drie jaren zich verborgen gehouden had; hy zag 'er zeer wilt en woest uit, ik zag noit ook zoo swaren hair op 't hoofd van een mensch; want behalven een zeer swaren bosch, hem verre over de billen hangende, waren 'er nog agt of tien zeer dikke strengen, als tuiten gebreid, die hem mede zeer laag van 't hoofd hingen.

Boven op dit gebergte is het volgens de berigten der gener, die 'er geweest hebben, zoo kout, dat 'er geen levent gedierte ontmoet werd, dan eenigswaert hagedissen, die zich in een mosch, dat zoo dik als een man in zyn midden is, verschuilen. Ja zelf kan men 'er geen vuur aanhouden, om dat het mosch en 't geboomte te vogtig is, tot zo verre, dat men het water daar uit drukken kan. Wat lager is het warmer, en daar heeft men Damar-of Hars-bomen, die overvloed van hars uitleveren.

Ontrent een myl ten Noord-Oosten van Mamalo heeft men een vlak stuk lands aan strand, Tommol of Toemol genaamt, dat in de later tyd, onder de Heer *vander Stel*, tot aanplanting van Indigo gediend heeft; ook heeft men tusschen dit en Mamalo, twee kleine rivierkens.

Een groot half uur beoosten dit stuk lands legt het dorp Lien, dat tot den oorlog van Capaha mede tot dit Oeli behoorde, dog is toen daar van afgeschieden, alzo 't onze zyde koos, en zig by die van Way voegde, waarom het naderhant, by de Heer *de Vlaming's* tyd, ook op zig zelve gelaten, en tot nog gebleven is.

Eertyds lag het in 't gebergte met zyn drie Campons wel anderhalve myl van strand; dog nu legt het aan strand in een bogt op de Noord-Oost-hoek. Het staat onder een Orangkaja, en is 1129 zielen, onder welke 345, weerbare mannen en 125 Dati's. Men komt van Toemol in een vierendeel myl op Hoehoe, dat nog een myl van Lian lag. En nog een quart myl van Toemol heeft men Way Mata, en nog een weinig scheppens verder komt men by de voet van Capaha.

Tot hier toe strekt zig 't gezag van 't Opperhoofd van Hitoe uit; dog om 't gemak wegen die van Lien hunne Nagelen (zo my voorstaat op hun verzoek, om dat Hila zo ver van hen af is) op Haroeko, dat al eenigzins een vette veder uit de staart van dit Hitoe's Opperhoofd, en voor 't Hoofd van het Eiland Oma, zeer voordeelig is; dog zy staan anders voor 't verdroe onder 't Hoofd van Hitoe.

Het volk van Mamalo, en die verder onder dit Oeli behoren, vallen vry wat lui, ja onwillig zelfs tot die diensten, die zy verplicht zyn te doen, en stout in 't ondernemen van zaken, waar toe zy geenzins bevoegt waren, waar van zy preuven aan haar eigen volk; zelf nog onder de oude regering der vier hoofden, gegeven hebben. Zy waren in oude tyden Oelifiva's, dog zyn door zeker gefehil, 't geen zy met die van Leytimor kregen, toen zy nog by Hoetoemoeri woonden, Oelilima's geworden, verschillende in hun nieuwejaar en feestten van de andre Hitoe'sche Moeren.

Het derde Oeli; Sawani genaamt; befont uit de dorpen Wackal, Eli, Senalo, Pelissa, en Hoekonaloe; dog die laatste, Christen geworden zynde, zyn van hen afgezondert, en in den inham van Amboina aan de drie huizen geplaatst.

Wackal, een klein dorpkén, dog egter 't Hoofd van 't Oeli, legt een half myltje beweften Hitoe Lama, aan een rissig strand, waar ontrent men veel Calappus-boomen heeft. Het staat onder een Orangkaja, die 't gezag voert over 304 zielen, 93 weerbare mannen, en 46 Dati's.

Hier zullen wy op zyn tyd eenen Orangkaja *Tamaleffi* vinden, die met *Ka-kalia Tamaleffi* heeft moeten in de keten gaan, om dat hy zig ontrent ons allenthalven ongetrouw betoont had, hebbende zig ook laten gebruiken, om de Macassaren tegen ons in 't jaar 1641 om hulp te verzoeken.

Pelissa, wel eer boven in 't gebergte gelegen, was maar een klein dorpje, nu meest uitgestorven, en waar van 't overige volk nu in Wackal woont, daar het agter Eli plagt te leggen; hier valt veel

Grenspaal van 't gebied des Opperhoofs van de kust Hitoe.

Mamalo's volk.

Het Oeli Sawani.

Hoekonaloe Christen geworden.

Wackal.

Orangkaja *Ka-kalia Tamaleffi* in de keten.

Pelissa.

fyne

't Gebergte Tanita.

Daar veel weglopers zig verbergen.

Swaar hoofthair van een der zelve.

Hoet op dit gebergte is.

Sware Hars-boomen.

't Strand Tommol, en Indigo daar geplant.

Lien.

- fyne bruine, geele, en zwarte oker.
- Eli.** Eli lag wel eer ook in 't gebergte agter Hila; dog nu digt beoosten Hila, sterck zynde 94 zielen, 32 weerbare mannen, en 18 Dati's.
- Senalo.** Senalo, het sterckste dorp van dit Oeli, lag certyds een groote myl beoosten Hila, en wel een myl in 't gebergte, boven de rivier Wakkahochi, op een zeer steilen en scherpen heuvel; dog nu leggen zy ontrent de Vesting van Hila, sterck 116 zielen, 45 weerbare mannen, en 28 Dati's.
- Nu gaan wy van dit tot het Oeli Hatocnoeko over, 't geen uit de Moorfsche dorpen, Kaytetto, Nokohali, Thealää, Effen, en Wawani, bestaat.
- Het Oeli Hatocnoeko.** Kaytetto, het Hooft van dit Oeli, is een dorp, dat certyds een grote myl beweften Hila, aan den opgang van een gebergte lag, 't geen aan den berg Wawani vast is, op een plaats, die niet moejelyk om op te gaan, dog wel een myl van strand af was, aan welk strand zig twee of drie rivieren by een ontlafsten, niet verre van Hatoc Nockoe, dat in 't Westen lag, en een hoge zwarte rotzige hoek was, alwaar ook tusschen de kloven der klippen een rivier in zee afstroomt. Ontrent dit strand, Pasir Poeteh, of wit zand, genaamt, plagten in 't laatste van de tyden der Portugeesen de meeste dorpen van Hitoe, immers de voornaamste der zelve, by een te leggen, waarby die van *Noessanivvel*, vlugtende voor den vyand, zig voegden.
- Rivieren hier.** Hier ontrent, daar die rivier van de rots en tusschen de zelve in zee stort, lag wel eer de eerste Hollandsche Vesting, 't kasteel van Verre genaamt.
- Naderhant hebben die van Kaytetto zig onder de Vesting van Hila, digt by 't strand, een weinig beweften de zelve, nevens hunne andre dorpen begeven, Zy zyn sterck 163 zielen, 42 weerbare mannen, en 26 Dati's, staande onder eenen Orangkaja.
- Nokohali.** Nokohali, het tweede dorp van dit Oeli, lag wel eerook by Kaytetto in 't gebergte, dog wat meer na 't Oosten, en wel een halve myl van strand, op eenen heuvel, die moejelyk te beklimmen was; dog zy leggen nu by een. Het staat onder een Orangkaja, die over 80 zielen, 27 weerbare mannen, en 17 Dati's, gebied.
- Thealää.** Thealää, het derde dorp, wat Oostelyker dan de twee andere, en zeer digt'er by, hoewel op een anderen heuvel, bezuiden de Vesting Amsterdam, een halve myl landwaard in, dog nevens de vorige dorpen nu digt by Kaytetto gelegen, is 190 zielen sterck, staande onder een Orangkaja, die over 33 weerbare mannen, en over 24 Dati's 't gezag heeft.
- Wawani, het vierde dorp van dit Oeli, lag certyds beweften Kaytetto, dog hoger op een zeer steilen berg, een deel van den berg Wawani zynde, die na dit dorp zyn naam draagt; wiens top ontoegankelyk, en wel twee mylen van 't strand gelegen is. Tot den zelve frekt zig maar een naeuwe weg, die de Hitocellen in den oorlog van *Kakiali* tegen ons met veel vastigheden versterkten, en daar hy van 't jaar 1638 tot 1643 zich onthield, waar uit wy hen egter metter tyd hebben weten te vernestelen.
- Het is tegenwoordig maar een klein dorpje, dat met het dorp Effen te zamen maar 100 zielen, 28 weerbare mannen, en 19 Dati's uitgeeft.
- Effen lag niet verre van Wawani wat meer na strand toe, dog 't is nu zo goet als uitgeslorven.
- Ontrent dit dorp valt swavel-aarde, die men'er graaft, waar van zig *Kakiali* ook tot 't maken van bus-kruit, op den berg van Kapaha, wist te bedienen; dog 't is zeer weinig dat men'er vint.
- Als men hier een mans diepte delst, is 't als of men kokend, of borlend water vernam, dat met een groot gedruis schynt aan te komen; ook heeft men 't zelve wel ontmoet, waar om men menigmaal gevreesd heeft, dat die berg de een of de andere tyd nog eens springen zal.
- In 't jaar 1674. by de groote aardbeving, is hy zeer gescheurt, en zyn onderaardsche swavelkolken zyn ter zyde op twee verscheide plaatsen uytgeborsten, en in zee gelooopen, waar door groote stukken lands wegzonken, waar om het begin dezer aardbeving aan dien berg ook toegescreven is.
- Agter Thealää legt nog een sterke rots, door *Kakiali* mede versterkt, en Sipel genaamt. Ook plagt'er agter Thealää in 't gebergte, een magtig dorp te zyn, diens Koning het geheel Oeli Kaytetto wegnemen wilde; dog die van Hoenoct, toen ook een vermoegt dorp, van hen te hulp geroepen zynde, hebben het volk van dien Koning, *Radja Ulaul*, verslagen, en 't overschot van hen is in de swaare aardbeving met het dorp versonken, dat aan de groote kuyl in 't gebergte nog kan gezien worden.
- Het vyfde Oeli is dat van Leala, of Ala, zo genaamt, om dat de inwooners in oude tyden die van Alang verslagen hebben. Hier onder behooren de dorpen Ceyt, Hahoetoena, Lebalehoe, Wauselää, en Layn.
- Ceyt, dat voor desen een half myl van strand, boven de groote rivier

Wawani en Effen.

Swavel-aarde by Effen.

Gevolgen van swaare aardbeving.

De Rots; Sipel.

Radja Ulaul, wel eer hier.

Of Her Oeli; Leala.

Ceyt, Hoc.

Hoeloe, op den rug van een gebergte lag, vertoont zig nu dicht by een wit strand, op, of pas binnen den vlakken hoek Hoeloe, bewesten een steene vesting, die daar geboud is. Het is een fraay gelegen dorp, dat 186 zielen, 53 weerbaare mannen, en 34 Dati's, heeft. De Orangkaja van dit dorp is hoofd van dat Oeli, en het dorp legt anderhalf myl bewesten Hila. Tusschen Ceyt, en Hatoenokoe, een myl buyten de wal, is een rif, dat ider een niet bekent is.

Hahoetoena, dat eertyds bezuyden Ceyt lag, op een steilen en hoogen berg, legt nu aan strand niet verre van Ceyt, pas den hoek om, hoewel dit dorp wegens de ziekte der ingezetenen, al dikwils van plaats verandert is, gelooven de, dat de zelve betoovert was. Zy zyn 233 zielen, 66 weerbare mannen, en 30 Dati's, onder hun Orangkaja sterk.

Libalhoe, en Waufelä, twee dicht by den anderen gelegene dorpen, zag men wel eer op een hoogen en steilen berg bezuiden Ceyt, ontrent de rivier Waywau, die 'er tusschen beiden loopt, leggen, hoewel sy nu pas een falconet-schoot van Hahoetoena, ontrent de mond van die rivier, op een hoek land verplaatst zyn. Het laatste legt een halve myl van Ceyt, en het eerste pas half zoo verre van dat dorp, zy zyn te zamen 477 zielen, 139 weerbare mannen, en 72 Dati's onder hun Orangkaja's sterk.

Op dit Libalhoe, of Lebelchoe, plagt de groote markt van dat gansch Landschap te zyn, waar toe daar een zeer bequaam en vlak strand was, ook vallen hier schoone Nooten.

In 't jaar 1667. zyn zy door ordre van den Landvoogt van deze plaats tegen hun dank, dog om redenen van belang, dicht by de Vesting, ontrent de rivier Hoeloe anderhalfmyl bewesten Hila gelegd.

Het dorp Layn lag wel eer landwaard in, wel een myl van Libalhoe, om de Zuid, en op een hoogen scherpen heuvel, die niet wel te genaken was, also de inlanders zich met rotangtouwen aflieten. Zy leggen nu al mede aan strand, dicht by Libalhoe, ontrent die zelve hoek, en zyn 178 zielen, 59 weerbare mannen, en 30 Datis, staande ondereen Orangkaja, sterk.

Dit is een zeer ryk Nagel-gewest, waar by 1665. een kleine steene Vesting, zonder naam, met 6 stukken, en 20 man, waar over een Sergeant 't gezag heeft, geboud is. Dit Oeli plagt met een Coracora van 4 Gnadjo's, hoezy in 't jaar 1671. in twee verdeeld zyn, te scheppen.

II. Deel.

Het zesde Oeli is dat van Nau, en Het Oel Binau, onder 't welke Nau, Binau, Henneheloe, Hannelale, en Hannelatoea, en Binau, of Hellatoea, behooren.

Deze alle leggen by 'een op een uitstekenden hoek, ontrent twee mylen bewesten Ceyt, agter de Vesting Haarlem, in 't jaar 1655. daar gesticht, die wel wat groter, dan de vorige, dog even eens van bezetting is. Zy worden gemeenlyk Negri Lima genaamt, om dat die vyf dorpen by een leggen, en men heeft tusschen Hila, en Negri Lima, elf rivieren, en daar onder verscheidene groote. Pas 'er bewesten is de schoone groote rivier, Wahalela, gelyk ook nog een half myltje van daar een klein spruitje is, Way Sia genaamt, en niet ver van Henneheloe gelegen. Het is een heerlyk Gewest om te jagen.

In vorige tyden was dit Oeli in twee deelen verdeelt, te weten in Nau, en Binau, de twee strandelykste stonden onder een byzonder hooft, en de drie, die meer landwaard in lagen, stonden onder een anderen Orangkaja.

Nau lag eertyds op een steilen heuvel, dog die een gemakkelyken opgang had, aan wiens voet een sterke rivier was. Zy zyn nu met haar drie Soa's, 318 zielen, 92 weerbaare mannen, en 34 Dati's, sterk. Dit is ook een zeer ryk Nagel-gewest.

In 't jaar 1602. hadden de Hitoeësen zig hier tegen de Portugeesen versterkt, dog wierden door *Furtado* in April 'er van daan geslagen.

Binau legt niet verre van daar, meer landwaard in, en ook hooger; dog de top van dezen berg is kleender; en zo zigbaar van buiten niet, als de vorige. Jarricus maakt 'er Benauw van, dat is, de zoon van Nau, als of het Hebreuefch was; maar die goede man wist immers wel, dat de Hitoeësen geen Hebreuefch verstonen, hoe kon 't hem dan in gedagten komen, dit zoo wonderlyk verre gezogt, en zoo buiten den haak te vertaalen, behalven dat hy dit woort ook anders, dan de naam van dit dorp is, dat is Benauw, in de plaats van Binauw, uytspak; dog wy vergeven hem dat geerne, om dat hy ons veel andere dingen, die beter op beenen staan, aan de hand geeft.

Dit dorp is onder zyn Orangkaja sterk, 131 zielen, 46 weerbare mannen, en 25 Datis, ook maken zy drie Soa's uyt.

Henneheloe is de naaste berg agter de Vesting, op de rivier na 't Zuiden toe, een halve myl van strand af, hebbende een moejelyken opgang wegens zyne hoogte. Boven is hy vlak, en vol vrugtboomen, zynde in *Furtado's* tyden

O

den

Steene Vesting.

Libalhoe, en Waufelä.

Nooten-boomen hier.

Verplaatzing van dit volk.

Layn.

Nau;

Binau;

Henneheloe.

den de vlugtberg van die van Assaloele en Larike geweest. Het is nu 246 zielen, 57 weerbare mannen, en 33 Dati's, onder zynen Orangkaja sterk. Men heeft hier een rivier, ontrent $\frac{1}{2}$ myl van Oriën gelegen, Way Kayfoeri genaamt.

Hennelale, het vierde dorp van dit Oeli, certyds op den berg Kayfoeli, landwaard in van Henneloe, gelegen, is nu sterk 250 zielen, 84 weerbare mannen, en 29 Datis, staande mede onder een Orangkaja.

Hennelatoea, of Hellatoea, ook wel maar Latoea genaamt, lag wel twee mylen van strand, en allerdiepst landwaard in, ook op een berg. Het stond onder een Orangkaja, die over 244 zielen, 68 weerbare mannen, en 23 Dati's gebood.

Deze drie laatste dorpen waren in Kalkali's tyd de sterkste steunfelen van zynen vervallen staat, om dat ze op een zeer steil geberge lagen, en deszelfs ingezetenen zeer wel van schietgeweer voorzien waren. Het is ook een zeer Ryk Nagel-gewest, waar op zy zeer trots en stout waren. Zy maken te zamen een Coracora van vier Gnadjos uyt.

Het Oeli Solematta, Het zevende Oeli, Solematta genaamt, is een zeer onvolmaakte gemeenschap, also die altyd maar twee dorpen onder zig gehad heeft, te weten, Tolehoe en Tiel, want het dorp Tengah Tengah, wierd maar voor een deel van Tiel gehouden; hoewel het nu drie dorpen zyn.

Tolehoe, voor dezen op een sleylen heuvel, benoorden Tiel gelegen, is nog niet lang geleden aan strand verplaatst, leggende op den Zuid-Oost-hoek vande kust Hitoe, onder enen Pati *Ibrahim*, die over 520 zielen, 132 weerbare mannen, en 49 Dati's het opperbevel voert. Het legt een myl rydens van Soeli. Dit dorp bestaat uit vier Soa's. Dit is mede een schoon vlak land, en daar men een uitnemende goede jacht op herten heeft, die 'er overvloedig vallen. Men heeft tusschen Tolehoe, en Way, vyf rivieren, en twee drooge waters.

Tiel, dat aan den Oostelyksten kant van Amboina, tusschen Soeli, en Way, aan een zandstrand legt, is een klein dorp, dat uyt vier dorpen, Helau, Ossil, Moal, en Wayl, plagt te bestaan, dog also zy daar alle niet konden woenen, zyn de twee laatste na die plaats gegaan, daar nu het dorpje Tengah

legt, zo dat nu Tiel maar uyt de twee eerste Campons bestaat. Het legt pas binnen een klippigen hoek, aan de West-zyde des zelfs. Het is onder zynen Orangkaja, Liloebesi, 408 zielen, 103 weerbare mannen, en 44 Dati's sterk. En zyn eenige van dit dorp Tiel Christen geworden.

Die van Tengah Tengah woenen nu mede aan strand, een myl van Tiel, op dien zelven hoek, dog meer na 't Noorden, en na buyten, onder twee Orangkaja's, zynde nu sterk 274 zielen, 76 weerbare mannen, en 63 Dati's.

Tusschen Tiel, en Tengah Tengah, is een vlakke dog klippige en scherpe hoek, die zeer gevaarlyk is om den zelven voorby te scheppen, alzo daar een sterke stroom voorbysehiet, die veel kleene vaartuygen 't onderste boven helpt.

Tusschen Tengah Tengah, en Tolehoe, daar de hoek weer indraait na binnen, leggen in Zee eenige groote klippen, Hatoeboe, dat is Kaymanssteenen, genaamt, om dat zy daar wel na gelyken, en op welke men ook heet water vind.

Hier vallen in dit Oeli wel veel Nagelen; dog deze schoon op de Kust van Hitoe gelegen, wegen de zelve al mede op Haroeke; dog staan verder onder den Rechtsban van het Kasteel.

Ook zeggen die van dit Oeli, dat zy oorspronkelyke Javaanen, en dat zy met Perdan Moelay van daar aan dezen hoek zyn komen aandryven, alwaar ook eenig volk aan lant gezet is. Zy vroeten te zamen ook een Coracora van drie Gnadjo's.

Dit was het, dat wy van de kust Hitoe, voor zoo verre het geweest onder dit Opperhoofd staat, of wel de dorpen van ouds daar toe, en tot de zeven Oeli's behoorende, te berichten hadden; aangezien Oerri, (dat nu in 't Westen naast Negri Lima legt) onder 't Hoofd van Larike, en de vrede plaatsen in 't Oosten onder het Kasteel behoorden; waar by wy dit nog te voegen hebben, dat alle de ingezetenen der zelve 7974 zielen, 2288 weerbare mannen, en 1025 Datis uitmaken, hoewel 'er maar 6772 zielen, 1977 weerbare mannen, en 867 Dati's, eigentlyk onder 't Opperhoofd van Hitoe staan, en is dit geheel land meest een van de schoonste Nagelgewesten, die de Compagnie in Amboina heeft.

Christen hier.

Tengah Tengah.

Hoek van Tiel, zeer gevaarlyk.

Heet water.

Waar die van Tengah Tengah de Nagelen wegen.

Alde Manschap van Hitoe by een getrokken.

TWEÈDE HOOFDSTUK.

Het Nagel-Comptoir Larike, met de Dorpen 'er onder behoorende. Oerïen. Een Corporaal hier hoofd. Rivieren, Affaloelo, en Batoc Loebang. Een schoone weg op 't Gebergte. Oude Saaken van Affaloelo. Nocffa Telo, en de Vetting Vliifingen. Verder bericht van Batoc Loebang. Het Suyker-broodje. Larike, en de Rivier Way Ila. De Schryver in levens gevaar door Kijay Maas gered. Manschap van Larike. De vesting Rotterdam in Prent verbeeld. 't Opperhoofd, des zelfs Gezag, Voordeelen, en Werk. Bespottelyk geval van zeker Gebed-doender. Verder voorrecht van dit Opperhoofd. Wackafihoe, en des zelfs Manschap. Bewys van hun Onnoofelheid. Sware klip in Zee, voor dit Dorp. De Tapi-Bacy. De Manschap, onder Larike staande, by een getrokken. Way. Way Salika. Dit Volk beschreven. Schoone Herten-jacht. Seldzaam geval over 't Herten-vleesch, tusschen den Heer de Haas, en den Corporaal Jan van Hoorn. De Pagar Amisfoort. Warm water, en wat hier verder valt. Zeer hoog Gebergte. Soci, en schoone Rivier, benevens hare Manschap. Des zelfs ingezetenen Christenen. Schoone weg tusschen dit Dorp, en Tolchoe, en heerlyke Herten-jacht, veel Cajoe-Poetch-boomen, en Scree. Verscheide Rivieren. Baguala, een Christen-dorp. Visschery hier. Weg na Hoetoemoeri, by de Rivier Toyfapi. Volk van Oud Hoetoemoeri. De vesting Middelburg afgeteekent. Een Gracht hier door last van de Heer Padbrugge gegraven. Schoone jacht, en waar toe den Sergeant verplicht is. Vermaak hier de Scheepsvrienden aangedaan. Hoe verre Baguwah van 't Casteel is. Rivieren hier. Hativ Kitsjil, een plaats van vermaak. Heerlyk gezicht van den Roodenberg. Dese weg door de Schryver eens in een uur afgeden. Hoekonaloe. Rivieren hier. De Laba. Schoone Herten-jacht. Rivieren hier. Hatoc, een Christen-dorp, onder Noeffanivel staande. Liliboy, siegte Christenen. Rivieren hier. Alang, en 't Wagthuis. Namacoli: Manschap van dit Christen-dorp. De Alangers, van Aal afkomstig. Verdere beschryving deser plaats. 't Getal der Manschap by een getrokken.

Het Nagel-Comptoir LARIKE.

Het Nagel-Comptoir Larike.

NA dat wy het deel van de kust Hitoc, onder het Opperhoofd van dien naam staande, beschreven hebben, gaan wy nu over tot nog eenige dorpen, die mede op het West-deel van dit land, of op groot Amboina, dog onder een byzonder Opperhoofd leggen, en noit onder de vier Hootden van Hitoc gestaan, hoewel zy wel in een zeer goet verstand met hun geleeft hebben.

Met de dorpen, 'er onder behoorende.

Zy zyn Oerïen, Affaloelo, Larike, Wackafihoe, en Tapi, genaamt, en de party der Oclifiva's toegegaan. Ook plagten die van Alang, en Liliboy tot dit Oclï, dat een gespanfchap van negen dorpen was, te behooren, in een tyd dat Wackafihoe nog tyt drie dorpen bestond, en dat die twee dorpen van 't zelve afhingen, of onder dien Orangkaja van Wackafihoe nog stonden, dog naderhand kregen zy geschil met malkanderen, en Alang, en Liliboy, wierden ook Christenen, waar door zy van den anderen gefcheiden zyn, hun rekening sluitende met een onder hen gemeene goude slang, die zy zo verdedden, dat Oerïen, en Affaloelo 't eene, Alang en Liliboy 't ander hoofd, en Larike het

middelste van die slang, vermits het in 't midden lag, voor zich behield.

Het dorp Oerïen lag naaft aan Negri ^{Oerïen} Lima, of de 5 dorpen, die by een lagen, en die de laatste waren, die 't gebied van 't Opperhoofd van Hitoc bepaalden. Het legt aan strand, ontrent een kleene myl beweften dit Negri Lima, in een kleen bogtje, niet verre van een fracy riviertje, Way Sia genaamt, dat nog wat westelyker legt; dog aan de andre zyde van Oerïen, na Negri Lima toe, legt de groote rivier, Way Ama, of 't vader water, en een en een quart myl van Oerïen na Negri Lima, of Henscheloe, toe, heeft men de rivier Wakoliloe, de sipat, of scheids-paal tusschen die van Oerïen, en Negri Lima. Het dorp plagt in oude tyden al mede op 't gebergte, egter niet verre van strand, een kleene myl bezuiden Negri Lima geplaatst te zyn. Het is een kleen dorp, dog 't legt zeer vermakelyk aan de Zee. Daar legt gemeenelyk maar een Hollander, die onder Larike staat. Het is sterk 527 zielen, 133 weerbare mannen, en 54 Dati's; en 't heeft zeven Soa's.

Men plagt hier een houte sterkte met twee punten te hebben, waar op twee stukken geschut, onder een Sergeant, ^{Een Corporaal hier hoofd.}

en 14 Soldaaten lagen; dog dit alles is ingetrokken. De weg tusschen Oerien, en Negri Lima, is slecht, meest langs strand over de steenen, en men ontmoet tusschen beide drie rivieren, dicht by Oerien.

Rivieren.

Afsaloelo.

Naast hier aan legt het dorp Afsaloelo, mede aan strand, een quart myl tje meer na de West-hoek, die de baay van de Lay, of Ley, maakt. Men ontmoet, eer men hier komt, vyf rivieren, twee groote dicht by Afsaloelo, een gemeene in 't midden, en twee fraije dicht by Oerien. Een van deze, pas voorby Afsaloelo, is Way Soela, en een andre redelyk groot, en een half uur van 't dorp af, is Way Peca genaamt. Het legt in een fraeje bogt, is een schoone vermakelyk dorp, en heeft een schoonen Tempel, zynde mede (gelyk al de dorpen hier om streeks) zeer Nagelyk, ook heeft men de schoonste weg van de wereld boven op 't gebergte, in des zelfs bosch, onder de Nagel-boomen, om zich na Oerien, of wel na Larike, te laten dragen, of om 'er te paard onder te ryden, zynde overal glad, en vlak, uitgenomen dat men eene steile boven Batoc Loebang (of een holle klip, die beneden aan zee is) van een vervaarlyke hoogte na beneden daalen moet, 't geen egter met trappen zeer gemakkelyk is gemaakt, hoewel het, als men na beneden ziet, schrikkelyk voor 't oog is.

Batoc Loebang, en schoone weg op 't gebergte.

Oude zaaken van Afsaloelo.

Dit Afsaloelo, dat het oude en rechte Noeffa Telo der Portugeesen was, of dat zy Rucutellum in hare schriften noemen (gelyk wy het zo by Maffeus en Jarricus vinden) is de plaats, daar zy allereerst in 't jaar 1515. aanquamen, gelyk wy elders breeder zullen zien. Ook zyn het die van Afsaloelo, die de Hollanders in Warwyks Vloot den weg na Hitoe wesen. Het is onder zynen Orangkaja sterk 500 zielen, 175 weerbaare mannen, en 68 Dati's. Het volk is trots en zeer ongestadig, gelyk ook die van Oerien, die altyd in hun raad- en aanslagen tegen malkanderen waren.

Zeer dicht daar by leggen drie kleene eilandkens, by den inlander Noeffa Telo, dat is in 't Amboines, de drie eilanden, dog by ons de drie gebroeders, en ook wel, met een verdraeijing, den Noordsten Tel, by 't gemeene volk genaamt.

Noeffa Telo, en de Velling Vliiffingen.

Dit is het eigentlyk Noeffa Telo, dat de Portugeesen, ter gelegenheid van hun komst op Afsaloelo, van den inlander dikwils hebben horen noemen, meinnende, dat dit de naam van Afsaloelo zelf was: Een groote misflag van hen,

behalven dat zy 'er nog een misselyken dray aan geven.

Deze drie kleene eilandkens leggen af en aan de dorpen van Oerien, en Afsaloelo. Het naaste en kleinste legt geen twee snaphaan-schooten van 't laatste dorp; dog 't grootste en Westelykste legt 'er ontrent een goede myl af. Op dit laatste legt een driekante steene Velling, Vliiffingen genaamt, waar op een Corporaal met agt soldaaten legt, dienende ten deele om de visschers tegen de Papocwa's, die daar wel quamen moeskoppen, te dekken, te deelen in 't zee een oog in 't zeil op sluikers, en op de komende schepen, te houden, waar van zy bericht op Larike, waar onder zy staan, gehouden zyn te geven.

Op geen dezer eilanden heeft men versch water. Op de twee andre wonen geen menschen; dog men wil dat zy Oerien en Afsaloelo genaamt waren, en dat zy hare naamen aan die twee dorpen gegeven hebben.

Wat nader na Larike toe, ontrent een halve myl den Oost-hoek by de drie gebroeders om zynde, en ontrent een uurtje van Larike, heeft men een vlakke bogt, of baey, de Ley genaamt, daar ook twee kleene riviertjens in uitwateren. Een weinig verder als de Ley heeft men Way Mafime, zynde de scheids-paal tusschen die van Larike, en Afsaloelo; en in de Ley zelf een riviertje Way Timole, dat is, de Oost-rivier, genaamt. Hier hebben die van Larike hun meeste Nagelen, en Thuienen. Zy behoorde van ouds die van Afsaloelo toe, en 't heeft ook wel tot een ankerplaats der schepen, die ontrent Larike het niet houden konden, gedient.

De voornoemde onderaardsche en aan zee uytkomende spelonk, Batoc Loebang genaamt, waar in de zee by onweder wel eens bulderen kan, en waar boven die vervaarlyke hoogte met trappen is, legt aan de Noord-zyde van deze bogt; dog, hoe schrikkelyk zy te beklimmen is, dient echter de holle klip ook wel tot een schuilplaats voor de Visschers, om te vernagten, alzo de kant agter na 't gebergte toe vry groot van opening is, zig vertoonende als een groot gebouw, 't geen overal met steile en groote klippen bezet is. Agter dit hol is 'er onder den berg nog diergelyk een spelonk, die veel grooter is, en waar in zig wel 100 man verbergen kan.

Op de Zuid-hoek van deze bogt heeft men ook een langwerpige pyramidale klip, Taä, ook wel het Zuiker-broetje na zyne gedaante genaamt, daar 't vol klippen is, tusschen welke de zee vervaarlyk

Verder bericht van Batoc Loebang.

Het Zuidbroedje.

vaarlyk inbruiſt, en waar ontrent of wel tuſſchen de Ley, en 't zelve, in den omtrek van een quart myls (waar ontrent men ook de rivier Way Sala Latoe, dat is de rivier der lange ſteenen, heeft) veel rood koraal valt. In 't midden van die baey is ook een Gabba Gabba huis, of opgeſlagen loots, waar onder men zyn ruſt nemen kan op banken van geſpleten bamboeſen gemaakt, van welke ſtoffe ook de tafel is, daar men aanzit. zynde vaſt en hegt werk, 't geen op den weg een groot gemak geeft. Tuſſchen 't Zuikerbroetje en Larike legt de rivier Way Sakete, dat is, 't volle water, zynde redelyk groot; en een quart myl verder, als het Zuikerbroetje, heeft men het dorp Larike, ontrent midden op de Zuid-Weſt-hoek van de kuſt Hitoe, of van groot Amboina, aan de rivier Ila of Way Lela, dat is de groote rivier. Het legt twee mylen dragens, dog anders een en een halve myl van Aſuloelo af. By ſware afwaering kan deſe rivier, die vol klippen en ſteenen legt groot ſpel maken, en by onweder, daar een water voor ſtaan hemels-hoog, 't geen menig vaartuijg koſt. De Heer *Cofet*, hier eens zynde, zag, terwyl hy ontbeet, dat zyn groote Orembaey (waar op 60 of 70 ſcheppers zyn) een ſlag van de zee kreeg, dat zyna de overzyde ſtoof, 't geen oorzaak was, dat hy van ſchrik beſtorven tot aan de Ley te voet ging. Ook kan zy wel tot aan de Veſting oplopen.

Larike, ende rivier Way Ila.

Die van Larike plagten in oude tyden, mede op een gebergte, ontrent het Zuikerbroetje zich te onthouden, dog zyn naderhand mede om laag gekomen.

De Schryver in levensgevaar, door Kijay Maas geerd.

Het dorp heeft niet veel aanzien, om dat het over al te kort onder 't gebergte legt. Het zyn mede Mooren, itaande nu onder een Orangkaja, hoewel zy in oude tyden een koning hadden, die met al zyn volk meelt uitgeſtorven is. Hier plagt een Orangkaja te wezen *Kijay Maas*, dat is, *Gouden Heer*, genaamt; maar die dat waarlyk voor my was, alzo hy my eens myn leven gered heeft, wanneer ik een hoog en ſteil gebergte te voet afdalende (om dat ik my in den draagſtoel niet vertrouwde) van boven neder dacht in zee te ſtorven, doordien myn voet, zo als ik op de kant was, uitſchoot, en ik dus buiten magt om my te redden, en al aan 't overhellen, of buiten balans geraakt was, het welk hy, die agter my quam, ziende, zo vatte hy my, en haalde my alzo hy een ſterk man was, zeer gelukkig te rug, want had ik beneden in zee gevallen, zo zoude ik zekerlyk daar verdronken, of eer het zo verre quam, op de rotzen te berſten gevallen zyn, op een yſfelyke plaats, waar op het oog door de hoogte

ſehemerde, en daar de zee zich grys en groen onder een vertoonde. Ik heb dien braven *Kijay Maas*, een Moor, dog een man van zeer goeden inborſt, wgens dit geval altyd met een oog van dankbaarheid, als beſchermer van myn leven (na den menſche geſproken) aangezien, en God menigmaal voor die gemade, toen aan my bewezen, gedankt, en dien man waar ik kon dient gedaen, dat nogtans een geringe vergelding voor zyne my zo tydig toegebragte hulpe geweest is.

Manſchap van Larike.

Het dorp Larike beſtaat uit drie Campons, en 't had in oude tyden verſcheidene Orangkaja's, onder welke 'er ook een was de Orangkaja der vrouwen genaamt wierd, om dat hy haar voorſpraak in de Lands-vergadering was. Zy konnen in dit dorp 837 zielen, 200 weerbare mannen, en 92 Dati's uitleveren, ſcheppende alhier een Coraora. Deze luiden van Larike, gelyk ook die van Wakkaſihoe, hebben zig in de oorlogen van *Kakiali* zeer getrouw by ons gehouden; hoewel zy zomtyds gedwongen geweest zyn hem te volgen.

Het dorp is ook Nagel-ryk; dog kan noit uit zyn ſchulden geraken, doordien zy hier wat quijttagtig vallen.

Ontrent de voornemde rivier heeft men een ſteene Veſting van vyftig voet in 't vierkant, Rotterdam genaamt, waar op een Sergeant met een bezetting van 30 man is; en nevens de zelve de woning van 't Opperhoofd, die vry klein is, om dat 'er voorland ontbrekt. Wy vertoonen die in de plaat, No. xxviii. met het Opperhoofs huis, en eenige andre aan de eene, en den Moorſchen Tempel, drie verdiepingen hoog, boven op den berg, mitsgaders een ſware klip in zee, waar op boomen waſſchen, aan de andre zyde, behalven dat men aan weerkanten ook verſcheidne huizen op 't gebergte, en tuſſchen beiden ziet ſtaan.

De Veſting Rotterdam, in Prent verbeedt

Hier is ook een vaſt Nagel-Comptoir, 't Opperhoofd hier, des zelfs gezag, en werk by na in een en 't voordeel, en als dat van 't Opperhoofd van Oma, beſtaat, hoewel dit laaſte Comptoir veel vermakelyker gelegen is. Anders zyn zyne voordeelen mede by na de zelve, en uit de zelve zaken ſpruitende, gelyk ook zyn inkomen van Compagaies wegen, en al dat wy ontrent Oma's Hoofd zeiden, hier mede by na even eens is. Dog alles is hier wat ſmaller, en dit het ſlegſte van de vier buiten Comptoiren.

Hy heeft zyn Orembaey, Boſch ſchieſter, en inlanders die ſcheppen. Ook heeft hy een klein thuintje, en een koebeeftje drie of vier, die niet veel konnen opbrengen, alzo een koe niet boven een

kan

kan melk daags geeft, hoewel die veel vetter, dandie in Holland, valt. Ook legt hier een Wondheer voor de bezetting; dog een Krankbezoeker kan dit Comptoir niet dragen, die last zou te groot zyn voor de E. Maatschappy, en daarom werd 'er Zondags een Predikatie door een slegt zoldaat, die 'er dubbeld rantzoen voor trekt, voor 't Opperhoofd, en de bezetting in de Vefing, uit een Huispostil voorgelezen, gelyk hy ook dagelyks gewoon is 't gebed voor hen 's morgens, en 's avonds te doen; maar zoo men 'er een ordentelyk krankbezoeker toegebruikte, zou men 'er waarschynelyk zulke belachelyke en bespottelyke gevallen niet hebben, als 'er in myn tyd toen sekere *Izaak de Vissber* daar als Opperhoofd lag, met een zoldaat, een Deen van geboorte, *Kalvatus* in de wandeling genaamt, voorgevallen is.

Bespottelyk geval van zeker gebeddoener.

Deze zoldaat zou dan voor d'eerste maal op zekere Zondag in de Vefing 't nagebed, na de Predikatie, voor die Gemeente, zoo als dat agter onze *Katechismus* gedrukt is, lezen. Men moet nu zich te binnen brengen, dat *Larlike Mohhammedaans*, en dat daar geen andre Christen Overheit, dan 't Opperhoofd, is. Ook dat de plaats, voor welke de lessenaar staat, recht voor, en ook zodanig regt agter een groot schiet-gat van de Vefing was, dat die twee, by de minste wint, wat sterk tegen een trokken, het geen ik, om dat het tepas komen zal, voor af zegge.

Alles, het ganfch gebed door, ging wel, dog by die woorden, daar men voor den Schout, *Borgermeester*, en *Schepenen* bid, gekomen zynde, hakkelde hy zodanig, dat hy 'er byna geheel afraakte, 't geen groote ontflighting aan 't Opperhoofd, en reden van stil mompelen en lachen onder zommige dertle zoldaten gaf.

Het Opperhoofd tegen deze onordentelykheit, zo veel mogelyk was, willende zorgen, ontbood, zo ras de dienst geeindigt was *Kalvatus* by zich, vragende hem, hoe hy zo gehakkeld had, en hoe het in zyn gedagten komen kon, in een plaats, daar niet als *Mooren* wonen, voor de Schout, *Borgermeester*, en *Schepenen* te bidden. Hy zeide hier op, *Seigneur*, het is zo, dat hier Schout *Borgermeesteren*, nog *Schepenen* zyn, en dit is ook de reden van myn hakkelen geweest; want, by die woorden komende, en wetende, dat my belast was tot dat gebed, niet toe-nog af te doen, maar de gedrukte gebeden zo te volgen, gelyk op de *fehopen* gewoonlyk gedaan werd, en denkende, dat het hier niet smiten kon, God te bidden voor *Overheden*, die men hier niet heeft, zo verzette

dit my, onbewuft, wat hier in te doen; zodanig, dat ik 'er by na afraakte, gelyk ik 'er ook vlak afgeraakt zou hebben van ontsteltenis, zo ik niet maar zoo als 'er stont voortgebeden had. *Seigneur* vervolgde hy, ik verzoek pardon hier over, also ik geen krankbezoeker, en geen man ben, die hier in geoeft is, weshalven ik *UE*. nader bevel, of zodanig een verandering hier in, als *UE*. goet vinden zal, verzoekte te mogen hebben. *Monfr. De Vissber* hier mede voldaan zynde, zeide, ik zal 't u op een briefje geven, hoedanig gy voortaan, by die woorden komende, bidden zult. De Zondag 'er aan zon *Kalvatus* dit nagebed weer doen, juist op een tyd, dat het een ftyve koelte wacide, en dat het vry sterk in die twee schiet-gaten tegen malkanderen trok; waar door zyn briefje, dat hy los in de hand op zyn boek had, het schiet-gat agter hem uitvloog, zonder dat het Opperhoofd die zyn hoer voor de oogen had, dit merkte. *Kalvatus* ondertuffchen, in de grootfte benauidheit, weer by die vorige woorden gekomen zynde, en niet meer willende hakkeln, also hem de gefchrevene woorden vergeten waren, ging nu zonder te haperen met de gedrukte woorden maar door, en bad, gelyk te voren, voor Schout, *Borgermeester*, en *Schepenen* van deze plaats; waar over nog meerder ontsteltenis by 't Opperhoofd, dan te voren, en niet weinig gelach onder de zoldaten, hoewel vry wat stiller, was.

Het Opperhoofd, te huis gekomen ontbood hem weer, maakte hem (eer hy eens reden hooren wilde) voor een fchoff, een spotter met den Gods-dienst, en voor al wat lelyk was, uit, vragende in veel toorn, wat hem bewogen had weer zo onftigtelyk te bidden, en zyn gefchreven bevel en woorden niet te volgen.

Seigneur, zey hy, een fware wint, en trekking van de schietgaten tegen een, is oorzaak hier af tegen myn wil en dank geweest, also my 't briefje uit de hant gewaait, en 't gat uitgevloogen is; gelyk ook de *Sergeant* (uitdrukke-lyk geroepen, om hem daar over te doea vastzetten) getuigde gezien te hebben. Dit stilde de toorn van 't Opperhoofd alzo hem dit niet onmogelyk voorquam. Hy belaste hem egter voortaan zyn briefje vast te spellen, en ook wat ter zyden buiten die trekking te gaan staan, gelyk gefchiede.

Het Opperhoofd van *Larlike* heeft ook twee oppassers met geweer agter zich als hy uytgaat, en zyn huisvrouw een; en hy heeft alleen van alle de buiten-opperhoofden ook magt, om pas-cedullen aan allen, die van zyn Comptoir na *Haltowe* om *Sagoe* willen, te verleenen.

Verder voorrecht van dit Opperhoofd.

Ook

Ook legt hier een Assistent, even eens als op de andre buiten-plaatsen, zynde't vordre hier, gelyk als elders by de Opperhoofden.

Wackafihoe.

Digt by Larike legt het dorp Wackafihoe, dat eertyds uyt vier dorpen bestond, die boven malkanderen stonden; dog nu is 't maar een fray dorp, dat aan een ongemakkelyk strand, vlak in 't Zuid-westen van 't land van Hitoe legt, waar in men komt, zo ras men een klein heuvelkje over is. De inwooners zyn mede Mooren, die ook een frajen tempel aan strand hebben.

Bewys van hun onnoozelheid.

Tot het zelve plagt het dorp Sehit, dat wel een halve myl van strand lag, gelyk ook, een kleine myl van Larike, het dorp Tapi, te behooren, dog deze leggen nu samen by die van Wackafihoe, pas een kanonschoot van Larike, onder eenen Orangkaja 990 zielen, 304 weerbare mannen, en 44 Dati's, sterk zynde. Ook scheppen zy te zamen een Coracora van drie Gadjio's. In oude tyden onthielden zy zich niet alleen op 't gebergte; maar quamen ook zo zelden beneden, dat die van Larike hen 't zee-water voor een dierbaar zop wisten te verkoopen, dat zy in plaats van zout ook gebruikten. Een teeken, dat zy het weinig gezien hadden, en zeer onnoozel waren.

Haar oude en jegegenwoordige wyze van fchepen.

Zy plagten ook met die van Oerien, Assaloelo, Larike, Alang, en Libiboy, een Oeli uyt te maken, dog zyn, gelyk wy over Assaloelo zeiden, van een gefcheiden, zoo dat Wackafihoe met Larike al in *Furtado's* tyd te zamen een Coracora alleen fchepten, gelyk zy hem zo na Ternate gevolgt zyn.

Het volk van Wackafihoe is een gewillig volk, en dat zig vry wel gedraagt, zo tegen zyn eigen hoofden, als tegen ons. Ook zyn zy in *Kakiali's* tyd eer, dan de Christenen van Alang, hier af en tot ons overgekomen.

Sware klip in zee voor dit dorp.

Pas ter zyden het dorp in zee heeft men een hooge vierkante klip, waar op verfehede boomen groejen. Zy legt maar een fnaphaan fchoot van den Tempel af.

Hier mede van Wackafihoe fcheiden de, zo komt men, den Zuid-west-hoek van groot Amboina pas om, in de Tapi, dat nu geen dorp, maar alleen een fraje Sandbaey is, een kleine myl van Larike gelegen. Waar mede ook 't gezag van 't Opperhoofd van Larike aan deze kant, gelyk aan de andre zyde met Oerien, zyne bepaling, en einde heeft.

De Tapi-baey, grenspaal van Larike.

De Manschap, onder Larike staande.

Alle de zielen, onder dit Opperhoofd staande, maken uyt een getal van 2854 menschen, waar onder zyn 812 weerbare mannen, en 258 Dati's.

Nu is 'er niets van de kuff Hitoe meer by een overig, dat ik wete, dan de dorpen Way, Soeli, en Baguala, die onder het Kasteel staan. Zy leggen geheel op de andre en op de Ooft, of Zuid-Ooft-zyde dezer kuff, en om dat zy niet onder een van deze twee Opperhoofden stonden, hebben wy ze voor eerst voorby gegaan.

Way.

Het eerste dat ons in een diepe bogt, tusschen Lien, en Tolehoe voorkomt is het dorp Way. Het legt een myl ten Oosten van het eerste, en een groote halve myl benoorden Tolehoe. Het lag wel eer op 't gebergte, wel een myl van strand na 't Noord-westen in opzigt der plaats, daar 't nu gelegen is. Nu legt het aan een schoon vlak zand-strand, Poeteh Resli genaamt. In 't midden van de bogt, aan een rivier, die het schoonste water, dat ik ergens oit zag, op een hagel-witte sand-grond heeft, waar van die rivier, ten deele in 't Ambonfch, ten deele in 't Javaanfch, Way Salaka, dat is, silverwater, genaamt werd, vermits Salaka, op zyn Javaanfch, silver beteekend; zynde de reden van de vermenging dezer twee taalen onder een, om dat de oude Amboincefen, geengoud, silver, peerden, en wat dies meer is, (die 'er de Javaanen eerst met woorden in hun taal, die men nog behouden heeft, inbragten) kenden, weshalven zy die dingen ook in hun taal niet konden noemen. Dit water, op een Caladi-blad genomen, is ook als silver.

Dit volk beschreven.

Het is een zeer wispeltuurig volk, dragende quanswys de naam van Oelifiva's, en dat dan eens Heidenfch, dan eens Moorfch, dan eens Christen, gelyk wy elders zullen zien, geweest is.

Schoone herten-jacht hier.

Hier legt een Corporaal met eenige foldaaten, uit de naam van den landvoogt, om hem weekelyks een herte-beeft twee drie te bestellen, waar toe zich daar goede gelegenheid opdoet, alzo het land tusschen Way en Tolehoe schoon vlak, echter ook fray heuvelachtig, en vol Coeseoes, of lang sny-gras is, daar zy veel van houden, voor al als men dat wat afgebrand heeft, komende gemeenelyk aan die ziltige afch likken. Of 'er van deeze herten-vangft wat voor den Corporaal overfchieten kan, zullen wy aan 't volgende geval hooren.

Seldzaam geval over 't herten-vleefch tusschen den Heer de Haas en den Heer de Haas.

Hegt heugt my, dat ik daar eenen *Jan van Hoorn* als Corporaal gekent heb, die den Heer *de Haas* alle week wel zyn herten volgens zyn taks, dog die vry mager waren, toezond. Die Landvoogt vraagde, of 'er nu en dan wel een vet herte-beeft viel, aangezien, die hy hem zond, zo mager waren. *Edele Heer*, zeide hy; *Ik zendze zo, als zy vallen*.

van Hoorn.

en my voorkomen, en kan ze ook anders niet zenden. Een week drie vier daar na quam een van de voornaamste Chinezen aan 't Casteel, *Sanco* genaamt, dien Heer een geschenk van een keurelyken doorregen bout hertevleesch aanbieden, 't geen hy, anders noit gewoon geschenken van imand te nemen, maar ze wel rykelyk aan andre te doen, om de schoonheid van den bout, en om dat die voor geen geld te koopen was, aannam, vragende te gelyk dien Chinees, hoe hy aan zulken schoon herte-vleesch quam, daar hy, die hier Landvoogt was, onder wien alles stond, geen middel wist, om oit een vet beest te krygen. De Chinees den Landvoogt een wonderlyken dienst willende doen, zei hem in stilte dat hy dien bout van den Corporaal van Way, voor een Ryxdaalder gekogt had, en dat hy ze daar ook krygen kon; niet wetende egter, dat die Corporaal daar alleen lag, om den Landvoogt zyne hertebeesten te bestellen. De Landvoogd, die den Chinees niets merken liet, bedankte hem voor den bout, en nog meer voor 't geheym; maar de Corporaal wierd 'er van daan geligt, (dat zeer genadig was) en een ander in zyn plaats gelegd, die 't konstje beter verstond, en de gunst van den Landvoogt behield; want hy zond hem de vette, en verkogt de magere hertebeesten, die hem egter genoeg opbragten.

De Pagar Amisfoort.

Hier plagt in oude tyden een houte Vesting, Amisfoort genaamt, al zederd de oorlogen met *Kakiali* te leggen, dog nu is 'er maar een Pagar van palissaden. Tusschen Way, en Tolehoe, is ook hier en daar warm water aan strand.

Warm Water, en wat hier verder.

Hier vallen weinig Nagelen, dog, wegens de natte grond, veel Sagoe- en ook overvloed van Damar-of Hars-boomen, waar van groot vertier na 't Casteel is, om 'er toortsen van te maken.

Dit dorp staat onder een Pati, en is sterck 472 zielen, 110 weerbare mannen, en 41 Dati's.

Seer hoog gebiegt.

Nergens is dit Land van Hitoe zoo hoog, als hier by Way in 't Oosten, en by Mamalo in 't Westen, alsoo daar hemelhooge, ontoegankelyke, en zeer dyzige gebergten zyn, die men altyd met donkere wolken bedekt ziet, daar zeer zelden menschen komen, die zig niet hooger dan de harsboomen begeven, die in het hangen van dat gebergte, en anderhalven dag gaans hoog zyn.

Het zyn nu ordentelyke Christenen die hier wonen, waar toe Pati *Herman Cajado*, die een braaf man is, zeer veel moeite aanwent.

Soeli, en schoone rivier.

Van Way gaan wy over tot het dorp Soeli, dat een quart myl beweften T'iel, de groote bogt van de pas van Baguala

in, en aan een schoon strand, dicht by een schoone rivier, die mede heerlyk water heeft, aan de Noord-zyde van dien inham, en een kleene myl ten Noord-Oosten van de pas van Baguala legt. Deze rivier geeft zomtyds een sware afwatering.

Het is een kleen dorp, dat op een akelig gebergte, wel een myl lande- waard in, na Tolehoe toe, op een plaats, Lei Waekan genaamt, plagt te leggen, dog vermits de inwooners zeer moejelyk hun water om laag haalen moeten, zyn zy eindelyk beneden gekomen, daar het vry beter is.

Des zelfs ingezeten Christenen.

Dit dorp bestaat mede uit Christenen, en is onder 't gezag van een Pati, die 't bewind heeft over 403 zielen, 105 weerbare mannen, en 34 Dati's; scheppende nu ook hun eigen Coracora, daar zy voor dezen met die van Baguala schepten.

Het dorp legt zeer dicht onder 't gebergte, hoewel 'er een fray veld tusschen de Pas, en Soeli, dicht by 't laatste dorp is, daar anders de landweg, by hoogwater, vry slegt valt, hoewel 'er groot onderscheid is, of men hem wel gemaakt, en overal voorzien heeft, of niet, alsoo 'er twee of drie ongemakkeleke hoogtens zyn; andersins heeft men, by laag water, een schoone weg langs strand, na Baguala; daar men hier en daar veel steenen, gelyk men vlak voor 't dorp ook een rif, dat al vry groot is, heeft.

Na de kant van Tolehoe, dat 'er ontrent een mylje aflegt, heeft men, zo als men voor by de rivier den berg op is, een schoone weg, die meest vlak, en uitnemend vermakelyk, behalven dat hier alom ook schoone geleyke herten-jacht.

genheid tot jaagen van herten, en boschverkens, is. Ook heeft men hier de schoone gezigten, gebergten, en valleyen, die ik weert ergens by een gezien te hebben. Het staat hier ook op die vlakke, die men passeerd, vol Kajoe Poeteh-boomen, uyt vier bladen (die wel na de wilgen-bladen gelyken, dog veel kleener en smaller zyn) die schoone Kajoe Poeteh-Olie getrokken werd.

Veel Kajoe Poeteh-boomen en Serec.

Hier en daar ziet men ook veel Serec-boschen op den grond ter zyden den weg staan, waar uyt de Serec-olie, of 't Oleum Schænantivoortkomt: want de Serec, of 't Arabisch-Hoy, is een en 't zelve gewas. De rivier van Soeli is Lori Hoewa, dat is, rolt pinang voort, om zyn langsaame loop genaamt. Na de Pas Baguwala toe ontmoet men nog vyf andre rivieren, als Way Ari, dat is de Pagar, of sehey-rivier, die groot en tweekluffig is. Way Tatiri, dat is, de druppel-rivier. Way Lahoena, dat is,

Verfchelde Rivier.

is de Spreuwen-rivier. Way Larieer, dat is, de rivier, die als een slang, met bogten loopt. En Way Mahoe, dat is, de Javaanſche rivier; zonder dat zig andre rivieren hier onder weeg opdoen.

Van Soeli nu gaat men na de Pas van Baguala, van waar het land zig aan die, gelyk ook aan de overzyde tot een groote bogt draait. Na een kleene myl gaans komt men by het dorp Baguala, dat aan een ſchoon ſtrand, en met een fraaje ſtraat uitgebreid, midden in de bogt legt, zynde al mooy groot, en ſtaande onder een Chriſten-Orangkaja, die 't gebied over 433 zielen, 119 weerbaare mannen, en 47 Dati's, heeft, zynde ook Oelſiva's, gelyk die van Soeli mede. Zy ſcheppen een Coracora alleen, dog plagten voor 't jaar 1666. met die van Soeli te ſcheppen. Zy hebben veel Sagoe-en Saguweer, dog niet veel Nagel-boomen.

Aan de Ooſt-kant is hier een ſchoon ſtrand, daar de Landvoogt voor zich viſſchen laat, anders verpagt hy dat, dog de overwal is ſteenagtig en klippig, dan alleen by 't riviertje Toyſapo legt een weinig ſtrand, van waar een weg na Hoetoemoeri is. Ook heeft men aan die zyde van de Veſting agter des Sergeants huys eenig volk van oud Hoetoemoeri woonen.

Hier is ook een kleene ſteene Veſting door den Heer *Padbrugge* gebouwt, Middelburg genaamt, met een Pagger 'er om, waar in zo man tot bezetting legt, over welke een Sergeant gebied, die een redelyk goed huis buiten de Veſting, dog aan de gemeene weg, heeft. Wy vertoonen die, met het dorp, in de Plaat, No. xxix.

Dit is de doortogt van alle vaartuigen, groot en klein, die van 't Kaſteel na de Pas, en de Uiaſſerſche eilanden, of van daar weer na 't Kaſteel willen, die daar alle ontrent een groote 2 à 300 treden verre, van den Weſter-in den Ooſter-inham moeten overgehaalt worden, dat over rollen en met magt van rollen geſchied. Nu is dat gemakke-lyk, alzo 't maar een kort rak is; maar er de Heer *Padbrugge* den Inlander die gragt van de Mata-paſſo, dat is, van 't oog van de Pas, of van 't begin van dien, en van de weſter-Zee, wel een quart myl verre had laten graven, was het thienmaal zo moejelyk, alzo zy die vaartuigen toen zo veel verder over land moeſten haalen.

Dit overhalen der vaartuigen geeft hier een groot leven, behalven dat deze Pas, of dit Baguala, ook een plaats is, daar de Heer Landvoogt, en andre, met groote gezelfchappen, te water, en te

land, veel hun vermaak voor een dag gaan nemen, makende tegen den avond gemeenlyk weer thuis te zyn. Men trekt daar dan de Zegen, of 't Net, waar in men gemeenelyk veel viſch heeft, en men vangt 'er een herte-beeft of twee tegen die tyd, waar toe aldaar zeer goede gelegenheid, gelyk het ook de poſt van die Sergeant is, om 'er den Landvoogd weekelyks een ſtuk of twee te beſiellen.

Ik ben daar verſcheide maalen, met Vermaak 60 of 70 goede vrienden aan een tafel hier de geweest; dat gemeenelyk waargenomen Scheepevrienden werd, als de ſchepen hier leggen, om die aangeſcheepsvrienden wat vermaak aan te doen. dat zy dikwils al bevorens verdient hebben, vermits men in 't Ooſten by geen grooten gaat, zonder hen eenig geſchenk te doen; hoewel die edelmoedig zyn, dit nooit onder zich laten. Het is wel verboden, geſchenken te nemen; dog men kan die niet altyd afwyzen, behalven dat het ook als een veragting opgevat word.

De weg tuſſchen de Pas, en 't Kaſteel, Hoe ver is ontrent twee groote mylen verre; dog re Baguamen is 'er te water, en te land, wel wat la van 't langer over bezig; te water wegens de Caſteel ſtroom die men tegen heeft, en teland, is. om dat men hier en daar zeer ongemakelyke en klippige ſteilten ontmoet, die ons nootzaken langzamer te ryden, behalven dat men ook (doordien 'er veel Sagoe-boomen onder weeg zyn) wel eens diep door 't water ryd, of door deze en gene rivier, wat opgehouden word. De rivieren, die men over moet, zyn, van de Pas na Ambon, deze: Way Rivieren

Maroewa, dat is 't water der jonge hier. Dogters, Way Lateri, dat is, 't water daar Sardyn (een zeker viſchje) is, Way Poeteh Tsjina, dat is, het water dat zo wit is, als de Tsjineezen; Way Lopa, dat is, de Lompa- (ook een klein viſchje) rivier; Way Malene; dat is, de ſtillopende rivier; Way Toewa, dat is, de Saguweer-rivier, en Way Rbehoe, dat is, de Kiſt-rivier. Deze weg Hative is nergens fraajer; dan by Hativé Ki- Kitsjil, tsjil, of klein Hativé, een plaats, den een plaats van vermaak.

Vry-Koopman, de Heer *Joaſhim Engel* toekomende; en daar de Heeren Landvoogden dikwils met groote gezelfchappen hun vermaak gaan nemen, te meer alzo het woonhuis zeer vermakelyk aan de zee, zeer luſtig ontrent een groote vlakke onder het gebergte, en dierhalven zeer wel tot de herten-jacht gelegen is, behalven dat 'er een uytnemende fraaje thuyſ van allerley vreemde en zeldſame boomen, door dien Heer is aangelegt; gelyk hy daar ook zyn koebeſten, en een groote koejenſtaf heeft.

P

Van

II. Deel.

Heerlyk
gezicht
van den
Rooden-
berg.

Van deze plaats af zynde, maar een quart myl van 't kasteel, is de weg over een vlakken breeden heuvel niet alleen zeer gemakkelijk, maar het gezigt, dat men boven op dien berg, (gemeenlyk de Roodenberg genaamd, en die zeer wel af te ryden is, hoewel hy al wat hoog loopt) over de Stad, over den inham, en over de nabuurige gebergten, voor al met het aanbreeken van den dag, of tegen het ondergaan van de zon heeft, is met geen pen te beschryven, nog met woorden uyt te drukken, gelyk ik dat menigmaal met de uiterste verlustiging, in den morgenstond vooral, genooten, ja wel gewenscht heb myn woning, of maar een speelhuisje daar te mogen hebben. Zo als men die berg afgereden is, komt men in 't Moorische dorp, en dan is men na 't overtrekken van een rivier, aanstonds aan 't Kasteel.

Deze weg
door den
Schryver
eens in
een uur
afgere-
den.

Schoon nu die weg van de Pas Baguala na 't Kasteel twee groote mylen rydens verre is, waar over men 'er ook wel drie, vooral tegen den avond, wanneer 't in 't bosch veel eer dan elders donker word, kan bezig zyn, heb ik dien weg nochtans eens in een kleine myl tyds (door nood daar toe gedwongen, alzo ik aan de Pas toen niet blyven wilde) afgelegd, gefladig aan galopperende, om door de duisternis (alzo ik 's avonds ten half zes van de pas reed) niet overvallen en genoodzaakt te worden in 't bosch te blyven, om de gevaarlyke steilten, die onder weeg zyn. Ik quam ten half zeven wanneer 't al donker is, aan 't Kasteel met een jongen, die van de Pas af tot het Kasteel toe den staart van myn paard niet los gelaten had; maar een ander slaaf van my, die mede volgde, was ontrent Hative Kitsjil voor dood op de weg buyten myn weten blyven leggen, 't geen (zo hy daar na zeide) veroorzaakt was, om dat hy, zeer dorstig en bezweet een rivier doorloopende, een hand of twee koud water gedronken had; hoewel ik hem, zo ras ik dat vernomen had, 't huis en te rechte dede brengen. Ik ontmoetede onder weg vyf stroomende rivieren, en zes die in 't drooge Moefon zo droog zyn, dat ik 'er gansch geen water in vond.

Wat myn paard, dat een klein beest, maar ongemeen snel, en zeer vuurig was, en my aanging, wy droopen van 't nat, en ik had geen droogen draad aan myn lyf, het quaadste van allen zynde, dat ik den Heer Landvoogd, die met een groot gezelschap te water van de Pas van Baguala quam, inhalen, en dien avond met zyn Ed: nog eten moest, daar ik meer lust had om wat te rusten; en niet veel tyd, om my schielyk wat te ver-

schoonen. Dit was een togt dien ik niet geerne weder om al 't geld van de weerdeld doen zoude, en toen kon het evenwel niet anders zyn.

Het land van Hitoe en Leytimor, is hier aan de Pas van Baguala met eenen smallen hals, of Isthmus, die geen quart myl lang, en even breed is, aan malkanderen vast.

Dit is wel 't voornaamste, dat van de Pas van Baguala valt te zeggen, van welk dorp wy nog al aan de zyde van de kust Hitoe blyvende, na 't passeren van drie rivieren langs 't land van Hoenoet, en langs de rivier Ajer Goeroe Goeroe, nevens nog twee andre, en al langs een groote bogt, die wel ander halve myl duurt, eindelyk op de Drie huysten, of aan 't dorp Hoekonalo, na 't passeren van een kleenen hoek, Martyn Alfonso's hoek genaamt, komen; dat ontrent twee mylen van de Pas van Baguala legt, zynde een klein dorpje, dat zeer zwak van volk, en pas in staat is, om 130 zielen, 46 weerbare mannen, en 26 Dati's, op te brengen, die niet scheppen, maar alleen brieven over en weer bestellen; staande onder een Christen Orangkaja, die vry sober, gelyk dit ook een van de armste dorpen is, die ik kenne, hebbende weinig Nagelen, maar veel Sagoe, en Saguerboomboomen. Hier is deze inham op zyn smalste, zo dat men de paarden daar ook laat overzwemmen, als men na Hila ryden wil.

Van Hoekonalo na de Laha gaande, Rivieren daar 't land weer een groote bogt van hier.

twee groote mylen maakt, die al wat beweften daar de vlakke zandige Melisof Martyn Fonso's hoek begint, heeft men dien zelve tyd van nooden, om 'er te komen. Men komt eerst, langs een fraey strand, dat hier en daar egter steenen heeft, een quart myl en verder van de Drie huysten, by vercheidde rivieren, te weten, by Way Lela, Way Ame, Way Letie, Way Sahoero, Way Län, Way Mafili, Way Pia Kitsjil, Way Pia Besar, Way Weti, Way Wela, Way Opolari, Way Walawa, Way Meten, dat is 't swart water, Way Matalè, dat is 't lekker water, en Way Lawa genaamt, zynde dit een groot water, niet verre van de Laha, alwaar het land na den hoek van de Laha ook toe draait. Alle, of wel de meeste van deze rivieren, tusschen Hoekonalo en de Laha, zyn groot, en ten minsten een roede breed, en breeder.

Dan komt men aan de Laha zelf, De Laha; daar niet als eenige Mooren wonen, en daar *Kimelaba Hasi*, wel eer Koninklyke Stadhouder van Boero, nevens zyn Broeders, Capitein Laoet, en Bongasari,

op dien vlakken grond, onder een menigte van zeer lommerige Calappus-boomen, met eenige huysgezinnen woon- den, en ook een fraeje Moorſche Tempel hadden. Hier heeft men ook een water, Ajer Laha genaamt, zynde een quart myl verder als Way Lawa gel- gen.

Schoone Hert- jacht.

Dit is hier een ſchoon en vlak land om te jaagen, gelyk ook de Heeren Landvoogden wel met groote gefelſchap- pen na de Laha gaan, om een dagje hun vermaak daar te nemen, alzo 't maar een myl, of vyf quart myls, van 't Ka- ſteel is.

Rivieren hier.

Aan de andre zyde van de Laha heeft men ook pas 'er voorby Way Nun- ratti, een quartier verder, Way Metele, dat is, 't zoet water, en nog een quartier verder een groote rivier, Ajer Sakoela genaamt, die by den regen-tyd het ganſch land aldaar wel 8 à 10 roeden breed kan onder water zetten, dat dan als een zee ſtaat. Daar na ontmoet men ook de rivie- ren, Way Loehoe, Way Warochi- nan, en Way Affe.

Men zegt, dat hier een verborgen weg is, langs welke de Mooren van de Laha zeer ſpoedig op Negri Lima, of daar ontrent, over dat ſwaar geberg- te weten uyt te komen. Die van de Laha, ſchoon Mooren zynde, ſtaan de helft onder Noeſſanivel, en de helft on- der Latoehoelat, vier Dati's onder ider dorp.

Hatoc, een Chri- ſten- dorp, onder Noeſſa- nivel ſtaande.

Een klein myltje van de Laha, legt het dorpje Hatoc, tuſſchen 't welk en de Laha, behalven Ajer Sakoela, nog maar een klein riviertje van weinig be- lang, en ook een binnenwater is, daar Caymans in zyn.

Men heeft een groote mylroejens van 't Kaſteel tot de Laha van nooden, en van Hoekonalo tot Hatoc wel vier u- ren, als men zig dragen laat. Hoewel 't maar een groote myl verre is.

Hatoc is in zich zelven een klein dorpje, dat eertyds een myl van ſtrand, Noorden aan lag, dog nu digt 'er aan geplaatſt is. Het ſtaat onder een Chri- ſten Orangkaja, die weer van den Ko- ning van Noeſſanivel ahangt, gelyk hy ook met dien Koning, en den Pati Noeſſanivel, eene Coraora te zamen ſchept. Dit dorp is ſterk 333 zielen, waar onder 90 weerbaare mannen, en 44 Dati's zyn. Het dorp in zig zelven heeft niet veel aanzien. Ook ſtaat het eenig- zins onder den Corporaal, die op den hoek van Noeſſanivel legt, die zig daar eenig gezag aanmatigt. Voor Hatoc, daar de inham vry breed is, en daar de volle zee op aanrolt, kan een hol water, als het wat waeyt, ſtaan.

Van daar tot Liliboy heeft men drie quart myls van nooden, zonder dat men iets dan een groote rivier ontmoet, die zig in drie groote takken ſcheid, Ajer Hatoc genaamt, en die ontrent een halve myl voor by Hatoc, en een quart myl ten Noord-Ooſten Liliboy legt. In 't dorp Liliboy is, na Hatoc toe, de rivier Noe- noa, en ontrent de kerk Weir Ala, en Koko-Moelo, dat is, 't nauw water. Pas buiten 't zelve na Hatoc's zyde is de ri- vier Sekebiri.

Liliboy is een dorp, dat zo kort on- der 't gebergte legt, dat een groot ge- deelte der huizen zich op en tegen 't zelve vertoonen. Het legt aan een on- gemakkelyk en zeer klippig ſtrand, en ſtaat onder eenen Pati, die ſlegte or- dre in myn tyd hield, en by wien alles in 't wild liep. Het heeft veel Nag- gelen, Calappus, en andere vrugt- boomen, en ſchept zyn eigen Cora- ora, dog plagt in 't jaar 1670. on- der Alang te ſtaan. En beſtaat uit Chriſtenen, die zeer iverloos zyn. Zy zyn ſterk 849 zielen, 235 weerbare mannen, en 81 Dati's.

Slegte Chriſte- nen.

Van Liliboy na Alang, ontmoet men de rivieren Samahoeko, Way Lalong (by Namakoli) Oekoholi, dicht by Al- lang, en Sey-pele in Alang zelf.

Rivieren hier.

Alang legt van Liliboy ontrent een halve myl. Wat verder als de helft heeft men een Wagthuys beneden, waar in een Sergeant met 16 mannen poſt- houd, om een wakent oog op 't fluy- ken te houden, en te beſorgen, dat 'er poſt-houders boven op den hoek, pas beweeſten het dorp Alang, by 't geſchut geſteld werden, om met een of meer Canon-ſchooten aan die van 't Kaſteel te waarſchouwen, hoe veel ſchepen zy van de Weſt, of van ergens elders, na Amboina zien opkomen. Men noemt dit na een riviertje 'er ontrent, Nama- koli. In oude tyden plagten de Alang- ers een halve myl beoofen de Tapi te woonen, en wel eer nevens die van Li- liboy een Oeli met die van Oerien, As- ſaloelo, Larike en Wackaſihoe uyt te maken, dog hebben zig naderhand (gelyk wy onder Aſſaloelo zagen) van malkanderen afgezondert.

Alang, en 't Wag- huys, be- ſetting.

Nama- koli.

Nu zyn zy nog Ooſtelyker komen woonen, daar zy pas binnen den groo- ten en yſelyken hoek van Alang, zoo na dit dorp genoemt, aan een ſtraay ſtrand leggen.

Het is een groot dorp, ſtaande onder een Chriſten Pati, die 't gezag over 1015 zielen, 267 weerbare mannen, en 98 Dati's, heeft. In Alang zelf, digt by den berg na Larike toe, is een ri- vier Way Loeloe, dat is, Hoofd-rivier, of de bron, genaamt. Het dorp ver- toont

Man- ſchap van dat Chriſten dorp.

toont zig fracy langs strand uytgestrekt, hoewel 't mede al kort onder 't gebergte legt.

De Alangers van een Aalafkomstig.

De Alangers zullen geen aal eten, also zy zeggen van een aal afkomstig te zyn. Zy hebben een put, daar zy 'er veel in voeden, dog zullen 'er geen een laten uytmenen; also 't hunne naafte bloedverwanten zyn.

Verdere beschryving dezer plaats.

Alang legt van de Tapi otrent een halve myl; dog eer men daar komt, moet men een swaaren berg op, die zeer hoog en steyl, dog met trappen gemaakt is. Boven gekomen zynde, heeft men een schoon Nagelbosch, daar zy rykelyk van voorzien zyn. Een weinig verder wat ter zyden van de weg na de zee-kant toe, staat een stuk geichut om be-richt van 't komen der schepen herwaarts te geven. Een weinig verder daalt men van den berg af, na een yfelyke klovc in 't gebergte, waar over van sware balken een brug legt, van waar men door de rotten weer opgaat, door een korter en nieuwer weg, die dan weer goed werd. Daar na passeert men een smal bruggetje, otrent een kleen half uur van Alang gaat men allenskens af op een goede weg, dog vry hoog, en steil afgaande, en dan komt men ter plaatse, daar oud Alang plagt te leggen, zynde een mooy strand, daar men twee redelyke rivieren heeft in een bogt, waar af de eene Way Lila, dat is, de groote rivier, genaamt is, en van daar komt men by de Tapi, (die wy reeds beschreven hebben) ontmoet-

tende nog een fray riviertje onder weeg, en ook aan wederzeiden de Tapi nog twee, en tusschen de Tapi, en Larike nog vier of vyf gemeene rivierkens.

Aldus alle de dorpen, op 't gansehe groot Land van Amboina, of op geheel der Hitoc, zo wel op de buiten als op de binnen-kust, beschreven hebbende, zo is voor ons niet meer overig, dan alleen

t Getal der Manschap by een getrokken.

nog te zeggen, dat de overige zielen, weerbare mannen, en Dati's, van 't land van Hitoc, buyten die onder de Opperhoofden van Hitoc, en Larike behooren, een getal van 3635 zielen, 972 weerbare mannen, en 371 Dati's, uyt maken. Dierhalven heeft men op dat gansehe land in 't rond 14463 zielen; 4072 weerbare mannen, en 1654 Dati's.

Eyndelyk voegen wy hier nog by, dat zich een diepe mham tusschen 't land van Hitoc en Leytimor vertoont, die tegen de Pas van Baguala fluyt, en die van daar tot de hoek van Alang vyf, dog tot dien van Noeflanivel vier mylen ruym diep, en tusschen 't Casteel en de Drie huysen een myl, en op andre plaatfen nog wel wat meer van breedte is.

Hier mede nu gaan wy van 't grootste deel van Amboina, de kust van Hitoc genaamt, over tot het kleenste, dat den naam van Leytimor voert, en in 't Suid-oosten gelegen is, om dat ook in zyn binnenste te beschouwen, en daar van onderscheidentlyk te spreken.

DERDE HOOFDSTUK.

VAn Leytimor. En de Dorpen, daar op leggende. Soya op 't Gebergte. Moejelyke en hooge weg. Grootte Koude hier zomtyds, en op Serocmahoe. Zeer oude en dikke Canari-boom. De oorsprong der Rivier Way Tomo. Heel Leytimor Christen, uytgenoomen de Mooren aan den Rooden berg. Oorsprong van de Rivier den Olifant. Aanmerking over de naam van zo een Bron by de Maleyers. Rivieren hier. Dorpen onder Soya behoorende. Oorsprong der Koningen van Soya. Schoon Nagelbosch. Hatelac. Rivieren hier otrent. Gevaarlyke weg. Een zeer oud inwooner in dit Dorp. Nako, en de moejelyke weg, nevens Hatelac, onder den Koning van Kilang. Kilang, en desselfs Koning, nader beschreven. Ema, Rivieren, en Hoekorila, en Rivieren. Leahari, en Roeton. Hoetocmocri. Nootenboomen hier. Dit dorp nader beschreven. Rivieren, Screé, en Coelit Lawan hier. Noeflanivel met de Dorpen. Hare afkomst van Java. En haar Gellagt-Lyft. Van Seylale, en Latochalat. Als ook van Amahocloe. Halong. Hative Kitsjil. Hare Afkomst. De Lateri, mede onder Halong. Hative. Rivieren aan de overzwyge. Baroc Poan, of Terra Sigillata, hier. Tawiri. 't Campon Maredehka. Oerimeffen met zyn onderhoovige Dorpen. De Manschap der Christenen op Leytimor by een getrokken. Van de Stad Amboina. Deszelfs Teekening. Van waar die naam afkomstig zy. Opgelheldert uyt de oude Liederen der Amboineesen. De Stad nader beschreven. Hare groote in den Omtrek. Naamen, en verdra aanwysing der Straaten. Lengte, en breedte. Verdre wegen otrent de selve. 't Getal der Huysen. Instructie voor den Roymceester.

Leyti-

Van LEYTIMOR.

LEytimor beteekent in 't Amboineesch zo veel, als het Oostelyk deel of de Oostzyde. Om dit Leytimor net te beschryven, zullen wy eerst over de dorpen daar toe behoorende, of daar op leggende, en daar na over de stad, spreken.

Van de Dorpen van LEYTIMOR.

Voor af zien wy, dat 't Land van Leytimor in 't Suid-Oosten ontrent twee mylen breed, maar op zyn einde, de hoek van Noeffanivel genaamt, zeer spits is. De dorpen van dit Leytimor leggen ten deele op 't gebergte, (alzo geheel Leytimor een bergagtig land, en van weinig vlakten voorzien is) ten deele beneden.

De dorpen op 't gebergte gelegen zyn, Soya, Hatalie, Nako, Kilang, Ema, en Hoekorila.

De dorpen, die beneden leggen, zyn Roeton, Leahari, Hotoemoeri, Noeffanivel, met Seylale, Oerimeffen, en eenige dorpen of gehugten, daar toe behoorende, Soya beneden, en 't geen daar onder behoort, Maredeika, Halong, Hatave, en Tawiri.

Het eerste dorp 't gebergte op, daar men na 't Zuiden of Zuid-Oosten, van de Stads Zuist-Oostzyde gaat, is Soya, en men heeft een myl gaans noodig, om 'er te komen. De weg, die 'er ons heen leid, loopt van de Stad Ambon af, ten eersten al zeer steil op; waar van de voorheuvels vry vlak hier en daar, en zeer vermakelyk van uitzicht, voor al na de Stad, en over den inham, zyn, doch voornamentlyk met het opgaan van de Son, als de dauw (die daar zeer sterk valt) nog op 't veld legt.

De verdre weg na boven toe is hoe langer hoe steiler, doch niet zeer breed, dat niet ophoud, voor dat men in 't dorp, en hooger gekoomen is.

De grootste vlakte, die men boven heeft, is de plaats daar de Kerk, die zeer klein is, en 't huis van de Meester staat. De huizen staan hier en daar in 't gebergte boven malkanderen.

Het kan hier zo koud zyn door de groote hoogte, dat ik den adem der menschen hier zoo dik, als 's winters in holland gezien heb, dog nooit heb ik 't hier kouder gehad, dan in het regen-Moesfon van 1709. Als men uyt dit dorp een schip op de reede leggen ziet, gelykt het wel een bootje.

Een half uur hooger als het dorp legt een heuvel, die nog vry hooger, en Seroemahoe genaamt is, van waar men over 't land van Hitoe henen de kust van Ceram zien kan. Deze heuvel,

die niet breed is, en daar men langs een smallen en ongemakelyken weg op-raakt, is gemeenlyk met wolken bedekt, vooral als 't regenen zal, waarom dan de inlanders gewoon zyn te zeggen, dat de Koning van Soya zynen pot omgekeert heeft.

Twee aanmerkenswaardige dingen heb ik daar gezien.

Het eerste is een Canari- of Amandel-boom van een buiten-gemeene hoogte, en dikte, die ter zyde de Kerk stond, en daar al voor de tyden der Portugeesen, en over zulks ruim 200 jaaren, gestaan had. Hy was nog in zyn volle kragt, en dragt, leverende ongemeen veel vrugten uyt, hebbende de dikte van twee vademen, en vier spannen van my, of in zyn middel-linie 4¹/₂ voet. Het is de oudste Canari-boom op dit land, waar van al de andere voortgequeekt zyn.

Het tweede was, dat daar niet verre van 't dorp de oorspronk, of fonteyn van de rivier Way Tomo (die door de Stad Ambon loopt) te zien was. Dus ging ik 'er met veel moeite na toe, en quam 'er eindelyk by, bevindende, dat het een put een voet in 't vierkant, diens gront met de langste piek niet te peilen was. Hier van daan neemt die rivier haar begin, werdende onder weeg door verscheide spruitjes, die 'er invallen, vergroot, zynde in de regen-moesfon, zeer sterk in haare afwatering.

Dit dorp, gelyk ook alle de dorpen op Leytimor (alleen de Mooren aan de Rooden-berg uitgezonderd) zyn Christenen.

Over Soya, dat boven is, heeft een Pati 't gezag, hoewel hy onder den Koning, die in de Stad Ambon met het ander deel van Soya woont, staat. Dit berg-Soya boven, met dat beneden, is 914 zielen, 270 weerbare mannen, en 86 Dati's, sterk. Zy zyn Oeli Siva's, en vier Soa's sterk.

Aan de Suid-West-zyde van den berg van Soya, dat boven is, is de dubbele oorspronk van de rivier den Olifant, die beneden ter zyde de Stad in zee uitwa-tert, de eene ontrent de huizen, de andere wat meer na 't Oosten ontpringende.

De Maleyers, die van de rivieren, en van meer zaaken, als van 't liehaam van een mensch spreken, noemen den oorspronk van een rivier Kapala Ajer, dat van zo is, 't hoofd des waters, maar nog netter, en onderscheidener, noemen zy 't meest Mata-Ajer, dat is, 't oog des waters, of de Bron. Een benaming, die ik, den oorsprong van deeze en verscheide rivieren van Amboina ziende, zeer eigen en fraay vond, alzo het bo-

Van Leytimor.

En de dorpen, daar op leggende.

Soya, op 't gebergte.

Moejelyke weg na waards.

Groote oude kerfomvds.

En op Seroemahoe.

Zeer oude en dikke Canari-boom.

Oorspronk van de rivier Way Tomo.

Heel Leytimor Christenen.

Heeft een Pati onder den Koning aan den Rooden-berg.

Oorspronk van de rivier den Olifant.

Aanmerking over de naam van een Bron.

Maleyers.

ven maar gaten in de aarde zyn, die zig als de oogten der rivieren vertoonden.

Rivier hier.

Men ontmoet daar mede de rivier, die by den Roodenberg uitwateret, en de Mooren van de Christenen aan 't Casteel afzondert, met twee takken, gelyk ook de groote rivier van Hativa daar haren oorspronk vind.

Dorpen onder Soya behoevende.

Onder dit Soya plagten van ouds de dorpen Amantelo, Ahoessen, en Oeritetto, alle zeer klein, te staan; dog die zyn, of uitgestorven, of ondergeiteken, zo dat zy daar onder reeds gerekent zyn.

De Koning van Soya is de derde Christen Koning, die zig op dit land onthoud, in rang. Deze woont, pas buiten de Stad Ambon, wat beoosten de zelve, naast aan het Campon Maredheika, alwaar hy in een zeer fraay houten huis (na de gebouwen der inlanders) dat zyn onderdaanen voor hem gestigt hebben, huisvest, maar waar voor (volgens de inlandsche gewoonte hy hun eens braaf rond heeft moeten zetten.

Oorsprong der Koningen van Soya.

Deze Koningen, nadat zy als Christenen bekend waren, zyn 'er, zo verre zy zelf oprekenen kunnen, al verscheide geweest. De eerste van hun bloed, van Lessidi gekomen met twee Coracora's, is van de Pati, en 't dorps volk, als Koning aangenomen, om tegen hunne vyanden, die van Ema, te stryden. Hy quam op Honipoppo, een wild Sagobosch toen by 't Casteel, aan, na dat hy eerst in een oud nu onbekent dorp, Kamocala, tusschen Hatoe en de Laha, gewoont, en om een sware poktyd na Honipopo gekomen is. De eerste was *Latoe Consina* (of *Duarte de Silva*) die tot de tyd van de Heer *Herman van Speult* geleefd heeft; hoewel andre meinen, dat *Don Rodrigues Brancos Tres Annos* (dus genaamt, om dat hy gedoopt wierd, na dat de Portugeesen drie jaaren in Amboina geweest waren) 'er nog voor dezen *Latoe Consina* zou geweest zyn; dat wel waar kan wesen, also de *deze Rodrigues* dus in 't jaar 1518. gedoopt zynde, dezen *Consina* dan wel tot zyn zoons zoon heeft kunnen hebben. *Consina* was 't al in 't jaar 1617. en stierf in 't jaar 1627. Hy wierd in de Regeering in 't jaar 1627. van zyn zoon *Laurens Consina* gevolgt, en stierf in 't jaar 1638. Hy is den 8. January 1639. door zyn Broeder, *Thomas de Silva* vervangen, de welke in 't jaar 1664. overleden is.

In zyn plaats quam in 't jaar 1664. *Pedro de Silva*, tweede zoon van *Laurens Consina*, die agt jaaren regeerde, en in 't jaar 1672. zonder zoonen na te laten, overleden is.

In den jaare 1672. quam *Edward de*

Silva aan de Regeering, die 1677. den 4^{den} May, stierf.

Na hem wierd *Bernhardus de Silva*, in 't jaar . . . of *Pettecolan*, tweede zoon van *Jordan de Silva*, Koning, die in 't jaar 1704. den 6. May overleden, en door *Joannes de Silva*, zoon van *Isaac de Silva*, of van *Pati Caras*, in 't zelve jaar gevolgt, en tegenwoordig nog Koning is.

De Nagel-en andre vrugt-en Wilde boomen maken hier, en elders, op dit gebergte, zulk een schoon belommert bosch, dat ik menigmaal daar onder genomen heb, zonder door de zoon gehindert te worden.

Schoon Nagelbosch hier.

Het naaste dorp daar aan is Hatelie, in 't Amboineesch beteekenende half weg, hoedanig het ontrent tusschen Nako, of Kilang, legt, zynde ontrent een halve myl verder, dan Soya, langs een ongemakkeleke weg, daar men al mede berg op berg neder moet, en daar men 3 à 4 zeer smalle paden boven op 't gebergte heeft. Het legt niet verre van een rivier, die Wey Haä, of het water tusschen beiden, genaamt, en pas een quart myls van 't dorp is. Hoewel men tusschen het dorp Soya, nog een rivier heeft, na zekere Sajor-Hoctan-boomen, Soefocan genaamt. Zy loopt boven van Soya, en zo na beneden door den scheiweg van Hataläe af.

Hatelie, in Rivieren hier.

Dit dorp is sterck 324 zielen, 83 weerbare mannen, en 26 Dati's. Het staat onder een Orangkaja, dog die hangt van den Koning van Kilang af. Men heeft in dit dorp geen vlakke, en 't is veel, dat 'er plaats voor een Kerk is, die men daar, en op andre Christen-dorpen, dog op zeer bekrompe plaatsen heeft. Dit dorp scheidt met Nako onder Kilang een Coracora.

Zy hebben weinig land, waar op veel Kajoe Poeteh-boomen staan, die hen niet veel kunnen geven. Ik heb hier een man gesproken, die wel 130 jaren oud, en dien 't toen nog geen groote moeite was, dit gebergte op en neder te gaan.

Een zeer oud Inwooner in dit dorp.

Van dit dorp gaat men na 't dorp Nako, langs een weg die op vier plaatsen zeer gevaarlyk en byzonder smal is, zo men boven op de rug van een berg, daar men over moet, maar een voet breedte, en aan wederzyde een fehrikkeleke steilte, en diepte heeft, dat my noodzaakte uit myn stoel dikwils te voet te gaan, hoewel ik 'er ook wel over gedragen ben, en eens in myn jeugt, te peerd 'er over gereeden heb; maar toen ik die plaats wel beschoud had, deed ik dat noit meer, maar liet my dragen, of ging te voet, dat het zekerste was. Op de weg na dit dorp is een kleine steilte, met

Nako. Gevaarlyke weg.

trap-

trappen gemaakt, daar ik weldertigman aan een stoel had, en nog deinsden zy te rug.

Het dorp legt zeer dicht by Hateläe, pas een kanon-schoot, of twee, 'er af; maar mede vry hoog te klimmen, zoo dat ik daar en in de dorpen om streeks, de witte wolken menigmaal beneden my hebbe zien dryven, die, daar zy vielen, zomtyds regen van zich gaven.

Het staat onder een Graaf, die van den Koning van Kilang ook afhangt. De huizen zyn hier en daar in 't hangen van een schrikkelyk styl gebergte boven malkanderen zodanig gebouwd, dat men schrikt het aan te zien. Daar is geen vlakke, dan die pas voor de Kerk, en niet zeer groot is. Het beste huis, dat ik 'er zag, is dat van den Graaf, van planken gemaakt; waar ontrent men agter 't naaste huis verwaarlyke groote op zig zelve staande klippen heeft.

Het komt aan de buitenzyde van Leytimor aan een kleene zandstrand, Sea genaamt, uyt, alwaar ook 't riviertje, dat tusschen hun en Hateläe is, uytwatert. Zy zyn 328 zielen, 100 weerbare mannen, en 22 Dati's, sterf.

Naast hier aan, een quart myls verder, al Zuid op, gelyk de vorige dorpen ook leggen, is het dorp Kilang, alwaar den Koning een fraje planken-wooning heeft.

De weg hier na toe, is mede op 'en neder, dog duurt niet lang, alzo het dorp zeer dicht by Nako is. Het legt ontrent twee mylen van 't Kasteel op een steilen heuvel, aan wiens voet de groote rivier Way Ila is.

Men heeft hier mede zeer weinig plaats, en geen vlakke, zo dat men zig hier niet veel, dan in 't bosch langs smalle wegen, die op en neder gaan, vertreden kan. De beste vlakke, die 'er is, neemt de kerk weg, die (gelyk zy alle zyn) van planken, dog vry groot is. Eer men in Kilang komt, ontmoet men ook 3 à 4 smalle en zeer steile aan weersyden afgaande paden, zo dat men schrikt na beneden te zien.

De Koning van Kilang, de tweede in rang der Christen Koningen alhier, gebied over 425 zielen, 106 weerbare mannen, en 34 Dati's; buiten welke ook die van Nako, en Hateläe, onder hem staan, en met hem een Coracora scheppen. Hy woont aan 't Kasteel in een schoon plankenhuis, zynde een van de rykste Koningen, dat aan zyn zilver, en goud, genoeg blykt.

Deze Koningen van Kilang zyn afkomstig van 't eiland Noesta-Laet, uit het dorp Titaway, zynde de eerste Koning al voor de tyden der Portugeezen van daar wegens eengefehil, dat hy met

zyn broeder had, gevlugt, en, hier gekomen, Koning van Kilang, alzo hy een Konings zoon was, gemaakt. Ook zyn zy ten deele van Lessidi, van eenen *Radja Papoewa*, of een Papoewasche Koning, die op Leytimor quam aandryven, gesproten. Een ander gedeelte van hen is van Goram oorspronkelyk, weshalven zy ook uit drie Soa's bestaan, die dezen heuvel schoon gemaakt, zig daar neder gezet, en eerst de nazaten, van *Radja Papoewa*, dog daar na dezen Noesta-Laetzen Prins tot Koning over dit dorp Kilang verheven hebben, dat zoo na de menigte der Kilang-of Kajoo-Poetch-boomen, die daar vallen, genaamt is.

De eerste, en oudste Koning onder die van Kilang, die zy zeggen gekend te hebben, was *Radja Papoewa*, waar van zy den tyd niet net weten te bepalen.

Na hem quam eenert *Laioe Best*, de eerste van de Koelho's, dog voor de tyden der Portugeezen, hoewel hy onder hen nog leefde, en van hen zyn geslachtsnaam van Koelho kreeg, ook weten zy den tyd van dezen Koning niet net aan te wyzen.

Na dezen quam *Emanuel de I.* die in 't jaar 1617. by de komst der Hollanders Koning was. Hy heeft nog onder den *Heer Philip Lucassen* geleefd, en is, by zyn leven al, door *Emanuel de II.* zyn Zoon, ontrent in 't jaar 1629 vervangen, dog in 't jaar 1659 overleden, latende geen kinderen na.

In 't zelve jaar volgde hem *Antoni Koelbo* (gemeenlyk *Queljo* gezegt) die in 't jaar 1678 den 20 Juli overleden, en in 't jaar 1676. den 7 Juli proviioneel, dog den 21 December absoluut door *Domingos Koelbo* vervangen is, een wakker man, dien ik zeer wel gekent heb, en die gemeenlyk; een Pluweele swarte Rok, met massive Goude groote knoppen, een gouden hoedband, en een rotang met een gouden knop droeg, en die alles van Silver tot noodig gebruik zeer pragtig; na den trant der Hollanders (hoedanig hy ook zeer wel imand wist te onthaalen) in huis had. Hy is in 't jaar 1711. den 24 December overleden, en in zyn plaats is in 't jaar 1713. *Jacob de Roy*, die nog regeert, gekomen.

Van Kilang gaat men na het dorp *Emma*, dat 2 mylen van 't Kasteel, op een vervaarlyken hoogen steenagtigen heuvel na 't Zuid-Oosten, niet verre, of pas een quart myl van daar, by den grooten en hoogen berg *Hoewa-Ressi*, dat is, nog hooger, en die boven op tot dicht by *Leahari* vlak, zonder vrugt boomen, en een en half myl hoog is, legt. Valt 'er

Nevens Hateläe, onder den Koning van Kilang.

Kilang.

Bessels Koning nader beschreven.

'er ergens te klimmen, hier niet weinig, alzoo men schrikkelyke steilten, en zeer diepe yzelyke valleyen heeft.

Rivieren. Ontrent het zelve is de rivier Ihoeway-Inan, die in de grootte rivier Wayhaha valt, die zig aan de Zuid-Ooſt zyde des Lands by een ongemakkelyk ſtrand ontlaſt. Nog heeft men ontrent ſtrand een rivier, Toy Coete, dat is, kleeven waſſchen, genaamt. De huizen ſtaan hier boven malkandren, die, by ſware Aardbevingen, wel eens van boven nederploffen. Het ſtaat onder eenen Orangkaja, die niet alleen over dit dorp maar ook over Hoekorila, Roeton, en Leahari, te gebieden heeft. Het dorp is mede Nagelryk, en ſterk 712 zielen, 186 weerbare mannen, en 60 Dati's. Zy zyn Oelilima's, en ſcheppen met haar vier dorpen een Comaora, die van Ema zyn ten deele van Java oorspronkelyk, en gekomen van eenig volk, dat hier uit een jonk aan land ging.

Hoeko-
ſila, en
rivieren.

Van Ema gaat men na Hoekorila, dat in 't Zuid-Weſten, en een quart myl 'er af, hoe verre het ook van Kilang legt. Dit dorp legt op een ſchrikkelyken heuvel, die men niet dan met groote moeite, voor al als 't geregend heeft, opklautert. Om van Hoekorila na Ema te gaan, daalt men eerſt wat ſteil af, dan moet men een hooge ſteile ſteenberg op, meeft langs een ſmalle weg, die een korte poos daar na gelyk is, maar dan moet men een yzelyke zandige ſmalle ſteile af; en dan komt men na een ſmalle gelyker weg opgegaan te zyn, langs een vermakelyke gelyke weg, dog die een weinig dicht by 't dorp zelf op en neder gaat, in Ema. Men heeft hier mede weinig plaats, om zich te vertreden, en niet dan een ſmalle weg, gaande na een vervaarelyken heuvel, die Ooſt aan na 't eiland Noeſſa-Laoet ziet, dat zig vlak 'er voor vertoont. Op die plaats was een klein Speelhuiſje gemaakt, daar in ik menigmaal gezeten, en even ter zyden 't welke ik een ſteile vond, die gelyken ik ooit bevorens hebbe gezien, alzoo men geen grond wegens dezelfs hoogte, vernemen kan. Van dezen ſteilen heuvel was kort te voren een vrouw gevallen, die eer zy beneden quam in een boom, half weeg hangen bleef, en daar den geest gaf, zonder dat men haar helpen kon. Als men van Kilang na Hoekorila gaat, daalt men een ſteilen zandige berg af, en komt men by een fraeje rivier, Weir Saniri, dat is, water der vergadering, genaamt, zynde de ſcheiding tuſſchen deze twee dorpen. Dan moet men weder een ſteilen hoogen berg op, en men daalt ten eerſten weer neder, ontmoetende ſlegte ſmalle wegen, en ook nog een ſpruitje, Weir Soeri Cap-

pa, na die van Oerimeſſing, en Cappa die zo verre quamen oorlogen, genaamt. Dan moet men weer een vervaarlyken ſteilen en klipagtigen berg op, tot dat men by een hoogen en grooten Waringinboom komt, die ons, na een klein half uur van Kilang onder weeg geweest te zyn, in 't dorp zelf brengt.

Schoon dit dorp onder een Orangkaja van Ema ſtaat, zoo heeft het egter zyn eigen Orangkaja, die 't gezag heeft over 307 zielen, 91 weerbare mannen; en 24 Dati's. Het is hier rondom een zeer dicht boſch, waar in veel Nagel- en allerlei andre boomen zyn.

Van Hoekorila gaat men na 't dorp Leahari, dat 'er, langs 't Noord-Ooſter gebergte van Ema, een half myl aflegt. Men neemt den weg langs de Zuid-Ooſter-zyde van Leytimor, en gaat over een weg, die langs de voet van dat gebergte, en over den ſteiler hoek Hihar loopt, die yſelyk om af te gaan, ſchoon hy met trappen gemaakt is; en dus komt men, na veel moeite, in dit klein dorpje langs die kant, hoewel men 'er, van Hoekorila eerſt weer na 't Kasteel, en dan langs den weg van Hoetoemoeri na Roeton, ook komen kan: maar dan is men wel zeven mylen, ja langer, onder weg, die ſchrikkelyk om op en neder te klimmen is.

Het dorpje Leahari, dat wat meer na 't Ooſten legt, is zeer klein, en van weinig belang. Het legt beneden op een gelyken grond, alwaar eenige ſlegte huiſjes verſpreid zyn, en ſtaat mede onder den Hoofd-Orangkaja van Ema, die Chriſten is, gelyk ook alle deze dorpen van Leytimor. Het heeft egter nog een byzonderen Orangkaja, en die, nevens den Orangkaja van Roeton te zamen, onder zig 177 zielen, 82 weerbare mannen, en 36 Dati's.

Het dorp Roeton legt ontrent een klein quart myls 'er af, wat nader by 't ſtrand, mede op een vlakke grond, op welke men wat meer en beter huizen, ook hier en daar een ſchoone Pompoelmoesboom behalven allerlei andre Vrugtboomen, vind. Hier kan men nog eens wandelen, en zich aan ſtrand, dat na Hoetoemoeri loopt, verluchten.

Van Roeton gaat men langs 't vlakke Hoetoemoeri-ſtrand na 't dorp Hoetoemoeri, dat is, agter den berg, gelyk het ook legt. Men paſſeert, een weinig buiten de landweg van Roeton, na ſtrand toe, en op ſtrand, een klein water, of riviertje, Way Teté, dat is, een weinig water, en wat verder een uitwatering van een moeras, Ouwr; nog wat verder een riviertje, Way Waroeni, dat is, 't ſteil

wa-

water, genaamd. Een weinig verder ziet men veel zoet water door de grond dringen, en in zee loopen, en pas aan de Roetonsé zyde, van Hoetoemoeri af, ontmoet men de rivier Way Hoehoeh, dat is de oorspronk der rivier, genaamt, en dan komt men, na pas een half uur onder weeg geweest te zyn, in 't grootste dorp van 't ganfche eiland van Amboina. Het legt in de langte zeer verre langs strand uitgebreid, en is opgepropt van Huifen, ook heeft men 'er een fchoone kerk.

Het is zeer volk- en Nagel-ryk, ook zyn 'er eenige Nooten-boomen. De inwoonders plagten van ouds al mede op zeer fteil gebergte zig te onthouden, en met die van Ihamahoe uyt rooven te gaan; 't geen hen de Heer *Herman van Speult* (gelyk wy elders zien) verloorde, verdeelende hen 1618. na dat hy hen overwonnen had, onder de Orangkaja's aan 't Casteel. De Heer *Jan van Gorcom* gaf hen weer vryheid, om aan de Pas van Baguala te woonen; dog in 't jaar 1635. en 1636. van daar weer verlooopen zynde, zyn zy van 't gebergte, daar zy gevlugt waren, niet afgekomen, voor dat zy onder de Heer Landvoogd *Denner*, met ons vrede maakten, op welke tyd zy hier, daar zy nu leggen, geplaatst zyn. Zy zyn 998 zielen, 270 weerbaare mannen, en 69 Dati's fterk; van welke nog eenige aan de Pas van Baguala woonen, die de naam van kleen Hoetoe-moeri dragen, en die 74 zielen, 25 weerbaare mannen, en 10 Dati's, uytmaken.

Zy hebben veel Sagoe- en veel jonge Nagelboomen. Het is een trots, en moedig volk, tuffchen de welke en het Casteel een fwaar loog gebergte, en een ongemakkelyke fteile weg is, al over wortels van boomen, die ook hier en daar al vry smal is, wel een groot half uur al opgaande, tot dat men by eenige Kajoe-Poeti boomen komt, daar men gemenelyk rust, van waar men agter uyt een fchoon gezigt na de Zee, en van 't Land van Soehi, en van de eilanden, Oma, Ceram, Honimoo, en Noeffa Laoet heeft. Van daar zakt men weer na beneden, tot dat men by Way Hoewa komt, dat het Pinangwater beteekent (hoewel ik in 't jaar 1704. 'er geen water in vond.) Daar na gaat men weer een leelyke weg op, en ontmoet Way Hoerani, zynde de rivier, die by den Roodenberg in zee loopt. Dan klimt men weer op, tot dat men na de groote rivier, of Way Ila, af gaat, zynde een goede weg, uytgenomen digt by die rivier, daar de weg vry fteil, en lang afgaat, en hoe men nader aan de rivier komt, hoe de weg fteiller en fmaller is.

II. Deel.

Van de groote rivier tot Ambon toe is de weg hier en daar nog al wat hakkelig, en daar na werd ze allenskens beter. Ontrent 3 uurs van de groote rivier heeft men ook veel Nani-boomen, en zeer hooge en groote Damar- of Hars-boomen.

Die van Hoetoemoeri geeven voor mede Javaanen, en van dat vaartuyg, dat in Amboina quam aandryven, oorpronkelyk te zyn, op 't welke twee broeders waaren, de eene *Pati Duri*, die op Hitoe Lama aan land ging, en zig daar nederzettende, de eerste der ftam Tanah-Hitoe-Meffen was. De andere *Pati Candalia* genaamd, quam op Hoetoemoeri aan, en heeft zig daar vast gemaakt. Van ouds waaren die van Hoetoemoeri de Pottebakkers van Leytimor.

Ik heb in dit dorp eenen *Pati Oeffen* gefprooken, die dienaar van den eerften Ambonfen Landvoogt geweest, en ontrent 100 jaaren oud, en nog zeer fterk was; maar die verklaarde, dat de oude man op Hatalae, bevorens by ons aangehaald, wel 30 jaaren ouder, dan hy, was.

Ontrent dit dorp heeft men onder andere ook verscheide Coelit Lawan-boomen, welke die heerlyke specery-fehors van zich geven, waar uyt men een Olie trekt, die zeer fterk na de Nagel-Olie gelykt, zynde lieffelyk van reuk, en zeer dienftig voor de gezondheid, uyt-en inwendig.

Van Hoetoemoeri nu, langs een zeer mocjelyken weg, over een fteil en hoog gebergte, na 't Casteel gekomen zynde, gaat men eindelyk over heuvels, en vlakten, die niet onvermakelyk, en met veel Sereé bezet zyn, waar van men de Stad, na welke men van die kant allenskens en gemakkelyk afdaalt, zeer lustig, en onderscheiden in alle zyn gebouwen, en benoorden de zelve den inham, en 't land van Hitoe, leggen ziet. Men gift dezen weg, van Hoetoemoeri tot het Kasteel toe, op twee mylen; ik ben vier uren 'er op gedragen.

De eerste Koning in rang, die men aan 't Kasteel heeft, daar hy ook in zyn dorp woond, is die van Noeffanivel.

De naam van Noeffanivel beteekent het Calappus of Cocos-eiland, mogelyk na die boomen, die op den hoek van Noeffanivel aan 't eynde van Leytimor veel ftaan, die van de zeevarende gemeenelyk (dog zeer qualyk) Rofenive genaamt word.

In oude tyden wierd die Koning Latti of Latoe Sapochalang, dat is; de koning van 10000 fwaarden, genaamd, om dat hy toen naagtig was, zoo veel ge-

Q

wa-

Nooten-boomen hier.

Rivieren, Sereé, en Coelit Lawan hier.

Noeffanivel, met de Dorpen.

wapende mannen voor den dag te brengen. Hy maakte in oude tyden ook vier dorpen, en nu zo veel Campons uyt.

Die van des Radja's Campon plagten wel eer een myl van den uytersten hoek Way Hoeki, na het Noord-Oosten wat in 't gebergte, op de plaats, Amanila, te woonen, alwaar toen ook het nu uitgestorven dorpje Eri, aan de binnenzijde was. Ook hadden zy aan de Zuidzijde nog het kleen dorpje Hatihari, dat wat beoosten lag, en nu ook al uytgestorven is. Zy hebben al voor de Portugeesche tyden geoorloogt met die van Hative, die veel onder hen geleeden hebben.

Aan den hoek Way Hoeki, of eygentlyk wat meer nabuuten, op de plaats Nama Latoe, woonde Latoe Halat, dat is, de Koning van 't Westen, die 't hoofd van de twee Campons is. Het derde Campon is Pati Seylale, een dorpje, dat ontrent Hative, beweesten over de rivier den Olifant, legt, en de vierde was *Papala*, die by Latoehalat op Way Hoeki by de Portugeesche baey woonde.

Nu legt het dorp Noeffanivel by een aan 't Casteel Victoria, in 't Zuid-Zuid Westen, en aan, of in de Stad Ambon, zynde als een van des zelfs voorteden, hoewel nog pas binnen de wal komende, En nu zoodanig verdeeld, dat de eerste, en derde Campon onder den Radja, en de tweede en vierde onder Latoe Halat, als twee byzondere hoofden, die ook ider een byzondere Coraera voeren, staan; dog deze Koning gebied ook over het dorp Hatoe, gelyk wy op zyn plaats al gezegt hebben.

Die van Noeffanivel rekenen zig van 't Koninkryk Toeban, op Java, afkomstig, en dierhalven ook cenigfins bloedverwanten van de Hitoeelen te zyn. Zy waren van ouds Oelilima's, en eertyds wel Heidenen, dog naderhand zyn zy Christenen geworden, zo onder de Portugeesen, als onder ons.

Den oudste, die deze Koningen van hun geflagt weten op te tellen, was *Latoe Aylema*, diens zoon geweest is *Sinapati*, die ten tyde van den Portugeeschen Zee-voogd, *Don Andrea Furtado de Mendosa* geleest, gelyk hy hem in 't jaar 1602. ook bewoogen heeft, om van Kaytetto, op de kust van Hitoe, weer na 't Casteel te komen, en sich en enige van de zynen, te laten doopen, latende hem, en zyn tweede zoon *Thomas de Soysa*, na den onder Zeevoogd, en zynen ouditen zoon, *Andrea*, na zich zelven noemen, gelyk ook zyn dogter na de Gemalinne van den Portugeeschen landvoogd van

Aamboina, *Gaspar de Melo Gimara* geëmaant wierd.

De oudste der Koningen; die zy gekent hebben, was dan *Thomas de Soysa*, die in 't jaar 1602 leefde, en *Lecciompeffi*, zynen Gezant, na de eerste Hollanders zond.

Zyn zoon *Andrea* is ontrent in 't jaar 1617. hem, wiens dood nergens niet blykt; alzoo men de aantekeningen in 't eerste zoo net niet waarnaam, gevolgt, en in 't jaar 1642. overleden.

In zyn plaats quam zyn broeder, *Thomas de Soysa*, een man, die zig zeer trouwloos gedragen heeft, gelyk wy elders zullen zien. Deze is vervangen door *Jan de Soysa*, dien ik zeer wel gekent, en in 't jaar 1691. zeer oud geworden zynde, begraven heb. Zyn zoon, *Antoni de Soysa*, volgde hem in dat zelve jaar, en sturft den 28 September, in 't jaar 1699.

In des zelfs plaats is in 't zelve jaar gekomen zyn zoon *Hewrik de Soysa*, die den 27 Augustus in 't jaar 1708. overleden, en door zyn zoon *M. de Soysa*, nog maar een kind zynde, opgevolgt, den 31 May in 't jaar 1709. gelyk hy op die dag ook door den Kapitein, *Piffcaal*, en Secretaris, voorgestelt is.

Dit dorp plagt wel eer een Coracora van zeven Gnadjo's te scheppen, in welke tyd die van Oerimeffen, en Kilang, hen hielpen. Daar na hadden zy 'er een van vyf, waar op de Landvoogd zig plagt te plaatzen. Onder den Heer *Philip Lucassen*, zyn zy in twee Coracora's, van drie Gnadjo's ider, verdeelt, op de een te fehepte de Radja, en *Pati Seylale*, op de andre *Latoe Halat*, en *Riffacotta*. Ook zyn toen Hatoe, en Amahoefoe by die van Noeffanivel gevoegt, gelyk het nog is, dog *Seylale* heest zyn byzonderen Pati. Deze twee dorpen Noeffanivel, en Seylale, zyn sterck 450 zielen, 108 weerbare mannen, en 42 Dati's. Latoe-Halat, met *Riffacotta*, levert 520 zielen, 126 weerbare mannen, en 75 Dati's uit.

Die van het dorp Amahoefoe, wel eer Landwaard in wel een myl van 't Casteel na 't Zuid-Westen, en daar na ontrent de rivier Wapia gelegen, daar hare grenzen tot aan de rivier Way-Inner, daar 't begin van Noeffanivel's gebied is, loopen, zyn nu ontrent Noeffanivel mede aan 't Casteel in 't Zuiden geplaatst, sterck zynde 128 zielen, 49 weerbare mannen, en 26 Dati's; dog scheppen met Latoe Halat.

De naaste in rang der Orangkaja's, aan 't Casteel leggende, is die van Halong, dat een Pati, en welkers dorp naast aan Soya, en dicht aan de Roodenberg gelegen is; daar het eertyds wel ander-

Hun afkomst van Java.

En hun geflachtlyk.

Seylale; en Latoehalat

Amahoefoe.

Halong

anderhalf myl van 't Casteel na het Noord-Oosten lag; dog 't legt nu beneden in het Noord-Ooft; sterk zynde 364 zielen, 109 weerbare mannen, en 32 Dati's.

Onder Halong staat ook Hative Kitsjil, een kleen dorpje, eertyds een halve myl van 't Casteel na 't Noord-Oosten, ter plaatze, daar de Heer Engels land is, een zeer vermakelyk oord, daar veele en schoone herte-beesten vallen, alzoo men 'er schoone vlaktens op de heuvels heeft; dog nu woonen de ingezetenen meest in Halong. Het werd Hative Kitsjil; of kleen Hative, genaamt, om dat groot Hative ook wel eer hier lag, dat wegens siekten van daar na 't Westen, by die van Tawiri, daar het nu nog legt, verhuisde; blyvende toen maar eenige weinige daer woonen.

Zy geven voor mede van de reeds gemelde Javaanen afkomstig te zyn, van welke Moriane, hun Orangkaja, zegt gelproten te zyn, zy zyn sterk 103 zielen, 36 weerbare mannen, en 18 Dati's. Zy scheppen met Halong eene Coracora, en Halong zelfs heeft twee Soa's.

Onder Halong is ook ondergestoken het gehugt, de Latéri, tusschen de Pas van Baguala, en Hative Kitsjil, leggende. Deze Halongers, en al hun buuren, zyn zeer Nagel- en Sagoe-ryk. Zy waren van ouds magtig ter zee, voerden gedurig oorlog, met die van Hative, Soya, Ema, Kilang, en andre; dog zy waren meesters van den inham, en bleven oneenig met de andren tot zy, onder de Portugeesen, als Christenen vereenigt wierden. Ook plagten Halong, en Baguala ten tyde der Portugeesen onder 't Casteel by een te leggen; dat zy ten tyde van den Heer Houtman, eersten Ambonfchen Landvoogd, nevens die van Way, en Soeli, mede deden.

Na die van Halong volgt het groot dorp Hative, dat ten Zuid-Westen 't Casteel Victoria by Tawiri pas een musquet sehoot 'er af legt. Dit is het oudste Christendorp in Amboina, het woord Hative betekent in 't Amboineesch, verstandig, zy zyn van Hoewamohel gesproten, en plagten aan de over zyde, Bcooften de Laha, by de rivier Wapia te woonen, grenzende dicht aan die van Hoekonalo, of de drie huizen, by 't riviertje Wäome, en te landewaard tegen Senalo.

Zy hadden den roem van ook magtig ter zee te zyn, en zy waren 't, die de Portugeesen eerst in den inham, daar nu 't Casteel is, bragten.

Dit dorp is nu onder een Orangkaja, (wel eer wierden zy Hhoekoms, of

Riechters, genaamt) en levert uit, met die van Tawiri, 532 zielen, 134 weerbare mannen, en 70 Dati's. Hun land aan de overzyde is vol rivierkens, waar van de voornaamste zyn Waylaba, de grootste, en naast aan de baay van de Laha, daar na Tawari, een rievierken van oud Tawiri, en daar na de groote en kleene Waypia, die van den berg Tihoe afstroomt, alwaar de beste Batoe Poan of Terra Sigillata (zynde een zagte steen, die de Ambonse swangere vrouwen geer- ne eten) veel valt; ook heeft men op dit zelve land van Hative de rivieren Way Lää, Sefoeroe, en de groote rivier Way Ila, ontrent Hoekonalo.

Tawiri, nu een deel van Hative, stond wel eer op zig zelve, leggende mede aan de overzyde, dog wat nader aan de Laha; maar nu by die van Hative beweften de rivier den Olifant, ontrent het Casteel.

Zy hebben haar eigen Orangkaja, dog scheppen met die van Hative een Coracora, en zyn zamen Oelifiva's.

Die van Hoekonalo plagten ook onder die van Tawiri te staan; dog hebben nu een eigen Orangkaja, die ook onder Tawiri, zoo hy niet bevryd was, om dat hy 't bestellen der brieven bezorgt, zou moeten scheppen.

Eindelyk zoo is 'er aan 't Casteel in 't Noord-Oosten, tusschen de stad AM- BON, en die van Soya beneden, ontrent de rivier Waytomo, nog een gehugt, gemeenelyk 't Campon Mardheyka genaamt, bestaande uit vreemde- lingen, met de Portugeesen eerst uit de Moluecos hier gekomen; en van hen gebruikt, om zig met deze lieden tegen de Amboineesen te versterken.

Over deze is de Gnato-hoedi of voorzeiler van de Coracora vloot, hoofd, en zy zyn 527 zielen, 158 weerbare mannen, en 84 Dati's sterk; scheppende ook een Coracora op zig zelve.

Nog heeft men Oerimeffen, dat eertyds een Oeli was, uit de vyf dorpen Pati, Kappa, Seri, Sima, en Awaha, of Awahang, bestaande, dog zy zyn of onder Oerimeffen (dat bezuiden Noefsnivel nu aan 't Casteel legt) ondergestoken, of uitgestorven. Oerimeffen is onder zyn Orangkaja sterk 126 zielen, 42 weerbare mannen, en 27 Dati's, zynde al by de komst der Portugeesen alhier verstroyd. Awahan plagt tusschen den hoek van Seri (of Hatian) en Kilang, aan strand te leggen. Cappa lag op 't geberge. Sima ontrent strand, op de rug van een afgaanden berg. tusschen de twee vorige. Seri lag aan strand by de hoek van Seri. Hatian plagt aan strand, ontrent de hoek van die naam, Seylalepas voorby Way Hoeki, daar nu de wagt

Hative Kitsjil.

Hare afkomst.

De Latéri, mede onder Halong.

Hative,

Rivieren in de verzyde.

Batoc Poan, of Terra Sigillata, hier.

Tawiri.

't Campon Mardheyka, en dertfels Manfchap.

Oerimeffen met zyne onder- rige dorpen.

De manfchap der Christenen op Leytimor by een gehugt.

is; en Amahoefoe wat verder den inham in, te leggen.

Dit nu zyn alle de Amboineefche Christenen, die men op Leytimor bevind, de welke te zamen 6482 zielen, 1817 weerbare mannen, en 657 Datis uytmaken.

Van de stad Ambon.

Waar by nu nog eenige weinige Mohammedaanen (zynde veel oude daar gebannen Hoewamohelafen) die reeds opgebracht zyn, dog nu hier op Leytimor woonen; zouden moeten getelt worden; zonder dat anders wegens 't beschryven van Amboina nu iets meer overig is, dan van de Stad Ambon te spreken; behalven dat op dit land van Leytimor nog legt een spitse strek lands, van 't Casteel tot den hoek van Noessanivel, van twee en een halvemyl, van welken hoek men ook een kleene bogt een half myl 'er af heeft, de Portugeesche baey genaamt; buiten dien hoek van Noessanivel, legt ook een rif, een half uur buyten de wal, daar op de minste grond 15 vadem is. Men is 'er vlak op, als men den galghoek even binnen den hoek van Noessanivel heeft.

Van de Stad AMBON.

Deffels teekening.

Het eerste, dat wy hier vertoonen, is een nette afteekening van deze stad, zoo als men die in de plaat No. xxx. ziet.

Van waar de naam afkomstig zy.

Wat den naam van Amboina betreft, die aan dit eiland gegeven, en waar na deze ganfche Landvoogdy ook genaamt word, die fehynt wel van de naam, die de stad draagt, te weten, van Ambon ontleend te zyn, maar alzoo dit een naam is, die de stad, die niet oud is, niet zeer lang kan gedragen hebben, zoo is 't niet onwaarfehynelyk, aengezien de inlanders, en ook de westerfche volkeren, niet zoo zeer die stad, als wel dit geheel land, zoo noemen, dat 'er deze of gene plaats in oude tyden in Amboina moet geweest zyn, die den naam van Ambon gelyk het de meeste Oosterfche volkeren, of wel van Apon, gelyk het de Amboineesen in hun taal noemen, gedragen heeft.

Dit heeft my lang aangezet, om by den inlander na de plaats, of 't geflagt, dat zulken naam gevoert mogt hebben, neerftig te vernemen. Ik vond eindelyk een Moorfchen Priefter van Boero, zig aan den Roodenberg onthoudende, die den naam van *Tabi Apon* droeg, maar die kon my geenzins berigten, van waar hy aan dien naam gekomen was.

Na lang navorfchen, gaf my de Gnato-hoedi, Domingos Gomes, dit licht, dat Cailolo, een dorp op 't eiland Oma, in oudetyden den naam van Ambon, of wel Apon (zo zy 't noemen) gedragen

had, en dat daar na het geheel land genaamt was.

Dit zeggen was wel goed, maar voldeed my niet, alzo ik bewys daar by vorderde. Hy zeide dat dit klaar bleek uyt een lied, dat die van Cailolo, als hen eigen, nu nog gewoon zyn in 't fcheppen of roejen op hunne vaartungen te zingen, waar uyt hy toonde, dat Caylolo van ouds het rechte Ambon was, en ook de naam van Apon gedragen had.

Opgehelderd uyt de oude Liederen in 't der Amboineesen.

Het Lied luid aldus:

*Apon kailolo kailolo
Jammaae Soerinaja maibena*

Dat is:

Kailolo kailolo is Ambon.

En de braven *Soerinaja* is myn Vader. (dat is, myn Hoofd, of Orangkaja) alzo zy de Overheden van ouds hun Vaders, even als die van Gerar *Gen. 26.* hunnen Koning, *Abimelech*, dat is, den Koning myn Vader, noemden.

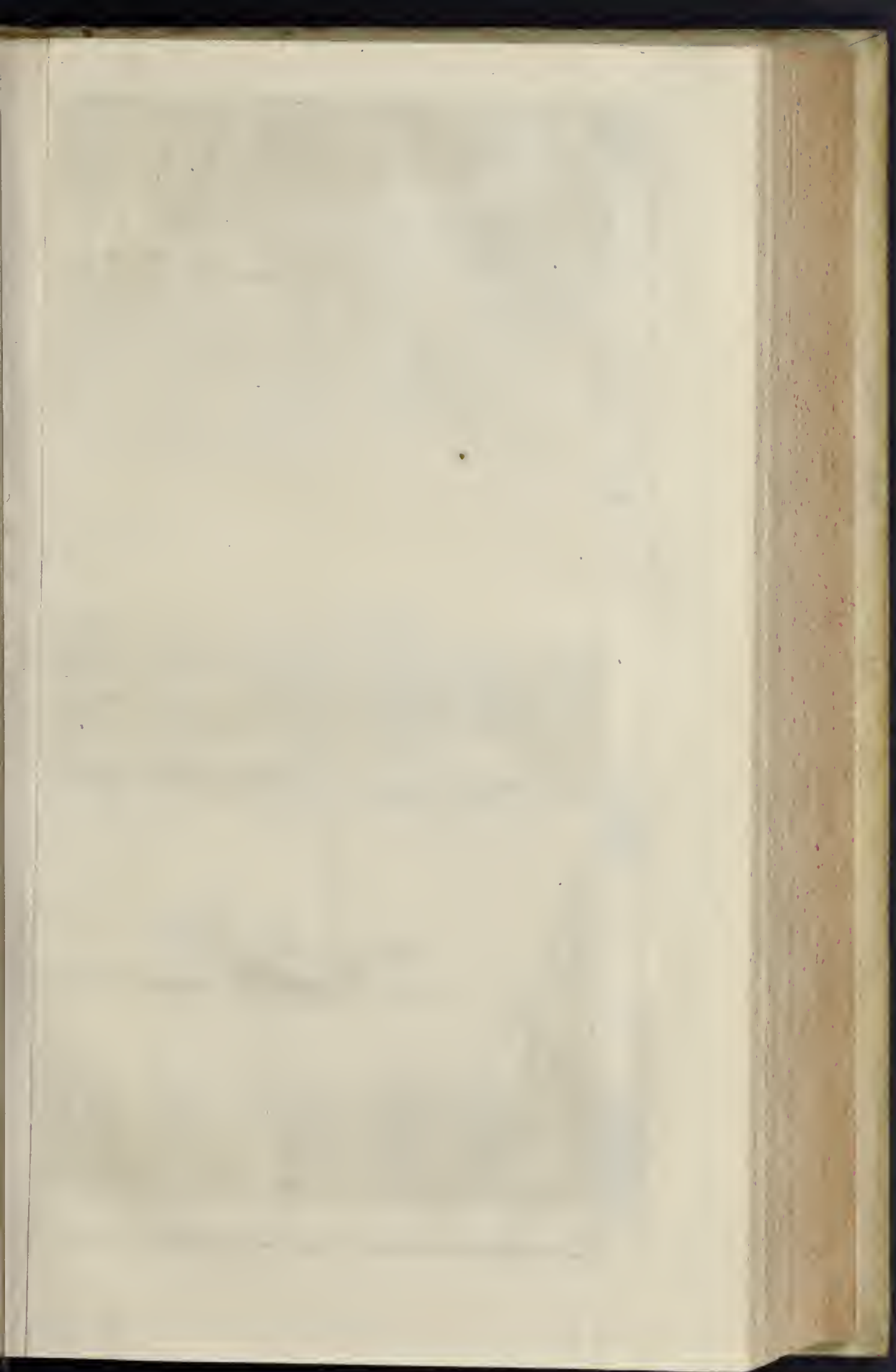
Een fracy bewys, en daarom te meer geloof verdienende, om dat de Amboineesen geen andre oude gedenkfchriften, dan hunne Liederen, hebben, die zy nog dagelyks, 't zy als zy fcheppen, 't zy op de groote feesten, gewoon zyn te zingen, welke liederen ook alle stranden en plaatfen, daar zig ider dorp van de oudfte tyden af nedergezet heeft, zeer klaar aanwyzen. Ook is 't een zaak, die hare verwondering verdient, dat de Amboineesen op alle die Eilanden makanders Ambonfche Taal niet verftaan, en nogtans alle de oude gezangen, die in de oude en zuivere Howamohelfe Taal gemaakt zyn, zeer wel kunnen verftaan, fchoon ider Eiland aan zyne byzondere wyze van zingen, en Tifa- of Trommeling bekend, en daar door zeer duidelyk van anderen te onderscheiden is.

Na dat wy dit voor af hebben aangemerkt, gaan wy nu over om de Stad Ambon, zo als zy nu is, te beschryven.

Sy legt ontrent twee en een halve myl den inham in, op de Noord-zyde van Leytimor, ontrent de voet van den berg van Soya, in 't Suid-Oosten; in 't Westen door de fchoone rivier den Olifant, of Batoc Gadjaja; (die 'er langs in zee loopt) in 't Noorden door de Zee van den inham, en in 't Westen door de rivier Wye Tomo bepaald; hoewel om net te fpreken, de dorpen van Noessanivel, Oerimeffen, enz. in 't Westen, en die van Maredheyka, Soya, en Halong, in 't Oosten niet wel van de Stad, daar zy aan vast leggen, konnen afgefcheiden werden, dewyl de zelve met de wegen die van Halong Zuid-

De Stad nader befeleeven.

West

J. Schenk fecit

1 7 Fortres

2 7 Nieuw Hospitaal

3 Stadthuys

4 Stadthuys wooning

5 7 Gerecht

6 7 Wagthuys

7 Passer

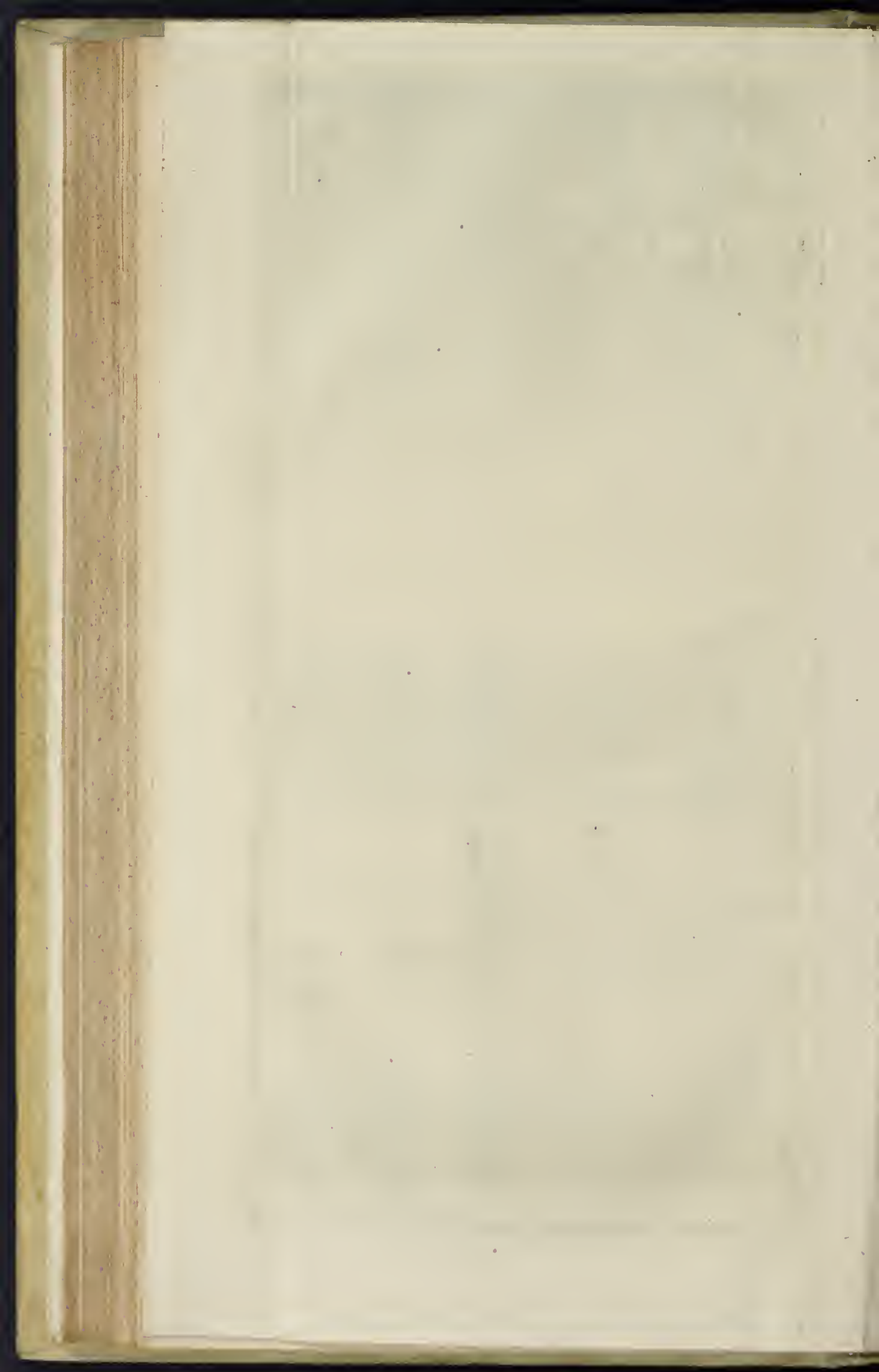
8 De Malytse Kerk

9 Arace Brandery

BOINA

10 Burger Wacht huys | 11 t Princa quarter | 12 t Verdronke Land | 13 d Rivier den Olifant | 14 Native | 15 d Rivier May-Nitoe | 16 Galg heek | 17 De heek van Alang

West, West, en Noord aan tot Noessanivel loopen, den eigentlyken omtrek van de Stad Ambom maken, ten ware men de Stad maar zo bepalen wilde, gelyk ze de Heer *Padbrugge* binnen haare wallen gelegd heeft, in hoedanigen geval de dorpen *Maredheyka*, *Soya*, *Halong* en *Oerimeffen*, 'er buiten blyven; dog *Noessanivel* en *Latoe Halat* moeten daar binnen mede, als een deel van de Stad, gerekent werden; al 't welke zig in de beschryving van de Stad zelve wel ontkenoopen zal.

Zy legt langs een fraay strand van 't Noord-Oosten na 't Zuid-Westen niet wel een quart myl uitgestrekt, beslaande dan van 't Noord-Oosten door 't Zuiden tot aan 't strand weer in het Zuid-Westen, binnen de aarde wallen gerekent, een groot half uur in den omtrek, dog zo men 'er *Soya*, *Halong* &c. by rekent, zal 't wel een groote myl in zynen omtrek beslaan, of, van *Ambon* rond te wandelen, 5205 treden in 't rond, of in zyn gantichen omtrek uitmaken.

Aldus nu legt de Stad op een schoone vlakke, die overal op een gelyke weg van 't strand na 't gebergte van *Soya*, en tot des zelfs voet zo gemakkelyk, en zo weinig opgaat, dat men het in 't minste niet gewaar werd; hoewel het van strand af tot aan de voet van *Soya's* berg verscheide voeten verschilt, dat de weg langs den berg, hooger dan 't strand is.

In oude tyden plagt de Stad maar een open vlek te zyn; dog nu heeft zy aan de land-kant voor een groot gedeelte aarde wallen, maar aan 't strand en zelf op de meeste plaatsen is zy open, zynde alleen van de weg van *Noessanivel* tot aan de wagt (of tot de groote weg, die van strand langs des Heer's huis na den berg van *Soya* loopt) en aan de andere kant van de Stad van de brug in de *Maredheyka*-straat, tot aan 't bruggetje, dat over de *Way Tomo* na 't nieuw *Siekenhuis* strekt, met die wal bezet. Ook zyn 'er geen poorten aan; zo dat dat men het om regt te spreken, nu nog een vlek in dien opzigte zou moeten noemen, daar het anders in uitbreiding een fraaje stad is.

Zy is ordentelyk in straten, en blokken, of wyken, al volgens ordre van 't jaar 1666. 23 Novemb. verdeelt. De straten zyn fraay recht, matig breed, en vast van grond, schoon niet gestraat. Indien 't al zeer swaar geregent heeft, zo is 't water, door dien de grond spongieus is, ten eersten weer weg, en 'er in getrokken.

De naamen der Straaten zyn deze:

1. De *Olifants*-straat, loopende van 't Kasteel vlak Zuid-Oost aan tot tegen de

voet van *Soya's* gebergte, welke straat 780 treden in de lengte, en zo breed is, dat 6 of 8 Personen naast malkanderen kunnen gaan.

2. De *Burg*-straat, die met de voorige in 't kruis, en van de *Way Tomo* Zuid-West aan langs 't oud *Siekenhuis* en de *Stads-Herberg* loopt; zynde niet wel half zo lang, en even breed. Tusschen de *Straat*, en 't *Casteel*, is een groot plein met *Mangga's*-boomen, dicht bewasschen.

3. De *Heeren*-straat, die met de vorige meest gelyk loopt over de breedte der Stad van 't Oosten na 't Westen, in breedte ten naasten by met de *Burg*-straat gelyk; dog meer landwaart op na *Soya's* berg gelegen, en wel eens zo lang. Zy loopt van de *Olifants*-straat, tot aan die van *Noessanivel*, en is door de Heer *Padbrugge* gemaakt.

4. De groene *Geulen*-straat, die voorby 't *Armenhuis* tot aan de weg van *Noessanivel*, in 't Westen leggende, loopt. Dit straatje is nauw, zo dat 'er maar twee of drie menschen naast malkanderen kunnen gaan, dog de lengte van deze, en de *Heeren*-straat, bedraagt nog wel eens zo veel; of wel 802 treden.

5. De *Macassar*-straat, dat een nieuwe straat, en de laatste landelyke, die van 't Oosten na 't Westen loopt, en met huizen bezet is, is de plaats, daar de vrygegevene *Macassaren*, tusschen de brug, die over de *Way Tomo* by de Heer's wagt loopt, en tusschen de graf-thuin van de Heer *Rumphius*, wonen.

6. De *Prince*-straat loopt van strand af voor by de *Pasar* of *Markt*, Zuid-Oost op, stuitende tegen de berg van *Soya*, en dierhalven rykelyk zoo veel treden, als de *Olifants*-straat, alzo de strekking een en de zelve is, lang zynde.

7. De *Konings*-straat is een klein straatje, dat van de *Chineesche*-straat, of van de *Maleysche* Kerk, Zuid-Oost aan voor by het huis van den Koning van *Kilang* loopt; dog het is niet heel lang, en stuit tegen de *Heeren*-straat.

8. De *Chineesche*-straat, die van 't *Casteel* Zuidwest aan tot aan de rivier den *Olifant* loopt, en ontrent 800 treden lang is, zynde in 't midden door de brug by de *Maleysche* Kerk van een gescheiden. Een zeer breede schoone straat, die vol *Mangga's* boomen plagt te staan; dog die in 't jaar 1686. afgebrand zyn. Deze straat heeft in haar Westelyk deel nog twee steegjes, die aan strand uytkomen, en geen naam hebben.

9. De *Brede*-straat langs het strand, daar veel huysen staan, en die een zeer

vermakelyke wandeling geeft, zynde zo lang bynaals de Chincelche-straat, en die een schoon uitzigt over den inham na de overwal heeft.

10. De Maredheika, of Mardykers-straat, die van de brug van de Way Tomo by 't Casteel begint, en tot aan 't einde van Halong loopt, welke weg van 't Campon Maredheyka van de Gnatoe-di tot aan Halongs einde wederzyds door de Heer *Padbrugge* met Mangga's-boomen beplant en daar fraay breed is. Deze weg van Halong tot voor 't Casteel Victoria is 1350 treden aan de Oostzyde der Stad lang.

11. De weg van Noeffanivel; die van de Chincelche-straat tot tegen den Nieuwen Thuin van de Heer *vander Stel*, of tegen de weg van de Olifant loopt, en 1400 treden in de lengte beslaat.

Dus zien wy, dat de Stad van de rivier den Olifant, tot aan Halong's eynde, zig langs den inham, of langs het strand, 21052 treden in de lengte, of van het Zuid-Westen na het Noord-Oosten, en 1400 treden in de breedte, of van 't Noorden na 't Zuiden, uytstrekt; behalven dat men nu nog twee groote weegen buiten om heeft, die van Halong na den weg, die langs de voet van Soya's gebergte, en van daar tot aan de Straat van Noeffanivel, of van Ocrimesing gaat, loopen. Ook is 'er nog een kleene weg langs het nieuwe Ziekenhuis, die van 't midden van de Maredheyka begint, over de Way Tomo met een Bruggetje, en zo voorby dat Ziekenhuys tot de groote weg in 't Zuid-Oosten loopt. By al 't welke men nog een wandelweg na de Mooren by den Rodenberg zou kunnen voegen, gelijk ook nog een zydeweg, die langs de rivier by den Rodenberg na de Kruitmeulen, en tot aan de Wasch-plaats loopt, die zeer vermakelyk en voornamelyk 's Saturdags vol volk is, wanneer een ider zich daar in de rivier gaat wasschen.

Alle deze straten nu zyn wederom in een menigte van byzondere groote blokken, of vierkanten, verdeelt, die, na myn geheugenis, 20 of 30 in getal zyn, in alle welke over de 1000 huysen, zonder de publycque gebouwen daar onder te rekenen, getelt werden, die wel alle niet even groot, (dewyl de meeste Chincelche huysen of petakken klein vallen) maar onder welke verscheide huysen zyn, die een groot voorhuys, en aan ider zyde een Zalet van een fraeye groote hebben; dog om alle onordentlykheden ontrent 't bouwen van huysen voor te komen, is aan den Constapel, die te gelyk Roymeester is, deze Instructie gegeven.

Instructie, en Ordre, voor den Constapel, Ide Hanevelt, als Roymeester dezer Stede.

i. Artikel.

DE voorn. Roymeester zal zyn ampt Exereeren, en bekleden op den voet, en het Salaris, by de Heeren Gouverneurs; onze voorzaaten, successively benoemt, en gelyk daar van gestatueert is in het Placaat van den Heer *Gerard Demmer*, van den 6. Februari, 1644. en van de Heer *Arnold de Vlaming van Ouisboorn* van den 20. September, 1647. mitsgaders by eenige renovation, die in het Ambonise Placaat-boek staan geregistreert, met zodanige veranderingen, en byvoegingen, zo uyt de Statuten van Batavia, als anders (voor zo veel de zelve hier applicabel zyn) genomen.

2.

Niemand zal vermogen eenig Huys, Petak, of ander Gebouw, aan de straat te timmeren, nog ook eenige Paggers te maaken, of te vernieuwen, zonder den voorn. Roymeester daar van bevoorens te hebben gewaarshouwt, en tot inspectie verzogt, om de zelve by hem, na behooren geschied, en roynghe gedaan zynde, als dan zyn werk te beginnen; op pene, dat wie daar in gebrekkijk werd bevonden, voor de eerste maal zal verbeuren zes realen van agten, en meermaalen daar ontrent peccerende, arbitralyk werden gecorrigieerd.

3.

De Roymeester zal hebben voor ider Roynghe, als het een Huis, of Gebouw van steen, of met een steene boritweering zal wezen, zo mede geheel van hout, een real van agten, van een dito van Gabbe Gabbe, een halve dito, van steene of houte Paggers $\frac{1}{2}$ dito, zo mede van stoepen met pannen overdekt, en van Bamboes, Gabbe Gabbe, of diergelyke, $\frac{1}{2}$ dito, zullende by hem alleen werden genoten.

4.

Geroepen zynde om eenig Huys, of Erf te meten, zal hy genieten voor ider roede, om de buitente strekking, of in den omloop, 2 fluivers, maar van groote Landen of Thuinen, buiten de Negerye gelegen, zo als by overkomst of discretie zal werden bevonden te behooren, ontrent welke laatste ook zal vry staan, een ander te gebruyken.

5.

En nademaal door de voorzorge van de geweefene Heeren Gouverneurs de straten en wegen na tyds en plaats gelegentheid wel zyn gecroyd, en goede orders daar op gesteld, maar die niet ten besten worden geoblierveerd, zo zal den

Roy-

Lengte en breedte der Stad.

En verdedigen ontrent de zelve.

't Getal der Huysen.

Instructie voor den Roymeester.

Roymcefter de onordentlykheeden en overtredingen daar inne gepleegt, onderzoeken, en nafpeuren, ten eynde de felfe op de bequaamfte wyze werden geredrefceert, en gebeterd.

6.

Voor zoo veel op de voorfz. wegen en paffagien, geen maat van haar vereyfte breedte zoude mogen wesen gefield, zal dezelve als nog worden beraamd, de ftraten gemeten, en de vereyfte fpatie aangewefen, zo veel tot het algemeene gerief zal bevonden werden te behooren; zoo mede de wydte van de voorfz. wegen, waar op byzonder zal dienen te werden gelet, ten aanzien van de engere paffagien, die ook in den regentyd niet zonder waterloop konnende wesen, egter zo breed moeten werden gelaten, als ze eenigzints vallen konnen.

7.

De gooten zullen, of gemetfeld, of met keifteenen moeten werden opgezet, en den Roymcefter, zo veel doenlyk, zorge dragen, dat de zelve regt, en in een egale wydte mogen blyven.

8.

Zodanig als van ouds gefatueert is, zal niemand eenige Arax-branderyen mogen fteilen, of gebruiken, als ter plaatze, daar van ouds toe gepermitteert, en op de pœnen; daar tegens beraamt, zoo wel tot voorkominge van brand, als ongefonthed, die daar door werden ge-caufeert, zullende den voorn. Roymcefter zyn oog byzonder houden over alle onordentlykheeden ontrent het timmeren en bouwen; die occasie tot brand, of meerder zwarigheid van dien, zouden konnen geven, om de zelve, na de bevelen, op het ftuk van den brand gemaakt, te remedieeren, of nieuwe orders daar op te fteilen, zo als 't ten gemeenen nutte zal behooren.

9.

De publyeque wegen, zullen, zo veel mogelyk, zodanig in het midden moeten werden gehoogt, dat ze aan weerzyden konnen afwateren.

10.

Niemand zal met zyn floep verder in de ftraat fpringen, als buiten belemmering van de zelve, en na de gemaakte royinge, behoort te gefchieden, op pœnen van drie realen, en demolitie van zyn werk.

11.

Alle vuilnis zal moeten werden gebragt ter plaatfen, en op de pœne voor dezen geordonneert, fpeealyk de doerions-fchillen, en korls, die in de abundantie van de zelve een vilaine ftank

cauferen, de welke niemand zal mogen voor zyn huysen, of op de ftraten te goyen, maar t'elkens laten weg dragen op de voorfz. vuilnis-hoopen, op de verbeurte van $\frac{1}{2}$ Ryxd. voor elke Contraventeur, met verdubbelinge van pœne tot drie reysen, en wyders arbitrale correctie, ten laste van die gene, die meermaalen in defaut komt te vervallen, zullende den huys-heer, of vrouw voor hunne dienaren moeten betalen.

12.

Niemand zal vermogen eenig vaartuig, 't zy groot of klein, te verrimmeren, of ook op de wal te halen, op de ftrand tuffchen de ringmuur, en de bafaar, maar wel aan de andre zyde van de voorfz. bafaar, weftwaarts op.

13.

En om te gerieven die gene, die haar wooningen niet aan ftrand hebben, zal tot een publyeque werf, of timmerplaats, dienen de ftrand voor het Maletyze Kerkhof, zo verre als de breedte deffelfs komt te ftrekken.

14.

De Roymcefter zal ook het opzigt hebben over de Boomen, en Plantagien op 's Heeren wegen, dat de zelve, wel en na behooren geplamt zynde; zoodanig werden onderhouden, en gecultiveerd, nieuwe, daar ze dienftig zyn, op behoorlyke diftantie, werden aan geplamt, en voorts de hand daar aan gehouden.

15.

De Roymcefter zal over al het gene voorfz. is communicatie houden met de refpective wykmeesteren dezer Stede, ieder in zyn diftrict, om alles, dat hierinten dienfte van 't gemeen is gefatueert, en gerenoveerd, zoo veel mogelyk, met minnelyke induftien by de borgers, en ingezetenen in te voeren; dog by manquement van dien, zyn Officie betragten, ende voor zo veel by de refpective instructien, of ordonnantien van de Wykmeesters, van den 2. April 1675. en 25. Jannari 1686. eenige zaaken zyn gefatueert; mede gehoorende tot het Officie van den Roymcefter, zal den zelve daar ook kenniffe van hebben te nemen, en zig daar na reguleeren.

16.

Al 't gene dat hier in, ten gemeenen beste zoude dienen vermeerderd, of verandert, zal na bevinding en gelegentheid van zaaken daar op werdeu gefatueerd.

17.

Niemand zal den Roymcefter in 't ftuk van zyn ampt injuriëren, met woor:

woorden, of met werken, op arbitrale correctie.

Aldus Geordonneerd, en Gestatueerd, tot Amboina, aan 't Casteel Victoria, den 26. February, A. 1692.

Accordeerd met zyn Principaal,
C. BEERNINK.

Secretaris.

Op, en in gevolge van de voorz. Instructie, werd den voorn. *Ide Haneveld* gelast, zonder nader ordre, het ampt van Roymceester waar te nemen.

Actum als vooren.

N. SCHAGEN:

VIERDE HOOFDSTUK.

Bericht wegens de byzondere gesteltenis der huizen hier. *Het Casteel Victoria. Het Hoofd pas buyten 't Casteel. Teekening van 't Casteel. De Markt. De Maleytsche Kerk. De Borger-Wagthuysen. Het oud Sieken-Huis. Seldsaam geval van een Misdadiger, driemaal op een voormiddag gehangen. 't Oud Siekenhuis, of Raad-huis. Inscriptie voor 't selve. Het Nieuw Sieken-Huis. Inscriptie hier voor. Het Armen Wees-Huis. Inscriptie boven ieder Poort. Het Oud Huis van den Landvoogd. Inscriptie ontrent de brug by de Heer's waag, op de Rivier Way Tomo. De Thuin van de Heer Landvoogd. De oude Hollandsehe Kerk. De nieuwe Hollandsehe Kerk. De Kleeden-winkel. Bruggen. Rivieren. Steenbakkeryen. Wandelwegen, buyten de Stad. Wonderlyke Spelonk by de Way Nitoe. Men weet hier van Lasten, nog Schattingen. Hoedanig het Land hier is. Oorzaak van de Heer Padbrugge's Lamheid. De Saysoenen, of Getyden des Jaars. Het Regen-Moeslon. Met de noodige aanmerkingen 'er over, en de bepaling 'er af. Sware Winden, en Aardbevingen hier. Het Droog Moeslon. Sware Donder, en Donder-Steenen. Het Wit Water. De Amboineesen, by de Ouden, onder de Menschen-Eeters gesteld. Onnoofelheid der selve. Uyt hunne verdichte afkomst bewesen. Van de Afkomst van dezen en genen uyt een Ey of van Slangen. Ware oorsprong van den Slangen-dienst. Bewyzen uyt de Ouden wegens de afkomst der Menschen, uyt de aarde, boomen, &c. gesprooten.*

Berigt wegens de byzondere gesteltenis der huysen hier.

OM aan den Leezer nu eenig nader denkbeeld van de Huysen, die men hier heeft te geven, zo zal ik een der voornaamste beschryven.

Het huis, waar in ik woonde, was van vooren 92 voeten breed, hebbende een schoone Galdery van die zelve lengte, en van agt voeten breedte met een fraeje baluster, of hekken, van voren, door welke Galdery men in een voorhuys van 25 voeten diep en 30 lang, quam, 't geen ter linkerhand een zaal van 36 voeten, by na vierkant, en ter rechter een zaal van 26 voet vierkant had, buiten deze drie voorvertrekken waren 'er nog drie zulke agter, dog wat kleinere, te weten, een galdery, en aan wederzyden een fraey vertrek. Uyt deze galdery quam men op een groote plaats, daar men behalven de kombuis, of kook-keuken, en de vertrekken der slaven (die diep in de 20 waren) nog twee vry groote botteleryen, of voorraad-kamers, een peerde-stal, en een zeer groote Thuin, wel van 150 voeten in 't vierkant had.

In dit huis verwoonde ik 10 Ryxdaalders 's maands, dat in 't jaar ontrent 300 gulden beloopt; hoedanige fraeje en zeer gemakkeelyke huizen, hoewel alle juist met geen thuynen, 'er meer zyn; waar uyt men den afmenen kan, dat het hier wel in die huizen te woonen, en ook zeer koel in de zelve is, daar over men zich moet verwonderen, om dat zy alle maar een verdieping, en geen boven-vertrekken hebben, die om de veelvuldige aardbevingen, agter gelaten worden.

Ook worden deze huizen niet van steen, dan borstweerings hoogte, maar van hout, 't geen men verwyt of vernift zeer hegt, en met steilen en earbeelen, even als een schip in een getimmert, op dat zy tegen de selste aardbevingen mogten bestandig zyn; waar voor men dan gansch geen vrecie heeft.

Men plagt ook die huysen, op dat de daken door de aardbeving te minder zouden lyden, met Atap, by na gelyk 't riet der boeren, hoewel breeder, en dikker, te dekken; dog zedert de sware brand in den jaaren 1686. en 1687. ontstanc,

ftzen, heeft men die ook met pannen gedeckt, gelyk zy nu meest daar van voorzien zyn; uitgenomden die der Amboineefen, en weinigen andre agter af fttaande, die zy maar met Atap gedeckt hebben.

De Venfters van dit myn huis, en van weinige andere, waren van glas; dog de raamen van Rotang, zeer zierlyk als de Haagfe Spaanfche Stoelen gevogten, maar veel lichter, gelyk ook in 't gemeen de venfters van alle huizen van zulke Rotang-raamen, in plaats van glaafen, voorzien zyn.

Uyt deze korte befchryving van dit eene huis kan men zich zeer licht de andre verbeelden.

Behalven zoo veel byzondere gebouwen, zoo heeft men 'er ook verfcheide openbare. Onder deze telt men het Kasteel Victoria, de Paffar, of Markt, de Maleytfche Kerk, twee Borgers-Wacht-huizen, het oud Sickenhuis, het nieuw Sickenhuis, het Armen-huis, het huys van den Landvoogd, de oude Hollandfche Kerk, en de nieuwe, mitsgaders de Comp. Kleeden-winkcl.

Het kasteel, dat wel het grootfte publyk gebouw is, geven wy dierhalven den voorrang. Het legt (gelyk ook de Stad) op $3\frac{1}{2}$ graden Zuider breedte, ontrent midden in 't Noorderdeel der Stad, aan ftrand, daar de Way Tomo in Zee uytwatert, tuffchen de Mardyer-ftraat en de Princen-ftraat. De Portugeezen, door die van Hative hier eerst gebragt zynde, hadden eerst een kleene Vefting leer naby den Rooden berg (die pas ten Ooiten van 't dorp Halong, en even buyten 't Moorfch dorp daaraan legt) gebouwt, dog, naderhand zich qualityk daar van gedient vindende, hebben zy ontrent 1780. dit land ontrent het ftrand, Honiboppo genaamt, en een Moeraflij Sagoe-bofch zynde, fchoon gemaakt, opgeruymt, en hier een hegte fleene Vefting van los op den anderen gelege fteenen gebouwt, die wel met vier punten voorzien was, dog waar van de twee landelykile alleen gemet-zeld waren. Dit Kasteel (Kota Laha by den inlander genaamd, 't geen de Vefting des inhams beteekent) had flegte houtte wooningen van binnen; dog na dat wy 't in den jaare 1605. veroverft hadden, is het van tyd tot tyd al fterker gemaakt, en de onkosten, die daar aan door de Landvoogden gedaan wierden, zyn in 't vervolg zo groot geworden, dat men 'er wel een heerlyk nieuw kasteel, tweemaal zo groot, voor bouwen zoude. Gelyk ons hier en daar blyken zal.

Het legt na de land-kant in zyne gragten, en is in zyne gordynen en punten van een fracje hoogte; zynde

van binnen boven op de gordynen na de Noord-kant van een groote Vergaderfaal, en aan wederzyden der zelve van een zeer groote huizing voor den Heer Landvoogd voorzien, en aan de Weftkant van een wooning voor den Opperkoopman en Capiteyn, en verder van Wooningen voor de Soldaaten, en aan de twee andre kanten, gelyk ook beneden, van verfcheide groote Pakhuizen, om daar in allerley waaren der E. Maatschappy te bergen.

Deze Hoofd-Vefting, zedert de verovering, door den Zeevoogd, *Steven van der Hagen*, Victoria; genaamt, heeft een Land- en een Water-poort, als mede een beneden middelpleyn, dat vierkant, dog, tot een Hoofd-Vefting; veel te kleen is, alzo 't niet boven de 30 of 40 fchreden in 't vierkant beloopt. Het heeft buiten de Water-poort een fchoon lang en breed hoofd, tegen 't welke de fchepen op een goede harde zandgrond op 20 vadem waters leggen, en loffen kunnen. Dit hoofd is ten grooten deele een vaste weg van aard en fware klippen, dog ten deele, na de zeekant toe, van planken, hebbende in de quade Moeffon veel aanftoot telyden.

In de tyd van de Heer *Gyfels* quamen 'er eerst aan de wallen agter de fleene gordynen, en buyten om grachten, hoedanig het tot het jaar 1657. gebleven is, wanneer men de zeepunten deed uytleggen, en andre aanmerkenswaardige vergrootingen tot verdere verfterking aanleggen.

Het is van behooryk gefchut voorzien, hebbende op ider punt ettelijke 8 of 12 ponders, en in 't geheel een genoegzaam getal ftukken Gefchut op de Zee-gordyn, de werf, en nu de ringmuur, welke maar voor het dagelykze in tyden van Vrede; doch in tyden van oorlog zeer rykelyk van 't zelve voorzien is. Het heeft ook een behooryke bezetting, zo in Vrede als in Oorlogstyden, fttaande onder een Capitein, Luitenant, en Vaandrig.

Buyten om deze Vefting is in de latere tyd ook een ringmuur gemaakt, die ontrent 10 of 12 voeten hoog en redelyk breed is, die naderhand met aarde wallen waar op men mede gefchut gebragt heeft, aangevult, en met een buyten-gracht gefterkt is.

Men heeft op een van de punten een klok-toren, nevens twee klokken (de eenigfte in de Stad) die door een fchildwagt, alle uur, en alle half uur, geflagen werden.

Ter zyden het Kasteel, binnen de Ringmuur, aan de Noord-Ooft-zyde gaat men na de werf, daar de Baas of Equipagie-meester woont, die op de

vaartuigen van de E. Maatschappy, en het heritellen der zelve, en over 't varend volk, en meer anderen opzicht heeft. Ook houden daar verscheide Ambagts-Lieden, in dienst der E. Maatschappy, huis.

Hoedanigen gedaante, en strekking dit Kasteel verder heeft, kan men ten deelen uyt de plaat N^o. xxxi. zien.

Dit veld, of stuk lands van den Roodenberg af tot den galg-hoek toe, wierd in oude tyden Honipopo, dat is, verberg de Caybobers, en van den Roodenberg tot by de Gilala van Way Tocha, Honimahoe, dat is verberg de Javaanen, en van daar tot Way Meren toe, niet verre van de Talaga Radja, (die boven is) Naman Waran, dat is, de Haven van Banda, genaamt.

De Markt.

De Passar, of Markt, die zich bevesten het Kasteel, ontrent het strand vertoont, is een schoon gebouw. Het rust in de lengte op 19, en in de breedte op 6 steilen, is 139 voeten lang, alzo ider styl 10 voeten van malkanderen staat, 60 breed: Het dak 30 voeten hoog, met pannen gedekt is, en men kan 'er van alle kanten inkomen. Het is van binnen ordentelyk gevloert, welke vloer gestadig door de Passar-meeft, of Opziender van de markt, die 'er ontrent woond, schoon gehouden word. Zy is van binnen van een moye hooge verdieping, en zeer lucht. De Amboineefche, en andre Vrouw-lieden, komen daar dagelyks hare hoenderen, groente, vrugten, en ook de visschers aan de eene kant hun visch, verkoopen, en hoe groot ook de zelve is, zoo loopt zy dagelyks vol, en grimmelt van allerley menfchen. Het geeft een schoon sieraad aan de Stad, en is in 't beste deel des zels, met een schoon uytzicht op de Reede, geleegen, zo dat ik kan zeggen, noit zoo frajen markt, zoo wel gelegen en zoo ruym, na evenmatigheid van de markt-lieden, gezien te hebben. Zy is door den Heer Landvoogd *De Haas* gebouwt, en wy vertoon de zelve in de Plaat N^o. xxxii.

Nette Teekening af.

De Maleytische Kerk.

Een weinig verder na 't Westen tusfchen de Chineefche straat, en het strand, ontrent het eerste borger-wachthuys, heeft men de Maleytische Kerk, onder de Heer *Schagben*, in 't Jaar 1697. begonnen, dog in 't 1696. door den gezaghebber, de Heer *Stul*, voltoyt.

Het is een hoog schoon houtgebouw, rustende op een steenen voet, waar toe de Amboineesen het hout geleverd hebben.

Het is 100 voeten lang, en 60 breed. Het dak rust op 6 pilaaren in de lengte, waar van men twee reyen heeft in 't midden der Kerk, alwaar zy een mid-

del-vak van 30 voet breed, en aan wederzyden een Galdery, van 15 voeten ider, behalven een schoone hoogte, van ontrent 30 vöeten in 't midden, heeft; zynde een weinig lager aan de Galderiyen, en geen 20 voeten hoog; wshalven zy, na de Gemeinte, overvloedig ruym, zeer lucht, en door veel groote Kerk-raamen zeer licht is. In de zelve heeft men een fraey overdekt gestoelte voor den Heer Landvoogd, Opper-koopman, en Capiteyn; tot het welke men met enige trappen opgaat, en ter regterhand, dog wat lager, een groot gestoelte voor de Leden van den Politycquen Raad, en aan de andre zyde een voor den raad van Justitie; en een byzonder gestoelte voor de Predikanten, en aan de andre zyde een voor de Ouderlingen, en Diakenen. In 't midden tusfchen de twee laatste gestoelten heeft men den Predikstoel van Linggoa en bastard-Ebben-hout (even als 't Fransch Nooten-boomen hout) zoo byzonder fraey, en gemakkelyk, als ik 'er oit een in Indiën gezien heb. Buyten deze heeft men ook nog andere gestoelens, dienende voor mindere Officieren, en voor andere fatsoenlyke luyden; van buyten komende. Zy is ook ordentelyk bevloert, en hier en daar met schoone sarken, zommige van steen, en andre van fraje gefneecene dikke Linggoaplanken, voorzien. Zy heeft twee groote Poorten na 't Zuid-Ooft, en een fraje Consistorie aan de Noord-zyde. Ook heeft men een klok-Tooren, en een huys voor de Koster daar ontrent.

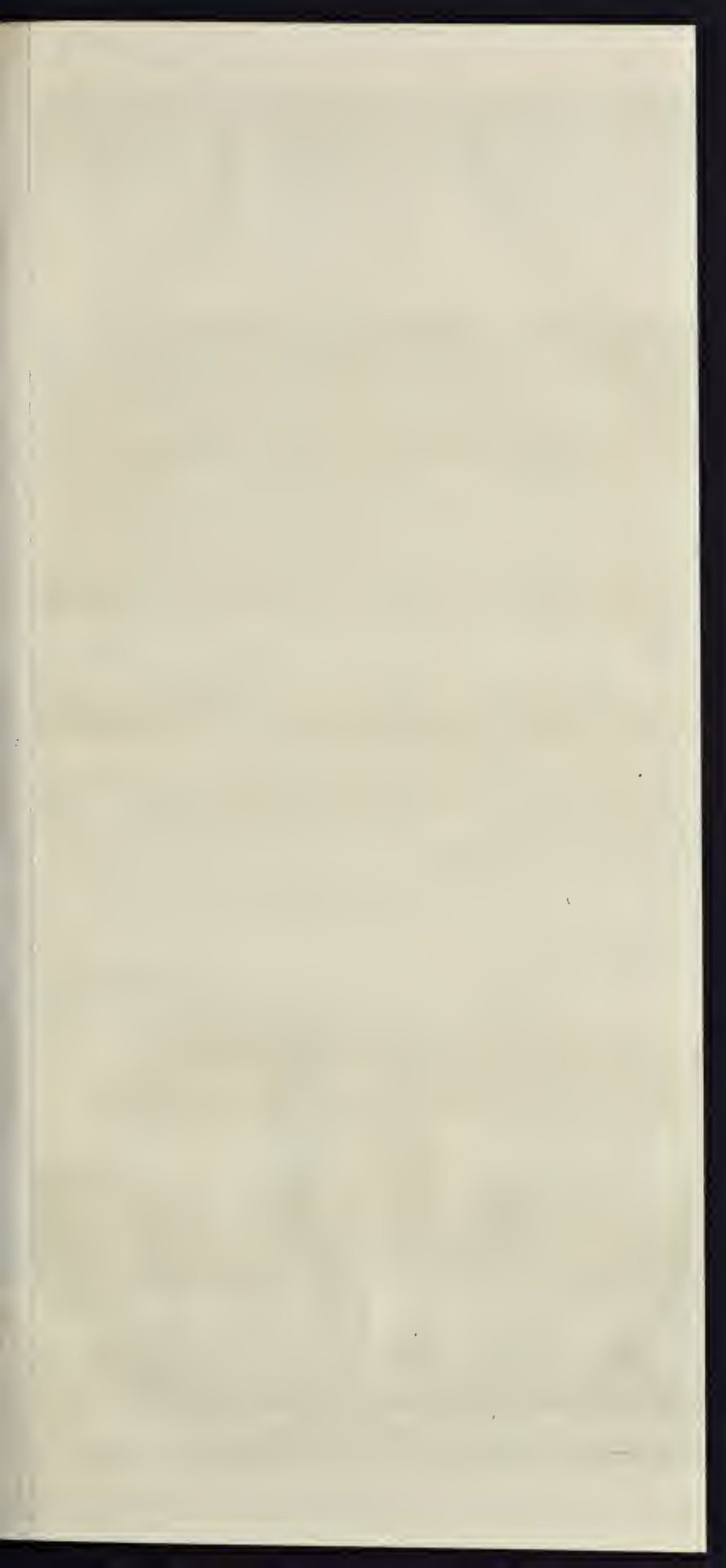
Dicht by die Kerk staat een verheeven steen Wacht-huys van de Hollandfche Borgery, waar op die alle nachtgewoon is te waken.

Diergelyken hoog steenen Wagthuys van de Mistife-Borgery, anders de groene Geusen genaamt, heeft men aan 't eynde van de weg langs strand, dicht by daar de rivier de Olifant in zee uyt-watert. Dit laatste is door een milde gift van twee hunner Capiteynen, *Jan Hanszen Dji*, *Jan Tjong*, den Luitenant *Cornelis Ides*, den Vaandrig, *Thomas Theunissen*, den Borger-Capiteyn der Hollanders, *Hans Grø*, en den Secretaris van de Landraad, *Alexander Latil*, in 't jaar 1691. gebouwt, waar van de eerste steen den 29. October, door de zoonen van den Heer Landvoogd, *Jan Paul*, en *Gerbrand Schagben* (gelyk 'er dit alles voor geschreven staat) gelegd is.

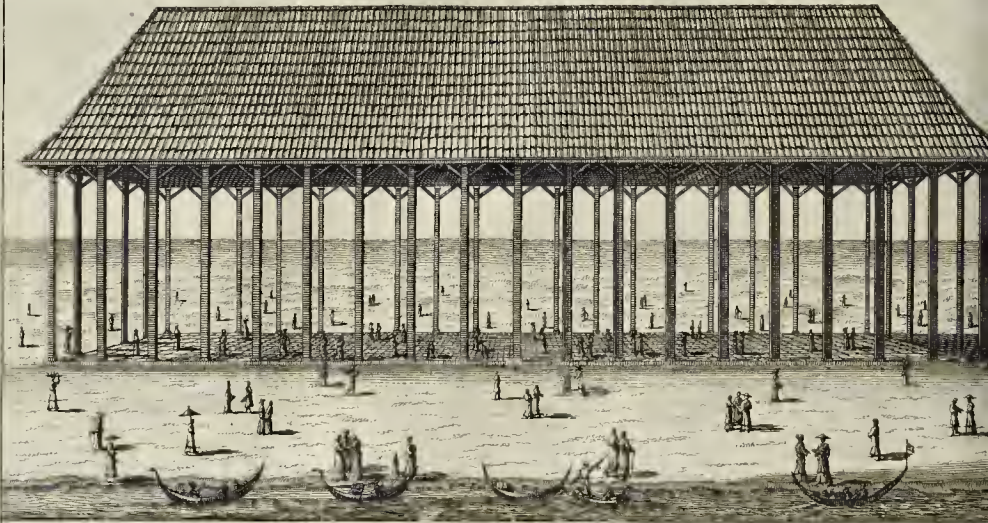
Het oud Hospitaal of Sieken-huis, dat aan 't eynde van de Borger-sstraat, digt by de rivier Way Tomo staat, is mede een fraey steene gebouw, dat 90 voeten breed, en 24 voeten, behalven het dak,

De Borgery-Wagthuizen.

Het oud Sieken-huis.

XXXII

De Passar, of Markt van Ambon.

XXXIV

Het Nieuw Ziekenhuis.

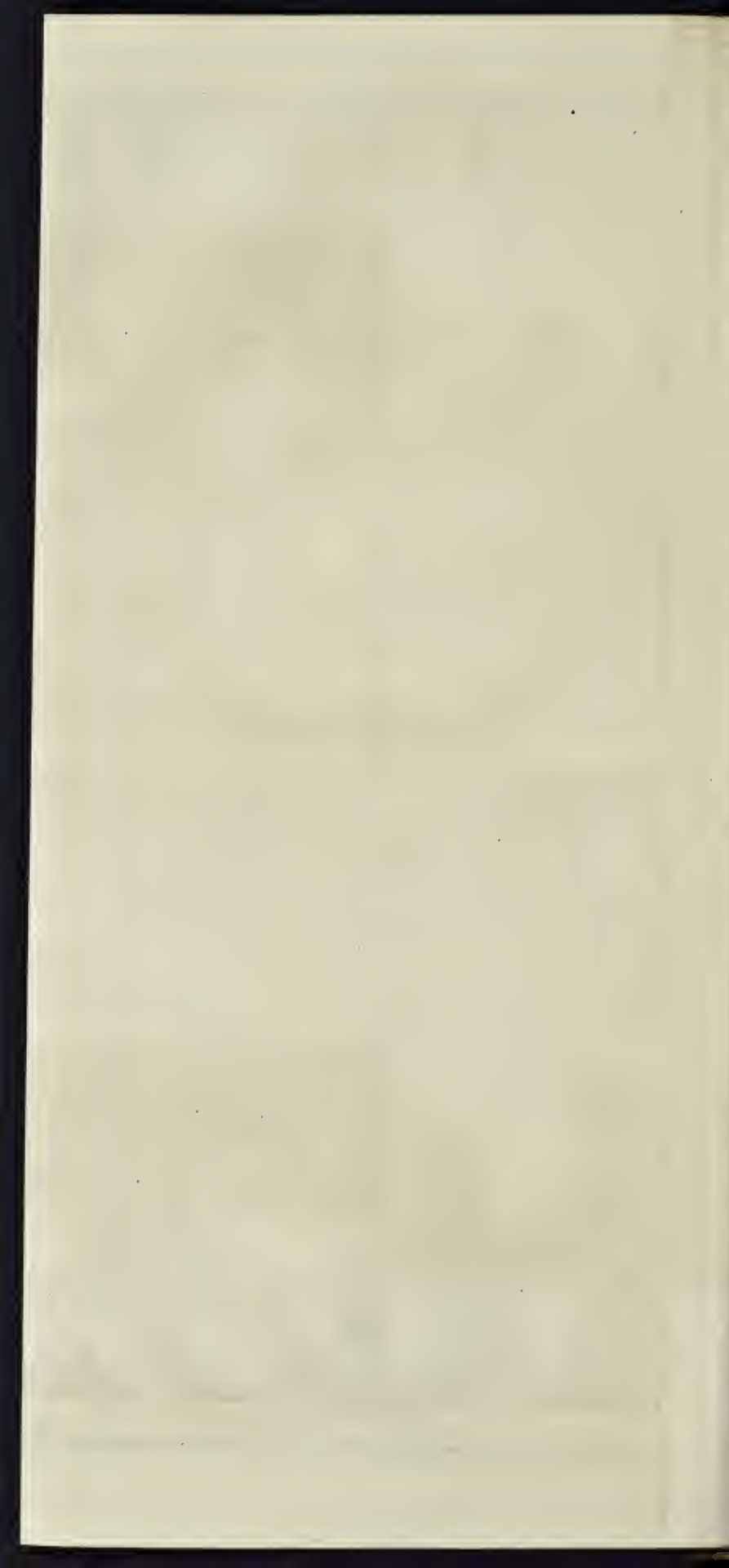

Het Oud Ziekenhuis of Raadhuis .

Het Armen Weeshuis.

E. Ovens fecit. delin.

dak, hoog is. Het plagt bevoorens tot een Siekenhuis te dienen, waar toe het een schoone gelegenheid was; maar zedert 'er een schoon nieuw Hospitaal gemaakt is, zo dient het beneden-deel nu tot een woon-huys voor den Chirur-gyn, en 't bovendeel tot de Raad-kamer van Justitie, van den Land-raad, de Weeskamer, en van de Commissarissen der Huwelyks-zaaken. Het is ook zeer bequaam voor de Rechters, om uyt die boven-vensters te leggen, wanneer 'er imand gerecht zal werden, alzo daar een steene schavot met een hegte galg, en gerichtspalen 'er tegen over aan de andre zyde van de weg staan: ik zegge een hegte galg, om dat ik aan de voorige een deugniet heb zien ophan-gen, die zeer gevallig driemaal gehan-gen wierd.

De beul met hem na die galg, die zeer zwak en van hout was, geklommen zynde, storte met de misdadiger, zo als hy hem van de ladder fiet, met galg met al, van boven neder, dat wel eenig ongemak zou hebben kunnen geven, zo

de troep zoldaten, die by zulk een ge-^{voor-}val altyd rontom het schavot in een kring ^{inmiddag} gepostert is, zig niet wel gesloten had. De scherp-rechter, die een vakker kee-^{gehan-}rel, en niet verlegen was, maakte den misdadige, op ordre van den Fiscaal, ten eerste los, bracht hem weer op 't schavot, en hing hem aan een van de paa-len daar ontrent; dog door 't breken van de lyn, quam hy ten tweedemaal beneden. Hy meende daar mede vry te zyn, en de borst wist niet, hoc hy 't nu hebben zou; dog, in gevolge van zyn vonnis, moest hy hangen, tot 'er de dood na volgde, waar op dan de beul hem de derde maal zo wel en zeker op-hing, dat hy een inwooner van de lucht bleef.

Wy vertoonen dit oud Siekenhuis, ^{Teek-}nu verandert in een Raadhuis, met het ^{kening} Schavot 'er tegen over in de plaat, No. ^{van 't oud} xxxiii. ^{Sieken-}

Voor dit huis, boven de Poort ziet men deze Inscriptie, in Kapitale Letters, alleen het vers, dat 'er agter volgde, uit-gezondert.

A.
MDCXLVIII.
NOSOCOMIUM
HOC CONDITUM
GUBERNANTE DOMINO

ARNOLDO DE VLAMING AB OUDSHOORN,
POSTEA HORRIBILI ILLO TERRÆ MOTU
17. FEBR. A. M. D. C. LXXIV. MAJORE EX PARTE COLAPSUM,
RESTAURAVIT, ET CONCLAVI NECESSARIO PRO
SENATU JUDICIALI AUXIT GUBERNATOR
D. ROBERTUS DE VICQ. A. M. D. CLXXIX.

Ter rechter zyde de Poort heeft naderhand de Heer Landvoogd, Cojett dit by doen voegen:

Singulari Celeberrimi hujus Provinciae Moderatoris, Arnoldi de Vlaming, Prudentia & Sagacitate afflictorum solatio Aliisve negotiis his ædibus primum exstructis, Ac dein haud minori clarissimi Gubernatoris Roberti de Vicq industria multum exauctis & decoratis

Tandem vir Nobilis, Balthazar Cojett, Amboinae moderator praesens hasce Curiales Restituit, ac perfecit A. Nativitatis Christi M. D. CC. I. I.

Ik heb dit niet vertaalt, om dat men de uitlegging, in dit volgende Vers (dat voor de zelve Poort 'er onder staat) klaar genoeg uytgedrukt vind.

Als Ambon's Land's-bestier Heer Vla-ming toevertrouwt En aanbevoelen wierd, zo ben ik eerst ge-bouwt,

Gelyk ook, in de tyd van Heer de Vicq's beleyd, Ik zeer verbeterd ben, en groot'lyks uyt-gebreyd. Maar die my heeft voltoyd, en alles by-gezet, Is Ambons's Gouverneur, Heer Balthazar Cojett.

Het nieuw Siekenhuis, niet verre van ^{Het} daar aan de zelve rivier Way Tomo, ^{nieuw} dog aan de overzyde, wat meer na bo- ^{Sieken-}ven, aan een kleenen weg, met boo- ^{huys.}men beplant, gelegen, die ten Zuid-Oo-ften van de Mardyker-straat pas over de voornoemde rivier legt, is een zeer schoon gebouw.

Het is van vooren 150 voeten breed, en in 't vierkant dus bebouwt. De voor-muur is 14 voeten hoog, gelyk ook het dak. Het huis van den Opper-Chirur-gyn, die daar in als Hospitalier woont, is een schoon gebouw ter rech-terhand, dienende de vleugels, die de drie andre deelen van 't vierkant uyt-maken

maken voor de Sicken, en tot andre zaaken. Van binnen in 't midden van dit vierkant heeft men een groot plein, en aan de eene zyde van des Hospitalier's huis een schoonen thuin, 100 voeten breed, en aan de andre zyde van 't geheel Ziekenhuis na de Zuid-Oost-zyde een Kerkhof, 84 voeten breed, dat ook aan wederzyden zeer net met een planken-borifweering afgeschoten is.

Het heeft een schoone Poort recht midden in de voor-muur, boven welke deze Inscriptie staat.

Inscrip-
tie hier op.

SUMPTIBUS NOBILISS. SOCIETATIS,
BATAVORUM.
SUPREMI. CONSENSUS. INDICI
DECRETO
AD. PIOS. USUS. EXTRUI. CURAVIT
NICOLAUS SCHAGHEN.
GUB. AMB.

Dat is:

De Heer Nicolaus Schaghen, Ambons Landvoogd, heeft dit (Huys) op kosten der E. Maatschappij tot een Godvrugtig gebruik doen Bouwen.

Een
Teekening van
't zelve.

Dit Huis, door dezen Landvoogd, in 't jaar 1694. gebouwt, vertoont in de plaat, No. xxxiv.

Het Armen-Weeshuys.

Het Armen-Weeshuis, ten deele voor Arme Weesen, en ook voor bejaarde Armen gefchikt, is een zeer groot gebouw, zynde in 't vierkant weinig minder dan 300 voeten, dog zoo breed niet, als 't lang is.

Ter rechterhand woont een binnenmoeder in een fraey huys, die daar in gesteld is, om de armkinderen te verfoegen, uyt last der Diaconen, die 't Huis ook hebben laten bouwen. Aan de andere zyde is een huis, dat wat kleender is, voor een Schryf-Meefter, om deze kinderen te leeren Leesen, Schryven, &c. Vorder is het rondom met kleine huisjes voor arme bejaarde Lieders zeer net, en ordentelyk betimmerd, hebbende van binnen in een zeer groot vierkant plein van over de 200 voeten.

Het heeft een voor- en een agter-Poort. De Voorpoort heeft men in de Groene-Geusen-straat, en de Agterpoort fluit tegen de wal in 't Zuid-Oosten.

Voor de Voor-Poort staat deze Inscriptie:

Inscrip-
tie.

ANNO 1686.
DOOR DE MILDE GIFTE VAN DEN VROMEN
HENRIK GYSELS GEBOUWD.

Boven de Agter-Poort staat:

ARMEN-HUYS, (en) WEESHUIS

GESTIGT

Door

D'ARM-BESORGERS

ADRIAAN BOEKHOUT.

EN

AMBROSIUS SPELT.

1686.

D. R. W.

G. W.

Boven
ider
Poort.

Men ziet hier uyt, dat het gebouwt is door de gift van *Henrik Gysels*, een Christen Chinees, die daar toe eigentlyk een groot huis, by hem nagelaten, geschikt had, maar alzo dit te klein was, heeft men het verkogt, en van 't geld, zoo verre het strekken kon, dit nieuwe huis gebouwt, en de Diacony (die hier ryk is) heeft 'er de rest bygelegd.

De gedaante van 't zelve ziet men in de plaat, No. xxxv. en de eerste steen is door de Heer *Padbrugge's* Dogter's Soon, *Joannes van Vliet*, den 7. October des voornoemden Jaars gelegd.

Het oude Huis van den Landvoogd, die nu volgens ordre van Batavia in 't Kasteel wonen moet, daar hy als een Prins is gehuisvest, is ook een voornaam Gebouw, in 't Zuid-ooster-deel van de Olifants-straat, aan de Oost-zyde, tegen over de oude Hollandsche Kerk gelegen. De Landvoogden, die bevorens altyd plagten in 't Kasteel te wonen, quamen herwaards in 't jaar 1674. by toeval van een sware aardbeving verhuizen, durvende zig in de steene gebouwen van 't Kasteel niet vertrouwen, en zedert zyn zy hier tot de voornoemde ordre gebleven.

't Was eerst maar een klein oud houten huis, zelfs nog in de tyd van de Heer *Padbrugge*, maar de Heer *van Vliet*, Opperkoopman, en tweede Perfoon, liet 'er een heerlyke Galdery, wel 100 voeten lang, en in de 20 voet breed, agter bouwen, die men met beschotten, die men ophaalen kon, in drie vertrekken gemeenelyk verdeelde, dog als men 'er een groot gezelschap onthaalen wilde, wierden die sehotten maar opgehaalt. Deze Galdery gaf al 't gemak aan dit slecht huis, dat eindelyk te bouwvallig geworden zynde, zoo is 'er by de Galdery, en op de oude plaats, een schoon nieuw planken-huis door de Heer *de Haas* in 't Jaar 1688. à 1689. gebouwt, in 't welke een heerlyke doorgaande Galdery is, nevens verscheide groote kamers. Ook is 'er een schoone lange stoep met een nette baluster, of hek-

Teekening van
dit Huis.
Het Oud
Huys
van den
Land-
voogd.

de
d-

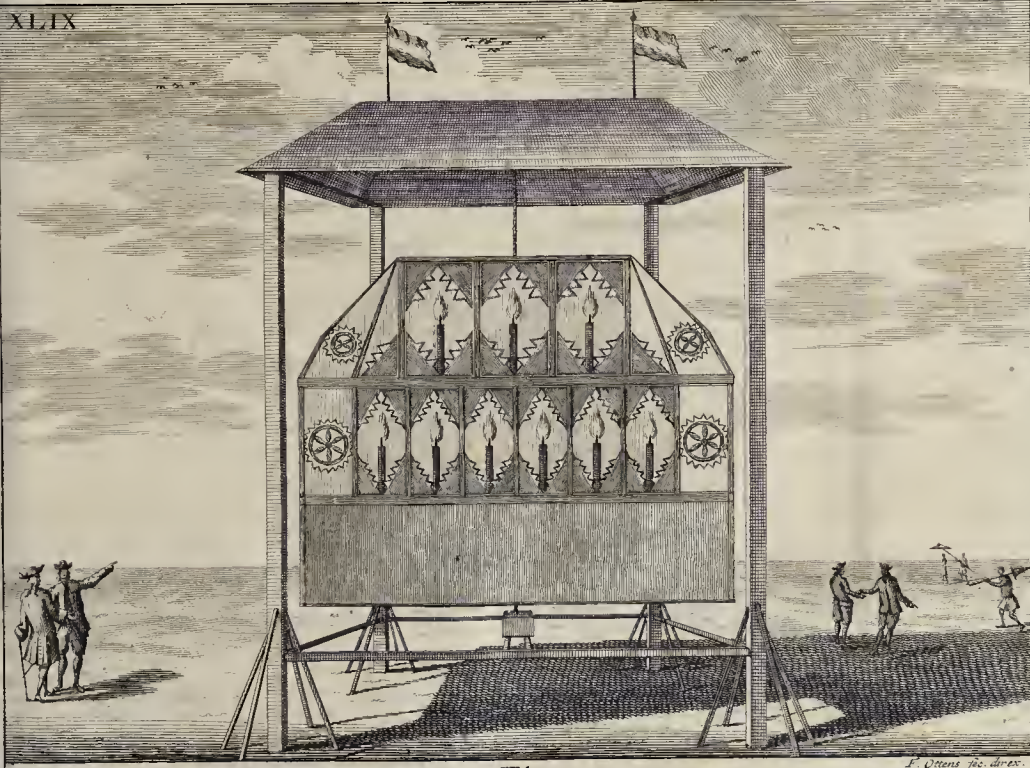
Het oud Huis van den Ambonſchen Landvoogt.

De nieuwe Hollandsche Kerk.

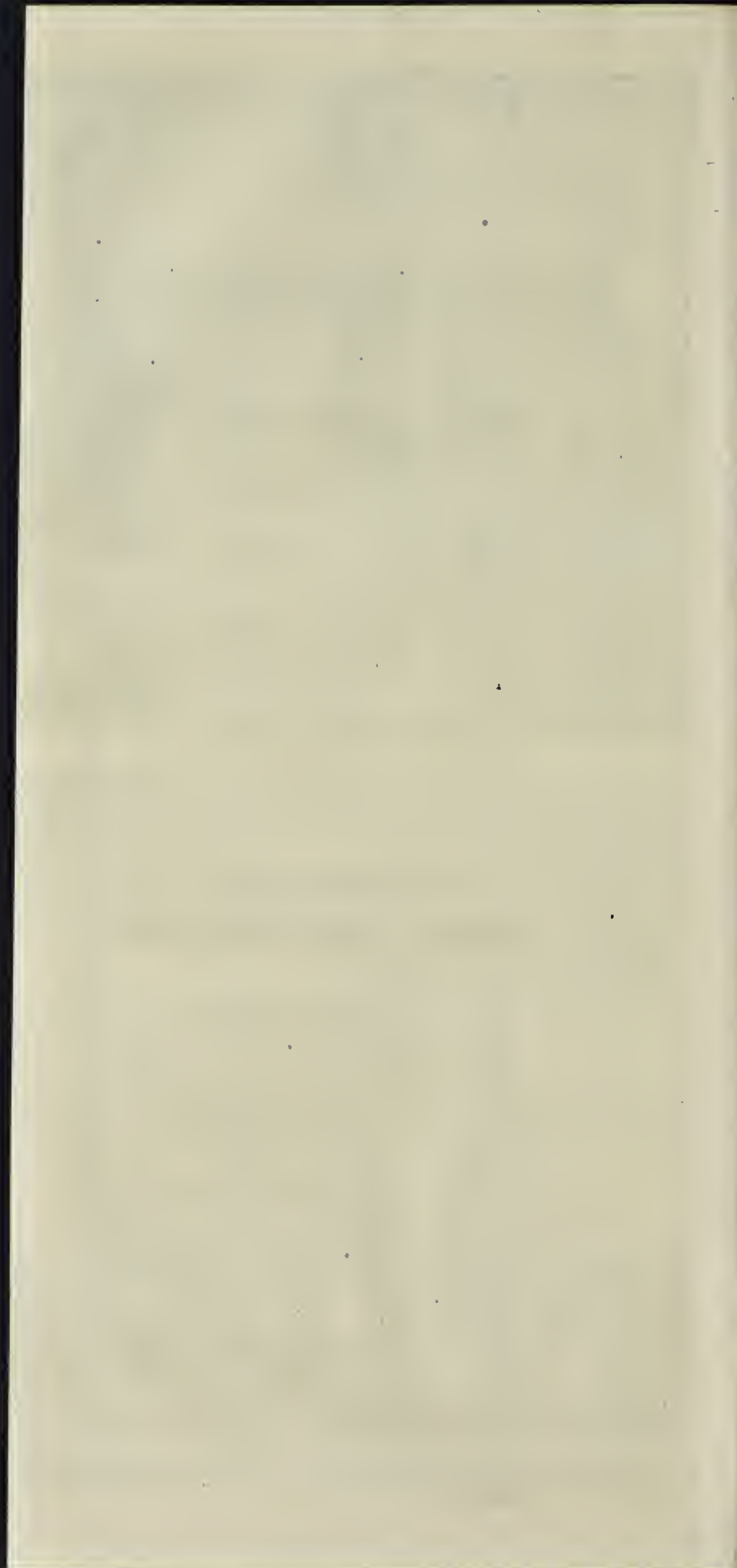

De oude Hollandsche Kerk.

Een Theeng

F. Ottens fecit. delin.

hekken 'er voor, en een Lantaren, waar in voor de sehildwagt altyd licht brand, waar ontrent men over eenige tyd, tot meerder sieraat, een sehoo- nen Hars-boom geplant heeft.

Naast aan dit Huis, 't geen wy in de Plaat, N^o. xxxvi. vertoonen, is de wagt van den Landvoogd, die zig tot aan de brug, die over de rivier de Way Tomo gelegd is, uytbreid. In de muur van deze brug, die daar, na 't ontwerp van de Heer *Padbrugge*, 't einde van de Stad in 't Suid-Oosten maakt, gelyk zy ook met die wal gelyk komt, is door dezen Heer, die veel mocite in zyn tyd met deze rivier gehad heeft, 'een steen gezet, waat op men de rivier Way Tomo aan een keten leggen ziet, en waar onder dit Latynsch Vers staat:

Hic Waytomus erat fluvius rapidissimus olim

Vinculus Compedibus nunc fluit innocue.

Dat is na onze uitbreidinge:

Way Tomo's snelle vloed, te voren niet te temmen,

Legt hier geboeit, en in de keten, afgebeeld, En leert dus zynen loop en bevigbeden stremmen,

Dat nu zyn stil geruyfch geen anderen verweelt.

Even voor by dat Wagthuis van des Landvoogds Lyfwagt is een' sehoo- ne Thuin, die aan zyn huis vast is, be- slaande wel twee à drie morgen lands. Deze is zeer fraey met alles, wat het oog verlustigen kan, beplant. Men heeft 'er ook verscheide groote Djamboes-boomen, die sehoo- ne vrugten, en heerlyke lommer met hun dik en dieht blad geven. Men heeft ook een fraeyen gemaakten dyk zierlyk met gras beplant, dat net gefineden is, dien men met eenige trappen opgaat, op welken ook een fraeye zitting gemaakt is. Hier kan men al een mooy stuk henen wandelen; doch als men op die zitplaats wat rusten wil, heeft men na 't gebergte een uitnemend sehoon gezigt. In 't midden van dien Thuin, dog wat aan de eene zyde, legt een kleen eilandje, daar de Way Tomo rond om geleid is, na 't welke men met een lange smalle brug gaat. Op dit eilandje heeft men van lat-werk een zeer net Speel-huis daar al- lerley bloemen over henen loopen. De Heer Landvoogt heeft alle morgen een groote sehotel van allerley wriekende bloemen van de benedengrond van dit sieilyk eylandje. Het is niet te gelooven, wat fraeye gezigten men van dit eylandje, en uyt dit Speelhuisje, na al-

le kanten van 't gebergte, vooral met het daalen van de Son, heeft.

Recht tegen over dit huis van den Heer Landvoogt staat de oude Holland-^{De oude hollandsche Kerk.} sche Kerk, een zeer fraey gebouw, zynde in 't vierkant 7 à 8 voeten hoog van steen, en verder zeer zierlyk en net van hout opgebouwt, met tralie-werk versiert. Dit Gebouw is ontrent 100 voeten lang, en 50 of 60 voeten breed, met nette roode steenen belegt, en voor de Hollandse Gemeente aldaar overvloedig groot genoeg. Men vind een netten Predik-stoel maar geen een gestoelte in de zelve. Voor den Polityken Raad staat een groote lange tafel met een tapyt 'er over, waar aan alle de Leden op een bank zitten, dog de Landvoogd zit alleen aan 't hoofd der zelve op een Leuning-stoel. De Predikanten, en andere Leeden van den Kerkenraad, hadden daar mede ider een byzon- dre bank, waar op zy zaten; dog beide vry slegt, gelyk het ook met andre ge- legen was; dog de plaats in zig zelve was zeer fraey en goed, de intrede def- tig, en rondom de Kerk een steene muur, borstwering's hoogte. Ter zyde ziet men een kleene Klók, die geluid wierd, zy diende tot een Vergader-plaats van den Polityken Raad, voor welken daar in alle avond een gebed gedaan wierd, om dat de Heer Landvoogd na dat gebed gewoon was aldaar bericht van den Equipagie-meeester, en Baafen, te kry- gen, wegens 't geene op dien dag gewerkt en verricht was. Daar gaf die Heer dan ook het woord aan den Capitein der Vetting, en beide de Capiteinen, ofte de Officieren van de Burger-Wagten.

Wy vertoonen deze Kerk, nu al aan 't Netaf-^{geteekent.} vervallen zynde, in de Plaat N^o. xxxvii. Zy is (na ik meen) door den Heer *De Vlieg*, of door den Heer *Van Vliet*, en mogelyk wel door die beiden, gemaakt. Het voornaamste sieraad der zelve is, dat hier in de Wapens van alle de Heeren Landvoogden, van 't begin af aan tot nu toe, hangen.

Ter zyden, of wel achter, deze Kerk ^{Denieuwe hollandsche Kerk.} staat de Nieuwe Hollandse Steene Kerk. Dit is een fraey, en byzonder sierlyk agtkantig gebouw, waar tegen ik niets dan deze twee dingen hebbe. Voor eerst, dat zo een fraey gebouw niet in zulken hoek, maar in 't beste van de Stad behoorde geplaatst te zyn. Ten anderen, schynt het my, alzoó 't van steen is, wat te hoog, en te swak tegen de aardbevingen gebouwt.

Wy vertoonen de zelve in de Plaat, ^{Netaf- geteekend.} N^o. xxxviii. Zy is lang 76, breed 54, 30 voeten hoog, op welke muur ver- scheide balken van een groote dikte en

van 56 voeten in de lengte leggen, boven op welk werk nog een zwaar pannendak van 30 voeten hoog, daar op nog zwaar yfer-werk met twee Engelen komt, een swaarte, zoo groot, dat die kerk, myns oordeels, alzo de muuren maar twee voeten dik zyn, met een gemeene aardbeving zeer licht zou kunnen instorten. Buiten deze swaarigheid is de Kerk vanbinnen zeer fray, en lueht; hebbende in ider vak eenkerk-raam, die een groot licht geeft. Zy is in den omtrek ontrent 200 voet, alzo ider vak (hoedanig'er agt zyn) net van 25 voeten is. Zy is ook van boven zeer net beschooten. Wy hebben 'er dit *Versje* op gemaakt.

O P

Het Bouwen

van de

HOLLANDSCHE KERK,

A°. 1710. Gestigt.

Door den Edelen Heer

ADRIAAN VAN DER STEL,

Extraordinaris Raad van Nederlands INDIA,
mitsgadersGouverneur, en Directeur, van *Amboina*.

*Dit sieraelyk gebouw van steen dus hoog geresen
Als uyt de Modder, door de Landvoogd, van der Stel
Den Heere toegewyd, weergadeloos voor desen
In Ambon, duure lang, en 't gâ den Bouw-Heer wel.*

F. Valentyn.

In de zelve is een buyten-gemeene fraeye Predikstoel van keurlyk hout (dat hier zeer schoon valt) en van net Lyftwerk gemaakt, waar by alle de vorige, die ik gezien heb, niet te vergelyken zyn.

In deze Kerk zyn ook drie fraeye gestoelens boven een. 't Hoogste voor den Landvoogd, Opper-koopman, en Capiteyn, het tweede, dat wat lager is, voor de andre. Leden van den Polityken Raad (of Opperste Regeering van die Landvoogdy) en de derde, of laagste, voor de Gemalin, en kinderen van den Landvoogd, en voor de vrouwen der voornoemde twee Heeren, die de naaste in rang aan den Landvoogd zyn. Deze gestoelten zyn met 't keurlykste Linggoa-en bastaard-Ebben-hout, dat men heeft kunnen vinden, bezet of ingelegt. Op diergelyken wyze zyn ook de Gestoelten van de Predikanten, en die van de Ouderlingen, en Diaconen,

boven malkanderen, buiten dat 'er nog veel andre zeer sieraelyk gemaakt, en byzonder wel op de vakken verdeelt zyn. Ook is zy met zeer fraeye daar toe gehouvene witte berg-steenen, zarks gewyfe, belegt. Zy is door den Heer Landvoogd *van der Stel* gebouwd, in 't Jaar 1712. voltoit, en den 13. Novemb. 'er de eerste maal in gepredikt. De Amboineesen hebben 'er het Houtwerk, dat al vry veel geweeft is, toegegeeven.

Ter zyden de Kerk is ook een fraeye Kerken-kamer, 23 voeten in 't vierkant. Of zich dit werk wel houden zal, moet de tyd leeren, aangezien de grond daar wat moerassig, en niet geheid is.

Hier ontrent plagt ook een kruut-molen te zyn, die nu na den Roodenberg verplaatst is.

De kleeden-winkel van de E. Maat-DeKleeschappy staat in het beste van de Stad den-winkel. vlak tegen over het Kasteel, en alleen op een groot plein. Het is een groot fraey steene gebouw, waar in's Comp. kleeden door de winkelier, die 'er in woont, dagelyks verkogt worden. Zy staat daar alleen, om te vryer van brand te zyn; waar van zy niet veel nood heeft, om dat het gebouw geheel van steen is.

In de Stad zelfs heeft men vier steene bruggen. Een in 't Zuid-Oosten by 't Bruggen. Wagthuis van de Heer Landvoogd in de Olifants-straat, een tusschen 't Kasteel, en de Mardyker-straat, een in de Chincefche-straat, en een in Noeffanivel by de wal.

Buiten de zelve heeft men pas buiten de Mardyker-straat, een grootte houtte Brug over den tak van de Way Tomo, ook een in Halong, en meer andre kleene buiten om, dienende voor den Landvoogd, om met de koets, waar van 'er maar eene is, de Stad rond te kunnen ryden.

Buiten de Stad heeft men drie schoone rivieren, de Way Tomo in 't Oosten langs 't Kasteel Victoria, den Olifant, na een grootte swarte klip, van die gedaante, de Batoe Gadja of d'Olifants klip genaamt, die in het westen uytwaterd; als ook nog een by den Roodenberg, welke drie rivieren, gelyk alle andre Ambonsche stroomen het schoonste water van de werelt uitleveren; hoewel het maar kleene onbevaarbare rivieren zyn.

Men heeft, als men maar pas uyt de Maredheyka is, de schoonste wandelweg, die men wenschen kan, van daar tot het einde van Halong, geheel onder de Mangga-boomen, twee-en zestig in getal zynde. Langs de verdere weg buiten om de Stad zyn mede boomen door de Heer *Schaghen* geplamt, die ons langs
de

de voet van fraeje heuvels, en langs het Zuiden weer na den weg van den O-lifant, en dus al verder, na 't Westen leid, alwaar men ter rechterhand een groot veld, en daar op 8 of 10 groote Steenbakkeryen (ider onder een loots van 3 of 400 voeten in de breedte) ten deele Hollanders, ten deele Chincezen toekomende, en aan de linkerhand een zeer groote nieuw aangelegde Thuin van den Heer Landvoogd *Van der Stel* ziet, waar in zyn Ed. allerley zeldsaame en vreemde boomen, behalven een steenen huys, diergelyken 'er in gansch Ambon niet is, heeft doen bouwen, waar na toe zyn Ed. dikwils zyne uitspanning neemt.

Steenbakkeryen.

De wandelwegen buiten de Stad.

De wonderlyke Spelonk by de Way Nitoe.

Langs dezen Thuin gaat men recht uyt na de rivier den Olfiant, met een breede weg, die ons, eer men nog by die rivier komt, op de weg brengt, die lyn-recht Noord-op na Noefanivel loopt, en mede een fraeje wandelweg uytlevert.

Buiten deze heeft men nog andre fraeje wegen, voornamentlyk, zo men buiten de Stad te paard zyn vermaak (gelyk wy van Hatve Kitsjil bevorens zeiden) of op 't Westter-gebergte, of langs strand na den galg-hoek, of na de Way Nitoe, dat is de duyvels rivier, en verder op, wil nemen, alwaar men met laag water langs strand zeer vermakelyk wel een myl verre kan ryden, en dan kan men nog vermakelyker over het gebergte, langs lage en gemakkelyke heuvels; die een schoon gezicht over den inham, en de Stad, geven, wederkeeren; behalven dat men wel een keer na de Way Nitoe, en wat hooger 't gebergte op kan nemen, daar men op een heuvel een wonderlyke spelonk ontmoet, door welke het water allensskens henen spelt; en metter tyd versteent. Ook is daar een uitnemende fraeje water-val, waar ontrent men wel uyt wasfchen gaat, om de helderheid en koelheid van 't water, alzo 't bosch daar over henen zoo dicht belommerd is, dat men op den middag in de open lucht, zonder eenige hinder van de zon zitten kan. Als men onder de spelonk wat verder door gaat, ziet men de kolk, die 't water tot den waterval uytlevert, die ik onpeylbaar bevonden heb.

Men weet hier van Lasten, nog Schattingen.

Men weet hier van geen Schatting, Verponding, Accys, of ict diergelyks, dan alleen, dat men met de Pagter over Hollandische drank, voor al over brandewyn, spreken moet, wil men niet in boete beslagen werden.

Daar ziet gy nu 't voornaamste, van de Stad Ambon van binnen of van buiten, mitsgaders het merkwaardigste, 't geen van die gansche Landvoogdy, en

alle de eilanden, die daar onder behooren, te zeggen valt, besluitende uyt het beschrevene, dat het is vol hemelhoogge, bosch-en Nagel-ryke bergen, die dicht belommerd, en door heerlyke gezigten, menigvuldige klare rivieren, en zilveragtige stroomen, zeer vermakelyk zyn. Weshalven wy, die dus verre aan ons bestek dezer landbeschryving voldaan hebben, nu tot andre zaken; nog verder tot dit land behoorende, en die als onafscheidelyk daar aan vast zyn, zullen opgaan; hoedanig men eerst 't land, de lugt, en moeffons in 't gemeyn, en in 't byzonder de Amboineesen zelfs, als inboorlingen des lands, mitsgaders hun Zeden, Gewoonten, en daar na ook de andre volkeren, die 'er zyn en voor al de Hollanders, als Opperbestierders van dit land, in hunnen ganschen omflag, en bestier moet aanmerken.

Dit zal ons meer mocite geven, als men wel gelooven zou, doch wat is 'er gevoeglyker, dan dat men, na een Land beschreeven te hebben, ook zegge, wat volk daar in woond, en wat des zelfs Zeden, Aard, Gewoonten, en Plegtlykheden zyn.

Wat het Land in 't gemeyn' betreft, het sehynt uytcrlyk een volkomen ruwheid en wilde woestheid uyt te leveren, alzo het vol hoog en akelig gebergte, waar men zig henen wend, is. Men ziet 'er een vertooning van vervaarlyke overhangende en vooruytsteekende rotzen; schrikkelyke spelonken, en dicke boschagien, dan eens van donkere en diepe valleyen, dan vernceemt men eens (voor al als men 'er pas gekomen is, met het begin van 't Ooster-moesson) een yselyk gedruys van aftroomende rivieren, die met een groot geweld van 't hemelhoog gebergte in zee storten, 'al het welke egter niet nalaat aan imand, die 'er tot het goede of 't Westter-Moesson overblyft, overtuigende bewysen te geeven, dat het land in zich zelven zeer aangenaam, vermakelyk, en uytnemend wel gelegen is, alwaar men met veel genoeggen, en (wat men ook nu en bevorens zo ruim van des zelfs ongezondheid gesproken heeft) in veel gezondheid leven kan.

Hoedanig het Land hier is.

Het is waar, dat 'er zommige menschen zyn lam geworden, en dat vele, die 'er van daan komen, zo saluw, en geel 'er uyt zien, of zy uyt een gieter gedronken hadden, het geen men dan nog (zeer qualyk) de landzichte noemd; maar de meeste (zeer weinige zwakgestelden uytgezondert) zyn Lam geworden door zig zelven tweezints te verwaarloozen, te weten, door, 't zy s'avonds en 's nagts in de maneschyne, en als zy besweet waren, in 't hembd te bly-

blyven zitten, en 'er zoo om de aange- naamheid, alzo die koelte in 't eerst verquikt, in te blyven leggen slapen, die dan lam weer op stonden; voor al wan- neer zy den beker wat te sterk gelicht, en zig in 't drinken van Saguweer (een zekere witte drank, die men bitter maakt) vergrepen hadden. Dit laatste, als men zig daar wat te lang aan verlaaft heeft, geeft aan de Saguweer-drinkers die bleeke koulcur, en de zo genaamde Land-ziekte, die men niet aan het Land (dat zeer goed) nog aan dien drank (die matig gedronken, zeer gezond, is) maar aan de onvoorzigtigheid, en onmatig- heid van deze en gene menschen moet toefehryven, die geen agt op de onge- makken van een land, die men gemak- kelyk myden kan, nog op haar zelve slaan; maar zich schandelyk verwaar- loofen; 't geen by overtuiging te ge- makkelyker te gelooven is, alzo ik on- der de inlanders noit enig mensch ge- zien heb, die of lam, of zoo flets, ver- vallen, en landziek van gedaante was, en die egter ook Saguweer drinken; maar niet in de lugt, die snagts door de fware dauw vry koel, ja koud werd, zullen blyven leggen slapen.

Egter heeft men dit land over 30 of 40 jaaren voor zoo ongezond (voor al zedert de zwaere aardbeving) uitgekren- ten, dat 'er zommige Landvoogden, en Predikanten niet na toe wilden; dog de verstandige Heer *Padbrugge* (gelyk ook eenige Predikanten in die tyd) met zulke beuzelingen zoo lang lachende, tot dat zy zelf de ondervinding daar van had- den, zyn 'er egter na toe gegaan, en hebben dit land zeer goed in zig zelve gevonden.

Wil men zeggen, dat die Heer, en zyn Gemalinne, egter lam van daar ge- komen zyn; het is waar; dog haar Ed. was van een zeer zwakke en zieke ge- steltenis, waar by eenige ongemakken van 't land komende, zoo zyn die wel geen oorzaak van hare quaal geweest, maar hebben egter belet, dat zy daar heeft konnen herstelt werden. En wat dien Heer aangaat, hy heeft dit onge- mak op 't gebergte van Soja gekregen, van 't welk zyn Ed. op zekere tyd af- komende, en wegens de hitte wat sterk bezweet, en de sterkste in verre na niet zynde, zyn Ed. door een zware en zeer koude regen overvallen wierd, waar aan hy kort daar aan lam ge- worden, en gebleven is, hoedanig ik zyn Ed.; wanneer ik te Amisfoort eenige tyd by hem t' huys was, nog ont- moet heb.

Een groot ongemak, en schyn van deze ongezondheid des Lands geven twee zaaken, te weeten, de fwaare re-

gen, en de aardbevingen, die 't onder- den des Jaars.

* Het Regen-Moesson begint in de Maand May, wanneer de Oost- en Zuid-Oosten-wind voor een half jaar (of eigentlyk maar voor vyf maanden, alzo October de wyffel-maand is) door wacjen.

Dan is men met zeer zwaaten re- gen gequelt, die op zyn zwaarste tot in Augustus duurt; en dan kan 't zomtys weken aan malkanderen, gelyk ik dat eens byna zes weken aan een zag, nagt en dag zo sterk regenen, dat de wegen alom blank staan, alzo 'er behalven het water, dat regt nedervalt, zeer zware froomen van 't gebergte (daar zy diepe en zichtbare voren in nakaten) met een groot geweld na de laagte komen afstor- ten. Men kan van beneden die regen bo- ven in 't gebergte van Soja wel een quar- tier uurs van te vooren hooren, als men om laag nog van geen regen weet.

Deze zware regen belet egter geen- zins, dat heden van fitzoen malkande- ren dan zoo wel; als op andre tyden, bezoeken, alzo zy draagstoelen heb- ben, in welke zy gerust, en droog door 2 slaven van 't een in 't ander huys o- vergebragt werden. Ook verquikt die regen niet alleen de menschen; maar ook het gansche land, en de zelve is ook (als zy niet te lang duurt) voor de Nagel- boomen, Speeery-boomen, en ge- wassen van dien aard vooral zeer noo- dig, alzo anders de thuynen ten cer- sten daar door lyden.

Het wonderlykste; dat ik egter die regentyd hier vernomen heb, is, dat hoe sterk het ook 's morgens mag geregent hebben, de wegen 's namid- drgs, zoo 't dan droog weder is, gelyk dikwils gebeurt, volkomen droog zyn. Dit is een teeken, dat het land zeer spongiens, en hol is, alzo 't in die kor- ten tyd dat water inzuigt. Ook is de grond zeer scharp, en alwynagtig, 't geen de soldaten best aan hun bloote voeten gewaar werden; dog het is te verwon- deren, dat deze regentyd niet over alle eilanden op enen tyd doorgaat; want als 't in 't eiland Amboina regent, dan is 't op Boero, Manipa, en andre phatzen om de West, sehoon weder. Ja zelf als 't aan de Oost-zyde van Hoewamo- hel 't regen-Moesson is, heeft men aan de West-zyde het drooge Moesson. Een wonder in de natuur, dat niet wel te doorgronden is; hoewel 't Regen- Moesson anders gemeenlyk wel tot aan 't eiland Celebes doorgaat.

By dien regen heeft men zomtys zware winden, van welke ik die uyt- werking gezien heb, dat zy takken van boomen, een vat of twee dik, als een gen- rict-

Oorzaak van de Heer Padbrugge's Lam- heid.

De Say- soenen, of Gety-

* Moesim betee- kent in 't Maleys, een Sai- soen van 't Jaar.

Het Re- gen-Moesson.

Met de nodige aanmer- kingen 'er over; en de be- paling 'er at.

Swaare winden; en aard- bevin- gen hier- rict-

riete van een scheurden. Ook gebeurt het wel, dog zelden, dat zig onder die regen en wind aardbeving vermengt.

Een van de grootste ongemakken hier te land is de aardbeving, die hier zeer gemeen is, en dikwils voorvalt. Men heeft die gemeenlyk, of in de maand October en November, of anders Januari, Februari, en meer andere maanden van het Wester, of droog-Moesson, dat met den Westen en Noord-westen-wind in November of December begint, die dan tot Maart of April doorwaait, welke laatste maand weder de Wyffel-Maand is, in welke men geen vasten wind heeft.

In deze Wester-Moesson is 't zeer heet, maar egter zo niet, of de winden verkoulen de lucht, en matigen die hitte zoodanig, dat ik 's middags ten twaalf uuren te peerd door 't bosch, zonder hitte te voelen, gereden heb. Anders is 't in de zon van 9 tot 5 uuren vry heet, maar na dien tyd zeer gematigt, zonder dat men van eenige hitte weet. Die hitte is egter in opzigt van den grond dan zo sterk, dat oude boomen 'er van kunnen verwelken en uytgaan, ja 't aardryk kan 'er af splyten, en tot 20 voeten diep in de grond opdroogen; zelf de rivieren kunnen 'er door ophouden te loopen; en in zulk een tyd hebben de vogtgeerige Nagelboomen veel te lyden, die dan wel met menigte kunnen uytgaan.

In 't gemeen heeft men ook de Aardbevingen, als na swaare hitte een sterke aanhoudende regen valt, alsoo dan de zweetgaten van de gront gestopt, ende dampen 'er in beslooten, of wel de onderaardsche vuuren, door andere redenen gaande geraakt zynde, het aardryk bewegen; dat wel het zorgelykste in October, en November, om dat dan de hitte op zyn sterkste is, en de regen zomtyds nog niet ophoud, hoewel ik de zelve in de 4 of 5 volgende maanden mede wel sterk gevoelt heb.

De swaarste Aardbevingen, hier bekent, zyn die van de jaaren 1644. 1671. in October 1674. den 17 Februari, 1687. den 19. Februari, gelyk elders blyken zal, geweest.

In die drooge en heete tyd heeft men nu en dan ook wel swaare donder, zoodanig dat 'er verscheide zware boomen van boven tot beneden geklooft, stengen van sehopen, voor 't hoofd leggende, door de dondersteen (dat by myn tyd gebeurd is) uytgeboort, en verscheide steenen daar van gevonden zyn. Ik heb 'er van in myn handen gehad, gelyk die aan de wortels der boomen, of aan 't einde van zoo een kloove, gevonden waren. Alle waren ze by na van II. Deel.

eene gedaante, lengte, en kleur; behalven een, die ik verscheillende gevonden heb. Zy hadden de lengte van een kleene span, de breedte van anderhalven duym, de verwe van de Kerk-leyen, en waren aan 't eene einde scherp, evenals een beitel. Ik laat andren, die ik weet, dat dit tegenspreken, hun oordeel vry; maar verseeker hen, dat ik alle voorzorge gebruykte, om dit in den grond na te spooren, en dit volflagen waar bevonden heb, dat onmiddelyk op den donder die steenen gevallen, die boomen geklooft, en die steenen (eens twee by een) aan 't einde der klooven gevonden zyn. De eene steen, die verschilde, en die ik in Banda ontmoet, en aldaar befehreven heb, was van een kopere of metal-agtige koulcur, en van een geheel andre gedaante.

Een van de zeldzaamste zaaken is ook Wit-water, dat men hier in Amboina heeft. Het heugt my, dat ik het de eerste maal van myn leeven by een flauwe lichte maan 's nagts gewaar wierd, ziende toen de Zee zo wit als melk, zo dat ik tusschen de zelve, en de toen niet zeer licht zynde lucht by na geen onderscheid zien kon, dan dat ik van verre de eilanden van Banda, zieh zeer zwart in die witte melk-Zee opdoende, vernam, hoewel men by dag geen verandering ter wereld aan de zee bespeuren kon. Ook wil 't zich met ander zee-water niet vermengen, dat men bevindt daar 't ophoud, en yfelyk by nacht staat.

Men verneemt dit wit water meeft hier om strecks tusschen Banda, en de Zuid-Ooster Eilanden, en ook met groote streepen ontrent Amboina. Men heeft dat tweemaal 's jaars, met de nieuwe Maan van Juni en Augustus. Het eerste noemt men het klein, en 't laatste het groot wit water. Men ziet dit niet alleen tot Ambon, maar ook zelfs tot Boeton en Macassar toe, en hoe 't ongestuimiger weer is, hoe 't meer regent, en hoe de Zuid-Oosten wind sterker doorwaaid, hoe dit wit water zig meer verthoont, waar uyt men afnemen kan, dewyl het in 't eene jaar zwaarder en stormtiger weer, dan in 't andre, is, men dan na evenmatigheid van dien ook sterker, of minder, wit water heeft; 't geen zeer gevaarlyk voor kleene vaartuigen is, alsoo 't belet de zware dyningen van de zee gevaar te werden; ook doet het de vaartuigen, in dit water leggende, zeer licht verrotten.

In de maanden Juni en Juli is de zee maar flauwagtig wit, maar eer dat in Juli begint op te houden, begint het groote wit water in Augustus, by 't

Het
roog
does-
on.

Sware
Donder,
en Don-
der-steen.
nen.

welke de Zee zich met fwaarder dyningen verheft, waar voor men zich by dag beter, dan by nacht, wagten kan. Men ziet dit wit Water voornamentlyk van de eilanden Key, Aroe, &c. Om de Zuid-Ooft, tot Tenimber, en Timor Laoet in 't Zuiden, in 't Westen tot Timor, in 't Noorden tot digt by de Zuid-kuft van Ceram; dog niet be-noorden Amboina. Niemand weet, waar dit van daan komt, hoewel 't waarfchynlykfte is, dat het uyt 't Zuid-Ooften, of wel uyt het Zuid-Zuid-Ooften zyn aanvang neemt, en dat het in de groote zeebofem, die 't naaft Zuidland van Nova Guinea met zyn lange hals (die niet verre van ons legt) maakt, zyn oorfprong heeft. Het doet geen fchade, dan aan de vaartuigen, gelyk wy reeds zeiden. Ook maakt het de vifch fchuw, en is de vifchers nadeelig, om dat het de lynen te klaar aan de vifch toont, hoewel die meeft na 't fwart water heenen vlugt.

Reden
van dien,
nage-
voitt.

Na dat het nu egter afgenomen, en gedaan heeft, ziet men dat de Zee zig van veel flym, quallen, en andere vuiligheden op de ftranden ontlaf. Zommige zoeken de reden van deze witheid in eenige diertjes, die 's nagts als 't verrot hout eenig licht van zich geven. Andere meinen, dat het een dunne fwa-velagtige zeedamp is, uyt de gronden opwellende, en zig over Zee verfpredende. Het is wel waar, dat men veel fwavel-bergen, in Banda, op Nila, Teeuwer, Damme, Amboina, en elders daar om ftreeks, heeft; maar zoo het daar van daan quam, zoo moeft men zulken wit-water ook op alle die plaatfen hebben, daar fwavel-bergen zyn, dat men nogtans niet bevind; en derhalven zal 'er een andere reden van zyn, die ik beken niet te weten, en aan de natuurkundigen overlaat. Ik weet ook niet dat het ergens zoodanig, dan hier om ftreeks, en ontrent de Majotfe eilanden, vernomen word.

Het tweede, in de Zee van Amboina, dat verwonderens weerdig is, zyn zekere lange wormkens, Wawo genaamt; die alle jaar opeen gezetten tyd zig mede vertoonen; dog van welke wy nu niet, maar onder de fpyfe der Amboinefen, zullen fpreken.

Nu zouden wy nog over verfcheide zoorten van zeldfaame Steenen, Dieren, Hout, Vrugten, &c. hier vallende, als ook over een menigte andre fteenen, die opmerking verdienen, als den Amianthus, Criftal, Marmar-fteen, Marcasita, konnen en moeten fchryven, dog alzo dat uytvoerig door den Heer *Rumphius* in zyn *Ambonfche Rareteykamer* gedaan is, zo wyfen wy den Lezer tot de zelve.

Van de AMBOINEESEN.

Van het Land gaan wy over tot de Befchryving van de Volkeren, die daar in woonen. De voornaamfte en meefte in getal zyn de Amboinefen, en behalven deze zyn 'er ook Chineefen, Mardykens, Slaven, en de Hollanders, onder welke wy de verdere begrypen.

Wat de Amboineefen aangaat, deze zyn de inboorlingen des Lands, hoewel ons hier na blyken zal, dat hunne eerfte voorouderen uyt andere Landen gefproten zyn. Het weinige, dat de ouden daar van wiften, heeft hen dezelve al mede onder de Sinda of Menfchen-Eeters doen fteflen, waar voor men, volgens *Ptolomeus* ftefling, voornamentlyk 3 eilanden, voor de Chineefche kufft gelegen, zou moeten houden; die na de gedagten van zommige, Celebes, Gilolo (of Halemahera) en Amboina, zouden zyn.

Voor my, ik geloof, dat in oudetiden alle de eilanden in de groote Zee, die de Portugeefen Archipelago di St. Lazaro noemen, Menfchen-Eeters, en dat die van Amboina daar mede onder geweeft zyn, en hebben wy by de befchryving van 't eiland Noefalaoet met nog verliche ftukken bewefen.

De Amboineefen zyn van een matige gefalte (hoewel ik eenige lange gezien heb) niet zeer vet, en ook niet geheel fwart, maar vaal van kouleur. Ook hebben zy geen platte, maar wel gemaakte Neufen, en zyn niet qualyk befneeden van aangezigt, ja ik heb 'er Mannen en Vrouwen onder gevonden, die fray van'tronie, fchoon van, trecken, en van een bekoorlyke gefalte waren.

Van ouds was 't een ruw, wild, onbefchoft, loom, droefgeeftig, dom, en zeer onnoozel volk; hoewel zy metter tyd zeer verandert zyn.

Van hare onnoozelheid, en onkunde, hebben wy al een voorbeeld in die van 't dorp Seroelau gezien, wanneer zy een boom willende voortroegen, en 't niet gaande, 'er een na beneden liep, en de boom zoo wis om ver kapte, dat zy al roejende met boom met al nabeneden quamen.

Ook zien wy 'er een preuve af by die van Moelana, by Honimoa, die zig overgaven, op dat de vyand met hun land niet weg roejen zou, gelyk hen gedreigt was. In de latere tyden zelf is 't, by de komft der Portugeefen, gebeurt, dat die touwen en ankers te land gebragt, en de felve daar vast gemaakt hebbende, zy uyt een flecht begrip van hun gevaar, zich, om verder ongevallen voor te komen, overgegeeven, en hen toe-ge-

geftaan hebben in dit land zich neder te zetten, en te handelen, dat zy hen in 't eerft afgeflagen hadden.

Daar zyn 'er geweest, die, een Pifang-boom op 't iftrand geplant, en gezien hebbende, dat de Zee die om verre floeg, de dwaasheid hadden, van die niet fchild en fwaard te beftryden.

Dit waren de Strand-bewoonders, maar die zig op 't gebergte onthielden, wierden van deze bottericken nog bedrogen, alzo die hen 't zee-water voor iets heerlyks, om in hun fpy's in de plaats van zout te gebruiken, verkogten.

De liffige Javaanen wiften in de eerfte tyden aan de trotfe Hitoeëfen, die altyd nog wyfer als de andere Amboineëfen wilden zyn, kleene witte fleentjes, voorgevende dat het cyren van Peerden, Buffels, &c. waren, die in hun land toen nog niet vielen, tegen Nagelen en andre Speeryen zeer dier te verkoopen, en hen wys te maken, dat die een groote Medicinale kracht hadden, gelyk die van Larike aan die van Wackafihoe gedaan hebben.

In de tyden der Portugeefen gebcurde het, dat twee viffchers te zaamen viffchende, en juift maar drie viffchen gevangen hebbende, malkanderen niet al te wel in 't deelen der zelve verftaan konden, alzo 'er altyd een van beiden een te veel, of een te weinig had; en de derde te deelen, vonden zy niet goed. Juift komt 'er, terwyl zy daar over hampelen, een Portugees, die met een bedard wesen tegen hun zey, ik zal u lieden aanftonds ichciden, en de deeling net even gelyk maken. Hy deed het ook: want hy gaf 'er elk een, en nam de derde voor zich, waar mede zy wel te vrede waren; dog waren zy in oude tyden zoo dwaas, de meefte weeten nu wel beter.

De reden, waarom die van Ceram na de Batoe Caloway, of na een klip, met haare hafagagen fchepten, heeft ons al mede haar onnoozelheid doen zien.

Hun gering verftand befpeurt men nog al verder uyt de fabelagtige verhalen, die zy zelf van hun afkomst doen; alzo zommige zeggen van Kaymans, andere van ftoelen van Bamboefen, of uyt oude holle boomen, of van Aal, en wat dies meer is, gefproten te zyn. Zommigen, die nog leven, geven voor, dat dit nog niet lang geleden is. Ik heb zoodanigen in myn tyd nog gekend, die dit wel ftif fttaande dorften houden, en die voorgaven van een Kayman gekomen, en dus van 't allereedelte geflacht dezès lands, en niet minder dan die van 't geflacht der Goden by de Romeinen waren, te zyn.

Altoos de Boeroneefen zullen daarom geen Kayman, die van Alang en Liboy geen Aal dooden, om dat zy vastftellen, dat dit hun bloedverwanten zyn, gelyk wy dat bevoorens al hebben aangemerkt. De oude Koningen van Iha beroemden zich van een Calappa Radja, of Koninklyke Cokos-boom (dat een laage kleene boom is) gefproten te zyn. Al de Alfocreefche Koningen geven voor, dat zy van zekeren fwaren Waringin-boom, dicht by Hoekoe aan de middelste fpruyt van de Ajer Talla, en die daar die wonderlyke gevlogtene brug over die rivier maakt, afkomstig zyn.

Die van Hative, en meer andre, zeggen van een Slang gefproten te wezen, en zullen nooit geen flangen dooden; hoedanige 'er in Amboina wel meer zyn, voorgevende, dat die dat doet, het met de dood betalen zal.

De Heer *Marville*, in zyn tyd daar wat onvoorzichtig meede lachende, doode eenige Slangen in 't gezigt van eenige Inlanders, die hem dat afrieden, en kort daar na quamen zy alle in zyn huys, en ook hy zelfs, van de ftuipente fterven. Dit had toen by den dwaazen inlander den naam, dat dit gefchiede, om dat hy die flangen gedood had; dog ile geloof valt, dat deze of gene inlander hen allen, uyt een verkeerde woede, om dat men quanswys zyn geflacht benadeelt had, vergeeven heeft; en dan moet men vastelyk fterven.

Daar zyn 'er ook, die zeggèn van een fchildpad, andre van een bofch-verken (gelyk wy in Ternate over die van Bwool ook zagen) andre weer uyt Draken-eyeren (gelyk wy dit over de Vorften der Moluccos aangemerkt hebben) gefproten te zyn.

Men moet dit in een Amboinees zoo vreemd niet houden, wy zullen daar van onder andere volken verfcheide voorbeelden geven.

Die in de Gricke en Romeinfche Gefchiedeniffen wat belezen zyn, zal dit gevoelen zoo wonderlyk niet voorkomen.

Het gevoelen, dat de menfchen (als men hun gellagt niet recht wift, en men hen egter voor geen baltaarden wilde doen doorgaan) of *Terre Fili*, zoonen der aarde, of uyt de aarde gefproten; of, waren zy wat grooter van afkomst, *Heroum, vel Deorum Fili*; zoonen der Helden, of der Goden, waren, is zeer oud. Die van *Rhodus* zeiden van de 7 *Heliades*, of wel van menfchen uyt de aarde, door de Zon verwarmt, na 't verhaal van *Diodoor L. 5.* voortgekomen te zyn.

Dus hielden de Grieken, dat *Erechtens*, en de Athenienfers, die

zich *ἀντίφωβος*, of Inboorlingen, noemden, uyt de aarde gefproten waren, waar over *Antifobos* hun niet min, dan wy de Amboineefen, befpot.

Die van Creta zeggen van eenen Cres, die aan dat eiland zyn naam gaf, en uyt de aarde gefproten was, afkomstig te zyn.

Diodor spreekt L. 2. van de Scythen als afkomstig van een monfter, dat een vrouw en een slang was, uyt welke Jupiter Scythes, die de Scythen hun naam gaf, zou geteelt zyn.

Euander, zegt *Dionysius van Halicarnassus*, en *Pausanias* L. 8. was de zoon van Mercurius, en van een Arcadische Nymph; *Encas* de zoon van Venus, om dat men zyn moeder niet wel kon aanwyfen. Een geboorte, die wy in menigte onder de Ouden van hunne Goden kennen aanwyfen.

Pausanias L. 3. Lacon. zegt, dat digt by 't fteedeken Egia, een pool, aan Neptuin toegewyd, was, waar uyt men geen vifch nemen dorft, uyt vreefe van aansfonds in een vifch te zullen veranderen, dat mede diergelyken grond, als die van de afkomst der Alangers, gehad zal hebben.

Afkomst van deze en gene uyt een Ey.

Dat alles uyt een Ey zou voortgekomen zyn, is ook een zeer oud gevoelen, dat na allen fchyn zyn oorfpronk van *Gen. 1. 2.* en van 't fweven van den Geest Gods op de wateren, heeft, alzo 't grondwoord eygentlyk de daad van een vogel, die zyn vleugels over de eyers uytbreid, en die zoekt uyt te broejen, na de gedagten van veel geicerden te kennen geeft.

Het is daar van daan, dat *Macrobius* L. 7. cap. 16. *Saturnal.* zegt, dat het ey een zinnebeeld der wereld was.

De Syriers en Phaniciers dedden hunnen God en gefternten uyt een ey voortkomen.

Roemen de Koningen van Batsjan uyt Draaken-Eyeren gefproten te zyn, roemen ook de Grieken niet even zoo van Caftor, Pollux en Helena, dat zy mede uyt een Swanc-ey (alzo Jupiter zig in een fwaan verandert had, en zoo by Leda gekomen was) geteelt zyn. Van menfchen, die van Draaken gefproten waren, wift men by de Ouden ook al te fpreken.

Of van Slangen.

De Chineefen, Maleyers, Javaanen, en meer andere Oosterlingen zullen geen Slangen dooden. Veele uyt een zoort van Godsdienst, alzo zy die eerbiedig behandelen, en als hun Goden eeren; andre, om dat zy zeggen daar uyt gefproten te zyn. Ook zyn Goude slangen (gelyk wy zien zullen) van de voornaamte fieraden, en kleinodien, der Amboineefen; daar zekerlyk iet on-

der verborgen is. Dus zyn goude of zilvre slangen ook oorfierraaden van eer, die de Koning van Mongibir in *Æthiopiën* aan jongens te dragen geeft, die door vreemden by dogters van zyn land geteelt zyn.

Dat de Romeinen al van ouds te *Epidaurus* een slang aangenomen hadden, en als hun God *Æsculapius* in die gedaante eerden, is te wel bekend, om daar bewyfen van by te haalen. Ook is 't al zeer oud, slangen niet te dooden.

De oudste Ethiopiërs (zoo de Heer *Ludolf* verhaalt) eerden de slang als haren God, en noemden die *Arwe*.

De Chineefen zullen geen reize ter zee ondernemen, of zy brengen zeer plegtelyk met geklank van bekkens een levende Slang (die zy wel lekkertjes opvoeden) aan boord, en ook met veel ftatie zo aan land, wel verre van die te dooden; geloovende vast, dat zoo zy dien God niet aan boord hadden, zy geen gelukkige reife zouden doen.

Ik leze by *Plutarchus* in zyn boek van 't vernuft der dieren, van een zeldzame vryagie tuffchen een slang en een jonge dochter van *Ætolien*. Ja zelf de moeders van *Alexander de Groote*, en van den Romeinſchen Held, *Scipio Africanus*, zouden van slangen (zoo men by *Silius* L. 13. by *Julius* L. II. C. II. en by *Luciaan* in zyn famenfpraak der Goden zien kan) omhelt zyn.

Ovidius spreekt in zyne *Herschepping* L. 4. C. 7. van Cadmus, als een, die zig na de Encheliëfers begaf. *Martialis* en andere fpreken van eenen *Anchialus*. Ook fprekt *Homerus* van *Anchialus*, de zoon van *Mentes*.

Ik weet wel, dat 'er geleerden zyn, die dit laaste woord een andre oorfpronk (als of 't een, die in eeuwigheid leeft, beteekende) geven.

Maar daar zyn weer andere geleerden die dit woord *Anchialus*, en deze Encheliëfers niet ongevoegelyk by het Grieks woord *ἐγγελας*, dat een Aal beteekent, 't huis brengen, en die deze menfchen als zulke aanmerken, die een zoort van erbid voor Aal, en Slangen, die malkandren zeer na in mangſchap beftaan, hebben.

Gelyk de Egyptenaars 't geheel al door een Slang, die door 't byten in haar fteert een rond maakt, gewoon waren te verbeelden, alzo plagten zy de Godheid ook wel in de gedaante van een Slang met een ſperwershoofd te eeren.

Al welke Slangen-dienst, (gelyk ook de Python der Heidenen, en den God Ophion) in zyn grond geheel en al van 't verhaal van *Mofes* *Gen. 3.* wegens de oude slang, en de dienſt, dien men van ouds

Oorfprong der Slangen-dienst.

ouds al aan den duivel bewees, overgenomen is, want Ophion komt immers klaar van ^{de} een Slang, in 't Grieks, en Python van 't Hebreuws woord ^{נחש}, dat een kleine venynige slang beteekent.

De Stoici, die geleerde mannen, meinden, dat de menschen in alle landen en akkers geteelt wierden, en als de paddestoelen grociden, 't geen immers zo veel van 't gevoelen der eenvoudige Amboineesen niet verschilt. *Lactantius* getuigt dit L. 7. C. 4. en *Ovidius*, *J. Metam.* bevestigt het redelyk klaar, van *Corinthus* sprekende,

— *Hic avo veteres mortalia primum Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.*

Dat is:

Hier wierden sy wel eer, als menschen afgebeelt;

Uyt Paddestoelen, wel bevogtigt, voortgeteelt.

Ten bewyfe, dat de menschen uyt de aarde geteelt waren, plagten vele het woord *Homines*, dat is, menschen, *ab Humo*, dat is, van de aarde, af te leiden.

Minutius Felix zegt, dat *Saturnus* met de zynen by de Latynen *Terræ Filii*, dat is, soonen der aardt genaamt wierden, waar uyt men zou mogen oordeelen, dat zy wel iets van Adam, ^{אדמה} dat in 't Hebreusch roode aarde beteekent, zouden mogen gehooft hebben. Behalven dat het ook een waarheid is, dat de

eerste mensch uyt een klomp aarde, die God bezielde, gemaakt is; In hoedanigen opzicht alle menschen soonen der aarde, en uyt de aarde, in hunnen eersten Vader, gesprooten zyn.

Dat de Italiaanen, (van ouds her mede berg-bewoonders als de Amboineesen) het mede daar voor hielden, dat de menschen uyt Eyken, en andre boomen, voortgekomen waren, getuigt die groote Dichter *Virgilius*, in het achtste boek van zyne *Æneïs*.

Genus virum truncis, & duro robore, nata.

Een volk, uyt Wortels, en uyt Stronken, voortgekomen,

Dat uyt den harden Eyk zyn oorsprong heeft genomen.

Ik zal hier niet ophaalen, dat zig verscheide Dieren by dese en gene voorvallen, waarlyk met menschen vermengt, en dierhalven ook deze en gene daar van oorspronk genomen hebben, gelyk men in Sweden van een jongen, uyt een Beer voortgeteelt, en in Denemarken van diergelyke gevallen veel weet te spreken, behalven dat *Saxo Joannes* zegt, dat de Koningen van Denemarken daar van hunnen stam ('t geen wy voor zyne rekening laten) afkomstig rekenen.

Alles, dat wy hier hebben aangehaalt, dient alleen om te toonen, dat zulke onnooofele gedagten zelf ook by de verstandigste volkeren der aarde in de eerste tyden, zoo wel als by de Amboineesen, geweest zyn.

VIERDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAn 't bygeloove der Amboineesen. En voorbeelden 'er af. Hun agt-geving op Vogelgechrey, en andere zaaken van dien aard. By de Ouden ook te vinden. Verborgene kragt in 't Hoofd-Hair gesteld. Groote agting voor 't zekre. Andre voorbeelden van des Inlanders bygeloove. Wegens de Pontiana. Andere bygeloovige bedryven. Gedagten wegens Toovery. Cackerlaeken, zeker soort van Menschen. Aard der Amboineesen. De onmoogelykheid van hier Wyn te kunnen hebben, tegengespooken. Wat Gewasschen, enz. men hier heeft. De Vrouwen der Inlanders Slavinnen, en de Mans Heeren. Oude wyse, van Water op 't Hoofd te dragen. Verderen aard der Amboineesen, en hoe men hun handelen moet. Sterke neyging voor de Toovermiddelen, de Vrouwen meest eygen. Dat veel op vergiftigen wytkomt. Zeldzaam voorbeeld 'er af. Handwerken der Amboineesen. Gezet op de Hoofden hunner vyanden weg te halen. Een oude gewoonte der Oosterfche Volkeren. Ambonfche Helden. By hen voor Hard, en Schoot-vry gebonden. Wat middelen zy, daar toe gebruyken. Zeldsaame Gewoonten der Amboineesen. Gewoonte van in de Rivieren en elders, te wasschen. Wyse van zich met Olie, &c. te Salven. De Vrouwen kramen gemakkelyk. Wyse van 't Kind een Suignam te

geven. *Vroege handeling over een Huwelyk. Dragen hare Kinderen op de Heupe. Gewoonte, wanneer hare Dogters huwbaar zyn. Van den Bruidſchat. Om een Kind, by een ander geteeld, achten zy hun Bruid te meer. Konſtenaryen der jonge Liederen. Hun vermogen, om een Man onbequaam te maken, en weer te geneſen. Wat zy ontrent dit ſtuk verder weten uyt te werken. De oudſte Soon is, na zyn Vaders dood, Meester. De Broeders Soon Erf-volger. Van de Maaltyden der Amboinceeten. Mannen en Vrouwen zyn daar op afgezondert. Redenen van deze afzondering. Toerichting der Tafel. Hoe zy hun Sagoe-Brood maken. 't Gebruyk van Ryt, en ſchoon Tarwen-brood. Gewoonte van ider zyn byzonder deel te geven.*

GElyk nu de onnoofelheid der eerte tyden, by de Grieken en Romeinen zelf, de moeder van de Afgodery en 't bygeloove was, alzo is zy dat niet minder by de Amboinceeten geweest.

Wat Afgodendienaars zy van oudsher waren, zullen wy ter plaatze, daar wy van den Godsdienst handelen, zien.

Wat hun bygeloove betreft, daar valt vry wat van te zeggen.

Als zy een kind ter ſchool brengen, en een lyk ontmoeten, zullen zy dat zeer angſtig ontwyken, om van den Sawan, of des dooden geest in de lucht ſweevende, niet beſchadigt te werden; dog om dien geest nog meer, en by alle gelegentheeden af te keeren, binden de moeders haare kinderen 2 à 3 maanden na de geboorte al een bondelken met duivelsdrek op den arm, op de hand, of aan den hals, en dan is het bequaam, niet alleen den Sawan, maar ook alle Djin's, of Duivels, te verdryven.

Ontrent den Hoek van Siel ziet men een dikken zee-boom, van 't geflagt der genen, die men de ſwarte Tali Haroes dat is, ſwart Stroom-touw, of zee-Rotang, noemt, en die na 't zeggen der inlanders zo dik als de dye van een man, en Boetoh Siel, dat is, de manlykheid van Siel, by hen genaamt is. Deze durven zy niet uit Zee haalen, uyt een zoort van bygeloove, dat die het hoofd van 't geheel land is.

Die van Soya, nog Heidenen zynde, geloofden, dat 'er boven op den top van hunnen berg een groote verglaasde ſwarte pot, of Martavaan, en dat daar by een groote ſtoel, of boſch met Bamboefen was, wanneer zy nu regen hebben wilden, zo offerden zy, en roerden maar in die pot, en 't gemeen volk geloofde, dat het dan noodſakelyk moeft regenen, van welk bygeloove men het zelf al in de latere dagen naeulyks heeft weten af te brengen, gelyk wy daar van elders onder de zaken van hunnen Godsdienst, breeder ſpreken.

De Balijs in 't gemeen, en ook deze inlanders, gelooven, dat, wanneer imand veel kinder-pokken krygt, het zelve veroorzaakt word door zekeren duivel, by hen Pokan Poenja May, of

of de Moer van de Pokan, of pokken; genaamt. Indien nu die zieke niet wel bewaakt word, zo gelooven zy dat die Pokan Poenja May hem 's nagts in een Saguweers-boom wegvoert, en hem daar alleen zoo blyven laat, terwyl die Pokan Poenja May aantonds van daar vertrekt.

's Morgens daar aan de pokkige niet gevonden wordende van de vrienden, ſtellen zy vast dat hy van dien duivel vervoert is. Sterft hy nu van die ziekte op dien boom, dan is het uyt, en daar is niets tegen te doen; maar zoo hy opkomt en beter wort, vinden hem de Tiffidoors, die 's morgens komen om hunne volle Goerocoe (of Emmer, daar zy die vogt in laten druipen) weg te halen, en een leedige daar weer in plaats te hangen. Vragen zy hem dan, hoe hy in dien boom komt, zoo antwoordt hy dat die duivel hem daar in gevoert heeft. Hier op helpen zy hem 'er af, en brengen hem weder na zyn huis toe. Die duivel nu komt noit door deuren of venſters, maar alleen door een ſyde van het wolfe-dak van voren in, dat boven by hen open, maar beneden met Atap; (of t'ſaamgevlogtene Clappus-bladen) toegedekt, en beſchoten is.

Om nu te beleten, dat dese Duivel niet in huis kome, maar voor by mag gaan, zoo zetten zy een Gabba-Gabba of houten man voor dat gat, en dan krygt men daar de pokken niet; dat hen zeer dikwils miſt, en echter in hun bygelove nog niet verlicht. Dit vertellen zy dus maldanderen voort, dog de verſtandigen onder hen weten zo wel beter, als wy.

De Tiffidoors, of Saguweer-Tyfenars, die by ondervindinge zeggen, dat die duivel hunne Goerocoe's met Saguweer wel eens komt uytdrinken (hoe wel ik geloove dat het de Hollandſche Soldaten doen) zyn gewoon dit middel daar tegen in 't werk te ſtellen. Zy hangen een Moolik van Gabba-Gabba, ſwart en geel geverwt in dien boom, aan den zelve tak, waar uyt zy tyfferen, en ſteken een ſcherpe priem van de Toelang of Doeri Gamoeet door dien man henen, waar door hy, van de wind bewogen zynde, na imant ſchynt te ſteken.

Van 't
Bygeloove
der Amboinceeten.

Envoor-
beelden
eraf.

fieken. Komt dan die Pokan Poenja May, en ziet hy dien man, zoo gaat hy voor by, en de Goeroeroe blyft vol, te weten, zoo 'er de Zoldaat niet agter geweest is.

Wanneer een Amboinees 's morgens uyt zyn huis gaat, en een gebrekkelyk, krom, of oud mensch bejagent, zal hy dien met veel ontsetting met de handen al van verre van zig weeren, roepende Tobat! Tobat! dat is, wel is 't mogelyk! is 't mogelyk! en aanstonds weer na huys keeren, oordeelende, zoo hy voortging, die ganfche dag geen geluk te zullen hebben. Dat zal hy zo lang, al was het thienmaal aan den andren hervatten, tot dat hy geen geteekende, of gebrekkelyke, ontmoet; en sechoon hy, na dat allereerst gelukkig uytgaan, 'er op den dag thien ontmoette, dat mag geen quaad.

Een moeder, of andre vrouw, zal 's avonds met geen kind uytgaan, ten zy zy in haar hand een ajuyn, of wat look, eenige kleene scherpe houtjes, en een mes voor uyt heeft. Ook legt zy gemeenelyk dit gereedschap onder 't kuffen van een kind. En dit alles doet fy om den Savan, den quaden geest, die dan omwerft, af te keeren, en te belletten, dat dit kind geen ongemak overkome. Hoedanige grillen zy 'er by menigte hebben, alzo zy zeer sterk voor het waren der geesten zyn. Een dwaling, waar van de wyften der ouden mede vervult waren.

Den eersten visch, die zy met een nieuw net, of in een nieuwe Sero, of fuyk, vangen, zullen zy noit verkoopen, maar altyd of zelf eten, of weggeven, verzekert zyude, dat zy noit zegen zouden hebben. Dit is een vaste wet, niet alleen by hen, maar ook by de Chineesen, Baliers, Macaffaaren, en alle andre Oosterlingen. Zelf doen dit ook nog veel Christenen, hoewel die voorgeven het niet uyt bygeloove, maar enkelyk te doen, om voor geen gierigaarts door te gaan, dog ik geloove, dat 'er nog al iets van den ouden fuurdeegsem in zit.

Als de Amboineefche vrouwlieden met haar goed 's morgens ter markt komen, zullen zy 't eerste stuk, daar over gedongen word, vastelyk voor de prys, die 'er voor geboden word, geven, al was het eens zoo veel weerdig; want anders zouden zy dien dag geen geluk hebben, en niet wel verkoopen. En zoo ras zy dat eerste stuk dus verkogt hebben, zullen zy op haaren bak, of korf (daar zy haar goed in dragen) kloppen, en over luyd, Lakoe, Lakoe, dat is, 't heeft aftek, of 't is verkogt, met veel blydschap uitroepen, op dat die korf, of bak, dit hoorende, alles, 't

geen 'er in is, aftek hebben zoude.

Hooren zy een uyl, of anderen ongeluks-vogel; sechreuwen, dat wil ook al iets zeggen, dan zullen zy niet uytgaan.

Hebben zy een fraey, en gezont kind, en hooren zy dat van imand pryfen, zo werden zy daar moeyelyk over, en stellen vast dat het kind ziek worden zal. Volgt 'er dat kort op, dan is het zekerlyk door zulk eenen betoover, en dan is 't wel half verloren.

Van zulk een betoveren wist men by de ouden ook al te spreken. De Grieken noemen dit *βασάνειν*, dat is, betooveren, dog eigentlyk beteekent het benyden, of iemand te secherp aanzien, zynde 't gedoente van een die een anders geluk benyd. De Latynen noemen dit *Fascinus*, een betoovering door 't sterk aanzien, pryzen, of aanraken, van imand. Hier van zegt *Virgilius* in zyn 3de Herders-sang aan 't 63de vers.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Dat is:

'k Weet niet wat oog het is, dat al myn vee betovert.

Dog om zig, by zulk een pryfen van imands kinderen, van betoovering te ontfchuldigen, voegden de Ouden de woorden *ἀφασαννως* of *praesifine dixero*, dat is, ik zeg 't niet, om u, of uro kind, te betooveren, 'er by; hoedanig veel bygeloovigen hedensdaags nog om die zelve reden even na zoo een loftruyting over imands kind, *God zegen u*, gewoon zyn te zeggen, om alle quade gedagten te benemen. Op die zelve wyze nu leeft men daar by den inlander, en zoo hy diergelyken woorden 'er niet byvoegde, zou men oordeelen, dat hy dit zeide, om 't kind, of dien hy prees, te betoveren.

Geen inlandsche jonge dogter zal van een dubbele Pinang, of andere dubbele vrugt, uyt bygeloove, eten; en geen flavin, die agting voor haaren Heer, of Juffr. heeft, zou hen zulken vrugt durven aanbieden, uyt vrees, dat zy, die etende, by haar huwelyk tweelingen, en dus een swaaren arbeid, of lastig huisgezin, zouden krygen.

Zy gelooven ook, dat, zoo zy in Verborgene handen van den Rechter over eenig bekracht dreven seft geraken, en men hen pynigt, zy alle pyn zullen verdueren, zoo lang men hun 't hoofdhaar houden laat, maar scheert men dit af, zoo is al de verborgene kracht met hun hair weg gevlogen.

Men heeft daar van in 't jaar 1704. een klaar voorbeeld in den Koning van Amet

Hun agtgeving op Vogelgeichrey, en andre zaaken van dien aard.

By de ouden ook te vinden.

Verborgene kracht in 't hoofdhaar gevestigd.

Amet gezien, die, een moord begaan hebbende, om aan dat vleesch eens lustig zyn hart op te haalen, en daar over gevangen, en gepyngt zynde, niet het minste, maar toen men eindelyk zyn hair afsneed, alles bekende; gelyk wy hier na dit geval breeder zullen melden.

Ik heb eenige jaaren te vooren een inlandfchen Vaandrig gezien, die behendig zyn vrouw vermoort had; dog 't quam egter uyt door een oude vrouw, die gezien had, dat hy haar de keel afsneed, het bloed in een teil ving, en 't lyk diep in de nagt met een slaaf na 't strand in een vaartuig bragt, en met eenige steenen diep in zee wierp.

Zo ras het dag was, vraagde hy ieder een, of zy zyn vrouw niet vernomen hadden, en maakte een groot misbaar, zeggende, dat zy na 't strand, dat is, om haar gevoeg te doen (alzo zy geen gemakken hebben) gegaan, en daar zekerlyk van een kayman verlonnen was.

Dit fleurde zoo wat henen, tot dat deze oude vrouw, in 't eerst bekommert om 'er zig mede te moejen, alzo hy een wraakzugtig mensch was, daar van kennis aan den Fiscaal gaf, die hem en zyn slaaf deed gevangen neemen. De slaaf bekende het ten eersten, zeggende, dat zyn meester het hem geboden, en hy maar gehoorfaamt had. Dit wierd hem voorgehouden, maar hy lachte daar mede, vragende of men de getuigenis van een slaaf tegen zyn meester mogt, of kon gelooven, en zoo dat doorging, dat dan een slaaf altyd meester van zyn meesters leeven was. Men hield hem voor, dat het zekere vrouw gezien had; dog hy loochende alles met tlyve kaken. Daar op begon men hem te pynigen; maar hy schreude zeer over al 't geweld, dat men hem tegen alle regt en reden deed, hem pynigende over een zaak, waar mede hem zyn eigen slaaf, en een vyandige buirinne beschuldigde, en eischende in 't midden van de pyniging, dat men hem het *Corpus delicti*, of 't dood lichaam (want die vrouw wist niet, waar hy 'er mede gebleven was) aanwyzen zou. Dit kon men niet doen, en men vond zig met deze zaak verlegen, tot zoo verre, dat de Landvoogt al begon te spreken van hem op vrye voeten te stellen.

Myn voorzaat, toen een van de Leden van het Gerecht aldaar, wetende, wat vertrouwen de inlander op zyn hair heeft, zeide tegen den Heer *De Haas*: *Myn Heer, ik weet nog een middel, dat wy eerst beproeven moeten, eer wy hem los laten, en ik versekere UEd. dat hy zyn hair zoo ras niet quyt zal zyn, of hy zal het, indien hy 't gedaan heeft, ook bekennen.*

De Heer *De Haas* lachte hier mede, en zeide dat zulk een forsche vent, die de zwaarste, en zelf nieuw uitgevonde wyzen van pyniging had konnen uytstaan, hen over dat middel maar bespotten zou, dog op het aandringen van myn voorzaat, wierd het by den Raad egter goed gekeurt, en de mine gemaakt om het te beginnen. Hy zag den Chirurghyn met een groote schar klaar staan, en vraagde, zo als hy ingebragt wierd, wat dit zeggen wilde, en wat die wondheeler doen zou. Men zei, dat die gekomen was, om zyn hair af te snyden, op dat men hem eens zonder hair pynigen zou. Hy bad hier af verschoont te mogen zyn, en bekende alles, gelyk hy ook in myn byweesen gerecht, de rechte hand afgekapt, en uit inzicht van zyn heerlyke daden, in dienst van de E. Maatschappy op Java bedreven, zeer genadig onthalt is.

De Landvoogd *De Haas* stond over dit geval verbaast, om dat zulk een geringe zaak van zulk een grooten uitwerking was; en men heeft na dien tyd alle misdadigen, die onder 't pynigen niets belyden wilden, 't hair afgesneden, gelyk in 't jaar 1704 aan dien Koning van Amet met het zelve gevolg geschied is.

De inlanders hebben niet alleen een groote glorie in, en agting voor hun hair, maar men kan hen (van beide de geslagten geen grooter smaot of hoon aandoen, als dat men hen 't hair afsnyd, gelyk dat by meer andre volkeren van ouds her een groote schande was) niet alleen, om dat zy op 't zelve zeer moedig, maar ook om dat zy van gedagten zyn, dat 'er eenige geheime kracht in verborgen is; hoewel ik 'er, onder hen noit een gezien heb, die 'er iets meer mede, dan een ander, uitrechten kan. En dus schynt het my, dat hen iets van Simfons geval bekend moet zyn, en dat de bloote inbeelding het verdere in hen uytwerkt. Of 't moest wesen, dat zy ook iets van 't geval van dat purper-hair, de stut van *Nifus* Ryk, dat zyn Dogter *Scylla* hem afsneed, waar door hy zyn kragt en Ryk te zamen verloor, en waar af *Ovidius* in zyn *Herschepping* L. 8. Cap. 1. vs. 22. spreekt, gehooft mogten hebben, dat egter niet te denken is.

De Amboineefen gelooven ook, dat, Andre voorbeelden van des inlanders Byge-loove. wanneer een vrouw, swanger zynde, of in de kraam, gestorven is, zy in een Pontiana verandert, waar door zy een schim, geest, of een duivel verstaan, die met zeer lange hairen dan hier dan daar vliegt, en sweeft, en dat zy, de boomen tot rust-plaats hebbende, in 't bosch in d'e'en of d'andre der zelve blyft han-

hangen; ja dat men haar daar haar kind hoort beweenen, en het kind met haar schreyen. Dat zy ook als een vleedermuis in de dorpen, om na haar man te zoeken, omzwerft.

Om nu te beletten, dat zulke een vrouw in geen Pontiana verandere, zyn zy gewoon deze middelen in 't werk te stellen.

Men legt, voor 't begraven, en by 't afleggen van zulken vrouw, onder ieder van hare oxelen een hoender-ey, op dat zy, die na der Amboinesen gedagten anders zou willen vliegen, belet werde, dewyl zy, die eyers onder haare oxelen voelende, zig inbeeld, haar kind onder haar armen te hebben, en bevreest is 't zelve, als zy maar begon te vliegen, te zullen laten vallen, waar door zy genoodzaakt word ter plaatze, daar zy is, te blyven.

Wegens de Pontiana. Ook steeken zy tusschen de nagelen van handen en voeten zoo veel watte, of kattoen, als 'er in te krygen is, en dan in ider nagel een spel tot de kop toe. Daar na nemen zy houts-kool, en Bobori (anders Borri Borri, of Indiaansche Saffraan) 't welk zy zamen gewreven, en gemengt hebbende, maaken zy daar van een kruis op 't hol der voeten. Dan nemen zy een Koefo, of lang sny-gras, in zyn zaad staande, en maaken daar van strikken kruis-wys, aan ider oor een, binden de beenen op de kuiten, of in 't midden, met een bandje te zaamen, en leggen haar zoo in de Kist.

Den derden dag na de begrafenis verryft zy (na hare gedagten) 's nagts ten twaalf uren van den dooden, riekt aan haar grooten teen, en zegt: Ik ben gestorven. Daar na staat zy op, gaat na 't huis daar zy gestorven is, blyft daar een uur of twee, en keert dan weer na 't graf, zonder imand wakende te vinden, en daar na hoort men niet meer van haar.

De reden, dat ik aanstonds zeide, zonder iemand wakende te vinden, is deze. In 't algemeen is 't een gebruik by de Amboinesen, ook by de Baliërs, Macassaren, en de meeste andere Indiaansche Ingezetenen van Amboina (vermits die alle de Pontiana gelooven) dat, zo ras zulken vrouwe, of ook wel eenige andere doode, begraven is, de vrienden, afleggers, of bekenden van de overledene, leven dagen in 't sterfhuis waken, het bed, waar op de doode plag te slaapen, volkomen opschudden, als of die nog leefde; ook bereiden zy eten, dekken een tafel, setten die met z brandende kaarsen voor des zelfs bed, en eenig water, zo om te drinken, als om de voeten te wasschen, 'er by.

II. Deel.

Dit alles doen zy, om dat de ziel van de verstorvene, hare vrienden, en huis, zo niet konnende vergeten, hen dan nog komt bezoeken, en zien, of zy aan haar wel gedenken, en 'er nog wat werk van maken. Zo zy dit nu niet bevind, meenen zy, dat haar geest, nadescheiding van ziel en lichaam, daar over gaat knagen, quynen, en over deze kleinagting en blydchap over haar dood, zo gestoord is, dat zy gestadig by hen zou komen wären om hen te plagen.

Dit doen zelf wel Christenen, hoewel zo geheim, dat 'er niet agter te komen is; ja willen voor geen anderen, dan die van dat zelve bygeloof zyn, weten, dat zy van dat gevoelen zyn. Ik weet gevallen, dat zy zelfs dese enige Nederlanders, zeer bemind onder de Baliërs, en Amboinesen, na hun dood op zulke een bygeloovige wyse door die in 't sterfhuis overbleven, wilden behandelt hebben, waar toe verscheide Baliërs zeer iverig hun dienst aanboden; maar des overleedens vrienden, dit verfoejende, toonden hen hun droevige blindheid van verstand, en overreedden hen zodanig, dat zy met schaamte (immers in schyn) daar van aftonden, hoewel zy naderhand daar over aan anderen zig zeer verstoort toonden.

Als ook een kraamvrouw ziek is, komen de Amboinesen, en veel andere Natiën, hoewel zoo heimelyk, als 't mogelijk is, op een tyd, dat 'er niemand in de Kerk is, het sand der trappen van den Predikstoel ergens in veegen, en geven dat de sieke in, meinende, dat daar eenige heiligheid in verborgen is, om dat het van de voeten van den Predikant gekomen is. Daar boven beloven zy, zo de zieke opkomt, zekergetal brandende kaarsen in de Kerk te zetten, hoedanige beloften ook wel op de behouden reite van dezen of genen Chinees, gedaan, en in de Maleitse Kerk by myn tyd, zonder nogtans de daders te kunnen ontdekken, gevonden zyn; van 't welk dewyl men bevond dat *Jan de Maris*, in myn tyd Koster dier Kerk, of door slapheid, of door bygeloof, of door winst, die hy 'er af trok, of mogelijk wel door dit alles te zamen, oorzaak was, zoo is hy daar over afgezet.

Indien 'er een Raven over hun huis vliegt, en zy dat zien, zoo roepen zy aanstonds, *Makan tahi*, dat is, vreet drek, meinende vast, dat 'er anders in dat huis een sterven zou, en dat die Raven quam, om daar op te aasen; dog dat hy, dit hoorende, aanstonds voort moet, en daar door die anders zekere dood alzoo belet, en voorgekomen word.

Deze zelve manier van spreken gebrui-

T

brui-

bruiken zy ook, wanneer een kind niest, uit inbeelding, dat het door den eenen, of anderen quadaardigen geest, om de dood van dit kind verder uit te werken, veroorzaakt word; dog dat hy nu in dit zyn voornemen door deze woorden gestuit, en verdreven word.

Gedag-
ten we-
gens To-
very.

Zoo ras hunne kinderen maar iets scheelt, zyn ze betoovert, en sehoon zy, als wy'er outrent zyn, dat niet zeggen durven, zoo legt dit nogtans in de grond zoo by hen, zelfs in de beste.

Na dat *Antony de Soysa*, Konink van Noeffanivel, met de Dogter van *Domingos Queljo*, Koning van Kilang, getrouwt was, en zy zagen, dat hun eerste kind ziek wierd, en stierf, zo stond het by hen en hunne vaders vast, dat dit kind door imand der vrienden, die het de successe benydden, betoovert, en daar door gestorven was. Het tweede kind geboren zynde, gaf men het even na't baren uit den huise, en aan den Koning van Kilang over, die 't op 't gebergte van Kilang bestelde, om van die vorige betoovering bevryd te zyn; dog het stierf ook. Het derde bestelde men weer op een ander by des Koningin's Sufter, die met de soon van den Grave van Halong getrouwt was; dit stierf weer. Hier op hielden zy 't laatste by zich in huis, en dat leefde by myn vertrek nog. Deze was anders een Koning, zo Godvrugtig van leven, als ik 'er een in Amboina gekent heb, die geen eene Predikatie zou verzuimt hebben, als zyn aamborsfigheid het maar toeliet; maar daar aan ziet men, hoe qualyk die oude suurdeefem 'er uit te krygen is.

Ook hebben de swarten de gewoonte, van imand, die een ziekenkomt befoeken, en paste voren in een sterf-huis geweest is, en zonder zyne kleederen te verwisselen; 'er van daan komt, om geen renderer wereld by dien sieken te laten gaan; maar zodanigen persoon zoo lang in 't voorhuis, of een ander vertrek, op te houden, tot die genootzaakt zy te vertrekken, zonder den zieken te zien. Ja ik heb al vry fatsoenlyke Hollandische Juffrouwen gekent, die daar mede seer beset, en vol van zulk een bygeloove waren.

Zy zullen in 't gemeen ook onder 't Hoofd-kussen van de zieken, meest na de rechter zyde, wat Look, wat Soelaffi (een kruid, als Dragon van smaak, en blad) en eenige kleene besem-stokkens, leggen, verzekerd zynde, dat dan zo een tegen den Sawan, of quaden Geest, zeer wel gewapent is.

Zy zullen 's avonds met geen kleen kind op den arm, uyt vrees voor den Sawan, alzo die geest der duisternis dan meest swerft, uytgaan, of zy zul-

len dat kind een bloot mes, wat look, en eenige besemkens, of besem-stokkens (kragtige middelen om een Geest te verdryven) in de hand geven; anders durven zy dat niet wagen.

Zy zyn doodelyke vyanden van Tooveraars, die men veel (zo zy vast stellen) onder de Amboineesen heeft. Deze konst van te konnen tooveren beruift meest by deze of gene geslagten, die by hen daar voor bekend staan, en die zy ook doodelyk vreesen.

Zy stellen vast, dat zoo een Tooveraar, of Tooveres, niet alleen op de voorzeide wyze met 't een of ander kind te prylen, en dus het te doen quynen, toovert, maar ook gewoon is 's nagts met het hoofd en ingewand na de vergadering der Tooveraars te vliegen, terwyl de romp daar te bed leggen blyft, dat juist op den rug zyn moet, om 'er recht en niet verkeert weer in te komen. Grollen, die wy verhalen, om te toonen, hoe de zaaken by den inlander gestelt zyn, maar die wy hen altyd getracht hebben uyt het hooft te praten; niet konnende begrypen, hoe zy geloof aan zulke dwaasheden konnen geven, waar van zy noit de allerminste bewyzen, ja zelf noit de minsteschyn, gezien hebben.

Honderd diergelyke gevallen zouden wy konnen verhalen; dog zullen ons daar mede, alzo dit ons al verdriet, niet ophouden.

Zoo 't Eclypsis, of Maan-swym is, zullen zy, en voor al de Chinesen, aantonds zeer sterk op bekkens kloppen, om de duisternis, die de Maan dekt, te verdryven; of om (zoo de Chinesen zeggen) den draak, die anders altyd slaapt, en nu wakker is, af te sehrikke, om te beletten, dat hy de Maan niet in swelge.

Onder deze Inlanders vint men ook een soort van menschen, die men Kakkerlakken noemt: Zy zyn byna zo blank als een Hollander, hoewel het een ander affchuwelyk vaal, of doodbleekagtig blank op zig zelve is; voor al, als men hen van naby siet. Zy hebben zeer geel, en als gezengt hair; veel groote sproeten op de handen, en in 't aansicht, en zyn schubbig, ruw en rim-pelig van vel, by dag stikfiende, ja byna half blind, zoo dat hun oogen dan meest schynen toe te zyn, pinkoogende gestadig, dog konnen zeer wel bynagt zien. Zy hebben ook graeuwe, daar andere inlanders zwarte oogen hebben, en zyn, sehoon mede van swarte ouders, by hun eigen Natie veragter, dan andre inlanders, en ook affchuwelyk by hen. Ik heb enen Koning van Hitoe, en zynen Broeder, gekent, die kakkerlakken

lakken waren, en eenige fwarte Broeders, en Susters, en zelf ook fwarte kinderen hadden, en ook wel andre van 't vrouwelyk geslacht, maar 'er niet veel gezien. Men vind diergelyke menschen ook in 't Ryk van Lovango, in Africa, en elders.

Zy dragen dien naam na zekere Indische Schallebyters, die jaarlyks vervellen, en dan bleek, en rimpelig van huid zyn; en zy dragen die te regt, vermits zy 'er altyd zoo schubbig, en verveld, als de Kakkerlakken, of Lazarussen, uytstien.

Wat nu den Aart der Amboineesen betref, zy zyn luy, en traag, en de vrouwen moeten onder hen by na alles doen, latende zig van de zelve als Heeren dienen. Zy zaejen nog maeyen, plantende niet, dan Oebi, Combili, Kaladi, eenige Sajors, of groene kruiden, roode boontjes, &c.

Men geeft aan 't land de schult, dat 'er niet veel valt; maar de reden is, dat het niet wel gebruikt, en bebouwt word; en de inlander te vadfig is, om 't zyne daar toe te doen. Want konnen de Boeronefen voor zig, en anderen, overvloed van Ryft op Boero planten, waarom zouden de andere Amboineesen het over al niet konnen doen.

Ik heb, om te toonen dat het valsch is, dat hier geen Wyngaard, nog druiven willen groeyen, nog wyn zou konnen vallen (volgens de stelling van zekeren Switser, *Purvi*) aldaer agter myn huis een heerlyken en grooten Wyngaard geplant, waar aan zulkten groot getal bosfchen van druiven was, dat ik noit diergelyk in Holland gezien, en een menigte van schotelen aan goede vrienden in Amboina daar van weg vereert hebbe. Ook hadde ik van dien wyngaard niet alleen driemaal des jaars zoo veel Druiven, en die zeer sehoon en ryp, maar ook wyn, die daar van geperft, en 't meest naa sehoonen Hocheymey Wyn sweemde, gedronken. Diergelyken Wyngaard heb ik daar ook by eenen Wondheeler, in 't oud Sickenhuis, 1709. à 1710. gezien.

Indien nu de Amboineesen, of andre, het daar op aan leiden om de Druifvoort te setten, wat zou 'er in de weg zyn, dat men hier niet overvloed van sehoonen wyn zou hebben, dat hen zekerlyk grote winften geven zou.

Ook brengt het Land allerley andre sehoone vrugten in overvloed voort. Ik heb 'er sehoone Turfke, en andre lekkere platte boontjes, ook sehoone geele peen, dog dit alles zo weinig, gegeten, dat het niet weerd is, daar af te spreekken; dog dit hapert maar aan menschen, die 'er recht werk af maaken.

Men heeft 'er sehoone, en hoewel kleiner, egter drooger, en beter Kool, als in Holland. Ook is 'er malfche Salade, heerlyke Chineefche Radys, Piterfelie, Seldery, en meer andere Gewasfen, die wy door neerftigheid, of van de Chineesen, of van onze eigen flaven, hadden; maar de Amboineesen geeft ons van alle die dingen niets, om dat hy te luy is, om te werken.

Het eenige, dat zy ter markt brengen, zyn oude en jonge Calappus, Pinang, Pisang, Siri-bladen, Siri-vrugten, Hoenderen, Eyeren, allerley eetbaare wortels, sehoone Water-Melonen, Soekoms, Doerians, Soorfaccken, Tsjampedaha's, Bamboefen, Lanca's, Canari, en meer andere Vrugten, ook wel Bloemen, waar van men dikwils een byzondere markt van Tsjampakka, Manoor, Canangan, Katsjapiring, Roosjens, en meer andere Bloemen, heeft.

Met dit alles komen niet de Mans, De maar de Vrouwen, of jonge Dogters, 't Vrou-gebergte 's morgens vroeg aftenen. Het eenige, dat zy doen, is, dat zy in 't Inland-bosch gaan, om wat Sagoc te kappen, vinnen, (dat is 't meel uyt de Sagoc-boom halen) en de wat te visschen, wat brand-of ander Mans, Heeren. hout te kappen, zonder zich verder ergens mede te bemoejen; ten ware in den Nagel-oegft, want dan moet alle man, die in huis is, helpen.

Valt 'er om drink-water na de rivier te gaan, de jonge Dochteren, of Vrouwen, moeten het dragen; 't geen zy gemeenelyk berg op berg neder, niet in hare handen, nog in een emmer, maar in een aarde pot, of kruik, op haar hoofd torffen, en zo zeker weten te dragen, dat 'er niets van storten zal. Een manier, die zeer oud is, en onder de oude Oosterlingen al van gebruik was, zoo als wy Gen. 24: 13. 15. in *Rebekka* zien; hoewel die haar kruik op den schouder droeg.

Deze wyse van iet op 't hoofd te verdragen, vind men dat ook by de Oude wyse van Romeinen stand greep; en dat het ook Water op 't Hoofd door vrouwen gedaan wierd, toont *Ovidius* in zyn Minnedichten, L. 3. El. 12. van *Juno's* Feest spreekende: te dra-
gen.

More patrum sanctorum, velate vestibus Albis, Tradita supposito vertice sacra ferunt.

Men ziet na de oude wys des lands de Heilige Maagden, In wif gewaad gekleed, de vaten naar het huis Der Goden, die zy meest en plegtelykst behaagden, Heendragen op haar hoofd, met statelyk gedruis.

Aard der Amboineesen.

De onmogelykheid van hier Wyn te hebben, tegengespoken.

Wat gewas, &c. men hier heeft.

De zelve Dichter vertoont het ons nog klaarder in de 10 Elegia, zyn Minnares by *Amymone* vergelykende.

*Qualis Amymone fecis erravit in agris
Cum premeret fummi verticis urna
comas.*

Dat is:

*Als Amymone eertyds door dorstige Akkers
dwaalde,
En met een kruijk op 't hoofd verkwikkend
water haalde.*

Dus worden de Dogters van *Danaus*, om water te putten uitgezonden, en van een *Satyr* na geloopt, dog door *Nep-tuïn* ontzet en verkracht, verbeeld.

Ook spreekt onze laatgemelde Diehter in 't 3^e Boek, en in de 8^e Brief uit *Pontus*, aan *Fabius Maximus*, van die wyse der Vrouwen, in *Tomos* water op 't hoofd dragende:

*Femina pro lana Cerealia munera frangit,
Suppositoque gyavem vertice portat a-
quam.*

Dat is na onze uitbreiding:

*De Tomitaansche Vrouw, onkundig in
het weven,
Of handelen van wol, geneert sich maar
alleen
Met koorn te maalen, en gefwind daar heen
te sweven,
Om water op haar hoofd te dragen
voor 't gemeen.*

En dat het water haalen, en putten, al een oude last der jonge Dogters, zelfs der aanzienlykfte, was, leeren ons behalven *Rebecca*, ook *Rachel*, en de dogters van *Jethro*, die haar vce na 't water dreeven, ook zien wy, 1 *Sam.* 9: 11. dat *Saul* de Dogters vond, die uitgingen om water te putten, dat ook zeker van haar, also ik daar van geen andere leefse, moest gedragen worden.

Veel andere geschiedenissen leeren ons, dat dit van ouds een werk der Dogters was. *Arrianus* L. 2. spreekt in de Historie van *Gordius*, *Midas* Vader, van een Dogter, die na de fontein ging. Uyt de overblyfelen van *Q. Fabius Pictor* blykt iets, dat daar na sweemt, also daar gezegt word, dat *Rhea*, volgens een vastgestelde gewoonte, na welke de Dochters water voor de offerhanden moesten putten, uitging na de fontein, die in 't bosch van *Mars* was. Het zelve zegt *Titus Livius* van de Dogter van *Tarpejus*, welke het Capitool van *Tatius* verlostte.

Dat de Amboincefen een wispeltuuring

volk, niet wel te vertrouwen, en ras Verder tot nieuwigheden genegen zyn, zullen aard der wy in 't verhaal der Amboinsche Saaken Amboincefen, overvloedig zien, en klaar bespeuren, en hoe hoe dienftig het is, dat zy zomtyds eens men hen bezogt worden. Wy zyn door hun in handelende de eerste tyden dikwils ingevaar geweest moet. waar van ons veel zaaken zullen voorkomen.

Men moet hen ook niet veel schelden, maar veel eer vleyen, hen wel en vriendelyk handelen, met geen swaare boetens drukken, maar nu en dan hen liever een smal geschenk doen, dat bevonden is by verscheide voorvallen van groote nuttigheid te zyn, behalven dat dit door haar Edelheden ook van tyd tot tyd (gelyk uyt Schryvens in 't jaar 1683. den 19. July, en in 't jaar 1686. den 16. Maart, blykt) ernstig belast is. Ook komen alle de bevelen hunner Edelheden, (eenige weinige ontrent de Hitocöfen uitgezondert) daar op uyt, dat men hen vriendelyk handelen, recht doen, en niet drukken, nog uytmergen moet, maar hen, als zy voor de Compagnie arbeiden, 1 stuiver, en 1 pond ryft, dog aan Vestingen werkende 3 stuivers, en 2 pond ryft, daags geven, en die op *Bocro* hout kappen, 4 Ryxd. 's maands betalen zal.

Gelyk wy de Amboincefen als zeer bygeloovig beschreeven hebben, alzo moeten wy zeggen, dat zy ook niet alleen sterk voor de toovery zyn, en schoon zy zulke geslagten, die voor Tooveraars beroemd zyn, haaten, egter alle daar te huis zyn, om verborgene zaaken door Toovermiddelen na te vorschen, of iet groots, 't zy in gevallen van liefde, of andere, daar door uyt te werken.

Aan den Roodenberg is een Moorsche Priester, die de naam niet alleen van veele verborgene zaaken, van wat aard zy mogen zyn, te kunnen ontdekken, maar daar ook verscheide boeken toe heeft, die ik gezien, en uytgeschreeven, maar, gelyk al die dingen zyn, zeer onnoosel, en alleen bequaam bevonden heb, om de blinde menschen, nog meer zand in de oogen te werpen. Ik kan die boeken toonen; dog wil den Leefer niet ophouden met prullen, daar niet ter wereld goeds in is.

Ik heb ook meere deel bevonden Den (gelyk dat van ouds her alzo was), dat Vrouwen dit quaad meest onder de vrouwen wen en heerlicht, die 'er meest van praat, 't gen. licht aan gelooven, en de middelen, 't zy om dieftal, 't zy om zaaken van hare minnaryen, na te vorschen, opspuren; dingen die alle haaren oorspronk uyt een swak verstand, en gebrek van oordeel, hebben.

Men

Men leeft by de ouden ook meest van Tooveressen. *Circe* en *Medea* hebben zig daar door by de nakomelingen beroemd gemaakt. Indien wy zouden zeggen, wat die twee vroulicden al wonders door hare Tooverkonst verricht hebben, zoo moesten wy een groot deel van *Homerus Odyſſea*, of *Ulyſſes-omſwervingen*, en veel uit *Ovidius* hier inlaſſen, dat ons te verre van ons beſtek vervoeren zou, en dat wy liever tot een werk van een andren aart, als dit, zullen overhouden. *Theocritus* heeft een ſtuk gemaakt, waar in hy een Tooveres voor den dag doet komen. *Virgilius* ſchynſt dit in zyn Herders-zangen na te volgen, en *Ovidius* L. 2. zynre Minnedichten ſpreekt mede van een oude kol, die 't bed beſchouwen moeft.

In de H. Schrift leeft men van de Tooveres, of liever waarzegter, van *Endor*, uit al het welke blykt, dat dit meer een werke van vrouwen, dan wel van mannen, van ouds geweest, en dierhalven onder de Amboinceſche en andre Oofteriſche vrouwen niet nieuws maar al een oud zeer is.

Dog zoo men dit werk van de Tooverery der Inlanders eens in den grond inziet, beſtaat het meest, of in liſtige bedriegeryen, en in deze en gene ſubtile wyſen van imand bedektelyk te vergiftigen; waar van ook de Toovereryen der ouden veel haren oorspronk hadden. Het is daar van waarſchynelyk, dat de LXX Overzetters, 't grondwoord *Exod.* 22. 18. door *Φαρμακός*, dat is vergiftigers, gelyk dat woord eigentlyk beteekent; overzetten; Hoewel *M. Petrus* in zyn Attiſche wetten, na *Euforbius* over het 10 Boek van *Homerus Odyſſea*, aanmerkt, dat de *Φαρμακός*, by de ouden eigentlyk dienden, om de ontſondiging, en reiniging over een dooden, of een doodſlag, te doen.

Dat veel op vergiftigen uitkomt.

Dog de gemeene beteekenis van dat woord is een vergiftiger, hoe-wel men in later tyden daar door ook imand, die *Medecynen*, 't zy goed, 't zy quaad, in 't gemein gaf, heeft beginnen te verſtaan, gelyk ook *Φάρμακον* zo wel een geneesmiddel, als vergift, beduid. Hier van daan komt het ook, dat de Geneeskunde eenige tyd met de Tooverery onder een vermenst is, om dat zig de Tooveraars veel van vergift bedienden. Het woord *Φαρμακός* beteekent ook een Magus, die van ouds een wyze was, die de kragten der natuurkunde kende, dat naderhand misbruikt wierd, om een Tooveraar, en ſwarten konſtenaar, te kennen te geven. Vermits nu die wyzen (onder welke de Chaldeen van ouds wel de eerſte, en zeer beroemd waren) veel dingen uit

den loop der geſternten door de *Magia Naturalis*, die net zoo uitvielen, waar van de redenen de gemeene man niet begrypen kan, en hem Tooverery geleken, voorzeiden, zo deed hen de onkunde, en verbaaſtheid eindelyk zulke wyzen, die men anders ook waarzeggers noemen kon, Tooveraars noemen. Hier van komt *Φαρμακία Apoc.* 18: 23. in de betcekenis van tooverery voor.

Gelyk dit nu by de ouden was, alzo heb ik het in den grond ook by deze Oofterlingen bevonden.

Als wy van de huwelyken, bruidſchat, en minnaryen, der inlanders handelen, zullen ons mogelyk bewyſen van dit vergiftigen voorkomen. Dog, om hier egter een voorbeeld te geven, moet men weten, dat de Mooren niet alleen zeer net en rein op hunne graven zyn, maar die ook als voor Heilig houden, en zelve door niemand, en voor al van geen Chriſtinen, willen ontheiligt hebben.

Het gebeurde op zekeren tyd, dat een Heer van aanſien, op zulken graf ſtaande, en daar op zyn water willende maken, van een vriend, die de gewoonten der Mooren wel kende, gewaarſchout wierd, dat hem dit qualyk zou konnen bekomen. Hy, daar mede lachende, kreunde zich hier niet aan, maar ging met zyn voornemen voort. Niet lang daar na waterde hy niet dan bloed, en quam kort daar aan te ſterven. De onkundigen zeiden, dat hy door de Mooren betoovert, dog ik zegge, dat hy, of door een vergiftigen damp, die van dat graf door 't water opſteeg, of op eenige andre wyſe, door hen vergeven, en daar door geſtorven is. Ik heb twee of drie jaaren daar na op dit graf geſtaan; dog my is niet quads ontmoet, om dat ik niets deed, waarom men my qualyk kon handelen; oordeelende, dat men niemand behoort aanſtoot te geven, en dan zulken gevaar licht myden kan.

Ook gelooven deze inlanders dat men imand betooveren kan, wanneer men zeker beeld van hout, of *Gabba Gabba*, gemaakt, met eenige priemen doorſteekt, vaſt ſtellende, dat dit zulk eenen ſchrikkelyk inwendig plagen zal: grollen, daar de ouden al mede vol af waren, en hoedanig *Alibea*, die mede tooverkundig was, de *Ledematen* van haren Soon *Meleager* beſworen zou hebben, gebruikende daar toe een beeld, dat zy met priemen doorſtak, waar door zyn ingewand (zoo *Ovidius* L. 8. fab. IV. van zyn *Herſcheping* zegt) in vuur en vlam ſtondt.

Gelyk wy bevorens zeiden, dat de Amboinceſen zeer luy en traag zyn, alzo zoo betoonen zy dat ook met de

Seldſaam voorbeeld 'er af.

Hande werken der Amboinceſen.

ken, vermits zy zich by na nergens in oeffenen, en niets, dan gedwongen, doen, of leeren willen. Ik heb 'er eenige, maar weinige onder hun gezien, die wat konden draegen. De Vrouwen kunnen een Oeti Oeti, of een kleedje (een Vrouwen-rok zouden wy 't noemen) van uitgetrokke draden weven; dog dit is 'tal, dat zy doen kunnen.

Gefet op de Hoofden hunner vyanden weg te nemen.

Zommige mans zyn nu en dan echter gebruikt, om als Soldaten na Java, of Macasser, te gaan; maar zy zyn doorgaans zeer bloode, en lafhertig, hoewel anders vry sterk van ouds her gezet, om een vyandelyk hoofd af te kappen, en dat in Zegenpraal, aan de Coraeora hangende, t' huis te brengen, gelyk wy dat reeds van de Alfoerefen getoont hebben. Waar over zy dan de Vrouwen en jonge dogters, die al trommelende op een Rabana (of platten ronden trommel) en al singende hen te gemoet gingen, plagten ingehaalt te werden (op welke gewoonte van inhaling der Oosterfche Maagden. Pf. 68: 26. en 1 Sam: 18: 6, 7. fehynt gezien te werden) ja zy zyn niet alleen op zoo een kop weg te nemen zeer gezet; maar zy lagen in oude tyden die ook wel op kolen te braden, en aten de gebradene hersenen op. Behalven dat hen die medegebragte koppen ook veel roem by hunne Vrouwen, en minnaressen, gaven.

Eenoude gewoonte der Oosterfche volken.

Dit kappen en weghalen van de hoofden der menschen, latende den romp leggen, is niet alleen een gewoonte onder de Amboinesen; maar ook onder de meeste Oosterlingen, die in zig zelve al oud is. Onder de Perfiannen, Mogolders, Turken, Aethiopiërs, Formosaanen, en meer andren is het gemeen. Tomyris, de Koningin der Massageten, liet Cyrus dus 't hoofd afkappen, en dat in een zak met bloed steken. Judith hieuw 't hoofd van Holofernes af, en nam het (Judith 13: 9.) mede; David sloeg dat van Goliath. 1 Sam: 17: 11. met 't sward van dien Reus af. Virgilius spreekt 'er ook van L. II: vs 557. daar hy van Priamus dood handelt.

— Ict ingens Littore truncus,
Avulsamque Humeris caput, & sine nomine
corpus.

Dat is:

Daar legt de logge romp op 't strand alleen gelaten,
Gansch Hoofdeloos, beroofd van al zyneer,
en Staaten.

Men wil, dat ook de Amazonen zoo lang maagd bleven, tot zy een vyandelyk hoofd waren magtig geworden.

De oude Piëten in Engeland namen ook de hoofden van hun vyanden weg. En de oude Caramaniers mogten niet trouwen, voor dat zy een hoofd der vyanden veroverd hadden.

By de Sarmaten mogt geen maagd trouwen, dan die een hoofd van haar vyand afgekapt had: die van de Goudtkuft, Caboverde, en Monomotapa, berooven hun vyanden van de Teel-leeden, vereerende die gedroogt aan hun Vrouwen of Bruiden, tot ieraad, en de Javanen rygen de ooren hunner vyanden aan haar kriffen.

Zoo lang de Soldaten van *Claudius Civilis* geen vyand verlagen hadden, mogten zy hun hair, nog baard, niet scheeren; en niet dan een Yseren arm-ring dragen!

Hoe lafhertig nu de meeste Amboineesen zyn, zoo heeft men 'er echter wel dappere mannen onder gevonden; van die zoort is geweest de vermaarde Amboineefche Capitein, *Jonker* (zoon van den Manipeefchen Sengadji *Cowassa*) een man, die wonderen in dienst der E: Maatfehuppy op Java, en elders bedreven, en die, oud zynde, nog menigmaal in eenen sprong zyn vyand den kop van den Romp gellagen heeft, en weer zonder eenige hinder den vyand ontweek, hoewel hy naderhand nog, als een bestryder van zyne weldoenders, om een byzondren hoon, hem aangedaan, aan zyn einde geraakt is.

Geen minder held was zyn Neef, Capitein, *Sacharias Bintang*, van welken wy (gelyk ook van den voornoemden Capitein *Jonker*) in de oorlogen van Java dikwils zullen spreken, en dierhalven 'er hier niet van reppen. Ik heb ook verfehiden van hen, op 't Schavot zeer kloekmoedig zien sterven.

Het is een algemeen gevoelen onder deze Inlanders, dat hunne dappere mannen dit niet zoo zeer door hun moed, of beleid, als wel door konst, om zig vry te houden. Kaibal, dat is, hard en steek-vry te maken, zyn, en dat zy dit alles verriichten, het zy door Toovermiddelen by zig te dragen, het zy door besweering van Tooveraars, die hen (zoo zy meinen) een kragt geven, dat geen geweer hen, doorbooren, en geen kogel hen treffen kan; waar van wy in 't verhaal van Madjira's afval hier na een baarblykelyk voorval zullen aanhaalen.

Verwonder u al weder niet, dat men zulk een dwaas gevoelen by de Amboineesen vind; men vond het immers zoo sterk by de ouden, en nog heden by veele dwaafen.

Ovidius zegt in zyn *Herschepp*: L. 7. fab. 1. dat *Medea Jason* schoot-vry maakt had. En in zyn 12. B. fab. 3. zegt hy, dat het hen (te weten, de

Griek-

Griekſche helden) wonderlyk ſcheen, dat *Cygnus*, door geen geweer quetsbaar was, en dat het omli. Ook noemt hem die dichter daarom in 't 34. vers hard; en verhaalt uit *Nefor's* mond, dat *Ceneus* in een menigte van ſteken en hounwen ongequetſt bleef.

Zommige Amboneſen dragen ook wel zekere Mamakur's, of arm-ringen, andre weer zekere Miſtica's, of ſteenen, in hout, in vrugten, in dieren, en in andre dingen, gevonden, by zich, die zy ten grooten getale, en zeer dicht om hun lyf binden: andre weer (vooral de Mooren) zekere woorden uit hunnen Coraan, of Alcoran, andre weer eenige metallique dingen, donder of andre ſteenen; ook ſtellen zy vaſt, zoo hun kniſſen op een donderſteen aangezet zyn, dat dan niemand, hoe hardt en onquetsbaar hy ook zyn mogt, zig voor zulken ſteek hoeden kan, maar dat die altyd doodelyk is.

Onder de Amboineſen heeft men ook een menigte van vrecmde en zeldzame gewoonten. Hunne ſchatten zyn zy gewoon, niet in kiſten, of kaſſen, maar in of onder de aarde te bewaren. Men zal by hen nooit een man ſtaande, maar altyd neerhurkende, zien wateren, verfoeyende het eerſte, als een daad geen menſch, maar een hond, paſſende. Dit geeft eenig licht aan een Schriftuurlyke ſpreekwyze 1 *Sam.* 25: 34. alwaar *David* tegen *Abigail* zegt, dat zoo zy hem niet te gemoet gekomen was, zoo en ware *Nabal* niemand, die aan de wand piſt, tot te morgen licht overgebleven. Veele geleerden, deze Ooſterſche gewoonte juist niet wetende, hebben hier door verſtaan, dat 'er geen een man overblyven zou, alzoo dat onder de Chriſtenen de gewoonte is, dat Mannen ſtaande, en tegen een muur, of huis aan, wateren; maar het kan dit daar niet wel beteekenen, om dat in 't Ooſten geen mannen, maar alleen de honden, dit doen, en dierhalven is de rechte bteekenis van die woorden, dat *David* zelf geen hond (of, gelyk wy zeggen, kat nog hond) in 't leven zou gelaten hebben. Het gene my in deze gedagten nog meer verſterkt is, dat, gelyk de Inlanders zig van geen Secreten bedienen, maar in 't boſch of aan ſtrand gaan, om hun gevoeg te doen, ook in oude tyden by de Joden ook geen Secreten moeten geweeſt zyn, maar dat zy ook de gewoonte gehad hebben, om maar hier of daar ter zyden te gaan, om hun gevoeg te doen, of te wateren; Dat zy niet ſtaande, maar zittende (zoo 't my toefchynt) gedaan hebben, voor al als ik hier mede 1 *Sam.* 24: 4. vergeelyk, alwaar gezegt werd, dat *Saul* in

een ſplonke ging om zyn voeten te dekken. Het eerſte bewyſt, dat zy zig van geen Secreten bedienden, en maar hier of daar in een afgelegen plaats gingen: want anders had *David* de ſlip van zynen mantel niet kunnen afnyden, en het tweede drukt klaar het Poſtuur van een hurkend menſch uit; behalven dat 'er nog geenzins blykt, dat hy meer gehurkt heeft, om zyn gevoeg te doen, dan wel om te wateren. Ook weet ik geen eene plaats te vinden, waar uit het tegendeel (te weten, dat de Joden ſtaande gewatert hebben) zou kunnen bewezen worden. Indien men hier by nu eens overweegt, dat de gewoonten der Ooſterlingen meeft cenparig zoo zyn, en dat zy, eens gezet zynde, ook onveranderlyk, by na in alles, geſet blyven, zoo vind ik veel grond, om de bovengemelde plaats niet van een menſch (alzoo dit tot nog toe by alle Ooſterlingen voor een aanſtootelyke en berispe-lyke daad gehouden word) maar van een hond te verſtaan, om dat het beſt zoo met de zeden en gewoonten der Ooſterlingen overeenkomt, en de zin, myns oordeels, zelfs nog een byzondere kracht byzet.

Zy zullen ook hunne Nagels, tot ſieraad lang laten groejen (dat men voor al ook onder de Chineeſen ziet,) en die dan, als de meefte Ooſterlingen, rood verwen.

Over hun liehaam zyn zy vry reyn, en zuiver, niet ontfiende, zoo mannen, als vrouwen, zich menigmaal in de volle rivieren te gaan waſſchen. Men moet zich egter niet verbeelden, dat zy dat, of naakt, of ook by malkanderen op eene plaats doen. De mans hebben hun byzondere plaats, en ook de vrouwen, de hare, en dat die gewoonte der jonge dogters van zoo na de rivier uitwaſchen te gaan, zelf by de grootſte, van ouds al in de warme Landen in gebruik was, leert ons de Dochter van den Aegyptiſchen Koning *Pharao*, en 't geval dat wy *Exod.* 2. 5. lezen, zeer klaar, waar uit men ook ziet, dat zy gemeenelyk eenig gevolg by zich hadden.

Ook leeren wy dit uit *Homerus Odyſſee* in zyn 6. Boek. daar hy *Nauſicaa*, dogter van Koning *Alcïonus*, zig in de rivier waſſchende, en daar na zig met olie zalvende, met haar gevolg van dienſtmaagden, van 't 95. tot het 98. vers invoert. De vermogende onder haar, en alle andre in Amboina, die zig gaan waſſchen, hebben daar toe haare byzondere waſch-kleedjens, die de vrouwen, na zig ontkleed te hebben, tot boven de boeſem om 't lyf ſlaan, zoo dat zy, onder malkanderen zynde, niets dan de ſchouders, en armen, naakt vertoonen. Het lang hair, daar zy zeer opgezet zyn, en

dat

Wat
middelen
zy daar
oe ge-
bruiken.

Seldſame
gewoont-
en der
Amboi-
neſen.

Ge-
woonte
van in de
rivieren,
en elders,
te waſ-
ſchen.

dat zy een wonderlyke vafte kleur voor altyd met een gering middel weten te geven, flingert hen over den rug, en word eerst wel ter degen met Calappus melk (die van het pit van de geraspte Clappus-Noot gemaakt word) en met Lemoen-Porot (een zoort van zeer lecker-riekende en zuiverende Lemoenen) gewreven, en doorkneed, hoedanig zy ook hun ganfeh lichaam daar mede wryven; na 't welk genoeg gezuivert te hebben, zoo zullen zy ook geen hair ergens op hun lichaam laten, maar dat met afch, of ook wel met andre middelen, zeer gemakkelyk uit trekken; een gewoonte (gelyk mede van fief te reiuingen, als zy na 't strand gaan, om haar gevoeg te doen) die zy, myns oordeels waarfchynelyk eerst van de Mohammedaanen overgenomen hebben; hoewel die het ten deele uit reinheid, en ten deele uit Godsdienst, doen, alzoog geen onreine in hun Tempels zou mogen komen.

Haar wyfe van fief met olie, te zalven.

Als men haar nu zoo wel geramast, en geoeroet, dat is zeer aangenaam 't lyf gewreven, en 't hoofd gezuivert heeft, zoo zalven, of wryven, zy hun lichaam met deze en gene welriekende mengfelen van olie, fandelhout, en andre dingen, die hen een aangenaamen en friffen reuk kunnen byzetten; maar voor al zalven zy haar hoofd, met zeer welriekende olie, (op welke gewoonte *David Pf. 23: 5.* zinfpeelt) en ftrengelen 'er een fonting, of keten van Boenga-Manoor, Jaimyn, of eenige andere aangename bloemen, om, of laten 'er die van afhangen, dat voornamelyk wel het bedryf van jonge dogters is. Dit wafchen kan de mans, al zy'n zy nog zoo moede, en befweet, aansfonds verffifen, en zy fpringen, zoo nat als zy zyn, met dat befweet lyf in de rivier, zonder dat het hen eenigfins hindert; dog zy zyn dat van jongs af gewoon, maar voor een Hollander zou het doodelyk zyn.

Zy zitten nooit op floelen, maar op een matje op de platte grond neder, gelyk de fnyders in Holland, met de beenen onder 't lichaam, ten ware als zy nu en dan by ons zyn; dog die andere wyze is hen veel gemakkelyker, en natuurlyker.

Wat hun huwelyken, en het ganfeh beflag van dien, betreft, daar in zyn al veel zeldfame gewoonten. Wy zullen eerst met de kinders, zoo als zy ter wereld komen beginnen, en al zo verder tot zy groot werden optreden.

De vrouwen kraamen gemakkelyk.

Het kraamen van de inlandfche vrouwen gaat vry gemakkelyker, dan in de koude Landen, toe. De vrouwen der Alfoerrefen gaan altyd alleen in een bofeh-

huisje kraamen, alzoog dit niemand anders zien mag, en komen daar na by de mans weer t' huis. Ik heb 'er gefien, die, zoo als zy gebaart hadden, haar kind zelf aan de rivier zyn gaan wafchen, en weer tot haar dagelyks werk gekeert zyn, ook heb ik 'er ene gekont, die, op 't uiterfte fwanger zynde, met een Prahoc (of Cano) van het Kafteel, na de overzyde (dat een goede myl verre is) fchepte, en dus den arbeid half ter weg overviel, zy redde zig hartvogtig, roeide daar na over, wieteh haar kind daar, en quam, na zig mede gereinigt te hebben, nog die zelve dag weer aan 't Kafteel. Den 20 October, in 't jaar 1708, heb ik op Way een kind gedoopt, wiens moeder, alleen in de rivier zynde, daar in de kraam quam, en zief zelven redde.

Men moet zig egter niet verbeelden, dat dit zeer kloeke en fterke vrouwen zyn. In tegendeel zyn zy meeft kleen en tener, maar de zagte lug-ftreek, en de fwakheid van hare lichaamen, helpt zeer veel hier toe.

Zoo ras haar kind geboren is, leggen zy 't aan de borst, en dan krygt het van de moeder een naam, die zy Nama Soeloe, een borst of zuignam noemen, die altyd na 't gedrag der kinderen onder 't baren, of by 't eerste huilen, van nadrukkelyke betekenis is; by na even eens, als de naamen, die de oude Joodfche moeders (gelyk wy dat aan *Lea*, *Rachel*, en meer andre zien) haare kinderen plagten te geven. Ook noemen zy hare kinderen meer by dezen zuignam, dan by hun doop-naam.

Zoo ras een kind geboren is, werd 'er een boom geplant, om de ouderdom van het zelve daar by te weten, alzoog dat boomen zyn, die alle jaar een kerfje krygen. Daar na word 'er by velen (voor al by de grooten) al over een huwelyk gehandelt, waar ontrent de ouders voltrekte meesters zyn, zonder dat de kinderen daar veel in te zeggen hebben: want de ouders, voor al die dochters hebben, zien op den meesten bruidfchat, die zy bedingen kunnen; hoewel ook veele dit handelen over een Huwelyk tot later tyd uitstellen.

Als 't kind nu zoo groot is, dat het kan gedragen worden, zoo is de dracht van 't kind, zoo by de Amboineefen, als by alle andre Oosterfche volken, zeer wonderlyk. Zy dragen het niet op de armen, gelyk wy, maar op de heupe, vattende het kind in haren linkerarm, die om de rug van 't kind onder de armkens weer zoodanig doorgaat, dat zy het met de billekens op hare heupe zeer gemakkelyk doen nederzitten, waar van daan men onder haar ook geen verzwikte, nog

Wyfe van 't kind een zuignam te geven.

Vroegge handeligen over een huwelyk.

Sy dragen hare kinderen op de heupe.

nog kreupele, of verwrongene kinderen, van 't qualyk en tyf bakeren, heeft, alzo zy 't kind maar een los kleedje gewoon zyn om 't lyf slaan.

Deze wyze, van de kinderen op de heupe dragen, vind ik ook maareens (dat al zeldzaam is) in Gods woord, *Jes. 66: 12.* gemeld, alwaar de Heere tot zyn volk zegt: *Dan zult gy zuigen; en gy zult op de zyden (eigentlyk moeft 'er staan op de heupe) gedragen werden.* Een wyfe van dragen, die de Heere daar mede, als de aangenaamste, de gemakkelijkste en tederste behandeling van een kind (hoedanig de inlanders die ook beschryven) gebruikt, en die my doet vast stellen, dat zoo wel de volkeren van dien tyd de gewoonte gehad hebben van hunne kinderen ook zo te dragen, als de Oosterlingen nog heden gewoon zyn.

Als een dogter nu groot word, en de merkteekenen doet sien, dat zy een vryfter geworden is (dat daar al vroeg van veele gevonden word) zoo hadden zy in oude tyden, om daar van alom kennis te geven, een seldsame gewoonte, die, schoon zy nu Christen zyn, zo geheel en al nog niet agter blyft, maar dat zy nu wat geheimder doen (gelyk het zo met alle de verbodene bedryven van hun bygeloove, toovery, besweering, &c.) gelegen is, op dat zy door de Fiscaal daar overingeen boeten mogten beslagen, of, na mate van 't bedryf ook wel svaarder geffraft worden, alzo alle die oude Heidenfche dingen hen wel streng verboden worden.

Als het een dogter dan na de wyfe der vrouwen de eerste maal begon te gaan, zo wiesd alles tot een groote maalyd by een gefamelt. Zy ondertuschen moeft in huis blyven, en mogt in al die tyd geen gekookt eeten, en niets, dan racuwe vrugten, nuttigen; zonder dat eenig water aan haar lichaam komen mogt om haar te reinigen, dat maar met eenige Clappus-bolfter gedaan wierd.

Daar na quamen 'er eenige Jongelingen en jonge Dogters by een, onder eenige Calappus-boomen, op welke de Jongelingen klommen en jonge Calappus af plukten, terwyl de jonge Dogters op de Tifa of Trommel klopten, dansten, en zongen. Ondertuschen lieten de Jongelingen die Calappus-vrugten af, dog haalden die ook, al spelende, eerst 5 à 6 maalen weer op, tot die jonge dogters die eindelyk kregen, dezelve by die jonge Vryfter bragten, alwaar die, niet met een Parang (of hakmes) maar met een byl of beitel, geklooft, en aan haar te eeten gegeeven wierd.

Alles nu tot de groote maalyd, die

II. Deel.

de ouders dan geeven moesten, klaaf zynde (want eer mag zy niet uitgaan) zoo ging zy (in oude tyden) met een groot geleide van vrouwen na de rivier, daar zy gewasschen, ter degen gercinigd, en op 't gierlykft gekleed wierd.

Van de rivier in 't midden van een drom van vrouwen, dog met een onderkleedje over haar hoofd, wederkomende, terwyl 'er aan wederzyden veel andre vrouwen waren, om die statie by te woonen, zoo stonden haar veel jongelingen (dog alleen van haar geslagt) met Limoenen, Gojava's, Papaja's, en andre vrugten in de hand, in te wagten, en wierpen wel met deze vrugten na die jonge Dogter, maar zonder haar te raken, alzo zy door te veel vrouwen gedeckt, en beschermt was.

Te huis gekomen zynde hield men de groote maalyd met alle, die van haar geslagt waren. Men at, men dronk, men danste, men zong, en was vrolyk twee of drie dagen aan malkanderen.

Indien die van Leytimor dit niet stipatelyk naquamen, oordeelden zy, dat hunne kinderen, nog zy, zegen zouden hebben. Deze selve gewoonte was ook wel op Amahy, Sepa, en andere plaatsen van Ceram, dog zonder zulken Feeft. Ook mogen de jonge dogters op Ceram onder de Alfoerefen, in die staat zynde, niet in huis blyven, maar moeten sig in een bosch-hutje behelpen, op dat hun ouders huis geen ongeluk overkome.

Die hier veel dogters heeft, is gelukkig, want volgens de oude wyfe van 't Oosten koopt men hier zyn vrouw, en die de grootste bruidfchat geven kan, gaat 'er meest mede henen. Van waar deze gewoonte van een bruidfchat te geven, hier over gewaait is, is my onbekend; maar dat zy zeer oud is, is zeker, alzo wy die by Moses *Gen. 34: 12. Exod. 22: 17.* en elders, gemeld vinden, en selfs schynt die by de oude Hebreen eenigfins als een bruidfchat der Maagden (zo wy *Exod. 22: 16, 17.* sien) valt bepaalt geweest te zyn.

Dat men in *Saul*, en *David's* tyd nog daar van wist, zien wy, 1 *Sam. 18: 25.* dog die Vorst cifchte van *David*, 100 voorhuiden der Philistynen, in plaats van den bruidfchat van zyn dochter *Michal*.

Deze gewoonte, van een Dochter niet zonder eenen bruidfchat te konnen krygen, is tot nog toe onder den Amboincees een vaste wyfe van handeling tusschen de ouders en vrienden aan wederzyden: want als men zo verre komen kan, om haar uyt te huwelyken, werd zy gegeven, aan die de grootste Toteriha, of bruidfchat aan haare ouders, en naaste

V.

bloed.

bloedverwanten geeft, welke bruidſchat gemeenelyk in ſlaven, goude ſlangen, goude arm-ringen, goude oor-cieraaden, grootte en kleene gongen, fraeje zyde en kattoene, geſtikte, en ook wel goude kleedjens, enz. (na dat zy van vermogen zyn) beſtaat. Dit doen zy nog dagelyks, ſchoon hier Placaten tegen leggen, en by haar Edelheden in 't jaar 1683. 19 Juli, en in volgende tyden, belaft is dit Placaat te vernieuwen; dog zy doen dit ſtil, om buiten moeiten te blyven.

Na 't geven van dien bruidſchat, ſchoon men nog niet ondertroud is, gaat de bruid gewoonelyk over tot den bruidegom, levende te ſamen als man en vrouw. Word zy ſwanger, dat is zeer goed; zoon niet, komt 'er wel moeite tuſſchen beide.

Om een kind by een ander geſield agten zy hun Bruid te meer.

Als nu die jonge lieden eerst by malkanderen komen om te vryen; gebeurt het wel, dat de dogter meer ſin in een anderen heeft, dan in die, welken de ouders goed gevonden hebben haar op te dringen. Als zy malkanderen beginnen te verſtaan, en de vryer de vryſter aanſtaat, dan geeft zy hem een pinang, ten teeken, dat zy 't al eens zyn, en 't geen by hen zoo veel is, of zy den ring met malkander gewiſfelt hadden. Word zy ondertuſſchen, eer het huwelyk voortgaat, ſwanger by een ander, dien zy lief heeft, en bevind dit de man na dat zy byeen gekomen, of getrouw zyn, verre van daar, dat hy ze daarom verſtooten zou, hy heeft haar daarom te liever, zeggende dat dit zyn geluk, en overwinſt voor zyn huwelyk zondereenige moeite is, ja al bevond hy, dat zy een kind, of twee, gehad had, dat breekt de koop niet. Een gewoonte, die men op Madagaſcar, in 't Ryk van Tibet, en in Yſland ook vind. Gaat het huwelyk in 't eerst niet al te wel, zo kuyert de vrouw wel na haar ouders, en die heeft altyd dan gelyk, zoo dat de man zyn wyf niet zonder nieuwe geſchenken aan de ouders weer t'huis krygt.

Konſtenaryen der jonge Lie-den.

Wonderlyk en menigvuldig zyn ook de konſtenaryen der inlandiche jonge dogters, om hare liefde door vrugten en bloemen aan malkanderen bekend te maken, wanneer haar de gelegentheid, om malkanderen te ſien, of te ſpreken, ontbreekt. Zy konden in oude tyden niet ſehryven, dog zy konden zig hier door zoo kragtig, als door eenig ſchrift, uitdrukken, wanneer zy malkanderen maar een ruiker van bloemen en bladen toezonden.

Haar vermogen om een Man onbekwaam

Wanneer 't nu gebeurt dat zy zin in imant krygen, die reeds van een ander be-mind word, zullen zy duizend midde-len gebruiken, om dit te ontdekken, en

hem tot hare liefde, 't zy door toover-middelen, 't zy door beſweeringen, 't zy door hem met een pinang, of in zyn tabak 't een of 't ander in te geven, te bewegen, door 't welke zy weten uyt te werken, dat zulk een wel voor een tyd ſin in haar krygt, en ook ondertuſſchen buiten ſtaat zy om met die andre te doen te hebben, maar men ſiet dan veeltyds, dat zo een weer tot zig zelve komende, haar daar na doodelyk haat; ook kan hy niet licht, dan door haar, van dat ongemak geholpen worden. Dat men dit konſtje hier, en elders vaſt heeft, is iets dat ſeker is.

Even zoo zal zy ook haar medevryſter iets, 't zy in haar tabak (alzo de vrouwen onder hen, even als de mans, een bongkos, dat is uyt een rolletje of blad, ontrent twee vingeren lang en met tabak te ſamen gerolt, rooken) of in een Pinang, of iet anders, ingeven, of een been van 't een of 't ander dier met eenige toovermiddelen, in haar ſlaapkuſſen naejen, of onder den drem-pel van haar kamer doen begraven, om te maken, dat zy een haat op dien Perfoon kryge, en zy dus alleen volkomen meeſter van zyne genegentheid blyve.

Zomtyds gaat deze drift zoo verre, dat zulke vryſters, zelf zonder dat voor-nemen, hare medevryſter vergeven, en ook zig zelve dus aan haar einde geholpen hebben.

Ik heb een vryſter gekent, die, aan een vryer, die geen gedagten na haar had, een Pinang gegeven heeft; waar door hy eerst geheel gek wierd; maar door haar weer genelen zynde, heeft zy hem door vreemde middelen daar toe gebragt, dat hy haar troude.

Een andre heb ik gekent, die getrouw zynde, en ondertuſſchen in een ander meer ſin dan in haar man krygende, haar man dutter (of Duttorea, of Poma Amoris) ingaf, en daar door uitwerkte, dat hy, terwyl zy met den anderen boelcer-werken de, en hy dit aanſag, niet anders deed, dan 'er om te laechen.

Wat zy ontrent dit stuk verder woen uyt te werken

Indien de vader komt te ſterven, zo is de oudſte zoon Heer en Meeſter van alles, gevende aan zyn moeder, en aan zyn andere zuſters, en broeders niet meer, als hy voor hen noodig oordeelt, om maar te leven.

De oudſte Sool is, na zyn Vaders dood, Meeſter

Ook volgt die zoon niet in eenige erfelyke waardigheden van zyn vader, maar daar toe is des vaders broeders zoon de naaſte, 't geen daar na weer tot zyn tak overgaat, zonder dat broeders malkanderen, of zoonen de vaders, volgen mogen, hoewel ik dat egter door ſlingerwegen wel heb ſien geſchieden. In Siam is 't erf-recht mede zoo, en ep

De Broeders Sool erf-volger.

Mala-

Malabar, en in Angola, erven allicen de Susters kinderen de Kroon.

Het is ook iet feldfaams, dat de vrouw, zo ras zy getrouwt is, maar als de flavin van de man geworden, en ook verpligt is, hem als haren Heer aan tafel, en elders te dienen, zonder oit met hem te eeten, te wandelen, of iet diergelyks te doen, waar van wy meer opening krygen zullen, als wy van hunne maaltyden cerst wat zullen gezegt hebben.

Ik heb veeltyds gezien, dat een Hollander een Amboineefche, of wel een swarte dochter, maar noit dat een swart een regte Hollandsche, en zelf maar twee drie-maal, dat hy een Castieche dogter troude; daar men echter zeer over verwondert was.

Daar staat ook een swaare straf op, zo Christenen zich met Mooren, Chineesen, of Heidenen vermengen; welk laatste men egter nog veel fiet.

Van de Maaltyden der Amboineesen.
Hoe weinig een Amboinees bezit, moet hy egter, zoo het zyn vermogen eenigzins toelaat, de maaltyden, die zyn fatsoen vereifcht, aan zyn gellacht, en vrienden geven, en deze maaltyden, waar van sommige buitengemeen, en sommige gemeen zyn, houden hen altyd in armoede en schulden.

De buitengemeene, zyn hunne bruiloften, doopmaaltyden, de maaltyden, als 't hair der kinderen eerst gefchooren word; als hunne dogters vrysters werden; en als de bruidegom den bruidechat overlevert, moeten de vrienden weerzyds ieder een maalyd geven, dog hy doet dit, als hy de bruid in zyn huis haalt; eindelyk geven zy ook het dood-maal.

Alle dese maaltyden vallen groot en kostelyk, en by alle de zelve zyn vreugde-teekenen, uitgenomen by de laatste.

Op de bruiloften maken zy aan 't huis der Bruid en des Bruidegoms eierlyke Allces, van Calappus-bladen, bloemen, &c. dog de opene looften versieren zy uitnemende fray met Roetoe Roetoe (een kleen sierelyk groen gewasch) en met allcley bloemen, zo dat het een vermaak is, 'er dan in te zyn.

Wanneer zy nu een aansienelyke maalyd geeven, noodigen zy alle hunne bloedvrienden; dog ider van hen is gehouden iets toe te brengen. De een brengt wat arak, de ander wat pisang, de derde hoenderen, pinang, siri-bladen, kalk, andren een biggetje, endvogels, saguweer, eyeren, oebi, combilli, caladi (zekere soort van wortelen) en andere dingen meer, die dienst kunnen doen, om die tafel na hunne wyse daar mede op te gieren.

Al wat in een koper bekken geleg

kan werden, werd in 't zelve derwaards door hunne slaven, of kinderen, in staegy agter malkanderen, zodanig gebragt, dat sehoon het met een gestikte neusdoek bedekt is, men egter ten naaften by zien kan, wat 'er in legr. Ook gebruiken zy drie menschen, tot het gene een mensch dragen kan, om hun grooten staat van huisbedienden, en 't groot getal der geschenken, die zy doen, van anderen te doen zien.

Man en vrouw gaan noit saamen na die maalyd, maar ider bysonder, en daar gekomen zynde, is ider ook in een vertrek alleen, alzo zy zekere wetten hebben, die niet toelaten, dat alle bloedvrienden des mans zyn vrouw mogen zien.

De man, vrouw, en kinderen van een huisgezin, zouden, sehoon 't hun gewoonte niet is, wel zamen mogeneeten; maar een sehoon-dogter, nog haar dogters, groot zynde, mogen met haar mans vader, nog ook die dogters met haar grootvader van vaders zyde niet eeten, nog eetende gezien werden, of dat is (zeggen zy) malemit, dat is, de uiterste schande, die hen kan overkomen, en die niet uit te wiffchen, dog egter te boeten is met een geschenk, dat die deze wet overtreden heeft, aan die vrou, of dogter, die hy gehoont heeft, geven moet. Ook mag de man, nog zyn zoonen, niet met zyn vrouw's moeder, of de zoonen met hare grootmoeder eeten. De broeders vrouw, mag ook met de zusters man niet eeten, nog eetende van hem gezien werden, of, zo een van deze voornoemde perfoonen tegen die wet malkanderen onvoorziens (want willens geschiet het noit) komen te zien, zo moet een petola, of zydeklee, chits, ofte gong, aan zoo een vrouw gegeven werden, en daar mede is de schande weggenomen. De vrouwsbroeder mag wel met zyn zusters dochter eeten.

De redenen nu, dat mannen en vrouwen op maaltyden ider in bysondere vertrekken zyn, is, om dat mannen en vrouwen ider met die van zyn sexe, en gellacht, door drank bevangen zynde, somtyds wat vuyl zouden kunnen praaten, 't welk zy voor zeer onbetamelyk oordeelen, dat aan wederzyden zou gehoort worden, behalven dat daar uyt tuffchen hen om de vrouwen (dat een teer stuk is) veel gefchillen zouden kunnen ryfen; hoewel ik geloove, dat enkele jaloezy de ware en eenige reden is.

Men vind diergelyke gewoonte ook eenigzins op Madagafcar, daar de Roandrians, aan Anacandriaanfche vrouwen getrouwt, noit met haar zullen eeten, dog dese twee volkeren eeten ook

Mannen en Vrouwen zyn daar op afgezonderd.

Redenen van de zcafszonde-ring.

Toerichting der Tafel.

noit te famen. By 't aanrechten van zulken maalyd leggen zy op ider bord een Tafel-Pifang (een vrugt als een grote concommer) en een of twee grootte Sagoe's, zynde hun brood, 't geen zy op deze wyze maken.

Hoe zy
hun Sa-
goe-
brood
maken.

Zy nemen rauwe Sagoe, of een soort van meel uyt de Sagoe-boom gehaalt, (welke manier wy nader onder den Sagoe-boom beschryven) 't welk zy 2 of 3 dagen in een wan, wel in de luecht, maar nogtans buiten de zon, laten droegen. Dit gedaan zynde, ziften zy het eenige maalen, tot dat het fyn genoeg is, en bakken het dan in vierkante steene kleene vormkens, die een voet lang, een halve voet breed, en een hand-breed hoog zyn. In deze vormkens (van welke de eene wat grooter, de andre wat kleener is) zyn 8 à 10 groeven, ider een kleene duim-breed wyd, gaande over de breedte van de vorm, en tot op des zelfs bodem door, zodanig dat in ider groeve gelyk als een sneede brood leggen kan. Die vorm nu leggen zy in 't vier, en laten die gloeyend worden. Daar na nemen zy die 'er uyt, en stroyen de Sagoe lugtig, en droog, in ider groeve tot boven toe vol, stroyen die met een hout af, dekken die met bladen van 't Sagoe-mandje, en laten dat zoo van 't vuur af in die gloeyende vormen staan, tot dat, na een quartier uurs, dit Sagoe-brood gaar is.

Dan steken zy in die gebakken sneeden een feherp-gemaakt bamboesje, ontrent een halve vinger diep, waar mede zy die, als boven op nog lilagtig, en om de bamboes toegesogen zynde, daar uythaalen, die zy dan op een wan van een gespreid leggen, en dus laten koud worden; hoewel zy die ook wel warm, wanneer zy op zyn lekkerste is, ceten.

Zo zy veel daar af gebakken hebben, droogen zy die op de zolder op bamboes latten, 't geen, droog blyvende, lang duuren, en danals besehuit gebruikt kan worden. Dit is by hen, en ook by de Hollanders, een smakelyke spyze, inzonderheid als zy warm is, dog, koud zynde, komt zy my wat beswaard voor. Ik heb den tyd beleest, dat ik, 's morgens vroeg ter zee op een togt moettende, en 't brood, dat ik had laten bakken, door myn dienaar vergeten zynde, my met Xoesafche Sagoe (die veel kleiner, slegter, en zo hard is, dat men die niet byten kan, maar weeken moet) moest behelpen; en kan zeggen, dat my die door den honger, en de vergraving van de zee, seer wel smaakte; dog ben daar anders noit lief hebber van geweest. Zy is gemeenelyk vry hard; dog niet al te wel gedroogt, en dan gebakken zyn-

de, is zy zo hard, dat men al een goed gebit hebben moet, om 'er een stuk af te krygen, ja zodanig, dat zy geheel als verglaaft is.

Deze Sagoe is voor hen, in 't boseh of ter zee gaande, even als de besehuit by ons, een zeer gereed eten, also zy dan niet behoeven te kookken, konnen de het daar by alleen gaande houden. Zo zy nu die nog niet gebakken mogten hebben, nemen zy maar wat van dat ongebakken meel in een Sagoe-blad mede, binden dat met wat snygras vast, leggen het op koolen (zomtyds met wat geraafte Calappus-Noot gemengt, dat hen wel het best smaakt) en ceten het zo met smaak op.

Deze Sagoe dan is hun gewoonlyk brood op de gemeene, dog op de grote maalyden, hebben zy altyd ook Ryft, die zy stampen, wannen, en dan, in een pot met een nauwen hals toegedekt, zo lang kookken, tot al 't water verkoopt is. Dan hutfelen zy die ryft eens om, setten die op een kooltje of twee smeulen, laten 'er die een quartier uurs op staan, op dat 'er de waasem te beeter uyt trekken, en de Ryft te drooger werden zou; die zy dan in een kommetje opscheppen, gelyk maken, en zo 'onderste boven op een tafel-bord gekeert, als een broodje op de tafel, by ider zetten.

Dit is by de meeste in Indiën het gemeen brood by alle spys, en niet onaan genaam om 'er by te ceten; hoewel men 'er ook sehoon brood van koor, zoo goed, als ergens, van Suratsche Tarw (die de beste is) of van Bengaalsehe, of Caapse, heeft. Anders is de Ryft by visch eigen, en zelf voor de Hollanders zeer smakelyk; maar by den Amboinees gaat Sagoe voor alles.

Voor ieder nu van deze vrienden werd een groote vlakke Doelan, of bak, en daar in allerley soort van hun spyze in kleene sehotelkens gezet, daar zy dan ider hun bekomt van ceten, en al, wat 'er over sehiet, door hun volk mede na huis laten dragen, zynde dus niet alleen eetende, maar ook slepende, gaffen.

De oudste wyse van ceten sehynth my toe niet veel van deze der Amboineesen te versheillen; want gelyk ider der Amboineesen hier zyn bysonder gerecht voor zich heeft, also vind ik dit eveneens by de oudste volkeren der aarde.

De Broeders van Joseph hadden ider ook hun bysonder deel, want *Benjaminus* gerichte was vyfmaal grooter, dan de gerichten van hen allen. *Gen.* 43: 34.

Van die zelve gewoonte leeft men by *Homerus*, en *Atheneus* merkt aan, dat ider der Helden van dien Dichter hun tafel hadden; volgens veeler gevoelen.

En

't Ge-
bruik
van Ryft
en
sehoon-
Tarwen-
brood.

Ge-
woon-
te van
ider zyn
bysonder
deelte
geven.

En men gaf ook zekerlyk ider zyn deel van 't seftyn, van waar *Homerus* 't woord *ἑσν*, of *ἑσν*, egaal, evengelyk, en *ἑσν* een egaal deel (volgens *Athenæus* L. 1. C. 7.) gebruikt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Spyfe, op de Ambonfche Maaltyden gebruikelyk. Een Verkens-kop, of Vifchen-hoofd, *hunne twee* Hoofd-fchotel. Hoe zy de Vifch bereiden, en eeten. Papedo-Bry. Toebereiding van Schildpads-vleefch. Bacaffam, en toebereiding. Calappus-Melk, en Bry. Herten-en Bolcken-vleefch op hun Tafel. Als ook Hoenderen, Vleermuifen, Coefo Coefo's, Eyceren, &c. Een Ey met een Kicken'er in, is voor de eerste aan de Tafel. Paddeftoelen. Sagoe-wormen. Sagoe met roode Boontjes, als ook Sagoe Borneo. Calappus-pit. Canari, en Bagea. Wawo. Oebi, Combili, Caladi, Batatas, en verfcheide Sajors, of foorten van Groente, en Spengagie. Suiker-Riet, Milke, of Turkfe Tarw. De Opdiffers dezer Spyfen. Hun Dranken, Water, Saguweer, Towak, Arak, enz. Wyfe van Vuur, en Sout te maken. Van de Speel-tuigen der Amboinefen. Gongen, 't Tataboang-fpel. De Tifa. Hun Tsjakalile, en Danffen. Als ook hun Singen. Op de Maaltyden, en by andre Gevallen. Hun Rabana. Teekening van verfcheide foorten van Trommelen. De Naamen van hunne byfondere Gefangen. Groote Tifa's, en kleene Ja-vaanfche Trommelen. Hun Gindir. Teekening van de Cymbaalen. Andere Speelen tot tydverdryf. Verfcheidenerley Saaken, onder hen in gebruik, of meer geacht, dan by ons. Hun Huiſen. Huisraad. En Kleederen. Der Mannen. En der Vrouwen. Teekening der Tsjeripoe's. Onderscheid van de Dracht der Mooren. Mantel van Staat der Chriſten-koninginnen afgeteekend. Hare Toedong. Klcinodien. Oor-Hair-Arm-Hals-en Voorhoofd-gieraaden der Ambonfche Vrouwen, enz. Goude Slangen. Groote Gongen. Goude Armringen afgeteekend. Voorhoofd-gierfels. Dat van Capitein Limtghiangko's Dogter, afgeteekend. Tweede Voorhoofd-gierfel, van de Jonge Gravin van Way. Mede net afgeteekend. Het derde Voorhoofd-gierfel, van de zelve verbeeld. Een Armenifch Voorhoofd-gierfel. Een Goud Olie,- of Salf-potje, afgeteekend. Oorgieraaden der Ambonfche Vrouwen. De Pementa, afgeteekend. De Tweederley Argola, enz. mede afgebeeld. De Halawan Ajer. En meer andere fraeye Oorgieraaden. Hare Reepi, een andre foort, mede afgeteekend. Hair-gieraaden. Een goude Slang, om 't Hair om te winden. Nog een ander Hairgieraad. Drie zeer fraeye Hair-steekers met juweelen, alle afgebeeld. Schoone Goude Hals-Ketenen. Geen Bedelaars hier. En geen Hiftorie-fehryver, dan alleen Ridjali, bekend. Die een Gefchiedenis van de kufft Hitoc, in 't Malcys uitgegeeven heeft. Ook vind men onder de Amboinefen Luiden van een goed Oordeel.

En van de vafte, en eerste Schotels op een Amboinefche Tafel, is een Verkens-kop met een opgesperde bek, waar in zy een Limoen ſteken, en die zy verder met Bonga Raya (een zoort van groote ſchoone hoogroode bloemen) opgieren, en die zy gemeenlyk, daar de weerdigſte Perfoon aan die tafel zitten zal, plaatſen.

Het overige van dat verken koken zy, of braden 't wel aan bambocſe ſpeeten, bedropende dat met water, en zyn eigen vet. Zy kappen 'er ook wel een gedeelte van in kleine ſtukskens, en ſtoven het met rijsjens (een zoort van rode vrugt, veel ſcherper als Peper, hier te lande Aehai of Spaanfche Peper, genaamd) ook met look, peper, nagelen, zout, gember, of Lanquas (een wortel byna, als de gember) makende het zo-

ſcherp van ſmaak, dat het een goede tong moet zyn, die dat onder malkan-deren verdragen kan.

Indien 'er viſch op die maalyd is, zo is 't hoofd van die viſch het deel, dat men voor een Koning, of voor den aanzienelykſten zet, die daar naar, als alleen tot die ſehotel geregtigt zynde, van hen ook wel Kapala Ikan, dat is, 't hoofd van de viſch, genaamt word.

Van dat hoofd geeft die Koning, of Perfoon van aanſien, dan gemeenlyk de rechter en linker zyde aan twee Orang Tocha Tocha's, zyne oudſten, of mede-Regenten van het dorp, en 't overige geeft hy aan deze en gene van de vrienden, behoudende voor zich zo veel hy van nooden heeft.

Zy eeten zeer veel gezoute drooge viſch, die beter dan onze gezoute

Spys, op de Amboinefche Maaltyden gebruikelyk.

Een Verkens-kop, of viſchen-hoofd, hun twee hoofd-fchotel.

schol smaakt, en ook veel drooger is.

Hoe zy de visch bereiden, en eeten.

Zy gebruiken ook veel Ikan way way, of gerookte (meest ongezoute, hoewel ook welgezoute) visch, die zy, dan eens op koolen, dan eens in de Clappus-olie (dat hun boter is, alzoo zy geen Hollandische boter zouden kunnen eeten) braden, en ook zomtyds met Ritsjens kookten. Zy leggen die ook wel in kley, als in een korst gewenteld, op koolen, die dus vry goed, en zeer gaar gebraden word, waar na zy'er de kley, met sehubbens met al, afrekken. Dit dan met bakassam, ritsjens, Lisbonse of olyven-olie, limoen-sap, en wat porot Ikan ('t ingewand van een visch) gegeten, is by hen, en ook by de Hollanders een zeer lekkere spyze.

Papedo-bry.

Buiten dien koken zy hunne visch, na dat ze schoon gemaakt is, ook wel in schoon water, waar in een weinig zout is, maar een walmtje op; leggen die daar na in een sehotel, waar in zy ook wat van dat water doen (even als wy de riviervisch eeten) drukken in 't zelve wat limoen-sap, en ritsjens, of Tsjili (zo als zy 't met de Maleyers noemen) en eeten dit visch-sop dan met hun Papedo, 't geen een soort van bry is als onze bock-wyten-bry, dog wat slapper, en wateragtiger) die zy van Sagoe-meel in een teyl, na dat het met een kommetje koud water gemengt, en allengskens 'er wat siedend water bygedaan, en geduurig met een stokje geroert is, met weinig moeiten zeer wit weeten te koken, houdende daar na wel met het gieten van ziedend water, maar niet met roeren op, voor dat zy 'er geen witte stippels of streepen meer in vernemen.

Dezen aldus bereiden Bry noemen zy Lapia, of Papedo, die zy met geen lepel, gelyk wy, maar met twee stokjens, ider een span lang, eeten, hapselende die met de zelve eerst zoo lang om, tot 'er een groote mont vol op de stokjes zitten blyft, die zy dan in dat visch-sop indooopen, en zo inslurpen; 't geen een van hun grootste lekkernyen, en een spyse is, hoc veel zy ook gegeten hebben, die zy altyd nog kunnen na-eeten. Zy maken van weinig Sagoe-meel een grote schottel vol, en nemen die in een bamboes op de Coracora-togt zelf mede.

Toebe-reiding van Schild-pads-vleesch.

Als een smakelyke spyze zetten zy malkanderen ook Schild-padden-vleesch (dat even als blank kalfs-vleesch in gedaante en smaak is) voor. Zy koken dat in geen ketel, maar in een Bamboes, of groot riet, 1; voet lang, in zyn eigen zop, doende daar zeker zamentrek-kend blad, Dahon Songga Songga ge-

naamt, als mede peper, zout, komyn, koriander-zaad, limoen-sap, wat calappus-melk, gember, of lanquas, zonder eenige andere vogtigheid, by, alzoo uyt dat riet nog wel vogt onder 't kookken sypelt, behalven dat 'er van zelf vogt genoeg by komt. Dit alles doen zy in die bamboes, die zy met jonge Dahon songga songga, of Dahon gilala, of Dahon bahroe bahroe (welke laatste blaaden ook wel in 't wasschen van 't hoofd-hair, en voor kraamvrouwen, om den arbeid te vergemakkelyken, gebruikt worden) toetoppen. Dit laten zy dus twee drie uren lang niet op 't vuur, maar een voet 'er af staande, gaar kookken, 't geen dan by hen, en ook by veel Hollanders (hoewel ik van al die Ambonische, en verdere Indische, compoiten, noit gehouden heb) een zeer lekker eeten, en in de sehotelen gedaan zynde, zoo vol sop, of vogtigheid is, dat men 'er over verwondert staat. Na dat nu 't gezelschap groot is, bereiden zy veel van zulke leeden van een bamboes met dit schildpadden-vleesch, om voor al daar van niet te kort te komen.

Zy eeten ook wel Ikan pindang (een spyse van visch) en kerri (op hare wyze) 'er af.

Zy maken van visch ook een graag en versnaperend kostje, Kóho kóho, niet veel in smaak van onze ansjovisverschillende. Zy bereiden die van kleine vischkens als spiering, oeri-meten, of swartstaartjes, genaamd, haalen al de visch (schoon geichraapt zynde) van de graat af, en na dat zy daar van genoeg by een versamelt hebben, drukken zy daar wat limoen-sap, en ritsjens, in, doen 'er wat zout, geraspte Atong (zekere vrugt, die zeer t'famentrekkend is) by, kneden dat door een, maken er als een frickadel af, het welk dan in zich zelve door 't limoen-sap, en de Atong (even als by ons de haring in 't zout) gaar word. Dit eeten zy met Sagoe, of Rys, zoo geerne, als iet anders, en dit is een kostje, daar wel een dronk op smaakt.

Op hunne maaltyden is ook altyd Bacassam, zynde zekere Mosseltjes, die zy in menigte, gefuiverd, in een pot doen zouten, en zoo vyf zes dagen in 't zout laten staan, nemen die dan uit het zout, wasschen ze ter degen op een teene seef, tot 'er al 't zout af is. Daar na koken zy azyn met groene gember, lanquas, en look, alle syn gesneden zynde, voegen 'er eenige gespouwe ritsjens, na dat 'er de korlen uitgedaan zyn, by, ook wat witte peper, en Nooten-mus-schaat, alles syn gestampt; dat zy 'er dan introyen, dog laten dit dan te zamen, zonder de mosseltjes op zich zel-

Bacassam, en toebe-reiding.

zelyen eerst wel kookken , daar na koud worden , doen 'er dan de mosselkens by, roeren altes onder een , en laten het zo in die zelve pot tot 's anderen daags staan, doende dat daar na in groote flesschen, boven op welke zy, tegen de quade lugt, wat olyven-olie doen , dat ze seer goed houd, zodanig, dat men die tot in Holland vervoeren, en aldaar goed brengen kan.

Men heeftze die wit , en ook die swart is , dog de laatste werd bestgekeurt, en is ook het minst te krygen.

In deze Bacassam doopen zy hun visch, of vleesch , en verklaren , dat dit meede een zeer lekker eten is , 't geen ik gelooven moet, om dat het ook de meeste Hollanders getuigen.

Nevens die Bakassam zetten zy ook hun Porot-ikan, of 't ingewand van de visschen (dat zy mede zouten, en op hare wyze dus ook toebereiden) op tafel, waar in zy dan wat limoen-sap en rietsjens doopen, en dat zo eeten.

Zy voegen daar ook wel allerley kleine mosselkens , alikruiken, en zulken spitstuig meer , by hen Sipot genaamt, (die zy 's avonts by laag water soeken) by, kookende die maar met wat geklopte groene gember, water, en zout (ge-lyk dat ook de saufe daar toe is) op.

Alles wat wy met boter doen , doen zy met Clappus-olie, waar in zy hun visch , vleesch , en alles braden , en die men ook (als de olie versch is) van booter nauwlyks onderscheiden kan, hoewel ik die olie niet kon verdragen, en het aanstonds proefden, een reden, waarom ook al hun eeten my tegenfondt.

Van de geraspte Clappus-noot maken zy een soort van melk, en van die melk met ryft een soort van Ryftenbry, die al zeer na by de onze komt, dog een scherpe tong kan altyd de smaak van de Calappus-melk van de andere onderscheiden.

Zy bedienen zich ook veel van Hertenvleesch, in de zon gedroogt, by hen Dinding genaamt. Ook wel van vette Bokjens.

Deze Hertenvleesch weeten zy zeer gemakkelyk na de plaatse, daar zy ze hebben willen, te lokken, alleen maar met het Coefcoes, of lang sny-gras afte branden, op welke ziltige asch die beesten komen aasen; behalven dat het zelve een soort van mist op het land is, dat *Vingilis* in zyn tyd al wift, alzo hy *Georg. Lib. 1. vs. 84.* zegt:

Saepe etiam Steriles incendere profuit agros,

Atque Levem stipulam crepitantibus urere flammis.

Dat is :

't Is dikwils goed geweest op lang verorde Landen,

De lichte stoppelen tot Assche te verbranden.

Hoenderen gebruiken zy ook , dog zelden, bradende dit alles mede in Clappus-olie, of aan bamboes-speeten; hoewel zy die ook met look kookken; dog het bereiden van hoenderen gaat zo morsig toe, dat 'er imand de lust van overgaat, om ze te eeten. Zy dooden die zelden voor zich zelve, ten waare die verminkt, of dat zy bekommert zyn, dat ze sterven zullen; bewarende de andere voor groote maaltyden; dog de stuit van een hoen aan een inlandiche dogter (wie 't ook 't zy) aan te bieden, is een groot affront.

Vledermuisen, en Koefo koefo's (zekere dieren by na als konynen) bereiden zy ook op hun manier tot een lekkere spysse.

Eyeren gebruiken zy mede op die maaltyden , 't zy hard gekookt (dat nog 't best voor my was, alzo ik evenwel iet van 't hunne, buiten 't geen ik 'er zelf brengen liet, proeven moest) zy Kalfsoogen, of wel een struif in olie gebakken 'er af gemaakt; maareen ey, daar een kicken in is, is voor de Koning, en de eerste Persoon aan de tafel onder hen, en die eten dat voor de grootste lekkerny, die men hen aanbieden kan.

Zy hebben my dat dikwils aangeboden; dog ik kan niet zeggen hoe het smaakt, alzo ik my op 't zeggen van den Koning of Orangkaja, die naast my zat, en dien ik het overgaf, geruist hield; hoewel hy betuigde, dat hy die cere niet weerdig was, en die my alleen toequam.

Zy zyn ook groote liefhebbers van de Padde- Padde-stoelen, die op de Sagoe-boomen groejen, hoewel 'er ook op de Nooten-schillen of bolsters voortkomen, die uitnemend van smaak zyn, zoo de liefhebbers zeggen; dog de Amboineezen zyn meest voor de eerste, welker steel wel een kinder-arm dik, en waar van de kroon wel als een span, en zomtyds grooter, ja als een bord, in de rondte is. Zy groejen ook wel op andere boomen, dog die konnen in smaak by deze niet haalen, die, volgens de getuigenis van veel Hollanders, zeer malich, en goed zyn. Ik hebze geproeft, die op de Nooten-Muscaat-bolster gegroeit waren; dog zy behaagden my ganfch niet, en waren als leder.

Een van hunne lekkerste spysen is ook de Sagoe-worm, zynde wit van gedaante,

Calappus-melk, en Bry.

Herten- en Bokken-vleesch op hun Tafel.

Als ook Hoenderen, Vledermuisen, Koefo's, Eyeren enz.

Een Ey met een kicken erin voor de eerste aan Tafel.

Padde-stoelen.

Sagoe-wormen.

te, en een lid van een duim lang en dik. Zy vinden die in oude verrotte Sagoe-boomen. Deze braden zy aan spetters, en zy zyn, zo voor hen, als veel Hollanders, een groote lekkerny.

Sagoe met roode Boontjes, als ook Sagoe Borneo. Ook hebben zy een schotel, die uyt Sagoe met roode gekookte boontjes gemengt, en nog een andere van Sagoe-Borneo, die uyt korkkens als de Gierst bestaat, daar zy ook een zekere soort van geen onaangenaame Bry af maaken.

Calappus-pit. De Cokos of Clappus-noot, of wel 't harde pit van dien, etten zy ook tot hun Sagoe; behalven dat zy 'er (gelyk wy bevorens zeiden) ook hare Calappus-melk af hebben. Zy raspen de Noot op een rasf, als een korte scharpe heekel gemaakt, mengen die met wat water, kneden dit wel door een, en maaken 'er dus een goede vette melk af, die zy ook tot velerley soorten van gebakken, bry, en andre spysen, gebruiken.

Canari, en Bagea. Op alle maaltyden hebben zy ook Canari, oude of jonge, zynde een soort van Amandelen, die, met zout gegeten de onze zeer ver overtreffen. Ook maaken zy van die vrugt, en van Sagoe, te zamen gestampt, en in een blad, als de wort by ons gestopt, een foort van banket, by hen Bagea genaamt. Zy leggen dit op een mat, waar onder zy zo lang rooken, tot het hard is, om 't lang te konnen bewaren.

Wawo. Ontrent de volle maan in April ziet men (voornamentlyk by den Roodenberg, en een quartier uurs beoosten het Kasteel) zeker slag van lange dunne roestagtige wormen, als kleene duizendbeenen, die zig als een groote soom langs strand, byzonder daar het wat klipig is, vertoonen, die men daar dan met handen vol grypen kan. Zy noemen die Wawo. De zelve glimmen by avond, als vuur, tegen welke tyd ieder uytgaat, om zynen voorraad daar af op te doen, also zieh die wormen maar drie vier dagen in 't jaar vertoonen, even gelyk men by ons de haft, of 't oeveraas ook maar een korten tyd ziet. Deze wormen weten zy mede zeer wel in te leggen, en daar van een soort van zeer goede bakassam te maken, die zig, groen vertoont, en, zo zy zeggen, zeer wel smaakt dog zoo men maar eenen dag wagt met die te zouten, ontlaten die wormen zodanig, dat 'er niets, dan slym, van overblyft.

Oebi, Combili, Caladi, Batatas, enz. Oebi, Combili, Caladi, Batatas, en meer andere gekookte wortelen, ook wel Soekom-ganemoe Nangka-en Tsjam-pedaha-korlen gekookt, en die byna als Castanien smaken, ziet men daar mede in 't verschiet, waar by dan nog velerley soorten van Sajors (of Spena-

gie op hun manier) en verscheide soorten van groente, als Sajor Kalapa, of Sajor Kangkong, (zynde uitspruitzels van zeker jong boomken, wel na een kleene Calappus-boom gelykende) Sajor Bajang (die schoone Spenagie geeft, dat eetbare boom-bladen zyn) Sajer Ganemoe, of Sajor Bamboe (jonge uitspruitzels van die boomen) of Sajor Kelor (die by na als onze Afergie is) Palmiet (die zeer na by bloem-kool komt) Sajor Pakoe (dat goede Kalade geeft) Sajor Sawi, en meer andere kruiden, gevoegt, en die op hun wyse met Comyn, Corianderzaad, Peper, Sout, kleene gedroogde Garnaat (die daar by Picols, 125 pond, te koop is) Calappus-melk, Curcoma of Babori, en meer andre dingen, gestooft, of in olie gefruut, en aldus opgedischt word.

Zuiker-niet etten zy mede, in kleene stukjens gesneden, uyt de hand, daar aan zuigende. Ook koken zy Milie, of Turkie Tarw (by de Amboineesen Djagon genaamt) met wat zout, en etten die ook zeer smakelyk op.

Dit is zo de gemeene trant van hunne groote Maaltyden; dog zo zy den Eandvoegt, of de Hollanders daar by verzoeken (gelyk by 't trouwen, of 't aanstellen van zommige grooten veel gebeurt) dan weeten zy ook wel zorge te dragen, dat de tafel, voor al bovenaan, met goede Hollandische spys, en drank, voorzien is. En deze maaltyden (gelyk mede de geduurige proecessen) bederven de meeste Amboineesen in den grond.

Deze hunne spys werd niet, gelyk wel by andre Oostersehe volkeren, door Vrouwen (hoewel die alles bereiden) maar door mannen, opgedischt.

Wat nu hunnen drank belangt; de gemeene, en ook de beste, gesondste, en oudste drank der wereld is fontein- of rivier-Water, dat hier zo uitnemend schoon valt, dat het eer gesmolten Crystal, dan water, gelykt, en zulks niet alleena de gedagten der Amboineesen, maar de meeste, ja de aanzienlykste Hollandse vrouwen, en veele Europische Mans, drinken, door den dag, niet liever, dan gekookt water, hoewel andre liever kleen bier kiesen, van welk soort ik altyd geweest ben, om dat my 't water te koud, en te slap in de maag was. Anders is 't water van Amboina, en van 't eiland Dinding, voor 't beste van Indiën beroemd.

Buiten 't water drinken zy ook geene 't zap van een jonge Calappus- of Cokos-noot. In plaats van wyn gebruiken zy Saguweer, ook wel Towak, of Suri, zynde 't eerste de vogt van de Saguweer, - en het tweede de vogt van

Ver-scheide-Sajors, of soorten van Groente, en Spenagie.

Zuiker-riet, Milie, of Turkie Tarw.

De Op-differs dezer Spysien.

Hun Drauken.

Water, Saguweer, Towak, Arak, enz.

de Calappus-boom. Op dat hen die nu te beter bekomen, en wat meer kragt hebben mogt, maken zy die met zeker hout bitter, en dan verfehilt zy niet veel van onzen alfem-wyn; daar zy dan al een roes van konnen drinken. Dit is een drank, die ook veel Hollanders zeer wel maakt, en die, matig gedronken, gezond, maar fchadelyk voor veel zoldaten is, om dat zy zich daar in zeer veel te buiten gaan.

Ik heb noit eenigen inlander gezien, die daar van 't allerminste ongemak had; en hoewel men zich daar aan alzo dronken drinken kan, als aan wyn, fiet men echter zeer weinig Amboineefen daar van oit quaad gebruik maaken.

Arak, zynde een soort van Anys, en Knyf (die nog flegter als 't eerste is) gebruiken zy over tafel, in plaats van Wyn, en wel by andre gelegtheden als Morgendrank; dog zy drinken zeer geerne Spaanfche, en zoete Franfche, dog houden van geen Rynfche Wyn; maar al de Hollandfche dranken en gelyken hen niet, om de hooge prys, alzo een kan Wyn of Bier zes of agt Schellingen, en een fles Brandewyn van drie pinten twee à drie Ryxdaalders gelden moet.

Nog is 'er een drank by den Inlander, Brom genaamt, die van Ryft gemaakt, dog by hen niet veel gedronken word; hoedanig het ook met Saeki, een Japanfche drank, en Sampfoe (een Chineefche) is, die beide wel zeer goed en verwarmende zyn; dog de eerste is vry dier, alzo een fles wel op 10 of 12 fchellingen komt teftaan; maar de Sampfoe is veel minder van prys, dog al wat koppig, en een Amboinees drinkt nog veel liever Saguweer.

De Vrouwen der Amboineefen drinken meeft water, maar konnen zy by gelegthheid (dat hen weinig, dog by myn komft wel gebeurde) wat Spaanfche Wyn krygen, daar konnen zy wel zo veel af drinken, dat het hen bevangd. Anders heb ik noit van een dronkene Amboineefche vrouw hooren fpreken.

Van Kaweh (dat is, Coffi) of Thee te drinken, weeten zy zeer weinig; hoewel zy 't laafte nog wel eens (voor al als 'er Hollanders by hen komen) doen.

Men heeft in Amboina niet alleen fchoon water, maar ook uytnemend born-water, niet verre van den Olifant, ontrent een Thuin, die my toegekomen heeft, daar het wel twee drie voeten hoog uyt de grond borrelt; dat men het ziet. Men heeft dat in de tyd van de Heer *Schaghen* eerst ontdekt, en zeer dikwils heetlyk daar van geboreert.

II. Deel.

Na dat wy nu alles, dat zy op tafel opdiffehen, hebben gefproken, 't geen voornamentlyk gefchied is, om dat het weinig van andere, en ook niet wel befchreven is, zo moeten wy nog van hun vuur, en zout, een weinig melden.

Het vuur, waar op zy hun spys koo-^{Wyfe} ken, maken zy zo niet, als wy, maar ^{van} zyn veel behendiger, en vernuftiger, ^{Vuur.} om zig daar van, al waren zy ook in 't bofeh, zonder tintel-doos (die zy noit gebruiken) metter haast te voorfien, wryvende of draejende maar zeker kleen hard, zoo fterk tegen een ander zagter uytgehoid, houtje, dat zekere brandbare ftoffe, of een soort van plukfel, daar ontrent gehouden, aanftonds in brand vliegt.

Om 't Sout te maken, hebben de Am-^{En Sout} boineefen een byfondere manier, en dit te ma-^{ken.} was van ouds een voorrecht van die van Hoekorila, op Leytimor, om dat die zulks 't beste wiffen te doen, 't geen zy niet als 't onse, te weeten kleen, en gekorrelt, maar in groote klompen, hebben. Ja, zoo imand anders zig aanmatigde Sout te maken, daar over was ifraks Oorlog.

Zy nemen zeker oud vermolmd hout, dat by hen aan ftrand komt aandryven, dat zy befweeren, droogen, verbranden, en welker aftehe, zy al geduurig met fout-water zoo lang begieten, tot dat 'er op de grond een grote klomp Sout van voortkomt. Ook maken zy Sout van zee-water, en de afch van zekere bladen, die zy wel twee à drie dagen aan een in een pot koken, en vinden dan 't zelve, wel gekookt zynde, zeer goed op de grond leggen.

Zulken of wel een diergelyk Sout, plagt men in oude tyden ook (zoo *Livinus Lemnius*, de *Occultis naturæ miraculis* L. 3. C. 3. zegt) in ganfeh Nederland te gebruiken. Zy dolven zooden uyt de aarde, welke dagelyks door de zee befpoelt, en dan van hen tot aftehe verbrand wierden. Deze aftehe befprengden zy ook allenskens met water, en kregen 'er een fchoon helder-blinkend Sout van; Zel- of Zil-fout genaamt. Zelf wil men, dat de Stad Salt-Bommel na dit Sout-maken zo genaamt zou zyn. Dog dit was een geheel ander als 't Franfeh, of Spaanfch Sout, dat Zee-water was, door de hitte der Zonne droog en hard gemaakt; dat, fwart van aard zynde, daar na hier te land in Keeten gezuivert en wit gemaakt word, 't welk hoe langer hoe meer doorbrekende, is die oude, kostelyker, en ongemakkelyker wyze van Sout te kookken nagelaten.

Ook plagten de oude Hollanders wel om de drie vier jaaren de fteenen uyt

uyt den haert te breeken , en de stukken, die vol Sout staken, in een groote pan, of pot, op 't vuur te setten, en daar lustig zee-water op te gieten, 't welk eenigeuuren zo geduurthebbede, zy zeer wit zout op den grond vonden, dat men kleen Sout, of klink-fout noemde, om dat die stukken zeer hard zynde, klonken; ook wierd dit om zyn witheid voor tafel-fout gebruikt.

Zy kookten ook nog een Sout uit zeker kruid, Kali, of Krabbe-quel, genaamt, om dat het door zyn ruigte de Krabben belet voort te kruipen.

Die van Azem (een Ryk ontrent Dekka in Bengale) maken het Sout of van Mofch, dat zy droogen, en branden, of wel van drooge Pisang-bladen, die zy meede tot asch verbranden; dog om dat die asch te seherpen fout geven zou, verzagten zy die door ze in 't water te doen, en ze 10 of 12 uren te roeren, kleinsin die dan driemaal, koken ze dan weder, 't geen dan, na mate dat het lang kookt, dik op den grond werd, en redelyk goed Sout uitlevert.

Tacitus zegt *Annal. L. 13. p. 256.* dat de Katten, en Hermonduren (tusschen Hesten, en Opperfaxen woonende) over de besitting van een Rivier oorloogden, van waar zy hun Sout kregen, sprengende water op een grooten hoop ontstoken hout.

Na de beschryving van hunne maalyden komt ons 't gevoegelykft voor van hun Speeltuigen, Dansferyen, en Gefangen, alzo die dan onder hen meest gebruik hebben, te spreeken.

Wat de Speeltuigen belangt, die zyn by na de zelve, gelyk by andre Indische volkeren.

Het eerste Speel-tuig, dat men op alle vreugde-tyden gebruikt, is de Gong, eigentlyk een Javaansh speel-tuig, zynde een groot rond koper Bekken, dat hol, en van anderen na binnen wat toegebogen, en waar op boven een dikke ronde knobbel, een groote vuist groot, in 't midden is, waar op zy met een bekleeden hamer, of met iet, dat wat sagt, en egter hard genoeg is, om dat werk te doen, gewoon zyn te kloppen. Zy zyn in Ambon zeer geagt, hoewel nu zo veel niet, als van ouds, om dat 'er te veel van Java quamen. In Ternate zyn zy in die aehing niet.

Gongen. Die Gongen heet men groote en kleene. De groote zyn wel twe voeten, of anderhalve voet, in de middellyn, dog men heeft 'er ook van een voet, van 3 quart, en een halve voet. Men ziet ze by de andre speel-tuigen, mede verbeeld.

Dit zyn mede van de grootste en eerste schatten der inlanders. Een groote

kost wel 10 of 12, een kleene 6, 5, 4, en ook wel minder Ryxdaalders.

De groote gebruikt men, om 'er een, of, als 't volmaakt zyn zal, twee, digt by malkander aan een doorgaande dwars-hout, dat eigens op ruit, 3 à 4 voeten hoog op te hangen, waar op dan een kaerel, des kundig, zeer net een zekere soort van maat slaat; 't geen een swaar en doordringend geluid geeft.

By, en buiten die groote Gongen, zit nog een ander man op de grond, 5 à 6 kleene Gongetjes voor zig heeft, die hol op een kleen bankjen, dat plat vierkant is, leggen, en waar op hy met twee bewoelde stoksken, dan op 't een, dan op 't ander Gongetje slaat, ook wel na de mate, maar die veel raser, dan de andere, spelende; dog egter zodaanig, dat ider slag op de groote Gongen in een halve maat net, en 't speelen op de kleene gongetjes als in een maat van 16 deelen (zoo de Musieanten spreken) bestaat. Dit rinkel-werk van kleene Gongetjes byeen, noemen zy het Tataboing-spel.

Hier by werd dan nog door een ander op een Trommel, of Tifa, (dat my van 't Hebreusch תוף of תוף Toph een Trommel, afkomstig schynt) even zo, en na die maat, die de speeler op de groote Gongen gewoon is te houden, geslagen, hoewel die beide, ja die alle, ook gewoon zyn hun maat dan te verhaaften, het zy wanneer zy hem, die dansen of springen zal, eer hy nog uitkomt, uytlokken, of wel wanneer zy hem, reeds al gekomen zynde, tot een veel raser Dans aanmoedigen willen, even eens, gelyk men in de Mulycq ook wel gewoon is presto, en prettissimo, te speelen, of de maat te verhaaften.

Na dit speelen zyn zy gewoon te Tsjakalile, en ook daar na te dansen; hoewel zy ook na de maat van een kleene Gong, en Tifa, gewoon zyn op hunne Vaartuigen zoo net te seheppen, en te roeyen, dat men 'er over verbaast zou staan.

Tsjakalile beteekent in hun taal, dansen als een wilde, verwoede, of als een Alfoerees al dansende te koomen aanspringen.

Dit doen zy gemeenelyk by groote maalyden, wanneer 'er, pas na de zelve getsjakalield werd.

Op de klanken van de Tifa en Gongen, die over en weder, dan op de eenne Gong, dan op de andere, geslaagen werden) komt eerst een kaerel, als een Alfoerees gekleed, met takken en bladeren van bomen bedekt, zeer wild met zyn groot schild en swaard (hoedanig wy die bevoorens al afgebeeld hebben)

als ook met een Helmet en een pluimaige van Paradys-vogels, op een groot plein aanfpringen, daar eenige tyd alleen inaar fchermtufferende, fiende als verwoed dan eens na de lucht, dan eens na de aarde, dan eens rondom, als of hy de gansche wereld dwingen zou, en doende zomtyds fprongen van een el twee drie hoog, en dan eens zyn Torana, of fpies, zeer hoog in de lugt werpende, en die, zoo als hy die net vangt (dat noit mist) drillende. Zomtyds gebeurt het wel, dat 'er een tweede by komt, die met en tegen hem eenige tyd, als ware hy zyn party, fchermtufferende, 't geen wat geduurt hebbende, zoo komen zy onder 't verwakkeren van de maat, met een verschrikkelyke loop ider met zyn bloot fwerd na den eersten perfoon van dat gezelschap, leggen schild en fwaard aan zyn voeten neder, buigende zig, terwyl zy al hurkende voor hem zitten, zeer eerbiedig met hun hoofd neder, en houdende de handen tegen hun voorhoofd aan, waar na zy hunne wapenen weder opvatten, en vertrekken; terwyl zich andere weer gereed inaken, om op de baan te komen, 't geen men, als zy haast verfehynen zullen, aan 't slaan van de Gongen, ten eerften hooren kan; die dan eerst maar met vyf à zes flagen tergender wyze uitgelokt werden.

Behalven dat men nu die bovengemelde speeltuigen tot het Tsjakalile gebruikt, zoo zyn die ook van geen minder gebruik onder 't Dansfen, alzo zy aan de dansfers, en dansfereffen, de maat geven, die hun geheel lichaam daar na draegen, en den fprong daar na geheel weeten te richten.

Mannen en Vrouwen dansfen niet te famen; maar ider fexe, of geflacht, byzonder; en de dansfen der zelve zyn verfehiden.

Zy hebben eenen Dans, die zy Lego Lego noemen, dat is een grooten rondendans, waar onder zy ook wel ge woon zyn malkanderen toe te zingen, dat zy Affoy noemen. Dog de Oelifiwa's hebben ter eeren van hun ouden Afgod, Boetoh Oelifiwa (dat de rechte Priapus der ouden op zyn vuilfte is) een groote Lego van negen dagen, en de Oelilima's, een van vyf dagen aan een. Deze Boetoh Oelifiwa voerden die van Soya op hare Coracora, dog in 't verborgen: want anders zou 'er de Fifeaal aan ricken.

Die van Hoewamohel begonden van ouds haar Lego Lego lingsom, en de hedensdaagse Amboinesen rechtsom.

Maar veel fracjer is het Dansfen, of van twee mans tegen een, dat ook wel met twee bloote kriffen, zeer aardig ge-

daan word, of van twee, ook wel van vier vrouwen, te famen.

Hun Dansfen is niet, gelyk dat der Europeers; maar bestaat meest in een zeer fwakke draeijing en buiging van 't lichaam, die dan by allen eenparig, even eens, en zoo fraai na de maat gechied, dat men reden heeft, om 'er zig over te verwonderen. Als nu de Speeltuigen de maat verhaaften, weten de dansfers, of dansfereffen zich daar met zeer lichte fprongen onder het dansfen feer net na te sehikken.

Zomtyds hebben die dansfers, of dansfereffen, ook wel een Zyden neusdoek, of een Zyde kleedje in de handen, waar mede zy wonderlyke draeijingen maken. Andere hebben een fray kleedje van Zyde of Chits om het lyf, hangende hen een slip over de linker fchouder heenen, en dat wel zoo lang, dat zy byna fleepen.

De mans hebben behalven dit wel Tulbanden op 't hoofd, of twee neusdoeken in de hand, anders is het al meest eveneens. Zy zyn op hun allerbest dan gekleed, met een appelbloefem, of blaau, of rood badjoe, of opperkleed van grof Catoen, of Neteldoek, ider na zyn staat, met een Sluyer om 't lyf, met bloemen in 't hair, met een streng 'er afhangende. Zynde de Dansfers en Dansfereffen, altyd jonge, en ongehuwde lieden.

Als zy beginnen, fombayen, of groeten zy 't Gezelschap, met de handen boven 't hoofd te houden, 't geen zy ook doen als zy 'er uyt fcheiden, zonder dat mannen of vrouwen dan van eenige andere groeten weten.

Zo ras die groet gedaan is, fcheiden zy van malkanderen, ider na een bysonder einde van de baan, of van 't plein, dansfende dan met veel lichter fprongen, en met meer verandering van plaats; dog, zoo 't vrouwen zyn, die fchynen dan over de grond te fcheeren, of als te fweeven, dat zy zeer aardig, gefwind, en lucht weten te doen, zonder dat men by na merkt, hoe zy hare voeten verzetten, dan naderen zy weer allenskens tot malkanderen, en ftaan eindelyk bot ftill, zonder zig met de voeten van die plaats te bewegen; maar ondertuffchen bestaat dan al hun dansfen voor een korten tyd, alleen in 't konftig, aardig en net drajen van haar lichaam, armen, knyen, en hoofd, na de maat, daar mede gelyk knikkende, dan eens met de eene, dan weer met de andre knye, 't geen men bekennen moet, vry fracjer te zyn, en dat ook de eene veel beter doet, als de andre. Dan ryfen zy eens weer op, als of zy uyt een diepen flaap quamen,

scheiden weder van een, zien dikwils na de lucht, als in diepe verwondering over zich zelven zynde, dog al haar treden, en passen komen altyd, na de maat, gelyk op, - en ook gelyk neer te gaan, zo dat men haar geen eene pas zal zien missen, of de eene anders, dan de andere doen.

Dit duurt zo eenigen tyd, tot dat 'er yomand is (want dat is de gewoonte by hen) die met een fracy Zyde, of ander kleedje, of een moy Oeti Oeti, of vrouwen-kleedje dat zy onder dragen, na buiten komt loopen, slaande dat de vermoede deern, of jongeling, zo om 't lyf, als of zy hem, of haar alsbidden zig niet meer te vermoejen, en dat hen met eenen ook geschonken werd. En dit zyn almede zaaken, die den Amboincees uytmergelen.

Als ook
hun Zin-
gen.

Onder dit dansen zyn zy gewoon, zoo vrouwen, als mans, ook helder op te Zingen. Hunne Liederen vervatten de oudste zaaken van hun Land, en Geslacht, en zyn, by gebrek van schryvers, gelyk als hunne Jaarboeken. Zy gaan zeer veel over den lof van hunne dappere helden, en de daden van hunne Voor-ouders, die daar in bewaart en als vereeuwigt werden. Zy behelsen ook andere oude zaaken, hun Land, Dorpen, Stranden, Koningen, enz. betreffende, en eindigen altyd in hun periodes met e-eeee-eeee; en dit duurt zoo niet alleen by dag, maar twee drie dagen, en nagten, (dat my wel sehrikelyk verveeld heeft) over eenen boeg. Zy houden die eerste e, een heele maat in de Musiq uyt, en de vier volgende e' ider een agtte van een maat, daalende van de eerste e, daar zy een hooge La van maken, dus allenskens tot de Reaf, terwyl zy tusschen beiden eenige woorden tot lof van deze of gene uytgalmen, en dan zo met hun e-eeeeee, eindigen, komende noit van de laagte na de hoogte te loopen; dog als zy geheel zullen uitscheiden, eindigen zy met ô-oooo-ô.

Dus ziet men, dat deze hun Gezangen een groote overeenkomst hebben, of met de Gefangen en Liederen der ouden, die den lof der Goden zongen, of met die der oude Hebreen, die zeer veel over de daden hunner Helden gingen.

Op de
Maalty-
den, en
by an-
drie ge-
vallen.

Deze Gezangen hebben by hen niet alleen op die groote Maaltyden, en in bysondere gevallen, 't zy in, 't zy buiten de huilen, plaats; maar even zoo zyn zy ook gewoon net op de maat te scheppen en te zingen, op haare vaartuigen, gelyk wy hier na breeder zullen aanmerken.

Hun
Kabana.

Dit zingen van hen geschied zomtyds ook wel op het geluid van de Kabana, dat een platte ronde Trommel, ontrent van een en een halve, of een en

een quart voet in de middellyn, en niet boven een halve voet hoog is. Hier op kloppen en speelen de Vrouwlieden, of jonge dochters, met haar vingeren mede zo net op de maat (maar dan zyn 'er geen groote, maar wel kleene Gonggetjes, die men Tataboangs noemt, by) dat het te gelyk, op een aangenaame en niet al te sterken wysc van geluid, haar Singen regelt. En dit is de Trommel, waar van ik *Pf.* 150: 4. en dit zyn de Trommelende Maagden, waar van ik *Pf.* 68. lees, en ik vinde in hare maniere van Dansen zeer klaar de Reyen der Ouden verbeeldt. Behalven dat ik de Macassaaren, en andren, diergelyke Gefangen ook wel in den Oorlog, terwyl zy voortrokken, heb hooren ophaffen, Singende den lof van hunne Voorvaderen, en van hunne oude Helden, om malkanderen tot dapperheid aan te moedigen, waar onder zy zomtyds ook Blaastuigen gebruiken, en dan wierd het recht, gelyk *Virgilius L. 6. Aeneid. versf.* 165. van den wakkeren Trompetter, *Misenus*, zegt:

Ere Ciere viros, Martemque accendere Cantu.

Dat is:

Door Blaastuig en Trompet, den moedigen in te blaesen.

Om den Leefer een denkbeeld van de verscheide soorten van Trommels, en alle deze verdere Speeltuigen, te geven, zoo vertoonen wy die hier op N°. XXXVIII. in twee Plaatzen, met de Letters A. B. C. D. onderscheiden, met

Ontrent hun Gezangen moet ik nog zeggen, dat zy meest van dien aard zyn, dat 'er gemeenlyk een een vers eerst opheft, en dan een ander hem volgt, en dan weer de eerste, en zo vervolgens; hoewel ik de vrouwen ook wel saamen heb hooren Singen.

Zy onderscheiden ook hunne wysen van Singen aldus: *Kabda*, beteekent *langzaam te Singen*, hoedanig zy dat, of scheppende, of ergens aan trekkende (by voorbeeld als zy enige balken voorthaalen) gewoon zyn te doen. *Hafoeba-a*, beteekent onder 't scheppen ras Singen; *Afsoy* is eygentlyk inand vereeren met eenig gefang, daar de eene den anderen toefingt. En *Toeto Hatoe*, is 't Gefang van twee of drie, die malkanderen toefingen, zoo dat de eene voor en de andere na Zingt, dat van hun *Afsoy* niet veel schynt te verscheiden.

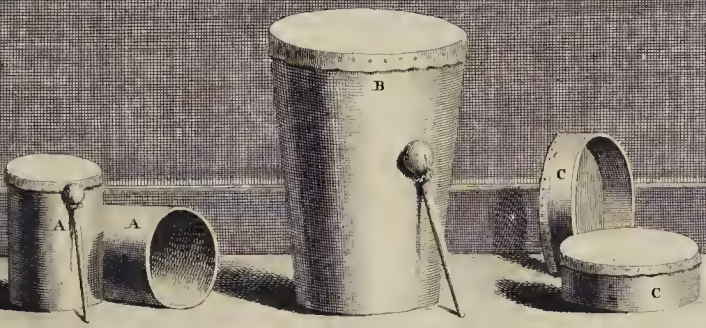
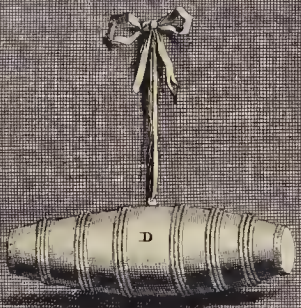
Buiten de voornoemde twee Tifa's, by ons beschreeven, waar van de eerste zeer kleen, en niet boven een kleene voet in de middel-lyn, en pas een voet hoog

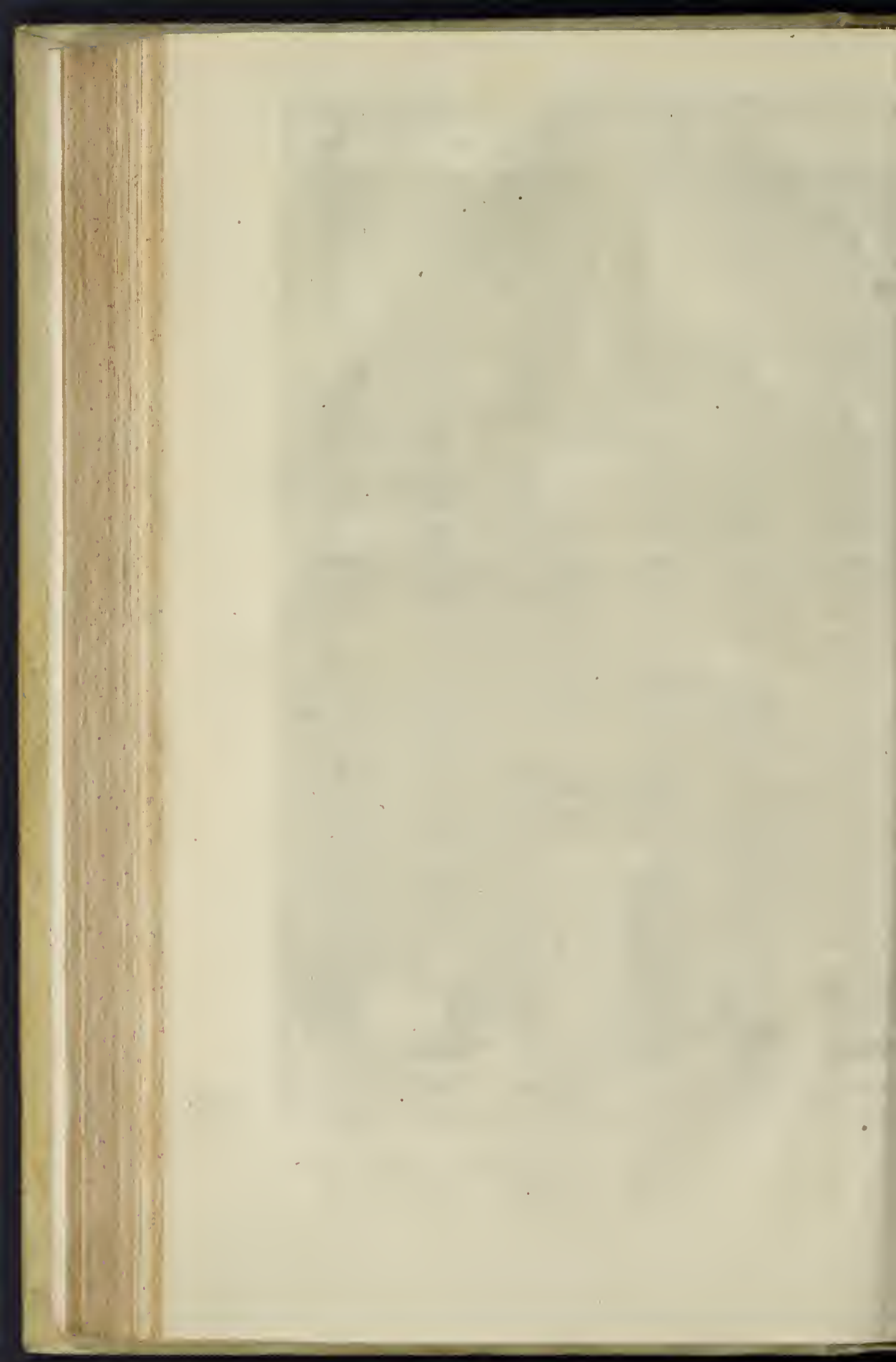
De
naamen
van hun-
ne by-
sondere
Gefan-
gen.

Groote
Tifa's.

CEBRUIK
DER ONDER-
STAANDE
SPEELTUI-
GEN.

1. Jongen. 2. Tidaboang-Spel. 3. De Tifa.

hoog is, hebben zy nog een andre grooter soort, die wel ruim zo hoog als een half voet, dog wat smalder in de rondte is, die hen voor klokken by de Kerken dienen, om 't volk te vergaderen, en na de kerken te doen komen. Al deze Tifa's zyn van onderen open, en boven is 'er maar een vel over gespannen.

Nog is 'er een andre soort van Trommelkens, die lang, smal en aan wederzyden met een kleen vel overtrokken zyn, die met de vingers aan wederzyden ook bespeelt werden, en men den speelmann om zyn hals hangt; dog dit speeltuig is zo zeer niet den Amboinees, als wel den Javaan, eigen, en vertoont een kleen toelaffje.

Zy gebruiken nu en dan ook wel een speeltuig, Gindir genaamt, dat 8 à 10 Metale staafkens zyn, die of los ergens tusschen beiden, aan toukens als hangende, leggen; of die zy ook wel bovenop eenige holle bamboefen plaatsén, daar zy dan met een hamerken op speelen. Een speeltuig, dat in Holland met de naam van Metaale staafkens bekend is.

Ik heb daar ook, voornamelyk onder de Balische Natic, de rechte Cymbala der ouden, of de Cymbaalen, gezien, zynde twee kopere kleene holle Bekentjes, die zy, onder 't slaan op de Tifa en op de Taraboang, met beide de handen tegen een kloppen.

Men kan hare gedaante, in de Plaat N°. XXXIX. by de letter A. zien.

Onder de Speelen van vermaak, die ik daar ook wel gezien heb, is 'er een, dat zy Sepà noemen, dat is een holle bol, als een Sphæra mundi van Bamboes, of van Teenkens, gemaakt, die zy met 't hol van de voet, dog agter uyt, in de lugt weten te slaan, en die een ander ook even eens te rug slaat; 't geen by na als een soort van 't kaatsen der boeren is. Ook is 'er een Spel van tyd verdryf, dat zy Tàbela noemen, zynde een kleen plat bankje met eenige verdeelingen van fireepen; dog hoe zy daar op speelen, weet ik niet. Het Tsjongka-of Boontjes-spel (in Holland mede al bekend) is by hen zeer gemeen, en daar zyn 'er die het zo grif kennen, dat zy het altyd zullen winnen.

Veel dingen zyn fierlyk by hen, die by ons misstaan zouden. Gelyk lange nagels, met Lacca ('t geen anders Al-canna by de Arabiers genaamd werd) rood gemaakt, voor een zonderling sieraad by hen verstreken, also zyn by hen ook witte en zuivre tanden zeer gemeen, veragtede veele Europeers, die geele of blauw-begrooide tanden hebben, een zaak, waar in zy ons buiten alle tegenspraak overtreffen.

Daar zyn 'er onder deze inlanders ook, die pek-swarthe glimmende tanden (in navolging der Macassaaren) voor een groot sieraad houden, gelyk zy die door konst ook weten swart te maken; dog tanden, met goud overtrokken (gelyk men by de groote Vrouwen der

En kleene Ja-vaansche Trommelkens.

Hun Gindir.

Teekening der Cymbaalen.

Andre Speelen verdryf.

Ver-scheide-nerley zaken hen in gebruik, of meer geacht, dan by ons.

Macaffaaren wel heeft) heb ik onder de Amboineefen nooit gezien.

Hun Huysen. Wat nu de Huifen, en Wooningen der Amboineefen belangt, die zyn door de bank zeer slecht.

Zommige Groote, en vermoogende onder hen, hebben Planke Huifen, die goed zyn; dog de meeste Huifen zyn van Gabba Gabba (zynde zekere takken van den Sagoe-boom, die een zeer gladde en blinkende fchors hebben) gemaakt; dat, wanneer zy nieuw, en wel gemaakt zyn, vry fraay staat, en goede Huifen geeft; dog als zy oud werden, verliefen zy veel van hare fraeje gedaante, en werden metter tyd ook zeer onduidelijk, alzo de pennen, en nagels, waar mede zy vast gemaakt zyn, door't verrotten der Gabba Gabba, beginnen flap te werden, en los te gaan. Ook zyn al hunne Huifen maar van eene verdieping, en in verfehiede beteden-vertrekken verdeelt.

Huisraad.

Hun Huis-raad is ook zeer weinig van beslag, bestaande in 2 à 3 oude houtte bankjens, of wel in eenige matjens, op welke zy zitten, wetende zeer weinige (dan die met ons verkeereren) van stoelen. Zy maken die bankjes zelf meest, ook hebben zy een ander soort van groote breede banken van heele Bamboefen, dog die in 't midden van de zitting gefpleten, doorlugtig gelegd, 3 à 4 voeten van de grond, 6 of 8 voeten lang, 3 à 4 voeten breed, en voor hen van groote nuttigheid zyn, niet al-

leen, om daar by dag op te zitten, en te eeten, maar om 'er nagts ook op te slapen, alzo zy 'er niet, dan een matje, op spreiden, en 'er maar een hoofd-kussen, met Capoc, of maar met boomblaaden gevuld, op leggen: want bedden, matrassen, dekens, of slaap-lakens, kennen zy niet; maar zy gewennen om zig naakt met een groot dek-kleed, als een sluyer, die zy maar om 't lyf slaan, te dekken; hoedanigen gewoonte, van zig 's nagts maar een dek-kleed om 't lyf te slaan, my ook toefchynt onder de Jooden plaats gehad te hebben, wanneer ik de plaats *Marc. 14: 51, 52.* nalces, alwaar wy by 't vangen van *Jesus* ict diergelyks aldus beschreven vinden: *Ende een zeker Jongeling volgde hem, hebbende een lywaat omgedaan over het naakte [lyf,] en de Jongelingen grepen hem. Ende hy, het lywaat, verlaatende, is naakt van haar gevloeden.*

Hun verdre Huisraad nu bestaat in wat potten en pannen, die zy zelf zeer slegt maken, verglafende die met wat harpuijs; en, die de moeite zelf niet willen doen, koopen of ruilen de zelve van die van het dorp Ouw, op Honimoa, die de beste potten maken.

Hun Tafel-laken, en Bord, zyn meestentyd Pisang- of Caladi-bladen, die groot en glad zyn, en die zy ieder reif verfeh nemen; hoewel zommige zig wel van grove Chineefche borden bedienen. Onder de vermoogende egter vind men goede Porcelyne fchotels, borden, en

en veel andere dingen die de tafel vereifcht, ook wel Tafels, en Stoelen, immers zo net, als by de Hollanders zelf; dog zulke zyn 'er weinig.

Een van de beste stukken Huis-raad is hun koper Pinang-bekken (want filver vint men 'er weinig, dan by eenige Koningen, of Vorften) zynde rond van gedaante, en wat diep, ftaande op een kleene voet; en in zyn middel-lyn een hout-voet breed, en een halve voet diep, zynde rondom aan zyn boven-rand doorliechtig, en doorgchakt. In 't midden derzelve legt een langwerpige platte bus, ontrent een span lang, boven aan een hand breed, en na beneden wat fpijter toeloopende, zoo dat het aldaar maar twee duimen of vingeren breed blyft. In deeze bus fteeken zy eenige Siri-bladen, die zy tot het eeten der Pinang gebruiken. Aan weerzyden van deeze bus staat een klein rond bakje, als een Coffykopje, waar in zy hun Pinang, oude en jonge byfonder, in 't eene gekloofd, in 't andre toegemaakt, gewoon zyn te leggen. Deeze kopjens hebben een voetje, van een duim hoog, en ook een doorlugtig randje.

Hier toe behoort ook een bakje of potje, als een thee-kopje van groote, waar in zy kalk doen, om die op een Siri-blad, dat anders te veel zamen trekt, te ftryken, en die zodanig daar mede te matigen, dat zy bequaam zy, om te eeten.

Hier toe nemen zy meeft witte, dog de welopgevoede, roode Siamf Kalk; dragende die ook wel in een Silver kalk-doozje (als een klein hert van gedaante) by zich.

Ook behoort hier toe een Tsjelakatti, de gedaante van een breed fchaar en voor aan, daar't vaft is, die van een draak hebbende. Men drukt dit agter aan met de hand open en toe, en zy zyn gewoon hier mede de Pinangvrugt te klooven, of door te fnyden, en die gefpouwe stukken in die twee kopjens, ter zyden de voornoemde bus, te leggen, of die eerst in een Siri-blad, waar op wat kalk gefmeert is, te winden, net vaft te maken, en in zo een kopje dan gelegte zynde, de gaande en komende vrienden aan te bieden; een zaak, die noit vergeten, of anders voor een grote hoon en onhoflykheid, gehouden word, 't welk daarom gemeenelyk, zoo als iemand inkomt, en zit, word gedaan; wanneer men de mannen de Pinang zoo gemaakt aanbied; dog de vrouwen geeft men dit geheele bekken ten eerften over, om die zelf na haar fmaak te maken. Van dit Pinang-eeten, dat hen een aangename adem, friffen mond, en fwaiver tandvleefch geeft, maken zy zoo

veel werk, dat zy veel liever hunceten, dan den Tabak, of Bongkos, en Pinang, verlaten zouden; dog hier van breeder onder de ftoffe van de Pinang-boom en vrugt.

De Beefemen zyn als jonge ryfkens, van de graaten of fteelen, binnen in de Calappus, of Saguweer-bladen zittende, gemaakt. Zy weten wel van veegen; maar van fchrobben, of fchuuren maaken zy geen gebruik.

Men ziet ook in de Huifen geen Kaffen, of Cabinetten, maar wel eenige Toctombo's boven een, van die zoort, die de Cerammers maken, of wel van een flechter zoort, waar in zy deeze en gene goederen gewoon zyn te bergen, die zy dagelyks nodig hebben: want anders zyn zy gewoon goederen van veel waarde hier of daar onder de aarde te begraven. Deeze doofen zyn langwerpig vierkant, twee of drie voeten lang, en een of een en een quart voet breed, en een, twee, ook wel drie voeten hoog. Zy werden van zekere fteevige Nipa-bladeren gemaakt, en wel met witte gefleepen stukken van zeehorenkens befet.

Men ziet by hen ook eenige potten (ook wel Gorgoletten, zynde kunnen met lange nauwe halfen, waar in 't water zeer koel word) om water in te halen, of om tot 't bergen van Calappusolie, die zy tot het braden, en ook tot de lampen, gebruiken, te dienen. Een kopere lamp, met een of meer pypen, is een groot stuk huisraads by hen, alzo die alle avond ontfooken, behalven dat ook wel een Damar, of brandende flambou van hars in huis, ontrent den ingang geplaatft werd.

Zy gebruiken ook de Bamboefen veel tot water-en kook-potten, ook bergen zy in de zelve, als 't groote en dikke Bamboefen zyn, hun befte kleederen, om die in den rook, na dat zy dicht toegeflopt zyn, op te hangen, zoo om dat ze niet zouden verderven, alzo de rook die tegen 't gewormte bewaart, als voornamelyk, om dat zy een aangename reuk van dien rook bekomen zouden. Een reuk, ofte geur, die ons zeer verveelen zou, maar die hen zeer lieffelyk voorkomt, en dien zy ook zeer in hun drink-water beminnen, waarom zy zulke Bamboefen vol drink-water veelyds in den rook hangen, of de kleene water-potten, waar uyt zy gemeenlyk drinken, eerst ter deegen berooken. Zy maken van Bamboefen ook fpeeten om aan te braden.

Zy gebruiken geen Mefsen, maar doen alles zeer handig met een Parang, of hakmes. Zy hebben geen andere Lepels, dan zekere Siboen of pot-lepels
van

van Calappus-doppen gemaakt, om water te scheppen; of wel een kleene witte van slecht Porcelyn.

Zy hebben ook een diepe yfere pan, om in te braden, ook wel een eigenbreid werp-netje, om vifch mede te vangen, buiten 't welke men ook wel een koperen storm-hoed, oudenhouwer, Tamboeks fwaard, Ambons fchild, of diergelyk aan den wand hangen ziet. Het vordere is niet weerdig, dat het byna opgenoemt werd. Het elendigste is, dat zy geen secreeten in haare Huiſen hebben; dat voor de Hollanders, hen beſoekende, zeer ongemakkelek valt.

Daar zyn 'er, dog weinige, by welke men Thee-gereedeſchap vind; maar die moeten of lang met Hollanders verkeert hebben, of Grooten zyn; daar men ook veel goeden huisraad op zyn Hollanders, en nu en dan al zeer fraey ſilverwerk, van Pinang-bekken, Drink-kommen, &c. fraey Porcelyn, groote Gongen, ſchoone kopere Lampen, Ebbenhoute ſtoelen, neſten met fraeye Totombo's boven een, verſcheide Ledekanten, en die fraey behangen, ziet. Men vind ook by ſommigen fraeye Linggoa Kiſten, gierlyk koperwerk; dog hun beſte godderen zyn in 't gebergte begraven.

Ook verneemt men by ſommige wel een fraey rak met geweer.

Kleederen.

Ontrent de Kleederen, en Dragt is mede geen groote verſcheidenheid, of koſtelykheid, te ſien. De Mannen hebben Sondags een byſondere Broek, en Opperrok, buiten die, welke zy in de week dragen. Het is beide gemeenelyk van blauwe Baſta, of van Salampouris, of van donker blauw Cattoen gemaakt, en zelden een van beiden gevocht.

Die der Mannen.

Somtyds hebben zy een geheele rok, ſomtyds maar een hemdrek, of een kort badjoe daar af, over 't bloote lyf, hoevel ſommige, de Hollanders na-aappende, nu ook een hembd 'er onder dragen, dat op die bruine huid wonder wel afſteekt. Anders weten de meeste, zo mannen als vrouwen, niet van hemden te dragen. Daar en boven hebben zy nog een Cambaja, of een geruit lang Catoene kleed, van 3 à 4 ellen, dat zy 's nagts om hun naakt lyf ſlaan, en dat hen tot een dekkleed diend. Sommige dragen een hoed, andere maar een witte of roode Neusdoek om 't hoofd; dog is 't een geſtikte, dan is hy wonder wel uytgedoſcht.

Ender Vrouwen.

De Vrouwen dragen in huis gemeenelyk een Oeti Oeti, zynde een Vrouwe-rok, die toegenaid, dog onder en boven open, en zonder ployen is. Zy is een en een half el wyd, zoo dik als

Tyk, en door de Amboineefche Vrouwen zelf van uitgetrokkene Cattoene draden, uyt roode en witte kleeden, geweven, en hier en daar in 't midden met breede roode en witte Banden, 't zy ieder byſonder, 't zy ook door een gemengd, verſierd. Zy hebben gemeenelyk een Tapi, of onder-kleedje, over haar naakt lyf, dat haar van de middel tot ontrent de voeten komt, en dandez Oeti Oeti of boven-rok daar over henen, die zy om de middel zeer nauw en net vaſtmaken, dog als zy uytgaan nemen zy boven dien nog een oeti oeti, die zy dan om hoog halen, en op de linker arm, als of 't een mantel was, dragen, en onder dien arm zo inſlaan, dat men maar de rechter arm en borſt ziet, blyvende de linker-arm en borſt bedekt, dat op hare wyze zeer deſtig ſtaat.

Haar bovenkleed over de boeſem, en ſchouderen, is een Badjoe, dat is, een half hembd of kort opper-kleed, met zeer nauwe mouwen tot voor aan de handen, ruim van lyf, en voor wat open, hangende tot over de navel, en ook wel wat lager. De groote hebben die van Neteldoek of wit Cattoen, dog de gemeene van licht-blauwe, purpere, groene, of andere geverfde Baſta, of ook van grove Netelrokken; hoevel meſt van blauwe Baſta, of bruine Salampouris. Dit is haar gemeene dracht door den dag; maar Sondags hebben zy gemeenlyk een diergelyk pak, dat wat beter, dog egter mede van de zelve zoort en ſtoffe, en zonder eenige verandering is. Zy kennen geen Mode; houdende zig onveranderlyk vaſt aan hare oude drachten, gelyk als aan hare oude zeden, en gewoonten, en dat volgens een algemeene ſtaale wet, die ik by alle Ooſterlingen beſpeurt hebbe.

Dit is wel de gemeene dragt der Amboineefche Mannen en Vrouwen; dog de Grooten gaan wat koſtelyker, hoevel al meſt op de zelve wyſe, gekleed.

De Mans hebben een Catoen hembd over 't lyf, een Gingangſe of andre broek aan, en een langen Hollanſchen Rok daar over henen, een das om, en een hoed op 't hoofd; ook ſommige wel koufen en ſchoenen (voor al des Sondags) aan; dog gaan meſt of bloots voets, of met een paar muilen aan de bloote voeten, en een Rotang met een ſilverc knop in de hand. In plaats van een das draagen ſommigen wel een fraeyen geſtikten neusdoek om den hals; en ſommigen in plaats van muilen wel Tſjeripoe's, die als houte platte onvertrokke klompen zyn, aan welker voorſte deel een gedraaid rond hoog knopje

je is, dat zy tusfchen de twee grootfte teenen vatten, en 'er zeer wel meede voortgaan. Een dracht, die by de mannen en vrouwen plaats, en gebruik, heeft. Wy vertoonen deze Tsjeripoc's in de plaat N°. XXXIX, by de letter B.

Ik heb 'er onder de Koningen gezien, die Sondags al vry pragtig uytgedofcht waren. Den ouden Koning van Kilang, *Domingos Koelbo* genaamd, heb ik menigmaal met een rok van fwart fluweel, met groote goude Knoopen, bekleed gezien, dragende een fynen swarten hoed, van die ouderwetze flag, die men brantemmers noemt, met een kostelyken gouden Hoeband, wel 3 of 400 gulden waardig, en een Rotang, van een fchoone goude Knop voorzien, in de hand.

Andre heb ik dus in 't goud Broccade, in 't Silver, of goud Laken, of in Zyde, of in fchoone fyne blauwe Gingangfe kleederen gezien; waar nevens zy in huis ook wel fraeje en zeer fyne Chitfe Cabaejen hebben.

Dit is de dracht der Mannen onder de Christenen niet alleen; maar ook gaan de meeste Mohhammedaanen gelyk de gemeene Amboincefen gekleed, zynde het eenig onderscheid, dat de Mooren een Tulband of Diftar dragen, zynde een roode, blauwe, of witte smalle band, dien zy om 't hoofd winden. Men ziet 'er ook, die de zelve zeer dik en met 3 of 4 ftrengen om 't hoofd winden; dog zelden die ze groen geverwd hebben; alzo men zegt, dat die kleur alleen den genen, die van Mohammed's bloed zyn, toegelaten is te dragen. Ook dragen de Mooren wel Badjoe's van Zyde, Ginggang, of van andere Zyde Stoffen van verfchide koulereuren, ook Chitfe Cabaejen, komende in hun verdere dragt meelt met de andre Amboincefen over een.

De dracht van de Christen-Koninginnen, Gravinne, Orangkaja's, en andre groote Vrouwen verfchilt niets van die der gemeene, dan alleen, dat de stof van hare Oeti Oeti's, Badjoe's, enz. wel wat fraejer, en van fyner Netel-doek is. Ik heb 'er gezien, die onder-kleedjens aan hadden van 60, 70 en 80 Ryxdaalders, die ityf van Goud waren.

Zy dragen ook gemeenelyk Zyde, of andere Koufen, en Muylen aan de voeten, dat als een teeken van Adel onder haar, en aan de gemeene Vrouwen, en Mannen, ongeoorloft is.

Daar is nog een zoort van een Vrouwen-mantel, die de drie groote Koninginnen aan 't Kafteel, en weinige andere, tot een teeken van uytftiekenheid boven andre vrouwen, boven een gemeen kostelyk kleedje dragen.

Deze Rok, die wel na een mantel van Staat gelykt, alzo zy gemeenelyk van fchoon gebleemd dik Zyde stof is, hangt haar tot de kuiten toe, zyndebeneden zeer ruim, dog, daar zy die over hun badjoe dragen, zeer nauw. De beide mouwen van dezen Rok zyn de linker op twee plaatsfen, dog de regter maar by den elleboog, doorfneden of open gemaakt, de eene boven en beneden, en de regter alleen, ontrent den elleboog, zo dat ieder opengefneeden deel maar met een duim breed à twee aan 't ander stof by den elleboog vast is.

Even zo byna is 't ook met de linker-mouw, zoo wel als met de rechter, gelegen, door welke eerste zy haren arm door de opening, wat boven den elleboog gemaakt, fteken, latende het tweede deel van die linker-mouw even zoo onder de elleboog afhangen, gelyk de heele rechter-mouw pas agter de regter fchouder afhangt. Wy verbeelden den felven N°. XXXIX, by de letter C.

Deze Rok of mantel van Staat geeft haar, als zy onder een Kita-fol, of fonnescherm komen aandraejen, een groot aansien onder de mindre, en wel het dragen van muilen, en van een groote getoornde Toedong, of Vrouwen-hoed, en 't zitten op Stoelen in de Kerk (terwyl de gemeene vrouwen maar als de fnyders op een mat zitten) haar ook by alle andere doet uytftieken. Haar Toedong is een Hoed, die rond, en van ityve bladen gemaakt, en of geheel fwart, of ook met roode en witte koulereuren onderfcheiden, met twee drie torentjes boven malkanderen voorzien, waar aan van binnen een rand of bol vast gemaakt is, waar mede zy dien hoed op haar Condé (zynde rondom in ftrengen om 't agterhoofd gewonden hair) zeer vast weten te zetten. De breedte van dezen hoed in zyn middel-lyn is van anderhalve voet, dog de torentjes verfmallen hoe langs hoe meer na boven. En is deze hoed van zulken lichten stof, dat die hen ganfch niet befwaart, zynde van Nipa-bladeren gemaakt. De geringe vrouwen hebben ook Toedongs; dog maar een hoog, of zonder eenige toorentjes, maar wel een appel 'er op.

Zy weten van geen Wacjers; maar hebben Sondags Neusdoeken in de Kerk in hare handen, om die, als zy bidden, voor hare oogen te houden, of op haar fchoot open te leggen.

De Grooten, en hunne Vrouwen, gaan ook noit, dan met een groot gevolg van vrye huisbedienden, en flaven uyt, die hen Pinang, Tabak, of Bonkaffen, &c. na dragen, hoewel 't een ryk man by hen is, die 'er 2 of 3

heeft; egter heb ik 'er gekend, die 'er 30 of 40, en meer, hadden.

Indien hen eenigen minder van staat volgen, die zullen nooit naast hen, altyd agter hunne meerderen, en zo vervolgens agter malkanderen, al waren 'er nog zo veel, gaan.

Den Voornoemden Rok, of Mantel van Staat dragen wel de Christenkoninginnen, en Vorstinnen, dog nooit de Vrouwen der Mooren, van hoe hogen rang zy ook zouden mogen zyn; maar de zelve gaan even eens, als andre Amboinsche Vrouwen, gekleed, alleen met dat onderscheid, dat zy ook alles van beter stof, als de gemeene Mohammedaansche vrouwen, hebben.

Het eenige teeken van onderscheid tusschen een Christen, en een Mohammedaan, is, (gelyk wy zeiden) dat de laatste een Tulband, of Distar, draagt; maar tusschen een Christinne en een Mohammedaansche vrouw kan men geen teeken van onderscheiding bespeuren. De voornaamste Vrouwen der Mooren dragen ook wel korte Chitfe Cabayen of Japonnen, die haar tot de knyen hangen, zynde verder gekleed als andere Amboinsche vrouwen.

Terwyl wy nu hier besig zyn van de Dragten der Amboinsche Vrouwen te spreken, zal het niet ongevoegelyk zyn, hier ook van hare kleindien, Oor-Hair-Arm-Hals- en Voorhoofd-sieraaden der Amboinsche Vrouwen, enz.

Goude Slangen. Terwyl wy nu hier besig zyn van de Dragten der Amboinsche Vrouwen te spreken, zal het niet ongevoegelyk zyn, hier ook van hare kleindien, Oor-Hair-Arm-Hals- en Voorhoofd-sieraaden der Amboinsche Vrouwen, enz.

Groote Gongen. Na deselve zyn groote Gongen van 3 of 4 span breedte in de middelyn, by haar in groote agting, en worden meest tot haren bruid-schat opgefamelt; hoe-wel ook de middelbare, en de kleendere mede by haar van veel gebruik, en in waarde zyn.

Goude Arm-ringen. Ik heb onder de sieraaden der Vrouwen zeer schoone goude Arm-ringen gevonden, die wy in de Plaat, N°. XLIV. vertoonen.

Den eersten met letter A. gemerkt, vonden wy in 't dorp Soeli, zynde van de zelve groote, als wy hier vertoonen. Hy was van suiwer Goud, dog van binnen hol, en dierhalven naar 2 Ryxdaalders aan Goud swaar. Van buiten was hy zeer schoon met een rand van bloemen, en dan weer met een buiten-rand van klee-

ne halve bolletjes, met peertjes 'er op, en ook van grooter, met verscheide drie hoeken 'er tusschen, die al weer vol kleene peertjes, of bolletjes, waren, bewerkt; dog de binnen-rand, die tegen den arm quam, was glad. Dit was een fray en konstig stuk, ende grootte, die ik oit gezien heb. Hy is ook van een stuk, dat men 'er inzetten, en, als men hem aandoen wil, 'er uitnemen kan, voorsien, 't geen men met een kleen penneken zo vast en net kan doen sluiten, dat men het naulyks bespeuren kan.

Den tweeden gouden Arm-ring, onder letter B. vond ik op Way by de Soons vrouw van *Pati Herman Cajado*, welke met de Sufter van den Koning van Soya getrouwt was. Dit was mede een zeer schoone gewrocht stuk, met 4 kanten rondom, en bolletjes in 't midden. Hy was ontrent twee en een halve Ryxdaalder in Goud swaar, en wel 100 gulden weerdig; maar op een andre wyse, als de eerste (gelyk men in deze Teekening zien kan) bewerkt; dog van binnen was hy ook glad, en even eens als de eerste van een stuk, dat men 'er in en uyt nam, voorsien.

De derde, dien ik in 't dorp Thiel vond, met de letter C. gemerkt, was kleener, dan de twee eerste, dog had, nevens zyn gladden binnen-rand, een rand van bloemen niet zo breed, als die van den eersten arm-ring, maar anders in kleener bloemwerk zeer wel daar na gelykende. Pas buiten dien rand had men nog een andren smaller rand van kleener bloemwerk, waar tegen zeer fraeje dog veel grooter bollen, als die van den tweeden Arm-ring, sierlyk gewerkt waren, die aan desen, geen kleen sieraad gaven; behalven dat hy net zo swaar, als de tweede, was. Deze Arm-sieraaden der Amboinsche Vrouwen, vind ik ook dat by de oude Hebreen gedraagen, en onder de sieraaden van haare jonge Dogters, en Vrouwen, geweest zyn, alzo *Eliezer*, *Abrahams* knegt, 'er twee aan *Rebecca* gaf. *Gen.* 24: 22. en die schynen ontrent zo swaar als een van deze, geweest te zyn, alzo zy beiden 10 sikkelen gouds weerdig waren, van hoedanigen iwaarte twee stuk van onsen Arm-ring, met een B. gemerkt, zyn. Gelyk ik by de Ouden van geen silvere lese, alzo heb ik onder de Amboinesen geen andere, dan van Goud, maar buiten die ook eenige van groen en blauw glas, Mamaeur genaamd, en by hen mede van groote weerde (gelyk wy bevorens al gezegt hebben) dog van geen gebruik onder de vrouwen, gezien, die hen alleen tot een middel van raadgeving of waarzegging ontrent duistere zaken,

GOUDE ARMINGEN VOORHOOFD-OOR-EN HAIR-CIERADEN DER AMBOINESEN ENZ.

ken, en om hen goed of quaad geluk te voorleggen, diend.

Onder de zeldzaamste hoofd-sieraaden, die ik by hen, en noit by eenige andre volkeren gevonden heb, is het voorhoofd-sierfel, een van de oudste Sieraaden der Oosterlingen, 't geen al ten tyde van *Abraham* onder de hoofd-sieraaden der Hebreuschke Vrouwen van die eerste eeuwen met de naam van *□□* Nezem, dat is, een voorhoofd-sierfel, *Gen.* 24: 22. 30. 47. bekend was, en van 't welke ik naderhand ook *Judic.* 8: 24, 25, 26. onder de Hoofd-sieraaden der Midianiten, wanneer *Gideon* hunne Koningen verslagen had, lees; gelyk mede *Job* 42: 11. *Ezech.* 16: 12. *Hof.* 2: 12. en *Jes.* 3: 21. Hoewel dit zelve woord *Gen.* 35: 4. en *Exod.* 32: 2, 3. ook voor een Oor-sierfel genomen werd.

Ik lees daar van wel in de gemelde plaatsen; dog vinde daar by in de text zelf, nog ook in geene Kantteekeningen der Geleerden, of nergens by eenig geleerd Schryver uytgedrukt, van wat gedaante dit voorhoofd-sierfel geweest zy.

Alleenlyk lees ik in de Kantteekening over *Jes.* 3: 21. dat dit eenige Versierfelen waren, die op 't voorhoofd tot de neus hingen; 't geen al zo veel is als of zy 'er niet met allen van zeiden, alzo niemand daar uyt begrypen kan hoedanig het maakfel en satsoen van zulken Voorhoofd-sierfel geweest zy.

Ik heb gelegenheid gehad, om 'er verscheidene in handen te krygen, sommige die tot op de neus toe afhingen, andere die niets, dat afhing, by zich hadden, waar uyt men ziet, dat 'er verscheide soorten onder de Oosterlingen, maar niet altyd van Goud (hoedanig die, in Gods woord, alle voorkomen) geweest zyn, gelyk wy dit met de stukken zullen toonen.

Ik heb 'er hier in Amboina drie, en nergens anders een eenige meer, gezien.

Den grootsten en heerlyksten, die in handen van den ouden Capiteinder Chineesen, *Lim Thiangko*'s vrouw was, vertoon wy in de voornoemde Plaat, onder D.

Die Juffer vertoonde my dit ter gelegenheid van 't huwelyk van haar oudste Dogter, die, gelyk zy nu stond te trouwen, en na de wyse der Oosterfche Dogters, van haar 8 à 9 jaaren tot nu toe altyd opgesloten geweest was, op de dag van haar huwelyk nu eerst buiten haar kamer voor het oog der mannen verscheen, maar op een wyle, die my zeer vreemd voorquam, alzo ik noit een jonge dogter, aldus opgesierd gezien had. Zy had over haar hoofd een paars-geverwden neteldoekfen grooten Neusdoek,

door welke zy wel ider een, maar niemand haar, zien kon. Dezen zag ik den Bruidegom (gelyk wy dit alles onder de zaaken der Chineesen omstandiger verhalen) haar afsichten, op welke tyd hy haar ook de eerste maal van zyn leven zag.

Toen zag men voor haar voorhoofd, en rondom 't zelve, dit Voorhoofd-sierfel van buigzaam Goud, zynde, vastgemaakt. Het was twee spannen lang, ontrent twee duimen breed, en met 13 Helden-beelden verrykt, onder welke het middelste het grootste en voor naamste was. Onder aan het zelve hingen verscheide ruitsgewyfe aan een geregene Cristallyne kraalen, onder aan welke, zes enkele neergaande riften, ider aan een bysondere ruit, recht neder hingen, zynde ider aan 't einde onder met een Robyn verfierd.

Dit kristallyne Ketenwerk hing niet alleen tot aan de neus, maar ook over 't ganfche aangezicht van deze jonge Dogter, en diende haar, na dat de Neusdoek van haar aangezicht nu af gelicht was, nog ten deelen om de blos, die zy op 't zien van zo veel manvolk op haar aangezicht kreeg, wat te dekken, en om ook als tusschen die tralien henen alles te beschouwen.

Dit Voorhoofd-sierfel word in haare taal *Palcean* genaamd, en is onder lien by lieden van aanzien zeer veel in gebruik.

Het tweede Voorhoofd-sierfel, my ^{Tweede}voorgekomen, was van dun geslagen ^{Voor-}Goud, hebbende de gedaante en lengte ^{hoofd-}van een lang smal Laurier, of ^{sierfel}Peerenblad. Het was in 't midden ontrent twee vingeren breed, liep aan wederzyden spits uyt, hebbende in 't midden een bloem met vyf bladen en eenige kleene karteltjes, hoedaanige 'er ook met een soom rondom, en van beide de einden ook na 't midden toe, liepen, daar die ider aan weerzyden met twee blaadjes van zulke karteltjes, dicht by die vyf-bladige bloem in 't midden, eindigden. Dit Voorhoofd-sierfel was wat hol na binnen toe omgebogen, om zoo veel beter tegen het voorhoofd te sluiten, gelyk ook die twee ringetj's of oogjens aan wederzyden dienden, om 't zo voor te binden, dat ik ook de jonge ^{Gravin}van ^{van}Way, de Huisvrouw van *Jeremias Cajado*, met een goud Ketentje dus agter aan hare Conde (of slangsgewyfe agter opgewonde of rondom op een gerolde tuiten) heb zien vast maken. Het was na gisfing niet boven een halven Ryxdaalder aan Goud swaar; en men kan de figuur des zelfs op de voornoemde Plaat by de letter E. zien.

Het derde jonge Gravin, mede van Goud, dog van een geheele andre gedaante. Het was wel 4 vingeren breed, en ook ontrent zo lang. In 't midden vertoonde zig een vet beeld met een groot hoofd, zonder armen, misaakte voeten, en het onderlyf wierd als door een dikke rand bedekt, terwyl van die rand twee groote krullen aan ider zyde op een gearceerde grond afliepen. Van 't hoofd af liep aan wederzyden, en zo verder rondom, een smalle rand, hoedanigen randje ook van de buik van dit beeld tot over den rand, die rondom 't Voorhoofd-sierfel gaat, ter lengte van een halve pink om de buik tot des zelfs einde zodanig loopt, dat het van onderen ook met zulken randje gefloten werd, waar aan, aan vier oogjes, vier kleene goude hartjens hangen, gelyk men ook boven aan dit Voorhoofd-sierfel twee ooggen ziet, waar mede het zelve ook met een goud ketentje aan wederzyden, even eens, als het vorige, vast gemaakt werd.

Het komt ons op de zelve Plaat, by de letter F. voor.

Nog heb ik in sehildery gezien een Voorhoofd-sierfel van een Armenische Princes, wiens broeder Hoofd der Armenische Natie, te Zjulfä, pas buiten Hifpahan, was. Dit bestond in een Hoofdband, die van enkele ducaten op den anderen even vastgemaakt, en als tegen malkanderen maar aan leggende, gemaakt was.

Ik zag by deze jonge Gravin van Way, ook een sierlyk goud Olie-potje, dienende, om welriekende olie, tot het bestryken van 't hoofd-hair, om het te doen glimmen, te bewaren. Het was van Massief Goud, woog 4 Ryxdaald. swaar, had de gedaante allernaast van een Granaat-appel, en was in 't midden van een regt neergaande linie van groote kartels of bolletjes voorfien, aan weerzyden van welke men nog 3 reyen van wat grooter kartels zag, die als een half rond, en te gelyk als de gedaante van verscheide kleene spitse blaadjens uytmaakte. Het had onder een kleen voetje, en boven aan een fraejen rand, waar op ook eenige bolletjes gewrogt waren. Ook zag men 'er als twee kleene hantvatjens aan. Dit is een van de fraefte goude stukken, die ik by dezen inlander gezien hebbe.

Het komt op deze zelve Plaat, by de letter G. voor.

Ik heb by de Amboineefche Vrouwen ook drierlei Oor-sieraaden gevonden, die van een geheel ander fattoen en gedaante zyn, dan die ik by andere volkeren gezien heb. En die wy alle onderichei-

dentlyk op de voornoemde Plaat No. XLIV. gemerkt vertoonen.

De eerste, met de letter H. aangewefen, is een goude Vyf-hoek, die zeer sierlyk met vyf groote bolletjes voorzien is, die als in een vyf-hoek geplaatit, en in 't midden en aan weerfiden als met goude kleene peerltjes beset zyn. Deze zag ik in 't dorp Baguala en Soeli, en de vrouwen aldaar noemden dit Oor-sieraad Bomenta, of Pementa.

By de letter I. vertoonen wy het tweede Oor-sieraad, Nagafari, dat is, de Panggaey of Roey-flang, genaamd om dat het benedenste deel des zelfs wel na een panggaey, of platte fchepspaan-gelykt. Het middel deel gelykt wel na een gekrulde varken-steert, en 't boven-deel sehynt byna een duifje te zyn, dog dat 'er van deze zoorte nog vertcheiden-derlei zyn, betoonen wy hier met twee byzondere zoorten van het dorp Baguala, als ook nog een ander van 't dorp Soeli, Argola genaamd, en nog een vierde zoorte op Way, en dan nog twee andre zoorten, my op Nako, en Thiel, voorgekomen. Deze zyn alle ook van Massief Goud.

Het derde Oor-sieraad, Halawan Ajen, dat is, Goude Voet, genaamd, is als een halve oor-reep, die daar om fluit. Boven is die ontrent een duim breed, loopende na beneeden, omgebogen na de rondte van het oor, hoe langer hoe spiter, daar 't met twee groote bolletjes, hoedanige 'er aan de buiten-zyde des zelfs twee en twee by een rondom loopen, gefloten is, en eindigt.

De binnen-zyde boven aan begind ook met een groot bolletje, en maakt dan tot beneeden toe een half-rond, dat met de twee voornoemde groote bolletjes daar eindigt; dog in 't midden heeft men verscheide verdeelingen, wel 10 of 11 in getal, de breedste boven, de smalste onder, ider van gedaante, als of 'er drie strookjes tegen een lagen, na welke een opening volgt, die een bloem by na als een groot klaverblad in 't midden heeft, gelyk ook ider verdeeling tot beneeden toe met 11 zulke bloemen onderscheiden is. Dit is een fraey Oor-sieraad van Massief Goud, en werd als een scheid om-of-over-den-buiten-foom van 't oor gelegd, also het van binnen hol is. Wy vertoonen het van buiten, by de letter L, en van binnen, by de letter K. en hebben het dus in 't dorp Soeli gevonden.

Het schoonste Oor-sieraad echter, dat ik onder haar gezien heb, vind men by de letter M. en N. Het is van Massief Goud, en beslaat het ganse oer, als een scheid, die 'er over henen legt.

De

Het derde
de Voer-
hoofd-
sierfel,
van de
zelve
Gravin.

Een Ar-
menisch
Voor-
hoofd-
sierfel.

Een
Goud
Olie of
Salf-pot-
je, uitge-
teekent.

Oor-sie-
raaden
der Am-
boineefche
Vrou-
wen.

De Pe-
menta
afgete-
kend.

De
tweede
ley Ar-
gola, &
mede af-
gebeeld.

De Ha-
lawan
Ajen.

En mo-
andte
fraeje
Oor-sie-
raaden

De letter N. vertoont des zelfs buitenkant, en de letter M. de binnen-lyde, alzo het hol, en niet zeer dik is, weegende, na giffing ontrent een Ryxdaalder ider. Het is wonderlyk fracy van opwerk, en sieraaden, en men heeft aan 't boven-eind ook een grooten Diamant staan, behalven dat 'er hieren daar, pas beneden, en ook boven de zelve in een zelve rey, na de binnen-kant toe, en ook zo aan den buiten-rand, verscheide Robynen op geplaatst zyn.

Het bovenste einde is ontrent twee vingeren breed, loopende na beneden, na 't fatsoen van een oor, wat om gebogen, zynde van boven af, tot byna beneden, in 't midden met bloenwerk bezet, en ook ten deelen als getraliet, en buiten dit tralie-werk nog een buitenrand van ander werk van langwerpige bolletjes, die vol kleene ronde robyntjes bezet zyn, voorzien, die ontrent tot de halve buiten-bogt malkanderen even eens volgen; dog wat verder aanden draey van 't oor komende, loopt het werk met een vyfhoek uyt, die wat binnen in van een grooter soort van bollen en met twee peer-Robynen aan weerzyden, van een grooter halve bol, die nog wat meer na de binnen toekomen, voorzien is; welk buitenwerk dit Oorsieraad niet minder versiert, als de grote krul, die 'er onder aan gemaakt is, en die mede in een fraeye buiten-rand, die van binnen vier groote bladen heeft, bestaat.

Hare Reepi, een ande foort, mede afgeteekend.

Buiten dit heerlyk Oor-sieraad, heb ik nog een ander paar van die zelve soort, by den inlander Reepi genaamt, gesien, waar onder nog andere Goude Sieraaden afhingen, waar van het onderste wel na een harnas gelek, dat aan een goud Ketentje van het midden van dit Oor-sieraad, pas onder de andere sieraaden, ontrent een groote duim afhing. Dit had weer drie ruiten beneden afhangende, wat kleener, dan tusschen welke dit harnas afhangt, en was in 't midden ook van een geruit Juweeltje voorsien, ter regter zyde van 't welke om dit Oor-sieraad zelf ook als een kleen goud sakje hong, ter zyden van 't welke men aan ider kant twee grooter ruiten, dan de benedenste, die zig aan dit harnas vertoonen, en nog zoo een ruyt aan de binnen-zyde van deeze Reepi, even als die andre, aan een ketentje afhangen, en zich wat hooger en in 't midden vertoonen ziet, terwyl aan de buiten-zyde een zeer fraeye rand van tralie werk is, die 't gansche oor enkel rond gaat, en in 't midden na de buitenkant nog eenigzins met een fraeye karteling als verdubbelt word; en aan wel-

kers benedendeel twee der voornoemde groote ruyten hangen.

Ik heb deeze Reepi, mede van Mas-sief Goud, en by de letters O. en P, met zyn buiten en binnen-zyde aangewesen, in het dorp Hoetococri, en dat Oor-sieraad ongemeen fracy gevonden.

Ik zag ook by deze inlandsche dog-Hair- ters der Grooten, twee wonderlyke hair-sieraaden, diergelyke my noit voordien gekomen zyn.

Het eerste wierd my in 't dorp Soeli Eengou- getoont. Het was een groote Goude de Slang, om 'er t Hair op te winden.

Van de kop af tot ontrent vier vingers breedte na beneden was 't lichaam met fracy opwerk van groote halve bollen; na de buitenkant, en van binnen met eenig fracy bloemwerk tusschen twee randen bewrogt, dog verder was het maar glad en eenigzins gearceerd werk, in welkers midden beneden zeker goud stukje quam, dat men 'er in en uyt kon nemen. Het was drie Ryxdaalders aan Goud swaar, en diende om 't zelve agter over en om de buitenste bogt der Conde heenen te schuyven, en tot meerder glimp daar aan vast te maken.

Men ziet dit Hair-sieraad by de letter Q, op deze zelve Plaat, N°. XLIV. afgeteekend.

Het tweede Hair-sieraad, niet min wonderlyk van gedaante, vertoonen wy aldaar meede onder de letter R.

Het was in 't rond zoo veel grooter, dan het hier vertoond is; dat de binnenste opening, of 't midden in zyne middel-linie wel vier vingeren breed was.

Het was gemaakt van schoon hoog Goud, zynde (hoewel hol van binnen,) 4 Ryxdaalders (à 15 Ryxdaald. 't stuk) swaar.

Men had aan 't zelve 3 randen, die zig als een soort van dun verheven keten-werk vertoonden, en die met schone groene, roode, en geel kleuren, door een gemengeld, afgezet waren.

Tusschen die buitenste en de middelste rand was het Goud niet alleen glad; maar ook wat ingebogen, byna als de schyfl van een katrol waar over het touw loopt, alzo dit diende, om daar over de hair-strengen; die zy door dat vierkant; 't geen zig boven aan vertoont, trekken, door te halen, en in het rond 'er om te winden, waar toe ook die kring tusschen de tweede of de middelste en tusschen de kleinste of binnenste rand, dient.

Dit Hair-sieraad, dat ik ten huise van zeker vriend in Amboina zag, die dit

van een Amboinees als een pand, waar op hy geld gefchoten had, befat, zoodanig als wy even zeiden omftrengelt, zal zekerlyk een fraey gezigt aan iemand gegeven hebben, die zo een Conde om dit Goud Hair-fieraad zo gellingerd, en gevlogten quam te zien.

Drie zeer fraeye Hair-ſteekers.

Buiten deze twee ongemeene zeldſame Hair-fieraden, heb ik nog drie Hair-ſteekers gezien, die wy op de zelve Plaat, N°. XLIV, vertoonen.

Met Juweelen alle afgebeeld.

De eerste, met de letter S, zag ik by den Meester van het dorp Thiel. Zy was van Goud, hebbende een groot blad, als een gulden-ftuk, van binnen van een fraey groot agtkantig geflepen Juweel voorzien, en verder met een ronde kring van groote peerlen verſiert, behalven dat daar buiten om een andre kring van zeer fraey Goud bloem-werk liep.

Dit blad was vaſt aan een hair-naald van Goud, en diende aldus ten deele om het hair zelf vaſt te ſteeken, ten deele om zig als een fraey hair-juweel boven uyt te vertoonen, en dus aan 't hoofd van de Juffer glans by te zetten.

De tweede, by de letter T, was van fatſoen by na even eens, dog wel eens zo groot, en wel met drie vier kringen van peerlen bezet, behalven dat het juweel van binnen ook een ſchooner, en veel grooter Diamant dan de eerste, was.

De derde, by de letter V, was wat grooter van blad, als de eerste, en wat kleiner als de tweede; maar had in 't midden een geflepen ſterre van een ſchoone Topaz, zynde vorders van Goud, en met een meenigte van kleene peerltjens bezait; ook was de naald, waar dit blad vaſt was, vry langer, en dunder, dan een der twee eerſten.

Diergelyke heb ik zeer veel van deze en gene vermogende Miſtiſche Dogters op Batavia, vol ſchoone Diamanten befet, zien dragen, die haar (gelyk te denken is) geen kleene luifler aan 't hoofd geeft, en 't gezicht van die na haar ziet doet ſcheemeren.

Schoone Goude Hals-Ketten.

Onder de Sieraaden der Vrouwen kan men ook rekenen, dat ſommige nu ook zeer koſtelyke Goude Ketten om den hals beginnen te dragen; van welke ik 'er gezien heb, die 3 à 4 Ryxdaalders ſwaar waren, en waar van de Ryxdaalder tegen 3 of 24 Ryxdaalders (alzo het Manilha's, en zeer fray werk was) betaalt wierd.

By den inlander is ook zeker mineraal, of een gemaakte soort van Goud, So-waſſa, of by andren Tambak, gebak genaamd, in zoo hoogenagting, dat

zy't zelve boven het beſte Goud ſtellen. Het ziet 'er uyt als bleek rood koper, en 't komt my voor als het rechte Orichalcum der Ouden, dat by hen mede zeer hoog gefchat, en even eens als dit, ook uyt een koſtlyge t'zamenmenging van Goud en Koper opgemaakt wierd. Ik heb 'er ringen, Rotang-knoppen, Stellen van roks-knoopen, en verſcheide vaten van gezien, die in hooge weerde by hen waren. Daar zyn 'er, die meinen, dat het *Hafmal*, *Ezech. 1: 4*, mede zo een soort van koper met Goud gemengt geweeft zy, dat wy voor hunne reekning laaten.

Men zou by deze kraam van Ambonſche hoofd-fieraaden der Vrouwen, ook zekere hoofd-fieraaden der Mannen konnen voegen, zynde Goude hoed-banden van kapitale goude Letteren gemaakt, en hen by ſommige gelegtheden van de Heeren Landvoogden, ofte Veldheeren in Amboina, wegens dienſten; aan de E. Maatſchappy bewefen, vercreet; maar wy zullenze liever op dien tyd, welken die hen van die Heeren gefchonken zyn, vertoonen, alzo zy ook niet eigentlyk tot deeze Sieraaden, en kleinodien, den Amboinees eigen, behooren.

Deze voornoemde Kleinodien nu vind men maar hier en daar by eenige van de grootste Vrouwen, dog geenzins by de gemeene lieden.

Men ziet dan aan dit vorig verhaal, door die beſchryving van de Kleinodien der Grooten, dat een Amboinees in 't gemeen niet veel tot zyn Kleederen, en Onderhoud van nooden heeft; en daar uyt zou men moeten oordeelen, dat hy, eenigzins gegoed, en, wat neertlig zynde, van tyd tot tyd zou moeten overleggen; dog het is wel verre van daar; want ſchoon ſommige nog al fraeye inkomſten van hare landeryen, thunen, en vooral van hare Nagelen, hebben (behalven dat de Koningen, Graven, en Orangkaja's, nog al een fraey inkomen van hare Hhatſil, of van hun recht, dat hen van ider pond Nagelen toekomt, dat ontrent een ſtuiver van ider pond is, genietten) zo verquiften zy dit alles, en nog meer daar by, met hunne Maaltyden, Gefchenken over en weder, en met onderlinge gefchillen voor den Rechter, geen ſwaarigheid vindende, om 100 Ducaaten om eenen Nagelboom, die de eene zegt hem toe te komen, en die de andre weer voorwend de zyne te zyn, te verpleiten.

Het verwonderens-weerdigſte, my in dit land voorgekomen, is, dat ik daar noit een Bedelaar gezien heb.

Geen Bedelaars hier.

Dit is ook geen zaak, die men in twyfel trekken zal, als men maar bedenkt; dat de bosschen overvloed van vrugten geven, die, schoon zy wel dezen of genen toekomen, egter noit aan de voorbygaande geweigerd, of verboden werden, voor dien tyd te gebruiken.

Ook zal niemand aan een arm man weigeren, als hy 't verzoekt, zoo veel Brandhout, als hy noodig heeft voor een dag, al was het meer, te kappen; en als hy dan niet te luyis, kan hy op zyn gemak drie bosschen hout hakken, die een schelling weerdig zyn, en die aan een iegelyk verkoopen; hoewel hy gemaklyk van twee stuivers daags leven kan.

Schoon de Amboineesen in 't gemeen wat slegt van oordeel, en niet zeer verstandig zyn, zo heeft men 'er egter verscheide van ouds her onder gehad, die zeer goed verstand hadden.

Ik heb nogtans niemand van hen die enig werk in 't licht gaf, dan alleen *Ridjali*, een Hitoees van geboorte, en een doortrapt Moorfsch Priester, by naam gekend, die de Historie der kust Hitoe in 't Maleysch, in een Arabische letter, beschreeven heeft, en hoewel hy dat niet met die orde en netheid, die wy daar in wel gewenscht hadden, verhandelt, heeft dit werk ons egter kennis van zeer veel fraaje zaaken gegeven, van welke wy anders niets zouden weten, en waar van wy ons in dit Werk bedient hebben.

Ik heb dit Werk, zo als 't zeer net met een kurieuse hand geschreven is, onder my, en zou het niet gerne willen missen, alzo het zeer weinig te zien, en veel minder te bekomen is.

De Titel des zelfs is *Hbakajat Tanab Hitoe*, dat is, *de Geschiedenis van 't Land Hitoe*.

Dit is wel de cenige Amboineesen, die iets geschreeven heeft, maar ik heb 'er veele zelf ontmoet, die van een ongemeen goed oordeel waren, en, maar een weinig geoefend zynde, zig be-toonden van een buitengemeen goed verstand te zyn.

Om egter een voorbeeld van een zeer goed oordeel, en begrip onder hen, zelf met een van die geene, die men wel voor de slechtste, en onwetendste, zou moeten houden, te geven, zullen wy in 't volgende Hoofd-stuk een zeer opmerkelijk geval van een Heidenfch of Alfoereefch Koning op Ceram voortbrengen, die ons genoeg zal doen zien, dat, zyn 'er onder de Alfoereefen menschen, die zo net, en zoo wel gegrond over hunne saaken en 't recht, hen toekomende, weten te redeneeren, dan zekerlyk onder de Amboineesen, na zo langen ommegang met de Hollanders, en zoo grooten gelegenheid, om hun verstand te scherpen, nog veel bequamer en scherpsinniger lieden, dan dese Vorst, moeten zyn; waar over wy den Leefer zelf tot Oordeelaar stellen.

Die een geschiedenis van de Kust Hitoe in 't Maleits uytgegeeven heeft.

Ook vind men onder de Amboineesen Luiden van een goed oordeel.

DERDE HOOFDSTUK.

Geval van Pelimao, een Alfoereefch Koning op Ceram. Die zeer trouweloos door zynen Boesemvriend, Philip du Pree, verraden, en aan ons overgegeeven wierd. Zyn deftig Antwoord op de vraagen, hem door den Landraad voorgefeld. Zyn Dood. De Amboineesen zyn seer wraakgierig. Voorbeeld in den Koning van Oelat. Die ettelijke Moorden doet bedryven. Om zich aan een ouden vyand te wreken. Men heeft selden gebrekkelyken, of verminkten, onder de Amboineesen. Verkeerde Handeling der eersst-gekome Duijschers met jong-geboorene Kinderen. Oude Luiden onder de Amboineesen. De Schryver spreekt met een zeer oud Amboinees. Waar van de Amboineesen sig in het reekenen van hun Ouderdom bedienen. Ouderdom van dezen Man. En zyn kragten. Oude Luiden op Hoetoemoeri. Wapenen der Amboineesen. Een Amboinees na 't Leven met zyn groot Schild verbeeld. Een Boeginees met een rond Schild. Hun Vaartuigen. Praeuwen. Of Orembacjen. Op welke zy na de Maat scheppen. Een wyfe van Roejen, by de Ouden mede bekend. Gelyk de Trommels, waar op zy de Roey-Maat sloegen. Hunne Gefangen onder 't Roejen. De Tsjampans, en Coracora's der Amboineesen. De Hongi-Tocht, die rondom Ceram jaarlyks gedaan werd. Hoe sterk deze Vloot is. Verdeeling der zelve, onder drie Hoofden. Als ook een Fiscaal, om ordre te houden. Afteekening van die Coracora. Waar op de Heer Landvoogd geplaatst is. Uitvoerige Beschryving van dese Vloot. En zeer nette Afteekening der zelve. Monster-Rol der Coracora-Vloot, in 't jaar 1709. Bysondere Lyft van de Coracora's, zoo als zy in 't jaar 1706. te Samen schepten, met iders Dati's 'er by.

Geval van Pelimao, een Alfoerees Koning op Ceram.

Pelimao, een Alfoereesch Koning op 't groot Eiland Ceram, landwaard in op 't Gebergte agter Sepa, stond eigentlyk niet onder 't gezag der E. Maatschappy; maar was, ten uyerften genomen, maar als een bondgenoot van haar aan te merken, en dierhalven een oppermagtig Vorst in zyn gebied.

Deze, bespeurt hebbende, dat verscheide van zyne onderzaaten van hem afgevallen, en, om tegen zyn regtveerdigen toorn gedekt te zyn, Christen geworden waren, en zig onder de magt der E. Maatschappy begeven hadden, meer, om van de schatting, die hy van hen eischte, bevryd te zyn, dan uyt een ware lust tot het Christendom; en te gemoet siende, dat ook zyn andre onderdaanen dit schadelyk voorbeeld ligt zouden kunnen na volgen, en hem in 't kort wel een Koning zonder volk maken, zoo hy daar tegen geen middel beraamde, en geen voorbeeldelyke straf daar ontrent oefende, vond na rype overweging goed, om den eersten van deeze overloopers, die hy magtig kon werden, zoodanig te straffen, dat alzyn andre onderfaaten zig zekerlyk daar aan spiegelgen, en schrikken zouden, iet diergelyks te doen.

Het gelukte hem dan, by zekeren tocht, eenigen van die gasten in handen te krygen; die hy, 't zy schoolmeesters, het zy andere Lieders, zonder ondersheid tusschen mannen of vrouwen te maken, ongemeen wreed behandelen, en straffen deed. De Meesters bond hy aan staaken, sneed hen de manlykheeden, en andren ook de handen, voeten, neusen en ooren af, werpende die voor de honden. De Vrouwen sneed hy de borsten af, brandende zommige met gloeiende yfers by na overal op en in hare lichamen op zulken afgryfselyken wyse, dat het veelen van zyne nieuw bekeerde, en met de zelve straf bedreigde onderfaaten, uyt vrees van ook wel eens voor die straf te zullen moeten bloot staan, ten eersten weer afvallen, en tot hunnen ouden Heer deed wederkeeren, vermits zy op hun verfoek, van den Heer Landvoogd niet met enige soldaaten (gelyk naderhand, te vergeefs geschiede, en dat men toen zeer licht had kunnen doen) gedekt, maar volstrekt als voor de woede van dezen Vorst, die hen overvallen kon, als hy maar wilde, bloot gesteld wierden; daar men nogtans, wilde men die menschen tot het Christendom laten overkomen, en voor zyne onderdaanen aannemen, hen immers behoorde bescherm, of wilde men dat niet doen, dan maar afgewesen, en niet aangenomen,

nog aan hunnen wettigen Vorst ontrokken te hebben.

Schoon eenige nu weer afvielen, andre daar tegen quamen ten eersten na 't Kasteel Victoria vlugten, en gaven aan den Landvoogd kennis van het gene aan hunne Geloofsgenooten door *Pelimao's* last bedreven was.

De Heer Landvoogt *De Vicq* wel ziende, dat hy een mislag begaan had, met die menschen zo bloot te laten voor de woede van dien Vorst, die hy wel denken kon, dat niet zou nalaten dit ten eersten te wreeken, vernam door zommige aanbengers, dat *Philip du Pree*, Geheimfchryver van den Landraad, een boesem-vriend van dezen Koning, en alzo in staat was, om hem dien Vorst, dien hy menigmaal op Ambon gehuisvest, en by welken hy ook in zyn hoofddorp wel vrolyk geweest had, zeer gemakkelijk in handen te leveren, alzo zy als broeders zamen leefden, en malkanderen niet anders dan Soedara, dat is broeder, noemden.

Men vond dan in rade goed, dezen *du Pree* daar toe te verfoeken, met verzekering, dat hy de Maatschappy daar mede een grooten dienst doen zou, weshalven hy aannam dit sehelmstuk (want wat was dit dog in den grond anders, als men zyn boesem-vriend zoo verradelyk behandelt; als deze *du Pree* deed) uyt te voeren.

Om dit werk nogtans met eenigen goeden schyn te doen, ging *du Pree* met een Chaloepp, geladen met enige Goederen, die op Ceram getrokken waren, handelen, om tegen Ryt, Zyde Petola-kleederen, kopere Bekkens, en allerley zoorten van gemeene blaeuw, en bruine Basta, en Salampoeris, Sagoe, Slaven, Goud, Linggoa Planken, Ceramse Toetombo's, Matjens, Cacatoewa's, Loeri's, Paradys-Vogels, en andre waren, in Amboina getrokken, in te ruilen. Men gaf hem ook, of 't moigt noodig zyn, eenige soldaten mede, die zig, wanneer zy ontrent de wal quamen, onder in de Chaloepp verbergen zouden; maar het geen hem het sterkste daar toe aanzette was de belofte van zekere schenkagie, zoo hy hem wel quam over te leveren, en men hielt den aanslag zeer stil, en verborgen.

Hy vertrok daar op, verzekerd van des Landvoogds gunst, met groote hope van een goeden uytflag, quam by het land, waar ontrent het dorp van dien Koning was, ten anker, en stapte ten eersten den berg op, komende by *Pelimao* ter plaatse, daar hy was, en daar hy van hem als een boesem-vriend ook ontfangen wierd, gelyk in vorige tyden wel meermalen geschied was.

Na dat hy nu eenigen tyd zeer wel van hem onthaalt was, verliet *Du Pree* desen Koning (gelyk hy meer gedaan had) dat hy hem op zyn Chaloepp wilde komen befoeken, en gelegenheid geven, om de beleeftheid, daar nu zoo lang van hem genooten, eenigzins te beantwoorden, en hem met Spaanfche Wyn, Sek, en vooral met Brandewyn (daar hy na fnakte) eens braaf weder te befchenken. De Koning, niets quaads van zo grooten, en ouden vriend denkende, geleide hem met eenig gevolg 't gebergte af na zyn Chaloepp, en ging niet hem op de zelve; dog *Du Pree* wilst, dat hy eenig volk by hem hield, wi't middel te vinden, om die landwaard in te zenden, terwyl hy met den Koning begon vrolyk te zyn.

Ondertuffchen maakte hy den Koning, en de weinige luiden, die hy nog by zig had, in korten tyd door 't overtoellig drinken van Brandewyn, zoo dronken, dat zy van zich zelven niet meer wiften. Hy liet hem daar op wel vaft in de boeien fluiten, haalde de zeilen by, lichtte het anker, en verzeilde van daar na 't Katteel. De Koning, die ondertuffchen nugteren wierd, en zig aan handen en voeten fwaar geboeid vond, rees zeer verbaalt overend, en ten eerften wel voorfiende, wat men met hem in den zin had, en om wat reden hy zoo gehandelt wierd, kon zig niet bedwingen van dezen *Du Pree* voordentrouloofthen fehelm, die'er op aarde was, uit te fehelden, vragende hem, een, en andermaal, op de bitterfte wyfe, hoe hy zoo grooten verrader ontrent een boefem-vriend, die hem ooit misdaan, en in tegendeel alles goeds bewezen had, had konnen worden, fweerende, zo hy los quam, dit aan hem, al was hy met nog zoo veel wagen omringt, zodanig te zullen wreeken, dat andre vergeten zouden oit weder hunne vrienden zoo fehandelyk te verraden.

Na dien tyd fweeg hy bot ftill, wilende hem, nog andren, op geen zaak meer antwoord, dan dit alleen geven, dat hy die een Koning was, en onder niemand ftond, zig niet verweerdigde, om zulken verrader te antwoor-den.

Men quam ondertuffchen voor 't Katteel ten anker, en men gaf kennis aan de Landvoogd, dat de aanflag zeer wel gelukt, en dat die Koning geboeid aan boord was.

Hy wierd ten eerften aan Land, en in een naeuwe gevangenif gebragt, alwaar men hem over het voorgevallene dedde onderfoeken, en niet alleen afvragen, of hy dit zyn volk belaft had te doen; maar men had nog de dwaasheid

II. Deel.

daar by te voegen, waarom hy dit had gedaan, even als of die Vorft zig wel wonderlyk misgrepen had; maar hy gaf hen een antwoord, zo opmerkelyk in een Heiden, en Alfocrees, als ik oit van een verftandig Europeer afgewagt zou hebben.

Het was verre van daar, dat hy over 't geweld hem aangedaan eenigzins ontzet, of bekommert was om het feyt, waar mede hy belaft wierd, te verbloemen, of te loochenen, hy gebruikte in tegendeel drangredenen van zoo veel kragt voor zyne rechtters, dat die hen behoorden aangezet te hebben, om hem weer op vrye voeten te ftellen.

Ik ben, zey hy, een Vry-geboren Koning, die nog onder u-lieden, nog onder iemand anders, ftat; en die derbalwen niet gebonden ben aan u-lieden eenige reden van myn doen en laten ontrent myne onderdaanen te geeven.

*Indien ik u-lieden hier of daar mede in uw Land beledigt had, dan zou ik my zelven fchuldig verklaren, en grond konnen vinden, waarom gy my op zulk een verraderlyche wyfe, en door zoo grooten fehelm, als *Du Pree* is, gevangen hebt doen nemen; dog vind my nu volkomen buyten alle fchuld van u-lieden ergens in misdaan te hebben.*

De straf, die ik ontrent myne afvallige onderfaaten gebruikt hebbe, is een zaak, die ik voor u-lieden niet moet, nog wil verantwoorden, alzo ik dat als hun Koning, en Opperheer, die die magt over hen had, gedaan, en alleen daarom in 't werk gefield heb, om anderen van diergelyken afval af te fehrikken.

Dit zeide hy een recht te zyn, dat hem niemand in de wereld kon betwiften, alzo hy onder niemand ftond, en niemand, al had hy qualyk gedaan, verantwoording daar over fchuldig was, ja dat hy nu, fehoon zoo onwettig gevangen, en voor een rechter, onder welke hy geenzins ftond, gefield, geenzins naliet de zelve Koning, die hy te voren was, te zyn; dat hy, als een Koning van zyne onderfaaten zeer wel, en zodanig gehandelt had, als alle Vorften en als de E. Maatfehappyy zelfs ontrent hare afvallige onderdaanen handelen zou, en bevoegd was te handelen, zonder aan imand rekenfchap van haar doen te geeven.

Maar wie heeft u, zeyde hy tegen den Heer Landvoogd, wie heeft u magt geeven, om myne onderfaaten, die van my afgefallen waren, zonder dat ik u oit ergens in misdaan heb, onder uw befcherming te nemen? wat de Godsdient betreft, tot wolkten zy veinsden over te gaan, dien beboefde ik immers in myn land, daar men die ooit gekend had, en daar ik die ook niet

Z

inge-

ingeroerd wilde hebben, niet meer te dulden, dan gy myn Heidenfchen Godsdienst zoud hebben willen plaats geven. Ook zyn myne onderfaaten om geen andre reden Christen geworden, dan om zig van de jaarlyfche Schatting, die zy my fchuldig waren, te onttrekken. Wie heeft u nu regt gegeven, om zulke wederfpanningen tegen bunnen wettigen Koning te befchermen? zoud gy my niet regtveerdig, zo ik zulke rebellen van u befchermt had, den Oorlog over zulke onregtveerdige befcherming, die tegen alle recht en reden aangaat, hebben aangedaan? en of dit nog niet trouloos genoeg was, dat gy myne wederfpanningen zoo onregtveerdig aanboud, gy doet my, een Koning, die immers onder u niet fta, en die, zoo ik uw bondgenoot al ben, immers nergens in tegen u gefondigt, en ontrent myn onderdaanen maar gedaan heb, dat alle Koningen ontrent Rebellen doen, gy doet my, als of ik onder u ftond, op zulke een verraderfche wyfe, door een fchelm, die ik als myn boefem-vriend gehandeld heb, gevangen nemen, en hier voor uw Raad, fteflen, daar gy nogtrants wel weet, dat ik een vry Koning ben, die onder u niet fta, en u niet fchuldig ben rekenfchap van myn doen of laten, ontrent faaken myn eigen onderfaaten betreffende, te geven.

Dierhalven zoo vrage ik u, wie heeft u magt gegeven, my te doen vangen, my zo gevangen te houden, en my zoo veragt hier voor u (even of ik tegen u misdaan had, en onder u ftond) te doen verfchynen, daar ik in 't myne zoo oppermagtig ben, als gy in 't uwe zyt; en met wat fchyn van recht kond gy dit uw doen oit of oit bilyken, van een Koning, die zyn eigen Meefter is, en die nergens in tweek misdaan te hebben, als een misdadigen voor uw Recht-bank te brengen, alleenyk daarom, om dat by goed gevonden heeft fyne wederfpannige en afgevallene onderfaaten ten fpiegel van andre te ftraffen; ja 't is, wel zoo verre van daar, dat ik u misdaan zou hebben, dat gy Heer Landvoogd, my ten hoogften daar in misdaan en verongelykt hebt met myne afvallige onderfaaten onder uwe befcherming te nemen.

Indien uwe onderfaaten van u afgevallen, en tot my overgekomen waren, ik zou ze u ten eerften weder toegefonden, maar zulke uytvaagsels tegen bunnen wettigen Heer mit op zulken wyfe, gelyk gy de myne gedaan hebt, befchermt, en veel min u gevraagt hebben, waarom gy hen zo of zo geftraft had. Dierhalven, dewyl ik dan onder u niet fta, nog u eenige verantwoording fchuldig ben, zoo eifch ik wanu, dat gy my aansfonds op vrye voeten zet, met die verzeekering, dat ik, die een vrygebooren Koning ben, u anders, op geen eene vrage meer het allerminfte antwoorden zal.

Men vraagde hem verder, hoe hy zulke wreedheeden aan onderlaaten van de E. Maatschappy, en die nu Christen waren, had durven plegen.

Aangaande uwen Godsdienst, zeyde hy, die komt immers in myn Land niet te pas, daar in ik zoo veel, als gy in 't uwe, te zeggen heb, ik heb aan u geen reden te geven, waarom ik die in myn Land niet dulden wil. Zou 't u wel aangenaam zyn, als ik van uwe Christen onderdaanen in uw weerwil de myne maakte, en hen deed Heidens werden, om van uwe Christen-Wetten en Lasten ontfagen te zyn? gy zoud immers oordeelen, dat ik u zeer verongelykte, en zoo oordeel ik, dat gy nu my doet.

Wat de wreedheeden belangt, waarom zyt gy zoo wreed van een dief, die 't een of ander geftoolen heeft, op te hangen, is 't niet, om dat hy uwe Wetten overtreden, en tegen u gefondigt heeft, en om andre van dit quaad af te fchrikken. Zo weinig magt nu als ik heb, om u na reden van dit uw bilyk doen te vragen, immers zoo weinig reden hebt gy, om my na reden van myn wettig doen te vragen. Moogt gy dat in uw Land, en Ryk, doen, en mag ik dat niet in myn eigen Ryk en Land aan myn eigen onderfaaten doen, of fou ik u daar af reden moeten geven. Ider Vorft ftraft zyn volk, zoo als hy dat goedvind, en voor zyn Ryk best oordeelt, of zoo als de Wetten van zyn Land mede brengen. Dus ftraft gy uwe fchelmen en afvalligen op uwe manier, zonder inmand rekenfchap te geven, en ik heb de myne geftraft, zoo als ik heb goedgevonden, en ben niet gehouden, nog genegen, u eenige rekenfchap daar van te geven.

Het antwoord op alles nu, wat men hem verder vraagde, quam daar op uyt, dat hy onder hen niet ftond, en dat zy wel konden toezien, wat zy met een Koning deden, die hen niet misdaan, nog met al hun vragen niet te doen had; dat hy wraak riep over 't ongelyk, dat zy hem aandeden, en dat, het ging dan verder met hem zoo 't wilde, de zynen niet nalaten zouden, dit ongelyk zo aan Du Pree, als aan hun, te wrecken; dat hy geen van hen allen in 't minfte vreesde, dewyl hy geen fwaarigheid maakte, om aansfonds te fterven; en dat hy in zyn verder gedrag hen klaare bewyfen daar van geven zou.

Terwyl nu deze zaak by forme van proces behandeld wierd, zo ftond men daar mede, als men die eens in den grond inzag, zeer verlegen, alzooveele van de Rechters zelfs (gelyk my dat eenigen uit hen zelf gezegt hebben) oordeelden, dat die man waarlyk ontrent ons niets misdaan, en niet anders ontrent zyn volk verricht had, dan wy zelf

zelf ontrent de onzen, als zy van ons afvielen, doon zouden.

Zyn Dood. Hy daarentegen wilde nergens meer op antwoorden, en at zo weinig van de spys, die men hem geven liet, dat hy eindelyk, van spyt zig uithongerende, alvorens het proces voldongen was, quam te sterven. Men meinde in 't eerst, dat hy zich vergeven had; dog geopend, en geen teekenen van vergif gevonden zynde, zag men dat zyn maag ledig, en niet dan een uithongering van zich zelven oorzaak van zyn dood geweest was. Hy wierd by de beenen langs straat na de galg gesleept, en 'er ook aan opgehangen. Die met hem mede gekomen waren, van zyn gevolg, had men als getuigen tegen hem gebruikt, en toen zoud men hen, als onschuldig aan dit misdryf, weer na hun Land.

De Landvoogd was bly, dat de dood van dien man hem van den zelven bevryd, en in staat gesteld had, van zyne bittere verwyten niet meer aan te hooren.

Ik heb dit verhaal van verscheide lieden, die hem gekend hadden, maar ook menigmaal aan de waarheid getwyffelt, niet konnende gelooven, dat 'er in zoo een woest mensch zoo veel verstand, om zig zoo kragtig uyt te drukken, stak; maar ik heb het daar na zoo, als ik het hier verhaal, uyt den mond van een zeer bequaam Rechter, die verscheidemaal zelf met hem over die stoffe in 't Maleits, dat hy redelyk wel sprak, gehandelt had, opgestelt, en die heeft my verklaart, dat hy dit alles met zoo veel vrymoedigheid, en kragt voor hun allen geen eens, maar menigmaal, zoo overtuigende, en met zulken destigheid, gezegt had, als de beste Hollander zou kunnen doen; weshalven ook veele van die Rechters meinden, dat men beter gedaan had, indien men dien Koning weder na zyn Land had gevonden, also zy niet zien konden, dat hy eigentlyk tegen ons gefondigt had, of onder ons stond; dog die Landvoogd begreep het anders, niet willende bekennen, qualyk gedaan te hebben, sehoon hy bot aan de grond was; dat wel meer in Indiën gebeurt; hoe wel het de E. Maatschappy geenzins dienst doet.

Had nu een Alfoerees, en een wilde Berg-koning, het verstand, om zulken antwoord aan dien Landvoogd, en de Land-Raad des Gerechts in Amboina in den Jaare 1678. (wanneer dit voorviel) te geven, hoe veel meer reden heeft men niet, om te gelooven, dat onder de Amboincefen, die dage-

lyks met onze Natie verkeeren, nog veel grooter en scherper verstanden zyn, die zig in staat bevinden, om nog veel grooter preuven van oordeel en kennis te geeven, dat wy wel breeder konden aanwysen, zoo 't ons niet te verre van ons spoor afleiden zou.

De Amboincees is ook van een *De Amboincees* wraakgierigen aard, tot zo verre zelf, *boincees* dat zy hunnen haat tegen desen of *sen zyn* *zeer* *wraak-* *gierig-* *geing-* *erfgoed,* menen, die hen gevoelig misdaan heeft, aan hunne kinderen, als een zoorte van erfgoed, overgeven.

Men heeft daar van een droevig geval by na ontrent dezen zelven tyd in een *Voor-* *beeld in* *den Kon-* *ing van* *Oelat.* Koning van Oelat, op Honimoo, gezien. Hy had een bittere wrok op een van zyne bloedvrienden uyt een Proces, tegen zyn Vader, en grootvader al begonnen, gesproken, en had beloofd, 't koste, wat het wilde, zich daar over de eene of de andre stonpd te wreken.

Op zekeren tyd dan verstaan hebbende, dat vier kinderen, zynde meisjes, en een flavin, van zyn vyand na een hunner thuijen, ontrent de Zee, of 't strand, gegaan waren, zoo riep hy eenigen van zyn volk, en belastte hen de hoofden dezer vier kinderen, en dier flavin, by hem te brengen.

Zy weigerden dit als een daad, die *Die ette-* *lyke* *moor-* *den doet* *ven.* zy oordeelden niet te mogen doen, waar op hy hen voor bloodaards, voor wyven, en voor mannen, die niet waarbedrydig waren een broek, maar een vrouwen-kleedje te dragen, uytstehd, dreigende hen, een swarten hond in hun huis te zullen werpen: de bitterste smaadreden, die men een getrouden Amboincees in zyn aangezicht werpen kan, also dit zeggen wil, dat dewyl zy maar vrouwen, en niet in staat waren, hunne vrouwen te bekennen, hy een swarten hond in hun huis werpen zou, om die vrouwen te beswangeren.

Zyn onderzaten dan dit laatste verwynt niet konnende verdragen, wilden veel liever 't uysterste wagen, en besloten dierhalven met haar zeven personen, (waar onder een slaaf was) hier op uyt te gaan.

Vier van hen sloegen de vier kinderen, ider een hoofd af, de slaaf nam 't hoofd van de flavin weg, en twee stonden op schildwagt. Alles dan dus na hunnen zin uytgevoert hebbende; droegen zy de hoofden in zakken na huis, en gaven die hunnen Koning over, die dit alles wel fyn meinde bestelt te hebben, also een igelyk, die derompen daar dus leggen vond, oordeelen zou, dat de Papoewas's dit verrigt hadden, hoedanig ook de gedagte van

de Vader dezer kinderen was; ja de Koning had hem nog wel in zyn aanzigt durven wryven, dat dit een rechtveerdige straffe Gods over hem was, wegens 't ongelyk, dat hy hem en zyne voorvaderen aangedaan had.

Dit bleef dus wel eenigen tyd verborgen; dog lieden uyt een nabuurigen thuin, die het zeer wel afgezien hadden, maakten dit eindelyk aan de Vader van de Kinderen, en die aan 't Opperhoofd van Honimoo, den Soon van den Heer Landvoogd *De Vicq*, bekend.

Deze greep eerst zeer stil de handdigen, die 't feyt bedreven, en daar na ook den Koning, die hen dit belast had, en zond ze gezamentlyk na 't Kasteel, alwaar zy onderzocht wierden.

De schuldigen bekenden aanstonds de misdaad, dog zeiden, dat zy dit uyt last van hun Koning, en eerst na zo ondragelyke verwyten, en bedreigingen, gedaan hadden, en dat hy derhalven dit voor hen verantwoordt moest; dog men toonde hen klaar, dat zy, die Christenen waren, wel wisten, dat Gods wet verbied imand, veel min zulke onnoozele kinderen, te dooden, en dat zy verplicht waren God meer, als hun Koning, te gehoorfaamen. Als men Hem zelf ondervraage, wat van die zake was, zeide hy nergens van te weten; dog als hem het vuur wat nader aan de schenen gelegd, en alles klaar aangetoont wierd, bekende hy het feyt aan hen om de voornoemde redenen tot wrake belast te hebben.

Zy wierden dierhalven gevonnist, de vier, nevens die staaf, om levendig gerabraakt, hy om onthoofd, en de twee andre, om gegeesseld, gebrandmerkt, en voor hun leven in de keten geslagen te werden. De Koning, die eerst gerecht wierd, quam zeer net in 't wit gekleed (dat in 't gemeen 't gewaad der doodschuldigen hier is) op 't Schavot, deed een deiftige aanspraak tot het gericht, hen bedankende voor de genade, die zy hem bewefen, zeggende daar na tot de zynen, *Mannen, ik ga u voor, heb ik eerst gezondigt met u dit te belasten, ik zal 'er ook eerst voor lyden, hopende dat God my, en u-lieden, zal genadig zyn; hoewel hy (gelyk blyken zal) niet dacht te zullen sterven, alzo 'er waren geweest, die hem hadden wys gemaakt, dat hy vergiffenis erlangen zou.*

Zy, hem dit hoorende zeggen, zeiden, ja, Heer Koning, wy hoopden u haast te zullen volgen.

Hy, die gedurig op zyn pardon dagt, keek wel honderdmaal om, of hy niemand daar mede zag aankomen; dog, niemand vernemende, wierd eindelyk 't

Gebed voor hem gedaan, en als hy nu aan 't *Vader ons* gekomen was, bad hy dat mede, maar kon aan het slot niet komen, beginnende dat gedurig weer van voren af aan, tot dat hem eindelyk gelast wierd te eindigen, gelyk hy deed; nog al omziende, of zyn Pardon niet quam; dog niemand vernemende, zoo merkte hy misleid te zyn, schikte zig ter dood, en wierd onthalt, krygende, ter bede van den Koning van Noefanivel, nog een kist. De andre vyf wierden Gerabraakt, roepende niet anders, dan *Pati Cara, o, Pati Cara, o, Minom Kita Orang Poenja Darab*, dat is: *o Pati Cara, o Pati Cara, zuipt ons bloed*: want hy had hen verklikt.

Onder de Inlanders ziet men zeer zelden verminkte, of wanfchape menfchen; maar zy hebben alle meest hunne gezonde leden, uitgezonderd dat veel van d'Ambofche pokken wel enig letzel aan de neus, en mond, hebben.

Vele Duitfchers, in de eerste tyden met Inlandfche Vroulyu getrouwd, en fiende, dat zy de kinderens, als hier te land, niet bakerden, nog in luiren met fwagtels, of windfelen, wonden, maar datze die maar een los kleedje om 't lyf flingerden, en voor al maar de plaats ontrent den Navel verzorgden, dwongen hunne vrouwen, die kraamkinderkens op deze landswyze behoorlyk te bakeren, maar al die kinderen quamen daar van, in zoo warmen land, of te sterfen, of in ziekte te vervallen, zoo dat die Duitfche hooffden zig eindelyk weer na die Oosterfche Landswyfe voegden, en ook, wilden zy eenig zaad in 't leven behouden, wel fehieken moesten.

Men heeft onder hen oude en sterke luiden. Ik heb 'er gezien, die, na gitting, over de honderd jaren oud zynde, nog alle dag berg op berg neer in 't Bofeh uit hakken of jagen gingen, en nog vyf of zes uren op een dag gemakelyk konden gaan; niet half zoo moede werdende, zoo lang zy 't gebergte op en neer liepen, dan dat zy op een gelyke grond gingen, en zoo hen dat begon te verveelen, zoo waren zy, hoe vermoeid zy ook, zelf tot fweetens toe, zyn mogten, weer aanstonds fris, als zy, onderweeg een rivier ontmoetende, met dat nat befweet lichaam (hun kleederen uitgetrokken zynde) maar dryvend in het water liepen. Dit heb ik, tot myn groote verwondering, van Lieden, die my uren aan een over hoog gebergte hadden moeten dragen, en diethalven zeer vermoeid waren, menigmaal gezien, en befpeurd, dat, in plaats dat hen dit hinderen zou (gelyk het ongetwyffeld velen van ons doodelyk zou geweest zyn, en by de Geneeskundige ook

Om zig
aan een
ouden
vyaand te
wreken.

Oude
luiden
onder de
Ambof-
nelen.

zou geoordeeld werden) zy fris, en volkomen van hunne vermoedheid hersteld, 'er weer uitquamen, 't geen aan hun iverig dragen klaar te ontdekken was.

By zeker bezock van de buitenkerken, op 't gebergte van Leytimor gelegen, vond ik in het dorp Hatalac een man van hooge jaaren, die egter nog zeer wel van oordeel, en redelyk wel van gezigt, maar daar by zoo oud was, dat hem de geheele ruggestreg was uitgekalkt, en zoo bloot, dat men ider leedje, als dat van een Japanfcherotting, leggen zag.

Ik vragde hem, hoe oud hy was. Hy gaf my tot antwoord, dat ik wel wist, dat alle Inlanders, of Amboineesen weinig van hun ouderdom weten op te geven, of die net aan te wyzen; maar dat zy zig gemeenelyk van twee middelen bedienen; of met aanwyzing van een Clappus, of andre boom, ten tyde van hunne geboorte geplamt, die dan by 't getal der leden, waar mé zy jaarlyk toeneemt, ook de jaaren van die gene, by wiens geboorte hy geplamt is, aanwyft; of (zeide hy) by 't noemen van den Landvoogd onder wien zy geboren, of van die of die lengte (wyzende dan op een jongen van die jaaren, die zy toen giften te hebben) geweest zyn.

Van het een nog het ander (vervolgde hy) kan ik ny niet bedienen. Van 't middel der boomen niet, dewyl de Boom, by myn geboorte geplamt, door de oorlogen weggeraakt, en 't my onmogelyk te zeggen is, waar myn ouders dien geplamt hebben, dewyl die dan hier, dan daar, door den Oorlog geen rust hebbende, geweest zyn. Van het middel, om een Landvoogd te noemen, kan ik my ook niet bedienen: want myn jaaren gaan verre boven dien tyd, dat 'er eenig Hollands Landvoogd geweest is. Toen de Portugeesen hier nog meester waren, en eer men oit van Hollanders hoorde, had ik al eenige tyd voor Soldaat gediend, en hunne gewelddenaryen staau my zoo levendig, als of ik die nog zag, voor oogen. Ik stond over dit verhaal verzet, en kostt my niet genoeg verwonderen, dat ik daar boven in 't gebergte een man vond, die met zoo veel onderscheid, van saken, voor zoo een menigte van jaaren, ja by na voor een geheele Eeuwe, voorgevallen, als een ooggetuige wilt te spreken.

Toen hy my dit verhaalde, was de Heer Nicolaas Schaghen, Landvoogd van Amboina, en die Landvoogdy al omtrent 90 jaaren onder de magt der Nederlandfche Oost-Indifche Maatschappy geweest; zo dat hy, dien ik gis, toen hy Soldaat was, een borst van twintig jaaren

geweeft te zyn, en ontrent 4 of 5 jaaren, voor dat hy van Hollanders hoorde, foldy getrokken te hebben (want in den jare 1599. hebben zy 'er al kennis aan gekregen, dewyl men 'er toen al Hollanders gezien had, zekerlyk ten minsten een man van 130. jaaren moet geweest zyn.

De Heer Schaghen, by zekere gelegenheid uit my gehoord hebbende, dat ik zulk een oud man op 't gebergte gevonden had, en begerig geworden, met hem te spreken, was van voornemen dien ouden en afgeleefden man in een Draagstoel, vermits hy al ver 't gebergte op woonde, na beneden te laten brengen; maar hy was dien hoogen berg, langs een zeer moeiljyken weg komen afgaan, zonder zig van dit gemakkelyk middel te hebben willen bedienen, dewyl hy zig, hoe krom hy ook was, liever op zyn voeten, dan op zoo een Draagstoel, vertrouwen wilde, behalven dat hem dit ook te groots voorquam, oordeelende, dat dit zyn mededorplingen tot nyd, en veragting van zyn Perzoon, aanzetten zou, indien hy zig deze aangeboden eer, die zelf zyn Orangkaja niet zou hebben durven aannemen, had laten aanleunen. Na zyn gesprek met den Heer Schaghen ging hy weer te voet na huis, en lei een weg van ontrent, 2 uren gaans, en alzoo van 4 uren gins en weder, in zo hoogen ouderdom af.

Nog is 'er een vrouw op Hoctoemoeri van zoo hoogen ouder geweest, dat zy ten tyde der Portugeesen mandekens aarde had helpen aandragen, om de Gordynen, of punten van 't Kasteel, te maken, welke vrouw derhalven niet jonger als die Hatalaces geweest zal zyn.

Zekere Steven Pati Oeffen, van 't dorp Hoctoemoeri, een zeer vermakelyk oud man, met welken ik menigmaal gesproken en gegeten heb, zag zyn kinderen en Kindskinderen in verlehede trappen en geleden. Hy was zoo oud, dat hy van den eersten Landvoogt, den Heer Frederik Houtman, Lyfdienaar geweest was, die derhalven al mede verre over de 100 jaaren moet geweest zyn.

Die man ging nog op zyn gemak van Hoctoemoeri na 't Kasteel Victoria, een weg van ruim twee mylen, over 't gebergte, en keerde dan zonder ongemak wederom. Dagelykx ging hy, niet tegentlaande hy een Ryke Amboinees, en dit swervende zyne kindren zeer tegen den zin was, nog in 't bosch, om in de Plantagien en Thuinen te hakken. Hy betuigde, dat hy dan leefde, als hem dit niet belet wierd.

Gelyk de Amboineesen door de bank Wapenen der

En zyn kragten.

Oude lieden op Hoctoemoeri.

Amboinefen.

geen Oorlogs-man is, alzo is hy ook van weinig wapenen, om zig tegen zyn vyanden te befchermen, voorzien.

Hy heeft 'er nogtans eenige, die voor hem van een genocgfaame nuttigheid zouden zyn, als hy maar moeds genoeg had, om zyn vyand onder de oogen te zien.

Zy gebruiken, tot dekfel van 't hooft, een kopren Stormhoed, waar op zy gemeenelyk, tot cieraad, de vederen van den Paradys-vogel hebben. En tot dekfels van 't lichaam gebruiken zy, tweederlei schilden.

Zy hebben schilden, die wel ontrent 3 à 4 voet in de lengte, en by na een groote voet in de breedte, konnen halen, die met de witte Porcellana Horen hier en daar van buiten, in ettelyke reyen bovencen, zyn ingelegt; waar van zy zich ongemcen wel weten te bedienen, om de flagen en ftooten van hunne vyanden af te weeren.

Een Amboinees na 't leven met zyn groot schild.

Wy vertoonen hier in de Plaat, No. XL. een Amboinees na 't leven, die zeer wel getroffen, en met zulken schild gewapend is.

Zy hebben ook kleene ronde schilden, van Rotang zeer net gevogten, 2 à 3 voet in de middel-lyn halende, in 't midden met een spitse pen, waar meede zy ftooten konnen. Zy weten die zeer gemakkelyk te behandelen, en daar meede ook gefwind om te gaan; zynde beide deze schilden van binnen van een handvat voorzien. Wy vertoonen in de zelve Plaat, een Boeginees met zulken rond schild zeer wel na 't leeven geteckend, onder No. XLI.

Een Boeginees met een rond schild af geteckend.

Verder zyn zy gewoon een Tamboko's fweerd, of houwer, een Torana, of werp-fpiets, als een korte pick, en zomtyds ook wel pyl en boog, te gebruiken, maar die gaan nu meer by de Alfocreefen, dan by hen, in fwang, die met zeer groote, steevige boogen, en gewerhaakte pylen, alle van Bamboefen gemaakt, op een hair weten te fchieten.

In de latere tyden hebben zy ook kennis van een mufquet en fnaphaan gekregen, waar van zy meer preuven geven, met nu en dan een harte-beeft in 't bosch te fchieten, dan wel om die met dapperheid tegen de vyanden te gebruiken; hoewel de Amboineefen, die onder de Capiteyns Jonker en Bintang, lange jaaren op Java gedient hebben, in kennis, van dit geweer te behandelen, geen Hollanders behoeften te wyken.

Die van Ooft-Ceram zyn ook gewoon hunne pylen met eenig fwart vergiftig fap te beftryken, dat geweldig in de wonden brand, en de geneefing zeer vertraagt. Daar zyn 'er ook die de ver-

giftige beentjes van zekeren vifch, de pyl-iteert genaamd, aan hare Caloewajen of worp-pylen vast hechten, die met hare weerhaaken zeer boofe wonden maken.

Groot gefchut gebruiken zy noit, maar wel baffen, die een kogel van een pond of twee fchieten, en die op hunne Oorlogs Vaartuigen van gebruik zyn, van welke wy aanftonds nader zullen fpreken.

De Vaartuigen der Amboinefen zyn niet veel in getal, en van geen groot belang. Van 't meefte gebruik onder zyn hunne Parahoe's, praeuwen in 't gemeen genaamd, zynde kleene vaartuigen, van een uitgeholden boom (waar toe zy als de beste den Titi-boom verkiefen) gemaakt, van 10 à 12, ook wel van 20 en meer voeten in de lengte, en een voet of twee breed.

Zy gebruiken 'er gemeenelyk Ngadjo's, of lange vierkante vlerken, by die 'er aan weerzyden over, en op de oppervlakte der Zee, by de minfte dyning der zelve, zodanig komen, en zo tegen de golf wederzyds aanftuiten, dat zy 't vaartuige altyd in zyn even-wicht en op de golf houden. Zoo lang die Ngadjo's het uithouden, konnen zy met die lichte en snelle vaartuigen al door fwarc Zeëen henen booren, en in korten tyd een verren weg afleggen, dog komen die te breeken, zo staat het 'er flecht mede gefchapsen, want dan buitelt dit vaartuige ten eerften om. Ook gebeurt het wel, dat de zelve, wanneer zy op dezen of genen boofen hoek een fwarc zee ontmoeten, met vlerken met al 't onderfte boven gefmeten werden, dat ook grooter vaartuigen wel onderhevig zyn.

Gemeenelyk zyn 'er 2 of 3, die zoo een prahoe regeeren; 1 of 2 om te roejen, en een om te ftieren.

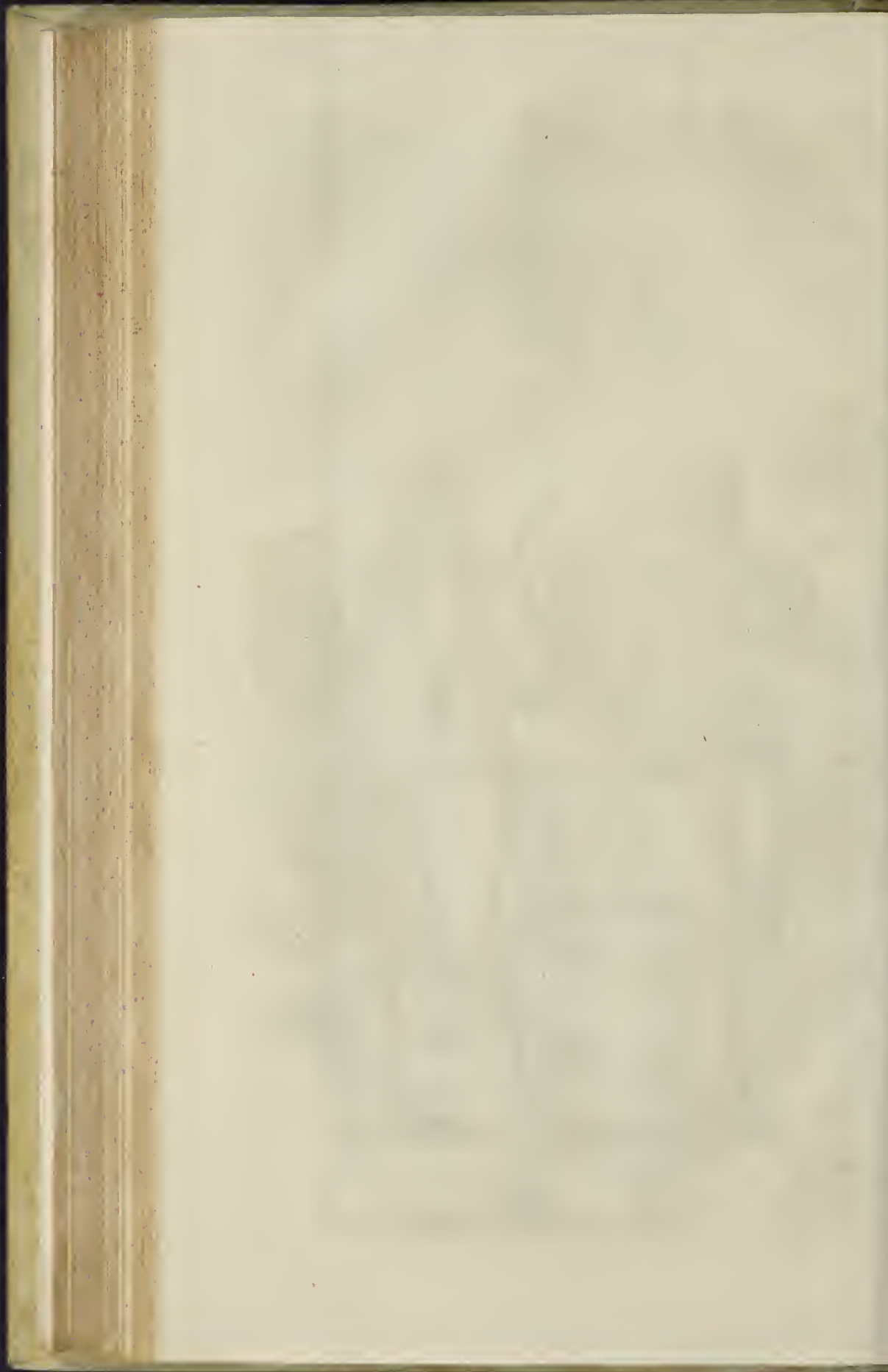
Naast dit vaartuig komen de Orembaejen, dat zomtyds vifch-vaartuigen van 20 à 25 voeten lang, en 3 à 4 voeten breed, en niet overdekt zyn, om dat hen de Tent in 't viffchen maar hinderen zou. Even alzo heeft men ook andere Orembaejen, die zy als fpeelvaartuigen gebruiken, van de zelve lengte en breedte, en ook wel veel langer en breeder; waar op gemeenelyk (na dat zy groot zyn) 10, 15, 20, 30, en ook wel 40 fcheppers of Roejers zyn, die niet met lange riemen, maar met korte bredde fpanen, of platte fchoppen, fcheppen.

In 't midden van zulk een Orembaey is een fraeje afgefchotene lichte Tent, met banken in 't vierkant, en gordynen 'er nevens, zoo dat 'er ontrent 10, 15, 20, en meer menfchen (na dat de Orem-

Ecn Bouginees .

Ecn Amboinces .

rembaey en de Tent, na evenmatigheid der zelve, groot is) in zitten kunnen. De Scheppers zyn voor en agter, ook wel ter zyden de tent, aan weerziden op planken, daar toe gemaakt, verdeeld, en boven op zitten 'er gemeenelyk 2, een, die op een Gong (of, zoo 't een groote Orembaey is, op de Tatabawang) en een, die op de Tifa slaat, volgens welke Tifa- en Gong-slag de Scheppers zeer eenparig, als by een vaste Maat in de Mulyk, gewoon zyn te scheppen.

Een wyse van roejen, by de Ouden mede bekend. Dat de ouden mede van zulken slag van roejen, of scheppen, geweten hebben schynt my klaar toe, uyt de woorden van den Dichter *Ovidius* in 't vierde Boek van zyne *Treur-gedichten*, in het eerste *Treurgedicht*, alwaar hy van 't singen der Schippers onder 't roejen gesproken hebbende, 'er by voegt:

*Quique refert pariter lentos ad pectora remos
In Numerum pulsa brachia versat aqua.*

Dat is:

*De Roejer zingt verheugd, en ploft met nette slagen
Gelyk als op de maat de Riemen in de Zee.
Hy weest ze ook op de maat eenparig te doen draagen
En maakt zich op de maat tot nieuwe slagen rec.*

Gelyk de Trommels, waar op zy de Roci-maat loegen. Dat men in oude tyden ook Tifa's, en Trommels tot het slaan van die Roci-maat gehad hebbe, toont ons de Dichter *Claudianus* in het 3^e Boek van den lof van *Stilicon*, daar hy van *Bacchus* roeijers op 't roode Meir zegt:

————— *Taurinaque pulsa
Baccharum Bromios invitant tympana remos.*

Dat is:

*Terwyl dat een Bacchant de roci-maat quam te geeven,
Om op dat Trom-geluyt de Golven door te streeven.*

En de Gezangen onder 't Roejen. En dat het zingen onder het roejen ruim also oud was, toont de *Prophet* *Ezechiël* Cap. 27: 25. Daar hy van *Tyrus* zegt: *De Schepen van Tharzis zongen van u.*

De Tsjampans, of Cora- Behalven deze Orembaeyen hebben de Amboincefen ook Tsjampans, zynde vaartuigen, die een mast hebben, en die, also zy overdekt zyn, wel 5 à 6

lasten (en meer, na dat zy groot zyn) konnen voeren. Met deeze plagten zy wel na Macassar, en Java, in oude tyden te varen, dog dat zy hunne vaart tot aan het Eiland Madagasear met zulke geringe vaartuigen voortgezet hebben, zal ik nooit gelooven. Wel is waar, dat in hunne getallen, Sa, Loewa, Telo, Atta, Nima, Nenoc, Hitoe, Waroe, Siwa, Oefa, die 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, beteekenen, en boven welken zy niet wel weeten te tellen, eenige gelykheid te vinden is; maar die en is van dat gewigt by my niet, om my te doen gelooven, dat die den Amboincees daar gebragt heeft, alzo weinig als dat hy de *Regering* van 4 *Opperheeren* daar mede zou ingevoert hebben.

Ondertusschen zyn 'er geleerde luiden geweest, die dit vasthielden.

Eindelyk zo hebben zy ook een zeer groote soort van Vaartuigen, een *Coracora*, dat is, een water-schild-pad, met reden zo genaamt, alzo zy gemeenelyk zeer traag van voortgang is.

Dit is een overdekt vaartuig, 80, 100, en ook wel meer voeten lang, wel 12 of 14, (en, na zyne groote, wel meer) voeten wyd, van een groot midden-vertrek, of zomtyds ook van 2 à 3 fraeye kamertjes, voorzien, en by een stille Zee niet onaangenaam, nog onbequaam, om mede te vaaren, alzo zy, indien de wind goed is, ook zeilen kunnen, dog by sware zee, en tegenwind, ploffen zy maar in 't water, zonder iets te spoeden, en arbeiden veeltyds zig zelve in stukken.

Op zulken vaartuig hebben zy gemeenelyk, als 't van 2 *Gnadjos* is, 50, van 3 *Gnadjos* 60, 70 en meer, van 4 *Gnadjos*, 80, à 90 scheppers, die verdeelt worden, niet alleen beneden in dat vaartuig, maar ook op 2, 3, 4, en meer roebanken aan wederzyden, die zy *Gnadjos* noemen. Onder dit getal van scheppers werden mede gerekend, die op de Gong en Tifa slaan, alzo zy op digtmaat scheppen.

De grootste *Coracora's* hebben jegenwoordig 4 *Gnadjos*; hoewel 'er in oude tyden wel van zeven geweest zyn, hoedanigen *Coracora* die van het dorp *Oma*, op 't eiland van dien naam, plagten te hebben.

Deze groote vaartuigen, waar op zy ook veel geweer, en bassen, voeren, werden meest in tyden van Oorlog tegen hunne vyanden, of wel tegen *Roovers*, die hunne kusten onvruchtbaar maken, en menschen van daar rooven, gebruikt.

Om de Zee van deze laatste te zuiveren, als ook om zommige zaaken op *Ceram*, en elders, te vereffenen, zyn de

De Hongi-tocht, die omdon Ceram jaarlyks gedaan werd.

de Landvoogden van oudsher algewoon geweest alle jaar in den stillen tyd, in de maand van October, met een geheele Vloot van Coracora's, Ceram rond te scheppen, dat wel een tocht van 5 à 6 weken geeft, en die de smalle gemeente (die verplicht is een maand voor niet voor de E. Maatschappye jaarlyks te werken, om hare Dati of Hotdienst, waar toe ider huisgezin een man geven moet, te voldoen) op haar eigen kosten meest doen moer, scheppende in die tyd zoo bloedig en langdurig dagen aan een, dat hen 't sweet op de ruggen door de Zon als tot Sout bereid werd. Zy nemen hun voorraad tot dezen tocht gemeenlyk mede; dog vinden hier en daar ook nog wel eenige buitenkansjens van Visch, die overvloedig met 't net gevangen werd, en wild verkens, herbecciten, of wild koejen-vleesch, 't geen zomtyds mede veel bekomen wort, en dat hen zeer veel helpt, alzo een Amboinees met weinig te vreden is. O. dertuffchen geeft de E. Comp. ook aan ider Inlander anderhalf à twee pont Ryft daags, en aan ider Coracora 7 à 8 kannen knyp. Ook krygt ider Orangkaja, die een lid van den Landraad is, op deze Hongi-tocht, 12 kannen Arak, 12 ponden Spek en Vleesch, en een maat Ryft, en 't zelve krygt ook, als een gifte van den Heer Landvoogt, de Koning van Titaway, en zedert *Hassan Soeleiman* op Batavia geweest is, is dit ook aan de Orangkaja's van Hitoe, en die onder Larike behooren, toegelegd.

Zeker Amptgenoot van my schreef my op zekeren tyd, dat hy, tot Kellemoeri zynde, in eenen trek meer dan zoo manden Visch had zien ophaalen, behalven, een groot getal schoone Bosverkens, welker spek weergadeloos schoon was, die zy daar bekomen hadden.

Uit dezen grooten overvloed is licht te begrypen, dat men den afgesloofden Amboinees zeer gemakkelek daar van iets toewerpen, en overgeven kan, dat zy ook zeer wel weten ten nutte te brengen, en vry verre te doen strecken. By groote Nagel-gewasschen, nogtans ontfloegen haar Edelheden, by Schryvers van den 24 Febr: in 't jaar 1685. den Amboinees van dit scheppen.

Hoe sterk dese Vloot is.

Deze Vloot, by hen de Hongi genaamt, bestaat zomtyds in 50, zomtyds in 60. en ook wel in 70 CoraCora's, die van een Zeevoogd, behalven de voorzeiler, en van een menigte Koningen en andre hoofden, voorhen zyn. Zy plachten in oude tyden maar vervolgens agter malkanderen, volgens iders rang, te scheppen; dog de *Heer Coyet* heeft ze in drie smaldecien verdeelt, waar van het

Verdeeling der zelve onder drie Hoofden

eerste onder den Zeevoogd, het tweede onder den Onderzeevoogd, en het derde onder den Schout by nacht is gestelt, en by alle welke hoofden, om deze CoraCora's en Esquaders ider op haren rang te houden, ook een Fiscaal van de Vloot aangestelt werd, om zoodanigen, die tegen 't Placcaat der Hongi-tocht, dat hen eerst voorgelesen werd, zondigen, gerechtelyk aan te spreken, en hen de boeten, daar toe gesteld, af te vorderen; dat sommige Fiscaals al vry wat grof gedaan hebben, gelyk zy, het te veel genotene daar na ook hebben moeten uitkeeren.

Als ook een Fiscaal, onder t houder

Indien nu deze of gene dorpen niet kunnen medescheppen, of voor die reize door den Heer Landvoogt verschoont werden, zoo zyn zy verpligt, ider dorp, een Kalkooven met kalk voor de E. Comp. te branden.

In oude tyden plagt de Heer Landvoogt op de Coracora van den Koning van Noeflanivel geplaatst te werden; dog nu werd hy gemeenlyk op die van den Koning van Titaway, waar op hy twee à drie fraaje behangene kamertjes heeft, gehuisvest; hebbende buiten zyn Lyf-wacht, nog wel 50 à 60 Soldaten onder een Lieutenant, of Vaandrig, by sich, om hem in dese of gene voorvallen daar van tegen de vyanden te bedienen. Deze Coracora vertoonen wy u in de Plaat No. XLII, uyt welke men ten maasten by van de andren, die minder zyn, (alzo dese een van de grootste is) zal kunnen oordelen. En om u een denkbeeld, van zulk een gansche Hongi, of Coracora-Vloot te geven, hebben wy die, zoo als de Heer Landvoogt *Coyett* A^o. 1702. daar mede, in drie Esquades uitgetrokken, en Ceram rond geschept is; in de zelve Plaat zeer net afgeteekent.

Afreckning van de Coracora. Waar de Landvoogd geplaatst is.

De voorzeiler van deze Vloot was de Gnatohoedi, of het Hoofd van Maredheyka, volgens een oud voorrecht, hem gegeven.

Daar op volgde de Coracora van Titaway, waar op de Landvoogd, als Hoofd en Zeevoogd dezer Vloot was, 't geen aan zyn vlag en wimpel 'er onder, en zyn groote Vlag beneden, genoeg te zien is.

Uitvoering beschryving van deze Vloot.

Aan wederzyden van den Zeevoogt, ziet men een jagt, dat den voorraad, en de Oorlogs-toebereidselen, mede voerde.

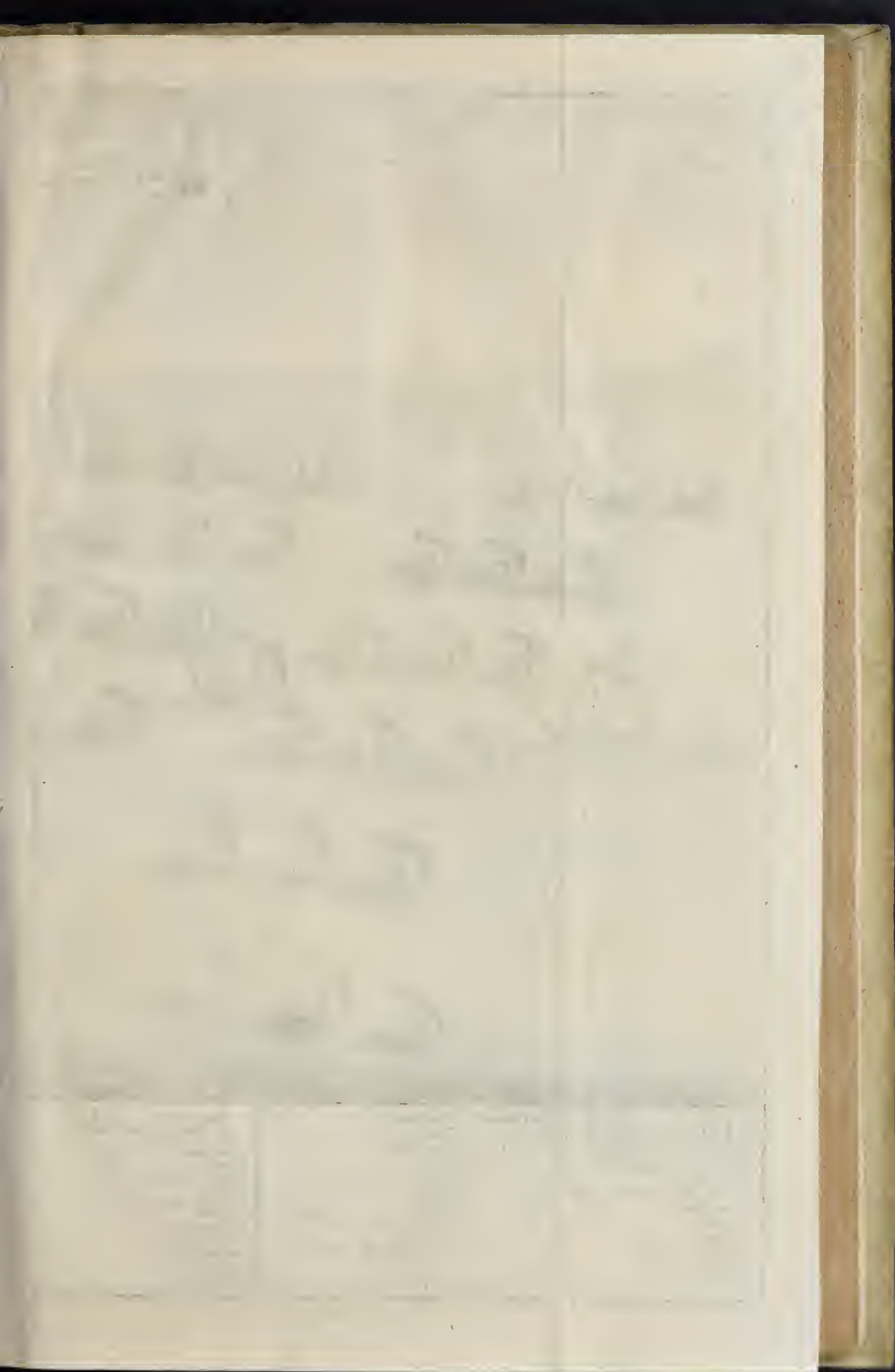
Daar na volgen de andere Coracora's van 't eerste Esquade, 6 in de eerste linie, te weten, die van Halong, Soya, Noeflanivel, Kilang, Hatave, en Latochalat. In de tweede Linie, mede 6 Coracoras; te weten, die van Alang, Baguala, Ema, Hoetomoeri, Way,

Soc-

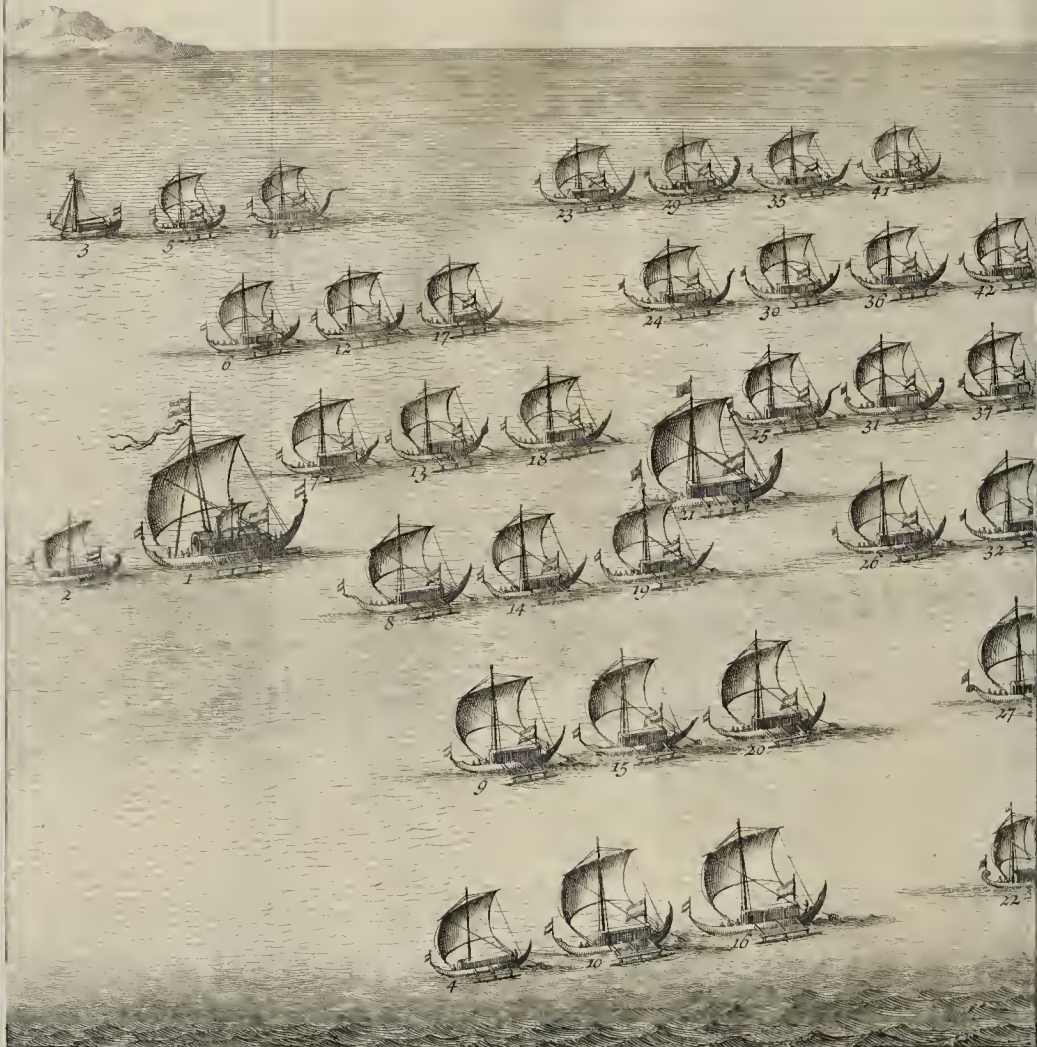

DE CORA-CORA VAN TITAWAY.

J. Van der Meer

DE AMBON
OF
DE CORACCO

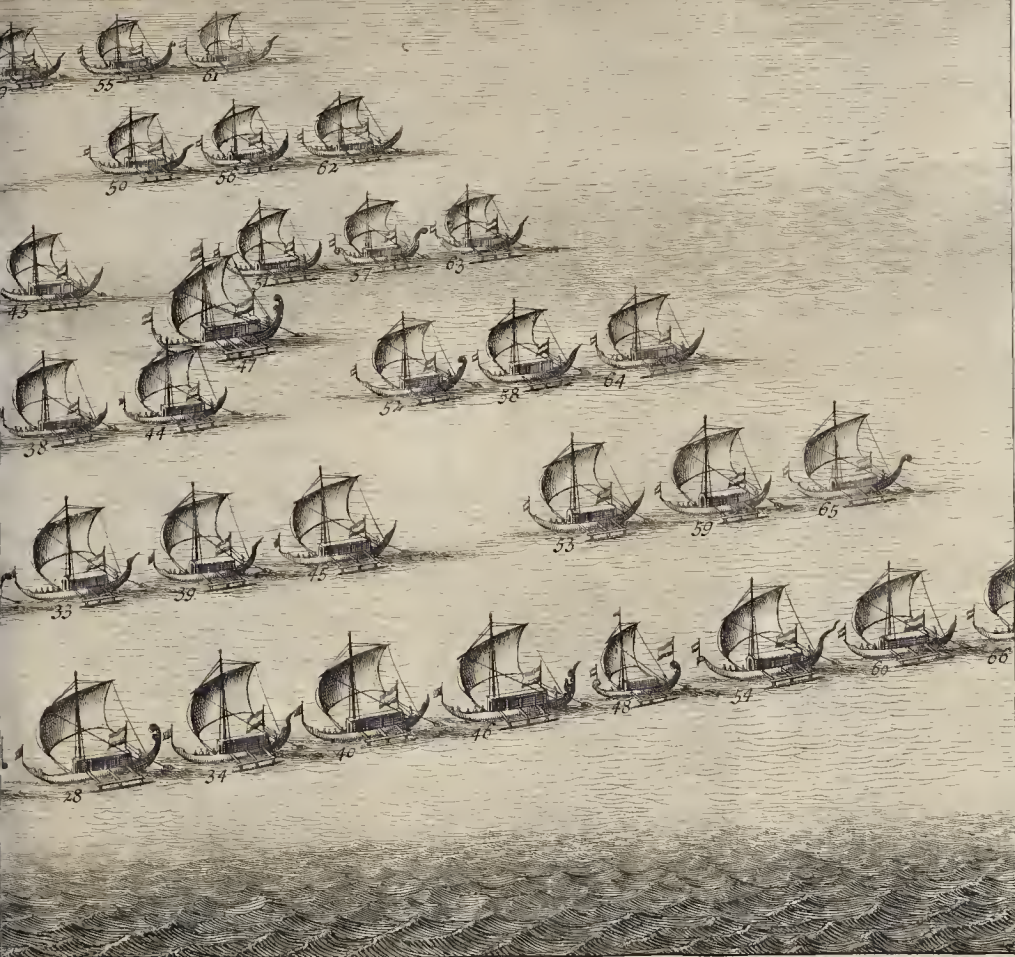

1. Radja Titaway. Hier op de Heer Gouvern.
B. Coyett als Zeevoogd A^o 1702.
2. Gnatohedi. de voorzylder.
3. Jacht der Proviant en Ammunitie
van oorlog.
4. Jacht der Proviant en Ammunitie
van oorlog.
5. Halong.
6. Radja Soya.
7. Radja Noessanivel.
8. Radja Kilang.
9. Nitwe.

10. Latochalat.
11. Alang.
12. Baguwala.
13. Oma.
14. Radja Hoetemoeri.
15. Wuy.
16. Soeli.
17. Radja Samet. Oma en Wasse.
18. Tiliboy.
19. Radja Haroeko. Aboro,
en Molalihoe.
20. Cuybobo.

21. Radja Nitwe. En den Luwt^{re}
A. Metsler. Onder-Zeevoogd.
22. Een advys-jagt.
23. Kayteto.
24. Wakkal.
25. Radja Mamalo.
26. Coyt.
27. Negri Tiuna.
28. Larike.
29. Tagalissa.
30. Massarotte.
31. Assalavelo.
32. Mukkasjhoe.
33. Wagsamoe.

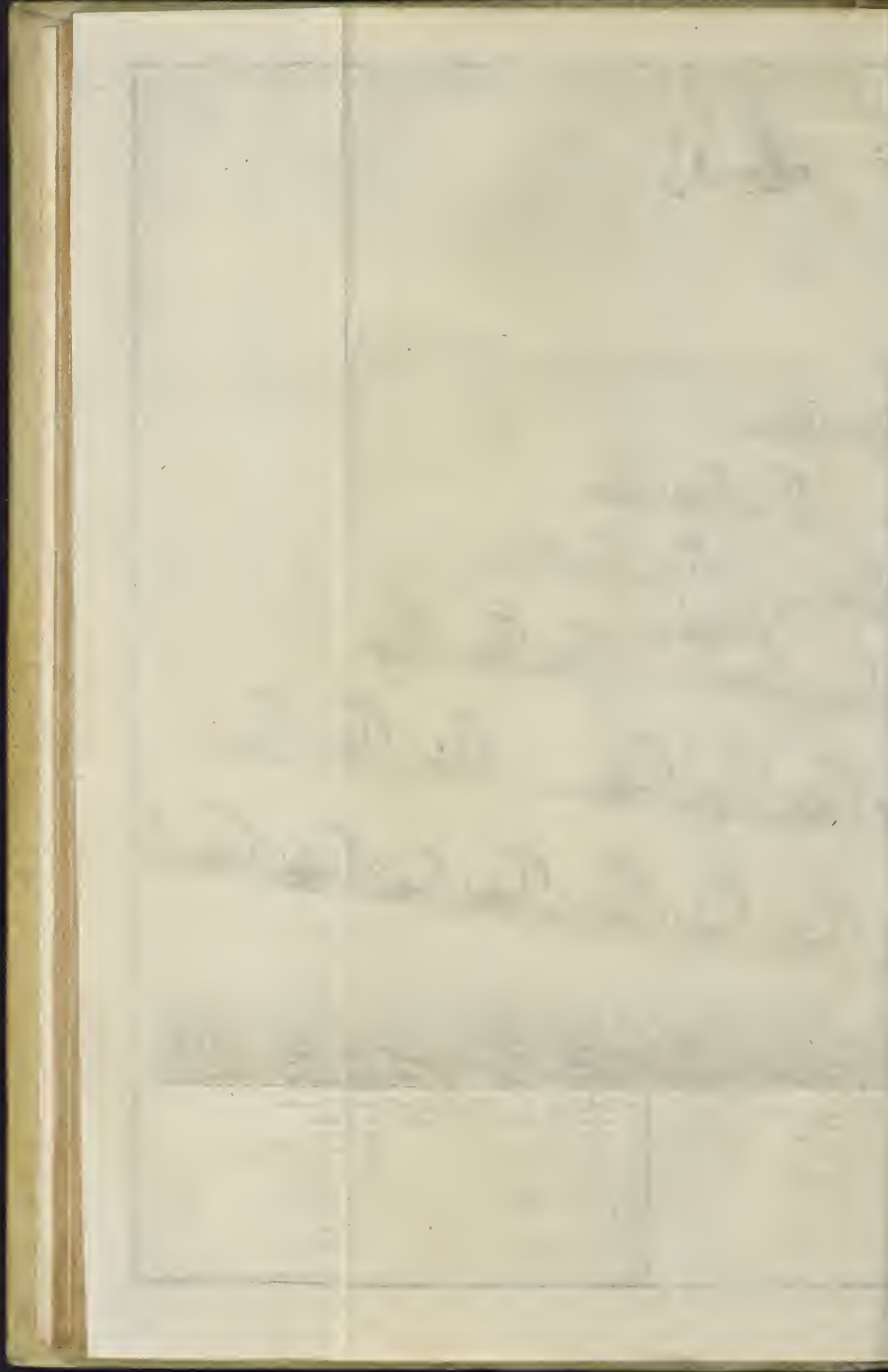
DE HONGI
-VLOOT.

Loemoy.
Rehomeni en Caylob.
Matapoetch.
Massayov, Toeban en Loehoe.
Tommilohoe, en Tomoevava.
Bonoa.
Cabauw en Delaaw.
Iha en Ceclor.
Naga.
Toelehoe.
Lien.
Latoe, Noewalay.
Weruama.

47. Radja Oelat Sam' Rothe, Fiscaal
van de Vloot, en schout by nagt.
48. Adrys Jagt.
49. Porto, Haria en Boy.
50. Nollot.
51. Sirijorri.
52. Saparoeva, Paperoe en Lijouw.
53. Toehaha.
54. Ouw.
55. Piroe en Lanoen.
56. Abobo en Lenitoe.

57. Akoon en Amet.
58. Ihamahee.
59. Camarien.
60. Amahy en Clipapoetch.
61. Matoeve.
62. Saway.
63. Roemakay.
64. Bessi.
65. Hatilen.
66. Niniiali.

M O N S T E R I N G

185

Van alle zodanige, zo Oude als Nieuwe CORCORREN, als 'er op den 19. October, in 't Jaar 1709. ter Rhee de van *Amboina*, voor en aan 't Kasteel *Victoria*, bevonden zyn, gedaan door den *Boeckbouder*, en *Secretaris*, van den *E. Agtbb. Raad van Justitie*, CAROLUS SCHULERUS, als aangesteld *Fiscaal* der voor handen zynde *Hongi*, of *Corcorre-Toght*, ten overstaan van de *Assistenten*, *Isaac Metsler*, *Hendrik t' Hooft*, als expresse *Gecommitteerden*, nevens den *Werf-baas*, *Cornelis Jansz. Mars*, tot het nameeten der nieuwe dito.

Monter-
Rolder
Coracora
Vloot, in 't
Jaar 1709.

Naamen der Corcorren-Hoofden.	Met welke Negryen die Corcorren Gecombineerd zyn.	Lengte der nieuwe Corcorren.	Breedte der Selver.	Gequalificeerde Minifters.	Gemonteerd met		Gnadjo's.	Manfchap.	
					Basten, Snaph.	Corpor., Sold.		Natos,	Scheppers.
<i>Titameten</i> , Orangkaja van - - -	Bonoa.	vadem, voeten.	vadem, voeten.		3:	3	3	20	70
<i>Habloem Macatita</i> , Orongkaja van - - -	Kelang, Bonoa, Assahoe-di, en Hatoepoeteh.					2	3	25	65
<i>Cornelis Moriani</i> , Hoofd op de Corcor van	Halong, en Hative Kitsjil.						3	7	54
<i>Pieter Sawitoe</i> , Radja van - - -	Saparoewa, Tijouw, en Papero.						3	22	54
<i>Antoni Letepessi</i> , Pati van - - -	Ihamahoe.					2	3	20	50
<i>Jonas Tapiriffa</i> , Pati van - - -	Abobo, en Leynitoe.				1:	4	3	25	50
<i>Henrik Gomes</i> , Gnatoehoedi van - - -	Mardheika.			De Procureur <i>Sloots</i> ,			3	10	50
<i>Thomas Neyra</i> , Pati van - - -	Ouw.			De Adffitent, <i>Metsler</i> ,	1:	1	3	21	65
<i>Matth. Patinipa</i> , Orangkaja van - - -	Ema, Roeton, Hoecorila, en Leahari.			De Opper-Chirurgyn, <i>Hans Jacob Wirth.</i>		4	3	12	58
<i>Soumette</i> , Orangkaja van - - -	Leymoe.				1:		3	10	60
<i>Jacob Pinturi</i> , Orangkaja van - - -	Seroewawan, en Camarien.					1	3	10	55
<i>Toebalele</i> , Orangkaja van - - -	Coelor, en Iha.						4	22	64
<i>Isaac Ferdinandus</i> , Orangkaja van - - -	Latochalut.	16:	1:	2:			3	15	59
<i>Capoeceti</i> , Orangkaja van - - -	Ceyt.						3	20	55
<i>Abraham Lopis</i> , Pati van - - -	Seylale, Noefflanivel, en Oerimeffen.			D'Assistenten, <i>Boon</i> , en <i>Munwaki.</i>	2:		4	16	60
<i>Kelit</i> , Orangkaja van - - -	Elara, Loemoui, en Salaffi.				1:	2	3	12	70
<i>Gerbrand Sioeta</i> , Orangkaja van - - -	Roemakay.				2:	3	3	18	53
<i>Auta</i> , Orangkaja van - - -	Salatti, Massavoy, en Oelilima.					1	3	14	56
<i>Sareaal</i> , Orangkaja van - - -	Cabauw, en Pelauw.				2:	2	3	22	55
<i>Ririatta</i> , Radja van - - -	Touw, en Tobo.				2:	2	3	16	38
<i>Pifona</i> , Orangkaja van - - -	Caylolo, en Rohomoni.						3	20	58
<i>Matth. Hattalabessi</i> , Orangkaja van - - -	Hoelalihoe, Carihoe, Aboro, en Haroeko.				1:	1	3	16	61
<i>Patti Sauliffa</i> , Orangkaja van - - -	Negri Lima.				2:		4	20	60
<i>Transportere Corcorren.</i>	23 ps.				20:	28			

<i>Naamen der Corcorren-Hoofden.</i>	Met welke Negryen die Corcorren Gecombineerd zyn.	Lengte der nieuwe Corcorren.		Breedte der Selver.	Gequalificeerde Minifters.	Gemonteerd met		Gnadjos.	Manfchap.	
		vadem, voeten.	vadem, voeten.			Baffen, Snaph. 20: 28	Corpor., Sold.		Natos, 393	Scheppers, 1320
<i>Transporters Corcorren.</i>	23 ps.									
<i>Latoelori</i> , Pati van - - -	Latoc, en Hoewaloy.							3	20	50
<i>Patiatta</i> , Orangkaja van - - -	Lian.					1:		3	12	55
<i>Pati Combang</i> , Orangkaja van - - -	Hila en Hitoelama.					2: 1		4	24	77
<i>Latoetoeni</i> , Orangkaja van - - -	Hatoemeten.					1:		3	7	38
<i>Sambilan</i> , Radja van - - -	Werinama, en Hatiahoc.					1:		3	10	31
<i>Kakipati</i> , Radja van - - -	Mamala, en Morelle.						2	4	36	67
<i>Patileffi</i> , Orangkaja van - - -	Waccal.					1: 1		3	10	60
<i>Salancap</i> , Orangkaja van - - -	Tomoevara, en Tomilchoe.					2: 3		3	20	60
<i>Francisco Liliſoww</i> , Pati van - - -	Boy, Haria, en Porto.					1: 1		3	25	47
<i>Marcus Janſz.</i> , Orangkaja van - - -	Tocaha.	13:	4:	2:				3	20	50
<i>Domingos Lebit</i> , Pati van - - -	Alang.					1: 2		3	18	95
<i>Laurens Caborit</i> , Orangkaja van - - -	Nollot.					4:		3	20	62
<i>Paulus Coelipa</i> , Pati van - - -	Siri-Sori.					4:		3	16	55
<i>Lucas Queljo</i> , Hoofd op de Corcor van	Kilang, Nako, en Hatala.				De Eerw. Predikant, <i>Abraham Pareat.</i>		15	4	20	64
<i>Cornelis Patiaute</i> , Pati van - - -	Nalahia, Amet, en Akoon.				De Fiſcaal <i>J. Botſendorp.</i>	2: 2		3	20	55
<i>Hans Latoekari</i> , Radja van - - -	Oelat, en Itawaka.					3:		3	24	61
<i>Dirk Lapis</i> , Pati van - - -	Oma.	16:		2: 2:		1: 6		3	15	58
<i>Hermanus Telapoeti</i> , Radja van - - -	Titaway, en Sila.				De Wel Ed. Aghtb. Heer Gouverneur, <i>Adriaan van der Stel.</i>	1: 5		4	36	71
<i>Somma Corcorren.</i>	41 ps.					45: 66			746	2376

Aldus gedaan, Gemonſterd, en ondervonden tot Amboina, aan 't Casteel Victoria, den 19. October, in 't Jaar 1709.

Nader M O N S T E R I N G,

185

Gedaan op den 21. *October*, 1709. door ende ten Overftaan als vooren,
van zodanige CORCORREN, als zedert het doen van de MONSTE-
RING, van den 19. deezer, hier nog ter Reede zyn gekomen.

Naamen der Corcorren-Hoofden.	Met welke Negryen die Corcorren Gecombeerd zyn.	Lengte der nieuwe Corcorren.		Breedte der Selver.		Gequalificeerde Minifters.	Gemonteerd met		Gnadjos.	Manfchap.	
		vadem, voeten.		vadem, voeten.			Baffien, Snaph.	Corpor., Sold.		Natos,	Scheppers.
<i>Theunis Pieterfz.</i> , Orangkaja van - -	Hoctoemoeri.						1		3	10	60
<i>Erasmus Cajadoe</i> , Hoofd op de Corcor van -	Way.						1	1	3	10	53
<i>Joannes Simau</i> , Orangkaja van - -	Baguwala.	15	1	1	5		2	1	3	10	53
<i>Franfcifco Latoepaww</i> , Hoofd op de Corcor van	Swohoko, Amahey, Makriki, en Elipapoeteh.						1		3	20	70
<i>Lucas Tamilawbeffi</i> , Orangkaja van -	Tamilau, Sepa, en Toeloeti.						1	2	3	18	44
<i>Rabbmet</i> , Orangkaja van - -	Tomahoe, Polematta, Hoecomina, Maffarette, en Fogi.								3	13	50
<i>Jacob Caftanja</i> , Orangkaja van - -	Hative, en Tawiri.						5		3	13	50
<i>Sikapali</i> , Orangkaja van - -	Haya, Tehoewa, en Walaja.						1	1	3	8	27
<i>Simitaww</i> , Orangkaja van - -	Caytetto.						1		3	16	48
<i>Touaboela</i> , Orangkaja van - -	Tengah Tengah, Tolchoe, en Palirpoeteh.						1	1	3	18	53
<i>Baycole</i> , Orangkaja van - -	Toeban, Loehoe, en Maffavoy.						1	3	3	20	60
<i>Thomas Roempoein</i> , Pati van - -	Liliboy.						1	1	3	10	70
<i>Hatoemena</i> , Orangkaja van - -	Oerien, en Affaloelo.						2	2	3	20	60
<i>Latoeheloe</i> , Orangkaja van - -	Waccasfioe.						2	1	3	26	58
<i>Kiay Maas</i> , Orangkaja van - -	Larike.						1	3	3	20	50
<i>Somma der Corcorren.</i>	15 ps.						15	23		232	806

Aldus gedaan, nader Gemonsterd, ende ondervonden tot Amboina, aan't Kasteel Victoria, den 21. October, in 't Jaar 1709.

INDEX

THE INDEX IS ARRANGED ALPHABETICALLY
BY THE FIRST LETTER OF THE SURNAME
OF THE AUTHOR OR EDITOR OF EACH
ARTICLE.

Author	Title	Page
Adams, J. W.	On the History of the ...	101
Adams, J. W.	On the ...	102
Adams, J. W.	On the ...	103
Adams, J. W.	On the ...	104
Adams, J. W.	On the ...	105
Adams, J. W.	On the ...	106
Adams, J. W.	On the ...	107
Adams, J. W.	On the ...	108
Adams, J. W.	On the ...	109
Adams, J. W.	On the ...	110
Adams, J. W.	On the ...	111
Adams, J. W.	On the ...	112
Adams, J. W.	On the ...	113
Adams, J. W.	On the ...	114
Adams, J. W.	On the ...	115
Adams, J. W.	On the ...	116
Adams, J. W.	On the ...	117
Adams, J. W.	On the ...	118
Adams, J. W.	On the ...	119
Adams, J. W.	On the ...	120
Adams, J. W.	On the ...	121
Adams, J. W.	On the ...	122
Adams, J. W.	On the ...	123
Adams, J. W.	On the ...	124
Adams, J. W.	On the ...	125
Adams, J. W.	On the ...	126
Adams, J. W.	On the ...	127
Adams, J. W.	On the ...	128
Adams, J. W.	On the ...	129
Adams, J. W.	On the ...	130
Adams, J. W.	On the ...	131
Adams, J. W.	On the ...	132
Adams, J. W.	On the ...	133
Adams, J. W.	On the ...	134
Adams, J. W.	On the ...	135
Adams, J. W.	On the ...	136
Adams, J. W.	On the ...	137
Adams, J. W.	On the ...	138
Adams, J. W.	On the ...	139
Adams, J. W.	On the ...	140
Adams, J. W.	On the ...	141
Adams, J. W.	On the ...	142
Adams, J. W.	On the ...	143
Adams, J. W.	On the ...	144
Adams, J. W.	On the ...	145
Adams, J. W.	On the ...	146
Adams, J. W.	On the ...	147
Adams, J. W.	On the ...	148
Adams, J. W.	On the ...	149
Adams, J. W.	On the ...	150
Adams, J. W.	On the ...	151
Adams, J. W.	On the ...	152
Adams, J. W.	On the ...	153
Adams, J. W.	On the ...	154
Adams, J. W.	On the ...	155
Adams, J. W.	On the ...	156
Adams, J. W.	On the ...	157
Adams, J. W.	On the ...	158
Adams, J. W.	On the ...	159
Adams, J. W.	On the ...	160
Adams, J. W.	On the ...	161
Adams, J. W.	On the ...	162
Adams, J. W.	On the ...	163
Adams, J. W.	On the ...	164
Adams, J. W.	On the ...	165
Adams, J. W.	On the ...	166
Adams, J. W.	On the ...	167
Adams, J. W.	On the ...	168
Adams, J. W.	On the ...	169
Adams, J. W.	On the ...	170
Adams, J. W.	On the ...	171
Adams, J. W.	On the ...	172
Adams, J. W.	On the ...	173
Adams, J. W.	On the ...	174
Adams, J. W.	On the ...	175
Adams, J. W.	On the ...	176
Adams, J. W.	On the ...	177
Adams, J. W.	On the ...	178
Adams, J. W.	On the ...	179
Adams, J. W.	On the ...	180
Adams, J. W.	On the ...	181
Adams, J. W.	On the ...	182
Adams, J. W.	On the ...	183
Adams, J. W.	On the ...	184
Adams, J. W.	On the ...	185
Adams, J. W.	On the ...	186
Adams, J. W.	On the ...	187
Adams, J. W.	On the ...	188
Adams, J. W.	On the ...	189
Adams, J. W.	On the ...	190
Adams, J. W.	On the ...	191
Adams, J. W.	On the ...	192
Adams, J. W.	On the ...	193
Adams, J. W.	On the ...	194
Adams, J. W.	On the ...	195
Adams, J. W.	On the ...	196
Adams, J. W.	On the ...	197
Adams, J. W.	On the ...	198
Adams, J. W.	On the ...	199
Adams, J. W.	On the ...	200

Soeli. En dan de derde linie, waar in maar deze vier Coracora's, te weten, die van Samet, Oma, en Waffoe te zamen, die van Liliboy, die van Haroekoe, Aboro, en Halalihoe te zamen, en die van Caybobo; zynde alle Coracora's van Christen-Koningen, en Orangkaja's, uyt 16 Coracora's bestaande, en ieder een Princen-vlag, en Geus voerende.

Het tweede Esquadre, waar in niet, dan Mooren, waren, die daarom tot onderscheid ook een witte halve maan in hun roode vlaggen hadden, bestond uyt 25 Coracora's.

De Koning van Hitoe zeilde als onder-Zeevoogd, en Hoofd van dit Esquadre, met zyn Coracora voor uit, waar op ook *Hans Metsler*, Luitenant der Hollandfche Troep, die mede ging, geplaatst was, waar na ter linkerhand van hem, eerst een Advys-jacht, en daarna de andere 24 in 3 linien aldus malkandren volgden.

Namelyk in de eerste Linie, de Coracora van Kaytetto, Wakkal, Malmala, Ceyt, Negri-Lima, en Larike. In de tweede Linie, Tagalifa, Massarette, Assaloelo, Wakkafihoe, Way Samoe, en Lymoe. In de derde Linie Roehomoni en Caylolo, Hatopoeteh; Massavoy, Toebang, en Loehoe, met hun drien eene Coracora te zamen, Tomilehoe, en Tomoewara, te zamen eene; Bonoa, en Cabauw, en Pelauw een Coracora met haar beiden.

In de vierde Linie waren de Coracora's van Iha en Coelor, van Haja, van Toelhoe, van Liën, van Latoe en Hoewaloy, en van Werinama.

Eindelyk volgde de Schout by nagt, zynde de Coracora van Oelat, waar op de Koning van dat dorp, en de Fisciaal der Hongi, (toen *Samuel Rothé*) was, die voor een Esquadre van 18 Coracora's alle met Prinse Vlaggen, meest van Christen- en ten deelen van Heidenfche Dorpen, en in 3 Linien verdeeld, vooruyt zeilde; gelyk hy ook een Advys-jacht by zig had.

In de eerste Linie waren de Coracora's van Porto en Haria, die van Nollat,

van Sirifori, die van Sapiroewa, Pape-ro en Tjijouw, die van Tochaha, en van Ouw.

In de tweede waren die van Piroe, en Tanoëno, die van Abobö, en Leynitoe, die van Akoon, en Amet, die van Ihamahoe, die van Camariën, en die van Amahey en Elipapoeteh.

In de derde Linie waren de Coracora's van Hatoewe, die van Saway, (Heidenfche Dorpen) die van Roemakay, die van Bess, die van Hatilen, en Nuniali, welke drie laatste mede Heidenfche Dorpen waren.

Dus ziet men dat deze Hongi, of Coracora-Vloot, uyt 62 Coracora's, 2 Advys- en 2 Voorraad-jagten, bestont.

Om nu nog nader kennis van de Manschap, die op ider Coracora gevoerd werd, als ook van 't Oorlogsgeweer, dat zy mede neemen, te krygen, zo heeft men maar deze bygevoegde Monster-Lyft der Vloot, die in 't Jaar 1709. met den Heer Landvoogd *Van der Stel* uytging, na te zien, waar in de Naamen van de Coracora-Hoofden, der Dorpen, van de groote van verscheide Coracora's, van de Liederen van Rang, die toen daar op voeren, van de Basten, Snaphaanen, en van de Nato's, (Amboinelen, tot eenig ander werk, dan scheppen, en tot 't slaan van Gong en Tifa geschikt) als mede van alle de Roejers, of Schepers, der Vloot, zeer net uytgedrukt werden.

Hier uyt blykt ons dan ook, dat op zulken Vloot 3182 Scheppers, behalven nog 978 Nato's, geweest zyn; die zekerlyk met de Europifche Soldaaten, en met de Wapenen, die zy by zich hadden, in staat waren om wat groots uyt te rechten, gelyk ons hier en daar in 't verhaalen van de Saaken van Amboina blyken zal.

Om nu het net getal der Coracora's, die ider Eiland opbrengen moet, te wecten, alzo zy hier nog niet alle genoemt, en 'er verscheidene in beide die Vlooten t'huis gebleeven, en verschoont zyn, zo heeft men maar deze volgende Lyft, zo als het in 't jaar 1706. daar mede gele-gen was, na te loopen.

Het Eiland Oma levert 'er zes uyt, te weten:

Bysondere Lyft van de Coracora's; zo als zy in 't jaar 1706. te zamen schepten met iders Datt's'er by.

	Coracora's.	Datt's, of Manschap, tot de Hoedienst verpligt in ieder Dorp.
Het dorp Oma, 5	— — — — —	80
en Waffoe. 2	— — — — —	24
Aboro {	— — — — —	60
Holalihoe {	— — — — —	30
Karihoe {	— — — — —	48
Samet {	— — — — —	51
Haroko {	— — — — —	47
	2	340
II. Decl.	A a	P e =

Transportere.	Coracora's.	Manſchap.
	2	340
Pelauw	1	114
Caylolo	1	74
Cabauw		36
Rehomoni		42
Liën	1	65
Tolchoc		52
Tengah Tengah	1	36
Pafir Poetch		43
	6	802

Het Eiland *Manipa* leverd 'er vier uyt.

Tomilchoc, en	1	83
Tomoevara		77
Bonoa		59
Hatoepoetch		23
Kelang	1	54
Affahoedi		25
Maffavoy	1	74
Toeban		75
De Chriſtinen op Bonoa, en de	1	55
Mooren		77
	4	602

Onder Het *Cafteel Victoria* zyn 14 *Coracora's*.

Noeffanivel	1	33
Seilale		12
Hatoe		39
Ocrimeffen		24
De Laha		5
Kilang	1	43
Hatalae		27
Nako		26
Soya beneden dito op 't Gebergte	1	61
Hative		33
Hoekonalo	1	65
		19
Halong	1	37
Hative Kitsjil		15
Latochalat	1	81
Amahoefoe		22
De Laha		6
Ema	1	61
Hoekorila		23
Leahari		7
Rocton		15
Mardheyka	1	36
De Roodenberg		22
	8	325
	24	

1404

Bagu-

Transportere.	Coracora's.		Manfchap.
	5	8	
Baguwala	—	—	40
Soeli	—	—	31
Way	—	—	42
Hoetoemoeri	—	—	68
kleen Hoetoemoeri	—	—	10
Alang	—	—	87
Liliboy	—	—	88
	14		1078

De *Kust* van *Hitoe* levert op zig zelve zes,
 en met *Ceram's* deel, 'er onder behoo-
 rende, zeven *Coracora's* uyt.

Hitoe-Lama	—	—	81
Hila	—	—	89
Mamala	—	—	68
Morela	—	—	10
Wakkal	—	—	43
Eli	—	—	19
Senalo	—	—	20
Ceyt	—	—	33
Hahoetoena	—	—	32
Lain	—	—	26
Wafela	—	—	37
Lebelhoc	—	—	26
			2482
Kaitetto	—	—	23
Wawani	—	—	19
Tehaläa	—	—	20
Noekoewali	—	—	12
Nauw	—	—	26
Hennelatoewa	—	—	21
Henneheloc	—	—	28
Hennelale	—	—	25
Binauw	—	—	22
	24		722

Op *Ceram* onder *Hitoe*.

Tanocno	—	—	33
Piroc	—	—	49
Kerin	—	—	12
Leffelehoc	—	—	9
Lackemoy	—	—	9
Poepoelocwe	—	—	14
Soamoeri	—	—	5
Saoli	—	—	4
	7		857

Op 't *Eiland Honimoo* zyn 8 *Coracora's*.

Oelat	—	—	90
Itawakka	—	—	80
Papero	—	—	70
Tijouw	—	—	53
Saparocwa	—	—	21
	31		314
	31		3649
	A a 2		Toc.

188 BESCHRYVINGE VAN

Transportere.	Coracora's.		Manfchap.
	2	31	
Toehaha	—	—	526
Sirifori	—	—	110
Ouw	—	—	125
Nollot	—	—	86
Ihamahoe	—	—	80
Porto	—	—	116
Haria	—	—	49
Boy	—	—	91
		8	44

Op't Eiland Noeffalaoet, zyn 3 Coracora's.

Titaway	—	—	115
Sila	—	—	14
Leynitoe	—	—	36
Abobo	—	—	54
Amct	—	—	64
Nalahia	—	—	42
Akoon	—	—	20
		3	345

Op Groot Ceram zyn 8 Coracora's.

Koelor	—	—	70
Iha	—	—	61
Latoe	—	—	70
Hoewaloy	—	—	45
Elipapoetch	—	—	50
Amafey	—	—	31
Makariki	—	—	13
Sowahoko	—	—	13
Sepa	—	—	40
Tamilau	—	—	60
Toloeti	—	—	60
Haja	—	—	60
Walaja	—	—	22
Tocaha	—	—	20
Leymoc	—	—	30
Folin	—	—	8
Toclofey	—	—	13
Hatiahoc	—	—	4
Hatoemcten	—	—	40
Werinama	—	—	50
Tobo	—	—	30
Kifalau	—	—	19
Celor	—	—	30
Kelimoeri	—	—	7
Kelibon	—	—	3
Touw	—	—	25
		8	874

Op, of onder, Larike behooren 3 Coracora's.

Larike	—	—	88
Wackafihoe	—	—	85
		52	874
			5746

A M B O I N A. 189

Transportere.		Coracora's.	52	Manfchap.	5746
Oeriën } — —		1			52
Affaloclo } — —					62
		— — —	3	— — —	287

Op *Ceram*, onder *Oma* fttaande, zyn 3 *Coracora's*.

Caybobo	}	— —	1	— —	64
Hatoefoewa	}	— —		— —	19
Wayfama		— —		— —	17
Camariën	}	— —	1	— —	49
Tihoclale		— —		— —	20
Seroewawan		— —		— —	14
Roemakay		— —	1	— —	73
			— — —	3	— — —
					256

Op het *Eiland Boero* zyn 5 *Coracora's*.

Tomahoe	}	— —	1	— —	27
Polenata	}	— —		— —	39
Hoekomina		— —		— —	34
Maffarette	}	— —		— —	34
Fogi		— —		— —	27
Way Sama	}	— —	1	— —	27
Leliali		— —		— —	50
Loemaite		— —		— —	27
Luccla		— —		— —	43
Tagalifa	}	— —	1	— —	42
Ilat		— —		— —	14
Bara		— —		— —	14
Maraoelat		— —		— —	23
Cajeli		— —		— —	30
Waylola	}	— —	1	— —	40
Oelilima		— —		— —	17
Maffavoy		— —		— —	30
Elara	}	— —	1	— —	35
Salarti		— —		— —	20
Lomoy		— —		— —	28
			— — —	5	— — —
			61		602
					6718

Deze *Coracora's*, te zamen getrokken, beloo- pen een getal van 61 vaartuigen, buiten welke men in de *Lyft* van de Heer *Coyet* 'er nog eenige van *Ceram* ziet, die hier niet opgebracht werden. En 't heugt my dat ik 'er 64 getelt heb; 't geen daar van daan komt, dat deze en gene van *Ceram* dans eens komen, en dan wel eens achterblyven.

BESCHRYVING VAN
VIERDE HOOFDSTUK.

Reglement voor de Coracora-Vloot. Buyten-voordeelen die de Landvoogd voor deze Hongi-tocht trekt. Rapport wegens een Hongi-Tocht, in 't jaar 1705. door de Meffrs. Du Rieu, Schulerus, en Munniks, gedaan. Weerbarflichtheid der Orangtocha's op Numali. Die belast werden mede na Ambon te gaan, om zich te verantwoorden. Dog de Orangkaja belooft van 't gebergte aan 't strand te komen. Klagten van die van Bonoa, Larike, Wakkasihoe, en Affaloelo, over die van Nuniali, als Roovers. Eenige Nagelboomen in de Alfoerfche Negry Oclafocni ontdekt. Die men belast uyt te roejen. Trots antwoord van die van Hatoenocroc aan onze afgefondenen. Land-Tocht van eenig Volk, om na Specery-boomen te zoeken. Door die van Hatoenocroc belet. Klagten van die van 't Dorp Befi over den Corporaal aldaar, en over Imam Saraffa. Vergadering op Saway, om de Gefchillen aldaar af te doen. Nader bericht waarom die van Befi gevlugt waren. En onderzoek van den aangeklaagden Corporaal, en Imam Saraffa. Die alles ontkennen. Gelyk ook meer andere fwaarder Befchuldigingen. Klagten van die van Befi zelf, tot bevestiging van 't vorige. Bericht van Orangkaja Lokiman, wegens Nova Guinea, en Speceryen aldaar gezien. Zyn groote magt op Keffing. Goeli Goeli befchreven. Benevens Oerong. En Goemelang, enz. Nader bericht der Orang Tocha's van Nuniali, en klagten over hunnen Orangkaja. De Lyken der verflagenen door Alfoerfchen werden by de Cerammers noit begraven. Inffruftie van den Landvoogd aan de Leden van den Raad, terwyl by op de Hongi-Tocht gaat. Van het Orangkayen-Feeft. En om wat Reden dit Feeft gegeven werd. Het getal der Gaffen, of der Chriftenen, in 't jaar 1712. En der valte Gefondheden. Spiegel-gevegten der Ambonfc Grooten na die Maaltyd. Het Feeft der Mooren twee dagen 'er na. En 't verdre die maaltyd betreffende. Wat de Landvoogd voor dit Feeft in 't byzonder trekt.

EEr deze Hongi-Togt aangaat, zoo is men gewoon het volgende Reglement (zoo als dit in dezer voegen onder deze Landvoogt gedaan wierd, alleen met verandering van den naam des Landvoogds van die tyd) de ganfche Vloot der Coracora's, en allen, die daar op gebiedten, of vaaren, voor te lefen.

ADRIAAN VAN DER STEL,
Raad Extraordinaris van
India, mitsgaders Gouverneur
en Directeur over de
Provincie Amboina, met
den aankleven van dien,
onder 't beleid van den
Hoog Edelen Heer, JOAN
VAN HOORN, Gouverneur
Generaal, ende de Edele
Heeren Raaden, van Neder-
lands India, allen den
geenen, die dezen zullen
zien, ofte hooren lezen,
Saluyt, doen te weten:

Het Reglement
voor de

ALzoo by de laaste uyttocht der Correcorre-magt, en meermalen, gericmarcqueert zyn, diverse onordentelykhe-

den, by de Amboincefen, in gebruyk, be-
flaande principalyk in 't woerby fcheppen, Coraco
of wel het al te verre agterblyven van de ra-vloot
Corcor, waar op wy ons bevinden, 't geen
de gemeene man, of fcheppers oorzaak geeft,
tot ftopperyen, als die, zodanig buiten 't oog
zynde, gewapend, even als openbare vyanden
in de Negryen, en Dorpen, 't zy die
verlaten of niet verlaten zyn, heen en
weer loopen, rooven, en moefcoppen, en dat
't zelve gedoente niet alleenig ftrydig is met
't gebruyk in een wel Gepoliceerde Re-
geringe; maar zulks ook komt te strekken
tot affchrikking van sommige Dorpvolk-
keren, welke anderzints wel ligt genegen,
ter standhouding, en tot het afvaagten der
fchepvloot, zyn mogten; dog om den ge-
vreessen overlaf, niet en durven, belal-
ven de ongelukken, die uyt zodanige onge-
regeltbeden, by handgemeenfchap, of an-
derzints, zoude kunnen refultereën; Zo
is 't dat, om 't zelve zo veel mogelyk voor
te komen, goedgevonden is, tot een iders
narigt deze volgende poinften daar tegens
te beraamen.

I.

Ten eerften, zal niemand op de boete
van 25 Ryxd. zig onderflaan, buiten laft
of ordre, voor des Heeren Gouverneur's
Corcor uyt te fcheppen: maar agter zoo
digt, als gefchieden kan, of wel ter zyden
defelve, te blyven, waarom, en op dat
zulk by nagt niet en kome te gebeuren, be-
zorgt werden zal, datter een ligende Lan-
taarr boven aan de maf van de zelve Cor-

cor zal hangen, daar een iegelyk zig na reguleeren kan.

2.

Ten anderen, zal niemant vermogen ergens ten anker te komen, dan alleen na bekomen Consent, het zy dan goedgevonden werd, de beele vloot te doen anker werpen, wanneer een schoot tot een Zeyn gedaan zal werden, gelyk ook geschieden zal, wanneer raadzaam geagt werd het anker te ligen, en weder onder Zeyl, of aan het scheppen te gaan, waar op dadelyk een iegelyk moeten volgen, zonder uytstel.

3.

In het ten anker komen te beletten, dat de een de ander geen schade toe en brenge, waarom het beoorlyk afzyn, of distantie van den anderen, in het scheppen werd gecommanceerd op verbeurte van zoodanige schade, als willens en wetens daar door mogte hebben veroorzaakt.

4.

Den Gouverneur, na boord keerende om voort te zeilen, zal niemand der Radjas, of Orangkaja's, onderstaan zig, of in persoon, aan land, of met de Corcorre aan de wal op te houden, maar t'elkens, zig mede van land na boord begeven, om den Gouverneur daar mede te volgen, op verbeurte van 6 Ryxdaald.

5.

Elders ter Reede komende, en de Marsch geslagen werdende, zal ider Corcorre, die Zoldaten op heeft, de zelve ten spoedigste na land toe zetten.

6.

De Vloot, ergens geanker leggende, of voorby scheppende, zullen de Opperhoofden van de selve, 't zy absolute of provisioncelc, besorgen, dat de Landsaaten, van die plaats, nog aan tyf, nog aan goederen door haare onderdaanen, niet en werden verkort, waarom byzonder haren pligt wesen zal, wel te letten, wat volk zy Licentieeren van boord te gaan, op pæne van te zullen moeten instaan voor de misdaad, van haar Corcors-volk, ten zy bevonden wierd, zulks t' eenemaal buiten hun wesen, en ordre, gedaan ware.

7.

Niemand zal vermogen buiten de Reede, daar de Gouverneur ankert, te zetten, als met expres consent, of om reden, dat de engte van die plaats zulks niet mogt toelaten, op 6 Ryxd. boete, vermits het te laat aan land zenden, der Soldaten daar door werdende veroorzaakt, veel tyd consumeerd, en alzo niet alleen het exerceren des dienfts belet, en 't respect van den Gouverneur, die daar na telkens moet wagen, gekrenkt werd, maar ook om voor te komen zoodanige overlasten, als haar, of imand der zelve, door vyand, of andere moetwilligen, mogte aangedaan werden, waarom onvermogens gesteld werden, om de

zulke tydige de beulpfame hand te komen bieden.

8.

Aan eenige plaats te anker komende, zal geene der Radja's, of Orangkajen onderstaan, voor den Gouverneur na land te gaan, en daar by niet personelyk aan land gaat, ook niet als na bekomen consent van den Gouverneur, op een Ryxd. boete, elke reyse, dat ze haar het zelve zullen komen aan te matigen.

9.

In welk District de Gouverneur vergadering laat beleggen, zullen de Orangkajen van die zelve plaats haren rang nevens de Landraad, en van 't Casteel hebben, dog de andere in maniere als volgd, en eerst, die onder 't District van Honimoa sorteren, daar na die van Hila, dan van Haroeko, na deze die van Larike, dan Manipa, en ten laatsten die van Bocoro, en Amblau.

10.

Buysen noodzaake niet te schieten, of te klakkebossen, 't zy met grof geschut, basen, of handgeweer, op pæne van een halve Ryxd. voor de schoot van de eerste, en een quart Ryxd. voor een musquet, dito.

11.

De Orembaeys tot transport van den Gouverneur na land, en tot dienst van den Fiscaal medegaande, zullen alle etmalen van de Corcorren van scheppers werden voorsen, en zodaanig verwisseld, beginnende met den Leytimorien Landraad, en zoo vervolgens door de andere Orangkajen, te weten, van ider Corcorre een man, gedurende dat de Hongi zal wytwesen, zonder daar toe nader aanporringe af te wagten; die dan met hare vaartuigens aan dito Orembaeys moeten brengen, en ook weder beoorlyk laten af lossen, ten einde geen 't minste verlet, in den dienst werde veroorzaakt, op 2 Ryxd. boete voor elke reyse, die daar in nalatig zullen werden bevonden.

12.

By noodweer, of andere ongelegentheid, zal de een den ander gebonden zyn, alle hulp en bystand te doen, immers, die naaft aan de noodlydende is, op arbitrale correctie.

13.

Ende op dat alles te beter agtervolgd, en nagekomen werde, blyft de Fiscaal der Vloot gelast sekerpe toefigt op alle misbruiken te nemen, de overtreders deser ordre op de eerste Vergaderplaats te Calangeren, ende te besorgen, dat onse goede intencie bereykt werde.

14.

By ontmoetinge van eenigen vyand, het zy Papoefen, of anderen, zullen de Corcorren, door den Gouverneur gecommanceert, om haar te volgen, en was het

moge-

mogelyk te verdelgen, of in ons geweld te krygen haar uyterste devoirs, zoo met fcheppen, of zeylen moeten doen, om daar op toe te fetten, als om haar Couragieufelyk te abordeeren, op pæne, dat wegens negligentie, daar over zullen werden aangeklaagd, zoo als men bevinden zal te bebooren.

15.

En als de zelve overmeesterd zullen zyn, zoo zullen alle deszelfs inbebbende goederen, manschappen, &c. by Inventaris pertinent werden opgenomen, en ter eerster Occafie by publycke venditie werden verkogt tot profyt van de geheele Corcorre-vloot, waaraf aan die gene, die het feyt zal hebben uyterwerkt, een dubbele portie, tegens ider andere Corcorren, nits-defen werd toegelegt.

16.

Dog zoo het geen Corcor, maar een vaartuyg van minder belang is, zal het zelve geheelyk blyven ten profyten van de gene, die het zal verovert, en haar devoirs daar toe gecontribueerd hebben.

17.

Zulx dat ieder zig wel op zyn boede, en altyt slagvaardig zal moeten houden, om zelfs niet overrompeld te werden.

18.

Waarom een ider met genoegzaam geweer, kruyt, en loot, als nu door ons verfen is, 't geen weder t'huis gekomen zynde, en de Vloot, na gedaane reyse, werdende gefcheiden, Pertinent aan onze bedienden, of wel daar toe expres aangefelde, zullen hebben weder over te leveren, op pæne van vergelding der zelve, te weten, zoo 't zelve niet tegens den vyand, of onnoedig geconfumeerd is.

Aldus Gearreftoord den 22. October, in 't jaar 1688. door den oud Gouverneur dezer Provintie Amboina, den Ed. Heer Dirk de Haas, en wederom gerenoveert, den 21. October, in 't jaar 1709.

Adt. van der STEL.

Ter ordonnance van Welgemelde Ed. Agtb. Heer Gouverneur Adnaan van der Stel.

A. van BRUSSEL.

Secretaris.

Dit werd nu even zo ook in de Maleitfche taal voor den inlander voorgelefen, op dat die geen reden hebben mogt van zig hier of daar over, als of hy daar af geen kennis gehad hadde, te verfoonen.

Schoon nu de Hongi-togt in een van de stillte maanden in 't jaar, te weten, in October, gedaan word, zo laat dit niet na, dat deze Vloot meerdancens, door tuffchen komende storm en onweder in groot gevaar van te vergaan geraakt is, aangezien dezze Coracora's geen vaartuigen zyn, om 'er Zee mede te bouwen.

In 't Jaar 1697. had de Heer Landvoogd van Wyngaarden geen andere gedagten, dan, na dat hy zeer onvoorzigtig 't anker ontrent den hoek van Pella by Boero, tegen den Raad van de Inlanders, en van den Equipagiemeeftter, Van den Berg, geligt hadde, zekerlyk met de ganfche Vloot daar te zullen vergaan.

Zyn Ed.; aan alle de doodbleeke zevens wel ziende, dat hier in zulken fwaren Zee alzo weinig hope van te ont-komen voor hem, met zyne nieuw-uytgevondene Galeij (die hy voor zich door de inlanders, en op hun kosten, had laten maken, maar die zedert noit meer, fehoon ze 300 Ryxd. gekoft had, gebruikt wierd) als voor alle de Coracora's, was, ging zig op zyn allerbest kleeden, en met zyn paruik, en deegen, opfchikken, op dat hy, hier of daar komende aan te dryven, te eer en te beter uyt zyn gewaad mogt gekend, en onderfcheiden werden.

Zy niet konnende wederom keeren, alzo de Zee te hol ging, gingen ten eerften omzitten, en ontfehepten aldus voor de wind af nog zeer gelukkig dit gevaar, tot dat zy weer op Boero te land quamen. Even zoo is lange jaaren te vooren de Heer Antoni Hurdi ontrent Amblau met 6 à 7 Coracora's elendig in de klem geweest. Ook trof de Heer Cojet eens diergelyken gevaar aan, als hy van Amahey by een donkeren nacht na Noefalaet overftak, alwaar hem een fwaar onweder van wind, blixem, en donder overviel, hoewel 't licht van den blixem alleen hem tot het onderscheiden van de wal, waar op hy anders zekerlyk vervallen zou hebben, gediend had; tot dat zy zeer verftroid, zommige op Noefalaet, andere elders, nog gelukkig quamen te landen. Diergelyken gevaar trof de Coracora-vloot ook in 't jaar 1711. in October aan, in welke, anders de stillte maand hier te lande het zulk een onftuimig, fwaar-regenagtig en stormend weder door den nog zeer fterk doorblaafenden Zuid-oostenwind was, dat alle de Coracora's, geen eens, maar verfcheide maalen dachten te vergaan, en niet, dan na 't uyterfte gevaar menigmaalen uitgeftaan te hebben, aan 't Caffel vyfchenen. De Coracora van Porto en Haria verging by den hoek

hoek Riki, ontrent Leahari, gelegen, en verscheide andre kregen verscheide rampen, die we nu voorby gaan.

Op zulken Hongi-Togt werd Extraordinair aan den Landvoogd, buyten 't geen hy anders trekt, nog een kelder Brandewyn, 200 kannen Arak, 100 pond kaarsen, 80 pond Hollandsehe of andre Boter, 80 kannen wyn, 1000 ponden Ryft, en 100 ponden Zout, medegegeven.

Om nogtans een beter bevatting van zulk een Amboné Oorlogs-vloot, mitsgaders van de zaaken, gedurende de zelve voorvallende, te bekomen, zoo hebben wy niet ongevoegelyk gegagt zeker rapport van diergelyken togte, door zekere daar toe aangestelde Gemmitteerden in den name des Landvoods Coyet gedaan, hier in te lassen.

Rapport, by forme van Dag-Register overgegeeven door ons ondergez. Willem du Rien, Secretaris van Politie, Carolus Schulerus, Secretaris van den E. Aght: Lantgerigte, en den Assist. Jan Louis Munniks, aan den Wel Ed. Heer, BALTHAZAR COYET, Gouverneur, en Directeur, deezzer Provincie AMBOINA, met den Reforte van dien, weegens onze Reyse benoorden Ceram, en 't volvoeren der Commissie, ons door zyn Wel Edele Aght: aanbevoelen.

Wel Ed. Aght: en Gebiedende HEER:

In 't Jaar 1705. Vrydag den 23. October, gedaan.

Naar dat wy in alle needrigheid des morgens afscheid van U Ed. Aght: hadden genomen, begaven wy ons met de Comp^s. Orembaay van 't Comptoir Larike, van daar naar de Ley, alwaar de Corcorren met ons naar Ceram gedefteineerd, ten anker lagen, alwaar aangekomen zynde, naar eenigen tyd op de Tifa en Gong hebben laten slaan, om 't absente volk te waarschouwen. De Radja van Oelat verzogt, dat een van de Corcorren mogt werden aangesteld, om als Gnatohoedi of weg-wyzer voor uit te zeylen; alsoo hy zeide noit dien weg gepasseerd te hebben, en derhalven daar van onkundig te zyn, waar op hem gevraagd zynde, of dan geen van zyn Corcorren-volk zulks bekend was, en ons derhalven de weg zoude kunnen

wyzen, antwoordde hy zeer weinig lieden op de Corcor te zyn, die deezen Togt voormaals gedaan hadden, en dat die gene, die 'er waren, maar gemeene Massanajers, en derhalven onbequaam, om ons aanwysing te doen, waren. Derhalven, om in geen verlegentheid te geraken, de gedaghten latende gaan, wie daar toe wel de bequaamste zoude wezen, konden niemand beeter vinden, dan de Corcor van Bonoa; zynde een snel schepper, en welkers Orangkaja *Titameien* continueel Ceram bevarende, en by gevolge die passagien kundig, wy den zelve daar toe aanstelden, en hem daar van de weet lieten doen, waar na wy van de Corcor Oelat, de gewoone Zeynschoot tot 't ligten der dreggen deden, rakende voorts de Corcorren, tot deeze expeditie gehoorende, aan 't scheppen: ten half negen passeerden wy de Negrye Assaloelo, op welkers strand de Inlanders op haar manier in de wapenen gerangeerd stonden, en met doen van eenige schooten, als ook met het swaeyen van haar vlag, of vaandel, ons salueerden. Even over neegen uren passeerden wy de Negrye Oerien, en ontrent 10 uren avanceerden wy tot voor Negry Lima, alwaar een posthouder, aldaar beschyden, aan boord quam, om na de gestalte der Hongi te verneemen, aan wien wy (voor zo veel als wy kundig waren) berigt hebbende gedaan, de zelve aanstonds weder vertrok, steekende wy van daar regt over naar den Hoek van Siel, of den droogen Ryft-hoek, welken ontrent een uur naar de middag genaderd zynde, en den zelve regt op lyde hebbende, konden wy door de verbaarlyke ihelle en contrarie stroom niet verder advanceeren, niet tegenstaande wy van een uur tot 5 uren toe met alle magt lieten schepen, en vonden ons op de zelve tyd, in plaats van voorwaards, ver agterwaards gezet te zyn. Derhalven wy, om niet genootzaakt te zyn de geheele nagt daar vrugtelooos te moeten schepen, getaden vonden even aan de binnenkant van Ceram een bequaame ankerplaats te zoeken, zo dat wy omtrent 6 uren aan de strand Laoema de dreggen lieten vallen, en daar op het gewoone-lyk Avond-Gebed, met het singen van een veers uyt een Psalm; volbragt wierd.

Even naar 't doen van 't Gebed quam ons aan boord de Capt. *Kellibon*; gen^d. *Patipoeti*, verfoekende te mogen werden gelicentieerd, om langs de binnenkant van Ceram naar huys te rug te keeren, onder voorgeeven, dat zyn onderhebbende Corcor ganich oud en onbequaam zoude zyn, om zoo langen Reise met ons te kunnen doen, waar

van hem het teegendeel werd gedemonstreerd, met hem te zeggen, dat deezē dag zyne Corcor de vlag vry beter, en nader gevolgd had, dan veele der andere Corcorren, en dat zulks ganfeh geen teeken van eenige onbequaamheid was, en dat zyne Corcor, niettegenstaande zy klein was, egter beeter op 't water lag, en tegen de zeer hol gaande Zee beeter konde opreifen, dan een groote en swaare Corcor, dog deeze remonstrantien hem niet konnende belletten, van nog nadere instantien te doen, wierd hem te gemoet gevoerd, dat het niet genoeg was op den bestemden tyd, met zyn Corcor tot 't bywoonen der Hongi op Amboina te komen, en dan weer te willen vertrekken, maar dat zyn plight ook vereifchte de Hongi te volgen, werwaards dezelve sehepte, en dat hy, zulks van te vooren weetende, zig van een bequaam vaartuig ten dien einde moest voorzien, of dat het anders naar onwilligheid tot den gewoonen Hofdienst aan de Comp. smaakte, vragende hem verders af, waarom dit zyn verfoek niet aan U Ede. Agtb. had gedaan, waar op hy ten antwoord diende, dat hy door ouderdom, en bygevolge door swakheid van memorie, zulks vergeeten had, naar alle welke redenkavelingen, en vertooningen wy, hem, onder 't drinken van een loopje, vermaanden de beveelen van U Ede. Agtb. zyn gebieders, bestaande daar in om ons benoorden Ceram om te volgen, met alle bereidwilligheid naar te komen, en daar door te toonen, dat hy een regt onderdaan van de E. Comp. was, 't welk hy eyndelyk aanneemende daar op vertrok. Even naar deszelfs vertrek quam aan boord de Radja van Kellemoeri, met den Orangkaja van Selor, met het zelve verzoek, en onder het zelve voorgeeven, die even zodanig gehandeld wierd, als hier booven van Capitein *Kelibon* vermeld staat, met deeze verandering alleen, dat op de vraag, waarom 't zelve verzoek niet aan U Wel Ed. Agtb. hadde gedaan, hy Radja *Kellimoeri* antwoorde, zulks op Larike gedaan te hebben, dog door U Wel Ed. Agtb. geantwoord te zyn, dat het toetstemmen van 't zelve verzoek aan den Fiscaal van de Vloot stond, van welk voorgeeven hem de loofe uytvinding ernstelyk zynde voor oogē gesteld, en hy daar over bestraf, wierden zy beide onder 't drinken van een soopje of twee geditmitteerd, en geordonneerd de vloot te volgen.

Zaturdag den 24. October, 's morgens ontrent 4 uren wierden op gewone Zynshoort de dreggen weder geligt, passeerden gemaklyk den droogen Ryf-

hoek. Ontrent een half uur verder geshept zynde, zagen wy eenige zeer groote stukken van klippen hol overboi tot een tamelyke hoogte in zee leggen, zynde de zelve afgelort van een daar regt boovenstaanden hoogen klippigen berg, zynde vervaarlyk om a.m. te schouwen, 't geen ons door Orangkaja *Titameten* verhaald wierd door de laatste aardbeving veroorzaakt te zyn.

Weder een half uur verder zagen nog zodanige afvalling van gebroke klippen, dog niet zo veel, nog zo groot, als de boven gemelde, passeerende deezē dag verders Cambello, Lessidi, en Erang, met swaar hol water en een verbolgene Zee, dog door den tegenstroom geen kans verders ziende, om 't Nassaufe Gat te passeeren, quamen wy na de middag ontrent 3 uren op Ajer Mira ten anker; dog niet lang daar na de wind favorabel zynde, en het water beginnende te wassen, ligten wy de dreggen, en passeerden ontrent 5 uren tegens den avond de engte van de Nassaufe Vloot, komende wyders des avonts ontrent half agt op Aflahoedi ten anker; alwaar het Gebed weder als op gisteren gedaan wierd. Alhier zonden wy de Orembay na een Corcor, die, geduurende de geheele na de middag verre agter uyt geweest zynde, nu quam op zetten, om te verneemen, wat de reeden van zyn lang agter blyven was geweest, en wierd de zelve bevonden te zyn, de Corcor van Abobo, klagende het hoofd van dien door voorz. hol water en swaare dyningen in groot gevaar, en zyn Corcor haaft vol water geweest te zyn; hoedanige klagten ons door den Pati van Liliboy mede gedaan wierden.

Zondag den 25. October, even voor 't lumieren van den dag, wierden op de ordinare Zeynshoort de dreggen weder geligt, zeilende met een favorable wind tot in de bogt van Cawa, alwaar wy op de middag onze dreggen lieten vallen, op dat het Hongi-volk zig onder-tusschen van water zoude konnen voorzien (waar aan zy klaagden groot gebrek te hebben) en zulks gedaan zynde, wierden de dreggen des namiddags ontrent half drie uren weder geligt, zeilende voorts den klippigen hoek van Tanoeno voorby, op welke hoogte wy dwars van ons ontrent 3 mylen 't zee-waard in, een Zyl zagen, zynde een reedelyke groote Chialoup, stellende zyn cours dwars naar 't Eyland Bonoa, seheppende vorders voort tot des nagts ruim 11 uren, wanneer voor de Negrye Nuniali de dreggen lieten vallen, komende daar op een praeuw aan boord van den Orangkaja van Lissabatta, om

ons alhier te verwelkomen, en bekend te maken, dat deszelfs Corcor alhier aan strand gereed lag, om de Hongi te volgen, dog dat die alleen wagtte naar de Massanajers, die de Negry Nuniali, als met Liflabatta een Corcor schepende, moest contribueeren, om de zelve Corcor te bemannen, verzoeken- de hy, dat wy, om zulks te verhaaften, den Orangkaja van Nuniali geliefden aan te pressen, 't welk hem beloofd zynde, en daar op een soopje gedronken hebbende, vermits 't reeds laat in denagt was, hy van boord gedimiteerd wierd, met ordre, om eenige van zyn volk naar boven te zenden, om den Orangkaja, en Orangtocha's, van onze komst te verwittigen, en tot afkomen aan te manen, alzo wy de zelve eenige noodige zaken van U Wel Ed. Aghtb: hadden bekend te maken.

Maandag den 26. dito, 's morgens, met het aanbreken van den dag verscheen een praeuw aan ons boord van den Orangkaja Kakiasan van Nuniali, met deszelfs 6 Orangtocha's, genaamd *Elak Sullatoe*, *Elak Cassi*, *Elak Hatikoe*, *Elak Manoeleko*, *Elak Makatita*, en *Elak Lekapole*, ons verwelkomende, de welke eerst met een soopje of twee zynde geregaleerd, begaven wy ons met de zelve naar land, en voorts naar de Baleeuw, of 't Raadhuis, alwaar de militie daar van te vooren verwittigd zynde, reeds in 't volle geweer stond, zo ook de Natos der Corcor met schild en swaard gewapend, die rondom de Baleeuw een kring geslagen hadden, werdende voor eerst den Orangkaja, en Orangtocha's van Nuniali, in gevolge U Wel Ed. Aghtb. geëerde ordre, afgevraagd, of aldaar niet verre van strand ook eenige groote Casassa-boomen vielen, om groote balken, bequaam tot sware gebouwen, daar van te kappen, waar op ons tot antwoord wierd toegediend, van ja, dat de zelve daar de geheele strand langs, en niet ver van de zelve, in genoegzame meenigte vielen, ter dikte van ander half voet in 't vierkant, en 24 à 30 voeten lang. Vorders haar Orangtocha's af gevraagd zynde, of de beschuldigungen; door den Orangkaja, Kakiasan, tegens haarlieden ingebragt, waar waren, van dat wanneer op Nuniali Comp^s. Brieven aan quamen, die na Bonoa, of Saway moesten voort besteld worden, zy Orangtocha's, om zulks te verrigten niemand van haar onderhoorig volk wilden contribueeren, waar door de Orangkaja genootzaakt was zulks door zyn eigene slaven te doen effectueeren, zo antwoordde de Orangtocha *Elak Sullatoe* uyt naam van haar allen met een groote Assurantie, dat

zulks waar was, en zy zig aan de bestelling van Compagnies Brieven niet gelegen lieten zyn; dog aanstonds bemerkende, dat dit zyn zeggen vry stout was, verdraide hy wederom zyne woorden, en zeide, dat de Orangkaja een Compagnies brief had ontfangen, dog dat zy te dier tyd in 't vieren van eenige plegtigheden van haren Godsdienst zo bezig waren geweest, dat geen een man konde gemist worden, om de brieven te beistellen, 't welk door den Orangkaja zynde teengengesproken met te zeggen, dat zulks onwaaragtig was, en dat het, niet eens, maar meermaalen, was geschied, dat hy de Marinjo van de Negry met Compagnies brieven by alle de Orangtocha's in 't rond had gefonden, zonder dat een van allen de zelve had willen aannemen te beistellen, welk zeggen van den Orangkaja door den Marinjo, genaamt *Maca-tita*, volkomen wierd geconfirmceerd, waar na de Orangtocha's werdende afgevraagd, of zy dan altyd, als Compagnies brieven aldaar aan quamen, juist met de plegtigheden van haren Godsdienst beezig waaren, welke vraag zy niet konnende oplossen, de zelve met stillwygen beantwoordden. Haar vorders afgevraagd zynde, waarom zy (ingevolge U Wel Ed. Aghtb. gerespecteerde ordre, die zy als Compagnies onderdaanen verplicht waren te gehoorfaamen) haar Negry in 't gebergte niet verlieten, en beneden aan 't strand een bequame plaats uitkoofen, om daar een nieuwe Negrye te maken, en waarom zy de reets geextruceerde wooningen onbewoont lieten staan, waar door zy genoegzaam te kennen gaven, maar schynvrienden, en in der daad vyanden der E. Compag^e, te zyn, en dat zo y obstinaat bleven met in 't gebergte te willen blyven, de Comp^s, in plaats van haar te assisteeren tegens de overvallen haarer vyanden, tot andere gedagten zoude moeten komen, met haar ten proye haarer vyanden over te laten, en zelfs middelen in 't werk te stellen, om haar over oppositie tegens Comp^s. beveelen zodanig te straffen, dat het haar, en hare nakomelingen, smertelyk zoude vallen; waar op de Orangkaja *Kakiasan* voor eerst antwoorde, dat hy altyd bereidwillig was geweest, om Comp^s. bevelen naar te komen, en altyd, met zyne Negrye aan strand te verplaatsen, daar van blyken had willen geven, dog dat zyne Orangtocha's zig altyd tegen dit zyn goed voorneemen hadden geoposeerd, en onwillig geweest ymand van haare onderhoorige met der woon naar beneden te licentiëren. De Orangtocha *Elak Sullatoe* voor zyn medemaats,

en zigzelveu , 't woord nemende , antwoorde wederom met groote onbeschaamtheit , en Assurantie , dat hy ten tyde dat *Ernst Cnipping* , doenmaals Secretaris van Politie , als Admiraal met eenige Coreoren in voorige tyden op hare stranden was , de zelve hem belast hadde , van Lakacla op Nunialy te komen woonen , 't geen hy agtervolgd had , derhalven hem vremd dagt , dat hy nu weder van woonplaats veranderen , en aan strand zoude moeten komen woonen , en dat , niet tegenstaande zy de E. Comp. , als haar Opperheer , erkenden , 't egter in haar magt stond te woonen , zodanig , en waar zy wilden , zonder dat de E. Comp. haar daar in konde constringeeren . 't Gemeene volk meede ondervraagd zynde , waarom zy nalatig waren , in Comp. bevelen te gehoorfaamen , met onwillig te zyn tot Compagnies brieven te bestellen , en met 'er woon in 't gebergte te continueeren , antwoordde de zelve daar op , dat zy afhagende waren van haren Orangkaja , en Orangtocha 's , en der zelve bevelen in alles moesten gehoorfaamen , en door de zelve niet werdende geordonneerd Compagnies brieven te bestellen , zulks op haar eigen autoriteit ook niet vermogten te doen , en den Orangkaja , en Orangtocha 's , met 'er woon in 't gebergte blyvende continueeren , zy ook niet dorsten zig van de zelve te separeeren , en haar wooningen aan strand te extruceeren .

Die belast werden mede na Ambon te gaan , om zich te verantwoorden .

Naar welke wederzyde vraagen en antwoorden , dan naeukeurig onderzocht werdende , wie wel de voornaamste roevinken of belhamels van alle deeze ongeregelttheeden waren , wierden de zelve bevondende te zyn de Orangtocha 's *Elak Sullatoe* , *Elak Cassi* , *Elak Hatikoe* , en *Elak Manoelekoe* , de welke daar op ook ondervraagt zynde , of eenige klagten tegens den Orangkaja *Kakiasan* , hadden in te brengen , antwoordden eendmondig van neen , niets ten zynen lasten te konnen voortbrengen , weshalven haar zynde aangezezt , dat zy vier Orangtocha 's (ingevolge U Wel Ed. Aghth. gehonoreerd bevel) met ons zouden moeten naar Ambon vertrekken , om zig teegens de beschuldigingen van haren Orangkaja voor U Wel Ed. Aghth. te defendeeren , nam de Orangtocha *Elak Sullatoe* wederom het woord op , en antwoordde , dat de Comp. haar believen met hem doen mogt , of hem vermoorden , of in de ketting slaan , zoals de zelve goet dagt , dog de andere Orangtocha 's beantwoordden deeze stelling maar met stillwygen , waar op dan verders de Orangkajen , en de twee overige Orangtocha 's , *Elak Macatita* , en *Elak Leka-*

pole , werdende afgevraagd , of zy nu bereid waren , en in opregtigheid aannemen , in vervolg Compagnies bevelen stiptelyk te observeren , en met haar Negerys-volk op strand af te komen , onder toefegging , dat , zulks doende , de E. Comp. haar als trouwe onderdaanen zoude aanmerken , en befehermen tegens alle overlast , die zy van haare vyanden zouden te verwagten hebben , daar , zulks niet opvolgende , zy , tot teeken van Compagnies gramfchap over hare wederfpannigheden , niet anders als 't tegendeel zouden moeten beproeven , waar op de Orangkaja antwoorde , daar toe altyd bereid te zyn geweest , en nog te zyn , en als een trouw onderdaan van de E. Comp. te willen leven en sterfen , dog , zo als de Orangtocha 's gereed stonden zig op de zelve vraag te verklaren , quam de Marinjo *Macatita* , by den Orangtocha *Elak Macatita* , hem aanftootende , en zeggende , dat hy zulks niet zoude bekennen , 't zelve wel tot drie malen repeterende , 't welk door ons duidelyk verstaan zynde , en hy Marinjo , op afvragen , ook niet ontkennde zulks gezegt te hebben , wierd hem al mede aangezezt met de bovengemelte Orangtocha 's naar *Ambon* te zullen moeten vertrekken , om zig wegens het voorsz. te verantwoorden , en ter Judicature van U Wel Ed. Aghth. gesteld te worden , 't geen hy met stillwygen beantwoordde , werdende daar op de zelve vyf perfoonen onder goede opzigt na boord der Moorfche Coreoren gezonden , te weteu :

Elak Sullatoe , op de Coreor van Bonoa .

Elak Cassi , op de Coreor van Waccasihoc .

Elak Hatikoe , op de Coreor van Tomocara .

Elak Manoelekoe , op de Coreor van Affaloclo , en

Marinjo Macatita , op de Coreor van Larike .

Naar wegvoering van welke 5 Perfoonen , de voorsz. twee Orangtocha 's , *Orang Macatita* en *Lekapole* , ook toefstemden in de beloften van den Orangkaja *Kakiasan* , zeggende , dat zy dezelve trouwelyk zouden naarkomen , neemende zy met haar drien aan , binnen de tyd van twee maanden haar Negrye van 't gebergte aan strand te tranfporteeeren ; dog haar daar op vertoond werdende , dat zulks de eerste maal niet was , zy lieden de E. Comp. met goede beloften , en niet naarkoming van de zelve hadden misleid , en dat het nu de laatste maal zoude weeten , weshalven zy zig had-

Dog de Orangkaja boelooft van 't gebergte aan strand te komen

hadden te wagten Compagnies geduld te veel te tergen, of zouden door verfwaring van straf, daar van gevoelen hebben, dog zy perfisterden by haar beloften, met toezegging de zelve opregtelyk te zullen naarkoomen.

Waar na de Orangkaja *Kakiaffan*, die ons in deezen niet geheel onfchuldig fcheen, nog in 't byzonder ernstiglyk vermaand wierd, zyne beloften wegens 't transporteeren zyner Negerye aan strand als nu na te komen, door dien de Orangtoeha's, die hem altyd daar in (volgens zyn zeggen) gedwards-boomd hadden, nu van hem afgevoerd wierden, en hy derhalven geen onfchuldiging konde by brengen op der zelve onwilligheid, weshalven, by langer vertoeven in 't volvoeren van zyne beloften, hy klare preuven zoude geeven, dat het altyd alleen zyn fchult was geweest, en niet der Orangtoeha's, die die nu op zyne befchuldiging na Amboina moefte vertrekken, alle 't welke hy Orangkaja nogmaals met betuigingen van getrouwe onderdanigheid tegens de Ed. Comp^e. beantwoordde, hem Orangkaja, ende Orangtoeha's ook verders afvragende, of, by aldien de E. Comp^e. voorz. Coeffaffa-balken mogte benodigt zyn, zy wel genegen zouden wesen de zelve voor de E. Comp^e. te kappen, 't geen zy beantwoordden, dat, haar zulks aanbevoelen wordende, zy zig altyd bereidwillig zoude toonen, die bevelen te volbrengen, en op afvraag of daar ontrent geen ander bequaam timmerhout te vinden was, antwoordden zy van neen, buiten voorz. Cofaffa-hout geen ander, of dat bequaam was, aldaar te groejen.

Verders quamen de Orangkayen van Bonoa, Larike, Waccasfihoe, en Asfaloelo haare klagten infitueren tegens die van Nuniali, over dat de zelve zonder Pas-cedul tot voorby den hoek van Tanoeno quamen, onder pretext van te viffchen, als anderzints, dog dat zulks inderdaad alleenlyk maar was, om te moeskoppen, te rooven, en te moorden, waar van de voorz. Orangkaja's zeiden reeds aan haar onderhoorige exempelen gezien te hebben, en dat by navoriching van de daders, zulks altyd gelegd wierd op de daar ontrent woonende Alfocrefen, daar in tegendeel die van Nuniali, daar in stilheid komende, en weder vertrekken, niet zonder groote reeden daar van door haarlieden gefufpecteerd wierden, verzoeken de uit dien hoofde, dat de ingezetnen van Nuniali zoo ver buiten haar diftrict willende gaan viffchen, of eenige andere befigheden verrigten, geordonneerd mogten werden, daar toe alvoorens een

pas van den gepofteerden Corp^e. tot Saway te halen, met expreflie der namen van de zelve inlanders, die derwaards zouden vertrekken, op dat, eenige roof, of moorderyen gefchiedende, men 'er na konde vorfchen, of die van Nuniali te dier tyd daar geweest waren, en alzo den regten dader uytvinden, welk verzoek wy haar Orangkaja's beloofden aan U Wel Ed. Aghtb. te zullen voordragen, op dat zy U Wel Ed. Agtb. gerefpecteerde difpofitie daar op mogten erlangen.

Insgelyks klaagde de Orangkaja van Liflabatta, dat, ten tyde van de Ede. Heer Gouverneur, *Dirk de Haas* Zalk. deszelfs Negory's volkeren zig van die van Nuniali hebbende gefepareerd, zedert die tyd nog verfcheide van zyn onderhoorigen by die van Nuniali waren verbleven, en door dien zyne Negerye als nu op Saway quarts-dienft moeft praefteeren, en de zelve zeer fwak van manfchap was, verzogt hy, dat die van Nuniali mogten geordonneerd werden, dezelve zyn onderhoorigen hem weder ter hand te ftellen, om naar zyne Negerye te voeren, waar op wy hem ten antwoord dienden, dat, U Wel Ede. Aghtb. met het gros der Hongi-vloot binnen 2 à 3 dagen fttaande te volgen, hy Orangkay 't zelve verzoek aan U Wel Ed. Aghtb. zelfs konde doen, om U Wel Ed. geëerd goet vinden daar op te verftaan.

Werdende verders, op verfoek van den zelve Orangkay, die ons een Pas vertoonde van den gepofteerden Corporaal tot Saway, gedateerd den 20. October, waar by hy gelicentieerd wierd zig met zyne Corcor by de Hongi te vervoegen, den Orangkaja van Nuniali bevolen de behoorlyke Manfchap te formeeren, om de Corcor van Liflabatta te helpen bemannen, en van strand, daar dezelve opgehaald lag, in zee te brengen, 't welk door den zelve aanftonds geffectueerd wierd, en wy, hier niet nodigs meer hebbende te verrigten, vertrokken naar boord, alwaar ontrent half elf uuren op de gewoone zeynfhoot de dreggen geligt wierden, en de vloot voorts aan 't fcheppen raakte. Even naar de middag, quam aan ons boord de Orangkaja van Hatilen, met die van Hatoewe, die met haar Corcor by de Vloot waren gekomen, om ons te verwelkomen, de welke ons, op afvraag, waar de Corcor van Saway en Befi bleef, berigt gaven, dat de Corcor van Saway fchepvaardig had geleegen, dog dat de Negery Befi, die de zelve Corcor, neevens die van Saway moeft helpen bemannen, zich, nu drie dagen geleden, met d'Orangkaja en al, bofch-

waars in hadde begeeven, zonder dat zy op onze afvraag ons eenige reden van dit weglugten konden geeven.

Een half uur naar dato quam een Orembay mede aan boord, met *Imam Sarassa* van Saway, die ons een brief overhandigde van den Corporaal, *Jurrien Springveld* tot Saway, aan U Wel Ed. Agtb. geadresseerd, welke wy onder ons hielden, om ter gelegene tyd dezelve schuldpligtig aan U Wel Ed. Agtb. voord te bestellen, verhalende ons den zelve *Imam Sarassa* mede het weglugten van die van Bessi, gelyk hier vooren vermeld staat, zonder al mede (volgens zyn zeggen) de reden van dat gedoente te konnen uytdrukken.

Eenige Nagelboomen in de Alfoereefche Negerij, Oelafani, ontdekt.

In de Bogt van *Bolela* quam een Orembay aan ons boord, met den Orangkaja van *Saleman*, genaamt *Mattaboea*, vertoonende een pas van den Corporaal voormeld, waar by hy nevens agt koppen wierd gelicenticeerd, om in de Negerij der Alfoereefen, genaamt *Oelafoeni*, eenige Nagelboomen op te speuren, en, naar verrigting van saaken, weder te rug te keeren, zynde de zelve pas gedateerd den 23. van de loopende maand October.

Die men belafft uit te roejen.

Met de zelve Orangkaja *Mattaboea* verfehen meede aan boord den Alfoereefen Radja, *Elak Saulatoe*, Radja van *Lakaëla*, als 't gebied hebbende over het Distrikt, alwaar voorz. Nagelboomen zouden staan, de welke, daar op ondervraagd zynde, verklaarde, dat ter plaatse voorz. 6 à 7 groote Nagelboomen waren staande, met presentatie, zo 't ons geliefde volk mede te zenden, de zelve aan te wyfen, en die te laten extirpeeren, waar op wy goedvonden alhier een Corporaal met 4 sehildergasten aan land te zetten, die zig, nevens 20 inlanders van de Coreor van Tomoera, behoorlyk van bylen en parangs voorzien, onder geleide van de zelve *Mattaboea*, en *Elak Saulatoe*, die ook beloofde nog 20 van zyn onderhoorige Alfoereefen daar by te zullen geeven, ter plaatze meer gemeld zouden transporteeren, om de uytroeying van voorz. Nagelboomen te doen, en nauwkeurig naa te speuren, of 'er geen meer van dito slag aldaar gevonden wierden, also ons *Titameten*, Orangkaja van Bonoa berigte seckerlyk te geloven, dat 'er meer van dito boomen stonden, als 'er op gegeven waren, met last om dan daar mede ook zodanig te handelen, vermanende verders hem Radja *Lakäëla*, onder 't drinken van een soopje, en met beloften van recompens, nadere onderzoeking na speeryboomen onder zyn Distrikt in 't werk te stellen, en daar van behoorlyke aanwyfing te doen, 't geen hy aannam te zullen volbrengen,

verdende hem verders ook aangezegt, dat nu hem op zyn verzoek zoo veel Comp. volk wierd medegegeven, om de bewufte extirpatie te doen, by derhalven goede zorg moest dragen, dat geene der zelve op dien togt eenig quaad wedervoer, also hy daar voor aansprekelyk zoude wesen, waar op hy met woorden en gebeerden betuigde zyn hoofd daar voor te pand te stellen, en zoo de zelve lieden eenig quaad wedervoer, hy 't zelve gaarne wilde verlieden.

Hier op wierden de behoorlyke ordres gezonden, om de voorz. militairen, en 't volk van Tomoera aan land te doen komen, en den Orangkaja van Tomoera verders belafft met zyn onderhebbende Coreor aldaar zoo lang te vertoeven, tot dat de voorz. uytgezonden van hare expeditie weder te rug quamen, en als dan ons maar aanstonds naar de strand Wapoeal, even voorby Maloan, te volgen, dog indien wy van daar reeds mogten vertrokken zyn, zy ons als dan maar regt door op Saway zouden komen opzoeken.

't Zelve nu alles weder zoodanig besteld zynde, en om geen tyd te verliefen, geraakten wy na twee uren weder aan het scheppen, passerende ontrent halfvier uren de Alfoereefche Negerij Cassiëli, en nog een andre, aanden top van een zeer hoog gebergte gelegen. Wy advanceerden ontrent in 5 uren tot voor 't strand van *Maloan*, alwaar onze Gnatohoedi, *Titameten*, ons waarfchoude, dat het hier tyd was met de vloot te ankeren, om dat, tot de strand van Wapoeal voortfcheppende, daar geen goede reede voor de vloot gedurende de nacht was, dog hem daar op vertoonende, dat wy alle mogelyke spoed moesten aanwenden, en geen de minste tyd verlooren laten gaan, en dat wy mogelyk nog des avonds de volkeren van *Loemäëla*, en *Hatoenoeroe* zouden konnen laten afroepen, waar op hy, *Titameten* zeide, dat aan de strand van Wapoeal alleenlyk voor 3 à 4 Coreoren bequame anker-plaats was, om des nagts in veiligheid te konnen leggen, en niet voor de geheele vloot, weshalven wy vaststelden met de Coreoren van *Oelat*, *Bonoa*, en *Lissabatta*, voor uyt te seheppen, en de resteerende vloot voor *Maloan* ten anker te laten, met aanfegging van 's anderendaags met 't lumieren van den dag ons te moeten volgen, 't geen dan zodanig in 't werk gesteld wierd, gaande de voorn. drie Coreoren weer aan 't seheppen: en quamen verders ontrent 7 uren des avonds voor de strand Wapoeal ten anker, waar op wy raad pleegden, wat middelen door ons nu best in 't werk

werk dienden te werden gesteld, om de volkeren van Loemäela, en Hatoenoeroe, af te doen komen, en, naar goede informatien, bevonden wy, dat d' Inlanders van Nuniali met dezelve Alfoereefen wel in 't beste verstand leefden, zoo dat beslooten wierd eenige van die inlanders naar voorz. Negeryen toe te zenden, en de voorz. Alfoereefen uit Compagnies name te laten verzoeken af te willen komen, alzo wy van noodige zaaken met haar hadden te handelen, naar welk besluyt de Orangkaja van Nuniali, met Lissabatta te zamenfchepende, aan boord zynde ontbooden, hem aangezegd wierd, ten eynde voorz. 6 of 7 van zyne onderhoorige te moeten derwaards zenden, en, zo 't mogelyk was, nog dezen avond, om zoo veel tyd uyt te winnen, als doenlyk was, dog de zelve Orangkaja antwoordde, by avond zulks niet te kunnen geschieden, maar dat hy s'anderen daags s'morgens met het lumieren van den dag bereidwillig was, zyn volk ten eynde voorz. af te zenden; dog op onze zyde egter werdende geurgeerd, zulks nog s'avonds te moeten geschieden, om dat anders te veel tyd verloren ging, en hy egter by d'onmogelykheid perflisterende, wierd hem dan belast zyn volk, 't geen derwaards zoude gaan, met het lumieren van den dag te doen vertrekken, en hy met het drinken van een soopje weder naar boord gedimiteerd, naar het welke het behoorlyke avond Gebed naar behooren wierd gedaan.

Dingsdag den 27. dito, 's morgens met het lumieren van den dag, vertrokken van hier 8 inlanders van de Negery Nuniali, met schild en swaard gewapend, naar Loemäela, en Hatoenoeroe, om aldaar te verrigten, 't geene op gisterigen datum in deelen genoteerd staat.

Ontrent 7 uren quam alhier mede ten anker het resterende van onze Vloot, die op gisteren aan de strand van Maloan gebleven waren.

Ontrent ruim 10 uren quamen de hier vooren gemelte 8 inlanders van de Negery Nuniali weder te rug, de welke ons tot rapport bragten, dat zy geavanceerd zynde tot digt by de Negery Hatoenoeroe, aldaar gevonden hadden den Soon van den Radja van de zelve Negery, genaamd *Laoe Loemataposteb*, verzeld met eenige andere Alfoereefen van die Negery, als wanneer de Nuniali's haar last aan den zelve bekend maakten, die daar op haarlieden tot antwoord dienden, dat haar gewoonte noyt mede gebragt had, op ontbod van de E. Compe. af te komen, en dat zy derhalven tot zulks te doen nog onge-

genegen waren, ook dat zy stonden onder het hooger gezag van den Radja van Sahoelau, en buyten zyne ordre niet vermogten af te koomen, dog zoo hy Radja *Sabaelau* zelfs wilde afkomen, zy als dan geneegen waren hem te volgen, en neffens hem by de E. Compe. aan strand te komen, dog, volgens gegeve last, die van Nuniali ons verzoek nogmaals herhalende, met te zeggen, dat haar geen leet zoude geschieden, en dat men Compagnies wegen alleen ergens over met haar wilde spreken, bleven zy Alfoereefen egter by haar voorgaande weigering perflisteren, zoo dat die van Nuniali vrugtelos moesten afrekken.

Waar over dan gedelibereerd zynde, hoedanig, men nu best op een andere wyse deze Alfoereefen tot afkomen zoude disponeeren, ten dien eynde alle de Opper-hoofden der alhier present zynde Corcorren aan boord van den Admiraal zynde verscheenen, wierd beslooten ontrent 150 man van het Corcours-volk, onder een escorte van een Corporaal, en 6 soldaten, derwaarts te zenden, met dusdanige ordre, als hier onder vermeld staat.

Dat alle het Corcours-volk zig behoorlyk van schild, en swaard, halagagen, bylen, en parangs, zoude voorzien.

Dat voor af egter in 't gezigt van de volgende zouden marcheeren 10 inlanders van de Corcor van Lissabatta, en Nuniali, zo om de weg aan te wyzen, als om nogmaals te zien, dat zy de Alfoereefen tot afkomen konden bewegen, in welk geval dan het resterende volk voor af weder te rug zoude trekken.

Dat deze zouden volgen de Corporaal, met 6 soldaten, behoorlyk gewapend, en voords in ordre alle de inlanders van de andere Corcorren.

Werdende den Corporaal dan verders belast, als hy by de voorz. Alfoereefen zoude gekomen zyn, met alle minzaamheid de zelve te persuadereen, haar Radja's, of eenige gemeene mannen onder hen, tot ons te doen afkomen, om de zelve Compagnies-wegen aangaande eenige noodige zaken te onderfragen, daar toe alle redenen by te brengen, die dienstig mogten zyn haar daar toe te persuadereen, dog, zo de zelve daar toe weigerig bleeven, al mede met minnelykheid te verzoeken, dat men haar in hare Negery mogte volgen, alwaar gekomen zynde, hem uytdrukke-lyk belast wierd nauwkeurig te inquireren, of aldaar ook Nagel- of andere Speery-boomen wieschen, en daar ontrent niet alleen het berigt van de zelve Alfoereefen te gelooven, maar zelfs zyn ooggen te gebruyken, en zyn byhebbend

Land-
tocht van
eenig
Volk.

gezel-

Om na
Speeery-
boomen
te zoe-
ken.

gezelschap zulks ook te belasten om met alle omsigtigheid de zelve op te speuren, en de zelve gevonden, of wel door de Alfoereesen aan hem zelfs ontdekt zynde, de Radja's permissie te verzoeken, de zelve te mogen omvellen, of dat zy Radja's haar volk wilden belassen de zelve om te vellen, met toefegging, dat de E. Comp. haar daar voor eerlyk en rykelyk zoude beloonen, endat, wanneer zulke toegeftaan wierd, zy alle, die haar opgegeven wierden, of die zy zelfs zouden komen te ontdekken, maar zouden laten omkappen, zo wel kleine, groote, en ons eenige takjes (en zo de zelve 'er aan waren) ook de vrugten van de zelve tot een teeken zouden toe brengen; en goede notitie houden, hoe veel zy van elke zoort zouden komen om te kappen, en op de zelve omkapping by voorz. Radja's ook hard aanhouden, maar dat zy by hartnekkige weygering om zulks te gedogen, en dat de zelve Alfoereesen zig abfolutelyk daar teegens stelden, als dan geen geweld zouden gebruiken, om haar zelve in de waagschaal te stellen, maar dat zy in zodanigen geval in 't wederkeeren buiten 't bereik der zelve Alfoereesen zynde gekomen, zylieden konden omkappen zoodanige speeeryboomen, als zy op weg in haar retour mogten vinden, en by aldien het mogte gebeuren, dat de zelve Alfoereesen op haarlieden aannadering quamen te retireeren, en uyt haar Negeryen zig verder bergwaards begaven, zylieden dan vryelyk tot in de Negeryen zouden toetreeden, om in de omher gelegene boschen naar Speeeryboomen zeer nauw onderzoek te doen, en alle, die zy mogten vinden, maar invoegen voorz. onder de voet te kappen, dog dat in zulken geval zy lieden zig niet moesten separeren, maar by den anderen houden, om voor de sehielyke overvallen deezer moorddadige Alfoereesen bevryd te zyn.

Met deeze ordre, invoegen voorz. vertrok dan ontrent de middag de voorz. troep Soldaten, en Inlanders (naar dat wy de zelve bezigtigd, en over de 170 man sterk te zyn bevonden hadden) boschwaard in naar boven gemelde Negeryen.

Naar 't vertrek van dit detachement, terwyl wy langs de strand wat gingen wandelen, zagen wy de inlanders van de Corcor van Werinama alle hare mondkost, en verdere bagagie, uyt de zelve aan land brengen, waar van de oorzaak afgevraagd hebbende, gaven ons tot antwoord, dat haar Corcor, van onderen gebooken zynde, reeds veel water in had, en zy derhalven hare goederen daar uyt aan land bragten, om naderhand de Cor-

cor na de wal te halen, en naar deszelfs gesteldheid nauwkeurig te vernemen; verhalende 't volk van Werinama, haar Corcor gebooken te zyn, door de dreg van de Corcor van Ouw, die naa haar ten anker gekomen, en zyn dreg zoo digt aan hare Corcor landwaard aan uytgebragt had, boven dien zeggende den Pati van Ouw verzogt te hebben zyn dreg wat verder af te leggen, 't geen door hem zoude zyn gewengerd geworden; waar tegens de Pati van Ouw inbragt, dat zyn dreg ver genoeg van de Corcor van Werinama hadde afgeleggen, dog dat zy zelfs zig met haar landtouw zo ver strandwaard aan hadden gehaald, en alzo met de kiel op de steenen gekomen waren. Altoos de Corcor ontledigt, en op de wal gehaald zynde wierd bevonden onder digt aan de Kiel een tamelyke opening of gat bekomen te hebben, waar door een meenigte water in de Corcor was geloopen, en een groote quantiteit van haar mondkost, bestaande meest in Sagoe, daar door was bedorven, ten minsten met zout water doorweekt. Hier naa wierd dien van Werinama aanstonds belast hout te gaan kappen, en 't zelve gat, ten besten doenlyk, weder toe te kalfaten, ten welken einde op haar verzoek door ons haar eenige spykers wierden inhandigt, en zy, voords met 't stoppen van haar lek befig zynde, kreegen daar meede ontrent 5 uren des naarmiddags gedaan werk, en, haar nog bequame goederen daar weder in hebbende doen brengen, raakten de zelve kort daar na van de wal weder op stroom.

Ontrent 2 uren naar de middag quam alhier by ons aan strand een Alfoerees van Maloan, ons uyt de naam van zyn Orangkaja boodschappende, dat hy; hebbende gezien, dat de Corcorren alhier ten anker lagen, hem Alfoerees hadde afgezonden, om te onderstaan, of wy nog lange hier zouden blyven leggen; zo ja, dat dan voorz. zyn Orangkaja tot ons aan strand zoude afkomen, om ons, als de gewoonte en zyn pligt mede bragt, te komen verwelkomen, en dusdanig zyn onderdanigheid aan de E. Comp. te bewyfen, waar op hem Alfoerees geantwoord wierd, dat wy verblyd waren, dat de Orangkaja zoo bereidwillig zig teegens de E. Comp. betoonde te zyn, dat wy zelfs niet wisten, hoe lange wy alhier nog zouden vertoeven, door dien enig volk naar Loemäcla, en Hatocnoeroe, zynde gegaan, om met de hoofden dier Negeryen te spreken, wy naar der zelve wederkomst aanstonds van meening waren te vertrekken, derhalven zyn Orangkaja konde afkomen, zoo hy wilde,

en dat , zo wy nog alhier mogten zyn , wy hem zouden ontfangen , dog zoo wy reeds vertrokken waren , dan zyn afkomst niet noodig zoude zyn , te meer , alzo Maloan (volgens aan ons gegeven berigt) ontrent 5 uren van strand afgelegen was , by gevolge wy geen giffing maakten te zullen kunnen blyven leggen ter tyd hy Alfoerees deze boodfchap aan zyn Orangkaja gedaan , en den zelve daar op afgekomen was , zo dat hy Alfoerees met deeze boodfchap aan zyn Orangkaja , wederom vertrok.

Tegen den avond ontrent 5 uren arriveerde aan strand weder te rug , het detachement der militairen en gewapende inlanders , die op de middag naar Loemäela , en Hatoenoeroe , waren vertrokken , waar van de Corp^l. aan boord verſcheenen zynde , dit volgende rapport deed : dat hy met zyn gezelfchap een zeer moeyelyke weg hadde gepasseerd , als konnende maar een man tefens daar door gaan , en overal met kuilen en gaten vervuld , dat zy naar de zelve waren gekomen by eenige inlanders van Hatoenoeroe , dewelke door die van Nuniali en Liſſabatta zynde aangeſproken , zy Hatoenoereefen niet hadden willen ſtaan , maar zig gelyk als vlugtende geretireerd hadden , zekerlyk , gelyk uyt 't vervolg zal blyken , daar maar alleenlyk gepoſteerd geweest zynde , om onze deſſeinen te recognoſceeren , de welke , ons vernomen hebbende , als vlugtende zig geretireerd hebben , om van onze komſt aan haar hoofd rapport te doen. Daar na verhaalde hy Corp^l. gekomen te zyn aan een digt Bamboes-boſch , waar van de wegen , door 't omkappen van zeer veel Bamboefen , ook genoegzaam toegeloft waren , zo dat zy met groote moeyte daar door geraakten , waar na hy quam op een vlakke , ziende op een heuvel in 't hangen van 't gebergte vyf Alfocreeſen ſtaan , die hem gezegt wierden te zyn *Latoepoloea* , zoon van den Radja *Latoelomatapoeli* van Hatoenoeroe , met 4 gemeene Alfocreeſen , als zyne lyfwagten , en op een klyne diſtante verder na boven , verhaalde hy Corp^l. nog een groot getal van dezelve Alfocreeſen te hebben gezien , zynde alle met ſchilden en ſwaarden wel gewapend , dat hy Corp^l. aan voorſz. *Latoepoloea* hebbende bekend gemaakt , dat hy gaarne met hem zoude ſpreken , waar op hy *Latoepoloea* antwoordde zulks niet toe te ſtaan , voor en aler hy Corp^l. zig ontwapende , en dan kon hy alleen by hem komen , moettende de reſteerende van zyn volk zo lange te rug blyven , waar op den Corp^l. hem demonſtreerde,

dat 't onbillik zoude zyn ongewapend by hem te komen , daar hy en de zyne zo wel gewapend waren , dog zo zig wilden ontwapenen hy deſgelyks doen zoude , 't welk door *Latoepoloea* zynde aangenomen , begaf de Corporaal zig zonder ſchietgeweer alleen met een inlander van Nuniali , en een van Bonoa , derwaards , dog dat hy *Latoepoloea* , by aannadering bemerkende , dat den Corporaal zyn degen nog op zyde had , met hem niet wilde ſpreken , voor hy dezelve ook afgelegd hadde , 't welk de Corp^l. weigerde te doen , als zeggende , een ſoldaat te zyn , en uyt dien hoofde zyn zydgeweer niet vermogt af te leggen , en dat hy *Latoepoloea* daar voor niet behoefde te vreeſen , daar op hy ook genaderd was , en had hy Corp^l. voorſz. *Latoepoloea* verzogt , met hem te willen aan ſtrand gaan , om van Compagnie's weegen met het hoofd der aldaar leggende Hongi te ſpreken , onder verzeekering , dat hem geen het minſte leet geſchieden , maar hy met alle vrientſchap zoude ontfangen worden , waar op hy *Latoepoloea* hadde geantwoord , dat zy noyt eenige gemeenſchap met de Comp^l. hadden gehouden , en derhalven ook noyt tot de zelve waren afgekomen , dat hy ook ſtond onder den Radja van Saboelau , zonder wiens laſt hy niet dorſt afkomen , uyt vreeze van qualyk door den zelve daar over te zullen gehandeld werden , dog zo hy Radja *Saboelau* zelis wilde atkomen , zy hem dan zouden volgen , om perſoonelyk te komen hooren , wat van 's Compagnie's begeerte was , waar op de Corp^l. hem te gemoet voerende , dat de Comp^l. magtig genoeg was haar teegens Radja *Saboelau* , en alle hare andere vyanden , te beſchermen , en zy daarom geen reden van beſchroomtheit konden hebben , zeide hy *Latoepoloea* , dat Radja *Saboelau* alleen haar opperheer was , en zy onder niemand , dan onder hem , wilden ſtaan , en nog minder de Comp^l. volgen , waar op de Corp^l. hem vraagende , of zy dan Radja *Saboelau* daar van niet zouden kunnen verwittigen , en den zelve tot afkomen verzoeken , antwoorde hy , dat deſzelfs Negerye te ver , en meer als drie dag-reiſen van daar afgelegen , en hy ook ongenegen was zulks te doen. De Corp^l. hem verder gevraagd hebbende , of daar geen Nagel , of Noote-boomen wiefſchen , en zo ja , dat hy permiſſie verzogt , om de zelve te mogen omverkappen , onder belofte , dat de E. Comp^l. haar daar voor een eerlyke en rykelyke belooninge zoude geeven , en zo zy niet wilden , dat hy E. Corp^l. de zelve liet uytroeyen , dat zy dan zulks zelfs wilden eſſectueren in preſentie van eenige

van Compagnies volk, die tot zekerheid zulks mogten zien, dog hy *Latoepoloea* antwoorde geen Specery-boomen onder zyn Distrikt te staan, endat derhalven d'omverkapping onnodig was, en dat die geen, die zulks aan de E. Comp. hadden wys gemaakt, zelfs maar zouden boven komen, om die om te kappen, 't welk hy *Latoepoloea* zeide met verlangen te gemoet te zullen zien. De Corp. insteende verders om met zyn gevolg tot in de Negrye te mogen marcheren, onder voorwendfel om dezelve te bezigtigen, 't geen hy *Latoepoloea* wel uytdrukkelyk weigerde, zeggende, zo zy zulks wilden doen, hy de zelve (al schoon Compagnies volk, of niet) alle zoude doen een voor een den hals breeken, zonder iemand van allen te sparen, weshalven hy den Corp. ried maar aanstonds weder beneden waards te trekken, of dreigde, dat hy met alles te doen ombrengen aanstonds beginnen zoude, waar op de Corp. willende afscheid van hem nemen, en ten dien einde hem de hand geven, hy *Latoepoloea* geweigerd had hem Corp. de hand te geeven, maar hem een bos pinang had doen behandigen, om dezelve aan 't hoofd der Corcorren te schenken, waar op hy *Latoepoloea* zig naar zyn ander volk had begeben, en hy Corp. verder benedenwaards was gemarcheerd.

Ons volk
weid
doordie
van Hatoe-
noeroe
roer daar
in belet.

Ontrent het retour van den voorz. Corp. quamen by ons aan boord de Orangkaja *Titameten* van Bonoa, en *Kakiaffan* van Nuniali, ons berigtende 't geene volgt:

Ontrent de Orangkaja *Titameten*, dat by aldien de E. Comp. de hier boven vergeeteerde Negeryen, Loemäela, en Hatoenoeroe met geweld tot hun pligt wilden dwingen, de Alfoereefen van Maloan (die altyd goede vrienden van de E. Comp. waren geweest) daar toe wel de bequaamte zouden zyn, en door de sterkte van haar manschap, bestaande in ontrent 500 slydbare koppen, sufficient zouden zyn, om die van Loemäela en Hatoenoeroe, maar ontrent 300 diergelyke koppen uytmaakende, volkomenlyk onder te brengen, ook dat Radja *Lataea*, die met zyn onderhoorige in oorlog teegen die van Loemäela en Hatoenoeroe lag, daar toe ook een bequaam hulpmiddel zoude zyn, en dat by aldien de E. Comp. de zelve Alfoereefen daar toe last gaf, hy *Titameten* vast stelde, dat zy het zelve met vreugde zouden aanneemen, om haar geefwoore vyanden, de Oelisiwa's, alle mogelyke schade en afbreuk te doen.

Ten tweeden rapporteerde de Orangkaja *Kakiaffan* van Nuniali, op afvra-

ge, waar 't van daan quam, dat ider Negery twee Radja's had, daar anders elke Negery maar een Radja had, te weeten Loemäela een Radja, genaamd *Latoea Eya*, en Hatoenoeroe, *Latoeloematapoeli*, dog, dat elk der voorz. 2 Negeryen nog een tweede item had, als Loemäela, *Latoebalea*, en Hatoenoeroe, *Latoeloemaerang*, en dat deeze tweede stemmen ook de naam van Radja voerden; 't geen hy verders zeide even eens te zyn, als op Amboina de Radja en Pati van de Negery Soya, dog dat de tweede stemmen van de Radja's niet afhankelijk waren, maar yder in zyn Soa een absoluut gezag voerde.

Verders verklaard hy, dat hy (hoe wel altyd in vrientfchap met de zelve volkeren geleefd, en uyt dien hoofde een zeer gemeene ommevang daar mede gehad heeft) van kints gebeente af tot nu toe noyt gehoord heeft, dat in voorz. Negeryen enige Speceryboomen van Nagelen, of Nooten, wiesfen, verders gevraagd zynde, of hy ook gehoord; of eenige kennis had, van de ontmoeting, die *Titameten*, nu ruim een jaar geleeden, met de volkeren dier twee Negeryen gehad had, antwoorde den Radja van Hatoenoeroe, genaamd *Latoe Loematapoeli*, gehoord te hebben, dat hy *Titameten* qualyk hadde bejegend, om dat de zelve tot haar lieden quam, om Nagelbomen te extirperen, en, door dien de zelve daar niet vielen, hy ook niet begeerde, dat hy *Titameten* in hare Negeryen quam, alzo daar niets te verrigten had, dat hy ook gehoord had, dat de Radja van Hatoenoeroe, *Latoeloematapoeli*, zoude gestorven, en zyn *Zoon Latoepoloea* in zyn plaats gekomen zyn, dog dat hy egter daar van met geen zekerheid konde spreken.

Verders om-ghehoord zynde, of de volkeren van Loemäela en Hatoenoeroe nu kortelings weder eenige Moorderyen en Strooperyen aan haar nabuurige volkeren hadden gepleegd, had de Orangkaja van Hatoewe ons ondertusschen berigt gedaan, dat, nu ontrent 3 maanden geleeden, een van zyn onderhoorige door die Alfoereefen was omgebragt geworden, konnende anders geen gepleegde hostiliteiten van die natie ontwaren.

Hier nu alles verrigt hebbende, 't geen ons mogelyk was, wierden ontrent half zes op de gewoone Zeynschoot de dreggen weder glicht, en schepten voorts den geheelen nagt door, tot

Woensdag den 28. October, wanncer ontrent half elfen af en aan de Negerye *Saleman* aan boord quam de tot Saway

geposteerde Corp^l. , *Jurgen Springveld*, zo ook de Radja van Saway, Orangkaja *Saleman*, en de Orangkaja van Roemaholat , die met haar nu eerst nieuw in Zee gebragte Coreor ons quamen ontmoeten, wanner den Radja van Saway afgevraagd wicid, waarom met zyn Coreor niet eer by de Vloot was gekomen, gelyk die van Lissabatta , en Hatoewé, gedaan hadden, die daar op ten antwoorde diende, dat die van Besi, die met hem een Coreor moesten bemannen, nu 4 dagen geleden haar Negerye verlaten hadden, en boschwaards in gevlugt waren, zonder dat zy, op nader afvragen, ons eenige de minste redenen van dat weg- vlugten wisten te geven, gelyk de Corp^l. *Springveld*, daar op ondervraagt werdende, ook zeide niet de minste redenen van dat wegvlugten te kunnen geven, die daar op wel ernstelyk werd vermaand, dat deze Negerye, gevlugt weefende, daar toe nootfakelyke redenen moesten wesen, en dat hy Corp^l. daar zynde getfeld, om op alles goede agt te geven, die redenen hem gevolgelyk niet onbekend konden zyn, en hy derhalven wel voor zig moest zien, van door't verswygen van dingen, die de E. Compagnie nootfakelyk moest weeten, zig niet in ongeval quam te storten, dog op alle deze vertooningen bleef hy Corp^l. egter niet groote protestaten by zyn voorige Negative persifiteeren, werdende daar op vervolgens aan voorz. Inlandse hoofden, en hem Corp^l. een soopje in't rond gefchonken, en quamen voorts des naar middags ontrent 2 uren voor Compagnies Pagger tot Saway ten anker, alwaar wy aan land gekomen zynde, met 3 Changies door de militairen, alhier geposteerd, wierden gefalueerd, en door den Corp^l. verwelkomd, waar naa wy ons binnen Compagnies Pagger begaven, en aldaar ook door d'Inlandse grooten deefes districts verwelkomd wierden. Kort naar onze aankomst alhier lieten wy den *Marinjo* der alhier omhergelogene Negeryen in de zelve rondom bekend maken, dat op morgen ogtent alhier vergadering zoude gehouden worden, en dat derhalven die geene, die eenige questien onder malkanderen hadden, ter behooryker tyd, en plaatse, zouden versheynen, om haar belangen als dan in te brengen.

Waar na wy ondergefz. *Willem du Rieu*, en *Carolus Schulerus*, ons met Comp^s. Orembaey na de Negerye Besi verwoegden, om naa de gesteldheid van de zelve Negerye te verneemen, alwaar aangekomen zynde, digt aan strand zagen een mansperfoon met een wit Badjoe, die op onze aankomst van strand

zig hooger op retireerde. Aan land getreeden zynde, vonden wy Compagnies vlag aan een stok gebonden, in een op gehaalde praeuw staan, zynde aan die vlaggestok tot een schenkagie gebonden een klyn geyten bokje met een bos pinang, en een jonge Clappus. Verders zagen wy langs den weg verscheide groene takken op gezet, en zelfs van Gabbe Gabbe, gelyk als boogen gemaakt, met groente omvlogten, om'er onder door te gaan. In de Negerye gekomen wefende, vonden wy al weder geen Inwoonders aldaar, dog de huifen nog vervuld met haar lieder smallen huisraad, waar door wy vast stelden, dat dezelve dorplieden niet ver van daar zig onthielden, en buiten allen twyffel, zig 's nagts in hare Negerye begaven. Deze geleegentheid aldus doorzien zynde, begaven wy ons weder te rug, en zonden niet lang daar naa zes Inlanders van Bonoa derwaards, om met dezelve inwoonders van Besi te sprecken, en die tot afkomen te noodigen, en haar aan te zeggen, dat, zoo haar eenige onbehoorlykheden waren aangedaan, waar door zy, bevreest zynde, gevlugt waren (gelyk wy reeds half verstaan hadden gefchied te zyn) zy maar zouden afkomen, om haar klagten te institueeren, onder toefegging, dat haar niet quaad zoude ontmoeten, maar met haar naar billikheid zoude gehandeld werden.

Teegens den avond de zelve inlanders weder te rug keerende, rapporteerden ons, dat zy, een uur gaans van de Negerye af, de zelve Besiers gevonden, met haar gesprooken, en onze last aan haar bekend gemaakt hadden, die daar op hadden geantwoord, dat zy niet gevlugt waren uyt eenige quaad willigheid tegens de E. Compagnie, maar dat zy, niet langer konnende torsehen de onverdragelyke lasten, die haar door den Corp^l. en *Iman Saraffa* wierden opgelegd, nog om haar over groote armoede langer in staat weefende aan den Corp^l. op te brengen de boeten, die hy continuuel van haar vorderde, genoodzaakt hadden geweest, met de vlugt, zig zelven van die swaare mishandelingen te onttrekken, en dat zulks niet als vlugten moest aangemerkt worden, maar dat zy lieden maar geweeken waren ter tyd en wyle U Wel Ed. Hoog. Aghtb., of des zelfs afgevaardigden, aldaar zouden aangekomen zyn, om haare regtvaardige klagten te institueeren; weshalven zy ook zeiden bereid te zyn, en aannamen tegens 's anderen daags 's morgens aan de Baleeuw van Saway te versheynen, om voor de Hongj-Vergadering hare klagten te institueeren.

Naar welk ontfangen berigt wy aan

land het avondmaal hebbende genuttigd, wierd om verscheide redenen goed gevonden, nog deelenragt, of wel morgen ogient, voor het lumieren van den dag een tweede befending naar die van Bessi te doen, om haar beiluit van afkomen te doen werktellig maaken, en op deliberatie, wie daar toe best zouden employeeren, quam *Titameten*, Orang-kaja van Bonoa, daar toe zelfs zyn dienst aanbieden, om in persoon derwaards te gaan, en zyn uyterste vermogen aan te wenden, om die van Bessi met hem te gelyk te doen afkomen, om nog voor het aangaan der Vergadering alhier present te zyn, welke presentatie zynde aangenoomen, begaven wy ons naar boord, om op onze Corcorren onze nagt-rust te nemen.

Vergadering op Saway, om de Geschieden daar af te doen.

Donderdag den 29. October, 's morgens ten 7 uren quam van Bessi weder te rug de Orangkaja *Titameten*, van Bonoa, ons rapporteerende, dat hy, op Bessi zynde aangekomen, nog eenige inwoonders van de Negerye van verre in de zelve had gezien; dog dat op zyn annadering de zelve waren geweeken, en niet tegenstaande alle angewende devoiren de zelve niet tot staan hadden kunnen krygen, veel min met haar te spraak had kunnen koomen, weshalven hy, om de zelve niet weder vlugtig te maken, weder was af gekomen, welk rapport zeer discordeerende met de be-

losten, door die van Bessi op gisteren gedaan, wy lang op de reeden daar van onze gedagten lieten gaan, als wanneer ons voortz. *Titameten* verhaalden, dat, naar Bessi voortz. toe scheppende, hy, in 't scheemeren, alzo de dag maar even begon aan te breeken, van verre aan de strand van Bessi een praeuw met eenige inlanders had gezien, die op zyn annadering zig uyt de zelve praeuw begeven, en in de Mangi Mangi verschoolen hadden, zo dat hy geloofde, dat die van Bessi door d'een of d'ander moesten zyn gewaarshouwd, en afgeschrikt, waarom zy niet dorsten afkoomen, welke reden ons ook niet heel vreemd dagt, en waren wy van gedagten, dat dezelve praeuw, of door den Corp^l, of door *Iman Sarassa*, derwaards was gezonden, om alle mogelyke middelen in 't werk te stellen, ten einde die van Bessi van 't afkomen af te schrikken, waar door hare gepleegde insolentien mogten verholten blyven. Naar 't ontfangen van dit rapport begaven wy ons naar land, en vervolgens naar de baleeuw van Saway, om, in gevolge van 't op gisteren in deezzen genoteerde, alhier Vergadering te houden, en te onderzoeken, of 'er ook eenige questien waren, zynde ons zodanige zaken voorgekomen, en alhier voorgevallen, als U Wel Ed. Aghtb. by de ondervolgende Rol, zal kunnen consteeren.

Donderdag den 29. October, 1705.
Vergadering gehouden op de Baleeuw van de Negery SAWAY, present:

De *Onder-Koopman*, en *Secretaris* der *Politie*, mitsgaders *Admiraal* der *Presente Hongi-Vloot*, WILLEM DU RIEU.

De *Boekhouder*, en *Secretaris* van den *E. Aghtb. Landgerigte*, CAROLUS SCHULERUS, Pati LILIBOY, zynde d'eenigste *Orangkaja* van den *Landraad*, of *Kamer-Orangkaja*.

De *Orangkaja's Landraden* deezes *Districts*, en de verdere *Hoofden* der *Corcorren* van de *presente Vloot*.

Mattheus Tjçera, *Mard^r. Eyscher*.

Contra

Lietjing, *Radja Saway*, gedaagde, om Eysch te aanhooren.

Den Eyscher tot fundament van dezen zynen Eysch, zegt op den 8. Septbr. passato alhier gearriveerd zynde, aan den Gedaagde heeft aanbesteed 7000 takken Sagoe, en tot voldoening van dien zyn Lywaten reeds ter zelve tyd aan hem Gedaagde verstrekt heeft, met Conditie, de besproke Sagoe over 30 dagen te moeten leveren, en dat tot nu toe daar niets op gevolgt is, en zyn Eys-

Eyffchers Pas reeds vervallen, en hy derhalven niet vermogens is, langer daar na te wagen, verzoekende de voorz. 7000 Takken Sagoe, als zulks met de co-tuimen deezer landen over een komende.

Den Gedaagde, voor antwoord, bekend de goederen, tot voldoening van 7000 Takken Sagoe, van den Eyffcher ontfangen te hebben, dog zegt, vermits ver-scheide befigheden niet in staat geweest te zyn, zyn beloften, van de zelve Sagoe naar 30 dagen te leeveren, te hebben konnen volbrengen, zeggende naar een maand tyds daar toe in staat te konnen zyn.

Den Eyffcher zegt zyn Pas reets verlopen te zyn, en derhalven niet ver-mag de zelve niet langer wagen te violeeren, perfitteerende derhalven als by Eyfch; als zeggende door gebrek van die Sagoe een geheele verloore reys te hebben gedaan.

Den Gedaagde als by antwoord:

De Orangkajen van Lifabatta, Hatoewè, Hatilen, en verdere Inlandsche Hoofden, gevraagd zynde, of 't voorgeeven van Eyffcher waaragtig is, en by manquement in de leevering der besprooke Sagoe, of gehou-den is, 't ontfangen goed te restitueeren, boven de helft der beloofde Sagoe, antwoorden eenmondig van ja.

Den raad ingevolge van voorz. berigt condemneerd den Gedaagde, in de prompte restitutie van de ontfangene Lywaten, en dat hy daaren boven ter eerster verschyning van den Eyffcher wederom ahier aan den zelve zal moeten leveren, 3500 Takken Sagoe, zynde de helft van 7000, met de kosten.

De Eyffchers zeggen, dat haar Cor-cor eergisteren ter strand van Wapoe-al is gebrooken geworden door een lip van de dreg van des Gedaagdes Corcor, en dat daar door een groote quantiteyt Sagoe, en andere levensmiddelen, van de Eyffchers bedarven waren, verzoekende derhalven in haar schade te ge-moet gekomen te mogen werden, te meer de jegenwoordig nog restteerende mondkost niet kan fufficieren, om de reys tot hare negerye te doen.

Baul, Radja *Werinama*, en *Boilili*, Radja van *Tobo*, Eyffchers.

Contra

Thomas Neira, Pati van *Ouw*, gedaag-de, om Eyfch te aanhooren.

De Gedaagde zegt, dat der Eyffchers Coreor niet zodanig door zyn dreg ge-brooken is, maar dat de Eyffchers, haar prauw in de Coreor hebbende opge-zet, altyd de zelve Coreor zo na aan de wal haalen, dat zy daar op en afkomen zonder eens een prauw te gebruiken, en het ter dier plaats vol fteenen ge-weeft zynde, 't gemakkelyk heeft konnen gebeuren, dat de Corcor, op eenscher-pe fteen gestooten hebbende, aan 't finken is gemaakt; over zulks fuffincerd ner-gens in gehouden te zyn.

De Eyffchers, voor replicq, zeggen voor den gedaagde ten anker te hebben ge-leegen, en hy daar op zoo dicht by haar ten anker zynde gekomen, niet vermo-gens was zyn landtouw aan een dreg, dicht by strand, ceven onder water te laten vallen, maar dat hy zulks zelfs aan land moeite vast gemaakt hebben, zeggen ook dien Gede. tot verscheide maal te hebben laten weeten, dat hy de dreg wat na zig zoude halen, 't geen hy geweigerd had naar te komen, en dat ook de opening van onder in haar Corcor oogenschynelyk kan gezien worden, door de lip van een dreg veroorzaakt te zyn, perfitteerende vorders, als by Eyfch.

De Gedaagde voor Duplicq zegt, dat 't voorgeeven der Eyffchers, van eerst ten anker te hebben gelegen, waar is, dog dat de voorz. Opening niet door de lip van zyn Dreg kan gemaakt zyn, door dien als dan de Dreg in de opening zoude hebben moeten blyven steeken, en de Corcor daar op neerzinken, 't welk niet gefchied zynde, hy ook fuffincerd genoegzaam te conftceeren, dat die opening door zyn Dreg niet gemaakt is, perfitteerende voords als by antwoord.

Den Raad Condemneerd den Gedaagden in dezen, om aan de Eys-fchers op te leggen, en te betalen, een fonnmetje van anderhalve

Ryxd., om daar voor alhier Sagoe tot leevens onderhout in te koopen, met de kosten, gereserveerd blyvende de Actie van den Fiscaal der Hongi-vloot, tot tyd en wyle wederom by den Wel Ed. Agtb. Heer Gouverneur zullen gekomen zyn.

Den Gedaagde bekend de 22 Ryxd. deugdelyk aan den Eysfcher schuldig te zyn, dog niet de Papoefche Slavin, zeggende de schuld van 22 Ryxd. oorspronkelyk te zyn over koop van een Papoefche Slavin, voor 15 Ryxd., en aan Lywaten nog 7 Ryxd., 't welk de voorz. 22 Ryxd. uytmaakt; ontkennde booven dien een Slavin van den Eysfcher geleend te hebben.

Jacob Pader, Corporaal in Compagnies dienst, Eysfcher.

Contra

Imam Sarassa, van Saway, gedaagde; om betaling te doen van 22 Ryxd. mitsgaders tot wederuytkeering van een Papoefche Slavin, door den Eysfcher aan hem geleend, met de kosten.

Den Eysfcher zegt de pretensie hem door den Corp. *Pader*, zodanig opgegeeven te zyn, derhalven niet wel te gelooven is, dat denzelven meer zoude eysfchen, als hem toequam.

Den Gedaagde als by antwoord.

Den Raad condemneerd den Gedaagde, in de prompte voldoening van de ge-eishte en bekende schuld, ter somme van 22 Ryxd. ontfeeggende den Eysfcher voords zyne pretensie, van de Papoefche Slavin, tot nader bewys, condemneerende voords den gedaagden in de kosten.

De Eysfcher zegt, dat hy een zoon zynde van *Malacca*, deszelfs nalatenschappen, als ook die van de desselfs Ooms, *Paiji* en *Toual* te moeten genieten, alzo door voorz. zyn Ooms, geen mannyk oir was nagelaten, en nu den Gede. zig onregtmatig de nalatenschappen van voorz. *Toual* hadde aangetrokken, verzoekende voords als by presentatie.

Telaboca, Moor van de Negerye Locmaolat, Eysfcher.

Contra

Moelipest, mede Moor van Saway, Gede. om uytkeering te doen van zodanige nalatenschappen, als hy onder zig heeft van des Eysfchers Oom, *Toual*, met de kosten.

De Gedaagde voor antwoord zegt, dat het waar is, dat hy de nalatenschappen van voorz. *Toual* onder zig heeft, maar den Eysfcher daar toe niet gerechtigd is, als werdende die nalatenschappen door hem Gede. bewaard voor *Nikakore*, zynde een eyge Dogter van voorz. *Toual*, die by hem Gede. werd opgevoed, en dat alle Landeryen reeds aan den Eysfcher, als 't mannyk oir, zyn overgelaten, concludert derhalven tot rejectie van den Eysfch.

Den Eysfcher stemd toe, dat *Nikakore*, is een Dogter van meergemelde *Toual*, dog zegt altyd gedagt te hebben, by de Landeryen ook de Meubile Goederen van den zelve *Toual* te moeten genieten.

Den Gede. voor Duplicq, als by antwoord.

Den Raad ontzegt des Eysfchers onregtmatigen Eysch, en pretensie, met de kosten.

De Eysfcher zegt, dat den Gede. nu al enig jaren gelceden, zyn Neef, *Aisoeli*, van Hitoe Lama, zoon van *Bagea*, hier gebragt heeft, en naderhand den selven als een slaaf houdende, hy Eysfcher, tot vrykoopng van zyn Neef, aan den selven heeft inhandigt een groote Gong, van drie span hoog, een kleedje met 15 groote Schotels, en dat den selven *Aisoeli* door Radja *Hitoe*,

Haita, Orangkaja van Saleman, Eysfcher.

Contra

Iman Sarassa, Gedaagde om uytkeering te doen, van zodanige Goederen, als hy hem heeft voldaan voor 't overleveren van zyn Eysfchers Neef, genaamd *Aisoeli*, van Hitoe Lama, met de kosten.

als

als nu gevorderd wordende, om in zyn vaders plaats den dati tot Hitoelama waar te neemen, restitutie van 't voorz. verzoekt.

De Gedaagde bekennt voorz. Goederen van den Eysfcher ontfangen te hebben; dog negeerd de verkoop van voorz. *Aifoeli*, maar dat hem zulks door den Eysfcher vrywillig was gegeven, tot recompens voor de forge, die hy gedaagde voor den selven *Aifoeli* had gehad, met presentatie egter van zulks op afvordering van den Eysfcher altyd te willen restitueeren.

Den Eysfcher voor replicq, als by Eysch.

Den Raad condemneerd den Gedaagde, ingevolge zyne presentatie, om aan den Eysfcher wederom uyt te keeren een Gong, van 3 span hoog, een kleedje, en 15 schotels, met compensatie van kosten.

Naar 't afsloopen van de Rol, wierden alle de inlandfche Hoofden deezes Districts afgevraagd, of ook eenige questien en oneenigheeden onder haar lieden waren; waar op dezelve alle cenpariglyk antwoorden, jegenwoordig wel met malkanderen te leven, en geen questie van eenig belang onder malkanderen te hebben, waar op de zelve vermaand wierden lange in eendragt te continueeren, en gesamentlyk als trouwe onderdaanen van de E. Comp. desselfs bevelen trouwhertig op te volgen, 't welk zy alle met een groote dankbaarheid, betuigden te zullen volbrengen.

Waar op dan nog alle de zelve Groten wierden gevraagd, of haar lieden niet bekend was, uyt wat reedenen die van Besi gevlugt waren, gaven daar op ten antwoord.

En eerstelyk *Liersjing*, Radja van Saway, dat hy geloofde, dat die van Besi, gevlugt waren, om zig te bevryden van de sware lasten, die haar door den Corp^l. en *Imam Sarassa*, opgelegd wierden, zeggende, dat hy Corp^l. de Inlandfche Hoofden deezes Districts hadde bekend gemaakt, ordre van U Wel Ed. Agtb. te hebben ontfangen, om voor *Imam Sarassa*, een huys te bouwen, op dat U Wel Ed. Agtb., tot Saway koomende, een behoorlyke verblyfplaats mogten hebben, 't welk die van Lissabatta, Hatoewè, en Hatilen, hadden geweigerd te doen, onder voorgeeven, dat zy eerst de schriftelyke ordre van U Wel Ed. Agtb. ten dien opsigte wilden zien, en hooren leesen, en dat daar op die van Saway, en Besi, door sware drygementen van den Corp^l. en *Imam Sarassa*, gedwongen waren geweest, 't zelve huys te bouwen, waar van wy ten desen niet nalaten kunnen, beschryvinge aan U Wel Ed. Agtb. te doen.

Dit huys stond ter selver plaatse, alwaar het oude huys van *Imam Sarassa*, voorz. hadde gestaan, zynde uyt de grond op

nieuw opgemaakt, en in 't inkomen aan weerzyden met een fraeje kamer voorzien, waar in goede suffisante houtte vloeren waren leggende, zynde voorts zeer wel opgemaakt, en van suffisante balken en alles wel voorzien, aan welk heel gebouw wy ook niet konden bemerken; dat een eenig stukje oud hout was, maar alles splinter nieuw, en nog niet ten vollen droog.

Den Orangkay van Hatoewè zeide ook; van gevoelen te zyn; dat het bouwen van voorz. huys de oorzaak van het wegvlugten der meergemelte Besiers was, en dat den Corp^l. hem had doen aanzeggen, dat *Imam Sarassa*, een brief van U Wel Ed. Agtb. ontfangen had, waar by geordonneerd wierd, dat d' inlandfche hoofden deses Districts een nieuw huys voor *Imam Sarassa* moesten maken, om U Wel Ed. Agtb. op desselfs komit alhier, daar in te ontfangen; en dat ingevolge van dien U Wel Ed. Agtb. geeerde ordre; hy Corp^l. aan hem Orangkaja van Hatoewè, hadde bevoolen, om 300 bosten Gabbe-Gabben, en 300 dolyn Atap, voor 't zelve op te bouwen huys te moeten leveren, dog dat hy Orangkaja zulks hadde geweigerd te doen, waar op *Imam Sarassa* hem zoude te gemoet hebben gevoerd, hoe derst gy teegens d'ordres van de Ed. Agtb. Heer Gouverneur opposeeren, waar op hy Orangkaja *Hatoewè* wederom geantwoord had, dat hy daar over zelfs eerst met U Wel Ed. Agtb. wilde spreken, eer hy hand aan 't werk wilde slaan.

Waar mede zig de Orangkaja's van Lissabatta, en Hatoewè, ten vollen zyn confirmeerende.

Waar op den Corp^l. *Jugen Spring-* En on-
veld, binnen geroepen, en hem afge- derzoek
vraagd zynde, of hy ook eenige klag- van den
angen-
ten tegens ymand van voorz. Negery's blaagde
hoofden in te brengen had, antwoord- Corp^o.
de den zelve van neen, geen sonder- raal, en
linge klagten tegens de zelve te heb- Imam
ben, en dat zy alle, behalven die Sarass.
van

van *Besi*, redelyk wel op haar dienst pasten.

Naar 't welke hem Corp^l. dan wiert bekend gemaakt, 't geene door meer gemelte Orangkaja's, wegens het bouwen van 't huys voor *Imam Saraffa*, was gedeclareerd, die alle 't zelve ten meestendeel ontkende, zeggende, dat de Orangkaja's zelf met malkanderen hadden geraadpleegd, om een nieuw huys te bouwen, 't geen bequaam mogte weesen, om U Wel Ed. Agtb. daar in te ontvangen, dat daar op voorgeslagen werdende, het huys van den Radja van Saway te vernieuwen, hy Radja zulks had gedeclineerd, met te zeggen, dat hy geen Maleyts verstond, en derhalven U Wel Ed. Agtb. niet wel konde ontvangen, waar na dan door de zelve inlandsche Hoofden beflooten was, daar toe het huys van *Imam Saraffa* te neemen, en dat uyt dien hoofde, den Radja van Saway, met Orangkaja *Besi*, Orangkaja *Saleman*, en Orangkaja *Roemaalat*, 't zelve huys goedwillig hadden opgebouwd, zonder dat door hem in 't minst van een brief zoude gemeld zyn. Bekennende hy egter even daar na, dat hy 't bouwen van een nieuw huys aan d'inlandse Grooten hadde voorgeslagen, met te zeggen, dat 'er niet een bequaam huys in de Negerij was, om U Wel Ed. Agtb. in te kunnen ontvangen, en dat zy derhalven wel dienden te beeraadslagen, om een nieuw huys te bouwen, mitsgaders dat hy daar toe zelfs het huys van den Radja hadde voorgeslagen, tot een teeken van haar lieden goedwilligheid, vertoonende een zeker geschrift, door den Radja van Saway, met twee zynere Orangtoeha's, onderteekend, en door den Corp^l. opgesteld, waar by hy Corp^l. zig reeds ten hoogsten contradiceerde, als hebbende bevoens gezegt, 't huys van den Radja van Saway voorgeslagen te hebben, daar nu uyt zyn eigen opgestelde verklaring bleek, dat hy 't huys van *Imam Saraffa* hadde voorgedragen, waar op den Radja van Saway gevraagd zynde, of hy wel wist, wat het geschrift behelste, 't geen hy onderteekend had, antwoordde dat den Corp^l. hem gezegt hadde, dat het weegens 't huys van *Imam Saraffa* was, dog den inhoud van dien hem niet voorgehouden te weesen, maar dat den Corp^l. hiem maar hadde belast te teekenen, 't geen de Corp^l. ontkende, zeggende hem zulks voorgehouden te hebben.

Imam Saraffa daar op ook binnen geroepen, en weegens 't bouwen van voorz. zyn huys ondervraagd zynde, ontkende ook al het gedeclareerde der

Orangkaja's, en sprak met den Corp^l. netjes als uyt eene mond, en op afvraag, wie hem geauthoriseerd had, zyn huys te laten vernieuwen door de Negerys Ingezetenen, die zulks niet verplicht waren, zeide, dat 't zelve huys een Compagnies huys was, en tot gemak van U Wel Ed. Agtb. opgebouwd, dog wanneer hem gevraagd wiert, wat hy dan met wyf en kinderen in 't zelve huys te doen had, stond hy zeer verleege, antwoordende, dan eens dat het zyn, en dan eens, dat het Comp^s. huys was, konnende dit niet wel beantwoordden, zeggende egter ten laaften, dat, zo 't ons beliefte, hy daar aanstonds zoude uyt trekken, en niet teegenstaande alle de inlandse hoofden eenpaarig wegens haar gezegde van het opgebouwde huys bleeven volherden, zo bleven de Corp^l. en *Imam Saraffa*, by haar ontkenenisse persisteren, hoewel zeer in haar reeden varierende.

Waar op dan verders de Orangkajen zynde afgevraagd, of nog eenige zondelingen klagten teegens den Corp^l. hadden in te brengen, antwoordden voor eerst den Radja *Saway*, en Orangkaja *Lissabatta*, geen zondelingen klagten teegen den zelve te hebben.

Orangkaja *Hatoewè* zegt, dat hy, op bevel van den Corp^l. van *Imam Saraffa*'s huys te helpen bouwen, daar toe onwillig zynde geweest, en naderhand ziek werdende, hy Corp^l. zyn Orangtoeha's hadde laten ontbieden, en over de zelve onwilligheid haar afgevorderd een boete van 40 ps. lywaten, dog dat hy Orangkaja, haarlieden verboden hebbende zulks op te brengen, den Corp^l. daar niets van gekregen had, niettegenstaande hy vercheidene aanmaningen daar toe hadde gedaan.

Den Corp^l. hier teegens zegt, dat het waar is, dat hy over onwilligheid die van *Hatoewè* een boete van 40 ps. lywaten heeft opgelegd, dog dat zulks is geweest over onwilligheid, in 't repareeren van Compagnies *Pagger*, en niet van *Imam Saraffa*'s huys.

Nog zegt Orangkaja *Hatoewè*, dat in 't begin van October 2 zynere quaartslieden naar Amboina zyn geweest, om een Compagnies brief aan U Wel Ed. Agtb. te beistellen, dezelve op haar wederkomst door den Corp^l. zyn geslagen geworden, zo dat zy de vlugt buiten Compagnies *Paggers* namen, die daar over aan den Corp^l. hebben moeten betalen 8 stuks lywaten. 't Welk de Corp^l. bekend ontvangen te hebben, zeggende, dat voorz. quaartslieden, tot Amboina aan U Wel Ed. Agtb. on-

waar-

waarheden hadden wys gemaakt, en hy daar over de selve had geslagen, en dat zy voorz. Lywaten aan hem uyt haar vrye wil gegeven hadden.

Orangkaja *Hatilen* klaagd, dat, 2 zyn-ner quaartslieden over eenige mislagen in haar quaarts-dienst door den Corporaal in de tronk zynde gezet, hy Corpl. een boete van dezelve had geëischt, als wanneer die van *Hatilen*, met zes stuks lywaten komende, om die te verlossen, de Corpl., onder voorgeven, dat het te weinig was, zulks had geweigerd, als wannecr zy naderhand komende met 10 stuks lywaten, de Corpl. die hadde aangenomen, dog egter geweigerd de zelve quaartslieden te ontslaan, voor en al eer zy hem nog leverden, twee slaaven, en 40 stuks lywaten; dog dat deze last haar *Hatilengers* te swaar vallende, zy onmagtig waren geweest, zulks op te brengen, en dat ook derhalven, dezelve quaartslieden nog een maand in de tronk hadden gecontinueerd, en dat hy Corpl. als toen ziende, dat 'er niets te voorchyn quam, dezelve luyden van selfs had gerelaxeed.

Alle 't welke door den Corpl. sterk werd ontkend, niet tegenstaande de Orangkaja *Hatilen* diesweegen vast op zyn stuk bleef staan.

De militairen alhier bescheiden daar op binnen geroepen en gevraagd zynde, of zy van voorz. knevelaryen, en extorsien van haar Corpl. niet eenige kennis hadden, zeggen neen, door dien geen van haar vieren nog een maand tot *Saway* gelegen had, maar dat zy wel zomtyds iemand in de tronk hadde zien zitten, dog weegens 't opbrengen derboetens onkundig te zyn.

De Orangkaja *Hatilen*, verders voorgehouden zynde, wie hem zoo stout hadde gemaakt, en wat reedenen hem hadden gemoveerd, om nu weinig tyds geleden, terwyl de Corpl. op de kruystogt was, 20 gewapende inlanders met een *Orembaey*, naar *Saway* te zenden, om twee quaartslieden uyt *Compagnies Pagger*, van haar verschuldigde quaartsdienst af te haalen, antwoord daar op, dat de Corpl. op de kruystogt zynde, een zynner quaartslieden, aan de *Pagger* haar behoorlyke dienst waarneemende, door *Imam Sarassa* was belast geworden om 60 ps. *Salimoeni* hout te kappen, en dat zulks den dienst van de *E. Comp.* niet mede brengende, en zyn onderhorige onder de commando van *Imam Sarassa* niet staande, zy daar over hadden geklaagd, en hy, daar op de zelve had doen afhalen, dog geen geweld gepleegd, of eenige *Assurante* woorden gesproken te hebben, dog hem daar op te gemoet werdende gevoerd, dat zulks

een groote *Assurantie* was, op zyn eygen houtje zyn volk te hebben laten afhalen, en, zo hem eenig ongelyk gelchied was, hy zyn klagten ter behooryker plaatse konde hebben geintitueerd, maar niet behoorde tot zulke extremiteiten zig te laten vervoeren, mitsgaders dat zulk gedoente een zeer groote ondankbaarheid was, voor alle de weldaden, die haar de *E. Compagnie*. beweefen had, en infonderheid daar voor vier jaaren hare ingezetenen door de *Papoeca's* zynde weggevoerd, zy, door voorschryvens van de *E. Comp.*, die weder hadden gekreegen; bekend hy schuld, en verzoekt ootmoedig gepardonneert te mogen werden, met belofte van deeze gunst door een gestadige bereidwilligheid tot *Comp.* dienst te zullen erkennen, en wierd hy onder toevoeging van een scherpe reprimende gepardonneerd.

De zelve Orangkaja, afgevraagd zynde, of dit jaar geen *Papoefche* *Corcorren* aan zyne *Negerye*, en tot *Loulata*, of *Papoeti*, geweest waren, mitsgaders of dezelve aldaar ook eenige rooveryen, of *Hostiliteiten*, hadden gepleegd, antwoord deesen jare aldaar 4 zodanige vaartuygen geweest te zyn, die aldaar *Sagoe*, als anders, waren komen handelen, dog dat geen het minste quaad aan inwoonders dier *Negeryen* gedaan hadden.

Hier op treed ter Vergadering binnen *Tomaboe*, jonge dogter van *Saway* (zynde na den aard harer landslieden al vry moy van tronie) met grote droefheid klagende, dat, naar het vertrek van den Corpl., *Jacob Pader* (by wie zy bekend gehouden te hebben) deeze *Corp.* *Jurgen Springveld* tot 3 verscheiden reysen toe by haar had gevonden den zoon van *Imam Sarassa*, genaamd *Samaleeuw*, om haar te persuadeeren by hem Corpl. te komen, en gelyk met de voorige, ook met hem te houden, 't geen zy altyd zeer hardnekkiglyk hebbende geweigerd, had meer gemelte Corpl. den zelve *Samaleeuw*, geassiteerd met den *Marinjo* van *Saway*, genaamd *Latoepoa*, en twee quaartslieden van *Hatilen* by haar gevonden, die haar met geweldtegens wil en dank hadden weggevoerd, en by voorz. Corpl. gebragt, dat zy onderweegen zeer lamentabel had gescheid, tot dat zy op de *Baleoe* gekomen zynde, in plaats den Corpl. door haar tranen andere gedagten zoude krygen, hy haartot binnen in zyn kamer hadde gevoerd, en, haar met geweld willende gebruiken, zy had beginnen te roepen en getier te maken, waar op de Corpl., haar met de hand op de mond te leggen zulks belettende, haar als doen voor de eerste maal heeft bekend, zyn-

de zulks nu ontrent 2 maanden geleden, dat hy Corp^l. vorders haar *Tomaboe* zeedert die tyd altyd by zig had gehouden, tot dat nu kortelings hy, op 't aannaderen der Hongi, haar *Tomaboe*, op de zelve manier, te weeten met geweld weder buiten de Pagger had gestooten.

De Corp^l. *Jurgen Springveld*, deeze beschuldiging voorgehouden zynde, bekend, dat hy haar *Tomaboe* door meergemelde *Samaleeuw* had laten afvragen, of zy genegen was met hem te houden, gelyk zy by den voorgaande Corp^l. *Jacob Pader* gedaan had, dat zy, sulks hebbende aangenomen, met hem *Samaleeuw* by hem Corp^l. was gekomen, die haar vervolgens als zyn byzit bekend gebruykt te hebben, tot even voor de komst der Hongi, als wanneer hy haar weder had laten gaan, dog zegt dat dit alles met *Tomaboe's* eygen vrye wil is geschied, zonder door hem eenig geweld, nog in 't ontvoeren, nog in 't gebruyken van dezelve, gepleegd te zyn.

De Marinjo deezer Negery, *Latoepoa*, in presentie van hem Corp^l., hier over ondervraagd werdende, antwoordde, dat hy met *Samaleeuw*, en twee quaartslieden van Hatilen, door den Corp^l. gefonden is geworden om meergemelde *Tomaboe*, 't zy met, of tegens haar wil, by hem te brengen, 't geen hy Marinjo ook verklaard, in gevolge voorz. ordre te hebben gedaan, en dat hy dezelve dogter, met geweld uyt haar huys gehaald, en by den Corp^l. gebragt heeft, dat zy onderweegen zeer heeft gefchreid, en, op de baleoe gekomen zynde, door den Corp^l. binnen in zyn kamer is gebragt, en dat hy *Latoepoa* daar op vertrokken is.

De Orangkaja van Hatilen, opstaande, zegt, dat het bovenstaande geval hem ook zoodanig verhaald was geworden, door de twee quaartslieden, die met meergemelde Marinjo de zelve *Tomaboe* hadden afgehaald.

Samaleeuw, hier op ook gehoord zynde, zegt door den Corp^l. tot drie verscheide reifen gezonden te zyn geweest, om voorz. *Tomaboe* te persuadeeren, dat zy by hem als byzit blyven wilde, 't 't geen zy altyd hebbende geweigerd te doen, had hy Corp^l. hem met den Marinjo *Latoepoa*, en twee quaartslieden van Hatilen, na haar toegesonden, om haar, met of tegens wil, by hem te brengen, dat, aan 't huys van meergemelde *Tomaboe* gekomen zynde, de Marinjo, en twee quaartslieden, haar met geweld hebben weggevoerd, maar dat hy *Samaleeuw*, geen hand aan haar geslagen heeft, maar alleen mede gegaan is.

Tomaboe, hier op gevraagd zynde, zegt dat het waar is, dat *Samaleeuw* geen geweld aan haar heeft gedaan, maar alleen mede gegaan is.

De Corp^l. *Jurgen Springveld*, niet te genstaande alle deeze eenparige getuigenissen, blyft hartnekkig by de negative persifiteeren, van geen geweld gepleegd te hebben, en op vertooning, dat de misdaad egter fwaar genoeg was, dat hy, een Christen, zich met een Moorisch Vrouwenfch ging vermengen, antwoordde hy, dat hy aldaar geen Christen vrouwenfch konde krygen, en ook zodanig zonder vrouwenfch niet konde leeven, vermenende 't daar in resideerende quaat zoo groot niet te zyn, naar alle welke wederzydsche beschuldigingen, en defensien, wy dezelve *Tomaboe* dimitteerden, met haar te zeggen, dat zy zig maar geruft in huys zoude houden, dat zy voor geen geweld meer zoude behoeven te vreefen, en wy haar klagten aan U Wel Ed. Aghtb. zouden voordragen.

Onder 't examineeren van deeze zaak, en waar door alle deeze geweldenaryen en buytenspoonigheden van den Corp^l. aan den dag quamen, waren zelfs eenige Orangkaja's, die zich niet konden onthouden van te zeggen, dat zo diergelyke geweldenaryen, door iemand in hare Negeryen gepleegd wierden, zy, eer zulks te verdragen, den zelve liever den hals zouden breeken, 't geen wy niet hebben willen naarlaten tot U Wel Ed. Agtb. speculatie hier by te zetten.

Titameten, Orangkaja van Bonoa, klaagd, dat een zynere onderhoorigen, genaamd *Mattatoboe*, nu al vier jaren van Bonoa herwaard zynde vertrokken, zig 't zedert dien tyd tot nu toe alhier stilletjes had onthouden, waarom hy verzoekt, dat den Radja van Saway mag geordonneerd werden, den zelve *Mattatoboe* aan hem te ristitueeren, om hem na Bonoa te voeren, en aldaar zyn quaartsdienst te doen waarneemen.

De Radja van Saway, hier op gehoord zynde, zegt, dat dezelve *Mattatoboe*, van oude tyden her van Saway afkomstig is, oordeelt derhalven het verzoek van *Titameten* onbillyk te zyn.

Titameten zegt, dat het waar is, dat hy *Mattatoboe* van Saway afkomstig is, dog dat hy alle veele jaren geleden, by zyn *Titameten's* voorzaat, *Nanuoli*, op Bonoa was gekomen, en Dati had verzoekt, die hem gegeven zynde, hy die ook moest waarneemen, en niet mogt verhuifen, als 't hem weder geliefde, en dat hy 't zelve daar by latende, naderhand daar over aanprekelyk zoude zyn.

De zelve *Mattatoboe*, ontboden zynde, om hem ook hier op te hoorén, is niet verscheenen, zo dat deze wederzyfde disputen daar by zodanig zyn gebleven.

Hier na nu de Vergadering in bedeking zynde gegeven, hoedanig men nu best met de Besiërs te doen afkomen, zoude handelen, door dien genoegzaam gebleken was, dat zy niet uyt quaadwilligheid gevlygt waren, maar alleen om de onverdragelyke lasten, haar door den Corp. en *Imam Sarasfa*, opgelegd, wierd bellooten een Corp., en een Orangkaja, met eenige inlanders, derwaards te zenden, om in der minne, nogmaals een proef te neemen, of men haar niet zoude kunnen doen afkomen, en het oog latende gaan, wie der Orangkja's derwaards te zenden, presenteerde zyn dienst daar toe, de Orangkaja van Larike, die, na 't nuttigen van 't middagmaal, derwaards aannam te vertrekken, 't geen goed wierd gekeurd, ter oorzaak hy Orangkaja wel een van de bequaamste in 't spreken, en van een redelyk goed oordeel scheen, werdende daar op de vergadering, 's middags ontrent twee uren, gecheiden.

Hier naar begaven wy ons naar boord, om het middagmaal te houden, en naar het zelve verscheen by ons aan boord, de Orangkaja van Hatoewè, met den Radja *Latoeloe*, van Ainoessa, om ons alhier te verwelkomen, brengende den eerstgemelde ons een final gehehenkje, van eenige hoenders, waar na dezelve eenige fopjes genuttigt hebbende, wederom vertrokken.

Teegens den avond ons wederom aan land, en op de baleou begeeven hebbende, quam aldaar mede te verschynen de afgezonden Corp. en Orangkaja van Larike, mede brengende *Mamiri*, foon van den Orangkaja van Besi, zynde met Comp. rotang versien, en komende uyt de naam van 't geheele Negerys volk, ons hare klagten bekend maken, dat de Corp. en *Imam Sarasfa*, haar hadden gedwongen, zo man van haar Negery's volk te contribueeren, om een huis voor den laatst gemelden te extrueeren, en dat eenige van haar onderhoorige, zig tot eenige diensten onwillig hebbende betoond, aan den Corp. 25 ftuks kleeden tot boete hadden moeten betalen, en dat 't zelve huys nu volmaakt zynde, *Imam Sarasfa* haar nog had willen dwingen, om 10 Thomans Sagoe Mantah te leveren, om in de grond van 't zelve huys te stampen, 't welk haar al te swaar zynde, zy geretireerd waren, zeggende 't zelve huys te hebben moeten maken, want zo daar toe weigerig waren geweest, de Corp. haar in de

tronk zoude hebben geflooten, en zy dan een sware boete zoude hebben moeten opbrengen, en egter 't zelve huys gedwongen zouden zyn geweest op te bouwen, dat zy ook de gevorderde Sagoe Mantah wel zouden hebben geleverd, maar dat, naar leverantie van 't zelve, haar dog wederom andere lasten zouden werden opgelegd, zo dat zy, om zulks te ontvlieden, zig geretireerd hadden.

Gevraagd zynde, of de voorleede nagt niet een praeuw by haar was geweest, en wat voor volk, als mede wat zy daar uytgerigt hadden, gaf hy *Mamiri* daar op ten antwoord, daar van niets te weten, ook geen volk aldaar vernoomen te zyn.

De Corp., vervolgens binnen geroepen, en de befehuldgingen van meergemelden *Mamiri* hem zynde voorgehouden, ontkend wederom alles, zeggende, de Besiërs maar 12 man te hebben geleverd, tot het bouwen van *Imam Sarasfa*'s huys, en dat zy zulks met haar eigen viye wil hadden gedaan, zeide van de gevorderde Sagoe Mantah niets te weten, en dat *Imam Sarasfa* haar, gedurende 't bouwen van 't voorz. huys, zelfs van kost en drank hadde voorzien. Weegens de opgelegde boetens zegt hy, van de Besiërs over verseheide nalatigheeden, op aanklagten van haar eigen Orangkaja, ontfangen te hebben 12 ftuks lywaten, zonder meer, zeggende al wederom, dat zy 't zelve vrywillig gegeven hadden, bekennde ook, dat de Orangkaja zelfs over zyn eigen foon, den hier present zynde *Mamiri*, was klagtig gevallen, die hem daar over ook een ituk lywaad tot boete had betaald.

Imam Sarasfa, mede tegens den zelve *Mamiri*, verhoord zynde, ontkend alles, 't geen tot synen laste van den selven gezegt is, dog hy, gevraagd zynde, waarom hy, en niet de Radja, commando in de Negerye voerde, antwoordde, dat de jeegenwoordige Radja, tot die waardigheid zynde verheven, hem de magt had gegeven, om alle Compagnies zaken te verrigten, 't geen hy *Imam Sarasfa* na die tyd ook altyd gedaan heeft.

Mamiri, meergemeld, voegt hier by, dat de Corp. hadde gezegt, ordre van U Wel Ed. Aghtb. ontfangen te hebben, om voorz. huys te doen opbouwen, en dat zy daarom nog zo veel te eerder zulks hadden aangenomen; zegt ook, gedurende dat werk, zyn volk zig zelfs van kost te hebben voorzien, en niet door *Imam Sarasfa* gespyfigt te zyn.

Waar na de Corp., en *Imam Sarasfa*,
D d z zyn-

zynde buyten getreden, wierd hem *Mamiri*, door ons te gemoed gevoerd, dat, niet tegenstaande hem al te swaare, en onbillyke lasten waren opgelegd, de Bessiers egter zeer strafwaardig waren, van zich Comp. gesag onttrokken, en zich bofehwaard in begeven te hebben, maar dat zy, als trouwe onderdaanen, in haar Negerye moesten zyn gebleeven, en haar klagen ter behoorlyker tyd en plaatse, hebben bekend gemaakt, als wanneer men niet naarlaten zoude, haar zaak te onderzoeken, maar dat zy zoo moettwillig zig van de E. Comp. absenteerende, de Comp. ook groote reeden zoude hebben, om haar te verlaten, en haar zaak niet aan te neemen, maar met haar vyanden te laten omspringen, waar op hy, schuld bekennende, ootmoediglyk om vergiffenis verogt, beloovende aanstonds, by zyn wederkomst aan zyn Negerye, zyn mede-dorpelingen te doen afkomen, en in haar oude Negerye te brengen, om Comp. dienst behoorlyk waar te neemen, verzoekende dog, dat zy met geen onverdragelyke lasten mogten werden geveexerd.

Waar op hem, *Mamiri*, wierd aangezezt, dat hy zig aanstonds wederom naar zyn lantslieden zoude verwoegen, en nog deze nacht, met dezelve wederom in zyn Negerye Besi zoude afkomen, dat wy met het lumieren van den dag daar naar zouden laten verneemen, en zo dezelve als dan nog in 't bofeh waren, de Compagnie niet nalaten zoude, haar over dezelve wederpanigheden gevoeliglyk te straffen, maar zo zy afquamen, deze haar betoonde ongehoorzaamheid voor dees tyd door de vingeren zoude gesien worden, onder voorwaarde, dat zy in haare Negeryen moesten blyven continueeren, en den behoorlyken dienst van de E. Comp. trouwhertig waarnemen, 't welk hy met alle teekenen van geneegtheit hebbende aangenoomen, naar 't nuttigen van een soopje, weder vertrok.

Naar vertrek van welken *Mamiri*, wy een brief aan U Wel Ed. Agtb. afvaardigden, ten welken einde vier inlanders, om dezelve over de weg van Sepa voort te bestellen, afstonden.

Naar 't welke wy ons afscheid van den Corp. genomen hebbende (in meening om 's anderendaags, 's morgens te vertrekken) wy ons naar boord verwoegden, om 't avondmaal te nuttigen, naar 't eindigen van 't welke, wy den bofschietter nog deeze nacht per Orembaey naar Besi staande te vertrekken, om ons laatste water te haalen, gelastten ter degen te verneemen, of de Bessiers hare beloften hadden volbragt, en in haar Negeryen waren afgekomen.

Ook quam met het aanbreken van den dag aan boord, *Mattheus Tigera*, met zyn Chialoup alhier ter reede leggende, bekend maakende, zyn reis op heeden te willen naar Amboina vervorderen, verzoekende derhalven onderteekening van zyn Pas, die hy ons te vooren had vertoon, zynde gedateerd den 26 Augustus, en door U Wel Ed. Agtb. onderteekend, zynde hy *Tigera*, volgens op dezelve Pas genoteerde, den 28. Augustus, op Boero gearriveerd, Ultimo dito daar van daan vertrokken, en den 7. September op Saway gearriveerd, 't welk hem ingewilligd zynde, en zyn pas onderteekend, vertrok hy weder naar zyn Chialoup.

Ontrent 7 uren 's morgens quam de Boffchietter van Besi, weder te rug, rapporteerende, dat hy, op Besi zynde angekomen, al verscheide ingezetenen daar weder had gevonden, waar van 'er 10 reeds op de Balceuw waren, dat die hem hadden gezegt, dat de andere reeds op weg, tot 't afkomen waren, en binnen korten tyd aldaar stonden aan te komen.

Hier op verscheenen aan boord eenige inlanders, ons openbarende de vrees, waar mede zy bevangen waren, dat naar ons vertrek de Corp. en *Imam Sarasfa*, haar de uytwerklieden van haren haat souden doen gevoelen, en haar also betaald zetten de klagen, die zy teezens dezelve hadden geïnstitueerd, en die zy inderdaad betuigden waaragtig te zyn, waar over onze gedagten latende gaan, en wel bemerkende, dat deze beschuldigingen niet alleen zeer waarfchynelyk, maar ook, den regten ten genoegen, genoegzaam waren beweeten in waarheid te bestaan, beraadslaagden wy, of 't niet dienstig zoude zyn, deze persoonen, tot U Wel Ed. Agtb. te brengen, om daar haar verantwoording te komen doen, dog overweegende, dat wy niet door U Wel Ed. Agtb. geauthoriseerd waren, den Corp. te ligten, maar wel om de beschuldigingen, 't zynen lasten op te neemen, en U Wel Ed. Agtb. dezelve te rapporteeren, om naar bevinding van saken, U Wel Ed. Agtb. welbehagen daar ontrent te doen. Maar *Imam Sarasfa*, door ons uyt alle 't voortz. zynde aangemerkt, als een zeer quaad werktuyg in deeze gewesten, en door wiens quade gangen en opstokingen, de meeste onheilen alhier veroorzaakt wierden, konden wy geen swarigheid vinden, om den zelve mede te nemen.

Ondertusschen ten 8 uren, wierden op de gewoone zeynschoot de dreggen geligt, om de reys te vervorderen, als wanneer wy weder, even als op onze aankomt, met drie Chargies der aan land gepo-

geposteerde Soldaten gesaluceerd wierden, werdende in 't scheppen den ondergefz. *Jan Louis Munniks*, per Orembaay, naar land gefonden, om hem *Imam Sarassa*, met een zoet lyntje buiten, en aan boord te krygen, die, ruim een uur daar na, met den zelven aan boord vertcheen, rapporteerende, dat hy, aan land gekomen zynde, aan 't huis van *Imam Sarassa* was gegaan, om hem te spreken, dog dat hy den zelven, nog vrouw, nog kind, had t' huis gevonden, maar 't zelve leeg had vinden staan, dat hy daarop den Marinjo last hebbende gegeven, hem op te zoeken, hy eindlyk te voorfchyn quam, waar op de rapportant hem verzogt nog eens aan boord te willen komen, om nog iets met hem te spreken, wanneer hy *Imam Sarassa*, mogelyk iets van de waaiheid vermoedende, verzogt eenige goederen uyt zyn huis te mogen mede neemen, daar op de rapportant hem diende, dat zulks onnodig was, dat hy maar heenen en weer aan boord te doen had, en dan weder konde vertrekken, en derhalven maar zoo gaan zoude, gelyk hy stond, 't welk hy *Imam Sarassa* agtervolgende, egter, eer hy in d' Orembaay stapte, genoegfame blyken gaf, dat zyn gemoed hem knaagde, en hy zyn wegvoering als vaststelde: want hy wel tot 4 of 5 malen, d' inwoonders van Saway toeriep, † *Tabea, Orangkeja Saway, Tabea, Soedab libat pada Imam Sarassa*; naar verschyning aan boord, zogt hy ons weder een leugen op de mouw te spellen, met te zeggen, dat *Mamiri*, waar van op gisteren vermeld staat, een slaaf zoude zyn geweest, dog de onwaaragtigheid van dien zal uyt het volgende konnen blyken.

Voor eerst heeft de Orangkaja van Larike, by zyn wederkeeren van Besi, gerapporteerd, dat hy dezen nu afgekomen Alfoerees wilt te zyn den soon van den Orangkaja van deze Negery, en dat hy met zyn *Mamiri*'s moeder, des Orangkaja's vrouw, had gesproken.

Ten tweede, heeft de Corpl. *Springveld*, by desselfs confrontatie, teegens hem *Mamiri*, ook bekend, dat hy de Soon van den Orangkaja *Besi*, en dat hy de zelve was, die, op aanklagte van den Orangkaja zyn vader, een ps. Lywaad tot boete aan hem hadde betaald.

Ten derde, heeft deeze *Imam Sarassa* op gisteren avond daar van niets vermeld.

Ten vierde, heeft Orangkaja *Bonoo* gezegt, dat *Mamiri* inderdaad de soon van den Orangkaja was, en zo die geen, die tot ons afgekomen was, *Mamiri* was

was geweest (als den zelven niet gezien hebbende) 't voorgeeven van *Imam Sarassa* valsch was, waar op hy hem de beschryving van desselfs persoon hebbende gedaan, dat hy was klein van itatuur, met swaar dik hair op 't hoofd, en een litteeken voor 't voorhoofd, bekende hy, dat het dan *Mamiri* moest geweest zyn.

Ten vyfde, dat 't niet waarfchynelyk was, dat de Orangkaja Comp. rotang aan een slaaf zou hebben overgegeven: dat een slaaf, zoo veel omstandigheden van de Negery's zaken niet kon weeten te verhalen, nog, op ontkeniffc van den Corpl. en *Imam Sarassa*, zyne beschuldigingen zoo stout hebben itaande gehouden.

Ten zesde, zouden immers de Befiers, op het aanfeggen van een slaaf, niet weder afgekomen, en zig in haar Negery nedergeflagen hebben, maar 't fchynd, dat zulks door *Imam Sarassa* de voorleede nagt is gepractifceerd, om, waar 't mogelyk, niet dat voorgeeven te verydelen de geloofwaardigheid van de beschuldigingen, door den zelven persoon tegens hem ingebragt, en zig zelven op die wyze te verontfchuldigen.

Alle 't welke hem met goede reden vertoond zynde, bleef hy egter op zyn voorgeeven perfiftleeren, en zonden wy hem daar na, naar de Corcor van Bonoa, om op de zelve tot U Wel Ed. Agtb. over te varen, fcheppende wy voorts den geheelen dag door, tot 's avonds ontrent half zeven, wanneer een dikke lugt met swaren regen, blixem, en donderflagen, ons niet anders als onweer dreigden, en wy, om ons in geen gevaar te itorten, bewestten de Negery *Hatilen* de dreggen in de grond vallen, en het gewoone Avond-Gebed lieten doen.

's Avonds ontrent half 10, 't weer weder wat opgeklaard zynde, wierden de dreggen weder geligt, fcheppende wy de geheele nagt door, en paffierende de Negerien, *Hatilen*, *Loulata*, en *Papoeti*.

Saturdag den laaften October, met het lumieren van den dag, quam ons aan boord de Orangkaja van *Hatilen*, rapporteerende, dat, geduurende zyn afweefen met de Corcor, aan zyne Negerie waren verfeheenen twee *Papofe* vaartuigen, met de zoon van den *Radja* van *Meffoal*, waar van d' een eerst op gisteren weder geretourneerd was, zonder dat dezelve egter eenige infontientie gedaan, maar alleenlyk de smalle *Negotie* aldaar hadden komen dryven, brengende hy, Orangkaja *Hatilen*, ons ook een smal gefchenkje van eenige hoen-

hoenderen, en jonge klappus, die daar na onder 't drinken van verscheide soopjes, weder na boord gedimiteerd wierd, waar op wy voortfchepten, tot dat, om de Massanajers wat te doen uytruften, ontrent 's morgens ten 10 uuren, tusfchen de rivieren Moal, en Issala, ten anker quamen, van waar des naarmiddags weder voortfcheppende, en met het zelve fcheppen den geheelen nagt zynde gecontinueerd, alzo het heldere manschyn was, quamen wy op

Sondag, den eerste November, even voor de middag ten anker aan een strand, welkers naam ons onbekend was, alzo een felle contrarie wind en stroom, niet tegenstaande met alle magt gefchept wierd, ons de minste voortgang belette, dog ontrent twee uuren naar de middag, de wind wat flappende, fchepten wy weer door, in meening om nog 's avonds voor Waroe te konnen komen, alzo ons zulks berigt was, dog ontrent half 7, 't Contrarie van dien fiende, en dat wy nog byna de geheelen nagt zouden hebben moeten fcheppen, mitfgaders onze Massanajers nootfakelyk wat moesten ruiten, als hebbende 't zelve in drie dagen, en twee nagten, dit geen agt uuren konnen doen, lieten wy, op gewoone zeynschoot, alhier weder onze dreggen vallen ter strand Waylela.

Maandag, den tweeden dito, 's morgens ten een uur, als wanneer wy weder aan 't fcheppen raakten, en ontrent 10 uuren, voor de middag, een zeyl, of Chialoup, zagen, zynde naar giffing Noordoost, drie mylen 't Zeewaards van ons af, stellende zyn cours Noord-west aan, fcheppende voorts den geheelen dag door, tot dat wy, naar giffing, ontrent half agt uuren, de dreggen voor de Negery Waroe lieten vallen.

Aanitonds daar na quam een praeuw aan boord, van den Orangkaja Abid, van dito Negerye, de welke gevraagd zynde, of dezen jare geen vreemde handelaars aldaar waren verscheenen, antwoordde van neen, dezelve in langen tyd niet vernomen te hebben, verders gevraagd zynde, of aldaar geenerley verscheillen of questien, onder de inlanders waren, antwoordde van neen, dat zy gerustiglyk, en in vrede, met den anderen leefden, en onder 't discoureeren gevraagd zynde, hoe langen tyd *Abid* al Orangkaja was geweest, versonden wy dat hy voor als nog geen absoluut Orangkaja was, verhalende ons, dat, naar 't overlyden van zyn Vader, den voorigen Orangkay, hy op Saway was geweest, en aldaar gerencontreerd had een esquadre, der als toen in Zee zynde Hôngi, onder Commando van den

toenmaals zynde Secretaris van Politie, *Ernst Chipping*, aan wien hy de dood van zyn Vader hebbende bekend gemaakt, had meergemelte *Chipping* hem belast, Compagnies rotang maar tevoeren, en de plaats van Orangkaja waar te neemen, waar in hy tot nog toe had gecontinueerd, waar na van boord zynde gedimiteerd, wierd het behoorlyk Avond-Gebed als bevoorens gedaan.

Dingsdag, den 3. dito, 's morgens met het lumieren van den dag, naar 't volbrengen van 't Gebed, gingen wy aan land, bevindende alles in de Negery reedelyk wel, mitfgaders een Compagnies vlagge aan de strand by haren Moorfschen Tempel staan, en, naar nader ondervraagd te hebben, of aldaar geen verscheillen waren, ontfangen wy 't zelve antwoord, 't geen Orangkaja *Abid* ons 's avonds te voren gegeven had, en dewyl de zelve Orangkaja als voorz. ons had verhaald, nog geen absoluut Orangkaja te zyn, zouden wy wel onderzoek hebben gedaan, wie tot die waardigheid wel de naaste, volgens 's lands costuimen, zoude zyn, dog daar toe van U Wel Ed. Agtb. geen ordre hebbende, hebben wy deeze zaak daar by maar zodanig laten beruften, te meer, U Wel Ed. Agtb. over 3 jaren, deeze Negery zelf hebbende aangedaan, hy *Abid* als doen reeds als provifineel Orangkaja gereerde. Alhier op deze Negery wierden enige Militairen, die tegens expies verbod, door ons, alhier niet alleen, maar ook op Saway, reeds aan haar lieden bekend gemaakt, zig hadden schuldig gemaakt, met d' inwoonders van haar boom-vrugten te be-roven, en de inlanders der Corcorren tot zulks te doen zelfs te hebben gebruykt, door den Sergeant, *Michiel Ertel*, braaf met een Sjavoni onthaald, onder dewelke een van groote Assurantie, hem Sergeant, daar over qualyk hebbende bejegend, en zelfs uytgefcholden, quam meegemelde Sergeant, daar over klagtig vallen, waar op hem aangezegd wierd, op morgen ogtent den zelve Soldaat ons aan te wyten, als wanneer volgens merite met den zelve zoude gehandeld worden, waar mede onse affairen ter Negery verrigt hebbende, begaven wy ons ontrent negen uuren weder naar boord, werdende kort daar op gevolgd door den meergemelten Orangkaja, *Abid*, de welke per praeuw aan boord zynde gekomen, ons tot een schenkagie bragt eenige Clappus, Sago, en Loeri's, en, hem eenige soopjes schenkende, wierd onderruffchen beraatflaagd, of 't niet raadzaam soude zyn, hem *Abid* te versoeken (alzo de wegen hem hier ontrent volkomen bekend

kend waren) met ons verder mede te scheppen; om ons de daar ontrent gelegene reeven te ontdekken, op dat wy met de Vloot in geen gevaar mogten geraaken, te meer, alzo die onzen Gnatohoedi, of voor-uyt-zeylder, meereendeels onbekent waren, 't welk goed gevonden, en hem *Abid* zulks aangezegt zynde, nam hy 't zelve blymoedig aan, transporteerende zig ten dien einde op de Corcor van Bonoa, zynde, als meergemeld is, onze voor-uyt-zeilder.

Waar na ons ontrent 10 uren aan 't scheppen weder begevende, passeerden wy het Eiland, *Paran*, scheppende voorts den geheelen dag door, en passeerden in 't vallen van den avond nog een Eiland, genaamd *Acat*, komende voorts ontrent 8 uren voor de Negery *Rarakit* ten anker, als wanneer kort daar na de gryse, en door ouderdom reeds heel kromgaande *Orangkaja*, *Maycoera*, aan boord verscheen, de welke al mede afgevraagd zynde, of aldaar geen vreeinde vaartuigen t'zedert eenigen tyd waren verscheenen, en wat dezelve aldaar verrigt hadden, ons berigte dat zomtyds eenige *Bandaiche* handelaars aldaar verscheenen, om tegens lywaten, als andere kleinigheden, *Sagoe* te troequeeren, en dat nog op eergisteren een *Ternaatische Chialoup* (zonder dat hy ons wist te berigten, of 't een *Comp.*, of *vryman's Chialoup* was) aldaar gepasseerd was, 't welk mogelyk dezelve zal geweest zyn, waar van op gisterigen datum vermeld staat.

Zeggende ons ook, dat dezen avond een kleyn *Chialoupje* aldaar gepasseerd, en even beneeden de Negery ten anker gekomen was, als wanneer den boffehier werd belast, 's morgens daar aan met het lumieren van den dag, zig derwaards te begeeven, om te vernemen, waar van daan, en werwaards, dezelve *Chialoup* stond te vertrekken, ook om den *Anachoda* aan te zeggen, zyn pas aan boord te komen vertoonen, wanneer den zelve *Maycoera* van boord zynde gedimiteerd, en 't gewoonelyk *Avond-Gebed* zynde gedaan, begaven wy ons te rust, tot

Woensdag, den 4. dito, als wanneer 's morgens ten zes uren per *Praeuw* aan boord verscheen de *Anachoda* van de op gisteren in dezen gementioneerde *Chialoup*, zynde *Adriaan Carstenz.*, *Christen-Mardyker* van *Banda*, vertoonende ons een *Pasje*, gedateerd, den 24. October passato, en onderteekend door den *Geflaghebber*, den *E. Jacob Claafe.*, waar by hem gepermitteerd wierd, tot uytventing van eenige *Lywaten*, *Messen*, *Parangs*, *Tamboxe Swaarden*, en *Bylen*, d' *Eilanden Ce-*

ram, en *Goram*, te bevaaren, 't welk wy aangeteekend hebbende, den zelve *Anachoda* wederom dimitteerden. Kort naar dessels vertrek begaven wy ons naar land, alwaar wy de *Negery Kelinga* bevonden in verscheide *Gelugten* te bestaan, waar van 'er twee met een *Zee-steene* borstweering onttrokken waren, waar op mede ondervraagt werden, of aldaar onder d'ingezetenen geen verschillen waren, kreegen wy 't zelve antwoord als op *Waroe*, zoo dat niets meer alhier te verrigten hebbende, keerden wy weder te rug, en naar den *Solddaat*, waar van op gisteren vermeld staat, over dessels *asfurante taal* teegens zyn *commandeerenden Sergeant*, een lustige loefing te hebben laten geeven, vermaanden wy de daar ontrent zynde *inlanders der Coreorren*, zig te wagten, van, waar wy ook zouden mogen aankomen, d'inwoonders met het beklimmen van haar *Clappus-boomen*, als anderzins, van hare goederen te berooven, of dat zy staat moesten maaken, de zelve, en nog swaarder *correctie*, te zullen moeten ondergaan; waar naa wy ons ontrent neegen uren, wederom na boord vervoegden, als wanneer de *Orangkaja's* van *Rharakit*, en *Waroe*, welke laatstgemelde tot dus verre mede geschept was, yder per een *praeuw* aan boord verscheenen, en ons tot geschenk even diergelyke dingen bragten, als op gisterigen dato, onder de *Negery Waroe*, vermeld staan.

Ontrent 10 uren; geraakten wy weder aan 't scheppen, en zagen een *Zeyl* in *Zee*, van ons ontrent twee mylen, waar na een mooye koelte krygende, die ons tot ruym op de middag by bleef; advanceerden wy zoo ver, dat wy ontrent drie uren de *Negery Quas* naderden, komende daar op den *Orangkaja* dier *Negery*, *Backar*, aan boord, om ons een goede anker-plaats aan te wysen, ziende wy van verre een *Comp.* vlag op strand geplant staan, en even daar na begaven wy ons aldaar aan land, en bevonden dezelve in drie *Gelugten* te bestaan, waar van twee aan de strand met *steene Paggers* omringt waren, die door ons wierden besigtigt, leggende de derde een weinig ter zyden af, op een heuvel of rots, vindende voorts in die *Negery* alles wel, en, naar ondervraging, geen oneenigheeden, of verschillen, daar ontwaardt hebbende, begaven ons weder naar boord, en schep ten verders voort, dat wy tegens den avond voor *Keffing* ten anker quamen.

Alhier quamen voor eerst aan boord, *Maba*, *Orangkaja* van *Simboko*, *Mandi*, *Orangkaja* van *Kelitai*, en *Cabressi*, *Orang-*

Orangkaja van Keliwaroe, dewelke, onder 't drinken van een foopje, afgevraagd werdende, wat vaartuigen aldaar in korten tyd geweest waren, en wat daar uytgerigt hadden, tot antwoord gaven, dat dagelyks aldaar Bandaſche handelaars quamen, om tegen Lywaden als anderſints, Slaaven, en Sagoë, in te ruilen, dat diergelyken handelaar als nu ook in de Mangi Mangi aldaar geankerd lag, mitsgaders dat Compagnies Chialoep, *Keffing*, aldaar geweest, en nu ontrent een maand geleden weder vertrokken was.

Dat *Keffing* beftond uyt agt Negeryen, of Campons, ider van zyn byſondere Orangkaja voorſien, zynde *Kelliloeboe*, *Kellirwaroe*, *Kellibia*, *Kelliboroo*, *Way*, *Kelitay*, *Roemabtamorit*, en *Simbobo*. Hier na den Boſſchietter met de Orembaey gefonden zynde, om naar de Chialoep, alhier in de Mangi Mangi ten anker leggende, te varen, op dat de *Anachoda* zyn pas zoude komen vertoonen, quam dezelve *Anachoda*, genaamt *Jacob Soebiet*, Miſtics Borger uyt Banda, aan boord, vertoonende ons zyn pas, gedateerd den eerſten October Paſſ^o, en onderteekend door den Pl. Gefaghebber, den *E. Jacob Claafz.* waar by hem gepermitteerd wierd, met de Chialoep van den Burger in Banda, *Pieter Moreeuw*, groot 25 laſten, tot uytventing van eenige Lywaten, Yfer, Koper, en Bylen, na d' Eylanden Ceram, en Goram, te varen, de welke wy hebbende aangeteekend, dezelve hem weder reſtitueerden.

Hier na quam mede aan boord de Orangkaja van Kelliloeboe, genaamt, *Lokman*, dewelke verhaalde door het ſcheepje de Geelvink, op Retour van deſſelſs Togt van Nova Guinea, van Boero naar Banda het ophalende, op *Keffing* was aangezet geworden, dog dat hy, korten tyd daar na, met een ander vaartuyg mede naar Banda zynde vertrokken, nu eerſt zes dagen geleden van daar geretourneerd was.

Verders wierd hem Orangkaja *Lokman* afgevraagd, in preſentie van de hier nog boven genoemde Orangkaja's, of hy geen redenen konde geeven, waarom zyn onderhoorigen, en in 't Generaal alle de *Keffingers*, 't elkens, op aannadering van de Hongi, zig vlugtig ſteden, waarop hy antwoordende, dat zulx door de *Keffingers* uyt vrees geſchiedde, wierd hem daarop vertoond, dat haar geen vrees daar toe konde aanſetten, door dien zy noyt gechoord hadden, dat de E. Comp^e. haar eenige overlaf, of geweld, had aangedaan, maar dat dezelve in vriend-

ſchap koomende, zelfs haar, *Keffingers*, zoude willen beſchermen tegens die geene, die eenig quaad tegens dezelve dagten. Hier op antwoorde hy *Lokman*, voor hem daar wel af verſekerd te zyn, maar dat 't gemeene volk (alſchoon geen redenen daar toe waren) van natuure zeer vreesagtig en kleynmoedig zynde, altyd gefchrikt hadde voor de groote meenigte van menſchen, die zodanigen grooten hongi uytmaken, en derhalven, om dezelve niet af te wagen, zig voor die tyd naer Ceram Laeot hadde begeven, en dat zulks niet uyt quaadwilligheid tegens de E. Compagnie, maar alleen uyt voorſz. vrees, was ſpruytende: dog hem daarop te gemoet werdende gevoerd, dat hy nu bekennde van 's Compagnies goede intentie wel verzeekert te zyn, waarom hy dan nu drie jaren geleden, op d'aankomſte van U Wel Ed. Agtb. alhier met het gemeene volk te gelyk geweeken was; zegt te dier tyd de komit van U Wel Ed. Agtb. niet ontweeken te zyn, maar dat hy, met den ouden Orangkaja *Cabreſſi* te dier tyd naar Goram zynde geweest, om eenige ontſtane verſchillen aldaar te helpen beſliſſen, op zyn wederkomſt had verſtaan, dat U Wel Ed. Agtb. aldaar met de Hongi gepaſſeerd was, waar op hy ook kort daar naa met den zelve *Cabreſſi* in Amboina was geweest, en perſoonelyk zyn verontſchuldiging mede invoegen aan U Wel Ed. Agtb. hadde gedaan, zeggende in toekomende, gelyk hy ook als nu was doende, altyd de Hongi van de E. Heeren Gouverneurs, van Amboina (die hy boven Banda, Ternate, en Tidore, als zyn Opperheeren erkende) te zullen afwagten, en zyn onderhoorigen tot zulks te doen mede te zullen perſuadeeren, gelyk ook die nu in dezelve Negeryen gebleeven waren, verders met hooge proteſtation zyn getrouwheid tegens de E. Comp^e. betuygende, onder expreſſie mede van deze woorden, dat, by aldien de E. Comp. op Java zyn onderhoorige dient tegens den Mataram noodig hadde, 't de E. Comp^e. maar een woord behoefde te koſten, als wanneer hy inderdaad zoude komen toonen, hoe groot zyne bereidwilligheid tot dezelve, (waar van hy hem altyd een ſlaaf noemde) was.

Als wanneer *Lokman*, die als nog by ons verbleven was, ondervraagt wierd wegens zyne togt naar Nova Guinea, Lokman wiſt hy ons daar van niet veel byzonderheden te zeggen, zig allecnlyk refererende aan het Journaal, by den ſchipper, van 't Fluytje de Geelvink gehouden, dat hem ook niet bekend zyn

Ber van rangh Lokwege Nov-Guine en Scery; aldaar gezik

de Papoea's, die aldaar 't zelve fluytje hebben getraqueert, als zeggende noyt daar meer geweest te zyn; zegt ook op Nova Guinea ('t geen hy Woffemalaar noemd) een Nootemuschaat in desselfs bolster aan strand, by een kleyn hutje gevonden, dog geen Speeeryboomen aldaar aan land vernoomen te hebben.

Zegt met 't zelve Scheepje van Fataga af, tot aan geene zyde van Hantara, by Kays geweest zyn, alwaar 't water byna bloedrood was, dat zy doen voor uyt (naar zyn giffing zoo ver als Keffing van Saway legt) nog land hebben gezien, zynde vervaarlyke hooge gebergten, waar by zelfs die van Java niet kunnen vergeleken werden, dog dat, mits contrarie wind, zy daar niet by konden komen. Hem *Lokman* verders afgevraagd zynde, hoe ver dat hooge land, naar zyn giffing, zig nog wel frekte, antwoordde zulks niet te kunnen zeggen, alzo noyt dien oord uyt is geweest, verhalende verders, volgens zyn giffing, 500 mylen gezeild te hebben, en op zyn aankomst in Banda, door den Pl. geflaghebber, aldaar besehonken te zyn geworden, met 60 R^s. Contant, die hy onder de met hem mede geweest zynde Keffingers zegt verdeelt te hebben. Verders gevraagd, of niet eenige nadere deferiptie, van de gestalte van 't zelve volk, en van de cours na Nova Guinea, zoude kunnen doen, zegt neen, maar aan 't gehouden boek van den Schipper zig te refereren.

Verders vertoende hy *Lokman* aan ons zeeker Geschrift, van volgenden Inhoud.

Aangezien de Keffingse Orangkaja's, *Mataik*, en *Goelamanis*, zig aan ons hebben geadresseerd, met haar verfoeken, d'eerste, omme in plaats van den afgeleefden Orangkaja *Cabressi*, en de ander, om in stede van zyn overleeden Vader, *Bouwwas*, tot Capitaan van de Negery Killoe gefurrogeert, ende beveltigd te mogen werden, zo is 't dat wy ten respekte van haar Hoog Edelhedens geëerde aanschryvens, by Missive, van den 22. February, A^e. passato, namelyk, dat deze Eilanden ten principalen onder het gezag van den Heer Gouverneur, en Raad in Amboina, zouden sorteeren, deze verfoeken afgeweefen, en hun daar mede aan den Heer Gouverneur, en Raad in Amboina voormeld, gerenoveerd hebben, omme daar over zoodanig te kunnen disponeeren, als haar E. E. voor den dienst van de E. Comp. ende den welstand der landzaten, zullen bevinden te behooren.

Banda, Nassauw desen 16. October, 1705. was geteekent, *Jac. Claasz.* in II. Deel.

Margine, ter Ordonnantie van den Ed. Heer, *Jacob Claasz.*, Geflaghebber, ende den Raad dezer Provintie, was geteekent *Isaac Marmer*, Secretaris.

Cabressi, heeft een egte Soon, *Tabocan*, en een Broers Soon.

Toban, zynde Soon van *Kasaay*.

Mataik, Soon van *Oesoek*, zyn Vader is, in tyde der Amboneese Oorlogen, met *Kimelaba Madjira* na Macasser gekomen, en daar van daan op Keffing getrouwd met een vrouw *Sileeuw*, van Kelliwaroe, van 't Orangkaja's geslagt.

Goelamanis, een regte Broeder van *Lokman*, heeft altyd Capitein geweest, dog daar van nog noyt Acte gehad, spreekt eenigfints Maleyts, dog niet heel wel.

Cabressi verfoekt om *Tabocan*, dicook goed Maleyts veritaat.

Cabressi heeft vyf Soonen, *Tabocan*, *Sabalauw*, *Gröen*, *Molacoh*, en *Mambi*.

Lokmans Soon, *Abdul*.

Verzoekende, dat daar op door ons mogt gedisponeerd werden, 't welk hem zynde gedeclincerd, met te zeggen, dat wy tot zulks te doen niet waren geauthoriseerd, maar dat wy Copia van 't zelve geschrift zouden nemen, en 't verfoek aan U Wel Ed. Agtb. voordragen, verders inquireerende op de wetigheid van de by 't voorz. geschrift gementioneerde perfoonen, bevonden 't zelve als volgt, dog alles maar uyt de mond van de hier boven gemelde Orangkajen.

Vooreerst zeggende den zelve *Mataik*, geen wettige pretentie te kunnen hebben op de Orangkaja's plaats van Kelliwaroe, in plaats van *Cabressi* (die zeer oud en reeds blind en belemmerd van spraak, en gehoor, is) tot fundamenten daar van stellende, hy *Matayk*, van vremde, en niet van Keffinger afkomst, te zyn, zynde zyn Vader geweest *Oesoek*, die, in de Amboneese Oorlogen zig met *Kimelaba Madjira*, na Macassar hebbende begeven, naer eenigen tyd aldaar verbleeven te zyn, op Keffing is gekomen, en aldaar zig metter woon heeft neergefiet, zynde ook aldaar getrouwd, met een Vrouw van Keliwaroe, genaamd *Sileeuw*, die wel enigfints van de Orangkaja's geslagt was, en dat van den zelve *Oesoek* en *Sileeuw* hy *Matayk* gefprooten was, dog noyt geen vaste woonplaats op Keliwaroe gehad had, maer dat hy altyd hier endaar sferfde, gelyk hy ook als nu niet te vinden was.

Dog gevraagd zynde, wie dan wel de naaste daar toe zoude weefen, gaven zy

E e

tot

tot antwoord, niemand meer van 't regte Orangkaja's geflagt overig te zyn, als de vyf Soonen van *Cabreff* zelfs, genaamd, *Tabocari*, *Sakalawu*, *Groen*, *Malacalo*, *Manike*, en nog een Broeders Soon van *Cabreff*, genaamd *Toban*, Soon van den afgestorven *Casaay*, ouder Broeder van *Cabreff*.

Voegende hier alle eenpariglyk by, dat alle ingefetenen, aldaar 't meest gecineleerd waren tot *Tabocan*, oudste Soon van *Cabreff*, zeggende zy ook, dat de Keffingse gewoonte medebragt, dat de Soon in de waardigheid van Orangkaja zyn Vader volgde.

Voor zoo verre als ons bleek, was dezelve *Tabocan*, ontrent 30 jaren oud, lustig en robuust van ftaatur, reedelyk goed van oordeel, en goed Maleys sprekende.

Goelamanis verklaarden zy alle, dat de gerechtigte was tot de Capiteins plaats van *Kellitoboe* als zynde zulks, zedert 't afsterven van zyn Vader *Cowwas*, langen tyd geweest, dog dat hy daar van noyt eene acte had gehad, zynde deze *Goelamanis* een eygen broeder van den Orangkaja *Lokman*, en zelfs de oudste, zeggende hy *Lokman*, Orangkaja geworden te zyn, om dat beter Maleys verfond, en derhalven beter met de E. Comp. konde omgaan, als zyn broeder, *Goelamanis*.

Zyn
grootte
magt,
op Kef-
fing.

Dog egter zullen wy U Wel Ed. Agtb. zels in bedenking geven, of alle de boovenstaande berigten, wel met de waarheid zyn accordeerende, alzo wy in de onderzoeking van dezelve hebben ontwaard, dat voorzf. *Lokman* alhier een zeer groot gefag heeft, en alleen wat hy maar voorfeld, door d'andere Orangkaja's uyt ontzag als beantwoord werd, derhalven deze berigten niet wel (onzes bedunkens) anders te confidereren zyn, als volgens de finnellykheid van hem *Lokman* gegeven te zyn.

Onder 't difcoureren van verscheide faaken, vernamen wy, dat hier op Keffing, nog geen jaar geleeden, een grote tweefpalt was geweest, tusschen twee Soa's alhier, als zynde in dezen tweefpalt de Soon van een Keffings Orangkaja, *Djoemat*, genaamt *Laan*, door zyn tegenpartye vermoord geworden, en dat naderhand die queftie, door tusschenspreken van een Bandaas handelaar bygelegd, en versoend zynde, voor het lighaam van meergemelten *Laan*, alstot *Arta*, uytgekeerd waren, twee goude kettings, en 70 Ryxd. contant, en niet tegenftaande wy alle middelen aanwendden, om de waare gefteeldheid deezer zaak, mitsgaders d'oorzaak van dien, uyt te vorsehen, was zulks vrugteloos, konnende niet naders verneemen, alzo

Orangkaja *Lokman* op 't onderzoek altyd antwoordde, dat de zaak geafspiceerd was, en men derhalven daar niet meer van fpreken moest.

Verders hem Orangkaja *Lokman*, en de nog hier mede present zynde andere Orangkaja's afgevraagd zynde, hoedanig zy als nu leefden, en of ook eenige merkelyke queftien, of verschillen, onder haarlieden waren, antwoordden zy alle eenpariglyk, dat zy nu vreedfaame-lyk met malkanderen leefden, en geen verwyderingen onder haarlieden waren, waar by haarlieden zeer ernstelyk zynde gerecommandeerd te continueeren, begaven zig d'eerst gekomene Orangkaja's, naar het nuttigen van eenige foopjens, weder aan land.

Naar welke *Lokman* ons vroeg, of wy voor hem mede gebragt hadden, een Comp. rotang, die hy zeide hem by zyn aanweezen over drie jaren op Amboina door U Wel Ed. Agtb. beloofd te zyn, tot teeken, dat hy een onderdaan van de E. Comp. was, en gaven wy hem tot antwoord dezelve rotang ons door U Wel Ed. Agtb. niet overhandigd te zyn, maar dat U Wel Ed. Agtb. met de reftteerende Hongi, alle dagen ons fttaande te volgen, die mogelyk zoude mede brengen, en aan hem *Lokman*, zelf overhandigen, zoo het waar was, dat dezelve door U Wel Ed. Agtb. aan hem beloofd was.

Verders verzogt hy *Lokman*, als zeggende onder 't Gouvernement van Amboina te ftaan, dat hem mogte werden gelicentieerd, om zo wel op Amboina, als naar Banda, te mogen varen, om den fmallen handel te dryven, zeggende niet te konnen leeven, als een beeft, of fterven als een veiken, maar dat hy zyn best moest doen, eenige winften te behaalen, hier op antwoordden wy hem, dat wy hier toe alzo weinig, als tot het boovenstaande geval van aantelling der Orangkaja's, bevoegd waren, maar dat wy aannamen zulks U Wel Ed. Agtb. te zullen voordragen, of dat hy Orangkaja, by de komft van U Wel Ed. Agtb. aldaar, 't geen zekerlyk binnen weinig dagen wezen zoude, 't zelve verzoek als dan konde infitueeren, om U Wel Ed. Agtb. Hooggeerde difpofitie daar op te mogen erlangen.

Ondertusschen quam voorzf. *Anachoda*, *Jacob Soebiet*, ons klagtig vallen, dat, nu drie jaaren geleeden, drie ftuks lyfeigenen van *Sinjora Sara*, moeder van zyn meester, *Pieter Morceuw*, uyt Banda waren weggeelopen, en zig met de vlugt op de Negery Oeroen, hadden getranfporteerd, zeggende hy, dat ondertusschen een van dezelve ftaaven was koomen te fterven, en dat de reftteeren-
de

de twee, nog door de *Oeroengers* wierden aangehouden (gelyk ook nog veel andere Bandasche ingezeetenen slaaven) dat hy als nu verscheidemalen by dezelve *Oerongers* hebbende infantie gedaan, om dezelve slaaven weder te mogen bekomen, en om haar aan te moedigen reeds een groote blauwe basta aan de zelve was vereert geworden, zy egter hem van tyd tot tyd met verscheidene frivole uytvlugten hadden uytgesteld, en traaneerende gehouden, verloekende derhalven, dat, by aldien wy tot *Goeligoeli*, of *Oerien*, moesten aanweesen, hy met ons zoude gaan, om nogmaals te probereen, of dezelve slaaven zoude konnen wederom krygen, met instantiege beede, dat wy dog hem daar in met een woord geliefden behulpzaam te weesen, also zy *Oeroengers* (volgens zyn zeggen) zo schelmagtig en quaadaardig waren, dat zy, op zyn aankomst dezelve slaaven versaken, en in 't heimelyk onderhielden, en dat hy niet twyfelde, of onze presentie zoude die schelmen wel tot beeter gedagten beweegen, waar op hem afgevraagt werdende, waarom hy ten zelve fine, by de E. Agtb. Regeering, in Banda, geen instantie hadde gedaan, op dat door der zelve *Chialoupen* aldaar ontrent *Oerien* jaarlyks kruysende, de voorz. slaaven mogten wedergebragt, en aan haar regte lyfheeren geresitueerd werden, waar op hy antwoordde, die instantie in Banda gedaan, en 't zelve hem ook goedgunstiglyk door de E. Agtb. Regeering geacordeerd te zyn geweest, maar dat *Comp. Chialoupen*, op *Oeroen* komende, om dezelve slaaven weder te eyschen, alle d' Inwoonders dier *Negery* zig aansfonds boschwaard in begaven, en dezelve *Chialoupen* daarom vrugteloos moesten vertrekken, nogmaals zyn verzoek om onse hulp instantelyk renoveerende, waar op wy hem dan zeiden, ingevalle hy dagt, dat onze voorpraak hem dienstig zoude konnen zyn, dat hy op te doene zeynschoot, ons ter plaatse voorz. konde volgen, en dat wy als dan zouden zien, wat wy konden doen, waar mede hy heel wel vergenoegd vertrok.

Naar dat meegemelde *Orangkaja Lokman*, nog eenige soopjes had genuttigd, verzogt hy zeer instantelyk twee flessen knyp van ons te mogen erlangen, om met de gesamentlyke *Ceramische Orangkajen*, op de *Welvaard* van de E. *Comp.* te consumeeren, de welke hem gegeven zynde, nam hy afscheid, en vertrok weder naar land, werdende daar na het gewoone *Avond-Gebed* naar behooreh gevierd, en daar op den *Capiteyn Patipoeteb*, van *Kelli-*

bon aan boord ontboden, en afgevraagd, of nu met de heldere maneschyen kans zoude weesen, om wederom te konnen scheppen, antwoordde dezelve van ja, en dat hy, om de weg te wyfen, zig wel zo lang wilde transporteeren op de vooruytscheppende *Corcor* van *Bonoa*, 't welk door ons zynde aangenomen, wierden, op gewoone zeynschoot, 's nagts ten elf uuren de dreggen geligt, en weder voortgeschept. Tot een erbewys wierd onze zeynschoot door *Orangkaja Lokman* met drie schooten beantwoord, om ons een gelukkige reyse te wenschen, gelyk hy ons by zyn aanweseen aan boord, beloofd had.

Donderdag, den 5. dito, met 't doorbrecken van den dag, bevonden wy tot onze groote verwondering (niet tegenstaande de geheele nacht luttig doorscheept was, dat wy door de sterke tegenwind, en stroom, geen half *Myl* waters gadvanceert waren, dog nu de wind en stroom zo sterk niet zynde, begon het wederom een weinig voort te schieten, dog ontrent negen uren voor de middag de *Negery Goeligoeli* naderende, vonden wy ons met de *Vloot* zodanig in de reeven bezet, die alhier wel haast een *myl* buyten de wal zig uytstrekken, dat wy nauwelyks kans wisten om daar uyt te geraaken, tot zo verre, dat ook zelfs al eenige *Corcorren* op de klippen gestooten hadden, derhalven, om geen tyd te verliezen, zonden wy de *Orebaey* naar eenige naby geleegene *Corcorren*, om van daar zes militairen af te halen, met dewelke wy ons naar land begaven, terwyl de *Vloot*, de droogte omscheppende, zig zoude transporteeren in een groote kom, tusschen de *Negeryen Goeligoeli*, en *Oerong* ingeleegen. In 't scheppen quamen ons twee *Orebaayen* te gemoet, met de *Orangkaja's* van *Goeligoeli*, en *Oerong*, die ons zeer wel te passe quamen, om ons de weg tusschen de reeven in aan te wyfen, die zeer krom omloopt, en buyten deze wegwyfers zonden wy beswarelyk te regt hebben gekomen. Eindelyk aan land gekomen zynde, quam by ons de *Anachoda* van de alhier ten anker leggende *Chialoup*, om zyn pas aan ons te vertoonen, zynde een inlands burger van *Banda*, *Marinus Moreel*, met de *Chialoup* van *Salomon Moreel*, groot 25 lasten, bemand met 14 koppen, die gepermitteerd wierd tot verhandeling van eenige *Lywaaden*, naar de *Eilanden Ceram*, *Goram*, en *Koefewoey*, te varen, zynde dito pas door den geslaghebber in *Banda*, de *Heer Jacob Claafs.*, onderteekend, en den 28. September gedateerd, van welke pas wy vissie genoomen, en aantekening

ning gehouden hebbende, die door ons aan den houder wierd gerefitueerd. Aan land komende wierden wy verwelkomd door den Orangkaja van Goeligoeli, en *Cayboes*, Orangkaja van Oerong, en begaven ons onder een nieuw opgeflage en nog niet ten vollen overdekte Saboa wat te rusten.

Goeligoeli beschreeven.

Vervolgens de Negery gaande besigtigen, bevonden wy Goeligoeli, maar te beltaan in een huys, met een zee-steene Pagger omtrokken, en staande boven op een klip, 't geen een schoone uytzigt in Zee maakt. Beneden aan strand was nog een steene bepaggering, waar in twee huysen waaren, en wierd dit gehugtje genaamd Keloevalaga, welke beide Gehugten, volgens zeggen van den Orangkaja, maar 10 personen uytmaakten. Beoosten Keloevalaga was nog een Gehugt van 4 à 5 huysen. Quamen aan d'overzyde van de bogt, aan de westzyde der Negery Oerong, zynde redelyk sterk van volk, en wel in 20 huysen bestaande.

Benevens Oerong.

De Orangkaja's afgevraagd zynde, of ook eenige questien, of oneenigheden, met malkanderen hadden, antwoordde de Orangkaja *Oebi*, van Goeligoeli, dat, nu ontrent drie jaaren geleeden, die van de Negery *Kelliloeboc*, en *Kelliwaroe*, of de onderhoorige van de Orangkaja *Lokman*, en *Cabressi*, op *Keffing*, zyn Negeryen gansch hadden gespolicerd, en van de inwoonders beroofd, als zynde twee Orangkaja's van Goeligoeli en *Quamo* door dezelve *Keffingers* vermoord, die genaamd waaren *Hay*, en *Taccaboey*, zynde 't resterende volk door haarlieden weggevoerd, en als slaaven verkogt, zoo wel op *Amboina*, als in *Banda*, en daar ontrent gelegene contryen, doende derhalven verzoek, dat de voorz. *Keffingers* de atta, of waardy, van voorz. vermoorde menschen, aan haar mogten geordonneerd worden te voldoen, 't welk wy zeyden aan U Wel Ed. Aghtb. te zullen bekend maken, die naar onderzoek daar in naarbehooren wel zoude disponceren.

Dog op het zeggen van meergemelde Orangkaja, *Oebi*, als dat in zyn Gehugtjes maar 10 personen zouden zyn, wierd ons door den *Anachoda* van de alhier leggende *Chialoup* berigt, dat hy ons leugens wys maakte, en dat 'er wel een vry grooter meenigte van menschen was, die op onze aankomste gevlugt waaren, en zig boschwaard in begeven hadden, 't welk door den Orangkaja eger wierd ontkend.

Waar op wy ons begevende naar de Negery Oerong, bevonden dezelve als voorz. wel in ruym 20 huysen te beltaan, en met een Moorschen Tempel

voorsien, de Negery vol volk bevindende, en, 't geen tot hier toe nog t'ziedert *Saway* niet bevonden hadden, waaren zelfs de vrouwlieden in de Negery verbleven.

Meergemelde *Jacob Sobiet*, als nu alhier zyn voornoemd gedaan verzoek renoveerende, wierd den Orangkaja van de Negery afgevraagd, waar als nu de zelve slaaven waaren, en waarom zy die niet aan den eygenaar restitueerden, met vertooning, dat het een zeer groote misdad was, ymands slaaven aan te houden, ende restitutie daar van te weigeren. Hier op kreeg wy met groote asurantie ten antwoord, dat zy een der voorz. slaaven, te weeten een meyd, aan den eygenaar wilden restitueren, maar dat zy dan den jongen den hals wilden breeken, om dat hy zo veel quaad in de Negery gedaan had, en zy geen magt hadden om hem anders levendig te krygen, waar op haar vertoond werdente, dat zulks tegens alle wetten en reden streed, en dat, zo zy eenige klagen van gepleegde insolentien tegens den zelve jongen hadden, zy die konden institueeren ter plaatse daar zulks behoorde, op dat dezelve jongen daar over zyn verdiende straf mogt ontfangen, maar niet, dat zy haar eygen regters zouden zyn, en die jongen den hals breeken; dog daarop zogten zy zig met veel frivole uytvlugten te behelpen, zeggende naar ons vertrek na die lyfeygenen te zullen zoeken, dog daarop wierd door ons geantwoord, dat zulks maar ydele voorgevens waaren, en zy na ons vertrek zig aan haar beloften niet zouden kreunen, maar hier op bood zig een inlander, of die als tolk aldaar aeerde, aan, om met hem, *Jacob Sobiet*, mede aan zyn boord mogt *Keffing* te gaan, en aldaar zo lang te verblyven, tot dat de gemelde slaaven hem gerefitueerd wierden, 't geen hy zeide niet lang te zullen duuren, 't welk door meergemelde *Jacob Sobiet* zynde aangenomen, vertrokken zy naar *Keffing*, en wy geen andere verchillen alhier gevonden hebbende, vertrokken even naar de middag wederom aan boord, werdende door deze Negeryen met een weinigje *Sagoe*, en *Pinang*, beschonken.

Zoo als wy aan boord gekomen, en gereed waaren de dreggen teligten, quam per *Orembaay* aan boord, *Bakar*, Orangkaja van *Quans*, zeggende, op ons aanweesen op *Quaus*, iets vergetten te hebben, 't welk hier in bestond, dat hy van de E. Comp. verzogt, een vlag te mogen erlangen, en dat hy een pasje mogt obtineeren, om naar *Amboina* te mogen vertrekken, welk verzoek wy zeyden niet

niet in staat te weesen, om te kunnen voldoen, maar dat wy zulks U Wel Ed. Agtb., zo wy eer daar by quamen, zouden voordragen, of dat hy die verfoeken aan U Wel Ed. Agtb., die in 't korte stond te volgen, zelfs zoude institueeren, waar mede hy, naar ons een weinigje Sagoe, en een Loeri, vereerd te hebben, naar 't drinken van eenige soopjes Arak (en op zyn begeerte hem een halve fles vereerd zynde) weder vertrok, liggende voort daar na op gewoone zeynschoot het anker; scheppende, niet tegenstaande een sterke tegenstroom, de geheele namiddag door, passeerende ontrent vyf uren het Eiland Goffa, en quamen ontrent zeven uren, door dien 't Pikdonker was, aan een strand aldaar ten anker, welkers naam ons onbekend was, latende voorts het gewoone Avond-Gebed doen, en de Massanajers rusten tot

Vrydag, den 6. October, als wanneer 'smorgens even naar de middernagt op gewoone zeynschoot de dreggen weder wierden geligt, gerakende voorts aan 't scheppen, in meening, om met den dag op de Negery Oendor te komen, maar in plaate van dien, quamen wy ontrent 'smorgens voor de Negery Goemelang, niet beter weetende, of 't zelve was Oendor, dog egter nu aldaar buyten weeten gekomen zynde, vroegen wy den Orangkaja Maras, of 'er ook eenige vershillen waren, en wat vaartuygen dagelyks daar aan quamen, en wat haare verrigting was, antwoorde hy geen vershillen aldaar te zyn, dat zomtyds eenige vaartuygen aldaar quamen, om Sagoe te ruylen, dat Comp^s. Chialoup, Kessing, aldaar geweest, dog al over een maand weder vertrokken was.

Dit Negerytje Goemelang, onder Kelimoeri staande, bevonden wy in 10 à 11 huysen te bestaan, omringt met een Zee-steene Pagger, zoo als wy meest overal gevonden hadden. Hier van daan vertrokken wy per Orembaay, naar de Negery Oendor, latende de militairen de strand langs marcheeren, also 't maar een uurtje hier van daan was, dog aldaar aangekomen zynde, bevonden wy alle de inwoonders gevlugt, ter plaatse daar de Negery gestaan had, alle de huysen zo ver afgebrand, als afgebrooken, excepto een, dat nog was staande gebleeven, dog ontrent een half uur botchwaard in, waren vyf à zes huysen geextrueerd, dog alle van de inwoonders verlaten, weshalven alhier niets voor ons zynde uyt te werken, wy weder naar onze Corcorren vertrokken, konnende egter niet naarlaten U Wel Ed. Agtb. te notificereen, dat de reeven, waar van in 't Dag-register van 1702.

onder de Negery Oendor vermeld staats, onzes bedunkens zullen weesen die geene, waar van gisteren onder de materie van de Negery Goeli Goeli gesproken is, also ontrent Oendor geene zodanige reeven door ons zyn gevonden.

Op de middag ligten wy hier wederom 't anker, scheppende verders voort voorby de Negery Dawan, en quamen ontrent drie uren, voor de Negery Kellibon, alwaar Comp^s. vlag boven in de Negery geplamt stond, werdende wy alhier door Capiteyn *Pati Poeteb*, beleefdelyk verwelkomt, en boven in zyn Negery, en op de baleeuw geleyd, alwaar hem *Pati Poeteb*, ingevolge U Wel Ed. Agtb. ordre afgevorderd wierd, de Aste hem door U Wel Ed. Agtb. over 3 jaren overhandigd, dewelke hy, naar eenigen tyd onder zyn oude Papieren gezogt te hebben, te voorschyn bragt, als wanneer in dorso van dien geschreeven wierd, gelyk hier volgt, en daar na dezelve aan hem *Pati Poeteb* wederover gegeven.

Waar na hy weder met zyn Orangtocha's op de Baleeuw zynde verscheenen, wierden zy alle afgevraagd, of ook eenige vershillen, of oneenigheeden, onder haarlieden waren, dat zy de zelve als nu op ons aanweesen alhier zouden bekend maken, dog gaven alle ten antwoord, dat zy met haar nabuuren, en onder malkanderen vreedzaamlyk leefden, en, op afvraag, wat vaartuygen daar dagelyks aanquamen, en wat haar gedoente aldaar was, antwoordden, dat daar veelyds Chialoupen uyt Eanda, aanquamen, om tegens lywaaden en andere kleenigheeden, Sagoe in te ruylen, dat ook ten zelve einde somtyds, maar selden, aldaar verscheenen eenige Goramse ingesetenen, dog dat 't zedert dat haar vershil van over 3 jaeren geaffopicerd was, zy aldaar geen de minste vyandelykheeden pleegden.

Waar op hem *Pati Poeteb*, en zyne Orangtocha's gecommandeerd wierd, by de voorz. goede intelligentie te continueeren, en met zyne nabuuren in minnelykheid te leven, op dat de E. Comp^s. geen klagten van het tegen-deel mogten voorkomen.

Hier op deed *Pati Poeteb* verfoek, zo voor zig zelfs, als voor zyn onderhoorigen, dat hem mogte werden gepermitteerd, om zomtyds naar de kust van Hitoe, en Larike, met Sagoe ten handel te varen, om door dat middel aan de kost te kunnen komen, en nog dat hy mogt gelicentieerd werden, in 't korte naar Larike, of Waccasihoe, te vertrekken, om een nieuwe Corcor, die de Orangkaja van Waccasihoe hem beloofd had, te mogen gaan afhalen,

zeggende met het jegenwoordige kleyn en oud Corcorretje, of de Orembaay, in toekomende de Hongi niet meer te konnen volgen; maar na dat wy syne verfoeken aangehoord en in overweging genomen hadden, zeiden wy hem, niet geauthoriseerd te zyn daar over te konnen disponeeren, en waarom hy 't zelve aan U Wel Ed. Agtb. zels niet hadde gedaan, dog naamen wy aan, dezelve verfoeken aan U Wel Ed. Agtb. te zullen voordragen, van wien hy *Pati Poeteb*, dan de Hoog-geerde dispositie konde afwagten, 't geen hy met genoegsame teekenen van dankbaarheid accepteerde.

Zo als wy hier waren, quam meergemelde *Pati Poeteb* nog verfoek doen, om nu van het verder volgen der Hongi geexcuseerd te mogen weesen, alzo zyne Negery zo ver afgelegene zynde, hy een sware te rug reis zoude te doen hebben, 't welk wy hem aecordeerden, in gevolge van welke permissie hy aantonds last gaf, zyn Corcorretje te ontleedigen, en op de wal te halen, zig over de inwilliging van dit verfoek zeer verblyd toonende.

Alhier niets meer te verrigten hebbende, naar dat d'Orangkaja's eens ter deegen rond hadden gedronken, namen wy afscheid van *Pati Poeteb*, en zyn Huysvrouw, die mede voor den dag gekomen was, om ons te verwelkomen, en begaven ons langs de strand naar de daar digte bygelegene Negery Kellimoeri, werdende door meergemelden *Pati Poeteb*, en verseheide andere Orangkaja's, gevolgd. De Radja ontong ons onder een opgeslage Baleeuw, latende op 't geluyd van Tifa, en Gong, eenige uyt-haalders van zyne onderhoorigen, Tsjakalillen, doende den Radja, en zyn mindere Orangkajen, en Orangtocha's dezelve vragen, die wy op Kellibon hadden gedaan, ontfingende daar op ook diergelyken antwoord.

Waar na de Radja, even als *Pati Poeteb*, ook verfoek dedde, om met Sagoë, naar de kust van Hitoe, ten handel te mogen varen, 't geen door ons, even als op Kellibon, beantwoord wierd.

Werdende hem op zyn verfoek mede toegeftaan, als nu met zyne Corcor maar te mogen 't huys blyven, en mede naar reccommandatie van de goede eenigheid en correspondentie, met zyn naburige en onderhoorige te onderhouden, begaven wy ons tegens den avond weder naar boord, zynde de Vloot onder tusschen, van voor Kellibon voort gesehept, en in de baay alhier voor de Negery Kellimoeri ten anker gekomen, latende naar onze aankomst aldaar, het

gewoone Avond-Gebed doen.

Ontrent agt uren, verscheenen weder aan boord de Radja van Kellimoeri, met zyn onderhoorige Orangkaja's van Celor, en eenige Orangtocha's, haare klagten doende, dat *Pati Poeteb*, Capiteyn van de Negery Kellibon, van ouds her onder den Radja van Kellimoeri had gerefortceerd, en nevens de andere kleyne Negerytjes, te zaamen een Corcor had helpen bemannen, en dat hy nu zig het gezag van den Radja onttrokken had, en zonder hem te erkennen, in zyn Negery alleen gezag voerde, gelyk hy ook deze jaren alleen met zyn Negery's volk, een Corcorretje in Zee gebragt had, en daar mede de Hongi gevolgt was, verfoekende, dat daar in mogt voorfien, en hy Capiteyn *Kellibon*, als van ouds, weder onder 't gezag van den Radja mogt werden gesteld, en te samen met hem geordonneerd worden, eene Corcor te bemannen, of dat hy, alleen willende scheppen, dan die ook alleen mogt bemannen, maar geen volk van haar onderhoorige Negery nemen, zeggende zy, dat, zo hy de Corcor alleen bemande, 't haar dan niet veel scheelen kon, of hy affonderlyk schepte, waar op dezelve klagens afgevraagd werdende, waarom deze hare klagten niet hadden geïnflitueerd, doen wy aan land waren, en haar afgevraagd hadden, of eenige questien, of oneenigheeden, met hare nabuuren hadden, en te meer, daar doen ter tyd *Pati Poeteb* zels present was, die daar op zyn verdeddiging daar tegens had konnen inbrengen, gaven daar op zeer verscheillend en varieerend antwoord, meestendeels daar op uyt koomende, dat zy voor Capiteyn *Kellibon* groot gefag bang waren, en derhalven in zyn presentie die beschedigingen ten zynen laste niet te hebben durven inbrengen, voegende de Radja daar by, dat hy dezelve klagten reeds by zyn jongste aanweesen op Amboina, aan U Wel Ed. Agtb. hadde gedaan, waar op hem dan door ons wierd geantwoord, dat, nademaal U Wel Ed. Agtb. dezelve klagten reeds oewust, en door hem Radja bekend gemaakt waren, wy niet twyffelden, of U Wel Agtb. zoude (deze noodig, en billyk oordeelende) daar wel anders in voorfien.

Hier naar een soopje of twee, aan deze inlandte Grooten geschonken zynde, namen zy van ons afscheid, en vertrokken wederom naar land.

Ontrent middernagt wierden de dreggen wederom geligt, en rakte de Vloot aan 't scheppen.

Saturdag, den 7. November, 's morgens ontrent neegen uren, passeerden wy de Negery Kiffalauw, en op de

middag de Negery Tobo, gelegen op twee fteyle fteen-klippen, even naar het middag-maal quam alhier met een prauw aan boord de Orangkaja *Salamat*, van Tobo, met eenige rangtocha's, tot dus verre ons verwelkomen, als mede om ons berigt te doen, dat de Corcor van Werinama, en Tobo, op een fteen gefooten, en daar door een lek gekregen hebbende, aan geene zyde van Tobo, het nade wal hadde gezet, en aldaar dezelve Corcor op ftrand was opgehaald; dog prefumerende, dat onder dit berigt wel iets anders mogte fchuylen, en derhalven 't breeken van deze Coreor wel tot een dekmantel zoude konnen genomen worden, waar mede zich de daar op varende manfchap, van ons zoude foeken te abfenteeren, ftuurden wy een weinigje daar na den bofchfchietter per Orambaay na de Corcor van Oerén, en Affaloclo, met bevel, om weder agter uyt te deinfen, en zig na voorfz. Coreor van Werinama, toe te begeeven, en naar de waare gefalte van dezelve nauw onderzoek te doen, en by aldien hy Orangkaja *Affaloclo*, defelwe Coreor onbequaam mogte vinden om te konnen volgen, hy als dan de voornaamfte manfchap van defelwe overnemen, en meede op Werinama brengen zoude, dog zo de Coreor bequaam was, hy den Gefagvoerder daar op zoude gelaffen, aanftonds met hem te gelyk te volgen.

Ontrent vier uren, paffeerden wy de Negery Hatoemten, in twee Gehugten, niet verre van den anderen, beftaande, alwaar ons aan boord quam *Latoent*, Orangkaja van 't zelve dorpje, koomende met eenen zyner Orangtocha's, ons verwelkomen, dewelke, naar eenige foppjes gedronken te hebben, weder wierden gedimmitteerd.

Wy fchepten weder voort, tot 's avonds ontrent zeeven uren, als wanneer wy voor de Negery Werinama de dreggen in de grond lieten vallen; latende daar op verders het gewoone Avond-Gebed doen, 't welk verrigt zynde, quam ontrent negen uren aan boord, de Orangkaja van Affaloclo, met de hoofden van de Coreor van Werinama, rapport doende, dat aan de voorfz. Corcor niets het minfte manquement was geweest, en dat hy defelwe hoofden van dito Coreor afgevraagd had, waarom aldaar aangeloopen waren, zeiden dat de Orangkaja van Kiffelauw, op haar Coreor ziekelyk zynde geweest, zy den zelve hadden aan land gezet, en eenige Sagoe voor haare Maifanajers hadden ingenoomen, alzo geen mondkoft voor dezelve meer hadden, waar op hy zynde gereprocheerd, met te zeggen, dat 't

zelve voorgemelde zeer fufpect, en fchoon 't al waar was, egter haar niet verfehoonen konde: want om een uur of zes verder fcheppens, zy den Orangkaja van Kiffelauw wel konden mede gebracht hebben, en in die tyd haar Maifanajers van honger niet zouden geflorven hebben, waar op hy weinig weetende te antwoordden, onder 't drinken van een foppje maar gedimmitteerd wierd.

Een weinig daar na, quam ook aan boord de oude Radja van deze Negery, Werinama, die onze vragen meeft met lagehen beantwoordde, en in alle zyne Actien genoegzaam betoonde, dat hy niet wel by zyn zinnen was, zo dat wy derhalven niets van hem konden te verftaan krygen, van 't geen ons te weeten noodig was, hielden niet lang fpraak met hem, maar depeehcerden hem kort af.

Sondag, den 8. November, 's morgens begaven wy ons met den dag naar land toe, om de Negery te befichtigen, vindende de kraal-fteene Pagger, in U Wel Ed. Agtb. memorie vermeld, nog onder de voet leggen, hier op begaven wy ons naar de Balceuw, of Saboa, die aan ftrand oppereggt was, om aldaar de andere faaken te onderfoeken.

Op Tamilau, aangaande 't fcheppen der Coreorren, tuffchen die van Werinama, Leymoe, Haja, en Touw, bevonden wy het dusdanig gelegen te zyn.

De Orangkaja van Leymoe, zegt, dat ten tyde van den Ed. Heer *Arnold de Vlaming*, het fcheppen der Coreorren zoodanig geordonneerd is, dat hy altyd met die van Haja zoude fcheppen, gelyk hy ook bekend 't zedert altyd gedaan te hebben, tot 'er tyd dat de Koopman, *Pieter De Boeg*, op Saparoewa lag, als wanneer die van Leymoe door den vorigen Orangkaja van Haja grootelyks zouden zyn beleedigt geworden, en dat de Leymoeëfen daar over aan den zelve *De Boeg* zynde klagtig gevallen, hy haar gepermitteerd had, buyten die van Haja een Coreor alleen te mogen fcheppen, zeggende in gevolge die permissie ook naderhand twee Coreorren verfleeten te hebben, waar van een op den hoek van Alang zoude gebleeven zyn, en dat hy, dit jaar nog geen Corcor hebbende konnen krygen, uyt dien hoofde met de Coreor van Werinama t'zamen gefchept was, verzoekende nog als voorheen, een Corcor alleen te mogen in Zee brengen, dog hem daar op afgevraagd hebbende, of hy in ftaat was, met zyn manfchap een Coreor te konnen bemannen, antwoordde hy daar op, zo met geen Coreor, ten minften met

met een Orembaey, de Hongi te zullen volgen, en op zyn verfoek, van alleen te scheppen, sterck insteurende, en op afvragc, of ook eenige onecnighcid tusfchen zyn Negery, en die van Haja was, waar op deze afkeerighcid gefundeerd was, zegt neen.

De Orangkaja van Haja brengt daar tegens in, dat het waar is, dat ten tyde van den Koopman, *De Bocq*, op Honimoo, zyn voorfaat, die van Leymoe beleedigd heeft, waar over hy ook aan meergemelden *De Bocq* zegt, 30 Ryxd. betaald te hebben, waar mede deze queftie door den zelven *De Bocq* dan geflöpiceerd zynde, was die van Leymoe ook door hem belast, te agtervolgen de ordre, ten tyde van de Ed. Heer *Vlamming*, op 't fcheppen der Corcorren gecmanecrd, te weten, dat zy met Haja moesten fcheppen, 't geen die van Leymoe egter naar dato niet hebben willen naarkomen, egter als nog verfoekende, dat die van Leymoe mogen geordonneerd worden, met hem 't zamen te fcheppen, dog zegt hy, zoo die van Leymoe magtig zyn om alleen een Corcor te bemannen, hy dan wel inag lyden, dat zy alleen fcheppen.

De Radja van Werinama, gevraagd zynde, hoe het by quam, dat die van Leymoe dit jaar te famen met hem hadden gefchept, daar zulks noyt te vooren in gebruik was geweest, zegt, dat die van Leymoe daar toe by hem zelfs verfoek hebben gedaan, om dat gewoon alleen een Corcor te fcheppen, en daar toe dit jaar niet in ftat zynde geweest, egter, om Comps. dienft niet te verfuimen, met hem mede gefchept waren.

Radja *Touw*, gevraagd zynde, waarom hy hadde verfoegt, dat die van Leymoe met hem te zamen mogten fcheppen, en op wat fundamenten dit zyn verfoek gefundeerd was, zegt zulks verzogt te hebben, om dat zyn manfchap zo kleyn was, om een Corcor te konnen bemannen, en derhalven door behulp van de Leymoeëfen, daar toe beeter in ftat zoude weefen.

Naar alle welke over en weder ge-debatteerde difputen, wy (onder correctie van U Wel Ed. Agtb. hoog wys oordeel) van gevoelen zouden zyn, dat, zo die van Leymoe in ftat waren, alleen een Corcor te konnen bemannen, 't zelve haar in zodanigen geval wel konde gepermitteerd worden, alzo die van Haja zeggen, daar niets tegens te hebben, dog zoo door magteloosheid van volk, de Leymoeëfen met een andere Negery te zamen moesten fcheppen, 't zelve met Haja zouden moeten doen, alzo volgens haar eygen bekenteniffe, zulks al

ten tyde van de E. Heer *De Vlaming*, geordonneerd is geweest. Verders onderzoek doende naar eenen inlander, waar van in U Wel Ed. Agtb. geeerde memorie vermeld ftat, bevonden wy den zelve niet te zyn, de Soon van den Radja van Werinama, maar zyn tweede ftcm, of Kapalla Soa, van die Negery, zynde zyn Geflachts-naam *Lafa*, weshalven wy vastftellen, dat dit dezelve zal zyn, waar van in 't Hongi's Dag-regifter, van 't jaar 1702. 't onderzoek der moord aan de Toeloetiërs gepleegd, ter Vergadering op Werinama gehouden, met de naam van *Lafa* bekend ftat, en die aldaar verklaarde, by de moord der Toeloetiërs present, en om dat hy een ingefeeten van Werinama was, door de Leymoeëfen verfehoond te zyn geworden.

Verders onderzoekende, of het berigt van den Orangkaja van Tamilarw, ten lafte van deze perloon, aan U Wel Ed. Agtb. gedaan, waaragtig was, bevonden wy 't zelve met de waarheid genoegfaam te accordeeren: want hy *Aaba*, alias *Siktorwa*, declareerde, dat die van Toeloeti, en Tamilarw, 't zamen beradflaagt hebbende, om een Vrouwmenfch van de Negery Leymoe te vermoorden, die moord door die van Tamilarw was volbragt, en dat de Leymoeëfen, egter gewaar zynde geworden, dat die van Toeloeti daar mede handdadig aan waren, beftooten hadden, dit ongelyk aan die van Toeloeti, te wrecken, en 't zelve befluyt aan hem declarant hadden bekend gemaakt, dat men, na overweeging hoe dezelve wraak aan die van Toeloetie uyt te voeren, goed gevonden had, de Toeloetiërs met een foet lyntje naar Leymoe te krygen, en dat de Leymoeëfen, om zulks te bewerken, den declarant, als zynde met een vrouw van Toeloeti getrouwd, en aldaar ook woonagtig, derhalven aan die van Toeloeti verfoegt hadden dit te openbaaren, dat hy declarant ingevolge van 't zelve, door hem toegestane verzoek, de Toeloetiërs tot Leymoe had gebragt, alwaar die (zo als U Wel Ed. Agtb. genoegfaam bekend is) door die Leymoeëfen waren om hals gebragt, dog hy declarant naderhand bemerkende, dat dit verhaal grootelyks tot zynen lafte was, begon aantfiondt weder te variceren, met te zeggen, dat die van Toeloeti hem zelfs verzogt hadden, om met haar mede na Leymoe te gaan, en op afvragc, zo dit zyn voorgeven waaragtig was, waarom hy niet zo wel als d'andere Toeloetiërs door de Alfoerefen vermoord was geworden, ftiond hy zeer bedect, dan eens zeggende, om dat hy een Inwoonder van Werinama was, door de Leymoeëfen

verfchoont te zyn geweest ; en dan eens wederom, dat hy met vlugten haar handen ontkomen was. De Radja van Werinama, daar op gevraagd zynde, of hy geen kenniffe wegens deeze zaak had, antwoordde daar niets van te hebben geweeten, alzo voorz. *Lafa* doen ter tyd niet op Werinama, maar op Toelocti, was huys houdende.

Verders verftonden wy onder 't difcoureeren van den Radja van Werinama, dat zyn Soon, genaamd *Mau*, met een Tsjimpan, bemand met negen koppen, om Sagoe te verhandelen, eenige dagen geleden, naar Banda was vertrokken, waar op hem afgevraagd zynde, van wien daar toe een Paffe hadde geobtineerd, antwoordde hy ; dat zyn Soon zonder Paffe was vertrokken, en op vertoning, dat zulks ftydig was tegens Comp. ordres, waar door niemand zonder Paffe elders mogt vertrekken, gaf hy tot antwoord, dat zy zulks gewoon waren, en jaarlyks door haar gedaan wierd, 't welk wy niet hebben willen naarlaten U Wel Ed. Aghtb. ter kenniffe te brengen, te meer, langs deze Zuidkant van Ceram, op diverfe Negeryen Tjampans zyn gezien, waardoor wy vast ftellen, dat dezelve al mede tot zodanigen ongepermitteerden vaart gebruykt worden.

Waar op die van Werinama verders afgevraagd zynde, of ook eenige queftien, of oneenigheeden, met malkanderen hadden, antwoordden eenpaarig, in eenigheid met malkanderen te leven, en op nader afvraag, wat vaartuygen aldaar dagelyks aanquamen, en wat haar verrigting was, antwoordden, dat zeer zelden, aldaar eenige vaartuygen aanquamen, en zo 'er zomtyds al eenquam, dat het Bandafche Handelaars waren, die aldaar maar quamen om Sagoe te troequeeren.

Waaromme wy hier niets meer te verrigten hebbende, naar den Radja en Orangtocha's van Werinama, een goede continuerende eenigheid onder malkanderen gerecommendeerd te hebben, en eenige floopjes aan d' inlandfe Hoofden rond gefchonken, begaven wy ons weder naar boord.

Ten twee uren na de middag, wierden, naar gewoone zeynschoot, de dreggen weder geligt, rakende wy voorts aan't fcheppen, naar dat alvoorens, op verfoek, aan die van Werinama was vergund, met haar Corcor hier maar te blyven.

Ontrent drie uren quam aan boord de Bandafche Maridyker, *Abram Rogiersz.*, hier op strand een hutje opgeflogen hebbende, en aldaar met zyn Chialoup voor de dreg leggende, vertoonende ons een Paffe, gedateerd den 27. October pas-

fato, en ondertekend door den Getaghebber, den E. *Jacob Claafz.*, waar by hem gepermitteerd wierd tot uytventing van eenige Lywaden, en fchootels, de Eilanden Ceram, Goram, en Koefwoey, te bevaren, welke Pas wy aangeveekend hebbende, dien Anachoda de zelve reftitueerden, en hem daar op dimitteerden.

Ontrent vyf uren paffcerden wy Hatiahoe, en ontrent zes uren Toelocfey, d'Orangkajen van welke twee Negeryen aan boord verfeheneen, verfoekende, alzo veele van hare Maffamjers fick, en afgemat waren, dat haar mogt gepermitteerd worden, met haar Corcor als nu maar t'huys te blyven, 't welke haar ingewilligd zynde, vertrokken zy naar een floopje genuttigd te hebben, zeer vergenoegd weder naar boord.

Ontrent feven uren quamen wy voor de Negery Folin, latende aldaar de dreggen in de grond vallen.

Komende daar op voorts aan boord, eene *Pieter Patibalat*, ingezeeten van de Negery Nalaha, vertoonende ons een Paffe, gedateerd den eerften Oetober paffato, en onderteekent door den Onderkoopman, en Pl. Subaltern Hoofd, ten Comptoire Honimoo, *Huybert de Vlieg*, waar by hem gepermitteerd wierd naar Tehoewa, Hatiahoe, en Leymoe, te varen, om tegens Lywaden Sagoe Manta te troequeeren, en zulks voor den tyd van twee maanden, waar van wy aantekening hebbende gehouden, die Pas aan hem, *Pieter Patibalat*, reftitueerden.

Even naar het gedane Avond-Gebed, quamen nog aan boord, de by provisie het gezag waamemende Orangkaja van Folin, genaamd *Foalaina*, met eenige zyner Orangtocha's ons alhier verwelkomen, als wanneer wy haar bekend maakten, dat wy, ingevolge U Wel Ed. Aghtb. geëerde ordre aldaar gekomen waren, om te onderfoeken, wie de gewettigfte was, om tot Orangkaja in des laaft afgeftorvenen's plaats, aangefield te worden, waar op *Foalaina* voorz. ons verhaalde, dat, naar 't affterven van den voorigen Orangkaja, hem door den gefufpenderden Koopman *Moll*, was geordonneert geworden, het gezag zo lange by provisie waar te nemen, tot dat door U Wel Ed. Aghtb. over die waardigheid abfolutelyk zou gedifponceerd zyn.

Gevende zy heden ons voorts eenige onderrigting wegens des Orangkaja's geflagt, en wie wel de wettigfte tot de luccellie zoude weefen, waar van wy de aantekening uytftelden tot den anderen dag, als wanneer wy 't zelve nauwkeurig zouden onderzocht hebben; en daar op dimitteerden wy haar.

Maandag den 9. dito, 's morgens met het lumieren van den dag, naar gedaane Morgen-gebed, quamen aan boord *Pieter Toccaja*, van *Haria*, en *Laurens Salawani*, van *Siriforri*, vertoonende ons haarlieder *Passe*, beide op den 19. October *Passato* gedateerd, en door den Onder-koopman, en *Pi. Subaltern Hoofd* ten *Comptoire Honimoo*, onderteekend, waar by haar gelicentieerd wierd, den eersten om met 7 koppen, van *Haria*, na *Hatiahoe* te vaaren, om aldaar een nieuwe *Tsjampan* te koopen, en den anderen, om met 12 perfoonen ook na voorz. plaats te varen, om tegens kleeden *Sagoe* te ruilen, beide voor den tyd van anderhalve maand, waar van wy aantekening hebbende gedaan, verfogten de vertoonders van die *Passen*, dat den tyd van anderhalve maand door ons eenigfints mogt geprolongiert worden, waar op wy haar antwoordden, tot zulks niet geauthoriseerd te zyn, en daarom het zelve ook te declineeren, vtrekkende zy daar op na boord.

Daar op begaven wy ons naar land, en voords naar de *Baileo* van de *Negery Folin*, om te onderzoeken, wie de gewettigste tot *Orangkaja's* plaats was, bevindende tot deze waardigheid maar eenen sollicitant, zynde *Foalaina*, waar van onder gisterigen datum, gementioneerd staat, bevindende ook 't *Orangkaja's* geslagt dusdanig te zyn, dat *Kawani*, de eerste *Orangkaja*, des sollicitants Grootvader, gehad had vier Soonen, als *Sawaja*, den tweeden, *Orangkaja Nalissa*, den derden, *Mansame*, en *Palewakanna*, die beide nog geen beurd hadden gehad, dat de oudste soon, *Saway*, had naargelaten een soon, genaamd *Massaja*, die de vierde, of nu laast overleeden *Orangkaja*, was geweest. De tweede soon, *Nalissa*, had ook naargelaten een soon, *Foalaina*, sollicitant in dezen, de derde soon, *Mansame*, was zonder kinderen gestorven, en de vierde, *Palewakanna*, had mede een soon naar gelaten, genaamd, *Boikani*, uyt het welke dan blykende was, dat de stam van de eerste soon, *Saway*, tweemaal, en de tweede soon, *Nalissa*, eens met die waardigheid is begiftigt geworden, en de twee andere soons, *Mansame*, nu zonder kinderen gestorven zynde, en *Palewakanna* maar een soon, *Boikani*, naargelaten hebbende (waren wy onder submissie, van *U Wel Ed. Agtb.* wyfer oordeel van gevoelen, dat, volgens 's lands wetten en costumen, voorz. *Boikani*, tot deze waardigheid de wettigste was, dog naar den zelve linge te hebben doen soeken, eyndelyk voor den dag gekomen zynde, bevonden wy hem ganschelyk mager en uytgeteerd, ja zo

fwak, dat nauwekyk op zyn beenen konde overend staan, zeggende hy zels, vyf jaaren in die fwakheid geweest te zyn, en weinig hoop tot zyn herstelling te hebben, waar na hem afgevraagd zynde, of hy niet gaarne tot *Orangkaja* van dit *Negerytje* zoude willen geleyverd worden, antwoordde zulks wel te begeeren, maar om zyn continueerende fwakheid daar niet naa te staan, wel mogende lyden, dat zyn neef *Foalaina*, met die waardigheid begunstigd wierd. d' *Orangtoeha's*, en 't gemeene volk, mede afgevraagd zynde, tot wie zy wel het meesten inclineerden, antwoordden eenpariglyk tot *Foalaina*, om dat *Boikani* zo siekelyk, en geen hoop van herstelling overig was, en, volgens het bovenstaande *Gelagt-register*, is hy naast *Boikani* ook de wettigste, en eenigste pretendent (volgens ons gering gevoelen) latende voorts de decisie daar van, in alle nederigheid, aan *U Wel Ed. Agtb.* over.

Op nauwkeurige afvraging, alhier geen vershillen of oneenigheden gevonden hebbende, begaven wy ons weder naar boord, werdende door die van *Folin*, met een rank jonge *Pinang*, en een klein *Bokje*, beschonken.

Ontrent agt uren, 's morgens, schepden wy van hier weder voort, en quamen ontrent op de middag wederom voor de *Negery Leymoe* ten anker, alhier quamen by ons de volgende handelaars hare *Passen* vertoonen, als *Oessen*, *Moor van Iha*, een *Pas* van dato 19. October *passato*, en ondertekend door den Onder-koopman, en *Pi. Subaltern Hoofd*, ten *Comptoire Honimoo*, waar by hem gepermitteerd wierd, met 8 koppen, van dito *Negery*, na *Amahy*, *Sepa*, *Haja*, en *Hatiahoe*, te varen, om tegens kleeden, *Sagoe* te ruilen, voor een maand tyd, en

Laurens Lessimana, van de *Negery Ouw*, met 15 koppen, van *Ouw*, en *Oelat*, zynde zyn *Pas* op den 9. October *passato* gedateerd, en door meergemelde *Pi. Subaltern Hoofd*, geteekend, waar by hem gelicentieerd wierd, na *Werinama* en *Tobo* te varen, om tegens kleeden, en andere kleenigheden, *Sagoe*, *Padi*, en andere eetwaren, te ruilen, voor anderhalve maand, van welke *Passen*, wy aantekening gehouden hebbende, die aan de houders restitueerden.

Hier op begaven wy ons op de plaats, daar de voor de *E. Comp.* gekapte balken waren leggende, bevindende wy dezelve ontrent een half uur beweften de *Negery*, aan strand, onder twee met *Atap* gedekte booten, op onderleggers, behoorlyk te loofsen, en naar dezelve net naargeteld te hebben, bevonden wy onder

onder elke loots, 50, of te famen 100 ps. van dezelve yfer-houte balken.

Hier naar ons naar de Negery, en op de Baleoe, begevende, bevonden wy eersfelyk niet het minste teeken meer overig van de aldaar voor henen gestanc bamboefse Pagger, en naar nauw onderzoek onder de Orangkaja's, en Orangtoeha's, of ook eenige questien, of oneenigheeden, onder mallkanderen hadden, dezelve neen geantwoord hebbende, ordonneerden wy den Orangkaja, Orangtoeha's, en 't volk van dezelve Negery, om ons tot Haja toe te volgen, om dat aldaar Vergadering stond gehouden te worden, waar in haar presentie nodig was, dog zonder te weten, wat vreesle haar beving, also zy scheenen daar zeer ongeneegen toe, zelfs eenige van dezelve bevende van schrik, zo dat wy groote moeyten hadden, van dezelve met goede toefeggingen, dat haar niets quaads zoude wedervaaren, daar toe te persuaedereen.

Eyndelyk geraakten dezelve aan boord van eenige Corcorren, als wanneer wy ons aan boord begeven hebbende, aantsonds, zynde ontrent twee uren naar de middag, op de gewone zeynshoot, de dreggen lieten ligten, scheppende verders voort, en passeerden ontrent half vyf uren, 't Negerytje Tehoewa, alwaar per praeuw aan ons boord quam, eenen *Jan Patirane*, van Ouw, met deszelfs Tjsampan alhier ten anker leggende, vertoonende ons zyn Passé, gedateerd den eersten October, en onderteekend door dikgemelde Pl. Hoofd, ten Comptoire Honimoo, waarby hy met 8 koppen gelicentieerd wierd, om naar Amahcy, Sepa, Tamilauw, Touw, Haja, en Toeloeti, te varen, om voor kleingheeden Sagoe in te ruylen, voor 40 dagen tyd, welke Pas, naar gehouden aanteekening daar van, hem gerestitueerd en hy daar mede gedimiteerd wierd; sendende wy daar ook de Orembaey met de boschieteer, naar het zelve Negerytje Tehoewa, om *Lassipala*, Soon van den *Imam* aldaar, tot ons op Toeloeti te brengen, om te ondersoeken, of het vergeven van *Lucas Tamilauw Besi*, ten zynen lasten, waargtig was, wegens 't gene, waar van hier vooren van de Perfoon van *Lasa*, alias *Sitewa*, van *Werinama*, gesprooken is.

Ontrent half ses, quamen wy voor de Negery Toeloeti, daar wy de dreggen in de grond hebbende laten vallen, ons naar land, en op de baleoe begaven, alwaar alweder by ons quamen de volgende handelaars, om haar Passen te vertonen, te weten,

Simon Pati Paros, van Ouw, een Pas van dato 5. October passato, en door

meergemelde Pl. ondersfeld Hoofd ten Comptoire Honimoo onderteekend, waar by hem gepermitteerd wierd, met 13 koppen, van de Negeryen Ouw, en Oelat, naar Hatiahoe te varen, om tegens Kleeden, Sagoe en Padi, te ruylen, voor een halve maand.

Sehapati, Moor van Pclauw, een Pas voor dato 19. October passato, door den Onderkoopman en ondersfeld Hoofd, ten Comptoire Haroeko, *Jooft van Coffenobel*, onderteekend, was by hem gelicentieerd met 15 koppen, van die Negery, na Amahcy, Sepa, Tamilau, Haja, Toeloeti, en Hatiahoe, te varen, om tegens Lywaden, Sagoe te trocqueren, voor twee maanden, mits in 't derwaarts gaan, en van daar te rug keeren, hy gehouden blyft het Comptoir Honimoo aan te doen, zynde in dorso van deselve Pas aangetekend, en met deze tekening van den Pl. ondersfeld Hoofd, tot Honimoo, *Huybert de Vlieg*, bekragtigd, dat den zelve Anachoda, aldaar op 26. October passato was gearriveerd, en den zelve dag weder vertrokken, naar aanteekening van welke Passen, dezelve aan de Anachoda's restitueerden. Verders tredende tot het ondersfock, wie de gewettigste en naaste tot de vacante Orangkaja's plaats van deze Negery was, bevonden wy tot dezelve te zyni twee sollicitanten, als *Naboeloea* (hebbende tot dus verre 't gezag in dito Negery waargenomen) en *Maalau*, zynde agter-broeders-kinderen, en, naar nauw ondersfock, wierd het Orangkaja's geslagt dusdanig bevonden te zyn.

Dat *Sakoena*, der supplianten overgroot-vader, eerste Orangkaja van Toeloeti, gehad had twee Soonen, als den oudsten *Sarikakan*, die geen Orangkaja, maar *Casifi*, was geweest, en *Naboeloea*, die zyn Vader in de waardigheid van Orangkaja was gevolgd. Dat *Sarikakan* had gehad twee Soonen, als *Poelano*, den derden, en *Patola*, den vierden Orangkaja, en *Naboeloea*, ook twee Soonen, genaamd *Woto*, en *Lelitoemoe*, die geen Orangkaja's waardigheid had bekleed. *Poelano*, derde Orangkaja, was zonder kinderen gestorven, en *Patola*, de vierde Orangkaja, had twee Soonen naargelaten, als *Likoe*, vyfde Orangkaja, en *Maalau*, medefollicitant, *Woto*, had nagelaten een Soon, *Naboeloea*, medefollicitant, en *Lelitoemoe* was zonder kinderen gestorven.

Uyt allen welken dan isblykende, dat de afkomelingen van den oudsten Soon; van *Sakoena*, nu driemaal agter den anderen met die waardigheid zyn begiftigt geworden, daar de tweede Soon *Naboeloea*, in zyn Perfoon alleen daar mede is vereerd geworden, zonder dat tot nog toe

toe zyn nakomelingen daar van hebben ge gaugeerd; zo dat wy (onder submissie van U Wel Ed. Agtb. veel wyfer oordeel) van gevoelen zyn, dat, volgens 's Lands Wetten, en Costuymen, *Naboeleoa*, de Soons Soon van den tweeden Orangkaja van dezelve naam, tot deze waardigheid de gewettigste is, hoven dien spreekt hy redelyk goed Malesyts, zynde de Orangtocha's, en 't gemeene volk, ook tot hem meest geclineerd, latende voorts deefie van deze zaak, in alle submissie, aan U Wel Ed. Agtb. over.

Naar dat wy onderzocht hadden, of geen questien, of oneenigheden, onder malkanderen hadden, en die niet gevonden hebbende, begaven wy ons naar boord, met meergemelde *Lasfiapalla*, van *Tehoewa*, latende daar op ook ontbieden den Orangkaja, *Lucas Tamilaubesi*, van Tamilauw, met het Pl. Hoofd van Toeloeti, genaamd *Naboeleoa*, en zyn tweede stem; *Hapadian*, met nog eenige Orangtocha's, nevens den ingezeten van Toeloeti, die, naar zeer iware wonden van de Leymoeëfen ontfangen te hebben, alleen van zyn Landsheden, doen ter tyd met hem op Leymoe geweeft zynde, overgebleeven was.

Welke Perfoonen dan alle by malkanderen zynde, vroegen wy hem *Lasfiapala* eerst af, of hy ten tyde dat de ingefetenen van Toeloeti op Leymoe vermoord wierden, aldaar niet mede present was geweest, antwoordde hy van neen, zeggende te dier tyd in zyn Negery *Tehoewa* verbleeven te zyn.

Waar op dan de hier present zynde Toeloetiërs dienswegens ondervraagd wordende, waren in 't eerst zeer aarfelende, om regt uyt te antwoorden, niet anders konnende bemerken, of de zelve moeften door meergemelde *Lasfiapala*, zeer bevreesd zyn, en dat zy uyt dien hoofde iet dorften ietwes ten zynen lasten inbrengen.

Eyndelyk egter verklaarden zy met haar allen gefamentlyk, dat, ten tyde dat zy Toeloetiërs door die van Leymoe vermoord wierden, drie perfoonen, als *Laba*, alias *Sibterwa*, van *Werinama*, en *Lesfiapalla*; met *Malesfi*, beide van *Tehoewa*, tot haar waren gekomen, met verfoek, dat zy mede wilden naar Leymoe gaan, alzo die van Leymoe met die van Toeloeti aldaar iets te beraadslagen hadden, en dat de Toeloetiërs, niets quaads denkende, daar op mede gegaan, en zoo ellendig vermoord geworden waren.

Niertegenstaande deze eenparige getuygenisse van vier perfoonen, bleef hy *Lasfiapalla*, egter by de negative hartnekkiglyk perfitteeren, varicerende als doen

in zyn Alibi, want daar hy van te voren gezegt hadde, dat hy in zyn Negery *Tehoewa* was verbleven, antwoordde hy als nu, dat hy doen ter tyd, met eenige ingezetenen van *Toelocley*, naar *Honimoa* was geweest, om *Sagoe* te verhandelen.

En wat moeyte wy ook aanwenden, om hem tot bekentenis te doen komen, was 't egter alles vrugteloo, als hartnekkig by zyne ontkenentenis volhardende, zeggende zelfs, op afvragen, meergemelde *Laba*, of *Sibterwa*, van *Werinama*, niet eens te kennen, veel min met hem tot *Toeloeti* geweest te zyn.

Egter alle omstandigheden en getuygenissen wel overweegende, wy (onzes geringen oordeels) niet anders denken, of 't rapport van *Tamilaubesi*, zo wel aangaande *Lesfiapalla* als *Laba*, alias *Sibterwa*, aan U Wel Ed. Agtb. gedaan, was met de waarheid accordeerende.

Naar verrijging van dit onderzoek, lieten wy 't gewoonelyk Avond-Gebed wederom verrigten, en naar gehouden Avondmaal, ontrent 's avonds ten 10 uuren, wierden op gewoone zeynschoot de dreggen wederom geligt, krygende wy kort daar na een fraje koelte, die ons by starreligt zo ver voortfette, dat wy,

Dingsdag, den 10. dito, 's morgens ontrent half 4 uuren, ontrent een quartier uurs beoofden de Negery *Haja* ten anker quamen; om dat het vlak voor de Negery zeer reevagtig, en bygevolge gevaarlyk te leggen was.

Naar gedaan Morgen-Gebed, begaven wy ons per *Orembaay* naar de Negery *Haja*, alwaar alle de Orangkaja's ook vericheenen zynde, wierd Vergadering belegt, en daar in voor eerst op de tafel gebragt, het geschrift, 't geen door die van *Tamilau*, *Toeloeti*, en *Leymoe*, moeft ondertekend worden, werdende de laatstgemelde afgevraagd, wat redenen haar gemoeverd hadden, om 't zelve geschrift, door die van *Tamilau* op *Leymoe* gebragt zynde, niet te hebben willen onderteekenen, antwoordden daarop zulks geweigerd te hebben, om dat den inhoud van dien, haar niet ter degen voorgehouden was, en zy derhalven beschroomd waren iets te onderteekenen, waar van haar de inhoud onbekend was.

Waar op haar nader afgevraagd wierd, of niet iemand van haare nabuuren, en wel speciaal de *Radja's* van *Werinama*, en *Touw*, of wel de Orangkaja van *Haja*, haar van 't onderteekenen van dat geschrift hadden afgeaodt, of wel tot die weigering opgefloodt, antwoordden zy

zy neen , zeggende niemand daar aan ſchuldig te zyn , maar dat zy uyt eigen beweging de onderteekening hadden geweigerd , om dat de inhoud van het gefchrift haar onbekend was , en niet tegenſtaande wy daar op zeer aandrongen , onder verlekering , dat haar daar over niets quaads zoude wedervaren , konden wy egter niet verder komen , als blyvende de Leymoeëfen , by haar gezegde perſiſteeren , en , tot bekragtiging van dit zyn zeggen , verzogt de Orangkaja van Leymoe , dat hem , als nu , den inhoud van voorſz. gefchrift , mogt werden voorgelezen , op dat hy den inhoud van dien mogt kundig wezen , zo wierd hem zulks geaccordeerd , en den inhoud van dien , hem in 't Maleyts , door den onderſz. *Jan Louis Munniks* , zynde voorgelezen , verklaarde hy , op aſfrage , den inhoud van dien wel verſtaan te hebben , en als nu bereid te zyn , 't zelve nevens die van Tamilau , en Tocloeti , gefamentlyk te onderteekenen , welke onderteekening dan door de Hoofden der voorſz. drie Negeryen , met hare tweedens zynde gedaan , gaven daar op , malkanderen in volle Vergadering de hand , tot teeken van toekomstende onderlinge vrindſchap , dog de tweede van de Negery Leymoe , genaamd *Seriata* , was een wyl tyds tot 't geeven van de hand ganſch onwillig , egter op ons bevel , 't zy uyt vreeze , of uyt goede mening , gaf hy eyndelyk mede , gelyk de andere , de hand onder malkanderen .

Waar op haar dan wel ernſtelyk , in 't algemeen wierd gerecommandeerd , dat geen van hen allen zig weder zoude onderſtaan , zyn nabuurige bondgenooten , met wie zy nu beloofd hadden in vaſte vrindſchap te zullen leven , in eeniger hande manieren te beledigen , maar dat alle voorgaande vyandſchappen en moorderyen , nu met den dekmantel van vrindſchap en eenigheid bedekt , en daar onder als begraven , in eeuwige vergeetenis moeſten gebragt werden , of dat , zo zy anders deden , dan de E. Comp. (die deſzelfs geduld niet al te lange kon laten tergen) d'onſchuldigen , of beledigden , zoude te hulp komen , en haar aangedaan onglyk zoodanig wreeken , dat de belediger zyne nakomelingen daar een eeuwigſmertelyk berouw over zouden hebben , welke vermaning zy alle met dankbaarheid beantwoordden , en beloofden , zig aan geen toekomstende beledigingen meer te zullen ſchuldig maken .

Hier naar renoveerde de Orangkaja van Leymoe , zyn verzoek reeds op Werinama gedaan , dat hem mogt gepermitteerd worden , buyten die van

Haja , een Corcor alleen te mogen ſcheppen , zeggende daar toe in ſtaat te zyn , en die Corcor met ontrent 70 man van zyn onderhoorige te zullen bemannen , waar op de Orangkaja van Haja opſtaande , zeide zig , ten dezen opſigte te refereren , aan zyn gezegde op Werinama , en dat hy zulks wel lyden mogt , dog met deze conditie , dat by aldien de Leymoeëfen tot het alleen ſcheppen van een Corcor onmagtig mogten wezen , zy dan met niemand anders , dan alleen met hem , zouden mogen ſcheppen , 't welke door die van Leymoe aangenomen wierd , zeggende , zo dra zy niet in ſtaat bevonden mogten werden , om een Corcor alleen te ſcheppen , zy zig dan gaarne wilden onderwerpen , om in toekomstende met Haja te ſcheppen , verklarende de Orangkaja *Titameten* , van Bonoa , dat die van Leymoe , over het koopen van een nieuwe Corcor , met drie Gnadjo's , reeds met hem in onderhandeling waren , naar 't welke gehoord te hebben , wy de Leymoeëfen , en die van Haja , te gemoet voerden , dat wy dit U Wel Ed. Agtb. ſchuldpligtig zouden bekend maaken , en zy vervolgens daar op U Wel Ed. Agtb. hoog-geerde diſpoſitie konden afwagten .

Hier na lieten de geapprehendeerde Orangtoeha's , en Marinjo , van de Negery Nuniali , verzoek doen , dat zy eens mogten in Vergadering binnen treden , om cenig verzoek te doen , 't welk haar zynde toegeſtaan , verſcheenen daar op de Orangtoeha's , *Elak Kaſſi* , *Elak Haſikoe* , *Elak Manoeelekoe* , met den Marinjo , *Maccatita* , zeggende de Orangtoeha's , dat , ten tyde zy van *Nuniali* als gevankelyk wierden weggevoerd , zodanig door vrees en ſchrik bevangen waren geweest , dat zy de redenen tot haar onſchuld niet hadden durven openbaren , en dat de Orangkaja *Kakiaſſan* , haar als de oorzaken van de ongeveegeldheden in zyn Negery , en van hare quade intentie tegens de E. Comp. hebbende beſchuldigd , zy nu verzogten , het tegendeel in zyn preſentie te mogen aantoonen , dog haar daar op te gemoet gevoerd zynde , dat zulks door haar op Nuniali (als wanneer afgevraagd werdende , of iets tegens den Orangkaja *Kakiaſſan* hadden , van neen tot antwoord hadden gegeven) moeſt ingebracht zyn , verontſchuldigden zy zig al wederom , op de voorſz. vrees , en ſchrik , en daar mede tot het noodige verhaal komende , zeiden dat .

Eerſtelyk , zy altyd bereid waren geweest , om in gevolge van Comps. bevel , haar door den Orangkaja *Kakiaſſan* , bekendgemaakt , van den berg af , zig

metter woon naar de strand te begeven, en dat zy ten dien eynde, ieder haar huis reeds aan strand geëxtruceerd hadden.

Nader bericht der Orangtoewa's, van Nuniali, en klage over hunnen Orangkaja.

Dat de Orangkaja als hoofd van de Negery, en aan wien Comp^s. bevel dien aangaande was bekend gemaakt, en die daarom om zulks te volbrengen, d' eerste moeste zyn, tot nog toe aldaar aan strand geen huys geëxtruceerd had, dat hy Orangkaja, nu vier jaren geleden, zig een geheel half jaar van zyne Negery geabteenteerd, en op Bonoa opgehouden had, en dat alle zyne meubilen als nog op Bonoa voorz. berustende waren.

Dat zy Orangtoeha's al lang in haar aan strand geëxtruceerde huysen zouden zyn komen woonen, zo niet des Orangkaja's broeder, *Sarotti* (die meer gezag in de Negery voerd, als hy Orangkaja zelf) haar met *Elak Sullatoe* gedreigd hadde, dat in zulken geval zy de Alfoercesen zouden afroepen, om al de geenen, die aan strand woonden, den hals te breeken.

Dat zelf des Orangkaja's broeder, *Sarotti*, absoluut gezag in de Negery voerd, en haar dwingt hem te gehoorfamen, ja zelfs zyn broeder, *Kakiasfan*, heeft willen vermoorden, waarom ook hy, *Kakiasfan*, na Bonoa gevlugt was.

Dat in de Negery Nuniali 3 Orangkaja's zyn, als *Kakiasfan*, van wegens de E. Comp^s, zyn broeder *Sarotti*, die de Negery regeerd, en *Elak Sullatoe*, die alle voor Radja *Sifueloe* waar neemt.

Dat hem *Kakiasfan* zulks alles wel bewuft zynde, hy egter op Nuniali zyn broeder niet aangeklaagt heeft, alleen maar om hem de principale oorzaak van onlusten, te verfoonen, en haar Orangtoeha's maar in 't verdriet te helpen.

Dat hy Orangkaja maar een fehynvriend van de E. Comp. is, en zelfs altyd het afkomen van de Negery aan strand, door zyn broeder *Sarotti*, had doen beletten.

Hier op antwoordde de Orangkaja *Kakiasfan*, van Nuniali, in volgende maniere.

Eerstelyk bekend hy het voorgeeven der Orangtoeha's waaragtig te zyn, dat hare huysen aan strand geëxtruceerd zyn, maar dat hem onbekend is, of zy van meening geweest zyn daar in te komen woonen.

Bekende hy ook nog geen huys voor hem aan strand geëxtruceerd te hebben, maar dat zyn slaaven zo lang besig zyn geweest, om de materialen by malkanderen te verfamelen, maar dat hy nu ten eersten 't zelve opmaken zal.

Bekennende al mede, zes maanden op

Bonoa te hebben gewoond, om dat hy wegens de tweepalt van zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, in zyn Negery niet zeker was, en dat zyne Meubilen daar tot als nog waren verbleven.

Bekennende al mede, dat *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, d'inwoonders der Negery heeft gedreigd, op dat zy niet aan strand zouden gaan woonen, maar dat hy van 't afkomen der Alfoercesen niet wist, zeggende, dat 't haar Orangtoeha's pligt was, naar hem, en niet naar *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, te luyfteren.

Bekend ook dat *Sarotti* zig meer gezag aanmatigd, als hy, en dat hy *Sarotti*, hem *Kakiasfan*, ook heeft willen den hals breeken, om 't welk te ontgaan hy na Bonoa was gevlugt.

Ontkennende egter, dat 'er 3 Orangkaja's van Nuniali zyn, maar dat hy zulks alleen, en van de E. Compagnie aangesteld is, maar zegt egter, dat zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, hem in alles dwarsboomden, veel meer ahang, en daar door grooter gezag hebbende, als hy.

Bekend ook dat *Sarotti* een groote opftoeker van al het quaad is, maar dat hy op Nuniali daar op niet gedagt, en by gevolg vergeten heeft over hem te klagen, zeggende, dat hy der Orangtoeha's verdriet niet en zoekt, maar alleen wil, dat zy hem als Orangkaja zullen erkennen, en Comp^s. beveelen opvolgen.

Seggende noyt te hebben belet, dat d'inwoonders van Nuniali aan strand quamen wonen, maar dat hy also hem niemand wilde volgen, niet alleen aldaar konde huishouden.

Welke verdediging van den Orangkaja *Kakiasfan* zynde aangehoord, en daar uyt bevonden, dat hy zelfs wel een der voornaamste oorfaken der aldaar gereefen onlusten is, met zyn broeder *Sarotti*, d'eenigste opftoeker, de hand boven 't hoofd te houden, en zyn fehelmstukken te verfwygen, ja genoegzaam zyn gefag aan hem over te geven, werd hem afgevraagd, waarom hy zo stout hadde geweest, de voorz. Orangtoeha's, als voorname belhamels aan te klagen, daar dezelve alleen onder de magt van zyn broeder *Sarotti* stonden, en hy zelfs *Sarotti* hadde verfoond, en niet aangeklaagd, daar en boven nog hy zig zelfs van zyn Negery ging abteenteeren, en zyn goederen elders overbrengen, antwoordde hy, dat hy de Orangtoeha's had aangeklaagd, om dat zy meer hoorden na zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, als naar hem zelfs, dat hy *Sarotti* vergeten had aan te klagen, en dat deeze Orangtoeha's zoo wel,

wel, als hy, hare goederen vervoert, en op Lakacla hadden gebragt.

Hier op zeggen d'Orangtocha's zulks waar te zyn, en daar in haar Orangkaja's voorbeeld gevolgd te hebben, doen hy zyn goederen naar Bonoa vervoerde, en daar zelfs ging wonen, maar dat op de wederkomst van den Orangkaja, zy haar goederen ook van Lakacla hadden van daan gebragt, niettegenstaande de goederen van den Orangkaja nog op Bonoa verbleven waren, verlockende zy derhalven, dat zy met de Corcor van Lissabatta weder mogten na huys keeren, als vermeenende genoegzaam te blyken, dat zy onschuldig waren, en al het quaad van den Orangkaja zelfs, en zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, herkomende was.

Hier op antwoordden wy, dat wy niet bevoegd waren haar te ontslaan, en dat zy derhalven ider apart zouden verblyven op de Coreorren, daar zy op afscheiden waren, tot in Amboina gekomen zynde, zy zig voor U Wel Ed. Agtb. tegens haren Orangkaja konden verantwoorden, als wanneer U Wel Ed. Agtb. niet naarlaten zoude, naar onderzoek van de zaak, de ontschuldigen te ontslaan, en de schuldigen te straffen, 't welk zy in dank hebbende aangenomen, ieder weer naar zyn Corcor wierd belast te brengen.

Dog ondertusschen de Marinjo *Macatita* mede afgevraagd zynde, wat hy tot zyn verontschuldiging in te brengen had, bekend zyn oom, *Elak Macatita*, te hebben aangeflooten, om in des Orangkaja's *Kakiasfan* zeggen niet toe te stemmen, also hy wel wist, dat de Orangkaja aan de E. Comp^e. veel beloofde, en niets effectueerde, dat hy daarom zyn oom ried, zulks niet toe te stemmen, om dat naderhand, dezelve beloften niet volbragt werdende, hy by de E. Comp^e. als schuldig zoude staan, daar hy dog niets konde uytwerken, also alles van den Orangkaja *Kakiasfan*, zyn broeder, *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, afhingende was, doende ook zodanigen verfoek, als de Orangtoewa's, en werdende ook door ons op even dezelve manier beantwoord.

Verders naar andere verschillen vernoomen, en geen gevonden zynde, nam de Vergadering een eynde, en wierd het hier voren gementioneerde van 't ondertekende geschrift, den Pl. Gefagvoerder, in de Negery Toeloeti, genaamd *Naboeloea*, inhandigd, komende voords daar op by ons, *Françisco Sarimeta*, van Oelat, vertonende zyn Pas, van dato 6. October, waar by hem, met 12 koppen, van Oelat, gepermitteerd wierd, naar Toeloeti, Tehoewa,

en Leymoe, te varen, om voor Kleeden Sagoe te trocqueeren, voor anderhalve maand tyd, zynde dito Pas door den onder-koopman, en Pl. Subaltern hoofd, tot Honimoo, *H. de Vlieg*, geboekend.

Hier op namen wy afscheid van den Orangkaja van Haja, die op zyn verfoek gepermitteerd wierd, met zyne Corcor maar t' huys te blyven; en begaven ons naar boord, latende op gewoone zee-schoot, ontrent 10 uren, voor de middag, de dreggen weder lichten, en schepten tot 's agtermiddags, ten twee uren, als wanneer voor de Negery Touw, ten anker quamen, om naarvolgende ons te voren reeds bekend gemaakte questie, in Loco te onderzoeken.

Op de Baleoc gekomen zynde, inslitueerde de Orangkaja van Sepa zyn klagten, in naarvolgende manieren; voor eerst zeyde hy, dat de Negery Touw, terwyl dezelve nog by Latoe-hoewaloy was gelegen, altyd met voorz. *Latoehoevaloy* te zamen had geschept, en naderhand dezelve Negery Touw herwaards zynde getransporteerd, die van Tamilau, Sepa, Touw, en Toeloeti, te samen een Corcor hadden geschept, 't welk ook van allen geconfirmeerd wierd, maar dat de Corcor van Tamilau verleden jaar reeds oud, en onbruikbaar zynde, de Orangkaja van Tamilau met hem hadde beraadslaagd, en naderhand over een gekomen waren, om een nieuwe Corcor te maken, dat zy ten dien eynde een Timmerman van Elipapoeteh hebbende gehaald, met den zelve overeen gekomen waren, dat hy een nieuwe Corcor zoude maken, voor 180 Ryxd., dog dat de Radja van Touw, zulks hebbende verstaan, de Orangtocha's van Sepa tegens hem Orangkaja had opgestookt, en zy te zamen den voorz. Timmerman van Elipapoeteh hadden weten te bewegen, dat hy de nieuwe Corcor voor *Tamilau*, en hem *Sepa*, niet onder handen nam, halende hy Radja *Touw*, met de Orangtocha's van Sepa, een ander timmerman van Amahey, en den zelve een nieuwe Corcor aanbesteedende, zynde dezelve, waar mede nu Radja *Touw* dit jaar geschept heeft.

Dat de tyd der te doene Hongi naderende, de Orangkaja van Tamilau, zig van een nieuwe Corcor gefruiteerd vindende, zyn oude, zo veel hem mogelijk was, had moeten verhelpen, om in staat te zyn, nog dit jaar met dezelve in zee te komen, en hy op de tyd tot scheppen bestemd, de Negeryen, die met *Tamilau* moesten scheppen, de weet hebbende laten doen, om de Corcor

cor te komen helpen bemannen, was de Radja van Touw daar toe weigerig geweest, en niet vernoege met zulks zelve te weigeren, had hy de Orangtoeha's van Sepa mede tegens hem klager opgestookt, om met Radja *Touw* alleen te scheppen, zo dat dit jaar zyn Orangtoeha's, met de helft der Sepaneesen, die scheppen moesten op de Corcor, by Radja *Touw*, en hy Orangkaja, met d'andere helft, gelyk hy van ouds gewoon was, met die van *Tocloeti*, op de Corcor van *Tamilau*, was overgegaan.

Dat ook de Radja van Touw zyne Orangtoeha's, en die wederom het gemeene volk zodanig tegens hem opstookten, dat hy in zyn Negery niets te zeggen had, en dat, als 'er eenige Comp. brieven aldaar quamen, om voort te bestellen, hy niet magtig was een man te konnen krygen, om zulks te laten verrigten, weshalven hy Orangkaja genootzaakt was, om egter Comp. diens niet te versnymen, zyn eygen Soon daar mede weg te zenden.

Alle 't welke door den Orangkaja van *Tamilau* (als zulks zeggende zeer wel te weten) geconfirmceid wierd. De Radja van de Negery *Touw* hier op gehoord, en belast zynde zyn verdediging daar tegens in te brengen, antwoord eerstelyk, dat hy Radja *Touw* met den Orangkaja van *Sepa* overeenkomen was, om te samen een Corcor te scheppen, en dat ingevolge van dien, een Timmerman van *Amahy*, hadden besproken, die deze nieuwe Corcor hadde opgemaakt, dog hy Radja *Touw*, aantons van het tegendeel overtuygd zynde, veranderde wederom dusdanig, zeggende, dat de Orangtoeha's van de Negery *Sepa* die Corcor hadden aanbested, en hem verzogt met haar t'zamen te scheppen, 't geen hy opgevolgd hebbende, ook met die nieuwe Corcor met de helft der Sepaneesen was in zee gegaan, ontkennende egter zeer sterk, oovt de Orangtoeha's van *Sepa*, tegens haar Orangkaja opgestookt te hebben, niet tegenstaande 't zelve hem door de Orangkajoes van *Tamilau*, en *Sepa*, opgestreden wierd.

Waar op hy dan gevraagd zynde, wie hem autoriteit had gegeven, en wat redenen hem hadden gemoveerd, om zig van *Tamilau*, en *Tocloeti*, te separeren, daar hy van te vooren altyd gewoon was geweest, met dezelve, en *Sepa*, te samen een Corcor te scheppen, en waarom hy met de Orangtoeha's van *Sepa*, in tegenwil van haar Orangkaja, als nu alleen hadde geschept. Hy tragte zig daar ontrent met veel

frivole en leugenagtige voorgevens te behelpen, tot besluit zeggende, dat hy in toekomende bereid was (zo als altyd gewoon was geweest) met *Tamilau*, *Sepa*, en *Tocloeti*, te samen te scheppen.

De Orangtoeha's van *Sepa* hier op ook zullende gehoord werden, quam eene *Samalatoe* Orangtoeha van *Sepa* voor den dag, zullende zyn verantwoordening hier ontrent doen.

Voor eerst bevestigde hy al mede 't eerste zeggen van Radja *Touw*, dat zyn Orangkaja met den voorz. Radja *Touw* was overeen gekomen, te samen, buyten die van *Tamilau*, en *Tocloeti*, een Corcor te scheppen, en dat zy daarom die nieuwe Corcor hebben laten maken, en met den Radja van *Touw* 't samen geschept zyn, alchoon haar Orangkaja op de Corcor van *Tamilau* was overgegaan, dog hem d'onwaarheid van dien zynde voorgesteld, was deze gaff zo uyttermaten assurant, dat hy zyn eygen Orangkaja eerst, en daar na den Orangkaja van *Tamilau*, die tegens hem getuigde, in volle Vergadering voor schelmen uytfschold, 't welk hem belast zynde waar te maken, verdrayde deselve aantons zyne woorden zeggende zulks niet gezegt te hebben, dog alle de Orangkaja's hier present, verklarende eenpariglyk, 't zelve zeer wel gehoord en verstaan te hebben, viel hy door de mat, met zulke assurantie, egter, van daar over 't minste leetwezen niet te toonen, en zelfs niet alleen zig tegens zyn Orangkaja, maar ook tegen ons, en alle d'inlandse hoofden, zeer onbeschaamd toonende, en niet tegenstaande wy hem verscheide malen verboden, liet hy egter niet na in zyn onbeschaamdheid voort te varen, even als van te vooren; weshalven om den selven hoogmoed van zo een gaff, wat in te teugelen, met eenparig advys van ons, en alle d'inlandse hoofden (die verklaarden, zulke stoutte scheldwoorden van een Orangtoeha, tegens zyn eygen Orangkaja, onverdragelyk te zyn) beslooten wierd, hem ter zake voorz. met een groene tak van een Clappusboom, voor de *Baleoe* te doen slaan, gelyk ook aantons effect forteerde, en naar dat hy 25 à 30 slagen, ontfangen had, wierd hy los gelaten, en belast deze Vergadering in 't generaal, en de beledigde Orangkajen van *Sepa*, en *Tamilau*, ieder in 't byzonder om vergiffenis te bidden, gelyk hy ook vervolgens, hoewel als halfgedwongen, deed.

Uyt alle deze debatten genoegzaam blykende, dat de Radja van *Touw*, ten dezen opsigte, zo niet geheel schuldig,

ten minften vry fufpect was, zeiden wy hem, dat wy van dit gepaffeerde aan U Wel Ed. Agtb. rapport zouden doen, en dat hy ftaat konde maken, zyn verdediging, tegens de ten zynen laften ingebragte befchuldigingen gereed te hebben, om zig dienaangaande voor U Wel Ed. Agtb. te verantwoorden.

Hier geen verffchillen meer vindende, begaven wy ons weder naar boord, werdende ontrent half vier uren op ordinaire zeinfchoot de dreggen weder geligt, en voortgefchept tot 'savonds ontrent agt uren, als wanneer wy aan de ftrand van Hatoemali ten anker quamen, en 't gewoone Avond-Gebed lieten ver- rigten.

Woensdag, den 11. dito, 's morgens voor vier uren ligten wy wederom de dreggen, en voortfchepende, quamen ontrent agt uren voor de Negery Tamilau ten anker, alwaar wy ons aan land begaven, daar wy door den Orang- kaja *Lucas Tamilaubefi*, met zyn huis- vrouw en dogter, verwelkomt wierden. Vervolgens begaven wy ons naar de ba- leoc, alwaar de derde ftem van deze Ne- gery, genaamd *Baykole*, afgevraagd wierd, van wien hy verftaan had de moord aan *Toeharoe*, van *Tamilau* gepleegd, die daar op antwoordde, dat, zo dra hy de moord in de Negery hadde verftaan, hy fig naar *Saparoea* hadde begeeven, en zulks aan 't onderfeld hoofd aldaar, *St. de Vlieg*, had bekend gemaakt, en dat hy doen ter tyd niet beeter had gewee- ten, of de Alfoerefen van *Noewolo* hadden zulks gedaan, maar dat hy, na- derhand wederkoomende, van oogge- tuygen verftaan had, dat het door een *Sepancee*, genaamd *Taroena*, was ver- rigt geworden.

Dat zyn berigt wegens de 250 *Noe- wolers*, die nog meer hoofden zouden tragten te halen, daar uyt voortquam, dat de *Orangkaja* van *Sepa* hem verhaald had, dat *Radja Touw*, met de *Sepancee* *Orangtocha's*, *Samalatoe*, *Pathola*, en *Teboeloea*, naar *Noewolo* hadden geweest, en met die *Orangtocha's* beraadftaagd, zo dat zy daar uyt prefumeerden, en 't gerugt liep, dat die van *Noewolo* wilden afkomen om koppen van die van *Tamilau* te halen.

Dat de ftaaf, in zyn berigt vermeld, door die 4 perfonen, die met die van *Noewolo* hadden beraadftaagd, van die *Alfoerefen* was vereerd geworden, en dat de *Orangtocha Samalatoe* die onder zig had gehouden, dog dat in 't rapport ftaat, dat die ftaaf om voorz. moord, aan *Toeharoe* gepleegd, te verfwygen, door de *Noewolers* aan die van *Sepa* en *Tamilau* zoude gegeven zyn, zegt hy, dat zulks qualyk van hem verftaan is.

En wegens het bewifte vrouwenfch *Waccaboea*, zeide hy, dat zyn *Orang- kaja*, en die van *Sepa*, als die faak grondig bekend zynde, daar van veel nader opening zouden geven.

Daar op werd goedgevonden, de voorz. *Sepancee* *Orangtocha's*, met *Taroena*, herwaards te haalen, van de *Coreor* *Touw*, daar dezelve op be- feheiden waren, werdende de *Orembaay* met twee foldaten derwaards gezonden, die op haar te rugkomt mede bragten; de *Orangtocha's Samalatoe* en *Teboeloea*; rapporteerende, dat *Patola* op *Sepa*, en *Taroena*, niet op de *Coreor* te vin- den was.

De *Radja* van *Touw*, gevraagd zynde, waar de voorz. *Taroena* was, antwoordde, den zelven op de *Coreor* te moeten wesen, weshalven de voorz. militairen nogmaals derwaards gefonden wierden, met den *Radja* van *Touw*, en *Orangkaja* van *Sepa*, om den zelven *Taroena* aan te wyfen, dog quamen fon- der den zelven gevonden te hebben, we- der vrugtelooft te rug.

Vorders treedende tot behoorlyk on- derzoek van de moord, aan meergemel- de *Toeharoe* gepleegd, quam voor eerst een inlander van *Tamilau*, genaamd *Oekalo*, verhalende, dat hy, nu een maand geleeden, met den zelven *Toeharoe*, zyn- de gegaan wat beoofden de *Negery*, om *Canari* te plukken, hy *Oekalo* boven op de boom was geklommen, blyvende *Toeharoe* beneden itaan, dat terwyl hy *Oekalo*, befig was met *Canari* te pluk- ken, een troep van wel zo menfchen daar is gekomen, die den zelven *Toeharoe* om 't leven hebben gebragt, 't welk hy *Oekalo* ziende, haar vroeg, waarom zy zyn maat vermoordden, waar op hy *Taroena*, zynde die geene, die de moord gedaan had, hem antwoordde, door *Radja* *Touw*, en de *Orangtocha's* van *Sepa*, daar toe uytgefonden te zyn, om dat die van *Tamilau* het vrouwenfch *Wac- caboea* van haar *Negery* na *Separoea* hadden gevoerd, en dat daar op *Taroena* het hoofd van 't lighaam hebbende ge- kapt, met zyn gezelfchap daar mede was weg gegaan, latende de romp on- der de *Canari*-boom leggen.

Oekalo daar op gevraagd zynde, waar- om dezelve perfoon, die *Toeharoe* ver- moord hadden, hem 't zelve lot niet hadden gegeeven, antwoord, dat hy boven in de *Canari*-boom zynde, zy hem niet konden bereiken, en dat hy naar gedane moord aan zyn maat, met alle magt fchreeuwde, dat de ingezeetenen van *Touw*, en *Sepa*, een *Tamilauwer* hadden vermoord, 't welk eenige *Ta- milauwers* hoorende, daar op waren aan- gekomen, als wanneer hy eerst van de

boom was afgeklommen, en dat even voor de aankomst zyner maats, de voorfz. moordenaars, gewecken waren.

Gevraagd zynde, of 't zelve lighaam van *Toeharoe* niet begraven is, zegt neen, maar dat 't zelve tegens den avond, door de *Tamilatwiers*, ter plaatse daar de moord gefchied was, op een hooge degodego is neergelegt, alwaar 't zelve als nog zoude beruften.

De Lyken der verflagene door *Alfoereeren*, werden door de *Cerimmets* noit begraven.

De *Orangkaja* van *Tamilauw* gevraagd zynde, waarom dezelve romp van *Toeharoe*, niet heeft laten begraven, zegt, om dat zulks haar manier niet mede brengt, en als imand door d' *Alfoereeren* wierd vermoord, zy deszelfs lighaam noyt begraven, maar ter plaatse daar de doodslag gedaan is, onder de bloote lugt, op een degodego leggen, en dat zulks van oude tyden, hier onder haar gebruykelyk is geweest.

Oekalo verders nog afgevraagd werdende, of hy van de voorfz. moordenaars niemant meer hadde gekend, als meergemelden *Taroena*, zegt neen, om dat hy boven op de *Canari-boom* zynde, en de moordenaars daar onder, daar van niemant befcheidentlyk heeft konnen kennen.

Dog daar op gevraagd werdende, hoedanig hy dan den *Sepanees Taroena*, had konnen kennen, zegt den zelven, in 't byzonder zeer wel te hebben konnen kennen, als hebbende maar een, te weten de rechterhand, en dat hy *Taroena*, zonder linkerhand is ter wereld gekomen, en uyt dien hoofde zeer wel te weten, dat hy, die de moord gedaan, met hem *Oekalo*, gefprooken, en het hoofd weggedragen heeft, *Taroena*, en niemant anders was geweest.

Naar examinatie van dezen *Oekalo*, quam nog voor den dag een *Sepanees*, genaamd *Maroeke*, die verklaard, dat hy nu over een maand, in de *Negery Sepa*, *Taroena* (als den zelven wel kennende) gezien heeft, dragende een versel afgekapt, en nog bloedig hoofd, in zyn hand.

Waar na wederom alle mogelyke middelen in 't werk wierden gesteld, om door de *Negery* te laten zoeken, om hem *Taroena*, in handen te krygen, dog niet tegenstaande alle aangewende devoiren, was zulks alles vrugteloo.

Daar op verscheen de *Orangkaja* van *Sepa*, met deszelfs Soon *Oepolene*, en zyn tweede stem, *Koeymo*, nevens de *Sepaneesen*, *Maroeke*, en *Kakiariau*, met haar vyven, eenpariglyk verklarende, dat ten tyde meergemelde *Taroena*, voorfz. *Toeharoe* had vermoord, de *Sepaneesen* die op de *Coreor* van *Touw* befcheiden zyn, met het zelve hoofd by die nieuwe *Coreor*, de geheele nacht door hebben

gelego-gelego't, en getsjakalid, dat daar ook by zyn geweest, en door haar getuygen, met eigen oogen gezien zyn, de *Radja* van *Touw*, met de *Sepaneese Orangtoeha's*, *Samalatoe*, *Patola*, en *Teboeloea*, die zy ook verklaren mede getsjakalid, en 's morgens daarna, gezamentlyk die nieuwe *Coreor* van de wal gehaald te hebben, en dat daar mede naar *Touw* zyn gefchept.

De alhier pretent zynde *Radja* van *Touw*, en *Orangtoeha's Samalatoe*, en *Teboeloea*, deze befchuldiging ten haren lasten aangehoord hebbende, en haar verdediging daar op afgevorderd zynde, ontkennen alles, niet tegenstaande het door de declaranten in haar presentie wierd staande gehouden, zeggende *Radja* *Touw*, alleenlyk met zyn onderhoorigen, doen ter tyd op *Sepa* geweest te zyn, om de nieuwe *Coreor* af te halen, maar van geen moord door *Taroena* gepleegd, of van geen lego-lego, of tsjakalillen, te weten.

Samalatoe verders gevraagd zynde, wat hy met *Radja* *Touw*, en d' *Orangtoeha's* van *Sepa*, *Patola*, en *Teboeloea*, naar *Noewolo* hadde gedaan, en wat raadspleeging hy aldaar met dezelve *Alfoereeren* gehouden had, ontkend zulks, zeggende nergens van te weten.

En op afvrage, hoedanig hy dan aan die slaaf was gekoomen, die van de *Noewolers* aan hem was gegeven, zegt, dat hy alleen op *Noewolo* is geweest, en aldaar van de *Alfoereeren* een slaaf, genaamd *Toeal*, gekogt te hebben, voor een *Gong* van drie *spannen*, en dat hy, met de *Coreor* van *Touw* op *Ambon* geweest zynde, dezelve slaaf *Toeal* verceed had, aan *Haffen Soeleiman*, van *Hila*, om dat zyn *Samalatoe* broeder, by hem *Haffen Soeleiman* als *Moerid* woond.

De *Orangtoeha Teboeloea*, zegt ook van geen beraadlaging met die van *Noewolo*, te weten, en ook daar niet geweest te zyn. *Radja* *Touw* ontkend 't zelve van gelyken, en wegens de slaaf, zegt hy, van *Samalatoe* gehoord te hebben, dat hy die gekogt had voor een *Gong* van drie *spannen*.

Hier naar doen de *Orangkaja's* van *Sepa* en *Tamilau* het volgende relaas. Als dat ten tyde als de *Koopman Knipping*, als *Subaltern* hoofd op *Honimoo* lag, een *Christen* inlander van de *Negery* *Nollot*, genaamd *Laffiata*, die zyn vrouw nog in 't leven was, met een andere getroude vrouw van dezelve *Negery*, genaamd *Waccaboea*, vleeschelyke gemeenschap hebbende gehouden, hy naderhand op een *elandestine* wyse, met het zelve vrouwenfch *Waccaboea*, en zyn *Suster* *Wacca*, zynde nog kleyn, naar

naar de kuff van Ceram is gevaren, alwaar aangekomen zynde, die van Sepa, als *Samalatoe*, *Patola*, en *Teboeloa*, met den Radja van Touw, dezelve perfoonen hebben aangehouden, en in de boven-Negery van Sepa, genaamd Soewalaroe (daar voorz. Orangtoeha's woonde) gebragt, dat naderhand, op voorftelling van dezelve drie Orangtoeha's, en Radja *Touw*, dezelve *Lasfiata*, met zyn Suiter *Wacca*, waren vermoord geworden, en daar op de voorz. *Waccaboea*, by Radja *Touw* had gewoond, en wanneer een foldaat van Saparoeua, *Roelof Chriftiaan*sz. genaamd, op Touw was, zy *Waccaboea* ten huyle van Radja *Touw*, zelfs Pinang had moeten prefenteeren, dat voorz. Radja *Touw*, met geweld dezelve *Waccaboea* had willen perfuadeeren met hem te trouwen; dog 't geen ons door d'inlandfe lieden gezegt wierd, daar door zoo veel verftaan te worden, als 't met hem te houden, en vleefchelyke converfatie te pleegen, dog dat zy *Waccaboea*, om reeden hy Radja *Touw* een Moor, en zy een Chriften vrouw, was, altyd geweigerd was geworden.

Dat naderhand nu eenigen tyd geleeden, de nu gewefen Koopman *Mol*, hem *Lucas Tamilaubefi*, had laten roepen, en bevolen dezelve *Waccaboea*, met alle mogelyke vlyt op te foeken, en op *Saparoeua* te brengen, dat hy 't zelve bevel agtervolgende, haar *Waccaboea*, in de Negery *Soewalaroe*, ten huyle van den Orangtoeha *Samalatoe* gevonden, en haar op *Saparoeua* gebragt had.

Radja *Touw*, *Samalatoe*, en *Teboeloa*, hier op gehoord zynde, doen wederom niet anders als ontkennen, zeggende, zelfs *Waccaboea*, *Lasfiata*, nog *Wacca*, noyt gekend nog gezien te hebben, dog naderhand Radja *Touw* een weinig veranderende, bekend eindelyk, *Waccaboea* gekend te hebben, voorts al het andere negerende.

Samalatoe daar op afgevraagd zynde, hoe mogelyk was, dat hy *Waccaboea* niet zoude gekend hebben, en hem niets van deze zaak zoude bewuft zyn, daar zy zelfs door den Orangkaja van *Tamilau* in zyn huys gevonden was, bleef al even hartnekkig, en niettegenftaande op gisteren ontfangen correctie, daar hy zekerlyk het gevoelen van moest hebben, bleef hy afzurant by zyn zegen van niets van deze zaak te weten.

Dog alzo tegens den Radja *Touw*, en d'Orangtoeha's *Samalatoe*, en *Teboeloa*, hier prefent (zo geen volkomen bewyfen, ten minften zeer pregnante indictien leggen) van moorden gepleegd, of wel daar in toegestemd, en zulks bevolen te hebben, wierd goedgevonden de

zelve drie perfoonen mede te nemen, en tot U Wel Ed. Agtb. over te brengen, op dat op Amboina de zaak nader mogt werden onderzocht, ende de fchuldige haar behoortlyke ftraf mogten erlangen, werdende dezelve dusdanig verdeeld, als Radja *Touw* op de Corcor van Larike.

Teboeloa op de Corcor van *Waccasihoe*, en

Samalatoe, op die van *Tomoeuwara*.

Werdende op de Corcor van *Touw*, die nog tot Sepa moest mede fcheppen, alzo de helft Sepaneefen daar op waren, in plaats van Radja *Touw*, tot hoofd gefield de tweede item van Sepa, genaamd *Koeminio*, om dat de Orangkaja van Sepa zich daar toe ongeneegen toonde, zeggende met die nieuwe Corcor, die zyn wederspannige Orangtoeha's met Radja *Touw* hadden laten maken, niet te doen te willen hebben.

Werdende verders al de Sepaneefen, die op de Corcor van *Touw* en *Tamilau* befcheiden waren, boven op de *Baleoe* geroepen, en haar met ernftige woorden haar pligt voor gehouden, als dat zy zig van de wederspannige Orangtoeha's zouden aftrekken, en na haar Orangkaja als haar wettig hoofd, in alles, 't geen de billikheid, en den dienft der E. Comp^e. mede bragt, zouden luffteren, of dat anders de E. Comp^e. zoude genootfaakt zyn, haar als rebellen aan te zien, en als zodanige haar verdiende ftraffe doen ontfangen, 't welk zy in prefentie van haren Orangkaja met dankbaarheid aangenoomen, en beloofd hebbende, hem als haar wettig hoofd, in alles te gehoorfamen, wierden zy weder gedimmitteerd.

Hier op verzogt de Orangkaja van *Tamilau*, dat nu met de Hongi tot hier aan zyn Negery geavanceerd zynde, hem mogt gepermitteerd worden, met zyn Corcor nu t'huys te blyven, en van 't verder volgen geexcuseerd te mogen zyn, zeggende ook reeds veel zieken op zyn Corcor te zyn, welk verfoek (als ons geen redenen ter contrarie voorkomende) hem Orangkaja wierd ingewilligd.

Naar afvraag, of alhier andere queftien of oneenigheden onder malkanderen, of met haar naburen, waren, van neen, tot antwoord gekregen hebbende, maakten wy ons gereed om weder naar boord te gaan, als wanneer wy ondertuffchen verftonden, dat de Orangkaja van Sepa, die tot dus verre met de Corcor van *Tamilau* had gefchept, van meening was op de Corcor van *Abobo* over te gaan, die hem tot aan zyn Negery zoude brengen, wierd naar gedaane beraadflaging den Pati van *Abobo*, met den Orangkaja van Sepa ge-

roepen, en haar gelast, dat zy maar aanstonds de dreggen zouden ligten, en voor uyt scheppen tot aan de Negery Sepa, als wanneer hy Orangkaja Sepa aanstonds naar zyn Negery zoude moeten gaan, en met een zoet lyntje de Orangtoeha's verfoeken, dat zy met hem per Orembaay wilden aan ons boord komen, om ons tot een eerbewyfung alhier te verwelkomen, om dat wy door dat middel den nog present zynde Orangtoeha *Patola* mogten in handen krygen, met verder bevel, dat, zo 't hem mogelyk was, en hy *Taroena* in de Negery mogt vinden, den zelve mede tot ons zoude brengen, 't welk zy aangenomen hebbende, ligteden immediatelyk daar na haar dreggen, en vertrokken voor uyt.

Een weinigje daar na de Orangkaja *Lucas Tamilaubesi*, van ons afscheid genomen hebbende, en eens rond gedronken zynde, begaven wy ons ook naar boord, liggende ontrent twaalf uren, op gewoone zeinshoort, de dreggen, en voort-scheppende, quamen ontrent drie uren voor de Negery Sepa, als wanneer per Orembaay van Sepa aan boord quamen, de Pati van Abobo, met de Orangkaja van Sepa, en eenige Sepancefe Orangtoeha's, rapporteerende ons de Pati van Abobo, dat hy met den Orangkaja van Sepa in die Negery zynde aangekomen, de Orangkaja ten eynde als voormeld, zyn Orangtoeha's had doen vergaderen, die alle gekomen waren, behalven *Patola*, dat de Orangkaja daar op naar hem hebbende gevraagd, niemand gewecten had, werwaards hy gewecken was, en dat zy niet alleen hem niet t'huys, maar ook zyn huys geheel ledig hadden gevonden, niet tegenstaande hy op de middag nog in de Negery was gesien geworden, dat hy ook den meergemelten *Taroena* niet had kunnen vinden, en in de Negery niet van hem gehoord was, dog witten ook de Orangtoeha's van Sepa ons te verhalen, dat, terwyl wy op Touw ten anker hadden gelegen, eens twee, en naderhand nog drie Sepancefen, van daar in haar Negery waren aangekomen, zo dat wy niet buyten reden giften, dat *Patola* van deze aangekomen Sepancefen moest gewaarfchouwd, en daar op weg gewecken zyn; dog op onderzoek aan dezelve Orangtoeha's, wat de voorzf. afgefondene van Touw in de Negery Sepa hadden komen zeggen, antwoornden de Orangtoeha's niet anders, als onze komst tot daar toe in de Negery Sepa bekend gemaakt te hebben, zo dat deze poging al mede vrugteloos zynde, wy den Orangkaja van Sepa ernstelyk belasten, dat hy alle mogelyke vlyt moest

aanwenden, om den zelve *Patola en Taroena* in handen te krygen, en dan aan de E. Comp. in handen te leveren, 't welk hy beloofd hebbende, en met zyn mede gekomene Orangtoeha's eens rond gedronken hebbende, nam hy afscheid, en wierd naar land gelieentieerd.

Vervolgende wy ondertusschen onzen weg, tot dat des avonds ontrent 8 uren voor de Negery Amahey de dreggen in de grond lieten vallen, en aanstonds daar na het gewone Avond-Gebed doen, voorts sagen wy by het ligt van Loobe-Loobe's, aan strand staan een Compagnie inlanders, met schild en sward gewapend, die met tsjakalillen, en 't swajen van hun vaandel, als tot eerbewyfung, ons verwelkomden.

Ontrent 9 uren quamen aan boord de Orangkaja's van Amahey, Makariki, en Soahoko (zynde de meeste, van Amahey naar Honimoa) ons tot hier toe verwelkomen, dewelke aangezegd wierd, dat zy tegens 's anderendaags 's morgens ten half agten zouden maaken, dat haar onderhoorige by de baleoc alle present waren, alzo op dat uur door ons Vergadering zoude gehouden werden, 't welk zy aangenomen en eenige soopjes gedronken hebbende, wederom naar land vertrokken.

Agtervolgens het op gisteren in dezen genoteerde, begaven wy ons, naar gedane Morgen-Gebed, ontrent zeventi uren naar land, en naar de baleoc van de Negery Amahey, om vergaderinge te houden, alwaar alle de inlandfche leden ook verscheenen zynde, wierden de Orangkajen van Amahey, Soahoko, en Makariki, ernstelyk afgevraagd, wat de eygentlyke reeden was geweest, dat zy dit jaar met haar Corcor niet hadden gevolgd; gaven daar op ten antwoord, dat U Wel Ed. Agtb., op Honimoa zynde, haar Orangkaja's had laten roepen, en dat zy aldaar gekomen, de reden daar van reeds gezegt, en over haar nalatigheid in een boete waren gecondemneerd geworden.

Naar afvraag hoedanig als nu die van Soahoko leefden, gaven zy al mede tot antwoord, die vraag reeds ten tyde voorzf. mede door U Wel Ed. Agtb. gedaan, en door haar Orangkajen beantwoord te zyn.

Weshalven (naar onderzoek ook gene andere verscheillen hebbende gevonden) hier niets te doen hebbende, naar dat de inlandfche Hoofden eens rond hadden gedronken, waamen wy van hier afscheid, en begaven ons naar boord, werdende door de Comp. gewapende inlanders, die mede aan de baleoc was gekomen, tot aan de strand uytgeleid,

en nogmaals met het tsjakillien als swa-
jen van 't vaandel vereerd, en behouden
reysf gewenscht. Daar op ligten wy,
zynde het ontrent halfnegen uren, aan-
stonds de dreggen, en vervorderden on-
zen weg naar het eyland Noeffalaoet,
scheppende langs de wal van Hatoewa-
na heen, tot dat wy cyndelyk, na eenig
fammelen, des avonds ontrent agt uren
aldaar quamen te arriveeren, werdende
door den Sergeant Commandant alhier,
Samuel Jacobsz., verwelkomt, die op
afvrag, of geenige Papieren van U
Wel Ed. Agtb. hadde ontfangen, om
aan ons te overhandigen, ons berigte, dat
U Wel Ed. Agtb. op zyn Ed. aanwee-
fen tot Noeffalaoet hem Sergant hadde
belast, ons op onze aankomst alhier te
zeggen, dat wy onzen weg naar 't Ey-
land Honimoa zouden vervolgen, al-
waar wy U Wel Ed. Agtbaarheids ge-
ceerde ordre zouden erlangen.

Alhier wierden een Corp^s. en een Sol-
daat, op de Corcorre van Abobo varende,
en ter dezer vestinge militeerende,
van boord ontbooden, om alhier te bly-
ven, gelyk meergemelde Sergeant ons
berigte, in diergelyke gevallen altyd
de manier te zyn.

En naar dat wy, op ernstige noodig-
ging van voorz. Sergeant, het avondmaal
hadden genuttigd, begaven wy ons naar
genomen affcheid wederom naar boord,
en

Vrydag den 13. dito. 's morgens ont-
rent vier uren, lieten wy op gewoo-
ne zéinfchoot de dreggen ligten, en ge-
raakten voorts aan 't scheppen, tot dat
wy ontrent half neegen, voor de for-
trefse Duurstedeten anker quamen, wer-
dende aan strand door den Onderkoop-
man en Pl. Subaltern hoofd alhier, *H.
de Vlieg*, beleeftelyk verwelkomt, en
tot boven in Comp^s. woning geleyd,
alwaar door zyn huysvrouw ook verwel-
komt wierden.

Naar afvraging, of ook alhier voor
ons geen papieren van U Wel Ed. Agtb.
beruittende waren, kreegen wy tot an-
woord van neen, maar zeide de meer-
gemelde Sr. *De Vlieg* van U Wel Ed.
Agtb. ordre te hebben ontfangen, om
ons aan te zeggen, dat wy ons van hier
naar het Comptoir Haroeko zouden be-
geeven, alwaar wy U Wel Ed. Agtb.
nader ordre zouden erlangen.

Een half uurje naar onze aankomst,
quam van Sirifori mede alhier aan, de
Eerw. Predicant, *Abrahamus Parent*,
en zyn Huisvrouw, ons alhier verwel-
komen, en naar dat wy de militairen
alhier besehiden, aan land hadden doen
zetten, mitsgaders ook den als meesten
dienst gedaan hebbende foldaat, *Jan
Winning*, agtervolgens U Wel Ed. Agtb.

geëerde en door meergemelde Sr. *De
Vlieg*, ons gecomminceerde ordre, lie-
ten wy de Corcorre voor af naar Poor-
to scheppen, in meening om naar ge-
houden middag-maal over land te vol-
gen, om onse reys naar Haroeko voort
te setten.

Na de middag vonden wy goed het
hier gedetineerde vrouwmensch *Wacka-
boea*, van Nollot, eens te verhooren, dié
dan in presentie van 't Pl. onderfeld
hoofd alhier, Sr. *Huybert de Vlieg*, op
onze afvrag het volgende heeft gedecla-
reerd, en geconfesteerd.

Dat zy nu, zonder de preciesheid van
dien te konnen stipuleeren, cenigen tyd
geleeden door een inlander van Nollot,
genaamt *Lassiat*, is ontboden geworden
ten zynen huys te komien, zy decla-
rante zulks ingewilligd heeft, en by *Las-
siat* gekomen is, zonder te hebben ge-
weeten wat reden 'er waren, dat zy ont-
boden wierd.

Dat als doen dezelve *Lassiat* haar de-
clarante verfogt, met hem, en zyn Sus-
ter *Wacka*, per prauw naar Walalolo,
by Nollot te willen gaan, 't welk zy de-
clarante ook inwilligende, was zy met
Lassiat en *Wacca* van de wal in Zee
gestooken.

Dat een weinig van de wal af zynde,
dezelve *Lassiat* van coers heeft veran-
derd, en de steeven naar de kuit van Ce-
ram heeft gewerd, als wanneer zy de-
clarante quaad vermoeden krygende,
begon te tieren, en zig tegens *Lassiat*
begon te oppoleeren, dog dat *Lassiat*,
haar daar op met een paring dreigde
den hals te zullen breeken, zo zy niet
stil fweeg, 't geen zy declarante dat
zeide wel te hebben moeten doen.

Dat zy op Ceram zynde gekomen,
door de Sepaneezen in de Negery Soc-
walaroe zyn gebragt, en dat zy decla-
rante daar twee jaren by *Samalatoe*, en
Patola, gewoond heeft.

Dat, zy daar zynde, de Radja van
Touw, met de Sepaneezen Orangtoeha's
Samalatoe, *Patola*, en *Teboeloa*, 't zamen
hebben beraadslaagd, om *Lassiat*, en
Wacca, te dooden, en dat dan Radja
Touw 't met haar declarante zoude hou-
den.

Dat ingevolge van die raadpleging,
hy *Lassiat* en *Wacca* zyn vermoord
geworden door ingezetenen van *Touw*
en *Sepa*, zonder dat zy der zelve na-
men weet te noemen, zegt dat zy na-
derhand een jaar by Radja *Touw* gewoond
heeft, en dat zy, op bedreiging van hem
Radja *Touw*, van haar te zullen vermoor-
den, geduurende dié tyd het met den zel-
ven gehouden, en vleesfelyke conversa-
tie gehad heeft.

Dat zy, wanneer een foldaat van Sa-
paroe

paroewa tot Touw was, en de Radja dier Negery haar fond om pinang te presentieren, zy als doen deze zaak wel zoude hebben bekend gemaakt, maar dat hy Radja *Touw*, haar door verscheiden lieden, met parangs gewapend, liet gade slaan, die haar zo zy een woord had gesproken, aanstonds vermoord zouden hebben gehad.

Zegt dat de Orangkaja van Tamilau, haar in de Negery Socwalaroo, ten huysen van den Orangtocha *Samalatoe*, gevonden, en hier gebragt heeft.

Naar 't afnemen dezer confessie, begaven wy ons over vier uren naar Poorto, werdende door 't Pl. ondersteld hoofd alhier, en den Eerw. Predikant, *Abrahamus Parent*, nevens der zelve huysvrouwen, tot hier toe uytgeleid, en ontrend zeven uren namen wy van dezelve affcheid, en begaven ons naar boord, latende voorts de dreggen ligten, en scheppende binnen door, tot

Zaturdag, den 14. October, als wanneer wy ten Comptoire Haroeko, voor de fortres *Zcelandia*, de dreggen in de grond lieten vallen, werdende op strand door den Onderkoopman, en subaltern Hoofd, *S^t. Joost van Costenobel*, in Comp^s. wooning door zyn huysvrouw beleefdelijk verwelkomt, en verder ons door meergemelde ondersteld hoofd, ook gecommuniceerd de ordre, die hy van den E. Opperkoopman, *S^t. Storm*, had ontfangen, om by onze aankomst alhier ons aan te zeggen, van met de Corcorren maar na de pas Baguwala te scheppen, en aldaar de Corcorren te dimitteren, dog om dat wy negen stuks gevangen op hadden, vonden wy, om dezelve sceuur over te voeren, goed, de Corcorren van Liliboy en Waccasihoe, de hoek van Nuffanive om, voor 't Casteel *Victoria* te doen scheppen, zoo ook de Corcor van *Lissabatta* en *Nuniali*, om dat de Orangkaja van laattgemelde Negery zig op *Ambon* moest verdedigen, tegens de beschuldigingen, door zyn Orangtocha's als voorz. in gehoude Vergadering tot Haja tegens hem ingebragt.

Naar gehouden middagmaal namen wy affcheid van meergemelde ondersteld hoofd, en begaven ons ontrent half vier uren weder naar boord, als wanneer op gewone zeinschoot de dreggen weder wierden geligt, en quamen 's avonds ontrent agt uren aan de Pas Baguwala ten anker, van hier licentieerden wy de Corcorren naar huys, en naar overbrenging van onze bagacie begaven wy ons in 't vaartuyg, tot ons transport na *Amboina* gedefinieerd.

Dit alles 't geene zynde, dat wy U Wel Ed. Agtb. wegens 't volbrengen

onzer commissie hebben te rapporteeren, willen wy hooopen dat U Wel Ed. Agtb. in dezelve genoegens zult neemmen, terwyl wy ons met diepe eerbied zullen onderschryven te zyn,

Wel Ed. Hoog Agtb. en Ge-
biedende HEËR,

In de Corcor van de
Negery Oelat, en
Itawacka.

U Wel Ed. Hoog Agtb.
Trouw- en Pligtschul-
dige Dienaar,

WILLEM DU RIEU.

CAROLUS SCHULERUS.

JAN LOUIS MUNNIKS.

Indien nu de Landvoogd zelf op de *Hongi*-togt gaat, gelyk zyn plicht vercycht, dan is hy gewoon gemeenelyk een korte instructie voor de Leden van den Raad, die aan 't Casteel by zyn afwesen blyven, te laten, op dat zy weten mogen, hoedanig zy zig by deze of gene voorvallen zullen hebben te gedragen. Men kan dit ten deelen uyt deze korte Notulen zien, die de Heer Landvoogd *Schaghen*, in 't jaar 1644. aan den Raad in diergelyken gelegenheid, tot haar narigt liet.

Korte Notulen, dienende tot Instructie voor den E. Politiquen Raad in AMBOINA, om gedurende myn Absentie op de Corcorre-togt, te werden geobserveert.

Alle de Brieven, komende van de buyten Gouvernemen ten, als andere Plaatsen, onder *Amboina* niet resorteerende, zullen in de Vergaderinge, of het Gebed, werden geopend, en het geene van een ordinair bevel of noodsaakelykheid zoude mogen wesen, dienvolgens werden in 't werk gesteld.

Gelyk dan jegerwoordig leggen voor dit Casteel, de *Bandase* Compagnies *Chaloupen*, de *Craanvogel*, en *Kessing*, den 13. deser van daar gearriveerd, dewelke ten deelen zyn, en nog verder moeten werden afgeladen, met houtwerken, en mopsteenen, by *Milive* van den 11. dito, uyt die Provincie geeyfcht, en, zo wer der selver scheepsruymte strekken kan, daar in geladen.

Waar

Waar beneffens ook moet werden beantwoordt dito Missive, als mede nog een vorige van primo Juli laastleden, per een Chinees vaartuyg herwaards gekomen, mitsgaders voldaan het geene daar by is versogt, behalven dat wy niet in staat zyn om een onser bodems, of Chaloupen, te missen, om daar mede na Banda voorsz. af te schikken, de restteerende geeyste houtwerken, die in deze Bandale Chialoupen niet konnen werden geborgen, en 't welk derhalven moet werden geëxecuteerd.

Door de Regeeringe van Banda zyn wy by dito jongste Missive ook verzogt, om na Ternate te senden een sak met 200 Ryxd. aan enkele thuyvers, die versogeld is, en by provisie met een ordonnantie door my in bewaring gegeven aan den Winkelier, welke dan met het eerste bequame en securste borger vaartuyg, na genomen resolutie, zal dienen te geschieden, beneffens het pacquet brieven daar besyden, voor die Provincie ontfangen.

Van de voorsz. 200 Ryxd. is een Cognossement overgekomen, dog zegt den Stuurman, die het heeft geteckend, dat hem die niet zyn toegeteld, en zal het derhalven in gelyker voegen, met weylige occasie konnen werden voortbeseld.

Na Banda voorsz. is op zyn verzoek, om aldaar dienst te doen, geliecentieerd te vertrekken, de soldaat Pieter Turkis, welke met de Craan-vogel derwaards zal gaan, en in desselfs plaasje tot wisseling op de infantie van den Secretaris du Ryn, werden versogt, de soldaat Roelof Roelofz., zynde desselfs swager, om alhier te militeren.

Alle de Brieven van de subalterne Comptoirten en Posten, zullen mede in het Avond-Gebed werden gelesn, en het nodige daar op geresolveerd, en gerescribeerd, dog zullen niet te min aanstonds by den ontfang werden geopend, door den E. Coopman Rumphius, als oudste in die qualiteit, en den Politieequen Raad, tot welcken eynde de brenghers der Brieven, Posthouders, of andere, door den Luytenant Commandant, of wagtbebbende Hoofd-Officier, directelyk zullen werden gewesen, aan den eersten Clerq der Secretary, den Boekhouder, Ernst Cnip-ping, welke daer mede ilico zal gaan na gedagte Coopman, Rumphius, om dito Brieven door zyn Eds. ordre geopend zynde, voor hem op te lesen, en zo den Raad eerder als het Avond-Gebed moet werden belegt, daar toe ordre van zyn E. ontfangen.

De militaire ordre, of leuse, zoo voor het Casteel, als de Borgery, zal door de

gewoone Officieren volgens gebruik in het Avond-Gebed werden afgebaald, en gegeven door ged. E. Coopman Rumphius, en het rapport van 't gene in 't gepasseerde etmaal is voorgevallen aldaar aan zyn E. en de verdere leden des Raads werden gedaan.

Zoo 'er iets bysonders, of van belang, en haast, mogte gebeuren ontrent het garnisoen, of militaire saaken, dat het besiel van den Luytenant Commandant mogte overtreffen, zal hy zig voort adresseeren aan voornoemden Coopman, om met desselfs of des Raads Advys het nodige te ordonneeren.

Zo mede zal de selve Luytenant van alle militaire delicten, en ongelukken, die onder de dagelykse discipline niet behooren, ten eersten kennisse laten geven aan den Fiscaal, om volgens den Eysch van de Justice te werden gebandelt.

Het verzoek van Licentie of Communicatie van kerkelyke Vergadering te houden, zal aan de discretie van de Eerwaarde Broederen Predicanten werden gelaten, om het selve, des gelievende in het Avond-Gebed aan de presente leeden bekend te maken, het welk dan met civilityt, voor een bekenimaking zal werden ontfangen, en daar op voortgang nemen. De saccken, aldaar geresolveerd, zullen apparent by extract, als gebruykelyk is, werden overgegeven, en daar op geen difficulteyt bebbende, by den Raad konnen werden geresolveerd.

By overlyden (dat Godt verboede) van den Oppr. Chirurgyn, Lodewyk van Barthem, zal dien dienst by provisie werden waargenomen, by den Chirurgyn, en Hospitalier, Mr. Hendrik de Wind, die de Medicament-kist, &c. zal overnemen, ten bywesen van den Onderkoopman, S. Storm, en den Chirurgyn Abbo Enno.

Wyders aangaande ons dagelyks besiel in het voortgaan van de gemeene werken, in het Employ der huurlingen, heb ik den Luytenant Tabbert, als het opsigt daar over bebbende, de nodige Instructie, zoo veele nu bekend zyn, verleend, het verdedere dat tusschen beide mogte voorvallen, zal na tyds gelegenheid door hem na voortgaande Communicatie, aan de Leden in het Gebed, of wel des noods zynde, aan den E. Rumphius 't zynen huysse, werden besogt.

Den Fiscaal, op dat ontrent het voorsz. Employ geen morsferyen voorvallen mogen, en den dienst van de E. Comp. beoorlyk werde betragt, zal wyslaan gelyk
hem

bem dat des noods zynde by dezen werd aanbevolen om het oog daar op te hebben, tot welken eynde by zig zal komen bedienen van het dagelyks slavewolletje, dat alle morgen aan den E. Rumphius, en na lecture aan hem zal kunnen werden ter hand gesteld.

Van Honimoa is by Missé. van geadviceerd dat de Inlanders op Sepa besig waren, de houtwerken, voor de Maleytie Kerk gekapt, met vlotten na Amahey te brengen, zulks dat de Fluyt Bromitec, op het spoedigste van zyn kalkkladinge gelost, en derwaards zal dienen te werden gesonden, om dat werk in den stillen tyd, en terwyl 'er geen nodiger dienst van Nagelelen op de Comptoiren af te halen voor de zelve is, te kunnen waarnemen, dog zal eerst nog nader berigt, dat dito houtwerken effectivelyk op Amahey leggen, dienen te werden afgewagt.

Zoo der Passen naa buytenplaatsen mogen werden versogt, zullen dezelve aan persoonen, en op plaatsen daar toe gelicentieerd, mogen werden verleend, en geteekend door twee voorsittende leden.

En by aldien 'er eenige Ordonnantien op den Hoofd- of Onder-administrateurs, moeten werden verleend, die van een ordinar of nodig bestel zyn, zullen dezelve in het Gebed, of, geen uytstel lydende, aansonds werden verleend, en geteekend door den E. Rumphius, en den Fiscaal, als lieden zynde buyten administratie.

Wydere werd UE. als discrete, vlytige, en voorzigtige Ministers, en Raadsperfoonen aanbevolen, het geene de voorvallende zaken ten meesten dienste van dit Gouvernement zullen komen te vereytschen.

En zal ik, na de Occasien zullen komen toe te laten, en mede te brengen, van tyd tot tyd zodanige advylen en Communicatien verwagten, als 'er tot dien eynde nodig zullen werden bevonden.

De Koopman en Pl. Hoofd-Administrateur, Rooselaar, zal de resp. receq. der Balen, &c. van de maand October, ter behooryker tyd laten ophalen, en, daar in niets extraordinair bevindende, naar gewoonlyke Confrontatie, en uytreekeninge, kunnen laten inschryven, dog al het gene dat tot de Hongi versprekt is, zal niet werden afgeschreven, voor en al eer men by desselfs retour bevindt, wat 'er eygentlyk is geconsumeerd.

Hier mede UE. met 's Comp. effecten, in Godes goede bevelen hebbende, blyve ik

UL. Goeden Vriend,

Amboina, Victoria,
den 24. October,
1694.

N. SCHAGHEN.

In voorgaande tyden waren deze Coracora-togten nu en dan versloft, dog haar Edelheden belasten in 't jaar 1670. den 26. Januari, en 29. December, die weer aan te vangen, zo ras doemlyk was, en de Togt rontom Ceram om geen reden voortaan na te laten. In 't jaar 1680. 26. Jan. ordonneerden zy dit uyt-drukkelyk, om de Papoewen uyt Zee daar te houden. In 't jaar 1693. den 28. Febr. geven zy weder last dien Togt jaarlyks te doen, even eens gelyk zy dat in 't jaar 1688. den 2. Maart, mede geliefden te belasten.

Van ouds her is 't hier in Ambon ook de gewoonte geweest, om, na 't voleynd van de Hongi-Togt, een Orangkaja's-Feesit, zomtyds wel alle jaar, en zomtyds wel om de 2 à 3 jaar eens, na dat de Hongi-Togten gedaan, of wel een jaartje verichoven waren, te geven. In 't jaar 1662. 29. Novemb. wierd dat jaarlyks geordonneerd, en in 't jaar 1680. en Febr. 1686. den 16. Maart, 1687. 21. Febr. 1688. den 2. Maart, en 1694. den 23. Febr. dit wel geduurig vernieuwt. Naderhand geschiedde het om het jaar of twee eens: dog tegenwoordig meest alle jaar, gemeenlyk een maand, of twee, na de Hongi-Togt, en ook wel later, in de Compagnies-Thuyn, zynde een groot vierkant erf, dat naast aan 't Armen-Weeshuys komt, dat met een dikke muur, van gedroogde kley omringd, van binnen van een groote Saboa of Loots, waar onder men eet, voorfien, en met veel Mangga's-boomen, op een groot pleyn, voor en ter zyden deze Loots, beplant is.

Deze maaltijd duurt twee dagen voor de Christen-Orangkaja's, en twee dagen daar na voor de Moorische Koningen, en Dorps-Hoofden.

Het werd meest met dit insicht gegeven, om uyt deze en gene befehokene Orangkaja's de geheyme raadslagen, en verraderyen van zommige quadaardige inlanders tegen ons, te ontdekken; om 't welk te meer en te eer uyt te werken, hen dan ook, als zy al wat verre verzeyld zyn, wel Brandewyn of andere sterke drank onder de wyn word gemengd,

mengd; terwyl de wyn der Nederlanders, die hier en daar tuffchen hen gerangceert zitten, meest met water, om dan nugteren te blyven, en ider op zyn man te letten, gemengt word.

Ondertuffchen werd deze maalyd in fchyn ter cere van den Inlander, en als in vergelding van zyne moeite en ongemakken, op de Hongi-Tocht geleden, gegeven; hoewel deze en geene flimme voffen onder hen de ware reden zoó wel weten, als wy, en daarom ook zeer loos ten eerften al weten te veinfen fmoordronken te zyn, latende fig dan maar van vier of vyf Liedén van hun gevolg wegdragen, om dikwils niet bloot te ftaan, van door al te veel te drinken, hier of daar in hunnen mond mis te fpreken, en zich zelven, of anderen, te beklappen; alzo op zulke maalyden dikwils groote verraderyen van den Inlander in de oude tyden voor den dag gekomen, en uytgelekt zyn.

Deze maalyd gaat gemeenelyk 's middags aar, en duurt tot 's nagts ten 10 of 11 uren.

Den 25. January, 1712. waren op dit Orangkaja's-Feeft 132 Liedén; te weeten 52 Hollanders, 13 getrouwde Vrouwen, of jonge Juffers, en 67 Orangkaja's. De tweede dag waren'er maar 118. Hier onder liepen ook Assistenten, Sergeanten, enz. Die men bevorens noit daar op plagt te verfoeken.

Op de tweede dag wierden dezelve Liedén weer verfoegt, en dan wierden 'er die alle, ider na hun rang, eerst de Landvoogd en Polityke Raad, daar na de Predikanten, en dan zo verder de buyten-Opperhoofden, en andre, ider ordentelyk, aan deze tafel geplaatft. Als deze maalyd in Mey gegeven word, gelyk veeltyds gefchied is, dan zyn 'er ook de Schippers tegenwoordig, en zomtyds ook wel de Opperftierheden.

De Heer Landvoogd werd gemeenelyk door de Leden van den Polityken Raad, en zyne Gemalinne, door de Huysvrouwen van die Leden afgehaalt, en na 's Compagnies Thuyn gebragt, en zo als hy 'er gekomen is, weraen 'er zeven Kanon-fchooten gedaan.

De Predikanten vergaderen, met hunne Vrouwen, by hunnen voorfitter, en gaan dus gefamentlyk mede derwaards.

Ook waren'er verfehide jonge Juffers, zynde de twee Dogters van den Landvoogd, die van de Heeren Predikanten, en van den Koopman, *Lindeborn*.

Onder de Maalyd werden verfehide

II. Decl.

vatte gefondheden gedronken; op ider van welke met eenige ftukken; aldaar expres ten dien einde gebragt; verfehide Schooten gedaan werden.

Als

Kanon-Schooten.

1 Na't komen van den Landvoogd, zyn Welkomft met	-	7	En der vafte Gefondheden:
2 De Welkomft der Vrienden:	-	5	
3 Het Welvaren van haar Hoog Mogende.	-	11	
4 Het Welvaren der Heeren Bewindhebberen.	-	9	
5 Het Welvaren van 't Vaderland.	-	9	
6 Het Welvaren van den Opperlandvoogd van Indiën.	-	9	
7 Het Welvaren van den Heer Directeur, en Raaden van Indiën.	-	7	
8 Het Welvaren van den Landvoogd van Amboina.	-	9	
9 Amboina's Welvaren.	-	7	
10 By't vertrek van den Landvoogd, en der Vrienden.	-	7	
		<hr/>	
		80	

Zoo dat 'er op ieder dag 80, en op zommige over de 100 Kanonfchooten wierden gedaan.

Na de maalyd werd aan de Juffers; en Heeren, (dien 't luft) Thee gefchonken, waar by dan een fchoone bak met allerley Conftituren is. Ook konnen de liefhebbers van Tabak een pypje rooken.

Pas na de Maalyd; Sehermen, of Spiegel: Tsjakalillen, gemeenelyk de Koningen, gevegren en Orangkaja's van de eerste rang, ter der Anbonfe Grooten; na die Maalyd: cere van den Heer Landvoogd, en van 't Gefelfchap, met fchild en fwaard; doende in die tyd, wanneer hen't hoofd reeds warm genoeg van den wyn is, dikwils vervaarlyke fprongen, en nemende nu en dan wel wonderlyke gieren; hoewel 'er zommige zyn, die door dit maalen en loopen, ten eerften fmoor-dronken werden; daar nu en dan ook wel een konftje van dezen en genen onder loopt, veynzende zig zelven vry verder verzeild, dan zy wel waarlyk zyn.

Op dit Orangkaja's-Feeft, deed de Landvoogd *Van der Stel*, ettelyke Alfocreefen van Nuniali, en Tomilchoe, moedernaakt (dat bevorens noit gefchied, en ook in 't gezigt der Dames, en jonge Juffers al vry aanftootelyk was) tsjakalillen voor de Ambonfche Koningen en vorften, dat van de verftandigften voor een groot affront opgenomen wierd, gelyk het in zig zel-

H h

ven

ven verfoejlyk , en zeer gevaarlyk was, waarom het zekerlyk van alle vorige Landvoogden agtergelaten is , behalven dat het ook geenzins tot het ware oogwit van deze maalyd diend.

Na dat dit tot ontrent 5 of 6 uren geduurt heeft , en de inlanders meest vertrokken zyn, zoo werd 'er na 't opstecken van een groote menigte van Keerfen en Flambauwen, onder 't speelen op bas en vioolen , eerst door den Heer Landvoogd, het zy alleen, het zy met zyn Gemalin, (zo hy 'er een heeft) of wel met een andere Juffer van de eerste in rang, en daar na door anderen, gedaant, tot 9 of 10 uren, waar na men den Landvoogd gesamentlyk t'huys brengt, daar nog een stout glas wyn gefehonken werd, en daar na ook wel den Opper-koopman, of tweede Stem der Provincie , daar dan nog wel een pypje van de liefhebbers gerookt werd, voerende ider zyn jongen met een lange zeer fraay gesnedene Ebbenhoure Pypen-dooos met twee pypen, en zyn tabak, by zig.

Op die twee eerste dagen werden alleen de Christen-Vorsten der Amboineesen onthaalt.

Het
Feesft der
Mooren,
twee da-
gen 'er
na.

Twee dagen daar aan, was het weer een byzonder Feesft, voor de Mohhammedaanen, aan welke op dien tyd een Koebeest, en een groot getal hoenderen, en ander vee, gegeven werd, op dat hunne Priesters het zelve mogen dooden, alzo zy van geen andre spys zouden proeven, dan waar over die Priesters 't bettel hebben gehad.

Behalven dat 'er nog veel andre zaken ontrent het bereiden van hun spysen waar te nemen zyn, die ontrent de Christenen geen plaats hebben. Hun kok krygt 40 Ryxdaald; behalven veel andere dingen, die hy hier toe nodig heeft.

Op dit maal was de loots (die bevoers zeer sierlyk , even gelyk men op de bruyloften doet , met Roetoe Roetoe, een zeer fray groen kruyd, opgesierd was) weer op nicuw met andere Roetoe Roetoe groen gemaakt.

't Getal
der Gas-

Men had op die maalyd, den eersten dag 112 perfoonen, te weten, 37

Hollanders, 8 Juffers, en 67 Mooren. ten hier op.

Op den tweeden dag waren 'er 50 Orangkaja's, 30 Hollanders, en 20 getroude, en jonge Juffers, zynde toen al 't Eten koud, dat op de drie vorige dagen warm was.

Op de eerste dag der Mooren, werden 'er 13 Chargies, of 102, en op de tweede dag, maar 9 Chargies, of 74 kanon-schooten gedaan. En 't vrede die Maalyd betreffende.

Ook werd 'er na de maalyd door de Lands-grooten eerst getsjakalild, of gefe hermid, en op zyn Alfoerces by wyze van een spiegel-gevegt, door een of meer gestreden, waar in die van Hitoe voorgingen, en die van Bonoa, Bocro, en andere volgden, dansfende tegen den avond ook in een rondē dans.

Met 't vallen van den Avond werd 'er weder door den Heer Landvoogd, en anderen, gedaant, en eyndelyk die Heer op de voorige wyse weder t'huys gebragt.

Den 12. en 13. May, 1710. waren 'er op 't Christen-Orangkaja's Feesft, 140, en den 16. en 17. dito, 98 gaiten op dat der Mooren.

Voor zo een Orangkaja's Feesft ontfangt de Heer Landvoogd in 't byzonder, buiten zyn andere inkomsten, 500 Ryksdaalders, behalven eenige leggers Fransche of Rynsche Wyn, ook ettelyke vaten Hollandsch Bier, een kelder Brandewyn, een groote quantiteyt Arak, Ryft, Olie, Vleesch, Spek, Speecryen, en veel andre dingen, die hem van wegen de E. Maatschappy daar toe veritrekt werden. Wat de Landvoogd voor d' Feesft in byfondtruckt.

Op deze maalyd zyn ontrent 400 hoenderen, 5 of 6 schapen, 50 ganfen, 80 of 90 end-vogels, 100 duiven, 5 of 6 Westfaalsche Hammen, 6 of 8 gerookte tongen, 4 of 5 schoone hollandsehe kaafen; behalven een schoon wild koebeest, of twee of drie kalven, ettelyke vetgemeeste en gesnedene bokjens, een menigte van keurelyke pastyten, taarten, suyker-gebak, makronnen, banket, en alles, wat men heerlyks op een Bruyloft heeft, in een groote menigte, zo dat zulk een maalyd, de E. Compagnie wel ruym 2000 Ryxd. komt te kosten.

V Y F D E B O E K.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAn de Amboische Taal. *Als mede van de Maleytsche. De oude Wyse van Regeering der Amboineesen. Hunne Koningen, Orangkaja's, enz. Hun oude Regeering van vier opperste Heeren des Lands. Diensten, die de Inlanders aan hun Koningen, Orangkaja's, en de E. Maatschappy verplicht zyn. Hun Hhatül-gelden, of Rechten van de Nagelen, die zy aan de Grooten geven moeten. War Boetens zy nu betaalen. Van de Siekten dezès Lands. Febri Capialo. Verscheide Kinder-Pokjens. Yser-Pokjens. Water-Pokjens. Coriander-Pokjens. Bloem-Pokjens. Hoe zy die Lyders behandelen. De Amboische Pokken. Lamheid, of Beri Beri. Geneesmiddelen dezèr quaal. De Landsiekte. Ficht. De Persling. De Graeuwe Loop. De Gemeene Loop. de Roodde Loop. Middel tegen de Bloed-Loop. Steen en Graveel is daar onbekend. Breuken zeer Seldsaam onder de Inlanders. Melaatsheid. Lazery. Hoofd-pyn. En Proeven daar op. Onder de Amboineesen is weinig kennis der Geneeskunde. Middel tegen de Sprouw. Zekere Balische Vrouwen, zeer ervarenè Doctoresen. Die hen op geen Been- of Arm-breuken versiaan. De Chineeche Artsen. En hunne Geneesmiddelen. Hun Behandeling der Koortsgen. 't Bord. Crabben, of Kloven in de voeten. Middelen tegen 't Steken van vergiftige Visschen. Werking van de Slangen-iteen, van den Schryver gezien. Middelen tegen andere ongemakken. Als Roodhond, Duyfeling. Waterlugt. Menstrua Alba. Quade Oogen. Bloedvinnen. Coerap; of Omloop, een soort van Schurft. De Vyt. De Tateroega, of Schildpad. Tegen vergiftige Krabben. Als ook tegen de Sawan, Jeukte, Koortsen, Pleuris, Kolyk, enz. Werking van de Genfling, en Moxa. Grootè Kuren van den Capiteyn, Lim Thiangko. En van andre Chineeche Artsen. Heerlyke Olien. De Amboineesen verweenen hun Dooden. Verdere plegtelykbeden in den Rouw-tyd. Andere Volkeren, buyten den Amboinees, zig hier onthoudende. Mardykers. Kleding der Mixtice Vrouwen.*

EEr wy van de Amboineesen in 't byzonder afscheiden, zoo moeten wy ook iets zeggen van de Taalen, die zy gebruyken, te weten van de Amboineese, en van de Maleytsche Taal.

De eerste is hunne Moeder-Taal, en die alleen aan dit Land eygen, maar zo verscheiden ten opzigt van de meeste Eylanden is, dat die van Boero, en die in 't oosten van Amboina, malkanderen geenzins kunnen verstaan; ja 't is zoo verre van daar, dat zo wyd van den anderen gelegenen malkanderen zouden verstaan, dat zelfs veelen op 't Eyland, Amboina, in 't Oosten, en in 't Westen, een geheel verschillende Dialect, en tong-val, in hunne taal gebruyken: Want als die van 't eene dorp 't woord, Laat Sakken, willen uytdrukken, zoo zeggen zy in 't Westen hier gemeenelyk, Ontatti, daar die van Hoetoomoeri, en andren in 't Oosten, Sapiri zeggen, dat immers niet met allen na 't eerste woord gelykt.

Ook gebruyken zy veeltyds de Maleytsche Taal, om, als zy malkanderen

niet wel in 't Amboineesch können verstaan, zig daar door aan malkanderen verstaanbaar te maken.

Hunne Taal is van een zeer stoeterige, en hakkeltige uytgalming; ook kunnen zy veel zaaken in de zelve niet uytdrukken, om dat die in hun land niet oorspronkelyk, maar van buyten 'er ingebracht zyn. Zo kunnen zy geen goud, of zilver, geen peerd, of heitebeest noemen, maar drukken dit door de Javaansche woorden van Helawan, Salaca, Adjaran, en Mendjangan uyt.

De beste Amboische taal, die in Amboina gesproken plagt te werden; was die van Hoewamohel, die in haar oude Gefangen nog bewaard word, schoon 't land nu al over langen tyd verwoest is. Zy hebben geen Letters, nog Schrift, dat bekend is; dog zy kunnen zig anders nog redelyk wel over saaken, van welke zy kennis hebben, in hunne Amboineese Taal uytdrukken. Zy spreken dezelve in hunne huysen, en dagelyken ommeegang met malkanderen; en leeren die ook hunne kinderen van jongs af aan. Ik heb daar al

vry veel van aangelcert , en ze ook gemakkelyk genoeg gevonden , om ze verder te leeren ; dog heb het nagelaten , om dat zy overal niet eenley , en te veel van malkanderen verschillende was.

Als mede van de Maleytsche. Dog behalven deze taal is onder hen ook de Maleytsche taal van ten zeer groot gebruyk.

Dit is een heerlyke , voortreffelyke , soetvloeyende , en ryke taal , die , nevens de Portugeesche , de Taal is , met welke men ganfch Indiën door , zelf tot in Perfiën , Hindoftan , en China toe , kan te rechte geraken ; dog met dat onderscheid , dat de Portugeesche verder om de West , en de Maleytsche verder om de Oost van Indiën doorgebroken is.

Zy werd by den Inlander genaamd Bahafa Maljoe , dat is , de Malaytsche Taal , het zy na de Maleytsche kuit , of wel na dat volk , dat in 't Koninkryk van Palimbang , op 't Eyland Sumatra wel eer aan den vloed Malajoe zyn beginfel vond , en zig naderhand van veel Ryken op 't vaste land daar tegen over , waar op nu de Stad Malacca legt , meester gemaakt , en met hun veroveringen , en vooral door 't voortfetten van hunnen Godsdienst , en den grooten handel , die zy Maleyers met allerley volkeren dreven , hunne Taal ook zoo verre uytgebreid hebben , dat zy van het Koninkryk Pegu af , langs de geheele Maleytsche kuit , tot in Siam , Cambodia , Sumatra , Java , Borneo , Celebes , tot in alle de Oosterfche Eylanden van Indiën , ja zelfs tot in de Philippines , doorgebrooken , en van een algemeyn gebruyk , of byna even eens , als de Latynfche , of Franfche Taal in Europa , geworden is.

Deze Taal nu is hier in Amboina ook van ouds her al in gebruik geweest , dienende den inlander , in faaken van 't gerechte , van den Godsdienst , van den Handel , en in den dagelyken ommevang met allerley mienfchen , als de gemeene Land-Tale , die zy van jongs af ook (immers zedert het aanweefen der Nederlanders alhier) in de fchoulen leeren leefen , fchryven , en verftaan.

Die Taal nu is (wat ook fomminge daar tegen hebben mogen druyfen) tweederley , de Hooge , dat is , het Maleyts , dat men onder de Grootten aan de Hoven , in de zaaken van den Mohammedaanfchen Godsdienst , gebruykt , of het Lage , dat is , het Pafar , en Markt-Maleyts , dat men dagelyks , en onder de Gemeente , spreekt.

Het eerste Maleyts , by hen Bahafa Djawi , of de Moeder- en Suyvre Taal genaamd , is buyten alle tegenfpraak het

beste , het rechte , en 't hoogdravenfte Maleyts ; maar die Taal werd zelfs op de Maleyfe Kust , nog op Java , nog op Sumatra , van geen andre , dan van de Mohammedaanfche Koningen , Vorften , en Priesters , verftaan , en van hen ook in de dagelyke omgang noit , maar alleen in de gefchriften van 't Hof , of van den Godsdienst , gebruykt , behalven dat die ook nog een ander middel gebruyken , om die voor de gemeenen man verborgen te houden , nameelyk , dat zy die met een Arabifche letter gewoon zyn te fchryven , die voor den gemeenen man onleesbaar , en by hen geheel en al onbekend is , weshalven dit een Taal , en letter niet van de finalle gemeente , maar alleen der Geleerden , en der Hovelingen , is.

Is zy nu zoo onverftaanbaar , en geheel onleesbaar , zelfs onder de Mooren in die Landen , daar zy van daan gekomen , en nu nog wel meest in gebruyk is , zoo kan men eens bedenken , hoe onverftaanbaar zy in Amboina , Banda , Ternate , op Macassar , en op Batavia , by den gemeenen man wesen moet , alwaar ik onder alle de Geleerden in deze Taal , buyten den Heeren *Petrus van der Vorm* , en *Brands* , Bedienaars des Goddelyken Woords op Batavia , geen eenen onder de Heeren Predikanten zelf kenne , die inftaat is , om die taal in haae letter grondig te verftaan , en net te lefen , of te fchryven . Immers , dat is zeker , dat de gemeene man die lefen , nog verftaan , kan . Een faak , waar van wy hier niet breeder willen fpreken , om dat wy dat ter plaatfe , daar wy van den Godsdienst handelen , vry gevoegelyker zullen doen .

Behalven die Hooge Maleytsche Taal is 'er ook een lage , die , om dat zy van velerley Natien , ider na zyn eygen Taal , en tong-val , zo wat getrokken , en ook zomtyds met deze en gene woorden , 't zy uyt het Portugefch , 't zy uyt eenige andre Taal , verniengd werd , ook wel de naam of van Bahafa Katsjokan , dat is , de mengel-Taal , of van Bahafa Pafara , dat is , markt-Taal , draagd , voor zo verre het die taal is , waar door de kooplieden , die op de markt met malkanderen handelen , te regt geraken , en malkanderen verftaan , 't geen men wel denken kan , dat onder zo veelerley volkeren zoo net niet toe gaat , of daar loopt onder dat Maleytsch wel 't een , of 't ander woordje van hun eygen , of van een andere taal , die zy beter , dan 't Maleytsch , kennen , 't geen zy voor die tyd gebruyken en 'er inlafchen , om zig 'er maar door te redden .

Dit nu bewyft geenfins , dat dit lage

ge Maleyts , 't geen zekerlyk van 't Hooge (even gelyk het Nederduyſch van 't Hoog-duyſch) gekomen is , in zich zelven zulken gemengelde taal zy , dat een ander , die dezelve wel verſtaat , niet in ſtaat wezen zou , om zich immers zoo wel in deze , als in de Hooge , Taal , ſuyver , en zonder eenige andere taal daar onder te mengen , uyt te drukken . Men heeft geen ander bewys , dan myne overſetting des Bybels in die laage taal , van noden ; waar in men geen een ander woord , dan zuiver , hoewel laag , en by den inlander verſtaanbaar Maleyts , vinden zal . Kan men nu in die taal een ganſchen Bybel overſetten , zonder daar onder eenig ander woord te mengen , zo kan men dan dit geen Mengel-Taal meer noemen , en nog veel min (gelyk men met zulken geweld getragt heeft te doen , en den onkundigen in Europa , en in Holland , wys te maken) zeggen , dat 'er geen Laage nog Hooge Maleytsche Taal , ja dat 'er geen ander onderſcheid tuffchen deze beyde , dan dit alleen is , dat men maar eene zuivere Maleytsche , en dat 'er buyten dienog wel een baſtaard en Mengel-Taal geſproken word , die niet gaegt , van geen gebruyk , nog geen taal op zig zelven is , dat de grootſte onwaarheid die 'er kan bedagt werden , is , en van welkers tegendeel men deze onbezonne mannen uyt hunne eygen ſchriften zoo klaar , als den dag , overtuigen , en zeer naakt aanwyten kan , dat zy zelf die twee Taalen , in Hoog en Laag Maleytsch onderſcheiden ; dog wy ſcheiden hier af , om dat wy elders daar over uytvoeriger zullen ſpreken .

Dit Laag Maleytsch nu werd van den Amboinceſch al vry wel op 't Eyland Amboina ; dog zo grondig niet op de andere Eylanden , onder deze Landvoogdy , verſtaan : ja daar zyn dorpen op 't Eyland Ceram , in welke de ingezetenen daar van ganſch geen kennis hebben . Nogtans is deze Taal tuffchen alle deze Eylanders de Taal van gemeenſchap , om malkanderen recht te kunnen verſtaan , en om zig daar door beter , en klaarder , dan zy in 't Amboinceſch doen (om dat het te veel van malkanderen verſchild) te kunnen uyt-drukken .

Onder de zaken , den Amboincees betreffende , verdient de Aloude byſondere wyle van Regeering mede hare opmerking .

Van de oudſte tyden af , en toen zy alle nog Heidenen waren , zyn zy altyd , gelyk ook nu , door Koningen , Graven , en Orangkaja's (dat eygentlyk Ryke-Lieden beteekend , en Oudſten (zynde hunne Medebestierders , en by

de Oude Hebreën , Grieken , en andere volkeren , van zeer oude tyden af bekend) beſtierd . Daar zyn onder hen ook eenige , dog weinige Sengadji's , of Hertogen , gelyk Sengadji *Cowaja* , Sengadji *Bonva* ; en meer andere geweest ; dog hun meeste Regenten werden Orangkaja's , dat zoo veel als Dorp-Heeren zyn , genoemd , hoewel men 'er onder vind , die over drie of vier dorpen te gebieden hebben ; en ſchoon zomnige onder hen den naam van Koningen dragen , zoo zyn zy inderdaad , in opſigt van hun magt , en beſtier , een en de zelve met deze Orangkaja's .

Onder deze Koningen nu zyn 'er ſommige , die over een Graaf , en dan nog over een Orangkaja van een dorp , en dus over drie dorpen gebieden ; maar daar zyn ook veel Koningen , die maar een dorp onder zig hebben .

Buyten deze eenhoofdige Regeering , Hun Oude Regearing , van vier Opper-Heeren te zyn , die over 't ganſche Land , en over alle deze Koningen , Hertogen , Graven , en Orangkaja's , het Opper-gelag voerden . Een wyſe van beſtier , die ik alleen by die van Athene , en by die van 't Eyland Madagafcar , gevonden heb .

Deze greep al ſtand ; toen zy nog Heidenen waren , hoewel een van die vier Opper-Heeren , door een togt na Java Molhammedaanſch geworden is , en ook dien Godsdient toen allereerſt in Amboina overgebracht heeft .

Deze vier Mannen deden alle ſaken dezes Lands , die van 't grootſte belang waren , Oppermagtig af , zodanig , dat , zo 'er een van deze vier Heeren quam te ſterven , altyd weer een van dat zelve ſtamhuys (waar van wy onder Amboina's eerſte beginſelen , breeder ſpreken) in des zelfs plaats geſield wierd .

Dit ging zynen gang dus niet alleen ; terwyl zy nog op zig zelven ſtonden ; maar is ook in de latere tyden , na dat zy eerſt onder de Koningen van Ternate , daar na onder de Portugeeſen , en eindelyk onder de macht der Hollanders geraakt zyn , nog veele jaaren in ſtand gebleven , tot dat eyndelyk onder deze laaſte ; in 't jaar 1644 . ten tyde vanden Heer Landvoogd *Demmer* , deze Oude Regeering van vier Opper-Heeren des Lands , volgens ordre harer Edelheden op Batavia , van den 10 . December , in 't jaar 1643 . afgeſchaft , en op hoo-ge ſtraffe verbooden is . Hebbende het nu vry beter en gerufter onder de Regeering der Hollanders , als zy 't oyt onder de Portugeeſen , Ternataanen , of onder hunne eygene en Oude Lands-

Opper-Heeren, van welke, zy veelc geweldenaryen moesten verdragen, hadden.

Hun verdere Oude Regeering onder Koningen, Pati's, en Orangkaja's, werd egter nu nog in treyn gehouden, gelyk die ook tot heden in gebruik is.

Deze Vorsten hebben over de onderdaanen een groot geflag, en zy voor hunne Orangkaja's, en andere Overheden, een grooten eerbied, zullende noit, dan al hurkende, en met de handen boven 't hoofd, bynaals biddender wyfe, ten teeken van de hoogfte nederigheid hen voorbygaan, en van verre hen zoo naderen, en niet eer opryfen, voor dat zy voor by hen zyn, of hen geboden hebben te vertrekken, anders zullen zy zo hurkende by hen blyven zitten, hunnen laft met na de aarde geflagene ooggen aanhooren, en op alle beveelen niet anders, dan Oor Ila, dat is, Grooten Heer, en Opoe Latoc, dat is, Heer Koning, in de plaats van ja, of het is wel, antwoorden. En om dit te gaan verrichten, zullen zy niet opftaan, maar al hurkende agterwaards zo lang wyken, tot dat zy of buyten de deur, of verre genoeg van hunne Vorsten zyn, aangefien het een onvergeeffelyke misflag wesen zou, aan dezelve hun hinderfte te toonen; hunnen laft dan uytvoerende met de uyerfte spoed, trouw, en neerfligheid, ja dikwils, met het uyerfte levensgevaar, gelyk wy dat hier boven in 't geval van den Koning van Oelatifien hebben.

Dienften die de Inlanders aan hun Koningen, Orangkaja's, en de E. Maatschappyy, verplicht zyn.

Zy zyn ook gehouden de huysen hunner Koningen te bouwen, en de stylen, balken, planken, en al het houtwerk, alle de Gabba Gabba, Atap, en wat 'er meer toe nodig is, dat door hun dienst bekomen kan werden, daar toe te leveren; dog die Koning, of Orangkaja, moet dat volk dan van spys en drank verfor-gen, 't geen hen, al tchynen zy het voor niet te hebben, nog vry duur komt te ftaan, aangezien de Amboineeten zeer luy, en langzaam in 't werken zyn.

Alle dag moet 'er een Marinjo (of Dorps-knegt) met eenige van de Dati of Hof-dienft-doende onderfaaten, op de Balcoe of hun Raadhuys zitten, om de noodige zaken, die de Koning, of Orangkaja, hen in den dienst van 't dorp, of wel in zyn eygen dienst belaft, te verrigten; waar toe zy dagelyks verwiffeld werden, alzo ider huys een Dati, of Perfoon, die tot dezen Hof-dienft verplicht is, uytleveren moet, waar on-trent dan ider zyn beurt dagelyks, even als een zoorte van wagt, waarnemen moet.

Zy werden dus van hen gebruykt, 't zy om Houtwerken voor de E. Maat-

schappyy (die dan daags een of twee ftuivers, en een pond Ryit, aan ider geeft) of wel voor 't dorp zelf, tot het maken van een Kerk, Balcoe, of diergelyk, te kappen, 't zy om de publicque wegen in 't gebergte, na den Regen-tyd, schoon te maken, Specery-boffchen uyt te roejen, bruggen over de rivieren te leggen, met deze en gene Vaartuygen hier en daar na toe, in den dienst der E. Maatschappyy, of van deze Vorsten, en hun dorpen, te fcheppen, (hoedanige Dati's zy nog in 't byzonder voor den Landvoogd en de Opperhoofden geven moeten) en verder om alle zodanige andere dienften te verrichten, als de Orangkaja, ofte Koning, goetvind hen te belaffen.

Buyten deze tot zulke dienften gefchikte lieden, hebben zy uyt hun onderzaaten voor zich zelve nog eenige byfondre perfoonen, die, als zy uytgaan, hun gevolg uytmaken, en die hen deze en gene dingen, die zy zouden kunnen benooidigd zyn, als Pinang, Tabak, een Toodong, Matje, en andre inorrepypen (tot ider van welke een byfonder perfoon vereyfcht werd,) gewoon zyn na te dragen.

Deze onderdaanen moeten aan hunne Dorps-Hoofden ook Hhatfil, dat is, hunne Gerechtigheid, en Inkomft van de voorname vrugt des Lands, ofte de Nagelen, geven, dat van ider pond een ftuyver, of van ider bahaar Nagelen, die 550 ponden weegt, en die voor 56 Ryxdaalders door de E. Maatschappyy van den Inlander ingekogt werd, zes Ryxdaalders komt te bedragen, die dan weder op een byfondere wyfe onder die Grooten verdeelt werd, gelyk wy nader, daar wy van de Nagelen fpreken, toonen zullen.

By deze en gene misdaaden moet de inlander hen ook fware boetens geven, die egter van tyd tot tyd onder onze Regeering zodanig bepaalt, en vermindert zyn, dat zy, gelyk ook geene buyten-Opperhoofden, nu meer dan zes Ryxd. aan boete mogen trekken, gehouden zynde hen anders aan den Fifeaal aan te geven, dat egter zelden gefchied, gelyk ook veelc die bepaling van deze boete wel overtreden; dog komt dat uyt te lekken, dan raken zy zelf in des Fifeaal's vyzel, en komen 'er noit zonder groote kleer-fcheuren uyt.

Zy mogen hunne onderfaaten wel een tsjamboc-of fweep-flag geven, maar niet binden, nog in de boejen zetten, alzo de Fifeaal alleen daar toe gerechtigd is.

Men heeft in Amboina verfcheide Siekten, en Qualen, die een menfch, of fchielyk kunnen wegrukken, of lang doen quynen.

Hhatfil of Reel-ten van de Nagelen, die zy aan Grooten geven moeten

Wat Boetens zy nu betalen.

Van de Siekten des Lands.

Doctoren, of Artzen, heeft men hier niet (hoewel ik eenigen op Batavia gekend heb) maar de Chirurgyns speelen hier voor Doctoren, en ik heb 'er gezien die heerlyke Curen deeden, dog de inlanders gebruiken Doctressen, en zulke Medicynen; dog sommige ook Chineseche Doctoren.

Voor eerst heeft men, buiten andre gemeene Koortsen, daar een soorte van Koorts, die zy Febri Capialo, in 't Portugesch, noemen.

Indien de middelen, tot herstelling van zulk een lyder aangewend, niet ten eersten gelukken, en verandering geven, zo rukt hem die Koorts gemeenelyk binnen drie dagen weg. Zy bestaat in een swaren brand, en onlydelyke Hoofdpyn, die de lyders ten eersten buyten verstand brengt. De Chineesen hebben een middel, om veel menschen daar af te helpen. Zy maken met een Lancet een opening, ontrent de lendenen, op de ruggestreng, en halen daar een druppel 2 à 3 geronnen bloed, ter grote van een geel erweet, uyt, 't geen zy zeggen alleen in deze soort van ziekte gevonden te werden, waar op dan de Sicken, koele dranken, tot uyt-dryving der hitte, gebruikende, in korte tyd (zo 'er de dood niet vermengt is) hersteld werden. Dit is de gevaarlykste Siekte, en om te weten, of het die soort van Koorts ook is, dewyl 'er meer heete Koortsen, doch niet zo doodelyk, heerschen, zoo is men gewoon een middel in 't werk te stellen, 't geen een vaste proeve op die Koorts is, bestaande hier in.

Zy nemen een soort van barnetelen, of zeker jeukerig blad, by hen Dahon Gatal (of van 't kruid, Laroon) of 't Laccum-blad genaamd, zynde een mans voet groot, dat men den sieken over 't bloot lighaam wryft, zo dit blad hem jeukt, of prikkeling voelen doet, zoo heeft hy de Capialo niet; dog zo hy dat niet voeld, is 't een vast teeken, dat hy de Capialo heeft, alzo die de menschen van hun gevoel en verstand berooft.

Gemeenelyk werken zy op die siekte met verkoelende dranken, en spysen, om den brand daar door af te dryven, gelyk zy den sieken ook koel, en lugtjens, kleeden.

Voornoemde Dahon Gatal, met het sap van Goemira, of anders ook gewreven met wat Bangle, en Deringoe, met de Candel-bladen en uytgedrukt zynde, geeft men daar den lyder een kopje vol af te drinken, en anders geen drank, dit zal den brand afetten; ook is 't zeer goed, het lys en de armen daar mede te smeeren.

Daar is ook een Capialo Hiram, of

swarte Capialo-koorts, van de Chinese Tsjoedan, genaamd, als men door grooten brand met swartebleynen uytstaat, en als zich op de borst of rug, tusschen de schouderen swarte vlekken als luyfen tusschen 't vel vertoonen.

Deze luyfen snyden zy 'er uyt tot 'er wat bloed komt, branden de plaats, tot 'er een roove opkomt. Houden de sieken 2 à 3 dagen zonder eten, hem niet toelatende dan water te drinken, en een stukje van een konkommer te eten, en dus overwinnen zy de siekten.

Wit Akar Bahar met rood Sandelhout, van elk even veel met water gewreven, en ingenomen, is ook zeer goed, en tegen gemeene Koortsen is niet beter dan Coccoeran-bladen, gekookt in water, en met wat Ossen-gal gemengt.

Men heeft daar ook de Kinder-pokjens; dog als een overgang, of by na als een pest. De soorten nogtans zyn verscheiden.

Daar zyn 'er, die zy noemen Loeti Loeti Besi, 't geen Yfer-pokjens in 't Maleys beteekend. Deze komen op, breed, plat, in 't midden ingevallen, en met een pik-swarte stippeel 'er in. Zeer weinig menschen worden hier van herstelt.

Ten anderen, is 'er een soort, die zy Water-Loeti Loeti Ajer, dat is, Water-pokjens, noemen. Deze zyn groote ligte bleinen, die vroeg rypen, en droogen. Dit zyn de beste, en ligst te genezen.

Ten derden, is 'er een soort, die zy Loeti Loeti Catombar, of Coriander-pokjens noemen. Deze beginnen met een sterke Koorts, maar haar begin is erger, dan haar cinde.

Zy geven haar zeer weinig en idel, binnen 4 of 5 dagen, op, en werden niet grooter, als een Coriander-zaadje.

Met de 9 of 10de dag zyn ze ryf, staan dan, met een scharp geel puntje, zeer vinnig, en rondom rood. Deze gaan of breken niet door, als andere Pokjens, maar verdroogen hoe langs hoe meer, tot dat 'er niet meer als een kleen visch-schubbetje overblyft, 't geen van zelf afvald, zonder byna eenig lidteeken na te laten. Binnen 14 à 15 dagen is men daar van hersteld; en schoon men die heeft, zoo kan men 'er mede gaan, en staan.

Ten vierden, is 'er nog een soort, Bloem-ti Boenga, dat is, Bloem-pokjens, bekend is.

Deze komen zeer digt by een op, sien 'er etterig, en geel uyt, hebben ook veel meer etter, dan eenige and're by sig. Zy droogen swart op, en zyn voor velen doodelyk. Ook laten zy die

gene,

gene, die 'er af opkomen, langer, in de smert, eten dieper in, en laten by gevolg zeer diepe lid-teenen.

Hun manier nu om, die de Kinderpokkens hebben, te behandelen, is deze. Zy houden hem (vermits ze zig gemeenlyk met een Koorts van 2 of 3 dagen voor 't uitbreken openbaren) stil in een vertrek, dog lugtjens gekleed, evenwel buyten alle togt, tot dat de pokkens eenighins beginnen te swellen, dat zoo tegen de negende dag is. Dan wasfen zy hen, jong of oud, tweemaal daags met kil koud water van 't hoofd tot de voeten, tot trillen en bevens toe, of zy brengen hen, na dat de gelegendheid is, wel in de rivier, tot tyd en wylen de pokkens ryp, en droog zyn. Ook eten die menschen niet, dan koel eten, ende bedienen zig meest van koule dranken.

Hoe zy die Lyders behan- den.

De Am- bonische Pokken.

Men heeft daar nog een bysondere en quadaardige soort van Pokken, die de inboorlingen van dat Land, of d'Amboineesen alleen, en zeer zelden andere inlanders, of hollanders krygen. Zy zyn immers zo quaad, als de Spaansche Pokken, en werden ook door dezelve middelen genezen. Jonge kinderen, lieden van eenige jaren, ook oude lieden, en alzo menschen van allerley ouder, krygen die van zelf; gemeenlyk maar eens, en zomtyds wel meermaals.

Lam- heid, of Beri Beri.

Een van de voornaamste qualen aldaar is de Lamheid of Beri Beri, die men aan armen, of beenen, ook wel aan die beiden te samen krygd. Om zig daar voor te wagten, moet men zorg dragen, in den Morgen of Avond of in de maneschynt niet ongedekt, of in 't hemd en voor al niet besweet, en zo ontbloot in de open lugt, te sitten, of dat men (gelyk vele, zig verwaarloosende, wel doen) in de lugt, of maneschynt, 't zy nugteren, 't zy half of geheel dronken, niet blyve leggen slapen: want in eene nacht verluimens, op voorsegde wyse, kan men een lamheid krygen, die jaren en dagen aanhangen zal. Die door- dringende koude lugt dringt, door dien 't lighaam daar als open is, door 't vleesch en merg heen, en veroorzaakt in zeer korten tyd, als die lugt maar iemand aandoen kan, Lamheid aan armen en beenen. Indien men zig maar onder 't dak, of op die tyd, zoo men al in de lugt staan, of wandelen wil, 't lighaam gesloten houd, zoo heeft men geen nood ter wereld; ten zy het menschen van zeer tedere gesteltenis waren, welke ik raden zou nooit in de Avondlugt te komen, om dat ze, hoe koel ze ook is, of selynd, egter daar na in plaats van dienst te doen, waarlyk in 't algemeen, en bysonder voor zulke

fwakke lieden, schade doet. Men kan die ook wel, door veel vermocjens in hitte en by swaren regen, of koude 'er op, by dag krygen (hoedanig de Heer Padbrugge Lam wierd) dog men neemt het hoe men het neemt, koude is oorfaak van die quaal.

Deze Lyders geven zy swarte honden- schildpadden- buffels- vleesch, en dat van andere verhittende dieren, te eten, dewyl die quaal door hitte meest genezen moet werden. Sy wryven en stryken ook den Lyder zeer sterk, 2 à 3 maal daags, de leden met Oly van foelie, aard-olie, nooten-olie, en Clappus-olie; voornamelyk de trekkers en spieren, die tot de beweeging de meesten dienst bybrengen. Ook moet de Lyder die lamme deelen, zo veel hem mogelyk is (hoe moeijelyk 't hem ook vallen mag) in beweging houden, of dikwils bewegen, ja zig zelven tot swectens toe als geweld aandoen. Sy bestryken ook den Lyder met een Bobori, of mengsel van verscheide heete drooge kruiden, of wortels, om door de warmte der zelve, en de daar by komende beweeging, die verkoude deelen weer te verwarmen, en allengskens te herstellen. Van een ongemeene goede werking hier ontrent is de Cajoe Poeteh-olie, als ook de Coelit-Lawan- Olie.

Men heeft daar ook een Siekte, die men de Land-Siekte noemt, hier in bestaande, dat zy den Lyder zeer Saluw, bleek, bol, en fugtig werden doet, zo dat hy 'er uytstiet, of hy vergeven was. Jaren aan een kan daar inmand mede geplaatst zyn. Sommige krygen dit door te veel Saguweer, of andre Inlandse dranken, als Arak, Knypp, &c. te drinken. Sommige door in de maneschynt te blyven leggen slapen, waar van zy ook de Beri Beri, of Lamheid, (als boven gesegt is) wel krygen. Andere krygen die ook wel van zelfs, zonder dat men, vermits zy zig in allen deelen wel dragen, 'er reden af geven kan.

De Jigt, of de voet- hand- en heup-Euvel, heeft men daar ook wel, dog meest onder Hollanders. Ik heb 'er egter zeker Bengaals swart Jongman van 25 jaren, die nooit iet anders dan water dronk, gesien, die deerlyk, en dikwils, aan de Jigt lag. De meeste menschen sterven daar, of aan de Persing, of aan de Graeuwe, of aan de Roode Loop.

De Persing is een soort van Afgang, of Drukking, die in een sterke Persing, of Drukking, reys kort aan een, en met veel slyding of krimpung in 't ge-

darmte, beftaat; hoewel de Lyder ider reyse zeer weinig, en niet dan flym, even als fchrapiel van darmen, afgaat.

De Grauwe Loop is mede met fnyding verfeld, dog zo, dat men veel meer, en zonder fnyding, of perfing, afgaat; hoewel 't niet anders dan veel flym met afch, of grauwe aarde vermengd is, het geen den Lyder als een fpuyt afloopt, en dat wel zoo kort aan een; dat de meefte 't leven daar by infchieten, en 'er weinig van opkomen. Ook is 'er nog een gemeene foort van Loop, die zeer veel menfchen fchielijk weg fleep, zo men 'er niet tydig voor is.

De Roode Loop komt ook met veel fnyding, die den Lyder niet dan dun en geronnen bloet doet afgaan, waar door velen, zo ze wat fterk is, in 't korte weg zyn.

Het befte middel tegen de Buyk- en Blood-loop is dit: Neemt gedroogde fchors van Manggofan, en van de Granaat-appel, Tuber Regum, elk even veel, een halve Nootemufcaat, met zoo veel Bangle, fnyd dit allegader, kauwd het met Pinang, en fwelgd het fap in.

Anders is ook goed 't kruyd, Auris Canina, of 't Honden-oor, met de wortel dezelfs, kauwd dit te famen met wat Nootemufcaat, wat Halia Padi, kleen gefneden met Pinang, en 't fap 'er af in gefwolgen, is heerlyk; dog zo de Buyk-loop uyt koude ontftaan is, zo moet men de Wortel Bangle en wat Nagelen 'er by doen, die kauwen, en 'er den buyk mede fmeeren, en dit zal zekerlyk den Leider helpen. De Bato Poan is 'er ook goed voor.

Zo men het nog fterker ftoppen wil, zoo neemt men een geheele Nootemufcaat, die men uytholt, zo veel men kan, en dan met een boongroote zuivere Benzoin vuld; dan graaft men die in de heete affche, en wagt zo lang, tot de Noot van buiten wat fwart werd, welk gebrande van die Noot men 'er dan af fchrapt, en de reft geeft men den Lyder in.

Voor een oude en byna ongencefelyke Loop, is de roode verfteende Akar Bahar heerlyk, en ook de Madjacaan, en rood Sandelhout op een fteen gewreven, 't geen men met wat Canfi, of Rylt-water inneemt.

De fchors Hanea, of Same, in een pot met water gekookt, en wel toegeftopt, is een heerlyk middel tegen de Bloed-Loop; dog de buytenfte fchoofe moet men 'er af fchrappen.

Die van 't Eyland Key neemen Sagoekruymen, met wat Clappus-pit 'er

tegen in, en overwinnen dit quaad. Zo 't maar 't krimpung in den buik is, die geneest men met het bitteragtig Lignum Ternatanum, in Spaanders gefneden, en met zeven kleene ftukjes van de Ritsjes fteelen met Pinnag gekauwt, en ingezwolgen. Coelit-Lawan, en Maffoy met water gewreven, en op den buyk gefmeerd, of anders Nooten-olie met Aard-olie gemengd, en wat Cofambi-olie 'er by gedaan, is zeer goed. Ook nemen de Chineefen wel Camfer-hout, met water op een fteen gewreven, in, dat hen aanftonds helpt, en de pyn vermindert.

Van de Steen, nog van 't Graveel, weet men daar niet.

Breuken (hoewel men die onder de Hollanders daar vind) zyn by d'Inlanders onbekend. Alleenlyk was daar een Inboorling van 't Eyland Bali, niet verre van Java gelegen, die in, of ontrent myn tyd, een breuk had. Geen Inlanders wiften te zeggen, wat hem fchortte, fchoon zy 't zagen; dog, zeker Gelderfch-man, een Heer van myne kennis, gaf hem te kennen, wat quaal dit was, en wees hem middel aan, om, door een band die quaal te verligten, waar op zy zeiden, dat die quaal hen onbekend, en dit de eerste maal was, dat men daar van onder hen iets hoorde.

Daar is onder hen ook een soort van Kadäl, dat is, Melaatsheid, beftaande in groote witte vlekken, dog alleen aan handen en voeten, die, metter tyd geheel wit werdende, aan die fwarte lichamen zeer afchuwelyk ftaan, hoewel die quaal niet befmettelyk is.

Men heeft een Kruyd op Batavia, waar af de wilde bofch-verkens nu en dan wel ecten, en die weer van zo een verken komt te ceten, werd befmet met de Melaatsheid of Lazerye.

De Lazerye, is daar zeer zeldzaam, dog op Batavia (van waar ze daarfchynt gekomen te zyn) zeer gemeen. Waar over Doctör Willem ter Rhyne, al voor 25 à 30 jaren een Tractaat gefchreeven heeft, waar in hy omftandig van de Lepra Afatica handeld.

Zy beftaat daar in, dat die menfchen, voor al in 't aangefigt, en ook aan de handen en voeten, vol bobbel, en etterbuilen werden, zoo dat ze 'er zeer verwaarlyk uytzien, en 't hair van baard en winkbrauwen hen uytvalt.

Zy zyn zo dik van neus, als of ze drie neufen hadden, zy hebben dikke lippen, uytpuylende oogen, hangende wangen, ja krygen met 'er tyd zelf een ingevallen neus. Ook krimpen de vingers, en teenen, met 'er tyd geheel weg. In fommigen gefchied dat by inkrimping, in anderen weer by verrotting,

Steen, en Graveel, is daar onbekend.

Breuken, zeer zeldzaam onder de Inlanders.

Melaatsheid.

Lazerye.

ting, en afvalling. Jaren lang kan men daar aan gaan.

Aan de Lateri, een weing voor by den Roodenberg, woonde een vrouw met haar dogter, gefproten van een Chineefche Vader en Balifche Moeder. Zy werd in de wandeling *Mai Bidji Bidji*, dat is, Moeder met de bobbels, of Puiften, genaamd. Beide deze Vrouwen haar ganfeh angefigt, en voorhoofd, was vol uytwafchen ter groote van druiven, en zy zagen 'er beide (hoewel geelagtig van verw als al de Chineefen) ter plaatfe van die bobbels, bloed-rood uyt, 't geen hen byfonder afchuwelyk maakte. Men vertrouwt, dat dit ook een zoorte van Lazery geweest zy; dog men heeft aldaar noit eenig ander voorbeeld, dan dat van die twee vrouwen, gehad.

Daar is al een voorflag aan haar Edelheden in 't jaar 1701. gedaan, om een Lazarus-huys in Amboina te maken; dog dit is, by fchryvens in 't jaar 1702. den 4. February, om 't kleen getal der zelve afgekeurd.

Naderhand zyn 'er egter nog al eenige, die aan de Lazery raekten, bygekomen. Ook heb ik een Silvermid, die 'er aan vast was, gekend.

Hoofd-
Pyn.

Men heeft 'er ook Hoofd-pyn, dog daar tegen weer twee vaste geneesmiddelen, die niet alleen ontdekken, of den Leider door koude, dan of ze hem door hitte aangekomen zy, maar door welke die ook in 't korte te verdryven is.

Zy fmeeren wat Sandelhout, dat ze met water op een fteen, die niet afgeeft, maar alleen afneemt (hoedanig den bodem der Keulfehe potten) is gewreven, en tot een dun papje gemaakt hebben, op 't voorhoofd; en in de flapen des hoofds. Indien dat binnen een quartier uurs, of daar ontrent, droog werd, zoo is het een zeker teken, dat die Hoofdpyn door hitte is aangekomen, en alzo door dit verkoelend middel kan verdreven werden; gelyk die dan ook in 't korte daar mede zal overgaan.

En Pro-
ven daar
op.

By aldien het nu niet opdroogt, maar nat blyft, zo is het een bewys, dat die uyt koude ontftaan, en derhalven door dat verkoelend middel niet te helpen is. Men neemt dan Kruidnagelen, zo fyn als 't mogelyk is, geftampt, en mengt die met wat water, om ze ook als een papje, of fmeerfel (even als dat Sandelpapje) aan 't hoofd, en de flapen te fmeeren. Dit nu een zeer heet geneesmiddel, tegen koude gebruikt, zal in 't korte opdroogen, en de pyn doen ophouden; 't geen niet gefchieden zou, als men dat zelve geneesmiddel tegen hoofdpyn, die uyt hitte ontftaan was,

zou willen gebruiken; waar uyt dan ook blyken zou, dat deze pyn, uyt hitte ontftaande, door dat eerft-befchreven verkoelend middel van Sandel hout moet weggenomen werden.

Vele krygen die pyn door in de Manefchyn (die daar zeer koud is) te ftaan, of door van de zelve befchenen te werden; gelyk ik die zelfs menigmaal daar zo fwaar van gekregen heb, dat ik niet bequaam was voort te gaan, ten ware ik de pyn nog wilde vermeederen; weshalven ik van de ftraat na huys toe willende, veel moeite had, eer ik daar komen kon; dog hielp 'er my dan ten eerften door een papje van Nagelen af.

Daar is ook onder hen weinig kennis van Genees-kunde, en nog minder van wonden te genezen; zy hebben maar eenige vrouwen, die zig op weinig geneesmiddelen verftaan, en de Sieken innaar zo wat ingegeven; helpt het, zo helpt het. Van Salven te maken, weten zy nog minder, behalven hun Bobori, of een mengfel van verfeheide drooge kruiden, en wortelen; 't geen zy ook ten eerften in 't werk ftellen, om den Lyder daar mede te beftryken. Zy kauwen ook wel wat Pinang met eenige andere kruiden, die zy fyn gekauwt op het lydende deel blafen, den Lyder daar mede befproejende; en dit moet helpen, of haar konft is valfeh. Voor hunne Ambonfehe Pokken weten zy nog allerbest raad.

Tegen de Sprouw op de tong, hoe fwart ook, hebben zy een heerlyk, en licht middel, leggende niet dan den balf van den Jamboesboom op de zelve, waar mede zy die in 't korte genezen.

Anders werden hedendaags de Sieken, in 't gemeen door Balifche Geneeskundige Vrouwen, of door Chineefen, beft genezen. Het fchynt dat zy de Siekten van dat Land, en die lugtftreek, beter, dan de Hollanders, kennende, ook beter, en fpoediger geneesmiddelen tegen de zelve, weten uyt te vinden.

Zeer ervaren zyn die Balifche Wyven, niet alleen om imand heel vooftoedig iets in te geven, zelf ook om by een fwangere vrouw, als een ervaren vroedvrouw haar poft zeer net, tot de minfte omftandigheden toe, waar te nemen (gelyk ik daar zonderlinge en verwonderens-weerdige preuven van wete; zonder oyt van mislukken onder haar gehoord te hebben) maar zy zyn ook zeer handig, om door 't ftryken van eenige verwronge, of andersins befeerde Leden, gerekte fenuwen, of diergelyke toevallen, imand in korten tyd, hem op 't lydende deel maar met

Onde
d'Am-
boinee
fen is
weinig
kennis
der Ge-
nees-
Kunde

Middle
tegen
Sprouw

Zeker
Balifch
Vrou-
wen,
zeer er-
varen
Docto-
reffen.

met wat Clappus of Kajoc-Poetch-olie, in de hand gewreven, strykende, te herstellen. Ook zullen zy, door dien hun vingeren van wegen die Olie zeer glad zyn, zoo al wryvende aanstonds ontdekken, waar van daan de pyn ontstaat, en op de plaats, daar 't quaad is, komende (schoon het met het oog niet te zien is) zeggen, daar, daar doet het u zeer, 't geen dan, zo lang zy daar op wryven, de pyn wel wat vermeerderd, maar nogtands weinig tyds, daar aan door dat wryven geheel genezen werd, zonder ict anders daar toe te doen.

Zy werden gemeenlyk Bibi's, dat is Juffers, of Geneeskundige Vrouwen, onder die van haar Land, of op Bali, genaamd. Zy gaan 's morgens vroeg ten 5 à 6 uren uyt, wryven den Lyder dan 't lighaam wel een uur, of een half uur, ook geven zy hem des noods wel van hare dranken in. Gemeenlyk hebben zy tegen 8 of 9 uren al haar zaken al verrigt, en haar loon daar nevens ontfangen: want in 't algemeen weet men daar (gelyk overal in Indiën) van geen borgen. Fatsoenelyke Liederen geven haar van ider befoek twee schellingen, en gemeene Liederen eenen schelling.

Op Breuken van Beenen, of Armen te genezen, verstaan nog zy, nog de Chineesen, zig; maar daar toe werden Hollandse Wondhealers gebruikt, die onder de Hollanders als Geneeskundige dewyl men geen eygentlyke Artsen daar heeft, dienen, dog in verre na zo voorspoedig niet, als veel Balische Vrouwen, of Chineesche Geneeskundigen.

De Chineesen verbieden by na alles te nuttigen, zo dat de Lyder dikwils te weinig heeft, om 'er af te leven, en te veel, om te sterven; 't geen zy doen, om op de Siekte zo veel kragtiger te werken, en om die zo weinig, als 't mogelyk is, te voeden.

De Pols van een Sieken zyn zy niet gewoon te tasten, of te voelen (gelyk hier te Land geschied) maar 't oor daar aan te leggen, en 'er zo na te luysteren; 't geen zy gemeenlyk 's morgens vroeg doen, eer de Siekte zig beweegt. Hunne Geneesmiddelen bestaan in verscheide Droguen, die met geheele Doosjens (zynde een voet lang en breed, half zo diep, en in verscheide laadjens verdeeld) van Java komen, en van welke, als ook van andere, by hen zelf uytgevonden, of hen in 't byzonder bekend, zy verscheide drankjens, en mengfels, die zy den Sieken ingeven, maken; op welke zy ook veeltyds goede uytwerkingen zien.

Na dat zy 't quaad te boven gekomen zyn, beveelen zy den Sieken, om

weer wat kragten te krygen, Ajam Arak, dat is, een Hoen in Arak met zekere heilsame Olie (die ook de kraamvrouwen even na de Verlossing tot afdryving van 't quaad bloed veel gebruiken) gestlooft. Daar beneven beveelen zy, als nog beter, een Ajam Tiem, zynde een swart hoen (zo zy meest nemen) swart namelyk van vel, vleesch, en vederen, en zelf ook van een gedeelte van 't gebeente. Zulken Hoen, hoedanige daar veel zyn, kneusen zy in stukken, doen vleesch en beenen te zamen in een pot in zyn eygen nat, zonder zout of smout, alleen maar wat van den allerdieftsten wortel Som (of Genfing) 'er by. Dit in die pot zeer dicht gesmoord, leverd zeer weinig, maar ook zeer kragtig zap uyt, 't welk zy de Sieken beveelen in te nemen, met verzekering, dat dit, gelyk ook de onderzinding leert, een groot middel tot herstelling hunner kragt is.

Imand, de Koorts hebbende, beveelen zy byna niet anders, dan Canfi (dat is Ryft in ruym water, als een dun brytje, met wat sout gekookt) te eten, waar nevens zy hem een weinig zoute visch, in de zon gedroogt, toe laten te gebruyken. Verder is hem byna alles schadelyk, en dierhalven verboden.

Onder de Siekten van dit Land is mede het Bord, by hen Oepas, genaamd, waar door zy ook wel 't Colyk verstaan; een ongemak, dat zeer veel Liederen, die by der Zee swerven, en, aan land komende, velerley drank, en rauwe Vruchten binnenslaan, overkomt.

Men bestrykt hier tegen de geheele mage en borst met Tabaks-bladen, lange Peper, en Look, onder malkanderen gewreven. Daar op geeft men den Lyder warm water te drinken, waar in de schors van Juti-hout gekookt is; dog men moet zig dan wel wagten van koud water te drinken.

Krabben, of Klooven in de voeten te hebben, is een ongemak, dat de soldaten, die bloots voets loopen, veel queld; alzo de grond zeer scherp, en aluynig is. Hier tegens is zeer goed de voet over een pot, waar in Kankong, en kleene Gelang gekookt is, te stoven, en 'er die daar na ook, zo heet, als men het verdragen kan, in te zetten, 't geen die klooven ten eersten geneest.

Men heeft hier ook veel ongemaken van den Ikan Sowanggi, en meer andre Visschen, welkers steeken vergiftig zyn, wanneer men de Zeegen trekt, of wel andersins, wanneer men daar in trapt. Hier tegen, of wel tegen 't zwellen van de voet, dat 'er aanstonds

op volgd, is dit een goed middel om 't fenyn 'er uyt te trekken.

Midde-
lentegen
'tsteeken
van ver-
giftige
Vifſchen.

Men ziet de Viſch zelf te krygen, en legt zyn gal op de ſteek, die aanfonds 't fenyn 'er uythaalt; dog zo men hem niet bekomen kan, neemt dan Amfiocn, en wryft die met zuur Limoen-ſap, en ſtrykt dat op de ſteek, dat 'er als op koken, en 't zuiveren zal. Bind ook een rood koper plaatje daar op, en legt op het been de breede bladen van de Radix Toxicaria, na dat die bevorens over 't vuur warm gemaakt is, tot dat zy begint te verſenſen.

Andre rooften ook wel Sagoe-brood over de koolen, knauwen dat, en ſmeeren het als een papje op de ſteeken.

Ook is ſwart Akar - Bahar gebrand, tot dat het heel licht werd, en zieh tot een meel wryven laat, tot een papje met water gewreven, en 'er op geſmeert, zeer goed. De Melk van den boom Poele is mede van een goede uytwerking, als men 'er die op ſmeert; maar vooral moet men niet vergeeten het geſlooken been met het gras, Lalan, op dat het quaad niet voortloope, te verbinden.

Tegen vergiftige ſteken van den Ikan Bibi, Pylſteert, &c. gebruykt men ook den wortel Bori Pohon, die men ſehrappt, en op de ſteek bind.

Tegen de ſteken van den Ikan Swangi, is de Olie, die uyt de in de Son gelegde Coemans, of Horenkens, komt, zeer goed. Men ſtoot ook de ſteek wel, en maakt 'er pleyſters af.

Wer-
king van
de Slan-
gen-
ſteen,
van den
Schryver
geſien.

Ook heb ik een jongen, of Slaaf, van zulk een viſch geſteeken, en voor dood 't huys gebragt, met een Slangen-ſteen in een half uur zien geneeſen, en volkomen herſtellen. De ſteen wierd op de ſteek gelegd, en 'er ontrent 2 à 300 tellens op gelegen hebbende, valt hy, op dat hy door de kragt van 't vergift niet berſten zou, van zelf 'er af, en men legt die in een kommetje laeuw water, of foete melk, ontrent 100 tellenslang, daar men 't fenyn blaeuw en groen 'er uyt bobbelen ziet, daar na neemt men den ſteen, en legt 'er die weder eenigen tyd op, dan legt men dien weer in de foete melk, 't geen men zo lang vervolgt, tot de Lyder herſteld is. Zo als de ſteen 'er de derde maal opgelegd, en afgenomen was, ſprong de voornoemde Slaaf overeynde, en liep weer henen, zonder dat hy zedert eenig ongemak daar af voelde. De ſteen zuigt, of kleeft, zoo vaſt aan de wonde, dat men moeite heeft, om 'er die voorſigtig af te krygen. Men droogt daar na den ſteen wel af, en legt die dan weg. Ook moet men zoo een geſteeken perſoon pas boven de plaats, daar hy geſtee-

ken is, met het voornoemde ſny-gras verbinden, op dat het fenyn niet voortloope.

Tegen de ſteken van de Echinus Se-
toſus, of de Boeloe Babi, dat is, de ver-
kens-ſtekels, moet men de handen met
gewrevene Gember ſmeeren, en dan zal
hy u niet kunnen quetſen, ja zyn ſte-
kels zullen 'er van omleggen. Zo men
'er af geſteken is, moet men 't lid zag-
kens kloppen, om 'er de puntjes, en
ſtekeltjes, uyt te krygen, 't lid wat o-
ver 't vuur, zo heet, als men 't verdra-
gen kan, houden, en 'er een papje van
grau Akar Bahar opleggen.

Een groot ongemak voor menſchen,
eerſt in Indiën komende, is het Rood-
hond, zynde een ſterke prikkeling van
't bloed, die zig met roode vlekjens
vertoont, en die men, vermoed zynde,
en ſterk ſweetende, voornamentlyk ge-
waar werd, als men water, of bier,
drinkt, in zo verre, dat dezelve dik-
wils als onverdraagelyk is. Het beſte
middel hier tegen is de kleene Suuring,
met Anys gewreven, en die 'er opge-
legt zynde, zal de prikkeling ten eer-
ſten verminderen.

Tegen Duyſeling in 't hoofd, door
quade dampen, die uyt de maag op-
ſtygen, ontſtaande, neemt men maar de
ſmal-bladige Ammelau Talam, of Siri-
um Alatum, ſnydende de ranken klein,
en eenige weinige ſtukjens met wat Siri-
Pinang knauwende, welkers ſap men dan
inſwelgt. Het is ſcherp en heet, waar
door het de flappe ſenuwen wederom
verſterkt, en opſet.

Tegen de Water-ſugt, waar mede
hier veel Lieden ook gequelt zyn, neemt
men de Kelor-wortel van Cyperus Ro-
tundus Pangaga te ſamen in water ge-
kookt, en zo gedronken. Als men de
ſpitſen van Lalan 'er by doet, is 't ook
zeer goed tegen het Graveel. Anders
neemt men ook wel een Poeder van de
gewreven Bori-wortel, en daar af voor
een man een vinger-hoed vol, dog voor
een kind half zoo veel, en neemt dit
met ſlappen Arak in, 't geen 't water
ſterk afzet.

Tegen de Menſtrua Alba, of witte
Vloed, neemt men de Wortels van de
Calappus-boom met de Wortels van Se-
rée, en de ſchorſe van Totebo, 't welk
met Calappus-melk gekookt, en 's a-
vonds gedronken, een heerlyk Genees-
middel hier tegen is.

Tegen quade Oogen, door de hitte
der Sonne, of andersins, veroorzaakt,
neemt men het witte Ailoaha met de
witte bladeren van onderen, en in koe-
le valeyen waſſchende. Dit verkoelt
de oogen niet alleen heel ſeer, maar
't verdryft ook 't jeuken, en neemt
zelfs

Midde-
lentegen
andre
Onge-
makke

Als
Rood-
hond,
Duy-
ſeling.

Water
Sugt.

Men-
Alba.

Qua-
Oogen

zels de eerste beginselen van een eerst aangroeiende vlek, of peerel, op 't oog, en alle schemering van 't gezicht weg. Hoewel ik tegen dit laatste ook met zeer goed succes door zekere Chineesche Doctores heb sien gebruyken syn gestoten gerafinceerde Brood-suyker, door een rietje of pypje in 't oog geblasen; waar door zy een schil, die men op het oog als slauw leggen sag, in zeer weinige dagen volkomen deed verdwynen.

Vele zyn hier met Geswellen, Bloedvinnen, enz., voor al, die eerst in Indiën komen, gequeld, hoewel ik ook wel Liederen gesien heb, die in Indiën geboren, en daar egter vol van waren. Men legt op dezelve de bladeren van Oculus Astaci, of Boero Malacea, of de bladen van Trong Hoetan droog gestooten, en met wat drooge witte kalk gemengt, 't welk 'er op oesmeert zynde, de puyft open trekt, en de materie 'er uyt doet loopen. Daar na neemt men Bakis Merah, die men wryft, op het opene oog of gat legt, na dat het gesuyverd is. Daar na legt men 'er wat Labi Labi, of de bladeren van Sajor Poeteh, met Olie warm gemaakt, op, dat de wonde geheel geneest.

Hier tegen is ook zeer goed de Convolvulus Cartilagineus, anders Dahon Bisol genaamd; of de Agrimonia Indica met wat Curcuma, of Koening (dat Indische Saffraan is) gewreven, warm gemaakt, en 'er op gesmeerd; dat niet alleen die, maar ook alle andre geswellen van den hals, en d'Amandelen, geneest. Zo het geswel (gelyk aan den hals wel gebeurt) in slaan mogt, zo moet men Ochi Radja eeten, en die met Pinang, of Water, wryven, en 'er op leggen, waar door het quade ten eersten weder zal uytstaan.

Tegen allerley ulceration gebruyken de Inlanders, dit van de Maleyers geleerd hebbende, gemeene Roetoe Roetoe bladen, met 't sap van Lemoen Sowanggi gewreven, by 't welke zy een stukje koper werpen, latende dit dus een nacht staan. Daags 'er aan koken zy 't wat op, en leggen het, als een Cataplasma, warm op de ulceratie, welke het suyvret, en opdroogt.

Ook heeft men nogeen ander zeer goed middel hier tegen, te weten, syn gewreven blauuwe Vitriool, op een pleyster van zuuyver wasch, zonder linnen, ter dikte van een mes, waar by wat Olie (om het zagt te maken) gedaan werd, gestroyd; 't welk, op het geswel gelegd, en met een andre pleyster van waich toegedekt zynde, in 't eerst wel wat trekken, dog allenskens verminderen zal. 's Avonds neemt men

dit 'er af, keerd het eens om, en men zal in korten tyd hier af genesen zyn.

Veel Liederen zyn hier nu en dan ook met een vloeijende of ook wel met eenige andere soort van Koerap, schurft of omloop, zoo als men dit noemen wil, aan 't hoofd, of lyf, geplaagd.

Hier tegen gebruykt men de geele en afgevallene Candal-bladeren, ook wel de Dahon Koeda, die men tot asch verbrand, met versche Calappusolie mengt, en op het schurft sineert. De vuyligheid der aard-wormen, die men 's morgens by een op een hoopje leggen ziet, gedroogd, tot een Poeder gemaakt, en met versche Calappusolie gemengd; is ook zeer goed. Hinghong (een rood graeuwagtig Chineesch Minerale) met Arak gewreven, en zo veel 'er af; als men kan, gedronken, is mede zeer goed tegen Koerap, ook tegen venynige slangebeeten; ook geneest het, geslooten, en met Sajor Kankong gemengd; en 'er opgelegd, sugtige beenen.

De Vyt, by de Maleyers Mata Ikan, De Vyt dat is, 't Visschen-oog, genaamd, genesen de inlanders aldus. Als zy eerst met jeuken aankomt, en begint te steken, zoo verdryven zy dit door het lid met heet water sterker te wryven. Dog als het nu volkomen de Vyt geworden is, zo genesen zy dit met het merg van de beurse van Rangrek, of Angrek; in water gewreven, en warm 'er op gebonden. Ook neemt men wel de spitzen van Lalan Jatsjombot, en daar af zo veel, als men met drie vingeren vatten kan, waar by men de Mata Koening (dat is, de knoppen van Kurkuma, of Indiaansche Zafraan) of drie stuks 'er af genomen, voegt, al 't welke men syn wryft, en 'er op sineert.

De steelen van Angrek Laoet genomen, en der zelve merg op een steen gewreven, en op de vinger gebonden; zyn zeer goed, als zy eerst begint; ja zal die geheel verdryven; dog zo zy al geset is, zal het de Vyt doen ripen, en ook genesen.

Men heeft hier te Lande nog een ander ongemak, bestaande in een inkrimping van de schamele leden, dat veeltyds doodelyk, en met een groot gevaar des levens, zo men 'er ten eersten niet voor zorgd, vermengd is. De inlanders noemen dit Tateroega, dat is, in 't Portugeesch, de Schildpad. Zy gebruyken hier tegen het teel-lid van een Kayman of Crocodil, en dat van een schildpad; dat zy beide droogen, op een steen met water en Lolan-hout wryven, 't geen zy den Jyder 2 à drie dagen ingeven, en hem ook op de Lendenen, en op den buyk, smeeren, en daar na met loeter

geluyfterd hebbende, hem zeide, *Myn Heer, gy zyt gevaarlyk, ja doodelyk ziek, en zo ik het u zeggen mag, ook zelf oorfaak van uwe Siekte: want gy zyt zo verre vervallen door te veel by vrouwen te verkeeren, en uw Temperament komt my zo ongenefelyk voor, dat ik niet kan nog durve aannemen u te geneefen, alzo ik verfekerd ben, dat gy dit, hoe Siek gy ook zyt, dog niet kond laten, en aldus alle myne hulpmiddelen geduurig maar veridelen zult, zoo ras gy maar een weinig zoud mogen gebeterd zyn.*

Ik ftond, zey deze Heer, verbaaft, hoe die Chinees door maar na myn pols te luyfteren, de geheymen van myn hert weten, en den waren grond van myn Siekte zoo klaar ontdekken kon; maar moeft nogtans belyden, dat die man de waarheid fprak, waar uyt ik ook hoope fchepte, dat hy my wel geneefen zou. Ik bekende dierhalven voor hem, dat hy de ware reden van myne Siekte net geraden had, biddende hem zeer ernftig, om myne geneezing te willen ondernemen.

Ik had veel moeite om hem daar toe te bewegen; dat hy eyndelyk aannam, doch daar by voegende, dat hy nu nog niet zeggen kon, of hy my van myne Siekte zou kunnen herftellen, maar dat hy my daar af eerft in 't midden van dezen nacht, wanneer hy weer by my komen zou, zou kunnen verkeeren, of dat hy, dan geen kans daar toe fiende, my ook waarichouwen, en van mynen waren inwendigen ftat kennis geven zoude. Hy quam dan ten twaalf uuren weder by my, luyfterende weer eens na myn pols, en zeide, opryfende, dat hy volkomen kans zag, om ny te herftellen, indien ik my, gedurende dat ik zyne Medicyne gebruykte, maar van de Vrouwen onthouden kon; dat ik aannam te doen. Hy dan eenigen tyd over my gegaan, en ik weer wat kragten, door zyne hulpmiddelen, die my grooten dienst deden, gekregen hebbende, wicrd op zekere tyd zodanig door de fwakheid van myn vleefch aangevogten, dat ik my niet onthouden kon van tot myn vorige fout ontrent de vrouwen te vervallen, denkende, dat hy fulks, voor die ene reyte, onmogelyk zou kunnen merken; maar ik was hier in bedrogen; want zo als hy na myn pols wat geluyfterd had, vloog hy zeer verwoed op, verweet my zeer bitter, dat ik weer by een vrouwmenfch geweest, en dat ik daar door oorzaak was, dat ik noyt recht gefond werden, en dat hy ook noit eenige eer aan my behalen zou, weshalven hy ook niet genegen was, my langer te dienen, de minen makende, van my te willen verlaten.

Stond ik in 't eerft, wegens 't raden van de reden van myn Siekte verbaaft, ik was het niet minder, toen hy my zeide, dat ik weer by een vrouwmenfch geweest was; maar vreefende, dat hy my, gelyk hy dreigde, verlaten zou; zoo bekende ik hem myn misdaad weder, bad hem, dat hy my nog die reyse wilde pardonneren, en beloofde hem in alle oprechtheid, fiende nu klaar, dat ik niets voor hem verbergen kon, dat ik my volftrekt daar voor wagten zou, op die voorwaarde, dat hy, zo hy my weer fchuldig daar aan bevond, maar aanftonds kon henen gaan. Na dien tyd heb ik my, zeide hy, gewagt, en ben ook volkomen van dien Artz geneefen.

Dit Land geeft ook verfcheide zeer heylfame Olien, die in verfcheide Qualen grooten dienst doen. Gelyk men alhier zien kan.

De Kragten van de

COELIT-LAWAN, }
KAJOE-POETEH, } OLIE.
CEREE, }

De Coelit-Lawan-Olie, is zeer dienftig tot verfterking van de Water-vaten, ^{Heerlycke Olien, hier val- lende.} wanneer die verftopt zyn; om 't welk, gelyk ook het traag wateren, voor te komen, men maar 5 à 6 druppels 'er af met goede Jenever, of iet anders, 'smorgens, en 's avonds, voor den eeten, inneemt.

Men gebruykt die ook uytwendig in verrukkinge, of by contufie der leden, en vooral by lamheid, ftrykende de zelve over de lydende party.

Ook is zy van veel gebruyk tegen alle Jigt, Voet-euvel, enz.

De Kajoe-Poeteh-Olie, is een treffelyk fweet-middel in alle Koortfen, wanneer men 'er 6 à 7 druppels af inneemt met wat wyn, pas voor 't aankomen der zelve.

Uytwendig 'er mede geftreeken; is zy ook heerlyk tot verfterking der Senuwen, tot 't verdryven van alle pyn uyt de gewrigten, by fware contufien, ja zy neemdt de lammigheid geheel en al metter tyd weg; als men 's morgens en 's avonds 'er zig maar met een warme hand mede ftrykt.

De Cerée-Olie, zynde het Oleum Schœnantii, is zeer goed tegen het begin van een Colyk, en gemeene Buykpyn, vooral, als zy nog niet op haar hoogfte is. Men neemt daar 7 à 8 druppels van in met een lepel of twee goeden Anys; dog men moet zig dan

wag-

wagten geen koude drank 'er op te drinken. Zy is ook zeer dienftig in Gra-
veel, als men 7 à 8 druppels met wat
Jenever inneemt.

De Am-
boinee-
fen be-
weenen
haare
Dooden

Als zy nu alles, dat zy konnen, hier
aan de Sicken gedaan hebben, en zy
eyndelyk komen te fterven, zyn zy,
(gelyk dat meest over al in 't Oosten
gefchied) gewoon hunne Dooden te be-
weenen, en luydkeels daar over te huy-
len, en te wee-klagen, zig op de borst
te slaan, ja 't hair uyt het hoofd te ruk-
ken, en andere diergelyke uytftoorighe-
den te bedryven, fprekende de dooden
aan; een faak, die niet alleen by de Hei-
denen en Mooren, maar ook nog (zo ftill
als 't mogelyk is, om niet in handen van
den Fifeaal te vervallen) by veel Chri-
stenen gefchied; hoewel men dat meer
op de buyten-plaatfen, en op 't geberg-
te, dan wel aan 't Hoofd-Casteel, ver-
neemt.

Vendre
plegug-
heden
in de
Rouw-
Tyd.

Als zy in den Rouw zyn, zullen zy
op vreugde-maalyden nog wel fingen,
dog niet anders dan zeker droevig Lied,
't geen zy ten tyde, toen zy nog Hei-
denen waren, plagten te huylen, om de
dooden te befchreyen; ook zullen zy
dan geen Tifa, die 'er anders altyd by
is, gebruyken.

Hier mede nu meinen wy, zoo niet
alles, altoos zekerlyk het voornaamfte
aangehaalt te hebben, van 't gene 'er van
de Amboineezen in 't byzonder aan te
merken valt.

Andre
Volke-
ren, buy-
tenden
Amboi-
nees zig
hier ont-
houden-
de.

Buyten dezelve heeft men nog veel
andere Natien, die mede in Amboina
woonen, en zich daar hebben nederge-
fet, 't zy op zich zelven of die onder
de magt van anderen geraakt zyn. Als
daar zyn Javaanen, Ternataanen, Ma-
caffaren, Boegis, Baliërs, Boetonders,
Timorefen, Papoewa's, Bengalers, Pam-
pangers (of Mamilhefen) Bimanefen,
Mixticeen, Chineefen, en Europiaan-
nen.

De Mixfticeen zyn kinderen of van
Hollandfche Vaders, en swarte Moe-
ders (want nooit heb ik daar kinderen
van een blanke Moeder, en swarte Va-
der gefien, nog daar af gehoord) of wel
van swarte Moeders, en Portugeefche
Vaders, die men Toepaffen noemt,
zynde afftelfels der Portugeefen, die in
de eerste tyden met eygen bewilliging
hier gebleven zyn.

De eerste afftelfels van een Hollandfche
Vader, en een swarte Moeder, noemt
men Mixticeen, zynde vaal, en fomme-
ge al vry bruyt van kleur, de kinderen
van een Mixftice en een Hollander,
noemt men Poeticeen, en de kinderen
van een Poetice en een Hollander Ca-
fticeen, die by na zoo blank, als een
Hollander, zyn, en na welke men de

kinderen, uyt de volgende huwelyken
voortkomende, weer onder de Hol-
landfche telt.

Dit geflagt is, fchoon meesten tyd
niet zeer fraey (hoewel ik 'er eenige,
die fchoon waren, onder gefien heb)
zeer moedig en trots, zeer Tyrannig,
en onverdraagelyk wreed tegen hare fla-
ven, fchoon zy meest zelf van flaven af-
komstig zyn.

Deze ingefetenen nu van Amboina
moet men weder onderfcheiden in vrye,
of in flaven. De vrye zyn de Amboi-
nefen (hoewel ook eenige der zelve, als
de Boeronefen, en meer andren, door
den Oorlog in flaverny geraakt zyn)
de Mixfticeen, eenige Macaffaren, Ter-
nataanen, Chineefen, en Europeers.

Van die flaafagtige zyn met 'er tyd, <sup>Mardy-
kers.</sup>
of door vrykoopng, of door vry-ge-
ving, veel fwarte Vry-lieden (anders
Mardykers genaamd) voortgekomen,
die zig zedert met varen, vifchen, ook
wel met den koophandel, hebben weten
te geneeren.

De Kleeding van de Mixftice Vrou-<sup>Kleedi-
der Mi-
ftice
Vrou-
wen.</sup>
wen, als ook van die der Mardykers in
't gemeen, is aldus.

Zy hebben op 't voorhoofd nu en dan
krulletjes, die met Quee-korlen, of iet
anders daar op vastgeplakt leggen. Ook
hebben zy veel hair op 't hoofd, dat
wel gewafchen, gefuyverd, met Clap-
pus-Olie glimmend gemaakt, en zo ag-
ter flangs-gewyfe rondom 't agter-hoofd
opgewonden, en op malkanderen hoe
langer hoe kleener toeloopende, gelegd
en vastgemaakt is. Hare tanden zyn
wit, en met houts-kool en fout wel ge-
wreven, en gefuyverd, en hare lippen
gemeenelyk door een Pinang rood ge-
verft. Over 't bovenlyf hebben zy een
fyn Neteldoeks Badjoe, of half hendje
dat ontrent de boefem en op de fehou-
deren, en ook wel aan de handen, en
onder aan befet is met fyne kant tot
een boven-dekfel, onder 't welke de
vermogende nog een Tsjole, of onder-
borst-rokje, dragen, dat zy of toery-
gen, of met goude knoopjens toeknoo-
pen. De mindere van vermogen dra-
gen maar een enkel, 't zy wit, grof, of
fyn, of voor dagelyks meest een Salam-
poeris, of Bafia's, Badjoe, dat rede-
lyk ruym om 't boven-lyf, en tot aan
de middelen hangt, hoewel de armen
vry nauw om 't lichaam fluyten. Van
haar middel tot byna aan de voeten dra-
gen zy eerst een Tapi, of Onder-klee-
dje, en over 't zelve een ander fraey, 't
zy Zyde, Chits, of ander kledje, dat,
verscheide malen om hun lyf gewoeld
zynde, met eenige groote fpelden vast
gemaakt werd, en zoo gefpannen om
het lyf ftaat, dat men de ganfche figuur
van

van haar lighaam al zo klaar ziet, als of zy naakt voor u stonden, dat, my in't eerst zeer onlichtelyk voorquam, dog met 'er tyd werd men die dragt al meer en meer gewoon.

Aan haar voeten hebben zy roode, groene, blauwe, of andre Zyde of katoene-Garen Koufen, en Muylen met goud geboord, die gemeenelyk drie, à drie en een halve Ryxd. koften, en over haar linker schouder een groote Rode, Peerfe, of andere Salindang, of Sluyer, die 3 à 4 ellen lang, en ontrent een of anderhalve el breed is, de goude kant met lovertjes, die 'er rondom loopt, en wel 2 of 3 vingeren breed is, mede gerekend. Deze Salindang slaan zy 2 of driemaal over de linker schouder, en zoo over malkanderen henen, dat men byna niet, als de goude kant, ziet, terwyl het eene eind van agteren op de rug tot aan haar middel komt; dog van vo-

ren hangt het byna tot de knyen, dog zy maken dit eenigfins ontrent de middel vast, breidende 't onderdeel wat wyder over haren schoot uyt; dat zy voornamentlyk doen, als zy zullen nederfitten.

Aan hare regterfyde is gemeenelyk een witte Neusdoek met kant, die zy tusschen haar lyf en kleejde insteeken, latende die meede wat breed ahangen. Men kan dezelve onder de Stoffe van Ternate, by de letters D. D. afgebeeld zien.

Dus opgepronkt zynde, stapt zy onder een Kita-foel, of sonnescherem, zoo moedig henen; dat zy 'er weinige boven haar selven agt, vooral, als zy zoo verre gekomen is, dat zy op een Ebbenhoute Stoel ook in de Kerk, en niet maar, als de snyders in Holland, met de beenen onder 't lyf, op een mat neder zit.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE Chineezen, en hun Erueering. Hun Capiteyn, en zyn Macht. Van't Opfluyten van hun Dochters, en van hare Huwelyken. Van't Pragtig Huwelyk van Capiteyn Lim Thiango's Dochter, in 't jaar 1709. Schoone Vuurwerken, toen vertoond. Het Dekfel, en Dekken van 't Aangesicht der Bruyd. Hoe de Bruydegom, en zyn Speelnooten ontfangen wierden, &c. Des Bruyds Moeder beschreven. Hoe de Bruyd haren Bruydegom ontfangt. Hun Sombajen voor hun Ledekant, en verdere verrigting. Hun Speeltuigen op Bruyloften, en Begravenissen. De Toebereyding van hun Tafel. En nette Huyshouding. Huysraad. Hunne Jalouzy over hun Vrouwen. Seldsame gewoonte in 't Getal van hun Dochters bekend te maken. Hun Gedrag als de Vrouwen onvrugtbaar zyn. Hun Tabak-rooken, en gevaarelyke wyse van Vechten. Een dag, of Nacht, in 't jaar voor de Jonge Dochters, om Buyten te mogen komen. Hun Offerhande aan de Sielen der Afgestorvenen. Senden Geschenken op hun en op ons Nieuwe Jaar aan de Grooten. Hun spelen met de Slang. Hun Theengs, in Prent verbeeld. Hun sterk kloppen op Bekkens by een Eclypsis in de Maan. Spel hunner Kinderen. Hunne Begravenissen. En Pypers by dezelve. Wit-gepleyfterde Graven. Grauwe Rouw-Sakken. Hoe lang zy Rouw dragen. De wylc der Vrouwen, om de Graven te bezoeken. Oude, en Jegenwoordige Erueering deser Natie hier. Haar Wagt-geld. Bevelen haerer Edelheden tegen 't sterk inkomen der Selve. Mogen hier geen Tempel hebben. Verscheide Voorrechten van hun Capiteyn. Chineeische Boedelmeesters. Ternataanen, Macassaaren, Baliërs, enz. Hier noch woonende.

Behalven dit voort van volk zyn onder de beste Ingefetenen van Amboina de Chineezen te tellen; een Natie, die zeer vernuftig, en bysonder neerftig, gediensftig, en handig is, om een fluyvertje te winnen.

Zy zyn al voor 't jaar 1625. in Amboina geweest, en voornamentlyk met dat insigt hier met der woon geduld, om hen tot het bebouwen, en bethuynen van het land te gebruyken, daar zy zeer bequaam toe zyn: want sonder hen zou

II. Deel.

men veel Moeskruyden, als kool, salade, heerlyke radys, zo dik als onze concommers, en rykelyk zo goed van smaak, pieterfeli, furing, groene turkse boontjes, concommers, batatas, spenagie, water-meloenen, meloenen, geele peen (hoewel 'er die seldzaam zyn) fuykerriet, groene gember, ananassen, gojava's, nevens meer andre dingen, moeten missen; hoewel de Baliërs mede goede thuyniers, en zeer neerftig zyn.

Zy houden hier, en overal, waar zy

K k zich

En hun
bruce-
1023.

zich nederfetten, opene winkeltjes, en kraamtjens, in hun huysen, en voor hun deuren, waar in zy alles te koop hebben, en voor een geringe winst overlaten, vervullende geheele fraaten met zulke winkels, welke wel meest voor de Amboineesen dienen, die niet weeten, als van koopen, als zy maar geld hebben.

Zy zyn de voornaamste Pagters, vooral van den Arak, en van 't Beesliaal, de Pagt van 't Hoofd-geld, van de Visseheryen, van de Saguweer, &c. Ook zyn zy goede Timmer-lieden, Kisten-makers, en Smids, maken ook allerley heerlyke stoffen in hun land, die zy hier verkoopen, behalven dat zy de voornaamste Steen- en Pannebakkers zyn, waar toe zy zekere erven ontrent den opgang na 't gebergte van Soya, beoorden den grooten weg, bekomen hebben, waar op veele van hen groote Lootsen, van 4 à 500 voet lang, en 100 voet breed, geset, en in welke zy ovens gemaakt hebben, om de steen en pannen, die zy onder die Lootsen (daar 't ongemeen koel is) maken, te bakken; hoedanigen Steen- en Pannebakkerij, als 't een weinig wel gaat, wel 3 à 4 duysend gulden (als men 'er 20 jongens, en 3 of 4 buffels toe gebruykt) jaarlyks opbrengen kan. Zulke zyn 'er 6 of 7 van de Chineezen, en 3 à 4 van Hollandsehe Vry-lieden.

De vermogende Chineezen varen (gelyk ook verheide Vry-borgers) met hun Chialoepen, zynde vaartuygen met een à twee masten, die 25 of 30 lasten voeren kunnen, na Batavia, Makassar, en meer andere Gewesten; en van 16 of 18 zulke Chaloeppen, waren 'er ruym een douzyn Chineezen, en niet boven 4 à 5 de Vry-borgers toebehoorende.

De Chineezen, die in 't jaar 1709. zulke Chaloeppen hadden, waren deze; *Sithiangko*, Capiteyn der Chineezen, had 'er twee, *Que Seko*, *Ongsatje*, *Tsiboko*, *Hok-Sari*, *Soe-Passo*, *Oingkoko*, *Tsiantjamko*, *Njai Tsjeko*, *Que Iko*; *May Nongko*.

Met hunne waaren nu hier gekomen zynde, verkopen zy die als Grofliers aan deze en gene mindere kramers.

Daar zyn 'er ook, die Araks-branderyen in Compagnie hebben. Dog op hoge straf is 't hen verboden, Zee-qualen, Dutroa, of diergelyke dingen, 'er in te mengen, also die de menschen te cerdronken, en ook dikwils wel zoo dol maken, dat het hen aan hunne gesondheid zeer benadeeld.

Andere geneeren zig ook met Houtzageryen, tot welke zy 15 of 20 Slaven gebruyken, en die in een jaar aan 'hun meester wel 3 à 4000 gulden op konnen brengen, te weten, van de balken,

ribben, latten, planken, en ander houtwerk, dat 'er altyd van nooden is, en al het welke hier contant, en aanstonds, betaald werd.

Zy betalen voor Hoofd-geld, $\frac{1}{3}$ Ryxdaalder 's maands ider, dog zy zyn Wagt-vry.

Zy staan ook onder een bysonder Hoofd, ofte Capiteyn, die een groot aanzien en vermogen onder hen heeft, en door den Landvoogd, en zynen Raad, aangesteld werd, dat gemeenlyk voor zyn leven is, ten ware hy om deze of gene mislagen, of wegens klagten van den Landvoogt, mogt afgeset werden; gelyk dat den ouden Capiteyn, *Lim Thiangko*, overgekomen is, in wiens plaats *Sithongko*, den 19. July, in 't jaar 1707. gekoren, en door den Capiteyn der Nederlandische Compagnie, *De Vischer*, den Heer *Sipman*, Hoofd der kult Hitoe, en den Secretaris der Politie, *Balthasar de Bruyne*, ten 4 uren voorgesteld wierd, gevende 's avonds ten 7 uren een pragtig maal op zyn Hollands aan veel Hollanders, en andere Lieden van aanzien, al 't welke met een gedans van jonge Juffers, onder Bas en Violen, en veel heerlyke Vuurwerken, 's nagts ten 2 uren, wanneer wy den Heer Landvoogd t' huys bragten, besloten wierd.

Zy zyn, in 't stuk van Negotie, de gaauwste Kooplieden, die men in Indiën heeft, die, om eenen stuyverte winnen, de Stad op en neder zouden loopen; dog zy zyn ook zeer loos, om iemand, als men niet wel toefiet, te bedriegen, hoewel ik anders onder hen zeer trouwe en eerlyke luyden bevonden heb, op welke men immers zo veel staat, als op den besten Hollander, maken kan. Ook weten zy alles, dat men hen voordoet, na te maken, zelfs heb ik 'er gekend, die zig ook op 't maken, en heritellen van Horologien zeer wel verstonde. Zy beminnen de Konsten, en zyn sterk voor de Zeevaart, en Landbouw; dog 't zyn door de bank geen Oorlogs-mannen; maar konnen over beuselingen een groot gerugt maken.

Wat hunne gestalte betreft, zy zyn redelyk kloek, en veele al vry Iyvig, dat zy geerne zien; want dikke lieden zyn by hen mannen van aanzien, en zodanig zyn zy gewoön hunne Helden, die zy in langwerpige Tafereelen, en Prenten, in de huysen ophangen, te verbeelden.

Zy zyn niet blank, maar uyt den bruynggeelen, en bleek; hoewel die gene, die om de Noord in China gebooren zyn, in blankheid niet veel van ons vershillen; dog die van Fokjen, en de naburige Gewesten om de Suyd, zyn bleekgeel, niet plat, maar reedelyk

Hun Ca-
pityn,
en zyn
magt.

lyk

lyk welgemaakt van neus, wat breed-uytsteekend van bovenaangefigt, swart dog zeer nauw van oogen, byna zonder winkbrauwen, groot van knevels, dog of geenen baard of maar eenige idele zeer lange hairen aan de kin hebbende, van welke, gelyk ook van 't hair hunner hoofden, zy zeer veel werk maken.

Hun Hoofd-hair, waar op zy zeer net zyn, en dat alle week gekemd werd, en even als dat der vrouwen na 's lands wyse met sware strengen (alzo zy 't zeer lang dragen) tegen 't hoofd op, of omgewonden is, is pik-swart, en gemeenlyk zeer glimmende van den Olie, waar mede zy dat stryken, over 't welke zy dan, om 't zo glad te houden, nog een dun netje van paarden-hair trekken, stekende daar agter in ook wel een schildpadde - of andre kam, behalven ertelyke naalden, in welken toetsel zy eer een vrouw, dan een man gelyken.

Niets agten zy zo hoog, als dit hun Hair, en Baard, hoewel 'er gevallen geweest zyn, dat dezen en genen, alles verspeeld hebbende, ook dat verspeelden; dog dan hebben zy ook by geen andren eenig aansien; maar dit moet men van de rechte Chineesen verstaan; want anders moeten zy op verbeurte van hun leven, zo zy in China komen willen, hun hair scheeren en mogen maar een tuyt op zyn Tartars dragen.

Zy dragen in 't gemeen een wyde witte lange Cattoene of ook wel een blauwe keel, tot een boven-kleed, en onder dezelve een lange witte kattoene wyde broek, die onder smal, dog open is, waar aan zy gemeenelyk een groote rode Lakense Beuris met Quasten, aan de eene zyde onder die lange rok vastmaken, waar in zy hun geld hebben. Vorder gaan zy met bloote beenen; dog dragen Chineesche maylen, die by na als gestikte dubbele vilten, of als bord-papier zyn. Ook gaan zy, by slykerig weder, wel met Tsjeripoes.

De vermogende gaan gemeenelyk ook met zulk een witte keel, dog als zy op zyn best opgeschikt zyn, hebben zy over die keel nog wel een andere wyde rok van Damast, Violet Gaas, of van eenig ander fraey stof.

Het zyn groote speclers met de kaart, en Dobbelt-sceenen, en op 't Verkeeren Schaaqbord verstaan zy zig besonder wel, ja sehamen zich niet zelf in 't openbaar op de straat te spelen, en dat zo driftig, dat velen zig daar door in de grond bederven. Het is daarom ook, dat 'er op hun toppen en spelen een expresse Top-pagt al van ouds ingesfeld is, hoewel 't weinig helpt, zo dat zy in 't jaar 1673. den 28. February, by 't

schryvens harer Edelheden afgeschraft, hoewel naderhand weer in stand geraakt is.

Ook zyn zy groote Liefhebbers van Comédien, en Blyspeelen, en indien zy (voor al die op Batavia wonen) een goeden tocht gedaan hebben, zo moet 'er, 't kost dan wat het wil, ten minsten een Wajang-spel (dat een Comédie der Chineesen is, die hen ontrent 100 Ryxdaalders kost) op staan.

Het zyn ook groote Rekenaars, die in een oogeblik, met boontjens aan eenige spytjens geregen, een groote somme kunnen uytrekken, en ons daar in verre overtreffen.

In omgang zyn zy zeer beleefd, vriendelyk, en zeer onthaalende, als men hen komt bezoeken. Als zy ons zullen groeten, zoo steken zy beide de handen in hun wyde mouwen eerst wat voor uyt, en brengen die, terwyl zy het lichaam zeer voorover buygen, zo al bevende, en die al hooger allenskens oplichtende, na het voorhoofd toe.

Zy hebben geen vrouwen van haar eygen Natic, maar gemeenelyk Macassarische of Balische, met welke zy trouwen, onder welke eene de opperste is, zynde de andre tot twcc drie toe, zo veel elk 'er hebben wil, maar zyne bysitten, en dienaresten; hoewel de kinderen van alle deze moeders gelyk deelen zonder eenig onderscheid, of zy van de echte vrouw, dan of zy van de bysit zyn. Staan hem die bysitten niet langer aan, hy verkooptse, en koopt weer andre.

Met deze vrouwen eeten zy noyt, maar ider van hen eet bysonder, en de vrouw moet hen dienen, en oppassen.

Deze hunne vrouwen bemoejen zig niet alleen met de huyshouding, maar verstaan en dryven den handel immers zo wel, zo neerstig, en verstandig, als de mannen.

De Dogters zyn zy gewoon van de 9 of 10 jaar af op te sluyten, en geen Bruidegom ziet zyn Bruid voor op zyn trouwdag, en indien het lieden van vermogen zyn, vallen hunne huwelyken zeer prachtig, zynde het aanmerkens weerdig, dat onder hen de Van altyd eerst, en daar na de voornaam uytgesprooken, en dat by hen ook nooit bevonden werd, dat by voorbeeld een, wiens Van Lim is, met geen andre, Lim genaamd, of die Que is, met geen andere, de geslagt-naam van Que dragende, trouwen mag.

Ik heb den 18. Augustus, in 't jaar 1709. de Dogter van den voornoemden *Lim Tbiangko*, gewcen Capiteyn der Chineesen, zeer pragtig, en statelyk, met

Van't
opsluy-
ten van
hun Dog-
ters, en
van hare
Huwely-
ken.

Van't
pragtig
Huwelyk
van
Capiteyn
met

Lim
Thiang-
ko's
Dochter
in 't Jaar
1709.

met een Chinees van zeer goeden huy-
se, en in China gebooren (waar op zy
veel gewoon zyn te letten) zien trou-
wen. Het ging op deze wyze toe.

Ten zes uren 's avonds vonden wy
de Bruyd in een groot Zyfalet sitten.
Zy was met een groote wyde appelbloef-
sem-zyde Chineefche rok, een heerlyk
stuk werks, bekleed, zynde die om haar
middel met een kostelyke ledere swarte
Riem, of Gordel, die hier en daar met
Massive goude Plaatén, en met konstlig
opwerk versierd, en ontrent drie vin-
geren breed was, vastgemaakt, en toe-
gehaalt.

Op haar hoofd had zy een schoone
Appelbloefseme Zyde muts, of een ron-
de bonnet, met een diergelyke breede
beugel, of rand, als de riem om haar
middel was, dog wat smaller, hoewel
anders van 't zelve verguld opwerk op
een swarte grond, en daarenboven nog
met veel Peerlen, Diamanten, en andre
Gesteenten versierd, behalven dat 'er
ook nog eenige ritten met geregene
Peerlen ter zyden die muts, ter lengte
van een span, aanging.

Zy had aan hare voeten Zyde Kou-
sen, en witte muylén, en geleek in
die toetakeling veel eer een man, dan
een vrouw, te meer, alzo het een ru-
stige vette basin van 19 of 20 jaaren
was.

Zy wierd door twee Chineefche Staat-
dogters aan wederzyden gewaayd, wel-
ke Staatdogters mede met hare korte
swarte zyde Rokken over haar witte
onderkleedjes, zeer wel na mannen ge-
leken. En geschiedde dit waegen met
groote Pauwen-steerten, om dat het
door de meenigte der Dames, die bin-
nen gekomen waren, om deze Cere-
monie te zien, en ook door de ademen
der genen, die buyten dit vertrek wa-
ren, zeer warm was.

De Bruyd sat tot seven uren toe met
haar bloot aangesicht, stond van haaren
stoel op, toen ik binnen trad, om haar
veel heil te wenschen met haar huwe-
lyk, groette my, en ging toen weder
zitten.

De tweede kamer, aan de andere zy-
de van 't voorhuys, was vol van hare
vrienden, dog alle maar in die van de
vrouwelyke Sexe bestaande, waar on-
der ook veele jonge Juffers, Kinderen
van de aansienelykste Hollanders alhier,
waren.

Zy zat wel in 't diepste van hare ka-
mer, dog zo recht tegen over de deur
dat haar gezigt op alles, wat daar
in of uytging, quam te speelen, al 't
welk zy, door 't groot getal ontsloo-
kene wassche roodgemaakte, en vergul-
de Flambouwen, hier en daar verdeeld,

zeer gemakkelyk door de dunne Jalou-
zy-mat, die voor hare Kamer-deur
hing, begluuren kon.

Zy had aan haar rechterhand twee
Chineefche, buyten-gemeene kostelyke
roode verlakte en vergulde Ledekanten,
die van een seldzaam pragtig fatsoen, en
uytdrukkelyk voor haar uyt China ont-
boden waren. Het voorste, dat als een
heerlyk overdekte opene sitplaats was,
zou vóór de jonge lieden eerst dienen,
om 'er op te sitten, en kennis met mal-
kandren te maken, en het agterste, dat
met veel bloemen besitroyd, en heerlyk
behangen was, zou dienen om 'er op te
slapen.

Dicht by dit laatste Ledikant gingen
om hoog aan de folder twee langwerpi-
ge feskantige groote en met zeer fray
beschilderd Gaas bekleede Chineefche
lantaernen, waar in veel Keerfen brand-
den.

Ter linkerhand van haar zagmen twee
stoelen tegen de Zy-vensters dezer Ka-
mer, en een tafeltje daar voor, waar
op eenige brandende Kaarfen stonden,
en deze en gene suuyfcteryen van Consi-
turen, enz.

Zo als men die kamer inquam stonden
'er twee roode verlakte vergulde Scher-
men, een ter rechterhand tegen het be-
schot aan, en een agter de deur, waar
op een groote menigte van kostelyke
kleedjens, en andere Sieraaden van de
Bruyd, gingen.

In 't Voorhuys, dat zeer groot, en
met menschen zeer opgepropt was, hin-
gen ses feskantige groote Lantaarnen,
die al mede met zeer fray beschilderd
Gaas overtrokken waren.

Men zag daar in 't diepste van 't Voor-
huys, zo als men inkomt, een groote
en geschilderde Tyger tegen een beschot
geplakt, op een Chineefch vel papier,
dat wel drie ellen lang, en anderhalf el
breed, en die al vry levendig daar op
vertoond was, en even ter zyden den
zelve waren 'er nog twee, wat kleener
geplakt.

Ontrent in 't midden van dit beschot
stond een kleene verlakte Chineefche ta-
fel, en daar op een kleen verguld Af-
godinnetje in een kleen huysje, en vlak
voor 't zelve een potje met brandende
Wierook, en aan wederzyden verschei-
de Confituuren, Pyramidaals-wyfe in
sichoteltjens geplakt.

Aan weertyden van deze tafel ston-
den twee dikke lange roode vergulde
Wasch-Flambouwen, dog de naaste aan
de tafel met schoone geschilderde Dra-
ken omvlogten zynde.

Voor deze Tafel, of met de rug 'er
tegen, stond een fraeje Leuning-stoel
voor den Bruidegom alleen; aan zyn reg-
ter-

terhand ftonden 'er twee voor zyne Speelnoots, en aan zyn linkerhand een voor den perfoon, die voor Priester, of wel voor verloeker van 't huwelyk fpeelde; ook ftond 'er een voor den genen, die de plaats van de Vrienden der Bruyd waarnam, en die gefteeld was om den Bruydegom te ontfangen; alzo dit noit door een van hare bloedvrienden zelf gefchieden mag.

Op deze ftoelen hingen ook fraeje met bloemen geflikte kleeden, dezelve ftonden 5 of 6 voeten tegen over malkanderen van een, om die tuffchen-plaats tot het ontfangen van den Bruydegom, en tot het maaken van Complimenten, en beleefdheden, over te laten.

De Bruydegom quam 's avonds ontrent negen uren by fchoone liechte maan, hoewel 't alomme rondom hem van Lanteerns, niet min, dan van menfchen, vol was. Als hy nu naderde, wierden 'er fchoone Vuurwerken (waar in de Chineefen weinig huns gelyk hebben) en longs (een soort van Vuurpylen) aangefloken en opgefhoten.

Men vertoonde een Aap levens-groote in 't midden van de vlam, die wel een quartier uurs, en langer, vuur pifte. Men fag 7 groote ronde Lanteerns de eene voor, de andre na, na beneden fakken, en cyndelyk alle 7, ider met een brandende keers 'er in, boven malkanderen wel een quartier uurs lang hangen.

Daar na wierd 'er een heerlyke Wyn-gaard met zyne ranken, groenagtige bladen, en met blauwe druiven, zoo konfelig vertoont, dat ik wel bekennen wil noit ict frajers gefien te hebben; behalven dat 'er nog andre tuffchen-komende, en daar op volgende vuurwerken, vernomen wierden, die verdien den van Konftenaars gefien te werden.

Gedurende deinleiding van den Bruydegom wierd 'er voor het Huys van de Bruyd, dog binnen de Pagger; of heining, met allerley Balifche Speel-tuygen van Gongs, Tataboangs, Gindeers, en op Cimbaalen, gefpeeld. Hy verfeheen met zeer veel ftatie, geleyd van drie aanfienlyke Chineefen, die zeer fchoone blauwe en fwarte zyde rokken, met witte breede kleppen boven, even als hy, aan, en een heerlyke fwarte genette muts van ftaat op hadden, dog met dit onderscheid, dat op des Bruydegoms muts een platte vierkante fchoone Barn-fteen, en op die der Geley-heeren ider een fraje Robyn ftond.

Zy verfeheenen ook met zeer veel rode Wafch-Flambouwen, en voor hen wierd een heerlyke Poan (zynde een Py-

ramidale-boom met vrugten, zeer levendig en fierlyk van wafch gemaakt) van verfeheide mannen, alzo die vry groot was, gedragen, terwyl twee andre perfoonen vervaarlyk op twee kopere bekkens klopten, om de quade geften, die in de lucht fweven, en dit jong Paar benadeelen mogten, door al dit grammel als met geweld weg te dryven.

Men had werk, wegens 't groot getal der toekykers, die in huys gedrongen waren, om de kamer van de Bruid te naderen, niet tegenftaande al de Caffers, of Gerichts-dienaars van den Fisciaal, nevens hun Geweldige, of Onderfchout, voor dezelve de wagt hielden, om de menfchen 'er af te houden.

Zo als de Bruydegom nu binnen trad, ^{Het dek-} wierd de Poan, en twee Lanteerns met fel, en brandende Keerfen, dog smaller als alle ^{dekken} de vorige Lanteerns, en met zulken ^{van 't} rood gaas bekleed, voor de Bruid gebragt, ^{aange-} die na zeven uren haar aangeligt, en ^{ficht der} hoofd, met een lichtblauwe groote ^{Bruyd.} floerfe doek bedekt, en zoo gefeten had, doch in dier voegen dat zy wel ieder een, maar niemand haar, befchouwen kon.

De Bruydegom wierd van den Chinees *Hok Sari*, die 'er toe gefteeld was, zeer plegtelyk ontfangen, terwyl die kloppers op de voornoemde bekkens niet ophielden uyt al haar magt agter my op dezelve te ftaan.

Zo als hy pas binnen gekomen was, ^{Hoe de} werd hy eerft door den voornoemden ^{Bruyde-} *Hok Sari* (die meefter der plegtlykheden ^{gom, en} en ontfanger der vrienden in den name ^{zyne} der Bruyd was) met veel diepe buygingen van 't hoofd en lichaam voor hem ^{Speel-} in 't byfonder, dog fonder een woord ^{nooten,} te fpreken, ontmoet, en als verwelkomt, al welk ftuypen, en ootmoedige ^{ontfan-} buygingen, wy voortaan door 't ^{gen wier-} woord van Sombayen zullen uyt drukken. ^{den, &c.}

Na dat nu de Bruydegom, en zyne Geley-Heeren, binnen getreden waren, maakte de Cerenonie-meefter, met beyde de armen in zyn lange mouwen zig om laag tegen de grond buygende, gelyk ook de Bruydegom van zyne zyde dede, een zeer diep compliment, ftande de een tegen den anderen over. Daar na maakte hy weder een half compliment, houdende de armen in zyne mouwen maar om hoog, en na zyn voorhoofd; dog floeg zyn gefigt met zyne armen op een feldfaame wyfe na zyn linkerzyde toe; gelyk de Bruydegom ook deed, ftande aldus dwars van malkanderen af.

Toen ging *Hok Sari* met een groote eerbieding zeer langzaam na des Bruydegoms overfyde, en de Bruydegom weer na de andere zyde, en toen maak-

te de Bruydegom weder eerst een diep compliment, tot de aarde toe, tegen *Hok Sari*, en die weer tegen den Bruydegom, die hem nu als bedankte, en even eens, gelyk te voren, het halve compliment dwars af van malkandren, yder weder de mouwen en armen na de linkerfyde drajende, 'er byvoegde.

Daar na gingen zy beiden met eengroote deftigheid na den Stoel, die voor den Bruydegom gefehikt was; dog *Hok Sari* veegde het kleed, dat op dien stoel lag, met zyn mouw wat af, en toen fombayden zy beiden driemaal voor die stoel, waar na de Bruydegom ter linker zyde van zynen stoel ging ftaan.

Even zodanig nu, als met de Bruydegom gefchied was, complimenteerde *Hok Sari* de Geley-Hceren, of Speelnooten, en den Huwelyks-verfoeker, gelyk zy hem weder zeer ftatelyk, op de voornoemde wyfe beantwoordden. En na dat zy alle vyf nog eens famen gefombayd hadden, zaten zy allen neder.

Na dat zy even gefeten waren, bragt een klein Jongetje, een van des Bruyds vrienden, den Bruydegom een kopje Thee; die dat, na daar voor gefombayd te hebben, aannam, en een toegewouwen-papiertje met eenig geld op het Theebakje, tot een gefchenk voor dit Jongetje, nederley; 't geen hy, by het tweede kopje Thee, verdubbelde, leggende toen twee zulke papiertjens met geld 'er op, waar op hem dit jongetje een ey gaf, dat hy voor eerst in zyn mouw, en naderhand in de mouw van de Bruyd wierp, gelyk wy nog zeggennen zullen.

Ondertuffehen rammelden de voornoemde ratelaars, en kloppers op die bekkens al voort, fltaande op dezelve, als of zy dol waren, zo dat men nauwelijks horen kon, wat 'er al paffeerde.

Des
Bruyds
Moeder
befchre-
ven.

Zo ras de Bruydegom in huys gekomen was, verftak zich de Moeder van de Bruyd, een ongemeene fraeje, verftandige, welfprekende, en byfonder wel opgevoede Balifehe vrouw, die eendeftigheid en fwier in haren gang en fpreken over fich had, die haar weerdig maakte om voor een Koning te verfchynen. Zy was ontrent de 40 jaren, maar gelyk zy al vry blank voor een Balifehe vrouw was; bezat zy nog zeer levendig alle de fchoone trekken van hare jeugd, en een paar fwarte heldere oogen, vol vriendelykheid, en nogtans met een groote deftigheid, die ider bekoren moest, gepaart, zodanig, dat zy in fchoonheid hare dogter zeer verre overtrof. Haar naam was Juff. *Sijanfi*.

Deze mogt van den Bruydegom, vol-

gens de Seden en Plegtelykheid der Chinefen by hunne huwelyken, zo niet gefien werden, en vertrok derhalven, om alle redenen van ongeval van dit huwelyk af te weeren, na een andere kamer, daar zy dien avond, en nacht, alleen bleef.

Ondertuffehen bragt men ook Thee aan de Speelnooten van den Bruydegom, en aan *Hok Sari*, dog dit gefehiedde door een ander bediende van 't huys. Deze dronken 3 à 4 kopjens, en toen kreeg de Bruydegom berigt, dat de Bruyd was opgeftaan, en na haar kamer-deur quam om hem de eerftemaal van haar leven te ontmoeten, en te ontfangen.

Zy wierd zeer plegtelyk door haar Groot-moeder, en Moey, de vrouw van eenen Que Seco, by de hand geleyd, en door hare twee Staat-dogters, mede zeer heerlyk opgepronkt, en die haar by den kostelyken Riem, of Gordel, die om haar middel was, zagt vast hielden, onderfteund, en zo voetje voor voetje dicht by de deur van haare kamer geleyd, wanneer de Bruydegom binnen trad, lichtende zeer zedig den floerfchen doek van haar aangeficht, dien hy toen in zyn mouw ftak.

Zo ras zy malkandren nu zagen, fombayden zy zeer nederig en ftatelyk d'een tegen d'ander, en gingen toen zagtjens, ter fyden malkanderen, na 't Ledekant, waar op zy flapen zouden, op 't welke ondertuffehen een fchoone zyde matras, met korte ronde Zyde styf-gevulde Chineefche kuffens, gebragt was. Voor 't zelve gekomen, fombayden zy ook daar voor, en gingen toen op die twee floelen, agter het voornoemd tafeltje, ter linker-hand van de plaats daar de Bruyd eerst gezeten had, zittende; toen kregen zy idereen kopje met Thee of Arak, 't geen zy tegen malkander verruylden. Hy dronk 'er wat af, dog zy niet, doende alleen eenig bewys als of zy dronk. Daar na deden zy even eens met zekere zoort van Confituuren, Tay-Cambing of bokken-drek genaamd, aten toen ook op zyn Chincees met twee ronde ftokjens, een fpan lang, en byna een pink dik, waar mede zy zeer handig al hare fpyfe weten aan te vatten, en in den mond te brengen. Dit dede de Bruydegom weer met 'er daad, dog de Bruyd maar in fehyn. Kort daar aan nam de Bruidegom het voornoemd ey, dat ondertuffehen op de tafel gelegd was, 't geen hy in de Bruids mouw, zy weer in de zyne, en hy weer in de hare, eenige reyfen aan den anderen wierp, waar na het weer op de tafel gelegd, en aldus die ganfche Huwelyks-plegtelykheid, ter-

Hoe d
Bruid
ren Br
degom
ontfar

Hu
Somb
jen vo
hun l
dekar
en ve
verric
ting.

wyl

wyl zy als beelden, en vreemdelingen by den anderen zaten, gefloten wierd.

Een quartier uurs daar na wierd de bruyd door de hitte en damp der ademen en ftoom der flambouwen, wat flauw; dog wierd ten eerften herfelt.

Zodanig moeten nu deze jonge gelieven drie dagen lang in die kamer famen blyven, zonder daar uyt te mogen komen, in al welken tyd de bruydegom des bruyds moeder ook niet zien mag.

Onder de Speeltuygen, op hunne bruyloften, en begraveniffen, verder gebruykelyk, hebben zy verſcheide Schalmeien, ook kopere Trompetten, wel anderhalf of twee ellen lang, hoewel 'er ook van een half el lengte zyn.

Ik heb ook by hen een foort van lange harpen met 2 of 3 naaren gezien, op welke zy na hunne wyfe, al vry net na de maat ſpeelen, dog de toonen, die zy op al hun Speel-tuygen ſlaan, zyn meeft *Re, mi, re, la, la, la, re*, zoodanig, dat 'er zeer veel quinten, en toonen naaft malkanderen, inkomen; dog luid droevig, terwyl 'er geen melodie ter wereld in te vinden is.

Zy ſpreken onder malkanderen Chinees, dog met ons, en andre, de Maleyſche Taal.

De Chineefen zyn zeer net over hun lichaam, huylhouding, en ſpyſe. Zy taſten aan de tafel, of op de mat, daar zy, als de ſnyders in Holland, met de beenen onder 't lyf, op ſitten te eeten, niets met de handen aan, maar alles met de twee voornoemde ſandelhoute ronde ſtokjens, die ook wel van yvoor zyn, zynde niet gewoon veel ſchotels, maar wel thee-ſchoteltes, kommetjes, en borden met allerley koekjes, op hare tafel te hebben. Zy houden zeer veel van een weltoebereiden hond, die zy met groente en veel ſcherpe dingen, byna als wy een kalfs-ſchenkel, koken.

Zy houden ook zeer veel van iet, dat ſcherp, en heet is, ook van ſoet, of van iet, daar veel ſuur bykomt, of van 't gene zoo ingelegt is. Ajam Arak, dat is een Hoen in Arak gekookt, is by hen een Heeren-eeten. Hun drank is water, of wat Arak, ook wel Samſoe, een koppig dog lekker Chineefch bier, dat zy in kleine potjens van een kan of twee, met kley toegemaakt, uyt China zeer wel overbrengen, ook drinken zy veel Thee, Sacki, maar geen Hollandſche dranken. Hun Samſoe werd van ryft, fuyker, en ſpeceryen, gemaakt, en is een zeer gefonde drank, als zy matig gebruykt werd.

In hunne Huylfen is mede alles zeer net. Men heeft gemeenelyk voor indengang, of voor-Hof der zelve, eenige

verglaasde vierkante potten, met eenige aarde en fierlyke kleene boomkens, of andre gewaſſchen, 'er in, waar van zy groote liefhebbers zyn, met eenige Porcelyne kleene grotjens, hier en daar aan wederlyden van den ingang verdeeld, of wel in een half rond gefchikt, met eenige groote opene potten, met Goud-viſjens 'er byftaande, 't geen voor imand, die eerft inkomt, geen quade vertooning, doet. In deze huylfen zelf ziet men gemeenelyk een fray Stel verlakte, zeer gemakkelyke, lage ſtoelen, met twee zyde-leuningen, van agteren met een rond na de rug uytgehoud breed blad, boven 't welk een oreed rond bovenſtuk komt, 't geen op dat ſtuk, en de twee agterſtylen, ſluyt, en waar op het hoofd nog wel zo gemakkelyk, als op een barbiers ſcheer-ſtoel, ruft. In 't midden van dat breed uytgehoud agterblad is een verguld en gefneeden rond, dat ontrent een kleene ſpan groot is, en een fraay ſieraad aan die Stoel toebrengt.

De ſitting zelf is van dunne en zeer net geruyte rotang, en zeer ggemakke-lyk, die zy ook altyd zonder kuffens gebruyken. De onderſte ſport, daar men de voeten op ſet, is met een kopere dunne plaat, die altyd even helder gehouden werd, gedekt.

Buyten zo een douſyn Stoelen, die zy gemeenelyk in hun groote voorhuylfen hebben, daar zy de menſchen meeft ontfangen, ziet men doorgaans een verniſte lange Tafel, en een Afgodje daar op, met wat rookend Wierook 'er voor. Somtyds ziet men dat ook wel op een byzonder tafeltje daar agter, voor den eenen of den anderen Held, die tegen een beſehot Levens-groote op een langwerpig breed papier wel dik en vet uytgeteckend is, geplaatft; hoedanige langwerpige papieren met Chineefche groote Characters beſehreven, men wel aan de wand ziet hangen, zonder eenigen anderen huylraad.

In hun Kamers hebben zy (voor al de vermogende) ook wel fraje Linggoa kiffen, of Japaneſche, en andre, Cabinetten, die men egter meeft in de Kamers van hunne vrouwen, die afgezondert zyn, geplaatft ziet, daar dezelve haaren tyd veel met Pinang eeten, en een Bongkos Tabak te rooken, buyten hare andre beſigheden, doorbrengen.

Zy zyn over hunne Wyven zeer jalouzy, en daarom zyn de deuren van der zelve kamers altyd zodanig krakende gemaakt, dat zy niet geopend konnen werden, zonder dat men het hoord.

Zy hebben een zeldſame gewoonte, om, ſchoon zy de Dogters, gelyk wy gezegt hebben, opſluyten, aan ider een

Huyl-
raad.

Jalouzy
over hun
Vrou-
wen.

Seldſaa-
me ge-
woonte
in 't ge-
ken.

tal van
hun
Dogters,
bekend
te ma-
ken.

kennis te geven, hoe veel Dogters zy hebben, en ook hoe veele der zelve reeds huwbaar zyn.

Zy leggen buyten op een benedenafdak van hun huys, dat pas boven de stoep is, zoo veel aarde roode langwerpige-ronde potten, als zy Dogters hebben, van welke zy die der huwbare met de opening na buyten, en die der nog niet huwbare met de opening na binnen, en het agterste voor, leggen.

Hunge-
drag als
de Vrouw-
wen, on-
vrugt-
baar zyn.

Indien een Vrouw ziet, dat zy zelf geen kind'ren krygt, laat zy wel een van haar meyden, door haar man bewangenen, en op haar schoot, of (na de wyfse der ouden, waar van wy Gen. 30: 3. van *Bilba* en *Silpa*, lezen) baaren, en neemt dat kind voor 't hare aan; hoedanig in myn tyd de vrouw van den Chincees, *Ong Saatje*, en meer andre, gedaan hebben.

Hun
Tabak
rooken,
en ge-
vaarlyke
wyfe van
Vechten.

Zy zyn groote liefhebbers van Tabak; dog kiesen daar toe gemeenelyk den sterfsten, die zy kunnen krygen, rooken die uyt een lange kopere pyp, en doen gemeenelyk maar een trek of twee daar af, en eeten 'er dan een Pinang op. Zy kunnen zo uren lang by malkander sitten keuvelen, dat ook somtyds over beuselingen wel eens op eenig gefchil uyttraeid, waar over zy dan een sehrikelyk gefehreeuw kunnen maken, zonder dat 'er iet meer op volgd; dog indien het verder gaat, zodanig, dat zy handgemeen werden, zyn zy niet gewoon met messen, degens, kriffen, pistoolen, of iet diergelyk, te vegten, maar zy brengen malkander, die maar eerst kan, gemeenelyk een of twee slagen of stoeten onder de korte ribben, met een volle vuyft zo sterk toe, dat hy, die den slag of stoot gekregen heeft, ten eersten bloed spuwt, en zo hy dat niet en betterst, ten minsten zeer lang daar aan quynen gaat; waar over zy dikwils in handen van den Fiseaal geraken, en sware boete moeten geven, of, na bevinding van saken, nog strenger gestraft werden.

Onder de Regeering van den Heer Landvoogd *Padbrugge* bood hem zekere Chineeische Weduwe voor 't leven van haaren soon, die sig op diergelyken wyfe doodscheuldig gemaakt had, zo veel goud, alshy swaar woeg; dog zy wierd afgeweefen, en haar soon onthalt.

Len Dag
of Nacht
in 't jaar
voor de
jonge
Doch-
ters om
buyten
te mogen
komen.

Ik hebbe gefegt, dat zy de jonge Dogters, tegen dat zy beginnen groot te werden, opsluyten, die daar na niet mogen op de straat komen; dog daar is eene dag in 't jaar, wanneer zy alle, 's nagts by lichte maan (dog onder het geleyde van veel oude en befadigde vrouwen) uytgaan, en zig naar buyten na de thuynen van haare ouders, en

viendèn, begeven, om daar wat radys, een hoen, of wel een ander vrugtje, om wel staans wil uyt te rooven, iwie-rende dus hier en daar, dien nagt, als nughtere en uytgebroke kalven langs den weg, en dan moeten zy weer voor een jaar in 't hok. Dezen nagt noemen zy Malam Barampas, dat is, den Roof-nacht; en het is de laatste dag van haar nieuwe Jaar, of op de nagt, zo als de volle maan begint.

Behalven desen is 'er nog een ander dag, dien zy byna den zelve naam geven, en die dan eens den 12. en dan eens den 30 Augusti komt; maar die dag is van een geheel andere uytwerking, als zynde een opoffering jaarlyks van zekere rechten aan de Zielen der afgestorvene Chieeefen aldaar. Sy noemen dit Hari Barampas Koepang Orang Glap, dat is, de dag om 't geld der duyflere, of onbekende Liedten te roven.

Dit geld is van eenige Chieeefen, die geen kinderen, nog mazaaten hadden, nagelaten, en wel uytdukkelyk gemaakt, om hunne zielen na hun dood, voor de renten van dat geld, eens 's jaars braaf te onthaalen; makende een hoofd-fomme van 4000 of 5000 guld, welke een van de hoofden dezer Natie, 't zy hy ze noodig heeft, of niet, tegen een swaren intrest moet aannemen, en daar voor op dien dag een prachtig maal, een half uurtje buyten 't Kasteel aan de Way Nitoc, of de Duivels-rivier, niet verre van de Galg-hoek verfor-gen, daar zy een soort van een Tempeltje, of een houten huys tot hun dienst hebben, daar een groote zeer hoogge Stellagie, 16 staken lang, en vier itaaken breed, ider twee stappen van een gemaakt is; waar op een groote menigte van spys gefehikt is, by welke men niet zonder ladder komen kan.

Ik zag dit Apen-spel 1707. den 12. en 1708. den 30. Augusti, en dit ging aldus toe. Voor af wierd 'er zeer sterk op een Gong, en Tifa, geklopt, om de zielen te vergaderen; waar na aller-eerst verscheenen twee Chieeefen, met zeer lange rokken met lange witte zyde mouwen, van hokjens blaauwe zyde, of Salpicapo's, gemaakt, en met seldsame swarte bonetten op hun hoofd, die ik geloove twee Priefters geweest te zyn.

Toen wierd 'er ten tweedemaal op Gong en Tifa geklopt. Daar na quamen deze voor een kleene verlake, of geverniste Tafel met allerley spys, een loode of tinne Trek-pot, zes Thee-kopjens en sehoheltjens, een konfytbakje met Confyt, met wat Wierook 'er nevens, en 30 à 40 ryskens 'er by, al 't wel-

welke op die tafel ter zyden die groote ftellagie op een groote mat ftond, en daar op eenige Alcatyven, of Tapyten, op welke zy ettelijke maalen Sombayden, buigende zig eerft zeer diep met hun Lighaamen; dog naderhand ook knielende tot drie-viermaalen toe, en de hoofden ider reyze tot op de grond, het zy ter ere van hunne Goden, of van de zielen dezer overledenen, nederbuigende.

Daar na riep een van hen eenige reifen verſcheide Perſoonen, tot zes in getal (hoevel 'er maar vyf verſeheenen) by hun namen op.

Deze opgeroepene waren de voor-naamte Perſoonen, zo als zy nalkanderen in rang volgden, als, de Capiteyn *Sihiongko*, *Lim Keko*, *Que Seko*, en meer andere, wier naamen my nu niet te binnen ſchieten. Sy waren alle op zyn beſt gekleed, hebbende zeer wyde blauwe Damafte of Zyde Rokken aan, en ſwarte lange agter ſpits toelopende Mutſen of Bonnetten op 't hoofd. In 't jaar 1708. waren 'er agt, die zig alle gelyk bogen. Deze deden ider byzonder dezelve Ceremonien, even als die Prieſters, voor deze tafel en ſpyſe, dog waren vry langer hier mede beſig, en dat wel op eenige korte, en evencens luydende woorden der Prieſters, waar van de een *Ai*, zeer lang, en temende, geſegt hebbende op hun knielen, de andere by hun opſtaan, even zo temende, *Ien* zeide. Waar op weder ſterk op de Tifa en Gong geklopt wierd; en kregen zy toen ider twee ontſtoken ryſkens reukwerk.

Ook ſehonk een dezer Prieſters wat Arak uyt die Tinne Trek-pot in een kopje, dronk dat, ſehonk 'er weer wat in, en gaf het den Capiteyn der Chineefen, die 't wel aan de mond bragt, dog dronk 'er niet af, en goot het op de grond uyt.

Na dat zy nu zo veele reyſen ook aan den andren met bukken, opryſen, knielen en weer opryſen, 't een na 't ander, wel een half uur aaneen voor dat eerſte Tafeltje bezig geweest hadden; zo knielde de Prieſter ter linkerhand, en las een menigte van Chineefche naamen, wel een half uur aaneen, op, waarſchynelyk die der verſtorvene zielen, geduurende welk opleeſen die vyf aanſienelyke perſoonen, weer op den grond nederknielende, met hunne hoofden tegen de aarde gebogen bleven leggen; en ſtonden na dit leeſen weer een weinig op.

Daar na wierd de Mat voor een ander diergelyk Tafeltje met ſpys, vlak voor die groote ftellagie ſtaande, getrokken, voor welke weder alle die voornoemde Ceremonien gepleegd wierden.

II. Deel.

Kort 'er op wierden veel ſchoone vuurballen, vuurpylen; en diergelyke, die als heldre maanen op de Zee vielen, en daar nog lang brandden, nevens andre ſchoone Konſtvieren angeſteken, en ook zeer veel verguld papier, en eenige groote papiere vogels, met manden vol gelyk verbrand; dieneende om alle die zielen te gelyk ten hemel te voeren.

Dit nu gedaan zynde, wierd eerſt de ſpys van de kleene Tafels, en naderhand ook al de ſpys op de hooge ftellagie, zynde wel 70 à 80 ſchotels, door de Hollandſe Matrooſen, die 'er zonder ladder metter haaft wiſten op te klauteren, in een oogeblik weggeroofd, zonder dat 'er een Chinees af proefde; onder andre ſtond 'er op de kleene tafel een groote Verkens-kop, waar in vyf ſilvere ducations, en een andre, waar in 'er drie waren.

Daar waren ook vier groote Chineefche Papiere Lanteerns op de vier hoeken dezer ftellagie, om wel te konnen zien, en hier en daar tuffehen beiden ook lichten, en veel keeſen geplaatſt.

't Was 'er vol Chineefen, Chineefche wyven, en gemeene lieden, maar men zag 'er niet boven 8 of 9 Europeers, die 'er met my te paard na toe gereden waren.

Na het zeggen der Chineefen, hadden de zielen, welker naamen daar op geroepen waren, de kracht en 't merg uyt dit eeten al voor af 'er uyt- of ingefogen, en de Matrooſen niet anders, als de bloote ſehors daar van, ſonder dat 'er eenige kracht in overgebleven was, bekomen; dog zy hier over gevraagd, zeiden, dat de Chineefen gek waren, zoo zy dat geloofden, vermits hen die ſpys even zo kragtig en heerlyk, als oyt te voeren, gefinaakt had.

De Chineefen zyn gewoon, zo op ons, ^{Senden} als op hun nieuw Jaar, veel geſchenken ^{Geſchenken} aan den Landvoogd, Opperkoopman, ^{ken op} voor al ook aan den Fiſcaal, en andre ^{hun, en} Hollanders, te zenden, die wel juyſt ^{op ons} niet na behooren vergolden; maar waar ^{Nieuwe} Jaar aan tegen hen door eenigen weer zulke dien- ^{de Grooten.} ſten gedaan werden, die dat zeer wel konnen ophalen.

Hun Nieuw Jaar begint met het eerſte quartier maans in Februari, en duurt 8 dagen, of een week, en is in dien nagt van den agtſten dag, ten 12 uren, als wanneer zy verbaarlyk op hunne bekkens kloppen, en ſingen, ten eynde. De bereidſelen tot hun Speelen op dien tyd beginnen zy al van de Nieuwe Maan af, dog het ſpeelen zelf begint eerſt met het quartier Maans.

Gedurende hun Nieuw Jaar loopen de kinderen met veel peerden, tamboers, Cora-

cora's, chaloepen, visschen, scephes, enz. van Papier gemaakt, en met keersfen gevuld, gelyk veel oude Lieden, met die peerden om het lyf langs straat, op bekkens kloppende, niet anders roepen, als Alang Loling, makan Koting; behalven dat andre kinderen veel Fogeti's, of voetfoekers, en kleene vuurwerken, die vallende sterretjens van sig af-, en geen perykel voor die kinderen, geven, aansteken, zynde van een grooten drom slaven gevolgd; zoo dat het dan als kermis, en door de menigte lichtjens, byna helder dag is.

Ondertuffchen ziet men dan ook wel 10 of 20 mannen met een papiere zeer groote Slang, of Draak, die hen wel 40 Ryxdaalders kost, 80 of 100 voeten lang, en veel dikker als een lyvig mensch, of als een ton, overal op zyn leden en verdeelingen (die zeer menigvuldig zyn) van lichtende keersfen voorfien, zodanig omloopen, dat zy de kop, die zeer groot en met glinsterende groote ooggen, en met keersfen beset is, mitsgaders alle zyne leden zoo natuurlyk met bogten weten te draejen, dat men van verre sweeren zou, dat men een levenden draak door de lugt fwieren zag, also men geen van de mannen, die 'er onder gaan (ten zy dat zy zeer dicht by de menschen komen) en niet als dien draak, in de lucht swevende, ziet.

Hun
speelen
met de
Slang.

Met dezen Draak speelen zy alle avonden, zo lang hun nieuw jaar duurt, en hier mede gaan zy eerst naden Landvoogd, daar na by den tweeden Persoon, dan by den Fiscaal, en de verdre leden van den raad, om voor de zelve een quartiers uurs met dien Draak te speelen, en dien in honderderley bogten te draejen; waar op zy dan een vereeringje van een Armozyn, Petola, Chits, of eenig ander fray stuk Catoen, 5 à 6 Ryxdaalders weerdig, bekomen. Eer zy 'er mede gaan speelen, zetten zy hem eenig water voor, gieten hem wat Arak in de keel, en sombajen 'er voor, brengen hem dan na 't water, en houden hem over een rivier, als zynde uyt dat water voortgekomen.

Op dezen tyd zyn zy ook gewoon op verscheide plaatfen twee of drie Theengs in de Chineesche straat op te richten, zynde als zekere papiere Lanteerns, in 7 of 8 ruyten beneden, en zo na boven toe al in minder en minder verdeeld, hoedanige 'er wel 2, 3 of vier, boven een zyn, dog het bovenste loopt aan weerzyden schuyns toe, zynde in ider ry ruyten eenige keersfen, en dit gestel te famen zo geschikt, dat het onder een slak van Atap, daar toe gemaakt, en op

twce stylen rustende, met een touw, dat in 't midden komt, en onder aan in 't midden vastgemaakt werd, op- en neder gelaten kan worden; het geen by avond een zeer fray gezicht van verre geeft. Van deze itaat 'er gemeenlyk ook een voor 't huys van hun Capiteyn, en zy heiffen die alle dag, zo lang haar Nieuwe jaar duurt, op.

Wy vertoonen u zo een Theeng, dat in 't Chineesch een Hemel beteekend, in de Plaat No. XLIX, met twee Prince-vlaggen 'er boven. De laatste nacht verbranden zy al de Theengs, en de Slang of Draak.

Indien 't nu, 't zy op dezen of genen tyd, gebeurt, dat 'er Eclipsis in de Maan is, kloppen zy verwaarlyk op hun Bekkens, om de Maan, zo zy zeggen, te hulp te komen, en den Draak, die altyd slaapt, maar die dan wakker is, en de Maan foekt op te flokken, daar door te verschrikken, d' omkeering van alles voor te komen, en hem weg te jagen, zeer dikwils Lepas, Lepas, dat is, laat los, laat los, roepende; daar beneven voorgende, dat die Draak, op welken het gansch aardryk rust, ook oorzaak van alle aardbevingen is, die op de meeste beweging van zyn lichaam zekerlyk komen te volgen.

Van waar zy dit gevoelen, en die gewoonte van op de bekkens te kloppen hebben, weet ik niet, maar het is zeker, dat dit al een oud Heidensche gevoelen is, aangesien ik by *Ovidius*, en meer andre Ouden, vind, dat zy by zulken Maan-zwym, mede gewoon waren zeer hard op Bekkens te kloppen.

Na het Nieuwe Jaar beginnen zy haar speelen met Leeuwen en Tygers, zynde mannen, die zig in zulke vellen vertoonen, en daar onder wonderlyke sprongen voor weinig gelds maken.

Onder de Helden, wier gedagtenisde Chineesen eeren, is een *Pélo* geweest, die zy zeggen, dat het Sout-maken uytgevonden heeft. Deze is, door 't een of ander ongeval op Zee, 't zoek geraakt, 't geen de reden is, dat zy hem, met Orembajen met Vlaggen heenen en weder scheppende, den 12 Juni gemeenlyk gewoon zyn te gaan zoeken.

In Februari, van 't jaar 1711. heb ik iets van eenige Chineesche kinderen op hun Nieuwe Jaar gesien, dat ik te voren noit gesien, nog daar ik ook noyt van gehoord heb.

Zy hadden met hun twaalven, yder ontrent 10 of 11 jaeren oud, wel twee, drie maanden te voren by een Chinees Leermecster, die hen niet anders dan hier in onderwees, geleerd. Men hoorde

Hun
Theeng
in Pre-
verber

Haa-
sterke
klopp
Bekke
by een
Eclyp
in de
Maan

Hu
Pelo.

Aar
Spell
ner K
derer

hoorde ook wel van ter zyden, dat zy ict zeldzaams leerden; maar men wist niet waar in 't beftond.

Eyndelyk toen zy volleerd waren, en de tyd gekomen was, dat zy een vertooning daar af in 't geheym zouden doen (want ider een mogt dit niet zien) heb ik bevonden, dat op zekere plaats deze twaalf kinderen verſcheenen, gaande ider in een Chineefch Papieren-peerd, in ider van welke een keers was. De plaats wierd door twee breede platte, en hooge Lanteerns, op ſtokken ſtaande, verlicht. De kinderen waren koſtelyk op de Chineefche wyſe, met zeer fraaje licht-blaeuwe, appelbloefeme, en andre gekouleurde Badjoe's, gekleed, en met goude Voorhoofd-gierfels, Armbanden, Ketenen, enz. verſierd.

Deze ſpeelden een aardige Comedie van twee Koningen, die om zekere ſchoone Princes oorloogden, en ider hun beſt deden, om dezelve den anderen te ontrooven.

Zy zongen zeer aardig en net op de maat, vallende meeft van Quinten op Terſen, en herhaalende dan de naaſte noot 'er aan zeer dikwils. Het is niet te gelooven met wat voor een grooten haalt zy door malkanderen liepen, en in wat een nette ordre zy altyd, wanneer de een Koning met zyn volk den anderen met zyn volk vervolgte, weer op hun oude plaats quamen, zonder dat 'er oyt een van allen een enkele pas mitte, of zonder dat de eene de anderen oit tegen 't lyf liepen. Eyndelyk was de een Koning overwinnaar van den anderen, en ging met zyn Prinſeſſe ſtryken.

Ontrent hun Begraveniſſen zyn zy pragtig, en zeer ſtatius. Ik heb den 17. Maart 1711. daar van een voorbeeld geſien, wanneer zekere Chineefche Weduwe, een Balifche Vrouw, *Moentsjang* genaamd, Grootmoeder van de voornoemde *Sijanſi*, Huysvrouw van den Ouden Capiteyn *Lim Thiangko*, een Vrouw, die over-over-Groot-Moeder was, en hare Kindskindren tot in 't vierde gelid zag, begraven wierd.

Deze plegtelykheid nam aanvang 's namiddags ten 2 uuren; voor af gingen twee mannen met twee groote Ronde Chineefche Lanteerns, met wit overtrokken, en met brandende Keerſen 'er in. Daar na zag men twee mannen in witte wyde rokken, en zulke Hoofdwindfels, ider met een lange kopere Trompet in de hand, waar op zy, by verpoſingen, droevig blieten, 't geen my de gewoonte der Ouden, *Matth. 9: 23.* gemeld, daar van *Jeſus* geſegt werd, dat hy in 't huys des Overſten, by dezelfs doode Dogter, de Pypers, en een woelende Schare (waarſchynelyk om haar te be-

graven) ſag, van Pypers by hare Begraveniſſen te gebrycken; weer zeer levendig te binnen bragt; een gewoonte, die men by deze Ooſterſche Volkeren nog volkomen in haare kragt vint.

Ook wierd door een ander Perſoon, daar by gaande, nu en dan op een Gong geſlagen.

Daar na zag men een jongen mede in 't wit, die by poofen op een Tifa, of Trommel, met groen ſtof overtrokken, die roode Armozyne rondom aſhangende ſtrooken had, floeg. Toen zag men weer twee andre jongens in 't wit, ider met een kleiner zoort van Trompetten in de hand, waar op zy nu en dan langſaam en droevig blieten.

Daar na quamen 'er vier mannen, dragende een fraay opgegerd Ledekant, dat overal open, en van binnen met twee kopere Kandelars en keerſen voorſien was, en daar nevens ook eenige bloemen, en ſpys, door 12 mannen gedragen.

Na deze Voor-treyn quam 'er een ſchoone overdekte en zeer koſtelyk verſulde Draagbaar met Tralien, waar in de kilt ſtond, die met een koſtelyk dekkleed overdekt was, boven welke twee geele Sonneſchermen gehouden wierden.

Na 't Lyk, door 12 mannen gedragen, volgden deze Bloedvrienden. *Que Seco* met een witte katoene Rok, en een grauwe katoene Muts (de Rok wit zynde, om dat hy maar een Swager, en geen eygen Soon was, die anders in 't grauwe katoen, zynde de hoogſte Rouw, verſchene zou hebben.) Daar na de Capiteyn der Chineſen, eveneens gekleed, en zoo vervolgens een menigte van andere Bloedvrienden, zo Mannen, als Vrouwen, die grauwe en witte kleeden over 't hoofd hadden, en zeer weenden, dat een vry grooten ſleep gaf, alzo zy aan de grootſte geſlagen der Chineſen hier vermaagſchapt was, om 't welke te klaarder aan de wereld te toonen, men alle 10 of 20 roeden gaans, wat ruſte met het Lyk. Zy quamen ten vyf uuren weder van 't Graf, dat buyten de Stad na hunne manier zeer fray op een heuveltje gemaakt, en met een ſchoone overwelfde kelder, met een Tombe, Coepels-gewyſe 'er boven, daar men met een deur inging, voorſien was; een werk, dat van buyten zeer net gepleyſterd, en wit gemaakt was, en my dierhalven mede aan de witgepleyſterde graven der Ouden, waar van ik *Matth. 23: 27.* leeſe, gedenken deed. Men wil, dat zulk een Graf wel op 2 of 300 Ryxd. komt te ſtaan.

Zy hadden aan dit Graf ook gegeven, en gedronken, en dit was de

reden, dat zy zoo lang uytgebleven waren.

In 't wederkeeren quamen die twee Liederen met de Tifa, en Gong, en de vier Trompetters, of Pypers, als in eene rey vooraf, op welke twee der naaste Bloedvrienden volgden, met een lange stok in de hand, die zy om hoog hielden, aan welkers opperste langwerpigvierkante bordetjes, 2 voeten lang, en een halve voet breed, vastgemaakt waren, waar op haar Geslagt en groote Geboorte uytgedrukt stond.

Gracuwe
Rouw-
fakken.

Toen quamen 'er 18 Vrouwen en Kinderen van den bloede, alle met toegenayde gracuwe grove fakken, bekleed, dog onder en boven open, waar uyt men 't fatsoen van de fakken der Ouden, waar in zy treurden, zien kan, die over hun aangesigt, en tot aan de knyen hingen; op welke Vrouwen de verdere treyn der Mannen, als te voren gemeld is, volgde.

Hoe
lang zy
Rouw-
dragen.

Nu brengt hun gewoonte mede, dat de Kinderen drie jaren over hunne Ouders rouw dragen. Ook hangen 'er wel zes weken na hun Dood twee Lantaarns met brandende keersen 's avonds voor de deur der overledenen, die zy vaststellen, dat na de ziel leeft, op dat zy, weer na haar huys nog eenigen tyd wilstende wederkeeren, eeten, drinken, slapen, en andre saaken volgens gewoonte verrigten, niet dwalen, en in geen verkeerdt huys geraken mogt. Het is ook daarom, dat in dat huys, gedurende die zes weken, een tafel met eeten en drank voor de overledene gedekt, ('t geen dagelyks van hunne Priesters opgegeeten, en ververscht werd) een groote Leuning-stoel met al de kleederen 'er op, met de muylen voor haare kamer, klaar geset werden, zynde daar altyd wat brandend reukwerk, en ook een Bekken met water voor haar Catil, Rustbank, of Ledekant, bygevoegd, om, eer zy slapen gaat, volgens 's Lands wyse, de voeten 'er mede te wasschen. Dit alles doen zy, om nog hare liefde aan den Overledene te bewyfen, schoon zy wel weten, dat die spys enz. haar niet meer dienen kan, des niet tegenstaande veinsten zy te gelooven, dat de Geest zes weken lang alle avond nog ontrent en in zyn huys kooft waren.

De Kisten, waar in zy de Dooden begraven, zyn wel de helft dikker dan de onze, en alle van schoon Djati-hout, dat als een soorte van Eyken-hout is, gemaakt.

In deze Kisten leggen zy by den Dooden (ider na zyn vermogen) veel heerlyke pakken met Kleederen; als

ook enig geld en andere snyfscryen, die hem in de andere wereld zouden kunnen dienen, niet willende, dat hy ergens gebrek van hebben zal.

Na dezen eersten tyd gaan de Vrouwen, die van den maisten bloede zyn, op zekere gezette tyden (dat wel een Jaar lang duurt) met hare zakken over 't aangesicht, 5 à 6 maal in dat jaar, na de Graven, om hare Overledenen daar weder te beweenen, en een weeklage op te heffen, nemende derwaards ook cenige spys en drank, die zy op de Graven laten staan; maar die de Matroosen, en andre, wel weten te vinden.

In oude tyden plagten de Chineesen hier meest van schaceheryen, die zy op de arme soldaten fogten, te leven; dog 't behaagde haar Edelheden op Batavia, by hun schryvens in 't jaar 1655, en in verscheide volgende jaaren, dit wel uyt-drukkelyk te verbieden, en aan de Regeering alhier te belaffen, dat zy daar tegen waken, en de Chineesen, of van den Landbouw, of van de Vaart, en Koophandel, zouden moeten zien te beslaan; ordonnerende in 't jaar 1658, ook, dat zy een Ryxdaalder Wagtgeld zouden hebben te betalen, en in 't jaar 1670. den 29 December hen, indien zy zelfs waken wilden, daar van ontslaande. Self wierd hen in 't jaar 1675. 't Winkelhouden verboden, en aangesegt te moeten vertrekken, zo zy zich tot den Landbouw (gelyk vele zederd deden) niet wilden begeven.

Om tegen het sterk inkomen van deze Natie hier, en elders, te waken, verboden haar Edelheden in 't jaar 1672. de 23 Februari al, dat geen Chineesen meer na de Oost zouden mogen varen.

Ook vonden zy goed dit Placcaat, tegen het inkomen der zelve, in 't jaar 1700. den 9. Februari te doen vernieuwen; hoewel het weinig geholpen heeft.

Zy hebben verscheide maalen versogt hier een Tempel te mogen stigten; dog dat is hen by schryvens harer Edelheden in 't jaar 1687. den 21. Februari afgeslagen, gelyk mede 1700. den 9. Febr. hun verlock om een Luytenant te hebben; dog by schryvens van den zelveen jare is hunnen Capiteyn toegestaan een vyfde part in de Araks-pagt, ook mogt hy niet, dan om hooge redenen, uyt Amboina na Batavia, of elders, vertrekken, hoewel dat in 't jaar 1701. by schryvens van den 27. Januari wat versagt is. Daarenboven is, by schryvens van den 24. Februari 1697. aan hunnen Capiteyn toegestaan, om de kant van de Pasir, of Markt, te mogen be-

Ver-
schiet
Voor-
regge

bou-

bouwen; oordeelende het ook zeer nut voor deze en andere Landvoogdyen te zyn, indien men deze Natie tot hetzaagen van allerley Houtwerken wat sterk aanzette, gelyk dit uyt fchryvens van dien zelve datum mede te sien is.

Buyten den Capiteyn zyn 'er ook nog Boedcmeesters der Chineeſen, die de ſaaken van hun Weeſen, of de Boedels, gade ſlaan, waar van wy elders nader ſpreken.

Behalven de Chineeſen, zyn 'er ook zeer weinig Ternataanen, die wy onder Ternate reeds beſchreven, en daar getoond hebben, dat, die van deze Natie nog aan de Laha woonden, te weten, *Kimelaha Haſi*, de Capiteyn *Laet*, en *Bongasari*, al over vele jaaren van daar weder na Ternate gekeerd zyn.

De Macaſſaaren, en Baliens in Ambon zyn meest of vry-gegevene of vry-gekogte Slaven, die aldus meter tyd ſmalle Vry-lieden geworden zyn, die dan met een Tſjampan, of kleen Chaloepeje, hier of daar na toe varen. Vorder geneeren zy zich met thuyneren, vis-

ſehen, en faguveer-of ſuri-tyfferen, behalven dat ook veelen zich wel voor inatroofen op deze en gene chaloopen der Vry-lieden, of Chineeſen, voor drie Ryxdaalders 's maands verhuuren; ook zyn 'er veelen, die hunne ſlaven brandhout laten kappen, en dat verkoopen. Sommige doen deze of gene Ambachten, ja daar zyn 'er, die 'er wel twee à drie te gelyk konnen waarnemen, en daar veel mede winnen.

Veele van de Baliſche vrouwen ſpeelen voor Doſtoreſſen, of Vroedvrouwen, konnende 's maands wel 8 of 10 Ryxd. en meer verdienen.

Behalven deze Liederen nu zou men nog verſeide andere Natien, die zich hier bevinden, konnen beſchryven; maar dewyl die meest of ſlaven, of van ſlaven afkomt zyn, zullen wy die ter plaatſe, daar wy van de ſlaven ſpreken, wel nader vinden; zo dat 'er nu geen andren, dan de Europiaanen, of Nederlanders overſchieten, van welke in 't volgende Hoofdstuk, te ſpreken zal vallen.

DERDE HOOFDSTUK.

*V*An de Europiaanen, en het getal van de Dienaaren der E. Maatſchappy, die men hier heeft. En van de Vrylieden, en andre Volkeren alhier. Beſnoeijing van 't getal der Dienaaren zedert 't jaar 1676. Van den Landvoogd, en zyn Ampt. Ongemakkelyke Maaltyd voor den Predikant. Titel, door de Heer Padbrugge aan den Opperkoopman gegeven. Wyſe van Leven van den Heer de Haas. Des Landvoogds grootte Magt in opſicht van alle de andre Bedienden. Hoe qualyk de Heeren Baſting, en de Moor, by 't druyſſen tegen den Landvoogd, gevaren zyn. Als ook hoe dit andren bekomen is. Wegens een Geſchil, over de overwicht der Nagelen. Des Landvoogds Macht in vorige Tyden. Des Schryvers gedagte over deze Macht. Onbillyke handeling van den Klager den weg tot Klagen af te ſnyden. Des Schryvers gevoelen over de Leden van den Raad den Landvoogd bygeroegd. En hoe 'er ook een Notaris, die van de Landvoogd niet afhangt, vereyſcht werd. Seldſaame voorbeelden van Ongeuegtygheid, by zekeren Landvoogd gepleegd. Jaarlyks moet de Landvoogd Ceram rond Scheppen. Wat verdre ſaaken hy te beſorgen heeft. Hoe zy zelden openbaar over Misdadaen geſtraft werden. Verſeide ordres door haar Edelheden aan hem gegeven. En ook door de Heeren 17^{den}. Waar by verboden werd Gefehenken aan te nemen. Hoedanig hen belaſt werd de Menagie te beſertigen, en hoe zy dit nakomen. Geen Landvoogd mag Pardon verleenen. Hoe verre zy dezen en genen in Soldy mogen verbeteren. Beveeten tot het intrekken van onnoedige Poſten. Hoe by 't ſterven van een Landvoogd te handelen. Wat zy beſtafen aan zyne Weduwe te verſtrekken. Andre Ordres aan den Landvoogd gegeven. Zyn Inkomen.

OM met Ordre van de Europiaanen te ſpreken, moeten wy vooraf zeggen, dat men dezelve in Dienaaren van de E. Maatſchappy, en in Vryborgers, of vrye Koopheden onderteiden moet. Men zou 'er ook de weinige Engzeſche, die

'er geweest zyn, konnen byvoegen; dog daar van zullen wy onder de Saaken van Amboina op zyn plaats ſpreken.

De Aanſienelykſte onder dezen, gelyk ook onder alle de Ingeſetenen van dit Land zyn de Compagnies Dienaars, die

veelerley, en hier al in een groot getal zyn.

Deze zyn het, die in Oude tyden dit Land gewonnen hebben, en 't zelve nu nog bestieren, en dat wel met zulken nette ordre, dat de Amboineesen het nu onder deze Overheden veel beter hebben, dan zy het oit te vooren onder hun eygene eerste vier Opperbestiiders, of onder de Ternataanſche Koningen, of ook onder de Portugeſeſche Landvoogden, hadden.

En 't getal van de Dienaaren der E. Maatſchappy, die men hier heeft.

Onder deze Dienaaren zyn de eerſte in rang de Landvoogd, de Opperkoopman, of tweede Perſoon der Landvoogdy, de Capiteyn, de Predikanten, de Opperhoofden van Honimoo, en der kuſt Hitoe, de Fiſcaal, de Soldy-Boekhouder, de Winkelier, Kaſſier, en meer andren, die wy by een Lyſt van alle de Dienaren alhier, zoo als zy in 't jaar 1700. waren (en die haar Edelheden jaarlyks zedert 't jaar 1686. ordonneerden) ter nederſtellen:

De Landvood.	- - -	1
De Opperkoopman.	- - -	1
De Kooplieden van Honimoo, en Hitoe.	- - -	2
De Fiſcaal, mede een Koopman.	- - -	1
De Opperhoofden van Oma, en Larike, zynde Onderkooplieden.	- - -	2
Het Hoofd van Boero, een Boekhouder.	- - -	1
Boekhouders, en Aſſiſtenten, Geregtſboden, Inlandſche Schryvers, en Kaartemakers.	- - -	43
Twee Opper-Chirurgyns, in 't Kaſteel, en 't Hofpitaal, en verdre Chirurgyns, en Onder-Chirurgyns.	- - -	17
Tot Dienſt der Kerken, en Schoolen.		
Predikanten.	- - -	4
Krankbezoekers, onder welke een Provifioneel.	- - -	4
Koſters.	- - -	1
Inlandſche Schoolmeesters.	- - -	61

Militairen.

De Capiteyn.	- - -	1
Lieutenants.	- - -	2
Vaandrigs.	- - -	2
Sergeanten, waar onder drie Gegageerden, en een Marinjo.	- - -	29

<i>Transportere.</i>	- - -	172
Corporaals, Soldaaten, Tamboers, &c.	- - -	580
Geweldiger.	- - -	1
Scherprechter.	- - -	1
Inlandſche Sergeant.	- - -	1
Gegageerde Inlandſche Marinjo, of Opſiender.	- - -	1
Zeevarende Perſoonen in ſoort, waar onder de Equipagie-Meeſter, of Werf-baas (die Opſiender van alle Vaartuigen, en Hoofd der Matrooſen, Boſſchieters, &c. die op de Werf huylshouden, is) de Konſtapel, en alle verdere van die ſoort, zo op de Werf aan 't Kaſteel, als in 't Hofpitaal, en verder op de Buyten-Comptoirren, gelyk mede alle verweſene tot de gemeene werken gerekend werden.	- - -	78
Dito op de Chaloeppen, en Vaartuigen.	- - -	37
Verſcheide Ambagtslieden, als Smids, Swaard-vegers, Timmerlieden, Draeſers, Kuypers, Verwers, Glasmakers, &c.	- - -	79

Zo dat alle de Dienaaren der Compagnie toen waren 950

Vrylieden.

Borgers, Kooplieden, zo Hollanders, als Miſtiſſen, en Caſſigen.	- - -	69
Chineſen.	- - -	197
Mardykers, of Swarte Vrylieden.	- - -	232
Macaffaaren, Boetonders, enz. Vrylieden.	- - -	210
Amboineesen.	- - -	19181
Macaffaare, Boetonſe, en andere Slaven.	- - -	1422
		<hr/> 22231

Waar by de Vrouwen, en Kinderen gerekend zynde, maakten die ſamen nog uyt een getal van 55989
78220
Perſoonen.

De Heeren in 't Vaderland, als ook haar Hoog Edelheden op Batavia, waren al zedert 't jaar 1676, zeer ſterk op Menagie uyt, en van voornemen zyn-

En van de Vrylieden andere Volkeren.

Behoefte van de Dienaren zedert 't jaar 1676

de om alles, wat zy maar konden, te be-
 nefoejen, hadden die van Amboina
 aanbevolen, om de Penniften, en andre
 Dienaren alhier tot een vast getal te be-
 paalen, op dat zy aldus een netten staat
 op alles zouden kunnen maken.

De Heer *Hurdt*, een zeer verftandig
 Man, die veel goede dingen voor de E.
 Maatschappij hier, en elders, gedaan
 heeft, maakte daar een opstel van, 't
 geen haar Edelheden volkomen goed-
 keurden. Waar op zy in 't jaar 1679.
 den 2. Februari geliefden den Land-
 voogd, en Raad van Amboina aan te
 Ichryven, dat voortaan geene dan de
 onderstaande Bedienden in deze Land-
 voogdy zouden mogen wesen; als:

Een Opperkoopman, tot secunde
 Perfoon aan 't Kasteel, 80 gl. ter maand
 winnende, dien in zyn tweede verband,
 of na verloop van zyn drie eerste jaaren,
 100 gl. ter maand toegelegd zal werden,
 zonder verdrer verhooging in Gagie, zo
 lang hy in dienst continueert.

Een Koopman tot Fifeaal, met 50 gl.
 ter maand, die, tot een ander Ampt van
 een Koopman overgaande, 60 gl., en
 ten laaften 70 gl. in een andre nieuw
 verband, zonder meer, zal mogen win-
 nen.

Een Onder-Koopman tot Soldy-
 Boekhouder, à 40 gl. ter maand.

Een Winkelier, mede Onderkoop-
 man, als boven.

Een Onder-koopman, tot Geheym-
 fchryver van den Heer Landvoogd, en
 Raad, als boven.

De Caffier van de dagelykfe uytgift,
 die met een het Equipagie-Pakhuis
 moet waarnemen, en die niet meer mag
 zyn als Boekhouder met 30 gl. ter
 maand, en met Onderkoopmans rand-
 foen (zynde 5½ Ryxd. kostgeld, en 4
 kannen Wyn;) blyvende mede onder
 des Opperkoopmans verantwoording,
 waar van zy hem in 't jaar 1688. den
 2 Maart, by hun Ichryvens egter ont-
 sloegen, wel uytdrukkelyk daar zeg-
 gende, dat hy geen Suppooft, of be-
 diende was, die onder den Opperkoop-
 man stond, of van hem athing.

Een Dilpenfier van 't kleen Magazyn
 der Levensmiddelen, die den dagelyk-
 fen verkoop doet, mede tot Boekhou-
 der, en Onderkoopmans randfoen; dog
 het Geheymfchryvers-Ampt van de
 Weeskamer mag geen randfoen trek-
 ken, alzo dat Ampt zyn salaris mede-
 brengt.

De Geheymfchryver van het Gerecht
 mag niet hooger, als tot Boekhouder
 met 30 gl., en Adffitents kost-geld
 (à 3½ Ryxd. 's maands) gevorderd wer-
 den, en behoorde dit door den eerften
 Klerk van des Landvoogds Secretary,

als 'er een is, waargenomen te werden,
 alzo 'er anders geen eerste Klerk noo-
 dig is.

Een Geheymfchryver voor den Land-
 raad, als boven, zonder meer.

17 Adffitenten, als

By den Opperkoopman.	-	-	2
Op de Secretary.	-	-	6
Op 't Soldy-Comptoir.	-	-	6
In de Kleeden-winkel.	-	-	1
By den Geheymfchryver van 't Gerecht.	-	-	2
Nog een Adffitent die Absolut, en een die 't Provisioneel is, by den ouden <i>Rumphius</i> , tot vervolg der Ambonfche Hi- storie, om zyne blindheid; dog by zyn Overlyden zal dit ophouden.	-	-	2
			17

Buyten deze mogen 'er nog wel 4 of
 5 andere Adffitenten aangehouden wer-
 den, om, by siekte, of versterf, tot
 plaatsvulling te dienen, en onderituf-
 fchep bequaam te werden.

Op H I T O E.

Een Koopman, die in zyn laaste
 verband tot 70 gl. ter maand zal mogen
 verbeterd werden, zonder meer, en
 een bequaam Adffitent by den zelven,
 die van alles kennis hebben moet, voor
 zo verre de Administratie aangaat, om,
 by afsterven, enz. van 't een en 't ander
 reden te kunnen geven.

Op H O N I M O A.

Als voren.

Op O M A, een Onder-koopman met
 40 guld. ter maand.

Op L A R I K E, als voren.

Op B O E R O, een Boekhouder.

Over de Miltie.

Een Capiteyn, een Lieutenant, en
 een Vaandrig, zyn genoeg.

Een Opper-Chirurgyn, en verder 2
 of 3 Chirurgyns, te zamen 16 in ge-
 tal.

Ses Predikanten, en verdere Kerk-
 bedienden, zoo weinig, als het by te
 brengen zal wesen; moettende de rest
 zig Ichikken na den tyd, en gelegen-
 heid, zonder dat haar Edelheden daar
 toe nog het permanent getal konden
 vaststellen; dog meer Officieren, zou-
 den 'er boven het voornoemd getal niet
 mogen zyn.

Om

Om nu van ider van deze Bedienden der E. Maatschappy wat nauwkeuriger te spreken, zullen wy, als den eersten in rang, den Heer Landvoogd wat nader beschouwen, dit met een woord hier naar byvoegende, dat, gelyk het met hem, en de verdere Dienaaren in deze Landvoogdy, het in de meeste saken byna eveneens met de andre Landvoogden, en verdroe Dienaaren, in andre Landvoogdyen, gelegen is.

Van den Heer LANDVOOGD.

Van den Landvoogd, en zyn Ampt.

De Landvoogd is de Prins, en als de Opperkoning des Lands, wiens Oppergezag over alles ook gaat.

De Titel, die men hem geeft, als hy maar Landvoogd alleen is, is Agtbare Heer, of Heer Gouverneur, dog zoo hy Raad van Indiën, of Commissaris der Oostersehe Landvoogdyen is, werd hy Edele Heer genaamd. Zyne Gemalin alleen draagd de naam van Mevrouw, werdende, als zy uytgaat, van twee oppassers, gelyk zyne Dogters, van een Oppasser, gevolgd. Ook heeft hy alleen hier een Karos, die de Compagnie hem geeft.

De Wagt, die hem toegevoegd is, bestaat in een Sergeant, een Corporaal, en zo of 24 soldaten; dog als hy uytgaat, treden gemeenelyk een Sergeant met 6 Soldaaten voor uyt, de Landvoogd gaat in 't midden, en dan volgen nog 4 Soldaaten agter hem.

Voor zyn Huys, 't zy buyten, of in 't Kasteel, waar hy dan ook woond, staat altyd een schildwagt met een piek voor de deur, met nog een Soldaat, of bywagt, om alle Liederen, die den Landvoogd geerne spreken zouden, aan te dienen.

Dit plagt voor den tyd van den Heer Landvoogd *de Haas* zo niet te zyn; maar is onder zyn Ed. ingesteld, om niet meer zo onbeleefd, en zo onbeschaamd overvallen te werden, als aan zyn Ed., met my op zekeren tyd over een saak van belang sprekende, door imand geschiedde, die de onbeschaamdheid had, om ons voor de Rotang-tralieren van de vensters een tyd lang, zonder dat wy het bemerkten, te beluyfteren, waar over hy, die had behooren de deur in te komen, gelyk de gewoonte was, niet weinig deurgehaald wierd, hoewel het een van de eerste Heeren van aanzien was. Men was anders bevorens maar gewoon tot de Galdery toe in te komen, daar men dan verder van den Landvoogd, die daar wandelde, binnen verfocht wierd.

Als hy 's middags zal gaan eten, houd hy voor de Opperhoofden der Buyten-Comptoiren, als mede voor an-

dre gaande en komende Officieren van buyten, te weten Schippers, Boekhouders der Schepen, enz. open tafel, waar voor hy ook maandeliks zeker geld trekt; dog sehoon hy die lieden altyd aan zyn tafel behoort te hebben, zal 'er egter geen van allen by hem komen eeten, ten zy hy wel uydrukkelyk daar toe verfocht werd. Deze opene Tafel kan hy ook gemakkelyk van de Prefenten en Gefehenen, die hy geduurig van hoenderen, gansen, enden, vilch, en de herte-beesten, die hy alle week van de Pas Baguwala, Way, en andre plaatsen, en van zyne Jagers aan 't Kasteel, krygt, houden, zonder dat hy zyn Kost-geld eens behoeft aan te raken.

Ook is hy gewoon daar by veeltyden, of meer Predikanten, met hunne vrouwen, en oudite Dogters, of ook wel van de aansienlykste Vry-borgers met hunne vrouwen, te verfoeken, en dus gemeenelyk een tafel van 10 of 20 gasten te hebben.

Voor al plagt de Predikant, die Sondags 's morgens gepredikt had, daar 's maandags 's middags met zyn Vrouw, te spygen; dat veel beter was, dan 't geen de Heer *van der Stel* naderhand invoerde, te weten, van Sondags 's middags by zyn Ed. te eeten, alzo dan een Predikant nat van 't sweet, en, hoewel al versehoond zynde, gansch niet beluft is, om by na iets te nuttigen, behalven dat het ook gevoegelyker was, dat hy, en de Predikant, gelyk by andere Landvoogden voorheen gebruykelyk was, weder in de Kerk gingen, dat nu noyt geschieden kon, zo om 't lang tafelen, als om andre redenen.

Men heeft dan een zeer kostelyke maalyd met de keurelykste spyfen, van vleesch, wild-braad, visch, en al dat het Land geeft, en met de beste Wynen, die in 't Pakhuys zyn, voorzien, waar op gemeenelyk een keurelyke Natel komt te volgen.

Om ider der genooden ook te doen hooren, dat het tyd is om by den Heer Landvoogd ter tafel te koomen, werd ten elf uuren door een Trompetter gemeenelyk op een Trompet geblaasen, waar op dan ider gewoon is derwaards te gaan.

Alles heeft hier de gedaante van een Hof. Men komt noit anders, dan met ongedekten hoofde by hem, hoewel de beleefde en niet al te trotze Landvoogden, dan de gewoonte wel hadden van zelf mede ongedekt te blyven, of de eerste bedienden in rang te verfoeken zich zelven te dekken.

De Heer *Padbrugge* wilde aan geen andren, dan aan de Predikanten, den titel van myn Heer gegeven hebben, noemen-

noemende den Opperkoopman, of naasten in rang aan hem, niet anders dan Sr.; dog ik heb altyd van andre Landvoogden den Titel van Myn Heer aan den Opperkoopman, Capiteyn, en Predikanten, dien van Monfr. aan Kooplieden, dog dien van Sr. noit anders, dan aan Assistenten, en Boekhouders, hooren geeven. En waarlyk die Titel was voor een tweede van die aansienelyke Landvoogdy vry te gering.

Den ganschen dag van 's morgens ten 8 à 9 tot 's avonds ten 4 of 5 uren is de Heer Landvoogd besig, om de zaaken van de E. Maatschappij te behertigen, en om alle lieden, die hem hier of daar over spreken, of wel eenige Ordonnantien (waar op alleen alles, door den Opperkoopman, en andre bedienden, verstrekt werd) moeten laten teekenen, te hooren; na welken tyd sommige wat rust namen, of eens na 't Fort (zo zy daar buyten woonden) of de Stad rond gingen wandelen; dog andren, en voor al de Heer *De Haas*, hadden de gewoonte om yder, die by hen komen wilde, na 5 uren op een Pyp Tabak, en een glas Wyn, met d'een of d'andere versnapering van Soucys de Boulogne, Olyven, of iets diergelyks 'er by, af te wagten, en dezelve, na 't Avond Gebed, ook wel ten ecten te houden; na welk Gebed op die zelve plaats in de Oude Hollandse Kerk, of waar zulks gedaan wierd, door alle de Baafen rapport van alles, dat dien dag door de Ambagtslieden gewerkt was, aan den Landvoogd gedaan, en weder nieuwe last tot ander werk gegeven wierd, behalven dat hy dan ook de Leuse, of 't Wagt-woord, zoo aan den Capiteyn voor 't Kasteel Victoria, als nog een ander aan een van de Borger-Officieren voor de Stad, gewoon is te geeven.

Gelyk hy het Hoofd van de Landvoogdy is, also gaat ook zyn oog, magt, en toezicht, over alles, en over allen, zoo Dienaaren, als andre ingesetenen, hebbende hy alleen te gebieden, terwyl alle andren (uytgenomen de Predikanten in 't werk van hunne bediening) van hem afhangen, en alle zyne bevelen gehouden zyn uyt te voeren; hoewel hy in veel zaaken (gelyk wy zien zullen) door haar Edelheden bepaald, en gehouden is daar over 't advys van zynen bygevoegden Raad (daar alles by meerderheid van stemmen doorgaat) te hooren, en sig daar na te gedragen.

Zyn twee eerste en voornaamste Ministers, die hem in 't behandelen der zaken van deze Landvoogdy toegevoegd zyn, de Opperkoopman, en Capiteyn.

De eerste om alle zaaken vanden Koophandel, de ander om die van de Militie, waar te nemen; in alle welke zaaken hy echter als opperste over hen te gebieden heeft, zodanig dat ider van hen zyn bevelen ook volgen moet, ten waare dic geheel en al tegen de gewoone ordres van haar Edelheden aanliepen, in hoedanigen geval zy zig aan den Raad, of wel allerbest aan haar Edelheden op Batavia, gedragen konnen.

Hoe vermogend nu die twee eerste Ministers zyn, zoo zyn zy egter geen van beiden, 't zy ider op zich zelven, 't zy als zy hunne magt byeenvoegen, by den Landvoogd te vergelijken. Wel waar, dat zy beiden zich tegen den Landvoogd aankantende, en zich met nog een item of twee in den Raad makende, wel een groot gewigt ontrent alle besluyten van Staat konnen maken, en dan altyd de meester boven hem schynen te zyn; maar het ontbreekt den Landvoogd, als hy dit ziet, aan geen middelen, om alle deze aanslagen van die twee Ministers door vercheide wegen te veridelen, het zy door die mindere Leden in den Raad, die alle volstrekt, ja al te volstrekt van hem afhangen, of bevreest te maken, of ook wel zyn gramschap, door hen hier of daar over in hun ampt te soeken, zodanig te doen gevoelen, dat zy wel haast tot hunne schade leeren, hoe qualyk zy gedaan hebben, en hoe ras zy aan de grond konnen geraken, zonder dat een van die twee voornoemde Heeren hen eenigfins tegen den Landvoogd dekken kan, alzo veel dingen op eygen gefag doen, en iders gedrag in zyn ampt nalpeuren mag; in welk ampt niemand zo net of naeukeurig is, of daar valt hier of daar op wel iets te zeggen, die dan aanstonds daar over, al was 't maar een beufeling, ten uystersten vervolgd, met den Fiscaal gedreigd, of van den zelve ook wel in rechten betrokken werd.

Indien de Fiscaal zelf mede zig tegen hem aankant, zo staat het vast, dat hem dit jaarlyks honderden in zyn beurs, in opzicht van de boetens, die hem in Rade van 't Geregte toegelegt werden, verschild, waar in hem de Landvoogd anders, zoo hy wel by hem staat, een schoonen slag-boeg toevoegen kan; daar hy, zo hy in oneenigheid met hem leefd, de boete zoo nauw als 't eenigfins mogelyk is, bepaald, ja dikwils niets aan hem, enkel om hem te doen uytteeren, en na zyn hand te zetten, toelegt; om welke reden de meeste Fiscaals gemeenelyk in alles blindeling des Landvoogds doen, en advys in Rade, opvolgen, en die

anders gedaan hebben in myn tyd, is het zeer qualyk opgebroken; daar zy 'er anders te zaamen zeer wel van gevaaren zyn, vooral, als het zo gaat, gelyk ten tyde van zeker Landvoogd, my bekend geweest, die op zekeren tyd (mogelyk om 't knagen van zyn gewiffe) willende weten, wat men op Batavia van hem zeide, en dit aan een vry-Koopman, die van daar quam, vragende, al vry wat openhertiger, dan hy verwacht had, tot antwoord kreeg: Heer Gouverneur, *Ik zou u dit wel zeggen, maar ik vrees, dat U Agtb. het dikwils qualyk nemen sou; Ik zal niet, zeyde hy, nog nieuwsgieriger geworden, en het zal tusschen ons blyven.* Hier opsprak die Vryman; Myn Heer: *Zy zeggen dat de Fiscaal de Sak ophoud, dat gy de Sak vult, en dat gy lieden daar na samen deelt.* Doe wilde hy weten, wie dat op Batavia vertelde, waar van hem zo veel berigt wierd, dat hy met vragen ophield, en dien Vryman alleen verlogt, tegen anderen daar van niet te spreken, die hem dit ook beloofde, 'er byvoegende (om zyn gunst te behouden) dat hy geen een woord van dat quaadspreken zyner vyanden geloofde, alzo hy by zyn vrienden voor een ander man bekend was.

Het is egter zeker, dat de spraak zo ging, en dat 'er naderhand nog wel geweest zyn, die met de Fiscaals gedeeld hebben, is ook zeker, altoos in opzigt van de boetens, op de Hongi-togt gevallen, alzo men (des noods) hen net zou kunnen aanwysen hoe veel in Specie zy daar ider van getrokken hebben, hoewel zy beyde naderhand genootzaakt geweest zyn, het onrechtvaardig, en te veel getrokkene weder uyt te keeren. Maar ik ben de Man niet, die myn werk door het teekenen en swart-maaken van andren ontlyfsteren wil. De saaken verhaal ik wel nu en dan; maar laat de naamen der Persoonen 'er af, om dat goede Kinderen om quade Ouders niet moeten lyden.

Het is zo verre van daar, dat de Opperkoopman, of de Capiteyn, de mindere Leden van den Raad tegen de toorn van den Landvoogd souden kunnen dekken, dat zy zelf niet in staat zyn, om zich tegen zyne aanslagen, te bewaren, aangefien hy in staat is, niet alleen, om veel voordeelen, die hy anders door de vingeren ziet, of met hen wel deeld, hen te benemen, maar zelf hen ook door schryven, aan haar Edelheden, van daar meest na slegter plaatsen, te doen verzenden, om van hun dwarsboomen bevryd te zyn.

Immers dit is zeker, dat die in zoo een Landvoogdy welvaaren wil, zorg moet dragen, dat hy wel by den Land-

voogd staat, want ik heb alle anderen hoe groot zy mogten zyn, en hoe veel schyn van recht zy tegen dien Heer mogten hebben, altyd zeer qualyk zien varen, en deerlyk aan den grond raaken.

Onder den Heer *Padbrugge* kante de Opperkoopman *Basting*, en Capiteyn *de Moor* (die een lyn trokken) zig tegen hem aan; dog 't bequam hen beiden niet wel: want den Capiteyn kreeg hy door een aardige List, in zyn weerwil na Batavia, en den Heer *Basting* wierd na Banda gefonden, daar hy met een swarte Letter, wegens gefchil met zyn Oppergebieder, getekent, quam, en *de Moor* had mede niet veel fortuyn in Indiën; hoewel hy naderhand nog Capiteyn op Bantam wierd.

Het is daarentegen zeker, dat die eerste Bcdienars, zo zy met den Landvoogd in een goed verstand leven, ongelijk meer niet deze en gene voor idereen verborgene voordeelen, dan wel met hunne Soldy en buytenvoordeelen, winnen, ja in korte jaaren de schaapjens op droog konnen hebben; weshalven de verstandigsten onder de Opperkooplieden het altyd zo gefchikt hebben, dat zy en de Landvoogd (zo hy, gelyk de meesten, voor het trekken was,) alle de buytenvoordeelen van de overwigten der Nagelen, van de pakken met Kleeden, van de Ryft, van de Araks-pagt, enz. samen deelen, in hoedanigen geval 'er geen Haan na krayt, en dan schiet 'er voor ider een schoone stuyver over, gelyk dat by de stukken van veele Landvoogden, en Opperkooplieden, die malkanderen wel verstonden, en naar mate van dien ook zoo ontrent veel Capiteyns, gbleken is, hoewel de voordeelen van den laatsen in verre na by die van den Landvoogd, of Opperkoopman niet te vergelyken zyn.

De Opperkoopman *Sobenkenberg*, die zeer ryk van zig zelve, en een man van middelen was, met den Heer *Schaghen* niet wel overweg konnende, kreeg daarenboven met zyn Ed. gefchil over de overwigten der Nagelen, meinende, dat die hem alleen toequam. Hy had wel gehoord, dat de Opperhoofden van Hila, Honimoa, Oma, en Larikc, in vorige tyden, aan de Landvoogden een fraay geschenk plagten te doen, om die overwigt met hem niet net te deelen; dog nu had hy 't Opperhoofd van Hiltoc, den Heer *Rooselaar*, en dat van Oma, te weten, den Heer *Antoni Snaats*, zoo verre aan zyn streng weten te krygen, dat zy hem beloofd hadden aan den Landvoogd daar van niets te geven; maar hoe grooten knoop die onvoorfigtige Heer hien mede voor zig selven, en

voor deze zyne vrienden en hunne successeurs (die hem wel vervloekt hebben) toehaalde, zullen wy aanstonds hooren.

tegens
Gefchil
over de
Over-
wigt der
Nagelen.

De Heer *Schaghen*, die zeer fyn, en hun allen te gaeuw was, eyschte voor zig met reden de helft, alzo 't hen, om recht uyt te spreken, al zo weinig als hem toequam: want de overwigt der Nagelen komt meest van daar, dat de Nagelen, die ingewogen zyn, terwyl zy in de Pakhuysen leggen, zeer veel vogtigheid na zig trekken, en daar door veel groter quantiteyt, dan 'er van den inlander gekogt, en ingewogen was, uytleveren, welke dan die Opperhoofden, by het afleveren aan de Schippers, ook aan de Compagnie zo veel meer in rekening brengen, doch aan zich zelve, even als of die tot zo veel ponden toen by den inlander geleverd, en door hen aan dezelve voldaan waren, betalen.

Hoe billyk die eysch ook was, te meer, dewyl die op de vorige gewoonte onder andre Landvoogden steunde, behalven dat haar Edelheden van deze, anders blinde post, wel eenigermaten kennis hadden, maar die als door de vingeren zagen, alzo de Compagnie zo veel Nagelen in gewigt kreeg, als 'er als betaald opgebracht wierden, wilden echter de Heer *Schenkenberg*, en zyne medestanders, hier niets van aan den Landvoogd, veel min de helft, toeleggen.

Men schreef dan hier over niet alleen aan de Heeren op Batavia, maar zelf ook na 't Vaderland, te meer, alzo hy zyne medestanders gezegt had verheide bloedverwanten onder de Heeren Bewindhebbers (gelyk ook waar was) te hebben; dog toen die Post de Heeren op Batavia, en vooral die in 't Vaderland, zo bot, en klaar, met een nette aanwysing waar in die bestond, voor oogen quam, gaven zy hier op dit antwoord.

Dat de Landvoogd, Opperkoopman, en alle de Opperhoofden hunne Dienaren waren, die buyten de toegelegde Soldyen en de Emolumenten niets anders mogten trekken. Dat deze overwigt van Nagelen, zedert zy in de Pakhuysen lagen, door de vogtigheden, die zy na zig trokken, vermeerdert, niet den Landvoogd, nog den Opperkoopman, of de Opperhoofden der Buiten-Comptoiren, maar alleen de E. Compagnie toequam, alzo dezelve op een goed, haar toekomende, en door haar betaald, aangewonnen was, even eens gelyk zy, zo 'er schade opgevallen was, die ook zoude hebben moeten dragen. Dierhalven ordonneerden zy

aan den Opperkoopman, aan *Rooselaar*, en alle verdre buyten-Opperhoofden, om alle de Overwigten, by hen getrokken, aan de E. Maatschappy weder uyt te keeren, en die ook voortaan aan haar altyd goed te doen.

Dit was een slegte troost voor hun allen, alzo de Nyd hier nu oorzaak was, dat 'er niemand van hen iets af genoot, en dit was in 't vervolg een groote veer voor den Landvoogd, en de Buyten-Opperhoofden, ja een van de beste, uyt hunnen steert; alzo ik gevallen weer, dat zulk een Opperhoofd op een Nagel-Moesson van de Overwigt der Nagelen voor zyn aandeel, behalven dat 'er de Landvoogd af had, meer als 10000 Ryxd. (gelyk ik nog elders toonen zal) getrokken heeft.

Hier mede was dit Spel nog niet ten eynde; maar de Landvoogd *Schaghen*, hier over niet weinig op alle die Messieurs gebeten, deed hen ieder op zyn tyd 't gewigt van zyne magt, en ongenoegen, zodanig voelen, dat het aan andren tot een baken kon dienen, om in 't toekomende voorfigtiger te zyn.

De eerste, die daar van het gevoelen had, was het Opperhoofd van Oma, de Onderkoopman *Snaats*, die, by de visite des Landvoogds van dat Comptoir (gelyk by de Coracora-togt jaarlyks meest van alle Comptoiren geschied) door een geringen Inlander befehuldigd wierd 50 Ryxd. boete van hem gevorderd te hebben, daar hy ten uystersten 'er niet meer als zes trekken mogt; en dien hy daar over in de Vesting in de tronk gefet, en tot nog toe gehouden had.

De Landvoogd, dit eerst in stilte van des Inlanders vrienden hoorende, zeide, dat zy zig maar voor eerst zouden gerust houden, en dat hy die saak tot hun genoegen afdoen zou.

Hy beley dan Vergaadering, en vraagde aan 't Opperhoofd *Snaats*, of hy ook tegen deze of gene Koningen, Pati's, of Orangkaja's, iets in te brengen had; hy zey van neen; maar dat zekere *Sylveira* zig onwillig betoond hebbende, om de ordres van zyn Ed., ontrent het verbreedten en gelyk-maken van de wegen in 't dorp Haroeko, met zyn huys wat in te trekken, na te komen, daar over door hem in de Vesting, en in de tronk, eenigen tyd gefet was, met voornemen om, gelyk nu geschiede, aan zyn Ed. te klagen, en straffe over zyne baldadigheid te vorderen, alzo hy zig ook niet ontzien had, hem, zyn Opperhoofd, vooral wat leelyk was uyt te schelden.

De Heer *Schaghen*, die ondertuffchen zeer wel wist, dat dit, schoon wel waaragtig, echter de ware reden niet

was, beantwoordde het zeer gematigd, met te zeggen, dat die man zeer qualyk gedaan had, dat men die faak nader onderfoeken, en hem, na bevinding, volgens verdienfte straffen zou.

Toen moest hy als Opperhoofd ook buytenftaan, om te hooren, of ook deze of gene Koningen niets tegen hem, als Opperhoofd, in te brengen hadden. Doch geen der zelve wift het allermifte op hem te zeggen; maar de vrienden van den voornoemden *Sylveira*, gelyk ook hy zelf, die ondertuffchen losgelaten was, verfhenen in de Vergadering, en klaagden, dat men hem 50 Ryxd. boete, over dat hy zyn huys niet wat intrekken wilde, afgevorderd, en, om dat hy dit niet had willen betalen, tot nu toe in de tronk gefet had.

Hier bleek wel klaar, dat de eerste reden van 't gefchil over 't niet nakomen van des Landvoogds ordre was, maar de Heer *Snaats* moest zig gewagt hebben, om van dien inlander meer boete, dan zes Ryxd., te vorderen; dat hem in vorige tyden al zeer ernstig door zyn bloedvrienden, die hem dit Ampt, door een heimelyke goede directie, in weerwil van den Landvoogt, befehikt hadden, gewaarfchouwd was.

Die inlander had hier over egter, gelyk ook over 't fchelden van zyn Opperhoofd op de volle ftraat, wel een fwaarder ftraf van den Fiffcaal verdiend; dog alzo deze faak, hoe gering ook in fchyn, nu wonderlyk wel in de kraam van de Heer *Schaghen* tegen de Heer *Snaats* diende, zoo vond hy goed den Fiffcaal, die toen ook zig daar bevond, te belaften dezen inlander mede na 't Casteel te nemen, om den zelve, zo men daar op Harocko voorgaf, niet weinig te straffen.

Aan *Snaats*, ondertuffchen over, en aan myn huys gekomen zynde, voorzeide ik ten eerften zyn volkomen val, en dat hy zeer qualyk gedaan had, den raad van de Heer *Schenkenberg* te volgen, en aan des Landvoogds Gemalin niet een gefchenk van eenige 100 Ryxd. (gelyk ik hem geraden had) te doen, dat hem dat tegen alle opkomende fwaarigheden zou gedekt, en dat hy egter nog wel viermaal zoo veel overgehouden zou hebben, daar ik nu voor zyn Comptoir hem geen eenen ftuyver wilde geven. Ik gaf hem verder te kennen, hoe elendig hy zig met dat gewaande ftraffen van dien Inlander had laten om den thuyt leiden, dat het enkel en alleen dienen zou, om hem te straffen wegens zyne onvoorfichtigheid, van zig, tegen mynen goeden raad, fchuldig te maaken van 50 Ryxd. boete

van dien *Sylveira* te hebben willen trekken.

Hy ftond verbaaft hier over, alzo men dit op Harocko fyn voor hem verborgen had, en hy verfocht my, of ik geen middel wift, om hem nu, al was het door 't geven van zulk een gefchenk, te redden. Ik zey, dat het te laat, en dat 'er in zyn faak niet te doen was, dan dat geene, dat ik in 't korte voor hem vreesde, af te wagten, waar van hem de Heer *Schenkenberg*, nog niemand redden zou, alzo dit te fraei een kolfje na de Heer *Schaghen* hand was, om zig aan hem, en allen, die zig ontrent de Overwigt der Nagelen zo openbaar, en zo dwaas (gelyk hen de tyd nog leeren zou) tegen hem aangekant hadden, zeer billyk te wreken. Dat het met hem nu maar een begin was, en dat de anderen op zyn tyd mede hundeel bekomen zouden. Dat hy had behooren te bedenken, dat hy dit ampt in weerwil van den Landvoogd, die 't al aan een ander had toegeft, zoo gemakkelyk bekomen had, behalven dat hy ook onthouden moest hebben, dat de Landvoogd, toen hy hem kennis gaf, dat hy dit door den Raad in zyn weerwil gemaakt was, hem klaar gezegt had, dat hy wel zorg moest dragen, dat hy den vinger uyt zynen mond hield, en buyten zynen kyker bleef. En dat hy daarom vooral zig aan 't trekken van ongeoorlofde boetens van den inlander niet fchuldig moest gemaakt hebben.

Hy zag aan dit myn gansch verhaal wel, dat zyn vonnis 'er al lag, maar daar was geen middel, om hem eniger maten hier tegen te dekken; behalven dat ik myn fatfoen aan een zeer waarfchynelyke weigering, die hier op te wagten ftond, niet wilde wagen.

Kort daar aan wierd *Snaats* door den Fiffcaal gedagyaard, om zynen eyfch te aanhooren, dat niet was om *Sylveira*, maar (gelyk ik gezegt had) om hem zelf, over 't trekken, en eyfchen van ongeoorlofde boeten, te straffen.

Om dit nu nog een beter kleur te geven, ontbood men hem, om de Termynen van Rechten zelf te kunnen waarnemen, voor eerst van zyn Comptoir aan 't Kafteel, ja men lag een ander, in fchyn maar voor eerst, in zyn plaats, en men wift na een lang Proccs, in al welke tyd hy niets won, en veel verteerde, de faak nog daar en boven zulken dracy te geven, dat hy niet alleen zyn Comptoir volflaagen quyt raakte, maar ook met dit flegt Proccs (waar van de grond, 't eyfchen van een onbehoorlyke boete, niet dogt) na Batavia gefonden wierd, daar hy nog eenigen tyd in dien ftroom maalde, eer hy

hy, door groote gunst van den Heer *de Haas*, 'er nog al genadig afraakte; hoewel hy toen daar mede niet anders uytgehaald had, als dat hy zyn proces verloor met de kosten, en nog drie maanden, by gratie, in plaats van zes, van zyn Ampt en Gagic gefuspenderd wierd, loopende naderhand nog een geruimen tyd in 't lange pak, als een slecht Onderkoopman, die zig op zyn bloote Soldy toen bedroopen moest.

Wat den Heer *Schenkenberg* aangaat, de Heer *Schaghen* maakte het hem daar zo bang, dat hy niet wist, waar zig te draegen of te keeren, behalven dat die niet weinig tot zyn nadeel na Batavia schreef; des verlogt *Schenkenberg* zelf mede by die Heeren, om maar ergens anders geplaatst te werden. Zy hoorden hem eindelyk, maar plaatsten hem op Macassar, een Landvoogdy, op verre na zo aansienelyk niet, als die van Amboina, en daar hy het mede niet lang hield: want een Opperkoopman, die wegens mocite verhuisd, is als gebrandmerkt.

Ook heugt het my zeer wel, dat ik in Holland Heeren Bewindhebbers van zyn E. bloedvrienden gesproken heb, die het zeer afkeurden, dat hy dien Post van de Overwigten der Nagelen (waar van zy te voren geen kennis ter wereld hadden) zo dicht onder hun oog gebragt, en daar door hen als gedwongen had, om dezelve de E. Maatschappy, als die 'er 't naast toe was, toe te wyfen, en die de volgende Landvoogden, Opperkooplieden, en Opperhoofden der Buiten-Comptoiren, te onttrekken, daar zy dat anders zeer gemakke-lyk zouden hebben kunnen door de vingeren zien.

Wat *Rooftelaar* aangaat, die was zoo wys, dat hy zig in alles zeer voorfichtig buyten sehoots gehouden had, de Heer *Schaghen* dorst ook aan hem niet veel torren, om dat hy wist, dat de Heer *de Haas*, toen ordinair Raad van Indiën, en Beschryver van de Landvoogdy Amboina, (alzo ider Heer der Hooge Regeering op Batavia een Landvoogdy jaarlyks beschryven, of op den Brief, van daar gekomen, antwoorden moet) zyn Patroon was.

Uyt al dit dus verre aangehaalde ziet men dan klaar, dat 'er niet dwafer in de wereld is, als zig tegen een Landvoogd aan te kanten; en is het gevaarlyk voor de eerste Leden van den groten of Politiequen Raad, veel gevaarlyker dan nog voor alle mindere dienaaren; dien het gemeenelyk hun welvaren kost, en die het met hunnen ondergang boeten.

Zo is het nu gelegen; maar in vorige

tyden plagten de Landvoogden zig veel meer magt aan te matigen, en niet alleen geringe dienaaren, die hen in de weg waren, maar zelf ook Capiteynen, en Opperkooplieden, die hen niet aansonden, maar weg te fenden; dat hen egter naderhand wel uytdukkelyk afgeschreven is, alzo haar Edelheden voortaan zulks niet meer verftonden.

Als zulk een Landvoogd een Eerlyk, Edelmocdig, en Braaf Heer is, die God in zyn herte vreeft, en de ingefetenen niet straf, nog als een Bloedfuyger, maar als een Heer van gewiffte handeld, aan ider recht en geregtigheid doende, zo is dit een soort van Regeering, die, buyten alle tegenfpraak, in veel opfigten de beste is; maar om dat de ervarenheid ons leerd, dat voele (de goeden niet tena gesproken) zeer baatfugtig, inhalend, en onregtveerdig in hun gedrag geweest zyn, zoo is de Character en magt van zulk een Landvoogd, als hy quaad is, een van de Hatelykste, die 'er wesen kan; want zyn magt, gelyk wy getoond hebben, is zoo groot, dat de eerste in rang zich voor zyn vervolgingen niet kunnen dekken; en staat hy met de twee eerste en met den Fiscaal wel, gelyk wy mede getoond hebben van des laaftten's intereft, en van aller welwefen te zyn, zoo zyn 'er honderd quade saaken, die zy famen onstrafbaar, tot nadeel van 't Regt, en tot drukking van den Inlander, en van alle andre Ingefetenen, uytvoeren kunnen, zonder dat men in staat is, om dat te beletten; want daar over aan den Raad te klagen, is niet anders, dan aan hen zelf (die de eerste Leden zyn) zyn klagten tot zyn eygen verderf voor te dragen. Na Batavia te sehryven, gaat mede niet aan, alzo geen klaagfchriften, 't zy van den inlander, of andren, anders dan open, en eerst in Rade of aan den Landvoogd overgeleverd zynde (volgens uytdukkelyke ordre van haar Edelheden) na Batavia mogen afgaan, dat immers al mede niet anders is, dan aan den Landvoogd een swaard, om u zelf 'er mede te dooden, in handen te geven, alzo hy daar in dan klaar ziet, waar over gy hem aanklaagt, waar tegen hy duyzend middelen weet, 't zy om den voortgang 'er af te beletten, 't zy om zig daar tegen zo wel te wapenen, dat het den klager altyd berouwd dit ondernomen te hebben.

Zo nu een Amboinees, of imand anders in 't geheim, en in 't bysonder buyten weten van den Landvoogd klaagt, en zyn Request na Batavia fend, zoo heeft hy daar by niets gewonnen, alzo haar Edelheden alle zulke Requesten weer aan den Landvoogd, en Raad van Amboina fenden, om daar over eerst

Des Landvoogds Magtin vorige tyden.

Des Schryvers gedagten over deze Magt.

Onbillyke handeling van den Klager den weg tot klagten af te snyden.

hunne aanmerkingen, en gedagten te hooren; dat dan gemeenelyk ook zeer qualyk uytkomt, vooral, zoo het byfondere lieden betreft; dog zo zulk een Landvoogd het zo grof maakt, dat verfehede Koningen famen over deze of geene faaken na Batavia klagen, dan is't Hem fomtyds wel zeer qualyk becomen, hoewel dat weer maar daar van afhangt, na dat hy op Batavia Patroonen aan 't Hoogerhuys heeft.

Ik weet, dat 'er van fommige Landvoogden wel menigte van geweldnaryen, en knevelaryen, zo ontrent de Inlanders, als ontrent allerley andere ingefetenen, gefchied, en ook wel klagen, meer dan eens, 'er over gedaan zyn, waar over zulk een Landvoogd verdiende niet alleen afgefet, maat vry fwaarder geftraft te werden, zonder dat 'er op zulke klagen 't allerminfte gevolgt is, alleen, om dat die klagers hunne namen onder de Requesten niet zetten dorften, wel wetende, dat zy dan volgens die vorige gronden, van dat Request weer aan den Landvoogd en Raad te fenden, zekerlyk bedorven waren. Dog dit sproot daar dan alleen uyt, dat de Opper-Landvoogd op Batavia, zulk een Landvoogd, om redenen, hen beiden bekend, geliefde voor te ftaan, en dit aan andre Heeren duidelyk te tonen, die hem dan al zo weinig zullen tegenfpreken, als de mindre in een Landvoogdy hunnen Landvoogd, ten ware zy hem ook te onvriend wilden hebben; daar ondertuffchen de faaken, ten lafte van zulk een Landvoogd nedergefeld, in zig zelve volflaagen waaragtig, en maar te onderfoeken waren, om zulke menfchen te redden; hoewel 'er niet eens na vernomen wierd.

Dit is een gedrag, bequaam om een gansch Land in gevaar te brengen van tot het uyerfte dikwils te kunnen komen, wanneer men de menfchen het grootfte ongelyk doet, hen uytmergeld, en nog den weg van ordentelyk te mogen klagen affnyd, of dien niet, dan met grooter gevaar, voor hen, open laat: want een idele kas maakt zeer ligt beroyde finnen, en zulke wyfen van behandeling zyn de rechte niet, om den verdrukten Inlander, die dikwils meer, als men 't gelooven zou, geperft werd, in rust te houden; maar veel beter was het, zo men daar op zekere tyden een onpartydigen Commiffaris zond, aan welken hy zich aanftonds wel openbaren zou. Zulke Commiffariffen werden wel na deze of gene Landvoogdyen om beuzelingen, zonder dat 'er eenige redenen van gewigt toe zyn, gefonden; hoe veel te gemakkeliker zou men dit dan kunnen, en ook behooren te doen,

wanneer 'er reeds zulke duidelyke klagen, fchoon 'er der Klagers naamen niet byftaan, voor het oog der genen komen, die magtig zyn om die faaken ten minften te onderfoeken, en ze dan na bevinding te herftellen.

Ik ben dierhalven altyd van oordeel geweest, dat de Raad in een Landvoogdy, daar de Leden zoo van den Landvoogd afhangen, meer diend om veel quade faaken van hem (alzo zy hem niet ligt zullen durven tegenfpreken) te dekken, en om agter de befluyten van dien Raad maar als te fehuylen, als om hem ergens in tegen te ftaan, alzo de Heeren op Batavia immers wel by zich zelve weten, hoe gevaarlyk het is den Opperbeftierder in zo een Landvoogdy tegen te fpreken; ja een Landvoogd zou 't in zyn gedagten niet durven neemen, om van 100 faaken maar een alleen, indien hy die zelfs verantwoorden moeft, te doen, daar hy 'er nu 100, die quaad zyn, zeer gerust op zig neemen durft, dewyl hy door den Raad gedekt is. Ook geeft het wel eenigen fehyn, als of men die faaken niet anders had kunnen fchikken, vermits de Raad dit mede toeflent; maar niemand, al wift hy nog zo veel quaad van den Landvoogd, en al zag hy, dat de wagen nog zo flim ging, durft een woord (vooral, als de eerfte Leden het met malkanderen eens zyn) kikken, om dat ider, voor zig zelve bevreest zynde, denkt, dat het zyn tyd wel uythouden zal, buyten dat hy ook dikwils een Landvoogd, die hem wel gedaan heeft, geen ondienft doen wil, en al wilde hy dit in opfigt van zyn gewiffe al doen, zoo zou hy door de fterke hand belet werden, het te kunnen bewyfen, aangesien geen Geheimfchryver, al quam men met 10 Getuygen, voor hem, of imand anders, een getuygenis tegen de Landvoogd fehryven zou.

Daarom ben ik mede van oordeel, dat in een Landvoogdy geen Leden van den Raad van den Landvoogd eeniger maaten afhankelyk, maar al te zamen lieden moeftten zyn, die op haar cygen beenen konden ftaan, en van welke de minfte in ftaat was, om hem in alles, 't geen onregmatig was, te kunnen, en onbevreesd te durven tegenfpreken; behalven dat daar op een fware ftraf behoorde gefeld te werden, zo zy het niet deden. Zy moeftten maar alleenig dienen, om op al het wel-of qualyk doen van den Landvoogd te letten, en dan zou alles zekerlyk beter gaan, alzo hy dan zo veel kykindepotten, en niemand hebben zou om zyn qualyk doen te dekken.

Ook heb ik altyd geoordeeld, dat 'er in een Landvoogdy een beëdigd Notaris, die van den Landvoogd ingeen deele afhing, behoorde te wesen, om aan ider, die zulks met recht, en door billyke wegen eischte, ten minsten een Acte van getuygenis der waarheid, voor zo verre die een eerlyk man nodig heeft, te geven; daar ik nu zeggen kan zelf ondervonden te hebben, dat men van geen Geheimfchryver eenige de minste getuygenis, tegen een Landvoogd gepasseerd, krygen kan, al kan men zyn zaak nog zo klaar bewyfen; behalven dat ook geen particuliere Persoonen, al hadden zy de buytenspoorigste faak des werelds van den Landvoogd gezien, daar af getuygenis zouden durven geven, uyt vrees van door hem bedorven te werden, om dat zy allen te veel van den Landvoogd afhangen, en om dat onder alle de Leden van den Raad 'er geen is, die hen dekken, of tegen hem beschermen kan.

Het is my zelf by zekeren Landvoogd gebeurd; dat hy my eene faak, daar zeer veel aan gelegen was, die in den Raad gediend had, en dierhalven ook daar aangeteekend was, wel stout ontkennen dorst, sehoon ik dezelve, buiten dat gepasseerde in Rade, ook met verscheide getuygen bewyfen kon; dog als ik Extract van dit beslotene in den Rade, of wel een Attestatie van die lieden, die daar kennis af hadden, versogt, kreeg ik van den Geheimfchryver, die anders een zeer eerlyk man was, tot antwoord, dat hy my geen Extract van die faak, als met kennis van den Landvoogd, geven dorst, nog mogt, en dat, indien hy permissie daar toe versogt, hy hem (gelyk waar was) aanstonds weggagen, en afsetten zou. Ten anderen, zey hy, duff ik, om dezelve reden, ook geen Attestatie van andere lieden tegen den Landvoogd, passeeren; sehoon ik weet, dat U Eerw. in die faak gelyk heeft, en gelyk hy sprak, even so spraken ook die genen, die my getuygenis tegen hem zouden moeten geven.

Is dat aan my gebeurd, die een Predikant was, die geensins van zulk een Landvoogd afhing, zo kan men staat maken, hoe het dan met minderen, die van hem afhangen, en met den armen Inlander, gelegen is. Ik weet, dat niet alleen veele van die menschen nu en dan over sommige Landvoogden, wegens te kort betaalde Nagelgelden, aan verscheidene scheeps-vrienden, en andren, geklaagd, ja dat verscheiden van hunne Hoofden betuygd hebben, zelf in eygen Persoon door die genen, die of hunne Nagelen woegen, of hen het

Nagel-geld betaalden, in beide die posten grootelyks verkort, en in staat te zyn, om dat met veel getuygen te konnen bewyfen; maar als het 'er op aanquam, moesten zy alles liegen; alzo zy van niemand een getuygenis tegen die lieden, die betrekking of tot zulke Opperhoofden, of wel tot zulk een Landvoogd; die mede van dien buyt deelde, hadden, konden bekomen. Ja ik weet, dat 'er Koningen, en Dorps-hoofden; geweest zyn, die, de klagten van de arme onderfaaten niet langer konnende hooren; en by eygen bevin-ding wetende, dat zy waarlyk zo veel; als zy zeiden, verkort waren, hen het te kort betaalde uyt hun beurs gegeven hebben, in hope dat zy gelegenheid bekomen zouden, om het op Batavia door defen of genen weg te doen weten.

Indien ik ook gelooven mag, 't geen men my daar van gefegt heeft, zo is dat by veelen op Batavia ook wel bekend geweest; maar daar wierd niet het minste onderzoek na gedaan, behalven dat het dien Landvoogd aan geen middelen ontbrak, om zulke quade gerugten, door redenen van meer gewigt ten eersten te dempen; dat ondertusschen bequaam was, om die elendige zo zeer gedrukte menschen, die niemand hadden, aat welke zy met hoope van eenig goed gevolg klaagen konden, tot het uytterite te brengen.

Ik heb 'er gekend, die deze en gene Inlanders een menigte van tyd, voor zich, en in hunne diensten, gebruykt, en helder nog penning gegeven; hebben, om hen voor de moeite te loonen, terwyl hunne vrouwen en kinderen van honger schreeuwden.

Ook heb ik 'er gekend, die allerley goed, dat zy by dezen of genen Chinees van hunne gading zagen, maar lieten halen, die noyt een stuyver daar voor betaalden. Nog heb ik 'er gekend, die voor een menigte potten met geconfyte Nooten, door zekeren Confiturier hen geleverd, en daar over zedig aangesproken zynde, dien man, in plaats van hem te betalen, zynen ondergang gedreygd, en ook zedert gezogt hebben; maar wat mag ik dit eene geval aanhaalen, daar my 'er 100 van dien zelve Landvoogd bekend zyn, alzo hy niet gewoon was imand te betalen, en maar te trekken.

Ik kan niet voorbygaan, dat my van zekeren Chinees, als ook van zekeren Capiteyn der Nederlandse Borgery, en van meer andren, die zeer goede kennis van die zaak hadden, verhaald is.

Deze Chinees had twee of drie groote stukken Amber bekomen, die hy aan zekeren

Seldfanie
voor-
beelden
van On-
geregtig-
heid, by
zeiker
Land-
voogd;
keren se-
gegd;

keren Landvoogd, die hem daar half en half nog toe dwong, 13000 Ryxd. en vry beneden de weerde, verkogt; dog, alzo hy zoo veel geld niet by kas had, wierd 'er een ordentelyk gefchrift van gemaakt, waar by dien Heer bekende zo veel aan dien Chinees fehuldig te zyn.

De tyd van betaalen verfchenen zynde, wierd de Chinees ontboden, om zyn geld te halen. Hy quam; en de Landvoogd begon reeds eenig goud te tellen; dog vraagde den Chinees na de Obligatie, of hy die medegebragt had; hy zeide, ja, en toondefe, de Landvoogd dezelve in zyn handen hebbende, ftreek het geld eerft weer na zich, en fcheurde de Obligatie aanftonds in 100 ftukken, zeggende tegen den Chinees, dat hy hem, alzo hy nu geen bewys had, niet een duyt daar af dagt te geven.

De Chinees, die loos, vry ftout, en daar over als verwoed was, zey hem voor af, dat hy met het fcheuren van dit papier niet ter wereld had gewonnen, alzo hy, dit voor langen tyd vreesfende, daar tegen reeds geforgd had, met het zelve niet alleen te doen authenticzeeren, maar met dit affchrift ook aan een man van aanfien, dien hy noemde, in bewaring te geven; dog ondertuffchen denkende, wat fchelmftuk de Landvoogd aan hem gepleegd, en hoe veel hy hem nu daar mede zoo Godloos verkort had, hy, wiens pligt was, zulk een daad ten uyerften in een ander te straffen, en niet verre van daar een pennemes op tafel ziende leggen, vloog daar na toe, met geen andre gedagten, dan om dien Godloofen Landvoogd daar mede te ontzielen; 't welk de Landvoogd te gemoet ziende, liep hy niet alleen van hem af, maar fehreeuwde ook om zyn wagt, die ten eerften toefehoot, en hem dus ontfette. Naderhand klaagde hy nog over dien Chinees aan den Polityequen Raad wegens 't geweld, hem door den zelve in zyn huys aangedaan; ontbood hem een en meermalen, om daar te verfchynen; dog de Chinees antwoordde niet te willen komen voor een Vergadering, daar een Landvoogd, die hem zoo trouwloos gehandeld had, als Prefident zat; maar dreigde na Batavia over hem te zullen klagen. Hy wierd over die onwilligheid door dien Raad nog in een boete van 200 Ryxd. gedoemd; dog, behalven dat hy daar noyt een ftuyver af betaald heeft, heeft hy naderhand door andre overtuygende middelen dien Landvoogd zo verre weten te brengen, dat hy hem, in plaats van 13, 3000 Ryxd. betaald heeft, waar mede de Chinees, fchoon zyn Amber de Grys wel 20000 Ryxd.

weerdig geweeft was, vredes halven, en om 'er maar af te zyn, zich vergenoegd houden moest.

Van dien zelve Chinees, die my dit mede verhaald heeft, liet zeker Landvoogd 12 zeer fehoone Chineefche leuning-ftoelen eysfchen, met belofte, van hem die tot zyn genoegen te zullen betaalen, fchoon hy hem noyt een duyt daar voor gegeven heeft; hoedanige ftoute bedelaryen, my ook ontrent andren, die onder hem ftonden, verteld zyn, zonder dat hy voor iet, dat hy met belofte van betaling had laten halen, 't welk men een Landvoogt niet weigeren durft, oit het allerminfte goedgeaan heeft.

Dit zyn wel zeer vuyle dingen; maar veel verder gaat het, als een Landvoogd faaken, by den Raad van 't Gerechte uytgewefen, op eygen geflag veranderen; 't vonnis van dien Raad veridelen, en zulk eenen, die ergens toe verwefen is, daar van durft vry fpreken, gelyk ik wete in verfehiede Landvoogdyen gefchied te zyn.

Ook is my het geval bekend van een Winkelier, die van den Landvoogd eenige 1000 gulden, die hy aan winkel-goederen ten agteren was, moettende hebben, tot zyn uyerfte verbaaftheid dien Landvoogd ftout hoorde loochenen, een duyt aan hem fehuldig te zyn, fehoon hy hem noyt daar iets van betaald had, het gene dien man zo verwoed en dol maakte, dat hy zig zelve niet lang daar na, in tegenwoordigheid van menfchen, die my, dit weer gezegt hebben, den hals afgefineden heeft; 't welk dien Landvoogd zeer ontzette, te meer, als 'er getuygen van aanfien voor den dag quamen, die toonden kennis van die geheele faak, en van de dugdelykheid van die fehuld, te hebben, om welkers loochening die man aan zyn eynde zoo elendig geraakt was, en die hem raadden dezelve maar ftil te betalen, zoo hy geen verdere fwarigheden over dit geval wilde hebben; weshalven hy die fomme ook aanftonds ten overftaan van twee Gecommitteerden, my zeer wel bekend, voldeed. Dit alleen is een faak, die de komft van een Commiffaris wel vereyschte, en die openbaar genoeg gefchied is, om 'er aanftonds agter te komen.

Uyt dit alles nu kan men genoegfaam befeuren, hoe gevaarlyk die groote magt, en 't Oppergebiet in een Landvoogd, en hoe madeelig het voor een Land, en voor des zelfs ingefetenen is, daar fodaynig onder te moeten ftaan, zonder dat men byna eenig middel heeft, om ordentelyk over hem te konnen klagen, of om zig voor zyne gewelde-

naryen, zoo hy iemand spyt aandoen wil, te dekken.

Dit is 't geen wy in gemoede oordeelden van de magt, die een Landvoogd in Amboina, en elders, heeft, te moeten zeggen, om dat velen op Batavia, maar vooral de Heeren in 't Vaderland, of niet weten, of niet zouden willen gelooven, dat zulke dingen daar zouden kunnen bedreven werden van eenen, die daar wel uytdrukkelyk, om dit in alle anderen te beletten, en wel streng te doen straffen, gesteld is.

Den Landvoogd werd ook wel uytdrukkelyk belast, om alle jaar met de Hongi, of Coracora-vloot, Ceram (dat in 't jaar 1663. 27. November onder Ambon gesteld werd) rond te schepen. Den Landvoogd werd ook wel uytdrukkelyk belast, om alle jaar met de Hongi, of Coracora-vloot, Ceram (dat in 't jaar 1663. 27. November onder Ambon gesteld werd) rond te schepen. Den Landvoogd werd ook wel uytdrukkelyk belast, om alle jaar met de Hongi, of Coracora-vloot, Ceram (dat in 't jaar 1663. 27. November onder Ambon gesteld werd) rond te schepen. Den Landvoogd werd ook wel uytdrukkelyk belast, om alle jaar met de Hongi, of Coracora-vloot, Ceram (dat in 't jaar 1663. 27. November onder Ambon gesteld werd) rond te schepen.

Terwyl hy nu op dezen Togt is, ryd de Fiscaal met eenige Gecommitteerden rond, om te beveelen, dat de Brand-uytgen, en Bamboesen met water, op dat blyke of zy dicht zyn, buyten iders huys geset, en aldus tegen brand in 't drooge Moesson geforgd werde. Ook werden dan de wegen in de Stad alomme behoorlyk schoongemaakt, op dat alles tegen de te ruggekomsf van den Landvoogd klaar zy.

Wanneer eenige Koningen, of Orangkaja's, komen te sterven, moet de Landvoogd de Requesten der naaftgeregigtigde Sollicitanten, en versoekers van zulk een Ampt in den Polityken Raad brengen, en aldaar de Geslagtboomen van die Inlanders openleggen, om daar uyt de naaste en de bequaamste te laten kiezen; dog 't is zeker, dat veel Landvoogden dat laatste niet alleen niet gedaan, maar dat zy zo een Ampt aan die genen, die aan hen, en aan de tweede Persoonen, 't meeste geld 'er voor geboden, of gegeven hadden, in wecrwil van de andre leden, die de nader geregigtigden wel kenden, dog zig daar niet tegen aankantendorsten, opgedragen hebben; waar van men veel overtuigende bewyfen in handen van verscheide leden, en van anderenvind, behalven dat deze saaken op Batavia ook al te wel bekend zyn, dan dat men die ontveynsen zou willen; maar wat is dog aan zulke Landvoogden, als zy nu al op Batavia quamen, daar over gedaan? immers niet in 't minste, dat na' straf geleek; ja in tegendeel zyn zy kort daar na weder in andre Ampten gebruykt, daar men zulke bloedfuygers ten spiegel van andren behoorde te straffen, en

II. Deel.

vooral noit weer in eenigen dienst te gebruyken; maar Landvoogden, al zondigden zy ook nog zo swaar, zag men zeer zelden openbaar straffen, of zy moesten zoo ongelukkig zyn, als die wakkere, dog onnoofele, Heer Cojet, geweest Landvoogd in Formosa, die, tegen alle tydelyke waarfchouwingen aan, op verkeerde berigten van een Heer in de Hooge Regeering van Indiën van de eerste Rang, die hem doodelykhachte, en alle zyne klagten voor lasheden uytshold, eerst elendig verlaten, en daar na nog beschuldigd werd, die Vesting, en dat Eyland, trouwloos aan Coxinja overgegeven te hebben, daar hy nogtans met zyn kleene magt alles tot verdediging, 't geen hem mogelyk was, gedaan, en 't zelve niet eer overgegeven had, als na dat hy, niet tydig genoeg ontset wordende, geen middel in de wereld zag, om het langer te kunnen houden.

Het is waar, dat men den Heer Hofman, Commandeur, en Hoofd van de West-kust, en zyn tweeden Persoon, den Heer van Santen, in 't jaar 1720. swaar en sichtigbaar gestraft, en den eersten na 't Robben-Eyland, aan de Caap de Goede Hoop, en den laatste na Rosingeyn, in Banda, voor 15 jaaren (zo myn bericht is) gebannen heeft; maar ik moet ook bekenen, dat dit wat zeldsaams is, en dat 'er veel andren zyn, die zig nog veel swaarder straf, dan deze, weerdig maakten; die nogtans niet het minste daar over geleden hebben. Behalven dat 'er ook zommigen, in plaats van gestraft te werden, weer op nieuw gevorderd zyn.

Hoewel nu een Landvoogd door haar Edelheden van den beginne af ontrent veel saaken bepaald, en hem aangewesen is, wat hem te doen en te laten staat, zo zyn 'er nogtans van tyd tot tyd meer saaken voorgevallen, die hen genoodsaakt hebben, of om nieuwe ordres en beveelen aan de respectieve Landvoogden van Amboina te geven, of wel om de vorige nauwer te bepaalen.

Dus vonden haar Edelheden goed, by hun schryvens in 't jaar 1656, den 14 December, onder de stoffe van Banda, die van Amboina mede aan te schryven, dat zy, zo voor hun zelve, als voor alle Gouverneurs, Directeurs, Commandeurs, Opperhoofden, Collegien, en andere gequalificeerde Ministers, zig hadden te verbinden, om geen Giften of Gaven van imand, direct of indirect, aan te nemen, 't welk by de Heeren Majores geprefen, en nader uytgebreid was, weshalven daar alomme aangebevolen werd noit daar tegens te doen, of daar in de minste inbreuke te gedoen, nadien de ware deugd, en reden,

N n

alle

alle goede gebruyken, en zeden, door Giften en Gaven als vertreden wierden. Ook bleek by schryvens van den 14. April 1678. uyt het Vaderland, dat de voorfz. Resolutie goed gekeurd, en bevestigd zynde, die nog daar mede vermeerderd wierd, dat niet alleen alle Hooge en laage Ministers, maar ook der zelver Huisvrouwen, Dogters, Dienftboden, en andre van hunne Familie, daar onder moesten verstaan werden, op pæne van meyneddig, en inhabil, verklaard te werden, zo men daartegen quam te doen.

En ook door de Heeren zeventien.

Dit was in zich zelve een heerlyk bevel; maar het is zo verre van daar, dat de Landvoogden, of haar Hoog Edelheden, die heyllame Resolutie zedert nagekomen zyn, dat ik kan zeggen op zekere nieuwe Jaar zelf in 't huys van zekeren Directeur Generaal gefeten, en daar gefien te hebben, dat 'er naeuwelyks meer plaats was, om de Gefchenken, die de Chincefen dien Heer, of wel zyn Gemalin, toebagten, te konnen plaatfen, behalven dat haar Ed. zelf tegen my zeide, dat hare Solders daar van mede nog vol stonden, en dat zy niet wift waar zy 't verdre zetten zou.

Waar by verboden werd Gefchenken aan te nemen.

Wat nu de Landvoogden van Amboina, en van andre Landvoogdyen, belangt; ik heb 'er gekend, die zoo edelmoedig waren, van niet het minste gefchenk voor niet te willen aannemen, maar aan den fchenker een veel grooter tegengefchenk deden; dog dat waren Heeren, die reeds oervloed van geld hadden, en daar in volflagen meester van zich zelve waren; maar de meeste Landvoogden zoeken eerst geld, en zommigen zyn ook, al hebben zy reeds nog zoo veel byeen gefchraapt, noit te ver zadigen.

Ik heb tegenwoordig geweest, dat aan de Vrouwen der Landvoogden, by haar verjaaren, en by 't verjaaren van iderkind, door alle de voornamste bedienden der Landvoogdy, groote en zeer veel gefchenken, meest van fray Goud en Zilver, gedaan wierden; en die dat niet deden, wierden met de nek aangefien, en met een swarte letter in den Almanak, gelyk de andere met een Goude, en Zilverre, na dat het Gefchenk was, geteekend. Ja ik heb zekere Gemalin van een Landvoogd, die haar gemoed deswegen wat fcheen te knagen, daar nog wel by hooren voegen, *Ik weet wel, dat het verboden is Giften of Gaven aan te nemen; maar waarom zou ik dat zoo wel niet doen, als andere, daar haare Edelheden op Batavia my daar in voorgaan?* en ik ge-

loove, dat zy de waarheid zeide.

Wierden 'er nu maar zulke Gaven genomen; dit was niet met allen; maar hoe veele werden 'er niet tot nadeel der Onnoofelen in Gerechts-faaken, of om den rechtveerdigen te veroordeelen, en den Godloofen vry te fpreken, en om deze en gene ampten aan onweerdigen op te dragen, en de ware geregtigden daar af te berooven, gegeven; dat waarlyk faaken zyn, die tot God roepen, te meer, dewyl 'er zulke strenge bevelen tegen leggen; dog wat helpen die, als men de straffen, daar by bedreygd, tegen niemand uytvoerd, en als, die 't quaad straffen moesten, andren daar in zelf voorgaan.

Ik geloof, dat 'er zeer weinig Ministers zyn, die maar eenige Administratie, of een Ampt van eenig belang in Ooft-Indiën, van de Hooge tot de laagfte toe, hebben, die zig daar aan niet al eeniger maten, als zy maar konnen, fchuldig maken; want wie wees zulke gefchenken, vooral, als zy wat waardig waren, oit van de hand? ik weet 'er een of twee voorbeelden van, maar ook geen andre; en moet 'er by zeggen, dat zy zeer feldfaam, en verwonderens-waardig in Indiën zyn.

Aan alle Landvoogden werd zeer ernstig het poinct van Menagie, en te gelyk ook in 't jaar 1679. den 28 Jan. en 2 Februari, en 1683. den 19 Juli, aangebevoelen geen Capitale, of nieuwe Gebouwen, dan by uytdrukkelyken Last van Batavia, te ondernemen, of dat het, zo zy zulks komen te doen, alles voor hun reekening loopen zal. Dit en belet egter niet, dat sommige Landvoogden altyd middelen hebben weten uyt te vinden, om aan eenige Gebouwen (zig hier in al wederom met den Raad, als een ooggetuyge, dekkende) 't zy in 't Casteel, 't zy elders zodanige reparatien te doen, dat het wel voor een nieuw gebouw verftrekken kon, van welke Timmeragien zy groote voordeelen trokken, door dien 'er geweest zyn, die den inlander de kalk om niet branden, of wel een menigte van balken voor hen kappen lieten, daar zy hen geen fluyver voor betaalden, en hen quafie die maand dan, vry van de Hongi-Togt lieten; welke kalk en balken daar na de E. Maatschappy in die Timmeragie wel netjens aangerekend, en aan den Landvoogd, onder de naam van defen of genen inlander, even zoo betaald wierden. Gelyk zeker Landvoogd zyn geld maandelyks van de Lont, die door inlanders, of andre lieden in zyn wagt zelf, gefponnen wierd, door de Sergeant van de wagt, die dat onder de naam van sommige inlan-

Hoeda
nig het
belast
werd d
Menag
te beh
tigen,
hoe zy
dit nak
men.

Inlanders mede ontving, plagt te trekken; dat immers dingen zyn, die zig een Landvoogd behoorde te schamen, en daar geringe lieden, dien hy dus 't brood uyt den mond neemt, van behoorden te leven.

In 't jaar 1657. den 16 April verboden de Heeren in 't Vaderland, dat geen Landvoogd zig zou hebben aan te matigen, van aan dezen of genen, by een wettigen Raad verwesen, Pardon te verleen, maar dat zy, zig beswaard vindende, den verwesen met de stukken en bewysen, met hunne aanmerkingen 'er over, na Batavia te zenden hadden; dog dit heeft niet belet, dat egter door eenige Landvoogden dit bevel overtreden is, die zig aanmatigden 't beslotene van den Raad des Gerigts alleen op hun bloot gezag te veridelen, en den gedoemden Pardon te schenken.

Men ziet daar van (om van geen andre gevallen, my bekend, te spreken) een klaar voorbeeld in 't Extract van haar Edelheden uyt de Generale Missive van de Heeren Majores in 't Vaderland den 23 Juli, 1701., in opsligt van de stoffe van de kust van Cormandel getrokken, alwaar deugdelyk blykt, dat de Landvoogd aldaar, zekeren Malabaar, op dieftal verwesen om gegeesfeld, en voor vyf jaaren na de Caap der Goede Hope gebannen te werden, op eygen gefag vrygesproken had, als nog nader by den Brief van den Fiscaal aan haar Edelheden in 't jaar 1699. den 10. October geschreven, quam te blyken.

Ook schryven zy in dat zelve jaar, over de stoffe van Ceylon, dit navolgende:

Het vonnis by den Raad van Justitie, tot Colombo op de aanklagte van den Fiscaal Ferreris tot laste van den Vaandrig, Everard Crayvanger, over 't grieven van den Lieutenant, Gabriel Heyman, geweld, schynd den Gouverneur de Heere geweldig tegen de borst, en na zyn oordeel veel te slap te zyn, gelyk dat (schryven zy aan haar Edelheden op Batavia) niet duysterlyk uyt des zelfs aparte Brief aan UE. op dat subject ten Principalen geschreven in dato 27. November, is af te nemen; waar by hy zig vry verre komt uyt te laten over de ongefundeerdheid van dat Vonnis, des zelfs sentiment dieswegen zeer omslandig ondersteunende, en bekleedende met expressien en stellingen, een Gouverneur geensins betamelijk, en niet vry van Passie en partialiteyt, en dat over een Vonnis, en decreet van den Rechter, in gemoede, en na zyn beste kennis, volgens de form van Regtspleging gedecernerd, waar by hy, en een ieder, gehouden is te

acquiësceren, zo door die geen, die daar toe gerechtigd is, daar van aan geen hooger Rechter geprovoceerd werd, welke weg in kas subject immers niet is afgesneden geweest, en daarom komt het ons zeer vreemd, en niet min onbebaagelyk te voren, dat men de Executie van voorsz. vonnis, welkers voortgang door Provocatie niet is gestremd, heeft opgeschort, en die zaak aan 't onderzoek van den Raad van Justitie tot Batavia gereenvoeyd; mits welke wy verslaan, dat alle saaken, by den Rechter daar toe gequalificeerd, getermineerd zynde, zoo hier, als elders, daar het van het zelve aansen is, wanneer daar by partyen aan geen Hooger Rechter wierd beroepen, ter plaats, daar die zyn voorgevallen, na luyd van 't Vonnis zonder wylfel zullen moeten werden ter Executie gelegd.

Als een vaste ordre schreven zy den Landvoogd in Amboina in 't jaar 1658. aan, om goede Correspondentie met de naburige Landvoogden te houden, en voegden in 't jaar 1666. 'er by, dat zy dierhalven malkanders brieven over en weder dienden te lezen, en malkandren in 't uytvoeren van alle ordres de behulfsame hand te bieden, dat zy in 't jaar 1675. en 1680. den 19 Januari, nader vernieuuden; 1681. den 6 Febr. 'er byvoegende, dat zy malkandren, by onverwagte voorvallen hier en in Ternate, moesten waarschouwen.

Dus was hun wil in 't jaar 1662. den 29. November ook, dat de Landvoogd de Inlanders minnelyk bejegenen, geen questien der dorpen met de uysterste rigueur vervolgen, geen Inlander in buytenfpoorige boetens doemen, nog eenige nieuwigheden ontrent hen invoeren zou, gelyk zy dat by schryvens van den 19 Juli 1683., en van den 24 Februari 1697. wel nadrukkelyk gelasten, al welke posten ondertuffchen van eenige Landvoogden zeer slegt nagekomen zyn.

In 't Jaar 1666. den 23 November, bevelen zy den Landvoogd ook, het aanstaande Nagel-gewas voor af bekend te maken, om zig daar na eenigints te kunnen schicken.

Den 28 Januari 1670. belasten zy hem geen schepen, buyten noodsaakelykheid hier te houden, dat al mede menigmaal overtreden is, latende zig in zulk een geval al weer door den Raad dekken, hoewel het maar enkel 't begeeren van den Landvoogd, en zyn Tweeden, om bysondere insigten van hun beiden, was.

In vorige tyden plagten de Landvoogden zig ook wel aan te matigen, om sommige Schippers van hunne sche-

pen te nemen, en andre weer op te stellen; dog dit werd hen den 16 Augusti 1676. verboden.

Met het verbeteren van de Soldyen der Dienaren plagten de Landvoogden alhier, en elders, in vorige tyden 'er ook zo wat naar eygen goeddunken in te hakken; dog hier ontrent hebben haar Edelheden hen al mede in 't jaar 1680. den 17 Jan. gelieven te bepalen.

Imand aan de Pen, en voor vyf jaaren aangenomen zynde, moest zyn tyd daar vooreerst uyt dienen, en mogt dan door den Landvoogd en den Raad tot 20 à 24 gl. verbeterd, en, na zyn tweede verband, tot Boekhouder met 30 gl. ter maand, verhoogd werden.

Sergeanten mogten tot 20, en, by hun tweede verband, tot 24 guld. Corporaals tot 14 of 16; Guarniloenschryvers, tot 16, en gemeene Soldaten nog 2 gl. boven hun Gagie verbeterd werden.

Landpassaten, en Corporaals der Adelborsten, oordeelden zy voortaan onnoodig meer aan te nemen.

De hooge Officiere hadden dit voorrecht, dat, als zy eenige qualiteyt bekleedden, zy daar zo veel surplus voor genoten, ais het volle maand-geld bedroeg.

Uyt de Navigatie, of Zeevarende Persoonen, die aan 't Kasteel, of op de schepen, die in de Provincie bleven, bescheiden waren, mogt niemand hoger, als tot Provisioneel Schipper, gevorderd werden: want zulk eenen tot Schipper te vorderen, is den 2 Maart 1688. afgeschreven; ook wilden zy, volgens schryven 1699. den 27 Februari, niet hooger dan Stierlieden op Chaloeppen gesteld hebben.

Een Opperstierman tot - 48 gl.
Een Onderstierman met - 32 gl.

Dog, bimentyds optredende, moest het na de halveering van hun Soldy geschikt werden.

De Konstapels in 't Kasteel van 30 tot 36 gl.

De Konstapels, en Bootsmans op kloek Schepen, 22 en 24 gl.

Botteliers. } 't eerste Verband 20 en
Koks. } 22 gl.
Schiemans. }

Bootsmans-maats }
Konstapels-maats }
Schiemans-maats } 't eerste Verband 14,
Botteliers-maats } 't tweede, 16 gl.
Koks-maats }
Quartiermeesters }
Scheeps Corporaals }

Matroosen van 9, 10, 11, en 12 gl. tot 11, 12, 13, en 14 gl. dog niet hooger.

Van 7 en 8 gl. na verloop van 5 jaaren op 10 en 11 gl.

Jongens van 4, 5, en 6, na verloop van 5 jaaren tot 9 gl. dog die van 6, wat kloek zynde, 10 gl.

Chirurgyns.

De Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, tot - f 50 en 60 gl.

Opper-Chirurgyns. - - f 36 -- 40

Chirurgyns. - - f 28 -- 30

Onder-Chirurgyns. - - f 22 -- 24

Derde of jong Chirurgyn. - - f 12 -- 16 en 18

En die uyt de Militie getrokken zyn, werden by haar eerste Verband verbeterd tot - - f 16 gl.

Krankbezoekers. - - f 30 en 36 gl.

Ambagts-Gesellen.

De Baas der Scheeps-Timmerlieden. - - f 76

Scheeps-Timmerlieden 6 à 8 gl. verbetering tot - f 36 -- 42

Smids.

Slotenmakers. } Tot 24 gl. Dog die uyt de Militie genomen werden 4, 5, 6 à 7 gl. verbetering na hunne bequaamheid.

Wagenmakers. }

Metfelsaas. - - 20 gl. ad idem.

Opper-Zeylmakers. } - 16 en 18 gl.

Opper-Kuypers. } - 14 en 16 gl.

Onder-Kuypers. - - 14 gl.

Trompetters. - - 13 -- 15 gl.

Provoosten. - - 15 gl.

Boekbinders. - - 15 gl.

Inlandsche Schoolmeesters by hun eerste verband 4 Ryxdaalders, en na 3 jaaren gediend te hebben, en na dat hunne scholen gestelt of verafgeleggen zyn, 6 of 8 Ryxd., zonder kostgeld.

Ook werd hen in 't jaar 1676. den 21. October, uyt 't Vaderland verboden, imand oit boven zyne qualiteyt te befolddigen.

Geen Landen, Fortressen, enz. mag een Landvoogd na zyn naam, volgens last in 't jaar 1679. den 28 Jan. al gegeven, laten noemen.

Zy mogen geen Dienaaren, verlossen dan die een jaar Gagie te goed hebben, volgens last van den 17 Februari 1680.; dog die hun tyd uyt was, moesten ook, volgens ordre den 2 Maart gegeven, en den 20 November 1697. vernieud, verlost werden.

Mog.

Zy mogen ook geen Officiëren buyten verlof van haar Edelheden, en niet, dan met afgefchreve Gagie, laten opkomen, volgens laft van den 16 October 1676. uyt 't Vaderland, en in 't jaar 1676. 15 October, en 1678. den 11. Jan. vernieud; ten ware afgeleefde en behoefte Militairen, aan welke zy hadden toegelegt.

Een Lieutenant.	-	-	10 Ryxd.
Vaandrig.	-	-	8
Sergeant.	-	-	6
Corporaal.	-	-	4

Dog, zig qualyk dragende, of met Inlandfche Vrouwen getrouwd zynde, (die men aldus niet na 't vaderland fenden kon) zullen zy zich als vrylieden moeten erneeren, 't welk de Heeren Majores in 't jaar 1681. hadden bevestigd.

Onbequame, en ongeregelde Dienaars, moesten zy maar afzetten, of Soldaat maken, volgens fchryven harer Edelheden van den 14. Maart, in 't jaar 1681, dat in 't jaar 1667. 29 Jan. vernieud is, belastende in 't jaar 1704. den 22 Febr. wel uytdukkelyk, om op 't gedrag der Dienaars te letten, ook om de bequame Dienaars in Amboina te houden, dat den 8. Jan. 1682. uyt 't Vaderland geordonneerd wierd.

Ook wilden haar Edelheden in 't jaar 1688. den 2 Maart, dat men altyd oude voor nieuwe Dienaars helpen, endat men geen der zelve om kleene fouten (zo zy 1687. den 13 Juli belastten) zou afzetten, dog dat werd van den landvoogden zeer zelden nagekomen, ten ware men zulk eenen van Batavia in de kyker heeft, en van daar een Landvoogd wat nauw bedillen wil, of ten ware Grooten op Batavia deze of gene bequame Dienaars in 't byzonder dragen willen, in hoedanigen geval ik wel voorbeelden heb gefien, dat Perfoonen, by den Landvoogd gekoren, afgekeurd, en andre bequamer van daar weer in plaats aangefield zyn. Ook wilden zy in 't jaar 1688. 2 Maart de bequaamheid der Dienaars in de Brieven uytgedrukt hebben.

Daar beneven moest de Landvoogd ook op de Overwigten der Nagelen, volgens laft in 't jaar 1682. den 20 Maart gegeven, letten.

In faaken van Godsdienst verboden zy in 't jaar 1693. 19 Juli, de Mooren, of andren, eenige nieuwe pligten voor te fchryven, of die in te voeren, of ook den gewilligen inlander, met branden yan kalk, enz. te veel te vergen; daar weinig op gelet werd.

Zy ftonden aan den Landvoogd, en zy-

nen Raad, de Approbatie van Ouderlingen en Diaconen in dat zelve jaar, maar 1686. den 21 Febr. geenfins aan hem toe, om eenigen, by den Raad gedoomden, eer, dan de tyd van hun vonnis uyt was, vry te laten.

En alzo de Landvoogd, volgens haar Ed. fchryven in 't jaar 1688. den 2 Maart, nevens andre Dienaars weer in 't Kasteel zou gaan woonen, zo mogten zy wel lyden, dat de Compagnies huysen, zo dat voordeeliger was, maar verkogt wierden; hoewel dat juyst niet gevolgd is: want de Heer *De Haas* verkogt wel eenige huysen, paarden, enz. maar hy zelf, en de Opperkoopman, bleven buyten 't Kasteel woonen.

Zy verboden in dit zelve jaar ook aan een Landvoogd, om iemand van de Militie, of van de Zeevaart, aan de pen te helpen, dat in 't jaar 1694. de 23 Febr. en in 't jaar 1697. 20 November weer vernieuwd is.

Hen wierd in 't jaar 1676. 28 December belast, geen Wissels (dat gemeenelyk de Landvoogd, Opperkoopman, Fiscaal, en Cassier doet) voor dat 't geld eerst in Cassa was, te tekenen; als mede om wel op de valsche Maaten en Gewigten te letten, en hen, die zig daar schuldig aan maakten, te straffen; dog hoe flordig en godloos nu en dan de inlander met 't Nagelwigen en betalen gehandeld is, hebben wy bevorens getoond.

Den 28 December 1677. stonden zy aan den Landvoogd ook toe, by gebrek van Hollanders, fwarte Matroolen in dienst te nemen, hoewel 't jaar te voeren, den 21 October uyt 't Vaderland wel uytdukkelyk belast was, zo weinig Mixftigen, als 't mogelyk was, in dienst te nemen.

Zy eifchten in 't jaar 1678. den 11. Jan. ook een Lyft van alle de Fortificatien, verbiedende weder alle onnodig bouwen; ondertuffchen heb ik Landvoogden gefien, die Paleysen voor zich zelve bouwden; die alle de stoffen franco wiffen te krygen, alzo zy 'er geen eenen fuyver voor betaalden, terwyl 'er andre om fugten, behalven dat Compagnies Timmerlieden, Metselaars, en andre Ambagtslieden tot het maken van alles, daar toe vereifcht, gebruykt, gelyk ook de verdere stoffen, van yfer, koper, loot, verw, enz. en allerley huysraad, daar toe noodig, al mede door 100 verkeerde wegen gefogt, en door Compagnies bedienden gemaakt wierden, zonder dat hem dit alles een duit kostte. En zou 't de Landvoogd, die daar als een Koning is, niet doen; ik heb eenen Opperkoopman gekend, die fchreef 900 kruy-

kruywagens , en een groote quantiteit lood , tot een huys van hem , of de zynen , gebruykt , maar in eene reys af , voorgevende , dat de witte mieren (een boos ongedierte , onze maejen wel gelykende , en dat in eene nagt wel een stapel met linnen doorwreeten kan) 'er mede doorgegaan waren ; hoewel andren zeer wel wisten , tot wat voor een geurt het loot , en aan wat voor een huys , die planken gebruykt waren . Stoute dieven ; maar nog stouten Leugenaars , die zulke wonderen van de witte mieren verdedichten , en die (hoe weinig bequaamheid zy ook andersins hebben) nog zonderling bevorderd worden .

Ook wierd den Landvoogd in 't jaar 1693. 13. Januari verboden , aan imand een Acte met Onderkoopmans kostgeld , eer hy dat waarlyk was , te geven .

Zoo imand van de E. Maatschappy mogt komen weg te loopen , diens loldy verklaarden zy , in 't jaar 1694. den 23 Februari , verbeurd , en aan de E. Maatschappy vervallen te zyn .

Beveelen tot het intrekken van onnoodige Posten.

Om het point van Mⁿagie nog meer te behertigen , zoo belasten zy den 24 Februari 1697. , deze navolgende Posten by de eerste bequame gelegenheid te liechten , en in 't Kasteel te verplaatfen .

Op LEYTIMOR :

De Wagt Rustenburg , en de Pagger Noodwyk , zoo ras de Heer Landvoogd na 't Kasteel zou verhuyst zyn , daar hy in 't korte na toe zou gaan ; dog die Pagger Noodwyk was 'er in 't jaar 1712. nog .

Op de Pas Baguwala , zou de bezetting ten minsten 16 man sterk moeten blyven .

Op H I T O E :

De Reduyten Haarlem , op Negri Lima , en die op Ceyt zou men Demolieren , of doen springen .

De Pagger op Caybobo , op Cerams Suyd-kust , te slegten , dog men zou 't Wambays , of de Godong , aan den Orangkaja geven .

HONIMO A.

De Reduyt Delft tot Poorto , en de Pagger op Hatoewana , als voren te handelen , en men kon de saaken der bestelling na Ceram's Suyd-kust , en het tochtigt over de bygelegene Dorpen , maar weer aan den Schoolmeester , onder zekere tamelyke erkenenis boven zyne Soldy , aanbeveelen .

HAROEKO.

De Reduyt Hoorn , en de Pagger tot Way.

L A R I K E.

De Reduyt Vliissingen op Noeffatelo , en de Pagger tot Oerien .

En eindelyk de Pagger tot Amblauw ; waar door dan 5 Sergeanten , 17 Corporaals , 75 Schildergasten , en 4 Boschieters meer in 't Kasteel zouden komen ; dog de verdere besettingen zouden , zo als zy waren , blyven . Maar het getal Corporaals , en Sergentanten , die 'er dan te veel zyn zouden , moest men ook verminderen ; al welke posten zy nogtans by de minste nood , in verdachte tyden , in 't jaar 1702. 21 Juniuyt 't vaderland belasten weder uyt te setten .

By 't sterven van een Landvoogd verwoerden haar Edelheden alle oude en nieuwe vonden , willende dat dan de ordonnantien maar by twee Leeden van den Raad geteekend , en alles verder in staat gelaten zou werden , tot dat zy nader over een nieuwen Landvoogd belluyt genomen zouden hebben ; waar over zy zich in 't jaar 1697. den 24. Februari , verklaarden .

Ook ordonneerden zy den Landvoogd by dat zelve sehyven , voortaan in 't Kasteel te woonen , en de Pagger Noodwyk maar te slechten .

Zy wilden ook in Compagnies dienst niet meer , als 60 Slaven , of huurlingen , volgens schryvens van 't jaar 1704. den 22 Januari hebben , verbiidende wel expres voor de E. Compagnie geen peerden , of dingen , die zy niet van nooden had , van de Weduwen der Landvoogden te koopen , of over te nemen ; maar aan de Weduwe van een Landvoogd stonden zy niet anders toe , dan water , brandhout , sout , en speeryen , dog geensins eenig kostgeld , zoo lang zy in die landvoogdy bleef ; moetende zy al 't verdere inkoops betalen , dog by haar vertrek na Batavia zou men dezelve van ververfing , meel , ryft , boter , wyn , speeryen , enz. mogen voorsien , mits dat daar van in den Brief ook een Lyft overgesonden wierd , om by haar Edelheden nagesien , en goedgekeurd te werden ; dog de Weduwe van een Raad van India zou boven dien nog een tamelyk genot uyt de Provise-Magazynen mogen hebben , mits dat zy dan in dat zelve Moefton (zoo 'er bequame sehepen zyn) of anders met de eerste sehepen , na Batavia zal hebben over te komen ; alsoo haar dat niet langer mag werden toege-
staan ;

gestaan; waar van dan ook een lyst, om die na te zien, en goed te keuren, dient overgeschonden te werden.

In 't jaar 1697. den 20 November, ordonneerden zy de besetting dezer Landvoogddy jaarlyks op te geven, willende geen Wissels, als op Batavia, getrokken hebben.

Een voorname Post, waar op de Landvoogd te letten had, was, dat hy, volgens ordre in 't jaar 1699. den 16 Januari gegeven, alle drie maanden de winkel opnemen moest, dat zy in 't jaar 1701. den 5 Febr., onder de stoffe van Ternate ordonneerden alle 6 maanden te doen.

In 't jaar 1699. den 27 Februari verboden zy ook, dat geen Pagter op eenig Vaartuyg van een Borger, buyten verlos van den Landvoogd zou hebben onderzoek na eenig goed te doen.

Zy wilden in 't jaar 1700. den 9 Februari ook de Rapporten van de Nagelgecommitteerden in de Polityken Raad tegen de Negocie-boeken vergeleken, en nagesien hebben.

Zy verboden ook in 't jaar 1702. den 4 Februari Reekeningen te koopen, of daar mede te woekeren. Wat daar over *Ernst Knipping*, en eenen *Van Gyn* overgekomen is, zullen wy onder de Regeering van de Heer *Van Wyngaarden*, of na zyn dood, aanhaalen.

Het Distillieren van de Olien van *Cajoe Poeteh*, en *Sereë*, stonden zy in 't jaar 1702. den 4 Febr. wel toe; dog wilden dat de oude Placcaten ontrent de Olien, uyt Nagelen, Nooten, *Focli*, *Coelit Lawan*, *Maffoy*, *Cassia Lignea*, en van alles, wat na die Speceryen, of *Canneel sweemde*, vernieuwd, of wel by een nieuw Placcaat verboden zou werden, die te distillieren. En ondertusschen liet zeker Landvoogd de Olie van *Coelit Lawan* in menigte distillieren, gebruykte daar wel expres een *Chirurgyn* toe, en verkogt die, en andre Olien, by geheele kelders al vry dier.

En eindelyk vonden haar Edelheden ook goed den Landvoogd te belasten, geen Soldaat het huwelyk, dan alleen met een eerlyke Dogter, of Vrouw, toe te staan.

Uyt alle deze nadere bevelen, blykt nu wel, dat een Landvoogd van tyd tot tyd ontrent veele dingen nauwer bepaald is; dog zo men dit alles met het voorgaande aangehaalde, wegens 't gene de Landvoogden wel eygentlyk, en meest, gewoon zyn te doen, vergelyken wil, dan zal men bevinden, dat hy des niet te min een Oppermagtig bestierder, meer, dan menig Koning in zyn Ryk, en dat zyn gezag en magt, hoe bepaald die ook

zy, nogtans zo groot in zich zelve is, dat hy byna alles, wat hy maar wil, of denkt, doen kan, zonder dat imand in staat is, hem dat te beletten, weshalven de geene, die in de ongunst van zulk een Landvoogd geraken, hoe hoog, hoe ryk, en vermogende zy mogten zyn, genoegzaam bedorven of ten minsten zodanig allefins door hem, en zyne slijklojers, geplaagd, gehoond, bespot, en vertreden werden, dat zy wel duysendmaal wenschen liever uyt de wereld te zyn, dan daar zo te moeten leven.

Daar hebt gy 't voornaamste, 't geen wy van de Magt, die een Landvoogd heeft, en van de Bevelen, hem van tyd tot tyd, om zig in 't waarmeemen van zyn Ampt daar na te schikken, gegeven, te zeggen hadden. Nu is 'er alleen nog overig, om aante wysen, wat Inkomsten hy heeft.

Het Inkomen van een Landvoogd is ^{Zyn In-}al vry groot. Aan Gagie heeft hy alle ^{komsten.} maand 200 gulden, dat in 't jaar 2400 guld. uytmaakt. Zyn Kostgeld is 24 Ryxdaalders, behalven welke hy nog 20 Ryxd. voor het onthaalen van de Buyten-Opperhoofden, Schippers, Onderkooplieden, Boekhouders, enz. aan zyn tafel, trekt, dat zamen jaarlyks nog 1147 gl., en 4 stuiv. uitmaakt.

Daarenboven geeft hem de E. Maatschappy, nog 2 leggers *Rhynsche*, *Fransche*, of *Spaansche Wijn*, ider van 200 kannen; 3 vaten *Mom*, of *Hollands Bier*, 2 vaten en een half *Hollandsche Boter*, een Aam *Hollandschen Azyn*, en een Aam *Olyven-Olie*; dog die 2 laatste posten zyn, by 't nieuw Reglement van *Menagie*, in 't jaar 1680. maar tot noodig gebruyk (dat pas 25 kannen *Olie*, en 50 kannen *Azyn* uytmaken kan) verminderd; hoedanig zy ook aan zyn *Ed. Zout*, en *Speceryen* toestonden; dog al het andre moet hy volgens de *Prys courant* betaalen.

Twee lasten *Ryft*, een last *Tarw*, *Wasch-keerlen*, *Flambeauwen*, en *Lamp-olie*, tot gebruyk.

In *Banda* trok de Landvoogd voor het onthaalen, wekelyks of om de 14 dagen van den Raad van *Justitie*, 288 Ryxd. en had 60 *Slaven* by de *Compagnie* in huur; tot 3 Ryxd. 's maands ider, dat alle maand nog 180 Ryxdaald. uytmaakte.

In *Amboina* was 't getal der *huurlingen* mede van 60 *Slaven*, waar onder den Landvoogd ook het grootste getal, of wel 30 of 40 had, zynde de andre onder den *Opperkoopman*, *Capiteyn*, *Predikanten*, of der zelve *Weduwen*, en meer andren, verdeeld.

Ook mag een Landvoogd tot ge-

gebruik van zyn huishouden, voor 3 of 400 Ryxd. aan goed uyt de Compagnies winkel doen haalen, mits van 't Vaderlandsche $\frac{1}{2}$ per Cento, en van 't Indische $\frac{1}{4}$ per Cento winst betalende, dog al wat hy meer neemt moet hy volgens de Pryscourant voldoen. Wat hy met geld of goederen, op de Nagelen tegen 100 ten 100, en nog dierder, uyt te zetten, door bestel der Buyten-Opperhoofden wint, is niet wel te zeggen, maar maakt zekerlyk een groote Post uyt.

Het Water voor 't Kasteel, als mede de Visschery-plaats op de Pas Baguwala, en aan de Laha, is de zyne, daar hy, of zelf van zyn volk Visschen laat, en die Vissch verkoopt, of wel dat Water, en die Visscheryen aan dezen of genen Verpagt, welk laatste wel het fatsoenlykist, en 't edelmoedigst is, en egter al een schoonen stuyver geld opbrengt.

Dit zyn Inkomsten, die bekend, en eerlyk zyn; maar zyne grootste winsten zyn die, welke aan ider een niet bekend zyn; en die zyn ongeloofelyk groot, als hy en de Opperkoopman eene lyn trekken; want dan snyd hun mes overal dubbeld, hunne winsten zyn zeeker, en zeer weinig lieden weten het; daar zy, in oneenigheid levende, oorzaak zyn, dat dan geen van beyden van zulke voordeelen iets trekken kan.

Dus trekken zy dan te zamen van 'de Overwigen der Nagelen, van de Pakken, die zy, in plaats van in Compagnie, volgens de ordre te laten verkoopen, aan dezen of genen Chinees, die hen de meeste winst 'er voor bied, overgeven, die dan, om daar ook nog een winstje op te hebben, dezelve by stukken ten duurste verkoopt, dat egter den Ingelefen zeer drukt, en tegen de bevelen van haar Edelheden is.

Zo winnen zy al mede te zamen, met Ryft voor hen dier te laten verkoopen, gevende de Compagnie zo à 25 Ryxd. voor een Last, en trekkende wel drie of viermaal zo veel aan winst.

Daar is geen een van de Buyten-Opperhoofden, die niet 't een of 't ander voor den Landvoogd doen moet, daar een zekere en groote winst voor hem in is.

Daar zyn 'er geweest, die een part in de Araks- en Saguweers-pagt hadden, dat al een schoonen stuyver opbrengt.

De dagelyksche Geschenken, het Orangkajen-Fees, 't Distilleren van Olleyten, het Lont-draeyen (dat maar zommigen gedaan hebben) en de Geschenken voor deze en gene Ampten, enz. behalven 100 andre dingen, die

geen naam hebben, en egter in een jaar al veel geven, maken een post zo groot, dat die niet wel uyt te drukken is; maar daar is een groot onderscheid tusschen een edelmoedigen Landvoogd, die een man van eer, van gemoeid, en van een tedere gewisse is, en tusschen zulk eenen, die geen eer in zyn lichaam heeft, die baatflugtig, en een bloedsuyger is. De eerste is, met het gene de E. Maatschappy geeft, vergenoegd; dog de ander heeft noyt genoeg, hoe veel hy ook eerlyk of oneerlyk trekt, zeggende met zekeren Landvoogd noyt iet anders, als *geeft de helst*; welk zeggen zo deurdrong door ganich Indiën, dat zeker spotter zyn naam boven een nieuwe Poort van zeker Kasteel ziende, aan een ander vraagde, wat willen die drie letters G. D. H. boven die Poort in 't Kasteel zeggen? die daar op antwoordde, het is de naam van den Heer Landvoogd alhier; dan ben ik, zey de ander wel lustig misleid: want men heeft my wys gemaakt, dat het wil zeggen, *Geeft De Helst*; 't geen men'er ook medespellen kan; een zeggen, dat alzo waar en recht op zyn snede voortgebragt was, als het zeggen van enen Vreemdeling, die de Gerechtigheid in een klein rond boven de Vergader-zaal van zekeren Raad van Justitie in een grauwe hartsteen uytgehouden siende, en veinfende niet te weten wat 'er op stond, aan de Bode van Justitie in zekere Landvoogdy, daar het Recht sehrikkellyk met voeten getreden, en uytnemend slecht gehandhaaft wierd, vraagde, wat het was, 't geen hy daar op uytgehouden zag. *Koud gy dat niet zien, zey die Bode, het is de Gerechtigheid, of een Vrouw, die geblind is, en die het swaard in de eene, en de schaal van Gerechtigheid in de andre hand heeft. Is het de Gerechtigheid, zeide de ander, ik heb ze noyt zo klein, als hier gezien. De Bode, die hem zeer wel begreep, en wist, dat hy de waarheid sprak, gaf hem dit antwoord: Gy hebt gelyk; maar zegt dit tegen geen ander, als tegen my; want anders zoud gy, eer gy het dagt, ook wel eens konnen gevoelen, dat gy nu maar van verre, en buyten schade, ziet. En 't is zekerder dit te denken, als te zeggen.*

In welke vergaderingen nu de Landvoogd, en hoe hy daar zit, zullen wy ter plaatse, daar wy van dezelve handelen, aanhaalen.

De Tweede maast den Landvoogd in rang is de tweede Perfoon van de Landvoogdy, anders de Opperkoopman genaamd; van welke het nu onze tyd zyn zal te spreken.

VIERDE HOOFDSTUK.

VAn den Opperkoopman, of Tweede der Landvoogdy, en wat tot zyn Ampt behoord. Instructie voor den zekven. En voor den Administrateur der Vivres. Nadre Ordres harer Edelheden ontrent zyn Ampt. Wat verder tot dit Ampt behoord. Zyn Inkomen. Van den Capiteyn, en 't geen tot zyn Ampt behoord. Des zelf inkomen. Van de Predikanten. Van de Opperhoofden van Hitoe, en Honimoo. Instructie voor de Opperhoofden der Buyten-Comptoiren. Verdre Ordres, voor hen daar bygevoegd. Van den Fiscaal, en zyn Ampt. Instructie voor den Fiscaal van den Houten, en verdre Ordres, daar bygevoegd. Wie tot dit Ampt het bequaamste schynd gekoren te moeten werden. Zyn Inkomen. En verder Werk. Van den Soldy-Boekhouder. En van 't gewe haar Edelheden ontrent hem Ordonneeren. Hocdanigheid van dit Ampt.

Van den OPPERKOOPMAN.

DEse Heer heeft naast den Landvoogd een groot gefag, aangesien hy eygentlyk als Administrateur, en Behandelaar van alles, wat den Koophandel in die ganfche Landvoogdy betref, door de E. Maatschappy aangesteld is, weshalven ook alle de Pakhuizen voor zyne verantwoording loopen, gelyk hy ook alle de Contanten, en alle Goederen van de E. Maatschappy, onder zig heeft.

Maar om rechte kennis van 't Ampt van dezen Heer te krygen, konnen wy geen grooter licht, dan door de Instructie, na welke hy zig richten moet, erlangen, die aldus is luydende:

Instructie voor den OPPERKOOPMAN des Kasteels Victoria, waar na dezelve hem in zyne Administratie zal hebben te Reguleren.

DEwyle meest alle *Compagnies Efecten* in, en aan dit Kasteel tot des Opperkoopmans verantwoordinge loopen, immers voor zo veel by de *Negotie-boeken* schuldigh staan, zal het zynen pligt wesen, dezelve vlytiglyk gade te slaan, en onder anderen besorgen, dat de *Kleeden in Compagnies Pakhuysen*, nog van anderen, nog van boven schade lyden door de *witte Mieren*, tegens welke swarigheid de beste remedie is, dat de stellingen van hard hout gemaakt werden, ende hoog boven de vloer verheven staan, op dat 'er gelegentheid zy, dezelve altoos te konnen *visiteeren*: item dat 'er geene *kisten, kassen*, of diergelyke dingen, H. Deel.

„ van vuiren -, bayen -, ofte ander ligt
„ Hout, als 't welk dito *Mieven* uytne-
„ mende zeer onderhevig is, op de
„ *Kleede-Pakhuisen* werden aangehou-
„ den. De schade van boven geschied
„ meest door 't lekken aan 't dak, waar
„ op wel agt genomen diend, ende dik-
„ wils (in 't *Regen-Moesson* voorna-
„ mentlyk) daar na uytgekeken, of er-
„ gens cenige lekkagie werd bevonden:

„ 't Geen in dat kas, by ongeval,
„ komt te bederven, blyft buyten lasten
„ van den *Administrateur*, maar zal hy
„ daarentegen hebben te vergoeden de
„ schade, die uyt onagtsaamheid *gere-*
„ *sulteerd* is.

„ De zelve zal niet hoeven nog mo-
„ mogen eenige beschadigde nat gewor-
„ den, of andersints bedorve Pakken
„ Kleeden in 't Pakhuys te ontfangen,
„ zonder dat den *Gouverneur* daar van al-
„ voorens kennisse gedaan zy, ten eyn-
„ de zyn *E. Ordre* geven mag, om zo-
„ danige qualyk *geconditioneerde* Pakkeri
„ aanstonds, *present* twee *Gecommitteer-*
„ *dens*, als ook den *Schipper*, en *Boek-*
„ *houder*, die ze overgebragt hebben,
„ te openen, en *visiteren*.

„ Ende zal wyders daar inne zodanig
„ gehandelt werden, als wy by *speciale*
„ *Ordre* op het openen van Pakken,
„ Kassen, &c. item het beleggen der
„ *Attestatiën*, ofte *Certificatiën*, hebben
„ *geprescribeerd*, welke *Ordre* altoos voor
„ de hand opgehangen diend.

„ Maar diend zorg gedragen, dat van
„ alle lekkagien ofte mis-vallen op de
„ aankomende *Cargasoenen*, of anders
„ vallende, terstond *attestatie* beleid
„ werde, zonder juyft daar mede
„ te wagten, tot dat schip, veel min
„ alle de schepen, 't eenmaal geloft zyn,

O o

„ wans

„ want die tot het lossen van den *Ryfs*
 „ *gecommitteerd* zyn geweest, konnen van
 „ den ontfang *aparte* verklaringen doen,
 „ en weder die de *visite* van Vlees en
 „ Spek by gewoon hebben afsonder-
 „ lyk; mitsgaders zoo in andere saaken
 „ van gelyken; dog alles zo boven van
 „ de Pakken gezegt is, met ondertei-
 „ keninge der Scheeps-Overheid, die
 „ de Goederen ofte Waren aangebragt
 „ hebben, verstrekt, ten eynde men op
 „ 't laatst niet in twyffel en *Confusie* gera-
 „ ke, wie by deze en geene *Partij* pre-
 „ sent waren, vermits niet altoos een en
 „ dezelve lieden daar tegenwoordig kon-
 „ nen wesen.

„ Op dat men altyd weten mag, hoe
 „ veel, ende welke koopmanschappen,
 „ ook tot wat pryse, hier ten *Comptoi-*
 „ *ren* beruften, zullen, voortaan in ste-
 „ de van een (*gelyk tot nog toe geschied is*)
 „ twee *Pakhuis-boekken* moeten werden
 „ *geformeed*, waar van het eene by den
 „ *Gouverneur* varen, en het andere onder
 „ den *Opperkoopman* verblyven zal,
 „ die maandeliks in die beide zal doen
 „ *noteren*, 't geen aankomt, en afgaat
 „ met behooryke *Certificatie*.

„ Geene verstrekinge van *Kleeden*,
 „ ende *Goederen*, nog *Contanten*, ofte
 „ *Vivres*, onder des *Opperkoopmans* be-
 „ wind staande, zal aan den *Winkelier*,
 „ *Cassier*, ofte *Bottelier*, mogen geschie-
 „ den, of eenige van dezelve elders heen
 „ verfonden werden: gelyk ook geene
 „ *Gelden* by hem in de *groote Cassa* zul-
 „ len worden ontfangen, dan by *Ordi-*
 „ *nantie*, van den *Gouverneur* onder-
 „ teikend.

„ De *Kleeden*, en andere *Goederen*,
 „ die men na de *Buyten-Comptoi*ren send,
 „ als aan den *Winkelier* volstrekt zullen
 „ *getaxeed* werden, ten pryse zo dezelve
 „ inkoops kosten, maar diend gelet,
 „ dat de *Provisien*, en *Ammunitien* na
 „ *Manipa*, tot behoef van de *Guarni-*
 „ *soen-bouding*, in de *Reduyt Wantrouw*
 „ gaande, daar men geen *Boekbouder*
 „ heeft, tot niet meerder of minder prys
 „ werden in *Credit* van dito *Reequening*
 „ gebragt, als dezelve te voren zyn
 „ derwaars gefonden, ende zal tot we-
 „ ringe van verdere *abusen* noodzakelyk
 „ by den *Opperkoopman* moeten werden
 „ gehouden een *apart schuld-boekjen*, *con-*
 „ *cernerende* de *Reduyt Wantrouw* op *Ma-*
 „ *nipa* voorz. waar inne distinctelyk
 „ by *debet* en *credit* werde in en afge-
 „ schreven, eerst 't geen per *restant* der
 „ jongstgesloten boeken, na voor-
 „ gaande *accurate* afreequeninge met
 „ den *Sergeant* onder den zelyven beruft,

en voorts alles wat *successive* gefonden
 werd, te weten by ponden en stuks,
 stellende daar tegen over 't geen ag-
 tervolgens de drie maandelijke *reec-*
*quening*en aldaar uytgegeven en ver-
 oirberd is, welke sake, hoewel van
 kleyn veritand zynde, by onderlatin-
 ge voor dato een merkelyke *confusie*
 heeft veroirfaakt, tusschen den *Op-*
perkoopman, *Joan de Vogel*, en den
 Vaandrig *Adriaan van Parordt*, gewe-
 zen Commandant tot voorz. *Manipa*,
 beide nu overleden.

„ De *Opperkoopman* zal alle afgaande
 „ *factuuren* in een bysonder boek *perti-*
 „ *nent insereven*, doende de aankomen-
 „ de by den anderen als in een boek
 „ ordentelyk te samen naeyen, en in-
 „ binden.

„ *Item* by zig hebben een *Cognosce-*
 „ *ment-boek*, waar inne de verfondene
 „ *originelyk* ende *onderteykend*, zullen
 „ werden geschreven, d'inkomende
 „ moeten (gelyk van de *Factuuren* is
 „ gelegt) te zamen werden genaeyd,
 „ hoedanig ook het gebruyk nu al lang
 „ geweest is.

„ Van de afgaande ofte *verstrekte Goe-*
 „ *deren*, *Contanten*, *Vivres*, &c. aan de
 „ *Comptoi*ren zal al terstond *Facture* ge-
 „ maakt, ende den *Gouverneur* behan-
 „ digd moeten werden, omme na *in-*
 „ *sertie*, 't zy in *Missive*, of *Dag-Reg-*
 „ *ister*, daar nevens te werden gefon-
 „ den, zonder met dezelve tot nadere
 „ gelegenheid te wagten, ende op dat,
 „ gelyk het anders ligteylyk beuren kan,
 „ daar inne niet overgeflagen werde, 't
 „ geen door den *Constabel*, als van de
 „ *Wapenkamer*; *Smisse*, 't *Equipagie-*
 „ *huys*, de *Werk*, &c. afgelandy is, zal
 „ hy zulks uyt hunne *respective* maande-
 „ delyke *Reequening* in een *Memoriaal-*
 „ *boek*, daar elk *Comptoir* zyn eygen
 „ *Cobiertje* heeft, overichryven, om 't
 „ elkens, wanneer eenige *Factuure* afgaat,
 „ daar uytgetrokken te werden, 't geen
 „ men bevind open te staan, *noterende*
 „ dan onder 't zelve, dat zulks in zo-
 „ danigen *Factura* opgebragt is, mits-
 „ gaders 't zelve met een lyn afflyt-
 „ tende.

„ De *Specificatie-boeken* namentlyk
 „ van *Onkosten*, *Fortificatie*, ende *rand-*
 „ *soen*, zullen onder deszelfs opfigt, na
 „ de wyse, die men tegenwoordig *ob-*
 „ *serveerd*, gehouden, ende ook vervol-
 „ gens *gecopieerd* werden, mits alvorens
 „ de *reecq.* van den *Winkelier*, *Cassier*,
 „ en *Bottelier*, *exactelyk* na-rekenende,
 „ en optellende: want den *Gouverneur*
 „ niet gelegen komt zulks in eygen *per-*
 „ *soen* zelfs te doen, als die in 't over-
 „ sien

„ sien van gemelde *reecq.* gemeenlyk
„ maar let op de deugdelykheid van de
„ verftrekkinge, en ontfang, by dezel-
„ ve aangewefen, en opgebracht.

„ Zo haaft elke maand ten eynde is,
„ zullen de *Bottelier*, *Caffier*, *Winkel-*
„ *lier*, als ook de *Guarnifoen-Boekbou-*
„ *der*, den *Opperkoopman* pertinentelyk
„ hebben op te brengen, 't geen nopen-
„ de hare faaken in de *Negotie-Boeken* in-
„ gefchreven moet werden, ende by
„ aldien zy daar inne verfuymig zyn,
„ zal hy 't zelve den *Gouverneur* terftond
„ bekend maken, omme behoorlyke
„ *Correctie* daar tegen te doen.

„ Dies zullen ook de *Boeken* van den
„ *Caffier*, *Winkelier*, ende *Guarnifoen-*
„ *Boekbouders*, dikwils met die van de
„ *Negotie geconfronteerd* moeten wer-
„ den, op dat 'cr geene *differentien* voor-
„ vallen.

„ 't Geen ten behoeve van *Schepen*,
„ en *Chalopen*, door den *Winkelier*,
„ *Bottelier*, *Caffier*, en ook door de
„ *Werfmeester*, werd uytgegeven, zal
„ alle maanden werden geboekt, zon-
„ der daar mede te wagten, tot dat de
„ *Schepen*, of *chalopen*, vertrekken.

„ Ende hier van moeten *exakte conti-*
„ *nueerende Scheeps-onkost-boekjes* wer-
„ den gehouden, waar inne alle *precif-*
„ *teyten van dag*, en *datum*, *correctelyk*
„ aangemeld ftaan, ende zullen de *Hoof-*
„ *den der refpectieve Schepen* met eygen
„ hand onderteikenen, zulks endezulks
„ ontfangen te hebben.

„ De *Vivres*, en andere waren, aan
„ de *Schepen* verftrekt, moeten ten pry-
„ ze inkoops *getaxeerd* werden, ende on-
„ aangefien van de *Werf* veele dingen
„ ongefchat werden uytgegeven, zal
„ egter dair van behoorlyke *Annotatie*
„ gefchieden.

„ Gelyk nu al in gebruyk gekomen
„ is, zal de *Opperkoopman* de *Reecquening*
„ van de *Consumptien* omftandig nafien,
„ zo wanneer de *Opperhoofden* der *Sche-*
„ *pen* eenige nieuwe *Virtualie* eysfchen.
„ *Examineerende* op 't aldernauff, of zy
„ in hare *dispenfen* den *ordinairen tax* van
„ *ransoenen* niet zyn te buyten gegaan,
„ ende indien daar infne niets te *reproche-*
„ *ren* valt, zal hy haar met een brief-
„ ken aan den *Gouverneur* *adreffceeren*,
„ maar zoo zy geen goed huys gehou-
„ den hebben, zyn 'E. daar van *advys*
„ doen.

„ Nopende de *Styl* in 't houden der
„ *Negotieboeken*, zullen wy in dezen ge-

„ ne nadere *limiten* voorfchryven, maar
„ eenlyk zeggen, dat in 't *Groot-boek*
„ zo veel *specificatie* moet gefchieden,
„ als eenigflints mogelyk zy in eenen
„ *regel* te *comprehendeeren*: Item in 't
„ zelve *Groot-boek* mede aanwyfen de
„ *Folia* van 't *Journal*, gelyk nieu-
„ wlyks van *Batarvia* geordonneerd is, op
„ dat men niet genooddrukt en werde,
„ iets willende opfoeken, terftond het
„ *Journal* te doofnuffelen.

„ Maar 't meefte in deze faaken, en-
„ de 't geene wel 't noodfakelykft waar-
„ genomen moet werden, is het beför-
„ gen, dat de *refpectieve* loopende *Ne-*
„ *gotie-boeken* zonder veragtering *gecon-*
„ *tinueerd* werden, ende dewyle uyt na-
„ latigheid in dezen veele quade uyt-
„ vallen voor den dag komen, zullen
„ daar omme deze navolgende *precif-*
„ *iteiten* *promptelyk* moeten werden *geob-*
„ *ferveerd*.

„ Alle maanden moeten de *Negotie-*
„ *boeken* effen gefield, ende nevens ha-
„ re *Coppen* aan den *Gouverneur* *geexhibe-*
„ *beerd* werden, op dat zyn *E.* volgens
„ Ampt als *Directeur*, volkomen ken-
„ niffe hebbe, hoedanig alle *parthyen*
„ werden ingefchreven, ende op dat
„ hier inne geene haperinge zy, zullen
„ voor 't infchryven van de *posten*, in de
„ voorleede maand voorgevallen, 15
„ dagen mogen dienen, 't welk immers
„ behoorde genoeg te wefen.

„ Als by *exempel*, op 15 *Augustus* zul-
„ len zyn *E.* de *Boeken*, of ten minften
„ het *Journal*, *geexhibeerd* moeten
„ werden, effenftaande tot *ultimo July*,
„ ende de *Coppe* tot *ultimo Juny*, mits-
„ gaders al vervolgens het ganfche jaar.

„ De nalatigheid, in dit ftuk ge-
„ pleegd, heef men voor dezen t'el-
„ ken male met verbeurte van een maand
„ *Gagie*, ende dat zonder eenige *except-*
„ *ie* te *admitteren*, *gecorrigeert*, uytge-
„ zeyd door kennelyke ziekte.

„ Ende zullen als nog ingelyke breu-
„ ke vervallen den *Caffier*, *Winkelier*,
„ *Bottelier*, en *Guarnifoenboekbouders*,
„ by aldien te blyken komt, dat door
„ hare nalatigheid den voortgang van
„ deze nodige *Ordre* gehinderd werd.

„ Alle 6 maanden zal *Balance* in *debi-*
„ *ta forma* op de gementioneerde *Negotie-*
„ *boeken* getrokken, en den *Gouverneur*
„ *geexhibeerd* moeten werden, op dat
„ men naderhand in 't fluyten niet vele
„ dagen en wecken daar mede befzig
„ hoeve te zyn.

„ Het wegen en inkoop der Nagelen,
 „ loopt ook tot verantwoordinge van
 „ den Opperkoopman, ende zal hy der-
 „ halven wel te letten hebben, dat de-
 „ zelve heel droog en fuyver, sonder vuy-
 „ ligheid, steelen, bedorve Nagels, of
 „ Moernagels, ontfangen werden.

„ Het wegen zal niet mogen geschie-
 „ den, als in presentie van den Orangkay,
 „ die by den Gouverneur daar toe ge-
 „ committeerd is.

„ Van den ontfang moet pertinent boek
 „ gehouden werden, met specificatie van
 „ wie, ende hoe veel, ontfangen zy,
 „ ook op wat dag.

„ De Ordonnantien, tot betalinge van
 „ gemelde Nagelen, zullen by den Gou-
 „ verneur onderteykend, ende door den
 „ Casier voldaan, en bewaard werden.

„ Geene betalinge van dezelve zal den
 „ Opperkoopman zig onderwinden, zelfs
 „ niet van 't geen de Orangkay en Land-
 „ raden, wegens Ryxd. van een barot
 „ competeerd, veel min zal hy uyt voorz.
 „ haar contingent zig zelve eenige beta-
 „ linge van verkogte, geborgde Stoffen,
 „ of Goederen appropriereen, ofte aan
 „ niemand anders zulks toestaan, op
 „ fwaare Correctie.

„ Alle 4 maanden zal de Commandant
 „ tot Manipa hebben over te zenden
 „ reekening van ontfang, en uytgift, die
 „ dan zodanig, elk op zyn eygen plaats,
 „ naamlyk in 't Onkoff-boek specificce, en
 „ kortelyk in 't Journaal, &c. zal ge-
 „ infereerd, en geboekt werden.

„ Op 't sluyten der Boeken, gelyk
 „ ook by 't formeren der nieuwe, zul-
 „ len in dezelve de restanten der Buyten-
 „ Comptoirs, &c. van stuk tot stuk, zo
 „ wel die te gelde staan, als niet, ge-
 „ specificceerd werden, item ook alle 't
 „ Gefchut, met de vordere Ammonitien,
 „ ende wat meer by 't Casteel Victoria,
 „ de Werf; als Chaloeven, en andere
 „ Vaartuygen, ongetaxceerd beruft, zon-
 „ der iets na te laten, dat noterens
 „ waardig is.

„ Hy zal ook hebben zorg te dragen,
 „ dat alle jaren onder ultimo Augustus, de
 „ effectieve restanten der Koopmanschappen,
 „ Contanten, Vires, Ammunition, en voorts
 „ alle ongetaxceerde Goederen, by pertinen-
 „ te Specificatien werden opgenomen,
 „ om, door den zelve nevens den Gou-
 „ verneur onderteykend wefende, met
 „ die van de Buyten-Comptoirs na Bata-
 „ via gefonden te werden, agtervol-

„ gens speciale last, van haar Ed. de bo-
 „ ge Regeringe aldaar dit jaar bekomen,
 „ waar by dan ook gyan moet den prin-
 „ cipalen Eysch voor 't naaftvolgende
 „ jaar, mede by den Gouverneur, en Op-
 „ perkoopman, na exacte gedane calcula-
 „ tie, onderteykend, zynde hier ook
 „ by ons volgens Ordre van ouds geü-
 „ seerd een provifioneelen eysch voor af te
 „ fenden, om te dienen, in kas de laat-
 „ ste niet te regt quamen.

„ Alle jaren, voor 't sluyten der Boe-
 „ ken, zal de Opperkoopman de Generaa-
 „ le effecten, zo van Koopmansz. als Vi-
 „ vres, &c. onder zyn bewind staande,
 „ zo veel doenlyk is, item de Wapen-
 „ kamer, en Smids-winkel, tegens de
 „ Boeken nasien, ende den Gouverneur
 „ het different wederfysds vertonen, om
 „ daar in verder gehandeld te werden,
 „ zo als zyn E. na billikheid zal vinden
 „ te behoren.

„ De Ordre op het administreeen der
 „ Vires in de Magazynen, hebben wy
 „ hier agter aangebonden, om te dienen
 „ tot Narigt van den Opperkoopman, zo
 „ wel als den Bottelier.

„ Compagnies Slaven, komende te
 „ sterven, zal de Opperkoopman helpen
 „ zorge dragen, dat daar van behoor-
 „ lyke Attestatien belegd werden; ag-
 „ tervolgens welke dezelve na dezen
 „ eens ter maand, en niet des jaars,
 „ moeten werden afgez., volgende tel-
 „ kens onder aan dito Attestatie, op wat
 „ dato zulks geboekt is, welke Attesta-
 „ tien dan ook jaarlyks nevens de Ne-
 „ gotie-boeken by Authentique Copy in
 „ een Boekjen na Batavia moeten
 „ gaan, waar op insgelyks te letten
 „ itaat.

„ Ende alzo wy ervaren, hoe de ree-
 „ kening van uytgechoote gelden, voor
 „ het opvangen van particuliere Slaven
 „ telkens ten agteren raakt, en dat mits
 „ afsterven van zommige der zelve, in
 „ banden of hegenis zynde, zo zal
 „ nodig wesen, dat de Opperkoopman
 „ het ooge daar over al mede zorgvul-
 „ dig late gaan, confronteerende somtyds
 „ het Boekjen dien aangaande gefor-
 „ meerd, en nu den Fiscaal opgedra-
 „ gen, met de reekening by de Negotie-boe-
 „ ken lopende, tot preventie van meer-
 „ der verwyderinge, ende werd hier
 „ bygevoegd Extract van 't geen wy tot
 „ Ordre en Instructie ontrent het zelve
 „ subject den Fiscaal voorz. hebben be-
 „ last, om te dienen tot Opmerkinge,
 „ en Narigt.

„ Het sommier dan, van 't geen ge-
 „ zeld is, zynde, dat den Opperkoopman,
 „ voor

„ voor *Compagnies effecten* alhier aan 't
 „ *Kasfeel* te verantwoorden, en wyders
 „ goede aanwysinge te doen heeft van
 „ alles, wat by de *Negotie-boeken* debet
 „ loopt, de rest, mitsgaders wat meer
 „ berigt van deszelfs *Qualiteit* en andere
 „ bygevoegde *Functionen*, nopende het
 „ *Onsfangerschap* van *Compagnies* *Domi-*
 „ *nien*, item *directie* der *Weefen Saken*,
 „ als *president* in dat *Collegie*, te zeggen
 „ valt, werd *Gereferceerd* aan de *Ordres*,
 „ daar toe behoorende.

Was Getekend,

Amböina aan 't Casteel
 Victoria, dezen 14.
 Mey, 1678.

ANTHONIO HURDT.

Ordre op het openen der
 Pakken, Kassen, Vaten,
 en ontfang van Graanen,
 om agtervolgens dezelve
 nopende 't geen ontbreken
 mogt, wettige Getuygenissen
 te formeren.

1.
 „ **D**E Getuygen moeten bequame
 „ Liedden zyn, om van de gestalte
 „ der *Pakken* te konnen oordeelen,
 „ moeten ook geroepen en versogt werden,
 „ 't en mogen geen *Suppooften*, nog
 „ *maagfchap*, wesen van de geen, die
 „ *Req.* is, welverstaande geen zodanige
 „ *Suppooften*, die door de *respective*
 „ *Administrateurs* dagelyks in hare *Pak-*
 „ *huys*, of *Winkels*, werden gebruykt.

2.
 „ Zy moeten zien, of het *Pak* van
 „ buyten wel gesteld is, te weten; niet
 „ bol of bobbelagtig, niet hernaejd,
 „ maar hegt vastgesloten, mitsgaders
 „ droog.

3.
 „ Ende in het openen vlytig agtslaan,
 „ of de *goeny*, en banden van binnen,
 „ niet los gesneden zyn geweest, en of
 „ de banden, als ook de hals van de
 „ *Sak*, ontzegeld, item de *Sak* nergens
 „ los getornd was.

4.
 „ Dat zy dan de *Stukken* ordentelyk,
 „ een voor een, wel tellen, en zoo
 „ daar ontbreekt, andermaal overtellen.

5.
 „ En zoo eenige *stukken* te kort, of
 „ te beschadigd zyn, moetense verkla-

ren; hoe veel, en hoedanig: Item
 „ na bette vermoeden, waar van be-
 „ schadigd, 't zy nat geweest; of van
 „ 't ongedierte doorbeten, veel of we-
 „ nig.

6.
 „ De *Number* van het *Pak* moet in
 „ de *Attestatie*, of verklaringe, niet al-
 „ leen *genoteerd*, maar ook het *Briefken*,
 „ daar binnen gebonden, in deselve *geco-*
 „ *pieerd* werden van woord tot woord.

7.
 „ In 't openen der *Kassen*, of *Kisten*;
 „ zal men die voet mede houden, na-
 „ mentlyk:

8.
 „ Hoe *Gemerkt*, en wat *Opfchrift*.

9.
 „ Hoe de *Gestaltenis* van buyten was,
 „ 't zy cenlyk gespykerd, of dat boven
 „ dien met *Goeny* omkleed, en met
 „ *Rottang* overwonden was, of niet.

10.
 „ Al voords in hare *presentie* geopend
 „ zynde, wat *Goederen*, *quantiteyt*,
 „ en *qualiteyt*, daar in waren befeh-
 „ digd, of niet.

11.
 „ Geen *Vaten*, 't zy *Vleesch*, *Spek*,
 „ *Boter*, *Wyn*, *Arak*, &c. zullen mo-
 „ gen ontfangen, ofte in 't *Pakhuys*
 „ gesloten werden, voor dat zelve door
 „ *expresse Gecommitteerden*, *present* de *Op-*
 „ *perhoofden* der *Schepen*, te weten,
 „ *Schipper*, en *Boekhouder*, die beyde
 „ 't *Cognoscement* daar voor geteykend
 „ hebben, behoorlyk *gevisiteerd* zyn,
 „ 't welk ook verstaan werd van qua-
 „ lyk *geconditioneerde Pakken*; item we-
 „ gens het openen der *Kassen*, of *Kis-*
 „ *ten*, waar af gemelde *Opperhoofden*,
 „ zoo wel, als de *Gecommitteerden* ver-
 „ klaring te geven hebben.

12.
 „ Alle inkomende *Graanen* moeten
 „ ook, *present* twee *Getuygen*, by
 „ deugdelyke maat ontfangen werden;
 „ en zo daar op eenig verfehil is, zul-
 „ len den Heer *Gouverneur*, of den *Op-*
 „ *perkoopman*, daar van by tyds *adver-*
 „ *teeren*.

13.
 „ Zullen de *respective Administrateurs*
 „ der *Goederen* van voorttaande gestal-
 „ te, als ook die gestelde *Gecommit-*
 „ *teerden*; ofte versogte *Getuygen*,
 „ *Perfecte Notitie* houden harer bevin-
 „ ge, te weten; ider *apart*, ende niet
 „ een voor allen, omme dezelve, in-
 „ geval van te kort komen, naderhand
 „ aan den *Secretaris* overgelevert zynde,
 „ daar van te maken zodanigen *Attesta-*
 „ *tie*, endé *Verklaringe*, als tot beve-
 „ stiging der waarheid genoeg zal zyn;
 „ ende die de gestelde *Gecommitteerden*,

„ of verfogte Getuygen , onder *presen-*
 „ *tatie*, ofte wel, des vereycht werden-
 „ de, met *prestatie* van Eede, dan ook
 „ zullen gehouden wesen met eygen
 „ handen te Onderteekenen, dat haar
 „ lieden by dezen gewaarfehouwd blyft.

Gegeven binnen 't Kasteel *Victoria*, in
Amboina, den 18. *Januari*, in 't jaar
 1669. en *Gerenoeverd*, desen 14 *Mey*,
 1678.

Was Getekend,

ANTHONIO HURDT.

Instructie voor de Admini-
strateurs van 't Maga-
zyn der Vivres binnen 't
 CASTEEL alhier.

Instructie
 voor den
 Admini-
 strateur
 der Vi-
 vres.

DE *Provisien* zullen volgens den na-
 beschreven *Tax* aan de *E. Comp.*
 verantwoord moeten werden.

„ Een legger <i>Wyn.</i>	-	350 kann.
„ Dog de legger <i>Arak</i> werd van <i>Batavia</i> gefonden tot	-	360 dito.
„ Dito <i>Aam Olie</i> of <i>Brandewyn.</i>	-	90 dito.
„ Dito <i>vat Vleesch.</i>	-	350 pond.
„ Dito <i>Spek.</i>	-	250 dito.
„ Dito <i>last Zout, Ryst, Tarw.</i>	-	3000 dito.
„ Dito <i>Picoll</i> 100 katti <i>Chi-</i> <i>nees</i> , zyn <i>Hollands.</i>	-	182½
„ Dito <i>vat Boter.</i>	-	280 pond.
„ Dito <i>flapkan</i> word gere- kend tot <i>Mutsjens.</i>	-	10
„ Een <i>Ryft-maat</i> van 75 pond werd gerekend te houden.	-	100 p. zout.

„ En op dat dit goeddoen aan de *E.*
 „ *Comp.* gevoeglyk, en zonder klagten
 „ geschiede, zullen alle *waten*, natte
 „ Waren inhoudende, zo haaft dezelve
 „ uyt de schepen aan land gekomen
 „ zyn, in *presentie* van *Gecommitteerdens*
 „ werden *gevisteed*, ten overstaan van
 „ den *Schipper*, ende *Boekbouder*, die de
 „ *Cognossimenten* hebben getekend, om-
 „ me van de bevonde wanheid *pertinen-*
 „ *te Attestatie* zonder uytstel gemaakt te
 „ werden, by dezelve *Gecommitteerdens*
 „ ende *Schceps Opperhoofden* ondertey-
 „ kend, ten eynde op 't affchryven der

* In 't Jaar 1695. wierd een *Vat Boter* op 309,
 en den 25 Juni in 't jaar 1696. de nieuwe *Fust*
 op 310 pond, en een pot *Bengaalse Boter* op 120
 pond, den 5 Februari, en den 12 en 17 Novem-
 ber, in 't jaar 1697. gesteld.

„ lekkagie, de *Gouverneur* fatsoenlyk
 „ ordre moge itellen.

„ Maar zal zodanige *Vistatie* moe-
 „ ten geschieden, al eer de *Vivres* in 't
 „ *Pakbuys* zyn geborgen, andersins zou-
 „ de de lekkagie loopen ten laste van de
 „ geen, die ze ontfangt.

„ Insgelyks, wanneer eenige *provi-*
 „ *sien* elders werden versonden, zullen
 „ de *waten gevisteed* moeten werden,
 „ op dat de *Schippers* of *Stierlyuden*, die
 „ dezelve vervoeren, en alzulks mede
 „ de *Hoofden der Comptoiren*, niet klag-
 „ tig vallen, van haar *Contingent* niet te
 „ hebben ontfangen.

„ Alles, dat by verfuym of onagtfaam-
 „ heid vervalt, zal ten laste van den
 „ *Administrateur* loopen, dies de zorge
 „ hem bevolen blyft.

„ Maar 't beurd zelden, dat in deze
 „ *Administratie* op de natte waren eeni-
 „ ge lekkagie komt te vallen, dewyle
 „ de *waten* behoorlyk *geconditioneerd* we-
 „ sende, meer *quantiteit* inhouden, als
 „ dezelve hier voren zyn *getaxeed*, e-
 „ venwel eenige onmydelyke wanheid
 „ buyten schuld voorvallende, zal zulks
 „ op ordre van den *Gouverneur* goed ge-
 „ daan worden, mits alvorens onder *pre-*
 „ *sentatie* van Eede verklaard werde, dat
 „ de lekkagien zodanig gevallen zyn,
 „ als hy eniger maaten, 't zy met ge-
 „ tuygenis van den *Kuyper*, ofte uyt de
 „ vogtigheid, die *effectieve* op de vloer
 „ bevonden werd, *&c.* zal weten aan
 „ te wyfen.

„ Tot verkoop, ontfang, ofte uyt-
 „ gift, van *provisien* zal niemands *Or-*
 „ *domantie*, als des *Gouverneurs* in *qua-*
 „ *liteit* van *Directeur*, ofte zyn *E. ge-*
 „ *constitueerde*, by desselfs *absentie*, *siek-*
 „ *te*, *&c.* mogen werden gevolgd, op
 „ *pæne* van *deportement*.

„ Zo en zal ook aan niemand, hy zy
 „ ook wie 't wil, buyten zyn *E. con-*
 „ *sent*, eenige *provisie* op voorraad mo-
 „ gen werden verstrekt, om nader hand
 „ betaald, of afgerekend te werden.

„ De *Ordonnantien*, strekkende tot
 „ verkoop van *Vivres* voor *Contant*,
 „ zullen niet voldaan werden, dan al-
 „ eer den *Cassier* daar op heeft gete-
 „ kend, dat de penningen by hem zyn
 „ ontfangen, ende niet alleen zodanige
 „ *Ordonnantien*, maar ook alle andere,
 „ die by zyn *Ed.* ofte door desselfs *spe-*
 „ *ciale* ordre verleend zyn, mogen gecon-
 „ sints verwaarloost, maar moeten wel
 „ be-

„ bewaard worden, om, des vereifchen-
 „ de, tegen de gedane inboekingte te
 „ kunnen nafien.

„ Geen ledige vaten, of hoepen,
 „ zullen verkogt, of weggefehonken
 „ mogen werden, op verbeurte van 6
 „ maanden Gagie, zo den Bottelier, ofte
 „ iemand anders, bevonden werd zulks
 „ buyten Ordre gedaan te hebben.

„ Aan niemand zal eenig randfoen van
 „ Wyn, Arak, Vleefch, of Ryft, voor
 „ ofte na den gefetten tyd, verftrekt
 „ mogen werden, als op fchriftelyk
 „ Confent van den Gouverneur, op ver-
 „ beurte van de waarde der alzo ver-
 „ ftrekte randfoenen, boven arbitrale
 „ Correctie.

„ Alle maanden moct aan den Gou-
 „ verneur werden overgeleverd, eene
 „ pertinente specificatie, van 't gene tot
 „ randfoenen, forificatie, of onkosten, door
 „ den Bottelier uytgegeven, verkoft, of
 „ ontfangen is, welke specificatie, by
 „ zyn E. onderteikend wefende, zal den
 „ Opperkoopman werden behandigd, om
 „ dezelve behoorlyk in te boeken.

„ De Ordinaire Generale Randfoen- en
 „ Specificatie-Boeken zullen by den Op-
 „ perkoopman werden geconcipieerd, dog
 „ waarin hy ook den dienft van den
 „ Bottelier, ofte Kleyn-Administrateur,
 „ voor zo veel deffelfs ledige tyd toe-
 „ laat, gebruyken mag.

Was Getekend,

Amboina aan 't Kasteel
 Victoria, den 10 Mey,
 1678.

ANTHONIO HURDT.

Uyt deze twee Instructien kan men
 ten naaften by zeer wel zien, en begry-
 pen, wat 'er eygentlyk tot het Ampt
 van den Opperkoopman behoord, hoe-
 wel het haar Edelheden behaagt heeft
 na dien tyd nog vereifcheide zaken daar
 beneven te ordonneren, of ook wel de vo-
 rige te vernieuwen.

In 't jaar 1657. fchreven zy hem aan,
 dat hy, en alle Opperhoofden, de erreu-
 ren, en fauten, in hunne Boeken, aan-
 ftonds zouden moeten betaalen.

In 't jaar 1666. den 23 November,
 dat hy de Negotie-boeken op Ultimo
 Februari zou moeten fluyten.

Eyfechten ook in 't jaar 1677. den 12
 October een jaarlyke Specificatie-Lyft,
 van Compagnies ongetaxeerde Goede-

ren; als ook in 't jaar 1678. den 11 Ja-
 nuari, jaarlyks een Lyft der Reftanten,
 en van de zo even genoemde goederen;
 vernieuwende, by fchryvens van dit zel-
 ve jaar den 14 May, hare vorige Ordre
 op 't openen van Pakken, Vaten, en 't
 meeten van alles.

In 't jaar 1679. den 14 Januari Or-
 donneerden zy, dat de Medicament-
 kift in zyne tegenwoordigheit geopend,
 en dat by zynen eyfch noit meer, dan
 van nooden was, geeyfcht zou werden;
 verbiedende by dit' haar fchryvens nu
 weder aan den Landvoogd, van geen Op-
 perkoopman buyten haar Ordre op te
 zenden; vorderende in dat zelve jaar
 den 2 Febr. weder, dat hy by den nieu-
 wen eyfch de reftanten opbrengen moest;
 met nader aanwyfing, by fchryvens van
 den 12 Mey, dat voor de fehade by de-
 ze of gene Pakken bevonden, en voor
 het te kort komende, die gene moeften
 verantwoorden, die daar voor geteekend
 hadden. Den 25 Oetober des zelve
 jaars voegden zy, ontrent het opvullen
 der vaten, hier nog by, dat zy dat geen-
 zins verftonden, alzo de Leggers 400
 kannen hielden, en zy 'er maar 350
 gewoon waren te verantwoorden. En
 wat defecte Pakken, Vaten, enz. aan-
 ging, ordonneerden dat die aanftonds
 in prefentie der Scheeps-overheden, en
 Gecommitteerden, geopend, gepeylt,
 gewogen, en alles met verklaringen be-
 wefen moest werden; en de fehuld by
 de Scheeps-Overheden bevonden zynde,
 zo moeften zy, die vryheid hadden, eer
 zy 't ontfingen, te fpreken, het te kort
 komende, of qualyk geconditioneerde
 door hun verfuym, voldoen, ftande
 hen de weg van klagte aan haar Edelhe-
 den altyd nog open, zoo zy meinden
 verongelykt te wefen.

In 't jaar 1680. den 17. Jan. belaftten
 zy, dat de fcheeps-Overheden wel had-
 den toe te zien, wat vette, drooge, of
 andre Waren, en wat vaten, pakken,
 kaffen, &c. Zy volgens haar Cognocement
 overnamen, alzo de zelve hen le-
 verbaar overgeleverd zynde, zy die ook
 zoo moeften verantwoorden, en weer
 overleveren, dewyl alles geopend en ten
 overftaan van Gecommitteerden gepeild,
 en nagefien zou werden; weshalven 'er
 altyd een Stierman of Boekhouder van 't
 Schip diende by de ontfang prefent te
 zyn; alzo zy alles, boven de ordinaris
 lekkagie, met kontant, of op Reeke-
 ning, zouten moeten goe'ddoen. Ook
 eyfchte haar Edelheden van den Opper-
 koopman jaarlyks 30 of 40 Loeri's, 30
 of 40 Cacatoewa's, en zoo veel goene
 Perkieten, en Papegayen; alzo die
 jaarlyks uyt Suratte, Bengale, en Siam,
 verfogt wierden, als ook dat hy 'er 12 of 15
 Cafu-

Cafuaris - vogds byvoegen zoude. By schryvens van den 26 der zelve maand nog beveelende, dat hy jaarlyks onder de ongetaxeerde Goederen ook een rol van de Vaartuygen zenden zoude; besluytende hare Ordres dat jaar aan hem by schryvens van den 17 Febr., dat hy jaarlyks ook de Pakhuysen opnemen moest.

In 't jaar 1681. 11 Maart ordonneerden zy jaarlyks een Notitie van 't Getal, en de bequaamheid der Vaartuygen agter de generale Missive te voegen. Den laatsten Aug. en 4 Octob. belasten zy alle de Goederen ongetaxeed geweest zynde, in de Boeken nu getaxeed op te brengen, om de kosten der E. Comp. te klaarder te doen blyken; dog alzoo dit de Negocie-boeken zeer vergrooten zou, mogten haar Edelheden wel lyden, dat de Equipagie-Artillery-en Wapen-kamer-Goederen, enz. ider een rekening bysonder gegeven wierden, en dat door de Admittiteurs bysondere boekjens (die zy met de Hoofd-Rekeningen moesten confronteeren) daar af gehouden wierden, met dien verstande, dat die alle zes maanden met vollagen specificatie in 't Journaal daar op aan-afgeschreven, en de restanten, zoo wel in 't sluyten, als in 't formeeren der Negocie-boeken, even zoo als in de bysondre boekjens, ten vollen moesten geformeerd werden. En den 6 Febr. des zelve jaars hadden zy geordonneerd alle desperate schulden van de ware effecten af te zonderen, en de Boeken daar af te ontlasten, latende die binnen de linie 't elkens op 't sluyten der oude, en by 't formeeren der nieuwe Boeken, onder de restanten voortloopen.

In 't jaar 1682. den 2 Maart ordonneerden zy de Overwigten van Vleesch, en Spek, jaarlyks voor 't sluyten der Boeken aan die Reekening ongetaxeed Goed te doen, en de Spaanse Wyn tot Duym-steck op te vullen, latende de rest ongetaxeed op winst en verlies afschryven, dog verstonen dan, dat 'er geen voordeelen nog lekkagien op geaccepteert zouden werden, also de leggers dus 380 à 400 kannen houden. Ook wilden haar Edelheden, dat, behalven de Teekening der Gecommitteerden, ook de Opperhoofden by de uytlevering van alles present zouden zyn; moentende de verklaringen der Gecommitteerden ook met hare behooryke omstandigheden zyn, en, dat van belang was, moest ook met Eede gesterkt werden, also haar Edelheden altyd haar garant op den Administrateur zouden houden. Zy wilden ook, dat men eerst alle de restanten opstellen, en daar na dan eenen eysch doen zou.

Den 21 Maart des zelve jaars schreven zy, dat, zo de kleeden slegter, dan voor dezen, mogten zyn, men daar af deugdelyke verklaringen maken, en die nevens de monstern hen oversenden moest, en dat ook de ongetaxeerde Goederen op zekeren prys by de Boeken zouden moeten loopen, gelyk zy al meer bevoens geschreven hadden.

In 't jaar 1683. den 19 Juli ordonneerden zy, dat hy alle onbequaam Ammunition-Goed zou afschryven; renoverende de Ordre, den 21 Maart des vooreleden jaars ontrent 't verantwoorden van Ladingen, of ontrent het beleggen van Attestatien gegeven. Zy wilden ook geen nieu Vleesch, voor dat het oude op was, verstrekt, en altyd met 't laatste schip aan den Boekhouder Generaal een Reekening uyt de loopende Boeken gesonden hebben.

Den 25 September des zelve jaars, schreeven zy, dat in 't Boeken en Afschryven van den Arak wel geobserveerd moest werden, dat dezelve tegen 67½ gl. 45 voor de Arak, en 22½ voor de legger, in de Factuur gerekent stond, voor zoo veel de Indische dranken betrof; dog de Hoilandische bleef de prys volgens de Factuur behouden, onvermindert dat de vaten ledig zynde, tegende getaxeerde prys aan 't Comptoir Generaal na behooren moesten verantwoord werden.

In 't jaar 1684. den 20 Januari Ordonneerden zy al 't versletene af te schryven, en in 't jaar 1686. den 15 Januari, de Negocie-boeken met de eerste schepen af te zenden, en den 23 Febr. dat de E. Scheeps-Overlieden voor vaten, boven de 5 duymen wan, belast zouden werden, volgens de Batavische prys, ten ware zy met goede redenen konden doen blyken, dat het hare schuld niet was. Den 16 Maart ordonneerden zy enerley Prys-Courant in de drie Oostersehe Landvoogdyen, en ook aparte Materiaal-boekjens te houden. Zy wilden ook de Rysf, die hier aangebragt wierd, jaarlyks genotificeerd hebben, beveelende dat de Macassarische Tolvry zyn, en dat de Javaansche 5 per Cento betalen zou. In 't jaar 1687. den 21 February daar byvoegende, dat men de Schippers op de Rysf 3, doch op al te stoffige 5 per Cento goed doen zou.

In 't jaar 1688. 19 January, en 1686. 25 October uyt 't Vaderland, als ook den 26 Aug. 1687. van Batavia, gelasten zy, hoe zich de Opperkoopman ontrent de Reductie der Indische Geldspecie te dragen, en dat hy alle specien maar tegen hare regte waardyc, of tegen de Nederlandsehe Stand-Ryxdalder, op te brengen, en in de Boeken uyt

uyt te trekken had. Eyschende ook een drie-voudig Rendement, een Specificatie van de lengte en breedte by de Factura, een Lyft der Gequalificeerden, en een rol van alle Scheepen en Vaartuygen, en dit alles jaarlyks, willende ook, dat men alle Chaloeven en Vaartuygen een aparte Reekening geven zou.

Den 2 Maart 1688. Ordonneerden zy de overvloedige Ryft te verkoopen, en verbieden voortaan, meer Maffoy voor de Compagnie in te koopen, en nauw opfigt over 't affchryven van 't geweer te nemen.

In 't jaar 1690. den 30 Januari, belaften zy by den eysch de restanten van ider forteering te voegen, en in 't jaar 1691. den 2 Febr. dat hy verdagt zyn moest, by 't eyschen van Ammunitie van Oorlog het getal, en de Calibre van 't Metaal als Yfer Kanon, en zo mede lang scherp, in deze Landvoogdye in wezen zynde, met extensie of dat Kanon recht, of kloks-wyfe geboord is, 'er by te voegen.

In 't jaar 1692. den 14 Februari, ordonneerden zy Vaderlandsche Koopmanschappen in swaar geld tot ligt geld te redresseeren.

Den 24 dito belaften zy onbruikbaar geweer te verkoopen, by de oude prys der Kleeden te blyven, en de gewigten tegen de slapers jaarlyks te pylon.

In 't jaar 1693. 13 Jan. beveelen zy Pennisten, van Batavia komende, tot de openvallende bedieningen, met hnn Employ overeen komende, voor alle minderen te helpen; dog zoo zy 'er onbequaam toe zyn, dat dan in de Brieven te melden, eyschende byschryvens van den 28 Februari, jaarlyks Loeri's en Cacaoewa's; en beveelende den 2 April 't nieu Gewigt tot Leggers te houden.

Ook belaften zy in die laatste Brief, de kleeden op reekening van maandgelden tegen 50 per Cento te verstrekken.

In een Brief van den 10 Maart 1993. ordonneeren zy, Ryftmaten van 80 en 40 pond te maken; en de vleesch-vaten tegen 400, en de spek-vaten tegen 280 pond, zonder eenige leccagies op te brengen, daar byvoegende, hoe zy met de onkosten op de Koopmanschappen vallende, hadden te handelen, te weten, die by inboeking der aankomende facturen wel op een byzondere reekening aan te halen; dog ook ten eersten by de naaftvolgende post weder pro rato te distribueren, en op de reekening der Koopmanschappen, daar zodanige ongelden afgevallen zyn, te brengen. Ook moesten by de afgaande Facturen, op ider Koopmanschap des zelfs ongelden en lasten gebragt; en jaarlyks de generale Eyschen dubbeld overgesonden,

II. Deel.

en ook aangehaald werden in de brieven, hoe veel Contanten, lasten Ryft, Soldaaten tot Recrutes, en Ambagtsgefelten men quam te vorderen. Zy belaften ook de geslotene Weesboeken jaarlyks over te zenden; de Kleeden tegen 70 per Cento advance te verstrekken, of te verkoopen.

In 't jaar 1694. den 23 Februari, zonden zy een nieuwe Prys-Courant over, verboden geen gebrokens in de boeken te gebruyken, en een Stel metaal Gewigt na Batavia te zenden.

In 't jaar 1695. den 22 Januari, gaven zy last de gereedschappen, die gerepareerd dienden, agter den jaarlyken Eysch te stellen; de Negocie-boeken onder ultimo Augustus te sluyten, dezelve in Rade te resumeeren, het te kort komende op de Reekening der Administrateurs te stellen; de Geldkisten in presentie van de Scheeps-Overheden, en twee Gecommitteerden te openen, en dat hy de spek-vaten tegen 320, en de boter-vaten, tegen 340 ponden had te verantwoorden, ook moesten de Administrateurs, volgens schryven van den 23 February 1695. de vleesch- spek- en boter-vaten, zo als zy quamen, in dat zelve gewigt (alzo zy die 10 pond minder als op Batavia verantwoorden) en zonder die op te vullen aannemen, ten ware eenig vat qualyk geconditioneerd, of merkelyk kleender was, dat dan ter presentie van twee Gecommitteerden geopend, en nagewogen zynde, zo moest het te kort gekomene op extraordinaris lekkagie afgeschreven, of anders vergoed werden door die gene, die schuld had, moetende ook die verklaring na Batavia gesonden werden. Onverkoopbare kleeden moest hy maar te rug zenden, en de overwigten der Nagelen de E. Maatschappy goed doen; de Ryft à 50 per Cento, en niet minder advance, volgens schryvens van de 2 Maart verkoopen, staande den invoer van grove Boetonsse Kleeden toe, dog schreven de Swavel-aarde voortaan af. Den 22 Februari dezes jaars gebieden zy dat de Negocie-boeken tydig moesten klaar welen, en dat men haar jaarlyks een Notitie van de Schepen, en Vaartuygen toefenden moest.

In 't jaar 1696. den 1. Maart belaften zy wegens de Overwigten der Nagelen, dat ider der Opperhoofden, die ze getrokken had, die aan de Compagnie weer uytkeeren, en goed doen, en ook t' elkens die Overwigten by de Brieven moesten bekend gemaakt werden. Zy ordonneerden toen ook alle oude onbequame Gereedschappen af te schryven, eyschende reden, waarom aan *Rooftelaar* maar 2½ per Cento op Yfer, &c.

&c., en den Opperkoopman *Stul*, 4 per Cento, op 't Yfer, 5 op Spykers, en 3 op Koper, Staal, enz. goed gedaan is. Zy wilden, dat hy 't Specificatic-boek alle 6 maanden Confronteren, en de Negotie-boeken den 20 September gereed hebben zoude. Stonden ook toe, dat Javaanſche Celebiſche, Boeronſche, en andere grote Kleeden, en alle Chineeſche kramery, mogten werden ingevoerd. Zullende ook Zyde Chineeſche Stoffe herwaards zenden, indien zy die met voordeel verkoopen konden, en quamen te eysſchen.

Ordonnerende toen ook, dat alle vaten in India aldus moesten gemaakt werden:

1 Legger tot	-	400 kan.
$\frac{1}{2}$ dito	-	200
1 Aam tot	-	100
$\frac{1}{2}$ dito	-	50

Onverminderd de geſtelde Ordres op 't geen den Adminiſtrateurs voor lekkagie op de natte waaren valideeren mag.

Zy wilden ook eenley Gewigt in de Factuuren en Boeken gebruykt, ook de Scheepkens, en minder Vaartuygen, op 't Comptoir Generaal afgeſchreven, en half randſoen vleefch, en ſpek, en half koſtgeld (volgens ſchryvens van den 9. Januari 1696.) aan 't volk verſtrekt hebben.

In de Negotie-boeken Ordonneeren zy 1697. den 17 Januari ook voorjarijge laſten en winſten, by een reekening 'er af, op te ſtellen.

In 't jaar 1695. 15 Juli, ſtelden de Heeren in 't Vaderland die ſtraf ontrent 't niet tydig klaar zyn met de Negotie-boeken, dat men zo enen buyten qualiteyt en Gagie na Batavia zal opſenden.

Den 24 Februari 1697. Ordonneerden zy by by de laaſte adviſen 't getal der geeyschte Soldaten aan te haalen; wegens leccagie der afgeſchrevene Onderwigten op de Negotie-Pakhuyſen onder ultimo Auguſtus 1696., te weten, 5 per Cento op 't Zout, Ryſt, Padi, en Tarw 3 $\frac{1}{2}$ op de Spykers, en 3 op 't Yfer, Staal en Koper; zeyden haar Edelheden, dat zy dat voor die reyze paſſeeren, doch voortaan zoo grote lekkagien op Ryſt, Staal en Koper niet meer zouden toelaaſen, alzo dat van 't yfer wat anders was, om dat het verroefen kon. Zy eyschten ook bericht over de 2500 Ryxd. in Goude Coebangs van den Boekhouder op 't Schip *Hobree*, *Pieter Ras*, in 't jaar 1696. in Zee gevallen, en door hem uytgekeerd.

Ordonneeren ook de Nagelen en andre Waaren aan de Scheeps-Opperhoofden met een ruymen uytſlag toe te wegen, mits in gedagten houdende, dat de Dienaars op Batavia gewoon zyn ten minſten een $\frac{1}{2}$ per Cento in- en uyt-

ſlag te geven. Stonden ook toe, Ryſt hier onbepaald, zoo veel men wilde, aan te brengen. Den 20 November des zelve jaars verboden zy eenige Wiſfels, dan op Batavia, te trekken. Ook mogten voortaan geen Defecten in Pakken, Kaſſen of Kiſten, afgeſchreven werden, dan als 'er by Atteſtatie bleek, dat die ongeſehonden bevonden waren dat dan ook by zoo een overgeſonden Atteſtatie, en 't pakbriefje daar nevens, blyken moeft. Den 5 Februari, 12 en 17 November 1697. ſchreven zy dat de Adminiſtrateurs de Pot Bengaalſe Boter tegen 120 verantwoordten, en de dagelykſche Artillery-Goederen moeſten afſchryven.

In 't jaar 1699. den 27 Februari, Ordonneerden zy, dat hy ontrent de verklaringen wegens eenige lekkagien, en defecten in de Pakhuysen, en wegens 't afſchryven van alle over en onderwigten, zig gedragen moeft aan een herwaards gezondene Extraſt-Resolutie van den 14 April en 30 September 1698. Stonden maar 1 per Cento leccagie op Ryſt, die te land quam, toe. En, by ſchryvens van den 25 Februari na Banda, bevelen zy de Negotie-boeken, zoo ze nog niet klaar mogten zyn, met de volgende eerſte ſcheepen te zenden. Verbiedende enige Equipagie-goederen aan Europeers te verſtrekken, en ook geen onbehoorlyke verſtrekkingen te doen.

Den 29 December des zelve jaars ordonneerden zy in de Cognofcementen te zetten, dat de Nagelen met $\frac{1}{2}$ per Cento hier uytgeleverd, en met den evenaar in 't huysje gewogen zyn, als mede zulks in de Factuuren uyt te drukken.

In 't jaar 1700. den 9 Febr. gebieden zy de ſcheeps-vertrekkingen op de Scheeps-Soldyn op te brengen, en op de Onkoſt-reekening te noteeren.

In 't jaar 1701. den 27 Jan. ordonneeren zy de Ryſt in 't Pakhuys alleen te meten, en in Sakken derwaards te dragen; als mede den 5 Februari, dat men alle onverkoopbare Kleeden by venditie verkoopen zou; en den 23 Juni 1700. Ordonneerde men ook uyt 't Vaderland eerſt het oud, en daar na 't nieuw Vleefch, en Spek, te gebruyken.

Den 17 Februari 1702. en 1703. 29 Juni, en 22 Jan. 1704. Ordonneerden zy weder een egale Prys-Courant om de Ooſt; als mede dat by het te kort komende een half per Cento advance daarenboven voldaan moeft werden; verbiedende 1704. den 22 Januari geen particuliere Arak met Compagnies bodems te brengen.

Uyt al deze nadere bevelen, aan de reſpectieve Adminiſtrateurs hier, en elders;

ders, door haar Edelheden van tyd tot tyd by de vorige, in hare Instructie gemeld, gegeven, blykt klaar genoeg, wat tot zyn bediening al behoorende, en dat zy de swaarte in de gansche Landvoogdy is, behalven dat hy dan nog als President van de Weeskamer, en als het tweede Lid in 3 Raadsvergaderingen, zittinge heeft.

Wegens het waarnemen nu van deze bediening trekt hy van de E. Maatschappij (gelyk wy bevorens aangehaald hebben) 80 gl. 's maands by zyn eerste, en 100 gl. by zyn tweede verband, zonder meer op die bediening te mogen genieten. Hy plagt ook twee Ryxd. 's maands voor een jongen te hebben, dog dat is in 't jaar 1658. al afgeschafft.

Zyn kostgeld ter maand is 10 $\frac{1}{2}$ Ryxd., ook trekt hy 14 kannen Wyn ter maand, en 150 ponden Hollandische Boter jaarlyks. Keesfen, en Lamp-Olie was hem 't nodige tot gebruyk, dog zedert 't jaar 1706. maar 1 kan Olyven-Olie ter maand, daar hy 'er te voren 2 trok, toegestaan.

Behalven deze voordeelen wint hy ook veel op de lekkagien, die hem op alles werden goedgeaan, als ook op de particuliere Arak, die hy van de Scheeps-vrienden gemeenelyk (hoe sterck dat ook verboden is) tegen een geringe prys inkoop, en weer zeer dier doet uytventen door deze en gene, of wel op een andre wyse weet te verhandelen.

De Overwigt der Nagelen was in oude tyden mede een groote post, die nu aan de E. Maatschappij wel moet goed gedaan werden, dog nu trekt hy nog een pond voor ider sak af, die geen half pond weegt, en ider een kan wel denken, hoe zulks, vooral, als de Landvoogd, en hy, malkanderen verstaan, zeer gemakkelyk kan geschikt werden, dat de Compagnie wel iets, maar zy 't meeste krygen. Van alles, dat hy onder zyne verantwoording heeft, schiet 'er rykelyk voor hem over.

De Geschenken der inlanders, 't verkoopen van zyne Stem, in 't vergeven van Ampten, als mede in saaken van 't Gerechte, dat niemand hem licht bewyfen kan, hocwel alles metter tyd uytlect, ook 't verkoopen van de Pakken, affonderlyk aan de Chineesen, als mede 't verkoopen van Ryft op de buyten-plaaten, 't uytsetten van Geld en Kleeden op de Nagelen, en 100 andre dingen, maken de allerbeste dog de verborgene Inkomsten van den Opperkoopman uyt, behalven dat hy ook een schoone Wooning in 't Casteel heeft; hewel hy gemeenelyk daar buyten huysveft. Hy heeft onder hem een Dispen-

sier, om de waaren van 't Dispens, en een Pakhuys-meeftter, om die van 't Pakhuys te verftrekken, of te behandelen onder zyn Opper-toefigt, en by verantwoording aan hem.

Van den CAPITEYN.

De naaste in rang aan den Opperkoopman is de Capiteyn, die 't Hoofd der Militie van deze gansche Landvoogdy, en een vast of het derde Lid in de drie aanfienlykste Vergaderingen is.

Zyn Post is op de Militie en de Wapen-kamer van 't Casteel Victoria, waar in hy een fraje Wooning heeft, wel te letten, en die wel te oeffenen, toe te zien, dat de Soldaaten wel gekleed worden, en dat de Winkelier, en andre, niet te veel op hen schacchieren. Ten dien eynde moet hy ook, volgens ordre al in 't jaar 1668. den 14 Februari gegeven, tweemaal 's jaars de Posten op alle de Buyten-Comptoiren vifiteeren, om te zien, of de Wapenen daar wel gesteld zyn, en of alle de Militairen aldaar hunnen pligt wel waarnemen, en om te verhinderen, dat zy door de schaccheryen der Opperhoofden, Chineesen, of andre, niet uytgemergeld, en te verforgen, dat zy ordentelyk van het hunne gekleed werden. Ook ordonneerden haar Edelheden den 27 Januari 1701. om alle verloste Soldaten met hun volle geweer over te zenden.

Het gefag van een Capiteyn is hier; als hy met den Landvoogd in een goed verftand leefd, zeer groot, dog zo hy zig tegens hem aankanten wil, is het kleen, alzo die hem den voet overal dwars zetten kan.

De Ordre, en Gewoonte, brengt wel mede, dat de Landvoogd buyten toefemming van den Capiteyn geen Soldaat tot Corporaal vorderen mag, maar wil hy rust, en voordeel hebben, zoo is best, dat hy alles met goevinden van den Landvoogd doet, en dan zal 't hem in alles voor de wind gaan.

Hy neemt geen Wag in 't Casteel waar, maar hy haalt het woord alle avond van den Landvoogd, en geeft dat aan de Lieutenant, of Vaandrig, die, schoon zy buyten 't Casteel woenen, daar binnen egter een kamer hebben, daar zy ider, of een van beiden, om den anderen nacht de Wag waarnemen, doende aan hem alle morgen rapport, gelyk hy dan weer aan den Landvoogd.

Het Inkomen van den Capiteyn is, even eens, als dat van den Opperkoop-

Van den Capiteyn, en 't geen tot zyn Ampt hier behoord.

Des zelfs Inkomsten.

man, 80 guld. ter maand by zyn eerste, en 100 by zyn tweede Verband. Zyn kostgeld is ook het zelve; ook krygt hy 7 kannen wyn ter maand, maar zyne beste voordeelen bestaan in blinde Posten, die, zo hy met de Landvoogd wel staat, goed, dog anders dood, en niets weerdig zyn. Ook wint hy merkelyk met geld door de Sergeanten en Corporaals, die op de Buyten-Comptoiren leggen, uyt te doen zetten, of Arak, enz. voor hem te doen verkoopen, voor al op plaatfen, daar zulke Sergeanten Hoofden zyn. Hy plagt ook twee kannen Olyven Olie te trekken, dog zederd 't jaar 1706. is dat op 1 kan ter maand verninderd.

Ook is de Capiteyn Buyten-Regent van het Sieken-huys, en diehalven zyn Post ook om te letten, dat de Sieken van den Hofpitalier wel behandeld worden. Waar nevens hy nu ook President van kleene en huwelykke Saaken is.

Van de PREDIKANTEN.

Van de Predikanten.

Na den Capiteyn volgen de Heeren Predikanten in rang, dog van dezelve zullen wy ter plaatse, daar wy van den Godsdienst spreken, handelen.

Van de OPPERHOOFDEN, van HITOE, en HONIMO A.

Vande Opperhoofden van Hitoe en Honimoa.

Na de Predikanten volgen de Opperhoofden van Hitoe, en Honimoa, als de eerste Kooplieden, en die by ons in opfigt van hun Character, Magt, Ampt, en Inkomsten, reeds wydloopig genoeg onder die Comptoiren zelf befehreven zyn, by welke wy toen ook breed genoeg van de Opperhoofden van Oma, en Larike (die in rang na den Fiscaal, en na een Lieutenant, volgen) gesproken hebben; maar die wy hier onder hen zullen laten schuylen, om dat wy buyten't reeds gefegde onder die Comptoiren nu nog verscheide Saaken, hen allen rakende, by 't voorstellen van hunne Instructien, en by de naderhand gegevne bevelen van haar Edelheden, zullen moeten melden.

Nader Ordre voor de Kooplieden, en mindere Commandanten, op de Buyten-Comptoiren, en Redouten binnen deze Provintie, waar na hun dezelve in

hare respective *Functien*, zullen hebben te *Reguleeren*.

AL zoo wy bemerkte, en onder-
vonden hebben, hoe d'Orders
van ouds door onze Heeren Voorzaa-
ten ingesteld, tot een Reglement van
de Kooplieden, en mindere Comman-
danten der afgelege Comptoiren, Re-
douten, &c. by verwisseling van de-
zelve bedieningen door eenige afgaan-
de aan hunne vervangers niet en zyn
overgeleverd, en alzulks na *presen-
tate* van dien niet *geobferveerd* gewor-
den, hoewel de Saaken ten *principa-
len* daar inne vervat, met onze *Suc-
cessive Brieven*, als mondelinge bevelen,
erinnerd, en levendig gehouden zyn,
maar waar op met verloop des tyds
exceptie en *ignorantie* zoude konnen
worden gemaakt, ofte *gepretendeerd*,
zo hebben wy noodig geagt, en goed-
gevonden, niet alleen de voorz. *Or-
dres* t' onser *Secretarye* weder te doen
opfoeken, mitsgaders daar uyt te doen
extrabeeren al het geen waar inne de
tyd gene kennelyke veranderinge
heeft toegebracht, maar ook sommige
saaken in dezelve wydloopig aange-
haald, als mede eenige andere *speciali-
teyten* te begrypen in een kort *sommier*
van *nader Ordre*, by *forme* van *In-
structie* hier agter volgende, welk een
en ander, te weten, voor zoo veel
deze niet en *contrarieert* de vorige,
wy verstaan en *Ordneren*, dat de
respective Kooplieden, en *mindere Ges-
ag-hebbbers* voorz., in allen deelen
zullen hebben te agtervolgen, en in
goede agt te nemen, verforgende daar
benevens, dat het gene de *Militie*
Concerneerd, by hunne onderhoorige
Sergeanten, &c. insgelyks nagekom-
men, en *promptelyk geobferveerd* wer-
de.
Beginnende dan met de handelinge
der *Gariuffel-Nagelen*, welke de
E. Compagnie volgens oude *Contracten*,
met de *Landzaten* gemaakt,
mits betalende 70 *ligte Realen*, ofte
50 *Ryxd. per Babaar*, van 550 pond
Hollands Gewigt, alleen zyn toekomende,
zeggen wy, dat den ontfang
van dien geschieden moet, zoo dra
t' elkens den Oegft gedaan, ofte een
goede party geint, en dezelve gedroogd
is, om, zo veel mogelyk, te *præventieren*,
dat de Inlanders die in *betalinge*
van *schulde*, of op enige andere *quade*
wyse, hun niet komen quyt te maaken,
waar toe sommigen de nood, by lang
ophouden, zoude konnen

„ nen perffen , ofte immers aanleidin-
„ ge geven.

„ De voorfz. *Nagelen* dan moeten
„ droog, en *fuyver*, ontfangen werden,
„ de droogte daar in beftaande, dat men
„ ze met de *nagel door-knippen*, ofte in
„ 't drukken met de *vinger breeken* kan,
„ andersints dat ze in 't overftorten
„ *rammelen*, ende de *fuyverheid*, dat 'er
„ geen *feelen* aan zyn, nog *fan*d, of
„ *vuyligheid* onder gevonden werd, dog
„ de *Capelleten* aan veele der zelve nog
„ vafst fttaande, moet men gedogen, om
„ dat die ten eerften niet wel kunnen
„ afgenomen werden, maar met der
„ tyd in 't leggen van zelfs nedervallen,
„ en in ftot veranderen, ook geen wigt,
„ ofte immers niet, dat naam verdiend,
„ aanbrenge*n*. *Moernagels*, nog *wil-*
„ *de Nagelen*, mogen niet onder de le-
„ verantie vermengd zyn, vermits in
„ beide gene *Speceryagtigheid* is, wefende
„ de *laafstgemelde* ook grooter en *blee-*
„ *ker*, als de *regte*, en dierhalven wel
„ te kennen.

„ Het goede gebruyk in den ontfang,
„ dat men namelyk de hand in de zak-
„ ken fteekt, betaft, en befiet, of aan
„ de *Nagelen* geen gebrek is, heeft eer-
„ tyds allenskens een *quade gewoonte* in
„ gebragt, in diervoegen, dat de *We-*
„ *ger*, die 't *Gewigt* op, en afset, zynde
„ gemeenlyk een *Boffchietet*, de hand
„ vol *Nagelen*, die hy ten dien eynde
„ uyt elke fak nam, niet weder daar in,
„ maar op de vloer neder wierp, en na-
„ derhand opvegende, zulks tot een
„ verval kreeg, welke onbehoorlyk-
„ heid zedert door den Ed. Heer *Corn-*
„ *nelis Spoelman*, als *Superintendent*, en
„ *Commissaris*, in den Jare 1667. afge-
„ fchaft, en fcherpelyk verboden zynde,
„ zouden wy het daar by wel kunnen
„ laten, alzoó zulks by onze *Regeringe*
„ niet vernomen is, ofte werd; egter
„ agten nodig 't zelve hier te *Noteren*,
„ ten eynde in 't toekomende die, of
„ diergelyke aantootelykheid niet we-
„ der op de baan kome.

„ Op de *tarra*, die men voor de *fak-*
„ *ken* (zynde *kust* of *Bengaals Zeyldoek*)
„ pleeg af te trekken, heeft welgemel-
„ de Heer *Commissaris* in den Jare 1667.
„ mede aangetekend, hoe ider der zelve,
„ naulyks een *half pond* bevonden zyn-
„ de te haelen, by *provisie*, en om niet
„ te kort te komen, doennaals wierd
„ toegeftaan (volgens het oude gebruyk)
„ een *pond* voor elke *Sak* van 't *Gewigt*
„ te mogen aftrekken, mits dat daar
„ mede geheel genen uytflag wierde
„ genomen, ende zoo zedert van *Bata-*

„ *via* geen nauwer *reftictie* hier op
„ gekomen is, zal een ider zorg heb-
„ ben te dragen, dat voor al deze *Ci-*
„ *vile* bepalinge niet te buyten werde
„ getreden.

„ Den Ed. Heere *Superintendent*, *Ar-*
„ *nold de Vlaming*, van *Onsboorn*, *L.*
„ *M.* heeft by *Ordre*, voor de *Kooplie-*
„ *den*, *refiderende* op de afgeleg*n* *Comp-*
„ *toiven* in dato *primo November*, 1648.
„ *Item* de *Hooge Regeeringe* van *India* tot
„ *Batavia* *pr. Inftitutie* op ons als haar
„ *Ed. Expres Commissaris*, in dato 15
„ *February* 1672. *gepasseerd*, wel *expres-*
„ *felyk* bevolen, dat allerwegen, daar
„ *leverantie* van *Nagelen* valt, de *Admi-*
„ *niftrateurs* verpligt zullen blyven, van
„ den ontfang behoorlyke *Notitie* of
„ *Specificatie* in een *apart Bockjen* tehou-
„ den, gelyk wy ook een ider van hun
„ hier af gewaarfchoud hebben, waar
„ by wy nu nog ten overvloede voegen,
„ dat het zelve *Bockjen* *origimelyk*, zon-
„ der eenige veranderinge, by den *Ont-*
„ *fanger* geteekend, nevens die van de
„ *Negotie*, jaarlyks, ofte zoo dikwils,
„ als het de *Gouverneur* komt te eys-
„ fchen, zal werden over gefonden,
„ en beftaat de *Specificatie* in het uyt-
„ drukken, eerst by welke *Negery* ver-
„ volgens geleverd werd; ten 2, van el-
„ ke *leveranties naam*, ten 3, hoe veel
„ hy *gewogen* heeft, en ten 4, wat zulks
„ bedraagt in *Gelde*, volgens de *Lysf*,
„ die altoos *Net* en *Correet* voor de
„ hand hangen moet.

„ Maar en zal geen de minfte ont-
„ lang van *Nagelen* mogen gefchieden,
„ dan in *presentie* van den *Orangkay* der
„ *Negery*, die weegt, ofte wiens beurt
„ het zyn zal om *Waag-Meeftet* te we-
„ fen; *Item* ook den *Inlands-Schryver*,
„ by haar lieden zelfs te kiezen, welke
„ hunne aantekeninge na gedane *le-*
„ *verantie*, zy *Schryvers*, zoo wel, als
„ de *Kooplieden* de hare, fchuldig zyn
„ aan den *Gouverneur* over te leveren.

„ De *Weger* en zal niet vermogen
„ het *Gewigt*, dat op de fchaal ftaat, te
„ laten afnemen, ten zy hy alvorens de
„ *quantiteyt* in de *Maleyfe* tale duydelyk
„ hebbe opgeroepen, mitsgaders na dat
„ zulks doorden *Waag-meeftet*, en andere
„ daar by fttaande, befcheidentlyk ge-
„ zien, en opgeteld is, gelyk dan ook
„ gene *betalinge* aan den *Leverancier* zal
„ mogen gefchieden, als in tegenwoor-
„ digheid van den meergemelden *Waag-*
„ *Meeftet*, en *Schryver*; dit alles, ten
„ eynde de *Gemeynte* haar geruft, en
„ verzekerd mag houden, dat zy het
„ haare oprechtelyk genieten, waaraan

„ voor de gemeene ruste ten hoogsten
 „ gelegen is, zulks dan ook de Over-
 „ treders van dien, in gelyken graad
 „ (dat is ten hoogsten) te straffen
 „ zyn.

„ De *Nagelen*, dan aldus ontfangen
 „ zynde, zullen niet mogen gestort
 „ werden, dan op drooge en schoone
 „ plaatsen, daar gene de minste vogtig-
 „ tigheid kan by komen, verforgende,
 „ tot meerder verzekeringe van dien, de
 „ vloeren en wanden, met planken of-
 „ te andere bequame middelen, ende
 „ wanneer de afleveringe te geschieden
 „ staat, zullen de Scheeps-Overheden,
 „ namentlyk *Schipper* en *Boekhouder*, of-
 „ te *Onderkoopman*, onsent wegen, *ge-
 „ injungeerd* werden, om dezelve aldaar
 „ voor en onder 't wegen te gaan be-
 „ sien, en te betasten, of ze droog en
 „ zuiver zyn, ten eynde zy naderhand
 „ gene *exceptien* hebben in te brengen,
 „ zoo aan de uytleveringe tot *Batavia*
 „ iets quame te haperen, gelyk wel
 „ gebeurd is.

„ Het *Barot*-of *Sesjens-geld*, de *respec-
 „ tive Inlandsche Overheid Competerende*, à
 „ 5 *Ryxd. pr.* bahaar van 550 pond *Ga-
 „ rioffel-Nagelen*, zal voortaan niet aan
 „ de *Kooplieden* zelfs uytgedeelt wor-
 „ den, namentlyk voor - af aan den
 „ *Marinjo* 10 van het geheel, om dat
 „ dezelve in den gemeenen dienft veel
 „ moeyte boven anderen heeft: ende het
 „ *resterende* in drie parten; waar af de
 „ *Hoofd-Orangkay twee*, en de *Kapala
 „ Soas*, (*Hoofden der buurten*) te samen
 „ een zullen trekken.

„ Ende alsoe de aanplantinge van *jon-
 „ ge Nagel-boomen* voor eenige jaren ver-
 „ leden gedaan, nu meer en meer tot
 „ hare volwassenheid begint te kom-
 „ men, en vruchten te dragen, die
 „ *successive* grooter *quantiteit* itaan uyt
 „ te leveren, als de *E. Comp.* vertieren
 „ kan, en mischien de *Amboinschen* mag-
 „ tig zullen wesen by tyds, alcerse ryp
 „ ofte tot *polongs* werden, in te oegsten,
 „ zo zal de *ordinaire wijste*, omtrent de
 „ *Culture* der zelve, voor eerst wel
 „ mogen gestaakt blyven, intrekkende
 „ over zulks het maandelijke loon, daar
 „ toe gesteld: egter zullen de *Kooplieden*
 „ in den oegst, zoo veel mogelyk,
 „ toefien, en door de *Sergeanten*, of
 „ andere bequame *personen*, laten agt-
 „ slaan, dat, als gesegt is, de *Nagelen*
 „ niet tot *polongs* schieten, als waar o-
 „ ver dezelve in de *boete* daar toe staan-
 „ de, zullen vervallen, en de aanwy-
 „ ser, ofte uytvinder, het *derde part* daar
 „ afgenieten, by aldien zulks door ver-

„ waarlofinge ontfaan is, want het
 „ ook wel gebeurd, dat zommige wei-
 „ nige *Nagelen* aan zekere uyterite top-
 „ jens der takken niet konnen bereykt
 „ worden, waar door de zelve dan tot
 „ volle rytheid komen, en afvallen, 't
 „ geen men zoo voor geen eygentlyk
 „ verfuym kan aansien.

„ Onder de insigten, waaromme zo
 „ veel *Redouten* op de *Buyten-plaatsen*
 „ zyn gebouwd, en de *Posten* aldaar nog
 „ *Continueeren*, en is niet de minste van
 „ des te beter een wakend oog te heb-
 „ ben tegen allenhande soorte van *lor-
 „ rendragerij*, ofte vervremdinge van
 „ *Welgemelte Compagnies* dierbare *Spece-
 „ rye-vrucht*; zulks moet het dan van
 „ ider *Residents* pligt in zyn *district* we-
 „ zen, zo wel als den *Fiscaal*, seherpe
 „ toeligt na uysterste vermogen te hou-
 „ den, en doen houden, op alle beden-
 „ kelyke *morfferyen* onder de *Inlanders*,
 „ ontrent het *vervreemden* van de voorfz.
 „ *Nagelen*; zynde geenfins te vertrou-
 „ wen de *Vaartuygen*, die daar el-
 „ ders ten anker loopen, 't zy uyt voor-
 „ gewende nood van quaad weder,
 „ drink-water te halen, &c. nog ook
 „ zodanige ingefetenen, welke zelfs
 „ met onzen *Passe*, en *licentie*, na de
 „ *Buyten-Comptoirn* vertrekken, om
 „ hunnen *geoorlofsden Handel* te dryven,
 „ want de ervarenheid meer als te veel
 „ geleerd heeft, dat zommige hun niet
 „ ontfien het uytvoeren van gemeene
 „ *Nagelen*, en ook dito *Mocr-Nagelen*,
 „ op haare eigen Ruine, ja tegen Galg
 „ of Keten aan, te wagen, invoegen
 „ dan voorfz. vaartuygen op vertrek, en
 „ zo dikwils men dezelve ten anker
 „ vind leggen, zullen moeten werden
 „ *gevisiteerd*, mits niemand onder *pre-
 „ text* van dien eenige overlafst aan
 „ doende, ende op dat hier inne door
 „ een ider te meer *gevigileerd* werde,
 „ hebben wy by *publicque Notificatie* on-
 „ der dato 9 *November* verleeden, zoo
 „ in het *Neederduitsch*, als *Maleys*, af-
 „ gekondigd een *capitale Premie* voor
 „ de geen, die eenige *lorrendrayers* ont-
 „ dekt, ofte agterhaald, naamlyk, van
 „ de Gemeente, de *best* uyt de gehe-
 „ le *Condemnatie*, welken zoodanigen
 „ *diefen Handelaar* tot latte staat te be-
 „ vallen, waar by wy nog toefegginge
 „ doen, den *uytvinder* voornoemd na
 „ zyne bequaamheid te zullen *advancee-
 „ ren*, zo de *quantiteit* der *ontduyfterde
 „ Nagelen* iets naamwaardig is.

„ Ingevallye dan eenig *Vaartuyg*, 't
 „ zy *Chaloep*, *Tijampan*, of *Orembaey*,
 „ zodanige *Nagelen*, ofte ook wel
 „ *Nooten*, of *Fosli*, inhebbende, elders
 „ op

„ op gedaan werd, zullen, de *Ana-*
 „ *chodas*, nevens nog 3 à 4 van 't an-
 „ dere volk daar op befcheiden, aange-
 „ houden, ofte na de veelheid van 't
 „ Gewigt in hegtenisse gefeld, de *spe-*
 „ *ceryen*, en verdere Goederen onder
 „ *Inventaris*, in goede bewaringe ge-
 „ nomen, mitsgaders het Vaartuyg aan
 „ de wal gehaald werden; doende daar
 „ van op het spoedigste *advertentie* her-
 „ waarts, ofte aan 't naaste *Comptoir*,
 „ omme verder *Ordre* af te *wagten*.

N E G O T I E.

„ De *Kooplieden* op de voorfz. *Comp-*
 „ *toiren* (gelyk hare *qualiteyts* naam die
 „ pligt mede brengt) zullen, zo wel
 „ als de *Oppen koopman*, en *Winkelier* de-
 „ zes *Casteels*, nauwkeurig hebben te
 „ letten, hoedanige *Kleeden*, en andere
 „ *Koopmanschappen*, op hunne *Residen-*
 „ *tie-plaatsen* refpe. meest begeerd, en
 „ getrokken zyn, omme daar na hare
 „ *eyfden* te *formeren*, en alzo de *E.*
 „ *Compagnie* by vertier van dien het
 „ meeste voordeel aan te brengen, waar
 „ toe een ider op het befte *vigileren*, en
 „ toonen moet, een neerftige en trou-
 „ we Dienaar van zyne *Betaals-Heeren*
 „ en *Meesters* te welen: Sendende bo-
 „ ven deze jaarliks nevens de afgefloo-
 „ ten Boeken aan den *Gouverneur* een
 „ *Notitie*, houdende *eerftelyk*, wat *Klee-*
 „ *den* dat voorgaande jaar van de ge-
 „ trokkene daar *meest ontbroken hebben*.
 „ 2. Welke *niet*, ofte *fchaars*, begeerd
 „ zyn geweest, en uyt *wat oorfake*, 't
 „ zy *dierre*, *fteghheid*, of *andere reden*.
 „ En ten 3. *hoedanige* *gopermitteer* de *fmal-*
 „ *te Koopmanschappen* de *Chineefche* Inge-
 „ fetenen alhier, met onze *patte* daar
 „ ten handel verfehynende, aanbren-
 „ gen, waar door *Compagnies Kleeden* dikwils
 „ agter de hand blyven leggen.

„ Alle *maanden*, de eerste beginnende
 „ na de komfte der *Secours-fchepen* van
 „ *Batavia*, zal eenider zyn *Eyfch* van de
 „ *Koopmanschappen* voorfz. *Itam* wegens
 „ de *geregureerde Contanten*, *Vivres*, en
 „ andere dingen, die men gift het *Con-*
 „ *toir* voor dezelve tyd ofte wel langer,
 „ te zullen benooidigt zyn, opftellen,
 „ en aan den *Gouverneur* *prefenteeren*, om
 „ dan ten eerften in eene gang, met de
 „ *fchepen*; of *chialoepen*, die de *Nagelen*
 „ afhalen, voldaan te werden, en dat tot
 „ preventie van de *ongemakken*, welke
 „ de *chialoepen* by quaad weer in 't hert
 „ van de *Ooster-Moefjon*, *lager wal*, als
 „ andere *inconvenienten*, konnen ontmoet-
 „ ten: maar dewyl by *Confequentie* van
 „ 't bovenftaande noodig is, dat de
 „ *Kooplieden* weten, wat *Goederen*, &c.

„ van *Batavia* nieus aangebragt, en van
 „ ouds nog by de *Pakbuysen* beruftende
 „ zyn, zullen zy jaarlyks na de *Parrefse*
 „ voorfz., en verkregen oorlof, aan 't
 „ *Casteel* komen *wife* nemen van de *re-*
 „ *speetive Faaktuuren*, en 't *Pakbuys-Boek*,
 „ om daar op des te bequamer haren *Eyfch*
 „ te *fondeeren*: by den *geld-eyfch* moeten
 „ altoos gaan *ledige kiffen* met hare *flot-*
 „ *ten*, *Iem* tot *Lamp-olie*, en diergely-
 „ ke, de *vaten* daar toe *geprepareerd*, zo
 „ lange dezelve goed zyn, wyl men an-
 „ derints dikwils verlegen komt te
 „ vallen.

„ Ingevalle eenige *Kleeden*, ofte
 „ *Koopmanschappen*, quamen aangebragt
 „ te werden, die byde tegenwoordige
 „ nieuwe *Verkoop-lyft* niet bekent ftaan,
 „ ofte met de geftelde *fortceering*, en
 „ *prys*, in dezelve uytgedrukt, iets
 „ naamwaardigs bevonden wierden te
 „ *differceeren*, 't zy in *fynte*, ofte *ftegt-*
 „ *heid*, zulks zal den *Gouverneur* *gead-*
 „ *wifeerd*, en zyn *E. Ordre* op dat ge-
 „ geval afgewagt werden.

„ Alle *foorten* van *Kleeden*, fchoon een
 „ en dezelve naam dragende, zoo daar
 „ *different* in de *Verkoop* is, moeten by't
 „ *Groot- of fchuld-boek* ider een *aparte*
 „ *Reekeninge* hebben, tot voorkomin-
 „ ge van *abufen*, en *Morfseryen*, als by
 „ *exempel*, *Guinees-Lywaat*, *Vaderland-*
 „ *fe fortceeringe*, uytkoopst tot 5 Ryxd. 't
 „ p. onderfcheiden van *Guinees Lywaat*,
 „ *Engelfe Sortceering* tot 3½ Ryxd. uyt-
 „ koopst, en zo voords in ander flag
 „ mede, *diftinguerende* zodanige *Lywa-*
 „ *ten* of *Kleeden* nog wyder met korte
 „ bynamen in dezer voegen, als *Moer's*
 „ *Rodee*, ofte *gebleekte grove*, of *middel-*
 „ *bare*, *fyne*, of *beel fyne*, &c. by al-
 „ dien daar zoo veel foorten van eenen
 „ Naam, en *Coleur* zyn.

„ Eertyds is by den meergemelden
 „ Heer *De Flaming* geordonneert ge-
 „ weeft, dat allerwegen van den *Ver-*
 „ *koop*, die dagelyks gefchiede, *Notitie*
 „ in een *apart Boekjen* gehouden moeft
 „ werden, dog naderhand zulks buy-
 „ ten *Ufantie* geraakt zynde, is 't zelve
 „ vergange Jaar van *Batavia* exprefse-
 „ lyk *gerenoveerd*, en de *Novo* aanbevo-
 „ len, 't welk hier tot *Narigt pr. Me-*
 „ *morie* ftelle, als konnende niet fcha-
 „ den, dat men wete by wien, en
 „ waar, *Compagnies Kleeden* veel, of
 „ weinig; getrokken worden.

„ Eenige fchade de *Kleeden* door
 „ 't *Ongedierre* aankomende, is al by
 „ den zelve Heere *De Flaming* geor-
 „ donneerd, dat de *Kooplieden*, ofte *Ad-*
 „ *ministrateurs*, daar voor *promptelyk*
 „ zou-

zouden hebben te *coveren*, als verstaande, zulks meer uyt verwaarloofing, dan onvermydelyke *Accidenten*, moest *resulteren*, ten ware van het tegendeel van versuym zodanige klare blyken wierden getoond, die alle twyffeling van versuym wegnemen, en *Mortificeren* konden, waar op dan te letten staat, verforgende dat de *pakken en kisten*, ten minsten 16 à 18 duym van de *solder*, verheven staan, en de voeten der *stellingen* rondom met *Teer* besmeerd, ofte, by gebrek van dien, *droog zout* daar om gelegd werde, waar toe ook veel helpt, dat men de *Pak-kamers*, ofte *Solders*, zo wel van boven, als beneden, *suiver* en *schoon* houdt, ende gene van de *voorz. kisten, kassen*, ofte diergelyke dingen van *vuuren, bayen*, ofte ander *licht Hout*, dat de *witte Mieren* zeer onderhevig is, gemaakt, of tot het inbrengen van Goederen gebruykt te werden.

Ende gemerkt nu al twee jaren agter den anderen in 't openen van veel *gebleekte Lywaten* ervaren is, dat dezelve, als te vogtig ingepakt, zeer gevekt, en verweert zyn geweest, zulks dat men nauwelyks raad geweten heeft, om die buyten schade te *benificeren*, zo zoude het geen wonder zyn, dat diergelyke meer wierden gevonden, in welk geval dan onze lait is, om dezelve herwaards te zenden, ten einde de *Comptoirs* met geen onnutte of quade *effecten* beswaard mogen blyven; behoudende eenelyk van de *slimite en groffte* foort zo veel, als tot *pleyferdoek*, en diergelyke onvermydelyke onkosten, ider voor zyn *Distrikt* in een jaar meind van noden te hebben.

Geene *kleeden, pakken, vaten, kassen*, nog *graanen*, zal men mogen ontfangen, ofte opleggen, dan in tegenwoordigheid van den *Boekhouder*, of *Stierman*, die dezelve aanbrengt, nevens twee *geloofwaardige Getuygen*, voor de welke aanstonds zullen *gevisiteerd*, en geopend werden zodanige *pakken*, die van buyten niet vast, en na behooren *geconditioneerd* seynen, mitsgaders ook al het vaatwerk, en *kassen*, *voorz.* want naderhand wegens het te kort komende in deze al mede geen vergoedinge zal geschieden, *except* van het ontbrekende in *pakken*, die uytwendig in allen deelen haar volkomen eysch hebben gehad, maar inwendig het volle getal niet, 't geen dan ook blyken moet, by deugdelyke *Attestatie*, in-

houdende zodanige omstandigheden en reden van wetenschap, als by de *Ordre* op het *voorz. Subject* kortelyk gesteld, uytgedrukt staan, welke verklaringe nevens de *Getuygen* dan herwaards overgesonden zynde, omme hier voor *Gecommitteerden* beëdigd te werden, zal daar op de ontlastinge van het minder getal mogen volgen, namelyk op *pakken*, die (als gezegt) van buiten rondom hegt en wel gesteld, nog van binnen dieslagtig gefehonden waren, die men *pr. Winst en Verlies*, sal afschryven, als geen andere verhaal hebbende, maar, *Band en Zegels* ongefonden zynde, blykt, dat eer een mistellinge by 't inpakken gepleegd is, waar voor de *respective Teykenars* van 't bygevoegde briefken te verantwoord hebben, en moet alzulks dit laatste op 't *Comptoir Amboina* werden afgez., om 't zelve voor de *E. Compagnie* wyders te vinden daar 't behoort.

Vermits van de *ongetaxeerde Ammunitionie*, en andere gereedichappen, niet min goede reekening moet gehouden werden, als van de *getaxeerde*, aangefien de *E. Compagnie* 't een zo wel geld gekoost heeft, als 't ander, zoo zal 't elkens, voort 't *sluyten* der *Boeken* jaarlyks *perinent* opgenomen werden, hoedanig by 't *Comptoir*, ende *Redouten*, nog *resteren*, en zulks *specifice infereeren* met onderscheide van *goed*, en *beschadigd*, *noterende* daar by, wat in 't vergange jaar afgesleten, onbruykbaar, ofte elders verbesigd geworden is.

Alle jaren in 't begin van de maand *December*, of tegens dat de *Secours* *schepen* van *Batavia* hier staan te verschynen, zal een ider zyne *Ryfsmaaten*, eerst de *beele*, en daar na de *mindere*, herwaards overfenden, om nagezien, en de *Novo* door den *Fiscaal* geykt ofte nieuwe in plaats gestierd te werden, *op pene* van 12 *Ryxdaald.*, ende by wien men eenige ongeykte ofte ondeugende Maate, en *Gewigt*, komt te vinden, zal strafbaar zyn na 't belang der zaak.

De *menagie* in te doene onkosten, &c. 't zy uyt de *kasse, stukken Goederen*, en *specialyk* (in deze tyd) den *Ryft*, is meermalen *gerecommandeerd*, en eens te gelyk bevolen, gelyk by dezen wederom geschiedt, voornamentlyk ook omtrent het *Buskruyt*, en andere *Amnunitien*, niet onderlatings van *Eer-schoten*, op *pene*, daar toe staande.

„ Geen *Arak* zal van *Compagnies* we-
 „ gen verkogt werden, dan op schrift-
 „ telyk *Consent* van den *Gouverneur*, al-
 „ zo de *Pagters* daar by grootelyks be-
 „ nadeeld zouden werden, en veel min
 „ mag zulks geschieden tegen 1½ *Ryxd.*
 „ de kan, dewyl de *Anny-Arak* met de
 „ onkosten van *Fustagien*, *Interessen*, &c.
 „ de *E. Compagnie* zelve omtrent zoo
 „ veel komt te staan.

„ Alle 3 maanden moet benevens de
 „ *Reekening* van *Ongelden*, en *Mond-*
 „ *kosten* ook herwaards overgefonden
 „ werden, *Extract* uyt de *Negotie-boe-*
 „ *kjens*, zo veel het *Comptoir Amboina*
 „ aangaat, om zulks tegen de *Boeken*
 „ van dat *Comptoir* te *Confronteeren*.

„ De *Prys-Courant* en *Nagel-Tafel*,
 „ *Item* de korte *Instructie* op het *ontfan-*
 „ *gen* en *openen* van *pakken*, *vaten*, &c.
 „ zullen altoos *correct*, mitsgaders in
 „ *debita forma* voor de hand, en *publyc*
 „ *opgchangen*, en *achtervolgd* moeten
 „ werden.

„ Gelyk mede niet mag vergeten
 „ werden, de gemelde *Prys-Courant* of-
 „ te *Verkoop-Lyst* voor aan in 't *Journal*,
 „ en 't *Alphabeit* in 't *groot* ofte *Schuld-*
 „ *boek*, mitsgaders *Authentique Copyen*
 „ van de *Attestatien*, raakende eenige
 „ befehadjige, bedorve of te kort ko-
 „ mende *Goederen*, agter aan, ten eyn-
 „ de van 't *Journal*, in te schryven,
 „ latende een blad schoon papier tus-
 „ selen beyde, op verbeurte van 12
 „ *Ryxdaalders*. Men zal ook, by het
 „ overdragen van de *Partbyen* in 't *Groot*
 „ *boek*, binnen de *regel* zo veel *extensie*
 „ doen, als de plaats toelaat, *item* zul-
 „ len alle de *soorten* van *onkosten* in een
 „ *boek* en niet in *diverse deelen* werden
 „ ingefehreven, met *distinctie* van *maand*
 „ tot *maand*, agtervolgens de wyse,
 „ hier aan 't *Hoofd-Comptoir* gebruyke-
 „ lyk, zonder dat elk zyn eygen *mode*,
 „ ofte *maniere* van *specificeeren*, en ver-
 „ delen zal mogen gebruyken, op *pene*
 „ van 6 *Ryxd.* te verbeuren voor elke
 „ maand, by die na desen by de *nieuwe*
 „ *boeken* anders bevonden werd te han-
 „ delen.

„ De *Orgineele Negotie-boekjens*, en *dito*
 „ *specificatie* van *vrye rantsoenen*, *ongel-*
 „ *den*, *ordinaire* en *extraordinaire*, als 't
 „ geen de *fortificatie* raakt, geslooten
 „ onder *ultimo February* jaarlyks, zullen
 „ den 20 *Maart* ten langsten, en *ultimo*
 „ *dito* de *Copyen* in *debita forma* moeten
 „ effen en klaar staan, op *pene* van voor
 „ ider dag later te verbeuren drie *Ryx-*
 „ *daalders*. Weshalven om daar inne
 „ II. Deel.

„ niet verhindert te worden, zal de
 „ *verftrekkinge* aan de *Guarnisocn-bou-*
 „ *ders* een halve maand vroeger, als *or-*
 „ *dinaar*, kunnen geschieden.

„ Ende moet een ider verdagt we-
 „ zen, dat van alle *Erreuren*, in de *boe-*
 „ *ken gecommiteerd* werdende, het fesse
 „ *part* tot *boete* aan den uytvinder zal
 „ betaald werden.

„ Ook zal na dezen, voor een *per-*
 „ *manente Ordre*, de *respective Kooplie-*
 „ *den* dienen moeten, dat alle jaeren on-
 „ der *ultimo Augustus* in *debita forma*
 „ herwaards werden overgefonden, de
 „ *restanten* van alle de *Koopmanschappen*,
 „ *Contanten*, *Vivres*, *Amonitien*, &c.
 „ zo wel *ongetaxeerde*, als *getaxeerde*, op
 „ de *Comptoiren*, en *Redouten*, berusten-
 „ de, omme met die van dit *Hoofd-*
 „ *Comptoir*, nevens den *principalen Eysch*
 „ de *Hooge Regeeringe* tot *Batavia* *per*
 „ het laatste *Schip* te werden toege-
 „ gefchikt, op verbeurte van twee
 „ maanden *Gagie* by den genen, die
 „ zulks komt te verfluymen.

„ De *verftrekkinge* op *Soldy*, welke
 „ tegenwoordig volgens *Usantie* ge-
 „ fchiedt om de 3 maanden, als *May*,
 „ *Augustus*, *November*, en *February*,
 „ moet als nog zodanig agtervolvd
 „ werden met een *derde*, in stede van ½ *con-*
 „ *tant*; de rest in *kleeden uyt-koops*, tot
 „ der tyd toe, dat *Compagnies Cassa* wat
 „ beter, als nu, van *Geld geprovideerd*
 „ werd, welke *verftrekkinge* t'elkens
 „ zal bestaan, in 2 maanden aan die ge-
 „ ne die te goed hebben, en, die te
 „ quaad zyn, een maand.

„ Weshalven alle jaeren eens, met
 „ het *formeren* der *nieuwe boeken* elke
 „ *Koopman* ofte *Resident*, herwaards o-
 „ verfieren zal, een *rol* van de *Guarni-*
 „ *soen-houders*, onder zyn *Distric* be-
 „ fcheiden, om door den *Boekhouder*
 „ daar op te *noteren*, de *saldos* te goed,
 „ en te quaad, &c. Waar na de vor-
 „ dre *verftrekkingen* dan kunnen gere-
 „ guleerd werden, zonder t'elkens of
 „ om de 3 maanden een *nieuwe rol* van
 „ hier te behoeven, maar ondertuffchen
 „ van *verfeh volk gerecruteerd* werden-
 „ de zullen de *Kooplieden* een *aparte rol*
 „ *formeeen*, en overfenden, waar op
 „ dan als vooren *Notitie* geschieden en
 „ wyders *geadviseerd* werden zal, wat
 „ inmiddels aan imand der zelve hier
 „ aan 't *Casteel extraordinaris gesubsidieerd*
 „ is, om van de naaftvolgende *verftrek-*
 „ *kingen* af te korten.

„ De *orgineele Quitantie-rol* van de
 „ voorlz. *verftrekkinge*, by de *Compe-*
 „ Q q titen-

„ *titouren* ofte genieters, *present* twee
„ geloofwaardige *Getuygen*, onderte-
„ kend, en niet de *Coppe*, moet op zyn
„ tyd ons toegeschiedt werden, om hier
„ aan 't *Casteel* bewaard te blyven.

„ Ecnig *Compagnies Dienaar* komen-
„ de te overlyden, zal daar af by cer-
„ ste *occafie* kennis herwaards gedaan,
„ ende zulks ook agter de *quitantie-rol*
„ der verstrekte *Soldyen* genoteerd wer-
„ den, met *specificatie* van den dag, en
„ *datum*, zyns overlydens, en of hy
„ *Testament* gemaakt heeft, of niet, des-
„ gelyks moet de *Nalatenfchap*, *present*
„ *Getuygen*, behoorlyk *geinventarifeerd*,
„ mitsgaders zodanig befloten, en ver-
„ seegeld, ter eerster *occafie* werden o-
„ vergefonden aan de *Curateur ad lites*,
„ ten ware dezelve van kleyn belang,
„ en geen zo *Ryxd.* waardig was, wan-
„ neer die ten overftaan van de voorn.
„ of andere *Getuygen*, aan de meeft-
„ biedende mogen werden verkogt,
„ mits niemant van de *Guarnifoen-bou-*
„ *ders* toelatende te mynen, dan die zo
„ veel op *Reekening* te goed heeft,
„ ofte in *contant* zulks betalen kan. Ook
„ mag niet verfuymd werden, 't *Geweer*
„ van den overleden, zo het een *Mili-*
„ *tair Perfoon* is, over te ftieren, zon-
„ der 't zelve tegen onbequaam, of
„ verroeft *Tuyg* te verwiffelen, gelyk
„ dikwils gefchied is.

AMMUNITIE, en SAAKEN van OORLOG, &c.

„ Ende nademaal wy *remarqueren*,
„ dat zoo wel hier, als op fommige
„ andere plaatfen, het *ftil*-*leggend*
„ hand-geweer ongeagt, verwaarlooft,
„ en van de *rust geinfecteed* werd, al-
„ hoewel men voor het aansmeeren
„ maandeliks nog *Oli* goed doet, zulks
„ de *reparatie* van dien, onze *Wapen-*
„ *winkel* t'elkens wederom te lafte
„ komt, zo verftaan wy dat de *refpecti-*
„ *ve Opperhoofden* en *Commandanten*
„ voortaan beter *reguart* daar op zullen
„ houden, op *pene* van te vervallen in
„ de onkosten van *reparatie* daar aan-
„ gedaan, ter *taxatie* van den *Kapitein*
„ der *Militie*, en *Baas* van de *Wapen-*
„ *kamer* dezès *Casteels*.

„ Werdende alhier nu mede *gereno-*
„ *veerd* de *Ordre* by *Miffive* in de maan-
„ den *December* 1676, en *Januari* 1677.
„ de *kooplieden*, en *subalterne Opperhoof-*
„ *den* aangez., naamlyk, dat de afge-
„ legene *Redouten* altoos ten mintien
„ voor 6 maanden leeftogt, &c. moe-
„ ten verfen blyven, mitsgaders tot

„ *defenfie* voor ider stuk *Gefchut* 25
„ fchooten buskruyt, nevens het fond,
„ en lang feherp, daar toe behooren-
„ de, als mede voor ider *Soldaat* 300
„ fluks *Musquets-kogels*, met zo veel
„ *fboten kruyt*, *lond*, *band-granaten*, en
„ *vuur-potten* na *advenant*, te weten, de
„ groote *Redouten* 250 bosjens *lont*, 36
„ *band-granaten*, met zo veel *vuur-*
„ *potten*, ende dat alles op *pene*, zoo
„ minder bevonden werd, van te ver-
„ beuren voor ider tiende deel, 100
„ *Ryxd.*, boven andere *Correctie* na ge-
„ legenheid van tyden, en faaken.

„ Het *Buskruyt* dat nu allerwegen op on-
„ ze *ordre* in *kisten* befloten is, zal voor-
„ taan daar by moeten gehouden wer-
„ den, wyl het vaat-werk te ligt ver-
„ ftaaft, en in duygen valt, ondertus-
„ fchen ftaat een ider te beforgen, dat
„ *dito kisten* alle maanden eens worden
„ gekeerd, vermits anderfints het pul-
„ ver te zeer pakt, en klonterd, door
„ 't ontfaaken van de *Salpeter*.

„ Driemaal in 't *Jaar* moet het *Ge-*
„ *schut* alomme werden *afgeblaafen* en
„ *gefuyverd*, namentlyk, op 23 *Febru-*
„ *ary*, zynde geweest den dag der *ver-*
„ *overinge* van *Amboina*, in den *jaare*
„ 1605. *Item* den eerften *werkdag* in de
„ maand *Juli*, en *November*, wel ver-
„ fttaande, voor zo veel zulks te vooren
„ omtrent de zelve tyd, om byfondere
„ reden niet en is gefchied, aangezien
„ deze *stipulatie* maar diend tot wegne-
„ minge van uytvluchten, welke zom-
„ mige zouden weten te maaken, by
„ het doen van ongeoorloofde *Eer-*
„ *fboten*.

„ Alzo eenige *Redouten* het *Drink-*
„ *water* niet dicht by de hand, ofte
„ onder 't bereyk van hun *kanon* heb-
„ ben, waar door 't zelve in quade ty-
„ den (voor welke de *Almachtige* ons
„ behoeden wil) de *Guarnifoenbouders*
„ zoude konnen werden afgefneeden, en
„ datmen, mits de veelvuldige *Aard-*
„ *bevingen*, als nog niet geraden heeft
„ geoordeeld, *Water-bakken* in, of buy-
„ ten aan voorz. *redouten* te metfelen,
„ uyt vrees van *febeuren*, &c. zo moe-
„ ten de *Commandanten* beforgen, dat de
„ *Martavaanen*, die daar zyn, altoos
„ vol goed water ftaan, gebruykende
„ daar benevens ook zodanig ander
„ vaat-werk, als by de *Comptoiren* uyt
„ de *succesfieve* overkomende *fuftagien* ge-
„ *prepareerd* en verfchaft kan werden,
„ mits 't zelve voor de fon ende regen
„ gedekt houdende.

„ Gebrek van *brand-bout* geeft in on-
„ gelezene tyden geen kleyne bekom-
„ merin-

„ meringe , waaromme , op het min-
 „ ste gerugt van eenige buyten-landfe
 „ *invasien* , of binnen-landfe *beroerte* ,
 „ een ider zig daar van rykelyk *provi-*
 „ *deren* moet.

„ By vorige tyden in den Oorlog ,
 „ heeft *groot sustens* en gerief gegeven ,
 „ het *Sagoe-brood* , als geen water om
 „ te koken , gelyk den *ryst* , behoeven-
 „ de , welk *brood* dan ook in tyden ,
 „ wanneer men *swaarigheid* vermoed ,
 „ ofte dat 'er merkelyke *schaarsheid* van
 „ *ryst* by de *Ed. Compagnie* is , ook diend
 „ opgedaan , voor den tyd van *6 maan-*
 „ *den* of langer , dog also niet beden-
 „ lyk zy , dat zulken nood op d' een
 „ of d' andere *buyten-plaats* zoude voor-
 „ vallen , zonder dat de *Gouverneur* daar
 „ af bevorens eenige *advertentie* beko-
 „ men , en ordre gesteld hadde , *item*
 „ dat zyn *E.* den toestand van *Compag-*
 „ *nies Magasynen* best bekend is , zal in
 „ zulk *reguard* des zelfs last , en bevel ,
 „ kunnen werden afgewagt , zullende
 „ egter niet qualyk maar welgedaan
 „ zyn , de *confideratien* , die iemand op
 „ 't een of ander *subjeet* zoude meynen
 „ te hebben , aan zyn *E.* over te schry-
 „ ven.

„ Wy agten de pyne waard , hier
 „ ook met een woord te gedenken , de
 „ *moorderyen* , by 't afloopen van de *re-*
 „ *douten* , en *vestingen* , tot *Amblau* , *Ma-*
 „ *nipa* , *Affaboei* , *Cambello* , *Laäla* ,
 „ en *Noefatelo* , de eerstgenoemde on-
 „ der het *dekken* van *Atap* , en de an-
 „ dere by *verrasinge* , te gattnodinge
 „ voorgewende *samen-spraak* met de
 „ *Commandanten* , en diergelyke *geveins-*
 „ *de Actien* , door de *inlanderen* in den
 „ *Jare 1651.* met de *revolte* en *rebellie*
 „ van den *Ternataansen Kimelaba Mad-*
 „ *jira* aan 158 *Compagnies* dienaaren ge-
 „ pleegd , ten eynde de *gedagtenis* van
 „ dit *verraad* , een ider tot *meerder om-*
 „ *zigtigheid* mogte strekken , hoewel
 „ de *rebellien* , zedert door *Compagnies*
 „ *Wapenen* , onder het *onvermoed* en
 „ *loffelyk* bestier van den hier vooren
 „ gemelden *Ed. Heer A. de Vlaming* na
 „ *verdienste* gestraft weseude , deze lan-
 „ den *vervolgens* in rust , en *vrede* ge-
 „ bragt zyn , waar by dan nog gekomen
 „ is de *vernedering* van 't geheele *Ma-*
 „ *castjaarse Ryk* onder de *E. Compagnie*
 „ in den *Jare 1669.* door den *Ed. Heer*
 „ *Superintendent en Admiraal* , *Cornelis*
 „ *Speelman* , *Victorieuslyk* te wege ge-
 „ bragt , zulks de tyden *tegenwoordig* ,
 „ door *Gods* genade in een andere ge-
 „ stalte zynde , wy nu wel *geenzonder-*
 „ *linge* reden hebben , om iemand der
 „ *land-zaten* , te *miltrowen* , te *meer* ,

„ wyl al zedert voorz. Oorlog in *usan-*
 „ *tie* gekomen , en *succesfve* een *Wei-*
 „ geworden is , dat niemand van hun
 „ binnen eenige *fortres* ofte *vastigheid*
 „ gewapend komen mag , egter moet
 „ een ider zig wagten , van *zorgloos-*
 „ *heid* , gedenkende zelis aan het over-
 „ rompelen , en aflopen der *redout Oost-*
 „ *burg* , op *Boero* , in den *Jare 1668.* slegts
 „ door 4 à 5 ongewapende *gevang-*
 „ *en* gedaan , terwyl de *Soldaten* buy-
 „ ten de poort der zelve stondente ga-
 „ pen , en den *Sergeant* met de *Orang-*
 „ *kaja's* in de *wooning* te raadslagen
 „ zat . Laat ook vry voor een groote
 „ *misflag* geschat werden , het *agteloo*
 „ leggen of stellen van eenig *Gerwee* ter
 „ *plaatse* , daar een *gemeenlame passagie*
 „ ofte *toegang* van ider man , zonder
 „ *genoeglame Wacht* , is , gelyk on-
 „ der andere op de *Redouten* , daar *Ne-*
 „ *gotie* gedreven , ende *Nagelen* ofte *Ryft*
 „ door de *inlanders* na boven en over
 „ de *Zaal* in de *Pakbuysen* beneden ge-
 „ dragen werd ; als daar zyn die van
 „ *Haroeke* , *Larike* , en *Hilä* , den toe-
 „ gang tot dezelve om laag aan 't pley-
 „ hebbende , naast den trap , die men
 „ op *zodanige* tyden gewoon is ; met
 „ het hek daar toe zynde , af te sluy-
 „ ten . De *aansprake* , ofte *vergaderin-*
 „ *ge* , met d' *Orangkayen* zal , gelyk het
 „ *gebruyk* altans is , buyten aan de *Re-*
 „ *dout* , ofte *Fortresse* , in de *huyling* ;
 „ ten zelve eynde opgesteld , geschie-
 „ den , en midlerwyl de *Soldatesque* bo-
 „ ven by hare *Post* blyven , om goede
 „ *wagt* te houden , 't welk niet alleen
 „ dan , maar ook alle dagen te achter-
 „ volgen staat , op dat men in geen *qua-*
 „ *de* gewoonte vervalle .

„ Het verder *observeren* van *Militaire*
 „ *Ordre* onder de *Guarnifoonhouders* ;
 „ willen wy de *Opperhoofden* mede ten
 „ *hoogften* bevolen laten , want zy daar
 „ voor zo wel , als *dingen* , die de *Ne-*
 „ *gotie* aangaan , te *verantwoorden* heb-
 „ ben . Zulks is het dan van hare en der
 „ *mindere Officieren* , *pligt* , dezelve ;
 „ gelyk boven *aangeroord* staat , altoos
 „ by de *Redout* of *Fortresse* te houden ;
 „ latende over dag niet meer r'effens
 „ *uyt* , ofte van hare *befcheyden* plaats
 „ afgaan , dan de *sesde man* , maar en
 „ zal niet *ligtelyk licentie* mogen gege-
 „ ven worden , om des *nagts* te *absen-*
 „ *teren* , als eenelyk de *Getrouwde twee-*
 „ *maal* ter *weke* beurtelyk , ende zo ic-
 „ mand op *eygen Authoriteit* , of door
 „ *debauche* , quam buyten te blyven . die
 „ zal men voor de *eerste*-*maal* straffen
 „ volgens de *Krygs-ordre* van de *hooge*
 „ *Regeeringe* tot *Batavia* , in *dato 28*
 „ *October* , in 't *jaar 1668.* gelyk ook de

„ *slapers op schildwagt*, als mede de gene die imand van de *inlanders* of andere eenige *quade bejegeningen* aandoet, maar andermaal in dezelve *saute* van ontydig *uytblyven* en *slapen* vervallende, *item* eenigen *overlast* of *geweld* bedryvende, zullen herwaards na 't *Kasteel* moeten gefonden werden, nevens de *befcheiden*, daar toe dienende, om door den *Fiscaal* voor de *Justitie* *gecalangeert* te werden.

„ Eens ter week zal de *Soldatesque* in de handeling van haar eygen *Gezweer* werden *geexerceerd*, en gelet, of een ider 't zyne *schoon*, en vaardig houd, welke oefeninge *gefchieden* zal de eene reys *slegts* met *afbrandinge* op de pan, tot *verfparinge* van 't *buskruit*, en de andermaal, dat is om de 14 dagen, met het *lossen* hunner *Musquetten*, waar aan *middelery* iets by *toeval* komende te *ontbreken*, zal men dezelve by de eerste *occafie* herwaards *overzenden*, om *gerepareerd* te werden, leenende haar voor die tyd andere van 't *rak*.

„ Op de *kleedinge* der *Guarnifoenhouders*, tot *confervatie* van hunne *gefontheid*, moeten de *Oppelhoofden* mede *goeden* agt *flaan*, *beforgende*, dat zy in 't *vertrekken* der *gewoonlyke subsidie*, ofte *goede maanden*, daar van na *behooren* *voorfien* werden.

„ Tegen het *vloeken* en *fwereen*, als geen van de *minfte* *oorfaken* wefende, om welke *God de Heere* *fwaaere* *plaaen* over land, en *volkeren* zend, moeten de *Oppelhoofden* en *mindere Officieren* *getrouwelyk* waken, *corrigerende* zodanige *vloekers* na *leelykheid* der *woorden*, met *plantinge* van 2, 4, à 6 *Musquetten* voor *gelyk* *getal* ofte *meerder* *dagen*, *except* *lasteringe* van *God* of zyn *Heilig Woord*, welk *crimen* de *Justitie*, volgens den *eerften Articul* der *Krygs-ordre* van haar *Hoog Mog.*, toe komt *rigoureusel* te *straffen*, ende *waaromme* zulke *afschouwelyke deliquanten* na 't *Casteel* moeten *gezonden* werden, nevens de *beyfen*, ter *fake* dienende.

„ Niemand is *toegelaten*, door hem zelve, of anderen, *sterken drank* in de *fortrefsen* onder 't *volk* te *brenghen*, 't zy om te *verkoopen*, *fwenken*, of zelfs *uyt* te *drinken*, op *zene* zo 't een *soldaat* is, die zulks doet, van *drie* *dagen* *geplant* te *flaan*, en *verbeurte* van den *drank*, maar de *Oppelhoofden* ofte de *Sergeanten* van de *mindere Redouten* daar inne eenige *morferye* met

„ *fwacheren*, ofte *anderfints*, *opkoop* der *soldaten* hunne *goederen*, *direct*, of *indirectelyk* *plegende*, zullen *zonder* de *minfte* *verfchooninge* werden *gedepoorteed*.

„ Desgelyk zullen ook de *Oppelhoofden*, en *mindere Officieren*, niet *toelaten*, maar na *vermogen* op alle *bedenkelyke wyfe*, en *maniere*, zo *wel* *buyten* als *binnen* de *refpective fortrefsen*, *tegen* gaan, het *fhadelyk* en *ongeoorlofd speelen*, *tuyffchen*, ofte *dobbelen*, onder de *Guarnifoenhouders*, als een *oorfaak* zynde van *veele droevige* *onheilen*, *straffende* over zulks die *geenen*, welke daar op *betragt* werden, met *planten* op de *schildwagt*, *detentie* *binnen* de *fortres*, of *dierge* *lyke* na-dat 'er *veel*, of *weinig*, *ingedaan* is, ende zal het een *idery* *flaan* 't *geld*, daar toe *opgefet*, na *zig* te *mogen* *nemen*, *mitsgaders* *boven* *dien* den *winnaar*, op *klagte* van den *verliefer*, het alzo *gewonnen* *geld* *ghouden* wesen te *refitueeren*.

„ Op den *ommegang* met de *Inlanders* heeft *meergemelde* *Heer De Vlaming Zalgr.* zodanige *ampele Ordre* *gefteld*, als by *dezelve* kan *worden* *gezien*, *bestaande* ten *principalen*, in een *heufche* ofte *onbedriegelyke* *handeling*, en *vrindelyke* *bejegeninge* *omtrent* en aan de *Orangkajen*, ook *niemand* van 't *gemeene* *volk* te *flaan*, *ftoten*, *fwelden*, of *fnadelyk* toe te *fwerken*, *nog* *gedoogen*, dat zulks door de *soldaten*, of andere, *gedaan* werde, *item* dat een ider, 't zy in 't *koop* van *kleeden*, ofte *Nagel-levereren*, *wel* en *behoorlyk* zal *worden* *getracteerd*, *zonder* imand *langer*, als *noodig* is, *ongeholpen* te *laten* *flaan* *wagten*, &c. *boven* 't welke ook van *allen* *tyden* *verftaan*, en *geordonneerd* *geweest* is, tot *meerder* *ruste*, en *genoegen* van de *zelve*, *hun* niet *alleen* van *alle* *nodige lasten* en *servituten* *vry*, en *ongemolesteerd* te *houden*, maar ook *zodanigen*, die *men* *eenigfints* *voorby* kan, te *excuseeren*, waar by wy tot *nader elucidatie* van de *meninge* *dezes* *nog* *voegen*, dat het *niemand* van *onze* *Residenten*, op de *Comptoiren*, ofte *Subalterne Commandanten* in de *refpective Redouten* *geoorlofd* is, *cenigen* *inlander* tot *particuliere affaires* te *gebruiken*, dan met *hun* *vrye* en *onbedwongen* *wil*, *mits* *betalende* *egter* *aan* ider *man* *uyt* *eygen* ofte *particuliere* *beurfe* voor *elken* *dag* *ses* *fluyvers* en een *pond* *Ryfl.* *gelyk* *d' E. Comp.* zelfs *hare* *huur*-*flaven* *komen* te *kosten*.

„ De *Mooren*, daar dezelve *resideren*, zal men haren genaamd *Gods-dienst* „ *ongemolesteerd* laten oefenen, en *speci-* „ *alyk* dezelve in hunne *vast-dagen* zoo „ veel doentlyk, van eenigen arbeid ver- „ schoonen, zynde by ons ook in *usan-* „ *tie* *gebragt*, dat dezelve met het over „ brengen van *vleesch* en *spek* van de „ *Comptoirs* aan de onderhoorige *Re-* „ *douten*, ofte *befettingen* (daar het be- „ quaamlyk geschieden kan) niet ge- „ moeyd, maar vry gehouden, en zulks „ tegen eenigen anderen dienst van de „ *Christenen* verwisseld werde, welke „ gewoonte dan ligtelyk teagtervolgen „ zy; dog hoedamg de voorz. *Mooren* „ in haren gemelden *Gods-dienst* gelimi- „ teerd zyn, namentlyk van dezelve niet „ te mogen *uytbreiden* onder de *Heiden-* „ *en*, zulks kan gezien werden, by „ het *Manifest* van dato 25 *Augustus* „ 1676. waar op de *Residenten* stillen- „ kens te letten hebben, dat ook 't zelve „ *point*, somtyds als 't pas geeft, de „ voorz. *Moorse Overheid*, onder ge- „ meenfame *Discoursen*, wel eens mog- „ en *crimeren*.

„ Tot verligtinge der voorvallende „ noodige en onmydelijke *Compagnies* „ *diensten* van de *Inlanderen* heeft men „ voortyds verstrekt, aan ider man een „ *pondt* *ryst* *daags*, en, aan de *fortifika-* „ *tie* *arbejdende*, een *stuur* *boven* 't „ *voorz. pond*, 't welk naderhand door „ haar *Edelbeden* de *Hooge Regeering* van „ *India* tot *Batavia* verduubeld zynde, „ naamlyk 2 *stuurvers*, en 2 *pond* *ryst* voor „ de geen, die aan *extraordinary Wer-* „ *ken* *arbeiten*, mitsgaders, *half* zo veel „ in de *ordinari diensten* van *Pangayen*, „ *Ec.* is zedert daar by *gecontinueerd*, „ gelyk ook na dezen buyten andere „ *vrede* *geschieden* moet, te weten, aan „ het gewoonlyke *quarts-volk*, als zy „ gebruykt werden, en anders niet en- „ keld, en wat daar buyten ofte boven „ dien aan de *fortificatien* te doen valt, „ *dubbeld*, maar aangefien het somtyds „ gebeurd, dat de werken, 't zy die „ bestaan in 't vergaderen van *kalk*, *steen*, „ *timmer-hout*, *atap*, *gabba gabba*, of „ diergelyk onder de *Negerjen resp.* en „ die weder aen de *Dati's* der zelve ver- „ deeld werden, zonder dat men *reke-* „ *ning* *houden* ofte *staat* *maken* *kan*, „ van de dagen, die elk man gearbeid „ heeft, zo zal in stede van de voorz. „ dag-kost, aan de Heer *Gouverneur* „ moeten werden overgesonden, een „ *specificatie* van de *qualiteit*, en *quan-* „ *teyt* *der materialen*, by elke *Negery* aan „ de *E. Comp.* geleverd, ofte vergaderd, „ ten cynde dat daar op in *rade* *gelet*, „ en, na gedane *overflag*, 't zy *parti-*

„ *culier*, ofte in 't *generaal*, tot een „ vrolyken dag, de vergeldinge ofte „ *voldoeninge* *dieswegen* *geordonneerd* „ mag werden.

„ In 't affenden van eenig *Vaartuyg* „ herwaards, ten dienste van de *E.* „ *Compagnie*, zal 't elken reise in of on- „ der de *Brief* *genoteerd* moeten werden, „ voor hoe veel dagen de *Scheppens* „ gints *geprovideerd* zyn, om hier on- „ wetende geen *dubbeld* *verftrekkinge* „ te doen.

„ Aan d'*Inlanderen*, die genegen zyn „ elders heen te trekken, blyven de „ voorz. *Kooplieden* en *Subalterne Op-* „ *perhoofden* *gequalificeerd* een *Pas-cedelt-* „ *jen* te verleenen, mits genietende voor „ ider niet meer dan *twee*, ofte ten y- „ tersten *zes stuurvers*; dog zullen de li- „ miten dies zelve niet wyders gaan, „ als van *Hitoe*, *Larke*, *Oma*, *Honi-* „ *moa*, en *Noessalaoet*, de een op de an- „ der en gesamentlyk na *Cerams Zuyd-* „ *zyde* te weten in 't *Oosten* tot *Elinama* „ ofte *Werinama*, en in 't *Westen*, *As-* „ *saboedi*, except, dat het de *Opp-* „ *erhoofden* van *Hila*, en *Honimoa*, voor „ als nog geoorlofd blyft, dito *Pasjens* „ uyt te strekken, tot *Hatoewè* en *Wa-* „ *roe* op de *Noord-kust*, zoo lang die „ door eenige *roverye* der *Papoewa's* „ ofte *moorderyen* van de *Afsoereefen* „ niet te zeer ontveiligd werd, houdende „ wy alle verdere vaarten buyten „ voorn. *limiten*, ende *frequentatie* van „ de *Eylanden*, *Boero*, *Amblaww*, *Ma-* „ *nipa*, *Kelang*, en *Bonoa*, om redert „ aan ons *gereferveerd*, maar zullen de „ *Residenten*, en *Commandanten* in de „ *Redouten* *Oostburg*, en *Wantrouw*, ver- „ mogen de *respective* onderhoorige vol- „ keren aldaar op hun verzoek te *licen-* „ *tieeren*, van de een na de andere *Ey-* „ *landen* te varen, als *Boero*, *Amblaww*, „ *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa*, item na *Piroe*, „ *Tanoeno*, *Loeboe*, ende de *Uliassers*, als „ ook tot opkoop van levens-middelen „ na *Hatoewe*, onder *conditie*, als voo- „ ren gezegd is, mits niet langer als 6 „ wecken, of ten hoogsten 2 maanden „ uytblyvende, ten ware het weder „ zulks kennelyk quam te beletten.

„ Dat niemand, in dienst van de *E.* „ *Compagnie* zig begeven hebbende, een „ *particulieren handel*, 't zy door „ hem zelve, of andere vermog te dry- „ ven, op *pene* van *deportement*, en „ verdere *straffe*, is een ider genoeg be- „ kend, maar gelyk deze overtredinge „ *verscheide graaden* kan toegeschreven „ werden, ten aanzien van hare *boed-* „ *zigheid* en *veelheid*, ofte *waarde*, alzo

„ agten wy ook fwaarder *correctie* te
 „ *meriteren*, de gene, die, zelfs *Admi-*
 „ *stratie* van de *E. Compagnie* hebbende,
 „ gelyk de *Kooplieden*, *Winkeliers*, en
 „ *Kassiers*, &c. eenige voorz. *Commer-*
 „ *cie* daar benevens komen te plegen:
 „ want de zodanige als *peffen* in des
 „ *Compagnies* staat te houden zyn, en
 „ verstaan wy onder deze laatstge-
 „ noemde zoorte meede geheelyk te be-
 „ hooren, gelyk wy dan ook in dier-
 „ voegen strafwaardig stellen, alle die-
 „ naars, ofte *Suppoosten*, van de *E.*
 „ *Compagnie*, 't zy van of aan de *Negotie*,
 „ *Militie*, ofte eenige andere *Ordre*
 „ *dependerende*, welke hare onbeschaam-
 „ de *baatsfugt* omtrent den *Inlander* tot
 „ woekery laten uytspatten. *Iem* ook
 „ die eenige ongeoorlofde handelinge
 „ met dezelve dryven in 't *fiëren* van
 „ *gelden*, en *kleeden*, of andere goede-
 „ ren, en waren op de aanvolgende ge-
 „ *gewassen*, &c. als *consequentelyk* hun
 „ moettende *strekken*, tot een uytſien
 „ na quade middelen, tot groote *preju-*
 „ *ditie* van de *E. Comp.*, waar voor dan
 „ een ider, die het aangaat, en buyten
 „ verderf ofte schade blyven wil, zig
 „ te wagten heeft.

„ Aan de *Residenten* op de *Buyten-*
 „ *Comptoirs* *respectivelyk*, als ook de
 „ *Commandant* in de *Redout Wantrouw*
 „ tot *Manipa*, is toegestaan *civile* ende
 „ *kleine questien* ofte *geschillen*, onder de
 „ *inlander*en vallende, 't zy nopende *li-*
 „ *mietſcheidinge* hunner *doefons*, ofte *lan-*
 „ *deryen*, 't *onrvellen* van des eens of des
 „ anders *Sagoe*, en 't *klimmen* van *vrugt-*
 „ *bomen* (uyt *disput* der voorz. *limiet-*
 „ *scheidinge* veeftydts ontſtaande) *item* o-
 „ ver *ſcheld-woorden*, *agterſtallige ſchul-*
 „ *den*, wegens *Toteria* (als 'er ſchrift-
 „ *lyke* blyk van is, en anders niet) of
 „ iets diergelyks, met de *Hoofd-Orang-*
 „ *kajen*, in wiens gebied of *Diſtrict* zulks
 „ voorvalt, nevens 2 à 3 andere, de
 „ naaft daar aan *geſitueerde*, niet *ſuſpect*
 „ in de faake zynde van eenfydigheid,
 „ by *forma* van *arbitrage* af te handelen,
 „ en te beſlegten; ende dit tot vermy-
 „ dinge van meerder onkosten met o-
 „ *vervaren* herwaards, als tydverſuym
 „ by *partyen* te maken, behoudens nog-
 „ *tans*, dat den genen, welken door 't
 „ gewyſde voorz. zig bewaard vind,
 „ op *verkrege*n verlof vande *Hr. Gouver-*
 „ *neur* buyten eenig *nampriſſement*, ofte
 „ anders de *ſomme* van 12 Ryxd. aan 't
 „ *Landgerichte* alhier, zal mogen *appel-*
 „ *leren*, zynde wyders deſe onze mei-
 „ *ninge* geenzins, dat iemand van de
 „ *ſubalterne Opperhoofden* voorz. hun
 „ zullen mogen aantrekken, dingen,
 „ die eenigermaten *crimineel* en *fwaar*

„ zyn, ofte meer dan 50 Ryxd. in
 „ waardy zouden bedragen, maar dat
 „ ze dezelve herwaards zullen hebben te
 „ renvojeren, om hier *geexamineerd* en na
 „ ſtyl van *rechten gedeceideerd* te werden,
 „ dog zullen de *Residenten* hebben te
 „ beſorgen, dat de faaken behelſende *de-*
 „ *licten*, waar af de *calange* den *ſifcus*
 „ toekomt. 't elkens zoo veel beſehei-
 „ den en blyken werden vervaardigd,
 „ en nevens de *Misdadigers* overgelon-
 „ den, als na gelegenheid des tyds te
 „ bekomen zullen weſen.

„ 't Geen dan invoegen, als boven ge-
 „ ſegt is, op de *reſpektive residentie*
 „ *plaatſen* te beſlegten, komt voor te
 „ vallen; zal in een *apart rol-boek*, na
 „ de gewoonlyke *forme*, die men voor
 „ 't *Gerichte* alhier aan 't *Caſteel* houd,
 „ werden *genoteerd*, met zoo veel *ex-*
 „ *tenſie*, als tot klaarheid van 't gewyſ-
 „ de nootwendig dienen moet, en by-
 „ voeginge van de *naamen* der *perſoonen*,
 „ die als *Rechters* geſeten hebben, welk
 „ *boek*, ofte boekjen, een ider de *ſyne*,
 „ zal bewaren, mitſgaders by vertrek
 „ ofte verplaatſinge, aan den *ſucceſſeur*
 „ hebben over te leveren, doende daar
 „ van *Notitie* op het *transport*.

„ Iemand in eenige *Civile boete* we-
 „ gens *ſcheld-woorden*, of iets dierge-
 „ gelyks, werdende *gecondemneerd*, zal
 „ den *Koopman*, *Resident*, ofte *Comman-*
 „ *dant reſpective*, dezelve ontfangen, en
 „ zulks op ſtonds ter zyden van 't *Ap-*
 „ *pointement* ofte *gewyſde* in 't *boek* aan-
 „ teykenen, omme jaarliks, indien 't
 „ nodig is door den *Gouverneur* verdeeld
 „ te werden, zo als zyn *E.* zal vinden
 „ te behooren, 't zy aan de *Hoofd-Or-*
 „ *rangkajen* gefamentlyk, tot een *ſiri*
 „ *Pinang*, 't zy tot gemenen dienſt
 „ hunner *Negerjen*, ofte wel der *Cor-*
 „ *eorre*, &c.

„ Maar zo iemand eenige *boeten* ont-
 „ fangen hebbende, beſtond dezelve te
 „ verduyfteren, zal tot ſtraffe even ge-
 „ lyke *ſomma viermalen* moeten uytkec-
 „ ren, en voldoen boven andere *cor-*
 „ *rectie* na gelegenheid van faaken.

GODSDIENST.

„ Op alle *Comptoirs*, *Reduiten*, of
 „ te *plaatſen*, daar *Poſt* gehouden werd,
 „ en geen *Predikant*, ofte *Siekentrooſter*,
 „ is, zullen door iemand van de bequaam-
 „ ſte en beſcheidenſte *Officieren*, *Chir-*
 „ *urgyn*, of *Soldaat*, alle ogten en a-
 „ vond, de *ordinari Gebeden* voor 't volk
 „ openlyk gedaan, *item* de *Sonnen-*
 „ *and-*

„ andere onze *Christelyke Hoogdagen*, „ *stigtelyk* gevierd werden, onder 't le- „ zen van een *Predicatie* uyt *Bullingeri*, „ ofte een ander *Gereformeerde buys-poffil*, „ beginnende, en eyndigende die *handelingen* met *Gebeden*; *Dankseggingen*, „ *Pfalmen*, ofte *Lofzangen*, volgens ge- „ woonte onzer *Kerken*; alwaar zig dan „ het *Opperhoofd* altoos *present* moet la- „ ten vinden, niet alleen, om hem zel- „ ven, maar ook anderen te *stigten*, en „ zyn onderhoorige met een goed *exem- „ pel* voor te gaan, 't welk hem tot „ meerder eere, en ontflag, dienen zal.

„ Maar op plaatsen, alwaar *permanen- te* *Predikanten* of *Krank-befoekers* re- „ fideren, zal men dezelve omtrent de „ oeffeninge van den *opentlyken Godsdienst* „ laten begaan, *assisterende* haar *E.* daar- „ inne na vermogen, zo met behoor- „ lyk *respect* hun te geven, als van an- „ dere te doen hebben, onder handha- „ vinge van den zelve *publycquen dienst*, „ ten eynde die niet eenigfins in verag- „ tinge kome.

„ Ende zullen de *Opperhoofden Ordre* „ fchikken, dat haar *Eerw.* tot het doen „ der gewoonlyke *visiten* over *Zee*, al- „ toos van bequaam *Vaartuyg* voorfien „ mogen wesen, en, varende na plaat- „ sen, die niet al te veilig gefchat wer- „ den, zal men hun een a *twee mufque- tiers* tot *lyfs-verfekeringe* byvoegen, „ op dat zy alzo des te gerufter hare „ dienften mogen uytvoeren.

„ Maar 't en is al van ouds niet in ge- „ bruik geweest dat de *E. Predikanten* „ elders heen varen, dan na gedane „ *Communicatie* van haar *E.* voorgenom- „ men vertrek aan het *Opperhoofd*, daar „ zy onder befcheiden zyn, aan den „ welken zy op hunne wederkomst „ ook bekend moeten maken, wat ha- „ peringe elders in de *fehoolen*, ofte *ver- fchappinge* in de *frequentatie* van den *o- penbaren Godsdienst* bevonden hebben, „ omme na vermogen zulks te helpen „ *redresseeren*, ofte onze *ordre* daar op „ te verfoeken.

„ De *Predikanten* hebben het opfigt „ over de *fehoolen* alomme onder hun „ *kerkelyke district*, dog met influytin- „ ge van de *Politique Opperhoofden* wel- „ ke nevens haar *Eerw.* iteeds *gequalifi- ceerd* geweest zyn, zo wy hun als nog „ *qualificeeren*, by dezen tot *Curatores* o- „ ver dezelve *fehoolen*, die zy derhalven „ dikmaals, zelfs in *perfoon*, en onder „ anderen fomwylen ook eens op 't on- „ verzienfte, *item* nu en dan met den „ *Predikant* te famen, moeten *visiteren*,

„ onderfoekende, wat de kinderen t'el- „ kens reife gevordert hebben, en *fac- celfive* toenemen, ook in eas *nodelo- ze*, ofte onwettige *absenten* van eeni- „ gen der zelve, de Ouders, als mede „ de *Orangkajen*, over den traagen „ *Kerk-gang* hunner onderdaanen aan- „ fpreken, *bestraffen*, en *vermanen*, na- „ dat de *floffigheid meriteerd*, 't zy veel, „ of weinig, ende zoo elders eenige „ luye of traage *Schoolmeesters* gevonden „ worden, die zullen zy na een of twe- „ maal *bestraffens* in geval hun niet kom- „ men te beteren, uitwerpen, mits- „ gaders andere bequame en vlytige Ge- „ tellen daar stellen, mits doende daar „ af *rapport* aan ons.

„ De *militaire Commandanten* over de „ mindere *Redouten*, *Vestingen* of *Pos- ten*, daar *fehoolen* omtrent zyn, zul- „ len die insgelyks dikwils gaan befigtigen en letten, of de *Meeſter* op de „ behoorlyke uur ter *fehool* is, mitsga- „ ders by oplefinge van de *Rol*, onder- „ vinden hoedanige kinderen *absent* zyn, „ ende zulks *noteeren*, om 't zelve wy- „ ders de *Kooplieden*, onder welke zy „ befcheiden zyn, als mede de *E. Pre- dikanten* daar ter *visite* verfehynende, „ trouwelyk bekend te maken, zonder „ inmiddels eenige *authoriteyt* over de „ *Meeſters* te gebruyken, dan wanneer „ het de nood vereyſcht.

„ De *Comptoirs* of *Redouten*, waar „ *Christen*, *Kerken*, en *feholen present*, „ of aanhoorig, zyn, als *Honimoo*, *Ha- rocko*, en *Manipa*, daar verſtaat men „ ook, dat de *Opperhoofden* der fehoon- „ len altoos blyven *Commiſſariffen* over „ *Huwelyks Saaken*, binnen hun *Distrikt* „ onder de *inlander*en vallende, nevens „ *twee* uyt de bequaamſte *Christen-hoofd- Orangkajen*, by ons te kiezen, die *Le- dematen*, en, zoo 't gefchieden kan, „ te gelyk *Ouderlingen* zyn, welke ge- „ melte *Commiſſariffen* dan haar te *regu- leren* hebben, na de *ordre*, *geextra- beerd* uyt die voor dat *Collegie* hieraan „ 't *Cafteel*, van dato 23 *Januari* 1657. „ by den Ed. Heer *Jacob Huſtaard* Za- „ ligger beraamd, en hier nevens ge- „ voegd is.

„ De *generale Befchryvinge* van *Zielen* „ *&c.* volgens de *Ordre* ofte *Inſtrudie*, „ daar op beraamd, in *uſantie* gebragt, „ zal jaarlyks zodanig op het *accuraat- ſte* moeten werden agtervolgd, zon- „ der daar toe af te wagten eenige na- „ der liſt van den *Gouverneur*, *except* dat „ tot verligtinge voor den *Inlander*, de „ *Nagelboomen* niet *Jaarlyks*, maar om het „ *der de eens* zullen werden opgenomen, „ en

„ en *genoteerd*, beginnende met den jare
 „ 1680. en vervolgens 83, &c. tot zo lang
 „ dat anders komt *geordonneerd* te wor-
 „ den, desgelyks zal opgemelte *Beschry-
 „ vinge* na dezen niet meer in de maand
 „ van *July*, maar in *Maart* of *April*,
 „ geschieden, om dat als dan het we-
 „ der mits de stille tyd veel meer be-
 „ quaamheid daar toe verschaft.

„ Gemerkt sommige onder de *Inland-
 „ se Hoofden* omtrent het gade slaan van
 „ hare *respective Corcorren* al vry slof, en
 „ agtelooos bevonden zyn, zullen de *Re-
 „ sidenten*, en *Sergeanten* het oog daar
 „ over somtyds eens laten gaan, toe-
 „ siende, en belastende, dat ze defel-
 „ ve droog en onder 't dak, ook by
 „ tyds, wanneer men gewoon is uyt
 „ te varen, tegen alle gebrekkelykhe-
 „ den voorfien, en *repareren*.

„ Eyndelyk staat ook te beſorgen,
 „ dat de land-wegen ofte binne-paden,
 „ van de ecne *Negery* tot de andere
 „ ſtrekkende, door de *inlanderen* alle
 „ 6 maanden van de opwaſſende ruigte
 „ gefuiverd, en ſchoon gehouden wer-
 „ den, volgens gebruyk van ouds, als
 „ waar aan voor 't gemeene beſt zon-
 „ derling gelegen is.

„ De *Kooplieden*, ofte *Residenten*, ko-
 „ mende te vertrekken, of verplaatſt te
 „ werden, zullen deze en andere *ordres*
 „ nevens onze *ſuccesſive brieven* aan hun
 „ geſchreven in een *boek* te ſamen ge-
 „ naeyd, zoo wel als de *boeken* by het
 „ *Comptoir*, of de *Redout*, beruſtende,
 „ aan hunne *vervangers* in *debita forma*
 „ hebben over te leveren, en zulks op
 „ het *Transport* ſpecificeren, op ver-
 „ beurte van *drie maanden Gagie*, by
 „ verſuym van dien, zullen ook hare *re-
 „ ſcripten* en *advyſen* doen op klein *for-
 „ maat papier*, om hier ter *Secretarye*
 „ geen ongevoeglykheid te geven aan 't
 „ inbinden der zelve.

Onderſtond,

Amboina aan 't Caſteel
 Victoria, dezen 25.
 Januari, 1678.

Was Getekend,

ANTHONIO HURDT.

Aan deze Opperhoofden van Hitoe,
 Honimoo, Oma, en Larike wierd daar-
 enboven nog in 't jaar 1669. 10 Januari,
 ook van Batavia, en in 't jaar 1670. uyt

't Vaderland, belast, alle de Nooten-
 boomen aldaar uyt te roejen.

Ook vonden haar Edelheden goed
 hen in 't jaar 1672. 23 Februari aan te
 ſchryven, dat zy beletten moeſten, dat
 niemand te veel vermogen kreeg.

In 't jaar 1676. 28 December belas-
 ten zy de Koebeeſten op de Buyten-
 plaatſen, tot nut der Opperhoofden en
 van 't Guarniſoen, in agt te nemen; dog
 het is zo verre van daar, dat daar van
 iet voor den Sergeant, of Soldaaten zou
 overſchieten, dat zy de gekaarde melk
 zelf nog wel laten verkoopen, vooral
 die wat inhalende zyn.

Ook belaften zy hen toen, Kaartjes
 van onbekende Diſtricten te maken; en
 herhaalden in 't jaar 1688. 2 Maart, en
 1692. 24 Februari, hare vorige laſt van
 geen geld op de Nagel-moeſſons te mo-
 gen uytſetten.

In 't jaar 1690. den 15 Februari, be-
 laſten zy de Reduyten met pannen te
 dekken; en ordonneerden 't jaar daar aan
 den 6 Maart die van Honimoo, hun
 nieuwe Veſting (na dat zy van 't jaar
 1676. den 18 Januari al bevolen hadden,
 die op Saparoewa te begrypen, en den
 28 December 'er bygevoegt, die wat
 langſaam te laten voortgaan) nu eindelyk
 eens te beginnen.

In 't jaar 1695. den 23 Februari ſton-
 den zy aan proviſionele Opperhoofden
 toe, de Emolumenten, tot die bedie-
 ning ſtaande; dog ordonneerden hen al-
 len den 1 Maart 1696. de Overwigtigen
 te betaalen.

In 't jaar 1700. den 9 Februari ſton-
 den zy aan 't Hoofd van Larike toe Pas-
 cedels na Hatoeve te mogen geven, al-
 zo het te moejelyk viel daarom de In-
 landers aan 't Kaſteel te doen komen.

En op dat de Buyten-Opperhoofden
 nette kennis van alle de bevelen harer
 Hoog-Edelheden hebben mogten, zo
 behaagde het dezelve in 't jaar 1703. den
 15 Januari te belaften, dat de Land-
 voogd haar kennis, en viſſe van alle
 Brieven voortaan zoude hebben te ge-
 ven, op dat de zelve niet zouden
 kunnen verſehoonen, van die niet ge-
 zien nog geweten te hebben.

Van den F I S C A A L.

Na de Opperhoofden van Hitoe volgde
 de Fiſcaal, die zo veel als Hoofd-Offi-
 cier, een Koopman in qualiteyt, en die
 eygentlyk geſteld is, om allen partieu-
 lieren handel, ongeregelde dienſten, en
 bedryven van dienaar, in eenyder, zon-
 der aanſien van Perſoonen, te beletten,
 hen daar over in de daar toe geſtelde
 boetens te beſlaan, of hen anders voor
 den

den Rechter te dagvaarden, en daar over Civiel, of Crimineel, na dat de faak is, aan te spreken, wagtende daar over 't vonnis van den Rechter.

Gelyk hy nu getfeld is om allerley mors-handel te beletten, dewyl voornamelyk, om die met Nagelen, alzo dit Compagnies hart-ader is, te stremmen, en de schuldigen daar over voor Recht te roepen.

Alle die beveelen, aan den Fiscaal in dezen opsigte gegeven, zyn in haar zelven wel goed; maar ider een zal zeer licht, met het geen wy te vooren al gezegt hebben, willen gelooven, dat zulk een Fiscaal het in zyn gedagten niet zou durven neemen, om den Landvoogd, al zag hy hem nog zoo dikwils verboden handel dryven, of nog zo zeer tegen de Placcaten en Orders harer Edelheden fondigen, daar over maar eens aan te spreken, veel min om hem daar over in Rechten te betrekken, aangesien al zyn welvaaren van hem alleen afhangt, behalven dat hy ook geen faak, dan als het den Landvoogd behaagd, zal durven aanleggen, of bestieren, indien hy voor zig zelven een goeden uytflag daar van zien wil; weshalven ik oordeel, dat vooral de Fiscaal in zulk een Landvoogdy een man behoort te zyn, die in 't allerminste met den Landvoogd niet te doen, nog hem ergens in te vrenzen had, verre van daar, dat hy zo zeer, als deze, van hem afhangen, of zyn wel- of qualyk-vaaren aan zyne gunst, of ongunst geheel gebonden zou zyn.

Het is waar, dat de Heeren in het Vaderland al zedert 't jaar 1710. independente Fiscaals, dat is, die van geen Landvoogd, of zynen Raad afhangen zouden, uitgezonden hebben, maar van wat uytwerking dit geweest is zullen wy in de independente Fiscaalen, van *Kerwel* onder Malacca, en *Weyer*, op de kust *Cormandel* zien.

Dog om nog beter kennis van 't Ampt van den Fiscaal te bekomen, heeft men alleen deze volgende Instructie, in 't jaar 1678. voor den provisioneelen Fiscaal, van *Houten* gemaakt, maar na te lopen.

Instructie voor S^r. Rogier van den Houten, Provisioneel Fiscaal in AMBOINA.

Het plagt in vorige tyden onder vele losslycke Regeringen des werelds een gebruyke te zyn, dat het ider een vry itond zynen medeburger voor 't Geregte wegens ende over ce-
II. Deel.

nige gepleegde misdaden te beschuldigen, ende aan te klaagen, 't welk nogtans een Sake was, veele party-schappen, boosheden, ende wraak-gierigheden onderhavig, zulks ons geloove is, om die quade *Consequentien* voor te komen, onder manierlyker volkeren naderhand de Ampten van *Schouten, Balsjuwen, ende Fiscaalen*, op de baan gebragt te zyn, de welke geene Regtsvoordringe hebben te doen, dan uyt kragte van haare Bedieninge, ende voor alderhande wederwraak door de magt van de *Hooge Overbeden* werden beschermid; waar uyt dan de *hooge waardigheit* van zodanigen *Bedieninge* werd begrepen, ende met eenen van hoe onverleibbare *Conscientie* zodanige *publycque Officieren* van 't Geregte behooren te zyn, want dewyle het eenigste heilig oogmerk voor alle *Vierschaaren des Geregts* behoort te zyn, dat de vrome Luyden gerust, onbeschadigd, ende onverhinderd mogen leven, ende hare middelen genieten, daar en tegen dat de *Quaad-doenders* na den eylich gestraft, ende ingetugeld werden, zo blykt het wel duydelyk, dat een *Eyscher* voor 't Geregt uyt kragt van zyn *ampt* (hoedanig nu uwe *Bedieninge* wezen zal) door moedwillige versuymenis, oogluylking, ende inzonderheit *corruptien* zig te buyten gaande, regelregt tegen 't welvaren van 't *Gemeene-best*, swaarlyk fondigd; 't gaat valt, dat door versuym, ende oogluylking, de boosdoenders vrygestelt werden, hoe veel min zyn dan de *Corruptien excusable*; want een van beide is waaragtig, of de *Delinquant* word door den *gecorrumpceerden Fiscaal* na verdienste van zyne misdaad te veel gelds afgenomen, of te weinig; Indien minder als de straffe voor den *Raad* zoude importeren, zo blyft de schuld op de *Fiscaal*, dat de misdaden niet na behooren gestraft werden, indien meerder, als de straffe voor den *Raad* zoude importeren, zo maakt de *Fiscaal* zig zelven tot een *dief*, ontstelende de luyden zo veel, als zy na geregtigheit niet behoefden uyt te geven; ende in beide deze gelegenheden maakt hy, die voor *God*, ende zyne *overigheit* gezworen heeft een voorstander van geregtigheit te zullen zyn, zich een *voorstander* van *ongeregtigheit*. Zeker hy bedriegd zig grootelyks, die deze zake licht stelt, ende daaromme hebben wy niet willen laten toteen inleidinge deses *UE*. zulk een nodige lesse voor te schryven, op dat *UE*. deze gewigtige *Bedieninge* niet alleen met voordeel, maar met een
R t goc-

„ goede *Conscientie* mogt bekleden tot
„ voortand der *Gerechtigheid*, ende tot
„ ruste dezer *Gemeente*.

„ 't Is waar, dat om de hatelykheid van
„ vangen, en spannen, aan 't *Fiscaals*
„ *Ampt* valt zynde, eenige voordeelen
„ gegund werden, die zonder swarig-
„ heid zult mogen genieten, ende wy
„ *UE.* ook niet denken te onthouden,
„ als daar zyn *gelicentieerde*, ende *ge-*
„ *condemneerde Boeten*, ende *Breuken*.
„ *Gelicentieerde boeten* noemen wy, die
„ over geringe mislagen werden be-
„ taald, zonder dat de sake behoeft
„ voor Regt getrokken te werden,
„ maar op dat hierinne geen *exces* begaan
„ werde, hebben wy jongt in *rade*
„ verstaan, dat zonder daar van kennis
„ of reekeninge te doen, gene hoogere
„ boeten tot uwen eenigen profyte zult
„ mogen ontfangen, als ter *somma* van
„ 6 Ryxd.

„ Maar van alle breuken, die hoo-
„ ger loopen, zult, alwaar 't schoon
„ daar van geen dagementen voor den
„ Rade geschieden, reekeninge moe-
„ ten doen, om *gediscrebeerd* te wer-
„ den (*a uso*). *Gecondemneerde boeten* noc-
„ men wy in Rade over mislagen daar
„ juyft geene *Placcaten* van zyn, of al
„ *Placcaten* van zynde, op *UE.* gedanen
„ eych de *Delinquanten* werden *geinjun-*
„ *geerd*, ende van deze zal *UE.* moeten
„ beforgen, dat de *distributie*, gelyk hier
„ boven gesegt is, behoorlyk geschied-
„ de.

„ Insgelyks zult zorge dragen, dat
„ de *Condemnatiën*, voorgevallen op en-
„ de jegens eenige *Compagnies Dienaren*,
„ altyd door den *Guarnisjoen-boekhouder*
„ behoorlyk worden ingeschreven, met
„ bygevoegde *Appointement*, ofte *Sen-*
„ *tentie*, tot haren laste, die gemeene-
„ lyk agter in 't *Groot Boek* werden *geco-*
„ *pieerd*.

„ Alle *Compositiën*, of *afmakinge* buy-
„ ben 't *Geregt*, blyven, op *pene van*
„ *deportement*, verboden; maar, den
„ Raad zulks toestaande, zult wel ver-
„ mogen met eenige *Delinquanten* te *ac-*
„ *corderen*. behoudende de *boeten* alleen,
„ of daar van *distributie* doende (*a uso*)
„ na dat den Raad zal hebben goed-
„ gevonden.

„ De *Jurisdicctie* van den *Fiscaal*, om
„ *Regts-vordering* te doen, strekt hier-
„ ver ganfch *Amboina*, zo wel *Christie-*
„ *nen* als *Mooren*, ende zal *UE.* mogen
„ *Eyfeb* doen voor den Landraad van
„ *Leytimor*, ende de *Kamer van Justitie*,

„ welke laatste niet alleen *Compagnies*
„ *Dienaars* concerneerd; maar ook de
„ *Burgers*, als een gemengd *Collegie*
„ van *Justitieren* en *Schepenen* zynde.

„ Voor den *Land-raad* zal *Eyfeb* en
„ *Conclusie* gedaan moeten werden, 't
„ zy by monde, 't zy by geschrifte, in
„ de *Maleysche Taale*; maar dewyle *UE.*
„ als nog daar inne niet is *geverfeerd*,
„ zyn wy te vreden, dat voor eerft een
„ *Secretaris* u daar in behulpig zal we-
„ zen.

„ Wy hebben, om *Pregnante* rede-
„ nen, goedgekeurd, dat niemant de
„ *Orangkajen*, *Land-raden*, *civielyk* om
„ eenige *questiën* voor Regt zal mogen
„ vorderen, zonder ons *consent*, 't welk
„ dan ook voor den *Fiscaal* gezeid zal
„ blyven, indien hy op eenige der *Orang-*
„ *kajen* iets mogt hebben te *pretende-*
„ *ren*; ook dezelve over begane *fauten*
„ zoude willen aanklagen.

„ Ende is generalyk het *ampt* van
„ den *Fiscaal*, te beforgen, dat alle mis-
„ dadigers, ontrouwe *Compagnies Die-*
„ *naars*, ende *Contraventeurs* van 's *Hee-*
„ *ren Placcaten*, ook alle wederstrevers,
„ van de *Hooge Overigheid*, voor hare
„ *Competente* *Regters* aangeklaagd, en-
„ de ter straffe gevorderd werden.

„ Om 't welke na *Gerechtigheid* uyt
„ te voeren, verstaan moet werden,
„ dat alle *Actiën* van den *Fiscaal* *crimi-*
„ *nelyk* ingetteld werden, maar dat 'er
„ *distinctie* is tusfchen *crimineel-capitaal*,
„ ende *crimineel-civiel*. 't eerste is te ver-
„ staan van grove delicten, die met lyf-
„ en goed strafbaar zyn; 't andere van
„ mindere misdaden, die met geld-boe-
„ ten, ofte andere lichamelijke *penalitei-*
„ *ten*, werden *gecorrigeerd*.

„ In 't *procederen* op ende jegens de
„ eerste soorte, geschied terftond *in-*
„ *carceratie*, te weten, als (gelyk
„ de *Regts-geleerden* zeggen) het *factum*
„ *Constat*, dat is, als 'er blyk is, de
„ saak begaan te syn; by *exempel*, nie-
„ mand is aansprekelyk over diefte, daar
„ niet gestolen is, niemand kan over
„ moord aangeklaagd werden, daar nie-
„ mand vermoord is.

„ Maar al zyn schoon de *Delicten* niet
„ *Capitaal*, zoo word egter, ten oplit-
„ te van de bevordering van 's *Com-*
„ *pagnies* dient hier te lande, *incarcerat-*
„ *ie* of gevangenis, aangeleid tegens
„ *personen* die haren dienst verzuimen,
„ *pypfeldery* aanrigten, zig tegen hare
„ *Officieren* optellen, *soldaten*, die
„ hare

„ hare wagen qualyk beforgen, *ma-*
 „ *troofen*, die haare tehepen laten ont-
 „ varen, of tegens verbod 's nagts aan
 „ land rinkelroyen, ende diergelyke,
 „ welke voorvallen zoo gemeen zyn,
 „ dat het onnodig is daar van in dezen
 „ verdere *Specificatie* te maken.

„ In *Capitalz-Crimineele* zaaken werd
 „ ook anders *geproceedeerd*, als in faaken,
 „ die *Civiel-Crimineel* zyn: want als dan
 „ is den *Fiscaal*, *Eyscher*, gehouden
 „ zynen *Eysch* *fehristelyk* over te leveren,
 „ ook de *Attestatien*, tegens de misdad-
 „ igen ingebracht, moeten na twee
 „ *recollememen* in *presentie* van den *De-*
 „ *linquant* beëdigd zyn, de *Confessie*
 „ moet ook gefchieden tweemaal voor
 „ *Gecommitteerden*, en ten dertemaal
 „ voor den gantsehen Raad.

„ Maar, de *Confessie* niet klaar genoeg
 „ zynde, zal de *Fiscaal* een *interrogato-*
 „ *rium concipieren*, ende verfoeken, dat
 „ den *delinquant* daar op ampelyk *geex-*
 „ *amineerd* mag werden.

„ Ook dewyle niet gebruykelyk is,
 „ iemand in *Capitale Delicten* te verwy-
 „ sen, voor dat hy daar van zelve be-
 „ kentnisse kome te doen, zo zal by hal-
 „ fterkheid den *Fiscaal* *fehristelyken*
 „ *Eysch* doen *ad Torturam*, of tot *py-*
 „ *ninge*.

„ Edog dewyle dit een Saak is van
 „ groot belang, moet 'er groote voor-
 „ sigtigheid in gebruykt werden, ende
 „ heeft den *Fiscaal* te letten, dat 'er in
 „ de Sake een half volle *probatie*, of
 „ bewys zy, al eer hy zynen *Eysch ad*
 „ *Torturam* kome te *institueeren*. Ten
 „ tweeden, dat de *inditien*, die nevens
 „ 't half volle bewys te zamen komen,
 „ kragtig genoeg zyn, om de misdaad
 „ te doen gelooven. Ten derden moet
 „ gelet werden, of ook de misdaad van
 „ zodanigen *natuure* zy, dat, indien al
 „ klaar bewesen was, de regtvaardige
 „ straffe zoo zwaar niet zoude wesen,
 „ als wel 't *pyningen* zelve; want in dien
 „ gevalle moet men om geen *pyningen*
 „ denken.

„ De hoedanigheid, of langduurig-
 „ heid van 't *pyningen* zal niet ter geliek-
 „ te van den *Fiscaal* staan, maar van
 „ de Raadsperfoonen, daar toe *gecom-*
 „ *mitteerd*.

„ In 't *Concipieren* van *Eysch* en *Con-*
 „ *clusie* in *Capitalz-Crimineele* Saaken,
 „ moet eerstelyk de Saake van 't *delict*
 „ met alle omstandigheden naaktelyk
 „ ende klaarlyk werden vertoond, met

„ aanwysinge van *Attestatien*, *Confes-*
 „ *sien*, ende *documenten*, die den *Fiscaal*
 „ tot zyne Saak *allegeerd*, 't welk dan
 „ het eerste deel is. Daar na moet aan-
 „ gewesen werden, dat *perfoonen* vari
 „ zodanigen *delict*, als *geallegeerd* werd,
 „ volgens de *Goddelyke Wetten*, of *Cri-*
 „ *mineele Statuten*, of *Placcaten*, met
 „ dusdanige of sodanige *Capitale* straffo
 „ plagten, ende behoren gestraft te
 „ werden, waar toe eenigen text uyt
 „ de *Boeken Moses*, of uyt onse *Vader-*
 „ *landsche Statuten*, beichreven in sommi-
 „ ge gedrukte boeken, als *Dambouder*,
 „ ende andere, moeten aangetekend, en-
 „ de bygebragt werden, of indien de
 „ Sake volgens enig *Placcaat* te *decide-*
 „ *ren* valt, moet den *Eyscher* zodanig
 „ *Placcaat* met alle omstandigheden aan-
 „ haalen. Het derde deel is de *Conclu-*
 „ *sie* zelfs, waar by den *Eyscher* befluyt,
 „ dat den *geproduceerden* gevangen, heb-
 „ bende zodanigen misdaad begaan, als
 „ in 't eerste deel bewesen staat, *gecon-*
 „ *demneerd* ende *geexecuteerd* zal werden
 „ in gevolge van het tweede deel, op
 „ dusdanige of zodanige manieren.

„ 't valt zomtyds voor, dat *perfoonen*,
 „ dusdanig aangeklaagd, door den Raad
 „ toegelaten werd, iemand tot hare
 „ voorpraak te gebruyken, als wan-
 „ neer de sake werd afgehandeld by
 „ *eysch*, *antwoord*, *replyk*, en *duplyk*.

„ Insgelyk gebeurde het, dat tegens
 „ eenige luyden van *qualiteyt* over *mista-*
 „ *fen*, ongetrouwigheid, en quade *Com-*
 „ *portementen*, &c. *geproceedeerd* werd in
 „ *scriptis*, ter oorfake, dat in *verbale*
 „ *le Processen* alle omstandigheden niet
 „ wel konnen werden aangewesen,
 „ maar dit staat ter *dispositie* van den
 „ Regter.

„ De *Fiscaal* bediend zyn *Officie* niet
 „ ter goeder trouwe, wanneer hy zig
 „ zelve tot Rigter steld van *Questien*,
 „ die over slaan, vegten, en *injurien* tus-
 „ sehen eenige luyden, ontstaan, gelyk
 „ wy tot ons leetwesen vernemen meer-
 „ maals gefchied te zyn, en dat de *de-*
 „ *ffsen* gefchieden met afnemen van
 „ boeten aan de eene zyde, ja wel zom-
 „ tyds aan beide de zyden, zonder de
 „ zake voor den Raad te brengen, van
 „ welke snoodheid *UE.* zig dan zal
 „ moeten wagen, ende wanneer, *par-*
 „ *tyen Contendentes*, voor 't Regt *age-*
 „ *rende*, *UE.* bevindt, dat 'er in de za-
 „ ke enig *delict* *fehuyld*, zo zal *UE.*
 „ vermogen verfoek te doen, om we-
 „ gens *UE.* ampt geinterponeerd of tus-
 „ sicheingevoegd te werden, mits wel-
 „ ken dan de *parthye*, die beledigt heeft,

„ amptshalven zult aanspreken, ende
 „ tegens hem zodanigen *cyfch* doen, als
 „ na Regten zult bevinden te behoo-
 „ ren.

„ Wyders *incumbeerd* den *Fiscaal* de
 „ *executie* van alle *civiele vomiffen*, die
 „ in de *refpectieve* gerechts-banken wer-
 „ den getreken, te weten, zo wanneer
 „ iemand *gecondemneerd* is, in betalinge
 „ van eenige *fonne*, of andersints, en-
 „ de na gedane *citatie*, *fonnatie*, ende
 „ *renovatie*, egter gene voldoeninge
 „ *preft*erd, mitsgaders in *Rade executie*
 „ *gedeteerneerd*, zal den *Fiscaal* met 2
 „ *Gecommitteerden* uyt den *refpectiven*
 „ *Raad* zig vervoegen ten huysc van
 „ den *gecondemneerde*, ende aldaar 't zy
 „ met, of tegen dank van den *Eyge-*
 „ *genaar* zodanige *Goederen* ligten,
 „ ende na zig nemen, als met *advys* van
 „ *Gecommitteerden* te *rade* werd, om
 „ daar aan, en by verkoop, de vol-
 „ doeninge van de *gecondemneerde fon-*
 „ *ne* te vinden.

„ Maar indien gene *Goederen*, ge-
 „ noegzaam tot voldoeninge van 't von-
 „ nis, gevonden werden, zal de *gecon-*
 „ *demneerde*, met *licentie* van den *Heer*
 „ *Gouverneur*, binnen 't *Kasteel in Gyfe-*
 „ *ling* gebragt werden, tot koste van
 „ hem zelven, of die gene, van wiens
 „ wegen hy *Gegyfeld* werd.

„ Ende zal *UE.* voortaan niemand,
 „ *civilyk* *gegyfeld*, mogen *largeeren*,
 „ voor en aler hy zodanige kosten zal
 „ hebben voldaan.

„ Ten welken eynde van alle *incarce-*
 „ *ratiën pertinente* *Notiie* zult houden,
 „ met aanteikening van den dag, op
 „ dewelke de *delinquanten*, of *insolvente*
 „ *personen*, werden geloten.

„ Zoo wanneer *UE.* over *civiele mi-*
 „ *ffusen* iemand komt in Regten te be-
 „ trekken, ende deselve, na *drie defan-*
 „ *ten*, egter niet *compareerd*, zult met
 „ goedvinden van den *Rade*, zodanig-
 „ en *perfoon* mogen *incarcereren*, ende
 „ egter tegens den zelven zodanig pro-
 „ cederen, als behoord.

„ Indien *UE.* iemands getuygenis van
 „ noden heeft tot *certificatie* van uwe
 „ *proceduren*, zal niemand daar inne
 „ weigerig mogen zyn, of, weigerig
 „ welende, zal *UE.* zodanigen *perfoon*
 „ voor zynen *Competenten* *Regter* citeren,
 „ ende verfoeken, dat hy getuygenis
 „ der waarheid in *faveur* der gerechtig-
 „ heid geve.

„ 't Is wel waar, dat ieder voor zy-
 „ ne *Competente* *Regters* moet werden
 „ *geciteerd*, maar alle ontrouwigheden,
 „ *fraudatiën* van *Tollen*, *Zegel-regt*, *ge-*
 „ *perpetreerd* tegens den welthand van de
 „ *Generale Compagnie*, mogen voor gee-
 „ ne andere bank, als voor den *Raad* van
 „ *Justitie*, aangeklaagd werden.

„ Ende daaromme, zo wanneer de
 „ *Opperkoopman*, bedienende hier 't
 „ *ampt* van *Ontfanger*, *UE.* aanwyfing
 „ doet, dat zulke of zulke *perfoonen* des
 „ *Compagnies* gerechtigheid, *Tollen*, *Pag-*
 „ *ten*, &c. hebben gefraudeerd, of in
 „ *manquement* van betalinge blyven, zal
 „ *UE.* zodanige *Delinquanten* gehouden
 „ zyn voor den *Raad* van *Justitie* te be-
 „ roepen, ofte te *incarcereren*, na fwaar-
 „ te van 't *Delict*.

„ Ook indien *UE.* eenige *conraven-*
 „ *tie*, of ontrouwigheid in *cas* voorz:
 „ zelve komt uyt te vinden, alwaar 't
 „ schoon de *Opperkoopman* zulks niet
 „ hadde aangegeven, zult egter uyt ei-
 „ gen *motief*, amptshalven, met de
 „ *Regtsvordering* voortvaren.

„ Zo zal *UE.* zig altyd als gevoegde
 „ moeten stellen by de *Pagters* tegens
 „ zodanige, die haar gerechtigheden, haar
 „ uyt kragt van *Pagtbrieven* *Competeren-*
 „ *de*, hebben verkort.

„ Alle *Vaartuygen*, buyten dit *Gou-*
 „ *vernement* vertrekkende, zult ver-
 „ mogen te *vifiteren*, om te vernemen,
 „ of zy geene meerdere *waren*, *gelden*,
 „ ende *Koopmanschappen* komen te ver-
 „ voeren, als by de *Schippers*, of *Anna-*
 „ *chodas*, is aangegeven, ende op den
 „ *dors* van hare *Paspoorten* getekend
 „ staat, mede of zy gene *speeeryen*, of
 „ *ongelicenseerde perfoonen*, tragten te
 „ verbergen, ende hier in eenige de
 „ minste misdaad bevindende, zult *ar-*
 „ *rest* doen op volk, ende *vaartuyg*,
 „ ende tegens de *Contraventeurs* na *Reg-*
 „ *ten* *procederen*.

„ Insgelyks zult de *Vaartuygen* van
 „ *Chineesen*, ende *Burgers*, van *Java* of
 „ elders van buyten dit *Gouvernement*
 „ aankomende, mogen ende moeten
 „ *vifiteren*, fcherpelyk lettende, of zy
 „ ook eenige verbode *perfoonen*, of *Koop-*
 „ *manschappen*, mede brengen, dewyle
 „ dien handel eenelyk op 't voeren van
 „ eetwaren is ingewilligd.

„ Zo zult ook niet alleen vermeugen,
 „ maar volgens schuldigen pligt gehou-
 „ den blyven, de *schepen*, van *Batavia*
 „ komende, te *vifiteren* aanslaande zo-
 „ dani-

Ampliatie op de Ordre van den Fiscaal.

„ danige *particuliere Koopmanschappen*, als
 „ daar inne zult bevinden, gelyk dan
 „ ook in 't lossen der schepen welscher-
 „ pelyk agt geven zult, dat gene *par-*
 „ *ticuliere* ongeoorlofde Goederen te
 „ lande werden gebragt.

„ In 't vertrekken der schepen moet
 „ nagevorseht werden, of gene *Coman-*
 „ *ten* tegens den *teneur* der *Placcaten*,
 „ werden vervoerd, want de *Ordre* is,
 „ dat dezelve *penningen* op *Wissel* gesteld
 „ zullen werden.

„ Ende gelyk nu in gebruik is ge-
 „ komen, dat alle *Wissel-brieven* by
 „ den *Fiscaal* mede werden geteikend,
 „ als moettende alle tellers de deugde-
 „ lykheid met eede bevestigen, zo zal
 „ *UE.* seherpe agt nemen, of zodanige
 „ getelde *penningen* met geen *averegtie*
 „ ende tegens de *E. Companies* voordeel
 „ slydende middelen zyn *geconquesteerd*,
 „ ende indien gewaar kond werden,
 „ dat hier inne eenige hapering is, zult
 „ gy zodanige *penningen* onder de hand
 „ van den *Cassier* vermogen te *arrestee-*
 „ *ren*, ende den *Competiteur* voor regt
 „ vorderen naar eysch van saaken.

„ Behalven een gemeen bevel, we-
 „ gens 't onderhouden van alle *Placca-*
 „ *ten*, zal *UE.* sonderlinge agt nemen,
 „ dat de dagelykse kleine *contraventien*
 „ terstond met de daar toe staande *boe-*
 „ *ten* werden gecorrigeerd, als daar zyn,
 „ het *tappen* op onbehoorlyke tyden,
 „ ende plaatfen, qualyk gadeflaan van
 „ de *waterlofsingen* in 't *regenmoesson*, 't
 „ werpen van *buys-vuygheden* op onbe-
 „ hoorlyke plaatfen, 't *verfuym* der *in-*
 „ *landers*, en het *toepagieren* van haar
 „ huysen, en erven, ende diergelyke
 „ meer, als by *singuliere Placcaten* zyn
 „ verboden.

„ Ende gelyk het in billigheid be-
 „ staat, dat de *Geregtsdienaars* (hier
 „ *Cassers* genaamd) in 't *exerceren* van
 „ haren last *gemainteneerd* werden, zo
 „ moet ook seherpelyk befordg blyven,
 „ dat zy met quade *force* bejegeningen
 „ niemand moeyelyk zyn.

„ De *boden*, ende *respectieve Secreta-*
 „ *rissen*, zullen den *Fiscaal* ten dienste
 „ staan, om *dagementen* te doen, ende
 „ *schryfteleke instrumenten* te maken, mits
 „ de *Fiscaal* befordg, dat zy luyden, na
 „ dat de *vonnissen* zyn gewelen, daar
 „ van hare *Competente Salarissen* mo-
 „ gen trekken.

Was Getekend,

Amboina aan 't Kasteel
 Victoria, den 10 Maart,
 1678.

ANTHONIO HURDT.

„ **V**Ermits de *Compagnie* tot gerief
 „ van de Ingefetenen alhier, als
 „ ook van de nabuurige plaatfen, wel-
 „ ker Slaven weggehoopen zynde, na-
 „ derhand elders komen gevat, mits-
 „ gaders aan dit *Kasteel* gebragt te wer-
 „ den, het vangloon uyttebiet, om door
 „ de *Eygenaars* met *restitutie* van het
 „ zelve geld, en de onkosten van 't
 „ sluyten, &c. weder geloft te werden,
 „ ende dat wy ervaren dienwegen zo-
 „ danigen nauwe *rekening*, ofte *Notitie*
 „ niet werd gehouden, als het wel be-
 „ hoord, agtervolgens zeker apart
 „ *Boekje* by den *Capiteyn* dezès *Guarni-*
 „ *soens* beruistende, ende tot dien cyn-
 „ de onder andere door ons *geformeerd*,
 „ ofte opgesteld, mitsgaders dat het
 „ zelve door den *Fiscaal*, als van de pen
 „ zynde, ende die wegens de sake der
 „ gevangens, ende misdadigers, *specia-*
 „ *le* kennis moet hebben, gevoegelyker
 „ in *ordre*, en *accurate* nethheid zal kon-
 „ nen werden gehouden, is dierhalven
 „ onze last by desen, dat hy al ten eer-
 „ sten zonder verloffinge een *nieuw*
 „ *boekjen* zal hebben te *formeeven*, op
 „ dezelve mode, gelyk het tegenwoor-
 „ dige ingesteld is, bestaande in *zeven*
 „ *Cobieren*, te weten:

- „ 1. De *Lyste* van *Compagnies* lyfsey-
 „ genen, zo Mannen, Vrouwen,
 „ als Kinderen.
- „ 2. *Dito* van de opgevangene *fugiti-*
 „ *ve* Slaven, *particuliere* lieden
 „ toebehorende.
- „ 3. *Lyste* van de *gecondemneerde Euro-*
 „ *piaanse Delinquanten*, *Comp.*
 „ *Dienaren* zynde
- „ 4. *dito* van allerhande *Gecondemneer-*
 „ *de*, geen *Comp.* Dienaars we-
 „ sende.
- „ 5. Naamen der *Hoewamobelefen*, van
 „ *Hitoe* herwaards gevlugt, en
 „ aan den *Roodenberg* alhier wo-
 „ nende.
- „ 6. Naamen der *Mooren*, *Oflagieren*,
 „ mede aan den *Roodenberg* woo-
 „ nende.
- „ 7. *Lyst* van de *Personen*, die over
 „ schuld als ongehoorzaamheid,
 „ ontrent hunne *respectieve Orang-*
 „ *kajen*, *Opperhoofden*, &c. buy-
 „ ten *forme* van *proces* binnen 't
 „ *Kasteel* *gedetineerd* zyn.

„ Ende om te min *abufen*, of verge-
 „ telheden in deze nodige *observantie*
 „ onderworpen te zyn, zal de *Guarni-*
 „ *soen-fchryver* mede *Notitie* hebben te
 „ houden, van de *Gevangens*, die da-
 „ gelyks in 't *fort* gebragt; en weder
 „ *gelargeerd* werden, 't geen de *Fiscaal*
 „ dan alle *Saturdagen* tegen de zyne
 „ *confronteren* moet; wel toefiende, dat
 „ niemand van de eene *ordre* in de ande-
 „ re geflingerd werde; alsby voorbeeld,
 „ dat men geen *wylieden* over fchuld, of
 „ misdaad, in de *ketting* gaande, nog
 „ ook *particuliere* flaven, daar geen
 „ vangloon voor uyt gefchoten is, on-
 „ der 't *Cobier* van *fugitiven regifreere*,
 „ gelyk reeds al gefchied is, inmiddels
 „ zal niemand van de opgevangene fla-
 „ ven vermogen *gelargeerd* te werden,
 „ voor ende aler het uytgefchotene loon
 „ by een briefken door den *Fiscaal ge-*
 „ *passeerd*, en van den *Gouverneur* on-
 „ derteikend, aan den *Cassier* betaald, en
 „ door den zelve *quitantie* daar op ver-
 „ leent zal wezen, welke *quitantie* dan
 „ voords den *Opperkoopman* moet werden
 „ toegebragt, om dierwegen mede aan-
 „ teikening te doen, en dezelve te be-
 „ waren, gelyk ook even zulks gefchied-
 „ den zal, wanneer het verfchot aan de
 „ opbrengers verftrekt werd, *except*,
 „ dat die *Ordinantie* by den *Cassier* tot
 „ zyne verantwoordinge blyveberuften.

„ Maar dewyle het meermalen ge-
 „ beurde, dat zodanige *Fugitiven* in de
 „ *Gevankenis* komen te fteiven, waar
 „ by dan de *E. Comp.* haar uytgefchoten
 „ geld gemeenelyk verliest, gelyk
 „ ook de onkosten, die in de faak van
 „ dito flaven gedaan werden, zo heb-
 „ ben wy met *Advs* van onfen *Succes*
 „ *feur*, den Heer *Robbert de Vicq*, goed-
 „ gevonden voor *rifco* van dien de ey-
 „ genaars op 't loffen der zelve te lafte
 „ te brengen. Namelyk:

„ Die in deze *Provintie* woonen, en
 „ haare flaven binnen 6 maanden niet
 „ konnen loffen, voor elke *Ryxd.*, wel-
 „ ke aan de opbrengers betaald is, $\frac{1}{4}$ of
 „ $1\frac{1}{2}$ voor 10, en zo voords, en, die
 „ verder afwoonen, als in *Banda*, of
 „ *Ternate*, na verloop van een jaar, me-
 „ de zoodanig, behalven de onkosten
 „ nopende het fluyten, &c. waar op
 „ dan wel te letten staat, en zal ook no-
 „ dig wesen te verforgen, dat den Heer
 „ *Gouverneur* de weerga van dito *Boek-*
 „ *jen* ter hand gefield werde, *Suppleren-*
 „ *de* het zelve maandyks met het gene
 „ daar in aan-en af te fchryven is.

Was Getekend,

Amboina den 14. May, 1678.

ANTHONIO HURDT.

Buiten de zaken, in dese Inſtructie
 gemeld, ordonneerden haar Edelheden in
 't jaar 1668. den 11 Jan. nog, dat geen
 Fiſcaal mogt Sjabandar zyn, keurende
 wel uitdruckkelyk af dit aan den Fiſcaal
van Zyl toe te ſtaan, ſchoon 't Sjaban-
 darschap hier van weinig belang was.

In 't jaar 1669. den 9 May vonden
 de Heeren in 't Vaderland goet, om de
 Fiſcaalen in de plaats van $\frac{1}{2}$ de $\frac{1}{2}$ der boe-
 tens toe te leggen, om hen dus te meer
 tegen alles te doen waken (hoewel het
 naderhand den 16 Jan. 1699. weer tot
 $\frac{1}{2}$ gekomen is) waar nevens haar Edelhe-
 den den 11 Aug. in 't jaar 1676. alle na-
 latige Fiſcaals in hun Ampt met Depor-
 tement, en Confiscatie van goederen be-
 dreigden.

In 't jaar 1681. den 14 Maart belaf-
 ten zy in alle Criminele vonniſſen de
 Character van zyn Hoogheit uit te druc-
 ken; en in 't jaar 1683. den 18 Febr. by
 alle t'zamenrottingen *Parate Executie* te
 doen.

Zy verboden ook in dat zelve jaar den
 19 Julij geen queſtien van dorpen tegen
 malkanderen met de uiterſte geftrengheit
 te vervolgen.

In 't jaar 1681. den 2 Maart voegden
 zy hier by, dat de Fiſcaals voortaan ka-
 mer-boeckjens van Juſtitie dienden te
 houden.

In 't jaar 1690. den 15. Febr. ordon-
 neerden zy, dat de *Comp.* de koſten der
 onvermogende misdadigen voortaan dra-
 gen zou.

In 't jaar 1692. den 14 Febr. herha-
 len zy, dat de Fiſcaal van oudsher een
 Lid van den Politiquen Raad was, en dat
 hy ook een rekening by de boeken heb-
 ben; maar als hy zaken buiten laſt onder-
 neemt, en die verliest, men hem wel de-
 gelyk in de koſten condemnieren moet.
 Ook dat de Raad geen zoldaat licht in een
 maand gagie moeft verwyzen.

Ook wilden zy in 't jaar 1699. 2
 January, dat hem geen hooger boetens,
 dan de dienaars te goed hadden, toege-
 gewefen, en den 22 Feb. voegden zy
 'er by, dat alle vacatie-gelden van Ge-
 committeerden afgeſchaft zouden wer-
 den.

Zy ſchreven den 2 Maart des zelve
 jaars den Fiſcaals ook aan, dat hy niet
 moeft denken, daar toe van haar aange-
 ſteld te zyn, om de menſchen, als 't
 hem maar in 't hoofd ſchoot, te plagen,
 maar in tegendeel om de vroomen te hel-
 pen, en om de Vrede en Eendragt te
 betragten; verbiedende by haar ſchryvens
 in 't jaar 1697. den 29 February wel uyt-
 drukkelyk, om geen ſententien te vellen,
 waar by exorbitante boetens ten laſte der
 Inlanders uytgewefen, of geeyſcht wier-
 den; dog wel mogende lyden, dat het

Ma-

Madat-rooken in Inlanders en flaven, maar geenfins ontrent andre door de vingeren gefien wierd.

Zy ordonneerden den Fifeaal in 't jaar 1699. den 27 Febr. ook, na de Overwigten onderfoek te doen; ftonden hem de helft van de aangehaalde Goederen toe; dog by Confifcatie van Goederen zo kon die, als 'er vrouw of kinderen waren, niet verder als tot de helft gaan.

Ook wilden zy in 't jaar 1700. den 9 Febr., dat men by alle Condemnatie van de Kerk bedenken zoude.

Tot uitvoering van zyn Ampt zyn den Fifeaal ook een Sergeant-Geweldige, zynde zo veel als een Onderfchout, nevens 5 of 6 Caffers toegevoegd, voor ider van welke Caffers de E. Compagnie 5 Ryxdaald. 's maands aan hem betaald.

Om een bequaam Fifeaal te zyn, dient zulk een man wel een groote kennis en memorie, van alle Resolutien, en Placaten, te hebben; weshalven een Perfoon, die bevorens Secretaris van den Landvoogd geweest is, daar toe wel de bequaamte fehynst te zyn.

Het inkomen van den Fifeaal is alle maand 50 gulden, dog hy mag geen koftgeld trekken; hoewel ik meyne, dat hem 2 Ryxd. Brandhout-geld 's maands toegelegd is.

Indien hy tot een Koopmans-bediening overgaat, wint hy aanftonds 60 gl. ter maand, en trekt dan ook de verdere Emolumenten, als aan de andre Kooplieden toegelegd zyn, gelyk dat haar Edelheden in 't jaar 1696. den 23 Febr. Ontrent den Fifeaal, *Pieter de Boeg*, geliefden te ordonneeren.

De Fifeaal beforgd ook terwyl de Landvoogd op de Hongi-togt is, dat 8 dagen van te voren ider een aangelegt werd zyn Bamboefen met water buyten te zetten, en ryd na expiratie der zelve met Geoommitteerden, en Wykmeesters rond, en doet ook de wegen fchoon maken.

Van den GUARNISOEN-BOEKHOUDER.

Naast den Fifeaal volgt de Guarnifoen-Boekhouder in rang. Hy werd anders ook wel de Soldy-Boekhouder genaamt, om dat hy boek van alle de zoldyden houd, ieders rekening, als hy hier komt, inboekt, en als hy vertrekt, hem ook zyne afrekening geeft.

Dit is wel het voornaamfte van zyne bediening, waar toe hy ook een byzonder Comptoir, en zes borften onder zig heeft, om hem in 't houden van de Soldy-boeken behulpzaam te zyn.

Verfcheyde poften, de Soldy-boeken rakende, zyn ons in de voorgaande Inftitutie voorgekomen, tot welke wy den befcheyden Lezer wyzen, om geen eene zaak twemaal, buyten nootzakelykheid, te herfehryven.

In 't jaar 1657. ordonneerden haar Edelheden den zelve, op rekening altyd te fpecificceeren, waar en by wie iemand Testament genaakt had; en voegden in 't jaar 1658. 'erby, om 't verftrekte aan iemand altyd tegen 69 ftuiv. de Rydr. op te brengen; begrende by hun fehryvens van den 23. Novemb. in 't jaar 1666. dat de Soldy-boeken op ult^e. Februari zouden gefloten werden, den 5 Jan. 1680. daar by voegende, dat zy met 't eerfte fchep moesten overgefonden werden.

In 't jaar 1670. den 23 Mey ordonneerden zy wegens perfoonen, die in 't Vaderland jaarlyks eenige maanden gagie vermaakt hadden, geen geflotene rekeningen in te fehryven, nog die te betalen, dan alleen zo verre als de doodfehulden betrof. Ook verboden zy eenige appointementen of verkregene vonniffen hier te betalen, dan na dat die door de Heren Bewindhebbers geauthorifeerd waren.

Van boeken, na 't Vaderland gefonden zynde, wilden zy geen rekeningen, dan aan vrygewordene perfoonen, en die niets in 't Vaderland vermaakt hadden, ingefehreven of betaald hebben; voegende hier by, dat de gagien en rekeningen der geleende zoo lang zouden ftill ftaan, tot dat zy weer in dienft aangenomen wierden.

1674. den 15 Dec. ordonneerden zy aan te halen, waar iemand geftorven was, (dat zy in 't jaar 1676. 28. Dec. renoverden) verbiedende om geen afgefotene rekening aan iemand, dan alleen aan de Guarnifoen-Boekhouders zels, af te betalen.

Zy ftonden in 't jaar 1680. den 17 Jan. toe aan die genen, welker tyd uit was, $\frac{2}{3}$ te mogen verftrecken; den 17 May daar by voegende, dat zo iemand zyne maanden, die hy vermaakt had, afgefehreven wilde hebben, dat eerst door een Secretariale Acte van Revocatie van hem gedaan, en dat die dan door den Guarnifoen-Boekhouder na Batavia gefonden moest werden, om daar op approbatic uit 't Vaderland eerst af te wagen, en niet eer de zelve maandgelden op de Soldy-Boeken af te fehryven, welken laft zy den 21 Febr. in 't jaar 1687. hernieuuden.

In 't jaar 1688. den 26 Augustus ordonneerden zy jaarlyx een lyft van de gequalificeerde Dienaars, en 1681. den 14 Maart ook de Monfterrollen over te zenden. Ontrent 't overzenden van rekenin-

En van 't gene haar Edelheden ontrent hem ordonneeren.

kenen, waar op betaling verfocht werd, ordonneerden zy den 2 Maert in 't jaar 1688. de namen deser lieden, ten behoeve van welke dit verfocht wierd, by een aparte Memorie uit te drucken. Getrouwde Dienaars, te quaad staande, mogten maar halve gagie genieten; verbiedende in 't jaar 1692. 14 Febr. aan de zelve, als *Curatores ad Lites*, dat zy geen boedels met proceffen, of andere onnodige lullen, zouden hebben te bezwaren.

In 't jaar 1693. den 10 Maart, en 2 April, ordonneerden zy by verftreking op rekening van maand-gelden, op de kleeden eerst a 70, toen a 50. per cento winst te moeten rekenen: dat de contanten, en 't geprocedeerde uit dese of gene boedels der oveledenen, wel tegens 60 lichte stuivers de Ryxd. op rekening mogten geboekt, dog uit een notitie voor de vrienden in het Vaderland 'er by gevoegt werden, dat zy voor de Ryxd. maar 50 stuivers zouden moeten ontvangen.

In 't jaar 1695. den 22. Jan. ordonneerden zy, ook de Soldy-boeken, in opzigt van 't verantwoord van de boedels der oveledenen, wel te examineren, of de zelve behoorlyk gefloten waren; of de infchryving van het tweede Venditie-boek met het eerste, of met 't origineel, aecordeerde, of die ook door de Gecommitteerden, die de goederen geïnventariseerd hadden, ondertekend waren, en of alle de posten van afbetaling behoorlyk met Quitantien en Appointementen geverifieerd, mitsgaders of die gansche rekening by Cassa en Negotie-boeken, behoorlyk verantwoord was, doende daar van schriftelyk rapport, om by de Resolutie, dien aangaande, geïntereerd te werden, moetende de Gecommitteerden, die de Venditie bywoonen, de zelve zyn, die de goederen geïnventariseerd hadden, en 't elkens 't Venditie-boek tegen den Inventaris geconfronteerd, en van de bevinding 't nodige onder aan getekent werden.

In 't jaar 1695. den 22 Febr. eyschten zy de Monsterrollen, en die der gequalificeerden dubbeld over te zenden; en dat de Soldy-boeken tydig klaar, of ten minsten ultimo Aug. (zoo zy in 't jaar 1696. 1 Maart ordonneeren) of wel onder ultimo Juni (zoo zy by Schryvens van den 5 Febr. 12 en 27 Nov. 1697. belasten) gefloten moesten zyn; verbiedende in 't jaar 1696. geen rekening van de Dienaren te arrefteren.

Ook belasten zy den 20 Maart des zelven jaars de penn. van overledenen, by de E. Comp. op Interest staande, en welker boedels onder zyne Administratie

zullen komen, binnen zes weken na huij dood met de te goet staande renten, by de Negotie-boeken te doen affchryven, en by de Soldy-boeken op rekening van den overledenen, weer in te nemen, om daar mede zodanig, als met de contanten geordonneerd is, te handelen, dat is, dit alles ten eersten aan de vrienden over te maken.

In 't jaar 1697. den 8 Jan. belasten zy, jaarlyks aan alle Dienaren, welker rekeningen lopen, by 't fluiten der boeken, ten overstaan van twee Suppoosten hunne rekening te geven, en nodige aantekening daar af in de boeken te doen.

Verboden in 't jaar 1702. 9 Febr. geen schulden van overledene ongetroude Comp. Dienaren uit hunne te goethebende gagie, sehoon al vonnissen door den Regter daar tegen geveld lagen, aan eenige Crediteuren te betalen, maar dat alleen, uit 't gene hy verder nagelaten had, te doen, en de rekeningen van zyn te lgoet staande gagie aan de Heeren Bewindhebers ter Kamer, daar hy uit gevaren is, te zenden, met byvoeging hoe veel hy dan nog aan zyne Crediteuren te quaet gebleven mogt zyn, om tot de betaling der zelve de behoorlyke Authorizatie te erlangen, en zal hy alleen dienen op de laatste Soldy-rekening in te boeken, dat hy tot begraving deszelfs zal verftrekt hebben, de menagie ontrent alles behertigende.

Ontrent de afgeslotene Soldy-rekeningen zo wel van getrouwde, als van ongetrouwde, ordonneeren zy in 't jaar 1703. den 29 Jan. dat die mede eerst, volgens order der Heeren uit 't Vaderland van den 23 Juni in 't jaar 1700. na 't Vaderland gefonden moeten werden aan de Heeren der Kamer, daar hy uitgevaren was, en dat die gagien niet eer mogten betaald werden, dan na dat de approbatie der Heeren daar op te rug gekomen was; maar dat de lopende rekening der getrouwden, zulk niet subjeet was, hoewel zy begeerden, geen infchieking voor dese en gene Weduwen, in 't overdragen van het te goede in de nieuwe boeken te gebruiken; maar dat zulke rekeningen aantonts na de dood der getrouwden zouden werden afgesloten.

Dit Ampt van den Soldy-Boekhouder 't geen weynig aanzien of voordeel in zig zelve heeft, is een van de slechtste, hoewel hy (gelyk wy zien zullen) mede een Lid van de drie voornaamste Raadsvergaderingen is, en nevens alle de Ledden van den Politiken Raadt, (daar hy de laatste van is) ook die eer geniet, dat 't zy in 't Fort, 't zy elders, daar een zoldaat op schildwagt staat, 't wagsvolk in 't geweer geroepen, en 't geweer voor hem gepresenteert werd, waar van on-

derusschen

dertuffchen de fchoorsteen niet rookt. Men noemt dit Comptoir, om dat 'er geen voordeel of fit, het Roggenbroods-Comptoir; en daarom is hy, by't openvallen van eenige huysten-plaats, gemeenelyk de naaste, als hy wel by den Landvoogt staat, en hem in den Raad noit tegengevallen is in 't stemmen, alzo dat lang onthouden, en hem dan te pas gebragt werd: want om te toonen, dat de Landvoogden zig daar niet aan binden, de Heer Schagen had in 't jaar 1692. de Opperhoofdplaats van Oma al aan den Winkelier *Vander Poorte* vast toegesegt, schoon die regtveerdig den Guarnitoen-Boekhouder, *Antoni Snaats*, toequam; die ze egter door directie van zyne Vrienden tegen wil en dank van de Landvoogd kreeg, die anders niets tegen zyn persoon, of dienst, dan alleen

dat hy tot dit ampt nog wat te jong was, wist in te brengen; behalven dat hy in geen geschil ter weereld toen met dien Heer leefde, doch die egter toen gedagt had hem te doen voorby gaan, dat hem in de vergadering misse, en ook geweldig speet. Meinde nu die Heer dit aan *Snaats*, zonder dat hy hem eenige reden gegeven had, te ontdraegen, en hem daar van te ontlicten, wat zou hy dan niet doen, als hy tegen de Soldy-Boekhouder vertoord was. Dierhalven kan men licht zien, dat zulk een Dienaar, zoo hy hope tot een beter ampt behouden wil, blindeling in alles van de Landvoogd afhangen moct.

Hy is Onderkoopman met 40 guld. ter maand, 5 $\frac{1}{2}$ Ryxd. kostgeld, 4 kann. Wyn, zynde dit, mynes wetens, al zyn inkomen.

VYFDE HOOFDSTUK.

V*An den Gehcymfchryver, en van alles, dat zyn Ampt betreft. Hoe dezelve; nog van den Landvoogd, nog van den Raad, behoorde af te hangen. Instructie voor den Geheimfchryver. Verdre Ordres harer Edelheden ontrent zyn Ampt gegeven. Van den Winkelier, en zyn Ampt. Instructie voor den Winkelier. De Prys-Courant. Rendement. Van den Cassier. Instructie voor den zekven. Van de Opper-wondhelers van 't Kasteel, en 't Sickenhuys. Van den Politycquen Raad. Van den Raad van Justitie. Van den Land-Raad. De Vergadering van Kleene en Huwelyks-Saaken. De Wees-Meesteren. De Chincelche Boedel-Meesters. Van verscheide Pachten. De Ziel-Beschryving hier. Wanneer de Leden van de Justitie en Borger-Officieren gekoren werden. De wyse van Leven hier. Hoe gemakkelyk een Vrouw het hier heeft. Boboto. Quade Slaven geven een groot Ongemak. Verdre aanmerkingen over de zelve. Een oude Oosterfche wyse van Sleutel-dragen opgehelderd. Reden waarom sommige Slaven zo twart zyn. Van de Borger-Capiteynen. Wat Waaren men van Macassar hier brengt. En welke zy van Java's Noord-Oost-kust, of van Batavia, herwaards aanvoeren. Wat voor Geld hier gangbaar is. Wat hier van Bali, Bima, en meer andere Plaatsen aangebragt werd. Van wat voor andre middelen de Vrylieden hier bestaan. Waaren, in Amboina vallende. Wie de Nagelen uit de Moluccos eerst hier gebragt heeft. Amboina, 't eerste Proefftuk van Nederlands Mogendheid in Oost-Indiën.*

Den Secretaris, of Gehcymfchryver van de Landvoogden van de Politycquen Raad.

Het Ampt van Geheimfchryver van den Landvoogd is een van de moeijlykste in de gansche Landvoogdy, alzo hy alle saaken, niet alleen tegenwoordige, maar ook verledene, door en door dient te kennen, en dus den Landvoogd, en den Raad ontrent alle vorige Resolutien licht te geven; waarom ook de Landvoogd gemeenelyk een Persoon na zyn zin daar toe kiest, of op approbatic van haar Edelheden aanstelt.

Zulk een Secretaris dient wel alle Resolutien, van den beginne af hier genomen, te doorlopen, en een grondige kennis te hebben van alle de Ordres, en Bevelen, van tyd tot tyd door haar Edelhe-

N*Aaft den Guarnisoen-Boekhouder, volgt in rang de Geheimfchryver van den Landvoogd, die den Politycquen Raad in die hoedanigheid mede diend, en dien als fluyt, volgende daar die Raad verscheidal tyd, onafcheidelijk zodanig, dat in zulken geval ook zelve de Predikanten, die anders na den Capiteyn komen, dan na hem eerst volgen. daar anders een Lieutenant in rang naaft de Fiscaal, en voor den Guarnisoen-Boekhouder, Secretaris, en alle andere Onderkooplieden gaat.*

II. Decl.

S f

delhe-

delheden gegeven; dog het hangt daar veel aan, dat 'er ter Secretary goede Registers van den beginne af over alleley saaken gemaakt zyn, die dan de Succesleur zeer licht vervolgen kan.

Wat nu tot het ampt van zulk een bedienden behoord, brengt ten naaften by zyn naam mede. Hy is de schryver, of de hand van den Landvoogd en den Raad, om alles, wat door hem en Raden besloten is, net, en getrouw, op te teekenen, en is ook verplicht verder alle zodanige brieven, 't zy na Batavia, 't zy na andere Gewesten, waar heen het den Landvoogd, of voor zich, of uyt name van den Raad, ordonneert, te schryven, en dit alles ook geheym te houden; maar het gebeurt ook wel, dat zulk een Geheimschryver veelyds in 't opstellen van een Resolutie uyt de Notulen, die de Landvoogd eerst resumereert, meer den sin des Landvoogds, dan wel de rechte meining van die vergadering, volgen moet; also hy, anders willende doen, met de nek van hem aangefien werd, zonder dat de Raad belleten kan; dat de Landvoogd hem niet onderdrukt, wanneer 't hem maar lust, en in 't hoofd komt. Met een woord, de Geheimschryver moet maken, dat hy de gunst van den Landvoogd behoude, zo hy wil gevorderd zyn, dat is, hy moet hem blindeling gehoorfaamen, en noit het allerninste tegen hem, al zag hy ook nog zo klaar, dat de Landvoogd andren verongelykte, ondernemen, of hy is een bedorven man; also die Heer hondert middelen aan de hand heeft, om zulk een man te soeken, of hem, hoe voorfichtig hy ook wesen mogt, door overtollige beveelen te dwingen zich dood te pluggen, zonder hem oit te helpen; hoedanige lieden ik wel gekend heb, die een goede gewisse, dog een slegte beurs, en zeer weinig tyd hadden, om te eeten, of te slapen, hoewel zy egter noit geen genoeg konde geven, om dat zy den Landvoogd in alles niet blindeling konden, nog wilde volgen.

Een man van die bediening moest al mede geenfins zodanig van een Landvoogd, ja, om recht te spreken, hy moest zelf van den Raad, nog van niemand, in saaken, daar in zyn gemoed vryheid eifchte, eniger maten, en veel min van een der zelve afhangen, wanneer hy, of de eerste Klerk, als de enige Notarissen in de Landvoogdy, verplicht zyn Attestatie aan allen, die zulks versoeken, in saaken tot hun deugdelyk recht behoorende, zonder aansien van Perfoonen, al was het tegen den Landvoogd zelf, te geven: want, by voorbeeld, zeker Landvoogd, zig zeer verlegen vindende, om de Nagelen te be-

taalen, also 'er geen Gelds genoeg by Cassa was, gaf last aan zeker Lid van den Raad, om aan alle, die de Comp. ten eersten eenig geld wilden schieten, een halve Ryxd. per Cento 's maands te beloven.

Aan dit Lid, my kennis daar van gevende, zeide ik, dat ik 12000 Ryxd. ten eersten aan de E. Comp. bestellen zou, schoon die tegen $\frac{1}{2}$ Ryxd. per Cento uytstonden; mits dat men my verferke, dat die penn. (alzo ik 'er nog $\frac{1}{2}$ per Cento 's maands op verloor) by de E. Comp. zo lang zouden blyven voortlopen, tot dat ik van Batavia na 't Vaderland vertrok. Dit werd den Landvoogd te kennen gegeven, in den Raad gebragt, goedgevonden, en my door dit zelve Lid, en ook door den Heer Landvoogd zelf, bekend gemaakt, waar op ik die penn. ten eersten invorderde, en dezelve aan de E. Comp. op interest gaf, meinende, dat die dan tot myn vertrek by dezelve zouden blyven staan; dog haar Edelheden (die men niet eens kennis gegeven had, dat ik dit zo bedongen had) ordonneerden met de eerste schepen myn Geld weer af te leggen, gelyk tot myne uyterste verbafing, en schade, geschiede. Ik protesteerde hier over wel met woorden tegen dit Lid, tegen den Heer Landvoogd, en tegen den Secretaris; dog de Landvoogd hield zig, als of hy geen schuld hier in had, leggende alles op haar Edelheden, die 't zo begeerden.

Ik verfogt aan dit Lid, en ook aan dien Secretaris, wel attestatie hier van, also die zeer wel wisten, dat ik myn geld op die Conditie alleen geligt, en tot myn schade zelf aldus aan de Comp. gegeven, en haar daar mede geholpen had; maar kreeg van beide een en 't zelve antwoord, dat alles de schuld van de Landvoogd, en zyne slosheid alleen te wyten was, want dat haar Edelheden dien last niet zouden hebben konnen geven, zo zy 'er dit berigt af gehad hadden; dog dat ik ook zeer wel wist, dat hy als Lid, en de ander als Secretaris, niet zouden durven ondernemen, getuygenis van deze waarheid, schoon ik nog zoo veel gelyk had (gelyk zy zeiden zeer wel te weten) tegen den Landvoogd te geven, ten ware zy wilden gefogt, en geruineerd werden; weshalven zy dit beiden my beleefd af sloegen.

Daar ziet gy, hoe vuil imand van een Landvoogd bedrogen, en misleid kan worden, zonder dat hy gelegentheid heeft, om dit, schoon hy nog zo veel getuygen heeft om het te bewyfen, by een notariale attestatie te konnen toonen, also, gelyk meermalen gezegt is, niemand tegen een Landvoogd getuyge-

En van
alles, dat
zyn
Ampt
betreft.

Hoe den
zelven,
volgens
des
Schry-
vers oor-
deel,
nog van
den
Land-
voogd,
nog van
den
Raad,
behoor-
deafte
hangen.

his der waarheid durft geven ; dat egter anders behoorde te zyn.

Op Batavia gekomen zynde , hield ik den Heer Opper-Landvoogd het ongelijk , my in die zaak aangedaan , voor , aanwysende , dat haar Edelheden (behoudens de Hooge agting , die ik voor hare bevelen had) dit geld van my , op dat Presuppoot , en Contract , met den Landvoogd , en Raad , aangegaan , niet wel hadden kunnen ordonneeren af te leggen . Zyn Edelheid vraagde my , of ik daar bewys by had . Ik vraagde zyn Edelheid weder , of ik het wel in myn gedagten zou durven nemen , om zyn Edelheid bewys van zoo een zaak af te vorderen , als zyn Edelheid zelf dit Contract mondeling met my aangegaan , en my verzekerd had , den Raad daar af kennis gegeven te hebben , en of zyn Edelheid zelf niet oordeelde , dat ik daar mede my vergenoegen moest . Zyn Edelheid gaf my tot antwoord , *Ik beken , dat gy gelijk hebt ; maar die Landvoogd heeft al de schuld , want hy heeft ons niet de minste kennis daar af gegeven , en dierhalven zo hebben haar Edelheden , met dit te ordonneeren , u niet verongelykt , hoewel gy waarlyk zeer verongelykt zyt , en wy zouden u helpen , konden wy dit doen blyken .* Ik zeide ook , dat ik getragt had hier van bewys en attestatie van dit lid , en van den Secretaris , te hebben , dog dat geen van beiden , schoon zeer wel wetende , dat de Landvoogd dit met my gecontracteerd had , en dat 'er in Raad ook resolutie over genomen was , my daar van getuygenis had durven geven ; waar uyt ik dan van agteren ook besluyten moest , dat 'er wel by den Landvoogd , en Raad zoo een besluyt genomen , maar 't zelve , niet na Batavia gefonden zynde , daar na ook geligt was , om noit tegen des Landvoogds sloffigheid te kunnen ingebracht werden , waar uyt men alweder ziet voor hoe verre zulk een Secretaris , en de Leden van een Landvoogd afhangen , en hoe verre dat ook al in andre zaken meer gaan kan .

Na dat ik nu zyn Edelheid dit alles zo omstandig voorgehouden had , haalde hy zyn schouderen op , en zeide tot slot van dit gesprek , *Myn Heer Valenty , Gy hebt wel gelijk ; maar daar is geen middel om u , aan 't geen u ontbouden is , te helpen , om dat hier wel ter quader trouwe met u behandeld , maar geen bewys 'er af te vinden is ; weshalven ik u rade het daar by te laten , en in 't toekomende noit geld aan de E. Comp. op 't bloote woord van een Landvoogd te geven , om dat wy niet in staat zyn om onze allerbeste vrienden , schoon nog zo veel gelijk hebbende , zonder klaar bewys te helpen .*

En dit was het alles , dat ik 'er af bekomen heb ; hoewel dien Heer dit doen zeer verfoeide ; dog hy kon egter , als hy wilde , by de Leden van den Raad , en by den Geheimschryver , daar wel na vernomen hebben .

Oordeel nu uyt dit eene stukje , maar eens van 't Ampt van den Geheimschryver , en hoe zeer zulk een man , zelf tegen zyn gemoed aan , aan den Landvoogd verknogt , en van hem afhange is .

Om echter een netter bericht van de saaken , tot het Ampt van dezen Geheimschryver betrekking hebbende , te bekomen , zoo behoeven wy het oog maar op deze navolgende , Memorice , ofte Instructie , te slaan .

Memorie by Forme van Instructie , ter Ordre van den E. Heer Gouverneur , ROBERT DE VICQ , opgesteld door Isaac van Theye , Onderkoopman , en Oud Secretaris van gemelde zyn E. ; tot narigt voor den presenten Secretaris , S. Baltbasar Bolle , en den Gefworen Clerq , Isaac de Visfcher .

„ **A** Angefien , mits het overlyden van Instructie
 „ den Koopman S. Jacob de Jong voor den
 „ Zalgr. , jongst geweest zynde Su- Geheim-
 „ ballern Hoofd der kast Hioe , de Schryver.
 „ dieninge van gemelde Comptoir my
 „ door opgemelde E. Heer Gouverneur
 „ De Vicq , en Raad , by resolutie van
 „ 18 dezer , gedefereerd , en gevolglyk
 „ van het Secretaris Ampt ontslagen zynde , den Assistent en Secretaris voor den
 „ Agtb. Raad van Justitie , S. Baltbasar
 „ Bolle , ter vergaderinge voorz. tot
 „ myn Vervanger gekoren , en hem tot
 „ zyn Secunde toegevoegd is den Assi-
 „ stent , Isaac de Visfcher , als gefworen
 „ Clerq ter Secretary van Wel gemelde
 „ zyn E. , mitsgaders zyn Ed. dienftig
 „ geoordeeld , en my al zulks geordineerd
 „ heeft op te stellen een Memorice , by
 „ forme van Instructie , zo zal het vol-
 „ gende dienen tot Narigt .

„ By de Secretary zyn door haar
 „ Edelheden gelicentieerd 6 Assistenten , om
 „ het werk aldaar te verrigten , met by-
 „ voeginge , dat 'er boven dien nog 2
 „ provisionele of jonge Assistenten mogen
 „ aangehouden werden , om by siekte ,
 „ verziefs , of vertrek , tot plaatsvullin-
 „ ge te dienen .

„ Dog heeft de *secretarye* nu eenigen
 „ tyd herwaards niet boven 2 à 3 *ab-*
 „ *lute Assistenten* gehad, dan drie jong
 „ *Dos.* en *aanquekelingen* zynde, waar af
 „ den *Assistent David Eversdyk* nu tot
 „ het *Secretaris Ampt* voor den *Agb.*
 „ *Raad van Justitie* overgaat, en den
 „ *Assistent De Visscher* tot *gezworen Clercq*
 „ aangesteld is, zulks *refteeren* 'er nu
 „ eenlyk de volgende.

Abraham Blacuw.

Joannes Brelius.

Cornelis de Roo.

Dirk Rauscher.

} jonge Assistenten.

Harman van der Eyke.

Joan Lucafz.

} pl. ditos.

„ Behalven den *Assistent Jan Corne-*
 „ *lisz.*, die, als *Tolk* van de *Hr. Gouver-*
 „ *neur* gebruykt werdende, boven dien
 „ *vaceerd* tot het *schryven* der *dagelyk-*
 „ *ke Ordonnantien, Passen, &c.*

„ Maar dewyl de meeste der voor-
 „ staande, *aanquekelingen*, en wel
 „ tamelyke *Copijisten* zyn, maar ook voor
 „ eerst niet verder kunnen *geemployeerd*
 „ werden, diend 'er *forge* gedragen,
 „ dat aan hoord van de *sehopen*, na een
 „ à 2 *Assistenten*, die *geverseerd*, en van
 „ goed leven zyn, of anders na be-
 „ quame stof onder de *militie* alhier, uyt-
 „ gezien werde, van welke laatste men,
 „ by *ondervindinge* van *bequaamheid*,
 „ en zo 't geen *ligtmiffen* zyn, wel de
 „ meeste dienst te *verwagten* heeft, als
 „ daar by hun *avancement* kunnende ha-
 „ len, daar in tegendeel aan boord wei-
 „ nige borsten *aangetroffen* werden. die
 „ bequaam zyn, en *genegtheid* tot des
 „ *secretarys-dienst* hebben.

„ Het *ordinaire* uur, dat de *klerken*
 „ op 't *Comptoir* moeten *verschynen*, is
 „ 's morgens van 7 tot 11, en des namid-
 „ dags van 1 tot 5, uren, *Saturdag* na-
 „ middag eenlyk *licentie* tot *afblyven*
 „ hebbende, mits dat 'er egter 2 uyt
 „ hun *beurtelyk* op 't *Comptoir* komen,
 „ waar by dezelve dan op de *gewoone*
 „ tyden moeten *gehouden* werden.

„ Maar op *extraordinaire* tyden, en te-
 „ gens het *retour* yan de *sehopen* na *Ba-*
 „ *tavia*, *infonderheid* de laatste *befen-*
 „ *dinge* in de maand *September*, moet
 „ 'er voor al goede *Calculatie* werden
 „ gemaakt, om de *Papieren* tydig effen
 „ te krygen, zonder zulks op het laatst
 „ te laten *aankomen*, wyl 'er dan altoos
 „ nog *genoeg* te doen valt, met het

Collationeren, als 't opmaken der *Re-*
 „ *gisters* op de *respective* Boeken, &c.

„ Zulks en wanneer 'er veel te *schry-*
 „ *ven* valt, moet men de *Klerken* al een
 „ maand, of meer, te voren, een uur
 „ later doen *fitten*, of wel 's avonds tot
 „ 7 en 8 uren by de kaars laten *schry-*
 „ *ven*, mits lettende, dat het over ge-
 „ lyke *schyven* gaat, en een ieder na
 „ zyn *vermogen* *geemployeerd* werde.

„ Ende voor welke *extraordinaire*
 „ dienst de *Klerken* *gemeenlyk* eens 's
 „ jaars, na *depefche* van 't laatste *schip*,
 „ ter *discretie* van den *Hr. Gouverneur*,
 „ een vrolyken dag gegeven werd.

„ Dog een *continueele* *vigilante* toefigt,
 „ dat ieder het *ordinaire* uur wel *besteed*,
 „ kan veel tot het werk geven, en waar
 „ op de *gezworenen Clercq* *speciaal* te let-
 „ ten heeft, den welken het ook toe-
 „ komt de laatste op 't *Comptoir*, en de
 „ eerste daar weder te zyn.

„ De geen, die in hun dienst *nalatig*
 „ zyn, moeten tot hun *pligt* *vermaand*,
 „ en, na geen *vermaning* *luysterende*,
 „ met het *bannen* *binnen* de *Pagge* voor
 „ eenige dagen *gecorrigeerd* werden, zon-
 „ der de *frivoole excusen* der *trage* van
 „ ziek *geweest* te zyn, &c. buyten *notoi-*
 „ *re* blyken, veel geloof te geven, want
 „ 'er al onder lopen, die *somtyds* met
 „ harde *spooren* tot hun *pligt* moeten
 „ *gedreven* werden.

„ Zo nu 't *versuim* of de *agterloosheid*
 „ te *grof* loopt, moet de *secretaris*, of
 „ *getworen klerk*, zulks den *Hr. Gouver-*
 „ *neur* bekend maken, om door *Ordre*
 „ van zyn *E.* met *exemplare straffe*, 't zy
 „ *leersinge*, 't *planten* met het *swaar Wa-*
 „ *pen*, &c. na *exigentie* te werden *ge-*
 „ *corrigeerd*.

„ Tot de *secretarye*, of andere *Comp-*
 „ *toiren*, mogen, volgens de *Ordre* van
 „ haar *Wel Edelbeden*, de *Hoge Regeerin-*
 „ *ge* van *India*, geen *inlandse kinderen* om
 „ te *leeren* werden *geadmitteerd*, nog
 „ ook *geene* andere, ten zy met *speciaal*
 „ *voorweten* en *consent* van den *Hr.*
 „ *Gouverneur*.

„ Het *ordinaire* werk, door de *klerken*
 „ te *copieeren*, bestaat in een *dubbeld stel*
 „ van de volgende *papieren*, *namelyk*
 „ *Resolutien*, *Dag-regifter*, *afgaande* en
 „ *aankomende Brieven*, en *Beschryvinge*
 „ *der Zielen*.

„ De *Papieren* voor 't *Patria* werden
 „ maar eens 's jaars, te weten met de
 „ laat-

laatste bezendinge in September ver-
fonden. Alle dezelve moeten op ordi-
naris kleen formaat Hollands Papier,
geft., en daar by nog gevoegd wer-
den Copye van de Brieven, dat jaar
aan haar Edelheden gefchreven, met
het Register van de respectieve bylagen
daar by zyden afgezonden, zelfs ook
een afschrift van de laatste Missive, die
dan af te gaan staat, als voren met het
Register.

De papieren voor Batavia werden
gefchreven op ordinaris Mediaan For-
maat Hollands Papier, die gemeenlyk
twee malen 's jaars werden afgefon-
den, namelyk, met de eerste schie-
pen in May, en dan het vervolg in
September, werdende by de laatste
mede gevoegd, Copye uyt het Aëte
Boek der verbeterde perfoonen in een
rond jaar, beginnende zedert de laat-
ste afzendinge, daar by gemeenelyk
Notitie in 't Aëte-boek alhier gefchied,
om geen abusys te begaan, dog dit
boekje alleen werd op kleen formaat
papier, gefchreven.

Alle deze papieren, zo wel voor 't
patria, als Batavia, moeten ieder ag-
ter aan een apart pertinent Register heb-
ben, namelyk de afgaande en aankom-
mende Brieven, in 't Alphabeth, de Re-
folutien, en 't Dag-register, met mar-
ginalia, of kanteekeningen, welke
dan agter aangevoegd, een Generaal
Register uytmaken.

Boven dien zo moeten by de mar-
ginalia in 't dag-register nog werden
genoteerd, de pagina's, waar op de af-
gefondene en ontfangene Brieven te vin-
den zyn, en dat ieder stel affonderlyk,
gelyk den gefwooren klerk reeds be-
kend is.

Het Aëte-boekje moet al mede een
registertjen van de naamen der verbe-
terde perfoonen in 't Alphabeth hebben.
Maar de beschryvinge der zielen werd
gemaakt met een generaal Summa-
rium.

Dit summarium op te maken, is alle
mans werk niet, zynde altyd door my
zelven gedaan, als moetende in 3 deel-
len getrokken werden, namelyk Comp.
Dienaren, Coloniers, en Inlanderen, by
de opmakinge lettende, dat de addi-
tie correkt zy, en tegens de syde-tel-
ling met de generale uyttrekkinge van
ieder post accordeerd na het formulier,
hier af zynde, 't geen dan wel uytko-
mende, door den secretaris voor de
wisse rekeninge ondertekend werd.

Deze beschryvinge der Zielen ge-
fehied hier aan 't Casteel van Comp.
Dienaren en Coloniers jaarlyks na ver-
trek van 't eerste Schip, ten overstaan
van den Fiscaal, en Burger-Wykmees-
ters na voorgaande publicatie van 't
ediët, waar toe, en d' aantekening,
dan een à z bequameborften gebruikt
werden, zynde den Assistent Eversdyk
voornoemd, en Boekhouder Abraham
Pieterfz. hier toe meermalen gebruikt,
ende methode bekend, dewelke egter
extract-resolutie van 25 July, in 't jaar
1673. in Copye, tot hun narigt, o-
verhandigd moet werden: ende welk
extract, zoo veel de generale metho-
de belangt, 't elkens vooraan, of in
't begin van gemelte beschryvinge,
moet geïnserveerd werden.

De Beschryvinge der Inlanderen, on-
der dit Casteel bescheiden, werd ordi-
nair gedaan door den secretaris van den
Landraad, St. Alexander Latil, met
den Schoolmeester Jeremias Rodrigos,
en op de buyten Comptoiren door de
subalterne Hoofden, zynde door de Ed.
Heer Oud-Gouverneur, Antonio Hurdt,
by de Instructie voor de subalterne
Hoofden op de buyten-residentien dato
25 January 1678. geordonneerd, alle
3 jaren eens de beschryvinge der Nagel-
boomen te doen, welke nu in dit loo-
pende jaar moet gefchieden, en al-
zulks diend hier op ook gelet, of
het op de respectieve plaatsen-behoor-
lyk geobserveerd werd.

De verdere papieren, die ter secre-
tarie gefchreven werden, en daar
verblyven, zyn de orgineele resolutien,
en dan de slapers van de afgaande en
aankomende Brieven, nevens het Dag-
register, de 3 laatste op kleen formaat
boll., en de resolutien in een gebon-
den boek op groot-mediaan formaat,
afgesneden Papier.

Wanneer het druk werk is, wer-
den de slapers zoo lange aan een kant
gelegd, als geen haast hebbende, en
dan laat men het noodige voorgaan,
gelyk dat van selfs spreekt.

Somtyds, 't zy by extraordinaris
werk, of ziekte der klerken, werd de
beschryvinge der zielen door de klerken
van 't soldy-Comptoir dubbeld gecopierd,
gelyk 't voorleden jaar gebeurd is,
en in dergelyke occasien met believen
van de Heer Gouverneur nog zoude
komen gefchieden.

Zoo is ook fomwylten geobserveerd,
dat men tot het Collationeeren der af

„ te sendene *papieren*, by gebrek of
 „ siekte van bequame Borsten, eenige
 „ van 't *Negotie*, of 't *soldy-Comptoir*
 „ voor die tyd leende, of ook sommige
 „ der *gequalificeerde Ministers*, als *Win-*
 „ *kelier*, *Cassier*, en *Bottelier*, ook de
 „ *secretarissen* van de *Justitie* en Land-
 „ raad hier toe gebruykte, en waartoe
 „ de 2 laaft-genoemde, als *oude klerken*
 „ dezer *secretarye*, voor andere *gerecom-*
 „ *mandeerd* werden, ingevalle zulks *re-*
 „ *quiveerd*, wyl het wel *Collationeren*
 „ der *papieren*, speciaallyk die van op-
 „ merkinge zyn, een zeer nodig werk
 „ is.

„ Dit zy dan zoo veel de gemeene
 „ *secretarys dienst* toucheerd, waar af
 „ overtrede tot de andere en *specia-*
 „ *le* dingen.

„ Den dienst van den *secretaris* alhier,
 „ is het *formeren* van de *resolutie*, en 't
 „ *conciplieren* van 't *dag-register*, ook wel
 „ 't *authentiseren* van andere dingen
 „ van die natuur, zo als d'Occasie dan
 „ *presenteerd*.

„ Tot de *resolutie* werd vereyft, het
 „ houden van *pertinente notulen* van de
 „ saken, in de *vergaderinge* voorvallen-
 „ de, met het *arrest*, dat den Raad
 „ neemt, en wyl het onmogelyk is,
 „ alle de woorden aan te teekenen, zo
 „ moeten de saken, en *advysen*, mits-
 „ gaders *consideratiën* over en weder, zo
 „ na doenlyk, werden *genoteerd*, na dat
 „ de voorvallende dingen wigtig zyn,
 „ en van nadruk konnen werden, om
 „ daar uyt dan de *resolutie* te konnen
 „ *formeeren*, *altyd lettende*, dat de *con-*
 „ *cepten* in wigtige saken grondig, en
 „ als van andere onderscheiden, *aanvang*
 „ nemen, en dierhalven forgende, dat
 „ die niet ten halven of van het mid-
 „ den der saake beginnen; of dat in sa-
 „ ke van belang gelegt werde, *na deli-*
 „ *beratie is verstaan*, &c. wyl ymand,
 „ die de *Vergaderinge* by gewoond
 „ heeft, wel weten kan, wat *motiven*
 „ dat de *vergaderinge* tot het een of an-
 „ der besluyt gehad heeft, maar niet
 „ imand, die uyt het lesen alleen het be-
 „ grip moet hebben, te meer, om dat
 „ dezelve ook dienen tot verantwoor-
 „ ding omtrent haar *Edelheden* tot *Ba-*
 „ *tavia*, en de Heeren *Majores* in 't *Pa-*
 „ *tria*.

By de aantekening van opmerkelyke
 „ Saaken, kan tot groot behulp dien-
 „ nen, dat de *notulen*, na 't eindigen
 „ van de *Vergadering*, door den *secre-*
 „ *taris* werden *gerevideerd*, om daar by
 „ zodanige *Notitie* te doen, als hy mogt
 „ overgeleggen hebben.

„ In het ontwerp der *Resolutien* moe-
 „ ten de voornaamste saken van ieder
 „ *Vergaderinge* voor afgaan, de kleen-
 „ dere en van minder belang agter aan
 „ volgende, schoon die eerst voorge-
 „ komen waren, andere dingen van geen
 „ of kleen belang overflaande, gelyk
 „ die uyt myne *notulen* konnen afgeme-
 „ ten werden.

„ Het gebruyk ontrent het ontwer-
 „ pen der *resolutien* is, dat het zelve
 „ voor alle andere diensten gaat, om
 „ niet in 't agtersta te raken, moeten-
 „ de forge werden gedragen, dat de
 „ *resolutie*, die by de jongstledene *Ver-*
 „ *gaderinge* getrokken is, de andere of
 „ naaftvolgende *Vergaderdag* behoorlyk
 „ ingeschreven zy, om dan getekend
 „ te werden.

„ Dog kan dit altyd zo nauw niet ag-
 „ tervolgd, maar door *diverse inconveni-*
 „ *enten* verhinderd werden, gelyk jongst
 „ en voor 't *arrivement* van *Couwerve* nog
 „ geschied zy, mits gebrek van *papier*;
 „ dog diergelyk belet moet egter dan
 „ ten naaften werden *geremedieerd*.

„ Geene inschryvinge van *resolutien*
 „ of *dag-register* mag geschieden, voor
 „ dat het *concept* alvorens door de Heer
 „ *Gouverneur* gesien, en *geapprobeerd* is.

„ Ook en vermag de *Secretaris*, of ge-
 „ sworen *klerk*, het *resolutie-boek* niet
 „ verder te laten komen, dan ten huys
 „ van de Heer *Gouverneur*, en den *Op-*
 „ *perkoopman*, ende dat door hun zel-
 „ ven, of een vertrouwd *klerk*. Zo en mog-
 „ ten zy ook geene *papieren*, hoe die
 „ genaamt zyn, van de *secretarye* aan
 „ ymand laten volgen, of afschriften
 „ verleenen, dan op *expresse* en *speciale*
 „ last van gemelde zyn *E.*, zoo veel te
 „ meer dan zyn de *klerken* verpligt hun
 „ voor diergelyke afleveringe ceniger
 „ *papieren*, of 't *divulgeren* van de *se-*
 „ *creteffen*, te hoeden, wyl dezelve hun
 „ tot een *publycq scandaal* zouden bren-
 „ gen, daar dezelve ook voor moeten
 „ werden gewaarfchoud, schoon hun
 „ zulks niet onbekend is.

„ Het *dag-register* werd *geconcipeerd*
 „ uyt de *notitie* van het dagelyks voor-
 „ vallende, 't geen in een *apart boekje*,
 „ door den *gesworenen klerk* te houden,
 „ *pertinentelyk* moet werden aange-
 „ tekend.

„ Den Heer *Gouverneur* geeft den *se-*
 „ *cretaris* kennis van alle *brieven* en *rap-*
 „ *porten*, die zyn *E.* toekomen, de af-
 „ gaande *brieven* eerst op de *secretarye*
 „ ge-

„ gebragt werdende, de *Fiscaal* heeft
 „ eens vooral *ordre* om zelve, of door
 „ den *sergeant geweldige* op te geven;
 „ wat *burger-vaartuygen* dat 'er dagelyks
 „ af en aankomen, *Ec. item de Werf-*
 „ *baas van Compagnies schepen*, en *Cha-*
 „ *loepen* desgelyks, zonder onderscheid,
 „ hoewel dit nu en dan verfuymd
 „ werd.

„ Moet zulks de *respectieve Officieren*
 „ altemets erinnerd, of by *manquement*
 „ den Heere *Gouverneur* bekend ge-
 „ maakt werden.

„ In 't *dagregister* moet ook *specificatie*
 „ gedaan werden van de naamen der
 „ hoofden of *Anachodas*, en waar de-
 „ zelve woonagtig zyn, zo ook, wie
 „ hun *Rheeder*, en wat hun lading is,
 „ *Ec.* en van *Compagnies schepen* kan by
 „ de *brieven* en *facturen* 't vereyfte
 „ bescheid gevonden werden, waar af
 „ al mede *specificatie* moet geschieden,
 „ zo ook van de komst, en 't vertrek
 „ der *subalterne hoofden*.

„ De afgaande en aankomende *Brie-*
 „ *ven* moeten alle by *forme* van *notulen*
 „ in 't *Dag-register* werden *geverbaliseerd*,
 „ kort en beknopt, overflaande dingen
 „ van kleen of niet veel belang, dog sa-
 „ ken van gewigte, moeten onderschei-
 „ delyk werden *geciteerd*.

„ Alle maanden ten uyteynde, of op
 „ de laatste dag van ider maand, geschied
 „ 'er aantekening van de overledene
 „ *Christenen hier aan 't Casteel*, waar af
 „ de *Koster* van de *Majestyke Kerk* een
 „ *Lyst* brengt, die hy eerst aan den H.
 „ *Gouverneur* vertoond, en dan ter *se-*
 „ *cretarje* besteld.

„ Het verder berigt van 't *dag-regis-*
 „ *ter* werd tot de *succesfve concepten*
 „ *gerefeerd*.

„ Het *concept* van 't *Dag-register* mag
 „ niet langer, dan drie weeken, of een
 „ maand, ten agteren staan, tot *pre-*
 „ *ventie* van verloop, insonderheid moet
 „ het zelve, zo na doenlyk, effen ge-
 „ houden werden, wanneer het vertrek
 „ van de *schepen* op handen is.

„ Wefende de *resolutien* tot 23, en 't
 „ *dag-register* tot 22 deser beide *inclus*
 „ door my nu verreffend, 't geen nu met
 „ gemak kan agtervolgd werden, zorg
 „ dragende, dat de *inshryvinge* nu
 „ maar werde bevytigd.

„ Behalven het *inshryven* der *origi-*
 „ *neele resolutien*, en 't houden van goe-
 „ de *aanteekeninge*, nopende 't da-
 „ gelyks voorvalende, mitsgaders 't

„ *continueel* opfigt over de *Klerken*, is het
 „ werk van den *eersten* of *gesworen Klerk*,
 „ ook te sorgē voor de *collatie* der *daag-*
 „ *lyks afgaande brieven*, en *papieren*,
 „ *item* de *gemeene bylagen*, en 't *register*
 „ zelfs te ondertekenen, maar de on-
 „ dertekeninge van de *principale papieren*
 „ voor 't *patria*, en *Batavia*, gaat den
 „ *secretaris* selve aan.

„ By verfuyminge van eenige *inlan-*
 „ *deren*, of *Alphoerese*n, die eenig *rap-*
 „ *port* te doen, of verfoek voor te stel-
 „ len hebben, werd de *secretaris* door
 „ den H. *Gouverneur* geroepen; om
 „ kennis te dragen van 't geen 'er *pas-*
 „ *seerd*, den welken, na 't verrigte by
 „ zyn *E.* deselve ter *secretarje* moet bren-
 „ gen, en aldaar van hun *relaas*, *Ec.*
 „ klare *aantekeninge* doen; om te zyner
 „ tyd op zyn plaats in 't *Dag-register* ge-
 „ extendeed te werden: en welke *aan-*
 „ *teekening* met den dag, en *datum*, in
 „ een apart *memorie-boekje* geschied, om
 „ 't zelve niet te verliezen.

„ De *secretaris* moet ook besorgen;
 „ dat den H. *Gouverneur*, tegens 't ver-
 „ trek van eenig *schip* na *Batavia*, ty-
 „ dig voorfien is met korte *notulen* uyt
 „ de *resolutien*, en 't *dag-register*, van alle
 „ *saken*, die van eenige *opmerkinge*
 „ zyn, ten eynde zyn *E.* zig daar uyt
 „ dienen kan, in 't ontwerpen van de
 „ *Misfve* aan haar *Edelbeden*.

„ Alle *Compagnies* bodems, van hier na
 „ *Batavia* vertrekkende, moeten voor-
 „ fien werden met een net *gecollati-*
 „ *oneerde Copy* van de *Cours-beschryvinge*
 „ in dat vaarwater; door den *Schipper*
 „ *Jan Sweed*, ter *ordre* van wel gemel-
 „ de Heer *Hurd*t, opgesteld zynde, on-
 „ der de *bylaagen* der *Batavijfe papieren*
 „ van 1679. te vinden, en waar af reeds
 „ 2 à 3 in voorraad klaar leggen.

„ By *Misfve* van haar *Edelbeden*, dato
 „ 26 *Januari* jongstleden, is *geinterdi-*
 „ *ceerd*, dat van hier voortaan geene
 „ *vaartuygen* ten handel na *Batavia*
 „ mogen *gelangeerd* werden; die bene-
 „ den de 30 lasten groot zyn; en de
 „ *vaartuygen*, die de *gestipuleerde* groo-
 „ te hebben, mogen gene *plaatien* of
 „ *Rheeden* voords meer aandoen, zelfs
 „ ook de *Rheede* voor 't *Casteel Rotter-*
 „ *dam* tot *Macassar* niet; waar op den
 „ *secretaris* in 't verleenen der *passen* moet
 „ letten, en 't geen gevoeglyk kan ge-
 „ geschieden; om dat hy alle *soedanige*
 „ *passen*, na dat die door den H. *Gou-*
 „ *verneur* getekend zyn; met *Compag-*
 „ *nies Zegel* in *rooden Lakke* en zyne on-
 „ derfchryvinge moet bekrachtigen.

„ Zo is mede geordineerd, geene
„ *Chineefen* voortaan na *Ternate* te lar-
„ *geren*, immers zo lange d'onlusten in
„ *Molucco* duuren, desgelyks mag den
„ handel van slaven op *Celèbes* Ooitkult
„ niet meer *gelicentieerd* werden, om dat
„ zulks een aanleidinge tot roof van
„ vrye menschen geeft, en, 't opkopen
„ der zelve verhinderd zynde, zal het
„ rooven van zelfs wel *Cesseren*.

„ Op 't ontfangen eeniger *brieven* van
„ *Batavia*, moet de *secretaris de Margi-*
„ *nalta* der zelve schryven, om daar uyt
„ de saaken beknoptelyk te kunnen
„ vinden.

„ Tot het lezen van Brieven, door
„ eenige *Lands grooten* in *Arabishe* *le-*
„ *teren* aan den *H. Gouverneur* alhier
„ gez. werdende, is voorheen de een
„ of de andere *moorse Paap* gebruykt,
„ maar de *Klerk Dirk Raufseber*, daar in,
„ als ook in het schryven, nu genoeg-
„ saam ervaren zynde, werd het zelve
„ nu *geexcuseerd*, zynde ook alle *Brie-*
„ *ven*, *Placcaten*, &c. sedert 8 jaaren
„ herwaards uyt het *Maleyts*, *vice ver-*
„ *sa*, door my zelve *getranslateerd*, dog
„ wyl de *Secretaris* en *geswooren Klerk*
„ in de *Maleytsche Taal* nog zo verre niet
„ *geavanceerd* zyn, kan zulks, als 't af-
„ lezen der *Maleytsche Placcaten* by voor-
„ val, den *secretaris* van den *Landraad*
„ voormeld werden opgeofferd.

„ Wel Gem. haar *Edelbeden* tot *Ba-*
„ *tavia* hebben by voords *Misfive ge-*
„ *ordonneerd*, dat van hier zullen afge-
„ fonden werden, de *ordres*, en *Instruc-*
„ *tien*, door meer Gemelte *H. Huidt*
„ voor zyn *Ed.* vertrek, tot narigt voor
„ de *respective Ministers* opgesteld, om
„ ter *generale Secretarize* tot *Batavia* be-
„ waard te werden, welke alle in de
„ slaper der afgaande Brieven van den
„ jare 1678. te vinden zyn, namelyk
„ voor den *Opperkoopman*, voor de *sub-*
„ *alterne Hoofden* van de *Buyten-Comptoi-*
„ *ren*, *item* voor den *Fiscaal*, *Winke-*
„ *lier*, *Bottelier*, en *Cassier*, mitsgaders
„ de *ordre* op het openen der *Pakken*,
„ *Kassen*, &c. ende alzo de *Klerken*, die
„ 'er *present* ter *secretarize* zyn, voor
„ eerst genoeg te doen zullen vinden,
„ om hun werk te vereffenen, zo moet
„ 'er na een à 2 bequame borsten uyt-
„ gesien werden, om 't zelve werk ter
„ hand te nemen, en dan moet 'er nog
„ andermaal diergelyken afschrift voor
„ *Ternate* werden vervaardigt, gelyk 'er
„ in de *Ternataanse* papieren *genoteerd*
„ staat, dat van hier zoude gefonden
„ werden.

„ Welgemelte haar *Edelbeden* vorderen
„ by meer gemelde *Misfive* van 26

„ *Januari* ook, eene der 2 *originele*
„ Brieven dato 22 *Februari* des verleden
„ jaars, of anders een *correct gecollatio-*
„ *neerd* afschrift, dog is de eene *origine-*
„ *le* brief voor de hand gelegd, en wel-
„ kers affchikkinge dan ook met de al-
„ dereerste befendinge gefchieden moet.

„ Agter het laatste ontfangen *Regifter*,
„ behoorende tot de *Batavia'se* bylagen,
„ staat aangetekend, dat alle de brie-
„ ven en bylagen, die aan haar *Edelhe-*
„ *den adres* hebben, moeten geschre-
„ ven wesen op *ordinaris kleen formaat*
„ *papier* onafgelineken zynde, om *ega-*
„ *liteit* by 't inbinden te hebben, daar
„ op den *secretaris*, en *geswooren Klerk*,
„ dan verdragt moeten blyven.

„ Onder de *getransporteerde secreta-*
„ *rys* papieren berust een *notitie* van al-
„ le *scheps-bodems*, die uyt het *patria*
„ tot *Batavia* aangeland zyn, zedert den
„ jare 1632. ende gelyk deselve tot nu
„ toe vereffend staat, zo moet zulks by
„ 't ontfangen van de *Lyst* der aankomende
„ *schepen* ook pertinent agter-
„ volgd werden, als *gefchiedende* ten
„ *principalen*, om daar uyt altoos te
„ kunnen sien, of de *personen*, die hun
„ *de novo* aan de *E. Compagnie* willen
„ verbinden, haar verband volkomen
„ *geexpireerd* is, want al schoon zy de
„ rekeninge van hunne uytcrife verto-
„ nen, zo is daar op geen vasten staat
„ te maken.

„ Alle *extraordinare* verbeteringen aan
„ de *dienaaren* geschieden by *resolutie*
„ van *Rade*, maar die niet dan *ordina-*
„ *re* zyn, werden door den *Heer Gou-*
„ *verneur* apart verlcend, zedende zyn
„ *E. de personen*, die hun willen ver-
„ binden, of de *befcheiden* daar af, van
„ de *buiten-Comptoi'en* overgefonten,
„ aan den *secretaris*, of *getwooren Klerk*,
„ die daar uyt de *nieuwe Actens* *formeerd*,
„ dog om hier in geene *abusyen* te be-
„ gaan, moet op het volgende altoos
„ gelet werden.

„ Alle die voor jongen met 4 en 5
„ *gulden* ter maand uytkomen, zyn
„ verbonden 10 jaren te dienen, dog
„ werden dezelve gemeenelyk na *expira-*
„ *tie* van de eerste 5 jaren hunnes ver-
„ bands en bequaamheid, gevorderd tot
„ *Matroosen*, met 9 guld. ter maand,
„ om daar voor hun 10-jarig verband
„ volkomen uyt te dienen, zonder bin-
„ nen dito tyd meer *gagie* te mogen
„ winnen, ten ware de zoodanige in-
„ middens tot hooger *Chargies*, *quar-*
„ *tiermeesters*, *Constabels-maats*, of *dier-*
„ *gelyks*, *geemployeerd* wierden.

„ *Hoop-lopers*, en *Matroozen*, van 6 tot 10 guldens ter maand, moeten 5 jaren dienen, dog die van 11 en 12 guld. ter maand, *ordinair als boschie:ers* te boek staande, hebben niet meer dan een driejaarig verband, en deze alle krygen noyt meer dan twee guld. verbeteringe, na *expiratie* van tyd, ten waare die van 6 guld., hoedanige somtyds wel 9 guld. toegelegd werd, zo zy het kunnen verdienen.

„ *Quartiermeesters*, *Constapels-maats*, *Stuurlieden*, en andere *Zeevarende Officieren*, hebben mede maar een Verband van 3 jaren, de twee eerste werden gemeenelyk 2 guldens verbeterd, en een *Constapels-maat* ook wel 4 guld., of tot 18 guld., zoo hy het *meriteerd*, d'andere, en van hoger *qualiteyt*, na bequaamheid *geavanceerd* werdende.

„ Alle *Soldaten*, *Adelborsten*, *Tamboers*, *Lands Passiten*, *Corporaals*, en *Sergeanten* hebben een verband van 5 jaaren, kreigende de laatste wel 2 of 4 guld. verbetering, na datze hun *comporterén*, maar de andere niet meer dan 2 guldens voor 3 jaren, mogende een *Corporaal* niet meer, dan 16 guld. en een *Soldaat* niet meer, dan 14 guld. ter maand winnen, dog ingevalle men gebrek van *militaiven* heeft, werd aan een *Soldaat*, wiens tyd *geexpireerd* is, en die aanhoud om verlossinge, wel 3 guld. verbetering gegeven, mits dat dezelve verbeteringe, en gagie geen 14 guld. mag excederen.

„ Een *soldaat*, die voor 7 of 8 guld. uytgekomen is, werd na 't eindigen van zyn eerste verband, verbeterd tot 11 guld. ter maand, even als of hy 9 guld. ter maand gewonnen hadde, ende dit volgens *Raadsbesluit*, dato 23 Januari, in 't jaar 1674.

„ Alle *Ambagts-gefallen*, namelyk, *Scheeps- en Huys-timmerlieden*, *Blokmakers*, *Drayers*, *Smids*, *Scheeps-Corporaals*, *Meiselaars*, &c. item *Chirurgyns*, hebben mede een verband van drie jaren, dog staat hier toe geen vaste *gagie*, maar krygen zodanige verbeteringen, als den *Raad* oordeeld dat zy *meriteren*.

„ Hier aan de *Hoofd-Residentie* werden gene *personen* verbeterd, dan de geen, welkers verband volkomen *geexpireerd* is, maar ontrent die op de afgelegene *Comptoirén* bescheiden zyn, werd op een of twee maanden ten II. Deel.

„ hoogsten niet gesien, mits dat daar van by 't *Akteboek* in *marginé* volkomen *specificatie* gelchiede.

„ Ecnige *soldaaten* tot de *qualiteyt* van *Corporaal*, of van *Corporaal* tot *Sergeant* gevorderd werdende, krygen, na gegeven *preuwe* van goed *Comportement*, de volle *gagie* van 14 of 20 gulden. Zo ook de geen, die tot de *Chirurgie*, of de *Navigatie*, gebruykt werden, mede verbeteringe na *merite*, en bequaamheid, 't zy om hun lopend verband daar voor uyt te dienen, of wel een aanknoopinge van een tweede verband, dan wel een nieuw drie-jarig verband, maar die aan de pen dientit doen, moeten eerst hun tyd volkomen uyt dienen.

„ De gemeene *Secretarys-winsten* betaan meest in 't *salaris* van *Passen*, en *Actens* van verbeteringen.

„ Voor de *Passen* na *Batavia*, werd 2 *Ryxd.* betaald, en die na *Banda*, *Ternate*, *Xoela*, *Celebes Oost-kust*, &c. een *Ryxd.*, behalven het *Zegel*, item voor *Actens* van verbeteringen van gemene *personen* een halve *Ryxd.* en die 18 gulden, en daar boven winnen, een *Ryxd.*

„ Maar voor gemeene *Pasjens* van de *Inlanderén*, *Burgers*, *Chineesen*, *Mardykens*, &c. mag niet meer gevorderd werden, dan een dubbelde *stuyver*, en dan 6 *stuyvers* voor het *zege*, en welk kleen genot den *selbryver* voor zyne moeyte trekt, zynde *present* den *Assistent Jan Corneliszén*, moe'tende ook werden gelet, dat de lieden, onder 't een of ander *pretext*, niet meer dan 8 *stuyv.* werde afgevorderd, als zynde 't zelve zodanig door de Ed. Heer *Speelman* in den *jare* 1667. bepaald; eenlyk werd wel *geconirveerd*, dat de geen, die met *cbalopen* uyt vissen na *Boero*, of ten handel na *Cerams Noord-kust* varen, 4 *Ryxd.* voor *zege* en *salaris* betalen.

„ De voorz. *secretarys-winsten* moeten volgens *arrest*, by *resolutie* van 18 deser verdeeld werden $\frac{2}{3}$ voor den *secretaris* en $\frac{1}{3}$ voor den *geswooren klerk*, waar af de *geswooren klerk* dan *Notitie* houd, en den *secretaris* maandelyks rekeninge doet.

„ Maar alzo gemelde *emolumenten* kleen vallen, is den *secretaris* van de Heer *Gouverneur* (en *consequentelyk* ook den *geswooren klerk*) door Wel gemelden Ed. Heer *Speelman* ten *jare*

voornoemd toegestaan het *passceeren* van alle *notariale Instrumenten*, mits behoorlyk *protocol* houdende, dog moeten deselve hier inne dit onderficheid *observeeren*, dat zulks eenlyk *reflecteerd* op zodanigen tyd, wanneer zulks geen hinder in den gemeenen dienst geeft, in welk geval, en *specialyk* tegens het *depecheeren* der *schcepen* zy lieden moeten denken, dat gemeene saaken boven *particuliere* behoren te *prevaleren*, en al zulks hun eygen voordeel voor zo lange behoren aan een kant te stellen, om het gemeen belang geen hinder toe te brengen, gelyk ook van *generouse Ministere* te hopen is.

By, de *Secretarye* van de Heer *Gouverneur* werd ook gehouden een *protocol*, de *E. Comp* aangaande, als waar in gepasseerd werden, alle *Obligatiën*, zo ten voordeele, als ten laste, der *E. Compagnie*, *item Acten* van *leeningen*, en *Emancipatiën*, *Contracten*, en *Borgtogten*, zo mede *Attestatiën* van te kort komende *Goederen*, *quade gestalte* der *kleeden*, *pakken*, *extraordinaris leccagien* op *vivres*, 't *afsterven* van *Compagnies* *slaven*, &c. en welke *instrumenten* den *secretaris*, of *beëdigde klerk*, gehouden zyn, op verfoek der *requiranten* 't aller tyd zonder eenige loon te *passceeren*, wellettende, dat de *Getuygen accuratelyk* werden *geexamineerd*, om geen *reproches* *subject* te wesen, gelyk dezen *jaare* nog van *Batavia* over zeker *pak Basta's* gekomen zyn: ende van welke *instrumenten* de *respective requiranten* ook *authenticy* *afschrift* moet werden verleend 't *hunner verantwoordinge*.

De *Secretaris* heeft onder zyne *verantwoordinge* de *gezegelde Papieren*, welke hy van den *Opperkoopman*, onder *recepisse* ontfangt, en daaraf hy het *procedido* twee malen des jaars op *ordonnantie* van de Heer *Gouverneur* in *Compagnies cassa* teld, en ook zodanig *afrekening* houd, konnende den *gewooren klerk* de *dagelykse administratie* over dezelve nu *gedefereerd*, en dezelve om redenen den *Assistent Jan Cornelisz.* ontrokken werden.

Wanneer den *secretaris* eenige *zegels* benodigt is, maakt hy zulks tydig aan den *Opperkoopman* bekend, in wiens huys dezelve gedrukt, en door zyn *E.* ondertekend werden, inbrengende zodanige *verkladde zegels*, als duydelyk blyken bevorens niet *geemployeerd* te zyn.

Ende dit zy dan zo veel ik op *ordre*, als in den hoofde, nodig en dienstig geacht hebbe, voor mynen *Successceur* en den *gewooren klerk* op 't papier te brengen, het *resterende* dat mogt komen voor te vallen, hunne *ondervindinge* te *defereren*, voor befluyt hier nog *byvoegende*, dat een groot licht kan geven, het *doorbladeren* van de *secretarys* boeken en *papieren*, zedert 10 a 12 Jaren *herwaards*, om alzo *nader kennis* van Saaken, en van de *succesfive Ordres* te bekomen, hun beide *recommandeeren* de de *gedefereerde* *ampten* volgens *Eed* en *pligt* met een *geftadige industrie* te bedienen, en alzo *verderen opgang* te erlangen.

Aldus Opgefteld,

Amboina aan 't Kasteel
Victoria, den 25 Maart,
1680.

Was Getekend,

ISAAC VAN THYE.

Behalven de saaken, in deze *Instructie* gemeld, hebben haar *Edelheden* van tyd tot tyd nog deze en gene *andre dingen*, heu inder tyd voorkomende, aan den *Secretaris* van den *Landvoogd* gelieven te bevelen.

In 't jaar 1674. den 10 Febr. belasten zy hem de *Kerkelyke Visite-Rapporten* jaarlyks aan hen over te zenden; en 1697. 24 en 28 Jan. dat hy *Marginalia* op de *Resolutiën*, *Dagregisters*, enz. voortaan diende te maken, en ook de *voornaamste* saaken in de *brieven* te *schryven*.

In 't jaar 1680. 17 Jan. belasten zy hem, 't *Dag-register* te verkorten *ontrent* de *stoffe* der *afgaande* en *aankomende* *Brieven*, *Rapporten*, *Resolutiën*, met maar aan te wyfen de *plaats* of *Boken*, daar die *geinfereerd* staan. Ook *excuseerden* zy hem van 't *Copieeren* van 't *Dag-Register*, de *afgaande* en *aankomende* *Brieven*, en *Resolutiën* voor 't *Vaderland*; mits dat in de *brieven* na *Batavia* alle saaken van belang kort en *duydelyk* *uytgedrukt* wierden, *zonder* te *verfluymen*, 't geen haar *Edelheden* en de *Heeren* in 't *Vaderland* dienen te weten.

Ook moesten alle *orgineele* en *Copieebrieven* aan haar *Ed.* op klein *Format* *onafgeineden* papier *geschreven*; en op alle *brieven* *marginaleen* *gemaakt* werden.

In 't Jaar 1681. den 14 Maart ordonnerden zy, agter de generale Missive een Lyft van de bequaame vaartuygen, ook een Lyft van de bequame Minifters, en een zielbefchryving, met een dubbeld daar van voor 't Vaderland, te voegen.

In 't jaar 1682. 21 Maart bevelen zy hare positive Ordres in een bysonder boek te fchryven, en die uyt de brieven uyt te trekken, dat zy in 't jaar 1683. den 16 April renoveren.

In 't jaar 1685. 7 Februari, belaften zy de generale lasten der soldyen, randfoenen; ongelden, fchenkagien, &c. by een te trekken, onderscheiden zynde van de generale winften, in fuyvere winften, Heeren gerechtigheid, &c.

In 't jaar 1686. 5 Januari eyschten een korte fterkte van de Landvoogdy, die jaarlyks aan haar diende overgefonden te werden.

In 't jaar 1687. 26 Augusti, renoveren zy 't maken van Marginalen op de brieven, (gelyk ook 1695. 22 Januari) ordonneren de bylagen op kleen formaat papier te fchryven, en dat men de markten, tollhuysen, enz. ook in 't Hollands zal dienen uyt te drukken; voegende in 't jaar 1688. 2 Maart 'er nog by, om de laatste advyfen met een bodemken, van Banda aangerende, te fenden, om geen hypothequen anders, dan voor Gecommitteerden te belaften, bevelende, dat men 't Zegel-geld op zyn oud beloop laten, en van de bequaamheid der opkomende lieden ook in de brieven melden fal.

In 't jaar 1690. 15 Jan. ordonneren zy, dat van alle verjaarde Pascedullen reden zal moeten gegeven, en in 't jaar 1693. 13 Jan. dat 't getal der gegagierden in de brieven aangehaald zal moeten werden.

In 't jaar 1647. 29 Jan. en 24 Febr. 4 Maart en 20 Novemb. bevelen zy, dat de Secretaris der Justitie moest eerste Klerk zyn, dat men by de laatste advyfen 't getal der geëyschte Soldaten, Matroosen, Ambagtslieden, als ook dat van de verloste, en gestorvene uyt dezelve, als ook van de Pennisten, Chirurgyns, en ook van die gene, welker verband staat te eindigen, moest aanhalen om op Batavia te konnen sien, of de eyschen ook wel na behooren gefchiedden. Ook moesten zy jaarlyks de verstorvene en levende Nagel-boomen aanhaalen, en de besetting opgeven. Ook mogt de Secretaris geen procuratie tot betaling der Soldyen-rekeningen in 't Vaderland, dan met speciaal consent van den Heer Landvoogd en Raad, en niet dan met expresse melding van den datum der

Resolutie daar over genomen, pafleeren.

In 't jaar 1699. den 27 Febr. ordonnerden zy hem in de Actens te infereeren, by wat voor een brief haar Edelheden 't Employ van dezen of genen nieuw gevorderden Assistent, ten tyde dat hy eerst aan de pen quam, en zy hem na Amboina fonden, hebben gelieven te approbeeren; in een Brief na Ternat van den 29 December, 'er byvoegende, dat men soldy-faaken niet in de brieven aanhalen, maar alleen aan 't Opperhoofd van 't Soldy-Comptoir op Batavia fchryven moest.

In 't jaar 1702. wilden zy de verschanfingen der Orangkaja's, in debrieven aangehaald; en 1703. 15 Januari de Resolutien verkort hebben, nalatende alle nodelooze groote infertien van Brieven, Requeften, en andere Extracten, en dat zy de brieven en bylagen met geen Italiaanfche, maar alleen met een duydelyke groote ronde letter moesten laten fchryven, en alle brieven en bylagen op onafgelineen kleen formaat papier verveerdigen, om het zoo veel te beter met de boeken, waar in die gebonden zullen werden, te doen overcenkomen.

Deze bevelen nu wel waarnemende, werd hy (zo hy 't nog niet is) daar op door voorschryvens van den Landvoogd, (als hy wel by hem staat) Onderkoopman met 40 gl. ter maand, en 5 $\frac{1}{2}$ Ryxd. kostgeld; genierende geen ander inkomen, dan dit, en 't geen hy van de Actens en Pas-cedels heeft.

Indien hy nu de gunft van den Landvoogd behoud, werd hy ook wel tot 't een of ander openvallend Buyten-Comptoir, of wel tot het Ampt van Fiscaal, gevorderd, waar in de Landvoogd zeer veel doen kan; en dan is hy behouden.

De WINKELIER.

Na den zelve volgt in rang der Pen-^{Van den}nisten (want anders gaan beide de Op-^{Winkel-}per-Chirurgyns, die den jongsten Koop-^{liet, en}man in rang volgen, gelyk ook de ^{zyn}Lieutenant, nog voor hem) de Winkelier, die in 's Compagnies Kleeden-winkel woont.

Wat tot zyn ampt behoord, konnen wy uyt de navolgende Instructie, en het daar bygevoegd Rendement, klaar sien.

*Ordre en Instructie voor den
Administrateur van Com-
pagnies Kleeden-Winkel,
alhier.*

Instructie
voor den
Winkel-
lier.

„E Ven gelyk den *Opperkoopman* in 't
„houden der *Negotie-boeken geor-*
„*donneerd* is, zullen de *Winkel-boekjes*
„alle maanden, zonder verſuym, ef-
„fen geſfeld, ende den *Gouverneur* ver-
„toond moeten werden, namentlyk,
„ende by *exempel*.

„Op 15 *Augusti* zal 't *Origineel Win-*
„*kel-journaal* effen ſtaande, tot op *ul-*
„*timo Juli*, ende 't *grootboek*, nevens
„de *copyen* van 't een en 't ander, tot
„*ultimo Juni*, *geexhibeerd* moeten wer-
„den, op dat zyn *Gemelte E.* volgens
„*Ampt pertinentelyk* moge naſien, of
„de *poſten* alleſints na behooren zyn in-
„geſchreven, en de *ordre* agtervolgd
„geworden, welke *obſervantie* zodanig
„*continueren* zal het gantſche jaar
„door.

„De *Nalatigheid*, hier inne gepleegd,
„zal 't elken male met de boete van een
„*maand Gagie* geſtraft werden, zonder
„enig *excus* te *admitteren*, ten waare
„door baarblykelyke *Sickten*.

„Insgelyks zal op de *Winkel-boekjes*
„alle 3 maanden behooryke *balance* ge-
„trokken en den *Gouverneur* vertoond
„moeten werden.

„De *Winkelier*, zonder *Ordonantie* ale-
„le zodanige *Kleeden* verkopende, als
„vermogens is te vertieren, zal alle
„maanden, 't geen verkoft is, in een
„*generale Poſt* ten laſte van de *Winkel-*
„*kaffe* brengen, ende niet te min van
„den verkoop, zo als dezelve geſchied
„is, met *ſpecificatie* van *perſoonen*, *goe-*
„*deren*, *dag*, en *datum*, een *memorie-*
„*boekjen* houden, 't welk by de *winkel*
„in bewaarnis zal blyven, ende waar
„uyt, des vereyſcht werdende, eenige
„*extracten* zouden kunnen werden *Ge-*
„*exhibeerd*.

„Aan niemand zal eenig geld, of
„goed, op *rekening* verſtrekt mogen
„worden, zonder ſchriftelyke *Ordon-*
„*nantie* van den *Gouverneur*, ofte ic-
„mand anders, van zyn *E.* daar toe
„*exprefſelyk gequalificeerd*, behalven dat
„als 'er *licentie gepaſſeerd* is om de *gene-*
„*rale* twee goede maanden uyt te ge-
„ven, ieder een zal mogen genieten,

„die aan de *E. Compagnis* niet ten ag-
„teren is.

„*Getrouwde perſoonen* zullen hare *vol-*
„*komen Gagie* maandelyks mogen ont-
„fangen, indien niet ten agteren zyn.

„De *Winkelier*, uyt eygen *authoriteyt*
„aan imand iets op *Rekening* ver-
„ſtrekkende, zal vervallen in 't *verlies*
„van 't verſtrekte, ende daar en boven
„*arbitrale Correſtie*.

„In 't diſtribueren der goede maan-
„den, zal, 't geen genoten werd, aan
„niemand anders ter hand geſfeld, en-
„de gegeven werden, als aan den *Per-*
„*foon* zelve, die daar voor op zyn
„*Rekening* werd *gedebiteerd*, zonder
„dat betalinge aan eenige *pretendente*
„*Crediteuren* voor den genen, die het
„genieten moet, zal mogen geſchie-
„den, ende veel min zal den *Winkel-*
„*lier* zig zelve, wegens geborgde
„*penn.*, mogen betalen, op *pene* van
„*deportement*.

„Niemand zal iets op *Rekening*
„mogen beuren, zonder daar van in
„twee *reſpective* boeken behooryke
„*quitantie* te onderteikenen, van wel-
„ke boeken 't eene by 't *Comptoir* zal
„veblyven, en 't andere na *Batavia*
„worden gevonden.

„Die niet ſchryven kan, mag zyn
„*Merk* ſtellen in *preſentie* van twee
„*Gecommitteerden*.

„Niemand zal voor iets anders ge-
„debiteerd mogen werden, als 't geen
„hy eerlyk geniet.

„De *Winkelier* zal zig niet mo-
„gen bemoejen met eenige *Kleeden*
„van de *Soldaaten* of *Matrooſen* op te
„koopen.

„Zal ook geene zyne *particuliere*
„*Goederen* of *Kleeden* in de *Winkel*
„mogen uytventen, of van andere *Per-*
„*ſoonen* aannemen te verkoopen.

„Ook geene *Compagnies Kleeden* en-
„de *Goederen* tot hoogerem *Prys*, als
„de *Lyſte* is, aan de man helpen, ende 't
„*ſurplus* in zyn eigen buydel ſteken.

„Item gene *Compagnies Goederen* of
„*Contanten* tot zyn eigen gebruyk te
„borg *appliceren* ende vertieren.

„Item gene *Kleden* uyt den *Winkel*
„in zyn eygen huys brengen, om te
„verkoppen.

„ De non observantie van de boven gemelde vyf *Articulen* zal met *deportement* werden geïtraft.

„ In 't openen van *Kleeden-pakken* zullen zodanige *limitatien* hebben te gelden, als by *expresse Ordonnantie* op dat stuk is *geprescribeerd*, en welke *ordre* altyd voor de hand in de *Winkel* op een bordtje geplakt zal moeten ophangen.

„ Uyt het Pakhuys zullen gene goederen, *Kleeden*, ofte *Contanten*, in de *Winkel* ontfangen werden, als met schriftelyke *Ordonnantie* van den *Gouverneur*.

„ Bescbadigde *Kleeden* zal de *Winkelier* van den *Opperkoopman* niet gehouden zyn te ontfangen, dan met *expresse last* als boven.

„ Mits welken dan ook de schade van eenige *Kleeden*, die in de *Winkel* werden bedorven, niet ten laste van de *E. Compagnie*, maar ten laste van den *Winkelier*, zal lopen, ten ware hy bondig wylte te bewyfen, dat zodanige schade door ongeval ware bygekomen.

„ Den *Winkelier* en zal niemand enige *gelden*, of *kleeden*, te *Borg* mogen uytgeven.

„ Het *Pakdoek* van de *Kleede-Pakken* zal gehouden moeten werden voor den *Capiteyn* des *Armes*, om tot 't schoonmaken van 't *Geweer*, ofte anders daar het den *Gouverneur* ordneren wil, verbesigd te werden.

„ By aldien iets geordonneerd werd te verftrekken aan eenig volk, te fcheep varende, zal zodanige *Ordonnantie* door den *Winkelier* niet voldaan werden, voor en al eer de *Scheeps-Boekbouder* daar op aangeteikend hebbe, dat de genietende *Perfoon* daar voor op zyn lopende *rekening* beoorlyk is *gedebiteerd*.

„ Alle maanden zal, zonder verder *dilay*, afgefchreeven werden, zoo in de *Winkel-boekjes*, als in de *Negotieboeken*, 't geen uyt de *Winkel* ten behoeve der *fchepen* is verftrekt.

„ Ten eynde van elke maand zal den *Winkelier* aan den *Gouverneur exhiberen*, eene *pertinente specificatie*, van 't geen hy op *rekening* van *rantfoenen*, *onkosten*, en *fortificatien*, heeft verftrekt, op dat dezelve, by zyn *E. ondertekend*, in 't *ordinari specificatieboek geregistreed* werde.

„ Den *Winkelier* zal alle zyne uytgiften op *rekening* van 't *Comptoir Amboina* afichryven, maar evenwel in 't *Groot-boek* zo veel *specificeren*, als mogelyk zy, by *exempel*, dat de *Kleeden*, of *Contanten*, uyt gegeven zyn voor *rantfoenen*, *onkosten*, *betalinge* van *soldaaten*, *fchceps-onkosten*, of diergelyke.

„ Alle maanden zal *confronteeringe* gefchieden met de *Winkelboekjes*, *Negotie-boeken*, ende *Guarnifoen-boeken*, om alle *differentie* voor te komen.

„ De *Winkelier* zal deze *Ordre* wel bewaren, en op het *transport* der *winkel* aan zynen *Successeur* overhandigen, op de verbeute van 3 maanden *Gagie*, zo daar in nalatig bevonden werde.

Was Getekend,

Amboina aan 't Casteel
Victoria, den 9 Mey,
1678.

ANTHONIO HURDT.

Vermits hy nu alles na een vaste *Prys-Courant* behandelen moet, zo zal dezelve dienen te werden *Geexamineerd*, om met *Banda* op een *egualen* voet daar in gegaan te werden, waarin zodanige verandering gevallen is, als vervolgens staat aangewefen te werden.

	Ryxd.	Ryxd.	
<i>Carikams</i> , rode in plaats van - - -	1½	op 1½	De Prys-Courant.
<i>Tjelas</i> , fynder als ordinare - - -	2	— 2½	
<i>Tjelas</i> , blauwe dito, in plaats van - - -	2½	— 2½	
Gemeene <i>Tjelas</i> , blauwe en roode, beide - - -	- -	1½	
Witte <i>Tsjavoni's</i> , - - -	1½	— 1½	
<i>Dongrys</i> , van 16 halfta - - -	1	— 1½	
Blauw <i>Guinees</i> , in plaats van - - -	6½	— 6	
<i>Chormandels Zeyldock</i> , - - -	¾	— ¾	
Blauwe <i>Salampoeris</i> , - - -	2	— 3¾	
Gemeene <i>Tarnatanes</i> , van 500 a 525 guldens een pak - - -	- -	— 3½	
Gecoleurd <i>Polemyt</i> , - - -	- -	— 1 d'el.	
<i>Bengaalse Zyde</i> , in plaats van - - -	7	— 6	
<i>Batavifche Hooeden</i> , in plaats van - - -	4	— 3½	
<i>Spaans-Leere Vellen</i> van - - -	2½	— 2	
<i>Batavifch Sool-leer</i> , van - - -	5	— 4	
<i>Tarwe</i> , van - - -	72	— 75	
<i>Souratfe Seep</i> , voor een Ryxd. van - - -	10	— 14 item.	
Tt 3			En-

Ende mitsdien alle voornoemde veranderinge in de voornoemde *Bandafse Prys-Courant* gedaan is, zo diend die nu derwaards maar gevonden, om zodanig agtervolgd te werden, zullende mede naar *Ternate* gaan, om die ook daar ten *principalen* te *observeeren*.

MAANDAG den 10 *Mey*, 1667.

„ Is *geresumeerd* de *Prys-Courant*,
 „ waar op van ouds alle Goederen, zo
 „ Koopmanfchappen als *Provisien* uyt
 „ de winkel, tot gerief van eeny gelyk
 „ verkogt zyn geworden, en waar in
 „ tusschen den *verkoop* in *contant* en *ver-*
 „ *strekkinge* op *Reekeninge* eenig onder-
 „ scheid was, om dat 't eerste was in
 „ slegte *Realen*, en 't laatste in *Ryxdaal-*
 „ *ders* gerekend, welken 't wege eeni-
 „ ge *meditatie* genomen, en gelet zyn-
 „ de dat deze Goederen wat te hoog,
 „ en gene weder wat te leeg *getaxeert*
 „ stonden, zo is, naar goed overleg,
 „ gearresteerd, de volgende nieuwe
 „ *Prys-Courant* by *Provisie* te *formee-*
 „ *ren*, zullende dezelve alvooren *abso-*
 „ *luyt* vast te stellen, tegen die van
 „ *Amboina* *geconfronteerd*, en daar be-
 „ siefen werden, of die niet ten dienste
 „ van *E. Comp.* op een *egualen* voet be-
 „ hoord te zyn gebragt, en waar van
 „ men dan ook in *Ternate* de *Copia* zal
 „ zenden, ten eynde *geexamineerd* wer-
 „ de, of het daar mede niet *egualeren*
 „ wil.

PRYS-COURANT,

In *Amboina* gesteld op *Ryxdaalders*.

	Ryxd.
<i>Affumans</i> het stuk	$\frac{1}{2}$
Bengaalse enkele <i>Armosynen</i>	$3\frac{1}{2}$
Kleine <i>Armosynen</i>	2
Grove witte <i>Bethilles</i> , de 40	
<i>bast</i>	$3\frac{1}{4}$
Roode dito de 40 <i>bast</i>	$4\frac{1}{4}$
<i>Bethilles</i> blaauwe van 350 à	
400 gl. 't ps.	$3\frac{1}{2}$
<i>Bethilles</i> blaauwe van 49 <i>ba-</i>	
<i>sta</i> à 600, 650 gl.	$4\frac{1}{2}$
Blaauwe <i>Boelongs</i>	1
Swarte breede <i>Baftas</i>	$2\frac{1}{2}$
Halve breede dito's	$1\frac{1}{4}$
Smalle <i>Baftas</i>	2
Halve smalle	1
<i>Bolattios</i>	$1\frac{1}{2}$
<i>Caricams</i> , of roode <i>Tsjelas</i>	$1\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{4}$
<i>Cajin</i> <i>Goelongs</i>	$1\frac{1}{2}$
Breede <i>Suratse Chits</i>	$2\frac{1}{4}$
Smalle <i>Suratse Chits</i>	$1\frac{1}{2}$
<i>Tsjelas</i> van de <i>Cust</i> , fynder	
als <i>ordinaris</i>	2 — $2\frac{1}{2}$

	Ryxd.
<i>Tsjelas</i> van de <i>Cust</i> gemeene	
't ps.	$1\frac{1}{2}$
<i>Tsjelas</i> van de <i>Cust</i> blaauwe	$2\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{4}$
<i>Tsjelas</i> grove, blaauw, en	
roode beide	$1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$
<i>Cassa</i> <i>Bengale</i>	$4\frac{1}{2}$
<i>Tsjavonys</i> witte	$1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$
<i>Suratse</i> <i>gecattoeneerde</i> <i>Dee-</i>	
<i>kens</i>	$2\frac{1}{8}$
<i>Cormandelse</i> <i>Deekens</i>	$1\frac{1}{4}$
<i>Drongang</i> <i>Ginggang</i>	$2\frac{1}{2}$
<i>Pinasse</i> <i>Ginggang</i>	3

In *Margine* stond, alle welke boven gedane *Marginalia's* zodanig dienen agtervolgd te werden. *Amboina* adi 6 Juni 1667. Was geteekend, de *Commiffaris Cornelis Speelman*.

	Ryxd.
<i>Dongrys</i> à 16 <i>bast</i>	1 — $1\frac{1}{4}$
<i>Guinees</i> <i>Lywaat</i>	5
Blaauw <i>Guinees</i>	$6\frac{1}{2}$ — 6
<i>Taffa</i> <i>Tsjelas</i> <i>Ginggang</i> , beide	
<i>Bengale</i>	3
<i>Taffa</i> <i>Tsjelas</i> 3 draad swart en	
wit gestreept	$1\frac{1}{2}$
<i>Madapbons</i>	$1\frac{1}{2}$
<i>Moeris</i> <i>fyne</i> , van 600 à 630	
gl. 't pak	4
<i>Moeris</i> <i>middelbare</i> , van 450	
guld.	3
<i>Niquanias</i>	$1\frac{1}{2}$
<i>Negros-kleeden</i> van de <i>Cust</i> sleg-	
te van 160 à 180 gl.	$\frac{1}{2}$
<i>Fotas</i> <i>Bengale</i> , van 800 tot	
900 gl. het pak à 1; <i>Ryxd.</i>	
of de <i>Marado</i>	6
<i>Fotas</i> grove van 350 tot 400	
guld. de 100 <i>Marados</i> , 3	
<i>Ryxd.</i> de <i>Marado</i> en 't ps.	$\frac{1}{2}$
<i>Percallen</i> roode	$2\frac{1}{2}$
<i>Percallen</i> witte	$1\frac{1}{2}$
<i>Ramboutyns</i> van 400 tot 425	
guld.	$3\frac{1}{2}$
<i>Chormandelse</i> <i>Seyldoeken</i>	$\frac{1}{2}$ — 1
Bengaals <i>Seyldoek</i> , à 240 gl.	
't pak	2
<i>Salampoeris</i> swarte	$1\frac{1}{8}$
<i>Salampoeris</i> witte gemene	$2\frac{1}{2}$
<i>Salampoeris</i> <i>fyne</i> van 600 à	
650 gl.	4
<i>Salampoeris</i> roode	4
<i>Salampoeris</i> blaauwe te regu-	
leren na den <i>Prys</i> , die ze	
gegouden hebben in <i>In-</i>	
koop.	$3\frac{1}{2}$

In *Amboina* gesteld op *Ryxd.*

	Ryxd.
<i>Salpicados</i> <i>gefigureerde</i>	$4\frac{1}{2}$
<i>Salpicados</i> <i>effene</i>	4

<i>Ternatanes</i> van 600, 650, à 700	Ryxd.	
guld.	-	4 $\frac{3}{4}$
De Fyndere na advenant.		
En de Gemeene van 500 à 525		
gl. 't pak.	-	3 $\frac{1}{4}$
<i>Tapi Savafas</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Tapi Tsjindos</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Rok Ginggangs</i> gekeperde 1 $\frac{1}{4}$ el		
breed	-	5 $\frac{1}{2}$
Brede gekeperde <i>Ginggangs</i> van		
2 $\frac{1}{4}$ el. breed, tot 't afel-		
goud	-	3 $\frac{1}{2}$
Smalle gekeperde <i>Ginggangs</i>		
1 $\frac{1}{4}$ el breed, tot Servet-		
goud	-	3 $\frac{1}{2}$
<i>Beddetyk</i>	-	4 $\frac{1}{4}$
<i>Madapbons</i>	-	1 $\frac{1}{2}$
<i>Adathays</i> gemeene	-	2
<i>Adathays</i> tync	-	4 $\frac{1}{2}$
<i>Mallemolens</i> van 600 à 650 gl.		
't pak	-	4 $\frac{1}{2}$
<i>Laken</i> , graeuw, fwart, en		
andere Coleuren van 6 tot		
7 gl. de el, voor	-	5
<i>Perpetuanen</i> ,	-	7 $\frac{1}{4}$
<i>Chergie</i> , grove	-	1
<i>Grof Greyn</i> , fwart	-	2
<i>Polemyt</i> , fwart 1 $\frac{1}{4}$, en geco-		
leurt	-	1 d' el.
<i>Grof Greyn</i> , gecoleurd	-	1 $\frac{1}{2}$
<i>Perfaanfe Felpen</i> het stuk	-	2 $\frac{1}{4}$
<i>Hollands Felp</i> d'el	-	4
<i>Pourdesboy</i>	-	1 $\frac{3}{4}$
<i>Sjauwels</i> dubbelde lengte		
het stuk	-	2 $\frac{1}{4}$
<i>Syde Kouffen</i> , het paar	-	3
<i>Pelangs</i> het stuk	-	6
<i>Cattoene Japanfe Kouffen</i> , het		
paar	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Getwernde Chineefe Naey-Sy-</i>		
<i>de</i> , 't Cati	-	8
Bengaalfc <i>Naey-Syde</i> 't Cati	-	7 — 6
Chinees <i>Garen</i>	-	4
<i>Cattoene Garen</i>	-	1 $\frac{1}{2}$
Hollandfc <i>Vilthoeden</i>	-	3 $\frac{1}{4}$
Batavifche <i>Hoeden</i>	-	4 — 3 $\frac{1}{2}$
Hollandfc <i>droog-Leere fchoenen</i>		
't paar	-	1
Spaanfc <i>Ledere fchoenen</i>	-	1
Spaanfc <i>Ledere Vellen</i>	-	2 $\frac{1}{2}$
Perfaanfc <i>Ledere Velletjes</i>	-	1 $\frac{1}{2}$
<i>Cormandels fwart befaan Le-</i>		
<i>der</i>	-	3
<i>Cormandels rood dito.</i>	-	2
Hollands <i>fool-Leder</i> , de <i>Huyd</i>		
<i>Batavis dito.</i>	-	10
<i>Jugten</i>	-	5 — 4
<i>Hemdden</i> van <i>Guinces Ly-</i>		
<i>waad</i>	-	1
Dubbelde <i>Chineefe Dama-</i>		
<i>fen</i>	-	2 $\frac{1}{4}$
Enkelde <i>Damafen</i>	-	12
Chineefche gemeene <i>Satty-</i>		
<i>nen</i>	-	12

Betere <i>Chineefche Stoffen</i> , na	Ryxd.	
waardye.	-	-
Chineefch <i>Schuyt-goud</i> de		
reaal fwaarte	-	16
<i>Goude Kettings</i> dito	-	18
Macaffaarfe <i>Goude Maafen</i> à		
1 $\frac{1}{2}$ Ryxd. ider, en meer zo		
ze het gelden mogen.	-	-
<i>Elephanfs Tandens</i> , het st	-	1 $\frac{1}{2}$
<i>Tjere Pannen</i> , na de oude		
<i>Prys-Courant</i> , en voords		
na de foorte, en waardye.	-	-
Chineefche, <i>Perfaanfc</i> , en		
<i>Japanfc</i> <i>Porcelynen</i> , van		
gelyken zo.	-	-
<i>Ayfs</i> , <i>Radix</i> , <i>China</i> , <i>San-</i>		
<i>delbout</i> , <i>Gommen</i> , <i>Sla-</i>		
<i>ven</i> en <i>Slavinnen</i> , al mede		
naar foorte en waarde.	-	-
<i>Diffilleer-ketels</i> het st	-	3 $\frac{1}{4}$
Chineefche <i>kopere Bekkens</i> 't st	-	1 $\frac{1}{2}$
<i>Tamboxfe Sweerden</i> , en <i>Chi-</i>		
<i>maatfe Byltjens</i> , al mede na		
waardye.	-	-
Slegte <i>Macaffaarfe Negros-</i>		
<i>Kleeden</i> , na foorte, en waar-		
dye.	-	-
<i>Bosbouwers</i>	-	3 $\frac{1}{4}$
<i>Ryft</i> , graauwe, 't laft	-	30
<i>Ryft</i> , witte	-	35
En duurder, na de Markt op		
<i>Batavia</i> is, na advenant.		
<i>Tarwe</i>	-	72 — 75
mede als vooren.		
<i>Sout</i>	-	20
Dito.		
Spaanfc en Franfe <i>Wyn</i> de kan		1 $\frac{1}{4}$
<i>Mom</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Olyven-Oly</i>	-	7 $\frac{1}{8}$
<i>Azyn</i> van <i>Wyn</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Brandewyn</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Boter</i> , Hollandfc, het st	-	1 $\frac{1}{4}$
Bengaalfc <i>Boter</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Vlees</i> en <i>Spek</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Caneel</i>	-	1 $\frac{1}{4}$
<i>Peper</i> 6 st voor	-	1
Witte <i>Suyker</i> <i>Javaanf</i> 't st	-	1 $\frac{1}{4}$
Swarre <i>Suyker</i> 24 st voor	-	1
Of hooger, zo ze duurder is.		
Bengaalfc <i>Poejer-Suyker</i> het pl.		9
<i>Wafelb</i>	-	40
<i>Suratfc Seep-fteenen</i> , 10 voor	-	1
Onderfond, <i>Gecollationeerd</i> , <i>Accor-</i>		
<i>deerd</i> , in 't Jagt <i>Tertbolen</i> , den		
10 Junij, 1667.		
Was Getekend,		
ABRAHAM GABBEMA.		
Secretaris.		

Om nu te weten, wat winsten in een jaar onder de Heer *Schagen* by zulk een Winkelier gevallen en opgebracht zyn, kan men uyt het hier nevens staande *Rendement*, getekent 336 klaar sien.

Zyn Gagie en Kostgeld is even eens, als dat van de Secretaris, of als dat van alle andre Onderkooplieden; dog zyn buyten-voordeelen die hy of op de kleeden, en zyne winsten, die hy door verscheide wegen op de Soldaaten, Matrosen, enz. weet te vinden (met hen dikwils oude Kleeden, en verlegene Goederen, te veritrekken, en met die, quasi, weer dan na sig te nemen, mits zo veel, als hy dan bedingt, te laten vallen) zyn vry groot; hoewel dit alles niet welen mag; maar wat helpen de nette bevelen van haar Edelheden, als zy niet nagekomen, en de overtreders niet gestraft werden. Dat nu de Winkelier ook Voorzitter in de Vergadering der Boedelmeesters is, zal ons ter plaatse daar wy van dezelve speeken, nader blyken.

DE CASSIER.

De Cassier, die maar een Boekhouder van 30 gl. ter maand is, is gesteld om de kleene Kas waar te neemen. Wat tot zyn Ampt behoort, konnen wy uyt deze zyne Instructie zien.

Instructie ofte Ordre voor den Administrateur van de kleene Cassa in Amboina.

DE wyl voorhenen, tot preventie van alle frauden en misverstanden, goedgevonden is onder aparte Instructie te stellen een *separaat Persoon*, om den dagelykfen *uytgift* en *ontfang* van penn. waar te nemen, buyten bekreuning van den *Opperkoopman* dezès *Kasteels*, als die zig ten *principalen* niet verder aan te trekken heeft, dan de *administratie* der *effecten*, die van *Batavia*, en elders, aangebragt werden, en dezelve op *Ordonnantie* van den *Gouverneur* aan de mindere *Administrateurs*, enz. te verstreken, zo hebben, om dat met verandering der *geldspecien*, en verloop van tyd, eenige *alteratie* in dezelve *Instructie* vereyscht word, goedgegagt, tot *Reglement* van den voornoemden *kleenen Cassier* van nieuws het volgende op te stellen.

1.

„ Van beide, zoo wel *ontfang*, als *uytgift*, zal in een Boek aanteekening geschieden van dag tot dag, te weten van den *ontfang* aan de *linker*, en den *uytgift* aan de *rechterzijde*, alles in *specie* van *Ryxd.* tot 48 stuiv. ider, dat zoo voortloopen zal tot het einde van elke maand, wanneer dezelve afgeloten zal werden, na voorgaande vrage aan den *Gouverneur*, of 't ware, dat zyn *E.* nog iets in die maands *rekening* opgebracht wilde hebben, aan welke dan, ten uytersten voor den *vyfden* der *volgenden maand*, een *afschrift* der *geheele reekening* ter hand gesteld, en ook dezelve in een ander net boek, daar de verkogte en ingekogte Goederen, Onkosten, Wissels, &c. by den anderen getrokken, en gevoegd staan (om als *slaper* hier by 't *Comptoir* te blyven) ingeschreven moeten werden, besorgende ook een *Copie* te maken, om jaarlyks met de *Negotie-boeken* na *Batavia* te gaan, welke *Copie* noyt meer, als ten allerlangsten een *maand*, agterstallig zullen mogen wesen.

2.

„ Zal geen *Geld* ontfangen, nog uytgeven, dan op *Ordonnantie* van den *Gouverneur*, of desselvs *gemagtigde*, op *pene* van *arbitrale Correctie*.

3.

„ En voor al zal geen *uytgift* van *spaansche realen*, zo wel uyt de *grootste Kas*, by gebrek van ander *geld*, gedaan mogen werden, dan met *speciaal* *consent* van de *Gouverneur*.

4.

„ Alle *Ordonnantien* moeten in een *doos*, of *kassen*, by den anderen geleegen, bewaard werden, op dat men die ten allen tyden met het *Casseboek* mag *confronteren*, wanneer men zulks nodig agt.

5.

„ Maar zullen alle zodanige *bevel-briefkens*, by de welke den *Bottelieur* belast werd, aan iemand iets 't zyn *boter*, *wyn*, *ryst*, *spek*, en *vlees*, enz. wat onder hem meer is, voor *contant* te laten volgen, naar gedane betaling in de *Cassa*, en dat dezelve *Ordonnantie* door den *Cassier* *gesubscribeerd* en mitsgaders in 't *Cassa-boek* *perfect* zullen wesen aangeteckend, dan door den *Cassier* aan de *respective* *vertoonderden* weder *gevestitueerd* werden, om hunne aanbetalde goederen by den *Bottelieur* mede te vorderen, waar dezelve *Ordonnantien* dan verblyven sullen, om alle maanden tegens het *dispense* ende *Cassaboek* *geconfronteerd*, ende mede *geliquideerd* te werden.

336
RENDEMENT, Van alle zodanige KOOPMANSCHAPPEN, als onder het

Bestier van den *Wel Ed. Agt. Heer M. NICOLAAS SCHAGHEN, Raad Extraordinaris van Nederlands*
INDIA, mitsgaders *Gouverneur en Directeur* dezer *Provincie*, met den *Resorte* van dien, in de tyd van een
 rond Jaar, of 12 Maanden, zynde van *primo Maart*, in't jaar 1691. tot *ultimo Februari*, in't jaar 1692.
 daar aan volgende, aan dit *Hoofd-Kasteel VICTORIA*, in 's *Compagnies KLEEDEN-WINKEL*,
 (onder Godes Zegen) voor *Contant Vernegotieerd*, als op *Europiaanse*, en *Inlandse Soldyen*,
 verstrekt zyn, mitsgaders de zo *Indische* als *Hollandse* In- en Uytkoops, nevens de ware
Voordeelen, en *per Cento's*, die op ider fortering van *Doeken*, *Lywaten*, *Manufac-*
tuuren, als andere *Kleinigheden* meer, suyver Gewonnen, en Behaald zyn,
 gelyk hier onder vervolgens nader vertoond werd, *Namentlyk*:

Rende-
ment.

	Inkoops in Indi- sche Valuatie.	Inkoops in Hol- landische Va- luatie.	Uytkoops in Indische Waardye.	Uytkoops in Hollandische Waardye.	Geest winst in Indische Valuatie.	Geest winst in Hollandische Valuatie.	Is per Cento in Indische Waardye.	Is per Cento in Hollandische Waardye.
1295½ Ryxd. Contant - - - f	38866:17:8	31093:10:—	41458:—:—	—:—:—	2591:2:8	—:—:—	6½ netto.	5½
1½ ps. — <i>Armozynen, dubbele</i> - - =	76:8:8	61:2:13	104:8:—	83:10:6	27:19:8	22:7:9	36 ruym.	28½
1012 — <i>Photassen de Bengale</i> - - =	746:2:10	596:18:2	1864:2:8	1491:6:—	1117:19:14	894:7:14	150 schaars.	120
2 — <i>Alegias Zyde</i> - - - =	14:12:8	11:14:—	25:12:—	20:9:10	10:19:8	8:15:10	75 ruym.	60
20 — <i>Percallen, roode</i> - - - =	88:9:3	70:15:6	109:11:—	87:12:13	21:1:13	16:17:7	24 schaars.	19½
513 — <i>Betbilles, gebleekte roode</i> - =	1526:—:—	1220:16:—	3532:15:4	2826:4:3	2006:15:4	1605:8:3	131½ dito.	105½
386 — <i>Bastas, heele smalle</i> - - =	1120:6:1	896:4:14	2449:14:—	1959:15:4	1329:7:15	1663:10:6	118½ ruym.	94½
431 — <i>Tsjavonys, roode</i> - - - =	933:7:6	746:13:14	1981:16:8	1585:9:3	1048:9:2	838:15:5	112 —	90½
1 — <i>Chitise fyne kuff, 2de soort</i> - =	12:19:2	10:7:5	21:—:—	16:16:—	8:—:14	6:8:11	62 schaars.	49½
149 — <i>Cambayen, van de kuff</i> - - =	240:7:12	192:6:3	453:7:8	363:14:—	212:19:12	170:7:13	88½ ruym.	70½
36 palkk. <i>Koufen, katoene van de kuff</i> - =	86:9:15	69:3:15	154:11:8	123:13:3	68:1:9	54:9:4	78½ schaars.	63
163½ ellen <i>Obergie, of Holl. Wolle Stoffen</i> - =	153:13:5	122:18:10	367:15:4	294:4:3	214:1:15	171:5:9	139½ ruym.	111½
119 ps. — <i>Deekens, katoene van de kuff</i> - =	550:1:10	440:1:5	722:16:—	578:4:13	172:14:6	138:3:8	31½ dito.	25½
318 — <i>Ginggang, Pinasse</i> - - - =	1343:15:1	1075:—:1	2193:6:—	1754:12:13	849:10:15	679:12:12	70½ dito.	56½
146 — <i>Ginggang, beddetyk</i> - - - =	903:6:6	722:13:2	1681:17:8	1345:10:—	778:11:2	622:16:14	86½ schaars.	68½
237½ — <i>Ginggang, Taffetsjelas vierdraad</i> =	926:3:12	740:19:—	1646:12:8	1317:6:—	720:8:12	576:7:—	77½ dito.	62½
24 streng <i>Goud en Silverdraad, Zuratsz.</i> - =	69:16:6	55:17:2	126:14:—	101:7:3	56:17:10	45:10:1	81½ ruym.	65½
75 ps. — <i>Deekens, Zuratsz.</i> - - - =	364:9:—	291:11:3	710:6:10	568:5:5	345:17:10	276:14:2	95 schaars.	76
5 — <i>Jugten, Muscovische</i> - - - =	20:6:8	16:5:3	75:17:7	60:13:14	55:10:13	44:8:11	270 ruym.	216
97½ ellen <i>Laken, swart</i> - - - =	424:—:14	339:4:13	843:4:4	674:11:6	419:3:6	335:6:9	98½ dito.	79
88 ps. — <i>Moeris fyne, eerste soort</i> - =	670:19:13	537:11:14	1308:2:8	1046:10:—	636:2:11	508:18:2	94½ schaars.	75½
34 — <i>Patbolas Zyde, de 5 basta</i> - - =	172:14:10	138:3:11	306:12:—	245:5:10	133:17:6	107:1:15	77½ ruym.	62½
3½ Riem <i>Papier, Hollands, groot formaat</i> - =	21:1:8	16:17:3	63:10:8	50:16:6	42:9:—	33:19:3	200 ruym.	160
2 ps. — <i>Velletjes spaans Leder</i> - - =	5:3:4	4:2:10	13:2:2	10:9:12	7:18:14	6:7:2	152 dito.	121½
79 — <i>Salampouris, roode</i> - - - =	496:8:2	397:2:8	883:15:8	707:—:6	387:7:6	309:17:14	77½ dito.	62½
8 velletj. <i>Schaaps Perkement</i> - - - =	2:4:10	1:15:11	9:—:—	7:4:—	6:15:6	5:8:5	293½ ruym.	234½
12 ps. — <i>Guinees, gebleekt fyn eerste soort</i> =	288:—:—	230:8:—	360:—:—	288:—:—	72:—:—	57:12:—	25 netto.	20
10 — <i>Chitisen, fyne van de kuff 3de soort</i> =	69:—:—	55:4:—	108:9:—	86:15:3	39:9:—	31:11:3	75 ruym.	45½
266 — <i>Hemden, grove hier gemaakte</i> =	299:10:—	239:12:—	319:1:—	255:4:13	19:11:—	15:12:13	6½ dito.	5½

THE HISTORY OF THE

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

		Inkoops in Indi- sche Valuatie.	Inkoops in Hol- landische Va- luatie.	Uytkoops in Indische Waardyc.	Uytkoops in Hollandische Waardyc.	Geest winst in Indische Valuatie.	Geest winst in Hollandische Valuatie.	Is per Cento in Indische Waardyc.	Is per Cento in Hollandische Waardyc.
172 ps.—	Moeris, grove gebleekte	f 819: 7: 4	655: 9: 13	1870: 4: —	1496: 3: 3	1050: 16: 12	840: 13: 6	128½ ruym.	102½
28 —	Cassa, de Malda	= 325: 17: 8	260: 14: —	686: 8: —	549: 2: 6	360: 10: 8	288: 8: 6	110½ schaars.	87½
215 —	Tselas, Geruyte	= 422: 2: 12	337: 14: 3	846: 10: —	677: 4: —	424: 7: 4	339: 9: 13	100½ ruym.	79½
87 —	Hoeden, Chaudex	= 264: 14: 2	211: 15: 5	596: 7: 8	477: 2: —	331: 13: 6	265: 6: 11	82 schaars.	100½
210 —	Niquanias, Zuratsje	= 382: 13: —	306: 2: 6	695: 5: 10	556: 4: 8	312: 12: 10	250: 2: 2	125½ dito.	65½
15¼ Riem	Papier, Holl. klein Formaat	= 75: —: —	60: —: —	284: 10: 5	227: 12: 4	209: 10: 5	167: 12: 4	280 —	224
15½ pond	Gaven, Hollands	= 22: 13: —	18: 2: 6	68: 5: 7	54: 12: 5	45: 12: 7	36: 9: 15	201½ —	161¼
622 ps.—	Zeylboek, van de kust	= 928: 2: 13	742: 10: 4	1445: 17: —	1156: 13: 10	517: 14: 3	414: 3: 6	90 —	44½
745 —	Carikams, groote roode	= 1534: 10: 10	1225: 12: 3	2911: 9: 11	2329: 3: 12	1376: 19: 1	1101: 12: 4	103 —	72
942 —	Carikams, kleene roode	= 1415: 5: 1	1132: 4: 1	2868: 6: 6	2294: 13: 2	1453: 1: 5	1162: 9: 1	90 —	82½
950½ —	Salamp., bruyne blm.	= 4413: 4: 15	3530: 11: 15	8377: —: 6	6701: 12: 5	3963: 15: 7	3171: —: 6	69 —	72
1165 —	Guinees, gebleekt grof	= 9265: —: 5	7412: —: 4	15651: 8: 14	12521: 3: 2	6386: 8: 9	5109: 2: 14	111 —	55½
1413 —	Baftas, ½ smalle	= 1825: 3: 8	1460: 2: 13	3850: 5: 4	3080: 4: 3	2025: 1: 12	1620: 1: 6	103 ruym.	88½
381 —	Chitsen, Suratsje smalle	= 499: 5: 4	399: 8: 3	1013: 17: 8	811: 2: —	514: 12: 4	411: 13: 13	47 schaars.	82½
96 —	Guinees, bruine blm.	= 1113: 12: —	890: 17: 10	1635: —: —	1308: —: —	521: 8: —	417: 2: 6	125½ dito.	37½
834 —	Salamp., gebleekte grove	= 2836: 3: 3	2268: 18: 9	6390: 19: 2	5112: 15: 5	3554: 15: 15	2843: 16: 12	83½ dito.	100½
615 —	Percallen, gebleekte grove	= 1251: —: —	1000: 16: —	2293: 18: —	1835: 2: 6	1042: 18: —	834: 6: 6	48½ dito.	66½
18 —	Chitsen, fyne van de kust 1 ^{ste} soort	= 318: 19: 12	255: 3: 13	473: 10: —	378: 16: —	154: 10: 4	123: 12: 3	61 dito.	38½
52 —	Zeylboek, Bengaals	= 124: 14: 11	99: 15: 12	200: 17: 4	160: 13: 13	76: 2: 9	60: 18: 1	81 schaars.	48½
20 paren	Kouffen, Zyde Napelse	= 197: —: —	157: 12: —	356: 8: —	285: 2: 6	159: 8: —	127: 10: 6	93 ruym.	64½
400 ps.—	Bethilles, bruy n blm.	= 1781: —: —	1424: 16: —	3438: 12: —	2750: 17: 10	1657: 12: —	1326: 1: 10	60½ dito.	74½
10 paar	Kouffen, gesprenkeldo katoene Jap.	= 21: 12: —	17: 5: 10	34: 15: —	27: 16: —	13: 3: —	10: 10: 6	24 dito.	48½
2 gros	Knoopen, met Goud en Silv. gemt.	= 19: 7: 4	15: 9: 13	24: —: —	19: 4: —	4: 12: 12	3: 14: 3	124½ schaars.	19½
¼ pond	Zyde, gecouleurd	= 3: 10: —	2: 16: —	7: 17: 8	6: 6: —	4: 7: 8	3: 10: —	20 schaars.	99½
7 ps.—	Hoeden, ¼ Castoren	= 78: 9: 7	62: 15: 9	94: 2: 8	75: 6: —	15: 13: 1	12: 10: 7	64½ ruym.	16
7 —	Hoeden, ½ Castoren	= 58: 17: 3	47: 1: 12	96: 15: —	77: 8: —	37: 17: 13	30: 6: 4		51½
200 ps.—	Baftas, halve breede	= 275: 5: 15	220: 4: 12	798: 10: —	638: 16: —	523: 4: 1	418: 11: 4	190 ruym.	152
20 —	Gingang, Tafetsjelas 4 draad	= 281: 5: —	225: —: —	376: 16: —	301: 8: 13	95: 11: —	76: 8: 13	34 schaars.	27½
3 —	Perfiaans Leder	= 2: 9: 8	1: 19: 10	11: 16: 8	9: 9: 3	9: 7: —	7: 9: 9	374 ruym.	299½

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY NATHANIEL BENTLEY
VOLUME I
PUBLISHED BY
WILLIAM BENTLEY
1822

6.

„ De aantekening van den *Casfier* in zyn *Boek* moet altyd met dat van de *Ordonnantien* perfect over een komen, mitsgaders ook daar nevens wel duydelyk *gespecificceerd* werden, van, ende voor wat *persoon* ende *goederen*, de aanbetseling gefchied is, ende of misfchien de lieden hun *Ordonnantien*, op den selfden dag ende *datum*, wanneer die bekomen, niet te vorderen quamen, zoo zal de *Casfier*, op dat de *datums* niet *onordentlyk* door het *Casfaboek* mogen loopen, maar alles van dag tot dag vervolgd werden, alzulke *Ordonnantien* op dien dag in zyn *Boek* infchryven, als hem die vertoond werden.

7.

„ Aan een iegelyk zonder onderfcheide van *perfoonen*, daar de *Casfier* eenig geld aan uytgeeft, ofte van ontfangt, het zy de *fonna* veel ofte weinig *importeerd*, zal hy gehouden wesen (te weten van de gene daar hy geld aan uyteld) *Quitantie* van den ontfang in *dorfo* op de *Ordonnantien* geteld, te vorderen ende *vice versa* aan de gene, waar van geld ontfangt, hen gelyke *Quitantie* te verleenen, 't zy de lieden die zelfs vorderen mogten, ofte niet, dat den *Casfier* by defen geordonneerd werd, zonder verfuym, op *paene* als vooren, forgvuldig na te komen.

8.

„ De *Casfier* zal zyn eygen *casfa* onder die van de *Comp.* niet mengen, maar 's *Comp.* gelden altoos verfekerd in een plaatfe alleen bewaren, ten einde de *Gouverneur* t'allen tyden, behagen nemende de *effecten* van de *casfa* met het *Casfaboek* te *confronteeren* (gelyk wy den *Casfier* by dezen gewaarschoud willen hebben, wel dikwils te zullen gefchieden) dezelve *prompt* ende effen moge vinden, op *paene*, zo hier tegens te doen kome, voor de *Compagnie* verbeurd te zullen hebben alle zodanige gelden, als op *casfa* van des *Casfiers* eygen penningen zouden mogen overig bevonden werden.

9.

„ Zo zal dan ook aan d'andere zyde, Hy het gebrekende aan de *casfa*, niet alleenig te *suppleeren*, maar daarenboven nog driefvoudig te betalen hebben.

10.

„ Ende dewyl zedert de fchrikkelijcke aardbeving alhier genoodfaakt geweest zyn, *diverfe* dingen, die wel binnen 't *Kasteel* behoorden gedaan te werden, buyten te laten gefchieden, gelyk onder an-
II. Deel.

„ deren is, de betaling van *Nagelen*, die in des *Casfiers* *particuliere* wooninge gefchied, zo en zal hy daarom al genter geen *Compagnies* geld by nagt buyten 't *Casteel* mogen houden, op *paene*, zo daar aan eenig ongeval te fchieden quam, het zelve *promptelyk* op hem zal werden verhaald, gelyk ook, zo by daag eenig ontfangen geld al te lang by zig hield.

11.

„ De *Casfier*, meerder gelden onder zig bevindende, dan tot den daaglyken uytgift nodig heeft, zal by den *Gouverneur* *Ordre* verfoeken, om dezelve onder *quitantie* van den *Opperkoopman* in de *grootte casfa* ter bewaring te ftellen.

12.

„ Gelyk het nu is, dat de *Casfier* ook *administreerd* de *Equipagie*-goederen, waar van nu en dan iets tot noodige *accommodatie* van den *Burger*, en *Inlander*, werd verkogt, en zal hy het geld daar voor niet mogen ontfangen, maar zal 't zelve moeten betaald werden aan den *Winkelier*, die daar van *Notitie* doen, en, naar maandelykfe vertooning aan den *Gouverneur*, den *Casfier* overhandigen zal, omme zoen claps *specifice* in de *Casfa*-rekening ingetrokken te werden.

13.

„ De *Casfier* zal deze *Ordre* wel bewaren, en op het *Transport* der *Casfa* aan zynen *Succesfeur* overhandigen, op de verbeurte van 3 maanden *Gagie*, zo daar in nalatig bevonden werd.

Was Geteckend,

Amboina aan 't Casteel Victoria, den 9 May, 1678.

ANTHONIO HURDT.

De Opperkooplieden hebben nu en dan wel gefultineerd, dat de *Casfier* een van hunne *Suppooften* was, dog haar *Edelheden* fchreeven dat in 't jaar 1688. 2 Maart wel uytdukkelyk af; ordonneerende hem te gelyk, om ook de *Equipagie*-boekjens voortaan waar te nemen.

De OPPER-CHIRURGYN
van het *Casteel* en 't *Hospitaal*.

Men heeft in de Landvoogdy geen *Van de Doctoren*; maar twee *Opper-Chirurgyns*; waar van de eene over het *Kawond-iteel*, en de andre over 't *Hospitaal* *geheeters* van 't *stfeld* is. *Callceel*,

V v

Die

en 't Sie-
kenhuys.

Die van 't Kasteel is de eerste in Rang, en zyn ampt is, als Opper-Doctor, en Opper-Chirurgyn (want dat nemen zy beiden hier waar) de Landvoogdy in 't gemein te handelen, en om in 't bysonder over de besetting van 't Kasteel Victoria het oog te laten gaan, waar toe hy dan Chirurgyns, of Onder-Chirurgyns onder hem tot zyn dienst heeft.

Dus is het zyn polt te sien, of alles by de mindre Chirurgyns wel waargenomen, en of de Sieken en Gequetsten wel bediend werden.

Hy is het, die voor al opsigt over de Medicamenten heeft, en aan alle de mindre Chirurgyns verstreking van dezelve, als ook van 't linnen tot Pleisters, &c. doet, na dat hy de Medicamenten van den Opperkoopman uyt de Medicamentkist op een Ordonnantie van den Landvoogd gehaald heeft; hoedanig haar Edelheden dir in 't jaar 1697. 24 Jan. gelieven te ordonneeren; den 2 Februan daar by bevelende, van geen Chirurgyns, Doctoren, &c. aan de pen te vorderen; dat egter zeer dikwils overtreeden is, gelyk dat in de Heeren, *Rooselaar, Hartenberg*, en meer andren van Chirurgyn aan de pen, en naderhand al vry hoog gevorderd, gebleken is.

Hy wint 50 à 60 gl. ter maand, heeft 8 Ryxd. kostgeld, en 7 kannen Wyn; Van 't linnen, dat voor de Sieke of gequetste Soldaaten aan hem maandelyks verstrekt werd, en van deze en gene Medeeynen van weerde, schiet mede wel wat voor hem en den Hospitalier over. Hy heeft den rang naast den jongsten Koopman, en alle de Chirurgyns, op de Buyten-Comptoiren leggende, hangen volkomen van hem af, waar om zy dan ook zoo al 't een of 't ander voor hem doen moeten, 't zy met goed voor hem te verkoopen, of wel met gelden aldaar tegen hoogen intrest uyt te zetten. Dit mag wel niet wesen; maar dat belet niet, dat egter ider een in dit stuk, na dat hy van gemoed is, zyn uytterste best doet; siende alleen maar daar op, of zy wel by den Landvoogd staan, en dan is 'er geen swarigheid van te wagen.

Het ampt van den Hospitalier verschilt hier in van den Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, dat de eerste over al de andren, en dat deze maar over 't Hospital, en de Sieken gelteld is, die daar toe mede zyn onder-Chirurgyns, en andre bedienden, heeft.

Zyne Gagie, en Kostgeld is 't zelve, als dat van den Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, als ook zyn Randsoen, en Rang, naast aan hem; dog hy heeft ook een

vrye wooning, en een schoon huys, thuyt, enz. in 't Hospital, wetende daar beneven, wat hy van ider Sieke, die daar inkomt, heeft.

Ook Ordonneerden haar Edelheden in 't jaar 1688. 2 Maart, dat alle Sieken, daar in stervende, met kisten begraven, dat de Sieken van Combaarfen, zonder daarvoor iets te betalen, bediend, maar dat zy, die wonden of siektens voor den vyand behaald hadden, van alles voor niet voorsien zouden werden; daar alle andren hier hunne halve gagie verteeren moesten; dat voor den Hospitalier alleen mooy inkomen geeft; behalven andere buytenkansjes, die hier op veel dingen al mede vallen.

Dit nu zyn de voornaamste Dienaars in deze Landvoogdy, aan de voornaamste van welke 's Lands Opperbestier aanbevolen is.

De opperste of eerste Raad en Vergadering des Lands is de Politycquen Raad, waar van de Landvoogd, de Opperkoopman, Capiteyn, de Opperhoofden van Honimoo, en van de Kust Hitoe (als zy aan 't Kasteel komen) de Fiscaal, en de Guarnisoen-Boekhouder, Leden zyn, gelyk de Secretaris van den Landvoogd ook Geheimschryver van dien Raad is; zynde in 't jaar 1682. 20 Maart expres verboden den Winkelier, of Cassier, als Lid te laten sitten.

By desen Raad werden alle openvalende Ampten in deze Landvoogdy (uytgenomen de hoogere, die haar Edelheden aan zich zelven behouden hebben; en dat genoeg af te nemen is uyt 't gene wy van de Magt des Landvoogds zeiden) vergeven, mits dat die in 's Compagnies dienst geholpen werden, niet boven de qualiteyt van een Sergeant, of Boekhouder, gaan. Ook verbeteren zy alle zulke mindere lieden, welker tyd uyt is, en vullen de opengevallene plaatsen der Koningen, Graven, en Orangkaja's.

Op den 23 Februari verkiefen zy ook de Leden van alle andere Collegien, en Borger-Officieren.

Alle Verpactingen werden door hen gedaan, de Zielbeschryvingen jaarlyks versorgd, en overgesonden, en over alles, 't geen den wilstand der E. Maatschappy hier betreft, een wakend oog gehouden, om forge te dragen, dat alles wel en in den haak, van een iegelyk in zyn Ampt verriecht werde.

Waren de Leden van desen Raad onafhanginge van den Landvoogd, dan was het heerlyk; maar dewyl wy bevoorens van ider der zelve getoond hebben, hoe zy, zo zy niet qualyk varen willen, gehouden zyn, om na de, zyn van de Landvoogd te moeten leven, en hem

hem in de meeste faaken blindeling op te volgen, zo is die Raad nergens toe dienende, dan om de flingse bedryven van eenen quaaden Landvoogd maar te beter, gelyk wy al getoond hebben, te dekken. Het is waar, dat de Leden hun advys (volgens Ordre van den 18 Febr. in 't jaar 1683., mogen laten aanteekeken; dog om voornoemde reden gefchied dat zeer weinig.

Hy wierd al in 't jaar 1661. (gelyk wy elders nader feggen zullen) ingefteld. En de Kofter van de Hollandse Kerk is gemeenelyk Bode van defen Raad, die doorgaans dingsdags, en vrydags namiddags ten 4 uuren vergaderd.

Buyten defen Raad zyn 'er nog twee Raaden, de eene de Raad van Justitie, en de ander de Land-Raad genaamd.

Voor den Raad van Justitie plagt hier in oude tyden een Collegie van Schepenen te zyn; dog dat is in 't jaar 1662. den 29 Novemb. gelaft af te fchaffen, en in dezelfs plaats, maar een voornaam borger in den Raad van Justitie te plaatfen, dat in 't jaar 1667. door den Heer Superintendent en Admiraal *Speelman*, eerst werktellig gemaakt is.

In defen Raad fitten alle de Leden van den Polityequeen Raad (uytgenoomen, dat de Fifeaal, in erimineele faaken eysfeher zynde, dan opftaat) maar nevens dezelve Leden werden dan nog wel de Opper-Chirurgyn, een van de Borger Capiteyns, met een van de andere borgers als Leden gekoren, famen 6 Compagnies Dienaars, en 2 borgers, uytmakende, waar af de eerste borger de vierde, en de tweede als fesse in rang fit, dewelke als opperste Rechters in deze Landvoogdy alle vonnissen over de faaken der Compagnies bedienden, en borgers, uytwyfen, en doen uytvoeren; ook plagte de Borgerraden 80 Ryxd. mantel-geld ider te trekken, dat hen in 't jaar 1668. toegeftaan; dog in 't jaar 1688. 2 Maart weer afgekeurd, en den 1 Maart in 't jaar 1676. hen, gelyk ook de Land-raden hunne Recognitie, weergegeven is.

Men heet hier geen Advokaten, maar alleen 2 a 3 Procureurs (dat gemeenelyk geleende Lieden van de E. Compagnie zyn) die een igelyk in zyne faaken dienen; dat voor hen al een fehoonen fluyver jaarlyks kan opbrengen, als die vergadering ordentelyk om de 14 dagen eens, donderdag des's morgens ten 9 uuren, gehouden werd; dog ik heb wel tyden gefien; dat dit zo grif niet ging, en dan vallen de winften van zulk een Procureur na gerade veel minder, gelyk ook die van de Bode van dien Raad.

De eerste Klerk, zynde een Bock-

houder, is gemeenelyk Secretaris van Justitie, volgens expresse Ordre.

De Land-Raad is in zich zelve niet anders, dan de Raad van Justitie der inlanderen, alzo daar in geen andre faaken behandeld werden.

De Leden zyn de zelve, die van Compagnies Dienaaren, en Borgers in den Raad van Justitie fitten, dog zy is met een zeker getal van Koningen, Graven, en Orangkajas, vermeerderd, aan welken; nu 15 in getal zynde, die eere aldus ver-gund is:

- Radja *Noeffanirvei*.
- Radja *Kilang*.
- Radja *Soya*.
- Orangkaja *Hative*.
- Pati *Halong*.
- Orangkaja *Ema*.
- Orangkaja *Hoetemoeri*.
- Orangkaja *Latoehalat*.
- Pati *Alang*.
- Pati *Liliboy*.
- Orangkaja *Baguwala*.
- Pati *Way*.
- Pati *Soeli*.
- De *Gnatoboedi*.

En is 'er nog bygevoegd,
Pati *Soya*.

De kleene Landraad begon onder den Landvoogd *Blok*, in 't jaar 1616. groote onder *Herman van Speult*, in 't jaar 1625. waar ontrent in 't jaar 1656. onder den Heer *De Vlaming* nog al verandering gevallen is.

Zy zyn maar 7 in getal in het eerst, naderhand onder *Speult*, 14, hoewel 'er van deze eenige Leden weder daar uyt-geset, en andere 'er weer ingefteld zyn. in 't jaar 1637. waren 'er 15 Leden, en wel deze: De Koning van *Noeffanivel*, de *Hoekom van Hative*; de *Orangkaja van Hoetemoeri*, die van *Latoehalat*, de *Pati van Alang*, de *Gnatohoedi*, *Orangkaja Tarwiri*, *Orangkaja van Amahoefoe*, *Orangkaja van Hative Kitsjil*, *Orangkaja van Baguwala*, de *Pati van Way*, en die van *Soeli*, *Orangkaja van Oerimeffing*, die van *Hoekonalo*, en de broeder van den Koning van *Soya*. In den tyd van de Heer *De Haas*, is ook aan eenige *Hitoeëfen* in den Landraad, in 't jaar 1688. 2 Maart, volgens haar *Edelhedenlast*, fitting gegeven. Deze zyn ses in getal, die 2 en 2, by beurten fitten, te weten: *Radja Hioe*, *Radja Mamala*, *Orangkaja Hioe Lama*, *Orangkaja Waccal*, *Orangkaja Ceit*, en *Orangkaja Kaitetto*.

Deze Raad fit mede om de 14 dagen eens, als het ordentelyk toegaat; dog ik weet voorvallen, dat zy, door flosheid van den Landvoogd, gemengt met

quaadaardigheid, in ertelyke maanden maar eens zat, zo my de Secretaris van dien Raad (mede een Boekhouder zynde) zelf gefegt heeft. De Leden van dezen Raad trekken van de E. Compagnie een smalle recognitie, die hen dan eens toegestaan, dan weer eens afgenomen, dog in 't jaar 1696. weergegeven is. Ook staat hen de Landvoogd nu en dan toe een Herten-beest te mogen schieten, dat wel expres van Batavia geordonneerd, en in 't jaar 1688. angefchreven is.

Voor dezen Raad dienen dezelve Procureurs, die voor den Raad van Justitie dienen, dog men heeft hier een inlandfchen Bode, om dat de Citatien in de Malcyfche Taal gedaan, en ook de meeste faaken in die Taal gefchreven, en de publycque Vonniffen van Swarten ook alle in die Taal verveerdigd, en publycq opgelefen werden.

Van beide deze Raaden kan men na Batavia voor den Raad van Justitie, in civile faaken alleen, appelleren, mits betaling van sekere penningen daar toe staande.

Men heeft ook nog een Collegie van Kleene en Huwelyks-faaken; waar van de Opperkoopman, of fomtyds de Capiteyn ook wel de Lieutenant van 't Kasteel President is. Buyten welken nog een Nederlands Borger, dan een Koning of Pati, dan een Vaandrig, of ander Dienaar in dienst der E. Compagnie, dan weer een Pati of Orangkaja, en dan de Fiscaal fit. Bestaande dus uyt ses Leden, 2 Dienaars, 1 Borger, 2 Inlanders, 1 Fiscaal, en een Secretaris, die een Boekhouder is, en die daar by ook fraje voordeelen heeft.

Tot het jaar 1702. plagt de oude Heer *Rumphius* President van dit Collegie te zyn; dog zedert zyn de voornoemden, na zyn dood, zyne vervangers in dit Ampt geweest.

Voor dit Collegie werden alle Gerichts-faaken, die niet boven de 80 Ryxd. beloopden, verhandeld; dog die van meer belang zyn, moeten voor den Raad van Justitie komen. Ook gefchied voor hen ondertrouw van alle de Ingefetenen; 't geen desen Secretaris wel 't meeste voordeel toebrengt. In voorgaande tyden had dit Collegie geen eygen, of bysonderen, Geheimfchryver; maar bequam dien eerst in 't jaar 1688. in de tyd van den Heer *De Haas*, by de nieuwe oprechting van dit Collegie, zynde bevorens maar door den Geheimfchryver van den Landvoogd waargenomen, gelyk 'er toen ook maar vier vaste Leden waren, te weten, de Opperkoopman, een borger Capiteyn, en twee inlandfche Grooten.

Ook is hier nog een bysonder Collegie van Heeren Wees-Meestren, bestaande uyt 5 Leden, 2 Dienaars, en 3 Borgers, of uyt den Opperkoopman, een der Militaire Officieren van 't Kasteel, en van drie Borgers, of Vrye Kooplieden, die de faaken van alle Nederlandsche Swarte, en Mixtice ingefeten; dog niet die der Amboinenen (die dit zelf doen) behandelen.

Deze vergaderen mede alle week, of wel alle 14 dagen, na dat het den Opperkoopman gelegen komt, of de faaken, die hem aan de hand komen, zulks meer, of minder, vereyffchen.

Dezen mogen de Saaken der Weesen niet na hunnen fin behandelen, maar de Leden, gelyk ook hun Secretaris (die mede een Boekhouder is) zyn gebonden aan de Wetten, hen in de Batavifche Statuten voorgefchreven, behalven dat hen deze en gene faaken, van tyd tot tyd, by nader fchryvens harer Edelheden, aanbevolen zyn.

Dus behagde het haar Ed. in 't jaar 1694. den 23 Febr. nader te ordonneeren, dat bekende en onbekende Weesen de onkosten zouden moeten dragen, hen ook anfchryvende, dat zy hen per naaften een Lyft der Salariffen van de Weesmeesteren, Secretaris, en Bode, alzo dat hier al wat buyten 't fpoor ging, fouden overfenden, gelyk zy in 't jaar 1695. den 23 Februari ook deden, eysfchende ook, by fchryvens van den 22 Jan. in 't jaar 1695. een specificatie van de Naamen, en Capitaalen der Weeskinderen, met byvoeging van hunne jaren, woonplaats, en verklaring, of zy van Chriffen-Ouders, en van die Religie zyn: ook moet al, wat daar buyten by de Weeskamers-gelden, by de E. Compagnie staande is, aanfonds afgelegd werden.

In 't jaar 1696. den 20 Maart ordonneerden zy de gelden van Weesen, die op Batavia, en in 't Vaderland, of die onbekende Weesen waren, en welke in Amboina by de E. Comp. op Interest flonden, na Batavia met de befcheiden, daar toe hoorende, over te maken.

Eyndelyk is 'er nog een Collegie van Chineefche Boedelmeesters, waar van de Winkelier (volgens Ordre harer Edelheden zedert 't jaar 1688 à 1689.) President is, en in 't welk de Capiteyn van de inlandfche Borgery alhier, en dan de Capiteyn der Chineesen, nevens nog een van de voornaamfte dier Natie, fitten, dienende om de faakender Chineefche Boedels, als Chineefche Weesmeesteren, te behandelen. Zy hebben mede een Secretaris; die mede een borst van de Secretary, en een Boekhouder is; zynde dit wel het flegfte Secretaris-ampt. Ook heb-

Van beide welke Raadsvergaderingen men voor den Raad van Justitie op Batavia appelleren kan.

De Vergadering van kleene, en Huwelyks-faaken.

De Weesmeesteren.

De Chineefche Boedelmeester.

hebben zy magt over alle Defolate Boedels van Chineefen , Mooren , enz. vreemdelingen zynde ; dog van geen Amboineefen , alzo die hun eygen faaken door hunne Hoofden regeeren , en behandelen , zo als zy goeuvinden .

Dus verre nu gefien hebbende , wat voor Raads-vergaderingen en Collegien men in Amboina heeft , en hoe de faaken daar beftierd werden , zoo moeten wy nu nog van eenige faaken , tot den Politycquen Raad eygentlyk nog behorende , fpreken .

Zy zyn gewoon 't Sagoe-Bofch op Loehoe , aan dezen of genen Borger , voor drie jaaren te verpagten , dat 12 à 1500 Ryxd. , en nu en dan wel wat meer opbrengt , gelyk in 't jaar 1670. wanneer 'er groote overvloed van Sagoe was .

Van de Araks-pagt (onder welke ook de Saguweers-pagt loopt) plagt in 3 jaaren wel 24000 Ryxd. te komen , zy wierd op 't verfoek der borgers , in 't jaar 1670. 26 Januari afgefchaft , en toen aan ider toegestaan te branden ; gelyk in Banda , en op Batavia ; dog in de latere tyd als in 't jaar 1707. en 1710. liep zy niet veel hooger dan 6000 , en 6180. Ryxd. , waar af dan de Saguweers-Pagters ider jaar aan den Hoofd-Pagter 1300 Ryxd. betaalden , na dat zulks bedongen wierd . Ook kregen die van Amboina en Banda Permissie om de Legger Arak à 60 Ryxd. aan de Comp. te verkoopen .

Verfcheide Landvoogden hebben in dezelve mede wel een groot deel gehad ; hoewel het niet wesen mag ; maar wie kan tegen den Koning des Lands iets inbrengen : want dit gefchied zo geheim , dat het niet wel te bewyfen is . De Chineefen moeten , volgens fchryvens in 't jaar 1700. 9 Februari , $\frac{1}{2}$ part in de Araks-pagt hebben .

De Top-baan , die in 't jaar 1673. 28 Febr. afgefchaft is , wierd in 't jaar 1710. tot 380 Ryxd. , die van 't haanevegten voor 180 , en die van 't Beftiaal voor 99 Ryxd. verpagt .

De Hoofd-pagt der Chineefen (alzoou ider Chinee jaarlyks 9 Ryxd. , om wagtvyr te zyn , betaald) beloopt 8 of 900 Ryxd. in 't jaar ; dog die van Macassar , of Batavia komen , moeten aan de Pagter aanftonds het volle jaar goeddoen . In 't jaar 1708. beliep die 600 Ryxd. , 1707. 80 Ryxd. minder .

De Pagt van de Hollandie Dranken , (die alleen Comp. feliepen brengen mogen) beloopt 100 Ryxd. in 't jaar ; en de Pagter daar af is gemeenlyk ook Stads-herbergier , en de eenigfte publycque Herberg in Amboina ; dog geen Pagter , wie hy zy , mag Compagnies

Vaartuygen , of ook geene van de Borders , dan met verlof van den Landvoogd , vifiteeren .

Daar plagt ook een Pagt op de Bafaar te zyn ; dog die is in 't jaar 1688. 2 Maart by fchryvens harer Edelheden afgefchaft .

De Pas-Cedullen brengen wel 1000 Ryxd. voor de Comp. op .

De winften op den Winkel alleen beliepen voor de Comp. 26566 gulden .

De Soldyen in 't jaar 1708. of 1709. hier vertrekt , beliepen 15320 $\frac{1}{2}$ guld. waar op de winft , by de Winkel gevallen , op de verftrekking der Dienaaren 3064-2-8 gl. beliep .

Zedert 't jaar 1668. wierd van Batavia de Zielbefchryving geordonneerd , en in 't jaar 1669 , 1675 , 1678 , 1683 , dit jaarlyks te continueren , in 't jaar 1681. die dubbeld eyschende , en in 't jaar 1692. 24 Febr. eifchten zy by de Zielbefchryving nog een nadere specificatie , hoe veel loontrekkende Dienaren , in de ganfche Landvoogdy , hoe veel der zelve tot de Politie , tot de Negotie , Juftitie , enz. behoorden , hoe veel 'er tot den Kerkdienst , als Predikanten ; Krank-befoekers , School-en Leer-meefters , hoe veel Militairen , en Zeevarende , op Jagten , Chaloeppen ; en andre Vaartuygen , hoe veel Ambagtsgefellen , Boffehieters , hoe veel Jagtiens , en Chaloeppen in 't vaarwater waren .

De Zielbefchryvingen zedert 't jaar 1688. waren deze , ende beliepen voor de navolgende Jaaren dit getal van Ingefetenen .

In 't jaar				
1688	-	-	-	65105
1689	-	-	-	70027
1690	-	-	-	71936
1691	-	-	-	73038
1692	-	-	-	71614
1693	-	-	-	75893
1694	-	-	-	79405
1695	-	-	-	78717
1696	-	-	-	80129
1697	-	-	-	78737
1698	-	-	-	81027
1699	-	-	-	76590
1700	-	-	-	78220
1701	-	-	-	79409
1702	-	-	-	75549
1703	-	-	-	80177
1704	-	-	-	78402
1705	-	-	-	77359
1706	-	-	-	75618
1707	-	-	-	74917
1708	-	-	-	73777

Om nu ten naaften by wegens de andere jaaren overflag op ider zoort van de Ingefetenen van Amboina te kunnen

maken, zo zullen wy 't jaar 1708. by een nette uytbreiding van ider, en te gelyk ook op wat wyfe die zielbefchryving jaarlyks van ider foort van menfchen in 't byzonder gedaan werd, uyt-drukken, 't geen aanftonds een zeer groot licht aan een igelyk in deze faak geven zal.

	Mannen	Vrouwen	Kinderen.
Europeanen -	763	28	54
Miftigen -	71	105	269
Chineefen -	125	86	170
Vrye Swarten -	251	304	300
Vrye Maeffaaren	152	229	155
Amboineefen, zo Chriftenen, als Mooren, en Heidenen -	18626	18014	23873
Maeffaarfte Sla- ven -	918	525	165
Allerley andre Slaven -	3277	3415	1902
	24182	22706	26888
	22706		26888
	26888		
Zielen -	73777		

Wanneer
de Le-
den van
de Justit-
tie; en
Borger-
Officie-
ren ge-
koren
werden.

By die van den Polityceuen Raad werd 12 dagen voor de verovering van Amboina (die op den 23 Februari, wanneer 'er by den Landvoogd een groote maalyd is, gelyk dan ook de Vaandels van de punten des Casteels en van de ring-muur afwayen) uyt een dubbelde Nominatie, door de Leden van de Justitie gemaakt, een verkiefing van nieuwe Leden gedaan; gelyk dus op dietyd by versterf, of anderfins, de Burger-Officieren door den Raad mede gekoren werden.

Wanneer de Landvoogd in deze Landvoogdy een braaf, fagtinnig, en Edelmoedig Heer is, dan is de t'lamenwooning hier zeer vermakelyk. Men weet hier van geen fchatting, verponding, honderite of 200 Penning. Men kend hier geen Aeeys, Familie-Geld, nog diergelyke andere Laften, als men in de zeven Vereenigde Landen heeft.

De wyfe
van Le-
ven hier.

Ider is gewoon onder de Lieden van fatfoen den ganschen dag, 't zy in huys, 't zy ider op zyn Comptoir, zyne faaken te verrichten, 's namiddags na den eeten, 't geen zy meestt allen om de grote hitte doen, (hoewel ik het noyt dede) een uurtje te slapen, dan weer ider zyne befigheden te vervolgen, en tegen 5 uren, wanneer de Hitte meestt geweken, en 't zeer aangenaam is, of

malkanderen te gaan zien, of Vrienden af te wagten, en die dan seer nobel, eerst met een kopje Thee, met een heerlyke bak met Confituuren, en allerley andre verfnaperingen, van Sa-goe, Canari, Oebi, drooge gebrade Soute Vifch, Dinding, of gedroogd Herten-veefch, enz., dog naderhand met overvloed van Keurlyke Franfche Wyn; en fehoone Hollandfche Bieren, Canari-fek, Perfiaanfche Wyn, Saeki, en wat dies meer is, te onthaalen. Door de bank leven de menfchen hier Edelmoediger als in 't Vaderland; ja ik heb hier Vrylieden, en Comp. Dienaaren gefien, die 5 kinderen van eenen Predikant, die zeer weinig naliet, onder malkanderen verdeelden, ider 'er een na fig nemende; van welke een univerfeel erfgenaam van dien Vryborger, die hem aannam, en die zeer wel fat, geworden is. Dit zouden geen bloedvrienden in 't Vaderland doen.

Ook zyn veelen, na het afdoen van hunne affaires, wel gewoon, de Stad rond, of hier of daar na 't Gebergte eens te peerd te ryden, alzo veele fatfoenelyke Lieden, zo van Compagnies Dienaren als Borgers, ten minften een Peerd (dat hen 30, 40, à 50 Ryxdaalders kost, en weinig in 't jaar, en maar 10 à 12 maaten Padi, kost) op stal houden; aangesien dit een zeer vermakelyke en gefonde oeffening is, gelyk ik dat menigmaal ondervonden, en veelyds de gewoonte, vooral Saturdags na de middag, gehad heb, van na buyten in 't botch te ryden, en daar dan by de eene of de andre fchoone Waterval, een uur 3 à 4 te fludeeren, terwyl ik myn peerd zo lang door een van myne flaven gints en weder leiden liet.

Daar gaat ook naelyks een Sondag voorby, dat 'er by dezen of genen Hollander, of Inlander, niet een Trouw- of Doop-maalyd is, waar op gemeenelyk (zo 't maar een man van eenig vermogen is) de Landvoogden, en de fatfoenelykfte lieden, en vooral een, of wel meer Predikanten verfogt werden.

Veel fatfoenelyke Lieden, of hunne Kinderen, jarig zynde, zyn gewoon een maalyd aan de meeste lieden van qualiteit te geven; dat vooral den Landvoogd ook doet; en fulks geeft een groot verband van vrendfchap en familiaren onneming tusfchen allen; behalven dat men hier in een groot vertrouwen en in een vafte onverbrekelyke vrendfchap leefde, vertrouwende malkandren duyfenden, zonder eenig handfchrift; en doende malkanderen allerley dienft met een opreecht hert.

Wat de Huyshouding hier aangaat, die valt in 't jaar, zoo men eenigfints fatfoen-

fatfoenlyk leven wil, al vry fwaar, voor al, zo men wat fterk van familie is.

De myne, die maar in 7 of 8 perfoonen (behalven zo flaven, en 7 difceipelen, of inlandfche Leerlingen, die by my woonden, om in de gronden van onze Godsdienst onderwelen, en metter tyd Schoolmeesters te werden) beftond, quam my in 't jaar meer dan 2000 Ryxd. te koften; hoewel ik geen man was, die eenige onnoodige onkosten gewoon was te maken. Echter zyn 'er, die 't wel met de helft, en met minder ftellen, dog dan leven zy ook zeer naeuw.

Een Vrouw heeft hier een zeer plezierig, en byfonder gemakkelyk leven, zy moeit zich hier met geen koken, waffchen, ftryken, naejen, of diergelyke dingen; en zelf ook niet met na de markt te gaan; dat door haren kok, of andere flaven, ordentelyk verrigt werd.

Voor 't koken, of om hare tafel van fpyt te voorzien, heeft zy een Kok (die nog een hulp in de keuken heeft) den wellken zy maar belaft, wat zy eeten wil, die haar voor de dagelyke portie 6 à 7 fchetelen, beftaande in vifch, vleefch, hoenders, ganfen, endvogels, Boboto, gefchoofde vrugten, faldede, &c. befteld.

Daar is een vafte flaaf, die op het dekken van de tafel, 't fpoelen van glafen, 't flypen van mellen, 't uytkrygen van drank uyt het difpens, of de Provisie-kamer der dranken (die apart is) en ook op 't fchenken, paff, behalven dat 'er altyd ook eenige meiden, en jongens, zyn, die op 't aanbrengen van de fpyt uyt de kombuys, en op 't dienen aan de tafel, gewoon zyn te paffen.

Boboto, waar van wy zo ftraks gemeld hebben, is een foort van Indiaanfche zeer geroemde koft, waar op niet alleen inlanders, maar zelf Hollanders van de eerste rang malkanderen onthalen.

Men neemt eenige vifch, of een hoen, dat men in ftukken verdeeld zynde, met eenige groene bladeren, die mede in ftukken gebroken zyn, mengt, waar van het goemira-blad een van de voornaamfte is, gelyk daar by nog andere bladen van 't Olus Album, van de Arbor Glutinofa, de jonge Pompoen en Carara, of Boontjens-bladeren, mede gevoegd werden, na dat zy wel gebroeid zyn.

Verder doet men 'er Sout, Coriander, Comyn, geraspt Calappus-pit, Peper, en Ajuin by. Dit deeg nu, lang gerold zynde, wind men in verfche Pifang-bladeren, floofd dezelve in een Coccoefan, of Corfken van bladen, en werd daar na zo op een Tafel gefet, en gegeten.

Alle week fend de vrouw van den huysfe haar linnen, dat zy teld, of wel

door een vertrouwde meid, die over 't filver, en linnen gaat, tellen laat, na de wafch, waar toe zy, na 't huyshouden fwaar is, flaven houd, die niet anders doen, en dan zyn 'er weer zekere flavinnen, die alles ftryken, en 't geen gebroken is, naejen.

Zoo dat een brave vrouw maar heeft toe te sien, dat alles ordentelyk in haar huyshouden, en onder hare flaven; toegaat.

Indien zy eenige gaften krygen zal, zegt zy tegen haaren Kok, dat 'er zo veel menfchen zullen komen eeten, noemende maar de voorname fchetels, die zy hebben wil, en vorder maakt hy, dat 'er eeten in overvloed is, en dat wel bereid, werdende alles zeer net, op hare ordre, door hare flaven (zo men die goed heeft, daar in ik redelyk gelukkig geweest ben) befchikt.

Het grootfte ongemak in een huyshouden aldaar, is, quade flaven te hebben, 't zy dat die zich dronken drinken, of die u, en hare medeflaven, beftellen, of wel die Madat (dat is, Tabak met Amfoen gemengd) rooken; dat alle drie zeer quade faaken zyn; in hoedanigen geval het allerbest is zig ten eerften van zulken te ontfiaan, alzo 't my zeer tegen de borft ftond, dit quaad dagelyks te ftraffen. Men mag dat zelf wel doen; dog men mag hen noit vaf binden; weshalven veele om zig hier in, door toorn dikwils niet te buyten te gaan, liever voor 12 fluyvers 2 Caffers van den Fifcaal doen haalen, om dezelve zo als het behoord, en buyten eenig gevaar of verantwoording te ftraffen, want dat 'er zyn, die den geduldigften en goedaardigften menfch dol zouden kunnen maaken, hoe veel goed men hen ook doet, daar aan moet niemand twyffelen.

Als men nu zulke flaven heeft, zoo moet men weten, dat men de zelve, zoo zy Chriſten zyn, aan geen Mooren of Heydenen mag verkopen, alfo dat by fchryvens harer Edelheden in 't jaar 1678. 11 Jan. en 1690. 1 Maart, en 1697. 20 November verboden is.

Men is van dese flaven ook veel andre gevaren van brand, voor al van weg te lopen, en iemand na 't leven te ftaan, (daar egter dan redenen toe moeten zyn) onderworpen.

Ook maakt men (gelvk met de zielebefchryving blykt) wel uitdrukkelyk onderscheide tuffchen Macaffaarte en andere Slaven, om dat die de gevaarlykfte zyn.

Wat de weglopers belangt, die zyn menige jaren herwaarts zedert 't jaar 1690 tot 1700. en vervolgens, zo fterk vermeerdert, dat men 'er verfcheide

de ge-
akke-
t een
rouw
hier
eft.

De qua-
de Sia-
ven ge-
ven een
groot on-
gemak.

Boboto.

Verdere
aanmer-
king op
de zelve.

troepen van Militairen en Inlanders, zelf met weinig voordeel, nu al een tyd lang aan den anderen, op uit gezonden heeit.

Zy plagten voor 't jaar 1692. een Hoofd te hebben, *Francis* genaamt, zynde een Slaaf van den Predikant *Van Brussel* geweest, die voor zeer gevaarlijk uitgekreten, voor een groten brandflichter gehouden, en eindelyk (alsof er een groote premie opgesteld was) door twee of drie slaven van mynen voorzaat zeer listig, en egter gemakkelyk, gevangen genomen wierd.

Mengaf voor, dat hy een Cris had, die hem altyd te voren bekend maakte, of 'er iemand by hem quam om hem te vangen. Dese jongens dan veinsden weg te willen lopen; dog sig alvorens van wapenen, en eenige andre nodige dingen, te willen voorzien. Zy nu, klaar zynde, quamen op zekeren nagt, volgens versprek, aan de rivier den Olifant by hem, en toonden hem alles, waar over hy zeer verblyd was. Eindelyk zeiden zy, dat zy met verwondering van zyn Cris hadden horen spreken, vraagden hem, of 't waar was, dat men 'er van zeide; hy antwoorde van ja; daar op verzogt een van hen die Cris eens te zien. Hy gafze hem, dieze eenige reifen heen en weer draaide, terwyl zyne twee andere makkers desen *Francis* eenen strop, die wel met zeep besmeert was, om den hals wierpen, en zig volstrekt meester van hem maaekten, brengende hem kort daar aan by mynen voorzaat t' huis, die hem aansonts in de Borgerwagt brengen liet.

Doe men hem nu had, kon men geen eene zaak, die men meende tot zynen laste te hebben, bybrengen, waar op men hem aan 't leven komen kon, zoo dat men 'er in 't eerst zeer mede verlegen was; hoewel men nog middel vond, om hem te beletten meer quaat te doen.

Naderhant zyn 'er veele van zulke weglopers doodgeschoten, gevangen gekregen, en publyeq geregt; dog het quaat is 'er niet door vermindert; zoo dat men eindelyk goetvond, eenige wel in 't leven te laten; maar hen beide de handen af te kappen, hen aldus de stompfen met blazen toe te binden; en na de overzyde van 't Kasteel aan de Drie-huifen of op Hooconalo te brengen, om aan andere weggelopen slaven ten afschrik te dienen, en hen aan te setten, om op 't pardon binnen zekeren tyd zig te komen overgeven; dog die lieden stierven niet lang daar na van die wonden, en hunne makkers wierden 'er te halferriger door; in welken staat ik hen gelaten, zonder dat ik naderhant iets van betering vernomen heb. Men heeft in 't jaar

1697. 20 Nov. toegelaten, dat de Alfoeresen 'er eens op af zouden gaan, dog met voorsigtigheid; ook is dat onder de Heer *Vander Stel*, dog zonder vrugt geschied.

Dit is een van de ongemakkelykste zaken, die men zig verbeeld kan, alzo zy metter tyd zeer sterk werden, en de wegen zeer onveilig maken, gelyk zy ook wel eenige Hollanders aangedaan, en om hals gebragt hebben.

De last harer Edelheden is gedurig, als 1688. 2 Maart, 1697. 24 Feb. en 1700. 7 Feb. om tegen den invoer van Slaven, en in 't jaar 1688. 2 Maart, 1690. 15 Febr. en 1697. 20 Nov. op de weglopers wel te letten, en hen voorzigtig op te zoeken; gelyk 'er ook veel togten op gedaan zyn.

Ik sprak ook te voren van Slaven, die wel na 't leven staan, en hunne meesters trachten te vergeven; dog daar voor behoeft niemant slicht te vresen, dan zo hy dese of gene zyner Meiden, daar reets zoo een Slave 't by houd, tot zyne bysit nemen, of haar daar toe dwingen wil. In zulk een geval speelt die man met zyn leven, en verscheiden zyn het zoo quyt geraakt.

Indien zulk een Man 't by een Meid houd, die nog geen anderen pol heeft, zoo gebeurt het wel, dat die hoer zyn vrouw, met een vergiftigen Pinang of iet anders zal trachten te vergeven, om dus te zekerder Meestres van haars Meesters hert, en ook vry van 't plagen zyner met recht jaloerische vrouw te zyn; welke vrouwen ook wel van hare kant (voor al swarte en Mistice, welke zeer bitter tegen hare slaven zyn) oorzaak daar toe geven met hare Slavinnen, en voor al zulke byzitten van hare mans, onmenschelyk te mishandelen, zodanig, dat ik my schame de wyfen van straffen, door haar gebruikt, hier ter neder te stellen.

Zy mogen dit wel niet doen, en wist het de Fiscaal, hy zou haar zeer gestreng daar over doen straffen; maar alle dingen komen hem juist niet ter ooren, behalven dat ook Slaven in alles geen geloof vinden.

In tegendeel is 'er geen beter, gemaklyker nog gewenschter dienst, dan van goede Slaven.

Het heugt my, dat ik 'er in de vyftig, en onder de zelve geen eenen quaden had, zoo dat ik geen reden vond, om iemand van de zelve qualyk te handelen. Ik had 'er egter 2 of 3, die zig, hoe zag ik hen handelde, zeer qualyk droegen; dog die maakte ik my ten eersten quyt, also 't my niet lustte, myn hoofd met een quaden slaaf te breken, en nog minder hem te plagen.

Veel nu van zulke Slaven hebben 't by

by my, en andren, veel beter in hunne flaverny, dan wel naderhand als zy vry geworden zyn; alzo zy allen een lichten dienst, en de meesten ten 5 uuren vryheid hadden, om van hunnen opgelegden arbeid, te rusten, hoevende voor kost, nog kleeren, te forgen; dat inmers veel arbeiders in 't Vaderland zelf niet gebeuren mag.

Mogelyk zult gy vragen, waar toe heeft men in een huyshouden zo slaven, en meer, van noden? ik zal 't u zeggen.

Ider Man, en Vrouw, in een fatsoenelyk huysgezin, moet een slaaf hebben, die hem een sonneschermer boven 't hoofd draagt, te weten, zo hy een Onderkoopman is: want die mogen een sonneschermer boven zig doen dragen, dat geen Asistent vry staat. Ider man, die Tabak rookt, moet nog een jongen met zyn pypendoos, waar hy ook gaat by zich hebben. Ook heeft de Just. gemeenelyk nog een meid, die haar met een Pinang-busje volgt. Dit zyn reeds 4 Slaven. Ider dochter moet een jongen met een Zonneschermer, en een meid, die op haar past, achter zig hebben. Zyn 'er drie dogters, dat zyn zes, en dus te samen al 10 slaven.

Voor de Combuys moet een Kok, en zyn maat wesen. Twee jongens heeft men voor het waschen van 't linnen van nooden, een meid voor 't naejen, en een voor 't stryken van het waschgoed; dit maakt al 16 slaven uit. Nu heeft men een kleermaker, en een schoenmaker zeer noodig, ook ten minsten 1 of 2 jongens om brand-hout in 't bosch te kappen; en vooral kan men niet ontbeeren eene May di Casa, of huysmoeder, dat is zodanig een slavin, op welke men, wegens lang beproefde trouw, 't huyshouden, goud, en silver, des noods vertrouwen, en sig op verlaten durft.

Aan zodanig eene slavinne vertrouwt men gemeenelyk de sleutels van alles, die zy gemeenelyk aan een Riff by een, of wel aan een neus-dock gebonden, niet gelyk de vrouwen by ons aan een riem, of keten, op haar zyde, maar op haar schouder legt, en zo alom door 't huys draagt. Een Oostersehe wyf van sleutel-dragen, by de Mandoors, of vóornaamste, en hoofden der slaven, of die over andere slaven gesteld, en boven hen verheven waren, gebruikelijk, en welke al vry oud is, alzo ik die zelve spreekwyf by den Propheet Jesaias Cap. 22. vers 22. vinde, daar de Heere van *Elia-kim* (sin-speelende op deze Oostersehe gewoonte) zegt: *Ende ik zal den sleutel des huyses Davids op synen schouder leggen, en hy zal opendoen, en niemand zal sluyten, en hy zal sluyten, en niemand zal open doen.*

II. Decl.

Toen ik de eerste maal by dien Propheet las, van den sleutel op imands schouder, te leggen, wist ik niet, wat dit zeggen wilde, maar toen ik zulks met myn oogen van zulk eene May di Casa, of Opperste Slavin van 't huysgezin zag, ten teeken, dat zy alleen magt had om alles te sluiten ente openen, begreep ik eerst recht, dat die spreekmanier, na de Oosterse wyf, alwaar men de sleutels op die plaats van 't lighaam draagt, niet anders wilde seggen, dan aan zo eenen 't Opperbewind over alles, wat gesloten, of ontsloten werd, te geven.

Vermits 'er nu onder deze slaven veel zyn, die door hunne trouwe diensten de vryheid weerdig zyn, en sig zeer diep in de gunst van hunnen Heer en Justrouw inwikkelen, zoo werden 'er ook veel, voor al als men na Holland vertrekt, vrygegeven, gelyk ik vercheiden hunne vryheid, en ook middelen aan de hand gegeven heb, om vry te konnen werden.

Dit wierd hier voorheen by na van ider een gedaan; dog daar na is 'er by een Placcaat verboden, voortaan imand vry te geven, alzo 'er vele ten laste van den armen na verloop van tyd quamen te vervallen, weshalven de Vrygevers een sekeren tyd lang na de vrygeving vast moeten staan voor de alimentatie van hunne vrygegevene slaven, zo zy binnen zekeren tyd na de vrygeving buiten staat raken mogten, van sig zelve te onderhouden.

Onder deze Slaven zyn de beste, en vernuftigste de Macassaaren; dog de trouwste de Baliers, die te gelyk ook wel zeer vernuftige, dog zo blank niet vallen, als de Macassaaren, weshalven de eerste wel 80, 90, ja 100, en meer Ryxd. kosten, vooral de Meiden, zo zy wat fraai besneden van aanzicht, en blank zyn, hoedanige men 'er vele onder dien Landaard vind.

De Macassaarse jongens of mans-perfoonen, zyn meest nette Sehrynwerkers, wetende zeer konstige Cabinetten, zo goed als de beste baas in Holland, te maken. Andere zyn meesters-Metselaars, en Timmerlieden, verstaande die handwerken beide even goed, voor hoedanigen jongen ik wel 200, ja wel 300 Ryxdaalders heb sien geven. Ik heb 'er eenen gehad, voor welken my 1000 gulden geboden is, dog dien ik, om zyn trouwe diensten, ten deele my, maar vooral myne Huysvrouw, en mynen Voorfaat bewesen, vrygegeven heb. Myn Voorfaat had hem zulks al beloofd; maar egter geen bewys ter wereld daar van gegeven, door zyn Siekte en Dood hier in belet zynde.

X x

Wes-

Weshalven ik hem, die Mandoor, of Marinho (dat is, hoofd) over myn andre slaven, en in staat was, om alleen een huys uyt de grond op te Metfelen, en op te Timmeren, toefcy, indien hy nog een jaar of twee myne faaken wel waarnam, hem zyn Vryheid te zullen geven, gelyk ik dat ook voor myn eerste vertrek na Holland gedaan heb.

Andren zyn vernuftig in 't Goud, - Silver, - en Yferfmeden. Daar zyn 'er die Kleer- en Schoen-makers zyn; ja men vind menschen, die slaven van allerley Ambagten in hunne huysen hebben, of ook wel voor anderen laten werken, dat hun veel geld opbrengt.

De Bengalefers, Boetonders, Timorefen, Keyaren, Aroefen, en meer andre, zyn zo goed, zo vernuftig, en dierhalven ook zoo veel geld niet waardig, dewyl men die om 40 à 50, of 60 Ryxd. wel bekomen kan; en onder de eerste zyn veel Dronkaarts.

Even zo is 't ook met de Meiden; de Macassaafse, Balifche, Niasze, en diergelyke blanke, zyn zeer gewild, om dat zy vernuftig, zeer arbeidzaam, en van veel edelmoediger aard zyn; weshalven zy ook tot 80, 90, 100, ja 200 Ryxd. ider betaald werden. Men vind 'er onder de Macassaafse vooral, zeer fraey besneedene van aanzigt, die ook door hare listaligheid, en geest, veelen verlokken. Zy zyn wel een weinig plat van neus; dog 't mistfaat haar, niet; ook heb ik 'er gefien, die zeer fraey van Neus waren.

Deze ongelukkige menschen zyn ten deele slaven door de geboorte, maar meest, of door 't lot des Oorlogs, of ook wel door verradery van hun eygen vrienden, die hen zeer listig op 't een of ander vaartuyg brengen, en daar aan dezen of genen Koopman voor weinig geld, buiten hun weten verkoopen, daar zy dan eerst dronken gemaakt, en vervolgens terstont in de boeijens gekluysterd werden. Godloofse daden, die immers voor God, nog voor de menschen, niet te verantwoorden zyn.

Daar zyn 'er egter onder, die 't beter by hunne Meesters, dan by hun eygen Ouders, hebben; en die metter tyd het ook vry verre brengen, en veel middelē door neerfligheid, na dat zy vry geworden zyn, vergaderen. Ik heb 'er van die zoort gekend, die stervende, wel ruym 100000 gulden nagelaten hebben.

Het is zeer opmerkelyk, en by velen van een wonderlyke speculatie, dat men sommigen onder dezelve, gelyk by voorbeeld, die van Angola, Bengale, en andere Landen, vind, die zo swart, als Ebbenhout zyn; en de vrage is, van

waar zy zoo swart komen, daar andre menschen zo blank zyn.

Daar zyn 'er, die dezelve voor *Chams* Reden vervloekt Zaad houden, en deze swart-waardheid als een groot deel vanden vloek, of om somwel als den geheelen vloek, aanmerken. ^{mige Slaven}

Van waar zy dit hebben, kan ik niet ^{zo swart} bedenken; alzo *Gods* woord niet het zyn. minste daar van meld, behalven dat ik geen reden kan sien, waarom de swarte koulour meer vervloekt zou zyn, als een andre.

Gods Geest drukt het *Gen. 9: 25.* dus uyt: *Vervloekt zy Canaan; een knecht der knechten zy by zynen Broederen;* en vers 26, en 27. steld hy hem in 't bysonder weer tot een knecht van *Sem*, en *Japheth*; zoo dat de Heere den Vloek, daar niet in de swarte koulour, maar alleen daar in steld, dat zy de veragste slaven in de wereld, en wel in 't bysonder ook slaven van de naaaten hunner broederen wesen zouden.

Indien men ook de Landen, waar na toe zy verdeeld zyn, eens nalpeurd, zo zyn het die van *Cus*, en *Misraim*, *Put*, en *Canaan*.

Door de eerste verstaat *Gods Geest* de Landen van *Æthiopen*, of *Abylinien*, in *Africa* gelegen. Door 't tweede werd *Egypten*, ook in *Africa*, door 't derde, *Arabiën*, dat een deel van *Asia* is, en door 't vierde, *Palestina* verstaan. Nu is het immers seker, dat niet alle de inwoonders van *Ægypten*, of *Arabiën*, ja zelf niet alle inhoorlingen van *Æthiopen*, vooral geene der *Cananiten* of *Palestyners*, oit swart, en dat zy mede nogtans onder den vloek begreepen geweest zyn; zo dat het ongegrond is, den Vloek in die swarte koulour te willen zoeken.

Sommige willen deze koulour aan de *Lugtfreek* toefchryven, meynende, dat die menschen door de hitte der *Sonne* zo swart verbrand zyn. Was dat waar, dan moesten ook de *Hollanders*, *Engelschen*, en anderen, in die Landen geboren, mede zo swart zyn, dog dit is valsch; aangefien een *Hollander*, en een *Engelschman* blank, en na den aard van hun gellacht, zo wel in die Landen, als in *Holland*, en in *Engeland*; en in tegendeel een swart zo wel een swart in *Holland*, als in zyn Land, voortbrengt.

Was dit ook waar, zo zouden zy de zwartste moeten zyn, die 't naalste by de *Linie* leggen; dog dat mist al mede, alzo men zelf onder die *Indifche* volkeren, immers op *Macassar*, en 't *Eyland Celébes*, als ook op *Nias*, een der *Nieobaarfse* *Eylanden*, die pas op 5 of 6 graden besuyden de *Linie* leggen, zeer blanke menschen heeft;

heeft; behalven dat de Ternataanen, Amboinesen, en andere Indianen, die onder de linie, of pas 3 a 4 graaden 'er af, leggen, ook in verre na zo swart niet zyn als de Bengalers, die wel op tusschen de 20 en 30 graaden benoorden de Linie leggen, zoo dat de reden uyt dien grond niet op te delven is.

Zeker Schryver geeft voor, dat die Swarten, die men als *Chams* vervloekt Zaad te houden heeft, ontrent de sehamelheid met een swarte vlek geboren werden, die zig daar na 't geheel lichaam over verspreiden zou. Ik heb dit noit aan imand, maar alleen ontrent de kinderen der Swarten bevonden, dat zy alle, als zy eerst ter wereld komen, niet swart; maar vaal en in 't eerst veel blanker, dan naderhand, zyn; dog dat zy allenskens hoe langer hoe swarter, en wel zoo swart werden, als hunne Ouders.

Het schynt my derhalven idel over de reden van die kouleur meer, dan over de blanke, te willen twisten, want hoewel het zeker is, dat de Zon imand, die 'er lang in staat, veel bruynr, als anders, maakt, zoo is dit ook zeker, dat de Zon noit imand zo kool-swart, als die van Bengale of Angola, zoo zy dat uyt den aard niet zyn, heeft doen worden.

Ik stelle derhalven vast, dat hier van geen andre reden, dan de bloote wil van den Schepper, te geven is, dien 't behaagt heeft in een en 't zelve Land, en ook in verscheidene hier en daar gelegene Landen, aan desen een blanke, aan genen een bruynr, en aan andren weder een kool-swartr verwe te geven; dog een natuurlyke reden daar van te zoeken, geloov ik, dat idel, en zonder eenigen vasten grond is; en uyt den vloek dit te willen opdelen, is nog immers zoo ongegrond, gelyk wy meinen reeds klaar genoeg getoond te hebben. Men moet dan besluyten, dat de ware reden alleen in 't zaad der Ouders, door den wille des Scheppers zo of zo gesteld zynde, te vinden is; waar mede wy van dese Stoffe afstappen.

Na dat wy nu omstandig genoeg van de Compagnies Dienaaren alhier, uyt alles, 't geen eenige betrekking tot hen heeft, gesproken, en van de zelve uyt veel omstandigheden klaar genoeg getoond hebben, dat zy niet anders, dan van hare Gagie en Emolumenten leven, en geen particulieren handel ergens mede dryven mogen, zo staat ons nu nog met een woord van andere Ambonsche Ingezetenen, die men Vryburgers of Vrye Kooplieden noemd,

die bevorens wel in dienst der E. Maatschappye geweest, dog daar uyt gaan, en Vry geworden zyn, te melden. Welk Vry werden egter noit mag gefchieden, dan na dat zy eerst met de E. Maatschappye effen staan, en niet aan dezelve schuldig zyn; volgens Ordre, in 't jaar 1695. 23 Februari van Batavia gegeven.

Onder dezelve nu behooren mede de Chincefen, en voor al ook veel Misticen en swarte Vry-lieden, die anders ook wel Mardykers, of groene Geufen, (na hun Groen Vaandel) genaamd werden.

Deze Hollanders, en Mardykers zyn in twee Compagnien, ider ontrent 250 mannen sterk, verdeeld, over ider van welke twee Capiteyns, twee Licutenants, en twee Vaandrighs gesteld zyn, die ider twee jaaren aan den anderen dienen, en dan malkandren, by zekeren optrek, vervangen.

Zulk een Capiteyn waakt noyt; maar wel de mindere Officieren alle nagt ider op zyn Wagthuys, om tegen brand, wegloopers, verraderyen, en allerley vyanden, of ongevallen, goede toefigt te houden; om welke reden ook de Borger-Capiteynen, en die der Mardykers, of wel hunne Officieren alle avond om 't woord by den Landvoogd komen.

Geen Borger; of Mardyker, mag buyten de Stad, met een Chaloepe, of ander Vaartuyg, zonder verlof van zynen Capiteyn gaan, die hem een Pas verleend, en den tyd bepaald, welken hy niet overtreden mag, op zekere boete, moettende egter zyn Wagtgeld betalen.

Aan deze Vry-lieden nu is zekere bepaalde handel, om sommige goederen te verkoopen, by haar Edelheden toegestaan. Weshalven zy ook met hunne Vaartuygen mogen vaaren, na Macassar, Java, Batavia, enz. dog de Chaloeppen, die na Batavia, en Macassar gaan sullen, moeten niet minder dan 30 lasten, volgens bevel harer Edelheden van 2 Maart, in 't jaar 1691., houden; hoewel dat in vorige tyden vry slof hier toeging, zoo dat 'er bevorens Chaloepjes van 10 ja van 6 lasten na Macassar voeren. Dat in 't jaar 1679. 27 October, en 1680. 26 Jan. al afgeschreven, en waar nevens hen dan geordonneerd is direct na Batavia, of Java, te stevenen.

Deze Chaloeppen zyn als groote boeijers, selden met 3, of 2, en meest met eene mast voorzien, en al vry bequaam, om Zee te bouwen. Zulke waren 'er in 't jaar 1710. ontrent 40 of 50 in 't geheel; waar onder de groote van 30 lasten, niet boven de 20 zyn, met welke de

Capiteinen der Nederlandſe, of der Swarte Vry-lieden, en ook die der Chineſen, door zekere Schippers, die zy op die Vaartuygen zetten, voor zig laten varen, hoewel ook eenige voornamē Vry-lieden nu en dan ſelf daar mede na Batavia, Macaſſar, of eldeis henen, trekken, huurende daar op 10 of 20 Matrooſen, tot 3 Ryxd. ter maand, hoewel andren ook wel zeker gedeelte mogen inleggen.

Wat Waeren zy van Macaſſar hier brengen. Die na Macaſſar varen, zyn pas 10 à 12 dagen onderweeg, vertrekkende op 't eynde van 't Ooſter-Moeſſon, en in 't begin van 't Weſter-Moeſſon wederkerende.

De Waeren, die zy mede brengen, zyn verſcheiden. De Hoofd-lading is Ryſt, die zy voor 7, 8, of 10 Ryxd. daar inkoopen, en weer voor 25, of 30 Ryxd. contant ten eerſten verkoopen. De andere waeren zyn, ajuyn, look, gedroogd gezouten Hertebeeſten-Vleech by Picols (alzo die dieren by duyzenden daar vallen, en by groote Jagten tot 2 à 3000 gelyk nedergeveld werden) allerley gedroogde, en geſprengde zoute Viſch, gezoute Eyeren, die men in Kley, met zout gemengd, inlegt, en in potten vervoerd, en die een jaar, en langer kunnen duuren (Ragi, een Compoſitie van verſcheide ingrediënten, die ontrent een ſtuiver groot, en witagtig is, en tot het maken van Brom, een ſeldſame inlandſe drank, gebruykt, en ook wel uyt de hand verkogt, en gegeten werd) veel kopere Bekkens, Cuſpedoors of Spuw-potjens, Thee-ketels, Kandelaars, en ander Huysraad van Koper, dat daar gemaakt, en zeer goedkoop ingekogt werd, alzo 'er op Macaſſer, of eygentlyk op 't Eyland Celebes, veel Koper valt, en zy ſelf alles daar van weten te gieten. Zy brengen ook nu en dan wel een Peerd over, en ook wel Padi, of Ryſt in de Bolſter, voor de Hoenderen, Peerden, en ander Vee, als mede allerley Wannē, fyne Manden van Rotang, en vooral (hoewel daar nauw op gelet werd) Slaven en Slavinnen, Macaſſaariſche Kleeden, daar geweven, Konings-viſch, in potten zeer net ingelegt, Zyde Stoffen met Goude ſtreepen, Calappus-olie, Endvogels, Ganſen, Koebeeſten, Waſch, Honig, Chineſche Boontjens (die, gebraden zynde, zeer aangenaam by de Thee-bak zyn) en meer andere ſnuyſteryen, waar op al een fraje winſt overſchieten kan, vooral, als zy, op hals en kraag aan, wat Amſioen mede nemen.

En welke zy van Java's N.O. Kuff, of Die na Java, of Batavia vertrekken, gaan ontrent die zelve tyd derwaards, en gieren op Greſſic, op Java's Noord-Ooſter-deel, aan, om daar eerſt hunne

Lading, met Ryſt, Zout, en andere ſaaken te verſorgen, en om den Amſioen, tavia, herwaards, zo zy die hebben, daar in ſilte te ver-paſſen, alzo een pikol van dezelve daar aanvoeren. en. zeer veel geld, en de Javanen die met Tabak mengen, en dit dan Madat noemen, waar op zy zeer verſot zyn, om dat dit hen (zo zy voorgeven) zeer luſtige gedagten, en ook kragt in 't byſlapen geeft; behalven dat hen dit in ſommige voorvallen, en in tyden van Oorlog, zeer verwoed maakt, en aanſpoort, om doſſinnig op de vyanden los te gaan, en ſelf in een gevelde Piek zonder ſchroom te loopen.

Daar na op Batavia aangierende, nemen zy van daar herwaards velerley fyne cattoene Kleeden, als Kuſt-Chiſten, Suratiſe, Bengaaliſe, en andre dito's Kuſt-Kouſſen, allerley Boven-Leder, Bengaaliſe Boter, Hollandſe Boter, en Kaas, Hammen, gerookt Vleech, Franſche Wyn, Hollands Bier, Tarw, Bengaaliſe, of Caapſe ingelegde Kool, Brandewyn, Tabak, Pypen, Perſiaanſche en Caapſe Wyn, allerley Chineſche en Japanſche Waren, drooge Garneelen, Kuyt van Viſch, mitsgaders alles, dat maar voordeel geven kan; dog zy kunnen op Macaſſar, Bali, en Java met geen ander geld, dan met Spaanſche Realen, of Kopſtukken, te regte geraken.

De ſoorten van Geld, in Amboina gangbaar, zyn Seſthalven (tot 6 ſtuivers ider) Dubbeltjes, Ducatonen (tot 3 ſchellingen ider) Ryxdaalders, Ropyen (tot 28 of 30 ſtuivers) en in oude tyden ook wel Goude Coebangs (van 24 gl. of 10 Ryxd. ider) Iſtebotjes (à 2 Ryxd. ider) dog die zyn zedert 't jaar 1690. 31 October, na Baravia ontboden, gelyk men ook in 't jaar 1692. 14 Febr. met zekere getsjapte of geſtempelde Ducatonen deed, die men zedert mede niet geſien heeft; dog alle die ſoorten van geld zyn op de voornoemde plaatſen niet gangbaar, en tot den handel onnut.

De Ryſt op Java koſt hen 15 à 16 Ryxd. de Cojang, of een Javaanſch Laſt, dog deze is duurzamer als de Macaſſaariſe, en werd daarom ook beter geſchat.

Een laſt werd gemeenlyk op 3000 pond gerekend; dog een Cojang is by na wel 1000 pond meer, 't geen hen dierhalven 't Laſt pas op 12 Ryxd. doet komen. Het Laſt Zout koſt hen pas 2 Ryxd., en zy krygen hier wel 25 Ryxd. 'er voor.

Ook brengen zy van daar veele Enden, Ganſen, Chineſche geconſyfte Limoenen, en andre Conſituuren meer, ook Koebeeſten, Peerden, Djati-planken, Groene Erweten, allerley Droguen, Dja-

Djarac-olie, Aard-Olie, Javaanfch Cattoen-Garen, Javaanfche Matten, fyne Rotang-matten, Javaanfche Kleeden, fchone Ajuyñ Look, drooge zoute Vifch, Indigo, en zekere appelbloefeme Verw Kalomba genaamd, Parangs, Kriffen, Javaanfche Gongen, kopere Bekkens, Cattoen, Capoc, Kook-potten, Martavainen, Gorgeletten (aarde Drink-fleffen, waar in 't water zeer koel blyft) en honderd andere fnyfteryen; en alle die kleene dingen geven de meeste voordeelen.

Van Bali voeren zy zeer goede flaven, de befte naaft de Maccaffarfche, mede. Zy vallen wat bruyner, dog zyn veel getrouwer, wel zo neerftig, en op verre na zo gevaarelyk niet, alzo de Maccaffaaren veel hoogdravener van geest, en moediger door den bank zyn. Dese werden ook meest door hun eygen Vrienden, mede buyten hun weten, verkogt, weshalven zy wel, in gevogten tegen de vyanden op de Chaloeppen het te quaad krygende, geen fwaarigheid maaken over boord te fpringen, en zich te verdrinken, vastftellende, dat zy in hun land ten eerften weer zullen opkomen. Het zyn groote Hanvegters, gelyk ook de Maccaffaaren, en Javaanen, die daar by alles zouden opfetten. De Prys van een Baliër loopt gemeenelyk op 70 of 80 Ryxd. Men vind onder de Slavinnen van die Natie veel goede Doctoresfen, en zeer ervaren Vroed-Vrouwen, die voor hare Meesters een groot geld maandelyks opbrengen.

Men brengt van Bali ook wel fchoone Koebeesten, die veel fwaarder als de Maccaffarfche vallen.

Zy gieren ook wel eens op Bima (op 't Eyland Zumbawa, mede onder Macassar fttaande) aan, van waar zy kleene, dog uitnemende goede Peerden, Sandelhout, en Slaven mede brengen.

Daar zyn 'er ook, die na Ternate, of wel na 't Eyland Bangay (volgens Permissie, in 't jaar 1698. 11 Jan. bekomen) en de Xoela's, (dat in 't jaar 1694. 23 Feb. toegestaan is) vaaren, van waar zy Ryft, Slaven, Tambocfe Swaarden, witte Turfke Boontjes, Vogel-nesjens, Bekkens, Goud, Kleeden, Walch, Honig, Matten, gedroogd wilde-Koeyen-Vleefch, Herte-Vleefch, Hoenders, End-vogels, en meer andre waaren, mede nemen, die zy dan aan iver verkoopen; dog mogen aan Cerammers geen Ryft, volgens verbod van den 6 April, 1680. uytventen.

Hier van nu leven deze Vry-lieden niet alleen, maar de vermogende geven hun flaven werk met Hout-Zageryen, (dat alles met hand-zaagen gefchied) en met Steen-Bakkeryen: andere laten

die; als Meefelaars, Timmerlieden, Kleer-makers, &c. om dag-loon by dezen en genen werken, of zekere Maandgelden voor hun Meester opbrengen, houdende de helft voor zich zelyen, en naderhand zich daar voor vry-koopende.

Daar zyn 'er ook, die hen Brand-^{En van} houd laten kappen, of Bobbers ma-^{wat voor} ken, en doen Vifchen, of hen na Cam-^{andere} bello met een Pas fenden om Koe-^{Middle-} beesten, die daar overvloedig zyn, te ^{len de} Vryhe-^{ten de} fchieten, en dat vleefch te droogen, of ^{te} in te zouten.

Anderen geneeren zich met Saguweer, of Towak te tyfferen; ook met een part in de Araks-Branderyen, of wel om eenige andere Pagt, geheel, of ten deele, aan te nemen; op welke Pagten zy dikwils groot voordeel doen, met fomnige Lorrendrajers, aan te halen; dat hen ook wel eens mislukt; vooral, als 'er de Landvoogd, of Opperkoopman, deel in heeft; en ook wel op andre wyfen meer; waar van ik verfcheide flegte voorbeelden gefien heb.

Het gebeurde eens, dat de Hofpitalier Mr. *Martyn Scharbouwer*, door iemand van zyn volk, wegens het flogten van een Verken, dat hy niet aangegeven had, verklikt, en door den Pagter van 't Beefiaal daar over aangesproken zynde, hy hem vriendelyk binnen verfogt, een ftoel fette, en ondertuffchen hem een lekker foopje fchonk, waar van die Pagter, hoe zeer hy zig ook bedwong, zoo fchielyk aan den afgang raakte, dat hy niet in ftaat was, om van 't Verken te fpreken, fchoon hem de Mr. daar nu zelf toe aanporde. Dog ziende, dat hem de moftaart ondertuffchen de broek vast onder uytliet, begon hy hem wakker om zyne vuyghheid en onfatfoenelykheid uyt te fchelden, zeggerde, dat, zo hy weer in zyn huys quam, hy hem 'er met ftokken uyt zou ftaan; dog de Chineeefen quam noit weer om van 't verken te fpreken, jaals hy dient Mr. van verre maar in 't oog kreeg, liep hy wel een heele ftraat om, om hem te ontwyken.

't Hout, dat de Chineeefen, of Borger-Vrylieden doen zaagen, gelyk ook de Steen, en Pannen, zyn altyd of aan de Compagnie (die ze ook wel elders verfend) of aan befondere Liederen, aafstonds voor Contante penningen, alzo men in Indiën van geen Borgens weet, verkogt.

Brandhout, Vifch, gedroogd Vleefch, konnen zy mede altyd aan particulieren quyt raken. In de latere tyden maakte een Amboineefche Moor, *Haffan Soeleyman*, genaamd, met zekeren Landvoogd, over 't Hout-zaagen een Contract,

tract, en bonsde de Borgers 'er buyten.

De allerslegste onder hen verhuuren zich ook als Stierlieden, of Matrooten, by de vermogende, of setten een Herberg, of kroegje op, om Saguweer of Arak te tappen. Andre houden ook wel Kostgangers, of verhuuren een slaafje hier of daar op maand-geld, als zy 'er eenigen te veel hebben.

Ook zyn 'er, onder de vermogende, die hunne Koebeesten laten melken, en die melk de fles tegen 4 schellingen, of een pond boter, die hier zeer schoon en zeer geel uyt de natuur valt, voor 2 gulden verkoopen.

Uyt deze Borgers werden ook (gelyk wy gesien hebben) verscheide Leden in den Raad van Justitie, en in de Vergadering van de Commissarissen van kleine en Huwelyks-saaken, en van Boedel-meesters, gekooren.

Hunne Capiteynen zyn gewoon om de 2 jaaren eens, en ook anders wel, by 't gaan en komen van Oude en Nieuwe Landvoogden, op te trekken.

Zy hebben wel verfocht na de Suyd-Ooffer-Eylanden, en elders, te vaaren; dog dat is hen in 't jaar 1686. 16 Maart afgeslagen, en haar Edelheden oordeelden in 't jaar 1676. 11 Augustus, dat men hen tot den Landbouw behoorde aan te moedigen.

Hier mede nu meinen wy ook het voornaamste, dat de Vrylieden betreft, aangehaalt te hebben.

Nu is ons nog overig de Waaren, ofte Koopmanschappen, die in Amboina vallen, of van daar vervoerd werden, op te noemen.

Dat men hier verscheidene schoone Olien vind, hebben wy reeds bevorens, daar wy van de Sickten spraken, gezegt.

Hier werden verscheide schoone Confituuren van Nooten-Muscaaten, Nagelen, Bilimbing, enz. gemaakt. Een potje van 100 zulke Nooten komt 2½ à 3, en een fles Nagelen, ook wel 1½ en 1 Ryxd. te gelden; die van hier met een menigte kelders vol versonden werden; waar onder dan ook wel flessen met swarte, of witte Bacassam loopen, die mede ontrent 1½ à 1½ Ryxd. als zy van de beste is, kosten; maar de voornaamste Waaren, hier vallende, zyn de Kruid-Nagelen; doch daar in mag niemand, dan de E. Compagnie, handelen, die dat op lyfstraffe aan anderen verbied.

Deze Vrucht is hier niet altyd geweest; maar in de eerste tyden van de E. Maatschappye wierd zy alleen in de Moluccos gevonden; van waar de Javaanen die zelf afhaalden, en na verschei-

de plaatsen op hun Eyland, als Toeban, Cidajo, en Soerabaja, dog vooral na Bantam, voerden; daar die ook allereerst van de onzen wierden ingekogt.

Zy vonden die naderhand zelf in Ternate, van waar zy eerst op Hoewamohel, dog eygentlyk van 't Eyland Makjan, in een Bamboes, als Moernagelen geplant, zyn overgebracht, en zo verder niet alleen over die landstreek, daar zy in 50 of 60 jaaren in groote menigte toenaamen; maar ook van daar over gansch Amboina wierden verspreid, en voortgeplant.

Dit is omtrent de komst der Portugeesen, of, zo andre willen, even voor dezelve, geschied. Wie dit allereerst gedaan heeft, daar over is tusschen die van Loehoe, Cambello, Lefidi en Way-Poeteh geschil, en ieder van hen wil 'er de eer van hebben.

Daar zyn 'er, die dezen lof eenparig aan die van Cambello geven, en men wil, dat dit uyt de Gefangen der Amboineesen klaar te bewyzen is; ook zouden 'er by de eerste komst der Hollanders nog 243 van de eerste door hen aangeplante boomen in wezen geweest, en door hen aan die Landaard getoond zyn. Zy hebben die op Mafili's rug (een zeker gebergte aldaar) geplant, en van daar zyn zy na de andere deelen van Hoewamohel vervoerd. Wel is waar, dat die van Hila dezelve van die van Way Poeteh bekomen, dog het is ook waar, dat die van Way Poeteh, en ook alle andren, die eerst van die van Camhelo gekregen hebben, alleen 't voorregt van die van Lefidi, Way Poeteh, en Loehoe, zynde, dat zy ze, na die van Cambello, voor alle andren gehad hebben.

In de eerste tyden, dat de E. Maatschappy de Nagelen op Bantam, en elders, ontdekte, plagtenze haar veel meer, dan nu, en ten minsten 100 Ryxd. de Bahaar van 550 ponden (hoewel alle Bahaaren niet even veel wegen) te kosten.

Naderhand in Ternate, en in Ambon, gekomen zynde, heeft zy met die Koningen, en met de Ambonsche Grootten, zekere Contracten (gelyk wy op zyn plaats toonen) aangegaan, waar by zy wel uytdukkelyk, na hen van 't geweld der Portugeesen verlost, en Amboina veroverd te hebben, bedongen heeft, dat de Inlanders al hunne Nagelen aan geen ander, dan aan de E. Maatschappy, zullen mogen leveren, dat zy die alle ook altyd aannemen, en hen voor ieder Ambonsche Bahaar Nagelen, tot 550 pond, 56 Ryxd. betalen zal.

Wat moejelykheden nu de E. Maatschappy van tyd tot tyd met de Amboineesen

Waaren,
in Am-
boina,
vallende.

Wie
Nage-
uyt t
Molt
cos e
hier g
bragt
heeft

reefen over dit ftuk der Nagelen gehad heeft, en hoe zy deze en gene Vreemdelingen ingeroepen, genoodigt, aangehouden, en de Nagelen aan dezelve, tegen Eed en eere, vry hooger verkogt, de Compagnie bedrogen, en gedwongen hebben, om hen door 't menigvuldig uytroeyen van hunne Nagelboomen, en door verfehiede Langduurige Oorlogen, tot reden te brengen, als mede, om met de Koningen der Moluccos te Contrafteren, om in die Eylanden alle Nagelboomen, voor een zekeren Prys, die de E. Maatschappij daar voor jaarlyks aan die Vorften geven zou, uyt te roeyen, en om te hakken, hebben wy ten deele al in de Befchryving van de Moluccos getoond, en zullen dit nog verder, op zyn tyd, en plaats, onder de Saaken van Amboina, aanhaalen.

Eyndelyk heeft zy het zo verre gebracht, dat zy volligen Meester van deze Speeryen in zoo verre geworden is, dat zy, die over al hebbende doen uytroeyen, dezelve nu alleen maar op de Eylanden Amboina, Oma, Honimoa, en Noeffa-Laot in wesen houd, welke nog meer Nagelen geven, als de Wereld van nooden heeft; 't geen daar uyt is af te nemen, om dat de Compagnie nog zo veel volle Pakhuysen daar van in voorraad, en zulken menigte nog heeft doen verbranden.

Ik weet zeer wel, dat men die ook wel op deze en gene andre plaatfen vind, daar ze de E. Compagnie al mede heeft doen uytroeyen, welke plaatfen ik mer opfet voorby ga te noemen, om dit geen anderen te doen weten, die de E. Compagnie daar by zouden tragten te benadeelen, maar ik weet ook zeer wel, dat men van veel plaatfen, als of daar Nagelen vielen, spreekt, zonder onderfehheid te maken, of het rechte, dan of het wilde Nagelen zyn. Wy zullen ons jegenwoordig daar niet breeder inlaten, alzo wy dit dog doen ter plaatfe daar wy, of over de Nagelboom

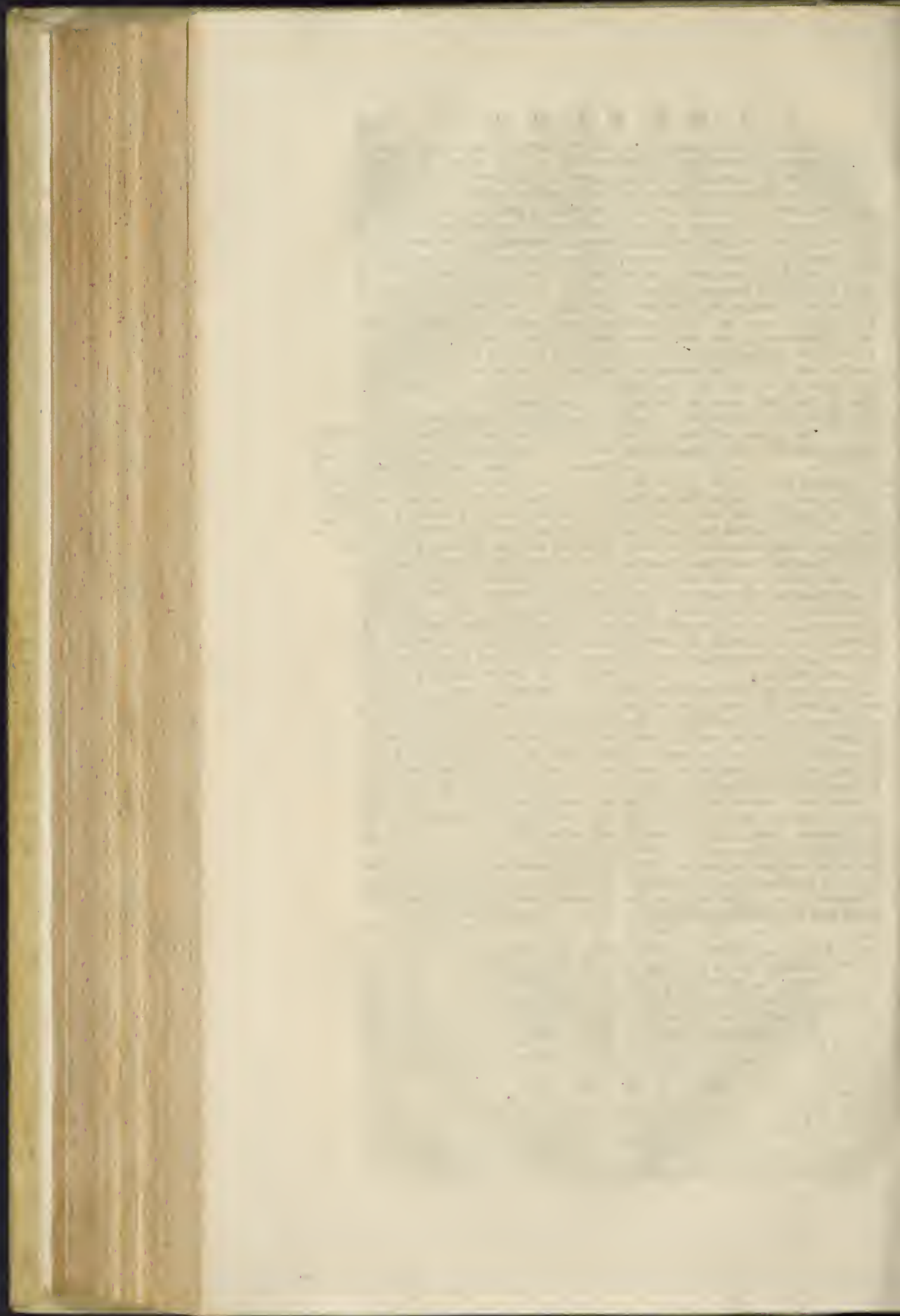
in 't byfonder, of wel over de Saaken, van tyd tot tyd ontrent de Nagelen voorgevallen, zullen moeten fpreken, by welke Befchryving van de Nagelboom wy alles, 't geen daar toe betrekking heeft, en dat van ider een geweten mag werden, omftandig zullen voorftellen.

Dus verre dan alles zo klaar, als ons mogelyk was van de Eylanden van Amboina, in opfigt van de Befchryving van die Landen, mitsgaders van hare Volkeren en Ingelertenen, benevens de Zeden der zelve, voorgestelt hebbende, zullen wy dit eerfte Deel hier mede befluyten, en nu tot het Tweede, handelende van de Saaken, aldaar voorgevallen, overgaan.

Doch met een woord zullen wy hier byvoegen, dat, in opfigt der Landen, door de Nederlanders in het Oosten veroverd, Amboina het eerfte Proef-ftuk en bewys is van hun groot vermogen in Oost-Indiën boven alle andre Volkeren, en dat Nederlands Mogendheid door de Dapperheid van hare Landaard hier tot zo hoogen top van eere opgevefeld is, dat alles, wat men van de Heldendaaden, of van de Ontdekkingen der Ouden in 't Oosten, wel eer zo hoog opgegeven heeft, in 't allerminfte by de heldhaftige bedryven van deze moedige Nafaaten der Aloude Bataviërs niet kan nog mag vergeleken werden. Ja alle de Landen, wel eer by de beroemde Feniciërs, en Carthagers, (hoewel anderfints zeer groote Zeehelden) 't zy in hun eygen Lugtftreek, 't zy elders, daar buyten, befeten, mogen by de wyd-uytgefprekte Landvoogdy van Amboina alleen niet vergeleken werden; hoewel 'er (gelyk ons het vervolg van dit Werk leeren zal) nog vry grooter Veroveringen van zo veel andre Landen van tyd tot tyd op gevolgd zyn.

Wy fluyten derhalve dit Deel met dit kort Versje op Amboina gepast; 't geen hier, aldus van zich zelve spreekende, ingevoerd werd:

*Roemd Banda op 't gewasch van Focli, en van Nooten;
Macassar op zyn Ryft, met Java, en al zoo sterk
Ceylon op zyn Caneel; myn Nagelen, en Kerk,
Myn Water, uyt wat vliet het hier of daar gegoten
Zy, werd al om geroemd in helderheid Crytall
Gelyk te zyn, diens fmaak men nergens vinden fal.*

B L A D W Y Z E R

Der voornaamste Z A A K E N in het tweede Deel, en in deszelfs eerste Onderdeel,
genaamt Beschryving van

A M B O I N A.

A.		
Ardbeving, en des zelfs gevolgen.	104, 136	
Abbo, Way Abbo een rivier.	7, 9	
Abid.	214	
Abobo, een Dorp op Noeffalaoet.	82	
Aboro, op Oma.	91, 92	
Akat, een Eilandje by Rarakit.	57, 215	
Akoon, op Noeffalaoet.	82	
Aklope, een strand op Ceram.	55	
Akfan, een Dorp op Ceram.	61	
Akinoeffa, een Berg op Ceram.	53	
Akila, een binnenmeer op Kelang.	32	
Akila, Oeli Ala, of Leala.	96	
Akacca, een Berg op Oma.	93	
Akaye, een Rivier.	52	
Akang, een Dorp op Amboina.	115, 116	
Akatoe, op Hoewamohel.	40	
Akfoezezen, of Bergwilden, op Boero, 6.	Onder	
Radja Sifcoeloe, &c. op Ceram, 51-82.	Wan-	
meer op 't Orangkajenfcest verfecheenen.	241	
Akfonfus, Marryn Alfionfus hoek.	114	
Akmacoewa, op Ceram.	78, 79	
Akmahey, op Ceram, en sterkte hier weleer.	65	
Akmahoefoe, een Dorp op Amboina.	122	
Akmailla, Ama Toeli, Amaica, Dorpen op Oma.	92	
Akmallesi, op Ceram.	66	
Akmblauw, een der Ambonfche Eilanden.	28, 29	
Akmboina, 2. Deszelfs Eilanden, 3. Dit Eiland in 't byzonder befchreven, 96, 116. De kust Hitoe, 96 Den inham ontrent 't Kasteel, 116. Leytimor en deszelfs Dorpen, 117. Manfchap, 123. Het eerste proefluk van Nederlands Mogenheid in Oostindien.	351	
Akmboineezen befchreven, by de Ouden voor Menfchen-eeters gehouden, 138. Hun bygeloo-ve.	142, 276.	
Akmbon, de Stadt, met de Teekening, 124-138.		
't Kasteel Victoria, en andere Gebouwen, 129-134.		
't Land befchreven.	135.	
Akmbonfche Liederen, hunne Jaarboeken, 124.		
Taal, 243. Pokken, 248. Olien, 255. Ingezetenen, 256. Waaren, hier vallende, 350.		
Akme, Way Ame, een rivier.	114	
Akmet, op Noeffalaoet.	82	
Akmisfoort, een Pagger op Way.	112	
Akmaholo, op Hoewamohel.	36	
Akmillatoe, een strand op Bonoa en 't binnenwater.	34	
Akmsterdam, de vesting op Hila.	100	
Akngir, een Dorp op Ceram.	57	
Aknin, een Dorp, en een Gefpanfchap op Hoewamohel.	45	
Aknigara, een Kimelaha.	67	
Aknaja, Way Apaja, een Rivier.	14	
Aknon.	124	
Aknak.	160, 161	
Aknay, Way Ari, een Rivier.	113	
Aknagoena, een strand op Affahoe di.	42	
Aknanen Weshuis.	132	
Aknaringen der Alffoezezen.	74, 75	
der Amboineezen.	170	
Aknà (Noeffa) een Eilandje by Manipa.	31	
een Dorp op Ceram.	79	
Aknahoe di, 34, 42, 43. Een Dorp op Hoewamohel, 34, 42.		
Aknahonte vesting afgeloopen, 42. Oud Affahoe di, 42.		
Aknahoververd door d' H. de Vlaming, 42. Op Manipa geplaatst.	43	
Aknahoy, Way Afie, een Rivier.	115	
Akfelle, een Rivier.	55	
Akfifahoe, een strand op Ceram.	53	
Akfumatta, zie Waymatta.	78	
Akfuw, Way Auw, een Rivier.	13	
Akfuwaha, een Dorp.	123	
B.		
Baä, Way Baä, een Rivier.	6	
Babi (Poelo) een Eiland by Ajer Mira.	41	
Bacaffam.	158	
Bagea.	160	
Baguwala, een Dorp, enz. 113. Tocht des Schryvers van hier tot het Kasteel Victoria.	114	
Baja, Way Baja.	15	
Bajang Ullah veroverd Boero.	5	
Balamatta, een Dorp op Boero.	5	
Balatetro, een Hoek op Boero.	5	
Baliërs, in Amboina woonende.	269	
Balifche Vrouwen, ervaren Doctressen.	250	
Waaren hier gebragt.	349	
Bandaneezen op Rarakit.	57	
Bara, een Dorp op Boero, 5. Way Bara, een Rivier, 5		
Batatas-eilanden, by Manipa.	31	
Batavifche Waaren hier gebragt.	348	
Batetoika, een Rivier.	55	
Batoo Boy, 7, 15. Way Boy.	7	
Batoo Caloway.	48	
Batoo Gadjia, of d' Olifantsk lip.	124	
Batoo Loebang, by Larike, 108. Op Hoewamohel, 36		
Way Batoo Loebang, een Rivier.	130	
Batoo Pegge, een Hoek.	15	
Batoo Poan, een graauwe steen.	90, 123	
Batsjans flegrecht op Cerams Dorpen, 52, 54. Lis- fa-batta hunne Colonie.	54	
Baul.	205	
Bedelaars hier onbekent.	174	
Begraven, wat Lyken onbegraven blyven.	234	
Behorro, een Dorp op Boero.	5	
Beloeti, een Dorp op Amblauw.	29	
Bergen, Tomahoe, en Carammat.	3, 13	
Beri Beri.	248	
Beroe, een Rivier.	63	
Befi, Way Befi, een Rivier, 6, 15. Een Dorp op Ceram, 54, 64. Klaagt over den Corporaal, en over Inam Saraffa.	203, 207, 208, 211	
Betoovering der Amboineezen.	143	
Bimafe Waaren hier gebragt.	249	
Binau, een Dorp op Hitoe.	96, 105	
Binauwer, Silan Binauwer, een deel van Z. Ceram, 61		
Bini, Way Bini, een Rivier.	7	
Binnenmeer op Boero, 16-27. Ala, op Kelang, 32. Op Bonoa twee, 34. Tehoemina, op Hoewamohel, 43. By 't Dorp Koi.	77	
Bygeloove der Amboineezen.	142	
Bloedvinnen.	253	
Boa, Way Boa, een Rivier.	15	
Boas, een Bocht op Ceram, en een Rivier.	52	
Boboto.	343	
De Boeq, Koopman.	223	
Boeginees na 't leven verbeeld.	182	
Boenoë Heli, Way Boenoë Heli, een Rivier.	13	
Boero, een Eiland onder Amboina, 3, 5, 7. Tomahoe, een Berg en Dorp hier, 3, 4. Zetel der Stadhouders doch verplaatst, 3, 4. Lagondihout, 4. Tomahoe in Fakir's tyd, en Dorpen 'er by, 4. Moambkoe, en Noambgul, Eilandekens, 4. Foggi, Behorro, Balamatta, Hoecomina en Bana.		
Y y		Dor-

B L A D W Y Z E R.

Dorpen, 5. Way Nipel, 6. Liffella, een Dorp, 6.
 Way Lota, 6. Tagaliffa, Leliali, Dorpen, 6.
 Maroelat, een Dorp by de Rivier Samalaki, 6.
 Tjijeo Maraffa, Tidoreezen hier, 6, 7. De Boecht
 van Cajeli, en Cajeli, 7, 9. De Hoofdplaats, 9.
 Vestingen hier, 9. Namlea, een Dorp, en de
 Fabel des Weerwolfs, 7. Way Abbo, en Hoofd-
 plaats hier, 7, 12. Naamen der Dorpen by de
 Vesting, 9. t Opperhoofd hier, en zyn voorde-
 len, Ampt, enz. 10. Obfelans Dochter en haare
 kinderen by een Kayman, 12. Oeca, een klein
 Eilandje, 13. Zehit, 13. De Hoek van Roeba,
 van Pela, en Batoe Rea, 13. Laffiali, een Dorp, 13.
 Hat, Oeki, Roema lte, Wayfamma, Rebbe, Mafse-
 rette, Karike, Fogileko, Wadan, Saylani, Dorpen,
 14, 15. Verandering van Boero's staat na
 den Oorlog met Ternate, 16. Rang der Orang-
 Kaja's hier, 16. Vol fwaare Bergen, 16. Bin-
 nenmeir op tgebergte, met net bericht'eraf, 16-27.
 Coak Niefte, een Berg, 17. D: Parent's ver-
 rigting op Manipa, en Bonoa, 24, 25. d' Hr. van
 der Stel op Manipa, 24. Raakt onder Ternate, 27.
 Boetens der Amboinceezen, 246. Boetoe, Boy, Dorpen
 op Amblauw. 29, 88
 Boilili. 205
 Bonoa, bezogt door D. Parent, 25. Befehr even, 33-35.
 Noefa Boan, een Eilandje, 34. Bonöers, van ouds
 Roovers, 34. Dorpen, 34. Capitein Radja Ta-
 halile hier, 34. Schatting aan Ternate, 34. Be-
 staat in twee Eilanden. 35
 Borneo, Sagoe Borneo. 160
 Bort. 251
 Boway, een Dorp op Bohoa. 34
 D. Brants. 244
 Breuken van Armen, Beenen, enz. 249, 251
 Bukel, op Boero. 10

C.

Cabauw, een Dorp op Oma. 91-93
 Cabreffil. 216
 Cajoe Poeteh - olie, 253. Boomen. 112
 Calauze, Sengadji op Manipa. 31
 Calvatus, een befottelyk Gebeddoener. 110
 Caybobo, een Dorp op Ceram, 66, 79. Twee droogtens
 hier, 70. Op Haroeko geplaatst. 95
 Cajeli. 7, 9, 27
 Caylolo, een Dorp op Oma, 93. Levert in haare Ge-
 zangen nog Amboinas naam. 93, 124
 Cayman gepaard met Obfelans Dochter, 12. Der
 zelve gevallen op Honimoo. 87
 Cayrara, een Rivier. 55
 Cayratoe, een Dorp op Ceram. 67, 68, 79.
 Caladi. 160
 Calecale, een Eilandje. 53
 Calike, een gebergte op Hoewamohel. 45, 46
 Caloeway (Batoe) op Hoewamohel, en hun zeld-
 zaame gewoonte, 48. Hoek van die naam, en
 Dorp. 50
 Cambello, een Dorp op Hoewamohel, 36, 37. The-
 lia Hoofd hier, 37. Brengt eerst de Nagelen in
 Amboina, 37. Onze Planke Wooning hier, en
 Vesting Hardenberg, 37. De Wenteltrap, een
 Berg, 39. Wilde Koejen hier, 39. Grootte Na-
 gelfluikers en Voorvegters, 40. Ingezetenen
 zeer trots. 47
 Camoe (Noeffa) een Eilandje. 50
 Cammar, een Dorp op Ceram. 61
 Canari. 160
 Canariboorn, de Oudste op dit Land van Amboina, 117
 Capaha, een Berg. 102
 Capialakoorts. 247
 Capiteins Ampt, en Inkomen, 299. Der Borgers, 347
 Capoeti, een Rivier. 69
 Cana, een Hoek op Ceram. 53
 Caripe, een Dorp op Ceram. 78, 79
 Cassia, een Rivier. 78
 Caffiers - Ampt, en Inftuatie. 336

t Casteel Batavia, een Schip. 87
 Cafuwarisboomen. 55, 57
 Catalane. 70
 Cawa's Bogt, een Rivier. 50, 70
 Ceyt, een Dorp, en Vesting op Hitoe. 96, 104, 105
 Ceram, het grootste Eiland van Amboina, en deszelfs
 groote, 3, 35. Gammafongi, zetel der Stadthou-
 ders, 4. Klein Ceram of Hoewamohel, 35. Sihel's
 Hoek, Dorp en Koning, 35, 36. Oud Lefidi,
 Cambello, enz. 36. Lefidi, 39. Loehoe, 43, 44.
 Way Poeteh, 48. Groot Ceram, 47, 50-82.
 N. Kuff, 50. Slegt recht der Batsjanders op
 eenige Dorpen hier, 52. Z. zyde verdeelt, 59, 61.
 Manfchap op Ceram, 70. Een groot deel onder
 Honimoo, 90. Onder Oma, 95. Ceramners
 begraven geen Lyken door Alforeezen verfla-
 gen. 234
 Ceram Laoot, een Eiland ontrent Ceram. 59-61
 Chineezen, hunne Docters, Geneesmiddelen, en
 alle hunne gewoonten. 251-269
 Chirurgyns. zie Opperwondhealers.
 Christenkoninginnen Mantel, enz. 166
 Choeway (Oeka) een Eilandje. 159, 166
 Clappus Melk en Fry. 170
 Cleinodjen der Inlanders. 170
 Coak Niefte, een Berg op Boero. 171
 Coas, een Rivier. 78
 Cobbi, een Rivier. 51
 Coejen (Wilde) op Lefidi, enz. 35
 Coelit - Lawanboom, 121. Olie. 253
 Coelor, een Dorp op Ceram. 61
 Coerap. 25
 Coefcoesbaai op Hoewamohel. 41
 Coli, een Dorp op Ceram. 5
 Combili. 16
 Coningsvogel. 8
 Coperiteen. 8
 Cora-Cora's van Leliali, en Tagaliffa, 6. Van Hat, 14
 Van Titaway. 8
 Cora-Cora vloot, afgebeeld, 83, 84, 190. Reglement. 19
 Coude op Soya's Berg zeer groot. 11
 Cowafa (Sengadji) beschreven. 30, 31
 Crabben, middel tegen vergiftige Crabben. 25
 Crygslieden in Amboina. 27
 Cubiay, in Nova Guinea. 6
 Cymbalen. 16

D.

Danffen der Amboinceezen. 16
 Deel van de Maaltyd aan yder tegeven, in gebruik t
 de Amboinceezen, en Ouden. 15
 Defensie, een Vesting op Boero.
 d' Hr. Demmer bezoekt Kelangs Vlughtberg, 33. Bouw-
 Cambello's Vesting. 6
 Djamali, een Kimelaha.
 Djamiloe, 51. Syn Broeder, Pati Roemaran. 1
 Dienaars der F. Maatfchappy in Amboina, 270. Hu-
 getal befoeid 270, 271
 Doctoren, Chineseche, 251, 252. Limthiangko
 groot Doctör. 2
 Doctoreffen, Balifehe. 2
 Doeyongs, fekere Viffchen, waar vallen, 1
 Donder, en Donderfteenen in Amboina. 1
 Dooden beweenen der Amboinceezen. 2
 Drank der Amboinceezen.
 De drie Huyfen, een Dorp, en Martyn Alfonsf: Hoek. 1
 Duyven - Eyland by Manipa.
 Duurfteed een Vesting op Honimoo.

E.

Ebbenhout, op Boero. 3, 5
 Eedwater, op Manipa.
 Ey met een Kieken wiens deel dit is op een Maaltyd. 1
 Eylanden van Amboina, 3. Moamkoe en Noam-
 gul, 4. Oeca, 13. Manipa, 24, 29. Au-
 blauw, 28. Bonoa, 25, 33-35. Duyven E-
 land by Manipa, 30. By Caybobo, 68. M
 kiten

B L A D W Y Z E R.

Kiten, Batatas, Eylanden by Manipa, 31. Kelang, 't Verkens Eyland by Kelang, 32, 33. by Ajer Mira, 41. Noeffa Boan, by Bonoa, 34. Ceram, 37. Poelo Babi, by Ajer Mira, of Hoewamohel, 41. Eylanden Noeffa Ela, Noeffa Nitoe, en Noeffa Malawa by Hoewamohel, 43. Poelo Tikos, 43. Noeffa Camoe, op Groot Ceram, 50. Poulou Mata Lima, of Noeffa Ela, 53. Calecale, Soinoni en Moti, 53. Noeffa Oelat op Ceram, 54. Poelo Sanong, 56. Leeuwaardens - Eyland, 57. Poelo Akat, 57, 215. Keffing, 59, 216. Faran, 215. Poelo en Offa, 59. Ceram Laoet, 59, 60. Poelo Gellat, 60. Cubay, 60. Terumbar, en Goram, 61. Noeffe Oela, op Ceram, Z. Kust, 60. Cuffa, by Caybobo, 60. Noeffa Laoet, 82. Honimoa, 85. Moelana, 89. Amboina, 96. Noeffa Telo, by Larike. 103. Way Ela, een Rivier. 102. flet Eylanden, Noeffa Ela. 43. Capiracan, een Orangkaja. 50. een Dorp op Hitoe. 96, 104. Way Eli. 6. poeteh, een Dorp op Ceram en Bogt. 61, 65, 66, 79. bor, een Hoek op Amblauw. 29. re, op Amblauw. 29. l een Rivier. 55. s, een Dorp. 117, 119. l fchen op Loehoe. 47. een Rivier. 67. g, een Dorp op Hoewamohel. 38, 40, 41. Recht der Amboineezen. 154. een Rivier, vergader Plaats der Alfocreezen, by Caybobo. 70. a, een Dorp op Ceram. - 78, 79. aneng, een Dorp op Ceram. 59. s, een Berg op Noeffalaoet. 82. (Michiel) Sergeant. 214. a, een Dorp op Hoewamohel. 36. a, een Dorp op Hitoe. 96, 104. Swavel - Aarde hier. 104. ptaanen in Amboina. 269.

F.

n, een Eyland. 215. u, Way Fastou, een Rivier. 15. C, Orangkajen - Feet. 240. t, een Berg op Boero. 23. als Ampt &c. daar toe behoorende. 312, 313, 317--319. Der Hongi Vloot. 184. i, een Dorp op Boero. 4. ekeo, een Dorp. 15. a, een Dorp op Ceram. 64. o, Martyn Fonf's Hoek, 114.

G.

amafongt op Ceram. 4. dsdoener op Larike. 110. imfchryversampt. 321--323, 330. hier gangbaar. 348. ngen der Amboineezen by hunne naamen. 164. Na de maat. 183. der Inwoonders. 342. ftaffchen van Amboina. 147. ontoen in Amboina, die zeldzaam zyn. 151. chotels der Alfocreezen. zie Alfocreezen. skkelyke, weinig hier. 180. eekstunde der Amboineezen. 250, 251. ng's Werking. 254. s overwint Keffing, 60. Tobo, enz. 62, 63. ir, zeker Speeltug. 165. lau, een Dorp op Ceram. 62. ohoedi. 123. a Manis. 217. i Goell's Vesting. 59, 220. oe Goeroe, Ajer Goeroe, een Rivier. 98. i (Poelo) een Eylandje. 59.

Goli Goli, een Rivier. 79, 79. Gomelang, een Dorp op Ceram. 221. Gomilang, een deel van Z. Ceram, 61. Een Berg hierde Koornfchuur genaamt, 61. Een Dorp, 61. Gong, zeker Speeltug. 162. Graveel. 249. Guarufoenboekhouders Ampt. 319. Guinea (Nova) 216. Guffi, Way Guffi, een Rivier. 14.

H.

Haä, Way Haä, een Rivier. 118. Haarlein, een Vesting op Hitoe. 105. De Hr. de Haas zyn levenswyze. 273. Hahoetoena, een Dorp op Hitoe. 96. Haja, een Dorp en Bogt. 64. Hair, verborgen kragt des Hoofdhairs by de Amboineezen, 143, 144. Zeer gaegt by hen. 144. Cieraaden. 173. Hairfteeners. 174. Haita. 206. Hakibay, op Ceram. 62. Halawan-ajen. 172. Haloe, een Baay op Hoewamohel. 42. Haloy of Hoewaloy, op Ceram. 66, 67. Halong, een Dorp by 't Kasteel. 117, 122. Halsketenen. 174. Hame, Way Hame, een Rivier. 14. Hangen, Misdadige driemaal gehangen, 131. Hard of schootvry te zyn hier gemeen. 150. Haroeko, een Dorp op Oma. 91, 94. Hardenberg, Cambello's Vesting. 37, 38. Harderwyk, een Sterkte. 65. Haria, een Dorp op Honimoa. 87. Hars, op Kelang, en op Hitoe Lama's korte weg, 33, 98. Op Way. 103. Hasi's (Kimelaha) verhaal wegens Liffabatta, en Hatoewé, 54. Geplaatft aan de Laha. 114. Haffa, een Dorp op Ceram. 78. Hataboro, op Amblauw. 29. Hatamoeli, een Strand by Lucilla. 45. Hattahoeli, een Bogt by Hennemello. 43. Hatapoeteh, op Kelang. 32. Hatala, een oude Amboinees hier. 180, 181. Hattehahoe, op Ceram. 63. Hateloc, een dorp en Hoek op Amboina by 't Kasteel. 123. Hatilen, op Ceram. 55. Hative, een Dorp by 't Kasteel, 123. Kitsjil, 113, 123. Hatoc, een Dorp op Amboina, onder Noeffanivel, en op Ceram. 78, 115. Hatoc Afia, een Rif op Ceram. 55. Hatoeaha, op Hoewamohel. 36. Hatoc Alau, of Aloec, een Hoek op Ceram. 55, 56. Hatoelilli, een Dorp op Bonoa. 34. Hatochoelo, een Rivier. 64. Hatoemeten. 56, 62, 63, 223. Hatoc Noekoc, een Oeli en Rots op Hitoe, 78, 99. Eerfte Vesting der Hollanders. 104. Hatoenoeroe, een Dorp op Ceram. 53, 79, 99--102. Hatopoeteh, een Klip en Dorp op Ceram. 63, 78, 79. Hatoelili, een Hoek op Ceram. 66. Hatochinaroewa, Hatoemoroli - Hoejon, Bergen op Ceram. 53. Hatoeioewa. 68, 79. Hatoewahoch, een Dorp op Ceram. 78. Hatoewal, op Ceram. 79. Hatoewana, een Dorp. 86. Hatoewe, een dorp op Ceram, en teekening, 53. Des zelfs bogt, 53. Veroverd door Hidajat, 54. Sa-goehandel hier, 54. Kimelaha Hasi's verhaal hier van, 54. Permata, een dorp hier onder. 54. Hatfsgelden. 246. Haufchol, een dorp op Hitoe. 96, 102. Heha, Way Heha, een Rivier. 5. Helawan, Heli Helawan, op Hitoe. 96, 97. Helden der Amboineezen. 150. Heldenprys der Jonge Dochteren. 72. Henne-

Y y 2

B L A D W Y Z E R.

Henneloc, op Kelang, en Hitoe. 33, 106
 Hennekelang, op Hoewamohel. 41
 Henneloh, Hennelotoa en Hennelohoc. 96, 105, 106
 Henneloa, Hennelocwa op Kelang. 33
 Hennesfli, op Hoewamohel. 45
 Hennesochoc, een Gefpanfchap of Heli op Hoewamohel. 40
 Hennetello, op 't zelve. 43, 44
 Hennetochan, op 't zelve. 45
 Hennesway, een Bogt by Caybobo. 69
 Henneswali, op Hoewamohel. 44
 Herten hier, en wyfevan die te vangen, 159. Jacht op Hila, 100. op Tolchoe, 106, 111, 112. op Way, 111. op de Pas Baguwala, 113. op Hative Kitsjil, 113. op de Laha, 115. op Cambello f. Cambello. op Lefidi, &c. f. Lefidi.
 Heupe, dragen op de Heupe. 152
 Hhaha, een River. 55
 Hidajat, veroverd Liffabatta, Hatoeroe, Saleman. 54
 Higgith, een droogte op Ceram. 54
 Hila, het Hoofd-Dorp op Hitoe, 97, 100. Verblyf van Capiteyn Hitoe, 99. Logie en Vefling hier, 100. Vermakelyk Mangga's Bofch, en Herten-Jacht, 100. 't Opperhoofd en des zelfs Ampt, Aanfien en Inkomen, &c. 100, 101, 300, 312. Moorze Tempel. 101
 Historie Schryvers der Amboineezen. 175
 Hitoe's Kuff, ontfing fyn Nagelen van Waypoeteh, 48. Vuyle famenrotting hier, 48. En reden van die Naam, 96. En verdre faaken van die Kusten, 106, 116. Grenfpaal van de Landen onder dit Opperhoofd, 103. Manfchap, 106 116.
 Hitoe Lama, op Hitoe, 97. Spellewerks Kuffen, 97. Vefling Leyden, en 't Werk des Sergeants. 99
 Hoekomina, op Boero. 5
 Hockorila, een Dorp op Amboina. 117, 120
 Hoekoe, op Ceram. 67, 79
 Hoekonaloc, een Dorp over 't Casteel. 99, 103, 114.
 Hoeloc, een Dorp op Bonoa. 34
 Hoeloung, een Dorp, en Hoek op Hoewamohel, 40, 44, 45. Een Berg op Ceram, 52. Een Dorp op Ceram. 78, 79
 Hoenoet, een Dorp op Hitoe. 96, 98
 Hoetoemeri, oud Hoetoemeri, 113. Een Dorp op Amboina, 117, 120. Nooteboomen, Seree, Coelit-Lawan hier. 121
 Hoewa, een Dorp op Ceram. 66
 Hoewa Refsi, een Berg op Ema. 119
 Hoeway, een Dorp op Ceram. 79
 Hoewalay, een Dorp op Ceram. 66, 67, 79
 Hoewamohel, of Kleen Ceram, 35. des zelfs Manfchap. 48. Is de oudfte Nagelplaats. 48.
 Hoewen of Elzeboe, een Hoek op Amblauw. 29.
 Holalioe, op Oma. 91--93
 Hongi-Vloot, of Coracora Vloot, 184, 185. S. Coracora Vloot. 190, 193, 238.
 Honimoa, een Eyland. 85--91, 300, 312
 Hoofden der Vyanden te nemen is gemeen by de Amboineezen, en Ouden. 150
 Hoofdpyl, en Middel daar tegen. 250
 Hoorn, een Vefling op Oma. 93
 Hoorn (Jan Van) op Way. 111
 Hote, een Dorp op Ceram. 55, 56
 Hout op Boero, Ebbenhout, &c. 3, 5. Lagondihout, dat yemand jong maakt, 4. op Kelang, 33. op Ceram by Laymoe fchoone Boffchen, 64.
 Huylen en Huysraad der Amboineezen. 166.
 Huwelyken, de Amboineezen handelen al vroeg hier over, 152. Hunne gewoonten als hunne dochters Hawbaar zyn. 135

Goudfmeden.
 Icht.
 Inham van Amboina.
 Ikan Sowanggi's vergiftige fteeken, 251. Midd'er tegen.
 Jonge Dochters ten Prys van dappere Helden geftel java, die van Noeflanivel van Java, 122. Die van tive Kitsjil, 123. Waaren hier gebragt van Java
 Ila, Way Ila, op Boero, een Rivier, 5. Des oorfpronk, 6. Way Ila, een Rivier op Ceram
 Een Rivier op Laerike.
 Ilat, een dorp.
 Ilatoefowa, een zekere Steen.
 I-jan oeroe of Joenoeloc, een Orangkaje op Ceram
 Infructie voor de Opperkoopman, 289, 294. V de Opperhoofden der Buitencomptoiren, 300. Voor den P'ifcaal, 313. Ampliatie van dien, Voor den Winkelier, 332. Voor den Caffier, Voor den Roymcelter, 126. Voor den Gefchryver, 323. Voor den Raad, als de L voogt op de Hongitocht is,
 Ipapoeteh, een dorp op groot Ceram.
 Ihamahoe, een dorp op Honimoa, 87. Korte na Sirifori, 87. Zyn Goudsfuits, 87. Rif hie
 Ihoeway Iman.
 Inwoonders getal.
 Itawacka, een dorp op Honimoa.
 Justitie Raad, zie Raad. Leden verkiezing.
 Juweelen der Amboineezen.
 K.
 Kaylolo, op Oma.
 Kayratoe, op Ceram. 67, 6
 Kayfockoe, op Ceram.
 Kaytetto, op Hitoe. 96
 Kakkerlakken, zekere Menfchen.
 Kalehali, Hhoekom op Boero.
 Kamarien, op Ceram.
 Kapaja, op Ceram.
 Kapaja-api-oloh, op Ceram.
 Karaminat, een Berg op Boero.
 Karihoe, op Oma, en de Vefling Hoorn. 9
 Karike, een dorp, en Rivier.
 Karioe, of Kalioe, op Ceram.
 Kaffia, op Ceram.
 Kaweh, of Koffi.
 Kea, Way Kea.
 Kefing, een Eiland op Ceram, 59, 60, 216. Spe handel der Javaanen en Macafflaaren, 63. I mans groot gezag hier.
 Kelang, een der Eilanden van Amboina, en een c 32, 33. Vlughtberg door de Hr. Demmerbezo
 Kelila, op Ceram.
 Kelilatoe, een Berg op Hoewamohel.
 Keligao en Kellikaba, op Ceram.
 Keliloeboe.
 Keling, op Ceram.
 Kellemoeri, op Ceram.
 Kellibon, een ftout Volk, 61, 221. Geval dezer nings met Naja Tarocna.
 Kerk (de Maleitze) 150. Hollandze in Teekce 133, 134. Oude Hollandze in Prent.
 Kerkelyke Bedienden hier.
 Keffongat, op Ceram.
 Ketenen, Halsketenen.
 Kien, op Ceram.
 Kilang, op Amboina. 114
 Kimelabas, Leliato en Lochoe van de Papoas g men, 54. Haff's verhaal wegens Hatoeewe, en Djarnali, Anglara, en Lawadyen doodgeft voor Hoewaloy.
 Kirikille, Way Kirikille.
 Kiffelau, op Ceram.
 Kleederen en Kleinodien der Amboineezen. 166, 16
 Kook, op Ceram.
 Koedi, Way Koedi.
 Koena, Way Koena.
 Kd

B L A D W Y Z E R.

Noessa, Way Koeffa. 6
 Noessi. 161
 Noehati, op Ceram. 78
 Nola, Way Kola. 14
 Noli, op Kelang. 33
 Nolle Kollie, een Strand by Caybobo. 69
 Noroloeve, op Ceram. 52, 78
 Nottaroewa, een deel van Z. Ceram. 61
 Nowan, op Amblauw. 29
 Nramen der Vrouwen hier gemakkelyk. 152
 Nrytbergen op Ceram. 66

L.
 Laa, Way Laa, een Rivier, 5. by Hoeconaloe, 114
 Laala, een Dorp op Hoewamohel, 44. Houte-
 vastigheyt, en Macaffaarische Vesting. 44
 Laba, Way Laba, een Rivier. 13
 Labat Way Labat 14
 Labohan (Pati) op Boero. 12
 Lacheroy (Daniel de) Sergeant. 66
 Lacka Ela, een Berg op Ceram. 51
 Lagondihout, op Boero, om jong te werden. 4
 Laha, in den Inham van Amboina, 114. Kime-
 laha Hasi hier. 114
 Lahiali, een Dorp op Ceram. 79
 Lahoen, Way Lahoen, een Rivier. 113
 Lakamay, op Ceram. 70, 79
 Lalong, Way Lalong, een Rivier. 115
 Lama, Way Lama, een Rivier. 6
 Lamheyd. 248
 Landfiekte. 248
 Lana, Way Lana. 6
 Landvoogd wat hy trekt van 't Orangkajen Feest. 242
 Landvoogd en destelfs Ampt, &c. 272. 273. Syn
 de groote Magt in opfigt der andre Bedienden, 73, 74--79, 274--287.
 Lao, Way Lao, een Rivier. 14
 Lapia, Way Lapia, een Rivier. 12
 Lapo, Way Lapo, een Rivier. 43
 Larie, een Dorp, en Comptoir, 107, 110, 111.
 Vesting Rotterdam, &c. 109. Opperhoofd, syn
 Rang, in komen. 109
 Larier, Way Larier, een Rivier. 113
 Lasiatta, Way Lasiatta, een Rivier. 14
 Lassi, op Boero. 13
 Lassilehoe, of Lassalehoe, op Ceram; 69, 79
 Lateri, Way Lateri, een Rivier. 113, 123
 Lata, een des selfs Koning. 53, 78.
 Latim, een Dorp op Hitoe. 96.
 Latoe, een Dorp op Hitoe, 96. Een Rivier, en
 Dorp op Ceram, 64, 66, 67, 79. Way Latoe,
 op Boero, 14. op Hoewamohel, 36. op
 Noessa Laet. 83
 Latohalat, een Dorp op Amboina. 122
 Latoe peloe, een Dorp op Ceram. 78
 Latoe Poloenoen, een Koning. 102
 Latoe Sapocelang. 121
 Latoe Wiloeloe. 102
 Latulata, een Dorp op Ceram. 55
 Lulliffa, een Koning. 65
 Lawa Lauwa, een Hoek op Hoewamohel. 48
 Lawa, Way Lawa, een Rivier. 114
 Lawadyn, een Kimelaha. 67
 Lawymoe, een Dorp op Ceram. 64
 Lawyn, een Dorp op Hitoe. 96, 105
 Lawery. 249
 Lawi, Way Lea. 13
 Lawihari, een Dorp op Amboina. 117, 120
 Lawalehoe, een Dorp op Hitoe. 96, 105
 Lawaroe, een Dorp op Ceram. 64
 Laweden, een Vesting op Hitoclama. 99
 Lawoelo, Way Lekfoelo. 15
 Lawia, Way Lela, of Way Ila, twee Rivieren, 109, 114
 Lawiali, een Dorp op Boero, en Coracora. 6
 Lawiato geuomen door de Papoas. 54
 Lawe, Way Lere. 6
 Lawi Patch Lessi. 48

Lessiela, een Dorp op Hoewamohel. 44
 Lessidi, een Dorp, Nagel Comptoir, en Vesting
 Toetop Moelat hier, 36--39--40
 Leeuwaardens droogte, en Eyland, 56, 57
 Lewa, Way Lewa. 51
 De Ley, by Larikie. 108
 Leyuitoe een Dorp. 83
 Leypzig (Jan van) Befoekt Boero's Binnen Meir, 16
 Leytimor, een deel van Amboina's bysonder Ey-
 land. 117
 Levens wyfe hier. 342
 Lia, Way Lia. 14
 Lian, een Dorp op Ceram, 66. of Lien, een Dorp
 op Hitoe. 96, 103
 Liederen der Amboineesen, hunne Gedenkboeken. 24
 Liela, een Dorp op Hoewamohel. 44, 48
 Lien, op Hitoe. 96, 103
 Lyken, door Alfoereezen verslagen, werden niet Be-
 graven. 234
 Lillboy, een Dorp op Amboina, 115. Pati ontslagen
 van syn Bannissement. 26
 Lim Thiangko, een Chinees Doctor. 254
 Limoy, op Amblauw. 29
 Lifa, Way Lifa. 13
 Liffa, Way Liffa, op Lessidi. 39
 Liffaloewa, een Dorp op Ceram. 78
 Liffahatta, een Dorp op Ceram. 51--54
 Lifficali, op Ceram. 79
 Liffella, een Dorp op Boero. 6
 Litsjing, Radja Saway. 96, 102.
 Locmans bericht wegens Nova Guinea, 216. Syn
 groot Gefag op Kessing. 218
 Locki, op Hoewamohel. 44, 45
 Loehoe, een Strand op Ceram. 53
 Loehoe, Way Loehoe. 115
 Loehoe, een Dorp op Manipa. 30, 31
 Loehoe op Hoewamohel. 40, 43, 44, 45--47
 Loehoe (Kimelaha) genomen door de Papoas. 54
 Loela Ale, een Dorp op Ceram. 78
 Loema Batal, 78. Loema Eloec, of Roemah Eli, 78.
 Loema Hejo, 78. Loema Moni, Loema Peloe,
 Locina Way. 53
 Loffassili, op Amblauw. 29
 Loloe, Way Loloe. 115
 Loti Hoewa. 113
 Lota, Way Lota. 61
 Loyen, op Hitoe. 96
 Lucicla, op Hoewamohel, 45. Veroverd door de
 Heer van Dienen. 46

M.
 Maaltyden der Amboineezen. 155
 Mabekoe-Rif, op Ceram. 62
 Macassar, Waaren van daar hier gebragt. 348
 Macassaaren hier woonende. 269
 Maccabala, of Maccabale, op Ceram. 78, 79
 Maceanobal, op Ceram. 78
 Macuala, op Ceram. 66
 Madjapait, Ajer Madjapait, 99. Een dorp op Boero. 6
 Mahdodcm, eerste planter van 't Moors Geloof op
 Loehoe. 46, 47
 Mahoe, een dorp op Ceram, 67. Way Mahoe. 113
 Makariki, op Ceram. 65
 Makinan, een Rivier. 53, 60, 1
 Makoreffi (Capitein) op Ceram. 68
 Malala, op Ceram. 78
 Malawa (Noessa) een Eilandje. 43
 Malcittiche Taal. 244, 245
 Mali Mala, Krytbergen op Ceram. 56
 Maloecka, op Ceram. 67
 Maloan, een Rivier, en dorp op Ceram. 52, 78, 79
 Mamalo, op Hitoe. 96, 102
 Mangga'sboonen, op Hila, 100. In de Mardheyka. 114
 Mani, een dorp op Ceram, 66, 78, 79. Way Mani,
 een Rivier. 6
 Manipa, door D. Parent, en de Heer van der Stel
 bezogt. 24

 Y y 3 Manis

B L A D W Y Z E R.

Manis (Goela) 217
 Manoe Meten, een der drie Capiteins op Ceram. 78
 Manoe Salewane, de koningsvogel. 81
 Mantel van Staat der Christenkoninginnen. 169
 Marcafta, een Bergtoffe. 83
 Mardheyka. 117, 123, 134
 Mardheykers. 256
 Marihoenoe. 78
 Markt van Amboina. 130
 Marlattang, op Boero. 16
 Maroelar, op Boero. 6
 Mars bericht wegens Boero's Binnenmeir. 19
 Maifaleoe, op Ceram. 78
 Maifapait, Way Maifapait. 6
 Maifavoy, op Amblauw. 29, 31
 Mafferette, op Boero. 9, 15
 Maffil, een Berg, een dorp op Hoewamohel, eerste
 moedergrond der Nagelen op Ceram. 37, 38
 Maffoy, een Specryfchors. 60
 Mara Lima (Poelo) Eilandekens. 53
 Maraik. 217
 Mattoean, een der drie Capiteins op Ceram. 52
 Meir op Boero, zie Binnenmeir. 16
 Melaartheid. 249
 Melshoek. 114
 Melk, Clappusmelk. 159
 Menscheeters, de Noeffalauwers. 83, 84, 138
 Meflowal, een Eiland der Papoa's, en hunne Ver-
 gaderplaats Hote. 55, 56
 Middelt tegen verfcheide ongemakken, tegen de Wit-
 tevloed. 252
 Mira, Ajer Mira, op Hoewamohel. 39, 41
 Misdaadige driemaal gehangen. 131
 Miskiten Eiland by Manipa. 31
 Miften, of Meften der Akkers hier. 159
 Mifteen Vrouwekleeding. 256
 Moamkoe, een Eiland. 4
 Moelana, een Eilandje, onnoozele hier. 89
 Moeloepeli. 206
 Moeloet, een dorp op Hoewamohel. 36
 Moeroetto, op Ceram. 67
 Monelani, op Amblauw. 29
 Moors Geloof door wie geplant op Loehoe. 46
 Moorze Tempel op Hila. 101
 Moreel, een Banda's Borger. 219
 Moris neemt het Spellewerksuffen op Hitoelania
 weg. 97
 Mofappal, op Hitoe. 96, 101
 Moti, een Eilandje. 53
 Moxa's Werking. 254
 Muilen, of Tsjeripoe's. 169

N.

Naamen der Orangkaja's op Boero, 9, 16. op Am-
 blauw. 29
 Naam, Zuignaam der Ambonze kinderen. 152
 Nagelen der vingeren rood te maaken hier gemeen. 165
 Nagelen, welker op Boero, nu niet, 27. Door die
 van Cambello eerst uit Ternate op hun land ge-
 bragt, 37, 38, 40, 43, 350. Ontdekt op Oelafoeni,
 198. Gezogt op Hatoenoeroe, 199, 200.
 Uitgeroeid op Seroelau, enz. 44. Groote Nagel-
 boom op Seroelau en Anin, 44. Nagel-
 of Hartzuigelden, 246. Nagelryke plaatzen, 44,
 45, 48, 84, 89, 94. De Hitoeëzen tot d'aanplanting
 van Nagelen gedwongen, 101. Libbalehoe,
 Hitoe, en Sopa zeer Nagelryk. 105, 118
 Nako, op Amboina. 117, 118
 Nala, Way Nala. 14
 Nalahia, op Noeffalaoet, en 't Warmwater. 83
 Nanakoli, by Alang. 115
 Naman, Way Naman. 51
 Nankarti, op Amblauw. 29
 Namea, Way Namea, en Fabel van den Weerwolf. 7, 14
 Nanma, op Amblauw. 29
 Nanam, Way Nanam. 6, 15
 Nanoc, Way Nanoc. 14

't Naffaufche Gat by Kelang. 32, 4
 Nau Binau een Oeil. 96, 10
 Nau, een dorp op Hitoe, en Vefling hier. 10
 Neira (Thomas) Pati van Ouw. 20
 Nibono, op Hoewamohel. 4
 Nintoepa. 4
 Nipel, Way Nipel. 1
 Nitoe, Way Nitoe, 4, 135. Noeffa Nitoe, en Oel
 Nitoe, Eilanden. 7
 Niwel Tetoe, op Ceram. 7
 Noam, op Hoewamohel. 4
 Noambgul, een Eilandje. 4
 Nochahali. 96, 10
 Noeabloe, of Noekauloe, en Noeaula. 10
 Noehata, op Hoewamohel. 10
 Noeheloe, of Noecheoc. 10
 Noekohey, op Ceram. 78
 Noekauloe. 10
 Noelaa, op Hoewamohel. 10
 Noenoefakko, een zeldzaame Boom. 10
 Noeoloe, op Ceram. 10
 Noefla Coffa, 69. Ela, een Eilandeken, 43. He
 hooge Bergen op Ceram. 10
 Noeffalaoet, een Eiland, Dorpen en Vefling, enz. 82-8
 Staat onder Honimoo, 90. Koningen van Kila
 oorspronkelyk van hier, 119. Zyn Mefche
 eeters. 10
 Noeffa Oelat, 68. Oelat, Eilandekens. 10
 Noeffatapi, een der vier Landvorften van Hitoe,
 Tehoe, op Ceram. 10
 Noeffelhoe, op Ceram. 10
 Nollot. 10
 Nootenboomen, op Ouw, 89. op Libbalehoe, 10
 op Hatoemoeri. 10
 Nova Guinea. 2
 Nuniali, op Ceram, 50, 78. Hoofd van een Lar
 vergadering, 79. Orang Toehas weerbard
 heid, 195, 196. d'Orangkaja beloofst aan 't tra
 te komen woonen, 196. Verfche klagen ov
 hen, 196. Van de Orang Toeha's over d
 Orangkaja. 10
 Nuntatti, Way Nuntatti. 10
 O.
 Obin, op Ceram. 54
 Obielans Dochter aan een Cayman gepaart, en k
 deren'er af. 10
 Oeka (Poelo) een Eilandje. 10
 Oeka Nitoe, Oeka Choewai, Oeka Talla. 10
 Oeki, een dorp, en Rivier op Boero. 10
 Oekoet, op Ceram. 10
 Oebi. 10
 Oekoholi. 10
 Oelafoeni, Nagelen hier. 10
 Oelat, Way Oelat, 45. Een dorp, 88. Konin
 zyne moorden en dood, 179. Eerste Predik
 hier geplaatst. 10
 Oelatkit, een droogte op Ceram. 10
 Oele, een Berg op Hoewamohel. 78
 Oeltoeri. 10
 Oeli, een Gefpanfchap, Oeli Hclawan, 't eerste
 Hitoe, 50, 97. Sayleffi, 't tweede, 96, 102.
 wani, 't derde, 96, 103. Hatoenoekoe, 't v
 de, 96, 104. Ala, 't vyfde, 96, 104. Nau
 nau, 't zesde, 96, 105. Solematte, 96, 1
 Hoofd van yder Oeli. 10
 Oeme, Way Oeme. 10
 Oendor, op Ceram. 10
 Oeniffa, zie Oeriffa. 10
 Oerfa, Way Oerfa. 10
 Oeriffa, en Oeniffa, een Strand op Oma. 93
 Oerien, by Larike, 107. Een Corporaal hier. 117
 Oeriffen. 10
 Oerong, op Ceram. 52
 Oeffen (Pati). 121
 Oewane, een hoek op Manipa. 10
 Oewen, een Berg op Ceram. 10

B L A D W Y Z E R.

ker, verſcheiderlei, op Hitoe's korte landweg. 98
 Meoer, op Ceram. 78
 Miën; (Amboone) verſcheidene. 255
 Mitaat, een Rivier. 117
 Mon, op Hitoe. 96
 Ma, een Eyland, en Dorp, 91. Dorpen, en
 Warmwater, &c. 91, 94. des Schryvers Ge-
 vaar op dit Gebergte, 92. Dorpen op Ceram
 hier ouder, 95. Caybobers wel eer hier. 95.
 mloop, of Coerap. 253
 mon, op Ceram. 66
 Min, in Nova Guinea. 60
 Mogen-middel. 252
 Ontſprong, der Koningen van Iha van een Calappa
 Radja, 87. der Alangers, van Aal, 116. der
 Rivieren Waytomo en den Olifant, 117. der
 Amboineefen, 139. Van veel en uyt een Ey, 140
 Van Slangen, Boomen, &c. 142, 141
 Porcieraaden der Amboineefen. 172
 Pdiſſers der Spyt. 160
 Polari, Way Opolari. 114
 Poperkoopinan, ſyn Ampt, en Inſtructie. 289
 294, 295, 298, 299
 Poperhoofden der Bayten - Comptoiſen Inſtructie. 300
 Poperwondhealers Ampt. 337
 Pangkaja's op Boero, hun rang en naamen. 16
 Van Leſſidi, 40. Van Loehoe, 45, 46. Van
 Cambello, 40. Van Affahoedi, 42. Elæe Ca-
 piracan, 50. Van Keſſing, 60. 1-Jan Oeroc,
 op Tanoeno, 68. Cameras op Hitoe, 97. Tam-
 maleſſi in de Ketten. 103
 Pangkaja's Feest, en reden van dien, 240, 241, 242
 Pambay. 182
 de Liederen onder de Amboineefen. 180
 Paw, een Dorp op Honimoa, 89. Pottebackers,
 en Nootenboomen hier, 89. Thomas Neira,
 Pati hier. 205

P.

Pat, op Ceram. 53
 Patenten. 341
 Patbrugge, maakt een Gracht op Baguwala. 113
 werd lam, 136. Synceerlykheyd, in 't Gericht
 ontrekbaar door geld. 264
 Patden - ſtoelen, een leekerny. 159
 Patier, een Corporaal. 206
 Patſoekke, op Ceram. 78
 Patſedo-bry. 158
 Patſero, op Honimoa. 86
 Patſoas, Neſtelplaats op Ceram, Cara, 53. Nemen
 Leſſi en Loehoe gevangen, 54. hunnen han-
 del met de Ceramiſe Dorpen, en hunne Colonie
 op Hote, 55. hunne vergadering op Rarakit, 57
 Patſoeti, op Ceram. 55
 Patſoerent's verrichting op Boero, &c. 24, 237
 Patſalehoe, op Ceram. 70
 Patſinaroe, op Ceram. 79
 Patſan, een Vergadering der Alfoereefen. 78
 Patſi, een Dorp. 123
 Patſinoeſſa, op Ceram. 67, 68, 79
 Patſwayl, op Hoewamohel. 44
 Patſſela, een Baey by Affahoedi. 43
 Patſa, een Hoek op Boero. 13
 Patſmao's geval. 170
 Patſſa, op Hitoe. 96, 103
 Patſuw, op Oma. 91, 93
 Patſſenta. 172
 Patſmata, op Ceram, by Hatoewe, 54, 55: Een
 handel der Papoas hier. 55
 Patſſa een Dorp op Ceram. 67
 Patſſape, op Ceram. 79
 Patſſe Somocirin. 79
 Patſſe, op Ceram. 69
 Patſſepoewi, op Ceram. 50, 70
 Patſſſch, Way Poeteh, een Dorp. 44
 Patſſoelc, op Ceram. 78
 Patſſſiequen Raad. 338

Poloet op Hitoe. 96, 102
 Porto, op Honimoa, 87. Lauw Water hier. 90
 Pokken (Amboone) 248
 Pokjens der kinderen. 247, 248
 Pontiana. 145
 Praeuw. 182
 Predikant, Maaltyd voor de Neerduytsche Predikant,
 die 's morgens Predikt, ſeer inoeylyk by den
 Landvoogd, 272. Eerſte Predikant van Honi-
 moa op Oelat geplaatſt, 88. Des ſelfs rang hier
 op Oelat. 89
 Du Pree's Schelmſtuk ontrent Pelſimao. 176

Q.

Quaalen, Middelen tegen verſcheydene der ſelve. 252-254
 Quaus, op Ceram. 57, 58

R.

Raad, Politiken Raad, of Raad van Politie, 338.
 Van Juſtitie, 339. De Land Raad, 339. Appel
 van de ſelve tot den Raad van Juſtitie op Bata-
 via, 340. Van Weesmeesteren, 340. Van
 Kleine- en Huwelykszaaken, 340. Van Chi-
 neeſche Boedelmeesters. 340
 Raadpleging's Middelen der Alfoereefen. 75, 81
 Rubana, een Trommel, en opgeheldert. 150, 164
 Rapport van een Hongi-Toecht. 193
 Rarakit, een Dorp op Ceram. 57, 215
 Vergader plaats der Papoas en Bandaneefen. 57
 Rea, een Hoek op Boero. 13
 Rebbe een Dorp op Boero. 15
 Reepi. 173
 Oude Regeering der Amboineefen. 245
 Regenmoefion ſwaar in Amboina. 136
 Ria Oeritta, een Strand. 83
 Riboe, een Dorp op Ceram. 62
 Du Rieus Rapport van de Hongi-Toecht. 193
 Ten Rhyne (Doctor) 249
 Riharoewa-Heroe, een Dorp op Ceram. 78
 Rylt, by de Amboineefen in gebruyk. 156
 Riſlaroewa, op Ceram. 78
 Riſſeari, op Ceram. 66, 79
 Rivieren, by een Menſch vergeleken by de Ma-
 leyers. 117
 Roeba, een Hoek op Boero. 13
 Roehoe, Way Roehoe. 113
 Roehocmoni, een Dorp op Oma. 91, 94
 Roemah Ahil, 78. Roemah Ela, 53, 78, 79. Roemah
 Soekate. Roemah Tameri, 60. Roemah Oelat, 54.
 Roemah Lait, Dorpen op Ceram, 66. Roemah
 Ite, een Dorp op Boero. 9, 14
 Roemakay, een Dorp op Ceram, 67, 79
 Roemala, een Dorp op Ceram. 78
 Roemaray (Patti) 51
 Roeton, een Dorp. 117, 120
 Roewatta, een Rivier. 66
 Roodenberg, en Schoon geſicht hier. 114
 Roodhand, Middel'er tegen. 252
 Rora op Ceram. 44, 45
 Roymesters Inſtructie van Amboina. 126
 Ruis, een Rivier. 66

S.

Saaroo, een droogte by Caybobo. 70
 Sabadyn verovert Liſſabatta, Hatoewe; enz. 54
 Saaiſoenen des jaars hier. 136, 137
 Sagoe; Sagoe Borneo, 160. Brood hier van te ma-
 ken; 156, 160. Wormen, een leekerny. 159
 Saguweerdrank. 160
 Sahoelau, een Alfoerees Koning, en wat onder hem
 ſtaat; 53, 77. Dorpen, 53, 66, 78. Makinan-
 Rivier zyn grensmaal, 53. Zeldzaame Brug daar by
 aan ſtrand komt; 53, 67, 77. D. Montanus geval
 met dezen Koning, 76. Binnenmeir by Coli, 77.
 Zyn Strandplaats, 77. Is de magtigſte der Al-
 foereeze Koningen. 77
 Say.

B L A D W Y Z E R.

Sakete, Way Sakete, en Sakoela.	109, 115
Salamat (Kaitsjili)	7
Salangur, een Berg op Ceram.	57
Salatti, een hoek of dorp op Amblauw, 29.	Een
dorp op Kelang.	32
Salawane, op Ceram.	78
Saleman, op Ceram, 53, 54. Op Boero.	12
Saloe, een Berg op Hoewamohel.	45
Salokoe, een dorp.	44, 45
Salaway, een Bocht op Ceram.	54, 55
Salven, de Amboineezen zalven zig met olie.	152
Zalfpotjens.	72
Samabo, een Strand op Manipa.	30
Samalaki.	6
Samaleeuw.	209
Samalla.	13
Samarau veroverd Boero, en Manipa.	27, 32
Samet, op Oma.	91, 94
Saniane, een Hoek op Kelang.	33
Saniri, of Patan, een Vergadering van Alfoereezen, 78.	120
Weir Saniri, een Rivier.	120
Saparoewa, een Dorp en Velling.	88
Sapalwa, een Rivier.	51, 55
Sapon Sojafloc, op Ceram.	78
Saraffa, Imam Saraffa.	203, 206, 207, 213
Sarong, Poelo Sarong, een Eiland.	50
Saway, een dorp op Ceram, 54. Vergadering hier, 204	209
Corporals hier.	209
Sawani, een Gefpanfchap op Hitoe.	96, 103
Sawalete, op Ceram.	78
Sawan, middel tegen de Sawan.	254
Saylam, op Boero.	15
Saylessi, een Gefpanfchap op Hitoe.	96, 102
Schatting, zie Tol.	
Schananti Oleum of Serceolie.	255
Scheppen der Amboineezen na de Maat.	183
Schildpadden by Caybobo, en die Quaal.	68, 253
Schootvry (d'Amboineezen weten zig) te maaken.	150
Schryver, des Schryvers elendige nacht op Noella	
Caffa, 69. Gevaar op Oma's gebergte, 92. op	109
Larike, door Kiay Maas gered.	109
Schulerus rapport van een Hongitocht.	123
Sea, op Bonoa.	34
Sebekiri, een Strand op Cambello.	37
Sekreten, by de Amboineezen niet.	151
Selar, op Manipa.	30
Selam, zie Sielan.	
Senay, op Bonoa.	34
Senalo, op Hitoe.	96, 104
Serè, en Serceolie.	112, 121, 255
Serit, een Dorp, en Hoek.	123
Seroelan, op Ceram, 44. Nagelryk, en onnoozel	44
volk.	44
Seroemahoe.	117
Seroewawan.	68, 79
Seroewolo, op Ceram.	78
Serolau, een Droogte by Caybobo.	70
Seylale, ontrent het Kaiteel.	117, 122, 123
Seylaffi, op Amblauw.	29
Staffe, een Pagar.	10
Stelan Binauwer, en Stelan.	61, 62, 66
Siekten, en Siekenhuis.	130, 131, 246
Sihelshoek, een Dorp op Hoewamohel.	35, 36, 44
Sila, een Dorp.	83
Silchoe, op Amblauw.	29
Sima.	123
Singen, en Naamen der Gezangen.	164, 183
Sipel, een Rots.	104
Sirem Ahea, op Ceram.	79
Sirifori op Honimoa.	88
Sifeoelo, een Dorp der Alfoereezen, 51, 77, 78	78
Des zelfs Strandplaats, Seroewawan.	68
Siffenaroe, op Ceram.	67, 78
Sithiongko, Chinees Capitein.	25b
Siwar, op Amblauw.	29
Slangen, oorsprong van zommige, en dienst der zel-	
ve, 140. Goude Slangen, Juweelen, 170. Klei-	

nodien, en Haircieraaden, 173. Werking v	
die Steen.	2
Slaven, Quaade zyn een groot ongemak, en verdr	
aanmerkingen 'er over, 343. Waartom zo	
mige zoo fwart zyn.	
Sleuteldragen op de fchouder, een oude Ooftert	
gewoonte.	
Soebier, een Millies Borger.	
Soeli, op Amboina.	
Socinoli, of Soemoeri, op Ceram.	
Soeri Cappa, Way Soeri Cappa.	
Soetela, op Hoewamohel.	44
Soya, op 'tgebergte van Leytimor, 117, 118.	
neden, 117. Atkomst dezer Koningen.	
Soinoni, een Eilandje.	
Sole, een Straat by Kelang, 32, 41. Een Dorp	
Ceram.	70
Selothay, een Klip op Ceram.	
Somiet, een Dorp, een Ryk op Ceram, 52, 67, 77.	
Dorpen dezes Konings.	
Somoeri, op Ceram.	
Sopete, op Hitoe.	
Soutmaaken der Amboineezen.	
Sowanggi, Ikan Sowanggi vergiftige steeken,	
middelen daar tegen.	251
Soyfa (Antoni de)	
Speecryhandel der Javaanen en Macaffaaren op K	
fing, 63. Bosfchen by Werimama, 63. No	
teboomen op Oelat, 89. op Libbalehoe, 1	
op Hoctoemoeri.	
Speelen der Amboineezen.	
Speeltuigen der zelve.	
Spekberg by Loehoe.	
Spyze der Amboineezen, 157. Opdiftchers.	
Springveld, Corporaal op Saway.	203--211
Spruwmiddel hier.	
Stadthouders des Konings van Ternate, eerst op Bos	
daar na op Ceram, op Loehoe of Gammal	3, 4
gi.	
Steen, 249. Steenbakkeryen hier.	
Stel, de Heer van der Stel's bericht van Boer	
Binnenmeir, 19. Zyn Ed:vertrek na Manipa	
Straaten van Ambon.	
Swart zyn van zommige, wat 'er de reden af zy.	
Swavel op Honimoa, 90. op Hitoe by Eifen.	
Swauko, of Swehoko, op Ceram.	

T.

Taä, of 't Suykerhrood by Larike.	
Taal, Ambonfche, 243. Maleytfche.	
Tabaula, op Manipa.	
Tamolo, op Hoewamohel, 40. op Ceram.	
Tabioli, op Ceram.	
Tagaliffa, op Boero.	
Tahalile, Capitein Radja, op Bonoa.	
Tahi Apon.	
Takala, een Bocht, en Strand op Ceram.	
Talehata, op Ceram.	
Talla, Ajer Talla, een Rivier op Ceram, en	
vergaderplaats der Alfoereezen, 67. C	
Talla, een Eylandje.	
Tallalale op Ceram.	
Talolo, een Hoek op Kelang.	
Tamaleffi Orangkaja Tamaleffi.	
Tamilau, op Ceram.	64
Tamoocli.	
Tanaffoc, op Ceram.	
Tanah Hitoe Miffen, een der vier Hitocfche La	
vortien.	
Tanawa, op Ceram.	78
Tanden, houden d'Amboineezen feer fuyver.	
Tanita, op Hitoe een Berg.	103
Tanochoel's Koning op Ceram.	
Tanoeno een Dorp, een Pas op Ceram. 44, 50, 66	
Tapi, een Berg by Afifahoe, 43. Een Bay by	
riete.	
Tarwen-Brood hier.	

B L A D W Y Z E R.

ataboang. 162
 ateroega of Schildpads quaal. 253
 awiri. 123
 ean op Bonoa. 34
 ebalat op Manipa. 30
 eboefoe tenoe poeteh een Rivier. 64
 ehelia, pati van Cambello. 37
 ehoenina, een Binnen - Meir, op Hoewamohel. 43
 elahoewa. 206
 ehowa, op Ceram. 63
 eley, op Ceram. 64
 emi op Hoewamohel. 41
 empel der Mooren op Hila. 101
 engah Tengah. 106
 ernataanen in Amboina. 269
 etoewaroe, een Hoek op Honimoo. 129
 healaa, op Hitoe. 96, 104
 hiel, een Dorp, en Hoek. 96, 106
 huyn van de Hr. Engel, 123. Van de Heer van der Stel, 133
 iatoc, op Ceram. 78
 icera (Mattheus) 204
 idore, alle Dorpen van Hote tot Hatocmeten staan hier onder. 56
 idoreesen, op Tsjico Marassa. 7
 ifa, 162. Groote Tifa. 169
 ihoe, een Berg. 123
 ihoelale. 68, 79
 ijuuw. 88
 italeffi, op Ceram. 66
 itameten. 210
 itaway, 82. Wat Dorpen hier onder scheppen. 83
 itwari, op Ceram. 70
 itobo op Ceram. 62
 iteban, op Manipa, 30. Pati Toeban, een der vier Landvorsten van Hitoe. 96
 itedong. 169
 itehaha, 86. Geval deses Konings met een Cayman. 87
 itehoeboeoc, op Kelang. 33
 itehoecheli. 41
 itehoeefy. 55
 itehoefoe, op Bonoa. 34
 itepafau, een der 3 Alfoereefche Kapiteyns. 79
 itetabaroe, Way Foetabaroe. 14
 itetohatoc, een der vier Vorsten op Hitoe. 96
 itetop Moeloet, een Vefling. 14
 itewa een Hoek op Cerams Z. Kuff. 67
 ity Koete. 120
 ityffapo. 113
 ity, der Kelangers aan den Koning van Ternate. 33
 ity Bonoers aan dito. 34
 ityehoe, een Dorp op Hitoe, 96, 104. Cayoe Poeteh en Serec hier, 112. Schoone Weg tuffchen dit en Soeli, 112. Schoone Herten Jacht hier. 106
 ityloeti. 63, 66
 itymahoe, een Berg, en Dorp op Boero. 3
 itymaleoe, op Ceram. 78
 itymilehoe, op Manipa, 30. op Ceram. 67, 79
 itymoe, op Hitoe. 96, 98
 itymoewara, op Manipa. 30, 31
 itymo, Way Tomo, een Rivier op Hitoe, 93. op Leytimor. 117, 133
 itymmol, een Strand op Hitoe. 103
 itymo, op Kelang. 33
 itymeriha, of Bruidfchat. 153
 itytohatoe, op Ceram. 65
 ityvery, 146. Daar de Vrouwen fterk voor zyn, dat meef op vergiftigen uitkomt. 148
 ityuro, op Ceram. 65
 ityuw, op Ceram. 46
 itywak. 160
 ityommel, of Tifa, 162, 164, 165, 183. Rabana, 164. Javaanfche. 165
 ityommels in Prent. 164
 ityjakalille. 162
 ityjampan. 183

V.

Vaartuigen der Amboineezen. 182
 Vergeven is gemeen by den Amboineezen. 149
 Verkeuseiland, by Kelang. 32, 33
 Verkiezing van Leden van Justitie, 342. Van Borgerofficieren. 342
 Verminkten weinig onder d'Amboineezen. 180
 't Kasteel Victoria in Ambon. 129
 Vliflingen, een Vefling op Noeffa Telo. 108
 Vloed, Middel tegen de Witte Vloed. 252
 Vogelgefchrey by de Amboineezen in acht genomen, 81, 143
 Voorhoofdciersels der Amboineezen. 171--172
 Volken, buyten de Amboineezen, in Amboina zynende. 256, 269, 270
 Voortcekenen goede en quade. 81
 D. Van der Vorm. 244
 Vos (Lambert) mede na 't binnen Meir op Boero. 26
 Vrylieden in Amboina, 270. Middel van beftaan hier. 348, 349
 Vrouwen Gemackelykheen, hier. 343
 Vlaul, Radja Vlaul. 104
 Vuur hoe de Amboineezen dit maken. 161
 Uwoe, Way Uwoe, een Rivier. 66
 De Vyt. 253

W.

Waaren, Ambonfche, 350. Macaffaarfche hier gebragt, 348. Javaanfche, en Batavifche, 348
 Balifche, en Bimanefche. 349
 Waccal, op Hitoe. 96, 103
 Waccaffhoe, op Larike, 107--111. Klip in Zee, 107. Top-Baey. 107
 Wadan. 15
 Wagthuzen der Borgers. 130
 Waha. 17
 Wahalela. 105
 Way, of Wei, beteekent Water of een Rivier.
 Wayhaha, 120. Wayhoeki, 123. Waymarta, of Aumatta. 78
 Way, op Hitoe, 103, 111. Tanitas gebergten, Wegloopers, en Harsboomen hier, 103. Hertenjagt hier, 111. Corporaal hier, 111. Way Siha. 105
 Waypalti, op Hitoe. 96
 Waypoeteh, op Hoewamohel, 44, 48. Is zeer Nagelryk. Geeft de Nagelen cerit aan Hitoe. 48
 Wayfama. 14
 Wayfamoe. 79
 Walela. 44
 Wamoele. 44
 Wamoela, ep Ceram. 78
 Wandelwegen in Ambon. 135
 Waome. 123
 Waori. 78
 Wapenen der Amboineezen: 182
 Warka. 66
 Warmoela. 17
 Warmwater, op Nallahia, 83. op Porto, 90. op Oma, 91. op Pengah Tengah, 106. Tuffchen Way en Tolchoe. 112
 Waroe, Oud en Nieuw Waroe. 56, 57, 214
 Wafoa. 78
 Waffia. 66
 Waffchen gemeen in Amboina. 151
 Water, Waterzugts middel, 252. Wit Water in Amboina, 137, 138. De Vrouwen dragen hier 't Water op 't hoofd. 147, 148
 Watren (de Amboineezen) al hurkende. 151
 Waterplaats op Hoewamohel. 42
 Watta Soelo. 52
 Wattoeloning, een Dorp en Rivier op Ceram. 61
 Wattoewi. 67, 78
 Waumatta, op Ceram. 53
 Waufclaa, op Hitoe. 96, 105
 Wawani. 96, 104
 Wawo. 67, 78

Z z

B L A D W Y Z E R.

Wawo.	160	Wondheeler, zie Opperwondheeler.
Werinama, 61, 63. Speceryboffchen hier, 63.	Ko-205	Wraakzugt der Amboineezen.
ning Baula.	7	Z.
Weerwolf te Namlea op Boero.	114	Zeelandia, een Vefing op Oma.
Wefa, Way Wefa, 114. Weti, Way Weti.	61	Zecroovers, de Bonocrs, 34. Die van Affab
Winawer, een deel van Z. Ceram.	134	di.
Winkel.	331-333, 336	Zehit, een Dorp.
Winkeliersampt, enz.	136	Zemoe, Way Zemoe, een Rivier.
Winden, zeer fwaar in Amboina.	147	Zielbefchryving.
Wyn hier te hebben is niet onmogelyk.		

D R U K F E Y L E N

In het Tweede Deel, genaamt Befchryving van AMBOINA.

Fol.	col.	moet zyn	
12	1	<i>Obfilans</i>	<i>Obfelans</i>
30	1	Scinulabeden	Scinulabedien
36	2	Ilatocwa	Ilatocfoewa
51	1	nader Radja Sifeoloc	onder Radja Sifeoloc.
53	2	klein Eilanden	kleine Eilanden
55	1	Tapalewa	Sapalewa
68	2	Orenbaai	Orembaai
69	2	Jan Oeroe	I-Jan Oeroe
72	1	in de 5 ^{de} regel van onderen is of	eens te veel.
78	2	Celeloci	Oelefoeli
79	1	Painoeffa	Paunoeffa
79	1	Noekahoy	Nockohay
79	1	Jaenoele	I-Jan Oeroe
79	1	Eti	Eri
83	1	Ngajo's	Ngadjo's
96	2	Wawakin	Wawani
97	1	Taunoeffa	Paunoeffa
101	2	Moefappal	Mofappal
107		in de korte inhoud Toyfapi	Toyfapo
150	1	Icct	Jacct
152	2	maar eens (dat al zeldzaam is) in Gods Woord, <i>Jef: 66: 12.</i>	maar tweemaal (dat zeldzaam is) in Gods Woord <i>Jef: 60: 4. en 66: 12.</i>
170	1	den ceften	den eerften
184	2	in de zelve Plaat	in de Plaat No. XLIII.
199	1	Hoetoenocroe	Hatoenocroe
244	2	in de tweede periode, haae	hare
254	2	Genfing.	Genfing
270		<i>Meyndert den Boer.</i>	<i>Meyndert de Boer.</i>

AMBONSCHE ZAAKEN.

EERSTE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Ambonsche saaken uit de grond opgehaald uit een Boek van den Moorschen Priester Ridjali, *Vervattende een Geschiedenis van het Land van Hitoe. Wat Landen van Amboina van ouds bewoond zyn. Wie de eerste op Amboina sich quam nederzetten; en waar. Wie de tweede; en waar, en by wat geval. Hassan Socleyman's verbaal van dit geval. Bericht des Konings van Hitoe Lama wegens het selve. De derde, die sich in Amboina quam nederzetten, en waar. De vierde, en waar. Hassans verbaal hier ontrent. Nader verbaal van den Koning van Hitoe Lama. De vier bewoonders, en Eerste Hoofden van Amboina. Naamen, die zy naderhand voerden. Verbaal van de saaken onder hen in Amboina, volgens Ridjali's aantekening, voorgevallen. Verbaal hoe de Portugeesen in Amboina, en op Noeffa Telo of Assaloelo gekomen zyn. Wat die van Assaloelo van deze Portugeesche schipbreukelingen verbaalen. En wie van hen deze Landen eerst ondeckte. Antoni Brit voert op Hitoe allereerst den naam van Capitein Hitoe in. Na welke tyd de Portugeesen zich in Amboina hebben nedergezet, en hoe de Hitoeësen dit opnamen. Die hen met zagtheid verzoeken te verhuizen. Waar op die van Hative hen by zich verzoeken. Orangkaja Bermein etc. na Goa om hulpstroepen gaande, werd daar met zyn zuster gedoopt. De Hitoeësen verdryven de Portugeesen van hun Land. Van waar zy eerst na de Poka, daar na nader aan Melis hoek, en eyndelyk na Leytimor verhuizen, en zich ontrent den Roodenberg nederzetten. Lopez D'Azevedo komt in Amboina. Zyne verrichting aldaar. Oorsprong van 't Mardykers-Quartier in Amboina. Hoe die van Soya die vesting der Portugeesen aanzagen. Dog wierden Christen. Azevedo veroverd veel dorpen voor Portugal. Zedert welk jaar de meeste Amboineesen onder de Portugeesen geslaan hebben. Verscheide Dorpen verzogten Azevedo om Priesters, na wiens vertrek de Christen-Godsdiensf nog meer doorbrak.*

Die begeerte heeft, om de zaa- ken van belang, van tyd tot tyd in *Amboina* voorgevallen, te wecten, zal het niet qualyk nemen, dat wy die van zo hoog, als het ons eenigzints mogelyk is, ophaalen.

Wy zyn in opzigt van dit Stuk zeer veel aan zekerer *Amboinees*, *Ridjali*, verpligt. Dit was een *Moorsch* Priester van de Kust van *Hitoe*, die ons in 't verhaal van den Oorlog der E. Maatschappy met *Madjira* meermalen voorkomen zal. Hy was toen een man van ruym zestig jaaren, en heeft zeker Manuscript, 't geen ik bezit, nagelaten, waar in hy de Geschiedenissen van 't Land van *Hitoe*, en te gelyk de eerste beginzelen van het Land van *Amboina*, beschryft, aanwyzende, wat menschen daar eerst in gewoont hebben, en hoe de een na den anderen daar in gekomen is, en zich daar in heeft vast gemaakt.

II. DEEL VAN AMBOINA.

Buyten dit zyn Boek, *Hhakajat Ta-* Uyt een nah *Hitoe*, dat is, de Geschiedenis van Boek van het Land van *Hitoe*, genaamd, en met de Moor- een Arabische letter in de Maleytsche sche Prie- Taal, gelyk wy elders reeds gezegt heb- ster Ridja- ben, beschreven, zouden wy hier af niets, of zeer weynig, wecten, alzo men in hare oude Liederen nogiets, dog zeer verward, ontdekt heeft; het gene wy overflaan, om dat deze man het ons klaarder, hoewel zo beschaafd niet, als 't wel behoorde, te kennen geeft; dat wy hem, alzo hy maar een *Amboinees*, Vervat- en ook de eenigste schryver van *Amboi-* tende een na is, ten goede houden, gelyk wy hem, geschie- schoon een vyand van ons (dat op zyn denis van plaats blyken zal) met veel reden nog het Land fier daar voor moeten danken. van Hitoe.

Zo het my toefchynt, zyn *Amboina*, Wat lan- en de *Uliasser* Eylanden van ouds woest den van en onbewoond geweest, en ik kan niet Amboina zien, dat op de Eylanden *Manipa*, *Am-* van ouds blauw, *Bonoa*, of *Kelang*, mede van zyn. bewoond

A ouds

ouds eenige Menschen gewoont hebben. Ontrent Boero, een groot Eyland, hebben wy veele redenen van twyffeling, aangezien daar Berg-Lieden gevonden werden, die aldaar inboorlingen sehynen te zyn. Dat het Groot Eyland Ceram van oude tyden af bewoont geweest zy, zal ons aanstonds uyt de eerste ingezetenen, die 't Eyland Amboina bevolkt hebben, klaar blyken.

Wie de eerste op Amboina zig quam nederzeten; En waar.

De Eerste, die Amboina, volgens 't eerste Hoofstuk van Ridjali's verhaal, bevolkte, was Pati Selan Binaur. Hy quam van zyn Dorp, dat ontrent de bogt van Tanoeno lag, en naderhand tot een Moeras geworden is, zo my Hassan Solciman verhaalt heeft: want dat vind men by Ridjali niet. De plaats, daar hy eerst aanquam, was daar nu Hitoe Lama op de Kust van Hitoe legt, alwaar hy zig op zeker bekend gebergte, Paunoessa, nederzette. Wanneer dit gebeurt zy, verhaalt hy niet; maar uyt het vervolg zullen wy aanstonds meer licht wegens dezen tyd krygen. Niet lang daar na geschiede het (zo Ridjali in zyn zde. verhaal zegt) dat de Koning van Toeban, op Java, met zommige van zyne bloed-

Wie de tweede; En waar.

verwanten, by het stygen op den throon, niet in al te groote vriendschap levende, zekere tak der zelve, twee broeders, en een zuster, zich van hem affeheydde. Zy waren *Kijay Toeli*, en *Kijay Daoed*, en de zuster, *Njay Maas*, genaamt. Deze vertrokken met een Vaartuyg van Java, en quamen op het Land van Hitoe aan, en wierpen 't Anker in een bogt Hoefekaa genaamt. d' Oudste broeder stapte daar teland, maar vond nog menschen, nog dorp, tot dat hy eyndelyk, een hond gewaar werdende, besloot, dat 'er ook menschen moesten zyn. Hy ving dan dien hond, deed hem een bondelken om den hals, met 't een of 't ander, dat hy geplant had, en liet hem toen weder loopen. De hond, weer by zyn meester gekomen zynde, en die bespeurende, dat hy dit bondelken om den hals had, zag wat daar in was, en stelde uyt het zien van die vrugt vast, dat 'er vreemdelingen aan 't strand gekomen waren, gelyk hy dit ook tegen zyn dorps-volk zeyde. Dierhalven nam hy die vrugt 'er uyt, deed 'er weer andere vrugten van zyn land in, en zond den hond weer na 't strand toe, 't welk van deze Toebanders, of vreemdelingen, gezien zynde, zeyden zy tegen malkanderen, laat ons gaan zien, waar dat dit dorp is, en waar die menschen zyn, die den hond dit mede gegeven hebben. Na dat zy halver weg gekomen waren, zagen zy een man, dien zy by zig riepen, en die hen de weg na het dorp wees, in 't welke gekomen zynde, vernamen zy, dat hier alles te

Ook by wat geval.

koop, en zeer wel te leven was, gelyk zy dan van tyd tot tyd ook in vriendschap met Pati Selan Binaur, en zyn volk, verkeerden.

Hassan Soeleyman, een Moors Priester, naderhand Orang Kaja van Hila, met de naam van Orang Kaja Boelan, een zeer gaeuw en verstandig man, heeft my dit wat klaarder verhaalt, en daar by gevoegt, dat het hoofd van dit Javaansche vaartuyg *Pati Cawa* genaamt was, en dat hy allereerst op Hoetoemoeri aanquam, alwaar een van de zynen te land trad, die aldaar de eerste Koning van Hoetoemoeri wierd. Dat hy, van daar met zyn vaartuyg vertrokken zynde, ook op Pafir Poeteh aangierde, en daar mede een van zyn geslagt liet, die daar de eerste Orang Kaja wierd, van welke de tegenwoordige Orang Kaja Lilobesi een cehte Nazaat is. Van daar vertrok hy verder na de Kust van Hitoe; en had, ontrent Hila gekomen zynde, 't geval met dien hond, welken hy eenigen Ajuyn om den hals bond, waar mede hy in de Negry quam, daar men hem dien Ajuyn, merkende daar uyt, dat 'er vreemdelingen op 't strand gekomen waren, afnam, en eenige pieffang etc. aan den hals bond, dat eenige maalen, tot dat zy eyndelyk by malkanderen quamen, gebeurde.

Naderhand heeft my de Koning van Hitoe Lama, *Kila Keli*, een zeer verstandig en ervaren man in de Moorsehe schriften, en een rechte nazaat van dezen *Pati Cawa*, noch netter omstandigheden van dit geval, die ik by geen der twee eerste vind, en derhalven hier by voegen moet, verhaalt.

Hy zeyde dan, dat de Koning van Toeban zes zoonen, en eene dogter, *Njay Mas*, had, en dat de jongste zoon van die Vorst, *Pattoeri* genaamd, pas thien a twaalf jaeren oud, zyn vader op zekerentyd water, om de handen te walschen, zullende geven, het ongeluk had, van de Gindi, of steene water-fles, te breeken, waar over zyn vader zeer verstoord geworden was, 't geen hy zyn minne-moeder, *Besi Manovero*, ging klaagen.

Hy vertrok daar op al pruylende van 't gebergte af na beneden, en na het strand toe, teekenende nog op dien zelven nacht een jonk, met alles, wat 'er tot zo een vaartuyg behoorde, op een zand-plaat, daar ontrent gelegen, af. Daar op bad hy den Hemel (alzo de Javaanen toen nog Heydenen waren, en God nog niet kenden) dat die hem, zo hy van vaders en moeders zyde van geen Koninklyk geslagt was, geven wilde noit van die zand-plaat af te komen, dog zo hy daar waarlyk van gesproten was, dat die hem dan zulk een schip, met al zyn toebehooren, als

als hy daar op geteekent had, verleenen, en uyt de baaren wilde doen te voorſchyn komen, dat op zyn gebed ook net volgens zyne teekening gelchiede.

Ontrent dezen tyd zocht zyn oudſte broeder, *Pati Carwa*, en zyne zufter, *Njay Mâs*, hem over al, die hem eyndelyk daar ontrent vonden, verfoekende, dat hy weer met hen te rug zou gaan. Hy zeyde, wegens zyn vaders toorn, dat niet te durven doen. Hunsmeeken hielp niet, en hy wilde aanſtonds van daar vertrekken, waar op zy beyden ondernamen met hem de reyze mede aan te gaan. Sy quamen eerst ontrent het Eyland Manipa by een klein Eylandje, na hun land nu Poelo Toeban genaamt, dat, zeer dicht aan land gelegen zynde, eenige van hen uytlokte om aan de wal te gaan; dog de zelve, wat te lang vertoovende, zyn daar gebleven, en een van hen is naderhand de eerste Orang Kaja van het dorp Toeban op Manipa geworden.

Ondertuſſchen verzeylden de andere met *Pati Carwa* van daar, en gierden op Negri Lima op de kuſt van Hitoe, aan, daar weder volk te land ging, na 't welk zy 5 a 6 mylen gewagt hebbende, en ook deze niet te voorſchyn komende, zo lieten zy die daar, en vertrokken al verder op, en vernamen naderhand, dat twee van hen, *Toekang*, en *Sopatioe* genaamd, daar Orang Tocha Tocha, dat is oudſten, of Medebestierders, van het dorp Latea geworden waren. Naderhand quam *Pati Carwa* op Hoetoemoeri, alwaar weer eenig volk om bouwſtoffen aan land ging, die mede daar bleven, van welke naderhand een *Pati Toenawa* de eerste Koning van Hoetoemoeri geworden is. Van daar gierde hy tuſſchen Paſir-Poeteh en 't dorp Soeli aan, daar ook eenig volk te land ſtapte, die daar ook bleven, en van welke de eene, een van Orang Kaja Lilobefis voorouders, Hoofd van Paſir Poeteh, en de andere Hoofd van Soeli wierd. Van daar ſtaken zy na de over-wal, en quamen op Hatoefoewa aan, daar zy met eenig volk aan land gingen, een van welke de eerste Orang Kaja van Hatoefoewa geworden, en welkers naam *Tama-Ela-Peloe* geweest is, gelyk de zelve nu nog by den Orang Kaja van dat dorp gevoerd word. Buyten dezen bleef 'er ook een, *Tabalele* genaamt, die Orang Tocha, of Kapala Soa (dat is, Hoofd van een buurt, of gehugt) wierd, makende eerst hare negry op Hatoefoewa op den hoek, Metaeloc-Hoelan, dat is, de deure der Maan, alwaar die Orang Kaja zyn eygen waſch-plaats voor hem, en zyn vrouw, zeer heerlyk met bloemen enz. na de gedaante der Maan, uytgehouden had.

Hier van daan ſtaken zy weer over na de Kuſt van Hitoe, quamen op Hitoe Lama aan, en vonden daar een hond op ſtrand, welken zy een bondelken met Ajuyn, zout, peper, en eenige andere Javaanſche Koopmanſchappen, om den hals bonden, om dit hun geſchenk aan den Landheer, die zy vaſt ſtelden daar te zyn, te brengen. De Landheer, dit gezien hebbende, nam 'er die ſnuyſteryen af, en hong dezen hond weer eenige vrugten, als Lanças, Djamboe, Sockom, enz. tot een riſt aan een geregen, om den hals, waar mede de hond zo ras niet aan ſtrand gekomen was, of *Inang Pengafô Beſi*, dat is, de voornoemde Minne-moeder, zag dat, en bragt ze by *Pattoeri*, en by *Pati Carwa*. Ook bragten zy aarde van land, en woegen die tegen hunnen ballaſt, die niet anders dan ſwart zand was, alzo die jonk maar uyt die plaats op die voornoemde zand-plaat zo verzezen, en 'er geen andere ballaſt van *Pattoeri* geteekent was, bevindende het eene zo ſwaar als 't andere, waar op zy goed vonden dien ballaſt aan land te brengen, en ook zelf daar aan land te gaan. Zy maakten daar ten eerste eenige licht opgeſlagene hutjes, gedurende welk werk de Landheer zelf, *Tomoeolon* genaamt, by hen quam, handelende met malkanderen eerst door wyzen, en gebeerden, alzo zy malkanderen niet verſtaan konden.

Ontrent dezen zelve tyd quam ook hier op Hitoe Lama, *Bakar*, een van de zoonen van den Koning van Batsjan, met nog een broeder, door ſtorm tot voor Liſſibatta verdreven, alwaar de eene, eerst aan land getreden zynde, *Pati* van Liſſibatta wierd; dog *Bakar* anders *Nama Soefoe* (of Borſt-Naam) *Noeſſa tapi*, een titel van ymand tot eenige weerdigheid verheven, of wel een verzamelaar van de vergadering betekeneende, wierd naderhand ook in dat Ampt gebruykt. Deze *Bakar* nu was voor af met een Coracora van Liſſibatta vertrokken, en quam toen op Hitoe Lama als een vreemdſeling aan, om daar als Hoofd van de zynen te handelen. Wanneer daar ook *Gorammers* met een vaartuyg, ontrent Hatoe-Noekoe, by 't Rievierken Way-Olon quamen (daar nu de viſch-fuyken van het Opperhoofd van Hitoe gemeenelyk gezet worden) van waer *Bakar* hen roepen ging, ter gelegenheid dat hy met een zet-net uyt was om te viſſchen. Zy ſpraken mede door wyzen tegen malkanderen, gevende hy aan de *Gorammers* eenige Leman-Viſch, en een Haey voor hun Hoofd, en verzogt hen mede met hem te gaan. Ook bood *Bakar* aan dit Gorans Hoofd zyn dogter aan, met welke hy trouwde.

Hier moeten wy wat halte houden, om de eene gefchiedenis met de andere niet te vermengen; weshalven wy nu Ridjali's verhaal weder vervolgen.

De derde, zegt hy, die in Amboina verfeheen, was een Prins van Gilolo, alwaar men twee broeders had, eene van een Gilolose, de andere van een Javaanse moeder, die beide na de Kroon stonden, en daar ook recht toe hadden, dog die van de Gilolose moeder wierd Koning, terwyl de andere om vermaak was na Batsjan vertrokken, en liet ondertuffehen zyn broeders dorp verwoesten, latende hem naderhand weten, dat men hem tot Koning verheeven, en zyn dorp verwoest had. Hy, die wel zag, hoe de faaken op Gilolo met zyn broeder nu verder zouden gaan, wilde niet weer derwaards keeren, maar begaf zig met zyne vaartuygen verder op Zee, wierd verftroit door een storm, en quam eerst de eene op Boero, de andere daar na op Ceram, en andere op Amboina, aan te landen. Een van zyn volk, *Kijay Pati*, of *Oelima Sitania* genaamt, ging op Liffabatta te land, en wierd daar eerste Orang Kaja. Van daar na de hoek van Siel afgefakt, en een van zyn volk, *Sallat* genaamd, op Waj Poeteh aan land gegaan zynde, wierd ook de eerste Orang Kaja van dat dorp. Van daar stak die Prins na de kuff van Hitoe over, trad in zekere bogt te land, en verkoos zig daar een strek tot het maken van een dorp. In 't verhaal van de Ternataanische zaaken komit ons voor, dat dit verkrygen van de Gilolose Kroon in der minne tuffehen deze broeders toeging; dog dit verhaal sehynt nog wel zo waarfchynlyk. Wy zien hier uyt nog den naam van dezen Prins, nog den tyd, ontrent welke hy herwaards vertrokken is, dog de voornemde *Haffan Soelejman* heeft my daar ontrent deze nadere opening gegeven; hoewel zy naderhand ook uit Ridjalis werk blykt.

De Prins, die van Gilolo vertrok, was *Perdana Djamiloe* genaamd, en de tyd van zyn vertrek was ontrent Ao. 1465. De Koning van Gilolo, hun vader, had vier zoonen, van welke de oudste met zyn twee jonger broeders eens na Batsjan voer, om zieh daar wat te vermaken; dog als hy nu tot zyn leetwezen hoorde, dat hun jongste broeder by zyn afwezen 'tot Koning verheeven, en hy dus voorbygegaan was, zo wierd hy daar over zo moejelyk, en beschaamd, dat hy aanstonds de Stevens t' Zeewaard zettede, met een vast voornemen, om een nieuw Ryk voor zig te gaan op zoeken.

Hy quam eerst op Ceram, gierde by Batoe Caloway, of wel op die Negry, ontrent Nuniali (dat beyde maar een en

de zelve hoek heeft) aan, alwaar een van zyne broeders te land trad, en de eerste Pati van Liffabatta wierd. Van daar vertrekkende, en ontrent het dorp Waypoeteh gekomen zynde, liep zyn andere broeder met zynen sehat door, die daar naderhand de eerste Orang Kaja van dat dorp wierd. Toen stak hy na Hitoes Kuff over, quam op Hitoe Lama aan, en vond daar het volk van *Pati Cawa*.

Ondertuffehen rees 'er eenig gefchil tuffehen het volk van *Pati Selan Binaur*, en dat van *Pati Cawa*, dat zo hoog liep, dat zy malkanderen den oorlog wilden aandoen. Zy verzogten beyden *Djamiloe* om hulp, die hy hen beyde ook toezeyde, stellende een vaste tyd by nacht, op welke de Javaanen *Pati Selan Binaur's* vesting zouden aantasten; ook had hy met *Pati Selan* besproken, op wat tyd, en op wat teeken van hem, hy de poort des nagts voor hem openen zou.

Het had alles volgens deze afspraak zyn voortgang, en *Djamiloe* quam met *Pati Cawa's* volk dus zeer gemakkeelyk in de vesting van *Pati Selan Binaur*, die hier over ten uyteliten verbaast stond; Dog *Djamiloe* zeyde hem, dat hy maar eeten en drank voor hen klaar maken, en alles zieh wel schikken zou, gelyk ook gefchiede, alzo hy ten eerste de vrede tuffehen hen maakte.

De vierde perzoon, (zo *Ridjali* ons zegt) die zig op Amboina nederzette was de *Pati* van *Goram*, by hem maar *Kijay Pati* genaamd. Hy quam eerst wat voor by 't dorp *Kajjetto*, op de Kuff van Hitoe aan, ter plaatze, daar de visch-fuyken van 't Opperhoofd nu staan, alwaar hy zig met de zynen nederfloeg by den hoek *Noekoehali*, daar hy zieh in 't eerst stil hield.

Kort daar aan quam daar een Parahoe van die van Gilolo visfehen, die, een van die *Goramers* gewaar geworden zynde, hem vraagde van waar hy was, en waar hy woonde, waarop de *Gorammer* antwoorde, dat hy niet verre van daar by zekere Rievier zig onthield; van welk bericht die visfcher aan *Perdana Djamiloe* kennis gaf, die daar zelf na toeging, en aan dit Hoofd der *Goramers* vraagde, waar hy van daan quam. Hy gaf tot antwoord, ik ben van *Goram* gekomen, om hier een woonplaats te zoeken. Waar op *Djamiloe* hem niet alleen verzogt, by hen te komen wonen, maar bood hem ook zyn dochter ten huwelyk aan. De *Gorammer*, niet al te haastig hier in, zeyde, dat hy die zaak eerst overwegen, en hem eerlang daar op antwoorden zou.

Ondertuffehen bragt hem *Djamiloe* in zyn dorp, daar hy alles in zeer nette order,

De derde, die zich in Amboina nederzette; en waar.

De vierde perzoon, (zo *Ridjali* ons zegt) die zig op Amboina nederzette was de *Pati* van *Goram*, by hem maar *Kijay Pati* genaamd. Hy quam eerst wat voor by 't dorp *Kajjetto*, op de Kuff van Hitoe aan, ter plaatze, daar de visch-fuyken van 't Opperhoofd nu staan, alwaar hy zig met de zynen nederfloeg by den hoek *Noekoehali*, daar hy zieh in 't eerst stil hield.

der, en zo fracy in *Djamiloë's* wooning (een Paleys by *Ridjali* genaamd) geschikt, en zulken fracje throon voor hem vond, dat hy geen swarigheyd maakte, om zyn dogter, die de vloer daar voor dien throon veegde, tot zyn vrouw te nemen, gelyk ook zyn huwelyk met haar ten eersten voltrokken wierd.

Hassan Soeleyman noemt dezen *Pati* van *Goram*, *Mata Lian*, en zegt verder, dat *Djamiloë* zelf ontrent de plaats, daar hy dezen *Pati* neergezet had, eens komende visschen, en daar *Goramers* vindende, hen vragde, waar hun Hoofd was, dat zy noemden, gelyk zy hem ook daar by bragten. Hy vond dezen *Pati* van *Goram* zo wel in zyn gedrag, dat hy hem verzogt, by zig op *Hitoe Lama* te komen woonen, en van de plaats, daar hy zig nu onthield, derwaards te verhuizen. De *Gorammer* had hier in op dit eerste verzoek geen zin; dog toen *Djamiloë* hem zyn dogter aanbod, nam hy dat aan, gelyk hy daar op na *Hitoe Lama* om zyn Bruyd vertrok. Zy wierd hem vertoont, te weten, een kostelyke opgeschikte flavin, terwyl *Djamiloë's* dochter de vloer veegde. Dit deed *Djamiloë* (die gemeenelyk de by-naam van *Bidjafana*, in 't *Maleys* de voorzigtige, voerde) om den *Gorammer*, als aan zyn flavin getrouwt zynde, nevens al zyn volk, tot zyn slaven te maken, en hen allen dus listig te betrekken. De *Gorammer*, die mede niet gek was, en welkers oog ondertuffchen op de dogter van *Djamiloë* viel, die hy veegen zag; at een *Pinang*, biddende den Hemel en de Aarde, dat ze, by 't werpen van zyn *Sapà* (dat het overblyvend *Kaeuwfel* van een *Pinang-vrugt* is, dat men wegwerpt) hem zyn Bruyd wilden aanwyzen. Hy wierp daar op zyn *Sapà* weg, en zy trof zeer gevallen *Djamiloë's* dogter; die hem ook tot een Bruyd wierd.

Ook verhaalde *Hassan* tot slot van 't gene de *Javaanen* betrof, dat tien jaaren na *Pati Carwa's* vertrek van *Toeban*, een van zyn broeders mede herwaards quam, om hem te bezoeken, en daar metter tyd zo veel aansien kreeg, dat men, over het opperbewind sprekende, goedvond een groote hooge plank, of pilaaar, te doen brengen; hem daar boven op te zetten, en tot *Radja*, of *Koning*, te verheffen; dog also hy, op zekere tyd een *Pinang* etende, zyn *Sapà* zo onvoorzigtig na beneden wierp, dat zy een van de vier Hoofden des Lands raakte, wierd dat zo qualyk opgenomen, dat hy aansfonds weer afgezet wierd, de Hoofden goedvindende de *Regeering* des Lands voortaan onder hun vieren te houden, en met gelyke magt het Land te be-

stieren; hoewel deze broeder van *Pati Carwa* nogtans *Radja* in de *Soa* van zyn broeder, gemaakt wierd.

Dit alles nu, dat *Hassan* my van *Djamiloë's* dogter verhaalde, gaf my de voornoemde *Koning* van *Hitoe*; *Kila Keli* genaamd; van de dogter van den voornoemden *Prins Bakar*, zoon van den *Koning* van *Batsjan*; op, daar verder byvoegende, ter plaatze, daar wy zyn verhaal toen gelaten hebben, dat *Bakar* (eer hy met zyn dogter trouwde) hem een van zyne *Anae-Más*, of slaven-dogters ten huwelyk aanbod, terwyl zyn dogter de vloer veegde; waar op hy een van zyn eygen *Pinangs* nam, willende de *Pinang*, hem van *Bakars* volk aangeboden, niet proeven; dien hy opat, werpde de *Sapà*, na dat hy *God* gebeden had, om hem zyn Bruyd aan te wyzen, weg, die *Bakars* dogter raakte, en met welke hy op zyn nader verzoek aan *Bakar* trouwde.

Naderhand quamen daar ook andere volkeren van *Noean Samaoeloe*; by de pas van *Tanoeno* gelegen, die by *Wal-mata*, wat meer na *Mamala* toe, aangierden, en zig daar op den berg nederfloegen.

Zy maakten, niet lang 'er na, ook kennis met de vorige lieden, en besloeten zamen een van deze Hoofden tot *Koning* te verheffen, waar op zy *Pattoeri* *Koning* over dat ganfche Land maakten; en *Pati Carwa* tot een der oudfte *Mantri's*, met de *Titel* van *Tanibitoë Mef-fen*, voegende by dezen eerften nog drie andere *Ryx-Raaden*, van welke die van *Ceram*, of van *Noean Samaoeloe*; met de *Titel* van *Toetoe Hatoe*, de 2de *Bakar*, met de *Titel* van *Noeffa-Tapi*, de 3de en de *Gorammer*, of *Ali Ali Lian*, de 4de *Ryks-Raad*; met de *Titel* van *Pati Tocha* (die daar na door een van zyn *Na-zaaten*, die *Radja Hitoe* was, in die van *Pati Toeban* veranderd wierd) vereerd wierden; gelyk dit alles ook toen van hen bezworen is. En is deze *Pattoeri* naderhand met een dogter van zyn broeder, uyt welk huwelyk naderhand de *Koningen* van *Hitoe* gefproten zyn, getrouwt.

Men ziet dan uyt dit verscheyden verhaal, dat hier in *Amboina* vier *Perzooen*, de eerste een *Cerammer*, de tweede een *Javaan* of *Toebans Prins*, de derde een *Prins* van *Gilolo*, en de vierde een *Goramse Graaf*, fig nedergezet, en zo *Ridjali* verder zegt, zig met den anderen verbonden, maar een dorp zamen uitge-maakt, en dat in vier *Campons*, of buurten, verdeelt hebben, met onderling versprek, dat zy, als de vier *Opperfte Hoofden*, dit Land bestieren zouden.

Nader
verhaal
van den
koning
van *Hitoe*
Lama.

De vier
bevolkers
en eerste
Hoofden
van *Amboina*.

Naamen,
die zy
nader-
hand
voerden.

Verhaal
van de
zaaken
onder
Amboi-
na, vol-
gens Rid-
jali's aan-
teekening,
voorge-
vallen.

Pati Selan Binaur, die ook wel *Zemân Djadi* genaamd wierd, kreeg nu den Titel van *Totohatoe*. Aan *Pati Cawa*, ook wel *Perdana Moelay* genaamd, wierd voortaan de Titel van *Tanihitoe* messen gegeven. *Perdana Djamiloe* kreeg de Titel van *Noeflatapi*, en de *Goramfen Kijaypati* wierd voortaan (om een reyze door hem na *Toeban* gedaan) *Pati Toeban* genaamd.

Zedert dezen tyd hebben die vier grote Mannen, en hunne nazaaten, also 'er uyt ider Stam-huys geduurig weer een by gekoren wierd, dit land van *Hitoe*, zynde toen nog maar alleen bevolkt, en naderhand ook geheel *Amboina*, met alle de *Eylanden*, die daar metter tyd by quamen, oppermagtig bestiert.

Van de zaaken, onder hunne Regeering gebeurt, heeft ons *Ridjali* wel veele gevallen, maar zeer verward, verhaald. In zyn 5. *Alkitfa* of *Verhaal*, zegt hy, dat 'er van een van die vier Hoofd-Stammen drie andere takken quamen, die zig in drie andere Buurten neder zetten, en dus metter tyd zeven Buurten op dit land uitmaakten.

Hy zegt in zyn 6. *Alkitfa*, dat deze vier Grooten het land naderhand in 30. *Galerans*, of onderbestieters, verdeelden, over welke weer zeven *Ponggawa's* of *Landheeren*, 't gezag hadden, die nogtans alle van die vier zodanig afhingen, dat alle gewigtige Lands-zaaken eerst door die vier beloten, dan in handen van die drie andere takken, gegeven wierden, die daar af weer kennis aan de 7. *Ponggawa's*, en die dan eyndelyk aan de 30. *Galerans* gaven, in hoedanigen forme deze Regeering tot verre in de tyden der *Hollanders* gebleeven is.

In zyn 7. *Verhaal* meld hy zekeren slag te water tusschen de twee eerste Hoofden, *Zemandjadi*, en *Perdana Moelay* voorgevallen, en hoe de eerste van *Silan Binaur* een vloot ontboden, dog zeer weynig daar mede uytgeregt heeft, alzo de dappere *Perdana Moelay* zyne vloot versfroyde, en hem, schoon hy die weder herzamelde, op de vlugt dreef, van waar *Hitoe's* frand zedert *Lea Silan* genaamt is.

Eyndelyk ging *Perdana Djamiloe* by *Perdana Moelay*, vraagde hem na de reden van hun gefchil, en hoorde, dat het daar over toequam, wie van beyden het oppergezag hebben zou. Hy, die om zyn wysheid de voorzigtige genaamd was, zey tegen *Perdana Moelay*; dat komt zonder eenig tegen spreken u toe: want schoon hy hier eer, dangy, gekomen is, zo woonde hy egter maar in 't woeste bosch, daar gy het eerste dorp hebt beginnen hier te maken; gevraagd zynde van *Perdana Moelay*, of hy

hem helpen wilde, antwoordde ja, en ook van *Zemandjadi* om hulp verzogt, zeyde 't hem ook toe; en bevreedigde hen op een listige wyze, gelyk wy reeds verhaalt hebben, makende dat de oppermagt weer by hun vieren even gelyk bleef.

In zyn 8. *Alkitfa* toont hy, hoe *Pati Poeteh*, of *Pati Toeban* (ontrent A. 1510) na *Java* gevaaren is, om 't *Moorfch* geloof van daar te brengen, op welken tyd de *Koning* van *Ternate*, *Zainalabdyn*, daar mede om die zelve reden geweest was, met welken hy een verbond maakte; gelyk hy hem ook (dat wy 'er byvoegen) tot het thiende lid van zyne *Ryxraaden* aannam; doch dat *Zainalabdyn*, by zyne te rug-komft in een gevecht ontrent *Bima* gestorven zynde, naderhand zyn opvolger uyt dit verbond van vrienfchap met *Pati Toeban* op *Java* gemaakt, een valschen eyfch op die van *Hitoe*, als waren zy daar door zyn onderdaanen gemaakt, en *Kaitsjili Tarroewefe* na *Hitoe* gezonden heeft, om op dit zyn Recht te staan; hoewel wy over al klaar bevinden, dat die van de *Kust Hitoe* dit altyd geloochent en verworpen hebben.

Alkitfa 9. zegt hy, hoe *Perdana Djamiloe* een *Gefant* na *Japara* aan dien *Pangirang* of *Prins* gezonden, een verbond met hem gemaakt, en van den zelven den Titel van *Patinggi*, (*Hoogen Graaf*) verkregen heeft. Deze vrienfchap, met over en weer gezanten te zenden, duurde zo lang deze *Pangirang* *Njaykabawang* leefde, na wiens dood die ophield, alzo de volgende *Pangirang* zo oppregt niet was, als de overleden.

Alkitfa 10. vertelt hy, hoe de vier *Perdana's* op zekere tyd, of het goed wesen zou een *Koning* te kiezen, spreekende, de gedagten hier ontrent voor en tegen waren. Eyndelyk nogtans vond men goed 'er een aan te stellen uit hunne bloedverwanten, en hem den Titel van *Latoe Sitania*, (*Koning des Vragers*) te geven, waar toe zy den *Richter*, *Abobakar Nascedeki*, verkoren; dog deze *Koning* stond onder de vier *Perdana's*.

Alkitfa 11. Verhaalt hy een nieuwe verdeeling, die de *Perdana's* aldus onder 't volk maakten, dat ider *Perdana* een *Ponggawa*, en ider *Ponggawa* vier *Galarans* onder zig had, ook toont hy, hoe de *Koning* van *Hitoe*, buyten kennis der vier *Perdana's*, met een *Cora Cora* uyt speelen vaaren, en na het frand *Hominao* vertrokken was, zonder dat men wist, wie die plaats toequam, dan alleen, dat men van de zelve smadelyk hoorde spreken. Dat hy ook naderhand 't volk van een ander dorp om hulp verzogt hebbende, dit dorp bestyden ging, zonder

zonder 't zelve te kunnen veroveren.

De vier Perdana's, dit eyndelyk gehoord hebbende, zonden 'er Perdana *Djamiloë* op af, die 't door een befweermiddel veroverde, de roem houdende, dat niemand op de Kust van Hitoe hem in dapperheyd gelijk was.

Dit nu is wel het voornaamste, dat ons *Ridjali* van deze vier Opper-heeren, en hunne Regeering tot de tyden der Portugeesen toe verhaalt.

Wat 'er nu van den beginne af, zo van de komst der Ternataanen, als der Portugeesen in Amboina, geschied zy, verhaald ons deze *Ridjali* mede zeer verward, en zonder eenige aanwyzing van den netten tyd. Wy zullen voor af sien, wathy daar van zegt; en daar na wat de Portugeesen, en de onze daar van opgeven, die vry netter daar over sehryven, en aanwyzén wanneer deze zaaken voorgevallen zyn.

Ridjali dan zegt in zyn 12. Alkitfa, dat zekere *Paraboe*, of *Canoa*, die na Noessa Telo uyt vischen geweest was, aan *Perdana Djamiloë* de tyding bragt, dat zy daar een vaartuygje met menschen van zulken wonderlyken gedaante gevonden hadden, dat zy verklaarden diergelyke noit meer gezien te hebben. Zy waren, na hun zeggen, blank van lighaam, hadden katten-oogen, en zeyden ook tegen hen gesproken, dog'er geen antwoord van bekomen te hebben, aangezien zy hún taal niet konden verstaan.

Djamiloë belafte hen die menschen by hem te brengen, gelijk zy deden. Hy vraagde hen na de naam van hun Land, dat zy zeyden Portugal te zyn; en dat zy, hier gekomen zynde om te handelen, verdwaaft waren, niet wetende wat koers zy houden moesten; en hier door op de overval vervallen waaren, dat hun schip nog in Zee ontrent het Duyven-Eyland was. Dat zy, 't zelve daar latende, in een Tsjampán, of Kleen Plat vaartuyg, gegaan waaren, om zo weer na Portugal te keeren; en dat hun Stierman niet wist, dat zy hier na toe voeren, hoewel het (zeyden zy tegen *Djamiloë*) mogelyk tot ons beste is, dat wy hier zyn. Daar op gaf hen *Djamiloë* verlof, en gelegenheyd om een huys te bouwen, om daar te wonen, of 'er voor eerst te kunnen blyven, terwyl eenige van hen na hunne Overigheden gingen, om berigt van hun wedervaaren te geven.

Met het wester-zaifoen zonden die een schip na Amboina, in 't eynde des jaars, op een tyd, dat de Stad op de Kust van Hitoe zeer vermakelyk, en dat nu 't land van Amboina ook zeer beroemt wierd.

In deze tyd wierd *Perdana Djamiloë*

gemeenlyk de Capitein van Hitoe genaamt, en hy maakte een verbond met hen, kreeg van hen goude wissel-kleederen; dat zy jaarlyks zo vervolgden, alzo de naam van desen Capitein van Hitoe zeer vermaard was, zelf tot in Portugal; weshalven die Koning hem ook de Titels van Capitein van Hitoe, en van Don *Djamiloë* gaf.

Dit duurde zo eenigen tyd, tot eindelijk, de Portugeesen zig vol en dronken zuypende, zich niet ontzagen die van de Kust van Hitoe op hun markt in 't openbaar van hunne goederen te beroven, en hen op een oneerlyke wyze zo veel moeite aan te doen, dat zy den Richter, en 't Hoofd van den Godsdienst, kennis daar af gaven, welke laatste zey; dat zy zeer qualyk gedaan, en den dood verdient hadden; dog de vier Perdana's oordeelden, dat schoon de *Hakim* (of Richter) en de Opper-Priester, billyk gevonnist hadden, men het deze maal behoorde te vergeven, vermits het niet betamelyk was, hen eerst wel, en kort 'er aan qualyk te handelen; dat 't hen een quade naam by de vreemde volkeren zou kunnen geven, indien men deze lieden zo ten eersten weder na de overzyde des lands verhuizen deed; daar zy nog woonplaats, nog volk van eenigen Godsdienst, vinden zouden.

Dit goed besluyt der vier Perdana's bragt de Portugeesen tot geen inkeer, maar zy spatteden even zeer uyt, zo dat de Hitoeesen eyndelyk genoodsaakt waaren hen in een van de dorpen, daar zy sich onthielden, te bestryden, met sulken geluk, dat zy de overwinning verkregen, waar ontrent twee dappere mannen, *Lekalaba Bess*, en *Toeban Bess*; veel toegebragt hadden; tot zo verre, dat de laatste daar voor 't geloove het leven liet.

Te dier tyd nu vertrok *Perdana Djamiloë* na Java, en quain by den Pangirang van Japara, die hem 7. oorlogsfuften bestelde, om hem weer na huys te geleiden; dog *Djamiloë*; tusschen Java en Bali gekomen zynde, quam te sterven. Die met hem vertrokken waaren quamen ondertusschen ontrent het Land van Amboina; dog zy vervielen, door tegen-wind, en tegen-stroom, op de Kust van Ceram, alwaar zy hoorden, dat 'er een schip in Banda was.

Men zond dan een van de Oorlogsfuften met het Lyk van *Djamiloë* voor af, en terwyl een van die Fuften by den hoek van Ceram bleef wagten, zo gingen zy op 6. kleene Tsjampans na Banda, en liepen dit Portugees schip af, doodende alle; die 'er op waaren. Na dit dapper stuk verrigt te hebben, keerden zy weer na hun Oorlogsfuft, die

nog

nog by Ceram lag, en zeylden zamen na Amboina; dog zo stil niet, of de Portugeezen kregen de snuf, van 't gene in Banda door hen verriecht was, in de neus, zy zonden dierhalven een vloot tegen hen uyt, om hen onderwegen aan te taften.

De Zeevoogd der Hitoëfche Vloot, ziende, dat de Portugeezen hem te sterk waren, liet maar twee Jonken den ftryd met den vyand vervolgen, en liep met de reft na 't ftrand van Hitoe, in gefelshap van die *Djamiloë's* Lyk voerden. Men bragt het zelve te land, men hield het, volgens de Moorfehe wyze, honderd dagen ftaan, en begroef het toen na 's mans rang zeer ftatelyk.

Dit verriecht hebbende, verfamelde men de Vloot, van Japara gekomen, weer by een, en men ging een dorp der ongelooovigen, Hative genaamt, beftryden.

Te dier tyd wierp fig een voorvegter, *Tahalele* genaamd, als een Tyger midden onder de vyanden, zo dat men hem van wegen de menigte, die hem omringde, niet fien kon; dog hy ftreed zo gelukkig, dat hy het dorp veroverde, en Zeeghaftig te rug keerde, banketterende daar na niet weynig met de zynen, die hem den Tytel van den Held *Toeban Befi*, en zyn kris die van Loekoe Loeli, dat is, been-breker, gaven, alzo *Toeban Befi* toen al overleden was.

In zyn 13. Alkitfa verhaalt hy ons de zaaken, tot den Oorlog van *Don Duarte* behoorende, aanwyzende, hoe hy met zyn Vloot, en veel overften; uyt Portugal gekomen, en daar ontrent geland zynde, de bloed-vlag waejen liet, en de Oorlogs-trompet belafte te fteken, gelyk ook de Mooren van hunne zyde deden; in welk gevecht tuffchen de Mooren en Portugeezen de Prediker, *Maulana*, benevens *Tahalele*, en *Aboebakar Nafediki*, voor 't geloove ftierven; ook berftede de fnaphaan van *Totohatoe*, of *Zemandjadi*, in twee ftukken, en daar mede raakte die kryg ten eynde; dog eenige tyd daar na hervatteden de Portugeezen den ftryd, dien zy, verfehede vaandels verlooren hebbende, voor een tyd weer ftaakten, en daar na uyt wraak over hun verlorene Vaandels onder *Don Duarte* weder begonnen.

Hier droeg fig een andere *Toeban Befi* als een Held, die fig met een zonderling geluk onder den vyand wierp, alles ter neder kapte, en van niemand gewond, fchoon hy meenigmaal getroffen wierd. Hy verweerde fig eyndelyk met de ftukken van zyn fnaphaan, zo lang tot dat hy eyndelyk, door 't kneufen van zyn gebeente, doodelyk gequetft wierd, 't geen oor-

zaak was, dat de Legers van een fcheydden, en ider fig na zyne Vloot begaf, waar door de Hitoëfen ook gelegentheid kreegen, om het Lyk van dezen Held de laafte eere aan te doen.

In zyn 14. Alkitfa zegt hy, dat feker fchep den Koning van Ternate (dien hy niet noemt) na Amboina bragt, alwaar hy op Loehoe te land ftapte, en dat dit die van Hitoe, en de verdere Amboinefen, geboodfchapt zynde, de vier *Perdana's* daar op vrede met de Portugeezen maakten. Men zond daar op eenen *Malalat* met een liftige ftreek na dien Vorft, en liet hem den Portugeefchen Landvoogd afvraagen, waarom hy niet by hem quam, aangefien hy nu met die van Hitoe bevreedigt was.

Men had ook 40. Criffen in een Ceramfche doos verborgen, en op die Criffen eenige ruygte, en daar over weer eenige *Siripinang*, bloemen, en reukwerken, gelegt, gelyk ook 40 mannen die doos, en fpyte voor den Koning, bragten, die, dezelve gecopend hebbende, de Criffen met zulken verwondering zag, dat hy niet fpreken kon. Eyndelyk weer op die doos ziende, belafte hy die 40. mannen met die doos weder na de vier *Perdana's* te gaan, hen uyt zyn naam te groeten, en daar by te zeggen, dat hy hen diergelyke gefchenken van liefde en opregthet niet doen kon; dat hy dit met genegenheid aannam, alzo zy broeders van den beginne des werlds af tot des zelfs eynde waren, en hy dat als een teeken ter bevestiging van hun geloove en belydenis aanzag. Deze mannen keerden dan met die doos wederom, en bragten des Konings groete aan de 4. *Perdana's*, die zyn Majesteit weer deden groeten, waar op dan die Vorft vertrok en t'zeylging.

Na dezen tyd raakten de Hitoëfen met de Portugeezen al weder, en zo het de naam had, om 't ware geloof, in oorlog.

In de 15. Alkitfa verhaalt hy, hoe, na dezen oorlog met *Don Duarte*, een Portugees Capitein, *Sanajoeta* op Hitoe quam, een dapper man, die op des zelfs ftrand een vefting maakte, en niet ophield de Portugeezen te beftryden; weshalven zy zig na den Heuvel, *Oeloe Koelol*, begaven, om hen daar te verduuren; dog aangefien de Portugeezen dien veroverden, zo trokken zy van daar weer na den Heuvel van *Mamala*, dien zy ook verloren, waar door alle de andere dorpen genoodzaakt waaren zig aan de Portugeezen over te geven; dog 't meefte volk nam met de vier *Perdana's* de vlugt na de Kuff van Ceram, zettende fig op *Luciela* neder, terwyl die van Hitoe den oorlog nog gefladig op hunne Kuff vervolgden.

Te dier tyd (dog hy is in de tyd verward) was de Held *Kimclaha Laulara* ook in Amboina, voerende het gebied daar over alle de Dorpen vanden Koning van Ternate, die hem daar gezonden had. Deze bragt een Vloot na de Kust van Hitoe, taffe een schip aan, keerde toen weer na Lochoe, en bragt het land Ambon weder in rust.

Na dit voorval vertrok de Richter *Aboebakar* na den Koning van Ternate, vorderde hem zyne belofte en verbond af, hem vragende, wat hy met zyn gegeven bevel zeggen wilde.

Daar op quam *Aboebakar* uyt Ternate weer in Ambon, op de Kust van Hitoe, 't welk van 't gansehe land vernomen zynde, zo zond men de Galarans *Toebeasfal*, en *Toebeloeson* aan dien Richter, met een Groetenis van alle de dorpen, en de vier Perdana's, lieten hem vragen, of de Koning van Ternate nog wel aan 't volk dacht? Hy zey, ja; maar dat het nog geen tyd was, om dat te toonen. Sy zeyden daar tegen, dat zy meynden, dat het nu de rechte tyd was; doch verzogten hem eerst weer na Hitoe te gaan, dog hy zeyde, is dat uwe meyning, gaat dan henen, en maakt het aan alle dorpen bekend, waar op zy alle de Portugeesen, die zy maar in de dorpen vonden, dood sloegen, en gaven, na 't verriichten van 't zelve, 'er maar kennis af aan *Aboebakar*, en aan de vier Perdana's, waar op die Richter, en de Perdana's weder na de Kust van Hitoe keerden, en op den heuvel Hatoe Noekoe, dat is, de fwarte Klip, woonden.

Te dier tyd bragten alle de dorpen der Kust Hitoe, volgens 's lands gewoonte, 't hoofd van een visch ten geschenck, om haare schatting aan de vier Perdana's te voldoen, waar van de Richter *Aboebakar Nasediki*, nevens alle de dorpen, het bestier had.

Na dezen viel 'er niet anders voor, dan dat de Hitoeesen den kryg voor het waare geloove nog al vervolgden, en dat zy met die van Noeffanivel, welk dorp ook vier Perdana's had, een verbond oprichtten. Die van Noeffanivel nu hadden wel vier Perdana's; maar hier was maar een geslagt; daar 'er op Hitoe vier, zo dat 'er in 't geheel vyf itammen, enagt Perdana's waren; te weten *Pati Loepa*, *Tamihitoemessen*, *Tostoehatoe*, *Lisakota*, *Latoebalat*, *Noeffatapi*, *Perdana Pati Toeban*, en *Perdana Pati Nailay*.

Deze hielpen malkanderen zeer getrouw in voor en tegen-spoed, en men hernoemde de naamen van de Galerans (of Hoofden) van het dorp Henilatoe, Hihahitoe, en van die van 't dorp Latoe, Hihatoemi. Ook hadden die van

Oerien, en Assaloele welde naam dat zy Oelifiva's waren, dog zy droegen gelyk by de Oelilima's, egter waarlyk als Oelilima's, zo dat zy hier of daar een Portugees betrappende, hem by den Perdana *Djamiloe* bragten, gelyk zy met die van Hitoe ook een verbond tegen alle de Oelifiva's maakten, onder 't welk de Hitoeesen, die van Alang Lilibry, Laoi-ke, Wackasihoe, Oerien, en Assaloele mede begrepen.

In zyn 16. Alkitfa zegt hy, dat de Kimelaha *Roebobongi* in Amboina quam, om daar uit den naam van den Koning van Ternate te regeeren, brengende van zyne bloedverwanten Kimelaha *Ehadji*, en Kimelaha *Sakra Tuewana* mede. Ook spreekt hy daar van Kimelaha *Kakafingko*, Kimelaha *Djamali*, *Loeleboe*, *Adjadana*, *Bassi*, *Anglafari* (mogelyk *Bongafari*) van welke hy vorder zegt, dat zy alle van de Koningen van Ternate afkomstig waren. Ook spreekt hy van eenige Dienaaren, door den Koning van Ternate, staande dien Oorlog met de Portugeesen (die dan mede, en dan tegen-liep) gebruykt.

Hy zegt ook, dat Kimelaha *Kakafingko*, met zyn Vloot by die der Christenen ontrent *Mamala* gekomen zynde, na eenige tyd daar tegen geslagen te hebben, de neerlaag kreeg, en daar dood bleef, zogehakt zynde, dat hy niet kenbaar was. Dat de Vlooten, niet lang daar na ontrent het dorp *Latoe* weer buyten quamen, alwaar de Portugeesen dit dorp hielpen, ziende malkanderen alle voordeelen af, tot dat eyndelyk de schildwagt der Mooren van de Portugeesen, terwyl hy sliep, betrapt zynde, dit oorzaak was, dat de Mooren hunne *Vesling*, zonder volk zynde, verloren; waar op ider wel 't hafenpad koos; dog Kimelaha *Djamali Aladdin* (een beroemd held) en de twee broeders, *Anglafari*, en *Lawaladdin*, die wyze *Pelgrim*, en *Reyziger* na *Mohammeds* graf, lieten daar voor 't geloove hun leven.

Hier op liep *Klaudia* (Gezant des Konings van Ternate) met zyn Vloot weer na binnen toe, ontmoette de Voot der ongeloovigen, streed met hen als een held voor 't geloove, en elke Vloot keerde naderhand weer na hare verblyfplaats.

In zyn 17. Alkitfa spreekt hy van de *Reysé* van Perdana *Toeban Besi* na den *Pangerang* van *Japara*, *Kijay Maas*, die met een schoone Vloot, waar over de dappere Zeevoogd *Martadjoeta* 't oppergezag voerde, en waar op ook een persoon van *Panaroekan*, en een van *Pastaroean*, van grooten naam was, voor Hitoe verscheen, alwaar zy zich met de Vloot der Hitoeesen verenigden, en de

ongeloovigen gingen aantasten. By hun dorp en vesting gekomen zynde, zoo bleef daar die dappere Zeevoogd niet verre van de poort dood, waar op de Mooren de neerlaag kregen, en de vlugt na hunne vaartuygen, en na Hitoe, namen; keerende de Javanen dus onverrichter zaken met het kenteren van 't faizoen weer na Java.

In zyn 18. Alkitfa toont hy, hoe de Mooren weer met een Vloot na de vesting der Portugeesen, en die ook na hen uytgelopen zynde, zy malkanderen tusschen de Kust van Hitoe, en tusschen de vesting aan de Laha, ontmoetten, zynde de Erf-Prins van Ternate, *Kay Tjilli Tjjoeka*, toen Zeevoogd van de Mooren. Na dat het gebed gedaan was, tastte men malkanderen zeer hevig aan, alwaar die Vorst het leeven, nevens veele van de zynen, liet, gelyk ook veele der vyanden, waar op de Vlooten malkanderen verlieten.

In zyn 19. Alkitfa verhaalt hy, hoe de held *Tabalele* na Banda om hulp voor zyn geloofs-genoooten ging, en met een brave vloot Bandaneezen weer voor de kust van Hitoe verseehen, over welke Kapitein *Falat* het Opper-gebied voerde, zynde Kapitein *Atidjuab* Onder-Zeevoogd, en de derde in rang, of Schout bynacht, de Orangkaja van Watimena, en de Koning van Rozingeyn. Zy verenigden zig met de Vloot der Hitoeësen, tastten te zamen de Vloot der ongelooovigen met het aanbreeken van den dag aan, en keerden al zegenpralende over hunne vyanden wederom, makende sig, alvorens weer na Hitoe te keeren, van het dorp Toehchiam meester, na welke dappere daad de Bandaneezen in 't kenteren van 't faizoen weer na Banda trokken. Zy quamen naderhand nog eens voor de Kust van Hitoe met een Vloot, dog van dien stryd viel niet veel tot hun roem te zeggen, en na die tyd quamen zy niet weder.

In de 20. Alkitfa meldt hy, hoe de Vlooten der Hitoeësen, en der Portugeezen, malkanderen ontrent het strand van Loehoe's vesting ontmoetten, en zeer hevig aantasten, alwaar zeker Hoveling, *Pati Libat* genaamt, door 't kruyt van een stuk, dat van zelf in brand raakte, zeer verbrand in handen der Portugeesen viel, waar door de Mooren te rug moesten wyken. Ook was daar te dier tyd een Gezant van een Pangirang van Java, die aan de overzyde van der Portugeesen vesting een andere vesting maakte, die wel niet voltooyt, maar van welke de Portugeesen egter geen meester wierd. Men keerde wel weder na Hitoe, dog den oorlog duurde nog.

Daar na quamen de Portugeesen weer met een Vloot, waar in veel Tidoreesen,

en Boeroneesen waren, voor de Kust van Hitoe, alwaar hen de Hitoeësen op strand wagtten.

Zeker Hoveling, *Oeloe Aboetan* genaamd, verzogt eerst alleen tegen hen te stryden, en dat zy, zo hy het te quaad kreeg, hem dan helpen konden. Hy gaf eerst een groote schreeuw, waardoor, gelyk ook op zyn bede, de ongelooovigen den stryd verloren, de vlugt namen, in 't water stortten, en na hun vesting liepen. Ook droeg sig de Ridder Saleman hier destig, tot hy, tot zyn knyen toe in zee gedreven zynde, zyn vaartuyg nog bereykte, en zo weer aan de Laha quam. Hy verhaalt ook, hoe Kimelaha Roehohongi daar aan zyn eynde raakte, 't welk aan de Portugeesen verklikt zynde, waren zy met hunne Vloot daar na toe gekomen, om met geweld zyn lyk smaadheid aan te doen; dat hen egter mislukte, alzo men 't zelve na Ceram bragt.

Daar op gingen zy de Kust van Hitoe aantasten, alwaar men geen een dapper held, dan den gelovigen Djoemat, vond; die egter al mede aan 't wyken geraakt zynde, zo nam Kapitein *Hitoe* de wapenen in de hand, begaf zig op de Vloot en na de Laha in den stryd, die zeer hevig voor 't gelooove was.

Hoewel nu die van Ambon met de Portugeesen vrede maakten, zo vervolgden de Hitoeësen egter den oorlog nog zeer sterk, gelyk ook die van Ceram. En in dezen swaaren oorlog voor 't gelooove waren van de zyde der Mooren deze helden hier tegenwoordig, te weten, *Oeloe-Ahoetan*, *Hassan Pati*, de Prediker *Toenfoeloc*, *Pati Ibrahim*, *Oemar*, *Mihir*, *Nahoeda*, *Nasji-Ila*, en de dappere Djoemat, die boven allen uytstak.

Van de zyde der Portugeesen waren 'er *Don Duarte*, Kapitein *Sandjoeta*, *Paul Castanha*, *Tamoera*, *Dirgocroemardisi*, *Sikoekifoea*, *Don Tjçera*, *Fernando Miloe*, en *Antonio Laliroe*.

De overwinning en 't verlies was dan eens aan de ene, dan weer eens aan de andere zyde, en deze oorlog duurde zeventig jaaren, beginnende met *Don Duarte* en eyndigende onder *Andrea Furtado*.

En voor *Furtado*'s komst quam 'er een Hollandsch schip in Ambon, aan 't welke de *Perdana*'s om hulp tegen de Portugeesen verzogten; die zy hen wel toezeyden, dog gaven hen te kennen, dat zy eerst nader last hier toe van hun Meesters verzoeken moesten.

Met het kenteren van 't faizoen verseehen hier ook de Zeevoogd *Steven van der Hagen*, die met de vier *Perdana*'s sprak, een verbond met hen maakte, en onder zekere voorwaarde aannam, hen te helpen; bedingende, dat, zo hy 't Kasteel

't Kasteel veroverde, de Hitoeëfen dan 400. Bahara's Nagelen aan de Hollanders geven, dog dat alle de wapenen en zwarte gevangenen voor de Hitoeëfen, en de blanke voor de Hollanders zouden zyn.

Zoo de Hollanders een Portugeesch fchip veroverden, dan zouden de Hitoeëfen hen 40 Bahara's nagelen geven, ook zoude 't fchip met alle de blanke gevangenen voor de Hollanders, dog de zwarten voor de Hitoeëfen zyn.

Daar op liep *van der Hagen* van voor de Hitoeëfche kufft, na 't Gat van Ambon, fakte allenskens na de Laha toe, om na de gelegenheid van 't Kasteel te vernemen.

Hy keerde daar op weer na Holland, gevende aan die Heeren kennis van 't Verbond, dat hy met de Amboinefen aangegaan had.

Ondertuffchen zond de Portugeefche Landvoogd imant aan de vier Perdana's, om vrede met hen te maaken, die daar geen luft toe hadden, alzo zy genegen waren hun verbond na te komen; waar op den oorlog weer even fel aan weerzyden begon, tot dat *Furtado* aanquam.

In zyn 21. Alkitfa fpreekt hy van *Andrea Furtado's* komft met zyn Vloot in Ambon, hoe hy eerst op Hitoe aangierde, fig na 't gebergte Binau begaf, daar den oorlog begon, en dat gebergte met zulk een geweld veroverde, dat fig alle de dorpen daar om ftreeks aan hem onderwierpen, en den Perdana, Toeban Befi, nevens den Orang Kaja, Pati Wani, aan die ongelooovigen overgaven, terwyl de vier Perdana's alleen na Ceram de vlugt namen.

Daar na quam hy ook na Loehoe, Lessidi; en Cambello, welke plaatzen hy ook, met 't gene daar ontrent was, veroverde, voorgenomen hebbende ook na Iha te gaan, dog die van Iha verweerden hen zeer dapper, quetften *Furtado* met een fteen aan 't hoofd, en dwongen hem weer na Loehoe te wyken.

De vier Perdana's bleeven ondertuffchen op Ceram, en Perdana Tamihitoe-meffen onthield fig in het dorp Anim, Perdana Pati Toeban op Waypochet, en Perdana Noeffa Tapi woonde op Loehoe te Gammafoengi.

Capitein *Hitoe* voer in een Parahoe na Ceram, om hulp te zoeken, alwaar hy twee Hollandfche fcheepen ontmoette, welke hy na den Zeevoogd vragde, die zy zeyden dat in Banda was; waar op Kapitein Hitoe fich derwaards begaf, alwaar hy dien Zeevoogd ook vond. Men beflout dat vier Hitoeëfen den Zeevoogd volgen, en by hem blyven zouden, waar na zy van daar, en Capitein Hitoe ook,

weder na Ambon vertrokken.

In 't begin van 't Wefter-Zaizoeri quam weer een Hollands fchip in Ambon, en de vier Perdana's belaften aan Miliirdjigoena, (dat is, Kapitein Hitoe) en aan Perdana Sibori (dat is, Toeban Befi) dat fy beyde op dat fchip gaan, en de Vloot opzoeken zouden. Zy deden dit, quamen ontrent Bantam, vernamen eindelyk de Hollandfche vloot, over welke *Matelief*, en *Steven van der Hagen*, Zeevoogden waren; toonden hen hun Contract, en bewoogen hen mede na Ambon te gaan, alwaar gekomen zynde, eyfchten zy, op de vrage van den Portugeefchen Landvoogd van waar deze Vloot quam, dit land van hem op. Daags daar aan leverde de Landvoogd fmorgens de fteutels van 't Kasteel aan den Zeevoogd over, trok 'er uyt, ende zeylde met de fchepen der Hollanders van daar.

Daar op vragden *Matelief* en *van der Hagen* aan Capitein *Hitoe*, en de vier Perdana's, wat men nu met het Kasteel doen zou? Zy waren van oordcel, dat best was, het te flechten; dog de Zeevoogden zeyden, dat zy het Kasteel voor hen zouden in befetting houden, en die Kapitein en de Perdana's beloofden alles, wat daar aan mogt ontbreken, te herftellen. Hier op trok *Frederik Houtman*, als Landvoogd in het Kasteel, en de beyde Zeevoogden vertrokken van daar, en gaven van hunne verovering kennis aan de Heeren Bewindhebber.

Het jaar daar aan quam 'er weer een Vloot voor de Kufft van Hitoe; dog zy liep na de Laha toe alwaar de Prins Kaytjili Aali, Kimelaha Adjadana, Koninklyke Ambalauwfé Dienaar, aan de Zeevoogd verzogt, dat hy geliefde in Ternate met zyn Vloot te komen, dat na veel over, en wedersprekens aangenomen wierd.

Matelief ondertuffchen verzogt Kapitein Hitoe's zoon mede na Holland te nemen, om hem aan den Prins te vertoonen. Hy gaf hem dan Halaene mede, die met hem na Ternate zeylde, daar hy een Kasteel bouwde, waar op de gevlugte Ternataanen weer na hun land keerden. Ook ftelde men Modafar, hunnen Koning, weer op zyn vaders throon, waar op hierook een Landvoogd met eenige foldaaten in dat Kasteel trok. Dit alles besteld hebbende, vertrok hy na Holland, en bragt Halaene, en den zoon van den Koning van Noeffaniwel, den zoon van Orang Kaja Lakatoewa, en dien van Natahoewat, aldaar.

Ondertuffchen quam in *Houtmans* tyd de Zeevoogd, *Simon Hoen*, in Ambon, die de Amboinefen zeer veel goed dede, en de zelve vriendelyk behandelde.

Naderhand quam ook de Zeevoogd *Pieter Both*, en bragt Oenfoe Halaene weer in Ambon, welke Heer zig tegen de Amboinefen ook zeer milddadig en goedhartig betoonde.

Na verblyf van 6. jaaren vertrok de Landvoogd *Houtman*; en *Joannes Prings* (*Prins*) verving hem voor drie jaaren.

Toen quam de Heer Opperlandvoogd, *Gerard Rangfi* (Reynft wil hy zeggen) van Batavia, zeylde na Banda, en toen weer na Ambon.

Te dier tyd quamen de Engelschen op Loehoe en Cambello, en onthielden fig op de laafte plaats. De Landvoogd *Prins* zond een Vloot daar heen, om hen, die niet vertekken wilden, van daar te verdryven; daar op raakten zy te zamen slaags.

De Opperlandvoogd *Reynft*, en Kapitein Hitoe, belaften daar op aan Kimelaha Sabadin, dat die hen fou doen vertrekken, dat al mede niet ging; waar op de Heer *Reynft*, en de Heer *Prins*, Cambello aantafsten, waarna die van Cambello hen deden vertrekken.

Daar op gingen de Engelschen na Erang, en niet lang daar na met hunne fchepen na Engeland. Daar na wierd *Adriaan Blok* Landvoogd in de plaats van *Joannes Prins* (hy wil Cafpar Janfzen zeggen) en *Blok* kreeg eenige moeite met de Leytimorfche Orangkaja's; dog Kapitein Hitoe bevredigde hen weder.

In zyn 22. Alkitfa begint hy van Herman Spel (Speult wil hy zeggen) te fpreken, en van zekeren aanslag der Engelschen en Japanders tegen de Hollanders, dat tydig door de Hollanders vernomen zynde, zo hebben zy al de Engelschen, en Japanders (dat een grove misflag van hem is) gedood.

Hy zegt ook, dat die Landvoogd eerst met die van Hoetoemori, daar na met die van Lifibatta, oorloogde, en dat hy, en Kimelaha Sabadin, dit dorp veroverden; dog dat Capitein Hitoe den Kipati Lifibatta bragt, om met den Landvoogd vrede te maken. De Landvoogd lag toen met de Amboinefen, en met den Kimelaha, over den prys der Nagelen in gefchil; fy eyschten honderd, en hy bood maar zefftig Ryksdaalders; zy lieten 't voor tagtig Ryksdaalders; dog hy wilde dat niet geven, waar op den oorlog begon.

Ondertuffchen wierd hier over na Batavia, en aan den Koning van Ternate, gefchreven, waar op 't jaar daar aan *van der Hagen* tyding bragt, waar op men weer by een quam, en 't wegens den prys der Nagelen op 70 Ryksdaalders voor een Bahara eens wierde; dog op dat de Landvoogd 'er 3. Ryksdaalders aan Siripinang-geld voor de foldaaten af-

houden zou, zo wierd het op 67. Ryksdaalders gebragt.

Het Jaar daar aan quam een Ternateanfche Gefant des Landvoogds hulp tegen de Spaanjaards, die op Tidore gekomen waren, verzoeken.

Ondertuffchen quam den Opperlandvoogd *Laurens Ryl* (Reaal) met den Zeevoogd *van der Hagen*, met 8 Schepen, die ook na Ternate ontboden waren; en die van de Amboinefen 7. Ryksdaalders van een Bahara nagelen minder verzogten, om fpy's voor de foldaaten te koop, dat alle de Orangkaja's toefonden, zo dat de Bahara, gedurende dien oorlog, op 60. Ryksdaalders bleef, mits dat het na dien oorlog, weer tot 67. Ryksdaalders ryzen zou; dat alles aan weerzyden befchreven wierd.

Hier op trok de Heer *Reaal* na Ternate, om dien vorft te helpen. En dus bleef de prys der nagelennu vast, en buiten gefchil, hoewel de Hertog van *Bonua* naderhand dit verbond weer brak.

In de 23. Alkitfa toont hy, hoe de Landvoogd daar op met een Vloot in zee liep, om van den *Kimelaha* reden van deze Verbonds-breuk te vorderen, die zeyde, daar af niet te weten; dog de zaak wierd door tuffchenkomen van Kapitein *Hitoe* bygelegd, waar op de Landvoogd met zyn Vloot na Loehoe keerde, en zedert bleef alles in ruft; Ontrent welke tyd ook de *Kimelaha Hidajat* verfcheen.

In zyn 24. Alkitfa fpreekt hy met groote lof van *Hidajats* hoedanigheden, en dat hy met groote ftatic, als een der grootfte Princen, en met een Vloot in Ambon verfcheen, dat hy een dapper en zeer Regtveerdig Richter, en een man was, die in lengte zyns gelyken in Ternate, nog in Ambon, en die Borften, als een vrouw, had; daar byvoegende, dat hy een groot iveraar voor den Moorfehen Goddienft was.

Sabadin ondertuffchen ziek geworden, en gestorven zynde, zo quam hy in zyn plaats te volgen.

Daar na quam de Opperlandvoogd, *Pieter Schoon* (*Jan Pieterffen Coen*), met een Vloot voor Loehoe ten anker, vertrekkende na Banda, om met die ingezetenen te oorloggen, alwaar Capitein *Hitoe* met hem ging, en eenigen tyd te vergeefs met hen handelde: de Heer *Coen* had daar in 't eerst eenige tegentribbeling; dog beloofde 1000 Ryksdaalders aan den genen, die hunne vefting eerst beklom.

Capitein *Vogel* nam dit aan, de Landvoogd *Houtman* deed hem in 't begin van de nacht te land zetten, en de Hollanders wierden meesters van de fiad *Lonthoir*, en dus raakte deze oorlog ten einde. Waar op de Opper Landvoogt

Coen,

Coen, en Capitein *Hioe*, weer van daar vertrokken; hoewel 't nog 40 Orang Kaja's 't leven kostte, 't geen oorzaak was, dat de overgeblevene Bandaneesen na Ceram, Goram, en na Macassar, om hulp zonden, van waar de Coning van Macassar een Vloot na Ceram zond, om de Bandaneesen, die daar nog waren, na Macassar te voeren.

In zyn 25. Alkitfa verhaalt hy, hoe de Opperlandvoogd *Coen* veel Bandaneesen mede na Jakatra gevoert hebbende, *Mibirdjigoena* derwaards ging, en hunne verlossing van daar na Banda bewerkte.

Hy verhaalt verder, hoe *Mibirdjigoena* na Mazulipatam, een reize deed, gierende op Ceylon, Poedecheri, Nagapatnam, Paliaetta, enz. aan, dog dat hy, weer te Bantam gekomen zijnde, stierf, van waar hy gebalsmd na Ambon overgevoerd wierd, met een brief, dat de Heer *Coen* 't versock van *Mibirdjigoena* toegestaan, en dat men maar een Gesant te senden had, om 't verder werkstellig te maken. Dese brief bragt *Zavardjali* aan Capitein *Hioe* juist als hy in de Laha was, belijg zijnde, om over den aanslag der Engelsen en Japanders tegen de Hollanders, en 't Kasteel, te raadlaagen; waarop de Landvoogd toonde, wat gevaar de terugkomst der Bandaneesen geven kon.

Hy spreekt verder van de begraafenis van *Mibirdjigoena*, van verscheide werken, door *Hidajat* verriecht; van de oorlogen onder de *Kimelaba's Loeboe*, en *Leliato*, daar op gevolgt, tot dat de Koning van Ternate eindelijk belafte vrede met de Hollanders te maken; die de nagel-sluikers alom, daar zy konden, verdreven: hoe wel de *Kimelaba*, en de *Orang Kaja's*, die aanhielden, waar uit weer een nieuwen oorlog sproot; dog 't oogwit der Christenen was niet anders, dan om den Mohammedaansehen Godsdienst uit te roejen, gelijk de Mooren zo mede met den Godsdienst der Christenen zогten te handelen.

Hy verhaalt verder 't innemen van Way door den *Kimelaba*, en 't af-setten van beide de *Kimelaba's* door den Capitein *Laoet*, *Aali*, die onder de Landvoogd Lucassoon na de *Xoela's*, *Bangay*, *Tamboeko*, en *Boeton*, vertrok, en daar stierf.

In zyn 26. Alkitfa spreekt hy van den Capitein *Hioe Halaenin*, die hy zegt, dat door een vrouw vergeven wierd, waar op *Kakiali* Capitein *Hioe* onder den Heer *Gysels* wierd. Men maakte toen ook eenige verandering, stellende *Perdana Baroesja* tot *Noesiatapi*, *Perdana Moeloetan* tot *Totohatoe*, en *Perdana Kelissa* tot *Tanihitoemesen*, en dit waren de Titels, die men aan de vier *Perdana's*, Capitein *Hioe* daar ingesloten, toen nog gaf.

Hy spreekt verder van *Kakiali's* menig-

vuldige en listige, dog ongelukkige bedriegeryen, van den Landvoogd *Gysels* vertrek, en van de komst van den Heer *Coen*; van den oorlog van den *Kimelaba* en de Amboinesse Dorpen tot *Loehoe* toe met de Hollanders: van de komst van den *Sadaba*, *Simon* van *Ternate*, om vrede te maken, dat niet gelukte door *Kakiali's* ongehoorzaamheid, diefe allen opruyde, dat weer een nieuwen oorlog gaf, waar in sig egter *Tanibitoemesen* en *Orang Kaja Boelan* niet mengden.

Kakiali wierd gevangen, eenige *Orang Kaja's* quamen van 't gebergte af, in hope, dat hy in 7. maanden weer los zou raken, *Tanibitoemesen* ging na Batavia, met tyding; dat hy wel haast sou los gelaten worden, 't welk egter niet volgende, zo vlugten verscheidene dorpen weer na 't gebergte; en den oorlog met *Kimelaba*, en d'Amboinesen, ging weer op nieuw aan; dog *Kimelaba Loeboe* vertrok na *Ternate*, en *Leliato* verving hem, vervolgende den oorlog.

Ondertusschen quam de Opperlandvoogd van *Diemen* zelf met een Vloot van Batavia. *Kakiali* wierd in vryheit gestelt; hoewel die aan de Makassaren weer nagelen verkogt had.

Ook quam Koning *Hbamza* in Ambon, die *Kimelaba Loeboe*, op een schip settede, *Leliato* deed vertrekken na Batavia; en *Kakiali* voor sig ontbood, dog die seyde ziek te zijn; hoewel alles eindelijk bevredigt wierd.

Daar op verhaalt hy verder 't leven van *Madjira*, van de komst der Makassaren in Amboina, en spreekt van hunne oorlogen met ons daar zeer breed.

Daer op volgde wel een vrede met eenigen, dog die van *Wawani* hielden het tegen de Hollanders nog al uyt, door de Makassaren gestadig ondersteunt zijnde. Die van *Ceyt*, en eenige andere Dorpen, als ook *Tanibitoemesen*, quamen tot ons over, en *Kakiali* wierd door een Spanjaart vermoord; waar op *Wawani* door van *Diemen* aangetast, en alles verftroid is; terwijl velen de vlugt na *Makassar* namen. Ondertusschen veroverden de Hollanders *Capaha*, en *Patiwani* stierf, waar na eindelijk alle de *Orangkaja's* van *Amboina*, en *Kimilaba* de vrede verzogten; dog de Mooren wilden eerst verlof 'er toe van den Koning van *Ternate* hebben; dat wel volgde, dog de onvoorzigtigheid van een Luitenant, die eenige *Orangkaja's* in de pagar vast zettede, verbrodde het werk weder. Ondertusschen kregen de Hollanders *Capaha* weer in, verftroiden de Inlanders, zo dat zy in 't bosch jammerlijk moesten sterven, en voor al de Priester, *Savardjali*, en *Sarsar Tabakian*, die eindelyk, alzo niemand hen wilde innemen, na *Ceram* en *Kelang* met een *Parahoe*

overtaken, daar zy zeer wel ontfangen wierden, alzo *Kimelaba Dagga* en *Kayffjili Befe Moeloet*, mitsgaders de Kelangers, met de Hollanders nog oorlogden; dog kort daar na volgde, op de laft van den Koning van Ternate, de vrede.

Ondertuffchen fwoof *Savardjali*, (die de zelve met *Ridjaliis*) nog hier en daar, hield het eenige tyd op Boeroby *Kimelaba Haffi*; dog quam, na veel elenden en groot gebrek geleden te hebben, eerst op Boeton, en eindelijk op Makaffar, daar hy van den Koning feer vriendelijk ontfangen, byfonder wel gehandelt, en ook zedert gebleven is.

Daar fiet gy dan een korte fchets van het gene ons *Ridjali* (die fich in zijn werk *Savardjali* noemt) van de zaaken van Ambon, zo onder de vier Amboineefche Hoofden des lands in den beginne, en daar na, als ook van de voorvallen, die zy ten deele onder de Ternataanfche *Kimelaba's*, ten deele onder de Portugeefen, en ten deele onder de Hollanders gehad hebben, opgeeft, al het welke hy egter zo kort en zo verward door malkanderen doet, dat 'er niet wel uit te raaken is, hoewel 'er egter hier en daar eenige faaken, en byfonderheden, die ons hier, en elders, veel licht geven, en te ftade komen zullen, in aangehaalt werden.

Nu zullen wy een net verhael doen van de zaaken, zoo der *Portugeefen*, als der Ternataanen, met naeuwkeurige aenwyfing, hoe zy eerst in *Amboina* gekomen zyn, en wat zy daer voor hunnen Koning verrigt hebben.

Verhaal hoe de Portugeezen in Amboina op Noeffa Telo of Affaloclo gekomen zyn. Hoe de wydberoemde Onderkoning Alfonso Albuquerque, na 't innemen van Malacca in December 1511, Antoni Abreus met drie fchepen na de Moluccos zond, en hy, na in Amboina een fteenen zuil opgerecht te hebben, zonder de Moluccos aen te doen, na Malacca keerde; als mede hoe een van zyne fchepen onder Francois Serran, door ftorm van hem afgeraakt, op een der Luca Pinjos, of Schildpads Eilanden, fchipbreuk leed, en op wat wyze hy daar van eene CoraCora der Zecrovers meefter geworden, door hen op Noeffa Telo, anders Affaloclo, in Amboina gebragt wierd, en aldaar door de inwoonders en de vier hoofden der kuff van Hitoe minnelyk ontfangen, en van de Koningen van Ternate en Tidore om ftryd om zyne vriendschap aangezocht is geworden, hebben wy in onze befchryvinge der zaaken van Ternate reeds uitvoegig aangehaalt.

D'Inlanders van *Affaloclo*, van *Serraans* aanlanding by hen fprekende, verhalen, dat een *Portugees* fchip op *Batoo Tarra* fchipbreuk, en dat 'er van de *Portugefen*

een boot met zeven fchipbreukelingen, van zeven musquetten en zeer weinig fpyfe voorfien, eerst by hen quam aandryven, en dat zy hen geerne, dewyl zy zeer mager en verhongerd 'er uit figen, in hun dorp genomen, en alles goeds bewefen hebben, tot dat zy door de *Kora* van *Affaloclo* van koning *Bajang* na Ternate gevoerd wierden. Dit verhaal der Inlanders zeer na met de getuigenis der Portugeefche Schryvers (hoewel die in verfehiede omftandigheden en benamingen van plaatfen, 't fpoor byfter zyn) overeenkomende, doet ons klaar zien, hoe de Portugefen eerst in *Amboina* gekomen, en hoe *Abreus*, en zyn makkers, en onder hen *Serraan* en de zynen de eerste ontdekkers, zoo van dat Land, als van *Banda* en Ternate, geweest zyn.

In het jaar 1521 (en niet 1525. ge-lyk zommige menen) liep kort voor *Serraans* dood (die op Ternate vergeven wierd) *Antoni Brit*, alvorens na *Banda* te ftevenen, eerst in *Amboina* aan, en dewyl 'er verfehiede van *Serraan's* medgefelln in zijn vloot waren, zoo hebben die hen de plaats, daar zy na hun fchipbreuk eerst aanquamen, gewefen, en met twee fchepen van de vloot voor *Affaloclo* gebragt, om aldaar te ververfchen.

Die van *Affaloclo* getuigen, dat dit de eerste fchepen waren, die zy op die kuff zagen, zommige geven voor, dat *Antoni Abreus*, 11 jaren te voren, ook in *Amboina* geweest is, en daer zelf nageleden geladen heeft. Dat hy in *Amboina* daar gekomen is, weten wy (hoewel men van dat laden van nagelen geen zekerheid vind) met dat onderscheid, dat hy niet voor de kuff van *Hitoe*, maar op een andere plaats dat aangedaan heeft, weshalven dit laaste met de getuigenis der inwoonders van *Affaloclo* niet ftryd. Zy ondertuffchen bragten deze fchepen voor *Hitoe*, zeer verblyd over hare komft, te meer, dewyl zy *Francois Serran's* medgefelln daar op zagen, die zy nog zeer wel kenden. Die van 't Land *Hitoe* ontfingen hen ook zeer minnelyk, byzonder *Tabalille Ela* de Oude, wiens zoon, *Holoekom Aboebakir*, de zaaken van de befiering der kuff *Hitoe* meeft waarnam. Eer *Brit* van daar fcheide, gaf hy defen *Tabalille*, tot een bewys, dat hy de dienften, hunne fchipbreukelingen bewefen, erkennen wilde, den cernaam van Capitein *Hitoe*, een naam, die op die kuff nog lang daar na in wefen gebleven is.

Zedert dezen tyd hebben de Portugefen by hunne togten na de Moluccos in *Amboina*, en byzonder op *Hitoe*, altyd aangegierd, om zig, dewyl daer zeer goede gelegenheid was, van verfch water en andere ververfching te voorzien.

Het bleef ook daar niet by, maar zy wiften by die van Hitoe ook zoo veel te verkrygen, en zig zoo diep met 'er tyd in hunne gunft te dringen, dat hen een Logie of woonplaats, tuffchen Malmala en Hitoe Lama, (dat is oud Hitoe,) plaatfen omtrent twee mylen van Hitoe of Hila op derzelve kufft gelegen, en digt by de Rivier Pikapoli vergund wierd. Ontrent die zelve tyd, of wel een weinig te voren, hadden die van Cambello, met een Coracora van Makjan gekomen zynde, in bamboefen Moernagels uit Ternate op Ceram, en van daar ook op Hitoe gebragt, en voortgeplant met zoo goeden uitflag, dat de Portugefen geraden vonden, zig daar hoe langer hoe vaffer te maken. Die van Hitoe, dit ziende, en befpeurende waar het de Portugefen met 'er tyd om zou te doen zyn, namelyk, om zig meesters van hun Land te maken, fteden alle middelen in 't werk, om zig van die gevaarlyke vrienden te ontfiaan; maar dewyl zy van tyd tot tyd te veel hulp troepen uit de Moluccos kregen, daar zy nu al geveftigt waren, zoo zagen die van Hitoe, dat dit met geweld niet zou te doen zyn.

Buiten dien waren zy met hunne fchepen ook al in den grooten inham van Amboina, daar nu 't Kasteel Victoria legt, geraakt, en hadden kennis met die van Noeffanivel, Amantelo, Halong, en vooral met de groote en magtige Negry Hative, toen nog aan de Noord-Syde van den inham gelegen, gemaakt, welkers inwoonders toen nog Heidenen zynde, met de Mooren of Mohammedanen van Hitoe in groote vyantfchap leefden, en geftradig van hen, als dood-vyanden van hunnen Godsdienst, vervolgd wierden.

Die van Hitoe, nu niet wetende, hoe de Portugefen quyt te raken, tragten hen met zagtheit te bewegen, dat ze by die Heidenen na de overzyde van hun Land op Hative en Leitimor, zig begeven wilden, dewyl zy daar by hen, die even als zy ook *Kafirs*, dat is, *ongelooftigen*, en alzo na hun meening makkers, en van een geloof waren, veel beter en aangenamer, dan by hen, zouden zyn. Dus hadden de Portugefen een wooning in Amboina ter kuffte Hitoe; maar zonder eenige vefting, waar op zy by tyden van nood zig mogten vertrouwen, ook zonder eenige wyze van befiering, of ordre, 't geen oorzaak was, dat zy, door hun buitensporig leven by de Inlanders, die 'er zeer veel ongelijk van moesten lyden, zoodanig in haat geraakten, dat de Mohammedaanfche Priesters hen alle zouden doodgeflagen hebben, zoo de kapitein *Hitoe*, voorgevende dat dit by de buitenlanders een zeer quaden reuk geven, en van een quaad gevolg zyn zou,

hen dit niet belet had.

Die van Hative dan, vernemende; dat de Portugefen by die van Hitoe hoe langer hoe meer gehaat wierden, hoewel hen by dit nog heimelyk toeging, fteden alle middelen in 't werk, om zig van die gunftige gelegenheid te bedienen, en de Portugefen by zig te lokken, ten einde zy zoo veel beter tegen die van Hitoe in ftaat mogten geraken. Daar op met makanderen verdragen zynde, vonden de Portugefen goed een befending om hulp troepen na Goa te doen, en ten dien einde den *Orang Kaja* van Hative, *Bermein*, met zyn Zuster, en 't meefte volk van die Negry, dewyl zy 't op hun Land wegens den overlaft van de Hitoeëfen, niet langer harden konden, mede derwaarts te zenden, die aldaar ten grooten deele gedoopt wierden. De *Orang Kaja* wierd daar *Don Emanuel*, en zyn zuster *Donna Jebel* genaamt, van welken *Orang Kaja* ook al de Hhoekoms van Hative oorfpronkelyk zyn.

Dit verdrag tuffchen de Portugefen en Hativefen was zoo ftill niet toegegaan of de Hitoeëfen roken lont, en hebben hen zedert dien tyd zoo gehaat, en in alles zoodanig nagefocht, dat zy hen droegen dit Land te verlaten, en zig den ten weg over na de Noord-Syde van den inham te begeven. De *Orang Kaja* van Hative behoorde, wees hen den weg, en zy zetteden zig op 't ftrand van Poka of Pocka, na dat zy ontrent 14 jaaren op de kufft van Hitoe gewoon hadden, neder. Alhier zogten zy zig vaft te maken, en een fterkte tegen hunne vyanden op te werpen; maar vernits de by hen gekofen plaats overal te digt by 't gebergte, en alzo gansch onvoordeclyg lag, zoo waren zy genoodzaakt voor de tweede maal te verhuizen, en een halve myl weftelyker, ontrent *Melis-hoek* af te zakketen, en het digt ontrent Hockoenalo te begrypen. Eindelyk, ook daar niet al te wel na hun zin zynde, zoo verhuisden zy voor de derde maal na 't land van Leytimor, tegen over Hockoenalo, ten zuiden van 't zelve gelegen, en zetteden zig beneden den Rooden-berg (ten Oof ten van 't Kasteel Victoria) daar de Rivier Way-alat in zee loopt, hoewel zy, na 't zeggen der Inlanders, zig eerst op een plaats Kehala genoemd, by neerzede Rivier Way-Toeha, zouden neergeflagen hebben.

Dewyl ondertuffchen hun zaaken in Ternate door veel wiffelvalligheden zeer van gedaante verandert, ja tot 't uiterfte genadert waren, zoo hielden zy dit, zonder iets op hun vyanden te winnen, of enig voordeel van belang te doen, tot het jaar van 1538 gaande, wanneer

Antoni Galwaan, de Ternataanfche be-
roerte wat gefild hebbende, en ziende,
dat veel Jonken van Java, Macaffer en
elders na Amboina, Banda, en de Mo-
lukkos quamen, om daar fpeceryen te
laden (een zaak die merkelyk tot af-
breuk van den handel der Portugefen
ftekte) goed vond 25 Cora Cora's, waar
op 40 Portugefen, en ontrent 400 bond-
genoten, meeft van Hative, (door haren
Orang Kaja Bermein, by zyn vertrek na
Goa, op Tidore en Kajo gelaten) bene-
vens eenige Tidorefen, en Ternataan-
fche Mardykers, alle onder *Kimelaba
Roeboranni* van Tidore, waren, on-
der 't oppergezag van den Molukfen
Zeevoogd *Diego Lopez d'Azevedo*, na
Amboina te zenden, met laft van Goa,
om de te ruggekomen gezanten der Por-
tugefen en Hativeefen in hun land te her-
ftellen, en Amboina voor de Portugee-
fche Kroon te veroveren. In dat zelve
jaar quam die aanzienlyke vloot voor
Mamalo aan, alwaar zy na een fcherp
gevecht de Hitoeëfen op de vlugt floeg,
oud Mamalo affiep, veel der aangeko-
mene Jonken, en in de zelve veel gefchut
(na hunne wyze) een menigte pylen, en een
grootte fomme geld, kreeg, en de oude
plaats der Portugefen op Picapoli weer
innam, en geheel Hitoe r'onderbragt, hen
dwingende door wapens of woorden zig
onder hem te buigen. Daar na, den in-
ham invarende, vond hy daar zyne ver-
drevene Landslieden zonder zekere woon-
plaats fwerven, en bezig om ook een
houte vefting tegen een fchielyken aanval
te bouwen, die met een Portugeefche be-
zetting verfterkt wierden. Op dat nu die
vefing van te meer zekerheid voor hen, en
hunne bondgenoten, tegen de ftroopryen
der Hitoeëfen zyn mocht, vond hy goed
die by den Roodenberg te plaatfen, en
de Hativeefen, en 7 Mardykers huisgezin-
nen, van Ternate en Tidore meegebragt
(die daar 't Mardykers quartier in hunne
nafaten hielpen uitmaken) digt daar on-
trent hun woonplaats aan te wyzen, ten
einde zy alzo geruft, en te zekerder
onder de befchutting van die vefing zou-
den konnen woonen.

Die van de negry Soya, Amantelo, en
andere op 't gebergte van Leytimor, dit
met fcheele oogen aanzierende, en daar uit
befpeurende, dat de Portugefen, onder den
dekmantel van als kooplieden daar te
handelen, zig meesters van hun land,
en hen met 'er tyd tot onderdanen en flaven
zogten te maken, dewyl hen, zoo
zy maar als vrinden wilden blyven han-
delen, geen veftingen, en die nog wel
zonder hen eens verlof daar toe te vra-
gen, behoefden te bouwen, ftelden alle
middelen in 't werk, om dit te beletten.
Al 't geen dan de Portugefen met hunne

vrinden (te weten, die van Hative en
't Mardykers Quartier) by daag maak-
ten, braken die van Soya by nacht weer
af, werpende zeer hevig van 't naafte ge-
bergte met fteenen.

De Portugefen, zig dit niet eens kreu-
nende, vervolgden hunnen vefting-bouw,
en voltrokken den zelve zoo vaardig,
dat zy zig in 't korte, in weerwil dier
Inlanders, in ftaat van genoegzame be-
fcherming bevonden. Dit bewoog deze
bergwooners, ziende dat zy de Portu-
gefen niet beletten konden dit werk tot
zyn volkomenheid te brengen, hunnen
haat in vriendschap te veranderen, tot
zoo verre, dat zy zelf geen zwaarigheid
maakten, om hunnen Godsdienst te om-
helzen.

Zedert dezen tyd wierden de Portuge-
fen meer en meer meesters van dit Land:
want *Azevedo*, het daar by niet latende,
vervolgde zyn overwinningen, 'verjoeg
langs Hitoe's kufft alle vreemde hande-
laars, nam en beroofde met veel voor-
deel hunne vaartuigen, en bragt door
geweld van wapenen, of by wyze van
verdrag, de meefte negryen onder de
magt van den Koning van Portugaal.
Hier op quamen de vluchtelingen weer
by hun oude woonfteden, en ftelden zig
gewillig, of geveinf, onder d'overwe-
gende magt der Portugefen.

Van dit jaar 1538. rekenen de Moo-
ren van Hitoe 70 van hunne of 68 Zonne-
jaren tot de verovering des kasteels Victo-
ria door de Nederlanders, zedert welke
zy zeggen onder de Portugefche dienft-
baarheid gefiaan te hebben.

Deze overwinning gaf onder alle vol-
keren van rondom een uitnemende fchrik,
en was oorzaak, dat ider de vriendschap
der Portugefen met angst zocht.

Hoe verfcheide negryen, die toen
Chriftenen wierden, *Azevedo* ook om
eenige Priefters verzogten, om hen de
gronden van hunne Godsdienst in te
drukken, onder welke die van Hative, A-
mantelo en Noefanivel boven andre uit-
ftaken, gelyk zy ook te dier tyd de
voornaamfte negryen hadden, zullen wy
op een andre plaats breeder aanhalen. Na
dit met zoo veel glorie verrigt, en Am-
boina aldus onder Portugaal gebragt te
hebben, vertrok *Diego Lopes d'Azevedo*
weer na Ternate. Dit bleef zoo eeni-
gen tyd in dezen ftaat, terwyl de Chrift-
ten-Godsdienst meer en meer doorbrak,
maar die zelve Godsdienst was ook oor-
zaak, dat de Mohammedanen van Ter-
nate hen daarom doodelyk (hoewel hei-
melyk) hatende, van tyd tot tyd hen al-
le afbreuk deden, om Amboina, waar
het mogelyk, onder hun gezag te bren-
gen, waar toe ook de wispelturige Moo-
ren van Hitoe, die de Portugefen zien

Lopez
d'Azeve-
do komt
in Am-
boina A.
1538.

Zyne
venich-
ting al-
daar.

Oor-
fprong
van 't
Mardy-
kers-
quartier
in Am-
boina.

Hoe die
van Soya,
die vef-
ting der
Portugee-
fen aan-
zagen.

Dog
wierde
Chrift

As
do v
verd
Dor
voor
tuga
Z
welk
153
mee
Am
neef
ond
Port
fen
ftaat
hebb

fche
dorp
verz
ten
Pri
vedo

N
wie
ver
Ch
Go
die
nog
do

nog

nog luchten mogten, al 't hunne toebagten, in welke onstandvastigheid en verbittering tegen de Portugesen zy ook tot de komst der Nederlanders aange-

houden hebben, bedienende zig, daar het te pas quam, ongemeen van veynselycn.

T W E E D E H O O F D S T U K.

Hoe Koning Hair dit opneemt. Die Kimelaha Laulata na Amboina zond. Om de Portugesen te verdryven, en de Christen Godsdienst uit te roeyen. Zyne verrichtingen alhier, als ook die van Henrik Zaa A. 1561. Hairs dood. Koning Baboe zond Roobohongi A. 1570 na Amboina. Zyne verrichtingen. Welke Landen Kaitsjili Salamat onder Tidore gebragt heeft. De Portugesen verlaten de vesting by den Roodenberg. Beginnen A. 1572 een ander Casjeel te bouwen. Nemen verscheide ingezetenen gevangen, die na Goa voerende. De eerste Landvoogd. Het volk van beide dorpen. Vlucht na Hitoc Pereira de tweede Portugische Landvoogd, overwint de Hitocēsen, en die van Ihamahoe. De Hitocēsen roepen de Bandaneēsen en Javaanen te hulp. Welke laatste een sterkte bouwen. En ben A. 1599, weer op nieuw te hulp quamen. Nevens eenige Engelschen. Met welke zy de Portugesen te vergeefs aanraasten. Warwyk komt in Amboina, en helpt deze Javaanen. Steven van der Hagen in Amboina, die het Portugeesch Kasteel te vergeefs beleert Een verbond met de Hitocēsen maakt, en eenige Nederlanders daar laet. Komst van Furtado. Zyne grooten na Nau, daar hen Furtado tot de overgave dwingt. En de negen nabyliggelegen dorpen veroverert, waar op de Hitocēsen na Ceram vlugten. En eenige uitzonden om na de Nederlanders te zien. Tahalille's raad in dezen nood. Als ook van Pati Toeban, die zich aan hem overgeven. De Koning van Noefsanivel zond gezanten na de Nederlanders. Furtado's tocht na Hocwamohel, en zyne verrichting, 't gedrag van Bassi Frangi, en van den Pati van Loehoe. Die van Ihamahoe dwingen hem te wyken na Ternate, daar de Amboineesen hem weer stil ontdropen, die de Portugesen hoe langer hoe meer haaten. Voorbeelden van hunnen moedwil, en de gevolgen daar van. Wat de Portugesen op Boero en Ceram bezaten. En hoe zy die van Latoc onder zich deden buigen.

DE Koning van Ternate, Hair (ook wel Hairoen en Hlayro Zamyng genaamd) een wys en moedig Vorst, maar vooral een yverig voorstander van den Moorischen of Mohhammedaanschen Godsdienst, dit voortvliegen van den Christen Godsdienst (die by *Xaverius* komt in Amboina die den 16 Februari 1546. te land stapte, eerst regt toenam) met dwarsche oogen aanziende, en wegens zyne vervoering A. 1546. na Goa niet dan al te veel op de Portugesen verbitterd, liet dit zynen loop tot A. 1558, wanneer hy den Kimelaha Laulata (vermits de zaken van nieuwe landen aan te winnen onder den Kimelaha Samarau slap voortgingen) tot versterking van Samarau met een groot getal van Coracora's, en volk gezonden heeft, met last, om door een goede verzamelde magt de Portugesen uit Amboina te verdryven, die Landen onder zyn Kroon te brengen, en den Moorischen Godsdienst, met uitroeying der Christelyke, daar overal in te voeren.

Dit voerde *Laulata*, Soons Soon van den wydberoemden *Moeletjangan*, Broeder van *Samarau*, en beide uit het Vor-

stelyk Ternataans stamhuis *Tomagola* dryven; gesproten, zoo gelukkig uit, dat hy de en den meeste gechriftende dorpen weêr deed afvallen, alleen die van *Hative* en *Kilang* uitgezonderd, die standvastig bleven, niet tegenstaande die van *Kilang* verre in 't gebergte van *Leytimor* ten Stuiden woonden.

Jarricus schryft dit eenen *Leliato* toe, dog vermits ik onder de *Kimelaha's*, of die van hun geslagt, van geenem *Leliato*, als van *Bassi Frangi's* zoon, die lang daar na quam, en op *Batavia* A. 1643 onthalf is, leze, zoo zal hy zekerlyk in de naam dwalen, dcwyl d'inlanders dit eenparig van *Laulata*, en als op deze tyd geschied, verhalen, en toen nog van geenem *Leliato* wisten. Ook bragt hy die van *Loehoe*, na hunne byzondere geschillen beslucht te hebben, volslagen onder de Kroon van Ternate. In dezen staat bleven de zaken nu herwaards dan derwaards, door verscheide tusschenkomsten de voorvallen, gellingert en geschokt, tot dat A. 1561 of 1562 *Henrik Zaa* met een groote vloot van Goa gezonden wierd, om de vervallene Ambonse zaken te herstellen, de Ternatanen te verdryven, en de tot afval gedwongene weer

Christen-Godsdienst uit te roeyen.

Zyne verrichtingen alhier.

Als ook onder Portugal te brengen, 't geen hy zeer loffelyk verrigt, gelyk ook den Godsdienst byzonder voortgezct heeft; terwyl zig de Portugefen van die tyd af ook na de Ulafferfe Eilanden hebben beginnen te begeven.

Hair's dood. Wat vervolgingen zy hier over A. 1565, doór 't woelen der onftandvaf- tige Hitocëfen, en de van hun ter hulp groepen Javanen drie jaren lang leden, zullen wy, daar wy van den Godsdienst fpreken, breeder aanhalen. Allcenlyk mochten wy zeggen, dat dit *Hair* in den jare 1565 't leven kofte, dewyl hem de Portugefen in zyn eigen paleis ombrag- ten.

De Ternataanfche Koning *Baboe*, *Hays* zoon, over den moord aan zyn vader bedreven, uitnemend verbitterd, en ziende dat *Samarau* al te flap in zyn beftier was, zond A. 1570 *Samarau's* zoon, den grooten *Roebobongi* na Am- bon, die zig met de wecr afgevallene Hitocëfen zamen voegde, en de Portu- gefen alle bedenkelyke afbreuk, en groo- te veroveringen van Landen voor de Ter- nataanfche Kroon deed, waar van wy onder de daden der Ternataanfche Koningen, en hun regt op Amboïna, reeds bevorens gehandelt hebben.

De Portugefen ondertuffchen ontrent A. 1572 door Koning *Baboe* uit Ternate verdreven, en na Tidore (daar zy het zedert de verdryving nog wel 36 jaren gaande hielden) verhuift zynde, kregen door de Tidorefche hulptroepen onder *Kitsjili Salamat*, Zeevoogd des Konings van Tidore, gefterkt met eenige Portu- gefen, wel wat verademing, tot zo vere- re, dat zy voor eenigen tyd den loop van *Roebobongi's* overwinningen (door dien hy na Tomini getrokken was) fluit- ten, maar dat duurde niet langer dan tot zyn wederkomt van dien togt, wan- ncer hy alles, 't geen zy verrigt hadden, als in een oogenblik vernietigde, en hen alle uit die gewelften weer na Ternate deed vertrekken, in welk te rug keeren *Kitsjili Salamat* met zyne Tidorefen op de Noordkuff van Ceraam aanliep, en de Ooft-kant van dat Eiland, van Keffing af tot Waroe toe, onder de Kroon van Tidore bragt.

Dus waren de aanflagen der Portuge- fen door den Ternataanfchen Salahakan, of Koninglyken Stadhouder, *Roebobongi*, niet alleen vernietigt, maar hun vrece, zedert de vereenigde magt der Ternata- nen en Hitocëfen (die hen geen ruft lie- ten) zoodanig toegenomen, dat zy hoe langs hoe meer zagen, dat hun Fortje by den Roodenberg, zoo om dat het te na daar by gelegen, als om dat het te klein en flegt was, hen niet langer te- gen de geftradige aanvallen van hunne

De Por- tugefen verlaten de vefting by den

onverfoenlyke befpringers zou konnen befehermen. Dit deed hen dan na een beter plaats om zien, die zy, omtrent een musquet-fchoot na 't Weften, tot hun genoegen op 't ftrand van Honipo- po vonden, en deden dezelve, fchoon met een Sagoe-Bofch bezet, fpoedig door 't uitkappen en opruimen van alles, 't geen hen hinderen kon, tot hun voor- nemen klaar maken, en den grond effe- nen, om 'er een kleen Kasteel met vier punten te zetten.

Dit Kasteel dan wierd begonnen na A. 1572, en A. 1588 eerst voltooit, en by de Inlanders Cota Laha genaamd. Na dezen tyd begonnen zich de zaaken der Portugefen tot een regte wyze van be- ftiering te fchikken, gelyk zy zedert, tot de overgave des Kasteels Victoria aan de Nederlanders, ook hunne ordentelyke beftierders en Landvoogden gehad heb- ben. Terwyl zy nu met het opbouwen van die fterkte bezig waren, kregen zy een quaad oog op die van Noeffanivel en Oerimeffing, meincnde dat zy bedekte- lyk met de Hitocëfen zamenfpanden, en in hun belang zig lieten gebruiken. Zy befloten derhalven om hen gcvangen te nemen, en vonden, om dit behendig uit- te voeren, goed, hen allen aan 't Kasteel te ontbieden, om een zwaar metale ftuk ge- gefhut daar op te brengen, welk werk zy naauylks zonder eenig tegenftreven maar begonnen hadden, of de voornaam- ften wierden gevat en gevangen, eerst na Malacca, en van daar na Goa gevoert, alwaar nog verfcheide huisgezinnen van derzelver nafaten woonen.

Deze, en verfcheide andere geweldena- ryen, verbitterden deze Ingefctenen zoo- danig, dat zy zig ten eerften van de Por- tugefen geheel afzonderden, en na 't hoog en fteil gebergte van Poeta, Eri- hatoe genaamd, vlugttten. Doch alhier bleven zy niet lang geruft, maar wierden door den eerften Portugeefchen Land- voogd, *Sancho Vasconfelbo*, belegerd, en door de Inlanders verraden zynde, van hen overweldigd.

Die van 't gefpanfchap Oerimeffing le- den daar zoo veel, dat de meeste van hen door de Portugefen in de pan gehakt, en buiten ftaat van ooit hunne kragten te herhalen gebragt wierden, zoodanig dat zy na die tyd een der kleinfte negryen van Leytimor geweest en gebleven zyn. Sy wierd Oeri Meffing, dat is, 't fterk dorp, om dat zy 5 dorpen met Sima, Cappa, Seri en Awahang, fterk waren, bevorens genaamd; dog wierden toen alle door de Portugefen verftrooit en verniet.

Na deze nederlaag niet langer beftand zynde het daar te houden, namen de o- vergeblevenen van Noeffanivel en Oeri- meffing,

messing, hun uitwyk na de kust van Hitoe, maakten zig met verscheide vereenigde Hitoeësen op 't gebergte van Kaitetto ontrent de klip Hatoe Noekoe; nevens die van Latoehalat (die mede van Leytimor gevlugt waren) vast, en zyn daar tot de komst van den Portugeeschen Zeevoogd *Don Andrea Furiado de Mendosa* gebleven; te meer, dewyl zy nu ook belydenis van 't Mohammedaans geloof met die van Hitoe deden.

Ondertusschen stookten de Ternatanen op Loehoe by die van Hitoe veel quaad; en dreven hen onophoudelyk aan, om de Portugezen, die hen alle bitterheden bewezen; en zeer qualyk handelden, te verdryven; dewyl hun Godsdienst niet toeliet, en hen alleen, buiten alle andere billyke voorwendingen, reden genoeg gaf, om met die Kaffers en ongeloofigen niet langer, ten ware zy de gedreigde straffen van hunnen Propheet wilden afwagten, in een goet verstand te leven.

Het eene dan 't ander helpende; was oorzaak, dat die van Hitoe zig volkomen tegen de Portugezen aankantten, zoodanig, dat de tweede Portugeesche Landvoogd, *Gonçalvus Pereira*; genoodzaakt wierd hen te beoorlogen, doch met zoo goeden uitslag, dat hy die van Hitoe, en die van Ihamahoe, onder zyn wapenen deed buigen.

Na 't vertrek van dezen Landvoogd quam 'er van Góa weinig ontzet, waar door de zaaken der Portugezen weer merkelyk vervielen, en te rug liepen.

De weerbartigste Hitoeësen door 't aanhutsen van *Roebobongi*, die in dit troebel water vischte, en hen geweldig styfde, weer gaande gemaakt, stelden zig met al hun vermogen tegen de Portugeesche Landvoogden *Joan Cajado*, *Steven Teixeira* of *Ticera*, en *Gaspar de Melo*, zoodanig dat die bestierders, voor de Kroon van Portugal niets van belang uitvoerden, en genoeg te doen hadden met zig maar in staat te houden, hoewel zy nu en dan met zommige dorpen verscheide sehermutselingen gehad hebben.

Die van Hitoe, het over een anderen boeg wendende, riepen de Bandanesen te hulp, om, door derzelver vereenigde magt met die der Ternatanen van Loehoe, de Portugezen te doen vertrekken; maar dit werk bleef vrugteloos steken. Dit deed hun den moed nogtans niet verloren geven, maar zy hadden A. 1565 de Javanen te hulp geroepen, en *Radja Giri*, (ook wel *Radja Boekin* genaamd) zoo verre gebracht, dat zy door een vast verbond veel hulptroepen en vaartuigen van hem kregen.

Deze Javanen, die hunne vaartuigen op Hitoe lieten, quamen over Land en

maakten zig agter Hockoenalo; op een plaats, nog hedensdaags aan den opgang des bergs aldaar; met de naam van *Gotta Java* bekend, vast, en begrepen eene vesting tegen over 't Portugees Kasteel; waar in ook de gezant van den Javaanschen Pangerang een tyd lang zig othouden heeft. Uit dit Kasteeltje maakten zy den geheelen inham; hoewel zy op 't Portugees Kasteel ganfch geen voordeel behalen konden, onvry; maar ziende, dat hen geen verfeh volk van Java toegezonden wierd, zoo keerden zy; na ontrent drie jaaren daar groeifemoest te hebben, over Hitoe weder derwaert. Vermits nu het verbond tusschen dien Javaanschen Vorst, en de Hitoeësen van duur en in zyn wezen bleef, m enden de Hitoeësen best te zullen doen, hunne Javaanse vrienden en geloofsgenoten, nog eens te hulp te roepen.

Hier op kregen zy A. 1599 weder hulptroepen van Java, by welke ook eenige Engelsehen waren, die voor de aankomst der Nederlanders deze Landen al eenige jaren (zonder dat men de nette tyd weet, wanneer zy dat begonden) bevaren, en reeds een Logie op Loehoe, daar toen meer nagelen dan op Hitoe waren, bekomen hadden.

Dit deed niet weinig hunnen moed aangroejen. Men rukte al de troepen van Hitoe, Loehoe en Boero byeen, om met die magt het Kasteel der Portugezen met beter uitslag aan te tasten.

In de maand Februari, des jaars 1600, stelden zy dit onder *Kimelaha Bassi Frangi*, zoon van den grooten *Roebobongi*, die zynen vader, even voor de komst der Nederlanders gestorven, met den zelven haat tegen de Portugezen verving, in 't werk, maar hoe driftig zy 'er ook op aanvielen, voerden zy nogtans weinig uit, en wierden niet alleen gedwongen met hun vaartuigen af te wyken, maar na dat de Christenen hunne Coraëora's mede in zee gebracht, en zig in staat van een Zeeslag te wagen (gelyk ontrent de Laha, met zeer veel hevigheid aan wederzyden geschiede) gesteld hadden; zoo hadden de Mooren van Hitoe nog dit ongeluk, dat, hun buskruit in brand geraakt zynde, zy daar door van hun beste Coraëora, te weten die van Noeffanivel, beroofd wierden. Dit gaf zulk een verbaaftheid onder hen, datze, de vlugt nemende, zedert niets van belang tegen de Portugezen hebben durven ondernemen. In deze storm bleef onder de voorvegters ook zekere *Ufmail*, zoon van *Sapiroan*, uit het Adelyk huis Tommagola oorspronkelyk.

Ondertusschen was *Wybrand* van *Warwyk*, A. 1598 als onder Zeevoogd onder *Jacob Cornelissen van Nek*,

een steik
tebouwen.

En het
A. 1599:
weer op
nieuw te
hulp qua-
men.

Nevens
enige
Engel-
schen.

Met de
welke zy
de Portu-
gezen
vergeefs
aanstalten.

na Oost-Indien vertrokken, als Zeevoogd van vyf ſchepen na van *Neks* vertrek naa 't Vaderland in 't Land gebleven. En van deze wierd 't vyfde ook geladen, om na Holland te zeylen. Met de 4 andere is hy den 8 January 1599 van Bantam na de Moluccos t'zeyl gegaan, na dat hy hier en daar op Java aangegiert had. Hy quam den 3 Maart voor de kuff van Hitoe ten anker, en wierd van de Inlanders en hunne hoofden vriendelyk ontfangen, gelyk wy breeder zullen zien, als wy in 't byzonder van de komft der Hollanders in Amboina handelen, alleenlyk dit 'er nog byvoegende, dat die voornoemde Javanen, als de ſchepen der Nederlanders nog voor Hitoe lagen, met hunne vaartuigen daar aangekomen, en, by zekeren aanflag der Portugefen tegen een plaatsje op de kuff van Hitoe, door eenige Hollanders (die als vrywilligen op de Coracora's van den Ternataanfchen Zeevoogd *Kaitjili Aaly* gingen) geholpen zyn.

Dit komen van *Warwyk* was dan maar om te handelen, en bragt de Inlanders die hulp niet toe, die zy zig eerst van de komft der Nederlanders aldaar verbeeldt hadden.

In dat zelve jaar was *Steven van der Hagen* met 3 ſchepen uit Texel op den 6 April uitgelopen, quam den 13 Maart A. 1600 op de reede van Bantam, en van daar weer vertrokken zynde den 2 Mey met het ſchip de *Son* (want de 2 andere ſchepen, namelyk de *Maan*, en de *Morgenfter* drevan Amboina voorby, na *Banda*) voor Hitoe ten anker.

Zyn komft was hen byzonder aange naam, en de *OrangKaja's* van Hitoe, en de *Koning* van *Noeffavel*, verzogten den Zeevoogd met allen ernst om hulp, ten einde zy, van hen geſterkt, de Portugefen van daar mogten verdryven. Hy floeg dat eerst af, met veel beweegredenen om hen daar van af te brengen; maar vond eindelyk, na lang aanhouden der Hitoeëfen, goed hen te helpen, gelyk hy met 't belegeren van 't Portugeefch Kasteel, dat zy na 8 weken belegs moeften verlaten, dadelyk getoont heeft.

Niet tegenſtaande nu *van der Hagen* op dien tyd niet veel uitregten kon, maakte hy nogtans voor zyn vertrek van daar met de Hitoeëfen een verbond, liet onder *Jan Dirkszoon Sonneberg* als bevelhebber op 't Kasteel van Verre by *Ha-toenoekoe*, door de Inlanders gebouwt, een bezetting van 27 vrywilligen, en vertrok van daar den 8 Octob. na Bantam, en verder den 14 Febr. 1601 na 't Vaderland, met belofte van hen na 3 jaren met meer hulptroepen te zullen komen helpen.

Ondertuffchen begon 't gerucht, dat de magtige Portugeefche Vloot onder *Don Andrea Furtado de Mendofa* ſtond te komen, meer en meer door te brcken, 't geen oorzaak was, dat de Bevelhebber *Sonneberg* geraden vond, zig met zyn ingezamelde 300 Bharen nagelen, en al zynen omflag, in de twee ſchepen van den Zeevoogd *Heemskerk*, die in dat zelve jaar in Amboina quam, in te ſchepen, en in de maand van Juny, of July, met dezelve, vermits hy 't in dat Kasteel van Verre in veer na niet harden kon, van daar na Bantam te vertrekken, tot een byzonder groot geluk voor hen, want by aldien zy daar langer gebleven hadden, waren zy buiten alle twyffel in handen van de Portugefen gevallen. Dus hadden de Portugefen nu weer wat verademing, en toonden aan de inlanders, die zig door 't verbond met *van der Hagen*, en 't Kasteel van Verre, nu van de geweldenaarren en slaverny der Portugefen al verloft agtten, dat het werk nog zoo klaar niet was. Een geringe preuve daar af gaven zy kort na *Sonneberg's* vertrek, wanneer zy de Hitoeëfen in dat zelve jaar met zulken ernst aantafsten, dat zy al eenige Negryen ingenomen hadden; maar te happig op buit, en zonder ordre hier en daar in 't wild loopende, wierden zy door de Hitoeëfen weer zoodanig overvallen, dat zy over hals en kop weer weggejaagd wierden. Hier op bleef dit eenige tyd ſneulen tuffchen de Portugeefen en Hitoeëfen, die malkanderen als benarde honden van verre aankeken, zonder icts te ondernemen; In dien ſtaat ſehokten de zaaken voort tot de komft van dien gevreesden Portugeefchen geefiel, *Don Andrea Furtado de Mendofa*, welcer van *Capitain* van *Malaeca*, maar nu Zeevoogd gemaakt. De Onderkoning *Aria de Saldanja*, liet hem te *Goa* eene aanzienlyke vloot toeruffen, waar mede hy den zeeſchuijer *Cumal* floeg, en onderbragt. *Jaffana Patan*, een voornaam Ryk op *Ceylon*, had hy weinig tyd te voren aan de Kroon van Portugal gehegt, en zig daar door zoo ontfaechelyk gemaakt, dat hy nu meinde in ſtaat te zyn, om alle de Koningen van Java na zyn hand te zetten, en hen te konnen voorſchryven, dat zy met niemand, dan met de Portugeefen zouden hebben te handelen. Dit ging zelfs zoo verre, dat hy voornam alle vreemde Europeiſche Natien, Engelfchen, Hollanders, en andere, die op de Moluccos reeds ſterken handel drevan, enſklaps uit Indiën te vagen, en alzo al de ingezetenen van die geweften t'eenemaal van de Portugeefen, of eigentlyk van 't Ryk van Spacns Portugael, te doen afhangen. Hier

Warwyk komt A. 1599. in Amboina.

En hielp deze Javanen.

Steven van der Hagen in Amboina.

Die 't Portugeefch Kasteel te vergeefs belegerd. Een verbond met de Hitoeëfen maakte en eenige Nederlanders daar liet.

Hier toe vervaardigde hy A. 1601. te Malacca thien Galjoenen, zeven Galeyen, en zeven andere vaartuigen, zamen een getal van 24 uitmakende, over welke hy als Zeevoogd, en *Thomas de Soysa* als Onderzeevoogd, 't bewind had. Hier mede vertrok hy van Malacca, en quam den 24 Dec. voor Bantam, menende dat voor een ontbytje weg te nemen; ten welken einde hy het al begon te bezetten; maar een vloot van 5 schepen onder den Nederlandschen Zeevoogd *Wolfert Hermanfz.* belette dat, die hem den 27. zeer onverwagt op 't lyf quam, en zoodanig havende, dat hy, op Bantam niet meer denkende, zyn reize vervolgde, latende *Wolfert Hermanfz.*, die 2 Galeyen verover had, als overwinnaar op de Reede van Bantam, hoedanig de Bantammers hem ook met veel eerbewyzing inhaalden. Grooter overwinning zoude hybëvogten hebben, indien zyn schip door 't springen van een stuk gefchut niet een merkelyke ramp gekregen had: want hy de 2 schepen der Portugefen, op de wagt leggende, met zoo veel voordeel aange-tast had, datze genoegzaam in zyn magt waren. Hy had den Portugeefchen Opper-Zeevoogd, zelf sehoon de wind hem tegen was, aangetast, maar *Furtado's* volk, by dit ontbyt geleerd, wat de Hollanders waren, hadden tot het middagmaal geen lust.

Het is waar; dat de Portugeefche Schryvers de eere van dezen slag hunnen Zeevoogd *Furtado* toefchryven; maar dat zulk verzonnen is, blykt daar aan, dat zy dan ook zekerlyk meester van de reede gebleven, de Stad verder benaewwt, en de Nederlanders daar van daan gedreven zouden hebben, een zaak, niet alleen op Bantam, maar ook by andere Natiën in Indiën zoo bekend, dat het de Portugefen, en voornamelyk dien grooten opblafer, en snorker, geen klein krak aan hunne agting by de Vorsten en Koningen van Indiën gegeven heeft.

Hy vertrok dan met hangende wieken van daar, en quam, vol woede over dien geleden hoon, in Amboina op den 9 Febr. 1602. op Hitoe eerst aan, met een vast voornemen, om al die schade, die hy voor Bantam geleden had, op de Amboinesen, vrienden der Nederlanders, te verhalen. Zyn Vloot, die fraaye neepen gekregen had, herstelde hy zo veel en zoo ras 't hem mogelyk was, voegde by de zelve nog twaalf *Cora Cora's*, begaf zig daar mede na de bogt van de *Tapi*, dwong de vier naburige dorpen *Alang*, *Tapi*, *Wakkasihoe* en *Larike*, met of tegen haar wil, zig zyne magt te onderwerpen.

Dit verrigt hebbende, taste hy *Affa-*

loelo (toen nog *Noeffa Telo* genaamd) aan, een plaats niet verre van strand, op een zeer voordeeligen steilen heuvel gelegen; maar de inlanders; door de magt der Portugeefen, die de hunne zeer verre overwoeg, niet in staat van het lang tegen hen uit te harden, oordeelden voor hunne zekerheid best, zig goedwillig over te geven. Maar hunne overheden en *Orang Kaja's* vlugten na *Nau*, een berg van veel tegenweer, niet verre van strand, en dicht by de vesting *Haarlem*, op de vyf *Negryen*; en in 't Noord-Oosten van dezelve, gelegen. Hier hadden zig al de misnoegde *Hitoeëfen*; met die van *Noeffanivel*, *Oerimeffing*, en andere hunne bondgenoten, na toe begeven, en verschanfcht, met voornemen om de Portugefen hier moedig het hoofd te bieden, en malkanderen tot het uiterste te beschermen.

Zy hadden wat dieper in 't Land, op *Lain* hog een pagartje; maar van geen belang, om tot het zelve een uitwyk te nemen, waarom zy dit ook maar tot een verblyf van hunne vrouwen en middelen hielden, niet wetende, werwaards zig te begeven, zoo zy uit deze eenige plaats van tegenweer geflagen wierden. Met het uiterste geweld rukt *Furtado* op den 7 April met zyn troepen voor dit *Nau*, bezette 't zelve van alle kanten, en benaauwde het zoodanig, dat hy 't, na 7 dagen belegs, by een sellen en onwederslaanbaren storm inkreeg.

De *Hitoeëfen* nu uit de lyken geflagen, zetten het op een loopen, en hadden 't geluk van met de vier *Perdana's*, als ook met *Capitein Hitoe, Tepil*, en den Koning van *Noeffanivel*, het maar pas vertekomen; maar de nabyliggelegen negen dorpen, voor 't geweld der Portugefen nu bloot gesteld, begaven zig gewillig onder hunne magt.

Dit was een groote en ongenezelyke breuk voor de *Hitoeëfen*, en hunne bondgenoten, en veroorzaakte dat zy, die op hun eigen Land nu nergens geen schuilplaats meer vonden, gedwongen wierden zig na de overkust van *Ceram* te begeven, en het op *Loehoe* voor eerst neder te zetten.

Al hun hoop was nu op ontzet van *Steven van der Hagen*, en om te tonen dat zy hun daar aan zeer veel gelegen lieten, vonden zy goed eenige lieden uit te zenden, om hem, of de Nederlanders, op te zoeken, en hen den geavlyken staat, waar in zy waren, te kennen te geven. De stoude *Tabalille*; een aanzienlyk nazaat uit het voornaam Stamhuis *Tanbitoe Messing*; een man, op wie geheel *Hitoe* toen 't oog had, als zynde de voorzitter onder de vier Hoofden van de *Hitoeëfche* Kust, wel zien-

Daar hy alles dwingt te buigen.

d'Orang Kaja's vlugten na *Nau*.

Daar hen *Furtado* tot de overgave dwingt.

Ende negen na bygelegen dorpen verontkomen; maar de nabyliggelegen negen dorpen, voor 't geweld der Portugefen nu bloot gesteld, begaven zig gewillig onder hunne magt.

Waar op de *Hitoeëfen* na *Ceram* vlugten. En eenige uitzonden om na de *Nederlandsers* te zien.

de, dat 'er met geweld tegen deze overstromende magt der Portugeezen niet te doen was, en overwegende, dat hy zyn volk meer met raad, dan ontzet, dienen kon, gaf hen allen, die nog op Hitoe gebleven waren, dien raad, dat ze voor den tyd wyken, in schyn en tot nader ontzet hen aan de Portugeezen overgeven, en met dezelve vrede maken zouden, en dat hy, die nu afgeleefd was, oordeelde zyn Vaderland geen grooter dienst te kunnen doen, dan met zig zelf dat gemeen lot van de minste niet te onttrekken, maar zig edelmoedig aan *Furtado*, schoon hy van hem niet veel goeds verwagte, over te geven, om die overgave des volks zoo veel meer schyn's van opregtigheid by te zetten, en hen door zyne tuffchenpraak (waar het mogelyk) voor de woede der Portugeezen te bewaren.

Tabalites raad, in dezen nood.

Als ook van *Pati Toeban*, die zich aan hem overgeven.

Dit zelve stond ook vast by *Pati Toeban* den Ouden, maar eer zy dit werkelijk maakten, zond *Tabalite* den Capitein *Hitoe*, *Tépil*, benevens zyn eigen zoon *Sibori*, heimelyk na 't gebergte agter Mamalo weg, en gaf hen last, om standvastig by 't verbond, met den Zeevoogd *van der Hagen* aangegaan, te blijven, en zyn komit af te wagten. Daar op gaven die wakkre Patriotten zig, als een offer voor hun Land aan *Furtado* over, en benamen, schoon zy anders gekonnen hadden, zich zelve vrywillig de vryheid, die zy, schoon *Furtado* hen die by hunne overgave beloofd had, ook nooit daar na weder genoten hebben.

Dus bragt die Veldheer der Portugeezen, die alle hoeken en winkels der Kust Hitoe doorkroop, en in zoo korten tyd als een blixem alles doorstraalde, dat geheel Land weer onder de gehoorzaamheid der Portugeezen, zoodanig, dat 'er geen een plaats meer was, die eenigen wederstand bieden, of zich tegen hen opwerpen dorft, dan alleen Hitoe Lama, of het oude Hitoe; maar door twee honderd versch van 't Kasteel aangekomen, en over Land gezondene, Portugeezen, wist hy hen zoo te benaauwen, dat die plaats zig eindelyk ook overgaf.

Het geheele Land was nu met zulken schrik en trilling bezet, dat ider op het noemen van *Furtado's* naam zidderde, en hem als den geesfel van hun Land aanmerkte. Hy nu, die 'er de schrik reeds zoo verre in had, zag echter wel, dat hy alles met geweld niet na zyn zin zou krygen, en dat hem 't vofsel by zommige gevallen meer dienst, dan de leeuwenhuid, doen zou.

Hier van nam hy een preuve met den Koning van Noeflanivel, en wist hem, met die van Oerimeffing, door goede

woorden te overreeden, dat zy niet alleen weer op Mamalo, en aan 't Kasteel quamen, maar bracht het ook zoo verre, dat die twee Vorsten zich lieten doopen, die van Noeflanivel, (die anders den naam van *Sinapati* droeg) dien van *Thomas de Soysa*, en den *Orang Kaja* van Oerimeffing dien van *Steven Teixeira*, of *Ticera* (na den ouden Portugeeschen Landvoogd, die deze Zee- en Veld-togt mede bywoonde) by zynen doop ontfangende.

De Koning van Noeflanivel nogtans, om te toonen met wat voor een hart hy dat doen zou, bezorgde, eer het zo verre quam, dat een van zyn *Orang Toewa Toewa's* of oudsten, *Lecatombessi* genaamd, zoo heimelyk als 't mogelyk was, zich by Arigoena of den jongen *Tépil*, en *Sibori*, *Tabalites* zoon (der Hitoeeschen afgezantten aan de Nederlanders) vervoegde, om met hen hunne bondgenoten te gaan opzoeken, en door hunne hulp de vervallene zaaken van hun Land te herstellen.

Ondertusschen hielden zy zich uiterlyk tot de Portugeezen zeer geneegen, en gaven, volgens hunnen aangeboren aard van veinsen, alle teekenen, die men wenschen kon, om van hunne oprechte meening de Portugeezen te verzekeren, daar ondertusschen, die by dezelve waren, niet nalieten de gevlugte Hitoeeschen kondschap van al de aanslagen der Portugeezen, zoo verre zy die ontdekken konden, op de heimelykste wyze te geven.

Furtado nogtans, na zoo grooten overwinning, wel ziende, dat hy, zou hy dat wispelturig volk in staat van onderdanigheid houden, verder gaan, en de gevlugten op Hoewamohel uitroepen vermoest, vond goed gefwind over te steken, en die van Hoewamohel op het onverwagst op den hals te komen. Hy was 'er, als of hy uit de lucht quam vallen, en alreeds aan 't branden en blaken van eenige dorpen, om andere onwillige, door dit heet voorbeeld, op hun pligt en welvaren te doen denken, met hen en hun Land onder de magt van dien overwinnaar, die alles als de stroom eener Rievier met geweld weg sleepte, in tyds te stellen, en alzoo hun zekeren ondergang te voorkomen.

De Ternataanse Stedehouder, *Bassi Frangi*, had de lucht daar van zoo tydig draag, dat hy gelegenheid had, om met zyn onderhoorige Ternatanen zich na Bonoa te begeven, zonder dien storm af te wachten. De *Pati* of Grave van Loehoe, die dit onweer aankomen zag, en met reden giste, dat dit ook hem en de zynen gelden zou, oordeelde best, voor 't zelve te wyken, en een schyn-vrede, tot

tot behoudenis van zyn Land en ingezetenen aan te gaan, om 't welk te beter schyn te geven, vond hy goed aan *Don Andrea Furtado de Mendosa* voor af eenige geschenken, en benevens de zelve, een opgepronkte deerne, die hy veinsde zyn dochter te zyn, en *Bay Warnoela* noemde, toe te zenden, 't geen zulken uitflag had, dat hy, in gunst aangenomen, zedert gelegenheid had, om zyne bondgenoten, de zich aldaar verschuilende Hitoeëfen, te bergen, en daar door een onsterffelyken naam by zyne ingezetenen en vrienden, die hem den Pati en eenigen behouder van Hoewamohel noemden, te behalen.

Van hier begaf zich *Furtado* na 't wederspannig Ihamahoe, een sterke plaats, die de Portugeeften zeer veel moeite gegeven heeft, en een van de voornaamste was, die hem 't hoofd dorst bieden. Hy vertrok dan daar na toe, om het onder 't geweld van zyn ontfacchelyke wapenen te doen buigen; maar dit ging hem zoo geweldig buiten zyn giffing, dat zy, na een hartnekkige tegenitand, hem dwongen met alle de zyne zeer verward te wyken, en, zonder iets uitgevoerd te hebben, weer na de Hoofdvesting te vertrekken. Kort na zyn wederkomst beriep hy de Hoofden van al de verwonne en nieuw-veroverde Negryen der Mooren, onder voorwending van een Land-Raad uit hen te willen maken; doch hy hieldze allen by zich als gyzeleers, tot dat hy zich tot zynen tocht na Ternate vervaardigt had. Hy had ook last van den Onder-Koning, om zich aan hen te wreken, wegens dat zy 't meer met de Nederlanders, dan met hen, gehouden, en met de zelve een verbond aangegaan hadden.

Op zyn vertrek na de Moluccos gebood hy ook, dat alle de Cora Cora's van de Hoofdvesting, benevens eenige van de Kust Hitoe, en 't Eiland Oma, hem zouden volgen, om alzo te zeeghaftiger, en met onwederpreekelyke bewyzen van hunne onderdanigheid, in Ternate te komen; maar, aldaar aangekomen, scheen hy die vorige *Furtado* niet meer, en al zyn moedigheid verloren te hebben, zoodanig, dat hy hier met zyn volk, 't geen hem door hongers, ziekte, en andere ongemakken, veel afftierf, als verfmolt, zonder iets van belang uit te rechten.

De Amboinesen, die als in zeegepraal met hem gedwongen waren op hunne Coracora's mede te scheppen, zagen de Son van zyn overwinningen zoo ras niet ondergaan, of zy zakten allengskens weer na hun land af; maar ontrent Lessidi en Cambello gekomen zynde, wierden zy door de Ternatanen en Loehoefesen aan-

getast, en zoo lang vastgehouden, tot dat zy al de Portugeeften die, 'er in waren, dood gellagen hadden.

Ondertusschen bleven de elendige Amboineesen volkomen onder de macht der Portugeeften, die, zoo zy zich zelven met hun gedrag zoo bemind, als zy zich, onder die ingezetenen door hun wapenen, gevreesd gemaakt hadden, ongetwyfeld die inlanders aan zich verbonden, en zich een veiligen weg tot het vreedzaam en onwankelbaar bezit van die, en andere Landen gebaant zouden hebben; Die de maar in tegendeel maakten zy zich by Portugeeften hoe den inlander, door allerley soorten van verongelyking, zoo gehaat; dat het die langs hoe luiden maar aan gelegenheid, en niet aan ten. genegenheid, om zich onder bescherming van een anderen Vorst te begeven, ontbroken heeft.

Ik heb zelf een Amboineses gesproken, die my verhaalde, dat het zoo verre gekomen was, dat zy zich niet ontzagen de vrouwen, en dochters der Amboinesen, als die maar eenigzins fraai waren, op de volle straat aan te randen, die mede te voeren, en hun booze lust daar aan te boeten. Hun onverdragelyke stoutheid was zoo groot, dat zy, genegen met iemands vrouw te boeleeren, of eenige andere moedwil te bedryven, hun degen, of geweer (even als de Nairros of Edelen op de Malabaarische kust) maar voor de deur neerzetterden; 't welk den Inlanderen door verscheide voorbeelden reeds zulken schrik in 't hert gejaagt had, dat de man van den huize het hart niet had, om 'er op in te komen, ten ware hy zich in gevaar van zyn leven wilde stellen.

Was 'er iemand, die met een schoone visch na, of van de markt ging, om daar eenig voordeel mede te doen, zy namen hem die af, en gaven tot zyn voldoening hem noch dit verontweldigend antwoord: *Tida patoet Orang bitan makan ikan jang baik daanbesar bagini, banja ikan kablinjo sampei pada dia orang.* Dat is, *Het is onbetamelyk, dat swarien zulken schoonen en groote visch zouden eeten; maar* Kablyn (een soort van zeer klyne visch, als sprotsjens) is goed genoeg voor hen.

Kregen dan die beroofden noch een Voorbeelden van hunne moedwil. Kregen penning, die zy hen verachtelyk toefmeten, en bedroeg die de helft van de waarde van 't geroofde, zoo waren zy gelukkig, en moesten wel te vrede hen gaan.

Meesten tyd nochtans kregen zy 'er niets, dan een deel scheldwoorden, voor, en 't beste woord, dat zy hen in zulk een geval gaven, was *anda katsjoor*, of *pegi andjing*, 't welke beide, het eerste in 't Portugeesch, en 't laatste in 't Maleitsch, *weg jou hond*, beteekent.

Zy

Zy beroofden, zonder aanzien van perzoonen, de lieden niet alleen op de straat van 't hunne, maar zelf in hunne huizen waren zy niet zeker. Quamen zy in een huis, daar iets van hun gading was, zy namen het mede, zonder daar veel over te zeggen, dan dat zy den Amboinees, diens goed het was, noch de een of d'andre bittere steekreden toedwonden.

Hoorden zy, dat hier of daar een moye Amboineefche dochter was, zy haalden, zonder zwaarigheid 'er over te maken, of zy Christen, Mohammedaanfch, of Heidenfch was, die maar weg, en als zy die, na hun verfoeielyke luft, lang genoeg misbruikt hadden, zonden zy die met verachting, als de walg 'er nu afftekende, de ouders weer t'huis. Dui-zenderlei andere quellingen, die zy de Inlanders aandeden, moesten die beklagens-waerdige menfchen tot een gunftiger tyd opkroppen, zonder dat zy dorften denken, om daar over te klagen, dewyl zy doch zagen, dat de Landvoogd, en zyn Raad, hen daar over geen recht deden, en zy daarenboven noch meeften tyd befpot, uitgelacchen, en hunne verongelykers, onder d'een of d'ander voorwending, begunftigt wierden.

Hier by quam noch, dat de Portugeefche Priefters door hunne oorbiegt al 't geen zy voor andere wiften te bedekken, 'er zuiver uithaalden, al hunne aanslagen ontdekten, en 'er hunne wederpartyders niet alleen kennis van gaven, om 'er zich tegen hen van te bedienen; maar noch wiften zy dit menigmaal zulken flinkzen draay te geven, dat het gemeenlyk dien Inlander (zonder te konnen bedenken, waar hem dit van daan quam) gold, en hy, in plaats van recht op zyne klachten te krygen, als een misdadige geftraft wierd. Dit deed hen van klagen wel een affehrik krygen; maar verbitterde (als men denken kan) de Amboineefen uitnemende tegen de Portugeefen, en deed hen alle bedenkeylyke middelen in 't werk ftellen, om uit hunne handen te blyven.

Dit fehokte dus noch al eenige jaaren even ongerogeld voort, zonder dat d'Inlanders van dit ondragelyk jok ontlafte, of door iemand gered wierden. De belofte van *Steven van der Hagen*, van hen na 3 jaaren te komen helpen, gaf hen wel gedulds genoeg, om al deze geweldenaryen voor een tyd te verzetten; maar het liep eindelyk zoo hoog, dat hunne levens hoe langs hoe meer onzeker, en de menfchen van deze of gene moetwilligen op de straat onder de voet geftooten wierden, zonder dat

En de
gevolgen
daar van.

ook daar over recht gedaan wierd;

weshalven de Inlanders, zoo ras zy zich van de hulp der Hollanders bedienen konden, zich zeer verbyld aan hen overgaven, en den benarden Portugeefchen Landvoogd (die wel wift, dat hy aan hen niet dan doodelyke vyanden had, en zich van zyn volk ook niet al te zeker dienen kon) zonder moeite drongen, om alles, 't geen zy daar bezaten, aan de Nederlanders over te geven, gelyk wy omftandig hier na de wyze, op welke de Nederlanders meesters van Amboina geworden zyn, zullen toonen.

Buiten het gene wy bevorens, als door de Portugefen op die van Amboina ver-^{Portu} overt, aangehaalt hebben, zo hebben ^{fen o} zy op Boero, met hulp van den Tido-^{Boer} reefchen *Kaytjili Salamat*, de Ternataanen verjaagt, en in de boecht van Tsjiko Morafia, zich vast gemaakt, en 'er een kleene houtte vesting gehad, 't geen zy op 't verzoek van de *Oeliffwa's* (zynde Tidoreefen, gelyk de Ternataanen *Oelilima's* waren, twee Factien, die zedert in Amboina quamen) van *Tagalifa* daar gezet hadden; maar dit is maar voor een korten tyd geweeft, en hen door andere Boeronen weer ontnomen.

Die van het dorp Lifabatta, op Ce-^Erams Noordkust, hadden hen ook een ^{Cera} woonhuis vergund; maar dewyl zy daar ^{beza} mede niet te vreden, en geftradig bezig waren, om, onder allerlei voorwendingen, den Inlander van 't Mohammedaans tot het Christen geloof over te brengen, en hem dat als op te dringen, zoo hebben de Lifabatters, dit werk al overlang wars zynde, hen in de laafte jaren van daar verdreven.

Op de Zuid-zyde van Ceram hadden zy al de Negryen van Latoe af tot Caibobo toe onder hun gezag, en onder zoodanigen verbintenis, dat geen van allen denken dorft, zich tegen hen aan te kanten. Die van Latoe nochtans waagden dit, in 't laafte van de bettierung der Portugeefche Landvoogden, en ^{zy o} ^{van} ^{zie} ^{den} ^{gen} ^{toe} ^{den} ^{gen} door de Ternataanen gefterkt, de hoorns tegen hen op; maar de Portugeefen, te gemoet ziende, dat, zoo zy dit vuur ten eerften niet doofden, 'er een vlam van zou konnen ontftaan, die tot veel andere daar nabygelege Negryen zou konnen overflaan, behandelden dit werk met veel moedigheid, rukten 'er na toe, en namen die plaats stormenderhand in, waar door de Mooren van Latoe hun wakkerte helden, te weten *Kimelaba Djamali*, en de twee broeders *Anglafari* en *Lanaladdien*, de aanvorders van 't volk daar lieten zitten, en ook den moct en kracht verloren, van ooit iet diergelyks weer tegen de Portugefen te ondernemen.

DERDE HOOFDSTUK.

Redenen van de rochten der Nederlanders na Oost-Indiën. Houtman de eerste aanzetter. Wanneer die eerst ondernomen zijn. Warwyk gaat A. 1599. na de Oosterse Eylanden. Zyne ontmoetingen, en komst in Amboina. Wat daar verricht werd. Komst van eenige Javaanen tot onderstand der Amboineesen. Accoord over de pry's der nagelen. Warwyks vertrek na Ternate. Van der Hagens komst in Amboina. Die hen hielp tegen de Portugeesen. Ongeluk in 't schip de Son voorgevallen. Eerste verbond, door Van der Hagen met den Inlander gemaakt. Een vesting op Hatoe Noekoe gebouwd. Waar op hy eenig volk liet. Heemskerk neemt dit volk A. 1601, uit Amboina mede. Wat 'er zedert door Furtado, van der Hagen en Tepil; verricht is. De Amboineesen zenden gezanten, die van der Hagen, A. 1605. voor Bantam ontmoeten. Zyne verichtingen onderweeg, en komst in Amboina. Daar hy den Portugeeschen Landvoogd dwingt het Kasteel, en gebeel Amboina, aan hem over te geven. Sterkte des Kasteels. Waar de Portugeesen bleven. Frederik Houtman, eerste Landvoogd hier A. 1605. Verdeeling der Vloot na van der Hagens verichting, 't Kasteel nu Victoria hernoemd. Houtman neemt 's Lands grooten, een nieuwen eed af. En doet de Hitoëëfen 't contract met van der Hagen gemaakt, op nieuw beſweeren. Het contract tusschen de Hitoëëfen en Steven van der Hagen aangegaan. Staat van Amboina te dier tyd. Twee voorname Faktiën aldaar. Gesteltenis van 't Kasteel. De komst van van Solt, en zyne verichting A. 1607. Mateliefs verschyning hier in dit jaar. Als ook van eenige Ternataansche gezanten. Houtman stelt in, de buiten-comptoiren jaarlyx eens te bezoeken met de Hongi. Opstand van die van Lessidi en Cambello; die hy weer tot hún plicht brengt. Mateliefs onderzoek na Houtmans gedrag, en verder ordre, door hem op alles gesteld. Neemd drie Amboineesche jonge Princen na Holland. Zyn vertrek na Ternate. Van Caardens komst A. 1608 hier, die na Ternate vertrok. Hoen's verschyning hier A. 1609. Die 't contract met die van Hitoe enz. vernieuwt, en toen na Ternate vertrok. Houtman maakt een contract met die van Hatoeaha, en het contract zelf. Contract met die van Rocmakay. Houtman verplaatst die van Hoctoemoeri aan 't Kasteel, en vertrekt, na zes jaaren regeeren, met eenige Amboineesen na 't Vaderland. Aanmerking over dezen Heer.

DAt de Nederlanders niet uit eygen drift en beweging, maar door de gedurige quellingen en vervolgingen des Konings van Spanjen, de reis na Oost-Indiën ondernomen hebben, is bevorens al by ons getoont ter plaatse, daar van hunne eerste reisen gesproken is.

Mén ondernam dien tocht om twee redenen; eerst, om ons eigen voordel daar te zoeken, ten anderen om onze vyanden, die van daar grootc winsten en voordeelen in hun land brachten, alle bedenkyke afbreuk te doen. Daar waren bevorens wel meer Hollanders als Linschoten A. 1583, Cornelis Houtman, en andren geweest; doch dit was maar in dienst der Portugeesen, of der Spanjaarden geschied. Niemand echter heeft hier ontrent zyn Landslieden meer dienst gedaan; als deze Houtman, die, droevig gevangen zittende, zyn dienst aan eenige kooplieden, met belofte van een net bericht van den handel der Portugeesen op Indiën te geven, aanbod, verzöekende dat zy hem wilden rantsoeneren. Zy deden dit kort daar na, en bedienden zich zeer gelukkig van zyn bericht en goeden raad.

Daar op heeft men goedgevonden A. 1595, 4 schepen voor reekning van de

Compagnie van Verre, met Houtman en ondernomen zyn. den Zeevoogd Jacob Cornelissoon van Nek, en zynen Onderzeevoogd Wybrand van Warwyk, 1598. i May uit te zenden, van welke de Zeevoogd met 3 schepen den 11 Jan. A. 1599 weder na 't Vaderland gekeerd, en den 19 Juli 'er gekomen is; doch Warwyk bleef in 't Land, met voornemen om na de Moluccos te vertrekken. Den 8 Jan. 1599 vertrok Wybrand van Warwyk als Zeevoogd, en Jacob Heemskerk, als Onderzeevoogd, met 4 schepen, Amsterdam, Zeeland, Gelderland en Utrecht, van Bantam na de Oosterse Eylanden.

Zy gierden den 13 dito op Jakatra aan, Warwyk den 21 op Toeban, van waar zy den 22 gaat A. dito zyn t'zeil gegaan, en quamén den 1599 na de Oost-terse Eilanden. 27 dito voor Joartan, varende na Land om een Loots, die hen in de Moluccos brengen zou. Zy bequamen die den 30 dito; doch kregen 's nagts aan des Onderzeevoogds schip de tyding, dat wel 40 man van den Zeevoogd, en van 't schip Utrecht, op Madura gevangen, en na Arosbaya, een Stad op deszelfs westeinde, gebracht waren.

Den 1 Febrúary 1599 quam de Onderzeevoogd, met de andre voor Madura by den Zeevoogd, waar op men den 5 dito tingen.

D

goed

goed vond 150 man met 3 chaloepen en 3 ſehuiten na land te zenden, om waar 't mogelyk, hunne makkers te verloffen. Tuſſchen hen, en die van Madura, viel een vruchteloofe ſehermutzeling voor, waar by zy noch 3 a 4 man verloren; maar naderhand overquam hen een grooter ongeluk, alzoo de chaloep van den Zeevoogd met 36 man, en de boot van 't ſchip Zeeland met 13 man; pas een ſchoot weegs van Land, omfloegen, waar door zy daar noch 25 man, 15 van des Zeevoogds volk, 1 van 't ſchip Utrecht, en 9 van 't ſchip Zeeland verloren; doch eindelyk by hunne andere makkers gekomen, en alle, die noch in 't leven waren, wel geteld zynde, bevond men dat 'er nog 51 mannen waren.

En komt
in Am-
boina.

Den 8 wierd 'er een verdrag wegens der gevangenen rantzoen gemaakt, en zy raakten voor 2000 Ryxdaalders, na lang talmen, vry, en den 14 dito alle weer aan boord, waar op noch dien zelven avond alle vier de ſehepen vandaar zyn t'zeyl gegaan, die den 3 Maart A. 1599 's morgens vroeg voor 't gat van Amboina quamen, en, zo ras zy 'er maar in waren, ſtilte, en de ſtroom zoo ſterk tegen kregen, dat zy 't gat weer uit dreven, en voor Hitoe Lama ankerden.

Zoo ras zulk gefchied was, quam zekere Ternataanſche Zeevoogd met 3 Coracora's, die zeer eierlyk toegemaakt waren, met veel getier, geklop op Gong en Tifa, en met veel gezang en vreugd, de ſehepen rondſcheppen, ſchietende tot verwelkoming al hun Baſſen, hoedanige 'er ider Coracora drie voerde, los, waar op de onzen, met weder rondom los te ſchieten, antwoorden.

Wat daar
verricht
wierd.

Deze Zeevoogd, van Capitein *Hitoe* vergezelleſchapt, quam ook aan boord by de onzen, hen vragende van waar, en tot wat einde zy daar gekomen waren, zy antwoordden, dat zy uit Holland quamen, om hunnen handel hier en elders te dryven, waar toe zy allerley koopmanſchappen mede gebracht hadden. Waar op die Heeren hem aan Land verzochten, betuigende over hun komiſt zeer verblyd te zyn, en genegen te wezen met hen een aecoord te maken, hoewel hun grootſte inzicht en hope was, om hen tegen hun algemeene vyanden de Portugeeſen te gebruiken; ten welken einde ook deze Zeevoogd door den Koning van Ternate na Amboina gezonden was, om den Inlander tegen 't geweld der Portugeeſen te helpen.

Daags daar aan den 4 Maart ging de Onderzeevoogd aan land, daar hy zeer vriendelyk van Capitein *Hitoe*, *Tepil* genaamd, en de zoon van *Abochaker Nafediki*, een van de vier oppergebieders des Lands, onder een fracie tent van zeilen onder

de boomen gemaakt, ontfangen, minnelyk onthaalt, en een geſprek van wel drie uren lang tuſſchen hen gehouden wierd.

Den 6 dito ging de Onderzeevoogd A weer niet drie ondercommiſſen aan Land, om te vernemen of 'er ook lading voor deze ſehepen was.

Capitein *Hitoe*, nevens de andere grooten des Lands, quamen hen vriendelyk te gemoet, betoonden groote eerbied, en ſtonden hen lading voor twee ſehepen toe.

De onzen, dit verſtaan hebbende, hebben daar op goed gevonden Gelderland en Zeeland na Banda om lading te zenden, en de twee andre ſehepen, Amſterdam, en Utrecht, hier te houden, tot dat zy de lading bekomen zouden hebben, om dan uit Amboina na de Moluecos te zeilen. Daar op vertrokken de twee voornoemde ſehepen den 11 Maart na Banda, daar zy den 15 dito ten anker gekomen zyn.

Ondertuſſchen beſpeurde de Zeevoogd *Warayk* zeer klaar, dat de Amboineeten hem wel groote beloften van een lading voor 2 ſehepen gedaan hadden, doch dat zy, door den zwaren oorlog, die zy tegen de Portugeeſen voerden, niet in ſtaat waren hem zoo veel nagelen te leveren, alzoo die hen alle afbreuk deden, zoekende, zoo veel mogelyk was, ook de Hollanders van hier te verdryven, en hen hun lading af te ſnyden, alzoo zy aan de Engeliſchen, die niet lang te voren hier mede gekomen, en nu al eenigen tyd op Lochoe geveſtigt waren, niet dan al te veel hadden, zonder dat 'er noch meer vyanden, om de Amboineeten tegen hen onderſtand te doen, behoefden by te komen.

Den 13 Maart quamen hier ook twee oorlogs-jonken van Java vol volks, om de Amboineeten tegen de Portugeeſen te helpen, onder welke men wil, dat ook eenige Engeliſchen zouden geweest zyn, zy quamen om hen 't Casteel te helpen winnen, en wierden met veel vreugd ingehaald.

Den 10 April maakten de onzen met den Inlander aecoord over de prys der nagelen, bedingende die voor 35 ſtukken van achten, de Bahara van 550 pond, en den 12 dito kregen zy 250 ponden voor ider ſtormhoed, hoewel ik geloof, dat 'er onder die nagels veel Polongs, of Moernagelen, en andere ruiſchte of vuiligheid, zal gelopen hebben.

De 23 dito maakten de Portugeeſen een aanſlag op zeker dorp in Amboina, doch het miſlukte hen, verliezende daar noch 2 mannen, alzoo de Inlanders hen quamen ontzetten, vergezelleſchapt door eenig volk van onzen Zeevoogd, en van den Broeder des Konings van Ternate

(waar

(waar voor zich de de voornoemde Zeevoogd van Ternate uitgaf) in een Parahoe, die zich ook verwonderden, hoe d'onzen zich als vyanden van den Koning van Spanjen, of van de Portugeezen, dorsten verklaaren.

Na dat nu de onzen dus eenige waaren tegen nagelen in Amboina vervuuld hadden, zyn zy met deze twee schepen den 8 May 1599 na Ternate, of na de Moluccos, vertrokken, daar zy (gelyk wy reeds onder de stoffe van Ternate gezegt hebben) op den 22 zyn ten anker gekomen.

Het bleef hier niet by, maar men zond in 't jaar 1599 drie schepen, de Zon, de Maan, en de Morgenster, onder den Zeevoogd *Steven van der Hagen*, die den 6 April uit Texel in zee gelooopen zynde, den 13 Maart 1600 voor Bantam op de Reede quam, van waar hy den 28 May na de Moluccos verzeylde, komende den 2. alleen met het schip de Son voor Amboina op Hitoe's kust ten anker, terwyl de 2 andere schepen, door de stroom voorby gedreven, en na Banda geraakt waren, dat zy den Zeevoogd ten eersten met hunne chaloep lieten weten.

De Zeevoogd *van der Hagen*, voor Hitoe Lama ten anker leggende, bevond, dat daar zeer weinig nagelen te bekomen waren, en op 't nieuw gewas te wachten, was noch 5 of 6 maanden te vroeg, zoo dat hy geen staat maakte, om daar lang te blyven. Terwyl hy daar nu lag, zoo hadden hem de hoofden der Amboineezen, en vooral die van Hitoe, en de Koning van Noeffanivel, zeer ernstig verzocht, dat hy hen tegen de Portugeezen te hulp wilde komen. Hy sloeg dat eenige maalen zeer vriendelyk af; doch door hun ernstig aanhouden en smceken eindelyk bewogen, zide hy hen zyne hulpe toe. Hy was alleen niet in staat, om dat te doen; maar zond de chaloep van 't schip de Maan ten eersten na Banda met last, om van daar nevens noch een chaloep wel gewapend spoedig herwaards te komen, om de Amboineezen by te springen. Na dat nu die 2 chaloepen den 25 Juni uit Banda in Amboina gekomen waren, en alles vervaardigt was, zond hy drie welbemande en gewapende chaloepen, verzeld met eenige Coracora's met Inlanders op de Portugeezen af, met last om 't Kasteel aan te taften, en, was het mogelyk, tot overgave te dwingen, zy quamen daar wel ontrent, doch 't landen wierd hen door eenige stukken, hier en daar van de Portugeezen gesteld, belet. Men vond derhalven goed, aangezien zy ook hadden moeten wyken, om met het schip de Son voor 't Kasteel te komen, in ho-

pe, dat zy nu ook wel meester, zoo van 't Kasteel, als van een kraak met nagelen, daar voor geladen leggende, zouden worden.

Dit waren ondertusschen maar bloote inbeeldingen; want na dat zy dus 8 weken voor 't Kasteel gelegen hadden, moesten zy hun beleg opbreken, en door gebrek van volk vertrekken, alzoo de Amboineezen hen wel veel manschap beloofd, maar zeer weinig bygezet hadden, zoo dat het meest op de Hollanders aanquam.

Eer zy nochtans opbraken deed men 't Kasteel, en de kraak, noch wakker beschieten, en dezelve opeiffichen, al 't welke de Portugeezen geduldig verdroegen, wel wetende, dat zy door 't regenmoesson het daar niet lang konden houden. Ondertusschen wierd 'er een kanon-schoot in de chaloep van 't schip de Son gedaan; waar door het kruut in den brand raakte, en 16 man ellendig gequetst wierden. Een van dezelve bestierf dit; doch de anderen quamen weder te recht, en dit was al de schade, die de onzen voor 't Kasteel geleden hadden.

Men zond de chaloep van 't schip de Son na Banda, om tyding van 't voorgevallene in Amboina aan de 2 andere schepen te brengen; doch zy moesten, wegens 't onstuimig weder, te rug keeren.

Daags daar aan dreven zy met 't schip de Son van voor het Kasteel de baey weder uit, dat een groot verlagenheid onder de Amboineezen gaf, te meer, alzoo zy even voor *van der Hagens* komst hun beste Coracora's, te weten, die van Noeffanivel, waren quyt geraakt, die hen door de Portugeezen ontnomen was; weshalven zy zeer verward de vlucht namen. Kort daar na het weer wat beter geworden zynde, vertrok de chaloep den 20 Augusti weer na Banda, terwyl men voor 't schip de Son zoo veel nagelen zocht, als 'er te bekomen waren. Zy nu, bezig zynde met die te laden, zagen de schepen de Son en de Maan den 18 September volladen voor de kust van Hitoe by hen ten anker komen, om zamen na 't Vaderland te vertrekken; doch alvorens heeft de Zeevoogd *van der Hagen* met de Inlanders het eerste verbond gemaakt, belovende dat hy de Portugeezen allen afbreuk doen zou, mits dat men daar een vesting maken, de Inlanders den arbeid daar toe doen, en de Hollanders kruut, lood, geschut, volk, levens-middelen, en 't verdre daar toe noodig, verzorgden, waar tegen de Inlanders beloofden, dat zy alle hunne nagelen aan de Hollanders tot zekere gezette prys leveren zouden.

Ridjali verhaalt in zyn 20 Alkitfa eeni-

ge andre omftandigheden ontrent dit accoord, die wy hier bevorens kunnen zien.

Een Na dit gefloten verbond begon de Amboinees zoo vierig aan die vefting, die men op Hatoe Noekoe, een hooge klip ontrent Kaytetto, begreep, te werken, dat dezelve in korten tyd klaar raakte. De onze noemden dit 't Kasteel van Verre; doch de Inlanders Kota Warwyk, of Warwyks vefting. De Zeevoogd voorzag de zelve van 5 metale en andere stukken, gefchut met de verdre noodige ammunitie en levens-middelen, en feldeals hoofd eenen *Jan Dirkfoon Sonnenberg* met 27 vrywillige soldaaten 'er op; na 't welk verriecht te hebben, *Steven van der Hagen* op den 8 October met die 3 fchepen; na dat hy beloofd had met een grooter macht ten eerften weder te zullen komen, na Bantam verzeylde, daar hy den 19 gelukkig ten anker quam.

Hy bleef daar tot den 14 Febr. 1601, vertrok doe na 't Vaderland, alwaar hy in Augustus voorfpoedig aanlandde.

Heems- Ondertuffchen quam t'allen gelukke *Jacob Heemskerk* in 't jaar 1601 met de fchepen *Hollandia* en *Overyffel*, van wegen de nieuwe Compagnie, in Amboina om daar lading te zoeken, waar toe hy goede gelegenheid kreeg, alzo *Sonnenberg*, 't hoofd der vefting, 300 bharen nagelen verzamelt had, en genegen was die aan hem over te geven, vermits hy de vefting niet voor bequaam noch fterk genoeg aanzag, om 'er die, en ook hun zelve, langer in te vertrouwen, te meer, dewyl hen nu alles begon te ontbreken. Hy keurde derhalven beft alle zyne nagelen in deze fchepen te laden, en met zyn volk daar in over te gaan, waarmede hy in Juni 1601 van hier vertrok.

Een groot geluk was dit voor hem, want had hy maar tot den 9 Febr. 1602 daar gebleven, zoo waren zy met alle die nagelen zekerlyk weg geweeft, alzo *Don Andrea Furtado de Mendofa* toen met zyn Vloot in Amboina verfcheen, en alles als een onweerftaanbare vloed, gelyk wy bevorens reeds getoond hebben, wegnam.

Daar ftonden die arme Amboineefen nu weder voor de woede der Portugeefen zoo bloot als ooit, gelyk zy 't volgende jaar onder *Furtado* ook niet weinig gevoelen daar van gehad hebben; doch al hun hope was op het verbond met den wakkeren Zeevoogd *Steven van der Hagen* en *Tepil*, ver-gen gemaakt.

Deze niet minder om hen bekommerd, was A. 1603 in December met een Vloot van 12 fchepen uitgelopen, doch quam niet eer dan in December 1604 voor Bantam, om dat hy eerst *Mofambique* (daar hy een Portugeefche kraak veroverde) en daar na de kuff van *Malabar* aan-

gedaan, en aldaar met den *Samoryn* een verbond gefloten had.

Na de verftroying door *Furtado* onder de Amboineefen gemaakt, was Capitein *Hitoe*, *Tepil* genaamd, van *Nauen Lain*, over *Mumalo* en *Ihamahoe*, na *Banda* gevlucht, daar hy 2 Hollandfche fchepen vond, met welke hy aan *Steven van der Hagen* na *Holland* fchreef, keerende daar na met eenige Javaantfche Jonken weder na *Hoewanohel*, daar hy de zynen op *Loehoe*, en elders, niet weinig verpreid vond.

Alzo nu de tyd, by den Zeevoogd *Steven van der Hagen* gefield, al gekomen was, zonden de *Hitoeffen* goed, met deze Jonken van *Java* ook eenige gezanten na *Jakarta* of *Bantam* te zenden, om te vernemen, of hy noch niet mocht aange-

land zyn. Deze waren *Arigoena*, zoon van Capitein *Hitoe* *Tepil*, als ook *Sibori* zoon van *Tabalille* *Tanibitoemeffen* en *Lecatombessi*, welke twee eerfte uit naam der *Hitoeffen*, en de laafte uit naam van den Koning van *Noeffanivel*, derwaards vertrokken, in hope van hem of daar te vinden, of ten minften tyding van hem te hooren. Zy vonden hem by hunne komft noeh niet; maar eindelyk daagde hy voor *Bantam* in Januari 1605 op en zy porden hem met al hun vermogen aan, om fpoedig na *Amboina* te vertrekken.

Hy vertrok derhalven ook den 17, quam den 15 Februari ontrent *Bima*, daar hy een Portugeefch fchip veroverde, waar in de Portugeefche Landvoogd der *Moluccos* was. Hy quam van *Malacca*, om na *Amboina* te ftevenen, niet anders dan met buskruit en ammunitie van oorlog geladen zynde.

Den 21 Februari liep *Steven van der Hagen* met 9 Hollandfche fchepen, en dit Portugeefch fchip, in de bacy van *Amboina* tegen 't vallen van den avond, en noch die zelve nacht ontrent de *Laha* ten anker. Daags daar aan met landen bezig zynde, begaven zy zich na het Kasteel der Portugeefen, doch eer zy daar quamen, zond hem de Portugeefche Landvoogd, *Gafpar de Melo*, in een *Parahoe* met 2 Portugeefen een brief te gemoet, met laft, om die aan den Zeevoogd der Vloot, die daar ten anker lag, te geven. De inhoud van dezen brief was, wat zy daar te doen hadden, wat zy van die vefting begerden, die hem van de Koning van *Spangien* toebetrouwt was.

De Zeevoogd *van der Hagen* gaf terftont daar op ter antwoord, dat hy van *Graaf Maurits* van *Naffau* derwaards gezonden was, om het Kasteel, en 't *Eyland* *Amboina* in te nemen; een antwoord, dat hen ten uiterften verbaasde, en

el, en waar op zy ten eersten afscheid van den Zeevoogd namen, met belofte, van hem spoedig weder befheid te zullen brengen.

Ondertuffchen fchokten de fchepen, die haar anker weer gelicht hadden, al fagtjes na 't kasteel toe, voor 't welke zy ontrent thien uren fmorgens ten anker quamen, dreygende, by de minfte tegenftand, het uiterfte; doch de Landvoogd, die zeer lafhertig was (gelyk naderhand uit 't volk, en de voorraad die 'er in was, bleek) liet het daar niet eens op aankomen, en dewyl hy geen luft had, om 'er zich uit te laten ftormen, begon hy ten eerften van een accoord, en van de overgave van 't kasteel te fpreken. Hy zond dierhalven eenige gevolmagtigden aan den Zeevoogd *van der Hagen*, die na veel gefpreks over en weder, het daar op eens wierden, dat het alle vrye en ongetrouwde Portugeefen vry ftaan zou, uit Amboina te vertrekken, doch dat de getrouwde vryheid hebben zouden, om daar te blyven, mits dat zy den eed van getrouwheid aan de *Heeren Staaten*, en aan zyn Excellentie *Graaf Maurits*, doen zouden. Daar benevens was bedongen, dat ieder een roer, of musquet, zou mogen mede nemen, en verder zou al het gefehut, ammunitie, en alle wapenen des Konings; of wat verder in 't kasteel was, daar in blyven.

Daar op trok den Onder-Zeevoogd met 50 mannen op 't kasteel, ftekende daar een vliegend vaandel op, en men fchoot uit de fchepen niet weinig falvo's.

Wat nu de fterkte van 't Kasteel betref, daar wierden in de dertig ftukken metaal gefchut, en ruim 600 Portugeefen, die 'er uit trokken, behalven de gene, die in 't Eyland blyven, gevonden, met welke de Landvoogd, zoo hy maar eenige kloekmoedigheid, of eer in zyn lichaam gehad hadde, immers zullen wel voorzienen vefting noch lang zou hebben konnen verdedigen, maar zyn gewiffé overtuigde hem, dat hy veel meer vyanden binnen in 't Eyland, als daar buiten, vinden, en dat hem dit eindelyk dan zeer qualyk opbreken zou.

De perfoonen, die hier nog blyven, waren 46 Portugeefche huisgezinnen in getal, die den eed van getrouwheid aan ons deden. De andere wierden in 2 fchepen, door de onzen van hen veroverd, ten deele na Manilha, ten deelen na Solor, gezonden.

Dus kreeg de dappere *van der Hagen* die fchoone vefting, en Landvoogdy van Amboina, het eerfte proefstuk van de Mogentheid der Nederlanders in de Oosterfche Landen, en het eerfte Land,

dat de E. Maatfchappy in Indiën veroverde: te wonderlyker, alzo hy dit zonder flag of ftoot, en zoo gemakkelyk in zyn geweld bequam: een zonderlinge genade van God aan ons, en een zichtbare straffe aan de Portugeefen, wegens hunne geweldendaryen en wreedheden aan die arme Amboineefen geoeffend.

Na dat de Zeevoogd het kasteel van *Frederik Houtman*, van Gouda (of, zoo andre meinen, van Alkmaar) daar over gefield had, vond hy goet, dat vyf fchepen van zyn Vloot, te weten Dordrecht (dat het fchip van den Onderzeevoogd *Cornelis Sebastiaanszoon* was) Westvrieland, Amsterdam, Gelderland en Medenblik, na Tidore zeilen, en het fchip Hoorn hier blyven, terwyl hy zelf met zyn fchip de Vereenigde Provintien na Banda zeilen zou. Daar op zyn die vyff fchepen met den Onderzeevoogd na de Moluccos vertrokken, om de Stad Tidore aan te taften, gelyk wy dat breeder onder de ftoffe der Moluccos verhandelt hebben.

Men gaf ook voor 't vertrek van *van der Hagen* na Banda, dit kasteel, in plaats van des zelfs ouden, nu den naam van Victoria, en men beval voortaan alle jaar de verovering van Amboina op den 23 Februari te vieren, met 'smorgens een dank-predicatie te doen, en 's namiddags de borgery te laten optrekken, welker nieuwe hoofdluiden men ook belafte op dien dag te verkiefen.

Na dat nu de Heer *Houtman* tot Landvoogd over Amboina gemaakt was, heeft hy ten eerften zyne gedagten laten gaan over de zaaken, die hy oordeelde tot den welstand der E. Maatfchappy, en tot zynen plicht, als befierder van deze aanzienelyke Landvoogdy, te behooren.

Het eerfte, dat hy deed, was dat hy al de Inlandfche Grooten, de Koningen, *Pati's*, en Orang Kaja's by een riep, en den eed van getrouwheid afnam, aangezien zy alle, door de Portugeefen by verfehiede voorvallen, doch vooral A. af

1602, door *Don Andrea Furtado de Mendosa* overwonnen, en aldus onderdaanen van de Kroon van Portugal of Spanjen geworden zynde, buiten alle tegenfpraak ook nu onderdaanen van haar *Hoog Mogende*, of van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en van de E. Maatfchappy, geworden waren; doch die van Hitoe zag men toen maar als bondgenooten, en niet als onderdaanen, aan, gelyk zy ook zoodanig den eed van getrouwheid afleiden; ook liet men hen noch by hun oude wyze van 's Lands befier, onder den Capitein *Hitoe*, en de vier Hoofden

of Oppergebieders van 't Land, blyven, zonder eenige verandering ontrent de regering van de kust Hitoe te maken, die haar begin met dertig dorpen van Negri Lima nam, en zich tot Tiel (ge-lyk wy in de beschryving van deze land-*streck* getoont hebben) uittrekten.

Hy doet de Hitoe-efen 't contract met van der Hagen ge-*maakt*, op nieuw be-*weeren*.

Ook bragt deze Heer het eerste contract door de Amboinefen met den Zeevoogd, *Steven van der Hagen* gemaakt, in het net, liet hen dit by Renovatie weder be-*weeren*, alzo alle de contracten, namaals met die van Hitoe ge-*maakt*, hier toe, als tot het grond-contract, betrekking gehad hebben.

Het contract zelfs luid aldus:

Accoord gemaakt door den Capitein, en ook de hoofden van Hitoe, ende den Admiraal *Steven van der Hagen*.

Het accoord tuffchen de Hitoe-efen, en Steven van der Hagen aange-*gaan*.

Alzo de Hollanders met de hulpe Gods, (als namentlyk den Heer Admiraal *Steven van der Hagen*, ende zynen raad van de *scheepen*) ons verlost hebben uit de handen van de *Portugeesen*, onze vyanden, (te weten, ons *Capitein Hitoe*, en alle hoofden, en inwoonders van *Hitoe*, ende alle de *Steeden* daar ontrent gelegen) ja dat meer is dat de *Hollanders*, ons alle onze Landen en Steden weder in handen gegeven hebben, en laten bezitten, zoo beloven om deze weldaad wy *Capitein Hitoe*, en alle de *Hoofden*, en de omleggende *Steeden*, ende zweeren de *Staten Generaal* van de vereenigde *Nederlanden*, zyn *Prinzelyke Excellentie*, ende den *Gouverneur* van *Amboina*, gehour en getrouw te zyn, zo lange als wy leven. In den eersten, zoo zweeren wy *Hoofden* al te zaam den *Gouverneur* te assisteeren tegen alle vyanden, die iets tegen hem zouden willen attenteeren, 't zy te water of te lande.

Van gelyken zweeren wy voorts, dat wy aan niemant zullen eenigen nagelen verkoopen, als aan de *Hollanders*, ten zy met voorweeten van den *Gouverneur*.

Ten anderen, zal een ider leven in zyn geloove, 't geen hem *God* in 't bert *stuerd*, ofte zoo hy meent zalig te worden, dog dat niemant de andere zal molesteren nog overlast doen, en zoo 't geviel, dat eenige *Hollanders* weg liepen na *Hitoe*, ende die *quartieren*, zoo beloven wy den *Gouverneur*, 't zynen verzoocke, de zelven weder in handen te leveren, en of daar imant weg liep van *Hitoe* by 't *Kasteel*, zoo zal den *Gouverneur* gehouden wezen aan die van *Hitoe* de zelve wederom te leveren.

Of 't ook gevielt dat de *Hollanders* eenige overlast deden, of onbehoorlyk in huis van de inwoonderen liepen, zoo zal

den *Gouverneur* gehouden zyn straffe daar over te doen. Ook zullen de *Inwoonders* niet gehouden zyn de nagelen aan 't *Kasteel* te brengen.

Ende of de *Gouverneur* ons tot eenige werken dede roepen, zoo zullen wy gehouden zyn die van *Oelifiva*, ende die van *Oelilima* te helpen, van gelyken die van *Oelilima*, aan die van *Oelifiva*. Over welke beloften zoo beloove ik *Gouverneur* van wegen de *Heeren Staten Generaal*, der vereenigde *Provincien*, ende zyne *Prinzelyke Excellentie*, *Capitein Hitoe*, ende alle de *Hoofden*, ende onderzaten van die *quartieren*, te zullen helpen, en by te staan, als ons eigen *Natie* tegens alle haare vyanden. Dit verbond, en vast accoord hebbe ik *Capitein Hitoe* met de *Orang Kaja's* vernieud, en weder op een nieuw geapprobeerd, ende ondertoe-*kent*, in presentie van den *Gouverneur* *Frederik Houtman*, in 't *Kasteel* van *Amboina*, den 10 dag van de maand *Jocmadil Awal*, in 't jaar *Mohammed's*, dui-*zend negentien*, 't welk is *A^o. Christi* den 9. Augusti 1605.

Ook maakte de Heer *Houtman* in *Amboina* voor eerst geen verandering ontrent de zaaken van den *Godsdienst* in opzicht van de *Christenen*, onder de *Inlanders* door de *Portugeesen* gemaakt, latende dit op zyn beloop, tot nader en beter gelegenheid.

Men moct zich ondertuffchen niet verbeelden, dat jegenwoordig, by dit eerste beginzel, de *Landvoogdy* van *Amboina* zoo groot, en zoo wyd van uittrekking onder de Heer *Houtman* geweest zy, als zy metter tyd onder de volgende *Heeren Landvoogden* is geworden; geenzins: want de *Eylanden* *Ceram* (in opzicht van de *Mooren* aldaar) *mitsgaders* *Boero*, *Manipa*, *Ambalau*, *Kelang* en *Bonoa*, stonden toen noch onder den *Koning* van *Ternate*, den welken wy, als zynde onzen eersten *Bondgenoot*, geenzins de *Landen*, die de *Portugeesen* hem voor een tyd zeer onrechtverdig onttrokken hadden, konden onthouden; maar waren ge-*noodzaak*t, die weder aan hun rechten *Heer* over te geven.

Echter is het zeker, dat deze *Eylanders*, schoon onder den *Koning* van *Ternate* staande, met der tyd mede goed vonden, om met ons, ziende hoe vreedzaam, rechtverdig en minnelyk wy de andere *Amboincefen* handelden, in verbond te treden, 't geen daarom te gemakkelyker toeging, om dat hun *Koning* reeds onze *bondgenoot* was.

Men moct zich ook geenzins verbeelden, dat de dorpen op *Leytimor*, en elders, zoodanig gelegen waren, als zy

zy nu zyn: want de gedurige oorlogen met de Portugeezen hadden hen gedwongen hunne toevlucht meest na de gebergten, en deze en gene ontoegang kelyke heuvels, te nemen, daar zy zich vast gemaakt, hoewel zich zommige ook wel ontrent het Kasteel metter woon begeben hadden; en men zal zien wat moeite men van tyd tot tyd noch gehad heeft, met zommige dorpen van hare heuvels af te doen komen, om, volgens menigvuldige bevelen der Landvoogden, aan 't strand te komen woenen.

De Dorpen, die deze Landvoogd toen op Leytinor vond, waren deze: Mardheyka, Noeflanivel, Latoehat, Hative, Tawiri; Halong, Soya, Aman-telo; Hoetocmoeri, Hatalaé, Nako, Kilang, Ema, Hoekorila, Rocton, Leahari, Baguala, Soeli, Tiel, Way, Hatoc; Amahococ, en Oerimeffen.

Zy waren 23 in getal; waar van de 6 eerste, nevens die van Amahococ; Oerimeffen en Way, ontrent het Kasteel woonden; doch de 3 laatste, nu voor geen vyand bevreesd, keerden weder na hare eigen Landryen, en oude dorpen, daar zy door de Portugeezen uit verjaagt waren. Op de kuit van Hitoc waren 30 dorpen, zoo als wy die in de beschryving van deze Landstreek bevorens aangewezen, en in de Ulaßer-Eylanden mede dezelve dorpen, die wy daar beschreven hebben.

Alle deze ingezetenen waren, of Oelifiva's; of Oelilimas; dat is, zy hielden 't of met het gespanfchap van negen, of met dat van vyf; zy namen beide oorspronk uit de Molucoos. De eerste Factie scheen op de Ternataanen (daar 9 Ryxraaden nevens den Koning waren) en de andere op die van Tidore te zien. Dit verfehilde niet veel van Hoeks en Cabeljauws, in de oude Hollandfche tyden.

De Oelilima's zyn alle Mooren; (hoewel 'er ook wel Oelifiva's onder lopen) doch de Oelifiva's zyn Christenen, Heidenen en Mooren onder een, en deze Factie of partyfchap heeft zich niet alleen in Ternate en Amboina, maar ook in alle de Eylanden daar rondomme, verspreyd, en wat moeite men ook gedaan heeft, die naam, en factie, is tot nog toe by den Amboinees gebleven.

De Heer Landvoogd *Houtman* bevond het Kasteel *Victoria* in 't jaar 1606 in een vry slegten stand, en niet in staat, om eenige tegenweer van belang te doen, zynde meest een bullebak voor de lafhertige Inlanders. Het was maar meest van zee-ftenen op-

gezet, en had geen aarde wallen achter de gordynen; ook waren des zelfs punten kleen, slegt gesteld, en zonder grachten, zoo dat men 'er aan komen kon, als men maar wilde.

Hy vertoonde alle deze gebreken aan de Inlandfche Grooten, en wees hen aan; hoe licht dit te helpen was, waar op zy haar volk belastten eenige kalk te branden, die tot het opmetzelen van de punten vooreerst gebruikt wierd.

In het eerste jaar of twee viel 'er niet veel voor voor dezen Landvoogd te doen.

Ondertuffchen verscheen hier den 4 Maart 1607 de Opperkoopman, *Paulus van Solt*, met het fchip *Medenblik*, vindende hier leggen het jacht *Enkhuifen*, geladen met nagelen, en 't jacht het *Duifken*; dat van *Nova Guinea* gekomen was. Zy loften daar de goederen en levens-middelen, door hen voor deze Landvoogdy medegebragt; bestaande in 332 planken, 50 ribben, 2 affuuten, 497 pond gedroogde visch, 15000 pond ryft, 8633 pond boonen, 550 pond boter, 2540 pond groene erwten, 9800 pond graeuwe dito; en 78 potten arak.

Komst van van Solt, en zyne verrichting hier.

Den 18 quamen 'er 4 *Coracora's*, met 350 mannen bemand, voor het Kasteel *Victoria*, waar op als Hoofden *Kimelaba Bassi Franggi*, en Capitein *Hitoc*, waren, welke den Heer Landvoogd ontboden had, om eenige wederspannigen, die het in hun hert nog met de Portugeezen hielden, en zich als verraders gedroegen, te straffen.

Ook had de Capitein der vesting *Victoria* iets misdreven, waar over hy den 23 dito op het fchip *Medenblik* vastgezet, den 25 van zyn ampt geheel afgezet, en geordonneerd wiert, om met dit fchip na *Jakarta*, of *Bantam*, verzonden te werden, dat vooreerst den 26 van daar na *Banda* vertrok; doch quam den 7 April weder, en bleef hier tot de komst van den Zeevoogd *Cornelis Matelief de Jonge*.

Deze verscheen hier den 29 Maart 1607 (zoo als 't fchip *Delft* daags te voren van hier na *Banda* gezeild was) met 5 fchepen op de Reede, te weten *Orangie*, *Mauritius*, *Erasmus*, de swarte *Arend*, en de *Kleine Sohne*, buiten welke hier nog 't fchip *Enkhuifen*, en 't jacht het *Duifken* lag. Deze Zeevoogd; de verovering der onzen in *Amboina A.* 1605, het zelve jaar, dat hy met een Vloot van elf fchepen uitvoer; verstaan hebbende, heeft zich derwaards gefpoed; om hen alle nodige hulp toe te brengen.

Ten dien einde had hy in November 1606 zeker Portugeefch fchip, *Sant Ja-*

go genaamt; ontrent Nagapatnam door hem van die Natic genomen, na Amboina met eenige rylt, en zyne verdere beveelen, met 80 Hollanders onder den Koopman, *Cornelis Pieterszoon van der Meer* uit zyn Vloot ontrent Queda (by Djohor en Malacca) gezonden, doch dit seheepje den 23 December van Bantam vertrokken, was ontrent de Straat van Bali gebleven, en 't goed meest bedorven; hoewel 't volk op 4 Parahoe's van den Koning van Djohor daar noeh afgekomen was.

Matelief Zoo ras de Heer *Matelief* hier ten anker gekomen was, quam hem de Heer Landvoogd *Houtman* verwelkomen, en kennis geven, dat alles daar nog zeer wel stond.

Als ook Hy vond hier ook de twee Ternataan- van eeni- fehe gezanten, te weten, den *Kaisjili* ge Tern- of Prins *Aali*, en *Kimelaha Adja*, die raanfche raanfche gezanten. door den Koning van Ternate na Bantam gezonden waren, om de hulp der Hollanders tegen de Castiliaanen; die A. 1606 onder *Pedro d'Acunba* Ternate, en alles, weder veroverd hadden, met allen ernst te verzoeken. Zy vernieuwden dit hun verzoek nu ook by hem, en de Zeevoogd *Matelief* dit met zynen breedten Raad, en den Landvoogd *Houtman*, rypleklyk overlegt hebbende, wierd 'er besloten, hen, zoo veel het mogelyk was, te helpen.

Houtman De Landvoogd *Houtman* ging kort daar stelt in, de na de buiten-comptoiren bezoeken, om volgens een zeer goede van hem ingestelde gewoonte, die men zedert jaarlyks een opvolgde, te zien, hoe het daar onder de Inlanders gesteld was, en of ider zyn plicht ook waarnam. Hy deed dit te meer, alzoo hy gehoord had, dat eenige dorpen op kleen Ceram, of Hoewahomel, de tegenpoed des Konings van Ternate, door de Portugeesen hem overkomen, verstaan hebbende, zich zyne gehoorzaamheid onttrokken; en voorgegeven hadden als een Republyeq, even als die van Banda, te willen leven.

Opstland Dit deden die van Lessidi en Cambello, stellende zich zeer weerbarstig en trots tegen des Konings *Kimelaha*, *Bassif Franggi*, aan, die daar over ook reeds zyne klagten aan den Landvoogd gedaan had, verzoekende dat hy hen weer tot hun plicht wilde brengen.

Dit was dan de oorzaak, dat hy goed gevonden had, de eerste Hongi, of Amboinefche oorlogs-vloot, zynde een groot getal Coracora's, van alle dorpen onder zyn gebied staande, als ook die van Hitoe en Loehoe, aan het Kasteel te ontbieden, en, na rype berading, met de zelve na Ceram te gaan, om deze wederfpannigen onder hun wettigen Heer te brengen, gelyk hy dat ook loffelyk uit-

gevoert, en twee Orang Kaja's, die de Die belhamels waren, mede gebragt heeft, ^{weert to} ^{hun plie} ^{brengr.} die eenige tyd aan 't Kasteel gebleven, doch naderhand, op goede beloften, weder na hun land gezonden zyn.

Hy had ook op Hoewahomel met die van Cambello en Loehoe afgesproken, voortaan 50 Ryxdaalders voor een Bahaar nagelen, en hen de kleeden ook zoo goed koop, als de Javaanen en Maleyers, te zullen geven, komende den 25 April van dien tocht weder aan 't Kasteel.

De Heer *Matelief* ondertusschen ver- ^{Matelief} maande de hoofden, die t'huis gebleven ^{onder-} waren, tot alle trouw en onderdanigheid, ^{zoek r} aan den Heer Landvoogd, vragende, of ^{Houtm} ^{gedrag} zy ook iets ten laste van hem, of van ^{verdre} deze Regeering, te zeggen hadden. Zy ^{dre do} zeiden van neen, en dat alles nu wel was, ^{hem o} hoewel het in 't eerst met de foldaaten ^{alles g} in 't wild geloopt had, alzoo zich de- ^{stelt.} ze en gene nu en dan wel zeer dronken gedronken hadden, en ook ider, tot groote ergernis der Inlanders, een byzit voor zich genomen had; om 't welke voortaan af te snyden; hy op 't ernstig-verzoek van de Inlanders toegestaan heeft; dat de soldaten met hunne dochters zouden mogen trouwen; behalven dat hy ook eenige nieuwe orders ontrent de zaaken van den Godsdienst (gelyk wy op zyn plaats toonen zullen) gestelt heeft.

Hy heloofde verder, dat zy voortaan met alle zagtheid en rechtveerdigheid bestierd, en tegen allen overlaff van de soldaaten, en anderen zoodanig befehermt zouden werden, dat zy niet de minste reden zouden hebben om te klagen.

Na dat hy nu al het noodige in Am- ^{Ne} boina besteld, en zyne laatste ordres ^{drie} ^{boine} ^{schej} ^{ge Pi} ^{gen r} ^{Holl} den Landvoogd *Houtman* gegeven had, heeft hy, alvorens te vertrekken, en om den Inlander nog meer aan ons te verbinden, drie Amboinefche jonge Prin- een van 10 a 12 jaaren (waar van de een de jongste zoon van Capitein *Hitoe*, *Hallaene*, de tweede van *Marcus*, den *Hoekom* van *Hative*, *Laurens*, en de derde van *Antoni*, *Orang Kaja* van *Taviri*, *Martimbo* genaamd was) mede op zyn fchip, na 't Vaderland nam, belovende te bezorgen, dat zy weer in hun Land zouden keeren, indien zy in 't leven bleven.

De eerste was de zoon van een onzer beste vrienden; en hy nam die mede, om hem niet alleen ons Land te toonen, maar om hem, namaals tot de Regeering in zyn vaders plaats komende, gelegenheid te geven, om zucht voor onzen Godsdienst, en wyze van Regeering, te krygen. De vader, Capitein *Tepil*, gaf hem twee Bhaaren nagelen, en 192 Ryxdaalders mede, om zich daar van op

op zyne reize te bedienen.

De twee andere waren zoonen van twee onzer geveinsde vrienden, die den Portugees in hun hert nog aanhingen, en veel lasteringen, door hen tegen ons uitgebraakt, noch geloofden, om van 't welke hen een ander denkbeeld te geven (alzooy ons maar voor Zee-roovers, zonder Land en zonder wyze van Regeering, menigmaal by hen hadden uitgescholden) hy nut oordeelde de kinderen dezer OrangKaja's het tegendeel in ons Land te doen zien; te meer, alzooy *Don Marcus* van Hative ten tyde, toen hy na Goa van de Portugeesen gebragt was, veel eere by den Onderkoning genoten, nevens hem te peerd gereden, en daar zeer veel tot nadeel van onze Natie gchoort had; 't welk de Heer *Matelief* grondig wetende, zoo wilde hy hier door toonen, dat het de Nederlanders ook aan geen macht, nog genegenheid ontbrak, om den Amboinnes, niet alleen hier, maar zelf in Holland, veel eere en vermaak aan te doen.

Hier op nam hy zyn afscheid, zoo van den Landvoogd als van alle de Inlandsche Grooten, en vertrok uit Amboina den 3 May 1607 met 8 schepen na Ternate; daar hy gelyk wy onder die stof reeds getoont hebben, den 13 ten anker gekomen is.

Den 10 Maart 1608, quam de Zeevoogd, *Paulus van Caarden* met acht schepen voor het Kasteel Victoria ten anker, by welke den 21 het schip Delft, met nagelen geladen, op de reede gekomen was. Den 23 was Capitein *Hitoe* met 3 Coracora's de schepen van dezen Zeevoogd komen beziën, had die verscheiden maalen rond geschept, en hen veel eer met het afschieten van zyne bafsen bewezen.

Op den 20 April was de Heer Landvoogd met verscheide leden van zynen Raad by de Heer *van Caarden* aan boord ten eeten geweest, op welke tyd Capitein *Hitoe* hem weder veel eer met 6 Coracora's, op een van welke een gezant van Ternate was, aangedaan heeft.

Deze gezant wierd den 21 met veel statie in 't Kasteel gebragt, alwaar men met den zelven zeer ernstig over de zaken van Ternate sprak, dat dezen Zeevoogd besluiten deed zyn reize derwaards spoediger voort te zetten.

Hy vertrok derhalven den 10 May's morgens ten 2 uren uit Amboina, met zes schepen, en quam den 18 in Ternate ten anker, alwaar wy zyn verdere bedryven, en ontmoetingen konnen zien.

Hy had in Amboina niet veel van be-

lang uitgevoerd; maar daar is 't noch Ternate slegter met hem afgeloopen. vertrok.

In 't jaar 1609 den 21 Augustus quam hier met 3 schepen *Hollandia*, de geëunieerde Provintien en Delit, *Simon Janszoon Hoen* (Onderzeevoogd van dien wakeren *Pieter Willemsoon Verboeven*, die zoo schendig in Banda vermoord was) nu als Zeevoogd op de Reede.

De Landvoogd *Houtman* had niet lang te voren de vorige contracten met de Hitoeëfen aan 't Kasteel vernieuwt, dog alzooy nu de Zeevoogd *Hoen* hier was, vond men goed op den 7 September alle de Orang Kaja's van Loehoe, *Lessidi* en *Cambello*, en ook *Kimelaba Bassi Frangi*, aan 't Kasteel te roepen, met welke hy toen een nieuw contract, al voor twee jaaren ontworpen, dog nu eerst tot zyn volkomenheid gebragt; aangegaan heeft, by 't welke ook de onderdaanen van den Koning van Ternate beloven, al hunne nagelen aan de E. Maatschappy te leveren.

Die 't contract met die van Hitoe vernieuwt.

Het contract zelf luid aldus:

Verbond-schrift van de OrangKaja's van Loehoe, *Cambello*, *Lessidi*, als ook den OrangKaja *Bassi*, en den Capitein *Hitoe* ter eenre, en den Vice-Admiraal *Simon Hoen*, en *Frederik Houtman*, Gouverneur van Amboina ter anderen zyde.

Erstelyk zullen de Christenen en de Mohammedisten Mohammedisten blyven, doch en zal den een den anderen niet molesteeren.

Ten anderen, zoo wie onder het Kasteel van Amboina staan, die zullen onder de Hollanders blyven, ende wie onder Hitoe staat, zullen onder Hitoe blyven, ende onder Loehoe, zullen onder Loehoe blyven, als mede wie onder *Lessidi* ende onder *Cambello* staan, zullen onder *Cambello* en *Lessidi* blyven, ende of 't geviel, dat imand onder zyn hoofden met en wilde staan, ende baar vergreepen, 't zy die onder de Hollanders, of onder Hitoe, Loehoe, *Cambello* en *Lessidi* behooven, zullen gebouden zyn malkanderen de zulken te rechten, en straffen, onder 't recht van zyn hoofden.

Ten derden, zullen de Hollanders op ons land zonder consent geen Kasteel of Fort mogen maken, zoo lang wy in de eeuwige vrindschap zyn.

Ten vierden, zoo daar eenige van onze vier Steden wegliepen onder 't gebied van den Gouverneur, zal hy de zelven aan

E aan

aan ons weder leveren, op datze zulx niet meer en doen, als mede zoo daar imand van des Gouverneurs gebied wegliep, ende in eenige onzer vier Steden quam, zonder consent van den Gouverneur, zoo zullen wy de zelve weder leveren.

Ten vyfden, zullen alle de nagelen aan de Hollanders moeten geleverd werden, waar van nu geen vaste prys gemaakt is, maar wachten op 't gebod van onzen Konink van Ternate, 't welk wy allen gelyk volkomenlyk zullen na komen.

Dit accoord van den Gouverneur, en Vice-Admiraal voorsz. is gedaan uit de name van de Heeren Staten ende zyne Princelyke Excellentie in Holland, op een Woensdag den 15 dag van de maand Djoemadil Awal in 't jaar Mohhameds, duizend negentien, dat is, anno Christi den 26 Augusti 1609.

Wy onderzaten van Loehoe, Lessidi, Cambello, als ook alle de Oeliliva's, ende Oelilima's van dien met den Orang Kaja Bassi, doen reverentie aan 't stof van uwe Majesteits voeten, ende bidden Godt, by uwe Majesteit een langdurig leven wil verleen, voorders is de reverentie van Bassi, ende wy uwe onderdanen, om uwe Majesteit te kennen te geven, hoe dat den Vice-Admiraal, Simon Hoen, ende Frederik Houtman, Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, ons uwe Majesteits onderdanen, aan 't Kasteel ontboden heeft, daar wy alle gecompareert hebben, zoo is 't dat den Vice-Admiraal, ende Gouverneur verzogt hebben, om het oude accoord te vernieuwen, dat tusschen de Hollanders, ende ons uwe Majesteits onderdanen gemaakt is, waar op uwer Majesteits onderdanen geantwoord hebben, wy 't zelve door vreeze uwer Majesteit niet durven over ons nemen, want 't geen manier is, dat de onderzaten voor haren heere gaan, nochtans door 't verzoek, ende aansaan van den Vice-Admiraal en Gouverneur, zoo doen wy alle uwe Majesteits onderdanen reverentie aan 't Hof uwer Majesteits voeten, dat wy alle submitteren, en volkomen willen en zullen naarkomen 't verbond, 't geene tusschen u, en den Prince van Holland, gemaakt is, ofte zal gemaakt werden, geschreven in 't Kasteel van Amboina, op den maandag van de vyfde maand Djoemadil Awal, in 't jaar Mohhameds duizend negentien, of anno Christi den 26 Augustus 1609. ende was onderteekent aldus. Dit geschreven by Imam Lolon.

Dit contract heeft Capitein Hitoe niet alleen als getuige, maar ook voor zoo verre het hem aanging, onderteekend. De Kimelaha, en de Ternataanen, deden het ook, doch op goedkeuring van hun

Koning, die in November daar opvolgde.

Dit waren wel goede beloften, maar gelyk alle de Moorcn in hun hert vyan den van de Christenen zyn, alzoo is 't zeker, dat zy zich van derzelve hulp en vriendschap om geen andere reden bedient hebben, dan om maar vooreerst van de geweldemaryen der Portugeesen ontslagen te zyn, belovende, om dit oogwit te bereiken, alles wat men van hen eischte, en dat zoo lang houdende, tot zy de minste gelegenheid maar kregen, om zich daar af weer te ontslaan, gelyk dat ook de ware reden geweest is, dat zy van tyd tot tyd de besworene contracten zoo qualyk nagekomen hebben.

Na dat nu deze Zeevoogd Hoen het noodige hier beschikt had, is hy den 16 September na Ternate t'zeil gegaan, en den 22 voor Makjan, of wel voor Gnofukia, ten anker gekomen. Wat hy daar verricht heeft, hebben wy onder de stoffe van Ternate gezien.

In dit zelve jaar 1609, op den 13 Maart had de Heer Landvoogd ook een contract met die van Hatocaha, Cabauw, Cailolo en Halalioe, onder 't Eyland Oma behoorende, aangegaan, waar by de zelve zich volkomen onder onzen staat, en onder de magt van den Landvoogd, even gelyk zy bevorens onder de Portugeesen plagten te staan, vrywillig stellen, waar uit dan met eenen blyken kan, hoe ongegrond de eischen al van Koning Hbanza, naderhand op deze dorpen gedaan, in zich zelve zyn.

Het contract luid aldus:

Nieuw accoord in den name van haar Hoog. Mog. ende den Prince van Hollandt aan d'ecne zyde, en die van Hatocaha, Cabauw, Cailolo, ende Halalioe, vier negryen, op 't Eiland Oma, aan de ander zyde, gemaakt in 't Kasteel Victoria, in Amboina den 13 Maart 1609.

Eerstelyk, met Godes magt heeft den Admiraal van de Hollanders, Steven van der Hagen, de Portugeesen in 't Kasteel Victoria in Ambon in den jare 1605 vermeestert, ende overwonnen, alwaar wy negryen Hatocaha, Cabauw, Cailolo, ende Hoelalioe, onder haar woonende, staven zyn van den Portugeeschen Konink aan 't Kasteel van Ambon, gelyk wy van nu voortaan, zoo lange als wy leven, onder de geboorzaamheid staan van haar Hoog Mog. ende

ende den Prince van Holland, als ook den jegerwoordigen Gouverneur van 't Kasteel Amboint, Frederik Houtman; en mede by alle andere Gouverneurs, die naar hem komen, in den name van de Hooge Overheit ende den Prins van Holland.

Die van Hatocaha, vier negryen, zullen volgen, en ook naarkomen 't recht van den Gouverneur van 't Kasteel Ambon, doch zy zullen in haren geloove blyven; zonder dat die van 't Kasteel; nogte de Hollanders, haer eenige overlast aandoen, of haer wegens haer geloof verjaagen zullen. Die van Hatocaha, vier negryen, zullen in geen Christen negry mogen gaan eenige moerwil dryven, of in haer boek lezen; of iemand Moors hebben te leeren, of lid van hare Mesdjid maaken, volgens het Moors geloof; zoo wie zulx doet, den Gouverneur zal hem straffen.

Indien iemand tegen 't Kasteel meer oorlogen, of eenige quaad aan de Hollanders, of aan die geene, die onder 't Kasteel fortoerd, wilde doen, die van Hatocaha zullen helpen, ende de gezanten van 't Kasteel aannemen.

Wanneer den Gouverneur van 't Kasteel in Ambon met zyn teeken die van Hatocaha, Cabauw, Caylolo ende Halalioe zal ontbieden; om nevens andere negryen te arbeiden, of met de CoraCora's hier en daar met den Gouverneur, of zyn gecommiteerden te pangayen, zullen ten eersten met hun CoraCora's, volk en geweer, volgens deze landswyze komen.

Die van Hatocaha, 4 negryen, zullen met geen CoraCora's of Prauwien eenige negryen gaan beoorlogen, en ook geen andere negryen vermeersteren, of moet zulx van den Gouverneur geordineert werden.

Ende zoo de 4 negryen van Hatocaha willen handelen, of nagels verkoopen, zullen nergens, dan aan de Hollanders aan 't Kasteel, die ter schaal brengen, ende ook zoo zy eet-waren te koop hebben, kunnen daarmede aan 't Kasteel komen handelen, en eenige Dati, gelyk andere negryen doen, volgens gewoonte moeten contribueeren. Voor alle welke voorverhaalde zaaken den Gouverneur die van Hatocaha, Cabauw, Caylolo, ende Halalioe zal helpen, gelyk als het volk van 't Kasteel en Hitoe, daaromme hebbe dit met het Tsjap van 't Kasteel in Ambon, ende tekening zoo van hem als van alle de OrangKajen van Hatocaha, misgaders met den eed bevestigd. Amen!

Diergelyken contract heeft hy ook met die van Roemakay, een dorp op groot Ceram, gemaakt; 't geen aldus luid:

In den name Gods:

Nieuw accoord in de name van de Hooge

Overigheid; ende den Prince van Holland aan de eene zyde, en de volkeren van die van Roemakay, gelegen op 't groot Eiland van Ceram, gemaakt.

Derwyl de Hollanders met de hulpe Gods onze vyanden, de Portugeesen uit de Landen van gansch Ambon verjaagd, en verdreven hebben, en de Hollanders, residentende in 't Kasteel in Ambon, bewind hebben over alle Oelilima's, ende Oelifiva's, met goedheit, en in opregtheit, daarom zoo zweeren wy OrangKajen van de negry Roemakay met een oprecht hart, en goed genoeg, dat wy willen de Hooge Overigheden den Prince van Holland; en den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, naarvolgen, en wy willen geen andre Heeren, of andre Hoofden anders, dan de Hooge Overigheid, ende de Prins van Holland kennen, navolgen, en helpen, gelyk alle de onderdaanen aan haren heere doen.

Eerstelyk, zullen wy leven met onze Leere. De Amboinceien en de Hollanders zullen ons geen overlast doen wegens onze Leere. Ook zullen wy in geen Christen negry gaan, om eenige leere te doen, geen Maffigit maken; nog ook inand Moors leeren.

Indien den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina ons met zyn teeken ontbied, om aan 't Kasteel te helpen arbeiden, of met hem, of zyne Geeommitteerden, te pangayen, wy zullen komen, wy zullen ook, zoo den jegerwoordigen als toekomenden Gouverneur volgen of gehoorzamen.

Ende indien de Gouverneur eenige Hollanders zend, om Zagoe in onze negry te koopen, wy zullen die verkoopen, en wy zullen eerst Zagoe maken voor 't Kasteel, ende daar na voor andere luden.

Wy volkeren van Roemakay, zweeren ook, dat wy met geen CorraCorren, of et anders, eenige negry zullen gaan destrueeren; ook wy zullen geen negryen, 't zy Oelilima's of Oelifiva's, assisteren, wy zullen ook niemand zenden, noch ook de Alfoercesen met kost helpen, dat zy een anders volk dood slaan; of de negry asloopen, zonder last van de Gouverneur. Soo wy anders doen, den Gouverneur zal ons straffen, en de Oelilima's en Oelifiva's zullen ons verdelgen.

Wy zullen jaarlyks Dati aan 't Kasteel brengen tot teeken van geboorzaamheid aan de hoofden, ende wy zullen aan 't Kasteel gaan handelen met Zagoe, 1yft, of met andere eetwaren.

Van dit alles zeg ik Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, als gemagtigde van de Hooge Overigheid, ende den Prince van Holland, en zweere te zullen helpen, en ook oprecht recht aan de negry Roemakay te doen, gelyk aan de negryen aan 't Kasteel, Hitoe, Hatocaha, ende aan alle Oelifiva's, ende Oelilima's doen, daarom hebbe

ik dit met 't Tsjap van 't Kasteel, en met myn naam, ende de naamen, of merken der OrangKaja's van de negry, tot teeken van onzen eed, onderteekend. Amen.

Van deze Aite zyn twee eensluitende gemaakt, de eene voor den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, en de andre voor de negry Roemakay.

Geschreven in 't Kasteel in Amboina op den 26 April 1609.

Met die van Ihamahoe, die zich, gelyk wy gezien hebben, zoo wakker tegen de Portugesen verweert hadden, liepen de zaaken noch zeer in 't wild; ja zelf ontzagen zy zich niet op die van Rocton, staande onder 't Kasteel Victoria, en naast aan Hoetocmocri gelegen, te rooven, derhalven vond de Heer *Houtman*, aangezien die van Ihamahoe zich noch aan ons niet verbonden, nog zieh onder onze gehoorzaamheid gesteld hadden, goed, die van Hoetocmoeri; die met hen t'zamen deden, en den buit deelden, van hunne negry te lichten, en aan het Kasteel te plaatsen, daar zy ook eenige jaaren in de Chineseche straat hun verblyf zoo lang *Houtman* hier was, gehad hebben; doch, na zyn vertrek, zyn zy allenskens weer na de oude plaats gekeerd, om dat door zyn navolger zoo nauw op hen niet gelet wierd.

Na dat nu deze Heer deze Landvoogdy zes jaaren tot A. 1611 zeer loffelyk waargenomen had, zoo is hy door een ander vervangen, en ondertusschen na 't Vaderland vertrokken, verscheide Amboineefche jongelingen met zig ne-

Houtman verplaatft die van Hoetocmocri aan 't Kasteel.

En vertrekt na zes jaaren regeerens, met eenige Am-

mende, die na hun wederkering tot schoolmeesters gebruikt zyn. Onder deze is eeren *Laurens Tenek* van Noeflanivel geweest, die onder den Landvoogd *Husfaart* nog geleefd heeft.

Eer ik van dezen Heer *Houtman* afscheide, moet ik hier by voegen, dat ik uit de eerste reizen, van Zeeland na Oost-Indien ondernomen, eenen *Fredrik Houtman* ontmoet, die A. 1599 op een van de 2 schepen van de Heer *Moucheron* de Lecuw en de Lecuwijn, als Capitein uitgevaren, op Atsjien gekomen, en aldaar gevangen genomen is. Hy quam den 31 December 1600 van *Pedir* by Capitein *van Caarden* aan boord vlugten, maakte zyn vlucht aan den Koning van Atsjien bekend, die hem, en drie van zyne medegevluchte makkers, hunne vryheid met den mond gaf; doch als hy na buiten ging, wierd hy (niet zonder last van dien Koning) door den Sjahbandar van *Pedir* gebonden, en weer na dat ryk op Sumatra, onder dezen zelven Koning itaande, gevoerd. *Van Caarden* verzogt wel om zyne vryheid; doch men zey, dat hy om eenige kostelyke ringen, crissen, enz. die vermist wierden, vervoerd was, blyvende na *van Caarden's* vertrek daar 1601 den 22 Jan. noch gevangen zittende. Terwyl deze *Houtman* op *Pedir*, gevangen zat, heeft hy verscheide fraje Astronomische aanmerkingen gemaakt, en verscheide bevorens onbekende sterren daar ontrent ontdekt, 't geen hy ook naderhand in druk uitgegeven heeft.

VIERDE HOOFDSTUK.

Caspar Janssoon A. 1611 tweede Landvoogd hier. Onder welken weinig voorviel. De jonge Prinzen door Matelief medegenomen, komen weer hier. Bassi Frangi's dood; en Sabadyn zyn vervanger. Die de Engelschen van Loehoe na Cambello doet verbuizen. Die nevens de Lessidiers, de contracten niet nakomende, daar toe gedwongen wierden door de Heer Reynit, waar op de Engelschen Amboina verlieten. Ridjalis verkeerdt verbaal hier af. Blok werd A. 1615 derde Landvoogd. Verdre verriobting van de Heer Reynit, D. Wiltens hier eerste Predikant. Van den Broek hier. De Heer Reaal vervangt den overleden Heer Reynit als Opperlandvoogd van Indich A. 1615. Bloks dapperheid tegen de Spaanischen. Steld den eerste Landraad in. Oproer hier uit onder de Grooten ontstaan, Blok gaat A. 1618 af, en sterft A. 1619. Coen vierde Opperlandvoogd. Van Speult vierde Landvoogd hier A. 1618. Des zelfs hoedanigheden. Hy hersteld de zaaken hier. Goude Legel-ringen en Hoedbanden, door hem uitgedeeld. D. Dankerts hier. Van Speult brengt die van Hoetocmoeri onder zyn geweld. Doet de Hongi-zocht. Belet die van Bounoa, Kclang en Assihoedi, hun menschen-rooven. 't Contract met hen 1608 gemaakt. Van Speults verdre verrichtingen. Coen's komst 1619 hier. Van Speult A. 1619 volstrekt Landvoogd enz. En Raad van Indien gemaakt. Prijs op de nagelen A. 1620 gesteld. Houtmans komst hier. Vernieuwing, van 't contract met die van Hitoe A. 1620. Hidajat's komst hier. Die Sabadyn verving. Deszelfs aard, en hoedanigheden. Van Speult en hy, veroveren Liffabatta. Vrede met de Engelschen. Amboinefche Prinzen mede na Holland gezonden. Coen 1621 hier weder verscheenen. Engelschen hier weer geplaatst. Coen keert zegenpralende uit Banda. Roept hier alle de hoofden bye. Verrichting van zyn Edelheid in die vergadering. Coen's vertrek na Batavia. Van Speults verdre verrichtingen op

Re-

Rehoemoni. Contract met die van Lessidi A. 1623. Als ook dat met die van Manipa toen aangegaan. Carpentier vyfde Opperlandvoogd A. 1623. Moejelykbeden tusschen de Engellen en ons, hier voorgewallen. Aanmerkingen daar over. Wat leden daar over na 't Vaderland gezonden zyn, en 'er over gezeten hebben. Contract van de Heer van Speult met die van Ceram-Laoet, Kessing, Goram, Goeli Goeli, Oerong, &c. A. 1624. Hy plant een calappus-bosch agter Mardheyka. Hidajat's dood; dien Leliato verving. Ziekenhuis A. 1625 door van Speult gebouwd. Eerste Chincefen hier. Leliato's slegt gedrag. Van Speult roeit de nagelboomen op kleen Ceram uit. Haat van deze ingezetenen daar door tegen ons verwekt. Van Speult geeft erf-brieven aan 't Kasteel uit. Verschil der erven nu, en te voren. Zeker veld aan die van Soya en Noefianivel by hem uitgegeven; dog door Padbrugge weer ingetrokken. Van Speults vertrek, en zyne geschenken aan den Inlander.

NA den Heer Houtman is Caspar Jansoon (dien Ridjali, Joannes Prins in zyn 21 Alkitfa noemt) Landvoogd geworden. Deze Heer was bevo-rens Opperkoopman op het schip Amsterdam geweest; en door den Zeevoogd Matelief; na dat hy van voor Malacca ontrent Queda gekomen was, in November 1606 aan dien Koning alsgezant gezonden, zonder dat ik hem in die tusschentyd ergens ontmoet heb.

Hy was de tweede in rang, en zyne regering nam A. 1611 aanvang. Die vier, en niet drie jaaren (gelyk Ridjali in die zelve 21 Alkitfa zegt) geduert heeft.

In zynen tyd zyn weinig zaaken van belang verhandelt, of, zoo zy al voorgevallen zyn, zoo is 'er zulke nette aan-teekening niet van gehouden, om dat men toen in die eerste tyden zich meest met den koophandel bemoeide, en noch geen nette Secretary had.

Onder dezen Heer quam Halaene, nevens de andre Amboinesé Princen, door de Heer Matelief mede genomen, weder in Amboina, dewelke door den eersten Opperlandvoogd van Indiën, den Heer Pieter Both, by zyne uittocht A. 1610, weer in Indiën gebragt waren.

Ontrent deze tyd is ook de Ternataansche Kimelaha, Bassi Franggi, overleden, en in zyn plaats Sabbady, de zoon van Djuemali, een zoons zoon van den Grooten Roebobongi, gevolgt.

Dit was een man, van een zeer vrede-lievenden aard en imborst, die met onzen Landvoogd en alle de Nederlanders; in een goed verstand geleefd; en in alle voorvallen getoond heeft een man van zyn woord; en een zeer naaukeurig opvolger van de contracten te zyn, niet willende, dat men de nagelen aan imand anders, dan aan onze Maatschappy, leverren zou.

Om dit nu te beter werktellig te maken, heeft hy ook de Engelsen, die tot die tyd op Lochoe gewoont hadden, geboden te vertrekken; die daar op na Cambello, daar men hen aanhaalde, verhuist zyn, alzoo die van Lessidi en Cam-

bello noch al met die verkeerde gedagten bezet waren, dat zy niet onder Ternate; en als een vrye regering, onder niemand stonden, zonder eens aan te merken; waar toe zy zich by 't contract; A. 1609. in Augustus met den Zeevoogd Hoer en den Landvoogd Houtman, verbonde hadden.

De Heer Jaspas Jansoon, verzocht hen eerst met vriendelykheid de contracten na te komen, en geen vreemdelingen, wie 't ook zyn mogten; tot naadeel van onze Natie, en koophandel, aan te houden, doch zy wilden hier na in 't minsten niet luisteren.

Dit sehokte met horten en slooten in die eerste tyden nog al voort; zonder dat men dit voor eerst; alzoo de magt nog zeer verspreid was; beletten kon; doch A. 1615 in Maart verscheen de Heer Gerard Reynsb, met een vloot van elf schepen, die hen wel ernstig aanzagen deed, dat zy zich volkomen in dit stuk na de contracten zouden hebben te schikken, of dat hy 'er hen toe dwingen zou. Zy wilden aan dien Heer geen meerder gehoor, als aan den Amboineschen Landvoogd geven, weshalven deze twee Heeren, met de guische magt van Amboina daar heen toogen, en hen dwongen tot reden te komen. Zy deden derhalven de Engelsen aan welke zy niet nalieten hunne nagelen noch al te verkoopen, van daar vertrekken. Die zogten toen wel op Lessidi te nestelen; dog deze mede bang geworden; en zich aan die van Cambello spiegelende, ontzeiden hen het land; zoo dat zy genoodzaakt waren Amboina te verlaten, en met hunne schepen te vertrekken.

Waarop de Engelsen Amboina verlieten.

Ridjali's verhaal hier af.

dat zyn oom, veinzende onze vriend te zyn, met die van Loehoe, Lessidi en Cambello, cene lyn trok, ja met hen in een en 't zelve verbond tegen ons, en een verraderfch overbrenger van veele onzer geheimen geweest, hoewel ons dat niet, dan doe 't te laat was, bekend geworden is.

Dit is wel het voornaamfte, dat onder dezen Landvoogd voorgevallen is, die werd A. 1615 der-na vier jaren regeerens, A. 1615 door de Landvoogd.

Verdre verrich-ting van de Heer Reynft. De Heer *Reynft* had ook den eerften Predikant, *Caspar Wiltens*, op de zelve tyd in Amboina gebragt, gelyk wy dat breeder onder de stoffe van den Godsdienst aanhalen.

De Heer *Reynft* had ook den eerften Predikant, *Caspar Wiltens*, op de zelve tyd in Amboina gebragt, gelyk wy dat breeder onder de stoffe van den Godsdienst aanhalen.

Den 6 April 1615 is de Heer *Pieter van den Broek*, van Antwerpen, die onder den Opperlandvoogd *Reynft*, als Opperkoopman met het fchip *Nassau*, uitgevaren was, en daar na de eerfte grondvefter van den handel in Suratte, Perfien, en in 't Roode Meir geworden is, met dat zelve fchip in Ambon gekomen. Hy wierd door den nieuwen Landvoogd, den Heer *Blok*, aan boord verwelkomt, en voer met dien Heer aan land. Hy bleef hier niet lang; maar volgde den Heer *Reynft* ten eerften na Banda.

In dit zelve jaar is de Heer *Reynft* overleden, en door den Opperlandvoogd, den Heer *Laurens Reaal*, den 19 Juni in Ternate, volgens de berigten hier overgekomen, vervangen.

Wat nu dezen nieuwen Landvoogd *Blok* betreft, hy was A. 1601 nog maar Schipper onder den Onderzeevoogd *Heemskerk* op 't fchip de *zwarte Leeuw*, en voer 1611 in December weer uit, flaande tegen 17 Spaanfche fchepen, die ontrent de Soute Eilanden op zyn vloot, waar van hy toen hoofd was, afquam, dog hy havende de zelve zoo ongenadig, dat 'er maar 4 fchepen bequaam waren, om de tyding in Spanjen te brengen; waar uit dan blykt, dat hy een dapper man, daar 't de nood vereifchte, geweest is.

Dat hy ook een goed polityeq geweest is, moet men daar uit afnemen, dat by zyn tyd de eerfte Landraad ingesteld is.

De twee vorige Landvoogden hebben daar op, of niet gedagt, of zich daar van niet bediend; maar de gewoonte gehad, als 'er een zaak, de Inlanders rakende, voorviel, om daar over maar met

twee of drie van de voornaamfte Orang Kaja's aan 't Kasteel te fpreken, waar toe zy wel 't meest den *Pati* van Halong, en *Gnato-boedi*, of 't hoofd der Mardheykers, en den Orang Kaja van Tawiri verkoren.

De Heer *Blok*, dit niet goedkeurende, ftede den eerften Land-raad in; doch verkoos vooreerst maar zeven leden, welke deze waren;

- 1 De Koning van Noeffanivel, *Don Andrea de Soysa*.
- 2 De *Pati* van Halong.
- 3 *Don Andrea* van Halong.
- 4 *Manuel Caftanja*, *Hboekom* van Hative.
- 5 *Antoni Heboerwat*; Orang Kaja van Tawiri.
- 6 De *Gnato-boedi*, *Lucas Carvalho*.
- 7 *Steven Tijera*, Orang Kaja van Oerimeffing.

Indien de byzondere handeling der twee vorige Landvoogden, toen alleen maar met die 3 voornoemde Orang Kaja's fprekende, fchtele oogten en nyd tuffehen de andere Inlandfche Grooten verwekte, dit deed het niet minder, alzo dit nog meer hen in de oogten ftak; dat deze nu in een ordentelyke vergadering als leden zaten, daar de andre maar als in 't heimelyk geraadpleegt, en over de voorvallende zaken gefproken waren.

Dit baarde niet alleen nyd, maar zelf een soort van opftand, alzo de andre Koning, en Orang Kaja's van Leytimor zig zeer verftoord na't gebergte begaven, en zich in alle voorvallen zeer vyandig tegen de Nederlanders, en tegen deze Orang Kaja's, die daar mede boven hen begunftigd waren, gedroegen, zonder dat zy van dezen wrevel tegen de onzen wilden ophouden, voor dat hen door tuffehenspraak van Capitein *Hitoe* (die dog alle zaaken bemiddelen moest) na twee jaaren pruilens, A. 1617 beloofd wierd, dat men een anderen Landraad zou inttellen; waar in alle de Hoofd-Orang Kaja's van ieder dorp als leden zouden zitten.

Zy quamen dan eindelyk wel weder van 't gebergte; maar hadden egter op dezen Landvoogd nooit het rechte vertrouwen, het welk deze Heer befpeurende, vond hy goet in 't jaar 1618 de Regeering van deze Landvoogdy in handen van den Zeevoogd, den Heer *Steven van der Hagen*, over te geven, en daar van af te ftappen, zedert welken tyd deze Heer meest in commissien van bezetting lang gebruikt is, tot dat hy in 't jaar 1619 met den nieuwen Opperlandvoogd van Indiën, *Jan Pieterffoon Coen*, uit

Amboina na Java gezeild, en onderweeg op Boeton overleden is.

De Heer van der Hogen, die nevens den Heer Houtman in 't jaar 1618 als Raad van Indien uitgekomen was, genoodzaakt dan hier dan daar, daar zyne tegenwoordigheid meest vereischt wierd, te zyn, gaf dit ampt aan den Landvoogd Herman van Speult, dog onder de titel van Onder-landvoogd, over, die als de vierde in rang zyne regeering A. 1618 begon.

Dit was een Heer, die een dapper man in zich zelve was, en betoont heeft in de zaaken van Amboina zeer ervaren te zyn; waar toe hy ook gelegenheid bequam in de tyd van drie jaaren, dat hy als Opperkoopman en hoofd op Cambello gelegen had.

Deze Heer heeft de misnoegde Leytimorische Orang Kaja's niet alleen weder bevredigt; maar, volgens de belofte aan hen gedaan, ten eersten ook een grooten Land-raad ingestelt, en alle zaaken in een veel beter ordre, dan zy bevorens geweest waren, gebragt.

Deze Landraad nu bestond in deze 14 leden:

- 1 Don Andrea de Soysa, Koning van Noeffanivel.
- 2 Don Manuel Queljo, Koning van Kilang.
- 3 Edward de Sylwa, Koning van Soya; doch in de wandeling Latoe Consina genaamd.
- 4 Don Andrea, Pati van Halong.
- 5 Don Manuel Castanja, Hhökem van Hative.
- 6 Lucas Carwóljo, hoofd der Mardheykers.
- 7 Antoni Hoerowat, Orang Kaja van Tawiri.
- 8 De Pati van Alang.
- 9 Simau Ema, Orang Kaja van Ema.
- 10 Simau Baguwala, Orang Kaja van Baguwala.
- 11 Don Pedro, Orang Kaja van Hotoemoeri.
- 12 Sancho, Pati van Way.
- 13 Steven Tijera, Orang Kaja van Poeta.
- 14 Ferdinando, Pati van Noeffanivel.

Aan deze veertien mannen gaf men de naam van Orang Kaja Camera's, ofte kamer-heeren, om dat zy over alle gerechts-zaaken, de Inlandsche Christenen van Leytimor betreffende, als Rechters in dezen nieuwen Inlandschen Raad van Justitie zaten.

Men wil dat hy, om de gunst van deze Inlanders te meer te winnen, aan sommige van deze Orang Kaja Camera's, die hy voor de bestgenigde tot onzen staat

hield, ook deze en gene goude gedenk-tekenen, zommige in goude ketenen, eenige in goude ringen, en ook eenige in goude hoedbanden bestaande, gegeven heeft.

Ik heb zulk een zegel-ring, en ook zulk een hoedband by den ouden Steven Pa-^{Goude} zegel-ring-^{tieffen} (die by den eersten Landvoogd als gen, en discipel of knecht, gediend had) en nog by eenen Backer Besi op Way gezien.

De zegel-ring was 3 a 4 Ryxdaalders uitgeaan goud zwaar, en wy toonen 'er een met de letter V in de plaat No. L.

De hoed-band bestond uit een ronde kring van goude capitaale letters, die te zaamen dit uitbragten:

Doorlugtige Hoog Mogende Heeren Staaten, en Nassau onderdanig; en boven aan werd de zelve door twee handen, die zaamen zeven pylen vatten, gelloten. Wy vertoonen 'er een op de zelve plaat, by de letter W.

Hy was de eerste, die dit gedaan heeft. D. Dankerts hier. En in prent vertoont.

Met de schepen, dit jaar van Bantam gekomen, was D. Sebastiaan Dankerts, de tweede Predikant alhier mede verschenen.

In 't begin der regeering van de Heer van Speult gingen die van Hotoemoeri, die van tyd tot tyd weer na hun dorp afgedropen waren, hunne ouden gang met rooven. Zy deede 't bevorens maar op die van Roeton; maar nu verschoonden zy niemand. Zy zouden zoo stout egter niet geworden zyn, hadden zy geen onderstand van andren gehad. Men wil, dat de Hitoeësen, en verscheiden van Hoewamohel, hier onder hun rol speelden, hen aanhittten, en ondersteunden. Het bleef daar niet by; maar ten bewyze, dat zy staat maakten, dat men dit niet ongestraft laten zou, zoo waren zy na zekeren sterken en byna onwinbaren heuvel, Maoet, gevlugt, van voornemen zynde daar alles af te wagten.

De Heer van Speult, die geen man was, om zich te laten tergen, en die hun oude strecken kende, vergaderde daar op in Julius dezes zelve jaars duizend Inlanders aan 't Kasteel, voegde daar zestig Europiaanen by, en ging hen zelf in hun dorp eens vernettelen; dog vond overal de wegen gesloten, en zoo wel bezet, dat 'er al ettelyke ischermutzelingen vielen, eer hy de sterkten, aldaar door hen gemaakt, kon meester werden, doch die hy na vyf onderscheide en felle stormen inkreeg. Daar op voor de hoofdsterkte van op dien heuvel gekomen zynde, toonde Speult hy hen, dat hy besloten had van daar niet te zullen vertrekken, voor dat hy hen geheel en al onder zyn magt gebragt had. Zy hielden het een tyd lang zeer dapper geweld.

uit; dog moesten zig, na een beleg van drie maanden, wegens gebrek van water, en om dat de kost zeer smal omquam, alzooy nergens henen konden, op genade en ongenade overgeven. Zy waren in alles maar vierhonderd zielen, en niet boven honderd vyftig, of twee honderd weerbare mannen sterk, die onder deze en gene Orang Kaja's aan 't Kasteel verdeelt, en verwezen wierden (voor al de mannen) zoo lang als krygs-gevangenen onder de zelve te dienen, tot dat ider van 't slegt volk tien, en ider Orang Kaja honderd Ryxdaalders gewonnen, en als een boete opgebracht zou hebben, om die onder de krygslieden, die hen tot de overgave gedwongen hadden, te verdeelen, en dat geld aan hen voor die moeite en dapperheid ten besten te geven.

Doet
de Hon-
gi-togt.

Om egter den schrik nog meer onder de quaadwilligen te brengen, en ook andere, die nu en dan de hoorns optaken, in toom te houden, vond deze Landvoogd goed alle de Cora Cora's zoo van de onderhoorige Orang Kaja's, als die van de Loehoeneſen, en Hitoeſen, aan 't Kasteel te beroepen, om met deze Hongi na de buiten-Eilanden te gaan, en de rooveryen, die men daar pleegde, te beletten.

Het getal der Cora Cora's, aan 't Kasteel te zamengekomen, beſtond in 35 welbemande vaartuigen, waar op tuffchen de drie en vierduizend weerbare mannen waren, by welke hy 60 Euro-

piaanen voegde.

Hier mede vertrok hy in de maand November 1618, om alle gefehillen, die zig hier en daar opdeden, te beſlegten; maar voor al om die van Bonoa, Kelang en Aſſahoedi, die, alzooy geen ander middel om te beſtaan hadden, zich niet dan met menſchen-rooven ophielden, te beteugelen, en tot een andere wyze van leven te brengen; te meer, alzooy hy wel dikwils daar over aan den Ternataanſchen Stadhouder, waar onder zy eigentlyk ſtonden, geklaagt, maar van tyd tot tyd bevonden had, dat daar ontrent geen ordre ter wereld gefield werd, of dat zy zich ten minſten zeer weinig aan de zelve lieten gelegen zyn.

Hy rukte dierhalven eerſt na Bonoa, die de ſnoodſte roovers in dit ganſch gewelt, en geboren menſchen-dieven, die zich niet ontzagen, alzooy zy ook ſtoute Zee-lieden waren, met hunne vaartuigen tot in de Uiaſiers te gaan rooven, en de ſtranden aldaar niet alleen zeer onveilig te maken, maar zelf ook de menſchen van 't land van Amboina, en van de ſtranden van Leytimor te komen wegnemen. Hy eiſchte de menſchen, die zy gerooft hadden, weer; dog zy hadden de ſtouteheid van die te weigeren. Hy taſte hen dierhalven met geweld aan; doch zy, ziende dat het hem ernſt was, en dat zy niet in ſtaat waren om zoo grooten vloot lang tegen te ſtaan, quamen door tuffchenſpraak van eenige Orang Kaja's, vooral door die van Capitein Hitoe, en die

die van Ihamahoc zoo verre, dat zy beloofden het geroofde weder te zullen geven, en die gene die nog leefden, over te zullen leveren, of zo zy mogten overleden zyn, dan voor ider Orang Kaja honderd, en voor een gemeen man zefzig petolen op te zullen brengen, 't geen men bevond met een boete, hen oplegelt, in het geheel agtienhonderd petolen (zekere zyde kleeden) uit te maken; behalven dat zy nog een Coracora van vier Gnadjo's beloofden te geven, en zich voortaan van 't rooven te zullen onthouden.

Men bragt op deze wyze niet alleen hen, maar ook die van Affahoedi, Kelang, en Hatapoetch, zoo verre, dat zy mede beloofden het geroofde weder te zullen geven, boven 't welke ider dorp noch driehonderd petola's, en een Coracora van vier Gnadjo's, opbrengen zou.

Men vindt dit nader in dit navolgende contract, met hen in die zelve maand gemaakt.

Aangezien de menigvuldige klagen over de overgrootte rooveryen van die van Bonoa, geaccompagneert met die van Affahoedi, Hatapoetch ende Kelang, nog dagelyks augmenteren, zoo van onze onderdaanen, als onze geassocieerden, waar over genoodzaakt zyn onze macht te verzamelen, ende dat te meer, overmits Kimelaha Sabadyn, Stadhouder wegens den Koning van Ternate, onder wiens protectie, en bescherming, die van Bonoa, Affahoedi, Hatapoetch, en Kelang staan, over verscheide onze aanklagen ons geen recht en heeft gedaan, al legerende tot zyn excuse, 't welke niet magtig te wezen, onaangezien by onlangs geleden tot twee verscheide reizen daar is geweest met 5 of 6 Correcoren, welke excusen niet sufficient waren om langer zoodanigen geweld, en overlast te lyden, te meer, confidererende, dat niet alleen Kimelaha Sabadyn naarlatig was gebleven omme ons genoeg te doen over den overlast, ons by die van Boano, ende consoorten aangedaan, dan dat mede over verscheide insolente proceduren der Lochoenelen daar klagtig over zyn geweest, geen regt en was gevolgt, het welke alles naar deliberatie overwogen zynde, zoo is eenstemmig by den Luitenant Gouverneur voorsz. onze onderdanen, en geassocieerden besloten, dat wy met onze armade, bestaande in 35 Correcoren, zouden onderstaan, of men die van Boano, en hare consoorten, zonde konnen constringeeren met geweld, tot voldoening van onze geleden schade, waar op is gevolgd, dat wy den 5 November met de gantsche armade onze reize hebben vervolgd, ende eigentlyk den 14 November voor Boana gearriveerd, akwaar bestoten wierd 't geen volgde:

II. DREL VAN AMBOINA.

Op huden den 19 November 1618 zyn op strand van Boano vergadert, *Herman van Speult*, Lieutenant Gouverneur en Directeur over de Eilanden, Fortressen ende commercien van Amboina, met meest alle de Koningen en Oversten van de landen en steden, onder het bovengemelde Gouvernement resorteerende, nevens onze geassocieerden, als Capitein *Hitoc*, den Koning van *Hitoc*, en de Orang Kaja's van Ihamahoc en Nollot midsgaders *LatoColi*, ende *Kipati Naro*, als middelaars ter eene, ende den *Sengadji* van Boano ter andere zyde, de welke naar verscheide sessien in genade is aangenomen op navolgende condition.

Erstelyk is by den Luitenant Gouverneur voorsz. met hulpe van de bovengemelde Heeren ter neder gelegd, doot en te niete gedaan, met desistentie van alle vorige pretenfien, zoo 't geene zedert de tyden van de Portugeesen op die van Boano hadden te pretendeeren over zoodanige rooveryen, van luiden ende goederen, als by die van Boano voorsz. Zyn gecommitteerd, wel verstaande, dat die van Boano eerst ende vooral zullen restitueeren, alle zoodanige gevangenen, als zy 't zedert de tyden van de Portugeesen genomen hebben, welke verklaringe zy luiden zullen gehouden wezen te doen op haren *Moshhaf*, ende zal de restitutie, geschieden in volgende manieren, te weten, dat zy de geene, die nog in leven, ende in hare banden zyn, persoonlyk wederom zullen geven, ende de geene, die overleden, ofte buitens lands verkogt zyn, zullen zy vergoeden, voor een Orang Kaja 100 petolen, ende voor een slave 60 petolen, ende tot een amende van hare begane faute beloven zy te betalen aan den Luitenant Gouverneur voorsz. 1800 petolen, ende daar en boven eene Corcor van vier Gnadjos.

Mede beloofden die van Boano voorsz. van nu voortaan nog tot geenigen dage meer te rooven op eenige der voorsz. Heeren landen, luiden, ofte goederen, ende haar voortdier te dragen, als goede en getrouwe geassocieerden toestaat.

Doch gemerkt by de voorsz. Heeren voor zeker gehouden werd, dat (naar 't gemein spreekwoord) de exter haar buppelen niet en zal agterwegen blyven (als wezende zy luiden van over ettelijke 100 jaeren gewoone, hun met rooven te erneren) waar over te

A. 1618. *bedugten staat zy haar eevlang wederom zullen te buiten gaan, in welken gevalle de bovengemelde Heeren, onze onderdanen, ende geassocieerden, gezamenlicherhand beloven, ende zweeren, aan den Luitenant Gouverneur voorsz. op de eerste aanklagte hem te assisteeren met alle hare magt, omme die van Boano, ofte de Contraventeurs van dezen geheel te destrueeren, ende uit te roejen. Aldus gedaan, en besloten op de strand van Boano. Datum ut supra.*

Op huiden den 20 November 1618 zoo zyn ten beroepe van den Luitenant Gouverneur, nevens onze onderdanen, en geassocieerden voorsz. ter eere gecompareerd op de strand van Saoedi, de Orang Kaja's der zelver negry, mitsgaders Latoe coli, en Kipati Naro, als middelaars, de welke als complicen van die van Boano in de rooving hebben geresitueerd alle het volk, dat zy voor haar quote hadden gekregen, te weten 7 perzoonen, betalende daaren boven eene amende, ofte boete van drie honderd petoolen, nevens een Coracore van vier Gnadjo's, hebbende haar daar benevens onderworpen de bovengemelde conditien, die zy lieden op haren Moshhâf hebben bezworen. Aldus gedaan ter bovengemelde plaatze. Datum ut supra.

Op huiden den 23 December 1618 compareerde ten beroepe van de bovengemelde Heeren in de Logic van Cambello de Orang Kaja's van Hatepoeteh en Kelang, die welke mede schuldig in de rooving met die van Boano zyn bevonden, de welke resitueerden een persoon, ofte gevangen, zoo zy voor hunlieden quote hadden genomen, betalende daarenboven voor een boete ofte amende, drie honderd petolen, haar submitterende zoodanige Articulen, als met die van Boano waren beraamd, hebbende 't zelve bevestigd op haren Moshhâf. Aldus gedaan ter bovengemelde plaatze. Datum ut supra.

Van
Speults
verdre
verrich-
tingen.

Na dezen tyd heeft de Heer van Speult ook gelast, en jaarlyks vervolgt, om met de Hongi in 't kenteren van het Moesson de visite na de buiten-Eilanden te doen, om ider in zyn pligt, en alles voortaan in rust te houden.

De voornoemde boetens deelde hy onder 't gemeene volk uit; dog de tyd heeft geleerd, dat men den Amboinees geen zware boeten opleggen, maar veel liever tot dezen of genen arbeid gebruiken moet, alzoo zy door 't eerste byna bedorven, en dan baloorig werden.

Zeker ongeluk in 't Kasteel veroorzaakte daar brand in 't einde van dit jaar, waar door het huis van den Landvoogd, staande na de Zeekant, verteerde. Hy bouwde weer een nieuw, dat voor eerst maar weer met atap; dog in 't volgende jaar met pannen gedekt wierd.

In 't jaar 1619 den 4 Februari quam de Opperlandvoogd van Indiën, de Heer Jan Pieterszoon Coen, hier met 41 schepen op de Reede. Hy, tot zyn leedwezen gezien hebbende, hoe de Bantammers hem ontrent den handel plaagden, en hoe zy met de Engelschen zamenstapden, om de Hollanders uit Indiën te verdryven, was wel van daar na Jakatra verhuist, hebbende zich beoosten de Rivier nedergeflagen; maar, niet in staat zynde, om de Engelschen, die zig daar tegens over hen geplaatst, een groote Vloot in Zee, en zoo veel onderstand nog van de Bantammers hadden, met zyn kleene magt te wederstaan, zoo stelde hy daar vooreerst de noodige ordre aan land, en zieldte met deze schepen na de Oost en de Moluccos, om van daar meer magt van schepen by een te zamenlen.

Hy vond hier alles wel in rust; maar ondertusschen by de komst der vreemde handelaars in deze gewesten (dat men nog zoo niet beletten kon) een zeer leelyk gerucht wegens de slegte en zieltogende magt der Hollanders verspreid, waar by men noch gevoegt had, dat, als zy uit Indiën zouden gedreven zyn (dat nu wel haast stond te geschieden) de Portugeesen zich dan weder in de Moluccos, de Engelschen in Amboina, en de Franfchen op Bantam, zouden vastmaken, en voortaan hun verblyf houden.

Dit gerugt maakte de Hitocöëfen, en Hoewamohelöfen, te stouter in 't verkoopen van hunne nagelen aan de vreemdelingen, tot zoo verre, dat zy byna geen ontzag meer hadden. Het is waar, dat men die handelaars eindelyk wel van die kusten verdreef, maar wat hielp dit dog, alzoo wy egter de nagelen niet in handen kregen, en zy wisten te maken, dat deze vreemdelingen, die zich dan na Boero, of Amblauw, zoo lang begeven hadden, dezelve in weerwil van ons bequamen.

Het noodige in Amboina verricht hebbende vertrok de Heer Coen na de Moluccos, alwaar hy een schoone Vloot verzamelde, met welke hy ten eersten na Java liep, glyk wy dat breeder onder die stoffe vertoon.

In dit zelve jaar 1619 wierd de Heer van Speult ook volstrekt Landvoogd, en bestierder van deze Landvoogdy, en daarenboven Raad van Indiën, met een nieuw verband gemaakt. Volgens de ordre, bevorens beraamd, was hy weer in dit zelve jaar met de Coracora Vloot na Hoewamohel geweest, om de vreemde handelaars niet alleen van daar te verdryven, maar om die van Loehoe en Cambello, ook te dreigen, dat hy, in gevalle zy de zelve aanhielden, en nagelen daar aan

ver-

20. te verkosten, alle hunne nagelboomen om verre kappen, en de bosschen in de grond bederven zou. Hy won hier niet anders dan goede schyn-beloften mede, alzo zy de vreemdelingen wel beloften te vertrekken, dog ondertusschen niet nalieten, hunne nagelen aan dezelve over te doen geven op zulke plaatsen, daar men hen niet nagaan, noch ontdekken kon. Dat hen wel 't meest daar toe bewoog, was, dat de vreemdelingen, en vooral de Engelschen, hen 80 en 100 Ryxdaalders voor een Bahaar nagelen gaven.

Zy verzogten dierhalven van ons ook meer geld, dan wy gewoon waren volgens contract te geven, waar over na Batavia, en ook aan den Koning van Ternate, geschreeven wierd. Deze stelden dit A. 1620, by hun antwoord aan den Landvoogd, en de Orang Kaja's, zoo als zy met den anderen best daar in zouden kunnen overcen komen. Men sprak dierhalven nader over dit stuk met *Kimelaba Sabadyn*, en met de Orang Kaja's van *Hocwamohel*, nevens Capitein *Hitoe*, en alle de andere Orang Kaja's van *Amboina*, en men wierd het op 67 Ryxdaalders voor de bahara cens, waar ontrent *Ridjali* in zyn 22 *Alkitfa* nog verscheide omstandigheden aanhaalt, die wy in het aangetogene uit zyn werk kunnen nazien, dit hier nog by voegende, dat deze prys naderhand by de Heer *Coens* tweede komt A. 1621 in *Amboina* tot op 60 Spaansche matten, of 70 gemeene Ryxdaalders gebragt, en vermindert is.

In dit zelve jaar 1620 verscheen de Heer *Fredrik Houtman*, die wel uitdrukelyk herwaards quam om de groote tyding van de Heer *Coens* veroveringen hier, en in de *Moluccos*, te brengen, en daar door aan de onzen weer een nieuwen moed te geven, en vooral om den trotfen Inlander daar door in te teugelen.

Hy voerde, alzo hy ouder Raad van *Indien* was, 't gezag boven den Heer *van Speult*, en vond goed het oude contract met de *Hitoeësen*, die met ons in eenige geschillen geraakt waren, te vernieuwen, en by de vorige nog een nieuw artikel te voegen.

Wy konden dit in 't contract zelf, den 1 Juli vernieuwd, en hier by gevoegd zien.

Contract gemaakt door den Capitein, en ook de Hoofden van *Hitoe*, en den Admiraal *Steven van der Hagen*, den 9 Augusti 1605, en gerenoveerd by de Heeren Gouverneurs *Fredrik Houtman*, en *Herman van Speult*, in den jare 1620 ady primo July.

Alzo de *Hollanders* met de hulpe Gods, als namentlyk den Heer Admiraal *Steven van der Hagen*, ende zynen raad van de scheepen, ons verlost hebben uit de handen van de *Portugeesen*, onze vyanden, te weten, ons Capitein *Hitoe*, en alle hoofden, en inwoonders van *Hitoe*, ende alle de Steeden daar ontrent gelegen, ja dat meer is, dat de *Hollanders*, alle onze Landen en Steden weder in handen gegeven hebben, en laten bezittien, om welke weldaad wy Capitein *Hitoe*, en alle de Hoofden, en de omleggende Landen, beloven ende zweeren de Staten Generaal van de vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, ende den Gouverneur van *Amboina*, gebouwen en getrouwen te zyn, zo lange als wy leven. In den eersten, zoo zweeren wy Hoofden al te zaamen den Gouverneur te assisteeren tegen alle vyanden, die iets tegen hem, ende het Fort, zoudn willen atienteeren, 't zy te water of te lande.

Van gelyken, zweeren wy voorts, dat wy aan niemant zullen eenigen nagelen verkopen, als aan de *Hollanders*, ten zy met voorweeten van den Gouverneur.

Ten anderen, zal een ider by zyn geloove, 't geene hem God in 't bert sient, waan door hy meent zalig te worden, blyven, en dat niemant den anderen zal molesteren, nog overlast doen.

Ende zoo het geviel, dat eenige *Hollanders* weg liepen naar *Hitoe*, ende die quartieren, zoo beloven wy den Gouverneur, 't zynen verzoeke, de zelven weder in handen te leveren, en of daar imant weg liep van *Hitoe* by 't Kasteel, zoo zal den Gouverneur gehouden wezen aan die van *Hitoe* de zelve wederom te leveren.

Of het ook geviel, dat de *Hollanders* eenige overlast deden, of onbeoorlyk in de huizen van de inwoonderen liepen, zoo zal den Gouverneur gehouden zyn straffe daar over te doen. Ook zullen de Inwoonders niet gehouden zyn de nagelen aan 't Kasteel te brengen.

Ende of de Gouverneur ons tot eenige werken dede roepen, zoo zullen wy gehouden zyn die van *Oeliliva*, ende die van *Oelilima* te helpen, van gelyken die van *Oelilima*, aan die van *Oliliva*. Over welke beloften zoo beloove ik Gouverneur van wegen de Heeren Staten Generaal

A. 1620. neraal, der vereenigde Provincien, ende zyne Princelyke Excellentie, Capitein Hitoc, ende alle de Hoofden, ende onderzaten van die quartieren, te zullen belpen, en hy te staan, als ons eigen Natie tegens alle haare vyanden. Dit verbond, en vast accoord hebbe ik Capitein Hitoc met de Orang Kaja's vernieud, en weder op een nieuw geapprobeerd, ende ondertee- kent, in presentie van den Gouverneur Frederik Houtman.

Waar by nog deze *Ampliatie* gekomen is.

En overmits hier eenige fouten begaan zyn, als dat die van Hitoc eenige Christen vrouwen genomen, en haar Moors gemaakt en getrouwd hebben, en op dat zulke fouten niet meer zouden geschieden, hebben de Gouverneurs Frederik Houtman, ende Herman van Speult, met de Orang Kaja's geresolveerd, dat zoo wie van nu voortaan eenige Christen-vrouwen, zonder weten van den Gouverneur, van Amboina haald, zal verbeuren 1000 petoolen voor 't Kasteel, ende zoo de Christenen van 't Kasteel eenige Moorise vrouwen van Hitoc, of daar ontrent, zonder consent haalden, zullen in gelyke pane vervallen, ende zoo het voor de tweede reis geschied, zullen zonder genade aan den lyve gestraft worden.

Gescreven in presentie van den Heer Gouverneur Houtman, en den Heer Gouverneur Herman van Speult, Capitein Hitoc, den Orang Kaja Pati Tocban, den Orang Kaja Tanahitoemessing, ende den Orang Kaja Tatohatoc, den eersten Juli A. 1620.

Was ondertee-kend, Frederik Houtman en Herman van Speult.

Hy bleef na dien tyd nog zoo lang in Amboina, tot hy 't jaar daar aan met den Heer Coen na Banda, en toen verder na de hem voorschikte Landvoogdy in Ternate, ging.

Tot verwondering van veele, quam in dit jaar 1620 de Ternataansche gewezen Onderkoning *Kimelaba Hidajat*, die uit het Vorstelyk huis van *Tomagola*, en een zoon van *Kimelaba Bongajari* was, hier in Ambon. Hy was al lang zeer misnoegd geweest, over dat men hem in 't kiezen van een Koning, daar de Kroon zoo groote diensten van hem genooten had, voorby gegaan, en *Madafar*, een zeer wulps en onbetugeld Vorst, daar toe gekoren had.

Dit had hem bewogen dat Ryk te verlaten, en, 't zy met belofte van na *Sabadyn* te zullen volgen, of wel onder eenige andre aan hem gegevene hope, na Amboina te vertrekken, daar 't alles voor hem op zyn rechter-zyd viel, alzo *Kimelaha Sabadyn* kort na zyn komst quam

te sterven, en hy dus in dat jaar in zyn plaats te volgen. zelve j

Dit was een trots, en een hoogmoedig man, die van tyd tot tyd toonde geenzins den vreedzamen geest van zyn voorzaat, maar wel het voornemen te hebben, om zich, was hem dat in Ternate gemist, hier een oppermagtig Koning te maken, gelyk hy ook in 't ver- volg alle zaaken daar toe schikte.

Hy quam hier met een aanzienlyke Vloot, begeleid van een grooten stoet van Ternataansche Edelen, hebbende den roem onder de zynen, dat hy een dapper en rechtveerdig man was. Ook was hy van zulken buitengemeenen lengte, dat hy zyns gelyken in Ternate, nog in Ambon, vond, en men zey, dat hy borstten als een vrouw had, dat *Ridjali* in zyn 24 Alkitfa ook van hem getuigt, daar by voegende, dat hy een groot yveraar voor 't Moorisch geloove, en een man was, die de be- quaamheid had, om alle zaaken van ge- schil tusschen ons en de Orang Kaja's ten eersten gemaklyk te beslitten, waar van hy, na zyn zeggen, in *Sabadyns* leven nog verheide bewyzen gegeven had. Dog de tyd zal ons leeren, dat dit laatste in verre na zoo breed niet was als hy 'er van opgeeft.

In tegendeel is het waar, dat hy door zyn listige Moorische strecken, en vlei- ryen, die van Ceram, Ihamahoc, en Noefalaoct, geheel en al wist van ons af te trekken, verbindende de laatste onder eede, om 't Christen geloove te verlaten, Moorisch te werden, en volflagen van hem af te hangen.

Het bleef daar niet by, maar men zag ook van tyd tot tyd een geheel anderen trek in 't wezen van de Amboineesen in 't gemeen, en zelfs ook van die genen, die onder het Kasteel stonden. De Heer Landvoogd van *Speult*, nog erger, zoo men hier in niet tydig voorzag, vreezen- de, rukte ten eersten zoo veel Coraco- ra's, als hy krygen kon, byeen, hoewel de helft van die gene, die hy aan 't Kas- teel ontboden had, niet verscheenen.

Hy was van voornemen, om die van *Lissabatta*, een stout en trots volk, op de Noord-kust van Ceram, die van de Ternataanen afgevallen waren, weder tot hun pligt te brengen.

Hidajat wel ziende, dat hy dit gemak- kelykft, met zich nog onzen vriend te veinzen, weerkrygen zou, besloot dezen togt met den Landvoogd in persoon te doen. Zy vertrokken dan beide met een tamelyke magt, veroverden dit dorp, Speult bragten dat weder onder den Koning van Ternate, en namen den *Kipati* mede na ver- 't Kasteel, die daar eenigen tyd gevangen zat, dog naderhand, op de voorpraak van Capitein *Hitoc*, weer los raakte.

Van

Hidajat's komst hier.

Die Sabadyn's erving.

Des zelsaar en hoe nighed

V. Speult van hy veret Lissa ta.

Van de vrede tusschen de Engelsche, en ons, den 9 Juli op Batavia afgekondigt, kreeg men met particuliere vaartuigen hier bericht, waar by men ook vernam, dat overal, daar de Hollanders comptoiren hadden, zy'er voortaan mede een, gelyk by gevolg dan hier ook, zouden hebben.

In dit jaar zyn van hier weer eenige kinderen der Ambonsche grooten na Batavia, en verder na 't Vaderland gezonden, om aldaar de Nederduitsche taal te leeren, zich te oefenen, en aldus bequaam gemaakt te werden, om, by verloop van tyd, te meer genegenheid, zoo voor ons, als voor onzen Godsdienst, te krygen, en die met al hun vermogen voort te zetten.

Men verkoos daar toe in Radevan politie, *Marcus de Roy*, zoon van *Manuel*, Koning van Kilang, *Andrea de Castro*, zoon van den Koning van Soya, *Laurens de Fretis*, van Hative, *Laurens Queljo*, van Halong, en *Jan Tak*, zoon van zekeren *Jan Tak*, die met een dochter uit Hative getrouwd was. Zy vertrokken in Augustus met den Opperkoopman, *Arius Gysels*, na 't Vaderland, die ze elf jaar daar na weer hier bragt.

In 't jaar 1621 verscheen de Opperlandvoogd, de Heer *Jan Pieterszoon Coen*, den 14 Februari weer in Amboina, met voornemen om de weerbarstige Bandanefen onder zyn macht te brengen.

Hy vond het hier mede zoo byster plus niet; maar die van Loehoe, *Hitoc*, en alle de Mooren, door den vlootbrand, *Kimelaba Hidajat*, tegen den Heer *van Speult*, en alle onze getrouwe onderdanen, zeer verbitterd; doch alzoo de gemeene zaak hem eerst in Banda riep, en hy nu geen tyd had, om zich door deze geschillen te laten ophouden, zoo belastte hy, dat men tegen zyne te rugge-komst uit Banda alle de Orang Kaja's, zoo der Christenen, als der Mooren, op een algemeenen Landdag zamen roepen zou, om dan te hooren, wat redenen van bewaarnis ider van hen in te brengen had, en dan verder na vermoegen alle geschillen te effenen.

In 't begin van dit jaar zyn ook de Engelschen, ingevolge van het aceoord met de onzen op Batavia by de vrede gemaakt, hier verschenen, om voortaan hier nu ook residentie, en een Logie te hebben.

Men gaf hen een plaats in de Maerdheyka, daar *Alejo d'Acosta* plagt te wonen, en naderhand een andre in 't Zuiden, tusschen 't Fort en de Burg-straat, by de Mangas-boomen, ontrent dat steenen huis, daar de Opperkooplieden laatst plagten te wonen, of daar 't reduitje van den ouden Heer *Rumphius* zalr. ende

winkel nu staat, tot een Logie alzo zy hier twee opperhoofden behalven welke zy ook op Loehoe en Cambello, haren omslag, en verblyf hadden.

Kort daar na vertrok de Heer *Coen*, vergezelschap van Capitein *Hitoe*, na Banda, met die hope, dat die Moor hem daar groote diensten doen zoude, hoewel ik van oordeel ben, dat hy daar veel ondienst gedaan, veel van onze geheimen verklukt, ja de Bandancefen heimelyk aangezet heeft, om alles, wat in hun vermogen was, tegen onze magt (gelyk wy onder de stoffe van Banda breeder toonen) in 't werk te stellen.

Deze Heer, zyn zaken zeer loffelyk in Banda met de verovering van Lonthoir, niet tegenstaande zy van de Engelschen, die op Poelo Rhun lagen, groote onderstand gekregen hadden, verriegt hebbende, quam met de Vloot, waar op ook de Heeren Raaden van Indiën, *Frederik Houtman*, *Willem Janssoon* (van andere *Willem van Witsen* genaamd) waren, weer in Amboina.

Hy bevond by zyn komst, dat de Koninklyke Stadhouder *Daja* al de Mooren, en veel Christenen, zeer sijn tegen ons had opgezet, tot zoo verre, dat zich de meeste als de Landvoogd van 't vergaderen der Hongi sprak, zich dat onttrokken hadden, en niet verscheenen waren.

De Heer *Coen*, die met zyn Hoornse Poot* rykelyk tegen dit Moorisch en door-slepen Ternataanich hoofd aan kou, beriep tegen den 1 Juni alle de Orang Kaja's; doch die 'er niet verscheen, was *Hidajat* met zyn Ternataanisch gebroed.

By den Ed: Heer *Jan Pieterszoon Coen*, Gouverneur Generaal, wegens de Ed: Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, den Prince van Oranje, ende de Heeren Bewinthebbers der Oost-Indische Compagnie over Nederlants India, ende de presente Raaden in Banda, gelet zynde op de rebellicen in Amboina dagelyx ontsaan, hebbende goedgevonden aan den respectiven Gouverneur *van Speult* te belasten, dat hy de voornaamste of principale hoofden onzer onderdanen ende bondgenoten zoude beroepen, omme te ondertaften van waar 't zelvige zyuen oorspronk was nemende, als van gelyke, waar uit de geschillen tusschen onzen Gouverneur, ende den Stadhouder van Ternate gerezen, ontstaan zyn, op dat daar inne met der minne (zoo 't doenlyk was) zoodanige ordie mogt gesteld werden, dat diergelyke dingen in 't toekomende geweerd, ende voorgekomen wierden, welke volgens de Gouverneur voornoocht, de hier onder genomineerde onderdanen en bondgenoten heeft beroepen als eerstelyk.

A. 1621.

Coen keerd zo genpraelende uit Banda.

Roept hier alle de hoofden by den byden.

* Poot geeft by die van Hoorn 't hoofd te kennen, gelyk daar van de spreekwyze, iets uit zyn poot zui-gen, ontlaend is.

Op welken tyd dit volgende verhandelt wiert. Verrichting van zyn Edelheid in die vergadering.

1621. De Orang Kaja's, of hoofden van *Hitoe*.

Radja Noeffanivel.
Don Pedro, gewezen hoofd van *Hoezoemoeri*.
Radja Kilang.
Radja Soya.
Simau Ema, hoofd van *Ema*.
Don Andries, hoofd van *Halong*.
Castanja, hoofd van *Hatiroe* ende *Tawiri*.
Sanctio, hoofd van *Way*.
Pati Alang, hoofd van *Alang*.
Pati Liliboi, hoofd van *Liliboy*.
Manatica van *Alang*.
 De Orang Kai van *Oerien*.
 't Hoofd van *Affaloelo*.
 't Hoofd van *Wakkasiboe*.
 't Hoofd van *Larike*.
Simau Baguwala, hoofd van *Baguwala*.
Paulo Gomes, hoofd van de *Mardykers*.

Van 't *Uliassers* Eiland, of van *Honimoo*.

Radja Oelat.
Radja Toebaba.
Radja Paperoe.
 't Hoofd van *Haria*.
Pati Boy.
 't Hoofd van *Tijouw*.
Pati Sirisorri.
 De Hoofden van *Iba*, ende *Maboe*.

Volgen de hoofden van 't Eiland *Oma*.

Don George, hoofd van *Oma*.
 't Hoofd van *Aboro*.
Radja Haroeca.
Radja Samet.
 't Hoofd van *Cariboe*.
Radja Hatoebaba.
 't Hoofd van *Cabawo*.
 't Hoofd van *Caylolo*.
 't Hoofd van *Holalioe*.

Volgen de hoofden van *Cerani* onder *Oma* staande.

't Hoofd van die van *Camariën*.
 't Hoofd van die van *Roemakai*.
 't Hoofd van die van *Laroe*.
 't Hoofd van die van *Howaloy*.

Volgen de hoofden der *Alfoeressen*.

Radja Saboelanw.
Radja Sissoelo.
Radja Somiet.
Radja Latea.
Radja Waysta.
 't Hoofd van *Loemabeloe*.

Deze naaivolgende zyn geroepen maar niet verschenen.

Amabey.
Makariki.

Swauco.
Sepa.
Tamilau.
Toloeti.
 Die van *Boero*.
 Die van *Amblau*.
 Die van *Lissibatta*.

Volgen de verdere bondgenooten, die geroepen, maar niet verschenen zyn.

Kimelaba Daja wegens den Koning van *Ternate*.

De Orang Kays van *Loebce*.
 De Orang Kays van *Lessidi*.
 De Orang Kays van *Cambello*.
 Die van *Boano*.
 Die van *Kelang*.

Op huden den eersten Juni 1621 door den Heer Generaal *Coen*, ende presente Raaden, zyn de gecompareerde onderdanen, in 't Kasteel byeen vergadert, alwaar bevonden wierden te gebreken *Kimelaba Hidejat*, Stadhouder wegens den Koning van *Ternate*, de Orang Kaja's van *Lochoe*, *Lessidi* ende *Cambello*, niet tegenstaande dezelve tot verscheide reizen door de gedeputeerden van den Ed: Heer Generaal boven gemeld waren beroepen, mede zyn ook in gebreken gebleven, ende niet gekomen die van

Amabey.
Makariki.
Swauco.
Sepa.
Tamilau.
Toloeti.
Boero.
Amblau.
Lissibatta.
Bonao, en
Kelang.

Gemerkt onze onderdanen alreede hier langen tyd na de bovengemelde gebreken hadden vertoefd, zoo is de Ed: Heer Generaal voorz. met de handeling voortgevaren, proponeerende eerstelyk, dat hy deze vergaderinge principalyk hadde beroepen omme ter neder te leggen en te beslissen verscheide questien ende geschillen, die tusschen onzen respectiven Gouverneur, ende den Stadhouder van de Koning van *Ternate*, en onze onderdanen, waren gerezen. Ten tweeden, by wat middel de bovengemelde misverstanten, verschillen ende rebellien mogten voorgekomen werden, tot welken einde een yder der voorzeide onze onderzaten heeft belast opregtelyk, sinceerlyk, en maaktelyk van zulx zonder passie te verklaren, voor zoo veel haar bewust was, waar door, ofte door wat oorzake de rebellie ende verschillen onder onze onderdanen ontstaan, en ofte

ofte door den respectieven Gouverneur, of andre persoonen, ook eenige overlaffte ofte onredelykheden geschied; en of zy alle gezint waren den eed van getrouwe onderdanigheid voor dezen aan de Ed. Hooge Mog: Heeren Staaten Generaal, den Prin-

ce van Orangien, ende Heeren Bewindhebberen, ende haare Gouverneurs, jegenwoordige en toekomstende gedaan, te vernieuwen, volgens verbond, daarjop Capitein *Hitoe* antwoordde, dat hy overbodig was 't zelve by eede andermaal te affirmeeren.

Nu volgen de Negorys, forterende onder *Hitoe*.

<i>Hitoe.</i>	<i>Waccal.</i>	<i>Hautoena.</i>	<i>Hausibol.</i>
<i>Toom.</i>	<i>Senab.</i>	<i>Lebeleboe.</i>	<i>Hoekonalo.</i>
<i>Hoenoet.</i>	<i>Ely.</i>	<i>Wauselaa.</i>	<i>Tibel.</i>
<i>Mossapal.</i>	<i>Peliffa.</i>	<i>Layn.</i>	<i>Toeleboe.</i>
<i>Nau.</i>	<i>Kaytetto.</i>	<i>Mamala.</i>	<i>Salaumete.</i>
<i>Binau.</i>	<i>Essen.</i>	<i>Lojen.</i>	<i>Lian.</i>
<i>Henne Latoe.</i>	<i>Warwani.</i>	<i>Poeloet.</i>	<i>Way.</i>
<i>Hennelale.</i>	<i>Ceyt.</i>		

Bovengemelde Capitein *Hitoe*, ende *Pati Toeban*, door den Ed. Heer Generaal voornoemd gevraagd zynde, of zy met hem *Kimelaba Daja* uit den name van den Koning van Ternate, en met die van Lochoe, ende Cambello, Lessidi, Bonoa, en Soela beraatslaagd ende uitgegeven hadden, dat die van *Hitoe* zoo wel, als alle anderen, aan den Koning van Ternate behoorden dati, ofte tol te geven, dat zy luiden zulx geweigerd hebben ende daar over van de voorz. gedreigd zyn dat 't land van *Hitoe* met geweld zullen afloopen, ende haar dwingen tol, gelyk andere, te betalen.

Thomas Radja Noeffanivel, voorgehouden zynde, of den eed van getrouwe onderdanigheid voor dezen aan de Ed. Hooge Mogende Heeren Staaten Generaal den Prince van Orangie, ende Heeren Bewindhebberen gedaan, bereid was te vernieuwen, welken eed hy overbodig was andermaal te affirmeeren.

Volgen de Negryen, staande onder Noeffanivel.

Noeffanivel.
Amaboefoe.
Pauta.
Cappa.
Seri.
Hatoo.
Sima.

Don Pedro, gewezen hoofd van Hoetmoetri, verklaart gereed te wezen, om den eed van getrouwe onderdanigheid aan de bovengemelde Heeren andermaal te affirmeeren, en te vernieuwen. De voorz. *Don Pedro*, is door den Generaal toezegging gelchied ten aanzien van zyne getrouwigheid ter gelegender tyd in vorige staat gesteld, met belofte van daar en boven door den respectiven Gouverneur gebeneficeert te werden.

Radja Kilang is overbodig den eed van

getrouwe onderdanigheid aan de bovengemelde Heeren gedaan, andermaal te vernieuwen.

De volgende Steden, onder *Kilang* forterende.

Kilang.
Nako.
Hatala-a

Radja Soya is ook overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid, aan de bovengemelde Heeren gedaan, te vernieuwen.

Soya.
Amantelo.
Aboesen.

De zoon van *Simau Ema*, overmits indifpositie van zyn vader, heeft ook vrywillig den eed van getrouwe onderdanigheid geprefenteerd te vernieuwen aan de bovengemelde Heeren, ende hare gesubstitueerden.

Volgen de Negryen staande onder *Ema*.

Ema.
Hoekorila.
Leabari.

Don Andries, hoofd van Halong, is bereid den eed van getrouwe onderdanigheid te renoveren aan de voorgemelte Heeren, en hare Gouverneurs.

Volgen de Negryen, forteerende onder *Hative*.

Hative.

Hative Kitsjil, dog word gefustineert, dat 't zelve onder *Hative* zoude staan, welke questie nog ongedecideert is.

Cafianja, hoofd van *Hative*, *Tawiri* ende *Hoekonalo*, ptesenteert den eed van getrouwe onderdanigheid te vernieuwen aan de bovengemelte Heeren.

Simau Baguwala, hoofd van *Baguwala*, is overbodig den eed van getrouwe on-

A. 1621. onderdanigheid, die door zyn vader goeder gedagten is gedaan, aan de bovengemelde Heeren te vernieuwen.

Sanctio, hoofd van *Way*, } hebben be-
Manatica Alang, } loofd den eed
Pati Liliboy, } te vernieu-
wen, als de vorige aan bovengemelde Heeren. De *Orang Kaja's Larike*, *Lamma* ende *Baroe*, hebben van gelyken geprefenteert den eed van getrouwe onderdanigheid te vernieuwen, aan de bovengenoemde Heeren.

Orang Kay Oerien, } zyn mede over-
Orang Kay Assaloelo, } bodig den voorz. eed te vernieuwen.

Paulo Gomes, gedeputeerde wegens de Mardykens, overmits *Lucas Carvalho*, hoofd van de Mardykens indispoofst was, heeft harentwegen geprefenteert den eed van getrouwe onderdanigheid aan de bovengemelde Heeren ende gefubstitueerden te vernieuwen.

Woensdag den 2 Juni 1621.

Volgen de Koningen ende Hoofden van 't Eiland Uliasser, *Radja Oelat*, met zyne *Orang Kaja's*, genaamt *Marco*, ende *Pati Tetarwaroe*, zyn overbodig den eed van getrouwigheid, by haar voorouders aan de bovengemelde Heeren gedaan, aan hunne gefubstitueerde te vernieuwen, heeft onder zich vier Negryen.

Oelat, *Oerw*, *Tetarwaroe* en *Haracca*.

Klagen, dat nu onlangs geleden, die van Ihamahoe verscheide reizen op haar verzogt hebben, dat zy met haar een *Matacau* zoude drinken, ofte een verbond maken, dat, in gevalle haar iets van den Gouverneur te laste geleit wierd van arbeiden, of pangayen, zy als dan gelykelyk de wapenen zouden in handen nemen, ende rebelleeren.

Radja Toebaba, op 't zelve Eiland, is overbodig, als de vorige, om den eed van getrouwe onderdanigheid te vernieuwen aan de bovengemelde Heeren ende hare gefubstitueerden.

De zoon van *Radja Paperoe*, gedeputeerd wegens zyn vader, is ook overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid, door zyn vader aan de bovengemelde Heeren gedaan, te vernieuwen.

Antoni, hoofd van *Haria*, is mede overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid, door zyn voorzaat gedaan, aan de bovengemelde Heeren te vernieuwen.

Pati Boi, en } zyn overbodig als
't Hoofd van *Tiouw*, } de vorige te doen.

Pati Siri-Sorri is van gelyken overbo-

dig, eifelt de *Soa* of buurt van *Pati Lima* wederom, die by die van *Iha* geloopen is.

De gedeputeerden van Ihamahoe zyn genaamt *Tabeoebae* van *Iha*, *Soebesman* van *Mahoe*, hebbende onder haar de naare volgende Negryen.

<i>Iha.</i>	<i>Maboe.</i>
<i>Nollot.</i>	<i>Matelette.</i>
<i>Coelor.</i>	<i>Talaba.</i>

Een gedeelte van *Sirri-Sorri*,
Pia.

De voorz. gecommitteerden van Ihamahoe verklaren, dat hare hoofden, of principalen, willen continueren in onderdanigheid, dog wisten geen redenen te geven, op 't geen haar te last wierd gelegd, waar over de Ed. Heer Generaal beiait, dat voorz. gedeputeerden wederomme keeren zouden, ende hare principalen aandienen, dat zy perfoonelyk binnen den tyd van drie dagen haar aan 't Kasteel zouden laten vinden, onder belofte dat zy onbefchadigt en vry weder zullen mogen keeren, en dat, in gevalle zy haar des bovengemelde Heeren Generaals regt en onderdanigheid als voor dezen niet en willen submitteren, zy als dan haar mogen prepareren ende sterken maken, als wanneer zyn Ed. zal zien, wat hem te doen staat.

'T Eyland *Oma*.

Don George, hoofd van *Oma*, is overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid aan de bovengemelde Heeren ende hare gefubstitueerden gedaan, te vernieuwen. 't Hoofd van *Aboro* haren gedeputeerde, genaamt *Aucota*, als voren.

<i>Radja Haroco</i> ,	} ad Idem.
't Hoofd van <i>Cariboe</i> ,	
<i>Radja Hatocaba</i> ,	
<i>Cabaww.</i>	
<i>Caylolo.</i>	

Holalioe, zynde de Negry, zoo als zy onder *Hatoeaha* forterende zyn. De Konink van *Hatoeaha* zegt, dat de oorzaken, waaromme hy met den respectiven Gouverneur nu over 1½ jaar geleden niet gepangaid heeft, is, overmits dat hy *Kemelaba Deja*, haar beroepen hadde, nevens die van Ihamahoe, *Noeffalaoet*, ende die van de kuff van *Ceram*, welke misdaad haar by den Ed. Heer Generaal op hun ootmoedig verzoek, onder belofte dat haar in 't toekomende voor zoodanige verleidinge zullen wagtjen, vergeven is, en hebben beloofd den eed van getrouwe onderdanigheid by haar luiden voor deezen gedaan, andermaal te renoveren.

Don-

Donderdag 3 Juni volgen de Hoofden van Noefflaoct.

De Konink van *Titaway*.
Lenitoe. de Konink van *Amet*.
Abobo. *Akoon*.
Sila. *Nalabia*.

De geëmitteerde Orang Kaja's waren *Tetebeffi Watia Moeky*, *Nicolao*, *Smo-gi*, dewelke gevraagd zynde wat haar gecomoveert hadde te rebellieren; antwoor-den, dat hen door die van Ihamahoe, als namentlyk, door *Abdul*, ende *Pali-son*, was aangeraden, dat zy niet met den Gouverneur zouden pangayen, hen wys makende, dat men hun na Banda zouden vervoeren, gelyk men andre ge-daan had, en dat zy dien volgens met de voorfz. perfoon ten verfehede rei-zen op Loehoe zyn gewest, ende met haar luiden raad gehouden, ende op den Coraan, nevens die van Ihamahoe ter in-stantie van *Kimelaba Daja*, gefwooren hadden Moors te worden, den Konink van Ternate te gehoorzamen, ende den Prins van Holland haren regten Heere af te vallen, verzoekende derhalven met eenen voetval aan den Ed. Heer Gene-ral zeer demoedelyk genade en vergiffe-niffe van haar begane fauten, onder be-lofte, dat in 't toekomende haar voor zodanige verledinge wilden wagten, waar over, omme redenen de Heer Gene-ral daar toe moverende, dezelve hen in genade heeft aangenomen, mits conditie, dat in teiken van amende 2 a 3 Cor-corren te maken zullen hebben, derhal-ven den Konink van Ternate weder ver-worpen hebben, onder belofte hare regte Heeren de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, den Prince van Orangie, de Heeren Bewindhebben, ende hare gefubfiteuerden alhier, te gehoor-zamen, gehouw ende getrouw te zyn, als goede onderdanen fchuldig zyn, over-bodig zynde den eed van getrouwicheit, voor dezen gedaan, te vernieuwen.

Volgen die van de kuff van *Ceram*.

De hoofden van Camarien, ende Se-roewawan zyn overbodig den eed van getrouwe onderdanigheit aan de Hoog-Mogende Heeren Staten Generaal, den Prince van Orangie, de Heere Bewind-hebben, ende hare gefubfiteuerden ge-

daan, te vernieuwen.

De hoofden Roemacay, ende Tihoc-lale gevraagd zynde, waaromme zy vol-gens haren eed ende beloften met den refpective Gouverneur niet en hadden gepangaaid, daar op zy antwoor-den, dat *Kimelaba Daja* haar luiden zulk verbo-den hadde, onder dreigementen; dat; by zoo verre zy den Gouverneur volgden, hy haare Negry zoude afloopen, ver-branden, ofte haar fchatten met exceffi-ve boete, verzoekende derhalven aan de Ed: Heer Generaal boven vermeld, dat hare begane fauten genadelyk over 't hoofd mogten gezien worden, met belofte, dat zy haar in 't toekomende voor zulk zou-den wagten, ende overbodig waren den eed van getrouwe onderdanigheit, aan de bovengemelte Heeren voor dezen gedaan, te vernieuwen.

De hoofden van Latochaloi; genaamd *Radja Sopoeta Loeffia*, *Aman*, *Loefie Sa-man*, gevraagd zynde, om wat redenen zy den refpectiven Gouverneur niet ge-volgd hadden, volgens beloften, ende eed, antwoor-den zulk gelaten te hebben, uit vreeze, overmits *Kimelaba Daja* haar luiden gedreigd hadde, ingevalle zy lui-den den Gouverneur volgden, dat hy als dan hare Negry zoude afloopen, ende verbranden, ofte anders extraordinaire boete doen betalen, verzogten derhalven ootmoedelyk in genade aangenomen te werden; zynde overbodig den eed van getrouwe onderdanigheit aan de voor-gemelte Heeren voor dezen gedaan, te vernieuwen.

Onder *Latoe* ftaan, Onder *Haloy*.
Taton. *Karoewa*.
Loby.

De hoofden van Elipapoeteh, genaamd *Labe Ternate*, en *Oribes*, voorgehouden zynde, om wat oorzaken zy luiden met den refpectiven Gouverneur niet geroeid hebben, volgens pligt, zeggen, dat zulk nagebleven is, overmits *Kimelaba Daja* haar heeft doen aanzeggen, door *Lebe Patole Sapeda*, ende *Labea*, dat, by zoo verre zy met den Gouverneur voornoemd pangayden, hy met een Hongi hare Negry zoude afloopen, ende het volk den hals affnyden, verzoekende wede-om in genade aangenomen te werden, zynde overbodig den eed van getrouwe onderdanigheit, voor dezen gedaan aan de voorgemelte Heeren, te vernieuwen,

Volgen de Koningen van de *Alfoerefen*, ende die onder hun lieden ftaan.

Radja Saboelau.
Saboelau.
Loemebelo.
Loemebele.
Lahale.

Radja Somiet.

Radja Wafia.
Oeloeroi.
Mahala.
Mambelon.
Sole.

II DEEL VAN AMBOINA.

G

And

Antoenonfie.
Cuene.
Navela.
Sata Auri.
Mabebore.
Sibi.
Watta Manon, in 't Sagoe-Bösch.
Waylon.
Wallaya.
Waomi.
Hasoe Toloe.

Hoe-boa.
Hi-Latoe.
Latea.
Horale.
Loemomoni.
Wayfa.
May.
Lias.
Wattamanon in 't
 gebergte.
Iwalaba.

De bovengemelde Koningen voorgehouden zynde, of zy den eed van getrouwe onderdanigheid voor dezen aan de Ed: Hoog Mogende Heeren Staten, den Prince van Orangie, de Heeren Bewindhebbers, ende hare gefubstitueerden gedaan, begeerden te vernieuwen, hebben 't zelve vrywillig geprefenteerd, ende beloven de zelve voor haare Souveraine Heeren te erkennen.

Op huden den 7 Juny 1621.

Compäreerde in de bovengemelde vergaderinge, wegens die van Iha ende Mahoe, *Pati Waylain*, met laft omme in plaatfe van haare eerfte gedeputeerde, genaamd *Tabepoeke* ende *Saubefina*, die door den E. Heer Generaal wederomme gezonden waren, vermits zy niwers befcheid van wiffen te geven: de welke, na dat hem gevraagd was, waarom zy die van Noefalaoet geinftegerd hadden ommen den Staat van de Vereenigde Nederlanden, haren regten Heeren, af te vallen, en den Konink van Ternate aan te hangen, antwoord, dat zy zulk niet gedaan en hadden, dog niet en koften ontkennen, dat zy met de voorfz. Noefalaoewers twee maal by *Kimelaba* geweest hadden door zyn beroep, dan dat 'er gehandeld was, was hem onbewuft, ten andren hem voorgehouden zynde, omme wat redenen hy ten tyden de refpectieve Gouverneur, op den roey ging, zy hem niet en volgden, daar met zwygen op antwoordde, biddende aan den Heer Generaal voornoemd, omme in genade aangenomen te werden, alzo zy doör quade tongen tot zulk gebragt waren, prefenteerde den eed van getrouwe onderdanigheid, voor dezen gedaan aan de bovengemelde Heeren, te vernieuwen.

De Ed: Heer *Jan Pieterfoon Coen*, Gouverneur Generaal, van wegen de Ed: hoog Mogende Heeren Staten Generaal, zyn Excellentie, *Mauritius*, Prince van Orangie, Grave van Naffau enz. de Heeren Bewindhebbers der Generale Compagnie van de Vereenigde Nederlanden in Indien, zeer genegen zynde omme de inwoonderen harer onderdanen van de landen, Eilanden, fteden ende plaatfen

in 't lant van Amboina, ende daar ontrent gelegen, in ruftte, vrede, ende cenigheit te houden, ende alle misverftanden, zoo veel mogelyk is, te weeren, ende te ondertaffen, van waar die haren oorfpronk nemen, zoo heeft zyn Ed: aan *Harman van Speult*, zynen Luitenant Gouverneur, belaft, alle de onderzaten, bondgenoten, ende nabuerige vrinden, te beroepen, waar op de hier voorgenoemde Koningen, hoofden ende principalen, zyn gecompäreerd, die ter prefentie van den bovengemelden Heere Gouverneur Generaal, de Ed: Heer *Fredrik Houtman*, *Harman van Speult*, *Willem van Wiffen*, ende ondergetehreven getuigen, ider in 't bezonder hebben verklaard, beloofd ende gezworen, gelyk zy verklaren, beloven ende zweeren by dezen folemnelen eede, aan handen van den Ed: Heer Generaal, en de prefente Raaden gedaan, de bovengemelde Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, zyn Excellentie *Mauritius*, Prince van Orangie, Grave van Naffau, enz. de Heeren Bewindhebbers, ende hare gefubstitueerden, tegenwoordige, ende toekomende, voor hare Souveraine Heeren te erkennen, gehoorzamen, gehouw ende getrouw te zyn, ende te affteeren, tegens alle vyanden, zoo wel te water als te land, als getrouwe onderdanen toefstaat te doen, gelyk zy voor deezen beloofd, en gezworen hebben.

Actum in 't Kasteel in Amboina dezen 7 Juni A. 1621. was getekent *J. P. Coen*, *Fredrik Houtman*, *Harman van Speult*, *Willem van Wiffen*, *P. Pieterfz. Wagensveld*, *Cornelis van den Berg*, *Cornelis de Meyer*, *Daniel du Buquoy*, *Laurens de Maarfchalk*, 't merk van *A Jan Cornelisz.* Luitenant, *J. van Breul*, *Maarten Janfz. Viffcher* 't merk van *C. V. A. O. Charles Houw*, *Vendrig*, *Jan Graswinkel*, *Hendrik Lievensz.*, *Chriftoffel van der Gracht*, *Jozephus Moftaard*, *Georgius Muffchamp*, *Henri Woolman*, *Simon Colin*, *Mathieu de Klerk*, *Hans Janfz.*, dit merk van *Gerrit Gerritfz. Bak.*

Op huden den 7 Juni 1621 compäreerde, na dat de vorige vergaderinge al ge-

gehouden en gefcheiden was, *Kimelaba Ludi* van wegens *Kimelaba Daja*, ende die van *Lochoe*, *Tomwayli* van *Cambello*, en *Lissoewel* van *Lessidi*, welke gedeputeerden nu eerst quamen, niet tegenstaande *D. Kimelaba Daja* alreede op verfehde ontbiedingen weigerig was geweest te compareeren, daar hy door de Ed: Heer General *Coen*, met toezegginge van verzeckeringe, beroepen was, omme te verantwoorden 't geene hem te laste werd gelegd, gelyk hier voren in 't breede te zien is, by ider zyne verklaringe in 't bezonder, de welke de Ed: Heer General voornoemd door zyne gedeputeerden, te weeten de kooplieden van *Lochoe* ende *Cambello*, alrede schriftelyk aan de voornoemde *Kimelaba Daja* hadde gezonden, op dat hy mogt weeten, waar mede belaff was, des niet tegenstaande heeft de bovengemelde Heer General de gecommitterden wederom voorgehouden, hoe dat openbaarilyk was gebleken by vorige verklaringe, dat dito *Kimelaba Daja*, onze onderdanen van *Nocfalaoet* heeft doen rebelleren, en Moorisch zoeken te maken, gebruikende tot dien einde als instrumenten die van *Ihamahoe*, door welker instigatie zy tot de rebellie waren gebragt, haren rechten Heer hebben verzaakt, en den Konink van *Ternate* hadden aangenomen, hebbende daar en boven door zyne dreigementen onze onderdanen van de kust van *Ceram* wederhouden, dat zy met den respectiven Gouverneur niet en zouden panggalay, op poene, zoolzulks gefchiede, dat hare dorpen, ende plaatsen zouden affoopen, en verbranden, ofte extraordinaire boete doen betalen, zynde de voorz. plaatsen *Roemacay*, *Latochaloy*, *Kelkepoeteh*, ende van daar voorts tot *Tolocti* toe, waar door de voorz. onze onderdanen de last van hunne Heeren niet hebben durven navolgen, belastende daar benevens aan de gedeputeerden, dat hy, *Kimelaba* voorz. zyn Ed: zoude laten weten, of deze proceduren waren geschied uit eigene autoriteit, of door ordre van de Koning van *Ternate*. Item, die van *Lochoe*, *Cambello* ende *Lessidi*, aandienen, dat byzonder hare genegenheid, ende verantwoording, aan den General zouden laten weten, waarfchouwende daar benevens *Kimelaba*, in gevalle hy cenige van zyne Officieren, ofte paapen, op de kust van *Ceram* hadde, dat die dadelyk verbieden zou, of zoo hy in gebreken bleef, dan genoodzaakt te wezen, daar anders in te verzien, waar mede de voorz. gedeputeerden haar affcheid hebben genomen, om rapport te doen aan hare principaalen.

Actum in 't Kasteel van *Amboina*.

Datum ut supra. Was geteckent; *Herman van Speult*, *Cornelis de Meyer*, *Laurens de Marsbalk*, *Jan Graswinkel*, *Jozephus Mofsaart*.

Ondertuffchen vertrok de Heer *Coen's* weer na *Batavia*, na dat hy alles in rust gebracht had; en viel hier dit jaar verder niets van belang voor.

In 't jaar 1622 begon de Heer *van Speult* zyn *Hongi-tocht* al vroeg, om die van *Caybobo*, en *Roemakay*, die gedurig van *Hidajat* tot afval aangezet wierden, te versterken, en hen den eed ook te doen vernieuwen. Hy maakte ook een groote wooning, en een plancken-Logie op 't strand van *Rehoemoni*, om de nagelen van die van *Hatoeaha* in 't zelve te ontfangen, aangezien zy zwaarigheid maakten, om die aan 't Kasteel te brengen. Men vond toen al nagelen op 't Eiland *Oma*, maar op *Honimoa* of *Nocfalaoet* nog niet; doch de Heer *van Speult* bezorgde, dat zy ook in die twee laatste Eilanden ten eersten angeplant wierden.

In deze tyd zonden die van *Lessidi* gezanten aan den Landvoogd, verzoekende uit eigen beweging, om onder de compagnie te mogen staan, zy waren nooit onder *Ternate*, maar altyd een regering op zich zelve, en *Oelifiva's*, en ondertuffchen van de *Kimelaha's* zoodanig geplaatst geweest, dat zy dat niet langer konden, nog wilden houden, weshalven zy op den 14 Januari 1623 een contract met den Landvoogd maakten, waar in zy beloofden al hunne nagelen allen aan de E. Maatschappy te zullen leveren op zoodanige verdere conditien, als wy hier in 't contract zelf konnen zien.

Alzoo de ondergeschreven *Orang Kaja's* Contract van *Lessidi*, als magt en autorisatie hebbende van *Latoe Colli*, hier aan 't Kasteel van *Amboina*, haar hebben verkogt, van wegens *Latoe Colli*; en haar onderdaanen, en bekennen vrywillig verkogt te hebben, ben op naaevolgende conditien onder de geboorzaamheit van de Ed: Hoog Mogende Heeren Staaten General, zyn Princelyke Excellentie, en de Heeren Bewindhebbers te willen begeven, dat haar niet en hebben komen weigeren.

Eerstelyk, is de conditie, dat men haar luiden in haar gebove ongemolesteerd zal laten, ende niemand moeyelyk en zal vallen, dan by zoo verre inmand uit zig zelve verzochte Christen te worden, daar tegen en zullen zy luiden niet hebben te zeggen.

Ten anderen, beloven en zweeren de bovengemelde *Orang Kaja's*, uit de name, en als magt hebbende van wegens *Latoe*

Colli, en zyne onderdanen, op hare wetboeken, en by God, de hooggemelde Heeren Staaten, zyn Princeelyke Excellentie, de Heeren Bewindhebberen, ofte hare Gouverneurs, jegerwoordig, ofte toekomende, in alles gebouw en getrouw te zyn, en te blyven, en jegens alle wyanden, zoo te water als te lande, gelyk getrouwde onderdanen betaamd, te assisteren.

Ten dorden, beloven de bovengemelde Orang Kaja's, uit den name van hare superiores, van nu af aan met niemand eenige pilsjaringe meer te houden, als met voorweten van den Gouverneur voornoemd, nog veel min met imand anders te roegen, als met de hooggemelde Heeren hare Gouverneurs.

Daar en tegen beloofd en zweerd de Heer Gouverneur van Speult, wegens de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princeelyke Excellentie, en de Ed. Heeren Bewindhebberen over de Eilanden van Amboina, haer in hare geregtigheid voor te staan, en jegens allen overlast te beschermen, en te bevryden, als een goed en getrouw hoofd betaamt ende schuldig is te doen.

Ten vyfden, beloven de Orang Kaja's, de nagelen aan niemand anders, ofte geene andere natien ter wereld, te verkoopen, ofte te leveren, als aan de bovengemelde Heeren, haren geecommitteerden, gelyk voor dezen geschied is, op poene, dat men de gene, die daar op zullen bevonden worden, capitallyk aan den lyve zal straffen.

Alle welke bovengemelde artikelen de Gouverneur by eede heeft bezworen, voor zoo veel hem betrefst, te zullen naarkomen, en aan de andere zyde; beloven en zweren de ondergemelde Orang Kaja's op hare wet alles, wat hier boven gementioneerd is, onverbrekelyk naar te komen, en te doen agtervolgen. In kennisse der waarheit is deze acte van beide de partyen onderteekend buiten arg, list ofte bedrog, ten overstaan van de Koningen van Kilang, Soya, de hoofden, en Orang Kaja's, van Halong, Hative, Tawiri, en Mardika.

Actum in 't Kasteel Amboina dezen 14 Januari A. 1623; was getekend Herman van Speult, Isaac de Bruin, Laurens de Maarichalk, Lebe Sabtoe, Orangkay Toeha Picoe, 't merk van Orangkay Loekoli, 't merk van Manuel Radja Kilang, Laurens de Silva, Radja Soya, 't merk van Diëgo, Pati Halong, Manuel Castanja, 't merk van Don Pedro, Patulo Gomes, 't merk van Antoni Tawiri.

A. 1622. den 8 September verboden de Heeren in 't Vaderland, geen Ambonsehe Prinzen meer te zenden.

Op den zelve voet van die van Lessidi quamen ook die van Manipa, ontslaande zich al mede van de trotsche be-

handeling van *Hidajat*, tot ons over, meer uit zugt tot een beter behandeling, of wel uit washeid en walg van zyne geweldenaryen, dan dat zy wel eigenlyk genegenheid voor ons hadden, 't geen men zich van geen Mohhammedaan verbeelden moet.

Het contract zelfs zien wy hier mede.

Alzoo wy ondergeschreven, hoofden, en Orang Kaja's van 't Eiland, ende de negoryen van Manipa, in Junio laastleden door de Orang Kaja's, Lessibessi, en Walkoeko, onze gedeputeerden, ons hebben begeven onder de geboorzaamheid van de Ed. Hoog Mogende Heeren Staten, den Prince van Orangie, de Heeren Bewindhebberen, ende hare Gouverneurs alhier, en dat ten aanzien van den continuelen overlast zoo ons, onze geassocieerde vrienden, te weeten die van Lessidi, Cambello en Lochoe, zyn doende, nu onlangs zyn geconstringeerd geweest onze toevlucht te nemen tot de bovengemelde Heeren, om haren Gouverneur van Amboina assistentie en hulpe te verzoeken jegens Kimelaha Daja, Gouverneur wegens den Konink van Ternate, die tegenwoordig op 't Eiland Manipa aan de Oostzyde legt, met een armade van 20 a 25 Coreorren, om haar land af te lopen, en dat overmits de voorzeide Orang Kaja's haar onder de bovengemelde Heeren hadden begeven, waar over den Gouverneur van Speult, ten aanzien van haar ernstelyk verzoek, zig verpligt vindende volgens belofte van de Heeren Generaal en Raaden van India, haer in haren mood daar tegens te assisteren met het jagt Pera, de kaag Geldria, en een chaloep, de welke, verstaan hebbende, dat onder de hoofden van voorsz. negrys eenig verscibil was, heeft geraden gevonden alle de ondergeschreven Orang Kaja's van Manipa te beropen, ende den eed van getrouwde onderdanigheid, die zy voor dezen door hare gedeputeerden gedaan hadden, aan den Ed. Heere Generaal Coen, perzoonlyk in des bovengemelden Gouverneurs presentie zouden vernieuwen, hetwelken zy op naarvolgende conditien by hare Moshhaf, of Wet-boek hebben bezworen.

Eerstelyk, dat zy de bovengemelde Heeren, ende niemand anders voor hare Souveraine overigheid aanneemen, willen erkennen, gehoorzamen en respecteren, hun jegens alle wyanden, zoo te water als te lande, willen assisteren als getrouwde en geboorzame onderdanen schuldig zyn te doen, hem nu nog tot geuigen tyden te verlaten.

Ten tweden, beloven de bovengemelde Orang Kaja's, in gevalle den dienst van de bovengemelde Heeren vereiscbt eenige brieven aan 't Kasteel, ofte andere hygelegene plaatsen te zenden, dat zy die zonder eenig loon zullen bestellen.

Ten

Ten derden, zoo belooven zy, zoo de bovengemelde Gouverneur geraden vónd, aldaar een fort, of steenen Logie te maken, dat zy alle materialen, zoo van kalk, steen, hout, en arbeit daar toe zouden fournieren zonder eenig loon.

Ten vierden, presenteren de voorsz. Orang Kaja's den bovengemelden Heeren hare Souverainen te geven zodanige tol, of te erkennenisse, als zy onder den anderen; naar vermogen; en reden zullen bevinden te bestaan.

Hier en tegen heeft de Gouverneur van Speult, wegens de voorsz. Heeren haar beloofd, en gezworen 't naarvolgende te houden, en naar te komen.

Eerftelyk, dat wy haar zullen defendeeren en beschermen jegens alle vyanden, die haar zouden willen overlast doen, naar ons vermogen.

Ten tweeden, dat men haar in hun geloove geen geweld, nog overlast en zal doen; of dwingen haar geloove te verlaten; dan dat zulk aan haar zal staan daar by te blyven; of 't zelve af te staan, waar in ider van haar zyn eigen vrye wille zal hebben.

Ten derden, dat men niet en zal gedogen, dat hare vrouwen of kinderen door de onzen eenig overlast of te ontrage zoude geschieden; zonder beoorlyk regt.

Ten vierden, dat men haar hunne nagelen zal betalen ten pryze als men die van Loehoe, Hitoe en Cambello, doet, en tot gelyke prys de kleeden zal verkopen, nog minder, nog meerder.

Ten besluite, om dat alle de bovengemelde artikelen van wederzyde volkomen onverbrekelyke zoude agtervolgd, ende naargekomen werden, zoo hebben het zelve in kennisse der waarheid met hun eigen banden onderteikent. Aldus gedaan; en gearresteerd, op 't Eiland Manipa, in de negry van Toeban, dezen 15 Februari 1622.

en- Ondertusschen kreeg men van Batavia tyding, dat de Heer Coen den 1 Februari 1623 na 't Vaderland vertrokken, en door den Heer Pieter de Carpenier, als vyfde Opperlandvoogd vervangen was.

In die zelve maand deed zich een geweldige donkere wolk op, die met een zware uitbersting van veel onheilen zich niet alleen over Amboina; maar nog veel jaaren daar na over den geheelen Nederlandtschen staat, vertoonst heeft.

en- Het is dat befaamd werk van Amboina tusschen de Engelschen en ons, waar van zy zuiken grooten ophof gemaakt, en waar over zy ons zedert zoo veel moejelykheden aangedaan hebben, voorwendende, dat hare natie door de onze allhier zeer zou verongelyk, en verseiden van de zelve buiten hun schuld door de onze maar gerecht, en uit de wereld

zouden geholpen zyn. Ik zal daar niet meer van zeggen, om geen oude wonden op te krabben; dan dit alleen.

Het is zeeker; dat zy van hunne misdaad door verscheide getuygen overtuigd zynde, de zaak omstandig beleden hebben; en dierhalven wettig ter dood verwezen zyn; doch de Heer Landvoogd en zyn Raad; zou zeer voorzigtig gedaan hebben, indien hy deze gevonnissen met de stukken en bewyzen na Batavia, en die van Batavia de zelve zoo na het Vaderland, en aan hun eigen natie; overgezonden hadden, om hen te klaarder hunne schuld te doen blyken, en hen dan zelfs Rechters daar over te laten zyn, en dan zou 'er zoo veel gefchil niet over gevallen hebben, als onze E. Maatschappy, en Staat naderhand daar over met de Engelschen, en hunne Maatschappy, gehad heeft.

Ook lag 'er ons weinig aan gelegen, of zy juist in Amboina, dan of zy in Engeland aan hun dood quamen, dewyl het dog by my vast staat; dat de Engelsche, hier in onze edelmoedigheid zien de, dat wy ze met dit vonnis aan hunne bescheidenheit, en om 'er na hun gemoed mede te handelen, overgaven; hen zekerlyk daar zoo wel, op zoo klare blyken; gestraft zouden hebben, als zy nu in Amboina gestraft zyn, en dan hadden wy 'er de zelve eer af gehad, die wy op een andren tyd van diegelyken zaak, wegens eenige doodschuldigen van dezelve natie, met hun vonnis na hun Land overgezonden, gehad hebben.

Of zig ook andere Engelschen, buiten deze Landvoogdy, hier aan schuldig gemaakt hadden, hebben wy noit konnen ontdekken. Maar men heeft naderhand gezien, wat moeite de Engelschen daar over den Opperlandvoogd Coen aangedaan hebben; hocwel die Heer (gelyk wy in zyn leven toonen) daar van geene de minste kennis, veel min schuld 'er aan, gehad heeft, alzoo hy den 1 Februari 1623, en by gevolg voor 't uitersten van deze zaak, na 't Vaderland vertrokken was.

De bewegingen, die zy egter daar over naderhand gemaakt hebben, zyn oorzaak geweest; dat A. 1626 verscheide van deze Rechters na Batavia ontboden, onder eede gehoord, en eenige daarvan na 't Vaderland gezonden zyn, zoo men zegt, met name Jan Joosten de Roy, en eenen Teller, of Tellier, ook meine ik, dat Laurens de Maarschalk hier over gezeten, en zeer waarschynelyk Isaac de Bruin, als Fiscaal geageerd heeft.

De Engelschen wilden den Landvoogd van Speult, zelf ook daar hebben; doch die was in Mocha in October 1626 al overleden.

Aan-
merk-
gen daar
over.

Watie-
den daar
over na 't
Vader-
land ge-
zonden
zyn, en
er over
gezet
hebben.

De Opperkoopman *de Roy*, met zyn zoon (naderhand Sécretaris van Justitie alhier) in 't Vaderland gekomen zynde, zeyde met deze zaak gunstich niet te doen te hebben, alzoo hy niet in de dood dezer Engelschen gestemt had, gelyk hy ook vrygekend, en weer als Opperkoopman uit 't Vaderland na Amboina gezonden, en met zyn zoon hier gekomen is, dog zyn schip kreeg voor den hock van Noeffanivel, door onvoorzigtigheid der stuurlieden, een ramp, zoo dat het voor den hock van Alang bleef, hoewel hy en andre gered wierden. Hy is naderhand vryman geworden, en heeft in veel rust zedert nog lang geleefd. Daar heeft ook zeker Capitein, *Jan de Vogel*, en *Pieter Janszen van de Sanden*, die op Loehoe gelegen had, over gezeten, die zoo uit de papieren der Engelschen blykt, in hun favcur zyn stem gegeven, en bewerkt had, dat een der verwezene, *Eduard Collins* genaamd, door 't lot vry geraakt is; ook heeft omtrent *Laurens de Marsbalk* (gelyk ook ontrent de Heer *Coen*) den Heer Ambassadeur *Carleton A. 1625* wel uitdrukkelyk uyt naam van den Koning een eisch gedaan, dat zy niet weer na India zouden mogen gaan.

Niet lang na dit voorval is de Heer van *Speult* als Commissaris der drie Oosterfche Landvoogdyen, met den Fiscaal, *Isaac de Bruin*, na Banda vertrokken, om onderzoek na 't gedrag van den Landvoogd aldaar, *Doctor Martyn Sonk*, te doen, en den zelven, des noods, op te zenden, en een ander in zyn plaats tot nader ordre te zetten, of wel om, na dat hy de zaaken gesteld vond, de noodige ordres daar op te stellen; hoewel de Engelschen dit een geheel andren naam gaven, en oordeelden dat dit alleen geschied zy, om te vernemen, of hun Agent in Banda ook geen kennis van dit verraad had; Een zaak, zonder eenige grond ter wereld, alzoo geen der getuigen, en ook geen der beschuldigden, oit iets ten laste van de hunnen in Banda, of elders, gezegt had.

Deze Heer van *Speult* vond A. 1624 ook goed, die van Oost-Ceram en van Goram, die veele der gevlugte Bandanefen toegang gegeven, en door hun oprokkenen de onzen zeer veel quaad gedaan, en ook verscheide menschen gerooft hadden, te gaan beteugelen, dwingende hen door geweld van wapenen, om zich onder de E. Maatschappye te vernederen; waar op dan die van Goram Ceram-Laoet, Keffing, Goeli-Goeli, Oerong en Kelliwari, op den 23 December een contract van den volgenden inhoud met de E. Maatschappye aangegaan hadden.

Con- Op buiten dezen 23 December A. 1624

compareerden in 't Kasteel van Amboina tract voor den E. Heer Herman van Speult, Raad van India, ende Gouverneur van Amboina, wegens de E. doorlugtige Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, den Heere Mauritius, by der gratie Gods, Prince van Orangie enz. ende de E. Heeren Bewindhebbers der vereenigde Oost-Indische Compagnie, ende die van den Raade, Orang Kaja Sobo, wegens die van Ceram-Laoet, en Orang Kaja Simon Bal, uit den naam, en van wegen die van Heralieu, Keffing, Goram, Goeli Goeli, Oerong en Coac, met volkomen magt, en authoriteit, omme haer met den gemelden Heer Gouverneur te reconcilieren, alzoo de vorige hostiliteiten, en ongevallen verklearen ontstaan te wezen door instigatie der Bandanefen: om met den anderen in goede, vaste, sincere en onverbrekelyke vriendschap te treden, ter presentie en overstaan van Capitein Hitoc, novens de hoofden en Orang Kaja's van de Oelifiva's en Oelilima's, als intercesseurs en getuigen op naarvolgende conditien.

1. Eerstelyk, dat de onderdanen van de Ed. gemelde Hoog Mogende Heeren Staten Generaal vry ende vrank hare stranden zonder verbinderinge zullen mogen frequenteren, 't zy om te handelen, ververfinge ofte water te halen.

2. Item, ten tweeden, dat gemelde Orang Kaja's niet en zullen vermogen eenige alliantien, ofte verbonden te maken met Spanjaards, Tidorfen, Macassaren, Bandanefen, Engelschen, Deenen, Franschen, ofte andere natien, buiten expres consent, en voorweten van gemelde Gouverneur, ofte zyne Successors.

3. Dat gemelde Orang Kaja's, ofte hare gecommiteerden, het zy dat zy waaren of geene en hebben om te handelen, jaarlyx ten minsten eens in 't laatste van 't westen Moefton aan 't Kasteel zullen gebouden wezen te komen, omme met gemelde Heer Gouverneur, de Oelifiva's, en Oelilima's te pilsjaren, op dat aan wederzyden de klagen van misbandelingen mogen behoort, en naar behooren gecorrigeerd werden.

4. Beloven mede gemelde Orang Kaja's van Ceram, dat zy geene andere plaatzen en zullen aan doen, maar regt aan het Kasteel komen, op dat zy, op andere plaatzen wulende handelen, behoortlyke pas-cedulle van den Gouverneur voornoemd mogen obtieneren, en daar door voor schade van de beenkommende schepen mogen bestryd zyn.

5. Item, dat zy die van Key, en Aroe, als alle andere onze onderdanen, vry en onverbinderd hare stranden zullen laten frequen-

4. quenteren, zoo in 't berwaards komen, als in het wederkeeren.

6.

Item, dat alle de overloopers en slaaven, het zy van wat natien het zoude mogen wezen, zoo van hier, als van Banda, naar datum deze zouden mogen weglopen, weder omme zullen geresitueerd worden, mits dat men voor yder perzoon zal betalen de waardye van twintig Ryxdaalders tot een vereringe, en voor een overloper, te weten; een Hollander, 40 Ryxdaalders, dat van beide zyden over en weder zal onderhouden worden, te weten naar dato dezès contract's.

7.

Item, dat van nu voortaan allerovinge, en hostile actien aan wederzyden zullen cesseren, op pene, dat men de overtredders als scelmen, en perturbateurs van de gemene ruste, metter dood zal straffen, als ook alle de gene, die daar van kennisse, en wetenschap zullen gebaad hebben.

8.

Item, zoo het den nood vereischte, dat gemelde Gouverneur hare hulpe verzogt, ofte van doen hadde; zoo beloven zy lieden naar haar uiterste vermogen, 't zy te water of te lande, zyne E. te assisteren, gebouw en getrouw te wezen.

Alle welke bovengemelde artikelen de voorgenomde Orang Kaja's van Ceram uit den naam ende van wegen de woofs: Eilanden ende Steden, voor haar, ende haare onderdaanen, beloven en zweren, gelyk zy zweren en beloven mits dezen, op hare Moshhâf onveranderlyk ende getrouwelyk naar te komen, en hy zoo verre zy in eenigen deelen deze bovengeschreven artikelen overtreden, ofte infringeren mogen, zoo geven zy den gemelden Heer Gouverneur, nevens zyne cassocierden, ende onderdaanen, volkomen magt en autoriteit, dat zy zulk op haare perzoonen, onderdaanen, en landen, geweldiger hand mogen verhaalen.

Hier en tegen, beloofd de gemelde Heer Gouverneur haar hier in Amboina vryen handel en pas-cedulle, op enige plaats te verleenen, onder welke bescherminge zy vry en onbeschedigt van onze schepen zullen mogen gaan ende keeren, en haar in alle gerechtigheid onpartydig naar behooren voorstaan, ook de gemelde vrindschap over en weer te onderhouden, en doen onderhouden.

Aldus gedaan en besloten ter goeder trouwe, buiten arg of list, ter presentie ende overstaan van alle de ondergeschrevene Oelifiva's ende Oelilima's, in 't Fort van Amboina dezen 23 December A. 1624. was getekent, 't merk van Orang Kaja Caurwera, 't merk van Orang Kaja Keliwaroe, 't merk van Derus van Deuwon, 't merk van Bali van Kelemala, ter zyden sponden als getuigen, 't merk van Capitein Hitoe, en 't merk van Pati Toeban.

Ook verklaren Hatib, Pati van Iha; Senghadji Moesla, mede van Iha, Soebo Tsjina van Moelato, Loenitoeni, Radja Nollot, en Goela van Kellewaroc op hare Moshhâf, dat zy volkomen kennisse, ende wetenschap hebben; dat gemelde Gecommitteerdens van Ceram volkomen magt hebben van hare superiores, omme met den Heer Gouverneur voornoemd te contracteren, de alliantie betreffende.

Aldus gedaan in 't Kasteel van Amboina dezen 23 December A. 1624.

In dit zelve jaar heeft deze Heer ook Hyplant op een vlak veld, agter 't Campon Mard- een clappus lappus-boisch agter Mard-heyka, vier duizend clappus lappus-boisch agter Mard-heyka. 600 a 700 opgekomen zyn, om dat het land in zich zelve daar toe niet zeer goed was.

In 't einde van dit jaar was Hidajat o- Hidajat's verleden, en door Kimelaba Leliato, de dood, zoon van Bassi Franggi, een kleen magter en moedig, doch zeer kregelich man, liato ver- en een doodvyand der Christenen, als ding. vyfde Stadhouder op Loehoe, of wel als zesde na Samarau, vervangen.

A. 1625 heeft de Heer van Speult digt Zieken- aan 't strand; in 't Zuidwesten, ontrent huis A. een snaphaan-schoot van 't Kasteel; een 1625. groot steenen ziekenhuis met twee by- door van Speult gebouwte. zondere verdiepingen; van verscheidene kamers voorzien, gbowwd. Dit was een zeer hegt gebouw, en zou ook by nood voor een vesting hebben konnen dienen, aangezien de muuren zoodik waren, dat men 'er geschut op planten kon; om welke reden het, onder Filip Lucaffoon, Kota Babroe, dat is, het nieuw Kasteel, genaamd wierd.

Hy heeft het begonnen, maar zyn op- Eerste volger heeft het voltooid. Chinese- sen hier.

In 't begin van dit jaar zyn de Chineesen eerst hier gekomen, over welken een uit hen tot hoofd gesteld, die daar na Christen geworden, en Herman, na den Heer Landvoogd, genaamd geweest is.

De Ternataansche Kimelaba Leliato, ging ondertusschen zyn gang, eveneens als zyn voorzaat, met onze onderdaanen, daar hy kon, tegen ons op te rokkenen, en van ons af te trekken, zich niet ontziende ook de vreemdelingen aan te halen, en de nagelen aan hen, zoo dier hem mogelyk was, te verkoopen.

Dit was de reden, dat de Heer Land- Leliato's voogd hem nu en dan lustig gedreigd, segt ge- ende ook al verscheidne boomen der Inlanders omgekapt had; doch dit alles niet helpende, en maar olie in 't vuur zynde, zoo nam hy voor hem eens ter degen aan te taften, en hunne nagelbofschen t'eenemaal uit te roejen, om hen daar door ge-

geheel en al te kortwicken, vast stelledede, dat zy, hun inkomsten quyt zynde, van zelf wel zouden moeten aan de hand komen.

Het verschynen van de Nassauische Vloot, die A. 1623 onder *Jaques l'Heremite* uitgevaren, doch die in de Zuidzee overleden, en door zynen Onderzeevoogd *Geen Huigen Schapenbam* vervangen, en den 4 April 1625 in Amboina met vier schepen verschenen was, gaf daar toe zeer goede gelegenheit.

Van Speult roeid de nagel-boomen op kleen Ceram uit.

De Heer *van Speult* verzocht hulp tot uitvoering van dit zyn voornemen, en deze Zeevoogd vond dit voorstel zoo billyk, dat hy nevens den zelven besloot met de ganfche magt der schepen, en Coracora's derwaards te gaan, om den hoogmoed van dezen *Kimelaha* en zynen aanhang, zoodanig te beteugelen, en hen zoo te fnuiken, dat hem, en allen zynen aanhang, de lust vergaan zou om zich voortaan weder tegen de E. Maatschappij aan te kanten, en de besworen contracten zoo trouwloos met voeten te treden.

Dit dan besloten zynde vertrokken beide deze Heeren met de byhebbende magt, als ook met den nieuwen gedefinieerden Landvoogd, den Heer *Jan van Gorcom*, den 19 May derwaards.

De Zeevoogd *Schapenbam* was met de schepen de Griffioen, en *David*, na de buiten of de West-zyde van Cambello, en Lessidi, en de Hope na de Oost-zyde gaan leggen, terwyl de Heer *van Speult* met de macht der Coracora's hen aantafte, en zich op de Coracora van Noeflanivel, die zeven Gnadjo's had, en waar op doe die van Oerimessing, Amahoeoe, en Hatoe schepten, bevond.

Men tastte *Leliato* eerst in zyn eigen nest op Loehoe aan, vernielde de vesting verbrandde de dorpen van deze rebellen, en dwong alle de ingezetenen na 't gebergte te vluchten.

Men kapte alle de nagelboomen, die men maar begaan kon, ter neder, en veel wicden ook geschild. Men deed zulx van Seroelau op 't gebergte, verre boven Laala, af tot aan den hoek van Siel toe, en aan de andre zyde van 't land bedierf men alles, wat men kon tot aan Erang toe. Het is wel te denken, dat men meest alles, dat digtst by strand was, heeft konnen vernielen, en dat derhalven de Inlander daar aan zyne nagelbosfchen veel grooter schade, dan aan die op 't gebergte, geleden heeft, alzo 'er veel hoogten en heuvels waren, die noch vol nagelen stonden, maar daar men niet by naderen kon.

Die van Cambello en Lessidi, leden wel 't allermest hier by, hoewel zy die schade door neerstig aanplanten in wei-

nig jaaren merkelyk vergoedden; alzo zy negen of tien jaaren daar na weder overvloed van nagel-boomen gehad hebben.

Ondertusschen had dit Landbedervend bedryf zulken doodelyken haat tusschen de Ternataanen, Hoewamohelisen, en ons verwekt, dat zy na dien tyd niet alleen nooit geen goed oog op ons gehad, maar ook alle bedenkelijke gelegenheden gezocht hebben, om ons van den nagel-handel geheel en al te ontzetten, en die tot den Koning van Macassar (die men zelfs daar in riep, en die hen ook veel hulp-troepen toezond) over te brengen.

Dit, nu noch maar een sterck smculend vyer zynde, is eerst agt jaaren daar na op Loehoe met alle kragt uitgeborsten, hoewel allenskens met dit jaar begonnen hier en daar eenige vlammen door te breken.

Dit dan op Hoewamohel verricht zynde, zoo yn de beide Landvoogden en de Zeevoogd *Schapenbam* den 22 Juni na 't Kasteel gekeert, alwaar de Heer *van Speult* alle de erven onder de borigers, die zich toen hier reeds bevonden, verdeelt, en erf-brieven daar op uitgegeven heeft; doch Amboina is thans aan 't Kasteel zoodanig in zyne erven verandert, dat men zich na die erf-brieven zeer weinig rechten kan, alzo 'er zedert veel land weg gespoelt is, behalven dat toen 't dorp Amantelo lag, in die plaats, daar men nu Halong ziet, gelyk 'er toen voor 't Kasteel noch wel een snaphaan-schoot voorland was, daar de zee 'er nu by na tegen aanspoelt. Ook was het dorp Noeflanivel toen daar nu de winkel is, gelyk ook Latochalat, en Hative toen in de Chineefche straat geplaatst waren. Al 't welke vyf jaaren daar na zeer verandert is, gelyk wy op zyn plaats zien zullen.

Ook heeft deze Landvoogd het veld, rondom deze stad gelegen, en met Zagoe-boomen bezet, als ook de naafte valleyen, onder 't Kasteel behoorende, Noeflanivel, op die voorwaarde gegeven, dat hen zy die schoon houden, de helft der volwassene Zagoe-boomen wel genieten, doch geene der zelve, dan uit toelating van den Landvoogd, *Poekolen*, of 't meel uit der zelve hart haalen zouden, zy beloofden het wel; doch zy, die luy van aard zyn, zulx noit gedaan, en dit tot een wild bosch hebbende laten groejen, zoo heeft de Heer Commiffaris *Padbrugge* alle die leen-brieven met reden ingetrokken, 't land weer voor de Compagnie genadert, en in zyn tyd een groote verandering (gelyk wy zien zullen) daar ontrent gemaakt.

Eindelyk is de Heer Landvoogd *van Speult*, na de Landvoogdy overgegeven

re hebben aan zyn opvolger, met de Heer *Schapenbam* den 18 Juli vertrokken; en wierd zeer plechtelyk van alle de Christen Orang Kaja's uitgeleid, op welchen tyd hy, t'ziner gedagtenis, verscheidene hoedbanden, aan de Hoofd-Orang Kaja's goude, en aan de mindere zilver gefchonken heeft.

Ik zal my niet ophouden met te zeggen, wat leden deze Landvoogd, of de vorigen, in den politycquen Raad by zich hadden, vermits wy dat by een nette byzondere lyst van hen allen, na dat wy van den laufften Landvoogd gesproken hebben, zullen vertoonen.

V Y F D E H O O F D S T U K.

Van Gorcom A. 1625. vyfde Landvoogd. *Contract tusschen hem en Leliato, gemaakt. Voltoit A. 1626 het nieuw ziekenhuis, en bouwt drie Reduyten: Die van Hoctoemoci op Baguwala gelegd. De commissaris van Zeyst hier. Deszelfs verrichting. Zyne bevinding van 't Kasteel. Gesteltenis tusschen ons en Capitein Hitoc, en zyn misnoegen tegen ons. Lyst der Forten en Reduyten in Amboina. Nagelboomden aangeplant. Staat van 't clappus-bosch, by 't Kasteel. Verandering der nagel-gevoasschen. Leden van den Landraad; en die der andre vergaderingen. Vertrek van de Heer Zeyst na Ternate. Daar Hhamza Koning wierd. De Heer Vlak na Kelibon verwoerd, en door de Heer van Gorcom verlost. De Heer Coen zesde Opperlandvoogd. Twee Commissarissen van Batavia, en handel met Leliato. Stoutheit van die van Cambello; en andre op Hocwamohel &c. Oploop op die zelvé plaats. De Heer Le Febre's komst hier met Patacka, die een geveinsden brief van Hhamza medebragt. Vertrek van de Heer van Gorcom, na Batavia. De Heer Lucaszoon zesde Landvoogd A. 1628. Des zelfs hoedanigbeden. Zyn wederlegging van den eisch der Kimelaha's over de grenzen. Waar door de gestbilten eebter niet bestsicht werden. Eenige Ambonche grooten vertrekken na Batavia. Prins Aali uit Ternate gezonden. Zyn Authorisatie; en zyn komst hier met Kimelaha Loehoc. Zyn nader accoord met die van Lochoe, Cambello en Lessidi, 1628. Zyn vertrek van 't Kasteel na Hitoc en Ceram. Komst van de Heer van Lodestein. En van een vaartuyg van Giri. Afsaal van die van Assalocelo en Larike. Smokkel-vaartuigen op Boero. Daar hen de Landvoogd gaat opzoeken. Wat by daar verrigt, brengt Larike en Assalocelo weer onder ons. Capitein Tepil keert van Batavia. Vergeefs beleg des Socfochoenans van Batavia. Halaene's gedrag by Tepils afwezen. Samfamoc, over zynen hoogmoed misnoegt. Gedrag van die van Mamalo. Aardbeving in Banda en hier. Vuile toeleg van Katsjili Labatta hier. Slechten staat van Prins Aali; die van Manipi na Boero vertrekt. Kimelaha Loehoc zesde Stadhouder des Konings. Halaenes verder gedrag. Tweede vergeeffche toeleg des Socfochoenans voor Batavia. De Heer Coens overleden, en door de Heer Speex; als zevende Opperlandvoogd, vervangen. Goedkeuring van de Heer Speex, wegens 't verhandelde met Prins Aali. Smokkel-vaartuigen op Cambello en Lessidi. Bericht wegens Aalis gezantschap na Macassar. Klage des Landvoogds aan Aali, over de Kimelaha's. Vertrek van dien Prins. Verdrie moeilykbeden met die van Cambello. Den Landvoogd licht ons comptoir op Lochoe. Kimelaha Loehoc, en Leliato, regeeren samen. Vrouwenzoons bedryf met zyne aanbangers; en straf. Hahaenes stoute daad; de Landvoogd ontzegt hem zynen eisch. Zyn dood. Ook Samfamoc's bedryf, en dood. Kakiali veroving Halaene als Hhoekom. De Heer Lucaszoon maakt een nieuwe kerk. Schoon nagel-gewas dit jaar 1631. Smokkel-vaartuigen door den Landvoogd veroverd. Goude hoedbanden aan de Orang Kaja's vereerd. Zyn vertrek. De Heer Gyfels zyn vervanger, en zevende Landvoogd hier.*

IN dit zelve jaar 1625 verving de Heer *Jan van Gorcom* den Heer *van Speult*, als vyfde Landvoogd van Amboina. Hy was in de vorige tyden maar een Stuurman, en eenige tyd daar na de eerste Capitein van 't Kasteel Batavia 1619 geweest, en wierd nu als Landvoogd van Amboina hier gezonden.

In 't begin van zyné Regeering kreeg deeze Heer met *Kimelaha Leliato* gefchil over de grenscheiding tusschen den Koning van Ternate, en ons; pogende hy wel stout en hartnekkig dien

Heer op te dringen, dat alle de Mooren buiten alle tegenspraak onder zyn Koning stonden, zoo dat het zelf tot feytelykheden quam; eindelyk sloot men 't jaar daar aan een stilstand van wapenen, onder wederzyfde belofte van by de oude Limiten zich, tot dat men malkandren daar over nader, by Schryvens aan den Koning, en den Opperlandvoogd, verstaan zou, te houden; mits dat alle de nagelen aan de Nederlanders voortaan geleverd zouden werden; doch het waren ook niet als beloften; alzoo hy 'er niets van na quam, 't zy dat hy dit tuit

A. 1627. zich zelve, of (dat ook wel waar zyn kon) uit laft van zyn Koning deed. Altoos de vreemdelingen kregen hunne meefte nagelen.

Dit contract zelf konnen wy hier omftandig zien:

Het
contract
tuffchen
hem, en
Leliato,
toen ge-
maakt.

Contract, ende Artikelen, be-
raamd op de ftillftand van
wapenen, by de Heer Gou-
verneur, Jan van Gorcom,
wegens den ftaat der Vere-
nigde Nederlanden, ende de
Heeren Bewindhebberen der
Vereenigde Ooft-Indifche
Compagnie, onder het be-
leid van de Heer Gouver-
neur Generaal, Pieter de
Carpentier, ter cenre, ende
den Kimelaha Leliato, Stad-
houder wegens den Koning
van Ternate over de plaat-
zen Lucila, Lochoe, Cam-
bello, ende andere onderda-
nen des gemelden Konings,
ter andre zyde.

Erfstelyk, dat van nu voortaan alle
hoftile aktien van vyandschap zullen op-
houden, en niemand den anderen meer en
zal befchadigen nog aan lyf, of aan goed,
maar zullen met den anderen in vrede en
vriendfchap leven, en wy en onze onderda-
nen de plaatzen, waar over den Kimela-
ha 't gebied heeft, frequenteren, koopen en
verkoopen, gaan en komen, zonder van ie-
mand gemelfteerd te werden, gelyk mede de
onderdaanen van de gemelde Kimelaha by
ons, en onze onderdaanen, zullen geadmit-
teerd werden.

Ten tweden, of het geviel, dat imand
van de onderdanen, fttaande onder het ge-
bied van de Heer Gouverneur van Amboi-
na, imand van de onderdanen, forteerende
onder den Kimelaha, misdeder, ofte qua-
lyk traftteerden, zoo zal de Gouverneur
gebouden zyn de misdaders te ftraffen, dog
onder zulken referve, dat imand van des
Kimelaha's volk daar by zal zyn, die ziet
ofte boord, of alles ook regtelyk toegaat, in
al zulke manieren zal de Kimelaha met zyn
onderdanen mede handelen, zoo imand zich
aan ds onze vergrypt.

Ten derden, beloofst de Kimelaha, dat
geene nagelen aan niemand zal verkoopen,
nog van de zyne laten verkoopen, als alleen
aan de Nederlanders van de bovengemelde
ftaat, en voornoemde Compagnie.

De gevangenen, ende weggelopenen flaven
van wederzyden zullen blyven in verzeeke-
ringe ter plaatze daar die zyn, tot 'er tyd
toe dat daar nader aan wederzyde van ge-
fprooken, ende gehandelt zal werden.

Dat mede van nu voortaan, aan weder-
zyde niet en zal getragt werden, om den

een des anders onderdanen met lift te onttrek-
ken, ofte tot oproer te bewegen, maar yder
zal zyn onderdanen na zyne wetten, ende
goeddunken regeeren, zonder dat de eene ofte
de andere party in des anders zaaken zal
hebben te zeggen.

Wat vorder betreft de limiet-fcheiding-
ge, hoe wyde ende breed yders gebied ftrekt,
zal blyven ftaan, tot dat by de Ed. Heer
Gouverneur Generaal, ende den Konink
van Ternate, ofte haar Ed. gecommiteer-
teerden, daar in zal werden geaccordeerd,
ende goedgevonden, gelyk voords mede in
alle pointen hier boven fttaande, ende die daar
nog by ofte toegedaan zoude mogen werden.
Dit bovenftaande belooven beide de partyen on-
verbreekeelyk te onderhouden, zoo lang by den
Ed. Heer General, ende de Konink anders
zal geordonneert werden, dien volgende hebben
dit met eigen handen onderteikent, ter pre-
fentie van de ondergefchreven getuigen. Actum
in 't Nederlands comptoir Hitoe
ady 5 Juli A. 1626. was geteekent Jan van
Gorcom C WVS D. CWT 't merk van
de Konink van Noeffanivel, Radja Soya,
't merk van ✠ Don Andrea. Manoel
Caftanho, Paulo Gomes, 't merk van ✠
Simon Baguwala, 't merk van ✠ Steven
Ticera GVS gls, 't merk van den Capitein
Hitoe, 't merk van de Jonge Pati
Toeban, 't merk van Toctohatoe.

In 't jaar 1626 heeft hy 't nieuw zie-
kenhuis, door de Heer van Speult be-
gonnen, byna voltooit, ook heeft hy
drie redouten gebouwt. De eene op de
pas Baguwala, beftaande in een groot
iterke wooning met een halve maan, en die
de naam van Middelburg droeg. De
tweede Zelandia genaamd, op 't Eiland
Oma, doch deze was zoo qualyk ge-
plaatft, dat men van 't gebergte daar in
fchieten, en de zelve commandeeren kon,
behalven dat zy ook te verre van de riev-
vier, of water-plaats, af lag. De derde,
Hollandia genaamd, lag op Honimoa.

Tot dezen tyd toc hadden de weder-
ftannigen van Hooctmoeri hier aan 't Ka-
fteel huis gehouden, doch door dezen
Landvoogd vergiffenis van hunne mis-
daad bekomen hebbende, zyn zy door
hun hoofd, Don Pedro, aan de pas Bagu-
wala gelegd, van waar zy met der tyd
weder na hun oud dorp, den Zuid-hoek
omleggende, afzaktten.

In 't jaar 1627. den 19 Maart ver-
fcheen hier de Heer Commiffaris der
drie Oofterfche Landvoogdyen, Gillis
van Zeyft, met de fchepen Orangie, en
den Briel, om te vernemen, hoedanig
de Landvoogden in de zelve al huis hiel-
den, en op Batavia daar bericht van te
geven.

Om nu ten naaften by te weten, wat
zodanig een Commiffaris in ider Land-
voogdy

1627. voogdy verriecht, zullen wy maar aan-
wyzzen, wat dezé Heer hier in Amboina
gedaan heeft.

Zyn eerste werk, dat hy begon, was
alle de boeken van 't Comptoir, te we-
ten, de Negotie-boeken, Guarnisfen of
foldy, en winkel-boeken na te zien, te
doorzoeken; *punteeren*, *semmeeren*, en
die tegen de *journaalen*, en andre byzoi-
dere boeken; te *confronteeren*.

Hy bevond alle de zelve op ultimo
Februari gesloten, niet en wel (eenige
weynige sehryf-fauten uitgenomen) op-
gesteld, hochdanig hy ook de boeken van
de comptoiren Hitoc, en Larike gehan-
delt, en die hy mede wel bevonden
heeft; weshalven hy die met de eerste
sehepen na Batavia zenden zou.

Na 't *punteeren* der boeken had hy een
balance uit de nieuwe Negotie-boeken
doen trekken, en de restanten in de pak-
huizen daar tegen nagezien, dewelke hy
bevonden had met de zelve te accordee-
ren, bevindende ook de goederen in
zich zelve zeer wel gesteld, en in goe-
de pakhuisen geplaatst.

De voorraad, die nog in 't Kasteel
was, bevond hy deze te zyn:

- 60 Vaten spek, en vleeseli.
- 60 Aamen olyven-olie.
- 6 Leggers Spaanshe wyn.
- 3 Dito wyn-azyn.
- 2 Vaten Hollandsehe boter.
- 8 Lasten zout.
- 70 Baalen Japans meel.
- 40 Dito boonen.

Nevens meer andere kleene provisien.
De soldaaten wierden gemeenlyk alle
ne ding maand af betaalt.

Hy vond het Kasteel van een gracht,
waar in gemeenlyk vyf voeten water
staat, voorzien, hebbende wel muuren
van steen en kalk, en ook vier punten,
doch de landelyke waren vry grooter als
de zee-bolwerken, en wat hoogér óp-
getrokken, met aarde gevuld, en rón-
dom met wallen bezet, behalven aan de
Zeekant. Tusschen beide deze Zee-bol-
werken stond een groot huis, reikende
van 't ene tot 't ander bolwerk, waar
in de Heer Landvoogt, Opperkoop-
man, en meer andere dienaars, woonden.
Boven had men een foldering, die zoo
voor de pakken en kleeden-kassen, als
ook tot een wapenkamer, diende, die
ook brandvry, met pannen gedekt,
en tegen alle verrotting voorzien was.
Onder deze woning was een pakhuis
om alle de levens-middelen, en nagelen
te bergen. En zoo bleef dit Kasteel ook
tot A. 1655.

Al de kleeden wierden uit de winkel,
waar in de Onderkoopman *Nicolaas
Maarsman* was, verkogt. Zy stond wat

landwaard, dog binnen het Kasteel, en
ider kon daar ut zyn gerief krygen. Voor
zyn komit was 't Kasteel zeer zwak van
volk, zoo dat 'er sondaags maar 84 per-
soonen by de parade versehenen; daar
dan nóg al eenige tinamerlieden en met-
selaars onder waren; dog zy wierden
met twee Compagnien van 160 man,
hen nú van Batavia gezonden, versterkt;
van welke egter nog 32 man na Ternate
vertrokken. De gansche bezetting in
deze Landvoogdy bevond hy 450 man
sterk te zyn, waar van 'er 160 op de
buiten-comptoiren, 50 op deze en gene
jagten, en de overige in 't Kasteel, lagen:

Hy bevond toen aan het Kasteel deze
navolgende dorpen:

<i>Noeffanivel</i> , sterk zynde weerbare man- nen.	450
<i>Soya</i> .	250
<i>Hatiroe</i> .	110
<i>Halong</i> .	220
<i>Poeta</i> .	299
<i>Mardbeyka</i> .	110
	<hr/>
	1230

Nog waren op 't gebergte van Leyti-
mor de dorpen:

<i>Kilang</i>	} te zamen uitmakende weerbare -mannen.	400
<i>Nako</i>		
<i>Hataloe</i>		
<i>Ema</i> .	} 350	
<i>Roeton</i> .		
<i>Hoekorila</i> .		
<i>Leabari</i> .		
<i>Hoetoemoeri</i> .	300	
<i>Baguwala</i> .	150	
<i>Soeli</i> .	60	
<i>Way</i> .	100	
<i>Liliboy</i> .	100	
<i>Hockonalo</i> .	40	

Hatoe, staande onder *Noeffanivel*, en na
de west-zyde van 't gat gelegen. 80

Alang. 250

Dit waren al te zamen Christenen, on-
der 't Kasteel staande, die pas 60 Bahá-
ra's nagelen jaarlyks konden opbrengen.
2560

Larike en Wakkasihoe, twee Moor-
sche dorpen, mede onder het Kasteel
staande, zouden waarschynelyk by dit
Moesson wel 70, en by 't naaste Moes-
son wel 250 a 300 Bhären nagelen kon-
nen leveren. Hier lag een Koopman,
en alzoo men de Ternataanen en Moor-
ren niet veel vertrouwde; nog 17 sol-
daaten onder een fergeant, die hun ver-
blyf in een kleene sterkte hadden. De
Inlanders waren 'er sterk, weerbare man-
nen.

Oeriën en Affaloelo, konden nu 30, dog 't aanftaande Moeffon wel 70 Bhären nagelen geven. Hier was een kleen fortjen, een fergeant, en 24 foldaaten. Ook lag 'er een adffitent om de nagelen te ontfangen, waar toe hem van 't Kasteel een cargafoen van 2000 gl. gezonden werd. De Inlanders waren hier. 150

En ftonden mede onder 't Kasteel.

Op 't Eiland Oma waren tot de Ternatänen in Aug. 1626 overgelopen de dorpen der Mooren.

Hatoeaba. }
Caylo. } fterk weerbare mannen. 1000
Cabaew. }

Buiten deze waren 'er verfcheide Chriften-dorpen.

Oma. }
Aboro. } fterk. 300
Kariboe. }

Deze waren met de andre in oorlog.

Op 't Eiland *Liafe*; of *Honimoo*; waren de Dorpen.

Oelat. }
Toebaba. }
Papero. } fterk 1500
Nollot. }
Itawacka. }
Sirifori. }

Hier was een Compagnies huis, een fergeant, en 17 foldaaten, zy konden 4 Coracora's opbrengen; en aan de Ooft-zyde waren nog weerbare mannen. 600

In het dorp Ihamahoe; waar onder nog 5 Moorfche dorpen ftonden, die den Ternataan meer, dan ons, genegen waren, en die tot de Hongi 3 Coracora's konden opbrengen, waren 'er. 400

Op Noeffalaoet had men *Titaway*; en de daar onderftaande dorpen.

Sila. }
Leynitoe. } fterk met de verdre. 1500
Abobo. }

Deze zyn alle Chriftenen, konnende 4 Coracora's opbrengen.

nen: Hier was een kleen Fortje, bezet met een fergeant, en 18 foldaaten, en vielen daar geene of zeer weinig nagelen; dog het was een bequame plaats, om van daar met kleene vaartuigen op de vreemde handelaars, ende Macaffaarfche, Malciffe, en andere jonken te kruiffen, die gewoon waren zig ten handel na Manipa, Loehoc, en Cambello, te begeven. Men had hier ook een ftuk geichut, en zyn toebehooren. En weerbaare mannen. 400

Die den onzen toegedaan, en redelyk gehoorzaam waren.

Op 't Eiland Ceram had men de dorpen

Camariën (daar niet dan Zagoe valt) fterk 200

Ten deele Heidenen, ten deele Mooren.

Roemakay, alle Mooren, onze onderdanen; dog meest Ternataanfch gezint, fterk 100

Latoe. } Mooren, Ternataanfch
Hoewalay. } gezint, fterk 350

Egter ons nog gehoorzame.
Elipapoteh; ten deele Mooren, ten deele Heidenen, fterk 90

Den Ternataanen meer dan ons, genegen; gevende niet dan Zagoe.

Coak, alwaar 't fortje Harderwyk plagt te leggen; doch deze menfchen vreesden zeer voor den Ternataan. Dit dorp met eenige omleggende plaatfen was fterk 600

Men had hier nog eenige bergboeren, anders Alfoereefen genaamd, fttaande onder deze Koningen: 1740

Radja Saboelau, fterk 1700

Radja Somiet. 600

Radja Wazia. 300

Radja Latea. 120

En nog meer andre Radja's. 270

2990

Deze ftonden mede onder 't Kasteel, dog men moeftze, wanneer men hengebruiken wilde, met Coracora's van Ceram haalen, alzoo zy op 't gebergte woonen, en geen vaartuigen hebben. De Heer Landvoogd van *Govom* was van voornemen, om eenige van haar van het dorp de *Coak* op 't Eiland Oma te doen zetten; om die wederfpannige Moorfche dorpen weer tot haar pligt te brengen, alzoo alle de ingezetenen der Ambonfche Eilanden doodelyk benaeuwde voor hen waren; dog door andere redenen, wierd deze Heer Landvoogd bewogen, dit voorecft nog uit te ftellen.

Op Ceram waren nog deze dorpen als *Tamilau*, fterk weerbare mannen 320

Haja.

8860

Dog die vorige wederfpannige 1000

Hier af getrokken, blyven 'er over. 7860

Op alle die voorz. plaatfen zoo van 't Eiland Amboina, als op de omleggende Eilanden, wiefsehen nu nog weinig nagelen, dog in de laafte 5 a 6 jaaren had men fterk aangeplant, en men leefde in hope van, na 4 a 5 jaaren, een fchoonen oogft daar van te zullen inzamelen.

Buiten deze had men ook het Eiland *Amblaeuw*, niet verre van 't Eiland *Boero*, en omtrent 12 mylen van 't Kasteel gelegen, op 't welk ook Mooren woo-

Z A A K E N. 61

627. Hoja.	100
Tolotti.	250
	<hr/> 670

En noeh meer andere, welker sterkte men niet wift, dog te zamen op dat Eiland wel 5000 man uitmakende.

Op die kust van Ceram onthielden zig de Ternataanen ook op Lucicla, de zelve plaats, daar *Hidajat* van *Gammajongi* was gekomen; zynde ontrent 90 huisgezinnen, die zich versterkten op een hoogte, die niet van voren; doch van agteren; eenigfins genaakbaar, en daar de weg zoo breed was; dat 'er wel 6 perfoonen nevens malkanderen konden gaan; hoevel by de onzen nog weinig bekend. Ook hadden zy 2 a 3 stukken yzer geschut daar op; waar mede zich *Kimelaha Leliat* tegen ons verdedigde; zy waren sterk weerbare mannen, ontrent 90

Die van Loehoe, Locki, en andre daar onderhoorende onderzaten, van den Konink van Ternate, waren sterk. 2500

Hadden by 't groot Moesson 400 Baharen nagelen gehad, en waren redelyk van Zagoe voorzien.

Nog een dorp op Hoewamohels Zuidhoek, sterk 200

Cambello en Lessidi, sterk 1000

Kelang, onder de 2 laatste staande; sterk 400

4190

Cambello en Lessidi, hadden te vooren by een groot Moesson wel 3 a 400 Bahaar nagelen gehad; doch de Heer van *Speult* had hun boomen bedorven, gefchild en uitgehakt; weshalven zy geen grooten lust tot het plukken der nagelen hadden, ten ware by de komst der vreemdelingen; die dit jaar met 3 Javaansche jonken voor Cambello, en met 2 Macassarsche voor Lessidi, geweest waren, om welke reden de Heer van *Gorcom* 'er 't schip den Briel na toe gezonden had, om 't verkoopen der nagelen aan de zelve te beletten.

De Hitoeesen onder Capitein *Hitoe* waren sterk 3000

deze schein onze vriend te wezen, dog was in zyn hart geen haar beter, als de Ternataanen; egter moesten wy hem nog al vleyen, om het nog wat dragende te houden: want anders verkofst hy zyne nagelen zoo wel; als de andren, aan de vreemde handelaars; doch ziende; dat met deze 2 schepen 2 compagnien soldaaten gekomen waren; zoo had hy zich vry schappelyker gedragen, en gedurende 't aanwezen van den Heer *Zeyß* van den 19 Maart tot den 17 May wel 80 Bahaaren nagelen geleverd; met hope dat hy tot de 300 Bahaaren toe leveren zou.

Deze Capitein *Hitoe* stond; als men recht spreken zal, wel mede onder de E. Compagnie, doch hy had het van tyd tot tyd zoo verre gebragt; dat hy van de Hollanders niet anders, dan een bondgenoot, wilde aangezien zyn, dat de onzedulden moesten, wetende, dat hy onze vyand in zyn hart, en een boezem-vriend van de Ternataanen, was, van welken Koning hy al zedert twee jaaren onderstand tegen ons verwagt hadden, voorgevende, grootelyks verongelykt te zyn. Zyne drangredenen tegen ons waren deze vier:

1. Dat de Heer van *Speult* zoo veel nagelboomen in het distrikt van dien Koning bedorven hadt.

2. Dat men 't Hollands geld daar tot betalinge der nagelen invoeten wilde.

3. Dat men hunne stranden, by 't nemen van verscheide Macassarsche vaartuigen, geviolert had.

4. Dat de Heer van *Speult* voor zyn vertrek gezogt had, alle de veroverde Landen der E. Maatschappy in alle onderdanigheid te brengen; daar de Ternataanen op de onderdanen van de kust Ceram zeer jaloeers over waren, alzoo zy zeiden, dat die onder hen stonden.

Welke geschillen, zoo zy door den Heer Opperlandvoogd van Indiën niet tydig beslist wierden, zoo kon het licht gebeuren, dat een groote magt van *Corcora's*, nu al lang van hen verwagt, uit Ternate hier quam te verschynen; dat ons veel moeite geven zoude.

Egter konde men merken, dat men die Ternataansche Hongi niet veel zou te vreezen hebben, als op Oeriën en Larike, maar goede Reduiten waren, daar beide die plaatfen ider maar een slegt fortje hadden.

Op Larike was maar een hooge vierkante pagar van pallissaden, daar ruitgewyze 2 torens op beide de hoeken schuins over malkandren lagen, met steen en aarde zoodanig gevuld, dat de pallissaden, die men zoo dicht aan een niet zetten kon, boven als een borstwering 'er uitkeken, in 't midden van welke pallissaden 't huis van de Koopman stond, van houte stylen in de aarde, en verder met *Gabba Gabba*, opgetrokken, en met pannen gedekt, dog niet brandvry; en niet zeker tegen zoo een Ternataansche Hongi. Zy was verzien met 4 stukken geschut, 1 bas, en zyn toebehooren, en had tot bezetting een sergent met 17 soldaaten.

Het Fortje van Oeriën, door de Heer van *Gorcom* begonnen, was nog slegter, zynde meest vierkant van aarde opgemaakt, met 2 ronde torentjes, aan ieder hoek een, schuins over malkandren, rondom met houte pallissaden aan de wal-

A. 1627. len; voor 't uitvallen van de aarde bezet, welke wallen door den gedurigen regen vry gezakt, en door de palliffaden doorgelopen, nu niet boven een mans lengte hoog waren, dies men op zommige plaatzen zoo wel tusschen de afgewekene palliffaden, als door de poort, 'er inkomen kon. Ook was 't huis in 't midden met gabba gabba opgetrokken, met Atap bedekt, en niet brand-vry, beginnende hoe langer hoe meer te vervallen, ook met 2 stukken geschut, en dooreen sergeant met 24 foldaaten bezet.

Aan deze 2 plaatzen lag egter zoo veel gelegen, dat, dewyl de Compagnie hier de meeste nagelen van hare onderdaanen bequam, die Mooren waren, en daarom zoo slegt gedekt zynde, te lichter tot de Ternataanen en Hitocéen, die 'er beide op loerden, overvallen zouden; men daarom deze plaatzen vooral behoorde te verzekeren, dat met eene groot Reduit genoeg geschieden kon, doch de Heer van Gorcom was voornemens opieder van deze twee, en op meer andre plaatzen, Reduiten te leggen, die men met 6 a 8 man zou kunnen bezetten, en dan zou men wel 60 a 70 man meer aan 't Kasteel kunnen plaatzen, die zy nu, om de buiten-fortjens missen moesten. Het steenen huis te Hatocaha op Oma had de E. Compagnie niet meer als 306 gulden gekost, waar mede men ook dit werk zou kunnen opstellen, alzoo 'er de Inlander niet ongenegen toe was, en de Compagnie zou moeten zorgen voor 't geen 'er de metselaar, timmerman en smit, aan zou moeten maken.

Het werk van Oerien, dat zy met punten en palliffaden maken, koste haar nu al 3000, en dat op de pas weinig minder, als 700 gl; dog hier stond nu al een steene huis, dat byna voltrokken was; met zyn eene zyde aan de zee, die door een groote halve maan omvangen was, welk zich zoo verre uittrekt, dat 't huis aan weérzyden na 't land toe alles bestryken kon, zynde alles gemetzeld werk, en reeds opgemaakt, uitgenomen dat aan 't huis nog wat ontbrak. Hier lagen op dit Hatocaha 4 stukken geschut, en 22 foldaaten onder een sergeant, zynde de onzen hier tegen de Europeers en Ternataanen gedekt, als 'er maar geen geschut voor gebragt werd.

Lyft
der Fort-
ten en
Reduiten
in Am-
boina.

Lyft van de Forten, en Reduiten (behalven 't Kasteel Victoria) in Amboina, mitsgaders hare bezetting.

Larike heeft een fortje met 4 stukken, staande onder een koopman, sergeant, en 17 foldaaten, dus sterk, mannen 19
Oerien, een fortje met 2 stukken,

onder een assistent, sergeant, en daar onder 23 foldaaten, dus 25

Hitoc, een gewezen bolwerk, nu een huis met 2 stukken, onder een Koopman, Luitenant, en 27 foldaaten. 29

De Pas, een Fortje met 4 stukken en toebehooren, onder een sergeant, en 21 foldaaten. 22

Oma, een houtte huis met 2 yzere stukken, onder een sergeant, en 10 foldaaten. 11

Liasé, een houtte huis, onder een sergeant en 16 foldaaten. 17

Ambakauw, een Fortje met een stukje, onder een sergeant, en 17 foldaaten. 18

Hatocaha, op Oma, een steene huis met een stuk, onder een sergeant, en 20 foldaaten. 21

Alle deze plaatzen konden zeer licht in staat van verdediging gebragt werden, als wy daar door alle de nagelen in onze handen bekomen konden, maar de Reduiten leggen juist niet, daar de beste nagelplaatzen zyn, uitgenomen Larike en Oerien, daar wel de meeste vallen; die wy nog in handen krygen.

De voornaamste nagelboschchen zyn op Hitoc, en onder deszelfs jurisdictie, die ook een groot verband van vriendschap met die van Ceram hadden, daar ook veel nagelen zyn, welke zy alle, volgens de contracten, tegen 60 Ryxdaalders de Bahara aan ons moesten leveren; dog dit hadden zy nu al in veele jaaren niet gedaan, maar die aan vreemde handelaars tegen 100 en 120 Ryxdaalders verkogt. En zy, hier op verlekert, zouden hoe langer hoe minder de contracten houden, en dienden, derhalven door geweld van wapenen tot reden gebragt, om zoo met 'er tyd eens meester van alle de nagelen te worden.

De Ternataanen op Lochoe waren zoo stout geworden, dat zy niet alleen de contracten wegens de nagelen met voeten traden, en de zelve mede voor 100 Ryxdaalders, en meer, aan de Macassaren, Javaanen en Maleyers (die men allereerst behoorde te vernielen, en te verbranden) verkochten, maar zy hadden, zelf by 't aanwezen van de Heer Zeyff, een Tsiampan met twee vryborgers, en agt Chinesen en swarten op zekere nagt, dat zy na Noessalaoet uit visschen gingen, door 4 Coracora's van Bonoa doen nemen, de 2 Hollanders dood geslagen, en de rest den 5 April, vier dagen na hun gevankenis, wederom gezonden.

Hier over had de Heer van Gorcom aan Kimelaba Leliato wel geklaagt, en over dezen moord, en verdere mishandeling van ons volk, recht verzogt, dog hy zeide geen kennis ter wereld daar van te hebben.

ben, belovende egter, zoo 't waar was, recht daar over te doen, daar nooit iets op gevolgd is.

Dit alles had de Heer Landvoogd met zynen Rade wel ryp overwogen, maar niet konnen goedvinden, om de zelve, schoon hy de magt van volk wel had, nu nog met geweld tot reden te dwingen, en voor al met die van Hatoeha tot beter gelegenheit te wagten, beft keurende tegens den *Kimelaba*, en die van Hitoe, nog te winnen, welke laatste, zeer stout en verwaand geworden zynde, voor geen onderdaanen, en niet anders, dan bondgenooten, wilden aangezien zyn; doende de onzen grooten overlast, zoo dat het vry beter was, dat deze Mooren hier van daan genomen, en alleen Christenen op 't ganfch Eiland Amboina gefield wierden, want dan zou men Ceram beter konnen betugelen, en jaarlyks wel 5 a 600 Bahaar nagelen alleen van dit land krygen; maar daar toe zouden wel 1000 foldaaten, behalven onze trouwe Amboineefen, noodig wezen; maar als men 'er hun nu al uit had, zoo zou men nog al eenige jaaren werk hebben, om hier zoo veel Christenen te krygen, alzo 'er voor zoo een groot ftuk Lands ten minften wel 3000 mannen vereifcht wierden.

Na deze aanmerkingen ontrent die van Hitoe berigt de Heer *Zeyff*, dat de Heer *van Gorcom* aan alle de Kasteels-onderdaanen belaft had, dat ider mansperzoon jaarlyks 10 nagelboomen moest aanplanten, 't geen in korte jaaren veel boomen uitleveren zou. Men had nu reeds veel boomen, maar zy waren nog jong, en droegen zoo wel niet, als die van Hitoe, om dat de grond zoo goed niet was.

Van de 400 klappus-boomen, door den Heer *van Speult*, op zeker veld by 't Kasteel geplant, waren 'er maar 6 a 700 om dat de aarde te zandig was, opgekomen. Ook had men hier nog 2 thuienen, met 30 a 40 jonge oianje en limoenboomen beplant.

Ontrent de nagelgewaffen vond men hier groote verandering. In de vorige tyden had men om de 5 jaaren een groot, en daar na dan een klein gewas gehad; dog nu stond 'er een goed gewasch voor handen, en waarfchynelyk zou 't naaste nog grooter zyn. Men had dit jaar een goed gewasch op Hitoe en Larike, en nu stond 'er een schoon op Thiel te wagten, en derhalven toekomende jaar weer van Hitoe, Oerien en Larike, van welke beide plaatsen men wel 300 Bahaar, en niet minder van Hitoe, te gemoet zag.

Van Loehoe en Cambello, kon men niet veel zeggen, alzo die nagelen meest in handen der vreemdelingen quamen,

dat niet wel te beletten zou zyn, ten ware men altyd twee jagten in 't vaarwater hield.

In de Landraad had de Heer *Zeyff* deze leden nu gevonden:

Den Heer Landvoogd *Jan van Gorcom*.

Leden
van den
Land-
raad.

Radja Andrea van Noeffanivel.

Manuel Koning van Kilang.

Radja Soya, *Laurens de Sylva*, in plaats van den overleden *Latoe Confina*.

Don Andrea, *Pati* van Halong.

Mannel Caftanja, *Hboekom* van Hatave.

Paulo Gomes, hoofd van Mardheyka, in plaats van den overleden *Lucas Carvalho*.

Antoni Heboerwat, Orang Kaja van Tawiri.

Pati Alang.

Simau Ema.

Simau Baguwala.

Don Pedro, Orang Kaja van Hoetoe-moeri.

Bakar Bess, *Pati* van Way.

Steven Ticera, Orang Kaja van Poeta.

Ferdinando, *Pati* van Noeffanivel.

Dog de Orang Kaja van Tawiri, en *Pati Noeffanivel* wierden om zekere reden uit den Landraad, en de Orang Kaja van Latochalat, zynde de andre helft van Noeffanivel, in hun plaats gezet, zoo dat 'er nu nog 14 leden bleven.

Die de
andre
verga-
dingen.

Behalven dezen Inlandfchen Raad van Justitie, vond hy nog eenanderen Nederlandfchen Raad van 't gerecht, waar in deze agt leden zaten:

De Heer Landvoogd.

De Opperkoopman.

De Capitein.

Twee Onderkooplieden.

Een Luitenant.

Twee fergeanten.

Nog vond hy een vergadering van kleine zaaken, in welke deze zes leden zaten:

Philip Lucaszoon, Opperkoopman.

Aarnout Huibertzen, Onderkoopman.

Gerard du Pree, Onderkoopman.

Mabu de Klerk, vry-borger.

Theunis Jacobszen, vryborger.

Jan Dirkszen, fiffcaal.

Het garnifoen toen in Amboina, en op de buiten-comptoiren leggende, quam de E. Maatschappye f 238394-16-12 te kosten, waar onder dan mede gerekend wierden 30000 gulden, die op Hitoe aan nagel-fchulden uitftonden, die men niet licht inkrygen zou. Ook stond de Hollandfche borgery al vry wat ten agteren, en eenige Chineefen waren aan de E. Maatschappye ruim 8800 gl.fchuldig, en niet in staat om de helft te betaalen; dog, om hen niet eens klaps te bederven, was beft dat allenskens in te vorderen.

De perfoonen, by hem in dienst gevonden, waren over de 600 fterk, zyn=

A. 1627. zynde in qualiteit, en winnende gagieals by ider is nedergesteld.

1 Landvoogd, winnende ter maand.	200-0-0
1 Capitein.	80-0-0
3 Luitenants, hier, en op de buiten-comptoiren, zamen	170-0-0
2 Vaandrags.	82-0-0
13 Sergeanten.	296-0-0
4 Corporaals der adelborsten, en Capitein des armes.	71-0-0
13 Corporaals der foldaaten.	203-0-0
4 Landspastaten.	49-0-0
362 Adelborsten en foldaaten.	3490-0-0
17 Scheeps-timmerlieden.	324-0-0
5 Metfelaars.	41-0-0
9 Smids-gezellen.	136-0-0
13 Diverfe ambagts-gefellen.	247-0-0
5 Barbiers, opper en onder.	85-17-0
26 Konftapels en bofchietters.	335-10-0
22 Inlandfche Ambonfche fchoolmeesters, en studenten.	315-7-0
21 Perfoonen, als Fifeaal, Secretaris, Boekhouder, Appointe's, Schoolmeester, Kofter, Voorlezer, jongens, en andre.	390-13-8

^t Logie-volk.

1 Opperkoopman ter maand.	130-0-0
6 Kooplieden, of Onderkooplieden, hier, en buiten.	224-0-0
12 Affittenten, hier en buiten.	224-0-0
3 Predikanten, en krankbezoeker.	206-0-0
4 Schippers der jagten.	142-0-0
2 Stierlieden dertelvc.	63-0-0
45 Varende perfoonen, op de zelve en elders.	424-0-0

594, welke met nog eenige andre 616 perfoonen uitmaakten, die ter maand wonnen. 7911-7-8
Buiten deze waren 'er nog 308 flaven, die geen gagie wonnen.

De onkosten, A. 1626 hier in Amboina gevallen, waren van ultimo Febr. 1626 tot dito Febr. 1627 deze:

Onkofter der guarnifoenen.	30507-19-2
Shenkagien.	4775-1-1
De fchoulen en studenten 'er in.	249-18-0
't Hofpitaal.	2599-10-6
De Fortificatien.	31399-8-2
De Kerk van Amboina.	93-12-8
De generale rantfoenen.	33421-19-0
De foldyen.	64089-10-15
't Schip Monnikendam verftrekt.	963-8-4
't Jacht Mocha.	5081-12-1
't Jacht Peru.	2671-0-12
't Fregat Suratte.	2139-18-1

te zamen gl. 178204-18-4

Behalven de onkosten van twee fchepen, die jaarlyks tot dienft van 't Kasteel van Batavia gezonden werden, om de noodige levens-middelen, en Ammunition van oorlog hier te brengen, en om de nagelen van hier na Batavia te vervoeren.

Dit jaar was 'er op de kleeden, en andre waaren, gewonnen f74484-4-4 waar onder men deze navolgende winften reekenen moet, als:

	Ryxdaalders
Vanden accys van wyn.	100
Tol van inkomende goederen.	1555½
Tol van uitgaande goederen.	238
Accys of pacht van 't beftiaal	68½
Hoofdgeld der Chinefen.	906
Pacht van de tappers.	246
Van de araksbranders.	282
Van 't verkoopen der huizen.	85
Van andre zaaken	1000
Van de clappus-boomen.	987½

Ryxd. f469½ of gl. 13947-17-4.

Soo dat, als men alle de winften van de onkosten aftrok, dan nog aan zuivere onkosten overbleven 103520-14-2.

De Fortificatien belipen hier wel veel in de onkosten, dog, over den geheelen ommeflag gerekend, waren die nog vry matig.

Het nieuw ziekenhuis, nu byna voltrokken, stond onder twee gevels. Het was twee folders hoog, voorzien van fchoone kamers, en een fchoon pakhuys, zoo men 't hebben wilde, en dit had in deze twee jaaren nu al 8800 guldens gekoft, dat vry veel was, dewyl men het met een veel kleiner ftellen kon, en daar 'er overvloedig pakhuizen in 't Kasteel zyn. Het is zoo groot, dat men 'er wel 600 mannen in zou kunnen bergen, hebbende veel vensters, en wel 32 fchietgaten op de bovenfte foldering, zoo dat het wel voor een vefting; en by de komft van Europeers alhier zoo wel tot ons na-deel, tegen 't Kasteel aan, als tot ons voordeel, zou kunnen dienen, weshalven, indien 'er dit ziekenhuis niet lag, het 'er niet behoorde te komen.

Van de Ammunition van oorlog, hier toen gevonden, liet de Heer Zeyft een nette lyft, van alle foorten, ook de wapenen, en de ftukken gefchut onder ider comptoir byzonder, volgen, die wy hier niet willen inlaffen, om dat zy te veel plaats zouden beflaan, zynde het genoeg dat 'er overal 65 metaale, of yzere ftukken en baffen in 't Kasteel, of op de Coracora's, en nog 19 ftukken klein gefchut, falconetten, of baffen, op de buiten-comptoiren, 188 musquetten, 196 ftuks stormhoeden, 107 pidarms of ftekaden, 148 forquet-ftokken, 96 lemmers, 122 lange

lange pieken, 16 bandeliers, en 47 hengfels in de wapen-kamer waren.

Hy bragt ook op Batavia een net bericht wegens den staat van den Godsdienst alhier; dat wy op zyn plaats zullen voortbrengen.

Uit dit verhaal van den Heer Commissaris *Zeyß* blykt ons dan ten naasten by, wat een Commissaris by zyn komst in een Landvoogdy gewoon is te verrichten. Ook zien wy daar uit een kort ontwerp, hoedanig de zaaken van Amboina toen stonden; na welke verrichting die Heer den 17 Mai 1627 na Ternate vertrokken is, alwaar hy Koning *Modafar* nog in 't leven, en *Kaitjili Hbamza*, in April uit de Manihafe gevangen wedergekomen vond, dog deze Vorst quam nog dit zelve jaar te sterfen, en *Hbamza* (gelyk wy onder Ternate zien konnen) in zyn plaats te volgen.

Ondertusschen had de Landvoogd *van Gorcom* in dit jaar een zeldzaam voorval met den Landvoogd van Banda, *Pieter Vlak*, die den 28 van Juli met een *Orembaey*, en een fraey geselschap (gelyk wy onder Banda breeder aanhalen) ter visite agter 't hooge land *gegagan*, van zyn eigen scheppers, *Poelorbunders* zynde, gevangen genomen, en na *Kelibon* gebragt was, willende hem niet ontfaan, ten zy wy alle de gevangene *Poelorbunders* eerst in vryheit stelden, 't geen voor die van Banda onmogelyk was.

De Heer *van Gorcom*, kennis hier af gekregen hebbende, vergaderde spoedig eenige magt byeen, om dien Heer met zyn geselschap te verlossen. Hy vertrok den 1 October met 12 Ambonische *Coracora's*, dog quam, wegens s'waar weder, niet voor den 23 met 9 *Coracora's* in Banda, alwaar verstaande, dat de Landvoogd op *Kelibon* was, is hy ten eersten daar na toe gerukt, en den 2 Nov. aangekomen, alwaar hy na eenige dreigementen den Landvoogd, Capitein *Nicolaas Colf*, den Secretaris *Izaak van der Voort*, en Justit. *Maria Keizers*, zonder randsoen los kreeg, dog de Opperkoopman, *Jaques Senepaar* was bevorens, in 't overtuiken na Banda, weggeraakt, zonder dat men oit gehoord heeft, waar hy gebleven is.

De Heer *van Gorcom* bragt dit geselschap, en den ziekeleyken Heer *Vlak*, den 10 November in Amboina, alwaar hy metter tyd wat verquikt zynde, den 22 December met 2 schepen na Banda gekeerd is.

In 't einde van 't jaar 1627 was de Heer *Carpentier* den 10 November ook na 't Vaderland vertrokken, en door den Heer *Coen* als zesden Opperlandvoogd weer vervangen, waar mede wy ook dit jaar besluiten.

II. DEEL VAN AMBOINA.

1628. den 3 Januari quam hier 2 nieuwe Commissarissen van Batavia, om de zaaken weer op te nemen. Zy vonden aan 't Kasteel geen klagten, weshalven zy na Hitoe, en verder na Lochoe togen, om met *Kimelaba Leliato* over de grenzen van den Koning van Ternate, en van de E. Maatschappye alhier, te spreken, en daar over met malkanderen te verdragen.

Leliato hield staande, dat wy zynen Koning veel van zyne onderdaanen onthielden, die eerst weer onder die Vorst moesten gebragt worden, eer wy inalkander over 't verdere konden verstaan. Hy stelde dierhalven in 't breede alle plaatsen op, die hy oordeelde zynen Koning toe te behooren, dat zoo verging, dat, na zyn opgeven, wy byna ganich Amboina dan wel hadden moeten overgeven, dog het was maar een lofsen eisch, zonder dat hy eenig bewys daar van, gelyk hem dat in de later tyden klaar aangewezen is, geven kon.

Dus bleven de zaaken voor dien tyd onbeslist, aangezien het grillig en korfelig hoofd van dezen *Kimelaba* niet te verzetten was. Men las eger op Hitoe, en Lochoe, een placeaat voor, waar by 't verkoopen en vervoeren van ingelen zeer scherp verboden wierd.

Ook hadden deze Commissarissen last, om alle soldaaten der buitenplaatsen, daar geen comptoiren waren, te lichten, dat door Capitein *Westerman* volbragt wierd op Amblauw, en onder den Inlander aldaar groote schrik baarde, aangezien zy aldus voor 't geweld der Ternataanen geheel bloot gesteld wierden, dog men liet 'er op hun verzoek drie man.

Menlichtte ook de bezetting op *Hatoeha*, en brak het huis af; maar men liet de *Reduit* op *Oma* met 7 man bezet, trekkende ook 't volk van *Honimoa*, *Noesilaloet* en *Oerien*, daar men maar 6 man blyven liet.

Het nieuw huis op de *Pas* bleef staan, om dat men oordeelde, dat het in wesen blyven moest, al was 't maar om die van *Hoctoemoeri* in toom te houden. Ook had het afbreken van 't nieuw ziekenhuis op het strand van *Hative* geen voortgang; maar men bouwde dat voort, om dat het zoo quaelyk niet geplaatst was, als de Heer *Zeyß* geschreven had.

In Maart quam 'er agt jonken op *Lochoe*, vier op *Cambello*, en twee op *Manipa*, om de nagelen op te koopen. De Landvoogd zond den 7 zynen Opperkoopman, den Heer *Lucafoon*, wel na *Lochoe*, om *Leliato* tot het onderhouden van de contracten aan te maanen, maar dat belette niet, dat de onze die van *Loehoe* openbaar op 't verkoopen van hunne nagelen, juist daar niet, maar

1628.

Twee Commissarissen, en handel met *Leliato*.

te

A. 1628. te Cambello, derwaards zy ze brengen lieten, betrapten.

En wat hielp dat nu hen daar betrapt te hebben, dewyl de Pati van Cambello zoo stout was, van de onzen te doen weten, dat hy nog met den Landvoogd, nog met den Kimelaha, te doen had, en dat hy aan ons geen nagelen meer wilde leveren, vermits de Heer *van Speult* zyn meefte nagelboomen omgekapt had, dreigende verder, ook de reft zelf liever om te kappen, dan daar over gedurig zoo veel inorren aan zyn ooren te hebben; dog dat dit maar zeggen was, bleek klaar, alzoo hem de Heer Landvoogd al 't jaar te voren parangs, en volk daar toe, aangeboden had.

Leliato veinsde wel de vreemde vaartuigen van Cambello te willen weeren; dog zyn oogwit was niet anders, dan omze maar van plaats te doen veranderen, en na Lochoe te lokken, om 't geld, dat nu de Pati van Cambello trok, in zyn beurs te krygen. Hy verzogt hier toe wel onze hulp, maar kreeg nül op dat geveinfte requift.

Een op-
loop op
die zelve
plaats.

Men vond egter goed Campagnies effecten door 't jagt Moecha van Lochoe, en die van Cambello door de griffioen, te lichten, waar nevens drie bylen, en zoo veel parangs, aan den Pati gelaten wierden, om volgens zyn dreigement zyn verdre nagelboomen om te hakken, daar hy geen haaft mede maakte; maar terwyl ons volk hier nog was, ging door onvoorzigtigheid, een gelade musquet van een soldaat los, dat een Inlander trof. Hy viel ter'aarde, dog ftierf 'er niet van. Egter hier op volgden ten eerften een oploop, vooral van eenige Macaffaaren, die de onzen drongen fchielyk na de boot te vluchten, die 5 dooden agter lieten, waar onder de fchipper van 't fchip, *Frans Leendertzen Valk* mede was.

Dit was de tweede maal dat in deze gewesten 't Nederlandfch bloed gefort was, te weten, dat van die twee vrylieden, met de *Tjampam* uit vifchen gegaan, en door die van Bonoa gedood, en deze 5 lieden, die in dezen oploop 't leven lieten.

De Heer
le Febre's
komt
hier met
Patacka.

Ondertuffchen was hier den 8 April den Heer *Jacob le Febre*, gewezen Landvoogd der Moluecos, uit Ternate, met de Opperkoopman, *Jacob Janszoon Patacka*, verfehonen, zynde in die Landvoogdy door den Heer *Gillis Zeyff*, als president vervangen.

Zyn komft was (zoo veel het uiterlyk geleek) voor ons van veel belang, aangezien hy een brief van Koning *Hbamza* mede bragt, waar in hy aan *Kimelaha Leliato* verbood, en ook aan alle Orang Kaja's onder hem fttaande, op hooge ftraffe ontzei, geen nagelen aan vreemde handelaars te verkoopen, en ze alle alleen

aan ons te leveren. De brief was harte-lyk; maar dewyl hy zonder eenige meining van een geveinfte Koning gefchreven was, zoo quam 'er ook niets op te volgen. Ook fehreef hy wel meer diergelyke brieven; maar de tyd leerde ons, dat de *Kimelaha* brieven van zynen Koning gekregen moest hebben, by welke hy hem een geheel andren laft gaf, dat even zoo ten tyde van Koning *Modafar* gefchied, en op welke mede niet anders gevolgt was, dan dat deze *Kimelaha*, en de quadaardige OrangKaja's, geen eenen nagel minder, dan bevoorens, aan de vreemdelingen verkoften, dryvende dus opentlyk den spot met ons, alzoo zy nu geen een pond nagelen by ons ter fehaal bragten.

De beide Heeren Landvoogden, den 26 April op Hitoe vergaderd, fpraakten *Leliato* wel aan, om over de moord op Cambello recht te doen, maar zy kregen van hem niet dan goede beloften, zonder enig gevolg. Egter was 't voor ons nog de tyd niet, om iets tegen hen met geweld te ondernemen.

Niet lang te voren waren op Lochoe ook 40 Coracora's van de Xoelafche Eilanden gekomen, die daar by den anderen geraakt, en zoo ftout geweest waren, van twee Boetonfche vaartuigen, die na het Kasteel Victoria ftevendens, aan te taften, en die voor goede pryzen op Lochoe op te brengen. Wy eifchten die vaartuigen wel weder, te meer alzoo zy een brief van den Koning van Boeton aan ons mede bragten, maar *Leliato* zeide, dat hy over die Vloot niet eens te zeggen had, en dat wy daar over aan zyn Koning fchryven moeften, waar mede wy moeften te vrede zyn.

De Landvoogd *van Gorcom*, ondertuffchen nu al drie maanden aan een zwaar toeval te bed gelegen hebbende, vond goed den 16 Juni dezes jaars, in gezelfchap van de twee Heeren Commiffariften, na 3 jaaren min 2 dagen daar geregeert te hebben, na Batavia te vertrekken, en van daar de reize na 't Vaderland voort te zetten. Dat hy naderhand weder uitgekomen, en Landvoogd van de Moluecos, onder een nieuwe naam geweest is, konnen wy onder de ftoffe der Moluecos zien.

By zyn vertrek zond de *Kimelaha Leliato*, en de OrangKaja's van Lochoe, *Lefidi* en *Cambello*, eenige gecommiteerdens mede, om uit aller naam te klagen, dat men hun nagelboffen bedorven, de boomen om verre gekapt, en veel onderdaanen hen onttrokken had, verzoekende van den Heer Opperlandvoogd, dat hen de fchade vergoed, en het onttrokken volk weer onder hen gefield mogt werden.

In 't jaar 1628 den 16 Juni is de Heer Philip Lucaffoon, als zesde Landvoogd van Amboina, in plaats van de Heer Jan van Gorcom, gevolgt.

Dit was een wakker man, in de zaaken der E. Maatschappy alhier zeer oeffend, en ook zeer taalkundig, konnende zig wonder net, vaardig en fierlyk in de Malcitsche taal uitdrukken, dat ons in 't behandelen van de zaaken der grenzen (gelyk wy verder zien zullen) kragtig te stude gekomen is.

Hy, een Middelborger van geboorte, was hier drie jaaren Opperkoopman ge-

weest en had zyn Malcysch in de Malcysche landen zoo wel geleerd, dat hy den gacuwften Moor zelf wist pal te zetten, hen toonende; dat zy maar botmullen in die taal waren.

In Augustus vertrok hy na Hitoe, om te zien, of hy met Kimelaha Leliato, en de Opperhoofden van Loehoc, Lessidi en Cambello, daar ten dien einde verschenen, tot een vergelyk over de grenzen zou kunnen raken. Hy maakte dan op hunnen ongegronden eisch een nette wederlegging, zoodanig als men die hier ziet nedergetelt.

Contradictie, en wederlegginge; gedaan door den Gouverneur Philip Lucaszoon, op een jegenstaande pretense acte, ingesfeld, ende overgegeven by Kimelaha Leliato, Stadhouder wegens den Konink van Ternate in de quartieren van Loehoc, Cambello, Lessidi enz. by welke hy sustineert, dat de onderdanen van den gemelden Konink onder de geboorzaamheid van den Staat van de Vereenigde Nederlanden getrokken zyn.

Proscriptie van 't Translaat uit de acte van pretensie, door den Kimelaha Leliato ingegeven, luidende: Deze brief is van de OrangKaja's Leliato, en de vier Hoofden van Loehoc, met de Hoofden van Cambello, ende de Hoofden van Lessidi, verklarende, welke de onderdanen van onzen Heer, den Konink van Ternate, zyn, aan den Heer Gouverneur van 't Kasteel in Amboina overgegeven.

I.
Eerstelyk wegens 't Land van Hitoe van Tihel, tot Larike, Wakkasihoe, mitsgaders den Vice-Gouverneur van Noeflanivel met al zyn volk.

Zonder onderscheit, exceptie, ofte met eenige verificatie te probeeren, extendende de Kimelaha alhier de jurisdictie van zynen Konink niet min onredelyk als arrogant, van Tihel, zynde de Oost-hoek van de Passo Baguwala, tot Larike en Wakkasihoe, grenzende totaan de West-hoek van 't groot Eiland Amboina aan de Noord-zyde, behalven nog vorder komende tot binnen de Bay, aan de Suid-zyde van Noeflanivel, waar aan dependeeren, Ema, Hoekorile, Roeton, Paura, Cappa ende Seri, gezaamentlyk incluys, ongevaarlyk sterk tusschen de 1000 a 1100, weerbaare mannen, zynde present al te zaamen Christenen (naar 's lands costume) redelyk trouw en dienstbaar; even gelyke gerechtigheid is buiten dispuyt den Konink competerende op die van Hitoe, onder welkers subjectie staan dertig dependerende dorpen, daar Capitein Hitoe als hoofd over commandeerd, het meeste gedeelte Mooren, en weinig Heidenen, gevende al te zamen commoditeiten van nagelen. Het principale fundament der Ternatanen schynd te wezen, ten aanzien deze voorgemelde plaatfen haar met den naam van Oelilima's bekleeden, welken titel den Konink van Ternate als univerfeel hem toeigend, of usurpeerd, zonder nogtans

aan de eene zyde in consideratie te nemen, dat deze naam algemeen zy: want zelfs onder de Bandancefen deze manieren van onderscheit geweest zyn, gelyk by hen lieden mede Oelisiwa's, ende Oelilima's, gevonden werden, die in geen den deelen de een den anderen, veel min het onverdraagelyk gebied der Ternataanen, subjeet waren; nogte aan de andere zyde konnen in geene deelen beweren; dat derzelve Souverainiteit by conqueste aan de Ternataansche Kroone zoude vervallen zyn, anders als dat tot haar voordeel allegeren, dat eenen Radja Baboe, wenzende broeder van den Konink in Ternate, voor dezen op Hitoe met de Inhabitanten aldaar gehandelt, ende dat zy de Souverainiteit van 't land aan hem zouden opgedragen hebben, by welkers aflygheid zonder wettige erigenaam zy sustineeren, dat de successie van dien op de Kroone van Ternate zoude gedeveerd wezen. Hier jegens replicceeren die van Hitoe, dat zy met den gemelden Radja Baboe niet, als met haren Souverain gecontracteerd, maar zich met den zelve niet voorders, als geallieerden, ende bondgenoten, onder een geringe erkenneisse van Siri Pinang, zoo de zelve dit hier koomen te noemen, verplicht hebben. Het komt ook overeen met zekere acte, dienende in 't proces jegens de Magellanische Compagnie, onder zekere letteren, . . . door Capitein Hitoe, ende de principale Hoofden van dien, onlangs gepasseert, waar by poinctuelyk verklaaren de Kroone van Ternate in ge-

1628.

nen deelen ſubjeet, ofte gehouden te wezen, anders als in vorige gemelde graad, dog het ware zulx als de Ternataanen opgeven, dat die van Hitoe by onderling contract verobligeerd waren (als 't contrarie hier voren is aangewezen) zoo en kan in geen deelen hier uit geconvinceerd werden, dat des zelfs abſoluyt gezag; ende jurisdictie, behoorde te continueren, want naar dat die van Hitoe de Portugeezen, ten tyden wanneer de eerste drie ſchepen onder haren Admiraal, ofte Capitein, *Don Juan*, in de quartieren ende Eilanden van Amboina quamen traficqueren, de zelve als haare protecteurs ingeröepen, ende de Souveriniteit van 't land hadden opgedragen, onder ſolemnele expoſitie, dat niemand de andere omleggende Eilanden gemeen ſubjeet waaren; zoo hebben zy uit kragte van dien ook den eed van getrouwicheit geprefteerd, onder welke conditien apparent de gemelde Portugeezen haar land met vastigheden; tot exceſſive laſten, verzeekert, 'en tegens alle oppreſſie beſchermd hebben, tot dat door verloop van tyd, door inſligatie van de Ternataanen, die van Lochoe, en adherenten, jalours over de Portugeeſche prerogativen ſtaat zynde, onder pretext van Religie, en het quaad tractement van het Portugees krygsvolk, de oceafie waargenoomen hebben, en in queſtie en verſchil vervielen, uit welke oorzaaken de inwoonders van Hitoe jegens den Portugeeſchen ſtaat rebelleerden, involgen den Gouverneur *Gonſalvo Pereira* genoodzaakt zy geworden de zelve met geweld van wapenen aan te taſten, gelyk het zelve ook zyn behoorlyk effect gefortteert, en by middel van dien hy haar al te zaamen onder nieuwe gehoorzaamheid gebragt, 't ganſche land in poſſeſſie genomen, ende des zelfs inwoonderen onder ſubjectie getrokken heeft, hun in deze termen den tyd van tuſſchen de twintig a dertig jaaren wel comporteerende; dog hebben daar naar, door toedoen van Capitein *Hitoe*, andermaal jegens de Portugeezen gerebelleerd, en hen opgeworpen, op een tyd, dat de Portugeeſche magt ontrent 't Kasteel niet capabel geoordeelt wierd, om haar wrelmoedigheit andermaal door geweld van wapenen in te toomen, de zaaken aldus gedaen houdende, tot ter tyd dat *Andrea Furtado* met zyn armade uit Goa, onverregter zake op die van Bantam genootzaakt werd na Amboina te verzeilen, by welke oceafie de voorgemelde *Furtado* aangenoomen heeft, andermaal die van Hitoe over haare trouwloosheit aan te taſten, en tot gehoorzaamheit te dwingen, waar in hy ten principaalen zyn oogmerk bereikt, ende de quaat-

willige tot redelykheit gereduceert heeft, zonder dat de Ternataanen, en adherenten, gepoogd ofte vermogens geweef hebben, om iets tot redres van haren miſerabelen en vervallen ſtaat jegens het geweld der Portugeeſche magt te doen, except dat Capitein *Hitoe*, nevens eenige andere Hoofden, zich geabſenteert, en hun op Lochoe geretireerd hebben, blyvende des niettegenſtaande 't volkoomen beleid, gezag ende jurisdictie van 't Land Hitoe aan de Portugeezen, gelyk zy mede de inwoonderen volkoomentlyk tot hare devotie, ende dienſt, als onderdaanen, geemployeerd hebben, uit kragte van welk abſoluyt gezag de meergemelde *Furtado*, voorgenomen, en geprojecteert hebbende tot redres, en recouvre van 't verloren Fort in Ternate, onder haren Gouverneur aldaar, met zyn Armade derwaards te trekken, nevens dien alhier verzaemd, en by den anderen geraapt heeft een aanzienlyke magt van roeituigen, onder welk getal die van Hitoe mede met twee Corcorren tot aſſiſtentie van 't Portugeeſch exploict van hier na Ternate gepanggaaid hebben, uit welke acte nootzaakelyk moet verſtaan, en kan afgemeten werden, dat de inwoonders van Hitoe, niet als bondgenoten erkend, maar als ſubjecten, ende onderdaanen daar aan gehouden waaren, dienvolgende mede de Ternataanen ten principaalen van hare gepretendeerde geregtigheit, en Souverain gezag op 't land van Hitoe (zoo hen al iets competente) vervallen, ende gefruſteerd waaren, welkers abſoluyt gezag ende jurisdictie van de Portugeezen volkomentlyk ende in 't geheel by conqueſte van 't Portugeeſche Kasteel, door Godes genade onder 't beleid van den Admiraal *van der Hagen*, in den jare 1605. gedaan, aan de Nederlandſche ſtaat gedevolveerd, ende vervallen is, gelyk de zelve ook religieufelyk by deze ſubalterne opper-hoofden, tot zonderlinge overtuiging van partyen, is gecontinueerd; hoewel 't aller tyd de Ternataanen door hare onredelykheit hebben gearbeit, om by ſiniſtre onderhandelingen, onder den dekmantel van Religie, een groot gedeelte van dien te uſurpeeren, gelyk zy 't zelve by haare jongſte geextendeerde pretentie en acte nog ongefundeert ſuſtineeren, ende tragten ſtaande te houden, waar naar wel eenige ſchynen te luiften, dog andere, de materie van ſtaat in conſideratie nemende, en 't gevolg grondig verſtaande, daar van afkeerig zyn, niet jegenſtaande zy, ten reſpecte van de Religie, generalyk de Chriſtenheit in den grond haten; derhalven by onderlinge conferentie, reconciliatie, en verdrag van contracten, om geenderhande motive, uit kragte on-

3. zer voorgemelde verkregen Souverainiteit de Ternataanen of adherenten, eenig gezag, ofte jurisdictie op 't land van Hitoe, veel min eenige autoriteit over die van Noeffanivel, kan gepermitteerd ofte toegestaan worden, alzoo de gevolgen van dien, eindelyk voor de afluantie van des Compagnies staat alhier, een quade consequentie baaren konden, als de exempelen van de goede genegenheid der Ternataanen t'onswaards op Lochoe Cambello, Lessidi enz. voor dezen, en nog dagelyx, daar van suffisante getuigenissen gegeven hebben, en mogen ons wel verzeekeren, dat, ingevalle 't gezag van dien de Ternataanen ingeruimd, ende onze geregtige actie aan de zelve geedeerd wert, zy ons nu't meeste gedeelte van de commoditeiten van Ceram onthouden, die van Hitoe niet alleenlyk seerctelyk, als nu doen, ons ontvoeren, maar de vreemdelingen, namentlyk de Maleyers, ende Macassaren, publyeq acces vergunnen, ende ons van de vrugten mede frusteren zullen.

Wat dan aanbelangt Larike, Wakkasihoe, Oerien en Assaloelo, die de *Kimelaba* mede in zyn extensie comprehendert, deze moeten mede, als de voorgaande van Hitoe, ende Noeffanivel, onder ons getrokken, dog eenen graad verder aan den Nederlanden staat, als de voorgemelde, verpligt worden, ende die van Assaloelo zyn de eerste geweest, alwaar de Portugees acces gegund, zyne rendezous begreepen, en van welke den eed van getrouwicheit gepresteert is, zynde mede, als die van Larike en Wakkasihoe, uit oorzake van onredelyk traetement van der Portugeesen krygsvolk, jegens de Portugees gerebelleert, maar met het exploit van *Andrea Furiado* gecorrigeerd, ende tot volkomen gehoorzaamheid gebracht, naar dat de zelve ontrent de 12 jaaren van de Portugeesen afgezonderd waren geweest, zynde ontrent gezamentlyk tusschen de 4 a 500 weerbare mannen sterck, al te zamen Mohammedisten, ende geven commoditeit van nagelen, inzonderheit Larike en Wakkasihoe, 't welk extraordinaris is, behalven dat die jegenwoordig ook goede quantiteit uitleveren, en met een groot getal jonge boomen beplant is, van gelyken Oerien en Assaloelo. Die van Assaloelo, zyn vry wat wrevelmoedig, maar die van Oerien, Larike en Wakkasihoe zyn eenvoudig, en een goedaardig volk, daar niet aan te twyffelen is, dat zy, ingevalle door onze kerkelyke perzoonen enige yver getoont wierd, ligtelyk tot de Christelyke Religie zouden bekeert, ende gewonnen worden. Larike en Wakkasihoe moeten met een Coreor, van vier Gnadjos, gelyk Oe-

rien, en Assaloelo, met een Coreor van drie ditos, ter requisitie van den Gouverneur compareeren, en den heeren dient prestereen, daar zy hun redelyk vlytig in toonen; invoegen dat van deze lieden t'avond of morgen tot progres van des Compagnies noodwendige sustentatie iets merkelyks konde geobineerd werden, derhalven mede van onze geregtigheit niet dient godesiteert, of aan de Ternataanen aldaar eenig gezag toegestaan te worden.

2.

Item van 't land van Hatocaha, eersstelyk Hatocaha, Cabauw, Cailolo, en nog een klein dorp Holalioe genaamt; dit zyn mede onderdanen van onze Heeren.

Deze vier onderscheide dorpen leggen aan de West-zyde van 't Eiland Oma, zyn al te zamen jegenwoordig Mohammedisten, ende Oeillima's, ongeveer 7 a 800 weerbare mannen sterck, zynde, zoo lange de Portugeesen in deze quartieren gefrequentert hebben, altyds subjeet aan 't Kasteel, ende verobligeerd geweest met een Coreorre van vyf Gnadjos ten dienste van 't land te panggayen, gelyk mede 't meeste gedeelte van deze Christenen geweest zyn, en hebben met de Portugeesiche eonquesten van Ternate mede gepanggaaid, doch zyn door aandradinge van haare priesters, als andere, weder Moors geworden. De Heer Gouverneur van *Speult* heeft in 't jaar 1623 aldaar een groot ende massyf huis gemaakt, apparent met inzicht, om haar in gehoorzaamheit, ende in hare onderlinge plicht te continueeren, als ook om den indrang van de Ternataanen, by middel van dien te sluiten, deze hebben hun eenige tyt ten dienste van 't Kasteel redelyk wel gequeten; doch hebben, naar dat zy hen tot *Guides* in 't destrueren van Oma, ter assistentie van den Ternataansen *Kimelaba*, hadden laten employeeren, in 't jaar 1625. gerebelleerd, ende aan den Konink van Ternate den eed van getrouwicheit gedaan, uit welke oorzaken die van Oma, den tyd van 18 maanden haar den oorlog aangedaan, gelyk zy den anderen ook merkelyke voordeelen afgezien hebben, tot dat nu met de bezendinge van de Ed. Heer General zynen gecommiteerde by ondervinging, conferentie en accommodatie op Hitoe gehouden, ter contemplatie van de *Kimelaba*, by partyen goedgevonden is van haare hostiliteit te desisteeen, 't kostelyk huis te demolieren, en doen ter neder werpen. Uit de voorgemelde verificatien kan men naaktelyk afmeen, hoe verre die van Hatocaha, Caylolo, Cabauw, ende Holalioe, uit kragte

van den Nederlandſchen ſtaat verplicht zyn, ende in gelyken graad als die van Hitoe, Larike, Wakkafihoe, Oerien ende Affaloclo, vooren aangeroord, behoorden getrokken te werden; dog ten aanzien haare reſpectieve plaatſen ſteril zyn, kleine quantiteit nagelen geven, en derzelve inhabitanten een zeer wrevelmoedig, obſtinaat, rebelzugtig en perfidieus volk zyn, dewelke niets uit dienſtbaarheid vrywillig preſteeren, maar met zwaare exeeſſive laſten der Compagnie, ende loutere dwang, in gehoorzaamheid moeten gehouden worden, bittere Mooren, publique vyanden van de Chriſtenheit, en buiten hope zyn, dat daar van iet goeds voor den Nederlandſchen ſtaat gehoopt, ofte geobtinneerd kan worden, zoude men, onder correctie van beter gevoelen, ter requiſitie van den Ternataanſchen Koning, ofte van zyn Majesteits geecommitteerde, onder pretext van accommodatie onze geregtige pretentie op die van Hatocaha den Ternataanen in 't geheel vermoogen in te ruimen, ende op te dragen, zonder dat onzes oordeels eenige ſchadelyke conſequentie tot des Compagnies prejudicium, daar by kónde gepromoveerd werden.

3.
Item 't land van Iha, ende Mahoe. Eerſtelyk Ihamahoe, ende SiriSori, nog in dezelve plaatze van Ihamahoe, als Pia, Nollot, Oeroe, Attala, ende Mattelotte, deze zyn al te zamen des Koninks onderdanen.

Deze van Ihamahoe zyn met de eerſte aankomſte van de Portugeeſen alhier mede onderdaanen van 't Kaſteel geweest, ende by de tyden van den Gouverneur *Gonſalvo Pereira* met geweld van wapenen overwonnen, dog hebben daar naar met die van Hitoe jegens de Portugeeſen weder gerebelleert, invoegen *Andrea Furtado* haar mede voorgenomen hadde andermaal aan te taſten, en tot gheoorzaamheit te brengen, dog heeft daar in niet vermogen, ter oorzaak de zelve een ſterke plaats uit de nature bezitten, en haar ter reſiſtentie jegens de Portugeeſen geſtelt hebben, zoo dat den voorgemelde *Furtado* met zyn aanzienlyke magt genoodzaakt wierd de belegering op te breeken, en met verlies van veel volk confuſelyk af te trekken, zedert welke tyd zy zeer trots en vermeten geworden zyn, alle ſchuim van menſchen ende verloopen rapaalje zich tot deze t'zamenrottinge voegende. Deze zyn Oelilima's, ontrent 14 a 1500 weerbare mannen ſterk, te zamen Mohhammediften, complicen en creaturen van Ca-

pitien *Hitoe*, daar hy ſicm wel meeft op verlaten heeft; die verſcheide maalen den eed van getrouwigheid aan den Nederlandſchen ſtaat gepreſteert, ende nu jongſt nog, als de Ed: Heer Generaal *Cocq* een generaal landdag alhier aan 't Kaſteel geconvoeerd hadde, dog die nooit in erkenſiſſe van dien, eenige dienſt den Heeren gedaan hebben. Zy leggen op 't Eiland *Uiaſſer*, ende doen niet veel goeds onder onze Chriſten onderdaanen aldaar, hebben geen nagelen, dog abundantie van cocosnoten, daar oly van branden, die de zelve aan 't Kaſteel komen verkoopen. Ende niet jegenſtaande geregtigheid ende juridiſctie wegens den Nederlandſchen ſtaat, daar op zouden konnen werden gepretendeert, zoo en is 't myn bedunkens mede niet geraden, om de zelve met haare gepretendeerde dorpen als Ihamahoe, Pia, Nollot, Oeroe, Attala, Mattelotte, veel moleſtatie te maken, ten aanzien zy hen zoo wel de ſubjectie van de Nederlanders, als die van de Ternataanen, ingene deelen willen onderworpen, ende van dit wrevelmoedig geſlagt nimmermeer iets goeds te verwachten ſtaat, derhalven met hun in voorgemelde termen, als die van Hatocaha mede, wel mag geaccordeert werden, ten waare met die conſideratie, dat de Ternataan hem daar by merkelyk verſterken, ende ons in deze quartieren over 't hoofd waſſchen zoude; ten welken reſpecte het geraadzamer was de zelve in dezer voegen te continueren, ende gaande te houden. Except SiriSori zyn zy mede Oelilima's, ontrent 400 a 500 weerbare mannen ſterk, waar onder ruim de twee derde parten Chriſtenen zyn, en de reſteerende tot het Chriſtelyke geloove bequame lyk zouden gewonnen worden, in gevalle door ſtigteleyke leeringe van onze kerken-dienaaren ondergaan worden. Zy geven kleine quantiteit van nagelen, panggaayen ordinari ten dienſt van den Heer met een Coreorre van vier Gnadjo's, zyn redelyk vlytig, ende willig, derhalven om geenderhande oorzaken de zelve aan den Ternataan behoorden toegeſtaan te worden.

4.
Item, van 't groot Land van Ceram, aan de zyde, en den hoek van Sihel, beginnende van Loehoc tot Ceram, ende aan de andere zyde van Sihel, Cambello, Leſſidi, Bonoa, Affahocdi, Liſſibatta, Hatoewe, en Permatta, zyn ook den Konink van Ternate zyn onderdanen.

Wat dan aanbelangt, dat de *Kimelaha* alhier 't groot land van Ceram intituſceert,

leert, en aan de eene zyde den hoek van Sihel, van Loehoe tot Ceram steld, hy compreheent daar in zonder onderscheit de naartvolgende plaatzen te weten.

- Loehoe.*
- Caibobo.*
- Camarien.*
- Rocmakay.*
- Laroc.*
- Hoerwaloy.*
- Elipapoeteb.*
- Coac.*
- Amabey.*
- Makariki.*
- Swauc.*
- Sepa.*
- Tamilaww.*
- Haya.*
- Toloeti.*
- Werinama.*
- Leymoe.*
- Hatoemeten.*
- Tobo.*
- Kelibon.*
- Kellenmoeri.*
- Goeli Goeli.*
- Keffing.*

Deze zyn al te zamen dorpen ende plaatzen van Loehoe tot de kust van Ceram, door den anderen Oelifiva's, ende Oelilima's, daar van een gedeelte Mooren, en ook noch eenige Heidenen zyn, waar van 't meeste gedeelte onderdanen, ende subjeeten van de Portugeesen geweest zyn, ende enige mede op de togt naar Ternate met *Andrea Furtado* gepanggaaid hebben, namentlyk Caibobo, daar een party Christenen onder waren, met een Corcor van drie Gnadjo's.

- Quelquepoeteb.*
- Coacq.*
- Amabey.*
- Makariki.*
- Swauc.*
- Sepa.*
- Tamilau.*
- Haya.*
- Toloeti.*
- Leymoe.*
- Hatoemeten.*

hebben met twee Corcorren, yder van vier Gnadjo's, met de Portugeesen naar Ternate gepanggaaid.

Behalven dat ook de Gouverneur van Spult op zyn tocht na Ceram, in 't jaar 1622 de voorgemelde dorpen ider den eed van getrouwigheid heeft doen renoveren. Het komt dan vry wat slegt van den *Kimelaha*, dat hy al de voorgenoemde plaatzen zonder exceptie aan de Kroone van Ternate tragt te trekken, ten aanzien dat in vorige tyden deze inwoonderen niemand subjeet waren, en zoo wel de Europeische Natie, als de

Ternataanen en de Tidorees, een groot getal van derzelver conquesten gemeen hadden, en de een zoo gerechtig, als de andere, daar toe geweest zyn, gelyk by geloofwaardige getuigen kan geaffirmeerd werden, dat de Tidorees een groot gedeelte van Ceram in possessie genomen, ende dat ook niet en blykt, dat de Ternataan hem 't zelve door geweld van wapenen afgenomen heeft. Hier worden nog niet ingetrokken de dorpen van de Heidenen, Koningen der Alfoereesen te landwaard in, onder de gehoorzaamheit van den Konink van Sa-hoelau, Somiet, ende Lommeweta staande, dewelke, korteling aan 't Kasteel zynde, den eed van getrouwigheid aan den staat der Vereenigde Nederlanden gedaan hebben, als de effecten daar van tegenwoordig sufficant getuigen. Invoegen dagelyx den oorlog jegens die van Loehoe, ende den Ternataansen ahang, continueren. Het is zulx, dat dit een verkeerde, ligtveerdige ende trouwlooze Natie is, en dat de zelve niet buiten belastinge der Compagnie kan in devotie gecontinueerd worden, daar in tegendeel de Ternataan van haar zelfs contributie trekt, en wy ons op haar in geen deelen mogen vertrouwen, alzo zy 't nu met ons, en morgen met den Ternataan, dog ordinair met de magtigste, houden; evenwel zal 't niet geraden wesen onze gerechtigheit op de kust van Ceram in 't geheel te eedeeren ofte te laten aan den Ternataan vervallen. Twee principale motiven bewegen ons 't zelve te sustineeren, waar van de eerste is, ingevalle ons gezag aldaar in 't geheel den Ternataan gereeligneerd hadden, zonder haar expresse bewillinge dit niet en zoude vermogen te doen, alzo den staat van Amboina zulx is noodig hebbende, zynde een zeer Zagoe-ryk land aldaar men Zagoe kan laten maken, dog zoude met prykelten van ons volk konnen gemassacereerd worden. Ten anderen, om dat de inwoonderen van de Eilanden Uliasser, Noessalaet ende Oma, deze Alfoereesen zeer ontzien, ende om dat die, zoo wanneer die met beleid niet in onderdanigheid gehouden, en ingetoomd blyven, haar dagelyx op dit land begeven, en 't volk verrassen ende ombrengen zouden, ten waare 't zelve met extraordinaire selenkagien, ende tributen zochten af te leggen, niet dat deze gemelde Alfoereesen voor wakkere soldaten moeten geestimeerd werden, maar om dat de zelve, als voren al aangeroord is, met een behendigheit dit in 't werk stellen, ende alzo moorddadig haar personagie speelen. Derhalven dient, onzes bedunkens, deze scheidinge op zyn beloop gaande gehouden, zonder dien

1628. dien aangaande finale deefic te termineren, ende yder in zyn geheel gelaten te werden: want 't is buiten twyffel, in gevalle deze zaake, ofte de limiet-fehcidinge, in conferentie komt, ende ten principalen niet gedeeideerd wert, staat 't zelve meerder en grooter jalousye, als jegenwoordig, te caufeeren, en alzoo apparent 't noodwendige oogwit dien aangaande niet en zal bereikt worden, zoo zal dit dienvolgende mede herwaards dienen gerenvoyeerd te werden.

Komende vorder aan de dorpen, aan de andere zyde van den hoek van Sihel gelegen, en zich daar uittrekkende, als namentlyk, Cambello, Lessidi, Bonoa, Affahoeedi, Liffibatta, Hatoewe, ende Permatta, deze zyn al te zamen buiten disput, des Koninks onderdanen ende fubjecten, gelyk ook nooit by de onze onderlegt is eenige van deeze voorgefelde plaatzen onder het Kasteels gehoorzaamheit te brengen, anders als Lessidi, die haar zelfs hebben komen aandienen onder pretext, dat de zelve onder de Oelilima's niet en wilden ftaan, dog dit is met de jongfte eontraften weder in voorgaande gefalte herfteld, dat ook in diervoegen nodig diende gecontinueerd te werden.

Item, ^{5.} de kleine Eilanden van Kelang Hatapoeteh, ende Condea, anders Manipa.

Deze moeten in 't geheel den Konink van Ternate toegedeeld werden, gelyk ook om de zelve te ineorporeeren geenige middelen angelegt zyn, anders als dat die van 't Eiland Manipa zieh, uit kragte dat die van Lessidi hun de gehoorzaamheit van 't Kasteel hadden onderworpen, ook hare onderzaten als die van Lessidi onder 't Kasteels magt gefield hadden, zynde hun mede aangeboden van den Heer Gouverneur van Speult, als onderdanen geaccepteerd, en hun jegens den overlaft der Ternataneen met geweld van wapenen gedefendeert te werden; ter tyt het exploict van 't diftruceeren van de nagelboomen A. 1625 geeffectueerd is, wanneer die van Cambello, ende Lessidi, de onze daar af gedreven, ende vyandelyk verjaagd hebben, gelyk 't zelve nog in dusdanige termen continueerd, dog worden mede in de artikelen van treves gecomprenheert, in voegen de onze aldaar liber acces toegeftaan is, ende de nagelen als die van Ceram geleverd worden.

6.

Item, 't Land van Boero, en zyn inleggende plaatzen, mitsgaders 't klein Eiland van Amblau, deze zyn mede onderdanen van onzen Heere, den Konink van Ternate.

Onder 't Land van Boero worden begrepen de dorpen van

Loamite.

Waifamma.

Lessiali.

Itai.

Kajeli.

Leliali.

Tagaliffa.

Lesselau.

Gezamentlyk Oeliffiva's, zyn al te zamen Mohammediften, ende geven kleine quantiteit van nagelen, deze dorpen hebben van den eerften af, dat de Portugeesen in deze quartieren quamen, het met de zelve gehouden, ende den oorlog jegens de Ternataanen, die van Lochoc, ende hare confoorten, gevoert. Het is mede de rendezous gewect, alwaar de Portugeesen haar eerst geveltigt, ende van de welke zy groote affientie ende dienft genooten hebben, gelyk blykt, als wanneer 't Kasteel aan de Hollanders overging, dat nog in 't zelve gevonden wierd eenen *Kimelaba Lepa* van Loamite, aldaar tot affientie gefehikt, ende hebben zy noit jegens de Portugeesen gerebelleerd. Insgelyks mede de inwoonderen van Amblauw, onder welke zyn een party Oeliffiva's, ende een deel Oelilima's. Die van Boero hebben in den jaare 1625 jegens 't Kasteel gerebelleerd, houden het jegenwoordig met de Ternataanen, ende niet jegenftaande zy gehouden waren, tot defenfie van 't landt, met twee Coreorren den Heer dienft te preftceeren, zoo en hebben zy 't zelve nooit promptlyk agtervolgd; derhalven daar ook niet veel aan gelegen is, dat der zelve geregtigheit aan de Ternataanen geedeerd werde: want gelyk men voor een gemeen fpreekwoord gebruikt, met onwillige honden is quaad hazen te vangen. Zy zyn mede van 't Moorfeh gebroedzel, van welkers goede affectie ende genegenheit t'onswards wy nimmermeer iets goeds te verhoopen hebben. Die van Amblauw panggayen met 3 Coreorren, en compareeren prompt, hebben alhier infantie gedaan, dat men haar dog aan de Ternataanen niet wilde overleveren, vrezende voor quaad tractement. Voor dezen hebben wy aldaar een Reduyt, ofte houte wambais, gehad, en 'er 18 a 20 man in garnizoen gehouden.

Welke vastigheit gedemoliceerd, 't volk van daar geligt, en jegenwoordig met

628. met drie mannen bezet is, doch 't is al mede als de andere Mooren, een perfideusen hoop, daar men zich in geen deele mag op verlaten; evenwel zoo 't zelve eenigzints konde, ofte mogte behouden worden, zoude het in allen gevalle de Compagnie eenig voordeel ende aanzienlykheid kunnen baren, om haare magt te gelyk niet al te veel te krenken, den Ternataan daar mede te versterken, zyn magt te vergrooten, ende in zyne gepretendeerde autoriteit te voldoen.

Dit is sommierlyk den aard en gelegentheit van de plaatzen, dewelke tot dus lange disputabel gehouden zyn, tot welker jurisdictie de een ouder gerechtigheid als de ander pretendeerde te hebben, ende onder wat oorzaak de Ternataanen pretendeerden de onlusten, in deze quartieren geschept, beginzel en voortgank gegeven hebben, ende consequentelyk tot de extremitet van wapenen vervallen zyn; maar wy vertrouwen vastelyk, dat zy het zelve niet eerder als tot eenen dekmantel gebruiken; doch haar oogwit vry wat anders geweest zy, ende ondervindende, dat zy hun geprojecteert deffein niet en hebben mogen erlangen, zoo hebben zy bedagt dit tot haar voordeel en verschooninge uit te geven, gelyk wy ons mede in geen deele kunnen inbeeldn, dat alwaar zulx, en al was haare onredelyke, ende absurde eisch, vooren aangeroord, zoo dit hen ten vollen en in 't geheel geacordeerd ende toegeftaan zal werden, alzo daer by des Compagnies fact en enig emolument ten respecte van de vruchten trekken, maar egter ook wel eer in de zelve meerder fauten, ende verkortinge lyden zal, derhalven mede van opinie wezen zoude, ingevalle de Ed. Heer Generaal met den Konink in Ternate tot beslegting van de differenten in 't generaal cost niet en konde vacceeren, de zelve tot nader opportunitet aldus in staat te laten aanftaan, ende tragten gaande te houden, zonder die weder stuks-wys te laten in conferentie komen, welke t'zamenfprake, ende onderhandeling als vooren aangeroord veelyds meerder onlusten ende misvertrouwen vergezelschapten, als daer van de exempelen ons erwaaren zyn, dog om het gewenste ende noodwendig soulaas van de vruchten te genieten, is, onzes oordeels, geen ander ende nader middel voor handen, als dat men, 't zy met vrindschap, ofte wel met geweld van wapenen ('t welk 't zekerste is, en best houde) tragende de Macassaaren van deeze plaatzen te divertteeren, ende met amiable kloekheit, ende simulatie, vosschen met vosschen te vangen, waar door haare concepten geprevenueerd (haare gemoederen innig verbit-

terd zynde) en de efrangieres van ons dog afkerig gemaakt worden. Dit zal na ons gering gevoelen, de presente remedie ende 't redres, op de tegenwoordige gestalte der Compagnie, wezen, waar by ongetwyffeld wel iets goeds zal geobtimeerd werden. onderftond ontworpen in 't Kasteel van Amboina ady Augustus 1628.

Hoe kragtig deze wederlegging in zich Zyne zelve was, men kon voor die tyd egweder-ter malkandren niet verstaan. Hier in legging van den deden de Orang Kaja's van Hitoe, en eisch des die van Leytimor, zeer veel quaad, om Kimelaha's ovet dat zy niet na waarheid van de bezitting der Landen, die de Ternataanen ten tyde de grenzen der Portugeesen gehad hadden, spraken, 't welk zoo zy toen gedaan hadden, was het niet noodig geweest, om den Koning van Ternate, of den Heer Opperlandvoogd, daarom te doen hier komen.

Dewyl 'er egter op geen andre wyze Waar aan een goed einde van deze zaak te gedoor de raken was, verzocht de Heer Lucaszoon g-schillen zyn Edelheit met veel ernst, om zich, egter niet zoo ras het mogelyk was, na hier te bebelichten. geven, alzo met *Leliat* niets te doen was, die, zonder 's Konings nader last, de Macassaaren niet wilde verdryven, en met een onverzettelyk hoofd verhooging van den prys der nagelen eischte. Sprak men hem, om onze weggevluchte slaven weder te geven, om recht over de bedreven moorden, en wat dies meer was, te doen, hy veinsde, of daar niet van te weten, of buiten den Koning daar in niet te durven doen, alles tot deszelfs nader bevel, of wel tot zyn komst in deze Landen, uitstellende.

Men gebruikte ondertuffchen nog een ander middel, om hem door zachtheid tot reden te brengen, en men vond goed den prys der kleeden te verminderen, mits dat men dan al de nagelen ook aan ons leveren moest, waar van zy ons zakken vol belosten deden; doch zonder eenige vrugt.

Dit perite ons volk te meer aan, om de aanplanting der nagel-boomen op Leytimor, en in de Uliasser Eilanden, voort te zetten, alzo zy te genoet zagen, dat men, by verloop van tyd, aan die van Loehoe, en Hitoe, niet veel zou hebben, en dat het wel licht tot een oorlog uiterften kon.

Immers men was op Leytimor zoo verre gevorderd, dat men nu by een groot nagelgewasch honderdvystig Bhaaren ontfangen had.

Die van Assaloelo begonnen al in 't begin van de Regeering van dezen Heer 't hoofd en de hoorns op te steken, tot zoo verre, dat zy zeiden met ons, en met

den Landvoogd, niet meer te doen te willen hebben, en toonden het metter daad, alzoo zy ook weigerden op den dag van de voorstelling van dien Heer, volgens gewoonte, aan 't Kasteel te verschynen.

Uit het vorig bericht van den Heer Zeyfl bleek ons, dat de borgery van Amboina al in cenige schulden vervallen, en niet wel in staat was, om die licht te boven te komen, schoon zy daar toe haar best dede.

Deze schulden, van tyd tot tyd vermeerderd, waren zoo hoog gerezen, dat 'er geen hope van betaling meer over was. Weshalven de Heer Landvoogd *Lucaffoon* in kragtige termen tot haar voordeel na Batavia schreef, dat haar Edelheden goedvonden haar van de twee pagten, namelyk van de visschery, en van de clappus-boomen, hier en daar in hare erven staande, te ontfiaan.

Dewyl men ook zag, dat het verkoopen van nagelen aan vreemdelingen zyn ouden gang ging, en men geen werk maakte, om de moord op Cambello, door der Macassaaren toedoen meest gepleegd, te straffen, zoo zond de Heer Landvoogd 't jagt Mocha na de Straat van Bocton, om op de Macassaarische jonken, die van Cambello stonden na huis te keeren, te kruiffen, en om ons zoo over 't een en 't ander te wreken; last gevende, dat het daar tot het kenteren van 't faizoen op hen zou blyven passen.

Eenige
Ambo-
nische
grootten
vertrek-
ken na
Batavia.

In September vertrok *Tepil*, of de oude Capitein *Hitoe*, met vier Leytimorische OrangKaja's, te weten, *Don Andrea*, Koning van Noeffanivel, *Don Laurens* de *Sylva*, Koning van Soya, *Mannuel Casianja*, Hoofdom van Hative, en *Paulo Gomes*, Hoofd van Mardheyka, op het sterck aanraden van den Heer *Lucaszoorn* na Batavia, om, zoo het de naam had, den nieuwen Heer Opperlangvoogd *Coen* te begroeten.

Prins
Aali uit
Ternate
herwaarts
gezonden.

Ondertusschen zond de Koning van Ternate, die wel wenschte van den Prins *Aali* ontslagen te zyn, gelyk ook die misnoegde Prins, nu tweemaal in 't kiezen van een Koning voorby gegaan, immers zoo zeer wenschte om uit Ternate te zyn, nu al eenige maanden geleden, dien Prins elders na buiten, maar egter zoodanig, dat men in vriendschap scheide.

Om dit te gemakkelyker voortgang te doen nemen, gaf men voor, nieuwe Landen te willen gaan winnen, waar toe deze Prins verzoekt gebruikt, en als Hoofd van dezen tocht aangestelt te werden.

Zyn verzoek werd toegestaan, een Vloot van 27 Coracora's byeen gezameld, met 1500 mannen bezet, en aan hem in

een zeer breede commissie, als Zeevoogd last gegeven, om de geschillen wegens de grenzen in Amboina, en de verdroqueitien aldaar, te vereffenen, en van daar dan na de Xochafe Eilanden, en na Banggay te vertrekken, om de Macassaaren te verdryven, die daar over eenigen tyd ingevallen waren.

Men wil, dat de Koning hoopte, dat de Prins in deze onderneming zyn einde, en hy ondertusschen veel rust door zyn afwezen in zyn ryk, vinden zou. De Prins daarentegen, dien het gemist was in Ternate Koning te worden, had den zelyven toelag, als *Hidajat*, en meinde zich of in Amboina, of elders, Koning te maken.

De Commissie hem van den Koning gegeven, luid aldus:

Ady primo Juni A. 1628. in 't Kasteel Maleyo:

Translaat van de autorisatie voor Kai-
tsjili Aali, als Capitein Laoct, om daar
mede te gaan naar Amboina, door den Ko-
ning van Ternate aan de andre zyde ge-
schreven in presentie, en met toestemming
van de Soa Sives, Sengadji's, Kimela-
ha's, en andre, representerende den Raad
van Ternate.

Ik den Koning van Ternate, hebbe de-
zen brief geschreven in 't Fort Maleyo tot
een getuigenis de maand Ramalaan nemen-
de, want ik hebbe my by den Gouverneur
alhier met zyn raad, den ouden Fiscaal,
zyn Kooplieden, en zyne verdro Raads-
personen, nevens de mynen, de Soafives,
met alle de Sengadji's van 't Eiland, binnen
't Fort Maleyo verwoegd, gesproken, ge-
pitsjaard, u lieder brieven, de missiven des
Gouverneurs in Amboina gelezen, en o-
verzien, ende daar uit bespeurt, dat, in-
gevallen het alsoo wezende daar in niet
voorzien wert, 't avond of morgen de Am-
boineesen en Hollanders over hoop zullen
leggen, derhalven met de Hollanders over-
leit heb, om een einde van de zaak te maken,
en heb goed gevonden den Kapitein Laut,
derwaards te zenden, om alles te doorgvon-
den, ende tot een goed einde te brengen, even
of ik zelfs in perzoon by u luiden verscheen,
derhalven zult het daar voor aannemen, dat
alle 't gene by in 't stuk van justitie, als an-
derszins, verrigt, zoo veel wezen zal, even of
het door myn perzoon gebiedt ware, over
zulk ingevalle by bevind de Hollanders ge-
lyk hebben, ende dat gy luiden eenigzins qua-
lyk gedaan hebt, zoo zal 't aan hem staan,
ende in zyn vermogen wezen, straffe naar
zyn welgevallen, alwaar het aan goed, lyf
en leven, daar over te doen. By aldien gy
luiden daar mede te vreden zyt, zal 't wel
zyn, ende ingevalle niet, zal hy zich met

Zyn armade by de Hollanders verwoegen in Amboina, en u luiden straffen, dog ter contrarie de Hollanders haer niet willende in de redelykheit laten vinden, zult gy luiden u met hem, en den Gouverneur in Amboina combineeren, om dat te remedieren: want wy hebben zulks alhier met haer gepitsjaard, ende goedgevonden. Soo gy luiden myn orderc eenigzins komt te contrarieren, ofte u jegens de justitie, die alrede hier beslooten hebben om over u luiden gedaan te werden, te opponeeren, zoo meugt gy denken, dat ik niet zy gelyk den voorleden Koning, mynen neef, in wiens plaats ik gesuccedeert ben; wiens ordre gy zoo menigmaal overtreden hebt, derhalven zende ik mynen broeder, den Capitein Laut, over de Moluccos, om myn Koninks-regt, ende justitie, even of ik zelfs in perzoonc present ware, na behoore uit te voeren, waar tegen gy u niet zult stellen, gelyk voor dezen meermalen geschied is, maar naar het einde om zien: want ik zal ook volgen, ende den Gouverneur alhier scrijft diegelyken brief, als dezen aan den Gouverneur aldaar, derhalven denkt op 't einde. Onderstond onder aan de regterhand door den Konink zelfs geschreven, was geteckend: *Wasalam Bilbaairy*, 't welk te zeggen is God geve u goed geluk. Ende aan de linkerzyde, zijou *Milabua*; dat beduid, *Actum op den dag abrad*, 't welk onze *Sondag* is, ende boven op staat Soerat Sultan Achalu Emier el Moemenin Hbamza Nassaroen Minalabi sjab.

Wy ondergeschreven Gillis Zeyft, president over de Nederlandsche Forten, en comptoiren in de Moluccos, 't zampt die van onzen Raade, certificeren, ende verklaren mits dezen op onze manne waarheit dat de acte, ofte brief van outborisatie op het aan dezen annexe papier met Arabische letters in de Ternataanle taal beschreven, waar van het transfaat in Dorso deszelfs staat, in conformitè als daar in verbaald wert, in onzer presentie, door den Koning van Ternate, Emier el Mocmenin Hhamza, met toefemminge van de Soa Sives, ende Sengadji's van 't Eiland Ternate, representeerende den Ternataanschen Raad, gepasseert, ende aan zyn broeder, Kitsjil Aaly, Capitein Laoet, verleend is, waar van hy Konink ryf alleensluitende ondertekend heeft, den eenen, om aan den Ed. Heer Generaal, den tweeden, en de Heer Gouverneur in Amboina toegezonden te werden, den derden voor hem, den vierden by ons te behouden, ende den vyfden, gemelden Capitein Laoet mede te geven. In kennisse der waarheid hebben dezen, en d'andre, met onze gewoonlyke signature ondertekent. Actum Maleyo in 't Port, ady primo Juni 1628. Was geteckent, Gillis Zeyft, Pieter Wagenveld, Nicolaas van Dortmond, Cornelis de Meyer, Daniel Ol-

ton Henrik Haroufen.

Deze Prins quam in Augustus 1628 En zyn met zyn Vloot voor Assahoedi, juist op ^{komt} hier, met Kimelaha Loehoc. een tyd, dat daar een aardbeving was, een quaad voortteeken voor den Inlander, dat hy hier niet veel goeds verriichten zou.

Hy bragt *Kimelaha Loeboe*, zoon van *Kimelaha Adja*, en neef van *Leliato*, mede, om hem, zoo de nood zulks ver-eichte, in *Leliato's* plaats hier aan te stellen.

Den 14 October quam hy met 14 *Coracora's* voor 't Kasteel, wierd deftig ingehaalt, en gaf groote hope van hier wat goeds te zullen verriichten; dat hy ook zekerlyk gedaan zou hebben, zoo de ja-loerfe *Kimelaha Leliato* hem in alle voorvallende gelegenheden heimelyk den pas niet afgenomen had.

Hy verbood aanstonds, hier geen vreemde handelaars meer te dulden, gebood opeentlyk de *Macassiaaren* als vyan-den weg te jagen, en maakte daar op met *Leliato*, en die van *Loehoe*, *Cambello* en *Lefidi*, een nader accoord met den Heer Landvoogd, van inhoud, als men hier ter neder gettelt vind:

Contract gemaakt by den Ed. Heer Gouverneur *Philip Lucassoon*, met den *Kimelaha Leliato*, *Kaitsjili Aali*, ende de Hoofden van *Loehoe*, *Cambello*, en *Lefidi*, den 20 October 1628.

Na dat, ontrent de zes of zeven jaaren gepasseert, zeker different tusschen den Gouverneur, wegens den Prince in Holland, en den Stadhouder, en Hoofden van de omleggende Eilanden en dorpen van Amboina ende Ceram, wegens den Koning van Ternate, is ontstaan, invroegen niet alleen in oneenigheit met den anderen geleest, maar de zaken zoo verre geloopen zyn, dat tot feytelykheid, en termen van hostiliteit, consequentelyk tot ruine en verderf van beide volkeren en vrugten geprocedeert hebben, zonder nogtans met voorweten, en speciale ordre van hare respectieve Souverainen daar toe gelast te wezen, daar over in agting en memorie genomen hebbende, dat de onze voor dezen bondige alliantien, en beraamde contracten tusschen den gemelden Prince in Holland, ende den Koning van Ternate, gemaakt hebben, zoo zyn buiten reden, en met arrogantie gedagte vasallen uit eigen motive met ons in questie geraakt, tot zoo verre, dat zelfs ook tot een oorlog vervallen zouden hebben, dienvolgende willende in dezen voorzien, weeren alle misverstanden, en calumnieuse gerugten, uit onze landen van Amboina en Ceram voornoemd, den Konink

1628.

van Ternate, Sulthan Adjal, Emir el Moemenin Hhamza, Nasseron Minalahi Sjah, en gezamenlyk den Ternataanschen raad, en respectieve Stadhouder besloten, geslaff, en geautorizeerd hebben den Admiraal van der zee, Kaitsjili Aali, om met een armade van Correcorren, zich te transporteren in onze Landen van Amboina en Ceram, om aldaar onze perzoon te representeren, en uit kragte onzer verleende commissie, en brieven van credentie, af te handelen, te regten, en te bevredigen alle verschillen, en differentien, in die quartieren, by verloop van tyd ontstaan, en weder als oude vrienden, en bondgenoten in vrede en ruste te doen leven, zoo is 't dat wy Kaitsjili Aali, bekleedende zyn Majesteits perzoon, in 't Katteel van Amboina, geconvooceerd hebben den Stadhouder des Koninks, Leliato, de respectieve Landvoogden van Lochoe, Lessidi, Cambello, de Hoofden van de omliggende Eilanden, en dorpen van de Oelisiwa's, en Oelilima's gezamenlyk den Konink van Ternates onderdanen, ten overstaan en als getuigen daar toe geroepen, alle principale myne bygevoegde Raaden uit Ternate, als Makjan ter centre, ende de Ed. Heer Philip Lucaszoon, Gouverneur van 't Katteel en dependentie van Amboina, benevens die van zyne Raaden, als de naturele uit den Landraad, wegens de Hoog. Moog. Heeren Staten Generaal, den Prince van Orangie, mitsgaders de Ed. Heeren Bewindhebberen der geestroyerde Compagnie van de Nederlanden, ter andere zyde, dewelke ieder in 't byzonder gefustineert, gemoveert, en geprobeert hebben diverse differentien, verschillen, gepasseerde actien en onbeilen, in voegen na dat wy de zelve aan wederzyden grondig doorzocht, en verstaan hebben, wy Kaitsjili Aali, en Gouverneur Philips Lucaszoon, voren gemeld, met voorweten en toestemminge van den Stadhouder, Landvoogden, en Hoofden respectieve van de Oelisiwa's en Oelilima's, groot en klein, onderdanen van zyne Majesteit, zyn overeen gekomen, geaccordeert, vereenigd, en bevredigt, onder de artikelen hier naar gementioneert, zynde, en luidende aldus.

Eerstelyk, beloven wy Gouverneurs, en wy al te zamen Hoofden van de Oelisiwa's en Oelilima's, te vergeten en niet meer in gedagten te nemen alle gepasseerde verschillen en misverstanden, zonder van de zelve iets te moveren, maar zullen met den anderen woonen, en handelen als getrouwe vrienden, en bondgenoten, zonder ligtveerdig eenige calumnieuse rapporten te gelooven, voorders zal 't des Koninks onderdanen, Mohhammedisten, vry, en tot hare geliefte staan, om aan 't Katteel, ofte andere plaatsen, haren handel te drijven, van gelyken zullen de Nederlandse

Vasallen, 't zy dan Christenen ofte Mohhammedisten, vry op al des Koninx plaatsen haren handel doen.

Ten anderen, beloven wy, gezamenlyke Hoofden van Lochoe, Cambello, Lessidi, Hitoe, en de omliggende Eilanden, ende dorpen, dat wy aan de Nederlanders alleen zullen verkoopen en doen leveren, nu en naar dezen, droog, schoon ende wel geconditioneert, alle onze giroffelnagelen, volgens de oude contracten, ende zullen dezelve voor de Portugeesche Bhaar betalen zelfst realen van achten, diervolgende ons mede verpligten, aan niemand anders als de Nederlanders, eenige nagelen te verkoopen, ofte leveren.

Voorders beloven wy voorgemelde, agtervolgende de ordre des Koninx, en die van Kaitsjili Aali, representerende zyn Majesteits perzoon, dat wy niemand admitteren, alliantie met den zelve aangaan, handel drijven, nogte acces op onze stranden gedogen, nog eenige vreemdelingen, ofte kooplieden, 't zy dan Europeische ofte Indiaanische natie, directelyk ofte indirectelyk, toelaten zullen daar te komen, en zoo het gebeurde dat eenige quaadwillige Hoofden, ofte dorpen, dezen gemelden Koninks last niet en agtervolgden, en diervolgende toegang aan eenige vreemdelingen gedoogden, zoo zal het aan den Gouverneur en Kinclaha geoorloft wezen, de zelve vreemdelingen met hare vaartuigen vyandelyk aan te tasten, ende dorpen, die deze des Koninks ordre niet prompt agtervolgd hebben, mede vermogen te destrueren, alzoo de Konink van Macassar, en de Konink van Ternate, in termen van oorlog jegens den anderen staan, diervolgende aan alle zyne bondgenooten verzocht heeft de gemelde Macassaren overal te water, en te lande te vervolgen, en is 't mogelyk, te destrueren.

Ingevalle de Konink van Macassar eenige magt, ofte armade in deze quartieren, en berwaard overzond, om eenige invaste, ofte overlast in de Eilanden, ofte plaatsen van des Koninx onderdanen te doen, zoo heeft de Gouverneur van 't Katteel in Amboina van zyne zyde beloofd de zelve met de presente en toekomstende macht jegens zodanige oppressie te helpen protegeren, van gelyken, zoo eenige macht van vyanden 't Katteel, ofte des zelfs onderdanen, quam offenseran, zoo beloven wy gezamenlyk van de Oelisiwa's, en Oelilima's, den gemelden Gouverneur in alles naar ons vermogen te helpen, en te assisteren.

Zoo het gebeurde, dat eenige plaatsen ofte dorpen, zich jegens haren Heere vergrepen, ofte quamen te rebellieren, zullen de Gouverneur en Stadhouder des Koninks de zelve rechtten, of wel naar gelegenheit, vyandelyk aantasten, en tot geboorzaamtheit brengen. Van gelyken beloofd de Gouverneur die van Lochoe, Cambello en Lessidi,

1628. zoo om ryft, of andere zaaken mogten verlegen wezen, de zelve tot haare nooddrift te affisteren, en by de respectieve Kooplieden wat civielder te doen verkoopen, als ordinarie, en courant verkocht werd, namentlyk dat wegen den lossen ryft haar een ganiang op yder reaal meer, als aan 't Kasteel, verkogt werd, zal geleverd werden, insgelys den ryft in balen, voor 2^e reaal van agten ider baal.

Nopende de prys van de Chormandelsche en Suratic kleeden, heeft de Gouverneur mede geaccordeert te agtervolgen, de lyst en prys, daar over in Ternate beraamd, behoudentlyk, dat geene in betalinge voor nagelen zullen opgedrongen worden, maar zal 't zelve tot haar eigen geliefte wezen om wel contant, ofte kleeden daar voor, te nemen.

Vorders, zoo 't geviel dat eenige Nederlanders, ofte naturele Amboincefen, naar Loehoc, Lessidi, Cambello, ofte eenige andere des Koninks plaatsen, quamen overloopen, en zullen de zelve niet vermogen Mohammedist te maken; mzar zal de Stadhouder, of andere Hoofden, gebouden wezen de zelve weder aan 't Kasteel te zenden, insgelys en zal de Gouverneur geen overgelopen Mohammedisten vermogen Christen te maken, maar, als voren, die mede den Stadhouder des Koninks overleveren, zoo daar eenige slaven quamen aan 't Kasteel loopen, en zal de Gouverneur de zelve niet vermogen Christen te maken, maar dezelve geboeid weder aan den Stadhouder zenden. Desgelys en zal de Stadhouder geen verlopen slaaven van het Kasteel vermogen Mohammedist te maken; maar als voren gebonden den Gouverneur doen overleveren, en zullen de zulke, die de slaaf, ofte slavime, als lyfgeigen toekomt, voor berg-loon van de zelve vyftien realen van achten gebouden wezen te betalen. Verder in gevalle eenige dorpen, ofte particuliere perzoonen, uit hun eigen moedwil, ofte motief, hun onderworpen te rooven, imand verradelyk te vermoorden, of de landvruchten te verderven, aan wien van des Gouverneurs, ofte des Kimelaha's onderdanen, 't zelve geschiede, ende de Gouverneur aan den Stadhouder daar over justitie verzogt, ofte dan dat de Stadhouder over gelyk delutt recht van den Gouverneur vorderde, en dat zoo wel aan den een, als de andere zyde geen beboorlyke satisfactie gegeven, ende opregte justitie geprefteerd wierd, zoo zullen naar verloop van een maand naar dato van de insinuatie, de Gouverneur ofte Stadhouder, den zelven vermogen te destruceeren, en hem zelven te rechten, zonder dat by den respectieve gefuflineerd zal mogen werden, dat daar in qualyk, of niet conform de unie, behandeld ware, en zoo imand met moedwilligheit tegen imand ingenomen geweest is, zoo zal zoodanige revengie jegens

de particuliere plaatzen geexecuteerd, en in 't werk gefield werden, als men zal redelyk vinden, zonder dat de andere plaatzen 't zelve mede subject zullen zyn, ofte den last van de ander ben gemeen wezen zal.

Zoo daar imand verzocht eenige schulden 't zy comptant, ofte van kleeden by de Kooplieden in de respectieve dorpen te maken, onder conditie de zelve op 't gewas, ofte na eenige tyd en maanden, te betalen, ende na de expiratie van de tyd ben absenteren, zoo zal de Gouverneur, of de Stadhouder, gelicentieerd wezen, en vry slaan, den gemelden debiteur te doen opzoeken, en aan den dag brengen, en de zelve zoo lange in private apprehensie, of geboeid houden, tot 'er tyd de schuld beboorlyk afgelegt, en betaalt is.

Vorders zullen des Koninks van Ternate's Vafallen, tot gerief van den handel in ryft ofte kleeden, of tot presentatie van de vruchten, ter plaatze daar zulx vereischt werd, op 't verzoek van den Gouverneur gebouden wezen aan te wyzen zekere bequame plaats, daar de inwoonders ter euffer instantie een geriefelyke wooninge, buiten kosten, zullen moeten maken, doch naar 't zelve eens beboorlyk in effecte gebracht zal zyn, zal de Nederlandsche Compagnie gebouden wezen tot eigen kosten, al 't gene daar aan gebreken mogte, te doen repareren: insgelys zoo 't geschiede, dat eenig verscibij quam te ontfaan, ter oorzake de respectieve Kooplieden niet opregt met de inwoonders handelden, ofte eenige overlast deden, 't waare dan in 't stuk van den Godsdienit, of omtrent de vrouwen en kinderen, of dat de soldaten eenige questie moveerden, en zal men ter oorzake van dien niet mogen tot de wapenen procederen; maar 't zelve den Gouverneur aangeven, die, naar beboorlyke inspectie van de zaak genomen te hebben, beloofd de zelve naar exigentie, ten overstaan van 't gansche dorp, publyk te doen corrigeren. Belangende 't stuk van een iders onderdanen, en jurisdictie, hebben de voorgemelde Capitein Laoet, en de Gouverneur, aangenomen 't zelve by der hand te nemen, op 't gevoeglykste, en opregste te confesser en te verhandelen. Ook beloofd de Capitein Laoet, 't zelve den Konink in Ternate, en de Gouverneur, dit aan den Gouverneur Generaal te exhiberen, ten einde 't zelve by de respectieve magten maq werden geapprobeert, en van waarde gebouden, naar welke voorgaande approbatie de zelve in deze quartieren aan den Gouverneur en Stadhouder, mitsgaders de werdere Hoofden van des Koninks onderdanen, zal overgezonden werden, op dat ider dien volgende zyne onderdanen kan richten, behoudentlyk dat ider, de Gouverneur, ofte Stadhouder, in volkomen bezit zal bonden zoodanige plaatzen en jurisdictie, als te dezen tyde ider pretendeert, ende in possessie heeft, zonder dat de een des anders onder-

1628.

danen eenigen overlast zal vermogen te doen, Mohammedanen zullen geen Christenen en Christenen geen Mohammediten vermogen gemaakt te werden, maar zal een ider vry staan zyne onderdanen naar zyne manieren te buigen, ende zoo het geviel, dat des Gouverneurs onderdanen, ofte des Stadhouders, Vassallen des Koninks, bare respectieve Hoofden niet beoorlyk geboorzaamden, zal de een den ander op zyn verzoek assisteren, dog zo hy zich magtig, en gedisponeerd vond, om 't zelve alleen te verrichten en uit te voeren, zoo zal de een op des anders proceduren niet vermogen te reprocheren.

Al het welke wy, Capitein Laoet, Kaitsjili Aali, ten overstaan van alle myne raadsperzoonen respectieve, Hoofden van Ternate, en Makjan, en de Stadhouder, Landvoogden en Hoofden, Oelifiwa's, en Oelilima's van Amboina en Ceram, gezamentlyk de Majesteits van Ternate's onderdanen van wegen den voormelde zyne Majesteit van Ternate, en de Gouverneur Philip Lucaszoon, uit den naam van den Gouverneur Generaal, Jan Pieterszoon Coen, gezamentlyk, die van onze, en die uit den Landraad van Amboina wegens de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, den Prince van Orangie, ende Bewindhebberen der Vereenigde Geotroyeerde Oost-Indische Compagnie van de Nederlanden, goedgevonden, en bestooten hebben, gelyk wy de een aan de ander beloven, 't zelve met getrouwe en oprechte gemoeieren te onderhouden, en te doen onderhouden, in teeken van dien hebben wy Capitein Laoet, Kaitsjili Aali, en Gouverneur Philip Lucaszoon, yder particulier bier onder onze gewoone signature, en zegelen gesteld, gelyk wy mede den Stadhouder van Lochoe, de Landvoogden en Hoofden Oelifiwa's, en Oelilima's van Amboina, ende Ceram voormeld, yder voor zoo veel hem aangaat, hebben geteekend eenen van gelyken inboud, als dezen, ende de zelve op ons Wet-boek be-edigt, gelyk wy tot meerder en bondiger affirmatie onze respectieve gewoone ondertekening onder dezen gesteld hebben; waar nevens wy Hoofden ende Raaden van de Ternataansche en Makjanse armade, en die uit den Landraad van Amboina, ons als getuigen constitueren, tot verificatie van 't welke wy dezen mede ondertekend, geschreven, gearresteerd, en bestoten hebben, in 't Kasteel van Amboina dezen twee en twintigsten dag der maand Rabiul-awal in 't jaar des Propheet's Mohammed's, duizend agt en dertig. Stilo Romano den 22 October A. 1628. Actum in 't Kasteel van Amboina, datum ut supra, en was geteekend, Philip Lucaszoon, Gerard Weiteman, Nicolaas Maarsman, Johan Ottens, Timon L. Copel, Jan de Meyer, Salomon de Waal

lager stond het merk van Kimelaha Leliatato, het merk van OrangKai Parmatta, 't merk van OrangKai Tanahhitoe Mefing, 't merk van Kaitsjili Aali, ter zyden stond Manuel, Koning van Kilang, 't merk van Thomas de Silva, Konink van Soya, 't merk van Don Andrea, Hoofd van Halong, Gaspar de Fretis, 't merk van Don Pedro, Hoofd van Hotoemoeri, 't merk van Antoni de Costa, Hoofd van Mardika, 't merk van Antoni Tawiri, Hoofd van Tawiri, ende het merk van Steven Tigera, Hoofd van Pauta.

Hy bleef twee maanden lang aan 't Kasteel, 't zy om na deze zaakken naukeurig te vernemen, of wel om zich tegen beide de Kimelaha's, die wenschten, dat hy al weg was, sterker te maken. Tervyl by hier was, kregen deze en gene gefehil met de Amboincezen, dat nu en dan al vry hoog liep, zoo dat zy hier en daar al wat klop kregen.

Hy vertrok eindelyk, na zeer nobel van den Landvoogd onthaalt te zyn, den 5 December na Hitoe, alwaar men hem groote eer aandeede en groote geschenken toekomen liet.

Van daar vertrok hy ua Lochoe daar hy met geen minder eer ingehaald, en met heerlyke geschenken als opgehoopt wierd. De een zond hem fraaje kleeden, de ander groote gongen, en zommige andre fraajgheden t'huis, die zamen wel 2000 Ryxdaalders in waarde beliepen.

Na daar ook wel onthaalt te zyn, vertredede hy ten eersten weer zyn Vloot by een, die tot 35 Coracora's aangroede, waar mede hy voornemens was na Cerams Zuid-kust te gaan, om de gevlugte Bandancesen op te vangen, zoo hy voorgaf; maar de ware reden was maar, om daar zyn beurs te vullen.

In 't jaar 1629 stak hy van Lochoe af, en vond, op Ihamahoe gekomen, den Heer Lucaszoon, om eenige verschillen te vereffenen, op welke tyd ook de Heer Gysbert van Lodestein, staande als Landvoogd na de Moluccos te vertrekken, hier aangierde.

Ondertusschen gaf de Prins Aali daar voor, na Cerams Oostkust te willen gaan, om eenige dorpen de schatting, in 30 jaren niet betaald, nu te doen uit keeren. Men raade hem dit sterker af, zeggende, dat dit onderdanen van de E. Maatschappij waren, en dat hy hen, wilde hy wel doen, niet moest lastig vallen; doch hy volgde zyn kop; hoewel hy een maand daar na onverrichter zake weer op Lochoe quam, alzoo die dorpen hem niets hadden willen geven.

In deze tyd verlicheen hier op Hitoe

1628.

Zyn n
der A
oord
met die
van Lo
hoc,
Cambe
en Lef
1628.

Zyn
vertre
van 't
steel
Hitoe
Ceram

Ko
van o
Heer
Lode
stein.

cen.

een vaartuig van Java, door *Radja Boekit*, of den Vorst van Giri, aan hen tot onderhouding van de oude vriendschap gezonden, alzo der *Hitoëfen* voorouders Javaanen van afkomst zyn. Dit was het voorgeven; doch wy zagen 't voor een smokkelaar aan, die alleen om nage- len hier quam. Men haalde derhalven dit vaartuig aan, nam 4 a 5 lieden daar af in arrest, en onderzoekt dit alles naau- keurig, dog de *Hitoëfen*, niet weinig hier over geraakt, sehreuden dat men hunne stranden violeerde, hun recht krenkte, en hen als onderdaanen handel- de, daar zy niet verder als bondgenoo- ten wilden aangezien zyn, 't geen zoo verre ging, dat zy op 't laatst met ons niet meer wilden te doen hebben.

De zaak raakte eindelyk door tusschen- spraak van *Aali* uit de weg, en men liet de gevangenen los.

Ontrent dezen zelven tyd vielen die van *Affaloelo* en *Larike* van ons ook af, niet uit zich zelve, maar door *Leliato* aangezet, die hen geraden had onze party te verlaten, en zich maar na de laft van de *Ternataanen* te reguleren.

Ondertusschen was een menigte van *Macassarfe* en andere vaartuigen in de maand Februarij op *Bocro's Zuid-zyde*, 15 Jonken, en 3 *Gorops* (zekere roof-vaar- tuigen) sterk, op *Wayfama* ten anker gekomen, waar na toe de meeste nage- len vervoerd wierden.

De onzen, dit wetende, hadden daar onlangs 2 vaartuigen van Java veroverd; dog de *Boeronefen* wilden ons de *Javanen* niet over geven, om dat het hun geloofsgeenoten waren.

De Heer Landvoogd, tydig berigt hier van bekomen hebbende, liep met 18 *Coracora's* na *Bocro*; maar daar hoor- rende, dat zy 't al ontfnapt waren, gier- de hy op *Manipa* aan, daar hy den *Prins Aali* vond.

De Landvoogd, ziende, dat 'er van onze klagten over de moord op *Cam- bello* niets quam, geraakte met dien *Prins* in een hevige gesprek, verwytende hem, dat hy met zyn aanwezen alhier noch niets gevorderd, dat hy de zaaken eer- gerger, dan beter, gemaakt, ja dat hy de arme *Amboinefen* maar door schattin- gen uitgemergelt, en zyn zakken wel gevuld; maar in onze zaaken, waar o- ver wy regt eifchten, nog niet het min- ste gedaan had, eifchende verder een an- deren *Kimelaba* tot ons genoegen op *Loe- hoe* in plaats van *Leliato*, met welken wy niet konden te regte komen, dewyl hy onverdragelyk trots en kribbig was. Hoe zeer hem dit op zyn *Prinzelyken* teen getrapt was, vond hy egter goed, den Heer Landvoogd gelyk te geven, en hem te beloven ordre hier ontrent te

zullen stellen, en *Leliato* uit *Ambon* te ver- voeren; doch 't was zoo verre van daar, dat *Leliato* zelf al 't volk van den *Prins*, terwyl hy op *Manipa* was, weg druipen deed. De Landvoogd, op zyne belofte gerust, vertrok van *Manipa*, gierde op *Larike* aan, en bragt, door bemiddeling van *Capitein Hitoe*, die twee afgevalle- ne dorpen weer onder onze gehoorzaam- heid, alzo zy voorgaven door *Leliato* hier toe verleid te zyn.

By de komst der schepen van *Batavia* zag men *Capitein Tepil*, en maar twee der *Ambonfche OrangKaja's*, weer in *Amboina* verschynen, alzo de twee an- dere, te weten, *Manuel Castanja*, en *Paulo Gomis*, op *Batavia* overleden wa- ren. Om dezen *Capitein* met alle be- denkelyke eere in te halen, wilden die van *Hitoe* hare *Coracoia's* van strand in zee brengen. Men verbood hen dit, waar over zy zeer gestoord waren, meinde, dat wy niet vermogens waren dit te doen, alzo zy zeiden maar bondgenoten te zyn.

Men vernam ook van de overgekome- ne vrienden, hoe de *Soefoeboenan* van *Ja- va*, de stad *Batavia* vrugtelooos van *Augu- stus* des voorleden jaars tot *December* toe belegerd hebbende, onverrechter za- ke, en met groot verlies, genoodzaakt geweest was af te trekken.

Terwyl *Capitein Hitoe* na *Batavia* was, had men 't bewind van zaaken zoo lang aan zyn zoon *Halaene* toevertrouwd; dog hem den ouden *Samsamoe*, een na- zaat uit 't vermaard geslagt der *Tanihi- toemessens*, als zyn raadsman bygezet. Deze wulps- jongeling, die vry brusken *Samsa- trots* was, voerde een grooten staat en lyfwagt, een zaak, die men onder de *Amboinefen* niet gewoon was te zien, en dat zelf dien ouden gryfaart *Samsamoe* zoo vervelde, dat hy, na de wede- komst van den ouden *Capitein Hitoe*, van den Landvoogd verlof verzoekt, om zich met *Hausihol*, en een deel van *Hitoe Lama*, op *Capaha* neer te mogen slaan, gelyk hy deed, gansch niet vol- daan over 't groot gezag, dat zich *Capitein Hitoe*, en zyn trofse zoon, be- gonden aan te matigen.

Die van *Mamalo*, mede over de *Hitoe- toëfen* niet voldaan, hebben zich ook van hen afgefehiden, dog dit was om heimelyk met de *Ternataanen* te heulen, 't welk ons door *Capitein Hitoe* gezegt zynde, zoo wierden 'er vyf voorname mannen van die van *Mamalo* gevangen, en in 't *Kasteel* gezet, 't geen hen zoo verbitterde, dat zy dreigden *Capitein Hitoe* den oorlog aan te doen; doch zy waren in *September* weer vrienden, vooral op 't los laten der gevangenen.

Ontrent dezen tyd kreeg men hier 'uit

1627.

Brengt *Larike* en *Affaloelo* weer on- der ons.

Capitein Tepil keert van *Batavia*.

Vergeeft beleg des *Soefoe- boenans* van *Bata- via*.

Halaenes gedrag by *Tepils* af- wezen.

Samsa- moe, over zynen hoog- moed misnoegt.

Gedrag van die van *Ma- malo*.

Ban-

1629. Aardbe-
ving in
Banda, en
hier.

Banda berigt van een zware aardbeving, in dit jaar daar voorgevallen, waar van wy onder de stoffe van Banda zullen spreken.

Men had de zelve ook hier gevoeld; dog zy moet hier zoo zwaar niet gevallen zyn, aangezien ik 'er niet byzonders van aangeteekent vind.

Vuilen
toeleg
van Kaits-
jili Labar-
ta.

Zekere *Kaitsjili Labatta*, hier van Boeton met enig volk gekomen, regtte in Augustus dezès jaars 1629 een leelyke zamenrotting ontrent het Kasteel aan; hebbende verscheide getrouwde vrouwen en slaven eerst heimelyk verkogt, en hen daar na verleid, om met hem weg te vlugten, van welke eenige agterhaalt, twee mannen opgeknoopt, en twee vrouwen gegeefteld wierden.

Slegten
staat van
Prins Aa-
li.

De Prins *Aali*, die bevorens een Vloot van 35 Coracora's had, kon 'er nu niet meer als vier te voorschyn brengen, die hy belaft had op Manipa en Kelang te vertimmeren, houdende zelf op Bonoa huis, daar hy de beide *Kimelaba's* wel by zig hield, onder de naam van met hen te raadplegen, maar die ondertusschen dagelyks werk maakten, om zyn volk in sulte van hem te doen verlooopen. Hy hield ze meest by hem, om hen te beletten hem enig quaad te doen; maar zy wisten hem wonderlyk te blindhokken, en in zyn weerwil, hun oogwit te bereiken.

Ondertusschen had Koning *Hbamza*, van alles, dat hy hier gedaan had, zeer net berigt bekomen, dat hem noodzaak- te *Calimbatta* als gezant na Amboina te zenden, die, in of voor September hier gekomen zynde, hem 's Konings misnoegen over zyn gedrag dedd weten.

Hy keerde daar op na Manipa, en zond, dewyl hy nu by zyn eigen Koning zoo wel, als by ons, zich stinkende gemaakt had, dezen *Calimbatta* als gezant na den Koning van Macassar, eischende van hem uit naam van zyn Koning de Landen, die hy den zelven afgenomen had, of bedreigde hem andersins den oorlog aan te doen.

Die van
Manipa
na Boero
vertrekt.

Behalven dezen *Calimbatta* zond Koning *Hbamza* nog eenen *Sengadji Cajo* na Amboina, met mondelingen en schriftelyken last, om na 't gedrag van den Prins *Aali* onderzoek te doen, en zelf om 's Konings misnoegen daar over aan den Heer Landvoogd *Lucaffoon* bekend te maken. Hy quam hier den 24 November, en niet lang daar na vertrok Prins *Aali* van Manipa na Boero, zettende zich op *Waisamma* neder, met voorgeven van in 't kort na Tomahoe, en zoo verder na Bangay (dat de Ternataanen *Gape* noemen) te zullen vertrekken, hoewel hy niet anders zocht, als de Amboineesen zoo lang hy kon, uit te mergelen; zoo dat men geen gifping op

zyn vertrek maakte, voor dat de nagel- oegit voorby zou zyn, om de Ambon- sche gans nog dezen schoonen veder uit den steert te plukken.

Sengadji Cajo bragt ook de goedkeu- ring des Konings op het verhandelde en gecontracteerde tusschen den Prins *Aali* en den Heer Landvoogd mede.

Ook bragt hy mede een acte van au- thorisatie voor *Kimelaba Loehoe*, om als zesde Stadhouder in *Leliat's* plaats te volgen, die zich daar op te Loehoe pleg- telyk voortellen dede.

Deze *Kimelaba* toonde zich in 't eerst (ten minsten in sichyn) een vriend van ons te wezen, duldende geen vreemde han- dclars meer op Loehoe, en doende de nagelen aan ons ook levren. Hy zeide ons ook toe te zullen bezorgen, dat wy een steene Logie op Loehoe kregen, hoewel dit de Lochoeneesen niet al te wel behaagde.

Halaene ondertusschen, die zich toen *Hala* noemen liet, en Capitein *Hi- toe*, hoe langer hoe barfer werdende, zoo wierd de sichteure tusschen hem en 't huis van Tanihitoemessen, en dat van Cajoan, anders OrangKaja Tocha genaamd, hoe langer hoe grooter. Ter dier tyd openbaarden de misnoegden van Mamalo ons, dat zy beide hen, en de 15 Oostelyke dorpen van Hitoe dwon- gen, alle de nagelen aan hen beiden te leveren, die zy dan na Manipa en Boero de vreemde Handelaars wisten ter hand te stellen. Ook bespeurden de on- zen klaar, dat zy dit niet alleen in de 15 Oostelyke, maar ook wel in de 15 om de West gelegene dorpen, ge- daan hadden.

Die van
Hala
geleid.

Die van *Halaene* geen vriend van ons was, zagen wy niet alleen aan zyn trotse taal tegen ons, maar ook daar aan, dat hy den OrangKaja van Larike, met ee- nige der zynen, wederom na die van Alaloelo had doen verlooopen. Men kreeg hem daar gevangen; dog die OrangKa- ja wierd op verzoek van den Landraad kort daar aan weer op vrye voeten ge- zet.

Die van
Hamahoe

Die van *Hamahoe* zich aan den eed, A. 1621 gedaan, zeer weinig kreunen- de, waren by de minste voorvallende ge- legenheid de zelve, die zy te voren ge- weest waren, dat is, groote schelmen; maar zoo ras zy door deze of gene be- naaud wierden, wisten zy wel fyntjes den Landvoogd om zyne bescherming te verzoeken; dog hy gaf hen, met de Hongi in November dezès jaars aldaar zynde, tot antwoord, dat, zoo de Ternataanen hen wat geplaagd, zy dat rykelyk aan ons door hunne ontrouw verdiend, en hem reden genoeg gegeven hadden, om zich met hen in dat stuk niet te be- moejen,

moejen, gewoon zynde zyne vrienden, maar niet zync vyanden, en meynecdigen, te helpen.

Men kreeg ondertuffchen met chalopen, en vaartuigen berigt, dat de Socfochoenan Batavia in Augustus weer had belegerd, dog in October weder vruchteloos opgebroken, en daar op gedwongen was vrede met ons te maken.

In dit zelve jaar was de Heer Opperlandvoogd Coen op Batavia den 20 September overleden, en den 23 door den Heer Jaques Spex als zevende Opperlandvoogd van Nderlandfch India vervangen.

De moeite, die men in dit jaar met den Javaanfchen oorlog gehad had, was oorzaak, dat men nu met den aanvang van 't jaar 1630 een flegt ontzet van drie lichte fcheepkens met geen volk, en weinig voorraad kreeg. Een van de zelve ftrandde nog op 't Eiland Cambayna, en de twee andre quamen den 12 Januari in Ambon.

Met de zelve zond de Heer Spex zyne goedkeuring op het verhandelde met den Prins Aali.

Akte van Approbatie op 't voorgaande contract verleend by de Ed. Heer General Jaques Spex, primo Maart A. 1630.

Jaques Spex, Gouverneur General wegens de doorlugtige Hoog Mogende Heeren Staten General der Vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, Fredrik Hendrik, by der gratie Gods, Prince van Orangie &c. mitsgaders de Ed. Heeren Bewindhebberen van de generale vereenigde goetroyerde Nderlandfche Ooft-Indifche Compagnie in Indien, allen den genen, die dezen zullen zien ofte hooren lezen, faluit, doen te weten.

Alzoo 't zedert eenige jaren berwaards tuffchen de Heeren Gouverneurs wegens de Hoog Mogende Heeren Staten General der Vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, Fredrik Hendrik, by der gratie Gods, Prince van Orangie &c. en de Bewindhebberen der vereenigde goetroyerde Ooft-Indifche Compagnie zoo in de Moluccos, als in Amboina ter cenre, ende de Stadhouders als Opperhoofden van de omleggende Eilanden en dorpen van Amboina en Ceram, wegens de Koninklyke Majesteit van Ternate in de gemelde quartieren, en de Moluccos, ter andere zyde, verfehiede misverftanden ende differenten ontftaan, en by verloop van tyd zodanig toegenomen waren, dat onze, en zyne Majesteits onderda-

nen daar door niet alleenlyk een geruime tyd in groot misvertrouwen ende oneenigheid hebben geleefd, maar dat ook gefchapen ftande, tot ons en zyne Majesteits leetwezen, de zake in termen van hoftiliteit te vervallen, welke voorsz. misverftanden, differentien, en oneenigheden nog by de gemelde onze Gouverneur, nog by zyne Majesteit, ofte zyne Majesteits Stadhouders in de gemelde quartieren van Amboina, en Ceram, in eenige jaren niet hebben konnen geaffopieerd, ofte ter neder gelegd werden, onaangezien dat 'er verfehiede conferentien en onderlinge communicatien wegens de gemelde refpective Gouverneurs, en Stadhouders, tot dempinge van de voorsz. oneenigheden, zoo in Amboina als Ternate, hier over gehouden geweest zyn, tot dat eindelyk de Heer Gysbregt van Lodeftein, onze jegenwoordige Gouverneur in Ternate, en zynen Raad, mitsgaders de Sultan Adjal, Emier el, Moemenin, Hhamza, Nafferon, Minalahi jah, Konink in Ternate, geaffifteerd met den ganschen Ternataanfchen Raad, mitsgaders den Heer Philip Lucaszoon, onzen jegenwoordigen Gouverneur in de quartieren van Amboina, geaffifteert met zyn Raaden, en de naturelle leden uit den Land-raad aldaar, mitsgaders Kaitsjili Aali, representerende zyn Majesteits perzoon aldaar, geaffifteert met zyn Majesteits Stadhouder Leliano, de Landvoogden van Loehoc, Cambello, Lefidi, en de Hoofden van de omliggende Eilanden en dorpen, Oclifiwa's en Oelilima's, op onze, en zyn Majesteits approbatie alle questien ende misverftanden ter nedergelegd, en op het minnelykste met den anderen overeen gekomen, veracordeert, en bevredigt zyn, onder alzulke conditien, en artikulen, als de origimeele contracten by de gemelde refpective Gouverneurs en zyne Majesteit van Ternate, Kaitsjili Aali, in den jare 1629 gemaakt ende reciproque getekend, breder is blykende.

Zoo is 't dat wy gezien, geventileerd en overwogen hebbende, de gemelde contracten en conditien, daar inne gestipuleerd, zulx als ons de zelve by onze gemelde refpective Gouverneurs van Amboina, ende de Moluccos toegezonden zyn, de zelve met advys van onze Rade naar bare forme en inhoude gelaudeerd, geapprobeerd en geratificeerd hebben, gelyk wy die lauderen, approberen, en ratificeren mits dezen, belaffen, en bevelen derhalven alle Gouverneurs, Prefidenten, Commandeurs, en Opperhoofden, die van wegen de Hoog Mogende Heeren Staten General, der Vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, ende de Bewindhebbers der goetroyerde Ooft-Indifche Compagnie uit onzen name jegenwoordig in de quartieren van Amboina, ende Ternate gouverneren en com-

L man-

1630. manderen, de gemelde contracten op alle plaatsen, onder haar gezag, en geboorzaamheid sorterende, in alle haar leden volkomenlyk ende religieus te observeeren, en te doen observeeren, mitsgaders tegen de contraventeurs van dien, op 't rigoreuse te procederen, en te doen procederen, op poene van te vervallen in de hoogste straffe, alzooy zulx tot augmentatie van de onderlinge vriendschap, en vermeerdringe van de mutuele commercie ten lasten van den Ternataanschen, en onzen staat, mitsgaders afbreuk van onze algemene ryanden, alzooy bevinden te behooven. Onderfond.

Aldus gedaan in 't Kasteel Batavia dezen eersten Maart A. 1630. Was getekend Jacques Spex.

Smok- Ondertusschen waren eenige vreemde
kel-vaar- vaartuigen, bestaande in twee Macassaar-
tuygen op sische Jonken, en twee Galeyen, op Cam-
Cambel- bello en Lessidi gekomen, welke den
lo en Lessi- Landvoogd met 4 Coracora's den 17 di-
fidi. to ging opzoeken; dog zy, reeds in staat
van verdediging geraakt, deden hem met
verlies van vier dooden wyken, konnende
hy nog den Prins *Aali*, nog *Kimelaba*
Loeboe, bewegen, om iets tegen haar te
ondernemen.

De Boctonsche Koning maakte ons
Ondertusschen ook 't gezantschap van
Aali na Macassar bekend, waar over hy
zeer vreemde gedagten had. Men deed
wegens met de gekomene scheepen, en eenige
Bericht Aali's ge- gehuurde borger-chalopen, zoo veel,
zantschap na Ma- als men kon, om de vreemde handelaars,
caffar. die wel 16 sterk op Lessidi, en Cambello
geweeft waren; te beletten met de na-
gelen door te gaan; dog door hard weder
gedwongen weer na huis te keeren, had-
den zy hen dit niet kunnen beletten.

Klagte De Landvoogd zond eenige gecom-
des Land- mitteerden, om over de *Kimelaba's* by
voogds aan Aali over de *Kimelaba's*.
ha's. *Kaitzjili Aali*, als schenders der contracten,
te klagen, dog hy gaf tot antwoord,
dat het maar slegte lieden waren, diehy
verlof gegeven had, om dat ze tegen de
wind niet weer op konden komen.

Dus zag de Heer Landvoogd, dat de
cene Ternataan zoo goed als de ander,
en dat 'er geen van hen allen in Amboina
was, die zich of aan 's Konings bevelen,
of aan onze contracten, eenigfins ge-
legen lieten zyn, maar dat ider van hen
maar zegt zyn beurs te vullen; 't geen
Aali te meer deed, dewyl hy by al de
Inlanders nu zeer gehaat, en in zulken
veragting by die van Hitoe ook geraakt
was, dat zy hem de dogter van den over-
leden *Arigoena*, *Tepils* oudste zoon, die
hy ten huwelyk verzogt had, rond uit
weigerden.

Vertrek van dien Prins. Hy vertrok derhalven in Mey van
Waylamma na Tomahoc, daar hy zich

met 4 Coracora's in een huis, op 't water
gebouwd, onthield.

De Heer *Lucafoon*, over dien eersten
tocht der 2 seheepjes en der ehaloepen
niet voldaan, rukte met 4 sehepen en
18 Coracora's na Cambello en Lessidi,
om die vreemde handelaars te straffen,
dat egter weder op de voorspraak van
Kimelaba Loeboe, en verscheide Orang-
Kaja's, belet, en uitgesteld wierd, al-
zooy men beloofde, dat het de laatste zyn,
en dat zy ook zonder eenige nagelen ver-
trekken zouden. Te meer moest de
Heer Landvoogd dit inschikken, ver-
mits hy niets magts genoeg had, om die
van Cambello, daar vry wel versterkt,
met hoop van goed gevolg te kunnen
aantasten, alzooy zy verscheide vastighe-
den hadden, voor al op zekeren heuvel,
daar zy niet wel te genaken waren.

Hy vertrok dan met de Coracora's
weer na huis, zendende 15 der zelve op
den 20 May na Cerans Oost-kust met
eenig volk, om dezelve te straffen, over
dat zy op Tobo zeven Coracora's klaar
maakten, om op die van Banda op roof
te gaan; gelyk zy dat het geheel voor-
gaande jaar, op 't aantoken der gevlug-
te Bandaneesen, gedaan hadden; doch
hard weder dreef hen, met verlies van
drie Coracora's, na huis.

De Heer *Lucafoon*, met zyn Vloot van
Loehoe vertrokken zynde, had met een
nen 't comptoir aldaar geligt, dog op
verzoek van de Inlanders twee mannen
in de verlatene Logie gelaten.

Ondertusschen gingen zy daar met de
vreemdelingen al weer den ouden gang,
zoodanig, dat 'er van die vorige maar
6 verhuisden, blyvende de andre 't geheele
jaar daar over, en zeggende niet te kon-
nen vertrekken, voor zy wederom had-
den, 't geen zy aan de Inlanders hadden
uitgeborgt, dat zy uit de volgende nagel-
moesson halen moesten.

Ondertusschen was onze Logie op
Loehoe door onbekende brandstifters
in May afgebrand; doch door bestel van
den *Kimelaba* wierd ten eersten een bet-
ter in de plaats gemaakt, waar in toen
de Opperkoopman, *Jacob Janszen Pa-
tocka*, geplaatst is; dog de *Kimelaba*, om
van onze gedurige klachten ontslagen te
zyn, vertrok na Manipa, waar op *Le-
liato* terstont met zyn huisgezin weer op
Loehoe quam, gelyk hy zedert daar ge-
bleven is, en met zynen neve zamen ge-
regeerd heeft, waar uit immers klaar
bleek, dat zy met de bevelen des Konings
den spot dreven, doende maar, 't
geen zy zelfs goed vonden: want zoo zy
daar eenige agting voor gehad hadden;
moest *Leliato* al lang, zelfs volgens mon-
delinge orde aan den Prins *Aali* gege-
ven, na Ternate opgezonden zyn.

1630. Nu ging het weer op den ouden voet met de vreemdelingen, zoo ras hy weer deel in de regering genomen had, zoo dat de onzen nu klaar zagen, dat hier geen zelf aan te strijken, en geen ander middel was, dan om ons nu zelf door de wapenen te redden; dat men eerst ontrent de vreemdelingen voornam in 't werk te stellen.

Zeker onderchirurgyn, *Henrik Vrouwenzoon*, nam in September voor met een soldaat, twee vrouwen, en twee slaven, over Hitoe en Cambello, met een dezer Jonken na Macassar te zeilen, en tot de Spanjaarts over te loopen. Zy stelden dit ook in 't werk; dog wierden op de daad betrapt, en gevangen opgebracht. De soldaat werd opgehangen, de chirurgyn onthalt; doch de andre wierden gegeesfeld.

In die zelve maand quam *Halaene* de laatste maal aan 't Kasteel, durvende uit zyn vaders naam al de dorpen van Oërien af tot Alang toe, de beste nagelplaatfen van geheel Amboina, voor hem van den Heer Landvoogd afsiechen, onder voorgeven, dat ze van ouds onder Hitoe geftaan hadden, ja dat ze door den Heer Opperlandvoogd aan zyn vader, toen hy laatst op Batavia was, al toegeftaan waren; dog, na bewys gevraagd zynde, kon hy dat niet toonen, behalven dat de onzen wel wiffen, dat dit maar verdicht was, waarom de Landvoogd hem zyn verzoek, of liever zyn ftouten eifch, vlak uit ontzey.

Kort daar op wierd *Halaene* ziek, wilde zich over de Pas na huis laten voeren; dog ftierf onderweg, waarfchynlyk vergeven zynde door een Portugeeſche miſſice, zyne boelin.

Om nu zoo een groot man na zyne verdienften te begraven, heeft *Samſamoe*, de meergenoemde gryſtaut uit de ftant van Tanihitomeſſen (volgens 's lands gewoonte) eerst een dorp, te weten, Hatometen op Cerams Ooft-kuſt, afgelooopen, en verſcheide lieden van daar gerooft; doch in 't wederkeeren quam hy zelf ook te ſterven.

In *Halaene's* plaats wierd *Kakiali*, de jongſte zoon van *Capitein Tepil* (die nog eenige jaaren uit de ftam *Noefſatapi* in de regering bleef) *Hboekom*, en *Cajoan*, of anders *Orang Kaja Toeſa*, bleef nog het gezag houden uit de ftam *Tanihitomeſſen*.

Onder de laatste werken van den Heer *Lucaſſoon* moet men tellen 't maken van een nieuwe Stadskerk, eveneens als nu de *Malcytſche* kerk is, die ook op de zelve plaats, daar die nu ſtaat, en in plaats van de oude Portugeeſche kerk, *St. Paulo*, die in de maand Juli dooreen ſtorm ingewaaid was, en waar van de zee 't land hoe langs hoe meer weg ſpoelde, gezet is, dat hem ook genoodzaakt heeft de negry verder na buiten uit te leggen, ook heeft hy in zyn tyd in de Chriſtendorpen veel nagelboomen laten aanplanten, behalven dat ook nu in dit jaar zoo ſchoon een nagel-gewas voor handen was, als 'er in geen thien jaaren geweest was.

Dit gaf oorzaak, dat de Heer *Lucas-zoon* alle jagten, chaloopen, *Coracora's* en vaartuigen, die hy byeen krygen kon, in 't begin van A. 1631 by *Bocro*, en *Manipa* op een kruis-togt zond, waar door hy in Maart 21 ſmokkel-vaartuigen, die op dat groot gerucht aanquamen, veroverd, de meeste verbrand, en vier daar van aan 't Kasteel gebragt heeft.

Een van de laatste zaken, by hem ver- rigt, is dat hy aan verſcheide *OrangKaja's* mede zulke goude hoedbanden, als wy bevorens beſchreven, geſchonken heeft.

Daar op is zyn vervanger, de Heer *Antus Gyſels*, uit het Vaderland weer in Indiën gekomen, en den 24 Maart A. 1631 hier verſchenen, aan welken de Heer *Lucaſſoon* zyn beſtier overgegeven heeft, zyn vervanger: gelyk hy ook, na dat hy drie jaren min 24 dagen hier geregeerd had, den 23 May na Batavia vertrokken is, zynde daar nog eenige jaren ordinaris Raad, en Directeur Generaal, geweest, daar wy hem weder onder de ſtoffe van Batavia zullen vinden.

T W E E D E B O E K

E E R S T E H O O F D S T U K .

Prins Aali's vertrek na Xoela en Tamboeko, en ook na Boeton. Van waar hy aan de Heer Speex schreef. Word door den Koning van Macassar vergeven. Beschryving van dien Prins. De Heer Gysels brengt eenige Amboineesen uit Holland. Als ook de eerste Hollandsehe vrouwen, twee Predikanten, enz. Ettelyke smokkelaars verbrand, en Kimelaha Loehoe gevangen. De Heer Gysels neemt een vaartuig met nagelen. Ons comptoir op Loehoe gelicht. Hersfelling van dit comptoir. 't Morren van den Inlander, over 't kruiffen op vreemde vaartuigen. Ottens als Hoofd op Loehoe gelegd. Patacka door Leliato geborgen. De Heer Gysels verbetert het Kasteel met aarde wallen. Kerkefye Commissaris hier ingevoerd. Artus Gysels, tweede Chincefche Capitein. Tobo veroverd. Accoord met hen gemaakt. Itawaeka afgebrand. En verdre vyandelykbeden. Steene Logie op Loehoe. Komft van den Commandeur Antoniffoon met ontzet, waar mede de Heer Gysels die van Ihamahoe aantast. Kimclaha Loehoe's bedryven. Doen 't comptoir op Loehoe weer licht. Hy verzoend zich met ons. Guaffo's komft uit Ternate hier. De Heer Gysels verrichting voor Hatapoetch op Kelang, en voor Affahoe. Komft van Capitein Hitoc by de Hongi. Staat der nagelboomen op Hoewamohel. Die van Ihamahoe komen weer aan onze zyde. Opftand van die van Hatocaha. Ottens bouwde een nieuwe Logie op Hila. De Heer Brouwer agfte Opperlandvoogd. Verrichting van den Commandeur Antoniffoon en den Heer Gysels op Hoewamohel. Moord door Leliato op Way, en elders. De Heer Gysels na Ceram-Laoet. Komft van den Heer Commissaris van den Heuvel. Den Landvoogd dwingt hen tot accoord. Zyne bevinding op Goeli Goeli, enz. Verdre moetwil der Kimelaha's. Gevaar van den Heer van den Heuvel. Verlies van den Heer Gysels op zyn tocht geleden. De dood van Capitein Hitoc, Tepil. Door Kakiali vervangen. Zyne Authorisatie, zyn goede belofte, en bloedige inbuldiging. Bericht van de komft van de Heer van den Heuvel. Zyne behandeling omtrent de Heer Gysels. Zyn vertrek na Banda, en komft voor Haja. Verder moejelykbeden met den Kimclaha. Aanbieding des Konings van Sifeoeloc verkeerd door de Heer van den Heuvel opgenomen. Verdre verrichting van de Heer Hulft met den Koning. De Heer van den Heuvels vertrek na Ternate met Ottens. De Heer Gysels verrichting met de Hongi op Caybobo, en elders. Komft des Konings van Tidore op Keffing, en klagten over de Ambonfche boygers. Beschuldiging door de Heer van den Heuvel tegen de Heer Gysels. Hooge gedachten van zyne dienften. Dat op roind en rook uitkomt. Vyandelyke bandelingen van Kimclaha Loehoe. De Heer Gysels bezet Affahoe, en verbrand het. Zyne verrichting op Lessidi. Steene Reduyt op Larike gemaakt. Kakiali's verraad ontdekt. Trouw der Loehoeenefen, en van Sibori. Hun verzoek om bezetting enz. toegeftaan. Kijay Sibori Laxamana komt met den Sadaha in Amboina. De Heer Gysels voorfel aan den Sadaha. Het Noorderdeel van Celebes door de Macaffaaren veroverd. De Loehoeenefen ontdekken veel flingze aanftagen van Kakiali, en den Kimclaha. Dien de Heer Gysels waarfchouwd. Zyne verrichting op Manipa. Bericht wegens den Koning van Macassar, waar van hy kennis aan den Sadaha en Kakiali geeft. De Sadaha verzoekt ons 't licht van Loehoe's bezetting. Wat de Landvoogd daar tegen eifcht. Kakiali beft de Hitoeëfen na 't gebergte te vluchten. De Koning van Macassar zendt hulstroepen aan den Kimclaha. Verder bedryf van den Landvoogd, die 't Fort Bullbak op Loehoe bouwde. En weer na 't Kasteel keerd.

1631.
Prins
Aali's
vertrek
na Xoela
en Tam-
boeko.

DE Heer Gysels trad den 23 May als zevende Landvoogd in het bestier. Pas voor zyne regeering was Prins Aali, tot November 1630 op Tomahoe noch gebleven zynde, van een geheel ander besluit omtrent zyne zaaken geworden, alzo hem nu idereen, zelfs de Soafiva's, of 's Konings Raaden, verlaten, en de reis na Ternate met een geleende Coracora aangenomen hadden. Hy liep dan met zyn 3 laatste Coracora's van daar na

Xoela, vergaderde daar by nog 7 Coracora's, en vertrok in 't begin van 't jaar 1631 na Tamboeko, dat hy weer veroverde, en onder zyn Koning bragt. Het jaar daar na (want wy zullen nu zien, Boeton En Boeton) vertrok hy na Boeton, ontmoette daar de Heer Antoni Caan, als gezant aan de Koningen van Macassar, en Boeton gezonden, by wiens te rugreize na Batavia hy een brief aan de Heer Opperlandvoogd Speex schreef, waar in hy zich wegens zyn vierjarig verblyf in Am-

Amboina verontschuldigde, zeggende nu daar verschenen te zyn, om van den Koning van Macassar die landen weer te eischen, die hy van den Koning van Ternate genomen had, waar door hy de gemelde Oost-kust van Celebes, 't Eiland Pangefane, Saleyer, en meer andre, wel eer door Koning *Baboe* veroverd, verstonde.

Hy had daar over wel aan den Koning van Macassar geschreven; maar diemaakte geen haast met hem daar op besluitelyk te antwoorden, payende hem onder tusschen maar met zoete woorden en uitsfel, om tyd tot zyne bezending na Amboina te winnen, waar na toe hy voornemens was een fraaje Vloot af te vaardigen.

Deze Prins *Aali* kreeg cindelyk van den Koning van Macassar antwoord, maar ook eenige constituen, waar door hy vergeven wierd, en aan zyn einde raakte, hebbende niet veel voor zich zelve, zeer weinig voor zynen Koning, en noch 't minste voor ons uitgericht; dan dat hy onze arme Amboineesen meer uitgemergeld had. Hy was wel van geen quaden inborst; maar geen man van uitvoering, en geheel op zyn vermaak gezet.

Daar ziet men het einde van een Prins, diens groote denkbeelden van zich wel haast een kroon in Amboina, of elders, op 't hoofd te zetten, in rook en damp vervlogen; terwyl *Hbamza* zeer verblyd was, van hem ontflagen te zyn.

By de wederomkomst van de Heer *Gyfels* uit Holland, die hier ook met den eer-titel van Extraordinaris Raad van India verschenen was, bragt hy van die vier kinderen der OrangKaja's door hem zelf na Holland mede genomen, 'er drie weder behouden in Amboina, alzoo *Laurens van Halong* onderweg overleden was.

Hy bragt ook met zich zyn huisvrouw, en twee ongetrouwde zusters, zynde de eerste Hollandsehe vrouwen, die men hier zag; alzoo de vorige Landvoogden geen vrouwen gehad hadden. Ook waren met hem twee nieuwe Predicanten, *Helmichius Helmichii*, en D. *Heemstee*, van Batavia gekomen, benevens de Commandeur, *Adriaan Antonisson*; die men op de vreemde handelaars uitzond, van welke hy 'er op Kelang en Erang 22 verbrande.

Het voornoemde groot Moeffon had wel veel nagelen, maar juist niet aan ons gegeven. Een vry groot deel was in handen der vreemdelingen, waar van 'er noch wel 16 op Kesting waren, geraakt; maar wy hadden pas 13 a 1400 Bhaaren bekomen, zynde zeer weinig in vergelyking; van dat 'er dit jaar wel

geplukt; en gewogen was, weshalven men goed vond, zoo veel 't mogelyk was, op de vreemdelingen te passen, en voor eerst nog ontrent die van Hoewamohel niets te ondernemen.

In Juni verschenen hier verscheide Papoewase roof-vaartuigen, onderdaanen van den Koning van Tidore, zy hadden niet lang te voren *Kimelaba Loehoe* gevangen genomen, en hem toen op Cambello tegen een groot randsoen op vrye voeten gesteld, roovende nu met een paspoort van hem, en met belofte van zyne bescherming, op onze vrede onderdaanen, verkoopende die dan op Lef fidi en Cambello, waar ontrent zy zich ophielden.

De Heer *Gyfels*, zulken pest in zynen boesem niet langer willende verdragen; en gencgen het land daar van te zuiveren, zond 'er vier Coracora's op uit; met last om niet alleen hen, maar ook de vreemde handelaars van Hoewamohel, te verdryven; doch eer de onze daar quamen; waren 't de Papoewa's al ontsnapt, en de Macassaren hadden de Rivier van Ajer Mira met boomen zoodanig toegestopt, dat 'er niet by te komen was. Zy namen by de te rug-reize een vaartuig met 24 Bhaar nagelen, en met 2 bassen voorzien, komende van Caylolo.

De *Kimelaba Loehoe*, dit hoorende, zeide, dat het zyn goederen waren, eischende die, en 't vaartuig, met groot bedreigingen weerom, of dat hy anders zyn schade op de onzen te Loehoe herhalen zou; om 't welk te beletten, men den Opperkoopman *Patacka*, met 't ganseh Comptoir, ten eersten van daar sichte, waar over echter de Inlanders zeer r'ouvrede waren, verzoekende herstelling van ons Comptoir aldaar. Op wat wyze dit geschied is, konnen wy nader uit dit volgende opitel oordeelen.

Donderdag den 11 Septembar 1631. *Herstelling van 't Comptoir aldaar.*
 gemerkt dat ontrent medio Juli door *pure dreigementen van den Kimelaha Loehoe, ende enige zyner creaturen, de Opperkoopman Sr. Jacob Janffoon Patacca, van Loehoe op Hitoe gereireerd is, en dien volgende by resolutie de effecten onzes comptoirs van Loehoe geligt zyn, en nu door ernstelyk aanbouden van de vier Hoofden van Loehoe by missive instantelyk verzogt werd gemelde Sr. Patacca, ofte een Onderkoopman, haer luiden op Loehoe mogte toegezonden worden, te meer; alzoo zy luiden wel wisten, dat de Kimelaha in zyne actien ongesundeert was, ende zelve ook niet alleenlyk tegens haer wil, maar zelfs tegen expresse ordre van den Konink in Ternate, was Es.*

Zoo is 't dat de Heer Gouverneur, Artus Gyfels, ende den Raad, om ver-

1631. *ſcheide wigtige confideration dienſtig en raadzaam gevonden hebben, tot bevordering van 's Compagnies voordeel in deze gelegenheit, ons ondergeſchreven als zyne gecommiteerden op den 5 ſtanti naar Hitoc by hare gemagtigden af te veerdigen, met intentie, om aldaar ten overſtaan van den ouden Capitein Hitoc de zaken zoo te bevredigen, dat op interceſſie (ten ware onder bewillinge van een ſteenen huis, ofte andere verzekeringe) haar verzoek met ons voordeel mogte ingewilligd werden, tot welken einde wy neffens Capitein Hitoc, ende den gezant Hatib Mamala, op den 8 dezer op ons comptoir vergadert zynde, op ons verzoek van ons comptoir de Novo op Loehoe te ſtabilieren, dit navolgende tot antwoord voorgeſteld is, te weten, dat wy dusdanige circigementen van den Konink in Ternate, ofte zynen ſubalternen in deze quartieren, niet gewoon, ofte dezelve ook te verdragen niet gezint en waren, dat de Kimclaha, ende de Opperhoofden van Loehoe, moeſten gedenken, wat trouwigheid zy, zoo uit kragte van de oude, als de gerenoveerde contracten zoo wel den nagel-handel, als de bevordering van de vrede concernerende, aan ons in alle manieren verobligeerd waren, dat wy buiten verzekeringe van een ſteenen huis op Loehoe, ofte andere aſſurantie, tot wederomkomen niet zouden komen reſolveren, dat zy luiden wel zelfs konden verſtaan, ingevalle wy als voren continuerden, Compagnies effecten altyd op de genade van den minſten ſtaaf, ofte vagebond, conſequentelyk beruſten zouden &c.*

Daar op gemelde Hatib wederom reverentelyk diende, dat het de Opperhoofden van Loehoe wel bertelyk leet was, dat deze differentien door den Kimelaha Loehoe waren gerezen, dat zy luiden ook wel wiſten de zonderlinge trouw, welke zy aan ons in verſcheide contracten hadden beloofd, die zy ook pointuelyk zогten naar te komen. Dat de Opperhoofden preſenteren, by zoo verre wy van heden af met den handel op Loehoe wilden continueren, zy op het aanschryven van zyn Majesteit in Ternate, gansch gewillig waren voorſz. ſteenen huis zelfs te helpen formeren. Dat zy onderuſſchen den Koopman, met 's Compagnies middelen, onder hare ſauvegarde zoo vriendelyk zouden aannemen, dat men geen redenen van misnoegen vinden zou.

Ende alzo wy, als voren gezegt is, de vriendelyke correſpondentie met de overkust gansch dienſtig oordeelen, hebben wy, na verſcheide debatten ten wederzyden, eindelyk met toeaſtaan van den Ed. Heer Gouverneur Gyſels, ende onder approbatie van den Ed. Heer Generaal, geaccordeerd, dat, zoo haast de Kimclaha welke in de voorſtelling van de Opperhoofden

weinig gemeld werd) een teeken van verzoek aan den Heer Gouverneur zal gedaan hebben, dadelyk een beguaam perzoon tot Koopman haarliden op Loehoe zal toegezonden werden, verwagende middelertyd aanschryvens, en nader ordre van Batavia.

Actum op 't Comptoir Hitoc. Datum ut ſupra. Was geteekend, Everd Hulft, J. J. Patacka, Joan Ottenfz.

Men zond ook 't jagt Mocha, en den Boejer Banda, alzo die hier weinig dienſt konden doen, met het fregat Noeflanivel, na Boeton, om ontrent die wal op de jonken, die daar voorby moeſten, te paſſen.

Deze gedurige overkomsten van vreemde vaartuigen waren oorzaak, dat den Inlander wat meer als gewoonlyk gebruikt wierd, om met de Coracora's, en andre vaartuigen, op haar uit te gaan.

Hier over begonnen 'er verſcheide, 't Me
en vooral die van de Ulaſſers, alzo zy van d
nu zes maanden aan een gedurig hadden over
moeten ſcheppen, zoodanig te morren, kruiff
dat zy zeiden hare Coracora's liever te van
willen verbranden, als zoo met dit ſchepen vreet
geplaagd te zyn. Zy waren 't niet vaart
alleen; maar die van Hatocaha zeiden 't gen.
zelve, en liepen daar op ten eerſten tot
de Ternataanen over, ſchreeuwende,
dat zy de Coracora's, die hen zoo veel
geld koſten, maar in onzen dienſt afle-
ten, zonder dat wy 'er een ſtуйver toe
betaalden. Hier onder roeiden die van
Ihamahoe niet weinig, zich niet ont-
ziende onze Chriſten-overloopers van Si-
riſori, en Toehaha, aan te houden.

Men zond den Fiſcaal Jan Ottens 'er na toe, maar zy zeiden tegen hem, dat zy niet langer onder hunne hoofden op Siriſori en Toehaha wilden ſtaan, alzo die hen zeer qualyk gehandelt hadden; weigerende om die reden ook weder tot ons af te komen, waarſchynlyk door die van Ihamahoe aangezet, die zo ſtout op hunnen onwinbaren berg waren; dat zy het daar tegen ons wel meinden te zullen uitharden.

De Heer Gyſels nochtans, merkende, dat het veroveren van dit eene neſt een groote verſlagenheid aan de rebellen geven zou, verzocht aan de Heer Specx verlof, om hen te mogen aantatten.

Ondertuſſchen verzochten de vier Hoofden van Loehoe, en alle de Loehocneſen, weder zeer chriſtelyk, dat men doch by hen het comptoir herſtellen, en 'er weer een Koopman zenden wilde, verſoeyende de handelingen der Kimelaha's, en verzoekende, dat men dit hen niet wyten zou.

Men zond 'er dan Ottens als Hoofd, O
dien zy beloofden in 't kort een ſteene als H
lo-

logie te zullen verzorgen.

In de maand September was de Operkoopman *Patacka* met een jonk na Batavia vertrokken; doch ontrent Boero's Westhoek geftrand; en door *Kimclaba Leliato* (o wonder!) geborgen, en op Loehoe gebragt, waar over de Heer Landvoogd zeer verbaast stond, alzo dit het eenig goed was, dat onsdie booswigt bewezen, en toegebragt heeft.

De Heer *Gysels*, bescpurende, hoe slegt het Kasteel nu noeh gesteld was, deed vooreerst de grachten een roede rondom wyder maken, gebrukende de aarde, die 'er uit quam, tot het vullen der gordynen, en tot het verbreden van den barm. Ook maakte hy in 't Kasteel nieuwe verrekken voor de soldaaten, alzo de oude vergaan waren.

In zyn tyd ordonneerde de Heer Operlandvoogd ook aan de Kerkelyken, dat zy voortaan een Kerkelyk-polityek Commissaris in hunne vergadering zouden moeten dulden.

By 't opnemen van 't getal der Chineesen, bevond men hen honderd mannen sterk, ider van welke wegens hoofdgeld 11 Ryxdaalders ter maand betalen moest, dat hun Capitein verzamelde. Niet lang geleden was de eerste Capitein *Herman*, een Christen zynde, van een Chinees, dien hy in zyne rechtveerdige zaak geweigerd had te helpen, deerlyk vermoord, en daar op de 2^e Cineefche Capitein, die mede onlangs Christen geworden, en na den nieuwen Heer Landvoogd, ook *Artus Gysels* genaamd was, in zyn plaats gekomen.

Een van de eerste zaaken, door de Heer *Gysels* verriecht, was zyn tocht na Tobo in November 1631. Dit was een vuil roofnest, dat die van Banda, door aanhizing van de Kessingers en gevlugte Bandancesen, van tyd tot tyd zeer geplagt had. Hy ging 'er met 25 Coracora's na toe, komende die van Hitoe nog Ceram (die dat in lange tyd niet gedaan hadden) als ook die van Hatoeha, Ihamahoe, en Honimoo, niet tot het zenden van eene Coracora bewegen.

De Heer *Gysels*, die veinsde die van Ihamahoe te zullen aantasten (daar hen die van Hitoe ook ten eersten kennis af gaven, liep zoo stil als het mogelyk was na Tobo, hoorende op Tamilau ook eenige klagen over die van Hitoe, die hen, en die van Hatoemeten, voorleden jaar hadden willen dwingen, om, in de plaats van Oclifiva's, Oelilima's te werden, daar die van Tobo niet weinig hun rol onder gespeeld hadden.

De Heer *Gysels*, die hen zyn hulpe toezeide, belaste dat zy hem met hun Coracora volgen zouden. Zy deden dit, en bewogen ook die van Hatihauw niet alleen

om hun voorbeeld te volgen, maar maak- 1631.
te ook, dat alle hunne onderhoorige Alfoereesen over land mede na Tobo trokken.

Dus verscheen dan de Heer Landvoogd den 21 November voor Tobo met zyn Vloot, zynde te land nog 1180 Alfoereesen tot zyn hulp verscheenen, die hem wonderlyk wel te flade quamen, om zyne Coracora's tegen het steil strand op te halen. Zy waren verblyd ons volk daar te zien, houdende die voor hunne vrienden, en voor Oclifiva's, om dat die, even als zy, spek aten.

Men belegerde daar op Tobo, doch men zag weinig kans, om met stormen te vorderen, om dat het op een steile rots, die als een half Eiland in zee uitstak, versterkt, en alle toegangen, en passen zoo wel verzeerd waren, dat 'er niet by te komen was.

Echter wisten de onzen in eenige daar tegen overstaande clappus-boomen een battery te maken, en hen door 't licht gefehut, daar op gebragt, zoo te benaauwen, dat zy zich den 30 dito by accoord overgaven, stellende zich onder onze gehoorzaamheid, belovende beterschap, en wedergeving van de gevangenen, door hen gerooft, gelyk men uit dit volgende accoord zien kan.

Copie van 't accoord gemaakt, ende gelaten in handen van den OrangKay van Tobo.

Op huiden den laatsten November, 1631. de Ed. Heer Gouverneur Artus Gysels, nevens de respectieve officieren, ende OrangKaja's der Nederlandsehe Staat in deze quartieren Amboina, met de magt van 't Krygs-volk voor de negery Tobo, op den 21 dezer verscheenen zynde, en deze plaats tot heeden toe rondom belegert wezende, om door deszelfs middel na regt, reden, en in redelykheid, eene haver begane fouten van ontrouw op 't aanzienlykste met reputatie te straffen, zoo is 't nu evenwel zulk, dat aangezien de OrangKaja's, als mede de gemeene inwoonders van voorsz. Tobo, instamelyk verzoeken, dat wy de verdiende straffen uit medogentheit, hen voor deze reize isgratienlyk willen vergeven, wy jegenwoordig uit verscheide inzichten ons wel beradende, haar ootmoedelyk verzoek, onder deze stipulatie haarder belofien, waaragtig toestaan en accorderen, namentlyk.

Ten eersten, dat de OrangKays, ende gemeene inwoonders der voornoemde negery Tobo, van nu eenwig zullen verpligt, verbonden, ende onderdanig blyven, de Ed. Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde vrye Nederlanden, zyn Vorstelyke genade, Frederik Hendrik, by der gratie Godes, Prince van Orange, &c

1631. &c. de geotroyeerde Oost-Indische Compagnie, mitsgaders haar Ed. subalterne Regters dezzer India's.

Ten tweden, dat tegenwoordig tot teken van waarheit twee der principale Hoofden haar kinderen onder opzigt van zyn Ed. in 't Kasteel zullen gehouden, en tot nader beloften aldaar opgetrokken worden.

Ten derden, dat zy preciselyk alle jaren zullen gehouden zyn tweemaal, ofte ten minsten eens met een, of meerder waartuigen, aan 't Kasteel te verschynen.

Ten vierden, dat alle verlopen slaaven uit de quartieren van Amboina, Banda, ofte de Moluccos, gehouden blyven voor de zomme van vyftien realen, t'haarder komste in Amboina, Banda, ofte de Moluccos, aan de Compagnie over te leveren, ofte aan de eigenaars van de gemelde plaatsen, op Tobo komende, voor de zomme van thien realen gewillig te laten volgen.

Ten vyfden, dat de gemelde Orangkay, ofte inwoonders dier meergemelde plaats, van nu af geaccordeerd, ende toegestaan werd met praewven, ofte groter vaartuigen, zoo wel in de quartieren Amboina als Banda, vry ende vrank te mogen navigeren, met zoodanige vryheid, als andere onderdanen, onder het Kasteel zortrende.

Eindelyk, dat na den dag van heden niet zullen vermogen met eenige onzer onderdanen 't zy van Amboina, de Eilanders, Uliassers, ofte zelfs op de kusten van Ceram, in oorlog te treden, zonder expresse last, ofte kennisse des Ed. Heer Gouverneurs van Amboina.

Ende op dat dit bovenstaande met meerder kraegt gevolgd werde, beloven wy gemelde Tobo, neffens de inwoonderen van dien, tegens alle geweld, lasten ende prejudiciabele attentaten ernstelyk te zullen beschermen, blykende dan, dat dit bovenstaande aan onze zyde getrouw ende opregtelyk naargekomen zal werden, zoo is dit tot teken der waarheit, als een wafte belofte met eigener handen ondertekend, ende met onze gewoonlyke signature bekrachtigt. Aldus gedaan, ende geaccordeerd, in de bezettinge voor Tobo, Datum ut supra, ende was ondertejkend, Artus Gysels, Evert Hulft, Joan Ottens, en M. Rombouts, Secretaris.

Na 't maken van dit accoord, mankte hy ook, by 't drinken van de Matakau (zynde de eed der Inlanders, waar van wy onder de zaaken van den Godsdienst breder spreken) een vast verbond met de Alfoereesen, en alle de Oeliffiva's, waar by dat zy hem, niet alleen tegen de Oelilima's van Ceram, maar ook overal, daar hy hen gebruiken wilde, helpen zouden.

Men vertrok toen, zonder meer te kunnen verrigten, met de Vloet na huis, moettende 't aantafsen van Werinama, dat op een steilen berg lag, tot een gelegener tyd uit stellen.

Ondertusschen had *Kimelaba Loehoe*, om zich over 't veroveren van Tobo aan ons te wreken, die van Ihamahoe niet weinig tegen de onzen opgezet, en hen verlof gegeven, om op de onzen te rooven, gelyk zy in December zochten te doen: want zy verschenen toen met in de twintig Coracora's, en andre vaartuigen voor Oelat, alwaar voor hen wel niets te doen viel; doch Itawacka hebben zy in 't wederkeeren niet alleen aangetast; maar ook verbrad, veel vrugten en boomen bedorven, verscheide koppen van SiriSori en Toehaha gehaalt, en veel andren van Toehaha verraderlyk vermoord. Ook bragt *Kimelaba Loehoe* by zyn aanwezen op Ihamahoe wel 70 Christenen, van die twee dorpen tot hen overgelopen, tot afval, dwingende hen Moorfeh te werden, en hem in alles te gehoorzaamen. Om dit nu te beveligen moesten zy aantonds een Christen dood slaan, en zyn hoofd by den *Kimelaba* brengen, ook roofden die van Lucieëla, op zyn verlcend verlof, sterk op de Christenen, waar van zy 'er enige dood sloegen, en enige gevangen na Lucieëla en Loehoe voerden, van welke wy 'er verscheide door de Loehoeneesen weer gegreken hebben.

Kimelaba Loehoe nam ook twee vrouwen, en zoo veel schooljongens met zig; die hy Moorfeh wilde doen werden, van welke de eenen jongen het ontliep. Ook dreigde hy de Uliassers sterk met den oorlog; dat echter geenzins belettete, dat de Loehoeneesen, die zyne bedryven, en wrevelferociden, ons zeergetrouw bleven; makende voor ons een nieuwe Logie op een klippigen berg, daar hun dorp lag, voorziende die niet een steene borslweering, die veel vaster dan de oude op strand was, in welke de nieuwe Opperkoopman *Ottens*, winnende nu 120 gl. ter maand, met onzen ommeslag getrokken is.

In 't jaar 1632 kreeg de Heer Landvoogd een redelyk ontzet van 336 man van Batavia in Januari en Maart, onder den Commandeur *Adriaan Antonisz*, waar mede men voornam die van Ihamahoe aan te tasten. De Heer *Gysels* ging met de s'chepen en 17 Coracora na toe, en raakte den 23 April daar voor.

Hy had 9 compagnien, ider van 75 Europeers, met zich gebragt, waar by *Capitein Westerman* nog met een fraje magt over land quam. Deze, in twee troepen geschaart, zyn op hen losgegaan, hebben al hun vaartuigen

32. zy niet wilden af komen) gelyk ook de meeste vrugtboomen, vernielt, alzoo men dezen hun dorp te vast versterkt zag, hen niet veel andre schade toebren- gen kon.

Ondertusschen kregen de onzen ook een vaartuig, van Macassar pas aangekomen, met schryvens van den Koning aan den *Kimelaba*, waar by hy hem toezei in 't aanstaande wester-faysoen een fraaie Vloot te zullen zenden, als hy maar eenigen staat op een goed nagel-gewas maken kon.

Den 29 April bragt *Pati Naja* in ons leger ook 300 Alfoereesen, door *Radja Saboelau* tot onze hulp met twee van zyne zoonen gezonden. Men liet hen met eenige soldaaten, tot schrik van de vyand daar blyven, gelyk zy hen meer schade, dan duizend van onze soldaaten, gedaan, en 't ganfch Land t'eenemaal verwoeft hebben, na dat ons leger den 5 Mey op- gebroken was.

Terwyl de Heer Landvoogd voor I- hamahoe lag, begon *Kimelaba Loehoe* zich tegen ons volk op Loehoe zeer vyandig aan te stellen, verlatende Gam- mafongi, en zich op *Luciela* by zyn neef *Leliatu* gaande versterken.

Ook had hy iets voor tegen onze Lo- gie op Loehoe, en tegen 't fchip Coets- jien, daar ter Reede leggende, dat de onzen tydig door de Loehoeneesen ge- waarfchouwd, met het lichten van hun comptoir, nu voor de derde reis, ont- waken.

De Koning van Ternate schreef een beleefden brief omtrent dezen tyd aan den Landvoogd, waar in hy wel uit- drukkelyk verbood het gefchut, en de nagelen, door de onzen den *Kimelaba* af- genomen, aan den zelven weer te geven. Ook verbood hy wel streng aan den *Kimelaba* eenige Macassaren aan te hou- den, daar al weer niet meer op volgde, dan op zyn vorig schryven; zoo dat men daar uit vaststellen moest, dat hy of an- der schryvens van den Koning had, of niet veel na zyne beveelen luiflerde.

In dezen tyd quamen de Papoewa's hier weer sterker op de onze rooven, daar toe waarfchynelyk door den *Kimelaba* ge- noodigt, alzoo onder hen ook lieden van Bonoa, Afsahoedi en Liffabatta waren, die dat buiten zyn bevel niet zouden heb- ben durven doen. Deze wierden open- baar door die van Mamalo befchermt, doende ons allen afbreuk, die zy kon- den, om daar door den Landvoogd van Ihamahoe af te trekken. Eindelyk beft keurende in vrede te leven, om dat hy nu vreesde, dat het zyn beurt wel eens mede werden mogt, zoo heeft hy zich, ten minften uiterlyk, met ons verzoend, bekende, dat hy door onbedagtzaam-

heid qualyk gedaan had. Ook verzogt hy, dat de onzen weer op Loehoe wilden komen, dat wy ook deden, om van 't aanstaande nagelgewafch daar meester te werden.

Wy zonden daar op den laaftsten May de krygsmagt, oordeelende die nu niet meer van doen te hebben, met den bevel- hebber den Heer *Antoniffoon* weer na Ba- tavia; in een tyd, dat wy voorzien kon- den, dat men de zelve wel zeer noodig konde hebben: want daar waren op Ceram Laoet 28 vreemde vaartuigen ge- komen, die daar eenige tyd gerooift heb- bende, zonder nagelen na huis vertrok- ken, hebbende 'er 9 hier gelaten, om 't aanstaande faysoen af te wagten. Het waren ten deele Javaanen, ten deele Maleyers, dog meest Macassaren; en men kreeg berigt, dat 'er 7 op Hatapoet- eh, en 2 op Afsahoedi, opgehaalt wa- ren.

Omtrent dezen tyd quam hier ook 's Guaffo's Konings gezant *Guaffo* uit Ternate, die nu laft had, de gefchillen wegens de vreemde vaartuigen en jonken te beflif- fen, en alle vreemdelingen te verdryven, doch wanneer dit wat streng gevordert wierd, zeide hy, daar toe geen laft van zyn Koning te hebben.

Het fraeift van allen was, dat wy van Loehoe door ons Hoofd aldaar een net- te cotype van een geheel andren brief van Koning *Ibamza* aan den *Kimelaba* bequamen, waar uit ons bleek dat hy zelf de fchuld van alles, en dat de *Kimelaba* maar zyne bevelen gevolgt en uit- gevoert had; zoo dat wy nu eerst recht wiften, hoe de zaaken aan het Hof van Ternate stonden, dat ons een groot licht in deze troubelen gaf, alzoo wy nu dui- delyk zagen, dat zoo wel de grooten daar, als de kleene hier, den fpot met ons dreven.

De Heer *Gyfels*, beluft om die 9 jon- ken magtig te werden, peurde met 15 Coracora's na Erang, alwaar onze ver- dre fcheepsmagt een Vloot van 300 fol- daaten, en 800 Inlanders, uitmaakte, met welke hy den 21 Augustus na Hatapoet- eh op Kelang overftak, daar hy 7 jonken vond verborgen leggen, voor welke hy de jagten, en andre vaartuigen, in be- zetting liet, terwyl hy na Afsahoedi met de Coracora's fchepte, daar hy 2 vaar- tuigen in de Ooffer-kreek verbrand- de, vindende al 't volk van dat dorp ge- vlugt. Na zyne wederkeering na Kelang tafte hy de Javaanen ook in hun vastig- heden aan, die hy wel 300 sterck, en wel 100 der zelve met snaphaanen ge- wapend vond. Hy veroverde hun wer- ken met weinig verlies aan weerzyden, dog verbrandde al de jonken, en keerde dus zegenpralende den 28 Augusti na huis.

1632. In September gaven de OrangKaja's van Amboina een gefchrift aan den Landvoogd over, met verzoek, om dat aan den Heer Opperlandvoogd te zenden.

Het behelsde een voorstel, hoe dat het onder de twee eerste Landvoogden de manier geweest was, dat hen de Coraora's, in Compagnies dienst verloren, wierden goed gedaan; doch dat, de Heer Blok dit afgechaft hebbende, zy die zedert uit hun beurs hadden moeten betalen, betuigden dit niet langer alleen te kunnen dragen, en verzochten dierhalven, dat de E. Maatschappye hen met de helft der onkosten geliefde te gemoet te komen.

Konft van Capitein Hitoe by de Hongi. Terwyl de onzen met de Hongi nog op Hatapoeteh lagen, quam Capitein Hitoe daar ook met een Orembaey, voorgevende, dat de Coraora in 't afhaken befchadigt, en hy daar door niet in staat geweest was met de zelve eerder te komen; hoewel hy maar, om eens te zien wat de onzen deden, daar verfechen.

Staat der nagelboomen op Hoewamohel. Het verdiende zyne opmerking, dat men ontrent deze tyd ook vernam, hoe verfeide boomen, door de Naffoufehe Vloot gefchild, nu weer nagelen begonden te dragen, en vol vrugten waren, behalven dat veel jonge boomen, naderhand door die van Hoewamohel aangeplant, nu mede al vrugten voortbragten.

In dezen tyd verfechen ook aan 't Kasteel een zoon (zoo hy voorgaf) van Radja Samet, zeggende, dat zyn vader door de Portugeezen onder Don Andrea Furtado na Radja Sifeoeloe gezonden, om de Alfoereezen te bewegen hem tegen de Mooren te helpen, daar gebleven, en 'er getrouwd zynde, naderhand omgekomen was.

Deze borft wierd met een deel van zyn volk van Ceram afgehaalt, en weer op zyn oud dorp, by Haroeko, geplaatft. Hy zei dat de Koning van Sifeoeloe ons zyn hulp tegen de Mooren aangeboden, en 31 dorpen, en daar in wel 3480 mannen, al te zamen wakere Alfoereezen, onder zich had.

Die van Ihamahoe weer aan onze zyde. Ook gaf hy ons uit laft van Radja Sa-boelau te kennen, dat zyne magt in 11350 mannen bestond, en dat hy gereed was, om in 't aanstaande droog fayfocn, zoo wy hem maar bevel gaven, die van Ihamahoe aan te taften. Dit werkte by die van Ihamahoe, die 'er berigt af kregen, zoo veel uit, dat zy door tuffchen-fpraak van Kakiali om een stilland van wapenen verzochten, die om veel gewigtige redenen toegestaan wierd, belovende weer aan onze zyde te zullen komen, en met ons te fcheppen, zoo menigmaal Capitein Hisee dit deed.

Kakiali waarfchouwde ons ook tegen

Kimelaba Loehoe's quade voornemens, voorgevende, dat Prins Aali om geen andre reden na Macassar vertrokken was, dan om de Macaffaaren met een groote magt na Ambon te trekken; doch zyn zeggen had geen grooten ingang by ons, om dat zyn oudfte zufter pas eenige maanden geleden met Kimelaba Loehoe getrouwt was.

Die van Hatoeaha kregen nu ook weer de krullen in 't hoofd: want in plaats van hunne nagelen, op onze aanmaning in October, aan 't Kasteel te brengen, dorften zy wel stout uit zeggen, zy zouden die brengen, daar 't hen de Kimelaba gebieden zou. Zy hadden zig ook reeds in 't gebergte versterkt, binnen welke vastigheden zy ons volk niet wilden laten komen, dat iet quaads van hen voorfelde.

In dezen tyd had de Opperkoopman Ottens zyn verblyf op Hitoe, doch zoo, dat Loehoe ook daar onder stond. Hy brak de oude Logie op Hila af, en bouwde een nieuw steenen huis, de gedaante van een Redout hebbende.

In 't begin van 't jaar 1633 hoorde men, dat de Heer Brouwer als agtste Opperlandvoogd van Indiën, of als vyfde op Batavia, in plaats van de Heer Speexvoogd in December 1632 gevolgd, en daar voorgefeld was.

Deze Heer zond 5 jagtjes, met een fraai getal hulptroepen onder den Commandeur Adriaan Antonifoon, (die nu ten derdemaal hier verfechen) om die van Hoewamohel, en alle onze andere vyanden alhier, eens wat beter te leeren na ons te luisteren, en hen te verleeren, vreemdelingen aan te halen.

Zy quamen in de maand Januari hier, en wierden ten deele na buiten gezonden, om op de vreemde vaartuigen te paffen. Zy vonden 'er 7 op Manipa, Kelang en Erang, die zy verbrandden; gelyk zy ook de lichten brand in de dorpen Maffavoi en Kelang gestoken hebben.

Daar op volgde de Heer Gysels in April met de Hongi, met welke hy al de maande van Erang vernielde. Hy bedierf ook hunne nagelboffen, kappende in Noela, Erang, en Tabinolo's omtrek, wel 5000 nagelboomen, 100 nooten-mufchaat-boomen, en 500 clappusboomen om verre; dat zy nu maar aan strand deden, alzoo men niet wel op 't gebergte komen kon.

De Landvoogd gaf aan de OrangKaja's van Maffavoy, Kelang en Erang, eenige gevangenen weder, latende hen weten, dat hy hunne negryen verbrand hadde, om 't aanhouden der vreemdelingen. Ook had hy hunne Coraora's in bewaring, om te beletten dat de Kimelaba die tot het vervoeren der nagelen niet

33. niet gebruikte. Daar beneven had hy de Inlanders na vermogen verſchoont, hoewel de *Kimelaba* ons zoo veel quaad deed; als hy kon. Dit werkte, vooral door 't weder aanbieden van hare Coracora's, by die van Hatapoeteh zoo veel uit, dat zy hem zelf de vaartuigen, op hun ſtranden verborgen, quamen aanwyzen.

Men bevond 't getal der ontdekte jonken te weinig, en ſtelde vaſt, dat 'er hier of daar meer moeſten ſchuijen. Men gifte, dat zy wel op Ceram-Laoet mogten roeſten, weſhalven de Heer Landvoogd met 29 Coracora's en 2 chalopen den 30 April na Hitoe overſtak, met voornemen om na Ceram-Laoet te loopen, hoewel men dit kind een andren naam gaf.

Op Hitoe komende verſond hy den moord, door *Kimelaba Lelvaro* aan 12 of 15 perſoonen op Way, dat hy af liep, bedreven, behalven nog 50 gevangenen, die hy mede ſleepte, dat hy ook aan eenige Chineſen met vrouwen en kinderen, en een ſlaaf van Mamala, gedaan had, ſtaande ook een Hollander voor onze Logie op Hila den kop af, over welk Romeinſtuk hy den 30 April op Lucie-la veel eerſhoten doen liet.

Dit belette den Heer *Gyſels* niet om met zyn Vloot voort te varen, latende verluiden, dat het op Werinama gemunt was. Zy, dit ook hoerende, boden (volgens de gewoonte der Inlanders) by ons voorby ſcheppen, zich zelve en hun land, door 't overgeven van een kaſje met aarde, aan ons vrywillig aan, gevende zich dus volkomen aan ons over.

Hier quam ook de Heer Commiſſaris, *Antoni van den Heuvel*, met 2 ſchepen by hem.

Komende op Ceram-Laoet, merkte hy, dat zyn komſt verklikt was, alzo de onderſte fortreſſen, die een ſteene muur 10 voet dik en 10 voeten hoog hadden, verlaten, en zonder volk, en 9 van hunne vaartuigen om ſlaven, en Maſſoy na Onin waren.

De Inlanders zouden zich met ons wel bevredigt hebben, dog moeſten 't laten om de Maleyers, die hen dreigden dood te ſlaan, zoo zy maar tot ons uitkomen wilden, zy vonden 'er 3 Javaanſche, en 3 Macaſſaerſche jonken, die zy na vermogen bedierven. De Amboineſen kregen in de 2 a 3 eerſte dagen ſchoonen buit, 50 koppen, en 245 gevangenen, van welke de Landvoogd vernam, waar hunne voornaamſte ſterkten waren, alwaar men hen aantafte; dog het ging daar zoo glad niet, als men gegift had: want ſchoon wy maar 4 dooden kregen, zoo moeſten wy eindelyk met 136 ge-

quetſten afwyken. Men maakte daags daar na toefſel om hen weder aan te taſten, ſchoon men het niet in den zin had; dat egter van zoo veel uitwerking was, dat zy verzoekten te accordeeren.

Men ſtond hen dit toe, om veel redenen, en om ons volk te ſpaaren, zy begaven zich mede onder de E. Maatſchappy, belovende aan ons, tot vergoecenz. Zyne bevinding op Goeli Gedding van de onkoſten, op deze togt gedaan, vyftig Tapil Cerams goud, en zoo ſlaven, betalende aanſtonds de helft, en voor de andre helft bleven die van Keſſing en Oerong borg; welke eerſte zich byzonder wel op deze tyd gedragen, ons veel dienſt op Ceram-Laoet gedaan, en alle gehoorzaamheid aan ons beloofd hebben, verheugd zynde, dat wy de Oelilima's, hunne vyanden, zoo veel afbreuk gedaan hadden.

De Heer Landvoogd vond de meeſte volkeren ontrent Goeli Goeli, en daar om ſtreeks, gevlugt, dog hier en daar wat Zagoe, en ververſching voor de Hongi, op ſtrand of in de Tempels ſtaan, waarom ook hunne dorpen niet gemoeid wierden, doende hen door die van Keſſing zeggen, dat zy maar weer af zouden komen, gelyk zy daar na deden, betoennende ons verder de ganſch Zuid-zyde aan die kant alle gehoorzaamheid, uitgenomen, die van Latoe en Hoewaloy, die vlak uit zeiden, met den Landvoogd niet te doen te willen hebben; ten ware hen Capitein *Hitoe* belaſtte met hem te ſchep-

pen. Ondertuſſchen ſloeg de *Kimelaba* nog in de zefftig menſchen, en daar onder agt Hollanders voor Aſſaloelo dood, terwyl zy bezig waren met hout te hakken, behalven nog verſeide andren, die men met 'er tyd miſte en daar na dood vond. Verdre moedwil, der Kimelaha's.

Daags te voren, eer de Heer Landvoogd weer t'huis quam, was *Kimelaba Lelvaro* met 10 Coracora's voor Alang, en Liliboy geweest, dog was daar zoo deſtig onthaalt, dat hem niet luſte te landen. Hy deed, in zyn wederkeeren 't dorp Topi ook aan, dog wierd daar tweemaal afgellagen. Van daar voer hy na de drie gebroeders, of Noeſſa Telo, alwaar hy den Heer Commiſſaris *van den Heuvel*, de viſite op Hila doende, en met de Heer *Jan Ottens* van Hitoe met een chaloep komende, ontmoette, die in groot gevaar raakten; dog het nog gelukkig ontquamen. Zy hadden zeer fel met baſſen, en muſquetten, op hen geſhoten, doch daar niets mede opgedaan. Gevaar van den Heer van den Heuvel.

Het was ook wonder, dat de Landvoogd in zyn wederkeeren hem niet ontvanden moette; doch door 't quade weer zich na huis haafende, quamen zy den 14 zyn tocht

1633. May weer aan 't Kasteel, hebbende 2
Coracora's en een Orembaey verloren.

Men vernam ook, dat 'er weer zo
vreemde vaartuigen op Boero, Manipa,
en Kelang gekomen, en al eenige van
hunne goederen op Cambello gelooft wa-
ren; dog om op hen weer af te gaan
was onmogelyk, alzo de Amboineesen
te zeer afgemat, en veel soldaaten ziek
waren.

In plaats van den overleden *D. Jan du
Praat*, dit jaar hier gekomen, verscheen
hier in 't begin des jaars weer *D. Justus
Heurnius*.

Dood
van Ca-
pitein Hi-
toe, Tepil.

Ook stierf in April de oude Capitein
Hitoe, Tepil, in wiens plaats welzyn broe-
der, *OrangKaja Boelan* de eerste (ge-
meenlyk *Latoe Lissalayk*, dat is, in 't
Ambonseh, den *strydenden Koning*, geheet-
en, en *Aboebakers* vyfde zoon) benoemt
wierd, terwyl *Baros*, *Aboebakers* zesde
zoon, daar zeer om woelde, dog *Ka-
kiali* wist door zyn vleyen te maken, dat
hy in zyn vaders plaats als Capitein *Hi-
toe* volgde.

Door
Kakiali
vervan-
gca.

Men ziet zyne autorisatie in dit vol-
gende geschrift:

Zyne
Autho-
ritatie.

*Alzo de ingezetenen van Hitoe door magt
en middelen van de generale Nederlandsche
Compagnie, in den jaare 1605 verlost, en
vrygesteld zyn uit 't geweld en de tyranny
der Portugeesen, onze algemeene vyanden,
en door de zelve wederom gebragt in 't vry
bezit, en gebruik van goederen, landen en
steden, uit welke zy by gezegde Portugee-
sen waren verdreven, en dat in recompense
van zoo groote weldaden by verscheide con-
tracten, verbintenissen, en eeden, de voorsz.
ingezetenen van Hitoe haar zelve vrywil-
lig hebben onderworpen, en verbonden, aan
de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal
der Vereenigde Nederlanden, en aan de
gemelde Compagnie, maar dat by ver-
loop van tyden de zelve contracten, verbin-
tenissen, en eeden byna al vergeten, en
in veelen gebroken zyn geworden; daar be-
nevens dat, by versterven van den ouden
Capitein Hitoe, des zelfs zoon; Kakiali,
met de andre drie Hoofden, ofte OrangKa-
ja's, aldaar ernstelyk hebben verzocht, dat
een ander bequaam perzoon in des afgestor-
venen plaats, door magt, autorisatie, en
bevel van den welgemelden Nederlandschen
staat zoude werden verkoren, ingevoerd en
erkend, zoo is 't dat de Heer Artus Gysels,
Raad van India, en de jegerwoordige
Heer Commissaris in de quartieren van de
Moluccos, Amboina en Banda, Antoni
van den Heuvel, ook met goedvinden, ende
toestemming van de Raaden aldaar present,
by provisie, en tot approbatie van den Ed.
Heer Hendrik Brouwer, Gouverneur
Generaal van India, geresolveerd, ende be-
sloten heeft, dat Kakiali in plaatze van*

1633.
zyn overleden vader tot Capitein, en Op-
perhoofd op Hitoe zal werden gesteld,
zulx by gesteld werd mitsdezen, daar bene-
vens, dat alle de voorgaande contracten,
verbonden en accoorden, tusschen de Vere-
nigde Nederlanden, en die van Hitoe,
opgerecht, van nieuws af geconfirmeerd, en-
de bevestigd zullen werden, ende dat de
voorsz. Kakiali, als Capitein ende Opper-
hoofd, mitsgaders de andere drie Hoofden
en OrangKaja's ten aanbooren ende by goed-
vindinge van alle smalle Hoofden onder 't
gebied van Hitoe forterende, met solemnele
eeden zullen verklaren ende beloven, de
voorsz. contracten onverbrekelyk te houden,
ende te agtervolgen, gelyk de zelve hier na
volgende, ende uitgedrukt zyn.

Eerstelyk, zoo belooft en zweert *Ka-
kiali* als Opperhoofd, en Capitein van
Hitoe; voor hem; en zyne onderdaanen,
mitsgaders *Baros Totohatoc*, ende *Tani-
hitoemensing*, mede *OrangKaja's*, ende
Hoofden voor haar, en haar onderdaanen,
dat zy de Hooge en Mogende Heeren Staten
Generaal, zyn Princelyke Excellentie,
ende de Ed. Heeren Bewindhebbers van
de Vereenigde Nederlandsche Compagnie,
en hier te lande den Ed. Heer Gou-
verneur General, ende Raaden van India,
vooral, en inzonderheit, den Gouverneur
van Amboina, in alles gebouwd ende ge-
trouwd zullen zyn; daar benevens zweeren
en beloven zy, dat zy de zelve tegens alle
hare vyanden, ofte die haar Ed. beoorlogens
te water ofte te lande, helpen, bystaan;
ende assisteeren, zelfs tegen den *Kimelaha*,
ende alle zynen adberenten naar haar uiter-
ste vermogen, met goed en bloed, gelyk ge-
trouwe bondgenoten en vrienden schuldig
zyn.

Ten laaften, zweeren en beloven wy
aan niemand anders eenige giroffel-nagelen
te verkoopen, dan aan de Koopluiden van
de gemelde Compagnie, die dezelve op
Hitoe zullen moeten ontfangen, zonder dat
die van Hitoe gebouwd zyn de nagelen aan
't Kasteel te leveren.

Daar benevens is goedgevonden, en tus-
schen de generale Compagnie, ende die van
Hitoe bescheiden, en besloten, dat yder zyn
geloove zal vry houden, en niemand van
wederzyden daar inne zal gemolesteerd wen-
den.

Zoo een dienaar van de Compagnie ver-
liep, ende in 't gebied van Hitoe hem ver-
stak, zullen de ingezetenen van Hitoe, op
't verzoek van den Heer Gouverneur, zoo-
danigen wederom ter hand stellen, gelyk
haar luiden overgelooft zullen werden, die
uit de hare by het Kasteel bevonden en weg
geloopen zullen wezen.

Eenige dienaars van de Compagnie de
ingezetenen van de Compagnie overlast doen-
de, zullen naar exigentie van zaaken by den
Heer Gouverneur worden gecorrigeerd.

In-

Indien iemand van de onderzaaten van Hitoe de Christenen 't zy man ofte vrouw, onder het pretext van huwelyk zonder consent ende voorweten van den Heer-Gouverneur tot het Moorendom bragte, zal zodanige voor de eerste reize verbeuren duizent patvolen, ten profyite van de generaale Compagnie, ende zullen de Christenen die eenige Moorste vrouwen van Hitoe halen, zonder consent als voren, in gelyke pene vervallen, en wie bevonden werd voor de tweede reis 't zelve gedaan te hebben; zal zonder genade aan den lyve gestraft werden. Ingevulle de Heer Gouverneur, die van Hitoe tot eenige werken, ten dienste van de Compagnie te maken, dede vorderen, zullen zy zonder eenig tegenspreken daar toe helpen, mits dat die van de Oeliliva's ende Oelilima's te zamen tot zoodanige werken zullen werden geroepen.

Waar tegens de Heer Gouverneur van wegen de Hooge en Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, ende de generale Compagnie, op believen van den Ed. Heer Gouverneur Generaal, beloofd heeft de woortse. Kakiali als Capitein ende Opperhoofd, mitsgaders alle de andere OrangKaja's, en ingezetenen van Hitoe, als haer eige natie tegers alle hare vyanden te water, en te lande te helpen, by te staan ende te defenderen, daar de nood zulx is vereischende, alle welke conditien, van dezen contracte bekemen woortse. OrangKaja's van Hitoe ten aanbooren van alle smalle Hoofden ende hare meeste onderdanen te wezen de oude ende zelve contracten, pointen ende artikelen daar mede van ouds aan de generale Nederlandische Staat ende Compagnie zyn verbonden, die zy ook bebooven getrouwlyk na te komen. Ten oirkonde hebben dii ondertekend, onderstond op 't Fort van Hitoe dezen 17 Juni 1633. was getekend met deze merken.

ع. ل. - ص. ت. ق. ف. ل. ب. ت. ح.

Hy wierd daar op in May, na 't onderteekenen van al de vorige contracten, door de Heeren Gysels en van den Heuvel voorgesteld, belovende geen gemeenschap met Kimelaba Loehoe te zullen houden, nog hem zyn zufter (aan welke men zeide dat hy nog maar ondertrouwt was) niet te zullen geven; en men zegt, dat deze zyne voorstelling, om ze kragt te geven, door de hoofden van 2 bootsgezellen op Hila, die op zekeren nacht door eenige Lochoeneelen in 't bosch dood geslagen wierden, ingewyd wierd; een slecht en bloedig voortteeken, dat veelen toen al niet aanstond. In deze tyd nu wierd Hitoe door dezen Capitein, door Radja Hitoe (die van weinig aanzien was) en door vier andere Hoofden, die de vier eerste hoofdstammen verbeeldden, bestierd.

Wy zeiden te voren, dat de Heer van den Heuvel, by den Landvoogd verscheenen was. Die Heer Advocaat Fiscaal van Indiën, en als Commissaris der drie Oosterliche Landvoogdyen van Batavia gezonden, om te zien hoe men het om de Oost, en ook hier al stelde, was den 10 Maart A. 1633 aangekomen. Hy vond den Heer Landvoogd niet t'huis, alzo die toen op Erang, en 'er dierhalven voor hem de beste gelegenheid van de wereld was, om na zyn gedrag (dat hy ook met alle vuilardigheid deed, te vernemen; waar op naderhand niet veel goeds quam te volgen. Altoos men gaf zeer quaad rapport van hem op Batavia. Of dit de Heer van den Heuvel uit zich zelve, dan of hy dat door ophizing van eenige geveinsde vrienden van den Heer Gysels aan 't Kasteel gedaan heeft, is onbekend.

De Heer van den Heuvel oordeelde, dat de Heer Gysels beter gedaan zou hebben al de vaartuigen van den Kimelaba, als zoo veel nagelboomen, te bederven; dewyl hy dan geen 300 Alfoereefen van Tanoeno op de kust van Hitoe zou hebben kunnen zetten, gelyk hy nu gedaan, en daar door dat land zeer onveilig voor de onzen, inzonderheit ontrent het Kasteel, gemaakt had; komende na Alang, en tot in de Laha toe, om koppen te halen.

Na dat hy alles in Amboina wel doorsnuffelt had, vertrok hy na Banda, daar hy alles wel vond, en van waar hy, na 2 dagen verblyf met 2 schepen, 150 soldaaten, en 50 matroosen, na de Ambonische oorlogs-magt trok, toen met den Heer Landvoogd voor de bogt van Haja leggende, van waar hy met hem na Ceram-Laoet geloopt is, daar hy mede veel op het doen van den Landvoogd te bedillen had, oordeelende; dat hy spoediger geland, den vyand eer aangetaft, en hem dus 't vlugten na zyne sterkten op 't gebergte belet moest hebben; hoewel de verovering van dit Eiland daar na een groote knoop tochaalde; en veel schimmen affneede.

Men hoorde, nu te huis gekomen zynde, dat 'er nog 6 galeyen op Kelang gekomen, en daar van 300 man met Janse panse roers gewapend, na den Kimelaba getrokken waren, en verzocht hadden daar te handelen, dat hen, op 't betalen van een merkelyke zomme aan tol; door hem ook toegestaan was, wel verzekerd zynde, dat men in 't Ooster-Moeslon niet wel by hen komen kon.

Deze verzekerden hem ook, dat maar de helft der jonken dit jaar vertrekken, en de andre tot zyn onderstand hier blyven zouden, waar door hy zoo onverdragelyk trots wierd, dat hy weigerde

1633. de brieven van zyn Koning te ontfangen, en vlak uit zeide, geen vrede met ons te willen maken, ten zy men hem van ider barot twee Ryxdaalders gaf, gelyk hem de vreemdelingen gewoon waren te geven.

Aanbie- ding des Konings van Sifeoeloe verkeert van den Heer van den Heu- vel opge- noemen. Terwyl hy ons nu ook groote afbreuk met zyn Alfoerefen deed; quam der Alfoerefen Koning van Sifeoeloe met 26 man aan 't Kasteel, biedende zyn dienst aan, om ons tegen de Oelilima's met zyn volk te helpen, zoo wy 't zelve van Cerams Noordkust maar wilden afhalen. Hier over wierd de Landvoogd door den Commiffaris al mede, doch door onkunde, bescpot, alzoohy meende, dat deze Alfoerefen met die, de welke op Hitoe het zoo bont maakten, een en de zelve, en derhalven voor ons te gevaarlyk waren.

Verrich- ting van de Heer Hulst met den Ko- ning. De Opperkoopman, *Eyert Hulst*, was ondertusschen met een schip na Cerams Noor-kust in Juli gezonden, om den Koning van Sifeoeloe weer na zyn land te brengen, en om te zien, of hy ons met meer volk zou kunnen helpen. Hy kreeg nog 600 man byeen, doch, nog meer volk willende verzamelen, belette de *Kimelaba* hem dit, met bedreiging van zyn land te zullen bederven, zoo dat zy t'huis bleven. Egter volgde hun Hoofd de Opperkoopman *Hulst*, wyzende hem nog verscheide vaartuigen op 't strand van Nuniali, die voor den *Kimelaba* gemaakt wierden, en die de onzen mede na 't Kasteel namen.

De Heer van den Heuvels vertrek na Ternate met Ottens. In Juni vertrok de Heer *Commiffaris van den Heuvel*, met de Heer *Jan Ottens*, Fiscaal, na Ternate, in een tyd, dat hier, en elders in Indiën, een groote sterfte was.

De Heer Gyfels. In deze tyd vergaderde de Heer *Gyfels* ook de Coracora-vloot weer, de zelve grooter makende, alzoohy die van Noefanivel belafte 2, die van Latoehalat, Halong, Way, Soeli en Baguala, ider een byzondere Coracora van 2 a 3 Gnadjos, en die van Affaloelo, en Oerien ider ook een kleene Coracora te houden, dat die van Camariën mede begonden te doen.

Daar op ging hy den 1 September weer uit, nemende op Hitoe eenige soldaaten in, welke Hitoeëfen die van Ceram door vuuren op hun gebergten van onze komst waarschouwden.

Verrich- ting met alle de Hongde op Caybobo, en elders. Het eerst dat men dede, was, dat men alle de vaartuigen der Caybobers vernielde, of deelde verscheide der zelve onder de Vloot, waar onder ook Coracora's, en galcyen waren. Dit deed men, om dat men verzekerd was, dat zy noeh maar onlangs met den *Kimelaba* den *maracamu* gedronken (dat is, den eed vernieuwd) hadden.

Van hier ging de Heer *Gyfels* na Pi-roc dog, daar geen dorpen aan strand vindende, trok hy na Seroelau, boven in 't gebergte, een myl landwaard in gelegen, alwaar veel oude sehoone nagelboomen waren, die hy vernielde, verbrandende het ledig dorp op den 7 September. Ook bedierf hy alle de nagelboomen van Hennekelang, van welke ryke nagelplaatzen de *Kimelaba* alle jaaren 160 Bhaaren nagelen trok.

Daar op na Caybobo weder gekeerd zynde, daar zy 400 huizen, en daar onder 18 Baileo's (of Raadhuizen) en een menigte van hunne duivels-huizen, vondet, alzoohy op Ceram voor de grootste duivels-dienaars bekend waren, zoo liet men hen nog eens tot afkomen noodigen; 't welk geweigerd zynde; nam men de voorste negry Henne-Ela twee maal, en daar na de twee andere gehugten of dorpen, *Peylisa* en *Hennesamma* (zamen Caybobo uitmakende) in, en verbrandde het dorp, latende geene van hunne vrugtboomen ongeschonden, waar onder 2300 clappus-boomen, behalven dat ook de velden vol Padi, bontjes; &c. stonden. Van daar itak men over na Hitoe, alwaar Capitein *Hitoe* den Landvoogd zocht wys te maken, dat Seroelau onder hem stond, waar op die Heer hem antwoordde, dat hy dan moest zorg gedragen hebben, dat wy de nagelen 'er af gekregen hadden, dreigende hem ook zoodanig met alle plaatzen te zullen handelen, die de nagelen aan hem niet leverden, al stonden zy onder hem.

Van daar vertrok men na Oerien, daar men een weinig uitrustte; doch de Landvoogd ging met der haaf den 18 September na 't Kasteel, om te zien, hoe 't met die van Soeli was, zedende ook 4 Coracora's met den Koopman *Pieter de Goyer* na dat dorp, om het te helpen, alzoohy men zeide, dat de *Kimelaba* het afgehoopen had, 't geen een leugen bevonden wierd.

In de inaad van Juni was de Koning van Tidore, *Kaitjiji Gorontalo*, omtrent Keffing geweest, over welke plaats en meer andre op Oost-Ceram, hy voorgaf recht te hebben, van waar hy ook eenig volk, volgens dat regt, mede nam, om daar mede na Ternate om des Konings zuster uit te gaan.

Omtrent dezen tyd vielen 'er groote klagen over de Ambonsche borgers, dat zy met particulieren handel in kleeden de E. Maatschappy grooten afbreuk deden, zeer ongebonden leefden, en meest maar slavinnen trouwden, denkende verder niet dan op drinken en hoereeren. Weshalven de Heer *Gyfels*, en de Commiffaris *van den Heuvel*, van oordeel waren, dat men geen Coloniers meer in Am-

133- Ambon behoorde te houden, en aannemand het trouwen, dan met Inlandsche dogters, toe te laten, om de herten der Inlanders zoo veel te meer tot ons te trekken; doch beide die voorttellen grepen in 't vervolg geen stand.

Den 3 September toonde de Heer van den Heuwel, by zyn rapport aan haar Edelheden ten laste van de Heer Gysels, dat hy zich aan veel baatzoekingen tot nadeel der E. Maatschappy schuldig maakt, en tot zynen particulieren handel duizend paar zyde, en ettelyke honderd paar zayette kouffen, verscheide zyde stoffen, veelerei klynodien van goud en zilver, en een party koper-werk, mede in Amboina gebragt, die goederen daar uitgevent, en wel 10 a 12000 Ryxdaalders daar van gemaakt had, alzoo de zyde kouffen tot 10 Ryxdaalders 't paar verkogt waren.

Ook gaf hy voor, dat hy uit de gemelde zyde stoffen aan *Sarassi*, gezant des Konings van Ternate, wel voor 800 Ryxdaalders aan waarde verkogt, en hem die in betaling der Koninklyke tollenen aangefmeerd, en contante penningen van de E. Maatschappy daar voor genoten had.

Als ook dat *Daniel Robol*, een Ambons vryborger, nog 300 Ryxdaalders wegens zulke gekogte goedren aan hem schuldig was.

Hy voegde hier by, dat hy daar Arak van Towak, uit boomen der E. Maatschappy getyferd, deed branden, endie dan aan de E. Maatschappy weer onder vreemde naamen verkoopen, belastende die aan 't volk ook tot randzoen uit te deelen, tegen 180 Ryxdaalders de legger, daar men die van Batavia tegen 50 Ryxdaalders de legger met de ledige schepen zenden kon; behalven dat hy ook tot oppasser op 't Arak-branden een affistent, die 6 Ryxdaalder 's maands won, gebruikte.

Dat hy van de clappus-boomen der E. Maatschappy 'er nog 70 voor zich zelven gehouden, en die niet verpagt had.

Dat ook zyn huisvrouw uit de pacht van de visschery elf van de beste vissch-plaatzten voor zich had laten bedingen, van welke maar een bloote helft haar 500 Ryxdaalders opgebragt had.

Ook beschuldigde hy haar, dat zy door affistenten, sergeanten, &c, in de Uliassers, olie, hoenderen, en andre waaren, opkoopten, en onder de borgers weer dier uitventen deed. Buiten alle welke schraperyen had de Heer Gysels, na zyn opgeven volgens de boeken wegens provisien in een jaar nog 61 14 gl. in Amboina getrokken.

Alle deze gravamina zonden haar Edelheden aan dien Heer over, om zich

daar over te verantwoorden.

Ook had de Heer van den Heuwel aangenomen deze, en meer andre zaaken ten laste van dien Heer, te bewyzen, gelyk hy daar over ook aan de Heeren zeventienen schreef.

Hy verzogt ondertusschen ook om na 't Vaderland te gaan dat hem toegestaan werd, hebbende geen andre verbeelding van zyne gedane diensten, dan dat hy van daar zekerlyk Opperlandvoogd van Indiën zou gemaakt werden; dog haar Edelheden hadden hem ondertusschen als een man vol menschelyke zwakheden en onbetaamlykheden (hoedanig zy hem bevonden hadden) beschreven, en daar by gevoegt, dat hy den Heer Gysels wel sterk (vermits hy na zyne Landvoogdy haakte) beschuldigde, dog dat hy nog zeer weinig tot zyn nadeel bewezen had.

Dat van 't Arak-branden was meest waar. Dat van de 800 Ryxdaalders aan zyde kouffen door den gezant gekogt, was van weinig belang, en de rest meest onwaar, en verzonnen.

Haar Edelheden raaden den Heer van den Heuwel liever Advocaat Fiscaal te blyven, dog, hy zyn hoofd volgende, lag het neder, en gaf daar door aanleiding om hem ten eersten over verscheide misslagen, gedurende zyn Commissaris-ampt, als andersins, begaan, voor den Raad van justitie op Batavia aan te spreken.

In October ontsloopen, door agteloozheid der onzen, de vreemde vaartuigen met nagelen volladen, alzoo men by Kelang, en Ajer Mira, niet wel toegekken had, zeer gemakkelyk na Macassar, waar mede de *Kimelaba* een gevangen Nederlander tot slaaf aan den Koning van Macassar zond, verzoekende zeer ernstig zyne hulp tegen ons.

Ook had *Kimelaba Loeboe* nog 34 lieden van Way gevangen, om welke te lossen de Heer Gysels zien wilde, hier of daar eenige gevangenen te krygen, en die aldus tegen malkander te verwisselen.

Daar op quam hy, zoo stil als 't mogelyk was, met 14 Coracora's, 1 jagt, en 2 chaloepen met 160 blanke, en 800 Inlandsche koppen bemand, den 26 October voor Assahoei, dat uitnemend naauw besluitende.

Zy wilden 't egter, hoe veel elenden zy uitstonden, niet opgeven, zyzonden wel eenige gyzelaars, om quanfuis van vrede te spreken; dog 't waren maer slaven, en daar quam ook geen vervolg op, alzoo zy bystand van 300 Ternataanen, en 150 Bonöers bekomen hadden, met welke zy eerst het uiterste wilden wagen.

Vermits nu die Ternataansche hulpbenden

Hooge gedagen van zyne diensten.

Dat op wind, en rook uit komt.

Vyande-lyke handelingen van Kimelaha Loeshoe.

De Heer Gysels bezet Assahoei, en verbrand het.

1633. benden niet doorbreken kon, zoo sneden zy ook eenig volk van ons af, die niet weer aan strand konden komen, waar door de Landvoogd, schoon byna meester van Hennemello, genoodzaakt wierd dat beleg den 8 November op te breken, manhaftig door den vyand henen te slaan, en zoo den weg na 't strand te openen, hebbende niet meer dan 2 gequettsten gekregen.

Daar na is hy met de Coracora's wat Oostwaard opgelopen, alwaar hy in de rechte bogt van Hennemello, daar 't binnen-meir Hockomena legt, een nieuwe Coracora vond, die hy afhaalde, keerende weer na Assahoei, dat hy verbrandde, met verlies van 2 matroozen, die tegen gegeven ordre gingen moeskoppen.

Zyne
verrich-
ting op
Lessidi.

In 't keeren na huis deed men den 11 November Lessidi aan, dat men ledig vond. Men verdierf daar op dien tyd wel 400 nagelboomen. By den hoek van Siel quam de Uliassersche magt van 13 Coracora's, en daar onder die van Haja, Hatihoe, Hatoemeten en Tobo, den Landvoogd te gemoet, met welke hy na Soetela wilde, dog de OrangKaja's verzogten, na huis te keeren, alzo zy nu al lang geschept, zelfs hun nageelen te plukken hadden, en op Soetela geen gewasch dit jaar was.

Steene
Reduit
op Larike
gemaakt.

Men vertrok dan naar huis; doch op Larike aangierende, liet de Landvoogd toebereidzelen tot een nieuwe steene Reduit aldaar, in plaats van 't oud bouwvallig huis, maken, die 't jaar daar aan ook volbouwd is.

Kakiali's
verraad
ontdekt.

Ontrent dezen tyd ontdekte ons *Cajoa* (uit Tanihitoemessens stam) een schendig verraad van *Kakiali*. Hy quam ons in December 1633 waarschouwen, dat 'er iets gevaarlyks by *Kakiali* gebrouwen wierd; dog wilde niet zeggen wat het was; maar verzogt van ons eenig volk tot zyne bescherming op Hitoelama, en om die van Mamala, nog in 't gebergte voor ons schuilende, daar by zig te hebben, dat hem toegestaan is. Ook verzogt hy, die van Anin en Soebela, van den *Kimelaha* afkeerig te maken, waar toe hy zeide gelegenheid te hebben.

Ondertuffchen kon men aan *Kakiali* niets, dat daar na geleck, bespeuren, ja zelfs quam hy ons voor de quade strecken van den *Kimelaha* waarschouwen, en verzekeren, dat hy zou maken, dat die van Latoe, Hoewaloy en Hatocaha, weer tot ons overquamen. Ook zeide hy ons, van Hila na Hatoe-nockoe te willen verhuizen, met wat inzigt, kon men niet doorgronden, alzo hy alle tegenwerpen aanstonds wist goed te maken; met te zeggen, dat hy onze be-

ste vriend was, van welken men geen quaad denken moest.

De Lochoeneesen, en zeker Ternataans Prins van Koninklyken bloede, die *Kakiali* nog voor een geheim vriend van ons hielden, verzogten hem verlos, om na den Landvoogd te gaan, alzo zy hem iets van gewigt te zeggen hadden; dog hy, bekommerd, dat zy zyn voor-nemen mogten uitbrengen, hield den brief, en openbaarde alles aan den *Kimelaha*.

Zy maakten hun verzoek ons egter eindelyk door *Cajoa* bekend, waar zy den 17 December met Sibori, op be-komen verlos, drie OrangKaja's sterk (alzo de vierde na den *Kimelaha* over-gelooopen was) aan 't Kasteel versche-nen.

Zy gaven te kennen, dat zy, des *Kimelaha's* quade gangen hoe langer hoe meer ziende, zich van hem wilden af-zonderen, verzoekende op Lochoe, door 't leggen van een vesting, daar tegen gedeckt te werden, zelf nog voor de komst der schepen, zich ook geheel aan ons onderwerpende, waar op zy den Matakau met ons aanboden te drinken.

Men stond hun verzoek toe, zond hen ten eersten 't jacht Soeburg met 40 soldaten onder den Lieutenant *Walrave de Riviere*, om in Lochoe een bequame vesting te bouwen. Ook gaf men de Lochoeneesen een verborgen leuse, om, by de minste opstand van den *Kimelaha*, ons daar kennis van te geven.

Den 15 Januari 1634 verscheen hier een Coracora uit Ternate met den *Kajajili*, *Kijay Sibori Laxamana*, en den tolk *Gerard Roelofszen*, die 's Konings gezant den *Sadaba*, met nog een Coracora, op Boero gelaten hadden. Zy bragten een brief van de Koning aan den Landvoogd, inhoudende, dat de *Sadaba* quam met de hoogste magt, om alle geschillen af te doen, om de vreemdelingen 't land te ontzeggen, en om beide de *Kimelaha's*, met hunnen aanhang, na Ternate te brengen, om daar hun doen voor den Koning te verantwoorden, met verdere last, om *Fakiri*, den *Kimelaha* van Boero, in hun plaats aan te stellen, en honderd andre zoete beloften meer; waar door zig de Heer *Gysels* egter geensins misleiden liet.

Hy veinsde nogtans alle te gelooven, en verwoegde zich dierhalven met de Hongi na Lochoe, om den *Sadaba*, tot 't geen hy beloofd had, aan te porren, en hem ook daar in na vermenen te helpen.

Men quam dan den 12 Februari op Lochoe, alwaar de gezant met den oud-ten *Fakiri* op zyn Coracora ordentelyk ingehaald, en 's Konings brief overluid voorgelezen wierd, na 't welke de Landvoogd

Trouw
der Loehoe-
neesen en
van Sibori.
ri.
Hun
verzoek
om bezet-
ting enz.

Kijay
Sibori
Laxama-
na kom-
met den
Sadaba
Amboek-
na.

De Heer
Gysels
voorste
aan den
Sadaba

voozd zeide, dat hy nu wel eens wenschte te zien, dat men van de zaak, die beloofd was, en die den Koning gebood, werk maakte, alzoo hy niet genegen was zich langer door praatjens te laten ophouden, verzoekende verder, dat hy ten eersten met zyn zaaken voortvaren zou, alzoo hy geen drie dagen daar meende te blyven; dat dezen *Sadaba* vry wonder in zyn ooren klonk, zockende maar het touwtje van verleng, en allerlei uitsfel, om den Landvoogd te doen verrekken, alzoo hy niet gekomen was, om te verriichten, 't geen die brief inhield.

Ondertuffchen verzogten de Loehoe-neeften weder, dat men hen dog niet verlaten zou, alzoo zy wiffen, dat de *Kimelaba* zig by de eerste gelegenheid aan hen zou wreken.

In dien zelve tyd hoorde men ook, dat de Macaffaaren een Vloot benoorden het Eiland Celebes gezonden, en aldaar Manado, Gorontalo en Tomini, veroverert hadden, dat den Landvoogd te eerder besluiten deed, om de Loehoe-neeften tegen de aanslagen van den *Kimelaba* te dekken, vreezende, dat 'er nu zoo veel eer ontzet van Macassar herwaard komen zou.

Daar op quam *Cajoan*, en de Orang-Kaja van Loehoe, *Abdul Rabbman* by den Heer Landvoogd, openbarende aan hem veel aanslagen van *Kakiali* en den *Kimelaba*, om de Nederlanders uit Amboina te verdryven, hunnen Koning af te vallen, en den Koning van Macassar om hulp te verzoeken, welke hulp zy ook dagelyx wagten.

De Landvoogd, om te doen zien, dat hy hier voor niet bang was, zonde aan *Kakiali*, dat hy al zyn aanslagen wiff, vermanende hem nogmaals voorzichtig te zyn, indien hy zich zelve, en zyn land, niet in een jammerpoel van elenden neder wilde storten.

De Heer *Gysels* vertrok daar op met eenige Coracora's na Manipa, veroverde daar den 22 Februari voor Tomoewaroe een veemde jonk met eenige krygsvoorraad, verstaande uit een overlooper, dat dees jonk 2 stukken, 4 bassen, en 8 musquetten mede gebragt, en dat men nog 5 Macassarische jonken had te wagten. Ook verftond hy van een Bimineefche slaaf, dat de Koning van Macassar voorleden jaar Bima veroverert, en 't voornemen had, om 40 jonken tot byftand van den *Kimelaba* te zenden.

Dezen perzoon nam den Landvoogd mede na Loehoe, en deed hem dit alles in de tegenwoordigheid van den *Sadaba*, en van *Kakiali* (die daar mede gekomen was) openbaar zeggen; hoewel de laatste betuigde nergens af te weten.

II DEEL VAN AMBOINA.

De *Sadaba* vorderde ondertuffchen niets, dan alleen dat de overige van onze gevangenen van Way, nog 31 sterck (van de vorige 43) in vryheid geraakten, waar tegen de Landvoogd eenige gevangenen van Hennemello weder over gaf. Die overgekome gevangenen van Way wiffen te zeggen, dat die van Lucicla, zoo onze bezetting op Loehoe bleef, het drinkwater daar zouden vergeven. Ook hadden zy verscheide maalen gezien, dat Capitein *Kakiali* nagelen na Lucicla gebragt, en dat zy te zamen al voorleden jaar beraadslaagt hadden, om de Logie van Hitoe af te loopen.

Eindelyk verzogt de *Sadaba* weder, dat de Heer *Gysels* op Lucicla ter vergadering geliefde te komen, met wat inzigt; wiff men niet.

Hy ging 'er echter na toe; dog wilde met de 2 *Kimelaba's*, als zynde van haren Koning reeds afgezet, niet te doen hebben.

Daar komende, zag hy 't aan land krielen van Ternataanen; dat hem dede besluiten hen in zyn Coracora te verzoeken, daar de *Sadaba*, *Lamamana*, en eenige andere Ternataamfche officiers, quamen. Zy verzogten 't lichten van onze bezetting van Loehoe, belovende, dat de *Kimelaba's* dan van Lucicla weer op Loehoe zouden komen wonen, dat nergers op toecley, dan om zig aan die van Loehoe te wreken.

De Landvoogd, hier over gestoord, begeerde dat onze bezetting daar blyven, maar dat de *Kimelaba* al zyne vastigheden op Lucicla afwerpen, 't gefehut beneden brengen, en de Manipeefen dwingen zou de jongste aangekome Portugeeften, nevens 't gefehut en volk, onlangs met vreedme jonken overgekomen, en de overloopers, by den *Kimelaba* op Lucicla zynde, ons over te geven.

De *Sadaba*, dien men de spyt uit zyn wizen, en van welken men klaar zien kon, dat 'er iet anders gebrouwen wierd, gaf op dit alles zeer weinig antwoord, zoo dat deze vergadering vruchteloos fcheidde.

De Landvoogd liet ondertuffchen de Hongi op Loehoe; terwyl hy eens na 't Kasteel ging.

Kakiali had al de Hitoeeffen belaft na 't geberge te vlugten, vreezende, dat de Landvoogd, by zyn keeren na huis, hen zekerlyk aandoen zou. Beide zyn ooms, OrangKaja *Boelan*; en *Baras*, waarfchouwden hem wel voor zig te zien, dat hy zich, en 't land niet verdierf, zeggende, dat zy niet wilden vluichten, en raakten hier over met hem verder in zoo harde woorden; dat zy met groote verbittering fcheidten.

Daar op kreeg men berigt, dat op

N W A V

163 4.

De Sadaha verzoekt 't lichten van Loehoe's bezetting.

Wat de Landvoogd daar tegen eifcht:

Kakiali belaft de Hitoeeffen na 't geberge te vluchten.

1634. Wayfamma 18 jonken gekomen, en dat
Den haar makkers, nog 22 ſterk, ook onder-
Koning weeg waren, gezonden van den Koning
van Macaſſar, om den *Kimelaba* te hel-
pen, en wrake te komen nemen over 't
zend hulproe- omhakken der nagelboomen, dat om
pen aan den Kime- laha. laha. hunden wil geſchied was.

Ook veroverden de onzen een Javaan-
ſche jonk ontrent Thiel, van *Radja Boe-
kit* gezonden, om de Hitocöfen te be-
groeten, en om den zoon van hunnen
Marinbo, van *Java*, daar in hare wet
ſtudeerende, hier weer te brengen.

Verder De Heer *Gyſels* keerde na 6 dagen
bedryf van den Land- voogd. weer na de Hongi; dog bevond, dat de
Ternataanen in 't geheel met hem niet
meer wilden ſpreken, voor dat het volk
van Loehoe geligt was.

De Landvoogd zeide, dat dewyl zy,
tegen 's Konings laſt, de vrcemdelingen
op zyn land lieten komen, en die niet
verdreven, hy dan gehouden was 's Ko-
ninks land te bewaren, om zyn regt en
onzen handel te ſtaven.

Die 't Fort Bul- lebak op Loehoe
bouw. Ook vond de Heer *Gyſels* goed, de
nieuwe opgeworpene veſting uit Loehoe's
dorp te verleggen, en beneden op
't ſtrand aan de mond der Rivier te plaat-
zen, om dat op de vorige plaats geen
drinkwater was, gevende die den naam

van de veſting *Bullebak*.

Ook taſte hy in gezellſchap van *Ca-
joan*, die van Anin en dat gelpanſchap,
de pols, of zy 't nog met de onzen wil-
den houden; dog die menſchen, hier en
daar Ternataanen in hun dorp ziende,
dorſten met ons niet ſpreken; belovende
eindelyk een veſting voor ons op te wer-
pen, en dan *Cajoan* te zullen waarſchou-
wen, om 'er bezit van te nemen.

Daar op quam de Landvoogd den 14 En w
Maart weer aan 't Kaſteel, hy gierdena 't Ka
met de Hongi op Lebalchoe aan, daar ſteel
hem eenige gezanten van Nau, Binau, keert.
Ceyt en Hahoetoena (zynde de andre al
na 't gebergte gevlugt) quamen vragen,
wat zy moeſten doen, alzo *Kakiali* hen
belaft had Eſſen Wawani te verſterken.
De Landvoogd zei, dat zy dat niet moe-
ſten beginnen, voor dat hen zulks door den
Radja, en de vier Hoofden des lands,
belaft wierd, verbiedende hen naar *Ka-
kiali* in zulke zaken te huiſteren, alzo
hy hen in 't verderf brengen zou.

Die van Hennehocloe quamen aan de
Coracora van Noeffanivel ook bekend
maken, dat zy wel wenſchten zich van
Kakiali af te zonderen; na al het welke
de Hongi eindelyk den 16 Maart weer
aan 't Kaſteel quam.

T W E E D E H O O F D S T U K.

*De Heer van den Heuvel, gaat in Februari 1634 van Batavia, om den Heer Gy-
ſels te liechten. Des Sadaha's eiſch op de landen van Amboina, en ons antwoord. Ver-
zoek der Hitocöfen om onze beſcherming tegen Kakiali. Door de Heer Gyſels toegeſtaan.
De Heer van den Heuvel als agtſte Landvoogd voorgelield. De goude Lecuw ontrent
Borneo verzeild; enz. Voorzorge van den Heer Gyſels tegen zyne beſchuldiging. Zyn
gedrag, nader beſchreven. Hoe veragtelijk de Heer van den Heuvel hem behandelde.
Zyne beraadſlaging met de Hitocöfen over Kakiali. De Hitocöfen ontkennen onderda-
nen van den Koning van Ternate geweſt te zyn. Van den Heuvel belegt vergadering
op Lucicla. Neemt Kakiali, en andre Hoofden van zynen aanhang, gevangen. Pati-
wani's bedryf daar op. Redenen van Kakiali's gewankenis. De veſting Bullebak op Loehoe
onvoorſigtig afgebroken. Van den Heuvel ontſlaat de gevangenen, uitgenomen Ka-
kiali, en Tamaleſſi. Nieuw contract met deze losgelatene Hoofden gemaakt. De Hi-
tocöfen, na zyne gedagten, nu onze onderdaanen gemaakt. De Heer Gyſels vertrekt
na Batavia, en zyne voorzegging aan de Heer van den Heuvel. De kinderpokjes hier
ſterk. Moord, op Rarakit. De Hitocöfen, vlugten na 't gebergte. Hun eiſch aan
van den Heuvel. 't Comptoir op Oeriën geliebt, en de vlugt van Sceroys vrouw na den
vyand. De Heer van den Heuvel taſt Wawani te vergeefs aan. De Sadaha woerd
de OrangKaja's van Loehoe na Ternate. Fakiri keerd na Boero. Kakiali gepnygd,
en gedwongen zyn verraad te bekennen. Zyn groote ſchulden. Dood des Konings van
Hitoc. Hatoc op ſtrand geplaatſt. Patiwani, door Valk geſlagen. De Baricade wan-
trouw op Hitocelama weer bezet. Oeriën vrugteloos door de onze beſtormd. Beginzelen
van den afval. Gaſtmaal, en geſchenken om dit te ſluiten. Alſcerefen op Hitoc gezet.
De Heer van den Heuvel A. 1635 door den Commiſſaris Gyſels geliebt, en door van
Deutecom, als negende Landvoogd vervangen. Lucicla's veſting veroverd. Cajoan
als Capitein van Hitoc aangeſteld. Gyſels vertrek na Banda, en te rugkomſt. Deu-
tecoms vrugteloze verrichting voor Lucicla. Van den Heuvel, over zyn laſſeren van
haar Edelheden, geſchavotteerd. Word door de Heeren in 't Vaderland, by een handeling
met de Engelſchen verworpen. De Heer Gyſels neemt Kakiali, en Tamaleſſi na Ba-
tavia. Van Deutecom's barſche regering. Doet de Amboinceſen reden zoeken, om af
te vallen. Noteboomen op Kellemoeri, en Kelibon ontdekt. Die van Leytimor vlug-
ten*

ten A. 1636 meest na 't gebergte. Gesteltenis op Oma; Honimoa, &c. Moord op Noeffalaet, ende Priferius daar gevangen genomen. Angst der onzen; Leliato belegerd onze vesting op Oma vergeeft. Spyt hem aangedaan. De Heer van Diemen negende Opperlandvoogd geworden. Zyn komst met eenige Raaden van Indiën. Voorvalten den Heer Ottens ontmoet. De Heer van Diemen bestormd Lucicla. Vastigheden, waar in zich de Kimelaha's ontbielden. Door de onzen veroverd. De Heer Ottens gequeest. Kakiali weer van Batavia gekomen. De Heer van Diemens verschyning aan 't Hoofd-Kasteel. Waarom de Amboeneesen nog niet af quamen. Larike door ons onderseund. Welke OrangKaja's ons nog toegedaan waren. Die van Honimoa met ons verzoend. En die van Tamilau. Gedrag der Lochoeneesen: En der Hitoeësen, die Kakiali's, en Tamaleffis, vryheid eiffiben. De OrangKaja's van Leytimor werden in genade aangenomen: 't Bilyk verzoek der Lochoeneesen verworpen. Verovering van Cabauw en Caylolo. Bedryf der Alfooreesen. Verzoek van die van Hatocaha, Oma, Noeffalaet, enz: Om de vrede, die alle begenadigd wierden. Radja Tochaha, om zyn trouw, beschonken. Sibori by de Heer van Diemen verschenen. Met verscheidene bevelen des Konings. Leliato's gedrag daar ontrent. Lucicla's vestingen afgebroken. De Heer van Diemen, ontslaat Tamaleffi. Waar na de Hitoeësen van Wawani af quamen. Hun verzoek. Door de Heer van Diemen afgeslagen, en fors bevel aan hen gegeven. Sibori doet veel dorpen van den Kimelaha afvallen. Gedrag van Leliato daar op. 't Verzoek der Lochoeneesen om bezetting, afgeslagen. Landdag in Ambon, waarom de Hitoeëcche OrangKaja's niet verschenen. Hatoe en Liliboy verzoent, gelyk ook de OrangKaja's van Leytimor met malkanderen. Zaken ontrent die van Oma, Honimoa, en Noeffalaet. Een andre Pati op Oma gesteld. Nallahia en Amet verzoend. Zaaken, aan Sibori voorgesteld. Voorsiel aan, en antwoord van vyf Ceramse dorpen. Trouw van die van Elipapoeteh. Leliato's onwyligheid om aan 't Kasteel te verschynen. Sibori's gesprek met de Heer van Diemen. Die 's Konings komst hier verzoekt. Nader verzoek der OrangKaja's van Leytimor. Zyn Edelheids antwoord. Hoetoemoeri's vergeeffse klage, over haar hoofd. Den eed van trouw by de OrangKaja's vernieuwd.

DE Heer van den Heuvel uit Ternate op Batavia onder tuffchen gekomen zynde, had zoo veel van Amboina's waggelenden staat opgegeven, en zoo veel tot laste van den Landvoogd Gyfels gezegt, dat hy den 18 Februari 1634 na Amboina gezonden wierd, om den Heer Gyfels te lichten, en in zyn plaats daar te regeeren; dog hy vertrage met zyn schepen zoo lang voor Macassar en Boeton, dat 't heel Westersaizoen byna ten einde liep, en Amboina dus in gevaar stond om door 44 jonken van buiten, en door de verraders van binnen, overrompeld te werden. Ook had men voor, de vestingen van Lochoe en Hila, onder 't lezen van 's Koninx brief, af te loopen; dog Radja Hitoe, en de andre Hoofden, wilden die niet ontfangen, om dat zy aan Kakiali, en niet aan hen, hield, zeggende vlak uit, geen onderdannen van Ternate te zyn; dat egter den Sadaha geenzins schromen deed, om zynen ongegronden eisch op de landen van Amboina, de Uliassers, en Ceram, eveneens als Leliato A. 1628 deed, op nieuw te maken; dog men antwoordde hem kort, dat wy aan den Koning van Ternate geen eene voet land wilden geven van 't gene wy met den zwaarde gewonnen hadden.

Die van Hitoe, en hunne OrangKaja's, hadden ook lang onze bescherming

tegen Kakiali verzogt; weshalven de toeëfen Landvoogd, niet langer na 't ontzet konnende wagten, de ligte jagten, en verdere magt der Coracora's, maar vooraf na Hitoe zond, om die kust tegen Kakiali's slingse aanslagen te verzekeren.

Eindelyk daagde de Heer Antoni van den Heuvel den 4 May op, wierd den 8 dito als agtite Landvoogd van Amboina, bestierder dezer Landvoogdy, voorgesteld.

Hy had een van zyn schepen, de goude Leeuw genaamd, op een droogte van Borneo, door een botte verzeiling verloren. En 't was zeldzaam, dat een schip van die zelve naam 40 jaren daar na op de Tygers Eilanden, en 't schip de Leeuw win, al mede na Amboina gaande, eenige jaren te voren ook op die reize verongelukt is.

De Heer Gyfels nam zyn wooning buiten 't Kasteel in de stad, hebbende zich bevorens al van goede getuigenissen voorzien, zoo van Compagnies bedienden, als van de vrylieden, en Chinceesen, tegens die genen, die hem van eenig quaad bestier, of particulieren handdel, beschuldigt hadden.

Hy had hier drie jaar, min 5 dagen geregeert, en waarlyk betoont een wakker en dapper Landvoogd te zyn; hoe wel het bleek, dat hy hier ook zyn vyanden had, dog de tyd zal leeren, dat

1634
om onze bescherming tegen Kakiali
Door de Heer Gyfels toegeftaan.
De Heer van den Heuvel als agtite Landvoogd aangesteld.
De goude Leeuw ontrent Borneo verzeild, enz.
Voorzorge van de Heer Gyfels tegen zyne beschuldigingen.
Zyn gedrag, nader beschreven.

1634. een man, die regt in zyn fchoenen ftaat, nooit reden heeft, om iemand te vreezen, en dat het hem ook aan geen verftand ontbroken heeft om zig te red- den.

Hoe veragte- lyk de Heer van den Heu- vel hem behandel- de.
Kort daar aan vertrok de Heer Land- voogd van den Heuvel na de kuff van Hitoe, zonder het goetvinden, of den raad van den ouden Heer Landvoogd er- gens in te gebruiken, alzo hy zeer wys in zyn eigen oogen was. Men gaf eg- ter, om een fehn aan die zaak te geven, voor, dat hy dit deed, om *Kakiali* te ge- makkelyker by zig te krygen, alzo zy malkanderen broeders noemden.

Zyne beraadla- ging met de Hitoe- efen over *Kakiali*.
Hy overlei dan op Hitoe met de ge- trouwte *OrangKaja's*, hoe men *Kakiali* beft tot reden brengen zou, befpeuren- de aan de meefte, dat zy wel zouden mogen lyden, dat men hem gevangen nam. Men riep hem dan mede in de vergadering, daar hy in 't eerft niet wil- de verfchynen; dog, nader aangemaand zynde, quam hy met twee honderd vyf- tig gewapende mannen, die rondom de plaats, daar hy was, bleven oppaffien, zoo dat 'er voor die tyd niet aan te doen was.

De Hi- toeëfen ontken- nen, ooit onderda- nen van den Ko- ning ge- weeft te hebben.
De *Sadaba*, toen mede op Hila zyn- de, had 's Koninx brief daar voorgele- zen, dog repte nu geen woord van 't wedergeven van 's Konings landen onder dezen Landvoogd, eifchende maar in 't algemeen weder, 't geen de E. Maat- fchappy van zyn koning bezat, waar op de *Ambonfche OrangKaja's* op Hitoe, hem befpuddende, en uitlaehende, vlak uit zeiden, dat zy nooit onder zyn Ko- ning geftaan hadden. De Heer van den Heuvel, gezien hebbende, dat hy te vo- ren niets kon uitrichten, belag de ver- gadering nog eens, maar op *Luciela*, beroepende beide de *Kimelaha's* daar me- de, gelyk ook al de *OrangKaja's*.

Van den Heuvel belegt vergade- ring op *Luciela*.
Hy ging met de *Coracora's* eerft der- waards, en op *Lochoe's* ftrand, *Waran* genaamd, quam *Kakiali*, met de *Orang- Kaja's* van zyn aanhang, daar eerft by hem, die hy ook alle zeer vriendelyk op zyne *Coracora* noodigde, daar zy ook quamen.

Neemt *Kakiali* en andere Hoofden van zy- nen aan- hang ge- vangen.
Hy dagt deze gaften ftill vaft te zet- ten, en dus ook de *Kimelaha's*, en den *Sadaba*, gemakkelyk aan boord te kry- gen; dog de *Hitoeëfen*, hun Hoofden miffende, maakten alarm, en daar op gingen die *Coracora's* door, dog de *Hongi* volgde hen tot *Luciela* toe, en gaf 'er dapper vuur op; dog zy ontfpar- telden het nog.

Hy hield dan *Kakiali*, en elf *Orang- Kaja's*, op den 20 May 1634 gevangen; dog had niemand van den aanhang der *Kimelaha's*, of van die *Lochoeëfen*, die by hem overgelopen waren, in zyn

magt komen krygen.

Paitwani, die nu als Hoofd der *Hi- toeëfen* handelde, en voorgaf onquets- baar te zyn, liep met een klein vaartuig na Hitoe, om 't volk in de wapenen te krygen, en met hen in 't gebergte te vlugten, alzo zy nu wel zagen, dat het hen gelden zou.

De redenen, waarom *Kakiali* gevan- gen was, waren deze:

- 1 Om dat by de wapenen tegen ons opgewat, en een woornemen had, om ons te ver- dryven, en om zich zelven meefter te maken.
- 2 Om dat by de *Macaffaaren* ingeroepen had.
- 3 Om dat by reeds honderd roers of mus- quetten van vreemden gekogt, en zich van allerlei ammunitie voorzien had.
- 4 Om dat by die van Hitoe belast had na zyn nieuwe vafsigheid van *Elfen Wa- wani* boven in 't gebergte te vlugten.
- 5 Om dat by al zes dorpen van *Ceram*, te weten, *Werinama*, *Hatoemeten*, *Tobo*, *Keffing*, *Ceram-Laoto*, en *Goram*, door brieven tot afwaal verzogt, en aangezet had, om het met hem, en de *Kimelaha's*, tegen ons te houden.
- 6 Om dat by met den *Kimelaha* reeds voor- genomen had, onze veftingen op *Lochoe* en *Hitoe*, af te loopen.
- 7 Om dat door zyn beftelling op den 17 Ju- ni, de dag van zyne aanftelling, 2 ma- troozen van 't fchip *Buuren* het hoofd verloren hadden, hebbende dus zyne in- trede met *Hollands* bloed gedaan.
- 8 Om dat by die van *Ihamahoe* en *Ha- toeaha*, tegen ons opgerokkent had, om onze vrienden en onderdanen op *Elipa- poeteh* wyandig aan te tafeln, en verfbei- de koppen (gelyk in deze maand al ge- fchied was) van daar te halen.
- 9 Om dat by de *Javaanen*, en andre wyan- den van ons, opbield, en op zyne fran- den befchermd.
- 10 Om dat by door den Landvoogd op *Hila* genoodigd, wel trots had durven antwoorden, dat de Landvoogd, had by hem iets te zeggen, by hem op de *Bail- loec*, of beneden in de *Pagar*, komen kon.
- 11 Dat by met 250 gewapende mannen in de *Logie* verfbenen was, en nog ruim zoo veel volk rondom de *Pagar* verborgen gehouden had.

Al welke zaken zekerlyk van groot gewigt, en in zulk een man niet langer te dulden waren.

De Heer van den Heuvel brak onze ve- fting op *Lochoe*, *Bullebak* genaamd, ontrent dezen tyd ook af. Hy oordeel- de die voor de *Lochoeëfen* ondienftig, afgebb- meinende, dat zy te verre van hen aflag; ken- dog

dog hy beging een grooten misflag, alzoo hy onze vrienden nu volflagen bloot stelde voor de lagen der vyanden, die daar door veel flouter, dan te voren, wierden. Ook klagden die van Loehoc met veel reden daar over, leerende met hun voorbeeld aan andre Inlanders in 't toekomende ons niet licht toe te vallen, aangezien men hen daar na voor de woede hunner vyanden dus mede bloot konstellen.

Hier op vertrok de Landvoogd van daar na de kust van Hitoe, stelde al de andre OrangKaja's weer op vrye voeten; dog hield alleen Kakiali, en Tamaleffi den OrangKaja van Wakal, gevangen, makende met de andre een nieuw contract, dat zy voortaan den Capitein Hitoe niet meer, en geen ander dan de Landvoogd boven zig erkennen, den Kimelaha met zyn aanhang verlaten, en jaarlyks met de Hongi scheppen zouden. Den inhoud vinden wy hier nevens uitgedrukt.

Eenige Artikelen, welke de Koning van Hitoe, de OrangKaja's, ende de inwoonders van 't Land beloofd en gezworeen hebben voor haar, en hare nakomelingen, ceuwiglyk:

Artikel I.

Alzoo de Koning van Hitoe, met de OrangKaja's, en het gemeene volk, zekeryk weten, de quade raadslagen van Capitein Hitoe (anders Kakiali genaamd) als voorgenomen hebbende den staat van de generale Nederlandfche Compagnie te ruineeren, 't land van Amboima, en Hitoe, van de goede vrede te berooven, ende ten verderve te brengen, dat ook eenige OrangKaja's, uit vreeze zyne quade practyquen toegeftaan hebben, of, baar insuffisant kennende zulx te beletten, still hebben gezwegen, zoo is 't, dat de E. Heer Gouverneur, Antoni van den Heuvel, overdenkende 't geen tot de algemeene welstand van nooden is, voorgenomen heeft te breeken deze quade raadslagen, gemelden Capitein Hitoe gevangen te nemen, ter regt te stellen, ende te straffen naar behooren, alzoo hy verbroken ende overtreden heeft het verbond met de Compagnie gemaakt, en dat ook by hem bebloofd, ende bezwooren was, op dat also het quaad mogte gevoerd, ende 't beste verkregen werden, 't welk nodig is tot welstand van 't land, ende rust van de goede ingezetenen.

Dit al te zamen by den Konink van Hitoe, de OrangKaja's, ende 't gemeene volk, aangemerkt zynde, hebben 't voor goed aangenomen, zoekende 't zelve met

een opregt herte te vergelden, belyden, ende geven te kennen, dat de Ed. Heer Gouverneur wel, ende een goede zaake voor 't land van Hitoe heeft gedaan, beloven ende zweeren by dezen, dat zy, en alle hare nakomelingen, niemand anders voor baren Heere, ende Hoofd willen erkennen, als den Gouverneur, die door de Heeren Bewindhebbers van de Generale Nederlandfche Compagnie beraaards gezonden word; gelyk zy aan den zelve zweeren ceuwiglyk alle opregtigheid ende trouwe te bewyzen.

Artikel 2.

De Konink van Hitoe, en alle de OrangKaja's, nevens alle 't gemeene volk, beloven geboorzaamlyk naar te komen alle de bevelen van den Ed. Heer Gouverneur, gelyk als de andere Koningen, OrangKaja's, ende ingezetenen van 't land Amboina.

Artikel 3.

De Konink van Hitoe, nevens de vier OrangKaja's, ende de Hoofden van de negryen, zullen met de Heer Gouverneur, ende OrangKaja's van Amboina, helpen beraadslagen, van 't geene dat nodig is tot welstand van 't gemeene land; tot welken einde de Ed. Heer Gouverneur in yder negry een Marinjo of bodé zal stellen; die een rotting, met het teken van de Generale Compagnie dragen zal.

Artikel 4.

De Konink van Hitoe, de OrangKaja's van 't land, ende 't gemeene volk; beloven zoo veel Corcorren te maken, ende gereed te houden, als doendelyk zal zyn, ende te panggayen, waar 't de Ed. Heer Gouverneur believen zal, even als de inwoonderen van Amboina.

Artikel 5.

Beloven voorders, dat wie vyanden zyn van de Ed. Heer Gouverneur, ook hare vyanden wezen zullen, 't zy dan de Kimelaha, de Ternataanen, 't volk van Lessidi, Cambello, en wie, ofte waar 't zoude mogen wezen, willende de zelve te water, ende te lande vervolgen, ende bevegten, ende de geene welke vryden zyn van de Ed. Heer Gouverneur, voorstaan, en helpen, even als de inwoonderen van Amboina doen.

Artikel 6.

Beloven ook de Konink van Hitoe, alle de OrangKaja's, ende ingezetenen, geen pitsjaringe te willen houden, ofte gemeenschap te hebben, met des Heeren Gouverneurs vyanden, 't zy van 't land van Loehoc, ofte Cambellô.

Artikel 7.

Beloven ook geen nagelen, moer-nagelen ofte steelen te brengen ofte te verkoopen aan imand anders, als aan de Compagnie, wel verstaande, zuivers ende droogs

1634. nagelen, daar voor zy de waardye zullen ontfangen, zoo als aan andere beloofd is, ende indien imand eenige nagelen, moernagelen, ofte steelen vervoerd, ende aan anderen verkoopt, 't zy waar 't zoude mogen zyn, zullen 't zelve de Ed. Heer Gouverneur te kennen geven, op dat daar over mogen gestraft werden.

Artikel 8.

Alzoo Kakiali voornoemd, veel aan de generale Compagnie schuldig is, zoo beloven zy den Ed. Heer Gouverneur te helpen, ende de nagelaten goederen van dit 10 aan te wyzen, op dat alle zynen schulden mogen betaald werden.

Artikel 9.

Indien de Ed. Heer Gouverneur bevind, dat op 't land van Hitoe, eenige onnodige Fortressen, ofte sterkten, zyn, 't zy waar, of hoedamig, de zelve zouden mogen wezen, beloven de zelve af te breken, ende andere te helpen maken, daar 't de Ed. Heer Gouverneur believen, ende goed vinden zal.

Artikel 10.

Alzoo de inwoonders van 't land Hitoe, haar houden aan de Moorische Religie, zoo beloofd de Ed. Heer Gouverneur 't baren verzoeken, gemelde hare Religie niet uit te roeijen, maar seld in een iders believen, ofte daar by te blyven, ofte de Christelyke Religie aan te nemen, begerende, dat nog de een, nog de ander, daar toe zullen gedwongen, ofte daarom gestraft werden, welke artikelen, alle by de Ed. Heer Gouverneur gestelt zynde, volkomentlyk van de Konink, alle de Orang Kaja's, ende inwoonders van 't land aangenomen werden, beloven en zweeren met een matacau (na des lands wyze) ende verklaren voor God, die alles magtig is, mitsgaders voor alle de omstanders, die dit contract hebben aangehoord, die ook als waaragtige getuigen daar van kunnen wezen, dat, indien zy dit verbond houden en hare beloften volbrengen, de almachtige Godt haar helpen wil, maar indien zy dit niet naar komen, 't geene zy gezworen hebben, alle ongeluk, dat in de wereld is, haar moet overkomen, ende verderven.

Aldus gedaan, ende besloten, op dat het stand grype, voor ons zelve, en onze nakomelingen eeuwiglyk, tot welken einde wy het teken van onze handen onder dit contract hebben gesteld, blyvende zulk zonder eenige veranderinge. Onderfond, Actum op Hitoe in de Logie, dezen 28 Mey 1634. was getekend 't merk van de J. Konink van Hitoe, de naamen van Tanahitoemessing, 't merk van P Tothotou, de namen van OrangKaja's Baros, en van Pati Toeban. In kennisse van my was getekend W. van Outhoorn, Secretaris 1634.

Ook was de Heer van den Hewvel van oordeel, dat hy die van Hitoe nu door de wapenen veroveret, en tot onze onderdanen gemaakt had.

De Hitoeësen ondertusschen waren bly, vooral die 't met ons hielden, dat zy van dien wargceft, Kakiali, nu bevryd waren, ons ook aanwyzende, hoe de E. Maatschappy, die over de 70 Bahaaren nagelen van Kakiali hebben moest, betaling van hem krygen zoude.

Het is egter waarfchynlyk, dat al de andre OrangKaja's, die mede veel aan de E. Maatschappy ten agteren waren, in hun herten maar van ons zogten ontfangen, en dus ook van schulden bevryd te zyn, hopende dat zy in deze verwarring daar af zouden kunnen raken.

Daar was 'er geen een, die 't recht met ons meende, als de OrangKaja's Cajoan, en Boelan; ook liep 't gemeenc volk als een stroom na de nieuwe vastigheid op Wawani. Na dat nu de Heer van den Hewvel den 23 May weer aan 't Kasteel gekomen was, begon men de zaaken tot het vertrek der schepen te schikken, met een van welke, Heusden genaamd, de Heer Artus Gysels zeer onpasslyk zynde, den 2 Juni na Batavia vertrok, latende hier de gedagtenis, en een lyft van de Hongi, zoo aanzienlyk, en sterk, als zy nooit voor dezen gewceft was. Ook voorzide hy den Heer van den Hewvel, die zyn regeering zeer straf begon, dat hy maar agt maanden regeeren zou.

Dit jaar stierven hier duizenden menschen aan de kinderpokkens, die zig ook zeer sterk onder de Alfoereesen verispreid hadden, zoo dat zy hunne meeste dorpen verlaten, en de vlugt na 't gebergte genomen hadden.

Ontrent dezen tyd hebben die van Kellinga, een kleen dorpen van Rarakit, een vuile moord begaan, den Koopman Balbasar Wynjzes, en den Onderkoopman, Abraham van der Plasse, die met het schip de Angelier na Banda vertrokken, en daar om ververfching aangierden, schandelyk doodslaande, terwyl verfcheide gequetsten het nog ontvluchten.

De Hitoeësen, hoe langer hoe minder smaak in de Regeering van dezen nieuwen Landvoogd krygende, begon den hem hoe langer hoe minder te vertrouwen, en met hoopen na 't gebergte te verloopen, waar toe hen de drie hoofden van 't land Hitoe, en de meeste andre OrangKaja's, nu sterk begonden aan te zetten, waar door het dorpen Hila ledig, onze bezetting van ververfching geheel beroofd bleef, en niet in staat was, om het daar te kunnen harden. Hy zoud 'er wel eenige borgers, en Mardheykers in de plaats; dog dat kon weinig helpen.

De Ooftelyke dorpen-hielden 't nog wel met ons, mitsgaders den *Radja* en *Cajoon*, die wy eenige foldaten byzetten; dog die van *Negri Lima* namen de vlugt na *Henneloe*, en *Layn*, waar na toe ook die van *Oeriën* en *Affaloclo* zig begaven, en die van *Larike*, en *Wakka* fihoe ftonden op 't punt om hen te volgen.

De *Sadaba*, en de *Kimelaba's*, nu genoeg, zoo zy meinden, door ons gehoord, namen voor, om zich over dit gevangen nemen van *Kakiali* te wreken; weshalven zy 400 Maleyers met fchietgeweer na *Hitoe* zonden, die zig op 't ftrand van *Wawani* vafmaakten.

Egter lieten de *Hitoeëfen* blyken, wel genegen te zyn weer af te komen, zoo men *Kakiali* wilde los laten; dog van den *Hewel* begeerde, dat zy eerst af komen, en hunne veftingen afwerpen zouden, maar zy wilden dat niet doen. Dus zag men van agteren, dat men zig eerst meefter van hunne vefting, eer men *Kakiali* gevangen nam, gemaakt moest hebben.

Het comptoir op *Oeriën* wierd toen ook geligt, van waar de vrouw van het *Opperhoofd*, *Wouter Seroy*, kort te voren na den vyand overgelopen was, waarfehynelyk onder hen den eenen of den andren pol hebbende, dien zy liever, als haar man, had. Een wyf, dat ons daar veel quaad doen kon.

Men zond in Juni de jagten, en *Coracora's*, na de kufft van *Hitoe*, in hope van 't vuur des oorlogs daar door te dempen; dog dat was het regt middel om 't meer aan te blazen. De Heer *Landvoogd* tafte *Wawani* ook met 150 blanke koppen, en 800 zwarten aan; dog de fterke regen dwong hem met eenig verlies te wyken en af te trekken, zynde 't eenige, by hem verricht, dat hy de verlatene vafvigheid op *Mofappal* veroverde, en verdiert.

Ook zag men nu te laat, hoeonvoorzigtig men de vefting op *Lochoe* weg genomen had, alzo de *Sadaba* de *O-rangKaja's* van *Lochoe* gevangen nam, en hen den 26 Juni na *Ternate* voerde, latende den *Prins Sibori* ziekelyk op *Lef-fidi*, hoewel men vaf ftelde, dat zy hem al genoeg gegeven hadden, om 'er aan te fterven. De *Sadaba* deed dit niet buiten laff van zyn *Koning*, en toonde ons daar by, dat zy alle maar eene lyn trokken, en doodvyanden van onzen Staat waren.

De oude *Fakiri*, die *Kimelaba* dagt te wezen, zag aan dat geheel werk wel, dat daar niet van komen zou, weshalven hy de twee vorige geruft op *Luceiela* regeeren liet, en weer na *Boero* keerde.

Kort hier na liet van den *Hewel Kakiali* pynigen, en dwong hem alle zyne verraderyen, en aanslagen met den *Koning* van *Maeaflar* en de *Kimelaha's* tegen ons, omftandig te belyden, dat is, dat zy zamen opgeftemd hadden, ons volflagen te bederven.

Naderhand heeft hy hem wel gevangen gehouden, dog heufch gehandeld, wagtende na befcheid van *Batavia*, om te vernemen, wat hy nu verder met hem doen zou.

Men tafte ook veel van zyne goederen aan; doch die konden in verre na niet toereiken, om de fchulden te betalen, die hy aan de *E. Maatfehappy* ten agteren was.

In deze tyd quam ook de oude *Koning* van *Hitoe* zeer ontydig te fterven, alzo zyn zoon *Hongilamoe* nog te jong was, en al 't befier nu alleen aan *Cajoon* ftond, dat by de andren veel nyd baarde.

Ondertuffchen vernamen de *Hitoeëfen* aan de ingehaalde Maleyers, dat zy hen tot meefters over alles gemaakt, en over 't hunne zeer weinig te zeggen hadden.

Die van *Hatoe*, in 't gebergte nog gelegen, leden van hen, en van onze andre vyanden aldaar, zoo veel aanftoot, dat zy genootzaakt wierden zich na 't ftrand, niet verre van *Liliboy*, daar zy nu nog leggen, te begeven.

De *Hitoeëfen*, die *Patiwani*, een dapper man, oorfpronkelyk van *Pati Toban*, tot hunnen veldheer na *Kakiali's* gevankenis gekoren hadden, waren tuffchen *Hitoe Lama* en *Mamala* komen leggen, om onze bondgenoten van ons zoo veel meer af te zonderen; doch zy wierden door den *Commandeur*, *Frans Leendertszoon Valk*, derwaards van 't *Ka-fteel* met eenig volk gezonden, ten eerften van daar geflagen, waar na *Patiwani* die van *Ihamahoe*, *Latoe*, *Hoewaloy*, en *Hatoeaha*, aangezct heeft, om met 23 vaartuigen *Capaha* te overrompelen, dat ook byna een goeden uitflag gekregen had, alzo zy al in het dorp gedrongen waren; doch *Cajoon*, 't verrad nog tydig merkende, dreef hen 'er door hulp van onze foldaaten weer uit; waar op de verraders van binnen, die met hem geheuld hadden, nu ook de vlucht namen.

Men vond ook goed, de *Baricade* *Wantrouw* op *Hitoeelama*, eenigen tyd door de onzen verlaten, weer met 50 foldaaten te bezetten, en *Wouter Seroy* daar als hoofd te leggen.

Men vergaderde nu ook weder alle de *Coracora's*, om de *Hitoeëfen* allen afbreuk te doen, de nagelen te plukken, en de boomen om verre te kappen. Waar mede

1634.
Kakiali
gepynigt:

Zyn
grootte
fchulden.

Dood des
Koning
van Hi-
toe.

Hatoe op
ftrand ge-
plaatft.

Pati
Wani.

Door
Valk ge-
flagen.

De Bari-
cade
Wan-
trouw op
Hitoe-la-
ma weer
bezct.

1634 mede *Valk* vertrok den 23 Augusti, liep Oeriën eerst na Oeriën, maande hen aan tot afkomen; en begon hen, daar toe niet negen zynde, al te bestormen; dog wierd afgelagen, en kon niet anders tot hun naadeel verrichten, dan dat hy de nagelboomen, ontrent 't strand gelogen, verdierf.

Ook bespeurde hy, terwyl hy *Kakiali* nu eenigen tyd op *Hila* bewaard had, dat zyn Hongi-volk zeer onwillig begon te werden, zoo dat hy voor erger, ja een afval van allen, begon te vreezen. En waarlyk de inlanders wierden over dit gedurig sehappen zoo verdrietig, dat veelen van hen al vry itout begonden te spreken, zelf weigerden die van de *Uliassers* ook, nagelen op de kust van *Hitoe* te komen plukken, dat men al voor zoe te kock moest aannemen, zonder dat men daar iet verder op doen dorft, niet tegenstaande men zeker wist, dat zy met die van *Ihamahoc* gesproken, en iet quaads voor hadden.

Om hunne gemoederen egter wat neder te zetten, gaf hy hen na zyn wederkomst een deftig gaitmaal, en vereerde aan ider *Gnadjo*, der gene die onder 't Kasteel behoorden, 15, en aan de onwillige *Uliassers*, die op Oeriën geweigert hadden ons eenigen dienst te doen, 10 *Ryxdaalders*, aan allerlei kleeden, en aan die van *Elipapoeteh* 50 *Ryxdaalders*, om dat zy de deur der *Alfoereesen* waren; gelyk men in *October* ook 300 der zelve van *Radja Somiets* volk op de kust van *Hitoe* zettede, om onze vyanden daar alle afbreuk te doen, waar door zy ook, op 't halen van ettelyke koppen zoo bang wierden, dat zy niet uit hun nesten dorsten komen; en om 'er grooter schrik onder te brengen, en de *Alfoereesen* te meer aan te moedigen, stelde men op ider kop thien *Ryxdaalders*; ook zond men een geschenk aan hunnen Koning; doch men kon hen egter niet bewegen langer, dan de maand *November*, te blyven.

In *December* trok de Heer Landvoogd met 3 *Coracora's*, alzoohy 'er niet meer byeen krygen kon, nevens 220 soldaten, en 43 gehuurde borgers (die meest over land gingen) noch eens na *Hitoe*, om de beloofde 500 *Alfoereesen* van *Haja* in te wagten; doch zy quamen niet, en hy was gedwongen met zyn sehappers, die weer begonden te grommen, na huis te keeren. Hy ontmoette 23 jônken van den *Kimelaha*, en van de *Maleyers*, schoot op de zelve, en verbrandde een van hunne *Coracora's*, zynde de andere het 's nagts daar aan ontkomen.

In 't begin van 't jaar 1635 hebben die van *Boero*, en *Amblauw* onze be-

zetting aldaar, in 5 soldaten bestaande, onder schyn van vriendschap sehendig vermoord. Men zond 't jagt *Mocha* derwaards met 2 chaloepen, ten deele om dit te wreken, ten deele om op de vreemde vaartuigen te passen.

Ondertusschen had de Heer *Gysels*, op *Batavia* gekomen zynde, en de klagten van de Heer *Commissaris van den Heuvel* over hem gehoord hebbende, zyngeleiken zaaken by haar *Edelheden* zoo goed weten maken, dat de zelve beslooten, hem als *Commissaris* der *Oostersehe* gewesten weer na *Amboina* te zenden, niet last om den Heer *van den Heuvel* te lichten, en den Heer *Jochem Roelofs zoon van Deutecom*, (bevoens eerst *Corporaal* hier, en daarna *Capitein* op *Batavia*) als negenden *Landvoogd* in zyn plaats aan te stellen.

Hy vertrok met 7 of 8 schepen van *Batavia*, quam in *Februari* in *Amboina*, nam van den *Heuvel* 't gezag aamfonds af, en stelde *Jochem Roelofs zoon*, ten eerste in zyn plaats voor. Daar op gingen de Heeren *Gysels*, en de nieuwe *Landvoogd*, met de magt der *Coracora's* ten eerste na *Luciëla*, kregen de vesting in korten tyd in, en hebben die verbrand.

De Heer *Gysels* liet hier den Heer *Deutecom* blyven, om de zaaken te vol-einden, terwyl hy de *comptoiren* ging visitereen. Hy sprak geen enkel woord van *Kakiali*; maar stelde, na dat hy ver-siching na ons leger verzorgt had, *Cajoan*, of *Tanihitoe* messen, volgens last harer *Edelheden*, als *Capitein* van *Hitoe* vooreerst aan, waar over de *Hitoeesen* noeh veel gevoclioger geraakt wierden, alzoohy niet gewoon waren hunne hoofden van ons te krygen, maar die zelf na hun zin te kiezen.

Hy ontbood in *Mey* een schip uit *Banda*, waar mede hy in *Juni* benoorden om derwaards vertrok, om zyne commissie aldaar uit te voeren; het welk gedaan zynde, quam hy in *September* weer hier.

Ondertusschen had de Heer *Deutecom* *Luciëla* wel verder belegert; doch zyn aantiege was van geen voorpoedig gevolg, alzoohy veel van ons volk ziek, en onwillig wierd, behalven dat 'er ook veel van de *Hongi* stierven, en de haast aankomende *Oostermoessien* hem van zelf wel van daar dryven zou; zoo dat hy in *April* na huis keerde.

In *May* vertrok de Heer *van den Heuvel* na *Batavia*, die, over de sehande, hem by dit opontbod aangedaan, zeer tegen haar *Edelheden* verbittert, zich niet bedwingen kon eenige vuile woorden en lasteringen tegen de hooge *Regeering*, den Heer *Opperlandvoogd*, en de *Raaden* van *Indiën* te uiten, dat hem zeer qua-

qualyk bequam, alzoo hy daar over van den Advocaat Fiscaal in regten betrokken, en na verloop van eenigen tyd verwezen wierd om zyn schendtaal, en lasteringen, opentlyk op het schavot té herroepen, en (dat nog verbeden wierd) gegeeffelt te werden, mitsgaders noch die gevoelige straf te ondergaan, dat hem een zilvere priem door zyn tong gestoken wierd. Hy vertrok daar op na 't Vaderland, daar hy zedert zeer los leefde, hoewel hy nog in 't jaar 1639 in deze en gene zaaken door de Engelsche natie als gevolmagtigde nevens den Heer Resident *Boswel*, tegen onze Maatschappy gebruikt is; doch de Heeren Bewindhebbers wilden met zulken geweest dienaar met alle reden niet te doen hebben, verwierpen hem, en zeiden alleen met den Heer *Boswel* gelyk wy elders nader zullen zien, te willen handelen.

In September vertrok de Heer *Gysels* met *Kakiali* en *Tamaleffi*, na Batavia, voorgevende, dat hy zich tegen de Heer *van den Heuvel*, die hem aanklaagde, verdedigen moest.

Jochem Roelofs zoon van *Deutecom*, een man van den degen zynde, regeerde slecht en straf, en hield zeer slegte aantekening van de zaaken, onder zyne regering voorgevallen, zoo dat men 'er niet veel van naverhalen kan.

De Amboineesen, met hem ook zoo weinig over weg konnende, als met *van den Heuvel*, alzoo hy noch immers zoo bars tegen hen was, sprak hy, schoon zy met hunne smalle geschenken nu en dan nog al by hem quamen, zoo veragtelijk aan, dat het niet te dulden was. Zelf ontzag hy zig niet den Koning van Soya te slaan, die daar na zeker Ambons lied zong, waar door hy alle de Coracora's van den Landvoogd afstroonde.

Dit maakte den baloorigen Amboinees zoo afkeerig van onze natie, dat zy maar na een goede gelegenheid wagten, om met alle man af te vallen.

Zy klaagden zeer sterk 'er over, dat men *Kakiali*, en *Tamaleffi*, na Batavia gevoerd had; en zeiden dat van tyd tot tyd alle de andre OrangKaja's mede derwaards zouden gezonden werden, daar van verzekerd zynde door een klerk ter Secretarye (zoo zommige willen, *Marcus de Roy* genaamd, een Konings zoon, die in Holland geweest was) die hen gezegt had, zulx in den Batavischen brief gelezen te hebben.

By al welke schynbaarheden nog een derde quam, dat den Predikant *Jacobus Vertrecht* uit eigen autoriteit, hoewel met een goed inzicht, de naamen van alle de zielen opgeteekent had, om daar door een nette schets van den Staat der Ambonische schoulen en kerken te heb-

ben; dat de Amboineesen, quaadaardig uitleidden, en dat het geschiede om te zien; hoe veel gevangenen men vervoeren, en hoe veel 'er nog blyven zouden.

Met een woord moeten wy hier tusschen beiden zeggen, dat in 't laatst van dit jaar op Kellemoeri en Kelibon door den Bandaschen Luitenant, *Laurens Forfenburg*, over de 500 schoone nooteboomen ontdekt wierden, terwyl hy met het schip *Banda na Hatoemeten* geweest was. Ondertusschen meinden de Amboineesen in 't begin van A. 1636, als men hen den 23 Februari wat ernstiger aanmaande, om op den dag der verovering neerstig ter kerk te komen, dat dit geen ander inzicht had, als om hen dan in de kerk te overvallen, en gevangen te nemen; zoo dat zy overal ons doen quade en verkeerde gloffen maakten.

Het was dan zoo verre van daar, dat zy toen in de kerk zouden komen, dat zy in tegendcel met pak en zak stil na gebergte weken, dat men niet voor Maart by 't afhalen der Coracora's gewaar werd; die zy, pas afgehaald zynde, liet en leggen, vluchtende verder alle na 't gebergte, uitgenomen dat die van geheel Noefflanivel, en de OrangKaja's van Soya, Oerimeffing, Amahoefoe en Hative, nevens eenige huisgezinnen, als ook de Mardheykers, by ons bleven, onder welke huisgezinnen men daar na bevonden heeft, dat verscheide verraders en spions, geweest zyn. Die van Baguala hielden stand in haar dorp; dog die van Alang, Liliboy en Hatoe, namen al mede de vlugt na 't gebergte, vallende openbaar de Mooren van Wakkasihoe, Tapi, en de Hitoeffen toe; terwyl het bloot Larike ons alleen bleef aanhangen. Op Oma vielen Christenen, en Mooren af, en die van Hatoeaha maakten zig op hunnen berg Alacca vast, terwyl de *Kimelaha* onze vesting op Oma belegerde.

Op Honimoa waren 'er geen, daar men eenigen staat op maken kon, dan op die van Oelat, Toehaha, Haria en Poorto. Ook vielen die van Noeffsalaet zeer schendig aan de zyde van den *Kimelaha* over, en die van Amet gaven giden en vaartuigen, om onze houte vesting op 't strand van Hatoemeten te overvallen, en den corporaal met de thien soldaaten dood te slaan.

Zy namen ook een Coracora van Key, met den Predicant, *D. Jan Janssoon Priserius*, van een kerklyke visite daar vervallen, met 2 soldaten by zich, zoo als zy, geen gedagten van eenig quaad hebbende, aan land gingen, gevangen, en leverden hen aan den *Kimelaha* over, na dat zy den Predicant zyne goederen en

1636.

Nooteboomen op Kellemoeri, en Kelibon ontdekt.

Die van Leytimor vlugten A. 1636 meest na 't gebergte.

Gefelkenis op Oma, Honimoa, &c.

Moord op Noeffsalaet, en D. Priserius daar gevangen genomen.

1636. boeken afgenomen hadden, hem noch die gunst doende, van hem op 't strand van Papero neer te zetten, op dat hy by de onze op Honimoa dus nog komen mogt.

Leliato belegert onze vesting op Omate vergeefs. Hier zat nu de Heer Landvoogd niet weinig benepen, niet wetende, alzoo hy van een slegte bezetting alomme voorzien was, wat te beginnen. Het beste was nog maar in de vestingen te blijven, die wel te bewaren, en ondertusschen spoedig om ontzet na Batavia, met een berigt, hoe 't hier stond, te schryven.

Spyt hem naangedaan. Kort daar aan tastte *Leliato*, onze benaauwdheid merkende, ons zelf aan, belegerde met 30 Coracora's onze vesting op Oma, alwaar onze bezetting alles verduurt hebbende, zoo vertrok hy na Ihamahoe, daar hem *Radja Pedro*, Koning van Toehaha veel spyt aandeed, hangende in December een dooden hond, en een bloedig verken boven de rivier, uit welke zy drinken moesten; weshalven, hy beeft keurde om, eer de Batavische Vloot quam, te vertrekken.

De Heer van Diemen nede Opperlandvoogd geworden. Met het begin van 't jaar 1637 hoorde men niet alleen tyding, dat de Heer *Antoni van Diemen* 't jaar te voren Opperlandvoogd geworden was; maar men zag dien Heer met 17 schepen, met 2000 koppen bezet, nevens zyn huisgezinn, en de Heeren Extraordinaris Raaden, *Antoni Caan*, en *Jan Ottens*, den

Zyn komst met eenige Raaden van Indiën. 19 Januari op Hatamoeli, een half uurtje beweften *Luciëla*, in Amboina verschynen, na dat hy den 30 November des voorleden jaars van Batavia vertrokken was.

Daags te voren had zyn Edelheid den Heer *Ottens* met een chaloep na Hilagezonden, om na den stand van Amboina te vernemen; alwaar zy door een Ternataansche Coracora fel wierden besehten; dog die zeer dapper van hen afgedreven wierd.

Voorval den Heer Ottens ontmoet. Die Heer, by nacht op Hila gekomen zynde, wilde den Commandant *Seroy* de poort naauwlyks openen, vreezende dat hier eenig verraad onder school, eindelijk binnen gekomen, en van alles wel onderricht, quam hy daags daar aan, of den 20 Januari weer by den Heer *van Diemen*, by zig hebbende den Capitein *Hitoe*, *Cajoan*, en *Abdul Rabbman*, Hoofd van 't gehugt *Timul-Parwayl* op Loehoe, die zyn Edelheid een net berigt van 's vyands ganschen staat gaven, waar op die Heer besloot *Luciëla* ten eersten te beformen, zonder hen veel tyd van beraad te geven.

De Heer van Diemen bestormd *Luciëla*. Hy deelde de gansche magt, op dien zelve dag nog geland zynde, in drie troepen, gaf den Heer *Jan Ottens* de voortroep, zynde 7 vaandels, of 506 koppen sterck, de middelste aan den Heer

163 *Caan* bestaande in 4 vaandels, of 426 koppen, en de derde troep aan den Major *Pierre de Camps*, sterck onder 5 vaandels, 350 koppen. Buiten deze waren by de voortroep nog 36 lichte vuuroers, en 110 mannen, onder *Willem Jacobszoon Coffer* gevoegd, de eersten, om 't veld te ontdekken, en de laatsten, om de stormladders aan te slaan, en de handgranaaten te werpen; alle welke zamen een troep van 1525 man uitmaakten.

Het schip *Brédam* wierd gelast kort onder 's vyands vestingen te gaan leggen, en die, zoo veel mogelyk, door gefchut te benaauwen, alzoo zy vier vestingen boven een aan *Luciëla*'s zuid-zyde op den berg hadden, alle met steene borstweringen aangehegt. In 't onderste, aan 't strand gelegen hield *Leliato*, en in 't bovenste *Kimelaba Loehoe* huis; behalven deze hadden zy nog eenige andre vastigheden, onder den naam van Capitein *Hitoe*'s vestingen, die meest met Maleyers en vreemdelingen bezet waren.

Na dat het gebed dezen morgen gedaan was, trok ons volk eerst een half uur langs strand, en daar na den berg op. De vyand sehoot wel met een yzer stuk op hen, trof een soldaat; dog met de tweede schoot viel dit stuk voor over uit zyn affuit, dat een zeer quaad Ambonisch voorteecken, en niet anders te zeggen was, dan dat hun gefchut, en volk voor de Hollanders zouden moeten buigen.

In 't aandoen van de eerste vesting hadden de onzen het vry quaad, dat onze eenigfins toequam door wat met de stormladders (alzoo die te lang waren) te zammelen, zoo dat de vyand, niet langer konnende schieten, hen met steenen, en hafagayen afkeerde; dog na dat de onzen op de stormladders gekomen waren, en uitriepen, val aan mannen, daar is weinig volk binnen, zoo waren zy ten eersten meester niet alleen van die vesting, maar ook van alle de andre, die men ontrent thien uren 's morgens al in had.

Wy hadden daar voor 10 dooden, en 30 gequetsten, en de vyand 'er binnen maar twee dooden (dat te verwon- deren was) bekomen; zynde onder onze gequetsten de Heer *Ottens*, die een *Torana*, of hafagay, in zyn been gekregen had.

Men vond 7 kleene stukken gefchut, 14 baffen, 150 groote kogels, 14 vaten kruit, en 6 sparten in de vestingen, en op een andre plaats nog 20 vaatjens, ider met 150 pond.

De beide *Kimelaba*'s waren 'er in; dog 't meeste volk was uit geweest na 't bosch, om kost te zoeken tegen hunne vasten. Men vond op strand 5 Coracora's, en nog 120 andre vaartuigen, die ten

ten deele weggefehonden, ten deele verbrand wierden.

Daags 'er aan quam zyn Edelheid met zyne gemalinne; en de verdre Heeren, in de veroverde vestingen, alwaar hy een dankpredikatie doen liet. Hy zond ook ten eersten den Commandeur; *Jacob Janszoon Patacka*, met de voornemde OrangKaja's na Hila; zoo om de tyding van onze verovering te brengen, en de gemoederen der Hitoeëfen nu eens te polffen; te meer; alzoo zyn Edelheid *Kakiali* weer medegebragt had, als ook om den Heer Landvoogd kennis te geven, dat hy nu mits deze spoedige verovering; niet by zyn Edelheid behoefde te komen.

Zyn Edelheid belaste de bovenste vesting te behouden; en de andre af te werpen, leggende in de eerste 400 man onder den Commandeur *Willem Jacobszoon Coster*, om 't naaste bosch te doorkruiffen; de nagelboomen alomme uit te roejen, en den vyand alle afbreuk aan te doen. Ook vonden zy hier en daar niet alleen goeden buit van nagelen, porcelyn, gongen, &c; maar ook meer volk in 't bosch, als zy gedagt hadden, weshalven zy wel gewapent en met grooten troepen, 'er op af moesten gaan.

Daar op vertrok de Opperlandvoogd met 12 schepen, liet 5 schepen voor *Luciëla*; en verscheen den 30 Januari 1637 hier aan 't Kasteel.

Ondertusschen verscheen, na die verovering van *Luciëla*, nog geen der gevlugte OrangKaja's, om by zyn Edelheid de vrede te verzoeken, waar van de reden, zoo men daar na ontdekte, alleen was, dat zy niet genegen waren langer onder den barzen *van Deutecom* te itaan. Zy lieten eindelyk aan hem weten, dat vermits hun vlugten met gemeene bewilling begonnen was, het afkomen ook zoo wel diende te gaan, en dat daar toe tyd om te beraadslagen van nooden was.

Die van *Larike*, ondertusschen door die van *Wakkasihoe*, *Affaloelo* en meer andere; die in hun dorp gevallen waren; en daar eenige menschen dood geslagen hadden, besprongen, verzoekten onze hulp door hunnen priester, dien zy na 't Kasteel zonden. Weshalven de Landvoogd met 8 schepen, en 2 chaloëperi daar heen gezonden wierd; die eenige verlatene vastigheden van die van *Wakkasihoe* verdierf, hebbende weinig anders uitgericht, dan dat hy die van *Alang* bewoog af te komen tot hunnen *Pati*, die by ons gebleven was, doence goede beloften; doch met verzoek van uitstel.

Die van *Liliboy* en *Hatoc*, gaven aan de onzen trots bescheid, wyzende hen

zeer veragteylyk af, met bedreiging van hen, zoo zy weer quamen, qualyk te zullen handelen.

De eenigen; die zyn Edelheid van de OrangKaja's aan 't Kasteel, en ons toege-
gedaan vond; waren deze: de Koning van Noëflanivel, *Don Andrea*, *Gaspar de Fretis*, *Abbeekom* van *Hative*, *Don Pedro*, OrangKaja van *Hotoemoeri*, *Joan*, OrangKaja van *Latoehalat*, *Diego*, *Pati* van *Halong*, *Louis Gomes*, Hooft der *Mardhcykers*; *Martyn Antonio*, OrangKaja van *Tawiti*, *Diego Makatita*; OrangKaja van *Amahocloc*; *Moriani*, OrangKaja van *Hative Kitsjil*, *Simau Baguala*, *Johan Bakar Betsi*; OrangKaja van *Way*, den *Pati* van *Soeli*, *Jan Tempelssi*, OrangKaja van *Ocrimeffing*, *Laurens Mendes*, OrangKaja van *Hoekonalo*, en *Jordan de Sylva*, broeder van den Koning van *Soya*.

Die van *Honimoa* quamen eerst by zyn Edelheid; klagende zeer over den Landvoogd *van den Heuvel*; die hen gedwongen had zich te moeten afzonderen, al-
zoo hy hen ondragelyk plaagde met seheppen, terwyl hun landen onbebouwd, en vrouwen en kinderen zonder voedsel zitten bleven, doeh boeden aan altyd gewillig te zullen zyn tot panggayen, als men hen maar redelyk handelde. Ook verzoekten zy van zyn Edelheid, dat die van *Ihamahoc* mogten werden aangeest, al-
zoo zy met hen in geen rust konden leven.

De OrangKaja van *Tamilau*, die den *Kimelaba* geholpen had in 't afloopen van onze vesting; en in 't vermoorden van ons volk op *Hatoemeten*, quam mede af, verzogt vergiffenis van zyn misdaad, al-
zoo de *Kimelaba* hem daar toe gedwongen had, en verkreeg die na een seherpe vermaning. Die van *Loehoe* wilden wel afkomen; en met hun vaartuigen aan 't Kasteel verschynen (zoo *Abdul Rahbman* quam zeggen) dog waren bevreest, dat de *Kimelaba*, de oorzaak van al hunne onheilen; hen aantastten, en vernielen zou.

Die van *Hitoc* wilden nergens na lusteren; voor dat *Kakiali* en *Tamaleffi*, in vryheid waren. Verklaarden tegen de Compagnie niets, doch het alleen daar tegen te hebben, dat de Heer *van den Heuvel* hunne OrangKaja's gevangen genomen had, zonder dat zy misdeeden.

Den 25 Februari bragt men, na lang talmen (want zoo zyn de *Amboneezen* in hunne raadslagen) 't zoo verre, dat ook de OrangKajen van *Leytimor* afquam. Zy bestonden in deze navolgende *Radja Kilanig*, *Radja Soya*, *Simau Ema*, *Steven Tisera* van *Poeta*, en *Pati Oeffen* van *Hoetoemoeri*. Deze wierden door zekere gecommitteerden, die hen een stuk

Welke
Orang
Kaja's ons
toege-
daan wa-
ren.

Die van
Honimoa
met ons;
verzoent;

En die
van Ta-
milau.

Gedrag
der Loe-
hoersee-
fen.

En der
Hitoeë-
fen, die
Kakiali en
Tamaleffi
d's vry-
heid eif-
schen.

De O-
rangKa-
ja's van
Ley-
timor in
genade
aangenom-
men.

1637.

wegs te gemoed gingen, in 't Kasteel voor den Heer Opperlandvoogd gebragt. Zy zeiden tot verchooning, dat zy vreesden gevangen na Batavia gevoerd te werden, volgens de loopende geruchten, en dat zy door de opschryving der zielen, door D. *Vertrecht*, in die vreeze nog meer versterkt waren; voegende daar nog verscheide zaaken by, van weinig belang, die hier op uit quamen:

- 1 *Dat Radja Soya, aan de Pas zynde, door den jegerwoordigen Landvoogd zeer veragtelijk bejegend, en van tafel weggejaagd was.*
- 2 *Dat de OrangKajen van Way en Baguala, vastgezet waren.*
- 3 *Dat Gysels, Laurens Marcus, Hoofd van Hatve, op Kelang byna eveneens behandeld had.*
- 4 *Dat zy niet altyd, als tot nog toe, nacht en dag panggayen konden, terwyl hunne vrouwen en kinderen, bonger leden.*
- 5 *Dat, als 'er eenige scheppers op de Coracora's onthraaken, zy door de Nederlandsche Officiers met den blooten degen over boord gejaagd waren, om die te gaan roepen.*
- 6 *Dat zy zeer quade gedagten over 't opschryven van al hun volk hadden.*
- 7 *Dat men hem dwong in de predikatie te komen, schoon zy iet noodigs te doen hadden.*
- 8 *Dat de Kooplieden hen in 't wegen zeer veel te kort deden.*

Op alle welke zaaken zy behoorlyke herstelling van zyn Edelheid verzogten. Zy wierden alle in genade aangenomen; doch met een ernstige vermaning van zich voortaan voor zulken ontrouw te wagten, en met toezegging, dat men alles na vermogen tot hun genoegen inschikken zou. Zy bleven vooreerst nog boven, alzoo zy geen andre huizen beneden hadden; dog beloofden hunne vastigheden af te werpen.

't Bilyk
zoek
der Loe-
hoene-
fen ver-
worpen.

Die van Loehoe verzochten, dat dog zyn Edelheid op Cambello komen, en den *Kimelaba*, die zich daar weer sterk maakte, aantasten wilde; dog, hy oordeelende, dat hem meer aan de behoudenis van Honimoa, en aan de verdelging van die van Hatoeaha gelegen was, vond goed die laatste eerst te gaan vernestelen, om de eerste zoo veel eer onder 's Compagnies gehoorzaamheid te brengen.

Hy vertrok dan in Maart met de Heeren *Caan* en *Deutecom*, met 'zync gansche magt van schepen, en met 8 Coracora's van 't Kasteel, en quam den 5 voor 't strand van Hatoeaha

Daags daar aan landde zyn volk, 1016 koppen sterk, die hy in drie troepen ver-

deelde. De Majoor *du Camps* had den voortroep, en trok den berg op na 't dorp Cabauw, dat zy verlaten vonden. Derhalven togen zy na Caylolo, op een ontoegankelyk gebergte, met smalle wegen, gelegen, alwaar zy over scherpe klippen moesten klauteren. Dit dorp was zeer sterk, met drie hooge muren van op een gelegde kraaltsteen besloten, waar uit de vyand met ballen en roersfel op ons schoot, en met hafagajen en steenen wierp. De onzen, egter tot in de derde beschanzing doordringende, vonden daar een groot plein, en veel schoone huizen, alwaar zy de vyanden dwongen hol over bol agter af te springen, wilden zy hun leven door de kling niet verliezen. Men verbrande die huizen, floopte de muuren en vestingen, en nam zyn rust daar na weer in Cabauw, daar men dien nacht bleef.

Den 6 dito liet men Cabauw met een Compagnie bezet, men trok landwaard in, en quam eer men het dagt voor Alacca, hunne hoofdstadigheid; dog daar viel wat anders als voor Cabauw, en Caylolo, te doen. Zy moesten hier makanderen met rotangen tegen 't gebergte ophalen, en men kon, als men nu stormen zou, naulyks staan. De vyand wierp hen zoo sterk met steenen, dat zy van boven na beneden rolden. Zy wierden ook eindelyk, met verlies van 5 dooden, afgeslagen, en hadden veel gequetsten, waar onder verscheide Officiers.

Men trok dan hier af na Cabauw, en verder na beneden, latende dit land omder geen volk van ons aan deze nesten te wagen, aan de *Radja's* van Sahockau, Somiet, en Sifeoeloe over, die in korten tyd 16 koppen, en veel buit van gongen en porcelyn kregen, waar mede zy ten eersten na huis wilden, om daar over hunne vreugde-speelen te hebben, dat men hen moest toestaan; werdende voor hun vertrek alle vrugt en nagelboomen, daar men maar by komen kon, bedorven; waar door die van Hatoeaha eindelyk gedwongen wierden de vrede by zyn Edelheid te komen verzoeken. Dit deden ook de Christenen van Oma, en van Noefalaet, dog de laatste zeer bedriegelyk, alzoo zy *Kimelaba Loeboe* lieten weten, dat zy dit maar in schyn en uit vreeze voor de Vloot deden; doch dat zy na 't vertrek der zelve weer goed *Kimelaba's* zouden zyn.

Die van Alang en *Liliday* lieten ook blyken, tot de vrede genegen te zyn; doch alzoo zy den Matakau met die van Hitoe gedronken, en zich sterki aan hen verknogt hadden, was men daar nog zoo haastig niet mede; maar hy verzoende zich met die van Thiel, alzoo die toonden-

37. den door den *Kimelaba* tot alles gedwongen te zyn.

Die van Haroeko, Samet, Karihoe, Aboro en Oma, verzogten ook pardon, toonende hoe de *Kimelaba* 't jaar te voren hen overvallen, en in December gedwongen had de Reduit op Oma te flegten, waar op zy nu, onder een zware bedreiging, in genade aangenomen wierden. Daar op bragten zy de Hoofden van de Mooren, te weten de Koning van Hatocaha, en hunne twee voornaamste Sengadji's, voor den Heer *van Diemen*, die hy mede op den zelve grond bevestigde, belovende zy voortaan alle gehoorzaamheid, en hunne nagelen aan de E. Maatschappy te zullen leveren.

Na deze verrichting, en bevrediging van 't ganfch Eiland Oma, vertrok zyn Edelheid met de Vloot na Honimoa, alwaar hy den 3 April in de bogt van Papero quam, hebbende pas te voren ook die van Noefalaet, die mede al de fchuld op den *Kimelaba* fchoven, in genade, op dien zelve grond, als die van Oma, aangenomen.

Eindelyk quamen ook die van Ihamahoe, klagende dat zy niet wiffen waar zich te keeren, alzo de Koning van Ternate, en zyn Stadhouder, hen tot gehoorzaamheid dwongen, en ondertuffchen de E. Maatschappy ook wilde gehoorzaam zyn, zeggende dat zy wel genegen waren de oude contracten te vernieuwen. Men vond dan goed hen ten dien einde aan 't Kasteel op den aanftaanden land-dag te doen komen.

Radja Toebaba, die zich zeer ftandvattig gedragen had, wierd van zyn Edelheid zeer geroemd, en met een nieuwen hoed, en gouden hoed-band met letteren befchonken.

Daar op wilden de Kasteels Coracora's weer na huis, alzo zy nu een maand uitgeweest waren; doch de Heer *van Diemen* haalde hen wakker over, om dat zy zich hier in zeer ondankbaar droegen, dewyl hy hen van ryft, en arak voorzien had. Dit deed hen verzoeken om vergiffenis, onder beloften dat zy zyn Edelheid, daar 't hem geliefde, zonden volgen.

Den 11 April vertrok de Opperlandvoogd van voor Papero's bocht, en quam den 13 voor Luciefa ten anker, alwaar hy den Ternataanfchen Capitein *Laoet*, *Kaitjili Sibori*, met brieven van volmagt van den Koning, en van den nieuwen Ternataanfchen Landvoogd van Broekom, aan zyn Edelheid zond, als mede met brieven van dien Koning aan den *Kimelaba*. Hy quam ook met laft om *Leliato* te lichten, en met den Opperlandvoogd alle quaadwilligen te ftraffen; ook vermaande de Koning, dat

zyn Edelheid zyne onderdanen verfhonnen wilde, alzo zy geen fchuld hadden, maar alles den *Kimelaba* te wyten was; en verzocht hem eindelyk met zyne Vloot in Ternate te komen, om hem tegen den Tidorees en Spanjaard te helpen.

1637.

Met verfhiede bevelen des Konings. Leliato's gedrag daar ontrent.

Men zond dezen Capitein *Laoet*, *Sibori* met eenige fchepen en Coracora's na Gammafongi, waar na toe men ook *Leliato* ontbood, die, na lang zammelen, nog quam om 's Konings brief te hooren; doch hy bragt 500 gewapende mannen mede, makende daar in 't bofch nog veel kromme fprongen; dan, dat 'er te veel Coracora's, dan, dat die fchepen hem in de weg, dan, dat de Loehoeneeffen in de wapenen waren, zo dat hy eindelyk nog onverrichter zake henen ging, zonder zich aan 's Konings brief, en noch minder aan *Sibori*, te kreunen.

Daar op liet de Heer *van Diemen* alle de veftingen van Luciefa afwerpen, lichte de bezetting, en vertrok den 24 April na Hitoe, waar heen hy de twee aaneen geketende OrangKaja's, *Kakiali* en *Tamaleffi*, ook had doen brengen, om te zien, of men dat land toen in drie partyfchappen verdeeld, door hen weer kon bevredigen.

Luciefa's veftingen afgebrocken.

Zyn Edelheid liet, als hy op Hitoe gekomen was, al het volk van de Hongi met parangs en bylen te land treden, om aan de Hitoeeffen te toonen, dat hy 't meende, en dat het hem ernft was, en dat, zoo zy niet fpoedig af wilden komen, het hunne boomen gelden zou.

De Heer van Diemen.

Op de bede der OrangKaja's van Leytimor wierd dit nog wat uitgefteeld. Men zond boden na Wawani; dog al vrugtelooft, tot dat *Tamaleffi* ontflagen zynde, boven by hen quam, en hen verzekerde, dat zoo zy af quamen, ook *Kakiali* zou herfteeld werden, dog men moeft die van Capaha daar over eerst fpreken, die dit mede toefonden, waar op den 3 May de voornaamfte OrangKaja's van Wawani voor zyn Edelheid verfhienen, verklarende alleen, om 't gevangen nemen van hare twee Hoofd-OrangKaja's gevlugt te zyn; dat ook de Heer *Gyfel*, op Hila A. 1635 gewect zynde, hen niet eens geweerdigt had, daar over te fpreken; behalven dat ook *Cajoan*, tegen de wetten en gewoonten van 't land, door de Hollanders Capitein *Hitoe* gemaakt was; dat zy, zoo deze zaken herfteeld wierden in vriendschap met de E. Maatschappy leven wilden, verzoekende dat *Kakiali* op hunnen feestdag mede na boven mogt gaan. Zyn Edelheid, niet genegen, hem noch in vryheid te ftellen, zeide dat dit nog niet wezen kon, dat hy eerst op den algemeene land-dag aan 't Kasteel verfhynen, en daar moeft

Ontflaat Tamaleffi.

Waar ha de Hitoeeffen van Wawani af quamen.

Hun verzoek.

't Kasteel verfhynen, en daar moeft ge-

Door de Heer van Diemen afgefleggen, en fors bevel ge-

1637.
aan hen
gegeven.

gehoord werden, tot welke vergadering hy hen allen beriep. Zy gaven hier op tot antwoord, dat zy daar niet veel zin in hadden, dat men de zaaken van Hitoe op Hitoe, en niet aan 't Kaftel, afhandelen moest.

De Opperlandvoogd, zich van hen geen wetten willende laten voorschryven, zei, dat hy verftond dat zy, gelyk als alle andre onderdaanen aan 't Kaftel verſchynen zouden, en zoo zy dat niet doen wilden, zoo konden zy aantonds vertrekken, en hy zou dan weten, wat hy met hen te doen had. Zy namen het dan eindelyk met een Moorſche, dat is, geveinsde onderdanigheid aan; doch gingen, met nieuwe vuile aanſlagen bezwangert, weer na Wawani, en dat op de zelve dag, als zyn Edelheid met *Kakiali* weer na 't Kaftel keerde.

Sibori
doet veel
dorpen
van den
Kimelaha
afvallen.

De Capitein *Laoet*; *Sibori*, had ondertuſſchen alle dorpen van de binnenkust van Ceram, van Waypoeteh af tot Caybobo toe, van den *Kimelaha* doen afvallen, en t'eenemaal aan zich verbonden, waar over de *Kimelaha* dreigde zich aan hem te zullen wreeden, weshalven hy 2 jagten, eenige foldaaten, en 1000 Ryxdaalders tot 't inkoopjen van eenige nagelen verzogt; dat egter uitgeſteld wierd, tot dat hy den 30 April op Hila by zyn Edelheid quam, en hem zeide, dat *Leliato*, na 't vertrek der magt van voor Loehoe, met de Orangkaja's van de West-zyde, en ook met die van Manipa en Kelang, gekomen was, om met behoorlyke plegtelykheid 's Koninks brief te ontvangen, dat hy ook beloofd had, 's Koninks ordre te gehoorzamen, de vreemdelingen zonder nagelen te doen vertrekken; dog alles meer uit vreeze, dan met een ware meining; hoewel *Sibori* hem ernstig aangemaant had, dit wel na te komen. Hy had hem ook belast binnen 15 dagen met de zyne voor zyn Edelheid te verſchynen, om 't noodige voor ons, en voor den Koning, te beraamen, dat hy ook aangenomen had te doen.

Gedrag
van Leli-
ato daar
op.

Dewyl nu *Sibori* hoorde, dat zyn Edelheid in 't naaste Wester-ſayzoen hier weer met zulken magt aankomen zou, zeide hy, dat hy dan best keurde hier te blyven, en zyn Edelheid hier af te wagten.

't Ver-
zoek der
Lochoe-
nefen
om be-
zetting af
teſlagen.

Die van Loehoe verzogten ook aan zyn Edelheid, dat men daar weer een comptoir, en eenige bezetting, leggen wilde, om hen tegen den *Kimelaha* te dekken, of daar ten minsten een of twee ſchepen te brengen, dog zyn Edelheid antwoordde, dat hem aan Lochoe noch zoo veel niet gelegen lag, om daar bezetting te leggen; dog ſtond hen twee

ſchepen toe. Dus liet men toen die trouwe Lochoenefen weer in de pekel, alzo die ſchepen daar maar voor een tyd konden blyven, en zy dan weer bloot ſtonden.

Alle de afgevallene onderzaten dan dus begenadigd, en weer met ons bevredigd zynde, zoo beriep zyn Edelheid al hunne Orangkaja's tot den landdag, om alle verdre geſchillen af te doen, en hen op nieuw aan ons te verbinden.

Deze begon den 16 May A. 1637, en Land-
men ſtaafde op de zelve al de vorige con- in Am-
traften; doch de Hitoeſche Orangkaja's bon.
waren 'er niet verſchienen, alzo die *Kakiali* eerst los wilden hebben. Daar na wilden zy wel voor den Opperlandvoogd op Hitoe; maar niet aan 't Kaftel, komen. Derhalven was *Cajaoan* alleen met *Wouter Scroy* gekomen, zynde dit Orangkaja *Boelan* wegens hoogen ouderdom ommogelyk geweest.

Die van Hatoe en Liliboy hadden zig mede met zyn Edelheid verzoent door eenige gezanten, die zy by zyn Edelheids afwezen aan 't Kaftel gezonden hadden; dog die van Alang, nevens die van Wakkahoe, Oeriën en Aſſaloelo, wilden ook niet af komen.

In deze eerste zitting waren ook alle Gelyk
de Orangkaja's van Leytimor, hebben- ook de
de te voren met malkandren eenige ge- Orangkaja's va
ſchillen zamen, door zyn Edelheid be- Leytime
vredigd, gelaſtende, dat zy malkandren de hand geven, en voortaan als vrienden leven zouden.

Den 18 verſchienen die van Oma; Zaake
Honimoo, en Noeſſaloet, ook de Moo- ontrent
ren van Latoe, Hoewaloy, en de Hei- die van
denen van Cerams Zuid-zyde, alwaar, na Oma,
't afdoen van eenige kleene verſchillen, en Noe-
beſloten wierd. ſaloet.

- 1 *Dat zy by ons niet meer zouden ſchepen, dan zy by de Portugeſen gedaan hadden, te weten een maand, of ten uiterſten vyf weken, met beſofte dat hen alles daar buiten betaald zou werden.*
- 2 *Dat de nagelen tegen 60 Spaanſche, of 70 gemeene Ryxdaalders betaald zouden werden.*
- 3 *Dat men hare clappus-olie, en Sagoe-Mantah betaalen zou volgens voorgaande gebruik.*
- 4 *Dat zy de ryſt, en kleeden, op Honimoo voor den zekven prys, als aan 't Kaftel, hebben, en dat men op Amboina ook een behoorlyke prys-courant maken zou.*

Die van Oma verzogten voor hunnen *Pati Joban*, zoon van *Pati Rane*, eenen andre *Pati*, die hen gegeven wierd; en voor eerst nog in 't gebergte te blyven wonen, alzo hunne huizen beneden bedorven waren, dat hen toegeſtaan wierd.

Hy

637. Hy besliste ook de geschillen tuschen die van Nallahia en Amet, welke laatste beloofden voortaan beter met hen te handelen.

Aan *Kaitsjili Sibori* hier mede gekomen, en in de vergadering verzocht zynde, wieden deze drie zaaken voorgchouden :

1 *Of die van Iha, Hatocaha en Latochaloy, kunne nagelen volgens contracten niet alleen aan de E. Maatschappy moeten leveren.*

2 *Of zy, op 't ontbod des Landvoogds, niet aan 't Kasteel moeten komen.*

3 *Of zy niet gehouden waren de Nederlanders, in tyden van nood, tegen de vyanden te helpen.*

Sibori gaf hier op tot antwoord, dat zyn Koning daar niets tegen had, en dat zy na niemand, dan alleen na de E. Maatschappy, te luisteren hadden.

De 5 Heidensche Ceramse dorpen, en Roemakay, Amahey, Swauko, Makariki en Tamilau, gevraagd zynde, waarom zy met hunne Coracora's niet verschenen waren, gaven tot antwoord, dat hen zulx door den *Kimelaba* belet, en 't hen onmogelyk was dan te komen.

Die van *Elipapoeteh* waren ons tot nog toe getrouw gebleven, doch klaagden over knevelaryen van de *Kimelaba*'s op hunne stranden, en over diergelyke zaaken van die van *Honimo*, waar ontrent zyn Edelheid beloofde ordre te stellen.

Na 't vereenigen en wegnemen van alle deze geschillen, boden zy alle aan den eed van getrouwigheid te doen, dat zyn Edelheid tot den 24 uitstelde, vermanende hen, dat zy zich daar over eerst wel bedenken zouden, om naderhand geen idele uitvlugten te zoeken.

Den 19 verscheen *Kaitsjili Sibori* met eenige Lochoeneesche Hoofden, en zei alle moeite aangewend te hebben, om den *Kimelaba Leliato* aan 't Kasteel te doen komen; dog alles te vergeefs; weshalven 'er niet anders te doen was, dan hem door de wapenen tot zyn plicht te dwingen, biedende zynen dienst aan, om hem *Lessidi* en *Cambello*, met de magt die hier blyven zou, en met die der nieuwe geallieerde volkeren, onder 's Compagnies gehoorzaamheid te brengen. Dit was zyn Edelheid zeer aangenaam, die hem ook ernstig daar toe aanmaande, en dat hy aan zynen Koning uit zyn naam verzoeken wilde, dat zyn Hoogheid binnen negen maanden in *Amboina* geliefde te komen, om nevens hem alle verdre geschillen af te doen, en dus dit land tot zyn vorige rust te herstellen.

Sibori zeide, dat zyn Koning daar toe wel genegen was; maar verzogt zyn E-

delheid met zyn magt eerst in *Ternate*; dog dit kon zyn Edelheid hem niet toezeggen.

Men kreeg ook door *Sibori* berigt; dat de *Kimelaba* zyne goederen en vrouwen al heimelyk na *Kelang* gezonden, en 't voornemen had, om derwaards te vlugten, en dat 'er wel 28 vreemde vaartuigen op *Cambello*, *Lessidi* en *Boero*; verborgen waren; waar van 'er thien stux zich met 400 gewapende met schietgeweer in driedubbele trenchen versterkt hadden, en de andre waren niet minder; dan zy, voorzien.

Hy waarfchouwde ons ook, dat de *Hittocien* gedurig overvoeren, om met den *Kimelaba* te beraadslagen, om 't welk te beletten, een jagt geordonneerd wierd, om op hen te passen, en een jacht na *Lochoc*, om dat strand te beveiligen, en de daar zynde nagelen in te koopen.

Op dezen dag, zynde de derde zitting, verzochten de *OrangKaja*'s van *Leytimor* deze zes zaaken:

1 *Dat de E. Compagnie de Coracora's, waar mede zy dienst deden, geliefde beel of half te betalen.*

2 *Dat zy in 't jaar maar een maand moeten gaan scheppen.*

3 *Dog dat zy daar van in de nagel-en zuiver tyd van hunne thuijen bevrjyd moeten zyn.*

4 *Dat de officieren of soldaaten, op hunne Coracora's varende, hen niet mogten schelden.*

5 *Dat zy vryheid hebben mogten overal hunne netten by de Sero's der borgers te zetten, zonder dat men die nam, gelyk tot nog toe geschied was.*

6 *Dat in hun afwezen met de Hongi geen borgers, of anderer luiden slaven, in hun thuijen vallen, nog hunne Gabba Gabba, atap en vrugten, 'er uithalen moeten.*

Zyn Edelheid, in plaats van hen een troostelyk antwoord te geven, beschrobde hen in 't eerst wel scherp hier over, nemende dit op, als of zy ons wetten wilden voorfchryven; dog zalfde het daar na weder aldus:

Het eerste point wierd glad afgedagen, op 't tweede wierd hen geantwoord, dat door hen maar eens 's jaars geschept, en 't vordre hen betaald zou werden. Op 't derde, en vierde, dat men 't schelden, en alle quade behandelingen, verbieden zou; en zoo 't eger geschiedde, dat zy dan konden klagen. Op 't 5. dat zy overal vry mogten vifchen; dog niet voor of tusfchen de *Sero's*, alzoo dat tegen de *placcaten* sreed. En op 't 6. dat men een *placcat* tegen 't berooven der thuijen zou doen aflezen.

Die

1637.
met de
Heer van
Diemen,
die des
Konings
komt
hier ver-
zogt.

Nader
verzoek
der O-
rangKa-
ja's van
Leyti-
mor.

Zyn E-
delheids
antwoord.

1637. Die van Hoetocmoeri verzogten ook de afzetting van hun Hoofd, doch die verdiedigde zich zoo wel, dat zyn Edelheid hen voor eerst af wies.

Den 22 dito verschenen hier weder alle de OrangKaja's, die den 16 verschenen waren, verklarende nu wel in staat en bereid te zyn om den eed te doen, en de contracten te staven.

Men stelde hen dan deze zaaken voor:

Den eed van trouw by de Orang Kaja's vernieuwt.

1 *Dat zy de E. Maatschappy getrouw zouden blyven.*

2 *Dat ze aan de zelve alle bunne nagelen*

zouden leveren.

3 *Dat ze vrienden van onze vrienden, en vyanden van onze vyanden zouden zyn.*

4 *Dat zy op de last van den Heer Landvoogd bunne Coracora's afzetten, om ons tegen onze vyanden te helpen, en ook, op zyn ontbod, aan 't Kasteel zouden komen.*

Dit swoeren de Christenen op den Bybel, zeggende, *zoo waarlyk helpe my God almachtig, en de Mooren op haren Coraan, waar op zyn Edelheid hen den zegen des Heeren wenschte.*

DERDE HOOFDSTUK.

De Heer van Deutecom A. 1637, door de Heer Ottens, als thiende Landvoogd verwangen. Kakiali onvoorichtig losgelaten. 't Aantasten van Leliato door zyn Edelheid verworpen. Patioessen Hoofd van Hoetocmoeri gemaakt. Nader verzoek van zyn Edelheid om 's Konings komst hier. Kakiali komt aan 't Kasteel; Eed door de Hitocessen geslaafd. Verklaaren niet onder den Konink van Ternate te staan. Eenige verzoeken hen toegestaan. Cajoan ontstagen, en Kakiali weer Capitein van Hitoc maakt. Afte van zyne herstelling. Die van Alang, Liliboy, enz. beloven geboorzaamheid. Eed, op de kust van Hitoc vernieuwd. Dat ook de Lochoeneesen, over en weder doen. Zyn Edelheids geschenk aan de OrangKaja's. Verzeild na Batavia. Maakt vrede met Macassar. Gerugt wegens des Soelochocnans toelag op Batavia. De Oost-Ceramers, en Gorammers, in genade aangenomen. Nieuwe Logie op Loehoe gebouwd, en Leslidi verzoend. De Baricade op Hitoelama afgebroken. Kakiali's nieuwe ontrouw. OrangKaja Boclan's dood. Kakiali verzoekt Laxamana's dogter ten huwelyk. Gedrag der Hitocessen hier ontrent. Hongi-zocht van de Heer Ottens, en zyne verrichtingen by de zelve. Cambello's hardnekkigheid. Bericht der Hitocessen ontrent Kakiali, zyn verdre listige sreeken. De Heer Ottens bouwt een nieuwe Logie op Hila. Sibori's volk van hem afgefallen. Kakiali, en de Kimelaha, verzoeken den Koning van Macassar om hulp. De Heer van Diemen komt A. 1638 weer hier, en voor Cambello, daar Koning Hhamza mede verscheen. Geschenk van zyn Edelheid aan dien Vorst. De Kimelaha's beide vastgezet. De Heer van Diemen verzoekt den Koning, om ze aan boord vast te zetten; die hem Leliato geeft, dog Loehoe los laat. Zyn Edelheid vernield 60 vaartuigen. Komst op Hila. De eerste vergadering hier. Kakiali verscheen niet. Verscheide Molukse grooten in de tweede vergadering. Wat voor landen zyn Edelheid den Koning toezegt. Ongegronde eisch des Konings, kragtig door de Heer Ottens wederlegt. Welken epter zyn Edelheid onder zeker beding toestont. De Koning vernieuwd de contracten. Opstel van deze vernieuwde verboden. Zyn Edelheids vertrek met Leliato na Batavia. De Koning tragt vergeefs Kakiali by hem te doen komen. Zyne verschyning, en onthaal aan 't Kasteel. De Heer Ottens erinnert zyn Hoogheid de bedongene voorwaarden. En voor al 't vertrek der Ternataanen van hier. Die van Wakkasihoe, Alang en Liliboy, in genade aangenomen. De Ceramse Coracora's weigeren voor Koning Hhamza te verschynen. Zyn verder e handel, en vertrek na Loehoe. Die van Cambello weigeren hem te ontfangen. Kimelaha Loehoe's slecht gedrag ontrent zyn Koning. Hhamza's vertrek na Manipa. De Heer Ottens raad den Koning nog niet te vertrekken, doch, tegen die waarfchouwing vertrok by na Ternate. De Heer Ottens vifsteert de buiten-comptoiren. Kakiali's gesprek met hem. Cambello's wederfpannigheid.

De Heer van Deutecom A. 1637, door de Heer van Ottens, 2 jaren op hy

VErmits nu de Heer van Deutecom ganfch niet beminde, en zyn tyd ook uit was, zoo vond men goed hem te ontfaan, na ruim geregeerd te hebben, (waar naderhand nog Raad van

India geworden is) en den 21 May als de Lanthienden Landvoogd, en bestierder van voogd van Amboina den Heer *Jan Ottens*, extraordinaris Raad van India, in zyn plaats vervangen. voor te stellen; een Heer, die verscheide ampten alhier bediend had, en in de zaaken van deze Landvoogdy zeer goeoffend was,

was, weshalven men met reden hope had, dat alles nu beter gaan zou.

De Hitoeësen hardnekkig daar by blyvende van niet te zullen afkomen, voor en aler *Kakiali* los was, en zyn Edelheid overwegende, dat 'er zoo veel niet aan gelegen lag, of hy vry, dan gevangen was, vond best, dit eens te wagen, en hem los te laten, gelyk hy den 20 May hem met *Wouter Seray* na zyn landslieden gezonden heeft, die hem na Hila medegenomen, met 3 kanon-schoten ingehaalt, op 't strand van Wawani gebragt, en verder jong en oud van daar, tot in 't water, hem te gemoet loopende, hem opgevat, en ten eersten Wawani's gebergte opgevoert hebben.

Nu was hy weer in 't bosch, begon met spyt aan zyn ketenen te denken, en zwoer dien smaad aan ons te zullen wreken.

Dit loslaten was zyn Edelheid door *Sibori*, en andre wel afgeraden; dog zyn Edelheid heeft hun goeden raad voordien tyd ter zyden geteld, in hope dat het beter uitvallen zou, als zy dagten.

Sibori hield ook weder aan, om *Leliaso* op Cambello aan te tasten; doch zyn Edelheid, die na Batavia haafte, hoopde, dat dit weinige nu in zyn afwezen door andren wel afgedaan zou werden; dat ook zekerlyk zou gefchied zyn, als hier wat meer magt gebleven was; dog daar bleef zoo weinig krygsvolk, dat men tegen den *Kimelaba* niets ondernemen kon.

Ook heeft zyn Edelheid, op een nieuw verzoek van die van Hatoemoeri, en om de gemeene rust, *Laurens Patioesfen*, in de plaats van haren OrangKaja *Pedro*, aangesteld; dog aan *Pedro* gaf zyn Edelheid, om zyne standvastigheid en trouw ons bewezen, 6 Ryxdaalders 's maands, en belastte, dat hy met zyn geught op Baguwala woonen zou.

Zyn Edelheid schreef den 24 May ook een brief aan den Koning van Ternate, by welken hy zyn Hoogheid verzogt, dat hy, alzoo 't hoog noodig was, dog tegen het naaste Wester-Mocillon geliefde hier te komen, alzoo zyn Edelheid dan ook met een groote magt wederkeeren zou, om de verdre geschillen, en vooral die op Ceram, af te doen.

Kakiali, nu ziende, dat alle de Orang Kaja's van gansch Amboina met ons weer verzoend, en dus zyn vorige aanslagen gebroken waren, te meer, alzoo de *Kimelaba* nu zeer zwak, en *Sibori* mede sterk aan onze zyde; was, vond goed ook te veinzen, en een schyn-vrede te maken.

Daar op is hy met den Koopman *Sezoy*, en de voornaamste OrangKaja's van Wawani, Kapaha, Oerien, Assaloco, Wakkasihoe, Tapi, Alang en Liliboy

aan 't Kasteel voor zyn Edelheid op den 30 May 1637 verfechenen, die ten eerste tegen hem zeide, dat hy, gekomert zynde, om 't land van Hitoe in rust te stellen, nu van geen begane fouten wilde gesproken, maar alies vergeven en vergeten hebben, en dat men nu niet anders denken moest, dan om alles weer aan vrede te helpen.

De OrangKaja's betuigden met *Kakiali's* ontslag voldaan te zyn, en nu niet anders, dan rust en vrede, te begeeren. Daar op beloofden zy de nagelen aan niemand, dan aan ons, te geven, en staafden den eed op de contracten. Ook vraagde zyn Edelheid, of zy den Koning van Ternate geheel, of ten deelen, voor hun hoofd hielden; in geen deele, zeiden zy, is hy ons hoofd; maar onze vriend, dien wy, als hy op onze strand komt, wel een Hhormat, of geschenck van eer, plagten te doen.

Ook verzogten zy, dat dewyl wy geen vreemdelingen hier gedooogen wilden, zyn Edelheid 'er dan eenige van Batavia met pascedullen geliefde verlofning herwaards te geven, op dat zy van de zelve mogten geriefd werden, dat zyn Edelheid toestond; mits dat zy geen nagelen opkooften, nog zy die aan hen verkooften, dat zy beloofden na te zullen komen, en die dit overtraden, aan ons over te leveren.

Zy verzochten ook eenige verlaging van den prys der kleeden, en van de ryff, dat zyn Edelheid aan den Heer Landvoogd bevolen liet.

Zy verzogten mede by hunne oude regering te blyven, te weten, by den Capitein *Hitoe*, en de vier hoofden des lands; doch gevraagd zynde, wat zy dan met *Radja Hitoe* deden, zeiden zy, dat het maar een bloote titel was, zonder dat hy eenig ander vermogen had, dan voor te gaan, of boven andren te zitten, en dat hy voor 't overige in hunne byzondere vergadering niet zat, en daar van niet meer wist, als Capitein *Hitoe* hem nit naam der vier Hoofden gewoon was bekend te maken.

Men vond dan, om de gemeene rust, ook goed *Cajoan* weer in zyn oude plaats, als *Orang Toeba*, of 1° der vier Hoofden, of als *Tanibitoemessen*, en *Kakiali*, weer als Capitein *Hitoe*, aan te stellen.

Men ziet zyne acte van herstelling in het navolgende geschrift.

Alzoo de ingezetenen van Hitoe door magt en middelen van de Generale Nederlandsehe Compagnie in den jare 1605, verlost, ende vry gesteld zyn uit het geweld ende tyrannye van de Portugeesen, onze algemeine vyanden, en door de zelve wederom gebragt in 't vrye bezit, ende gebruik

1637.

Den eed weer door de Hitoeësen ge-staalt.

Verklaren niet onder den Koning van Ternate te staan.

Enige verzoeken hen toege-staan.

Cajoan ontslagen, en *Kakiali* li weer Capitein van *Hitoe* gemaakt.

Acte van zyne herstelling.

van haare goederen, landen, ende steden, uit welke te voren by gezeide Portugesen waren verdreven, ende dat in recompens van zoo groote weldaden by verscheide contracten, verbintenissen ende eeden, de woorsz. ingezetenen van Hitoc haar zelveu vrywilliglyk hebben onderworpen, ende verbonden, aan de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en aan de gemelde Compagnie, maar dat by verloop van tyden de zelve contracten, verbintenissen ende eeden, byna als vergeten, ende in velen verbroken zyn geworden.

Daar benevens, dat, by versterven vanden ouden Capitein Hitoc deszelfs zoon, Kakiali, in Juni 1633, op 't voordragen der Hitocciën Hoofden, in des overledens plaats, op approbatie van den Gouverneur Generaal, als Hoofd, ende Capitein Hitoc, is gesteld geworden, ende dat gezegde Kakiali, is beschuldigd, voornemens te zyn geweest, den stand van de Nederlandsche Compagnie te ruïneren, 't land van Amboina en Hitoc te perturbieren, ende van deszelfs goede vrede te berooven, en ten verderve te brengen, waar over in May 1634. by den Vice Gouverneur Antoni van den Heuvel gevangen is genomen, ende naderhand na Batavia gevoerd, waar door zedert meer onlusten onder de inwoonderen van Hitoc grezen zynde, zulk dat zy hun alle, except de ingezetenen van Hitoclamma, ende het dorp by de Reduit Hitoc, forterende onder den OrangKajay Boelang, van den Nederlandschen Staat hebben gesepareerd, ende op de hoogte gevlygt zyn, refuserende den OrangKaja Cajocan (te voren bedient bebende 't ampt van TaniHitocmessing, by den Heer Gouverneur Generaal Hendrik Brouwer, ende de Raaden van India in Batavia, tot Capitein Hitoc gecreëert) daar voor te willen erkennen nog aan te nemen, te meer deszelfs qualificatie, zoo voorgeven, de ordre ende styl der regeringe des lands Hitoc, is contrariërende, ende dat de Hoofden van Hitoc generalyk in verscheide onderhandelingsen zeer insiantelyk aanden Gouverneur Generaal, ende zyne Raaden, hebben verzogt ende gebeden, men wilde woorsz. Kakiali (die weder van Batavia in Amboina gekomen is) herstellen, belovende, dat haar als goede bondgenoten zullen comportieren, 't verbond en contract, voor dezen met den Nederlandschen Staat aangegaan, in alle getrouwigheid nakomen, ende doen observeren.

Den Gouverneur Generaal, ende de Raaden van India, geneegen zynde tot bevordering van des lands Hitoc's ruste ende eenigheid, hebben gezegde Kakiali gelargeert den 20 Mey passato, ende heden, op 't voordragen, ende verzoek van den Konink van Hitoc, de vier Opperhoofden, mitsgaders alle de mindere Hoofden van 't Hitocci-

sehe land, by ons alhier in 't Kasteel Victoria verscheenen, en vergaderd zynde, de gemelde Kakiali hersteld, tot Capitein Hitoc aangenomen, ende geauthoriseerd, ende in contra, den by ons gemaakten Capitein Hitoc, OrangKaja Cajocan van zyn Capiteins-ampt ontlast, ende nu in zyn vorige qualiteit van TaniHitocmessing gesteld, mitsgaders als OrangKay Toewa gequalificeerd, invoegen, dat wy by dezen, tot bevordering van de gemeene ruste, stellen, en committeren, als gezegt is, tot Capitein Hitoc den OrangKaja Kakiali, onder expresse conditie, dat alle voorgaande contracten, verbonden ende accoorden tusschen den Vereenigden Nederlandschen Staat, ende die van Hitoc opgereg, van nieuws geconfirmeerd, ende bevestigd zullen werden, ende dat de woorsz. Kakiali als Capitein ende Opperhoofd, mitsgaders de vier principale Hoofden, de Konink van Hitoc, ende alle andere swalle Hoofden, onder het gebied van Hitoc forterende, met solemnele eeden zullen verklaren, ende beloven de woorsz. contracten onverbrekelyk te houden, en te agtervolgen, gelyk de zelve hier na volgen ende uitgedrukt zyn.

Zoo hebben ook op 't verzoek van den gezyden Capitein Hitoc, de vier Hoofden des zelve lands, ende den Radja Hitoc, gequalificeerd Telouca van Capaha.

Eerstelyk, dan zoo beloofd ende zwoert Kakiali, als Opperhoofd, ende Capitein van Hitoc, voor hem, en zyne onderzaten, als mede Cajocan, in qualiteit als TaniHitocmessing, ende OrangKaja Toewa, Solice, als TotoHatoc, Baros, als Noelatapi, ende Barmella in qualiteit van Pati Toeban, Hongi Lamoe, Konink van Hitoc, item alle de minder-Hoofden van 't land Hitoc, voor haar, en voor haar onderdanen, gelyk zy gezamentlyk bedden volgens haar gebruik op den Moshhaf, of Coraan, gezworen en beloofd hebben.

Dat zy de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, ende de Ed. Heeren Bewindhebbers van de Vereenigde Nederlandsche Compagnie, ende hier te lande den Ed. Heer Gouverneur Generaal, ende de Raaden van India, vooral, ende inzonderheit den Gouverneur van Amboina, in alles gebouw ende getrouw zullen zyn, daar beneffens zwoeren, ende beloven zy, dat zy den zelveu tegens alle haare vyanden ofte die haar Ed. beoorlogen, te water of te lande, zullen helpen, bystaan, ende assisteeren, zelfs tegen de Ternataanen, Kimclaha's, ende alle haare adberenten (zoo lang de zelveu vyandelyk tegens ons procederen) na uitterste vermogen met goed en bloed, gelyk getrouwde bondgenoten ende vrienden schuldig zyn, ende conventieerende is.

Ten laatsten, zwoeren, ende beloven zy, aan niemand anders eenige garioffel-nagelen

te verkoopen dan aan de Koopluiden van de generaal Compagnie, die de zelve op Hitoc zullen moeten ontfangen, zonder dat die van Hitoc gebouden zyn de nagelen aan 't Kasteel te brengen.

Daar beneffens is goed gevonden, en tusschen de generale Compagnie, ende die van Hitoc, besloien, dat ider zyn geloofve zal vry houden, ende niemand ter wederzyde daar inne zal werden gemolesteerd.

Zoo een dienaar van de Compagnie overliep, ende in 't gebied van Hitoc hem verstaak, zullen de ingezetenen van Hitoc, op 't verzoek van de Heer Gouverneur, zoodanigen wederom ter band stellen, gelyk haar lieden overgeleverd zullen werden, die uit den haaren bevonden, en weg geloopen zullen wezen.

Eenige dienaars van de Compagnie, de ingezetenen van Hitoc overlast doende, zullen naar exigentie by den Heer Gouverneur worden gecorrigeerd.

Indien iemand van de onderzaaten van Hitoc een Christen, 't zy man, ofte vrouw, onder het pretext van buyvelijk, zonder consent, ende voorweten, van den Heer Gouverneur tot het Moorendom bragte, zal zodanige voor de eerste reize verbeuren duizent patvoelen, ten profyte van de generaal Compagnie, ende zullen de Christenen, die eenige Moorische vrouwen van Hitoc halen, zonder consent als voren, in gelyke pene vervallen, en wie bevonden werd voor de tweede reis 't zelve gedaan te hebben, zal zonder genade aan den lyve gestraft werden. In gevalle de Heer Gouverneur, die van Hitoc tot eenige werken, ten dienste van de Compagnie te maken, ende te panggayen, dede vorderen, zullen zy zonder eenig tegenspreken daar toebehlen, mits dat die van de Ochifiva's ende Oellilima's te zamen tot zoodanige werken ende tot panggayen, zullen werden geroepen.

Waar tegens de Heer Gouverneur van wegen de Hooge en Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, ende de generale Compagnie, ter presentie ende door last van den Ed. Heer Gouverneur Generaal, beloofd heeft den voorsz. Kakiali als Capitein ende Opperhoofd, mitsgaders alle andere OrangKaja's, en ingezetenen van Hitoc, als haar edge natie tegers alle hare vyanden, te water en te lande, te behlen, by te staan, ende te defenderen, daar de nood zulx is vereischende.

Item, dat den prys van de ryft, en eenige kleeden, wat civiler, als tot nog toe, zullen doen stellen, daar van by den Gouverneur eerstdaags een lyst zal worden geconcipteert tot een reglement van onze koopluiden, waar tegen dat aannemen ende beloven de nagelen zuiver, en volgens het contract, als voor dezen in gebruik is geweest, te leveren, en zal ter wederzyde, zoo wel by den leveraar, als by den ontfanger, trouw in ge-

wigte moeten gedaan werden, en ider laten genieten, dat hem geregtelyk toekomt.

Zoo heeft den Gouverneur Generaal mede aangenomen te bevorderen, dat met passen uit Batavia zullen varen na 't land Hitoc, omme op Hila voor de Reduit te ankeren, ende nergens anders, de Chineezen, Maleyers, ende andere natien met hare koopmanschappen, daar van de Compagnie den tol van 10 per cento zal trekken, namentlyk 5 van de aanbrengeende koopmanschappen, ende 5 per cento van de waaren en comantanten, die zy uitvoeren, mits dat onze visitatie zullen moeten gedogen, ende geen nagelen vervoeren, op pene van lys en goed te verbeuren.

Zoo zullen ook, na exigentie van zaaken, met advys van de Heer Gouverneur in Amboina, gestraft werden de inwoonderen van Hitoc, die bevonden zullen werden dat secretelyk hare nagelen aan andere, als die van de Nederlandische Compagnie, verkogt of getragt hebben te verkopen, blyvende de nagelen verbeurt ten profyte van de aanbrengeers en Hoofden des lands van Hitoc.

Alle welke conditien, verbonden, ende contracten, bekennen voorsz. OrangKaja's van Hitoc ten aanbooren van alle smalle Hoofden, ende hare meeste onderdanen, ten principalen te wezen de oude ende zelve contracten, pointien ende artikelen, daar mede van ouds aan de generale Nederlandische Staat ende de Compagnie zyn verbonden, die zy ook beloven getrouwlyk na te komen. Ten oirkunde hebben dit ondertekend. Actum in Amboina, in 't Kasteel Victoria primo Juni 1637. Was getekent Antoni van Die-men, Antoni Caan, Joan Ottens, Jochem Roelofzen van Deutecom, het merk van L H Hongi Lamoe, Radja Hitoc, Nama deri Capitcin Hitoc. De naam van OrangKaja Tanihitoemessen. De naam van OrangKaja Baros X. De naam van Soelisa Totohatoc. Het merk van Baramela Pati Toeban. De naam van Taloecko Capaha.

Die van Alang en Liliboy, gelyk mede die van de Tapi, Wakkasihoe, Oerriën, en Affaloelo, bcloofden mede alle gehoorzaamheid aan ons te zullen bewyzen.

Die van Alang, Liliboy, enz. beloven gehoorzaamheit.

Ook zeiden die van Hitoc, dat zy op dcze zes dorpen niets te vorderen hadden, maar dat die altyd onderdaanen van 't Kasteel geweest waren.

Daar op hebben ook alle deze Mooren de oude contracten op hunnen Cooran bezworen, te weten, twaalf OrangKaja's van de kutt van Hitoc, en Pati Siwa, OrangKaja van 't Moorische Way, en Naucolia, OrangKaja van Wakkasihoe; dog de OrangKaja van Larike, en Lessi van Wakkasihoe, alzoo die getrouw gebleven waren, wierden hier onder niet gerekend, en dus zwoeren de

1637. Christenen by den bybel, te weten *Pedro*, OrangKaja van Alang, *Pedro Rompoin*, OrangKaja van Liliboy, dog die van Oeriën en Assaloclo quamen 'er niet. Daar op deed ook de nieuwe Landvoogd den eed weer aan die van Hitoc, dat hy hen, als vrienden en bondgenooten van onzen Staat, beschermen zou.

Dat ook de Loehoeneefen &c. over en weer doen. De Loehoeneefen, den eed aan den Capitein *Laet* voor den Koning van Ternate reeds gedaan hebbende, vonden zwaarigheid om die weer aan ons te doen; dog zyn den 31 May egter gekomen, en hebben mede den eed gedaan, gelyk ook de OrangKaja's der Oelis van Waypoteh, Hoelong, Anin en Lala, aan welke de Heer *Ottens* den eed weer dede, van hen te zullen beschermen.

Zyn Edelheids geschenken aan de OrangKaja's. Na 't eindigen van den land-dag wierd ter gedagtenis van den zelve, aan alle de OrangKaja's, 't zy Christenen, 't zy Mooren, een geschenk van 2 leggers Spaansche wyn, 2 leggers Arak, 4 latten rys, en 400 Ryxdaalders in geld, gedaan, buiten 't welke de trouwe OrangKaja's van Loehoe, Larike, *Lessi* van Wakka-fihoe, de OrangKaja van Elipapoeteh, de Gmatohoedi *Louis Gemis*, *Laurens Pati* van Aboro (voor 't weerbrengen van twee Nederlanders in 't bestormen van Alacea vermist) en *Jan Pais*, Secretaris van den Landraad, verscheide smalle vereringen bequamen; waar mede zy alle zeer vergenoegd vertrokken zyn.

Verzeild na Batavia. Na dat nu de Heer *van Diemen* al het noodige hier verricht had, heeft hy den 14 Juni van den Heer Landvoogd, nevens de verdre officieren, en bedienden afscheid genomen, en is met de Heeren *Caan* en *van Deutecom*, met 9 schepen en 2 jachten, den Batavischen koopman *Laurens Pit* toekomende, na Batavia gezeild, latende nog 4 schepen, 400 koppen en eenige chaloopen in Amboina.

Maakt vrede met Macassar. Zyn Edelheid deed de stad Boeton aan, om zich over verscheide rooverijen der Boetonders te wreken; dog moest onverrichter zake, alzoo zyn tyd verlopen was, vertrekken. Hy gierde ook op Macassar aan, en maakte vrede met dien Koning, bedingende vooral, dat geene van zyne onderdaanen na de plaatsen van onze vyanden, als Malacca &c. nog ook na Amboina varen zouden; dog zoo 't by ongeluk gebeurde, dat zy gevonden wierden, zou dat de vrede niet breken.

Gerugt wegens des Soefoehoenans toelleg op Batavia. Hier na van daar verzeilende, is zyn Edelheid den 8 Juli op Batavia's reede met zyn Vloot verschenen. Hy vond alles wel gesteld, dan alleen, dat 'er een gerugt liep, dat de Soefoehoenan voorgenomen had Batavia voor de derde maal te belegeren.

Na 't vertrek van zyn Edelheid quamen de Oost-Ceramers, met reden vreezende, dat het hen nu zou gelden, dewyl nu alles in Amboina, zoo te zeggen, bevredigt was. Dit was het gespanfchap Kottaroeawa, bestaande in deze dorpen: Celor, Kellemoeri, Kelibon, Affandawan, Amoelit, Watteloni, Onder, Bammer, en ook die van Goram, die in Banda door den Heer *Cornelis Acolay* op den 11 September (gelyk wy onder de stoffe van Banda zien konnen) weer in genade aangenomen zyn.

De Capitein *Laet Sibori*, en die van Loehoe, verzogten na zyn Edelheids vertrek weder, dat de Heer *Ottens* daar een Logie en eenig guanzooen geliefde te leggen, om hen tegen den *Kimelaba* te dekken. Hy stond dit verzoek toe, zond 'er 2 jachten, en zo man; waar op die van Loehoe ten eersten een nieuwe Logie, en wagtuis, gebouwt hebben; 't en welk zoo veel uitwerkte, dat die van Lessidi in September den *Kimelaba* verlieten, verzoekende door *Sibori* met ons bevredigt te werden.

Men brak ontrent deze tyd ook, volgens bevel van zyn Edelheid, de houtte Baricade op Hitoc Lama af, daar die van Hitoc Lama en Mamala misnoegd over waren, oordeelende, dat men ten minsten zoo lang behoorde gewagt te hebben, tot men met den *Kimelaba* in vrede was.

Andre meinen egter met reden, dat zy meer voor de nieuwe svinge gangen van *Kakiali*, dan voor hem, vreesden, vermits die niet naliet, ons ontrouw ontrent de nagelen handelen, en nog op Wawani te blyven roeften, koopende al de nagelen op, en ons maar de helft leverende, terwyl hy de rest na Cambello, daar 12 jonken lagen, deed brengen.

Ondertusschen quamen op Leytimor de dorpkens Amantelo, Ahoefen, en Oerititto, en ook 't verlopen dorp Ema, van 't gebergte na beneden woonen, die een metale stukje, hen van *Leliato* gegeven, en waar mede zy op onze Reduit geschoten hadden, mede af bragten.

Den 30 Juli stierf een van onze beste en oudste vrienden onder de Mooren. Het was de OrangKaja *Boelan*, anders by de Amboineefen *Latoe Lissalayk* genaamd, zynde de oom van *Kakiali*; die zig egter weinig aan zyn dood, en meer aan 't leven van den *Kimelaba* gelegen liet, alzoo hy nu zoo verre weer uitspate, dat hy opentlyk na Cambello gaan, en, dat nog erger was, de dochter van *Kaitzjili Laxamana*, onzen doodvyand, ten huwelyk verzoeken dorst.

De Heer Landvoogd sprak de vier Hoofden van Hitoc, over het toestaan verzoeken van

van zulken huwelyk, en gaf hen te kennen, dat zy tegen hun gegeven woord nog al op 't gebergte bleven wonen, eifichende, dat zy van 't zelve afkomen, en hunne Coracora's in zee brengen, en eenige dorpen, by hen nog aangehouden, zouden laten vertrekken. Zy zeiden, dat zy zig met de zaken van *Kakiali*, die zeer eigenzinnig was, niet bemoeiden. Wilde hy quaad doen, zy zouden egter recht en billyk handelen.

Zy verzochten voor die reis van 't afzerten van hunne Coracora's in zee, om redenen, die zy 'er byvoegden, bevyd te zyn; dog de twee andre zaaken zouden zy nakomen.

De Heer *Ottens* ging egter in den stillen tyd, den 2 October met de beroepen Coracora-vloot, bestaande in 18 stuks, 3 jagten, 2 chaloepen, en 2 tinggangs, bezet met 200 soldaaten, in zee, gierende eerst op Hitoe aan, om, 't geen daar nog ontbrak, te doen herstellen. Hy liet de Coracora's op Oeriën, vlak met de jagten over na Lessidi, alwaar *Katsjili Sibori*, en de *Sengadji Latoekoli*, met alle de Orang Toeha's van Lessidi, by hem aan boord quamen, en den eed van getrouwigheid aan hunnen Koning, en aan hem deden. Ook lag hy, op hun verzoek, om hen tegen den *Kimelaba* te dekken, een Compagnie soldaaten op hun land.

Sibori liet die van Cambello ook polffen, om af te komen, dog die waren daar toe nog niet geneegen, en *Kakiali*, die 'er toen was, liet verzoeken, dat den Heer Landvoogd van hem dog niet quads denken wilde, alzoo hy daar maar om zyn bruid gekomen was.

By des Heeren *Ottens* komst op Loehoe vond hy een geschil tusschen dit, en de kleene dorpen op Hoewamohels Oostzyde, die niet langer onder hen wilden staan, en verzochten zich onder onze gehoorzaamheid te begeven. De Heer *Ottens* vond daar zwaarigheid in, alzoo zy 's Konings onderdanen waren; doch deed het vooreerst, op dat zy zich niet na den *Kimelaba* mogten begeven. Na dit verricht te hebben keerde hy weer na de kust van Hitoe, daar hy den 6 November op Hila quam, hoorende van de OrangKaja's, dat *Kakiali* over de sehande, hem aangedaan, wrokte; dog zy verzekerden hem, dat zyn quadaardige bedryven 't land geen schade doen, en dat zy ten eersten van 't gebergte zouden afkomen. Ook hadden zy hunnen *Marinho* na de aangehoude dorpen, Oeriën, *Wakkasihoe*, en *Alang* gezonden, om hen te zeggen; dat zy zig ten spoedigste onder onze gehoorzaamheid hadden te begeven.

Kakiali ondertusschen, diens gedagten

enkel maar over een bittere wraak gingen, belette dit goed werk nog, en verzogt die van *Ceram Laoet*; om van ons af te vallen; ja riep ook de Boeroneefen tot zyn hulp, om *Hitoc Lama* af te loopen, en om zich van *Cajooan*, die hem in alles tegen was, te ontslaan.

Ondertusschen had de Heer Landvoogd ordre gesteld tot het byenbrengen van bouwstoffen voor een steene Logie, Reduitswyze op Hila, om die zoo ras het mogelyk was, op te bouwen.

Dit werk ging wakker voort, zynde De Heer gefehikt om 'er gefehut op te leggen; en 't volk der Coracora's maakte ten eersten een pallissaden-pagar, of, sehutting, daar rondom.

Van daar ging die Heer na Oma, daar hy een Coracora van 5 *Gnadjio's* belaste te maken, om 'er zamen op te schepen. Die van *Hatocaha* ontvingen hem zeer wel, en die van *Aboro* en *Holalihoe* zouden weer op 't strand komen woonen.

Op *Honimoo* vond hy alles mede wel, en die van *Ihamahoe* zeer vriendelyk, en gezeggelyk; maande hen, en alle andre op de verdre Eilanden, tot trouw aan, waar na hy over *Hitoe* weer 'thuis quam.

Sibori was ondertusschen 60 koppen van zyn volk quyt geraakt, die na den *Kimelaba* waren overgelopen, waar over hy, zeer misnoegd, met een jacht na 't Kasteel voer, om den Heer Landvoogd ook kennis te geven, dat *Kakiali*, en de *Kimelaba*, boden na *Macassar* om hulp gezonden hadden, die hy vreesde, dat wel licht eer hier konden komen, als 't ontzet, dat van *Batavia* gewagt wierd.

dog de Heer *Ottens*, niet bang daar voor zynde, gaf hem goeden moed, alzoo wy hier nog magts genoeg byeen hadden, om dat te verduuren; dog hy beklaagde zich meest daar over, dat hy niet peilen kon, hoe het tusschen zynen Koning, en den *Kimelaba*, stond.

Ondertusschen had *Kakiali* hulp van 4 Coracora's van Boero bekomen; waarom OrangKaja *Cajooan* spoedige hulp van ons, en ten minsten 20 soldaaten in *Hitoe Lama*, verzogt. Men gaf ze hem terstond, doch zag nu te laat de mislag van de afgebroken vastigheden daar, en elders, waar door onze beste vrienden voor de woede hunner vyanden bloot gesteld wierden.

Het jaar 1638 nam zyn intrede met De Heer de komst van zyn Edelheid, de Heer van *Diemen*, die den 24 Februari met de Heer Extraordinaris Raad, *Antoni Caan*, en een Vloot van 17 schepen, weder in *Amboina* verscheen. Hy vond hier den Koning van *Ternate* nog niet; weshal

1638. ven hy een springtogt na Banda deed, daar hy den Engelschen Capitein, *Jan Hunter*, vond, om (zoo hy zeide) bezit van Poelo Rhun te nemen; dog alzoo zyne commissie daar toe niet goed was, wierd hy van de hand gewezen.

En voor Cambello, daar Koning Hhamza mede verscheen. In April quam zyn Edelheid weder hier, en verscheen met zyn Vloot voor Cambello, alzoo hem bericht was, dat daar 15 jonken ingelopen waren, die hy vooraf weg wilde nemen. Ondertusschen quam Koning *Hhamza* den 3 May hier ook met zyne Coracora's, en 2 van onze schepen, zoo dat men best keurde deze zaak met zyn Hoogheid eerst te overleggen, alzoo zich die Vorst ook tusschen *Lefidi* en Cambello nedersloeg; hoewel hy zich wagtte, om aan land te gaan.

Gefchenk van zyn Edelheid aan dien Vorst. Zyn Edelheid vereerde aan zyn Hoogheid een grooten gouden keten, en een staafje goud, by zyn eerste aanspraak. Daar was een algemene vreugde over de zamenkomst van deze twee groote mannen, en men hoopte alom nu wel haast een spoedig einde van alle de geschillen, onruft, en ongevallen te zien.

Het eerste, daar zyn Edelheid van sprak, was van de vreemde vaartuigen, die hy wilde aangetast, of zonder nagelen verzonden hebben. De Koning hield dit nog wat dralende, zeggende, dat de beide *Kimelaba's* daar van de oorzaak waren, en dat men die eerst moest zien by de kop te krygen; waar toe zyn Edelheid dan mede stemde, en overquam.

De *Kimelaha's* beide vastgezet. *Leliato* quam by den Koning, en *Loeboe* bragt hy mede uit Ternate, die beide (om den schyn aan 't werk te geven) vastgezet wierden.

Men gaf ook 2 Nederduitse overloopers aan ons over, die zich lang by den *Kimelaba* onthouden hadden, en die ons al zyne aanslagen met *Kakiali* ontdekten, zeggende, dat zy besloten hadden met ons ooit vrede te maken, maar ons van daar te verdryven.

De Heer van Diemen verzogt aan den Koning, dat hy de beide *Kimelaba's*, tot meerder verzekering, aan boord vast zou zetten; dog hy gaf aan zyn Edelheid om ze aan *Leliato* over, en liet *Kimelaba Loeboe* weer boord los, zonder daar eenige reden af te geven, waar over zyn Edelheid zeer misnoegd was. Ook sprak die Koning, daar 't al den 16 May was, nog niet een woord van die jonken op Cambello aan te tasten; weshalven zyn Edelheid haar stil door zyn krygsvolk, 't geen wel 60 Coracora's, jonken, of kleene vaartuigen vernielde, deed bespringen.

Daar op quam men tot Hila zamen, waar heen eerst zyn Edelheid, en daar na de op Hila. Koning, vertrok, die 'er den 5 Juni quam.

Hy wierd daar heerlyk, zoo door de onzen, als door de Hitoeëien, ingehaalt, en met zoo veel geschenken van gongen, petolen, kleeden, kleene stukken, vischen, vrugten, enz. beschonken, dat de Hitoeëien de kosten daar aan gedaan, in geen 30 jaren hebben konnen te boven komen.

Men quam den 9 Juni eerst byeen, by welke eerste vergadering de Ternataanen met zulken geweld en menigte in onze Logie drongen, dat zy op verscheide plaatzen de houte pagar doorbraken, waar over zyn Edelheid die Ternataansche Heeren niet weinig beschorbde, toonende hen, dat zy met een vesting van de E. Compagnie zoo niet moesten handelen.

In deze vergadering viel niet veel van gewigt voor, dan dat men besloot, *Kakiali* tot de zelve mede te noodigen, die eger, onder velerlei uitvlugten, nooit quam.

Den 12 was de tweede vergadering, waar in de Koning met den Koning van Gilolo, en *Kaisjili Ngano*, verdraven Koning van Tidore, nevens verscheide andre Ternataansche grooten, met een groote deftigheid verscheen. Zyn Hoogheid toonde, hoe de *Kimelaba's* tegen de contracten de vreemde handelaars gedurig aangehouden; en daar door de zaken hier in een groote verwarring gebragt hadden, om welke met zyn Edelheid te herstellen, hy nu hier zeide gekomen te zyn.

Daar op zeide zyn Edelheid aan zyn Hoogheid alle de landen toe, die hem door de Portugeesen onthouden waren. Ook vraagde zyn Edelheid hier op aan al de Moorle OrangKaja's, of zy nu, Koninx misnoegen over 't verbreken der contracten, en over 't bedryf der *Kimelaba's* veritaande, genegen waren de zelve beter te onderhouden, en de nagelen alleen aan ons te leveren. Ook wilde hy, dat zy zeggen zouden, wat voor landen wy den Koning, zederd de verovering van 't Kasteel, onthouden hadden.

Daar op zeiden eenige OrangKaja's van Loehoe, dat, behalven de kuit van Hitoe, ook de 6 andre dorpen, Oeriën, Aslaloelo, Larike, Wakkafihoc, Alang, en Liliboy, onder den Koning altyd geëtaan hadden; waar op de Koning niet alleen die 6 dorpen; maar ook geheel Noeflanivel, wederom eischte.

De Heer *Ottens*, die deze zaak in den grond, en ook de Maleysche taal zeer wel verstond, toonde den koning, zoo met klare oude bewyzen, als ook door de getuigenis der Hitoeëien zelf, by hen voorleden jaar in de tegenwoordigheid van *Kaisjili Sibori* gegeven, zoo zonneklaar, dat dit zoo niet was, dat die Vorst zig

8. zig daar op voor eerst stil hield; dog de
 Heer van Diemen, om te toonen, dat
 het ons niet om eenig groot bewind over
 de landen, maar alleen om den handel
 te doen was, en om ook 's Konings
 gunst daar door te meer te winnen, heeft
 vrywillig dat recht der E. Maatschappij
 afgeftaan, en aan zyn Hoogheid niet al-
 leen groot Ceram, maar ook de gehele
 kufft van Hitoe, mitsgaders alle de Moor-
 fche dorpen, onder Hatoeha, en Iha-
 mahoe behoorende, overgegeven, niet,
 om dat zy den Koning toequamen, maar
 alleen uit inſchikking en vrundſchap hem
 die ſchenkende, om zyn Hoogheid te
 meer genoeg te geven, dog ook onder
 dit beding, dat alle de nagelen van
 deze aan zyn Hoogheid nu gefchonkene
 plaatzen aan ons moeften geleverd wor-
 den.

Ook beloofde hy den Koning, by 't
 nakomen van dien, nog een jaarlyks ge-
 ſchenk van 4000 Ryxdaalders; dog zoo
 zyn Hoogheid in gebreke bleef dit na te
 komen, zou de inruiming dezer gefchon-
 kene landen van zelfs vervallen, dat
 land weer aan ons komen, en alles van
 geener weerde zyn, 't geen nu beſloten
 was.

Daar op wierden ook de oude contrac-
 ten vernieuwt, en door den Koning be-
 looft, dat hy alle Ternataanen (uitgenom-
 men zynen Stadhouder, en zyn huisgezin)
 van hier na Ternate voeren zou.

Om van alle deze zaaken te netter be-
 wys te hebben, werd daar van dit vol-
 gende gefchrift opgeſtelt.

Renovatie, en confirmatie van alle
 de gemaakte contracten, en verbinteniffen
 tuffchen den Koning van Ternate in
 Molucco, ende zyne onderdanen in de
 Landen van Amboina, ter eenre, ende de
 Nederlandsche Ooftindische Compagnie,
 ter andere zyde, mitsgaders een
 nieuwe verzekering op het precies
 nakomen der gemelde aecoorden, en
 der voldoeninge van des Compagnies
 voorgestelden eifch, en pretensie ge-
 daan, ende afgehandelt by zyn
 Majesteit, Sultan Adjal, Emir il
 Momenin, Hbanza Nafferon,
 Minalabi Sjah, Koning van
 Ternate, ende den Gouverneur
 Generaal, Antoni van Diemen,
 geaffiteert met de extraordinaire
 Raaden van India, Antoni
 Caan, ende Joan Ottens, alle in
 perzoon op Hitoe aan de Reduit
 in vier generale gehoude vergaderingen.
 Adi 12, 14, 15. ende 18
 Juni 1638.

Den Gouverneur Generaal, en Raaden

van India, wegens de Hoog Mogende Heeren
 Staten Generaal, zyne Hoogheid en
 Vorstelyke genade, Frederik Hendrik,
 by de gratie Gods Prince van Orangie,
 Grave van Nassau, &c. ende de Heeren
 Bewindhebbers van de Vereenigde Oost-
 Indische Compagnie in Orienten, van
 tyd tot tyd met leetwetzen vernomen en ge-
 zien hebbende, het verloop van zaaken
 en de gerezene troublen in deze Amboin-
 se quartieren, principaal met de onderdanen
 des Koninx van Ternate, ter zake
 van hare gepleegde trouwloosheit in 't ver-
 kooppen en leveren hunner nagelen, aan
 vreemdelingen, die by haar jaarlyx van
 Macassar, Java, en andere landen, in groot
 getal welgewapend zyn verschenen; mits-
 gaders by de zelve doorgaans tegen de
 Nederlanders beschermd, en aangehouden;
 gans contrarie de bezworen solemmele con-
 tracten, en verbinteniffen, successive met
 de Nederlandsche Compagnie aangegaan,
 en gemaakt, zodanig, dat niet alleen ge-
 melde Koninx onderdanen met assistentie der
 gezeide vreemdelingen al over eenige jaren,
 om haren mynedigen boozen wille, en wul
 gewin te doen, tegen de Nederlanders in
 oorlog hebben durven uitbersten, en met
 veel bloedstorting ter wederzyde tot noch
 toe daar in gecontinuert, maar ook des
 Compagnies onderdanen, door quade in-
 duffien, en dreigementen, zoo verre ge-
 bragt, dat hun buiten hare geboorzaam-
 heid begeven, de wapenen tegen de zelve
 mede opgenomen, en hun onder den
 Kimelaha Leliato (Stadhouder wegens ge-
 melden Konink van Ternate, in deze quar-
 tieren) te verwoegen gemengd hadden, der-
 halven zoo is de zake met ernst by der
 hand genomen, en zyn bovengemelde E-
 delheid, de Gouverneur Generaal, per-
 zonlyk met een aanzienlyke macht van
 ſchepen en volk 't gepasseerde Wester-
 Moeffon A. 1637 uit Batavia herwaards
 verrokken, en ter eerſter aankomſte ſtor-
 menderhand meester geworden, van gemel-
 de Kimelaha's ſterkte, en van der vreem-
 delingen acces-plaatzen op Luciëla, bren-
 gende voorts alle des Kasteels onderdanen,
 door ontzog van wapenen, en minnelijke
 aanspraak, tot haar vorige geboorzaamheit,
 en ſchuldigen pligt, egter ten principalen
 voor die tyd aan de kuffte Ceram, daar
 't bleef reſteren, niet wyders verrigende,
 ten aanzien van de verſchyning van des
 Koninx afgezant, Kaitsjili Sibori, Capitein
 Laoct, uit Ternate, met commissie,
 om nevens zyn Ed. de onlusten tot vrede
 te helpen afhandelen; doch niet alleen doe,
 maar ook voor dezen doorgaans onder-
 vonden zynde, dat gemelde gezanten gansch
 weinig respect ofte gezag by des Konings
 onderdanen in deze quartieren in dezen
 gehad hebben, zoo werd by den Gouver-
 neur General, en Raaden van India,
 boven

1633. bovengemeld, tot volkomen beslogtinge der gezeiden trouwelen, en verzekeringe, dat de Nederlanders in 't toekomstige volgens de oude vernieuwde bezwoorene contracten, de nagelen alleen zouden genieten, gansch nodig gaagt, en dienstig geoordeeld, zyne Majesteit van Ternate by den Gouverneur Generaal meer genoemd perzonelyk in deze quartieren verscheen, en derhalven den gezeiden Koning met brieven, om herwaards te komen, windelyk verzogt, mitsgaders daar op in antwoord ontfangen hebbende, dat zulk geresolveert was, wanneer hem geresitueerd wierden zodanige plaatsen, als ten tyden der veroveringe van 't Kasteel in Amboina by den Admiraal Steven Verhagen A. 1605. onder de Portugeesen niet subjeet, en zedert de Nederlanders toegevallen zyn, heeft de Gouverneur Generaal zich op die beloofde conditie op de tweede maal met een aanzienlyke magt alhier zoo tydelijk laten vinden, dat zyn Majesteit ontrent drie maanden is nagekomen, eger in der yl by hem heeft laten ontbieden alle deszelfs onderdanen; in deze quartieren residerende, welke als nu nevens de Nederlandsche Christenen en Mooren, subjeeten, mitsgaders hunne bondgenoten (uitgezondert den neutralen Capitein Hitoe, die zig absenteerde) al te zamen verscheenen, en ter dezer generaale vergaderinge gecompareerd zyn; zoo zyn de Gouverneur Generaal, in zyn Koninklyke Majesteit van Ternate meer gemeld, met advys baarder Raaden bevorens aandagteyk gelet en overlegt hebbende, by wat middelen de onlusten dezer landen weggenomen, de vreemde handelaars geweerd, de Nederlanders van 't genieten van de vrugten der contracten, ende ben alleen competerende nagelen, voortaan verzeekert, en den Konink van Ternate daar en tegen zyne toegezegde pretensie ingewilligd en toegeslaan mogten werden, jegenwoordig ter wederzyde, voor vast bondig en onverbrekelyk overeen gekomen, versproken, en geaccordeert in maniere als volgt, te weten.

Eerstelyk, werden by dezen vernieuwd, of in kracht geconfirmeert en gecontinueerd, zodanige contracten, accoorden, en verbindeissen, als van tyd tot tyd tusschen gemelden Konink en zyn onderdanen met de Nederlandsche Compagnie in de Moluccos, ende in deze quartieren, gemaakt, mitsgaders tegenwoordig nog wel bewaard, onder den Nederlandsen Gouverneur in Amboina berustende zyn, voor zoo veel in deze niet contrarieren.

Ten tweeden, beloofd zyn Majesteit, tot volkomen ruste der Amboinsc landen, en verzekering, dat gemelde contracten, zonder eenige inbreuke voortaan precies zullen agtervolgen, als namentlyk.

1633. Dat van hier met hem na Molucco zal voeren alle de Ternatancn, zoo groot als kleine, met vrouwen en kinderen, slaven en ommeslag, zonder daar eenige creatueren van te laten, of ook naamaals buiten des Generaals kennisse herwaards te zenden.

Dat gene vreemde negotianten, 't zy Europiaansche, of Indiaansche natie, niemand uitgezondert, by zyne hier verblyvende lands-onderdanen op bare stranden zullen werden gepermitterd, anders, als die met goede pas-ceduls van den Gouverneur Generaal uit Batavia verzien komen, welke dan nergens anders zullen mogen ankeren, als op de vier naarvolgende hoof-plaatzcn, te weten, voor 't Kasteel Victoria in Amboina, op Hitoe aan de Reduit, op Loehoe en Cambello, zonder meer, om haren handcl te dryven, mits dat geen nagelen vervoeren. Item dat, alvorens vertrekken, door de Nederlanders, ende Hoofden der zelfde plaatsen perfect zullen gevisiteert, en dien aangaande by ondertekeninge van de visitateurs op hunne pas-ceduls verklaring werden gedaan, dat zy geen giroffels-nagelen, steelen, nog moer-nagelen, zyn inhebbende, op pene van te verliezen by en goed, ten profyte van den Konink, en de Nederlandsche Compagnie.

Dat mede insgelyks getraeteerd zullen werden, die buiten vry-geleide van zyn Ed: den Gouverneur Generaal, in deze quartieren, of op eenige ongeoorloofde plaatsen, verschynen.

Dat de Nederlanders, zoo tot weeringe der gemelde onvrje negotianten, en alle andere onderkrupers, met bulpe van des Coninks onderdanen, als om de nagelen te ontfangen, te aller wegen, en acces-plaatzcn op des Koninx landen zodanige Forten, vastigheden, of mindere gebouwen zullen mogen maken, en haer garnizoen houden, als 't hun believen zal, en zy te raden zullen werden, waar in des Koninx onderdanen ook verbonden blyven haer te assisteren.

Dat des Koninx Inlandsche subjeeten, die hun tegens de voorsz. contracten, ofte des Koninx bevel, eenigzints mogten komen te vergrypen, by den Nederlandschen Gouverneur in Amboina, als 't principaalse gezag hebbende, en den commies ofte Stadhouder, welke zyn Majesteit voornemens is hier te laten, of te zenden, naar bevindinge van zaaken zullen worden gestraft.

Dat ook 's Koninx onderdanen, zoo Oeliviva's als Oelilima's, en de Nederlanders met hare subjeeten, onder den anderen niet alleen gelyk vrienden, maar als broeders, in eenigheid leven, en van wederzyde gebonden zullen wezen den anderen in tyden van nood met zodanige magt, als elk bybrengen kan, promptelyk te assisteren, en te helpen defenden. Dat

Dat de zelve Konink onderdanen by enige voorvallen, mede gebonden zullen wезen met de Nederlanders neffens hare onderdanen, eens 's jaars te panggayen, om de ronde te doen, enige quadauwilige zynde, te straffen, of zodanige andere dienften, als den Nederlandfchen Gouverneur, en's Konink Commies, tot des lands rust, en verzekeringe zal hebben voor te dragen, mitsgaders op 't ontbieden van gemelden Gouverneur eens in 't jaar by den anderen te komen, namentlyk 't eene jaar aan 't Kasteel, en 't volgende op Loehoe, of ter plaatze, daar de voornoemde Stadhouder zyn residentie houd, omme aldaar een yder te booren, de differenten by te leggen, en elk naar vermogen regt te doen.

Ten derden, zoo accordeerd de Gouverneur Generaal aan den Konink van Ternate, volgens zyn verzoek, onder expresse conditien dat de meergemelde contracten aan de Nederlandfche Compagnie voortaan gepresteerd, ende de nagelen ten pryze van zestig realen van achten in specie, ofte zeventig realen courant, de Bbaar van 550 pond Hollands zuiver en droog, aan haar alleen verkogt, en geleverd zullen worden, of, 't contrarie doende, dat deszen nulen van geender waarde, zyn zal. En beloofd zyn Ed. niet alleen zodanige plaatzen, en volkeren, als A. 1695. wanneer het Kasteel in Amboina door den Admiraal, Steven Verhagen, van de Portugeesen vermoestert wierd, buiten subjectie der Portugeesen geweest, en zedert de Nederlanders bygekomen zyn, maar ook alzulke landen, als na die tyd met de Nederlandfche Compagnie verbindtenisse hebben gemaakt, namentlyk Boero, Manipa, Kelang, Bonoa, Afahoeidi, Lissabatta, Lelidi &c. in te ruimen; ende zyn de verzogte plaatzen, die den Generaal daarenboven, onder conditie als voren, aan den Konink inruimd, en onder deszelfs subjectie steld, de volgende, te weten.

Het gebeele land van Ceram, met alle de dorpen, daar op gelegen, geene uitgezonderd. Item op het Eiland Uliaster de Mooren van Iha, en Mahoe, met de kleine negeryen die daar onder forteren, namentlyk, Pia Nollot, Oeroe, Hattala, ende Mattelati, en op het Eiland Oma, ofte Boangbessi, de vier Moorfe dorpen, Hatuaha, Cabauw, Kailolo en Holalioe.

Mits dat egter begrepen, en behouden blyven, onder de zelfde pointien, die hier vooren gespecificeerd slaan, en de Nederlandfche onderdanen overruel, gelyk voor deszen, op Cerams-kust zullen mogen Zagoe maken, mitsgaders baar geselscheden bellen zonder enige tegenstand of misnoegen.

Zoo en zal zyn Majesteit, of deszelfs onderdanen, ook niet vermogen de afgestane

1638.
onderdanen, op Cerams kust, en elders, meer lasten, of bezwaarnissen op te leggen, als zy by de Nederlanders gesupporteerd hebben.

Insgelyks confirmeerd hem den Gouverneur Generaal ook met de uitsprake, gedaan by de vier Hoofden van Hitoc, namentlyk Kajoan, OrangKay Toeha, en Tanahitoemessing, Baros, Noefatapi, Barmailla, Pati Toeban, ende de zoon van den zieken Keilifoe Toeto Hatoc, in absentie van Kakkiali, Capitein Hitoc, en Toeloccebessi van Capaha gansch contrarie baar verleden-jaarse gezamentlyke verklaring aan zyn gemelde Ed. dat de Majesteit van Ternate, als Konink en gebiedder over de dertig Hitocēfche negeryen, erkennen en aannemen op de zeven dorpen aan de Zuid-zyde van dat land gelegen, met name, Oerien, Afaloelo, Larike, Wakkahoe, Alang, Liliboy en Hatoc, die ten tyden der verovering van 't Kasteel mede onder de Portugeesen hebben gesorteerd, zulk die als nog zyn, en blyven onderdanen van de Nederlanders, hoewel zy hun zedert vier jaaren berwaards tegen de zelve onder die van Hitoc geoppozeerd, en daar over 't zynen tyd haare straffe te verwagten hebben, des dat gemelde dertig dorpen nu subjectie des Konink mede verbonden blyven als voren.

Zoo werd ook ter wederzyden beloofd, dat des anderen onderdanen, 't zy Christenen, of Mooren, zoo wel in deze, als de Molucfche quartieren, niet en zullen vermogen van haar aangenomen geloof te brengen, schoon daar zelfs om mogte verzoeken, nog ook malkanderen, op die of enige andere wyze, eenig volk te onttrekken, maar elk by 't zyne te laten, onder conditien als voren verbaalt is.

Wydens accordeerd den Generaal aan zyn Majesteit, dat, wanneer in de Moluccos eenige Ternatanen, of andere zyne subjeecten, vrye perzoonen, als by den vyand overgelopen wezende, en Gchriftend of Moors, wederkomende, gelyk 't contract mede brengt, en tot nog toe is geschied, de zelve door de Nederlanders, of Ternatanen, niet aangesproken, maar hen toegestaan zal werden, 't zy onder de Nederlanders tot het Christen geloof, of den Konink by het Moorsdom, zonder eenige persuasie, te blyven, onder welke conditie ook begrepen blyven alle Spanjaarden, Portugeesen, Tidorefen, Pampangers, Chinesen, Japanders, en andere, die van de vyand komen overloopen.

Maar eenige sloven, insgelyks overkomende, zullen weder by haer meesters moeten gaan, of, Mardykens willende wezen, zal de Compagnie daar voor aan den eigenaar betaalen de zomma van zestig Ryxdaalders van 8. en half in geld, en de andere belft in kleeden.

Voor gelyke prys, of in nagelen, zullen de Ternatanen ook vermogen van de Nederlanders te lossen, zodanige Tidorefen, of hare slaven, als de Nederlanders van den vyand in den oorlog bekomen.

Nog beloofd den Konink, op 't ernstig begeren van den Gouverneur Generaal, niet alleen promptelyk metter dood te straffen, die van het Eiland Xocla, mede zyne onderdanen, welke, nu ruim twee jaaren geleden, zekeren Nederlandschen Koopman, Pieter Pauluszen genaamd, en nog twee soldaten aldaar met een jonkje, van Key verby Banda gedreven, komende, in schyn van vrundschap, aan land genoodigd, en zeer schandelyk vermoord hebben, maar ook met den eersten te restitueren, zodanige burgers-slaven, als daar successtve, uit Banda verlopen, gekomen zyn.

Zoo autorizeert en recommandeert zyne Majesteit mede by dezen, den Nederlandschen Gouverneur van Amboina, om zyne competerende gerechtigheden dezer landen, te vorderen en die jaarlyx met de een of de andere gelegentheid, 't zy by rescontre, of op des Compagnies schepen, zyn Majesteit in de Moluccos toe te zenden.

Ende om zyn Majesteit het voldoen dezer en voorgaande accoorden te meer te doen be-yveren, zoo werd, volgens het advies der Heeren XVII, en de belofte, voor dato aan hem Konink gedaan, by dezen door den Gouverneur Generaal, ende zynen Raad tot een besluit toegezegd, en beloofd, dat hy, ofte zyne successours, jaarlyx van de Compagnie, boven deszelfs ordinaire gerechtigheid, tot een vereeringe genieten zal de zomma van vier duizend realen van achten, die hem in contant, of zodanige rariteiten, als by begeerd uit Batavia of Amboina, jaarlyx promptelyk betaald zullen werden, wanneer de Nederlanders zekerheid hebben, dat alle de nagelen in de Moluccos, en in de Amboinse quartieren onder zyn Gouvernement vallende, 't zy groot of klein gewasch, alleen in handen bekomen, onder welke expresse conditien voorsz. beloften voldaan, of by 't contrarie van dien, agtergehouden zal werden; daar op de Nederlandsche Gouverneurs in Ternate en Amboina, item des Koninks Stadhouders, aandagteylyk zullen hebben te letten, mitsgaders den Generaal, en zyn Majesteit dien aangaande jaarlyx pertinent advies moeten geven.

Aldus gedaan, geëindigt, besloten, ondertekend, geschreven, ende gezegeld in 't schip Frederik Hendrik, ter Reede voor Hitoe, dezen twintigsten Juni A^o. zestien hondert agt en dertig.

Na dat het translaat in de Ternataansche tale van 't gerenoveerd contract tusschen den Konink van Ternate ter eene, ende den Ed. Heer Gouverneur Generaal, en de presente Raaden van India ter andere zyde, in forme ten dage en jare voorsz. aan de Nederlandsche Reduit op Hitoe geaccordeert en afgebandeld door zyn Hoogheid, den 18 Januari A. 1639. ter presentie van den E. Heer Gouverneur in Molucco, Jan van Broekum, in 't Kasteel Maleyo ondertekend, ende gezegeld was, 't welk zyne Ed. wel gewensst had, ten aanzeynen van den ganschen Ternataanschen Ryksraad ware geschied, op dat alzoo in 't toekomende alle frivole pretentien van igno-rantie mogten gepevenieerd blyven, zulk den Ternataanschen Konink ook wel geviel, maar door absentie van 't meerder getal der Soafiva's niet naar wenssch konde verrichten.

Is op dato den 10 Maart A. 1639. zyn welgemelde Hoogheid, vergezelschapt met den Goegoegoe, beide de Hhoekoms, de Soafiva's, en Sengadjj's, representerende den ganschen Ryksraad van de Ternataansche kroon, wederom by den Ed. Heer Gouverneur voornoemd in 't Kasteel Maleyo vergaderd, alwaar zyn Hoogheid den voorsz. Ryksraad collegialiter voorgesteld, gecommuniceerd, en punctuelyk onderricht heeft, het voorsz. staande contract met haar Edelbeden besloten, ondertekend en gezegeld, 't welk by de gansche vergadering als de Goegoegoe, Hhoekoms, Soafiva's, en Sengadjj's, in allen deelen niet alleen voor goed, bondig, en van waarden is gebonden, maar beloven en verbinden haar nader aan haar Konink, als getrouwe vasallen, en onderdanen, 't voorgementioneerde contract in alle punten voor nu en eeuwig te handhaven, onderhouden, en doen onderhouden, des 't oir-konde hebben den Goegoegoe, en beide de Hhoekoms, uit aller naam deze acte ondertekend, door den presenten Ryksraad daar toe geelingeerd zynde. Gedaan in 't Kasteel Maleyo, datum als vooren.

Ik Goegoegoe Kaitsjili Moefa.

Ik Hhoekom Bollota.

Ik Hhoekom Limori.

Na dat nu zyn Edelheid aan de Heer ^{Zyn} Ottens bevolen had, zorg voor de goed- ^{Edelhe} kuring der nieuwe contracten te dra- ^{vertrek} gen, is hy van de Reede voor Hitoe met ^{met L} 3 schepen na Batavia gezeilt, en heeft ^{hato n} Batavia gevangen *Leliatto* (die namaals op orde van zyn Koning daar onthalt is) medege-nomen.

Na zyn Edelheids vertrek bleef de ^{Del} Heer Ottens met Koning *Hbamza* nog ^{ning u} op Hila, noodigende *Kakiali* wel dik- ^{veigen} wils, om af en by hem te komen; om ^{Kakia} de nieuwe contracten mede te ondertee- ^{by her} den ^{doen} kenen, men.

kenen, om 't welke te eer uit te werken, de Koning hem een witten tulband, ten teeken van zyn gunst zond; dog hy bleef halfterrig by zyn vorige gedagten van niet te komen, alzoo hy vreesde weer in de knip te raken, en dat dit alles maar lokaazen waren, om de rot gemakkelijker in de val te krygen, en hem eveneens als *Leliato* te handelen.

Hy liet egter, hoewel vry flauw, weten, dat hy de nieuwe contracten aannam, en die nakomen zou.

Dewyl men dan zag, dat hy met den Koning, en den Landvoogd, den spot dreef, zoo besloot men van daar te vertrekken.

De Koning gaf aan de Coracora's, van de buiten-Eilanden, daar by hem gekomen, verlof om heen te varen; dog hield van ider Coracora eenige luiden by zich, om hem na Ternate te geleiden. Die van Hatoeha, hebbende verstaan, dat hy van hen eenige jongelingen en dogters eiffchen zoude, zeiden rond uit, datze den Konink dan af en de Hollanders weer toe zouden vallen, alzoo zy niet genegen waren, hem die te geven. Egter is het zeker, dat de oude rechten der Molukfe Koningen op nieuwveroverde of verkregene landen dit mede brengen, en dat hen die Koning voor zoo verre geen ongelijk deed.

Deze Vorst dan ziende, dat daar in niet te doen was, quam den 3 Juli den land-weg over van Hitoelama aan 't Kasteel, waar in hy gehuisvest wierd, om hem by zyn aanwezen, wat vermaak aan te doen. Oudertuiffchen stelden zyne bedienden niet weinig de pypen, met zig zeer trots tegen de Inlanders te toonen, en aan hen nu en dan zeer onbillyke eiffchen te doen, waar uit niet weinige gefchillen reezen.

Hy bleef hier elf dagen, en vertrok weer over dien zelfen weg na zyne Vloot, na dat de Heer *Ottens* by zyn Hoogheid nogmaals ernstig aangehouden had, te bezorgen, dat de vreemdelingen van zyne stranden verdreven, en al de nagelen aan ons geleverd wierden, of dat anders zyne 4000 Ryxdaalders zouden ingehouden werden. Hy verzogt zyne Hoogheid ook alle Ternataanen te doen vertrekken, en een goed en getrouw Stadhouder, met welken hy wel overweg kon komen, te verkiezen; al 't welke zyn Hoogheid beloofde, aan den Landvoogd verzoekende, dat hy in zyne befcherming nemen wilde den Priester van Noeffanivel, die met 40 huisgezinnen van Wawani afgekomen was, om zich weer in Noeffanivel neder te zetten.

In dien tuffchentyd, dat de Koning nog aan 't Kasteel was, quamen de drie hardnekkige dorpen, Wakkafihoe, A-

lang en Liliboy, eindelyk den 5 Juli aan 't Kasteel, verzogten vergiffenis; en wierden na 't vernieuwen der oude contracten in genade aangenomen; zonder daar over eenige straffe (gelyk ook genade. ne der andre dorpen, hoewel zy die wel verdient hadden) te ontfangen. Doch dit alles mogt by de wispelturige Inlanders niet helpen, alzoo zy die toegeevenheid daar na meer als eens misbruikt hebben.

Koning *Hbamza* vond goed de Coracora's van Ceranis Noord-kust, dié hy nog niet gezien had, voor hem te doen komen. Hy riepze wel; maar zy waren doof; zy verstonden hem zeer wel, maar quamen niet, wel wetende; waarom het hem te doen was. Daar verscheen egter eindelyk nog een kleene Coracora van Tobo, die niet veel missen konden; dog die Heydenen, van Caybobo'af tot de bogt van Elipapoeteh toe, lag hy ondragelyke fehatingen op, weshalven zy alle na 't gebergte de vlugt namen. Ook hadden zy met die van Ihamahoe opgestemt den Koning van alle zyne eiffchen niet te geven.

Den 6 Augustus verrok Koning *Hbamza* van Hitoe na Loehoe, daar hy nog eenige gefchenken, en 10 Bhaarna-gelen kreeg, dat hem de Hitoeffen ook vereerd hadden, van daar vertrok hy na Cambello; dog die wilden hem in hun dorp, daar zy op Massalyn wel versterkt lagen, niet inlaten.

Toen de Koning *Kimelaha Loeboe* liet, en de Heer van *Diemen* zyn misnoegen daar over toonde, zeide hy daar op: *weeft voor hem niet bang: want hy is myn slaaf, die komen zal, als ik hem maar roep, en ik kan hem weer krygen, als ik hem maar hebben wil.*

Nu zag dié Vorst, wien hy losgelaten, en wat hy aan dien slaaf had, dié hem nu de poort voor den neus sloot, en weigerde by hem te komen, of liem op zyn eigen land te ontfangen. Hy had alle de vestingen op Cambello, dié *Leliato* verlaten had, weer ingenomen, en liet zich nu niet meer aan den Koning gelegen leggen; maar deed hem weten, dat hy, schoon zyn slave, egter niet af komen kon, alzoo hy vreesde, dat de Koning hem als *Leliato* handelen, en aan ons overleveren zou.

De Koning wel ziende, dat hier geen gefchenken voor hem gereed gemaakt waren, en vreezende, dat hier nog wel een slecht nagerecht mogt opgedischt werden, vertrok spoedig na Manipa, alwaar hy in de bogt van Toeban ten anker quam. Hy wierd daar heerlyk ingehaalt, waar over hy zoo vergenoegd was, dat hy hen, en ook die van Amblauw, naderhand voor vrye luiden verklaart, en hen een eigen Sengadji of Hertog gegeven heeft.

1638. Hy zond van hier een Capitein aan de Heer Ottens, en gaf hem kennis van *Kimelaba Loeboc's* nieuwe, en aan hem zelfs betoonde wederfpanningheid, daar by voegende, dat hier van geen andre oorzaak was, dan dat men *Leliatu* te vroeg vervoert had. Maar indien hy *Djouw Loeboc* met den Heer van *Diemen* had mede gegeven, zou hy hem dien hoon niet aangedaan, en hem niet buiten zyn eigen land gehouden hebben.

De Koning verzogt ook 2 jagten, om hem na *Ternate* te brengen.

De Heer Ottens raadde zyn Hoogheid nu vooral niet te vertrekken, maar dien geleden fmaad te wreken, en dezen wederfpanningen met al zynen aanhang eerst te dempen, liever, dandat hy dit nu nog smeulende vier tot een groote vlam zou laten uitberften, dog aangezien hy dien goeden raad verwierp, zond men hem twee jagten, maar met die betuiging en verzekering, dat dit dan ook 't verderf van zyne landen en inkomsten na zich fleepen zou, wanneer de E. Compagnie zyne wederfpannige onderdaanen door hare wapenen beteuvelen en intoomen moest.

Daar op vertrok zyn Hoogheid den 26 September 1638 met die 2 jagten, en zyne *Coracora's* van *Manipa* na *Ternate*.

Voor zyn vertrek, heeft hy in plaats van den *Kimelaba*, vier *Hamba Radja's*

of groote Heeren gefeld, om zyne zaaken hier waar te nemen. Deze waren *Sopi*, zoon van *Kalambatta* op *Loehoe*, *Birabi* op *Amblauw*, *Mardoffa* op *Manipa*, en *Longa* op *Lefidi*, dien hy beval alle zaaken met den Heer Landvoogd te vereffenen, en te beftellen.

Den 20 Oétober ging de Landvoogd uit, om de buiten-comptoiren te vifiteeren. Hy had maar zes *Coracora's* van 't Kasteel, 1 groote van *Oma*, en 2 van *Honimoa* by zich. Hy fchepte eerst na de kuff van *Hitoc*, alwaar *Kakiali* by zyn Ed. op 't ftrand van *Wawani* quam. Hy beklaagde zich zeer over veel lafteringen tegen hem uitgebraakt, beloofde op 't ftrand van *Kaytetto* te komen wonen, en alle de dorpen van boven te zullen af brengen; dog had niets minder in zyne gedagten, want zyn befluit met *Kimelaba Loeboc* was niet af te komen, en ons niets toe te ftaan, voor dat *Leliatu* ook weer vry zou zyn; op welken grond die van *Cambello* ook weigerden 't maken van een fteene Logie op hun ftrand toe te ftaan, fchoon hun Koning het belaft had.

Ook bleef 't gefchil tuffchen de kleene dorpen van *Hoewamohel* met die van *Loehoe* nog als voren, zoo dat de Heer Ottens genoodzaakt wierd een jacht en een koopman derwaards te zenden, om de nagelen af te halen, alzooy die aan de *Loehoeneefen* niet wilden leveren.

VIERDE HOOFDSTUK.

Reduit op *Noeffa Telo* gelegd. *Patiwani* verzoekt den Koning van *Macaffar* om hulp uit *Kakiali's* naam. *Laurens de Silva*, Koning van *Soya* overleden. Heidenfche bedryven. En moete hier uit gerezen. *Thomas de Silva* in zyn plaats gekoren 1639. De *Bonoërs* komen tot ons over. *Baros* gequett door *Kakiali's* beffel. Die van *Anin* en *Laala* afgefallen. Gefchil der *Hitocéte* *OrangKaja's*. *Veinzeryen* van *Kakiali*, by de Heer Ottens niet veel gaagt. De bezetting van *Hitoclama* gelicht. Slegte tyding van zyn *Macaffaars* ontzet. De Heer Landvoogd tast *Cambello* vergeefs aan. *Laala* door *Westerman* veroverd. *Patiwani's* komft met ontzet van *Macaffar*. Die van *Loehoe* en *Hitoclama* tot afval geperft. Moord op *Lefidi*, en fteene vefting daar gelegd. En door den *Kimelaha* vrugteloos aangetaft. *Verdre* bedryven van *Kakiali*, en van hem. En trotsé taal des eerften. De Heer Ottens doet een *Hongi-tocht*. *Verbrand* *Affafoedi*. En maakt vrede met *Caybobo*. *Ridjali* om hulp na *Macaffar* gezonden met aanbieding van de *Ambonfche* landen. *Kakiali's* geveinsd verzoek, en 't antwoord. Zyn *verdre* toeleg en bedryf. De Heer *Lucaffoon* na *Ceylon*, daar de onzen *Negombo* veroveren. De Heer Ottens *Ordinaris* Raad gemaakt. *Nieuwe* ftreken van *Kakiali* veridelt. *Kimelaha Loehoe's* geveinsd verzoek om vrede. De Heer Ottens gaat met de *Hongi* na *Bonoa*. 't *Contrat* met dezelve gemaakt. Een *baricade* op *Affafoedi* gelegd. *Nagelen* dit jaar afgefcheept. 't Kasteel verbeterd. *Oeriën* en *Liffabatta*, tot ons overgekomen. *Madjira's* eerfte opkomft. Des *Kimelaha's* tweede geveinsd verzoek om vrede. *Jan Outgerszoon* op *Hitoclama* gelegd. *Toelocabeffi's* afval. *Madjira* doet *Anin*, *Laala* en *Affafoedi*, tot ons overkomen enz. *Iman Towale* als gezant na *Macaffar* gezonden. En van *Kimelaha Loehoe* gevolgd. Het dorp *Tapi* overrampeld. *Caybobo* verzoekt om bezetting. *Amblauw* in genade aangenomen. *Oeriën* door *Kakiali* 1641 vergeefs belegerd. Zyn foute taal. *Toelocabeffi's* overkomft. *Kimelaha Loehoe's* wederkomft. *Manipa* verzoend. De Heer Ottens met de *Hongi* uit. Zyne verrigingen. *Capitein Westermans* dood. Slegte ftaat des Kasteels. De Heer Ottens dood.

1638. dood. De Heer Domkens word voorzitter. Ridjali verbrand eenige dorpen op Hitoe. Kimelaha Lochoe's verrichting op Wawani. Larike door Kakiali overrompeld. De Heer Caan elfde Landvoogd A. 1642. Koning Hhamza's brieven. Coracora's tegen 't Macaflaars ontzet uitgezonden. Hoe die Vloot door de unzen ontfangen werd. Deszelfs Hoofden door Kakiali misleid. De Heer Caan versterkt Larike, en Oeriën. Hitoe-lama door de Macaflaaren vergeefs aangetast. Die op van Outhoorns gezicht de vlucht nemen. Gelyk ook Kakiali. Dapperheid van de Heer van Outhoorn. Vergeeffe onderneming van Mochot. Komft van de Heer Demmer. De Heer Scroy als president na Ternate. Voorval met de Macaflaaren. Verbond van die van Hatoewe, en andre Ceramfe dorpen. Komft van Macaflaarf jonken. Baros ontrouw. Vergeeffe toelag op Maffalyn. Kimelaha Loehoe's huwelyk. De Heer Caan bejegend Cajoan fcherp. Hitoclama versterkt. Dood van den koning van Noeflanivel, door zyn broeder vervangen. Die borg voor 1000 Ryxdaalders moet ftellen. Jan Pais Hoofd gemaakt. Der Macaflaaren morren. Cambello verzoekt vrede. 't Verdrag met hen gemaakt. Zeven Macaflaarf vaartuigen keeren na Macaffar. Cambello in bezit genomen. Kimelaha Lochoe verzoend met ons. De Heer Demmer A. 1642. twaalfde Landvoogd.

IN dezen tyd vond deze Landvoogd ook goed op het Noordelykft Eiland van de drie gebroeders, en op des zelfs Noordelykften heuvel een driekantige Reduit te leggen, waar aan den 28 October begonnen, en waar in vooreerst een bezetting van 40 foldaaten, en 4 princefukjens geplaatft wierden.

Men hoorde ook, dat *Patiwani* met 70 mannen, en 2 *Tjampans* met een gefchenk van 10 bhaaren nagelen, den 7 November na Macaffar vertrokken was, om hulp te verzoeken; waar by men leerde, wat men van *Kakiali*, en zynen aanhang, te wagten, en wat ftaat men op zyne geveinsde beloften te maken had, alzo alles maar diende, om ons in floop te wiegen, en tyd te winnen.

De Hitoeëfche OrangKaja's, *Baros*, *Bermela*, en *Toebatoe*, hier over aange-fproken, zeiden, dat dit wel waar, dog buiten hun kennis gefchied was; dat de Heer Landvoogd egter niet geloofde.

Het was ontrent dezen tyd, dat *Laurens de Sylva*, Koning van Soya, ziek wierd. Gelyk hy een Chriften in naam, dog nog een Heiden in zyn hart was, alzo ontbood hy een beroemden wic-helaar van Amblauw, om hem te zeggen, wie oorzaak van zyn ziekte was. Deze wic-helaar, wel wetende, hoe men het geerne had, en wie by dat geflagt gehaat was, befchuldigde ten eerfte den *Pati van Soya*. Zy behoefden (zoo hen dagt) niet meer, om hem aan te klagen by den Heer Landvoogd, en dan te be-derven. Zy vielen dan met een groot geweld daar over klagtig aan zyn Ed.; dog die Heer, die van geen Mawei, of waarzeggen, hield, toonde hem de valsheid van die konft. Dit alles mogt niet helpen, hy moest evenwel gevangen gezet werden. De Landvoogd deed dit; dog zette den wic-helaar (die dit niet had kunnen voorzien) tegen aller gedagten, 'er by gevangen. Kort daar op,

den 24 December ftierf die Koning, na dat hy groote pyn geleden had, en men koos den 8 Januari 1639 zyn broeder, *Thomas de Sylva*, als Koning in zyn plaats.

Kimelaha Loehoe had ondertuffchen met 14 *Coracora's* in December een inval ontrent *Lochoe* gedaan; dog met dit *Esquadre* uit *Affahocdi*, *Erang* en *Cambello* byeen gezameld, weinig uitgericht, alzo hy ten eerften door onze bezetting verjaagd wierd, voerende 2 of drie vrouwen met zich. Ook zeide men, dat hy *Affahocdi* begon sterk te maken, alwaar hy 70 man, van *Bonoa* geligt, geplaatft had, om zich des noods, en by 't verlies van *Cambello*, daar af te bedienen.

Die van *Bonoa*, daar over zeer geftoord, zyn onder 't geleide der *Lesfidiers* aan *Kasteel* gekomen, en hebben zig, even als die van *Lochoe* eenigen tyd daar aan ook, met de *E. Compagnie* vereenigt. In 't begin van dit jaar wierd ook *OrangKaja Baros*, door toedoen van *Kakiali*, die 60 gewapende mannen met *Iman Ridjali* op hem afgezonden had, deerlyk op twee plaatzen gequetft, alleen om dat hy belet had, dat *Pati Toeban* de clappus-boomen van *Hila* niet beklom, die met eenig volk van *Wawani* daar heen gegaan was, om kost tegen de *Moorfche* vaften te zoeken.

Die van *Anin*, en *Laala* leefden nog al in gefchil met die van *Lochoe*, die ook eindelyk ons af- en den *Kimelaha* toevielen; dat *Pati Loehoe*, en *Madjira*, den zoon van *Sabadyn* al voorzegt hadden, alzo hy zich te partydig tegen hen toonde.

Op *Hitoe* rees in Februari ook een groot gefchil tuffchen meest alle de Hoofd-OrangKaja's, terwyl zy op de bruiloft van *Hongilamoe*, den jongen Koning van *Hitoe*, en van de dogter van *Bermela*, waren. Daar wierd ook zeer fribbig over 't queten van *Baros*, dat *Kakiali* geweten wierd, gefproken; dog *Kakiali* trok zig dat niet aan, maar be-

1639. loofde den Landvoogd een groote Saboa, of Loots, ontrent Hila's Reduit op 't strand op te slaan, om daar in een vergadering der Hitocëische OrangKaja's te beleggen, en zelf daar te komen, om een nieuw en vast verbond, ontrent 't leveren der nagelen alleen aan de Nederlanders, te maken.

De Heer *Ottens* had daar niet veel gedagten af, dog deed het egter om hem de maat vol te meten. Hy kwam daar ook by zyn Ed.; en verzekerde hem, dat de OrangKaja's voor 4 dagen den Matakau gedronken hadden, om al de nagelen aan ons alleen te leveren. Schoon 'er geen een waar woord aan was. Hy toonde zig daar, als de Landvoogd over 't quetten van OrangKaja *Baros* als over een vuile zaak sprak, zeer bitter tegen dien man, hem seheldende voor den eenigsten quaddoender, en dat hy waardig was, dat men hem maar van kant geholpen had.

De be- De Landvoogd maande hem aan, om zetting van Hitocelama gelicht. met de zynen beneden te komen woonen, hy beloofde het te zullen doen, doch verzogt zyn Ed.; tot zyne gerustheid, de bezetting van Hitocelama eerst te lichten. De Landvoogd stond hem dit al mede toe, mits dat hy dan ook zyn woord houden moest; dat hy sterk beloofde, wiunende voor eerst daar door uit, dat de onzen toen geen gedagten meer van zyne Macassarische hulpe hadden.

Slegte tyding van zyn Macassars ontzet. Hy kreeg ondertusschen een quade tyding den 16 Maart, by welke hem berigt wierd, dat dit ontzet vooreerst niet stond te komen; maar dat de Koning van Macassar alleen 17 Tsjampans gezonden had, om de Maleyers af te halen, wier vaartuigen de Heer van *Diemen* verbrand had. Dit deed hem de moed vry wat zakken, wetende nu nauwlyx, waar heen zich te keeren.

De Heer Landvoogd taft Cambello aan. Uyt de magt, dit jaar van Batavia gekomen, koos de Heer Landvoogd 400 koppen, om met de zelve Cambello aan te taffen. Het volk landde den 3 April, wierd in 8 compagnien verdeelt, doch onze bevelhebbers hunnen last qualyk gevolgd hebbende, waren oorzaak, dat wy daar klop kregen, en met 19 dooden en 44 gequetten onder den Lieutenant *Hans Magdahn* moesten aftrekken.

De Landvoogd liet ondertusschen 2 schepen voor Cambello, 2 chaloepen voor Lessidi, en verzag onze bezetting daar met een hooge steene borstweering. Daar op trok hy na Loehoe, alwaar hy de bezetting ook tot 50 man vermeerderde.

Laala door Westerman veroverd. Ontrent dien zelve tyd had Capitein *Westerman* Laala veroverd, waar na de Heer Landvoogd naar huis keerde, zyn-

de onderweeg door eenen *Tammetalla* op nieuw verzekert, dat *Kakiali's* vollagen voornemen was, al de nagelen aan ons te leveren, en zyn schulden af te doen. Niet lang 'er na hoorde men, dat *Patiwani* met 17 jonken op Boero, en 12 op Manipa, was aangekomen. Ook dorsten de Hitocësen uititroyen, dat daar mede wel 3000 man tot *Kakiali's* verdediging overgebracht waren.

In deze tyd moest ook de Landvoogd, volgens ontfangen last, met de eerste schepen 250, en met 't schip in September nog 40 soldaaten na Batavia zenden, dat zeer qualyk kwam. Hy lichtte dan de bezetting van Lessidi, en zette die op de 2 jagten, om op die jonken te kruiffen; dog die van Lessidi verzogten ten eersten weer bezetting, die men hen weigerde.

Patiwani kwam eindelyk met zyn 17 jonkjes op Cambello, en zond *Kakiali* een yzer stuk van 4 pond, en tyding van den Koning van Macassar, dat hy hen alle jaar wel hulp troepen toezenden wilde; dog zy moesten hem dan schatting opbrengen, in goud of in jong manvolk; anders wilde hy de vrede, nieuwlyks met den Opperlandvoogd van Indiën gemaakt, om hunnent wil niet breeken. Ook had hy deze 17 jonken gezonden, om haar geluk te zoeken, dog niet, om tegen de Hollanders te oorloggen; ten ware zy de vrugtboomen der Hitocësen vernielden, in hoedanigen geval zy hen tegen de zelve helpen mogten.

Dit maakte den *Kimelaba* zoo stout, dat hy die van Loehoe en Hitocelama dorst vergen, om aanstonds tot hem over te komen, zoo zy zyne uiterste woe- de niet wilden afwagten; haalde 14 koppen kort daar aan op Lessidi, waar in hem die van Erang geholpen, en de lyken zeer mishandelt hadden.

Dit was oorzaak, dat men den 11 May een steene vesting op Lessidi lag, en 50 mannen bezetting onder den Lieutenant *Daniel Rollepot*. Hy had ook de stoutheid van deze vesting den 21 te kollegen aandoen, en 'er fel op te schieten; dog, vernemende, dat de Landvoogd hem met een tamelyke magt in 't korte zou bezoeken, brak hy; na 5 dagen zyn beleg op, en trok met verlies van 30 dooden af. De Heer *Ottens* verbeterde ook deze vesting met een gracht, zuiverde het dorp alom, en maakte, dat men een vry uitzigt had.

Niet lang hier na dreigde *Kakiali* die van Larike en Tapi te zullen komen aantasten; dog daar gebeurde niets, dan dat hy van Manipa, Kelang en Cambello, 70 Malyers gehaald, en die op 't land van Hitoc gezet had.

Men

Men stroomde in September ook uit, dat de *Kimelaba* met 40 Coracora's en 300 man op Wawani gekomen was, om Hitoelama aan te taiten; dog daar kwam mede niet af; dan dat zich de *Kimelaba* den 10 September op Locki vastmaakte, daar in door die van Anin en Laala, die hem reeds aanhingen, ondersteunt zynde.

Ondertusschen verkogt *Kakiali* weer openlyk de nagelen aan de Maleyers, en dorst de onzen wel stout laten weten, dat hy aan de E. Maatschappy de zelve voor 60 Ryxdaalders niet leveren, maar 75 Spaansche realen daar voor, en *Cajooan* en *Baros* aan een kant hebben wilde, alzoo hy niet eer met ons in rust kon leven. De Heer *Ottens* liet hem kort, en goed hier op zeggen, dat hy 't eerste van haar Edelheden verzoeken, en in 't tweede niets doen kon, voor dat men daar wettige redenen toe had, en die hem gebleken waren. Dat hy zoo stout was, sproot daar uit dat hy wist, in hoe slegte staat onze bezetting was alzoo men in 't Kasteel pas 24 man, in staat om de parade by te woonen, en op veel plaatsen manschap van nooden had, die wy hen niet konden byzetten, gelyk die van Haja, Ceramlaet, en meer andere, dezelve te vergeefs van ons verzogten, en ondertusschen geweldig van den *Kimelaba* geplagt wierden.

Des niet te min deed de Heer Landvoogd in October weer de Hongi-tocht, hebbende 36 Mardheykers onder Capitein *Johan Swaris* aangenomen, met welke, en nog 25 soldaaten van Lessidi gelicht, hy Aitahoe di aantastte en verbrandde, en daarenboven nog 3 Coracora's, en wel 50 kleine vaartuigen, ten buit kreeg, waar van zy 'er veel vernielden.

Hy maakte op dien togt ook vrede met die van Caybobo, en verstond by zyne aangiering op Wawani's strand, dat *Kakiali* weer eenige Tsjampans met 30 Orang Kaja's kinderen, en wel 30 bharen nagelen, onder 't geleide van *Iman Ridjali* na Macassar gezonden had, om dien Vorst wederom om hulpe, met opdragt van de landen van Amboina te verzoeken, voorgevende het nu niet tegen ons, maar tegen *Cajooan* en zynen ahang, te hebben.

Om ons ondertusschen weer wat zand in de oogen te werpen, liet hy door zynen *Hboekom*, *Tannmatella*, om schaalen en gewigt verzoeken, op dat hy aan ons de nagelen op Wawani's strand leveren mogt; dog hy verzogt om Spaansche Ryxdaalders, en geen visch-schubben (of dubbeltjens) daar voor te hebben.

De Landvoogd liet hem weten, dat schaal en gewigt op de behoorlyke plaats in onze Logie te Hila waren, en dat,

zoo hy in 't zin had te wegen, hy het daar moest doen; by nader aanhouden stond men eindelyk zyn verzoek toe; om te zien, wat daar af komen zou; doch eer 't zoo verre kwam, vond de Heer *Ottens* goed, dien last weer in te trekken, om dat, zeker Chincefch vaartuig door 3 Coracora's van den *Kimelaba* by den hoek van Ceyt overvallen, en 7 Chincefen daar in dood geslagen zynde, men reden had te gelooven, dat dit alles door *Kakiali's* bestel geschied was. Ook bevond men daar na, dat men zeer voorzigtig gedaan had, alzoo zyn en des *Kimelaba's* toeleg daar in mede niet anders was, dan om een Hollander van eenig aanzien in handen, en daar door *Leliat* weer los te krygen.

Men had in 't begin van 't Westers faizoen zyn Edelheid weer hier verwagt, dog men bequam tyding, dat het dit jaar niet, maar 't jaar daar aan, stond te geschieden, alzoo 'er nu veel volk met de Heer Directeur Generaal, *Philip Lucaszoon*, na Ceylon gezonden was, om Colombo was 't mogelyk te veroveren; dat maar op Negumbo uitquam; alwaar ook die Heer in 't volgende jaar 't leven liet.

Dat gaf dan in Amboina, dat toen by uitnemendheid slegt bezet was, een zeer slegt aanzien, en 't was onbegrypelyk, hoe haar Edelheden die schoone Landvoogdy zoo konden in de waagschaal zetten.

In 't jaar 1640 wierd d' Hr. *Ottens* Ordinaris Raad onder een verband van drie jaaren gemaakt. Ontrent dezen tyd verzogt *Kakiali* al weer om schaalen, ten einde zyne nagelen op Wawani te leveren, dat hy zoo lang deed, tot de Heer *Ottens* goedvond, hem eens in te volgen, voor al om een deel van *Kakiali's* schulden te konnen innen. Hy zond dan den Operkoopman, *Simon Domker*, den 21 Januari met een jagt derwaards, om de zelve niet aan land, maar aan boord te ontfangen, dat buiten *Kakiali's* bestek liep; doch hy leverde daar op ook maar 15 Bahara's, en wilde toen duizend Ryxdaalders, of des Landvoogds groote goude keten, te leen hebben, om de nieuwe nagelen in te koopen. Dit wierd hem afgeilagen, en daar op met de verdrre leverantie ook opgehouden. Hy zeide ons toen ook rond uit, dat hy hulp van Macassar, niet tegen ons, maar tegen zyne vyanden op Hitoelama en Ceram, verzogt had.

Niet lang daar na verscheen hier van Batavia een Vloot van 8 schepen, waar van 'er drie na Banda moesten vertrekken. Met de zelve kwam weinig hulpe; dog de schrik, die men egter zoo daar over, als over de slegte tyding van geen ontzet uit

1640.
en 't ant-
woord.
Zyn ver-
dere toe-
leg, en
bedryf.

De Heer
Lucas-
zoon na
Ceylon.

Daar
de onzen
Negom-
bo vero-
verden.

De Heer
Ottens
Ordinaris
Raad ge-
maakt

Nieuwe
strekken
van Ka-
kiali ver-
delt.

Ma-

1640. Macassar dat jaar te wagten, gezet had, was oorzaak, dat *Kimelaba Loehoe* de vrede verzoeken liet, hoewel daar na, by 't verfehynen van 3 jonken op Manipa, en 4 vaartuigen met 200 man op Boero, klaar bleek, dat hy dat niet in den zin, of ondertuffchen andere gedagten gekregen had. De Heer *Ottens*

Kimelaha Loehoe's geveinsd verzoek om vrede ging in Maart daar op met de *Hongi* weer uit, meinende *Kimelaba Loehoe*, volgens zyne belofte, te zullen vinden, maar hy fchoot hem op, en zond zyn kat, nu de vreeze wat over was. Hy flak dierhalven na *Kahoela* over, en hoorde daar van *Imam Swakki*, dat de vyanden het dorpje *Koli* op *Kelang*, in de affche gelegd hadde.

De Heer *Ottens* gaat met de *Hongi* na *Bonoa*. Hy zond daar op 18 *Coracora's* na *Bonoa* om den *Sengadji*, die nu onzen vriend, en met *Imam Lanaroe*, die zich tegen hem aankantte, in gefchil was, te helpen, die na een lichte fchermutzeling, wat later voorgevallen, vermeerderd wierd. Hun aecoord met ons ziet men in dit gefchrift.

In den jare onzes Heeren Jezus Christus op den 16 dag der maand Majus A. 1640.

't Con-
traft met
hen ge-
maakt.
Hy, Pieter de Goyer, *Koopman*, ende *Jan Oetgenszoon*, *Capitein*, in den name van de Heer *Gouverneur*, *Jan Ottens*, ende alle *OrangKaja's*, *Oelifiwa's* en *Oelilima's*, van 't land *Ambon*, met den *Sengadji* *Leffidi*, ende den *OrangKaja* *Sengadji* *Bonoa*, *OrangKaja* *Hätib* *Lanoero*, *Tama-cla* *Meti*, en *Tama-cla* *Mariket*, hebben dit getekend, ende met eede bevestigd 't naartvolgende.

Eerftelyk, *Hätib* *Lanoeroe*, ende alle die van zyne zyde, hebben voor ons *OrangKaja's*, *Oelifiwa* ende *Oelilima*, *mitsgader* de *Hamba* *Radja* *Longa*, *Birahi*, ende *Kaitsjili* *Singalari* beloofd, dat wy den *Kimelaha*, *Capitein* *Hitoe*, *Cambello*, *Oeli* *Anin*, *Oeli* *Laala*, *Henneteloe*, *Affahoedi*, *Erang*, ende alle wie den *Prins* van *Holland*, ende den *Konink* van *Ternate's* vyanden zyn, niet aannemen, nog eenig gehoor geven zullen.

Ten tweeden, wy zullen die van de *Papoewa's*, *Hatoewe*, en *Tolemata*, in onze negerye niet admitteren; nogte ietwes aan haar geven.

Maar wy zullen den *Sengadji* van *Bonoa* helpen gelyk getrouwwe *inwoonderen* des *Eilands* *Boano*, en als de Heer *Gouverneur*, ofte des *Koninks* van *Ternate's* gezant, 't zy by dage, 't zy by nagte, by den *Sengadji* *Boano* komt, om *Coreoren*, ofte volk te eiffchen, om de *Oelifiwa* en *Oelilima* te volgen, wy zullen het naarkomen.

1640. Ende daar na, indien *Hätib* *Lanoeroe*, met de zynen, alle deze voorftaande accoorden niet naarkomen, zullen dan alle de volkeren met de dood geftraft werden, zonder meer pardon te geven, alle baare goederen zullen verbeurd zyn aan de *Oelifiwa's* ende *Oelilima's*, ende alle baare thunen, ende landeryen, zullen voor den *Sengadji*, ende de gene die hem volgt, vervallen, aldus hebben wy dezen brief gefloten. Was geteekend, *Pieter* de *Goyer*, *Jan* *Oetgerszen*, en uit naam van alle de *OrangKaja's* *Joan* *Pays*.

Men lag ook een houtte *Baricade* met eenige bezetting in *May* op *Affahoedi*, om te beletten, dat *Kimelaba Loehoe* dit niet mogt verfterken, gelyk men zeide zyn voornemen te zyn, alzoo die plaats zeer wel voor hem gelegten was; enook, om de naafte dorpen in toom te houden.

Met de eerste van hier in dit jaar vertrokkenne fchepen waren 1400 bhaar nagelen afgefcheept; doch men gift, dat wy nog maar de helft van dat gewas bekomen hadden; alzoo men tyding kreeg, dat *Macassar* alleen wel 300 bbaar daar van gekregen had.

In dit jaar voorzag de Heer *Ottens* de *Kafteels* gragten van behoorlyke *mura-* verbeten gen, om alle inkalving dus te beletten.

Die van *Oeriën*, en van *Liffabatta*, *Oeriën* en *Liffabatta*, quamen de 9 *Juni* tot onsover, tot welke laafte die van *Leffidi* veel gedaan hadden.

In deze tyd zocht *Madjira* zich in de gunft van den Heer *Ottens* in te wikkelen. Hy quam by zyn *Ed.* in de zelve maand op *Caybobo*, en wift zich zoo aangenaam by hem te maken, dat het den grond gebaand heeft, om hem naderhand tot *Kimelaba* te vorderen.

De *Kimelaba* verzogt al weer om vrede, dog dat hy en *Kakiali* niet minder in den zin hadden, bleek ons uit een bericht, dat *Ridjali* 't land van *Amboina*, door 't aanbieden van *Hitoe's* aarde en eenige nagelen, alzoo goed als overgegeven had, en dat men nu maar wat tyd, en uiffel zocht, tot het ontzet van *Macassar* komen mogt.

Men omving ook in deze tyd *Hitoe-lama's* vefting met een houtte *pagar*, waar in een bezetting van 40 man onder den *Capitein* *Licutenant* *Jan Oetgerszoon* gelegd wierd.

Men belafte ook de dorps-Hoofden hier rondom zich te verfterken, alzoo 'er op *Wawani* een flegte pot voor hen te vuur was.

In deze tyd viel ook *Toelocabefi*, *OrangKaja* van *Capaha*, de onzen af, dat men oordeelde uyt jaloezy over dit verfterken der dorpen gefchied te zyn.

Mad-

44- *Madjira*, die reeds niet quilyk by de Heer *Ottens* stond, maakte zyn hof daar nog meer, toen hy die van *Anin*, *Laala* en *Affahoodi* tot ons deed overkomen, zoo dat op *Hoewamohels* Ooif-zyde niet, dan *Locki*, *Kimelaba* *Loeboe's* zyde noch hield. Hy deed ons buiten dien nog verfehede dienften, die te dier tyd groote blyken van zynen yver voor ons gaven.

De *Kimelaba* met *Kakiali* vry verlegen, dat zy dan van deze, dan van gene dorpen verlaten wierden, vonden goed ten derde-maal een gezant na *Macassar* te zenden, en *Imam Towale* daar toe te verkiezen. Men zond, om hem te aangenamer te maken, twee vaartuigen met nagelen, en een ernstige bede daar nevens, om den Koning te bewegen dog voor den Gods-dienst, die nu hier in 't uiterfte gevaar was, te zorgen; en of dit nog niet genoeg was, *Djouw Loeboe* ging zelf op een byzondere *Coracora*, met een klein gevolg van vrouwen en kinderen den 24 September mede, om aan dit werk wat meer gewigt te geven.

Towale, op *Macassar* gekomen, be-woog dien Koning wel, om toezegging van zyn hulpe aan de *Hitoeëfen* te doen; dog deze stelde dit zoo lang uit, tot hy zynen gezant eerst weer t'huus hebben zou. *Kimelaba* *Loeboe* kreeg zulken goed be-scheide niet; maar wierd na zynen Koning gewezen, om zyn eigen landen tegen de *Hollanders* te verdedigen.

Terwyl wy met onze bezetting, die zwak was, niet veel konden uitrengen, liet de Heer *Ottens* eger niet na den vyand met onze *Coracora's* allen afbreuk te doen, om op die van *Alang*, *Liliboy*, en in de bogt van *Caybobo* te rooven; dog dit veroorzaakte, dat die van *Alang* en *Wakkasihoe* het dorp *Tupi* overrompelden, en veel gevangenen van daar voerden.

Die van *Caybobo* en *Tomilhoe* verzogten in *October* om eenige bezetting, en die van *Amblauw* vergiffenis van de moord, aan den onzen in jaar 1635 bedreven, biddende ons daar weder eenig volk te leggen. Men gaf de laatsten, na verloop van tyd, en betoonde preu-ven van trouw, een Corporaal met een foldaat.

Die van *Oeriën* verzogten al mede om bezetting; maar men kon hen nog niet helpen. Dit laatste dorp wierd in *Februari* 1641 door *Kakiali* beleget, en zoodanig met vier vastigheden benaauwt, dat zy het niet lang konden houden, al-zoo zy van binnen gebrek van levensmid-delen, en water, hadden.

Men zond hen 2 jagten en 11 *Coracora's* tot ontzet; dog die konden, al-zoo 't daar nu een lager wal was, niet by hen komen; hoewel men, na dat wy in

Maart 6 schepen, 20 *Coracora's*, en 3 *Compagnien* soldaten tot bystand beko-men hadden, den vyand opfloeg, hen ontzette, en *Kakiali* dwong den 14 zeer verward, met agterlating van veel vaandels, bassen en geweer, de vlugt te nemen; durvende ons nog wel doen we-ten, dat hy 't niet tegen ons had, maar tegen die van *Oeriën*, die hem daar re-den toe gegeven hadden; een onbe-schaamde Moor, die ons zeggen dorst, het tegen ons niet te hebben, en noch-tans openbaar tegen ons in 't veld quam.

Deze nederlaag was ten minsten van die uitwerking, dat *Toelocabefi* zich met ons verzoende, belovende zyn best te doen, om *Kakiali* ook tot vrede te be-wegen, dog wat staat is 'er op de *Moo-ren* te maken? dewyl alles maar op vein-zery uitkomt.

In Maart quam *Kimelaba* *Loeboe* ook weer in *Amboina*. Hy bragt 10 jonken ten handel mede, behalven welke noch 10 andre op *Manipa* quamen, met wel-ke verenigt, en nog van 7 *Coracora's* begeleid, liep hy juist 2 van onze jagten in de mond. Zy ontliepen dezelve zoo veel zy konden, maar de onzen jaagden hen in de Rivier van *Ajer Mira*, en boor-den 4 van hun voornaamste jonken in de grond, terwyl de *Kimelaba* over land na *Cambello* raakte.

Die van *Manipa*, ziende hoe slegt de zaaken van den *Kimelaba* stonden, ver-zogten de onzen om bezetting, en vooral die van *Toeban* en *Tomilhoe*, om die van *Tomoevaro*, en *Maffavoy*, tot re-den te brengen. Men nam hen in gena-de aan, en gaf hen vryheid, om een kleene itene vastigheid op te werpen, 't welk de andren ziende, quamen zy me-de tot ons over.

In Juli ging de Heer *Ottens* de kust *Hitoe*, en *Hoewamohel*, met de *Hon-gi* weer bezöeken, om de noodige be-zetting hier en daar te verzorgen.

Ook liet hy *Kakiali* door *Toelocabefi* ne ver-weer ondertasten, om af te komen; dog al zyn antwoord was alleen gerigt, om tyd te winnen.

Men zond dan een jagt, om op de stranden van *Wavani* vyandelykheid te plegen; hoewel het weinig om 't lyf had.

Die van *Hatoeaha*, die zig nog aan onze zyde hielden, kregen toen ook een houte vastigheid, om de nabyelegene dorpen in haar pligt te houden, en hen ook te beschermen.

Den 27 May stierf Capitein *Wester-mans*, een dapper en zeer geoëffend man in deze gewesten, die de E. Maatschap-py veel dienst gedaan had.

By de t'huiskomit van den Heer *Ottens*

1641. van zyne togt op den 21 Juli, bevond zyn Ed. de West-gordyn aan de binnen-zjde, waar op veel lage huizen waren, meest ingefort, waarfehynelyk door den regen. Men had hier door alleen een foldaat, dat weinig was, verloren; en niet lang daar na volgde ook 't ander deel van die gordyn.

Slegte
ftaat des
Katteels.

De Heer
Ottens
dood.

Na dien tyd wierd de Heer Landvoogd lamagtig; ook brak de wond, in 't jaar 1637 voor Lucielā door een vergiftige Calloway bekomen, weer op, waar door zyn Ed. geheel met de neus in 't bed, en op den 14 Augusti 1641 aan zyn einde raakte. De E. Maatschappij verloor aan zyn Ed. een wakker dieenaar.

De Heer
Dumkens
word
voorzit-
ter.

Hy was de eerste Landvoogd, die in Amboina stierf. De Raad vond goed den Opperkoopman, den Heer *Simon Domkens*, voor eerst als voorzitter aan te stellen, en den Opperkoopman, *Wouter Seyroy* aan 't Katteel, tot het waarnemen van 's Compagnies handel en ommeslag te ontbieden, en om by voorraad tweede der Landvoogdy te zyn.

Ridjali
verbrand
eenige
dorpen
op Hitoe.

Inam Ridjali, onlangs van Macassar weergekomen, en zig veel beter op den degen, als op den Coraan verstaande, liep met 5 a 600 man de dorpen Senalo, Pellifa, en Eli, op den 25 Juli af, verbrande de zelve, en vervoerde het volk na Wawani, om te beletten, dat zy *Cajaan* niet mogten toevallen.

Kimelaha
Loehoe's
verrich-
ting op
Wawani.

Djourw Loehoe, die kort te voren op Wawani geweest was, om de zuster van *Ridjali* ten huwelyk te verzoeken, had daar 170 Macassaren gelaten, met last, om dat strand te versterken, gelyk zy daar zedert veel overlast aan andren deden.

Larike
door Ka-
kiali o-
verrom-
peld.

Kakiali tastte Larike den 10 Augusti met 800 man aan, veroverde het by een schiclyke overrompeling, en verbrandde daar alles. Ook zond hy weer eenen Tamalefi, OrangKaja van Wakal, na Macassar, om dien Koning nu vooral, dewyl de Landvoogd dood, en onze staat nu op zyn zwakte was, om hulp te verzoeken; zynde dit gezantschap ook door een Moorsehen Paap, *Mayloan* genaamd, ondersteund.

Ondertuffehen waren 'er op Goram, en Ceram Laoet, veel Macassarfehe, Javaansehe en Maleytfche vaartuigen gekomen, die daar hare lading met nagelen kregen, en op Goram zekeren Onderkoopman, die met zyn jonk en huisgezin als vryman na Amboina, om daar te woonen, vertrok, vermoord, zyne goederen weggeroofd, en zyn vaartuig aan die van Ceram-Laoet gegeven hadden.

De Heer
Caan elf-hier 4 jaaren en ontrent drie maanden by

uitnemenheid wel geregeert had, quam de Heer *Antoni Caan*, Ordinaris Raad van Indiën, en gewezen Landvoogd der Moluceos, met het fchip Grol den 20 Februari 1642 hier, om hem als elfde Landvoogd, en bestierder van Amboina op te volgen.

Hy bragt brieven van Koning *Hbamza*, zoo aan *Kakiali*, als aan 's Konings onderdaanen op Hoewamolhel. *Kakiali* dorft zyn brief uit Hila's Reduit niet afhalen, om dat het fchip Grol zyn strand van Wawani bezet had; maar *Madjira*, en de drie Loehoeensehe OrangKaja's, haalden de hunne aan 't Katteel af, en beloofden die aan de andre dorpen te zullen zenden.

Men hoorde ondertuffehen sterk van de Macassarfehe onderstandt spreken, 't geen oorzaak was, dat men 24 Coraora's verzamelde, en de zelve in vier smaldeelen tuffehen Hitoe en Loehoe op deze Vloot kruiffen/deed, om, zoo zy komen mogt, ten minsten te beletten, dat zy den vyand eenigen dienst doen, of die van Caybobo eenige levensmiddeelen op Wawani brengen mogten. Om 'er te meer ontzag aan te geven, had men den Heer *Cornelis Willemszen van Outboorn*, Opperhoofd van Lariké, als Hoofd over 't eerste smaldeel, den 13 Maart aangestelt.

Eindelyk daagden 3 vaartuigen van de langverwagte Vloot van Macassar op, die te Tomahoe op Boero aangekomen waren. Daar na verfchenen 'er ontrent den droogen ryft-hoek (of by Siel) aan Hoewamolhels einde, 26 in 2 smaldeelen, het eene van 17, en 't andre van 9 vaartuigen, verdeelt, waar van 't eerste na Wawani, en 't ander na 't strand van Lebelehoe liep. Het fchip Grol, hen in 't gezigt krygende, liechte 't anker, en liep na hen toe; doch kon 'er zoo weinig by komen, als onze Coraora's, die 's nagts te voren door een storm verftrooit waren.

De Fluit Broekom liep daar op van Hila mede na haar toe, al 't welke sehoon 'er sterk op die vaartuigen gefehoten wierd, niet belerte, dat zy ider op de plaats, daar zy 't na toe hielden, ten anker quamen.

Grol, 's avonds weder voor Wawani gekomen, beschoot die jonken heftig. De 9 andere op Lebelehoe wierden door der onzen fel fehieten meest vernield, die 'er 2 van bequamen, en de verdre op Wawani meest bedorven hebben.

Men verstond daar na, dat de Hoofden van deze vaartuigen, of Mossi-Vloot, de Crains (of Princen) *Bondanomma*, *Moliran* en *Menappa*, 's Konings broeder, en *Dayn Bolecan*, waren. *Kakiali* riedt hen al hunne ryft boven in zyn

De 1.2.2
voogd
1642.

Koni
Hhamz
brieven

Corac
ra's teg
't Mac
faars o
zet uit
zond

En
die V
door d
onze o
fangen
wierd

Desz
Hoorf
door h
kiali
leid.

ne vesting op Wawani te brengen, zy deden 't ook; dog zagen te laat, dat dit een groote mislag, en dat hy nu meerter van hen allen was.

De Heer Landvoogd *Caan*, voor Larrike, en Oeriën bekommert, versterkte deze dorpen met 10 man.

Ondertuffchen liet *Kakiali* die van Hila tot den afval nodigen, of, zoo zy dat niet deden, wilde hy hen komen verwoesten; waar op zy, niet geneigd dat af te wagten, na Hitoclama weken; maar dit dorp heeft hy den 28 Maart met 1000 man aangetaft: Men had door eenige Lochoeneef Orangkaja's, van dien toelg verftendigt, wel om meer bezetting aan 't Kasteel verzogt, dog niet bekomen, dat den vyand gelegenheid gaf hen gemakkelijker te overvalen.

De Macaffaarsche Veldheer, *Dayn Bolecan*, toonde een witte vlag, denkende onze vesting te gemakkelijker te zullen naderen; dog de onzen 18 man (waar van de Sergeant, *Rogier Janszen* noch ziek was) sterk, hem niet vertrouwend, loften een stuk gefchut op hen, waar door een geheele rey palliffaden van de vesting om verre viel, dog zy wierden metter haast weer in ordre gebragt.

Dit gaf egter de Macaffaaren, ziende de flegte gefeldheid dezer vesting, moed, om dapper aan te vallen, ja zelf om de stukken of by de trompen te vatten, of 'er troppen om te werpen, om die zoo meester te werden; maar zy wierden van de onzen, die met steenen, in plaats van kogels, fchoten, zoo manhaftig ontmoet, dat zy Hitoc Lama, na 2 vergeeffe dog felle stormen, verlaten moesten, koelende in 't wegtrekken hunnen moet met het quartier van *Cajoan* in brand te fteken, en 3 sehoone bassen van hem weg te nemen.

Daar na legerden zy zig boven aan de Rivier, en aan de voet van den berg, om den weg naar 't Kasteel te bewaren; tot dat zy, de Coracora's onder de Heer *Cornelis van Outboorn* van Hila ziende kominen, na Wakal de vlugt namen, latende hun dooden en gequetfien in 't bosch leggen.

Kakiali en *Patiwani* waren egter aan den berg gebleven, om te beletten, dat 'er van 't Kasteel geen ontzet komin mogt; dog de Landvoogd zond een tambor met 12 soldaaten, 9 Amboineesen, en 12 slaven, alle wel gewapend, na Hitoclama, die, by de vleder-muizenkuil den tremmel wakker staande, zulken schrik in hen bragten, dat zy alle de vlugt namen. Daar op quamen de onzen uit, en bragten elf koppen binnen.

De Heer *van Outboorn*, daar geen vyand meer vindende, vervolgde hen langs

strand, agterhaaldez by Mofappal, en Senalo, daar hy landde, kreegze noch beter by de groote Rivier van Hila, en nam hen al het geroofde af; zoo dat de Macaffaaren hier een flegte intrede deden, waar over zy met *Kakiali* in hooge woorden geraakten. Zy, hier door egter den moed niet verliezende, dreigden Hitoclama andermaal met ineervolk aan te tasten; dog, om dit te beletten, werd op verzoek van *Tanibitoemessen*, of *Cajoan*, die zelf aan 't Kasteel was, 't fchip *Revengie* met meer inanfchap toe bezetting derwaards gezonden, dat wel wat schrik onder den vyand gaf, maar egter niet belette, dat 'er op Hila nog verfehede lichte fchernutzelingen voorvielen. Ook trachtte *Moebot*, een Mengeaber, *Toeloecabesi* te dwingen, om onze zyde te verlaten. Hy was wel sterk van volk; dog *Toeloecabesi* had Mamalo, daar hy zig onthield, zoo vast gemaakt, dat hy niet verder aan hen dorit tornen, alzooveelen van de zynen hier en daar in de voetangels raakten.

Men hoorde toen ook, dat 'er op Roemah Ite nog 7 Macaffaarsche vaartuigen gekomen waren, waar op wy ten eerften 4 jachten uitzonden, die 'er 2 van in de grond boorden, en de 5 andre op Tomoewara in de Rivier jaagden; zonder dat zy hen verdre afbreuk konden doen.

Daar op verfehen de Heer *Gerard Demmer*, Extraordinaris Raad den 23 Maart dezes jaars 1642 in Amboina, om den Heer *Caan* af te lossen, zoo zyn Ed. tot langer verblyf mogt ongenegen zyn; dog zyn Ed. vond goed nog eenige maanden de regeering aan zich te houden, tot dat de Macaffaaren wat verder mogten gedempt, en hy in staat zyn, om dit bestier in meer rust over te geven.

In April vertrok de Heer *Wouter Seroy*, Opperkoopman, en Hoofd der kust Hitoc, als President na Ternate, werdende op Hila door den Heer *Cornelis van Outboorn* vervangen; gelyk op Larrike de Koopman *Wybrand van Schagen* in zyn plaats quam.

Die van Noeffanivel en Hatve, na de overzyde in hunne thuijen gegaan, en aldaar door eenige Macaffaaren, die de zelve beroofden, vry fel aangetaft zynde, quamen met 4 hoofden, en een gvangen weerom, die ons wift te zeggen, dat uit de jonken op Wawani verbrand, maar 17 lasten ryft geborgen, en op Wawani gebragt waren, daar alle kost nu schaars en zeer dier was.

Den 6 May quamen de Orangkaja's van *Polematta*, *Sepa*, *Radja Timor*, *Radja Salkay* zig met de E. Maatfchappy verbinden, waar op ider een grauwen hoed en een vlag kreeg.

1642.

de Heer van Outboorn.

Vergeeffe onderneming van Moehot.

Komst van de Heer Demmer.

De Heer Seroy als President na Ternate.

Voorval met de Macaffaaren.

Verbond van die van Hatoewe, en andre Ceramfe dorpen.

1637. Konst van de Macafsaarische jonken op Hatoewé. Ondertuffchen groeide de magt der Macafsaaren nog al aan, niet tegenstaande wy nog 3 jonken, met Zagoe uit het Oosten gekomen, verbrand hadden. Het gerugt liep, dat 'er veel jonken op Ceram, en Goram waren, die niet dorsten afkomen, om dat zy van de flegte intrede hunner makkers gehoord hadden. Het getal, dat alleen op Hatoewe in April gekomen was, wierd op 30 Macafsaarische jonken begroot, en men zeide, dat zy alleen na ordre van den *Kimelaha* wagtten, om op Erang en Cambello te komen.

Baros ontrouw. Ontrent dezen tyd begon de meeneedige schelm, *OrangKaja Baros* ons volk op Mamalo tot verraad aan te zetten, en te raden *Kakiali* om vergiffenis te gaan bidden, dat by eenigen, maar niet by allen doorging. *Toelocabesi* wilde ook de gevlugte Macafsaaren op Telleboan niet aantaffen, schoon hem dat door de onzen aangeraden was.

Kakiali, hier kennis van gekregen hebbende, zond deze Macafsaaren veel ammunitie van oorlog, waar door die van Capaha en Mamalo verder aan het wankelen raakten, zoo verre dat zy met ons volk, van 2 daar ontrent leggende jagten, en van de *Coraeora's* van den vaandrig *Cornelis Danen*, niet meer wilden spreken.

Eindelyk, na dat de inwoonders van Telleboan, hun dorp verlaten, en 200 Macafsaaren zich daar nedergezet hadden, aan welke *Kakiali* nog 130 Inlanders en 30 Macafsaaren toezond, zoo viel *OrangKaja Baros* met die van Mamalo geheel van ons af, en liepen zamen tot de Macafsaaren over. Daar op gingen beide de Heeren Landvoogden, *Caan* en *Demmer*, in May met een fchip, om alle buiten-bezettingen te bezigtigen. Zy vonden die van *Lessidi* zeer iverig, die zy derhalven met kost en ryft wel versterkten; hoewel 'er veel meer aan *Loehoe*, en *Hitoe Lama*, gelegen was. Men had toen ook een aanlag op *Maffalyn* voor, die men den 28 zegt uit te voeren; dog hy had het gevolg niet, dat men zich verbeeld had.

Vergeefse roeleg op Maffalyn.

Kimelaha Loehoe's huwelyk. *Kimelaha Loehoe*, die nu eenigen tyd op Wawani huis gehouden, en aldaar *Kakiali's* zuster getrouwd had, weer t' huis gekomen zynde, taste met 1000 koppen, zoo *Ternataanen* als Macafsaaren, op den 4 Juni Laala aan, verbrandde het buitenste dorp, en dreef het volk alleen tot onder onze vastigheid, zoo dat het hen meest om Laala's schoone rysvelden, en Zagoeboffchen scheen te doen geweest te zyn. Nogtans bewerkten zy hier door, dat die van Anin, en Lawail den *Kimelaha* toevielen. *Madjira* dreigde dit te zullen wreken, zeggende, dat die dorpen onder hem stonden.

De Heer *Caan*, die hem hier mede 16 Del. Caan jeger Cajo fcher begon liet, gierde ondertuffchen op *Hitoe Lama* aan, bestrafte die *OrangKaja's* over de bloohtigheid, by de jongite verovering der Macafsaaren daar ontrent gebleeken, vooral gaf hy *Cajoan* over zyne malle voorilagen, van na Batavia om een grooter Vloot te gaan, wakkere neepen en scheuten, zoo dat die man zedert in verre na zoo goed Hollands niet, als wel te voren, geweest is.

Toelocabesi, afgeroepen om van de gemene zaaken te spreken, weigerde te komen, zeggende vlak uit, dat hy zig onzydig tulichen ons, en *Kakiali* dragende wilde.

De Heer *Caan* gelastte te dier tyd ook Hit ma y fterk een gragt, 7 voeten breed, rondom de vesting van *Hitoe Lama* te maken, op dat zy zoo veel minder zouden te vreezen hebben.

Ontrent dezen tyd stierf *Andrea de De Soysa*, Koning van Noeffanivel, in wiens plaats zyn broeder, *Thomas de Soysa*, Kon van fanij broe verv gen. Die Ryx ders moe felle quam; een man, die onzen Staat op verre na zoo wel niet genegen was, als zyn doorbroeder; alzo hy pas na zyne aantelling de gezanten van Wawani in zyn huis ophield, en met hen heulde. In den Land-raad daar over aangefproken zynde, gaf hy tot antwoord, dat dit volgens 's lands wyze, om de rouwpligten af te leggen, gefchied was; om dat die van *Hitoe*, en *Noeffanivel*, van oudsher goede vrienden waren; even of lykpligten ook by vyanden van den Staat moesten waargenomen, en behoorden verschoont te werden. Men vond ook goed hem te verwyzen, om borg voor 1000 Ryxdaalders te stellen, en een preuve van zyne trouw door 't aanvallen van den vyand te geven, dat by hem wel aangenomen, maar niet volbragt is. Ja 't was zoo verre van daar, dat 'er tegen hem, en de *Hboekom* van *Hative*, weer nieuwe klagen inquamen, dat zy kennis gehad hadden dat die van *Hitoe* met die van *Liliboy* en *Alang* zamenfpannden, en dat zy die gezanten van *Liliboy* wederom gehuisvelt hadden, waar op dien *Radja* gedoemt wierd, die boete van 1000 Ryxdaalders aan gongen, kleden, goud, &c. aanfonds op te brengen, en *Gaspar de Freitas*, *OrangKaja* van *Hative*, wierd aanfonds afgezet, en door *Joan Pays*, tweede van dat dorp, en *Secretaris* van den Landraad, vervangen. Dit was, gelyk hier na blyken zal, een zeer flegte ruiling, daar in bestaande, dat men een botten verrader afgezet, en een schrandren doortraptten schelm, die in zyn gangen niet na te gaan was, in zyn plaats geteld had.

De Macafsaaren, ziende dat zy voor de De geld caffa toe-mon Amboincefen vegten, en nog geld

542. toegeven moesten, wilden zy nagelen hebben, en dierhalven sehandelyk bedrogen waren, begonden te morren, en met den *Kimelaha*, en *Kakiali*, over hoop te raken. Dit bragt veel Inlanders tot omzigtigheid, en die van Cambello zoo verre, dat zy vrede met ons maakten. Het gefchrift, daar van opgefteeld, luid aldus:

Na dat gecommiteerde afgezanten der negeryen Cambello, Maffalyn, Erang, Maula, 't Eiland Kelang, Hatocpoeteh, Affafoedi, Laloceta en Hakeks, bimen 't Kasteel, bevrédiging en fiffing van oorlog, by de Ed. Heer Gouverneur, Antoni Caan verzogt hebben, zyn bun alle vorige contracten, inzonderheid 't laafte in den jare 1638. tuffchen den Ed. Heer Gouverneur General, Antoni van Diemen, ende de Ed. Heeren Raaden van India ter eenre, en den Koning van Ternate ter andre zyde befloten, voorgelouden, waar op naar verfebeide vryndelyke discoursen, alzooverklaaren gemagtigd te zyn om alles af te handelen, gevolgd is, dat zy beloofd hebben het nevenslaande ofte voorgaande contract naar te komen, ende op haar Wetboek, of den Moshhaf, gezworen hebben, al met den aldereerften, zoo haast zyn Ed. voor Cambello komt te verfebynen, op een bequame plaats naar ons gelieven, een huis en fterkte te zullen bouwen, en te willen inruimen, de vremdelingen wegschaffen, den handel verbieden, en dezelve nimmermeer aanbouden, den Kimelaha, en zyn aanbank, verwerpende, alle haar gefebut, en oorlogs-gereedschap, dat nog in de bovenfle negeryen is leggende, benden in onze bevaringe brengen, en wyders alle de Giroffel-nagelen, die in toekomende te innen ftaan, in des Compagnies magazyn, mits betalende de beftelde prys, zullen gebragt werden.

Waar tegens de Ed. Heer Gouverneur voornoemd is belovende, dat bun luiden voor alle overlaft, die de vyandender Ternataanfche en van de Nederlandfchen Staat zoude mogen in het werk fteflen, wil befchutten, en wyders verzorgen, dat in al haar gerechtigbeden voorgelaaen werden.

Gedaan in 't Kasteel Victoria den 20 Augustus 1642. na de geboorte Christi was getekend OrangKaja Maynenc, 't merk van Lelechatocleffi, OrangKay Sabandar, 't merk van Waylchoe, OrangKay Naula, 't merk van Hiclipatti, OrangKay Kelang, 't merk van Kakca Paffi, OrangKay Honti, 't merk van Tamma-etta Oewer, OrangKaja Affafoedi, 't merk van Latoc Tahaketa, OrangKay Tahaketa.

De Macaffaaren, ziende, dat ider zich

zelve maar begon te bewaren, en vreedende, dat het eindelyk wel op hun kop kon aankomen, vergaderden hun volk van alle kanten bycen, gelyk zy ook de zoo maa, die zy op Locki hadden, mede na Wawani riepen, die hunne vaartuigen wel een halve myl over land fleepen moesten; ook zyn daar by die Macaffaaren, die in Mamalo gelegen hadden, gekomen, die van ider huisgezin aldaar een halve Ryxdaalder tot een reispenning verzocht, en zoo met 7 vaartuigen de te rug-reis na Macassar ten eerften voortgezet hebben.

Den 24 Augustus vertrokken beide de Heeren na Cambello, om te zien, of die ingezetenen het regt met ons meenden, om de gemaakte artikelen van vrede na te komen; doch zy vonden hen volftandig in die beclofte, gelyk zy aanstonds de vastigheden overgaven; doch men vond, by 't intrekken van ons volk, nevens die van Lefidi, ontrent de agterfte borftweering nog vremdelingen, die tegenftand boden, doch daar uit, en in 't bosch gedreven wierden. Men hield allen de zee-vefting, vrwoeifte de vrede onmoodige werken, en maakte een woonhuis en noodige bateryen by de fterkte. Ook had men op een bergje na 't Zuiden een fterkte gemaakt, die met fteen en aard opgevoerd, en met eendak voorzien was.

Kimelaha Loehoe, noch op Maffily zynde, en nu wel ziende dat de zaken met hem ook na 't einde liepen, zoo hy in tyds niet toezag, quam op onze vermaning eindelyk af, vervoegde zich in de vefing van Cambello by de twee Heeren Landvoogden, en maakte daar zyn vrede met hen; belovende zynen Koning, en ons getrouw te zyn, en de contracten na te zullen komen. Hy vertrok daar op, en wierd in 't henen gaan met eenige musquetfchooten vereerd.

Alles nu op weinig na dus verre herfteld zynde, zoo vertrokken de beide Heeren na 't Kasteel, alwaar de Heer *Gerard Demmer*, gwezen Advocaat Fiffcaal, en Extraordinaris Raad van India, den 13 September 1642, als twaalfde Landvoogd, en befierder van Amboina, voorgelst werd, terwyl de Heer *Caan* nog dien zelve dag, na zeven maanden regeerens, met het fchip *Revengie* en 2 jachten na Batavia vertrok.

De Heer *Demmer* begon zync regeering met fchyn van meerder ruft, doch men had nog zulke redenen niet om zich te verblyden. De tyd zal leeren, dat alles maar met een Moorfsche geveinftheid verricht was, immers zoo lang 'er *Kimelaha's* met de gewoone macht waren, kon het quaad in den grond niet ophouden; maar wél voor een tyd verborgen kon.

1642.

Zeven Macaffaarsche vaartuigen keeren na Macassar.

Cambello in bezit genomen.

Kimelaha Loehoe verzoent met ons.

De Heer Demmer A. 1642. twaalfde Landvoogd.

Reden, waarom men hier nog in geen ruft leven kon.

1642. werden; men zal zien dat alles ook maar geschied is, om tyd te winnen. Het is ook zeker, dat zoo men voor veel jaaren gedaan had, dat men naderhand heeft beginnen in 't werk te stellen, dat is,

de regeering der vier Hoofden af te schaffen, en de *Kimelaba's* te doen t'huis roepen, men had al voor geruimen tyd hier geruit geleest.

V Y F D E H O O F D S T U K.

Eerste verrichting van den Heer Demmer, na Hoewamohels bevredeging. Een Reduit op Cambello gelegd. Vertrek der meeste Macassaaren. Sibori Bapa gaat als gezant na Macassar. Kimelaha Lochoe, en Tehelia, aan 't Casteel. Des laatste verrichting by Kakiali. Vaartuigen der Macassaaren op Telleboan. Nieuwe nagel-instruïtie aan de kooplieden op de compoiren gegeven. Koning Hhamza's dubbelhartigheid uit verscheidne brieven gebleken. De Onderkoopman Comans op Manipagelegd. Madjira na Ternate ontboden. Nau, en Binau veroverd. Gansch Hoewamohel bevredegd. De Heer Demmers t'huis-komst over Kilangs gebergte. Voor-advys van 'z ontzet onder den Heer Caan. Klagen over den Pati van Cambello. Net berigt wegens de Macassaaren, &c. en van Kakiali. A. 1643 ontmoet de Heer Demmer de Vloot van de Heer Caan by Boero. Die hier als Super-Intendent, &c. van de Oost komt. Kimelaha Lochoe, met zyn geslacht, ter dood gevonnist. Madjira, en de Orang Kaja's, na Ternate ontboden. Verraad op Cambello ontdekt, en de schuldigden ten deele gefrast. Wawani's laatste toestand. De Heer Demmer verwoest eenige dorpen, en nagel-boschen, op de kust van Hitoe. Wawani bestormd. Verheidens dapper bedryf. En die vastigheid, door de onzen veroverd. Ons volk voor Wawani te rug gedreven. Dapperheid der Macassaaren. Patiwani, en Ridjali gequeest. Kimelaha Lochoe afgezet, en Madjira als Stadhouders verklaart. Kimelaha Lochoe, en Akiwani gevangen genomen, als mede Codjali, Toeloccebefi enz. Eindelyk in genade aangenomen. En Kakiali nogmaals gefondeert, om af te komen. Verscheidne van Kimelaha Lochoe's geslacht opgebracht, en gevangen gezet, uitgenomen zyn dochter. Zyn moeder, zuster en halve broeder onthalt. Aanslag op Kakiali's werken mislukt. Eenige vaartuigen verniet. Die van Alang, Liliboy, Affaloelo, en Wakkahoe in genade ten derdemaal aangenomen. De Heer Caans vertrek na Ternate met Madjira. Pati Cambello's vlugt. Een boue vastigheid op Ceyt gelegd. Nader verzoek van die van Wawani om vrede, afgewezen. Tammateh's dood, en Patiwani's vertrek na Capaha. Kakiali's vlugt derwaards, werd verradelyk vermoord. De Heer Caan verschynt hier weer met Madjira. De onze veroveren Kakiali's hoofdvesting. Commissie van Koning Hhamza aan de Heer Demmer gegeven. Madjira als Stadhouders voorgesteld. Hitocelche gezanten, afgewezen. De Kipati's van Lochoe, en Cambello, enz. ter dood gedoemd. De Heer Caans al te haastig vertrek na Batavia.

Eerste verrichting van de Heer Demmer, na Hoewamohels bevredeging.

Een Reduit op Cambello gelegd.

HEt eerste dat de Heer Demmer, na Hoewamohels bevredeging, deed, was, het strand van Wawani door de Coracora's van Larike, Hoewamohel, Manipa, Kelang en Bonoa, en door drie van onze jagten te bezetten, ter tyd toe dat die uit de Uliassers haar zouden kunnen aflossen.

Ook vertrok hy den 25 September na Cambello met een jagt, waar in hy talk, steen en 50 slaven medenam, om op de Zuider-heuvel Bayeole een Reduit, aan ider zyde 40 voeten breed, af te stecken, waar toe aantonds alles is in 't werk gesteld.

De grondslag gegraven, en de eerste steen door zyn Ed: zelfs gelegd zynde, wierd 't werk met allen yver begonnen, waar toe *Kimelaha Lochoe* zelf al vry nedrig de hand leende, terwyl de Inlanders meer kalk branden zouden.

Uit een overlooper, *Kakiali's* pinangdrager, zynde de zoon van den Orang Kaja van Hatoemeten, verstond men, dat de Mooren van Noctfanivel en Hatoc met *Kakiali* t'zamen heulden, en dat die van Iha en Kaylolo aan die Wawani alles, wat zy maar konden, toevoerden, brengende 't zelve van Lian en Mamalo af over land; dat ook de meeste Macassaaren met 20 vaartuigen al vertrokken waren, en dat nog 200 koppen hen stonden te volgen, waar mede *Kakiali* eenen *Sibori Bapa*, als vyfde gezant, aan den Koning van Macassar, met verzoek van een nieuwen ontzet van volk, dagt te zenden. Verhalende ook, dat een groot gebrek van levensmiddelen onder hen was.

Ook quam zekere *Intsje Malim*, een Maleyer, met zyn vrouw, en 2 Hitocelchen, overloopen, die alles, wat die pinangdrager gezegt had, bevestigden; daar

daar by voegende, dat die van Hitoe aan die van Wawani dagelyks kost toevoerden. Dit bevonden de onzen waar te zyn, alzooy zy in de Rivier van Peiliffa, op Caybobo, 2 Coracora's van die van Mamalo bezig vonden, om Zagoe voor die van Wawani te poekelen, die zy nevens veel andere vaartuigen der vyanden namen, brengende 11 gevangenen, daar onder 3 Orang-Kaja's van Mamalo, en 1 van Hitoc-Lama, mede, die alle in de keten geklonken, en op Cambello aan 't werken gezet wierden.

Daar roefsten op Kelang ook noch eenige vreemdelingen; weshalven daar eenige Coracora's na toe voeren, die de zelve, daar onder eenen *Luisje Bori*, in de Rivier van Salatti vonden. 't Volk, uitgenomen een, die zich dood vogt, nam de vlucht, en zy kregen een schoon nieuw vaartuig, dat zy na Cambello bragten, en daar een chaloep van maakten.

Niet lang daar na quamen die van Heneheloc, Heneheloc, en Hennelatoea, drie dorpen in 't Zuiden van Negri Lima op de kust van Hitoc, en de andere van 't gespanschap Ceyt (die op Alang geweest waren om te raadslagen) met een vrede-vaan alleen by ons, alzooy die van Alang hardnekkig bleven, verzoekende vrede met ons te maken. Men wees hen voor eerst af, ter tyd toe, dat zy met gevangene vyanden quamen, op welke zelve voorwaarden ook die van Anin gehoord, en weer te rug gezonden wierden. Zy gingen daar op met hunne Coracora's op die van Wawani kruiffen, om koppen te krygen, dat juist ten eersten niet gelukte, alzooy *Kakiali* al zyn volk na boven geligt, en maar 373 Macassaaren op strand gelaten had, die maar zochten door te breken, en na huis te keeren.

Die van Locki, en Anin, dan preuven tot ons genoeg gegeven hebbende, wierden vooreert in genade op die voorwaarde aangenomen, dat de Heer Landvoogd alle de hoofd-zaken met hen afdoen wilde, als hy voor hun dorp komen zou.

In November quamen 22 vaartuigen van 't Eiland Key (onder Banda behoorende) met velerlei waaren in Amboina, en voor 't Kasteel, genegen zynde die te verkoopen.

De Landvoogd had ook *Kimelaba Loeboc*, en den *Pati* van Cambello, *Tebelia*, na 't Kasteel genomen, om hen wat vermaak aan te doen. Zy wierden met 5 kanon-schooten, en twee charges musquetten ingehaalt.

Men stond dezen *Pati* toe tweemaal na Wawani te gaan, om zyn vrouw en kinderen te bezoeken, en met eenen *Kakiali* te sondeeren.

Hy gaf breed van zyne genegenheid tot de vrede op, doch zey, dat hy alleen noch door de Macassaaren, en door *Dayn Mengapa*, belet wierd, die 't strand van Wawani bezet hielden, en maar na goede gelegenheid wagtten, om met hunne vaartuigen, die vol nagelen waren, te vertrekken.

Men zond hem dan noch eens na boven; doch toen bragt hy tyding dat *Kakiali* weer op nieuw den oorlog tegen de Hollanders gezwoeren, en geen andre gedagten had, dan daar by te blyven; en dit was best te gelooven.

In de Rivier van Telleboan op Jahoe-li, lagen 4 Macassaarsche vaartuigen, waar op de Heer *Demmer* een aanslag maakte, doch alzooy zy opgehaald, met Tellesteenen gevuld, en door genoegzaam volk gedekt waren, viel hier niet aan te doen, te meer, alzooy zich de 10 Leytimorische Coracora's, by zyn Ed: medegenomen, overal buiten schoots hielden.

De Heer Landvoogd hekelde hen wakker daar over; doch zy konden dit veel beter, als een kogel, verdragen. Hy vertrok dan zeer misnoegd na Hila, dog liet de Rivier met een jacht en 3 Coracora's bezet.

Hy gaf ook op Hila, Loehoc, en alle andre nagel-comptoiren, aan de kooplieden een nieuwe instructie, hoedanig zy de nagelen te ontfangen hadden, te weten, niet meer gelyk bevorens, met steelen en vuiligheid, maar droog, en zuiver.

Terwyl de Heer Landvoogd Manipa visiteerde, en *Kimelaba Loeboc* by zich had, viel 'er een gesprek tusschen *Pati Heli*, broeder van *Sengadji Cowasa*, en tusschen den *Kimelaba*, in 't welke hy, die 's jaars te voren in Ternate geweest was, aan den *Kimelaba* blyken liet, dat hy niet weinig in 's Konings ongunst stond. Hier op zei de *Kimelaba* tegen den Heer Landvoogd, ik weet wei, dat de Koning al de schuld op my zoekt te leggen, om my maar uit de wereld, en tot geen levenden getuige van zyne bevelen, tot nadeel van de E. Maatschappij te hebben; maar ik zal uit acht brieven van hem toonen, dat ik niets buiten zyn last gedaan heb, waar uit U Ed. dan ook des Konings dubbelhertigheid en myn oprechtigheid, blyken zal.

Hy haalde daar op die brieven voor den dag, en uit de eerste bleek klaar, dat hy de daad van *Leliato*, wanneer hy ons, onder de Heer *Lucafoon*, Iha, en Mahoe afgenomen had, pres, met bevel van die aan te houden, in plaats van Noeffanivel, 't welk den Koning oordeelde, dat hem door ons onthouden wierd.

#62.
Deslaats
verriging by
Kakiali.

Vaartuigen der
Macassaaren op
Telleboan.

Nieuwe
nagel-instructie
aan de
Kooplieden op de
comptoiren gegeven.

Koning
Hhamza's
dubbelhertigheid
uitverfcheide
brieven.

1642.

Uit den tweeden, onder de Heer *Gyfels* gefchreven, bleek klaar, dat hy 't kómen der vreemdelingen op zyne ftranden; én hunnen nagel-handel aldaar volflagen goedkeurde; alzóó zy wel drie-maal meer tol, als de Nederlanders, opbragten, fttaande in twyffel, of hy liever de Hollanders, dan de Javaanen of Maleyers, aannemen wilde.

Uit denderden, ontrent dien zelven tyd gezonden, bleek, dat de *Kimelaba*, en die van Hoewamohel, de vreemdelingen niet alleen mogten aanhalen, maar hy belafte ook hen van koft, en drank te voorzien.

De vierde hield meeft het zelve in.

De vyfde deed blyken, dat hy, de Hollanders toen van nooden hebbende, ook te dier tyd verbood de vreemdelingen aan te haalen; doch gebood den *Kimelaba*, en de OrangKaja's, egter de bbaar nagelen op 100 Ryxdaalders te houden, gelyk de vreemdelingen dit betaalden.

De drie volgende hielden niets tot verfchooning van den *Kimelaba* in, dog hy zeide, dat 'er noch een brief aan hem van den Koning door *Sengadji Toebans* zoon gezonden, en dat die met lood beflagen was, om, zóó zy Hollanders ontmoeten mogten, dien in zee te werpen, en te laten zinken; welke, brief hy zou tragten te krygen, en ons over te leveren.

Den Onderkoopman *Comans* op *Manipa* gelegd. Men ley te dier tyd ook in de nieuwe vefting op *Manipa* allereerst een Onderkoopman, *Johar Comans* genaamd, om de nagelen te ontfangen, van welke men op dat jaar 100 bahara's kreeg.

In dit zelve jaar kreeg den Heer Landvoogd fehryvens van den Koning, dat, aangezien hy *Kimelaba Loeboe* voor een afvalligen fehelm hield, men den jongen *Madjira*, met alle de OrangKaja's, na *Ternate* zenden zou, om hem in zyn plaats als Stadhouders aan te ftellen, alzóó hy een rechten nazaat van den grooten *Roebongji* was, en een goeden reuk by de onzen had.

Nau, en *Binau*, veroverd. Den 28 November deed de Heer *Demmer* alle de *Coracora's* voor *Wawani* opbreeken, alzóó zy het daar wegens de lager wal niet langer zouden konnen harden; doch eer zy 't huis quamen, namen zy zeer gelukkig de dorpen *Nau* en *Binau*, beide op een fteilen berg byengevoegt, in, zonder daar een man voor te verliezen.

De vyanden wierden gedwongen hol over hol van de fteilde af te fpringen, en een grooten buit van nagelen, gongen, en andren huisraad, agter te laten.

De nagelen, alzóó men die toen niet afdragen kon, wierden verbrand, van welke 'er wel 100 bahara's waren, doch den anderen buit fleepden de Inlanders

na hunne *Coracora's*, nevens 9 koppen, en 2 gevangenen, daar bekomen, terwyl zy, die beneden gebleven waren, zóó veel nagelboomen, als zy begaankonden, bedorven hadden.

Dit was een groote veder uit *Kakialis* fteert.

De Heer Landvoogd van daar na *Loeki* vertrokken zynde, bevestigde op den 2 December de vrede, 2 maanden te voren met hen aan 't Kasteel begonnen, met hun OrangKaja, en oudften, meeft op de zelve grond, en voorwaarde, gelyk zy met die van *Canibello* aangegaan was; begerende ook, dat zy al hunne werken afwerpen, en op 't ftrand van *Pawayl* zouden komen woonen.

Dus was nu geheel *Hoewamohel* met ons bevredigt, fehóon de Inlanders zelf nog eenige kleene gefehillen, ons niet rakende, met malkanderen hadden, als, dat de kleene dorpen de nagelen op *Loehoe* niet wilden komen wegen, om geen fehyn te geven, als of zy onder hen ftonden.

Hy vertrok van daar over *Caybobo* na *Hatoeaha*, welken laatften OrangKaja hy fterk overhaalde, wegens dat zy *Kakialis* in 't geheim met *Zagoe* gefpyft, en die uit de boffehen van *Caybobo* tegen hun wil en dank gehaald hadden; dat zy nog dorften loochenen, hoewel wy daar wel af verzekerd waren; doch om de ruft moeft men daar van zwygen, zeggende alleen, dat men nœuwy op hen paffen, en zich ider derhalven wel wagten zou.

Na dit alles verrielt te hebben keerde die Heer na huis, doch, alzóó hy op de *Coracora* van *Kilang* was, voer hy met de zelve na de Zuid-zyde van *Amboina*, en quam over *Kilangs* gebergte weer aan 't Kasteel; belafte aan die van *Hoetoemocri* haren hoogens en fteilen berg, tot nog toe by hen bewoond, te verlaten, en beneden te komen woonen.

In December kreeg men berigt, dat de Heer *Caan* met een goede Vloot in 't begin des volgenden jaars flond hier te komen, met laft aan den Heer Landvoogd, om de *Hongi* zóó vroeg het mogelyk was by een te roepen, en hem by *Boero* af te wagten, waar door de Inlander, fehóon eerft van een zwaren togt 't huis gekomen, en nu midden in zynen nageloegft bezig zynde, al weer aan 't fcheppen moeft, om in 't laaft van December in de *Coesoebes* baey op *Waypoeteh* te wezen.

De Heer Landvoogd ging met 2 jagten uit, om die Vloot te ontmoeten, doch hy verviel op *Lefidi* door den fterken *Westen*-wind, daar *Kimelaba Loehoe* met 8 *Coracora's* van *Boero*, en 1 van *Kelang*, die voor 't wagten, wat fteer voor de *Reduit* op *Cambello* aanbragten, verfehéen.

Men

Men klaagde hier ook weer over den *Pati* van die laatste plaats, dat hy vuile nagelen leverde, en vreemdelingen verborgen hield, waar over van den Landvoogd aangeproken, verschoonde hy zig van 't eerste; doch gaf 2 Macassaaren over, die ons den rechten toestand van Wawani ontdekten, namelijk, dat 'er nu nog 200 Macassaaren, 30 Boetonders, en 40 Maleyers, op dit strand lagen, endat de ryft daar zeer dier was. Dat *Kakiali* zich op den berg, en al de toewegen wel gestopt hield; hebbende noch 4 stukken, veel bassen, en 4 potten kruit.

Op 't gerucht van deze Vloot quamen die van Mamalo, om zich met ons te bevredigen, dat zy, na veel smeekens, in December verkregen; hoewel zy, als schelmen, niet na lieten *Kakiali* noch van spys en drank te verzien, dat ons door een overlooper gezegt wierd; 't geen ook oorzaak was, dat wy geen dorpen meer in genade wilden aannemen, alzo wy zagen, dat alles maar bedrog was.

Men zey ook, dat *Kakiali* al zyne goederen tot geld gemaakt, en het zoo gefchikt had, om, als hy 't niet langer harden kon, na Boeton te vlugten.

Den 18 Januari 1643 ontmoette de Heer *Demmer* de Vloot van den Heer *Caan* by Boero, van waar zy te zamen na Wawani t'zeil gingen, gevende in 't voorby zeilen aan *Crayn Mengapa* de laag, liepen toen voor Hila, daar men ook de *Coracora's* ontbood, zy quamen 'er, dog met groot gevaar, alzo het daar een lager wal was, waar door zy al 2 *Coracora's* verloren hadden, en weinig konden uitrichten, hoewel des Zeevoogds meining anders goed was. Men liet de Vloot dan voor Hitoe, en de Heeren togen zamen na 't Kasteel, daar men de authorisatie van de Heer *Caan* als superintendent, Veldheer, en Zeevoogd der Oostersehe gewesten, heeft voorgelezen.

Den 11 Februari quamen 'er met het schip *Grol* brieven uit Ternate van de Heer Landvoogd *Seroy*, en van den Koning, nevens een geheime brief aan den Heer *Demmer*, waar in de Koning begerde, dat men *Kimelaha Loehoe*, met zyn geheel geslacht, te weten, zyn moeder, zuiter, broeder, zoon, en *Kaitsjili Laxamana*, wegens hare gepleegde sehelmstukken, en ontrouw, zoo tegen den Koning, als tegen de E. Compagnie, in Amboina ter dood brengen, alle hare goederen voor den Koning verbeurd verklaren; en dat men *Madjira*, met alle de *Orangkaja's*, en *Kipati's* na Ternate zenden zou, om een nieuwen *Kimelaha* voor te stellen.

Men hield dit vonnis des Konings voor *Kimelaha Loehoe* vooreerst verborgen, al-

II. DEEL VAN AMBOINA.

zoo men hem nu noch van nooden had, om de landvolkeren te verzamelen, en Wawani te belegeren, om 't welke te meer te bedekken, men hem zeer minnelyk in alle gelegentheden behandelde.

Men ontdekte in Januari een sehendig verraad, by twee Macassaaren op onze vesting voorgenomen, aan 't welk men den *Pati Tebelia*, en alle de Cambellen, sehuldig hield, waar van wy te meerder gedagten kregen, om dat hy na deze ontdekking niet meer by de onzen dorft komen.

Men kreeg een van die twee schelmen, en 3 van zyne medeplichtigen, als ook den *Kipati* van Cambello, met eenige van zyn volk, gevangen, en men voerde 8 van hen na 't Kasteel. Zy dorsten 't feyt alle zeer stout ontkennen, ja zelf gepynigd zynde, bleven zy daar by, doch men had klare bewyzen t'hunnen laste, waar op 'er 2 ter dood, en 6 tot de keten zyn verwezen, welk vonnis den 14 April is uitgevoert, na dat een der gedoemden het feit voor zyn dood noch bekend had.

Ondertusschen maakte *Kimelaha Loehoe* met *Madjira* een aanflag op *Negri Lima*, gelyk ook die van *Larike* op *Alang*; doch het waren beide maar losse sehermutzelingen.

De toestand van Wawani was in deze tyd vry slegt: want maar 200 Macassaaren lagen aan 't strand in een groote lange vesting, die twee bolwerken na de Zee-kant had, waar in zy 5 gelade bassen, nevens veel andre die op de grond lagen, 80 slegte mtsquetten, en zeer weinig kruit en lood hadden, wagtende maar na bequame gelegenheid, om weg te raken, waar toe zy 6 nieuwe *Coracora's*, en 14 andre vaartuigen klaar hielden. Aan den opgang des bergs was noch een vesting, waar in *Kaitsjili Boeton* met de Boetonders, doch immers zoo slegt voorzien, lag.

Hooger op, boven op den berg, hield zich *Kakiali* in een redelyk groote vierkante vesting, waar in 5 slegtgestelde stukken waren, en noch 2 andre nevens een groot Falkon boven in 't dorp; dog alles zag zoo bouwvallig en jammeryk slegt 'er uit, dat hy het daar niet lang in harden kon.

Dit dreef den Heer *Demmer* aan, om in April de *Hongi* te verzamelen, waar mede hy eerst de nagelboomen alom op de kust van Hitoe begon te bederven, de verlatene dorpen in koolen te leggen, en vooral *Tehalaa*, *Nochali*, *Ceyt*, en *Lebelehoe*, als naast daar aan gelegen te verwoestten.

Het zelve liet men den Commandeur, *Frans Leendertzsoon Valk* met 8 Compagnies

1643. pagnies soldaaten, 150 matroosen, en 200 zwarten in de bosschen van Mamalo, en Capaha, en tusschen Mamalo en Hitoc Lama doen, om den vyand alle toevoer van nagel-en clappus-boomen af te snyden, meinende de onze in 8 of 9 jaaren weer andre goede nagelboomen te kunnen hebben, als zy maar wilden, dat men juist by de uitkomst zoo niet bevond, waar uit naderhand die groote schaarsheid van nagelen ontstaaen is.

Die van Negri Lima lieten ons weder ernstig om vrede verzoeken, alzo zy bespeurden, dat zy het aldus niet lang konden harden, daar by voegende, dat *Kakiali* nu ook genegen was om af te komen, en zelf des Landvoogds voeten te willen kussen, als men maar volk om met hem te spreken, en gyzelaars zenden wilde; doch men wilde hen niet hooren, om dat men bevonden had, dat zy ons dan veel meer quaad, als goed, deden.

De Heer *Demmer* verscheen den laatsten April met zyn Vloot voor Wawani, eisehte de Macassaaren noch eens op, onder belofte van hen onbeschedigt, dog zonder nagelen te zullen laten vertrekken, die men hen aanbood tegen de gezette prys te betalen, dat maar $\frac{2}{3}$ verlies was; doch alzo hy geen antwoord kreeg, en niet lang talmen wilde, liet hy aansonds sterk op hen canonneren, en met handgranaten zoodanig begroeten, dat het nu tyd begon te werden, om hen te bestormen, alzo men al een fraeie bres gemaakt had.

Wawani
bestormd.

Men ging dan den 2 Mey met 3 troepen 'er op los, waar van de eerste, 3 Compagnien soldaaten, 89 matroozen, en 300 Inlanders, sterk door den Commandeur *Valk*, op 't Westerbolwerk aangevoerd wierd. Capitein *Ougetsoon*, even sterk, doch maar van 200 Inlanders voorzien, zou op 't Oosterbolwerk aanvallen.

Het derde gedeelte met hunne *Coracora's* (waar mede ook de andre den sryd ondernamen) zou met een diergelyke magt door de *Kimelaba's Loeboc*, en *Madjira's* volk, onder 't opperbevel van de Heeren *Caan*, en *Demmer* regt op de lange guardyn, terwyl de andre bezig met den vyand waren, werden opgeleid.

Verheidsdaps
bestormd.

Ook deed de Lieutenant, *Jacob Verheiden*, hier een goeden dienst, die op eipet bestormd. gen aanbod zeker heuvelte agter 't Oosterbolwerk met een Compagnie 's nagts innam, van waar hy in 's vyands werken schieten, en hen veel quaad doen kon. Hy meende den 3 Mey 'er in te vallen, doch dat ging zoo gemakkelek niet, alzo de Macassaaren uitvallende, hen zoo dapper te rug dreven, en tot op dat heu-

1643. veltje 'er de onze meenden af te dringen; doch de Heer Zeevoogd *Caan*, zond *Verheiden* twee Compagnien te hulp, die zeer gelukkig boven geraakten, en alles herstelden. Daar op wierd de aanval op 't Westerbolwerk met kanon van de schepen, en met vuurmortieren zeer ernstig begonnen, waar op de onzen wel sterk aandrongen, maar de Macassaaren verweerden zich ook als mannen; doch moesten 't eindelyk, alzo zy het overal niet konden waarnemen, opgeven, verlatende, na veel dooden en gequetsten bekomen te hebben, hunne vastigheid.

En d
vullig-
heit, do
de onze
verover

Nu waren de onzen meester van 't strand, bevindende deze sterkte zeer dik, hegt, wel voorzien van voetangels, en byna onwinbaar, zoo dat zy verwondert waren, dat zy die op dezen morgen zoo spoedig veroverd hadden.

De vyanden waren na zekeren heuvel gevlugt, van waar zy de onzen noch veel hinder deden; doch men dreefze van daar, en vond veel nagelen in deze eigene huizen, door hen zelf, eer zy 'er uit trokken, in brand gestoken.

Men hield deze 2 heuvels met 4 Compagnien bezet, terwyl andere de vaartuigen der vyanden vernielden.

Den 4 May ging men met al het volk op de Boetonsé vesting los, van welke wy ten eersten meester wierden. Wy vonden daar ook pakhuizen vol nagelen, door hen zelf verbrand, op 'dat die in onze handen niet zouden vallen.

Van daar peude men den berg al verder op, daar de onzen weer verscheide dikke borstweringen en huizen, vanden vyand verlaten, en in brand gestoken, vonden.

Na de middag begon men aan de strichte te komen, alwaar *Kakiali* in 't hangeren van den berg een vaste batterij met 3 stukken, en 3 bussen voorzien, vlak, om langs den weg te schieten, geplaatst had, waar door wy ten eersten eenige dooden en gequetsten, hoewel meeft door onvoorzigtigheid der onzen, bequamen; egter wierden de vyanden daar eindelyk door onze handgranaten uitgedreven, zoo dat zy al hun gesehut en nagel-pakhuizen, na die eerst in brand gestoken te hebben, moesten verlaten. Dit was wel veel, maar nog niet alles gewonnen. Men wierp heel onvoorzigtig die batterij; die ons nog zeer wel had kunnen dienen, om verre, om dat men meinde, dat de schrik nu al genoeg in den vyand was, daar het nog niet eens zoo slegt met hem gesehapen stond.

Men zond dan eenige Compagnien, om de bovenste vesting in te nemen, daar veel pagars, en steene muuren, rondom waren; ook wierp men daar in zeer sterk met

On
volk
Waw
te rug
dreev

43. met granaaten; doch de vyand, eenen uitval doende, dreef de onzen zeer verward van boven na beneden, waar door wy 8 dooden en 43 gequetten bequam, dat een groote verslagenheid baarde, hoewel dit verlies niet weerdig was, om 'er af te reppen. En egter (dat immers bescpottelyk was) dorst men geen volk 'er meer op af zenden. Men verdierf, en vernielde dan alleen alle de veroverde werken, en men keerde, als of men wonderen uitgeregt had, weder na 't Kasteel, latende 't gezag over de Vloot, die op de kust van Hitoe bleef, aan den Commandeur *Valk*.

Die van Mamalo, en Negri Lima, vernieuwden wel hun vorig verzoek, om in genade aangenomen te werden; doch men wees hen weder af, tot zy blyken van hunne trouw voor ons, en van eenig loffelyk fluk, tegen den vyand gegeven zouden hebben.

Wy hoorden ook van een overlooper, dat de Macassaaren alleen het werk in alle die stormen gedaan, en dat de Boetonders, en Hitoeënen (3 of 4 uitgezonderd) niet het allerminste verrielt, en dat de eerste 30 dooden, en 50 gequetten bekomen hadden, dat *Maralo Margano*, die hun hoofd ten tyde vande storm geweest was, en Capitein *Mangikoero* een van die twee sehelmen, die dat laatste verraad op Cambello voorhadden, dood gebleven waren. *Patiwani* was in zyn been gequetst, *Iman Ridjali* in zyn gezicht gekapt, al hunne nagelen en levensmiddelen hadden zy zelf in brand gestoken, zoo dat zy nu van wortels, en bladeren van boomen leven moesten, dies hen de honger in 't kort dwingen zou, om zich over te geven, dat zy al zouden gedaan hebben, zoo *Kakiali* alleen het niet belet, en gezworen had, met de Nederlanders geen vrede te willen maken.

Den 14 May 1643 beriep de Heer *Caan* alle de OrangKaja's aan het Kasteel, zoo om de quade gerugten, als of wy voor *Wawani* zoo veel volk verloren hadden, te dempen, als ook om nu den brief des Konings, wegens 't afzetten van *Kimelaba Loehoe* over zyne gepleegde ontrouw, en 't voornemen van zyn Hoogheid om *Madjira* in zyn plaats aan te stellen, en hen daar nevens bekend te maken, dat zy met zyn Ed. (de Heer *Caan*) na Ternate zouden moeten, om daar *Madjira* door den Koning, als zynen Stadhouder, te zien voorstellen.

Na 't scheiden van deze vergadering nam men *Kimelaba Loehoe*, en zyn stiefbroeder *Patiwani*, of *Akiwani*, gevangen, en men wenschte den jongen *Madjira* geluk, vermanende hem de voetstappen van zyn vader *Sabadyn* getrouw

na te volgen, en ons verder helpen 's Konings wil uit te voeren, met het opzoeken en overleveren van 't geheele huisgezin, en alle de goederen van *Kimelaba Loehoe*, en van den reeds gestraften *Mardessa*, om die na den Koning te zenden. Ook maakte zyn Ed. de OrangKaja's bekend, dat zy met hem op een schip konden na Ternate gaan, en diehalven geen Coracora's behoeften mede te nemen.

Men nam nu ook gevangen zekeren *Alsmecodjali*, om dat zyn vader, de *Sengadji* de *Codjali* van Roemah Ite, 't Eiland Amblauw met geweld na zich had genomen, niet tegenstaande Koning *Hbamza* de Amblauwers voor vrye lieden verklaard, en aan de zelve een eigen *Sengadji* gegeven had.

Toelocabesi zond den 19 May een zynner broeders, en eenige OrangKaja's van Mamalo, en van 2 campons van Hitoe Lama, om weer om vrede te verzoeken; doch men zei hen, dat men daar in niet treden zou, voor *Toelocabesi* zelf 'er by was.

Die van Negri Lima, hunnen yver voor ons tegen den vyand nu betoond hebben, werden op de oude gronden in genade aangenomen, belovende alle contracten te zullen houden, ons de nagelezen alleen te leveren, met ons te schepen, en verder alles, dat ware en getrouwe onderdanen paste, te zullen doen. Het zelve werd ook aan die van Ceyt, Hahoetoena, en de verdere van 't gespanfchap Ala, den 28 dito toegestaan.

Toelocabesi quam eindelyk ook af, zeggende door 't gemeene volk tot den afval gedwongen te zyn; en belovende zyn best te doen, om *Kakiali* mede te doen afkoomen. De Zeevoogd *Caan* nam hem *Kakiali* in genade aan; doch toonde zich weinig *Kakiali* aan hem, of *Kakiali*, gelegen te laten, *Kakiali* alzoohy hen nu genoegzaam voor overwonnen hield; maar stond hem egter toe, daar henen te gaan, te meer, alzoohy by *Kakiali*'s weigering, ons egter van 't overkomen van eenige dorpen verzeerde. En zoo hy nu nog overkomen, sehuld bekennen, en zich onderwerpen wilde, dat men hem dan in genade weer aannemen zou.

Den 3 Juni werd de *Kimelaba Loehoe*'s moeder, *Djouw Bay* genaamd, zyn de van vrouw, zuster en dogter, mitsgaders de *Kimelaba* vrouw van des *Kimelaba*'s halve broeder *Loehoe*'s *Akiwani*, met eenige slaven en slavinnen *Loehoe*'s geflagt gevangen en met hare goederen, zoo als die door *Madjira* op Cambello bekomen waren, opgebracht. Zyne dogter werd door de juffrouwen statelyk ingehaald, om dat zy Koning *Hbamza*'s byzit A. 1638 geweest, en hy gelast had, haar na Ternate te zenden; dog de andre wierden in 't Kasteel gevangen gezet.

1643.
Zyn
moeder,
zuster en
halve
broeder
onthalt.

De Koning belafte de zelve, als de voornaamfte oorzaaken van alle moe-lykheden, en onrust in Amboina, te weten, den *Kimelaba*, nevens zyn moeder *Djoww Bay*, zyn zufter *Fatima*, en zyn halve broeder *Akiwani*, als ook een inooden roervink, den *Hamba Radja Birabi*, die op Boero en Amblauw veel quaad uitgerecht had, het zy op Batavia, of noeh liever hier, ter dood te brengen. Daar op zyn die vier eerfte perzoonen ter dood verwezen, en den 17 dito voor de poort van 't Kasteel, op het plein, openlyk onthalt, en de lichamen, na dat zy ten toon gelegen hadden, door *Sopi* aan den rooden berg begraven.

Dog de zee, die al hunne schelmstukken niet afwafchen kon, hen nade dood nog geen rust latende, heeft met 'er tyd hun graf weggepoeld.

Na *Akiwani's* dood quamen nog nieuwe klagten tot zynen laste, dat hy de OrangKaja's van Laala, en Locki, verboden had af te komen, of na imand, te luisteren, gelyk hy hen ook van ge-weer voorzien had.

Toelocabesi quam den 24 dito met den *Hboekom Tammatelo*, *Pati Toeban*, *Toetobato*, den jongen *Healeffi* van Kayterto, en 40 jonge gasten, aan 't Kasteel, die om vergiffenis verzogten; doch men zei hen, dat zonder *Kakiali's* verfchyning 'er niets stond verrigt, nog geen genade aan imand bewezen te werden; ten ware dan dat zy hem ons overleveren, of hem en de Macaffaaren dood konden ftaan. Zy bedagten zich 4 dagen hier over, doch konden tot geen ander besluit komen, als om *Kakiali* te verlaten, en op 't strand te gaan woonen, verzoekende voor de Macaffaaren vry vertrek, dat hen geweigerd wierd, alzooy zy dat, toen 't hen aangeboden wierd, verworpen hadden.

Aanflag
op Kakia-
li's wer-
ken mis-
lukt.

De Commandeur *Valk*, en de Ma-joor *Bontan*, hadden ondertuffchen eenen aanflag op *Kakiali's* werken gemaakt, en meinden die den 25 Juni 's nagts te overrompelen; doch zy wierden gefluit, zeer verward afgedreven, en hen dit zeer tot fchande gefproken, alzooy 't niet pafte malkanderen, terwyl 'er over de vrede gehandelt wierd, aan te taften.

Door dit onvoorzigtig bedryf, en door de Heer *Caan's* forfe aanspraak, wierd alles weer afgebroken, en de verwydering veel grooter, als te voren.

Enige
vaartui-
gen ver-
nielt.

Die van Ceyt wezen ons 2 nieuwe vaartuigen, met welke *Kakiali* dagt te vluchten; doch zy wierden, nevens nog 3 andre, die de Macaffaaren in de Rivier van Lebelehoe dagten klaar te maken, vernield, en Lebelehoe door de onzen bezet, om 'er den vyand uit te

houden.

Die van Alang, geen ander middel wetende, om vrede te maken, fchoten hun eige makkers, en onder andre 5 Macaffaaren onder de voet, wier hoofden en V. zy nevens 2 gevangenen by ons den 18 Juni bragten, verzoekende nu dog be-genadigd te werden, welk verzoek zy ook voor die van Liliboy, Assalocelo, en geno-Wakkafihoe, deden. De Heer *Caan* fprakze zeer hard aan, zeggende dat zy, die zoo lichtveerdig het Chriftendom verworpen, en 't Moorsdom aangemen hadden, des doods, maar geen ge-made, weerdig waren.

Hy nam hen egter eindelyk, op hun derde verzoek, op de oude gronden aan, mits datze aanstonds beneden komen woonen, al hun gefchut over geven, en den vyand alle atbreuk doen zouden; al 't welke zy beloofd, dog al weer trouwloos behandeld hebben.

Niet lang hier na vertrok de Heer *Del Caan*, oordeelende, dat 't land van Hitoe nu meest in onze magt was, den 5 Juli met 't fchip *Fredrik Hewik* na Ternate. Hy nam *Madjira*, en de Orang-Kaja's van Loehoe, mede, dog *Pati Cambello* was op nieuw weer weg gevlugt.

De Heer *Demmer*, zyn Ed. tot ontrent Cambello uitgeleide gedaan hebbende, keerde weer na de kuff van Hitoe, en ley een houtte vastigheid op Ceyt, alwaar die van 't Oeli Leala byeen zouden woonen, belastende ook die van 't Oeli Nau, Binau, Assalocelo, Wakkafihoe, Alang en Liliboy, beneden te komen, en zich ter plaatze, daar zy nu nog leggen, neder te ftaan.

Terwyl de Heer *Demmer* op Hila was, verzogten die van Wawani weder om vergiffenis voor *Kakiali*, en zich zelven. Zyn Ed. wilde hen wel, dog *Kakiali* en de Macaffaaren niet aannemen; waar op zy dan weer afgewezen wierden. Zy befloten derhalven, vol wanhoop, 't uiterfte nu te wagen.

Tammatela, die met een vaartuig dagt te ontvlugten, quam fchielyk te fterven. De dappere *Patiwani* begaf zich met de zynen na Capaha, om te zien, hoe lang hy het daar uithouden kon, dat weer als een nieuwen oorlog gegeven heeft.

Kakiali, geen kans ziende, om Wawani langer te behouden, begaf zich zeer wanhopig met een enkelen Spanjaard, die van ons overgeloopen was, agter Hila en Hitoelama, in weerwil der gevaaren door zeer akelige wilderniffen mede na Capaha, daar hy zich eenigen tyd in een onbekend gewaad ophield, en met de OrangKaja's overlel, hoe men maar beft van 't land, elders heen zou konnen ontvlugten. Zyn voornemen was op

13. op Macassar hulp by de Portugeezen, Spanjaarden, en Engelschen, te verzoeken; doch alzoo het tyd vereefchte om een vaartuig op Layn (gelyk belast was) klaar te maken, liet hy zich by nacht met een Orembacy nogmaäl heimelyk na Tehelaa voeren, van waar hy den berg op weer na zyne vesting trok.

De Spanjaard, die by hem was, zien- de dat alles met *Kakiali* op 't einde liep, nam voor hem te verlaten, en door 't bedryven van een kloeke daad vergiffenis by ons te verdienen. Men beloofde hem, zoo hy *Kakiali* kon om hals brengen, niet alleen die genade, maar ook nog 200 Ryxdaalders daar boven, het welk hy aannam uit te voeren.

Men zette hem dan den 16 Augusti op 't strand van Wawani, en hy quam nog die zelve dag in *Kakiali's* vesting, hem wys makende, dat hy tot nog toe in 't bosch gedwaalt had. Hy had bevorens al een gat door de muuren, onder de dorpel van *Kakiali's* slaapkamer, gemaakt, waar door hy nu stil in de zelve kroop. Hy vond hem slapende, en gaf hem de rest met eenige steeken, van zyn eigen kris. Hy bleef terstont dood, doch ceter zoo stil niet, of men vernam kort 'er na eenigen alarm van zyn vrouw en kinderen, die wakker, en dit gewaar wierden. Ondertusschen pakte *Francisco de Toyra*, uitvoerder van dit verraderstuk, zich ten eersten voort, mede genomen hebbende *Kakiali's* partisaan, zilver pinang-bekken, een bagge van zynen tulbant, en een gouden ring, die hy hem van den vinger gesneden had; waar mede hy den 17 Augusti weer op 't strand quam; doch had werk, om de lysfwagten van *Kakiali*, die hem al op de helen waren, te ontvlugten.

Na dat dit pas uitgevoerd was, verscheen de Heer *Caan* met den nieuwen Ternataanschen Koninklyken Stadhouder *Madjira* weder hier, en terwyl zyn Ed.; en de Heer *Demmer*, zamen op Hila waren, wierd hen de tyding van *Kakiali's* dood gebragt.

Men vond daar op goed, alzoo de Spanjaard dit sterk aanraadde, om nu ten eersten met de gansche magt de sterkte van Wawani aan te taften, alzoo daar nu een groote verslagenheid was. Men zond 'er den Commandeur, *Reinier Wybrandszoon*, met den vaandrig *Gysbert Moerlag* met 230 soldaten, Inlanders, en met eenige matroozen na toe, die den 21 den berg op klommen, en tegen den dag voor de vastigheid quamen. Men loofte eenige bassen, en spatten op hen; doch de onzen drongen met geweld daar tegen in, en wierden na een uur stormens meester van de vesting, waar in zy eenige uitgehongerde lieden vonden, die

1643. zy dood sloegen, dwingende de andren van boven neder te springen, zoo zy in onze handen niet wilden vallen. Veel stierven van honger en ongemak in 't bosch, en quamen elendig aan hun einde.

Men vond in de vesting 4 yzere stukken, en 6 bassen, die zy lieten springen, of vernagelen, en 't gebergte af smeten. Ook vonden zy veel goud, zilver, en kostelyke kleeden, kisten, koffers, gongen enz. waar mede zy, na 't verdre verbrand te hebben, tegen den middag weer by de onzen quamen. Men schonk den buit aan 't volk, en oordeelde het onnoodig, langer tyd te spillen met de vyanden te vervolgen, alzoo zy nu van zelf ons wel in de hand zouden komen.

Men vertrok dan ten eersten over de korte landweg weer na 't Kasteel, daar de beide Heeren den 23 Augusti aanquamen.

Den 5 en 6 September belei de Heer *Commiff. Caan* nog een vergadering, waar in zyn Ed: de commissie en volmagt, aan zyn Ed.; en ook aan de Heeren Landvoogden hier doorden Koning gegeven, voorlezen liet, behelzende, dat zyn Hoogheid aan haar Ed. magt gaf, om uit zyn naam zyne landen in Amboina te bestieren, regt te doen, mitsgaders alle wederspannigen te straffen, en om alles verder, tot 's lands welstand dienstig, te verrichten.

Ook las men voor de acte, waar by *Kimelaba Madjira*, als Stadhouder Loehoe, of anders als 8e in ordre, aangesteld wierd. Men wenschte hem geluk met een gouden keten, en vereerde hem met 3 kanon-schooten.

In deze vergadering verschenen ook, als by indrang, de 3 Leytimorfsche ningen met *Cajoan*, en de verdre zanten van dat Oeli, die op genade en ongenade afgekomen waren, om de vrede te verzoeken; doch wierden afgewezen, ter tyd toe, dat zy de voornaamste *Orang Kaja's*, nevens *Pati Toeban*, *Pati wani*, en *Ridjali*, aan ons zouden hebben overgeleverd, om dan te zien, hoe met hen te handelen. Zy waren hier over zeer ontzet, alzoo zy geen kans za- gen, om die drie laatste vooral daar toe te brengen. Ook kreeg *Tanibitoemessen* een schrob, over dat hy zich met deze zaaken bemoeide, die buiten hem waren.

Daar na openbaarde men 's Konings nadre last en geheim bevel, waar by zyn Hoogheid begerde, dat de *Kipati* van Loehoe, de *Kipati* en *Imam* van Cambello bello, en *Kaitsjili Laxamana*, mitsgaders *Leliato*, als wederspannige ter dood ge- doemd zouden werden.

1643.

Van dezen zaten by ons gevangen *Der-maboe*, zoon van den gevlugten *Kipati* van Cambello, als ook de broeder van den *Ghatieb Lanoero* van Bonoa, twee groote voorvegters van *Kakiali*, die zelfs verscheide Nederlanders gedood, endaar op geroemd hadden. Ook *Pati Leka*, *Kipati* van Lochoe, de grootste aanzetter van der Lochoeënen opstand.

Deze drie wierden als hoofdwederspanningen tegen hunnen Koning ter dood verwezen, en over 't plengen van veel onschuldig bloed den 7 September op 't plein des Kastels onthalt, en op *Madjira's* verzoek ontrent *Djouw Loehoe's* graf begraven.

Nu waren 'er wel vele, doch niet alle de roervinken en stokebranden, uit de wereld geholpen; dat ons de tyd, en de gevolgen genoegzaam zullen leeren, alzoo uit de smeulende vonken kort daar na, een groot vuur ontstaan is, dat noch veel jaaren hier na in volle vlam geblaakt heeft.

De Heer *Caan*, meenende dat nu alles in redelyke order gebragt, behalven dat hy vry wat haastig van aard was, vertrok zeer sehielyk met zyne Vloot na Batavia, terwyl de vyanden, die van Wawani overgebleven waren, zich op Capaha versterkten.

1643.

De Heer Caan's vertrek na Batavia.

HET DERDE BOEK

E E R S T E H O O F D S T U K .

De Heer Demmer, scheidt de regeering der vier Hoofden van Hitoe, en dien Capitein, af. En verklaard de E. Maatschappy nu voor hare overheid. Hoe Cajoan, en andre dit opnemen. Een Reduit op Amblauw gelegd. Iman Noefanivel op de Laha geplaatst. Toelocabefi spand weer met die van Wawani aan. De wederspanningen weer afgevozen. Kaitsjili Laxamana elendig overleden. De Heer Demmer doet zyn eerste Hongi-tocht. Vind verscheide dorpen op strand afgekomen. Zyne verrigtingen op dien tocht. Op Ceram, Kelang, enz. Madjira op Lochoe weer voorgesteld. Toelocabefi verlaat ons 'eenemaal. De Heer Demmer doet in eene maand meer, als alle zyne voorzaaten in hun gansche Regeering. Van der Heiden neemt Tehelia, en Lawadyn, gevangen. A. 1644 Leliato op Batavia onthalt. Ternataanse gezanten, hier verscheenen. Tehelia, en Lawadyn, onthalt. De Heer Demmers vrugtelooze tocht na Capaha. En bars bescheid der wederspanningen. Capaha door de onzen belegerd. Ongemeene zware aardbeving hier. Schadelijke gevolgen van dien. OrangKaja Baros begenadigd. Eenige Hoofden van Alang, en Liliboy, onthalt. Zware boete van de Ambonische OrangKaja's, door voornoemde gezanten ingevordert. Verscheide grooten na Ternate ontboden. Klage van de Heer Demmer aan den Koning. De Heer Demmers mislukte aanslag op Capaha. Van waar hy met de Hongi na Ceram oversteekt. Zyne ontdekkinge en verrigtinge aldaar. Patiwan, en Swagers dood. Van der Meulen komt hier met enig ontzet. Derde tocht van de Heer Demmer na Capaha. Leugens, den Koning door Alonso Cardinosa in 't oor geblazen; door de Heer Demmer wederlegt. Madjira na Ternate, met eenige grooten en Terbile, om zich over zekeren moord te verantwoorden. De Hitoeënen, straf door de Heer Demmer aangesproken. Toelocabefi's goed voornemen, veridelt. De OrangKaja Baros gevangen, en onthalt. Een nieuwe Capitein Hitoe, en vier Hoofden des Lands, door de Hitoeënen aangesteld. De Hongi weer voor Capaha. De Heer Demmer steekt over na Cambello. De Heer Demmer zet Alfoereënen op 't land van Hitoe. De Hitoeënen doen de koningen van Macassar, Atsjien, en Tidore, om hulp tegen ons verzoeken.

De Heer Demmer.

DE Heer Demmer ging kort na de Heer *Caan's* vertrek Hitoe visiteeren, vergaderde alle de OrangKaja's in de nicuwe vesting van Ceyt by een, liet den ouden gevangen *Healeffi*, na een ernstige vermaning aan hem, en alle de OrangKaja's, om beneden te komen woonen, los, en zei hen ook aan, dat, vermits Capitein *Hitoe* nu dood, en 't land van Hitoe door de E. Maatschappy overwonnen was, hy voortaan niet

verstond, dat 'er meer van eenen Capitein Hitoe, of de vier Hoofden des Lands, gesproken, veel min een aangesteld zou werden, en dat zy nu geen andere overheden, als de E. Maatschappye, en den Landvoogd van Amboina, hadden te gehoorzamen; het welk ook haar Edelheden op Batavia 't jaar daar aan bevestigd, en bevolen hebben, zelf die naamen niet meer te gebruiken.

Tegen het eerste, of 't afschaffen van den Capitein *Hitoe*, hadden de Hitoeë-

Schaft de regeering der vier Hoofden van Hitoe en dien Capitein af.

fen niet veel, alzoo deze Regent zyn oorspronk niet van de Amboincefen had, maar door de Portugcefeningevoerd was; doch 't afzetten van de vier Hoofden, zynde de grond van hunne oude regering, en 's lands eerste beginzel, was hen zeer onaangenaam.

Wanneer de Hitoccefen dit aangezegd wierd, was *Tanibitoemessen* niet tegenwoordig, maar had een groot feestin op Hitocelama aan zyn huis, waar in hy, zoo men gifte, de gemoederen zocht te schikken, om hem Capitein *Hitoe* te maken.

De Heer Landvoogd, om dit nest en hunne raadslagen ten eersten te storen, trok na hem toe, deed hem zien, dat zulke groote raadsvergaderingen by particuliere lieden de E. Maatschappy niet aangenaam, nog behoorlyk waren, en zoo hy landzaaken te behandelen had, dat men dat met hem als Landvoogd, en aan 't Kasteel, doen moest. Dat hy ook diende te weten, dat men nu van geen Capitein *Hitoe*, en van de vier Hoofden, meer wilde gesproken hebben, om dat 't land *Hitoe* nu Compagnies land was.

De oude Cajoan zocht zich wel te verschoonen, als of daar van geen landzaaken, en maar gehandeld was, om die van Mamalo tot afkomen van 't gebergte te bewegen; doch met de uiterste verbaaftheid hoorende, dat 'er geen Capitein *Hitoe*, noch vier Hoofden, voortaan zouden mogen zyn, zoo vraagde hy, of hy dan geen meester over het zyn, te weten, over het Oeli Ala op Ceyt, blyven zoude, waar op zyn Ed. hem kortelyk antwoordde, dat hy by zyn komst op Ceyt hooren zou, wat daar over befloten was.

Hy, en *Toelocabesti*, verzwoegen dezen harden brok met een Moorfsche geveinstheid; doch waren in hun hert hier over ten uitersten misnoegd.

Het was voor den Heer *Demmer* een hacchelyke zaak, dit groot lid van den Ambofchen staat zoo ichielyk af te zetten, en de Amboincefche afgeknotte ader van regering zoo gevoelig toe te schroejen; doch 't was eger iets, waar van alleen de rust van de E. Maatschappy in deze gewesten afhing, alzoo zy die anders nooit te hopen had, weshalven het noodzakelyk was, dit eens met hardvogtigheid door te zetten, en den wispelurigen en trotfen Hitoccefen te doen weten, dat men zich niet langer wetten van hem wilde laten voorschryven.

Van hier vertrok de Heer *Demmer* na Amblauw, alwaar hy, volgens lang bevoorrens gedaan verzoek van de Inlanders, de plaats voor een sterke Reduit afsteken liet, en heeft zelf den laatsten Septem-

ber den eersten steen daar van gelegd, 1643. zullende volgens 't bestek 36 voeten in 't vierkant zyn.

Hy ordonneerde den *Imam Noeffanivel* ook, die tot nog toe ontrent het dorp Noeffanivel gewoond had, aan de Laha te gaan woonen, om te beletten, dat de zwakke Christenen, te na by deze Mooren zynde, niet te veel met dezelve mogten verkeerren, en daar door veel licht tot dien Godsdienst overflaan.

Toelocabesti, die dit afzetten van de vier Hoofden des lands niet verduwen kon, vervoege zich aanstonds by de overige wederfpanningen, en namze in zyn bescherming, die op Capaha byeen vergaderd waren, en had noch de ftoothheid, van aan den Heer *Demmer* dit als een stuk, waar toe hem zyn Wet en Godsdienst verbond, te doen weten. *Cajoan* sprak nogmaals voor deze liuden, dog de Heer *Demmer* zeide, dat zy geen genade weerdig waren, alzoo zy de zelve, toen zehen meer als eens aangeboden was, veragt hadden. Wilden zy zich op genade en ongenade overgeven, of wegvlugten, dat konden zy doen, maar zy zouden dan op zyn tyd hunne straffe niet ontgaan.

Ook waren by hen nog 50 Macassaren, en daar onder *Crayn Dipon*, en *Radja Mengapa*, hunne twee Hoofden, benevens *Kaitzijli Boeton*, die zich in 't Zagoe-bosch agter Sinalo ophielden, van waar door de onzen verjaagd zynde, waren zy mede na Capaha by de andre opoeromakers geviugt; na dat zy in 't bosch veel ongemak geleden, en verfehede van hunne makkers verloren hadden, alwaar ook *Kaitzijli Laxamana*, *Kakiali*'s schoonvader, door hongere en vermoedheid afgemat, eindelyk aan zyn dood gefraakt was.

De eerste rechte Cofacora-tocht, by de Heer *Demmer* gedaan, viel op den 18 October voor, op welke dag zyn Ed. vertrok. Hy ging met 400 man de vastigheden van Alang bezigtigen, die zy boven in 't gebergte gehad hadden. Deze vond hy meest verlaten, en stak de zelve in brand; van daar de kust van Hitoe langs schéppende, vond hy de meeste dorpen, volgens zyn ordre, reeds van het gebergte afgekomen, en alles schikende om zich op 't strand ter nedere te zetten.

Die van Lebelehoe, en Waufelaa, hadden zich by malkanderen op hun eigen strand gevoegd, en verzogten daar te mogen blyven, als zynde bevorens altyd de groote markt van 't land daar geweest. Dit wierd hen toegestaan; maar hunne verlatene dorpen op 't gebergte wierden afgebrand.

Het dorp Layn, te ver in 't gebergte gele-

1643.
Imam
Noeffani-
vel op de
Laha ge-
plaatst.

Toeloc-
cabesti
spant
weer met
die van
Wawani
aan.

De we-
derfpan-
ninge weer
afgewe-
zen.

Kaitzijli
Laxama-
na elen-
dig ge-
storven.

De Heer
Demmer
doet zyn
eerste
Hongi-
tocht.

Vind
verfeheli-
de dor-
pen reeds
op strand
afgeko-
men.

1643. gelegen, om het te bezoeken, werd maar belaft af te komen, en beneden te woonen.

Zyne verrich-tingen op dien tocht. Den berg van Wawani ging hy met eenige bedienden der E. Compagnie, 60 a 70 soldaaten, en 700 Inlanders, zelf bescouwden, vindende daar in nog veel baffen, en lyken, die hy na beneden smyten liet, stak verder alles, nevens Tehalia, in brand, en quam, na een zeer ongemakkelyke tocht, 's avonds weer op zyne Coracora.

Van hier stak hy over na Hoewamohel, alwaar hy op Cambello hoorde, dat de onzen den vlugtigen *Pati Tebelia* by na gehad, en hem nog gequetst hadden. Ook waren die van Cambello schuw om af te komen.

Op Ce-ram, Ke-lang enz. Hy vertrok van daar na Assahoedi en Lissabatta, en van daar weer na Kelang, belafte die van Assahoedi, met die van Hennemelo te scheppen, en de Kelangers, dat die van Salatti op 't strand moesten komen woonen.

Hy stond de Manipesen toe, de stoffe tot het leggen van een steenen Reduit, al lang by hen verzogt, en die op 't strand van Tomilehoe te leggen, alzoo de houtte Baricade meer moete van herstellen gaf, als zy weerdig was.

Men nam ook op Cambello vier Orangkaja's van de Erangers gevangen, om dat zy *Tebelia* gehuisvest hadden.

Madjira op Loehoe voor-geft. Op Loehoe werd in een groote vergadering *Madjira* als *Kimelaba* voorgefteld, en hen ook 's Konings commissie en last aan den Heer *Caan*, en den Ambonischen Landvoogd, voorgelezen. Men koos ook *Gammafongi*, om daar een steenen Reduit te leggen, en alles op Loehoe tot des *Kimelaba's* verblyf te schikken.

De Heer *Demmer* belafte die van Loehoe ook, zich voortaan met de kleene dorpen niet te bemoejen, maar die op haar zelven te laten, dat al de oude geschillen tusschen die van Loehoe en Anin afstreed.

Hy stak van daar na Hitoelama over, bezag oud Mamalo, en Telleboan, beide op ontogankelyke steilten gelegen, waar op te voren ooit een Europeer geweest was; waar uit men klaar bescpeurt, dat deze Heer gewoon was door zyn eigen, en niet door eens anders oogen te zien.

Hy deed hunne vastigheden sloopen, en belafte hen beneden te komen woonen.

Toe-loecabefi verlaat ons t'eememaal. *Toelocabefi*, die de vluchtelingen van Wawani, of hunne Hoofden, in zyne bescberming genomen, en geberbergt had, dorst niet af komen, terwyl *Caajan* bezig was een collectie over de gansche kust van Hitoe te doen, om daar door, was 't mogelyk, nog genade voor

hen te verwerven.

De Heer *Demmer* bezogt ook oud Liën, mede op een steil gebergte gelegen, wiens inwoonders maar kort te voren van die van Mamalo waren afgeweken.

Hy belafte hen, en die van Way, af te komen, en beneden te gaan woonen.

Daar na stak hy over na 't Eiland Oma, bezag Hatocaha, Cabauw, Caylolo, en haar vesting Alacea, gelyk daar na ook Ihamahoe, dat hy zeer sterk van dorpen boven op den berg vond, waar op 'er agt, ider met een borstweering van malkandren afgezonderd, lagen, die hy om zeer goede redenen in wezen blyven liet.

Die van Tochaha, op een steile klip toen gelegen, liet hy mede daar blyven, om dat zy zich in den laatsten oorlog zeer standvastig gedragen hadden, doch hy plaatste die van Sirifori op strand, belafte dat zy ten eersten daar zouden komen woonen.

Hy bezogt ook Noessalaoet, en keerde, na 't stellen der noodige ordre, den 16 November weer na 't Kaiteel, daar hy, na Oma's andre zyde ook bezogt te hebben, eindelyk aankwam, hebbende nog maar agt man van zyn gezelschap by zich, die hem hadden konnen volgen, alzoo de andre door 't sterk marcheeren afge-
mat waren.

Dus had hy in deze eene maand meer, als alle de Landvoogden voor zynen tyd gedaan, waar in hy nooit van imand gevolgd is, en waar mede hy blyken gaf, dat, sehoon grys, en ontrent 60 jaren oud, hy egter noch een zeer vast en sterk man was, zelf boven zyne jaren, en boven de verwagting van alle, die hem kenden.

In deze tusschentyd waren de voornoemde Macassarische Hoofden ider met een byzonder vaartuijg na Macassar ge-
vlugt, van welker gezelschap echter nog eenige met de Boetonders hier gebleven waren, waar van ook nu en dan eenige koppen door die van Leytimor uit de Zagoe-boschen opgebracht wierden.

De Heer *Demmer* dagt niet randzaam de gevluchten na Capaha aan te tasten, zoo, om zyn kleene magt, als om dat hy vertrouwde, dat zy door gebrek wel zouden moeten afkomen, dat de tyd egter anders leerde, doch dat zy zekerlyk gedaan zouden hebben, zoo 'er maar een kleene deur van genade voor hen open geweest was.

In December maakten zich de vier landelyke dorpen van Hoelung met *Tebelia* diep in 't gebergte vast, alwaar Capitein *Jacob Verheyden* hen met 60 soldaaten belegerd, gestoord, en *Tebelia* nevens *Lawadyn*, *Imam* van Cambello, gevangen bekomen heeft. Zy wierden ten eersten na 't Kasteel gevoerd, daar
men

men hen noch enige maanden, schoon hun vonnis van den Koning 'er al lag, zitting liet, in hope van die van Capaha noch eerst tot afkomen te lokken; doch daar volgde niets op.

A. 1644 deed de Heer *Demmer* een bezending aan die van Capaha om af te komen, die daar toe zeiden niet te zullen vertaan, voor en al eer men de oude Regceering weer herfelde; weshalven zyn Ed: goed vond de Coracora's te verzamelen, om hen by de eerste gelegenheid in April in hun nest aan te tasten.

Men kreeg by de komst der schepen bericht, dat *Kimelaha Leliato* den laatsten November op Batavia onthalt was. Kort te voren waren uit Ternate twee gezanten aangekomen, *Alonso Cardoso*, en *Almoftarif Kediri*, genaamd; ook was *Madjira* met de OrangKaja's van Loe-hoe, Tanihitoemessen en de verdre Hitocée OrangKaja's, hier verschenen, om zekere vergadering by te woonen, by welke goede gelegenheid de Heer *Demmer* goed vond, *Kipati Tebelia*, en *Imam Lawadyn*, ten schrik van andren, hunne straf te doen erlangen.

Zy werden den 24 Maart onthalt, en al hunne goederen aan den Koning ont- verbeurd verklaard.

In deze zelve maand wierd ook een jonk van 't land van Ende met 46 man op Amblauw aangekomen, en na Wawani vragende, om nagelen in te koop, voor een goede prys door den sergeant, en *Sengadji*, aan 't Kasteel opgebracht.

Den 13 April vertrok de Heer Landvoogd met 3 schepen, en 35 Coracora's, na Telleboan, alzo 'er geen gelegenheid was, om voor Capaha te ankeren, om dat het daar diep, en een zeer steile kant is.

Hy zond Capitein *Verheyden* met 210 soldaaten en matroozen, over den weg van oud Mamalo van agterenom na Capaha, ten einde hy daar zekeren voordeelligen heuvel innemen zou, dat door gebrek van goede weg-wyzers mislukte, weshalven hy onvernichter zake weder keerde.

Capaha van voren aan te tasten was onmogelyk, alzo 'er het daar zeer steil, en maar van een final ontoegankelyk pad van agteren, en van noch 2 andre steile na strand loopende paden voorzien was, die de vyanden zoo wel verzorgt hadden, dat het hen toefcheen, dat by de zelve niet op te komen was.

Men trok dan noch eens 't vossen-vel aan, alzo 'er men door de leeuwen-huid niet zag te verrichten, en men zond eenig volk na boven, om *Toelocabesi* (was 't mogelyk) noch tot afkomen te bewegen; doch *Patiwani* gaf aan de zelve

II DEEL VAN AMBOINA.

1644.
zeer bars bescheid, en bleef 'er by, van niet af te willen komen, ten zy men de oude lands-regceering der vier Hoofden van Hitoe weder in trein bragt, zeggende zich aanstonds hier liever dood te willen vechten.

Vermits nu haar Edelheden, by schryvens van den 10 December A. 1643, die oude regceering vlak afgeschreven hadden, zag de Heer *Demmer*, dat hierniet anders te doen zou vallen, dan hen door een langzaam beleg te verduuren, en ondertusschen alles, wat men kon, te vernielen, doch vooral, hunne nagelboomen te verderven, dat zyn Ed: al mede van Batavia, in opzicht van de landerijen der wederspannigen, aangeschreven was.

Hier door deden wy echter niet zoo zeer die van Capaha, als die van Mamalo, nadeel, die daar door op de onzen zeer misnoegd wierden, daar men had behooren te bedenken, dat het zonder hien onmogelyk was de rechte wegen na Capaha te weten te komen.

Na dat men nu 12 dagen tot dit verwoesten van boomen besteed had, vond men goed Capaha te water en te land te bezetten, en benoorden Telleboans Rivier een groote schans met 2 punten tegen over malkanderen, en op den naasten heuvel een kleene schans op te werpen, waar in men 2 lange stukken plaatste, waar mede men op 's vyands werken vast Capaha speelden kon.

De Noord-zyde van Capaha wierd met 2 lichte jachten bezet, die daar gansch niet wel lagen, behalven dat dit alles niet beletten kon, dat de vyand echter van agteren door een opene deur, welke die van Mamalo wel kenden, doch voor ons verborgen hielden, al zynen noodigen voorraad kreeg.

Ontrent dezen tyd vernam men hier den 12 May een aardbeving zoo sterk, als men oit te voren by menschen geheugen in deze Landvoogdy vernomen had. Zy begon in den morgenstond; doch was 's avonds tegen agt uren vry sterk ontrent het Kasteel, en met regen, donder, en blixem vermengd. Zy duurde den ganschen nacht, en het schein als of hemel en aarde vergaan zou.

Geen levende ziel dorft onder het dak blyven, en in 't Kasteel Victoria waren beide de gevels, de zyde-en alle de binnen-muuren van 't huis des Landvoogds van boven tot beneden, en zonnig geheel en al weggescheurd. De west-gevel was wel anderhalf voet uit zyn lood van 't dak, en van de zyde-muuren, afgeweken, en het dak aan die zyde wel een derde van de lengte van huis 't ter neder gestort, en gebroken. De Oost-gevel hing boven noch aan zyn ankers; doch

T had

1644 had in 't midden een groote bocht gezet, uit de West-punt, Orangie genaamt, was een stuk 2 a 3 vadem breed, uitgevallen, en de verdre muuren waren zoo gefeheid, dat ze niet in staat waren, om langer gefehut te dragen. Niet beter was het met de muuren van het Stadhuis, op 't strand van Hative gefeld, dreigende alle oogenblik in te storten.

Schadely- Den 17 dito ontftond 'er weer een ke gevolvegen van dien. zware aardbeving, waar door de beide gevels van des Landvoogds huis ingeftort zyn. Het land stond in 8 of 10 dagen niet ftill, en was van 't Chinefeh tot het Mardhykers quartier, en vooral op 't gebergte van Leytimor, tot Noeffanivels hoek alom gefeheid, zynde ook zware brokken en klippen neder gefort. Ook hadden de Reduiten van Baguala, Hila, en Oma, veel geleden; maar men hoorde niet, dat eenige menfchen daar door dood gebleven waren.

De Heer *Demmer* was, doe deze aardbeving begon, noch voor Capaha, doch hoorende den flechten toefland van 't Kasteel, gaf ten eerften laft, om de werken voor Capaha in staat te brengen, lei onder den Lieutenant, *Gysbert van Moerlag*, 170 foldaaten in de twee nieuwe fchanffen, en quam den 17 dito op Pinxter-avond over den korten weg aan 't Kasteel, vond alles veel erger, dan 't hem gebodfehapt was, waar op den 17 in zyn bywezen veel werken ter neder ploften; een foldaat dood bleef, en een flaven-kind zyn been brak.

Op Hoewamohel was 'er ook wel aardbeving; doch in verre na daar zoo hard niet geweest. De Heer *Demmer* liet alles, zoo fpoedig als 't mogelyk was, en vooral de muuren van 't Kasteel, ten eerften herftellen.

Orang- Pas voor de aardbeving, of op den 7 Kaja Ba- May, quam OrangKaja *Baros* zich op genade en ongenade overgeven, konnende het wegens den honger niet langer harden. Hy kreeg tegen veler gedagten den Heer Landvoogd op zyn zyde, en bewoog den zelve om hem genade te verleenen, doch kon zyn fchelmftukken, van met den vyand gedurig zamen te fpannen, niet nalaten. Men verbond hem, en andre Hitoeëfe OrangKaja's, door een nieuwen eed aan de E. Maatfehapp, waar by zy beloven moesten *Toeloecabesi*, en zynen ahang voor vyanden te verklaren. Zy deden het; doch, gelyk naderhand by de ftukken bleek, als meinedige fchelmen.

Patiwani verfterkte, zich ondertuffchen op een klip in Capaha's Noorder-bogtje, van waar hy onze jachten met een ftukje gefchut, zeer veel fchade toebragt, zonder dat zy hem eenige nadeel konden doen.

Toeloecabesi dwong die van Lian ook 1644 weder onder hem te komen, alzoohunne Zagoe-boffen hem dienftig waren; doch zy wierden 'er door de onzen kort daar na weer uit geflagen, die 'er een houtte Baricade maakten, waar in zy 20 mannen lagen, om te belletten, dat andre op Capaha zouden komen.

Ontrent dezen tyd raakte de Reduit van Amblauw, op het dak, na, klaar en kort daar aan ging de Heer *Demmer* na Manipa, om daar ook een Reduit, van 44 voeten in 't vierkant, by 't dorp Tomilehoe, en een op Loehoe by Gammafongi, doch deze laatste 10 voeten groeter, en met muuren zeven voeten dik, af te fteken, zynde de laatste de grootfte Reduit van geheel Amboina.

Die van Alang, en Liliboy waren den 18 Juni 1643 voor de derde maal met ons bevredigd, doch vermits men naderhand bevond, dat zy meinedige guiten waren, die zich zeer ontrouw ontrent de Christenen betoond, en veel vuile moorden bedreven hadden, had men reden om naderhand negen van hunne Hoofden vast te zetten, en van de zelve 5 Orang Toeha's van Alang, en 2 van Liliboy, den 30 Augusti 1644 te doen onthalzen, en de vier andere dat te laten aanzien, om zich daar aan te fpiegelen.

By de komft der twee voornomde Ternataanfe gezanten, in 't begin dezes jaars, waren hier ook weder verfchienen alle de Ambonfehe Orangkaja's, die de Koning in 't voorleden jaar ontboden, na 't doen van een voctval met zyne genade begunftigd, en zedert zeer vriendelyk gehandeld, doch aan welke hy echter, tot gevoelen van hunne wederfpannigheid, een boete van 73000 Ryxdaalders opgelegd had; waar toe die van Cambello, Bonoa, Erang, en 't Oeli Anin, als die wel 't meest verdiend hadden, 10000 Ryxdaalders moeften geven, gelyk de *Sengadji* van Bonoa, die van Kelang, en Caybobo, 5000 Ryxdaalders, en de andre dorpen het overige. Om deze boete nu in te maanen, had hy deze gezanten afgezonden.

Ook beelde die Vorft zich noch al in, dat hy over die van Hitoe iets te zeggen had, ontbiedende van daar de Orangkaja's met een Coraora, vol gefchenken, om met hen te beraadflagen, wie men tot nieuwen Capitein *Hitoe* aanftellen zoude.

De zelve magt, die hy te voren aan de Heer *Caan* gegeven had, gaf hy nu ook aan dezen Heer Landvoogd, doch met die bepaling, dat, zoo imand van zyn onderdanen de dood verdient had, hy die na Ternate zenden moeft, om daar geftraft te werden.

Na dat deze gezanten nu 5 maanden be-

bezig geweest waren, om die boete in te maanen, hebben zy maar 5875 Ryxdaalders konnen byeen sehraphen, dat van zulke magere ingezetenen zeer veel was, hoewel dat meest in gongen, kleeden, slegt goud, kleen geselut, bafsen, enz. alles op zyn hoogste gewaardeerd, bestond.

Dit dus ingezameld hebbende vertrokken zy den 13 September na Manipa, om daar noeh 2000 Ryxdaalders in te vorderen, en den ouden *Kimelaha Fakivi*, met noeh eenige OrangKaja's van Boero en Manipa na Ternate, volgens 's Konings bevel, te voeren.

Die Vorst had *Kimelaha Madjira*, met de OrangKaja's van Loehoe, ook nu ten tweedemaal derwaards ontboden; doch die bleven, op 't goedvinden van den Landvoogd, hier.

De Heer *Demmer* klaagde toen ook aan den Koning over verscheide wederspanningen onder Boero, en Manipa, verzoekende, of zy gestraft, of van daar gelicht mogten werden, waar onder *Lebut*, OrangKaja van Maffavoy, devoornameste was, alzoo die geen volk tot het maken van de nieuwe Reduit geven wilde, dat ook die van Loehoe, en Toeban, op Manipa weigerden.

Dus klaagde hy mede over den *Sengadji*, van Roemah Ite, ten over den *Pati* en OrangKaja *Oetsman* op Wayfamma, om dat zy niet nalieten die van Amblauw tegen 's Konings ordro te quellen, en als hunne onderdaanen te handelen.

Nevens deze waren 'er ook verscheide vluchtige Ternataanen, die, bang om weer na Ternate te keeren, in 't geberge agter Hoelang zich ophielden, en van daar zich na Kelang begaven, niet genegen om derwaards te gaan, voor dat hen de Koning genade wilde toezeggen. Deze, door *Kaitjili Laxamana's* twee zonen, *Bismol*, en *Abdul*, opgeruyd, hebben ons namaals veel spooks gemaakt. Ook stelde de zoon van den gezant *Almossarif Kediri* zich op Manipa zeer baldadig aan, brengende daar door ons Opperhoofd in groot levens-gevaar, behalven dat hy gezant zelf inder zyn best schynt gedaan te hebben, om de wederspanningen tegen ons aan te hitzen, dan om ze aan te zetten, met hem na Ternate te gaan.

Den 10 October voer de Heer *Demmer* met de Hongi weer uit, om die van Capaha verder te benaauwen, dat men meinde zeer licht te konnen gefchieden door 't innemen van een hoogte, waar toe de onzen van Lian een weg gevonden hadden, van waar men in Capaha schieten kon. Hoe voorzichtig de Heer Landvoogd dit aanley, om 't zelve door Lieutenant *Moerlag* met 130 solda-

ten, eenige Inlanders, en 3 Coracora's, by nacht vooruit beoofden Capaha gezonden, uit te voeren, de aanslag mislukte egter eens en andermaal, om dat de leidlieden hen den rechten weg niet gewezen hadden, en om dat de wegen overal met zware boomen gesloopt, en toegedamd hadden.

De Heer Landvoogd liet Capaha derhalven weer naauw bezet, vlak over na Cerains Zuid-zyde; van waar *Toeloccebes* veel toevoer kreeg. Hy bevond ook dat die van Roemakay, Latoe en Hoewaloy, zich van 's Konings en onze gehoorzaamheid, volgens de loopende geruchten, waarlyk onttrokken hadden, en den vyand op Capaha spyzigden; dat ook die van Ihamahoe deden.

Hy belafte derhalven, dat 2 van de sehopen (alzo 't voortaan op Capaha een lager wal stond te werden) van voor 's vyands werken aldaar tusschen Roemakay, en Latoehaloy, zouden gaan leggen, konnende het derde zich in de bocht van Lian houden, om dien weg van daar na Capaha, zoo veel mogelyk was, voor den vyand en zynen aanhang te belemmeren.

Die van Camariën, ziende den Heer *Demmer* aankomen, wisten zich wonderlyk by zyn Ed. te verschoonen, en in schyn onze vrienden te toonen, hoewel het tegendeel daar na gebleken is, waar mede zy zoo veel uitwonnen, dat zy toen vry raakten; maar met die van Roemakay, en de twee andre dorpen, liep het zoo wel niet af, alzo zy daar eerst veel Sero's of Fuiken, die van Capaha toebehoorende, verdorven, en op den 28 November wel 70 huizen in kolen gelegt, en den 13 December op Latoe en Haloy alles verwoest hebben, veroverende den 26 dito beide die dorpen.

Patiwani had 60 of 70 man tot ontzet van deze lieden gezonden, en was daar ook zelf gekomen; doch ziende, dat hy zich toen niet wreeken kon, deed hy dit den 10 Januari A. 1645. wanneer hy eenen vaandrig, *Cornelis Dirkszoon Swagers*, van Geertruidenberg, als die met zyn Orembay en 10 man van 't eenenjagt na 't ander voer, aantastende, aldaar nevens dien *Swagers*, na een hard gevegt, zyne dood vond, werdende met 2 kogels zoodanig gefchoten, dat hy overboord tuimelde, aan welke wonden, de ene in de linkerborst, de andre in de buik, hy kort daar aan gestorven is. Wy verloren aan dezen *Swagers* een dapper soldaat, doch de vyand ook te gelyk zynen voornaamsten held.

Den 6 Februari hebben de onzen ook Camariën, na hare schelmstukken ontdekt te hebben, verbrand, 4 gevangenen, en door hen gelegenheid bekomen,

1645.
na Ceram
over-
reckt.

Zyne
ontdek-
kinge en
veringun-
ge aldaar.

Patiwa-
ni's, en
Swagers
dood.

1645. om Roemakay's ontogankelyke vesting, en hoog dorp, wel 3 mylen landwaard in leggende, te vinden, te veroveren, en in brand te steken.

Zy vonden hier, en op Latoe, 6 metale ballen, en hadden in deze verscheide stormen maar 2 lichte gequetsten bekomen. Men bedierf verder alle de thuienen, en verwoefte de boomen hier ontrent alomte.

Die van Ihamahoe, nu voor zich zelve met reden vreezende, zonden eenige gezanten, om de vrede zoo voor zich, als voor die vier verwoefte dorps-ingezetenen, te verzoeken, dat hen eindelyk op de voorspraak van *Radja Somiet* toegestaan wierd.

Wat de Heer *Demmer* op deze tocht verder op Caybobo ontrent de zaaken van den Godsdienst verrichte, zullen wy elders op zyn plaats zien.

Van der Meulen komt hier met eenig ontzet. Men kreeg dit jaar hier 250 man tot ontzet, onder den Commandeur *Jacob van der Meulen*, waar mede men eenen aanslag voor had; doch met welke de Heer *Demmer* tot na 't Wester-zayzocn wagen moest.

Derde tocht van de Heer Demmer na Capaha. Hy vertrok dan ten derdemaal, met 7 schepen, en 15 Coracora's, den 10 April 1645 na Capaha, voorhebbende om nu weder het voornoemd heuveltje te veroveren, waar toe 5 Compagnies, 150 matroozen, en noch 140 dito tot 't dragen van den voorraad, gebruikt wierden.

De Heer *Demmer* was hier zelf by. Hy zond Capitein *Verbeiden* vooraf met een Compagnie, en noch 28 man, volgde zelf met 2 Compagnien, en had van *der Meulen* met de 2 andren agter zich.

Zy vonden dit heuveltje met een wagt bezet, die op de onzen wakker schoot, en zich daar na met steenen verweerde, 't geen niet beletten kon dat wy het egter inkregen; hoewel zy veel volk onderweeg, door vermoedheid hadden laten leggen, onder welke een konstapel was, die 'er af quam te sterven.

Toen men nu meester van dit heuveltje geworden was, bevond men het in verre na van die nuttigheid niet, als men ons daar van opgegeven had, alzoo men met musquetten Capaha pas brciken, doch geen doel schieten kon, behalven dat het onmogelyk was, om daar gefehut op te krygen, en, al had men het 'er al op, om 'er iets tot lyf-berging op te slaan. Men had 'er ook geen drinkwater ontrent, zoo dat alle aanslagen van die kant eenparig afgekeurd wierden.

De Heer *Demmer* trok tegen den avond weer af, brengende een gequetsten vaandrig, half dood gemarteld, aan boord, behalven dat 'er noch veel volk half dood op den weg lag, dat men daar na afdragen, en zoo aan boord brengen moest.

164 Waar dat zyn Ed. het dan ook zocht te beginnen, hy zag dat 'er niet aan Capaha te doen was, ten ware hy veel volk daar aan wagen wilde, weshalven hy oordeelde, dat men allerbest doen zou met hen nœuw bezet te houden, gelyk ook gefchiede.

Men kreeg hier in May brieven uit Ternate met den tolk, *Pieter Eduarts* door den Koning aan de Heer Landvoogd gezonden, uit welke bleek, dat *Alonzo Cardoso* zyn Hoogheid veel leugens wys gemaakt, en den zelve ook aangezet had, om zyne commissie, aan den Heer Landvoogd gegeven, als ook zyne afstand van 't land van Hitoe (in 't voorleden jaar in duistere termen aan den Landvoogd *Seroy* in Ternate gedaan) te herroepen, en daar beneven zeer vreemde bevelen aan zyne onderdaanen te geven.

Onder andre dingen had hy gezegt, dat wy overal op 's Konings landen vastigheden, tegen 't jongste contract, waar in maar 4 vastigheden toegestaan, en op Hitoe, Loehoe, Cambello, en Lessidi bepaald waren, opwierpen, dat daar op toeley, om 's Koninx onderdanen aldus tot onze slaven te maken. Ook zei hy, dat men 's Koninx onderdanen dwong Prince, vlaggen te voeren, en met geweld perste Christen te worden; over al welke zakende Landvoogd verbaast stond. De Koning zond nu ook aan de Ternataanen op Kelang de belofte van zyne genade, en riep hen alle weer na Ternate.

De Heer *Demmer* zond dezen tolk, met een deftige wederlegging van alles, op een jacht aan den Koning te rug; doch stond dien Vorst niets van zyne eiffchen toe, gevende kennis van alles aan haar Edelheden om daar ontrent hare bevelen af te wagen.

Met dat zelve jacht vertrok, op 's Konings ontbod, *Kimelaba Madjira*, *Sopi*, en *Kimelaba Zoegi* van Xoela Besi, die nu ontrent 1½ jaar gevangen gezeten had, en nu over ging, om zich nevens *Kimelaba Terbile* (die daar toen ook was) over de moord, A. 1636 aan den Onderkoopman *Pieter Paulussoon* bedreven (wanneer hy met een jonk van Key en Banda, Ambon voorby, en daar aangedreven was) te verantwoorden, op welchen tyd daar 4 Hollanders, en 3 Inlanders dood geslagen waren, behalven welke moord de E. Compagnie daar by wel 3 a 400 Ryxdaalders verloren had, ook kreeg zyn Hoogheid toen in voldoening van de schatting, aan die van Assahoedi, Lifabatta, en Hatoewe opgelegd, de *Zagoe*, die hy hen belast had voor hem te maken.

Die van Kelang zonden eenige uit den hun-

hunnende, om van den Koning eerst nader verzekering te bekomen, dat zy hunne slaven en goederen, by hunne komst in Ternate, behouden zouden.

In May sprak de Heer *Demmer* de Orangkaja's van Hitoe zeer straf aan, vermits hy vermoedde, dat zy al mede den vyand met toevoer onder de hand stypden. Daar op keerden de zelve weder na Capaha, om *Toeloecabesi*, en de andere, nogmaals te ondertaften, of zy wilden af komen, alzo zy anders genoodzaakt waren hen t'eene maal te verlaten. Hy zey daar op tot de vrede nu genegen te zyn, en by 't vertrek van den Heer Landvoogd te zullen zien, op wat voorwaarde men de zelve met hem wilde maken.

By de komst van den Heer *Demmer* verscheen hy zelf niet, maar 2 a 3 maal andren in zyne plaats, dat den vredehandel voor een tyd af brak; hoewel dieden 16 Juni hervat, en zoo verre gebracht wierd, dat hy op Mamalo's strand den 9 Augusti afquam, van voornemen, om voor ons aan 't Kasteel te verschynen, doch Orangkaja *Baros* ried hem dit af, zeggende, dat hy alvorens 2 of 3 Opperkooplieden tot gyzelaers zou verzoeken, dat ten eersten van den ouden schelm, *Hellepetola*, *Imam Ridjali*, en andren bevestigd, en toegestemd wierd, 't welk dezen vrede-handel wederom stremde.

Hy verzocht 6 dagen uitstel om zich te bedenken, en liet toen ons door de Orangkaja's weten, dat hy ongenegen was vrede te maken, verbiedende voortaan, niemand om die reden daar te zenden, of zy zouden den zelve zeer qualyk handelen.

De Orangkaja's, den 18 aan 't Kasteel komende, weetten dit niemand anders dan Orangkaja *Baros*, zy riepen wraak over hem, terwyl zy, vol spyt en schaamte, den Heer Landvoogd dit bericht bragten.

Daar op ging den oorlog nu weer op nieuw aan, alzo wy van geen vierhoofdige regeering meer wilden hooren spreken, en van den vyand geeffte hadden, dat al zyne vastigheden van Capaha, en elders, verwoest, en al het geweer ons overgeleverd moest werden.

Ook ontdekte men hoe langs hoe meer deze waarheid, ons ook door de gezanten van *Toeloecabesi* zelf bekend gemaakt, dat deze oorlog niet hem (*Toeloecabesi*) alleen maar, alle de Hitoeëse Orangkaja's aanging, dat hy dierhalven om de vierhoofdige Regeering wel oorlogen moest, aangezien zy allen hem daar toe hulpe beloofd hadden; dat hy ook, zoo ras hy voor den Heer Landvoogd verschynen zou, aannam openbaar te willen zeggen.

Ondertusschen raakte Orangkaja *Baros* op Hila in onze handen, en wierd den laatsten Augusti aan 't Kasteel gebragt, ten eersten ter dood gedoemd, en den 4 September, om de schrik onder de andren te brengen, onthalt.

Hy bekende voor zyn dood, dat alle de vorige vrede-handelingen enkel maar, om ontzet van levensmiddelen te krygen gediend, en dat zy 't zoo weinig dagten om de vrede, dat zy in tegendeel *Wangfa*, *Kakiali's* oudsten zoon tot neuen Capitein *Hitoe*, en vier nieuwe Hoofden, te weten: Orangkaja *Boelan* tot Noefatapi, *Bermela* als *Patti Toeban*, *Heatomoe* als *Totobatoe*, en Orangkaja *Ternate* tot Tanihitoe meffen aangesteld, en geschikt hadden.

Zy lieten *Toeloecabesi*, die nu als hoofd het bestier had, maar alleen Orangkaja blyven, zonder hem iets van deze kock toe te deelen.

Dit alles egter hielden de onzen stil, om voor te komen, dat ook de andre Orangkaja's na Capaha mogten vlugten.

De Hongi, nu by deze oorlogs-tyden al gewoon tweemaal 's jaars uit te gaan, vercheen in October weer voor Capaha.

De Heer *Demmer*, verdrietig over de langdurigen Capahafsen oorlog, verweet de Hitoeëse Orangkaja's vry straf, dat zy, met den vyand van tyd tot tyd door levensmiddelen onderftand te doen, d'oorzaak van waren, doch hen verzekerde, dat zy noit denken moesten, dat wy de vierhoofdige regeering, al zou het noeh zoo lang duuren, oit weer zouden toestaan.

Zy ontfchuldigden zich hier van by zyn Ed.; en zeiden veel liever voortaan met vrouwen en kinderen aan 't Kasteel te willen komen woonen, dan dat zyn Ed: dit vcrder van hen vermoeden zoude.

De Heer *Demmer* antwoordde rond uit, dat hy schelmen genoeg aan 't Kasteel, en 'er daar niet meer van nooden had, maar dat zy beter doen zouden, op Capaha te gaan woonen, want dat hy hen dan als zyne openbare vyanden zou konnen aantasten, dewyl zy doch maar veinsden zyne vrienden te zyn.

Ondertusschen liet hy 10 Coracora's op hun strand, om hen 't visschen te betel-
Steeck
over na
Cambel-
jo.
letten, en stak met 18 andre na Cambello over, zond *Codja* na Kelang, om de Ternataanen tot het afkomen te noodigen, belovende hen vry en vrank te laten gaan, en woonen waar zy wilden; doch hy kreeg geen gehoor, alzo zy zich op *Salati* al vastgemaakt hadden, werdende niet alleen door hun eigen Hoofden, *Kaitjili Bismol*, *Abdul*, en *Dagga*, *Madjira's* halven broeder, maar ook door *Lebut* van Massavoy, onlangs

1645. tot hen overgeloopen, en door meer andre guiten geltyfd.

En zet
Alfoere-
fen op 't
land van
Hitoe.

Daar na deed de Heer *Demmer* 67 Alfoerefen van *Radja Somiets* volk, op 't land van *Hitoe*, tusschen *Lian* en *Capaha* zetten, om den vyand tot afkomen te dwingen. Hy zelf quam den laatsten October weer op *Mamalo*, vragende de *OrangKaja's*, wat zy, gedurende zyn afwezen, by die van *Kapaha* gevorderd hadden. Het antwoord hier op zeer flauw zynde, sprak hy hen weder hard aan, dreigende, dat hy hen nu niet anders, dan met den slag, waarfchouwen zou.

Hy deed nu ook niet vorder op *Capaha*, alzoohy te weinig magt had, maar vertrok met een zeer geftoord gemoed, 't geen oorzaak was dat de vyand, in plaats van af te komen, nu by zyn vorige gedagten bleef van voort te oorlogen, het koste wat het koste, alzoohy door deze *Hitoeëfe* *OrangKaja's* op nieuw geltyfd wierden.

Terwyl onze schepen nu van voor *Capaha* vertrokken waren, liepen die van 's vyands zyde hier en daar na toe, om levensmiddelen te zoeken. *Pati Toeban* ging na *Waypoeteh*, *Teliffema* na *Loehoe*, *Imam Ridjali* na *Nau*, en *Binau*, en

keerden met eenige vaartuigen met levensmiddelen zoo behendig weer, dat onze bezetting het niet eens gewaar wierd.

Die van *Ceyt* en *Hahoetoena* zeiden 't ons, quauzuus om hunne trouw te toonen; doch niet eer, voor dat de andren al weer in *Capaha* waren. Ja 't is zeker, dat alle de *OrangKaja's* van *Hitoe* die van *Capaha* aanzetten, om niet eer vrede te maken, voor wy de oude regeering herstelden, dat *OrangKaja Boelan* hen zelf geraden, en hunne gezanten noch onlangs ghebergd, en hen beloofd had, dat hy hen van al 't noodige van tyd tot tyd voorzien zou.

De *Hitoeëfen* hadden nu al weer niet alleen aan den Koning van *Macassar*, maar ook aan de Koningen van *Atsjien*, en *Tidore*, gezanten om hulp, dog met weinig hope van die te zullen erlangen, gezonden.

Hierom wilden die van *Wakal*, en *Mofappel*, zich van *Boelan* afzonderen, en aan de overzyde by 't *Katteel* komen wonen; doch de Heer *Demmer* raadde hen liever op de oude plaats te blyven, om ons zoo veel beter bericht van de aanlagen der vyanden, en om de andren geen quaad vermoeden te geven.

T W E E D E H O O F D S T U K .

A. 1646 wierd *Toeloecabesi* hardnekkiger. *Towale*, na *Batavia* gevoerd. *Stoute daad van die van Capaha*. *Soemayl* dood geslagen. *Die van Mamalo*, en *Hitoelama* zoeken hunne zaaken te verbeteren. *Verheiden*, na *Capaha* als gebannen. *Taft* met van *Moerlag* het zelve aan. *En veroverd dit omwinbaar nest*. *Gevangenen*, by hen bekomen. *Toeloecabesi* ontsnapt. *Verraders* gedrag der *Hitoeëfen* ontrent deezen oorlog. *Die van Leytimor* werwoesten hier alles. *Verscheide lieden* begenadigt door den Heer Landvoogd. *Die van de Hitoeëfen* verscheide wederspannelingen eischt. *En van Capitein Mamalo* al 't geborgen gescht. *De Historie van Hitoe* door *Ridjali* beschreven. *Bakar* begenadigt. *Toeloecabesi* geeft zich over. *En word onthalf*. *Hitoeëfe* *OrangKaja's* na *Batavia* gebannen. *Lehut* begenadigt. *De Heer Demmers* tocht met de *Hongi*, en zyne verrigtingen. *De Heer van der Lyn* *A. 1647* als tiende *Opperlandvoogd* voorgestelt. *Ihamahoe*, gedwongen hare muuren af te werpen. *Komst van den Heer de Vlaming* hier. *Beide de Heeren Landvoogden* gaan op de *wisite*, en de *Heer de Vlaming* als dertiende *Landvoogd* hier overal voorgesteld. 't *Vertrek van den Heer Demmer* na *Batavia*. *Hoedanigheden van den nieuwen Landvoogd*. *Nooten-bosch*, op *Werinama* uitgerooid. *Groot nagel-moesson* dit jaar. *Nieuw ziekenhuis* gebouwd. *Verheiden* *Fabryk* gemaakt. *Vlamings Hongi-tocht* door den zwaren regen belet. *Die eenige plaatzen om de West*, en om de *Noord* bezogt. *Pittavyns ontrouw*. *En van meer andre*. *Nagelen* op *Boero* *A. 1648* uitgerooid. *Aardbeving* hier. *Des Landvoogds Hongi-tocht*. *En zyne verrigtingen*. *Koning Hhamza* overleden, en door *Mandarsjah* vervangen. *De Heer van den Bogaarde* in *Seroy's* plaats in *Ternate* aangesteld. *Pittavyn* gestraft. *Des Landvoogds ziekte*. *Gescht tusschen de Ternataanen*, en *Lochoenefen*. *Hongi-tocht* door gecommitteerden gedaan. *Eenige Ternataanen* in *schyn* na *Ternate* gezonden, daar *Singafari* zich tegensteld. *De Heer de Vlaming* gaat weer op een *Hongi-tocht*. *Nieuwe klagten* over de *Opperboofden*. *De Reduit* op *Hila* versterkt. *Beschuldigingen* tegen *Imam Swacki*. *De Landvoogd* weder ingestort. *Gescht tusschen Radja Nocflanivel* en zyne mede-boofden bygelegd.

In 't jaar 1646 kreeg *Toelocabesi* 2 Coracora's met Zagoc van Ceram tot ontzet, dat hem noch hardnekkiger dan te voren maakte, zoo dat hy van geen vrede wilde hooren, ten ware men de oude regeering weer gedoogde in te voeren.

Men kreeg nu ook *Toerwale*, Priester van Nau Binau, wel eer gezant der Hitoeëfen na Macassar, gevangen: een man, die noch gestadig met den vyand heulde, en hem alles overbrieft, weshalven de Heer *Demmer* hem in September, nevens eenige andre Hitoeëfen, na Batavia zond.

Die van Capaha wierden eindelyk zoo stout, dat zy in Maart met 3 Coracora's uit rooven gingen, de bobbers of fuiken op Way lichteden, de prauwen daar vernielden, en met eenige koppen van Lian weer quamen.

Men zond, om dit te beletten, 6 Coracora's van 't Kasteel, om op dat strand te passen, en 't zelve te dekken; doch eer zy daar quamen, had de vyand noch een roof-tocht in Senalo's bogt gedaan, en zich zelve uit dat Zagoe-bofeh verzorgd.

In May ging *Soemayl*, *Toelocabesi*'s tweede, of Licutenant, met een Parahoe na Caybobo om levensmiddelen, alzo hy aangenomen had de weduwe en kinderen van *Patiwani* te onderhouden; doch wierd door een Lochoenees vaartuig, van *Madjira* uitgezonden, by het duiven-Eiland onderhaald, en nevens andren doodgeschlagen, dat voor den vyand een groot verlies was, alzo hy ook groot gebrek had, dat ons klaar bleek aan de meenigte van vrouwen, en kinderen, dagelyks tot ons overkomende.

Ook bragten die van Mamalo, en Hitoeëfama, van tyd tot tyd koppen, en gevangens by ons, om den Heer *Demmer* daar door te bewegen, hen de zee weer vry te laten, dat hy egter om reden voor eerst niet begeerde toe te staan.

De zaaken van Capaha begonzen nu egter met harde schreden na 't einde te loopen, alzo de honger, en onenigheid, groote verwerring onder hen veroorzaakte, dat ons dagelyks van overloopers ter ooren quam.

Jacob Verbeiden, een zeer dapper Capitein in onzen dienst, doch juist in ongunst van den Heer *Demmer* geraakt, door dien hy eenige Nederduitschen om zyn eigen zaken na 't verkens Eiland by 't Eiland Kelang uitgezonden had, van welke 'er agt door de Papoewa's geroofd, en aan de Tidoreëfen verkogt waren, was daar over door den Heer Landvoogd van zyn comptoir op Cambello geligt, en als een verworpenen na Capaha verbanen, om aldaar door eenige dappere daad

zyn gunst weer te winnen. Des deed hy met zyn Licutenant, *Gysbert van Moerlag*, zyn uiterste best, om iets uit te vinden, waar door zy van Capaha meesters konden werden.

Zy gingen dan den 24 Juli 1646 met 107 koppen, 60 matroozen, en 20 Inlanders van Oeriën, in 4 troepen verdeeld, 'er noch eens op los. Een looze voortroep, 26 man sterk, onder den vaandrig, *Jan Willemszoon*, trok voor af. Daar op volgde *van Moerlag* met 40 koppen, zoo soldaten als matroozen; toen quam Capitein *Verbeiden* met het corps de bataille, 23 soldaten, en 44 matroozen, onder de schippers *Pieter Liman* en *Gerard Isewyn*, sterk; en eindelyk de achter-troep onder den fergeant, *Abraham Janszoon*, van 25 soldaaten, en 20 Inlanders.

In dit postuur trokken zy 's nagts by manefchyn uit hunne schans het moeilyk Capaha's gebergte op, waar van de weg hier en daar met zware boomen toegedaand was, waar over zy moesten henen klauteren, dat ook oorzaak was, dat zy van malkanderen meest afraakten, en pas de kleinste helft boven quam.

Verbeiden, die egter met zynen aanslag 'er door wilde, vermaande de zynen tot dapperheid, liet de voortogt eerst den berg opklimmen, die met 't aanbrenken van den dag boven quam, vindende hier geen schildwagten, waar op zy voort trokken. Dog, om aan de volgende plaats te komen, konden zy maar man voor man gaan, gelyk zy deden, de vaandrig vooraf, en toen de andren, tot in de dorpen toe, daar zy eerst een oud wyf gewaar wierden, die Hollanda, Hollanda, riep; doch zy doodgeschoten, en daar op verder vuur in de dorpen gegeven zynde, wierden de vyanden, die in hun beste morgen-rust waren, wakker, sprongen uit de koyen, en liepen, zonder na geweer om te zien, door de poorten en gaten, om buiten te komen: enigen sprongen van vervaarlyke steilten na beneden, alwaar zommigen een elendige dood vonden, anderen bleven half weeg tusschen de klippen in hangen, kermende daar elendig tot hun einde toe.

Men bequam hier zeer weinig gevangenen, en de meeste Hoofden ontsprongen den dans. De onzen waren *Toelocabesi* zoo dicht op de hielen, dat zy hem reeds meenden te vatten; doch een van zyn 2 wyven schoot 'er tusschen beiden, en wierd ook doodgeschoten.

Den 25 Juli 's morgens ten 7 uren waren al de vyanden uit Capaha verdreven, en wy meester van dat onwinbaar gewordene.

Dit was een daad, die de gedagten van alle

1646.
Verheiden na
Capaha als
geboren.

Taft met van
Moerlag, het zelve
aan.

En verovert dit
onwinbaar
neft gewordene.

1646. alle Inlanders te boven ging, alzooy menigmaal gezegt hadden, geen Hollander kon in Capaha komen, ten ware hy vleugels kreeg, nu waren zy'er zonder vleugels in; maar hoe zy'er in gekomen waren, konden zy niet begrypen, en daar mede lag ook nu alle hope van den Inlander geheel als ter aarde nedergeflagen.

Men vond in de huizen maar 5 dooden; doch veel buit, van goude slangen, goude ketens, en meer andre kleynodien, en huisraad, waar van ider zoo veel medenam, als hy maar bergen kon. Ook vond men veel schoon porcelyn, dat in stukken geflagen wierd, alzooy't onmogelyk was, dat den berg af te dragen.

Men vond'er ook 1 yzer stuk, 2 Macaffaarfehe dito's, 4 metale falcenotten, 7 baffen, een groote haak, 1000 pond buskruit, een goede menigte groffcherp, bos- en musquet-kogels, over de 100 Macaffaarfehe roers, en musquetten, dog meest onbequaam. Boven in 't dorp vonden zy noch 3 werpankers, 2 dreggen, en een yzeren keten, door hen by nagt van onze jagen gekapt, en zoo na boven gefleekt. Ook vond men'er eenige Zagoe, doch geen toefpys.

Onder de gevangenen was *Toeleffi*, Capitein van Capaha, en *Teakan*, *Toelocabefi's* broeders, beide kreupel, de een geboren, de ander door een quetzure, als ook *Pellacolan*, *Toelocabefi's* jongste zoon; doch 't was beter geweest, zoo zy *Toelocabefi* zelf bekomen hadden.

De Lieutenant *Moerlag* liep nog dien zelven dag over den korten landweg na 't Kasteel, om deze blyde boodfchap aan den Heer *Demmer* te brengen, die zich daags'er aan na Capaha begaf, belastende de OrangKaja's van 't Kasteel, dat ider van hen met 10 man van zyn dorp volgen zou.

Daar gekomen zynde, onderzocht hy *Toelocabefi's* 2 broeders, die openhertig zeiden, dat zy dezen oorlog niet uit eigen beweging, maar met goedvinden en op aanrading der OrangKaja's, die beneden gebleven waren, begonnen, en dat alle de Hoofden des lands Hitoe, uitgenomen die van Oriën, en Tiel, daar deel in, en hen beloofd hadden hen van levensmiddelen te verzorgen, en gezwooren hen nooit te verlaten, gelyk zy dat ook van tyd tot tyd gedaan hadden, tot dat hen 't visfchen verboden, en belet wierd. Zy bekenden ook, dat zy eenig kruid van de Macaffaaren gekogt, dog dat zy naderhand zelf kruid gemaakt hadden. Dat *Toelocabefi* dat werk grondig verftond. Dat zy overvloed van zwavel boven in 't gebergte vonden, en dat hy hen de stoffen van felpeter en zwavel toegewogen, en hen gewezen had, hoe

Gevangenen by hen bekomen, dog *Toelocabefi* ontinapt.

Verraders gedrag der Hitoeën ontrent dezen oorlog.

zy dat maken moesten.

Zy zeiden ook, dat'er door die van Mamalo, en Hitoe lama, geen koppendan met hun medeweten afgeflagen, en aan 't Kasteel gebragt waren, om daar door den Heer Landvoogd in een goede gedagte voor hen te brengen.

De OrangKaja's, van Leytimor hier gekomen, braken alle deze vastigheden van Capaha af, verwoeflten de boomen, en een schoon nagelbosch, daar ontrent, en staken al het verdre in brand.

De Heer *Demmer*, weer beneden komende, vond ontrent de Baleoe van Mamalo 280 vluchtelingen van Capaha, zomans als vrouwen, en daar onder een wyf van *Toelocabefi*, een van *Ridjali*, *Oemanela*, en *Hatoemenebefi*, OrangKaja's van Hausihol, en Telleboang, die zeer vermagerd door den honger, die in genade aangenomen wierden.

Hy hield daar op de Hitoeëse OrangKaja's nogmaals hunne zoo menigmaal gepleegde schelmitukken voor ooggen, hen toonende, dat zy alleen oorzaak van deze laattien oorlog waren geweest, en 't bloed van zoo veel menfchen op hunne zielen te verantwoord hadden. Hy vermaande hen ernstig van die oude hardnekkigheid af te staan, en dat zy nooit op den Capitein *Hitoe*, of vier Hoofden meer moesten denken, of oit daar af reppen, zoo zy hunne koppen niet aantonds wilden quyt zyn.

Ook wilde hy, dat zy *Toelocabefi*, *Ridjali*, *Wangfa*, *Pati Toeban*, *Bakar*, en *Teliffema* voor den dag brengen, en niet verbergen zouden, op dat men met hen naar den eifch der zaaken handelen van die mogt. Zy fchenen dit alles met eerbied aan te hooren, en beloofden het ook te doen. Hy eifchte van Capitein *Mamalo* ook al 't gefchut, dat hy verborgen had, die loochende dat in 't eerst, dog, zwaar gedreigd, bragt hy 7 baffen voor den borgen dag.

Kort daar na leverden zy aan ons over *Pati Toeban* en *Wangfa*, by Way gevat, *Ridjali*, *Teliffema*, en *Bakar* zwooren noch eenige maanden in 't bosch by Ceyt, van waar zy door vaartuigen van hunne vrienden eerst na Kelang, daar na na Boero, en zoo verder na Macassar, gevoerd zyn, alwaar hen de Prins, *Patingaloan*, in zyne befcherming genomen, en gehuisvest, gelyk ook *Ridjali*, op zyn verzoek, aldaar de historie van 't land Hitoe befchreven heeft. Dit gefchrift is zeer gebrekkelyk in onze handen gekomen, zynde door *Ridjali* zelfs naderhand, toen hy ten tyde van den oorlog met *Madjira* met de Macaffaaren weer in 't land quam, hier mede gebragt.

Bakar, de zoon van *Tebelia*, had zich op Kelang van hen afgezondert, en hield zich

Die van Leytimor verwoeflten hier alles.

Verfcheide lieden begenadigt door de Heer Landvoogd.

Eifchte verfcheide wederspanningen van Hitoe.

En van Capitein Mamalo al 't gefchut.

De Historie van Hitoe door Ridjali befchreven.

8. zich daar zoo lang verborgen, tot hy in Januari des volgenden jaars 1647 van de Heer *Demmer* een vergiffenis-brief bequam.

Toelocabesi zwoef nog eenigen tyd dan hier dan daar, doch gaf zich eindelyk over, vooral, toen hy hoorde, dat zoo veel OrangKaja's van Hitoe om hem en *Ridjali* vast gezet waren, en quam den 19 Augusti, in gezelschap van eenige door hem ontbodene OrangKaja's aan 't Kasteel, belydende meest al het zelve, dat zyn broeders beleden hadden, dat hy door alle de Hitocéfe OrangKaja's by eede gedwongen, en verpligt was den oorlog te moeten vervolgen, onder belofte van hem nooit te zullen verlaten, en dat den overleden *Cajoan*, *Baros*, en *Barmela* voornamelyk hem aangezethadden; ja dat *Madjira* zelf hem door heimelyke boden hier toe nog in 'tvooreden jaar had laten aanporren, tot dat hy, *Kimelaba*, na Ternate geweest, en 's Konings meining daar over verstaan zou hebben, en dat het dan noch altyd tyds genoeg wezen zou, om af te komen. Uit al het welke men nu klaar bespeurde, wat adders men in zynen boezem voede.

Hy bood verder ook aan, om Christen te willen werden, zoo men hem in 't leven wilde laten; doch hy had zich alle genade onweerdig gemaakt, en wierd derhalven den 1 September in de landraad als 't hoofd der wederspannigen ten zwaarde gedoemd, en den 3° op 't plein voor 't Kasteel onthalt.

Alles sechen nu gedempt; maar op Kelang was noch een vuil gebroed van Ternataanen, die ons hier na noch veel moeiten en aanleiding tot een nieuwen oorlog zullen geven.

Kort na *Toelocabesi's* dood verzond de Heer *Demmer* elf OrangKaja's met hunne huisgezinnen met het schip de *Dolfin* in September na Batavia, om daar als banditen te leven. Te weten, *Toellessi*, *Teakan*, *Alang*, en *Oessen* of *Hofsein*, alle vier broeders van *Toelocabesi*, *Wangsa*, en *Pattingi*, zoonen van *Kakiali*, *Pai Toeban* en *Bermela*, OrangKaja's uit de stam en het 4 lid van *Hitoe*, en *Towale*, gewezen paap van Nau Binau, uit 't geslagt Noeslatapi.

Daar op wierden de meeste bezettingen van Mamalo, en Lian geligt, dog de onze bleef 'er nog, en die van Lian hadden, hoewel onze swagt oppaste, den vyand noch gedurig gespyt. Als men 'er agter quam, beschuldigde zy 'er imand van den hunnen mede, die zy dan quyt wilden zyn, en lieten die door die van Capaha dood slaan, om onscenschyn te geven, als of zy met die van Capaha vyanden waren.

II. DEEL VAN AMBOINA.

De Heer *Demmer* nam de Hitocéfen ook al het schietgeweer af, en bragt verder door Capaha's verovering zulken schrik onder alle de andre Eilanders, dat alle hare verwagting in rook verdween.

Lebut, de gevlugte OrangKaja van Massavoy, quam nu ook vergiffenis verzoeken, die hy eindelyk verkreeg. Ook quamen de Ternataanen van Kelang op de stranden woonen; doch *Ridjali*, daar gekomen zynde, deed hen weer na botven keeren; *Madjira* bragt haar egter zoo verre, dat zy zich in December, over de 300 zielen sterk, na Lochoe by onze nieuwe Reduit lieten vervoeren.

In October 1646 deed de Heer *Demmer* de visite met de Hongi, tot welke nu ook 't eerst in lange jaaren 5 Hitocéfe Coragora's verschenen. Op Cambello gekomen zynde, bragt hy 't geschut op de nieuwe vesting, die hy Hardenberg noemde.

Hy gebod die van Kelang beneden te komen woonen, en gaf dit zelve bevel aan die van Roemakay, Latoe, en Haloy.

Tot deze tyd toe waren op Caybobo 12 OrangKaja's geweest, welke roegering, altyd vol onrust zynde, de Heer *Demmer*, met goedvinden van dit volk zelf, tot twee Hoofden bragt, die ider over een deel van dit doorp zouden regeren, zynde 't eene Leytimor, dat is 't Ooster-deel, en 't ander Ley Halat, dat is 't Wester-deel, genaamd.

De Heer Landvoogd maande ook die van Ihamahoe ernstig tot 't afkomen aan, te meer, alzoo hy hunne sterkte, die hy ging bezigtigen, al zoo sterk, als Capaha, bevond; doch zy hadden hier geen zin in, zeggende, dat zy hier wel honderd jaren gewoond, en hier veel schoone Tempels hadden, die zy niet zonder hartzeer zouden kunnen verlaten. De Heer *Demmer*, hier nader op dringende, verzogten zy uitsfel, om na een bequame plaats te zoeken, dat den Lieutenant *Cornelis Danen* aanbevolen wierd te bevorderen; doch, nader hier over in 't volgende jaar aangemaand, zeiden zy dat niet te kunnen doen, alzoo zy daar toe geen last van hunnen Koning hadden. *Demmer* zei van den Koning commissie te hebben, om alles uit zynen naam hier te bevelen, dat dienstig voor 't land was.

Madjira mengde zich hier mede onder, en verzocht, dat zy op hun oude plaats mogten blyven; dat de Heer *Demmer* sterk tegen sprak, alzoo 'er geen trotser, dan die van Ihamahoe, tegen den Koning, en tegen ons, waren. Derhalven drong 'er de voornoemde Heer weer op aan, en zy daar tegen verzogten weer uitsfel. De Heer *Demmer* stond

1646. hen dit op die voorwaarde toe, zoo zy zich rekkelyk en gewillig toonden, en dat hy dan ook hunne Tempels, en Baileoes boven zou laten staan; doch de Orangkaja's, en 't meeste volk moest om laag komen wonen.

De Heer van der Lyn A. 1647 hier als tiende Opperlandvoogd voorgestelt.

1647. Den 17 Januari wierd hier de Heer van der Lyn als 7. Batavise, of anders als 10. Opperlandvoogd van Indiën voorgesteld.

De Heer Demmer, die een einde van 't werk van Ihamahoe hebben wilde, zond den 19 Januari gecommiteerden derwaards, om te zien, of zy de beloften van af te komen na quamen. Deze afgezondene waren Capitein *Verbeiden*, den Hhoekom *Jan Pays*, den Gnatohoedi, *Louis Gomis*, en *Madjira*.

Ihamahoe gedwongen hare muuren af te werpen.

Deze laatste had hen tot noeh toe tegen gehouden om het niet te doen; dog den 2 Februari hier op Ihamahoe gekomen zynde, bragt hy hen zoo verre, om hare muuren zelf af te werpen. Gelyk daar na ook die van Hoelalihoe, Oelal, Toehaha, en alle andre moesten doen, dat by de Mooren met knorren, en by de Christenen ontrent alle andre vastigheden met blydschap geschiede; alzoo de eerste in den oorlog leefden, daar de andre door quynden.

Men vond ook goed, op Manipa rondom de Reduit een steene borstwering van 6 voeten hoog, en op Loehoe ook om de vesting een buiten-werk met 2 punten tegen een op te trekken, om daar in huizen voor de Officiers te maken.

De komt van de Heer de Vlaming alhier.

Den 13 Maart verscheen hier de Heer *Arnold de Vlaming van Outsboorn*, gewezen Landvoogd van Malacca, om de Heer *Demmer* te vervangen.

In April wierden hier met de Fluit *Castricum* 142 koebeesten van 't Eiland Bali gebragt, die op Honimoo, Hitoe, Cambello, en Lessidi verdeeld wierden, om aldaar voort te teelen. Deze zyn met 'er tyd meest alle in 't bosch geraakt, zoo dat men 'er weinig ander nut af gehad heeft, dan dat van die wilde beesten, en hare jongen, in de volgende latere jaaren wel ettelyke door de vrylieden, met passen na Ceram gaande, geschoten zyn.

Men wierd op Wayfamma, een dorp op Boero, ook 2 handel-jonken magtig door Capitein *Verbeiden*, na dat die van Cobon de zelve hadden aangehaalt. Hy bragtze aan 't Kasteel, verdierf de zelve vaartuigen, bragt 11 Inlanders, ettelyke Macassaaren, en 3 koppen mede, die *Pati Wayfamma*, om in onze gunst te blyven, zelf had laten afskappen.

Beide de Meeren Landvoogden.

Den 1 May gingen beide de Heeren Landvoogden met 3 Coracora's op de visite, doch zy zelf gingen op die van Ha-

tive. De Heer *Demmer*, alzoo die haast vertrekken zou, nam overal afscheid, en stelde den nieuwen Landvoogd by den Inlander voor, wyzende zyn Ede: met eenen zynen vervanger de gelegenheid van alle zaaken, en waar op voornamelyk te letten viel, aan.

Vooraf deed hy een zeer straffe aanspraak tot de Orangkaja's van Hitoe, hen radende de oude schelmtukken en valsche raadslagen na te laten, alzoo de nieuwe Heer Landvoogd van alles door hem volkomen onderricht was, verbiedende hen weder op lyfstraffe oit meer van een Capitein *Hitoe*, of van de regering der vier Hoofden te reppen.

Daar op schepte hy de Uliassers rond, en quam na 7 dagen weer aan het Kasteel.

In Juni voeren deze Heeren met een jagt na Amblaw, alwaar men hoorde, dat den Orangkaja van Salatti de Reduit had zoeken af te loopen. Hy maande de Amblauwers aan, om op die van Wayfamma, hun oude vyanden, te gaan rooven, alzoo die de Macassaaren, en andre vreemdelingen, aanhielden, zettende 30 Ryxdaalders op ider gevangen, en 10 Ryxdaalders op ider hoofd dat zy kregen; dog zy schenen daar niet zeer belust op te zyn.

Van daar vertrok hy, na den nieuwen Landvoogd ook voorgesteld te hebben, na Manipa, Assahoedi, en Cambello, en den 12 Juni op Loehoe, alwaar hy dit mede, en verscheide gefchillen af deed.

Den *Sengadji* van Bonoa klaagde nog al over zynen ouden vyand *Hatib Lanoero*, die 't volk gedurig afkeerig van hem maakte, waar op *Lanoero* belast wierd van Bonoa na Loehoe te vertrekken; dat door de Orangkaja's voor dezen tyd nog afgebeden wierd.

Madjira klaagde over de ongehoorzaamheid van *Simatau*, Orangkaja van Anin, die daar op belast is na Ternate te verhuizen. Hy klaagde ook, dat die van Caybobo aan de Reduit niet wilden komen werken, waar toe hen de Heer *Demmer* zeer ernstig aanmaande, gelyk ook om den *Kimelaba* te gehoorzaamen. Aldus deed hy ook eenige geringe gefchillen op Lessidi af, en quam met zyn vervanger den 12 dito weer aan 't Kasteel.

Daar op is de Heer *Arnold de Vlaming van Outsboorn* den 4 September 1647 als van de Heer *Demmer* na Batavia.

13 Landvoogd en bestierder van Amboina met gewoone plegtlykheid voorgestelt, doende den eed aan de Heer *Demmer*, die den Raad van den eed, aan hem gedaan, ontfloeg, waar op zy die weer aan den nieuwen Heer Landvoogd afschieden. Daar op vertrok de Heer *Demmer* met

647. met 3 jagten den 5 na Batavia, latende het land aan zynen vervanger in zoo veel ruft over, als 't in menigte van jaaren; en by geen van de agt vorige Landvoogden, geweest was.

De Heer *de Vlaming* was; toen hy hier quam, een Heer van ontrent 38 of 39 jaar, zynde een lang schraal man (waarom hy in de wandeling de lange Corporaal genaamd wierd) een wakker en onvermoed Landvoogd, en die allezins (gelyk wy zien zullen) uitmuntende blyken van zyn beleid en dapperheid gegeven heeft. Hy was ook ervaren in de Latynsche taal; een goed staatkundige, en een Heer, die de E. Maatschappy in deze gewesten groote diensten gedaan heeft.

Men ontdekte al wat voor zyn Ed. komt alhier een groot Nooten-bosch op Erinama, (of Werinama) dat die van Banda hen met zagtheit zogten afte kopen; doch zy wilden 'er niet aan, zogten nitvlugten, en zeiden onder Amboina te staan. Die van Banda zonden 'er egter Capitein *Fredrik Gommersdorp* met 100 soldaaten; en 60 Mardheykers na toe, die op 't aanwyzen van eenige Inlanders 1040 oude en jonge boomen verwoesteden, die immers zoo schoon, als de beste boomen in Banda waren.

In 't begin van de Heer *de Vlaming's* bestier was alhier een groot nagel-moesson, dat wel op 2000 bhaar gegift wierd; doch men had pas 40000 Ryxdaalders in kas, weshalven de zelve met half goed en half geld betaald wierden.

Om Compagnies schulden onder den Inlander op Hitoe allenskens te innen, vond hy goed, hen op ider barot, a 11 pond ider, 6 stuivers te korten. Hy besloot ook een nieuw ziekenhuis te maken, waar toe hy veel van de stoffen van 't oud ziekenhuis, dat op 't strand van Hative plag te staan, gebruikte, plaatzende het nieuwe bezuiden 't Kasteel ontrent de Westkant der Rivier Waytomo, daar het zelve nu nog staat, en als een Raad-huis gebruikt word.

Hy stelde Capitein *Verbeiden* tot een Fabryk en opziender van 's Compagnies werken aan, op dat die dappere man, nu in den oorlog geen werk vindende, egter zyne bezigheid hebben konde.

Wat deze Heer voor de Godsdienst gedaan heeft, zullen wy op zyn plaats melden.

Hy was van voornemen in October met de Hongi uit te gaan; dog de zware regen die in deze maand tegen alle vorige gewoonte viel, belette dit. Anders was hy daar wel van nooden geweest, om de trouwlooze aanhouders der vreemdelingen en Macassaaren, op Boero's Zuid-zyde te betugelen; hoewel

Kimelaba Fakiri ook wakker tegen hen waakte, leggende de dorpen een boete op, die yemand buiten zyn weten aanhielden. Ook was den OrangKaja van Wayfamma, *Oetsman*, al aan 't Kasteel gebragt, om daar over nader onderzocht, en getraft te werden.

Hy vifiteerde de West en de Noord met een jacht; vond op Manipa de nieuwe Reduit geheel stil staan, stelde daar ontrent, en ontrent 't inwegen der nagelen, en andre zaaken, de noodige ordre, willende dat dit, als mede 't verkoopen der kleederen, niet op de Reduit, maar beneden geschieden zou.

Op Bnoa vond hy nog al levendig de oude geschillen tusschen den *Sengadji*, en *Hatib Lanoeroo*, vermanende hen tot vrede, ten minsten zoo lang, tot hy daar met de Hongi komen zou, om dan hunne zaaken te verestenen. De gevangenen van Wayfamma liet hy weer na hun dorp vertrekken, om haar verlopen volk weer by een te zamelen.

By zyn komst op Hila vielen 'er zware klagten over 't Opperhoofd aldaar; als hebbende groot bedrog by 't wegen der nagelen gecpleegd, waar door hy den Inlander zeer verkort had.

Hy was *Abrāham Pittavyn* genaamd werd daar over van zyn comptoir ge-licht, en na 't Kasteel gebragt. Hy deed dit alleen niet, maar ook verscheide andre dienaaren maakten hun werk ider om 't zeerst 'er af, om de E. Compagnie, en de Inlanders te benaadelen, zoo dat het hoog noodig was hier tegen te werken, gelyk de Heer Landvoogd met alle neerftigheid deed; dog dit baarde hem daar veel vyanden. Den Fiscaal, die andre 't quaad doen tegen de plaaccaaten beletten moest, ontzag 't zich niet zyne schulden over gelden op de nagelen uitgezet, by een openbaar aan den Chinees uitgegeven briefken in te maanen, dreigende de onwillige in de boejen te zetten. Hy bestrafte den Fiscaal zeer ernstig hier over; dog liet den Chinees in ider dorp, daar hy deze inmaning gedaan had, eenige slagen voor zyn broek geven.

A. 1648 heeft de Heer *de Vlaming* in Januari den Lieutenant *Moerlag* na Boero gezonden, die tusschen Ila, en Roemah Ite 3000 oude nagelboomen geschild, en ontelbare jonge uitgeroeit heeft.

Hy liet toen OrangKaja *Oetsman* weer los, om op Wayfamma te regeren; dog zyne *Pati* bleef nog in de keten; om na Batavia verzonden te werden.

Den laatsten Februari was 'er aan 't Kasteel een zware aardbeving, die egter geen schade deed, hoewel zy met een zwaar gedruis aan quam.

Den 21 Maart vertrok de Heer *de*

1647

Die eenige plaatsen om de West, en de Noord bezoekt.

Pittavyns ontrouw.

En van meer dre.

Nagelen op Boero A. 1648 uitge-roeit.

Aardbeving hier.

1648.
Des
Land-
voogds
Hongi-
tocht.

Vlaming met 8 Coracora's van 't Kasteel, en van de Uliassers, om de Hongi-togt te doen; dog zyn vloot groeide onderweg tot 47 derzelve aan, en waren hier by ook *Madjira*, en *Hamba Radja Sopi* met 5 Coracora's gekomen. Hy vertrok eerst na Cambello, en Lessidi, alwaar hy aan *Iman Swakki*, uit naam der E. Maatschappy voor zyn trouw, aan de zelve in den laatsten oorlog bewezen, eenen gouden keten vereerde.

Van daar vertrok hy over *Affaehoedi*, *Bonoa*, *Kelang*, en *Manipa* na *Lochoe*, hoorde daar den *Sengadji* van *Bonoa* met *Lanoero*; dog ontbood hen na 't Kasteel, vertrekkende over *Laala* en *Caybobo* na *Honimoa*, alwaar hy die van *Poort* belaste op 't strand te gaan woonen.

By zyn wederkomst aan 't Kasteel vond hy daar 't jacht de *Griffioen* met brieven van de Koning; by welk zyn Hoogheid den Landvoogd volle magt gaf om zyne tolln hier te ontfangen, alzooy oordeelde, dat *Madjira*, daar in nalatig was. Ook was die Vorst misnoegd, dat zyn Stadhouder hem de *Ternataanen* met de nieuwe *Coracora's*, die hy belast had op *Kelang* te maken, niet, met een van zyne bywyven, opzond.

Den 11 April veressende hy in de *Landraad*, in 't bywezen van *Madjira* 't gefchil tusschen den *Sengadji* van *Bonoa*, en *Lanoero*, belastende, dat de laatsten den eersten als Hoofd van 't Eiland erkennen zou, en ontslaande hem ook van zyn opontbod na *Ternate*. Hy besliste mede zeker kleen gefchil tusschen den *Radja*, en *Sengadji* van *Hatoeha*.

Koning
Hhamza
overle-
den, en
door
Mandar-
siah ver-
vangen.

De Heer Landvoogd bequam den 20 Juni een brief, van de Heer *Caan* ontrent *Affaehoedi* geschreven, waar by hem de dood van Koning *Hhamza* wierd bekend gemaakt, en dat in zyn plaats *Mandarsjah*, Koning *Modafars* zoon, den 6 Mey als Koning van *Ternate* gevolgd was.

De Heer
van den
Boogaard
in Seroy's
plaats in
Ternate
aange-
stelt.

Hy had in *Ternate* ook den Heer *Seroy* gelicht, en den President *Gaspard van den Boogaard* in zyn plaats gesteld.

Den Heer Landvoogd deed de krooning van dien Vorst alomme, daar het behoorde, met 3 chargies, en 5 kanonschooten, bekend maken, dat in de landen des Konings een groote vreugde gaf.

Men hoorde nu overal ook weer klagen over de schraperyen der Opperhoofden, andre schaamden zich niet zeer onttugtig te leven met de Inlandsche vrouwen en dogters.

Pittavyn
gestraft.

Men had ook 't gewezen Hoofd van *Hitoe*, *Pittavyn*, nu over het valsch wegen (dat hy maar snakery en aardigheid noemde) van zyn ampt afgezet, en gedoemd om 2500 Ryxdaalders aan den Inlander, dien hy zoo veel verkort had,

uit te keeren. Egter heeft den Landvoogd, op zyne groote beloften van betterfchap, hem nog koopman laten blyven, en weer in de winkel geplaatst; hoewel haar Edelheden dit naderhand afkeurden, en zyn straf nog veel te licht hielden.

Ontrent deze tyd wierd de Heer *de Vlaming* zeer ziek, waar door hy eenige maanden 't bed houden moest, en veel floffe dienaaren zoo wel, als te voren, niet paffen kon.

Den 11 September kregen de *Ternataanen* met de *Loehoeneesen* een gefchil, dat tusschen de wyven begon, over een huwelyk van eenen *Samoesamoe*, Hoofd van de *Soa Makatita*, eerst met schelden, en daar na ook onder de mannen zoodanig toenam, dat de *Ternataanen* met hun geweer op de *Loehoeneesen* aanvielen, veelen quctften, en 't nog erger zouden gemaakt hebben, zoo het Opperhoofd aldaar, de Heer *Simon Cos*, niet met eenige soldaaten, om hen te scheyden, tusschen beiden gekomen was. Dezen Heer *Cos*, voor erger bevreesd, hield daarom te ernstiger by den *Kimelaba* aan, om volgens de lang gegeven bevelen, deze lieden dog na *Ternate* te zenden, waar toe dien zelve niet veel lust scheen te hebben, en zegt allerlei uitvlugten, alzooy hy hen tot zyn voorgenomen schelmstuk, (dat 2½ jaar daar na eerst uit brak) dagt te gebruiken.

In October ging Capitein *Verheiden*, en *Pittavyn*, in de plaats van de Heer *de Vlaming* (die nog niet hersteld was van zyn ziekte) met de *Coracora's* uit, dog men liet om redenen, de *Moorfche Coracora's* thuis.

Zy vifiteerden *Cerams Zuid-kust* tot *Ceram Laeot* toe, en gaven, schriftelyk rapport van hunne verrichting over, met aanwyzing van alle de speceryboomen, die zy gevonden hadden.

Die van *Oma* hielpen ontrent deze tyd *Radja Saboelau* het dorp *Ouwen*, op *Cerams Noord-kust* agter *Tahala* gelegen, innemen; doch behalven dat zy de meeste moeite hier doen mocten, had den *Radja* nog de beleeftheid van hen niet weinig te misleiden: zy klaagden daar over aan de Heer *de Vlaming*, dog die wilde zich met die schurfd zaak niet bemoejen, alzooy zy dit buiten zyn kennis begonnen hadden.

Den 25 October was 'er op *Lochoe* een groote vergadering, alwaar de *Koophlieden Simon Cos*, *Barent Zeeuw*, *Kimelaba Madjira*, en al de *OrangKaja's* van 's Konings landen waren, en alwaar met veel ernst weer op 't verzenden der *Ternataanen* door onze *Koophlieden* aangedrongen wierd. *Madjira*, en de zynen, hadden hier nog geen zin in. Egter, op het weder aanhouden, besloot men *Madjira's*

1648. *jira's* halve broeder, *Dagga* met de zoon van *Leliato*, te weten, *Labodi*, nevens *Hbadji*, en *Baycole*, met hunne huisgezinnen vooraf derwaards te zenden; doch de drie Prinsen; *Abdul*, *Bismol*, en *Singasari*, zouden hier nog blijven, om dat de Koning (zoo men voorgaf) hunne namen niet uitgedrukt had; waar tegen de onze zeiden; dat de Koning alle de Ternataanen, en hare kinderen, ontboden had, en dat vooral *Abdul*, en *Bismol* te gevaarlyke lieden waren om hier te blijven, alzo zy, by *Madjira's* afwezen, die mede gaan moest om den nieuwen Koning te begroeten, zeer licht op *Lissabatta*, daar zy geboren waren, moeyte zouden konnen baren, en zich meester maken van een plaats, daar veel aan gelegen was, weshalven eindelyk besloten wierd, dat zy zouden mede gaan.

Singasari stelde zig hier zoödanig tegen, dat hy met 8 soldaten na boord moest geleid werden, verliezende onder weg door al zyn tegenpartelen een van zyn vingers.

Dus vertrokken dan deze 7 Ternataanse perzoonen van aanzien met de *Coracora's* des Konings den 14 November. Een chaloep van ons volgde hen, quantuis om hen te geleiden, een stuk weegs, hoewel 't inzicht was, om den *Kimelabu* van de kleine dorpen af te houden, en te beletten, dat hy die menschen niet alles afknevelde. Zy raakten dan dus weg, en men hoopte nu geheel en al van de Ternataanen bevryd te zyn; dog het gevolg zal ons leeren, dat eenige maar voor een tyd weg waren.

In de maand November bevond zig de Heer de *Vlaming*, na een ziekte van 6 maanden, weer zoo verre hersteld, dat hy in staat was, om den 23 November op de *Hongi*-tocht weer zelf te gaan.

Hy vertrok over *Hitoe* na 's Konings landen, en stelde overal de noodige ordres. Op de kust van *Hitoe* hoorde hy by zyn komst op *Oeriën*, en *Negri Lima*, gelyk ook op *Larike*, veel klagten over de *Opperhoofden*, wegens ontrouw en

verkorting in 't wegen van hunne nage-
1649: len, behalven dat zommige hen ook geweld aangedaan hadden.

Op *Hila* liet hy een steenen buiten-
De Re-
werk met twee punten om de Reduit duit op
leggen, en die zoodanig versterken, dat *Hila* ver-
zy nu in staat was, om al een fraeje magt sterkt.
af te weeren.

Op *Loehoe* quamen hem slegte klag-
Beschul-
ten over *Imam Swakki*, *OrangKaja* van digingen
Lessidi, te voren, alzo hy 't was, die tegen I-
Singasari opgezet had, om hier te bly- nam
Swakki.
ven; en zig na *Ihamahoe* te begeven; ook had hy de inwoonders afgeraden om de *Logie* op *Cambello* te maken; alzo die naderhand een bril op hunnen neuzen wezen zou, hoedanig hy zich ook ver- stout had die van *Lissabatta* in een boete van 200 *Ryxdaalders* te verwyzen, om dat zy eer met ons volk, dan met den zynen, gehandeld hadden, hen aanzeggende, dat zy zig zoo veel aan de *Hollanders* niet moesten laten gelegen zyn, alzo 't maar een hoop vreemdelingen was, daar gekomen, om hen uit te mergelen en arm te maken.

Dit was die *Imam Swakki*, dien hy in Maart dezes jaars een gouden keten ver-
ceerde, en zoo minnelyk gehandeld had; waar aan men al weer zag, wat staat 'er op de *Mooren*, en voor al op hunne *Priesters*, te maken is.

De Heer de *Vlaming*, ondertusschen . Den
weer instortende, moest het verdere van Land-
deze tocht aan den *Opperkoopman*, *Win- voogd*
drig Kieft, en den *Fiscaal*, *Jan van den wederin-*
Briel, over geven. gefort.

In December rees 'er een klein ge-
Geschil
schil tusschen den Koning van *Noessa-* tusschen
nivél, en tusschen *Latoehalat*, en *Pati* Radja
Seylale. Hy klaagde over hun, en zy o- Noessani-
vel, en ver hem; dog alzo men bevond, dat zyne me-
hy onredelyk met hen handelde, en eg- de-Hoof-
ter nog eerst over hen had durven kla- den, by-
gen, wierd hem belast, dat hy met hen geleg.
voortaan zoo als 't betaamde, leven, en hen alle veertien dagen op zyn *Baileoe* beroepen zoude, om alle kleene zaaken onder het volk af te doen.

DERDE HOOFDSTUK.

Een nieuwe Reduit op *Hila* gebouwd. *Pittavyn* door haar *Edelbeden* zwaarder
gestraft. *Madjira's* komst uit *Ternate*. *Barsche* brief van Koning *Mandarsjah*,
door de onze met vrugt beantwoord. *Gezanten* van *Ceram-Laoet*, en van *Tobo-*
Nieuw metaal gewigt, en een gezworen *Inlands nagelschryver* geseld. *Madjira's* sta-
telijke verschynning aan 't *Kasteel*. *Gesprek* tusschen hem, en de Heer *Vlaming*. *Die*
na 't bad van Oma trekt. En van daar na *Loehoe*. *Zyne verrigtingen* aldaar.
Vertrekt na *Keffing*. *Wat* by daar verrigt. *Komt* op *Honimoa*. *Onlusten*, by
zyn 't *huiskomst*, hem door eenige bedienden veroorzaakt. *Malim* van *Goram's* ver-
zoek afgeslagen. *Enige Ternataanen* in schyn vertrokken. *De trouwe waarschou-*
wingen der *Lochoeneesen*, wegens *Madjira* in de wind geslagen. *Fors* verzoek *A.*
1650 door de *OrangKaja's* gedaan. En 't begin van *Jan Pays* verraad. *Waar*
over

1649. *over de Landvoogd ben bestraf. Nieuwe ordre ontrent de Sero's. En de Coracora's. Nijf fchepen by Cambayna verongelukt. Des Konings van Batsjan's komst op Affahoei. En zyn vertrek. Slecht voorstel van den Heer Landvoogd aan Madjira en zyne grooten, Zeer net door de Inlanders beantwoord. Madjira's vertrek na Loehoc. Des Landvoogds tocht na de Uliasters. Vrede tuffchen Spaanjen, en ons. Mandarsjah betaald zyn ooms agterstellen. De Vlaming's tocht na Amblauw, en Manipa. Lehut op Loehoc geplaatst. Mandarsjah fchenkt ons alle de Heidenen, en Christenen, op Ceram. Verdrag met die van Rarakit. Cos gezaghebber. Vlaming's vertrek na Batavia. Gefchillen na zyn vertrek gerozen. Koning Mandarsjah door de Ternataanen afgezet, en Manilha als Koning opgeworpen. Waer onder mogelyk de Spanjaarden, en Tidorefen, fpeelden. Wie de belhamels waren. Den Koning vlugt tot ons. En zy na de klip Soela. Saydis vlugt na Xocla, en na Gilolo.*

Een nieuwe Reduit A. 1649 op Hila gebouwd.

IN Februari werd de oude Reduit van Hila afgebroken, en een nieuwe van 50 voeten in 't vierkant in 't midden van den begonnen steenen pagar afgesteken.

Pittavyn, 't jaar te voren zoo genadig over zyn vuil nagelwegen geftraft, had nog wel na Batavia over 't ongelijk, hem aangedaan, durven klagen; doch haar Edelheden oordeelden, dat hy veel te flap geftraft, en dat de Heer *de Vlaming* daar toe door hem omgekogt was. Dien Heer toonde (zelfs met *Pittavyn's* eigen belydenis) zyn onfchuld in dezen. Zy belaften zyn pleydoy op nieuws te behandelen, en een nieuw vonnis over hem uit te fpreken.

Den Fifeaal eyschte derhalven, boven de voornoemde geldboete, dat hy van *Madjira's* komst uit alles zou afgezet, in de keten geflagen, en na *Rofingeyn* gebannen werden; welk laaste, in plaats van na *Rofingeyn*, zoodanig verzagt wierd, dat hy aan de overzyde zoude gebannen zyn.

In 't einde van May quam *Madjira* weer uit *Ternate*; maar bragt zyn halve broeder *Dagga*, en eenige van die met hem vertrokken waren weer mede, om hunne goederen (zoo 't de naam had) af te halen, en dat zelve jaar nog weer na *Ternate* te keeren.

Barfche brief van Koning Mandarsjah.

Zy hadden den jongen Koning niet weinig tot lafte van de Heer Landvoogd *de Vlaming* wys gemaakt, als of hy 's Konings landen na zig trok, zyn onderdaanen en den Godsdienst drukte, dwingende hen, om Christen te werden, noemende verscheide dorpen, en menfchen, die hy daar toe genoodzaakt had, weshalven zy den Koning geraden hadden, dat zy de magt, aan den Landvoogd over de Mooren gegeven, weer intrekken, en hem maar met de Christenen van *Leytimor* wilde laten begaan, en de Mooren door zynen Stadhouder geliefde te laten bestieren.

Dit had veroorzaakt, dat den Koning den 1 May A. 1648 een zeer trotfen en fpytigen brief aan den Landvoogd zond, verwytende hem zeer fchamper, dat hy

't contract, door Koning *Hhamza* en de Heer *van Diemen* A. 1638 gemaakt, verbrak, door dien hy de Heidenen van *Caybobo*, *Amahy*, en *Makariki*, Christen gemaakt had, daar nogtans dit geheel Eiland, behalven *Keffing*, *Waroe*, en weinige andre dorpen, hem toequam. Eifchte herftelling van dit alles, en verbod voortaan daar eenige Christenen meer te maken. Ook eifchte hy de 7 dorpen van *Oeriën* tot *Hatoc* toe weerom, en belafte, dat hy *Madjira* voortaan meester over de Mooren, en over zyne landen zoo volflagen, als hy (Heer Landvoogd) over de Hollanders was, laten zoude.

Wat ook de Heer Landvoogd, en onze andre bedienden in *Ternate*, den Koning hier over zeiden, dat het noit wel zoude gaan, zoo dit bevel doorging, of wat zy tot ontfchuldiging van de Heer *de Vlaming* voortbragten, het mogt niet helpen.

Men vertoonde den Koning, dat het wat anders met de Heidenen was, al zoo men dit noit by eenige contracten bepaald had, en wat de Mooren aanging, dat het van zulken verftandig Heer, als daar de Heer *de Vlaming* voor bekend stond, niet te gelooven was, dat die zig met hen bemoejen zou.

Maar wat die 7 dorpen op de kuff van *Hitoc* betrof, dat die al van de tyden der *Portugeezen* af onderdaanen van 't *Kafteel*, en noit van den Koning, geweest waren.

Ook wezen zy klaar aan, dat de Koning, en de *Maatschappy*, by dit nieuw gezag aan *Madjira* gegeven, groote fchade lyden zoude.

Zy bewogen zyn Hoogheid egter door alle die drangredenen zoo verre, dat hy den 3 May aan den Landvoogd van *Amboina* de vorige volmagt over zyne landen weer gaf.

De Heer *de Vlaming* nu dien eerften laft by de komst van *Madjira* bekomen hebbende, volgde die ftipt op, zoo verre de *Maatschappy* daar by niet leed; weshalven hy ook 2 flaven, die goede

ren gefloten hadden, en onder hem be-
hoorden, aan *Madjira* zond, om daar
mede, zoo hy 't goed vond, te made-
len.

Die van Ceram-Laoet, by de laafte
Hongi-togt in October, beloofd heb-
bende eens 's jaars aan 't Kasteel te kom-
men, zonden nu eenige gezanten van de
negen dorpen op haar Eiland, en dus
quamen nu ook eenige van Tobo, om
zich mede aan den Heer Landvoogd te
vertoonen. Zy verzogten, dat hare ge-
vangenen, in April tot de keten verwe-
zen, ontslagen mogten werden; dog zy
wierden tot 't antwoord, dat van Bata-
via verwacht wierd, uitgesteld, en men
gaf hen goede hope daar toe, alzoo de
Heer Landvoogd gunstig daar over ge-
schreven had.

Men had ook met de komst der sche-
pen in 't voorjaar nieuw metaal gewigt
van Batavia bekomen, waar op 't getal
der ponden stond, op dat den Inlander
dat zelf zien, en men de morseryen en
ongeregtigheden der Opperhoofden dus
voorkomen mogt. Ook belasten haar Edel-
heden een gezwoven Inlandschen nagel-
schryver aan te stellen, zonder welken
geen een pond nagelen zou mogen ge-
wogen, nog niets gedaan werden. Ook
moest den Inlandschen weeg-meester een
fleutel van 't nagel-pakhuis, zoo wel als
de Koopman, hebben; op dat de eene
zonder de andre niet zou konnen in 't
pakhuis gaan.

Men zond dan in Juni 3 gecommiteer-
den, Capitein *Verbeiden*, den Koopman
Voer, en den Hhoekom *Jan Pays*, na
Lochoe, om ook daar dit nieuw ge-
wigt, en deze nieuwe last in te voe-
ren.

Den 2 October quam *Madjira* met *La-
bodi*, *Leliat*'s zoon, en veel Ternataan-
se Edelen, om zich aanzienelyk te ma-
ken, aan 't Kasteel, daar hy zeer deftig
door gecommiteerden ingehaald, en
met het losbranden van 't gefchut, en 't
doen van eenige chargies, vereert wierd.

Na eenige minnelyke gesprekken te
zamen, bragt de Heer Landvoogd het
op de klagten, over zyne Regeering door
hem gedaan, begerende te weten, waar
dit van daan quam. *Madjira* ontkende
het niet sterk, zeggende, dat hy niet
zoo zeer geklaagd, als wel aan den Kon-
ing maar verilag van 't voorgevallene
in zyne landen gedaan had.

De Heer *de Vlaming* toonde hem, dat
de bekeering der Heidenen niet tegen
enig contract freed; doch dit kon by
zoo een bedrieger niet helpen.

Madjira zey ook, dat hem deze Edel-
lieden, als zyne Raaden, waren mede
gegeven; doch de Heer *de Vlaming* be-
wees uit 's Konings brief, dat zy moe-

ften wederkeeren. Ook zey de Heer
de Vlaming hem, dat hy wel bezorgen
moest, dat die Ternataanen weer na Ter-
nate vertrokken, of dat hy oorzaak zou
wezen, dat de Koning jaarlyx 4000
Ryxdaalders, hem op die voorwaarde, en
anders niet toegezezt, zou moeten mis-
fchen. En daar mede scheepde hem den
Heer Landvoogd op de zelve wys, ge-
lyk hy gekomen was, af.

De Heer *de Vlaming* voelde zich nog
ganfch onpaffelyk, weshalven hy besloot
den 14 September na 't warm bad op
Oma te gaan. Hy quam 'er met eenige
bedienden, liet 'er eenige hutten opflaan,
en ging zich twee a driemaal daags in
dat warm water baden. Na dat hy 't
agt dagen gebruikt had, voelde hy zich
erger, dan te voren, en keerde derhal-
ven weer na 't Kasteel, te meer, alzoo
Madjira een brief geschreven had, waar
in hy bekend maakte, dat de Orang-
Kaja's van Lochoe, *Lefidi*, en *Cambel-
lo*, hem niet meer kennen, maar ver-
dryven, en de Regeering aan zich zel-
ven houden wilden.

De Heer *de Vlaming*, ondertuffchen
wat beter geworden, en van voornemen
zynde, om de visite rondom het Eyland
Ceram te doen, vertrok den 29 Septem-
ber met een ehaloep, liep op Hitoe aan,
en ftak na Lochoe over, latende aan Ca-
pitein *Verbeiden* ordre, om hem met de
Coracora's ten eerften te volgen.

Zoo ras die Heer op Lochoe geko-
men was, quam *Madjira* zeer verbyd by
hem, waar op de Landvoogd aanifonds
de vergadering der OrangKaja's deed be-
leggen, en 's Konings commissie, hem ver-
leend, onder 't losbranden van 't kanon
openbaar hen bekend maken, bevelende
met enen aan de zelve, dat zy den *Kimelaha*
moesten gehoorzaan zyn, en alle eer,
volgens 's Konings last, bewyzen.

Wegens de zamenspanning der Inlan-
ders tegen *Madjira* hoorde hy van *May-
nene*, Stedehouder van den jongen *Pati*
van Cambello, by zyn komst aldaar, dat
zulks maar een opgerokkend werk van
Imam Swakki was, die den Heer Land-
voogd ook wys maken wilde, dat *Ma-
djira* hare tuinen door de Alfoercesen zogt
onvry te maken, en hen dus te onder-
drukken, al 't welke dien Heer wel wift,
dat maar enkel gefchiede, om *Madjira* by
ons zwart te maken, weshalven hy hem
belaste daar van te zwygen, den *Kimelaha*
te gehoorzaamen, en hem, gelyk
het aan den Stadhouder des Konings be-
hoorde, zyne eere te geven.

Den 6 October quam hy voor Liffa-
batta, dat hy in beweging vond om die
van Roemah Ela, en Hatoenoeroe, te
beoorlogen; welke zaak nader onder-
zogt zynde, vernam hy dat zy op losse
ge-

1640.

Diena
't bad van
Oma
trekt.En van
daar na
Lochoe.Zyne
verrigtin-
ge aldaar.

1649.

gerugten waren t'zeil gegaan, vermanende hen in 't toekomende voorzigtiger te zyn, en voortaan met die lieden weer in vriendschap te leven, zonder quade gerugten zoo licht te gelooven, of zoo lichtveerdig yemad by hem te komen aanklagen. Hier op gaven zy malkandren, na een vervaarlyk gefchreeuw, weer de hand van vriendschap, waar mede dien ganschen oorlog over was.

De Heer Landvoogd verbood ook zeer gestreng aan die van Hatoewe, en Saway, de Papoewa's aan te halen; maar belaste hen, die te vervolgen, of anders hen ook voor vyanden te zullen houden, en ons volk zoo wel op hen, als op de zeechuumers, te doen los branden; om 't welk voor te komen zy beloofden zyn bevel na te komen.

Voor Rarakit gekomen, meende hy dat roofnest, als de schuilplaats, en markt der Papoewa's, aan te tasten, te meer, alzoo ook Banda zeer veel overlast van die schelmen leed, die daar toe door de vlugtige Bandaneesen, die zy herbergden, opgezet wierden; behalven dat zy 't ook met onzen vyand, den Tidorecs, hielden, die zy alles, wat zy maar konden, toevoerden. Ook hadden zy voor eenige jaaren volk van ons schandelyk vermoord, waar over zy nog niet gestraft waren. 's Compagnies eer eischte dierhalven, dat men niet ongewroken van hier vertrok, zoo men hen nog niet opgeblazener, dan te voren, maken wilde.

Zyn gansche magt bestond uit 600 Inlanders, en 60 soldaaten, met welke hy hen in 3 troepen aantastte. Capitein *Verbeiden* had den voortroep, behalven dat 10 andere soldaten, en eenige matroozen met granaaten een verloren voortroep uitmaakten. De Heer *de Vlaming* had den middelstroep met zyn lyswagt, en den vaandrig *Curtenius*, den agtertroep met de verdre Inlanders.

De vyand, de onzen op hem ziende aandringen, stak zelf de drie onderste dorpen in brand, vlugtende na de hoogten, daar hy drie vestingen had met flankeringen, die op een hoogten steilen berg, en egter aan een gehegt waren.

De Heer *de Vlaming* trok door een byweg, hem gewezen, na hunne hoofdvesting, vindende half wegen de toegangen met 's vyands wagt bezet; doch hy drong 'er op door, en kreeg hem aan 't wyken, maar wierd, door zyn aanklevende zwakheid wegens zyne ziekte, zoo vermoeid, dat hy wel een quartier uurs in een slaauwte lag. Men bragt hem met eenig limoen-lap en calappuswater zoo verre, dat hy weer wat bequam, en kreeg doc van de Capitein tyding dat Rarakit over was. Hy belaste

hem daar op al de vrugtboomen te bederven, de muuren af te werpen, haar geschut na de Coracora's te doen brengen, en verder alles, behalven den buit te verbranden. Hy schonk den verderen buit aan de soldaaten, behield 8 metale ballen, en een kleen stukje voor de E. Compagnie. Zy kregen ook 10 gevangenen, en 23 koppen; doch hadden geen eenen dooden, maar eenige lichte gequetsten bekomen.

Het noodige dan hier verricht hebbende, was hy van voornemen, om ook na Ceram-Laoet te gaan, doch hoorende, dat de Inlanders zelf van daar na Goram, om de vergiftige lucht die 'er toen was, gevlugt waren, konnende den stank der ziekte, die daar zedert eenige tyd de overhand gehad had, niet verdragen, zoo liep hy op Keffing aan, alwaar ook gezanten van Ceram-Laoet quamen, met alle welke hy den eed, 't jaar te voren aan den Capitein gedaan, vernieuwde, be lovende vooral geen vreemdelingen te zullen aanhouden, geen specery-boomen te queken, en Jaarlyks eens aan 't Kasteel te komen, om bewys van onderdanigheid te doen.

Hy raadde hen ook, die van Rarakit aan te maanen, om zich aan 't Kasteel te komen vernederen, en vergiffenis te verzoeken, en dat zy daar by zich wel bevinden zouden.

Hy schepte van daar de gansche Zuidkust van Ceram langs, deed alle dorpen aan, en vernieuwde daar den eed. Hy liet ook op Erinama in 't bosch na Nooten zoeken, doch men vond 'er gene.

In de bogt van Amahey gekomen zynde, liet hy ook door eenige officiers alle de Coracora's opneemen, en na zica, of zy in hare lengte, en getal van schepers, ider zoo waren, als de oude orde mede bragt, om de Inlanders dus in haren pligt te houden.

Hier nam zyn Edelheids ziekte weer toe, zoo dat hy, om zyn reize te verkorten, den 25 October op Honimoa quam, daar hy aan de OrangKaja's een maaltyd, en hen verlos gaf om te vertrekken. Hy schonk ook 100 Ryxdaalders aan drie der gene, die Rarakits muuren eerst beklommen hadden, en 20 aan den sergeant, die 't eerste hoofd afgekap had.

Van hier dan vertrekkende, na dat alles daar wel van hem in ordre gebragt, en 't noodige belast was, quam hy den 29 October weer aan het Kasteel. En liet, ten teeken van zegepraling, de Coracora's drie maal rondom 't jagt, dat daar lag, scheppen, ettelyke charges geven, en ook 't geschut lossen.

By zyn t'huiskomit vond hy verscheidene onlusten, hem door zyne dienaaren ver-

161.

Vert na Kef-
sing.Wa-
daar
rigt.

ver-

1649. veroorzaakt. De Opperkooplieden *Pittavyn*, en *Macquelin* (die mede over valsheden vast zat) hadden zich niet alleen aan ontrouw schuldig gemaakt; maar den Opperkoopman *Windrig Kieft*, stond ook zeer slegt met zyn negotieboeken, en journaalen. Den Fiscaal *van den Briel* was zeer wederspannig, zöekende hy den Heer Landvoogd dikwils door valsche berigten te misleiden.

In October quam aan 't Kasteel Malim met eenige gezanten van Goram, verzoekende, of wy 't zouden willen toestaan, dat die van Ceram-Laoet, die wegens de ongezondheit hun land verlaten hadden, op Goram quamen wonen, dat hen vlak afgeslagen wierd.

Den 4 December vertrokken vier Ternataanfche grooten, te weten *Kimelaba Dajga*, *Labodi*, nevens de *Kaitzji-ff's Bismol*, en *Abdul*, met een Coracora van Loehoe na Ternate, latende hare vrouwen, kinderen en goederen nog op Loehoe, waar uit het bleek, dat zy dagten nog eens weer te komen.

Den 22 dito vertrok de Heer de *Vlaming* met een chaloep na Larick, en Hila, om de werken te bezigtigen, en om op Loehoe na de oneenigheden aldaar te vernemen.

Zy klaagden zeer over den *Kimelaba*, dat hy te veel Alfocrefeen vergaderde, dat daar niet goeds af kon komen, en dat hy hen ook te gering agte; doch de Heer de *Vlaming*, ziende, dat het alles maar jalouzy was, belaste hen, om den *Kimelaba* voortaan beter te gehoorzamen, dat zy beloofden; doch met een zeer geveinsd gemoed, alzoo men zien kon, dat zy 't niet van herten, maar gedwongen deden; En mogelyk dat zy doe al voorzien hebben, wat sehelnstuk *Madjira* in zyn hert verborgen voerde, waar van zy ons egter niet klaar genoeg wilden waarschowen, om dat zy bevorens gezien hadden, dat wy al hunne goede en getrouwe waarschowingen in den wind gellagen, en hen tegen de vyanden, die zy aanbragten, niet gedekt, ja volslagen bloot gelaten hadden, dat zy waarfehynelyk niet weer hebben willen afwagten.

Het jaar 1650 zal ons geheel andere zaaken, dan de vorige jaeren, van dezen Heer Landvoogd uitleveren.

Het eerste, dat men vernam, was een ongewoone byeenstrooming der Orangkaja's hier aan 't Kasteel, die den 19 Februari een verzoek-schrift aan den Heer Landvoogd aanboden, dog op een wyze, die vry fors was, alzoo zy hem by na dwingen wilden hun verzoek toe te staan; doch hy deed hen door Capitein *Verbeiden* weten, en raden zulke onbehoorlyke zamenkomsten niet meer aan te

II. DEEL VAN AMBOINA.

stellen, alzoo hy dat in 't toekomende als oproermakery aanzien, en ook zoo straffen zou; Hadden zy iets te verzoeken, dat konden zy met hun tweec of drieën bchoorlyk, en stil doen.

Daar op vonden zy goed aan zyn Ed. als hunne gecommitteerden, de Koningen van Noeffanivel, Kilang, en Soya, mitsgaders den Hhockom *Jan Pays*, OrangKaja *Ena*, en den Seecretaris, *Marcus de Roy*, te zenden, om hun verzoek den Heer Landvoogd in 't Maleits voor te dragen, waar in men, hoewel in duistere termen, vry klaar zag, dat zy maar redenen tot moeite en gefchil zöekten.

Hy bestrafte hen zeer over deze onbehoorlyke wyze van voor hem te verfehynen, en voornamelyk den Hhockom, *Jan Pays*, die onze manieren veel beter kende, en de anderen beter behoorde onderricht te hebben.

Men had ontrent dezen tyd ook veel finadelyke en oproerige woorden van eenige Ambonsche jongelingen in de Chinefche straat gehoord, waar uit men befeurde, dat 'er toen al iets gaande wezen moest, en dat den sehelnmagtigen *Jan Pays*, toen al met gevaarlyke voornemens bezet zynde, door zulke voerspelen den weg daar toe vooraf met die sterke bycenkomsten heeft willen baan.

Zy fchienen zich aan zeker placaat, den 16 dezes afgekondigt, te flooten, waar by verboden wierd met geen werpnetten ontrent de Sero's of fuiken, te viffchen, nog om daar ontrent Oebat, of deze en gene dingen, waar mede men de viffchen vergeeft, te froyen, 't geen egter dezen Heer niet belette om, met goedvinden van den Landraad, den 26 een nieuw placaat ontrent de ordre, die men in 't zetten der Sero's houden moest, te doen afkondigen, en bekend te maken, dat de Sero's met hare Hooffden 25 Inlandsche roeden van een moesten ftaan; als mede dat men op geen 6 vadem na met een werpnet 'er ontrent komen, tuffchen de Sero's geen Oebat, of lok-naas, om de vifch dronken te maken, froyen, en voor al, dat men de Sero's niet fchenden, nog de vifch 'er uit lichten moest, dat op zware lyfftraf daar in verboden wierd.

Hy beraamde ook een nette ordre op de lengte en breete der Coracora's, en 't getal der fcheppers op ider der zelve, en dat ook al de Orangkaja's Camera's (of de leden van den Landraad) op zulk een tyd, als de Landvoogd zelf de Hongi-togt bywoonde, in perzoon, op de verbeurte van honderd Petola-kleeden, moesten mede gaan.

Men kreeg in de maand Maart ook

X

1650.

En't be-
gin van
Jan Pays
verraad.

Waar
over de
Land-
voogd
hen be-
traft.

Nieuw
vaste or-
dre on-
trent de
Sero's.

En de
Coraco-
ra's.

be-

1660. Bericht, dat de ſchepen de Tyger, 't
Vyf ſche- jacht de Luipaard, Bergen op Zoom,
pen op Aagtekerke, en de Fluit de Juſter, na
Cambay- Ternate gaande, voor 't Eiland Cam-
na veron- bayna, op een Rif nu Sangory's droogte
gelukt. genaamd, toen nog onbekend, en ont-
rent Boeton gelegen, te berſten geſto-
ten, en gezonken waren; hoewel nog
't meefte goed en al het volk, zynde
581 man, behouden, en een deel van de
goederen door 't ſchip Concordia na
Ternate gevoerd wierd. Had het na 't
voornemen der grooten op Boeton ge-
gaan, zoo was alles weg, en 't volk ver-
moord geweest; doch de Koning alleen
belette dit ſchelmſtuk.

Het volk bouwde van de ſtukken de-
zer ſchepen een klein vaartuig, door hen
't jacht van Vyven genoemd, doch na-
derhand, door den Heer Opperland-
voogd, Trooſtenburg hernoemd.

In deze zelve maand verſcheen den
Koning van Batsjan met 2 Coraeora's op
Aſſahoedi, en liet aan de Heer Land-
voogd weten, dat hy aan 't Kaſteel kom-
men wilde, om zyn Ed. over eenige ou-
de rechten op zommige dorpen op Ce-
rams Noord-kuft, te ſpreken.

De Heer *de Vlaming* ontbood dierhal-
ven ook *Kimelaha Madjira* aan 't Kaſteel,
om met zyne voornaamſte officiers hier
mede tegenwoordig te zyn, als deze
Koning zyne eifchen op die dorpen aan
hem voorſtellen zou; doch die Vorſt van

En zyn beſluit veranderende, vertrok na zyn Land,
zonder aan 't Kaſteel te verſchynen; de
vertrek. *Kimelaha* quam egter met een grooten
trein van Edelen, vrouwen, en Orang-
Kaja's van Lochoe, en wierd, als ware
hy den Koning zelf geweest, zeer deſtig
ingehaald.

Op dezen tyd deed de Heer *de Vla-
ming* een voorſtel aan *Madjira* en zyne
Edelen, dat verre beneden zyn verſtand,
en in zich zelve ook zeer onrechtveer-
dig was. Het beſtond daar in, dat de
Compagnie niet meer nagelen zou be-
hoeven aan te nemen, als de bekende
wereld vertieren kon, en dat zy dierhal-
ven een deel boomen moeſten uitroepen.

Dit was een fluitreden, die van die
tyden af wel klaar toonde, dat de E.
Compagnie nu met de nagelen al over-
kropt zat, maar die geheel en al met het
contract der E. Maatſchappy ſtreed, al-
zoo die den Inlander aan de eene zyde
verbod de nagelen aan imand anders,
dan aan haar, te geven, en aan de andere
zyde zich dan ook met reden verbonden
had, om alle de zelve tegen een gezette
prys aan te nemen.

Zoo de Inlander eenige vreemdelingen
aanhaalde, dan ſchreede men, dat zy de
contracten verbraken, was nu dat con-
tracten verbreken, zoo was het immers

even zoo, als de Compagnie weigerea
wilde de nagelen (om dat zy'er nu te veel
kreeg) aan te nemen. Dat nu dezen
verſtandigen Heer dit niet konde, of
wilde zien, was niet wel te begrypen,
en nog veel minder, dat hy dit aan In-
landers voorſtellen ging, die hun belang
en welwezen, mitsgaders den inhoud der
contracten, immers zoo wel, als hy, be-
grepen.

Zy, die niet zot waren, zeiden voor-
cerſt, dat het hen zeer vreemd voor
quam, dat wy net zouden kunnen wen-
ten, hoe veel nagelen de wereld kon ver-
tieren.

Ten anderen, voegden zy hier by,
dat het contract al zoo weinig dit, als
't uitroepen van hunne nagelboomen by
zulken voorval, in hield.

En eindelyk dat, zoo de Compagnie
zieh daar van overkropt vond, zy hen
dan maar geliefde toe te ſtaan, om die
aan anderen, die'er nog gebrek van had-
den, te mogen verkoopen, en met het
overſehot na hun believen te handelen,
en dat, ſehoon wy zeiden bevonden te
hebben, dat de geheele wereld met 1500
bhaaren vervuld was, zy de hunne egter
nog altyd wel aan den man zouden kon-
nen helpen, waar uit dan te gelyk ook
de ongegrondheid van zyne ſtelling zou
komen te blyken.

De Chriſten OrangKaja's zeiden kort
en goed, dat de Compagnie al hunne
nagelen voor een gezette prys aannemen,
en voor 't vertier der zelve (alzoo dat
den Inlander niet raakte, nog in 't con-
tract gemeld was) zorgen, of hen ge-
heel en al ontfiaan moeſt.

De Heer Landvoogd, ziende dat hy
met dit ongerymd voorſtel aan de grond
was, liet het daar by blyven; hoewel
het zelve den Inlanders wel verder den-
ken, en al voor uit deed zien, dat het
mogelyk de eene, of de andre tyd nog
daar op uit komen zoude, dat zy hunne
boomen zouden moeten miſſen, om dat
'er voor de Compagnie te veel nagelen
aanwieſſehen.

Hy zegt dit naderhand wel weder te
verzagten met de OrangKaja's wys te ma-
ken, dat zy nog eenige nagel-gelden te
goed hadden, dog zy, vrezende, dat
ook hier al weer iet agter ſteken mogt,
zeiden, dat zy niets meer van de E. Com-
pagnie hebben moeſten, en wel betaald
waren.

Ook beſpeurde de Heer *de Vlaming*,
dat 't gemeene volk morde over de 6;
Ryxdaalder, die de OrangKaja's, vol-
gens gewoonte, van ider bhaar trokken;
en alzoo hy de reden, waarom zy dat
trokken, niet wiſt, trachte hy dit af
te ſchaffen; dog haar Edelheden wilden
daar in geen verandering gemaakt heb-
ben,

ben, maar dat de OrangKaja's dit als een vergelding van hunne moeiten, en gedane dienften, trekken zouden.

Na dat hy nu *Madjira*, met zyn grooten, tien dagen wel onthaald had, verrok de zelve weer over den korten landweg na Loehoe.

Kort daar aan deed de Heer Landvoogd een togt na de Uliassers, om daar het nieuw metaal gewigt ook in te voeren. Hy toonde de Inlanders, hoe zy dat gebruiken moesten, en nam ook de eerste nagelwegers, volgens een nieuw opstel en bericht, onder ecde aan.

Hy bevond ook tot zyne verwondering, dat die van Ihamahoe zich weer na hunnen berg begeven, en zich daar, nog meer dan te voren, versterkt hadden, het geen hy toen egter goed vond ongemerkt te laten door gaan, en hen maar alleen tot gehoorzaamheid en trouw in 't toekomstige te vermaanen; hoewel hem dit denken deed, dat 'er weer iets in til wezen moest.

Men kreeg in Juni door de Fluit *Castricum* uit Ternate tyding van de vrede tusschen Spanjen, en onzen Staat A. 1648 gesloten; doch alzoo 't Spaansch schip met de Vredens-contracten gebleven was, hield den oorlog tusschen de Tidoreesen, en Ternataanen, noch al eenige tyd aan, vermits zich de eerste na de Spanjaarden gedroegen.

In deze tyd belaste Koning *Mandarsjab* ook de 1200 Ryxdaalders die Koning *Hhamza*, zyn oom aan de E. Compagnie ten agteren was, uit zyne Ambonische inkomsten te betalen; begeerende daar nevens, dat alle de Ternataanen, uitgenomen den *Kimelaha*, hem zouden werden toegezonden.

In Juli bezogt de Heer *de Vlaming* Amblaw, en Manipa, om daar mede 't nieuw gewigt, en een nagel-lyst, in te voeren.

Madjira klaagde zeer over *Lebut's* nieuwe ongehoorzaamheid, waarom hy van daar met zyn onrustigen broeder na Loehoe geplactst wierd. Ook ontloeg de Heer Landvoogd die van Manipa nu volkomen van alle het oppergezag, dat die van Cambello, en Lesidi, noch in 't verborgen over hen gevoerd hadden, zeggende, dat zy voortaan niemand, dan hem, en *Madjira*, hadden te gehoorzaamen.

In Augustus schonk Koning *Mandarsjab*, nu beter van veel zaken onderrecht, alle de Christen-dorpen op Ceram, Caybobo, Elipapoeteh, Amahey &c. en alle de onderhoorige Heidenen, geheel aan de E. Maatschappy, dat hy met zeer weinig, doch klare woorden in een brief schreef, dien 't jagt *Concordia* uit Ternate bragt. In de brief

aan *Madjira* schreef hy egter het tegendeel, zeggende, dat zy wederspannige, en weerdig waren, om van hem, en den Landvoogd gestraft te werden; dat ons niet raakte, alzoo wy ons maar gedroegen aan 't geen hy aan ons schreef.

Ontrent dezen tyd quamen die van Rarakit zich vernederen, en vrede verzoeken. Die hen gegund wierd op zekere voorwaarde, die wy alhier uitgedrukt zien.

Artikelen ende voorwaarden, op welke de Heer *Arnold* de drag met die van Rarakit gemaakt. *Vlaming van Outsboorn*, Extraordinaris Raad van Indien, mitsgaders Gouverneur, en Directeur over de Provintie van Amboina, met de landen, en volken, daar onder forterende, wegens, en in den name van zyn Hoogheid, den Prince van Orangie, voor de generale Compagnie, verdragen ende overeen gekomen is, met de OrangKaja's *Sehela*, ende *Foetat*, zoon van den OrangKaja *Oefen*, respectieve Hoofden van de gedebelleerde negery Rarakit, als der zelve expresse ende speciale gemagtigden daar toe zynde.

Eerstelyk bekennen, belyden, en verklaaren wy gemagtigden, om rechtvaardige redenen door de staat van de Compagnie bestreden ende overwonnen, mitsgaders ingevolge door het regt van den oorlog geworden te zyn regte vassallen, ende onderdaanen van haar Ed. Staat, daar voor, op de onderdanigste beede, benevens andere hare subjeften, door den Heer Gouverneur mede gunstelyk aangenomen zyn.

2.

Ingevolge van het welke wy dan ook beloven, dat met alle de geene, daar de Compagnie mede vrede heeft, ook vruchtenschap zullen houden, ende in der minne ommegaan, handelen, ende wandelen, zoo als tusschen geconfedereerden, ende goede bondgenoten behoord.

3.

Gelyk wy daar tegen dan ook weder verklaaren, onze vyanden te wezen alle de geene, die met de Compagnie in vruchtenschap zyn levende, ende dat wy daar onder specialyk belooven vyandig, als onze eigen vyanden zynde, te vervolgen ende beliedigen, waar dat koomen, die van Tidore, ende die roofzugtige Papoewa's, ende woort alle andere, als voorsz., die het met de Compagnie niet zyn houdende.

4.

Datwe geene vreemdelingen van wat natie, qualiteiten ofte conditie die zyn, aan onze stranden, of havens, handel zullen verleen, als de welke met een vry geleide van den Nederlandichen Staat zyngeprovi-deert, ende wie daar van niet voorzien en zyn, darwe die alle als vyanden zullen aan-tasten, ende met den eersten aan de Heer Gouverneur komen over te leveren.

5.

Datwe naar geen plaatzen, beweften dit Kasteel gelegen, zullen vaaren, ofte zul-len daar toe alvorens speciale licentie ende scrijftelyk bescheid van den Heere Gouverneur komen impetreren, maar de gene, die daar beoosten leggen, als Banda, de U-liassers, Noefalaoet, ende voorts langs de geheele kust van groot Ceram, blyven ons gelicenticeerd zonder passe tot ons believen te mogen bevaaren, daar handelen, ende wan-delen, zoo dat behoort.

6.

Datwe ten minsten alle jaaren eens ge-committeerden aan den Heer Gouverneur naar het Kasteel zullen zenden, om aan zyn E. Homagie te doen, datwe daar voren telkens zullen verbeuren een boete van 200 Ryxdaalders van agten.

7.

Datwe t'allen tyden, als door den Heer Gouverneur ontboden werden, 't zy om zyn Ed: met de Hongi te volgen, ofte om eenige andere hof-diensten te plegen, zonder vertoeven naar het Kasteel zullen op ko-men.

8.

Datwe alle slaaven, ofte hoedanige ande-re perzoonen, als 't zouden mogen wezen, die tot ons, uit 't gebied van de Compagnie, ofte de Ternataanschen Konink, naar deze gewesten geloopt komen, strax naar haar overkomst, zonder eenige redenen van haar tot excuse aan te nemen, zullen aan-tasten, ende met de eerste gelegentheid tot den Heer Gouverneur aen 't Kasteel bren-gen, mits voor ider als bergloon genieten, de, gelyk ons dat de Heer Gouverneur als een liberale gifte toegelegd heeft, een zomme van 15 contante Ryxdaalders van agten.

9.

Datwe alle, die van elders uit 't gebied van de Compagnie, of den Ternataan-schen Konink, het zy uit Banda, ofte hier uit de quartieren van Amboina, of-te van waar 't anders zoude mogen we-zen, zyn tot ons gevlugt, ende tot heden nog verbleven, gelykwe verklaaren dat 'er nog eenige zyn, met alle neerftigheit, en-de mogelyke devoiren zullen zoeken in han-den te krygen, ende aan de Heere Gou-verneur herwaarts brengen.

10.

Datwe onze fortresse, die wy boven op den berg gebad hebben, ende die door

den Heere Gouverneur gerazeerd is, noit weder zullen herbouwen; maar dezelve zoo verwoest alsze nu ligt, zonder eenige steen daar af te moveren, als tot een gedurig teiken, van onze welverdiende overgekoomene straffen, zullen laten leggen; maar datwe in plaatze van de zelve ver-mogen zullen, gelyk ons zyn Ed. heeft ge-accordeert, weder op onze oude woonplaatzen iets anders t'onzer defenstie op te werpen, waar we ons te zamen buiten beletzel van onze vyanden weder gecombineerd zul-len mogen ter neder zetten, ende blyven houden.

11.

Datwe onze vervalle politie onder de beschuiving van de Nederlandse Staat, met ten eersten weder zullen opregten, ende daar toe op approbatie, van den Heere Gouverneur, in plaats van de gesneuvelde Hoofden weder andere by provisie eligeren.

12.

Datwe, ten genoegen van den Heer Gouverneur, ende in verzekering van onze gedaane beloften met ten eersten aen 't Kasteel zullen brengen 3 van onze voornaamste zoonen, om by zyn Eds tot zoo lange 't hem goed ende raadzaam dinken zal, als oflagiers gebouden te werden; mits dat hen, in cas van bare negry, geen overlast zal aangedaan werden.

13.

Dat wy ook geen van alle oit in onze Reli-gie zullen werden geturbeerd; maar daar by ongemolesteerd, zoo als we die regtervoort be-lyden, verblyven mogen.

14.

Alle welke bovenstaande artikelen hebben wy by dezen in onze voorz. qualiteiten op den Moshhaf na onze vaders wyze bekrachtigt, sprekende: zoo waarlyk helpe ons Godt almagrig.

Aldus gedaan, verdragen, ende overeen gekomen bimen het Kasteel Victoria op Amboina, den 6 Augusti anno 1650. mitsgaders bezworen, ende met onze bandtekening bekrachtigt dezen 9 daar aan volgende. Was getekend D. V. V. Oudshoorn, het merk van OrangKaja Tocha, 't merk van OrangKaja Futat, ter zyde stond, ons ten overstaan als getuigen getekend. J. van den Briel, Cornelis Dane, Claas Rimbag, 't merk van den Koning van Noeflanivel, 't merk van Radja Kilang, 't merk van Radja Soya, 't merk van OrangKaja Manona, Kefilbaloe, 't merk van S Malucoy, 't merk van Kafongat, lager in kennisse van ons getekend Cornelis Hauw, Secretaris, ende Marcus de Roy Secretaris.

Die van Keffing, en Ceram-Laoot waren op dezen zelvden tyd, met die van Rarakit, die eerst hunne vyanden waren, en hen als aanzetters van ons tot hun

1650. hun verderf aangemerkt, en ook eenige tyd op wraak gedagt hadden, nu weder verzoend.

Zy vertrokken ider met een Princenvlag, en met een gefchenk weer na huis, zeer wel vergenoegd zynde, dat zy nu voor zoo verre in rust konden leven.

De Heer *de Vlaming*, genegen een springtocht na Batavia te doen, om, was het mogelyk, zyne verloffing te bekomen, gaf het gezag aan zynen Opperkoopman, den Heer *Simon Cos*, over, en vertrok den 21 Augusti met 't jagt Concordia na Batavia, in hope van, na drie jaaren quyninge alhier, by verandering van lucht, zyne gezondheid daar te zullen weder krygen.

Hy gierde op Boeton eerst aan, om dien Edelmoedigen Vorst, *Aali*, voor de dienst, aan onze schipbreukelingen bewezen, te danken, en om een valte vriendschap met hem op te richten, alzoo Boeton al lang met ons in vyandschap geweest was. Hy quam by de Heer *de Vlaming* eerst aan boord, weshalven die hem daags 'er aan weer aan land bezogt, hoe gevaarlyk het ook schein hen te vertrouwen, en hoe moeijelyk het voor hem was den berg op na de Stad te klimmen. Ook nam de Heer *de Vlaming*, over Sangory gaande, nog eenig goed, en volk, daar gebleven, in, en bragt die mede op Batavia, daar hy in 14 dagen quam.

1650. Pas na zyn vertrek uit Amboina deden zich daar al eenige donkere wolken op, alzoo 'er ten ersten geschillen tusschen die van *Lefidi*, *Loehoe*, en *Cambello*, rezen, over dat de Koning hen met de kleene dorpen in een gelyke rang gesteld, en al hun vorig gezag over de zelve had benomen, hoewel dat hen door *Madjira* nu al weer was toegeftaan.

Op *Manipa* was 'er al mede wat te doen, alzoo den ouden *Sengadji* van *Tomilchoe*, en de nieuwe, *Cowasa* genaamd, malkanderen niet konden verstaan.

Zy klaagden beiden, en gaven beiden aan *Madjira* gefchenken, 't geen oorzaak was, dat hy ze beide maar gaande hield, om zoo te langer te trekken; hoewel hy, om andre redenen van staat, wel meest op *Sengadji Cowasa's* zyde was.

Op *Lissabatta* waren al mede onlusten gerezen, zoo dat zy zich van *Nuniali* afgezonderd, en eenige mylen Oostelyker met der woon begeven hadden.

De twee Alfoerefe Koningen van *Somet*, en *Hatoewal*, met die afzondering der *Lissabatters* niet te vrede, namen daar uit een reden, om koppen by hen te mogen halen, waar over de anderen na bekomen verlos van 't Kaisteel,

alzoo dit voor hen niet langer te dulden was, zich begonden te wreken.

Dit waren maar beuzelingen, en geringe voorloopers van zwaarder onlusten, die zich daar na openbaarden.

Een nieuw oorlogs-vuur begon in Ternate. Men schopte daar den jongen Koning van zynen throon, nemende tot een reden van staat, dat hy ons in alles te veel te wil was, welkers aanwafch zy ten uiterften zogten te beletten, zy hadden hem daar over wel aangeproken; doch hy, klaar merkende, dat de E. Maatschappy zyn eenigste steunzel was, zocht zich in alle manieren by en door de zelve vast te maken, en dus zynen throon te verzekeren. Dit stak den grooten zoodanig in de krop, dat zy hem met alle man verwerpen, en zyn broeder *Manilba*, dien 't in de herzenen schorstede, den laatsten Juli dezes jaars 1650 tot Koning opwierpen, om dus in zynen naam te konnen regeren, daar zy bevorens niet veel te zeggen hadden, alzoo zich de Koning na hunne gedagten te trots tegen hen aanfelde.

Het speet hen ook zeer, dat den Koning den Landvoogd van Amboina zoo veel magt over zyn landen op *Ceram* gegeven, het Christendom daar aan veel Heidenfche dorpen toegeftaan, ja alle de Heidenen aan de E. Maatschappy gefchonken had. En het is niet onwaarschynelyk, dat de Spanjaarden, en *Tidoreesen* hier mede onder roeiden.

De voornaamste roervinken waren den *Goegeogoe* *Kaitsjili Moefa*, de Zeevoogd *Kaitsjili Saydi*, de *Orang Kaja Marafaula*, den oude *Hhoekom Laurelata*, en meer andren uit het huis *Tomagola* gesproten. Deze ricpen kunnen nog maar opgeworpenen Koning den 2 Augusti daar voor uit, dwingende den Koning noch tydig by ons met al het voornaamste en dierbaarste van zyn Hof in ons Kaisteel *Orangie* de vlugt te nemen, zynde pas van drie *Sengadji's*, en 100 koppen, gevolgd.

De wederspannigen wel ziende, dat zy 't op Ternate tegen ons, die den Vorst in onze bescherming namen, niet konden uithouden, namen eerst de vlugt na de ontoegankelyke klip *Socla*, tusschen *Tacomo*, en *Taloeco* gelegen. Doch *Saydi*, merkende dat het daar niet lang gaande te houden was, na *Xocla*, en daar na na *Gilolo* op de kust van *Halamahera* of *Batetosjina*, de vlugt.

De Heer Landvoogd, *Gaspar van den Bogaard*, gaf daar van, door een *Ternataansch* *Mardhykers* vaarttuig, daar toe afgevaardigd, en den 27 September hier ten anker gekomen, aan deze Regeering kennis, 't welk hier, by vertrek van de Heer *de Vlaming*, geen kleene ontstelte-

1650.

Koning
Mandar-
sjah door
de Ter-
nataanen
afgezet,
en *Manil-
ba* tot
Koning
opgewor-
pen.

Wie de
bellamel's
waren.

Den
Koning
vlugt
not ons, en
zy na de
klip *Soc-
la*.

Saydi's
vlugt na
Xocla, en
na *Gilolo*.

1650. nis gaf, alzoo de bezetting hier vry slegt gefield, en dit een werk van zulken verren uitzicht was, dat ook de vonken 'er af (gelyk niet qualyk van zommige ge-

gift wierd) wel herwaards konden over 1650. gevlogen zyn, dat hen de tyd namaals maar al te klaar leerde.

VIERDE HOOFDSTUK.

Cos zend Danen na Loehoe by Madjira, die veinst 't stuk te verfoeyen. De Heer de Vlaming als super-intendent herwaards gezonden. 't Contract met de Gorammers. A. 1651 den veertihenden Landvoogd, de Heer Verbeek, hier. Vlaming giert op Boeton aan. Zyn komst op Makjan. Den blinden Koopman, Zeeuw, ontdekt ons Madjira's verraad. Cos door Madjira misleid. De onze wegens Jan Pays verraad gewaarfchouwd. Moord op Cambello. Van Outhoorns wedervaaren. Imam Swaeki's bedryf, en moord op Lessidi. Madjira's vlugt. Loyatas waarschouwing in de wind gestagen. Jan Pays verraad verder uitgelekt. En hy vast gezet. Moord op Laala. Verdere moorden, op Noeffa Telo, en Amblauw. Dapperheid van eenige soldaaten. Afgryzelyk bedryf op Manipa. Rimbach op Cambello vermoord. Maynene na Ternate gevoerd. De Heer de Vlaming's komst voor Cambello. Doet Lecatoelin onthalzen. Den elfden Opperlandvoogd de Heer Reynierszoon, als ook de Heer Verbeek hier voorgefeld. Nieuwen eed, door die van Hitoe, en Ihamahoe, gedaan. Verbod der waart aan vreemdelingen. Tamin Amfara, Stadhouder gemaakt. Manipa door de Heer de Vlaming aangetaft. En de nagel-en vrugt-boomen uitgerooid. De Hitoeëfen, heulen met den vyand. Way overvallen. De Heer de Vlaming na Banda. Amblauw door Verheiden verwoest, gelyk ook Boero, en Cambello. Eenige Alfoereefen aan 't Kasteel. De Heer de Vlaming hier weder gekeerd. Die met Mandarsjah na Batavia vertrekt. Abdul Rahhmans dood, zyn dienften aan zyn zoon vergolden. Peffilientiale pokjens hier. Groot nagel-gewasch. Madjira's verdre bedryven. De Heer Verbeek trekt de Heer de Vlaming te gemoet. Verheidens verrichting op Ceram. Lucicla, Rora, en Hoelong, door de onze veroverd. De Vlaming verschynt met den Koning. Zaaken met dien Vorst bestoten. Vergeefze verzoeken, door de vyanden gedaan. Ridjali's neeven, na Boero gezonden. Mandarsjah's huwelyk met een Boetonse Princes. De Heer de Vlaming, komt op Boero. Verwoest daar alles. Zyn verdere verrigtingen. Wat Verheiden op Boero verricht. Waar op hy ziek wierd. Mandarsjah vertrekt na Ternate. Stoute daad van Sipkens vrouw. De Heer de Vlaming verovert Locki. Madjira, en Schaydi, ontkomen het.

Cos zend Danen na Loehoe, by Madjira.

HEt eerste, dat de Heer gezaghebber Cos deed, was den Lieutenant Danen na Loehoe te zenden, om stil te vernemen, hoe 'r hier gelegen, en wat Madjira van der Ternataanen opstand bekend was, en om hem, onder een ernstige aanmaning om zyn Koning en de E. Maatschappy getrouw te zyn, te verzekeren, dat de E. Maatschappy den Koning niet verlaten zou. Ook verzogt hy, dat hy geen Ternataanen, van den aanhang der oproerige, in Amboina ontfangen, of aanhalen, maar hen vast zetten, en ons overleveren zoude.

Die veinst het stuk te verfoeyen. Madjira, dit alles hoorende, veinsde zich zeer ontzet daar over, staande op de tafel, en de Ternataanen, die dit begonnen hadden, verfoeiende, en ons ten vollen van zyn trouw verzekerende.

Wy hebben bevorens gezegt, dat Koning Mandarsjah al de Ternataanen opontboden had. Deze waren ook met eenige Coracora's vertrokken, te weten Dagg, Labodi, de Kaitjill's Bismol, en

Abdul, zoonen van Laxamana (Kakiali's sehoonvader) en Coljali, zoon van den Sengadji van Roemah Ite, doch hadden die hare Coracora op een der Xoelafche Eilanden verloren, zoo dat zy op Fattamata in groote armoede zaten, alzoo al hunne goederen weg waren.

Om hen nu weer te roepen, had hy al eenige lieden derwaards afgevaardigd, ten einde zy zich by de muiters niet voegen zouden, doch de raad in Amboina vond best, dat zy op Xoela tot de komst der sehepen van Batavia blyven zouden, om te beletten dat zy ook hier niet wat quaads overbrengen, of wel zelf stoken mogten.

Deze slegte tyding quam in November ook op Batavia, en daar neven 's Konings ernstig verzoek, om hem tegen deze muiters ten eersten te helpen.

Haar Edelheden, met dit werk niet weinig belemmerd, zonden den Heer Arnold de Vlaming van Outhoorn, Ordinaar Raad, als Super Intendent (of Opperbevelhebber) Commiffaris (of gevollmagtigden) en Zeevoogd derwaards, in hope, den.

De Heer de Vlaming als Super-Intendent herwaards gezonden.

1650. hope, dat hy dit vuur spoedig dempen zou, eer het na andre gewesten overvliegen mogt.

Zyn Ed. vertrok den 23 December A. 1670 van Batavia, zynde nu pas over een maand getrouwd; doch redelyk in staat, om die last op zich te nemen.

In November verschenen hier aan 't Kasteel Goramse gezanten, die zich den laatsten dezer maand onder de E. Maatschappys gehoorzaamheid begeben hebben. Het contract, daar van met hen gemaakt, luid aldus:

Artikelen, en voorwaarden, op welke den Opperkoopman, *Simon Cos*, provisioneel 't gezag voerende in absentie van de E. Heer Gouverneur, en den Raad in Amboina, wegens en in den naam van de Hoog Mog: Heeren, Staaten General der vrye Vereenigde Nederlanden, zyn Hoogheid, den Prince van Orangie, &c. ende de Bewindhebbers der Vereenigde Oost-Indische Compagnie, met *OrangKaja Malim, Bori*, en *Oelebatta*, gedputeerden, en expresse gemagtigden van 't Eiland, en de volkeren van *Goram*, is overeen gekomen.

Eerstelyk verklaren, en belyden wy gemagtigden, geen Prins, ofte Staat, subjeet, of oit subjeet geweest te zyn; maar ons te aller tyd ermeerd te hebben als vrye volkeren, die zonder bepaling van imand verbonden, en contracten, met andre volkeren hebben aangegaan, tot dat ons nu niet meer magtig kennende te beschermen, als onze geallieerden volkomen onderdanen door 't regt der oorlogen van den Nederlandien Staat geworden zynde, ons ook onder dezelve, gelyk op volgende voorwaarden volkomen doen, by dezen vrywillig begeben.

2.

Mits welke dan beloven met gene natien, wie 't ook zoude mogen wezen, voornamentlyk Europiaanse, enige contracten, of verbonden, als zynde door deze daar van verstaan, te maken, maar imand der zelve by onze stranden ten dien einde verschynde, tot de Ed: Heer Gouverneur in Amboina te wysen.

3.

Met alle volkeren, daar de Ed. Compagnie mede in vrede leefd, beloven wy ook vriendschap te zullen houden, daar mede te handelen, gelyk ware bondgenoten, ende geconsuldeerden betaamt.

4.

By gevolge wy daar en tegen ook weder verklaren onze vyanden te wezen, wie in

omminne met de E. Compagnie leeven, als zynde dan specialyk, de roofzigtige Papouwen, Tidorefen, ende andere, die 't met de E. Compagnie niet houden, welke wy alle beloven te vervolgen, beschadigen, ende als vyanden te tracteeven.

5.

En geene vreemdelingen, van wat natie conditie, of qualiteiten, die zyn, zullen wy aan onze stranden gedooogen, veel min handel verleenen, als alleenlyk die geene, welke met pascedels, ofte vry-gelcide brieven, van den Nederlandien Staat zyn voorzien, ende wien daar van geen vertooring doen kan, beloven wy als vyanden aan te tasten, ende met de eerste gelegentheid aan den Ed. Heer Gouverneur alhier te komen overleveren.

6.

Naar geene plaatsen, beweesten dit Kasteel gelegen, zullenwe varen, ofte zullen daar toe avooren speciale licentie, ende schriftelyk bescheid van de Ed. Heer Gouverneur komen verzoeken, ende verwerven, edog de om de Oost gelegen landen als zynde Bānda, de kust van Ceram, Uliasser, Noeffalaoet, &c. blyven ons gelicentieerd zonder pas, tot ons genoogen, te mogen bevaren, daar handelen, wandelen, gelyk vrunden betaamt.

7.

Eens 's jaars ten minsten beloven wy onze gecommiteerden naar 't Kasteel Victoria aan de E. Heer Gouverneur, om aan zyn Ed. Homagie te doen, te zullen zenden, mits zo wy daar van in gebreke blyven, daar vooren 'telkens verbeuren zullen een boete van 200 Ryxdaalders van agten.

8.

T'allen tyden, als wy door de E. Heer Gouverneur ontboden werden, 't zy om zyn Ed: met de Hongi te volgen, ofte om eenige andere boshdienstigheden te plegen, beloven wy zonder vertooven naar 't Kasteel te zullen opkomen.

9.

Alle slaven, ofte andere perzoonen, hoedanig die zoude mogen wezen, die tot ons uit het gebied van de E. Compagnie, of van den Ternataanse Konink naar deze gewesten geloopen komen, zullen wy straf naar haer overkomst, zouden eenige redenen van haar tot excuse aan te nemen, aantasten, ende met de eerste gelegentheid aan, en tot de Ed. Heer Gouverneur aan 't Kasteel brengen, mits voor ider, voor bergloon, getetende een zomme van 20 Ryxdaalders courant, daar mede onder begrepen zyn, de gene, die alreede (des niet en weten) aldaar mogte gerugt zyn.

Alle welke bovenstaande artikelen beloven wy ondergeft: in onze voorsz: qualiteit deugdelyk te onderhouden ende te doen onderhouden, bekrachtigende diosbalven 't zelve met onzen hoogsten eed op den Moshaf. Amboina in 't Kasteel Victoria, dezen laat-

1650 *laatsen* November 1650. *was getekend* Simon Cos, Jacob Verheiden, J. van den Briel, Cornelis Danen, Cornelis van Adriehem, 't merk van Pati Oesfen, 't merk van X Bakker Bessi, Jan Tembefly, Mareus de Roy, *Secretaris*.

Dat de Tidoreesen (gelyk wy hierboven zeiden) mede deel in den Ternataansen oproer hadden, bleek klaar, alzoo de Papoewa's, hunne onderdaanen, nu zeer sterk op de onderdaanen van Koning *Mandarsjab* quamen rooven, tegen welke die van Cambello, Lessidi, Bonoa, en Manipa, een zeemagt van 16 Coracora's by een gezameld, het Papoewa's Eiland, Messowal, den 12 November aangetast, afgeloopen, en veel hult van menschen, en visch daar gehragt hebben.

En 't antwoord van Cos 'er op.

Ondertusschen werd *Madjira* door die genen, die hy met eenig ontzet na de schipbreukige Ternataanen op Xoela gezonden had, uit hunnen naam geraadvraagd, wat zy zouden doen, zoo de nieuw opgeworpene Koning henna Ternate quam te roepen. *Madjira* maakte dit den Heer *Cos* bekend, die hem antwoorde, dat hy hen raden zou, voor eerst daar nog te blyven, en dien nieuwen Koning in geen zaaken te gehoorzaamen.

Ondertusschen zeilde de Heer *de Vlaming* al voort na de Molucces; doch werd door de winden en stroomen ontrent Boeton zeer in zyn reize belet, waar door hy veel zieken kreeg, die hy goed vond door 't jagt de Leeuwewik na Amboina te zenden, en tegen gezonde lieden te verruilen.

A. 1651 den veerthienden Landvoogd, de Heer Verbeek hier.

Zy quamen A. 1651 den 5 Februari hier, en bragten ook eenen nieuwen, of den veerthienden Ambonsehen Landvoogd, en bestierde de Heer *Willem Verbeek*, (hy zommige ook *van der Beek* genaamd) gewezen Opperkoopman op Batavia, en nu ook Extraordinaris Raad van Nederlands India, mede, die hier plegtelyk ingehaald werd, hoewel zyne voorstelling nog uitgesteld bleef, alzoo alles noeh onder de Heer *de Vlaming* stond.

Men zond, zoo ras het doenlyk was, dit jagt met 50 frisse soldaaten, den 10 dito onder den Lieutenant *Cornelis Danen*, na Ternate, met last om zich ten eersten by de Heer *de Vlaming* te voegen.

Vlaming giert op Boeton aan.

Zoo ras die Opperveldheer ontrent Boeton gekomen was, gierde hy by dien Vorst aan, besehonk den zelve, en bezogt hem nogmaal, om de oude vriendschap, voor al nu, weer vast te maken.

De wind egter bleef hem nog al tegen, dat hem eindelyk dwong in 't Fluit-

schip de *Smient* van 't schip *Nassau* over te gaan, waar mede hy den 2 Maart op Makjan onbekend aanlandde; alwaar toen de Heer *Jacob Hufstaart* als Hoofd en Opperkoopman lag.

Het duurde drie maanden en een dag, eer de Vloot in Ternate verseehen, na welkers aankomst zyn Ed: ten eerste alles in 't werk stelde, om de muiters te dempen, loopende eerst na Makjan, alwaar de ouden *Sengadji* van Gnoftagita, een dorp ontrent onze vesting Taffaso gelegen, alle de zynen aangeraden had, om de zyde der muiters te kiezen, en na 't gebergte vlugten.

Hy zond boden, om dien *Sengadji* tot afkomen te noodigen, die eerst niet wilde, doch eindelyk zynen zoon zond, die afgewezen werd, met last dat hy den *Sengadji*, op de hoogste ongenade, aantonds zelfs komen moest, dat hy eindelyk deed.

Wat dezen Heer nu daar in Ternate verder verricht, en hoe hy, na veel moeite met de muiters gehad te hebben, alles zeer gelukkig heriteld heeft, zullen wy hier niet herhalen, alzoo wy dat reeds omstandig onder de stoffe van Ternate getoond hebben. Alleen zullen wy maar zeggen, dat de tyd de onzen in Amboina leerde, dat ook *Madjira* de hand in dit werk had.

De Koopman, *Barent Zeeuw*, een Den gacuw man, en Opperhoofd op Leehoe, den had in November des voorleden jaars zyn Koo man gezigt verloren, doch hoe blind hy ook Zee was, had hy egter *Madjira's* loopgraven ontde weten te ontdekken, gevende ons den 1 Maart dezès jaars kennis, dat hy nu 3 a 4 dagen aan een zeer sterke met de OrangKaja's van Cambello geraadslaagd, en zyn beste goederen op zekere nagt in een Coracora na de bogt van Tanoeno gezonden had. Dat ook *Abdul Rabhman* aan *Madjira* sterkt over onze natie, als onderdrukkers van den Moorsehen Godsdienst, geklaagd, en hem verzogt had, daar tegen te zorgen.

De Heer *Cos*, dit hoorende, en 't zelve als de eerste zaaden van afval aanzien- den de, ging zelf den 2 Maart na Loehoe, Mad Cos om *Madjira* te ondertaften, en hem tot misse getrouwigheid nogmaals aan te maanen.

Hy vond by zyn komst alles by *Madjira* oogsehynelyk nog in ordre, en meinde derhalven, dat men hem quaad berigt dien aangaande gegeven had. Dog men had hem wel, en na waarheid, gewaar- scheid, en den blinden *Barent Zeeuw* had beter, dan hy met zyn oogen, gezien, dat de beste meubelen geborgen, en de slechte maar in ordre gelaten waren, om hem, en anderen, zand in de oogen te werpen. Hy sprak *Madjira* zeer deftig aan, om hem aan te zetten tot

65t. tot getrouwigheid aan zynen Koning en ons.

Madjira antwoordde, dat men voor hem niet bang moest zyn; doch dat het waar was, dat men onder 't gemeene volk wat beweging zag, om dat zy vreesden, dat wy hen tot het Christendom dringen wilden, en de nieuwe Koning hen nu op 't lyf vallen, of dat hen een ander ongeluk zou overkomen, doch dat hy dit alles wel wist te fluiten.

De Heer *Cos*, zich nu gerust houdende, wilde geen tydingen, ten laste van *Madjira* meer gelooven. Ook had hy *Madjira* verzogt, om te bezorgen, dat de Inlanders met 't opmaken van de Logie van Cambello wat wilden voortgaan. Hy beloofde spoedig daar over aan den Lieutenant, *Nicolaas Rimbach*, te zullen schrijven, dat waarfchynelyk die *Urias*-brief was, waar mede hy dien Lieutenant met eenige foldaaten van zyn post troonde, om die van Cambello gelegenheid te geven; om hun fhelmituk zoo veel te gemakkeliker uit te voeren.

Terwyl hy nu dus met den Heer *Cos* fprak, waren 'er wel 200 gewapende mannen rondom des *Kimelaha's* huis, ook was de vaandrig *Helwig* zeer kort by *Madjira's* geweer, gelyk hy zyn foldaaten ook last gaf, om wel op te paffen. *Madjira*, dit merkende, riep de zynen in 't Ternataans toe, daar zal van daag niet van vallen.

Dit alles wierd den Heer *Cos* geboodfehapt; doch hy wilde niets aannemen, zeggende, dat hy beter wist. Hy vertrok dan na 3 dagen weer van daar, en deed door zyn bericht den Raad gelooven, dat alles by *Madjira* wel stond, tot zoo verre, dat men gansch geen quade gedagten op hem had.

Den 8 Maart quam 'er nog een flegte tyding. Zeker Chincez, *Intsjeb Java* genaamd, boodfchaapte met eenige van de zynen, dat 'er dagelyks veel goed uit Hative gedragen, en dat de Hhoekom, *Jan Pays*, daar niet meer vernomen wierd, weshalven hy vreesde, dat zy wel licht mogten overvallen werden, en dat 'er weer iets gaande was.

Den 10 Maart berste de bom uit het vat. De Lieutenant *Rimbach*, met 6 foldaaten, 1 quartier-Meefter, 2 matroozen, en de OrangKaja *Mayneno*, door den voornoemden brief van *Madjira* die zelve dag na Erang verzonden zynde, om die Inwoonders tot het werk aan te pressen, zoo vielen die van Cambello den 11 dito aan 't moorden, flaande eerst den fergeant *Jan Gallant*, die by 't werkvolk was, dood.

De Lieutenant *Herman van Outboorn*, kort te voren daar van Lessidi gekomen, fchepte met zyn Prahoe weer na zyne

bezetting op Lessidi, om te zien hoe 't daar stond; doch moest aanstonds na Cambello weder keeren, alzoohy geen een foldaat daar op, en de flukkén na hem toegekeerd zag, en eenige kanon-fchoten na zyn lyf kreeg, ziende ook prahoe's afzetten om na hem toe te komen.

Imam Swacki was nu, op de ernstige bede van *Madjira's* wyf, en moeder, ons af, en de muiters toegevallen, waar op zy te Lessidi, op 't zelve uur, als tot Cambello, de vesting overvallen, en de bezetting trouwloos, onder fchyn van vriendschap, vermoord hadden, uitgenomen een bofschieter, die zich vrywillig overgegeven, en hen aan buskruit geholpen had.

Zy hadden daar ook alle de goederen, zoo van de E. Maatschappy, als van den Lieutenant *van Outboorn*, weggeroofd.

Deze Lieutenant nu, weer voor Cambello gekoimen, viel met een nieuwen moed op de verlatene Logie aan, haalde nog eenige pakken en kleeden 'er uit tot 's anderen daags 's avonds, dat de vyand hen dwóng te wyken, en na de Reduit *Harndenberg* te vluchten, zynde toen aldaar nog 76 zielen (waar onder 16 Neerlanders, en 43 zwakke flavinnen) sterk, en maar van 1½ Martavaan (een aarde verglaasde pot, 2 a 300 kannen houdende) water, van weinig ryft, en kruut of loot voorzien.

Na dat nu de bloede *Madjira* dit alles dus befchikt had, zonder zelf op zyn plaats iets te durven beginnen, nam hy den 10 dito ook met al zyn goed de vlugt na Locki, legerde zich by de Rievier Kahoela, daar ook 't Lochoenees Camp van *Abdul Rabbman* lag, waar na toe men de Lochoeneesen by de fchoonen dag ten deele gewillig, ten deele gedwongen, gewapend langs *Gammalongi*, of de Spekberg, en voor by onze vesting, trekken zag, doch *Abdul Rabbman*, met de zynen, bleef ons getrouw, en quam in onze vesting, ons verzekerende, dat veelen hem wel hadden willen, doch niet konnen volgen.

Ook was *Loyata*; of *Kramer*, Orang-Kaja van Lochoe, voor 5 dagen mede by ons in de vesting gekomen met zyne goederen, ons toen al waarfchouwend, dat 'er wat quaads op handen was; doch hy zelf wierd by nagt door die van Cambello weer weg gehaald. Ook had hy den vaandrig *Helwig* al lang gewaarfchouwd, dat de vyanden zich op Locki, en by Kahoela, verfterkten; doch die man had daar weinig agt op gegeven. Hy boodfchapte ook na 't Kasteel alleen des *Kimelaha's* vlucht, alzoohem de moord op Cambello noch onbekend was.

1651. Men zond ten eerften den Onderkoopman *Cornelis Haww* over Hitoclama derwaards, om nacuwkeurig na alles te vernemen, en men liet alle de Orang-Kaja's aan 't Kasteel by een komen, om ten eerften 5 Coracora's klaar te maken, en, na 't weder keeren van *Cornelis Haww*, Capitein *Verbeiden* den vlugtigen *Kimelaba* op 't lyf te zenden, eer hy zich zelve daar sterk kon maken.

Jan Pays verraad verder uitgelekt. Twee Chincefen, *Loccum* en *Sayco*, quamen van Hitoe Lama 's avonds ook de vaste tyding, niet alleen van des *Kimelaba's* vlugt brengen, maar de onzen ook verzekeren, dat de Hhoekom, *Jan Pays*, aan dit schelms verraad mede vast, en dat hem door *Madjira* een brief geschreven was, waar by hy hem vermaande, om nu hun voornemen uit te voeren. Eindelyk quam de Onderkoopman *Haww* niet alleen met mondelinge tyding; maar bragt ook een brief van den Lieutenant *van Outhoorn*, waar in 't vorige bevestigd, en ook de moord op *Lefidi* en *Cambello* duidelyk bekend gemaakt wierd.

Men hoorde ook, dat het versprek van *Madjira* en *Jan Pays* was, om onder schyn van vriendschap in 't Kasteel te dringen, en dat af te loopen, en dat hy hem aangezet had, om dit nu mede uit te voeren.

Men sprak zelf ook, dat 'er onder de Inlanders een aanslag was, om Capitein *Verbeiden*, en zyn volk, op de *Coracora's*, als zy onderweg zouden zyn, den hals te breeken, en dat men dan, schielyk weerkomende, by donker zou zien 't Kasteel in te neemen.

En hy vast get. Men riep dierhalven de *OrangKaja's* weer by een, en zei hen, quanswys, dat het te laat was *Madjira* te vervolgen, en dat de *Coracora's* maar zouden 't huis blyven; doch in 't uitgaan wierd *Jan Pays* belast, tot nader bevel, in 't Kasteel te blyven, dat hy, hier over zeer ontfeld, aannemen moest, hoewel hy zich daar toe vry ongenegen, en over dit toeval zeer onvergenoegd toonde.

Men belaste de burgers ook goede wagt overal te houden; en men zond de *Fluit Caltricum*, en twee gehuurde burger-jagten, met levensmiddelen, en last, om goede toezigt te nemen, na de buiten-comptoirs, en een derde vaartuig vertrok na *Ternate*, om daar de tyding van *Madjira's* opstand te brengen; doch dat kreeg, door tegenwinden, de reize niet.

Men zond dan de *Fluit*, de *Wolf*, met den Lieutenant *Danen* op nieuw derwaards, om aan den Opperveldheer, *de Vlaming*, den slegten staat van alles bekend te maken; waar op men hier met dat zelve *Fluitje* kort daar na voorraad

van veel noodige dingen, en voor al van kruut, kreeg, alzo 'er nog maar een kist (een groote stofheid) in het Kasteel was.

Den 13 Maart ging een andre moord op *Laala* aan, alwaar de *Hamba Radja*, *Badji*, den sergeant, en 6 soldaaten, in 't dorp ten eeten verzogt had, alle welke daar doodgeslagen wierden. Daar op eischten zy de vesting op, in welke maar 4 of 5 soldaaten waren, die zy dwongen de zelve over te geven, voerende hen na *Locki*, van waar 'er na maals 2 tot ons quamen overloopen.

De Heidenen op *Caybobo* jaagden ook de Christenen van daar na 't gebergte; doch zeiden, dat zy dit doen moesten, alzo zy door *Madjira's* dreigementen daar toe gedwongen waren, verzoekende egter, dat de Hollanders hen dog niet vergeten wilden, alzo zy anders Christenen zouden blyven.

Even zulke moordtooneelen wierden ook op *Noefatelo*, klein *Hatoeaha*, *Afahoedi*, *Bonoa*, *Amblauw*, en *Manipa*, opgerecht, daar men zich niet ontzag om onze bezetting, weinige uitgezonderd, dood te slaan, en jammerlyk, na 't afloopen der vestingen, te vermoorden.

Die van *Waypoeteh* hadden in last, om dit op *Noefatelo* uit te voeren. Zy hielden zich, of zy den sergeant noodig te spreken hadden, drongen zoo met geweld in de *Reduit*, en sloegen 'er alles dood, uitgenomen eenen boschijeter, die 't ontquam. Zy slaken de *Reduit* in brand, en namen alleen 't kruut, dat zy van nooden hadden, en 't geschut mede.

Op *Amblauw* veinsden zy de *Reduit* te willen dekken, en bragten dus onder de *Atap* ook haar geweer na boven. De sergeant, *Laurens Sipkens*, zat beneden met de *OrangKaja's*, om over het een of 't ander te beraadslagen. Ondertusfchen gaven hunne makkers, die boven waren, een teeken, waar op zy boven en de *OrangKaja's* beneden aanvielen, welke laatste den sergeant met zyn 3 onnoozele kinderen, om hals bragten; dog boven was het zoo glad niet gegaan. Vier soldaaten op de *Reduit* hadden 't hok daar weten in te houden, ende schelmen van boven na beneden te jagen.

Dit had hen, die ook zeer gequetst waren, zoodanig verzwakt, dat zy niet in staat waren, om veel meer tegenweer te bieden.

Zy hielden het egter nog eenige dagen uit, tot zy eindelyk op een diefheid vee van *Kimelaba Hasi*, zwerende dat hy geen haar van hen krenken zou, zoo zy maar by hem afquamen, en zich over gaven.

Hasi hield zynen eed, en krenkte geen hair van hem, maar droeg egter zorg, dat zy aansonds door andren vermoord wierden. Zy namen daar op ook die Reduit in, verbrandden de zelve, en braken ze vorder af; doch des sergeants vrouw, *Senhora Catharina* namen zy mede na Boero, van waar zy het naderhand nog wonderlyk ontkomen is.

Op Manipa, daar de Onderkoopman *Gerard Bonfer* voor eerst, by afwezen van den idelhoofdigen *Johan Comans*, lag, maakten zy het allerverfoejelykst, zynde een schelmstuk, by na zonder wedergae.

De verrader *Sengadji Cowasa* quam zelf met enig volk aan de Reduit, in schyn om een brief aan *Bonfer* te bestellen. Deeze was wat wonderlyk toegedaan, om *Bonfer* te meer werk in 't openen te geven, en op dat zy ondertusschen in de Reduit zouden kunnen dringen.

Comans huisvrouw, Capitein *Verheids* zuster, beneden in haar huis staande, en dat indringen der Inlanders in de Reduit ziende, riep *Bonfer* toe, dat hy op zyn hoede zou zyn; doch aansonds vielen een deel van die moordenaars op haar aan. Zy verweerde zich nog lang zeer deftig met een halve piek; doch kon het alleen tegen zoo veel woedende honden niet uithouden, weshalven zy haar eindelyk meester wierden. Zy mishandelden haar lichaam jammerlyk, sneden haar de borsten af, en zeiden, dat zy dit Hollands verken in stukken wil-

den hakken.

De andre, ondertusschen al in de Reduit indringende, hebben daar alles, wat hen tegen quam, vermoord, en de vesting verbrand, en afgebroken.

Zy namen 2 dogtertjes van den Onderkoopman *Comans* gevangen, waar van het eene kort daar aan van een quetzuur of een ongemak gestorven is; doch 't ander zonden zy aan *Kimelaba Hasi*, ten teeken van hunne zegenpraal, na Boero.

De voornoemde Lieutenant *Glaas Rimbach*, bevelhebber op *Cambello*, dog nevens *Maynene* door *Madjira* zeer listig na Erang gezonden, om den Inlander tot 't werk aan te pressen, wierd, daar pas gekomen zynde, aansonds overvallen, en met zyn soldaaten vermoord. *Maynene* hielden zy gevangen, om hem, volgens *Madjira's* last, door honger te doen omkomen, hoewel hy naderhand noch na Ternate gezond is.

Op Erang lag ook een corporaal met 8 matroozen om balken te hakken, die zy mede doodsloegen, uitgenomen een, die zy met eenige soldaaten na Ternate zonden.

Daar zag men nu Amboina, zoo geruft en bevredigt (ten minsten in schyn) door den wakkeren Heer *Demmer* aan de Heer *de Vlaming* overgeleverd, en zedert nog ruim drie jaaren zoo door hem bestierd, weer als in volle vlam staan.

Dit geschiedde alleen volgens de schendige regeer-bestekken van *Madjira* en

165t. *Jan Pays*, waar van de eerste zich hoofd van 's Konings onderdaanen, en de ander van de Christenen, zegt te maken.

Hadden die van Oeriën het ondermal-kanderen kunnen eens werden, zoo had de Baricade aldaar met ons volk al mede zulk een einde gehad; maar die van Assaloele ontdekten ons dat tydig, waar door de onzen op hun hoede, hoewel die sehelmen van Oeriën nog zoo stout waren, dat zy by Capitein *Verbeiden* aan boord dorften komen, veinzende voor den *Kimelaha Madjira* bang te zyn.

Het eerste, dat de onze hier tegens deden, was dat Capitein *Moerlag* den 4 April met 6 Coracora's uit de Uliassers gekomen, Caybobo's drie benedenste dorpen verbrandde, en al hare vaartuigen en vrugthoopen verwoestte.

Den 6 dito quam hy voor Loehoe, dat hy in een slegten staat bevond, al-zoo de vyanden haar 't drinkwater afge-graven hadden, en alles daar vry wild liep, doordien de vaandrig *Helwig* over 't verlies van zyne goederen op Laala, en over 't geen zyn vrouw den 30 Maart wegens haar misbedryf aan 't Kasteel ondergaan moest, geheel mistroostig was, waar over hy van daar gelicht, en den Lieutenant, *Herman van Outhoorn* in zyn plaats gelegd wierd.

De Heer In dezen bedroefden tyd quam de Heer *Arnold de Vlaming*, den 24 April hier ganseh onverwagt, doch zeer tydig, uit Ternate met eene Fluit voor Cambello opdagen. Hy ontbood daar aanstonds den Heer *Cos* met de Coracora's en met Capitein *Verbeiden*, en den Capitein Lieutenant *Danen* (welke laatste onlangs uit Ternate hier weer gekeert was) want deze drie waren de bequaamste en ervarenste van alle de dienaaren, die zig toen in Ambon bevonden.

Men zond *Lecatoelin*, OrangKaja van Oeriën, mede derwaards, om den Heer Zeevoogd van zyn trouw te verzekeren; doch die Heer, die reeds grondige kennis van zynen aanslag had, liet hem aanstonds onthalzen, om een schrik onder den vyand te brengen, en om van 't begin af te toonen, dat hy 'er niet mede dagt te speelen.

Dit dede hy te meer, alzoo hy een godloozen aanslag, nevens eenen *Hatibe*, op Capitein *Moerlag* onderweeg voor gehad had, meinende hem, terwyl hy in een boekje op de Coracora las, met een parang (of kapmes) de strot af te veegen, dog alzoo *Hatibe* ergens over verschrikt was, was de slag maar over 't gezigt ge-gaan, en zoo hard niet aangekomen, of hy wierd in 't kort weer genezen.

Hatibe sprong aanstonds in zee, om te ontvlugten; doch wierd daar gekregen,

hoewel hy met tegenworstelen oorzaak was, dat hy op strand wierd doodgesla-gen; maar *Lecatoelin* gevangen, en in-voegen als wy aanstonds zeiden, ge-sfraait.

Hy liet den vaandrig, *Marten Weber*, op Cambello als hoofd over 45 soldaaten, en 2 slaven, belafte hem zyne vesting maar wel te bewaren, en zich met geen buiten-vyand te bekommeren, en vertrok daar op na het Kasteel.

Daar gekomen zynde, las hy den 27 de voorstelling van den elfden Opper-landvoogd van Indiën, den Heer *Carel Reynierszen*, en stelde daar na ook den Heer *Verbeek* als veertienden Landvoogd van Amboina voor, terwyl hy zelf Superintendent of Veldheer en Zeevoogd met een volllage oppermagt over de drie Oostersehe Landvoogdyen bleef, om over alles, wat dezen oorlog aanging, het oppergezag te voeren.

Vermits hy nu wist, hoe naauwen verbond van wegen den Godsdienst en eenige huwelyken tusschen die van Hitoe en Ihamahoe was, vond hy goed hunne OrangKaja's door een nauwer eed aan ons te verbinden, en hente doen beloven de Compagnie niet alleen getrouw; maar ook vyanden van den *Kimelaha Madjira* en zynen aanhang te zullen zyn.

Wy kunnen die vernieuwing van dezen eed in dit navolgende opstel zien.

Eed op 'nieuws door de Hoofden van 't land Hitoe mitsgaders die van de Negryen Iha en Mahoe, gedaan.

Gemerkt de trouwlooze attentaten, by den Kimelaha Madjira, en zyn aanhang, tegen de E. Compagnie met het spoliëren, en berooven haarer goederen, en volkeren, jongst op verscheide plaatsen gepleegd, verklaren wy ondergesz. OrangKays van 't land Hitoe, en Ihamahoe, dat de gemelde Compagnie met goede redenen op eenige van ons, baar door maagschap zeer na bestaande, behalven dat wy ook van een ende zelve Religie, te weten, de Mohammedaansehe zyn, een nader opzigt mag nemen, en ons dienvolgende op het naeuwste, als zy immer's kunnen, aan haar verbinden, gelyk als wy dienvolgende dan ook onder de dierste eeden, die wy doen mogen, dat is op onzen Moshhäf, op de hier volgende artikelen uit onzen vrye wille, alle aan de voornoemde Compagnie naarder verbinden, als doen by dezen.

Eerstelyk, beloven en zweeren wy de E. Compagnie gebouw, en getrouw te zullen zyn, en blyven, ende dat wy dienvolgende ook met alle de geene, waar de voorz. Compagnie nu reeds mede in vriendschap is,

1651. is, of hier naar noch vriendschap zoude mogen komen te maken, mede altoos als goede en onze eige bezondere vrunden te zullen omgaan, leven, handelen, en wandelen, zoo verre, als ons dat by voorsz. Compagnie zal werden geacordeerd, en toegestaan; gelyk wy dan ook daar en tegen aan de andre zyde, weder beloven, en zweeren, voor onze vyanden te agten, houden, en zullen houden alle de gene, waar mede de E. Compagnie regtevoord oorlog heeft, ofte naarmaals nog zoude mogen krygen, tot zoo lange de zelve oorlog duuren zal, zynde specialyk daar onder gemeend, en begrepen den voorgemelten sjooden Kimelaha Madjira, met alle die, welke aan zyne factie schuldig zyn, en zyne zyde volgen, en geene van dien gereferveerd, ofte uitgezonderd.

Zoo beloven, en zweeren wy nog mede, met niemand van de Kimelaha Madjira, en zyne consoorten, ofte andere Compagnies vyanden, eenige secreete correspondentien ofte t'zamenprake te zullen houden, maar dat wy ter contrarie alle de gene, die wy van voorsz. Kimelaha's ahang, zonder eenig onderscheid van personen te maken, hoe na zy hem ook in den bloede, ofte van aanheylikens wegen zoude mogen bestaan, in onze handen komen te krygen, op hoedanigen wyze 't zelve ook zoude mogen wezen, zonder een ommezien des tyds daar mede te tarderen, zullen brengen en leveren, aan de suppoosten van de Compagnie, naast van ons afgeleg.

Item, ook dat wy ons v'allen tyden gereed ende waardig zullen laten vinden, op de ontbiedinge van de Compagnie, den algemeinen vyand, zoo te water, als te lande, naar ons uiterste vermogen te verdistrueren, van alle welke pointen, 't zy in 't geheel, ofte ten deele, indien wy blyven in gebreken, verklaren, en belyden wy ons zelfs te wezen meeneedige, en met goede redenen land, goed, en bloed te hebben verbeurd, dat wy alles mids dezen dan ook daar onder submitteren, en als te pande stellen. Dit hebben wy te zamen, en ider van ons in het byzonder gezworen, en tot bekragtinge van zulx, onze banden volgens onze vaders wyze in 't zwoeren gebruykelyk gelegd op de Moshhâf, waar en tegen wy, Arnold de Vlaming van Outhoorn, ordinaris Raad van India, oud Gouverneur en Directeur van Amboina, en als nu voor Admiral, Super-Intendent, en expres Commissaris herwaards gezonden, en Willem Verbeek, extraordinaris Raad en regerend Gouverneur, ende Directeur van de provintie voorsz, in onze respectieve voorsz. qualiteiten, voor of van wegen de generaale Compagnie beloofd en gezworen hebben, als doen by dezen, het land van Hitoe, nevens alle de gene, waar mede de Compagnie hier regtevoort in alliantie is,

1651. zoo lange als zy haar naar de voor deze beraamde artikelen en vredes-contracten opregt en getrouwlyk blyven comporteren, allen 't halven, zoo wel voor publyc, als heimelyk geweld met ons uiterste vermogen, te helpen en te assisteren.

Dat verzorgen zullen de contracten, voor dezen by wylen myn Heere den Generaal, Anthoni van Diemen, met die van de landen, aangaande het betalen der nagelen, en koopen van 's Compagnies kleeden beraamd, aan onze zyde wel, opregt, en getrouw werden onderhouden, en naargekomen.

Ende specialyk beloven, en zweeren, wy by dezen, dat wy nit tragten zullen imand van het Mohammedaanische gevoelen af te leiden, maar zullen die van de gansche kust van Hitoe, en wie elders meer van dat gevoelen zyn, van ons daar in ongemolesteerd werden gelaten.

Zullen wy ook niet gedoogen, dat eenige jonge lieden van 't Moors gevoelen, zonder speciaal toestaan van haare ouders, en vrienden, met eenige Christen-dogter trouwen, en middien, gelyk als dat dan volgen moet, Christen werden, maar nemen wy aan, en beloven dit de ouders, ofte mombers van zodanige onmondige kinderen, daar van te laten weten, en indien zy daar inne niet willen consenteren, de zelve weer dadelyk tot hen te zenden. Zoo waarlyk moet ons Godt Almagtig helpen.

Aldus gepasseerd, ende bezworen in 't Kasteel Victoria, in Amboina, dezen 29 April A. 1651. was getekend, Arnold de Vlaming van Outhoorn, en daar onder Compagnies zegel, in 't zwart gedrukt. Willem Verbeek, en daar nevens zyn E. cachet als boven, aan de linker zyde stonden de respectieve merken in Moorische characters, en daar nevens met de hand van den Secretaris, Marcus de Roy, geschreven, Radja Hitoe, OrangKaja Boelan, OrangKaja Ternate, Capitein Mamala, OrangKaja Waccal, Hehalatoe Hehalessi, Lolekelut, OrangKaja Ocrien, Pati Iva, OrangKaja Lessi, onder de namen van de respectieve Heeren de Vlaming, en Verbeek, stond ons present, was getekend, Simon Cos, Jacob Verheiden, Jacob Voer, en Cornelis van Adrichem, aan de linkerzyde stond, in ons bywezen, was getekend met 't merk van Radja Noefanivel, Radja Kilang, en de handteekening van Joan Pays, lager stond, in ons bywezen, en was geteekend, Marcus de Roy, Secretaris, in 't midden, onderaan stond, in kennisse van ons, en was getekend Cornelis Hauw, Secretaris.

Ook las de Heer Zeevoogd een placcaat den 5 May af, in 't welke haar Edelheden goed gevonden hadden, aanal-

1651. le uitheemsche Onchristenen en vreemde
 Verbod der vaart aan vreemde-lingen.
 volkeren ten eeuwigen dage de vaart op
 deze Landvoogdy, op verbeurte van
 vaartuig, en goederen, en bedreiging
 van hun leven lang in de keten te zullen
 gaan, te verbieden.

Den 14 May verscheen hier uit Ternate zeker *Tamin Amsana*, 's Konings oom (van 's moeders zyde) om hier als Stadhouder te regeeren; en zulx, om dat hy de eerste van alle de muiters, met 't gebeel Eiland Makjan, den Koning weer toegevallen was.

Tamin Amsana Stadhouderge-maakt.
 Men ontving hem zeer wel, en huisvestte hem in 't Kasteel, dog hy is hier noit als Stadhouder voorgesteld, alzoomen naderhand te rade wierd hier geen *Kimelaba's* meer te stellen, om dat men by 't laatste voorbeeld van *Madjira* hun gezag te gevaarlyk, beide voor den Koning, en de E. Maatschappy, bevond.

In deze maand vond men ook goed meer vastigheden op de kust van Hitoe, te weten, de houte Baricade, met 2 punten tegen een, op den uitstekenden hoek op NegriLima, en nog een diergelyke by de groote Rievier op Lebelehoe te leggen; dog eer die klaar waren, quamen de vyanden met 14 Coracora's van de overzyde, deden den 14 Juni op Negri Lima een inval, plunderden, door quade toezigt, daar vier van die dorpen, sloegen 19 perzoonen dood, en voerden 36 gevangenen mede. *Lebelehoe*, of onze vesting, schoon geheel nog openleggende, hadden zy, mogelyk uit vreeze voor 't gefchut, dat nog op de aardelag, ongemoeid gelaten; dog de Koopman, *Nicolaas van der Kappen*, om onze bezetting voor meer ongemak te bewaren, heeft al 't volk vandaar gelicht.

Manipa door de Heer de Vlaming aangetaft.
 Deze inval der vyanden had op deze kust zoo veel quaad gedaan, dat alle de Inlanders uit schrik de stranden verlieten, en de vlugt na 't gebergte genomen hadden.

Manipa, het schendigste moord-nest, tastte de Heer de Vlaming allereerst aan, en vertrok 'er den 10 Juli met 5 schepen en 350 soldaaten na toe, werpende 't anker voor Tomilehoe.

Het zag 'er alom hier elendig uit, alzoo de Reduit ten halven verwoest, nog met veel geraamten of lyken vervuld, en 't volk na 't gebergte gevlugt was.

En de nagel- en vrugt-boomen uitge-rooid.
 Het eerste, dat hy dede, was alle vrugt- en nagel-boomen, daar men by komen kon, om te kappen.

Van daar trok hy landwaard in na Tomoewara, Maffavoy, Noririlla, en Loe-hoe, dorpen op Manipa's Noord-zyde, die hy eveneens handelde; dog moest de Zagoe-boomen aan de Noord-zyde wegens de groote menigte, en om zyn volk te bewaren, laten staan.

1651. Van daar stak hy met een gedeelte der Vloot na Loehoe, en toen verder na Cambello over, quam zonder moeite op Maffili, daar hy een van 's vyands verlatene vastigheden vond. Hier dagt hy alle de schoone nagelboomen om verre te bakken; doch ziende, dat de vyanden hem de pas zогten af te snyden, moest hy 'er al sehermutterende doorslaan, komende met 2 gequetsten weer aan strand; moerende het hier voor eerst, om zyn volk te sparen, laten beruften.

Hy keerde dierhalven weer na Manipa, om nu de Zagoe-boomen verder om te vellen; doch 't ging hier buiten zyne giffing, alzoo zyn volk onvoorzien, onder een van 's vyands sterkten op Maffavoy geraakt, die door hare steilte niet konde veroveren, en eenige dooden en gequetsten bequam.

Den 1 Juli kreeg hy een fraai ontzet van een Compagnie soldaaten, een Compagnie vryborgers onder Capitein *Henrik Wynantszoon*, en eenige Inlanders, door welke Manipa in weinig weken van alle levens-middelen ontbloomt, en dermaten verwoest wierd, dat het het zelve niet meer geleek.

Hy liet daar Capitein *Verbeiden* met 3 schepen en 3 Compagnies, om 't Eiland verder te bederven, liet ook 't schip Nassau voor Erang, om den vyand daar zyne vissery te beletten, en vertrok zelf weer na 't Kasteel, daar hy den 23 Juli aanquam.

Madjira was in dien tusschen-tyd gedurig bezig met de kust van Hitoe gestadig in schrik door zyne strooeryen en overvallen te houden; hoewel de onzen reden hadden om te gelooven, dat de Hitoeësen bedektelyk met hem t'zamen heulden, gelyk hen dat van Oeriën en Negri Lima klaar gebleken was, die in allen deelen ook toonden het met *Madjira* meer, dan met ons, te houden.

Den 21 Juli hadden zy nu wederom het dorp Way overvallen, dog met hune Coracora daar weinig schade gedaan, om 't welke verder voor te komen, heeft men naderhand goedgevonden, daar een houte vastigheid, en eenige bezetting te leggen.

Den laatsten Juli vertrok de Heer de Vlaming na Banda, om ook die Landvoogdy te bezoeken, en haren staat te beschouwen; dog voor zyn vertrek bezorgde hy, dat nog in die eigen maand op 't strand van Hareoko, en Pafir Poeteh, twee houte vastigheden opgerecht wierden, om de invallen der vyanden wat meer te beletten.

Van Manipa verzeeide Capitein *Verbeiden*, na dat hy het volslagen, uit wraak over zyne zuster, verwoest had, met zyn drie jagten en drie Compagnien fol-

1651. Amblaw
voor Ver-
eiden
nede
erwoeft.

foldaaten, na Amblaw, ankerende voor de afgevoopen Reduit op 't strand van Maslavoy. Dit dorp lag op een berg regt daar agter, de onzen kregen het ten eerste in, en dwongen de Inlanders hooger op te vlugten, daar hen de onzen niet konden volgen. Men liep ondertusschen dit gansch Eiland door, bedervende alle vrugt- en nagelboomen, die men maar began kon.

Hy quam ook voor het dorp Sclaas, daar de *Sengadji* huis hield, waar van de onzen maar eenige buiten-werken veroverden, alzoo onze Inlanders, bang voor de kinderpokkens, die daar sterk waren, 'er niet aan wilden.

Gelyk
ok Boe-
p, en
Cambel-
o.

Van daar vertrok hy na Cajeli op Boero, alwaar, na een ontmoeting van eenige uitgehongerde Manipeefen, gekomen, zoo vluchte de jonge *Kimelaha Hasi* van daar weg, en gaf hem gelegenheid, om dit dorp in koolen te leggen. Hy vertrok met een klein vaartuig van hier na Leliali, daar hy alles verlaten vond, hoorende van een ouden Manipees, dat de gemeene man op de OrangKaja's, als oorzaaken dat hunne landen zoo verdorven wierden, zeer verbitterd waren.

Verbeiden vertrok dan van hier weer na 't Kasteel, daar hy den 13 Augusti aanquam; doch na 6 dagen vertoevens toog hy van hier met de geheele krygsmagt na Cambello, om de nagel- en vrugtboomen daar uit te roejen, zyn verblyf op Maffili te nemen, en by troepen alle de bosschen door te kruiffen.

Die van Cambello hadden zich toen op 't steil gebergte van Nouhatoe, en die van Erang op Noelaha, daar ook de *Leffidiers* zich nedergeslagen hadden, sterk gemaakt.

Verbeiden maakte by zyn komst op Cambello een nieuwe vastigheid op 't strand, om daar zyn leger neder te slaan, in 't oprichten van welke de vyand hen nu en dan quam ontruften. De onzen kregen 2 vyanden van klein Hatoeha gevangen, die zy, tot spyt van den vyand, op den Calenberg voor Cambello opknoopten, en dat tot wraak over 2 onzer soldaaten, door hen ook zoo gehandeld.

Eenige
Alfoereen-
en aan 't
Kasteel.

In deze maand quamen aan 't Kasteel de 2 zoonen van den Alfoereeschen Koning, *Radja Somiet*, die wel in de plunje gestoken wierden, om hen te nauwer aan ons te verbinden, en te bewegen den aanhang van *Madjira* te verlaten, dat zy van wegen hunnen vader, en uit naam van *Radja Saboelau*, ons verzekerden, waar op zy, in 't rood gekleed, weer na hun land trokken.

Daar op quam den 2 September *Sihäe*, oudste zoon van *Radja Saboelau*, ook hier, om ons mede van zyn trouw te verzekeren. Hy was op *Wayfamma* ge-

weeft, daar hy alles tot *Madjira* genomen vond, zoo dat hy werk gehad had, om van daar te ontkomen. Men schonk hem een zilvere rotang, en eenige fraeje kleederen, en maande hem aan, om ons getrouw te blyven. Hy beloofde ons dit, en ook alle de dorpen, die hy *Madjira's* gezind vond, by zyn wederkeeren te zullen bederven, waar toe de Landvoogd *Verbeek* hem sterk aanzette, met belofte van een groote belooning voor die ons *Madjira* levende, of dood, leveren kon.

De Heer
de Vla-
ming hief
weder ge-
keert.

De Heer *de Vlaming*, ondertusschen uit Banda hier weer gekomen, en al lang gezien hebbende, dat de E. Maatschappij met nagelen overkropt zat, kon geen schooner gelegenheid ter wereld, als deze, krygen, om haar, door 't omvellen van veele duizenden boomen daar van, voor veele jaaren te redden, en te beletten, dat zy jaarlyks zoo veel geld te vergeefs daar aan niet zoude behoeven uit te schieten. Dit sneed groote onkosten, veel moeite, en geen minder zorg voor 't sluiken der Inlanders af, mitsgaders de hoofdre den om vreemdelingen aan te houden.

Hy verzogt dierhalven den Koning van Ternate doch hier in Amboina te komen, om met hem na Batavia te verzeilen, en daar dan met haar Edelheden over 't herstellen van de zaaken van zyn Hoogheid, en van Amboina, te spreken, en voor al met dat voornemen, om den Koning te bewegen, van alle de nagelboomen in zyne landen, (als zynde de hoofd-oorzaak van al deze wederpansigheid) uit te roejen, mits 's jaarlyks van de E. Maatschappij zekere zomme gelds daar voor genietende.

Hy zond ten dien einde het jagt 't Zas van Gent, dat den 19 September A. 1651 met Koning *Mandarych* hier verscheen, die door de voornaamste Officieren werd ingehaald, na dat de Heer *de Vlaming* pas vier dagen te voren hier eerst uit Banda gekomen was.

Men onthaalde dien Vorst hier zes dagen zeer deftig, en toen verzeilde hy met den Heer *de Vlaming* na Batavia, mede nemende *Tamin Amfava*, alzoo die hier nu zyn ampt als Stadhouder niet waarnemen kon.

Abdul Rabbman, OrangKaja van Loehoe's Campon, *Timul Perwayl* genaamd, die door zyn getrouwe waarfchouwing onze Reduit en bezetting op Lochoe genoegzaam behouden, en zich doorgaans zeer getrouw voor ons gedragen had, wierd door den vyand in Augustus in de rugte doodgeschoten; weshalven zyn zoon, *Gormas*, als soldaat a 12 gulden maands, in vergelding van zyn vaders trouw, in dienst aangenomen wierd, zonder dat hy echter aan die dienst zoo naauw,

1651.

De Heer
de Vla-
ming hief
weder ge-
keert.

Die na
Batavia
vertrekt
met Man-
darych.

Abdul
Rabb-
mans
dood.

Zyn dien-
sten, aan
zyn
geleont.

1652. naeuw, als wel andren, gebonden was.

Na 't vertrek van den Heer *de Vlaming* viel 'er niet anders voor, dan dat men malkanderen met kleine troepen allerlei afbreuk deed.

Capitein *Verbeiden* liep met de Coracora's op Kelang 't dorp Salatti af, verdervende daar 's vyands timmerwerf. Zy daar en tegen overiompelden Lian, en haalden 'er 6 koppen uit.

Madjira, ondertuffchen door zynenaanhang in Ternate aangemaand, om de Hollanders te verdelgen, fchreef niet weinig brand- en dreig-brieven aan alle de dorpen van Cerams Noord-zyde, om hem uit 's Konings naam te komen helpen met volk en Coracora's, doch hy kreeg geen gehoor, en tot antwoord, dat zy geen luit hadden, om met de Hollanders te oorlogen, alzoo zy nog te veel gevoelen van hunne magt hadden.

Pestilen- Men had in deze tyd hier ook
tiale pok-sterk de kinder-pokjens, die als een pest
jenshier. veel menschen wegsleepten, waar toe
de buitenporige droogte veel hielp, welk
groot verlies van menschen door een
groot nagel-gewas (gelyk men gemeene-
walch. verzagte wierd.lyk by zulk een ziekte heeft) eenigfints
verzagt wierd.

Madjira's ondertuffchen onze kleine magt, by 't afwezen van den Heer *de Vlaming*, grondig kennende, hield de onzen gedurig door zyne schielijke invallen in schrik en beweging, en bleef met 15 Coracora's tuffchen Way Seriffa, en Waylamoe op Ceram leggen, om de Alfoereesen, onze vrienden, 't afkomen, en 't halen der Zagoe te beletten. Ook zond hy 6 Coracora's na Manipa, en Kelang, om van daar te halen alles, wat hy 'er nog vinden mogt; doch dit duurde niet langer, dan tot de *Hamba Radja Sopi* den 24 Januari 1652 met de Fluit de Koe hier met tyding verfeheen, dat de Heer *de Vlaming* haait met een groote magt van volk weer stond te komen. Ook deed deze *Sopi*, een man in deze gewesten zeer ervaren, by 't gemeene volk zeer bemind, en zynen Koning byzonder getrouw, hem grooten afbreuk, vermits hy die van Waypoeteh, Liela, en Saloekoe, van *Madjira* dede afvallen, die ook de drie stukken, op Noessatelo geroofd, aan de onzen wedergaven. Men bragt hen in 6 Coracora's met vrouwen en kinderen in Februari op Lochoe.

De Heer Verbeek trekt den Heer de Vlaming te ge- moet. Men vergaderde ook alle de Coracora's tegen de komst van de Heer *de Vlaming* op de kust van Hitoe, waar na toe de Landvoogd *Verbeek* den 8 Februari met de voornaamste bedienden vertrok; flekende met 30 Coracora's na Lochoe over, om daar den Heer Zeevoogd met zyn magt in te wagten. Om egter niet

ledig daar te leggen, liet hy Capitein *Verbeiden* met de helft der Coracora's de geheele bogt van Caybobo doorloopen, daar hy de Christenen byeen verzameld, en tot ons wel genegen vond. Hy deed ook Piroe en Tanoeno, op een steilen berg, anderhalf myl van strand byeen leggende, aan; en liep die twee dorpen af, alles wat hy daar vond, aan de vlam offerende; doch hy wierd daar met voetangels, en door 't afnyden der passien, zoodanig bezet, dat hy al vegtderhand 'er weer doorhenen slaan moest.

Hy liet zyne Coracora aan de binnenzyde, een myl bewesten deze plaats ontrent den smallen hals, de pas van Tanoeno genaamd, die hy maar een uur gaans, en aan weerzyden met Mangi Mangi bezet, tot aan de Noordzyde met zyn volk overtrok, daar hy 10 vyandelijke Coracora's vond, tegen welke hy vogt, en van welke hy 5 koppen bequam. Het waren Coracora's van Xoe-la, die kort te voren den Hoofd-miuter en Capitein *Laet*, *Kaitjili Saydi*, daar hadden aangebragt, alzoo hy 't in Ternate niet langer had konnen harden, en onder zoo veel grooten geen middel konnen vinden, om zyn heerfeh-zugt te voldoen, en 't oppergezag te bekomen, weshalven hy met den Hhoekom *Moesa* na de Xoe-lasche Eilanden vertrokken was, welke volkeren hy op lyfstraffe verboden had, den Koning *Mandarsjab*, of de E. Maatschappy, aan te hangen, en gedwongen, hem na Assahoedi te brengen, van waar hy zich over de pas na *Madjira* begeven had, om de onstandvastigen, zoo hy voorgaf, tot standvastigheid aan te moedigen, sehoon hy niet anders zagt, als om zich door *Madjira's* magt hier op de thronen te helpen, zich Koning van dit land te maken, en *Madjira* daar na van kant te doen helpen.

Nu had de Hongi al een maand op de komst van den Heer *de Vlaming* gewagt, zoo dat de Inlanders weer na huis wilden; doch de Heer *Verbeek* had nog een aanslag voor, die hy eerst uitvoeren wilde, om *Madjira* bewyzen van zyn magt, buiten hulpe van de Batavifche Vloot, te geven, en te toonen, dat hy hem zonder de zelve in zyn nest dorst aan tasten.

Hy trok dan met zyn volk na *Luciela*, *Rora*, en *Hoelong*, zynde de 2 laatste Luciela, Rora, en Hoelong door de onze veroverd. Alfoereese dorpen, die hy overrompeld, dog verlaten vond.

Men zond Capitein *Verbeiden* ook met eenig volk na Hennekelang, agter Laala een myl in 't gebergte gelegen, alwaar zich *Saydi* dagt vast te maken, gelyk *Madjira* op Kelang, zoo zy 't op Loeki niet konden houden; doch deze plaats heeft hy ingenomen, en verbrand.

1652. Alzoo men nu, na ontrent twee maanden uit geweest te zyn, den Heer *de Vlaming* nog niet zag opdagen, vond de Heer *Verbeek* goed de Vloot op den 22 Maart toe te staan na huis te keeren, op die voorwaarde, dat zy, by des Zeevoogds komit, zich weer aansfonds klaar zouden maken.

Die Vloot was naauylks t' huis, of men kreeg bericht, dat de Heer *de Vlaming* met voor Boero gekomen, en reeds bezig was daar alles te bederven.

By Koning *Mandarsjab's* komst op Batavia had men met zyn Hoogheid op Boero in December 1651 een contract (dat eerst den 31 Januari 1652 geteekend wierd) aangegaan, waar by voornamelyk deze drie zaaken bedongen waren.

I *Alle nagelboomen, in 's Konings landen zyne wederspannige vyanden in Ternate, of Amboina toekomende, om te vellen.*

II *Dat de Koning daar voor jaarlyks 12000 Ryxdaalders, zyn broeder Calamatta 500, en de andre grooten 1500, zoo lang zy hem en ons getrouw bleven, trekken, en dat men de Makjanders met 500 Ryxdaalders, eens geld, zou trachten uit te kooplen.*

III *Dat men geen Stadhouder des Konings in Amboina meer leggen zou.*

Gelyk men nader by 't contract zelf zien kan onder de Moluksche zaaken in dit zelve jaar voorgevallen.

Dit was het eenige en rechte middel, om alleen meester van alle de nagelen, en om ook daar door niet overkropt te werden, mits jaarlyks alleen die geringe last van 14000 Ryxdaalders, die de E. Maatschappy aan den Koning, en de grooten geven moest, dragende.

Op dezen grond toog dan de Heer *de Vlaming* weder als Super-Intendent, Zeevoogd, en Veldheer, met een groote magt van volk na Amboina, met last, om alles, dat mogelyk was, in der minne, of anders door 't geweld der wapenen, daar te herstellen.

Dus vertrok hy den 8 Februari met 10 schepen nevens *Mandarsjab* van Batavia, verstaande op Boeton, dat alles op Macassar nog wel met ons was, niet tegenstaande daar in November eenige Amblauwers waren komen klagen, dat men hunnen Koning tot het Christendom gedwongen, en ook voorhad hen allen dat te doen, waar op zy de hulp des Konings van Macassar verzogt, dog tot antwoord gekregen hadden, dat hy om hen te helpen zyn verbond met ons niet wilde breken.

Het zelve verzoek was uit naam van den *Sengadji* van Amblauw ook aan den

II. DEEL VAN AMBOINA.

Koning van Boeton met een geschenk van 3 bhaar nagelen geschied, doch die Koning had deze gezanten vastgehouden, en den Ternataanschen *Kimelaba Lokman* in handen gegeven, die ze (waarschynlyk al willens) had laten ontsnappen.

Men hoorde hier ook, dat *Imam Ridjali's* twee neeven, *Teliffema*, en *Li-majan*, met een vaartuig na Boero gezonden had, om zyne landslieden tot het volherden in den oorlog aan te maanen.

Terwyl nu Koning *Mandarsjab* zich hier vry lang, ten deele met zyn huwelyk met een dochter des overleden Konings van Boeton, ten deelen met den nieuwen Koning in zyn gezag tegen zyne wederspanningen op Boetons Zuidzyde te versterken, ophield, vond de Heer *de Vlaming* goed met 3 schepen voor uit te zeilen, en de 4 andre op den Koning aldaar te doen wagten, terwijl hy ontrent Boeton de Fluit Maatland door een schielyken storm verloren had.

Dus quam hy alleen den 22 Maart op Boero's West-zyde te landen, doch bevond, dat de Koning daags te voren met zyn schepen daar al verschenen, en vry slegt van zyn onderdaanen ontfangen was; zoo dat zy zich niet ontzagen hem voor een speck-vreeter, en ons voor Christen-honden, uit te schelden, gelyk zy lang te voren tegen *Sopi* ook gezegt, en verklaard hadden na niemand, als na *Madjira*, te willen luisfteren; behalven dat zy onlangs een Onderkoopman, een soldaat, en matroos van ons, aan land gekomen, om wat ververching te halen, moorddadig aan hun einde geholpen hadden.

Dit alles zette de Heer *de Vlaming* te sterker aan, om zich aan deze halfterrige Boeroneesen ter degen te wreken. Hy stapte dan met den Major, *Jan van Lingen*, nevens zyn gansche magt te land, en bedierf van Tomahoe tot Waynitoe, en Foggi toe, alle dorpen en boomen, die hy maar begaan kon. Hy vond de huizen en dorpen verlaten, en de vyanden gevlugt; doch verstond egter uit een gevangen slaaf, dat de Capitein *Laet*, *Schaydi*, 2 maanden te voren daar met enige *Coracora's* van de Xoelafche Eilanden geweest, en dat hy na *Cajeli* vertrokken was, om daar al de *Orang-Kaja's* te verzamelen, en met hen te beeraadslagen over de algemeene zaaken.

Hy wist ook bericht te geven, dat ontrent die tyd 2 vaartuigen door *Ridjali* van Macassar daar gekomen waren, om te vernemen, of deze landen noch nagelen droegen, en of zy het noeh tegen de Hollanders konden houden, doch hadden deze in last om binnen drie maanden weer op Macassar te moeten zyn, alzoo

Z

de

1652. de grooten aldaar voorgenomen hadden dan een bezending na Amboina te doen, en hen te komen helpen.

Hier op haastde zich de Heer *de Vlaming*, om dit gebroed op Cajeli by een te betrappen; doch verstond, by zyn komst, dat zy al gefcheiden waren; weshalven hy met de Vloot na Cambello liep, van waar hy na de kust van Hitoc over stak, daar hy den 7 April aanquam, zynde van den Koning met de verdre schepen gevolgd.

Hier quam hem de Heer *Verbeek* met de voornaamste bedienden verwelkomen, bezorgende, dat ook de Hongi ten eersten daar verscheen.

Hy stak daar op ten eersten na Locki, de hoofd-vastigheid van *Saydi*, en *Madjira*, over, schikte hier zyn leger, 17 Compagnien, sterk in ordre, en stelde den Majoor *Verbeiden* als Hoofd over de zelve. Ook wierp hy aan de Zuid-zyde een vesting van hout met lage borstweringen op, die hy den dwingeland noemde, in welke hy den Licutenant, *Laurens Keller*, met 300 man tot bezetting lag.

Hy zelf ging met de overige magt de kust langs, om al de vaartuigen des vyands op de stranden van Ceram te bederven, en hem dus alle toevoer af te snyden, gelyk hy weer door een andre troep al zyne Zagoe-bosfchen vernielan liet, die men ontrent Locki vinden mogt. Hy deed ook Laala aan, verdorf een schoon nagelbosch by Hennekelang, vervolgende dit zoo het geheel Oeli Anin door. Caybobo verbrandde hy, vernielende ook al hare vaartuigen, om dat zy zich tegen ons versterkt hadden, en onder ons niet recht begeben wilden. Van daar na Erang in May met de meeste magt getogen zynde, landde hy aldaar met 9 Compagnien, verdierf 'er veel vaartuigen, en daar onder 3 Coracora's, die met *Saydi* of *Sebaydi*, van Xoela gekomen waren. Op de vastigheid was niet wel iets te doen, alzoo die te diep landwaard in lag.

Verheiden op Boero. Hy vertrok van daarna Aflaehoedi, daar hy een waghuis op sloeg, om 'er den vyand van daan te houden, alzoo 't een zeer goede post was.

Op Bonoa liep hy het dorpje Serohi zelf af, gaf de Coracora's verlof om na huis te gaan, doch toog met 2 jachten, en 4 chaloepen na die van Liffabatta en Hatowe, vernielende hunne vaartuigen, om dat zy 't met *Madjira* hielden; doch verschoonde 't gespanschap Ptolematta, om dat zy zeiden onderdaanen van den Koning van *Batsjan* te zyn. Hy had ook al bevorens den Majoor *Verbeiden* met eenige schepen en chaloepen na Cajeli op Boero gezonden, om de Zagoe-

bosfchen, en verdre vrugtboomen, daar te bederven, met last, om dan na Manipa te vertrekken, en daar 't zelve te doen. 1652.

Op deze togt kreeg de Heer *de Vlaming* een zware koorts, die hem dwong zich na Cambello, en van daar na Hila te laten brengen, om daar wat meer rust en gemak te hebben. Hier quamen eenige gezanten van Ihamahoe by hem, aldaar op schryvens van Koning *Mandarsjah* verschenen, die hen geraden en van Erang geschreven had, dat zy in tyds moesten af komen, zoo zy niet als vyanden wilden gehandeld zyn; doch alzoo zy daar op geen antwoord gegeven hadden, waren zy van hem reeds voor vyanden verklaard.

Deze gezanten wilden den Heer *de Vlaming* nu egter wys maken, dat zy vrienden van ons waren; doch als de ware preuve hier af belaste hy hen, dat zy aantsonds hunne vastigheden afwerpen, op strand komen woenen, en hem die genen overleveren zouden, die *Madjira* op Locki zoo lang gepysst hadden, of dat hy anders de oude en nieuwe schulden by hen eens zou komen af doen. Met deze last zond hy 'er 2 na huis, en hield de 7 andre by zich; doch hy kreeg geen antwoord, maar vernam dat zy hunne vastigheid niet wilden af werpen, voor dat de Veldheer hunne OrangKaja's los liet, en zelf by hen quam.

Dewyl de Heer *de Vlaming* dan zag, dat de Koning hier geen ontzag onder de zynen had, en meer na als voordeel met zyn aanwezen alhier deed, behalven dat hy ook in Ternate noodiger was, daar de muiters zich weer op nieuw op Gilolo begonden te versterken, zoo heeft hy dien Vorst geraden weer na Ternate te trckken, waar op hy den 20 Juni met 2 jagten daar na toe gezeild is, latende het verdre, om de muiters hier te dempen, aan den Zeevoogd bevolen.

Ontrent dezen tyd hoorde men van zekere stoute daad, uitgevoerd door de vrouw van den op Amblauw vermoorden siergeant, *Laurens Sipkens*, *Sinjora Catharina* genaamd. 1652.

Zy had nu over 't jaar by *Kimelaha* *Haji's* slaven gevangen gezeten; doeh, hoorende, dat 't schip *Nassau* in de maand May in Cajeli's bogt op de wagt lag, zoo verkloekte zy zich, om de vlucht derwaards met het uiterste gevaar van haar leven te nemen.

Zy had nu al eenige dagen aan een door de moerassen, en over de *Mangi Mangi* boomen zoo lang moeten kruipen en klauteren, dat zy, eindelyk op strand gekomen zynde, aan een oude Sero, of fuik, hangen bleef, van waar zy 't volk van dit schip zoo lang toe riep, tot zy van daar

1652. daar gehaald, aan boord, en eindelyk op Hila voor den Heer *de Vlaming* gebragt wierd, aan wien zy toen eerst een regt verflag van den moord op Amblauw deed, hem toen ook klare blyken gevende, dat *Jan Pays*, *Madjira*, en *Kimelaha Hasi*, in alles met inalkanderen zamenheulden.

Ontrent dezen tyd geraakten niet alleen verscheide op den roof uit gaande troepen dagelyks aan malkandren, maar op zekeren dag liep het zoo hoog, dat het grootste deel der legers aan een raakte, waar door men aan weerzyden eenige dooden en gequetsten bequam.

Men kreeg toen ook 18 Loehoenecfen gevangen, die ons ontdekten, hoe het met den vyand stond, en dat 'er alles gebrek was.

Men vernam ook, dat zy voor hadden onze vesting aan te tasten, om onder dien sehermutzel door te breken, en zich na een andre plaats van *Ceram*, daar zy wat meer overvloed van *Zagoe* vonden, te begeven.

De Veldheer dit wel overwegende, en bezessende, dat, zoo zy ontfnapten, den oorlog nog jaaren lang duuren, daar hy anders, met *Madjira* hier levend of dood te krygen, dien geheel ten einde brengen kon, vond allerbest, schoon zyn magt nu door ziekten en ongemakken wel op de helft verminderd was, Locki met alle geweld aan te tasten.

Daar waren 7 vastigheden boven malkanderen. In 't onderste, dat het grootste en beneden aan de voet van den berg ontrent een snaphaan-schoot van strand gelegen was, onthielden zich *Madjira* en den Capitein *Laoet*, *Kairijili Schaydi*.

Van voren was die plaats zoo sterk begapard en omheind, dat zy daar niet

wel aan te tasten was; maar van agteren kon men, zoo de overloopers ons zelden, zulks met meer voordeel, en hoop van verovering doen.

Hy dan, een weinig van zyne ziekte bekomen zynde, liet zich na *Locki* brengen, verzamelde daar 400 gezonde soldaaten, by welke hy nog een *Compagnie Ternataansche Mardykens* voegde, waar van hy agt *Compagnien* maakte, welke hy nog met een troep matroozen met vuurwerken by hen, en touwen voorzien, ondersteunde.

Daar mede taffe hy den 30 Juni *Locki* aan, beginnende al van 's morgens ten 2 uren voort te trekken. Hy voerde zelf, schoon nog met een stokje wegens zwakheid gaande, de middel-troep, maande zyn volk tot dapperheid aan, en beloofde hen al den buit te zullen geven. Hy wierd ten eersten, zoo als de zyne aan 's vyands vastigheid quamen, wel ontdekt, maar drong met zulken geweld door, dat de vyand, die de onzen alomme verspreid vond, niet wist waar zig te keeren, om het maar te ontkomen. *Madjira*, en de Capitein *Laoet*, ontsprongen 't in hun onderkleederen, latende al hunnen rykdom agter.

Een heel gelid musquettiers had vuur op *Madjira* gegeven, en hem ook zoo wel getroffen, dat hy ter aarde neder gestort was; doch hy was niet gequetst, om dat (zoo de *Inlanders* zeyden) hy *Kabal*, dat is, hard of onquetsbaar, was.

Ook wist men daar na te zeggen, dat hy wel geraakt was; dog niet anders, dan eenige bloedige vlekken, die hy zelf aan verscheiden toonde, daar van behouden, nog het minste letzel gehad had.

VYFDE HOOFDSTUK.

'i Verlies der onze, en van den vyand. Loehoenecfen begenadigd. Nagelboomen hier geschild. Slings gedrag van verscheide der onzen. Hoelng veroverd. En Noelaa. *Madjira*, en *Schaydi*, na *Kelang* en *Manipa* gevlugt. De eerste trekt na *Macassar*. Dog *Schaydi* na *Ternate*. De vesting, den dwingeland, afgebroken. Moordenaars gestraft. Die van *Ihamahoe* geven zich over. 'i Verdre van den Veldheer daar verricht. Zaaken, *Jan Pays* betreffende. Wispelturigheid der *Ternataanen*. Groot nagel-gevalsch. De *Vlaming* vertrekt na de *Xoela's*. Loopt verscheide dorpen af. *Kimelaha Terbilé*, gevangen. De *Vlaming* keerd na *Loehoe*. 's *Vyands* hoofd-vesting ontdekt, en veroverd. De vyand zelve verder gedwongen zich over te geven. *Lanoeroe* van *Bonoa* ons toegevallen, en de vesting veroverd. *Lanoeroe* vergeven. Twee vestingen hier gelegd. De *Caybobers* op *Loehoe* geplaast. *Terbilé*, gestraft. Die van *Ihamahoe* mede op *Loehoe* geplaast. *Jan Pays* weer hier. *Macassaar*e jonken op *Boero* aangetast. De *Boeronecfe*n te vergeefs genade aangeboden. Bericht wegens *Madjira*. De *Koning* met zyn broeder verzoend. 'i Verkoopen der nagelen verboden. Gesprek met hen, en op *Affahoedi*. Vestingen tegen hen opgeworpen. Grooten in *Ternate*. De Heer van den *Boogaarde* hier. *Lesli*, en *Jan Pays*, gestraft, algemeen pardon beloofd. *Jan Pays* beschreven. Verscheide redenen van zyn verraad. Zyn wanger. Stilstand met de *Macassaaren* gebroken. *Madjira* door de *Vlaming* misgeloop.

1652. pen. Des laatſteus verrichting in de Xoelaſche Eilanden, lyd daar groot gebrek. Doet alles bederven, en loopt na Ternate. Keert weer voor Aſſahœdi. En van daar na Batavia. De Macaſſaaren aangerand. De Ihamahers door de Alfocreeſen geklopt. Tocht van de Heer Cos na de Papoeſche, en andere Eilanden. De veſting Wantrouw op Maniſa gelegd. En de veſting Voorbaat op de Roodenberg. Contraet met die van Hatoewe, en Ptolemtatta. De Heer Vlaming komt weer herwaards. Ontdekt de ſterkte der Macaſſaars Vloot. Komt voor Bocton, onderſteund dien Vorſt. Zyn komſt in Amboina.

Verlies der onze, en van den vyand.

DUs wierden de onzen in een uur, meeſter van deze voorname plaats, en van zoo veel vaſtigheden by malkanderen, zonder een man te verliezen, daar 'er van de vyand over de 100 gebleven waren.

De vyanden namen de vlugt wel van de eene na de andre vaſtigheid, en eindelyk na de bovenſte, die van ſteen was, doch zy konden nergens poſt houden, om dat de onzen 'er zoo ras, als zy, en hen te dicht op de hielen waren, waar door zy alles als in een oogenblik veroverden, de muragien nederſmeten, en 't verdre verbrandden.

Lochoeneeſen begendigt.

De Heer de Vlaming nam hier eenige Lochoeneeſen, met wyf en kinderen daar by een verzameld, weer in genade aan, berigt zynde, dat zy al over lang tot ons hadden willen, doch niet konnen overkomen. Daar op ging men ten eerſten aan 't ſchillen der nagelboomen, die hier in zulken menigte agter Locki waren, dat zy 'er wel 3 weken mede doorbragten, zonder die nog alle vernield te hebben.

Nagelboomen hier geſchild.

De zoon van *Permata*, *OrangKaja* van *Lochoe*, verſtaande op *Erang*, dat *Locki* over was, quam op dien zelvendag na ons toe vluchten, ontmoetende onderweeg *Madjira*, en den Capitein *Laoet Schaydi*, met 100 mannen in 't boſch, doch alle meeſt elendig geſteld, naakt uitgeplunderd, en met ſtokken, en *Gabba Gabba*, als of zy pelgrims waren, gaande.

Madjira's vrouw, *Bay-bongi*, by na naakt zynde, had haar bloote handen getoond, en gezegt, dat is het al, dat wy 'er af gebragt hebben, en dat is niemands, als des Capitein *Laoets* ſchuld, die ons daar toe aangeſtookt heeft.

Na dat nu *Madjira* op *Erang* gekomen was, verzamelde hy zyn verſtroide troepen weer, zoo veel hem mogelyk was, by een. Ook zogt de *OrangKaja* van *Anin*, *Simatau*, zich agter *Locki* weer vaſt te maken, doch de onzen dreven hem ten eerſten van daar. De Heer de Vlaming, beſpeurd hebbende, dat zommige Officiers, te gretig op den buit, veelen der vyanden hadden laten onſnappen, oeffende ſtraffe over de zelve.

Slinggedrag van vercheide.

Ook hoorde hy in 't veroverde dorp van een priester, dat *OrangKaja Boelan*,

en zyn aangenomen zoon, *Intſjek Tay*, kennis van *Madjira's* verraad gehad hadden. Hy was dierhalven wel van voornemen om hen gevangen te nemen, en te verzenden; doch moeſt dit, om andre redenen, voor dien tyd ongemerkt laten door gaan, om liever op de twee ontvlugte hoofdmiters te paſſen, die zich in 't gebergte van *Hoelongs*, en *Erang*, weer op nieuw begonden vaſt te maken.

Hy toog dierhalven den 23 Juli met 450 ſoldaatens, en 250 Inlanders daar heen, trekkende van *Locki* over land, en zoo van agteren, na *Hoelongs* en *Erang*, over hoog en ongemakkelek gebergte, daar de zware regen de wegen noch vry moeijelyker gemaakt had. Daags daar aan quam hy op nog veel ongemakkeleker wegen, die met groote boomen toegelakt, en alomme met voetangels bezet waren, daar zyne manſchap met groote moeite moeſt doorbreken, zoo dat zy dien dag niet verder, als tot aan de Rivier *Kahocla*, 2½ myl in 't gebergte agter *Locki* gelegen, komen konden, moettende die nagt in den regen in 't nagelboſch, alzooy hun geweer niet konden gebruiken, verblyven.

Den 25 Juli 's morgens vroeg overrompelden zy *Hoelongs* op het onverwagtt, veroverden die plaats, en vonden 'er veel nagelen, die zy verbrandden.

Daags 'er aan liet hy 't volk in *Tabinalo* wat uitrusten. Daar na trok men weer voort na de veſting *Noelaa*, daar al de vyanden zich by malkanderen vaſt-gemaakt hadden.

De Lieutenant van *Outboorn* trok al voort (zoo hy zegt met kennis van den Veldheer, doch zoo zyn Ed: voor gaf, zonder zyne kennis) tot hy aan dien hoogen berg quam, die ruim een myl van *Erang's* ſtrand lag, en aan drie zyden met ſteile valeyen van de andre bergen afgezonderd was, alwaar hy veel vaſtigheden nevens en boven malkanderen, en nog een vaſt bolwerk op den top met een ſmal pad had, van waar men verre in zee, en alles, wat de onzen op 't ſtrand deden, zien kon.

Hier bequam het den onzen zoo byſter wel niet: want, de Lieutenant van *Outboorn* op dit ſmal pad gekomen zynde,

1654. de, loste de vyand een stuk met schroot vlak in de poort, regt over dezen weg staande op hen, waar door de onzen hals over kop, by de minste mistrede, van boven neder in de valeyen vielen, gelyk zy daar op ten eersten 23 dooden, en wel 50 of 60 gequetsten kregen, meest veroorzaakt, om dat zy op dit smal pad geen plaats om te staan, nog geen gelegenheid, om op den vyand te lossen, gehad hadden.

Zy trokken dan, zeer ontzet zynde, na den heuvel Tabinalo, daar zy halte hielden, weder af.

De Heer *de Vlaming* vond ook goed, den Majoor *Verbeiden* met 200 man derwaards te zenden, met last, om zich op dien heuvel Tabinalo vast te maken, en egter Noelaa nog te bestormen. De vyand, dit merkende, verliet al op de eerste nacht zyne vastigheden, hoewel het de onze eerst de derde dag gewaar wierden, zoo dat zy Noelaa zeer gemakkelijk inkregen, vindende daar in aan de zee, of West-zyde, agt borstweringen boven een, met een zeer vast bolwerk 'er boven op. Men hield het voor een grooten misflag, dat men met vermoeid volk op Noelaa aangetrokken was, en hen niet eerst had laten uitrusten.

Men sneed ten eersten alles af, bergde het geschut na boord, en bevond, dat de onzen dus in 30 dagen meesters van alle de werken der vyanden op Hoewamohel, en aldus van dat gansche land geworden waren. Veele der vyanden quamen om door honger: andre, in de bosschen zwervende, wierden van de onze dood geslagen; en de overige namen de vlugt na Bonoa, en Kelang.

Madjira, en de Capitein *Loet*, hadden Hoewamohel mede verlaten, en waren na Kelang gevlugt, van waar de eerste na Manipa vertrokken was, alwaar hy 't volk by een gezameld, en behaft had zich op een ontoegankelijk gebergte agter Toeban, Heli besaf, dat is, de grooten berg genaamd; vast te maken, en zich aldaar tot zyne wederkomst van Macassar te houden.

Hy vertrok dan derwaards om hulp-troepen, en ook om met dien Koning te handelen over de artikelen, hem door *Teliffema* en *Limjan* toegezonden.

Deze beehelsten, dat de Koning alles dat tot 'nog toe veroverd was, aan *Madjira* laten zou, dog dat alles, wat zy nu winnen met de gemeene magt winnen zouden (dat voornamelyk op de kust van Hitoe en Hoewamohel zag) voor den Koning van Macassar wezen, en blyven moest.

Schaydi, ziende, dat *Madjira* vertrokken was, keurde best hier ook niet lang alleen te blyven, maar liever een spring-

toegt na Ternate doen, om te zien, of hy van daar meer volk herwaards brengen kon.

De Heer *de Vlaming* ondertusschen vond goed, eenig volk op de pas van Tanoero te leggen, om den vyand den weg na groot Ceram af te snyden.

Ook brak hy den 20 Augusti 1652 de vesting den Dwingeland af, en lichte die bezetting, die nu, alzoo de vyand na de Eilanden gevlugt was, geen dienst meer voor ons konde doen.

Hy liet ook de moordenaars van Way-poeteh en Liëla, die veel Nederlands bloed vergoten hadden; den 26 Augusti op Hila straffen, alwaar 4 Hoofd-Orang-Kaja's van 't eerste dorp (na 't uitsnyden van de meeneedige tongen, aan drie der zelve) gerabraakt, en een de hand afgekapt wierden. Drie wierden 'er geworpd, en op 't rad gelegd, en 15 gevleugeld in 't water van 't jagt de Leeuwerik afgeworpen, en door ons volk daar dood geslagen, hoedanig zy ook met de onzen gehandeld hadden. Een OrangKaja wierd gegeesfeld, en ertlyken raakten voor hun leven in de keten.

Zekere Moorsche paap van Lebelehoe, op de Rêduit vast zittende, sprong van boven neder, om 't verder te ontvluchten; doch de Heer *de Vlaming* liet dezen verrader, die door deze sprong zyn been gebroken had, weer boven brengen, en die sprong nóg eens doen, waar aan hy dood bleef.

Men had van den 1. Juli af op Hila mede gevangen gehad, *Toehassal*, *Heaouwen*, en *Hoetefelan*, OrangKaja's van Lebelehoe, Wauselaa, en Layn, van welke *Seroeway Lobeffi*, oudste van Loehoe, ons berigt had, dat zy met *Madjira* zamen gespannen, en hem uitgekogt hadden, om, als hy op de kust van Hitoe de andre bespringen quam, hen of de hunnen geen quaad te doen. Zy wierden zeer naauw onderzocht, en zelf gepynigd, doch alzoo men niet het minste uit hen krygen kon, zyn zy weer los gelaten. Dat egter deze drie dorpen den onzen noit zeer genegen geweest zyn, is ons by veel andre gelegenheden gebleken.

Na deze verovering van Locki, en Noelaa, begaf zich de Veldheer met een kleene magt, pas van 300 soldaaten, in 't begin van September na Ihamahoe; doch zy, die zich wel 100 jaaren aan een op haren onwinbaren berg onthouden, en daar als een Regering op zich zelve gehad hadden, waren door 't gerugt van deze gelukkige veroveringen, en door de sehandelyke vlucht van *Madjira*, en *Schaydi*, zoo verflagen, dat zy drie van hunne voornaamste OrangKaja's, *Besilole*, en *Telapia*, Koningen van

1652.

De vesting de Dwingeland, afgebroken.

Moordenaars gestraft.

Die van Ihamahoe geven zich over.

Madjira
n Schay-
di na Ke-
ling, en
Manipā
evlugt.

De eer-
te rekt
na Ma-
assar.

Schaydi
a Ter-
ate.

1652.
't Verdr
van den
Veldheer
daar ver-
richt.

Iha, en Nollot, en den Priefter *Liffa-
lan*, als voornaamfte roervinken van al-
les, met al hun fehietgeweer, aan ons
quamen over leveren, om de zelve te
straffen, belovende nu aan strand te-
komen woonen, waar op dan hare 7 vast-
gehouden OrangKaja's losgelaten; doch
deze drie weer vast gezet, en in 't Kasteel
geplaatft wierden.

Van Ihamahoe flak de Heer *de Vla-
ming* na Latoc, en Haloy, den 7 Sep-
tember over, eifchende die genen, die 't
met *Madjira* gehouden hadden; doch
die niet vindende, nam hy hunne voor-
naamfte kinderen als gyzelaars mede.

Zaaken,
Jan Pays
betreffend
de.

Terwyl deze Heer nu buiten zwoof,
had de Heer *Verbeek* met den Landraad
de voornaamfte Orang Tocha's van Ha-
tive en Tawiri ondervraagd, of zy ook
geen kennis van de zaaken van *Jan Pays*
hadden; doch zy hielden zich, wat goe-
de beloften men deed, van hen geen
leed te zullen doen, van alles onkundig,
verzoekende alleen eenige dagen daar na,
dat men doch *Jan Pays*, nog imand van
de zynen, oit meer tot OrangKaja's van
hun dorp aantellen wilde, alzooy hy een
zeer trots man was, die hen als flaven
gehandeld, en dagelyks met *Madjira* za-
men gehuld had, ondertuffchen keurde
men best hem in deze maand na Batavia
te zenden.

Alle de volkeren van Hocwamohels
binnen-of Ooft-zyde waren nu ook weer
tot de onzen uit, en over gekomen (uit-
genomen die van Laäla, die zich aan de
moord van ons volk hadden fchuldig ge-
maakt) en wierden, ontrent 1500 zielen
fterk, op Loehoe onder den nieuwen
Capitein *Radja Gorma*, zoon van den ge-
trouwen *Abdul Rakman*, geplaatft, en
op zekere voorwaarden, als onderdaanen
des Konings van Ternate, weer in ge-
nade aangenomen, belovende *Madjira* en
Schaydi voor hunne vyanden te zullen
houden, en niemand anders als den Heer
Landvoogd, als Stadhouder des Konings,
en den Capitein *Radja*, te zullen gehoor-
zaamen; hoewel vele naderhand ons weer
verlaten, en zich by *Madjira*, en *Schay-
di*, na hun wederkomst alhier, gevoegd
hebben. Alles hier nu in redelyken ftand

Wispel-
turigheid
der Ter-
nataanen,

zynde, beflout de Heer *de Vlaming* den
Capitein *Laet* in de Xoelaſche Eilanden
te gaan aantafien, en die Inlanders weer
onder Koning *Mandarsjab* te brengen,
te meer, alzooy de vyanden zich op Gi-
lolo hoe langs hoe meer verfterkten, en
dewyl de Ternataanen zooy wispelturig
waren, dat de onzen aldaar met veel re-
denen vreesden, dat ook de Koning zelf
wel eens tot hen overloopen mogt, ge-
lyk zyn broeder *Calamata* nu reeds hem
daar in voorgegaan was.

Hy zond voor zyn vertrek egter een

groot gewafch van nagelen, beftaande wel 1652
in 2000 bhaaren, alleen uit Amboina Groot
en de 3 Uliaffers nu voor de eerfte maal nagel-ge-
wafch.

Zyn magt dan op Hitoe byeen ge- De Vla-
trokken hebbende, toog hy met 3 jag- ming ver-
ten, en zooy veel chaloepen, van daar na trekt na
Boero, en van daar na Xoela Befi, ter- de Xoe-
wyl de Majoor *Verbeiden* hem met de la's.
Hongi volgede.

Hy quam den 9 October voor Gay,
en *Xoela Befi*, liet eenige dagen de witte
vlag waajen; doch kreeg tot antwoord,
dat zy niemand, dan alien den Capitein
Laet, *Schaydi*, wilden erkennen, of
gehoorzaamen, die kort te voren na
Ternate gevlugt was, en daar eenige van
zyne ſchepfels gelaten had, om die In-
landers aan zyn zyde te houden.

De Zeevoogd, ziende, dat hier wag- *Loopt
ten maar tyd verliezen was, tafte hen verſchei-
den eerften met 70 foldaaten en 30 ma- de dorpen
troozen aan, liep het dorp Gay af, af.
en ook alle de verdere op ſtrand gelegene
dorpen, tot Fatoemata toe, alwaar *Ki-
melaba Terbile* zich onthield, die nu met
alle de zynen na 't bebergte gevlucht
was.

De *Sengadji* van Xoela Mangoli een Kimelaha
groot Eiland, hier tegen over gelegen, Terbile,
quam ten eerften tot ons over, die de onzen gevan-
gen.
veel dient deed. Hy was de zwager
van *Terbile*, en maakte, dat wy in korten
tyd van hem, en van nog 16 voor-
name Ternataanen, alle van *Schaydi's*
gevolg, meeſter wierden, die men ten
eerften vooraf na 't Kasteel zond.

Hy verdief hier niets, maar nam de-
ze volkeren alleen een nieuwen eed af,
waar by zy zich nader aan de E. Maat-
ſchappy en den Koning verbonden.

Hy liet den Gnatohoedi met 5 Cora-
cora's hier, om 't verdr te verrichten,
ſpoejende zelf na Manipa.

Ook zond hy 200 man met 2 jagten
na Ternate, om den afval, door 't over-
loopen van Calamatta begonnen, te ftui-
ten.

Den 8 November keerde hy weer na De Vla-
Boero, alwaar de Capitein Lieutenant ming
van *Outboorn* bezig was met alle de dor- keerd na
pen aan de Noord- en Zuid-zyde noeh Loehoe.

eens door te loopen, om te zien, of 'er
niets meer te verwoefften was. Hy quam
den 14 op Manipa, floeg zich by 't dorp
Loehoe aan de Noord-zyde aldaar neder,
en was van voornemen alle de vrugtboom-
men van dat Eiland uit te roejen, om
daar door den vyand alle afbreuk te doen.
Hy zocht ook die van Bonoa en Kelang Zogt te
met zoetheid tot zich uit te lokken, vergeefs
welke laafte in 't begin onze afgezanten die van
ſehenen gehoor te geven; doch alzooy Kelang te
hen maar te doen was, om ze aan Land, lokken,
en in 't net te krygen, zyn de onze, dat van
dier beter ge-
tydig

1652. tydig gewaar werdende, het maar nauwlyks ontkomen.

Die van Bonoa betoonden zig genegen te zyn, om weer tot ons en den Koning over te willen komen; doch als de Heer *de Flaming* den 19 November nu voor Bonoa quam, was de *Sengadji* noch al bang om af te komen, en verzogt 2 of 3 weken uittfel, om met zyn volk nader te spreken, en dan voor zyn Ed: te verschynen. De Veldheer, hen dien tyd gevende, vertrok weer na Manipa, en zond de Coraora's weer na huis, mits dat zy 't Eiland Kelang noch eens moesten over loopen.

Na dat nu de onzen op Manipa veel Zagoe en calappus-boomen bedorven, en alles op dit Eiland doorloopen hadden, zoo was door een troep van de Lieutenant, *Frans Male* de hoofdvastigheid der muiters, hier in 't gebergte 2 uren agter Toeban, ontdekt, zynde die plaats, die hen *Madjira*, voor zyn vertrek na Macassar, belast had te versterken.

De Heer *de Flaming*, dit nest geheel willende uitroejen, trok 'er den 4 December met 150 soldaaten, en 166 Loe-hoeneesen na toe, vond dezen *Heli Besar*, of grooten berg, byna ontoegankelyk voor een enkel mensch, zoo dat hy van deze onderneming reeds begon te wanhopen; doch van den vyand door seheldwoorden zeer getergd, en by die gelegenheid gemerkt zynde, dat 'er andre plaatsen waren, van waar men dien berg zou kunnen begaan, zond hy de Lieutenants *Laurens Keller*, en *Frans Male*, twee wakkere mannen, derwaards, die zich die vyand in de rugte verborgen. Zy vielen den 5 December op der vyanden werken aan, en sloegen 'er hen hol over bol uit, zoo dat zy van boven neder, de steilte af na beneden sprongen, daar zy regt in de handen van *Frans Male* vielen, en weer op nieuw klop kregen. Nu hadden de onzen noch maar de agter-pagar; doch de Hoofdvesting niet, maar liepen met die zelve drift en hitte ten eersten daar heen, drongen 'er, na een geringe tegenstand, met geweld in, wierden 'er meester van, en dwongen de vyand ook hier van boven van die vreeszelyke steilte na beneden te springen.

Zy hadden om deze vesting driedubbele ryen met voetangels en doornen gelegd, door welke zy nu zelfs heen moesten, wilden zy niet dood geslagen werden. Doch de meesten ontquamen het, alzo de onze hen daar niet konden volgen, en men vond 'er maar elf dooden. *Sengadji Corwasa* zelf bleef in de voetangels zoodanig steken dat de bode van den Landraad hem byna zoude gevangen hebben, en noch zyn geweer, en tulbant

kreeg.

Zy vonden 'er eenig slegt gese hut, dat zy den berg affmeten, een metaal stuk, en zes metaale bassen, die zy mede na boord namen.

Men deed de vlugtelingen door 12 troepen vervolgen, zoo dat zy gedwongen wierden, om zich den 27 December op genade en ongenade aan ons over te geven. Doch zy wierden in genade aangenomen, en hen alleen deze last opgelegd, om hunne overige nageboomen om te kappen, en ider OrangKaja wierd belast een van zyne zoonen tot gyzelaars te geven.

Zy wierden tot dit afkomen 't meest bewogen door eenen *Kalleboe*, Orang Toeha, of oudste van Tomilehoe, die by de onzen gevangen zat, en men beloofde hem, en zyn zoon, zoo hy dit uiterwerkte, hunne vryheid, 100 Ryxdaalders daar boven, en dat men hem OrangKaja van zyn dorp maken zou; doch, zoo hy trouwloos handelde, zou zyn zoontje by de beenen werden opgehangen; dat egter maar een dreigement was, om hem te sterker aan te zetten van ons getrouw te blyven.

Agt dagen daar na bragt hy *Sengadji Corwasa* met de meeste OrangKaja's by ons af, en deed ze voor den Heer Zeevoogd verschynen. Hy vond niet goed inand van hen jegenwoordig te straffen, alzo 't nu de tyd niet was, hoewel hy hen, en vooral *Sengadji Corwasa*, geenzins quyt sehoid; doch hy moest, tot een beter tyd nog veinzen, alzo hy, by de overkomst van 't Macassars ontzet, vrienden, en geen vyanden, van nooden had.

Hy, die maar blyde was, Manipa zoo gemakkelijk veroverd te hebben, en nu van Bozag, dat 'er van de belofte van den *Sengadji* van Bonoa niet quam, zond 'er 2 jagten na toe, om de Rivier van des *Sengadji's* dorp te bezetten, en te gelyk ook den Majoor *Verbeiden* met een slaaf van Lanoero, die men op 't strand zette, en die by zyn meester gekomen, alles zoo wist te beschikken, dat hy met des zelfs broeders zoon, *Tabalile*, weder by *Verbeiden* quam, alzo Lanoero, die de onze nu al toegevallen was, zelf niet mede komen kon, om dat door den *Sengadji* te seherp op hem gepast wierd.

Met deze bestelde en overlei den Majoor *Verbeiden* de zaaken zoodanig, dat zy, na drie vergeeffe ondernemingen, den 22 December zekeren aanslag op des *Sengadji's* vesting onder 't geleide van *Tabalile* nogmaals waagden, en toen daar ook meeter van wierden, doch zonder den *Sengadji*, die 't met de overigen ontvlugt was, in handen te krygen.

By deze onderneming was de Heer *de Flaming*

1652.

De vyand verder gedwongen zich over te geven.

Lanoeroe van Bozag ons toegevallen, en de vesting veroverd.

1652. *Vlaming* zelf tegenwoordig, en 't was te verwonderen, dat hy zich in zulken groot gevaar, als 'er uit te wagten was, begeven had, alzoo deze *Tabalile* hem eenige dagen te voren onder een praatje aan boord verhaald had, dat hy de zoon was van zekeren *Seke*, in de vorige oorlogen door de E. Compagnie onthalt, maar dat hy daarom aan zyne trouw geen zins twyffelen moeft.

Nu was de afspraak, dat de Heer *de Vlaming* te gezetter tyd 's nagts op zekker teeken met een vaartuig vol foldaaten in de Rivier komen zou, om na 's vyands hoofd-vesting door hem geleid te werden. Het mislukte driemaal, dat hy het teeken niet geven kon, waar op hy den Heer *Zeevoogd* verzogt het nog eens (sehoon hy al driemaal vergeefs te rug gekeerd was) te wagen, alzoo nu alles klaar was.

De Heer *de Vlaming*, eindelyk weer voor die Rivier gekomen, vond daar *Tabalile*, die hem, by flauw maanlicht, over eenen elendigen weg, door een donker slykerig *Zagoe-bosch*, waar in zy wel honderdmaal struikelden, na een jammerlyke marsch van twee uren, wel digt by dien berg, waar op de *Sengadji* zig versterkt had, bragt, maar toen zag de Heer *de Vlaming* eerst in wat gevaar hy stak, al zoo veele van zyn volk door de duisternis, en moeyelyken weg van hem afgeraakt waren, en hy in 't geheel nu maar 28 man (waar onder de Lieutenant *Keller*) sterf was.

Hy, egter moed seheppende, zag kort daar aan den vyand uit de vesting de vlugt nemen, en wierd tegen den middag ook door *van Outhoorn* ondersteund, die het dorp der *Lessidiers*, en *Cambellesen*, aan de voet van den berg verbrand, maar geen mensch 'er in gevonden had, oordeelende, dat zy door 2 vrouwen, die in 't veld lagen, al vroeg verklekt waren.

Op *Lanoero's* raad werd rondom den berg de vlugtelingen toegeroepen, dat zy maar afkomen, en hen geen leed gesehieden zoude, dan alleen dat men 't op den *Sengadji*, als oorzaak van alle deze moeite verhalen, en hen nevens al hunne goederen vry laten zou, waar op aantonds veele tot ons over quamen, welke den Heer *Zeevoogd* onder *Lanoero* aan dit Rieviertje plaatste.

Ondertuffchen maakte zich de *Sengadji* met 't overige volk weer op een andre plaats vast; weshalven men hem op nieuw aantasten moeft.

Lanoeroe
vergeven.

Terwyl de Heer *de Vlaming* van daar vertrokken was, latende de verdre zaaken aan den Majoor *Verbeiden* bevolen, wierd *Lanoeroe* door eenige Inlanders (zoo men gist) vergeven, immers hy quam kort

daar na te sterven, en veel van die meeneedige schelmen liepen weer na den *Sengadji*, gevende die plaats, daar zy lagen, ook trouwloos aan hem over, dat ook den *Sengadji* hoe langer hoe hardnekki-ger maakte. De Majoor *Verbeiden* belegerde hem daar, vernemende, dat 'er vele van *Lessidi* en *Cambello* by hem waren.

De Heer *Zeevoogd* had ondertuffchen 's vyands drinkwater afgesneden, en twee houtse vestingen op de wegen, die derwaards liepen, gelegd, *Hals-toe d'eene*, en *d'andre Doritenburg* genaamd, waar door zy wel tot het uiterste gedwongen wierden, doch alzoo zy zoo naauw door de onzen niet hadden kunnen bezet werden, of zy hadden nog eenige openingen behouden, zoo hebben zy middel gevonden, om het in Januari 1653 weer te ontkomen, verlatende met die vesting ook te gelyk het geheel Eiland.

Na deze twee veroveringen, en na 't verplaatsen der *Caybobers* op *Lochoe*, quam de Heer *de Vlaming* den 15 dito weer aan 't Kasteel, alwaar hy verfehiede boosdoenders voor zekeren Raad, bestaande uit den Heer *Zeevoogd* zelf, den *Landvoogd*, den *Opperkoopman Cos*, de borger *Capiteins*, *Henrik Wynandszoon*, en *Barent Janszoon*, en *Craan Leendertszen*, tolk der *Ternataanen*, straffen deed.

Kimelaba Terbile, en nog 11 voornamste *Ternataanen*, schuldig aan hoog verraad bevonden, als hebbende den hoofdmuiter *Schaydi* tweemaal onderstand gedaan, wierden ten zwaarde gedoemd.

Besilole, Koning van *Iha*, en *Toelapia*, Koning van *Nollot* wierden mede verwezen, om onthalt te werden, en om hunne regterhanden te verliezen.

De Paap *Lissaloan*, die zich als bode had laten gebruiken, wierd gedoemd om gerabraakt te werden.

De andre min schuldige *Ternataanen* zouden, nevens de vrouw en kinderen van *Terbile*, na *Ternate* gezonden werden; doch de uitvoering van alle die rechtspelingen wierd uitgesteld, tot dat de Heer *Zeevoogd* met de *Manipese OrangKaja's* zou vertrokken zyn, en had den 6 Februari zyn voortgang.

Die van *Ihamahoe* wierden ook, om alle verdere moeite met hen voor te komen, met hunne 7 dorpen onder *Pati Toebesi* op *Lochoe* geplaatst, doch die van *Siriforri* alleen uitgezonderd, om dat die vrywillig wilden *Christen* werden, en men lag hen een boete van 200 *Ryxdaalders* voor den Koning op, aan welke nogtans *Toebesi's Campon*, om zyne be- wezen trouw aan de E. Maatsehappy, niets betalen zou.

De Heer *de Vlaming* had buiten deze nog

Twee
vestingen
hier ge-
legt.

De Cay-
bobers op
Lochoe
geplaatst.

Terbile
gestraft.

Die van
Ihamahoe
mede
op Lochoe
geplaatst.

1653. nog 8 OrangKaja's van Manipa aan 't Kalfteel, als *Sengadji Corwafa*, die van Toeban, Tomoewara en Carbou, dichy, om andren aan te lokken, wel handelde, gevende aan de laatste, om dat hy de verstroide Manipeesen afgeroepen had, 100 Ryxdaalders tot een vereering.

Den 4 Februari was ook *Jan Pays*, Hhoekom van Hatve, bevorens na Bavia gevoerd, weer gekomē, met ordre van haar Edelheden om zyn zaak hier af te doen, dat is, hem vry te spreken, of wel te straffen, na dat men de zaak bevinden zou.

Daar was al voor langen tyd tyding in Amboina, dat herwaards een Macaflaarfe Vloot van 100 jonken met 600 mannen ten deele onder *Days Bolecan*, ten deele onder *Madjira*, stond te komen, van welke men egter diep in Februari nog niets hoorde. Dierhalven dagt de Heer *de Vlaming* na de Xoela's met eenige jachten en chaloeppen te gaan, in gedagten zynde haar daar te ontmoeten; dog kreeg op Manipa tyding, dat 'eral 5 jonken op Boero's Zuid-zyde by Wayfamma aangekomen waren, weshalven hy spoedig daar heen toog, ontbiedende den Majoor *Verbeiden* van Bonoa, om met het gheele leger ook daar ten eersten by hem te komen.

Men vond geen jonken, maar wel een kleene vesting, door de Macaflaaren gemaakt. Men tafte hen aan; doch zy verweerden zich dapper. Eindelyk dwong hen *Frans Male*, door 't innemen van een heuveltje, van waar men in hun werken schoot, de sterkte te verlaten, waar in een kort metale stuk, 4 haken, eenige musquetten, nevens weinig verbrande ryft, gevonden wierden. De onzen hadden 2 dooden en 14 zware gequetsen hier bekomen. Men vond ook 2 jonken, die men verbrandde.

De Heer *de Vlaming* liet de Boeronefen ook vergiffenis toezeggen, zoo zy wilden af komen, doch de gidze *Moefa*, in plaats van deze boodschap te doen, spande met *Codjali*, zoon van den *Sengadji* van Loamite, zamen in zeker verraad, dat den Majoor *Verbeiden* byna 't leven zou gekost hebben, de onzen wys makende, dat *Codjali* afkomen zou, verzoekende alleen, dat deze of gene officier hem wilde komen afhalen op zekere plaats die onder hen bepaald was.

De Majoor *Verbeiden* begaf zich na die plaats, tusschen Loamite, en Ilat, wat van de schepen leggende, alwaar hy *Codjali* vond, die al van verre de hand uitftak, op dat *Verbeiden* aan land stapten, en hem ook de hand geven zou. De Majoor, geen quaad denkende, ftak de hand uit; doch naulyks zes stappen voortgegaan zynde, zag hy, na dat

II DEEL VAN AMBOINA.

Codjali met een wonderlyke verbaastheid even uit zyne handen geraakt was, een troep gewapende lieden uit het bosch springen, die met toraanen en werp-pylen hev'ig op de onzen schooten, waar door wy een soldaat verloren.

De verbaasde scheppers begaven zich te water, en aan 't zwemmen, en de Majoor raakte met veel moeite agteraan 't schuitje, daar hy aan hangen bleef; terwyl de soldaat, die voor opzat, gedurig dreigde op hen te schieten, waar door de onzen met hun 4 a 5 weer in 't schuitje raakten, en na den Heer *Zeevoogd* rocciden, verhalende, hoe zy daar te gast geweest waren.

Sengadji Corwafa, verdagt van hier kennis af gehad te hebben, wierd vastgezet; doch hy wist met zyn vleien zoo veel schynredenen van zyn onschuld by te brengen, dat men hem zoo aan dit verraad, als ook aan de moorden, voor 2 jaren op Manipa voorgevalten, onschuldig hield.

Aangezien men nu zeker bericht had, dat *Madjira* al in November van Macafar afgesteken was, zoo giste men, of hy niet wel in de Xoelafche Eilanden zou mogen roeften. Weshalven de vier schepen gehouden wierden, om rondom Boero en Manipa te kruiffen, terwyl zyn Ed: den Majoor *Verbeiden* met de verdre magt zond, om de overige nagelboomen op Hoelont te sehillen.

Uit Ternate kreeg men nu ook tyding in Maart 1653, dat de Prinzen *Calamata* en *Manila* met den Koning hunnen broeder weer verzoend, en dat hem de sterkte der wederfpanningen op Gilolo, nevens den Goegoegoc *Kaitsjili Moefa*, en den Capitein *Gigoge* van Gilolo overgeleverd; doch dat *Sebaydi* en de *Hboekom* het pas ontkomen, en na Saboc gevluucht waren, daar zy 't ook niet lang zouden kunnen harden. *Calamatta* gaf voor, dat alleen de de reden van zyn overloopen geweest was, om deze Prinzen tot bevrediging te bewegen, of, zoo zy niet wilden aan de hand komen, hen dan over te leveren, dat idereen juist voor geen zuivre munt annam, hoewel het syn genoeg bedagt was.

In dezen tyd verbood de Heer *de Vlaming*, by een placeaat, het verkoopen der nagelen, alzo de Chineezen veel vuile nagelen opkogten, en, om niet 'er aan te verliezen, die zoo weer aan de E. Compagnie leverden, dat maar gefchillen over en weder gaf.

Hy keerde den 15 dito weer na 't leger ontrent Erang, daar noch veel nagelboomen uitgerooid, en veel drooge nagelen verbrand wierden.

De Ihamahers, geen zin hebbende; om op Lochoe te woonen, zyn vrywil-

A a

lig

1653. lig van hun land na Ceram, een weinig beweften Latoe gevluht, dat zich de onzen niet eens aan trokken.

Macaf-
faaren. Den 27 Maart de Heer Zeevoogd, voornemens, de Macaffaaren na de Xocla's noch eens te gaan op zoeken, wierd hunne Vloot, zoo als hy ontrent Manipa's West-cinde was, gewaar. Zy quamen 40 jonken sterk, vlak op hem aan; doch als zy onze fchepen in 't oog kregen zochten zy fcherp by de wind op benoorden Manipa om te loopen.

De Heer de *Vlaming*, alom kennis van hunne komst gegeven, en de Coracora's spoedig by zich ontboden hebbende, zocht ten eerften bezuiden Manipa om te komen, om hen in zee aan te treffen; doch de wind diende hem niet, en de Coracora's quamen vry langzaam by de hand, waar door twee voorloopers der Macaffaaren op Kelang by Salatti behouden in de Rievier quamen.

De andre tragten door 't Naffaufche gat te raken, dat onze fchepen zогten te beletten, die hen wakker met 't fchip Zas van Gent aantafsten.

Op Affa-
hoedi. Zy verloren 'er 2 jonken, doch de andre quamen behouden in de Rievier van Affahoedi, daar zy zich ten eerften zoo verfehantfen, dat wy hen met ons gefehut weinig nadeel konden doen. Men zогt dierhalven met den vyand in een minnelyk gefprek te komen, ten welken einde de bloed-vlag ingehaald, en de witte vlag bygemaakt wierd.

Men deed hen weten, dat zy door *Madjira* bedrogen, en dat hier geen nageden ter wereld meer voor hen waren, en, zoo zy in vrede vertrekken wilden, de Zeevoogd hen een pas geven, en om de reize goed te maken, al hun ryft voor geld overnemen zou.

Gefprek
met hen. De Macaffaarfche Zeevoogd, *Dayn Bolecan* zeide, dat zy juist niet gekomen waren, om de Nederlanders te beoorloggen, maar om hunne geloofs-genoten, die, volgens *Madjira's* zeggen, tot het Christendom gedwongen wierden, te helpen, dat immers voor een klare aanzegging van oorlog moest opgenomen werden, alzo 't *Madjira* tegen geen andren als tegen ons had.

De Heer de *Vlaming* liet dierhalven de bloedvlag weer waejen, om te toonen, dat hy hem zeer wel verftond, en liet onze fchepen den 1 April niet weinig op hunne werken fchieten; makende op Noeffa Nitoe een houte fterkte tegen over de zelve. Hy zelf liep na 't Zuiden by de zoute Rievier, in welkers binnen-Meir zy hunne jonken gehaald hadden, veroverde daar hunne werken, en verbrandde 3 jonken.

Veffingen
tegen hen
opgewor-
pen. Hy maakte ook aan de Zuid-zyde der Rievier een batery met een fehooone houte vefting, die hy den Macaffaarfchen Brill

noemde; doch die hem 5 man koste, eer zy voltoyd was. Men vond nog 2 jonken in de Rievier, die mede verbrand wierden, terwyl andere bezig waren daar noch een kleene vierkante vefling, Voorburg genaamd, op te werpen, om den vyand zoo veel meer afbreuk te doen.

Na dat nu de Heer de *Vlaming* hierop alles goede ordre gefield had, vertrok hy den 25 April na 't Kasteel, alwaar hy hoorde, dat de Koning van Ternate den Hhoekom *Laulata*, en Capitein *Gigogo* had doen dooden, dat hem aanleiding gaf, om de zaak van *Jan Pays* ook eens by der hand te nemen.

Hy liet hem den 29 dier maand in den Landraad komen, daar hem alles, dat hy in Ternate gelezen; doch 't geen van hem nu weer ontkend wierd, zeggende, dat hy dat door de pyn maar beleden had. Dewyl nu de Heer de *Vlaming* ook eenige ontfteltenis in verfehiede Orangkaja's befpeurde, deed hy den Raad voor dien tyd fcheiden, voorgenomen hebbende deze zaak in zynen Raad van politie af te doen.

Hy liet hem, om te toonen, dat hy zyne belydenis niet meer van nooden, en klare bewyzen genoeg ten zynen laste had, den 5 May de dood aanzeggen, en voor zyn ooggen een houten kruis verveerdigen, om hem te doen zien, wat straf men hem aandoen zou, om hem dus te eerder tot belydenis van zyne misdaad te brengen.

Hy deed ondertuffchen nog een tocht na Honimoa, om met de *Uliassieré Orangkaja's* over de vlugt der *Ihamauwers* te fpreken, welke laatste de stoutheid hadden den 9 May onze gezanten op *Ellipapoeteh* in 's meesters huis vyandig aan te taften, en ook hunne *Orembay* in ftukken te ftaan, waar over zyne gezanten zich eenigzins door 2 Coracora's, die hen op de vlugt dreven, gewroken, en de zoonen van 2 ftokoude *Alfoereefe* Koningen mede gebragt hebben, die men met 3 kanon-fchoten en eenige charges ingehaald, eenigen tyd 'er na eerlyk befchonken, en weer na huis gezonden heeft.

Daar op vond men goed die van *Ihamahoe*, als ook die van *Latoe*, *Haloy*, en *Roemakay*, die hen onderfteund hadden, (hoewel daar na onfchuldig bevonden) voor vyanden te verklaren, en de eerfte voor eeuwig hun land af te nemen, en dat onder de Christenen van *Tochaba*, *Papero*, en *Itawaeka*, te verdeelen, voegende deze dorpen op *Hatoewana* byeen, en belaftende hier een houte vefting met 2 punten te maken, om hen te dekken.

Daar op keerde zyn Ed: den 18 weer

na 't Kasteel, alwaar hy den verlosten Molukken Landvoogd, den Heer *van den Bogaarde* vond, diens voornemen was, ten eersten na Batavia te zeilen. De Heer *de Vlaming*, genegen het oordeel van dezen Heer over de zaak van *Jan Pays* te hooren, beley ten eersten vergadering, en liet hem voor de zelve verichynen, alwaar hy beleed, wel kennis van hun voornemen gehad, dog 't zelve noit toegestemd te hebben; niet tegenstaande alle zyne medegevangenen hem van het tegendeel overtuigden.

Dewyl zyne schuld aan den raad klaar gebleken, en men egter van oordeel was, dat het openbaar te regt stellen van een man van zoo veel aanzien by den Inlander, dikwils opsehudding onder de Inlandsche Hoofden zou kunnen geven, vond men goed hoe eer hoe liever, dog stil, en by nagt, zyn vonnis uit te voeren.

Dit is in de nagt voor den 21 May geschied, op welke eerst *Lessi*, Orangkaja van Wakkasihoe, mede aan 't zelve verraad schuldig, voor den dag quam, beklagende zich zeer van alleen door *Jan Pays* hier toe gebragt te zyn. Hy wierd onthalt, nevens andere Orangkaja's van Hitoe en Hative, al 't welke *Jan Pays* aanzag.

Daar op wierd ook hy zelf, in 't bidden nog zynde, (en dus in seyn als een Christen stervende) onthalt, en gevierendeeld. De hoofden dezer twee hoofdverraders wierden op de grootezaal, met een toegedekte mat gebragt, en daar tot 's anderen daags gelaten, wanneer al de Orangkaja's, die men hier mede schuldig aan hield te zyn, daar zamen geroepen wierden, om, zoo men voorgaf, met hen ergens over te spreken.

Zy quamen daar al vroeg 's morgens ten zes uren, nog niet het minste van 't uitgevoerde vonnis wetende. De Heer *de Vlaming* sprak hen eerst zeer ernstig over 't verraad van *Jan Pays* aan, daar byvoegende, dat, aangezien zyne schuld den rechter klaar gebleken, hy daar over ook gestraft was, waar op zeer schielyk de mat wierd oppgeligt, daar zy de quartieren en koppen dezer twee mannen zagen leggen, dat by veelen van hen een groote ontsteltenis, en een doodelyke verbaastheid gaf, om welke aanstonds te sluiten hy een algemeen zoen-schrift oplesen liet, waar by hy de anderen die men mede schuldig hier aan kende, voor deze reis hun misdaad vergaf, verbiedende malkanderen hier in 't toekomende iets af te verwyten.

Men vond egter goed, 8 perzoonen uit Hative, meest vrienden van *Jan Pays*, als ook de vrouw, en kinderen van *Lessi*, de vrouwen, broeders, en kinderen van

Hatib Heloe, *Lecatoelin*, en *Paboe van Oeriën*, *Passé van Lebelchoc*, en alle de geslagten der vlugtige Oeriëncesen, uit deze Landen te bannen; hoewel naderhand nog eenige op voorspraak der Hitocese Orangkaja's versehoond zyn.

Daar na wierden de beide Hoofden der verraders op de markt op 2 paalen ten toon, en de bouten op de openbare dorps-wegen, rondom 't Kasteel gesteld; hoewel 't hoofd van *Jan Pays*, op verzoek der vrienden, en op verleend verlof afgehaald, en in kostelyke petola's begraven wierd.

Dit was het einde van *Jan Pays*, een man, die schoone, ja ongemeene gaven bezat, en voor een Amboinees, ontrent de kennisse van 't Christendom zelf het zoo verre had gebragt, dat hy al menigmaal als Proponent gepredikt, en de Predicanten hoop gegeven had, om met 'er tyd een wakker amptgenoot van hem te maken; doch naderhand door den Heer *Demmer*, Hoofd van Hative (welke plaats egter anderen regtveerdiger toequam) genaakt, en meer van een groote staat-, dan kerk-zugt, bezet zynde, wierd deze man, reeds eerzuchtig genoeg van zich zelve, nog veel opgeblazener, en kreeg den tuit in 't hoofd van zich hier Koning der Christen-Amboineesen te maken, met onderling besprek tusschen hem en *Madjira*, dat die laatste Koning van de Mooren zyn zoude.

Zommigen meinen, dat zyn groote pragt en wereldsche staat, die hem tot schulden vervallen deed, andere dat verscheide ongelukkige bezendingen, waar in hy gebruikt wierd, hem tot dit verraad hebben overgehaald; doch andre meinen, dat een voorgenomen wraak tegen den Heer *de Vlaming* alleen oorzaak daar van geweest zy, ontrent 't welk zommige van gevoelen zyn, dat die wraaklust in hem ontstont, om dat die Heer, ziende, dat hy zyn magt in deze bezendingen te verre, en tot ons nadeel uitstrekke, die buiten zyne verwagting introk, en hem daar door geen kleene krak in zyn satzoen en beurs gaf. Zommigen egter, die de zaak beter meinen te weten, die ook te dier tyd geleefd, en my alle omstandigheden mondeling verhaald hebben, oordeelen, dat *Jan Pays* over zekeren schop, die hem de Heer *de Vlaming*, als hy een trap op quam, in dronkenschap en zeer beschouwen, gegeven zoude hebben, zoo wraakzuchtig geworden zou zyn, dat hy zwoer hem dit betaald te zullen zetten, en het noit te zullen vergeten.

Indien dit laatste al waar was, zoo moet men bekennen, dat die man zich zeer verkeerd op de E. Maatschappy, die hem niets misdaan hadde, en niet op

1653. den Heer *de Vlaming* gewroken heeft; behalven dat ook die Heer ooit de naam van zich dronken te drinken, maar in tegendeel de roem gehad heeft, van altyd zeer matig en nugteren geweest te zyn.

Had *Jan Pays* zich by den predikstoel gehouden, hy had zyn hoofd mogelyk ooit door 't zwaard verloren; dog mag men de belydenis van *Lessi* wegens hem gelooven, zoo is zyn Christelyk geloove maar voor den uiterlyken schyn, dog hy in zyn hert volslagen Moorisch geweest. Een zaak, te lichter aan te nemen, alzoo men hem 's nagts ook dikwils met een tulbant betrapt heeft, die *Madjira* hem vereerd had.

Men zegt, dat de omtrekken van zyn wezen niet goeds en verbeelden, en dat men den schelm uit zyn oogten zien kon; zoo dat het te verwonderen is, wat dog die wakkere Heer *Demmer* in hem gevonden heeft, om hem zoo sterk te begunstigen, en nog veel meer, wat haar Edelheden bewogen heeft, een gouden keten aan hem te schenken.

Hy wierd als Hoofd van Hatave door *Andreas de Fretis*, zoon van dien genen, die 'er *Jan Pays* onregtveerdig buiten gehouden had, vervangen.

Ondertusschen vond de Heer Zeevoogd hoognoodig, dat 'er nog 3 steene Reduiten op de kust van Hitoe gebouwd, en dat de 2 punten op Hila verbeterd wierden, 't welk de Hitoeëse OrangKaja's, op zyn voorstel, beloofden te doen.

In 't laatst van May, in 't leger weer gekomen, bevond hy tot zyne groote verbazing, dat de Majoor *Verbeiden* buiten last, en op een zeer slegt voorgeven, van een pas tot hun vertrek te willen verzoeken, met de Macassaaren stillstand van wapenen, tot groot nadeel voor ons, gemaakt had, in welken tyd van ontrent 3 weken zy zich van alles redelyk wel voorzien hadden.

De Heer *de Vlaming* dan liet de Macassaaren, als hy op Assahoedi quam, nogmaals aanbieden, dat hy hen vry zou laten vertrekken, indien zy *Madjira*, *Ridjali* (met hen nu over gekomen) en de verdre muiters overgeven, en hunne nagelen voor de gemeene prys aan ons wilden overlaten. Zy gaven tot antwoord, dat zy geen magt hadden, om met ons contracten, buiten weten van hun Koning, aan te gaan. Dat ook *Madjira* niet by hen, maar in de straat van Boeton, van hen afgedwaald, en dat *Ridjali* 't zoek was, 't zedert de onzen zyn jonk verbrand hadden.

Hy bood hen andermaal hun vertrek aan, zoo zy zich maar op genade en ongenade overgeven, en bekennen wilden van hem overwonnen te zyn. Zy waren

wel in de klem, doch met zulken schandelyken naam van overgave by hun Koning te komen, stont hen geenzins aan: waar door dan deze handeling te niet liep, de bloedvlag weer opgehaalt, en niet weinig op hunne werken gefchoten wierd.

De Heer *de Vlaming*, niet konnende bedenken waar *Madjira* bleef, ging hem den 22 Juni 1653 met 2 schepen, zoo veel chaloepen, en 100 soldaaten opzoecken, in hope van hem op een van de Xoclasche Eilanden te vinden. Hy liep dan eerst na Boero's Zuid-zyde; maar was hy benoorden om na Manipa geftevent, zoo had hy hem in den mond geloopen: alzoo *Madjira* den 19 Juni met 9 Coracora's, en een Tsjampan van Bangay op Manipa was gekomen, zonder dat ons door den meeneedigen *Sengadji Corwasa* daar van eenige kennis, dan eerst vyf dagen daar na, gegeven wierd.

De Heer Zeevoogd ondertusschen hier van onbewust, had op Boero's West-zyde verscheide weer opgebouwde dorpen vernield, en stak van daar na Xocla Besi over; terwyl hy 2 schepen na Xocla Mangoli voor uit zond. Op Gay gekomen, wilde hem niemand te spraak itaan, en ook in geen der andre dorpen, tot Fattoemata toe. Hy vond 'er ook geen volk, alzoo die op zyn komst alles verlieten, en de vlugt namen; maar de oude Hhoekom, by hem komende, verhaalde, hoe de Macassaaren daar over eenige maanden geweest, en alles bedorven hadden. Dat ook *Madjira*, van zyne makkers in de straat van Boeton afgedwaald, eenige tyd 'er na daar mede geweest, en nu maar pas na Boero vertrokken was.

Hy leed hier veel ongemak, staande zich eerst by Fockoeve, daar niets te halen was, met 2 chaloepen neder, alzoo hy nog geen der schepen hier vond. Naderhand quam hy by *Sengadji Soegi*, hoofd van 't dorp Mangoli, die hem zoo veel onderstand deed, als hy kon; dog hem raadde van deze elendige en gebrekkelyke plaats te vertrekken, en by hem op Waytima te komen, daar hy zich nu, uit zyn eigen dorp Mangoli verstoeten zynde, ophield, en zedert de komst der Macassaaren gebleven was, om dat al de Eilanders hen toevielen. Die van Waytima hadden hem eindelyk, na dat hy zich lang in 't bosch opgehouden, en van wortels geleefd had, ingenomen; maar, by de komst van *Madjira* met zyn drie Coracora's, voorgevende, dat hy ging, om 't Kasteel van Ambon in te nemen, was ook hier alles in rep en roer geraakt, zoo dat hy zelf hier nu nog niet te zeker was.

De Heer *de Vlaming*, dit alles hoorende,

1653. rende, vertrok den 8 Juli met een chaloep en 70 man, na 7 dagen in groote armoede op Focköve doorgebracht te hebben, van daar, om de fchepen by Xocla Mangoli op fteven te loopen; dog kon by den Ooft-hock, door de zware zee, 'er niet boven komen.

Hy liep dan te rug, van meyning om op Fattoemata aan te gieren, alzooy zyn volk grooten honger leed. Dit miffte hem weer; zoo dat hy eindelyk op Waytima quam, daar hem *Soegi* weerna vermogen hielp, gelyk hy ondertuffchen het dorp Mangoli afliiep, en aan dezen *Sengadji* weer overgaf.

De andre chaloep, op de fchepenuitgezonden, bragt berigt, dat het fchip Banda eerst op Batsjan vervallen, endaar na, by die chaloep willende komen, weer door den ftroom na de Molucoes, en na Ternate vervoerd was, wetende van het tweede fchip, of 't jagt de Zee-mecuw, niets te zeggen; hoewel men naderhand hoorde, dat het al willens na Batavia verdreven was.

Hy liet derhalven 2 Lieutenants eenenig volk met eene chaloep op Waytima, om de boffchen daar te doorkruiffen, en de nagelboomen verder te bederven, en vertrok met de andre en de meefte manfchap na Ternate, daar hy den 10 Augufli op Batsjan, en den 14 dito met dien Koning op Ternate quam.

Terwyl hy hier was, beflot men *Saidi*, Koning van Tidore, den oorlog aan te kondigen, om dat hy de Ternataanfche en Ambonfche muitelingen doorgaans geflyft had, welke afkundinging den 20 Augufli gefchiedde. Men gaf 'erden Caffiliaanf Landvoogd kennis af, met verzoek, om zich met den Tidorees niet te bemocjen.

Daar op verfcheen de Velheer, verftaande dat *Madjira* met 3 Coracora's, en 9 Tsjampans, weer in Ambon gekomen was, en den zoon van *Sengadji Corwafa* weer gebragt had, den 10 September weer in 't leger voor Affahoedi, daar hy met groote blydfchap ontfangen wierd, gelyk hy niet min bly was, vindende daar 't jagt de Leeuwerik met 120 wakkerere foldaaten, en eenige koebeeften, door den Capitein Lieutenant, *van Outboorn*, uit Banda hier gebragt, dat wonder wel quam, alzooy 'er veel volk ziek geworden, maar door dit beftiaal, en andre ververfching, weer redelyk verfrift was.

Egter zocht de Heer *de Vlaming*, zyn volk ergens anders toe noodig hebbende, zich van de Macaffaaren te ontfaan, weshalven hy hen weer een vrye pas aan bood, mits de nagelen hem over-, en eenige Oflagiers onder hem op de fchepen latende. Zy wilden wel vertrekken,

maar van 't andre niet hooren; en daar op ging den oorlog weer aan. Hy brak de fortjes Voorburg en Na-by, weer af, verfterkte de groote vefting, en benaewude den vyand te water en te land, zoo veel hy kon; hoewel hy wel merkte, dat zyn magt wat kleen was, om 't overal waar te nemen.

Madjira hield zig nog op Kelang, fchoon 't voornemen der vyanden fcheeu te zyn, om zich op Manipa, alzooy daar Zagoe-boomen waren, neder te ftaan.

Om dan de zaken in een beter ploy te brengen, keurde de Heer *de Vlaming* beft, zelf nog eens na Batavia te gaan, zoo om meerder hulptruppen te halen, als om haar Edelheden een net bericht van alles met den mond te geven.

Voor zyn vertrek belafte zyn Ed., dat men de bezetting op Manipa op Tomilchoe leggen, en dat de Opperkoopman *Cos* met de Coracora's een inval in de Papoefe Eilanden doen zou, om de zelve over hun zee- en land-rooven te ftraffen.

Hier op vertrok hy den 22 September 1653 met 2 fchepen uit Amboina, en quam den 4 October op Bocton, diens Koning over zyne wederspannige onderdaanen klaagde, die hem gedreigd hadden zelf op 't lyf te vallen, om dat hy de Ambonfe muiters niet had willen helpen; weshalven de Heer *de Vlaming* hem met eenig volk en oorlogs-tuigen byfprong.

Hy ging van daar na Macaffar, zende twee brieven, door welke hy den Koning en den Prins *Patingalaan* tragte tot vrede te bewegen, en tot dien einde verzogt, dat men met hem eenige gezanten na Batavia wilde zenden; dog zy waren daar toe geenzijs op dien tyd te brengen, en zonden alleen een brief aan zyn Edelheid.

Hy hoorde hier ook van twee Portugeefche Paapen, dat 'er 100 jonken gereed gemaakt wierden, om na Amboina te zenden; waar op hy zyn reize na Batavia verhaafte, daar hy den 18 October quam, gevende ondertuffchen met een chaloep aan den Landvoogd van Amboina kennis van een tweede Macaffaarfche Vloot, die hy te wagten had, om zig tegen de zelve te wapenen, en te beletten, dat zy, volgens hun voornemen, den Roodenberg, ontrent het Kafteel, niet mogten innemen, om van daar het zelve te benaewuen.

De vyanden op Affahoedi, by 't vertrek van de Heer *de Vlaming* veradereet bekomen hebbende, zogten met 5 jonken en 400 man na Macaffar den honger te ontvlugten; dog wierden pas in zee, aangetaft, en een der zelve door de onzen veroverd; dog door onvoorzigtigheid

1653. der onzen de chaloep, de Verlenger, door de vyand besprongen zynde, wierden 'er ten eersten 8 gedood, en 11 zwaer gequetst; dog de onzen, met een grootte woede 'er op invallende, herwonnen die chaloep, en sloegen alles dood. Een gevangen zeide hen, dat hun voornemen was, na Macassar te gaan, en dat nog 3 Tsjampans hen volgen, dog dat *Dayu Bolecan* met nog twee Hoorden nevens 300 Macassaaren, en 250 Maleyers, op Assahoedi overblyven zou.

De Ihamahers door de Alfoereesen geklopt. Die van Ihamahoe, met de plaats op Ceram hen aangewezen, niet vergenoegd, en hier en daar door 't land zwerfende, om een beter te zoeken, zyn door de Alfoereesen wakker geklopt, zoo dat zy wel 50 man verloren.

Tocht van de Heer Cos na de Papoefche Eilanden. Ontrent dezen tyd begaf zig de Heer *Cos* met 40 Coracora's na de Papoefche Eilanden. Hy tastte vooraf 't Eiland en dorp Kelang nog eens aan, daar hy een rede-lyken buit, en ettelijke gevangenen, behalven die 'er van den vyand dood bleven, kreeg, roejende ook nog veel nagel en andre vrugt-boomen uit; ook haalde hy uit de Rievier van Salatti nog 43 Tsjampans, bragt die voor Assahoe-di, alwaar hy van zyn Vloot ook 10 Coracora's onder den Majoor *Verbeiden* liet.

Van daar vertrok hy met 27 Coracora's den 13 October na de Papoewafche Eilanden, gierende eerst na de kant van Hatoewe, om alle krekten te doorloopen, of 'er zomtyds Papoewa's mogten roefen, stak toen over na 't Eiland Gebe, en verder na de kust van Weda, daar hy het dorp Soema afliep, verbrandde, en van daar te land na Patani trok, om 't zelve, aan de Noord-zyde gelegen, mede in te nemen; dog zy wierden daar door een vesting op een steilte gestut, en alzoo zy geen last hadden, om den vyand in zyn voordeel aan te tasten, trokken zy weer af met verlies van 3 dooden (waar onder de Lieutenant *Gooschbalk*) en 5 gequetsten. Zy liepen alleenlyk het beneden-dorp af, toogen toen den Wedafchen hoek weder om, en van daar na 't Eiland, om 'er drinkwater te halen.

Zy deden ook de Eilanden Ombay, Waygeoe, en Salawat aan; dog bequamen 'er geen gevangenen, of vaartuigen, zynde alle van daar gevlugt, zoo ras zy van de komst dezer Vloot bericht gekregen hadden.

Zy meenden in 't wederkeeren 't Eiland Messowal ook aan te doen, dog raakten in 't oversteeken in de Eilanden de Vos verdwaald, alwaar zy veel zieken in de Vloot kregen, behalven dat zy op dien ganschen togt ook juist die 2 Coracora's gemist hadden, die den voorraad voerden. Dierhalven lieten zy Mes-

sowal 7 of 8 mylen van zich in 't Westen, staken na Ceram over, en quamen den 26 November weer aan 't Kasteel; hebbende onderweg die van Kesting en Ceram-Laot, over 't niet nakomen der contracten, bestraft, alzoo zy weer vreemdelingen aangchaald, en zich na de West met hunne vaart begeben hadden.

Met de 10 Coracora's, die de Majoor *Verbeiden* had by zig gehouden, was hy na Manipa vertrokken, en had, volgens bevel van den Heer *de Vlaming*, bewesten Tomilchoe, de houte vesting Wantrouw opgeworpen, en met noodige bezetting, en 4 yzere stukken, voorzien.

Ook deed hy verscheide invallen op 't Eiland Kelang, van waar zommige Mani-peesen, en OrangKaja's, vrywillig tot hem over quamen, alle welke hy by de vesting plaatste.

Op den zelve tyd, als onze Vloot in de Papoewafche Eilanden omzwoef, waren de Papoewa's ook met 15 vaartuigen onder den Koning van Salawat, volgens last des Konings van Tidore, na de landen van Amboina uit rooven gegaan, en hebben de kust van Hitoe, en de nabyliggeene plaatsen, in de maand November zeer onveilig gemaakt.

Den 14 dier maand had de Heer Landvoogd *Verbeek* den Roodenberg van zyne rugte doen zuiveren, en op den zelve vesting Voorbaar gelegd, en van vier stukken, en noodige bezetting voorzien.

De Majoor *Verbeiden* vond ook goed, de bezetting voor Assahoedi op te breken, om zig tegen de komst der Macassarische Vloot, op de kust van Hitoe, en elders, daar mede te versterken.

Den 6 December verschenen de OrangKaja's van Hatoewè, en Ptoemata aan 't Kasteel, om, alzoo zy de zyde van *Madjira* verlaten wilden, vergiffenis te verzoeken. Zy wierden in genade aangenomen, deden den eed van getrouwheid, en maakten dit navolgende contract:

Artikelen, ende voorwaarden op de welke de E. Heer, *Willem van der Beek*, Raad Extraordinaris van India, Gouverneur ende Directeur over de Provincie van Amboina; met de landen, en volkeren, daar onder forterende, wegens, ende in den name van den Nederlandſchen Staat voor de generaale Orientaalfche Compagnie verdragen ende overeen gekomen is met de OrangKajen, *Coliba*, *Otik*, *Sewas*, *Motir*, *Samma Topi*, ende *Killoewe*, Hoofden van de Negeryen *Laulata*, *Papoeti*, *Hatilen*, *Toeleſſey*, *Noeroebſſi*, *Noeroelatoe* en *Saleman*, anders *Hatoewè*, en *Ptoematta* genaamd, als der zelve expreſſe en ſpeciale gemagtigden daar toe zynde.

1.

Eerſtelyk verklaaren wy gemagtigden zedert den ſchelmzen afval van den verraaſer, *Madjira*, met de zynen des zelfs zyde, als niet beter konnende, gehouden te hebben, maar nu, by verſchyninge van eenige der Nederlandſche magt ontrent haare negoryen, verkoren te zyn, om ons neffens andere onderdaanen van haar Ed. Ed. Staat, volkomen met bede van vergiffeniſſe, onder den zelve te onderwerpen.

2.

Vervolgens dan beloven wy, dat met alle de geenen, waar mede de Compagnie vrede heeft, met de zelve ook zullen vrundſchap houden, en in der minne ommeaan, handelen, ende wandelen, zoo dat tuffchen geconfedereerden, ende bondgenooten betaamd.

3.

Gelyk wy dan daar en tegen ook weder verklaren onze vyanden te wezen alle de geene, wie met de Compagnie in onminne zyn levende, ende dat wy daar onder ſpecialyk beloven als onze vyanden te vervolgen ende beledigen, waar datze enigzins komen, die van des verraders *Madjira's* aanhang, als zyne *Macaffaren*, *Tidoreeſen*, ende hare onderborende, daar onder de roofzugtige *Papocwa's* niet uitgeſloten zyn, ende voort alle andere, als voorſz.; die het met de E. Compagnie niet zyn houdende.

4.

Dat wy geene vreemdelingen, van wat natien, qualiteiten, ofte conditien die zyn, aan onze ſtranden, ofte hovens, handelen zullen verleenen, als de welke met een vrygelyde van den Nederlandſchen Staat zyn ge-provideerd, ende wie daar af niet verzien zyn, dat wy die alle, als vyanden zullen aantafſten, ende met den eerſten aan den Heere Gouverneur komen overleveren.

5.

Dat wy na geenige plaatzen, beweeſten, ofte beoofſten dit Kasteel gelegen, als einde-lyk dienende tot onze reizen, herwaards zullen varen, ofte zullen daar toe alvorens ſpeciale licentie ende ſchriftelyk beſcheid, van den Heere Gouverneur komen overleveren.

6.

Dat wy ten minſten alle jaaren eens gemmitteerden aan den Heere Gouverneur naar het Kasteel zullen zenden; om aan zyn Ed. hommagie te doen, mits zoo wy daar af in gebreke blyven, dat wy daar voren telkens zullen verbeuren een boete van 200 Ryxdaalders van agten.

7.

Dat wy t'allen tyden, als door den Heere Gouverneur ontboden werden, t' zy om zyn Ed. met de *Hongi* te volgen, ofte om eenige hoſdiensigheden te plegen, zonder vertoeven naar t' Kasteel zullen opkomen.

8.

Dat wy alle de ſlaven, die van elders uit t' gebied van de Compagnie, ofte van den Ternataanſche Konink, t' zy uit *Banda*, of *Amboina*, &c. tot ons vluchten, ende overkomen, ſtraf naar haar overkomſte, zonder eenige redenen van haar tot excuſe aan te nemen; zullen aantafſten, ende met de eerſte gelegenheid tot den Heere Gouverneur aan t' Kasteel brengen, mits voor ider, als tot bergloon, genietend een zomme van vyftien courante Ryxdaalders van agten.

9.

Dat wy geen van allen oit in onze religie zullen werden geturbeerd; maar daar by ongemoleſteerd, zoo als wy die regtevoord belyden, verblyven mogen.

10.

Alle welke bovenſtaande artikelen en voorwaarden hebben wy by dezen in onze voorſz. qualiteit op de *Moshhâf*, naar onze Moorſche wyze, zynde onze hoogſte eed, bekrachtigd.

Aldus gedaan, verdragen, overeen gekomen, bezwooren, ende met ſignature bekrachtigd. Onderſtond *Amboina* in t' Kasteel *Victoria* dezen 6. December 1653. Was getekend *Willem Verbeek*; t' merk geſteld by *Sewas*, t' merk geſteld by *Coliba*, t' merk geſteld by *Otik*, t' merk geſteld by *Cewas*, t' merk geſteld by *Topie*, t' merk geſteld by *Motir*, t' merk geſteld by *Sommia*, t' merk van *Topie*. Ter zyde ſtond ons present. Was getekend *Simon Cos*, *François Combebere*, *Cornelis Hauw* t' merk geſteld bij *X den Radja Soya*, t' merk geſteld *X* bij *Louis Gomes*, *Gnatohoedi*, t' merk geſteld by *Jan Cambefſſi*, ter zyde Compagnies zegel gedrukt in rooden lack. Lager ſtond, t' oirkonde, was getekend, *Jacobus Mantau*, Secretaris.

In

1653.

In deze maand wierden ook twee nieuwe Reduiten op Noeflatelo en Negri Lima gelegd, hoewel dit werk, op 't gerugt van 't naderen der Macaffarische Vloot, voor een tyd gestaakt wierd: want men had van een overlooper verstaan, dat zy uit 65 jonken bestond, en eerstdaags hier verschynen zoude, voornemens zynde de kust van Hitoc, of Lochoe eerst aan te doen, weshalven men die dorpen maar met pallissaden, zoo veel de tyd toe liet, versterkte.

De Heer
Vlaming
komt
weer her-
waards.

Ondertusschen was de Heer de *Vlaming* den 8 November weer van Batavia, met alle die zelve weerdigheden van SuperIntendent, Veldheer, en Zeevoogd, die hy bevorens bekleed had, voor de derde maal na Amboina vertrokken.

Het ontzet, dat hy mede nam bestond in 6 schepen, een galjoot, een chaloep, en 3 tinggangs, waar op 500 mannen, of 10 Compagnien soldaaten, waren; hebbende de beloften van in 't kort nog 300 man te zullen krygen.

Op Samarang had hem een Maleyer bericht, dat hy drie weken te voren, komende van Macassar, de Vloot van dien Koning van daar na Amboina had zien afsteken, gissende, dat die uit 100 jonken, waar op 5000 mannen waren, bestond. Ook voegde hy daar by, dat zy last had op Boeton eerst aan te loopen, om dien Koning en zyne landen te veroveren, en aan de Macaffarische kroon te hegten.

Dit zyn Ed: wat ontzettende, zond hy den 21 dito van Japara vier ligte jagen voor uit, het eene met den Koopman *Evert Buis*, om den Koning van Macassar noch eens te ondertaften, en de 3 anderen om Boeton aan te doen.

Die van Macassar wilden nergens na luisteren; dog ontrent Tanakeke komende, verstond de Heer de *Vlaming*, dat die van Boeton van de Macaffarische

magt niet aangedaan, maar met 90 jonken al voor 3 weken, van daar na Saleyver overgesteken waren, om zich nog meer te versterken; doch alzooy hoorde men, dat 'er al 700 man van hunne makkers door ongemak en gebrek omgekomen waren; zoo hadden zich veelen van die Vloot stil op de vlucht begeven.

Den 15 December verstroide onze Vloot zeer schielyk van een door een storm, die hen voor de straat van Boeton beliep; zoo dat de Heer de *Vlaming* met veel moeite in een chaloep op Boeton, zonder dat hy de Vloot zedert weer byeen brengen kon, ten anker quam. Hy handelde ondertusschen met dien Koning, die met de zynen nog al overhoop lag. En liet 'er 11 soldaaten tot des zelis lyfwacht, met belofte van hem naderhand meer hulp by te zetten.

Hy verstond, dat 40 Macaffarische vaartuigen de Straat van Pangesane doorgelopen waren, weshalven hy eenige schepen 'er op afzond, om ze te betrappen; gaande zelf met 't jagt Amsterdam bezuiden Boeton om, van waar hy, geene van zyne schepen vernemende, na Amboina voortliep, daar hy den 29 December aanlandde, vindende alles beter, als hy gedagt had.

Ondertusschen hadden de schepen Leeuwaarden, en ter Veer, aan 't Oost-einde van Boeton 19 jonken van den vyand ontdekt, van welke zy 'er 10, met ryft geladen, veroverden; doch daags 'er aan den 29 December wat onvoorzigtig op de andre vaartuigen aanvallende, verloren zy een Tinggang van 32 koppen, waar in de vyand alles, op 5 Hollanders na, doodfloeg, voerende die gevangen na Macassar, van waar zy naderhand, by 't maken der vrede, weer vry geraakt zyn.

VIERDE BOEK

EERSTE HOOFDSTUK.

De Heer Maatzuiker twaalfde Opperlandvoogd A. 1654. Róos na de Xoela's. De Macaffaarfe na-vloot, niet wel waargenomen. Gyzelaars gegeven. De Macaffaaren in de moordenaars-rievier geloopen. Madjira, en Hafi's toeleg. Loehoc door de Macaffaaren verbrand. De Heer Verbeek vertrekt na Batavia. Vrede met Tidore gezocht. Roos weer na Xoela gezonden. 't Kasteel vergroot. Schaydi, &c. weer op Assahocdi gekomen. Vrede met Tidore gesloten. Assahocdi door de onzen aangetast; en verlaten. Mandarsjah hier verscheenen. Laala door de onzen belegerd, en veroverd. De Heer Vlaming, en de Koning na Bocton. De Heer Cos als gezaghebber hier gelaten. Eisch aan den Koning van Bocton gedaan. Nieuwe Koning op Macassar. Vlaming's komst op Batavia. 't Kasteel Victoria vernieuwd. De Heer de Vlaming keerd herwaards. Koning Aali afgezet. En vermoord. Tiboro door ons A. 1655 veroverd. De Vlaming, in Ambon gekomen, seld op verscheide zaaken ordre. Mandarsjah, in gevaar van vermoord te werden, vlucht na 't Kasteel. Den oorlog om Mandarsjah hervat. Nuniali veroverd, en Nahocbefi opgebangen. De Heer Vlaming tast de vyand voor Assahocdi aan, en gaat met den Koning na Ternate. Mandarsjah in zyn ryk herfeld. De Veldbeer voor Assahocdi weer gekomen, veroverd 't zelve. Schaydi, nevens andre gevangen. Zyn zoon na Batavia, en zyn vrouw na Bocton gezonden. De Macaffaaren by Hatoepetola meest dood geslagen. Vlaming, na Bocton vertrokken. Bepst Macaffars Koning. Slegten handel van Roos voor Bocton. Verheiden doodgeslagen. De verstroide Vloot van de Heer Vlaming komt ten deele weer by een. Buitendyks dappere dedd. Vlaming zend Keller na Xoela. Calamatta's wederwaren. Vlaming's komst op Xoela, Boro, en Ambon. Verscheide bevelen barer Edelheden. De Heer de Vlaming A. 1655 aan 't Kasteel. Jonge nagelboomen hier geplant. Slegte vrede met Macassar. Madjira verbergd zich. De Heer de Vlaming door de Heer Huftaart verwangen; seld een nieuwe Hitocéfe Landraad in. Verdeeld de begenadigde rebellen. Belast Radja Gilolo in zee te dooden. Ontvoikt Hoe's wamohel. Plaatzende de Hoofden aan de Roodenberg. Calamatta gaat na Macassar. Vlaming verdeeld de verdre volkeren. De Heer Cos na Ternate, en de Heer Huftaart als zestiende Landvoogd hier woogfeld. De Heer Vlaming vertrekt.

DEn 3 Januari 1645 wierd hier de 12 Opperlandvoogd, de Heer *Johan Maatzuiker* (die in May A. 1653 verkoren was) in plaats van den overleden Heer *Carel Reinterszoon*, voorgesfelt.

Men zag nu ook van tyd tot tyd de Macaffaarfe Vloot by stukkenenbroken opdagen. Onze jagten hadden twee jonken van de zelve bezuiden Boero ontmoet, en een daar van veroverd, op 't welke zy 37 gévangenen bequámen, die de Licutenant *Keller* na 't Kasteel bragt, daar zy in de keten geklonken wierden. De andre 18 jaagden zy in de Rivier van Roemah ite, daar de onzen hen bezet hielden. De Zeevoogd van deze en de verdre jonken, te zamen 40 sterck, was *Crain Boetatoeba*, die nog by 't leven van den ouden Koning herwaards verzonden, en al in October van Macassar vertrokken was.

Ook zond de Heer de *Vlaming* den Commandeur, *Gerard Roos*, na de Xoolase Eilanden, om de Macaffaaren, die

door de Straat Pangesane over Bangay daar na toe geloopen waren; voór hunne komst in Amboina daar te onderscheppen.

Men brak nu ook de Reduit *Hardenberg* op Cambello af, alzoó hier geen ingezetenen meer waren, en men deze bezetting elders beter gebruiken kon.

In dezen tusschen-tyd verscheen het tweede deel van de Macaffaarfe Vloot, zynde met 2 *Coracora's* van Bangay, van Xoela *Taljabo*, en 6 van Xoela *Mangoli* (die 't dorp *Mangoli* af liepen, en den *Sengadji* verjaagden) versterkt, en geleld tot Boero, van waar zy weer thuis keerden, latende de Macaffaaren verder na Ambon stevenen.

De onzen hadden, in de Xoela's op Focköeve 17 Macaffaarfe vaartuigen, die zy ontmoetten, bezet; doch niet als 't behoorde, gelyk zy ontrent die 18 op Roemah ite mede wat slof geweest waren, waar door de Macaffaaren den 4 Februari getragt hadden heen te breken, alzoó 'er maar 1 chaloepp op de brandwagt lag, maar zy wierden gesluit;

B b

docht

De Macaffaarfe na-Vloot, niet wel waargenomen.

1652. doch wy kregen hier door 4 dooden, en 8 gequetsten.

Gyzelaars De Heer *de Vlaming* had ondertuffchen getragt de Hitoeëfen tot 't omvellen van hunne boomen, op de fteile gebergten fttaande, te bewegen, dog vermits dit niet gelukken wilde, deed hy hen beloven, gelyk ook de Manipeëfen, dat zy hunne zoonen tot gyzelaars aan hem geven zouden; ook boden zy aan, hare vrouwen en kinderen in onze vefting te laten blyven.

Ider OrangKaja van Manipa had een van zyn zoonen op 't fchip Leeuwaarden gegeven, en *Sengadji Cowafa* woonde met zyn huisgezin in de vefting Wantrouw aldaar.

De Maca- Men verftond, dat de Macaflaaren in caflaaren 't geheel 38 vaartuigen fterk in verſchei- in de de Rievieren van 't Eiland Boero inge- Moord- naars-rie- vloep- loopen waren, alle welke wy onmogelyk met onze weinige vaartuigen bezetten konden, waar door den 25 Februari eerft die van Roemah Ite's Rievier doorgebroken, en met die van Cajeli vereenigd zyn. Ook zag men den 3 Maart 17 ftuks der zelve op Toniwara, die by E-rang in de Moordenaars Rievier liepen, om dat onze vaartuigen hen beletteden 't Naflauë gar door na Affahoedi te loopen.

Na dat de Heer Zeevoogd hen eenige maalen met weinig voordeel aangetaft had, zocht hy dezen nieuwen Macaflaaren Zeevoogd, *Crain Boeta Toeba*, die 't gezag boven *Dayn Bolecan* had, tot vertrek onder redelyke voorwaarden te bewegen; dog kreeg van hem een antwoord, dat geenzins op zyn voorftel floeg.

Madjira, den vyand op Affahoedi fterk toe, dat onder de zelve een ſcheiding begon te maken, de Kimelaha's *Madjira* en *Hafi*, hadden voorgenomen na Manipa en Loehoe te vertrekken, om zich voor eerft daar neder te flaan; dog op Loehoe was voor hen niet te doen, alzo de Zagoeboomen door de Loehoeneëfen zelf omgeveld, en hunne kinderen onze gyzelaars reeds geworden waren; doch *Hafi* liep met 5 Coracora's van Affahoedi na Kelang.

De Heer *de Vlaming* liet de Macaflaaren in de Moordenaars-Rievier ook de pols taften op den 16 Maart, om te zien, of hyze op een gemakkelyke wyze zou konnen loozen; doch daar quam al mede niets af.

Dierhalven liet hy geftradig de Noordkant van Hoewamohel door onze troepen doorkruiffen, om de verdre nagelboomen daar om te vellen.

De Capitein *Radja* van Loehoe, *Tahalile*, deed ons hier godden dienft; dog,

OrangKaja *Cramer*, en zyn broeder, gelyk ook *Bagadet*, ftonden zeer verdagt, dat zy hem en ons, met 't volk van ons afkeerig te maken, grooten ondieft gedaan hadden, weshalven de Heer *Vlaming* voornam die gaffen van Loehoe te lichten. Egter had *Tahalile* nog eenige nagelboomen ontrent de Moordenaars-Rivier, zoo als zy die wilden gaan plukken, bedorven, dat de vyanden dermaten ſpeet, dat zy daar over op den 27 Maart wraak namen, in 't dorp Loehoe een inval deden, het zelve verbrandden, veel lieden dood floegen, en op de vefting met zulken woede, 1000 man fterk zynde, aanvielen, dat het ſcheen als of zy 'er geen een man dagten in te vinden. Dog zy wierden, toen zy onder de muur van 't buitenwerk quamen, zoo gegroot door ons gefehut, dat zy het daar niet lang konden houden, hoewel zy nog 2 dagen agter een pagar, buiten de Reduit tot verdediging der Inlanders gemaakt, bleven leggen, na welken tyd *Madjira* met dit volk ſtil wegtrok.

De Zeevoogd *de Vlaming*, dit gehoord hebbende, deed de verdere Loehoeneëfen na Mamalo by de grootte Rievier verplaatzen, om zulke overvallen niet meer onderhevig te zyn; doch die van Caybobo belafte hy zich op Haroeko neder te flaan, daar zy wel 22 jaaren gewoond hebben.

De Heer *Willem Verbeek*, zyne 3 jaaren uitgediend hebbende, was, wegens gedurig voorvallende onluften, niet genegen hier langer te blyven, en gaf dierhalven zyne Landvoogdy aan den Heer *de Vlaming* weder over. Dierhalven moeten wy den zelve Heer *de Vlaming* hier nu als vyftienden Ambonſchen Landvoogd aanmerken, die ook (zoo de oude *Nicolaas Macquelyn*, een man van grote ervarenheid in de Ambonſche zaaken, my gezegt heeft zelf gezien te hebben) twee byzondere wapens, onder die der Landvoogden, die in de Hollandſche kerk hangen, plagt te hebben; van welke 'er een door de volgende Landvoogden, of uit onkunde, of uit eenige andre oorzaak, weg, en uit de rang, die op den Heer *Verbeek* volgde, genomen is.

De Heer *Verbeek* vertrok den 4 May van hier met 't jacht *Schiedam* na Batavia, daar hy naderhand Majoor, of Hoofd van alle de troepen der E. Maatſchappy, geweest is. Met hem vertrok ook de Boetonſe Capitein, *Boengaboera*, die met zyne bygevoegde Boetonders zich hier zeer wel gequeten had, als ook de Temataanſe *Sjabbandaar*, *Jani Sopi*, om den Koning van goeden raad te dienen, en die van Boeton tot alle ſtandvaftigheid aan te maanen, ter tyd toe, dat de Heer *Vlaming* zelf waer by hem quam,

om 't welk te eer te bewerken, was 'er een fraai gefchenk van zyn Edelheid, en van de Heer *de Vlaming* aan dien Vorft bygevoegd; welke laafte Heer ook na Ternate gefchreven had, dat men op goede voorwaarden vrede met den Tidorees zou zien te maken, te meer, alzo die van Solor ook onze hulp tegen de Portugeezen zeer van nooden hadden.

De Commandeur *Roos*, buiten laif van *Fockvœve* opgebroken, en den 10 May opgekomen, wierd 'er dryvend weer na toe gezonden met eenige jachten, en chaloepen, om die 17 Macaffarfe vaartuigen nog wat bezet te houden, en voor al, om onze vrienden op Mangoli te dekken.

De Macaffaaren, zedert den laafsten inval op Loehoe, Hoewamohel hebben de leeren kennen, hadden zich in April op Laala neer geflagen, en daareen groote dubbele vafthigheid opgeworpen, om daar van hun brood-kamer, alzo hier veel Zagoe-boomen waren, te maken. Ook wierpen zy een vafthigheid by de groote Rievier van Kahoela op; doch, om dit verder te fluiten, liet de Heer *de Vlaming* hier 18 vafthigheden op de pas van Tanoeno in May leggen, die door neerftigheid van den Inlander in 2 weken voltoid waren.

In dezen tyd wierd ook een nieuwe vefling op Oma, by Way Lapia, en op Poorto, op 't Eiland Honimoo, een op 't ftrand van Ihamahoe tot Hatoeana, en een op Noeffa-Laet, Beverwyk genaamd, gelegd, buiten 't welke op Honimoo nog een fteene muur van woonpakhuizen, en noch een klein puntje aan 't klein Reduitje gevoegd zou werden.

Aan alle deze Reduiten was dit een algemeene misflag, dat ze de muuren van brakke zee-fteen opgemetzeld, en de kalk meeft met brak zee-water opgemaakt hadden, waar door alle de fchoone yzer-houte balken, daar in gebruikt, in korte jaaren verrot waren.

De Heer *de Vlaming* liet ook in Juni het Kafteel aan de zee-zyde vergrooten, waar ontrent hy geheel Leytimor, de Chincefen, en de borgers, ider hun deel gaf, dat niet zonder morren toe ging.

Op den 26 Juni quam de Capitein *Laet Sebaidi*, en de *Hboekom Tomagola*, uit Ternate over *Xoela Befe*, en *Boero*, weer op Affahodi met 21 nieuwe Coracora's, en 5 jonken, zoo van de Macaffaaren, en Ternataanen, als van de Boeronefen; doch alzo zy weinig levens-middelen mede bragten, konden zy 't niet lang byeen houden.

In Juni floegen die van Tanoeno, door *Tamalaëla Befe*, Hoofd van Wayfamoc, opghitft, 19 lieden van Oma op Hati-

foa dood, en bragten derzelver Hoofden by *Madjira*.

Den 13 Juni quam de Heer *Cos* met al 't krygs-volk, dat hy had konnen krygen, weer hier uit Ternate, alzo de vrede tuffchen ons, en den Koning van Tidore, getroffen was. Met dit ontzet tafte de Major *Verbeiden* den 29 Juli 's vyands vafthigheden by Kahoela aan, en nam die stormenderhand in. Hy liet 'er 14 man voor zitten, behalven dat hy 60 gequctften, meeft bevelhebbers, bequam, gelyk hy ook zelf door de linkerfchouder gefchoten was. Wy verloren 'er ook den Lieutenant *Paul Martyn Flesing*, *Jacob Memon*, en de vaandrigs, *Jan van Doesburg*, (die op Hila ftierf) *Marten Weber*, en *Joannes Westboven*.

De vyanden hadden hier 130 dooden; doch anders was 'er niet veel aan veroverd, gelyk de onzen, na dat de Capitein Lieutenant, *Herman van Outhoorn*, 'er een korten tyd met eenige bezetting in gelegen hadde, de zelve verlaten, en verbrand hebben.

De Heer *de Vlaming* had ook den Koning van Ternate herwaards ontboden, om zyn eigen wederspanningen te helpen dempen, die derhalven met een aanzienelyke magt hier gewagt wierd. Men was in gefchil, wat men by de komft van dit ontzet eerst aantafte, en of men liever op Salatti, en Laala, 's vyands brood-kamers (dat *Verbeidens* gevoelen was) aanvallen zoude; doch het eerste ging by de meefte, en eindelyk ook by den Major *Verbeiden* door.

Daar op heeft men den laafsten Augusti 1654 alle de Coracora's, 45 in getal op Tomoewara verzameld, en onze verdere magt van 8 fchepen, benevens 10 chaloepen, en Tinggangs, byeen gevoegd hebbende, den 6 September onder 't geluid van trommels en trompetten Affahodi aangetaft.

Zy zagen de onzen met een groote onverzagttheid, terwyl 't fchip Banda vlak voor het dorp lag, aankomen, zonder eenen fchoot op hen te doen, alzo zy zeer trots op hunne zeven fterke veftingen boven malkanderen waren, behalven dat 'er nog twee op den berg lagen. En dat niet zonder reden, alzo de Heer *de Vlaming*, na die werken van zeker heurveltje op Noeffa-Nitoe met eenige officieren wel befchouwd te hebben, de zelve voor dien tyd onwinbaar hield, weshalven men, om geen volk te vergeefs te fpillen, goed vond van daar na Laala te trekken, dat zoo ftill en bedekt, als 't mogelyk was, gefchiede.

Eer dit egter voortging, quam Koning *Mandarsjah* met een jacht uit Ternate, met bericht, dat 'er nog een Fluit met 4 Coracora's, en 800 Ternataanen

Vrede met Tidore gefloten.

Affahodi door de onze aangetaft, en verlaten.

Mandarsjah hier.

1654. taanen volgde. De Heer *de Vlaming* raadde dien Vorst tot de komst van de verdre magt by den Heer *Cos* voor Afla-hoedi te blyven, terwyl hy met zynen aanflag op Laala zou voortgaan, alzoo die geen verder uitstel lyden kon.

Laala door de onze belegerd. Den 16 September quam hy voor Laala, liet de 2 schepen vlak voor 's vyands vesting, en de Coracora's ter zyden de zelve ten anker komen.

Men vond goed den vyand, die voor gaf na geen verdrag te zullen luisteren, en zich liever dood te willen vegten, eerst door een beleg wat gedwee te maken. Men omcingelde dan 't zelve in een korten tyd, waar op zy eenige uitvallen van binnen deden; ook quam 'er eenig volk tot ontzet, van Afla-hoedi, dat al vry stout op onze werken aanviel, dog 't wierd van de onze zoo deftig begroet, dat de lust verging om weer te komen.

Na een beleg van vyf dagen, heeft men het bestormd op den 20 September met drie Compagnien van 150 man; maar zy vonden 'er ook wakker tegenstand, vooral van de Macassaaren. *Crayn Boeta Toerwa*, met de zynen zeer verwoed vegtende, riep de onzen toe, dat zy geen genade begeerden; en geen wonder, alzoo zy gezien hadden, dat zekere troep Amboineesen, met een wit vaandel by den Lieutenant *Keller* gekomen, en voor eerst aangenomen, door last van den Veldheer dood geslagen was, en dat, om hen te leeren, dat men met de zoo dikwils te vergeefs van ons aangeboden genade niet spotten, nog zich inbeelden moest, dat wy altyd, als 't hen in 't hoofd schoot, die te verzoeken, klaar moesten staan om die te geven.

Zy liepen tot over de middelen toe in zee, tusschen en tegen de trompen van onze musquetten en tusschen onze chaloepen zeer verwoed in, even als imand, die door de spitsroeden loopt, doch het was hier om het leven te doen, gelyk 'er ook maar 60 dien dans ontsprongen, om hunne makkers tyding te brengen, dat Laala tusschen 9 en 11 uren sel bestormd, dog eindelyk met groot verlies van hen door de onzen veroverd was. Men vond 'er 3 yzere stukken, 4 metalen bassen, 20 musquetten, en zeer weinig kogels en kruut.

De vyand had 700 dooden bekomen, onder welke de vuile *Simatau*, Orang-Kaja van Anin, nevens andre Hoofden, was. Ook wierden 'er wel 400 door de onze gevangen, alle welke de Heer *de Vlaming* aan de genen, die ze genomen hadden, schonk, dat ons volk grooten moed gaf; behalven dat 'er de Amboineesen nog veele, buiten ons weten, op de Coracora's geborgen hadden.

1654. Dit was een heerlyke overwinning, alzoo wy hier weinig volk verloren, en in geen voorval zoo veel vyanden ver-slagen, of zoo veel gevangenen bekomen hebben.

Na deze verovering quam Koning *Mandarsjab*, nevens den Koning van Gilolo, en Prins *Calamatta* binnen Laala, en zagen met verwondering, hoe gelukkig en dapper die plaats door onzen Veldheer veroverd was, en wat moete hy, met zyne muiters te dempen, hier had, daar hy zoo weinig hulp aan toebragt, slytende zynen tyd met zammelen, alzoo zyn meeste volk nog agter, en in de Xoela's was. Na dat de Heer *de Vlaming* nu de pas van Tanoeno wel had doen sluiten, en bezetten, vertrok hy den 24 September na 't Kasteel, latende het leger onder den President *Cos*, met last, om van daar met het leger niet te scheiden, voor dat alle de Zagoe-boomen (dat wel een maand tyd vereischte) zouden verdroven zyn.

De Koning van Gilolo, Prins *Calamatta*, en de Capitein *Radja Tabalile*, met zyn Compagnie van 60 uitgezogte lieden van Bonoa, Loehoe, en Manipa, zouden van hier met een fluit na Boeton vertrekken, gelyk Koning *Mandarsjab* zich met het jaecht Arneuiden ook daar heen begaf, wien de Leevoogd *de Vlaming* met 't schip het *Zas van Gent*, en andre vaartuigen, den 29 September gevolgt is.

Hy liet het gezag hier aan den Heer *Cos*, gevende hem den titel van President, en quam den 8 October op Boeton, alwaar ook eenige dagen daar aan de Molukse Koningen met hunne schepen ver-fchenen.

Men eischte van den Koning van Boeton vooraf allen, die aan het vergieten van 't Nederlandsch bloed schuldig waren, niet tegenstaande hy met een dogter van een der genen, die 'er mede deel aan had, getrouwd was. Ook dreigde hem Koning *Mandarsjab*, ingevalle hy zulx niet aanstonds deed, dat hy hem van de kroon berooven, en die aan een ander geven zou.

Dit was geen kleene klem op zynen staart; maar hier viel niet te dralen, derhalven zoo beloofde hy daar toe zyn uiterste best te zullen doen, aangezien zy hier en daar verstroid, en nu nog buiten zyn magt waren.

Tien Boggise jonken, in de Rievier van Boeton door de onzen gevonden, zeiden van hare overheden gezonden te zyn, om te zien, of de Koning van Boeton met ons en met de Molukse Koningen in verbintenis was, met voornemen, om zich mede onder ons te begeven, alzoo zy 't trots en gewelddadig rege-

1654. regeeren van den Koning van Macassar al lang moede waren. Niet tegenstaande dit gezantschap den Heer *de Vlaming* zeer verdagt voor quam, vond hy egter goed hen vry geleide te geven, om te zien, wat daar verder af komen mogt; daar by voegende, dat, zoo zy dit opregt meinden, zy aan ons, en aan den Koning van Ternate, opregte vrienden vinden zouden, dog dat dit binnen twee maanden geschieden moest.

Hy liet de Molukke Koningen op Boeton, om dat land verder in rust te brengen, en vertrok daar op na Macassar, om te vernemen, of daar een nieuwe Vloot aangelegd wierd; dog kon daar van geen regt beseheid krygen, om dat men na de dood van *Crayn Patingalooan* bezig was een nieuwen Koning te maken.

Hy vertrok dan van daar na Batavia, daar hy den 6 November A. 1654 aankam; met hope van daar eenig ontzet van volk te zullen bekomen.

In die tusschen-tyd had de Commandeur *Roos* de Reede van Macassar bezet gehouden; doch alzoo men daar na hoorde, dat diè Vloot op Bima verveerdigd wierd, vertrok hy ten eersten derwaards, om te beletten, dat zy van daar na Ambon, of Banda uitloopen mogt.

Na de Heer *Vlamings* vertrek uit Amboina was het een van de voornaamste werken, dat het Kasteel *Victoria*, volgens voorgaande besluit, en na dat men alle de bouw-stoffen daar toe eerst bereid had, ten deelen afgebroken, en vernieuwd wierd. Men begon met eengansche rye wooningen langs de Zuid-wester guardyn, die alle oogenblik dreigde in te storten.

Men wierp die dan eerst onder de voet, holde de zeepunt uit, om in de zelve een nieuwe kruut-kelder te maken, en van daar een hegte muur langs de voornoemde guardyn te trekken, en tusschen beiden deze muuren met aarde op te vullen, daar van een wal, 20 voeten dik, te maken, en elders nog zoo wyd in 't plein uit te springen, dat men daar een andre muur van gebakken steen kon ophalen, waar op men een nieuwe rye wooningen van twee verdiepingen bouwen zou, 't geen zoo aan alle drie de zyden omloopen, en dan 't nieuw huis van den Heer Landvoogd aan de zee- of Noord-westzyde staan zou.

De beide zeepunten zouden ook merkelyk uitgezet, en aan de zee-kant een hegte breede barm gemaakt, en volgens zekere kaart, of bestek, alles voltooid werden, hoewel 'er naderhand nog eenige verandering, ten deele op beter bekome ne begrippen van 't werk, ten deele ook door verwisseling van regeer-

ring, op gevallen is.

De *Alioerecen* van Tanoeno hadden de zyde van *Madjira* gekozen, deze ziede, dat het sluiten van de pas van Tanoeno, en 't bezetten van de Rivier van Cawa, hen belette den zelve, of de Macassaren, te kommen helpen, quamen van zelfs tot ons over, waar door ons leger aldaar by die pas groote toevoer van levensmiddelen kreeg.

De Heer *de Vlaming* hield zich op Batavia niet lang op. Hy bleef 'er pas 15 dagen, en vertrok den 21 November 1654 met 4 schepen, 1 galjoet, 4 charloepen en *Tinggangs*, dog met weinig soldaaten, weer van Batavia, bekleedende de vorige weerdigheden, waar mede hy nogmaals van haar Edelheden vereerd was.

Hy zond van Japara een jacht voor uit na Macassar, om te verneinen, hoe de zaaken daar stonden. Van daar vertrok hy met de Vloot na Bima, daar hy geen schepen nog Vloot, en ook de *Bimaneezen* ongenegen vond, om tegen ons te oorlogen, hoewel zy egter met den Koning van Macassar in verbond wilden blyven.

Hier van daan verzeilende, quam hy den 17 December op Boeton, by den Commandeur *Roos*.

Men had, volgens ordre, twee vestingen aan de mond van de Rivier van Boeton gelegd, en de eene *Toetop Moeloet*, dat is, houd den bek, en de andre *Djangan Kata*, dat is, kikt niet, genaamd.

Hy bevond daar, dat Koning *Mandarsjab*, op 't verzoek der Boetonders, Koning *Aali* afgezet, den *Hboekom* in zyn plaats als Koning hadden aangesteld, en onzen vriend *Lassinoeroe*, wel eer gezant van Koning *Aali* (dien de Boetonders daar na, na hem van alle zyne eeraaden beroofd te hebben, nog elendig kryften) op valsche berigten aan *Mandarsjab* gedaan, geworgd.

De Heer *de Vlaming* nam dit alles wel hoog op, en bleef daar over eenigen tyd zeer moejelyk op den Koning; dog dit had het al weg, en daar was geen verandering in te brengen, behalven dat ook de verbittering der Boetonder tegen Koning *Aali* zoo groot was, dat de Heer *de Vlaming* met al zyn gezag niet beletten kon, dat hy jammerlyk vermoord wierd.

Het eenige, dat hy doen kon, was, den Koning van Ternate zyne onvoorzigtigheid in dezen te toonen, hem voor het toekomstige beter lessen te geven, dit voor dezen tyd door de vingeren te zien, en den nieuwen Koning door een nieuwen eed, op zekere artikelen, aan Koning *Mandarsjab*, en de E. Maatschappy, te verbinden.

1655.

Men brak de eene vesting weer af, ley in de andre een vaandrig met 23 Nederlanders, en 12 Ternataanen, en men zond den Commandeur *Roos* met 6 schepen bezuiden Boeton, om 't dorp Sumbawa, daar de wederspanningen zich ophielden, en hunne vaartuigen hadden, met alles, dat zy daar vonden, te vernielen, gelyk hy daar ook alles in koolen gelegd heeft.

Daar na zeilde de Heer *de Vlaming* den 26 December van daar door de Noordzyde van de Straat, terwyl de Koningen der Moluceos door de Straat van Pangefane liepen, om de Macassaaren op te zoeken, alzoo men verftond, dat 29 vaartuigen met veel spatten, en padi, na Amboina vertrokken waren, om de zelve op Assihoedi te planten, waar uit het niet geleck, dat zy voor eerst nog dagten van daar te verhuizen.

Ontrent de Noordzyde der Straat kwam de Heer *de Vlaming*, en de bevelhebber *Roos*, weer by malkanderen, van waar hy *Roos* weer met 350 koppen, en 11 chaloepen, na de Straat van Pangefane zond, om de Macassaarische Vloot op te zoeken, en de zelve met hulp der Molukse Koningen, die hy daar vinden zou, te vernielen, of anders Tiboro aan te tasten.

Tiboro
door ons
veroverd
1655.

Hy veroverde dit dorp den 1 Januari 1655, en kreeg fraajen buit van slavinnen, te weten, van vrouwen en kinderen, die tot slaven verkogt wierden; dog kort daar aan, als de plaats door de onze verlaten was, quamen de Macassaaren met 40 vaartuigen, en namen in de Rivier een plaats in, die zy zoodanig versterkten, en vast maakten, dat de onze 'er niet aan rieken dorsten.

Dierhalven vertrok de Heer *de Vlaming* den 18 Juni met 11 schepen en Tinggangs, en met 8 Coracora's, waar op de Molukse Koningen waren, om Celébes aan de Oost-kant te bezien, en de Macassaaren, zoo zy uit Tiboro weer uit liepen, daar waar te nemen; belastende zyn Ed: den Commandeur *Roos*, om de Straat Boeton met 5 schepen en 2 chaloepen tot April bezet te houden.

De Heer *de Vlaming*, en Koning *Mandarsjab* liepen na Tamboeco, diens *Sengadji* toen door dien Vorst mede tot Koning verheven wierd.

Hy liet de Koningen daar, liep 16 mylen Noordelyker, en aldaar het dorp Patoewi af, alzoo dit de vergaderplaats der Macassaaren was.

By zyn komst op de Eilanden Gapi, en Bangay, bevond hy de inwoonders der zelve al mede goed Macassaarsch.

Hier verftroide de Vloot van een, zoo dat de Heer *de Vlaming* maar met een enkele chaloep op Mangoli geraakte,

alwaar hy hoorde, dat men in Ambon nog van geen nieuwe Macassaarische Vloot wift; maar dat de Macassaaren van Assihoedi 2 chaloepen van ons, door quade wagt, in December afgeloopen, en dus de zee weer vry gekregen hadden, zoo dat zy zedert niet alleen tot Manipatoc, maar zelf tot in het gat van Ambon, hadden durven kruiffen en rooven.

De Zeevoogd, dit hoorende, haafte zich, zoo veel hy kon, en quam den 22 Februari 1655 in Amboina. Het eerste, dat hy deed, was Assihoedi weer op nieuw te bezetten. Hy ley daar 't fchep Leeuwarden, dat zeer veel vaartuigen van den vyand in fharden fchoot. Ook zond hy den Heer *Cos* na Kelang, om daar een vesting te bouwen, alzoo men verftond, dat *Madjira* zig daar nedergezet had, om dat volk tegen ons op te hitzen.

Daar na befchouwde hy de pas van Tanoeno, vond daar de Koningen van Sahoelau, en Somiet, die hy om hunne goede dienften begiftigde.

Ontrent dezen tyd hadden die van Kellemocri, Kelibon, Tobo, en Ceram-Laoet, zich verftout, om op den 20 Maart verscheide Ambonsche en Bandasche handelaars dood te slaan.

Dit liep hier buiten giffing tegen; dog nog veel onverwagter was het, dat Koning *Mandarsjab* in April op Boero in de bogt van Cajeli gekomen (aangezien de Heer *de Vlaming* dien Vorst verzogt had, nog eens in Amboina te verschynen) daar vernam, dat zyn broeder *Calamatta* weer afgevallen was, den *Goegoego Tocwane* vermoord had, en zekerlyk ook den Koning de rest gegeven zou hebben, zoo zyn Hoogheid door den *Sedaba Lamoe* niet tydig gewaarfchouwd was geworden.

Hy vluchtte na die waarfchouwing, met een kleene Gilala (zeker licht vaartuig) zeevaard in, alwaar hy aan den hoek van Pela tot zyn groot geluk den President *Cos* met een gedeelte der Coracora's vond, die den Koning raadde ten eerften na 't Kasteel te vertrekken, gelyk Hy ook den 6 April met zyn nieuwe gemalin, *Bokje Boeton*, aldaar verscheen.

De Heer *Cos*, ondertuffchen na de bogt van Cajeli vertrokken, om te vernemen, wat de Ternataanen in den zin hadden, verftond aldaar, dat zy niet langer onder *Mandarsjab* ftaan, maar een andren Koning hebben wilden, en dat zy dan met de E. Maatschappy in vrede zouden leven.

De Heer *de Vlaming* ging ten eerften ook na de bogt van Cajeli, om te zien, hoe de zaaken daar stonden. Hy verftond, dat de Prins *Calamatta*, ruim een halven dag

1655

De Vlaming in
Ambon
gekomen, fteled
op verscheide
zaaken
ordre.

Mandarsjab in
gevaar
van vermoord te
worden.

Vlugt na
't Kasteel.

1655. dag de Rievier Woabbo op te scheppen, zich met zynen aanhang vastgemaakt had, en deed een bezending aan hem, dog geen antwoord krygende, en, volgens de ingekomene berigten, vreezende dat Colofino zelfs mede een schelm geworden kon zyn, zoo heeft hy die Rievier ten eersten door een vesting Siasat, (dat is, dwingen) genaamd, die hy by de plaats, Boekel, opwerpen liet, doen sluiten. Zy lag ruim 3 uuren scheppens de Rievier Woabbo op, en het gaf de onzen, en dezen Veldheer, die haast hoopte met den oorlog gedaan te hebben, nu weer een nieuwe moeite, en oorlog, dien hy om dezen Koning met zyn broeder als van voren af moest beginnen, en de Maatschappij, door Calamatta maar goed te keuren, had konnen myden.

Colofino quam eindelyk buiten verwagting weer af, en brogt aan den Heer de Vlaming een antwoord, dat rondom bedriegelyk was, weshalven die Heer den afgezonden spion van Calamatta met het recht bescheid, dat men de bedriegers op zyn tyd wel vinden, en straffen zou, te rug zond, waar na ook Prins Calamatta nu vlak uit zeide, dat hy niet gezint was tot ons uit te komen, of met den Heer de Vlaming te handelen, voor dat hy Mandarsjah hem overgeleverd zou hebben, om zyn straf, die hy aan hem verdiend had, te ontfangen.

Hier op brak men alle verdre handeling met hem af, en men gaf na Boeton, Xoela, Assahoedi, en Ternate van dezen afval ten eersten kennis, waar over de vyanden op Assahoedi, en elders, zig niet weinig verhoudend, gelyk zy met hun schieten betoonden; hoewel zy, wegens hun groot gebrek niet veel mislen konden om te klakkeboffen, alzoohun ontzet van Macassar in May nog niet opdaagde, niet tegenstaande de Vloot van Tiboro in de Straat van Boeton door onze Vloot henen gebroken was, alzoohy in de Xoela's op Boero hier en daar verftroid, en ook zoo vernefteld was, dat nog geen vaartuig van de zelve op Assahoedi had konnen komen.

De Heer de Vlaming, vernemende dat 'er onder de vyanden op Assahoedi groote oneenigheid ontstaan was, vertrok 'er den 8 May na toe, en vond by zyn komst daar, de Ambonse Hongi 37 Coracora's sterk, dog zeer weinig van levensmiddelen voorzien, waar op hy 'er 30 na Lissabatta, en Hatoewe, om Zagoe zond, die den 27 dito weer quamen, verhalende, dat zy Nuniali afgeloopen, ook eenige vaartuigen, met Zagoe geladen, veroverd, en Naboehefi, hoofd van 't Loehoenees Campon, mede gebragt hadden, dien de Heer de Vlaming, na eeni-

ge dingen uit hem gehoord te hebben, ten eersten aan de nok van de rhee op hangen liet.

Den 24 dito verscheen de Heer de Vlaming voor Assahoedi in 't veld, en daagde den vyand uit; dog niemand quam buiten. Men ging dan na de zoute rivier, om na eenige vaartuigen te zien, waar na de vyand eenige uitvallen dede, dat eenige schermutzelingen en dooden over en weder gaf, onder welken de Macassar'sen Veldheer, Crayn Boeta Toeha, mede was, diens lichaam gekalkt, en zoo na Macassar gevoerd wierd. Hy wierd in 't oppergezag gevolgd door Days Bolecan, die wel zoo stout niet, doch ruim zoo voorzigtig als de overleden was.

De Heer de Vlaming gaf de Hongi verlof, om na huis te vertrekken, ontbiende tegen Juni ander volk, alzoohy voorgenomen had zelf met den Koning na Ternate te gaan, om hem in zyn ryk te herstellen, de gefchillen te vereffenen, en met een alle de nagelboomen op Makjan te doen omvellen, waar toe hy een jagt met 64 soldaaten den 3 Juni vooruit zond.

Hy vertrok met den Koning den 17 dito van Assahoedi, alwaar hy den bevelhebber Roos, en den Capitein Lieutenant van Ouhboorn, met een fracje magt blyven liet, voerende den Ternataansen muiter, den Sadaba Soegale, met zig na Ternate, die getragt had het gemeene volk daar te bewegen, om de zyde van den Prins Calamatta te volgen.

Zyn Ed. quam den 20 Juni op Batsjan, daar alles nog wel stond, hoewel Calamatta haren Koning genoegzaam dwong in Cajeli by hem te blyven.

Zyn Ed. zey, dat hy alles in dien staat, waar in 't nu was laten, en eerst zien zou, waar het heen wilde, vermanende hen, de nagelen op Oebi-Latoc om te kappen, om dan daar voor honderd Ryxdaalders te erlangen.

Den 24 dito quam hy in 't bochtje Gila, alwaar hy alle de OrangKaja's van Makjan ontbood, en een nieuw contract met hen maakte, dat zy al de nagelboomen op hun Eiland zelf omvellen, en daar voor 5000 Ryxdaalders, volgens 't contract 1653 met den Opperlandvoogd, den Heer Carel Reinierszoon, gemaakt, eens vooral genieten zouden, mits dat de muiters, zig op Boero by Calamatta nog onthoudende, eerst moesten t'huis gekeerd zyn, alzoohy anders maar de helft, en daar en boven, voor de moeite van 't omvellen, nog 500 Ryxdaalders zouden hebben.

Den 26 dito verscheen de Heer de Vlaming nevens den Koning in Ternate, alwaar hy zyn Hoogheid in de tegen-

1655. De Heer de Vlaming tast de vyanden voor Assahoedi aan.

Gaat met de Koning na Ternate.

Mandarsjah in zyn ryk berisfeld. voor-

1655. woordigheid der Ternataanfche grooten op de groote zaal in 't Kasteel Orangie wederom voorlede. Ook wierd aantsonds daar op een acte van vergiffenis voor alle, die in dezen opstand tegen den Koning eenig doof hadden, voorgelezen, by welke alleen *Calamatta*, *Kimelaba Tico*, hevens nog 7 a 8 andre, uitgezonderd wierden, alzoo zy wegens misdaad van hoog verraad geen genade weerdig, en al hunne goederen voor den Koning verbeurd verklaard waren.

De Veldheer voor Affhoedi weer gekomen. *Soegale*, met nog 7 of 8 andren, wierden ter dood gedoomd, waar by hier alles herfeld zynde, is de Heer *de Vlaming* met 3 fchepen, en 2 chaloepen, weer na Amboina vertrokken, en den 22 Juli voor Affhoedi gekomen, daar hy alles spoedig tot een storm greeed maakte.

Men hield den 28 dito eenalgemeinen biddag door de geheele Vloot, ten einde den zegen des Heeren over hare onderneming af te smecken.

Hy belastte, dat de Lieutenant *Frans Male* met 4 Compagnien matroozen den aanval doen, dat de Capitein Lieutenant *van Outhoorn* by de zoute rievier met 400 soldaaten, en 40 matroozen zyn post hebben, en dat de vaandrig *Buitendyk* in 't Noorden met eenige waaghalzen de klip voor den dag zou zien te beklimmen, en, boven zynde, wakker alarm maken, waar op dan de algemeenen aanval gefchieden zou.

Na dat dit alles dus wel besteld was, zoo wierden de waaghalzen den volgenden nacht van agteren aan de klip gezet, alzoo zy by dag afgekeken hadden, waar zy best te beklimmen was. Zy klauterden dierhalven by de wortels na boven, alwaar zy, na veel moeite, ten 4 uren 's morgens tegen den dag quamen, bevindende zich daar vry hooger, als de vastigheid der vyanden, de kluis genaamd, gelegen was.

Toen blies de trompetter, die by den vaandrig *Buitendyk* stond, het lied van *Wilhelmus van Nassouwen*, waar op het alles van binnen in schrik en alarm geraakte, en door 't kanon op de fchepen het zein tot den storm gegeven zynde, is men den 29 Juli met het aanbrenken van den dag op de vesting angefallen.

De Veldheer zelf met de middel-troep, door *van Outhoorn* geleid, trad aan land, deed op zyn knien een yverig gebed, en sprak toen zyn volk een wakkeren moed in.

Aan de andre kant was de vyand, ziende de onzen van de eene zyde al boven, en van de andre zyde zoo sterk op hen aantrekken, zoo benard, dat zy met alle man ider om een goed henen komen zagen, waar door de onzen met het op-

gaan van de Zon zich meesters van de vesting, die nu al tot negen stuks aangegroeid was, bevonden. 1655. Veroverd het zelve.

De onzen verloren 'er maar 2 man voor, en hadden eenige gequertten, onder welke den dapperen Lieutenant *Frans Male*, die 'er ook van quam te sterven.

De vyand had 'er geen volk verloren, alzoo zy 't allen ontvlugt waren na de Roodenberg, waar op nog 2 vestingen waren, daar zich die van Bonoa onthielden.

Men vond in de vesting 30 metale baffen en falconetten, ook vier-metale stukjens; doch anders weinig buit.

De vorige 2 vestingen der Bonoërs te klein zynde, om zoo veel volk te bergen, zoo begaf zich de vyand na Ajer Mira; van waar zy, daar door de onzen geflut zynde, na 't seherp gebergte Kalike, dat 6 uren agter Ajer Mira legt, weeken.

De Bonoërs, den oorlog nu moede werdende, verzogten vergiffenis by 't optekken van witte vaandels, en kregen de zelve, om daar door andren ook te lokken.

Men hield over deze overwinning den 5 Augusti een dankdag, en men had groote reden, om God hier over te loven, alzoo dit een leelyk nest, en de hoofd-vesting der vyanden geweest was.

Zy hadden zich eger op 't gebergte Kalike weer vast gemaakt, waar na toe zeker Moorfche priester, en OrangKaja van Hoelongs, de onzen den weg wees, waar door de Heer *de Vlaming* den 5 Augusti met 350 man Kalike niet alleen verrafte, maar ook den Capitein *Laoet*, *Kaitsjili Schaydi*, met zyn vrouw, en zoon van 14 jaren, gevangen kreeg. Die Priester vatte hem, zoo als hy den meende te ontspringen, zelf by de krop; dog alzoo *Schaydi* een gezet en sterker man was, had de eene schelm den andren byna gemold, zoo niet een van onze soldaaten hem een houw in 't linkerbeen toegebracht had. Schaydi, en andre gevangen.

Hoe de Heer *de Vlaming* verder met hem handelde, en hoe deze hoofdmutter aan zyn einde quam, hebben wy onder de Molukfche zaaken, in dit zelve jaar voorgevallen, omftandig verhaalt.

Hier ontquamen de meeste vyandery weer, hoewel 20 Macaffaaren 'er het leven lieten, gelyk naderhand eenige andre in de vlucht weder gezalveerd wierden.

De Heer *de Vlaming* belastte de pas van Tanoeno wel te bezetten, dat niet al te wel waargenomen wierd. Ook zond hy 44 veroverde vaandels na Batavia. En zyn zoon na Batavia, en zyn vrouw na Boeton.

De Kelangers het bars gezag van *Kimelaba Dagg*, *Madjira's* halven broeder, al-

555. al voor lange waars, en genegen zynde genade by den Heer *de Vlaming* op een goeden grond te verzoeken, verfeheneden den 21 Augusti met zyn hoofd in een korfje voor zyn Ed: op Assihoedi, waar op zy in genade aangenomen wierden, gelyk men ook aansfonds onze bezetting van Salatti lichtte.

Te dier tyd hield zich Prins *Calamatta* met *Kimelaba Hasi* nog in Cajeli met zynen aanhang op, terwyl *Madjira*, die hen weinig betroude, zich op Wayfama bevond.

Ma- De Macassaaren waren den 11 Augu-
aren. sti, door nalatigheid van den vaandrig, op de pas van Tanoeno in de vesting Zeeburg geplaatst, by die pas doorgebroken zonder een man te verliezen, waar over die officier vastgezet, enden Fiscaal overgeleverd, hoewel hy naderhand, wegens een gelukkiger uitvoering, weer in vryheid geteld is.

Ha- De vyand egter had weinig aan dit
tola doorbreken, al zoo zy den 24 dito ont-
trent Lissabatta door den vaandrig *Willem van Mamalo, Tabalile*, en de Alfocreefen meest alle by Hatoeptola doodgeslagen wierden, onder welke de Veldheer der Macassaaren, *Dain Bolecan*, nevens 2 van *Madjira's* wyven geweest zyn, gelyk ook onder de weinige in 't leven geblevene gevangens *Crain Labiey, Dain Bolecans* broeder, gevonden wierd.

Men kreeg naderhand nog wel 250 Macassaaren (behalven veelen die nu en dan dood geslagen wierden) gevangen, die in de keten geïloten, en tot den opbouw van 't Kasteel met veel vrugt gebruikt wierden, waar door de heele west-guardyn in korten tyd door hen opgemaakt was.

Na dat nu de zaaken in dezen staat gebracht waren, maakte de Heer *de Vlaming* voor den Prins *Calamatta* en *Madjira* nu weinig zwarigheid, wel wetende, dat ieder van hen het in zyn nest niet lang zou konnen harden.

Hy liet onze vesting op Boero met 46 man bezet, sloot de Rievier dwars met 2 dikke touwen, hakte de grachten met boomen toe, en liet Cajeli met 2 chaloepen en een jacht, om de vyanden het ontnappen te beletten, bezet.

Hy zelf ging na Boeton, daar hy den 17 September voor de stad quam.

Hy vond de vesting *Djangan Kata* door een Vloot Macassaaren, onder *Crain Semana* in April daar gekomen, na 7 stormen afgehoopen; dog zoodanig, dat de onzen, 't niet langer konnende houden, de poort zelf geopend, en zich zelven met wel zoo Macassaaren, die 'er indrongen, in de lucht hadden laten opvliegen.

Ook hadden zy den Koning van Boe-

ton gedwongen, zich onder Macassar te begeven, 't geen meest de koppigheid van den Commandeur *Roos*, die tegen alle waarschouwing aan, dat die Vloot stonde te komen, de Straat van Boeton te vroeg verlaten had, te wyten was. Dit liet de Koning den Zeevoogd ook weten, en daar nevens zeggende, dat hy, nu de zaaken zoo stonden, niet by hem komen dorst; weshalven zyn Ed: ten eersten na Macassar vertrok, daar hy den 1 October voor quam, en door een gevangenen aan den Prins *Crongron* het bespottende geschenk, de kaart van Assihoedi's verovering met de goude kris van *Malim Boegis*, voor Hatoeptola gebleven, toezond, om zich daar in te verlustigen. De Macassaaren zonden ze met den zelve bode weder, zeggende, dat zy met den Heer Zeevoogd niets te spreken, nog te doen hadden.

Hy daagde wel alle de Macassaaren tegen zyn schip alleen uit; doch niemand quam te voorshyn; waar na hy niet weinig op 't Portugeesch quartier met kanon schoot. Hy keerde toen weer na Boeton; dog verloor byna die geheele maand eer hy 'er voor quam.

Roos ondertuschen met eenige kleene vaartuigen ook weer voor Boeton gekomen, en hem niet bekend zynde dat de Heer *de Vlaming* hier geweest was, en gezogt had hen met zoetigheid weer tot zich te lokken, vond goed, na dat hy verstaan had, dat onze vesting afgehoopen, en Boeton nu weer onder Macassar was, om alles wat hy van de Boetonders krygen kon, en vooral hunne vaartuigen te vernielen, en een dorp in de Straat zelf te verbranden; waar over den Koning van Boeton hem toonen dede, wat mislag hy daar by beging, al zoo hem de Zeevoogd alle vriendschap be-
wezen had.

Daar op vertrok *Roos*, om den Heer *de Vlaming*, dien hy mis liep, te zoeken, welke hoorende, wat hy daar uitgerecht had, zeer misnoegd was, al zoo nu niemand van de Boetonders tot hem wilde afkomen.

Hy liep derhalven, al zoo hy geen water meer had, na de waterplaats, de Straat verder in, alwaar hy verstoff, dat de oude dappere Majoor *Verbeiden* ontrent Timor door de Portugeesen onvoorziens overvallen, en met zyn meeste volk in 't beleg van Amakone, op 't Eiland Chimaar, doodgeslagen was.

Haar Edelheden hadden hem Hoofd van Solor gemaakt, waar op hy kort na zyn aanlanden aldaar deze belegering ondernomen, dog waar in zyn volk hem sehendig verlaten had, zoo dat hy ten eersten met een slagwaard nedergekapt wierd.

1655.

Bespot Macassars Koning.

Slegte handel van Roos voor Boeton.

Verheiden dood geslagen.

1655. De ver-
stroide
Vloot
komtten
deele
weer by-
cen.

De verftroide Vloot van de Heer Zeevoogd, in 2 fchepen en 15 roeijagten beftaande, begon weer te vergaderen; dog van alle kanten met flegte tydingen, al-
zoo 't fchip Hillegaartsberg, en 7 roeijagten, na Batavia geraakt waren. Ook daagde eindelyk de bevelhebber *Roos* met 2 fchepen, en 2 chaloepen, den 13 Novimber op, hebbende den Heer *de Vlaming* tot voor Macaffar gezogt, alwaar de verdre fchepen ten deele al wilens (om van zyn vreemde grillen ontfangen te zyn) ten deele in weerwil van hem afgedreven waren.

Een groot ongeluk was ook den vaandrig *Caspar Buitendyk* ontrent Tanakeke met zyn *Tinggang* overkomen. Men had hem al menigmaal gewaarfchouwd, om na de fchepen te wyken, doch hy had daar na niet willen luifteen, nog 't voorbeeld der chaloepen volgen, zoo dat hy dit ongemak zich zelve op den hals haalde.

Hy wierd in 't laafte van October zeer onverwagt door 30 Macaffarfevaartuigen overvallen, die vry wel van alles voorzien waren. Hy, door 't groot getal niet eens ontzet, ftelde zich braaf tegen de zelve in poffuur, genegen zynde zyn huid zeer dier aan hen te verkoopen. Hy fchoot ten eerfte een van hare grootfte vaartuigen in de grond, en hielp kort daar op een ander reddeloos maken; doch de vyand, ftout op zyn groot getal vaartuigen tegen een, drong 'er op in, waar door hier een hevige gevegt ontfond. Ondertuffchen raakte

Buiten-
dyks dap-
pere daad.

(zoo zommige willen) de brand in 't buskruit, zoo dat hy en 24 gemeensdadaaten hier door in de lucht fprongen, hoewel andre verhalen, dat hy, na lange tegenweer, door de Macaffaren ter neder geveld, zyn hoofd afgeflagen, zyn vaartuig veroverd, doch daar na van de onzen door 't jacht de *Rinocer* hernomen, en dat daar door nog een *Cafiliaan* die onder de doften verborgen zat, behouden zou zyn; welk laafte wel zoo waarfchynelyk is.

Vlaming
zend Kel-
ler na
Xoela.

De Heer *de Vlaming*, genoodzaakt nog wat in de ftraat van Boeton te blyven, zond den Capitein Licutenant, *Keller*, met 7 chaloepen voor uit, om de *Xoela's* te bezetten, vreezende dat de Prins *Calamatta* derwaards vluchten, en zich daar nederlaan mogt, gelyk het gevolg ook geleerd heeft: want hy groef een ftuk weegs boven onze vefling een gracht, om uyt de *Rievier Woabbo* in een andre zoute kreek, en zoo verder in zee te komen, waar door hy in October elf nieuwe vaartuigen derwaards haalde, en zoo de onzen met veel Boeroonefen ontfnapte.

Hy meinde de *Manipeefen*, daar hy

1655.

nog eerst aangierde, aan zyn zyde te krygen; doch wierd zoo loffelyk afgekeerd, dat het hem eenige dooden en gequetften kofte, onder welke laafte den Koning van *Batsjan* was, die daar na ook van zyn wonden ftierf.

Na dat hy hier dus te gaff geweest was, ftak hy na *Xoela Befi* over, alwaar de *Sengadji* van *Faloe*, met een welgewapende *Coracora* in zyn handen viel, op welke hy al 't volk liet dood flaan, om dat zy Koning *Mandarsjab's* party volgden.

Hy geraakte door onweder verder tot aan *Batsjan*, welkers ingezetnen hy ook tot zich zogt te verlokken, dog klopte daar mede voor een doofmans deur; dies keerde hy weer na *Xoela Mangoli*, daar hy de dorpen *Mangoli* en *Waytima* ten eerfte bezette, jagende beide de *Sengadji's* met hun meefte volk na 't gebergte; alwaar zy zich tot de komft van den Heer *de Vlaming* in December met 2 fchepen ophielden.

Keller had hem niet aangetroffen, en by de komft van den Heer *Zeevoogd* ftak deze Prins den 6 December met 14 vaartuigen van *Mangoli* (welk strand de Heer *de Vlaming* bezet hield) na *Focköe*ve over, daar hy 't niet lang hield, alzo *Keller*, den 16 dito daar gekomen, hem dicht op de hielen zat, vluchtende dan hier en dan daar, zonder dat men hem wift te vinden.

De Heer *de Vlaming*, hier niet meer wetende te doen, liet den Capitein Licutenant *van Outhoorn* voor *Xoela Teljabo* in bezetting, vertrok na *Cajeli*, enlichte onze bezetting uyt de vefling *Sifat*, die nog van de vlucht van den Prins *Calamatta* niets wift.

Van daar liep hy na *Manipa*, liet 'er 30 man, en 4 ftukken in de vefling *Wantrouw*, en ftak na de kuff van *Hitoe* over, wegens welke het haar *Edelheiden*, by de komft der fchepen in dit jaar, behaagd had verfcheide zaaken aan deze Regeering te fchryven, die zy wilden waargenomen hebben.

Alzoo deze kuff wel de nagelrykte, en dit volk minft te vertrouwen is, zoo was haar laft wel nauwe agt, by de jaarlykze vifite, op deze kuff en volkeren te geven.

Ook wilden zy, dat men *Radja Hitoe*, *OrangKaja Boelan*, en *Intjeh Tay*, zynde hier wel de aanzienlykfte, en, by 't minfte misnoegen, in ftaat om hier alles te verwarren, minnelyk handelen, en volgens de wyze van de Heer *de Vlaming* in voorgaande tyden, wat meer dan andren, aanhalen zou.

Men moeft hier ook zorg dragen, om wel na de nagelboomen, 's *Compagnies* hart-ader, te doen zien, en te bezorgen, dat

dat die boomen niet vermindert, en wel onderhouden werden; om 't welke te meer te bevorderen, men zelf al de herte-beesten, zoo zy schade aan die boomen deden, mogt van kant helpen; doch, geen schade doende, mogten 'er die ook wel blyven, alzoo die nu endan een goede ververfching van spys gaven.

Voor al moeft men ook zorgen, om 't gat van Amboina open te houden, indien 'er eenig' vyand van belang uit Europa opdagen mogt, alzoo men daar van, en van de hoofdplaats meeftter blyvende, 'er voor 't overige niet veel te vreezen viel, vermits men den vyand zeer licht van daar zou konnen dryven.

Zy waren ook van oordeel, dat een Kasteel langs de vier zyden met wooningen bebouwd, en met goede walgangen verzien, van groote vrugt was, alzoo de vyand 'er al boven op, en niet in staat zynde, om op 't plein te konnen geraken, t'eenemaal voor het gefchut bloot ftond.

Zy belafsten ook, dat de Reduit op Loehoc, fchoon 't land van Hoewamohel ontvolkt was, blyven, en dat men de baricaden op Amblauw, en Boero, al quamen die inwoonders aan de hand, daar laten, en dat men nog al vorder daar na nagelboomen, en na vrecmdelingen zoeken, en om de vrecmde vaartuigen 'er te meer van daan te houden, op Cerams einde, en ook op Manipa, een Reduit ftigten, of wel met de begonnene op de laaftte plaats voortvaren moeft; zynde dit wel 't voornaamfte by haar Edelheden dit jaar ontrent Amboina gefchreven.

De Heer de Vlaming quam met de intrede van dit volgende jaar den 3 Januari 1656 weer aan 't Kasteel, hebbende aan die van Manipa belaft een kalk-oven van 30 vadem in 't vierkant, en 150 yzer-houte balken voor de E. Maatfchappy te verzorgen, waar by die van Kalike 300 yzer-houte balkjes in de tyd van 3 maanden leveren zouden.

Eenige Ambonfche wederfpannelingen, in Oétober te voren na Batavia verzonden, keerden met eenige hunner hoofden, door byzondere gunft van den Heer Maatzuiker weder herwaards, zynde door zyn Edelheid in genade aangecommen.

Alzoo nu de nagelboomen op de veroverde landen uitgeroeid, en geen andre nagelen dan van Amboina, en de Uliaffers te wagen waren, vond de Heer de Vlaming goed, dat 'er 120000 jonge boomkens angeplant, en van dit getal de helft in de Uliaffers, en 30000 op Hitoe, aangequeekt zou werden.

Dit gefchiedde wel, doch van deze aanplanting is weinig te regt gekomen, om

dat de Inlanders zoo grooten getal niet wel konden waarnemen, en ook niet wiften, of die boomen voor hen, of voor de E. Compagnie, zouden zyn.

Men vond in dezen tyd goed alle flaven en goederen der wederfpanningen en in den oorlog of door 't gericht omgekomen OrangKaja's, als prys, en voor de E. Maatfchappy verbeurd te verklaren, hoewel daar weinig af te recht gekomen is.

Den 2 Februari 1656 kreeg men van Macassar hier bericht van de vrede met dien Koning door de Heer Extraordinaris Raad, en Gzant, *Willem Verbeek* (ook wel *van der Beek*, genaamd) ingefloten, waar by bedongen was de wederzydige gevangenen, uitgenomen die van Godsdienft goedwillig veranderd waren, vry te ftellen, en weer na hun land te laten keeren. Ook mogt die Koning zoo veel van de Ambonfê muiters, als na Macassar zouden willen, uit Ambon halen, en zyne fchulden in Ambon noch uitftaande, door de zyne laten inmaanen, alle welke voorwaarden wel het voordeeligt voor de Macaffaaren, en derhalven den Heer *de Vlaming*, hoe zeer ook tot de vrede genegen, ganfch niet aangenaam waren, te meer, daar wy zoo heerlyk in Amboina over den Macassar zegenpraalden.

Nu was deze oorlog met de Macaffaaren wel ten einde; maar men had het met den Prins *Celamatta* en zyn Ternataanen op Xoela, als ook met *Madjira* en zynen aanhang, met *Kimelaba Hafi* op Boero, en met eenige dorpen op Ooft-Ceram, nog gaande.

Op dien Prins liet hy 2 fchepen kruiften. *Madjira* quam niet te voorfchyn, en van de verdre had men hope, dat die van zelfs wel aan de hand zouden komen.

De Macaffaaren werden in gevolge van 't contract (eenige, die gedoopt wierden, uitgenomen) in vryheid gefteft, en aan hen zelf gelaten, om hier te blyven, of na hun land te keeren, hoewel de meefften, hier reeds vrouwen en kinderen hebbende, bleven, aan welken ook zeker quartier in de Stad, het Macaffaars quartier genaamd, aangewezen is.

Na dat nu de Heer *de Vlaming* ontrent 9 jaaren in Amboina geweest was, vonden haar Edelheden goed zyn Ed:; als nu al lang Ordinaris Raad geweest zynde, na Batavia (alzoo zyn Ed: nu hier zoo noodig niet meer geoordeeld wierd) te ontbieden, en den Heer *Jacob Hufstaart*, uit de Moluccos, tot zyn vervanger aan te ftellen.

Eer hy nochtans van hier vertrok, heeft hy veel heilzame wetten, tot verdere vafsttelling van den ftat van Amboina gemaakt, en voor eerft goed gevonden een nieuwe landraad, zoo uit de

1656.

Slegte vrede met Macassar.

Madjira verbergd zich.

De Heer de Vlaming door den Heer Hufstaart vervangen.

1656. Steld een nieuwe Hitoëfche Landraad in. Leytimorfe Christenen, als uit de Hitoëfche Moorfe OrangKaja's op te rechten, en die zoodanig te schikken, dat de Moorfe op zich zelven uit 16 OrangKaja's van Hitoë bestaan, waar van 'er 8 aan 't Kasteel een half jaar lang woonen, en dan van de andre 8 vervangen zouden werden, hoewel op hun verzoek, 'er daar na maar 4 aan 't Kasteel bleven, en om de drie maanden door 4 andren verlost wierden, mits dat de t'huis blyvende een van hunne zonen of broeders aan 't Kasteel moesten laten; waar op hen 't calappus-bosch by Hatife ter woning aangewezen, en den eed by hen gedaan is.

Daar na vond hy goed de volkeren van Hoewamohel (welk land hy woest houden wilde) als ook die van Bonoa en Kelang, die in genade aangenomen waren, op Hitoë en Leytimor hier en daar by ondersteking te verdeelen.

Verdeeld de begenadigde rebellen. Hunne OrangKaja's, als ook *Sengadji Corwafa*, en *Tabalile*, wierden aan den Roodenberg ontrent het Kasteel als Ostagiers, en verder ook die van Bonoa, Afahoeidi, en Kelang daar geplaatst.

Ook had ontrent dezen tyd de Lieutenant *David Perdrix* ontrent Waynitoe, op Boero's West-kust, den Koning van Gilolo gevangen bekomen, van meining hem na 't Kasteel te brengen; doch de Heer *de Vlaming*, wetende, dat hy de voornaamste raadgever van den Prins *Calamasta* tot dezen nieuwen opstand geweest, en los rakende in staat was om nog veel quaad te kunnen doen, belafte aan dezen Lieutenant, nog onderweeg zynde, dien Koning, zonder hem aan land te brengen, van kant te helpen, gelyk hy hem, met 25 van zyn gevolg, in zee geworpen heeft.

Belast Radja Gijolo in zee te dooden. Daar op ging de Heer *de Vlaming* de Uliassers nog eens bezoeken, alwaar hy veel zaaken verbeterde, gevende aan de Reduiten (die nu meest klaar waren) ook hare naamen. Die op Noëffa-Laoet noemde hy Beverwyk, die op Honimoa, Hollandia, die op Poorto, Delft, en die op Waylapia (op 't Eiland Oma) Hoorn.

Den 3 Maart begaf hy zich met den Leytimorfen Landraad na de kust van Hitoë, om de landen van Hoewamohel, Bonoa, en Kelang te ontvolken, en de volkeren dan te verdeelen. *Intsjeb Tay* zocht hem wys te maken, dat de Hoewamohelzen hier niet veel zin in hadden, en, zoo zy nochtans gedwongen wierden hun land te verlaten, wel eens konden weerom kuyeren; doch de Heer *de Vlaming*, wel wetende, dat het die van Hitoë voor al niet veel behaagde, en zich aan geen klein gerugtje meer kreunende, vond goed, 'er met ruwe

1656. schoenen door te stappen, en aan die van Hoewamohel te laten weten, dat, zoo imand hier tegen kikkten dorst, hy die als een muiter en oproerigen aansonds den kop doen afslaan, of zoodanig straffen zou, dat 'er een ander zich aan kon spiegelen.

Ontvol Hoewamohel. Hy had wel verboden, dat 'er de OrangKaja's niets van zouden laten blyken; dog men bespeurde egter, dat het uitgelekt was; alzoo 'er geen een tegen had durven spreken. Hy toonde hen, hoe zy zoo veel Nederlanders, en andre dienaaren, vermoord, zoo veel van onze vestingen trouwloos afgeloopen, en zoo veel goederen der E. Maatschappy geroofd, en dierhalven de dood verdiend hadden; maar hoe zy egter genadelyk gehandeld, en hunne misdaaden op die voorwaarde hen vergeven waren, dat zy zich in alles gehoorzaam gedragen zouden.

Hy voegde daar by, dat zy, op hun land blyvende, weer zekerlyk nagelboomen aanplanten, vreemdelingen aanhalen, en dus weer aanleiding tot nieuwe oorlogen geven zouden; om 't welk vlak af te snyden, hy niet begeerde, dat eenig volk op Hoewamohel blyven woonen, maar dat zich de OrangKaja's met de Alfoerefche Heidenen aan 't Kasteel met der woon begeven, en de gemeene man zich op Hitoë's kust verdeelen zou, alwaar zy eveneens als alle andre vrienden der E. Maatschappy zouden werden gehandeld.

Daar op ging 't vervoeren dezer volkeren met eenige Coracora's, en andre vaartuigen, den 6 Maart zyn gang; dog in 't oversteken sloegen 5 parahoe's, door een schielijke vlaag, of storm om, waar door OrangKaja *Bagadei*, zoon van *Permata*, mede verdronk.

Na deze vervoering der volkeren verbrandde men alle de huizen, stak weer na Hitoë over, en liet de Hitoëfche OrangKaja's een nieuwe orde voorlezen, volgens welke die kust voortaan moest bestierd werden, bevelende te gelyk, hoedanig zy met deze nieuwe overgevoerde volkeren hadden te handelen, en hoedanige Landeryn zy hen, tot het maken van thuynen, zouden dienen te geven.

Men verdeelde de gemeenen zoo verre van den ander verspreid, dat bloedvrienden niet licht byeen konden komen, om dus alle quade aanslagen af te snyden. Hoofden aan den Roodenberg.

De OrangKaja's (gelyk gezegt is) plaatste hy aan den Roodenberg, en de Heidenen stak hy onder die van Leytimor, die naderhand meest Christen geworden zyn.

Hy gaf ook nu aan deze en gene vestingen op de kust van Hitoë naamen. Die

56. Die van Hila noemde hy Amsterdam, die op Loehoe, Overburg, die op Hitoe Lama, Enkhuizen; die op Negri Lima, Haulem (dog naderhand Leyden hernoemd) die op Larike, Rotterdam, en die op Noessa Telo, Vlissingen.

Hier op keerde hy na 't Kasteel, belastende *Tabalile* aan 't zelve te komen woonen; doch zyn onderdaanen van 't Campon Tean konden, zoo zy wilden, op Bonoa blyven, of ook aan 't Kasteel komen, uitgenomen de Heidenen, die ons van Koning *Mandarsjab* geschonken waren; doch de vrede volkeren van Afahoedi, Bonoa, Kelang, en Manipa, zouden zich op Manipa ter neder stellen; doch ider der OrangKaja's moest een zoon of broeder by den Capitein *Radja Tabalile* aan 't Kasteel laten woonen.

Ontrent dezen tyd quamen de OrangKaja's van Oost-Ceram na 't Kasteel, verzoekende mede in de nieuwgemaakte vrede begrepen te werden, 't welk hen onder die voorwaarde toegestaan wierd; dat zy ons de 3 OrangKaja's (de oorzaak der onlusten, na hun zeggen) over leveren, of, zoo zy gevluht waren, hen ooit meer op hun land zouden ontfangen. Ook wierd hen opgelegd jaarlyks eens aan 't Kasteel te verschynen, om zich voor ons te vernederen, en te komen erkennen, dat zy onder ons stonden. Zy beloofden dit, doch men heeft ze tot dit laatste ooit konnen brengen.

De Prins *Calamatta*, het op Xocla Besi niet langer konnende houden, stak daar 2 dorpen in brand, vertrok den 11 Februari 's nagts met 8 Coracora's na Bangay, en zoo voorts langs de kust van Celebes na Macassar, voerende veel Xoe-laneesen en Boetonders derwaards, die hy als slaven daar verkogt.

Den 14 Maart vertrok de Heer *de Vlaming* met eenige chaloeppen na Manipa, om de volkeren van Afahoedi, Bonoa en Kelang, daar mede hun woonplaatzen voortaan aan te wyzen, kiezende 30 van hunne kinderen, om onder den Capitein *Radja Tabalile* aan den Roodenberg te woonen, en daar een Compagnie uit te maken.

Hy richtte hier ook een byzonderen Landraad op, om alle geschillen af te doen, die uit den sargeant, en de OrangKaja's, daar woonagtig, bestaan zou.

Den *Sengadji Cowassa*, en zyn zoon *Jonker*, lichte hy, als gasten, die niet veel te vertrouwen waren, van Manipa, om mede aan 't Kasteel te woonen, waar na hy den 30 dito weer na 't Kasteel vertrok.

Den 17 April zond hy den President *Cos* na Ternate, om den Heer *Hujsaart* daar als Landvoogd te vervangen, op dat die Heer hem hier ook mogt komen aflossen.

Kimelaba Hasi was nu alleen op Boero, dog speelde daar zoo den meester, dat niemand tot de onzen uitkomen dorst; hoewel de Boeroneesen anders daar toe wel genegen waren. De Heer *de Vlaming* nodigde hen ook daar toe door een vriendelyk briefje, dat hy aan *Codjali*, OrangKaja van Wayfama, schreef; doch alzoo zyn Ed: hier niet lang bleef, zoo heeft hy daar op geen antwoord bekomen.

Hy liet ook, terwyl hy nog hier was, overal groote en reisbare wegen, zoo te land, als aan strand, vooral daar vestingen waren, maken.

Daar op vergaderde hy zyne krygs-^{En de} magt, die hy na Solor en Timor meinde ^{Heer} mede te nemen, om de Portugeesen aan ^{Hujsaart} te tasten. Hy koos 600 man uit, waar ^{als ze-} af hy 12 Compagnien (die van Capitein ^{stijnde} *Tabalile* mede gerekend) maakte, schik- ^{Land-} kende zich geheel tot zyn vertrek, en ^{voogd} voorgenomen hebbende dezen oorlogs- ^{hier voor-} zugtigen Capitein met zyn huisgezin me- ^{gesteld.} de te voeren.

De Heer *Jacob Hujsaart* verscheen op den 17 May in deze Landvoogdy, alwaar hy den 23 dito door de Heer *Zeevoogd de Vlaming* als zestiende Landvoogd, en bestierder van Amboina, doende den eed aan zyn Ed: voorgesteld wierd. Deze Heer *Hujsaart* was al een oud Compagnies dienaar, dien ik A. 1645, onder de vlag van den Zeevoogd *Maximiliaan la Maire*, op 't schip van den Onder-Zeevoogd de Heer *Weyland*, als Koopman na 't Vaderland vertrekkende, ontmoet.

De Heer *de Vlaming* vertrok, na 3 jaren hier nogmaals geregced te hebben, den 24 dito, verliezende door onstuimig weer, tusschen Alang en Liliboy, een van zyne jagten, waar van het volk nog tet nauwer nood geborgen wierd; onder welke *Tabalile* met zyn Compagnien mede was, die al het hunne 'er by verloren hadden.

Het schein of zyn geluk, by zyn vertrek uit Amboina een einde nam, alzoo hy op Timor, by zynen togt van Coepan na Amarassi, mede eenige dooden en gequetsten bekomen had, hoewel hy van daar nog met eenig volk op Batavia gekomen is, alwaar hy in den Bantamsen oorlog nog groote bewyzen van zyne dapperheid gegeven heeft.

T W E E D E H O O F D S T U K .

De Heer Huftaart beschreven. Zyne eerste verrichtingen. Hy zend van Outhoorn met de Hongi na Boero. Een jonk door van Outhoorn genomen, en 't gevaar by hem uitgestaan. Een houte vesting op Amblauw gelegd. Codjali's bedriegelyke belofte. Contract, met de Oost-Ceramers nu weder gemaakt. De Xocla's met haren Koning bevredigd. A. 1657 Calamatta, en Madjira, op Macassar. De Hoewamohelfe Orang-Kaja's na Batavia ontboden. Nieuw middel, om den Inlander te beteugelen. De oude Maleitfe kerk afgebroken. OrangKaja Badja na Batavia verplaatst. De Chincefen zetten zich tot den landbouw. Boeronefen in genade aangenomen. Capitein Hoelongs afgezet. Van Outhoorn na Goeli Goeli gezonden. Last harer Edelheden, tot bet opzenden der Hitoeëfen. Als mede ontrent andre zaaken. Van Outhoorns verder wervaren. De Ceramlauwers, vermoorden verscheide Nederlanders. Keller hier vervangen. Cowafa's belofte in rook vervolgen. Hasi, en Tico, den om vergiffenis verzoeken. Ontwerp van verzoening, waar op Kimelaha Hasi met ons bevredigd is. Nader beschryving van dezen Hasi. Komst van de Heer Weyns hier, en een zware brand. Van Outhoorn na Goeli Goeli gezonden. Verandering ontrent den Landraad der Hitoeëfen. Keller's dood. Kimelaha Tico, met zyn huisgezin, gevangen na Batavia gezonden. Boeroneefe Ostagijs aan 't Kasteel. Sinoos stoute taal. Commiffarissen van huwelykse zaaken A. 1659 aangesfeld. Cowafa wegens geweldendaryen gestraft. Sinoos gevangen. De Heer Huftaart met de Hongi na Goram. Nagelboomen geplant. De Molukke Landvoogd, de Heer Cos hier. De Heer Huftaart met de Hongi weer na Goram, en 't morren der Hitoeëfen over den Landraad. De Koning van Batjan zonder pas hier, en Kaitsjili Paunoeffa na Batavia gezonden. Van Dam, en Truitman, met een Vloot na Macassar geschikt. Tico vry gegeven, en Hasi te rug gezonden. Grootte droogte hier. Staat der Gorammers. De Hongi weer derwaards gezonden. Afval der Oost-Ceramers. Zware brand. De landen op Manipa verdeeld. Verdre stoutheid der Oost-Ceramers. Houte wambays op Keda Keda.

De Heer
Huftaart
beschre-
ven.

DE nieuwe Heer Landvoogd *Huftaart* was een zeer geleerd, ervaren en verstandig Heer, zynde wel 260 pond zwaar, maar des niet te min vry lugt van gang, zeer voortvarende, en zomtyds ook vry wat haastig, hoewel hy anders een wakker en zeer voorzigtig Landvoogd geweest is. Van zyne haastigheid gaf hy een groot bewys, wanneer hy, op zekere tyd met *D. Caron*, den Capitein, en eenige andre op de Landvoogds punt van 't Kasteel zynde, en met die twee eerste Heeren in 't Latyn sprekende, op *D. van de Sward* de zoo vertoornd wierd, dat hy de Capitein zyn degen van de zyde rukte, en dien Predikant, zoo hy 't niet ontloopen had, daar mede eenige slagen over den rug zou tegen alle welvoeglykheid hebben gegeven.

Hy zond Capitein *Tabalite*, na hem en den zynen van kleederen en geld wat onderstand gedaan te hebben, met 't jagt Amsterdam ten eerste den Heer Zeevoogd na, om hem op de tocht na Timor te volgen.

Hy brak ook de vesting Voorbaat op de Roodenberg af, alzoo daar by vredens-tyd nu geen bezetting meer van nooden was.

Daar op ging hy rustig met den bouw van het Kasteel voort, waar toe hem de

Heer de *Vlaming* 13 kalk-ovensen veel balcken enz. gelaten had, Hy ging voor eerst in 't Stadhuis woonen, alzoo 't huis van den Landvoogd vol witte mieren was, en brak ook alle de verouderde kamertjes van de Oost-guardyn af.

Dit jaar ging hy niet op de Hongi-tocht, om dat 'er een schoon nagel-gewasch op handen was; zendende den Capitein Lieutenant van *Outhoorn* alleen met 10 *Hongi* Coracora's na Boero en Amblauw, om te zien, of men die volkeren bewegen kon om af te komen.

Met 3 andre Coracora's trok de Heer *Huftaart* na de pas, om verder na de *Uliassers* te gaan, dog aldaar quam de nieuwe Koning van *Ihamahoe* hem ootmoedig verzoeken, dat zy weer op hun oud land mogten woonen, alzoo zy door ziekten en door de *Alfoerefen* zeer verminderd, en van alle tuinen beroofd waren.

Hy gaf hem met veel toorn te kennen, of hy meende, dat wy al vergeten waren, wat moeite die van *Ihamahoe* ons op hun land hadden aangedaan, en dat zy derhalven noit moesten denken, om daar weer te zullen woonen, te meer, dewyl zy hun land zelfs, en moedwillig verlaten hadden; en even zoo wees hy den *OrangKaja* van *Coelor* af.

Herman van Outhoorn, den 15 October op *Roemah* Ite gekomen, vond *Codjali* daar

656. daar niet; vertrok toen na Wayfamma, daar hy niemand ontmoette; van waar na Amblauw getogen zynde, vond hy daar een Macaffaarfe jonk, met nagelen geladen, in de Rievier leggen. Hy verbrandden de jonk, doch verdeelde de nagelen, beftaande in 32 zakken, onder zyn volk.

In deze jonk kreeg van *Outboorn* zekeren Bandanees, *Bayfobo* genaamd, gevangen, die hem met een parang dagt om 't leven te brengen.

Zeker wondheler belette dit; en door 't worstelen raakte die Bandanees over boord, maar wierd in zee dood geflagen; doch de Macaffaaren van dit vaartuig wierden door die van Oki na Tomahoe, en zoo verder na Macaffar gebragt.

Niet lang 'er na zonden die van Amblauw twee gezanten na 't Kasteel, om vrede te verzoeken.

De Heer *Huffaart* ging in November daar na toe, toonde die van Amblauw, hoe veel moorden zy aan de onzen begaan, onze vesting afgeloopen, de goederen der E. Maatschappy geroofd, en hoe zy dierhalven alle de dood fchuldig waren; doch hy nam hen des niet tegenftaande in genade aan, onder belofte dat zy voortaan ons, en hun Koning, getrouw zouden zyn, dat zy beloofden, verzoekende om een nieuwe vesting, en om fchaal, en gewigt, ten einde de nagelen, die zy nog hadden, te wegen, alzo 'er noch 10 bhaaren, fchoon de onzen daar zoo veel boomen omgeveld hadden, toen gevonden, en in Januari nog 30 ingeogelt wierden, een teeken, dat de officiers, bevorens over de uitroeying gefteft, niet al te wel oppepast, en nog veel boomen overgelaten hadden; weshalven de onzen ten eerften goetvonden dezelve in te wegen, en met de verdre uitroeying voor cerft nog wat te rusten.

Ook heeft men hier een houtte vesting van palliffaden in een vlakke bogt, wat Zuidwestelyker als daar de vorige Reduit lag, opgericht.

Codjali was hier ook by van *Outboorn* gekomen, belovende zyn best te zullen doen, dat de Boeroneelen afquam; en, zoo zy door *Kimelaha Tico* hier in mogten verhinderd werden, dat hy, en zyn broeder de *Sengadji*, met hunne huisgezinnen dan zouden afkomen. Van *Outboorn*, hem geloovende, liet hem gaan; doch hy quam niet weer, en heeft ook zyn ganfch dorp met zich na *Cajeli* genomen.

In November, en December heerfchten (vooral op Manipa) zulke quaadaardige koortzen, dat men in 7 of 8 dagen

300 dooden telde.

In deze maand quamen die van Kefing, Kellemoeri, Ceram-Laoet, Rarakit, en Goram, aan 't Kasteel, om zig nader met ons te bevredigen, of wel om de vrede, in 't voorleden jaar gemaakt, volgens zekere Artikelen, die hier volgen, te bevestigen.

Artikelen, ende voorwaarden, welke de E. Heer *Jacob Huffaart*, Gouverneur en Directeur over de Provincie en quartieren van Amboina, ende zyn Ed: Raaden, wegens, en in den name van de Hoog Mog: Heeren Staaten Generaal, ende Bewinhebber der Vereenigde geotroyeerde Oost-Indische Compagnie, onder het beleid van den Heer Gouverneur Generaal, *Joan Maatzuiker*, nader overeengekomen, ende onder de generale vrede van Amboina verdragen zyn, met de OrangKajen *Balimbang* van Ceram Laoet, *Radja* van Kefing, *Radja* van Kellimoeli, *Malim* van Goram, ende *Maccasser* van Rarakit gedeputeerden, ende expresse gemagtigden van voornoemde plaatsen.

Contract, met de Oost-Ceramers nu weder gemaakt.

1.

Eerstelyk verklaren, zweren, en belyden wy gemagtigden, geenen Konink, Prins, ofte Staat subjeet te zyn, als eenelyk den Staat van de generaale Nederlandfche Compagnie, in de landen herwaards over, ende in derzelwer name, den E. Heer Gouverneur in Amboina, wiens mandaten, ende bevelen wy voortaan altoos geboorzamen, en als opregte onderdaanen van haar E. zonder eenige contradictie agtervolgen zullen.

2.

Bekennende wy, dat hare E. de volkomene Superioriteit, ende eigendom over onze landen ende volkeren uit het regt van oorlog is competerende.

3.

Zulx wy ook zweren ende belooven, dat van nu voortaan geene andere potentaten, 't zy Macaffaaren, ofte eenige andere natien, in hare bevelen zullen geboorzamen.

4.

Gelyk wy ook belooven geene verbonden, contracten, en alliantien, te zullen aangaan, ofte houden, met eenige andere Europifche volkeren, dan de E. Compagnie in deze landen heeft, veel min de zelve in onze landen te admitteren, maar by paffesse van groote magt, die wy niet zouden kunnen weder-

1656. derstaan, aan den E. Heer Gouverneur terstond de wete laten doen, zonder de minste contradictie.

5.

Zoo wy insgelyks zweeren, 't zelve in cas van andere Indiaanse natien, namentlyk Macassiaeren, Boettonneesen, Javaanen, Malcyers, enz. te zullen agtervolgen, ende haar lieden by hare komste van onze stranden met alle mogelykheid te weeren, ten waar zy met beboorlyke paspoorten van de E. Compagnie verscheenen, ende zoo wy des niet mogens zyn te doen, daar van dadelijk aan de E. Heer Gouverneur in Amboina preadvententie te laten toekomen, om daar in verzien te werden.

6.

En belooven dan ook tot de onderhandze werken aan dezen Kasteel uit elke negery, zoo veel arbeids-volk te contribueren, ende dagelyx te werk te brengen, als die van Leitimor, Hitoe, ende de Uliassers regtevoord zyn doende, dat is, van elke plaatze 2 man.

7.

Gelyk dan mede niet gedogen zullen, dat imand uit de onze, na eenige vreemde landen afvaren, ten zy hen daar toe van den Gouverneur in Amboina een pas-brief verleend zal werden.

8.

Dog zal ons de vaart naar Banda, en Amboina, altoos vryelyk zonder pas-brief open blyven, om onze mede te brengene koopwaren daar te mogen venten, ende ook niet verder.

9.

Met alle de vrunden van de Compagnie belooven wy ook vrundschap te zullen houden, daar mede te handelen ende wandelen, als geconfedereerden toestaat, ende be- taamd.

10.

Gelyk by gevolge weder agten ende naar onze vermogen trafteren zullen, mitsgaders voor vyanden verklaren alle zulke volkeren, waar mede de E. Compagnie in oneenig- heid is levende, geene uitgezonderd.

11.

Item, dat we de drie voornaamste roer- vinken der Cerammers, en regte oorzaken der vorige revolten, als daar zyn, Sinosso, owas, en Momono, zoo het eenigzins mo- gelyk word, in conformiteit van de beloften, daar van doe aan den Ed. Heer Gouver- neur (zegge Admiraal) gedaan by den kop watten, ende de E. Compagnie in handen overleveren zullen, om naar verdiensten ge- strafte te werden.

12.

Maar indien zulx niet wel kunnen te we- ge brengen, zullen baar op onze landen nergens admitteren, ofte plaatze gunnen; maar die als vlugtelingen verstroyen, en al-

tyd vervolgen, tot dat de E. Compagnie van haar boosdadjig doen eens gewroken wer- de.

1656.

13.

Mits 't welke dan ook beloven, ende in onze manieren solemnellyk zweeren alle de voordezen by ons geroofde goederen, zoo van die van Noeffalaoct, als van de Bandasche burgers, te zullen restituereu, 't zy in Zagoc, ofte met slaven, op dat die verongelykte liuden weder 't hare mo- gen bekoomen.

14.

Eens in 't jaar blyven wy gebouden onze gedeputeerden naar 't Kasteel in Amboina tot den Ed. Heer Gouverneur af te schik- ken, om zyn Ed. naar de maniere boma- ge te komen doen, en zoo waameer wy daar van in gebreeke blyven, zal yder ne- gery van ons vervallen in een amende van 100 Ryxdaalders, te appliceren naar di- scretie van de Ed. Heer Gouverneur, zoo wy mede verbonden blyven op de ontbie- ding van zyn E. terstond aan 't Kasteel te komen, op penaliteiten voorsz.

15.

Alle slaven, ofte andere perzoonen, hoed- danig die zonden mogen wezen, 't zy uit de Moluccos, Amboina, ofte Banda ge- vlugt, ende op onze landen aangekomen, zullen onaangezien hare excuse, die zy mogten komen te insitueeren, straf aange- vat, en met de allereerste occasie ber- waards, tot den Gouverneur, gezonden werden, gemetende daar voor hoofd voor hoofd 20 Ryxdaalders couvant, zonder meer, waar onder mede begrepen zullen blyven; die baar naar dezen daar heenen zoude komen te transportereren.

16.

Alle welke bovenstaande artikelen belo- ven wy ondergefsz: in onze voorsz: qualiteit deugdelyk te onderhouden, ende te doen onderhouden, bekrachtigende dieshalven 't zelve met onzen hoogsten eed op den Moshhaf, onderstond Amboina, in 't Kasteel Vi- ctoria, dezen 18 November 1655. was getekend 't merk van OrangKaja Balim- ban, 't merk van Radja Keffing, 't merk van Radja Kelimoeli, 't merk van Ma- lim Goram, 't merk van Macasser van Rarakit. Ter zyde, Jacob Hufstaard, E- vert J. Buis, Cornelis Daanen, A. Omb- groeve, Hendrik de Vries, lager des 'oir- konde was getekend Cornelis Houfe Sec- retaris, Marcus de Roy, Secretaris.

De Boeroneesen wilden nog tot geen vrede verstaan, werdende alleen doorla's met Kimelaba Tico tegen gehouden; maar die van de Xoelasc Eilanden begaven zich nu weer onder hunnen Koning, uitgenomen de broeder van Sengadji Mangoli, en ontrent 40 Ternataanen, die daar noch

De Xoe-
la's met
haren
Koning
bevre-
digt.

1657. noch wat spel maakten.
 Den 17 Januari 1657 kreeg men met het jacht de Achilles, van Batavia over Macassar, van de laatste plaats bericht, dat de Prins *Calamatta* in groote ongenade by 't Hof aldaar geraakt was, en in oneenigheid met *Madjira* leefde, alzoo hy zynen broeder, of neef, *Labodi*, had doen verworpen, waar over zy malkanderen de dood gezwooren; en de Macassaren zich genoodzaakt gevonden hadden hen in verscheide dorpen van den anderen af te doen wonen.

Die van Amblauw kregen ook een Macassarische jonk met 27 koppen op Boero, die zy aan ons over leverden. Behalven deze vonden zy nog een jonk, waar mede *Pati Wayssamma*, en *Roemaal*, schendig van *Calamatta* misleid, op bekomen verlos van den Koning van Macassar, weer 't huis gekeerd waren.

Haar Edelheden, wetende, dat die van Oost-Ceram 'telkens den vyanden een schuilplaats op hun land gaven, belastten aan de Heer *Huysaart* daar een Reduit te leggen. Dierhalven zond hy den 10 Maart den Koopman *Cornelis Danen* met vier *Coracora's* derwaards, om op de klip van Goeli Goeli een houtte vesting te maaken. Hy vond, daar gekomen, alle de Goeli Goelies en Kessingers gevluucht, en wel tot 1500 man op Kessing vergaderd, met voornemen, om dit de Hollanders te beletten, verklaarde zy liever te willen sterven, dan een vesting op hun land te dulden, wel begrypende, waarom de Hollanders die daar wilden leggen; namelyk, om de vreemdelingen van daar te weeren, waar van zy moesten leven.

Danen dan, hier niets meer konnende doen, keerde met zyne *Coracora's* wederom; doch, hem onderweg zwaar weder beloopende, heeft hy zyn 4 *Coracora's* voor *Tobo* verloren. Hy trok over land na *Tolati*, kreeg na veel moeite noch vier *Tsjampans*, met welke hy, nevens 't meeste volk, den 11 April op *Honimoo* quam.

Haar Edelheden ontboden ook alle de *OrangKaja's* van de begenadigde volkeren, wonende aan 't Kasteel *Victoria*, met haren omslag na *Batavia*, om allen opstand, die zy nu of dan noch vreesden, geheel en al voor te komen.

Zy schreven ook deze regeering aan, by dit goed nagelgwasch, om den Inlander te beter onder bedwang te krygen, van ider honderd *Ryxdalders* 25 ditos, onder voorgeven, dat hare cas nu wat sober voorzien was, in te houden, en dat by de volgende gewaschen zoo lang te vervolgen, tot zy een geheel gewasch aan den Inlander zouden ten agteren zyn; 't geen haar Edelheden meint

II DEEL VAN AMBOINA.

den dat hen, uit vreeze van zoo veel geld te verliezen, van allen opstand wel zou doen af zien.

De Raad alhier, verstaan hebbende, dat 'er op *Hila* al t'zamenrottingen, en bewegingen onder hen gemaakt waren, vond goed, het opzenden der voornemende *OrangKaja's* al ten eersten (zonder na de hardnckkige *Boeroneesen* te wachten) in 't werk te stellen, zonder ende daar van eenigen uit, die zy oordeelden dat hen hier noch dienst zouden kunnen doen, waar onder de *Loehoeneese* *OrangKaja's Kramer*, en *Samsamoe*, *Sengadji Corwasa*, *Sengadji Bonoa*, en *Latoeakeke* waren.

De anderen wierden met hunne vrouwen en kinderen, 282 zielen sterk, op de *Fluiten* 't wit Paard, en *Sandyk*, na *Batavia*, met belofte van daar wel gehandeld te zullen werden, gezonden.

Ontrent dezen tyd brak deze Heer Landvoogd de *Maleytsche* Kerk, door de Heer *Philip Lucaszoon* gemaakt, af, en zette voor eerst een *Gabba Gabba* kruiskerk in de plaats, die niet lang stond.

Men vernam in dezen tyd ook, dat *OrangKaja Badjoe*, zoon van den onthalden *Baros*, de *Oost-Ceramers* geraden had, geen vastigheid op hun land te laten leggen, maar dat zy een gezandschap na *Macassar* zouden afvaardigen, 't geen, schoon men 't hem toen niet klaar bewyzen kon, oorzaak geweest is, dat hy (alzo 'er noch andre zaaken by quamen) naderhand ook na *Batavia* verzonden is.

Niet lang na *Danen's* vertrek verscheenen op *Goeli Goeli* en *Kessing* 30 *Macassarische* vaartuigen, en *Salayerische* jonken, met *Tamboekie* zwaarden, *parangs*, *Salayerische* kleeden, en wat rylt geladen.

Volgens zeker placcaat, in *May* afgekondigd, begonden de *Chineesen* ook hun best te doen, om den *Landbouw*, de *hout-zagery* by de hand te nemen; alzo hien verboden was *winkel* te houden; hoewel de tyd leerde, dat de *Chineesen* hun waaren met minder winst, dan wel de *borgers* aan den *Inlander* overlieten, dat ook oorzaak was, dat dit verbod niet doorging.

In *May* begon men ook de *afgelopene* *Reduit Wantrouw* op *Manipa* weer op te bouwen, waar toe de *Inlanders* zelfs nu zeer gewillig waren, gelyk zy de stoffe, daar toe vereischt, ten eersten verzorgden.

Ontrent dezen tyd quam *Hassan*, broeder van *Oetsman*, *OrangKaja* van *Wayssamma*, *Oki*, en *Maffarette*, op *Boero's* *Zuidzyde*, den Heer Landvoogd om vergiffenis verzoeken.

Den 13 Juni ging van *Outboorn* met *Hassan* daar na toe, nam hen op deze voorwaarde, van *Mandarsjab* voor hui-

D d

1657:

De oude Maleytsche kerk afgebroken.

OrangKaja Badjoe na Batavia verplaatst.

De Chineesen zetten zig tot de landbouw.

Boero-neesen in gongede aangenomen.

ESC

1657. nen Koning, en den Heer Landvoogd als zynen Stadhouder te erkennen, in genade aan.

Capitein
Hoelongs
afgezet.

Capitein *Hoelongs*, voor 2 jaaren wegens zyne goede dienften door den Heer *de Vlaming* met enig gezag voorzien, dog dit nu langs Cerams Noord-kust misbruikende, om van deze en gene schatting te eiffchen, wierd den 24 October aan 't Kasteel, nevens zyne aanklagers, gebragt; alwaar veele vuile stukken ten zynen laste, als, dat hy 't dorp *Laekafari* onder zich getrokken, en zelf groot gezag over den Koning van *Sifcoeloe*, diens onderdaan hy was, gebruikt had, gebleken zynde, zoo is hy by vonnis van den Landraad afgezet, en hier aan 't Kasteel gehouden.

Die van de *Uliassers* hadden op verscheide *Alfoereese* dorpen mede afperzingen uit naam van den Landvoogd in 't werk gesteld; doch om hen in 't toekomende daar voor te bevryden, wierd hen een afdrukzel van Compagnies groot zegel gegeven, met last, van noit imand, dan die dat vertoonden, te gelooven.

Van
Out-
hoorn na
Goeli
Goeli ge-
zonden.

Men begon nu hoe langs hoe meer den oorlog op Oost-Ceram te ontmoet te zien, alzoo de Ceram-Lauwers de *OrangKaja's Sinoos*, *Oerwas*, en *Manono*, aan ons niet wilden overleveren, en ook niet toestaan, dat 'er een vastigheid op *Goeli* gelegd wierd.

Dierhalven vond men goed *Herman van Outhoorn* met een kleene magt derwaards te zenden, en hem te belasten, daar op die klip een vastigheid, in weerwil van hen, op te slaan, en daar toe de hulp van die van *Oerong*, *Erinama*, *Kien*, en *Quammer*, (die den 6 December verklaard hadden het met ons te houden) te gebruiken. Hy vertrok daar op den 12 dito met 14 *Coracora's*, en 63 soldaaten, die met 't *Galjoot Ens* na de bogt van *Haja* liepen, daar zy de noodige palliassen kapten, komende den 21 dito voor *Goeli* *Goeli*.

Zy vonden dit dorp, uitgenomen 14 huisgezinnen, die zeiden by ons te willen blyven, verlaten; hoewel die geblevene lieden maar voor verklikkers en spions dienden.

In korten tyd wierd die vesting gemaakt, van 4 stukken, nevens een bezetting van 30 soldaaten voorzien, en Oost-einde genaamd. Zy hadden om laag ook twee waterputten bezorgd, die zy met een pagar omringden.

Men gifte op deze en gene gerugten ook, dat *Oerwas*, en *Manono* om ontzet na *Macassar* getrokken waren, alzoo zy te dier tyd niet op dit land vernomen wierden.

Om deze post te beter te verzorgen, zond men den 15 Januari 1658 Capitein

Keller, onlangs van *Batavia* gekomen, na *Goeli* *Goeli*, om van *Outhoorn* te vervangen.

1658.

Om dat nu haar Edelheden van oordeel waren, dat de *Hitoeësen* noch al heimelyk verstant met de *Macassaren*, en met de wederpannelingen hielden, hadden zy by hun schryven van 't vorig jaar al bevolen, om (zieh voor als nog over 't ontvolken van de kust van *Hitoe* niet konnende verklaren, voordat zy nader orde uit het Vaderland hadden) den Heer Landvoogd, en deze regering, zoo hy 't noodig oordeelde, volle magt te geven, om vooral *Radja Hitoe*, *OrangKaja Boelax*, *Intsje Tay*, en de vier Hoofden van de kust *Hitoe* met alle hun geslagt, tot het minste kind toe, na *Batavia* te zenden, verzekerd zynde, dat dit den oproerigen *Inlander* wel wat omzigtiger maken zou.

Even zoo belasten zy ook den 18 Februari dezes jaars 1658 op de *Hitoeësen* zeer naauw te letten, hunne huizen nu en dan door een corporaalchap te bewaken, en zoo de grooten zieh enigzins tegen de orde van den Heer Landvoogd aankanteden, die kitteloorige gasten ten eerste maar na *Batavia* te doen vervoeren.

Haar Edelheden wilden ook nergens anders, dan op *Hitoe*, *Leytimor*, *Oma*, *Honimoo*, en *Noessalaoet*, de nagelen aangehouden, en die boomen verder alomme omgeveld hebben. Zy ordonneerden ook den *Inlander* in 't toekomende, gelyk nu reeds gefchied was, wanneer zy aan onze werken arbeidden, een pond ryft, en een stuiver daags te geven. Zy wilden ook, dat men hierby 't maken van lont aanhouden zont, en dat men wel een stuiver of twee op 't bosje meer, om de lieden aan te moedigen, geven mogt.

Als mede
ontrent
andre
zaaken.

Ontrent dezen tyd had de Heer Landvoogd ook belast de houte vesting op *Goeli* *Goeli* in één steene te veranderen, doch van *Outhoorn*, met 3 *Coracora's* weerkerende, was met de zelve ontrent *Dawan* gestrand; hoewel 'er maar 1 soldaat, en een *Inlander*, verdronken was. Hy, op *Honimoo* weer t'huis gekomen, wierd door den *Koopman*, *Abraham Ombgroeve* verloft, alzoo hy als Capitein na *Banda* vertrok.

Van Out-
hoorns
verder
wederva-
ren.

De Oost-Ceramers, wel giffende, dat het hen gelden zou, zyn in Januari al na *Goram*, twaaf mylen Oostelyker gelegen, gevlugt, hoewel die van *Kefing* nog op hun land bleven; doch de *Ceramlauwers*, mede derwaards gevlugt, hebben 4 man van de chaloep de *Krab* dood geslagen, en zig na *Goram* begeven; mogelyk uit wraak, om dat deze chaloep den 22 Januari een *Macassarfe* jonk

De Ce-
ramlau-
wers.

Ver-
moorden
verchei-
de Nede-
landers.
op

op Manaleka aan de wal gejaagd, veroverd, en in de grond geboord hadden.

Even zoo hebben deze moordenaars ook *Jacob Bonee*, Koopman, en *Fitcaal* in Banda, van Nova Guïnea daar aange-gierd, den 25 Januari, met 7 lieden van zyn gezelschap, na dat zy hen twee dagen zeer wel gehandeld hadden, schelmagtig op 't strand van Kataloehi vermoord.

Capitein *Keller*, giffende dat de *Kesfingers*, en die van *Goeli Goeli*, wel heeft mede derwaards vluchten zouden, heeft hun stranden met 't jacht *Hitoe*, en 8 *Coracora's* bezet; doch wegens de menigvuldige krekken aldaar konden de onzen niet beletten, dat die van *Goeli Goeli* ook na *Goram* de vlugt namen.

Verder liepen de zaaken den onzen zeer tegen: want in Februari wierden hen, met 8 *Coracora's* op de wagt leggende, door de *Gorammers*, die cene lyn met de *Kesfingers* trokken, 4 *Coracora's* door bloohtigheit der *Inlanders* afhandig gemaakt, behalven dat zy nog 32 man, aan land uit moeskoppen ge-gaan, quyt raakten.

De Hoofden dezer *Coracora's* deed de Heer Landvoogd voor 't gericht dag-vaarden, dat hen verwees om in vrou-wen-kleeders (de uiterste schande voor een *Inlander*) door de stad geleid te wer-den, een jaar lang in de keten te gaan, en 100 *Ryxdaalders* tot een boete te ge-ven; hoewel zy van de keten noch ver-den wierden.

Voor *Goram* wierd de chaloep, de *Spreeuw*, door de *Gorammers* overrom-peld; waar door de onzen, geen uitkomst ziende, den brand in 't kruid staken, en met 12 *Gorammers* in de lucht vlogen. Die van *Goram* hadden ook twee *Macaflaars* jonken met rylt binnen gekre-gen, en hun strand met drie vastigheden bezet.

Capitein *Keller* wierd mede ziek, wes-halven tot zyne hulp, of tot zynen ver-vanger de *Lieutenant Wouter Janszoon*, ter tyd toe, dat Capitein *van Outboorn* uit Banda quam, gezonden wierd.

Met de muiters op *Boero* hadden de onzen beter geluk. De Heer Landvoogd in Februari daar heen getrokken zynde, overley met *Sengadji Cowasa*, wat best by der hand te nemen, om die van *Boero* tot reden te brengen. *Cowasa* nam aan 't werk met 500 man te zullen onder-nemen, zoo men hem vertrouwen, en maar een duitfch officier met 2 soldaten tot getuigen geven wilde. Men gaf hem dierhalven zoo veel *Manipeesen*, *Kelan-gers*, *Bonoers* en *Amblauwers* mede, voegende hem ook den sergeant *Klaas Szuyders* en 2 soldaten toe.

Deze quamen den 7 Maart in *Cajeli's*

bocht, en gingen van daar Zuid-waard aan over land door veel moerassen, tot daar *Kimelaba Hasi*, en de zynen, boven aan de *Rievier Woabbo* lagen, en zich met de *Ternataanen*, en *Boeroneesen* in een groot dorp nedergeslagen hadden; doch de onzen 'er op indringende, nam de vyand de vlucht, gevende het dorp, daar niet veel in was; dan 1000 ledige huizen, ten beste.

De zwetsfer *Cowasa* quam agter aan, voorgevende; dat hy 't volk van agteren had moeten aanperffen, dus liep alles hier vruchteloos af, en zy keerden on-verrichter zake na *Manipa*; daar men anders *Hasi* zelf, nog dien eigen morgen uit dat dorp gevluht, gemakkelyk had konnen krygen, als men het maar met ernst gezogt had.

Na dat *Kimelaba Hasi*, en *Tico*, on-langs dus op de vlucht gedreven, en daar door van hunnen voorraad ontzet waren, lieten zy door voorfpraak van *Cowasa* om vrede verzoeken.

Hasi kreeg vergiffenis by een briefje van den Heer Landvoogd, maakte in 't eerst noch wat uitstellen; doch quam eindelyk den 2 October aan 't Kasteel in gezelschap van *Sengadji Cowasa*, den *Sengadji* van *Roemah Ite*, *OrangKaja Torwayl* van *Cajeli*, den *Pati* van *Ilat*, van *Leliali*, van *Tagaliffa*, en van *Ptolemata*.

De Heer Landvoogd nam hem, en de verdre *Boeroneesen*, op zekere *Artike-len*, die hier volgen, in genade aan:

Artikelen ende voorwaarden van 't ontwerp reconciliatie, volgens welke de *van ver-*
E. Heer *Jacob Hufstaart*; *Gou-*zoening,
verneur en *Directeur* over de met *Ki-*
Provintie van *Amboina*, in na *melaha*
me van de *Vereenigde Neder-*
landfche *Ooft-Indifche Com-*
pagnie, item als *Stadhouder*
van zyn *Koninklyke Majesteit*,
Kaitsjili Mandarsjab, *Koning*
van *Ternate*, in genade we-
derom aangenomen heeft, na
hare *rebellie*, de *Boeroneefche*
OrangKaja's, *Kimelaba Hasi*,
Romoboni, *Sengadji Toeban*, *O-*
rangKaja van *Liffiali*, *Papoc-*
wa, *OrangKaja* van *Ilat*, *Oets-*
man van *Loepoe*, *Roepoe* van
Ptolemata, *Goer*, ende *Sor-*
roes van *Leliali*, mitsgaders de
Simaus, en *Pati's* van 't ganfch
Eiland *Boero*.

Eerstelyk, zoo zweerd, en verklaard de Heer *Gouverneur* in qualiteit voorsz: in 't reguard van alle gemelte *OrangKaja's* te ratificeren ende gestand te doen zyn E: brieven van pardon, voor heen na 't land van

1658. Bocro afgefbikt, volgens teneur der zelver, baar luiden van alle rebellien, misdoen, en boftiliteiten, die zy tegens de E. Compagnie en haren wettigen Konink Mandarsjah, zoo door aanleidinge van Kimelaha Madjira, als naderband geperpetreerd hebben, pardomerende.

Mits welke zy gemagtigde OrangKaja's voorsz. dan ook voor haren wettigen Konink, Kaitsjili Mandarsjah, wederom aannemen, aan den zelven, ende des zelfs erfgenamen zwerende, ende belovende alle trouw, ende geboorzaamheid tot in de dood, belydende, dat hem de volkomene heerschappye over hare landen ende volkeren uit souveramiteit competeerd.

Zulx zy ook zweeren ende beloven van nu voortaan geene potentaten, 't zy Macaffaaren, Boettonneesen, of eenige andere natien, ook Madjira, ofte Calamatta, en hare beveelen niet te zullen geboorzamen, ook met vreemde volkeren geen contracten aan te gaan.

Gelyk zy ook zweeren, ende beloven te zullen zyn, en te blyven regte en waare bondgenooten van de vereenigde Nederlandse Oost-Indische Compagnie.

Item, geen anderen Stadhouder van Koninx weegen te erkennen, ende geboorzamen als den jegenwoordigen Gouverneur, Jacob Hulstaard, en zyn E. toekomstende nazaten in Amboina.

Belovende aan de andere zyde den Heer Gouverneur voorsz. baar voorsz. OrangKayen met de baare in baar Mohammedaans geloove ongemolesteerd te zullen laten.

Ende gemerkt ten tyde van dit contract die van de negery Luciela nog niet zyn afgekoomen, maar als nog ongezind blywen, zig onder haren Konink te submitteren, zoo verklaren zy presente OrangKayen voorsz. die van de voorsz. negerye, ende wie vorders als nog op het land van Boero Rebel is, neffens alle 's Koninx, en 's Compagnies vyanden, van stonden aan voor hare vyanden, zwerende, ende belovende, de zelve met geweld te zullen helpen dwingen.

Item, den Kimelaha Tico Radjab, ende Baykole, by aldien zy binnen den tyd van een maand naar heden geen pardon koomen verzoeken, ende op Boero gevonden worden, zoo het eenigzints mogelyk is, by de kop te vatten, en de E. Compagnie in handen over te leveren.

Maar indien zulx niet wel konde te weegen brengen, zoo hebben zy beloofd, ende gezworen, de voorsz. rebellien op Boero nergens te admitteren, ofte plaatze te gunnen, maar die als vlugtelingen te verstroyen, ende altyd te vervolgen.

Boven dezen allen zoo beloven zy dan nog by dezen alle de negeryen, ofte het volk van dien, die jegenwoordig op Cajeli, ofte elders op 't ganfche land van Boero geplaatst, ende gereconcilieerd zyn, te zamen te con-

gregeren, en onder een begryp slegts in campions verdeeld metter woon aan de strand van voorsz. Cajeli te brengen, zonder van daar buiten ordre van de Heer Gouverneur te wyken, mits dat aldaar 'tbaerer verzekeringe door de E. Compagnie een vesting, met Nederlands garnizoen bezet, zal werden gelegd.

Dog zal Toegis Oelo, zoon van den Sengadji Toeban, met de Manipeesen, die tot heden baar in Cajeli, ofte elders tot Bocro, hebben onthouden, wederom met 'er woon naar Manipa keeren, en hare residentie nemen onder het campon van Toeban, ende zal een ider OrangKay, zoo als voorsz. zegt is, geplaatst zynde, als subaltern hoofd over zyn campon het gezag voeren, zonder dat eenig Generaal commando by Kimelaha Hall, onder den naam van Salahaccan, ofte imand anders, op byffiraffe, zal aangenomen mogen werden; maar zal voorsz. Kimelaha Hasi tot Bocro woonen, als een privaat perzoon.

Ook en zal geenig OrangKay, in 't particulier, of generalyk, 't zamen vermogen eenige Macaffaaren, Maleyers, of andere vrezendelingen, op haar land te admitteren, maar by parest van groote magt, die zy niet zouden kunnen tegenstaan, zoo zullen, zy gebonden zyn, en blyven den Heer Gouverneur daar van de weet te doen, mits welke dan de Boeroneesen voor vyanden verklaren, alle de Macaffaaren, ende alle adherenten van Kimelaha Madjira, ofte Calamatta.

Alle Macaffaaren, Maleyers, Boetonders ook Ternataanen, ende Makjanders die van ouds baar op Boero mogten onthouden, zullen in handen van de Ed. Compagnie, ende van den Konink geleverd werden, op dat de eene na Macaffer, en de andere naar Ternate werden gezonden.

Ende zullen in conformiteit van het contract tusfchen de E. Compagnie en de Konink Mandarsjah aangegaan, alle nagel-boomen, 't zy klein ofte groot, die op Boero nog mogten werden gevonden, moeten werden geruineerd.

Mits welken zy voorsz. OrangKayen, dan ook zweeren ende beloven goeds aamwyzinge van alle zoodanige wrugtboomen te doen, en gene te verzwyygen, maar zelfs de distructie te helpen bevorderen, blyvende op den hals geinterdiceerd eenige nieuwe aanplantinge te doen, zulx zy OrangKayen beloven niet by der hand te zullen neemen.

Gelyk dan mede niet gedooft werden zal, dat imand van voorsz. OrangKayen, ofte de haren tot eenige vreemde landeryen buiten dit Gouvernement afvaaren, ten zy daar toe van de Gouverneur in Amboina een pas-brief verleend zal werden.

Dog zal de vaart naar Amboina altoos vryelyk zonder pas-brief, of ten hoogsten onder een cedeltjen van 't Nederlands Hoofd

1658. der fortrefsen tot Cajeli gelicentieerd blyven.

Alle flaven, ofte andere perzoonen, boedanige die mogen wezen, 't zy uit de Moluccos, Amboina, ofte Banda, gevlyugt, en op Boero aangekomen, zullen onaangezien haare excufen, die zy mogen komen doen, firax aangevat, ende met de allereerfte occafie herwaards tot den Heer Gouverneur gezonden werden, genietende de Boeroneelen daar voor, flaven zynde, hoofd voor hoofd to realen.

Alle grof gefchut, boedanig 't mag wezen, zal zonder vertoef, de E. Compagnie in bewaring ter hand gefield moeten werden, doch verklaren de Orangkajen, dat al, wat zy van dat flag hadden, door Calamatta is weggevoerd.

Eindelyk, ende ten laaftfen, zoo hebben de voorfz. OrangKays, invroegen als die van Hitoe, beloofd, ende beloven mits dezen, continueelyken vier perzoonen uit haarluiden met vrouw en kinderen hier aan 't Kaftel te houden, ende te laten woonen, de welke alle 6 maanden door vier andere zullen mogen verwangen worden, ende nomineerd de Heer Gouverneur voor de eerfte die zullen hebben herwaards te komen, den broeder van Kimclaha, Hafi genaamd, Capitein Laoct, den Sengadji van Loemaitte, den OrangKay van Ilat, ende OrangKay Oetsman.

Aldus gedaan in Amboina, in 't Kaftel Victoria, dezen 4 October 1658, was geteekend Jacob Huftaart, Antoni van Voorft, A. Umbgroeve, Pieter de Graaf, Abraham Verfpreec. Ter zyden, Kimclaha de Hafi. Roemaboine, Sengadji Loemaitte, OrangKaja Towaal, Hoofd van Cajeli. Toefoelo, de zoon 7917 van Sengadji Tobban, Pathua, OrangKaja Liffiali Papoewa, OrangKaja Ilat, Oetsman, dito van Loepoc Roepoc, OrangKaja van Ptolematta Joeri, OrangKaja Leliali Loeroefan, van dito Sinau, Pati van Taliffen. Ter zyden ftond, 't oirkonde was geteekend, Philip du Prec, Secretaris. In 't midden ftond gedrukt Compagnies zegel in rooden lacke. Nog lager ftond, nota de volgende OrangKaja's hebben 't accoord, hier woren gefchreven, aan de stranden van Cajeli onderteekend, op den 2 November 1658. Was geteekend, 't merk gefield by OrangKaja Oetsman, 't merk gefield by OrangKaja Bara, 't merk gefield by Pati Lucicla, 't merk gefield by Capitein Laoct, broeder van Hafi, 't merk gefield by Pati Wayfamma.

Haar Edelheden befchreven dezen *Kimclaha Hafi* by hun brief van den 15 November dezes jaars (kort op dezic begenadiging gevolgd) als een der fnoodfte guiten, en die met de muiters in Terna-

te en in Amboina de gronden tot de laaftte beroerten gelegd, en dien de Heer de Vlaming A. 1649 om zyne fchelmeryen na de Moluccos gebannen had.

Ook wilden zy, dat men hem daarom te minder vertrouwen zou, om dat hy uit den huize van *Tomagola*, en met een dogter van den onthalden *Kimelaha Leliano* getrouwd was, waarom zy ook beft oordeelden, dat, by aldien men met hem tot een contract komen moegt, men vooral behoorde te bedingen, dat hy niet in Amboina blyven, maar na Batavia vertrekken, en zich daar zou moeten ophouden.

De Heer Landvoogd van Banda, *Abraham Weyns*, was in Maart dezes jaars al in Amboina overgekomen, om met den Heer *Huftaart* te overleggen, hoe danig met die van Goram te handelen. Na ryp overleg vond men goed (niet tegenftaande haar Edelheden den 24 December dezes jaars gefchreven hadden, dat men dit neft 't zy alleen, of wel met hulp van den naaftten Landvoogd, moeft zien te bemagtigen) om dit jaar hier niet aan te tornen, om dat de volkeren, daar byeen gezameld, wel 12000 man uitmaakten, en te meer, alzoó die van Ceram-Laoet, Kefing, en Goeli Goeli, zich al in Januari voorleden, en in 't begin dezes jaars, by hen gevoegd hadden; waar tegen zy nu de noodige manfchap niet byeen konden brengen. Weshalven men befloot maar alleen op hen te kruiifen, en hen door twee drie jachten of fchepen, die op hen waken zouden; af te matten; waar toe men uit Amboina 't jacht *Ens*, en uit Banda 't fchip *Walcheren* gebruiken zou, zynde de Heer *Weyns* van voornemen om met 't fchip de *Angelier* zelf eens na Goram te gaan, om 's vyands werken te befchouwen, en den zclven alle mogelyke afbreuk te doen.

By des zelfs aanwezén alhier had men den 18 Maart dezes jaars een zware brand, waar door de Nieuwe Kerk, twee Predikants huizen, en wel 30 petakken, afbrandden, waar op den 26 May nog een andre brand ontftond, die 36 petakken wegnam.

Den 23 Maart vertrok de Heer *Weyns* na Banda, en den 10 April na Goram met een Fluit, 2 jachten en chaloepen; hebbende 642 man, zoo foldaaten en matroozen, als borgers en Inlanders, by zig. By zyn komft vond hy den vyand meeft gevlyucht, en by zyne landing wel weinig tegenftand, doch ook geen genegenheid, om met ons te handelen; weshalven hy alleen ecnige kleene dorpen afliep, en verbrandde. Hy beftormde den 22 wel de hoofdfteffing, *KataLochi*, een halve myl van 't Westftand op een fei-

1658. Van Outhoorn na Goeli Goeli gezonden. len berg gelegen; doch alzoo die berg zeer glad en slibberig was, en 'er een groote slagregen byquam, moesten de onzen, schoon al tot aan de muuren van 's vyands vastigheid zoo verre genaderd, dat zy 'er met granaaten inwierpen, en alles 'er al in alarm en verwarring was, weder vruchteloos aftrekken. Hy vertrok dierhalven weer na Banda, zedende van Outhoorn na Goeli Goeli om Keller te verlossen.

Deze, hier gekomen, bevond dat die van Oerong en de nabygelegene dorpen alle afgefallen waren, en dat zy een Tinggang van ons weggehaald, en yf Hollanders doodgeslagen hadden, zynde daarenboven zoo stout geweest, om op onze vesting aan te vallen, en de scheen-angels in brand te steken.

Verandering ontrent de Landraad der Hitoeësen. De Hitoeësen hadden verzogt hunnen Landraad op Hitoe, doch niet aan 't Kasteel, te houden. De Heer *Hustaart* ging den 8 May na hen toe, en maakte hen bekend, dat dit door haar Edelheden afgeslagen, doch tot hun verligting noch ingelchikt was, dat zy in de Regenmoefing op Hila, doch in den droogen tyd aan 't Kasteel, vergaderen, mits dat de OrangKaja's echter hun vaste woonhuizen aan 't Kasteel hebben, en houden zouden.

Kellers dood. Capitein Keller, door van Outhoorn pas vervangen, en ziek aan het Kasteel gebracht, is in Juli overleden.

Ontrent dezen tyd brandde de Gabba-Gabba Kerk, voorleden jaar gemaakt, af, in plaats van welke de Heer Landvoogd een nieuwe van hout, daar nu noch de Maleytsche Kerk staat, heeft laten maken, die ook (gelyk wy zien zullen) tot de Regeering van den Heer *Sebaghen* gestaan heeft.

In Oetober ging de Heer *Hustaart* met 37 Coracora's op de Hongi-tocht, deed Manipa eerst aan, alwaar hy over de 320 nagelboomen uitroecide. Van daar vertrok hy na Boero, daar hy een houtte pallissade-vesting, van 45 voeten in 't vierkant, met 4 punten lag, die hy *Mandarjaba* noemde.

In dezen tyd quam de *Pati* van Luciel of Liffela, ook af, die zich nu al van *Kimelaba Tico* afgezonderd had; ook verscheen nu *Bongasari*, jongste broeder van *Kimelaba Hasi*, die mede vrede quamen verzoeken; doch deze wierden op die voorwaarde aangenomen, dat zy *Kimelaba Tico* moesten helpen vangen. De andre broeder van *Hasi* lag boven in 't dorp Cajeli aan de koorts.

Om *Tico* gevangen te krygen, zond de Heer Landvoogd den Fiscaal, *Abraham Verspreet* met den *Pati Luciel*, *Seng-Tico*, met *adji Corwasa*, en zommige andre Orang-Kaja's uit, die na eenige talmeryen den *Kimelaba Tico* met zyn vrouw, en kinderen, op 't strand van Luciel en Bara,

gevangen kregen, en den 1 November 1658. by den Heer *Hustaart* op Cajelibragten, alwaar die Heer wel zyn woord ontrent de beloofde genade houden wilde, doch alzoo hy tot 't laaft toe hardnekkig gebleven, en gevangen genomen was, zond hy hem den 4 December na Banda, van waar hy na Batavia gevoerd is.

Alle de kleene dorpen van Boero, alzoohier nu alles in vrede was, quamen zich om de nieuwe vesting nederzetten, in welke 4 yzere stukken, nevens een bezetting van 24 man, gelegd wierden. Ook schikte men zich daar tot het aanqueken van de ryft.

Daar op vertrok de Heer *Hustaart* den 3 November weer na 't Kasteel, belastende den OrangKaja *Oetsman*, *Pati Ilat*, *Sengadji Roemah Ite*, en den Capitein *Laeti*, *Hasi's* broeder, hem te volgen, om als Ostagiers aan 't Kasteel te woonen.

Die van Oerong, Quaus, en Erinama, van hunne schelmstukken berou krygende, en met reden vreezende dat het hen nu gelden zou, quamen aan onze vesting op Goeli Goeli, om de vrede te verzoeken; doch zy verzonden hen na Banda, alwaar zy voorgaven tot hunnen afval gedwongen te zyn, alzoo die van Oost-Ceram, en Goram hen overvallen, en hun OrangKaja's gevangen genomen hadden.

De muiter *Sinoos*, als ook de Orang-Kaja *Kabori* van Goram, uit het dorp Day, en die van Keffing, voerden wel een geheel andre taal, en zeiden vlak uit geen vrede te willen maken, voor en al eer de vesting Oost-einde weggenomen, de bezetting verplaatst, en aan de Macallaaren, en andre vreemdelingen, de vrye vaart toegeestaan was.

Daar op quam hier van Batavia een fraai ontzet van 4 schepen, 2 chaloepen, en 400 soldaten, waar van 'er egter 42 na Ternate, met de twee chaloepen, en 100 na Banda met een Fluit moesten verzonden werden.

In 't begin van A. 1659 stelde de Heer *Hustaart* hier Commissarissen van huwelykze zaaken in, gelyk ook toen in Banda geschied is.

Hy strafte in Januari ook *Sengadji Corwasa* over menigvuldige geweldendaryen aan de Kelangers, en anderen gepleegd, hebbende wel 13 vrye perzoonen als slaven verkocht, en veel Kelangers met geweld onder zich getrokken, waar oegestraft ver hy gedoemd werd alle die geroofde lieden op vrye voeten te zetten, 120 Ryxdaalders boven dien te betalen, en hem verboden ooit buiten verlof na Manipa te gaan.

Ontrent dezen tyd, of wel den 13 December des verleden jaars had men *Sinoos*, Orang-

OrangKaja van Keliwaro, een dorp op Goram, ook gevangen gekregen, die 17 aanmerkswaardige artikelen beleed, en onder andere, dat de Ceramlauwers, en Gorammers den 25 Februari voorleden den Koopman, *Jacob Bornee* vermoord, en dat de Macaffaren de chaloepp van den Ambonfen borger *Pieter Gilliszoon* in de Straat Sapi afgeloopen hadden.

De Heer *Huflaart* vergaderde daar op de Hongi in April, kreeg 50 Coracora's byeen, die de zelve met Capitein *Paulus Andrieszoon Visfcher* voor uit zoud, volgende zelf van Honimoa, met welke hy den 13 April voor Goeli Goeli quam; doch had noch 8 Rhec-zeils, 2 chaloeppen en 532 soldaaten by zich. Hy verdeelde de zelve in 8 Compagnien, en stelde daar over als Hoofden den voornoemden Capitein, en *van Outboorn*. Hier van daan vertrok de ganfche Vloot na Goram, en verfcheen voor de vesting Katoeloehi, daar zich de vyand zeer vaft gemaakt had.

Terwyl Capitein *Visfcher* op Goeli Goeli was, had hy de houte in een steene vesting veranderd; doch door een fel len wind den 4 Mey 4 Coracora's verloren, op welken dag wy in de Lcy ook de Fluit, de Trouw, daar ten anker legende, verloren hadden.

In Juni wierd in Amboina weer een groot getal nagelboomen aangeplant. De groote dorpen van Leytimor moesten 'er 8000, de kleene 7000, en die van de kuff Hitoe tot Alang toe 45000 aanplanten.

Men zeide ook, dat de Boeroneefen van Tomahoe, niet tegenftaande zy met ons nu reeds bevredigd waren, een bezending en verzoek van onderftand aan den Koning van Macaffar zouden gedaan, en verzogt hebben, zoo hy noch iet in den zin had, dan ten eerften te moeten komen; doch dit waren maar geruchten.

Den 1 Juni quam de Molukfe Heer Landvoogd *Simon Cos* hier, om met den Heer *Huflaart* over zaaken van belang te fpreken.

Haar Edelheden hadden den Opperkoopman, *Willem Basting*, na Macaffar gezonden, om te zien, of men met dien Vorft ook op zekere voorwaarden zou kunnen handelen; doch, die daar toe niet te bewegen zynde, quam die Heer onverrichter zake in Amboina.

Ondertuffchen vertrok de Heer *Cos* den 13 Juli met 12 Fluiten weerna Ternate, en de Heer *Huflaart* tegen de stille tyd na Goram. Hy zond 3 fchepen, en 5 Compagnien soldaaten vooraf, en volgde de zelf den 23 Septeaber met 36 Coracora's, en 142 soldaaten langs Cerams

Noord-kuff, brandende Waroe en Rarakit af, dat de onzen, den 16 October voor Wayen op Goram gekomen, ook de dorpen Sapabora, en Kataloehi deden. Ondertuffchen was de Hongi tot 44 Coracora's aangegroeid, waar by nog 45 fchepen, en kleender vaartuigen, uit Banda quamen.

Men quam den 24 dito voor Ayneika, en zond de fergeanten, *Ditlof van der Beek*, en *Richard Harmenszoon* met 300 zwarten, om den weg van Kataloehi te bezigtigen, alwaar eenige fclermutzelingen voorvielen. Men veroverde een van hunne vestingen, kreeg veel gevangenen, en vond goed de geheele Ooft-kuff van Ceram, van Kefing af tot Rarakit toe, te bezetten. Daar op vertrok de Heer Landvoogd met de Hongi, hoorende dat *Baycole*, *Madjira's* halve broeder, de Boeroneefen weer ophitfte om af te vallen.

Die van Hitoe begonden in Decem-^{der Hi-}ber te morren, over dat zy wegens ^{toefen}bywoonen van den Landraad gedurig ^{over den}over en weder verhuizen mochten, doch ^{Land-}de Heer Landvoogd drong met geweld door, dat zy noch een halfjaar aan het Kasteel moesten blyven.

A. 1660 ordonneerden haar Edelheden, volgens fchryven van den 22 December 1659, dat men den Boeronees verder tot het aanteelen van ryft aanmoedigen, en dat men 't laft in 't eerst tegen 40 Ryxdaalders, en de padi (of ryft in de bolfter) tot 30 Ryxdaalders van hem aannemen zou.

Den 25 Februari quam hier de Koning van Batsjan met 2 Coracora's, en met zynen Capitein *Laet*, of *Zeevoogd*, *Kaitjijli Pauwoefa*, om zyne landten te bezien; doch alzooy hy geen pas had, en te trots geweest was, om die van den Molukfen Landvoogd te verzoeken, moest hy onverrichter zake weer vertrekken.

Zyn Zeevoogd fpeelde ondertuffchen op Hatoewè niet weinig den meefter, vervoerende wel 200 menfchen van daar, die hy in Ternate verkogt; naderhand die lieden wys makende, dat de Heer *Cos* in Ternate hem als Hoofd van Hatoewe, Toefefey, Ptoemata, en meer andre dorpen aangefield had; doch op de klagte van die van Hatoewe op den 26 October wierd hy namaals na 't Kasteel ontboden, gevangen genomen, en na Batavia gezonden.

In Februari quamen hier 3 jachtjens van Batavia met geheimen laft ontrent ^{Van}het uitrusten van zekere Zeemagt onder ^{Dam, en}de Heeren *van Dam*, en den Opperkoopman *Fruitman*, als Hoofden der zelve, om die van Macaffar, die na geen reden luifteren wilden, tot vrede te dwingen.

Die van Macaffar, hier van bericht bekomen hebbende, felden zich daar

1659

der Hi-
toefen
over den
Land-
raad.

De Koning van
Batsjan
hier zond
der pas.

En Kait-
jijli Pau-
woefa na
Batavia
gezonden.

Van
Dam, en
Fruit-
man met
een Vloot
na Ma-
caffar ge-
fchikt.

1660. op in postuur, versterkende hun stranden met veel borstweringen.

Men zond den Opperkoopman, *Hensrik ter Horst*, met het jacht *Arnemuiden*, 1 chaloep, en 2 Compagnien soldaaten vooraf na 't Eiland *Serbite* om alle zaken te beter te schikken; doch alzoo dit tot de stoffe van *Macassar* behoord, zal ik alleen zeggen, dat men tot het uitrusten der Vloot 2 maanden hier aan 't Kasteel bezig was, dat zy in 20 schepen, 1064 Nederlanders, verdeeld in 19 Compagnien, en 370 Inlanders, in 5 Compagnien verdeeld, en in 't geheel uit 3000 koppen bestont, welke den 12 May van hier na *Macassar* verzeild is.

Haar Edelheden schreven dit jaar ook, dat zy 't eens gegeven woord aan imand, om geen reden wilden gebroken, en dat zy den *Goramfen OrangKaja*, *Sinoos*, onwettig onder de vrede-vlag gevangen genomen, ook daarom zouden wedergezonden, en op vrye voeten gesteld hebben, zoo hy op *Batavia* niet overleden

Tico vry was. Daarom hadden zy *Kimclaba Tico* gegeven, en *Hafite* ruggezonden. was. Daarom hadden zy *Kimclaba Tico*, op dezen zelve grond, op vrye voeten gesteld, om dat hy op 't gegeven woord afgekomen was; en om die zelve reden wierd ook *Hafite* met de zynen te rug gezonden.

Haar Edelheden hadden ook *Capitein Jonker*, met zyne soldaten opgekomen zynde, afgedankt en betaald, doch twyfelden, of hy egter een tocht na *Amboina*, en *Manipa* doen zou. Zy belastten dat hy, zoo hy overquam, aan 't Kasteel blyven, en zoo hy maar iet deed, dat men hem weer na *Batavia* zenden zou.

Over *Abdul Rabbman*, of *Intsieb Tay* schreven zy, dat, schoon zyn gezag op de kust van *Hitoe* zeer aangroide, het egter vooreerst noch best was, hem niet te lichten, maar hem, alzoo hy zich in den laatsten opstand wel gedragen had, daar te laten.

Groote droogte hier. Men vernam in den regen-tyd dezes jaars een groote en buitengewoone droogte, die groote schade aan de vrugt-boomen dede.

Staat der Goram-mers. Die van *Goram*, door den honger geperst, moesten zich verdeelen, zoo dat de *Keffingers* en *Ceramlaauwers* weer na hun oud land vertrokken, en de *Ceramers* sloegen zich by *Keda Keda* neder,

alwaar zy zich op een zeer welgelegen klip vast-, en een groote vesting maakten, die zy *Solothay* noemden.

In 't einde van den fillen tyd ging de *De Hongi* egter uit, 32 *Coracora's* sterk, onder 't oppergezag van *Capitein Paulus Visfiker*, en den *Fiscaal Verspreet*, van *Noeffalaot* voor uit gezonden, terwyl den de Heer *Landvoogd* met de overige *Coracora's* nog wat vertoefde.

Afval de Oost-Ceramers Zy verstonden onderweeg, dat alle de dorpen beoosten *Kellemocri* afgefallen, waarfehynelyk door die van *Ceram-Laoet* 'er toe gedwongen, en dat de dorpen *Dawan* en *Astian* door hen reeds afgelopen waren.

Den 30 *October* schepte de *Hongi* 't *Keffings* land rond, en brandde 't dorpje *Quaus* af. Zy kregen hier ook 100 *Alfoerefen* tot hulp, die den vyand al eenige schade toebragt hadden.

Die van *Tobo* waren ook in 't gebergte gevlucht, en hadden hun dorp verlaten.

Ontrent dezen tyd quam de Vloot van *Timor* hier. Zy was den 22 *September* van *Coepan* met 7 schepen, 2 galjoets, en 3 chaloepen, nevens 400 soldaaten en veel Inlanders vertrokken, na dat zy aldaar eerst het groot dorp *Lochi*, op *Roti* gelegen, den 18 *October* veroverd, 500 lieden gedood, en 49 gevangenen bekomen hadde.

Den 27 *November* was hier weder zware brand, en door dien alle de petakken der *Chineesen* maar van *Gabba Gabba* planken, en *Atap* waren; brandden zy alle ganseli af, doch hen wierd verboden diergelyke weer op te bouwen, en gelast die voortaan van steen te maken.

Om verdere geschillen tusschen de inwoonders van *Manipa* voor te komen, vond de Heer *Landvoogd* goed ider zyn byzonder deel aan te wyzen.

Den 3 *December* liepen de *Oost-Ceramers* *Erinama* af, verbrandden het ja dorsten tot voor de vesting *Oost-einde* der *Oost-Ceramers*, stekende zelf de scheen-angels 'er af in brand.

Men vond ook goed op *Keda Keda* een houte *Wambays* te leggen, daar zy mede op aanvienen, eer het klaar was, doch wierden 'er wat gevoelig afge-weerd.

DER DE HOOFDSTUK.

A. 1661 maken de Oost-Ceramers vrede. Contract der zelve. De vesting Oost-einde afgebroken. Bolting op Hila vermoord. De Landraad van Hitoe A. 1662 na Hila verplaatst. Radja Sahoclau met ons bevredigd. De Heer Cos zeventiende Landvoogd. Cosburg op Boero gelegd. Contract met den OrangKaja van Hockonalo A. 1663 gemaakt. Sehepenen afgeschapt. En de Hitoe'sche Landraad afgeschapt. Cos Commissaris der drie Oosterse Landvoogdyen A. 1664. Contract met de Koningen van Sahoclau, en Somiet, door hem gemaakt. De Heer de Jong gezaghebber hier. De Heer van Dam agttiende Landvoogd. Geval omtrent zyn bruid. Zyn vertrek A. 1665, en de Heer de Jong weer gezaghebber. De Heer Marville, negentiende Landvoogd A. 1666, die als zeer quastig beschreven wierd. Zyne moeylykheden met D. Caron, van den Bolk, de Heer de Jong, en Rumphius. Contract met de Alfoereseen gemaakt. Zyn verdrè buitensporigheden, en dood A. 1667. 't Planten der nagelboomen geslaakt. De Stad Ambon in wyken verdeeld. De Heer de Jong, President in Ternate gemaakt. De Heer Cops laat hier de Heer Hurdt als gezaghebber. Quade grond tusschen die Heeren. De Heer Commissaris Speelman hier. Zyne verrigtingen. Van den Bolks klagte, en goede getuigen van den Raad van hem. Een barm aan 't Kasteel gebracht. Eijch des Konings van Batsjan afgewezen. OrangKajen-zeel berfeld. De Raad van Justitie versterkt. Penningen, door zyn Edelheid viégeeld. Contract met die van Haja. Contract tusschen die van Lisabatta, en tusschen den Koning van Sahoclau A. 1668. De meeste zaaken, by de Heer Speelman besloten, door haar Edelheden goedgekeurd. Aan wie de vaart hier verboden. Verdrè bevelen omtrent de speceryen, en andere zaaken. Stoute daad van die van Lebelhoe, De Heer Cops twintigste Landvoogd hier, en de Heer Hurdt in Banda. Zyne moeite met de Heer Franex, en zyn geval met Du Praat. Zyn groote baatzucht. Hy staat Clooster in een quade zaak voor. Wat werken by hier heeft doen maken. A. 1670 de Hongi-tocht sberp belast. Laft omtrent de nagelboomen. Verdrè behandeling van Cloosters zaak A. 1671. De Heer Franex President in Ternate gemaakt. Clooster onrechtveerdig vry gesproken. Franex na Batavia. De Heer Hurdt Commissaris, en eenentwintigste Landvoogd. De Heer Cops van zyn ampt afgezet, en na Batavia opgezonden.

Artikelen ende vrede gemaakt tusschen de Heer Jacob Huisaart, Gouverneur der Provincie Amboina, nevens die van zynen rade, uit den name van de Vereenigde Nederlandse Oost-Indische Compagnie met de OrangKajen van Ceram-Laoet, Goram, Keffing, ende alle de negeryen benoorden ende beweften Goeli Goeli, die in de voorleden oorlog zyn begrepen geweest.

1661.
en de
-Ce-
mers
e.

IN het jaar 1661 quamen die van Ceram-Laoet en Keffing, den oorlog moede werdende, eindelyk in de maand van Februari aan de hand.

Het contract, waar op zy aangemen wierden, luid aldus:

1.

Eerstelyk, de OrangKajen bidden ootmoedelyk om vergiffenis van 't geen zy in den vorigen oorlog bekemen tegens de E. Compagnie misdaan te hebben.

II. DEEL VAN AMBOINA.

2.

Waar op gemelde Heer Gouverneur in den name als vooren, om verdere bloedstorting te nyden, haar al te zamen nevens hare onderboorige, pardonneert.

3.

Mits zullen zy OrangKajen, ende hare onderboorige, voortaan de E. Compagnie als haren souverainen Heere erkennen, ende geboorzamen, gelyk de ingezetene van Leytimor, Hitoe, ende de Uliassers.

4.

Ende na de publicatie dezès zullen de inwoonderen van alle de bovengenoemde plaatsen, jegenwoordig zich by den anderen tot Solitay onderhoudende, wederom woonen gaan op zoodanige plaatsen, als zy voor den oorlog hebben bewoond, gelyk die van Goram tot Goram, die van Keffing tot Keffing, ende zoo voort.

5.

Waar op dan de vesting tot Solotay gesteg zal moeten werden, ende niemand toegestaan aldaar te woonen.

6.

Ende by aldien eenig OrangKay, of negery, jegenwoordig in deze begrepen, den inhoud van die artikelen weigerd na te komen;

E c

mri;

1655. men, zullen de andere OrangKajen ende negeryen gebouden zyn de zelve daar toe te dwingen.

7. Aan de Radja Kellemoeri, ende Capitein David, zal geen leed gedaan moeten werden, om dat zy niet begeerd hebben zich met dezen oorlog te vermengen.

8. Alle de OrangKajen, ende negeryen, jegenwoordig in dit accoort begrepen, zoo wel als hare onderborige, zullen niet vermogen elders verder om de West te varen, als na Amboina, ende Banda.

9. Zullen ook alle bandelinge met de Macassaaren, Javanen, Maleyers, ende andere vreemdelingen, gebouden zyn af te schaffen, zonder de zelve op hare stranden te admitteren.

10. Ende, na Banda of Amboina waaren willende, zullen die van Goram, Ceram-Laet, ende andere negeryen om de Noord van Goeli Goeli wonende, daar toe schriftelyke licentie vorderen by den sergeant tot Goeli Goeli commanderende.

11. Zullen ook uit Banda of Amboina geen speceryen mogen vervoeren, van nagelen, of nooten, op by-straffen.

12. Ten welken einde van daar t'huis keerende haare vaartuigen zullen moeten laten vifiteren.

13. In het distrikt van Amboina zullen zy met haar vaartuigen nergens mogen blyven leggen, als aan t' Kasteel, ende de vesting Hollandia tot Honimoa.

14. Ende dewyle de OrangKajen klagen, dat, mits t' verbod van handeling met vreemdelingen, zy geen raad weten met hare Maffoy, die tot hare groote schade overkocht zoude moeten blyven, zoo neemde de Heer Gouverneur aan, de Ed. Heer Gouverneur Generaal, en de Raden van India barent wegen te verzoeken, dat de zelve Maffoy in ruiling van kleeden by de E. Compagnie zal werden ingekocht tot zodanige pryzen als de zelve aan de vreemdelingen plagt verkocht te worden.

15. Alle slaven, uit Amboina, Banda en Ternate, de E. Compagnie, of hare onderdanen, toebehoorende, ende tot Ceram, Ceram-Laet of Goram overlopende, zullen door de OrangKajen terstond aan de sergeant tot Goeli Goeli geresitueerd moeten werden.

16. Tot erkenenis zullen de OrangKajen, in dezen gemeld, jegenwoordig aan de E.

Compagnie uitkeeren vyfentwintig klokke slaven, ende alle jaaren in den maand April 30000 Atappen aan t' Fort tot Goeli Goeli leveren, waar van zy luiden de repartitie onder malkanderen zullen mogen maken.

17. Ende vermits bevonden werd, dat sommige van 's Compagnies onderdaanen in Amboina, wegens geborge kleedinge, inbandelinge van Sagoe voor den oorlog, eenige schulden by de Cerammers hebben uitstaande, zullen de OrangKajen ordre stellen, dat aan zulke luiden betalinge zal geschieden, gelyk de Heer Gouverneur aanneemd regt te doen aan de Cerammers, die van schulden, voor den oorlog gemaakt, iets op de Ambonische ingezetenen hebben te pretenderen.

18. Ende nemen de OrangKajen ook aan te verzorgen, dat die van Kelibon restitutie doen van t' geld en goed, voor dezen in het dood slaan van den Bandafen burger, Simon genaamd, geborgen.

Aldus gedaan, ende geaccordeerd in t' jagt Blommendaal, den 10 Februari A. 1661. Was getekend, Jacob Hullaard, Didlof Verbeck, Luitenant Pietersz., Govert Danielsz., Steven Foran, Klaas Rutgers, Karel Louysz., Jan Nierman, Willem van Zyl Secretaris, ter zyde t' merk gesteld by Oya, Hoofd-OrangKaja van Kelebia Mahocda, OrangKay Keleboeboe Kayra van Imam van Coak, Tjili OrangKay van Keffing, Djoemat OrangKay van Kelewaroe, Giroe OrangKay van Day, in t' midden stond Compagnies zegel gedrukt in rooden lakke.

De Heer Hufsaart hier op zyn volk weer byeen gezameld, en daar een galjoet, en een chaloepe in bezetting gelaten hebbende, om op de vreemde vaartuigen te passen, vertrok van daar, en quam den 19 Februari weer aan t' Kasteel; dog gaf naderhand ordre, om de vesting Oost-einde af te breken.

Den 2 Maart wierd de assistent, Henrik Bolting op Hila door zyn eigen vrouw, en 2 slaven van Intsjeb Tay, vermoord, waar over de slaven na hun regterhanden verloren te hebben, onthalt wierden; dog men verfrmoorde dit boos wyf in een vat met water.

Haar Edelheden belasten ook met nadruk de nagelboomen alom op de veroverde plaatsen wel uit te roejen; maar die op Hitoe, en vooral op Leytimor (gelyk ook in de Uliassers) weer sterck aan te planten. Ingevolge van dien heeft men in October op Hoewamohels West-zyde van den hock van Siel af, tot Hoelong, en Erang toe, wel 3000 jonge en oude nagelboomen uitgeroeid.

561. A. 1662 wierd de Hitoeëfen toege-
Land- staan hunnen Landraad op Hila te hou-
den, alwaar den 13 Juni OrangKaja
oc A. Boelan overleden, en *Inisjeb Tay* en *Ab-
2 na dul Rabbuan* in zyn plaats gesteld is, aan
a plaatt. welken laatsten haar Edelheden, alzoo
zyn gezag daar groot was, bevolen nu
en dan een smal geschenk te doen, om hem
aan de hand te houden. Zy beliaften ook
de drie houten Baricado's op de kust van
Hitoe in steene te veranderen, in hoeda-
nigen stand de zelve gebragt zynde, zy
oordeelden, dat men dan die van Lebe-
lehoe en Oerien wel zou konnen mis-
schen.

Men vond ook goed voortaan jaarlyks
alle de OrangKaja's eens braaf te onthaa-
len, en het OrangKaja's seest in te stel-
len.

Vermits *Radja Sakoelau* zich ontrent
dezen tyd ook wat wrevelig toonde, is
het dorp *Waumata* afgebragt; doch den
12 April is hy met ons weder bevredigd.

Daar op heeft de Heer *Huysaart*, na zes
jaaren zeer loffelyk deze Landvoogdy be-
stierd, en alles hier weer in rust gebragt
te hebben, zyn bestiering den 7 Juli
1662 aan de Heer *Simon Cos*, Extraor-
dinaris Raad van India, als zeventiende
Landvoogd en bestierder van Amboina
overgegeven, en is nog dien zelven dag
met het schip de *Walvisch* na Batavia ver-
trokken. Hy verlangde zeer om Raad
van India te werden; doch de Heeren
in 't Vaderland hadden het drie anderen
gemaakt, onder een verband van 3 jaren;
en toen 'er een van hen stierf, en zy 't
hem onder een verband van 5 jaar aan-
boden, zoo weigerde hy dat. Dit quam
van daar, dat hy veel ordres van de Heer
de Vlaming, hoewel met veel zedigheit,
afkeurde.

De Heer *Cos*, tot Hoorn geboren,
was al een man van hooge jaren en grys,
toen hy hier Landvoogd wierd. Ook is
hy de eerste Landvoogd geweest, die
hier slaven by de E. Compagnie, doch
'er maar 17 had.

Het eerste, dat hy doen liet, was, dat
hy de steene Reduit in *Cajeli's* boecht op
Boero lag, en die *Cosburg* noemde, hoe-
wel die drie jaaren daar na *Overburg* ge-
naamd is.

In dit jaar is ook 't collegie der sचे-
penen hier en in *Banda* afgeschafst, met last,
om maar een voornam borger in den raad
van Justitie te plaatzen. Ook heeft hy
den 29 December een contract met den
OrangKaja van *Hoconalo* van dezen in-
houd gemaakt.

Hy, *Simon Cos*, Raad Extraordina-
ris van India, *mitsgaders* Gouverneur en
Directeur over de *Provincie Amboina*, on-
der 't beleid van de E. Heer, *Joan Maat-*

zuiker, Gouverneur Generaal; en de E. 1662.
Heeren Raanden van India, verklaren by ^{nalo A.}
dezen, dat alzoo menigmaal groote moeite ^{1663 ge-}
en ongerief gehad hebben, om de brieven, ^{maakt.}
als andre kleinigheden van hier na de kust
van *Hitoe* langs de korte weg te schikken,
en zoo wederom van daar hervvaards, waar
omme, en om zulx voor te komen, met de
negerij *Hoconalo* overeen gekomen zyn in
manieren naar bez.

Eerstelyk, beloofd de Heer Gouver-
neur, dat die van gemelde drie huizen van
't jaarlyx scheppen der *Corcorren*, ofte
Hongi te volgen vry zullen zyn, ten ware,
de hoogdringende nood op den vyand, of ee-
nige voorvallende gelegenheid, anders ver-
eist.

Gelyk ook met het breken van steen, en
't maken van kalk-ovens gezeide *OrangKay*,
en zyne onderhorigen op te leggen, geandelt
werden zal naar de gelegenheid des tyds, en
discretie van den E. Heer Gouverneur.

Waar tegen den *OrangKay*, *Matheus*
Mendes, zal gehouden zyn, aan alle de
geene, die welke in de E. Compagnies af-
faires van de *Hitoeëfche kuste* na 't Ka-
steel ende van 't Kasteel weder na de drie
huizen moeten overgezet worden, noodwendige
prauwen en scheppers te beschikken.

Ook zullen de scheppers, die welke een sol-
daat na 't Kasteel gebragt hebben, zoo lange
aan 't Kasteel vernagten, tot dat de zelve
van den E. Heer Gouverneur weder gede-
pebeerd is, doch langer als twee nagten ver-
toevende, zullen mogen naar huis varen;
ende op de gezetten tyd weder komen.

Ook zullen die van de drie huizen gebou-
den zyn, indien iets (des E. Compagnies
affaires rakende) van daar den korten weg
over naar *Hitoclamma* te dragen is, 't
zelve te doen.

Om de particuliere besognes van publicque
te onderscheiden, zal de *OrangKay* 't voorz:
aan niemand presteren, die niet een bries-
ken met Compagnies zegel zal vertoonen,
behalven aan officiers, die in Compagnies
dienst overkomen.

Tot dien einde zullen die van de drie hui-
zen haar volk in quartieren verdeelen, en-
de diens quartier het is, in de zelve week
niet van de negerij laten gaan, maar op al-
le voorvallen van de Compagnie diensten
gerek te houden.

Hier voor zullen die aan de drie huizen
geene betalinge nog van de E. Compagnie;
nogte van hare dienaars afworderen.

Amboina in 't Kasteel *Victoria*, dezen
29 December Anno 1663. Was getekend,
Simon Cos:

In zyn tyd is ook aan ider huisgezint De Hi-
belast in den regen-tyd 20 nagelboomen ^{toeëf}
te planten; en volgens last van haar E. ^{Land-}
delheden wierd de *Hitoeëfche Landraad* nu ^{raad afge-}
ook geheel afgeschafst, willende verder; ^{schafst.}

1662. dat ider dorp zyne nagelen in 't byzonder levren zou.

Cos
Commissaris der drie Oosterse Landvoogden A. 1664.

Hy is A. 1663 ook Commissaris der drie Oosterse Landvoogden A. 1664.

A. 1664 den 7 Januari maakte hy een contract met de Koningen van Sahoelau, en Somiet van dezen inhoud.

Contract met de Koningen van Sahoelau, en Somiet.

Simon Cos, Raad Extraordinaris van India, Gouverneur en Directeur der Provintie Amboina, doen te weten, hoe de Koningen van Somiet, en Sahoelau, voor ons gekomen zyn, en dat wy haar vereenigd, en beredigd hebben, op dat zy in rust en vrede met den andren leven, zonder malkanderen de minste overlast of geweld meer aan te doen, of aan hunne walkeren, ofte aan iets anders, maar zullen in vrede met den anderen leven, en indien by een van hun beiden, het zy wie 't ook, is dezen niet agtervolgd en werd, maar in tegendeel den anderen schade ofte overlast komen aan te doen, ofte aan eenige vrugt-boomen in des zelfs landeryen, zoo zal de E. Compagnie met alle haare magt den gene, die de schade geleden heeft, te hulpe komen, bestrydende, en verdelgende den contraventeur van deze onze ordre, tot dat 'er geen taal of teeken van hare negery ofte van hunne namen meer gehoord zal werden. Onderstond aldus vereenigd Amboina in 't Kasteel Victoria den 7 Januari 1664. was getekend, Simon Cos, ter zyde onder Compagnies zeegel in roode lakke gedrukt stond, ter ordre van gemelde zyn Ed.; en was geteekend Nicolaas Macquelin, gezwoore klerk.

Zyn dood.

Niet lang daar na kreeg de Heer Landvoogd Cos een toeval aan zynbeen, waar van hy den 24 Februari 1664 quam te sterven. Voor zyn dood heeft hy nog een grooten dienst gedaan, met aan te wyzen, dat onder de nagelen, die de borgeis en Chineesen al zedert A. 1663 van den Amboines vry in koopen mogten, en dan aan de Compagnie leverden, zeer veel steentjes gemengd waren, zedert welken tyd dat inkoopen by ider een verboden, en het besluit, ten tyde van de Heer Commissaris de Vlaming genomen, weer ingetrokken wierd.

Hy liet groote middelen, en een wakere en ryke weduwe na, van welke wy onder de stoffe van Ternate reeds gesproken hebben, en in 't vervolg nog zullen spreken.

Hy was de rykste van alle de vorige Landvoogden. Behalven dat zyn gemalin behield, maakte hy zyn broeder tot Hoorn 16000 Ryxdaalders, aan zyn vrienden, by den Turk zynde, 10000 Ryxdaalders, en aan den armen van Hoorn 6000 Ryxdaalders. Aan zyn vier zwagers

en zwagerinnen 36000 Ryxdaalders, meest in Ternate door den handel met den Spaansen Landvoogd gewonnen, en toen behield zyn gemalin nog wel 4 tonnen gouds, zoo my zeker vriend berichtte, die dezen Heer zeer wel gekend heeft.

Voorcerst nam de Opperkoopman, Maximiliaan de Jong 't bestier als gezaghebber over, tot dat de Heer Joban van Dam, Landvoogd van Banda, aan den welke ten eersten kennis van zyn Ed: overlyden gegeven wierd, overquam.

In November voorleden, hadden haar Edelheden ook belast, dat men zien zou die van Amblauw op Boero te plaatzen, om hen daar mede aan 't voortteelen van de ryft te gebruiken.

Ontrent de vesting van Loehoe belasten zy, dat die tot bescherming van 't Sagoebosch wel blyven; doch dat men de Mooren van Ajer Sacoela, als zy geen Christen wilden werden, wel ergens anders verplaatzen kon.

Zy schreven ook met veel ontzetting, over dat de aanplanting der nagelboomen niet wel geslaagd was; waar van zy de misflag toefschreven, om dat het door 't geheel dorp gedaan was; weshalven zy dat nu door ider huisgezin begeerden gedaan te hebben. Zy hadden in 't vorige jaar maar 49013 ponden bekomen, daar de Inlandsche handel alleen ten minsten 150000 ponden nagelen vereischte, zonder het Vaderland te rekenen; weshalven 'er op gepast moest werden, dat men in geen verder verlegenheid geraakte.

In Februari verscheen hier de Heer Joban van Dam uit Banda, een lang, en schraal Heer, en ontrent veertig jaar oud.

Hy was van Utrecht geboortig, en bekleedde het ampt van Extraordinaris Raad van India, nevens dat van Landvoogd en bestierder, bevorens in Banda, doch nu van A. 1664 alhier, zoo dat wy hem hier nu als agtiende Landvoogd en bestierder van Amboina laten volgen.

Zoo ras hy hier gekomen was, viel zyn oog op de weduwe van den Heer Cos, die hy ook zoo verre wist te brengen dat zy zich zaamen verloofden met den anderen verspraaken, dat zy voor af na Batavia gaan, en hy haar, zoo ras het mogelyk was, volgen zoude, om haar daar te trouwen. Hy schreef daar over ook aan zyn Edelheid, den Heer Maatzuiker, zyn byzondren vriend, bevelende hem zyn bruid met allen ernst, en met verzoek van haar doch alle hulp en beleeftheid te willen bewyzen.

Hy deed het ook: want hy namze in zyn huis, en, schoon hy al vry oud was, zoo beviel zy hem, jong, ryk en fraey zynde, zoo wel, dat hy haar in Augustus, zoo als zy met 't eerste schip op Batavia gekomen

1665. komen was, tot zyn vrouw nam, be-
wyzende dus haar den grootsten dienst,
die hy haar doen kon, gelyk wy dat el-
ders, en daar by het misnoegen van haren
Bruidgom, den Heer *van Dam*, aange-
haald hebben.

Dit geval is oorzaak geweest, dat de-
ze Heer, die dit in 't laatst van dit zel-
ve jaar met de chalopen der borgers al
te weten quam, geen lust had langer
hier, of in Indien te blyven; waarom
ook by zyn tyd hier weinig, dat opmer-
king verdiend, voorgevallen is.

Hy vertrok den laatsten Juli 1665,
latende het gezag aan de Heer *Maximi-
liaan de Jong*, die dit tot de komst van
den volgende Landvoogd behield.

In Januari A. 1666 verscheen hier de
Heer *Pieter Marville*, gewezen geheim-
schryver harer Edelheden, als negentien-
de Landvoogd en bestierder in de Heer
van Dams plaats.

Hy was een Heer, kort en mager, en
ontrent vyftig jaren oud, quassig van hu-
meur, en een korzelig, en zeer netelig
man, die byna met geen van zyne on-
derhoorige bedienden overeenkomen
kon, en met veelen der zelve groote moe-
jelykheden gehad heeft.

Hy heeft groote geschillen met den
Predikant *Caron*, en den zelve een lan-
gen tyd in 't Kasteel gevangen gehad.

Om dat de Koopman van Honimoo,
Daniel van den Bolk, 14 bhaar nagelen
aan overwigt op 440 bhaaren had, zoo
geschuldigde hy den zelve, dat hy dat
geld moest gestolen en den Inlander ont-
houden hebben, niet overwegende, dat
de nagelen alle vogten na zich trekken.
Hy liet hem daar op door den Fiscaal van
Zyl in rechten betrekken, en wist het
by den Raad van Justitie zoo te draejen,
dat hy afgezet, en binnens kamers ge-
doemd wierd van al zyn goed vervallen
te zyn, moettende $\frac{1}{3}$ voor de E. Maat-
schappy $\frac{1}{3}$ voor den Fiscaal, en $\frac{1}{3}$ voor
die van Honimoo blyven; doch hy wierd
naderhand op Batavia heriteld, en Koop-
man in 't graan-pakhuis gemaakt.

Op de zelve wyze handelde hy met
zyn tweeden perzoon, den Heer *Maximi-
liaan de Jong*, die nu al ettelijke maalen
gezaghebber geweest was, haar Edelhe-
den veel genoegen gegeven had, en van
welken hy zelf had moeten bekennen,
dat hy by zyn komst de Landvoogdy in
allen deelen wel aan hem overgegeven
had.

Hy, die dog niet rusten kon, of hy
moest het tegen imand gaande hebben,
beschuldigde den Heer *de Jong*, dat hy 2
a 3 pakken blaauwe basta buiten de win-
kel laten verkoopen, en op ider stuk een
schelling gewonnen had. Hy zettede
hem daar over buiten zyn ampt, en zond

hem (dwingende hem daarom te verzoe-
ken) na Batavia met zulke een zware be-
schuldiging, als of hy den hals verbeurd
had; doch vreezende dat hy hem niet
genoeg beschuldigd had, zoo voegde hy
er nog een tweede zaak by, dat hy, op
460 bhaaren nagelen, 5 bhaar overwigt
gehad had; waar over hy hem, by zyn
aanwezen alhier, door de Inlanders met
een verzoekschrift had doen aanspreken;
hoewel dat daar na ook weer gestremd
wierd; doch hoe deze zaaken haar E-
delheden voor quamen, zullende wy wel
haaft in in 't vervolg onder A. 1667
zien.

Deze Heer *de Jong* wierd vervangen
door den Heer *Rumphius*, doch dien liet
hy A. 1666 in 't Stadhuis zetten.

Dat het dezen Heer Landvoogd al
lang in 't hooft gescheeld had, bleek uit
veele gevallen, zynde het volk te bekla-
gen, dat egter door zulk een Heer ge-
regeerd werd, alzoo Hy, volgens zyne
volstrekte magt, alles zoo wel na zyn zin
doet, als een Heer van verstand, zynde
die van den Raad al zoo weinig in staat
om hem in die gesteltenis, als om een
verstandigen en bezadigden Landvoogd
tegen te spreken, ten ware zy te eer
wilden bedorven zyn.

Ontrent deze tyd heeft hy echter ook
een contract met den Alfooreesen Koning
van Sahoelau gemaakt, van dezen in-
houd.

Pieter Marville, Gouverneur en Di-
recteur over de Provincie, en quartier met de
*van Amboina, onder het beleid van den E. Alfooree-
sen, en*
*Heer, Joan Maatzuiker, Gouverneur Radja Sa-
hooelau*
Generaal, ende de E. E: Heeren Raaden hooelau
*van India, allen den genen, die dezen zul-
len mogen zien ofte lezen, saluit, doen te*
*weten, dat de inwoonders van de negry Lis-
fabatta, onze vrienden en bondgenooten, ons*
geklaagd hebben, dat zy van Radja Sahoelau,
of zyne onderborigen, dagelyks gequeld,
en zoodanig met rooven, en moorden over-
vallen wierden, dat zy onlangs 20 mannen
verloren hadden, en genoodzaakt waren te
vluchten; en van woonplaats te veranderen,
waarom wy ook goed gevonden hebben den
Gnatohoedi van de Mardykers; Louis
Gomes, die met een gedeelte van onze Cor-
corren-magt op de Papocewa's uitgegaan
was, te belasten, dat hy daar na zoude ver-
nemen, en by aldien Radja Sahoelau; ofte
zyn onderborige voornoemd, na geen reden
en wilde laiften; maar met hare roveryen
ende moorden voortgingen, de gemelde in-
woonders van Lisfabatta als dan licentieren;
om geweld met geweld te wederstaan; en
baar ongelijk te wreeken, waar op gevolgd
is, dat de gemelde Gnatohoedi met zyn by-
hebbende macht aldaar in 't land gevallen

1666. is, ende negry Cole, die zy meenden onder den Radja Sahoelau te behooren, ende alwaar zy ook groote tegenstand vonden, hebben vermeersterd, en ontrent 67 perzoonen dood geslagen, en 2 a 3 gevangen herwaards gebragt, vindende daar in onder anderen, een hoed en een roode rok, die men geloofde dat de Compagnie voor dezen tot een teken van vrundfchap aan Radja Sahoelau gefchenken hadde, mitsgaders een contract van vrede tusschen de respectieve Radja's Sahoelau, en Somiet, door bemiddeling van onzen voorzaat de Heer Gouverneur Simon Cos, boogloffelyker memorie alhier in dato den 7 Januari 1664 gemaakt, en bestooten, zynde door gemelde Heer Gouverneur getekend, en met Compagnies zegel bekrachtigd. waar inne expresselyk gestipuleerd staat, dat by alden de een den anderen eenige schade of nadeel in zyne landeryen, ofte vrugtboomen quamen te doen, als dan de Compagnie met al hare magt den beledigende helpen bestryden, en verdelgen zal, dat 'er geen teken van hare negryen of naamen, meer gehoord zal werden, dan alzo den Radja Sahoelau meermalen genoemd, zynde een jonger broeder van den Radja, die jongst over 2 jaaren overleden is, en in des zelfs plaats en regeringe gesuccedeerd, alhier aan 't Kasteel verschenen is, zeggende geen kennisse te hebben van al 't geen hier vooren is verhaald, zelfs ook niet van 't voorsz. contract, doende ons met eenen aanwyzzen, dat de geruineerde negerye Cole wel geboorde onder zyne jurisdictie, maar dat daar over commandeerde een ander magtig OrangKay genaamd Abussee, meimende ook daar en boven, dat deze negerye Cole geen schuld en hadde aan de schade, by die van Lissabatta geleden, maar wel twee andere negeryen op de Noord-kust van Ceram, wat nader by de zee kant gelegen, met name Roemacla ende Hatoenoeroe, alzo zy zulk wel meer gepleegt hadden, en daar door onder de landzaten aldaar vermaard waren, zoo is 't dat wy den gemelden Radja Sahoelau daar in volkoomen geloove geven, na vrundelyke beweginge en goed onthaal weder na zyn land gedimiteerd hebben, hem ter hand stellende een contract tusschen Radja Sahoelau en Radja Somiet gemaakt, en hier vooren meermalen aangehaald, 't welke wy mids dezen approberen.

Voorde beloofd Radja Sahoelau, dat by die van Roemacla, en Hatoenoeroe zal trachten te disponeren, 't zy in der minne, ofte met macht van wapenen, ten einde zy eenige van hare woornaamste OrangKaja's herwaards zenden, om haar over de voorsz. overlast aan die van Lissabatta gepleegd, voor ons te koomen verantwoorden.

Ende dat by ook alle andere, die de Compagnie, ofte haare onderdaanen ende bondgenooten eenigzins beledigen, het zy dat zy op 't land van Ceram wonen, ofte aldaar

1666. van buiten aankoomen, ende in het bezonder de Macassaaren, ofte haaren aanhang, na zyn vermogen tegenstaan, verdryven ende verdelgen zal, ook des verzocht zynde, de E. Compagnie zoodanige macht van volk, mitsgaders hys-tocht en wapenen leeren, ende laten gebruiken, zoo, ende daar 't de Compagnie goed, ende nodig agten zal, 't zy te water, of te lande, mits trekkende daar voor alzulke erkentnisse ende belooning, als de Compagnie aan andere Inlanders bare onderdaanen in Amboina gewoon is te doen.

Ende beloofd de Compagnie aan de andere zyde den gemelden Radja Sahoelau en zyne onderdaanen in haare bescherminge te nemen tegen allen, die hun eenig leed zouden willen aandoen, wanneer nadezen ons diergelyke klachten mogten voorkomen van die van Lissabatta, ofte andere onze vrienden, ende bondgenoten hier te lande, wegens eenige overlast, of geweld, hun van Radja Sahoelau, ofte zyne onderborige aangedaan, ofte bedreigd, zullen wy, voor en al eer 't selve te gelooven, hem Radja Sahoelau herwaards ontbieden, om hem daar over te hooren spreken, ende zal gemelde Radja ook als dan gebonden zyn zyn officieren, na dat wy 't zullen goed vinden te behooren, telkens over te doen komen, tot bekrachtiging van het welke en betuiginge van een opregte meining in dezen, nemen wy tot getuigen van onze oprechtbeid den alderhoogsten, eenigen en eeuwiggen Godt, die Hemel en aarde, met al wat 'er in is, geschapen, ende gemaakt heeft, Amen.

En hebben dit met onze handteekeninge bevestigd. Amboina in 't Kasteel Victoria den 27 Juli 1666. was geteekend, Pieter Marville, en 't merk van den Radja Sahoelau. Ter zyden stond, ons present, G. E. Rumphius, en Francisco Hatoelau, schoolmeester op Elipapoeteh. Onder stond Compagnies zegel in rooden lakke gedrukt, en lager stond geschreven, ter ordre van de Heer Gouverneur, was geteekend, Jacob de Jong, Secretaris.

Voor al nogtans gaf hy van zyne quade gesteldheid des hoofds en der zinnen na verdre de dood van zyn gemalin blyken, alzo buiten- hy zoo dwars was, van zich op zyn ziekbed met een Calfice, een trompetters dochter, te verloven, waar van ook het eerste gebod ging, doch het tweede wierd door den Fiscaal van Zyll, toen ook Preses van de Weeskamer, getuit, waar op hy kort daar na A. 1667 den 10 April, dezelve echter getrouwt hebbende, stierf.

De Inlanders zeiden, dat hy, en zyn ganfch huisgezin kort na den anderen (gelyk waar was) gestorven waren, alleen daarom, om dat hy eenige slangen, die

die hy in zyn wooning vond, gedood had; doch ik geloove, dat zy hem, en alle de zynen, om dit zeggen te bewaarden, een papje gekookt hebben, waar van hy zoo gek en narrig geworden, en ook eindelyk met alle zyne huisgenooten, zoo kort aan den anderen, gestorven is.

Hy heeft in zyn leven daar niet veel goeds, maar wel groot quaad aan velen, en byna niets, dat verdiend aangetekend te werden, gedaan.

Egter schreven haar Edelheden den 23 November 1666 herwaards, dat zy, op 't advys van dezen Heer Landvoogd, met de aanplanting der nagelboomen goed gevonden hadden een jaar of twee op te houden, mits dat men egter de reeds geplante boomtjes wel waarnam. En zoo men al schrale gewasschen krygen mogt, dat men dan wel eenige nagelboomen, op Hoewamohel of Manipa voortkomen-de, kon laten in wezen blyven.

Ook belasten haar Edelheden toen, den Inlander wel en minnelyk te handelen, en hen, voor ons werkende, 2 in de plaats van 1 pond ryft, en 2 stuivers daags, by vesting-werken toe te leggen, om hen daar door zoo veel lustiger, en genegener tot ons te maken.

In dit jaar wierd ook de Stad Ambon in wyken verdeeld, en daar toe Wykmeesters besteld.

De zieken hadden tot dezentyd toe ook hun ordinar randzouen, en een schelling daags in 't ziekenhuis verteerd; dog daar was nu goed gevonden, dat ider zieke voortaan zyn halve gagie voor kost en drank by een schaftmeester in dat huis verteeren zou.

Zy keurden ook goed het aanstellen en houden der negotie-boeken op de buiten-plaatzten, begerende jaarlyks vooraf ook te weten, hoe groot men gifte dat het aanstaande nagelgewas vallen zou, om daar van na 't Vaderland ook kennis te geven.

Over den Opperkoopman, *Maximilian de Jong* zeiden zy, dat het schein, als of de Landvoogd zich niet veel aan den Opperkoopman had gelegen gelaten, daar hy nochtans by de drie vorige Landvoogden als tweede perzoon in goede agting geweest was, en goede ervarenheid van Amboina's gelegenheid had, weshalven haar Edelheden niet qualyk zouden hebben genomen, indien hy daar gebleven was; doch alzoo dit schein om rust en vrede geschied te zyn, zoo zouden de men daar geerne over henen zien, evenwel hadden zommige hatelyke be-woordingen, waar mede hy was nageschreven, wel wat bescheidener konnen uitgedrukt werden, en was hy, by de oponsbeding van de Heer *van Voorst*,

tot President van Ternate aangesteld, 1667. daar hy nu na toe trok.

Het is immers waarfchynelyk uit dit De Heer
Cops. fchryven van haar Edelheden, dat zy het doen van dezen Landvoogd ontrent de Heer *de Jong* volkomen afkeuren, alzoo zy hem anders geen hooger bediening, zoo hy in haar oogen schuldig geweest was, gegeven zouden hebben.

Na de dood van den Heer *Marville*, (die niet anders dan het dak aan de Oostzyde des Kasteels A. 1666 heeft laten maken) quam de Heer Landvoogd *Jacob Cops* maar voor eens spring-tocht hier, stel-lende ten eersten ontrent alles behoorlyke ordre, en keerde, na dat hy de Heer *Antoni Hurdt* hier A. 1667 als gezagheb- Laad de
ber blyven liet ('t geen hy ruim twee ja- Heer
ren was) weer na zyne Landvoogdy van Hurdt als
Banda; doch tusschen hem en den Heer gezag-
Hurdt schynt van toen af al geen goede hebbet.
grond geweest te zyn, alzoo de Heer Quade
Hurdt ichreef, dat die Heer een barm grond
voor 't Kasteel had laten maken, dat de tusschen
Heer *Cops* ontkende. die Hee-
ren.

Niet lang 'er na in May verscheen De Heer
hier de Heer *Cornelis Speelman*, Extra- Commif-
ordinaris Raad, als Superintendent, en faris
Commissaris der drie Oosterfche Land- Speelman
voogdyen, Zeevoogd, en Veldoverfte hier.
van 's Compagnies krygsmagt in de Oo-
sterfche gewesten.

Zyn Edelheid bragt hier mede, als leden van zynen Raad, den Opperkoopman *Dankert van der Straaten*, Capitein *Pierre du Pon*, kort te voren als Capitein van Batavia gezonden om hier te leggen, en den Fiscaal, *Abraham Gabbema*.

Den 26 May wierd by de leden van Zyne ver-
den Raad alhier (zynde de Heer *Speelman*, nigtingen.
den gezaghebber de Heer *Hurdt*, den Opperkoopman *van der Straaten*, Capitein *du Pon*, Capitein *Paulus Andrieszoon Visfber*, de Koopman *Rumphius*, de Fiscaal *Gabbema*, de Fiscaal *van Zyll*, en de Koopman *van Voorburg*) goed gevonden, Capitein *du Pon*, op zyne edelmoedige aanbieding van den Macassarfchen tocht eerst met zyn Ed. te willen bywoonen, zyn verzoek toe te staan, en daar op vast gesteld, dat Capitein *Visfber* (die anders na Banda moest vertrekken) zoo lang hier blyven zou, tot dat de eerstgenoemde van Macassar wederquam.

Ook was 'er goed gevonden, dat de Raad van Amboina gezamentlyk de zaaken dezer Landvoogdy vooreerst bezor-gen zoude.

Den 28 dito wierd aan *Lorenso, Pati* van Alang, den 3 in zyn broeders plaats daar toe gekoooren, zyne acte op zyn verzoek wel toegestaan, doch hem den eed eerst afgenomen, dat de Heer *Speelman* met den Raad goed vond, dat voortaan

1667. van alle de OrangKaja's, leden van den Landraad, alvorens hen eenige zaken te laten verrichten, gefchieden zoude.

De *Pati's* van Soeli, en Way, tot nog toe zedert de tyden van den Landvoogd, *Jochem Roelofs* zoon onder den OrangKaja van *Baguala's* Coracora, door hun onvermogen, gefchept hebbende, verzochten nu ider in 't byzonder te fcheppen, en de Hongi by te woonen, om van de quellingen van den OrangKaja van *Baguala* bevryd te zyn, dat hen toegestaan, gelyk ook aan *Simau Baguala*, op ftraffe van afzetting, verboden is, zig verder met die lieden te bemocjen.

Van den Bolks klagte. Den 5 en 6 Juni gaf de afgezette Koopman *Daniel van den Bolk* een verzoekschrift in, waar by hy vertoondc, hoe jammerlyk hy door den overleden Heer Landvoogd mishandeld, en gedwongen was, volgens gewezen vonnis 3600 Ryxdaalders te betaalen, behalven dat nog al zyne gagie verbeurd verklaard was, daar alles, wat hy ingewogen had, maar 482 bhaar en 329 pond nagelen dragend had.

En goede getuigenis van den Raad van hem. De Raad, over zyn gedrag rond gevraagd zynde, gaf daar van deftige getuigenis, zeggende, dat men dien man niet geweld, en veel te hard, gehandeld had; het geen hem naderhand op Batavia tot zyne herftelling merkelyk gediend heeft.

De OrangKaja's van den Landraad verzogten den 2 Juni ook om herte-beesten op Hitoe te mogen jagen, dat hen afgeflagen is; daar beneven verzogten zy voor een pas, in de plaats van drie, maar eenen fchelling voortaan te geven, dat op agt fluivers gefeld wierd. Men vond ook goed, ider nieuwe Coracora een nieuwe vlag van de E. Compagnie te fchenken; doch hun verzoek, om arak en potten te branden, was de OrangKajas plat afgeflagen.

Daar wierden toen in de Raad van Justitie ook 2 Nederlanders, en 1 Mardheyker, om voortaan als leden te zitten, aangenomen. Men besloot ook, dat 'er door de vrylieden, voor 't fchryven van een pas-cedel, in plaats van 5, 2 Ryxdaalders, en voor een kleene pas, in de plaats van 12, maar 2 fluivers betaald zou werden.

A. 1656 had de Heer de *Vlaming* aan den Capitein der Chinezen, *Artus Gyzelfs*, toegestaan nagelen voor zyne uitflaande fchulden op de buitenplaatzen te ontvangen, mits die aan de E. Maatfehappye te leveren; doch alzo dit verlobriefje verloren was door den brand, wierd nu een ander verzogt; maar hem wierd afgeflagen voortaan eenige nagelen in betaling te ontvangen; hoewel hem is toegestaan de nagelen, in zyn

thuin wassende, nevens den Inlander te mogen leveren, mits geen andere, op ftraffe van verbeuring, 'er onder te mengen. 1667.

De *Pati* van Nako, en de OrangKaja van Hatala verzoekten ider een Coracora te mogen voeren. Dit wierd hen plat geweigerd, en op ftraffe van de keten belast zich voortaan onder den Koning van Kilang geruft te houden.

Den 3 Juni wierd toegestaan voor de tarra der nagel-zakken 1 pond af te trekken; ook is toen goed gevonden aan de zee-kant tegen het Kaiteel een hegtcn breedcn barm met zulken uitzetting te leggen, dat die van de twee zee-punten zal konnen verdedigd werden, en de zelve ook met een zware borstweering van 7 voeten hoog te omtrekken. Ook wierd besloten in stilte te vernemen, hoe veel zielen 'er in ider dorp waren; dat den 4 dito ook aan de buiten-Opperhoofden belast is.

Het Sjahbandaarfchap zou na de dood van *Artus Gyzels* door een Nederlander moeten bediend werden.

In dezen tyd had de Koning van Batsjan ook zynen eifch op Lifabatta, en eenige dorpen van Cerams-kust, doen voordragen; doch de zelve wierd zeer ongegrond bevonden, alzo die volkeren zedert door de E. Maatfehappye zyn veroverd, en dierhalven is hy by eenparig advys afgewezen, en hem verboden enig volk van daar te vervoeren, ter tyd toe haar Edelheden hem dat gelieven toe te ftaan.

Den 5 dito is besloten, dat het OrangKaja's-feeft, in twee jaaren niet gehouden, nu voortgang nemen zou. 1667. Eifch de Konings van Batsjan afgewezen.

Ook wierd van nu voortaan den geheimfchryver van den Heer Landvoogd toegestaan, alle acten te mogen opstellen, alzo zyn loon wegens de paseedels merkelyk verminderd was.

Den 6 dito is besloten, dat men geene dochter, die maar ruim 12 jaar oud is, tegen de bewilliging der weesmeesteren, hare voogden zynde (die zelf het vermogen niet hadden van dit haar toe te ftaan) op eigen gezag (gelyk de Heer *Marville*) tot een vrouw zal mogen nemen, alzo die Heer dit maar om de thien duizend Ryxdaalders, die deze dochter op de weeskamer ftaan had, gedaan heeft; daar men immers zulken huwelyk om zyne lichamelijke zwakheid, en lamheid, niet behoorde toegestaan te hebben.

Dit besluit was in zig zelve wel goed; doch 't kon tegen het dryven van een Landvoogd die 't anders hebben wilde, niets ter wereld helpen, aangezien geen een lid van den Raad, en veel min de Commiffariffen der Huwelykfe zaaken, zich daar tegen zouden hebben durven stel-

1871-1872
1873-1874
1875-1876
1877-1878
1879-1880
1881-1882
1883-1884
1885-1886
1887-1888
1889-1890
1891-1892
1893-1894
1895-1896
1897-1898
1899-1900
1901-1902
1903-1904
1905-1906
1907-1908
1909-1910
1911-1912
1913-1914
1915-1916
1917-1918
1919-1920
1921-1922
1923-1924
1925-1926
1927-1928
1929-1930
1931-1932
1933-1934
1935-1936
1937-1938
1939-1940
1941-1942
1943-1944
1945-1946
1947-1948
1949-1950
1951-1952
1953-1954
1955-1956
1957-1958
1959-1960
1961-1962
1963-1964
1965-1966
1967-1968
1969-1970
1971-1972
1973-1974
1975-1976
1977-1978
1979-1980
1981-1982
1983-1984
1985-1986
1987-1988
1989-1990
1991-1992
1993-1994
1995-1996
1997-1998
1999-2000
2001-2002
2003-2004
2005-2006
2007-2008
2009-2010
2011-2012
2013-2014
2015-2016
2017-2018
2019-2020
2021-2022
2023-2024
2025-2026
2027-2028
2029-2030
2031-2032
2033-2034
2035-2036
2037-2038
2039-2040
2041-2042
2043-2044
2045-2046
2047-2048
2049-2050
2051-2052
2053-2054
2055-2056
2057-2058
2059-2060
2061-2062
2063-2064
2065-2066
2067-2068
2069-2070
2071-2072
2073-2074
2075-2076
2077-2078
2079-2080
2081-2082
2083-2084
2085-2086
2087-2088
2089-2090
2091-2092
2093-2094
2095-2096
2097-2098
2099-2100

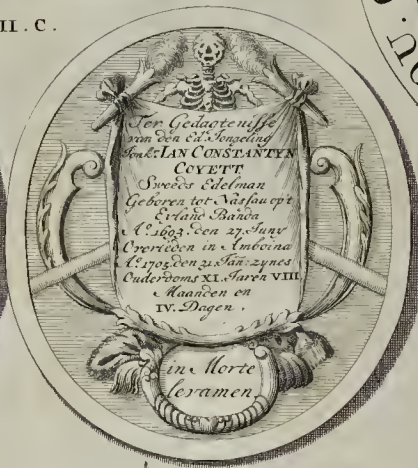
1111

N° LI.
Pag. 225.

N° LII. C.

DOORL. HOCH. MO. HEREN.
 Noedband
 tters van Johan
 kerbesft.

N° L. W.

Pag. 39.

N° L. V.

Pag. 39.

N° LII. A.

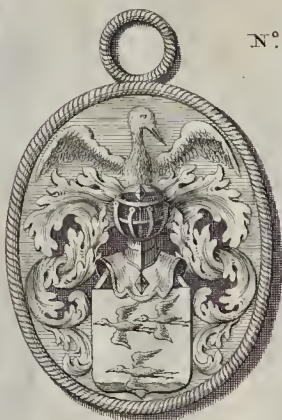
TER
 GEDAGTENIS VAN
 Gerbrant Schaghen
 LONGSTE SOON VAN DE
 H^r. Nicolaas Schaghen
 RAAD VAN INDIA EN
 GOUVERNEUR IN Amboina
 OVERLEDEN DEN 29.
 JULII A° 1692. OUD
 ZYNDE 5. JAREN,
 6. MAANDEN, EN
 27. DAGEN.

N° LII. B.

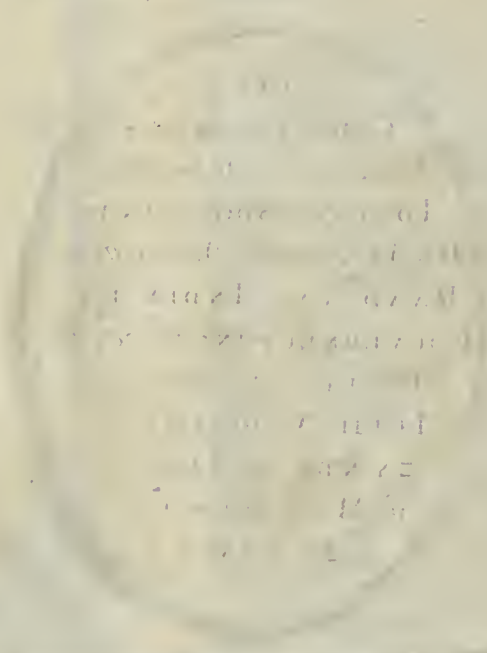

Ter
 Gedagtenis van
 Den Ed^l. Heer M.
 Nicolaas Schaghen
 Raad Eet^r van India
 Gouverneur in Amboina
 Overleden den 7. Julii
 1696. Oudt 52. Jaren
 2. Maanden en
 12. Dagen.

N° LII. D.

Ter
 Gedagtenisse van
 Morruy Killegonda
 Cranendonk Gemalinne
 van den Ed^l. H^r. Adriaan
 vander Stel Raad Eet^r
 van India en Gouvern^r
 in Amboina. Obit
 den 18. Novr. 1708. Oud
 37. Jaren $\frac{2}{m}$. en
 11. Dagen.

1667. stellen, zoo zy niet in de grond wilden bedorven zyn.

Men stonde nu ook nog een borger en Martyker toe, om als leden in den Raad van Justitie te zitten.

den 16 Juni tot een bede-dag geschikt zynde, zoo stonde de Heer Superintendent den 10 dito (de laatste dag zynrer zittingen alhier) op, bevelende deze Landvoogdy aan den Opperkoopman en gezaghebber, de Heer Hurdt, en den Raad, met last, om by voorval van gevaar, den Bandschen Landvoogd, de Heer Cops, te kennen, en te waarfchouwen.

Alle welke besluiten onderteekend zyn door zyn Ed. en de volgende leden: Antoni Hurdt, Dankert van der Straaten, Pierre du Pon, Paulus Andrieszoon Vischer, Georgius Everardus Rumpius, Pieter Rezenboog, Gerard den Bock, Abraham Gabbema, Willem van Zyll, Gerard van Voorburg, Adriaan van Lier. In 't jacht Tertolen den 10 Juni A. 1667. Abraham Gabbema, Secretaris.

De Heer Speelman nam ook negen Coracora's, met hare OrangKaja's, op zyn tocht na Macassar in dit jaar mede, waar voor hy aan ider OrangKaja een goude penning vercerde, op welkers eene zyde negen Coracora's, en rondom dezelve, TROUW VAN AMBOINA, en op de andere zyde de Hollandse Leeuw met de zeven pylen in de eene, en 't zwaard in de andre klaau, met deze woorden, EENDRACHT MAAKT MACHT, daar rondom afgebeeld staan. Men ziet ze hier op de plaat N. LI mede ver- toont.

Den 25 Juli 1667 sloot de Koopman van Lier, uit naam van de Heer gezaghebber Hurdt, een contract met die van het dorp Haja (op Ceram's binnen-kust) zynde van dezen inhoud:

Alzoo de E. Heer Antoni Hurdt, Opper-gezaghebber in Amboina, mitsgaders den Raad aldaar, by missive van den 6 Juli my hebben gelieven te ordonneren zekere partye contententen van de negery Haja, zoo het mogelyk was, te vereenigen ende baare questien in der minne te onderzoeken, en te decideren, zoo is zulx dat de partyen voor my zy verscheenen, welke wederkanten geboord hebbende, is bevonden, dat dito questie meest ontfond door 't verkiezen van een OrangKay genoemd Boey Djava, die tot dat ampt niet geregtigd en was, maar eenen Hoewaya, zynde Boey Djasvas oom, en door de eene helft van de negery egter gezeide Boey Djava daar toe was verkooren, maar de andere helft gezeiden Boey Djava hem daar voor niet wilde kennen, alzoo Hoewaya zyn broeder OrangKay was ge-

II. DEEL VAN AMBOINA.

weest, en overleden is, dierbalven hem dat ampt toequam, door welk doen dan veel questien van ouden tyden zyn ontfaan, ende aan weerkanten voor den dag gebaald; doch dito questie voor eerst aan een kant geseld hebbende, zoo hebben alle OrangKayen van Haja (die nu present waren) met my goedgevonden, dat gezeide Hoewaya in zyn broeders plaats zal treden, ende de plaats zal bekleden: daar ider een mede te wrede is geweest, en hebben hem eerbiedig daar mede geluk gewensht, met beloften hem volkomen daar voor te erkennen, ende te geboorzamen, mitsgaders volkomen onderdanig te zyn, mits dat Hoewaya beloofd, aan niemand geen overlast of geweld te doen, maar hem als een eerlyk OrangKay te gedragen, item geene pilsjaringe, de negery rakende, zal ondernemen, zonder de verdere OrangKaja's en Tocha Tocha's daar by te nemen, om die alzoo met gemeenderband, als negorys zaaken te bemiddelen, vorders is ook besloten, dat by aldien imand van de baren, het zy van wat kant, ofte door wien 't zoude mogen zyn, ietwies van deze oude questien quamen op te halen, die een slaaf zal verbeuren aan zyn party, ende aan de E. Compagnie zal overgeleverd werden, om naar goedvinden als een ongeboorzaam perzoon gestraft, ofte wel uit zyne negery gelicht te werden, dat zy haer zeer gaarn hebben onderworpen, ende 't zelve in presentie van twee perzoonen ider OrangKay met hare eigen handen tot bevestiging hebben onderteekend. Onderstond, aldus gedaan, ende gearresteerd op 't Eiland Honimoo, binnen de Fortresse Hollandia, den 25 Juli 1667. Was geteekend, dit is 't merk van OrangKaja Hoewaja, 't merk van Boey Djava, 't merk van Taccoewa, 't merk van Loeboeta, Hoofd van een Soa. Ter zyden stonde, in presentie van ons ondergeschreven, was geteekend, Claas Cristoffelzoon, 't merk van Reimier Evertzoon; lager stonde. Dit accordeerd, voor my gepasseerd, geteekend, Adriaan van Lier.

Den 4 September daar aan wierd dit navolgende accoord ook tusschen die van Lissabatta, en tusschen den Koning van Sahoelau, gemaakt:

Poincten van accommodement Contract waar op de OrangKayen van tusschen die van Lissabatta ter eene, en den Lissabatta, en tusschen den Konink van Sahoelau ter andere zyde, ten overstaan van de ondergefz: Gecommitteerden, zyn gereconcilieerd, ende bevredigd.

I.

Den Koning van Sahoelau beloofd voor hem, en zyne onderhorige negryen, als ook

F f zyne

1667. zyne nakomelingen, daar by magt ende gezag over heeft, waar onder begrepen zyn de negeryen van Roemale ende Hatoenoeroe, de ingezetenen van de negorye Liffabatta, ende de Alfoerrefen die daar onder fortieren, minnermeer te zullen beledigen, ofte boorlogen, nochte te doen boorlogen, directelyk, of indirectelyk, gelykerwys aan de andere zyde den Kipati van Liffabatta, nevens zyne byhebbende OrangKayen, beloven voor hare negoryen, ende de Alfoerrefen, waar zy lieden 't gezag over hebben, mitsgaders voor haare nakomelingen, den gemelten Koning van Sahoelau, ende zyne onderzaten, nooit meer te zullen boorlogen, ofte te berooven, ook niet te gedogen, dat aan imand van haare onderzaten eenige hostile actien zal werden gepleegd, invooegen partyen ook over en weder aannemen alle de attentaten, die voor 't switen van dit accoord over en weder zyn gevallen, noit meer te zullen gedenken, maar in tegendeel in openrechte broederlyke vriendschap metten anderen te zullen leven in vrede.

2.

Verders beloven de contrabenten aan wederzyde te restituereen de gevangenen, die de eene van de andere party heeft bekomen, zedert dat de laatste onbeilen zyn voorgevallen, ten tyde als de negoryen Cole, ende Liffabatta, zyn afgeloopen.

3.

De onkosten, die de Compagnie gedaan heeft om de partyen aan wederzyds te verleenigen, zoo ten reguarde van 't verstrekte, aan mondkosten aan die van Liffabatta, als in het verscheide malen af roepen van den Radja van Sahoelau, geschat op 200 Ryxdaalders, zal door de Radja aan de Compagnie in drie deelen vergoed werden, als een derde zal by die van Liffabatta gedragen werden, ende de resterende twee derde parten neemt den Koning van Sahoelau aan voor hem, en voor die van de negoryen Roemah Ela ende Hatoenoeroe, te zullen voldoen, wel verstaande in kleeden, gongen, of slaven.

4.

Den Radja van Sahoelau zal de ingezetenen van Liffabatta, ende hare adberenten, voor vrye onderzaten van de E. Compagnie erkennen.

5.

Verder beloven de gecommiteerden, op het verzoek van Radja Sahoelau, by de E. Compagnie te bewerken, dat in der yl een a twee Corcorren, ofte een chaloep met Compagnies gecommiteerden naar de Noord-kust van Ceram zullen vaaren, om aldaar de Radja's van Soemiet ende Sifioeloc mede met beide de contrabenten te doen bevredigen.

6.

Eindelyk nemen die gecommiteerden van wegen de Compagnie aan den gemelden,

die de eerste hostiliteit komt te plegen, den beledigden te affisieren.

Tot bevestiging van dit contract hebben wederzyds partyen de bovenstaande artikelen, in plaatze van eede, bekragtigd met 't drinken van de Matakou op de Alfoerrefe wyze, zynde arak gemengd met 't bloed van een boen, waar in gedaan een weinig buspulver, een kogel, en daar in mede gestoken een punt van een degen, alzo ook de tromp van een roer, onderstond, aldus gedaan, ende besloeten in de negory Hooewaloy, den 4 September 1667. Was geteekend Willem van Zyll, Adriaan van Lier, 't merk van Radja Noeflanivel, 't merk van Louis Gomes, Gnatohodi, 't merk van Radja Toehaha, Francisco Mole, ter zyde stond, 't bovenstaande contract werd by de bovenstaande gecommiteerden sumpelyk getekend, dewyle den Radja van Sahoelau niet gezint was, de bovenstaande artikelen te onderteikenen, zeggende zig te refereren aan 't drinken van de Matakou, en dat dat genoege was.

A. 1668 den 11 Januari zonden haar Edelheden hare goedkeuring op alles, dat by den Heer Superintendent hier vericht, en besloten was, bevelende, dat alles ook zoodanig zou werden nagekomen; doch zy keurden af, dat men om 't buskruit te spaaren, de soldaaten in een jaar niet eens had laten drillen.

Even zoodanig keurden zy ook de Atappe daken voor de vestingen quaad, en belalften, dat men eens een proef met een vesting of twee nemen zou, om de zelve met platte daken te voorzien.

Sehoon 't aanplanten der nagelboomen voor een jaar of twee was opgehouden, moesten de drie gestelde bosch-wagters daar egter wel op letten, dat andre boomkens, in de plaats der uitgegaane, weder geplant, en alle 2 a 3 maanden, ook bedienden, die men vertrouwen kon, tot nader befehoving der zelve uitgezonden wierden, te meer, alzo de uitroeping op Boero, Amblauw, Manipa, Bonoa, en Kelang gedaan, mede haar bevel, en goekeuring, gelyk nu haar last was, alles, dat verder op Hoewamohel en Manipa nog overig was, om te vellen.

Zy oordeelden ook 't verbod op 't uitborgen op de nagelen, en tegen 't beftelen der thuienen, zeer noodig, keurende ook de gedane verdeling der Barrot-gelden voor eerst goed.

Men was verwonderd, dat by de beschryving der zielen maar een getal van 34481 bevonden was, en men gaf aan de Heer gezaghebber in bedenking, of 'het, om alle misnoegen van den Inlander weg te nemen, niet best was, nu endan een jaartje daar mede te wagten.

Zy

Zy verboden ook aan eenige Minda-nauwfe, en Javaanfse of Maleytfte vaartui- gen, ofte ingezetenen, toc te ftaan hier te komen, of zich hier neder te zetten, willende daarom de naamen van idereen in de pascedelz uitgedrukt hebben.

In Januari 1669 geliefden haar Edelheden te belaften, dat men, alzooc'rbby zoo fterken uitroejing der nagelen, nu gebrek begon te komen, voortaan op Hoewamohcl de boomen niet meer omvellen, maar die aanhouden zoude, mits dat 'er op Loehoe door ons volk wel ge- let wierd, dat de nagelen van daar door geen andren vervoerd wierden. Wegens de nooteboomen op Honimoa en Oma was hun bevel, die uit te roejen, alzooc Banda hen nooten genoeg geven konde. Zy hadden ook goed gevonden de Orang- Kaja's en borgers buiten de pagts-voor- waarden, en dezelve daar van vry te houden, voor zoo verre hare eigen ver- tceering aanging.

En alzooc 't Zagoe-bofch op Loehoe te veel uitgemerfeld was, zou men 3 of vier jaaren ftit ftaan met dat te verpach- ten, op dat het weder wat bekomen mogt.

GEDURENDE 't gezaghebberfchap vande Heer Hurdt was hier alles in ruft, en weinig van belang voorgevallen. Om- trent dezen tyd waren die van Lebele- hoe; Waufelaä, en Layn, zoo ftout van de houtte Baricade op Lebelchoe, in een tyd, dat 'er alomme vrede was, in den brand te fteken, dat zy A. 1663 noch eens gedaan hadden.

Den 21 Maart dezcs jaars verfcheen hier de Heer Jacob Cops met het fchip Kleverskerk van Batavia.

Hy was Landvoogd van Banda ge- weeft; daar hem de Heer gezaghebber Hurdt als Landvoogd in May ging ver- vangen.

Hy wierd hier ten eerften als Extraor- dinaris Raad van India, en als twintig- fte Landvoogd en beffierder van Am- boina voorgelteld, en was een lang en lyvig Heer.

Een van de eerfte zaaken, hier byzyn Ed: verricht, was, dat hy 't getal der flaven (tot nog toe maar op 17 ge- weeft) volgens 't getal in Banda, op 30 bragt.

Hy was hier zoo ras niet gekomen, of hy geraakte met zyn tweede de Heer Cornelis Franx in gefchil, die hem daar na geweldig veel ondiendft gedaan heeft.

Hy was hier met eenen Reinier du Praas uit Banda gekomen, dien hy, bui- ten kennis van den Raad (fchoon hy 't niet doen mogt) als Opperhoofd van Ha- rocko aanftelde; doch na dat deze daar eenigen tyd gelegen had, fpande hy met Franx zamen tegen hem aan, zoo dat

het hem beroude den zelve dus verre geholpen te hebben. Hy pafte oerhal- ven op al zyn doen, kreeg hem ten eer- ften in zyn kyker, en dede hem door den Fifcaal over zyn arak-verkooopen; morfery met nagelen, te kort betaalen van Hhatfil-gelden aan de OrangKaja's, en over meer andre dingen dagvaarden en in zekere boete verwyzen; ja hy wil- de hem (fchoon de buiten-Opperhoofden, hier over geraadpleegd, hem van veele zaaken vry fpraken) in de keten hebben, doch de Raad vond alleen goed; hem af te zetten, en verklaarde hem onbequaam om de E. Maatfchappy te dienen.

Het beftier van dezen Heer Land- voogd alhier was in allen deelen vry flegt; alzooc hy niet anders deed, als wintfen voor zich zelve uit alle dingen te zoe- ken. Hy liet huizen en petakken bou- wen, waar toc hy 's Compagnies bouw- ftoffen en bedienden gebruikte. Hy had mede een deel in 't araks-branden met Jan de Ruiter, en in 't varen met de vry- borgers, 't geen Nicolaas Snyders uit bragt.

A. 1668 viel op Boero een flegte zaak voor, te weten dat de vefling door ee- nige flaven; die in de keten waren; af- gelooopen wierd. De fergeant Chriftoffel Boudewynszoon Kloofter, een begunftigde van de Heer Cops; was toen hier Hoofd, en wierd van groote nalatigheid befehul- digd. De Heer Cops hield de zaak, zoo lang hy kon, fleurende, gelyk wy in 't vervolg zullen zien.

Hy liet ook ontrent deze tyd aller- eerst 't Hoofd voor 't Kasteel maken, als ook een paardetal, wachthuis, en een pakhuis tuffchen het huis van Capitein Engel en de brug, die over de Rievier Waytomo legt; oprigten, zynde dit de eenige werken, die ik wete; dat hy hier gemaakt heeft.

Zyn win-en baat-zucht had geen paa- len, en was niet te befchryven, zoo dat de borgers, Chincefen, en andre inge- zetenen, niets mogten beginnen, waarin hy zyn deel niet moest, en wilde heb- ben. Hy had een geheel blok huizen; of wel 20 petakken, meest van Com- pagnies ftoffen, en half op Compagnies grond laten maken, die hem alle op zyn reekening daar na geftefd zyn.

Het fchynt, dat haar Edelheden egter nog al veel agting voor hem gehad moe- ten hebben, alzooc zy 't verzoek van die van Soeli, om hunnen Pati mede als een lid in den Landraad te hebben, en 't ver- kiezen van een Chriften-OrangKaja op Bohoa (onverminderd het gezag van den Lieutenant Lanoeli over het Campon van Radja Tabalile) geheel en al aan dezen Heer fteden.

Den 26 Januari 1670 fchreven haar E- delhe-

1669;
En zyn
geval met
du Praat.

Zyn
groote
baatzigt.

Staat
Kloofter
in een
quade
zaak
voor.

Wat
werken
hy hier
heeft
doen ma-
ken.

1658 delheden, dat schoon 't goed was de
A. 1670 Hof-dienften der Comaon's jaarlyks,
de Hon- door zwakheid van onze bezetting, niet
gi-tocht te laten voortgaan, en in de plaats van
fcherp dien de Inlanders bouw-ftoffen te laten
belaff. verzamelen, nogtans 's Compagnies acht-
baarheid vercifchte, dat het zelve, zoo
haaft het mogelyk was, weer in 't werk
gefteld wierd; 't geen zy den 29 De-
cember 1670 belaffen rondom Ceram om
geen redenen na te laten.

Laft on- Zy belaffen ook, dat men de Arocwe-
trent de fe handelaars, alzo die nuttige waaren
nagel- hier en in Banda aanbragten, wel be-
boomen. jegenen, en dat men op de aanplanting
van nagelboomen vooreerst zoo veel niet
letten, de bofch-huizen afbranden, dog
dat men 't uitrocjen der nagelboomen op
Hoewamohel nog ftaken moeft.

Ondertuffchen fchreven de Heeren uit
't Vaderland den 24 Augufti 1669, dat
de fchaarheid der nagelen de zelve op 8
gulden 't pond had gebragt, zoo dat zy
noodig gedagt hadden, dat de boomen
op Manipa en Hoewamohel (dat zy ook
1671 uit 't Vaderland herhaalden) wel
mogten blyven ftaan; mogende welnoo-
ten op Hoewamohel (als ook in de U-
laffers) maar geen nagelen uitrocjen.

By hun fchryvens van den 23 May
verboden haar Edelheden, op zware
ftraf, aan de fchippers der fchepen gee-
ne eetwaren of andre voorraad te verzw-
gen, of te verbergen.

Verdre Wat nu de zaak van den fergeant Kloof-
behande- ster op Boero betreft, de Heer Cops had
ling van dezelve tot A. 1670 fleurende gehouden,
Kloofsters doch, in dat jaar ziek werdende, en
zaak A. daarom weer uitgefteld zynde, moeft die
1671. evenwel eens by de hand gevat werden,
gelyk dan eindelyk A. 1671 gefchiede.

De Heer Francx, een vyand van de
Heer Cops, fcheen het ook in de zaak
van dezen fergeant te zullen zyn; dog
na de getuigenis van de meeste en onpar-
tydige leden, zoo had hy, buiten eeni-
ge drift oordeelende, zyn vriend in deze
zaak niet konnen zyn, meinende, dat hy
's Compagnies geftolene goederen be-
hoorde te betalen.

De Heer Cops, hier over tegen hem
opvliegende, fprak hem niet als zyn twee-
de aan; maar of hy zyn jongen geweest
was, waar op de Heer Francx niet an-
ders zei, dan, *mag ik myn gevoelen in ver-
gadering niet vry uit fpreken, dan is het be-
ter, dat ik benenga, en opfta, dan dat
ik hier blyve.* Ja, zei de Heer Cops, *brui
maar benen, en gy zult ook met het eerfte
fchip na Batavia vertrekken.*

De Heer Francx kort daar aan uit den Raad ver-
trokken zynde, zoo quam 'er een fchip
President met tyding, dat hy President van Ter-
nate gemaakt, dog dat by haar Edelhe-
den ook goed gevonden was, dat hy eerft

op Batavia komen zoude.

Cops wift ondertuffchen de zaaken van
den fergeant *Boudevynszoon Kloofster* zoo
te dracjen, dat hy van alles wierd vry ge-
gefproken, dat naderhand haar Edelhe-
den zeer qualyk opnamen.

Daar op vertrok Francx den laaftten
April 1671 van hier na Batavia, alwaar
hy de Heer Cops niet weinig befchuldig-
de, en alles, daar aan hy zich vergrepen
had, ontdekte. Hy quam A. 1672 weer
hier met de Heer *Antoni Hurdt*, die als
uitdrukelyk Commiffaris vooral van
Amboina, als ook van de twee andre
Landvoogdyen om de Ooft, en als een
en twintigfte Landvoogd en beftierder
dezer Landvoogdy, den 20 April uit
Banda hier verfehchen, om den Heer Cops
te vervangen, die den laaftten April na
Batavia vertrok, na dat hy hier drie ja-
ren vry flegt geregeerd had.

Zoo lang de Heer Francx hier was,
wilde niemand iets tot lafte van de Heer
Cops bekennen. De Heer *Hurdt* deed
eindelyk, by 't omflaan van een tamboor
op hooge ftraffe aan idereen bekend ma-
ken, dat een igelyk, die iets ten lafte
van de Heer Cops wift, zulks zyn Ed:
moeft komen aandienen, of dat hy we-
ten zou, wat hy met zoo een, die dit
verzweeg, te doen had. Hy dreigde
ook de borgers by placeaat, zoo zy niet
zeiden, wat hy met hen zamen gedaan
had, na Batavia met hunne huisgezinnen
op te zenden, waar op zy alles beken-
den. Een voorname miiffag van de Heer
Cops was 't ook, dat hy zekeren *Marinbo*
dwong, een valfche grens-paal aan de o-
verzyde aan te wyzen, die dat ook open-
baarde.

Capitein *Bulk*, en de Winkelier *Er-
hard* waren op de zyde van Cops; maar
anders waren de meeste tegen hem. Ook
hebben *Joannes Moris*, de oude *Rum-
phius*, en *Nicolaas Macquelyn* tegen hem
getuigd, dat hy in de zaak van *Chriftof-
fel Boudevynszoon Kloofster* zeer onbillyk,
en onbehoorlyk met de Heer Francx ge-
handeld had.

Op alle welke, en meer andere be-
fchuldigingen de Heer Cops, van alles
afgezet, en na Batavia door den Heer
Commiffaris opgezonden wierd, alwaar
de Advocaat Fifeaal eenen eifch tegen
hem deed, zynde hy toen 51 jaaren oud.
Wy zullen, alvorens voort te gaan, zien,
hoe zyn zaak daar af liep, en weer tot de
zaaken van Ambon keeren.

Hy antwoorde den 8 Maart 1673 op
den zelve, en verzogt nog in den Raad
van India als lid te mogen zitten, dat
hem geweigerd, en aan den Fifeaal be-
laft wierd zyn zaken kort te maken, al-
zoo alles nu aan den Raad van Justitie
overgegeven wierd, om daar afgedaan te
werden. Den

1671. Kloofster
onrecht-
veerdig
vry ge-
fproken.

Francx
Batavia.

De Heer
Hurdt
Commiffaris, en
een en
twintig
Land-
voogd.

De Heer
Cops.

Van zy
ampt ge-
zet na Ba-
tavia op
gezonden.

Den 28 November werd de Heer Pit als President over de zaak van de Heer Cops gekoren, doch met dezelve nog zoo lang getalmd, dat hy eerst den 21 September 1675 afgezet, en vryman, hoewel hy, na eenige tyd ledig gelooopen te hebben, uit medelyden met zyn huishouden, weer President op Macassar (gelyk wy onder dit Comptoir zien

zullen) a 150 gl. ter maand, gemaakt wierd. Wy hebben hier een kleen uitfprong moeten maken, om de zaaken, den Heer Cops rakende, eeniget maten aan een te sehakelen, en te zien, hoe 't met hem, over zyn quaad bestier alhier, afgelooopen is; derhalven keeren wy weder tot het jaar 1672, wanneer de Heer Antoni Hurdt hem verwing.

1672

VIERDE HOOFDSTUK.

De Heer Hurdt beschreven. De werken hier door hem gemaakt. Bepaling van de vaart der borgers, en Chineesen. A. 1673 de vaart op de Xoela's en Boero aan de Amboineesen toegestaan. Verbaal der zware aardbeving A. 1671, 1673 en 1674 voorgevallen. Rumphius advys over 't Kasteel. De Heer Hurdt na Banda A. 1675. Bevelen barer Edelheden ontrent 't Kasteel, en om de nagelen uit te roejen. Een nieuwe vesting op Honimoda gemaakt. Een kruut-meulen, en andre zaaken A. 1677 en 1678 geordonneerd, en zommige verboden. De laatste werken van de Heer Hurdt. Zyn vertrek A. 1678 als Veldbeer op Java. De Heer de Vicq twee en twintigste Landvoogd hier. Verscheide werken door hem gemaakt. Zyne moejelykheden met van de Voorde, en andre. Zyn baatzugt, en groote haastigheid, tegen Capitein Bulk. De Heer Leydekkers zeldzaam droomen, nog wonderlyker droom van Do. Carpius. Pati Lima's verraad, A. 1680. Waar in Hassan veel deel had, die men egter ongestraft liet, dat haer Edelheden qualyk namen. Last ontrent 't Kasteel, en de zuinigheid. 't Orang Kayensefj aanbevolen. Opstand in Ternate, en op Boero. 't Bestui A. 1681 van een Kasteel in de Laha te leggen. De ringmuur dit jaar voltooid. De Heer de Vicqs vertrek na Batavia, latende de Heer van Vliet hier gezaghebber. De Heer Padbrugge komt hier A. 1683 als Commissaris, en drie en twintigste Landvoogd. Die nader beschreven werd. Ambon door zyn Ed: tot een stad gemaakt. Doch zyne werken door zynen vervanger secht behandeld. Klagten der Inlanders over zyne werken. Zyne plaaccaaten. Aardige pots, door zyn Ed: aan den wondheeler gespeeld. Moejelykheden met zyn eerste bedienden, en de kerkelyken. Last barer Edelheden A. 1685, en 1686, ontrent verscheide zaaken. Zware brand A. 1686. Zyn Ed: Raad van Indien gemaakt. De Heer Lobs van zyn Ed: hier deftig ontbaald. Steert-ster hier gezien. A. 1687 weer zware brand. Zware aardbeving. Groote hartvochtigheid en voorzigtigheid van de Heer Padbrugge. Den scbryver na Banda tegen de ordras aan gezonden. Goude Cocbangs uit de groote cas gestolen. De Heer de Haas, vierentwintigste Landvoogd hier, en de Heer Padbrugge verrokken. Die Heer nader beschreven. Zyne goede boedandigheden. Verscheide bevelen van haer Edelheden, A. 1687 gegeven. De scbryver uit Banda weer hier. Werken, door de Heer de Haas gemaakt. Zyn tocht na Boero &c. 't Landvoogds huis, en de Pafar, door zyn Ed: gemaakt. Zyn Ed: A. 1689 Raad van Indien, en Commissaris gemaakt. Verandering in de Landraad Vuile daad van Hassan Soeleyman. Ziekte van zyn Edelheids gemalin, die kort 'er aan quam te ster-ven. Hare begravenis. Edelmoedigheid van zyn Ed:, aan haare voorkinderen, en ontrent andre, die op haar Ed: gepast hadden. Land tot steenbakkeren uitgedeeld. A. 1690 bezetting op Alang gelegd. A. 1691 zyn Ed: Ordinaris Raad gemaakt. Zyn Ed: gebreken. De Heer Sehaghen, vyf en twintigste Landvoogd hier. 't Vertrek van de Heer de Haas, en 't zeldzaam voorval van den scbryver met zyn Ed: aan boord over zyne kerkelyke getuigenis. Waar ontrent de scbryver zyn Ed: volkomen genoegen gaf. Die daar op als Commissaris na Macassar vertrok.

DE Heer Hurdt, een Mid-
delburger van geboorte, was
een man van korte gestalte,
zeer geschonden van de kin-
derpokjes, maar een wakker,
nugteren, en zeer verstandig Landvoogd,
die de E. Compagnie hier, en elders,
grootte diensten heeft gedaan. Hy heeft
veel goede wetten, plaaccaaten, instruc-
sien, en een zeer nette kerk-ordre hier

nagelaten, en zich by veele ingezetenen
zeer bemind gemaakt.

Hy heeft hier 2 ryft-pakhuizen, een
agter de winkel, en een in de ring-muur,
van Gabba Gabba laren maken.

Hy ley ook de borgers en Chineesen
op, om een ringmuur van pallissaden te
maken. Zy morden hier wel tegen; dog
hy dwong hen by een plaecaat daar toe;
hoewel zy van geen langen duur geweest is.

De wer-
ken, hier
door hem
gemaakt.

1674.

Hy heeft ook 't hoofd, voor 't Kasteel Victoria, na de zee-kant verder uitgezet, dat naderhand van andre Landvoogden vervolgd is.

Bepaling van de vaart der borgers, en Chineesen.

Den 23 Februari 1672 verboden haar Edelheden aan de borgers, hier van daan varende, op Greslic, of op Java elders, aan te loopen voor en al eer zy op Batavia geweest waren. Ook hadden zy de vaart der Chineesen om de Oost vlak afgekeurd.

Ontrent het verdeelen der Barot-gelden, zeggen zy, dat men het beslotene A. 1667 by de Heer Superintendent *Speelman* volgen zal.

A. 1673 de vaart op de Xocla's, en Boero aan de Amboineesen toegeestaan.

A. 1673 den 20 Februari belasten zy nauwkeurig op het sluiken van nagelen te passen; stonden nu en dan de vaart op de Xocla's en Boero aan de Christen-Amboineesen toe; dog verboden van Macassar slaven boven de 10 of 11 jaaren in Amboina te brengen.

Den 28 Februari bevelen zy, dat de noodige vesting-bouw niet zou stil staan, dat men tusschen de Oelilima's en Oelisiwa's op Ceram moest zien nette grenzen te maken.

Zy belasten ook, dat OrangKaja *Boelan*, de jonge *Tepil* genaamd, zoo lang onder voogdy van *Intsjob Tay* blyven zou, tot dat hy zelfs tot de Regeering bequaam was; willende dat men op zyn, en zyns zoons bedryf ondertusschen wel agt geven, en hem ook vermanen zoude daar op te letten, zoo hy niet wilde, dat haar Edelheden daar in verzagen.

Den 12 December belasten zy de Kessingse sluikers ten voorbeeld van andre te straffen.

Hoe in het jaar 1671, 1673, en vooral onder de Regeering van dezen Heer de zwaarste aardbeving, die oit in Amboina geweest is, voorgevallen zy, konnen wy omstandig uit het volgende bericht zien.

Verhaal der zware aardbeving, 1671, 1673, en 1674 voorgevallen.

Verhaal van de schrikkelijke aardbeving in Amboina A. 1671, 1673, en 1674, voorgevallen.

„ Tusschen den 17 en 18 October des jaars 1671 gedurende den uittocht van de Ambonische Corcora-macht rondom Ceram, overviel 't Eiland Uliasser, anders Honimoo genaamd, een geweldige sterke aardbeving, waar door niet alleen de Reduit Velzen, op Hatocwana, om verre gesmeten, en de fortreffe Hollandia tot Siriforri weerloos gemaakt, maar zelfs 't land en gebergte doorgaans zeer beschadigt zyn geworden; met 't afvallen van diverse ongelooflyke zware stukken der zelve, in de opscheuringen van de

1674. „ aarde, op zommige plaatzen wel tot de diepte van een calappus-boom, van welke daar eenige inzinkende, maar even met de kruin boven uit staken: de strand van Hatoewana was hier door ruim een voet, mitsgaders 't rif voor de negerye Papero vry meer gezakt, en overal zeer gescheurd, ja onbequaam tot visschen voor de Inlanders geworden; en zyn by deze (hoewel 'er schrikkelijke aardbevingen gevoeld wierden) dog maar eenige weinige menschen (waar af 't getal doemaals, 't zy door verzuim, of door onkunde niet is opgenomen) omgekomen. Zedert dien dag en tyd heeft dezelve op Honimoo wel over een maand geduurd, dat 't aardryk t'eenmaal niet stil en stond, en voorts by pozen over 't jaar op de zelfde uur, als de harde stooten voorvielen, zyn die mede op 't Eiland Oma, de pas Baguwala, en aan 't Kasteel Victoria (hoewel zoo hard niet) geweest. Het eerste naamwaardige heeft men aan 't Kasteel gehad, op den 12 Juny 1673. 's avonds ontrent zes uren, wanneer diverse sterke stooten met ontzettinge van eenige binnemuuragien in 't Kasteel, en andere steene gebouwen; vernomen zyn, op welken dag 's morgens men ongemene zeer schrikkelijke donderslagen, nevens zware blixem-stralen al t'ussende en met een sterk schittering vernomen heeft; waar van ook diverse menschen gevoelige teekenen ontvingen; behalven ander aanmerkelykheden; want ondertusschen sloeg den donder ook in eenige boomen digt beoosten 't Kasteel, item 't water uit de pomp van 't jachtje Damak, terwyl de maats met pompen bezig waren, wierp op de Fluit Wimmenum (beide aan 't Kasteel ter reede leggende) een gedaante van vuur, dat van zelfs weder over boord sprong, werpende veele vuurstralen, en onder andere zulke uit, dat die 3, en meer mylen ver gezien zyn; behalven deze zyn nog diverse andere teekenen mede van tyd tot tyd in de lucht opgemerkt, nevens dat de winden byna deze gansche Westermoeson zoo variabel gewaad hebben, dat men naanlyks staat op de ordinari pasaat-wind maken konde, gelyk veele zeevarende tot schade ervaren hebben.

„ Dit alles is wel zeer verschrikkelijk, doch egter niet te vergelyken by 't gene hier agter staat te volgen, geweest: want de aardbevingen, en onderaardsche rommelingen, nu en dan 't zedert voornoemde tyd nog al aangehouden hebben; Doch op den 17

„ Fe-

1674.

„ Februari 1674 des Saterdagds avonds,
 „ tuffchen half acht en acht uren, by
 „ fehoon maanligt, en ftit weder, zon-
 „ der eenig voorgaande gedruis, is deze
 „ gantfche Landvoogdy, namentlyk de
 „ landen van Leytimor, Hitoe Noeffä-
 „ telo, Ceram, Boero, Manipa, Am-
 „ blauw, Kelang, Bonoa, Honimoa,
 „ Noeffälaoet, Oina, en andere omlig-
 „ gende plaatzen (voornamentlyk de twee
 „ erfstgenoemde) van zoodanige fchud-
 „ dinge, en aardbeving aangetaft, dat
 „ veele niet anders dagten, of den groo-
 „ ten dag des Heeren was op handen.
 „ De klokken in, en aan 't Kasteel Vi-
 „ etoria op Leytimor, luiden van zelfs,
 „ en de lieden, die by een te praten fton-
 „ den, vielen tegen mallkanderen aan, en
 „ om verre, zoo geweldig ging hier 't land
 „ als met zee-bearen op en neder. Van
 „ de Chineefche petakken, ofte woonin-
 „ gen, ploften 'er 75 ftuks, en nog een
 „ groot huis, alle met den eerften ftoot,
 „ die geweldigt was, ter neder, en
 „ wierden tot puin-hoopen, waar mede
 „ 79 menfchen, en daar onder de huis-
 „ vrouw van den Koopman, *Georgius E-*
 „ *verbardus Rumphius*, nevens haar jong-
 „ fte dogtertje, en noch twee perzoo-
 „ nen uit zyn huis, met de weduwe van
 „ den Secretaris *Jobannes Baffing*, en 4
 „ andere Europeanen, omquamen, be-
 „ halven dat nog 35 aan hoofd, leden,
 „ armen en beenen, zwaarlyk gequetft
 „ raakten: want hier was grooten toe-
 „ loop van volk, vermits de Chineefen
 „ met haar gewoone Wajangs of Hei-
 „ denfche fpeelen en verder bezig waren
 „ om hun Nieuw-jaar te vieren. Het
 „ water zwol ontrent de hoogte van vier
 „ of vyf voeten, en diverfe diepe water-
 „ putten wierden zoo vol, dat men met
 „ de handen 't water feheppen konde,
 „ en een ommezien daar na wierden zy
 „ weder laag. De wal beooften de Ri-
 „ vier Waytomo gefehoord werdende,
 „ fprong 't water als een fontein, daar
 „ door wel 18 a 20 voeten hoog, met
 „ opwerping van blaauw modderagtig
 „ zand, hoedanig niet geloofd wierd dat
 „ men zoude vinden, al groef men tot
 „ de diepte van 2 a 3 vademen. Dier-
 „ halven vluchtte, een ider van de wa-
 „ terkant wat hooger op, daar zich de
 „ Heer Landvoogd *Hurdus* met een groot
 „ gezelfchap, op de weg na de Olifant,
 „ daar het huis des Landvoogds nog is,
 „ onthield, en wierd daar een gebed on-
 „ der den blaauwen Hemel gedaan. Men
 „ hoorde gedurig een flag, als van kan-
 „ non-fehooten, van verre komende,
 „ meeft uit den N. en N. W. waar uit
 „ genoegzaam af te meten was, dat 'er
 „ eenige bergen moefften fpringen, of
 „ ftukken daar van af vallen, gelyk men

1674.

„ by 't aanbreken van den dag, op 't
 „ land Hitoe, inzonderheit aan de ber-
 „ gen van Wawani, en Ceyt, genoeg-
 „ zaam beoogen konde. Dien geheelen
 „ nagt hield de felle fehuddinge aan, dat
 „ men niet een half uur ruft hadde; dog
 „ meeft gaf 't aardryk zulke ftooten van
 „ onderen op, als of men met groote
 „ balken tegen onze voeten aan ftiet.
 „ Men konde ook befcheidentlyk, by
 „ naauw luifteen, 't water onder de aar-
 „ de hooren rammelen. Wonderlyke
 „ behoudeniffen, en merk-teikenen van
 „ Godes goedertierenheid, en genade
 „ hleecken hier ook ontrent zommige:
 „ want een Chinees kind van ontrent een
 „ maand oud, is 3 dagen na de aardbeving,
 „ in 't opgraven, levende aan de borft
 „ van de verfmoorde moeder gevonden,
 „ in 't leven behouden, en nog zeven
 „ jaaren lang door myn voorzaat (de
 „ Heer *Leydekker*) in zyn huis opgevoed,
 „ na welke tyd het geftorven is. Behal-
 „ ven dat op den avond van de aardbe-
 „ ving, en ook daar na nog, diverfe lie-
 „ den onder 't puin leggende (waar on-
 „ der ook *David Eversdyk*, die 't my
 „ zelf verhaald heeft) levend opgegra-
 „ ven zyn, en onder anderen, een Pa-
 „ poefe jonge, die, zonder letzel zynde,
 „ het op een loopen ftelde, als of hy
 „ quaad gedaan had, en voor flagen be-
 „ vreesd was; De overige fteene gebou-
 „ wen bevond men zoodanig gefcheurd,
 „ en ontzet, dat de eigenaars zich met
 „ der woon 'er niet meer in dorften ver-
 „ trouwen; gelyk dan meeft alle men-
 „ fehen uit hare woonhuizen vlugteden,
 „ en nagten aan een, of onder den
 „ blaauwen Hemel, of onder kleine hut-
 „ ten door bragten. De Maleytfche Kerk
 „ raakte ook heel ontramponneerd. De
 „ Zuidelyke ftyl van dien was buiten
 „ waards geweken, en 't fehot agter de
 „ predikftoel afgefprongen, mitsgaders
 „ een balk daar boven zoo geknakt, dat
 „ hy van 't Kasteel af in de lengte met
 „ diverfe fcheuren geborften, en als ge-
 „ pletterd was; buiten dat zommige
 „ graffteden ingezakt, als mede de in-
 „ gangen der poorten van 't Kerkhof,
 „ door 't nedervallen der zelve, geflopt
 „ waren. De predikftoel ftond mede
 „ zeer wankelbaar, en van dezelfs wen-
 „ tel-trap afgeweken, wezende den arm,
 „ daar 't uurglas op de zyde van de ftoel
 „ op plagt te ftaan, recht voor de leffe-
 „ naar, waar op de Bybel legt, gefield.
 „ Zeker Predikant getuigde ook, dat
 „ hy, den zelven arm voor hem hebben-
 „ de willen verfehuiven, 't zelfde niet
 „ konde doen, zulks deze Kerk onbe-
 „ quam was om 'er dienst in te doen,
 „ hoedanig 't ook bevonden wierd met
 „ de predikftoel, zynde in de groote
 „ „ zaal

„ zaal binnen 't Kasteel. Weshalven wy
 „ daags na de aardbeving ons van predik-
 „ plaatzen beroofd vonden, en belet
 „ wierden den dag des Heeren na ge-
 „ woonte te vieren; den welken egter
 „ buiten twyffel by veele in deze onge-
 „ legentheden al beter, als anders, ge-
 „ vierd is, terwyl de aardbeving heftig
 „ aan hield. Immers hoorde men de In-
 „ landers dikwils psalmen zingen, die
 „ zoo den heelen nagt dit vervolgden te
 „ doen, waar beneven zy voor en nave-
 „ le gebeden gedaan hebben, zynde ten
 „ dien einde op de balcoes ofte verga-
 „ derplaatzen te zamen gekomen. 'S
 „ Compagnies gebouwen wierden 's an-
 „ deren daags zeer slegt gesteld bevon-
 „ den. Het nieuwe en nog onbestorven
 „ metzelwerk in 't Kasteel, van den groot-
 „ ten opgang tot aan des Opperkoop-
 „ mans combuis, lag om verre, de sehoor-
 „ stenen lagen regt neder door 't dak,
 „ zommige buiten over gevallen, ook
 „ vond men meest al 't gefehut, ver-
 „ mits de vullingen van de punten gezakt
 „ waren, met de trompen op de borst-
 „ weeringen neder liggen. De binnen-
 „ muuren, van de officiers- en assisten-
 „ ten-kamertjes, als ook de Corps du
 „ garde, lagen ter neder gestort. Het
 „ Noorder schilderhuis was afgevallen
 „ en 't Zuider-deel ook. De groote op-
 „ gank voorfcheve was mede ingezakt,
 „ mitsgaders de muuren der zelve als
 „ vermorzeld. De woonhuizen, en voor-
 „ namentlyk derzelve daken, doorgaans
 „ zeer beschadigd. Anders stond het bene-
 „ denwerk noch redelyk hegt, als door 't
 „ nieuwe onderflag, kort voor dit voorval
 „ gedaan, zeer getyfd zynde. Den barm
 „ van de gragt, buiten aan de landkant
 „ des Kasteels, was wederzyds een stuk
 „ weegs in dezelve gragt gevallen, en
 „ de gemeene weg, daar voor by 't Ka-
 „ steel loopende, langs heenen gefeheid.
 „ Op de werf lag de smits-winkel inge-
 „ stort, en de equipage als andere plan-
 „ ken-pakhuizen van grove waren over
 „ de Rievier Waytomo, waren voor een
 „ groot gedeelte van de plaatze gewe-
 „ ken, en wonderlyk verzwakt, gelyk
 „ mede 't stadhuis, en ziekenhuis, bei-
 „ de steene gebouwen, welkers middel-
 „ muuren omgevallen, en andere meer,
 „ voornamentlyk die van 't zieken-huis,
 „ na de Rievier-kant, die zeer befeh-
 „ digt zyn. Het steene huis aan de Oli-
 „ fant, tot een wafchhuis dienende, is
 „ mede heel omgevallen, en tot een puin-
 „ hoop geworden, zonder dat onder de-
 „ ze alle (God dank) meer als een mensch,
 „ zynde een vrouw, om overspel in 't
 „ tuchthuis bescheiden, omgekomen;
 „ ja zelfs ook zoo verre, dat niemand
 „ bezeerd is, dan alleenlyk het dogtertje

„ van de Ed: Heer Landvoogd, 't welk,
 „ in 't vluchten buiten 't Kasteel, een
 „ gat ter zyden in 't voorhoofd (dat door
 „ 't bekkeneel gegaan was) bekomen
 „ hadde. Diverse zeil-chaloeppen, en O-
 „ rembayen van de borgers, in de Rie-
 „ vier vast gemaakt zynde, dreven de
 „ Rivier in, tegen de brug aan, en on-
 „ der andere wierd een kleene Orembay
 „ in een groote gezet, zoo dat de brug
 „ al mede last om los te raken leed.
 „ Men hoorde van verscheide lieden, dat
 „ hare kassen, comptoiren &c. voor o-
 „ ver, mitsgaders de poreelyn-rakken
 „ van de wanden af, en aan stukken ge-
 „ raakt waren. Hier tegen was, onder
 „ andere vreemdigheden, een pot met
 „ drank in de galdery van zeker huis
 „ staande, wel drie a vier voeten van de
 „ plaats, zonder te breken, te vallen, of
 „ te storten, gezet. In 't Leytimorfe ge-
 „ bergte, zoo als men een wyl na dit
 „ voorval vernomen heeft, is de aardbe-
 „ ving mede zeer sterk gevoeld. Op
 „ Nako, waren 7 huizen om vergefme-
 „ ten, en diverse groote stenen van bo-
 „ ven 't gebergte voorby eenige lieden,
 „ dog zonder sehadde te doen, komen rol-
 „ len. Onder andere viel een calappus-
 „ boom tussehen een man, die met zyn
 „ vrouw en kinderen zat en at, en ver-
 „ morzeld de spys, zonder meer sehadde
 „ te doen, als dat de vrouw aan de heu-
 „ pe wat bezeert raakte. Op Oma vie-
 „ len 2 bergjes van klipsteen van boven
 „ neder in zee, latende de grond zoo
 „ glad, als ofze met bylen was veref-
 „ iend. Een andere steen, zoo groot, als
 „ 7 man omarmen zouden, wierd van
 „ plaats veranderd, latende de plaats, daar
 „ hy uit genomen was, in de gedaante
 „ van een put. De weg tussehen Oma,
 „ en Soya, was wel 23 vademen lang
 „ gefeheid, waar van wel zommige 2
 „ a 3 voet wyd, en andere plaatzen even-
 „ eens als gekerteld waren. In de ne-
 „ gery Hoctoemoeri, niet ver van strand,
 „ sprong 't zee-water van anderen op,
 „ door een open gegraven kuil, zeer
 „ hoog in de lucht. Het opstaande tuig
 „ van de aan 't Kasteel ter reede liggen-
 „ de schepen sloeg tegen een, als of men
 „ een ratel hoorde, werdende 't gefehut
 „ en de rampaarden van den overloop
 „ opgelicht, en zonder omvallen weder
 „ neder gesteld. De stuurman, en ande-
 „ re, op de chaloepp Vliiffingen befeh-
 „ den, die bezuiden Leytimor, na de
 „ hoek van Noeffanivel toe zeilden, ver-
 „ klaarden niet anders geweten te heb-
 „ ben, vermits 't geweldig slaan van de
 „ zeebaren tegen de chaloepp, of zaten
 „ vast, en 't dee dezelve trillen, en be-
 „ ven, als of zy over een rif gefehokt
 „ hadden. Zekere Klaas, Christen zyn-
 „ de

1674. „ de, genaamd *Simon van Go*, lyfseigen
 „ van de E. Compagnie; doch by den
 „ Kofter befcheiden; van wien hy ge-
 „ laft was de plaatze des gebeds in de
 „ groote zaal op 't Kasteel te gaan be-
 „ reiden, en kaarzen aan te fteeken, ver-
 „ klaarde met groote verbaaftheid, dat
 „ ontrent een uur voor de aardbeving in
 „ dezelve zaal op den Predikstoel had zien
 „ ftaan een perzoon, wit van aanzicht,
 „ en handen, met 't aanzicht landelyk,
 „ of na 't Z. O. gekeerd, houdende een
 „ boek, als een quartyn, in de flinker,
 „ en een witte brandende keers in de
 „ regterhand, nevens dat boek, evenals
 „ of hy las, aan hebbende lange zwarte
 „ kleederen, die over de boorden van de
 „ stoel nederwaards hingen. Hy had een
 „ kroon van doornen op 't hoofd, wel-
 „ ke doornen omgevaar ider een halve
 „ vinger lang, en donker lazuuragtig
 „ waren, doch of dit waarheid, verruk-
 „ kinge van zinnen, ofte leugens zyn,
 „ zullen wy aan 't oordeel van den be-
 „ fcheiden lezer bevolen laten. Immers
 „ hy heeft op verscheide tyden voor aan-
 „ zienlyke lieden 't zelve in alle omftan-
 „ digheden, zonder veranderinge, meer-
 „ maals verhaald. Ter kuste Hitoe wa-
 „ ren kort voor 't aardbeven in de lucht
 „ gezien 2 streken, ontrent van een half
 „ elle breed, die even, als 't gefpan van
 „ een huis, tegen malkanderen opfton-
 „ den. Van Loehoe tot Ceyt of Zuid
 „ en Noord strekkende, was daar ten
 „ zelve tyde, als aan 't Kasteel, de aard-
 „ beving wel zoo sterk vernomen, en
 „ kort daar op gevolgd van een schrik-
 „ kelyke Zee-berg (gelyk men nader-
 „ hand van geloofwaardige perzoonen
 „ verftaan heert) ontrent oud Lebelehoe
 „ uit de grond zyn oorspronk genomen
 „ hebbende, eens klops en styl opgere-
 „ zen, weinig t'zeewaard gelooopen zyn-
 „ de, verdeelde zich in 3 deelen, na-
 „ mentlyk de 2 over 't land, en de derde
 „ t'zeewaard, wegnemende alle de boo-
 „ men, huizen, en menfchen, daar 't
 „ maar byquam. De fchade, hier door
 „ ter voornoemde kuste gefchied, werd
 „ hier beneden uitgedrukt, en voords op
 „ ider plaats bezonder aangewezen; en
 „ beftaat voornamentlyk in 't fneuvelen
 „ van wel 2243 menfchen, waar onder
 „ 31 Europeanen, makende, met de
 „ voorftaande 79, te zamen 2322 per-
 „ zoonen, die toen omgekomen zyn; wy
 „ zullen hier mede byvoegen de bezon-
 „ derheden, op ider plaats voorgevallen,
 „ en van de Weftkant des lands beginnen.
 „ Op Larike was 't water, na de aard-
 „ beving, rondom de Reduit 2 voeten
 „ hoog geweelt, tot 3 maal op en afloo-
 „ pende, zonder meer fchade te doen,
 „ als dat Compagnies Orembay, en

II DEEL VAN AMBOINA.

„ prauw, aan ftukken geflagen zyn; op
 „ Noeffatelo was 't water in een ogen-
 „ blik eerst zoo verre na de zyde van
 „ Oerien weggelooopen, dat men niet als
 „ de grond zag, en naulyx meer water
 „ bekennen kon, waar na 't zelve we-
 „ derom quam, en tot 3 maal toe van
 „ d'een op de andere zyde over 't laagfte
 „ van 't Eiland liep, met groot geweld
 „ op 't midden van dién tegen malkan-
 „ deren aanftotende; waar in dè de
 „ huizinge van 't Opperhoofd en 't wa-
 „ ter-huis, weggenomen wierden. Op
 „ Oerien hebben zy mede, gelyk op an-
 „ dere plaatzen van Hitoe, een schrik-
 „ kelyk gerucht in dè lucht gehoord,
 „ als of men met karoffen tegens mal-
 „ kanderen aan reed. Daar op volgde 't
 „ oploopen van 't water, en, als 't zel-
 „ ve wederom afstiep, zag men de grond
 „ na Noeffatelo toe zoo verre blood, als
 „ of de zee weggelooopen was. Door 't
 „ voorfchreve oploopen van 't water was
 „ de buiten-pagar van de Baricade, ne-
 „ vens eenige huisjes daar buiten, weg-
 „ gefpoeld; doch 't water quam niet
 „ binnen, maar wel rondom de Barica-
 „ de. Dit is opmerkens-weerdig, dat
 „ zekere vrouw, *Mima* van Hoewamo-
 „ hel genaamd, door een soldaat van
 „ Ceyt, na Hila varende, gefifcht was,
 „ dewelke verhaalde, hoe zy met haar
 „ kindtje, ontrent 4 maanden oud, door
 „ de watervloed in zee getrokken zyn-
 „ de, een balk vast gekregen had, waar
 „ op ontrent middernacht mede een slang
 „ quam, die haar, en haar kind omving,
 „ welke zy diverze maalen van haar ftiet,
 „ tot dat gemelde slang zich om 't hout
 „ zelfs vastflingerde, en daar, tot dat
 „ zy en haar kind geborgen wierden,
 „ aan bleef. Op de negery Lima zag
 „ men 't water, wanneer 't van Lebele-
 „ hoe aanquam, mede voor de Reduit
 „ van onderen opberften, als of 't kook-
 „ te, 't rif fteenen, en modder-zand,
 „ mitsgaders diverse fteenen, opwerpen,
 „ die 2 a 3 mannen dragen konden, en
 „ die verder tegens en op de eerste folde-
 „ ringe van de Reduit, aangeslagen,
 „ en opgeworpen wierden, wegnemen-
 „ de de galdery, en fchildwacht daar
 „ op fttaande, nevens 't beneden woon-
 „ huis, en een fteene combuis, welkers
 „ muur één ftuk weegs in de negry ge-
 „ vonden wierd. De Sergeants vrouw is
 „ door 't water opgenomen, en ontrent
 „ 20 vaden agter de Reduit in een
 „ zoete limoenboom vast geraakt; en
 „ zoodanig behouden gebleven. Ook de
 „ soldaaten, welke alle (uitgenomen een,
 „ die in de tronk zat) uit vreeze van de
 „ aardbeving beneden in de Reduit ge-
 „ lopen waren, zynde een op een boom,
 „ de ander op een huis, en de ander op

G g

„ den

1674. „ den drooge gefmeten, van waar zy
 „ voort na de hoogte vluchteden. De
 „ fergeant zelfs wierd met de eerfte baar
 „ weggenomen; doch raakte, in 't af-
 „ dryven, aan eenige ruigte vaft, daar
 „ een driftige foldaat mede by quam, en
 „ hem by de beenen greep, waar mede
 „ hy fergeant wortfelende, om los te ra-
 „ ken, dreef zyn dochtertje voorby hem
 „ heenen na zee, erbarmelyk haar vader
 „ om hulp roepende; doch, eer hy los
 „ raken konde, had 't water haar al weg
 „ gerukt, en doen verdrinken. Zeker
 „ flavinne-kind, omtrent een half jaar
 „ oud, mede met 't water vervoerd, vond
 „ men, na 't ophouden van de vloed, on-
 „ befchadigd aan ftrand leggen fchreyen,
 „ en 't wierd geborgen. Een gedeelte
 „ van de negry Binau was weggenomen,
 „ met verlies van 86 zielen, waar onder
 „ 39 man, welke na Hila vertrokken
 „ waren, om een Balcoe voor *Intsjeh*
 „ *Tay* te helpen maken, ende aldaar ge-
 „ ficuvelde zyn. Daar waren 4 gezonde
 „ mannen van de bezetting over, de ove-
 „ rige waren magtig bezeerd, behalven
 „ twee verongelukte, te zamen, met de
 „ fchade van de voorgenoemde fergeants
 „ huisgezin 12 zielen fterk. Op Ceyt
 „ was 't water tot aan de Reduits ven-
 „ fters, of tot de fehietgaten geklom-
 „ men, met zulken kragt, dat de kap
 „ der zelve daar door overgeweken is.
 „ De fergeant, en andere Compagnies
 „ dienaaren, leden hier groote fchade van
 „ hare huisgezinnen; maar wel voorna-
 „ mentlyk de Inlanders, wyl de negryen
 „ Ceyt, Lebelehoe, en Waffela geheel,
 „ en van Layn 6 huizen, weggefpoeld
 „ zyn, met verlies van 619 menfchen,
 „ behalven de zeer zwaar gequetften,
 „ waar onder 29 van Hahoetoena, die
 „ om een vermaakje in de weggenomen
 „ negryen gegaan waren, met eenige
 „ Opperhoofden, en de oudften der zel-
 „ ve; anders bleef de negry Hahoetoena,
 „ die wat hooger op als de andere
 „ legt, onbefchadigt. Daar werd ge-
 „ zegt, dat vele der verongelukten op 't
 „ gevoel der aardbevinge, denkende dat
 „ het de jongfte dag was, in de Maf-
 „ figit, of Tempel vlugteden, en haar
 „ tot bidden begaven, en datze zoo met
 „ dit huis en al door de zee verflonden
 „ zyn. Vier dagen, na dat dit gefchied
 „ was, wierd men 's nagts, ontrent 11
 „ uuren, wederom zwaare aardbevinge
 „ gewaar, en volgde daar op zoo fel een
 „ gefluit langs heen de fchilder-huizen,
 „ dat 't in een iders ooren fchaterde, 't
 „ geen men daar voor een wonderlyk ge-
 „ fluit hield: want niemand van alle de
 „ wachthouders, die zeer bevreesd wa-
 „ ren, zulx gedaan hadden; doch ande-
 „ re houden 't daar voor, dat een onder-

1674. „ aardfche damp, uitbrekende, en geen
 „ opening genoeg hebbende, dusdani-
 „ gen geluid zal veroorzaakt hebben.
 „ Een kind uit de negry Waffela, maar
 „ 7 dagen oud, wierd 3 dagen na de
 „ aardbevinge, in de tak van een Za-
 „ goe-boom noch levend gevonden, hoe-
 „ wel de moeder verdronken was.
 „ Op Hila retireerde de bezetting,
 „ op 't gevoelen van de aardbeving, die
 „ men zegt hier heftiger, dan op andere
 „ plaatzen, geweest is, behalven weinige,
 „ van boven de Reduit na beneden in 't
 „ plein gekomen, denkende daar beter
 „ bewaard te wezen; maar helaas nie-
 „ mand was verdragt op 't water, 't geen
 „ eens klops tot aan de galdery van de
 „ Reduit Amsterdam opfteeg, en ook al
 „ kabbelende tot boven tegen 't dak aan
 „ floeg, en van haar dus 28 man, waar
 „ onder den fergeant, en beide de cor-
 „ poraals, met al de muragie wegnam,
 „ die nochtans beneden over de 8 voe-
 „ ten dik, en 10 voeten hoog was. Be-
 „ halven andere woonhuisjes, in 't ge-
 „ noemde plein, en de negryen, rondom
 „ de vefling leggende; doch twee huis-
 „ jes waren op haare flylen blyven ftaan,
 „ waar door hier 1461 zielen mede om-
 „ quamen, waar onder nevens voornoem-
 „ de krygslieden, de huisvrouw van 't
 „ Opperhoofd, den Koopman, *Willem*
 „ *van Zyll*, met 2, en die van den wond-
 „ heeler *Ephraim* met 4 kinderen, mits-
 „ gaders *Abdul Rabman* (in 't gemeen
 „ *Intsjeh Tay* genaamd, en Hoofd van 't
 „ Campon Latim op Hila zynde) nevens
 „ noch 21 perzoonen van zyn maagfchap,
 „ en den jongen OrangKaja *Boelan* (in
 „ wiens ftede gemelde *Intsjeh Tay*, het
 „ Campon Latim regerde) en den
 „ Hoofd-OrangKaja van Caytetto, ne-
 „ vens verfehiede OrangKaja's van ande-
 „ re negryen, geteld wierden. Twee
 „ buiten-puntjes der gemelde Reduit,
 „ Amsterdam waren wat befchadigt bly-
 „ ven ftaan, waar op 't kanon zeer won-
 „ derlyk geflingerd lag, hangende 't ee-
 „ ne met de tromp om laag in de fehiet-
 „ gaten, en andere van de affuiten gef-
 „ meten, van welke ook eenige aan de
 „ affen, en wieden, zeer befchadigt wa-
 „ ren. Verfehiede foldaaten hadden zich
 „ met armen en beenen aan 't kanon ge-
 „ flagen, latende 't water over haare li-
 „ chaamen loopen, dat tot twee maal
 „ gefchiedde, en bleven alzoo behou-
 „ den. Bestaande nu nog de ganfche
 „ bezetting, anders 40 koppen fterk, in
 „ 12 mannen, van welke *Isaac de Viffber*,
 „ namaals Hoofd op Larike, en Honi-
 „ moa, mede een nagt, en een dag in
 „ zee gedreven heeft. Een bas, ontrent
 „ 150 pond zwaar, is uit *Intsjeh Tay's*
 „ huis mede wel 60 voeten ver gefmecc-
 „ ten.

1674. „ ten. Een zee-steen, lang 2½ voet,
 „ en ook zoo breed, mitsgaders 8 dui-
 „ men dik, is mede 41 roeden van ze-
 „ kere graf-steen, daarze gelegen hadde,
 „ gevonden. Agter de vesting om, wel
 „ een musquet-schoot in 't ronde, lagen
 „ zeer veele doode lyken, zoo die door
 „ de zee weder aangespoeld, als hier en
 „ daar in de ruigten vast gebleven wa-
 „ ren, die al eer dezelve ter aarde ge-
 „ raakten, een zeer pestilentiale stank
 „ van zich afgaven. Op Wakal was
 „ mede een perzoon met een deel hui-
 „ zen weggenomen. Op Hitoelama liep
 „ 't water na gissinge 10 vooten hooger,
 „ dan gemeenlyk, op, waar mede des
 „ fergcants, en andere Compagnies hui-
 „ singen beneden de Reduit weggenom-
 „ men wierden. De fergcant was mede
 „ driffig geraakt; doch in een boombly-
 „ ven hangen. Een soldaat, van 35 In-
 „ landers, zyn hier gefneuveld, en is 't
 „ dak van de Reduit door de aardbeving
 „ wat ontzet. Op Mamalo zyn ontrent
 „ 40 huizen der negery weggespoeld,
 „ doch geen menschen gebleven, staan-
 „ de 't voords op Lien, Tolehoe,
 „ Soeli, en Way wel, maar op Way is
 „ de eene punt van de houte Baricade
 „ van inalkanderen gevallen. Voorts heb-
 „ ben alle de huizen der laatstgenoemde
 „ negeryen van geen ongemak geweten,
 „ hoewel zy de aardbeving gevoeld heb-
 „ ben, en 't water wel wat hooger, dan
 „ gemeenlyk, geweest is; op Pafir Poe-
 „ teh, dat wat lager, als de voornoemde
 „ negery, op Hitoe's Ooif-hoek legt,
 „ is de Masigit des Priesters, en nog een
 „ gemeen mans huis, door 't water weg-
 „ genomen. Voorts was 't land Hitoe
 „ aan de Noord-westzyde, doorgaans zeer
 „ beschadigt, en van 't geboomte be-
 „ roofd; doch wel voornamentlyk tuf-
 „ schen Negrilima, en Hila, zynde tuf-
 „ schen de laatstgenoemde plaats en Ceyt,
 „ tot aan de toppen der naaste bergen,
 „ of na gissinge, wel 50 a 60 vademen
 „ hoog, tusschen Ceyt, Negri Lima,
 „ en Hila gesteigerd, met 't wegnemen
 „ van alle de hoeken, en steenige fran-
 „ den, uitgenomen die, daar de Reduit
 „ Ceyt op staat, zoo dat men nu op ver-
 „ scheide plaatzen aankomen, en de zee-
 „ gen trekken kan, 't geen, om de steen-
 „ agtigheid, voor heen niet konde ge-
 „ schieden. Het geboomte tusschen
 „ Hila, en Negri Lima, en tot
 „ groote schade, de kostelyke nagel-
 „ bosschen van jonge boomen, die maar
 „ 2 a 3 jaren hadden begonnen te dra-
 „ gen, en in een ontelbaar getal beston-
 „ den, zyn ook vernield, gelyk ook weg-
 „ gespoeld zyn de kalk-ovens van Mama-
 „ lo, Eli, Sinalo, Caytetto, Ceyt, Le-
 „ behoe, ende NegriLima, die toen

„ ter tyd zedert anderhalf jaar in stede
 „ van 't jaarlyks scheppen met de Cora-
 „ cora's tot Hof-dienst van de E. Com-
 „ pagnie opgemaakt zyn, eenelyk die
 „ van Hauñhol, Wakal, en Hitoelama,
 „ die wat hooger als de andere lagen,
 „ behouden gebleven zynde. Het land
 „ van oud Lebelehoe, wezende in voor-
 „ tyden zeer vermaard, en de voornaam-
 „ ste markt, en vergaderplaats der Moo-
 „ ren, is wel een musquet-schoot in de
 „ breedte verzonken, zulx daar geen
 „ strand, maar een verschrikkelyke groo-
 „ te steilte is; als mede tusschen Ceyt,
 „ en Hila, zelfs aan de strand van ge-
 „ melde Hila, tot de West-zyde der ves-
 „ tiging, of onder de wooning van *Jutsjeb*
 „ *Tay* door, is met de daar op gelegene
 „ negeryen Noekoehali, Jehalaa, en
 „ Wawani, nevens 't geheele vlakke
 „ land in de scheeps-reede, weggezom-
 „ ken. Het is gelooflyk, dat voorge-
 „ noemde waterberg recht van onder de
 „ voornoemde plaats, te weten, oud
 „ Lebelehoe, opgekomen zy, of ten min-
 „ sten, dat 't water zelfs uit 't land van
 „ Hitoe gekomen is, om dat verscheide
 „ lieden met vaartuigen, maar weinig
 „ van de wal geweest zynde, geen meer
 „ beweging des waters vernomen heb-
 „ ben, als alleen eenige kabbellinge. De-
 „ ze berg, een weinig t'zee gelooopen
 „ zynde, heeft zich in 3 deelen verdeeld,
 „ 't eene Ooif op, na Ceyt, en 't ande-
 „ re West op, na NegriLima, en Oe-
 „ riën, het derde regt na de kust van
 „ Ceram, of op de drooge ryft-hoek aan,
 „ zyn loop nemende. Gemeld water was
 „ zoo stinkende, dat de lieden, die in
 „ vaartuigen maar een weinig van de wal
 „ waren; qualyk of flauw daar van wier-
 „ den, en zoo vuil, dat die gene, die
 „ 'er in gelegen hadden, gelyk als uit
 „ de modder gehaald scheenen. In 't
 „ aankomen zag men 't bovenste deel des
 „ waterbergs flikkeren als vuur, en daar
 „ onder was 't water pik zwart, maken-
 „ de zeer groot gedruis. Het hadde ook
 „ een bezondere kragt, zoo dat, na
 „ zommigen gevoelen, 't meer als wa-
 „ ter moet geweest zyn: want zoo 't de
 „ kloekste mannen maar aanraakte, of
 „ ter halver been beliep, zoo moestenze
 „ onder de voet, en wierden weg ge-
 „ voerd, verhalende eenige die al t'zee
 „ geweest, doch gelukkig weder te lan-
 „ de gekomen waren, daar door ver-
 „ scheide malen; dan met het hoofd, en dan
 „ met de beenen onder getrokken te zyn.
 „ Rondom de vesting Amsterdam had het
 „ veele huizen op een wonderlyke wyze
 „ weggehaald: want als daar maar een
 „ huis was, buiten afstaande, liep 't wa-
 „ ter, als met een arm 'er na toe, en
 „ haalde 't om ver, zonder een trede ver-

„ der te loopen, als of 't zeggen wilde,
 „ zyn pligt voldaan te hebben; Het nam
 „ alle de huizen der negeryen, bewesten
 „ en bezuiden de vesting Amsterdam
 „ staande, weg, en smeet dezelve over
 „ hoop. In Sinalo, daar beoosten gele-
 „ gen, alwaar veel geboomte en ruigte
 „ stond, was dit water op zommige
 „ plaatsen 2 a 3, en meermalen, afge-
 „ loopen, met zoo groote snelheid opko-
 „ mende, dat men 'er geen oog op hou-
 „ den kon, waar van de eerste baar maar
 „ zoetjes aanquam, de tweede smeet al-
 „ les om ver, en de derde spoelde 't weg,
 „ zoo dat de plaats, daar de negery ge-
 „ staan hadde met boomen en huizen,
 „ zoo glad weggenomen was, als of 't
 „ niet zamengevoegd was geweest. Al-
 „ le, of de meeste vaartuigen, van cha-
 „ loepen, Tsjampans, en prauwen,
 „ raakten aan stukken en weg, en de
 „ visschen, zoo zommige meinden, huil-
 „ den even als of 'er menschen schreiden,
 „ 't welk gelooflyk is door de Kaymans,
 „ of Crocodillen, die zich daar veel ont-
 „ houden, geschied te zyn. Een men-
 „ nigte van visschen wierden aldaar op
 „ 't land, en onder andere partyen, bin-
 „ nen 't pakhuis tot Hila gesmeten;
 „ doch, die willende nuttigen, zyn die
 „ zoo smakeloos bevonden, als of zy
 „ hout waren; moesten dierhalven wed-
 „ der weggesmeten werden. Hier tegen
 „ was een party vee, en waren veele
 „ wilde verken, t'zeewaard gevoerd.
 „ Uit al 't welke dan genoegzaam blykt,
 „ dat God de Heere doct omkomen en
 „ behoud, wien hy wil, zonder aanzien
 „ van sterkte ofte zwakheid. Onder an-
 „ deren was mede aangemerkt dat de
 „ sterkste en fristte mannen meest, en de
 „ kreuple en slegte minst beschadigd
 „ zyn geworden. De Inlanders, voor-
 „ nameentlyk van de kust Hitoe, zyn hier
 „ door (dat niet te verwonderen is) zoo
 „ verschrikt geworden, dat zy alle berg-
 „ waards vluchteden, en waren veele,
 „ ontrent meergemelde Reduit Amster-
 „ dam gewoond hebbende, zoo arm,
 „ datze de nat geworden, bedorven, en
 „ in zee gesmeten Compagnies ryft op-
 „ visten, en wilden nuttigen, 't welk
 „ by de Ed: Heer Landvoogd vernomen
 „ zynde, wierd order gesteld om eenige
 „ goede ryft aan de behoefstigen uit te
 „ deelen, die dan door zommige, door
 „ andere weder niet, gehaald is, wyl
 „ veele ryken arm, en wederom veele ar-
 „ men, door vinding van goederen, ryk
 „ geworden zyn. Daarenboven is de
 „ Rivier aldaar, en op Ceyt, zoo door
 „ 't afvallen der bergen, als door de be-
 „ weginge des aardryks, onbequaam tot
 „ gebruik, als zynde zeer dik, troebel,
 „ en vuil van smaak geworden, zoo dat

„ de lieden hier zeer defolaat zaten, be-
 „ schreide, nevens 't verlies harer
 „ vrienden, ook haar eigen zoberen staat.
 „ De twee hooge bergen van Wawani,
 „ en Manifau, agter Ceyt, hebben zul-
 „ ke stukken in de naaste valyen gesme-
 „ ten, dat de daar tusschen loopende Ri-
 „ vier zyn loop gestopt, en boven een
 „ binnen-meir gemaakt wierd, 't welk
 „ niet zonder gevaar heden of morgen
 „ staat los te breken. Klein Ceram, of
 „ 't land Hoewamohel, had de water-
 „ golf, die op de drooge ryft-hoek, zoo
 „ buiten den zelve om, als binnen den
 „ zelve doorliep, mede schadelijk ge-
 „ weest. De strand aan de West-zyde
 „ van de klip was in zand veranderd, en
 „ een groot stuk van den hoek Way aan
 „ de Oost-zyde weg gezonken. Ook was
 „ 't Moorsch negerytje aan de vesting
 „ Overburg op Loehoe, daar 't water
 „ 3 vademen hoger, als gemeenlyk ge-
 „ weest had, geheel weggenomen met
 „ alle de prauwen; doch geen menschen
 „ beschadigd, de vlakke hoek Kahoela
 „ was van al zyn geboomte beroofd, en
 „ de huizen van de oppassers in 's Com-
 „ pagnies Zagoe-bosch waren dryven-
 „ de opgenomen, en met stylen en al
 „ boschwaard ingezet, daar de oppassers,
 „ na dat de watervloet afliep, haar goed-
 „ je en geweer weer uithaalden. In
 „ de bocht van Tanoeno was mede een
 „ Christen Kerk, en de helft van de ne-
 „ gerys huizen, doch geen menschen
 „ verlonnen, schynende dit water maar
 „ alleenlyk op 't land aangezet te heb-
 „ ben, terwyl 't in zee, en tusschen 't
 „ land, en de kust Hitoe, stil was, be-
 „ halven dat men wat kabbeling voel-
 „ de, zoo als verfeide lieden getuigen,
 „ die maar een musquet-schoot van de
 „ wal af in zee waren, en een groot ge-
 „ druis aan land hoorden. Op Boero,
 „ Amblauw en Manipa, Kelang en Bo-
 „ noa, heeft men de aardbeving ook ge-
 „ voeld, als mede de opsteiging van 't
 „ water op Manipa, daar 't eensklops
 „ tot in de Reduits-gracht liep, met ver-
 „ nieling van de scheen-angels voor de
 „ vesting, en wegneming van in de 40
 „ huizen der negery; doch geen men-
 „ schen; maar de aardbeving was daar
 „ mede sel geweest. In 's Compagnies
 „ wachthuis, op 't Eiland Kelang, ter
 „ plaatze Salatti, had 't water ontrent 16
 „ voet hoog gestaan, zonder verdre seha-
 „ de te doen. Op Oma, Honimoo, en
 „ Noeffalaoet, was de aardbeving alme-
 „ de heftig geweest, waar door de pan-
 „ nen van 't woonhuis in de vesting
 „ Hollandia verschoven geraakt zyn,
 „ hebbende 't aardryk den gantsehen
 „ nacht daar niet stil gestaan; als mede
 „ op Oma, daar de aardsehuddinge, na

1674.

„ de eerste harde froot noch een gantsch
 „ etmaal geduurd had. Het water was
 „ boven dien wel 6 voeten hoger, als
 „ gemeenlyk, geweest, zynde de muur
 „ tusschen de combuis, en 't klein pak-
 „ huisje, op verscheide plaatzen ge-
 „ scheurd. Op de pas Baguwala is de
 „ Reduit Middelburg meest van alles
 „ ontzet, en de halve maan wel 2 a 3
 „ voeten in de grond gezakt, een goede
 „ party buskruit, daar, om de droogte des
 „ kelders, geborgen, lag zeer gevaarlyk;
 „ doch is nog behouden geworden. Het
 „ water was niet over de zelve pas; maar
 „ alleen van de zyde der Reduit tot aan
 „ de eerste wooningen gelopen, dat een
 „ groot geluk was: want indien 't zelf-
 „ de doorgezet hadde, zoo zoude het
 „ gelooflyk alles, ja zelfs de Reduit,
 „ weggesmeten hebben. Ook was 't
 „ land in de Negeryen, Baguwala en
 „ kleen Hoetoemoeri, magtig gescheurd.
 „ Uit Banda had men berigt, dat op de
 „ zelve dag en uur, mede aldaar by
 „ klare manschyn, en stil weder, een
 „ zagte aardbeving, en cenig oploop van
 „ water, was geweest; doch zonder
 „ schade te doen. Aldus was 't door de-
 „ ze gantsche Landvoogdy gestelt, zon-
 „ der dat de aardbeving, of onderaard-
 „ sche rommelinge, zommige als een'ge-
 „ luid van kanon-schooten, en andere,
 „ als of 'er wagenen en paarden aan qua-
 „ men, noch ook de Hemelsche vuur-
 „ teekenen ophielden. Zondag, denzes-
 „ den May, na dat het ontrent 14 da-
 „ gen een weinig opgehouden had, heeft
 „ men wederom 2 harde aardtschuddin-
 „ gen vernomen, en des avonds ontrent
 „ 7 uren zag men onder een harde slag-
 „ regen in 't Oosten een groot vuur,
 „ onder smal en boven breed, 't welk
 „ telkens na den regen ophield, en met
 „ de zelve weder quam. En den volgen-
 „ den Donderdag, zynde den 10 May,
 „ 's avonds op slag van negen uren, heb-
 „ ben 5 a 6 foldaaten, voor de buiten-
 „ pagar van 't Kasteel Victoria by een
 „ zittende, na 't Oosten in de lucht eerst
 „ een kleine, en daar na een groote
 „ strek, als bleek vuur gezien, welke
 „ de gedaante van roeden had, zynde
 „ den Hemel aan die plaats klaar, maar
 „ 't vordere deszelfs met dunne regen-
 „ wolken bedekt.

„ Eer de huisvrouw van de Heer van
 „ Zyll, Opperhoofd op Hila, in zee met
 „ haar huis, en alle de goederen (uit-
 „ genomen een kist met geld, die op de
 „ Reduit stond) weg dreef, zoo was zy
 „ na de Reduit gelooopen, om 'er mede
 „ op te komen, roepende sterk, dat zy
 „ zouden open doen, doch, terwyl zy
 „ boven daar mede bezig waren, sleetpe
 „ de stroom haar weg. Zy was, ge-

2674.

„ vischt zynde, alleen kenbaar aan een
 „ ring, en goude keten, die zy aan had;
 „ alzoo men geen onderscheid tusschen
 „ Hollanders en Swarten (om dat zy zoo
 „ doorweekt en alle dood-bleek waren)
 „ zien kon. Een van zyn slaven, zynde
 „ zyn kok, dreef 2 a 3 dagen in zee,
 „ hebbende zich op een balk opgehou-
 „ den, op welke zich noch een ander
 „ en veel sterker medeslaaf van hem ce-
 „ nigen tyd opgehouden had; doch dat
 „ hout kon hun beiden niet boven houden,
 „ weshalven zy om dit hout eerst zeer
 „ dapper streeden. De kok overwon den
 „ anderen, behield het hout alleen, en
 „ dus ook het leven.

„ *Hassan Soleyman* dreef ook eenige
 „ tyd met een boom in zee; doch quam
 „ te land, daar nu zyn huis staat:

„ Twee foldaaten, met een praatwtje
 „ van Hitoelama na Hila willende, za-
 „ gen in zee, zoo hen dagt, een mensch
 „ in 't leven. Zy, 'er na toe gescheept
 „ zynde, bevonden, dat het een naakt
 „ vrouw-mensch was, weshalven de
 „ een zyn rok eerst uittrekken wilde,
 „ om die haar toe te werpen; doch zy
 „ riep hen toe: *is 't nu een tyd, mannen,*
 „ *om voor malkanderen beschaamd te zyn,*
 „ *daar de Heere ons zoo bezogt heeft, komt*
 „ *my, bid ik u lieden, maar te hulp: want*
 „ *ik ben niet in staat, om my langer te kon-*
 „ *nen boven houden, en zal God danken,*
 „ *als ik maar behoude weer aan land ko-*
 „ *me.*

„ Ook liet de Heer *Hurd*, na zyne
 „ vlucht uit het Kasteel, by dat huis, daar
 „ zedert de Landvoogden woonden, een
 „ Secretary, en aan de andre zyde een
 „ wachthuis of Corps du garde, en bui-
 „ ten dien een groote Gabba Gabba-
 „ Loots maken, om daar in te prediken,
 „ alzoo het onmogelyk was, om dat in
 „ 't Kasteel te doen; in welke Loots tot
 „ 't einde der Regeering van de Heer de
 „ *Vicq* gepredikt is.

A. 1673 den 13 September zond de Rum-
 „ Heer *Rumphius* zyn byzonder oordeel, ^{phius ad-}
 „ wegens 't verleggen van 't Kasteel Vi- ^{vys over}
 „ ctoria, aan haar Edelheden, met een tegen- ^{'t Kasteel.}
 „ gesteld gevoelen van een ander op de
 „ kant, beide van dezen inhoud:

1674.
Tegen-
stelling op
't over-
staande
advys van
den
Koopman
Georgius
Everhar-
dus Rum-
phius.

Advys, en confideration, inge-
geven by den Koopman, Geo-
rgius Everhardus Rumphius, aan-
gaande de Fortificatie van 't
Kasteel Victoria.

I.

Voor eerst stelle ik voor vast, dat het
Ambonische Kasteel vry beter zoude
leggen tegen over in de Laha, zoo 't in 't
eerste aldaar gebouwd was, ende dat het
tegenwoordige, op 't strand Honipopo leg-
gende, qualyk zoodanig te fortificeren zy,
dat het van de naburige bergen geen schade
te verwagten hebbe; maar of het nu gera-
den zy, de hoofd-residentie, en Compagnies
omslag van hier op te breken, en in de La-
ha over te brengen, staat ons te overwegen:
want eerstelyk zullen zoo veel materialen,
als tot een Kasteel van 24 roeden guardyns
behooren, niet zonder groote moeite van de
Inlanders kunnen by de werke gebracht wer-
den, al genomen dat de burgers en Chi-
neesen dezer stede het steenbakken ende
het kalk-branden aannamen, zoo staat eg-
ter te bezorgen, dat zy lieden te vroeg, en
als men half in 't werk is, mochten komen
uit te scheiden, (a) by aldien de stoffe tot
steen bakken ende kalkbranden mogt kom-
ten te verminderen, ende als dan de re-
sterende last de Inlanders op den hals te kom-
men, derwelke het, behalven dit, nog zwaar
genoeg zullen hebben, ende staat dan vrye-
lyk verder te duchten, dat de Inlanders,
ziende, dat het aanbrengen van materialen,
steen en kalk, gelykze nu eenige jaaren tot
dit Kasteel alreede gedaan hebben, geen
einde wil nemen, waar toe ze egter van
ouds zoo dikwils vertroostt zyn, wederbor-
stig ende verdrietig mogten worden, ende
gevolgelyk een goed spel in de weer brengen
gelykze wel meermalen gedaan hebben, 't zy
dan dat de E. Compagnie mogte resorve-
ren, 't welk ook nodig zal zyn, de onkosten
alleen op haar te nemen, uitgenomen 't geene
dat de Inlanders niet weigeren en kunnen
eenige aarde op en aan te dragen, en, in
plaats van jaarlykze panggajen met de Hon-
gi, voor eenigen tyd aan de fortificatie te
helpen.

2.

Het nieuwe Kasteel de geprojecteerde

(a) De zwaarheid over de klei en kalk, is
zonder fundament: want al was 'er in de Laha
geen klei genoeg, zoo is die egter op andere
plaatsen niet wyd van daar, en hier overal, zeer
wel te krygen, ende nopende de kalk, die zal
insgelyk wel te verzamelen wezen, mits dat 'er
5 a 6 sloepen op gehouden werden, om gedurig
weg te halen, 't geen hier en daar gereedis, men
kan elkeen opleggen in 2 a 3 jaren te brand-
den 10 ton kalk, dat in zoo langen tyd niet
zwaar om te doen zal vallen, inzonderheid alsze
daar voor betaald werden, 't welk al ruim 60
duizend tonnen kan uitmaken, behalven 't geen
zoo de Neder- en Inlandscheburgery, als Chineesen
zullen leveren.

grootheid bekomende, zal wel ruimte ge-
noeg hebben, om alle Compagnies goederen
en de principaalste officiers, te bergen; maar
zullen niet te min gedwongen zyn, een fat-
zoen van een kleine stad daar buiten nog te
maken, ten zy men wilde Compagnies
suppoosten, die daar buiten woonen, op den
eersten aanval den vyand ten proye geven,
en daarenboven zal men gehouden zyn noch
een vaste timmerwerf te maken, die zich
zelfs defenderen kan, vermids wel 50 roe-
den van 't hoofd-Kasteel zal af leggen, ik
laat nu staan, dat de rechte reede, daar
de schepen ankeren zullen, niet recht voor
het Kasteel, maar wel een musquet-schroot
daar van af zal zyn, welk ongemak men
voor dit Kasteel niet onderworpen is.

3.

Genomen nu dat men alle deze zwaarig-
heden boven komt, zoo zal de E. Compag-
nie noch genoodzaakt zyn een klein Ka-
steel op deze plaats te houden: want dezel-
ve, atwaar de principaalste reede is, te
verlaten, is ten eenemaal ongeraaden (b) want
daar door zoude men den vyand een ope-
ne deur maken om het Land Leytimor,
zynde de principaalste nagel-thuin, gemak-
kelyk in te nemen, en zoude by dan
buiten twyffel deze plaats zoo vast maken,
dat wy die niet licht zouden inkrygen,
staande de Inlanders van geheel Leytimor,
volgens den aard van 't zee-gras of wier,
dat zich na de stroom buigt, hun straks toe
te vallen, ende ons in de Laha te laten zit-
ten. Hier op mogte iemand zeggen, dat
wy naderband met onze macht komende en
(c) de naaste bergen innemende, hem
daar

(b) Hoe groot de Kasteelen ook zyn mogen,
zoo moet men by tyden van oorlog egter nog
eenige pallisaden, of andere ligte buiten-werken,
maken, die onder beschuttinge van 't zelve staan,
waar binnen als in 't Kasteel zelve Compagnies
suppoosten en onderdanen, onder ofte aan 't Ka-
steel woonende, kunnen geborgen worden, nu
daar goede en ruime vlakke is, gelyk in de La-
ha, kan men een welgeschikte stad afroyen, die
met 'er tyd allenxkens door de burgers en in-
woonders wel gefterkt zal werden, al was 't maar
met smalle grachten, en lage wallen, vooreerst
die beplantende met een digte doorn-hegge &c. de
timmerwerf kan zeer wel van 't Kasteel gedefen-
deert werden, egter moet op de hoek een ligt
water-pas staan, dat op de naaste schepen spelen
kan. Dat Leytimor de principaalste nagel-thuin is,
gaat niet vast, ende als men eenelyk daar op zien
zoude, moest men de hoofd-residentie gaan ne-
men in de Ulaasterse Eilanden, die nu niet meer,
dan hier en daar een Reduijze tot bescherminge
hebben, 't welk ongevoeglyk zoude komen.

(c) Wy agten dat den vyand hier reeds maar al
te wyden opene deure heeft, als die buiten bereik
van ons gefchut hier overal ankeren en landen
kan, ten zy men een half vyfentwintig Reduiten
of houtte Wambayen wyd en zyd op alle toegan-
gen wilde leggen, doch hoe ligt dezelve konnen
overwonnen en mitsdien onze magt gebroken wer-
den, als hebbende geen rugge-steun aan een goede
fortresse, kan een ieder licht afmeten. Het minste
verlies is groote winst voor den vyand: want hier
door werd hy in zyn oogmerk aangemoedigt, en
de

1674. daar ligt wederom zouden kunnen uitdrijven, ik antwoorde, by aldien de vyand nu eens dit gehele strand met kleene werken ging bezetten, en de Inlanderen hem getrouwlyk wilden bystaan, gelykze dan zouden moeten doen, als wel wetende boedanig zy ovor hare ontrouw zouden getraetvaard worden, als wy wederom meester wierden, zoo zoude ons het landen wel verboden blyven.

4.

Indien nu het Kasteel, dat hier blyft, sufficient zal zyn om deze strand te bevruden, zoo diend het noodzakelyk 2 punten te houden, en met niet minder als 80 man bezet te zyn, daar alreede het nieuwe Kasteel een garnizoen van 300 man van nooden heeft, en werden boven dat nog everwel eenige buitenwerken vereischt, om de gansche strand van den galg-boek af tot aan den Roodenberg te bevruden.

5.

Uit die inzichten dan, dat de meeste Christen-suppooten, ende nagelboomen, op dit Leytimor staan, 't welk by het verleggen van het Kasteel na de Laha van onze bescherminge ontbloot, ende den vyand genoegzaam open zoude gesteld worden, waar op zy eens de voet geveest hebbende, bezwaarlyk weder af te krygen zyn, zoo zoude wel myn advys zyn dat de E. Compagnie haar de onkosten niet behoorde te ontzien, hoewel die mede groot zullen vallen, en beboudende dit Kasteel (d) maken zoo veele buitenwerken, als genoeg zouden zyn tot bevrudinge van voornoemde strand, dewelke juist niet permanent behooven te zyn; maar eenelyk zoo sufficient, datze dien tyd kunnen uitbarsten, die wy met eenige Europische natien in oorlog mogten zyn, gelyk men zelfs in Europa ziet, dat de steden ende plaatsen, een belegeringe vreesende, haar met haastige opgeworpene schanzen, en buitenwerken, versterken, dieze daar na in tyd van vrede wederom affnyten. Ik ben dierhalven van gevoelen, dat, gedurende dezen oorlog met de 2 Europische natien, die, (zoo 't Godt belieft) in 't korte moet eindigen, men deze

de onzen Inlander zoude daar door terstond vreesagtig werden: genomen den vyand nam deze plaatze in, en wy waren treffelyk gefortificeerd aan de overzyde, zoo zullen de Inlanders altoos vaste hoop en geloof stellen, dat de vyand het hier niet lang zal kunnen gaande houden, begevende ondertuschen haar zelve in 't gebergte, ofte vele van hun na de Laha. Die van de Hitoese kuff zouden apparent al mede ten eersten over komen, en onder bescherminge van 't Kasteel zoeken te schuilen, maer wie zoude het nu beter hebben, den vyand hier binnen, ofte wy ginder, als aan den ingang leggende, het laatste spreekt van zelfs.

(d) Buitenwerken, waar af hier gesproken werd, kunnen niet altoos op een siel en ijsong gemaakt werden, om dat de materialen zoo gereed niet te krygen zyn, behalven dan noch de magt van bezettingen, die daar toe vereischt word.

strand met diergelyke buiten-werken genoegzaam verzeen kan, dat de vyanden niet alleen het landen, maar ook het ankeren verboden werde, ende van verre de stukken over land te stepon, en op de naaste bergen te brengen, daarse ons schade konnen doen, zoude hun niet wel doentlyk zyn, vermits de Inlanderen, die niet nalaten zouden ons getrouw te zyn, als ze maar zien, dat wy hare stranden inhouden, en by haar blyven, met hun lieder embuscaden zulks genoegzaam zouden beletten, ende dan verders in tyd van vrede, zal dit Kasteel genoegzaam versterkt zyn, als het maar een begie barm aan de zee-zyde bekomt, ende de vervallen timmerwerf weder in zyne defensie gebracht werd, ende by aldien men gemelde barm te zwak mochte vinden, om zwaar geschut daar op te zetten, dat zoude men konnen verhelpen, indien aan de West-zyde van 't Kasteel op strand, ofte ook wel op den Z. West-boek van den Olifant, daar het oude ziekenhuis gestaan heeft, een sterke batterye, of iets diergelyk, gelegd wierde.

6.

Nu zoude het myn plicht zyn, dat ik zodanige plaatsen, en satzonen van gemelde buitenwerken, aanwysze; 't welk ik tot myn leetwizen door 't missen van myn gezicht niet kan doen, maar laat my voorstaan, dat men aan de Z. West zyde van 't Kasteel by het Riviertjen Way Nitoe, een halve gotelings-schoot van 't Kasteel geleggen, daar na myn best onthoud niet ver van strand (e) eenige heuveltjes ofte hoogten liggen, eene sehanze zouden konnen opwerpen, als mede dat aan den voet van den Roodenberg een bequame klip te vinden zy, daar men een battery zoude kunnen op zetten. alles om de vyanden het landen te beletten, ende hun gevoelyk van de bergen af te houden, doch dewyle ik zulks, als gezegt, niet aanwysen kan, 't welk ik by beter dispositie, voor my niet onmogelyk zoude achten, wil ik my geerne anderer gevoelen onderwerpen, ende mede stemmen, dat men het Hoofd-Kasteel, in de Laha verleggen zal, hebbende ondertuschen een stuk van myne plicht gedacht deze politike consideratien alhier op het papier te stellen, op dat blyken moge, dat men het land Leytimor, 't welk de Compagnie nu by de 70 jaren bezeten heeft, niet zonder gronte circumspectie verlaten moet. Onderstond aldus gedaan, en overgegeven den 13 September 1673. lager stond, 't geen na Batavia gezonden is door Sr. Rumphius getekend, 't myner presentie, was getoekend, Jacob de Jong, Secretaris.

Gedurende zyn Ed: regering is hier alles in veel rust geweest; zoo dat hier wei-

(e) Deze aangetoge plaatsen werden digt agter al weder van hoger gecommandeerd.

1674. weinig zaaken van belang voorgevallen zyn, die verdienen aangetekend te werden.

De Heer A. 1675 in 't laaft ging de Heer *Hurd* Hurd na voor een spring-tocht na Banda (alzoo Banda A. daar toen geen Landvoogd was) om 1675. dre te ftellen.

Bevelen In 't zelve jaar 1675 liepen de gedagten harer E. van den Heer Landvoogd en Raad alhier delheden weder om 't Kasteel elders, of wel in de ontrent 't Kasteel, Laha te verleggen, daar toe haar Edelheden en om de en om de nagelen uit te roejen. heden by hun fchryvens van den 9 Januari geen genegenheid toonden, maar vonden goed, het te laten daar 't was, mogende wel lyden, dat men 'er een buitenwerk tot versterking om maakte.

Zy gaven ook nog laft, om de nagelen op Manipa, en eerst de jonge boomkens uit te roejen, dat zy den 18 Januari 1676 van alle de nagelboomen daar, en op Hoewamohel, belaften.

Zy verboden de borgers ook, om op Java, Bima, Boeton, of Timor te varen; doch ftonden aan de Ooft-Ceramers, maar geenzins den Gorammers, toe, jaarlyks met 3 a 4 vaartuigen op Java met een behoorlyke Bandafe pas te handelen.

Een nieuwe velting op Honimoa aanbevoelen. Alzoo nu Honimoa niet langer zonder velting blyven kon, belaften zy ook de zelve op de klip van Saparoeva, volgens 't ontwerp van den bouw-kundigen Heer *Corle*, te begrypen, en die ten eerften langwerpig vierkant te maken; dog in December belaften zy weer 'er langzaam mede voort te gaan.

De Heer A. 1676 den 16 October verboden zy zeer sterk alle byzondre handel en vooral die met kleeden, of speceryen belaft, den aanbrenger, al was de zomma noch zoo groot, een derde daar af te geven. In dit zelve jaar hebben haar Edelheden den Heer *Hurd*, Extraordinaris Raad van India gemaakt, een eer, die hy lang verdiend had.

A. 1677 belaften zy op alle verdachte versterkende vaartuigen wel te paffen, en vooral op de Keffingers wel te kruiften.

Den 11 May bevelen zy met het uitroejen der nagelen, ter plaatze daar zy 't bevorens belaft hebben, voort te varen.

In dit zelve jaar is de zaak van *Pelima*, Koning van Sepa en Besi, bevorens aangehaald, voorgevallen.

Een kruitmeulen, en andre zaaken A. 1677 en 1678 geordonneert. A. 1678 belaften zy hier een kruitmeulen te maken. Verbieden aan Christenen hun slaven aan Mooren of Heidenen te verkoopen, als mede geen nagelen meer te planten, ook wel jaarlyks de ziel-befchryving, dog om de 2 of 3 jaaren maar eens de telling der nagelboomen over te zenden.

Dezen Heer heeft ook ingesteld, dat 'er in Mardheika en Noeffanivel 17 da-

ti's of scheppers altyd klaar zyn moesten, 1674. om 's Compagnies brieven &c. hier en De laafte werken van de Heer Hurd. daar na toe te beftellen, en andre zaaken te verrichten, doch alzoo de OrangKa-ja's malkandren niet wel verftaan konden, zyn 'er 17 in Mardheika en 17 in Noeffanivel gelegd, die naderhand onder de Heer *de Vicq* tot 20, onder *Padbrugge* tot 24, en onder *de Haas* tot 40 op ieder plaats vermeerderd zyn.

Een van de laafte werken by de Heer Landvoogd *Hurd* in Amboina gedaan, zyn de nette ordres, die hy op het openen der pakken, kisten, kaffen, en allerlei zoorten van voorraad gesteld, ook de oude Hollandfche Kerk tegen over het oude huis van de Landvoogd op de Olifants-weg begonnen en een kruit-huis by de Rivier van de Roodenberg gemaakt heeft.

Dit nu verricht hebbende, is hy na Zyn deze Landvoogdy 6 jaren loffelyk be-trek A. 1678, van ftierd te hebben, den laafsten May 1678 hier als Veldheer op Veldheer Java over 's Compagnies krygs-macht te op Java. gebieden, alwaar wy zyn Ed. onder de stoffe van dat Eiland weder zullen vinden.

De vervanger van de Heer *Hurd* is De Heer geweest de Heer *Robbert de Vicq*, van de Vicq Amsterdam, die den 12 Februari dezes twee en-twintigste jaars 1678 met 't fchip *Alexander* hier Landvoogd gekomen, en kort voor zyn Edelheids voogd vertrek als twee en twintigste Landvoogd hier. en beftierder voorgefteld is. Zynde een Heer van hooge jaaren, en toen hy hier quam, niet verre van de 70. Echter is hy hier noch (al eenige tyd geweest, dog heeft zeer weinig van belang vernicht.

Hy heeft de Hollandfche Kerk, by Verfcheide werken door hem gemaakt. de Heer *Hurd* begonnen, vervolgd, doch niet voltooid; alzoo hy de Terna-taanfche Prinzen, die hier quamen, te weten, den *Goeogoe*, den *Capitein Laet*, en den *Kimelaba* daar in huisvestene.

Ook heeft hy het hoofd aan de zee-kant, buiten de waterpoort van het Kasteel verder uitgelegt. Hy liet ook de Zuid-zyde van het Kasteel afbreken, en weder opbouwen, en boven het oud ziekenhuis voor de leden van den Raad een kamer maken, en van daar de vonnissen te doen afkondigen en uitvoeren, recht over het nieuw steene fchavot (dat hy mede heeft doen bouwen) en onder de zelve een kamer, om de misdadigen te zetten.

De houtte pagar, in een ring-muur veranderd, voor 't Kasteel *Victoria*, is een van zyne voornaamste werken geweest, die by A. 1680 gemaakt, maar over welke hy zoo na gezocht is, dat men de steenen, die 'er toe gebruikt zyn, na geteld heeft, om, waar het mogelyk, hem daar on-

1674 ontrent ſchuldig te vinden.
 Zync Hy had tot zynen Opperkoopman, en
 hede tweeden, eenen *Gerard van de Voorde*,
 met welken hy gedurig over hoop lag,
 ſcheldende hem, en eenen *Bergman* beide
 e Voorde voor Compagnies dieven, en den leſten
 e, en voor een ſchelm, waar over zeer hooge
 andre. woorden tuſſchen hen beide reezen, ver-
 wytende hem, dat hy Compagnies ryſt
 verktogt.

Hy dreigde hem ook, over dat hy een
 ſtalmeeſter van hem geſlagen had, weer
 te ſlaan, waar op *van den Voorde* zei: *den*
eerſten ſlag zou ik aſwaagen, doch den twee-
den zoud gy krygen, en ik u dan wel braaf
aſloſſen. Dan zou ik u, zei de Heer de
Vicq, in 't donker gat zetten. Dat doet men
zei den andre, ſchelden en dieven, maar
geen Opperkooplieden, dit liep eindelyk zoo
 hoog, dat *van de Voorde* A. 1681 na Ba-
 tavia vertrok.

De luſt om met menſchen te verkeer-
 ren was t'eenemaal uit dezen Heer, zoo
 dat men hier in zyn tyd leefde, als of
 men in 't oud manhuis was. Echter ver-
 ſtonden Hy, en de Fiſcaal, inalkanderen
 zoó wel, dat men op Batavia zeide,
 dat de Fiſcaal de zak op hield, hy 'er
 rykelyk wat in ſtak (dat is hem zware
 boeten deed toewyzen) en dat zy het dan
 te zamen deelden. Dat hy vry driftig
 was, bleek aan zekere zaak met Capitein
Bulk op *Elipapoeteh*, of ontrent *Sepa*
 voorgevallen, alwaar die Heer, tegen
 vermogen daar na toe gezonden, wel zyn
 beſt gedaan, maar egter het ongeluk gehad
 hadde, dat de zaaken juſt niet te wel
 uitvielen, door dien hy ziek geworden,
 en dus buiten ſtaat was geraakt, om óveral
 by te zyn, al zoo hy moeſt gedragen werden
 welke zaak hier veel moeite gaf.

Hy was, 't zy hier om, 't zy om wat
 anders, geweldig op hem gebeten, ja
 wilde met hem maar zoo na de galg,
 welke te klaar blykende drift van de
 Landvoogd oorzaak was, dat niemand
 van de Procureurs hem toen dorſt die-
 nen.

Hy belaſte dit eindelyk aan den Secre-
 taris van de Raad van Juſtitie, *David*
Eversdyk, een zeer bequaam borſt, die
 verder zocht te komen, en derhalven
 bevreeſt was, om die zaak aan te nemen;
 doch als hy hem dit op nieuw ten ſtreng-
 ſte gebood, onder beſofte, van 't niet
 qualyk te nemen, als hy hem na zyn ge-
 moed, en als een eerlyk man, diende,
 zoo nam hy 't aan, en pleitte hem vol-
 komen vry, maar hy heeft dien borſt ze-
 dert, waar hy kon of mogt, vervolgd,
 en gedwongen vry-man te werden, op
 dat hy eenigzins van zyne geweldenaryen
 vry geraken mogt. Wegens de laſther-
 tigheid, in dien ſtyd voor *Sepa* betoond,
 werden verſeide Inlandſche Hoofden

II. DEEL VAN AMBOINA.

in vrouwen kleederen dóór de ſtad ge-
 leid. Hy zond *Bulk* in April A. 1679,
 afgezet na Batavia, doch deze won daar
 zyn proces.

Onder zyne regeering heeft men ook
 drie zeldzame voorvallen gehad, die,
 ſchoon het maar droomen geweest zyn;
 egter veel opmerking verdienen, en daa-
 om van ons hier niet kunnen worden
 voorby gegaan.

A. 1676 vertrok zekere *Henrik Dam*,
 borger en raadſperzoon in Amboina,
 niet tegenſtaande hy reeds een man van
 genoegzame middelen was, met zyn ei-
 gen ehaloep na Macaſſar, onder voorge-
 ven aan zyn vrouw, die dit tragtede te
 beletten, dat dit de laaſte tocht dat
 hy zelf mee varen, en wel uitdrukkelyk,
 dat de winſt van dien een byzondere gif-
 te aan haar lieder eenige dochter zyn
 zou.

Eenige tyd daar na gebeurt het, dat
 de Heer *Henrik Leiddeker*, een der aan-
 zienelykſte borgers hier, met eenig an-
 der gezelschap op 't land van den bor-
 ger-vaandrig, *Henrik Lepper*, aan de o-
 verzyde van 't Kaaſtel *Victoria* gelegen,
 genoodigt, nevens andere volgens ge-
 woonte, een middagslaapje nam, en on-
 der 't ſlapen gedroomd hebbende, na
 zyn ontwaking den droom eerſt aan eenen
 vryman *Leendert Snyders*, en daar na aan
 't geheel gezelschap zeer omſtandig ver-
 haalde, hoe hy in zyn droom zeer be-
 nauwd geweest was, ter oorzaak dat
 hem dacht, dat voornoemde *Dam*, on-
 trent Macaſſar te vertimmeren leggende
 (na dat hy bevorens zyn lading aan land in
 een *Saboa*, of opgeſlagen *Loots*, daar
 toe eerſt verveerdigd, gebracht, en zyn
 ſlaven 'er by geſteld had) van eenige Ma-
 caſſaaren, die op den buit; na die ver-
 ſpied te hebben, loerden, moorddadig
 aangetaſt, en met vele wonden vermoord
 werdende, hem zeer verbaaſt by zyn
 naam, als zynde altyd zeer grootte vrun-
 den geweest, en om hulp riep, zooda-
 nig dat hy, van ontſteltenis ontwakende,
 en dit nadenkende, vaſtſtelde dit van
 eenig gevolg te zullen zyn; waar op hy,
 t'huis gekomen, 't geval en de tyd net
 aangeteekend heeft, om, by 't ſchry-
 vens van Macaſſar, den uitſlag deſzelfs
 te zien. Ontrent twee maanden daar na,
 by 't aankomen van 't eerſte Macaſſaars
 vaartuig, quam 'er expreſ ſchryvens van
 den Heer *President* op Macaſſar, dat
 voornoemde Sr. *Henrik Dam*, juſt op
 die tyd van moorddagige Macaſſaaren
 jammerlyk met vele wonden vermoord,
 zyn goed geplunderd, en zyn chaloep
 verbrand was, dat ook zyn Stuurman,
Marinus Duim, een Hollander, jammerlyk
 gewond, tot Macaſſar nog te meeſteren
 lag, die daar na genezen, en weer in

H h

Am-

1674. Ambon gekomen, tot iders verwondering dit geval, 't geen van voornoemden Heer *Leidekker* in tegenwoordigheid van voornoemden *Hesrik Lepper*, *Snyders*, en anderen, met zyn opgeteekende droom vergeleken werd, zoo omftaudig en net overeen komende met dezen droom, verhaalde, dat het al de toehoorders, als geen reden daar af wetende te geven, vermits by zoo grooten afgelegenheid van plaats over zee, 'er geen heimelyk verstand kon zyn, of iet gegift werden, zeer verbaasde.

Op een andere tyd, of wel A. 1687, is het gebeurd dat de zelve Heer *Leidekker* op een stuk lands van hem aan de overzyde met eenige slaven om eenig hout te laten hakken, en door hier en daar te loopen, zeer vermoeid zynde, zich, na laft aan zyn volk gelaten te hebben, op een der gehakte balken ter zyden af van 't volk, aan strand wat ter rust met het hoofd tegen een boom nederley, alwaar hy, door vermoeidheid in slaap geraakt, begon te droomen, dat hy een groote Kayman, ofte Crocodil op hem zag aankomen, om hem te verflinden, waar op hy in zyn droom verschrikt, en de minen van vluchten willende maken, en ontwakende, bevond, dat hy maar even tyds genoeg had, om zich te reddden, vermits hy anders na allen schyn van een Kayman, die al zeer naby hem was, zou verſcheurd geweest zyn. Hy vluchtte dan, zoo veel hem mogelyk was, na zyn volk, hen tot hulp roepende, die by hem gekomen, na veel moeite den Kayman gedood, en hem zoo van die verwonderenswaardige vreeze in en na zyn droom gered hebben, verbaast staande, na dat zy hunnen Heer zyn droom en 't gevolg van dien zoo kort daar op hadden hooren verhalen. Ook ben ik geen half quartier uurs daar na gevaltig te dier plaatze by dezen Heer gekomen, en heb den gedooden Kayman noch zien leggen, en dit verhaal uit zyn eigen mond toen ook gehoord.

Nog wonderlyker droom van D. Carpius.

D. Carpius, die in Januari 1681 als Predikant in Amboina ten tyde van de Heer Landvoogd *de Vlieg* quam, verhaalde in 't begin van A. 1682 in een vol gezelschap, dat 'er in korten tyd, hoe vrolyk zy daar nu by den anderen zaten, een groote sterfte onder de Hollandſe vrouwen, of juffers zyn zou, waar op zyn Eerw. na de reden, hoe hy dit wist, al lachende gevraagd, vermits 't gezelschap daar niets van geloofde, tot antwoord gaf, dat hem dit, als in een gezicht, tusſchen waken en slapen leggende, nu even zoodanig voorgekomen was, als hem zeven jaar te voren diergelyk gezicht in Banda ook voorgekomen, en na dit zyn gezicht aldaar even zoo uit-

gefallen was, en dat hy daar uit vaſt befloot, dat dit ook nu zoo uitvallen zou, om dat alle die gene, die volgens dit zyn gezicht uit zulk een gezelschap quamen te ſterven, van een zwarten hond, dien hy daar ontrent zag, gebeten wierden.

Nader van deze juffrouwen daar tegenwoordig, half uit nieuwsgierigheid, en half uit vreeze voor haar zelve, gevraagd, wie 't al gelden zou, zoo gaf hy tot antwoord: dat hy een grooten damp en rook, als van flambouwen, uit de ſtraat van den Landvoogd, en daar na ook uit die zelve ſtraat een groote lykſtatie had zien komen, waar uit hy vaſt ſtelde, dat dit het huis van den Landvoogd, zonder te kunnen zeggen wien, vermits hy niemand gezien had, gelden zou. Daar op verder eenige vrouwen noemende, die hy gezien had, zoo telde hy by namen deze navolgende op, Juffrouw *Cabeing*, een Predikants weduwe, Juffrouw *Peregrinus*, een Predikants vrouw, Juffrouw *de Praat*, huisvrouw van 't gewezen Opperhoofd tot Boero, den Onderkoopman *de Praat*, een van zyn eigen voordechters, een Juffrouw van zo jaren noch vryſter, Juffrouw *Vosmaar*, huisvrouw van *D. Vosmaar*, en Juffrouw *Diemer*, zyn vrouws eerste-mans voordochter, en Juffrouw *Vonk* een Predikants vrouw, alle de welke te dier tyd nog kloek en gezond waren.

Korten tyd, en geen twee maanden daar na, nam dit werk zyn begin met 3 zoontjes van des Landvoogds zoons weduwe, die in de zelve ſtraat, en zeer dicht by 't huis van dien Heer woonde; welke drie binnen een maand ſterven, en 's avonds met flambouwen begraven wierden, 't welk geſchied zynde zey voornoemde *D. Carpius*, dat dit de rook en damp was, dien hy gezien had in de ſtraat van den Landvoogd. Zeer kort daar op ſtierf des Landvoogds vrouw, die met veel ſtatie begraven zynde, zoo zey de Heer *Carpius* dit de zelve ſtatie te zyn, die hem in dat gezicht vertoond was. Daar op ſtierf Juffrouw *Cabeing*, en Juffrouw *Peregrinus* kort daar aan, 't geen onder de andre megenoemde Juffrouwen zoo al eenige bekonningering begon te baaren. Zeer kort 'er aan volgde Juffrouw *Vonk*, en eene Juffrouw *Hellenius* (hoewel onder 't getal niet genoemd) *D. Hellenius* vrouw, na welkers dood *D. Carpius* by Juffrouw *Vosmaar* quam, en tegen haar in prefentie van myn huisvrouw zeyde, Juffrouw *Vosmaar*, nu Juffrouw *Hellenius* dood is, hoeft gy niet bevreesd te zyn, want dewyl ik haar in dat gezicht maar van agteren gezien heb, en gy van ſtatuur malkanderen zeer wel gelykt, zoo heb ik gemeind, dat gy het waart, doch nu by de

1667. de uitkomst bevonden, dat ik haar, en niet u, gezien heb; vooral egter begon dit werk by de Juffers te klemmen, toen zyn eigen dochter kort daar aan stierf, waar door dan eindelyk de twee laatste, de Juffers de *Praat* en *Diemer*, die reeks haar hebbende zien voorgaan, hoe gezond zy ook waren, by de minste hoofdpyn of andre geringe ziekte, aanstonds begonden melancolyk te werden, en zich in te beelden, dat zy 't mede niet lang maken zouden, hoewel zy toenog niets, dat na de dood gelceek, gevoelden.

Kort daar aan, of 2 of 3 weken daar na, werd Juffrouw de *Praat*, anders zeer gezond en vrolyk van geest, zeer schielyk ziek, en was binnen 2 of 3 dagen een lyk. Onder de ziekte, en na de dood van voornoemde Juffrouw, wierd de Juffrouw *Diemer* zeer droefgeestig, en beelde zig nu en dan al vaster haar kort aanstaande dood in; doch door haar jongheid en vrolyken geest dit dan weer verzettende, en verweipende, geloofde zy, dat haar vader 'er haar maar mede onder genoemd had, om haar behuwde moeder, die van haar zoo veel hield als of zy haar eigen dogter was, vermits zy geen kinderen had, te bedroeven, vermits 'er in dat huwelyk van haar vader en moeder de beste overeenkomst niet was, gelyk zy dit menigmaal tegen myn huisvrouw verhaald heeft.

Aldus dan dit geheel uit hare gedagten stellende, zoo wierd zy in die mening te meer geflyfd, om dat zy nog wel twee maanden gezond en fris bleef, weshalven zy vasttelde, dat haar vader mogelyk, als met Juffrouw *Vosmaar*, haar in de plaats van een ander, die 't wezen moest, kon gezien hebben; maar de tyd leerde kort na deze haar gedagte, dat haar vader niet gedwaald, doch haar wel regt moest gezien, en in haar perzoon nooit gedwaald hebben: want zy, ontrent drie maanden zwanger zynde, ging met haar man, (gelyk zy wel meermalen gedaan had) uit ryden te peerd, waar van zy, 's avonds t' huis gekomen zynde, over eenige onpaffelykheid klaagde, die zich geheel tot een miskraam begon te stellen. Zy deze onpaffelykheid, vermits die niet zeer neep, te weinig agtende, ging dien dag noch al over huis, even of haar niets schorte, waar op zy dien avond, van een zware en brandende koorts aangetast, te bed moest gaan leggen, die haar daags daar aan buiten verstand bragt, en de stoffe, die de natuur benedenwaards moest afgezet hebben, opwaarts dreef, en niet tegenstaande alle middelen na 't hoofd deed slaan, zoodanig dat zy de derden dag, alzoo de quaal na geen middel lui-

sterde, een hoofd als twee hoofden en een aangezicht als twee aangezichten, doch meest aan de eene zyde, zeer bloedig, en bruin-rood gezwollen had, puilende het eene oog uit haar hoofd, zoo dat zy 'er yffelyk uit zag, en onkenbaar om aan te zien was. In dezen staat nog twee dagen, en t'eenemaal buiten haar verstand blyvende, is zy, de laatste van dat genoemd getal Juffrouwen, op den vyfden dag van haare ziekte elendig gestorven. Al 't welk my van myn huisvrouw, die 't een en 't ander bygewoond heeft, (en die mede vreesde een van de Juffers, die zyn Eerw: gezien had, te zyn, hoewel hy haar van het tegendeel verzekerde) en ook van verscheide andere vrunden, die dit mede gehoord en gezien hebben, menigmaal verhaald is.

By de Heer de *Viegs* tyd hing ^{Pati Li-} ganich Amboina aan een zyden draad: ^{ma's ver-} want zekere *Pati Lima*, een Chri- ^{raad A.} sten, doch daar na tot den Ko- ^{1680.} ning van Ternate overgelopen, en Moors geworden, bragt hier A. 1686 een brief van den Koning op Hila, die *Hassan Soeleyman* zeer plegtelyk onder een geel zonnesherm, en in een zilvere schotel, met een geel zyde neusdoek bedekt, inhaalde, en in de Mafgit of hunnen Tempel bragt, al het welk een getrouw Inlander, *Hicaleffi* genaamd, aan 't Opperhoofd, de Heer van *Thye*'s nagts wel bekend maakte; doch alzoo hy zeer veel eyeren onder dezen *Hassan* te broejen had gezet, zoo gaf hy 'er geen kennis af aan den Landvoogd, en liet den andren ook maar ontvlieden, ja 't was honderd tegen een, dat men (op centweede waarschouwing van die Inlanders aan den Landvoogd zelf) dien sehelm op Hatoewana, of, zoo andre willen, op de Baileoe van Roemakay, noch kreeg.

Hy wierd eerst de borst opgesneden, en 't hert uit zyn lichaam gerukt zynde, in zyn aangezicht geslagen, waar over hy zyn kop nog sehudde (zoo myluiden, die daar by stonden, en dit aanzagen, gezegt hebben) en toen gevierendeeld, gelyk wy elders breeder zeggen.

De Raad over 't gedrag van *Hassan Soeleyman*, hier ontrent gehouden, zich nader beraden hebbende, en in omvraagte gebragt zynde, of men hem niet na Batavia behoorde te zenden, zoo vond de oude *Rumphius*, bedugt voor opstand om zynen grooten aanhang, veel zwarigheid hier in. *Van Thye*, die veel belang by zyn verblyf allhier had, was van dat zelve gevoelen, welken ook eenige andere roevielen. De Heer Landvoogd stemde wel om hem op te zenden; doch ^{Waar in} was toen al verzekerd, dat de meeste ^{Hassan} stemmen voor het tegendeel lagen. Daar ^{veel deel} zyn 'er ook in die tyd gewest, die wel ^{had, die} men egter ^{men egter} ongestraft ^{ongestraft} liet. ^{meint}

1680.
Dat Haar
Edelhe-
den qua-
lyk na-
men.

meinde te weten, dat 'er een gefchenk van belang tuffchen beide gekomen, en oorzaak van zyn verblyf was, doch het zy daar mede geweest, zoo 't wil, het is zeker, dat haar Edelheden den Landvoogd 't jaar daar aan fchreven, dat hy zyn gezag en macht vooral in zulk een zaak getoond, en hem opgezonden moest hebben.

Ondertuffchen vernieuwden haar Edelheden den 24 Januari 1679 weer den vorige laft, van geen jonge nagelboomen meer aan te planten, verboden een Opperkoopman om geen redenen (dan by lyftraffelyke misdaden) op te zenden, en daar toe eerst haren laft af te wachten.

Ook verboden zy den 28 dito geen vastigheden, enz. na imands naam te noemen, of ook meer Eilanden op te zoeken, alzoo 't beter was, dat die voor andren maar verborgen bleven.

Laft ontrent 't Kasteel en de zuinigheid.

Den 2 Februari gaven zy laft 't oud Kasteel te herstellen, daar 't van nooden was, daar by voegende, dat men ontrent het stuk van zuinigheid het ontwerp, van de Heer *Hurdi* hier gelaten, flipt volgen moest, zy gaven toen ook een nette bepaling, wat dienaaren zy hier wilden aan-, en in dienst gehouden, en wat zy van den Heer Landvoogd, en andre dienaaren maar wilden getrokken hebben, bepalende net, wat zy aan hem toegeftaan hadden, dat zy noch nader A. 1680 den 17 Februari uitdrukken.

Den 27 October verbieden zy geen borger, of andre chaloeppen onder de 30 laften toe te itaan na Batavia te varen, dat zy 't jaar daar aan weer belaften, verbiedende ook nergens aan te gieren.

Den 17 Januari A. 1680 bepalen zy tot hoe verre toe men deze en gene dienaaren zou mogen verbeteren.

Den 26 dito keurden zy de aanftelling van de onderzoekers der nagelen op Hitoe en elders zeer goed, gelyk ook om jaarlyks dezelve op Toelwely uit te roejen, belaftende ook te zien, of 'er tuffchen Haja en Tamilau, of ontrent Sepa, ook geen vielen; dat zy A. 1681 den 6 Februari weer belaften; doch daar zy die van Banda den 11 Maart A. 1681 af ontfiaan.

't Orang-Kajen-keeft aan- en de bevolen.

Zy belaften nu ook den 17 Februari het Orangkaja's-keeft jaarlyx te geven, en de ingetrokkene wacht op Amblauw weer uit te zetten.

De opstand in Ternate, en op Boero.

In 't begin van A. 1680 deed zich over Ambon weer een zwarte wolk op door den opftand des Konings van Ternate, die, zich tegen de E. Maatschappij openbaar aangekant hebbende, de vonken van dit vuur ook na Boero had doen overwacjen, door eenige vaartuigen, daar gekomen, met zynen laft aan

de Boeronefen, om mede tegen ons op te ftaan, gelyk zy terftond deden. De Moorsche Priefters en grooten bejegende de onzen zeer fors, ontfingen brieven van dien Koning op 't plegtelykste in de Mafigit of Tempel, beroofden onzer vrylicdens vaartuigen, ja floegen al, wat zy buiten de vesting vonden, dood. Men zag 'er honderden van vaartuigen byeen vergadren, dat 't Opperhoofd door eenige soldaaten zocht te weeren; doch zy wierden van hen te rug gedreven. Alle onze vaartuigen hadden zy ook verbrand, zoo dat het Opperhoofd ten eerften geen kennis 'er af kon geven, eer dat de zaken daar reeds tot opftand gefchikt waren; een tyding, die na 't vertrek van 't laaste fchip na Batavia, en derhalven op zyn ongemakkelykft, aan 't Kasteel quam door een chaloep, die na Boero gezonden, en verwonderd was, daar zoo veel vaartuigen te zien, endiens ftierman, zoo daar uit, als uit 't fchieten van 't Hoofd, vast ftelde, dat hier onraad was, weshalven hy ten eerfte na 't Kasteel keerde.

De Heer Landvoogd, en den Raad, gaven hier af echter noch tydig aan haar Edelheden kennis, die in 't begin van A. 1681 veel krygslieden ten getale van 14 a 1500 man, met de Capiteinen *Struis, du Moulin, Mols*, (die hier ftierf) en meer andre officieren, herwaards zonden, dewelke die van Boero aantafsteden, in korten tyd overwonnen; en alzoo van dien oorlog in dat jaar een einde maakten. Vele van de Boeronefe belhamels (meest Priefsters) wierden onthalf, of gerabraakt, en op andre wyzen gedood, andre wierden gebannen, en veele geraakten ook in flaverny, daar onder veel onnoozelen.

Zy leiden toen ook een krygsman, den vaandrig *Louis Mignon*, in plaats dat 'er bevorens een Onderkoopman gelegen had, op Boero, en na dien tyd is het daar ook ftill geweest.

Den 14 Maart vonden zy goed een nieuw Kasteel in de Laha te leggen, doch hadden zich over de grootte en gestalte van 't zelve noch niet beraden; hoewel zy vooreerst meest voor een vyfhoek waren, belaftende vooraf eenigemopfteenen daar toe te vervaardigen, dezelve in een loots te leggen, en door een corporaalfchap te doen bewaren. Op welk leggen van een Kasteel in de Laha den 30 November A. 1681 ook de goedkeuring uit 't Vaderland quam, hoewel men 'er niet mede voortging, mogclyk, om dat men gefchreven had, dat dit noch goed, en ten vollen genoegzaam was. Ook keurden de Heeren in 't Vaderland den 8 Januari A. 1682 dit noch eens goed.

Daar op belaften zy den ringmuur, die

't Besluit A. 1681. van een Kasteel in de Laha te leggen.

1683. die reeds onder handen was, te voltreken, gelyk in dit jaar 1682 ook gefchied is; hier by noch voegende, dat men 't huis van den Landvoogd in het Kasteel weer opmaken zou.

De Heer In 't midden van Augustus vertrok de de Vicq Heer Landvoogd na Batavia na dat na Batavia, de Heer van Vliet hier Opperkoopman en gezaghebber, de Heer *Jeremias van Vliet*, die hier in 't begin van dit jaar gekomen, en, alzoohy met de dochter van de Heer *Padbrugge* getrouwd was, hier niet lang bleef; hebbende in zyn tyd de groote galdery in 't huis van den Heer Landvoogd, en Hollandfche Kerk weder opgemaakt.

De Heer A. 1683 den 7 Januari verfcheen hier Padbrugge als Commissaris der drie Oosterfche Landvoogdyen, en als drie en twintigfte Landvoogd. Hy was laatst Landvoogd in de Moluccos geweest, en quam toen uit Banda, dat hy als Commissaris bezocht had, nemende de Landvoogdy van zynfchoon-zoon, de Heer *van Vliet*, over; hoewel die noch tot September 1684 hier bleef.

Dienader beschreven werd. Dit was een kort Heer, niet zeer gezet, in de genes-kunde geoffend, en van een minnelyken ommeegang. Hy had in vorige tyden op Ceylon onder den Heer *van Goens* gelegen, en was A. 1672 in Augusti na Malcate in Arabien gezonden, om daar een nieuw verbond te maaken. Na dien tyd eenige jaren in de Moluccos gelegen hebbende, was hy hier gezond, en welvarende gekomen; doch had door een zwaren en kouden slag-regen, die hem in 't gebergte van Soya overviel, en tot in 't gebceente doordrong, zyne gezondheid verloren, zoo dat hy volflagen lam (vooral aan de handen) daar af gebleven is.

Hy was een man in 't geheel niet fchraap- en baat-zuchtig; maar zeer sterk voor de neerftigheid, en goede ordre, voor de onkreukbaarheid in 't gericht, voor 't eerlyk gedrag der dienaaren, mitsgaders voor alles, dat een goeden staat kon helpen uitmaken; doch hy was wat aan de haastige kant.

Van 't eerste, en van zyne onkreukbaarheid, heeft hy een bewys gegeven, wanneer zeker Chinees (die een zware zaak voor den rechter had) met een stukje spek by zyn Ed: quam, om hem dat te vereeren, dien hy vriendelyk bedankte, zeggende dat hy geen liefhebber van spek was. De Chinees, die wel merkte, dat hy niet gezien had, wat 'er onder dit spek lag, te weten, een stapeltje goude coubangs (ider 10 Ryxdaalders weerdig) draaide het spek een weinig om, om hem de geele munt in de ooggen te doen fchitteren. Zyn Ed: zag die

eindelyk, maar jogc den Chinees met zyn goud in groote moejlykheid van daar, alzoohy te vrede was met zyn gemeen inkomen; en zyn meeste buiten-inkomen had hy van zyne flaven by de E. Compagnie, welk getal zyn Ed: van 50 tot 130 gebracht had.

Niet minder heeft zyn Ed: dat ook getoond, wanneer de Chineefche weduwe van eenen *Nonko* (een zeer ryke vrouw) voor 't leven van haaren zoon, die ter dood verwezen was, een groote fomme gelds zyn Ed: aanbod, die zyn Ed: mede zeer edelmoedig van de hand wees.

Zyn Ed: had in zynen tyd voor, om dit open vlek tot een flad met wallen, grachten, en poorten te maken. Hy heeft ook een aarde wal na de land-kant om de flad getrokken, en al een redelyke diepe gracht 'er omgemaakt; en zoo verre in staat gebracht, dat men in Noeffanivel, en op de Olifants-weg, en in Mardheyka, 'er maar poorten aan had te maken, om ze af te konnen fluiten, dat zyn Ed: vermits zyn vertrek A. 1687, niet heeft konnen doen, en waar ontrent zyn vervanger juist niet al te wel met zyn Ed: gehandelt heeft.

Na dat nu die Heer die byzondere groote moeite op zich genomen had, bevond hy noch by 'zyn aanwezen alhier, dat de zware regen-zaifoenen groote fchade aan zyne wallen toebragten; en dezelve hier en daar deden inftorten, dat echter met weinig moeite had konnen hersteld werden.

Het is waar, dat zulk een zware wal tegen de Inlanders niet van nooden, en tegens Europeers veel te zwak was, maar nu reeds gemaakt, en in staat zynde, zoo had men, om de flad verder te dekken, en de ingezetenen tegen brandfichters, en weggelopenen flaven (gelyk de later tyden daar van veel nuttigheid zoudeden gehad, en noch konden hebben) zeker te stellen, immers die drie poorten 'er aan konnen maken.

Zyn Ed: had ook een zoort van een borftwering, of wal op 't frand, van groote bobbers, of vifch-korven als fuisken, met zware fteenen gevuld, gemaakt, die hy met aarde meinde bedekt te hebben, op hoedanigen wyze zy met 'ertyd konden goed werden; doch, myns bedunkens, waren die fteenen niet goed, en een aarde wal zou beter geweest zyn, daar anders een kanon-fchoot op die bobbers, vol fteenen gedaan, groote fchade onder de ingezetenen der flad zoude hebben konnen veroorzaaken, waarom die ook in 't algemeen afgekeurd zyn.

Hy was gefladig bezig, dan met deze, dan met gene nieuwe werken, latende veel volk graven, delven, heyen, timmeren en metzelen, om dammen,

1686. dyken, water- en kruit-meulens, een corl-huis, schutfluisen, en andre zware werken; zoo tot nuttigheid, als tot cieraad der stad, te maken; hoewel zyn Ed: ook hier ontrent gezien heeft, hoe groote schade de zware afwateringen van 't steil voor-gebergte van Soya, en de sterk-loopende Rivieren (en vooral de Way Tomo) daar ontrent vandy tot tyd gedaan hebben: want schoon zyn Ed: in zeker Latynsch vers (by ons bevorens in de beschryving van de stad aangehaald) zegt, dat hy den Way Tomo getemd had, is het egter zeker, dat die Rivier noch lang daar na een ganfchen dyk, waar af zyn Ed: maar pas te voren op een andren overgeprongen was, in een oogenblik weg nam, en noch een geheele vleugel zoo van de brug ontrent de

Klagten der Inlanders over zyne werken.

Mardheyka, als van de ringmuur (alles metzel-werk zynde) als niet met alle in zee voerde.

Over deze werken hebben de Orangkaja's en andren geklaagd, dat oorzaak was, dat hy vertrokken is. Zyn Ed: deed ook zeer veel zware klip-steenen door buskruit alle Zaturdag springen, en van den Roodenberg na 't Kasteel voeren, en tot verbetering, en verder uitzetting van 't Hoofdaan de zee-kant gebruiken.

De dwars-straat, die op de Olifantsweg naait aan de Burgstraat volgt, en vlak op Noessanivel aan loopt, heeft hy gemaakt, en 't Zagoe-bosch agter het erf van *Pieter Nuyts*, bevorens maar een moeras, en een schuilhoek voor slaven, en ongediert, tot zeer veel nuttigheid van het gemeen (hoewel daar over by eenige quaadwillige borgers al mede geklaagd wierd) weggenomen.

Hy heeft op de weg in Halong, en in 't dorp aan den Roodenberg 62 Manggas-boomen doen planten, die aan dezen weg een groot cieraad, en een aangename lommer toebrengen. Ook heeft hy de meeste straaften, en veel nieuwe blokken, uitgeroid; en langs de huizen, zoo in de Olifants-straat als elders, een fraeje water-gang van esterikken gemaakt, ten einde men dat water zelfs in 't Kasteel brengen mogt.

In zyn tyd is ook het armen- en weeshuis gemaakt, dat een zeer fraei gebouw is. Hy heeft ook een steenbakkery voor de E. Compagnie hier opgericht, die al mede te niet geloopt is, veel ledige erven heeft hy aan de borgers, en Chineesen tot steenbakkeryen uitgedeeld. Hy heeft ook verscheide steene en houten bruggen laten leggen.

Agter het huis van den Landvoogd heeft hy ook een steene punt gelegd, die door 't verleiden van de Way Tomo al mede ten grooten deele weggespoeld,

en daar na tot een speelhuus gemaakt is. 1686.

Ook heeft hy een steene muur om 't Hollands kerkhof laten trekken, en die Kerk zedert tot een vergaderplaats van den politicquen Raad gebruikt.

Op de pas Baguwala heeft hy de vervallene Reduit Middelburg vernieuwd; doch het allerbeste werk, door zyn Ed: verricht, is de gracht, die hy op den weg na de pas, tot dicht by de zelve, een klein half uur verre, door den Inlander heeft laten graven.

Ieder man, die hier met zyn vaartuig aanquam, mocht niet van den Ooster na den Westers-inham, en zoo over en weder, over dezen weg gaan, voor en al eer hy een mandeken met aarde tot het maken van die gracht uit de weg gegraven had.

Dit was zeer weinig werk voor ider mensch, zeer nut voor 't gemeen, en nochtans zoo lastig voor den luyen Amboinees, dat zy hem wel honderdmaal daar over verwenscht hebben: En echter is het (gelyk de Amboineesen nu zelf bekennen) een zeer loffelyk werk in zich zelve geweest, en van een groot gemak en nuttigheid voor hen geworden, alzoo zy hunne Orembaejen met zeer grooten arbeid bevorens, een groot quartier uurs verre van de eene zee in de andre over land sleepen moesten, daar zy dat nu pas ruim 100 treden verre behoeven te doen.

Hy had ook by placcaat laten afkondigen, dat een ygelyk, en vooral de vryborgers en Chineesen (op verbeurte van een Ryxdaalder voor ider beest) zorg dragen moesten, dat hunne buffels (die zy in de steenbakkeryen pas buiten de stad gebruikten) of koebestien, niet door de stad quamen loopen: want dat zy door zyne oppassers gevangen, en hem met die last van zulke boete 't huis gebracht zouden werden. Dit verbood hy, om 't gevaar, dat men ontrent kinderen, en oude lieden (vooral van de buffels) te wachten had, behalven, dat zy ook de openbare wegen bedierven.

Het zelve had hy ook wegens de verkens, die door de stad liepen, met die straffe verboden, dat, zoo hy een venken in de stad ontmoette, van wie 't ook zyn mogt (alzo zy de wegen, die hier anders zeer net zyn, alomme bedierven) hy 't zelve door zyn oppassers zoude doen schieten, en na het zieken-huis, tot een verval voor de zieken, laten brengen.

Dit nu was een groot voordeel voor den wondheeler in 't zieken-huis, die daar te gelyk ook schafst-baas was, en nu en dan al een venken kreeg.

Deze quam A. 1686 op zekeren tyd by den Heer Landvoogd, terwyl ik 'er ook

1686. ook was, genegen zynde zyn Ed: iets wegens de zieken te verzoeken. De Landvoogd, tegen hem lachende, zei: *Mr. Boekbont, ik heb u daar weer een schoon werken, dat myn oppassers geschoten hebben, na 't ziekenhuis laten brengen.* Waar op de ander, niet wetende dat het zyn eigen werken was, al srykvoerende, en buigende zei; *ik bedank u, Heer Landvoogd, voor uw groote goedheid; maar toen 'er de Heer Padbrugge, al voort lachende by voegde; ja maar Mr. Arie, 't is uw eigen werken (want hy voede 'er mede eenige op) en ik heb dat moeten doen, om geen uitzondering van imand te maken, te meer, alzooy gy nog 't woorddeel hebt van alle de doode werkens van andren te krygen, ook diend het, om u in 't toekomende voorzigtiger ontrent dit stuk te maken.*

Mr. Boekbont, dit hoorende, was hier zoo ontzet over, en trok zulke vreemde ployen in zyn wezen, dat hy aanstonds afbrekende, zyn geheele boodschap uitsfelde, en na 't ziekenhuis vertrok, om na zyn werken te zien, of 'er noch zalf, of pleister aan helpen moegt; doch 't beeff was zoo ongeneelyk dood, en zoo wel getroffen, dat het met alle de zalfpotten van 't ziekenhuis niet te herstellen was.

Doe hy daags 'eraan by den Heer Padbrugge weder quam, om zyn boodschap te verrichten, vraagde hy al schertzende aan hem; *hoe heeft het werken al gesmaakt, is 't ook goed geweest? 't was, zei hy, goed Heer Landvoogd; doch zoo goed niet, als ik in 't eerst wel gedagt had. Het is te gelooven, zei die Heer, om dat het uw eigen was; maar wy zullen het op een ander tyd weer goed maken; waar voor hy zyn Ed: bedankte.*

Deze Heer lag geweldig met zyn tweeden, en den Capitein over hoop; doch dit bequam hen beiden zeer kwalijk, gelyk wy elders reeds getoond hebben, daar wy van het ampt van de Landvoogd in 't byzonder spraken. Wat geschild hy met den Kerken-Raad gehad heeft, zullen wy onder 't Kerkelyke aanhalen. Hy wilde ook niet dulden, dat men (hoewel hy anders zeer nedrig, en met alle Zondag twee maal ter Kerk te gaan een voorbeeld was) imand anders, dan hem, en de Predikanten, myn Heer noemde; dat egter meest uit drift tegen den Opperkoopman geschiede.

A. 1684 den 12 December en den 7 Februari 1685 schreven haar Edelheden (vooral na die van Banda en Ternate) dat zoo daar enige Europeische volkeren mogten komen, men die zou hebben af te wyzen; 't geen zy den 2 Juli vernieuwen, bevelende hen niet te spraak te staan.

Zy belasten ook den 24 Februari 1685,

dat men den Inlander, by zware nagelgewasschen, van de Hongi-tochten verschoonen, en met het uitroeyen der nagelboomen op de ongeoorloofde plaatzen maar voortgaan moest.

In 't begin van A. 1686 den 5 Januari verbieden zy andre boomen, in plaats der verstorvene aan te planten, en in Maart belasten zy jaarlyks 't OrangKaja's-feeft te houden.

Dit jaar nam een slegte intrede, alzooy in Januari de geheele Chineeche straat, nevens veel andre huizen, en twee rycn met schoone lommerlyke Mangga's-boomen (die de ganche straat overchaduwden) afbrandden.

Door de goede ordres van Wykmeesters, en de noodige wachten by de werktuigen, om den brand te lesschen, en vooral, by de nieuwe last, om voortaan alles met pannen te dekken, wierd deze schade, zoo veel 't mogelyk was, toen gesluit, en verder voorgekomen.

In 't begin van dit jaar hadden haar Edelheden dezen Heer Landvoogd ook Extraordinaris Raad van India gemaakt, op welken titel hy zich in 't minste niet verhoeverdigde.

In dit zelve jaar ben ik mede hier gekomen, vindende toen maar een oud Predikant.

Niet lang na myn komst quam hier den 3 Augusti 1686 de Heer Landvoogd der Moluccos, *Jacob Lobs*, met zyn zoon, den gewezen Fiscaal, *Pieter de Neyn*, den geheimfchryver *Warrentbont*, en meer andre Ternataansche bedienden.

De Opperkoopman, de Heer *Willem Basting*, de Eerw: *D. Cornelius van der Sluis*, en *Ik*, wierden afgezonden, om uit de naam van de Heer Padbrugge te verwelkomen, en aan land ten huize van zyn Ed: te brengen, die dezen Heer zeer vriendelyk ontfing, en gedurende zyn aanwezen veel vermaak aandede, alzooy wy toen alle dag een groot feeft, 't zy by den Heer Landvoogd, 't zy by dezen of geneder voornaamste ingezetenen, hadden, waar by dan de meeste lieden en bedienden van aanzien mede verzocht wierden.

Dan ging men eens op de naburige heuvelen te peerd op de harte-jacht, (dat op zekeren dag haast het leven van de jonge Heer *Lobs* kostte, terwyl men naar een beest schoot) dan eens na Hatoemeri met een groot gezelschap uit ryden, blyvende in 't een of 't ander dorp, tot dat de schoone lichte Maan op quam, by welke dan 't gansch gezelschap weer na het Kasteel afzakte, daar men dan tot diep in de nacht vrolyk was.

Op andre dagen ging men hier of daar na toe varen, of om de zegen aan de pas Baguala, of elders te trekken; welke

1685.

Zwaie brand A. 1686.

Zyn Ed: Raad van Indien gemaakt.

De Heer Lobs van zyn Ed: hier deftig ont haald.

1687. vreugdedagen tot den 3 September duurden, op welken avond een zeer groot affcheid-maal aan 't huis van de Heer Landvoogd was; doch in 't midden van deze vreugd quam 'er ſchielyk een groote verlagenheid over 't ganſch gezelfchap: want zoo als de eerſte gezondheid, te weten, van Haar Hoog Mogende ingefteld was, zouden daar eenige eerſchoten met een falconet, en eenige andre ſtukjes, op gedaan werden; doch met de eerſte ſchoot berſte dit ſtukje in 3 ſtukken, waar door twee mannen dood geſlagen, en de derde doodlyk gequett werd. Dit was oorzaak dat niemand dien avond regt vrolyk was, gaande de meeften vroeg na huis.

De Heer Landvoogd met alle lieden van enig aanzien deden dezen Heer den 4 dito tot aan boord toe uitgeleide, en zoo vertrok zyn Ed: na Batavia.

In dit jaar, alzoó 'er geen oorlog onder de Regeering van dezen Heer Landvoogd geweest is, is ook niets meer van belang voorgevallen doch.

Steert-
ſter hier
gezien.

Den 15 Auguſti wierd hier in de morgenſtond een weinig bezuiden de gordel van den Reus, een ſteert-ſter met een bleeke lange ſteert, na 't Weſten ſtaande, eenige dagen aaneen gezien.

A. 1687
weer
zwaren
brand.

A. 1687 den 11 Januari heeft men weer een zwaren brand gehad, die over 5 blokken, doch meeft over dat by de kleeder-winkel, en 't blok van den ouden *Rumphius* (die dit jaar zeer groote ſchade geleden had) en ook over dat, daar de Koning van Kilang woonde, gegaan is. Deze twee branden hebben wel 2 a 300000 gl. ſchade aan verſcheide ingezetenen, doch voornamentlyk aan den Capitein der Nederlaſche borgery de Heer *Henrik Leydekker*, lid in den Raad van Juſtitie, en den Capitein der Chineſen, *Quo Senko*, toegebracht.

Zware
aardbe-
ving.

Den 19 van de maand daar aan had men hier een zeer zware aardbeving, diergelyken men zedert A. 1674 niet gevoelt hadde. Zy begon juuſt op een avond, ontrent half zeven, dat de Heer *Padbrugge* met Mejuſvrouw zyn gemalin (want toen kende men in Amboina nog geen Mevrouw) my de eer aangedaan had, van myn cabinet met zee-horenkenſte komen zien. Zy was de zoetſte, vriendelykſte, deugdelykſte, en opregtſte Juſvrouw, die ik ooit ontmoet heb.

Men had den ganſchen dag niets, dat na aardbeving geleek, vernomen; maar als ik zyn Ed:, en Mejuſvrouw zyne Gemalinne, maar pas uitgelide gedaan had, quam 'er een zware ſtoot, en daar op zulk een verſchrikkelyke beweging van 't aardryk, dat ik niet wift wat my over quam: want ik wierd puur walgende, als imand die zee-ziek werd; ik voelde

en zag het aardryk onder my als de baaren der zee op- en nedergaan, en zoo ſterk bewegen, dat de takken der boomen, by onze deur op de weg geplamt, tot dicht by de grond nederbogen. Afgryzelyk was het om aan te zien, en geen menſch in ſtaat, om op zyn beenen te blyven ſtaan, zoo dat wy alle op den grond moeften gaan zitten, of wy zouden om verre gevallen hebben.

Te dier tyd zag ik, dat deze Heer Landvoogd ook een man van geen min-der moed, dan voorzigtigheid, was: want daar hy tot dien tyd toe altyd in zyne wooning buiten 't Kaſteel zich opgehouden had, ging zyn Ed: hoe zwaar ook deze aardbeving was, dien nacht, en eenige nagten daar aan, zync ruſt in 't Kaſteel (ſchoon 't zeer geſcheurd was) neemen, om, by voorval van eenigen oproer, dat op zulke tyden vooral wel gebeurt is, aanitonds zelfs goede ordre te kunnen ſtellen, en alle ongemakken voor te komen.

De eerſte ſtoot, en de verdrte beweging van het aardryk, duurde wel een quartier uurs; maar tegen half negen quam 'er weer zulk een ſtoot, en zoo een zware beweging 'er op; dat wy ons dien ganſchen nacht in huis niet dorſten ver-rouwen; maar in een opgeſlagen tent van planken en zeildoek ſliepen.

Na dien tyd had men dagelyks een lichte wieging, of wel een kleine aardbeving, dat tot de komſt van de Heer *Dirk de Haas* (die hier den 4 April met 't ſchip *Sumatra* verſcheen) duurde, alzoó 'er op dien eigen dag nog aardbeving was; weshalven ik, tot dien tyd toe, onder den blooten Hemel my 's nagts in de voornoemde tent ruim twee maanden onthouden, hoewel niet vernomen heb, dat door de zelve eenige andre ſchade veroorzaakt is, dan dat 4 of 5 huizen in 't gebergte van boven neder geſtort, en de muuren in 't Kaſteel nog al meer geſcheurd zyn.

Voor deze aardbeving vertoonde zich de Maan zeer bleek, en droevig, 't was dood ſtil, en men had nu endan van verre enig gedruis, als van eenige kanonſchooten, vernomen.

Ik bleef niet lang daar na hier; maar wierd den 17 Juli tegen alle recht en reden (alzoó 'er toen geen Predikant in Banda was, en door die Regeering 'er een van hier ter leen voor een korten tyd verzocht wierd) na Banda gezonden, daar, volgens uitdrukkelyke ordres van haar Edelheden de jongſte Predikant, die met de Heer *de Haas* gekomen was, *Cornelius van Bruſſel* genaamd, derwaards had moeten gaan. Ik bragt die laſt en redenen wel by; maar de Heer *de Haas* wilde het zoo hebben, en de Heer *Padbrugge*

1687. *brugge* (die 't wel anders had konnen, en ook had behoort te doen schicken, vermits die ordre 'er lag) vond dat mede zoo goed, om den Heer *de Haas* te believen, hoewel zyn Ed: my anders genegen was, doch hoe die infchikking zyn Ed: daar na vergolden is, zullen wy kort na zyn vertrek zien.

In dit jaar, of daar ontrent, waren eenige goude coebans (a ider 10 Ryxdaalders) uit de groote kas gestolen, die de Heer *Padbrugge* van den Opperkoopman *Bafing* weer eefchte, die nochtans toonde, dat hy ooit zonder 2 gecommiteerden in die kas geweest was. Zeer waarfchynelyk zullen die zoo gestolen zyn, gelyk men naderhand diergelyk een geval onder de Heer *Schaghen* met de Heer *Schenkenberg* gehad, de dief toen ontdekt, en gehangen heeft.

Zyn Ed: bleef hier niet lang na myn vertrek, maar heeft kort voor zyn vertrek deze Landvoogdy aan de Heer *Dirk de Haas*, als vier en twintigste Landvoogd over, nevens een nette instructie wegens den staat dezer Landvoogdy overgegeven, en is daar op met het fchip Sumatra den laatften Augusti 1687 van hier na Batavia, na 4 jaren bestierens, vertrokken.

Indien deze Heer de Heer *Schaghen* zoo wel, als den Heer *de Haas*, tot zyn vervanger gehad hadde, 't is zeker, dat veele van zyne reeds gemaakte, en dus verre wel begonnene werken zeer wel zouden vervolgd zyn; maar het was hier vlak het tegendeel, gelyk wy zullen zien.

De Heer *de Haas* was in zyn jeugd een Amsterdamsche weesjongen geweest, gelyk ik menigmaal heb hooren zeggen; doch of het ook zoo is, wete ik niet, maar dit weet ik uit zyn Ed: eigenmond, dat hy by den Notaris, *de Wit*, op Batavia voor jongen gediend, en zyn meester gemeenelyk 's avonds met een Damar, of fakkell, (een dienst, die anders gemeenelyk de slaven waarnemen) t'huis gebracht heeft, het welke zyn Ed: my verhaalde, om aan te wyzen, hoe hy 't van de grond af opgehaald had.

Naderhand heeft hy in Tonkin gelegen, daar hy (zoo zyn Ed: my zeide) zyn geld gewonnen heeft; hoewel hy na dien tyd ook twee maal Opperhoofd van Japan geweest is.

Hy is naderhand uit den dienst gezet, of wel zyn gagie afgeschreven, om dat hy weigerde als Commissaris na Macassar te gaan, dat hy egter om een zeer eerlyke reden dede, namentlyk, om dat hy zyn Heer en Meester, *Jacob Cops*, toen Prefident aldaar, niet bederven, en liever zelf lyden wilde.

Zedert is hy als Schepen, en Vice-

President schepen tot Batavia gebruikt, en eindelyk wierd hem deze Landvoogdy (zoo hy my ook zeide) opgedragen.

Hy was een zeer gaauw dienaar der E. Maatschappy, die allesints de zuinigheid voor dezelve behertigde, en ganfeh niet inhalende of schraapzuchtig, maar in dit opzigt zoo edelmoedig was, als ik ooit een Landvoogd gekend heb: want hy overtrof daar in noeh verre de Heer *Padbrugge*, om dat hy van de 60 flaven die voor de E. Maatschappy werken, en waar voor de meesters 3 Ryxdaalders ter maand (hoewel 'er ook in de kruitmolen zyn, die 6 Ryxdaalders winnen) voor ider trekken, geen eenen voor zich zelve wilde nemen, daar de Heer *Padbrugge* 'er anders met reden wel 30 voor zieh nam, gevende de andre aan den Opperkoopman, Capitein, Predikanten, enz. Men moet hier egter de waarheid zeggen, te weten, dat de Heer *de Haas* reeds een Heer van zoo groote middelen was, dat hy zeer gemakkelek diergelyke (anderfins nog al geoorlofde, hoewel voor een Landvoogd geen zeer pryzelyke) winften aan een ander kon overlaten, en dat de Heer *Padbrugge* in tegendeel maar een Heer van matige, en dus op een eerlyke wyze vergaderde middelen, en dierhalven in zyn Ed: zoo zeer niet te berifpen was, dat hy deze winften niet aan andere overgaf; alzo een Landvoogd, die niet schraapzugtig is, en fatzoenlyk leefde (gelyk de Heer *Padbrugge*) zyn inkomen zeer wel van nooden heeft.

Wat nu de Heer *de Haas* tegen de Heer *Padbrugge* gehad heeft, is my onbewuft, maar 't is zeker, dat hy van al zyne werken niet alleen zeer veragtelek aan haar Edelheden gefchreven, maar ook alles, dat hy gemaakt had (om zyn fchryven waar te maken) ten uiterften, en onverantwoordelyk, heeft laten vervallen; daar hy, met weinig moeite, veel werken, die goed, en nu reeds gemaakt waren, zeer licht had konnen onderhouden.

Hy heeft ook den geheimfchryver van dien Heer, *Jan Kleinje*, zeer vervolgd, hoewel hy eindelyk noch na Batavia geraakte.

Dezen Heer had ook die deugden, dat hy ooit een gefchenk van imand annam, of hy fehonk den gever twee a driemaal zoo veel in de plaats.

Hy leefde met alle zyne onderhoorige bedienden in goed verftand, 't geen geen wonder was, aangezien hy geen voordeelen met hen deelde, maar alles edelmoedig aan hen onder malkanderen te verdeelen gaf. Dus kon hier geen gefchil (dat nu in 't gemeen over 't houden en hebben ontftaat) voorvallen, om dat

H h * hy

1638. hy hen zelf overgaf, dat alle andre, en zelf de rekkelyke Landvoogden, buiten opspraak na zich genomen hadden.

Hy was ook een zeer neerftig Heer, die den ganfchen dag van negen tot twaalf, en van twee tot vyf uren, met Compagnies zaaken waar te nemen, en met ider gehoor te geven, of voort te helpen, en het noodige te fchryven, bezig was; maar ten vyf uren lag hy de pen 'er by neder, en fcheide 'er uit, wachtende dan gemeenlyk allen, die hem geliefden te komen bezoeken (die hy 'er ook zeer beleefd toe verzocht, alzooy hy weinig uit, en noit imand bezoeken ging) af, om een pyp tabak by hem te rooken, en een zeer goed glas wyn te drinken, waar by dan gemeenelyk deze en gene verfnaperingen waren; behalven dat hy 's avonds ook, die daar toe geneegen waren, wel ten eeten hield; dat ik wel zomtyds, maar met befcheidenheid aannam, alzooy ik daar noit fterk voor gewect ben, om by andren te eten, keurende niets zoo goed, als myn eigen tafel; hoewel die Heer een heerlyke tafel hield, en daar ganfch niet op zag, of men een reis twee drie meer by hem quam; maar ik heb egter gezien, dat ik door deze myne wyze van doen altyd de meefte agting by zyn Ed.; en by andre Heeren Landvoogden, gehouden heb.

Ik moet ook als een ftuk van zyn Edelheids edelmoedigheid, en mildadigheid roemen, dat Hy, na de dood van den voornoemden Notaris *de Wit*, zyne weduwe een brave vrouw, en die hem vry beter, als haar man, gehandeld had, zoo lang zy leefde alle maand twintig Ryxdaalders tot haar onderhoud gegeven heeft; een daad, waar over zyn Ed. by allen, die hem, en haar kenden, en witten hoe verachtelyk dezen *de Wit* hem in zyn jeugd gehandeld had, geroemd is.

Hy noodigde de meefte fatzoenlyke lieden zeer dikwils ter maalyd, en leefde zoo edelmoedig, dat verre van daar om van zyn inkomsten als Landvoogd iets over te leggen, zyn Ed. noeh ettelyke duizend guldens jaarlyks van het zyne daar by inreerde, en van Batavia, daar hy zyn geld onder opzicht van twee gemagtigden gelaten had, ontbieden moest.

Hy was ook een Heer, die zeer ordentelyk leefde, en een groot voorftander van alles was, dat tot flichting, en voortzetting van den Godsdienst dienen kon, gaande des Zondags voor en na de middag de gemeente met een ftigtelyk voorbeeld voor, met dan eens in de Duitfche, dan eens in de Maleytfche Kerk te gaan, hoewel hy 't hoog Maleyts beter, dan 't lage, verftond.

In dit zelve jaar is hier niet veel voor- gevallen, dan dat haar Edelheden den

21 Februari fchreven, dat men wel op het gedrag van zekeren Moor, *Laulata* genaamd, en op den Priester *Haffan Sogleyman* letten, 't OrangKaja's-feeft jaarlyks houden, de verwaarlooizing der nagelen by oogluiking toelaten, en dat men zich, in opzicht van de ontwerpen over een nieuw Kasteel, volgens fchryvender Heeren in 't Vaderland op den 8 October 1685, maar by het oude, zoo als 't nu noch was, houden zoude, blyvende ook by hare vorige gegevene laft by verfhyning van Europeers alhier.

A. 1688 vond deze Heer goed, alle Compagnies huizen peerden &c. te verkoopen, om alle onkosten voor de E. Maatfehappy, daar op vallende, te myden.

Haar Edelheden vonden goed dit jaar by hun fchryven van den 2 Maart 't onderhouden van de Coracora-tocht, en van 't OrangKaja's-feeft jaarlyks ernstig aan te bevelen, en ook deaanmerkingen van de Heer Landvoogd, en Raad te vorderen, hoedanig de nagelen te verminderen.

In May dezes jaars quam ik uit Banda weder hier; in welk jaar deze Heer Landvoogd eenige binnen-werken aan de ringmuur, en een gracht 'erbuiten, mitsgaders eenige kruut-kelders in die binnen-werken gemaakt heeft, die (zoo zyn Ed. my zeide) de E. Maatfehappy ontrent 4000 gulden quamen te kosten; en egter om de waarheid te fpreken, om veel redenen, niet noodzakelyk waren.

Hy dede dit jaar ook een tocht na Boero, daar by zyn Ed. aanwezig de Reduit, door een ongeluk in 't kruut, in de lucht vloog; waar op zyn Ed. ten eerften een pagger van pallifaden maken dede.

Hy dee ook naderhand de Hongi-tocht na de Uliaffers; doch na dezen niet meer. Onder zyn Edelheids regeering is ook het nieuw huis van den Landvoogd tegen over de Hollandfche Kerk; mitsgaders de nieuwe fchoone en vry groote pafar of markt gemaakt.

Alles, wat zyn Ed. hier dit jaar ver- richt, of nieuw ingefteld had (waar van wy verfehiede dingen, onder de placcaaten ten tyde van de Heer *Sebaghen* afgekondigd, vinden zullen) wierd goed gekeurd, en door zyn fchryven ook bewerkt, dat al de werken van de Heer *Padbrugge* afgekeurd wierden.

A. 1689 wierd zyn Ed. Extraordina- ris Raad van India, en Commiffaris der drie Oofterfche Landvoogdyen.

In dit zelve jaar wierd 'er op verzoek der Hitoeëfen, en volgens de berigten van zyn Ed. na Batavia, deze verande- ring in den Landraad gemaakt, dat haar Edelheden, by hun fchryven van den 25

1689. ten van haar Edelheden, A. 1687 gegeven.

Den fchryver uit Banda weer hier

Werker door de Heer de Haasge- maakt.

Zyn tocht na Boero &c. 't Landvoogds huis, en de Pafar, gemaakt

Zyn Ed. A. 1689 Raad van Indiën, Commiffaris ge- maakt.

1689. Februari goed vonden dat eenige Orang-Kaja's van Hitoe in deze rang in die Raad zitten zouden, te weten *Radja Hitoe* naast de drie Christen Koningen, de tweede OrangKaja naast den Gnatohocdi, en dat *Hassan Soeleyman* (na afstand van zyn Prieferschap) de laatste van alle zyn doch dat geen van hen over misdaden der Christenen oordeelen zoude.

In opzicht van *Hassan* wierd dit gedaan, om hem wat na by 't Kasteel, en onder ons oog te hebben, en zyn groot gezag op de kust van Hitoe te verminderen; te meer, alzoo hy onlangs met eenige Mooren op Manipa had helpen op den Coraan zweeren, alle de Hollanders te vermoorden, dat hy met 1000 Ryxdaalders boete afkocht, alzoo 'er geen klaar bewys af was.

By de tyd van de Heer de Haas zyn ook verscheide vestingen als de houte pagger op Oeriën, de vestingen op Noeflatelo, Negrilima, Ceyt, Hoorn, en Poort, volgens ordre haar Edelheden, afgebroken.

In dit zelve jaar in de maand Juni wierd Juffrouw *Aletta Zegermans*, zyn Edelheids Gemalinne, een brave, en deugdelyke vrouw, juist op die tyd, als zyn Ed: gereed was, om na Ternate te vertrekken, ziek. Dit kon zyn Ed: reis niet ophouden, alzoo haar Edelheden staat maakten, dat zyn Ed: dat comptoir, door de Heer *Thim's* ophouden van Compagnies bodems, in een zeer verdagten staat by haar Edelheden gebragt, gaan bezien en weer in ordre brengen zou. Dierhalven beval hy zyne Gemalin aan den Heer *Crudop*, de Heer van der Sluis, my, en de Heer van *Brussel*, mitsgaders aan de twee Opper-wondheers *Molkman* en *Boekhout*, en de voornaamste Hollandsche Juffrouwen, verzoekende, dat wy haar Ed: in zyn afwezen, doch alle hulp wilden toebrengen, dat wy zyn Ed: beloofden.

Daar op ging zyn Ed: geruist henen, hopende, nevens ons, dat haar Ed: ondertusschen weer aan de betehand mogt geraken; doch haar Ed: ziekte toemende, vonden wy goed, dat 'er om de andere nacht een Predikant, een wondheeler, en twee of drie Juffrouwen, nevens verscheide slavinnen, by waken zouden.

Dit duurde al ettelyke nagten aan den andere, tot dat haar Ed: op den 8 Juli zeer Godzalig, en met een volle verstandigheid des geloofs, quam te ontslapen.

Zy wierd den 11 daar aan op deze navolgende wyze (zoo als dit in 't dag-register aantetkend is) begraven.

Extract uit het Ambonlich 1689. Hare dag-register, betreffende de begravenisse van Juffrouw de Haas, Zaliger, den 11 Juli A. 1689. begravenis.

Maandag den IV. dato dozen dag tot de uitvaart van *Mejuffrouw*, de huisvrouw van de Ed: Heer Raad Extraordinaris en Commissaris *Dirk de Haas*, bestemt zynde, wierd gemelde baar E: op deze wyze ten grave geleid.

1. Namiddags ten een uren begonnen alle de klokken, zoo van de fortres, als de stad te luiden, en continuerende by poezen, tot ontrent vyf uren, dat het lyk in de Maleytse Kerk den seboot der aarde opgecofferd was, werdende het zelve vervolgens in deze ordre derwaarts gevoerd.

1. Vooraf marcheerden een Compagnie van 60 musquettiers toegeseld in de rouw met de trompen hunner musquetten nederwaards, opgevoerd door den manhaften Licutenant, *Jacob Heylman*, en den Vaandrig (doenmaals daar toe aangesteld) *Adolph Homan* beneffens vier sergeanten, welkers partizanen, en helbaarden met rouwlinten gesfrist waren, ende het vaandel, mitsgaders de trommen, met rouw bekleed.

2. Hier op volgden twee aansprekers beide in de korte rouw.

3. Daar op de Hofmeester van baar E. Zaliger in de lange rouw, en een overklede stok in de hand, de *Domestiquen* opvoerende.

4. Waar na de gemelde *Domestiquen*, als de trompetter met zyn trompet in de rouw, waar mede zontyds een droevig geluid maakte, daar aan de *Kok*, *Kleermaker*, en *Stalmceester*, alle mede in den rouw, en agter den anderen een voor een op behoortlyke distantie volgende, hebbende een ider een snaphaan met de tromp averegs verkeerd op den arm.

5. Hier op volgde het wapen van baar E. Zaliger gedragen van *P. A. Rumphius*, Secretaris van den E. Achtbare Rade van Justitie, en gezworen Clercq van den Ed: Heer Commissaris, *Dirk de Haas*, in de zwarte rouw gekleed.

6. Daar na quam het lyk, gedeckt met het gewoone dood-kleed, en ter wederzyde verzien, met vier wapentjes: werdende het zelve gedragen van 12 perzoonen, als zes *Boekhouders*, namentlyk *Gerard van Marken*, *Adriaan 't Hooft*, *Pieter de Ruyfcher*, *Antoni Snaats*, *Jacobus Verfeleveld*, *Dirk Rauscher*, voorts vier baazen of op-

H h 2* zien-

1689.

zienders, te weten, Abraham Arentszoon, Pieter Vermeulen, Thomas Glas, en Caspar Dinkels, *beneficentia* den Krankbezoeker, Simon Koeflager, en Abraham Appeldoorn, en de vier slippen van 't dood-kleed, opgehouden door vier andere perzoonen, als den Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, Matthys Molkman, den Onderkoopman Johannes Westerbaan, Adriaan Kakelaar, en den Constapel, Ide Haneveld, *marcheerende* aan beide zyde van 't lyk zes oppassers alle in de rouw, ende met hare snaphaanen agterwaards gekeerd.

7. Het voorz. lyk wierd gevolgd door
 1. Den Opperkoopman en secunde dezès Gouvernements, Hendrik Crudop.
 2. Den Eerw. D. van Brussel.
 3. Den Opperchirurgyn, Adriaan Boekhout.
 4. Den assistent, Johannes van der Goes, alle in den zware rouw, een voor een malkander in ordre volgende, ende de vrienden van 't sterfhuys representerende.
8. Hier aan volgden by paaren den E. politiquen Raad in de ligte rouw.
9. Daar aan de Eerw. Heeren Predikanten als woren.
10. Den Agtbare Raad van Justitie, en Landraad met hare boden vooruit.
11. De E. Weesmeesteren, en Commiffarissen van kene en huwelykze zaken dezer stede.
12. De Hoofd-officieren van de burgery, en Chineefche Boedelmeesteren.

Ende voorts deze troep besloten met een groot deel van verscheide Compagnies dieneren, borgeren, Inlanderen, Chineezen, en anderen.

Het voorz. lyk langs de Olifants straat voorby het Kasteel, dus in ordre na de Maleytsie Kerk geleid wezende, wierd daar binnen neder gezet, en in het particulier graf van zyn Ed.: de Heer Commiffaris voornoemd van binnen opgemetzeld, ter aarde besteld; wanneer daar op vande Compagnien musquettiers drie cbergies, ider met een kanon-schoot van 't Kasteel beantwoord, gedaan wierden, gevolgd van nog agt andere canonados van 't voorz. fort, en vyf uit de ter reede leggende sbaloep Goreum, dewelke geduurende deze uirvaart hare vlag van agteren ter halver sleng liet wayen.

Deze ceremonien dus volbragt zynde, *marcheerde* de Compagnie soldaten met het ontvouwe vaandel, en openbare trommelslag vooraf, weder na het Kasteel, de andere vrienden en verdere lyk-volgers in ordre daar op, weder te rug na het sterfhuys keerende, alwaar gekomen zynde, alle de respeslyve collegien binnen verzocht, en de rest

uit de naam van de Ed. Heer Commiffaris *meer gemeld, voor de laatste eer, zyn Ed. Gemalinne aangedaan, vriendelyk wierden bedankt.*

1689.

Zyn Ed.: de zaaken in Ternate herfteld; ook Banda gezien, en de noodige ordres gegeven hebbende, quam in de maand November weder hier, bevindende, dat zyn zalige Gemalinne overleden, en het noodige daar ontrent verzorgd was.

Zyn Edelheids beminde had by haar uiterste wil aan ider van hare voor-kinderen; zynde vier in getal, 7000 Ryxdaalders gemaakt; doch, om zyne edelmoedigheid, en mildadigheid, aan deze kinderen van zyn vrouw (alzoohy zelfs 'er geene by haar had) te toonen, gaf hy aan ider kind nog eenmaal zoo veel, gevende hen in de plaats van 28000, een zomme van 56000 Ryxdaalders, buiten 't welke hy ook nog een ring van 4000 Ryxdaalders aan de oudste dochter van de oudsten zoon, *Constantyn Nobel* genaamd, vereerde.

Hy gaf ook, volgens haar wil, alle zyne slaaven (die al vry veel, en te zamen een groote zomme weerdig waren) vry, buiten dat ook de gefehenken, die hy de drager van 't wapen, de 12 dragers van 't lyk, en meer andre gegeven heeft zeer aanzienlyk waren, alzoohy aan den eersten voor 't fehilderen van 't wapen 50 Ryxdaalders, voor 't dragen nog 50, en ook zoo veel aan ider drager van 't lyk gefchonken heeft.

Aan ider Justiouw vereerde hy in zeer fraeje chitfen, en andre kleeden, de weerde van 60 of 70 Ryxdaalders.

Aan ider Predikant een nieuwen mantel, een pak kleeren, en een hoed van 45 gulden, ook zou zyn Ed.: 'er een paar Napelsse zyde kouffen by gevoegd hebben, zoo zy in den kleeden-winkel geweest waren.

Het zelve (uitgenomen de mantel) vereerde zyn Ed.: ook aan beide de wondhealers.

Alle welke begravenis kosten zoo zyn Ed: my zelf verklaard heeft hem op ruim 7000 Ryxdaalders gestaan hebben, zynde egter meest befteed aan gefehenken voor deze en gene, die zijne Gemalinne de laatste dienst bewezen hadden.

Omtrent dezen tyd waren hier door zyn Ed: ook eenige landeryen tot steenbakkerijen uitgedeelde, 't welk haar Edelheden, gelyk veel andre z'er nutte door zyn Edelheids gegevene ordres, goed 'keurden.

A. 1690 heeft Hy op Alang een sergeant met een bezetting van 20 man in

Edelmoedigheid van zyn Ed. aan haar voorkinderen.

Landsteenbakkerijen uitgedeelde

1689. een pagar ontrent het dorp, niet verre van 't Riviertje Namacoli, gelegd, wel voornamelijk, om een of twee van deze posthouders op den berg of op de hoek van Alang, op de schepen, uit zee herwaard komende, te doen letten, en van der zelve getal door zoo veel kanonschooten van die berg aan die van 't Kasteel kennis te geven.

A. 1691 A. 1691 wierd zyn Edelheid Ordinaris Raad van India gemaakt, en dierhalven na Batavia opgeroepen, om als een medebesluitend lid aldaar in rade te komen zitten.

Zyn Ed: had in 't begin van zyn komst, wonderlijk veel op met den Predikant van Brussel, dien hy mede gebragt had, en die door zyn toedoen van krankbezoeker op Batavia (schoon een leek, en zonder eenige kennis van taalen buiten zyn moedertaal) Predikant gemaakt was, doch dat verflaauwde van tyd tot tyd, en veranderde eindelyk in een bitteren haat, zoo dat hy hem, en de zynen zeer vervolgede. Anders wete ik niet, dat zyn Ed: met imand in onmin leefde; maar die eens quaad vriend met hem wierd, had daar van geen herstelling te hopen.

Een van zyn grootfte misflagen was, dat zyn Edelheid by uitnemendheid veel geloof aan een van zyn slaven, een groote deugniet, gaf, en dien gebruikte, om alle byzondere huishoudens in haar binnenste te doorstuuffen, geloovende alles, dat hem die jongen daar van zeide, 't geen my zyn zalige huisvrouw zelf wel met de uiterste verfoejing verhaalt heeft, en wel tot zoo verre, dat zy my zeide, dat zoo die jongen aan haar man iets zelf ook tot haar nadeel verhaalde, hy dien jongen meer, dan haar Ed: (schoon de opregtste vrouwe ter wereld zynde) geloofd zou hebben.

By zyn aanwezen leefde men alhier byna, als in een oud-manhuis, alzo hy zelden uitging (behalven eens gins en weder in 't Kasteel) noit imand bezogt, en altyd in huis zat; doende buiten zyn huis zich zelve, noch andren, met eenige uitspanningen hier of daar na toe te nemen, geen vermaak ter wereld aan; dat ook de oorzaak was, dat geen andre lieden malkanderen dat vermaak dorften aan doen.

Hoedanige heilzame ordres zyn Ed: ontrent verscheide zaaken, 't gemeenraken de gesteld heeft, zal blyken by verscheide placeaaten, die wy onder de Heer Schaghen aanhalen.

Zyn Ed: wierd door de Heer Schaghen, Extraordinaris Raad van India, als vyf en twintigste Landvoogd en besfieder van Amboina ontrent het midden van May vervangen, gevende aan zyn Ed:

de sleutels op de zelve dag als hy vertrok over.

Hy nam by zyn vertrek van geen byzondere lieden, dan alleen van my, afscheid, waar over ik my naderhand wegens zeker geval, dat ik aan boord met zyn Ed: had, nog zeer verwonderd heb.

De Heer Schaghen, nevens alle andre lieden van fatzoen, bragten zyn Ed: aan boord, alwaar zyn Ed: eenige tyd vrolyk geweest zynde, in 't midden van die vreugde, met my alleen pratende, zeide: *Myn Heer, ik heb altyd voor u Eerw. een zonderlinge, en vry grooter agting, dan voor een van u Eerw: amptgenooten gehad, om dat ik bewonden heb, dat u Eerw: een man van kennis en opmerking ontrent alle zaaken is; daar beneven zeer ordentelyk en weerdiglyk in uw ampt leefde, en by uitnemendheid aan ider een, 't geen hem toe komt, weet te geven. Dit is ook de reden, dat ik my de eere gegeven heb, om by u Eerw. alleen, en by geen ander, afscheid te nemen; maar wat is dus de reden, dat u Eerw: die de schryver van myn Kerkelyke getuigenis, en die een man is, die zoo wel en zoo net weet, hoe dat alles behoort, my zulken slegten getuigenis, en die wel zoodanig gegeven heeft, gelyk men gewoon is die aan een slegt soldaat te geven, daar nochtans u Eerw. zeer wel weet, dat ik de Landvoogd hier zynde, 'er tusschen my, en zulk een, een groot onderscheid is, en dat ik my altyd betoond hebbe een groot en goed Voeftersbeer van de kerke, een vriend en zonderling agter van u Eerw:, en in 't gemein ook een weldoender van de Heeren Predikanten te zyn.*

Ik gaf zyn Ed: hier op tot antwoord, dat ik de agting, die zyn Ed: altyd voor my betoond, en den lof, die zyn Ed: my gegeven had, niet verdiende; maar dat ik zyn Ed: op die zaak zelf moest zeggen, dat, schoon 'er, by 't geven van een Kerkelyke getuigenis, geen onderscheid in zich zelve tusschen een soldaat, en tusschen een Landvoogd, was (om dat zy daar in beide maar in opzigt van hare lidmaatschap, en wegens hare gezondheid in den geloove, en sijtelijkheid van hun leven aangemerkt werden) Ik egter eerst, en ook alleen, van oordeel geweest was, dat men eenig onderscheid tusschen een Landvoogd, als zynde de eerste hier te land, en ook de voornaamste Voeftersbeer van de Kerke geweest, en tusschen een gemeen Lidmaat behoort te maken, en dat men dierhalven eenige van zyne titelen van eer, en uitdrukkingen tot zyn lof, in opzigt van 't goede, door zyn Ed: aan de Kerk bezwezen, behoort te neder te stellen; maar, zeide ik, buiten my is niemand anders van dat oordeel geweest, wesbalven ik, om hier over my altyd te kunnen rechtveerdigen (vermits ik de schryver hier van zyn moest) aantekening van myn gevoelen verzogt had.

A. 1690
bezeetting,
op Alang
gelegd.

A. 1691
zyn Ed:
Ordinaris
Raad ge-
maakt.

Zyn Ed:
gebreken.

De Heer
Schaghen
vyf en
twintigste
Land-
voogd
hier.

Vertrek
van de
Heer de
Haas.

Over
zyne
Kerkely-
ke getui-
genis.

1691.

De reden, Ed: Heer, zeide ik, die nu haar Eerw: hier toe bewogen hebben, zyn deze.

Vooreerst, om dat de Heer Schaghen, ook een Raad van India zynde, hier met geen andere Kerk-getuigenis van Batavia, dan even zoodanig, als ik u Ed: gegeven heb, gekomen is.

Ten andren, om dat aan zyn Hoogheid, den Heer Prince van Orangie, by zyne overtocht na Engeland, geen andre is gegeven.

En ten derden, om dat 'er wezentlyk geen onderscheid tusschen het eene, en het andre Lidmaat is.

Waar ontrent de Schryver zyn Ed: volkomen genoege gaf.

Om nu u Ed: nog meer hier van te overtuigen, zoo zal ik u Ed: dit van myne amptgenooten, die hier mede zyn, doen hooren, dewelke ik ommiddelyk daar op 'er by riep, en die zyn Ed: het zelve zeiden, dat ik zyn Ed: daar over gezegt had.

Doe zeide zyn Ed: weder in 't byzonder tegen my: myn Heer, ik ben over u Eerw: verantwoording in dezen niet alleen ten vollen voldaan; maar ben daar en boven zeer verblyd, dat ik gezien heb, eerstelyk,

1691.

dat u Eerw: in dit stuk van een en 't zelve gevoelen met my geweest, en derhalven geheel en al buiten schuld hier ontrent is, alzoo ik dat anders onmogelyk met myne bewatting wegens u Eerw: bequaamheid ontrent het recht en net bestieren der Kerkelyke zaaken zou hebben konnen overeen brengen. Ten anderen, zoo ben ik ook zeer verblyd, dat ik, door hier over met u Eerw: in gesprek geraakt te zyn, dit te weten gekomen ben, alzoo ik anders altyd (hoewel buiten u Eerw: schuld, zoo my nu klaar blykt) een quaad oog op u Eerw: gehad zou hebben; daar ik nu in tegendeel noch veel meer agting, dan bevorens, voor uw Eerw: hebben zal.

Wy waren na dit gesprek noch zeer lang vrolyk, namen toen afscheid van zyn Ed: en vertrokken weder na land.

Zyn Ed: daar op van hier met 't schip Henrik Maurits, na een bestier van vier jaaren, verzeild zynde, is op Macassar gekomen om ook daar als Commissaris alles te beschouwen, en de noodige ordres ontrent dat comptoir te stellen. Deze Heer was, by zyn vertrek, en na myne giffing, zestig jaren oud.

V Y F D E H O O F D S T U K .

De Heer Schaghen nader beschreven. *Werken van dezen Heer, en waar syn Ed. meest toe neigde.* De Vesting Duurtede gebouwd. Zyn Ed. aardige wyse van de Nagelen te verminderen. 't Nieuw Sickenhuys gesticht. A°. 1692. Last van haar Edelheden ontrent 't verminderen der Nagelen. Seldsaam geval met den Koopman de Visfcher, op Honimoa. Snaats, Hoofd op Oma, geworden. Kerkelyke geschillen, onder syn Ed. voorgevallen. Penning, ter Gedagtenis van Jonker Gerbrand gegeven. Wegloopers. Placcaaten, door zyn Ed. afgekondigd, en vernieuwd. Des Schryvers Geld onwettig opgefegt. A°. 1694. Last ontrent de Wegloopers. Eerste vertrek des Schryvers van hier na Holland. A°. 1695. en 1696. Verscheide Bevelen door haar Edelbeden, gegeven. De Heer Schaghens Dood, en de Goude Penning ter Gedagtenis gegeven. A°. 1697. De Heer Van Werkendam zesentwintigste Landvoogd hier. Buiten-posten gelicht. Dese Heer Landvoogd nader beschreven. Middelen tot vermindering der Nagelen bedagt. 't Verbeteren van des Landvoogds buys. A°. 1701. aan Hassan weer een togt na Batavia toegestaan. De Hr. Van Werkendam na Batavia vertrokken, en vervangen door de Hr. Coyett als sevenentwintigste Landvoogd hier. Die nader beschreven werd. *Werken van desen Heer.* Haar Edelheden schryven A°. 1702. over 't opkopen van Reekeningen. Last ontrent Europische Schepen. De Hr. Coyett gaat tegen verscheide bevelen harer Edelheden aan, Penning ter Gedagtenis van Jonker Coyett gegeven. Zyn Ed. werd A°. 1706. door de Hr. Van der Stel, als agtentwintigste Landvoogd hier, vervangen. Eerste Saaken dit jaar by zyn Ed. voorgevallen. Nagelboomen, dit jaar uytgeroeid. Nagelverwing op Hitoe, ontdekt, en belet. Moesjelykheden met de Wegloopers. Dampier in Ternate. Nagelen, &c. dit jaar afgeschiept. 't Vertrek van de Hr. Coyett. Nagelboomen, op Ceram uytgeroeid. Ambonse Gesanten na Batavia vertrokken. 't Recht des Konings van Batsjan op 9 Ceramse Dorpen. 't Hoofd-Geld der Chineesen, en dat van't Bestiaal. Inkomen van 't Zagoe-bosch. Nagelen dit jaar op alle de Comptoiren. De overwigtten. Uytgeroeide, en nog hier overige Nagel-boomen. Opgave der Nagel-oegst tegen 't aanslaande jaar. Winst, op verkogte waaren gevallen. Ongelden en winsten dezer Landvoogdy. Korte sterkte. Gebreken aan 't Kasteel ontdekt. Lading in de Schelp. Tweede komst des Schryvers hier, A°. 1707. Middel, om de kosten van 't Stadhuys van Batavia te vinden. Te veel getrokken Hongi-boeten weer uytgekeerd. Nagel-en Nootenboomen uytgeroeid. Radja Samet afgeset. Verder uytgeroeide Specery-boomen. Orangkaja's aangesteld. Nagelen met Slooten vervoerd. Nagel-oegst A°. 1707. Lading van Jerusaleem, Slooten, en 't Kasteel Batavia. Overwigtten. Sithiongko Capiteyn der Chineesen gemaakt. Orangkaja's aangesteld. Nagelboomen uytgeroeid. De nog in wesen zynde. De gegiste Nagel-oegst A°. 1708. en eenige andere winsten. De korte sterkte. Intrede van Hassan Soeleyman hier. De Lading van Overryp. De Quaerts-lieden verminderd. Gunst aan Hassan bewezen. De Hongi-Togt gedaan. Zyn Ed. oordeel over die Tochten. Twee Wooningen in 't Kasteel voltoyd. De waare Nagel-oegst van dit jaar. De Lading van de Flora. Nooten-perken hier uytgadeeld. Besluit, om de nieuwe Hollandse Kerk te bouwen. Inkomen van 't Zagoe-Bosch. De Prins van Batsjan hier. 't Aanslaande Nagel-gewasch opgegeven. Aardbeving. Vuyle Dievery. Verpacting. Jonker Johan van der Stel geboren, desselfs Doopgetuygen. Mevrouw van der Stel's Dood. Haar Ed. Begravenis. Penning ter Gedagtenis van haar Ed. gegeven. Graf-Schrift op haar Ed. Sark. Seldsame Waterperssing hier gesien. Verbaat wegens een Carbonkel-steen.

De Heer Schaghen nader beschreven.

WAt nu den Heer Nicolaas Schaghen betreft, die was een lang mager Heer, na myne gedagtenen, by zyn komst 50 jaaren oud, fluks en moedig van gang, levendig van gestic, en een Heer van veel veritand, seer ervaren in de Rechten, ook als Geheim-schryver in een Gefandfchap met de Heer van Amerongen na Denemarken gebruykt, en eenigen tyd van A°. 1670. den 8 May Bewindhebber ter Kamere Amsterdam, wegens het Landfchap van Utrecht, geweest zynde.

TWEDE DEEL.

Zyn Ed., A°. 1683. als Extraordinaris Raad van India van de Kamer Amsterdam uytgevaren, en met syn Gemalinne (een zeer fraeje, vrolyke, en verstandige Mevrouw) in Indiën gekomen zynde, zo was haar Edele van de eerste Vrouwen, die de naam van Mevrouw (alzo zy die bevorens altyd gevoerd had) in Indiën bragt, sederd welken tyd de Vrouwen van de andre Heeren Raaden, alzo de Opper-Landvoogd toen geen Vrouw had, of ongehuwd was, sig mede

1692.

mede Mevrouw hebben laten noemen.

Zyn Ed. wierd eerst als Vice-Prefident in de Raad van Justitie tot Batavia gebruikt, naderhand (A^o. 1684.) als Landvoogd van Malacca (gelyk wy onder die stoffe sien zullen) en eenige tyd daar na (A^o. 1686.) als Directeur na Bengale gezonden, alwaar zyn Ed. aan den Heer *Henrik Adriaan van Rbeede*, zynen Landsman, meinde een grooten vriend gevonden te hebben; dog die in alle manieren betoonde een vyand van zyn Ed. te zyn.

Dit was de oorzaak, dat zyn Ed. van daar weer met eenige moeite na Batavia vertrok, alwaar zyn Ed. eenige jaaren gebleven zynde, A^o. 1691. als Landvoogd herwaards gefonden, en den 8 Maart met het Schip *Henrik Maurits* hier gekomen is.

Zyn Ed., en Mevrouw zyne Gemalinne, beide zeer vrolyke menschen, bragten een geheel ander leven in Amboina, en hebben zeer veel toegebracht, om de herten van veele ter nedergeelagenen te vervroliken.

Waar zyn Ed. meest toe neigde.

Ook was zyn Ed. een Heer, die zeer sterk gezet was om de wegen, bruggen, straaten, en alles net te houden, dezelve alomme te verbeteren, en met boomen te beplanten, na al het welke de Heer *De Haas* noit omgezien had; zo dat, indien dese Heer de Vervanger van den Heer *Padbrugge* geweest was, de Stad Ambon zekerlyk een geheel andere gedaante gekregen sou hebben.

Hy maakte ten eerste hegte bruggen in Mardheyka, en Halong, om met de Koets de Stad rond te kunnen ryden, dat een fraeye uitspanning gaf, ook verbreedde hy den weg van de Rodenberg, voorby Halong, en na de Way Tomo en den Olifant merkelyk. Ook heeft zyn Ed. den Thuyn agter zyn Huys tot aan de peerdestal vergroot, een fraeye dyk daar gelegd, en verscheide nette Pricelen, en vooraan een fraeije Wagen, wel 100 voeten lang, gemaakt, waar over zyn Ed. fraeije groente lopen liet, een soort van langwerpige Pompoenen zynde, hoewel ze zeker Schipper voor Soucyfen de Boulogne aansag, en met veel verwondering uytriep, *Hoe! wasschen de Soucyfen de Boulogne hier aan de boomen? Ik heb se in Italien wel sien maken; maar noit zo siengroeyen*; dog men onderrichtte dien Vriend, en toonde hem, dat het mis van hem gekeken was.

De Veffing Duurflede gebouwd.

In dit zelve jaar den 6 Maart gaven haar Edelheden last per't Jagt de Wiltfchut, om spoedig een nieuwe Veffing op Honimoo te bouwen. Deze Veffing is een van zyn Ed. fraeifte voltoide werken geweest, waar van wy reeds in 't

breede, onder 't Comptoir Honimoo gesprooken hebben. Zyn Ed. stelde ook op de Buiten-Comptoiren, en op de Dorpen, ordre, om daar breede en rechte straaten te maaken, dat een groot gieraad aan dezelve gaf.

Weinig weken gingen 'er door, dat desen Heer met zyn Huisgefin niet hier of daar na toeging, 't zy na de Laha, of na de Pas Baguwala, of na Hative Kitsujsil op 't land van den Heer Engel, om daar dan met de meeste Liedden van aansien (die 'er by verfogt wierden) dien dag vrolyk te zyn, dat een vermakelyke uytspanning voor veele was.

Onder zyne Regeering zyn in dit, en de volgende jaaren, ook veele Nagelboomen, over welke de Inlanders geschil hadden, omverre gekapt, daar zy zeer wel mede te vreedden waren, liever die willende quyt zyn, dan dat zy die in handen van hunnen vyand zien zouden; waar mede zyn Ed. de E. Maatschappy een grooten dienst dede.

In zyn tyd is ook het Nieuwe Sienhuys (dat wy elders beschreven hebben) gemaakt, een schoon stuk werks, en dat verdient gezien te werden.

A^o. 1692. belastten haar Edelheden het havenen en wel oppaffen der Nagelboomen hoe langs hoe meer te verwaarloosen, also zy, en de Heeren in 't Vaderland, te zeer met de Nagelen overkropt wierden, zynde de voorraad aldaar tot 2600 Bhaaren gerezen.

In May dezes jaars zond de Heer *Schaaghen* den Koopman, *Isaac de Visscher*, van Honimoo (daar een seer groot Nagelgewalch was) na Batavia, voorgevende, dat hy niet wel by zyn zinnen was, hoewel de man niets schorte; dog 't was om *Pieter de Boeq* daar voor dien tyd te leggen, die 'er voor zig meer dan 10000 Ryxd. alleen van de Nagel-Overwigten, (zo men my gezegt heeft) uythaalde; dog haar Edelheden zonden de Visscher 't jaar daar aan weer, met verzekering, dat hem de Batavische lugt (zo hem al iet gescheeld had) volkomen herfeld had, en met last van hem weer op zyn Comptoir te leggen. Ondertusschen had *De Boeq* dezen aap al weg.

In dit zelve jaar 1692. viel in October voor, dat ik door myn goede vrienden middel vond, om myn Swager, *Antoni Snaats*, in weerwil vanden Heer Landvoogd (die de plaats al aan eenen *Vander Poort* beloofd had) het Opperhoofdschap van Oma te bestellen.

Dit speet zyn Ed. zeer, en hy waarschoude myn Swager ook, dat hy wel oppaffen en zorgdraagen zou, van zig hier of daar niet in te vergrypen; dat hy, jong zynde, niet al te wel ont-

1692.

Zyn Ed. aardige wyse van de Nagelente verninderen.

't Nieuw Sienhuysgefticht.

Snaats, Hoofd op Oma geworden.

1693. onthield, waar door hy hem daar na op een misflag betrapt, die wel in zich zelve niet veel, maar die egter naderhand oorzaak was, dat hy zyn Comptoir verloor.

Wat gefchillen zyn Ed. met de Kerkelyke ge-
 schillen, en byzondere Kerkelyke per-
 soonen, in dit jaar gehad heeft, zullen wy op zyn plaats, daar van den Gods-
 dienst gesproken werd, aanhaalen.

Den 29 Juli, verloor zyn Ed. hier zyn jongsten Soon, Jonker Gerbrand, ter gedagtenis van welke deze Penning, N°. LII. Letter A. aan de Draggers gegeven is.

Vermits nu onder deze drie laatste Heeren Landvoogden geen Oorlog alhier, maar in tegendeel een diepe rust geweest is, zo vielen 'er ook geen saaken van belang voor, zynde het gemeene werk maar, van wel op 't Nagel-fluyken, 't uytroeyen der Nagelbomen, of 't verminderen van de Nagel-oegsten, 't waarnemen van de Hongi-togten, en 't houden der Orangkaja's Feesten, te passen; dat by dese drie Heeren na vermogen geschied is.

A^o. 1693. vercheenen hier de sche-
 pen *Henrik Maurits*, en *Corigene*, met verscheide Ordres van haar Edelheden, en vooral, dat men niet alleen de Placcaten tegen de weggeloopene slaven afkondigen, maar hen ook zoude doen opzoeken, en daar zekere troepen op uitsenden.

In dit zelve jaar deed zyn Ed. ook verscheide Placcaten, tot verbetering van verscheide verslofte Saaken, op nieuw afkondigen, luidende aldus:

NICOLAAS SCHAGHEN, Raad Extraordinaris van India, mitsgaders Gouverneur, en Directeur dezer Provintie Amboina, met den Reforte van dien, onder het beleid van den Hoog Ed. Heer, **WILLEM VAN OUTHOORN**, Gouverneur Generaal, en de Ed. Heeren Raden van India; Allen den genen, die dezen zullen sien, ofte hooren lezen, Saluit: doen te Weten:

„ D E wyl de dagelyke ondervindin-
 „ ge leerd, dat het niet genoeg is,
 „ goede Wetten, en *Ordonnantien* te ma-
 „ ken, en den volke voor te stellen,
 „ ten zy dezelve, somtyds werden *Ge-
 „ renoveerd*, en van nieuws gepubliceerd,

„ en dat ook nu en dan voorgevallen is, 1693.
 „ dat die gene, dewelke, door den *Fi-
 „ scaal* dezer *Provintie* zyn *gecalangieerd*,
 „ of aangefproken geworden, over
 „ *trangressien* van diergelyke oude, en
 „ by onze Voorzaaten *geëmaneerde Or-
 „ donnantien*, hebben voorgegeven, on-
 „ kundig daar van te zyn, om de *gesta-
 „ tueerde* boetens op dat *pretext* te ont-
 „ gaan, daar nogtans een ider gehou-
 „ den is, op zynen *pericule* kennis te
 „ nemen, en te houden, van de Weten-
 „ ten, die ter plaatse van zyn *Domicilie*
 „ worden *geuseerd*: Zo is 't, dat wy in
 „ gevolge van de *methode* van verscheide
 „ voorige Heeren *Gouverneurs*, en jongst
 „ die van den Heere gewezen *Gouver-
 „ neur* en *Commissaris* *Robbertus Padbrug-
 „ ge*, in dato 21 December 1684. met
 „ *advys* van onzen *Rade* goegevon-
 „ den hebben te laten afkondigen de
 „ *pointien* van de *Ambonse Placcaaten*,
 „ zo als dezelve ten voorschreve tyden
 „ in een *Compendium*, of korte t'samen-
 „ trekking, zyn vervat geweest, met
 „ byvoeginge van de gene, die zedert
 „ zyn uytgegaan, en dat in manieren
 „ als volgd.

„ Niemand zal in *Duël treden*, op
 „ straffe, by *Placcaat* door den Heer
 „ *Artus Gyzels*, den 7 July 1631. *geë-
 „ maneerd*, en *gerenoveerd*, door den
 „ Heer *Demmer*, den 16 November,
 „ 1644. door de Heer *Huslaart*, den 8
 „ September, 1656.

„ Geen Beestiaal; 't zy van *Runder-
 „ vee*, *Buffels*, *Paarden*, *Varkens*, &c.
 „ in de *Negery* te weiden, op *peene*, vol-
 „ gens voorige *Placcaten*, by de Heer
 „ *Artus Gyzels*, den 12 July 1633. *ge-
 „ renoveerd*, door de Heer *De Vlaming*,
 „ den 11 May 1648. 22 May 1649.
 „ en door den E. *Jeremias van Vliet*,
 „ *primo* December, 1682.

„ Die Koebeesten houd, ofte na-
 „ maals krygt, zal niet vermogen, het
 „ Suyvel na zyn goeddunken te verko-
 „ pen, tot zoodanigen prys, of aan wie
 „ hy wil, maar moet elk gerieven, die
 „ eerst komt, voor de volgende prys,
 „ als te weten; de *Boter* ½ Ryxd. 't *o*,
 „ *Soete-melk* de flapkan 6 stuyv. *Karne-
 „ melk* 2 stuyv. de flapkan; waar naar
 „ haar alle *Vechoeders* zullen hebben
 „ te *reguleren*: door de Heer *Vlaming*,
 „ den 23 May, A^o. 1651.

„ De Broodbakkers hier in *Amboina*,
 „ zullen voortaan een brood van 2
 „ stuyv. 13 oncen swaar moeten bak-
 „ ken, in plaats van 10 oncen, agter-
 „ volgens 't *Placcaat* van de Heer *Jan*
 „ van

1693.

„ van Dam, 1665. en Resolutie van den
 „ 16 Augustus 1672. door de E. Heer
 „ Antonio Hurdt.

„ Ook werd wel *expresselyk* verboden,
 „ als dat 'er naar dezen; gene slaven
 „ met Paarden langs Heeren Straten of
 „ wegen zullen mogen ryden; maar
 „ dezelve eenlyk by de toom lyden,
 „ om alle ongelukken voor te komen.

„ Alle Grond; of Erf-brieven; moe-
 „ ten binnen 6 maanden ter *Secretarye*,
 „ om te boeken, gebragt werden; op
 „ verstek van die Erven; &c. door de
 „ E. Heer *Anthony van den Heuvel*, 21
 „ Augustus, 1638. *geemaneerd* door de
 „ E. Heer *Robbertus Padbrugge*, den
 „ 22 April 1683.

„ Niemand mag eenige vaste Goede-
 „ ren verkoopen, verruilen, nog ver-
 „ panden, als; ten overstaan van twee
 „ *Gecommitteerde Scheepenen*, en *Secreta-*
 „ *ris*, op verbeurte als boven. De Heer
 „ *Anthony van den Heuvel*, den 21 *Augu-*
 „ *usto*, 1634. en *Gereneveerd* door den
 „ Heer *Pieter Marville*, primo *Juni* 1666.
 „ en door den Heer *Cops* den 20 *Janu-*
 „ *ari*, 1671.

„ Niemand zal met eenige Teerlin-
 „ lingen, Steenen, Kaarten, &c. of
 „ Weddinge op het Spel van andere
 „ luiden Dobbelen of Wedden, op
 „ pene by *Placcaat* van den E. Heer
 „ *Anthony van den Heuvel*, den 5 October
 „ 1634. en *gereneveerd* 22 *Januari*, 1644.
 „ 6 *Juni* 1667. den 16 *Januari* 1674.

„ Een iegelyk werd *gelicentieerd*, na
 „ drie dagen dezer *publicatie*, alle onge-
 „ ringde verkens op straat te schiet-
 „ ten, of dood te slaan, zonder dat
 „ den Eigenaar daar iets op te *pretende-*
 „ *ren* zal hebben, agtervolgens 't *Plac-*
 „ *caat*, by de Heer *Jan Ottens* den 15
 „ *Juni* 1637. *Gereneveerd* door den Heer
 „ *Demmer*, den 6 *Februari* 1644. de
 „ Heer *De Vlaming*, den 9 *October* 1647.
 „ de Heer *Huysaari* den 14 *Juli* 1656.
 „ de Heer *Jan van Dam*, den 27 *Juni*
 „ 1665. de Heer *De Vicq* den 23 *Juli*
 „ 1678. den 11 *May*, 1680.

„ Niemant zal eenigerhande Schiet-
 „ geweer aan *Indische Natien* verkoop-
 „ en, op pene van *confiscatie* van alle
 „ hunne middelen, en daar en boven
 „ nog 25 Jaren in de keten te arbeiden,
 „ door de Heer *Jan Ottens*, 14 *Augu-*
 „ *stus* 1637. *Gereneveerd* door de Heer
 „ *De Vlaming*, den 27 *April* 1654. en
 „ door de Heer *Padbrugge* den 22 *April*
 „ 1683.

1693.

„ Niemand zal eenige *specie* van *Mun-*
 „ *ten* vervoeren, op verbeurte van de
 „ zelve; en daar en boven, 1000 *Ryx-*
 „ *daalders* voor de eerste reize, en alle
 „ zulke verdere straffe, als vercyfelt
 „ werd, door de Heer *Jan Ottens* den
 „ 13 *Maart* 1640.

„ Niemand zal eenige *Nagel-Olie*,
 „ losse *Nagelen*, *Kroonen*, *Nagelkranssen*,
 „ *Nagel-slangen*, of eenige andere *ver-*
 „ *sierfelen* van *Nagelen*, uyt *Amboina*,
 „ na *Batavia*, of elders, vervoeren, of
 „ verlieden, op pene van 1000 *Ryxd.*,
 „ en daar en boven nog naar *exigentie*
 „ van Saaken gestraft te werden; door
 „ de Heer *Jan Ottens*, den 30 *Maart*,
 „ 1641. *Gereneveert* door de Heer *De*
 „ *Vlaming* den 9 *Maart* 1650.

„ Die *Lorrendrayers*, vervoerders,
 „ of *Verkoopers* van *Nagelen* weet aan
 „ te wysen, zal genieten de helft van
 „ de geheele *Condemnatie*, daar uyt te
 „ volgen, met verfwyging van zyn
 „ naam, door de Heer *Hurdt* den 9
 „ *November* 1677.

„ Die Geld wil vervoeren, zal eerst
 „ 10 ten 100 aan den *Ontfanger* beta-
 „ len, op verbeurte van 't te achterha-
 „ lene *Contant*, en 1000 *Ryxd.* boven
 „ dien, door de Heer *Jan Ottens* den
 „ 30 *Maart* 1641.

„ Niemand zal op eenigen *Sondag*, of
 „ andere *Festdagen*, zig uyt de *Kerk*;
 „ of uyt de *Avondgebeden* onthouden, op
 „ verbeurte, achter-volgens 't *Placcaat*
 „ door de Heer *Demmer* den 21 *Januari*
 „ 1644. en *gereneveerd* den 21 *May* 1650.
 „ den 3 *April* 1674. den 16 *November*
 „ 1678. 30 *Juni* 1681. en door de
 „ Heer *Padbrugge* den 30 *Januari*
 „ 1683.

„ Die gedurende de *Predicatie*, eeni-
 „ nigen *starken drank* tapt, drinkt, &c.
 „ zal voor de eerste maal verbeuren 12
 „ *Ryxd.*, voor de tweede reyse 25
 „ *Ryxd.*; en voor de derde reyse gely-
 „ ke 25 *Ryxd.*, en *arbitrale Correctie*.
 „ Geen *Tapper*, of *Herbergier*, zal i-
 „ mand des *Sondaags*, of op andere
 „ *Festdagen*, voor de klokke 4 uren,
 „ en na de *naarmiddags Predicatie*; en
 „ des *werkendaags*, des *avonds* na de
 „ klokke 7 uren, tappen, op verbeur-
 „ te van 3 *Ryxd.* voor yder *persoon*; in
 „ welke boete ook vervalt ider *Compag-*
 „ *nies Dienaar*, die dit *Gebod* overtreedt,
 „ door de Heer *Demmer* den 21 *Januari*
 „ 1644. en *gereneveerd* door de Heer
 „ *Hurdt*, den 10 *Januari* 1688. en den
 „ 3 *April* 1674. de Heer *De Vicq* den

1693. „ 17 Juli, 1679. de Heer *Speelman*,
 „ den 23 Januari 1682. en door de E.
 „ Heer *Robbertus Padbrugge*, den 30
 „ Januari 1683.

„ Geen Waard, of Herbergier; zal
 „ eenig Compagnies *Dienaars* (*excepto*
 „ die van buyten plaatsfen komen:) mo-
 „ gen Herbergen, of Sitplaats vergun-
 „ nen na de klokke seven uuren, des
 „ avonds, op *peene*, van 3 Ryxd. voor
 „ yder *persoon*, in welke boete ook zul-
 „ len vervallen alle *personen*, die in zo-
 „ danigen huifen (na de gemelde tyd)
 „ werden gevonden. Door de Heer *Dem-*
 „ *mer*, den 21 Januari 1644.

„ Die alhier in de *Negery*, eenige
 „ Erven, of Gronden, in eygendom
 „ hecit, zullen dezelve, binnen 2 maan-
 „ den behoorlyk doen Begaggeren, op
 „ de itrekkingen; *conform* de *royingen*
 „ voor *dato* gesteld, op *peene* van 10
 „ Ryxd. voor de eerste twee maanden;
 „ voor de volgende twee maanden 20
 „ Ryxd., en voor de derde twee maan-
 „ den 30 Ryxd. en als dan nog onbe-
 „ paggerd gelaten werdende, zullen zo-
 „ danige gronden, of Erven, weder aan
 „ den Heer vervallen.

„ Een ygelyk zal de gemeene wegen,
 „ of *straaten*, omtrent hare *Woonin-*
 „ *gen*, behoorlyk sehoon houden, en
 „ gene vuiligheden in dezelve, nog
 „ voor andere *Lieden Huyfen, Paggers,*
 „ &c. uytwerpen; op *peene* van t'elkens
 „ een Ryxd. te verbeuren, door de
 „ Heer *Demmer* den 6 Februari 1644.
 „ en *gerenoveerd* door de Heer *Huysaart*
 „ den 18 Juli 1656. *ultimo Mey* 1668.
 „ en door de Heer *De Vicq* den 23 Juni
 „ 1678. 11 Mey 1680.

„ Een *Christen Persoon*, zal geen *By-*
 „ *zit*, of *Concubine*, onder wat *pretext*
 „ het ook zy, in iemands of in zyn ei-
 „ gen huis houden, op *peene* van 100
 „ Ryxd., voor de eerste maal, 200 Ryxd.
 „ voor de tweede, en 300 Ryxd. voor
 „ de derde reise, en de *Concubine*, boven
 „ *arbitrale correctie*, voor zekeren tyd, in
 „ een *Tughuis* gebannen; of anders een
 „ *Slavin* zynde, aan den Heer verbeurd
 „ werden. Door de Heer *Demmer* den
 „ 16 November 1644. *gerenoveerd*, 5
 „ *Maart* 1650. 3 April 1674.

„ Eenig *Heiden*, *Moor*, of andere
 „ *Onchristen*; met een *Christen-vrouw*
 „ (getrouwd of ongetrouwd zynde:) boe-
 „ lerende, zal voor de eerste maal ver-
 „ beuren 500 Ryxd., en voor de twe-
 „ de, met de dood getraft werden,
 „ door den Heer *Demmer*, den 16 No-
 „ vember 1644.

„ Den dag van *Amboinaas* verovering
 „ op den 23 Februari te vieren, op *pee-*
 „ *ne* van 6 Ryxdaalders; door de Heer
 „ *Demmer*, den 18 Februari 1645. *ge-*
 „ *renoveerd* den 20 Februari 1675. en
 „ 14 Februari 1680.

„ Niemand zal eenigen *particulieren*
 „ *Handel*, 't zy voor hem zelfs, of voor
 „ andere, mogen doen; op *peene* van
 „ *deportement*, en *Confiscatie* van alle zyn-
 „ ne verdiende *Gagie*, en verhandel-
 „ de *Goederen*, en daar en boven nog
 „ voor onbequaam na 't *Vaderland* ge-
 „ zonden werden. *

„ Niemand mag *particulieren Handel*
 „ doen, met *Vrye Lieden* (die't zelve
 „ toegestaan is:) op *peene* voorz. door
 „ de Heer *Generaal Van der Lyn*, den
 „ 25 April 1647. *Gerenoeverd* den 14
 „ *Maart* 1656.

„ Niemand zal in plaats van eenige
 „ oude vervallen, of in de weg staan-
 „ de *Huis-muuren*, of *Paggers*, &c.
 „ een ander mogen maken, buyten
 „ voorweten, en *Licentie*; van de *Rooy-*
 „ *meesters*, door de Heer *De Vlaming*,
 „ den 20 September 1647.

„ Die eenig *Hart*, of *Hinden*, of
 „ ander *wild Lee*, buiten *Consent* van
 „ den Heer *Gouverneur* vangt, schiet;
 „ &c. verbeurd voor de eerste maal 50
 „ Ryxd., voor de tweede maal, gegees-
 „ seld, en voor de derde maal gegees-
 „ seld en gebrandmerkt, en 10 Jaren in
 „ de *Ketting* geklonken te werden;
 „ door de Heer *De Vlaming* 20 Septem-
 „ ber 1647. *Gerenoeverd* den 17 *Maart*
 „ 1661. 30 Januari 1683.

„ Niemand zal aan eenige *Schepen*;
 „ van *Batavia* komende, mogen varen;
 „ voor dat dezelve, door den *Fiscaal ge-*
 „ *visteed* zyn, op *peene* van 24 Ryxd.
 „ door de Heer *De Vlaming* 25 Novem-
 „ ber 1647. *Gerenoeverd* 30 Januari
 „ 1683.

„ Die eenige jonge *Spruyt*; of *Plan-*
 „ *tagie* sehend, of de *Begagging* der
 „ zelve breekt, zal op 't *lehavot* ge-
 „ geesseld werden, door de Heer *De*
 „ *Vlaming*, den 11 November 1648.
 „ *Gerenoeverd* door de Heer *Padbrugge*;
 „ 30 Januari 1683.

„ Niemand zal *Oebat* ontrent de *Se-*
 „ *ro's* mogen werpen, op *peene* van *ar-*
 „ *bitrale Correctie*, door de Heer *De*
 „ *Vlaming*, den 16 Februari 1651.

1693. „ Alle wilde Nagelboomen zullen
 „ moeten werden uytgerocid, dog ider,
 „ de onder zyn *Campon* staande, op *pee-*
 „ *ne* van 12 Ryxdaalders. De Heer *De*
 „ *Vlaming*, den 9 *Maart* 1650.
- „ Niemand zal enig Buskruit mogen
 „ verkoopen, of verruilen, verschen-
 „ ken, &c., op *peene* van Lyfstraffe; de
 „ Heer *De Vlaming*, 9 *Juli* 1650.
- „ Niemand zal Vloeken, of Swee-
 „ ren, op *peene* van met 50 slagen ge-
 „ leerit, of 6 Ryxd. voor de eerste,
 „ 100 slagen ofte 12 Ryxd. voor de
 „ tweede, en 200 slagen ofte 18 Ryxd.
 „ voor de derde reize, voor de Armen
 „ te verbeuren. De Heer *De Vlaming*,
 „ den 12 *Novemb.* 1653. *Gerenoeverd*
 „ den 3 *April* 1674. en den 30 *Januari*
 „ 1683.
- „ Ider Getrouwde zal *apart*, en niet
 „ met andere onder een dak, woonen,
 „ en dati doen, op *peene* van 50 Ryxd.
 „ voor de eerste, 100 voor de tweede,
 „ en 200 Ryxd. voor de derde maal, en
 „ daar en boven nog een jaar in de ke-
 „ ten geklonken te werden. De Heer
 „ *De Vlaming*, den 13 *Juni* 1654.
- „ Geen *Christen* zal sig laten *Besnyden*,
 „ op *peene* van den *Besnyder*, zoo wel
 „ als den *Besnydenen*, aan den lyve, of
 „ wel 't leven gestraft te werden. De
 „ Heer *De Vlaming*, den 6 *Mey*, 1659.
 „ *Gerenoeverd* den 3 *April* 1674.
- „ Niemand zal van Soldaten, Ma-
 „ troosen, &c. mogen kopen, eenige
 „ *materialen*; 't zy *Iser*, *Thin*, *Spaden*,
 „ *Schoppen*, of andere diergelyke; op
 „ *peene*, zo wel den *koop*, als den *ver-*
 „ *koop* aan den lyve, ook wel aan 't le-
 „ ven gestraft te werden. De Heer
 „ *Huštaart*, den 3 *November* 1656.
- „ Niemand zal buiten zyn besehiden
 „ plaats mogen vernagten, op *peene* van
 „ 6 maanden in de *Ketting* geklonken
 „ te werden.
- „ In wiens Wooninge, Thuyn, Erf,
 „ &c. *Duyvels Beelden* gevonden wer-
 „ den, zal met den *Swaarde* ter *Dood*
 „ gestraft werden; en de *Radja's* of
 „ *Orangkajen*, die kennisse van de ver-
 „ berginge gehad, of zelfs *Duyvels-dienst*
 „ gedaan hebben, *gedepoort*, en uyt
 „ *Amboina* gebannen werden, dog *school-*
 „ *meesters*, daar van kennisse hebbende,
 „ en 't zelve verswygende, zullen voor al
 „ haar leven in de *Ketting* gebannen
 „ werden. De Heer *Huštaart* den 26
- „ *November* 1657. *Gerenoeverd* 3 *April* 1693.
 „ 1674.
- „ Die eenige *Duyvels-beelden* ontdekt,
 „ zal 25 Ryxd. genieten. De Heer
 „ *Huštaart* den 29 *Septemb.* 1657.
- „ Die eenige 's *Compagnies Houtwer-*
 „ *ken* ontvremd, zal 6 maanden in de
 „ keten geklonken werden. De Heer
 „ *Huštaart*, den 26 *Novemb.* 1657.
- „ Niemand zal eenige *Dieven huis-*
 „ *vesten*, of de behulpzame hand bieden,
 „ op *peene* van met de *Dieven*, een ge-
 „ lyke straffe te ontfangen. De Heer
 „ *Huštaart* den 5 *April* 1660.
- „ Die *Dievery* ontdekt, en aanbrengt,
 „ zal 100 Ryxd. genieten.
- „ Die 's *Compagnies Kalk steeld*, een
 „ vry *Perfoon* zynde, zal aan een paal
 „ gegeeffeld werden, en een slaaf zyn-
 „ de, daar en boven verbeuren 12 Ryx-
 „ daalders. De Heer *Cops* den 13 *De-*
 „ *cember* 1663.
- „ Die *vuur in Goescoes*, of andere op-
 „ gedroogde *Bosch-plaaten*, stookt, zal
 „ 6 maand. in de keten geklonken wer-
 „ den. De Heer *Huštaart*, 28 *Sep-*
 „ *tember* 1660.
- „ Geen *Balische Slaven* zullen hier
 „ verkogt mogen werden, als aan
 „ *Vreemdelingen*, die dezelve weder
 „ vervoeren; op verbeurte van dezelve,
 „ en *arbitrale Correctie*. De Heer *Mar-*
 „ *ville*. Den 29 *Maart* 1666.
- „ Alle *Vaartuygen*, 't zy groot of
 „ kleen, die hier aankomen, zullen
 „ hun, na verloop van drie uren,
 „ moeten aangeven; op verbeurte voor
 „ de groote, voor elk uur versuymens,
 „ 10 Ryxd., en voor de kleine 2 Ryx-
 „ daalders; dog na verloop van 3 maal
 „ 24 uren, niet aangegeven zynde,
 „ zullen zodanige *Vaartuygen* en *Goe-*
 „ *deren* verbeurd zyn. De Heer *Hurdt*,
 „ den 19 *Augustus* 1667.
- „ Die zonder *Consent* van de Heer
 „ *Gouverneur* vertrekken, zyn mede
 „ verbeurd. *Placcaat* als boven.
- „ Een iegelyk zal zyne *Vaartuygen*,
 „ *Orembay*, &c. verseeckeren, dat 'er
 „ geen *Slaven* mede wegloopen, op *pee-*
 „ *ne* van 3 Ryxd. voor een *Orembay*, en
 „ een Ryxd. voor een *Parahoe*, die
 „ door de *Borgerwagt* aangehaalt werd.
 „ De Heer *Hurdt*, 10 *Juni* 1668.

1693. „ Zo met imands Vaartuyg gevlugt
 „ werd, zal den Eigenaar van 't Vaar-
 „ tuig, een derde aan den Lyfheer, van
 „ de gevlugte Slaaf, moeten betalen.
 „ De Heer *Hurdt*, den 10 Juli 1668.
- „ Geen Timmerlieden, &c. zullen
 „ hare *Gereetschappen* verkoopen, ver-
 „ ruylen, en verpanden, &c. op *peene*
 „ van 14 dagen in 't donker Gat te fit-
 „ ten, en een maand Gagie. De Heer
 „ *Hurdt*, den 26 Juli 1672.
- „ Die 's avonds na 6 uren nodeloos
 „ 't zy op de Rheede, of aan land,
 „ *schiet*, verbeurd voor een *Kanonfchboot*,
 „ 18 Ryxdaald., een *Bas* 15 Ryxd., en
 „ voor een *Roerfchboot* 12 Ryxdaalders,
 „ dog, meermalen daar op bevonden
 „ werdende, fwaarder ftraffe. De Heer
 „ *Hurdt*, 13 Februari 1674.
- „ De Borgerwagt, zal alle famen-
 „ rottinge fteuren, en de *principaalste*
 „ in verkeering nemen. De Heer
 „ *Hurdt*, den 13 Februari 1674.
- „ De *Amboineefen*, fehoon al onder-
 „ trouwde, zullen geen vleefchelyke
 „ *converfation* of 't zamen-Woningen
 „ met den anderen hebben, voor en al
 „ eer wettelyk getrouwd zyn, op *peene*
 „ van 25 Ryxd., en *arbitrale Correctie*.
 „ Dog een *Amboinees*, een dogter bui-
 „ ten weten der Ouders bepraat, en be-
 „ flapen hebbende, zal dezelve Trou-
 „ wen, en 50 Ryxd. verbeuren. De
 „ Heer *Hurdt*, 3 April 1674.
- „ Die *Madat rookt*, zal 6 Ryxdaal-
 „ ders verbeuren, en geleerft werden,
 „ en die dezelve verkoopt, of imand ter
 „ hand fteld, verbeurd voor de eerfte-
 „ maal 12 Ryxd., voor de tweedemaal,
 „ en de derde reize, t'elkens mede 18
 „ Ryxdaalders, en een jaar in de keten
 „ geklonken te werden. De Heer
 „ *Hurdt*, 11 October 1674.
- Die zyn *Nagelen* agter wegen houd,
 „ en niet ter fehale brengt, verbeurd
 „ dezelve, boven verdere ftraffe. De
 „ Heer *Hurdt*, 6 Maart 1676.
- „ Die een Slaaf opvangt, fal daar voor
 „ 10 Ryxdaalders, en voor de kop van
 „ een der zelve 5 Ryxd. genieten. De
 „ Heer *De Vicq*, 22 Juli. *Gereneveert*
 „ 17 Juli 1683.
- „ Die Lyfeigene (al waft maar voor
 „ een nagt:) herbergt, of aanhoud,
 „ zal voor yder der zelve verbeuren
 „ 25 Ryxd. De Heer *Hufwaardt*, 14
- „ Juli 1656. *Gereneveerd* 10 Februari 1693.
 „ 1679.
- „ Geen *Moorfe Vrouwe* mag van haren
 „ man loopen, op *peene* van in 't *Tugt-*
 „ *buys* gefloten te werden, en den aan-
 „ houder der zelve fal 25 Ryxd. ver-
 „ beuren, of anders aan den lyve geftraft
 „ werden. De Heer *De Vicq*, den 4
 „ Januari 1680.
- „ Die iemand flaat, ofte werpt, zon-
 „ der bloed te laten, verbeurd 3 Ryx-
 „ daalders, en bloed latende 6 Ryx-
 „ daalders. De Heer *Cornelis Speelman*,
 „ den 27 Februari 1682.
- „ Die een Mes trekt, om iemand
 „ uyt te dagen, zal gegeefteld, en een
 „ fneede in de wang gegeven werden,
 „ als boven. Die een mes trekt, en
 „ daar mede iemand quetft, zal gegeeft-
 „ feld, op de wang gebrandmerkt, en
 „ 6 Jaren in de keten geklonken, of
 „ ook wel met de dood geftraft wer-
 „ den. Als boven.
- „ Die iemand verradelings quetft, zal
 „ fwaarlyk aan den lyve, of wel met
 „ de dood geftraft werden. Als bo-
 „ ven.
- „ Zoo een Matroos een ander dood
 „ fnee, of ftak, zal dezelve met de
 „ koorde, of wel fwaarder ter dood ge-
 „ bragt werden. Als vooren.
- „ Een Herbergier zal de gene, die
 „ iemand in zyn huis, of ftoep, quetft,
 „ terftont aangeven, op *peene* van 40
 „ Ryxd., en verlies der Tapneeringe
 „ voor 6 maanden. Als boven.
- „ Alle Herbergiers zyn gehouden de
 „ Quetfers, die zulks in hare huften,
 „ of ftoepen doen, te vangen; op ver-
 „ beurte van 100 Ryxdaalders. Als
 „ boven.
- „ Eenig Matroos, Soldaat, Waard,
 „ &c. die eenig Gevegt aanfiet, zon-
 „ der fcheiden, zal 12 maanden of lan-
 „ ger in de keten geklonken werden.
- „ Geen Doodflagers te verfteken, of
 „ weg te helpen, op verbeurte van 100
 „ Ryxd., en *arbitrale Correctie*.
- „ Die den dienst van de *E. Compagnie*
 „ verlaaten, daar uyt weg loopen, naar
 „ andere *nation*, zullen gegeefteld en
 „ gebrandmerkt, mitsgaders 10 jaren
 „ in de keten geklonken werden. Als
 „ boven.

1693.

„ Wie eenige *Compagnies* Dienaren,
„ 't zy Matroos, Soldaat, ofte Ambagts-
„ gezel, die zig van zyn bescheiden
„ plaets, in 't bosch onthoud, den *Ti-*
„ *scaal* opbrengt, ofte aanwyft, zal daar
„ voor 2 Ryxd. genieten, 't welk den
„ Boschlooper op reekening zal wer-
„ den gesteld.

„ Die eenig Lyfseigen in hout, of
„ yzere boeyens, &c. sluit, verbeurd
„ voor de eerste maal 100 Ryxdaalders,
„ en de tweede maal 200 Ryxdaalders,
„ en voor de derde maal 300 Ryxd.,
„ met *confiscatie* dier Slaaf. Door de Ed.
„ Heer *Robbertus Padbrugge*, den 3
„ *Mey* 1683.

„ Niemand zal eenige vrugten, buiten
„ *Consent* van den Eigenaar, uyt
„ imands Thuin mogen halen, op *peene*
„ van 25 Ryxdaalders, en verdere
„ *correctie*. De Heer *De Vlaming* den
„ 9 *Maart* 1650.

„ Niemand zal eenige Gronden, Er-
„ ven, Huisen, &c. mogen verkoopen,
„ als voor twee *Gecommitteerde Schepe-*
„ *nen*, en zal den Verkooper, voor het
„ doen van 'aftant, een *transport* laten
„ passeeren, op *peene* van 100 Ryxd.,
„ voor de eerste, 200 voor de tweede
„ maal, en derde maal beyden de *Conf-*
„ *ficatie* van huis, erf, &c. *arbitraalk*
„ gestraft te werden. De Heer *Willem*
„ *van der Beek*, den 14 *November* 1651.
„ *Gerenoveerd* 1671. in *Januari*.

„ Niemand zal de Luiden, van 't Ge-
„ bergte komende, in 't gemoed treden
„ om hunne Waaren af te koopen, en
„ dezelve weder ten diersten, op de Ba-
„ saar te verkoopen, op *peene* van 5
„ Ryxdaalders, en *arbitrale Correctie*.
„ De Heer *De Vlaming*, den 9 *Maart*
„ 1650.

„ Alle *Amboineesen* moeten in hun-
„ ne *Negerjen* woonen, zonder *formele*
„ *boschhuisen* te maken, op *peene* van de
„ dood; de *Orangkajen*, die zulks niet
„ bekend maken, zullen *gedeporteerd*,
„ en voor al haar leven, uyt deze Lan-
„ de gebannen werden. Door de Heer
„ *Huysaardt*, den 28 *Juni* 1658. *Gereno-*
„ *veerd*, door de Ed. Heer *Padbrug-*
„ *ge*, den 2 *Februari* 1686.

„ De Vaartuigen, die aankomen, of
„ afgaan, mogen geen Reede, als voor
„ *Victoria*, aandoen, dan by hoogdrin-
„ gende nood, op sware straffe, en boe-
„ te van 100 Ryxdaalders. De Heer
„ *Hurdt*, 19 *Augusti* 1667.

„ Alle vreemde *Natien*, 't zy van 1693.
„ *Maleyers*, *Javaanen*, *Chinesen*, *Bou-*
„ *tonders*, &c. (geen van de zulke uyt-
„ gezonderd) zullen hun na het uyt-
„ einde van dit lopende *Moesjon*, hier laten
„ vinden, nog, vertrokken zynde, oyt
„ weder keeren, 't zy ook onder wat
„ *pretext* het zy, als eenelyk die, dewel-
„ ke alhier 6 jaren gerefideerd, en t'se-
„ dert altoos hier vuur en licht gehou-
„ den hebben, op *peene* van voor al haar
„ leven in de keten geklonken te wer-
„ den, en verbeurde van alle haar Goe-
„ deren, met welke straffe ook *gepun-*
„ *ieerd* zullen werden, alle 's *Compagnies*
„ *Onderdanen*, die eenige der voorz.
„ *natien* hier komen aan te brengen. De
„ Heer *De Vlaming*, den 10 *Juli* 1654.
„ *Gerenoveerd* den 19 *Augusti*. 1667.

„ Niemand mag buiten *Consent*, eenig
„ *Amboinees* of *Cerammer* aannemen, of
„ huuren, om na *Bouton*, *Java*, en
„ *Macasser*, &c. te varen, op *peene* van
„ *arbitrale Correctie*, of wel swaarder
„ straffe, zoo wel voor de gehuurden,
„ als huurder. De Heer *Lurdt*, 19 *Au-*
„ *gusti* 1667.

„ Die op het Haanegevegt betragt
„ werden, zullen de Haanen, Gereed-
„ schap, en 3 Ryxd. verbeuren; dog,
„ een slaaf zynde, geleest werden; in
„ gemelte Boete zullen ook vervallen
„ die gene, dewelke op hunne gron-
„ den, of in hare Paggers al zulke wed
„ Spellen gedogen. De Heer *Hurdt*,
„ 13 *Februari* 1674. *Gerenoveerd* door
„ de Ed. Heer *Padbrugge*, den 14 *May*
„ 1686.

„ Alle Matroosen, of andere, die zo
„ hardnekkig zyn, dat zy haar *Quet-*
„ *fers* niet willen bekend maaken op
„ de eerste afvraag, zullen, boven het
„ Mes-trekken, zodanig gestraft wer-
„ den, of zy een ander zodanig gequetst
„ hadden; en zo een hardnekkige, ko-
„ mende te sterven, zal zyn lighaam
„ aan de Galge gehangen werden.
„ De Heer *Speelman*, den 23 *Januari*
„ 1682.

„ Die genegen zyn eenige Slaven of
„ Slavinnen vry te geven, zullen daar
„ af kennisse doen, om gecoordeeld te
„ werden, of dezelve buiten laste der
„ gemelde vrydom mogen vergund
„ werden, of niet, en zal ook *reflectie*
„ moeten genomen werden, of zodani-
„ ge lyfseigene voor hun, of ook wel
„ voor hare vrouwen, en kinderen, be-
„ quam zyn, de kost buiten laste der
„ *Diaconje* te konnen winnen, ten min-
„ sten voor 6 jaren, gelyk 't zelve ook
„ moet

1693. „ moet verſtaen werden, met alzulke „ lyfgeigenen, die hunnen vrydom komen „ te koopē.

„ Geen *Actens* van vrygeving, of „ vrykoping van Slaven mogen werden „ gepaſſeerd, als by den *Secretaris*, mits „ dat deſelve als dan, door twee *Ge-* „ *committeerde*, en voorn. *Secretaris* on- „ onderteekend werden, waar van een „ pertinent *protocol* ter *Secretarye* zal „ werden gehouden: door de Ed. Heer „ *Generael Speelman*. Als vooren.

„ Die eenige lyfgeigenen wil vrygeven, „ en buiten alle ſlavernye ſtellen, moet „ zig *reguleren* na 't gene de *reſpective* „ *Secretariſſen*, en *Notariſſen*, haar kom- „ men voor te houden, volgens de *re-* „ *ſolutie* van de hoge *Indiſche Regeering*, „ de dato 3 *May* 1686. en *ultimo Febru-* „ *ari*, alhier *Gepubliceerd*, op *pene*, dat „ hare *Boedels* by de *Weeskamer* of „ *Curator ad lites*, niet zullen werden „ aangenōmen.

„ Niemand vermag eenig *Huys*, „ *Combuys*, *Loots*, of andere *Gebouw*, „ oprigtende, dezelve anders dan met „ pannen te dekken; op *pene* van de „ zelve *Gebouwen* onder de voet ge- „ ſnieten te werden. Volgens *Placcaat* „ van de Heer *Gouverneur De Haas*, de „ dato 26 *Auguſtus* 1687.

„ Die dēs avonds na 9 uren; de „ gemene wegen paſſeerd, zal by aldien „ er geen brandend licht by hem ge- „ vonden werd, opgevat, en tot des „ morgens in de *Borgerwacht* *geconfi-* „ *neerd*, mitsgaders voor een *Brandſtig-* „ *ter* aangefien, en na *exigentie* van ſa- „ ken, *arbitraalyk* geſtraft werden; „ uytwyſens het *Placcaat* van den Heer „ *Gouverneur Dirk de Haas*, de dato 16 „ *December* 1687.

„ Die *Javaanen*, *Maleyers*, *Balyers*, „ *Boutonders*, ofte hare onderhoorige, „ mitsgaders *Slaven* van die *Sexe*, hoe „ jong die ook zoude mogen zyn, met „ zyn vaartuyg hier aanbrengt, zal zyn „ Vaartuyg met de inhebbende *Lading*, „ niet alleen verbeuren; maar daar en „ boven voor al zyn leven in de keten „ geklonken werden; en een igelyk, „ van wat ſtaat hy zy, mitsgaders de „ vrye *Handelaars*, werden verboden „ de zelve hoe jong gemelte *Slaven* ook „ mogten zyn, te verkoopen, op ver- „ beurte van dezelve, mitsgaders 't „ Vaartuyg, daar en boven *arbitrale* *Correc-* „ *tie*: Uytwyſens het *Placcaat* van den „ **TWEEDE DEEL.**

Ed. Heer *Gouverneur Dirk de Haas*, 1693. „ de dato 20 *April* 1688.

„ Imand eenig geld, op het *Nagel-* „ *gewaſch* by de *Inlanders* uytſettende, „ hooger als tegens den *ordinairen In-* „ *treſt*, in de *Bataviſche Statuten* vervat, „ zal, by zoo verre hy een *Compagnies* „ dienaar is, en de penningen zynere *ad-* „ *miniſtratie* daar toe gebruykt heeit, „ boven verbeurte der *veve*, *gedepor-* „ *teerd*, en, na de groote van het *Ca-* „ *pitaal*; in de keten geklonken wer- „ den: Maar *Borgers*, *Mardykers*, of „ *Chinceſen* zynde, haar uytgezette *Ca-* „ *pitaal*, en de ware helft van dien daar „ en boven verbeuren: Volgens *Plac-* „ *caat* van opgemelten Heer *De Haas*, „ de dato 20 *April* 1688.

„ Die eenig geld, of *Koopmanſchap-* „ *pen*, aan *Keffingers*, *Ceram-Lawwers*, „ en andere daar om her gelegene vol- „ keren, 't zy in *trocqueering* van *Mas-* „ *ſooy*, of anders, *ſieerd*, zal in dat kas, „ geen regt gedaan, maar afgeweten „ werden: Uytwyſens het *Placcaat* van „ meergemelde Heer *Gouverneur De* „ *Haas* voorſz.

„ Die eenige *Superſtitieuſe dienſten*, of „ *Duyvelſche Offerbanden* in de *Gerefor-* „ *meerde Kerken*, onder dit *Kaſteel* ge- „ hoorende, of ook op de *buitenplaat-* „ *ſen* doet, zal volgens *Placeaat* van de „ Ed. Heer *Commiſſaris De Haas*, de „ dato 22 *Februari* 1689. aan den *Ly-* „ *ve*, of wel aan 't *Leven* geſtraft „ werden.

„ Eenig *Handelaar* met zyn *Chialoep* „ van *Batavia*, *Banda*, *Ternten*, of „ *Macaffer*, hier aankomende, vermag „ voor de gedane *viſite* van den *Fiscaal*, „ niet aan land te komen, en van hier „ willende vertrekken, niet nae de ge- „ dane *monſteringe* weder aan land te „ keeren, als by hoge nood, op *pene* „ van de *Chialoep*, met de ingeladene „ *Goederen*, te verbeuren; uytwyſens „ het *Placcaat* van bovengemelde Heer „ *Commiſſaris de Haas*, de dato 22 „ *Maart* 1689.

„ Niemand vermag *Viſch*, of eeni- „ ge *Eetwaaren*, buiten de *Baſaar* te „ verkoopen, en die dezelve iemand „ afdwingt te verkoopen, zal ten „ *exempel* van andere, en ook wel aan „ den *Lyve*, geſtraft werden. Door „ ons *gepubliceerd* den 9 *Juni* 1691. ..

„ Die eenige *Vuylnis* uytwerpt op an- „ dere plaatſen, als in de poel *Way Ti-* „ *tar*, aan de *Way Tomo*, aan *ſtrand*; „ **K k** of

1693. „ of de wallen van haar aarde, komen
 „ te ontbloten, zullen de eerste maal
 „ een, en de tweede maal 3 Ryxdaal-
 „ ders verbeuren; mitsgaders de derde
 „ maal, boven een boete van 6 Ryxd.
 „ arbitraal Geoordeeld werden, als
 „ boven. Door ons in dato 11 Juli
 „ 1691.

„ Die zyn Doopnaam veranderd of sig
 „ anders, als met zyn bekende naam in
 „ eenig publicq Geschrift laat noemen,
 „ zal de eerste maal 10 Ryxdaalders,
 „ de tweede maal 20, en de derde maal
 „ 50 Ryxd. verbeuren, maar, bedrog
 „ daar mede willende uytwerken, als een
 „ Fallaris gestraft werden, welke ge-
 „ lyke straffe de Mooren en Heidenen in
 „ zodanige kas mede subject zyn.

„ De Inlandse Dorpsvoogden, moeten
 „ laten onderzoeken, of en waar 'er fu-
 „ gitive Slaven, of ongelicentieerde per-
 „ soonen, in hare Districten sig onthou-
 „ den, en, die vindende, de zelve aan-
 „ geven, op pene, dat die geene, in
 „ welkers Limiten, Huyfen, of Thuy-
 „ nen, van dat geboefte gevonden
 „ werd, en sig van Ignorantie, zelis, des
 „ gevergt, onder Eede niet kunnende
 „ purgeeren, voor een Fauteur van zoo-
 „ danige fugitiiven, zal werden aange-
 „ sien.

„ De Placcaten door de Ed. Heer Oud
 „ Gouverneurs *Anthony Hurds*, en *Rob-
 „ bertus Padbrugge*, de dato 11 October,
 „ 1674. 4 Mey 1686., tegens het
 „ Toppen, Speelen, Rookken, en
 „ nuttigen van *Amsjoen* of *Madat*, 't zy
 „ op wat manier 't mag wesen, die de
 „ zelve verkoopt, verruuld, verichenkt,
 „ &c. zal de eerste maal 20 Ryxd. de
 „ tweede maal 50, en de derde rys 100
 „ Ryxdaalders verbeuren, en, daar toe
 „ onmagtig zynde, in de keten geklon-
 „ ken, en arbitraal Geoordeeld werden;
 „ zullende den Aanbrenger, een vierde
 „ part der Boete genieten. Die op 't
 „ roken van *Madat* geatrapeert werd,
 „ zal de eerste maal 50, dog by wan-
 „ betalinge in de ketting geilagen, en
 „ geschavotteerd, maar Slaven zynde,
 „ aanstonds gegeesfeld, of gelaarft wer-
 „ den.

„ 't Excessief aanhouden van Honden,
 „ is mede verboden, by Placcaat, van
 „ de Heer *Demmer*, in dato 22 Januari
 „ 1644. 't welk mede stond uytgevoerd
 „ te werden, met de gestelde Boetens,
 „ en het van kant helpen der ongeper-
 „ mitteerde of ongetekende, werden-
 „ dende den *Fiscaal gerecommandeerd*;
 „ de bevoorens geëmaneerde, en ongealte-

„ reerde Placcaten in vollen *vigour* te
 „ houden. Dit door ons *Gereneveerd*,
 „ en *Geapplicerd*, den 26 Februari 1692:

„ Die enige *Ducaton*s hoger uytgeeft,
 „ of tegens minder prys ontfangt, als
 „ tegens 63 stuivers, zal voor yder van
 „ dezelve 25 Ryxd., en die eenig geld
 „ uyt deze *provintie* vervoerd, zal die
 „ penningen, benevens een boete van
 „ 100 Ryxdaalders verbeuren: Uytwy-
 „ sens 't Placcaat door ons op den 2 Mey
 „ dezels jaars geëmaneerde.

Onderstond;

Gegeven tot Amboina, aan 't
 Casteel Victoria, op Leyti-
 mor, den 28 July, 1693.

Was Geteekend,

N. SCHAGHEN:

In dit zelve jaar belasten haar Edel- Des
 heden by schryvens van den 10 Maart Schry-
 1693., om myne 10000 Ryxdaalders vers
 (van welke ik elders breeder spreke, Geld on-
 schoon 'er by den Landvoogd en Raad wetig
 12000 besproken was te nemen) weder- legf.
 om te geven, waar by ik zeer benadeeld,
 en gansch onregtveerdig gehandeld
 wierd, daar ik de E. Maatschappy een
 grooten dienst in hare verlegentheid, en
 my zelve, om haar te helpen, groote
 schade gedaan had.

Den 23 Februari 1694. belasten haar 1694.
 Edelheden weer na de Wegloopers te Last om-
 soeken, op dat die niet mogten toene- trent de
 men; bevelende in 't jaar daar aan de Weglo-
 belooning voor 't opvangen door de pers.
 Eygenaars te doen betaalen.

Den 7 May dezels jaars vertrok ik met Eerste
 myn Huisgezin van hier; met voorne- vertrek
 men om na 't Vaderland te keeren, ge- des
 lyk in dit zelve jaar nog geschied is. Schry-
 vers van
 hier na
 Holland.

A°. 1695. den 23 Februari, belasten
 haar Edelheden onder meer andere faa-
 ken, dat die van het dorp Liën voort-
 taan hunne Nagelen weer op Haroeko
 zouden weegen; bepalende te gelyk het
 loon, dat de Heeren Weesmeesters van
 de Weefen zouden mogen trekken.

A°. 1696. den eersten Maart, schre- 1696.
 ven zy zeer streng over de overwigen en 1696.
 der Nagelen, belastende, dat ider van vericha-
 de Opperhoofden het getrokkenne geld de Beve-
 voor dezelve weer uytkeeren, en aan len door
 de E. Maatschappy goed doen zoude. haar Edel-
 Zy belasten toen ook om *Pieter Nuyts* delheden
 voortaan tot de uytroeying der Nagelen gegeven
 te gebruiken, en den tweeden Luit-
 nant *De Bevere* daar van te verchoon-
 nen.

Een

1696. Een van de laatste werken onder de Heer *Schagens* bestier gemaakt, is de je- genwoordige Maleytische Kerk. De vorige was maar van 90, dog deeze heeft zyn Ed. van 100 voeten lengte, en 60 voeten breedte genomen, hebbende ieder Galdery aan wederfyden de breedte van 15, en het middelste deel van de Kerk 30 voeten in de breedte.

Zyn Ed. heeft ze A°. 1695. al begon- nen, dog niet voltoyd, dat na zyn Dood door den Opperkoopman, en Gefagheb- ber, de Heer *Cornelis Stul*, A°. 1697. gefchied is.

A°. 1696. den 3 Juli, 's morgens, zyn- de Dingsdag, was de Heer *Schaghen* nog in de Raad van Justitie, en Donderdags daar aan nog in de Maleytse Kerk ge- weeft, om na een graf van zyn Ed. te zien, van 't welke zyn Ed. zeide, dat de kelder wat grooter zyn moeft, alzo 'er in 't korte een bykomen konde.

's Avonds den vyfden kreeg zyn Ed. een schielyk overval, en is den zevenden, na dat een dag of twee als in een diepe slaap, en zo buiten verstand gelegen had, en na een bestier van ruim vyf jaaren, overleden; latende het gefag aan zynen tweeden, den Heer *Stul*.

Ter Gedagtenis van zyn Ed. is deze Goude Penning, No. LII. Letter B., aan de dragers gegeven.

A°. 1697. den 2 April, verscheen hier de Heer *Willem van Wyngaarden*, Heer van Werkendam, en Extraordinaris Raad van India, van Batavia met het fchip de Voetboog, om als zesentwin- tigste Landvoogd, en Bestierder van deze Landvoogdy, in de plaats van den Overleden Heer *Schaghen* te volgen.

By zyn Ed. komft geliefden haar Edelheden het lichten van verscheide Posten, op Leytimor, Hitoe, Honi- moa, Oma, Larike, en Amblauw, den 29 Februari te beveelen, en daar by te voegen, dat de Landvoogd voortaan in 't Casteel zou moeten woonen. Ook wilden zy, dat die van Liën op Haroe- ko, en die van Pasir Poeteh aan 't Cas- teel hun Nagelen zouden wegen.

Zy bepaalden ook, wat men voortaan aan een Weduwe van een Landvoogd verftrekken, en dat men geen Peerden voor hare reekening van imand over- neemen zal, ten ware men die zelf be- talen wilde.

Wat nu den Heer Landvoogd van *Wyngaarden* betreft, die heeft hier de naam gehad van een zeer vriendelyk, en minnelyk Heer tegen ieder een, zeer gulhertig in zyné onthalingen, geweeft te zyn, die zig zeer aan 't nemen van vermaak met gefelschappen (dog in be- tamelykheid, en met lof) overgaf,

waarom zyn Ed. ook in 't algemeen hier bemind wierd.

De faaken der E. Maatschappy heeft zyn Ed. hier zeer wel en tot genoegen; maar ook zyn eigen belang zo wel waar- genomen, dat men oordeeld, dat hy wel 100000 Ryxdaalders hier van daan ge- voerd heeft; dat zyne erfgenamen best zullen weten.

Haar Edelheden bevlen ook in zy- Midde- nen tyd, als middelcn om de Nagel-Oeg- len, tot ften te verminderen, dat men de Moer- vermin- nagelen, op Hila in voorraad zynde, dering, der Na- verbranden, de Nagel-boomen, tot As- gelen, jonge faloelo in gefchil, omvellen, jonge bedagt. boomtjes uytroejen, en zig voortaan daar in andere voorvallen by houden zoude.

Onder defen Heer is 't Engels Schip, de Resolusion A°. 1689. hier geweeft, over 't welk haar Edelheden in diervoog- en A°. 1699. den 27 Februari fchry- ven, dat zy liefst gefien hadden, en voortaan begeeren, dat alle Europeers, met fchepen hier omtrent komende, maar ten eerften mogen afgewefen wer- den.

Hoe dese Heer voor Reekening van die van Titaway een Galey, hoedanige men in de Middelanfche Zee met riemen gebruikt, heeft laten maeken, en hoe zyn Ed. op een togt na Boëro daar mede in levens-gevaar geweest is, heb- ben wy bevorens, ter plaatse daar wy van de Coracora's en Hongi-togten fpraken, aangehaald.

Haar Edelheden stonden dit jaar aan *Hassan Soeleyman* ook toe, om, des ge- negen zynde, na Batavia op te mogen komen.

A°. 1700. den 9 Februari verboden zy na 't verfoek der Hitocefes, ontrent ce- nige nieuwe aanplantingen van Nage- len, te hooren, en maar by de oude middelen tot vermindering der Nagel- Oegften te blyven.

Zy floegen ook 't verfoek der Hoe- wamohelefen af, om weder op Loehoe- t Verbe- ten te woonen; maar stonden aan 't Opper- 3 Land- hoofd van Larike toe, paffen na Hatoe- voogds we te verleenen; als mede, dat het huys Huys. van den Heer Landvoogd in 't Kasteel zou mogen hier en daar wat verbeterd werden.

A°. 1701. den 27 Januari stelden zy, 1701. by hun fchryvens toen ook, *Hassan* En aan *Soeleyman* tot Orangkaja van Hitoe La- *Hassan*, ma, met de Titel van Orangkaja *Boelan*, een Togh na Bata- na Bata- aan, itaande hem weder toe na Batavia via toe- na Batavia gestaan.

In dit zelve jaar is de Heer van *Wyn- De Heer gaarden* den laatsten May na Batavia van Wer- vertrokken, en door den Heer *Baltha- kendam* *far Coyett*, gewefen Landvoogd in Bata- na Bata- via ver- da, trokken.

1700.

En ver-
vangen
door de
HeerCoyett,
als 27ste
Land-
voogd
hier.Die na-
der be-
schreven
word.Werken
van desen
Heer.

da, den 20 April met 't Schip Aarden-
hout hier verſchepen, als zevenentwin-
tigſte Landvoogd en beſtierder van Am-
boina vervangen.

Deze Heer *Coyett* was de Soon van dien
Heer *Coyett*, die tot A°. 1662. Land-
voogd van *Tajouan*, of *Formoſa*, geweest
is, een Heer, die by zyn intrede alhier
omtrent vyftig jaaren oud, redelyk lang,
en lyvig na mate was. By zyne Re-
geering zyn verſcheide Wooningen in 't
Cafteel, en vooral het huys van den
Landvoogd vernieuwd; ook heeft hy
eenige verandering omtrent 't Oude Sic-
kenhuys, ſchikkende dat tot een Stad-
huys, gemaakt.

Wat verandering door zyn Agtb. ont-
rent de Coracora-Vloot gemaakt is,
hebben wy ter plaatſe, daar wy van de
zelve ſpreken, reeds getoond.

Haar E-
delheden
ſchryven
A°. 1702.
over t
opkoo-
pen van
Reeke-
ningen.

In zyn tyd ſchreven haar Ed. den 4
Febr. 1702. ook met zeer veel verfoe-
ging over de vuile woeker; by 't opkoo-
pen van de Reekeningen van verſcheide
ſoldaaten gefogt, hoedanige 'er (volgens
haar ſchryven toen) A°. 1699. van ver-
ſcheide Soldaaten tot 123 ſtuks, bedra-
gende 18274, ingekogt waren, waar over
de Sergeant *Jacob van Gyn*, en *Ernst
Cnippling* naderhand nog veel moeite,
ſchoon zy dat voor een ander dedden,
gehad hebben.

Alzo ter dezer tyd hier nog maar 4
of 5 perſoonen met de Lazery beſmet
waren, konden haar Edelheden geen
noodſakelykheid tot het oprechten van
een Lazarus-huys zien. Zy ſtonden ook
het trekken van Oliën uyt de Serée, en
Cajoe Poeteh bladeren toe; dog verbo-
den die, uyt andere gewaſſchen, ſchor-
ſen, wortelen, enz. en vooral niet uyt
de Koelit-Lawan, Maſſoy, of andre
Gewaſſchen, na de Speceryen eenig-
ſins ſiveemende, te trekken.

Ook waren de geduurige bevelen, zo
uyt het vaderland, als van haar Edelhe-
den, om dog te maken, dat 'er vermin-
dering omtrent de Nageloegſten (die nu
in een jaar of twee zeer groot geweest
waren) geſchieden, en na vermogen be-
fordd mogt werden; alzo zy niet dan
al te veel daar mede overkroopt ſaten.

Laſt ont-
rent Eu-
ropiſche
ſchepen.

Zy bepaalden ook hoedanig men ſig
omtrent Europiſche ſchepen, hier ko-
mende, had te gedragen.

A°. 1704. bevelen zy den 22 Januari,
na zekere nieuwe behandeling van de
Nagelen, met die in 't water te dompe-
len, en dan by het vuur te droogen, te
vernemen.

De Heer
Coyett
gaat te-
gen ver-
ſcheide

In dit jaar maakte de Heer *Coyett* zyn
Soon, *Frederik Julius*, Secretaris van
den Landraad, dat haar Edelheden af-
keurden, en dus 't eenen *Schulerus* maak-

ten; dog die Heer, ſig daar niet aan
kreurende, maakte zyn Soon toen Secre-
taris van den Raad van Juſtitie, en gaf
aan *Carolus Schulerus* wel den naam van 't
ander ampt, dog liet het zyn Soon eg-
ter daar by waarnemen, en ook de voor-
deelen tot zyn vertrek toe genieten,
waarom haar Edelheden hem uytdruk-
kelyk mede ontboodden, toen zyn Vader
na Batavia vertrok. Wat helpen dan
zulke bevelen van haar Edelheden, als
een Landvoogd het anders verſtaat.

Ook ſchreven zy toen, of 't jaar te
voren, dat zy 't voor geen Edelmoedige
daad hielden, dat een Landvoogd zyn
voordeel by zulke ſaaken (als ſlaven by
de Compagnie te hebben) zegt, die ey-
gentlyk tot verquikking en onderſtand
van Weduwen en andere menſchen, die
weinig inkomen hadden, geſchikt wa-
ren.

A°. 1705. den 31 Januari verloor die
Heer zynen Soon, Jonker *Jan Conſtantyn,
Coyett*, waar van deze Penning, N°. LII.
letter C., ter gedagtenis aan de Dragere
gegeven is.

Wat voor ſaaken nu ten tyde van de
Heer *Coyett* voorgevallen zyn, als ook
van zyn voorganger, is my of niet wel
bekend, of van 't geen ik daar verder
van weten mogt, heb ik beſt gedagt,
alleen het voorige ter neder te ſtellen,
en verſcheide andre ſaaken over te ſta-
pen, als geheel en al buiten myn oog-
wit zynde.

Ik zal dan hier mede de Regeering
van den Heer *Coyett* ſluiten, en alleen
ſeggen, dat hy A°. 1706. uyt Amboina,
na een beſtier van 5 jaaren, in 't mid-
den van May vertrokken, en door den
Heer *Adriaan van der Stel* (die met 't
Schip *Monſter* den 17 Januari op deze
Rheede quam) als agentwintigſte Land-
voogd en Beſtierder van Amboina en te-
gelyk Extraordinaris Raad van India,
den 23 Februari vervangen is.

Het voornaamſte, in dit jaar hier voor-
gevallen, beſtaat in deze navolgende ſaa-
ken, die door haar Edelheden door de
ſchepen *Monſter* en *Feydreſſian* (een
Moorſch Schip) wierden bekend ge-
maakt.

Zyn Ed. had wel by overgave alles,
wat hier de E. Maatſchappy toequam,
op den laaſten Januari overgenomen;
dog was, om dubbele onkoſten te my-
den, eerſt den 23 Februari, op den dag,
dat men Amboina's verovering gewoon
is te vieren, voorgeſteld.

Een van de eerſte ſaaken, by zyn Ed.
verrigt, was de Placcaten te vernieuwen,
en met eenige nieuwe te vermeerderen.

Voorleden jaar was de Hongi-togt
door den Heer *Coyett* in 25 dagen afge-
legt;

1700.
bevelen
harer E-
delheden
aan.werd A°. 1706.
door de
Heer
van der
Stel, als
28ste
Land-
voogd
hier,
vervan-
gen.Eerſte
ſaaken
dit jaar
by zyn E.
voorge-
vallen.

1706. legt; dog hy had de *Mesieurs du Rieu*, *Schulerus*, en *Munniks* benoorden Ceram dezelve laten waarnemen, gelyk wy dit onder de stoffe der Hongi-togten reeds in 't breede aangehaald hebben. In October 1705. waren hier ook verscheide Aardbevingen, swaarder, dan wel in langen tyd te vooren geweest, en vooral op Hoewamohel en Hitoe gevoeld. Op het Land van Lochoe, en op verscheide andere plaatsen waren deze Nagel-boomen in dit loopende jaar uytgerooid.

Nagel-boomen uytgerooid.

Vrugtbare	-	-	208
Halfwaffchene	-	-	563
Jonge	-	-	1075
Uytipruitende	-	-	6736
			8582

Aan welke uytroejers 12 stuks Dongris geschonken waren, om hen volgens de aanmaning van de Heeren in 't Vaderland A°. 1704. zoo veel te ernstiger tot het Behertigen van dien aan te setten.

Men had in Vergadering den 18 Maart dezes jaars wel ernstig over het stuk van het verminderen der Nagelen gesproken; dog geen nader middel; dan daar men zig nu van bediende, konnen uytvinden, ten ware men den inlander (dat niet raadzaam was) merkelyk wilde verkorten.

Nagel-verwing op Hitoe, ontdekt, en belet.

Men had op Hitoe ook ontdekt, dat de Hitoecken een vond hadden, om de Nagelen te verwen, 't geen zedert die ontdekking belet was.

Ook was aan den Capiteyn der Chinesen zyne Instructie (die hy den 9 Feb. 1700. al behoorde gehad te hebben) ter hand gesteld, en hem ook, volgens befluyt van den 20 April dezes jaars, toegeftaan, om de doodkisten voor 't Sienkenhuys, en de kruid-kisten (even eens als de Capiteyns van die Natie op Batavia) te maken

Moejelykheden met de Wegloopers, en hun Paridon.

Van wat vrugt de Togt van den Capiteyn Lieutenant *Willem Henrik de Jevere* tegen de Wegloopers was geweest, was haar Edelheden den 24 September voorleden bekend gemaakt, en men had den 22 Septemb. besloten 'er wedervolk op uyt te zenden, die 'er vry gelukkig tegen geslagen hadden; dog eenige van die schelmen waren ook op de kust van Hitoe overgekomen, en ander begonden mede op 't Eiland Oma te roeten.

Men had egter den 26 Maart 1706. besloten een algemeine vergiffenis te doen afkondigen aan allen, die binnen zes weken tot ons zouden wederkeeren, hen verder aanbiedende, of by hunne Meesters te blyven, of wel aan anderen

verkocht te werden, dat zoo veel reeds uytgewerkt had, dat veele hope tot een spoedige weder-afkomst gegeven hadden.

Men had den 25 schryvens uyt Ternate bekomen, dat de Engelfche *Dampier* in Ternate. *ver*, Capiteyn *William Dampier*, met een Spaansche Bark met 2 Masten, St. George genaamd, in 't laaft van December 1705. op Batsjan gekomen, van den Koning van Batsjan niet al te wel gehandeld, daar op na 't Casteel Orangie was gebragt, alwaar door den Heer Landvoogd *Rooselaar* alles zodanig herfeld, en bescijkt was, als uyt de bylagen, onder No. 13 gefonden, kon werden bespeurd.

Ontrent dezen tyd had het Schip *Moniter*

Nagelen, &c. dit jaar afscheept.

	Bhaaren. Ponden.
Van Larike	{ gehaald - 198 - 80
Van Hila	{ — - 226 —
424 - 80	

Behalven het welke nog in *Moniter* op Hila waren afgescheept

200 pond Moernagelen in 21 fakke.
150 dito Saffiras.
850 dito Coelit-Lawan.

Als mede nog 55 potjens geconijte Nagelen, al het welke quam te bedragen een somme van - f 73845 - 16 - 8

Tot Honimoa had 't Schip *Feydresfan* 507¹⁷/₃₃ Bhaaren Nagelen ingenoomen, waar mede het ten naaften by volladen was.

Welke Nagelen dezer twee Schepen by de Overheden der zelve ten overstaan van Gecommitteerden met 1½ per Cento uytflag tot hun genoeggen overgenomen waren.

In *Feydresfan* waren nog geladen

55 potjens Nagelen.
300 pond Saffiras, in 11 fakken.
608 dito Moernagelen, in 5 dito.

Bedragende des zelfsganiche Lading - f 87454 - 4 - 0

De nog ontbrekende 1392 pond Moernagelen, op den eyfch van 400 pond, zouden zy nog zien te krygen.

Zy hadden dit jaar 75 soldaten bekomen, 41 verloft, en 575 nu hier in 't geheel gehouden, zynde 't net getal by haar Edelheden A°. 1697. den 27 Februari bepaald.

1706.
Ver-
trek van
de Heer
Coyett.

De Heer Landvoogd *Coyett*, en ook zyn Zoon, door haar Edelheden ontboden vertrok nu in Mey A^o. 1706. met 't voorn. fchip *Montier*, en was met de agting en eerbied, die men aan een Landvoogd fchuldig is, uytgeley gedaan.

Het Orangkaja's-Feest, dat haar Edelheden belaft hadden te houden, 't zy 'er een Hongi-togt gefchied was, of niet, was op den 28 en 29 April aan de Christen-Orangkaja's, en den 3 en 4 May aan de Moorfehe gegeven.

Met de fchepen *Feycelahay*, en de *Handboog*, die in 't begin van Juni vertrokken, ging over een fchriftelyk bericht van den 5 Febr. 1706. wegens de gefteltenis van 't huys des Landvoogds, en van alle de Fortificatien in 't Casteel, met de noodige veranderingen daar ontrent het eerfte gedaan. Ook waren hier by gevoegd, hoedanige veranderingen ontrent de andere werken aldaar wel dienden gemaakt te werden.

Nagel-
boomen
op Ce-
ram uyt-
gerooid.

Chriftoffel Keper op *Loehoe* had weder op *Way Poetch*, *Nila*, en *Seroelau* deze Nagelboomen uytgerooid

23 Vrughtbare.
57 halfwafschene.
546 jonge.
121 fpruyten.

747 in 't geheel.

Waar voor aan de uytroejers 1 *Dongris* gefchonken was.

De beloofde vergiffenis aan de Wegloopers had in dezen tuffchen-tyd uytgewerkt, dat in die zes weken reeds 56 mans en vrouwen fig aangegeven hadden, onder welke 'er waren, die al tuffchen de 20 en 30 jaren weg geweest waren.

Ambon-
fe Gefan-
ten na
Batavia
vertrok-
ken.

Radja Soya, en de Koning van *Amet*, gingen met *Feycelahay* nu ook over, en itond *Haffan Soeleyman* hen te volgen, om met haar Edelheden over faaken van belang, alle de Amboinefen rakende, te fpreken.

't Recht
des Ko-
nings van
Batsjan
op 9 Ce-
ramfe
dorpen.

Met 't fcheepje de *schulp*, en met de *Chaloep van Haffan Soeleyman*, fchreef zyn Ed. en de Raad, dat zy, volgens ordre van haar Edelheden, laft aan 't Opperhoofd op *Manipa* gegeven hadden, na 't recht van den Koning van *Batsjan* op de negen Dorpen op de Noord-kuft van *Ceram* te vernemen, waar op dat Hoofd, *Lamprecht*, den 28 Juli geantwoord had, dat de volkeren der dorpen *Saleman*, *Liffabatta*, *Hatoewe*, *Toeloefcy*, *Saway*, *Hatilen*, en *Laulata*, (*Goeti*, en *Bawaart* had hy 'er niet gevonden) in 't geheel

1706.
onder dien Koning niet wilden ftaan, alzo zy noit zyne onderdaanen geweest waren, weshalven de overgave zoo gemakkelyk niet gaan zou, als zig die Koning wel ingebeeld, en haar Edelheden voorgedragen had.

De *Pati van Liliboy*, nevens eenige *Hollanders*, fig aan 't fluyken van *Nagelen* fchuldig gemaakt hebbende, waren den 19 Juli aan den *Fiscaal* overgegeven, by den Raad van *Justitie* gevonnift, en de vonniffen over hen ook uytgevoerd.

In de plaats van dezen *Pati* was den 13 Juli de naafte daar toe, *Pieter Lasfiata Rompein*, gekoren; dog alzo hy nog te jong was, zou een der naafften hetzo lang voor hem waarnemen.

Ook waren 'er in de plaats van den *Pati van Siri-fori*, *Gerard Jacobz.*, den 30 September 1705, en den Orangkaja *Pieter Hatalawa* den 2 Febr. 1706. *Laurens Kolipa* en *Sibori* gekoren.

Het Hoofdgeld der *Chineefen* beliep in pagt dit jaar 745 *Ryxdaalders* (de *Chineefen*, en dat van 't *Beefiaal* 80, en dus d'eerfte 53 en d'andere, 26 *Ryxd.* minder als voorleden jaar.

De zuivre winft zedert *November*, 1705. op 't *Zagoe-Bofch* gevallen, beliep 7686 - 13, en by de vorige *Boeken* maar 3267 - 12 - 9, en dus nu 4419 - 8 - 0 meer.

Van de 2007 *Bhaaren Nagelen*, in 't voorleden jaar opgegeven, waren 'er maar 1244 $\frac{1}{3}$.

Bhaaren.

Waar van 't Casteel uytgeleverd had			
Honimoo	-	-	248 $\frac{1}{3}$
Hitoe	-	-	525 $\frac{1}{3}$
Larike	-	-	223 $\frac{1}{3}$
Oma	-	-	195 $\frac{1}{3}$
			53 $\frac{1}{3}$
			1244 $\frac{1}{3}$

En aldus waren 'er dit jaar 61 $\frac{4}{5}$ *Bhaaren* minder als A^o. 1705. geweest. Wanneer hier 1305 $\frac{1}{3}$ *Bhaaren* afgeleverd waren.

En beftonden de *Overwigtigen* op dezelve in - 14 $\frac{2}{3}$ *Bhaaren*.

Namentlyk aan		
't Casteel in	1513	} Ponden, te zamen deze Bhaaren uitmakende.
Op Hila	2826	
Honimoo	1600	
Larike	1711	
Oma	344	

Behalven de bevorens reeds uytgeroide, waren 'er nog 1057 jonge boomen uytgerooid; en nu nog op de plaatfen, daar ze in wezen behouden wien.

1706. wierden; bevonden deze navolgende.

	Vrugtbare	Halfwaffichene	Jonge
Aan't Kasteel	65311	- 77	- 0
Op Hila	68277	- 0	- 0
Honimoa	57342	- 13028	- 137
Larike	12264	- 22209	- 0
Oma	37792	- 8870	- 81

Te famen 240886 - 44184 - 248

En was de opgave van 't voorleden jaar - - 247963 - 54054 - 799

Dusn minder 7077 - 9870 - 576

Te famen 17523 boomen mnder dan A°. 1705. 'er geweest zyn.

Opgave der Nagelooft tegen 't aanitaande jaar. En des niet tegenstaande wierd de Nagelooft nu grooter, dan in 't voorleden jaar, opgegeven; te weten tegen A°. 1707.

Aan't Kasteel	- 543
Op Hila	- 311
Honimoa	- 1066
Larike	- 280
Oma	- 461

2661 Bhaaren.

Winstop verkogte Waaren gevallen. Zynde 654 Bhaaren meer, dan in 't voorleden jaar door den inlander opgegeven zyn.

Dit jaar was 'er gewonnen op de verkogte

Mom	- 104	} per C°. ruym.
Bengaalse Tarw	259	
Roofwater	- 183	
Luyks Bier	- 90	
Serbster dito	- 179	
Haantjes dito	- 101	

Ongelden en Winsten dezer Landvoogdy. De algemeene ongel-den dezer Landvoogdy van 1704. tot 1705. beliepen - f 262825 - 11 - 0

Die van 1705. tot 1706. - - - f 239415 - 18 - 8

En Aldus dit jaar minder lasten dan A°. 1705. f 24409 - 12 - 8

De winsten van A°. 1705. beliepen - f 70962 - 11 - 0

Van A°. 1706. - f 104327 - 14 - 0

En aldus dit jaar meer dan het voorleden - f 33365 - 3 - 0

's Lands inkomsten. A°. 1705. waren - f 29758 - 4 - 8

A°. 1706. - f 34242 - 11 - 0

Dus meer dan in 't voorleden jaar ingekomen - f 4484 - 6 - 8

Waar uyt blykt dat deze Landvoogdy dit jaar meer, dan A°. 1705. te boven gekomen is f 62259 - 2 - 0

De korte sterkte, of de opgave der Bedienden van de E. Maatschappij alhier, was deze: Korte sterkte derzelvc.

- 1 Landvoogd en Bestierder.
- 1 Opper-koopman, en Tweede.
- 3 Kooplieden, 7 Onderkooplieden, 6 Boekhouders, 29 Assistenten.
- 16 Verscheide dienstendoende, als Procureurs; Geregts-boden, Deurwaarder van den Polityquen Raad, Marinho, Boekhouder, Trompetters, Cipier, Scherprechter, Geweldige, enz.
- 18 Opper- en mindre Wondhelers.
- 5 Predikanten, 6 Krankbefeokers, en Gebed-docnders. 63 Europiaansche of Inlandsche Schoolmeesters.
- 83 Verscheiden onder den Werf-baas besehiden, als Constapel, Constapels-Maats, Bosch-schieters hier, of op de buiten - Comp-toiren.
- 25 Dito op de Chaloeppen en andere Vaartuigen.
- 11 Verwezen tot deze en geen werken, als 4 Soldaaten, 1 Scherp-Rechter, 1 Botteliers - Maat, 1 Schieman, 1 Quartier-meester, 3 Matrooßen.
- 71 Ambagts-lieden, als Kruyt-makers, Swaardvegers, Smids, huys- en scheeps-Timmerlieden, Metfelaars, Kuypers, Draebers, Wagemaker, Steenhouwer, Glasemaker, enz.

Alle welke met

- 1 Capiteyn, 2 Lieutenants, 2 Vaandrigs, 24 Sergeanten, (waar onder 3 Gegagierden, 1 voor zyn tyd buiten zyn dienst gestelde, 1 Dril-Meester, 1 Guarnisoenschryver) en nog 550 Corporaals, Soldaten, Tamboers, en 2 Gegagieerde Corporaals.

Tesamen uytmaken 928 koppen; dog waren in 't midden van September, maar 909 bevonden.

Dit

1707.	Dit jaar waren 'er verloft	-	71
	Overleden van 15 Sep- tember 1705. tot 15 Septemb. 1706.	-	53
	Ook waren 'er, die hun Tyd uyt was	-	159
	En welker tyd aanstaan- May zou uyt zyn	-	72

Den eysch dit jaar :
van gereede Pennin-
gen was - - Ryxd. 60000- 0-0

Hadden nog in
Cassa - - - Ryxd. 78938-36-0

Zyn Ed. verfogt ook om nog 200
soldaaten.

Aan 't Opperhoofd van Larike was,
volgens ordre harer Edelheden A°. 1700.
van den 9 Februari, wedergegeven de
magt om Pas-Cedels na Amblauw,
Boero, en Manipa te verleenen, dat hem
zedert A°. 1705. na de Hongi-togt door
den Heer *Coyett* benomen was.

Ook verfogt zyn E. om een ander
Predicant, alzo de Heer *Hodenspyl* over-
leden was.

Gebre-
ken in 't
Casteel
ontdekt.

Men had ook weer nieuwe gebreken
aan 't huys van den Landvoogd in 't
Casteel bespeurd, weshalven zyn Ed.
voorsloeg, of 't niet beter wezen zou
een Nieuw huys voor de Landvoogd en
Opperkoopman in de ringmuur te ma-
ken, dat in verre na zo veel niet kosten
zou, als de verbeteringen van tyd tot
tyd reeds aan dit huys, ten bedrage van
f 37689-10-8 gedaan.

Hassan Soeleyman verfogt, dat die van
Lien weer op Hila wegen mogten, om
dan maar onder een Hoofd, en niet on-
der drie, gelyk nu (te weten die van
Oma, Hila, en den Sergeant aan de Pas)
te staan, behalven dat ook de Orangka-
ja's van Hitoe in hunne Baroth-gelden
hier door verkort wierden; welk ver-
foek na Batavia aan haar Edelheden o-
verging.

Lading
van de
Schelp.

Zyn E. zou in October de Hongi-
Togt doen; en dus was 'er dit jaar niet
meer overig aan haar Edelheden bekend
te maken, dan dat de Lading van dit
scheepje de Schulp bestond in 28 bhaa-
ren, en 400 ponden Nagelen, kostende
f 4924-11-0. zynde dit het voornaamste
in dit jaar 1706. voorgevallen.

Tweede
komst
des
Schry-
vers hier
A°. 1707.

A°. 1707. quam ik den 14 Maart ne-
vens myn huisgezin met het schip Slooten
hier voor de tweede maal, vindende
hier 't schip Jerusaleem, buyten welke
bodems den 21 Maart ook 't scheepje
Andromeda verscheen.

Met Jerusaleem hadden haar Edelhe-
den hun besluit van den 31 Augusti 1706. ¹⁷⁰⁷ⁱ
wegens een middel om de kosten van het ^{Middel}
nieuw Batavisch Stadhuis te vinden, zyn- ^{om de}
de het innen van den 20 en den 40 Pen- ^{kosten}
ning van Legaten en Erfenissen van Lie- ^{van 't}
den, in Europa woonende, hier mede ^{Stadhuis}
aan Wees-meesteren bekend gemaakt, ^{van Ba-}
met last om daar voor zorg te dra- ^{taviate}
gen. ^{vinden.}

De vorige Fiseaals op de Hongi-vloo- ^{Te veel}
ten hadden, volgens haarer Edelheden ^{getrok-}
Ordre, $\frac{2}{3}$ van de boetens, by hen getrok- ^{ken Hon-}
ken, weer uytgekeerd, te weten, *Du* ^{gibooten}
Rieu, 74 Ryxd. 32 stuivers, en *Nuyts*, ^{weer}
Ryxd. 343-16, welke in Cassa der E. ^{uytge-}
Maatschappy geteld waren. ^{keerd.}

De Hongi-Togt was A°. 1706. met
52 Coracora's den 21 October, dog niet
meer in Esquadres, of 3 fmaldeelen,
geschied, en daar in 't ontwerp van
den Heer *De Haas* A°. 1688. gevolgd.
zyn Ed. was Ceram rond geweest,
en over Honimoa, Oma, en Hila;
den 28 November weer aan 't Kasteel
gekomen.

Zyn Ed., op Way Poeteh gekomen ^{Nagel- en}
zynde, had door den Assistent, *Ijaac* ^{Nooten-}
Metselaar, 1 Corporaal, en 10 Man, ^{boom- en}
Hoewamohels botch laten door-kruys- ^{uytge-}
roeid, in welke zy uytgeroeid hadden. ^{roeid.}

28 Vrucht dragende	} Nagel-boomen.
32 Halfwassichene	
241 Jonge	
109 spruyten	

Mitsgaders

149 Vrucht dragende	} Noten-boomen.
233 Halfwassichene	
632 Jonge	
168 spruyten	

En Naderhand by de Rivier van
Cawa nog

14 jonge	} Nagel-boomen.
13 spruyten	

En nog waren op een andre plaats
op de Noordkust van Ceram, Wanfoe-
li genaamd, door den Orangkaja *Noel-*
lete uytgeroeid,

16 Vrucht dragende	} Nagel-boomen.
80 Jonge	

Radja Sameth, *Joan Pati*, was over ^{Radja}
gepleegde onbehoorlykheden afgezet, ^{Sameth}
en in een boete van 25 Ryxd. voor den ^{afgezet,}
Fiseaal gedoomd.

Christoffel Keper had van Augustus tot
October 1706. op Loehoe uytgeroeid,

Z A A K E N. 265

1707.
Verder
uytge-
roede
Specery-
boomen.

386 Jonge en Spruyten } Nooten-
585 Vrughtbare - - } boomen.

971

28 Vrughtdragende }
29 Halfwaffene - } Nagel-
172 Jonge - - } boomen.
2345 Spruyten - }

2574

Dat in 't geheel, met de uytgeroede op de Hongi-togt 3107 Nagel, en 2201 Nootenboomen uytmaakt.

In December was de Luitenant, *Lodewyk van Renesse*, met 105 Krygslieden weer op de Wegloopers, dog zonder dat men iets had konnen verrichten, uytgeweeft.

Orang-
kaja's
aange-
feld.

Antoni Miskita was Pati van Nako, in de plaats van *Philip Castanha*, den 12 October 1706. en *Michiel Sapolama* tot Koning van Sameth gekoren, gelyk ook *Thomas Kaunoe-Ela* van Lackamay, op Cerams Binnen-kust, in plaats van *Ian Oeroe*, anders *Baboetoe* van Tanoe-ro genaamd, den 13 Februari Ao. 1707. aangesteld, en in deszelfs plaats *Pati Alan*, *Cornelis Pati Hoewa*, genaamd, gekoren.

De Hollandse Kerk, zeer slegt zynde, vereischte andere stoffen tot herstelling, also alle de veramelde gelden daar toe maar 192 Ryxd. beliepen, waar over zyn Ed. 't nader goedvinden harer Edelheden afwagten zou.

De Hongi-Fiscaal, *Costenobel*, zou in kas betalen zyn $\frac{1}{2}$ te veel wegens boete genoten, bedragende 1712 Ryxd.; ook ging hy buiten dienst en Gage nu over na Batavia, om zig verder voor haar Edelheden te verantwoorden.

Nagelen
met Slo-
ten ver-
woerd.

Het schip Slooten had alle de Nagelen op Larike en Hila ingenomen, bedragende

	Bhaaren	Ponden.
Op Larike - -	277	501
Hila - -	334	275
	612	226

Waar mede dit schip volladen was, blyvende toen nog op Hila 20 Bhaaren en 275 ponden Nagelen over, die herwaards gebragt zyn, en in 't schip Jerufalem ingescheept.

Ook quam hier uyt Banda den 14 April het schip 't Kasteel Batavia, met den Ternataansen Fiscaal, *Gysbert van der Woerd*, en zyn huysgefin, welk schip na Honimooa gefonden wierd om de Nagelen daar te laden.

T W R E D E D E E L .

De Nageloegft van dit jaar 1707. is geweest 1797 Bhaaren en 548 ponden: als, aan

	Bhaaren, 2559 fider:	Pond.
't Kasteel	449	106
Op Hila -	351	148
Honimooa -	415	122
Oma -	308	31
Larike -	274	141
	1797	548

Zynde 863 Bhaaren en 2 ponden minder, als d'opgave Ao. 1706. by den Inlander gedaan.

De verloften waren in getal 24, en de anderen tot blyven bewogen.

Het getal der genen, die nog hier bleven, was 751 foldaaten; dog veele daar van waren in 't Siekenhuys.

Het Orangkaja's Feest was den 12, 13, 16 en 17 May gegeven.

De Lading van 't schip Jerufalem was deze:

	Bhaaren.	Ponden.	Lading van Jerufalem, Slooten, en 't Kasteel Batavia.
Nagelen -	473	396	
Of in 't geheel 200546 ponden.			
Saffafras -	-	600	

Geconfeyte Nagelen, 60 Potjens; en een kistje met Oliteyt-flesfen.

Die van 't Schip Slooten was deze:

	Bhaaren.	Ponden.
Nagelen -	612	226
Moernagelen -	2	82

In 12 versfelde fukken.

Geconfyte Nagelen 60 potjens.

Bedragende te zamen f187410-19-0

Welke beide bodems den 30 May, Ao. 1707, vertrokken zyn.

De Lading van 't schip, 't Kasteel Batavia, dat in 't begin, of den 21 Juni vertrok, was deze:

	Bhaar.	Pond.
Op Honimooa Nagelen	419	275
Oma - dito -	312	376
	732	101

Zynde de Overwigten van 4 bhaaren Over- en 153 ponden op Honimooa, en 3 bhaaren en 345 ponden op Oma daar by gerekend.

L 1 Ook

1707. Ook had het ingenoomen een kasje, gemerkt α , en een fles Coelit-Lawan Olie; welke Lading f 124354 - 4 - 0 bedroeg.

Meer Moernagelen, dan zy met Sloten zonden, konden zy nu niet bekommen.

Dit schip was op 't Rif tussehen Hoctoemocri, en Pafir Poeteh, vast geraakt, en had daar zyn Roer verlooren.

Voor eerst had men by oogluiking, tot nader last van haar Edelheden, aan die van Lien toegestaan hunne Nagelen op Hila te wegen, welk spel door Hassan Soeleyman berokkend was, alzo die van Lien op Harocko by de Zielbeschryving 't getal hunner Zielen niet hadden willen opgeven.

Ontrent het verkiefen van nieuwe Orangkaja's volgde zyn Ed. (volgens zyn bericht aan haar Edelheden) hare laatste ordres; ook had zyn Ed. 't hanen-vegen, en het toppen of speelen met den Teerling, voor 500 Ryxd. voor dit eene jaar verpagt.

Aan Hassan Soeleyman, nu Orangkaja *Boelan* genaamd, was toegestaan een Chinees op Hila by zig met der woon te hebben, ook om na Balante en Mandona, op de kust van Celebes, onder Ternate behoorende, met zyn Chaloept te vertrekken. By zyn komst van Batavia, A^o. 1707. bragt hy met zig hier *Abdul Rabbman*, soons soon van den berugten, en bevorens by ons genoeg beschreven *Kakiali*. Dit hadden haar Edelheden hem, op de bede van *Hassan Soeleyman*, toegestaan. Ook had hy nog een Broeder, die op Batavia toen nog was, dog souden nu beide onder *Hassans* bestier hier zyn.

Die van Honimoo, en Oma, waren door zyn Ed. van de kleinequarts-dienst der Opperhoofden ontheft, op den 21 May 1707.

Den 12 Juli is *Sithionko* tot nieuwe Capiteyn der Chineesen gekoren, en den 19 dito voorgesteld, waar op hy den 21 dito een heerlyke maalyd gaf.

In plaats van *Jan de Soyfa*, Orangkaja van Hatoefoewa, den Pati van Ihamahoe, *Abraham Sapoetele*, en voor den over vergiftiging op den 26 Maart, afgesetten Pati van Karihoe, *Joan Laroehori*, had zyn Ed. met den Raad den 21 May, 5 Juli, en 16 Augustus gekoren *Robbert Tabisepa*, als Orangkaja van Hatoefoewa, *Antoni Lelipati* als Pati van Ihamahoe, en *Cornelis Lassata* als Pati van Karihoe.

Zedert December 1706. tot Juli 1707. waren deze Nagelboomen uitgerooid:

Vrugtbare	-	-	299	1707.
Halfwasschene	-	-	913	Nagelboomen uitge-
Jonge	-	-	1502	rocid.
Spuyten	-	-	1848	

Te samen 4652

De Nagelboomen, nu nog in wezen zynde, waren deze:

Aan 't Kasteel	Vrugtbare	Halfwass.	Jonge	
	67230	10	0	
Op Hila	62128	—	—	Denog
Honimoo	58967	19495	48	in wezen
Larike	11831	21211	0	zynde.
Oma	28692	13269	0	
	228848	53985	48	

Te samen 283913 boomen uytmaakende, daar de opgave in 't voorleeden jaar 240886-44184-218 was.

Zo dat 'er dit jaar 1010 vrugtdragende, en 170 jonge, minder, en 9805 volwasschene meer, dan in 't voorleeden jaar, bevonden zyn.

De Gifling van den Nagel-oegft tegen A^o. 1708. was op 897 bhaaren. De gegitte Nagel-oegft A^o. 1708.

Het Hoofdgeld der Chineesen beliep.	Ryxd. 660	En andere winsten.
Van 't Bestiaal de Pagt.	- 90	
	750	

Dus dit jaar 75 Ryxd. minder, dan 't voorleeden jaar.

De Arakspagt beliep in 3 jaar 18000 Ryxdaalders; en aldus 3300 Ryxd. minder, dan de Verpagting te voren.

De winsten uyt het Zagoe-bosch beliepen van Septemb. 1706. tot Septemb. 1707. suyver f 6903-17-0 behalven de Zagoe, die de E. Maatschappy genoten had; en hoewel dit Ryxd. 782-16-— meer opgebracht heeft, dan 't jaar te voren, zoo is dit egter voordeeliger voor dezelve geweest.

De korte sterkte onder den laatsten Juni, beliep	-	926 koppem	De korte sterkte.
De korte sterkte onder den 15 September, beliep	-	895 koppem	

Den eyfch dit jaar was om 80000 Ryxd. en 200 soldaaten, alzo 'er maar 558 gebleven, en 47 overleden waren. Eyfch dit jaar.

De Fifeaal *Van der Woerd* was den 30. Mey van hier na Ternate vertrokken.

Orang-

1708. Orangkaja *Boelan*, of *Hassan Soeleyman*, was hier met een groot gevolg, en by een zeer statelyke intrede (latende den eenen een *Cris*, den anderen een *Pinang-doo*s, *Rotang*, &c. alles met goud beslagen, voor zig henen dragen) na 't huys van den Heer Landvoogd gekomen, 't geen hy zeide hem door haar Edelheden op die voorwaarde, van het duys voor zich tē laten dragen, geschenken te zyn; dat eenige voorname Inlanders zeer in de oogen gesteken, en waar over hy zommige smaadheden geleden had.

Met 't Schip *Overryp* schreef zyn Ed. Ao. 1708. in May van hier, dat 't gewasch der Nagelen niet boven de 600 bhaaren beloopen zou.

Capiteyn *Visscher*, de Licutenant *Riddel*, en de Predikant *D. Jacobus van der Vorm*, gingen nu na *Batavia*.

Men zond nu ook eenige Nagelen over, die in ziedend versch water gedompeld en in de son gedroogd waren, als ook nog andre in kokend zout water gedompeld, en in de son gedroogd, ook eenige over 't vuur gerooft en in de son gedroogd, andre weder over 't vuur, zonder water, en buiten gedroogd, en meer andre soorten, om haar Edelheden te doen zien, hoe listig de inlanders waren, om ons daar door te misleiden.

De Lading van dit schip was:

	Bhaaren.	Ponden.	
Nagelen	243	150	} Gemerkt.
60 Potjens geconfyte Moernagelen.			
Coelit-Lawan	—	1000	
Twee flessen met O-liteiten.			} voc
Moernagelen	- -	340	

En bedroeg die gansche Lading - - - f 137115-8-8

Per 't schip de *Flora*, dat den 28 May vertrok, maakte zyn Ed. bekend, dat den 4 April was goedgevonden een Collecte te doen onder de Compagnies Dienaars, en Borgers (die zeer onbillyk was, en ook niet veel geholpen heeft) tot het bouwen van een nieuwe Hollandfche Kerk, dat ook door een Predikant en Ouderling geschiedde, waar af maar 241 Ryxd. 40 stuivers ingekomen is, waar mede men eger, (dog wie zal dit gelooven) oordeelde wel toe te zullen komen, maar men zou met dezen bouw na 't Regen-faysoen eerst kunnen beginnen.

Zyn Ed. had de Quarts-lieden door de geheele Landvoogdy op 236 kop-

pen, en dus op 105 minder dan te voren gebragt, en, volgens ordre i stui-
1708. lieden vermindert.

Dierhalven waren nu op *Hila* maar 17, op *Haroeko* maar 13 quarts-lieden, en zo vervolgens op andere Comptouren.

Hassan Soeleyman zou dit jaar na *Gorontalo* om slaven, dog geen anderen derwaarts gaan.

De geschillen tusschen den zelven en *Radja Amet*, ovet zyn statieule intrede, waren den 11 Februari, schoon die al voor den Landraad gediend hadden; als mede die tusschen *Aali*, Orangkaja van *Hitoe Lama*, en tusschen *Radja Hitoe*, den 28 Januari dezes jaars bygelegd.

Zyn Ed. had ook de *Hongitogt* rondom *Ceram* in October gedaan, de Orangkaja van *Nuniali* afgeset, en hem met zyn broeder na den *Roodenberg* gebannen. Anders had zyn Ed. de *Ceramse* volkeren zeer wel gevonden.

By *Werinama* waren door den *Sergiant Keeper* maar eenige *Nooten-boomen* gevonden, die geen reuk nog smaak na speceryen hadden.

Zyn Ed. was van oordeel, dat die tochten rondom *Ceram*, niet wel, dan om de 3 à 4 jaaren eens, van wegens 't groot gevaar daar in steekende, gedaan konden werden.

Voornoemden *Keper* had ook op *Loehoe* weder 858 *Nooten-boomen*, en 2038 *Nagel-boomen* uytgeroed.

De onkosten, op 't Orangkaja's-Feesf gevallen, beliepen op zyn allernieuwste Ryxd. 480-12-0. Het was den 29, 30 April, en den 2, en 5 May gegeven.

Men had den 20 Decemb. al weer gebreeken in 't huis van den Landvoogd in 't Kasteel ontdekt, dat men na vermogen helpen zou. Ook was zyn Ed. reeds weer in 't Kasteel, daar hy bevorens uyt hadde moeten gaan, getrokken. De *Wooning* van den *Op- perkoopman* aldaar was ten naasten by gedaan, en die van den *Capiteyn* al begonnen.

De Nagel-oegft van dit jaar beliep 602 bhaaren, 227 ponden.

	Overwigtens:			
	Bhaaren	Pond.	Bhaar.	Pond.
Aan 't Kasteel	243	481	: 2	181
Op <i>Hila</i>	64	275	: -	500
<i>Honimoa</i>	73	198	: -	395
<i>Oma</i>	161	463	: -	510
<i>Larike</i>	58	460	: -	410
	602	227	: -	3096

L 1 2 't schip

1768. 't Schip de Flora was gelaaden met

	Bhaaren	Ponden
De La- ding van de Flora. Nagelen - -	361	461
Moernagelen — —	—	73

Sestig potjens gecon-
fyt Nagelen, te samen
bedragende - - - f 63265-1-0

Men had de opgeving der Nagelboomen by den inlander zeer onfcker, en zodanig eenige jaren herwaards bevonden, dat 'er geen staat ter wereld opte maken was.

Dit jaar waren hier 3 a 4 Nooten-
perken volgens ordre der Heeren in 't
Vaderland uytgegeven, en aan borgers
gegund.

Daar toe waren gekooren, Capiteyn
Jan Hansfoon Dji, en Capiteyn *Abraham
Pictersfoon*, beide Inlandfche borger-Capi-
teynen, en de Oud- Licutenant der
Nederlandfche borgery, *Ipe Woutersfoon*,
van Marhufen, en *Arie Langeveld*, die
dat ook aangenomen hebben.

De boomen op Hitoe, door haar
Hoog-Edelheden belaft na te tellen,
hadden door den Koopman *Sipman*, en
twee andere nog niet kunnen geteld
werden, om dat zy door 't regen-fay-
foon belet waren; dog zou dat daar na
door hem, *Bottendorp*, en *Nuyts*, ge-
fchieden.

Alzo de oude Hollandfche Kerk vol
witte mieren bevonden was, was den
31 Juli befloten daar van af te zien,
en niets daar van tot de nieuwe
Kerk te gebruiken, maar een nieuw
Gebou een weinig van daar en in
het midden van dat Kerk-hof agt-
kantig te bouwen. Zy zou wel wat
meer komen te kosten, dog zoo veel te
hegter, te beter, en te ruimer zyn, ook
zouden die kosten buiten laft en fchade
der E. Maatschappij blyven. Het hout-
werk wierd 'er toe gekapt, en men zou
'er haast een aanvang van maaken.

De winften, dit jaar op 't Zagoe-bofch
gevallen, beliepen nu maar 2897-11-8.

Den 27 verfeheen hier de foon van den
Koning van Batsjan, om den eyfch van
dien Vorft op die 9 Dorpen, op Cerams
Noord-kuft, onder onze medehulpe te
gaan werkftellig maken, en te zien, of
die volkeren onder hem zouden willen
ftaan. Waar van wy onder de ftoffe
der Moluccos breeder gefproken heb-
ben.

Het aanftaande Nagel-gewafch wierd
op 3368 bhaaren gegift.

De open-ftaande plaatfen der Orang-
kaja's op Kaitetto, Kaibobo, Papero,
Roemakay, en Kelang, waren gevuld

met *Simatau*, *Gabriel Rivi*, *Pieter Sa-
waitoe*, *Gerbrand Siauta*, en *Habloem
Macatita*, als mede met eenen *Soil* of
Neuleboe op Manipa, en tot Orangkaja
van Nuniali was eene *Kakiassan* aange-
fteld, gelyk dat by de befluiten op den
17 Januari, 15 Februari, 8 May, 23
Augustus, en 7 September 1707. geno-
men, nader blyken kon.

Alzo 't huys van den Opperkoopman
nu geheel klaar was, zo had hy aange-
men in 't kort daar in te trekken.

Ook was zedert het groot Pakhuys
daar onder, en onder des Capiteyns
wooning zo verre gevorderd, dat het,
na giftinge, in 't einde van dit jaar zou
kunnen gereed zyn.

In dit jaar heeft men den 27 Maart,
ten half fcs des avonds fware aarbeving,
dog zonder eenige fchade gehad.

Ontrent deze tyd was 't ook, dat de
wormen of witte mieren een loode goot
opgevreeten hadden, en dat 'er aan nieuwe
of herftelde kruiwagens 7 à 800 planken
opgebracht waren, dat al zoo gemakke-
lyk, als dat van de goot, is aan te nemen
alzo diegeenen, die 't wel meinen te we-
ten, feggen, dat zy die goot, en die
planken, door geen witte mieren, maar
door witte menfchen, na een en dezel-
ve plaats, daar een nieuw huys ge-
maakt wierd, hebben zien vervoeren,
het welk, in gevalle het waar is, voor
een ftoute dievery moet gehouden, en
behoorde geftraft te werden. Zoo
leefd men met Compagnies goed wel
meer, waar van ik in den beginne van
myn komft na Indiën aan Caap der
Goede Hoop mede een flegt voorbeeld
zag.

Den 31 Augustus wierden alle de Pag-
ten hier weder verpagt, waar van 'er ting.
fommige hooger, fommige lager dan
bevorens, liepen.

In 't laaft van September dezes jaars
beviel Mevrouw *Van der Stel* van een
Soon, die den 30 gedoopt, en na
den Opper-Landvoogd van Indiën, de
Heer *Johan van Hoorn*, *Johan* genaamd
wierd.

Over 't zelve ftond in de plaats van
de Heer van *Hoorn*, de Eerw. Heer
Abraham Parent, en myne Huysvrouw,
in plaats van Mevrouw *Petronella Pylt*,
Gemalin van de Heer *Adam van Ryn*,
Ordinair Raad van India.

Dit was de derde Soon van een Land-
voogd, hier gebooren, alzo de Heer
Demmer, Ao. 1636. en de Heer *Arnold
de Vlaming van Oudsboorn*, Ao. 1653.
hier ider ook een foon gekregen had-
den, zonder dat na dien tyd, aan eenig
Landvoogd tot nu toe, dit had moo-
gen gebeuren.

Den 22 October vertrok zyn Ed. met
33 Co-

Nooten-
perken
hier uyt-
gedeeld.

Beftuit
om de
nieuwe
Holland-
fche Kerk
te bou-
wen.

't Inko-
men van
't Zagoe-
bofch.

De Prins
van Bats-
jan hier.

1708.

Aardbe-
ving.Vuyle
Dievery.Verpag-
ting.Jonker,
Johan
Van der
Stel ge-
booren.Des zelfs
Doop-
getuy-
gen.

1708.

33 Coraëra's van 't Kasteel na Boero. De Borgery was in 't geweer, en de meeste Lieden van fatsoen deden zyn Ed. uytgeley tot in de Portugeesche Baey. Ik ging met zyn Ed. tot Negri Lima mede, alwaar zyn Ed. afscheid nam.

Dit jaar besag zyn Ed. egter Boero niet, maar keerde, door de iware Zeën afgeschrikt, van Manipa te rug, zonder de reize te laten voortgaan.

Mevrouw
Van der
Stel's
dood.

Den 18 November stierf Mevrouw, *Hillegonde Cranendonk*, Gemalinne van zyn Ed., zeer Godvrugtig, en nam, in myn bywefen, een zeer voorbeeldelyk afscheid van hare kinderen, van zyn Ed., en naderhand ook van my, betuigende, dat zy vol gelove in haren Zaligmaker, en met veel gerustheid hare ziel aan haren Schepper nu heeft stond over te geven, dankende hem, en my, voor de groote genade, die hy haar dede, van met die troost, die ik haar in 't eynde van haar leven, toebragt, zo verzekerd dit Aardsche met het Hemelsche te mogen verwisselen.

Haar Ed.
Begra-
vensis.

Haar Ed. wierd den 18 dito 'snamidags ten 5 uren begraven.

Het Lyk wierd ten vier uren uyt de sterfkamer in de groote zaal van 't Kasteel gebragt, die met blauwe Salampoeris alom behangen was, en daar alle de Juffers van fatsoen, zo van de Europeesche, als van alle andere daar inwoonende Natien by den anderen vergaderd, en wel uytdukkelyk genoodigd waren.

Het wierd in een Linggoa Kist, van binnen met linnen en van buyten met blauwe Salampoeris bekleed (dog om den sterken reuk toegeschröefd,) in 't midden der zaal op een tafel getet, waar op een Salampoeris kleed lag, 't geen tot de aarde toe hing. Men had 't zelve met 't hoofd na de glazen, of de Zee-kant, en met de voeten na de Landkant getet, den ruif 'er opgelegd, het Rouw-kleed 'er overgespreid, en boven op wederfyden vier wapentjes, of schilden, waar op 3 vliegende Kraanvogels op een geel veld geschilder waren, gehangen.

Ten half vyf ging de Heer Landvoogd uyt zyn vertrek door de groote Galdery, van den Opperkoopman den Heer *Salomon Storm*, en my (dien haar Ed. uytdukkelyk verfogt had tot haar eynde by haar Ed. te blyven) gevolgd, na de kleene zaal, die ook met blauwe Salampoeris behangen was (en voor den tyd van ses weken zo blyven zou) alwaar zyn Ed., in 't bywefen van de Leden van zynen Raad, en de verdere vrienden, die den rouw verbeeldden, de pligtplegingen van 't Rouw-beklag van

deze en gene Europeers, Chineesen, &c. ontving.

Ten 5 uren nam de plegtelykheid haar begin op deze wyze:

Een Bataillon van 60 man (18 met snaphanen, 24 met slepende pieken met een rouw-floers aan de spitsen, en 18 met muskerten voorfien, en in welke aan ider verdeeling een bekleede trom, slaande nu en dan met een gewoone en doffe rouw-slag, gegeven was) trok voor uyt onder 't bevel van den Luytenant Commandant, *Hans Metzlaar*, die een floerse rouw-band om den hoed, een rouw-sjerp om 't lyf, een floers aan de spits van zyn pertisaan had, en in 't blauw gekleed was.

Dit Bataillon wierd gesloten door den Vaandrig, *Lodewyk van Renesse*, welke even eens als de Luytenant gekleed was, en het toegerolde Vaandel, met Rouw-floers omwonden, wierd door den Sergeant Commandant *Lamproecht* gevoerd.

Daar op volgden verscheide Huisgenoten, als de Kok, Hofmeester, Stalknecht, enz. alle gewapend met een snaphaan, en degen, nevens den Regiments-staf.

Daar na volgde het Wapen van Mevrouw, 't geen door den Hospitalier, *Hans Jacob Wirth*, gedragen wierd.

Toen wierd het Lyk door 12 loofse Dragers, alle getrouwde lieden, Assistenten, Baafen, enz. (buyten dat 'er nog 12 of 14 Matroosen onder de baar gingen) nagevoerd, terwyl de slippen door den Onderkoopman, *Frederik Tawysfel*, en verder door den eersten Klerk en Boekhouder, *Alexander van Brussel*, den Winkelier *Isaac van Honnmeren*, en 't Opperhoofd van Boero, *Christiaan Dove*, gehouden wierden.

Daar op volgden een voor een achter malkanderen:

1. *Justus van der Stel*, haar Ed. middelste Soon.
2. *Simon van der Stel*, haar Ed. Oudste.
3. De Ed. Heer, *Adriaan van der Stel*, haar Ed. Gemaal.
4. *Nicolaas Valk*, haar E. Neef, agter welchen men komen zag den Corporaal der Oppassers (diens Pertisaantje boven aan de spits een floersje had) nevens de Oppassers, die alle Salampoerisse Rouwbanden droegen, en met hun Geweer ter aarde geveld gingen, zodanig dat hy der zelve troep sloot.

1708.

1708.

5. *François Valentyn*, Bedienaar des Goddelyken Woords.6. *Habbo Enno*, Wondheler des Kasteels.

7. De Leden van den Politycquen Raad, alle agter malkanderen.

Te weten:

De Heer *Storm*, Opperkoopman.——— *Sipman*, Hoofd der kufft van Hitoe.——— *Lindeborn*, Hoofd van Honimoa.——— *Bottendorp*, Fiscaal.Monfr. *Nuyts*, Onderkoopman.——— *De Bruyn*, Geheimschryver.

Welke alle zes weeken lang zouden in de Rouw gaan.

Verder verschenen hier by ook

alle de Collegien, als:

De Eerw. Kerkenraad.

De Raad van Justitie.

De Landraad.

Mitsgaders alle Orangkaja's; waar onder ook verscheide Mooren, als Radja *Hitoe*, *Aali*, de Orangkaja van *Waccaffihoc*, mitsgaders de Orangkaja's van *Oerien*, en *Negri Lima*, die ook alle floerite Rouw-Tulbanden kregen.

Dus statelyk trad men onder een naren Rouw-toon van de Trommen na de Malcytse Kerk, alwaar het Lyk ter aarde geset, de baar, met de ruyf en Wapenen 'er boven geplaatst, en ook het bysonder Wapen door den Hospitalier gedragen, 'er aan 't eynde boven op gelegd wierd.

Ondertusschen liet een van de Chaloeppen op de Reede een Rouw-vlag ter halver steng van agteren, en een Rouw-Wimpel van boven afwaegen.

Na dat men in de Kerk gekomen was, wierden 'er 3 Charges door de Snaphaanen en Muskettiers van 't Bataillon op 't Kerkhof, en tusschen ider Charge een Kanonschoot van 't Kasteel, en daar na nog agt bysondere Kanonschooten van 't zelve gedaan.

Daar op ging de trein de zelve Westpoort, die zy ingekomen was, weder uyt, dus 't grasje langs, en zoo verder langs 't strand.

Daar na wierden ook van de Chaloepp, na 't eindigen der Kanonschooten van 't Kasteel, en na 't ophysfen der Rouw-vlag, die ter halven steng was, nog vyf zulke schooten gedaan.

Na dat men nu weder in 't Kasteel gekomen was, was aan 't einde der Gallery een tafel met allerlei spyse voor de Dragere (en daar na voor de Oppassers, en Matroosen, die 't overschot en 20 of 30 kannen Arak kregen) en in

de kleene Rouw-zaal een deftiger tafel met spyse voor de Vrienden, die in den swaren rouw waren, klaar gemaakt.

1708.

De Heer Landvoogd bleef een quarter uurs in de Zaal; dog ging toen van den Heer *Storm*, en den Schryver dezès werks begeleid, zeer bedroefd na zyn vertrek, zullende niet voor den 14 dag uytgaan, om zyn Kerk-gang te doen, en dan buyten verschynen, om 's Compagnies saaken, die geen langer uytstel lyden konden, waar te nemen.

De Tafel der Raadsperfoonen was voorsien met een schoon vet schaap, een ham, twee ganfen, en enige hoenderen, en verder met zeer schoon ossenvleesch; dog andere waren na evenmatigheid van dien met wat mindere, dog egter zeer goede spyfen voorzien.

In de Grootte Zaal wierden allerley Koekjens, Krakelingen, Letters, en verder Banket met Silvere schotels rondgedield, en buyten dien zeer rykelyk een glas Wyn geschonken; waar mede dan de toetsel dezer statelyke Begravenis van haar Ed. een einde nam.

Ter Gedagtenis van haar Ed. is de goudte Penning, No. LII. letter D, ter Gedagtenis van haar Ed. gegeven; en het navolgende Graf-schrift, hebbe ik op haar Ed. hier bygevoegd.

G R A F - S C H R I F T

Op de Wel-Edele, zeer Verstandige, en Deugdtyke MEYROUWE

Graf-schrift, op haar Ed. Sark.

HILLEGONDA KRANENDONK,

In haar Wel-Ed. Leven zeer Dierbare Gemalinne, van den Wel-Edelen Gestrengen HEERE

ADRIAAN VAN DER STEL,

Extraordinaris Raad van Nederlands INDIA, mitsgaders Gouverneur en Directeur van AMBOINA.

Kostelyk is in de Oogen des Heeren, de Dood zyner Gunst-Genoten. Psalm CXVI. 15.

Hier sonk de Lykbus met het Edele Gebeent Van KRANENDONK, de last van haar Gemaal en Kindren,

Die Vredegrond, die niet sogt anderen te hindren,

Teras van ons gerukt in 't Graf, dog zeer beweend.

Het KRANEN-OOG van haar Geloof te vast op God Gevestigd, voerd de Ziel van HILLEGONDA na boven Om daar den Heer met al de Zaligen te loven.

Wel Zalig is Zy, die den Heer heeft tot haar lot.

Overleden in Amboina, aan 't Kasteel Wiltona, den 13 Novemb. 1708. Geboren Ao. 1671. den 14 Septembet.

F. VALENTYN.

Den

1708.
Seldfaame
Waterspersing
hier
gezien.

Den 28 dito, 's nagts tusschen 10 en 11 uren, is een zeer vreemde aanspeling van water in den inham alhier vernomen, zoo dat het Zee-water met een swaar gedruys quam oploopen tot aan de huizen, die aan de Zee-kant, en vooral die aan de Roodenberg stonden.

Men zag dit ook zeer sterk onder de bruggen, daar 't water als een fluys quam inloopen, dryvende geheele Tsjampans 'er onder door, en ook sommige in flarden slaande.

Dit inloopen duurde ontrent zo lang, als dat men 100 à 150 tellen zou, dan liep het weer met een groot geweld af, zoo dat men werk had de Zee te zien, dan quam 't weer, na 100 à 150 tellens, gelyk bevorens, oploopen, en dat duurde dus tot 's morgens ten 3 uren. Dit heeft men ook aan de buytenzyde van de Pas Baguwala 's nagts ten 12 uren, dog aan de oversyde van desen inham, nogte elders buyten, niet het minste (dat egter te verwonderen is) daar van vernomen.

De Moorische Paap aan den Roodenberg voorfeld hier uyt, dat hier eenig groot Koning in 't kort komen zou, dog myn oordeel is, dat hier of daar een swaare Aardbeving geweest, of 't een of 't ander groot deel van een bergte in Zee gestort, en dat het hier door veroorzaakt is.

Verhaal
wegens
een Car-
bonkel-
Steen.

Den 5 Decemder dezes jaars 1708. verhaalde my de Pati van Soya, dat eenigen tyd geleden, onder het bestier van de Heer *Coyett*, sommige Handelaars van de Suyd-Ooster Eylanden, Key, en Arce, op Noessalaot en Honimoo gekomen zynde, aldaar op Sirisorri aan zekeren vriend van hem een *Comala*, of Carbonkel-steen, dien hy meenigmaal by hem gezien had, verkogt hadden, welken hy vernam, dat des nagts een zeer groot licht, by na als dat van een kaars van zig gaf, zo dat men daar by alles, wat in dat vertrek was, klaar beschouwen kon. Voor dien steen had ook den Koning van Papero hem een groot stuk Lands geboden.

Ik heb door dien Pati groote moeite aangewend, om dezen steen maar eens

te mogen zien; dog die vriend verklaarde, dat hy den zelve by een swaaren brand quyt geraakt was, en dien zedert, tot zyn groote droefheid, niet meer gezien had.

Daar zyn 'er die willen, dat deze steen (by de inlanders zeer wel bekend) voor in 't hoofd van zekere Slang valt, die zig zelden anders dan 's nagts daar mede vertoond, en die de inlanders verklaren, op een der Talautse Eylanden, onder Ternate behorende, en digt by 't Eyland Mangindanao leggende, menigmaal gezien, en by 't licht van deze Comala alleen die Slang vernomen te hebben.

Ook verklaren veele Macassaars, dat zy meer, dan eens, zulk een slang met die Comala in 't voorhoofd 's nagts in 't bosch gezien hebben; en men moet 'er des te meer geloof aan geven, alzo de tegenwoordige Koning van Batsjan my, by zyn aanwesen alhier gesegt heeft, onder andre saaken ook hier gekoomen te zyn, om zulk een Comala, door een van zyne voorfaten op de kust van Hitoe onder imand van zyne goede vrienden gelaten, en te bewaren gegeven, wederom te halen; dog die Prins zeide my ook, dat die man, aan welken ze was gegeven, al lang overleden, en dat die steen by zyne erfgenamen niet te vinden was.

De Heer *Landvoogd van der Stel*, die nevens my oordeelde, dat die steen by die nazaaten maar geloofend wierd, om ze niet te moeten overgeven, heeft veel moeite gedaan, om hem voor den dag te doen komen; dog alles vergeefs.

De inlander, die nog vol bygeloove is, oordeeld, dat als hy zulk een steen bezit, hy dan voor zyn ganseh leven, in alles wat hy onderneemt, gelukkig wezen zal; en dit is de reden, dat die hem heeft, den zelve niet ligt overgeven zal.

Weshalven ik geloove, dat beide de besitters van die steenen de zelve nog wel gehad, maar zulks geloofend hebben, uyt vrees, gelyk zeer waarschijnlijk was, die te zullen moeten missen.

1708.

Z E S D E H O O F D S T U K .

Hassan Soeleyman's Dood, A^o. 1709. *Des zelfs statelyke Begravenis. Nadre Beschryving van die Man. Pati Combang in zyn plaats. Veel Nagel-boomen door de Hitocelen verswogen. Capiteyn' van den Busfiche hier geplaatst. En Comans. Nieuwe Koning van Noeflanivel aangeveld. De Nagel-oegst van dit jaar 1709. Grootte koude. De Heer Schenkenberg's Dood. De Hongi-Tocht. Seldsaam voorval van vier Een-Oogigen. A^o. 1710. Aardbeving hier. De Heer van Riebeeck voorgesteld. Grootte Kosten hier uyt ontslaande. Jonker Justus van der Stel's Dood. Graf-schrift daar op gemaakt. Veel Nagelboomen omgewacid. Gedwonge Manflag van zekeren Urbanus, die wonderlyk van de Dood door 't Lot gered werd. Zeker werk van bouten Buysen gestaakt. Matige Nagel-Oegst. Lading der schepen. De Hongi-Tocht na Boero. Werken dit jaar gemaakt. A^o. 1711. Een groote nieuwe Thuyne aangelegt. De Nagel-Oegst dit jaar. Aardbeving. Seldsamen ooploop van Water, en Aardbeving op Oma, enz. en in Banda. Des Schryvers vertrek van hier A^o. 1712. De Hollandse Kerk voltooyd. Klagen van den Inlander over zyn Ed. Meermin hier gesien. Dood van de Heer Van der Stel, A^o. 1720. De Heer Gabri A^o. 1721. Negenentwintigste Landvoogd hier. Werken van de Heer Van der Stel. De Heer Gabri nader beschreven.*

Hassan
Soeileymans
Dood,
A^o. 1709.

DEN 6 Januari 1709. Stierf *Hassan Soeleyman*, de Rykste, Verstandigste, vermogendste, en gevaarlykste Moor, die 'er op de kuit van Hitoe was, en die daar alles, groot en kleen, van zich had weten te doen ahangen.

Hy wierd, na 's Lands wyze, eerst in huys beschreid, en toen, in Linnea gewonden zynde, buyten gebragt, op een Praal-bed, of Heerlyke Ruit-bank, staande in een Alcove, gelegd, en op de navolgende wyze zeer statelyk begraven.

Extract uyt het Hilanees Dag-Register wegens de Lyk-Statie van *HASSAN SOELEYMAN*, Orangkaja *BOELAN*, op den 6 Januari A^o. 1709. Overleden, en den 8. daar aanvolgende ter aarde besteld.

Des zelfs
Statelyke
Begravenis.

Eerstelyk ging voor uyt een Europiaanse Corporaal, beneffens twaalf Musquetiers, op de Moorse manier in de Rouw, te weten, met witte Roubanden, sluyers, en strikken aan hun sijdigeveer.

Deze wierden gevolgd van een Compagnie Amboineesen, die op haare wyze in de Wapenen waren. Vervolgens quam,

Een Inlandsch Soontje van staat, dragende een goude Kris, met een

dito Ketting, en wierd gevolgd van

Een dito, dragende des Overledens Rotang, met goud beslagen.

Een dito, dragende des Overledens Pinang-doos, met Goud beslagen.

Een dito, dragende een Silver Tafelbord, beneffens een Silvere Doos.

Vier dito, dragende Silvere Schotels, met bloemen belegd.

Een dito, dragende een Silver Kistje.

Een dito, dragende een Goude Kris.

Een dito, dragende een goude Kris, met gesteente ingelegd.

Een dito, dragende een Silveren Becker.

Een dito, dragende, een Silver Kistje.

Een dito, dragende een Silver Tafelbord, beneffens een dito Kannetje.

Een dito, dragende een Houwer, en

Een dito, dragende een Pedang, of Swaard, met een ronde Goude Plaat, en over bei de schouderen met een groote en swaare goude Ketting omhangen.

Een dito, dragende een Piek, welkers spits van Goud was, en wierd gevolgd van

Vier

1709.

Vier Jonge Dogters, dog van de eerste Rang, dragende een Toedong, of Vrouwen-Hoed, met twee Goude Plaaten.

Twee dito, welke in Goude Allegias gekleed, met goude Kettingen om den bals in handen omringd waren, waar op volgden,

15 dito, die als vooren gekleed, met goude Ringen aan den bals en handen versierd waren, dragende ider een goude Ketting aan een groentakje, van een welriekende boom, en quamen daar op te volgen.

120 Moorle Priefters, ider in zyn habyt gekleed. Hier op wierd de koy of 't Ledikant van Staat, door voorname Inlanders gedragen, bet welke met roode en geel Armofyne kleeden omhangen was, waar na des overledens Huisvrouw, met de voornaamste Bloed- verwanten, Vrouwen van de eerste Rang, en eenige Kinderen quamen, weenende en kermende over den Dooden. Waar op volgde een Alkove, gedragen van meer dan 100 Inlanders, waar op 't Ligbaam van den Overleden leggende, rond om met wit Lywaat omhangen was.

By de opening van 't Behangzel van de Koy sat aan ider zyde een Inlander, met een Pauwen-staart al wajende, en een met een groote Kitafol, of Sonnefcherm, en aan 't Hoofden-cinde een Moorle Priefters, alleen eenige woorden in haar taal, (of eygentlyk uyt den Coraan) spreekende, en het Reukwerk aanstekende, welke dan van alle de voorgaande Priefters beantwoordt wierd. Ter zyde van gemelte Alkove gingen twaalf inlanders van Staat, dragende ider een Piek, verciert met een zyde groote quast, waar op volgden in den Rouw de naast-bestaande Vrinden in 't wit, als:

Den Radja Hitoc, Kilakeling.

Den Orangkaja van Hitoelama, Aali.

Den Orangkaja, Pati Combang, met des Overledens Raads-perfoon.

Den Koopman, Johannes Philippus Sipman.

Den Koopman, en Fiscaal, Jacob Bontendorp.

Den Onderkoopman, Pieter Nuys.

TWEDE DEEL.

1709.

De Orangkaja Cameras, en Orangkaj-toeha's dezer kuit, misgaders verscheide Orangkaja's van andere Negeryen, welke gekomen waren, om deze Lykstatie by te woonen, en een menigte Inlanders van veele plaatsen dezès Gouvernements. In deze ordre passeerden zy de Fortrefse Amsterdam, dezer plaats, en bragten het doode ligbaam in des Overledens Thuyne, alwaar onder een daar toe opgerecht huys bet Lyk eenige uren wierd ter neder geset. Inmiddens dat voor de Moorle Priefters ider een mat wierd ter nedergelegt, waar op zy na haare wyse, nedergelield zynde, door den voornaamste der Priefters bet doode ligbaam aangesprooken, en den Zegen toegewensst wierde, 't welk gedaan zynde, wierd bet Lyk in het graf door voorsz. Priefters ontkleed, en in een gat, ter zyde voorsz. graf gemaakt, geset, en dus onder 't lossen van 3 Chergies uyt Musquettery, en seven kanon-schooten van 't Kasteeltje, (of de Vesting) ter aarde besteld, terwyl des overledens Huisvrouw geld sat en telde voor de Priefters, die de aarde in 't Graf smeeeten, welke Penningen, meer als 100 Ducatons bedragende, ter zelver plaats onder de Priefters verdeeld, en aan den eersten Priefters, buyten eenige Goude Specien, en twee Slaven geschonken wierden. Waar mede deze Proecessie een eynde nam, en men in dier voegen wederom naar des Overledens woningh te rug marcheerde, alwaar door des Overledens Huisvrouw deffig onthaald wierden.

Alle de Cicraaden van Staat waren niet alleen in witten rouw, maar zelf droegen ook alle de staken in zyn thuyne rouw over hem, op dezelve wyse.

Het Graf zelf was wel 14 of 15 voeten in de lengte met steen, ter hoogte van 4 of 5 voeten, opgemetseld; dog de plaats, daar hy lag, was als een houte rustbank zonder raam; daar 't graf van binnen in komt, 'er over henen geset, zynde wel een handbreed dik van yserhout, met een onbekleed gehemelte, en een witte sonnefcherm daar boven, en eenige weken lang een wagt 'er by.

Na dat 100 dagen verlopen waren, wierd 'er, volgens de wyse der Mooren, een groote Maaltyd (dat by de aanzienlykste ook wel op ieder 10e dag geschied) aangeregt.

Nog wel een jaar lang wierd op alle Heilige, of Feestdagen der Mooren, en vooral op den vrydag (de dag van hunne versameling in den Tempel) voor zyn Ziel gebeden. Den 3 May ging zyn Vrouw uyt de Rouw, en doe was 'er weder een groote maaltyd voor alle de vrienden.

Deze man had zig al eenige reizen, Nadere Beschryving van die man.

M m

1709. ten tyde van den Heer *De Haas* (dat hem toen een boete van 1000 Ryxdaalders kostte) met het inhalen van brieven van den Koning van Ternate, of met het bywoonen van vergaderingen (waar in eenig verraad gefmeed wierd, en waar in men gefworen had al de Hollanders den hals te breeken) doodschuldig gemaakt, en was het egter gedurig nog ontdoken. En schoon haar Edelheden zelf hem verklaarden des doods weerdig te zyn, nogtans hebben zy zelf in de latere tyden dezen man, tot nadeel der borgers, zo begunftigd, en zo grooten eere aangedaan, dat het ider een in de oogten ftak; ook aan hem toegestaan, om na Celebes, of wel na de dorpen Balante, en Mandoma, staande onder Ternate, A°. 1708. om flaven te gaan, op welke Tocht hy had weten uyt te werken (waarfchynelyk door zyn geld) dat het arm koninkje van Batsjan van haar Edelheden had verfocht, om hem tot zyn Onderkoning te mogen verheffen, dat van haar Edelheden (als van te verren uytfigt zynde) egter geweigerd, en dien Koning afgeflagten wierd.

De dag van zyn dood was voor de E. Maatschappy een gelukkige dag, alzo hy alleen in staat was, om die geheele kufft, als hy maar wilde, in roere te ftellen.

Hy was ook zo stout, dat hy voorleden jaar haar Edelheden niet alleen om nog een gouden keten met een goude Penning tot een gefchenk, maar (dat nog veel ftouter was) om ook te verfoeken, van meer jonge Nagelboomen te mogen aanplanten, daar de E. Compagnie reeds pakhuysen met Nagelen te veel heeft, en klaar gebleken is, dat die van Hitoe duifenden Nagel-boomen, die al over lang uytgehakt moesten zyn) verfwegen, en tot nu toe befeten hebben; dog beide die verfoeken zyn hem ook afgeflagten.

Haar Edelheden fchreven ook aan den Heer Landvoogd, 's jaars na zyn dood, A°. 1710. dat men fynen naam, van Orangkaja *Boelan* maar ftill zou laten verfterven, en dat men *Intjeb Safar* (of *Soliman*) zyn Broeders soon, dien hy na Batavia gefonden had, om duyts te leeren lezen, en fchryven, en die 'er ook al verre in gevorderd was, maaf voorbygaan, en een ander Orangkaja kiefen zou, gelyk die plaats toen ook met eenen Pati *Kombang*, een nazaat van *Kakiali*, vervuld is.

Veel Nagelboomen door de Hitoe- In 't begin van dit jaar 1709. ontdekke de Heer *Sipman*, dat de Hitoe-efen wel 65000 Nagelbomen hadden verfwegen, en toonde klaar, dat de Heer

Roofelaar te vooren hier Hoofd, en nu Raad van India op Batavia, dit wel gefeweten, maar hen (zoo de Mooren nu zelf zeiden) om verfeheide redenen, die al wat fwaarwigtig waren, verfechoond had, waar over de Hitoeëfen, *Sipman* vervloekten, en hem den Laaner, dat is, den vloek, toewenfchten.

Den 21 Februari quam hier 't Schip *Vofnaar*, medebrenkende een nieuwen Capitein der Krygslieden, genaemd *Jacobus van den Bussche*; daags 'er na 't Schip *Overnes*; en den 15 April, 't Schip de *Belois*, nevens den nieuwen Winkelier, *Comans*.

Het Orangkaja's Feest is dit jaar den 19, 20, 23 en 24 April gegeven.

Den 14 May wierd 'er befloten den Soon des Konings van Noefflanivel in zyn Vaders plaats, *Henrik de Soysa*, onlangs overleden, Koning te maken, en 't beftier van Noefflanivel zoo lang aan den Orangkaja van Oerimeffen, ge-lyk dat van de *Coracora's* aan den *Pati van Seylale*, te laten.

De Nagel-Oegft dit jaar 1709. beliep.

	Bhaaren	Ponden.	
Aan't Kasteel	- 468	105	
Op Honimoo	- 963	0	De Nagel-oegft van dit jaar 1709.
Oma	- 412	433	
Hila	- 835	0	
Larike	- 280	0	
	2958	538	

Den 20 Juni, was 't hier 's nagts zoo koud, dat ik klappertande, en 't jaar te voren in de Regen-Moefflon wierd door de koude de Olie in een fles zoo ftyf, als zy in Holland in de Winter wesen kon, zonder dat 'er een drup uytquam, als men die omkeerde.

Den 25 dito, kreeg men tyding dat de Bandafche Landvoogd, de Heer *Schenkenberg*, den 14 Overleden was; en den 4 Juli verscheen hier *D. Arnoldus Brands*, met 't Galjoot *De Hamer*, uyt Ternate.

Den 11 Augustus quam hier een groot getal Alfocreefen over, om op de Wegloopers uyt te gaan, na dat eenigen tyd te vooren afgekondigd was, dat ider zich voor 2 of 3 weeken uyt de boschen houden zou; dog zy hebben weinig van belang uytgeregt, en maar eenige weinige koppen, en die nog van onnoofele of onvoorfigtige lieden, gekregen.

Den

1709. De Hon- a-tocht. Den 22 October, vertrok de Heer Landvoogd van hier op de Hongi-Togt, met een getal, na 't berigt my daar van gegeven, wel van 58 Coracora's.

Zyn Ed. wierd door de Borgery tot buyten 't Hoofd uytgelei gedaan, dog door 't onvoorsigtig schieten der Boschieters met 't Kanon wierd myn behuudfoon, Gerard Leydekker, toen Vaandrig van de Nederlandfche Borgery zynde, onder de voet, en zyn Vaandel van de ftok gefchooten, behalven dat ook 4 of 5 andere Borgers zeer gekwetft waren. Myn foon fprong dryvend weer op zyn beenen, hebbende geen ander letfel, dan eenige kruyt-korls in zyn aangezicht gekregen.

By 't uyttrekken van zyn Ed. ftond 'er in de ringmuur van 't Kasteel een Compagnie foldaaten, en buyten op 't Plein een Compagnie Nederlandfche en een Compagnie met groene Geufen, of Mixtfice Borgers, tuffchen welke door zyn Ed. voor by den Winkel henen en 't Kasteel om na 't Hoofd trok, gevolgd zynde door de Nederlandfche Borgers, die maar even agter zyn Ed. waren, toen dat ongeluk voorviel.

Veele lieden van aanfien deeden zyn Ed. tot in de Portugeefche Bay uytgeley; toen ging ik voor die reis niet mede.

Zyn Ed. voornemen was om na Banda, alzo de Landvoogd daar Overleden was, te vertrekken, gelyk dit ook zyn voortgang nam, nemende myn Collega, D. Parent, mede derwaards, alwaar zyn Ed. behouden, en ook weder hier na etelyke dagen gekomen is.

Seldzaam voorval van vier Een-oo-gigen. Den 17 December quam van Batavia, de Borger Michiel Antonisfoon, hier woonachtig, en maar een oog hebbende, die veel nieuws van daar mede bragt, ook veel menfchen aan zyn huys lokte, en onder anderen (dat zeer gevallig was) twee Liederen hier mede aan 't Kasteel woonende, die ook maar een oog hadden, by welke drie een-oogigen (de eenigen hier aan 't Kasteel) nog een foldaat van Boero quam, die mede maar een oog had, en verzogt dezen Michiel Antonisfoon een woordje tuffchen vier oogen te fpreken.

Terwyl Michiel Antonisfoon, dit toefond, zey een van de vier, Smayfer genaamd: Zeg het dan maar hard op: want wy zyn hier onder vier oogen, al-zoo wy 'er ieder maar een, en met ons vieren te famen 'er maar vier hebben; 't welk dezen foldaat, en ook den andren, die dit nog niet opgemerkt hadde, zoo lacchen dede, dat hy by na zyn ganfche boodfchap vergeten zou hebben,

bekennende nogtans alvorens; dat hy 1709. zig qualyk uytgedrukt had, en verfogt moeft hebben hem tuffchen twee oogen te fpreken, hoewel dat mede vry vrecmt in de ooren geklonken zou hebben.

Ao. 1710. den 15 Februari was hier 's morgens een fterke Aardbeving, be-ftaande in 3 flooten, en den 16 dito weer 's morgens ten 4 uuren, gelyk ook den 17 dito 'er twee op de middag, en nog twee daar na volgden, zynde den 16 dito 't aardryk op Haroeko niet ftill gewest.

Den 4 Maart quam hier het fchip Arendsduyn, den 15 't fchip de Carthago, en den 16 Schoonderloo op de Reede.

Den 20 dito, wierd hier de Nieuwe De Heer Opperlandvoogd van Indiën, de Heer van Rie- Mr. Abraham van Riebeck, zeer plegtelyk 's morgens ten 9 uuren op de grootte Zaal van 't Kasteel voorgefteld.

Alle Collegien, en de voornaamfte bedienden der E. Maatschappy, by den anderen vergaderd, en ider na zyn rang binuen geroepen zynde, ftond de Heer Landvoogd op, opende de reden van de byeenkomst, te weten, om den nieuwen Heer Opper-Landvoogd van Indiën voor te ftellen. Daar op deed zyn Ed. het fchryvens, zo harer Edelheden, als van de Heeren in 't Vaderland over dat ftuk, door den Geheimfchryver voorlefen, en zeide, dat zyn Edelheid Van Riebeck het Opperbewind den 30 October 1709. overgenomen, en derhalven op alle Collegien en Bedienden; zoo op Batavia, als hier, en elders, dien nieuwen Laft gebragt had, om den Eed aan zyn Edelheid te vernieuwen.

Hier op deed de Heer Van der Stel; eerst opftaande, den Eed aan zyn Ed. en nam dien toen van alle Leden van zynen Raad, van de Predikanten, en van alle andere Collegien, en bedienden, op dezelve wyfe af, te weten, de vier Collegien ieder byfonder, daarna de Opperhoofden van de Buyten-Comptoiren, toen de Officiers, Schippers, enz. te famen, waar na wy alle tegen 's middags ten een uur ter maaltyd verfogt wierden.

Hier na wierd den Eed ook alle de foldaaten, en de verdre ingefetenen, afgenomen, waar op driemaal gechargeerd, het Kasteel rondom los gebrand, en van Arendsduyn 19 maal, van de Carthago 17 maal, en van Schoonderloo 15 maal, gefchoten, gelyk ook al van 's morgens af op al de fchepen en vaartuygen, daar op froom leggende, niet weinig gevlagt wierd.

1710. Na de maalyd 's middags wierden wy alle tegen 7 uren weder verfogt by zyn Ed. in 't Kasteel te komen, zo om eenige fraje Vuurwerken te zien aanteken (die zeer sierlyk daar vertoond wierden) als om daar weder op een heerlyke maalyd te zyn.

Groote kosten hier uyt ontfaan de.

Deze voorstelling moest ook hier op alle de buyten-Comptoiren, en even zoodanig in alle Landvoogdyen gefehieden, waar uyt men zeer licht beseffen kan, dat zulk een voorstelling van een Opper-Landvoogd alomme, de E. Maatschappy wel een tonne-Gouds komt te kosten.

Dit jaar gaf zyn Ed. 't Orangkajen-Feeft den 12 May aan de Christenen, en den 16 en 17 dito aan de Moorfehe Orangkaja's.

Jonker, Justus van der Stel's dood.

Den 27 dito verloor zyn Ed. zyn jongsten Soon, *Justus van der Stel*, waar op ik, om zyne zeldfame Geboorte, dit Graf-schriift gemaakt hebbe.

Jonk^r. JUSTUS VAN DER STEL,

Obiit den 27 May, A^o. 1710.

Oud Ses Jaaren.

En met beide zyn Broeders ider in een byzonder Deel des Werelds Gebooren.

Noit zag de Wereld in drie Broederen dit Wonder,

Daar de Oudste VAN DER STEL geteeld wierd in Euroop,

De Jongste in Asia, en aan Caap de Gode Hoop

De Middelfte, diens Son dook hier in Ambon onder.

F. V.

Veel Nagelboomen omgewaaid.

Den 12 Juni kregen wy tyding van Larike, dat daar wel 500, en op Oerriën 480 van de beste Nagelboomen door een swaren dwarrel-wind omvergewaaid, en dat 'er nog eenige sware boomen elders met wortel met al uyt de grond gerukt, en daar door dit jaar wel 50 bharen Nagelen weg geraakt waren.

Ook waren 'er tusschen Ceyt, en Negri Lima, wel 600 dezer boomen omgewaaid, dat een groote schade voor den Inlander, en een groote winst voor de E. Maatschappy, was.

Twée dagen na dezen dag viel 'er mede een seldfame saak voor. Eenigen

tyd te voren had zeker Soldaat op Hila, den naam hebbende van zeer gefehikt, en niet minder, dan een moeite-maker, te zyn, het ongeluk, dat hy door den grootsten moeite-maker op die kust, in zeker tap-huys, daar men wel een glas Zaguweer dronk, juyft op een tyd, dat deze kerel zeer dronken, en hy nugteren was, gedwongen wierd zig te moeten verweeren, alzoo hy met een bloote Bajonet op hem af quam: de soldaat maande dezen kaerel ettelijke reizen aan, zyn bajonet op te steeken, alzo zy immers geen gechil ter wereld hadden, en bood aan, liever een glas Zaguweer voor hem ten beste te geven. Doch Alles mogt niet helpen, die onbesuysde wilde met hem vegten; en, schoon hy om hulp riep, niemand quam in dat vertrek om hen te scheidten, alzo zy alle voor den dronken onverlaat bang waren.

Hy quam eindelyk zoo onbesuysft op hem inloopen, dat *Urbanus* (dus was zyn naam) gehouden was mede zyn bajonet te trekken, 't geen hy egter niet anders gebruikte, dan om hem af te keeren. Eyndelyk kreeg hy hem om de middelen, meinende zo meester van hem en van zyn geweer te werden, dog was toen genoodzaakt hem de rest te geven, of anders zou hy 't hem zelf gedaan hebben. Hy vlugtte niet een voet, maar gaf zig zelven aan, wierd van daar na 't Kasteel gebragt, en in 't Stadhuis onder de Raad-kamer gevangen gefet.

Zyn saak wierd ten eersten by den Regter onderfogt, alle vooringenome ne getuigenissen wierden tot zyn voordeel, en tot groot nadeel van den anderen, bevonden. De gevangen bekende openhertig het feyt; maar in alle de zo even gemelde omftandigheden.

De man-flag bleek hier klaar, hy bekende die gedaan te hebben om zig te verweeren; maar daar van was niet het minste bewys, zo dat den Rechter zig met deze saak seer verlegen vond.

Den 9 Juni ontbood de Heer Landvoogd my by sig, deed my de cere van my kennis van dit heel geval te geven, en verfogt my, of ik wel by dien misdadiger gaan, hem eens ter degen toetsen, en 't op zyn gemoet zetten wilde, om te zien, of ik niet eenig licht van hem zou konnen krygen, alzo de Rechter zig zeer verlegen vond, om buyten zyn toedoen, of een ontschuldigen te straffen, of ook wel een schuldigen vry te laten.

Ik nam dit aan; dog verfogt, dat men my niet vergen mogt, saaken te openbaren, die ik van hem hooren mogt, en

1710.

Ge-dwonge Manflag van zekeren Urbanus.

Die wonderlyk van de Dood door 't Lotge-red wierd.

1710. en die ik behoorde te fwygen, om een eerlyk mant e blyven. Zyn Ed. stond my dit toe, en ik ging na dezen misdadigen.

Ik fprak hem eerft over dit geval in 't gemein, en daar na in 't byfonder zoodanig aan, dat hy zeer bitter tegen my begon te fchreyen, met veel beweging zeggende: *Myn Heer, ik betuyge voor U Eerw., dat ik over de wegen Gods ontrent my ten uytelsten verlaaft sta, en moet bekennen, dat ik niet alleen een groot fondaar; maar ook de dood weerdig, hoewel ik in opfigt van dit geval zo onnoofel ben, als ik ooit of ooit zou kunnen zyn.*

Ik had geen woornemen, ja de allerminfte gedagten niet, om deezen man quaad te doen, veel min om hem te dooden; dog hoe onfchuldig ik ook hier ontrent ben, zo bekeme ik eger in vertrouwen, en in 't geheim voor U Eerw., dat ik door andre bedryven de dood wel verdiend heb, en dat God dit geval heeft willen doen dienen, om my over myne andre bedryven, die my doodfchuldig maken, regtveerdig te straffen.

Daar op deed hy my een verhaal van zyn ganfch leven, waar in ik faken ontmoete, die hem waarlyk (indien hy daar over in handen van den Rechter geraakt was, of indien zy waren bekend geweest) in een zeer groote fwaarigheid, en, na dat de ftemmen vallen mogten, ook wel doodfchuldig zouden gemaakt hebben.

Hy betuigde ook opregtelyk, dat, dewyl hy die dingen in zyn jeugd bedreven, hy God zedert menigmaal ernftig om vergiffenis van deze dwaasheden van zyn jeugd gebeden, en ook na dien tyd zeer matig, ftill, en fedig (gelyk alle dit van hem getuigen moeiten) geleeft, en dat hy ook gehoopt had, dat die goedertierene God hem dat ook zou vergeven hebben; maar zeide hy, zeer bitter weenende: *Ik zie dat God regtveerdig in zyne wegen is, en wreefe, dat die fonde van my, nog by hem openftaande, en dat dit geval, waar in ik zo wonderlyk tegen myn wil en dank ingewikkeld ben, de weg is, door welke by my regtveerdelyk over myne vorige fondige bedryven straffen wil; maar hoe doodfchuldig ik ook, en hoe volveerdig ik ook ben, om de dood, die ik bekeme verdiend te hebben, te lyden, zo zal ik eger daar op fterven, dat ik hier aan onfchuldig, en in dit geval zo onnoofel ben, dat ik my verfekerd houde, dat die God, die my over myn vorige bedryven regtveerdig straft, my wegens dit geval niets toerekenen, en my niet in het allerminfte daar over straffen fal, alzo ik U Eerw. als in zyne tegenwoordigheid, en op het allerdierfte betuyge, dat ik in dit ftuk niet*

het allerminfte bedroeven heb; dan ik nu weder zou moeten doen, zoo my iet diergelyks voorquam, vermits ik niet anders dan myn lyf verweerd, en dien man zoo lang gefpaard heb, als my dat mogelyk was te doen.

Na dat ik dit alles van hem gehoord had, merkte ik uyt dit ganfch openhartig verhaal van zyn leven zonneklaar, dat deze man in dit geval waarlyk onnoofel en onfchuldig was, alzo ik geene de minfte reden zag, waarom hy; die zig door 't openhartig bekennen van het feyt (dat men hem anders noit had kunnen bewyfen) reeds fchuldig genoeg verklaard had, de verdere omftandigheden van zoo een geval niet zoo wel; als andre veel fwaarder faken, voor my bekend zou hebben.

Ik verterkte hem dierhalven wel aan de eene zyde in die goede gedagte van Gods regtveerdigheid in zyne wegen; om de fonden, fchoon lang uytgefteld, op zyn tyd te ftraffen; maar vertroofte hem ook zeer krachtig, met die beloften Gods, dat hy, hoe groot ook onze zonden zouden mogen wesen, nog veel grooter in Goedertierenheid zig ontrent die genen betonen wilde, die waarlyk berouw en leedwefen van dezelve hadden, en die hem door den Geloove in Chriftum maar aangrepen. Ik voegde hier ook by, dat, zo zyn berouw dan wegens zyne vorige fonden opregt was; God hem die niet alleen fekerlyk vergeven, maar dat het God, hoe zeer ook dit geval als een middel tot zyn dood, en als een weg, om hem over vorige misdryven, te ftraffen, fcheen te dienen, ook aan geen middelen ontbreken zou, om hem, die hy wift in dit geval onfchuldig te zyn, volflagen; fchoon wy die middelen nog niet voorfien konden, te redden.

Hy dankte, my daar op voor mynen trooft, en verfocht my, of ik voor zulle een doodfchuldigen in allen deelen; hoewel onnoozelen en onfchuldigen in dezen opfigte, wel een Gebed wilde doen, alzo hy wel bereid was om te fterven, maar alleen wenschte, dat die goede en Regtveerdige God dog den Rechter maar alleen geliefde zyn onfchuld in dezen te doen weten.

Ik deed daar op een zeer ernftig Gebed voor hem tot God, en moet bekennen, dat ik over een misdadigen noit zo voldaan geweest ben, als over defen, alzo ik alles in hem befeurde, dat my zyn opregt berouw, wegens het geen hy te voren bedreven had, hoe langer hoe klaarder, en ontrent dit geval my weer alles dede befeuren, dat 'er vereifcht wierd, om dezen man by my zelve

1710. te verontschuldigen; en vry te spreken.

Na dat hy my dan met veel traanen en beweging bedankt, en nogmaals betuygd had, dat hy daar op zeer geruft sterven zou, dat hy hier aan geen schuld, maar egter de dood verdiend had, die hy wel wist, dat hy nu niet ontgaan kon, alzo 'er geen getuygen tot zyn vry-spreking by geweest waren, en dat de Rechter, die blind in deze saak was, egter Recht moest doen, en hem derhalven, hoe onschuldig hy ook in zich zelve wesen mogt, niet vry zou kunnen spreken, zo nam ik afscheid van hem, tot in myn ziel over dien man, in opzigt van dit duyster geval, bedroefd, en aan de andere zyde zeer verlegen zynde, door wat middel deze man, hoe onschuldig ook in dezen, door de Rechter, buyten eenig bewys ten zynen voordeele, zou te redden zyn.

Terwyl ik van hem af, en na 't Kaftel ging, bad ik *God* zeer ernstig, dat hy, alzo hy my de onschuld van dezen man klaar had doen blyken, myne gedachten richten, myne tong dog bestieren, en de woorden, die ik voor den Heer Landvoogd spreken zou, zodanigen schikking en kragt geven wilde, dat die man, zoo hy waarlyk (gelyk ik dagt) onschuldig was, geredt, en 'er een middel, 't zy door my, 't zy door den Rechter, uytgevonden mogt werden, waar door zyne onschuld blyken, en hy in vryheid geraken mogt.

Na dat ik nu by de Heer *Vander Stel* gekomen was, vraagde zyn Ed. my; hoe ik was gevaren. Ik zeide zyn Ed., dat ik dien misdadigen, zeer naeuw onderzocht, en dat hy my een verhaal van zyn gansch leven gedaan had, waar in my verscheide saaken van zeer veel opmerking voorgekomen waren, die ik als een eerlyk man, alzo zy my in vertrouwen gesegt waren, niet mogt weer verhalen; maar dat ik zyn Ed. en den Raad van Justitie daar van kon verzekeren, dat die man alleenlyk zyn lyf verdedigd, en niet anders (by zeer diere betuigingen aan my) gedaan had, dan 't geen hy, om zig te verweeren, tegen zyn wil en dank had moeten doen.

Als een groot middel van 's mans onschuld verogt ik zyn Ed. eens ernstig te overwegen, dat die man, zoo hy was schuldig geweest, geheel anders, dan hy gedaan had, had moeten handelen; maar dat de zuiverheid van zyn gewisse daar in doortak, om dat hy, wel verre van de vlugt te nemen (dat hy gemakkelyk had kunnen doen)

1710. zig zelve niet alleen had komen aangeven, maar dat hy ook zelf dat feyt, dat hem immers niemand oit had kunnen bewyzen, openhertig, maar te gelyk egter ook in die omstandigheden, had komen belyden. Ik vraagde zyn Ed., wat reden hy, of de Rechter had; om te gelooven, dat hy dit gedaan, en wat reden hy had, om te gelyk ook het ander, dat hy 'er by verhaalde, niet te gelooven, alzo 'er geen redenen meer waren om het eene, dan om het ander aan te nemen, behalven dat het immers aan den Rechter niet stond, zoo een belydenis, in zyn volle Leden voorgefeld zynde, te verminken, of van een te scheiden, om het ten deele te gelooven, en ten deele te verwerpen.

ik verzogt zyn Ed. te overwegen, of de eerlykite man, die 'er wesen mogt, wel anders zou hebben kunnen handelen, als deze man gedaan, en of hy geen groot bewys voor sich had, die, zonder van dit feyt beschuldigd, veel min overtuygd te zyn, zich zelve zo Edelmoedig aangeven, en den Rechter uyt veel swarigheden, in 't onderloeken van dien gelegen; niet alleen redden; maar die zig ook enkel en alleen op zyn zuivere gewisse in defen, en aan des Rechters bescheidenheid vertrouwen quam, vaststellende, dat die hem daarom souden moeten vry spreken; om dat hy, zoo hy was schuldig geweest, zich zelve geenfins zou hebben komen aangeven, en om dat zy ook verferkd waren, dat 'er zoo een geval als dit, waarlyk wesen kon, en dat alle de schyn ook daar voor was; om dat deze man noit met imand in deze Landvoogdy, en voor al noit met dezen ter nedergeslagenen, eenig getschil gehad, en daar benevens by zyn Opperhooft, en alle de Ingetencn aldaar, de getuygenis had, van altyd een stil, sedig, neerstig, en nugter borst geweest te zyn; en dat immers zulk een getuygenis met dit edelmoedig eigen aangeven van hem vergeleken zynde, dien man volkomen vrysprak; of dat men anders zoude moeten vaststellen, dat het beter was zig niet te verweeren, en zig maar te laten dood steken, dat immers tegen alle Regten, en tegen de wet der natuure streed; die toelieten zig zelve te verweeren, vooral als 'er geen andre waren, die ons helpen konden.

De Heer *Landvoogd* gaf my tot antwoord, *U Eerw. heeft in deze zyne stellingen wel gelyk; maar daar legt de ter nedergeslagene, hy zegt dit gedaan, en wel tot zyne verweering gedaan te hebben. Het*
eer-

1710. eerste blykt klaar, van 't laatste is geen be-
wys ter wereld. Wat moet nu de Recch-
ter doen? Ik gaf daar op tot antwoord,
de Rechter Ed. Heer, die moet na klare
bewyzen te werk gaan; Hier blykt wel, dat
die man dood is, maar hoe weet de Rech-
ter, wie hem gedood heeft?

Dat bekend hy, zey zyn Ed. zelfs; dat
is waar, Ed. Heer, zei ik; maar by be-
kend dit immers niet alleen, by bekend
dit tot verwerping van zyn hof, en anders
niet, gedaan te hebben; dat immers wel
te gelooven is, alsoe de ander een befaamd
moette-maker, en een grote dronkert was.

Daar beneven, Ed. Heer, zou U Ed.,
of de Raad, op die bloote bekentenis van
hem, dat hy dat gedaan had, hem wel met
een gerust gemoed ter dood konnen doemen,
zonder te gelyk eerst de omstandigheden,
hoe hy dat gedaan had, te weten: want by
kon dat bekennen, en wel onschuldig, gelyk
daar af voorbeelden zyn; maar nu beleid
hy zoo wel 't eene, als 't ander, te weten,
dat hy 't gedaan, maar ook om geen andre
reden zo volbragt heeft, als om dat hy op
geen andre wyze middel wist, om zig zel-
ven hier uyt een zekere dood te redden.

Men kan, nog mag (myn 's geringen
oordeels) het eene zonder 't andre niet
aannemen, zonder dien man ten uitersten te
verongelyken, en zonder aan andre, in 't
toekomende in zulke ongevallen rakende,
voet te geven, om zig wel te verweeren,
en imand ter neder te leggen; maar om
daar den Rechter niets van te zeggen, en
dat, om niet in die zelve swarigheid, waar
in die man nu is, te geraken.

Ik zie wel, zey de Heer van der Stel,
dat 'er zeer veel in U Eerw. Redeneering
is, dat voor die man zyn leven pleyt;
maar ik wenschte, dat ik een middel zag,
om hem te konnen redden: want schoon ik
al mogt voor hem zyn, alle de andre Le-
den zullen zeer waarfchynlyk tegen hem
zyn.

Indien U Ed., zei ik, eenigfms voor
die man is, zo geloove ik, dat ik een mid-
del weete, om hem zekerlyk van de dood te
redden, een middel, dat in veel diergelyke
gevallen gebruykt is, en waar door de
Rechter buyten alle opspraak en swarig-
heid blyven zal.

En wat is dat? zeyde zyn Ed., het
Lot, Ed. Heer, zeyde ik, dat wel
van veelen, die alle de dood verdiend heb-
ben, getrokken werd, maar waar van men
nogtans eenige begenadigen, hoewel zodanig
dat doen wil, dat men het aan 't Lot en aan
God, den beftierder des zelfs, overlaat,
om aan te wyzen, wie van dezen in 't Le-
ven blyven zal.

Mag dat in zoo een geval geschieden,
daar men menschen voor zig heeft, die
alle de dood klaar verdiend hebben;

waarom dan veel meer niet hier in deze
zaak, waar in de Rechter ontrent de
fchuld of onfchuld van dezen man, nog ge-
beel blind en onkundig, en daar hier maar
een doodschuldige is? Immers dit kan ik
U Ed. (menschelyker wyfe gefproken)
verfekeren; ja durve daar voor als inftaan,
dat, zoo U Ed., en de Raad, goedvinden
hem 't Lot te laten trekken, by het
Briefje ten Leven trekken zal.

De Heer Van der Stel, dit gehoord
bobbende, zeyde: Myn Heer, dat middel
is goed, en ik zal den Raad bericht van
alles, en ook myn best doen, om de Leden
tot het in 't werk stellen van dit middel te
bewegen.

Dit nu wierd den 14 Juni 1710. in 't
werk gesteld, en Urbanus trok met een
zeer groote vrymoedigheid, en tot ver-
bafing van den Rechter, het Briefje ten
Leven; waar over hy my naderhand,
hoorende, dat hy my dit middel tot
zync redding fchuldig was, zeer ne-
drig quam danken. Ik gaf hem tot
antwoord: Dankt my hier voor niet,
maar God, die my dit ingegeven, die
den Rechter tot het gebruiken van dit mid-
del bewogen, en die vooral uw band
bestierd heeft, om het Briefje des Levens,
en niet dat des Doods te trekken, en
laat deze groote genade u dienen, om hem
nu verder alle de dagen uwes levens daar
voor te danken, en om dit geval noit te
vergeten. Hy fchreide van blydfchap,
en viel voor my te voet (hoe zeer ik
hem opbeurde) en zei: Myn Heer, ik
zal nooit vergeten God hier voor te dan-
ken, en myn zondig leven nog meer en
meer te beteren, maar ik zal uwer ook
noit vergeten, en U Eerw. altyd met een
levendige dankbaarheid in myn herte my
voorstellen, aangefien U Eerw., naaft God,
niet alleen de eenige bebouder van myn le-
ven, maar ook die gene is, die door uwe
troost-redenen my zulken hopen te leven
(dat ik al uyt myn gedagten gesteld
had) gegeven heeft, dat ik, zedert U Eerw.
vertrek, ik weet niet wat voor een blyd-
fchap en opbeuring van mynen verftagenen
Geest in my gevoeld heb, die my zeyde, en
inblies, dat ik maar op God hoop, en
hem ernstig bidden moest, en dat het mid-
del om my te redden, by God niet alleen,
maar ook by de menschen al was gevonden,
alzo 't onmogelyk was, dat ik om deze
manftag, waar aan ik geen fchuld had,
fterven zou; en by de uykofst heb ik ook
ondervonden, dat God myn hoope ver-
vuld, en myn ernstig Gebed verhoord heeft.
Ik kan U Eerw. wegens die dienst, my in
myne gevangenis, en by 't opgeven van
dit middel betwefen, het noit vergelden,
maar zal niet nalaten God, zoo lang ik
leve, voor uwen welstand te bidden, waar

1710. mede hy, zeer bewegten zynde, van my afscheide.

Ik heb hem naderhand op Batavia buyten 't Kasteel nog eens zeer geval- lig ontmoet; dog hy lag op den weg voor myne voeten, eer ik eens wift, wie hy was, alzoo ik dagt, dat hy lang na 't Vaderland vertrokken was; maar hy betuygde my daar nogmaals zyn her- telyke dankbaarheid, en zeide my, dat hy zedert zich met de uyterste omfich- tigheid na myne vermaningen gericht, en dat God ook zyn goed voornemen gezegend had. Ik antwoordde, dat ik zeer verblyd was dit te hooren, maan- de hem aan, om op dit rechte spoor te blyven, en zey, dat dit het eenig mid- del was, om tydig zyne spoedige be- vordering, en eeuwig ook zynen wel- stand te bejagen. Ik verfogt hem, dat hy my eens zou komen bezoeken, dat hy beoefde te doen, nam daar op af- scheid; dog heb hem sedert niet meer gezien.

Sedert A°. 1707. had zyn Ed. ook begonnen van den Olifant af houten Buy- sen diep onder de aarde te graven, om 't water op een verborgene wyse in 't Kasteel te brengen; dog dat bleef dit jaar steken, also de Doorboorder der boomen, en legger van deze Buyfen, schielyk in een van die gegravene put- ten stortende, dood bleef; ook was zyn Ed. met dit werk nog maar half weg gekomen.

De Nagel-Oegft was dit jaar niet heel groot en maar matig geweest.

Volgens opgave waren 'er ingewo- gen,

	Bhaaren.	Ponden.
Aan 't Kasteel	- 349	o
Op Honimoo	- 333	90
Hila	- 10	o
Oma	- 203	o
Larike	- 40	385
	935	475

Lading
der
Sche-
pen.

Waar van in Schoonderloo 725 Bhaa- ren, en 6 ponden, dog verder waren 'er in de andre twee schepen nog zo veel Nagelen geladen, dat de ganfche over- gave 2054 bhaaren, en ettelyke ponden beliep; behalven nog 150 potten ge- confyte Nagelen; 1800 ponden Moer- nagelen voor Japan, en 1000 ponden Coelit-Lawan.

De Hon- gi-tocht na Boero. Den 27 October, vertrok de Heer Van der Stel met 19 Coracora's op de

Hongi-tocht na Boero, om het beroem- de Meir daar ook te gaan sien. Wat zyn Ed. daar van ontdekte, hebben wy reeds in de Beschryving van Boero aan- gehaald.

In December begon zyn Ed., van Boero weergekomen, het Hoofd merk- kelyk te verbeteren, en veel meer dan oit te voren te versterken; en was met de Hollandsche Nieuwe Kerk nu al zo verre gevorderd, dat zy half gedekt was.

Voor de Voorpoort staat wel uyt- gedrukt dat zy 1710. gebouwd is; dog 't liep nog lang daar na aan, eer zy klaar geraakt, en eer daar in de eerste Predicatie gedaan is.

A°. 1711. den 24 Februari, quam hier 't Schip Driebergen, den 26 het Schip Bon, en op de zelve dag ook de Haringthuyn; met het eerste quam ook de Indigo-maker, *Abraham Westplate*.

Ontrent dezen tyd begon de Heer A°. 1711 Landvoogd ook een groote Nieuwe Eén groote Thuynt ontrent de voet van 't Gebergte nieuwe van Soya, niet verre van de Rivier den Thuynt Olifant, aan te leggen, daar allerley aange- seldfame boomen in te planten, en op legr. dat stuk lands ook na by den Olifant een zeer schoon huys te bouwen.

De Nagel-Oegft had dit jaar tus- De Na- schen de 12 à 1300 bhaaren uytge- gcl-oegft leverd. van dit jaar.

Het Orangkaja's Feest wierd den 11 Mey, en in de 3 volgende dagen ge- geven.

Den 6 Juni vertrokken de drie sche- Aard- pen van hier, en den 11 was 'er 's nagts beving. na half elf een wieging van 't Aardryk, of zagte Aardbeving na een sware slag- regen, zoo als die op hield, dog duur- de niet boven een quartier uurs.

Den 31 Augusti wierden alle de Pag- ten, ook die van 't Hanen-vegten en de top-baan, verpagt.

Den 5 September 1711. had men 's Oploop nagts tusfchen 10 en 11 uuren diergely- van Wa- ken oploop van water, als men hier in ter. myn tyd nog eens gehad heeft; dog dit duurde tot 's morgens ten half ne- gen. Het liep in een half uur driemaal op en neder, en wel 4 voeten zeer schie- llyk op, en spoelde twee huysen, en 2 kinderen in Hative weg. Alle de put- ten in Mardheika liepen droog. De meefte loop was aan de Zuyd-zyde van den inham geweest; dog egter had men 'er op de drie huysen ook van geweten; maar aan de Poka niet.

Men hoorde nog dien zelve dag, En Aard- dat 'er op Oma een sware Aardbeving beving geweeft was op den zelve tyd, als de op- op Oma, loop hier begonnen was. Ook was 'er enz. Aardbeving op Honimoo, en Noeffa- laoct,

1720. laot, en op beide die Eylanden, en ook op Oma 13 à 14 maal, als ook aan de Pas Baguwala, oploop van water geweest.

Men hoorde kort daar na ook, dat 'er een zeer sware Aardbeving in Banda op dien zelve tyd geweest was, dat zekerlyk de Hoofd-oorsaak van dezen oploop van het water zal geweest zyn.

Den 27 October, vertrok de Heer Landvoogd weer op de Hongi-tocht, op welke weinig saken van belang waren voorgevallen, alzo nu alles overal in rust bleef.

Ao. 1712. ben ik met het Schip, Ouwerkerk, in Mey van hier vertrokken, en met myn huysgefin behouden voor Batavia, den 8 Juni, aangekomen; dog den 12 dito, op Sondag eerst aan Land gegaan, om dat de 363000 ponden Nagelen, die dit schip inhield, 'er eerst uyt moesten zyn.

Ondertusschen heeft de Heer *Van der Stel*, de Hollandsche Kerk, dat een fracy steene gebouw was, voltoyd; in 't welk den 13 November, door den Heer *Groenewout*, de eerste Predicatie is gedaan, waar in ook op dien zelve dag Juffrouw *Wilhelmina Heemskerk*, behuwde Dogter van zyn Ed., met Monf. *Carel Schulerus*, Winkelier, als 't eerste paar getrouwd, en waar in op den . . . Januari, 1713. zyn Eerw. Soon eerst gedoopt, gelyk ook zyn Eerw. Beminde, Juff. *Anna Theodora Costerus*, allereerst in die Kerk in die zelve maand begraven is.

Ontrent dezen tyd heeft de Heer *Van der Stel*, ook zyn huys aan den Olifant, wel ten eynde, en in staat gebracht; maar in dit jaar quam uyt 't Vaderland op Batavia tyding, dat hy dien Thuyt, en 't zelve Huys, wel zoo lang zyn Ed. daar was, zou mogen gebruyken, maar dat het dan weer aan de E. Maatschappy zou moeten komen.

Ontrent dezen tyd is 'er een Meermin in Amboina gevangen, van welke wy nader onder de Visschen van Amboina schryven; en dierhalven zullen wy hier niets vorders daar af zeggen. Ook gaan wy veel andre saken, in dit en de vordere jaaren voorgevallen, voor by, om dat wy uyt het voorige genoegsaan sien kunnen, wat 'er jaarlyks in deze Landvoogdy gewoonlyk voorvalt, en om dat wy best oordeelen, het vordere, dat ons zou mogen bekend zyn, over te slaan. Ook gaan wy voorby om van jaar tot jaar aan te wyfen, wat Nagelen 'er ge-

vallen, en van daar na Batavia vervoerd zyn, om dat het klaar genoeg uyt het vorige te gissen is, vermits men in 't eerste jaar een groot, en in 't volgend een kleen gewalch door de bank gehad heeft.

Na dezen tyd heeft de Heer *Van der Stel*, nog 8 jaaren hier geregeerd, en is, zonder dat 'er zedert veel saken van belang voorgevallen zyn, den 13 October 1720., na een bestier van 14 jaaren, 8 maanden, en 20 dagen, overleden; een bestier zo langdurig, dat daar van geen voorbeeld (myns wetens) in deze, of in enige andere Landvoogdy te vinden, hoewel het in zich zelve (al was het ook nog zoo wel) niet zeer te pryfen is, om dat het beter gekeurd word, dat een Landvoogd maar drie of vier jaaren op eene plaats blyft, alzo hy 'er anders te veel magt krygt, en te diep ingeworteld raakt, dat met redden voor de ingefetenen niet heel goed gecoordeeld werd.

Zyn Ed. is in 't begin van Ao. 1721. door den Bandafen Landvoogd, de Heer *Pieter Gabri*, als 29 Landvoogden Bestierder van Amboina vervangen.

De voornaamste werken, by de Heer *Van der Stel*, in al die tyd gemaakt, zyn deze geweest:

1. De verbetering van 't Huys des Landvoogds in 't Kasteel, Ao. 1707. en 1708.
2. Het Huys van den Opperkoopman aldaar, en de Hollandsche Steene Kerk, Ao. 1708. begonnen.
3. Het Huys van den Capiteyn aldaar, Ao. 1708. begonnen, en 1709. voltoid.
4. De Oostzyde des Kasteels, en 't verdere daar in Ao. 1710. ondernomen, en de Hollandsche Kerk, toen onder 't dak gebracht.
5. De vernieuwing van het Hoofd, buiten 't Kasteel van tyd tot tyd, dog voor al 1710. zeer verbeterd.
6. Een heerlyke Thuyt, en Huis, aan den Olifant gemaakt, Ao. 1711. begonnen, dog na zyn Ed. dood is dit alles weer by de E. Maatschappy genaderd.

1721.

7. De Hollandfche Kerk, A^o. 1712. voltoid.

Alle welke werken genoegzaam konnen gezien worden, in een Tekening van de platte grond der Stadt Amboina, die zyn Ed. in den Jaare 1718. heeft doen maaken, en welke wy onder N°. XXX. A. hier byvoegen.

Wat nu de Nieuwe Heer Landvoogd hier verrichten zal, moct ons de tyd leeren.

De Heer Gabri, nader beichreven.

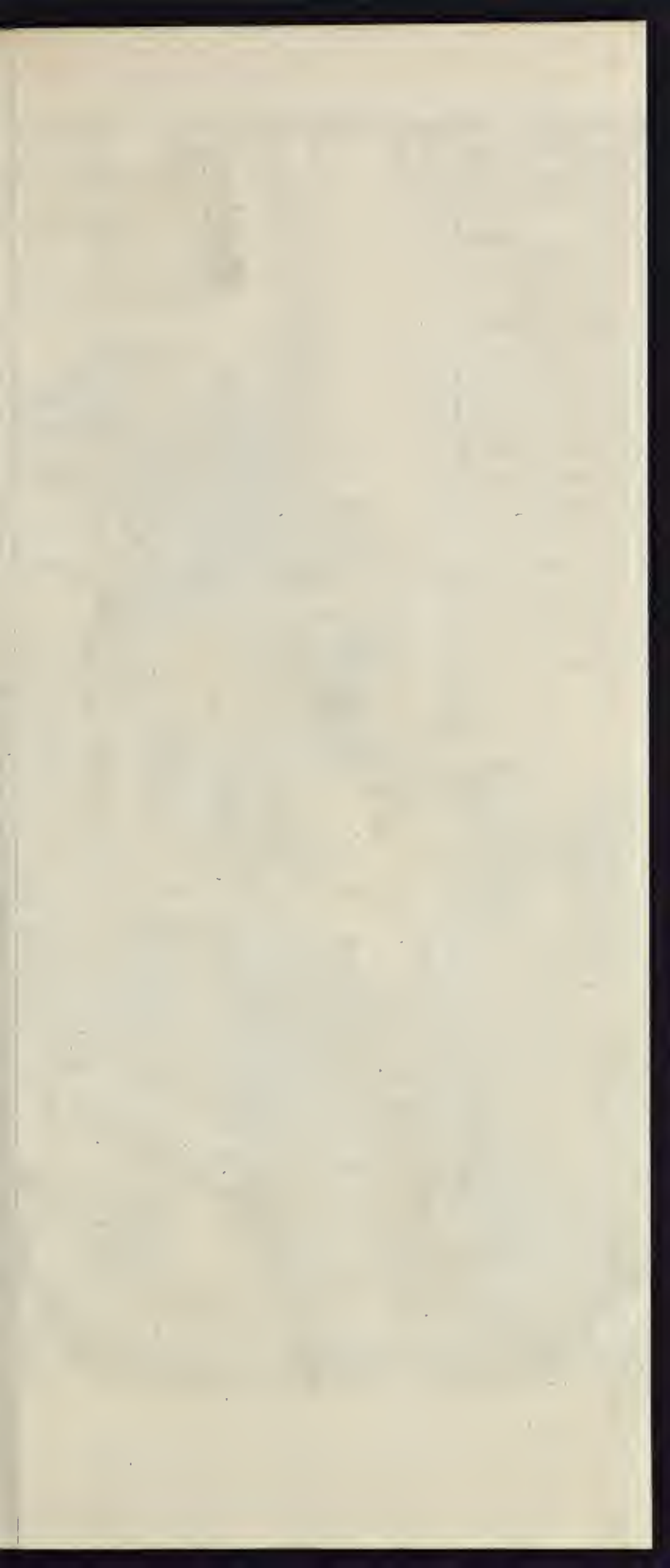
Hy is een Heer, na myne gifting, van 34 à 35 jaaren, kort van gefalte, fedig van gedrag, zonder dat ik verder van zyne bequaamheden spre-

ken kan, dan alleen, dat ik wensche dat Amboina onder zyne Regeering lang welvaaren en bloejen mag.

1721.

Na dat wy dus verre nu ook de wereldlyke Saaken, van tyd tot tyd in Amboina voorgevallen, beschouwd hebben, zullen wy nu eens voor af een Lyft van de Bedienden van aanfien, die op ieder jaar hier onder ider Landvoogd geweest zyn, en daar na nog een bytandre Lyft van ider foort van deze Bedienden (uytgenomen van de Predikanten, die onder de faaken van den Godsdienst aanghaald werden) opgeven, om daar met eenen opflag te konnen zien, hoe lange ider der zelve elke bediening waargenomen heeft.

A. t Ooster-Blok .	X. De Oude Wooning van de Gouverneur .
B. De Negru Sova .	Y. Het Wynbergje .
C. Halong .	Z. De Cruet-Meulen .
D. Mardheyka .	1. De Oude gegraven Gracht .
E. Voessanivel .	2. De Steenbakery .
F. Native .	3. De Borger's Thuynen .
G. Latoehalat .	4. De Ber's van sova .
H. Cerimeffing .	5. De Neder landfche Borger-wacht .
I. Den Koodenberg der Mooren .	6. De Inlandfche Borger Wacht .
K. De Conings-Straat .	7. De Oude Gouvern' Thuyn .
L. De Prince-Straat .	8. De Rivier Waitomo .
M. De Heeren-Straat .	9. De Rivier Way allat .
N. De Groene Geuse-Straat .	10. De Rivier den Olifant .
O. De Chinefche-Straat .	11. Het Modder spruutje .
P. De Nollandfche Kerk .	Way Titar .
Q. Het Armen Weeshuys .	12. Verfch Water uit de grond .
R. 3 Comp ^s Thuynen .	13. De Pafar, of Markt .
S. De Maleytfche Kerk .	14. Compagnies Winkel .
T. Het Stadhuys .	15. Het Groen sootje voor het Stadhuys .
U. Het Sieken-huys .	16. De Pagar Noodwyk .
V. 3 Comp ^s Paarden-stal .	
W. t Eylandje .	

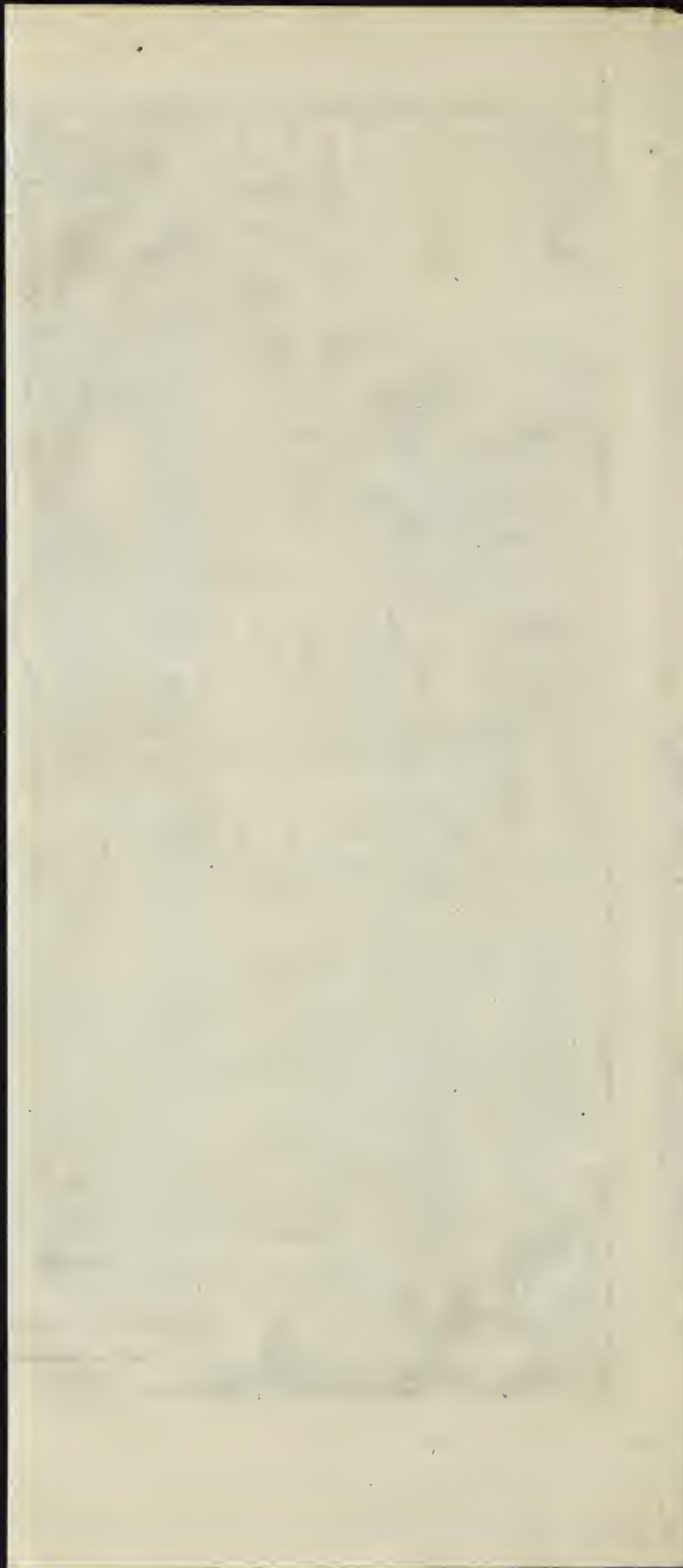
De Platte G
AMBO
 soo als het v
 Saare

nd van
NA,
inden

Schaal van Een honderd Ronlantse Roeden.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

LYST der Bedienden van aanzien in Amboina, van den beginne af, zo als zy yder jaar te zamen voorkomen.

- Lyft der Bedienden van Aanzien in Amboina van den beginne af.
- 1^e. Frederik Houtman, van Gouda, A^o. 1605. Landvoogd, en Bestierder.
Deze quam hier A^o. 1605, en vertrok A^o. 1611.
- 2^e. Jasper Janssoon. A^o. 1611. Landvoogd en Bestierder.
Onder deze was nog geen Secretary.
Hy vertrok A^o. 1615.
- 3^e. Adriaan Maartenffen Blok. A^o. 1615. Landvoogd en Bestierder.
Hy vertrok A^o. 1618, dog wierd A^o. 1619. Extraordinaris Raad van India.
Artus Gysels. Opperkoopman, en Tweede.
Henrik Steur. Kapiteyn.
Herman van Speult. 1^e. Koopman, of Opperkoopman op Cambello.
- 4^e. Herman van Speult. A^o. 1618. Luytenant, of Onderlandvoogd, en Bestierder.
Hy wierd A^o. 1619. Raad Extraordinaris van India.
Artus Gysels. Opperkoopman, en Tweede.
Deze ging A^o. 1620. met 4 Amboische Princen na Holland.
- Herman van Speult. A^o. 1621. Als voren.
Jan Joosten de Roey. Opperkoopman.
Kornelis de Meyer. Dito.
Jan Grafwinkel. Dito.
Laurens de Marschbalk. Dito.
Joseph Mofsaart. Dito.
- Herman van Speult. A^o. 1622. en 1623. Landvoogd, Bestierder, en Commissaris over Banda.
Jan Joosten de Roey. Opperkoopman, en Tweede.
Jan de Vogel. Kapiteyn.
Laurens de Marschbalk. Als voren.
Pieter Janssen van de Sanden. Opperkoopman op Loeboe. A^o. 1623.
Izaak de Bruyn. Fiscaal.
- Herman van Speult. A^o. 1625. Landvoogd, Bestierder, en Commissaris; vertrok dit jaar, den 18 July.
Landvoogd en Bestierder.
- 5^e. Jan van Gorkom. A^o. 1628. den 16 Juny. Opperkoopman, en Tweede.
Vertrok A^o. 1628. den 16 Juny. Philip Lukassoon. Kapiteyn.
— Castropyn. Fiscaal.
Jan Dirkssoon. Winkelier, A^o. 1627.
Nikolaas Meersman.
- 6^e Philip Lucaffoon, van Middclburg. A^o. 1628. Landvoogd en Bestierder.
Nicolaas Meersman, van Dantzik. Opperkoopman, en Tweede.
Il. Decl van Amboina. A

- Jakob Janssoon Patacka.* Opperkoopman, uyt *Ternate* dit jaar gekomen.
- Gerard Westerman*, van Dantzik. Kapiteyn.
- Johan Ottens.* Koopman, en Fiscaal.
- Ao. 1629. en 1630.
De zelve; dog *Patacka.* Hoofd op *Loeboe.*
- Ao. 1631.
Philip Lukassoon. *Landvoogd*, en Bestierder, vertrok den 23^{en} May.
- Artus Gysels.* *Landvoogd*, Bestierder, en *Extraordinaris Raad* van *India*, quam hier den 24^{en} *Maart*, en is den 23 *May* voorgesteld.
- Evert Hulst.* Opperkoopman, en Tweede.
- Jakob Janssoon Patacka.* Opperkoopman, vertrok den 17^{en} September.
- Gerard Westerman.* Kapiteyn.
- Tymon Leenderassoon Coppel.* Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
- Johan Ottens*, van *Amsterdam.* Fiscaal, en Koopman; dog verving op *Loeboe*, *Jakob Janssoon Patacka.*
- Pieter de Goyer.* Ontfanger.
- Kornelis Willemssoon van Outhoorn.* Fiscaal.
- Ao. 1632.
7^e. Artus Gysels. *Landvoogd*, dito, dito.
- Evert Hulst*, van *Amsterdam.* Opperkoopman, en Tweede.
- Gerard Westerman.* Kapiteyn.
- Jan van de Voorde.* Opperkoopman, en Hoofd op *Honimoo.*
- Timon Leenderdssoon Coppel.* Opperkoopman, en Hoofd tot *Hitoe.*
- Johan Ottens.* Dito, en Hoofd op *Loeboe.*
- Pieter de Goyer.* Ontfanger.
- Kornelis Willemssoon van Outhoorn.* Fiscaal.
- Ao. 1633.
Artus Gysels. Dito, dito, dito.
- Evert Hulst.* Opperkoopman, en Tweede.
- Gerard Westerman.* Kapiteyn.
- Jakob Janssoon Patacka.* Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
- Pieter de Goyer.* Opperkoopman, en Ontfanger.
- Jan van de Voorde.* Dito, en Hoofd op *Honimoo.*
- Johan Ottens.* Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, vertrok met de Heer van den Heuvel na *Ternate* in commissie, alwaar hy 1634. *President* wierd.
- Kornelis Willemssoon van Outhoorn.* Opperkoopman, en Hoofd op *Larike.*
- Kornelis Faber.* Fiscaal.
- Maarten Romboutssoon.* Geheimschryver.
- Wouter Seroyen.* Onderkoopman, en Hoofd tot *Oerien.*
- Ao. 1634.
Artus Gysels. *Landvoogd*, dito, dito, vertrok den 2^{en} *Juny.*
- 8^e. Antoni van den Heuvel.* Dito, dito, den 8^{en} *May* voorgesteld.
- Evert Hulst.* Opperkoopman, en Tweede.
- Gerard Westerman.* Kapiteyn.
- Jakob Janssoon Patacka.* Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
- Pieter de Goyer.* Opperkoopman, en Ontfanger.
- Jan van de Voorde.* Dito, op *Honimoo.*
- Kornelis Willemssoon van Outhoorn.* Dito, en Hoofd op *Larike*, ook voor een tyd Geheimschryver.
- Kornelis Faber.* Fiscaal.
- Balthasar Weyntgens.* Koopman.
- Maarten Romboutssoon.* Geheimschryver.
- Wouter Seroyen.* Onderkoopman, en Hoofd tot *Oerien*; dog

Z A A K E N.

dog dit Comptoir is geligt, en hy op
Hitoe Lama geleght.

Abraham van der Plasse.

Onderkoopman.

Ao. 1635.

Antoni van den Heuvel.

Landvoogd, en bestierder; vertrok in *May*,
opontboden, en geligt door den *Com-*
missaris Gysels.

9^e. *Joachim Roeloffsoon van Deutecom.*

Dito, en dito.

Evert Hulft.

Opperkoopman, en Tweede.

Gerard Westerman.

Kapiteyn.

Jakob Janssoon Patacka.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*

Pieter de Goyer.

Opperkoopman, en Ontfanger.

Jan van de Voorde.

Dito, op *Honimoo.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en Hoofd op *Larike.*

Kornelis Faber.

Fiscaal.

Wouter Seroyen.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe Lama.*

Abraham van der Plasse.

Koopman, vertrok na *Banda.*

Maarten Romboutsson.

Geheimfchryver.

Ao. 1636.

Joachim Roeloffsoon van Deutecom.

Dito, en dito, als boven.

Evert Hulft.

Dito, en dito, vertrok dit jaar, dog stierf
in de Straat van *Boetia.*

Gerard Westerman.

Kapitein.

Jacob Janssoon Patacka, vertrok na *Bata.*

Dito, en Hoofd op *Hitoe.*

Pieter de Goyer.

Dito, dito, Ontfanger.

Jan van de Voorde.

Dito, op *Honimoo.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en dito op *Larike.*

Kornelis Faber.

Fiscaal.

Jan Outgersoon, van *Haarlem.*

Luitenant.

Wouter Seroyen.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe Lama.*

Pieter Paulussoon.

Onderkoopman, vermoord op *Koela.*

Maarten Romboutsson.

Dito, Secretaris van den Raad.

Ao. 1637.

Joachim Roeloffsoon van Deutecom.

Dito, als boven, vertrok 21 *May.*

10^e. *Johan Ottens.*

Landvoogd, Bestierder, en *Extraordina-*
ris Raad. den 21 *May.*

Simon Jacobssoon Dompkens.

Opperkoopman, en Tweede.

Gerard Westerman.

Kapiteyn.

Matthys de Meer, van *Rotterdam.*

Opperkoopman.

Kornelis Faber.

Fiscaal.

Pieter de Goyer.

Opperkoopman, en Ontfanger, vertrok.

Jan van de Voorde.

Opperkoopman, en Hoofd op *Honimoo.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en Hoofd op *Larike.*

Pieter Nuyts.

Luitenant, en Hoofd op *Honimoo.*

Wouter Seroyen.

Onderkoopman op *Hitoe* geleght.

Adriaan van Lysveld.

Onderkoopman, en Secretaris.

Walrave de Riviere.

Luitenant.

Jan Outgers, alias, *Njong Jan.*

Dito.

Jan Pays.

Secretaris van den Landraad.

Ao. 1638.

Johan Ottens.

Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris*
Raad.

Simon Jacobssoon Dompkens.

Opperkoopman, en Tweede.

Gerard Westerman.

Kapiteyn.

Matthys de Meer.

Opperkoopman.

Kornelis Faber.

Fiscaal, vertrok.

Nikolaas Cafembrood.

Fiscaal, vertrok.

Bartholomeus Kancy.

Fiscaal.

Jan van de Voorde.

Opperkoopman, en Hoofd op *Honimoo.*

Vervangen door *Nuyts.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en dito op *Larike.*

Pieter Nuyts.

Wouter Seroyen

Adriaan van Lysveld.

Walrave de Riviere.

Jan Outgerffoon, alias, Njong Jan.

Jan Pays.

Luitenant, en Hoofd op *Honimoo*.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en Geheimschryver.

Luitenant.

Dito.

Geheimschryver van den Land-Raad.

Van Ao. 1638 tot 1641 toe, de zelve Leden en Bedienden.

Ao. 1641.

Joban Ottens.

Simon Wouterffoon Dompkens.

Wouter Seroyen.

Gerard Westerman.

Kornelis Willemffoon van Outhoorn.

Wybrant van Schagen.

Bartholomeus Kanoy, van Arnemuyden.

Joban Outgerffoon.

Pieter Nuyts.

Jan Pays.

Oftavius Macquelin, van Antwerpen.

Adriaan van Lysveld.

Landvoogd, Bestierder, en *ordinaris Raad*.

Stierf den 14^{en} Augusti dezes jaars.

Opperkoopman, en Tweede, tot den 14^{en}

Augusti dat hy hier *President* wiert.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.

Kapiteyn. tot den 14^{en} May dat stierf.

Opperkoopman, en Hoofd op *Larike*, quam
aan 't *Kasteel*.

Opperkoopman.

Opperkoopman, en Fiscaal.

Kapiteyn-Luitenant.

Luitenant, en Hoofd op *Honimoo*:

Secretaris van den Land-Raad.

Secretaris van Justitie.

Dito, van den *politiequen Raad*.

Ao. 1642.

11c. Antoni Caan.

12c. Gerard Demmer.

Simon Jakobffoon Dompkens.

Wouter Seroyen.

Adriaan van der Burg.

Kornelis Willemffoon van Outhoorn.

Joannes van Alfen.

Wybrand van Schagen.

Bartholomeus Kanoy.

Matthys Proot.

Oftavius Macquelin.

Joban Outgerffoon.

Jakob Verbeiden.

Pieter Nuyts.

Frans Leenderdssoon Valk.

Joannes Comans van Geertruydenberg.

Abraham Fluweel.

Jan Pays.

Oftavius Macquelin.

Dirk Groenbout.

Landvoogd, Bestierder, en *ordinaris Raad*;
van den 20^{en} February tot den 13^{en}
September dat vertrok.

Dito, dito, en *Extraordinaris Raad*, van
den 13^{en} September, zynde den 23^{en}
Maari hier gekomen.

Opperkoopman, en Tweede.

Dito, en Hoofd op *Hitoe* tot het einde van
April, dat als *President* na Ternate
vertrok.

Opperkoopman aan 't *Kasteel*, en derde
Opperkoopman dezer *Landvoogdy*,
alzo de 1^e toen op *Hila* lag.

Opperkoopman en Hoofd op *Hitoe*; dog
ging in April na *Hila* als 1^e Opper-
koopman der *Landvoogdy* leggen.

Opperkoopman, en Winkelier, a 90 gl.

Dito, en Hoofd tot *Larike*.

Fiscaal. Vertrok.

Fiscaal.

Fiscaal.

Capiteyn-Luitenant, tot 't begin dezes jaars.

Luitenant.

Dito, en Hoofd tot *Honimoo*.

Bevelhebber der Schepen.

Onderkoopman, en Hoofd op *Manipa*.

Dito, en *Secretaris* van *Politie*.

Secretaris van den Land-Raad, tot nu toe
dat *Hoekom* van *Hative* wierd.

Secretaris van *Justitie*, wierd dit jaar *Fiscaal*.

Secretaris van *Justitie*.

Ao. 1643.

Gerard Demmer.

Simon Jakobffoon Dompkens.

Joban Outgerffoon.

Kornelis Willemffoon van Outhoorn.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede: vertrok dit
jaar.

Kapiteyn.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*; dog
ver-

Z A A K E N.

5

Adriaan van der Burg, van Delft.
Gerard Hofschier.
Ottavius Macquelin.
Joannes van Alfen.
Jacob Voer.
Abraham Pittavin.
Pieter Nuyts.

Jakob Verheyden.
Simon Jakobsoon Cos, van Hoorn.
Joannes Comans.
Wybrand Reinierssoon.
Abraham Fluweel.
 — — —
Dirk Groenbout.

Gerard Demmer.
Kornelis Willemssoon van Outhoorn.
Adriaan van der Burg.
Gerard Hofschier.

Ottavius Macquelin.
Johan Outgersoon.
Abraham Pittavin.
Jakob Verheyden.
Steven Klaassoon Draver.
Simon Cos.
Joannes Comans.
Abraham Fluweel.
Dirk Groenbout.

Gerard Demmer.
Kornelis Willemssoon, van Outhoorn.
Adriaan van der Burg.
Ottavius Macquelin.
Abraham Pittavin.
Jakob Verheyden.
Simon Cos.
Joannes Comans.
Abraham Fluweel.

— — —
Gerard Overmeyer.

Gerard Demmer.
Johan van Suydwyk.

Kornelis Willemssoon van Outhoorn.

Adriaan van der Burg.
Jakob Verheyden.
Ottavius Macquelin, van Antwerpen.
Abraham Pittavin.

Steven Draver.
Gerard van der Kruyce.
Simon Cos.
Abraham Fluweel.
 — — —

ving *Dompkens*, blyvende op *Hila*.
 Opperkoopman aan 't Kasteel.
 Dito, en Hoofd op *Loeboe*.
 Fiscaal.
 Opperkoopman, en Winkelier, stierf dit jaar.
 Koopman, en Winkelier.
 Koopman, en Hoofd tot *Larike*.
 Luitenant, en Hoofd op *Honimoo*; overleden dit jaar.
 Luitenant.
 Onderkoopman.
 Dito, en Hoofd tot *Manipa*.
 Bevelhebber.
 Dito, en Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Dito van de Land-Raad.
 Secretaris van *Justitie*.

A^o. 1644.

{ Als boven.
 { 1^e. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 { Dito aan 't Kasteel.
 { Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*;
 { dog vervangen door
 Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*.
 Kapiteyn, stierf dit jaar.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Luitenant.
 Koopman.
 { Onderkoopman.
 { Dito.
 Dito, en Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Dito van *Justitie*.

A^o. 1645.

{ Als boven.
 { 1^e. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 { Dito aan 't Kasteel.
 { Dito op *Loeboe*.
 { Fiscaal voor een tyd.
 { Luitenant.
 { Onderkoopman.
 { Dito.
 Onderkoopman, en Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Dito van den Land-Raad.
 Dito van *Justitie*.

A^o. 1646.

Dito, als boven.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*, ver-
 ving van *Outhoorn*.
 Opperkoopman en Hoofd op *Hila*. Ver-
 trok na *Batavia*.
 Dito aan 't Kasteel, dog overleden.
 Kapiteyn.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, dog ver-
 vangen door van der Burg aan 't Kasteel.
 Fiscaal, Opperkoopman, en Hoofd op
Loeboe.
 Fiscaal, voor een tyd.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Onderkoopman.
 Onderkoopman, en Secretaris van den *Politicquen Raad*.
 Dito van den Land-Raad.

6 A M B O N S C H E

Gerard Overmeyer.

Dito van Justitie.

Gerard Demmer.

Ao. 1647.

Als boven, vervangen den 4^{en}, en vertrokken den 14^{en} September.

13c. Arnold de Vlaming van Ousshoorn.

Landvoogd, en Bestierder, van den 14^{en} September.

Johan van Suydwyk.

1c. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*; stierf dit jaar, en was op *Hitoe* de laatste 1c. Opperkoopman.

Abraham Pittavin.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*, die nu 2c. Opperkoopman was, alzo de 1c. Opperkoopman nu aan 't Kasteel lag. Kapiteyn.

Jakob Verheyden.

Ottavius Macquelin.

1c. Opperkoopman in *Suydwyks* plaats, dog nu aan 't Kasteel, en tweede dezer *Landvoogdy*.

Simon Cos.

Jakob Voer.

Gerard van der Kruyce.

Simon Cos.

Dirk Geldorp, van Haarlem.

Abraham Fluweel.

Fiscaal 1647. voor een tyd.

Koopman, Fiscaal, en Winkelier.

Koopman, en Hoofd tot *Larike*.

Opperkoopman, en Hoofd op *Loebœ*.

Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en Secretaris van den *Politiequen Raad*, vertrok.

Dito, en Secretaris van den *Politiequen Raad*.

Dito van den Land-Raad.

Onderkoopman, en Secretaris van *Justitie*.

Gerard Overmeyer.

Ao. 1648.

Arnold de Vlaming van Ousshoorn.

Ottavius Macquelin.

Abraham Pittavin.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede aan 't Kasteel.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*; dog over valsche nagelwegen afgezet; en uit genade nog Winkelier gemaakt, vervangen door *Voer*.

Opperkoopman, Fiscaal, en Winkelier, geplaatst op *Hila* als Hoofd.

Dito, en Negotie-Boekhouder.

Kapiteyn.

Fiscaal, in *Voers* plaats.

Opperkoopman, en Hoofd op *Loebœ*.

Dito, en Hoofd op *Cambello*.

Opperkoopman, en vervanger van *Marinus Brand*, Hoofd op *Cambello*.

Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*.

Koopman op *Haroeke*.

Koopman, en Winkelier in *Pittavins* plaats.

Soldy-Boekhouder, en dit jaar nog Secretaris van *Politie*, en Hoofd op *Amblauw*.

Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.

Wierd Secretaris van den *Politiequen Raad*.

Secretaris van de *Justitie*.

Jakob Voer.

Windrig Kieft.

Jakob Verheyden.

Jan van den Briel.

Simon Cos.

Marinus Brand.

Barent Zeeuw, van Amsterdam.

Vincent Gysbert van Moerlag.

Gerard van der Kruyce.

Salomon Reinierssoon.

Dirk Geldorp.

Pieter Riks.

Jakob Noppe.

Gerard Overmeyer.

Ao. 1649.

Arnold de Vlaming van Ousshoorn.

Ottavius Macquelin.

Jakob Voer.

Als boven, en Extraordinaris Raad.

Opperkoopman, en Tweede, dit jaar vervangen, en over valsche dingen afgezet.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok dit jaar.

Kapiteyn.

Fiscaal.

Dito in van den *Briels* plaats.

Jakob Verheyden.

Jan van den Briel.

Jakob Noppe, dit jaar eenigen tyd.

- Simon Cos.*
Salomon Reynierssoon.
Windrig Kieft.
Abraham Pittavin.
- Kornelis van Adrichem.*
Gerard van der Kruyce.
Barent Zeeuw.
Vincent Gysbert van Moerlag.
Kornelis Hauw.
Gerard Overmeyer.
- Kornelis Hauw.*
Jakob Noppe van Kortryk.
Pieter Riks.
Dirk Geldorp.
- Arnold de Vlaming van Outhoorn.*
 Hy vertrok den 21 Augusti dezes jaars na Batavia, en quam den 23 December weer herwaards, vertrekkende eerst na Ternate, om den opstand van den Prins Manilba.
- Simon Cos.*
Jakob Voer.
Jakob Verheyden.
Salomon Reinierssoon.
Barent Zeeuw.
Vincent Gysbert van Moerlag.
Jan van den Briel.
Kornelis van Adrichem.
Gerard van der Kruyce.
Kornelis Hauw van Vlissingen.
Jacobus Manteau.
Marcus de Roy.
Gerard Bonser.
Pieter Riks.
Jacob Noppe.
- Arnold de Vlaming van Outhoorn.*
 14^c. *Willem Verbeek.*
- Simon Cos.*
Jakob Verheyden.
Barent Zeeuw.
Vincent Gysbert van Moerlag.
Jan van den Briel.
- Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*. Vertrok na *Batavia*.
 Dito, en Dito, in plaats van *Cos*.
 Dito, en Negotie-Boekhouder.
 Opperkoopman, en Winkelier; dog afgezet, en op nieuw gevonnit ter order haarer *Edelbeden*.
 Koopman, en Winkelier.
 Koopman, en Hoofd op *Haroeko*.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Cambello*.
 Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*.
 Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Onderkoopman, en Secretaris van *Politie*, overleden.
 Secretaris van *Justitie* geworden.
 Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Van Hoofd op *Amblauw*, Soldaat.
 Secretaris van den Land-Raad.
- A^o. 1650.
Ordinaris Raad, Superintendent, Commissaris, Zeevoogd, en Veldoverste.
- Opperkoopman, en Tweede, van *Batavia* gekomen, en Gezaghebber.
 Opperkoopman, dit jaar weder van *Batavia* gekomen.
 Kapiteyn.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, dit jaar overleden.
 Dito, en Hoofd op *Cambello*; dog nu op *Loeboe*.
 Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*.
 Fiscaal.
 Koopman, en Winkelier.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Secretaris van den *Politiquen Raad*, korten tyd.
 Dito.
 Secretaris van den Landraad.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Manipa*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Secretaris van den *Politiquen Raad*, dog wierd dit jaar Hoofd op *Cambello*.
- A^o. 1651.
 Als boven.
 Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad*, van den 27 April, was den 5^{en} February met 't jacht de *Leeuwerk* gekomen.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, wierd blind, en was hier de laatste.
 Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*; dog ging van hier na *Cambello*; dog gequett, vertrok na *Batavia*, vervangen op *Cambello* door *Weber*.
 Als boven.
 Fiscaal, vervangen door *Voer*, alzo vertrok.
- Ja.*

8 A M B O N S C H E

Jakob Voer.
Herman van Outhoorn.
Gerard van der Kruyce.
Kornelis van Adricbem.
Melchior Thomasfoon.
Kornelis Danen.

Livinus Bor.

Klaas Rimbach.

Jakobus Manteau.
Gerard Bonfer.
Pieter Riks.
Marcus de Roy.

Koopman, en Fiscaal.
 Kapiteyn-Luitenant op *Lessidi*.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier, overleden.
 Dito, en Winkelier.
 Kapiteyn-Luitenant, onlangs uit *Ternate* gekomen, lag eenigen tyd op *Haroko*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* vanden *Politiquen Raad*.
 Luitenant, en Hoofd op *Cambello*, 11c.
Maart vermoord op *Erang*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en Hoofd op *Manipa*, vermoord.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Secretaris van den Land-Raad.

A°. 1652.

Arnold de Vlaming van Outhoorn.

Willem Verbeek.
Simon Cos.
Jan van Lingen.
Jakob Verheyden.
Nicolaas van der Cappen, quam met de *Vlaming van Batavia*.
Barent Zeeuw.
Vincent Gysbert van Moerlag.

Kornelis Danen.

Jakob Voer.
Nicolaas van der Cappen.
Jan Oetgens van Waveren.
Kornelis Hauw.
Jacobus Manteau.
Pieter Riks.
Livinus Bor.
Gerard van der Kruyce.
Herman van Outhoorn.
Pieter Riks.
Laurens Keller.
Frans Male.
Melchior Thomasfoon.
Warnar Curtenius.
Jacob Manteau, van *Poortvliet*.
Marcus de Roy.

} Voor een
 tyd na *Voer*
 Fiscaals.

Als boven, quam dit jaar van *Batavia* 8 *February* met Koning *Mandarsjab*.
Landvoogd, en Bestierder.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Majoor.
 Dito.
 Opperkoopman, en Hoofd tot *Hitoe*, en dit van Winkelier dit jaar geworden.
 Opperkoopman.
 Kapiteyn, en Hoofd tot *Honimoo*, vertrok dit jaar.
 Kapiteyn-Luitenant, en Hoofd op *Honimoo*.
 Winkelier, en Fiscaal, vertrok: vervangen in beide deze ampten door *van der Cappen*; dog hy stierf op *Batavia*.

Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Kapiteyn-Luitenant.
 Soldy-Boekhouder.
 Luitenant.
 Luitenant.
 Onderkoopman, en Winkelier.
 Vaandrig, en op *Haroko* Hoofd.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*.
Secretaris des Land-Raads.

A°. 1653.

Arnold de Vlaming van Outhoorn.

Willem Verbeek.
Simon Cos.
Jakob Verheyden.
François de Knibbere.

Nicolaas van der Cappen.
Barent Zeeuw.
Kornelis Danen.
Gerard van der Kruyce.
Herman van Outhoorn.
Livinus Bor.
Pieter Riks.
 — — *Godschalk.*
Melchior Thomasfoon.
Frans Male.

Als voren, vertrok na *Batavia*, en quam den 8 *November* weer herwaards.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Majoor.
 Opperkoopman, Fiscaal, en Cassier, eerst uit *Ternate* gekomen.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Opperkoopman.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*, afgezet.
 Kapiteyn-Luitenant.
Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Soldy-Boekhouder.
 Luitenant, stierf in *September*.
 Onderkoopman, en Winkelier.
 Luitenant.

War-

Warnar Curtenius.
Melchior Thomassoon.
Diderik van Reinefstejn.
Marcus de Roy.
Jacob Manteau.

Vaandrig, op *Haroko* Hoofd.
Onderkoopman, en Winkelier.
Dito.
Secretaris van den Land-Raad.
Secretaris van *Justitie*.

A^o. 1654.15e. *Arnold de Vlaming van Outohoorn.*

Willem Verbeek.
Simon Cos.
Jakob Verheyden.

Barent Zeeuw.
Gerard Roos.
Herman van Outohoorn.
Abraham Umbgroewe.
François de Knibbere.

Nicolaas van der Cappen.

Henrik de Vries.
Kornelis Danen.
Livinus Bor.

Laurens Keller.
Jacobus Manteau.
Gerard Meyer.
Frans Male.
Warnar Curtenius.
Kornelis Adrichem.
Kornelis van der Linden.
Marcus de Roy.
Gerard Vogeloot.

Als boven, en nu ook *Landvoogd* en *Bestierder*.
Als boven, dog den 4^{en} *May* vertrokken.
President in *September*.
Majoor, vertrok 29^{en} *Febr.* wiert Hoofd
op *Solor*, daar 1655. stierf.
Opperkoopman.
Bevelhebber.
Kapiteyn-Luitenant.
Koopman, en Fiscaal.
Opperkoopman, Fiscaal, Cassier, afgezet,
en door twee Assistenten gelaarit.
Als boven, op *Hila*, vertrok als tweede
na *Ternate*.
Opperkoopman, en Hoofd op *Hioe*.
Koopman op *Honimoo*.
Secretaris van den *Politiequen Raad*, ver-
trok dit jaar.
Luitenant.
Secretaris van *Justitie*, overleden.
Winkelier.
Luitenant.
Vaandrig, en Hoofd op *Haroko*.
Koopman.
Dito, en Soldy-Boekhouder.
Secretaris van den Land-Raad.
Onderkoopman, en Secretaris van *Justitie*.

A^o. 1655.

Arnold de Vlaming van Outohoorn.

Simon Cos.
Joban van Hammen.

Henrik de Vries.
Barent Zeeuw.
Kornelis Danen.
Herman van Outohoorn.
Evert van Hoorn.
Livinus Bor.

Frans Male.

Warnar Curtenius.
Kornelis van der Linden.

Marcus de Roy.
Gerard Vogeloot.

Als boven, vertrok den 29^{en} *Februarij* na
Batavia.
President.
Opperkoopman, vertrok den 31^{en} *May*,
wert vervangen door *Cos*.
Dito, en Hoofd op *Hioe*.
Opperkoopman.
Koopman, en Hoofd van *Honimoo*.
Kapiteyn-Luitenant.
Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
Koopman, en Secretaris van den *Politie-*
quen Raad, dit jaar gekomen.
Luitenant van *Affaboedi*, gequetst, stierf
den 29^{en} *July*.
Vaandrig, op *Haroko* Hoofd.
Koopman, en Soldy-Boekhouder, ook
Winkelier.
Secretaris van den Land-Raad.
Secretaris van *Justitie*.

A^o. 1656.

Arnold de Vlaming van Outohoorn.

16e. *Jacob Hufstaart*, van *Amsterdam*.

Simon Cos.

Barent Zeeuw.
Evert Janssoon Buys, van *Hoorn*.

Als voren; won doc 500. gl. ter maand,
vertrok over *Timor*.
Landvoogd, en *Bestierder*, in *May* geko-
men, won 250. gl.
Opperkoopman, en Tweede, won 120.
gl. 31 *Maart* vertrokken na *Ternate*.
Opperkoopman.
Opperkoopman, en Tweede.

B

Kor:

Kornelis Danen.
 Abraham Umbgroeve, uyt de Betuws.
 Kornelis van der Linden.

Henrik de Vries, van Amsterdam.

Pieter de Graaf.

Everd van Hoorn, van dito.
 Thomas van Orten, van dito.

Andries Amberger, van Neurenberg.
 François Reinserfsoon, van dito.
 François de Knubbere, van Gent.
 Dirk Bekman, van Amsterdam.
 Levinus Bor.

Abraham Verspreeet, van Antwerpen.

Kornelis Houfe.

Warnar Curtenius.

Marcus de Roy.
 Gerard Vogelpoot.

Jacob Hufstaart.
 Evert Buys.

Antoni van Voorst.
 Barent Zeeuw.
 Willem Maatsuyker van Amsterdam.
 Kornelis Danen.

Everd van Hoorn.
 Abraham Umbgroeve.
 Jurriaan Rumpbius.
 Pieter de Graaf, van Vlissingen.
 Thomas van Orten.

Andries Amberger.

Abraham Verspreeet.

Warnar Curtenius.

Wouter Jansoon.
 Marcus de Roy.
 Gerard Vogelpoot.

Jacob Hufstaart.
 Antoni van Voorst.
 Paulus Andrieffoon Viffcher, van Rintsberg.
 Willem Maatsuyker.
 Pieter de Graaf.
 Abraham Umbgroeve.
 Everd van Hoorn.

Jurriaan Rumpbius, van Hanau.
 Abraham Verspreeet.

Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Koopman, en Fiscaal.
 Koopman, en Soldy-Bockhouder, overleden den 25^{en} *January*.
 Dito, en Winkelier, overleden den 6^{en} *November*.
 Koopman, en Soldy-Bockhouder; wiert Winkelier 6 *Novemb*.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Soldy-Bockhouder, wiert Soldaat gemaakt.
 Assistent, Soldy-Bockhouder, in *Nov*.
 { Onderkoopman, in *May* vertrokken.
 { Onderkoopman, vertrokken.
 { Onderkoopman, vertrokken.
 Onderkoopman (vernedert zynde) en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, vertrok dit jaar over *Timor na Batavia*, in *April*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Voor een korten tyd *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Vaandrig, en op *Harocko* Hoofd.
 Larike.
 Secretaris van den Land-Raad.
 Secretaris van *Justitie*.

Ao. 1657.

{ Als boven.
 { Opperkoopman, en Tweede, is vertrokken, en den 20^{en} *Septemb*. overleden.
 { Opperkoopman, en Tweede.
 Opperkoopman, overleden 28 *May*.
 Koopman.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*, overleden den 6 *October*.
 Dito, en dito op *Hitoe*.
 Koopman op *Honimoo*.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
 Koopman, en Winkelier.
 Weer herfeld als Onderkoopman, en Soldy-Bockhouder, op den 1° *October*.
 Assistent, Soldy Bockhouder, werd vry den 9 *January*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, ook na den 6 *October* Fiscaal.
 Vaandrig, en Hoofd op *Harocko*. Vertrok nu.
 Vaandrig op dito.
 Secretaris van den Land-Raad.
 Dito van *Justitie*.

Ao. 1658.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Soldy-Bockhouder.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*, vertrokken den 28 *February*.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Fiscaal.

*Wouter Janſoon.**Adriaan van Lier, van Delft.**Thomas van Orten, van Amſterdam.**Michiel van Parys.**Mattheus Berkman, van Amſterdam.**Marcus de Roy, van Kilang.**Imam Abdul.**Jacob Zegerſoon.**Gerard Vogelſpoot.**Jacob Huſtaart.**Antoni van Voorſt.**Paulus Andrieſſoon, Viſſcher.**Willem Maatſuyker.**Abraham Umbgroeve.**Pieter de Graaf.**Abraham Verſpree.**Jurriaan Rumpbius.**Adriaan van Lier.**Willem van Zyl, van Vianen.**Mattheus Berkman.**Philip Du Pree.**Imam Abdul.**Gerard Vogelſpoot.**Jan Arendsſoon van Breadfort.**Jacob Huſtaart.**Antoni van Voorſt.**Paulus Andrieſſoon Viſſcher.**Willem Maatſuyker.**Abraham Umbgroeve.**Pieter de Graaf.**Abraham Verſpree.**Jurriaan Rumpbius.**Adriaan van Lier.**Willem van Zyl.**Philip du Pree.**Imam Abdul.**Abraham Rodrigos, van Amſterdam.**Mattheus Berkman.**Gerard Vogelſpoot.**Jacob Huſtaart.**Antoni van Voorſt.**Antoni Hardt, van Middelburg.**Paulus Andrieſſoon Viſſcher.**Pieter de Graaf.**Abraham Verſpree.**Jurriaan Rumpbius.**Mattheus Berkman.**Joannes de Cater, van Middelburg.*Vaandig, en Hoofd op *Haroeke*, vertrok.Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeke*.Dito, en Soldy-Boekhouder, overleden
1 Maart.Dito, en Secretaris van den Politicquen
Raad.

Dito, en Winkelier.

Dito, en Secretaris van den Land-Raad.

Dito, en dito van de *Hitoeſen*.Dito, en Diſpenſier, overleden den 23^{en}
Juny.Dito, en Secretaris van *Justitie*.

A°. 1659.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn.

Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.Dito, en dito op *Honimoo*.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Onder dito, en Fiſcaal.

Dito, en Hoofd op *Larike*.Dito, en dito op *Haroeke*.

Dito, en Secretaris van den Politicquen

Raad.

Dito, en Winkelier.

Dito, en Secretaris van de Land-Raad.

Dito, en dito der *Hitoeſen*.Dito, en dito van de *Justitie*.Hoofd op *Loeboe*.

A°. 1660.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn.

Koopman, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok
den 30^{en} December.Dito, en Hoofd op *Honima*, overleden
den 13 Novemb.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Dito, Fiſcaal, en Hoofd op *Honimoo*.Onder dito, en dito op *Hitoe*.Dito, en dito op *Haroeke*, ging af.

Dito, en Secretaris van den Politicquen

Raad.

Dito, en dito van de Land-Raad.

Dito, en dito der *Hitoeſen*.Assiſtent, en Hoofd op *Haroeke*.

Onderkoopman, en Winkelier.

Dito, en Secretaris van de *Justitie*.

A°. 1661.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
30^{en} Juny.

Koopman, en Tweede.

Kapiteyn.

Koopman, en Soldy-Boekhouder, den
30 April vertrokken.Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok den
15 May.Onder dito, en Hoofd op *Hitoe*.Dito, Fiſcaal, en Secretaris van den Poli-
ticquen Raad.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

B 2

Adriaan

Adriaan van Lier.
Abraham Rodrigues.

Willem van Zyll.
Philip du Pree.
Imam Abdul.
Gerard Vogelpoot.
— —

Jacob Huslaart,
17c. *Simon Cos.*

Antoni Hurdt.
Paulus Andriessoon Visscher.
Jurriaan Rumpbius.
Mattheus Berkman.

Pieter de Graaf.
Willem van Zyll.
Adriaan van Lier.
Sybrand Abbema, van *Vianen.*
Joannes de Cater.

Nicolaas Spiering.

Philip du Pree.
Imam Abdul.

Jan van Ooth, van *Rotterdam.*
Gerard Vogelpoot.

Daniel van den Bolk, van *Vianen.*

Simon Cos.
Antoni van Voorst.
Maximiliaan de Jong, van *Gorcum.*
Paulus Andriessoon Visscher.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Graaf.
Adriaan van Lier.
Mattheus Berkman.
Willem van Zyll.
Sybrand Abbema.

Pieter Janssoen, van *Beerlaar.*
Daniel van den Bolk.

Gerard Vogelpoot.
Philip du Pree.
Jan van Ooth.
Lirvinus Bor.

Simon Cos.
18c. *Johan van Dam,* van *Utrecht.*

Maximiliaan de Jong.
Paulus Andriessoon Visscher.
Jurriaan Rumpbius.
Adriaan van Lier.

Dito, en *Winkelier.*
Assistent, en Hoofd op *Haroeko,* overleden 11 *July.*
Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko.*
Dito, en *Secretaris* van de Land-Raad.
Dito, en dito der *Hitoesfen.*
Dito, en dito van de *Justitie.*
Larike open.

Ao. 1662.

Als boven, vertrok den 30 *Juny.*
Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad,* quam in *Juny.*
Koopman, en Tweede, vertrok na *Banda.*
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Dito, en Fiscaal, en eenige tyd *Secretaris* van den Raad.
Dito, en *Winkelier.*
Onder dito, en Hoofd op *Haroeko.*
Dito, en dito op *Honimoo.*
Dito, en dito op *Larike.*
Dito, en *Soldy-Boekhouder,* overleden den 9 *April.*
Dito, en *Soldy-Boekhouder,* afgezet 13 *December.*
Dito, en *Secretaris* van de Land-Raad.
Dito, en dito der *Hitoesfen,* 31 *Maart* afgezet.
Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder.*
Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie;* dog voor een tyd ook van den *Politiquen Raad.*
Dito, en *Secretaris* van dito Raad.

Ao. 1663.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
Koopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Dito, en Hoofd op *Hitoe.*
Dito, en *Winkelier.*
Onder dito, en Hoofd op *Honimoo.*
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Hoofd op *Haroeko.*
Dito, en dito op *Larike,* vertrok 31 *July.*
Dito, en dito op *Larike.*
Dito, en *Secretaris* van den *Politiquen Raad.*
Dito, en dito van de *Justitie.*
Dito, en dito van de Land-Raad.
Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder.*
Luitenant.

Ao. 1664.

Als boven, overleden den 4 *February.*
Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad,* quam in *February* met 't *Jacht ter Veer.*
1c. Koopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Onderkoopman, en dito op *Honimoo,* afgezet in *Maart.*

Z A A K E N.

13

- Pieter de Graaf.
 Daniel van den Bolk.
 Mattheus Berkman.
 Willem van Zyll.
 Frederik Abbema, van Vianen.
 Pieter Janssoon.
 Gerard Vogelpoot.
 Michiel Cberpbier.
 Livinus Bor.
 Philip du Pree.
 Jan van Ootb.
 Joban van Dam.
 Maxmiliaan de Jong.
 Paulus Andriessoon Visscher.
 Jurriaan Rumpbius.
 Gerard van Voorburg, van 's Gravenhage.
 Daniel van den Bolk.
 Mattheus Berkman.
 Willem van Zyll.
 Livinus Bor.
 Pieter Janssoon.
 Hans Paul Rauscher, van Neurenberg.
 Adriaan van Lier.
 Frederik Abbema.
 Jan van Ootb.
 Philip du Pree.
 Jacob de Jong, van Gorcum.
 Adriaan de Wit.
 19c. Pieter Marville.
 Maxmiliaan de Jong.
 Paulus Andriessoon Visscher.
 Jurriaan Rumpbius.
 Adriaan van Lier.
 Willem van Zyll.
 Gerard van Voorburg.
 Daniel van den Bolk.
 Pieter Janssoon.
 Hans Paul Rauscher.
 Jan Clement, van Middelburg.
 Jacob de Jong.
 Philip du Pree.
 Jan van Ootb.
 Adriaan de Wit.
- Koopman, en Hoofd op *Honimoo* in *Maart*,
 - dog den 24 *May* overleden.
 Onder dito, en *Secretaris* van den *Politique-
 quen Raad*, dog na *May* Hoofd van
Honimoo.
 Dito, en *Fiscaal*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
 Assistent, en *Winkelier*.
 Onderkoopman, en Hoofd van *Larike*.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*, overleden
 5 *Augusti*.
 Assistent, en *Secretaris* van den *Politique-
 Raad* voor eenige maanden, en van
Justitie.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van den
Politique- Raad.
 Dito, en dito van de *Land-Raad*.
 Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder*.
- Ac. 1665.
 Als boven.
 Opperkoopman, en *Tweede*.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito.
 Onder dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en *Fiscaal*, vertrok den 30 *April*.
 Dito, en *Fiscaal*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politique-
 Raad*, anderhalf maand *Fiscaal*, *Vry-
 man*, en vervangen door *van Zyll*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Assistent, en Hoofd op *Haroeke*.
 Onderkoopman, en *Winkelier*.
 Assistent, en *Winkelier*, vertrok.
 Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van de *Land-
 Raad*.
 Assistent, en dito van den *Politique- Raad*.
 Dito, en dito van *Justitie*.
- Ac. 1666.
Landvoogd, en *Bestierder*.
 Opperkoopman, en *Tweede* vertrok 30c.
April.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, *Winkelier*, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en *Fiscaal*.
 Dito, en *Soldy-Boekhouder*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*. 29 *July* af-
 gezet.
 Onder dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeke*, afgezet, en
 gebocid.
 Assistent, en Hoofd op *Haroeke*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politique-
 Raad*.
 Onderkoopman, en dito van den *Land-
 Raad*.
 Boekhouder, *Dispensier*, en *Winkelier*,
 in *van Liers* plaats.
 Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*.

Pieter Marville.
Antoni Hurdt.

Paulus Andriessoon *Visscher*.
Jurriaan Rumpbius.
Adriaan van Lier.
Gerard van Voorburg.
Willem van Zyll.
Joannes Moris, van *Amsterdam*.
Pieter Jansoon.
Jan van der Oorb.
Jan Clement.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.

Adriaan de Wit.

Antoni Hurdt.
Paulus Andriessoon *Visscher*.
Pierre du Pon.
Jurriaan Rumpbius.
Adriaan van Lier.
Willem van Zyll.
Gerard van Voorburg.
Joannes Moris.
Pieter Jansoon.

Jacobus van Nes, van *Rotterdam*.
Jan Clement.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.
Adriaan de Wit.

20c. Jacob Cops, van *Delfsbaven*.

Antoni Hurdt.
Kornelis Francx, van *Amsterdam*.
Pierre du Pon.
Jurriaan Rumpbius.
Adriaan van Lier.
Willem van Zyll.
Gerard van Voorburg.
Joannes Moris.
Jacobus van Nes.
Jan Clement.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.

Joannes Cops, van *Amsterdam*.

Jacob Cops.
Kornelis Francx.
Pierre du Pon.
Jurriaan Rumpbius.
Willem van Zyll.
Adriaan van Lier.

A^o. 1667.

Als boven, overleden den 10^{en} *April*.
Opperkoopman, en Tweede, en Gezaghebber.

Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en Winkelier.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Bockhouder.
Dito, en Hoofd tot *Larike*.
Dito, en Winkelier, overleden 25 *Maart*.
Assistent, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
Onderkoopman, en dito van de Land-Raad.
Assistent, en dito van *Justitie*.

A^o. 1668.

Opperkoopman, en Gezaghebber.
Kapiteyn, vertrok.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Winkelier.
Onder dito, en Soldy-Bockhouder.
Dito, en Hoofd op *Larike*, overleden 14^{en} *January*.
Dito, en dito op *Larike*.
Assistent, en dito op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Assistent, en dito van de *Justitie*.

A^o. 1669.

Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad*, quam met *Kleverskerken* in *Maart*.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Winkelier.
Onderkoopman, en Soldy-Bockhouder.
Dito, en Hoofd op *Larike*.
Assistent, en dito op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
Onderkoopman, en dito van de Land-Raad.
Assistent, en dito van de *Justitie*.

A^o. 1670.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn, vertrok.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.

Gerard van Voorburg.
Joannes Moris.
Jacob van Nes.

Joannes Cops.
Frederik Druif, van Enkhuizen.
Pieter de Cok, van Ter Vere.
Reinier Praat, van Vlissingen.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.
Joannes Basting, van Middelburg.

Jacob Cops.
Kornelis Franck.

Jan de Vogel, van Rochel.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumpbius.
Willem van Zyll.
Adriaan van Lier.
Gerard van Voorburg.
Pieter de Kok.
Joannes Moris.
Reinier Praat.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.
Hans Paul Rauscher.
Joannes Cops.
Joannes Basting.

Jacob Cops.
Antoni Hurdt.

Jan de Vogel.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumpbius.
Willem van Zyll.
Adriaan van Lier.
Pieter de Cok.
Gerard van Voorburg.
Joannes Moris.
Jacob de Jong.

Antoni Eybard, van Hamburg.
Philip du Pree.
Hans Paul Rauscher.
Reinier Praat.

Joannes Cops.
Joannes Basting.

Antoni Hurdt.
Jan de Vogel.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumpbius.
Willem van Zyll.
Adriaan van Lier.

Pieter de Cok.
Gerard van Voorburg.

Dito, en Winkelier.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Hoofd op *Larike*, vertrok 30.
Juny.
Assistent, en dito op *Larike*.
Onderkoopman, overleden 17 *April*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
Dito, en Secretaris van den *Politiequen Raad*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Assistent, en dito van de *Justitie*.

Ao. 1671.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede; vertrok den
30 *April*.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en Winkelier.
Onderkoopman, en Fiscaal, vertrok.
Dito, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
Dito, en Secretaris van den *Politiequen Raad*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Dispenfier.
Assistent, en Hoofd van *Larike*.
Dito, en Secretaris van de *Justitie*.

Ao. 1672.

Als boven; vertrok 30.
Commissaris, Landvoogd, en Bestierder,
quam den 20 *April*.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den *Politiequen Raad*.
Dito, en Winkelier.
Dito, en Secretaris van de Land-Raad.
Dito.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*; vertrok af-
gezet.
Assistent, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Secretaris van *Justitie*.

Ao. 1673.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*, vertrok afge-
zet.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*.

Ger.

- Gerard van de Voorde*, van Middelburg. Onder dito, en dito op *Honimoo*.
Joannes Moris. Dito, en Soldy-Boekhouder.
Antoni Erhard. Dito, en Winkelier.
Jacob de Jong. Dito, en *Secretaris* van den *Politiqueen Raad*.

Philip du Pree. Dito, en dito van den Land-Raad.
Hans Paul Rauscher. Dito.
Joannes Beusecom, van Banda. *Secretaris* van *Justitie*.
Joannes Cops. Onderkoopman, en Hoofd van *Larike*.
Joannes Basing. Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*, overleden den 17 *February*.
- Ao. 1674.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, overleden 29 *December*.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiqueen Raad*.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en dito op *Larike*, vertrok 15 *December*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
 Dito.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*.
- Ao. 1675.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal, vertrok 30 *April*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onder dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiqueen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van de *Justitie*.
- Ao. 1676.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en dito op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeke*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiqueen Raad*.
- Gerard van de Voorde*, van Middelburg.
Joannes Moris.
Antoni Erhard.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.
Hans Paul Rauscher.
Joannes Beusecom, van Banda.
Joannes Cops.
Joannes Basing.

Antoni Hurdt.
Jan de Vogel.

Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumpbius.
Willem van Zyll.
Pieter de Kok.
Gerard van Voorburg.
Jacob de Jong.

Joannes Moris.
Gerard van de Voorde.
Joannes Cops.

Antoni Erhard.
Philip du Pree.
Hans Paul Rauscher.
Joannes Beusecom.
Reinier Praat.
Reinoldus Brouwerius, van den Briel.
- Antoni Hurdt*.
Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumpbius.
Gerard van de Voorde.
Pieter de Kok.
Gerard van Voorburg.
Jakob de Jong.
Joannis Moris.
Isaac van Thye, van Amsterdam.
- Joannes Beusecom*.
Antoni Erhard.
Philip du Pree.
Reinier Praat.
Reinoldus Brouwerius.
- Antoni Hurdt*.
Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumpbius.
Gerard van de Voorde.
Gerard van Voorburg.
Jacob de Jong.
Joannes Moris.
Isaac van Thye.

Antoni Erhard.
Rogier van Houten, van *Gorcum.*
Joannes Beufecom.
Philip du Pree.
Hans Paul Rauscher.
Reinoldus Brouwerius.
Reinier Praat.
Alexander Latil, van *Batavia.*

Dito, en *Winkelier.*
Dito, en *Soldy-Boekhouder.*
Dito, en *Hoofd op Larike.*
Dito, en *Secretaris van den Land-Raad*;
werd *Vryman.*
Dito, overleden den 17^{en} *April.*
Dito, en *Secretaris van de Justitie.*
Affistent, en *Hoofd op Boero.*
Boekhouder, en *Secretaris van den Land-Raad.*

A°. 1677.

Antoni Hurdt.
Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumphius.
Gerard van Voorburg.
Gerard van de Voorde.
Jacob de Jong.
Joannes Moris.
Joannes Beufecom.
Antoni Erhard.
Rogier van Houten.
Ijaac van Thye.
Jacobus Berkman, van *Utrecht.*
Reinoldus Brouwerius.
Reinier Praat.
Alexander Latil.

Als boven.
Opperkoopman, en *Tweede.*
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en *Hoofd op Hitoe.*
Dito, en *Hoofd op Honimoo.*
Dito, en *Fiscaal.*
Dito, en *Hoofd op Haroeko.*
Dito, en dito op *Larike.*
Onderkoopman, en *Winkelier*, overleden
den 11^{en} *April.*
Dito, en *Soldy-Boekhouder.*
Dito, en *Secretaris van den Politicquen Raad.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito, en *Secretaris van de Justitie.*
Affistent, en *Hoofd op Boero.*
Boekhouder, en *Secretaris van den Land-Raad.*

A°. 1678.

Antoni Hurdt.
22°. *Robbert de Vicq.*
Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumphius.
Gerard van Voorburg.
Gerard van de Voorde.
Jacob de Jong.
Joannes Moris.
Joannes Beufecom.
Rogier van Houten.
Ijaac van Thye.
Jacobus Berkman.
Reinoldus Brouwerius.
Antoni de Koning, van *Meebelen.*
Reinier Praat.
Abraham Vekens, van *Leiden.*
Alexander Latil.

Als boven, vertrok 31 *May.*
Landvoogd, en *Bestierder*, quam den 12
February met den *Alexander.*
Opperkoopman, en *Tweede.*
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en *Hoofd op Hitoe*, overleden den
21 *Maart.*
Dito, en *Hoofd op Honimoo.*
Dito, en dito op *Hitoe.*
Dito, en dito op *Haroeke.*
Dito, en dito op *Larike.*
Onderkoopman, en *Fiscaal.*
Dito, en *Secretaris van den Politicquen Raad.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito, en *Secretaris van de Justitie*, ver-
trok 31 *May.*
Dito, en dito van de *Justitie.*
Affistent, en *Hoofd op Boero.*
Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder.*
Dito, en *Secretaris van den Land-Raad.*

A°. 1679.

Robbert de Vicq.
Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Pieter Schaffer, van *Erkelens.*
Jurriaan Rumphius.
Jacob de Jong.
Gerard van de Voorde.
Joannes Moris.

Als boven.
Opperkoopman, en *Tweede.*
Kapiteyn, vertrok afgezet.
Luitenant Commandant.
Koopman.
Dito, en *Hoofd op Hitoe.*
Dito, en dito op *Honimoo.*
Dito, en dito op *Haroeke.*

Joannes Beufecom.
Isaac van Thye.

Jacobus Berkman.
François van Schuere, van Dordrecht.
Josua Braconier, van Banda.
Reimer Praat.
Abraham Vekens, van Leyden.
Antoni de Koning.

Balthazar Bolle, van Haarlem.
Alexander Latil.

Robbert de Vicq.
Willem van Zyll.

Gerard van de Voorde.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Jacob de Jong.

Jacobus de Vicq, van Amsterdam.
Rogier van Houten.
Joannes Moris.
Joannes Beufecom.
Isaac van Thye.
Jacobus Berkman.
François van Schuere.
Josua Braconier.
Reimer Praat.
Abraham Vekens.
Alexander Latil.

Balthasar Bolle.

David Eversdyk, van Middelburg.

Robbert de Vicq.
Gerard van de Voorde.

Henrik Crudop, van Bremen.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Joannes Moris.

Joannes Beufecom.
Rogier van Houten.
Abraham Vekens.
François van Schuere.
Isaac van Thye.

Jacobus de Vicq.

Jacobus Berkman.
Josua Braconier.
Louis Mignon.
Balthasar Bolle.

David Eversdyk.
Alexander Latil.

Isaac de Visscher, van Nimegen.

Dito, en dito op *Larike.*
Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politiquen Raad.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito.
Dito.
Assistent, en Hoofd op *Boero.*
Onderkoopman, en *Soldy-Bockhouder.*
Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*, overleden 31 *July.*
Assistent, en dito... dito.
Bockhouder, en dito van den *Land-Raad.*

A°. 1680.

Als boven.
Opperkoopman, en *Tweede*, vertrok 31 *May.*
Dito, en dito.
Luitenant *Commandant.*
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*, overleden 1°. *Maart.*
Onder dito, en dito op *Honimoo.*
Dito, en *Fiscaal.*
Koopman, en Hoofd op *Haroko.*
Dito, en dito op *Larike.*
Onderkoopman, en dito op *Hitoe.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito.
Dito, en Hoofd op *Boero.*
Dito, en dito op *Boero*, vertrok 31 *May.*
Dito, en *Soldy-Bockhouder.*
Bockhouder, en *Secretaris* van den *Land-Raad.*
Assistent, en dito van den *Politiquen Raad.*
Dito, en dito van de *Justitie.*

A°. 1681.

Als boven.
Opperkoopman, en *Tweede*, 30 *September* vertrokken.
Opperkoopman, en *Tweede.*
Luitenant *Commandant.*
Koopman.
Dito op *Haroko*, en na *Decemb.* op *Honimoo.*
Dito op *Larike.*
Dito, en *Fiscaal*, overleden 10 *February.*
Onderkoopman, en *Fiscaal.*
Dito, en *Soldy-Bockhouder.*
Assistent, en *Secretaris* van den *Politiquen Raad.*
Dito, en dito van *Justitie*, werd vry in *May.*
Bockhouder, en dito van den *Land-Raad.*
Dito, en *Secretaris* van *Justitie.*
Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok na *Batavia* 30 *Septemb.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito, en Hoofd op *Boero*, dog komt aan 't *Kastel.*
Vaandrig, en Hoofd op *Boero.*

Robbert de Vicq.
Robbert Padbrugge.

Henrik Crudop.
Jeremias van Vliet.
Pieter Schaffer.
Jodocus Lodewyk Krombuizen.
Jurriaan Rumpbius.
Isaac van Thye.
Joannes Moris.
Joannes Bensecom.
Gerbrand Prooft.
Abraham Vekens.
François van Schuere.

Reinier Praat.

Jacobus Berkman.
Josua Braconier.
Balthasar Bolle.

Dirk Diemer, van de Kaap de Goede Hoop.
Isaac de Visscher.

Alexander Latil.

23^e. *Robbert Padbrugge.*
Jeremias van Vliet.
Jodocus Lodewyk Krombuizen.
Jurriaan Rumpbius.
Isaac van Thye.
Joannes Moris.
Joannes Bensecom.

Gerbrand Prooft.
Gerard van den Berg, van den Haag.
François van Schure.
Josua Braconier.

Abraham Vekens.
Abraham Frederikssoon, van Amsterdam.
Jacobus Berkman.
Isaac de Visscher.

Dirk Diemer.
Alexander Latil.
Louis Mignon.

Abraham Pieterffoon, van Amboina.

Robbert Padbrugge.
Jeremias van Vliet.

Willem Basting
Jodocus Lodewyk Krombuizen.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumpbius.
Isaac van Thye.

A^o. 1682.

Als boven, vertrok 15 *Augusti.*
Commissaris, Landvoogd, en Bestierder,
quam den 7 *January.*
Opperkoopman, vertrok 15 *Augusti.*
Dito.
Luitenant, *Commandant* tot den 30 *April.*
Dito, dito.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe.*
Dito, en Hoofd op *Honimoo.*
Dito, en Hoofd op *Larike.*
Koopman.
Onderkoopman, en Fiscaal.
Dito, en Soldy-Boekhouder, en na *May*
Winkelier.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*, overleden
19 *May.*
Dito, en Hoofd op *Haroeko.*
Dito, en na *May* Soldy-Boekhouder.
Assistent, en *Secretaris* van den *Politie-*
quen Raad, overleden den 18 *Maart.*
Dito, en *Secretaris* van *Justitie.*
Dito, en *Secretaris* van *Justitie*, dog na
Maart, Secretaris van den *Politie-*
quen Raad.
Boekhouder, en *Secretaris* van den Land-
Raad.

A^o. 1683.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Luitenant *Commandant.*
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe.*
Dito, en Hoofd op *Honimoo.*
Dito, en Hoofd op *Larike*, overleden 17
February.
Dito, en dito op *Larike.*
Dito, vertrok 15 *May.*
Onderkoopman, en Fiscaal.
Dito, en Soldy-Boekhouder, overleden
18 *May.*
Dito, en Soldy Boekhouder.
Assistent, en Winkelier.
Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko.*
Assistent, en *Secretaris* van den *Politie-*
quen Raad.
Dito, en dito van *Justitie.*
Boekhouder, en dito van de Land-Raad.
Vaandrig, en Hoofd op *Boero*, komt aan
t' Kasteel.
Boekhouder, en op *Boero* Hoofd.

A^o. 1684.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, 30 *Septemb.*
vertrokken.
Dito, en dito.
Luitenant *Commandant*, 8 *Juny* overleden.
Dito, dito.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok 31
Augusti.

Gerbrand Prooft.

Joannes Moris.

François van Schuere.

Michiel Huisman.

Jacobus Berkman.

Abraham Frederiksfoen.

Abraham Vekens.

Isaac de Visscher.

Dirk Diemer.

Jan Willemsoen Kleintje, van Hoorn.

Alexander Latil.

Abraham Pietersoen.

Robbert Padbrugge.

Willem Basting.

Pieter Schaffer.

Joan de Moor.

Jurriaan Rumpius.

Gerbrand Prooft.

Joannes Moris.

François van Schuere.

Abraham Vekens.

Michiel Huisman.

Isaac de Visscher.

Herman Janssoen Steinkuiler, van Hila.

Dirk Diemer.

Jan Willemsoen Kleintje.

Alexander Latil.

Abraham Fredriksfoen.

Adriaan Kakelaar, van Ter Vere.

Abraham Pietersoen.

Robbert Padbrugge.

Willem Basting.

Joan de Moor.

Pieter Schaffer.

Jurriaan Rumpius.

Gerbrand Prooft.

Joannes Moris.

François van Schuere.

Abraham Vekens.

Isaac de Visser.

Michiel Huisman.

Herman Janssoen Steinkuiler.

Dirk Diemer.

Adriaan Kakelaar.

Jan Willemsoen Kleintje.

Pieter Roofelaar.

Abraham Pietersoen.

Alexander Latil.

Robbert Padbrugge.

24c. Dirk de Haas.

Willem Basting.

Henrik Crudorp.

Dito, en dito op *Hitoe*.

Dito, en dito op *Honimoo*.

Onderkoopman, en Fiscaal.

Boekhouder, en op *Larike* Hoofd.

Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko*,
vertrok 31 July.

Assistent, en Winkelier.

Dito, en op *Haroeko* Hoofd.

Assistent, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Boekhouder, en dito van *Justitie*.

Dito, en *Secretaris* van den Land Raad.

Dito, en op *Boero* Hoofd.

A^o. 1685.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Luitenant *Commandant*.

Kapiteyn, quam den 14 May.

Koopman.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en dito op *Honimoo*.

Onderkoopman, en Fiscaal.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Boekhouder, en dito op *Larike*, afgezet.

Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.

Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Dito, en dito van *Justitie*.

Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.

Assistent, en Winkelier, afgezet.

Boekhouder, en Winkelier.

Dito, en op *Boero* Hoofd.

A^o. 1686.

Als boven, en *Extraordinaris Raad*.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapitein, vertrok den 3 Septemb.

Luitenant *Commandant*.

Koopman.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en dito op *Honimoo*.

Onderkoopman, en Fiscaal.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito, en dito op *Larike*.

Boekhouder, vertrokken.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad, vertrok.

Dito, en Winkelier.

Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Dito, en dito van *Justitie*.

Hoofd op *Boero*.

Dito, en dito van den Land-Raad.

A^o. 1687.

Als boven, vertrok 31 Augusti.

Landvoogd, en *Bestierder*, met *Sumatra*
den 4 April gekomen.

Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
17 July.

Dito, en dito.

Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumpbius.
Gerbrand Prooff.
Joannes Moris.
François van Schuere.
Abraham Vekens.
Isaac de Visscher.
Herman Janssoen Steinkuiler.
Jan Willemsoon Kleintje.

Pieter Roofelaar, van Middelburg.
Paulus Augustus Rumpbius, van Hila.
Adriaan Kakelaar.
Abraham Pieterffoon.
Alexander Latil.

Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoë*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Onderkoopman, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en dito op *Larike*.
 Bockhouder, en Soldy Bockhouder.
 Bockhouder, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, vertrok.
 Dito, en dito van den *Politiequen Raad*:
 Assistent, en dito van *Justitie*.
 Bockhouder, en Winkelier.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en *Secretaris* van de Land-Raad,
 ging nu af.

A°. 1688.

Dirk de Haas.
Hemik Crudop.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumpbius.
Gerbrand Prooff.
Joannes Moris.
François van Schuere.
Abraham Vekens.
Isaac de Visscher.
Herman Janssoen Steinkuiler.

Joannes Westerbaan, van den Haag.
Pieter Roofelaar.

Landvoogd, en Bestierder.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoë*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en dito op *Larike*.
 Bockhouder, en Soldy-Bockhouder, vertrok.
 Onderkoopman, en Soldy-Bockhouder.
 Bockhouder, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1689.

Dirk de Haas.

Hemik Crudop.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumpbius.
Gerbrand Prooff.

Joannes Moris.

François van Schuere.

Abraham Vekens.
Pieter Pieterffoon Ruijscher.
Ijaac de Visscher.
Adriaan Kakelaar.
Joannes Westerbaan.
Pieter Roofelaar.

Abraham Pieterffoon.

Pieter de Boeg, van Zwammerdam.
Paulus Augustus Rumpbius.
Dirk Ruijscher.

Landvoogd, Bestierder, *Extraordinaris Raad*, en *Commissaris*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapitein.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoë*, overleden den 12^{en} *February*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*, dog na den 12^{en} *February* op *Hitoë*.
 Onderkoopman, en Fiscaal; dog na *February* op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal.
 Bockhouder, en Hoofd op *Haroeko*.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en Soldy Bockhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Bockhouder, en Hoofd op *Boero* tot *April*.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Bockhouder, en *Secretaris* van den Land-Raad.

Dirk de Haas.
Henrik Crudop.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Joannes Moris.
François van Schuere.
Abraham Vekens.
Isaac de Visscher.

Pieter Pieterffoon Ruischer.

Joannes Westerbaan.

Antoni Snaats, van den Briel.
Pieter Roselaar.

Adriaan Kakelaar.

Jacob Verselwel.

Huyg Pieterffoon Koek.
Pieter de Bocq.
Paulus Augustus Rumphius.

Dirk Rauscher.
Henrik Berghuizen, van Nimegen.

Dirk de Haas.

25e. *Nicolaas Schaghen.*

Henrik Crudop.

Joannes Moris.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Pieter Roselaar.
François van Schuere.

Joannes de Visscher.
Joannes Berghuizen.

Abraham Vekens.

Kornelis Beernink, van Utrecht.

Pieter de Bocq.
Nicolaas Eelers, van Amsterdam.
Huyg Pieterffoon Koek.

Pieter van der Poort, van Middelburg.
Antoni Snaats.
Paulus Augustus Rumphius.
Jan du Ryn, van Paliacarta.
Dirk Rauscher.
Ernst Knipping, van Leiden.

Nicolaas Schaghen.
Joannes Moris.

A°. 1690.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*, in *September*.
 Boekhouder, en Hoofd op *Haroeko*, overleden 14 *January*.
 Onderkoopman, en Hoofd te *Haroeko* tot *September*, als vertrok opgezonden.
 Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Onderkoopman, en Winkelier, afgezet den 26^{en} *January*.
 Boekhouder, en Winkelier, op *Larike* overleden.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*, verving *Verselwel*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
Secretaris van de *Justitie*.

A°. 1691.

Landvoogd, *Beslieder*, *Ordinaris Raad*, en *Commissaris*, vertrok met *Henrik Maurits* in *May*.
 Dito, en *Extraordinaris Raad*, quam den 8^e *Maart* met dito *Bodem*.
 Opperkoopman, en Tweede, overleden den 6^{en} *Februairy*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapitein.
 Koopman.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*, overleden 15 *Juny*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Boekhouder, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, vertrok.
 Onderkoopman, en Fiscaal, vertrok in *May*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Boekhouder, en Fiscaal.
 Onderkoopman, vertrok in *September*.
 Boekhouder, en Hoofd op *Haroeko*, in *Juny*.
 Boekhouder, en Winkelier.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1692.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, vertrok in *September*.

Mat-

<i>Mattheus Schenkenberg</i> , van <i>Batavia</i> .	Dito, en dito.
<i>Pieter Schaffer</i> .	Kapitein.
<i>Jurriaan Rumpbius</i> .	Koopman.
<i>Pieter Roofelaar</i> .	Dito, en Hoofd op <i>Hitoe</i> .
<i>Isaac de Visscher</i> .	Dito, en Hoofd op <i>Honimoo</i> , vertrok in <i>May</i> .
<i>Pieter de Boeg</i> .	Onderkoopman, en Hoofd op <i>Honimoo</i> .
<i>Kornelis Beernink</i> .	Dito, en Fiscaal.
<i>Antoni Snaats</i> .	Dito, en Soldy-Boekhouder, dog in <i>September</i> . Hoofd op <i>Haroeko</i> .
<i>Huig Pieterffoon Koek</i> .	Dito, en Hoofd op <i>Haroeko</i> , overleden 2 <i>September</i> .
<i>Paulus Augustus Rumpbius</i> .	Dito, en dito op <i>Larike</i> .
<i>Jan du Ryn</i> .	Boekhouder, en Secretaris van den <i>Politiequen Raad</i> .
<i>Joannes de Visscher</i> , van <i>Leyden</i> .	Assistent, en Secretaris van <i>Justitie</i> .
<i>Pieter van der Poort</i> .	Onderkoopman, Winkelier, en Soldy-Boekhouder, in <i>September</i> .
<i>Salomon Storm</i> , van <i>Middelburg</i> .	Dito, en Winkelier.
<i>Dirk Raufcher</i> .	Boekhouder, en Secretaris van den Land-Raad.
<i>Ernst Knipping</i> .	Dito, en Hoofd op <i>Boero</i> .

A°. 1693.

<i>Nicolaas Schagben</i> .	Als boven.
<i>Mattheus Schenkenberg</i> .	Opperkoopman, en Tweede.
<i>Pieter Schaffer</i> .	Kapiteyn, overleden.
<i>Kaspar Tabbaart</i> .	Dito.
<i>Jurriaan Rumpbius</i> .	Koopman.
<i>Pieter Roofelaar</i> .	Dito, en Hoofd op <i>Hitoe</i> .
<i>Isaac de Visscher</i> .	Dito, en dito op <i>Honimoo</i> .
<i>Pieter de Boeg</i> .	Onderkoopman, en Fiscaal.
<i>Kornelis Beernink</i> .	Dito, en Fiscaal, vertrok in <i>May</i> .
<i>Pieter van der Poort</i> .	Dito, en Soldy-Boekhouder, vertrok 15 <i>Juny</i> .
<i>Joannes de Visscher</i> .	Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
<i>Paulus Augustus Rumpbius</i> .	Onderkoopman, en Hoofd op <i>Larike</i> .
<i>Antoni Snaats</i> .	Dito, en dito op <i>Haroeko</i> .
<i>Jan du Ryn</i> .	Boekhouder, en Secretaris van den <i>Politiequen Raad</i> .
<i>Ernst Knipping</i> .	Dito, en dito van <i>Justitie</i> .
<i>Martinus van Sprankhuizen</i> .	Dito, en dito van den Land-Raad.
<i>Salomon Storm</i> .	Onderkoopman, en Winkelier.
<i>Dirk Raufcher</i> .	Boekhouder, en Hoofd op <i>Boero</i> .

A°. 1694.

<i>Nicolaas Schagben</i> .	Als boven.
<i>Mattheus Schenkenberg</i> .	Opperkoopman, en Tweede, vertrok in <i>Juny</i> .
<i>Pieter Roofelaar</i> .	Koopman, en dito, 22 <i>Juny</i> .
<i>Kaspar Tabbaart</i> .	Kapiteyn.
<i>Jurriaan Rumpbius</i> .	Koopman.
<i>Isaac de Visscher</i> .	Dito, en Hoofd op <i>Honimoo</i> .
<i>Paulus Augustus Rumpbius</i> .	Onderkoopman, en dito op <i>Hitoe</i> .
<i>Pieter de Boeg</i> .	Dito, en Fiscaal.
<i>Salomon Storm</i> .	Dito, en Soldy-Boekhouder.
<i>Joannes de Visscher</i> .	Boekhouder, en Hoofd op <i>Larike</i> .
<i>Antoni Snaats</i> .	Onderkoopman, en dito op <i>Haroeko</i> , 25 <i>September</i> vertrokken.
<i>Joost van Costenobel</i> , van <i>Middelburg</i> .	Boekhouder, en Hoofd op <i>Haroeko</i> .
<i>Jan du Ryn</i> .	Onderkoopman, en Secretaris van den <i>Politiequen Raad</i> .
<i>Joannes Brakel</i> , van <i>Willemstadt</i> .	Boekhouder, en Winkelier.
<i>Ernst Knipping</i> .	Dito, en Secretaris van <i>Justitie</i> .
<i>Martinus van Sprankhuizen</i> .	Dito, en dito van den Land-Raad.
<i>Dirk Raufcher</i> .	Dito, en Hoofd op <i>Boero</i> .

Nicolaas Schaghen.
Pieter Roofelaar.

Kornelis Stull, van Leiden.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Isaac de Visscher.
Pieter de Vos, van Amsterdam.
Paulus Augustus Rumpbius.
Pieter de Bocq.
Jacob Cloek, van Utrecht.
Joannes de Visscher.
Jan du Ryn.

Salomon Storm.
Ernst Knipping.
Martinus van Sprankhuizen.
Dirk Raufcher.
Wybrand Laurentius.

Nicolaas Schaghen.
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Isaac de Visscher.

Pieter de Bocq.
Johan van Hoorn, van Middelburg.
Pieter de Vos.
Jacob Cloek.
Ernst Knipping.

Paulus Augustus Rumpbius.
Joannes de Visscher.
Salomon Storm.
Joost van Costenobel.
Martinus van Sprankhuizen.
Dirk Raufcher.
Pieter Nuyts, van Amboina.
Jan du Ryn.

26c. Willem van Wyngaarden, Heer van
Werkendam.

Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Pieter de Bocq.
Salomon Storm.
Jacob Cloek.

Johan van Hoorn, van Middelburg.

Martinus van Sprankhuizen.
Johan van Hoorn, van Amisfoort.
Ernst Knipping.

Paulus Augustus Rumpbius.
Joannes de Visscher.
Jan du Ryn.
Joost van Costenobel.

A°. 1695.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
21 Juny.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Onderkoopman, en dito op *Larike*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Soldy Boekhouder.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van de *Justitie*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero*.
Onderkoopman, vertrok in *Septemb*.

A°. 1696.

Als boven, overleden 7 July.
Opperkoopman, en Gezaghebber.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, overleden
26 July.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.
Dito, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en dito op *Haroeko*.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero*.
Onderkoopman.
Dito.

A°. 1697.

Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris*
Raad, met de *Voetboog* den 2 April.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder,
vertrok.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder,
gaat af.
Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
Onderkoopman, en Fiscaal.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.
Dito, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie*.

Joan-

Joannes Hartenberg, van Enkhuizen.
Dirk Raufcher.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping, van Groll.

Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.
Onderkoopman.
Dito.

Willem van Wyngaarden.
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Salomon Storm.
Joban van Hoorn, van Amsterdam.
Martinus van Sprankhuizen.
Ernst Knipping.

A°. 1698.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapitein.
Koopman.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Hoofd op Honimoo.
Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Bockhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.

Paulus Augustus Rumpbius.
Joannes de Visscher.

Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Hoofd op Haroeko, overleden 29 January.

Joban van Hoorn, van Middelburg.
Jan du Ryn.

Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Winkelier, overleden 12 February.

Joost van Costenobel.
Joannes van Brakel.
Joannes Hartenberg.
Dirk Raufcher.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping.

Bockhouder, en Winkelier.
Dito, en Secretaris van Justitie.
Dito, en dito van de Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.
Onderkoopman.
Dito.

Willem van Wyngaarden.
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Salomon Storm.
Joban van Hoorn, van Amisfoort.
Martinus van Sprankhuizen.
Ernst Knipping.

A°. 1699.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en dito op Honimoo.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Bockhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.

Paulus Augustus Rumpbius.
Joban van Hoorn, van Middelburg.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping.
Ryklof de Geus, van Amboina.
Joost van Costenobel.
Dirk Raufcher.
Joannes van Brakel.
Joannes Hartenberg.

Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito.
Dito.
Dito, overleden den 2 July.
Bockhouder, en Winkelier.
Dito, en Hoofd op Boero.
Dito, en Secretaris van Justitie.
Dito, en dito van den Land-Raad.

Willem van Wyngaarden.
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Salomo Storm.
Joban van Hoorn, van Amisfoort.
Martinus van Sprankhuizen.
Ernst Knipping.

A°. 1700.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Hoofd op Honimoo.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Bockhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.

Paulus Augustus Rumpbius.
Joban van Hoorn, van Middelburg.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping.

Koopman, en Hoofd op Larike.
Onderkoopman, en dito op Haroeko.
Dito.
Dito.

D

Joan-

Joannes Philippus Sipman, van *Darmstad*.
Joost van Cossenobel.
Dirk Raufcher.
Abraham Patras, van *Grenoble*.
Joannes Hartenberg.

Dito.
 Bockhouder, en Winkelier.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en Secretaris van *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.

Willem van Wyngaarden.
 27^c. *Balthasar Coyet*, van *Formosa*.

Kornelis Stull.

Salomon Storm.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Jan van Hoorn, van *Middelburg*.
Ernst Knipping.
Jan van Hoorn, van *Amisfoort*.
Jacob Cloek.
Paulus Augustus Rumpbius.
Joannes Philippus Sipman.
Martinus van Sprankhuizen.

Joost van Cossenobel.
Samuel Rothè, van *Amsterdam*.

Pieter Nuits.
Calixtus Popping.
Frederik Twyffel, van *Batavia*.
Dirk Raufcher.
Abraham Patras.
Jacob van Gyn, van *Amsterdam*.

Balthasar Cojett.
Salomon Storm.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Johan van Hoorn, van *Middelburg*.
Ernst Knipping.

Jacob Cloek.

Paulus Augustus Rumpbius.
Joannes Philippus Sipman.
Joost van Cossenobel.

Samuel Rothè.

Pieter Nuits.
Frederik Twyffel.
Calixtus Popping.
Huibert de Vlieg, van *Dordrecht*.
Dirk Raufcher.
Abraham Patras.
Jacob van Gyn.

Ernst Crauel, van *Oostenroode*.

Balthasar Cojett.
Salomon Storm.
Kaspar Tabbaart.

A^o. 1701.

Als boven, vertrok in *May*.
Landvoogd, en Bestierder, 20 *April* met
Aardenbout.

Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
 15 *Maart*.

Dito, en dito.

Kapiteyn.

Koopman.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en Hoofd op *Honimoo*.

Dito, en Fiscaal, vertrok den 31 *May*.

Dito, en Fiscaal.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito, en Soldy-Bockhouder, overleden
 den 31 *January*.

Dito, en Soldy-Bockhouder.

Dito, en Secretaris van den *Politiequen*
Raad.

Dito.

Dito.

Bockhouder, en Winkelier.

Dito, en Hoofd op *Boero*.

Dito, en Secretaris van *Justitie*.

Dito, en dito van den Land-Raad.

A^o. 1702.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn.

Koopman, overleden den 13 *Juny*.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en dito op *Honimoo*, vertrok den
 15 *Septemb*.

Dito, en Fiscaal; na half *Septemb*. Hoofd
 op *Honimoo*.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Onderkoopman, en dito op *Haroeko*.

Dito, en Soldy-Bockhouder, na den 15
Septemb. Fiscaal, zamen.

Dito, en Secretaris van den *Politiequen*
Raad.

Dito.

Dito, en Winkelier.

Dito, vertrok den 15 *May*.

Dito.

Bockhouder, en Hoofd op *Boero*.

Dito, en Secretaris van *Justitie*.

Dito, en dito van den Land-Raad, ver-
 trok in *May*.

Assistent, en Secretaris van dito.

A^o. 1703.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn.

Joban van Hoorn, van Middelburg:

Arnold Mol, van Batavia.

Joannes Philippus Sipman.

Jacob Cloek.

Paulus Augustus Rumpbius.

Joost van Costenobel.

Samuel Rothè.

Willem du Rien, van Amsterdam.

Huibert de Vlieg.

Pieter Nuits.

Frederik Twyffel.

Dirk Raufcher.

Abraham Pairas.

Ernst Crauel.

Balthasar Coyett.

Salomon Storm.

Caspar Tabbaart.

Willem Henrik de Beverè.

Arnold Mol.

Paulus Augustus Rumpbius.

Jacob Cloek.

Huibert de Vlieg.

Joannes Philippus Sipman.

Pieter Nuits.

Willem du Rien.

Samuel Rothè.

Frederik Twyffel.

Adriaan Wentel, van Muiden.

Dirk Raufcher.

Ernst Crauel.

Frederik Julius Coyett, van der Zee.

Balthasar Coyett.

Salomon Storm.

Willem Henrik de Beverè.

Joban Erskine, van Koppenhage.

Joannes Philippus Sipman.

Arnold Mol.

Huibert de Vlieg.

Paulus Augustus Rumpbius.

Gerard Lindeborn, van Columbo.

Pieter Nuits.

Willem du Rien.

Samuel Rothè.

Joost van Costenobel.

Frederik Twyffel.

Everd Hidding, van Amsterdam.

Adriaan Wentel.

Dirk Raufcher.

Ernst Crauel.

Koopman, en Hoofd op *Hitoe*; vertrok
30 Juny.

Dito, en Hoofd op *Honimoo*.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.

Koopman, en Fiscaal.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en Secretaris van den Politieken
Raad, afgezet in September.

Dito, en Secretaris van den Politieken
Raad, in September.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito.

Dito, en Winkelier.

Boekhouder, en Hoofd van *Boero*.

Dito, en Secretaris van *Justitie*.

Assistent, en dito van den Land-Raad.

A^o. 1704.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn, 30 November overleden.

Kapiteyn Luitenant.

Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Dito, en Fiscaal, vertrok 15 May.

Onderkoopman, en Fiscaal.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en Secretaris van den Politieken
Raad.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito, en Winkelier.

Dito.

Dito, en Hoofd op *Boero*.

Assistent, en Secretaris van *Justitie*.

Dito; en dito van den Land-Raad.

A^o. 1705.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn-Luitenant, vertrok.

Kapitein.

Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok in
September.

Dito, en Hoofd op *Honimoo*; in Septem-
ber.

Dito, en Hoofd op *Larike*, over ziekte
afgezet 30 April.

Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*, en
kort daar na Fiscaal.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en Secretaris van den Politieken
Raad.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*, overleden
2 May.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Dito, en Winkelier.

Dito, overleden 31 January.

Boekhouder, en Hoofd op *Boero*.

Assistent, en Secretaris van *Justitie*, over-
leden 14 July.

Frederik Julius Coyett.
 Karolus Schulerus, van Sybecaspel.

Affistent, en Secretaris van Justitie.
 Boekhouder, en dito van den Land-Raad;
 en voor korten tyd op Haroeko ver-
 vangen door Costenobel.

A°. 1706.

Balthasar Coyett.
 28e. Adriaan van der Stel, van Haarlem.

Als boven, vertrok 15 May.
 Landvoogd, Bestierder, en Extraordina-
 ris Raad, quam met Monsieur, 17 Ja-
 nuary.

Salomon Storm.
 Johan Erskine.
 Kornelis de Visscher, van Wieringen.
 Joannes Philippus Sipman.
 Gerard Lindeborn.
 Huibert de Vlieg.
 Henrik Trip.

Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn, overleden 24 Maart.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op Hitoe.
 Dito, en dito op Honimoo.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder,
 dog dit zelve jaar Hoofd op Haroeko.

Pieter Nuits.
 Willem du Rieu.

Dito.
 Dito, en Secretaris van den Politicquen
 Raad.

Joost van Costenobel.

Dito, en Hoofd op Haroeko, werd weer
 Soldy-Boekhouder in de plaats van
 Trip.

Frederik Twyffel.
 Everd Hidding.
 Frederik Julius Coyett.

Dito, en Hoofd op Larike.
 Dito, en Winkelier.
 Affistent, en Secretaris van Justitie, ver-
 trok.

Balthasar de Bruinne, van Amsterdam.

Onderkoopman, en Secretaris van Ju-
 stitie.

Dirk Rauscher.

Boekhouder, en Hoofd op Boero, over-
 leden 6 December.

Carolus Schulerus.

Dito, en Secretaris van den Land-Raad.

A°. 1707.

Adriaan van der Stel.
 Salomon Storm.
 Kornelis de Visscher.
 Joannes Philippus Sipman.
 Gerard Lindeborn.
 Huibert de Vlieg.
 Joost van Costenobel.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op Hitoe.
 Dito, en dito op Honimoo.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder,
 vertrok.

Willem du Rieu.
 Balthasar de Bruinne.

Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Secretaris van den Politicquen
 Raad.

Henrik Trip.
 Frederik Twyffel.
 Pieter Nuits.
 Everd Hidding.
 Alexander van Brussel, van Delft.
 Carolus Schulerus.
 Pieter de Meyer, van Steenberg.

Dito, en Hoofd van Haroeko.
 Dito, en Hoofd op Larike.
 Dito.
 Dito, en Winkelier.
 Boekhouder, en Secretaris van Justitie.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Affistent, en Hoofd op Boero.

A°. 1708.

Adriaan van der Stel.
 Salomon Storm.
 Kornelis de Visscher.
 Joannes Philippus Sipman.
 Gerard Lindeborn.
 Huibert de Vlieg.
 Jacob Bottendorp, van Berlyn.
 Willem du Rieu.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn, vertrok in May.
 Koopman, en Hoofd op Hitoe.
 Dito, en dito op Honimoo.
 Dito, en Fiscaal, afgezet, vertrok in May.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder,
 overleden 13 May.
 Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.

Daniel van Loenen.

Balt-

- Balthasar de Bruinne.* Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, dog in *July* Hoofd van *Haroeko*.
- Henrik Trip.* Dito, en Hoofd van *Haroeko*, vertrok den 30 *July*.
- Pieter Nuits.* Dito.
- Frederik Twyffel.* Dito, en Hoofd op *Larike*.
- Everd Hidding.* Dito, en Winkelier, overleden den 29 *May*.
- Alexander van Brussel.* Boekhouder, *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, en van *Justitie*.
- Isaac van Hommeren.* Dito, en Winkelier.
- Carolus Schulerus.* Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
- Pieter de Meyer.* Assistent, en Hoofd op *Boero*, overleden den 7 *February*.
- Nicolaas Valk*, van *Amsterdam*. Dito, en Hoofd op *Boero*, van den 7 *February* tot den 25 *May*.
- Herman Christiaan Dove.* Boekhouder, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1709.

- Adriaan van der Stel.* Als boven.
- Salomon Storm.* Opperkoopman, en Tweede.
- Jacobus van den Buffche*, van *Ypeven*. Kapiteyn.
- Joannes Philippus Sipman.* Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
- Gerard Lindeborn.* Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
- Jacob Bottendorp.* Dito, en Fiscaal.
- Daniel van Loenen.* Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
- Alexander van Brussel.* Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
- Balthasar de Bruinne.* Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
- Frederik Twyffel.* Dito, en Hoofd op *Larike*.
- Pieter Nuits.* Dito.
- Isaac van Hommeren.* Boekhouder, en Winkelier, werd Cassier.
- Kornelis Comans.* Onderkoopman, en Winkelier.
- Carolus Schulerus.* Boekhouder, en *Secretaris* van de *Justitie*.
- Jacob Boer*, van *Amsterdam*. Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
- Herman Christiaan Dove.* Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1710.

- Adriaan van der Stel.* Als boven.
- Salomon Storm.* Opperkoopman, en Tweede, vertrok 28 *Augusti*.
- Joannes Philippus Sipman.* Dito, en dito.
- Jacobus van den Buffche.* Kapiteyn.
- Gerard Lindeborn.* Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
- Jacob Bottendorp.* Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
- Balthasar de Bruinne.* Dito, en Fiscaal.
- Daniel van Loenen.* Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
- Alexander van Brussel.* Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
- Pieter Nuits.* Dito.
- Frederik Twyffel.* Dito, en Hoofd op *Larike*.
- Joban Bernard.* Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
- Kornelis Comans.* Dito, en Winkelier, gaat af.
- Carolus Schulerus.* Boekhouder, en Winkelier.
- Jacob Boon.* Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
- Jan Louis Munniks*, van *Utrecht*. Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
- Herman Christiaan Dove.* Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1711.

- Adriaan van der Stel.* Als boven.
- Joannes Philippus Sipman.* Opperkoopman, en Tweede.
- Jacobus van den Buffche.* Kapiteyn.
- Gerard Lindeborn.* Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
- Jacob Bottendorp.* Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Balthasar de Bruinne.
Daniel van Loenen.
Alexander van Brussel.

Pieter Nuyts.
Frederik Twyffel.
Joban Bernard.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.
Jan Louis Munniks.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Joannes Philippus Sipman.
Jacob Bottendorp.
Jacobus van den Buffche.
Gerard Lindeborn.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Konstantyn Comans.
Alexander van Brussel.

Pieter Nuyts.
Joban Bernard.
Daniel van Loenen.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.
Jan Louis Munniks.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Jacob Bottendorp.
Jacobus van den Buffche.
Gerard Lindeborn.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Konstantyn Comans.
Alexander van Brussel.

Pieter Nuyts.
Joban Bernard.
Daniel van Loenen.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.
Jan Louis Munniks.

Henrik ^v Hoofd.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Jacob Bottendorp.
Jacobus van den Buffche.
Gerard Lindeborn.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Konstantyn Comans.
Alexander van Brussel.

Joban Bernard.
Daniel van Loenen.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.

Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Onderkoopman.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van Justitie.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1712.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op Honimoo.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Dito.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van Justitie.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1713.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op Honimoo.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Dito, overleden.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van de Justitie.
Dito, en dito van den Land-Raad; vertrok.
Dito, en Secretaris van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1714.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op Honimoo.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van Justitie.

Hen-

Henrik v' Hoofd.
Herman Christiaan Dove.

Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1715.

Adriaan van der Stel.
Jacob Bontendorp.
Pieter Gabri, van Amsteraam.
Jacobus van den Buffche.
Gerard Lindeborn.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Honimoo*, ver-
trok.

Baltbasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Johan Bernard.
Nicolaas Valk.
Alexander van Brussel.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Daniel van Loenen.
Konstantyn Comans.
Carolus Schulerus.
Dirk Smuyser.
Henrik v' Hoofd.

Dito, en Hoofd op *Larike*, overleden.
Dito, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
Boekhouder, en Winkelier.
Dito, en *Secretaris* van *Justitie*, overle-
den 1 *Maart*.

Emanuel Softman.

Assistent, en *Secretaris* van den Land-
Raad, en in 't zelve jaar nog van de
Justitie.

Joannes Kakelaar, van Amboina.
Herman Christiaan Dove.

Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1716.

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Jacobus van den Buffche.
Baltbasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Johan Bernard.
Henrik Wolfsraad.
Nicolaas Valk.
Alexander van Brussel.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal, vertrok.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad, overleden 16 *December*.

Emanuel Softman.
Konstantyn Comans.
Carolus Schulerus.
Dirk Smuyser.
Kornelis van Sprankhuizen, van Amboina.
Joannes Kakelaar.
Herman Christiaan Dove.

Boekhouder, en *Secretaris* van dito Raad.
Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1717.

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Jacobus van den Buffche.
Baltbasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapitein.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, overleden
19 *July*.

Henrik Wolfsraad.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Konstantyn Comans.
Carolus Schulerus.
Dirk Smuyser.
Kornelis van Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
Henrik Christiaan Dove.

Dito, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Hoofd op *Haroeke*.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

Adri:

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Jacobus van den Buffche.
Balthasar de Bruinne.
Henrik Wolfraad.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Carolus Schulerus.

Konstantyn Comans.
Jacob de Haan, van Amsterdam.
Dirk Smuyser.
Kornelis van Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Rochus Hollaar.
Jacobus van den Buffche.
Balthasar de Bruinne.
Henrik Wolfraad.
Carolus Schulerus.
N. — — Bovijs.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Konstantyn Comans.
Jacob de Haan.
Dirk Smuyser.

Herman Christiaan Dove.
Kornelis Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
Jacob Boon.

Adriaan van der Stel.
Rochus Hollaar.
Jacob Willem van der Brugge.
Henrik Wolfraad.
Carolus Schulerus.
N. — — Bovijs.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Konstantyn Comans.
Jacob de Haan.
Herman Christiaan Dove.
Kornelis van Sprankhuizen.
Jacob Boon.
Joannes Kakelaar.
 — —

29c. *Pieter Gabri.*
Rochus Hollaar.
Jacob Willem van der Brugge.
Menslo Hermanus Ladenius.
Henrik Wolfraad.
Karolus Schulerus.

A°. 1718.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Soldy Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*, dog wiert Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier.
 Boekhouder, en *Secretaris* van de *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1719.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
 Dito, en dito.
 Kapiteyn, vertrok.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier, overleden in *April*, of *May*.
 Boekhouder, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1720.

Als boven, overleden den 13 *October*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en dito tot *Larike*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en Hoofd op *Boero*, overleden.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.

A°. 1721.

Landvoogd, en Bestierder.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn, vertrok.
 Dito.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

- N.* — — *Bovius.*
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.
Konstantyn Komans.
Jacob de Haan.
Herman Chriftiaan Dove.
Kornelis van Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
 — — —
 Dito, en *Fiscaal.*
 Onderkoopman, en *Soldy-Boekhouder.*
 Dito, en *Secretaris van den Politicquen Raad.*
 Dito, en *Hoofd op Haroeko.*
 Dito, en *Hoofd op Larike*
 Dito, en *Winkeler.*
 Bockhouder, en *Secretaris van Justitie.*
 Dito, en *Hoofd op Boero.*
 Dito, en *Secretaris van den Land-Raad.*

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Commissarissen der drie Oostersche Landvoogdyen. Landvoogden van Amboina. Opperkooplieden, en Tweede Persoonen. Kapiteinen. Opperboofden van Hitoe. Opperboofden van Honimoo. Fiscaalen. Soldy-Boekhouders. Geheimschryvers van den Landvoogd, en Raad. Opperboofden van Oma. Opperboofden van Larike. Winkeliers. Geheimschryvers van den Raad des Gerechts. Geheimschryvers van den Land-Raad. Geheimschryvers van de Kleene- en Huwelyks-Zaken. Cassiers. Opperboofden van Boero. Opperboofden van Loeboe. Opperboofden van Cambello. Geheimschryvers der Weeskamer. Geheimschryvers der Chineesche Boedelmeefters. Dispensiers. Opperwondbeelers van 't Kasteel. Opperwondbeelers van 't Ziekenhuis. Luitenants in dienst der Edele Maatschappyn. Vaandrigs. Kapiteinen der Nederlandsche Borgery. Luitenants, Vaandrigs derzelve. Kapiteinen der Groene Geusen. Luitenants, en Vaandrigs der zelve. Kapiteinen der Chineesen.

Commissarissen over de drie Oostersche Landvoogdyen
 AMBOINA. BANDA. en TERNATE.

- Commissarissen der drie Oostersche Landvoogdyen.*
Herman van Speult, Extraordinaris Raad. A°. 1623.
Antoni van den Heuvel. 1633.
Artus Gysels, Extraordinaris Raad. 1635.
Antoni Caan, Ordinaris Raad, Superintendent, Veld-Overfte, en Zeevoogd. 1645.
Arnold de Vlaming van Outsboorn, Ordinaris Raad, Superintendent, Veld-Overfte, en Zeevoogd. 1650. tot 1656.
Simon Cos, Extraordinaris Raad. 1663.
Kornelis Speelman, Extraordinaris Raad, Superintendent, Veld-Overfte, en Zeevoogd. 1667.
Antoni Hurdi. 1672.
Robbert Padbrugge. 1683.
Dirk de Haas, Extraordinaris Raad, en daar na A°. 1691. ook als Commissaris op Macassar aangeweest. 1689.

Landvoogden, en Bestierders van Amboina.

- Landvoogden van Amboina.*
 1 *Frederik Houtman.* Van A°. 1605. tot A°. 1611.
 2 *Caspar Janssoon.* 1611. 1615.
 3 *Adriaan Maartenssoon Blok.* 1615. 1618.
 4 *Herman Speult.* 1618. 1625. 18 July.
 5 *Jan van Gorcum.* 1625. 1628. 16 Juny.
 6 *Philip Lucaffoon.* 1628. 1631. 23 May.
 7 *Arius Gysels.* 1631. 1634. 8 May.
 8 *Antoni van den Heuvel.* 1634. 1635.
 E

9	Joachim Roelofsfoen, van Deutecom.	Van A°. 1635. tot A°. 1637.	21 May.
10	Johan Ottens.	1637.	1641. 14 Augustus, gestorven.
11	Antoni Caan.	1642.	1642. 13 Septemb.
12	Gerard Demmer.	1642.	1647. 4 dito.
13	Arnold de Vlaming van Outsboorn.	1647.	1651. 27 April.
14	Willem Verbeek.	1651.	1654. May.
15	Arnold de Vlaming van Outsboorn.	1654.	1656. 17 dito.
16	Jacob Husaart.	1656.	1662. 7 July.
17	Simon Cos.	1662.	1664. 24 Februar. gestorven.
18	Johan van Dam.	1664.	1665. 31 July.
19	Pieter Marville.	1666.	1667. 10 April. overleden.
20	Jacob Cos.	1669.	1672. 30 dito.
21	Antoni Hurdt.	1672.	1678. 31 May.
22	Robbert de Vicq.	1678.	1682. 15 Augusti.
23	Robbert Padbrugge.	1682.	1687. 31 dito.
24	Dirk de Haas.	1687.	1691. 15 May.
25	Nicolaas Schaghen.	1691.	1696. 7 July overleden.
26	Willem van Wyngaarden, Heer van Werkendam.	697.	1701. 31 May.
27	Baltbasar Coyett.	1701.	1706. dito.
28	Simon van der Stel.	1706.	1720. 13 October. overleden.
29	Pieter Gabri.	1721.	

Opperkooplieden, en Tweede Personen van Amboina.

Opperkooplieden, en Tweede Personen.	Artus Gysels.	A°. 1615. tot 1620.	vertrok.
	Jan Joosten de Roey.	1620.	1624. dito.
	Philip Lucaffoon.	1625.	1628. dito.
	Nicolaas Meersman.	1628.	1630. vertrok.
	Evert Hulft.	1630.	1631. vertrok.
	Simon Jacobsfoen Dompkens.	1637.	1643. vertrok.
	Kornelis Willemsfoen van Outboorn.	1643.	1646. vertrok.
	Johan van Suydwyk.	1646.	1647. overleden.
	Ostavius Maquelin.	1647.	1649. afgezet.
	Windrig Kieft.	1649.	1649. vertrok.
	Simon Jacobsfoen Cos.	1650.	1656. vertrok.
	Evert Jansfoen Buys.	1657.	1657. 20. Sept. overleden.
	Antoni van Voorst.	1658.	1661. vertrok.
	Antoni Hurdt.	1661.	1662. vertrok.
	Antoni van Voorst.	1663.	1663. vertrok.
	Maximiliaan de Jong.	1663.	1666. vertrok.
	Antoni Hurdt.	1667.	1669. dito.
	Kornelis Francx.	1668.	1671. dito.
	Jan de Vogel.	1671.	1674. 29 Dec. overleden.
	Willem van Zyll.	1676.	1680. vertrok.
	Gerard van de Voorde.	1680.	1681. vertrok.
	Henrik Crudop.	1681.	1682. vertrok.
	Jeremias van Vliet.	1682.	1684. vertrok.
	Willem Basting.	1684.	1687. vertrok.
	Henrik Crudop.	1687.	1691. 6 Febr. overleden.
	Joannes Moris.	1691.	1692. vertrok.
	Mattheus Schenkenberg.	1692.	1694. vertrok.
	Pieter Roofelaar.	1694.	1695. vertrok.
	Kornelis Stul.	1695.	1701. vertrok.
Salomon Storm.	1701.	1710. vertrok.	
Joannes Philippus Sipman.	1710.	1712. vertrok.	
Jacob Bottendorp.	1712.	1715. vertrok.	
Pieter Gabri.	1715.	1719. vertrok.	
Rochus Hollaar.	1719.	1723. nog.	

Kapiteynen van Amboina.

Kapiteyn- nen.		A ^o .	1615.	tot	1616.
Henrik Steur.					
Maarten Janssoon Vogel.		1623.			
Pieter Cassiuspyn.		1625.		1627.	
Hans Jurriaanssoon.		1627.		1628.	
Gerard Westerman.		1628.		1641.	27 May overleden.
Jan Oetgerjsoon.		1642.		1644.	overleden.
Jacob Verheyden.		1646.		1652.	
Dito. — Majoor.		1652.		1654.	
Gysbert van Moerlag.		1646.		1652.	
Kornelis Danen, Kapiteyn-Luitenant.		1651.		1653.	
Herman van Outboorn. Dito, dito, dog Kapiteyn.		1658.		1658.	
Laurens Keller.		1658.		1658.	overleden in July.
Paulus Andriessoon Visscher.		1658.		1668.	
Pierre du Pon.		1668.		1670.	
Christiaan Bulk.		1671.		1679.	afgezet.
Johan de Moor.		1685.		1686.	
Pieter Schaffer.		1687.		1693.	
Kaspar Tabbaart.		1698.		1704.	30 Nov. overleden.
Willem Henrik de Bevere, Kapiteyn-Luitenant.		1702.		1705.	
Johan Erskine.		1705.		1706.	29 Maart overleden.
Kornelis de Visscher.		1706.		1708.	
Jacob van den Busche.		1709.		1719.	vertrok.
Jacob Willem van der Brugge.		1720.		1721.	
Menso Hermannus Ladenius.		1721.		1723.	
Zacharias de Benjin.		1723.			

Opperhoofden van Hitoe.

Opper- hoofden van Hitoe.		A ^o .	1631.	tot	1632.
Tymon Leenderssoon Coppel.		1632.		1636.	
Jacob Janssoon Patacka.		1637.		1642.	
Wouter Seroyen.		1642.		1646.	
Kornelis Willemssoon van Outboorn.		1646.		1647.	overleden.
Johan van Suydwyk.		1647.		1648.	
Abraham Pittavin.		1648.		1649.	
Jacob Voer.		1649.		1652.	
Nicolaas Rimbach.		1652.		1654.	
Nicolaas van der Cappen.		1654.		1656.	
Henrik de Vries.		1656.		1658.	
Evert van Hoorn.		1658.		1660.	
Willem Maatsuyker.		1660.		1670.	
Jurriaan Rumphius.		1670.		1675.	
Willem van Zyll.		1675.		1678.	overleden 21 Maart.
Gerard van Voorburg.		1678.		1680.	overleden 1e dito.
Jacob de Jong.		1680.		1684.	
Isaac van Thyne.		1684.		1689.	overleden 12 Febr.
Gerbrant Prooff.		1689.		1691.	
Joannes Moris.		1691.		1694.	
Pieter Roofelaar.		1694.		1695.	
Paulus Augustus Rumphius.		1695.		1701.	
Pieter de Vos.		1701.		1703.	
Johan van Hoorn, van Middelburg.		1703.		1710.	
Joannes Philippus Sipman.		1710.		1712.	
Jacob Bottendorp.		1712.		1719.	vertrok.
Balthasar de Bruime.		1719.		1723.	
Carolus Schulerus.		1723.			
Elias de Hase.					

Opperboofden van Honimoo.

Opperboofden van Honimoo.	Jan van de Voorde.	A ^o . 1632. tot 1637.	
	Pieter Nuits.	1637.	1643. overleden.
	—	1642.	1648.
	Incenc Gysbert van Mocrlag.	1648.	1651.
	Kornelis Oanen.	1652.	1657. overleden 6 Octob.
	Abraham Umbgroeve.	1657.	1660. 13 Sept. overleden.
	Abraham Verspreet.	1660.	1661.
	Adriaan van Lier.	1662.	1664.
	Pieter de Graaf.	1664.	1664. 24 May overleden.
	Daniel van den Bolk.	1664.	1666.
	Adriaan van Lier.	1666.	1673.
	Gerard van de Voorde.	1673.	1680.
	Jacobus de Vicq.	1680.	1681.
	Henrik Crudop.	1681.	1681.
	Joannes Moris.	1681.	1689.
	François van Schuere.	1689.	1691. in Juny overleden.
	Isaac de Visscher.	1691.	1692.
	Pieter de Boeg.	1692.	1693.
	Isaac de Visscher.	1693.	1696. 26 July overleden.
	Pieter de Boeg.	1696.	1697. vertrok.
	Salomon Storm.	1697.	1701.
	Ernst Knipping.	1701.	1702.
	Jacob Clock.	1702.	1703.
	Arnoldus Mol.	1703.	1705.
	Huibert de Vlieg.	1705.	1706.
	Gerard Lindeborn.	1706.	1715.
	Frederik Twyffel.	1715.	1717. 19 July overleden.
	Henrik Wolsraad.	1718.	1723.
	David Joban Bake.	1723.	

Fiscaalen.

Fiscaalen van Amboina.

	Isaac de Bruin.	A ^o . 1622. tot 1624.	
	Jan Dirksson.	1625.	1628.
	Joban Ottens.	1628.	1631.
	Kornelis Willemsson van Outboorn.	1631.	1633.
	Kornelis Faber.	1633.	1638.
	Nicolaas Cafembrood.	1638.	1638.
	Bartholomeus Canoy.	1638.	1642.
	Matthys Proot.	1642.	1642.
	Ottavius Macquelin.	1642.	1644.
	Abraham Pittavin.	1645.	1646.
	Steven Draver.	646.	1646.
	Abraham Pittavin.	1646.	1647.
	Simou Cos.	1647.	1647.
	Jacob Voer.	1647.	1648.
	Jan van den Briel.	1648.	1649.
	Jacob Noppe.	1649.	1649.
	Jan van den Briel.	1649.	1651.
	Jacob Voer.	1651.	1652.
	Nicolaas van der Cappen.	1652.	1652.
	Jan Oetgens van Waveren.	§ 1652.	1652.
	Kornelis Haww.	§ 1652.	1652.
	Jacobus Manteau.	1653.	1653.
	Simon Cos.	§ 1653.	1653.
	Pieter Rijs.	§ 1653.	1653.
	François de Cnibbere.	1653.	1654.
	Abraham Umbgroeve.	1654.	1657.
	Abraham Verspreet.	1658.	1660.
	Mattheus Berkman.	1661.	1665.
	Livinus Bor.	1665.	1665.
	Willem van Zyll.	1665.	1670.

Pieter de Cok.	A ^o . 1670. tot	1672.
Pieter de Cok.		1672. 1575.
Jacob de Jong.		1675. 1678.
Rogier van Houten.		1678. 1681. 10 Febr. overleden.
Abraham Vekens.		1681. 1683.
François van Schuere.		1683. 1689.
Abraham Vekens.		1689. 1691.
Pieter de Boq.		1691. 1692.
Kornelis Beernink.		1692. 1693.
Pieter de Boq.		1693. 1696.
Joban van Hoorn, van Middelburg.		1696. 1697.
Jan van Hoorn, van Amisfoort.		1697. 1701.
Martinus van Sprankhuizen, voor een tyd.		1700.
Jacob Cloek.		1701. 1702. in Septemb.
Joost van Costenobel, eenige tyd.		1702. 1703.
Jacob Cloek.		1703. 1704.
Huibert de Vlieg.		1704. 1705.
Gerard Lindeborn.		1705. 1706.
Huibert de Vlieg.		1706. 1708.
Jacob Bottendorp.		1708. 1710.
Baltasar de Bruinne.		1710. 1712.
Frederik Twyffel.		1712. 1715.
Joban Bernhard.		1715. 1716.
Henrik Wolfsraad.		1716. 1718.
Carolus Schulerus.		1718. 1719.
N. — Bovius.		1719. 1723. nog.
Konstantyn Comans.		1723.

Soldy-Boekhouders van Amboina.

Soldy- Boekhou- ders.	Dirk Geldorp.	A ^o . 1647. tot	1648.
	Pieter Riks.		1648. 1653.
	Kornelis van der Linden.		1653. 1656. overleden.
	Pieter de Graaf.		1656. 1656.
	Thomas van Oriben.		1656. 1656.
	Andries Amberger.		1656. 1657.
	Thomas van Oriben.		1657. 1658. overleden 1 Maart.
	Pieter de Graaf.		1658. 1661.
	Joannes de Cater.		1661. 1662. overleden 9 April.
	Nicolaas Spiering.		1662. 1662.
	Jan van Ooth.		1662. 1666.
	Gerard van Voorburg.		1666. 1667.
	Joannes Moris.		1667. 1676.
	Rogier van Houten.		1676. 1678.
	Abraham Vekens.		1678. 1681.
	François van Schuere.		1681. 1682.
	Josua Braconier.		1682. 1683. overleden 18 April.
	Abraham Vekens.		1683. 1684.
	Isaac de Visscher.		1684. 1685.
	Herman Steinkuiler.		1685. 1688.
	Joannes Westerbaan.		1688. 1690. na 14 January.
	Antoni Snaats.		1690. 1692. 12 February.
	Pieter van der Poort.		1692. 1693.
	Joannes de Visscher.		1693. 1694.
	Salomon Storm.		1694. 1695.
	Jacob Cloek.		1695. 1697. vertrok.
	Jan van Hoorn, van Middelburg.		1697. 1697.
	Martinus van Sprankhuizen.		1697. 1701. 18 Jan. overleden.
	Joost van Costenobel.		1701. 1705.
	Pieter Nuits.		1705. 1706.
	Henrik Trip.		1706. 1706.
	Joost van Costenobel.		1706. 1707.
	Willem du Rieu.		1707. 1708. 13 May overleden.
	Daniel van Loenen.		1708. 1712.
	E 3		

<i>Konstantyn Comans.</i>	A ^o . 1712. tot	1715.
<i>Nicolaas Valk.</i>	1715.	1720.
<i>Adriaan Willem Frisvoegel.</i>	1720.	1723.
<i>N. van Wyngaarden.</i>	1723.	

Geheimfchryvers van den *Landvoogd*, en Raad van *Amboina*.

Geheim- fchryvers van de Land- voogd, en Raad.	<i>Maayten Rombouts.</i>	A ^o . 1633. tot	1637.
	<i>Willem van Outboorn</i> , eenige tyd, by ziekte van <i>Rombouts.</i>	1634.	1634.
	<i>Adriaan van Lysveld.</i>	1637.	1642.
	<i>Abraham Fluweel.</i>	1642.	1647.
	<i>Dirk Geldorp.</i>	1648.	1648.
	<i>Jacob Noppe.</i>	1648.	1650.
	<i>Kornelis Hauw.</i>	1650.	1650.
	<i>Livinus Bor.</i>	1651.	1654.
	<i>Livinus Bor.</i>	1655.	1656.
	<i>Abraham Verspreeet.</i>	1656.	1658.
	<i>Kornelis Huse</i> , voor een korte tyd.	1656.	1656.
	<i>Michiel van Parys.</i>	1658.	1658. overleden.
	<i>Willem van Zyll.</i>	1659.	1661.
	<i>Mattheus Bergman.</i>	1661.	1662.
	<i>Gerard Vogeloot.</i>	1662.	1662.
	<i>Daniel van den Bolk.</i>	1662.	1664.
	<i>Michiel Oerpbier.</i>	1664.	1664.
	<i>Livinus Bor.</i>	1664.	1666.
	<i>Jacob de Jong.</i>	1666.	1675.
	<i>Isaac van 't hye.</i>	1675.	1680.
	<i>Balthasar Bollè.</i>	1680.	1682. overleden.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1682.	1684.
	<i>Dink Diemer.</i>	1684.	1686.
	<i>Jan Willemssoon Kleintje.</i>	1686.	1687.
	<i>Pieter Roojelaar.</i>	1687.	1691.
	<i>Joannes Berghuizen.</i>	1691.	1691.
	<i>Kornelis Beernink.</i>	1691.	1692.
	<i>Jan du Ryn.</i>	1692.	1696.
	<i>Ernst Knipping.</i>	1696.	1701.
	<i>Samuel Rotbè.</i>	1701.	1703.
	<i>Willem du Rieu.</i>	1703.	1707.
	<i>Balthasar de Bruinne.</i>	1707.	1708.
	<i>Alexander van Brussel.</i>	1708.	1716. overleden 16 Dec.
	<i>Emanuel Softman.</i>	1716.	

Opperhoofden van *Oma* of *Haroeke*.

Opper- hoofden van <i>Oma</i> .	<i>Kornelis Danen.</i>	A ^o . 1651. tot	1651.
	<i>Wasnar Curtenius.</i>	1652.	1657.
	<i>Wouter Janssoon.</i>	1657.	1658.
	<i>Adriaan van Lier.</i>	1658.	1660.
	<i>Abraham Rodrigos.</i>	1660.	1661. 11 July overleden.
	<i>Willem van Zyll.</i>	1661.	1665.
	<i>Hans Paul Rauscher.</i>	1665.	1666.
	<i>Jan Clement.</i>	1666.	1669.
	<i>Reynier Praat.</i>	1670.	1672.
	<i>Gerard van Voorburg.</i>	1672.	1675.
	<i>Joannes Moris.</i>	1676.	1681.
	<i>Reinier Praat.</i>	1682.	1682. 19 May overleden.
	<i>Jacobus Berkman.</i>	1682.	1684.
	<i>Abraham Vekens.</i>	1684.	1689.
	<i>Pieter Pieterssoon Ruijcher.</i>	1689.	1690. 14 Jan. overleden.
	<i>Joannes Westerbaan.</i>	1690.	1690.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1690.	1691.
	<i>Huijg Pieterssoon Coek.</i>	1691.	1692. 2 Sept. overleden.
	<i>Antoni Snaats.</i>	1692.	1694.

<i>Joost van Costenobel.</i>	Ao. 1694. tot	1695.
<i>Joannes de Visscher.</i>	1695.	1698. 24 Jan. overleden.
<i>Johan van Hoorn, van Middelburg.</i>	1698.	1701.
<i>Joannes Philippus Sipman.</i>	1701.	1703.
<i>Huibert de Vlieg.</i>	1703.	1704.
<i>Samuel Rotbè.</i>	1704.	1705. 2 May overleden.
<i>Carolus Schulerus, voor een tyd maar.</i>	1705.	1705.
<i>Joost van Costenobel.</i>	1705.	1706.
<i>Henrik Trip.</i>	1706.	1708.
<i>Balthasar de Bruinne.</i>	1708.	1710.
<i>Johan Bernhard.</i>	1710.	1715.
<i>Carolus Schulerus.</i>	1715.	1718.
<i>Konstantyn Comans.</i>	1718.	1723.
<i>Adriaan Willem Fritsvogel.</i>	1723.	

Opperhoofden van Larike.

Opper- hoofden van La- rike.	<i>Kornelis Willemssoon van Outhoorn.</i>	Ao. 1633. tot	1641.
	<i>Wybrand van Schagen.</i>	1641.	1642.
	<i>Abraham Pittavin.</i>	1643.	1646.
	<i>Gerard van der Cruice.</i>	1646.	1653.
	<i>Everd van Hoorn.</i>	1655.	1656.
	<i>Jurriaan Rumpbius.</i>	1657.	1660.
	<i>Sybrand Abbema.</i>	1662.	1663.
	<i>Pieter Janssoon.</i>	1663.	1668. 14 Jan. overleden.
	<i>Jacobus van Nes.</i>	1668.	1670.
	<i>Joannes Cops.</i>	1670.	1674.
	<i>Joannes Beusecom.</i>	1674.	1683. 17 Febr. overleden.
	<i>Gerbrand Proofs.</i>	1683.	1684.
	<i>Michiel Huisman.</i>	1684.	1684.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1685.	1690.
	<i>Jacobus Verselewel.</i>	1690.	1690. overleden.
	<i>Paulus Augustus Rumpbius.</i>	1690.	1694.
	<i>Joannes de Visscher.</i>	1694.	1695.
	<i>Paulus Augustus Rumpbius.</i>	1695.	1705. afgezet wegens ziek- te 30 April.
	<i>Gerard Lindoborn.</i>	1705.	1705.
	<i>Frederik Tawffel.</i>	1705.	1712.
	<i>Daniel van Loenen.</i>	1712.	1715. overleden in Maart.
	<i>Konstantyn Comans.</i>	1715.	1718.
	<i>Jacob de Haan.</i>	1718.	1723. nog.

Winkeliers van Amboina.

Winke- liers.	<i>Nicolaas Maarsman.</i>	Ao. 1627. tot	
	<i>Joannes van Alfen.</i>	1642.	1643.
	<i>Jacob Voer.</i>	1647.	1648.
	<i>Abraham Pittavin.</i>	1648.	1649.
	<i>Kornelis van Adrichens.</i>	1649.	1652. overleden.
	<i>Jacob Voer.</i>	1652.	1652.
	<i>Nicolaas van der Cappen.</i>	1652.	1652.
	<i>Melchior Thomassoon.</i>	1652.	1653.
	<i>Gerard Meyer.</i>	1654.	1654.
	<i>Kornelis van der Linden.</i>	1655.	1656. overleden 25 Jan.
	<i>Henrik de Vries.</i>	1656.	1656. overleden 6 Nov.
	<i>Pieter de Graaf.</i>	1656.	1658.
	<i>Mattheus Berkman.</i>	1658.	1661.
	<i>Adriaan van Lier.</i>	1661.	1662.
	<i>Pieter de Graaf.</i>	1662.	1664.
	<i>Frederik Abbema.</i>	1664.	1664.
	<i>Adriaan van Lier.</i>	1665.	1666.
	<i>Jan van der Ooth.</i>	1667.	1667. overleden 25 Maart.
	<i>Gerard van Voorburg.</i>	1667.	1672.

<i>Antoni Erhard.</i>	A ^o 1672. tot 1677. overleden 11 April.
<i>Jacobus Berkman.</i>	1677. 1682. 19 May overleden.
<i>François van Schuere.</i>	1682. 1683.
<i>Abraham Frederiksjoon.</i>	1683. 1685.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1685. 1690.
<i>Jacobus Versleutel.</i>	1690. 1690.
<i>Huig Pieterffoon Coek.</i>	1690. 1691.
<i>Pieter van der Poort.</i>	1691. 1692.
<i>Salomon Storm.</i>	1691. 1694.
<i>Joannes Brakel.</i>	1694. 1695.
<i>Salomon Storm.</i>	1695. 1697.
<i>Jan du Ryn.</i>	1697. 1698. 12 Febr. overleden.
<i>Joost van Costenobel.</i>	1698. 1701.
<i>Frederik Twyffel.</i>	1701. 1705.
<i>Evert Hidding.</i>	1705. 1708. 29 May overleden.
<i>Iaac van Hommeren.</i>	1708. 1709.
<i>Kornelis Comans.</i>	1709. 17 0.
<i>Carolus Schulerus.</i>	1710. 1715.
<i>Dirk Smuyser.</i>	1715. 1719. in April overleden.
<i>Herman Christiaan Dove.</i>	1719.

Geheimfchryvers van het Gerecht in *Amboina*.

Geheim- fchryvers van de Raad des Ge- rechts.	<i>Ottavius Macquelin.</i>	A ^o 1641. tot 1642.
	<i>Gerard Overmeyer.</i>	1642. 1649. overleden.
	<i>Jacob Noppe.</i>	1649. 1649.
	<i>Kornelis Hauw.</i>	1649. 1649.
	<i>Jacob Manteau.</i>	1649. 1654. overleden.
	<i>Gerard Vogelpoot.</i>	1654. 1664. overleden 5 Aug.
	<i>Michiel Cherpier.</i>	1664. 1664.
	<i>Livinus Bor.</i>	1664. 1665.
	<i>Adriaan de Wit.</i>	1666. 1669. 5 Octob. overleden.
	<i>Joannes Cops.</i>	1669. 1670.
	<i>Joannes Basting.</i>	1670. 1673. 17 Febr. overleden.
	<i>Joannes van Beufecom.</i>	1673. 1674.
	<i>Reinoldus Brouwerius.</i>	1674. 1678.
	<i>Antoni de Koning.</i>	1678. 1679. 30 Juny overleden.
	<i>Baltasar Bolle.</i>	1679. 1680.
	<i>David Eversdyk.</i>	1680. 1681.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1681. 1684.
	<i>Dirk Diemer.</i>	1684. 1684.
	<i>Jan Willemffoon Kleintje.</i>	1684. 1686.
	<i>Pieter Rooselaar.</i>	1686. 1687.
	<i>Paulus Augustus Rumphius.</i>	1687. 1690.
	<i>Henrik Berghuizen.</i>	1690. 1691.
	<i>Jan du Ryn.</i>	1691. 1692.
	<i>Joannes de Visscher.</i>	1692. 1693.
	<i>Ernst Cnipping.</i>	1693. 1696.
	<i>Joost van Costenobel.</i>	1696. 1698.
	<i>Joannes van Brakel.</i>	1698. 1700.
	<i>Abraham Patras.</i>	1700. 1704.
	<i>Willem du Rieu.</i>	1704. 1704.
	<i>Ernst Craul.</i>	1704. 1705. 14 July overleden.
	<i>Frederik Julius Coyett.</i>	1705. 1706.
	<i>Baltasar de Bruinne.</i>	1706. 1707.
	<i>Alexander van Brussel.</i>	1707. 1709.
	<i>Carolus Schulerus.</i>	1709. 1710.
	<i>Jacob Boon.</i>	1710. 1715.
	<i>Henrik r' Hoofd.</i>	1715. 1715. 1 Maart overleden.
	<i>Emanuel Softman.</i>	1715. 1716.
	<i>Kornelis van Sprankhuizen.</i>	1716. 1720.

Geheimfchryvers van den Land-Raad.

Geheim- fchryvers van den Land- Raad.	Jan Pays.	A ^o . 1637. tot 1642.	
	— —	1642.	1650.
	Marcus de Roy.	1650.	1658.
	Imam Abdul (van die van Hitoe.)	1658.	1662.
	Philip du Pree.	1658.	1676.
	Alexander Latil.	1676.	1688.
	Dirk Raufcher.	1688.	1693.
	Martinus van Sprankhuizen.	1693.	1697.
	Joannes Hartenberg.	1697.	1701.
	Jacob Janssoon van Gyn.	1701.	1702.
	Ernst Craul.	1702.	1704.
	Frederik Julius Coyett.	1704.	1705.
	Carolus Schulerus.	1705.	1709.
	Jacob Boon.	1709.	1710.
	Jan Louis Munniks.	1710.	1713. vertrok.
	Henrik r'Hoofd.	1713.	1715.
	Emanuel Softman.	1715.	1715.
	Joannes Kakelaar.	1715.	1720.

Geheimfchryvers van Kleine, en Huwelyks-Saaken in Amboina.

Geheim- fchryvers van de Kleine, en Hu- welyks- Saaken.	Philip du Pree.	A ^o . 1652. tot 1675.	
	Reinoldus Brouwerius.	1675.	1676.
	Izaak van Thye.	1676.	1678.
	Antoni de Koning.	1678.	1679. overleden 31 July.
	Izaak de Visscher.	1679.	1683.
	Philip van Boefingen.	1683.	1684.
	Jan Willemsoon Kleintje.	1684.	1685.
	Joannes Poort.	1685.	1686.
	Barent van der Storm.	1686.	1689.
	Henrik Berghuizen.	1689.	1690.
	Jan du Ryn.	1690.	1691.
	Martinus van Sprankhuizen.	1691.	1692.
	Jan de Molier.	1692.	1693.
	Joannes Suydster.	1693.	1698.
	Abraham Patras.	1698.	1700.
	Pieter Caddel.	1700.	1704.
	Alexander van Brussel.	1704.	1707.
	Daniel van Loenen.	1707.	1708.
	Jan Louis Munniks.	1708.	1711.
	Pieter de Ruiter.	1711.	1711. 30 Nov. overleden.
	Henrik r'Hoofd.	1711.	1713.
	Emanuel Softman.	1713.	1715.
	Joannes Kakelaar.	1715.	1715.
	Philip Liefhout.	1715.	1720.

Cassiers van Amboina.

Cassiers.	François de Cnibbere.	A ^o . 1653. tot 1654.	
	Mattheus Berkman.	1663.	
	Josua Braconier.	1676.	1678.
	Abraham Pieterffoon.	1678.	1684.
	Adriaan Kakelaar.	1684.	1686. dat Winkelier wiert.
	Adriaan r'Hoofd.	15 January.	1687. 17 Sept. vertrokken.
	Joannes Barmentelo.	October.	1687. 1688. 27 April.
	Adriaan r'Hoofd.	27 April.	1688. 1690. 27 July.
	Henrik Berghuizen.		1690. 1690. Septemb.
	Salomon Storm.		1690. 1692.
	Joannes van Brakel.		1692. 1695. 1 Septemb.
	Joost van Cosenobel.	1 Septemb.	1665. 1696. 1 July.

F

Jaan-

Joannes van Brakel.	1 July.	A ^o . 1696. tot	1698.
Huibert de Vlieg.		1698.	1701.
Arnoldus van der Linden.		1701.	1705. 6 Octob. overleden.
Ijaac van Hommeren.		1705.	1708.
Jacob Boon.		1708.	1709.
Ijaac van Hommeren.		1709.	1710. 8 Juny overleden.
Nicolaas Valk.		1710.	1715.
Jacob Boon.		1715.	1719.

Opperhoofden van Boero.

Opper- hoofden van Boe- ro.	Johan van Leipzig, Sergeant; dog Vaandrig.	A ^o . 1659. tot	1668. overleden 10 Aug.
	Christoffel Boudewynssoon Klooster, Sergeant.	1668.	1672. Vryman geworden.
	Reinier Praat, Assistent.	1672.	1674.
	Josua Braconier, Onderkoopman.	1674.	1680. vertrok.
	Louis Mignon, Vaandrig.	1680.	1680.
	Louis Mignon, Vaandrig.	1681.	1683. komt aan 't Kasteel.
	Abraham Pietersssoon, Boekhouder.	1683.	1689. afgezet.
	Pieter de Boeg, Sergeant.	1689.	1691. wierd Fiscaal.
	Ernst Knipping, Boekhouder.	1691.	1693. wierd Geheimschryver van 't Gericht.
	Dirk Rauser, Dito.	1693.	1706. overleden 6 Dec.
	Pieter de Meyer, Assistent.	1707.	1708. 7 Febr. overleden.
	Nicolaas Valk, Dito.	14 Maart. 1708.	1708. 25 May.
	Herman Christiaan Dove, Boekhouder.	25 May. 1708.	1719.
	Jacob Boon.	1719.	1720. overleden.
	Joannes Kakelaar.	1720.	

Opperhoofden van Loehoe.

Opper- hoofden van Loehoe.	Pieter Jansssoon van den Sanden, Koopman.	A ^o . 1623. tot	
	Jacob Jansssoon Patacka, Opperkoopman.	1628.	1630. vertrok in Septemb.
	Johan Ottens, Dito.	1630.	1633. vertrok na Ternate.
	In deze tusschen-tyd waren 'er geen.	1633.	1634.
	Gerard Holscher, Dito.	1643.	1644. overleden.
	Ottavius Macquelin, Dito.	1644.	1646. toen tweede wierd.
	Abraham Pittavin, Dito.	1646.	1647.
	Simon Jansssoon Cos, Dito.	1647.	1649. vertrok.
	Salomon Reiniersssoon, Dito.	1649.	1650. overleden.
	Barent Zeeuw, Dito.	1650.	1650. blind, en egter zeer oorlog-kundig.
	Jan Arentssoon.	1659.	1662. Vryman 2 October geworden.
	Christoffel Keper, Sergeant.		1715. overleden als Vaandrig.

Opperhoofden van Cambello.

Opper- hoofden van Cam- bello.	Herman van Speult, Opperkoopman.	A ^o . 1615. tot	1618.
	Jacob Verbeiden, Luitenant.	1644.	
	Marinus Brand, Koopman, en Opperkoopman.	1648.	1648. overleden.
	Barent Zeeuw, Dito.	1648.	1650. na Loehoe.
	Jacob Noppe, Onderkoopman.	1650.	1650. overleden.
	Klaas Rimbach, Luitenant.	1650.	1651. vermoort 11 Maart.
	Vincent Gysbert van Moerlag, Kapiteyn.	1651.	1651. na 't Kasteel, gequettst zynde.
	Maarten Weber, Vaandrig.	1651.	

Geheimfchryvers van de Weeskamer, zynde te gelyk Overdragers van het Negotie-Comptoir.

Geheim- fchryvers der Wees- kamer.	<i>Abraham Fluweel.</i>	Na dezen waargeno- men door den Geheimfchryver van den <i>Landvoogd</i> , of die van 't Gericht.	A°. 1642. tot 1647.	
	<i>François van Schuere.</i>		1679.	1681.
	<i>Herman Janssoon Steinkuiler.</i>	1	1685.	1688.
	<i>Jacobus Verscheuwel.</i>		1688.	1689.
	<i>Joannes Swinnas.</i>		1689.	1690.
	<i>Huibert de Vlieg.</i>		1695.	1698. Cassier.
	<i>Frederik Twyffel.</i>		1698.	1701. Winkelier.
	<i>Henrik Scholten.</i>		1701.	1702. afgezet.
	<i>Gillis Lacber.</i>		1702.	1704. overleden.
	<i>Carolus Schulerus.</i>	1 Septemb.	1704.	1706.
	<i>Daniel van Loenen.</i>		1706.	1707. Geheimfchryver van Huwelyk-Saaken.
	<i>Jacob Boon.</i>		1707.	1710.
	<i>Henrik v'Hoofd.</i>		1710.	1710. verworpen door Sip- man.
	<i>Jacob Boon.</i>		1710.	1711. Geheimfchryver van 't Geregt 18 Maart.
	<i>Zacharias Roofelaar.</i>	24 Maart.	1711.	1712. vertrok.
	<i>Thomas van Hommeren.</i>		1712.	1714. Perkenier in Banda.
	<i>Iaac Metselaar.</i>		1714.	1715. Dispenfier.
	<i>Adriaan v'Hoofd.</i>		1715.	1720. nog.

Geheimfchryvers van de Chineeſche Boedel-Meeſters in Amboina.

Geheim- fchryvers van de Chinee- ſche Boe- del Meeſ- ters.	<i>Abraham Pattas.</i>		A°. 1695. tot 1689.	
	<i>Pieter Caddel.</i>		1698.	1700.
	<i>Henrik Scholten.</i>		1700.	1701.
	<i>Alexander van Bruſſel.</i>		1701.	1704.
	<i>Jan Louis Munniks.</i>		1704.	1708. 28 Juny.
	<i>Willem van Hove.</i>	28 Juny.	1708.	1710. 3 Juny.
	<i>Pieter de Ruiter.</i>	3 Juny.	1710.	1711. 25 October.
	<i>Bartholomeus Leidcker.</i>	16 Decemb.	1711.	1713. Novemb. vertrok.
	<i>Joannes Kakelaar.</i>		1714.	1715. Geheimfchryver van 't Gerecht.
	<i>Philip Liefbout.</i>		1715.	1715. dito van Huwelyks- Saaken.
	<i>Jan Kleyn.</i>		1715.	1720. nog.

Dispenſiers van Amboina.

Dispen- ſiers.	<i>Kornelis Haww.</i>		A°. 1648. tot	
	<i>Jacob Segerſoon, Onderkoopman.</i>		1657.	1658. overleden 23 Juny.
	<i>Jan van der Ooth, Bockhouder.</i>		1666.	1667. Winkelier.
	<i>Mattheus Berkman.</i>		1678.	1678.
	<i>François van Schuere.</i>		1679.	1681.
	<i>Abraham Pieterſoon.</i>		1681.	1683. <i>Augustus.</i>
	— Roman		1683.	1683. vertrok.
	<i>Adriaan Kakelaar.</i>		1684.	1680. Winkelier.
	<i>Pieter Pieterſoon de Ruiſcher, Bockhouder.</i>		1686.	1689. 12 Febr. na <i>Haroeoko.</i>
	<i>Huig Pieterſoon Cock.</i>		1689.	1690. Winkelier.
	<i>Salomon Storm.</i>		1690.	1690. Cassier.
	<i>Joban van Dam.</i>		1691.	1692. afgezet.
	<i>Jan van Rees.</i>		1692.	1698. vertrok.
	<i>Arie Langeveld.</i>		1698.	1708. Vryman.
	<i>Nicolaas Palk.</i>	30 July.	1708.	1710. Cassier 17 Juny.
	<i>Dirk Smuifer.</i>	17 Juny.	1710.	1715. Winkelier.
	<i>Iaac Metselaar.</i>		1715.	1720. nog.

Opper-Wondhealers van 't Kasteel *Victoria*.

Opper- Wondbee- lers van 't Kasteel.	Everd Pieterffoon.	A ^o . 1637. tot 1640.	
	Gerard Frederikffoon Boomvalk.	1657.	1657. overleden 11 <i>Octob.</i>
	Matthys Witsma.	1658.	1662. vertrok in <i>Septemb.</i>
	Jan van Schagen.	1662.	1664. vertrok in <i>May.</i>
	Jan Camerik.	1668.	1677. vertrok in <i>May.</i>
	Christoffel Geerling, van Swoll.	July. 1677.	1683. vertrok in <i>May.</i>
	Matthys Molkman.	1683.	1692. overleden 30 <i>Juny.</i>
	Adriaan Boekbout.	July. 1692.	1693. vertrok in <i>Juny.</i>
	Bartholomeus Coek.	1693.	1694. vertrok in <i>July.</i>
	Lodewyk van Baribem.	13 Augusti. 1694.	1694. overleden 29 <i>Octob.</i>
	Bartholomeus Coek.	1695.	1701. vertrok.
	Habbo Enno.	1701.	1711. overleden 28 <i>Dec.</i>
	Matthys Groeneveld.	1712.	1720. vertrok.
	Ulrich van Hauw.		

Opper-Wondhealers van 't Siekenhuis in *Amboina*.

Opper- Wondbee- ters van 't Sieken- huis.	Jan Arentffoon, van Breadfort	Opper- A ^o . 1654. tot	
	Wondheeler op Hila.		
	Martyn Schaibouwer, van Neurenberg.	1677.	1682. overleden 2 <i>Jan.</i>
	Adriaan Boekbout.	1682.	1692. <i>July.</i>
	Henrik de Wind.	July. 1692.	1700. overleden 21 <i>Febr.</i>
	Habbo Enno.	1700.	1701.
	Hans Jacob Wirth.	1701.	1709. overleden 14 <i>Nov.</i>
	Matthys Groeneveld.	1709.	1712.
	Ulrich van Hauw.	9 January. 1712.	1720. nog.
	— — — —		1720.

Luitenants in dienst der E. Maatschappy in *Amboina*.

Luite- nants in dienst der E. Maat- schappy.	Jan Oetgerffoon, van Haarlem, wierd	A ^o . 1636. tot 1642. Kapitein.	
	A ^o . 1640. Kapitein-Luitenant, dog		
	1642 Kapitein.		
	Walrave de Riviere.	1637.	1640.
	Pieter Nuits.	1637.	1643. stierf op <i>Honimoo.</i>
	Jacob Verbeiden, van Woerden. Kapitein.	1642.	1646. Kapitein.
	Vincent Gysbert van Moerlag.	1644.	1646. dito.
	Kornelis Danen.	1646.	1651. Kapitein-Luitenant.
	Klaas Rimbach, van Overkerken.	1650.	1651. zoo vermoort in <i>Maart.</i>
	Herman van Outhoorn, op Lessidi, wierd	1651.	1652. Kapitein-Luitenant.
	1658 Kapitein, en vertrok zoo na Banda.		
	Frans Malé.	1652.	1655. overleden 29 <i>July.</i>
	Laurens Keller.	1652.	1655. Kapitein- Luitenant overleden.
	N. ——— Godschalk.		1653. overleden.
	David Perdriks.	1654.	1657. overleden 15 <i>Octob.</i>
	Wouter Janffoon.	1658.	1658. overleden <i>July.</i>
	Nicolaas Putten.	1661.	1661.
	Ditlof van der Beek.	1661.	1664. vertrok.
	Livinus Bor, van Leiden.	1663.	1665. Geheimschryver van 1666. de <i>Politie.</i>
— — — —	1663.	1669. overleden 5 <i>Januar.</i>	
Livinus Bor.	1666.	1687.	
Pieter Schaffer, van Erkelens.	1668.		
Jodocus Lodewyk Cromhuizen.	1682.	1684. overleden 8 <i>April.</i>	
Jacob Heilman.	1987.	1691. overleden 9 <i>Juny.</i>	
Paulus de Brieuwings.	1691.	1691. Kapitein vertrok.	
Hans Metzelaar.	1695.	1710. 10 <i>Nov.</i> overleden.	
Willem Henrik de Bewere.	1696.	1702. Kapitein- Luitenant.	
Jan Riddel, van Vianen.	1705.	1708. vertrok in <i>May.</i>	
Lodewyk van Renesse, van Breda.	1710.	1720. overleden.	

Vaandrighs in dienst der E. Maatschappij in *Amboina*.

Vaandrighs.	Jacob Verbeiden.	24 May.	A ^o . 1637. tot 1642.	Luitenant.
	Kornelis Danen.	22 Augusti.	1641.	1646. dito.
	Vincent Gysbert van Moerlag, van Rbenen.		1643.	1644. dito.
	Kornelis Dirkssoon Swager.		1644.	1645. overleden 11 Jan.
	Jan Willemsson.		1646.	1646.
	Warnar Curtenius.		1647.	1657. vertrok.
	Wouter Janssoon.		1657.	1658.
	Jacob Andriessoon.		1649.	1649. overleden.
	N. — — Helwig.		1651.	1651.
	Albert Thomassoon, van Groningen.		1651.	1658. overleden 3 Nov.
		20 Septemb.		
	Maarten Weber.		1651.	1651.
	Kaspar Buitendyk.		1655.	1655. vertrok.
	Jurriaan Rumphius.		1656.	1657.
	Arend Terburg.		1655.	1658. overleden 2 Octob.
	Jacob Compagnon, uit Frankryk.		1660.	1672. overleden 17 April.
	Jehan van Leipzig, van Oldenburg.	2 Nov.	1665.	1668. overleden 10 August.
	Pieter Schaffer, van Enketers.		1667.	1668.
	Adriaan Pavort.		1674.	1674.
	Adriaan van der Raver.		1676.	1676.
	Louis Mignon.	28 Decemb.	1678.	1687. overleden 28 Febr.
	Jacob Heilman.		1683.	1687. Luitenant.
	Paulus de Brieuings, van Dordregt.		1688.	1692. Luitenant.
	Hans Metselaar, van Praag, uit Bobemen.		1690.	1695. dito.
	Andries Nyendaal.		1692.	1697. vertrok.
	Michiel Dolmaker, van Aerhem.		1695.	1703. overleden 12 July.
	Loderwyk van Renesse, van Breda.		1704.	1710. Luitenant.
	Petrus Martinus van Stein.		1697.	1708. vertrok in May.
	Daniel Jan Piron.		1708.	1713. overleden.
	Joannes Lamprecht, van de Wilster.	1 Octob.	1708.	1715.
	Adriaan Westplate.			
	Christoffel Keper.	27 Febr.	1712.	1715. overleden.
	N. — — Zeevaart.		1714.	1715. vertrok.
	Jacob Schravelaar.		1715.	1720. nog.

Kapiteincn der Nederlandische Borgery.

Kapiteincn der Nederlandische Borgery.	Mattbys Plaet.		A ^o . 1634. tot 1637.	
	Jan Storm.		1637.	1644. overleden.
	Henrik Wynantssoon, van Bremen.		1644.	1662. vertrok na Batavia, stierf 1674.
	Barend Janssoon, van Embden.		1648.	1663. overleden 15 Juny.
	Aart Hagen, van Dordregt.		1659.	1662.
	Abraham Wittekam.		1662.	1672.
	Nicolaas Snyder.		1665.	1684. overleden 2 Dec.
	Herman Winterhof.		1672.	1675. overleden.
	Henrik Dame, van de Klundert.		1675.	1675. vermoord.
	Thomas van Hommeren, van Rotterdam.		1675.	1679. overleden 2 May.
	Henrik Leidekker, van Gelder.		1679.	1691. overleden 19 Maart.
	Joachim Engel, van Bartenstein.		1684.	1708. overleden 5 Octob.
	Hans Groo, van Dantzig.		1692.	1705. overleden 5 April.
	Henrik van Hoogstraten.		1709.	1711. overleden 8 July.
	Joannes Michault.		1711.	1715. overleden 19 Sept.
	Ipert Wouterssoon, van Marhuizen.		1711.	1713. overleden.
	Nicolaas Simonsson Haak.		1715.	1720. nog.

Luitenants der Nederlandische Borgery.

Luitenants.	Henrik Wynantssoon.		A ^o . 1643. tot 1644.	
	Barent Janssoon.		1644.	1648.
	Jan Theunisson de Cok.		1654.	1645.
			F 3	

<i>Harmen Winterhof.</i>	A ^o . 1659. tot 1672.	
<i>Andries Amberger, van Neurenburg.</i>	1659.	1661. verzonken 4 Aug.
<i>Nicolaas Snyders.</i>	1661.	1665.
<i>Joachim Groot, van Wismar.</i>	1665.	1666.
<i>Jan Gerwitſſoon.</i>	1668.	1669. overleden.
<i>Jacob Kreuger, van Arentſfeld.</i>	1669.	1672.
<i>Chriſtiaan Roelofsſoon.</i>	1673.	1674.
<i>Chriſtoffel Boudewynſſoon Kloofſter.</i>	1675.	1679.
<i>Henrik Lepper.</i>	1683.	1685.
<i>Erhard Maartenſſoon, van Holſtein.</i>	1687.	1694. overleden Jan.
<i>Hans Groo.</i>	1686.	1692.
<i>Marinus Duim.</i>	1692.	1696. overleden.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1698.	1700.
<i>Jan Baltus Schoonen.</i>	1700.	1702. overleden Jan.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1701.	1703.
<i>Ipert Wouterſſoon, van Marhuizen.</i>	1703.	1705.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1705.	1706.
<i>Henrik van Hoogſtraten.</i>	1706.	1708.
<i>Michiel Chriſtiaanſſoon, van Aalborg.</i>	1708.	1710.
<i>Ipert Wouterſſoon, van Marhuizen.</i>	1710.	1711.
<i>Jan Paul Roerberg.</i>	1711.	1712.
— — —		
<i>Nicolaas Simonſſoon Haak.</i>	1714.	1715.
<i>Gerard Leidekker.</i>	1718.	1719.

Vaandrighs der Nederlaſche Borgery.

<i>Vaan-</i>	<i>Henrik Wynantsſoon.</i>	A ^o . 1640. tot 1643.	
<i>drighs.</i>	<i>Barent Janſſoon.</i>	1643.	1644.
	<i>Jan Willem Gelder.</i>	1644.	1648.
	<i>Jofias Beli, van Edenburg.</i>	1648.	1653.
	<i>Nicolaas Snyders.</i>	1662.	1665.
	<i>Jan de Ruiter, een Mixties.</i>	1670.	1671.
	<i>Thomas van Hommeren.</i>	1672.	1673.
	<i>Henrik Leidekker.</i>	1673.	1679.
	<i>Henrik Lepper.</i>	1679.	1682.
	<i>Joachim Engel.</i>	1683.	1684.
	<i>Hans Groo.</i>	1684.	1685.
— — —			
	<i>Jan Baltus Schoonen.</i>	1698.	1700.
	<i>Henrik van Hoogſtraten.</i>	1700.	1702.
	<i>Joannes Michault.</i>	1702.	1704.
	<i>Henrik van Hoogſtraten.</i>	1704.	1706.
	<i>Michiel Chriſtiaanſſoon van Aalborg.</i>	1706.	1708.
	<i>Gerard Leidekker.</i>	1708.	1710.
	<i>Jan Paul Roerberg.</i>	1710.	1712.
	<i>Nicolaas Simonſſoon Haak.</i>	1712.	1714.

Kapiteynen der Mixtice, ofte der Groene Geufen.

<i>Kapitei-</i>	<i>Jan Zoarez.</i>	A ^o . 1637. tot 1653.	
<i>nen der</i>	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1656.	1659.
<i>Groene</i>	<i>Andries Bitas.</i>	1659.	1662.
<i>Geufen.</i>	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1661.	1665.
	<i>Andries Bitas.</i>	1665.	1668.
	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1668.	1671.
	<i>Andries Bitas.</i>	1671.	1674. overleden 20 May.
	<i>Jacob Haſar.</i>	1674.	1675.
	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1675.	1676. overleden A ^o . 1680.
	<i>Jan Hanſſoon, Dji.</i>	1676.	1685.
	<i>Jan Tjong.</i>	1685.	1687.

<i>Jan Hansfoen Dji.</i>	A ^o . 1687.	tot 1689.	
<i>Jan Tsjong.</i>	1689.	1691.	
<i>Jan Hansfoen Dji.</i>	1691.	1693.	verzocht 1697 ont- slag van alles; over- leden 11 <i>Maart</i> 1712.
<i>Jan Tsjong.</i>	1693.	1695.	overleden 4 <i>Maart</i> .
<i>Boudewyn Clooster, de Jonge.</i>	1695.	1698.	
<i>Ambrosius Spelt.</i>	1698.	1700.	
<i>Boudewyn Clooster.</i>	1700.	1702.	overleden 6 <i>Juny</i> .
<i>Abraham Pieterffoon.</i>	1702.	1704.	
<i>Ambrosius Spelt.</i>	1704.	1706.	
<i>Abraham Pieterffoon.</i>	1706.	1708.	
<i>Herman Hek.</i>	1708.	1710.	
<i>Abraham Pieterffoon.</i>	1710.	1712.	
<i>Ambrosius Spelt.</i>	1712.	1713.	overleden.
<i>Herman Hek.</i>	1713.	1714.	
— — —	1714.	1716.	
<i>Herman Hek.</i>	1716.	1717.	

Luitenants der Groene Geufen.

Luit- nants.	<i>Paul da Lima.</i>	A ^o . 1645.	tot 1646.
	<i>Jan Backer</i>	1653.	1656.
	<i>Nicolaas van Solor.</i>	1666.	1668.
	<i>Nicolaas Mondoc.</i>	1668.	1670.
	<i>Gelermus Mamalota.</i>	1670.	1672.
	<i>Jacob Hasar.</i>	1672.	1674.
	<i>Antoni de Roy.</i>	1674.	1675.
	<i>Nicolaas Mondoc.</i>	1675.	1675.
	<i>Jan Hansfoen Dji.</i>	1675.	1676.
	<i>Antoni de Roy.</i>	1676.	1678.
	<i>Nicolaas Mondoc.</i>	1678.	1680.
	<i>Lieven Hasar.</i>	1680.	1682.
	<i>Joannes Engko.</i>	1682.	1683.
	<i>Daniel Jansfoen.</i>	1683.	1684.
	<i>Henrik Gysels.</i>	1684.	1685.
	<i>Lucas Jansfoen.</i>	1686.	1688.
	<i>Boudewyn Clooster.</i>	1688.	1690.
	<i>Kornelis Ide.</i>	1690.	1692.
	<i>Thomas Theuniffoon.</i>	1692.	1694.
	<i>Boudewyn Clooster.</i>	1694.	1696.
	— — —	1696.	1698.
	— — —	1698.	1700.
	<i>Josef Zoon.</i>	1700.	1702.
	<i>Ottavius Macquelin.</i>	1702.	1702.
	<i>Herman Hek.</i>	1702.	1704.
	<i>Josef Zoon</i>	1704.	1706.
	<i>Herman Hek.</i>	1706.	1708.
	<i>Philip Hansfoen Dji.</i>	1708.	1710.
	<i>Jacobus Macquelin.</i>	1710.	1712.
	<i>Philip Hansfoen Dji.</i>	1712.	1714.

Vaandrighs der Groene Geufen.

Vaan- drighs.	<i>Paul de Lima.</i>	A ^o . 1642.	tot 1645.
	<i>Alfara de Crafo.</i>	1645.	1651.
	<i>Henrik Tob.</i>	1651.	1652.
	<i>Antoni Mentfjado.</i>	1653.	1656.
	— — —	1656.	1660.
	— — —	1660.	1664.
	<i>Henrik van Solor.</i>	1664.	1666.

<i>Louis Bonito.</i>	A°. 1668. tot 1670.	
— — — — —	1670. 1672.	
— — — — —	1672. 1674.	
— — — — —	1675. 1677.	
<i>Lieven Hafar.</i>	1677. 1678.	
<i>Herman Mangedada.</i>	1678. 1679.	
<i>Lauzens Wawani.</i>	1679. 1680.	
<i>Herman Mangedada.</i>	1680. 1681.	
<i>Joannes Engko.</i>	1681. 1682.	
<i>Jan Tsjong.</i>	1682. 1683.	
<i>Daniel Janssoon.</i>	1683. 1683.	
<i>Henrik Gysels.</i>	1683. 1684.	
<i>Gerard du Pree.</i>	1685. 1686.	overleden 17 Nov.
<i>David Sabida.</i>	1685. 1686.	
<i>Lucas Janssoon.</i>	1685. 1686.	
— — — — —	1686. 1688.	
<i>Boudewyn Klooster.</i>	1688. 1688.	
<i>David Sabida.</i>	1688. 1688.	
<i>Kornelis Ide.</i>	1688. 1690.	
<i>Thomas Theunissen.</i>	1690. 1692.	
— — — — —	1692. 1694.	
— — — — —	1694. 1696.	
<i>Josif Zaan.</i>	1696. 1698.	
<i>Oclavius Macquelin.</i>	1698. 1700.	
<i>Herman Hek.</i>	1700. 1702.	
<i>Jacobus Macquelin.</i>	1702. 1704.	
<i>Philip Dji.</i>	1704. 1706.	
<i>Barent Dwingerd.</i>	1706. 1707.	vertrok, overleden op <i>Batavia.</i>
<i>Jan Hanssoon Tsjay.</i>	1708. 1710.	
<i>Isaac Engko.</i>	1710. 1712.	
<i>Pieter Hek.</i>	1712. 1714.	

Kapiteynen der Chineeſen.

<i>Kapiteynen der Chineeſen.</i>	<i>Herman.</i>	A°. 1625. tot 1631. vermoord.
	<i>Artus Gysels.</i>	1631. 1674. overleden.
	<i>Que Sengko.</i>	1674. 1687. dito <i>Augustus.</i>
	<i>Lim Kitko.</i>	1687. 1696. dito.
	<i>Lim Tbiangko.</i>	1699. 1707. 19. July afgezet.
	<i>Si Thiongko.</i>	1707. 1720. nog.

B L A D--W Y Z E R

Van de voornaamste Saaken, die in het Tweede Onderdeel van het Tweede Deel, genaamd AMBONSCHE SAAKEN, voorkomen.

A.

Ali, Koning van Boeton, vermoord. 97.
Ali, een Prins uit Ternate hier. 13, 74, 75, 80. Zyn Auctorizatie, en verrichting. 74, 75, 80. Zyn Gefant na Macassar, en vertrek. 82. Zyn verdere verrichtingen, en Dood. 83.
Aardbeving. Hier onder *Lucaffoon*. 80. Onder *Demmer*. 145. Onder *Vlaming*. 155. Onder *Hurd*. 230. Onder *Padbrugge*. Onder *Van der Stel*. 261, 275, 280.
Abdul, Laxamana's soou. 147.
Abrens (Antoni) hier. 14.
Aboebakar Nafedaki. 6. Na Ternate, &c. 9.
Akiwani, Kinelaha Luchoe's Broeder, gevangen. 139.
Alang, beloofd gehoorsaamheid. 115. In genade aangenomen. 123, 140. Eenige onthalt. 146. Bessetting hier geleut.
Alfoereesen, op Hitoe, en hier aan 't Kasteel. 49, 50, 104, 165, 175. Staan de Ihamaehers. 190. Cos verbond met Saboeiau, en Somiers Koningen. 220. *Marvilles* Verbond met hen. 221.
Ali Ali Lion, van Goram. 5.
Amblaw, door *Hhamza* vry verklaard. 123.
 In genade aangenomen. 129. Reduyt hier gelegr. 143. *Vlaming* hier. 163. Moord van *Madira's* volk. 170. Verwoest door vercheiden. 175.
Ambonfche Saaken uit de grond opgehaald. 1-6. De Heer *Botb*, hier. 12, 37. Portugeesen komen hier. 14, 15. Hoe hun doen aangefien. 16. De Amboinefche zedert A. 1528. Onder de Portugeesen. 16, 19, 21. Amboina door *Van der Hagen* veroverd. 28, 29. Amboinefchen na Holland, met *Matelief*. 33, 37. en wedroom hier, met de Heer *Botb*. Met *Houtman*. 36. Met *Gysels*, en wecr. 45, 48. De Heer *Coen*, hier. 42, 45. *Amba's* staat onder *Zeyfl*. 59-65. Ambonfche Grooten na Batavia. 74. Die van Leytimor vlugten na 't Gebergte. 105. De Heer van *Diemen* hier, en zyne verrichting. 106-112. Der Orangkaja's *Fors* verfoek aan 't Kasteel. 161. Ambon in wyken verdeeld. 223. Door *Padbrugge* tot een Stad gemaakt. Ambonfche Geantten na Batavia. 262.
Amei verfoek met ons. 111.
Amsara (Tania) Stadhouder. 174.
Anin valt af. 125.
Antoniffoon (Commandeur) komt hier. 88, 90.
Affaboedi. *Van Speult* belet hen 't Menschenrooven. 40. *Gysels* verrichting hier. 89, 95. Verbrand door *Ottens*, Baricade hier. 127-18. *Batsjans* Koning hier. 162. Macaffaren hier. 186. *Vlaming* taft het aan. 189, 199. *Saidi* wecr hier. 200. en veroverd. 195, 200.
Affaloelo. *Serraan* hier. 14. Valt van ons af. 79. In genade aangenomen. 140.
Atidjuab. 10.
Atifien om hulp verfoegt door d'Hitoeesen, 150.
d'Azevedo hier, en zyne verrichting. 16.

II. DEEL.

B.

Baboe, Koning in Ternate: 18.
Badsje (Orangkaja) na Batavia. 209.
Bagadet verdrongen. 204.
Bajang, Koning in Ternate: 14.
Bakar komt op Hitoeilama. 3.
Banda, *Djamibe's* gefellen herwaards. 7.
Tabalile gaat herwaards. 10. Koning van *Rofingeyn*, en d'Orangkaja *Watmema* door de Hitoeëfen te hulp geroepen. 10, 18. Door *Coen* veroverd. 45. *Van Speult* hier als Commissaris. 54. Aardbeving hier. 80. *Van den Heuvel*, hier als Commissaris. 93. *Gysels* hier als dito, en *Vlaming*. 104, 174. *Hurd* hier. 240. Den Schryver tegen de *Ordres* herwaards gefonden. Vertrekt wecr na *Amba*. Aardbeving hier. 1711. d. 281.
Baros Onthalt. 132, 146, 149.
Bassi Franggi hier. 19, 22. Zyn dood. 37.
Baroe Caloway. 4.
Batsjan. *Bakar* komt van *Batsjan* op Hitoeilama. 3. Deze Koning komt op *Affaboedi*. 162. Hier zonder *Pas*. 215. Eyfehen deses Konings afgewefen. 224, 262. *Batsjanfche* Prins hier. 268.
Bay Warnoela. 23.
Bedienden hanne *Soldye*: 64. Algemeene *Lyft* der zelve. 282.
Bermei na Goa. 15.
Befi Manocro, of *Uang Pangaso Befi*. 2, 3.
Befi Mielot (Katsjili). 14.
Bifmol, Laxamana's Soou. 147.
Blok hier, en 3de *Lanavoogd*. 12, 38. Is dapper tegen de *Spanjaarden*. *Steld* de eerste *Landraad* in, en oproer hier uit. 38. Zyn dood. 38.
Boelan (Orangkaja) minnelyk te handelen. d. 202.
Buero. *Nagelen* hier uitgeroed. d. 155. *Verwoest* onder *Verbeek*. *S. Hasi*. 171, 175. *Vlaming*, en *Mandarsjab* hier. 177, 178. *Jonken* hier. 185. Te vergeefs genade aangeboden. 185. *Mandarsjab* hier in levensgevaar. 193. In genade aangenomen. 209. *Oftagiers* aan 't Kasteel. 214.
Boeta Toewa (Crain) Veldheer der *Macaffaaren*. 197.
Boeton. *Vlaming* hier. 163, 177, 189. *Vergeeffe* verfoeken der *Vyanden*. 177. *Mandarsjab* trouw hier met een *Princes*. 177. *Vlaming* en *Mandarsjab* hier; en hun verrichting. 196. *Vlaming* wecr hier. *Aali* vermoord, en *Roos* flegten handel. 197, 201.
Van den Bogaarde hier. 187.
Bolecau (Dain) Veldheer der *Macaffaaren*, en zyn Dood. 186, 201.
Van den Bolks moeite met *Marville*. 221, 224.
Bolting vermoord. 213.
Bonoa. Door *van Speult* belet hun *Menschenrooven*. 40. Komt tot ons over. 125. *Maakt* Verbond met ons. 128. *Vlaming* loft hen. 172-184. *Plaattf* hen aan de *Rodenberg*. 204.
Borgers. *Klagten* over hen. 94.
Bornee (Jacob.) vermoord: 211.
 O o de

B L A D - W Y Z E R .

de Heer *Both* hier met d'Ambonse Prinsen 12, 37.
Brand hier. 213. Onder *Padbrugge* tweemaal.
Brit (Antoni) hier. 14.
Broek, Pieter van den Broek hier. 38.
Buiten-Comptoir te bezoeken ingeseld. 32.
Buytendyk voor *Affahoei*. 200. Zyn Dood. 202.
Bulk Capiteyn onder de *Vicq.*
vanden Bussche, Capiteyn hier. 274.

C.

De Heer *Caan* hier met de Heer van *Diemen*. 106. Werd 11de Landvoogd hier, en wat onder zyn Regeeringe voorviel, van d 130-142.
van Caarden hier, en na *Ternate*. 34.
Cayboho, *Gysels* verrichting hier. 94. Verfoekt besetting. 129. Op *Lochoe* geplaatst. 184.
Cajoon, Capiteyn *Hitoe* gemaakt. 104. Ontslagen. 113. Scherp bejegend van *Caan*. 132.
Calamatta valt ettelyke maalen af. 165, 185, 198, 199, 202, 209. Gaat na *Macasser*. 205.
Calimbatta, Gefant van *Ternate*. 80.
Calleboe. 183.
Calway (*Batoe*). 4.
Cambello's opstand, verbond, &c. 32-37. Hun stoutheid. 65. Hun verbond met *Lucaszoorn*. 78. De Heer van *Diemen*, en Koning *Hbamza* hier. 118. Wederspannig, en aangetaft. 123, 124, 126. Vrede versogt, en hun verbond. 133-175.
Capaba. 13. *Paziwani* hier, en *Kakali* vermoord. 140, 141. Belegerd. Veroverd. 145. 147-149.
Capiteyn Hitoe, *D'jamiloes* naam. 7, 10, 11. Wie die naam eerst invoerde. 14.
Carbonkelsteen. Verhaal van den selven. 271.
Cardinfa, Gefant nyt *Ternate*. 145.
D. Caron's moete met de Heer *Marville*. 221.
de Heer *Carpentier*. 53.
D. Carpius droomen, of gesigten. 242.
Caspar Janszoorn, 2de Landvoogd hier. 37-38.
't Casleel *Victoria*, krygt zyn naam 29. Hoe onder van *Zeyst* bevonden. 59. Door *Gysels* verbeterd. 128. Slegten staat. 130. Vergroot door *Vlaming*. 195. Vernieuwd. 197. Een barim 'er aangebragt. 224. *Rumphius* Advys over 't zelve. 238. Haar Edelheden bevel 'er over. 240. Der zelve bevel onder de Heer de *Vicq.* 244. De Ringmuur voltooid. 245. Gebrceken, onder de Heer *Van der Stel*. 264.
Catharina (Sinjora) op *Manipa*. 171, 178.
Cawa (*Pati*) anders *Perdana Moelay*. 2, 3, 5. staat tegen *Zemandjadi*. 6.
Celebes, 't Noorderdeel veroverd door *Macassar*. 97.
Ceram *Laoet*. Maakt verbond met ons. 54. Gedwongen door *Gysels*. 91. Van *Kime-laha* *Loehoe* geplaagd. 127. Vermoorden verscheide Nederlanders. 210. vallen af, en maaken weer *Vrede*. 216, 217.
Ceram. Oost-Ceramers onder *Ottens* in genade aangenomen. 116. De *Coracora's* van hier weigeren voor *Hbamza* te verschynen. 123. De *Vesting* *Dwingeland* afgebroken. 181.
Ceylon. De Heer *Lucaszoorn*, veroverd *Nigombo*. 127.
Chineesen. Komen hier. 55. *Herman*, de eerste Capiteyn. 87. *Gysels*, de tweede di-

to. 87. Brengen 't verraad van *Pais* uyt. 170. Seuten zich tot den *Landbouw*. 209.
Sutbiangko, Capiteyn geworden. 266.
Christenen. *Soya* werd *Christen*. 16. Vervolgd door *Hair*, en *Laulatu* hier. 17.
Clappus-losch door van *Speult* geplant. 55. Staat van 't zelve onder van *Gorcom*. 63.
Cnipping koopt *Rekeningen*. 260.
Codyali. Gevangen. 139. Zyn bedrog. 207.
Coen hier, en zyne verrichtingen. 12, 13, 40.
Komt zegepralende, van *Banda*. 45. Zyne verrichtingen toen. 45-51. Zyn dood. 53.
Colofino, Prins in *Ternate*. 199.
Comans hier. 274.
Combang (Pati) in *Hassans* plaats. 274.
de Heer *Cops* hier voor een spring-tocht. 223. Raakt in vyandschap met de Heer *Huras*. 223. Werd zelte Landvoogd hier, en het voorgevallene onder hem. d 227. tot 227.
Coracora-Ordre van de Heer *De Vlaming*. 161.
Cor. Gefaghebber hier. Miffeld door *Madjira*. 165, 169. Is weder Gefaghebber. 195. Werd Landvoogd in *Ternate*. 205. Komt hier om met de Heer *Huslaert* te spreken. 215. Werd hier 17de Landvoogd. *Cosburg* op *Boero* gelegd, en het verdere onder hem voorgevallen. 219-220.
Cosler (Willem Jacobszoon) met de Heer van *Diemen* hier. 107.
Cowassa (*Sengadji*) op *Manipa*. 183, 204, 205. Syn slegte beloften, geskrift. 211, 214.
de Heer *Coyett*. 171ste Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem. 260-262.
Cruyt-meeulen hier. 200.
Cunial verslagen door *Furtado*. 20.

D.

Van Dan (Johan) met een *Vloot* na *Macassar*. 215. Werd 18de Landvoogd hier. 220, 221.
Dampier in *Ternate*. 261.
David (Kijay). 1.
De Heer *Denner* komt hier. 131. Werd 12e Landvoogd. 133-145. En 't verder voorgevallene onder hem.
De Heer *Dentcom*, 9e Landvoogd, en 't voorgevallene onder zyne Regeering, van 104, tot 116. *Luciela* en *Vesting* veroverd.
Djamiloe. Prins van *Gitolo*, &c. 4. Send een Gefant na *Japara*, diens *Pangirang* hem den 'l itel van *Patinggi* geeft. 6. Veroverd een *Dorp* op *Honimoa*, &c. 7, 8.
De Heer *Van Diemen* hier. 106, 116. Sie verder onder de Landvoogden *Deutecom*, en *Ottens*. Verfoekt Koning *Hbamza* hier. 111, 113.
Djoemat. 10.
De Heer *Dompkens* Voorfitter hier. 130.
Dorstenburg een *Vesting* op *Bonoa*. 184.
Duarte. Don *Duarte*. 8.

E.

Haar Edelheden last outrent verscheide Saaken. Siet dit onder ider Landvoogd; en in *Amboina's* Beschryving, onder de Beschryving des Ampts, van ider Bediende in 't bysonder.
Een-oogige. Vier *Een-oogige*, en hun seldzaam voorval. 275.
Engelsen hier. 12, 19. Doen *Sabadyn* van *Loehoe* verhuysen na *Cambello*. 37. Vertrekken nyt *Amboina*. 37. Vrede met hen, en zy weer hier geplaatst. 45. Moeyelykheden met hen over 't werk in *Amboina*. 53-
Erf-

B L A D - W Y Z E R.

Erf-brieven aan 't Casteel door de Heer *Van Speult* uitgegeven. 56.

F.

Fakiri, na Boero; en na Ternate ontboden. 103, 147.
Falaz. 10.
le febre hier. 66.
Forten. Lyst der zelve onder *van Zeyff*. 62.
France moete met *Cops*. 227. President in Ternate. 228.
de Fretis (Andries) Hoofd van Hative. 188
Furtado. 10-20. *Van Wolfers Hermanszoon*, voor Bantam geklopt. 21. Komt weer in Amboina, en zyne verrichtingen. 21, 22, 28.
Ibamboe doct hem wyken. 23. Gaat na Ternate. 23.

G.

De Heer Gabri, de 29e. Landvoogd hier. 281, 282.
Galerans. 6, 9.
 De Heer *Gysels*, 7e. Landvoogd, en 't voorgevallene onder hem. 15-105.
Giloh's Prins, *Perdana Djamiloe*. 4. Komt op Hila, en werd in Zee geworpen. 118, 204.
Giri. Soekt Javaanen.
Goeli Goeli. Maakt verbond met ons. 54. Hoc *Gysels* 't hier vond. 91. *Van Outboorn* hier. 210, 214. *Keller* hier, en zyn Dood. 211, 214.
 Maakt Vrede na hun afval. 216, 217.
 Velling Oost-cynde afgebroken. 218
Gommersdorp, Capiteyn in Banda. 155.
GORAM. Goramiers. 3, 4, 5. *Djamiloe* bied den Prins van Goram zyn Dochter aan, &c. 4-8. Maakt en Verbond met ons. 54. In genade aangenomen. 116. *Malim* van Goram's verloofde afgeslagen. 161. *Huslaart* hier na toe tweemaal. 215. Valt af, en maakt Vrede. 216, 217
GORCOM. *Jan van Gorcom* 5e. Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem. d 56 66.
D. Groenewoud's Huysvrouw Overleden. 28.
Guaffo hier uyt Ternate. 89.
van Gyn koopt Reekeningen op. 260.

H.

De Heer de Haas 24e Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem.
van der Hagen (Steven) hier. 10, 20. Belegerde het Casteel te vergeefs, en maakt 't eerste Verbond. 20-27. Laat hier volk, dat *Aeemskerk* mede neemt. 28. Komt Ao. 1605. weer in Amboina, en veroverd het. 28, 29.
Hassan Soeleymans deel in de saak, van *Pati Lima*. d Een tocht na Batavia, hem toegestaan. 259. Zyn trofse intrede hier van Batavia, en gunst aan hem bewezen. 267. Zyn Dood, Begravenis, en nader Beschryving. 272.
Hadjji (Kemelaba). 2, 9.
Hair vervolgd de Christenen hier. 17. Zyn Dood. 18.
Haya van *Kemelaba Loeboe* geplaagd. 127.
Halacne (Oranoe) Hoogmoedig. 12, 13, 79. Zyn floute Daad, en Dood. 80, 83.
Hals toe, een Vessing op Bonoa. 184.
Hbamza werd Koning van Ternate. 65. Hier verlost door de Heer *van Diemen*, en zyn

komt. 111, 113, 118. Ziet verder onder de Regering van *Ottens* en *Denner*. Zyn Dood. 156.
Hafsi's vuylen Ecd, en toeleg. 171, 194. Zyne verfoening met ons. 211, 213, 216.
Hative. Beoorloogd door die van Hitoe. 8.
 Verfoekt de Portugeesen by zich. 15. *Jari Pais* hier Hoofd; en onthalt. 132, 187. *De Fretis* hier in zyn Plaats. 181.
Havoe aan strand geplaagd. 103. Met ons verfoend. 110.
Hatoepetola. Veel Macaffaaren hier dood geslagen. 201.
Hatoehaba's verbond met *Houtman*. 34. Opstand onder *Gysels*. 90. Verfoekt Vrede. 109.
Hitoe Noekoe. 3, 28.
Hatoefocwa. 3.
 De Heer *van des Heuwel*, Commissaris hier. 91. Zyn gevaar, &c. Gaat na Banda. 91, 93. Vat Radja *Sifcoeloe's* aanbieding kwalijk, en gaat na Ternate. 94. Beschuldigd de Heer *Gysels*. 95. Werd 8e. Landvoogd, En 't verdere onder hen voorgevallen. 99-2
Hidajat. Werd Stadhouder. 12, 44. Zyn vullen handel met ons. 51. Zyn dood. 55.
Hila. Nieuwe Logie hier. 90. De Heer *van Diemen*, en Koning *Ibamza* hier. 117, 118. Reduyt hier versterkt. 157.
Hitoe. En faken der Hitoeften. 1-274.
Hitoelama. Op Amboina eerst bevokt. d 2.
Bakar van Batsjan hier. 3. *Perdana Djamiloe*. 4. Dood des Konings. 103. Baricaede hier afgebroken, en sy tot afval geperst. 116, 128. door de Macaffaaren aangevall. 131. Door *Caan* versterkt. 132. Hun bedryf onder *Denner*. 151.
Hoedbanden. Goude en Silvere uytgedeeld, door *van Speult*. 307, 57. Door *Lucas-zoon*. 83.
Hoelng veroverd door *Verbeiden*. 176. Veroverd door *De Vlaming*. 180.
Hoelng (Capiteyn) afgezet. 210.
Hoer hier, vernieuwd Hitoe's verbond. 11. 33-35. Gaat na Ternate. 34.
Hoefakaa, een Bogt op H'toe. 2.
Hoetoemoeri. Door *Houtman* aan 't Casteel gelegd. 3, 36. Gedwongen door *van Speult*. 39. Op *Baguwala* gelegd door *van Gorcom*. 58, 111, 113.
Hoewamobel. Siet *Cambello*. Lessidi. 56, 65, 66, 90, 309, 165. 204. Waar deze volkeren verplaat zyn. 204.
Hollanders. Komen hier. 10. *Van der Hagen* hier. 10, 20. Matelief hier. 11. *Houtman* trekt in 't Kasteel *Victoria*. 11. *Hoer, Both, Reynst, Blok*, hier. 11, 12. *Van Speult, Reaal, Cocn, van Diemen*, hier. 12, 13.
Warwyk hier. 20. Den Koning van Noessanivel zend Gefanten om de *Hollanders* na Bantam. 22, 28. Hun komt hier nader beschreven. 25. Vrouwen hier door *Gysels* gebragt. 85.
Hongi-tocht ingesteld door *Houtman*. 32. Verfolgd door *van Speult*. &c. 40. Zie hier van verder onder de Regering van ieder Landvoogd. Scherp belast. 224. Onder de Heer *de Haas* na Boero. d. Onder de Heer *Van der Stel*. 267, 280.
Honimaa. Een dorp door *Djamiloe* veroverd. 6, 7. Des zelfs staat onder *L'Entecom*. d. 105, 107, 110. Vellingen op Poortó, *Hatoewana* door *Vlaming* gelegd. d. 195. Nieuwe Vessing hier geordonneerd. d. 240. Daurfiede hier gebouwd. d. 250.
 Hoofz

B L A D - W Y Z E R.

Hoofden. De vier hoofden van Hitoe. 2--5.
Een Vifchhoofd de fchatting aan hen. d. 9.
Cornelis Houtman. 25.
Frederik Houtman hier. 11. Werd eerste Landvoogd. 29. Vernieuwd her Verbond met de Hitoeëfen. 30. Steld de Hongtichten in. 32. Verplaatft die van Hoeremoeri, en vertrekt met eenige Amboineefen na 't Vaderland. 36.
Hulft's Verriehing met den Koning van Sifeoeloc. 94
de Heer *Hurd* Gefaghebber. 223. Werd Landvoogd van Banda. 227. Werd 21fte Landvoogd, en zyn verder beftier hier. d. 228.

I.

Japara. *Djamilo* fend een Gefant herwaards. 6. Gaat 'er zelfs na toe. 7. *Toeban Befe* gaat herwaards. 9. *Kiy Maas* hier *Pangerang*. 9. Gefant defes Pangerangs, by die van Hitoe. 10.
Javaanen. van Japara. 19. *Radja Giri*. 19 hier weder gekomen tot onderftand. 26.
Een Vaartuig van Giri hier. 29. De Heer *Hurd* als Veldheer na Java. 240.
Jamaboe door *Pereira* veroverd. 19. Doet *Furiado* wyken. 23. Trouwloos. 80. Aangetaft door *Gyfels*, dog verfoend. 88, 90.
Nieuwen Eed onder *Vlaming*. 172. Geeft zich over aan *Vlaming*. 181. Op *Loehoe* geiegt. 184. D'Hamahers geflagen door de *Alfoereefen*. 190.
Jang Pengajo Befe. 3.
de *Jong*, Gefaghebber. 220. Heeft moejejyheden met *Marville*. 221. Haar Edelheden fchryven over hem. 223. Werd Prefident in Ternate. 223.
Jonker. Capiteyn *Jonker*, Soon van *Sengadji Cowassa*. 205.
Itawaka Afgebrand. 88.
Juffitie-Raad verfterkt. 225.

K.

Kakiali, en 't voorgevallene met hem. 13-41.
Kediri. Een Gefant tyt Ternate. 145.
Kelang. *Van Speult* beler hem 't menfchenrooven. 40. *Madjira* en *Saidi* hier gevlugt. 181. *Vlaming* verplaatft ze aan de *Roodenberg*. 204.
Kellemoeri. Nootenboomen hier ontdekt. 105.
Keller. 183. Op *Xoela*, &c. 202, 221, 214.
Kellibon. Nootenboomen hier ontdekt. 105.
Kerk. Door de Heer *Lucafsoon* gehouwd. 83.
Oude *Malcitfe* Kerk afgebrooken. 209. Beftuyt om een Nieuwe *Hollandfe* Kerk te bouwen. 268. Is 1712 voltooid. d. 281.
Kila Keli. 2.
Kimelaba. *Sakra-Toewana.* *Kakafinghoe.* *Djamali Aladdin*. 9, 24. *Loeleboe.* *Adjadana*. 11. *Baffi Franggi*. 19. *Anglafari.* *Lawaladdin*. 24. *Sabadin*, werd Stadhouder. 12, 37. Zyn Dood. 44. *Hidajat*, vervangt *Sabadyn*. 12, 13, 44. *Loeboe* en *Leliato*. 13. *Dagga*. 140. *Ludi*. 51. *Hidajat's* dood, en vervangen door *Leliato*. 55. *Loeboe* vervangt *Leliato*. 80. Doet ons 'r *Comptoir* op *Loehoe* lichten. 89. Verfoend zich weer met ons. Verdre moewil der *Kimelaba's*. 91, 93, 95, 105. *Leliato's* wrevel. 109, 110, 111, 113. Verfoekt *Macassar* om hulp. 116. *Loeboe* en

Leliato valt gefet; dog *Loeboe* los. 118. Weigert *Hbamza* te ontfangen. 123. Taft *Lefidi* te vergeefs aan. 126. Hy plaagt de onze zeer. 127. Zyn gevinsd verfoek om vrede. 128. Gaat na *Macassar*, en komr weer. 129, 130. Zyn verriehing op *Wawani*, en *Huwelyk*. 130, 132. Zyne verfoening met ons. 133. Doet ons *Hbamza's* dubbelhertigheid blyken. 135. Werd van *Hbamza* met al de zynen ter Dood gedoemd. 137. Hy en veel van zyn Geflagt gevangen, en onthalt. 139. *Leliato* op *Batavia* onthalt. 145. *Tamin Anfara* Stadhouder. 174. Stadhouders of *Kimelaha's* verder afgekeurd. 177.

Klandia, Gefant des Konings van Ternate. 9.
Klooster onregtveerdig door *Cops* voorgeftaan. 227, 228.

L.

Laila valt af; veroverd. 125, 126, 196.
Labatta (*Kassili*). 80.
Landraad. Ingetield door *Blok*. De groote door *van Speult* ingetield. 38. Leden van dien, onder *van Gorcom*. 63. Een Nieuwe op Hitoe, door *Vlaming* ingetield. 204, 205. Verandering ontrent die van Hitoe. 214, 215, 219. Den zelve aan 't *Caftel*. Landvoogden hier. 29, 37, 38, 39.
Lanoeroe van *Bonoa* doet ons veel dienst. 183, 184.
Larike. Valt van ons af, dog keerd weer. 79. Steene Reduyt door *Gyfels* gemaakt. 96. Door *Kakiali* overrompeld. 130. Door *Gaan* verfterkt. 131.
Latae. 3, 4.
Latae door de *Portugeefen* veroverd. 24.
Latoehalat. 9.
Latae Sitania. 6.
Laulata een andre van *Hair* gefonden. 17.
Lawadyn gevangen door verriehiden, en onthalt. 144, 145.
Laxamanas Dochter van *Kakiali* verfocht. 117. Zyn dood, en Soonen. 143, 147.
Lebeleboe's Stoute Daad. 227.
Lecatoelin onthalt. 172.
Leydekkers Droomen. 241.
Lefsi gefrairt. 187.
de *Goude Leenw* verzeild. 199.
Lefidi's Optand. 32. Verbond met hen gemaakt. 33. Dog Trouwloos. 37. *Marken* weer een Verbond met *van Speult*. 51. Met *Lucafsoon*. 78. *Gyfels* verriehing hier. 96. Verfoend met ons. d. 116. Moord hier, en steene *Veffing*. *Vrugteloos* door *Kimelaba* aangetaft. 126. *Gefchillen* hier. 156. Moord door *Imani Swacki* bedreven. 169.
Leliato. Stadhouder, en zyn fleet gedrag. 55, 65, 66, 75, 82.
Liela. Moordenaars hier gefrairt. 181.
Libat (*Pati*). 10.
Liliboy verfoend met ons. 110. Belooft gehoorzaamheid. d. 115. In gemade aangemenen. 123, 140. Eenige onthalt. 146.
Lilobefi. 3.
Pati Lima's verraad. 243.
Lifakota. 9.
Lifabatta. 3, 4. Veroverd door *van Speult*, *Hidajat*. 44. Komt tot ons over. *Vlaming's* verriehing hier. 159, 160. *Gefchillen* hier mer d' *Alfoereefen*. 165. *Contract*. Verbonden. 247.
de Heer *Lobs* hier onthald. 247.
Locke

B L A D - W Y Z E R :

Loeki veroverd door *Vlaming*. 179, 180.
Loeboe. *Kimelaba* *Loeboe*. 80. Regeerd met *Leliato*. 82. Gevangen genomen. 85. Siet verder *Kimelaba*.
Loeboe. *Pati* *Loeboe*, en *Bay Warnoela*, &c. 23, 37. Maken een verbond met *Lucaszoon*. d. 78. Ons Comptoir hier gelicht, onder hem. 82. Ontfer *Gyfels*. 85. *Pataca* hier, en 't Comptoir hersteld. 86. *Ostens* hier. Verdre Saaken der Lochooneeten. 88--194.
Loepa. *Pati* *Loepa*. 9.
 de Heer *Lucaszoon* 6c. Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem. d. 67--127.
Luciela veroverd; en *Dentecoms* vrugtelooft verrichting hier. 105. Veroverd door de Heer van *Diemen*. 106. Vestingen afgehoeken. 109. Veroverd door *Verheyden*. 176.

M.

M*Maas* (*Njay*). 2. *Kiay* *Maas* *Pangerang* van *Japara*. 9
Macassar. *Aali* send een *Gefantherwaards*. 82. Werd vergeven van dezen *Koning*. 83. Veroverd *Celebes* N. Deel. 97. En nader berigt aan ons van hier. Zieid hulp aan *Kimelaba* *Loeboe*. 98. De Heer *Van Diemen* maakt *Vrede* met hen, &c. 116, 125, 126. *Ridjali* om hulp herwaards, en *Toewale*. 127, 129. En *Kimelaba* *Loeboe*. *Coracora's* door *Caan* tegen dit Ontfer gefonden. 130. Taiten *Hitoelama* tevergeefs aan. 141. Jonken op *Hatoewe*, en hun vertrek. 132, 133, 134. *Sibori* *Bapa* herwaards. 134. Bericht van de *Macassaren*, &c. d. 131-215. d. 128-209.
Madjira's Saaken. d. 128-209.
Madjan. 168.
Malakut. 8.
Maie (*Frans*). 183-200.
Maliva (*Intsjeb*). 134.
Maliva van *Goram*. 161.
Malim *Boegis*. 201.
Mamalo, toekt de falcken te verbeteren. 5, 79.
Mandarsjab *Koning*. *Vlamings* *Regeering*. 156. Afgefer. 165. Siet *Verbeeks* *Regeering*, &c. 168.
Manila *Koning*. Siet *Vlamings* *Regeering*. 105.
Manipa. Maakt verbond met *van Speult*. 52. *Gyfels* verrichting hier. 97. Vry verklaard door *Hbamza*, onder een eigen *Sengadji*; met ons verfoend. 123, 129. *Comans* hier gelegd. 136. *Vlaming* hier. 163. Moord hier door *Madjira's* volk. 171. Door *Vlaming* uytgerooid. 174. *Madjira* en *Saidi* hier. 181. Hoofdvesting der *Vyanden* ontdekt. 183. Wantrouw hier gelegd, door *Verheyden*. 190. Geeft *Gyfels*laars aan *Vlaming*. 194.
Mardbeykers-*Quartier's* Oorprong. 16.
Maria *Djoeta*. 9.
Marville, 19c. Landvoogd hier. 221. Moejelyk en quastig. 221. Maakt *Contract* met d' *Alfoereesen*. 221. Zyne verdere buytenspoorigheden, en *Dood*. 222.
Masfalya. 132.
Maschies hier, en zyne verrichting. 11, 31-33. Neend eenige *Princen* mede na *Holland*, en gaat na *Ternate*. 33.
Maynene na *Ternate* verfoerd. 171.
Meermin hier gezien. 281.
Mibirjugoena. 13.
Moebos voor *Hitoelama* onder *Ostens*. 131.

Moerlag, veroverd *Capaha*, met *Verheyden*; 151. Rooid de *Nagelen* op *Boero* uyt. 155;

N.

N*Nagelen*. Eerste *Nagel*-prys. 26. Nader prys. 43. Op *Hoewamohel* uytgerooid. 56, 90. Aangeplant, en verandering der *Nagel*-gewassen. 63. A. 1640. afgetheept, en A. 1647. d. 128, 155. Nieuwe *Nagel*-*Instructie*. 135. Uytgerooid op *Boero*. 155. Op *Manipa*, door *Vlaming* uytgerooid. 174. Groot *Nagel*gewaschi. d. 176, 182. *Nagel*-verkoopen verhooden. 145. Jonge *Nagel*boomen hier aangeplant. 203, 215. 't *Nagel*planten gefaakt. 223. Laft *Ontrent* de *Nagel*boomen; 228. Harer *Eidelheden* hevel ontrent de zelve. 240. De Heer *Schaghens* middel tot vermindering der zelve. 250. Verniandering der zelve, onder de Heer van *Werkendam*. 259. Uytgerooid onder *van der Stel*; 261, 262. *Nagelen* 1706. afgetheept, en hoe veel op de *Comptoiren*, en *Overwigtjen*. 261, 262. Welke uytgerooid; en welke nog in wezen. 264, 269. *Nagelen* A. 1707. en *Overwigtjen*; 265, 266, 267. *Nagel*boomen door de *Hitoeesen* verfwegen. 272. *Nagel*-oeglt; 1709, 1710, en 1711. 274, 280. *Nagel*boomen omgewaaid. 276.
Nahoebsi opgehangen. 199.
Natlay. 9.
Nalabia verfoend. 111.
Nasedeiki (*Aboebakar*). 6.
Nau *Binau*. 28. veroverd; 136.
Negombo door ons veroverd. 127.
Nocan *Samaloeboe*. 5.
Noeloa veroverd door *Vlaming*. 180.
Noeffalaet. Moord hier door *Leliato* gepieegd, en *D. Priferius* gevangen genomen. 105. Verfoekt *Vrede*, 109, 110. *Vlaming* legt hier een *Vesting*; 195.
Noeffa-Tapi. 5.
Noeffa Telo. Reduyt hier gelegd. 125. Moord hier door *Madjira's* volk. 171.
Noeffanivel en *Hitoe*. 9. Send *Gefanten* om onze hulp te verfoeken. 22, 28. *Andrea* de *Soyfa* overleden, en vervangen door *Thomas* de *Soyfa* hier. 132. *Amam* *Noeffanivel* op de *Laha* geplaatlt. 143. *Vlaming* legt 't gelicht des *Konings* en der *Hoofden* by. 157. Nieuwe *Koning*, onder de Heer *van der Stel*. 274.
Nooten-boomen ontdekt op *Kellibon*, en *Kellimoeri*. 105. Op *Werinama*. 155.
Nooten-perken hier nytgedield. 268.
Nuniali door ons veroverd. 199.

O.

O*Oellima's* en *Oclifwa's*, 2 *Faſtien*. 31.
Oloe *Ahoetan*. 10.
Oerien gelicht, en vrugtelooſ beſtornd. 103, 104. *Amet* komt tot ons over, werd belegerd. 128, 129. Verſterkt door *Caan*. 131.
Oerimeſſing. 18.
Oerong. Maakt verbond met ons. 54.
Oloa. Way *Olon*. 3.
Oma, valt onder *Dentecom* af. 105, 106. vergeefs door *Leliato* belegerd. 105, 106. *Caabau* en *Caſſolo* veroverd; *Alfoereesen* hier. 109, 110. Verfoeken *Vrede* onder *Dentecom*, en andre. *Vlaming* hier na 't *Bad*. 159. Legt hier een *Vesting*. 195.
 P p Ooft-

B L A D - W Y Z E R.

Oost-eynde (een Vesting) afgebroken. 218
Orangkajen-Fieft herleid. 224.
Ottens Hoofd op Loehoe. 87. Bouwd een nieuwe Logie op Hila. 90. Komt hier met de Heer van *Diemen*, 106. Werd gequeft voor *Luciela*. Werd 100. Landvoogd hier, en 't verder voorgevallene onder hem. 112-130.
Outgerfz. op *Hitoelama* gelegd. 128.
van Outboorns Dapperheid voor *Hitoelama*. voor *Affafoedi*. 199. Gaat met de *Hongi* na *Boero*, zyn gevaar. 207. Op *Goeli* *Goeli*, en verder wedervaaren. 210.

P.

P*adbrugge*. Trekt eenige Erf-Brieven in. 56 werd *Commissaris*, en 230. Landvoogd hier. 245. Nader befchreven, en 't verder voorgevallene. 56.
Pais (Jan) Hoofd van *Hative*. 132. Begin van zyn *Verraad*. 161. Nader *Waarfchouwing* 'er tezen. 169. Verder uytgelekt, en hy valt gefet. d. 170. Zyn faak door *Verbeek* onderfogt, verfonten. 182. Komt weer hier van *Batavia*. 185. Geftraft, zyn veranger. 187, 188.
Papaas. *Cos* na deze *Eylanden*. 168, 190. *Koning* van *Salawat* hier. 90.
Patacka. 66. Hoofd op *Loehoe*. 86. *Geborgten* door *Leliato*. 87.
Pati Wani Geflagen 103. Verfoekt *Macaffar* om hulp, en brengt. 125, 126. Gequeft voor *Wawani*. 139. Gaat na *Capaha*, werd opgecyft. 140, 141. Zyn dood. 147.
Pati (Kijay) van *Goram*. 4, 6. *Pati Poeteb*, of *Pati Toeban*. 6.
Patinggi, Titel van *Djamilo*. 6.
Pattoeri. 2, 5.
Pannoefa. 2. Na *Batavia* gefonden. 215.
Perdana *Moslay*, of *Pati Cawa*. 6.
Perdana's. 6, 8, 9.
Perdriks (David) werpt *Gilolo's* *Koning* in *Zee*. 204.
Pereira. 18.
Pittavyns ontrouw onder *Vlaming*. 155. *Geftraft*. 156.
Placcaaten. Siet onder *Padbruggens* *Regeering*. *Schagbens* *Regeering*. 251.
van der Plaffe vermoord op *Rarakit*. 102.
Pokjens (peftilentielle) hier. 176.
Ponggawa. 6.
Portugeezen, en hunne *Saaken*. d. 4-29.
du Praat heeft moeite onder *Copr*. 227.
Prins (Joannes). 12.
D. Priferius gevangen door die van *Noesfa* laeot. 5.

Q.

Q*uarts*-volk verminderd onder *van der Seel*. 267.

R.

R*aad* van *Justitie* versterkt. 225.
Rabhmaus (Abdul) dood. 175.
Rarakit. Moord hier. 102. *Vlamings* *verrigting* hier. 160.
Reaal hier. Werd 30. *Opperlandvoogd* van *Indiën*. 12, 38.
Reynst hier. 12. Verdryft de *Engelfen*. 37, 38.

Rekeningen opgekocht. 260.
de Heer *van Kiebeck* voorgesteld. 275.
Kidjali, befchryver van de *kuff* *Hitoe*. 1, 6.
Anders Savardjali genaamd. 13. Na *Macaffar* om hulp. 127. *Verbrand* eenige dorpen op *Hitoe*. 130. *Gequeft* voor *Wawani*. 139. Werd opgeeycht. 141, 152. Zyn *Neeven* na *Boero*. 177.
Rimbach op *Cambello*, &c. door *Madjira* vermoord. 169, 171.
de *Ringsmuur* voltooid. Siet *Casteel*. 245.
Roebongie. Hier. 9, 18. Zyn dood. 10.
Koemakay. Maakt verbond met *Houtman*. 35.
Koodenberg. De *Vesting* Voorbaat hier door *Verbeek* gelegd, en afgebroken door *Huffaart*. 190, 206. Wat volkeren hier door *Vlaming* verplaat. 205.
Roos na *Xocla*. 193, 195. In de *straat* van *Bocton*. 198. Voor *Affafoedi*. 199. *Slegten* handel voor *Bocton*. 201.
Rora veroverd door *Verbeyden*. 176.
Rumpbius moeite met *Marville*. 221. Advys over 't *Kaateel*. 238.

S.

S*abadyn*. 12. Werd *Stadhouder*. 37. Zyn dood. 44.
Sadaha komt hier. 96, 97. Voerd de *Orangkaja's* van *Loehoe* na *Ternate*. 103.
Saboelan (*Radja*) met ons bevredigd. 219. *S*. verbonden. 220, 225.
Saidi. Siet *Schaydi*. 165, 179.
Sakra Toewana (Kemelaba). 9.
Salamat (Kaitsjil) 's *verrigtingen* hier. 18.
Saleman, een *Ridder*. 10.
Sallat. 14.
Samsamoe verfoerd over *Halaems* *Hoogmoed*. 83.
Sandjoera. 8.
Schaydi of *Saydi* stont op tegen *Mandersjab*. 165, 179, 181. *Gevangen*. 200.
Schatting aan de vier *Hoofden* van *Hitoe*, een *Vifch*-hoofd. 9.
Sapiroan. 119.
de Heer *Schaghen* befchreven, als 250. *Landvoogd*; en zyne *Regeering*. 249-259.
de Heer *Schenkenbergs* dood. 274.
Schepenen afgefchaft. 219.
Schulerus getrouwd met *Juffr. Heemskerk*. 281.
Selan Binuur (Pati) eerste bevolker van *Amboina*. 2, 4.
Serozen's *Vrouw* vlucht. 103. Werd *President* in *Ternate*. 131.
Serraan hier. 14.
Sibori ons *Trouw*. 96, 109, 111, 116.
Sibori Bapa na *Macaffar*. 134.
Siekenhuys gebouwd door *van Speult*. 55.
Voltojd onder *van Gorcom*. 58. Onder *Vlaming*. 155.
de *Silva*. Siet *Soya*.
Singafari, verliest een *vinger* door *tegenwor* iteling. 157.
Sinoos. 214, 215.
Sifoeloe's *Konings* aanbod *qualyk* veritaan. 94.
Sitania (Oelima) 4. *Latoo Sitania*. 6.
Snaats hoofd van *Oma*. 250.
Soeleyman's (Haffan) verhaal van *Amboina's* eerste bevolking. 2.
Suefoeboenan. *Belogerd* *Batavia* tweemaal vergeft. 79, 81, 116.
van Sols hier. 31.
Somayl

B L A D - W Y Z E R.

Somayl doodgeslagen. 151.
Sopaloë. 3.
Soya. Werd Christen onder de Portugeezen.
 16. *Laurens de Sylva*, overleden, en Heidenfche bedryven. Vervangen door *Thomas de Sylva*. 125.
Spaan, en Vrede met ons. 163.
Specceryca. Bevelen hier ontrent. 227.
 de Heer *Speex* 7e. Opper-landvoogd van Indiën. 81. Keurd 't verbond van *Aali* en *Hbamza* goed. 81.
 de Heer *Speelman* Commissaris, en zyn verichtingen. 223. Goude Penningen aan 9, Orangkaja's gegeven. 225. Zyn verrichte faaken goedgekeurd. 226.
Spente hier. 12. Werd 4e. Landvoogd by Provisie, en herfeld de Saaken. 39-57. En zyne verichtingen hier.
Stadhouders des Konings van Ternaten. Sie *Kimelaha*.
Steertfier hier gesien.
 de Heer *van der Stel*, 28e. Landvoogd. 260-289. En faaken onder zyn Ed. voorgevalen.
Swacki (*Imam*) beschuldigd. 157.
Swagers dood. 147.

.T.

T
Tabakiën (*Sarsar*). 13.
Tabalele. 3, 8. Na *Banda*. 10.
Tabalille Ela. 14, 21, 22.
Tabalile begenadigd door *Vlaming*. 204, 205.
Tama-Ela-Peloë. 3.
Tamboeko's Vorst werd Koning gemaakt. 198.
Tamaleff gevangen, en na *Batavia* gevoerd. 101, 105, 107. Ontflagen. 109.
Tamilau met ons verbond. 107.
Tammatela's dood. 140.
Tani Hivoemessen. 5.
Tanoëno. 5. Agttien vastigheden hier door *Vlaming* gelegd. d. 195. *Macassar*en hier doorgebroken. 201.
Tapi. Overtoempeld onder *Ostears*. 129.
Tarvewefe (*Kaitsjili*). 6.
Tay (*Lutsjeb*) Vriendelyk te handelen. 202.
Tebelia, gevangen, en onthalt. 135, 144, 145.
Telleboan. d. 135.
Tepil (*Capiteyn Hitoe*). 21, 22, 79. Dood. 92.
Terbile, onthalt. 182, 184.
Ternate. *Warwyk* gaat herwaards. 27. *Matehief* hier, van *Caarden*, en *Hoën*. 33, 34.
 De Heer *van Zeyfl* herwaards, en *Hbamza* Koning. 65. Soekt *Sadaba*. 131. De Heer *Seray* hier President. 131. *Cam* herwaards met *Madjira*. 140, 141. Gefanten van hier in *Amboina*. 145, 148. Die een sware boete invorderen, &c. *Hbamza's* dood. 156. *Mandarsjab* Koning. 156. Van den *Bogaarde* in *Serays* plaats. 156. *Mandarsjab's* barfche brief by *Madjira's* komfte van hier. 158. Hy betaald *Hbamza's* fchulden. 163. Afgezect, en *Manilba* Koning. 165. Gaat na *Batavia*. Komt weer in *Amboina*. 177, 178. *Saidi* vlucht uyt *Amboina* herwaards. d. 181. Grooten hier gedood na *Mandarsjab's* vertoening. 186. *Vlaming* herwaards. 189. *Mandarsjab* by *Boero* in levens-gevaar, door *Calamatta's* afval. 195, 199. *Vlaming* herwaards met *Mandarsjab*, dien hy herfeld. 199. *Cos* hier Landvoogd. 205.

Tiboro door ons veroverd. 158.
Tico, gevangen, en na *Batavia*, dog vry gefteld. 211, 214, 216.
Tidore's Koning op *Keffing*. 94. Door *Hitoe* om hulp verfoegt. 150. Vrede met ons. 195.
Toeban. Princen van daar in *Amboina*. 2, 5; *Pati Toeban*. 6, 22. *Toeban Besh*. 8. Gaat na *Japara*. 9. *Pati Toeban*, onder *Demmer* opgeeyfcht. 152. en overgeleverd, &c. 195.
Toeba (*Pati*). 5.
Toebaha's Koning befchonken. 109.
Toebesfal, en *Toebelofon*. 9.
Toebebian. 10.
Toekang. 3.
Toeli (*Kijay*). 2.
Toenawa (*Pati*). 3.
Toetoe Hatoe. 5, 6.
Toelocabesh's afval; dog komt weer by ons. 128, 129. Standvastigheid voor *Hitoclama*. 181. Komt weer tot ons over. d. 139. Spand weer met die van *Wawani* aan. d. 143, 144. Zyn goed voornemen verideld. 148. Werd hardnekkiger; opgeeyfcht, en overgegeven. 151, 161, 153.
Towale na *Batavia*. 151.
Truytman met een *Vloot* na *Macassar*. 215.
Tjoeka (*Kaitsjili*) Erf-Prins van *Ternate*. 10.

V.

V
Vaart. Op *Amboina* aan *Vreemdelingen* verboden. 174, 227. Bepaald voor de *Borgers*, en *Chinezen*. 230. Op de *Xoela's*, en *Boero* aan de *Amboinezen* toegestaan. 230.
Valentyns. Na *Banda* gefonden tegen de ordres van haar *Edelheden* aan. Comt uyt *Banda* weer in *Amboina*. Zyn geld onwetzig hier opgefegt. 258. Zyn ecrifte vertreck na *Holland*. 258. Zyn tweede vertreck van hier. 281.
Valk flaat *Pati Wani*. 103.
Vafconfelbo (*Sanchio*). 18.
 de Heer *Verbeek*, 19e. Landvoogd, en 't voorgevallene onder hem. d. 168-193.
Verheyden. Zyn dapperheid voor *Wawani*. 138. Als gebannen na *Capaha*, veroverd dat. 151. *Fabryk* onder de *Vlaming*. 155.
 Verwoeft *Boero*. *Amblauw*, en *Cambello*. 175. Veroverd *Lucicla*, *Rora*, *Hoelongs*, &c. 176. Is op *Boero*. 178. Werd *Majoor*. 183. Legt *Wantrouw's* *Vesting* op *Manipa*. 190. Zyn Dood. 201.
Verbonden. Van der *Haghen* met *Hitoe*. 20, 27. Vernieuwd door *Houtman*, en *Hoën*, 30, 33, 43. Van *Hoën* met die van *Cambello*, *Leffidi*, &c. 33. Van *Houtman* met die van *Hatoeha* en *Roenakay*. 34, 35. Van *van Spent* met die van *Bonoa*, *Kelang*, en *Affahoe*. 41. Van *Hitoe* vernieuwd door van *Spent*. 43. Van de Heer *Coen*, vernieuwd met alle de *Amboinezen*. 46. Van *van Spent* met die van *Leffidi* en *Manipa*. 51, 52. Met die van *Ceram*, *Laoet*, *Keffing*, *Goram*, *Goeli* *Goeli*, &c. 54. Van *Jan van Gorcom*, en *Leliaz*. 58. Van *Lucazoon* met *Leliaz*, en *Aali*. 75. Met die van *Loehoe*, *Cambello*, en *Leffidi*. 78. De Heer *Speex* keurd goed de *Verbonden* met *Aali*, en Koning *Hbamza*. 81. Van *Gyfels* met die van *Tobo*. 87. Van *van den Heuvel* met de *Hitoezen*. 101. Eed
 P p 2
 van

B L A D - W Y Z E R s

van getrouwheid vernieuwd, door de Heer *van Diemen* onder alle de Amboineezen. 112. En in 't byzonder door die van *Hitoe*. d. 113. Vernieuwd tusſchen *Hbamza* en *van Diemen*. 119. Van *Ottens* met die van *Bonoa*. 128. Van *Caan* met die van *Hatoewé*, &c. 131. Van dito, met die van *Cambello*. 132. Van de *Vlaming* met die van *Rarakit*. 163. Van dito met die von *Goram*. 167. Van dito, met die van *Ihamhoe*. 172. Van de *Vlaming* met *Mandarsjab*. 177. Met de Oost-Ceramers. 206. Van *van der Beek* met *Hatoewe* en *Ptolematta*. 191. Van dito, met *Macassar*. 203. Van *Huſtaart* met de Oost-Ceramers. 207. Van dito, met *Kimelaba Haſi*. 211. Van dito met de Oost-Ceramers. 217. Van *Cos* met die van *Hoekanafo*. 219. Van dito, met de *Radja's Saboelau*, en *Somiet*. 220. Van *Marville* met d'Alfoereezen. 221. Van de Heer *Hurdé*, met die van *Haja*. 225. Tusſchen die van *Lisbatta*, en *Radja Saboelau*. 225.

D. Vertrech's doen qualyk geduyd. 105, 108.

Vestingen gemaakt door *Vlaming* op *Bonoa*. 184. Door *Verbeek* Voorbaat. 190. Door *Verbeyden* Wantrouw. 190. Door *Vlaming* op *Taneno*, *Oma*, en *Honimoo*. 131, 195. *Siafat* op *Boero*. 202. Naamen aan eenigen gegeven. 205. Voorbaat door de Heer *Huſtaard* afgebroken. 207. de Heer de *Vicq.* 220. Landvoogd, en 't voorgevallene onder hem. 240-244.

Viechboofd tot ſchatting gegeven aan de 4 hoofden van *Hitoe*. 9.

d. Heer de *Vlaming* 130. Landvoogd, en her voorgevallene onder hem. 154-163.

Vlaming 150. Landvoogd, en 't voorgevallene. 194-205.

Vogel (Capiteyn) 12.

Voorbaat. Een *Vesting* op de *Roodenberg* ge-legt. 190.

Vrouwenſoon's Bedryf. 83.

Ulaſſers. *Vlaming* hier. 163.

Urbanus gedwonge *Manſlag*, en zyn wonderlyk verloffing van een gevreesde dood. 276.

Uſmail. 19.

W.

Waccasiboe in genade onder *Ottens* en *Demmer* aangenomen. 123, 140.

Way. *Leliato's* moord hier. 91. Overvallen onder *Verbeek*. 174.

Way Poetch. 4. Moordenaars hier geſtraft. 281.

Walnato. 5.

Wani. *Pati Wani* door *Valk* geſlagen. 103.

Warnoela. Bay *Warnoela*. 23.

Waruyk hier. 20, 26. Na *Ternate*. 2.

Seldſaine Waterperſſing A. 1708. en 1711. 271, 280.

Wawani door van den *Heuvel* aangetaſt. 103.

Vlugt der *Hitoeëen* herwaards. 102, 109.

Kimelaba Loeboe's vertichting hier. 130.

Toeſtand onder *Demmer*, beſormd, en veroverd. 137, 138. Verloekt te vergeefs genade. 140.

Weglopers. Laſt 'er ontrent onder *Sebagben*. 258. Moejelykheden met hen onder *Van der Stek*. 761.

de Heer *Wyns* hier. 13.

— *Wynſtes* vermoord op *Rarakit*. 102.

— van *Werkendam* 200. Landvoogd. 259.

En nader beſchreven. *Buyten-poſten* ge-licht. 259. *Middelen* tot vermindering van *Nagelen*. 259. 's Landvoogds huys verbeterd. 259. *Haſſan* toegeſtaan een tocht na *Batavia*. 259. *Zyn* Ed. vertrek na *Batavia*. 259. Vervangen door de Heer *Coyett*. d. 260.

Werinama. Nooten hier. 155.

Westerman veroverd *Laála*, en zyn dood. 126. 129.

D. Wilens, eerste *Predikant* hier. 38.

X.

Xoela. *Vlaming* herwaards, onder *Verbeek*. 182, 188. *Roos* herwaards geſonden. 193. 195. *Keller* herwaards. 202. *Vlaming*, uit *van Outhoorn* hier. 202. De *Xoelas* met hun *Koning* bevredigd. 208.

Z.

De *Zaal* (*Henrik*) 's verrichtingen hier. 17.

Zagoe-beſch inkomem 1706, 1707. 262, 268.

Zain ul Abedien, of *Zainalabdyn*. 6.

Zeenw ontdekt *Madjiya's* verraad. 168.

Zegelringen (*Goude*) uytgedeelc door van *Spent*. 39.

Zeman Djadi, *Pati Selan Binaur's* naam van *Staat*. 6. *Staat* tegen *Perdana Moelay*. 6.

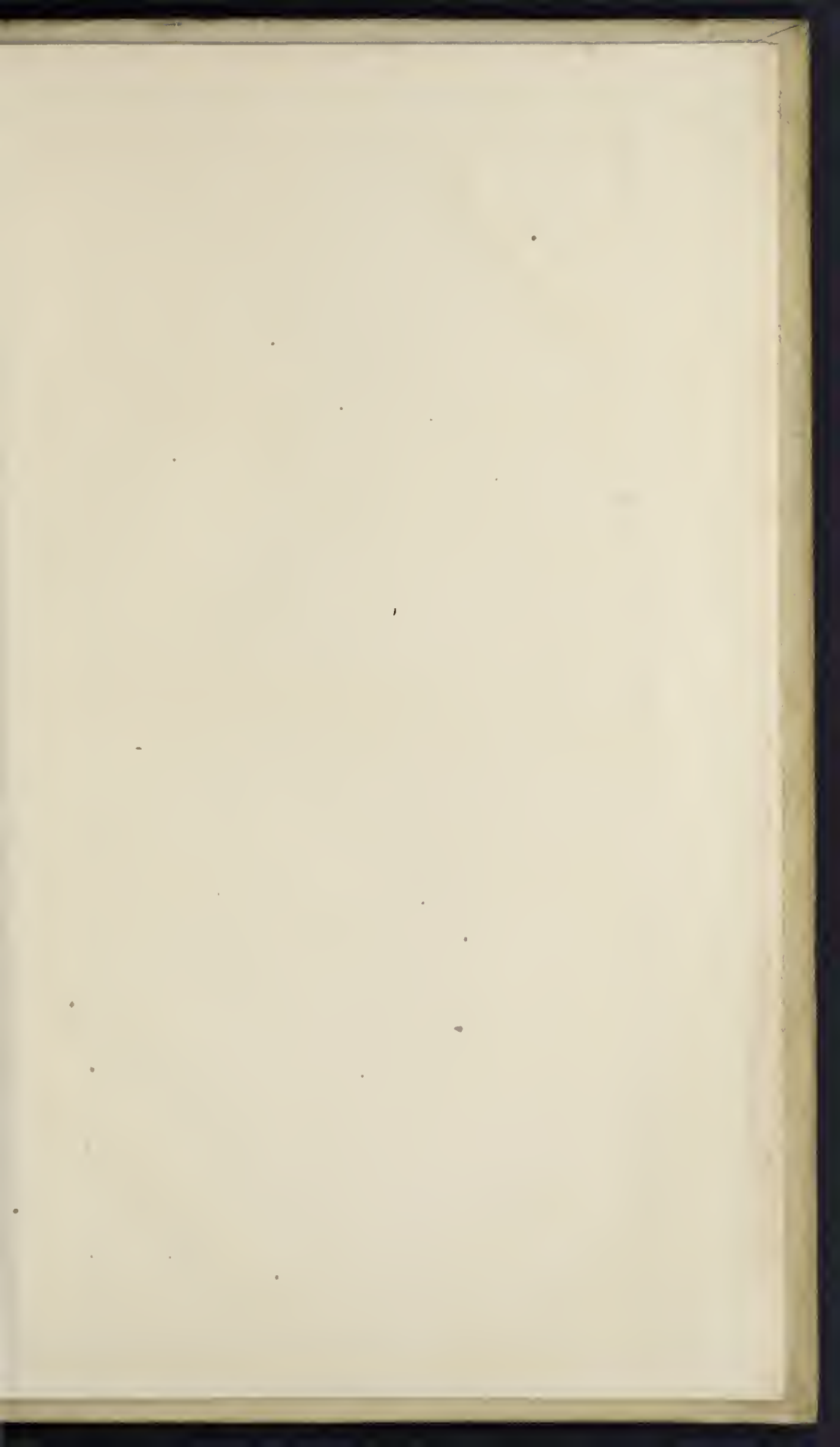
van *Zeyſt* als *Commiffaris* hier. 58.

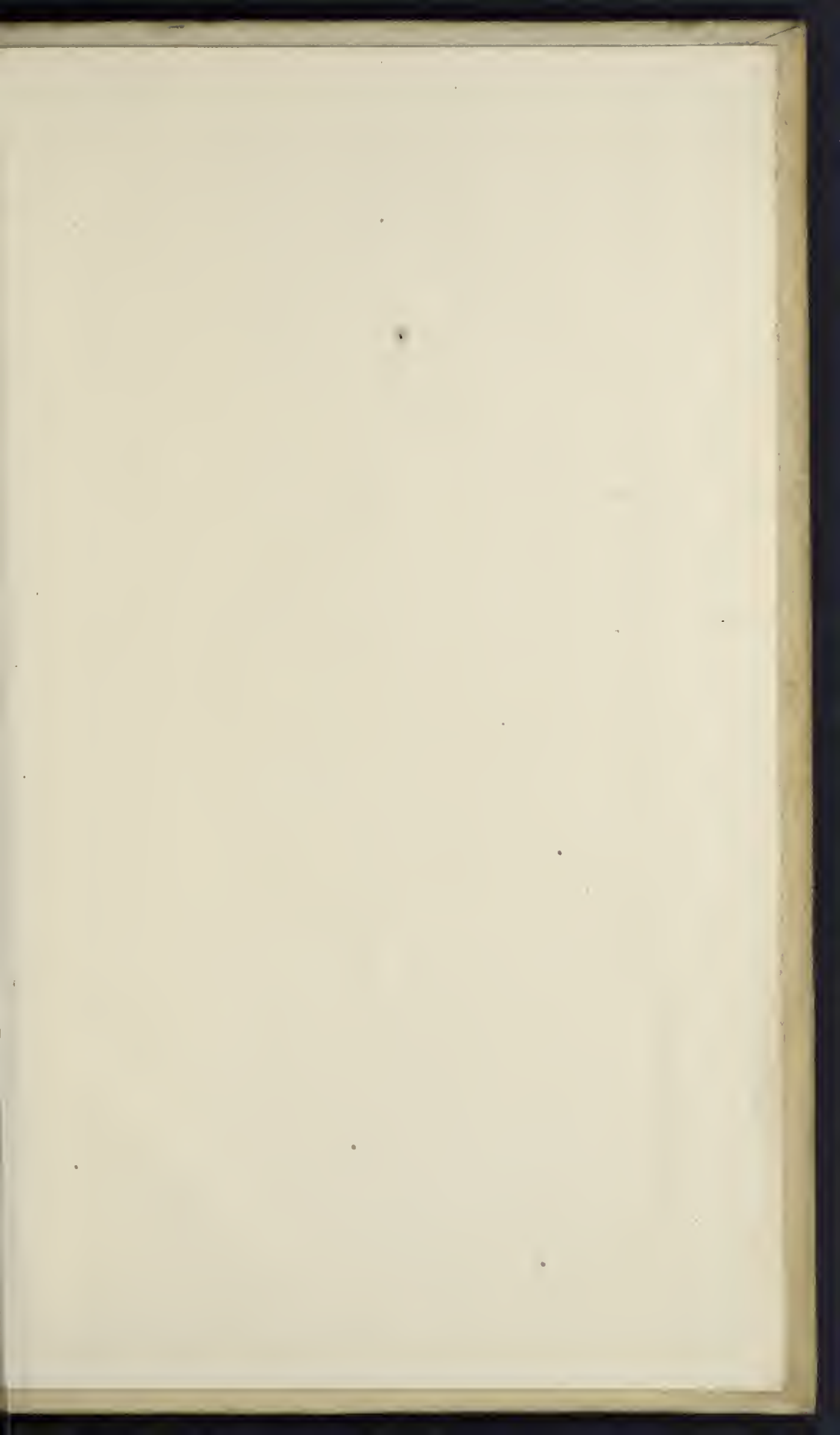
E Y N D . E.

D R U K F E Y L E N

In des Tweeden Deels, tweede Onder-Deel, genaamd
A M B O N S C H E S A A K E N.

Fol. 3.	Colom 2.	Bakar anders Nama Soefoe (of Borſt-naam) Noeffa tapi.	- -	Bakar, die anders tot een Nama Soefoe (of Borſt-Naam Noeffa tapi) had.
14.	- - 2.	Holoekom	- - -	Hhoekom.
24.	- - 2.	Lana Laddien.	- - -	Lawaladdin.
262.	- - 2.	Rompoin.	- - -	Rompoin.
270.	g - 2.	de Laſt.	= = =	De Luſt.

RARE 84-B
FOL 10 22227
V.2

